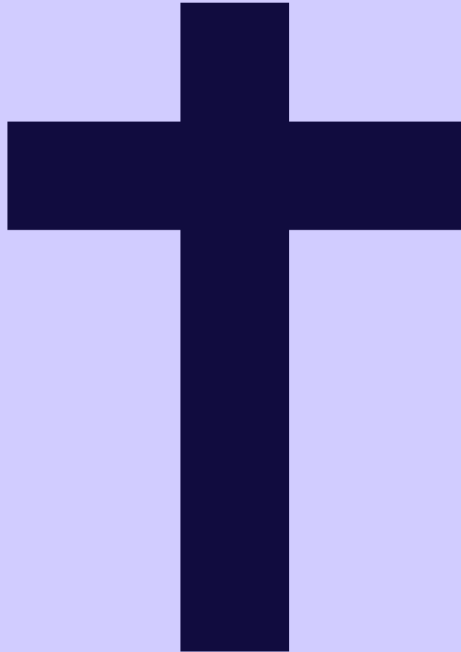

Anutu Täño Man

The New Testament and portions of the Old Testament in the
Tuma-Irumu Language of Papua New Guinea

Anutu Täño Man
**The New Testament and portions of the Old Testament in the Tuma-Irumu Language of Papua
New Guinea**

Nupela Testamen na sampela Olpela Testamen long long tokples Tuma-Irumu long Niugini

copyright © 1997, 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Tuma-Irumu

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents.

For other uses, please contact the respective copyright owners.

2016-09-20

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 9 Oct 2020
914cbf46-f59a-54d1-b209-0f763534edb5

Contents

Ahakahäk	1
Yamagurani	68
Bämop Äma Epän	77
Namba	79
Baga Man	82
Josua	89
Rut	90
1 Samuel	95
2 Samuel	96
1 King	98
2 King	103
1 Stori	104
Jop	105
Sam	106
Sindaun	241
Saveman	243
Aisaia	244
Jeremaia	266
Krai	274
Esekiel	275
Hosea	279
Joel	281
Amos	283
Jona	287
Maika	290
Habakuk	292
Sefanaia	293
Sekaraia	294
Malakai	295
Matiyu	297
Mak	357
Luk	391
Jon	453
Aposoro	497
Rom	556
1 Korin	585
2 Korin	611
Galesia	629
Efesus	639
Pilipai	649
Kolosi	655
1 Tesalonaika	661
2 Tesalonaika	666
1 Timoti	669
2 Timoti	677
Taitus	683
Piremon	687

Hibru	689
Jems	711
1 Pita	719
2 Pita	727
1 Jon	732
2 Jon	739
3 Jon	740
Jut	741
Kwawak Iwonjärewni	744

(Stat)
Ahäkahäk
Anututä yäput peṅpäṅ imaka imaka täṅpäṅ peṅkuko, ba
ämawebe inita yämagutta tawaṅ peṅkuko unitäṅo manbiṅam

Anututä kunum kome pewän ahäṅkumäno unitäṅo manbiṅam

¹ Yäput peṅpäṅ Anututä kunum kenta kome pewän ahäṅkumän. ² Täṅpäkaṅ kome u täṅkuräk-kuräk ikek, jopitä parirän bipmäṅ uranitä uwäk täṅkuk. Täṅpäṅ gwägu pähap terak uwä Anutu täṅo Munapiktä punin jop kuṅatkuk.

³ *Täṅpäkaṅ Anututä yäṅkuk; Yänewän! Yäwänä yäṅekuk. ⁴ Yäṅejirän Anututä peṅyāṅek u kawän tägaṅkuk. Kawän tägawäpäṅ bipmäṅ urani ba peṅyāṅek yäpmäṅ danipäṅ inigän inigän yepmaṅkuk. ⁵ Ude yäpmäṅ danipäṅ peṅyāṅek täṅo wäpi Kepma yäṅ iwetkuk. Täṅkaṅ bipmäṅ urani täṅo wäpi Bipani yäṅ iwetkuk. Eruk, kome bipmäṅpäṅ yäṅejirän edap kubä u täreṅkuk.

⁶ *Edap kubä u täreṅirän, eruk Anututä yäṅkuk; Ume bämopiken бага kubä ahäṅpäṅ ume yäpmäṅ daniwän! ⁷ Ude yäwänä ume bämopiken бага kubä ahäṅpäṅ ume yäpmäṅ danipäṅ. Yäpmäṅ danipäṅ punin kubä täṅkuko gubam. Täṅkaṅ kome terak umeinik. Ude täṅirän punin inigän, kome inigän täṅkuk. ⁸ Ude ahäṅirän Anututä бага unitäṅo wäpi Kunum yäṅ iwetkuk. Eruk, kome äneṅi bipmäṅpäṅ yäṅejirän edap yarä u täreṅkuk.

⁹ Edap yarä u täreṅirän, eruk Anututä yäṅkuk; Kunum gämoriken ume kubäkengän it moreṅirä kome kawuki ahäwän! Ude yäwänä ahäṅkuk. ¹⁰ Täṅpäṅä Anututä kome kawuki täṅo wäpi Kome yäṅ iwetkuk. Täṅpäṅ ume kubäkengän it moreṅkuṅo unitäṅo wäpi Gwägu Pähap yäṅ iwetkuk. Ude ahäṅirän Anututä kawän tägaṅkuk.

¹¹ Ude täṅkaṅ Anututä yäṅkuk; Imaka yeri-yeri kome terak tädorut! Ketem mujipi nitek mebäri mebäri ba päya mujipi nitek mebäri mebäri tädorut! Ude yäwänä udegän ahäṅkuṅ. ¹² Kometä towiṅirä ketem mujipi nitek doni iniken iniken terak, ba päya mujipi nitek doni iniken iniken terak ahäṅkuṅ. Ahäwäkaṅ Anututä yabäwän tägaṅkuṅ. ¹³ Eruk, kome äneṅi bipmäṅpäṅ yäṅejirän edap yaräkubä u täreṅkuk.

¹⁴ Edap yaräkubä u täreṅirän, eruk Anututä yäṅkuk; Kunum terak kepma ba bipani yäpmäṅ danikta topän ahäwut! Unitä iwän kadäni, edap kadäni, orekirit kadäni api yäṅahäk täneṅ. ¹⁵ Täṅpäṅ kunum täṅo topän u ahäṅpäṅ kometa peṅyāṅek imut. Yäwänä udegän ahäṅkuk. ¹⁶ Anututä ude yäṅpäṅ topän pähap yarä pewän ahäṅkumän. Kubä taṅi uwä kepma watäni itta, kubä täpuri uwä bipani watäni itta u yepmaṅkuk. Täṅkaṅ guk bok pewän ahäṅkuṅ. ¹⁷⁻¹⁸ Pewän ahäṅkuṅo uwä kometa peṅyāṅek imikta, bipani kepmata watäni itta, ba bipmäṅ urani ba peṅyāṅek yäpmäṅ danikta u Anututä kunum gänaṅ yepmaṅkuk. Ude yepmaṅpäṅ Anututä yabäwän tägaṅkuṅ. ¹⁹ Eruk, kome äneṅi bipmäṅpäṅ yäṅejirän edap yaräbok-yaräbok u täreṅkuk.

²⁰ Edap yaräbok-yaräbok u täreṅirän, eruk Anututä yäṅkuk; Ume gänaṅ tom bumtainik, jiraṅ ahäwut! Täṅkaṅ barak punin terak piäṅ kuṅarut! Ude yäwänä udegän ahäṅkuṅ.

* **1:3:** 2Ko 4:6 * **1:6:** 2Pi 3:5

- ²¹ Anututä gwägu tom tañi pähap ba imaka kuñat-kuñat ikek mebäri mebäri, waren täñpani mebäri mebäri gwägu gänañ kuñat täkañ, ba barak mebäri mebäri pewän ahänkuñ. Pewän ahänkuño u yabäwän tägañkuñ. ²² Täñpäkañ Anututä man yeri niked ñode yäwetkuk; In bäyañ wenpäñ gwägu tokñewut, ba barak imaka, bäyañ wenpäñ kome tokñewut! ²³ Eruk, äneñi bipmäñpäñ yäñeñirän edap ket kukñi kudup u täreñkuk.
- ²⁴ Edap ket kukñi kudup u täreñirän Anututä yänkuk; Kome terak tom ñode ahänpäñ ini-ini bäyañ wewut; Tom yepmäñ towikta yäwani ba tom ägwäri ba gämok kejima mebäri mebäri udegän bäyañ wewut! Ude yäwänä udegän ahänkuñ. ²⁵ Anututä tom ägwäri ba yepmäñ towikta yäwani mebäri mebäri ba gämok gwakgwak mebäri mebäri ude u pewän ahäwäpäñ yabäwän tägañkuñ.
- ²⁶ *Ude täñkañ Anututä yänkuk; Eruk, ninin bumik äma pena ahäwut yäk. Ude täñitna äma unitä gwägu tom ba barak ba tom yepmäñ towikta yäwani ba kome terak irojän kuñarani, u kuduptagän kañ yabän yäwarut. ²⁷ *Ude yänpäñ Anututä ini bumik äma pewän ahänkuñ. Ämani peñ webe peñ täñkuk. ²⁸ Täñpäñ man yeri niked ñode yäwetkuk; Intä kome mähem täñpäñ bäyañ wewäpäñ kome tokñewut. Täñpäñ tom gwägu gänañ nanik ba barak ba imaka imaka kome terak kuñarani u kuduptagän kañ yabän yäwarut. ²⁹ Anututä ude yänpäñ yäwetkuk; Ketem imaka yeri niked kudup ba päya mujipi näñpani kudup u nakjinta peñ tamitat. ³⁰ Täñpäñ tom kejima, barak kejima ba imaka gwakgwak kome terak kuñarani unitä nakta tokän peyat.
- ³¹ Täñpäkañ Anututä imaka kudup täñpewän ahänkuño u yabäwän tägagämäninik täñkuñ. Eruk, kome äneñi bipmäñpäñ yäñeñirän edap 6 u täreñkuk.

2

¹ Eruk, kunum kome yarä ukät äboriye pähap pewän ahän moreñkuño unitäño manbiñam uba. ² * * Täñpäkañ edap 7 uken Anututä piäni täñkuko u täreñirän edap uken itpäñ-nadäktä orek itkuk. ³ Anututä edap 7 u ini kon täñ imiñpäñ ini pärik, kudupi api irek yän yänkuk. Imaka kudup ahän morewäpäñ itpäñ-nadäk täñpa yänpäñ orek itkuko unita edap u ini pärik, kudupi peñkuk.

Adam kenta Iv täño manbiñam

⁴⁻⁵ Ñowä kunum kome pewän ahänkuño unitäño manbiñam. Yawe Anututä kunum kome pewän ahänkuño kadäni uken päya ba ketem imaka mebäri mebäri kome terak nämo ahäwani. Yawe Anututä iwän takta nämo nadän imiñkuk. Ba piäni takta äma kubä nämo itkuk. ⁶ Täñpäkañ woñ tañi kome gänañ naniktä ahänpäñ kome pähapta ume imiñkuk. ⁷ * Täñpäkañ Yawe Anututä komepäñ äma kubä gatänpäñ inami gänañ irit täño woñ piän iwatkuk. Piän iwat-pewän äpmonjirän äma u imaka irit ikek ahänkuk. ⁸ Ude täñpäñ Yawe Anututä edap abani käda ketem piä kubä Iden komeken täñkuk. Piä u täñpäñ äma gatänkuko u Iden piä uken teñkuk. ⁹ * Teñpäñ Yawe Anututä päya mebäri mebäri kañgärip ikekät mujipi ätu täga nakta bok pewän ahänkuñ. Täñkañ piä u bämopiken päya kubä wäpi Irit päya, kubäwä wäpi Waki ba Täga täño Mebäri Nadäwani päyatä itkumän.

¹⁰ Täñpäkañ Iden kome bämopiken naniktä ume tañi kubä piäta gakñi imikta kuñkuk. Kuñkañ yäpmäñ daniñpäñ ume yaräbok-yaräbok ini-ini kuñkuñ. ¹¹ Ume kubä wäpi Pison, unitä Havila kome kudupken kuñat moreñkuk. Kome uken gol mobä kome gänañ itkuk. ¹² (Gol mobä uken nanik gwäki ärowani. Täñpäñ ukengän päya kubä umumi käbänji säkgämän ikek itkuk, ba mobä kañgärip ikek wäpi Kanilian imaka itkuk.) ¹³ Täñpäkañ

* **1:26:** 1Ko 11:7 * **1:27:** Mat 19:4; Mak 10:6; Stt 5:1-2 * **2:2:** Hib 4:4,10 * **2:2:** Kis 20:11 * **2:7:** 1Ko 15:45 * **2:9:** Rev 2:7, 22:2,14

ume kubä wäpi Gihon, unitä Kus komeken kuḡat moreḡkuk. ¹⁴Tāḡ, ume kubä wäpi uwä Taigris. Unitä Asiria kome edap abani käda u kuḡkuk. Tāḡ, ume kubä wäpi Yufretis.

¹⁵Tāḡpäkaḡ Yawe Anututä äma gatāḡkuko u yāpmāḡpāḡ Iden piä uken piä täkta, ba watāni irekta tenkuk. ¹⁶Tenkaḡ äma u man kehāromi ḡode iwetkuk; Gäk piä ḡo gānaḡ päya mujipi nitek it yāpmāḡ kukaḡ unitāḡo mujipi täga api nāḡpen. ¹⁷Upāḡkaḡ Waki ba Täga tāḡo Mebāri Nadāwani päya unitāḡo mujipi nāmoinik nāḡpen! U naḡpāḡä kumākinik api tāḡpen. U jop nāmo gāwetat yāḡ iwetkuk.

¹⁸Tāḡpäkaḡ Yawe Anututä yāḡkuk; Äma u inigān irirān nāmo tāgatak. Ini bumikgān not tāḡkentāki kubä gatāwa!

¹⁹Eruk, Yawe Anutu u tom mebāri mebāri, barak punin nanik komepāḡ tāḡkuko u kudup äma unitä wāp yāmikta inamiken yāpmāḡ äbuk. Yāpmāḡ äbāḡirān äma unitä yabāḡpāḡ wāp ini-ini yāmiḡkuk. Wäpi yāmiḡkuko uwä wäpi ubayāḡ. ²⁰Äma unitä ude tāḡkuko uwä tom yepmāḡ towikta yāwani, barak ba tom ägwāri u kuduḡtagānta wäpi yāmiḡkuk.

Ude tāḡkuko upāḡkaḡ tāḡkentāki ini bumik kubä nāmo kaḡ-ahāḡkuk. ²¹Unita Yawe Anututä äma u tāḡpewān dāpmon patḡuḡ taḡirān äma unitāḡo jārapi kujat kubä dātpāḡ toharipāḡ āneḡi tāḡpipiḡkuk. ²²Ude tāḡkaḡ Yawe Anututä jārapi kujat yāpuko upāḡ webe kubä tāḡpāḡ äma uken imagut yāpmāḡ kuḡkuk. ²³Imagut yāpmāḡ kuḡirān äma unitä kaḡpāḡ yāḡkuk;

Wisik! Nōwä kujatnek kubāgān, tohatnek kubāgān.

Nōwä āmaken nanik yāpani unita wäpi webe yāḡ api iwetneḡ.

²⁴* Eruk mebāri unita āmatä miḡi nani yepmaḡpen webeni kentāḡirān gupi tohari kubāgān api tādeḡ.

²⁵Tāḡpäkaḡ yanāpi yarä u morāḡ bok itpāḡ mäyākkät nāmo itkumān.

3

Äbek ora waḡkumāno unitāḡo manbiḡam

¹* Eruk, Yawe Anutu u tom ägwāri pewān ahāḡkuḡo upāḡkaḡ gāmok tāḡo yāḡikḡat mantä ärokinik tāḡpāḡ tom päke u yārepmikuk. Tāḡpäkaḡ gāmok u webe ḡode iwet yabāḡkuk; Anututä piä gānaḡ päya kuduḡtagān mujipi nāmo nakta tāwetkuk ba jide?

²Yāḡirān webetä gāmok u iwetkuk; Nek piä gānaḡ päya kuduḡtagān tāḡo mujipi täga nādeḡ yāḡ niwetkuk yäk. ³Tāḡ, päya kubä piä bāmopiken itak unitāḡo mujipi uwä Anututä initta ba nakta yājiwātukuk. Ude tāḡpāḡä kumākinik api tādeḡ yāḡ niwetkuk yäk. ⁴Yāwānā gāmoktä webe iwetkuk; Ude nāmo! Nāmo api kumdeḡ! ⁵U Imata, Anututä ḡode nadāḡpāḡ tāwetkuk; Ek mujipi u naḡirān dapunjek ijiwān kwāpāḡ ek Anutu ini bumik tāḡpāḡ kädēt tāga ba waki unitāḡo mebāri api nadāwān tāreneḡ yāḡ nadāḡkuk yäk.

⁶Gāmoktä ude iwerānpāḡ webetä päya u kaḡpāḡ ḡode nadāḡkuk; Päya unitāḡo mujipi kaḡgārip ikek. U täga nāḡpet. U naḡpāḡ nadäk-nadäk kaḡ-ahäk ikek yāḡ nadāḡpāḡ gāripi nadāḡkuk. Ude nadāḡpāḡ mujipi u dātpāḡ naḡkaḡä moräki āpita imān naḡkuk. ⁷Naḡpāḡä yarä u nadäk-nadäki pirāreḡirān morāḡ kuḡatcumāno u kawān tāreḡkuḡ. Unita gupi tāḡpipikta pähām taḡi ātu yāpmāḡkaḡ bipumān.

⁸Tāḡkumāno kome komkom tāḡirān Yawe Anututä piä gānaḡ kuḡarirān yanāpi yarä u māmāni nadāḡkumān. Nadāḡpāḡä umuntaḡpāḡ päya jopāniken kābop itkumān. ⁹Kābop irirān Yawe Anututä äma unita gera yāḡkuk; Adam, gäk de? ¹⁰Yāḡirān iwetkuk; Näk gākä piä gānaḡ kädēt kuḡariri māmāka nadāḡpāḡ morāḡ kuḡatat unita umuntaḡpāḡ kābop itat yäk. ¹¹Yāwānā Anututä iwetkuk; Morāḡ kuḡatan u netä gāwerak? Gäk päya mujipi nāḡpentawä yāḡ gāwetkuro u kubä nan ba? ¹²Ude yāwānā äma unitä yāḡkuk; Ude nāmo! Webe näkkät itta namiḡkuno unitä päya mujipi u namān nat yäk.

* **2:24:** Mat 19:5; Mak 10:7-8; 1Ko 6:16; Efe 5:31 * **3:1:** Rev 12:9, 20:2

13 * Ude yänirän Yawe Anututä webe iwetkuk; Imata ude tän? Ude yäwänä webe unitä iwetkuk; Näk nämo! Gämoktä yännäknjat-pewän nat yäk. 14 Yäwänkäñ Yawe Anututä gämok u ñode iwetkuk; Gäk ude täno unita tom towiwani ba ägwäri päke u täga bumik irirä, tagwän gäkä terakgän peyat. Gäk kome terak irojän kuñatpäñ kápäpok nañ yäpmän api kwen. 15 * Täñpäñ gäkkät webekät iwan pähap täñ yäpmän api kuden. Gäkño kodakikayekät webe täño kodakiniyekät iwan pähap api täñ yäpmän kunen. Täñpäñ ukät nanik kubätä gwäkka api yeñ jakñjirek. Täñirän kowatawä kuroñiken api iwen yäk.

16 Ude yänpäñ Anututä webe uwä ñode iwetkuk; Nanak kok itkañ kuñariri komi bumta api gamet. Täñira komi nadänpäñ nanak api bäyawen. Täñpäñ äpkata gäripi nadänjiri, unitä intäjukun api it gamek yäk.

17 * Ude yänpäñ Adam ñode iwetkuk; Gäk webe täño man buramiñpäñ päya mujip nämo nakta gäwetkuro u nano unita kome terak tagwän peyat. Gäk komi piä tärek-täreki nämo api nadäwen. Komi piä täñpäñ ketemka api yabän ahäwen. 18 Täñjiri dārāk-dārāk ba mup waki ätu piäkaken kuräk ahänirä uken nanik ketem nañpäñ kañ kuñat! 19 Komi nadänopän woñ imätpän ketem u mujipi nañ yäpmän kuñtängän kumänpäñ gäk kome gänañ äneñi äyänutpeñ api äpmonpen, gäk komepäñ täñpani unita. Gäk komepäñ täñpanigän unita kumänpäñä kome gänañ äneñi api äpmonpen.

20 Eruk, Adam webeni unitä ämawebe kuduptagän täño miñi intäjukun yäput penjuk. Unita Adamtä webeni wäpi Iv yän iwetkuk.

21 Täñpäkañ Yawe Anututä tom gupipän tekta bipmänpäñ Adamkät webenikätta täñ yämiñkuk. 22 * Täñpäñ Yawe Anututä ñode yänkuk; Apiño äma ño ninin bumik äworetak. Waki ba täga unitäño mebäri nadäwani. Unita äma u Irit päya unitäño mujipi yäpmänpäñ nakta бага penj imine. U nañpäñ paot-paori nämo irek. 23 Ude yänpäñ Yawe Anututä Adam yanäpi Iden piäken itkumänopän yawat kireñkuk. Yawat kireñpäñ bibikpäñ Adam gatänkuko unita bibik inñit-inñit epän täñpäñ nañpeñ kuñatta yepmañkuk. 24 Ude yawat kireñpewän kuñirän, Anututä añero ätu ba, päip pärañi, kädäp mebet ikek äyänutpäñ äyänutpäñ täñpani Iden piä yämaniken yepmañkuk. Ude täñpäñ Irit päya täño käderi täñpipiñkuk.

4

Kein kenta Abel täño manbiñam

1 Täñpäkañ Adamtä webeni Ivkät yanäpi täñpäñ kuñarirän nanak kok itpäñ nanak wäpi Kein bäyañkuk. Bäyañpäñ yänkuk; Yawetä täñkentän namiñirän nanak kubä bäyatat yäk. 2 Täñpäñ mäden monäni Abel bäyañkuk. Bäyañkuko tägañpäñ Abeltä sipsip watä äma ude kuñat täñkukonik. Täñ Keintä ketem piä täk täñkukonik. 3 Täñpäñ ittängän kepma kubäta Keintä piäniken nanik ketem ätu yäpmän äbänpäñ Anututa biñam penjuk. 4 * Täñirän Abeltä udegän tom intäjukun ahäwani uken nanik ätu däpmänpäñ madänpäñ gakñi yäpmän äbä Anututa biñam penjuk. Täñirän, Yawetä Abel ini ba tom penjukko unita nadänirän täga täñkuk. 5 Täñ Kein ini ba ketem yäpuko unitawä nadänirän gäripi nämo täñkuk. Anututä ude nadänirän Keintä bänepi wawäpäñ inñami dapun äpuinñkuk.

6-7 Ude täñirän Yawetä Kein iwetkuk; Imata bänepka wawäpäñ äpuitan? Gäk kudän siwoñi täñpeñ kuñariri uyaku not api täñ gamet. Upänkañ kädät täga nämo iwareno uwä wakitä käbop itpäñ gäk gabän gäwarek. Waki uwä gepmänjitta gäripi nadatak upänkañ gäk kehärom täñpäñ kañ irepmit.

8 * Eruk, Anututä ude iweränä Keintä monäni Abel iwetkuk; Nek piäken kuda yän yäwänä piäken kuñkumän. Kuñpäñä Keintä monäni Abel inñitpäñ kumän-kumän utkuk. 9 Täñirän Yawetä Kein ñode iwetkuk; Monäka Abel de? Iweränä Keintä iwetkuk; Näk

* 3:13: 2Ko 11:3; 1Ti 2:14 * 3:15: Rev 12:17 * 3:17: Hib 6:8 * 3:22: Rev 22:14 * 4:4: Hib 11:4 * 4:8: Mat 23:35; Luk 11:51; 1Jo 3:12

nämo nadätat. Näk notnapak täño watä äma ba? ^{10*} Yäwänä Yawetä iwetkuk; Gäk imapän tän? Monäka täño nägät kome terak piwän kuño unitä näkken gera yänjirän nadätat yäk. ¹¹ Unita tagwän gäkä terak pewa ärotak. Tänpän kome ño meni anejirän monäka täño nägät ketkaken nanik yäpmpän nako uken nanikpän yän-gawatat. ¹² Eruk apiñonitä pänku ketem piä täñiri ketem bureni ket nämo api ahänej. Täñkan gähä kuñat-kuñatgän api täñpen.

¹³ Yäwänä Keintä Yawe iwetkuk; Kowata namitan u bäräpiinik. Näkä u täga kotanañi nämo. ¹⁴ Gäk apiño piä tänpän nakna komeken nanik yän-näwatan unita näk inamkaken nanik api paoret. Paot pänku uken irit api täñtän kuñaret. Täñira, äma kubätä nabän ahänpän kumän-kumän api nurek yäk.

¹⁵ Yäwänä Yawetä iwetkuk; Ude nämo! Äma kubätä Kein utpän kowata ärowaniinik api yäpek yäk. Ude yänpän äma kubätä Kein kañ-ahänpän kumän-kumän nämo urekta Yawetä Kein gupi terak wären täñkuk. ¹⁶ Ude tänpän Keintä Yawe inamiken nanik ämet pänku kome kubä wäpi Kuñat-kuñatgän uken itkuk. Kome u edap äbani käda, Iden kome gägäniken itak.

¹⁷ Tänpäkan Keintä webeni yäpmpän kuñattängän webeni nanak kok itkuk. Nanak kok itpän nanaki Enok bäyanük. Kadäni uken Keintä yotpärare kodaki kubä täñ irirän nanaki ahänkuko unita yotpärare u wäpi Enok yän iwetkuk. ¹⁸ Tänpäkan Enok u täganpän nanak kubä wäpi Irat bäyanük. Tänpän Irattä nanaki wäpi Mehujael bäyanük. Täñkan Mehujaeltä Metusael bäyanük. Täñkan Metusaeltä Lamek bäyanük.

¹⁹⁻²⁰ Tänpäkan Lamek uwä webe gwaräp yäpuk, kubä wäpi Ada, kubä wäpi Sira. Täñkan Adatä nanaki Jabal bäyanük. Jabal uwä äma bipiken yottaba gänañ itkan tom towik täkan unitä intäjukun täñkuk. ²¹ Täñ monäni wäpi Jubal u kap tektek täño tuñum mebäri mebäri u yäput penük. ²² Eruk, Lamek täño webeni kubä wäpi Sira unitä nanak kubä bäyanpän wäpi Tubalkein yän iwetkuk. Äma unitä kome änek-änek täño tuñum ainpän täñpani unitäño intäjukun täñkuk. Tubalkein unitäño wanori wäpi Nama. ²³ Tänpäkan kadäni kubä Lamektä webeniyat ñode yäwetkuk;

Webenayat Ada, Sira, ek juku penpän näñño man ño nadäwun.

Äma kubätä äbä nägät nuränkan näkä akuñpän kowata kumän-kumän utkut.

Ba äma gubañi kubätä komi naminkuko unita kowata utpewa kumbuk.

^{24*} Äma kubätä Kein utpänä, kowata täñi käwep nadäwek.

Upänkan äma kubätä näk nutpänä, kowata ärowaniinik api imet.

²⁵ Tänpäkan Adamä webenikät kuñatgän nanak kok äneñi itkuk. Nanak kok itpän nanak kubä bäyanpän ñode yänpän wäpi Set iwetkuk; Keintä Abel utkuko unitäño komenita Anututä nadän naminjirän nanak kubä ahän namitak yäk. ²⁶ Eruk Set uwä täganpän nanak kubä bäyanpän wäpi Enos yän iwetkuk.

Tänpäkan kadäni ukengän ämawebetä Anutu wäpi yänpän kuñat-kuñat uken yäput penkuñ.

5

Adam äboriye täño wäpi tawan

^{1*} Adam äboriye täño wäpi tawan ñode kudän täwani;

Anututä ämawebe pewän ahänkuño uwä Anutu ini bumik gatänük. ^{2*} Ämani bok webe bok gatänpän man yeri nikek yäwetpän wäpi täñi Äma yän yäwetkuk.

³ Tänpän Adamtä obañ 130 irirän nanaki gweki wäpi Set ahänük. Set u nani ini inami dapun bumik ahänük. ⁴⁻⁵ Set ahäwänkan, nani Adam äneñi obañ 800 u bämopiken äperiye nanak ätu ahän yäpmpän kuñirä obañ 930 ude tärenjirän kumbuk. ⁶ Adam nanaki Set unitä

* 4:10: Hib 12:24 * 4:24: Mat 18:22 * 5:1: Stt 1:27-28 * 5:2: Mat 19:4; Mak 10:6

obaŋ 105 täreŋirän nanaki tuäni wäpi Enos ahänjuk. ⁷⁻⁸ Nanaki Enos u ahäwänkaŋ, nani Set uwä äneŋi obaŋ 807 u bämopiken äperiye nanak ätu ahän yäpmän kuŋirä obaŋ 912 ude täreŋirän kumbuk.

⁹ Täŋpäŋ Enos unitä obaŋ 90 täreŋirän nanaki tuäni wäpi Kenan ahänjuk. ¹⁰⁻¹¹ Kenan u ahäwänkaŋ nani Enos uwä äneŋi obaŋ 815 u bämopiken äperiye nanak ätu ahän yäpmän kuŋirä obaŋ 905 ude täreŋirän kumbuk.

¹² Täŋpäŋ Kenan unitä obaŋ 70 täreŋirän, nanaki tuäni wäpi Mahalalel ahänjuk. ¹³⁻¹⁴ Mahalalel u ahäwänkaŋ nani Kenan uwä äneŋi obaŋ 840 u bämopiken äperiye nanak ätu ahän yäpmän kuŋirä obaŋ 910 ude täreŋirän kumbuk.

¹⁵ Täŋpäŋ Mahalalel unitä obaŋ 65 täreŋirän, nanaki wäpi Jaret ahänjuk. ¹⁶⁻¹⁷ Jaret u ahäwänkaŋ nani Mahalalel uwä äneŋi obaŋ 830 u bämopiken äperiye nanak ätu ahän yäpmän kuŋirä obaŋ 895 ude täreŋirän kumbuk.

¹⁸ Täŋpäŋ Jaret unitä obaŋ 162 täreŋirän, nanaki tuäni wäpi Enok ahänjuk. ¹⁹⁻²⁰ Enok u ahäwänkaŋ nani Jaret uwä äneŋi obaŋ 800 u bämopiken äperiye nanak ätu ahän yäpmän kuŋirä obaŋ 962 ude täreŋirän kumbuk.

²¹ Täŋpäŋ Enok unitä obaŋ 65 täreŋirän, nanaki tuäni wäpi Metusela ahänjuk. ²²⁻²³ Metusela u ahäwänkaŋ Enoktä Anutukät kentäŋpäŋ obaŋ 300 u bämopiken äperiye nanak ätu ahän yäpmän kuŋirä obaŋ 365 ude täreŋirän kumbuk. ^{24*} Enok uwä Anutukät kentäŋpäŋ kuŋattängän paotkuk. Paotkuko uwä Anututä ini komegup ikek imagutkuk.

²⁵ Täŋpäŋ Metusela unitä obaŋ 187 it yäpmän äroŋirän nanaki tuäni Lamek ahänjuk. ²⁶⁻²⁷ Lamek u ahäwänkaŋ nani Metusela uwä äneŋi obaŋ 782 u bämopiken äperiye nanak ätu ahän yäpmän kuŋirä obaŋ 969 ude täreŋirän kumbuk.

²⁸ Täŋpäŋ Lamek unitä obaŋ 182 täreŋirän nanaki tuäni ahänjuk. ²⁹ Nanaki tuäni ahänirän wäpi Noa yän iwetpäŋ ŋode yänjuk; Anututä kome terak tagwän peŋkuko unita komi piä, butewaki piä pähap täŋpäŋ kuŋaritna nanak ŋonitä api ninin kawatäwek yäk. ³⁰⁻³¹ Noa u ahäwänkaŋ Lamek uwä äneŋi obaŋ 595 u bämopiken äperiye nanak ätu ahän yäpmän kuŋirä obaŋ 777 ude täreŋirän kumbuk.

³² Täŋpäŋ Noa unitä obaŋ 500 täreŋirän nanaki yaräkubä ahänkuŋ. Kubä wäpi Siem, kubäwä Ham, kubäwä Jafet.

6

Anututä ämawebe täŋo irit kuŋat-kuŋat kaŋirän wakiinik täŋjuk

¹⁻² * Eruk ämatä kome terak mäyap ahän yäpmän äbuŋ. Täŋkaŋ äperiye bäyaŋkuŋo u Anutu täŋo nanakiyetä inami dapun yabängärip täŋpäŋä iniken iniken gäripi terak webeniyeta yäpuŋ. ³ Täŋirä, Yawetä yänjuk; Ämawebe u paotpaot ikek yäk. Kadäni käroŋita nämo api täŋkentän yämet yäk. Näŋŋo Munapiktä ämaken nämo it yäpmän äroŋirän obaŋ 120 udegän itpäŋ api kumneŋ yän yänjuk.

⁴ * Täŋpäkaŋ Anutu täŋo nanakiyetä kome äma täŋo äperiye ukät nädapi täŋirä nanakiye ahänkuŋ. Uwä äbot biani, inide kubä, ämik täkta kehäromi nikek. Ämawebetä äbot unitäŋo kudän pähap kaŋpäŋ biŋam pähap yäk täŋkuŋonik. Täŋpäŋ wäpi Nefirim yän yäwet täŋkuŋonik. U kadäni uken, ba kämi imaka, kome terak it täŋkuŋonik.

⁵ * Täŋpäŋ ämatä kome terak wakiinik mebäri mebäri täŋit bänepiken nanik nadäk-nadäk wakigän nadän yäpmän äbänirä Yawetä yabänpäŋ-nadänjuk. ⁶ Yabänpäŋ-nadänkaŋ imata ämawebe u gatänpäŋ kome terak peŋkut yän nadänpäŋ bänepiken jägämiinik nadänjuk. ⁷ Jägämi nadänpäŋ yänjuk; Äma näkŋa kome terak pewa ahänkuŋo u kuduŋtagän kome terak nanik kaŋ awähut morewa! yäk. Bänepna jägämi täyak unita

* **5:24:** Hib 11:5; Jud 14 * **6:1-2:** Jop 1:6, 2:1 * **6:4:** Nam 13:33 * **6:5:** Mat 24:37; Luk 17:26; 1Pi 3:20

ämawebe ukät tom ba gwak ba barak bok, kuduhtagän api däpmänj morewet yänj yänjuk.
⁸Tänpäkanj Yawetä Noata nadänjirän täganjuk.

Noa täno manbinjam

⁹* Tänpäkanj Noa täno manbinjam node; Noa uwä siwonj kuñat täñkuñonik. Ämawebe ätu päke u bämopiken, Noa-tägän kuräki, momini nämo, kuñat täñkukonik. Täñkanj Anutukät kentänpäñ kuñat täñkukonik. ¹⁰ Tänpäkanj unitäno nanaki yarä kubä. Kubä wäpi Siem, kubä Ham, kubä Jafet.

¹¹ Eruk, komen äma kudup Anutu inamiken wañ moreñirä kome terak ämik kädet mebäri mebäri bumta tokñenjuk. ¹² Tokñenjirän Anututä kome kanjirän wakiwakitä komen äma täno irit kuñatkuñari u tänpän wakinik täñjuk. ¹³ Tänpän wakinik täñjirän Anututä Noa node iwetkuk; Näk komen äma api däpmänj paoret. Unitäno ämik kädettä kome terak tokñetak unita däpmänj paorayän. Näk bureni yäyat, ämawebe bok kome bok api awähuret. ¹⁴ Ude tänpayänj täro unita gäk päya kehäromi kehäromi madänpäñ upän gäpe kubä kanj tä. Tänpänj gäpe gänañ täñkireki täñkirenpänj täñkirenpänj kanj pe yäk. Tänpänj gupiken kukñi kukñi nämäkpänj kanj urumänjipi. ¹⁵ Tänpänj node kanj tä; Järäpita 140 mita, keräpinita 23 mita, käroninita 13 mita ude kanj tä. ¹⁶ Täñkanj puñinj penpäñ, järäpi tänpipinj yäpmänj äronjiri mänit kädettä bägup jopi haf mita ude piri gämoriken jop kanj irän. Tänpänj järäpi bämopiken yäma kubä kanj tä. Tänpänj bukä yarä punin täñkanj kubä gänañ umude kanj tä.

¹⁷ Anututä ude yänpäñ iwetkuk; Nadätan? Näk kome terak, ämawebe ba imaka irit kuñat-kuñat ikek kudup däpmänj morewa yänpäñj ume gwägu tanj api pewa ahäwek. Tänpäkanj imaka kudup kome terak itkanj u api paotnej. ¹⁸ Upänkanj gäkkät topmäk-topmäk kubägänj täñjira gäpe gänañ äronpäñj api iren. Täñkanj u gäkñagänj nämo. Gäk ba nanakaye webeka ba äbekaye uwä gäkkät gäpe gänañ äro api itnej. ¹⁹⁻²⁰ Tänpänj tom mebäri mebäri kudup yarä-yarä, ämani webeni gäkken äbänjirä gäpe gänañ kanj yepmanj. Barak mebäri mebäri, tom mebäri mebäri, gämok mebäri mebäri ba gwakgwak mebäri mebäri u yarä-yarä gäkkät bok nämo paotnejta äronpäñj kanj irut. ²¹ Ketem mebäri mebäri in ba barak tom unitä nak täkanj u kämi nakta yäpmänj päñj gäpe gänañ pewi ärowut yäk.

²²* Tänpäkanj Noatä Anututä man iwetkuko udegän buraminpäñj täñj moreñjuk.

7

Noatä tom mebäri mebäri yämagutkuk

¹ Eruk Yawetä Noa node iwetkuk; Gäk äma äbot no bämopiken siwonj kuñariri gabäwa tägatak unita gäkkät äbotkaye in kudup gäpe gänañ äronj morewut! ² Gäpe gänañ ärowayänj tom nakta nämo yäjiwäranj mebäri mebäri ämani 7, webeni 7 ude kanj yäpmänj äro. Ba tom nämo nakta yäjiwäranj mebäri mebäri ämani yarä webeni yarä kanj yäpmänj äro. ³ Täñkanj barak mebäri mebäri udegän, ämani 7 webeni 7 ude yäpmänj päñj pewi gäkkät bok gäpe gänañ kanj äronj morewut. Imaka mebäri mebäri irit kuñat-kuñat ikektä nämo paotnejta ude kanj tä. ⁴ Kepma 7 tärenjirän näkä yänjira iwän pähap api tawek. Kome terak iwän tanj yäpmänj kuñtäyon kepma bipani 40 ude api tärewek. Iwän ude täñjirän imaka irit kuñat-kuñat ikek kome terak pewa ahänkuño u kuduhtagänj api däpmänj morewet.

⁵ Ude iweränkanj Noa Yawetä man iwetkuko uwä buraminpäñj täñj moreñjuk.

⁶ Tänpänkanj Noa täno obañ 600 ude tärenjirän gwägu pähap kome terak tokñenjuk. ⁷* Täñjirän Noa ume tokñenjuk u irepmitta webeni nanakiye ba äbekiye kudup yän-yänjät yäpmänj gäpe gänañ äronj moreñjuk. ⁸⁻⁹ Täñjirän tom nakta nämo yäjiwäranj ba nämo nakta yäjiwäranj ba barak, gämok, gwakgwak imaka mebäri mebäri ämani bok webeni bok

* 6:9: 2Pi 2:5 * 6:22: Hib 11:7 * 7:7: Mat 24:38-39; Luk 17:27

Noaken äbuŋ. Äbänjirä Anututä Noa iwetkuko udegän yän-yäkŋat yäpmän gäpe gänaŋ äronŋkuk.

Kome terak gwägu pähap tokŋeŋkuk

¹⁰ Gäpe gänaŋ ärowäkaŋ kepma 7 tärenjirän kome terak gwägu pähap tokŋeŋkuk.

¹¹ * Noa täŋo obaŋ 600 unitäŋo komepak yarä kepma 17 kadäni uken gwägu pähap kome gänaŋ naniktä ume dapuri uken bäräŋeŋ ahänjirä kunum gänaŋ nanik iwän pähap taŋkuk. ¹² Taŋ yäpmän kuŋtäyon kepma bipani 40 ude tärenjirän.

¹³ Täŋpakaŋ kepma iwän pähap yäput penpän taŋkuko ugän Noa, webeni nanakiye Siem, Ham, Jafet ukät webeniyekät kudup gäpe gänaŋ äronŋkuŋ. ¹⁴ Täŋpän tom ägwäri ba yepmän towiwani mebäri mebäri ba gämok gwakgwak mebäri mebäri ba barak mebäri mebäri ba imaka piri nitek u kuduptagän bok äro itkuŋ. ¹⁵ Bureni, imaka irit kuŋat-kuŋat ikek mebäri mebäri kudup, yarä-yarä Noaken äbänpän gäpe gänaŋ äronŋkuŋ. ¹⁶ Anututä Noa iwetkuko udegän äron moreŋkuŋ. Ämani bok, webeni bok äronŋkuŋ. Äron moreŋjirä Yawetä gäpe täŋo yäma täŋpipinpän täŋkehärom taŋkuk.

¹⁷ Täŋpänkaŋ kepma 40 udetä gwägu kome terak tokŋeŋ yäpmän äronjirän gäpe u punin oraŋ yäpmän äronŋkuk. ¹⁸ Bureni, kome terak ume umuri pähap tokŋeŋjirän gäpetä gwägu terak kuŋ abän täŋkuk. ¹⁹ Gwägu uwä kome terak bumta tokŋeŋpän pom käroni käroni kuduptagän umetä uwäk täŋkuk. ²⁰ Ume gwägutä pom miŋgupi 7 mita ude irepmitkuk. ²¹ Ude täŋpän imaka kome terak itkuŋo u kuduptagän paot moreŋkuŋ. Barak, tom yepmän towiwani ba ägwäri, gwak, gämok ba ämawebe u kuduptagän kumän moreŋkuŋ. ²² Yarägän nämo paotkuŋ. Nämo, imaka mänit yäpmäk-yäpmäk ikek kuduptagän-inik kome terak kuŋarani u paotkuŋ. ²³ Bureni, Anututä imaka irit kuŋat-kuŋat ikek kome terak irani kuduptagän, äma ba tom, gwak kejima, barak u kudup awähutkuk. Noakät gäpe gänaŋ itkuŋo ugänpän yepmaŋkuk.

²⁴ Täŋpakaŋ ume gwägu pähap kome punin terak tokŋeŋ irirän kepma 150 ude tärenjirän.

8

Ume gwägutä wädän äpänjirän kome keke yänŋkuk

¹ Täŋpakaŋ Anututä Noakät tom ägwäri ba towiwani päke ukät gäpe gänaŋ itkuŋo unita kudup nadän yämiŋkuk. Nadän yämiŋpän mänit pähap iniŋ kireŋpewän piänjirän gwägu pähap äpuk. ² Täŋpän ume bian kome gänaŋ nanik abuŋo u kawuk taŋkuŋ. Ba iwän taŋkuko u imaka, däŋŋeŋkuk. ³⁻⁴ Täŋpän gwägu taŋi u äneŋi kwikinik kwikinik wädän äpmonŋkuk. Kepma 150 ude tärenjirän ume gwägutä ätu wädän äpmonjirän gäpe u Ararat Pom terak däpän yewäpän itkuk. Kadäni gäpetä pom terak itkuko u komepak 7 unitäŋo kepma 17. ⁵ Irirän ume gwägu pen wädän äpmonjirän komepak 10 unitäŋo kepma 1 kadäni uken pom miŋgupi kwawak pat yäpmän kuŋkuŋ.

⁶ Eruk äneŋi kepma 40 ude tärenjirän Noatä gäpe täŋo mänit kädet bian täŋkuko u dätkuk.

⁷ Dätpäŋ Noa barak kubä yägu bumik pewän uken-uken piän kuŋat irirän ume gwägu kawuk taŋkuk. ⁸ Täŋpakaŋ Noatä kome terak ume itak ba nämo itak yän kaŋpän nadäktä känaräm kubä tewän kuŋkuk. ⁹ Tewän pänku känaräm u maŋjira yänkaŋ gwägu pen parirän täŋpän waŋkuŋ. Täŋpän wawäpän äneŋi äyänutpen Noaken äbuk. Äbänjirän Noatä ket kewarirän kerit terak maŋitkuk. Maŋjiränkaŋ yäpmän gäpe gänaŋ äbuk.

¹⁰ Täŋpän kepma 7 itkaŋ känaräm u äneŋi tewän kuŋkuk. ¹¹ Tewän yäpmän pänku kuŋattängän bipäda äneŋi äyänutpen äbänjirän kaŋkuk; Olip päya pähämi kodaki kubä meniken irirän kaŋkuk. Ude kaŋpänä Noatä ŋode nadänŋkuk; Ume wädän äpmonjirän kome kwawak itak yän nadänŋkuk. ¹² Täŋpän kepma 7 itkaŋ känaräm u äneŋi tewän kuŋkuk. Eruk tewän kuŋkuko uwä äneŋi nämo äbuk.

* 7:11: 2Pi 3:6

¹³ Noa obañ 601 unitäño komepak kubä täño kepma 1 täñirän kome terak ume kawuk tañkuk. Täñpäñ Noatä gäpe täño medäp dārämütpäñ kañkuk; Kome terak ume kawuk täñirän. ¹⁴ Ätukät itpäñä komepak yarä unitäño kepma 27 täñirän okä kudup kawuktañ moreñpäñ patkuk.

¹⁵ Kometä ude kawuk täñirän Anututä Noa iwetkuk; ¹⁶ Gäk, webeka ba nanakaye äbekaye gäpe gānañ naniktä yāman aput. ¹⁷ Tom, barak, gämok, gwakgwak u imaka yepmañpi äput. Yepmañpi äpäñpäñ bāyañ weñpäñ kome tokñewut yäk.

¹⁸ Ude iwerirän Noakät webeni nanakiye äbekiye äpuñ. ¹⁹ Ba tom kome terak kuñarani kudup, barak, gämok, gwakgwak u kuduhtagän gäpe gānañ naniktä äbot ini-ini tawañ äpuñ.

²⁰ Äpäñ moreñpäñä Noatä Yawe iniñ oretta mobä bukä kubä täñpäñ tom ba barak nakta nämo yäjiwārani kudup ukät nanik ätu yäpmäñpäñ ijiñ imiñkuk. ²¹ Ijiñ imiñirän Yawetä kībāñi säkgāmān nadāñpäñ bānepitā ñode nadāñkuk; Ämata yāñpäñ kome terak tagwān wari nämo api täñpet. Äma nanakinik kentä bānep nadäk-nadäki wakigän api täñ yäpmāñ kuñatneño upāñkañ täñkuro udegän näk imaka imaka kuñat-kuñat ikek kuduhtagän äneñi nämoinik api däpet.

²² Nāmo!

Kome täño kadāni it yäpmāñ ärowayāñ täyak udegän
piñpäñ naknak, mänit ba komi,
iwān ba edap kadāni, kepma bipani
u pen api it yäpmāñ ärowek.

9

Anututä Noakät topmāk-topmāk täñkuk

^{1*} Täñpäñ Anututä Noakät nanakiye man yeri nīkek ñode yāwetkuk; In nanak weñbāyak täñirä kome kañ tokñewān. ² Täñpäkañ tom ägwāri, barak, gämok gwakgwak kome terak kuñat täkañ u ba gwāgu tom u kuduhtagän in ketjinken peyat. Ude täñira inta umun pähap nadāñpäñ api kuñatneñ. ³ Imaka irit kuñat-kuñat ikek u nakta tamitat. Bian tokän peñ tamīnkuro udegän apiño imaka imaka kudup nakta tamitat.

^{4*} Upāñkañä tom nägāri nämo piwā kwani u nämo nāneñ, nägāt u irit täño kehāromi nīkek unita. ⁵ Nadākañ? Nägāt pikpik täño kowata u näkä api däpmāñ tärewet. Äma kubätä noripak kubä ureko uwā kowata näkä bureni-inik api täñpet. Ba tom kubätä äma kubä ureko uwā kowata udegän näkä api däpmāñ tärewet.

^{6*} U imata, äma kubä täño iñam dapun nämo.

Anutu näkña bumik täñpani unita äma kubätä noripak kubä utpewān nägāri piwān
kuneño unitäño kowata äma-tägän udegän äma u utpewān nägāri api piwān kuneñ.

^{7*} Täñpäkañ Noa, intāwā yeri nīkek täñpäñ bāyañ weñirä kome kañ tokñewān.

⁸ Anututä ude yāñpäñ Noakät nanakiye ñode yāwetgän täñkuk; ⁹ Näkä apiño in ba yerijiyekät bok, topmāk-topmāk täyat. ¹⁰ Täñpäñ imaka kome terak irit kuñat-kuñat ikek inkät penta gäpe gānañ naniktä äpuño, barak, tom ägwāri ba yepmāñ towiwani u kudup inkät topmāk-topmāk täyat yäk. ¹¹ Näk inkät topmāk-topmāk täyat uwā ume putputtä imaka kome terak kuñat täkañ ba kome ini äneñi nämoinik api awähuret.

¹² Anututä ude yāñpäñ äneñi kubä ñode yāwetgän täñkuk; Näk inkät imaka kuñat-kuñat ikek kuduhtagän inkät bok it täkañ, ba imaka kuduhtagän kämi ahäkta yāwanikät bok, topmāk-topmāk täyat unitäño kudän ñode; ¹³ Näkño gämok wāra kudän gubam terak peyat. Peyat u kañkañ topmāk-topmāk komekät täñkuro unita kañ juku piwut. ¹⁴⁻¹⁵ Näkä täñpewa gubam gwägätpäñ gämok wāra ahāñirän näkä inkät ba imaka irit kuñat-kuñat ikek mebāri

* **9:1:** Stt 1:28 * **9:4:** Stt 17:10-14; Wkp 19:26; Lo 12:16,23, 15:23 * **9:6:** Stt 1:26; Kis 20:13 * **9:7:** Stt 1:28

mebäri ukät topmäk-topmäk tänkuro u api nadäwet. Nadänjira ume putputtä kome terak imaka irit ikek kudup wari nämo api däpek. ¹⁶ Tänpän gubam terak gämok wära parirän kanpän kome terak imaka irit kuḡat-kuḡat ikek inkät topmäk-topmäk tärek-täreki nämo tänkuro u api nadäwet. ¹⁷ Anututä ude yänpän Noa ḡode iwetkuk; Kome terak imaka irit kuḡat-kuḡat ikek in kuduḡtagänta topmäk-topmäk täyat unitäḡo kudän u api kak täneḡ.

Noa nanakiye täḡo manbiḡam

¹⁸ Noa nanakiye gäpe gänäḡ naniktä äpuḡo unitäḡo wäpi Siem, Ham, Jafet. Täḡkaḡ Ham uwä Kenan täḡo nani. ¹⁹ Noa nanakiye yaräkubä uken naniktä komeni äma äbori äbori ahän patpat tänpän komeni komeni it yäpmän kuḡkuḡ.

²⁰ Noa uwä ketem piä täkta, äma ude itkuk. Tänpän Noa u yäput penpän päya kubä wäpi wain, u piä täḡkuk. ²¹ Tänpäkaḡ kämiwä wain ume yäpmänpän naḡkaḡ täḡḡuḡḡuḡ tänpän yottaba gänäḡ morän patkuk. ²² Morän parirän Kenan täḡo nani Ham unitä nani Noa morän parirän kanpän noripakiyat äpmo biḡam yäwetkuk. ²³ Yäweränkaḡ Siem kenta Jafet tek kubä yäpmänpän mädeni käda ämetpän yäpmänkaḡ nan morän parirän käde yän nadänpän mäde kädagän päro ämet imiḡkumän.

²⁴ Tänpän Noa u waintä urirän patkuk kädagän akuḡpän nanaki gweki Hamtä imaka täḡ imiḡkuko unita nadänpän ḡode yänkuk;

²⁵ Tagwäntä Kenan terak kaḡ ärowän!

U äpaniḡnik itkaḡ noriye täḡo piä täḡ yämiktagän.

²⁶ Ude yänpän äneḡi ḡode yäḡgän täḡkuk;

Yawe, Siem täḡo Anutu u iniḡ oretna!

Täḡkaḡ Kenan u Siem täḡo piä täḡ imiktagän.

²⁷ Tänpäkaḡ Anututä Jafet täḡkentän imiḡirän komeni täḡigän kaḡ pipiyäwän.

Tänirän Jafet täḡo yeriniyekät Siem täḡo yeriniye bok kaḡ irut.

Tänpäkaḡ Kenan täḡo uwä piä täḡ imiktagän.

²⁸ Tänpäkaḡ gwäḡu pähaptä paorirän Noa uwä äneḡi obaḡ 350 ude it yäpmän kuḡkuk.

²⁹ Kuḡarirän obaḡ 950 ude täreḡirän kumbuk.

10

Noa äbeki oraniye täḡo manbiḡam

¹ Gwäḡu pähaptä paoränkaḡ u punin terak Noa nanakiye Siem, Ham, Jafet unitäḡo nanakiye ahänkuḡ. Äma yaräkubä unitäḡo manbiḡam ḡode;

² Jafet täḡo nanakiye wäpi ḡode; Gome, Magok, Madai, Javan, Tubal, Mesek ba Tiras.

³ Gome täḡo nanakiye wäpi ḡode; Askenas, Rifat, Togama.

⁴ Javan täḡo nanakiye wäpi Elisa, Tasis. Täḡkaḡ ämawebe Saipras kenta Dodan komeken nanik u imaka, Javantä äbotken nanik. ⁵ Täḡkaḡ äbot u bäyaḡ weḡirä äbot mäyap ahän yäpmän kuḡkuḡ. Äbot mäyap unitäḡo komeni ba mani kotäk inigän inigän. U ini buap-buap gwäḡu dubiniken ba kome kubäkubä gwäḡu bämopiken ittän kuḡkuḡ.

⁶ Ham täḡo nanakiye wäpi ḡode; Kus, Isip, Libia, Kenan.

⁷ Kus täḡo nanakiye wäpi ḡode; Seba, Havila, Saptä, Rama, Sapteka. Rama uwä nanakiyat wäpi Seba kenta Dedan.

⁸ Kus uwä Nimrot täḡo nani. Nimrot u täḡaḡpän äma kehäromi, wäpi biḡam nikek täḡkuk. ⁹ Yawetä täḡkentän imiḡirän tom däpämäkta intäjukun ämata itkuk. Mebäri unita äma kehäromi ätuta U Nimrot bumik, Yawetä täḡkentän imiḡirän tom däpani ärowani itkuko u yän yäwet täkaḡ.

¹⁰ Tänpän Nimrot unitä Babilonia kome täḡiken yotpärare mäyap täḡkuk. Intäjukunä yotpärare ḡode täḡkuk; Babel, Ereka, Akat, Kalne. ¹¹ Eruk, Babilonia kome penpen Asiria komeken kuḡkuk. Kome uken yotpärare wäpi Ninive, Rehobot, Kala, Resen täḡkuk.

¹² Resen yotpärare uwä Ninive Kala yotpärare bämopiken itak. U yotpärare pähap.

¹³ Isip täño yeri äbot-äbot ñode ahänkuñ; Lidia nanik, Anam nanik, Lehap nanik, Naptu nanik, ¹⁴ Patarus nanik, Kaslu nanik, Krit nanik. Krit naniktä Filistia nanik ahän patpat täñkuñ.

¹⁵⁻¹⁸ Kenan nanaki wäpi Saidon intäjukun ahänkuk. Saidon ahänkuko u punin terak Kenan täño yeri äbot ätu wäpi ñode ahänkuñ; Hit, Jebus, Amo, Gilgas, Hivi, Alka, Sini, Alvat, Semar, Hamat. Äbot ude ahän yäpmän kuñkuñ.

Kadäni u punin terak Kenan nanakiye täño äbori äbori uken-uken kuñtäñpä kuñkuñ. ¹⁹ Kuñtäñpä kuñkuño unita Kenan nanakiye äbori äboritä kome tañi tokneñ moreñkuñ. Kome tañi täñpäñ Saidon kometä päñku kome ban ätu unitäño бага terak tärenkuk. Kome ban u wäpi ñode; Geral, Gasa, Sodom, Gomora, Atma, Seboim, Lasa u tärenkuk.

²⁰ Eruk tawañ it yäpmän äbäkañ u Ham nanakiye. Unitäño buap, mani kotäk, komeni, äbori u wäpi wäpi terak tawañ pewani.

²¹ Jafet monäni wäpi Siem u imaka, nanakiye ätu ahänkuñ. Siem u Ebe nanakiye täño orani.

²² Siem nanakiye wäpi ñode; Elam, Asu, Apaksat, Lidia, Aram.

²³ Aram nanakiye uwä ñode; Us, Hul, Geta, Mas.

²⁴ Apaksat uwä Sela täño nani. Selawä, Ebe täño nani.

²⁵ Ebe täño nanaki yarä ahänkumän. Kubä wäpi Pelek. Unitäño kadäniken ämawebetä äma äbot-äbotta kome yäpmän daniñkuño unita nanitä wäpi Pelek yän iwetkuk. Monäni wäpi Joktan.

²⁶⁻²⁹ Joktan unitäño nanakiye wäpi ñode; Almodat, Selep, Hasamawet, Jera, Hadoram, Usal, Dikla, Obal, Abimael, Seba, Ofi, Havila ba Jobap. Äma u kudup Joktan nanakiye.

³⁰ Siem äboriye unitäño kome pom-pom ikek, edap dapuri abani kända itkuk. Mesa kome yäput penpäñ päñku Sefa täretak. ³¹ Tawañ it yäpmän äbäkañ u Siem nanakiye. Unitäño buap, mani kotäk, komeni, äbori u wäpi wäpi terak tawañ pewani.

³² Äma tawañ it yäpmän äpäkañ ño u Noa nanakiye äbori äbori ahänkuño udegän. Gwägu pähap paotkuko u punin terak äbot u naniktä äbori äbori ba kome deken deken kuñtäñpä kuñkuñ.

11

Man kotäk yäpmän daniwani täño manbiñam

¹ Kadäni uken ämawebe komeni komeni man kotäk kubägän yäk täñkuñonik. Ba imaka wäpi wäpi uwä kudup kubägän yäk täñkuñonik. ² Täñpäñ ämawebe kome dapuri äpmonpanikentä bäyañ wentän äbänkä awañ kubä wäpi Babilonia kome ahänpäñ uken yotpärare täñpäñ itkuñ.

³ Täñpäñä yot täna yänkañ yänpäñ-nadäk ñode täñkuñ; Eruk, gänpäñ täñpena kwäkä yäwäkañ kädäpken ijinpena kehärom tawut yäk. Ba gän kehärom täwani yäpurärätpän däpmän gatäktä kome yäpmäki kome gänañ nanik upän kañ däpmän gatäna yäk. Ude täñkuño uwä äma kome ätuken naniktä yot mobäpäñ täk täñkuño u nämo täñkuñ. Ba mobä yäpurärätpän däpmän gatäktä gänpäñ täk täñkuño u nämo täñkuñ. ⁴ Täñpäkañ äma unitä yänpäñ-nadäk ñode täñkuñ; Eruk yotpärare tañi kubä täna. Täñkañ yotpärare u bämopiken yot käroni kubä yäpurärätpän täntän äronitna mingupitä kunum kañ yäpurän! Ude täñitna wäpnin biñam nitek itpäñ komeni komeni kuñtäna kuneñtawä yäk.

⁵ Ude yänpäñ yotpärare pähap ba yot käroni u täñ irirä Yawetä yabäwayän äpuk. ⁶ Päpä yabänpäñ Yawetä yänkuk; Bureni, ñowä äma äbot kubägän, mani kotäk kubägän unita yot käroni ño täñpäñä mäden imaka imaka täna yänkañ tägagän api täneñ. ⁷ Eruk, nin äpmonpäñ man kubägän yäk täkañ u awähutpena manta tängunñuñ kañ tañput yäk.

⁸ Yawetä ude yänpäñ äma äbot pähap u yäpmän daniñpäñ yepmañpäñ yotpärare pähap täñ itkuño u penpen komeni komeni kuñtäñpä kuñkuñ. ⁹ Täñpäkañ Yawetä kome uken

mani kotäk kubägän yäpmän daninnewän imätpeñ komeni komeni kuñ moreñkuño unita kome, yot käroni täñkuño unitäño wäpi Babel yän iwetkuk. Babel mebäri u yänuruk-uruk pähap.

Siem nanakiye täño wäpi tawan

¹⁰ Siem täño äbekiye oraniye täño manbiñam ñode;

Gwägu pähap paoränkañ obañ yarä tärenjirän Siem uwä obañ 100 täñkuk. Obañ 100 täñirän unitäño nanaki tuäni Apaksat ahänjuk. ¹¹ Apaksat ahäwänkañ obañ 500 it yäpmän äronjirän u bämopiken äperiye nanak ätu ahänjuk.

¹² Apaksat uwä obañ 35 tärenjirän nanaki tuäni Sela ahänjuk. ¹³ Sela ahäwänkañ Apaksat u obañ 403 it yäpmän äronjirän u bämopiken äperiye nanak ätu ahänjuk.

¹⁴ Sela uwä obañ 30 tärenjirän nanaki tuäni Ebe ahänjuk. ¹⁵ Ebe u ahäwänkañ Sela u obañ 403 it yäpmän äronjirän u bämopiken äperiye nanak ätu ahänjuk.

¹⁶ Ebe uwä obañ 34 tärenjirän nanaki tuäni Pelek ahänjuk. ¹⁷ Pelek ahäwänkañ Ebe u obañ 430 it yäpmän äronjirän u bämopiken äperiye nanak ätu ahänjuk.

¹⁸ Pelek uwä obañ 30 tärenjirän nanaki tuäni Reu ahänjuk. ¹⁹ Reu ahäwänkañ Pelek u obañ 209 it yäpmän äronjirän u bämopiken äperiye nanak ätu ahänjuk.

²⁰ Reu uwä obañ 32 tärenjirän nanaki tuäni Seruk ahänjuk. ²¹ Seruk ahäwänkañ Reu u obañ 207 it yäpmän äronjirän u bämopiken äperiye nanak ätu ahänjuk.

²² Seruk uwä obañ 30 tärenjirän nanaki tuäni Naho ahänjuk. ²³ Naho ahäwänkañ Seruk u obañ 200 it yäpmän äronjirän u bämopiken äperiye nanak ätu ahänjuk.

²⁴ Naho uwä obañ 29 tärenjirän nanaki tuäni Tera ahänjuk. ²⁵ Tera ahäwänkañ Naho u obañ 119 it yäpmän äronjirän u bämopiken äperiye nanak ätu ahänjuk.

²⁶ Tera uwä obañ 70 tärenjirän nanakiye ñode ahänjuk; Abram, Naho, Haran. ²⁷ Eruk Tera täño manbiñam ñode; Tera nanakiye Abram, Naho, Haran ahänjuk. Täñpäñ Haran täño nanaki Lot ahänjuk. ²⁸ Haran nani wäpi Tera u pen irirän Haran uwä ini ahäwani yotpärare wäpi Ur uken kumbuk. Ur u Kaldia komeken itak. ²⁹ Täñpäñ Abram kenta Naho webe yäpumän. Abram webeni wäpi Sarai yäpuk. Täñpäñ Naho webeni wäpi Milka yäpuk. Naho webeni u Haran täño äperi. Haran uwä äperiyat Milka kenta Iska. ³⁰ Täñpäñ Abram webeni Sarai äruñ itkuk.

³¹ Täñpäñ Teratä nanaki Abram, Abram webeni wäpi Sarai, orani Haran täño nanaki wäpi Lot, u kudup yän-yäkñat yäpmän Kenan komeken kuñkuñ. Kome it täñkuño u wäpi Ur, Kaldia kome bämopiken itak u penpen kädet moräki yäput penkuñ. Kuñkä kädet bämopiken Haran komeken ahänpäñ itkun.

³² Täñpäkañ Tera u obañ 205 it yäpmän äronpäñ Haran komeken kumbuk.

12

Anututä Abram inita biñam yäpmän daninjuk

¹ * Eruk Yawetä Abram ñode iwetkuk; Gäk komeka, notkaye, äbotkaye u yepmanjiri kome gäwonjärewayän täyat uken päñku kañ it.

² Täñpäñ näkä iron täñ gaminjira äbotkayetä äbot pähap api itneñ.

Ude täñ gaminjira gäkä wäpka biñam ikek itkañ ämawebe mäyap api täñkentän yämen.

³ * Äma iron täñ gaminayän täkañ uwä näkä udegän iron api täñ yämet.

Täñ kubätä gäk waki täñ gameko uwä näkä udegän waki api täñ imet.

Täñpäkañ gäkä terak ämawebe äbori äbori komeni komeni kuduptagantä iron pähap api yäpneñ.

⁴⁻⁵ Eruk Abram obañ 75 tärenjirän Yawetä iwetkuko ude man buraminpäñ komeni wäpi Haran penpen kuñkuk. Inigän nämo kuñkuk. Webeni Saraikät gweki täño nanaki Lot ba piä ämaniye tunjumi Haran itkañ yäpuño päke u kudup yän-butuwänkañ Kenan kome täñ

* **12:1:** Apos 7:2-3; Hib 11:8 * **12:3:** Gal 3:8

u kuna yänpäj kome ni Haran penpen kuñkuñ. Kädet käroni kuñtängän kome tañi Kenan uken ahänkuñ.

6-7 * Abram Kenan kome kuñtängän kome täpuri kubä wäpi Sekem uken ahänkuñ. Kome uken päya tañi kubä äma kubä wäpi Moretä bian piwani itak. Kadäni uken ämawebe Kenantä äbotken nanik uken itkuñopäj Yawetä Abram ahän imiñpäj iwetkuk; Nanakjiye ba äbekjiye orajiyeta kome ño api yämet yäk. Man ude iwetkuko unita Abramtä Yaweta yänpäj mobä bukä kubä täñkuk, Yawetä ahän imiñkuko unita.

8 Ude tänpäj Sekem kome u penpen äneñi kuñtängän edaptä äbani käda pom u dubiniken yottaba tänpäj itkuk. Betel kome edaptä äpmonpani käda, Ai kome edaptä äbani käda u bämopiken itkuk. Tänpäj kome uken Yaweta yänpäj mobä bukä kubä tänpäj Yaweken yänpäñkuk. 9 Tänpäj äneñi akumañ Negev komeken kuñkuk.

Abram Isip komeken kuñkuk

10 Eruk kadäni uken kome Abramtä itkukken uwä nakta jop itkuñ. Ketem nämoinik unita Isip komeken itpäñ-nadäktä kuñkuk. 11-12 Eruk Isip kome keräp tänpäj webeni Sarai ñode iwetkuk; Nadätat yäk. Gäk webe säkgämän gabätat unita Isip ämatä gabänpäj api yäneñ; Ai, ño webeni yän nadänkanjä näk kumän-kumän nutkan gäk api gabän koreneñ.

13* Ude api yäneño unita ñode kan yäwet; Näk unitäño wanori yän kan yäwet yäk. Gäk ude yäweriwä gäka yänpäj näk nabän korenpäj täga käwep api täñ namineñ yäk.

14 Ude yänpäj kuñtängän Abram Isip komeken ahänkuk. Ahänjirän Isip ämatä Sarai u säkgämäninik kankan kangärip täñkuñ. 15 Tänpäkan Isip täño intäjukun äma Fero unitäño piä ämaniye ätutä Sarai u kankan päñku Fero biñam iwetkuñ. Ude iweräwä Ferotä yäwerän Sarai imagut yäpmän Ferotä ini yotken äronkuñ. 16 Ferotä yotken äronjirän kanpäj Saraita yänpäj Ferotä Abram iron täñ imiñkuk. Sipsip, bulimakau, donki ämani webeni, epän ämawebekät kamel ätu ude imiñkuk.

17 Upänkan Abram webeni Saraita yänpäj Yawetä Ferokät äboriye käyäm wakiwaki pewän ahän yämiñkuñ. 18 Ude ahän yämiñjirän Ferotä Abramta yänpewän äbänpäj ñode iwetkuk; Wa! Abram, jide täñ namin? Ño webena yän imata nämo näwetkun? 19 Imata ño wanotna yän näwetpewi webenata yäput? Eruk, webeka ño imagut yäpmän ku! 20 Tänpänjä Ferotä piä ämaniye yäwet-pewän äbä Abram iwetkuñ; Webeka tuñumka kudup yänporiñ yäpmän ku! yän iwetkuñ. Iweräwä kuñkuñ.

13

Abram Lot ini-ini kuñkumän

1 Tänpäj Abramtä webeni, Lot ba tuñumi kudup yän-butuwänkan Isip kome penpen Negev komeken äneñi äronkuñ. 2 (Abram u Isip kome itkukken tom towiwani, golkät siliwa moneñ mäyap yäpmänpäñ tuñum äma täñkuk.)

3-4 Eruk, Negev kome u penpen kuñtängän Betel kome bian itkukken u ahänpäñ itkuk. Betel kome, Ai kome bämopiken bian yottaba tänpäj mobä bukä täñkukken u kuñpäñä Yawe iniñ oretkuk.

5 Tänpäkan Lot Abramkät kuñatkumäno u imaka, sipsip, bulimakau ba yot tom gupipän tänpäni mäyap it imiñkuñ. 6 Tänpäj Abram kenta Lot bok ude irirän yawakiye mäyapinik ahänjirä tomtä nakta ketemta wäyäkneñkuño unita bok itnañi nämo täñkuk. 7 Ude tänpäj Abram täño piä ämaniyekät Lot täño piä ämaniye bämopiken yänwawak pewä ahänkuk. (Tänpäkan kadäni uken Kenan täño äboriyekät Peres täño äboriyetä kome mähem tänpäj itkuñ.)

8 Yänwawak yäntäko Abramtä Lot ñode iwetkuk; Nek ba piä ämaniye bämopninken ämik man ahänjirän nämo tägatak. Nek yanani. 9 Eruk käyan? Kome pähap pätak u! Unita

* 12:6-7: Apos 7:5; Gal 3:16 * 12:13: Stt 20:2, 26:7

yäpmän danida yäk. Gäkä bure käda kwayän nadäwiwä näkä käpmäk käda api yäpet. Täñ gäkä käpmäk käda kwayän nadäwiwä näkä bure käda api yäpet yäk.

¹⁰* Eruk Lot dapun ijinnewän kwäpäñ Jodan awañ pähap, ume täga nitek. Kome uwä Iden piä Yawetä piwani ude bumik, ba Isip kome täga, Soa kome käda itak u bumik. (Kadäni uwä Yawetä Sodom Gomora yotpärare u nämo däpukken Jodan kometä ude itkuk.) ¹¹ Täñpäñ Lottä Jodan awañ päke u inita korekta yänjuk. Ude yänpäñ edap äbani käda u kuñjuk. Ude täñkuko uwä Abram kenta Lot ini-ini päñku itkumän. ¹² Täñpäkañ Abram Kenan komeken pen irirän Lottä Jodan kome täño yotpärare itkuño u kubäwä wäpi Sodom u dubiniken kuñpäñ yot täñpäñ itkuk. ¹³ Sodom uwä mähemiwä wakiinik. Imaka Yawetä momi yän nadänjuk u bumta täñtäñ kuñat täñkuñonik.

¹⁴ Eruk Lot Abram tenpen kuñirän Yawetä Abram ñode iwetkuk; Gäk bämop ño itkan kome ño ijin pärewat. ¹⁵* Kome kudup käyan u gäka ba gäknö äbotkaye mäden ahänayän täño unita biñam. ¹⁶ Näkä yänpewa äbotkaye kenken jirañ ude api ahäneñ. Äma kubätä kenken jirañ täga daniweco uwä äbotkaye mäden ahänayän täño u imaka, täga daniwek. Upänkan täga nämo, u jirañinik api ahäneñ. ¹⁷ Eruk akumañ päñku kudup yabän yäwattän ku. Kome päke ño gäkagän ganiñ kiretat yäk.

¹⁸ Yawetä Abram ude iweränkan tuñumi kuduhtagän yäpmänkan kuñtäñgän Hebron kome päya äma kubä wäpi Mamretä piwani u dubiniken päñku ugän itkuk. Päñku u itkan Yaweta yänpäñ mobä bukä kubä täñjuk.

14

Iwantä Abram gweki täño nanaki Lot topmäñpäñ yäpmän kuñkuñ

¹⁻⁷ Kadäni uken äma Sodom, Gomora, Atma, Seboim ba Soa komeken naniktä Elam kome täño intäjukun äma wäpi Kedolaomi unitäño gämoriken obañ 12 ude it yäpmän äbänkä eruk obañ 13 uken gañani pähap nadänpäñ intäjukun ämaniye wäpi Bela, Bisa, Sinap ba Semebetä bänep kubägan täñpäñ Kedolaomi, komi piä täñ yämiñkuko ukät ämik pewä ahäktä yänpäñ-nadänkuñ.

Ude täñirä obañ 14 uken Kedolaomi, Elam kome täño intäjukun äma unitä kome ätu täño intäjukun ämakät äboriyeta gera yännewä ämikken täñkentän imikta äbuñ. Täñkentän imikta äbuño u Babilonia, Elasa ba Goim kome unitäño intäjukun äma wäpi Amrafel, Ariok, Tidal. Eruk intäjukun äma ukät äboriye äbäkan pengän kome ätukät ämik täñpäñ kehäromini yäpmän äpuñ. Äma äbot-äbot kehäromini yäpmän äpuño u wäpi Refa, Sus, Em, Hol. Täñkan kome ñodeken ämik täñkuñ; Asterot-Kanaim, Ham, Save-Kiriataim, ba Sei kome täño pomkentä päñku Elparan, kome jopi dubiniken itak u. Täñpäkañ äbot ätu u kehäromini yäpmän äpäñkan eruk äyänut päñku Enmispat kome, wäpi kubä Kades u kuñkuñ. Kuñpäñ uken Amalek äbot kuduhtagän däpmänpäñ yäwat kireñkuñ. Ude täñkan Amo äbotken nanik Hasason-Tama komeken irani u däpuñ.

⁸⁻⁹ Eruk ude täñirä Sodom, Gomora, Atma, Seboim ba Soa kome täño intäjukun ämaniyekät äboriyetä Sidim Awañ, Kumbani Gwägu dubiniken itak u kuñpäñ Kedolaomi, Tidal, Amrafel ba Ariok ukät ämik pewä ahänkuñ. Ämik pewä ahänkuko uwä kome 5 täño intäjukun ämatä kome 4 täño intäjukun ämakät ämik pewä ahänkuñ.

¹⁰ Täñpäkañ Sidim Awañ uken gwägu käroni okä näbä nitek bumta itkuñ. Täñkan iwaniyetä Sodom Gomora täño äma ärowanikät äboriye kudup yäwat kireñirä metänpen kuñpäñ ätu okä gwägu u gänañ äpmonpäñ paotkuñ. Täñirä ätu metänpen päñku pom terak äronpäñ käbop itkuñ. ¹¹ Ude täñirä iwaniye kome 4 uken nanik unitä Sodom, Gomora yotpärare uken päñku u nanik täño tuñum ketem kudup yäyomägatkuñ. ¹² Abram gweki täño nanaki Lot Sodom yotpärare itkuko u imaka, initpäñ tuñumi bok yäpmän kuñkuñ.

* 13:10: Stt 2:10 * 13:15: Apos 7:5

¹³ Ämik täjirä Sodom nanik kubätä metänpenj pärku Abram u imaka ahänkuko unitäno biñam iwetkuk. (Abram unita äma ätutä Hibru äbotken nanik yän yäk täñkuñonik. U päya äma kubä wäpi Mamretä bian piwani u dubiniken it täñkukonik. Mamre uwä Amotä äbotken nanik. Unitäno noripakiyat Eskol kenta Ane. Äma yaräkubä ukät Abramkät bänep kubägan tänpän itkuñ.)

Abramtä Lot iwan keriken nanik imagutkuk

¹⁴ Eruk, Abramtä nanaki topmännän yäpmän kuñkuño unitäno manbiñam nadännän node täñkuk; Inikät nanik ämik tänpän nadäwani ämaniye yarägan 318 ude yämagutkuk. Yämagurännän iwan yawat yäpmän kuñtängän Dan yotpärareken ahänkuñ. ¹⁵ Ahännän bipani ugän Abramtä ämaniye yäpmän daninnän ini äbot-äbot yepmanñän yäwerän pärku iwaniye ahän yämiñkuñ. Ahän yämiñän däpmännän yawat kirentän kuñtängän Hoba yotpärare Damaskus guno käda uken ahänkuñ. ¹⁶ Uken ahännän tuñum iwantä yäyomägat yäpmän kuñkuño u kuduptagän äneñi yäpuñ. Tänpän Abram gweki täno nanaki Lotkät Lot täno tuñum, ukät webe ba ämawebe ätu iwantä kubota täñkuño u äneñi yämagutkuñ.

¹⁷ Täñkan Abram Elam täno intäjukun äma Kedolaomi ukät intäjukun äma noriye däpmännän yawat kirewä kuñirä eruk äyänutpän komeniken kuñkuk. Kuñirän Sodom täno intäjukun äma Abram käwayän Save Awan komeken ahän imiñkuk. (Save Awan kome u wäpi kubä Intäjukun Äma Täno Awan.)

¹⁸ * Tänpäkan Salem täno intäjukun äma wäpi Melkisedek u imaka, äbä Abram ahän imiñkuk. (Melkisedek uwä Anutu Ärowaniinik unitäno bämop äma epän täk täñkukonik.) Eruk, ahän imiñän käräga kenta wain ume Abramtä imiñkuk. ¹⁹ Imiñän kon man node iwetkuk;

Abram, Anutu Ärowaniinik kunum bibik gatäwanitä imaka tägatäga täñ gamiton!

²⁰ Täñkan Anutu Ärowaniiniktä iwankaye ketkaken yepmanñkuko unita wäpi iniñ oretsi! Ude iweränä Abramtä tuñum iwan keriken nanik yäyomägatkuño ukät nanik ätu buñät imiñkuk.

²¹ Ude täñ imiñkan ätu nanak kuñirän Sodom täno intäjukun ämatä Abram ahän imiñän node iwetkuk; Ämawebenaye nomägatkuño u äneñi nanin kire. Täñ, tuñumä gäknata it gamikot yäk. ²²⁻²³ Yänirän Abramtä Sodom täno intäjukun äma u iwetkuk; Yawe Anutu Ärowaniinik, kunum kome täñkuko u wäpi terak man kehäromi node gäwetat; Näk tuñum täpuri-inik u ba u ketkaken nanik kubä nämoinik yäpayän. Imata, gäkä node yäwenta; Näkä Abramtä tuñum mäyap imiñira tuñum äma täñkuk yän yäwenta yäk. ²⁴ Tänpäkan ketemka täpuri ämanayetä kädet miñin naño unita täga nañ yän nadäsi yäk. Ba äma näkkät ämikta kuñkumäno wäpi Ane, Eskol, Mamre, tuñum unitä täga yäpnanji nadän yämiñiri yäput yäk.

15

Anututä Abramkät topmäk-topmäk kubägan täñkuk

¹ Ude tänpän mäden Yawe täno mani kotäktä Abram ayäbu ahän imiñän iwetkuk; Abram, umun täwentawä!

Näknagän gäknö kurepä ude api it yäpmän ärowet!

Täñkan näknawä gwäki ärowani ude api it gamet.

² Yäwanä Abramtä iwetkuk; Ekäni Yawe, gäk imatäken kubä namayän yännän yäyan? Näk kadäni käroni it yäpmän äbätat upänkan nanakna kubä nämo. Näknö kome ba tuñum piä ämana Damaskus komeken nanik wäpi Eliesa unita biñam api täneñ yäk. ³ Nadätan? Gäk nanak kubä nämo namiñkun! Unitä epän ämana kubätä näknö kome ba tuñum api korewek yäk.

* **14:18:** Hib 7:1-10

⁴ Ude yäwänä Yawe täño mani kotäktä ñode ahän imiñkuk; Äma wäpi yäyan unitä gäkño kome ba tuñum nämo api korewek. Nämo, gäkñaken nanaka ahäwayän täyak unitä gäkño tuñum api korewek. ⁵ * Ude iwetpäñä yänikñat päñku yäman umu ñode iwetkuk; Gäk dorapñä kunum terak ijiñpewi ärowän. Ijiñpewi ärowänpäñ guk täga daninañi täñpawä, eruk dani! Ude yäñpäñ iwetkuk; Nanakaye ahänayän täño yabätan udegän api ahän yäpmän kunen yäk.

⁶ * Täñpäkañ Abram Yawetä iwetkuko u nadäkinik täñkuko unita äma siwoñi yän yänträñ imiñkuk.

⁷ Täñkañ ñode iwetgän täñkuk; Näk Yawe, kome ño ganiñ kirewa gäkñata biñam täkta Ur yotpärare Kaldia komeken nanik gämagut yäpmän äburo u. ⁸ Ude iweränkañ Abramtä iwetkuk; Ekäni Yawe, jide täñpäñ kome ño näkä bureni korewetta yän nadäwet?

⁹ Yäwänä ñode iwetkuk; Bulimakau gubañi kubä, meme kubä ukät sipsip ämani kubä, obañ yaräkubä tärewani ukät känaräm kubä notek kubä u yäpmän näkken äbi. ¹⁰ Ude yäwänä Abram udegän täñkuk. Yäpmän päñku kwäk duñpäñ kukñi ini terak, kukñi ini terak tawañ peñkuk. Barakä kumän ikek peñkuk, kwäk nämo duñkuk. ¹¹ Ude peñirän barak tañi ätutä tom madäñ peñkuko u nänayän äpäñirä Abramtä täñ-yäwatuk.

¹² * Eruk edap äpmonpayän täñirän Abram patgunğun täñirän bipmän urani umuri pähap kubätä uwäk täñkuk. ¹³ * Täñpäkañ Yawetä Abram iwetkuk; Bureni-inik gäwera nadä; Kämiwä, äbotkaye kämi ahänayän täkañ uwä kome kudupiken päñku irirä kome unitäño mähemtä komi piäken api yepmanen. Obañ 400 udetä komi piäken itkañ äma keru terak komi bumta api nadäñen. ¹⁴ * Upänkañ komi piä täñ yäminayän täño unita kowata näkä api yämet. Täñpäkañ kämiwä äbotkaye komi piäken nanikpäñ tuñum ärowani nitek api äpämañ kunen. ¹⁵ Gäkña uyaku tagawani täñpäñ kumäñpäñ äbekaye orañkaye täño itpäñ-nadäk komeken api äpmonpen yäk. ¹⁶ Täñpäñ Amo täño äboriye unitäño waki-wakini yäpurärätpäñ yäpurärätpäñ täñ yäpmän äronjirä obañ 400 bumik tärewänkañ Amo äboriye däpmäñpäñ yawat kireñira äbotkaye äneñi äyänutpeñ api ämneñ yäk.

¹⁷ Yawetä ude iwerirän kome dapuri äpmonpäñ bipmän urirän kädäp gäyökkät topän mebet ahäñpäñ tom duñpäñ peñkuko u kukñi kukñi irirän bämopgän kuñkumän. ¹⁸⁻²¹ * Kepma ukengän Yawetä Abramkät topmäk-topmäk täñpäñ iwetkuk; Kome ño gäkño äbotkayeta yämikta yänkehärom täyat. Kome uwä Isip täño ume wäpi Nail unitä päñku Yufretis ume u täretak. U Ken, Kenas, Katmon, Hit, Peres, Refaim, Amo, Kenan, Gilgas, Jebus unitäño komeni gäkño äbotkayeta api yämet.

16

Abramtä Haga webenita yäpuk

¹ Täñpäkañ Abram täño webeni Sarai u nanak kubä nämo bäyañkuk. Täñirän Sarai täño piä watä webe Isip nanik kubä itkuko u wäpi Haga. ² Irirän Saraitä Abram ñode iwetkuk; Nadätan, Yawetä nadäñirän äruñ itat unita watä piä webena ukät pätkon. Parirän webe uterak nanak ätu käwep ahän nimek yäk. Ude iweränä Abramtä Sarai täño man buramiñkuk. ³ Eruk, Abramtä Kenan komeken obañ 10 ude irän täreñirän, Saraitä Isip nanik watä piä webeni wäpi Haga u api Abram webenita iniñ kireñkuk. ⁴ Iniñ kirewän bok parirän nanak kok itkuk. Täñpäñ Haga nanak kok itat yän nadäñpäñ Saraita nadäwän äpani täñkuk. ⁵ Ude täñkuko unita Saraitä äpi Abram ñode iwetkuk; Näkä mäyäk nadätat uwä gäka biñam täyak yäk. Näkä watä webena gamiñpäñ kupäñka terak peñkut. Täñpäñ unita Hagatä nanak kok itat yän nadäñpäñ näka nadäñirän äpani täyak yäk. Unitä gäkkät nek bämopnekken man pätak u Yawe ini-tägän yäpmän daniwän yäk.

* **15:5:** Rom 4:18; Hib 11:12 * **15:6:** Rom 4:3; Gal 3:6; Jem 2:23 * **15:12:** Jop 4:13,14 * **15:13:** Kis 1:1-14; Apos 7:6 * **15:14:** Kis 12:40-41; Apos 7:7 * **15:18-21:** Apos 7:5

⁶ Ude yäwänä Abramtä iwetkuk; Ude nämo! Piä watä webe u mähemi gäkä täyan. Unita u ba u täñ ima yänpänä täga api täñ imen yäk. Yäwänä Saraitä Hagata iwan täñ imiñtäyon metänpen kuñkuk.

⁷ Haga metänpen päñku Su kädet kuñtängän kome äma nämo iraniken ume täpuri kubäken ahänpän itkuk. Uken irirän Yawe täño añero ahän imiñkuk. ⁸ Ahän imiñpänä ñode iwetkuk; Haga, Sarai täño watä webe, gäk de naniktä äbätan? Ba de kwayän? Yäwänä Hagatä iwetkuk; Intäjukun webe Sarai kañumuntañ äbätat yäk.

⁹ Ude iweränä Yawe täño añero unitä ñode iwetkuk; Gäk intäjukun webeka äneñi kuñkañ mani kañ burami yäk. ¹⁰ Nadätan? Näkä täñpewa gäkño äbekaye orañkaye bumta, ämatä daninañi nämo ude api ahäneñ yäk. ¹¹ Ude yänpän Yawe täño añero unitä ñode iwetgän täñkuk;

Nadätan? Gäk nanak kok itan. Nanak ämani u bäyañpänä wäpi Ismael kañ iwet, Yawetä konäm butewaki täñiri nadänkuko unita yäk.

¹² Tägañpäñ tom ägwäri udewani api irek yäk.

Nanaka uwä ämata iwan täñ yämiñirän ämatä udegän api täñ imineñ.

Noriye kuduptagänta iwan täñ yämiñtäñ api kuñarek yäk.

¹³ Ude iwetkuko unita Haga bänepitä ñode nadänkuk; Nabänpän-nadäwani unitä kwawak ahän namiñirän karo unita Yawe täño wäpi ñode iwetat; Gäk Yawe nabänpän-nadäwani u yäk. ¹⁴ Mebäri unita ume terak itkuko u wäpi ñode yäk täkañ; Irit mähemi nabänpän-nadäwani unitäño ume dapuri. Ume u Kades yotpärare, Beret yotpärare bämopiken pen itak.

¹⁵ * Eruk, kadäni tärenjirän Hagatä Abramta nanak kubä bäyañ imiñkuk. Bäyawänä Abramtä nanak wäpi Ismael yän iwetkuk. ¹⁶ Täñpakañ Abram täño obañ 86 tärenjirän Hagatä nanaki Ismael bäyañ imiñkuk.

17

Anututä Abramkät topmäk-topmäk täñkuko unitäño kudän

¹ Abramtä täño obañ 99 tärenjirän Yawetä ahän imiñpän ñode iwetkuk; Näk Anutu kehäromi mähemi yäk. Gäk gämotnaken itkañ siwonjigän kuñat täyi yäk. ² Täñiri näkä gäkkät topmäk-topmäk täñpän äbotkaye mäyap api pewa ahän gamineñ.

³ Ude iweränä Abramtä inami kome terak yäpän äpmonpäpän parirän Anututä iwetkuk; ⁴ Nadätan? Näk gäkkät topmäk-topmäk täyat uwä ñodeta; Gäk äma äbori äbori unitäño nani api täñpen. ⁵ * Täñkañ wäpka Abram uwä wari nämo api gäweret. Nämo, gäk äma äbori äbori unitäño nani yän nadän gamiñira kuñarayän täno unita wäpka Abraham api gäweret yäk. ⁶ Täñkañ näkä täñpewa nanakaye mäyapinik api ahäneñ. Ahänpänä ätutäwä intäjukun äma irit piä api täneñ. Nanakaye mäyap ahänayän täño unitä äbori äbori komeni komeni api it yäpmän kuneñ. ⁷ * Topmäk-topmäk gäkkät täyat ñonitä gäk ba nanakayetä äbotkentä äbekiye oraniyeken tärek-täreki nämo, api pat yäpmän kwek. Täñirän nähä gäka ba äbekaye orañkaye kämi-kämi ahänayän täñkañ unitäño Anutu api iret yäk. ⁸ * Apiño Kenan komeken itan ñowä äbani ude itan upänkañ kome ño gäk ba äbekaye orañkaye kämi-kämi ahänayän täkañ unitä mähemi tärek-täreki nämo täneñta api taniñ kirewet. Täñpän äbotkaye unitäño Anutu api iret yäk.

⁹ Ude iwetpäñ Anututä Abraham ñode iwetgän täñkuk; Gähäwä topmäk-topmäk gäkkät täyat unitäño käderi iwat yäpmän kañ kuñat. Täñiri äbekaye orañkaye kämi ahänayän täkañ u udegän kañ iwat täñput. ¹⁰⁻¹³ * Topmäk-topmäkna täño kudän ñode; Nanak ämani ahänpän kepma 8 ude tärenjirän gupi moräk madän yämik täneñ. Nanak ämani kuduptagän apiñotä kämi ahänayän täño uwä udegän kañ täk täñput. Inä ude tänayän täño

* 16:15: Gal 4:22 * 17:5: Rom 4:17 * 17:7: Luk 1:55 * 17:8: Apos 7:5 * 17:10-13: Apos 7:8; Rom 4:11

uwä näkä gäkkät topmäk-topmäk unitäño kudän ude api irek. Tänpäkan nanakayetagän nämo yäyat. Gäkño piä ämakaye täño nanak ba kome kubäken nanik monenpäñ suwawani unitäño nanakiye udegän gupi moräk madäñ yämineñ. Täñkan topmäk-topmäk näkä inkät täyat uwä tärek-täreki nämo api it yäpmäñ ärowek. ¹⁴Tänpäkan äma kubä gupi moräk nämo madäweko uwä äma uwä äboriken nanik iwat kirewäkan inigän api kuñarek, äma uwä näkño topmäk-topmäk yäpmäñ däknewayäñ täko unita.

¹⁵Ude yänpäñ Anututä Abraham äneñi kubä ñode iwetgän täñkuk; Webeka Saraita gäwera; U wäpi Sarai yäñ nämo api iweren. Nämo, Sara yäñ kan iwet. ¹⁶Bureni-inik, näkä iron täñ imiñjira Saratä koki itpäñ nanak kubä api bäyañ gamek. Saraken nanik äma äbori äbori api ahäneñ. Ba uken nanikgän ätu uwä äbot täño intäjukun äma api ahäñ yäpmäñ kunen.

¹⁷Anututä ude iweränä Abraham kome terak inami yäpän äpmonpäpäñ patkan äräpi nadänpäñ ñode nadäñkuk; Wära! Äma kubä obañ 100 tärewani näk udewanitä nanak kubä täga pewän ahäwek? Ba webena Sara obañ 90 tärewänkan nanak kubä täga bäyawek? Nämoink! ¹⁸Ude nadänpäñ Anutu iwetkuk; Nanakna Ismael bian bäyañkuro unitä gäkño iron terak täga itnañi nämo?

¹⁹Yäwänä Anututä iwetkuk; Ude upänkan webeka Saratä nanak kubä bäyañ gamänkan wäpi Aisak yäñ kan iwet. Ahänpäñ tägawänkan ukät topmäk-topmäkna api täñpet. Tänpäñ äboriyekät udegän, topmäk-topmäk uwä tärek-täreki nämo api it yäpmäñ kwet. ²⁰Täñ Ismaelta yäno u nadäñ gamiñpäñ iron täñ imiñpewa äboriye mäyap api ahäñ imineñ. Tänpäñ nanakiye 12tä wäpi biñam ikek itkan yabäñ yäwat piä api täneñ. Täñkan näkä täñkentäñ imiñjira nanaki ahäñ yäpmäñ kuñtäko äbot tañi kubä api täñpek. ²¹Upänkan Ismael ukät topmäk-topmäkna nämo api täñpet. Nanaka Aisak ukät uyaku api täñpet. Täñkan nanak uwä Saratä obañ kubä gunonita api bäyañ gamek yäk. ²²Eruk, Anutu Abrahamkät man yäntärenpäñ Abraham tenpen äronkuk.

²³Tenpen äronkuko kepma ugän Abrahamtä Anutu täño man buramiñpäñ nanaki Ismael gupi moräk madäñ imiñkuk. Nanaki Ismaelkät piä ämaniye inikät irani ba kubäken nanik suwawani u ämani kudup gupi moräk madäñ yämiñkuk. ²⁴Tänpäkan Abraham ini uwä obañ 99 tärewänkan gupi moräk madäñ imiñkuñ. ²⁵Täñ nanaki Ismael uwä obañ 13 tärenjirän nanitä gupi moräk madäñ imiñkuk. ²⁶Bureni, kepma ugän, Abrahamkät nanaki Ismael gupi moräk madäñ yämiñkuñ. ²⁷Täñkan Abraham täño piä ämaniye, ini ugän bäyawani ba kome kubäken nanik monenpäñ suwawani u imaka, kuduptagän gupi moräk madäñ yämiñkuñ.

18

Anututä Abraham ahäñ imiñkuk

¹Kadäni uken Abrahamtä päya, äma kubä wäpi Mamre unitä piwani u dubiniken it täñkukonik. Tänpäñ kadäni kubä, kepma bämopiken Abraham yottaba yäman mañit irirän Yawetä ahäñ imiñkuk. ²* Abraham mañit ittängän ijiwän kwäpäñ yabäñkuk; Äma yäräkubä inamiken käron wädäñ irirä. Yabänpäñ dubiniken bäräneñ kuñkan orañ yämikta gwäjiñ äpmonpäñ yäwetkuk; ³Ärowaninaye, in näkä täga nadäñ namiñpäñä piä ämajin näk, nämo närepmitneñ yäk. ⁴Näkä yänpewa ume yäpmäñ äbäpäñ kuroñjin ärutkan päya ño äyuñken itpäñ-nadäk täkot. ⁵Täñjirä ketem ätu tama nañ täpäneñkan kuna yänpäñä kukot yäk. Näkä yotken äbäño unita nadäñ namiñjirä ude täñkentäñ tama! Yäwänä iwetkuñ; Täga, yäyan ude täyi yäk.

⁶Täga yäñ iweräkan Abrahamtä yot gänañ äro webeni Sara iwetkuk; Eruk, plaua ätu bumik gwetkan awähutpäñ käräga säkgämän ätu bäräneñ ijiñ yämisi yäk. ⁷Iwetpäñä Abraham bäräneñ päñku bulimakau nanaki säkgämän kubä yäpmäñ päñku piä ämani

* 18:2: Hib 13:2

kubäta imänkañ bäräñek madäñpän ijiñkuk. ⁸ Täñjirän bulimakau nonoñ umeni ba gakiñkät bulimakau madäñpän ijiko u penta yäpmän päbä yämiñkuk. Yämän nañ irirä iniwä päya äyünken käroñ wädäñ itkuk.

⁹ Käroñ wädäñjirän iwet yabäñkuñ; Webeka Sara de? Yäwäwä yäwetkuk; Yot gänañ itak yäk. ¹⁰ * Yäñjirän Yawetä iwetkuk; Apiño kadäni itkamän ñodeken obañ kubä gunonita näk äneñi api äbet. Äneñi äbäñjira Saratä nanak kubä api bäyawek yäk. Täñpakañ Sara äma itkuño u mädeniken yot yämaken itkañ man yäñkuño u nadäñkuk. ¹¹ Abraham kenta Sara uwä tågawaniinik täñkumän. Täñpän Saratä nanak bäyanañi nämo täñkuk. ¹² * Unita Saratä ñode nadäñpän mägayäñkuk; Näk gupna tepmom ikek. Äpna u imaka, tågawanigän unita bok patpän jide täñpän gäripi nadäwet?

¹³ Sara ude nadäñjirän Yawetä Abraham ñode iwet yabäñkuk; Sara imata näk webe pähap täyat ñopän nanak täga nämo bäyawet yäñ nadäñkañ mägayätäk? ¹⁴ * Yawetä imaka u ba u kubä täñpayänjä täga nämo täñpän waneñ. Nämo inik! Obañ kubä gunonita, kadäni gäweraro udeken äneñi äbäñjira Sara nanak api bäyawek. ¹⁵ Yawetä ude yäñjirän Sara umuntañpän äwo yäñpän yäñkuk; Näk nämo mägayät yäk. Yäwänä iwetkuk; Mägayänopän jop yäyan yäk.

Abrahamtä Sodom yotpärareta Anutuken konäm butewaki täñkuk

¹⁶ Äma yaräkubä Abrahamkät itkuño u akumañ kuna yäñkañ Sodom yotpärare etä päpmo kañkuñ. Täñjirä Abrahamtä kädet miñin yepmañpa kut yäñkañ bok kuñkuñ. ¹⁷ Kuñkañ Yawe nadäk-nadäki-ken ñode nadäñkuk; Jide täkta nadätat uwä Abrahamta käbop nämo peñ imet. ¹⁸ Nadäñ imiñjira Abraham täño oraniyetä bureni-inik äbot tañi ba kehäromi nitek api täneñ. U wäpi terak täñkentän yämiñpewa ämawebe kuduptagän uken-uken nanik iron pähap api ahän yämineñ. ¹⁹ Abrahamtä nanakiye ba oraniye äbekiye näkño kädet yäwoñäreñpewän näkño man buramiñpän kuñat-kuñat siwoñi iwatpän täneñta unita näk Abraham näkñata yäpmän daniñkut. Ude täñjirä näk Yawetä imaka Abrahamta biñam yäñkehärom tañpän iwetkuro unitäño bureni näk täga api pewa ahän imineñ yäk.

²⁰⁻²¹ Ude nadäñpän Yawetä Abraham iwetkuk; Sodom Gomora yotpärareken nanik täño irit kuñatkuñari wakiinik täñpewä jukunaken yäñkuruk-kuruk bumta ahätäk unita yabäñpän-nadäkta kwa yäk. Yäñkuruk-kuruk nadätat uwä bureni ba jop käwep yäk.

²² Täñpän äma yarä u Abraham tenpeñ Sodom käda kuñkumänopän Abraham Yawekät itkumän. ²³⁻²⁴ Ittäñgän Abrahamtä Yawe inamiken kuñpän butewaki man ñode iwetkuk; Bureni? Gäk äma waki ba äma siwoñi bok api däpmän paoren? Ñode täga nämo täñpen? Ämawebe siwoñi kuñarani 50 ude itneño uwä yotpärare kudup täñpi waneñtäwä. Äma siwoñi kuñarani 50 unita yäñpän päke u täga nämo yabäñ korewen? ²⁵ Ämawebe siwoñi bok waki täñpani bok däpayän täno uwä imaka tänañi nämopän täñpen. Gäkño mebarika nadätat. Gäkä äma waki täñpani ba äma siwoñi kuñarani yäpmän daniñpän kudän siwoñi täk täyan unita äma täga ba waki bok u däpnañi nämo yäk.

²⁶ Yäwänä Yawetä iwetkuk; Sodom ämawebe siwoñi kuñarani 50 ude yabäñpänä unita yäñpän ämawebe kudup api yepmañpet yäk. ²⁷⁻²⁸ Yäwänä Abrahamtä iwetkuk; O Ekäni, gäk ärowani. Näk äma äpani upäñkañ näk nämo mäyäk tañkañ äneñi gäwetat. Näk 50ta yäropän siwoñi äma 45 ude itneñowä gäk täga yepmañpen? Yäwänä Yawetä iwetkuk; Ämawebe siwoñi 45 ude yabäñpänä yotpärare u nämo yäpa waneñ. ²⁹ Ude yäwänä Abrahamtä äneñi iwetgän täñkuk; Ämawebe 40gän ude yabäñpän däpen ba? Yäwänä iwetkuk; Eruk ämawebe 40 unita yäñpän kudup yabä kätäwet yäk. ³⁰ Iweränä Abrahamtä yäñkuk; O Ekäni äneñi gäwetat unita nämo nebewen! Ämawebe siwoñi kuñarani 30gän ude

* 18:10: Rom 9:9 * 18:12: 1Pi 3:6 * 18:14: Luk 1:37

irāwā jide api tānpen? Api dāpen ba nāmo api dāpen? Yāwānā Yawetā iwetkuk; Āmawebe siwoŋi kuŋarani 30 unita yānpāŋ nāmo api dāpet yāk.

³¹ Yāwānā āneŋi Abrahamtā iwetgān tāŋkuk; O Ekāni, nāk nāmo māyāk taŋkaŋ āneŋi gāwetat. Āmawebe siwoŋi 20gān itneŋo uwā dāpen ba nāmo dāpen? Yāwānā Ekānitā iwetkuk; Āmawebe 20 ude itneŋo unita yānpāŋ kudup yepmaŋpet yāk.

³² Ude yāwānā Abrahamtā yāŋkuk; O Ekāni, nāmo nebewen! Kubākāt yāwayāŋ; E, āmawebe 10gān irāwā jide tānpen? Yāwānā Ekānitā yāŋkuk; Āmawebe siwoŋi kuŋarani 10 ude irāwā yotpārare u nanik kuduŋtagān api yabāŋ korewet yāk.

³³ Eruk Yawetā Abrahamkāt ude yāwān tārewān kuŋirān Abraham āneŋi āyāŋutpāŋ yotken kuŋkuk.

19

Sodom naniktā wakiwaki tāk tāŋkuŋo unitāŋo manbiŋam

¹ Eruk bipāda ugān Lottā Sodom yotpārare tāŋo kādet morākiken irirān aŋero yarā ukeŋo ahāŋ imiŋkumān. Ahāŋ imiŋirān yabāŋpāŋ pāŋku iŋami yāpān āpmonpāpāŋ yāniŋ oretkuk. Yāniŋ oretpāŋ yāŋkuk; ² Ārowaninayat, nākā yotken ābāŋirān tāŋkentāŋ tama! Nāk kuroŋjek ārutpāŋ bipani ŋo itpāŋ pātna yāŋewānkaŋ kaŋ kun yāk. Ude yāwānā iwetkumān; Nāmo, yotpārare tāŋo kābeyā bāgupken jop pātdayāŋ yāk.

³ Jop uken pātdayāŋ yāwānā man kehāromigān yāŋtāyon Lottā yotken kuŋkuŋ. Kuŋpāŋ yot gānaŋ āro irirān Lottā kārāga yiskāt nāmo awāhurani u ba ketem tāgatāga ātukāt ijiŋ yāmān naŋkuŋ. ⁴ Naŋkaŋ dāpmon pātdayāŋ tāŋirā Sodom nanik āma ekāni gubaŋi pāke u kudup Lot tāŋo yot u it āyāŋutkuŋ. ⁵ It āyāŋutpāŋ Lot gera tāŋpāŋ iwetkuŋ; Āma yarā gākken ābāmāno ukeŋo de itkamān? Āma yarā u yāŋ-yākŋat yāpmāŋ ninken ābi yāk. Yarā u yāpmāŋ ninken ābikaŋ yājitna yāŋ nadākamāŋ yāk.

⁶ Ude yāwāwā man yāna yāŋkaŋ Lot yāman āpmonpāŋ yāma ukāt yāwatkuŋ. ⁷ Yāma ukāt yāwatpāŋ yāwetkuk; O notnaye, wakiwaki tānayāŋ nadākaŋ u nāmo tāneŋ yāk. ⁸ Nāmo, nāk āpetnayat gubaŋi yarā ŋo āmakāt nāmo pārani unita yarā u yāpmāŋ ābā tamakaŋ ukāt jide tānayāŋ nadākaŋ uwā tākot yāk. Tāŋ āma yarā ban naniktā nākken ābumāno uwā nākā watāni it yāmitat unita waki tāŋ yāmineŋo!

⁹ Ude yāwānā iwetkuŋ; Keweŋ nimi! Gāk kome māhem nāmo unita kādet udewanita gākā man tāga nāmo niweren yāk. Nadātan? Yarā unita tāŋ yāminayāŋ tākamāŋ uwā irepmitpāŋ gāka waki-inikinik api tāŋ gamine! yāk. Ude yānpāŋ Lot pimiŋ iwat-pewā kwānpāŋ yāma dāpmāŋ erānayāŋ tāŋkuŋ.

¹⁰ Tāŋirā āma yarā yot gānaŋ itkumāno u bārāneŋ pābā yāma dātpāŋ Lot kerigān iŋitkaŋ wādāŋ yāpmāŋ yot gānaŋ ārowānkaŋ yāma ukātkumān. ¹¹ * Tāŋpāŋ āma yarā unitā tāŋpewān āma yāman itkuŋo uwā dapuri bipmāŋ utkuŋ, āma ekāni bok, gubaŋi bok. Dapuri bipmāŋ urāpāŋ yāmata puŋ ijiŋkuŋ.

Lotkāt āboriye Sodom yotpārare penpen kuŋkuŋ

¹² Eruk āma yarā unitā Lot iwetkumān; Gāk nanakaye āpetkaye yepmaŋkaye ba nāgāt morākaye ātu yotpārare ŋoken irāwā kuduŋtagān yāwetpāŋ yāmagurikaŋ yotpārare ŋo penpen kut yāk. ¹³ Nek yotpārare ŋo dāpmāŋ moredayāŋ nadākamāk. Yotpārare ŋonitāŋo waki mebāri mebāritā yāŋkuruk-kuruk pāhap ude Yawe jukuniken āpmonkuko unita pen niwet-pewān yotpārare ŋo dāpmāŋ morekta ābumāk yāk.

¹⁴ Lottā man iwetkumāno u nadānpāŋ pāŋku yepmaniyat, āperiyatta iwoyāwani u yāwetkuk; Oi, bārāneŋ! Yawetā kome ŋo dāpmāŋ morewayāŋ tāyak yāk. Yāwerānkaŋ Lot jop yāŋnikŋatak yāŋ nadāŋkaŋ mani nāmo buramiŋkumān.

* 19:11: 2Kin 6:18

¹⁵ Eruk yänewänä tamimañ bipani aņero yarä ukeñonitä Lot peñ iwetkumän; Bäräñeñ bäräñeñ! yäk. Webeka ba äpetkayat ño yäñ-yäkñat yäpmäñ ku yäk. Ude täñpayäñ täno uyaku inä yotpärare ñokät bok nämo paotnayäñ yäk.

¹⁶⁻¹⁷* Täñpäkañ Lot kwikinik kwikinik täñjirän Yawetä butewaki nadäñ yämiñpäñ aņero ukeño yäwet-pewän nädamiñi-nani kerigän yepmäñitpäñ yäñ-yäkñat yäpmäñ yotpärare gägäniken kuñpäñ aņero kubätä yäwetkuk; Bäräñekinik kukot! Äyänutpäñ ijik ba awañ uken itpäñ-nadäk nämo täneñ. Bäräñeñ kumañ pom uduken kañ kut. Uyaku nämo api kumneñ yäk.

¹⁸ Ude iweränä Lottä yänkuk; Ärowanina, ude nämo! yäk. Ude täga nämo täñpet. ¹⁹ Gäk iron tañi täñpäñ orañ namiñjirän nämo kumaro upänkañ pom udu baninik itkañ unita waki ahäwayäñ täyak unita pom uken nämo ahänkañ bämopiken paoret yäk. ²⁰ Yotpärare täpuri udu ka! U täpuri, ei yäñ? U uyaku tuän bumik yäk. Uken nepmañpi yäpmäñ kwayäñ täro uyaku nämo paoret yäk.

²¹⁻²² Ude yäwänä iwetkuk; Eruk yäyan unita täga nadätat yäk. Yotpärare gäkä yäyan u nämo däpayäñ upänkañ bäräñeñ metänpeñ kut yäk. Yotpärare uken ahäwikañ uyaku kome ño täga täñpa wanayäñ yäk.

(Yotpärare u Lottä täpuri yäñ yänkuko unita wäpi Soa yäñ yäk täkañ. Soa u nininken man terak täpuri.)

²³ Kuñtäyon edap dapuri äbänjirän Lot yotpärare täpuri Soa uken ahänkuk. ²⁴⁻²⁵ * Ahänjirän Yawetä täñpewän iwän kädäkut mebet ikek Sodom Gomora yotpärare terak äpuk. Iwän kädäkut mebet ikek äpuko u Sodom Gomora nanik ba awañ pähap uken nanik ämawebe ba ketem imaka imaka u kudup ijin moreñkuk. ²⁶ * Täñjirän Lot webeni kuñtäñgän äneñi äyänutpäñ Sodom yotpärare kañpäñä bewe äworeñkuk.

²⁷⁻²⁸ Täñpäkañ patkuko kome yäñe-yäneta Abraham akumañ kumañ päñku kome bian Anutu inamiken itkukken uken ahänkuk. Päñku ahänpäñ kañkuk; Sodom Gomora ba kome awañ pähap uwä gupe kädäp mebet ikek bumik akuñjirän.

²⁹ Yawetä Sodom Gomora awañ pähap Lottä iraniken u nanik kudup däpmäñ moreñkuko upänkañ Abrahamta nadänpäñ Lot uken nanik imagut yäpmäñ kuñkuk.

Lot kenta äperiyat täño manbiñam

³⁰ Täñpäñ Lot u Soa yotpärare täpuri uken itta umuntañpäñ äperiyat yäwän yäpmäñ pomken kuñkañ mobä käwut kubäken it täñkuñonik. ³¹⁻³² Eruk kadäni kubäken Lot äperi mokitä wenäni iwetkuk; E, nek täño nannek tägawani täyak yäk. Täñjirän ämawebe komeñi komeñitä täk täkañ ude äma nek yäpmäñpäñ nektä nanak bäyakta nämoinik itkañ unita wain mujipi täño ume täkätpäñ nanta imida nañpäñ täñguñ tawänpäñ ukät patkañ nanak kok ikek kañ itda. Ude täñitda nan täño nägät moräk api it yäpmäñ ärowek yäk.

³³ Eruk bipani ugän wain ume imän nañpäñ täñguñ takinik täñpäñ nämo nadänjirän äperi moki nanikät patkumän.

³⁴ Täñpäñ äneñi patkuño yäñewänkañ mokitä wenäni iwetkuk. Näkkät uku kwep bipani päramäko u yäk. Unita apiño äneñi wain ume imida nañjirän gäkkät bipani kañ parun yäk. Ude täñpäñ uyaku nek bok nannektä nanak kañ nimän yäk. ³⁵ Eruk bipani ugän nanita wain ume imän nañpäñ täñguñ takinik täñpäñ nämo nadänjirän äperi wenänikät patkumän.

³⁶ Täñpäñ Lot äperiyat nanikät ude täñpäñ nanak kok itkumän. ³⁷ Ittäñgän mokitä nanak ämani bäyañpäñ wäpi Moap yäñ iwetkuk. Apiño Moap äbot itkañ uwä Moap, Lot äperi mokitä bäyañkuko u täño orani pähap. ³⁸ Täñpäkañ wenänitä udegän nanak ämani bäyañpäñ wäpi Benami yäñ iwetkuk. Apiño Amon äbot itkañ uwä Benami, Lot äperi wenänitä bäyañkuko u täño orani pähap.

* **19:16-17:** 2Pi 2:7 * **19:24-25:** Mat 10:15, 11:23-24; Luk 10:12, 17:29; 2Pi 2:6; Jud 7 * **19:26:** Luk 17:32

20

Abraham kenta Abimelek täño manbijam

¹ Abrahamtä Mamre kome penpen kome tañi kubä wäpi Negev uken kuñkuk. Negev kome u Kades Su kome bämopiken uken. Täñpäñ Abrahamtä yotpärare kubä wäpi Gera uken itkuk. ²* Itkañ webeni Sarata u wanotna yäj yäjnkuk. Bijam u nadäñpäñ Gera yotpärare täño intäjukun äma Abimelektä yäjnewän Sara yäjnikjat yäpmäj päñku imä webenita yäpuk.

³Täñpäkañ bipani kubäken Anututä Abimelek döpmonken ahäj imiñpäñ iwetkuk; Gäk webe ño äpi nikekpäj gäkñata yäpuno unita kumbayäj yäk. ⁴Ude iweränä Abimelektä iwetkuk; Näk Sarakät bok nämo päramäk. Ekänina, näk äma siwoñi! Unita näkkät äbotnayekät nämo nidäpen yäk. ⁵Abrahamtä ini-tägän wanotna yäj yäjirän webeni Saratä Abrahamta udegän wanotna yäj yäjnkuk yäk. Näk bänep siwoñina terak täñkuro unita näkken waki kubä nämo pätak yäk.

⁶Yäweränä Yawetä iwetkuk; Bänep siwoñi terak täñkuno u bureni nadätat. Unita webe u inirenta бага pen gamiñpäñ täñkentäj gamiñira waki kubä nämo täñkun yäk. ⁷Eruk, gäk webe u äpiken iniñkire. Abraham uwä profet kubä unita gäka yäjpäñ näkken yäjapiñirän gäk nämo api kumben. Täñ webeni nämo imayäj täno uwä gäk ba äbotkaye bureni-inik api kumäj moreneñ.

⁸Eruk patkuño kome api yäjñirän Abimelek akuñpäñ piä ämaniye änok yepmañpäñ man döpmonken nadäñkuko u yäwerirän umun pähap nadäñkuñ. ⁹Ude täñkañ Abimelektä Abraham yäjnewän äbänkañ ñode iwet yabäjnkuk; Gäk jide täñ nimiñkun? Näk waki kubä jide täñ gamiñkutta kowata komi näk ba äbotnaye terak pen nimiñkun? Ude uwä nämo tänañipäj täñkun yäk. ¹⁰Gäk jide nadäñpäñ ude uwä täñkun?

¹¹Ude yäwänä Abrahamtä iwetkuk; Kome ño naniktä Anutu nämoinik orañ imik täkañ unita webena yäj yäwawä api nutneñ yäj nadäñpäñ ude täñkut yäk. ¹²Etäj, u bureni wanotna yäk. U nannek kubägän upäñkañ meñnek inigän inigän. Upäñkañ webenata yäput yäk.

¹³Täñpäkañ Anututä näwet-pewän nana täño yotpärare penpäñ kome kudupiken äba yäjpäñ Sara iwetkut; Kome uken ba uken kuñpäñä nadäj namikinik täñpäñä ño wanotna yäj kañ yäwet tä yäj iwetkut. ¹⁴Ude iwerirän Abimelektä sipsip, bulimakau ba piä ämawebe yäpmäjpäñ Abrahamta bijam iniñ kireñkuk. Täñpäñ webeni Sara bok iniñ kireñkuk. ¹⁵Iniñ kireñpäñ Abraham iwetkuk; Nadätan! Injamkaken komena pat kuyak ño gäk uken ba uken ira yäjpäñä täga api iren yäk.

¹⁶Ude yäjpäñä Sara ñode iwetkuk; Äbotkayetä nadäj gamiñirä mäyäk nadäweno udetä ba gabäñpäñ gäk webe siwoñi yäj nadäj gaminenña wanotka Abrahamta siliwa moneñ 1,000 ude imitat yäk.

¹⁷⁻¹⁸Täñpäkañ Abimelektä Sara webenita yäpuko kadäni uken Anututä Sarata yäjpäñ Abimelek webeni ba piä webeniye nanak nämo bäyakta kädet täñpipiñ yämiñkuk. Äruñ itneñta nadäj yämiñkuko uwä Abrahamtä Sara äneñi yäpmäjpäñ Anutuken yäjapiñirän nanak bäyakta kädet äneñi pen yämiñkuk.

21

Aisak ahäjnkuk

¹⁻²* Kadäni uken Yawetä ini bian yäjñehäromtak man yäjnkuko uterakgän Sarata iron täñ imiñirän nanak itpäñ Abraham tägawani täñirän nanak bäyañ imiñkuk. Anututä kadäni uken api bäyawen yäj bian yäjñehärom täñkuko kadäni ukengän bäyañkuk. ³Täñpäkañ nanak Saratä bäyañ imiñkuko u Abrahamtä wäpi Aisak iwetkuk. ⁴* Aisak

* **20:2:** Stt 12:13, 26:7 * **21:1-2:** Hib 11:11 * **21:4:** Stt 17:12; Apos 7:8

ahänpän kepma 8 tärenjirän Abraham u Anututä man iwetkuko u iwatpän Aisak u gupi moräk madän iminkuk. ⁵Tänpäkan Abraham oban 100 tärenjirän nanaki Aisak u ahänkuk. ⁶Ahänjirän Saratä node yänkuk; Anututä kädet täwit naminkuko unita bumta oretat yäk. Kubätä nadänpänä bok api oretde. ⁷Ude yänpän yäkgän node tänkuk; Netätä Abraham Saratä nanak kubäta nonon api imek yän iwerän? Täga nämo, upänkan Abraham tägawaniinik tänjirän nanak kubä bäyan imitat yäk.

Abrahamtä Ismael iwat kirenkuk

⁸Eruk, nanak u täganpän nonon penkuko kepma uken Abrahamtä ännak-ännak pähap tänkuk. ⁹⁻¹⁰* Tänpäkan kadäni kubäken nanak Isip webe Hagatä Abrahamtä bäyan iminkuko u Aisakkät tänoret täj irirän Saratä yabänpän Abraham iwetkuk; Gäk piä webe ukät nanaki bok yawat kire! yäk. Piä webe u täno nanakikät nanakna Aisak, yarä unitä gäknö tunum bok nämoinik api koredey yäk. Nanakna Aisak unitägän gäknö tunum api korewek yäk.

¹¹Saratä ude yänjirän Abraham jägämi nadänkuk, Ismael imaka, u unitäno nanakigän unita. ¹²* Jägämi nadänjirän Anututä Abraham node iwetkuk; Nanaka ba piä webeka unita nadäwätäk nämo tänpän yäk. Saratä man gäwerako u burami yäk. U imata? Aisak täno nanakiye-tägän wäpka binam u terak api pat yäpmän äroweko unita yäk. ¹³Upänkan näkä tänpewa piä webeka täno nanaki uterak äma äbot pähap kubä api ahäne. Ismael u gäknö nanakgän unita api nadän imet yäk.

¹⁴Eruk patkuko yänjirän Abraham akuman ketemkät ume ehät täntunum tänpän Haga täno piriken penkan nanaki ini kirenpän yawet-pewän kuñkumän. Kuñtängän Beseba kome äma nämo iraniken uken tängungun täntän kuñatkumän. ¹⁵⁻¹⁶Kuñattäkon umetä paorirän nanaki päya äyunken tewän irirän nanaki kanjirän kumakta bitnänpän inigän ban bumik pänku itkuk. Pänku itkan butewaki nadänpän konäm kotkuk.

¹⁷Tänpäkan nanaki imaka, konäm korirän Anutu nadänkuk. Nadänjirän Anutu täno ahero kunum gäna itkan Hagata gera node yänkuk; Jide ahän gamänpän kotan? Umuntäweno! Anututä nanaka pat itkan kotak u nadätäk yäk. ¹⁸Akuman pänku nanaka yäpmän akunpän ini bitnä. Nadätan? Näkä tänpewa nanak uterak äbot pähap api ahäne yäk.

¹⁹Tänpän Anututä nadän imänpän dapun ijinpewän kwäpän ume dapuri kubä kanjuk. Ude kanpän pänku ume ehät piwän toknewänkan yäpmän pänku nanaki towinkuk.

²⁰Tänpäkan Anututä nanak u watäni irirän täganjuk. Kome jopi uken it yäpmän kuñpän tom däpmakta mebäri kudup nadänkuk. ²¹Tänkan kome jopi wäpi Paran u irirän minjitä Isip webe kubä yäpmänpän iminkuk.

Abraham kenta Abimelek bänep kubägän tänkumän

²²* Kadäni uken Abimelek ba komi ämaniye täno watä äma wäpi Fikol ukät pänku Abraham iwetkumän; Imaka u ba u tak täyan uwä Anututä tänkentän gaminjirän tak täyan yäk. ²³Unita näk ba nanaknaye ba nanaknaye täno nanakiye jop kubä nämo yän-yäknarenta api kome nokengän Anutu wäpi yänpän yänkehäromtan nimi yäk. Gäk kome mähe mi nämo itan unita näkä iron täj gamik täyat udegän gäkä näka ba ämawebe no nanikta iron täj nimik täyi yäk. ²⁴Ude iweränä Abrahamtä node iwetkuk; Näwetan ude yänkehärom täyat yäk.

²⁵Ude yänpän Abrahamtä Abimelek node yänahänpän iwetkuk; Nadätan? Gäknö piä ämakayetä ume nakta awan änenpani kubä niyomägakun yäk. ²⁶Iweränä Abimelektä iwetkuk; Äma netä ude täj gaminkunjo u näk nämo nadätat yäk. Bian man täpuri kubä nämo näweriri nadänkuropan apinogän yänjiri nadätat yäk. ²⁷Ude iweränkan Abrahamtä sipsip ba bulimakau mäyap Abimelektä bunät imänpän bänep kubägän tänkumän.

* **21:9-10:** Gal 4:29-30 * **21:12:** Rom 9:7; Hib 11:18 * **21:22:** Stt 26:26

28 Tãñpãñ Abrahamtä sipsip nanaki, webeni 7 ude yãpmãñ daniñpãñ inigãñ yepmanjuk.
 29 Yepmanjirãñ Abimelektã yabãñpãñ yãñkuk; Ima mebãrita sipsip webeni 7 ño yãpmãñ danitan? 30 Yãñirãñ iwetkuk; Nãkã ume awañ äneñkuro nãkñaken yãñ nadãñpãñ sipsip webeni 7 gamitat ño yãpmãñkañ bureni yãñ nadãwen yãk. 31 Tãñpãkañ Abraham kenta Abimelek kome uken bãnep kubãgãñ tãñkumãno unita kome u wãpi Beseba yãñ iwetkuñ.

32 Eruk bãnep kubãgãñ tãñpãñ itkañ Abimelekkãt komi ämaniye tãño watã äma Fikol ukãt Filistia komeken äneñi kuñkumãñ. 33 Kuñjirãñ Abrahamtä pãya kubã Beseba komeken piñkuk. Tãñpãñ ukengãñ Ekãni Yawe Tãrektãreki Nãmo u iniñ oretkuk. 34 Ude tãñpãñ Abrahamtä Filistia kome uken kadãni kãronji itkuk.

22

Abrahamken tãñyabãk ahãñkuk

1 * It yãpmãñ kuñtãngãñ Anututã Abraham iwet yabãñkuk; Abraham! Yãwãnä yãñkuk; Ei! Nãk ño yãk. 2 Yãwãnä iwetkuk; Gãk nanaka kubãgãñ, gãripi nadãñpãñ orañ imik täyan u imagut yãpmãñ Moria komeken ku. Kuñpãñ pom kubã gãwoñãrewapãñ uken Aisak utpãñ ärawata kañ ijin nam yãk. 3 Eruk patkuko kome ket nãmo yãñeñjirãñ Abrahamtä akuñpãñ doñkini kãdet kukta ket utkuk. Tãñpãñã Aisakkãt piã ämani yarã yãmagurãñ yãpmãñ kuñkuñ. Ärawa ijikta kãdãp duñpãñ dãkãñkuko u imaka yãpmãñpãñ Anututã kome iwetkukken ukãda kuñkuñ. 4 Kuñtãko kepma yarãkubã tãreñjirãñ kome yãñkuko bankentã kañkuk. 5 U kañpãñ piã ämaniyat yãwetkuk; Ek ño doñki watãni irirãñ Aisakkãt nek udu pãñku Anutu iniñ oretkañ ämdayãñ yãk.

6 Ude yãñpãñ Abrahamtä kãdãp Aisakta imãñ yãpãnkañ kãdãp morãkkãt mujuk imaka bok yãpmãñkañ kuñkumãñ. 7 Kuñtãngãñ Aisaktã nan yãñ iwerãnä Abrahamtä iwetkuk; Nanakna, ima? Ude yãwãnä Aisaktã iwetkuk; Nan, kãdãp morãk ba kãdãp yãpmãñkamãk ño. Tãñkañ ärawa tãkta tom de? 8 Yãwãnä Abrahamtä iwetkuk; Nanakna, Anututã ini-tãgãñ tom ärawa tãkta biñam pewãñ ahãwayãñ yãk. Ude iwerãnkañ kuñkumãñ.

9 * Kuñtãngãñ Abraham Anututã kome yãñkukken ahãñpãñ mobã bukã kubã tãñpãñ kãdãp uterak penjuk. Kãdãp penpãñã Aisak injipãñ pãdã tãñkañ kãdãp-bukã mobã bukã terak penjuk u terak punin tenjuk. 10-11 Punin tenpãñ mujuk yãpmãñ akuñpãñ nanaki urayãñ tãñjirãñ Yawe tãño añero kunum gãnañ itkañ gera yãñpãñ iwetkuk; Abraham! Abraham! yãñ yãñjirãñ Abrahamtä yãñkuk; Ei, nãk ño yãk. 12 Yãwãnä añerotã iwetkuk; Nanaka ño u ba u tãñ imeno! Gãk nanaka kubãgãñinik nãka namikta nãmo iyap tãñjiri gabãñpãñ gãk Anutu u umuri yãñ nadãñpãñ orañ namiñpãñ kuñat täyan yãñ nadãtat yãk. 13 Ude iwerirãñ Abrahamtä dapun ijiwãñ kwãpãñ kañkuk; Sipsip ämani kubã yen obãttã jonanigãñ wabiwãnkañ irirãñ kañkuk. Irirãñ kañpãñ pãñku sipsip u yãpmãñpãñ nanaki komenita Anututa ärawa tãñ ima yãñpãñ ijin imiñkuk. 14 Tãñpãkañ Abrahamtä kome u wãpi Yawetã Api Tãñkentãñ Namek yãñ iwetkuk. Unita apiño Yawe iniken pomi terak api tãñkentãñ nimek yãñ pen yãk tãkañ.

15-17 * Tãñpãkañ Yawe tãño añerotã Abrahamta gera äneñi yãñkuk. Yawe nãkã ñode yãyat yãk. Gãk nanaka kubãgãñ nãmo iyap tano unita tãñkentãñ gamiñpewa kunum terak guk mãyapinik itkañ ude, ba gwãgu gãgãniken mobã jirañ ude orañkayetã api ahãneñ. Tãñkañ orañkayetã iwan tãño yotpãrãre inita api koreneñ yãk. 18 * Ba orañkaye terak nãkã nadãñ yãmiñpewa äma äbot uken-uken nanik kuduptagãntã iron pãhap api yãpneñ yãk. U imata, gãk nãkño man buramik täyan unita. Man yãyat ño Yawe nãkña wãpna terak yãñkehãrom täyat yãk.

19 Ude tãñpãñ Aisak yanani äneñi pãñku piã ämaniyat yãmagurãnkañ Beseba komeken penta kuñkuñ. Tãñpãkañ Abraham kome uken pen it yãpmãñ kuñkuk.

* 22:1: Hib 11:17-19 * 22:9: Jem 2:21 * 22:15-17: Hib 6:13-14; Hib 11:12 * 22:18: Apos 3:25

²⁰⁻²³ It yäpman̄ kuñtäyon kadäni kubäken Abraham manbiñam ñode iwetkuñ; Monäka Naho unitäño webeni Milkatä nanaki ñode bäyañ imiñkuk; Usi intäjukun, eruk mäden Busi, Kemuel (u Aram täño nani), Keset, Haso, Pildas, Jitlap, Betuel yäk. Täñpäkañ Betueltä Rebeka bäyañkuk. ²⁴ Täñ Naho täño webeni kubäwä wäpi Reumatä nanak ätu bäyañkuko wäpiwä ñode; Teba, Gañam, Tahas, Maka.

23

Abrahamtä äma kumbani änekta kome suwañkuk

¹ Täñpäkañ Sara obañ 127 tärewänkañ kumbuk. ² Yotpärare Hebron, Kenan komeken kumbuk. Kumäñirän Abrahamtä päñku konäm butewaki täñ imiñkuk. ³ Abraham konäm kottängän eruk akumañ Hit äboriyetä itkuñken u kuñpäñ yäwetkuk; ⁴* Näk kome mähem nämo, äma äbanitä in bämopjinken it täyat unita in webena kumbuko u änekta kome kubä näwoñärewäkañ moneñ tamayäñ yäk.

⁵⁻⁶ Yäwerirän Hit ämatä iwetkuñ; Ärowaninin, juku peñiri gäweritna nadä; Nin gäka äma ekäni pähap yäñ nadäñ gamik takamäñ unita nintäño äma kumbani änekta awañ äneñpani kubä kawä gärip tawänä upäñ täga gamine yäk. Ninken nanik kubätä iyap tänañi nämo yäk. Uken ba uken ba webeka kumbuko u täga api äneñpen yäk. ⁷ Yäñirä Abrahamtä Hit äma gwäjiñ äpmon̄ yämiñpäñ yäwetkuk; ⁸⁻⁹ Intä webena komejinken äneñpetta bureni nadäñ namiñpäñä ñode täñ namikot; Mobä awañ wäpi Makpela upäñ yäpayäñ nadätat unita kome u mäheми näka biñam iwerirä naniñ kirewänkañ api suwawet yäk. Mobä awañ uwä mäheми Efron, Soha täño nanaki u. Awañ uwä unitäño kome moräkiken itak yäk. Inamjinken mobä awañ u gwäki mähemitä yäwänkañ uterakgän api imet yäk. Ude täñ namiñirä webena bämopjinken api äneñpet yäk. ¹⁰⁻¹¹ Täñpäkañ Efron ini bok itkañ yäñirän nadäñkuk. Nadäñpäñ noriye kábeyä täñkuñken äbä itkuño unitä nadäñirä Abraham iwetkuk; Ärowanina, yäyan ude nämo yäk. Näkä nadätat ude gäwera. Kome ukäda gäka biñam ganiñ kiretat. Mobä awañ äma kumbani änekta biñam ukät kome u käda bok jop ganiñ kiretat yäk. Notnaye itkañ ño kudup inamiken ganiñ kiretat yäk. Gäka biñam täyak unita webeka u kañ äneñ yäk.

¹²⁻¹³ Iweränkañ Abrahamtä kome u nanik gwäjiñ äpmon̄ yämikgän täñpäñ ämawebe itkuño u nadäñirä Efron ñode iwetkuk; Ude nämo, näkä nadätat ude gäwera nadäsi; Kome u jop naminäñi nämo. Kome gwäkita gama yäpman̄iri webenawä api äneñpet yäk. ¹⁴ Iweränä Efrontä yäñkuk; ¹⁵ Ärowanina, kome yäyan unitäño gwäki siliwa moneñ 400 peyat yäk. Imata man wari yäde? Webeka yäpman̄ päñku u äneñ yäk. ¹⁶ Iwerirän Abrahamtä täga yäñ nadäñpäñä gwäki Hit ämawebetä nadäñirä yäñkuko ude yäpman̄ daniñpäñ imiñkuk. Kome mähem täño siliwa moneñ täño bäräpini kañpäñ nadäwani uterak siliwa moneñ 400 ude yäpman̄ daniñpäñ imiñkuk.

¹⁷⁻¹⁹ Eruk, moneñ imänpäñ Hit ämawebe kábeyä täñkuñken äbä itkuño u inamiken Abrahamta biñam kome Makpela, Mamre kome käda yäñkuko u iniñ kireñkuk. Kome, päya ba awañ äma kumbani pekta biñam äneñpani u kudup iniñ kireñkuk. Täñpäkañ Abrahamtä mobä awañ suwañkuk-ken webeni Sara u äneñkuk. Kome uwä Kenan kome bämopiken itkuk.

²⁰ Ude täñkuño uwä Hit kome mähemtä kome ba awañ uwä Abrahamta biñam yäñtären̄ imiñpäñ iniñ kireñkuk.

24

Abraham Aisakta webe kubä kañ-ahäñkuk

¹ Abraham kadäni käroni it yäpman̄ äron̄tängän tägawani täñkuk. Imaka imaka täñkuko uwä Yawetä iron täñ imiñirän säkgämän ahäñkuñ. ²⁻⁴ Tägawani täñpäñ kadäni kubäken

* **23:4:** Hib 11:9,13; Apos 7:16

Abrahamtä piä watä ämani intäjukun tänpäni, tuñumi kuduhtagänta watä irani u ñode iwetkuk; Ketka gäyeknaken penpän Yawe, kunum täño Anutu ba kome täño Anutu u inamiken yänkehäromtak man ñode näwet; Nanakata Kenan webe, kome itkamän ñoken nanik kubä nämoinik kañ-ahän imet yän näwet! Gäk Aisakta webe kañ-ahän imayän nadänpänä näkña komeken kuñkañ näkño äbotken nanik webe kubä kañ yäpmän imi. ⁵ Ude yäwänä piä watä ämanitä iwetkuk; Webetä näkkät ño äbäкта gäripi nämö nadäwänä jide kañ tänpet? Nanaka kome ño penpen komekaken käwep api imagut yäpmän kwet?

⁶ Yäwänä iwetkuk; Nämö! Nanakna u komenaken nämoinik imagut yäpmän kwen!

⁷ Kunum täño Anutu Yawetä näkña kome kujatna ba nanatä äbot bämopiken nanikpän nämagut yäpmän äbänpän man kehäromi ñode näwetkuk; Yerikayeta kome itan ño bureni api yämet yän näwetkuk. Unita nanaknata webe kubä näkña komeken nanikpän kañ-ahän imayän täñiri Yawetä aneroni iwerän pänku intäjukun kuñ gaminpän api täñkentän gamek yäk. ⁸ Webe kañ-ahäwayän täno unitä gäkkät äyänutpen äbäкта gäripi nämö nadäwänä eruk yänkehäromtak man näwetan unita nadäwätäk nämö tänpen. Upänkañ ñode nadä! Nanakna komenaken nämoinik imagut yäpmän kwen! ⁹ Ude yäwän nadänpänä piä watä ämani uwä keru, mähemi Abraham gäyekiken penkañ man iwetkuko u täkta yänkehärom tänkuk.

¹⁰⁻¹¹ Ude yänkañ piä watä ämani uwä mähemi Abraham täño kamel ätu itkuño ukät nanik ¹⁰ yämagutkuk. Tänpän mähemi täño tuñum imaka tägatäga mebäri mebäri kobet täñ yäpmän kuñkuk. Tuñum ude tänpän yäpmän kuñtängän Mesopotemia komeken Naho täño yotpärare keräp tänpän ume nänpäniken ahänkuk. Ahänpän itpän kamel yäwerän gukuri imäpmok täñkuñ. U bipäda ahänkuk, webe u nanik täño ume gwetgwet kadäni bumik täñirän. ¹² Täñkañ piä watä äma unitä Anutuken ñode yänapiñkuk; O Yawe, mähemna Abraham täño Anutu, gäk apiño Abrahamtä yänpän iron täñ iminpän täñkentän naminiri piä täga tänpa. ¹³ Näka nabä! Näk ume dapuriken ño irira kome ño nanik täño webe gubañi umeta äbäkañ yäk. ¹⁴ Ñode irira webe gubañi kubä äbänpän ume gwet nami nänpayän iwerapän ñode näwerän; Ño naniri kamelkayeta gwet yäma nanput yän. Ude yäwayän täko webe u uwä piä ämaka Aisakta binam iwoyänkun yän nadäwayän yäk. Ude näweränä mähemna Abrahamtä iron täñ imitan yän nadäwayän yäk.

¹⁵ Man ude Anutu nämö iwet moreñirän uterakgän Rebekatä ume gwetta ume käbot buramin yäpmän äbuk. Webe uwä Milka nanaki Betuel unitäño äperi. Milka uwä Abraham monäni Naho täño webeni. ¹⁶⁻¹⁷ Tänpäkañ Rebeka uwä inami dapun säkgämän. Webe gubañi, ämakät nämö pärani ba kuñarani. Webe unitä ume dapuriken äpmo ume gwetkañ äneñi äbänjirän piä watä äma unitä dubiniken bäränen kuñpän iwetkuk; Nadän naminiri ume käbotken ño ätu nänpa yäk. ¹⁸ Ude iweränä Rebekatä ume käbot u piriken nanik yäpmän äpänpän iwönärenpän iwetkuk; Ekänina ño nan yäk. ¹⁹ Nanpikan kamelkayeta udegän gwetpän yäminira nanpä koki tänpüt yäk. ²⁰ Ude yänpän ume käbotken nanik kamelta gäpe gänañ bäränen piwän äpmonkuñ. Piwän äpmonpäkañ äneñi bäränen pänku ume ätukät gwet yäpmän äbuk. Ude täñtäyon kamel ¹⁰ u ume nanpä tägañkuñ. ²¹ Ude täñ irirän Yawetä nadän iminpän piäni täño bureni webe ño terak pewän ahätak ba nämö yän u kañpän nadäkta piä äma unitä webe u ket tänpän kañiwat itkuk. ²² Eruk, kameltä ume nan morewäkañ piä äma uwä inami epmäget täñ iminpän siworok yarä keru kukñi kukñi pen iminük. Epmäget uwä golpän tänpäni, gwäki täñipän pen iminük. ²³ Pen iminpän iwet yabänkuk; E nanka wäpi netä? Täñkañ ninä intä yotken täga pätnayän? ²⁴⁻²⁵ Ude iweränä iwetkuk; Nana wäpi Betuel, Naho kenta Milka täño nanaki yäk. Ninkät täga pätnayän. Täñkañ nintä yotken ketem kamelkayetä nakta mäyap itkañ ba unitä däpmon patta bägup täga itkañ yäk.

²⁶⁻²⁷ Yäwänkañ piä watä ämatä gwäjin äpmonpän Yawe inin oretpän yänkuk; Mähemna Abraham täño Anutu Yawe u wäpi yäpmän akutat yäk. Anutu uwä mähemna Abrahamtä nadän iminpän bänep iron tänpän yänkehäromtak man yänkuko unitäño bureni nämö iyap

taŋkuko unita iniŋ oretat yäk. Täŋkaŋ näka imaka, nadäŋ namitak. Yawe u kädet siwoŋi nämagut päbä nepmaŋpäŋ mähemna täŋo nägät moräktä yotken ahätat yäk.

²⁸ Täŋpäkaŋ webe gubaŋi uwä bäräŋeŋ päŋku miŋitä yotken ahäŋpäŋ ämawebe itkuŋo u ume terak imaka ahäŋkuko u manbiŋam kudup yäwetkuk. ²⁹⁻³⁰ Iwerirän Rebeka wanori wäpi Laban unitä epmäget iŋamiken ba siworok keriken u yabäŋkaŋ manbiŋam yäŋkuko u nadäŋpäŋ bäräŋeŋ kumaŋ Abraham täŋo piä watä äma kamelkät ume terak irirä yabäŋ ahäŋkuk. ³¹ Yabäŋ ahäŋpäŋ iwetkuk; Anututä iron täŋ gamani gäk äbikaŋ kuna yäk. Yotpärare gägäniken ŋo imata itan? Näk gäka ba kamelkayeta irit patpat kome ket urat yäk.

³² Ude yäŋpäŋ äma ukät kamelniye yämagut yäpmäŋ Rebeka miŋitä yotken kuŋkuk. Kuŋkaŋ kamel terak nanik tuŋum ketäreŋpäŋ peŋkaŋ kamelta ketem yämän naŋ irirä äma yarä u yot gänaŋ äronkumän. Äronpäŋ Abraham täŋo piä watä äma ukät piä ämaniye bok äbuŋo unita kuroŋi ärutta ume gäpe gänaŋ piŋ yämiŋkuk. ³³ Ude täŋkaŋ ketem peŋ yämiŋkuŋ. Peŋ yämiŋirä Abraham täŋo piä watä ämatä yäŋkuk; Nadäŋ namiŋirä man nadätat u yäwa tärewänkaŋ ketem kämi näŋpayäŋ yäk. Yäwänä Labantä iwetkuk; Yäyan ude tä yäk.

³⁴ Yäwänä watä äma unitä yäŋkuk; Näk Abraham täŋo piä äma yäk. ³⁵ Yawetä mähemna Abrahamta iron pähap täŋ imiŋkuko unita tuŋum äma täyak yäk. Sipsip, bulimakau, siliwa ba gol moneŋ, piä äma, piä webe, kamel, doŋki ude imani. ³⁶ Täŋpäkaŋ mähemna täŋo webeni Sara uwä webe pähap terak nanak kubä bäyaŋ imiŋkuk. Bäyaŋ imän tägawänkaŋ Abrahamtä tuŋumi kuduptagän nanakita äriwän äpmoŋ imiŋkuk. ³⁷ Täŋpäŋ mähemnatä mani buramikta man kehäromi näwet-pewän yäŋkehärom taŋkut yäk. Ŋode täŋpen yäŋ näwetkuk; Gäk nanaknata webe kubä Kenan kome it täyat ŋoken nanik nämo yäpmäŋ imen yäŋ näwetkuk. ³⁸ Nanatä komeken näkŋa äbotken kuŋkaŋ nanaknata webe uken nanikgänpäŋ kaŋ yäpmäŋ imi. Ude näwetkuk. ³⁹ Ude näwerirän mähemna ŋode iwetkut; Webe unitä ŋo äbäktä gäripi nämo nadäwänä jide api täŋpet? yäŋ iwetkut. ⁴⁰ Ude iwerawä kowata ŋode näwetkuk; Yawe iŋamiken it yäpmäŋ äbäk täyat unitä aŋero kubä peŋ iwet-pewän gäkkät itpäŋ täŋkentäŋ gamiŋirän piä gamitat ŋo unitäŋo bureni api ahäwek yäŋ näwetkuk. Gäk näkŋa kome kujat nanatä koŋken nanik nanaknata webe kubä api yäpmäŋ imen yäŋ näwetkuk. ⁴¹ Näkŋo äbotken naniktä webe kubä nanaknata nämo gamäwä, eruk, yäŋkehärom täyan unita nadäwätäk nämo täŋpen yäŋ näwetkuk.

⁴² Täŋpäkaŋ apiŋo ume dapuriken ahäŋpäŋ Anutu ŋode iwerat; Yawe, mähemna Abraham täŋo Anutu, piä täŋpayäŋ äbätat unita gäk täŋkentäŋ namiŋiri bureni täga ahäwayäŋ? ⁴³⁻⁴⁴ Ume dapuriken ŋo irira webe gubaŋi kubätä äbäŋpäŋ ume täpuri gwet nami näŋpayäŋ iwerapäŋ ŋode näwerän; Ŋo naŋiri kamelkayeta gwet yämayäŋ. Ude yäwayäŋ täko webe uwä mähemna täŋo nanaki unita biŋam, Yawetä iwoyäŋkuko u yäŋ nadäwayäŋ yäk. ⁴⁵⁻⁴⁶ Eruk, bänepnatä ude nämo yäntäreŋira uterakgän Rebekatä ume käbot buramiŋ päbä ume dapuriken ahäŋpäŋ ume gwerak. Täŋirän ŋode iwerat; Ume nami näŋpa yäŋ iwerira uterakgän ume käbot piriken nanik yäpmäŋ äpäŋpäŋ ume gwetpäŋ näwerak; Naŋiri kamelkayeta udegän gwet yämayäŋ yäk. Ude yäŋ nadäŋä ume gwet namän naŋira kamelta udegän gwet yämän naŋ. ⁴⁷ Ude täŋpänä iwerat; Gäk netä täŋo äperi? Ude yäwawä näwerak; Näk Naho Milka nanaki Betuel unitäŋo äperi yäk. Ude näweränä epmäget iŋamiken peŋpäŋ siworok kerik kukŋi kukŋi peŋ imit. ⁴⁸ Ude täŋpäŋ gwäjiŋ äpmoŋpäŋ Yawe iniŋ orerat yäk. Bureni, mähemna täŋo Anutu Yawetä monäni täŋo äbeki nanakita webe biŋam yäpmäktä kädet täga terak nämagutkuko unita wäpi yäpmäŋ akut! ⁴⁹ Eruk näwerut; In mähemnata nadäŋ imikinik täŋpäŋ iron täŋ imikta nadäkaŋ ba nämo? Nämo yäŋ nadäŋpäŋä näweräkaŋ u ba u api täŋpet yäk.

⁵⁰ Ude yäweränkaŋ Labankät nani Betueltä iwetkumän; Ŋowä Yawe täŋo kudän unita nektä u ba u yänaŋi nämo yäk. ⁵¹ Rebeka iŋamkaken itak ŋo. Mähemka täŋo nanakita webe biŋam Yawetä yäŋkuko udegän täŋpäŋ kaŋ imagut yäk. ⁵² Ude yäŋirä nadäŋpäŋ Abraham

täno piä watä ämatä Yawe gwäjin äpmon iminük. ⁵³ Ude tänpän epmäget siliwa golpän tänpäni, tek kejima Rebekata iminük. Tänpän tunum gwäki ärowani ätu uwä Rebeka miñi wanorita yäminük. ⁵⁴ Yämänkañ Abraham täno piä watä äma ukät äma ätu bok äbuño u ketem ume yämän nanpän ugän patkuñ. Patkuño yänewänä yäwetkuk; Nepmanpakan mähemnaken kwa yäk.

⁵⁵ Ude yäwänä miñi wanoritä yänkumän; Webe gubañi uwä kepma 10 ude bumik ninkät itkan kan kut yäk. ⁵⁶ Yäwäwä piä watä äma unitä yäwetkuk; Nabä kätawä kwa yäk. Yawetä täga täñ naminirän piäna täno bureni ahänirän imata nepmäñitkamän? Mähemnaken nabä kätawä kwa yäk. ⁵⁷ Ude yäwänä iwetkumän; Eruk webe gubañi u imagutpän iwetpän-nadäna yäk. ⁵⁸ Ude yänpän yänpewän äbänirän Rebeka iwet yabänkumän; Gäk äma ñokät kukta nadätan? Iweränä Ei, näk kwayän nadätat yän yäwetkuk. ⁵⁹⁻⁶⁰ Ei yän yäwänä miñi wanoritä Rebekakät iniken watä irani webe ba Abraham täno piä watä äma ukät yepmanpän kunayän täñirä Rebekata kon man ñode iwetkumän;

O wanotnin, gäk äbot pähap täno miñi täyi.

Täniri äbotkayetä iwaniye yawat kirenpän kome mähemi täkot!

⁶¹ Ude iweräkan Rebekakät piä webeniyetä tunum tänpän kamel terak ärowäkan piä äma unitä yän-yäkñat yäpmän kuñkuñ.

⁶² Tänpäkan kadäni uken Aisak ume kubä wäpi Irit Mähemitä Nabäk Täyak u penpen Negev kome päñku it täñkukonik. ⁶³ Eruk kadäni kubäta bipäda itpän-nadäka piäken kuñkuko ittängän dapun iñpewän kwäpän kamel äbänirä yabänkuk. ⁶⁴ Täñirän Rebekatä udegän dapun iñpewän kwäpän Aisak kanük. Kanpän kamel terak naniktä äpmonpän piä äma ñode iwet yabänkuk; Äma piäken naniktä äbätak u netä? ⁶⁵ Ude yäwänä piä watä ämatä iwetkuk; U mähemna ubayän yäk. Ude yänirän inami dapun penpipikta tek wädän pewän äronük. ⁶⁶ Tänpän dubiniken ahänpän itpän piä ämanitä imaka imaka täñkuko u Aisak biñam iwetkuk. ⁶⁷ Iwerän tärewänkan Aisaktä Rebeka imagut yäpmän miñi Saratä yotken yäpmän äronpän webenita yäpmänpän nadän imikinik täñ iminirän it täñkumänonik. Ude tänpän miñi kumänirän butewaki nadänpen kuñatkuko u paotkuk.

25

Abraham täno nanakiye ätu

¹ Saratä kumbänkan Abraham äneñi webe kubä yäpuk, wäpi Ketura. ² Unitäwä nanak ñode bäyan yepmanük; Simran, Joksan, Medan, Midian, Isbak, Sua. ³ Joksan uwä Seba kenta Dedan unitäño nani. Täñkan Dedan uwä äma äbot ñode täno orani; Asu, Letus, Leum. ⁴ Täñkan Midian täno nanakiye ñodetä ahänkuñ; Efa, Efe, Hanok, Abida, Elda. Äma u kudup u Ketura täno oraniye.

⁵ Tänpäkan Abraham uwä moneñ tunumi kuduptagän Aisakta biñam buñät iminük. ⁶ Upänkan kodak pen itpän webeniye ätu unitäño nanakiyeta tunum ätu yäminpän nanakna Aisakkät nämo itneñ yänpän edap äbani käda yäwerän kuñ moreñkuñ.

Abraham kumbuk

⁷⁻⁸ Abraham u it yäpmän ärontäyon tägawaniinik tänpän obañ 175 ude tärewänkan kumbuk. Kumbänkan äneñkuñ. ⁹ Nanakiyat Aisak, Ismael unitä Makpela awanken äneñkumän. Awan uwä Hit äma Soha nanaki Efron unitäño piä Mamre udude käda itkuk. ¹⁰ * Piä u Abrahamtä bian Hit nanikpän suwanpän webeni Sara äneñpani-kengän äneñkumän. ¹¹ Tänpäkan Abraham kumänirän Anututä nanaki Aisakta iron pähap täñ iminük. Aisak uwä ume awañ kubä wäpi Irit Mähemitä Nabäk Täyak u dubiniken it täñkukonik.

Ismael täno oraniye

* 25:10: Stt 23:3-16

12-13 Eruk Abraham nanaki Ismael, Sara täño watä piä webe Isip nanik wäpi Haga unitä bäyañ imiñkuko unitäño nanakiye wäpi tawañ ñode; Tuäni Nebaiot, monäni Keda, gweki Atbel, awäni Mipsam. 14-15 U punin terak Misma, Duma, Masa, Hadat, Tema, Jetu, Nafis, Kedema. 16 Ismael täño nanakiye 12 unitä äma äbot 12 unitäño oraniye pähap ude täñkuñ. Äma äbot 12 unitäño yottabatä ittäñ kuñkuño u yotpärare wäpi udegän yän-daniñkuñ. 17 Eruk Ismael it yäpmäñ äronätängän obañ 137 ude täreñirän kumbänkañ äneñkuñ. 18 Ismael oraniye täño irit kome uwä Havila kenta Su kome u bämopiken, u Isip kome täño edaptä äbani kädatä päñku Asiria baganiken it yäpmäñ kuñkuñonik. Täñkañ Ismael oraniye täño äbot unitä Abraham täño nanakiye ätukät not nämo täñpäñ inigän inigän it täñkuñonik.

Jekop kenta Iso täño manbiñam

19-20 Täñpäkañ Abraham täño nanaki Aisak unitäño manbiñam ñode; Aisak u obañ 40 ude täreñirän Betuel täño äperi Rebeka webenita yäpuk. Betuel u Aramtä äbotken nanik Mesopotemia kome mähemi. Rebeka wanoriwä Laban.

21 Rebeka äruñ ittäyon äpi Aisaktä webenita yäñpäñ Yaweken yäñapik man yäwän nadäñ imiñirän Rebekata nanak kok itkuk. 22 Nanaki yarä nitek miñi koki gänañ patkañ kowat ämiwän täñkumän. Täñirän miñitä yäñkuk; Wära! Imata näkä terak ude ahäñ namitak? Ude nadäñpäñ Yawe iwet yabäñkuk. 23* Iwet yabäwänä Yawetä iwetkuk; Äma äbot yarä kokka gänañ itkamän. Äbot yarä gäkken naniktä ahäñpäñä ini äbot-äbot api itneñ. Äbot kubä täño kehäromitä kubä täño api irepmirek. Intäjukun naniktä mäden nanikta watä piä api täñpek yäk.

24 Täñkañ nanak ahäk-ahäk kadäni täñirän eruk, gwabäyak ahäñkumän. 25 Intäjukun ahäñkuko u gupi gämäni täñkañ pujiñ-pujiñ ikek, tom pujiñi ude bumik unita wäpi Iso yäñ iwetkuñ. (Ninin man terak Iso uwä pujiñ yot.) 26 Täñ mäden ahäñkukotä tuäni Iso täño mämeke initkañ ahäñkuk, u wäpi Jekop yäñ iwetkuñ. (Jekop u ninin man terak mämeke inirani. Täñkañ Isrel naniktä man wärani yäñkañ äma jop man yäwanita mämeke inirani yäñ yäwet täñkuñonik.)

Aisak u obañ 60 ude täreñirän nanakiyat uwä ahäñkumän.

27 Täñpäkañ nanaki yarä ahäñkumäno u tägañpäñ Isotä äwanken kuñatpäñ tom däpmäkta mebäri nadäñkuk. Ude täñirän Jekop uwä kwikinik irani, yotkengän irani. 28 Täñpäkañ nani Aisak u tom ägwäri täño toharita gäripi nadäñkuko unita gäripini Iso terak patkuk. Upäñkañ miñi Rebekata Jekopta gäripi nadäñ imiñkuk.

29-30 Eruk kadäni kubäken Jekop käpek gämäni käbot ijiñ irirän Iso bipiken naniktä äbäñpäñ nakta wakiinik inkuñ. Äbäñpäñ Jekop iwetkuk; Bäräñeñ, imaka gämäni ijitan u ätu nami näñpa. Nakta bumta nekañ! yäk. Mebäri unita wäpi kubä Edom yäñ iwerani. (Ninin man terak Edom u imaka gämäni.)

31 Ude iweränä Jekoptä ñode iwetkuk; Gäk intäjukun ahäwani täño tuñum yäpmäkta biñam wäp u naniñ kirewikañ uyaku yäk. 32 Yäwänä Isotä man kowata ñode iwetkuk; Eruk yäk. Wäpna biñam unitä täñkentäk jidewani api namek? Nämo! Nakta kumäkinik täyat yäk. 33* Ude yäñirän Jekoptä iwetkuk; Naniñ kirekta yäñkehäromtañ nam! Ude yäwänä Isotä intäjukun ahäwani täño tuñum yäpmäkta biñamta yäñkehärom täñpäñ Jekopta iniñ kireñkuk. 34 Iniñ kireñirän Jekoptä Isota kärägakät käpek gämäni ijiñkuko u imiñkuk. Imän nañkañ kuñkuk. Bureni, Isotä intäjukun ahäwani täño tuñum yäpmäkta biñam wäpi unita nadäwän mewuni täñkuk.

26

Aisak täño manbiñam

* 25:23: Rom 9:12 * 25:33: Hib 12:16

1 Kadäni uken nakta jop irit äneji ahänjuk. Bianä Abraham täno kadäniken kubä ahänjuk. Täñ äneji ahätak ñowä Aisaktä Filistia äbot täno intäjukun äma wäpi Abimelek, Gera yotpärareken irirän päñku ahän iminjuk. 2 Täñpäkañ Yawetä Aisak ahän iminpäñ ñode iwetkuk; Isip komeken nämo kwen. Näkä kome kubä gäwoñärewakañ uken päñku kañ it yäk. 3* Kome uken ätu iriri näkä gäkkät itpäñ api täñkentän gamet. Täñkentän gaminpäñ gäk ba nanakaye orañkayeta kome kudup u api tamet. Bureni, yänkehäromtak man nanka Abraham iwetkuro u api täñkehärom tawet yäk. 4 Näkä täñpewa orañkayeta nanak bäyañ wenjirä kunum terak guk itkañ ude bumta api ahäneñ. Äbekaye orañkaye äbot u terak ämawebe äbot komeni komeni kudupta iron pähap api täñ yämet. 5 U Abrahamtä näñno бага man ba jukumanna u kudup nadänpäñ buramin moreñkuko unita ude uwä api täñpet yäk. 6 Yawetä ude iweränkañ Aisak Gera yotpärare uken it yäpmän äronjuk.

7* Irirän kome u naniktä webenita iwet yabäk täñjirä Aisaktä yäwetkuk; U wanotna yäk. Webena yän yäwetta umuntañkuk. Man bureni yäwawä ño naniktä Rebeka inami dapun säkgämän u kañgärip täñpäñ näk api nutneñ yän nadänjuk. 8 Eruk uken kadäni käronji ittängän kadäni kubäken Aisaktä webeni Rebekakät täñoret täñjirän Abimelek, Piristia täno intäjukun ämatä ini yotken itkañ dapun pärewat täñpäñ yabänjuk. 9 Yabänpäñ Aisak yänpewän äbänjirän iwetkuk; Nadätat! Rebeka u webeka yäk. U wanotna yän imata yänkun? Yänjirän Aisaktä yänjuk; Bureni, näk Rebeka inami dapun täga u kañpäñ nutneñ yän nadänpäñ ude yänkut yäk. 10 Yänjirän Abimelektä iwetkuk; Wa! Umuri pähap täñkun yäk. Ämanaye kubätä webeka Rebekakät patkumän yäwänä momi pähap nintä terak pätek yäk. 11 Ude yänpäñ ämawebeniye ñode yäwetkuk; Kubätä äma ño ba webenita imaka waki kubä täñ yämayañ täko uwä kumäk-kumäkta biñam api täñpek yäk.

12 Täñpäkañ Aisaktä kome uken ketem piä täñjuk. Täñjirän Yawetä iron täñ iminirän obañ ugän ketem bumtainik ahän iminjuñ. 13-14 Aisak uwä sipsip bulimakau ba piä watä ämaniye ahän bumbum täñjirä tuñum äma pähap täñjuk. Ude täñjirän Filistia ämatä kañpäñ nadäwäwak täñ iminjuñ. 15 Nadäwäwak täñ iminpäñ ume awañ bian nani Abrahamtä itkañ piä ämaniye yäwerän äneñpani u Filistia ämatä kome äneñi kudup yejämbuñ.

16 Ude täñjirä Abimelektä Aisak ñode iwetkuk; Gäk nin nirepmitpäñ äma kehäromi nitek itan unita nipmanpeñ kome kubäken ku yäk. 17 Ude yäwänkañ Aisak Gera kome pipiyäwani pähapken äpmonpäñ yottaba täñpäñ kome uken kadäni käronji bumik itkuk. 18 Täñpäkañ ume awañ Abrahamtä irirän äneñpani Filistia ämatä Abraham kumänjirän yejämbuño u äneñi äneñtän kuñkuk. Ude täñpäñ ume awañ unitäno wäpi wäpi nanitä yäwani udegän yänätän kuñkuk. 19 Täñ Aisak täno piä watä ämaniyetä ume dapuri kudupi kubä kome äneñpäñ kañ-ahänjuñ. 20 Kañ-ahänjirä Gera kome täno sipsip watä ämatä Aisak täno sipsip watä ämakät yänawätpäñ yänkuñ; Ume ño nin täno yäk. Yänawätkuño unita Aisaktä ume awañ uwä wäpi Esek yän iwetkuk. (Ninin man terak Esek uwä yänawät-awät.) 21 Ude täñjirä äneñi ume awañ kubä änekgän täñkuñopäñ unita äneñi yänawätgän täñkuñ. Äneñi yänawätgän täñkuño unita wäpi Sitna yän iwetkuk. (Ninin man terak Sitna u iwan täktäk.) 22 Ude täñjirä kome u penpeñ päñku ume awañ äneñi kubä äneñkuk. Ume unita man nämo ahänjuk. Man nämo ahäwänpäñ Aisaktä yänjuk; Yawetä kome tañi ño naminirän nanak bäyañ wenpäñ api itne yän yänpäñ ume awañ u wäpi Kome Tañi yän iwetkuk.

23 Eruk, Aisak kome uken naniktä Beseba komeken päñku ahänjuk. 24 Päñku ahänjirän bipani ugän Yawetä ahän iminpäñ iwetkuk; Näk nanka Abraham täno Anutu. Näk gäkkät api itdero unita nämo umuntäwen yäk. Piä ämana Abrahamtä yänpäñ näk gäkkät itkañ täñkentän gaminpäñ äbekaye orañkaye mäyap api pewa ahäneñ. 25 Yawetä ude iwerirän

* 26:3: Stt 22:16-18 * 26:7: Stt 12:13, 20:2

Aisaktä mobä bukä kubä tänpän Yawe iniñ oretkuk. Ude tänpän yottaba kome uken täñirän piä ämaniyetä ume awañ kubä äneñkuñ.

Aisak Abimelekkät bänep kubägän täñkumän

²⁶ * Kadäni kubäken kome uken nanik täño intäjukun äma Abimelek ukät watä äma wäpi Ahusat ba komi ämaniye täño intäjukun äma wäpi Fikol u Gera komeken naniktä äbä Aisak ahän imiñkuñ. ²⁷ Ahän imiñirä Aisaktä yäwetkuk; Imata näkken äbäkañ? Iwan täñ namiñpän näwat kireñpewä kome ñoken äbüropän imata äbäkañ? ²⁸⁻²⁹ Ude yäwänä Gera naniktä yäñkuñ; Nin Yawetä gäkkät it täyak u kakinik täñkumäño unita bämopninken yäñkehäromtak man kubä penpän gäkkät bänep kubägän tänayän nadäkamän yäk. Nintä gäka waki kubä nämo täñ gamiñpän bätaki terak gepmanapän ñoken äbun. Äbäñiri Yawetä täñkentän gamiñkuk. Unita gäk udegän, waki kubä nämo täñ nimenta bänep kubägän kañ täna yäk.

³⁰ Ude yänirä Aisaktä äñnak-äñnak pähap täñ yämän nañkuñ. ³¹ Nañpän patkuño yänewänä bänep kubägän itta Aisakkät äma äbuño u yäñkehäromtak man yäñkuñ. Ude täñkañ Aisaktä bänep kwini terak yepmanpän kuñkuñ. ³² Eruk, edap ugän Aisak täño piä ämaniye äbä ume awañ äneñkuño unita Aisak biñam ñode iwetkuñ; Nin ume kañ-ahäkamän yän iwetkuñ. ³³ Iwerirä ume awañ unitäño wäpi Seba yän iwetkuk. Unita yotpärare unitäño wäpi Beseba yän iwetkuño unitä pen itak. (Ninin man terak Beseba u Yäñkehäromtak Man.)

³⁴ Tänpäkañ Iso obañ 40 ude täreñirän Hit nanik kubä wäpi Beri unitäño äperi Judit webenita yäpuk. Tänpän Hit nanik kubä wäpi Elon unitäño äperi Basemat u bok yäpuk. ³⁵ Tänpäkañ webe yarä Isotä yäpuko unitä Aisak yanäpita goret täñ yämiñirän bänepitä jägämi pähap nadäk täñkumänonik.

27

Jekoptä nani täñikñat-pewän kon man imiñkuk

¹ Tänpäkañ Aisak u it yäpmän äronpän äma tägawani tänpän dapuri wañirän imaka imaka ket nämo yabäñkuk. Eruk, kadäni uken nanaki tuäni Iso yänpewän äbänpän Nanakna! yän yäwänä Näk ño yän iwetkuk. ² Iweränä nani Aisaktä iwetkuk; Nadätan? Näk äma tägawani täyat. Äma tägawani tänpän kumäk-kumäkna kadäni u nämo nadätat. ³ Unita äpa kuwek yäpmän päñku bipiken tom kubä kañ ut nam. ⁴ Utpänä ketem näkña gäripi nadäk täyat ude kañ ijiñ nami nänpa. Nañ paotpänä näk nämo kumänkañ kon manna kañ gäwera tärewän yäk. ⁵⁻⁶ Eruk Aisak nanaki Isokät man yänpän-nadäk ude täñirän Rebekatä juku penpän nadäñkuk. Nadänpänä Iso tomta bipiken kuñirän Rebekatä nanaki Jekop iwetkuk; Ai, nadätan? Nankatä tuäka ñode iwerirän nadätat yäk. ⁷ Gäk tom kubä yäpmän päbä ketem gäripi nitek ijiñ namiñiri Yawe inamiken kon manna gäwetkañ kañ kumba yän iwetak. ⁸ Ude iwetak unita nanakna, näkä man gäwera nadänpänä burami. ⁹ Gäk ñodetä kuñkañ meme gubañi säkgämän yarä yäpmän äbi. Yäpmän äbäñiri nankata ketem ini gäripi nadäk täyak u ijiñ imayän yäk. ¹⁰ Ijiñ imakañ yäpmän nankaken yäpmän ärowipän nañkañä gäkpän kon mani gäwetkañ kañ kumbän yäk.

¹¹ Ude iwerirän Jekoptä miñi Rebeka iwetkuk; Ude täga upänkañ Iso u pujiñ yot, nähä dudumi yäk. ¹² Nanatä nepmänitpän nadäwektagän yäk. Ude täñpero uwä gäk täñikñarani äma yän näwetpän kon manta kowata tagwän man näwerek yäk. ¹³ Yänirän miñitä iwetkuk; Nanakna, ude nämo! Tagwän man uwä näkä terak kañ ärowän yäk. Gähäwä manna buramiñpän imaka unita gäwetat u päñku yäpmän äbi yäk. ¹⁴ Ude iweränkañ Jekop päñku meme yäpmänpän miñitä imiñkuk. Imänkañä miñitä ketem nanitä gäripi nadäk täñkuko ude ijiñ imiñkuk. ¹⁵ Ude täñkañ nanaki tuäni täño tek täga kubä eñi gänañ itkuko u yäpmänpän Jekopta täñ imiñkuk. ¹⁶ Täñ imiñpän tom däpuko unitäño pujiñi yäpmänpän

* 26:26: Stt 21:22

keri kotäki dudumi uwä uwäk täñkuk. ¹⁷ Uwäk täñ imiñpäñä tom ba käräga gäripi nitek ijiñkuko u imiñkuk. ¹⁸ Imänkañ ketem u yäpmanñkañ naniken kuñpäñ iwetkuk; Nan yäk. Yäwänä iwetkuk; Nanakna, gäk netä? ¹⁹ Yäwänä Jekoptä nani iwetkuk; Näk nanaka tuäka, Iso yäk. Man näwerano u täñ moretat. Gäk akuñpäñ itkañ ketem yäpmän äbätat ño nañkañ kon man näwet yäk.

²⁰ Yäwänä Aisaktä nanaki iwetkuk; Nanakna, jide täñpäñ tom u bäräñekinik kañ-ahätan? Yäwänä ñode iwetkuk; Yawe, gäkño Anutu unitä näwoñärewänkañ kañ-ahätat yäk. ²¹ Ude yäwänä Aisaktä iwetkuk; Nanakna, äbikañ gäk nanakna Iso yän siwoñi nadäka gepmänjit nadäwa. ²² Ude yäwänä Jekoptä nani dubiniken kuñirän injit nadäñkuk. Injit nadäñpäñ yäñkuk; Manka kotäk nadäñjira Jekop täñjo man kotäk bumik täyak upänkañ ketka gepmänitpäñ nadäwa Iso täñjo bumik täyak yäk.

²³ Ude yänpäñ keru Iso täñjo bumik puñi nitek yän nadäñpäñ nämo kañkuko unita kon imayän nadäñpäñ yänjabäk ñode täñkuk; ²⁴ Gäk bureni nanakna Iso ba? Yäwänä Jekoptä yäñkuk; Näk ubayän. ²⁵ Näk ubayän yän yäwänä nanitä iwetkuk; Nanakna, tom ketem ijiwani u yäpmän äbi nañpäñä kon manna gäwerayän yäk. Ude iwerirän Jekoptä ketem u yäpmänpäñ imän nañkuk. Täñpäñ wain ume bok imän nañkuk. ²⁶ Nañ paotpäñä nani Aisaktä ñode iwetkuk; Nanakna, dubinaken äbänpäñ bumumnaken neñpäñ naniñ oret yäk. ^{27*} Ude iweränä Jekop nani dubiniken kuñpäñ iniñ oretpäñ nani bumumiken inñkuk. Täñirän teki kábän nadäñpäñ kon man ñode iwetkuk; Nanakna täñjo gupi kábän u äwan täñjo kábän bumik, säkgämän, Yawetä gäripi nitek penñkuko u bumik yäk.

²⁸ Anututä guk näburum ba kome täñjo gakñi gamiñirän säguom ba wain ahän bumbum täkot.

^{29*} Äma komeni komenitä orañ gamiñpäñ piä täñ gamik täkot.

Tänjirä notkayeta intäjukun täñ yämisi.

Ba meñka täñjo äbotken naniktä orañ gamik täkot.

Tänkañ kubätä tagwän man gäweränä unita kowata tagwän man u terak äroton.

Ba kubätä ganiñ orerirän kowata udegän ahän imiton.

Iso, nantä kon man näwerän yänkañ butewaki man iwetkuk

³⁰ Aisaktä Jekop kon man ude iweränkañ Jekoptä nani mäden täñ imiñirän uterakgän tuäni Iso bipiken naniktä äbuk. ³¹ Äbänpäñ ketem gäripi nitek Jekoptä ijiñkuko udegän ijiñpäñ naniken yäpmän äbänpäñ iwetkuk; Nan, akuñpäñ itkañ ketem yäpmän äbätat ño nañpäñ kon manka näwet yäk. ³² Iweränä Aisaktä iwetkuk; Gäk netä? Iweränä Näk nanaka tuäka Iso yän iwetkuk. ³³ Iwerirän Aisaktä bärom pähap täñpäñ yäñkuk; Netä unitä tom utpäñ ijiñ päbä namän nat? Gäk api äbänjiri tom ketem u nañpäñ kon manna iwera tärek. Kon manna imiro uwä bureni yäpmänñtak, jopi nämo api täñpek yäk.

³⁴ Aisaktä ude iwerirän Isotä konäm kotpäñ jäpi nadänkañ nani iwetkuk; Nan! Kon manka näka udegän näwet yäk. ³⁵ Yäwänä iwetkuk; Monäkatä yänñäkñatpäñ kon manna gäka biñam u gomägarak yäk. ^{36*} Ude iweränä Isotä yäñkuk; Wa! Wäpi Jekop yän iwerani uku ubayän! Kadäni yarä yänñäkñarani täyak. Kubäwä intäjukun ahäk-ahäk täñjo tuñum yäpmäka biñam wäp uwä nomägakuk yäk. Täñpäkañ apiñowä nana täñjo kon man näka namikta yäwani nomägatak yäk. Ude yänpäñ yäñkuk; Näka biñam kon man kubä itak ba nämo?

³⁷ Ude yäwänä Aisaktä nanaki Iso iwetkuk; Nadätan? Ude täñ imiro uterak monäkatä intäjukun api täñ gamek. Ba noriye kuduptagäntä watä piä api täñ imineñ. Ba säguom ba wain umetä ahän bumbum api täñ imineñ. Unita nanakna, jide täñpäñ imaka de nanikpäñ gamet? ^{38*} Ude yäwänä Isotä iwetkuk; O nana, kon manka kubägän paorako uba? Näk imaka, kon man näwet yäk. Ude yänpäñ konäm kähän yänpäñ kotkuk.

* 27:27: Hib 11:20 * 27:29: Stt 12:3 * 27:36: Stt 25:29-34 * 27:38: Hib 12:17

39* Konäm korirän Aisaktä iwetkuk;
Guk näburumtä nämo api täñkentäj gamek.
Ba kome gakñi nämoken api kuñaren.

40* Bureni, gäk ämik täñpäj ketem api kañ-ahäwen.
Täñkañ gäk monäkata watä piä api täñ imen.

Upäñkañ gäk piä täñ imikta gañani nadäñpäjä ärowani täñ imiñpäj kañumuntañ api kwen.
41 Täñpäkañ Isowä nanitä kon mani Jekopta imiñkuko unita yäñpäj kokwawak nadäñ yäpmäj kuñatkuk. Täñpäj bänepitä ñode nadäñkuk; Nana täño kumäk-kumäki keräp täyak. Kumäjirän butewaki nadäwa täreñirän monäna Jekop kumäj-kumäj api uret yäk.

42 Eruk Rebekatä nanaki tuänitä man yäñkuko u biñam nadäñpäjä Jekop yäñpewän äbänkañ ñode iwetkuk; Nadätan? Tuäka Iso uwä bänepitä kowata däpmäj tärehta nadäñpäj gäk kumäj-kumäj gutta nadäñpeñ kuñatak yäk. 43 Unita nanakna, gäk akumañ ämetpeñ wanotna Labantä itakken Aran yotpärareken ku! Gäwetat udegän pengän iwat.

44 Wanotna ukät kadäni keräpigän iriri tuäka täño kokwawak u kañ bam tawän. 45 Bam tañirän imaka täñ imiñkuno unita täñguñ tañirän man pewakañ kañ äbi. Imata kepma kubägän tabäj äwaräkuk täñira nanaknayat bok paotdeñ?

Jekop ämetpeñ kuñkuk

46 Täñpäkañ Rebekatä äpi Aisak ñode iwetkuk; Yäke! Näk Iso täño webeniyat Hit äbotken nanik unita bitnäkinik täyat yäk. Jekoptä udegän kome ño nanik, Hit webe udewani kubä yäpeko uwä kañ kumba yäj api nadäwet!

28

1 Rebekatä man ude iwetkuko unita Aisaktä Jekop yäñpewän päbä kon man äneñi iwetpäj man kehäromi ñode iwetkuk; Gäk Kenan kome ño nanik webe kubä nämoinik yäpen yäk. 2 Unita akumañ Mesopotemia komeken meñka täño nani Betuel uken ku. Uken meñka täño wanori Laban unitäño äperi kubä webekata kañ yäpmäj. 3 Ude täñjiri Anutu Kehäromi Mähemitä täñkentäj gamiñirän nanakaye mäyap ahäkot. Nanakaye mäyap ahäñirä gäk äbot mäyap täño nani ude isi. 4* Anututä Abraham täñkentäj imiñkuko gäk ba äbekaye orañkaye udegän täñkentäj tamiñirän kome ño kañ kore. Kome ñowä Anututä Abrahamta iniñ kireñkuko upäñkañ apiño gäk kome mähem bureni nämo, äbani ude itan. 5 Man ude yäñpäj Aisaktä Jekop tewän yäpmäj Mesopotemia komeken äwäñi Labanken kuñkuk. Laban uwä Betuel, Aramtä äbotken nanik unitäño nanaki ba Rebeka wanori, Jekop kenta Iso täño miñi u.

Isotä webe kubäkät yäpuk

6-7 Täñpäkañ Isotä biñam ñode nadäñkuk; Nantä Jekop kon man iwetpäj Kenan webe yäpmäkta yäjiwätpäñ webe yäpmäkta Mesopotemia komeken kukta peñ iwetkuk. Biñam ude nadäñpäj pen ñode nadäkgän täñkuk; Peñ iwerirän Jekoptä miñi nani täño man buramiñpäj Mesopotemia komeken kuñkuk. 8 Isotä biñam ude nadäñpäj bänepiken ñode nadäñkuk; Nana Aisaktä webe Kenan nanik yäpuro unita nadäwän täga nämo täk täyak yäj nadäñkuk. 9 Ude nadäñpäj päñku Abraham nanaki kubä Ismael unitäño äperi kubä wäpi Mahalat, Nebaiot täño wanori u webenita yäpuk. Yäpmäjpäñ webeniyat itkumänkengän tewän yaräkubä täñkuñ.

Jekoptä kunum täño terak kañkuk

10 Täñpäkañ Jekoptä Beseba kome peñpeñ Haran yotpärareken kuñkuk. 11 Kuñtäyon edap äpmonirän kädet bämopiken däpmon pärayäj täñkuk. Kome uken mobä mäyap itkuño u kubä yäpmäjpäñ kunowäta peñpäj patkuk. 12* Patpäñ däpmonken, terak kubä moräki kome terak, moräki kunum gänañ yäputpäñ irän kañkuk. Terak u terak Anutu täño

* 27:39: Hib 11:20 * 27:40: Stt 36:8; 2Kin 8:20 * 28:4: Stt 17:4-8 * 28:12: Jon 1:51

aņerotä äronj äpäņ tājirä yabāņkuk. ¹³ * Ude tājirä Yawetä terak moräkiken unu itkaņ yāņkuk; Näk Yawe, oraņka Abraham ba nanka Aisak täņo Anutu. Kome pätan ņo gäk ba äbotkayeta api taniņ kirewet. ¹⁴ * Äbotkayetä ahāņ bumbum täņtāko kome terak keņkeņ jiraņ pätkañ ude api ahāneņ. Täņpäņ kome kukņi kukņi umude ba unude api tokņeņ yāpmāņ kuneņ. Täņirä gäk ba äbekaye oraņkaye terak ämawebe kome kome u kuduptagānta iron pähap api täņ yāmet. ¹⁵ Nadātan? Näk gäkkät itkaņ kome kuņarayāņ täno udegān watāni api it gamet. Täņpäņ gāmagut yāpmāņ äbāņira kome ņoken āneņi api äben. Näk nämo gepmaņpäņ gäkkät irira imaka imaka api gamet yāņ yāņkehārom täņkuro u api ahāņ morewek yāņ iwetkuk.

¹⁶ Ude iwerānkaņ Jekoptä akuņpäņ ņode nadāņkuk; Wära! Näk jop pätat yāņ nadāropāņ Yawetä kome ņo it-inik täyak yäk. ¹⁷ Ude nadāņpäņ umuntaņpäņ yāņkuk; Kome ņo umuri-inik. Bureni-inik, ņowä Anutu täņo irit kome. Eruk kunum täņo yāma ņo yäk.

¹⁸ Eruk kome yāņeņburu täņirān Jekop akuņpäņ mobä kunowāta peņ patkuko u yāpmāņ akuņpäņ kämi kaņpäņ nadäkta käronj yāputkuk. Täņpäņ Anututa biņam täkta olip gakņi umeni piņ ibatkuk. ¹⁹ Gakņi piņ ibatpäņä kome u wāpi kodaki Betel yāņ iwetkuk. (Ninin man terak Betel u Anutu täņo yot.) Kome unitāņo wāpi biani Lus yāņ iwerani.

²⁰⁻²¹ Ude täņpäņ Jekoptä ņode yāņkehārom täņkuk; Anutu gäkä näkkät itkaņ kädet kuņarayāņ täro uken nabāņ näwatpäņ ketem ba tek pewi ahāņ namiņirān nanatä yotken āneņi säkgāmān äbāņpäņä eruk Yawe gäka näkņo Anutu yāņ api nadāņ gamet. ²² Eruk mobä yāputat ņonitä Anutu ganiņoret bägup api irek yäk. Täņkaņ imaka imaka namayāņ täyan u kuduptagān yāpmāņ daniņpäņ moräki gäka api gamik täņpet yäk.

29

Jekop äwāņi Labanken ahāņkuk

¹ Täņpäkaņ Jekop kuņtāņgān ämawebe edap äbani käda itkuņken uken ahāņkuk. ² Ahāņpäņ dapuri ijiwān kwāpäņ ume awaņ kubä kaņkuk. Uken sipsip äbot yarākubä yabāņkuk. Kome mähemitä awaņ uken yawakiye yepmāņ towik täņkuņonik. Täņkaņ ume awaņ unitāņo meni mobä pähap kubāpäņ täņpipiwani. ³ Mähemiyetä sipsipta ume gwet yāminayāņ nadāņpäņä mobä uwä kireņ täbot-pewä kuņirān ume gwetpäņ sipsip yepmāņ towik täņkuņonik. Yepmāņ towiņ moreņpäņä mobä u yāpmāņpäņ āneņi kome kome täņpipik täņkuņonik. ⁴ Eruk, Jekoptä sipsip watä äma uwä ņode yāwet yabāņkuk; Notnaye, in de nanik? Yāwānä iwetkuņ; Nin Haran nanik yäk. ⁵ Ude iwerirä yāwet yabāņkuk; In Naho orani wāpi Laban u nadākaņ? Yāwānä Ei, u nadākamāņ yäk. ⁶ Nadākamāņ yāņ iwerāwä yāwetkuk; U täga itak? Yāwānä iwetkuņ; Ei, itak yäk. Äperi Resel sipsip yāmagut yāpmāņ äbatak udu käyan? ⁷ Ude yāwāwä Jekoptä yāņkuk; Ai! Sipsip yotken yepmakta kadāni nämo täyak. ņo kepma yäk. Unita ume gwetpäņ yepmāņ towiņpäņ yāmagut yāpmāņ ketemi näņpaniken āneņi yepmanāņi yäk. ⁸ Ude yāwānä iwetkuņ; Ude nämo. Yawak äbot äbāņ morewākaņ uyaku ume awaņ meni täņpipiwani mobä kireņ täbotpena kuņirān sipsip kudup ume yepmāņ towinayāņ yäk.

⁹ Man ude yāņpäņ-nadäk täņ irirä Reseltä nani täņo sipsip yāmagut yāpmāņ äbuk, u sipsip watä webe ude itkuko unita. ¹⁰ Eruk, Jekop Reseltä äwāņi Laban täņo sipsip yāmagut yāpmāņ äbāņirān kaņpäņ päņku awaņ meni täņo mobä kireņ täbotkuk. Mobä kireņ täbot-pewān kuņirān Laban täņo sipsip ume yepmāņ towiņkuk. ¹¹ Ude täņpäņ Jekoptä Resel bumumiken iņpäņ konām bumta kotkuk. ¹² Konām ude kotpäņ itkaņ Resel iwetkuk; Näk nanka täņo nägät moräk, Rebeka täņo nanaki yäk. Ude iwerirān Resel kuņpäņ nani manbiņam u iwetkuk.

¹³ Päņku iwerānä Labantä wanori täņo nanaki Jekop unitāņo biņam nadāņpäņ bārāneņ päņku bäyaņ imiņpäņ bumumiken iņkuk. Täņpäņ imagut yāpmāņ yoriken äronj kuk.

* 28:13: Stt 13:14-15 * 28:14: Stt 12:3, 22:18

Äro itkañ Jekoptä manbiñam kuduptagän Laban iwetkuk. ¹⁴ Iwet morewänä Labantä iwetkuk; Bureni, gäk näkño nägät moräkna yäk.

Jekoptä Lea kenta Resel webeniyatta yäpuk

Eruk Jekop komepak kubä irirän Labantä iwetkuk; ¹⁵ Gäk nägät moräkna itan upänkañ imata piä jop api tññ namin iren? Gwäki jide yäpayäñ nadätan? ¹⁶ Täñpäkañ Laban äperiyat yarä, moki wäpi Lea, wenäni wäpi Resel. ¹⁷ Lea u dapuri waki. Täñ Resel uwä inami dapun säkgämän, gäripi nitek. ¹⁸ Jekoptä Reselta gäripiinik nadänkuko unita äwäñi iwetkuk; Näk obañ 7 ude piä tññ gamiñira äpetka wenäka Resel u kañ nam yäk.

¹⁹ Ude iweränä äwänitä yänkuk; Täga yäk. Äma kudupita imiñira waki tññpek. Gäka gamayäñ täro uyaku täga api tññpek yäk. Unita näkkät ño kañ itda. ²⁰ Ude yänjirän Jekoptä Reselta nadänpän obañ 7 äwänita piä tññ imiñ yäpmän äronkuk. Upänkañ Reselta gäripi nadänkuko unita obañ 7 unita nadänjirän kepma yarägän bumik tññkuk. ²¹ Eruk obañ 7 tärenjirän Jekoptä äwäñi iwetkuk; Kadänina täretak unita webena Resel namikañ kuñatkäda yäk. ²² Ude yäwänä Labantä äñnak-äñnak pähap tññkañ kome mähem kuduptagän yämagutkuk. ²³ Äñnak-äñnak pähap tññkañ bipani ugän Labantä äperi moki Lea uwä Jekopken tewänkañ bok patkumän. ²⁴ (Labantä piä watä webe Silpa Leata piä watä tññ imikta imiñkuk.)

²⁵ Eruk patkumäno yäñejirän Jekoptä Lea kañpäñ kikiñutkuk. Kañpäñ äwäñi Laban päñku iwetkuk; Ai, ima kudän tññ namitan? Näk Reselta nadänpän piä tññ gamiñkut yäk. Imata ñode täñnäkñatan? ²⁶ Yäwänä iwetkuk; Kome ño nanik tñño kädet uwä moki jop irirän wenänitä jukun äma yäpnañi nämo yäk. ²⁷ Unita gäk mokikät kuñarirän yanäpi tñño oretoret äñnak-äñnak kepma 7 ude tärenjirän wenäni api gamet yäk. Upänkañ webe unita gwäki uwä äneñi obañ 7 ude piä kañ tññ nam yäk. ²⁸ Labantä Jekop ude iwetkuko udegän tññkuk. Leakät yanäpi tññkumäno unitäño oretoret äñnak-äñnak tärenjirän Labantä äperi Resel webenita imiñkuk. ²⁹ Täñpäñ Reselta watä epän tññ imikta webe kubä wäpi Bilha imiñkuk. ³⁰ Täñkañ Jekop Reselkät patpäñ unita gäripi nadänkuko u webeni Lea pengän yäpuko unita nadänkuko u irepmitkuk. Täñpäkañ Jekop Labanta piä tññ imiñ yäpmän äronjirän obañ äneñi 7 ude tärenkuk.

Jekop nanakiye ahänkun

³¹ Täñpäkañ Yawe Jekoptä Leata gäripi nämo nadän imiñjirän kañpäñä Lea nanak bäyakta nadän imiñjirän Resel ärüñ itkuk. ³² Täñpäñ Leata nanak kok itpäñ bäyañkuko u wäpi Ruben yän iwetkuk. Ñode nadänpän Ruben yän iwetkuk; Anututä butewakina kañpäñ nadäk täñpäñ tññkentän namitak yäk. Nanak bäyañ imitat unita äpnatä gäripi bureni käwep api nadän namek yäk. ³³ Ude tññkañ it yäpmän äronpän äneñi nanak kubäkät bäyañkuk. Bäyañpäñ yänkuk; Äpnatä gañani nadän namiñjirän Anututä nadän namiñpäñ äneñi nanak kubä ño namitak yäk. Mebäri unita wäpi Simeon yän iwetkuk. ³⁴ Ude tññkañ it yäpmän äronpänä äneñi nanak kok itpäñ kubä bäyañpäñ yänkuk; Eruk, näk nanak yaräkubä bäyañ imitat unita äpnatä näka gäripi bureni api nadäwek yäk. Mebäri unita wäpi Livai yän iwetkuk. ³⁵ Täñpäñ äneñi it yäpmän äronpäñgän nanak kok itpäñ bäyañpäñä yänkuk; Äpiño Anutu iniñ oretat yäk. Ude yänpäñ wäpi Juda yän iwetkuk. Täñkañ äneñi nanak kubä bäräñej nämo bäyañkuk.

30

¹ Täñpäkañ Resel ärüñ itpäñ Jekopta nanak kubä nämo bäyañ imiñkuk. Iniken mebäri ude nadänpän moki Leata nadäwäwak tññ imiñpäñ Jekop ñode iwetkuk; Näka nanak kubä kañ nam! Nämo namiwä api kumbet yäk. ² Ude yänjirän Jekoptä jäpi nadän imiñpäñ iwetkuk; Anututä nadän gamiñpäñ nanak nämo gamiñjirän näkä u irepmitpäñ nanak täga gamet? ³ Ude iweränä Reseltä yänkuk; Ño watä piä webena Bilha. Ukät patpäñ nanak bäyañjirän näka biñam täñpäkañ nanak tñño miñi kañ ahäwa yäk. ⁴ Reseltä ude yänpäñ piä

watä webe Bilha imän Jekopkät patkumän. ⁵ Patkumäno Bilhatä nanak kok itpäñ Jekopta nanak kubä bäyañ imiñkuk. ⁶ Bäyañirän Reseltä yänkuk; Anututä täñkentän namikta nadäwän tägawäpäñ manna nadäñpäñ nanak kubä namitak yäk. Mebäri unita wäpi Dan yän iwetkuk. ⁷ Täñpäkañ Resel täño watä piä webe äneñi nanak kok itpäñ Jekopta nanak kubä bäyañirän yarä ude täñkuk. ⁸ Täñkañ Reseltä yänkuk; Moknakät ämiñtängän eruk irepmittat uba yäk. Ude yänpäñ nanak wäpi Naptali yän iwetkuk.

⁹ Täñpäkañ Leatä nanak bäyak-bäyak kadänini paotak yän nadäñpäñä watä piä webeni Silpa Jekop webenita iniñ kireñkuk. ¹⁰ Iniñ kirewänkañ Silpatä Jekopta nanak kubä bäyañ imiñkuk. ¹¹ Bäyañ imiñirän Lea wisikna yän nadäñpäñ wäpi Gat yän iwetkuk. ¹² Eruk, it yäpmän äronpäñ Silpatä Jekopta äneñi nanak kubä bäyañirän yarä ude täñkuk. ¹³ Täñirän Leatä ñode yänkuk; Näk bumta oretat unita notnaye ätutä näka oretoret täñpani yän api näwetneñ yäk. Ude yänpäñ nanak u wäpi Ase yän iwetkuk.

¹⁴ Täñpäkañ wit bureni däpmäk-däpmäk kadäniken Lea täño nanaki tuäni Rubentä piäken kuñkañ päya päham nanak itta näñpani u ätu yabän ahänkuk. Yabän ahänpäñ yäpmänkañ miñi Leaken yäpmän kuñkuk. Yäpmän päñku imänkañ Reseltä u kañpäñ Lea iwetkuk; Ai, päya päham nanak itta näñpani nanakatä yäpmän äbuko u ätu täga namayän? ¹⁵ Iweränä Leatä iwetkuk; Äpna nomägakuno unita nadäwi pidäm tawänpän päya päham nanak itta näñpani nanaknatä yäpmän äbuko u imaka, nomägarayän täyan? Yäwänä Reseltä iwetkuk; Eruk, päya päham yäpmän gamiñkuko u namiwä apiño bipani gäk äpnakät täga patdayän yäk. Ude yäwänä Leatä nadän imiñkuk.

¹⁶ Nadän imiñpäñä bipäda Jekop piäken naniktä äbäñirän Leatä päñku kädet miñin ahän imiñpäñ iwetkuk; Apiño gäk näkkät pädayän yäk. Nanakna täño päya päham nanak itta näñpani upän gäk suwatat yäk. Yäwänkañ bipani uken bok patkumän. ¹⁷ Täñpäkañ Anututä Lea nadän imiñirän nanak kok itpäñ Jekopta nanak kubä bäyañ imiñirän nanakiye 5 ude itkuñ. ¹⁸ Bäyañpäñ yänkuk; Näk watä piä webena äpnata imiñkuro unita kowata Anututä nanak kubä namitak yäk. Ude yänpäñ nanak u iniken man terak wäpi Isaka yän iwetkuk.

¹⁹ Eruk ude täñkañ it yäpmän äronirän Leatä nanak kok itpäñ Jekopta nanak kubä bäyañ imiñirän nanakiye 6 ude itkuñ. ²⁰ Bäyañpäñ yänkuk; Anututä iron täga täñ namiñirän äpnata nanak 6 ude bäyañ imiñkut yäk. Unita näk api orañ namek yäk. Ude yänpäñ nanak u iniken man terak wäpi Sebulun yän iwetkuk. ²¹ Eruk it yäpmän äronätängän äperi kubä bäyañkuko u wäpi Daina yän iwetkuk.

²² Ude ahän moreñirä Anutu Reseltä yänapik man yänkuko u nadän imiñirän äruñ iranitä nanak kok itkuk. ²³ Nanak kok itpäñä nanak kubä bäyañpäñ yänkuk; Äruñ itpäñ mäyäk nadänkuro uwä Anututä nomägakatak yäk. ²⁴ Eruk, Anututä nanak äneñi kubä kañ namän! yän yänpäñ nanak u wäpi Josep yän iwetkuk.

Jekop tuñum äma täñkuk

²⁵ Reseltä Josep bäyawänkañ Jekoptä äwäñi Laban iwetkuk; Komenaken kwayän nadätat unita nabä kätäwi kwa yäk. ²⁶ Webenayat nanaknayeta nadäñpäñ watä piä täñ gamiñkuro unita naniñ kirewipän yämagut yäpmän kwa yäk. Piä jide täñ gamiñkuro uwä gäkña nadätan yäk. ²⁷ Ude iweränä äwäñitä iwetkuk; Ude nämo. Ñode gäwera nadäsi. Näk kären ñode kañkut; Yawetä gäka yänpäñ iron täñi täñ namiñkuk. ²⁸ Unita piäka täño gwäki ude nami yän nadäñpäñ yäwikanä api gamet yäk. ²⁹ Yäwänä Jekoptä iwetkuk; Näk piä täñi täñ gamiñkuro u kañpäñ nadätan? Gäkño bulimakau sipsip yabän yäwarira jide ahänkuño u gäkña nadätan yäk. ³⁰ Näkä nämo äbutken ähan yarägän bumik itkuñopän apiñowä ahän bumbum täñ gamikanä. Näk piä täñ gamiñira Yawetä gäk täñkentän gamiñ yäpmän äbätak yäk. Unita kadäni ñoken näñaken äbotnayeta piä täñ yämiñpäñ täñkentän yämayän nadätat.

³¹ Ude yäwänä äwäñitä iwetkuk; Unita kowata jide api täñ gamet? Ude yäwänä Jekoptä iwetkuk; Gäk imaka kubä nämo namen yäk. Näk bänepnaken man pätak u gäwera nadänjiri

täga tänpäko uwä gäkno sipsip meme äneji watäni api iret yäk. ³²Uwä node; Näk apiño tom äbori äbori yabänpän sipsip kudäri ba yäput-toroktorok ikek, sipsip nanaki kubiri ba meme nanaki yäput-toroktorok ikek u kudup yäpmän daniñpän inigän yepmanpayän yäk. Tom yarägän udewanita piä täñ gamik täyat unitäño gwäki api yäpet yäk. ³³Ude täñira kudän siwoñi täyak ba siwoñi nämo täyak yän täga api kañpän nadäwen. Gäk piä täk täyat unitäño gwäki siwoñi yäpmäntak yän kañpän nadäwayän äbänpänjä meme yäput-toroktorok ikek nämo, ba sipsip nanaki kubiri nämo, näkno äbotken irirä yabänpän kubota täyak yän kañ nadäk tä yäk.

³⁴Ude yäwänä äwänitä yänkuk; Yäyan u täga. Ude kañ ahäwän yäk. ³⁵Ude yänpän äwäñi Labantä kepma ugän meme ämani jaum ba yäput-toroktorok ikek, meme webeni yäput-toroktorok ikek ba pujiñi bämop uken paki, ba sipsip nanaki kubiri u kudup nanakiyetä watäni itneñta yäpmän daniñpän yepmanjuk. ³⁶Ude täñpän Jekop penpen kepma yaräkubä udetä kuñtängän kome ban kubäken ahänjuk. Ahänpän u irirän Jekoptä äwäñi täño meme sipsip ätuta watäni itkuk.

³⁷Eruk Jekoptä päya mebäri yaräkubä unitäño karäni kodaki tokätpän gupi uken-uken tätun äyänutkuk. Uken-uken tätuwänkañ bänepi paki kwawak ahänpän kudän ikek täñkuñ. ³⁸⁻³⁹Tänpän päya karäni tätunjukko u yäpmänpän sipsip memetä u kañkañ ume kañ nañput yänpän ume näñpaniken penjuk. Eruk sipsip memetä webeniye yäwatnayän äbänpänjä ume nañpän päya karänitä inamiken irirän webeni yäwaräntäk täñkuñ. Ude täñpän nanak bäyañkuño u päya karäni udewanigän kudän-kudän niked ahänkuñ. ⁴⁰Nanak ahänkuño u yäpmän daniñpän inigän yepmanjuk. Yepmanpänjä sipsip meme biani uwä Laban täño sipsip meme kudän-kudän niked itkun käda ukäda kowat yabäwän täñput yänpän yepmanpän itkun. Ude täñpän sipsip meme inita yäwani yäpmänpän inigän yepmanjuk. Ude täñpän yepmanpän Laban täño inigän inita yäwani inigän itkun. ⁴¹Kadäni kadäni meme sipsip gupi tägatä iniken täñirä Jekoptä päya karäni ukeño äneji yäpmänpän ume näñpaniken penjuk. Ude täñirän meme sipsip päya karäni u kañkañ webeni yäwaräntäk täñkuñonik. ⁴²Upänkañ meme sipsip gupi waki uwä päya karäniken nämo yepmak täñkukonik. Ude täñirän meme sipsip gupi waki Labantagän itkun. Meme sipsip gupi tägatäga u Jekop täño biñamgän täñkuñ. ⁴³Ude täñ yäpmän kuñtängän Jekoptä tunum äma täñkuk. Meme sipsip bumta, piä watä webe bok äma bok ba kamel donki niked itkuk.

31

Jekoptä äwäñi Laban kañumuntañ metänpen kuñjuk

¹Jekoptä kädet ude täñ yäpmän äbäntäyon Laban täño nanakiyetä kañpän yänkuñ; Jekoptä nan täñikñatpän nan täño tunum kudup yäyomägatak. Tunum äma täyak uwä nan täño tunum terak täyak yäk. Man ude yänirä Jekoptä nadänjuk. ²Tänpän node imaka kañpän nadänjuk; Äwo apiño not säkgämän nämo täñ namik täyak uwä bian nämo täñ namik täñkukopän udewä täyak yäk. ³Ude nadänirän Yawetä Jekop iwetkuk; Gäk äneji äyänutpen nankaye nägät moräkkayetä kome kujatken kañ ku! Kuñiri watä api it gamet yäk.

⁴Anututä ude iwetkuko unita Jekoptä webeniyat Resel kenta Lea node yäwetkuk; Näk tom epänaken kuñira ek ätu itkañ kañ äbun yäk. Eruk man ude yäwetpän kuñirän ätu itkanä yarä uwä päñku ahän iminikumän. ⁵Ahän imänä yäwetkuk; Näk node käyat yäk. Nanjek u bian not täñ namiñpän kuñatkuko udegän apiño nämo täñ namitak. Upänkañ nana täño Anututä näk täñkentän namik täyak yäk. ⁶Näk nanjekta watä piä kehäromi täkinik täñ yäpmän äbäk täyat u nadäkamän, ei yän? ⁷Ude täk täyat upänkañ nanjektä piä täñ imik täyat unitäño gwäki namikta yännäknat yäpmän äbänirän kadäni 10 tärenjuk. Upänkañ nanjektä waki ude täñ namayän täñirän Anututä ukätpipik node täñ imik täñkukonik; ⁸Nanjektä tom yäput-toroktorok ikek piä gwäkita kañ yäpmän yän näwerirän eruk Anututä nadänirän tom minitä nanaki yäput-toroktorok ikekän bäyañkuñ.

Täj tom gwärärek kudän ikek gäkñata yäpmäj yäj näwerirän eruk Anututä nadäjirän tom miñitä nanaki gwärärek kudän nikekgän bäyañkuñ yäk. ⁹ Ude täj yäpmäj äbätängän Anututä nanjek täjo tom kudup yomägatpäñ näkñata biñam naniñ kireñkuk yäk.

¹⁰ Ude yäjpäñ ñode yäwetkuk; Kadäni kubä yawaktä iniken täjirä döpmonken ñode täñkut; Kadäni uken meme ämanitä webeni yäwatkuño uwä yäput-toroktorok, gwärärek kudän ikek yäk. ¹¹ Täñpäñ Anutu täjo añerotä döpmonken ñode näwetkuk; Jekop! yäk. Jekop yäj yäwänä Itat ño yäj inin yäjkut. ¹² Yäwawä näwetkuk; U yabä! yäk. Meme ämanitä webeni yäwatkañ u yäput-toroktorok, gwärärek kudän ikekgän yäk. Äwänka Labantä yängäkñat yäpmäj äbuko u kak täyat unita nadäjira udewä ahäkañ yäk. ¹³ * Täñpäñ nadätan? Gäk Betel komeken näka yäjpäñ mobä änok kubä buñätkañ olip gäkñi uterak piñ ibatpäñ yäjkehäromtak man yäjkun. Eruk, kome uken iriri ahäj gamiñkuro uwä Anutu näk ño yäk. Unita akuñkañ äyäjutpeñ kome kujatkaken kañ ku yäk. Man ude näwetkuk.

¹⁴ Eruk, ude yäweränä webeniyattä iwetkumän; Nanta butewaki nämo nadäkamak yäk. Nekta biñam tuñum kubä nämo iwoyäj nimiñkuk. ¹⁵ Nan uwä äbani bumik nibäk täyak yäk. Gäkken moneñ yäpmäkta niniñ kireñkuk. Upänkañ moneñ yäpuko uwä kudup nañkuko unita imata ño itde? ¹⁶ Ude yäjpäñ yäjkuñmäñ; Anututä nannek täjo tuñum kuduptagän yomägarirän nin ba nanakniye ninta biñam täyak yäk. Unita Anututä gäwetak ude kañ tä yäk.

¹⁷ Ude yäwänä Jekop komeniken äneñi kukta tuñum täñpäñ webeniye nanakiye kamel terak yepmañkuk. ¹⁸ Ude täñpäñ sipsip, bulimakau, tuñum ba imaka kudup Mesopotemia komeken irirän ahäj imiñkuño u yäpmäjpäñ Kenan komeken nani Aisaktä itkukken kwa yäjpeñ kuñkuk.

¹⁹ Akumañ kunayäj täñkuño kadäni uken tuñum ñode täñkuñ; Labantä sipsip pujiñi madäwa yäjkañ kuñirän Resel nanitä yotken äronpäñ nani täjo äboriyeta watä irani yäwik kubo täñpäñ yäpmäj äpämañ kuñkuk. ²⁰ Täj Jekoptäwä äwäñi Laban, Aramtä äbotken nanik u täñikñatpeñ nämo iwerän nadäjirän kuñkuk. ²¹ Eruk tuñum ude täj paotpäñä tuñumi kuduptagän kobet täj yäpmäj Yufretis ume weñpeñ Gileat pom kädä kuñkuñ.

Labantä Jekop iwät yäpmäj kuñkuk

²² Jekop kuñirän kepma yaräkubä tärewänkañ Jekoptä metänpeñ kuñkuko unita man-biñam Laban iwetkuñ. ²³⁻²⁵ Eruk manbiñam u nadäjnpänä ämaniye yämaguränkañ Jekop iwät yäpmäj kuñtäyon kepma 7 tärewänkañ Gireat pom Jekoptä ahänpän yottaba täñpäñ itkuko u ahäkta keräp tañkuñ. Uken ahänpän Laban ba ämaniye yottaba täñpäñ patkuñ. Parirä Anututä Laban döpmonken ñode iwetkuk; Laban! Gäk Jekop man kädäp ikek kubä iwerentawä! yäk.

²⁶ Patkuño yäjewänkañ Labantä Jekop ahäj imiñnpänä iwetkuk; Ima kudän täj nami-tan? Imata jop täñnäñatpäñ iwan täj gamapän bumik äpetnayat nomägatpäñ yäpmäj äbätan? ²⁷ Yäjähänpän näwetkuno uyaku kap teñpäñ gepmana yäpmäj äbim yäk. ²⁸ Näk äpetnayat oranaye nämo yäniñ orerira yämagut yäpmäj äbän. Gäk guñ kudän täñ yäk. ²⁹ Näk gäk gutnañipän nanka täjo Anututä bipani döpmonken ñode näwetpäñ naniñ bitnä; Gäk Jekop man kädäp ikek kubä iwerentawä yäj näwetkuk. ³⁰ Gäk komekata nadäwätäk täñpäñ ämetpeñ äbäno uwä täga upänkañ näkño äbotnayeta watä irani yäwik imata kubo täñpäñ yäpmäj äbän?

³¹ Ude yäjirän Jekoptä Laban man kowata ñode iwetkuk; Gäka umuntañkuro uwä ñodeta; Gäkä äpetkayat nomägaren yäj yäjnpän unita nämo gäwetkañ äbämäj yäk. ³² Upänkañ itkamäj ño kubätä yäkken yäwikka u kañ-ahäwayäj täno uwä äma ba webe u kumäkta biñam täñpän. Ämaniye inamiken tuñum päke yäpmäj kuñtat ño gäkñata biñam

* 31:13: Stt 28:18-22

kubä kanpänä kan yäpmän yäk. Jekop uwä webeni Reseltä yäwik kubo tänjkuko u nämo nadänkan man kehäromi u yänjkuk.

³³ Eruk, Laban Jekoptä yottaba gänañ äronpän yäwik ukeñonita kawän wawäpän, Leatä yottaba gänañ äronpän udegän kawän wanjuñ. Tänpän piä watä webe yarä unitä yottaba gänañ udegän kawän wanjuñ. Ude tänkan kumañ Reseltä yottaba gänañ äronjuk. ³⁴ Reseltä yäwik kubo tänjkuko ukeño kamel täño yäk tunum pewani u gänañ käbop daiñkukopän uterak mañirirän Labantä yottaba u gänañ wäyäkñewän wanjuñ. ³⁵ Ude tänkan Reseltä nani iwetkuk; Nana, gäk näka kokwawak nadäweno. Näk täga nämo akwayän. Webetä nininken käyäm ahäñ namitak unita täga nämo akwayän yäk. Iweränkan nanitä pänku yot kudup gänañ yäwikta wäyäkñewän wanjuñ.

³⁶ Ude täñirän Jekoptä koki wawäpän Laban ñode kan yänjkuk; Oi! Näk waki jide tän gaminjkuro unita tom bumik nurayän näwarän täyan? ³⁷ Gäkä näkño tunum päke ño yabäwi tärekan. Unita gäkä imaka kubä gäkñopän näk ba äbotnaye ño bämopninken käyan u tänpäwä notniye täño inamiken kwawak pewipän kankan nek täño mebäri kan yäpmän daniwut! ³⁸ Näk gäka watä piä tän gaminjira obañ 20 ude tärenjkuk. Kadäni u bämopiken gäkño yäwakaye watäni ket irira sipsip ba meme nanaki kubä nämo dätdät mañkuñ. Ba gäkño sipsip äbotken nanik sipsip ämani kubä nämo utpäñ nanjkut yäk. ³⁹ Ba tom ägwäritä gäkño sipsip yewa gänañ äronpän sipsip kubä utpäñ nanpänä näkñakenpäñ komenita peñ gaminjkut. Täñkan kepma ba bipani kubäta gäkño sipsip kubä kubo tänkuño unita komenita näkñakenpäñ gamikta näwet tänkunonik. ⁴⁰ Näk gäkño sipsipta watä irira edaptä bumta nek tänjkukonik. Bipaniwä mäniñ nadänpän däpmon säkgämän nämo pat tänjkuronik yäk. ⁴¹ Näk komi piä ude gäka obañ 20 tänjkut. Obañ 14 äpetkayatta nadänpän watä piä tän gaminjkut. Ba obañ 6 äneñi tom ätu näka biñam täneñta watäni it gaminjkut. Tänpän kadäni u bämopiken piä tän gaminjkuro unitäño gwäki namikta täñnäñjariri kadäni 10 ude tänjkuk. ⁴² Gäk ude tän naminkuno upänkan nana täño Anututä näka watä it naminkuk. Anutu uwä orana Abraham ba nana Aisak unitäño Anutu pähap. Anututä näka watä nämo itkuk yäwänä jopinik nepmañpi äbätet. Upänkan Anututä butewaki terak komi piä tän yäpmän äburo u kanpän imaka kubä näka nämo tän namenta däpmonken man kehäromi gäwetkuko u yäk.

Laban Jekoptä bänep kubägän tänjkumän

⁴³ Jekoptä man ude yäwänä Labantä iwetkuk; Webekayat ñowä äpetnayät, ba nanakaye ñowä näkñaken äbeknaye oranaye. Ba tom kuduptagän päke ño u imaka, näkñakengän. Imaka kuduptagän inamnaken itkan ñowä näkñakengän. Upänkan apiñowä jide tänpän äpetnayät ba äbeknaye oranaye äneñi yäpet? U täga nämo. ⁴⁴ Unita nek bänep kubägän täda yäk. Tänpän bänep kubägän täkamäk ñonita nämo guñ tädeñta mobä änok kubä ño peda yäk.

⁴⁵ Man ude yäwänkan Jekoptä mobä käroni kubä yäpmänpäñ siwon yäputkuk. ⁴⁶ Tänpänä noriye yäwet-pewän mobä u dubiniken mobä ätukät buñätkuñ. Ude tänpänä mobä änok u dubiniken ketem nanjuñ. ⁴⁷ Tänpäkan Labantä mobä änok peñkumäno iniken Mesopotemia man terak wäpi Jega-Sahaduta yän iwetkuk. Tänpän Jekop uwä iniken Hibru man terak wäpi Galet yän iwetkuk. (Ninin man terak “nämo guñtakta”.)

⁴⁸ Tänpän Labantä Mobä änok pekamäk ño kanpän bänep kubägän täkamäk unita nämo api guñ täde yän Jekop iwetkuko mebäri unita mobä änok unitäño wäpi Galet yän iwetkumän. ⁴⁹ Täñä Labantä kome u wäpi kubä Mispa iwetkuko uwä man ñode yänjkuko unita; Yawetä gäk gäkñagän, näk näkñagän kuñaritda nek nibänpän nadäwän. ⁵⁰ Tänpäkan Labantä Jekop äneñi kubä ñode iwetkuk; Gäk äpetnayatta gañani nadänpän komi yämeno, ba näkä nämo nadänjira webe kodaki ätu yäpeno uwä ñodeta ket nadäwen; Anutu nibätak yän nadäwen yäk. ⁵¹⁻⁵² Mobä käroni yäputat ño ba mobä änok bämopnekken peyat ño ka! Ñowä kanpeñ kuñatpäñä bänep kubägän täkamäk ñonita nämo api guñ täde yäk. Näk ño

irepmitpäñ nämo guret. Gäk udegän, ño irepmitpäñ nämo nuren. ⁵³ Täñpäñ gäk ba näk bänep kubägän täkamäk ñopäñ irepmitdawä Anutu, Abraham kenta Naho täño Anutu unitä kowata kañ nimän yäk.

Ude yäwänkañ Jekoptä Anutu, nani Aisaktä gämoriken kuñarani unitäño wäpi terak yänkehärom tañkuk. ⁵⁴ Täñpäñ Anutu iniñ oretta pom terak äronpäñ gupe ijiñ ima yänpäñ tom kubä utpäñ ijiñ imiñkuk. Ude täñpäñ äboriyekät ketem bok näna yänkañ yämagutkuk. Yämaguränpäñ ketem nañkañ pom terak ini ugän patkuñ. ⁵⁵ Patkuño yänewänä Laban akuñpäñ äperiyat, oraniye äbekiye yenpäñ yäniñ oretpäñ kon man yäwetkañ komeniken äyänutpen kuñkuk.

32

Jekop tuäni Iso kañ-ahänkuk

¹ Eruk Jekop kome u penpen kuñirän Anutu täño añero ätutä kädet miñin ahän imiñkuñ.

² Ahän imiñirä yabänpäñä nadänkuk; Wa! Ñowä Anutu täño äbot yäk. Ude yänpäñ unita kome u wäpi Mahanaim yän iwetkuk.

³ Kadäni uken Jekop täño tuäni Iso Sei kome, wäpi kubä Idom uken itkuk. Irirän Jekoptä tuäna uken itak yän nadänpäñ watä äma yäwet-pewän intäjukun kuñkuñ. ⁴ Kunayän täñirä yäwetkuk; In ekänina Iso ñode iwerut yäk. Watä piä ämaka Jekoptä ñode yäyak; Näk kome ban päñku äwännek Labankät kadäni käreñi it yäpmän äbut. ⁵ It yäpmän äbänkä sipsip, bulimakau, donki, watä ämawebe it namikañ. Unita ekänina, gäk not täñ nam yän nadänpäñ manbiñam ño gäka pewa ärekañ yäk. Jekoptä manbiñam ude pewän kuñkuñ.

⁶ Watä piä ämaniyetä manbiñam ude yäpmän kuñkuñotä äneñi äyänutpen äbänpäñ Jekop ñode iwetkuñ; Nin tuäka Iso kañ-ahänkumän yäk. Unitä gäk gabän ahäwayän nadänpäñ ämaniye 400 yämagurän äbän itkañ yäk. ⁷ Ude iweräkañ Jekop umun pähap nadänpäñ nadäwätäk täñkuko unita ämaniye, sipsip, bulimakau, kamel kudup yäpmän daniñpewän äbot yarä täñkuñ. ⁸ U ñode nadänpäñ yäpmän daniñkuk; Isotä äbänpäñ änok kubä nidäpänä änok kubätä api ämetpen kuneñ yäk.

⁹ Ude nadänpäñ Jekoptä Anutu yänapik man terak ñode iwetkuk; O Anutu, orana Abrahamkät nana Aisak täño Anutu! Gäk ñode näwetkun; Gäk komekaken ba notkaye itkañken äyänutpen kuñiri api täñkentän gamet. Man ude näwetkun. ¹⁰ Näk piä ämaka täga nämo upänkañ nadän namikinik täñpäñ bänep iron täñ namiñ yäpmän äbäk täyan. Bianä ähottaba-gänpäñ yäpmänkañ Jodan ume wenpen kuñkut. Apiñowä näk äbot tañi yarä ño nitek äbätat yäk. ¹¹ Unita gäk täñkentän namiñiri tuäna Isotä nurektawä. Tuänatä äbänpäñ näkña ba nanak nädamiñi nidäpek yänpäñ umuntäyat yäk. ¹² * Gäk bian ñode näwetkuno äneñi nadäsi; Näk bänep täga nadän gamiñpäñ nanakaye pewa gwägu pomiken mobä jirañ mäyap, daninañi nämo itkañ ude api ahäneñ. Ude näwetkun yäk.

¹³ Eruk, patkuko yänewänä Jekoptä akuñpäñ tuäni Iso iron imikta tuñumi päke uken nanik ätu iwoyän imiñkuk. Tuñum irona iwoyän imiñkuko uwä ñode; ¹⁴⁻¹⁵ Meme webeni 200, ämani 20, sipsip webeni 200, ämani 20, kamel webeni nanakiye nitek 30, bulimakau webeni 40, ämani 10, donki webeni 20, ämani 10 ude iwoyän imiñkuk. ¹⁶ Iwoyän imiñpäñä memeta watä äma kubä penkuk, sipsipta kubä, kamelta kubä, bulimakauta kubä, donkita kubä. Ude yepmanpäñ watä äma u ñode yäwetkuk; Intäjukun kut yäk. Näk mäden täwarayän. Upänkañ änok kubägän kuneño. Banban kut yäk.

¹⁷⁻¹⁸ Eruk kunayän täñirä Jekoptä watä äma intäjukun kwayän täñkuko u iwetkuk; Gäk kuñiri tuäna Isotä gabän ahänpäñ gäwet yabäk ñode api täñpek; In netä täño watä äma? De kukañ? Tom äbot ño mähemi netä? yän gäwerirän ñode kañ iwet; Ñowä watä ämaka Jekop, unitäño yäk. Tom äbot ño ekänini gäka iron täkta pewän äbäkañ. Täñkañ monäka mäden näwatak yän kañ iwet.

* 32:12: Stt 22:17

19-20 Ude iwetkañä piä watä äma mäden kunayän tånkuño u man piä watä äma intäjukun iwetkuko udegän ñode yäwetkuk; In Iso kañ-ahäñpänä äma intäjukun kuyak u iweraro udegän kañ iwerut yäk. Watä ämaka niwatak yän ude iwetneñ yäk. Täñpakañ Jekoptä ñode nadänjuk; Näk tom äbot ño irona intäjukun pewa kuñirä tuäna Iso näka bänep waki nadatak u penpän kowat kawän täñpänä not käwep täñ namek yäk. ²¹ Ude nadänpän tom äbot ukeño intäjukun pewän kuñirä bipani ini ugän patkuk.

Jekop Anutukät ämik täñkumän

²² Eruk bipani bämopiken Jekoptä akuñpän webeniyatkät watä webeni yarä ukät nanakiye 11 ude yämagut yäpmän päñku Jabok ume pipiyawaniken wenkuñ. ²³ Wenpen kuñ moreñirä Jekoptä tuñumi päke u kudup ume ani kukñi udude pewän kuñkuñ. ²⁴ * Pewän kuñ moreñirä ume ani kukñi ño käda inigän itkuk. U irirän äma kubätä ahän imänkañ ämiñtäkon kome yäñenburu-buru täñkuk. ²⁵ Ämiñtängän äma Jekop ahän imiñkuko u Jekop täño kehäromini täga nämo yäpmän äpayän yän nadänpän keritä Jekop jopänikengän inirirän jopäni jok tädotkuk. ²⁶ Tädorirän äma unitä Jekop iwetkuk; Kome yäñewayän täyak unita nabä kätäwi kwa! yäk. Yäwänä Jekoptä kowata ñode iwetkuk; Ude nämo! Gäk kon man kubä näwerikañ uyaku gabä kätäwayän yäk.

²⁷ Yäwänä iwetkuk; Wäpka netä? Yäwänä Näk wäpna Jekop yän iwetkuk. ²⁸ * Jekop yän iweränä äma unitä yänjuk; Gäk Anutukät ba äma ätukät ämiñpän gäkägän yärepmitan unita gäk wäpka Jekop penpän wäpka kodaki Isrel yän gäwetat. (Ninin man terak Isrel uwä Anutukät ämiñkumän) ²⁹ * Wäpi kodaki Isrel yän iweränä Jekoptä yänjuk; Eruk, gäkño wäpka täga näwerayän? Yäwänä iwetkuk; Imata wäpna nadäwayän yäyan? Ude yänpän kon man kubä iwetpen kuñkuk.

³⁰ Kuñirän Jekoptä nadänjuk; Wära! Näk Anutu inami dapun karo unita nutnañpän nabän orerak yäk. Näk Anutu inami dapun kat yän nadänjukuko unita kome u iniken man terak wäpi Peniel yän iwetkuk. ³¹ Täñpän tamimañ edap dapuri abäñirän Jekop Peniel kome u penpen kuñkuk. Penpen kuñkukopänkañ kuroñ säkgämän nämo yeñtän kuñkuk. Jopäni jok tädotkuko unita täñäro pärentän kuñkuk.

³² Täñpakañ mebäri unita kadäni ukentä päbä apiño Juda ämawebetä tom tohari jopäni jokken nanik nämo nak täkañ, Jekop jopänikengän inirirän jopäni jok tädotkuko unita.

33

Jekop tuäni Isokät abä peronkumän

¹ Eruk Jekop täñäro pärentän kuñtängän Iso, ämaniye 400 udekät äbänirä yabänjuk. Eruk yabänpän Jekoptä nanakiye yäpmän daniñpän webeni Resel kenta Leata, ba watä webeni yarä unita yämiñkuk. ² Ude täñpän watä webe yarä ukät nanakiye intäjukun yepmañpän kwäwä nanaki ätukät Leakät u mädeniken yepmañpän kuñkuñ. Yepmañpän kuñirä nanaki Josepkät Resel mädeninik yepmañpän kuñkumän. ³ Tuñum ude täñpän ini intäjukuninik kuñirän iwatkuñ. Intäjukuninik päñku tuäni kañkañ orañ imikta kadäni 7 ude inami yäpän äpmonpöpän patkañ akuk täñtän kuñkuk.

⁴ Täñtän kuñirän tuäni Isotä kañpänä bäräñen äbä bäyan imiñpän inpän inin oretkuk. Ude täñpänkañ konäm kotkumän. ⁵ Täñpän Isotä Jekop webeniyekät nanakiye yabänpän Jekop iwetkuk; Ai! Webe nanak päke ño netäño? Yäwänä Jekoptä iwetkuk; Anututä watä ämaka näka iron täñ namiñirän imaka päke yabätan ño ahän namiñkuñ. ⁶ Ude yäwänkañ watä webe yarä u nanakiye yän-yäkñat yäpmän Iso dubiniken kuñpän gukut imäpmok täñkuñ. ⁷ Täñirä Lea nanakiyekät äbänpän udegän täñkuñ. Mädeninik Resel nanaki Josepkät äbänpän udegän gukut imäpmok täñkumän.

* 32:24: Hos 12:3-4 * 32:28: Stt 35:10 * 32:29: Het 13:17-18

⁸ Täñirä Isotä iwetkuk, Ai, tom äbot intäjukun yäpmäj äbäjirä yabäro u imata? Yäjirän Jekoptä iwetkuk; Ekänina, gäk bänep täga nadäj nami yäjpäñ pewa äbäro u! yäk. ⁹ Ude iweränä Isotä yäjkkuk; Monäna waki! Näkño tuñum mäyapinik it namikañ unita tuñum u gäkñata yäpmäñsi! ¹⁰ Yäwänä Jekoptä yäjkkuk; Ude nämo! Gäk bänep paki nadäj namiñpäñä tuñum gamitat u gäkñata biñam yäpmäj yäk. Gäk gabäjñpäñ tägagämän nadätat. Gäk not täñ namitan unita iñamka gabäjñira Anutu iñami bumik täyak yäk. ¹¹ Ude yäjñpäñ äneñi gwäk pimiñpäñ iwetgän täñkkuk; Tuñum gamiro u gäkñata yäpmäj yäk. Anututä täñkentäj namiñirän imaka täpuri kubäta nämo wäyäkñek täyat. Ude peñ iwettäyon Isotä tuñum u yäpuk.

¹² Yäpmäjñpäñ Isotä yäjkkuk; Eruk kuna! Näkä jukun kuñira näwarut yäk. ¹³ Yäwänä Jekoptä iwetkuk; Ekänina, gäk nadätan? Nanaknaye bäräñeñ kukta kehäromini nämo. Ba sipsip bulimakau nanakiye nitek unita imaka, nadäwätäk täyat. Bäräñeñ jide täñpäñ kunen? Bäräñeñ kuñpäñä nanakiye kuduptagän kumneñ yäk. ¹⁴ Unita gäkä jukun Idom kome päñku ninta itsämäjiri näk mäden tomkät nanaknaye-kät nin kwikinik äreñpäñ api gabäj ahäne. ¹⁵ Ude yäwänä Isotä iwetkuk; Eruk, täñkentäj tamikta ämanaye ätu gäkken yepmañpakan tämagut yäpmäj kunayäj yäk. Yäwänä Jekoptä iwetkuk; Iron tañi täyan upäjkan man yäyan ude nämo. Jop waki, näka bänep täga nadäjñeñ kweno uwä täga yäk.

¹⁶ Eruk man yäwän tärewänpäñ Iso uwä iniken kome wäpi Idom kepma ugän äneñi kuñkkuk. ¹⁷ Idom kome kuñkkukopäj Jekop uwä Sukot komeken päñku itkuk. Kome uken inita yottaba kubä täñit, tomta yottaba ätu täñit täñkkuk. Päñku yottaba täñpäñ itkuko unita iniken man terak kome u wäpi Sukot yäj iwetkuñ. ¹⁸ Eruk, Mesopotemia kome peñpeñ äbuko, Sukot kome uken ätu it yäpmäj kuñtängän eruk akumañ päñku Kenan kome Sekem täño yotpärare wäpi Salem uken ahäjñpäñ u dubiniken kome yäpmäjñpäñ itkuk. ¹⁹ * Kome yäpmäjñpäñ itkuko unitäño mähemitä kome gwäkita siliwa monenta iwetkuk. Iwerä udegän yämiñkkuk. Kome mähemi uwä Hamo täño nanakiye. Hamo uwä Sekem täño nani. ²⁰ Täñpäkan Jekop kome uken mobä bukä kubä täñpäñ Anutu iniñ oretta tom uterak däpmäjñpäñ ijik täñkkukonik. Ude täñkan wäpi “Anutu, Isrel täño Anutu” yäj iwetkuk. Iniken man terak wäpi “El, Elohe Isrel” yäj iwetkuk.

34

Sekemtä Daina iwarän täñkkuk

¹ Eruk, kepma kubäta Jekop kenta Lea äperi wäpi Daina uwä webe kome uken nanik ätukät itpäñ-nadäk täñpayäj kuñkkuk. ² Kuñirän äma kubä wäpi Sekem unitä Daina u kañgärip täñpäñ iwarän täñpäñ iñitpäñ waki täñ imiñkkuk. Sekem nani wäpi Hamo uwä Hivitä äbotken nanik, kome unitäño intäjukun äma itkuk. ³ Täñpäkan Sekemtä Daina waki täñ imiñpäñä eruk webe unita gäripi nadäjñpäñ näkñata kañ yäpa yäjkan man gäripi nitek ätu iwetkuk. ⁴ Ude täñpäñ päñku nani Hamo ñode iwetkuk; Nan! Webe guban ño näka biñam yäpmäj nam yäk.

⁵ Täñpäkan Sekemtä Daina waki täñ imiñkkuko manbiñam u Jekoptä nadäjkan itkukonik. Nanakiye tomta watä itta kuñ moreñkuño unita ini äbäkan manbiñam u yäwera yäjñpäñ itsämbuk. ⁶ Nanakiyeta itsämäj irirän Sekem nani Hamo uwä äbuko Jekopkät man yäjñpäñ-nadäk täñ itkumän. ⁷ Man nämo yäjñtäreñirän Daina wanoriye tom piäken naniktä yoriken äbäjñpäñ biñam u nadäjkuñ. Sekemtä Daina waki täñ imiñkkuk yäj nadäjñpäñ Isrel ämawebe ninta mäyäk pähap täñ nimitak yäj nadäjkuñ. Imaka tänañi nämopäj täñkkuko unita bänepi utpäñ kokwawak tañi pähap nadäjkuñ.

⁸⁻⁹ Kokwawak nadäj irirä Hamotä Jekopkät nanakiye ñode yäwetkuk; Nanakna Sekem uwä äpetka yäpmäkta gäripiinik nadatak yäk. Iniken gärip u iwatpäñ gäwet yabätat yäk. Jide nadätan? Täga api yäpek ba nämo? Eruk, bänep kubägän pedayäj tamäko uyaku

* 33:19: Jos 24:32; Jon 4:5

kämiwä nanakniye äpetniye kowat wapiwän täga api täneŋ. ¹⁰ Kowat wapiwän tänpän in nintä komeken ɲo penta kaŋ itna yäk. Ude tänpän itkaŋ intä ninken tuŋum suwaŋ namiŋ gamiŋ täga api täne yäk. Ba nintäŋo kome ätu imaka, injinta täga api yäpneŋ.

¹¹ Sekem nanitä ude yäwänä Sekem ini uwä Daina nani wanoriye ɲode yäwetkuk; Intä ei yän yäwäwä imaka kubä injin gäripi nadänayän täŋo ugänpän api tamet yäk. ¹² Ba moneŋ udepän nimi yän näweräwä täga api tamet yäk. Upänkaŋ webe ɲo iwoyän namiŋirä näka biŋam ude tänpän yäk. ¹³ Sekemtä ude yäwänä Jekop nanakiyetä Wanotninta imaka mäyäk ikek täŋ imiŋkuko unita jop yän-yäkŋatna yänpän Sekemkät nani ɲode yäwetkuŋ; ¹⁴ Ude nämo yäk. Nin wanotnin uwä äma gupi moräk nämo madäwaniken täga nämo tena kwek yäk. Ude täkta mäyäk ikek yäk. ¹⁵ Upänkaŋ in äma kuduptagän gupjin moräk madänpän nin bumik äworeneŋo uyaku täga api nadän tamine yäk. ¹⁶ Nintä kädet pekamän u bureni iwaräwä eruk inkät bänep kubägän tänpän äbot kubägän ude itkaŋ kowat wapiwän täga api täŋ yäpmän kune. ¹⁷ Täŋ gupjin moräk madäkta täwetkamän u nämo tänpäwä nin kome ɲo penpän wanotnin u yänikŋat yäpmän api kune yäk.

¹⁸ Ude yänirä Hamokät nanaki Sekemtä nadäwän tägaŋkuŋ. ¹⁹ Nadäwän tägawäpän Sekem Jekop äperi yäpmäkta gäripiinik nadänkuko unita man Jekop nanakiyetä yäwetkuŋo u bäräŋeŋ buramiŋkuk. (Sekemtawä iniken äboriyetä nadäwä ärowani täk täŋkuŋ.) ²⁰ Eruk, Sekemkät nani Hamotä yotpärare u täŋo käbeyä komeken päŋku äma uken nanikkät käbeyä tänpän man ɲode yäwetkumän; ²¹ Nadäkaŋ? Jekopkät äboriye uwä ämawebe täga. Ba komeŋin imaka, taŋi unita nadän yämiŋitna kome ɲo yäpmänpän itkaŋ suwaŋ namiŋ gamiŋ täŋit kowat wapiwän tänpän api täk täne yäk. ²² Upänkaŋ nintä täkinik täŋput yän nadäkaŋ uwä ämani nin kuduptagän gupnin moräk madänero uyaku penta ɲogän itta täga api nadäneŋ. ²³ Täŋkaŋ äbot kubägän itpäŋ sipsip, bulimakau ba tuŋumi päke u ninta biŋam api täneŋo unita penta kaŋ itna yän nadän yämina! ²⁴ Ude yäweränä yotpärare u nanik ämawebe kuduptagäntä Sekem yanani täŋo man unita nadäwä tägaŋkuŋ. Nadäwä tägawäpän ämani kuduptagän gupi moräk madänkuŋ.

²⁵⁻²⁶ Eruk, gupi moräk madänkuŋo kepma yaräkubä ude täreŋirän unitäŋo komi nämo paorirä Daina wanoriyat, Simeon kenta Livai, yarä unitä ämik täkta päip yäpmänpän käbop penkaŋ äma täga dapun jop tänyäkŋatkaŋ yotpärare u kuŋatkumäno u naniktä yabänpän-nadäk nämo täŋkuŋ. Yabänpän-nadäk nämo täŋirä Simeon kenta Livai ämik pewän ahänkuŋ. Ämik tänpän Sekem yanani ba ämaniye kudup kumän-kumän däpumän. Däpänpän Daina Sekemtä yäpukopän imagut yäpmän kuŋkumän. ²⁷ Ude täŋpeŋ kuŋirän noriye ätu mäden yäwatkuŋo unitäwä wanori waki täŋ imiŋkuko unita kowata däpmän tärekta yotpärare u kuŋpän äma däpumäno u yapmittän kuŋpän tuŋum tägatäga inita koreŋkuŋ. ²⁸⁻²⁹ Uwä sipsip, bulimakau, doŋki ba webeniye nanakiye ba imaka tägatäga yori gänaŋ ba piäniken itkuŋo u kuduptagän porinkuŋ.

³⁰ Ude täŋirän nani Jekoptä biŋam nadänpän kikŋutpäŋ Simeon kenta Livai yäwetkuk; Wa! Ek ämawebe ɲo nanik inamiken näk wäpna tänpän wakaŋ yäk. Ektä ude täŋirän Kenantä äbotken nanik ba Perestä äbotken nanik ba äbot kuduptagän näka gaŋani pähap api nadän namineŋ. Näkä äbotken äma mäyap nämo ɲo unita äma äbori äbori unitä yän-akuŋpänä nin nädamiŋi-nani kumän api nidäpneŋ yäk. ³¹ Nanitä ude yäwerirän nanakiyat unitä Jekop kowata man ɲode iwetkumän; Umun man täga niwetan upänkaŋ wanotnin kubokäret webe bumik waki täŋ imiŋkuko u täga nadätan ba?

35

¹* Kome uken ittängän Anututä Jekop ñode iwetkuk; Gäk Betel komeken kuñpäñ kome kañ yäpmanpäñ it yäk. Kome uken Anutu näk nanin oretta mobä bukä kubä kañ tä. Nähä Anutu gäk tuäka Isota umuntañ päñku pariri ahän gaminjuro u yäk.

² Anututä ude iweränä Jekoptä webeniyat äperiye nanakkät piä ämawebeniye kudup yäñpäbä yepmanpäñ ñode yäwetkuk; Bämopjinken yäwikta anutunin yän nadäk täkañ u ureñ täñpä kwäpäñ bänepjin ket utpäñ tekjin imaka, ärutpak täwanipän wädäwä ärokot yäk.

³ Nadäkañ, nin Betel komeken api kune yäk. Näk butewaki nadäwätäk terak kuñarira Anutu kädet miñin ahän namiñkuko u iniñ oretta mobä bukä kubä uken api täñpet yäk. Anutu unitä uken-uken kuñatkutken u täñkentän namiñirän kuñatkut yäk. ⁴ Ude yäweränkañ guñ äbot täño yäwik yäpman kuñatkuño u ba jukuwabik imaka kudup Jekopta imiñirä Sekem täño kome u gägäniken kupähä päya kubä mebäriken awañ äneñpäñ yejämbuk. ⁵ Ude täñpen kuñirä Anututä ämawebe yotpärare kukñi kukñi itkuño unita umun pähap pewän ahän yämiñirän Jekop nanakiye däpmäkta nämo yäwarän täñkuñ.

⁶ Eruk kuñtängän Jekoptä äboriye Kenan komeken kome täpuri wäpi Lus, wäpi kubä Betel uken ahänkuñ. ⁷ Uken Jekoptä mobä bukä kubä täñpäñ wäpi Betel Kome Täño Anutu yän iwetkuk. Tuänita umuntañpen kuñirän Anututä Betel kome uken ahän imiñkuko unita wäpi ude yänkuk.

⁸ Uken ittängän Rebeka täño watä piä webe wäpi Debora u kome uken kumänirän Betel kome gägäni kupähä päya mebäriken äneñkuñ. Päya kupähä u mebäriken Konäm Butewaki Kome yän iwetkuk.

Anututä Jekop wäpi kodaki Isrel yän iwetkuk

⁹ Täñpäkañ Jekoptä Mesopotemia komeken naniktä äbänpäñ itkuko kadäni uken Anututä äneñi ahän imiñpäñ kon man ñode iwetkuk; ¹⁰* Gäk wäpka Jekop upänkañ wäpka Jekop wari nämo gäwetpäñ wäpka kodaki Isrel yän api gäwetneñ. Ude yänpäñ Anututä wäpi Isrel yän iwetkuk. ¹¹* Täñpäñ iwetkuk; Nadätan, näk Anutu kehäromi mähemi. Gäk nanak bäyañ wek täñpäñ ahän bumbum täñiri äbot kubägän nämo, äma äbot ini-ini api ahän yäpman kuneñ. Ba gäkä äbotken nanik intäjukun äma imaka, api ahäneñ. Ahänirä gäk orani pähap api iren yäk. ¹² Täñpäkañ Abraham Aisakta kome yänin kireñkuro u gäka biñam api ganin kirewet. Täñkañ äbekaye orañkaye kämi ahänayän täkañ unita biñam imaka, api yänin kirewet yäk. ¹³ Eruk, Anututä ude yänpäñ Jekop tenpen kuñkuk.

¹⁴* Täñpäkañ Jekop Anututä man iwetkukken mobä käroni kubä kämi kañpäñ nadäkta yäputkuk. Täñpäñ Anututa biñam täkta wain ume piñ ibatpäñ olip gakñi imaka piñ ibatkuk. ¹⁵ Ude täñpäñ Anututä Jekop man iwetkuko kome u täño wäpi Betel yän iwetkuk.

Resel kumbuk

¹⁶ Eruk Efrata kome kuna yänpäñ Betel kome u penpen kuñkuñ. Kuñtängän kädet bämopiken Resel nanak bäyawayän komi nadänjukopän nanak bäräneñ nämo ahänkuk. ¹⁷ Komi tañi ude nadän irirän täñkentäki kubätä ñode iwetkuk; Umuntäweno! Nanak ämani äneñi kubä ahätäk yäk. ¹⁸ Eruk nanak kwawak ahäwänkañ miñi Resel kumbayän täñpäñ nanaki wäpi Benoni yän iwetpäñ pengän kumbuk. Täñpäkañ Benoni yän iwetkukopän kumänirän nanitä nanaki uwä wäpi Benjamin yän iwetkuk. (Ninin man terak Benoni uwä Komi piäna täño nanak. Täñ Benjamin uwä Nanakna bänepnaken nanik.)

¹⁹ Eruk, Resel kumbänkañ Efrata kome nämo ahänkañ kome bämopiken, kädet gägäniken äneñkuñ. Efrata uwä apiño wäpi Betlehem yän yäk täkamän. ²⁰ Resel äneñpäñä awañ terak mobä käroni kubä, kämi kañpäñ nadäkta äneñkuk. Äneñkuko apiño pen itak. ²¹ Eruk Jekop kome u penpen kome täpuri wäpi Mikita-Ede u irepmitpäñ ätukät kuñpäñ yottaba täñpäñ itkuñ. ²²* Uken itkañ Jekop nanaki tuäni wäpi Rubentä nani täño watä piä

* 35:1: Stt 28:11-17 * 35:10: Stt 32:28 * 35:11: Stt 17:4-8 * 35:14: Stt 28:18-19 * 35:22: Stt 49:4

webe kubä wäpi Bilha ukät päñku parirän nanitä biñam nadäñpäñ kokwawak tañi nadäñ imiñkuk.

Jekop nanakiye täño manbiñam

²³ Jekop täño nanakiye 12. Webeni Leatä bäyañkuko uwä ñode; Ruben u intäjukun nanik. Mädenä Simeon, Livai, Juda, Isaka, Sebulun unitä ahäñkuñ. ²⁴ Täñ webeni Reseltäwä Josep kenta Benjamin bäyañkuk. ²⁵ Täñkañ Resel täño watä piä webe Bilha u nanakiyat Dan kenta Naptali. ²⁶ Täñ Lea täño watä piä webe wäpi Silpa uwä nanakiyat Gat kenta Ase. Jekop nanakiye uwä Mesopotemia komeken ahäñkuñ.

Jekop nani Aisak kumbuk

²⁷ * Täñpäñ Jekop, nani käwa yäñpäñ Mikita-Ede kome penpen Mamre kome, nani Aisaktä itkukken u kuñkuk. Mamre kome u Hebron yotpärare u dubiniken itkuk. Hebron wäpi kubä Kiriath-Aba, Abraham kenta Aisaktä bian itkumäno u. ²⁸⁻²⁹ Aisak tågawaniinik täñirän obañ 180 ude täreñirän kumbuk. Kumäñirän nanakiyat Iso kenta Jekoptä äneñkumän.

36

Iso nanakiye täño manbiñam

¹ Iso, wäpi kubä Idom, unitäño manbiñam ñode; ² * Webeniye Kenan komeken nanik ñode yäpuk; Kubäwä Elon täño äperi Ada. Elon uwä Hit äbotken nanik. Kubäwä Ana täño äperi Oholibama. Ana uwä Sibeon nanaki, Hivi äbotken nanik. ³ * Webeni kubäwä Ismael äperi wäpi Basemat yäpuk. Basemat uwä Nebaiot täño noripak. ⁴ Täñkañ Iso webeni Ada uwä nanaki kubägän wäpi Erifas bäyañkuk. Täñ webeni Basemat uwä nanaki kubägän wäpi Ruel bäyañkuk. ⁵ E, webeni Oholibama uwä nanakiye Jeus, Jalam, Kora bäyañkuk. Täñpäkañ Iso nanakiye wäpi tawañ danikamäñ uwä Kenan komeken itkañ ahäñkuñ.

⁶⁻⁷ Täñpäkañ Jekop tuäni Isokät Kenan kome u bok itdenä nadäwän kome tañi nämo täñkuk. Äboriye ba yawakiye mäyap unita jide täñpäñ ketem ninekta ba yawaktä nakta yabäñ ahäde yäñ nadäñkumän. Ude nadäñpäñ eruk Isotä monäni Jekop kakätäñpen kome kubäken kwa yäñpäñ webeniye nanakiye piä ämawebeniye yawakiye ba tuñumi Kenan kome itkañ yäpuko u kuduptagän kome ban kubäken kuñkuk. ⁸ Kuñtäñgän Idom kome pom-pomken ahäñpäñ kome u yäpmäñpäñ itkuk.

⁹ Iso uwä Idom äma äbot kome uken ahäñkuño unitäño orani itkuk. Nanakiye oraniye täño wäpi tawañ ñode; ¹⁰ Iso webeni wäpi Ada unitä nanak Erifas bäyañkuk. Täñ webeni kubäwä wäpi Basemat unitä nanaki Ruel bäyañkuk. ¹¹ Eruk, nanaki Erifas unitäño nanakiye 5 ude ahäñkuñ. Nanakiye 5 ahäñkuño u wäpi ñode; Teman, Oma, Sefo, Gatam, Kenas. ¹² Täñ Erifas webeni burenitä nanak 5 ude bäyañkuk. Täñkañ watä piä webeni wäpi Timna yanäpi täñpäñ nanak Amalek bäyañkumän. Nanak uwä Iso webeni Ada unitäño oraniye.

¹³ Täñ Iso nanaki Ruel unitäño nanakiye yaräbok-yaräbok ñode; Nahat, Sera, Sama, Misa. U uwä Iso webeni Basemat unitäño oraniye.

¹⁴ E, Iso webeni mäden yäpuko uwä Oholibama. Oholibama uwä Ana täño äperi, Sibeon täño äbeki. Oholibama unitäño nanakiye uwä Jeus, Jalam, Kora.

¹⁵⁻¹⁶ Täñpäkañ Iso täño oraniye ätu äboriye täño äma ekänita itkuñ. Äma ekäni itkuño uwä wäpi tawañ ñode; Iso nanaki tuäni Erifas unitäño nanakiye äma ekänita itkuño u wäpi Teman, Oma, Sefo, Kenas, Kora, Gatam, Amalek. U uwä Iso webeni Ada täño oraniye.

¹⁷ Täñ Iso nanaki Ruel unitäño nanakiye äboriye täño äma ekänita itkuño u wäpi Nahat, Sera, Sama, Misa. U uwä Iso webeni Basemat täño oraniye.

* 35:27: Stt 13:18 * 36:2: Stt 26:34 * 36:3: Stt 28:9

¹⁸ E, Iso webeni Oholibama unitäño nanakiye äboriye täño äma ekänita itkuño uwä wäpi Jeus, Jalam, Kora. U uwä Iso webeni Oholibama, Ana äperi unitäño oraniye.

¹⁹ Tänpäkañ wäpi tawañ it yäpmäñ äpäkañ uwä Iso, wäpi kubä Edom, unitäño nanakiye oraniye äma ekäni itkuñ.

Sei oraniye täño manbiñam

²⁰⁻²¹ Tänpäñ Sei, Ho äbotken nanik, unitäño nanakiye Idom komeken itkañ ahänkuño u wäpi ñode; Lotan, Sobal, Sibeon, Ana, Dison, Ese, Disan. Sei täño nanakiye u Ho äboriye täño äma ekänita itkuñ. ²² Täñkañ Lotan nanakiyat Hori, Heman. (Timna, Iso täño watä piä webeni uwä Lotan täño wanori.) ²³ Täñkañ Sobal nanakiye ñode; Alvan, Manahat, Ebal, Sefo, Onam.

²⁴ Täñkañ Sibeon nanakiyat Aia, Ana. Ana uwä kome äma nämo iraniken itkañ nani täño donkiniyeta watä it täñkukken u ume komi nitek kome gänañ nanik äbänjirän intäjukun kañ-ahänkuk. ²⁵ Tänpäkañ Anatä nanak yarä bäyañkuk. Nanaki Dison, äperi Oholibama. ²⁶ Dison nanakiye ñode; Hemdan, Esban, Itran, Keran. ²⁷ Täñ Ese nanakiye ñode; Bilhan, Savan, Akan. ²⁸ E, Disan nanakiyat Us, Aran.

²⁹⁻³⁰ Tänpäkañ Ho äboriye täño äma ekäni ñode itkuñ; Lotan, Sobal, Sibeon, Ana, Dison, Ese, Disan. Äma uwä äma äbori äbori Idom komeken ittän kuñkuño unitäño äma ekäni.

Idom kome äma äbori äbori unitäño intäjukun äma wäpi tawañ

³¹ Tänpäkañ Isrel ämawebetä intäjukun äma kubä nämo yäpmänjirä Idom ämawebe täño intäjukun äma mäyap ñode it yäpmäñ äbuñ; ³² Intäjukunä Beho nanaki wäpi Bela, u Idom komeken yabän yawat piä täñkuk. Äma u Dinhaba yotpärareken nanik. ³³ Eruk, Belatä it yäpmäñ äronpäñ kumänjirän Sera täño nanaki wäpi Jobaptä komeni yäpmänpäñ intäjukun ämata itkuk. Äma unitäño komeni Bosra. ³⁴ Eruk Jobaptä it yäpmäñ äronpäñ kumänjirän Husamtä komenita itkuk. Husam uwä Teman komeken nanik.

³⁵ Eruk Husamtä it yäpmäñ äronpäñ kumänjirän Bedat nanaki wäpi Hadattä intäjukun ämata itkuk. Hadat uwä Moap komeken ämik tänpäñ Midian kome täño komi äma kehäromini yäpmäñ äpuk. Hadat uwä yotpärareni Avit. ³⁶ Eruk Hadattä it yäpmäñ äronpäñ kumänjirän Samlatä komeni yäpuk. Samla uwä Masreka komeken nanik. ³⁷ Eruk Samlatä it yäpmäñ äronpäñ kumänjirän Saultä komenita itkuk. Uwä Rehobot yotpärare, Yufretis ume ani kukñi uken nanik. ³⁸ Eruk Saultä kumänjirän Akbo nanaki Balhanantä komeni yäpuk. ³⁹ Balhanantä it yäpmäñ äronpäñ kumänjirän Hadattä komeni yäpuk. Äma uwä Pau yotpärareken nanik. Webeniwä Matret äperi wäpi Mehetabel. Matret uwä Mesahap äperi.

⁴⁰⁻⁴³ Iso äboriye täño äma ekäni ekäni wäpi ñode; Timna, Alva, Jetet, Oholibama, Ela, Pinon, Kenas, Teman, Mipsa, Makdiel, Iram. U uwä Idom nanik ämawebe äbori äbori unitäño äma ekäni. Tänpäkañ wäpi Idom uwä Iso täño wäpi kubä. Isotä orani pähap itkuko unita kome u ba ämawebe äbot u wäpi Idom yäpuñ. Äbot kubägän nämo itkuñ. Äbori äbori itkuño u kome ini-ini yäpuñ. Kome u ini-ini yäpmänpäñ äma ekäni wäpi tawañ it yäpmäñ äpäkañ ño äbori äbori unitäño äma ekänita itkuñ.

37

Josepkät noriye täño manbiñam

¹ Tänpäkañ Jekop, nanitä bian itkukken, Kenan komeken u itkuk. ² Eruk Jekop nanakiye täño manbiñam u ñode; Nanaki kubä wäpi Josep u gubañi, obañi 17 ude. Uwä noriyekät sipsip kenta memeta watäni ittän kuñat täñkuñonik. Noriye uwä nani täño watä piä webe Bilha kenta Silpa unitäño nanakiye. Täñkañ Josep uwä noriyetä kädet wakiwaki tänpäñ kuñat täñkuño u yabänpäñ päñku nani Jekop manbiñam iwet täñkukonik.

³ Tänpäkan nani tågawaniinik tänjirän Josep ahänkuko unita nanitä Josepta gäripiinik nadäk tänkukonik. Unita tek säkgämän käroni kubä, keri käronipän bipmän imiņkuk. ⁴ Tänpäkan noriyetä ŋode kaņpän nadänkuņ; Nanitä Josepta gäripi nadän imiņkuko u ninta nadän nimik täyak u irepmitak yän kaņpän nadänkuņ. Ude kaņpän nadänpänä Josepta gaņani pähap nadän imiņkuņ. Kokwawak inam dapun ijinpän man täga kubä nämo iwet täņkuņonik. ⁵⁻⁷ Kokwawak ude nadän imiņpän kuņarirä eruk bipani kubä Joseptä dāpmonken täņkuk. Tänpän yänējirän dāpmonken kaņkuko u ŋode yāwetkuk; Näkä dāpmonken karo u yänahāwa nadāwut yäk. Nin kuduhtagän piä gānaņ itkaņ tepāraņ ātu pādā täņ iramāņonik yäk. Tāmāņopāņkaņ näkä pādā tāro uwā akuņpän käron wādāņ irak yäk. Tänjirän intā täņo unitāwā näkä tāro u it āyāņutpän gukut imāpmok täņ imiņirä yabāt yäk. Dāpmonken karo ubayāņ yäk. Ude yāwerirän nadänpän noriyetä gaņani nadän imiņkuņo u irepmitpän gaņaniinik nadän imiņkuņ.

⁸ Ude yāwānā noriyetä iwetkuņ; Gäk ninta intājukun āma api iret yän nadātan? Bure? Ude iwetpän dāpmonken kaņkuko u ba man yäk täņkuko u nadänpän kokwawak taņi pähap nadän imiņkuņ. ⁹ Eruk bipani kubāta dāpmonken āneņi kubä kaņkuk. Kaņpän noriye ŋode yāwetkuk; Dāpmonken karo u ŋode yabāt yäk. Edap dapuri, komepakkāt guk 11 ude inamnaken gukut imāpmok täņ namiņirä yabāt yäk.

¹⁰ Eruk noriye ude yāwetkaņ nani imaka, pänku iwetgän täņkuk. Iweränā nanitä kaņyänpän ŋode iwetkuk; Wa! Dāpmonken jidewanipän tän! Gäk meņka notkayekāt nintā inamkaken gukut imāpmok kaņ täņ namut yän nadātan? ¹¹ * Tänpäkan Josep noriyetä kokwawak nadän imik täņkuņo upāņkaņ nani Jekop uwā nanakitā man yänkuko u kudup nadänpän iyap taņkuk.

Noriyetä Josep āmata inin kireņpän gwāki yāpuņ

¹²⁻¹³ Eruk kadāni kubä Josep noriye Seken komeken sipsipta watāni itta kuņkuņo irirä nani Jekoptä Josep iwetkuk; Notkaye sipsipta watāni itnayāņ Sekem komeken kuņkuņo itkaņ yäk. Gepmaņpa yāpmän notkayeken kwayāņ unita tuņum täyi yäk. Yāwānā Joseptä Täga, kwayāņ yän iwetkuk. ¹⁴ Yāwānā nanitä iwetkuk; Gäk kome udeken kuņkaņ notkaye ba tom imaka, säkgämän itkaņ ba, goret itkaņ yän kaņ yabā yäk. Kudup yabänpän-nadänkaņ ābā manbiņam kaņ näweri nadāwa yäk. Jekoptä ude iwetpän Hebron awaņ u nanik nanaki Josep tewān yāpmän kuņkuk. Eruk Josep kumaņ Sekem komeken ahänkuk.

¹⁵ Sekem komeken ahänpänä noriyeta wāyākņetāņ kumän kuņat moreņkuk. Kuņattāngän āma kubä ahän imānā iwetkuk; Gäk imata wāyākņetan? ¹⁶ Iweränā Joseptä iwetkuk; Näk notnaye yawakiyeta watāni itkaņ unita wāyākņetat yäk. Gäk uken itkaņ yän nadātan? ¹⁷ Iweränā āma unitā iwetkuk; Notkaye kome ŋo peņpeņ kuņkuņ yäk. Uwā kome ŋo peņpeņ Dotan komeken kuna yänirä nadänkut yäk. Ude iweränā eruk Josep noriye yabāņ ahākta kuņtāngän Dotan komeken ahänkuk. ¹⁸ Ahänpän ban uduken kuņ irirän noriyetä kaņpän kumāņ-kumāņ utta ŋode yänkuņ; ¹⁹ Wisiknin! Āma dāpmonken kāwani ukeņo ābatak udu yäk. ²⁰ Eruk, initpän kumāņ-kumāņ utpän ume awaņ kubä gānaņ pena āpmonpän yäk. Utnakaņ dāpmonken kak täņkuko u jide tänpän bureni api ahāneņ? Ude täņkaņ pänku nan ŋode kaņ yänikņatna; Tom āgwāri kubātä utpän naņkuk yän kaņ iwetna yäk.

²¹ Eruk noriyetä ude yänirä tuāni Rubentä nadänpän Josep täņkentānpän tewa yāpmän nanken kaņ kwän yän nadänpän man ŋode yāwetkuk; Kumāņ-kumāņ utnero! ²² Ba nāgāt iminero. Josep jop initpän kome jopi ŋoken ume awaņ kubä gānaņ tena āpmonpän yäk. Uwā yabāņ paotpän Josep āneņi yāpmänpän nanken kaņ tewa kwän yän nadänpän man ude yāwetkuk. ²³ Ude yāwerän nadänpän irirä Josep, noriye dubiniken ābänjirän initpän tek keru käroni täņkuko u wen tänpä kuņ imiņkuņ. ²⁴ Wen tänpä kuņ imiņirä init yāpmän pänku ume awaņ gānaņ tewā yāpmän āpmo itkuk. Awaņ uwā kawuki, umeni nämo. ²⁵ Ude

* **37:11:** Apos 7:9

tänkañ päñku mañit itpäñ ketem nañkuñ. Ketem nañ itkañ Ismael äbotken nanik ätu Gileat komeken naniktä Isip kunayän äbänjirä bankentä yabänkuñ. Äma äbuño unitäño kamel terak imaka gäripi ba käbänji säkgämän nitek Isip komeken Isip naniktä yämiñpäñ gwäki yäpmäkta bumta peñpäñ yäpmänkañ äbuñ. Ismael äbot uwä wäpi kubä Midian.

²⁶ Ismael äbot wäpi kubä Midian u äbänjirä yabänpäñ Josep noripak kubä wäpi Judatä noriye ätu ñode yäwetkuk; Notninpak utpäñ käbop penayän takamän u kowata imatäken upän api yäpne? ²⁷ Unita utnero. Ismael äbot äbäkañ unita yämiñpäñ gwäki yäpna yäk. Ude tänayän takamän unitä täga bumik. Josep uwä notninpak, nägät moräk kubägän yäk. Judatä ude yäweränä noriye ätu u nadäwä tägañkuñ. ²⁸ * Ude yän irirä Midian monen tuñum äma u dubiniken äbuñ. Äbänjirä noriyetä Josep awañ gänañ nanik wädän yäpmän äbuñ. Ude tänkañ Ismael äbot unita yämiñkuñ. Yämäwä Josep gwäkita siliwa monen 20 ude yämiñkuñ. Yämiñpäñ yänikñat yäpmän Isip komeken kuñkuñ.

²⁹ Ude tänjirä eruk Ruben mäden äbä awañ gänañ Josepta kawän wawäkañ butewaki tañiinik nadänpäñ konäm kotpäñ teki weñ-gajähutkuk. ³⁰ Ude tänpän päñku noriye yäwetkuk; Nanak u awañ gänañ nämo itak yäk. Unita näk jide tänpayän? ³¹ Ude yänjirän noriye ätutä päñku meme gubañi kubä utpäñ Josep täño tek käronji uterak nanitä kakta nägäri däpä jñkuñ. ³² Däpä jiwäpäñ yäpmänkañ nani iwönjäreka eniken kuñkuñ. Päñku nani ahän imiñpäñ tek kerä käronji, meme nägäri nitek u iwönjärenpäñ ñode iwetkuñ; Nan, ño ka! Njo Josep täño tek ba? ³³ Ude iwet yabänjirä nanitä kañpäñ yänkuk; Wära! Njo bureni nanakna Josep täño tek yäk. Tom ägwäri kubätä utpäñ nak yän nadätat yäk. ³⁴ Jekop ude yänpäñ butewaki tañi nadänpäñ iniken teki weñ-gajähut mañpän kuñkuñ. Weñ-gajähut mañpän kwäkañ tek wakiwaki yäpmänpäñ täñkuk. Tänpän nanaki Josepta yänpäñ kadäni käronji konäm butewaki täñ itkuk. ³⁵ Ude tänjirän nanakiye äperiye kuduptagän nanitä itkukken ugän äbän moreñkuñ. Äbänpäñ nani iniñ bitnänayän nadänkuñopän konäm butewaki pekta nämo nadänkuk. Tänpän yänkuk; Nämo! Konäm kot yäpmän kuñtängän kumänpäñ nanaknatä kukken ugän api iwaret yäk.

³⁶ Tänpäkañ Isip kome uken Midian nanik ukenonitä gwäki yäpmäkta Josep Potifata imiñkuñ. Potifa uwä Isip kome täño intäjukun äma Fero unitäño täñkentäki kubä, komi äma Fero täño eni watä itkuño unitäño äma ärowani.

38

Juda kenta Tama täño manbiñam

¹ Kadäni uken Juda, noriye yepmañpeñ päñku äma kubä wäpi Hira ukät itta Adulam yotpärareken kuñkuk. ²⁻³ Päñku ittängän webe gubañ kubä kangärip tänpän webenita yäpuk. Webe uwä nani wäpi Sua, Kenan komeken nanik. Eruk yanäpi tänpän bok ittängän webeni nanak kok itpäñ nanaki tuäni bäyañkuk. Bäyawänpäñ nani Judatä wäpi Era yän iwetkuk. ⁴ Tänpän ittän kuñtängän webeni äneñi koki itpäñ monäni bäyañkuk. Bäyañpäñ wäpi Onan yän iwetkuk. ⁵ Tänpän ätu it yäpmän kuñtängän nanak kok äneñi itpäñ nanak gweki bäyañpäñ wäpi Sela yän iwetkuk. Sela uwä Kesip yotpärareken ahänkuk.

⁶ Eruk Judatä nanaki tuäni Erata webe kubä iwoyän imiñkuko uwä wäpi Tama. ⁷ Tänpäkañ Era u kädet goret-goret kuñarirän Yawetä kawän nämo tägawäpäñ kumän-kumän utkuk. ⁸ Ude tänjirän Judatä nanaki monäni Onan iwetkuk; Tuäkatä nanak kubä nämo bäyañkañ kumänktak unita gäkä nin täño kädet u iwatpäñ webeni kajat gäkä koreñpäñ tuäkata nanak kañ bäyañ imi yäk.

⁹ Nanitä ude iwetkukopän monänitä ñode juku piñkuk; Näk tuäna webeni kajat yäpayän täyat uwä nanak bäyañjirän ämawebetä U gäkñaken nanak nämo yän api näwetneñ. U tuäka kumbuko u täño biñam yän api yäneñ yän nadänkuk. Ude nadänpäñ eruk bok pat

* 37:28: Apos 7:9

tänkumänken nanak kok irektawä yän nadänpän ibini jopiken piak tänkukonik. Ude täntän kuñkuko unita tuänita biñam nanak kubä nämo ahänkuk. ¹⁰ Onantä ude täk tänkuko uwä Yawetä kawän täga nämo tänpänpän u imaka, kumän-kumän utkuk. ¹¹ Urirän kanpänä Judatä äbeki Tama ñode iwetkuk; Nankaken kañ ku! yäk. Pänku iriri gwekna Sela unitä täganpän webe yäpnäñi ude täñirän äneñi äyänutpen näkken ño kañ äbi yäk. Judatä tuäke monäke webe yäpmänpän kumbumäno udegän yäpmänpän kumäkgän täñpek yän nadänpän äbeki iwet-pewän naniken kuñkuk.

¹² Ude iwet-pewän kuñirän it yäpmän äronätängän Juda webeni (u Sua äperi) kumbuk. Kumbänpän äneñkañ kupämta irän tärenjirän eruk kepma kubäta noripaki Adulam yotpärareken nanik wäpi Hira u imaguränkañ Timna komeken piä ämaniyetä sipsip pujiñi madän itkunken u kuñkumän. ¹³ Kome uken ahänpän irirän äma kubätä Tama iwetkuk; Nadätan? Orañka sipsip pujiñi madäwayän Timna komeken kuñkuk yäk. ¹⁴ Ude iwerirän Tamatä nadänkuk; Orana Juda, nanaki gweki wäpi Sela u tägatak upänkañ näka biñam nämo iniñ kiretak yän nadänkuko unita ñode tänkuk; Tek webe kajattä täñpen kuñarani u yänopmänpän tek kudupi kubä tänpän ämatä nämo kanpän nadäkta inami dapun uwäk täñpipiñkuk. Ude täñkañ Judatä Temna kädet ño äbayän nadänpänä pänku Enaim yotpärare kädet moräkiken mañit itkukonik.

¹⁵⁻¹⁶ Eruk Judatä kuñtängän webe u kädet miñin mañit irirän kanpän ñode nadänkuk; Webe ño tektä inami dapun täñpipiñkuko unita kubokäret webe käwep yän nadänkuk. Ño äbekna yän nämo nadänkuk. Tänpän dubiniken kuñpänä iwetkuk; Nadän naminjiri nek bok pätdayän yäk. Iweränä webe unitä man ñode iwetkuk; Bok pätdayän näwetan unita imapän namayän? ¹⁷ Yäwänä Judatä iwetkuk; Nadäwätäk täñpeno yäk. Kowatawä meme gubañi kubäpän pewa äbayän yän iwetkuk. Yäwänä iwetkuk; U täga upänkañ imaka kubä namikañ uyaku u kanpän meme bureni api namen yän nadäwayän. Meme u bureni namiwä tuñum ño äneñi api gamet yäk. ¹⁸ Yäwänä Judatä iwetkuk; Kanpän nadäkta imatäkenpän gamet? Yäwänä iwetkuk; Imaka kubä gäkña wäpka kudän nitek ukät ähottaba initan u bok nam! Ude iweränä mani buramiñpän yänkuko udegän tänkuk. Tänpän eruk bok parirän webe u nanak kok itkuk. ¹⁹ Tänpänkañ Tama yotken pänku tek inami dapun täñpipiñkuko u yänopmänpän penpän tek webe kajattä täñpani upän äneñi tänpän itkuk.

²⁰⁻²¹ Tänpäkañ Judatä iniken tuñumi ätu webe unita imiñkuko ukeno äneñi yäpayän nadänpän noripak Hira u meme gubañi kubä imiñkañ webe unita imikta pen iwet-pewän kuñkuk. Pen iwet-pewän pänku webe unita wäyäkñewän wawäpän äma ätu Enaim yotpärare u nanik ñode yäwet yabänkuk; Kubokäret webe kädet miñin mañit irani u de itak? Yäwänä iwetkuñ; Kubokäret webe udewani ño nämo yän iwetkuñ. ²² Ude iwerirä Hira äneñi äyänutpen Judaken kuñkuk. Kuñpän iwetkuk; Webe ñokeno nämo kañ-ahätat yäk. Webe udewani kome ñoken kubä nämo itak yän näwetkuñ.

²³ Ude iwerän nadänpän Judatä yänkuk; Täga yäk. Näk nadäwätäk nämo täyat. Tuñum imiñkuro uwä inita biñam täyak. Webe unita wari nämo wäyäkñewen. Pen wäyäkñentän kuñaritda ämawebetä api nibän mägayäneñ. Meme gubañi u webe unita imikta yäwanipän wäyäkñewi wakañ unita täga, ini jop kañ irän yäk.

²⁴ Tänpäkañ it yäpmän äronätängän komepak yaräkubä tärenjirän äma ätutä äbänpän Juda iwetkuñ; Äbeka Tama ukenowä kubokäretta kuñattängän nanak kok ikek irirän käkamän yäk. Ude iweräwä kokwawak pähap nadänkuk. Tänpän yänkuk; Pänku injit yäpmän pänku kädap gänañ pewa ijiputpen kwän! yäk. ²⁵ Ude yäweränä pengän injit yäpmän yäman äpäñirä webe ñokeno orani man ñode iwetkuk; Nabäwut! Nanak kok itat ño netäño? Imaka wäpi kudän nitek ba ähottaba initat ñonitä äma unitäño yän yänahäwayän yäk. ²⁶ Tamatä ude yäwänä Judatä imaka imaka imiñkuko u yabänpän ñode yänkuk; Wära! Webe ñonitäño momi nämo. Näkä goret tänkut! Näk nanakna Sela tägawänkañ webe

ḡonita iniḡ kirekta yāwanipāḡkaḡ nāmo iniḡ kireḡkuro unita udewā tāḡkuk yāk. Ude yāḡpāḡ eruk webe ukāt bok wari nāmo patkumān.

²⁷⁻²⁸ Tāḡpāḡ ātu it yāpmāḡ āronpāḡ webe u nanak kok itkuko u bāyawayāḡ tāḡirān webe tāḡkentāḡ imikta ābuko unitā kaḡpāḡ nadāḡkaḡ iwetkuk; Nanak kokkaken ḡo nanak yarātā itkamān yāk. Ude iwerirān nanak kubātā jukun keru pewān kwawak ahāḡirān tek morāk gāmāni kubā yāpmāḡpāḡ keriken topuk. Tāḡpāḡ yāḡkuk; Nanak ḡonitā jukun ahātak yāk. ²⁹ Ude yāwānā nanak u keru āneḡi wādāḡ yāpmāḡ āronkuk. Tāḡirān noripak kubā kābop itkuko unitā jukun ahāḡkuk. Tāḡirān watā webe unitā kaḡpāḡ yāḡkuk; Wa! Baga imata yeḡ weḡpāḡ intājukun ahātan? Baga yeḡ weḡpāḡ intājukun ahāḡkuko unita iniken man terak wāpi Peres yāḡ iwetkuḡ. ³⁰ Tāḡ noripak kubā tek gāmāni topuko u māden ahāḡkuk. Ahāḡirān wāpi Sera yāḡ iwetkuḡ.

39

Joseptā Potifata watā piā tāḡ imiḡkuk

¹ Tāḡpākaḡ Ismael naniktā Josep u Isip komeken yāḡikḡat yāpmāḡ kuḡirān Isip tāḡo intājukun āma unitāḡo tāḡkentāki kubā wāpi Potifa unitā monēḡ yāmiḡpāḡ Josep watā piā jop tāḡ imekta imagutkuk. Potifa uwā Isip kome tāḡo intājukun āma wāpi Fero unitāḡo watā āmata itkuk. Tāḡkaḡ komi āma tāḡo intājukun āma ude itkuk. ² * Eruk, Anutu Josepkāt irirān Potifa tāḡo eḡi gānaḡ watā piā tāḡ yāpmāḡ kuḡkuko u tāḡirān bureni sākgāmān ahāḡkuḡ. ³ Ude tāḡ irirān Potifatā kaḡpāḡ nadāḡkuk; U Yawetā bok itkaḡ kehāromi imik tāyak unita imaka imaka tāk tāyak u kudup sākgāmān ahāk tākaḡ yāk. ⁴ Ude kaḡpāḡ nadāwān tāgawāpāḡ eḡini ba tuḡumi pāke u yabāḡ yāwatta teḡkuk. ⁵ Tāḡirān Yawetā Josepta yāḡpāḡ iron taḡi tāḡirān Potifa tāḡo ābot, tuḡumi ba epāni kudup sākgāmāninik ahāḡkuḡ. ⁶ Yawetā ude tāḡirān Potifatā Josep imaka imaka pāke u yabāḡ yāwatta iniḡ kireḡkuk. Iniḡ kireḡpāḡ ini uwā imaka kubāta nadāwātāk nāmo tāḡkuk. Ketemgān naḡkaḡ nadāwātāk ikekkāt nāmo it tāḡkukonik.

Josep komi yotken teḡkuḡ

Tāḡpākaḡ Josep uwā gupi ba iḡami dapun sākgāmān. ⁷ Unita kadāni kāroni nāmo itkaḡ Potifa webenitā Josep u kaḡḡarip tāḡpāḡ iwetkuk; Bok pātda yāk. ⁸⁻⁹ Ude iwerānā Josep bitnāḡpāḡ yāḡkuk; Imata nāk kādet waki udewani tāḡpet? ḡo yabā; Tuḡum pāke itkaḡ ḡonitāḡo māhemitā watāni itta nepmaḡkuk. Watāni irira ini uwā imaka kubāta nadāwātāk nāmo tāk tāyak. U eḡi ḡo watāni itta wāpi biḡam iniken bumik namiḡpāḡ imaka kubāta nāmo naniḡ bitnāḡkuk. Upāḡkaḡ imaka kubātagān naniḡ bitnāḡkuk, uwā gāk yāk. Unita imata nāk kādet waki udewani tāḡpāḡ Anutuken momi tāḡpet? ¹⁰ Ude iwerirān gwāk pimiḡpāḡ kadāni kadāni pen iwet yabāk tāk tāḡkukopāḡ Joseptā nāmoinik nadāḡ imiḡpāḡ bok patta ba dubiniken kukta bitnāk tāḡkukonik.

¹¹ Tāḡpākaḡ kepma kubāta piā āma kudup kuḡ moreḡirā Josep piā tāḡpayāḡ yot gānaḡ āronkuk. ¹² Āronirān webe unitā iwatpāḡ tekigān iḡitpāḡ wādāḡkaḡ iwetkuk; Eruk, apiḡo bok pātdayāḡ yāk. Tāḡirān Josep umuntaḡpāḡ teki punin nanik u webe keru terak yāḡopmāḡpāḡ peḡpeḡ yāman umu āpāmaḡ kuḡkuk. ¹³⁻¹⁴ Āpāmaḡ kuḡirān webe u Josep tāḡo tek ḡokeno iḡit itkaḡ piā āma ātuta gera yāḡkuk; Oi! Ābā ḡo kawut! Hibru āma āpnatā nintā yotken imagut yāpmāḡ ābuko ukeḡonitā māyāk nimitak yāk. Nākā dāpmon patpat bāgupken ābā nepmāḡirayāḡ tāḡirān kāhān yāyat yāk. ¹⁵ Kāhān yāḡira metāḡpeḡ kuyak! Tāḡkaḡ teki gupi terak nanik ḡo yāḡopmāḡpāḡ ketna terak peḡpeḡ kuyak ḡo kawut! yāk.

¹⁶ Ude tāḡpāḡ tek u pen iḡitkaḡ irirān āpi Potifatā yoriken ābānā Josep tāḡo tek u iwōḡāreḡkuk. ¹⁷ Iwōḡāreḡpāḡ manbiḡam piā āma ātu yāwetkuko udegān āpi iwetgān tāḡkuk; Gākā āma imagut yāpmāḡ ābuno ukeḡowā nākā dāpmon patpat bāgupken ābāḡpāḡ

* 39:2: Apos 7:9

mäyäk namik yäk. ¹⁸ Ude täjirän näkä kähän yänpewa kikirupän teki penpen yäman äpäman kuk yäk.

¹⁹ Potifa, webenitä jop manman ude iwerirän nadänpän kokwawak pähap nadänkuk. ²⁰ Tänpän komi äma yäwerän Josep inipän Fero täno komi yotken tejkun. ²¹ * Eruk Josep komi yotken tejkuko irirän Yawetä orakorak täj iminjirän komi yot täno watä äma intäjukun tänpänitä Josep kañpän nadäwän äma täga tänkuk. ²² Ude kañpän nadänkañ Joseptä äma komi yot gänañ irani u ba epän u gänañ täkta yäwani u kudup yabän yäwatta tejkuk. ²³ Tänpäkañ Yawetä Josep tänkentän iminjän watä ämata teñirän piä tänkuko u tägagän ahän moreñirä intäjukun äma unitä kañpän nadäwätäk kubä nämö tänkuk.

40

Joseptä dāpmonken täno mebäri yāñahāñkuk

¹ It yäpmän äronängän kadäni kubäken Isip täno intäjukun ämata wain ume piñ imik tänpäni ukät käräga iñipän imik tänpäni, äma yarä unitä piä goret tänkumän. ²⁻³ Piä goret tänjirän Ferotä nadäwän wawäkañ komi yot kubä, komi äma täno watä intäjukun tänpänitä watäni it tänkuko uken yepmañpän itkumän. Komi yot uwä Josep pewä itkukken ukengän äma yarä u päñku yepmañkun. ⁴⁻⁵ Täñkañ komi yot watä ämatä äma yarä unita watä irekta Josep iwoyänkuk. Eruk komi yotken kadäni karonji it yäpmän äronpän bipani kubäken äma yarä unitä dāpmonken kañkumäno uwä mebäri inigän inigän yabänkumän.

⁶ Patkumäno yāñewänkañ Joseptä äma yarä unitä itkumänken äronpän nadäwätäk täj irirän yabänkuk. ⁷ Yabänpänä yäwetkuk; Oi, ek imata nadäwätäk täj itkamän? ⁸ Yäweränä iwetkumän; Nek dāpmonken tämäko unita mebäri netä niwerek yāñpän nadäwätäk täj itkamak yäk. Ude iweränä Joseptä yäwetkuk; Nadäwun! Dāpmonken täno mebäri nadäk-nadäk u Anutu täno epän unita näwerun! ⁹ Ude yäweränä äma Ferota wain ume piñ imik tänpäni unitä dāpmonken tänkuko unitäno manbiñam ñode iwetkuk; Näk ñode kañkut yäk. Näk kañ-iwarira wain päya kubä tädotpän äronkuk. ¹⁰ Tänpän unitäno känani yaräkubä äronpän irori tänkuk. Irori tänpän bureni ahänpän gämäneñkun yäk. ¹¹ Bureni gämäneñirä näk Fero täno ume ehät ketna kukñitä initkañ ketna kukñitä wain bureni inipän täkätpewa umeni ehät gänañ äpmonkun. Äpmonpäkañ Ferota iminjut yäk.

¹² Ude yāñirän Joseptä iwetkuk; Mebäri ñode gāwera yäk. Känani yaräkubä uwä edap yaräkubä ude itta kañkun. ¹³ Edap yaräkubä täreñirän Ferotä gāmagut päñku piäkaken äneñi api gepmañpek. Tänpäkañ gäk bian wain umeni piñ imik tänkuno äneñi udegän api piñ imik tänpän yäk. ¹⁴ Ude tänpän bānep täga terak kuñatpänä näka butewaki nadänpän Fero iwerikañ yot ño penpen kañ kwa! ¹⁵ Nadätan? Näk Kenan komeken nanik kubota nämāgut pābā kome ñoken komi piä täkta nepmañkun. Täñkuñopän waki kubä nämö tänjira jop nadän komi yot ñoken nepmañkun!

¹⁶ Joseptä ude yāñirän äma Ferota käräga iñipän imik tänpäni unitä Joseptä noripaki u dāpmonken täno mebäri täga yāñahānpän iwetak yāñ nadänpän ñode iwetkuk; Näk dāpmonken udegän kañkut yäk. Uwä ñode; Näk käräga basket yaräkubä gwäknaken penpän yäpmän kuñatkut. ¹⁷ Yäpmän kuñarira basket punin u gänañ Ferota biñam käräga gāripi mebäri mebäri irirä baraktä äbānpän nañ paotkun yäk.

¹⁸ Ude iwerirän Joseptä man kowata ñode iwetkuk; Mebäri ñode gāwera; Basket yaräkubä uwä edap yaräkubä ude itta kañkun. ¹⁹ Edap yaräkubä täreñirän Ferotä yāniñ kireñpewän kotäkka madän täkneñpän gupka päya terak wabiñirä baraktä api nañ paotneñ. ²⁰ Joseptä ude yäweränkañ edap yaräkubä täreñirän Fero iniken ahäk-ahäk kadäni tänjirän äñnak-äñnak pähap tänpä yāñkañ piä ämaniye intäjukun tänpäni yāmagutkuk. Ude tänpän äma Ferota wain ume piñ imik tänpäni ukät äma Ferota käräga iñipän imik tänpäni yarä u komi yot gänañ nanik bok yāmagutkuk. ²¹ Yāmagutpän äma wainta mebäri

* 39:21: Apos 7:9

nadäwani uwä piä bian tänpäni äneji tänpakta iniñ kireñkuk. ²²Upäñkañ käreğa ijiñ imani äma uwä Joseptä iwetkuko udegän kotäki madäñ täkñeñpäñ gupi päya terak wabiñkuñ.

²³Ferotä ude tänpänkañ wainta mebäri nadäwani äma unitä Josepta juku nämo penpäñ guñ tänpäñ itkuk.

41

Ferotä dämpmonken kubä täñkuk

¹⁻²Eruk it yäpmäñ ärontäko obañ yarä täreñirän Ferotä dämpmonken ñode täñkuk; Fero ini Nail ume dubiniken käron itkañ bulimakau 7 gupi täga Nail ume gänañ naniktä abäñpäñ tepärañ nañ irirä yabäñkuk. ³⁻⁴Bulimakau 7 ude abäkañ bulimakau 7 äneji abuño uwä kujarigän, intäjukun ahäñkuño udewani nämo. Unitä abämañ noriyetä itkuñken u kuñkuñ. Kuñpäñä noriye gupi täga uwä nañpäñ kämä äpmonkuñ. Eruk Fero ude kañpäñ kikiñtutkuk. ⁵Kikiñtutkañ äneji patpäñ dämpmonken äneji kubä ñode täñkuk; Säguom kubä tädotpäñ äronjirän kañkuk. Uterak bureni 7 tañi, tägatä ahäñkuñ. ⁶Eruk u punin terak äneji kubä tädotpäñ äronkuko uwä bureni 7 mänit kädap ikektä däpanti pogopigän ude ahäñkuñ. ⁷Täñpäkañ bureni pogopigän unitä bureni täga uwä kudup kämä äpmonkuñ. Kämä äpmonjirä kañpäñ Fero äneji kikiñtutkuk. Kikiñtutpäñ ño dämpmonken täyat yäñ nadäñkuk.

^{8*}Patkuko yäñewänä Ferotä dämpmonken täñkuko unita nadäwätäk pähap tänpäñ ämaniye nadäk-nadäk ikekkät kären käwani äma u kudup yämagut päbä yepmañkuk. Yepmañpäñ irirä dämpmonken täñkuko yäwetpäñ unitäño mebärita yäwet yabäñkuk. Yäwet yabäñirän dämpmonken täño mebäri kubä nämo yäñahäñpäñ iwetkuñ.

⁹Täñpäkañ äma Ferota wain ume piñ imik tänpäni unitä Fero ñode iwetkuk; Wära! Näk apiño momina kubä nadätat u yäñahäñpäñ gäwera yäk. ¹⁰Gäk piä ämakayat nehta nadäwäwak täñ nimiñpäñ äma käreğa ijiñpäñ gamik tänpäni ukät nek komi yot kubä, komi äma täño watä intäjukun tänpäni watäni it täñkuko uken niñmañkun. ¹¹Komi yotken niñmañkuno kadäni uken biñpani kubäkengän nek dämpmonken bok täñkumäko uwä mebäri inigän inigän. ¹²Täñpäñ kadäni uken Hibru äma gubañi kubä komi yot täño intäjukun äma unitäño watä piä täñ imani itkuko unitä dämpmonken täñkumäko u iwetdapäñ mebäri iniñni niwetkuk. ¹³Mebäri niwetkuko udegän ahäñ nimiñkuk; Näk nämagut päbä piänaken äneji nepmañkun. Täñ, äma gäka käreğa ijiñpäñ gamik tänpäni uwä päya terak wabiñkun yäk.

¹⁴Ude iwerirän Ferotä komi äma pen yäwet-pewän Josep bäreñeñ imagut yäpmäñ äbuñ. Imagut yäpmäñ äbäñpäñä gwäki geñi pujiñ bok madäñ imiñpäñ tek kodaki täñ imiñkañ Fero inamiken yäñikiñat yäpmäñ kuñkuñ. ¹⁵Yäñikiñat yäpmäñ kwäwä Ferotä Josep ñode iwetkuk; Nadätan? Näk biñpani dämpmonken täñkuro unitäño mebäri nadäktä yäwet yabäwapäñ kubätä dämpmonken täño mebäri nämo näwerak yäk. Täñkañ gäka ñode yäñirä nadät; Gäk dämpmonken tänpäñ gäwerirä mebäri yäñahäñpäñ yäwet täyan. U bureni ba? ¹⁶Ude iwerirän Joseptä Fero man kowata ñode iwetkuk; Näkña-tägän täga nämo täñpet. Mebäri nadäwayäñ täyan uwä Anututä gäwerayäñ yäk.

¹⁷⁻¹⁸Ude iweränä Ferotä Josep iwetkuk; Näk dämpmonken ñode täñkut. Näk Nail ume dubiniken käron wädäñ itkañ bulimakau 7 gupi täga Nail ume gänañ naniktä abäñpäñ tepärañ nañ irirä yabäñkut. ¹⁹Bulimakau 7 ude intäjukun abäkañ uterak äneji 7 ude abuño uwä kujarigän, Isip komeken näkä nämo yabäwani. ²⁰Bulimakau kujarigän unitä abämañ noriyetä itkuñken kuñkuñ. Kuñpäñä noriye gupi täga uwä nañpäñ kämä äpmonkuñ. ²¹Nañpäñ kämä äpmonkuñopäñ ude täñkuñ yäñ nämo yabäñpäñ-nadäwen. Nämo, koki nämo tokñeñpäñ irani udegän itkuñ. Dämpmonken ude tänpäñ kikiñtutkut yäk.

²²Kikiñtutpäñ akuñkañ äneji patpäñ dämpmonken ñode täñkut; Säguom kubä tädotpäñ äronjirän kañkut. Uterak bureni 7 tañi, tägatä ahäñkuñ. ²³U punin terak äneji kubä

* 41:8: Dan 2:2

tädotpän äronkuko uwä bureni 7 mänit kädäp ikektä däpani pogopigän ude ahänkuḡ. ²⁴Tänpākaḡ bureni pogopigän unitä bureni täga uwä kudup kämä äpmonkuḡ. Däpmonken ude täḡkut yäk. Däpmonken ude täḡkuro unita kären käwani ämatä mebäri näwerut yänkaḡ yäwerakaḡ mebärita täḡguḡ täḡkuḡ yäk.

²⁵ Ude iweränä Joseptä Fero ḡode iwetkuk; Däpmonken yarä täḡkuno unitäḡo mebäri kubäḡän. Anututä kudän kubä pewän ahänayän täkaḡ unita kwawak gäwoḡärenkuḡ.

²⁶ Bulimakau 7 gupi täga däpmonken yabänkuno uwä obaḡ 7 ude itta täyak. Ba säguom bureni täga nikek 7 yabänkuno uwä udegän obaḡ 7ḡän. Däpmonken yarä unitäḡo mebäri kubäḡän. ²⁷ Täḡ bulimakau 7 gupi kujarigän, tohari nämo uwä obaḡ 7 nakta jop itnayän tämäḡo unitäḡo wärani. Ba säguom bureni mänit kädäp ikektä däpani pogopigän ahänjirä yabänkuno u imaka, udegän. ²⁸ Unita nadäsi! Gäwetat ḡo bureni api ahäwek. Anututä pewän ahänayän täḡo uwä gäwoḡärenkuko u yäk. ²⁹ Nadätan? Isip kome pähap ḡoken obaḡ 7 u gänaḡ ketem ahän bumbum api täneḡ. ³⁰⁻³¹ Upänkaḡ kadäni täga u tärenjirän u punin terak nakta jop irit obaḡ äneḡi 7 api it yäpmän äroneḡ. Kadäni uken nakta jop irit wakiinik ahänjirän säkgämän itkuḡo unita guḡ takinik api täneḡ. Bureni, kome ḡo api waḡ morewek. ³² Unita Fero, gäk ḡode nadäsi; Däpmonken kadäni yarä täḡkuno u mebäri kubäḡän täḡkuno uwä mebäri ḡodeta; Anututä imaka u bureni api pewa ahäneḡ yän nadäk peyak. Täḡkaḡ imaka u ahäkta kadäni keräpi täyak yäk.

³³ Ude yänpän Joseptä Fero ḡode iwetgän täḡkuk; Eruk, gäk äma nadäk-nadäki täga kubä iwoyänpän Isip kome pähap u kudup watäni irekta epän kaḡ imi yäk. ³⁴ Ude täḡpän kaḡiwat äma ätu yepmaḡpipän obaḡ 7, täḡ-bumbum kadäni ahäwayän täko u gänaḡ ketem ahänjirä äma unitä ketem moräki gapmanta biḡam yäpmänpän kämita kaḡ pek täḡput yäk. ³⁵ Kaḡiwat äma uwä kadäni täga uken ketem kämi nakta u yäpmän daninayän täḡo uwä kudup yotpärare kubäkubä täḡo ketem pewani yot gänaḡ pewa kuḡjirä watäni kaḡ irut yäk. Täḡpākaḡ Fero, epän uwä gäkḡa wäpka terak kaḡ täḡput. ³⁶ Ketem penayän täḡo uwä nakta jop irit obaḡ 7 ahäwayän täko unita biḡam kaḡ pewut. Ude tänayän täkaḡ uwä nakta jop irit kadäni uken kubätä nämo api kumbek.

Ferotä Josep watä äma ärowani ude teḡkuk

³⁷ Ude iweränä Ferokät piä ämaniye Joseptä man yänkuko u nadäwä tägaḡkuḡ. ³⁸ Nadäwä tägawäpän Ferotä piä ämaniye ḡode yäwetkuk; Nin äma Josep udewani, Anutu täḡo Munapik ikek, netäpän api kaḡ-ahäne? Imata äma kubätä wäyäkḡene? ³⁹ Ude yänpän Josep iwetkuk; Bureni, man niwetan u Anututä yänahänpän gäwetak. Unita äma nadäk-nadäk ikek gäk ḡodewani kubä nämo itak yäk. ⁴⁰ * Unita gäkä näḡḡo kome pähap ḡo watä irenta gepmaḡtat yäk. Gäk man yänjiri ämawebenaye kudup gäkḡo man api buramineḡ. Täḡpākaḡ äma kubätä gärepmittnaḡi nämo. Nämo, näkägän gäkḡo ärowani api iret yän iwetkuk.

⁴¹ Ferotä ude yänpän ḡode iwetgän täḡkuk; Eruk, Isip kome pähap täḡo watä äma ärowani gepmaḡtat yäk. ⁴² * Ude iwetpän siworok kerä nanakiken pewani Fero ini wärani nikek u keriken nanik ketärenpän Josep kerä nanakiken peḡ imiḡkuk. Täḡpän tek säkgämän wädäwän äron imiḡpänjä meran kubä golpän täḡpani meran täḡ imiḡkuk. ⁴³ Ude täḡpän Ferotä Josep ḡode iwetkuk; Gäk näḡḡo äpani ude itan unita näḡḡo karis namba 2 hostä wädäwani uterak kuḡat täyi! Uterak kuḡariri äma ätutä intäjukun kuḡpän ḡode api yäwettän kuneḡ; Gukut imäpmok täḡ imut! yän ude api yäwettän kuneḡ yäk. Ude täḡkuko uwä Ferotä Josep Isip täḡo watä äma pähap teḡkuk.

⁴⁴ Ude yänpän Josep äneḡi ḡode iwetgän täḡkuk; Näk Isip täḡo intäjukun äma itat upänkaḡ gäkä nämo nadän yämiḡjiri Isip komeken äma kubätä ini nadänpän imaka kubä täga nämo api täḡpek. Gäkä nadänjiri uyaku täga api täḡpek yäk. ⁴⁵ Täḡpän Ferotä wäpi kodaki Safenat-Panea yän iwetkuk. Wäpi kodaki iwetkaḡä eruk webenita Heriopolis yotpärare

* 41:40: Apos 7:10 * 41:42: Dan 5:29

täño bämop äma wäpi Potifera unitäño äperi wäpi Asenat u imiñkuk. Tänpäkañ Joseptä Isip kome pähap täño watä äma intäjukunta itkuk.

⁴⁶ Josep uwä obañ 30 ude tärenjirän Ferotä Isip kome kañiwat piä u täkta iniñ kireñkuk. Täñjirän Josep Fero tenpeñ päñku Isip kome kudup kañiwat piä täñtän kuñatkuk. ⁴⁷ Ude tänpäñ kuñarirän Isip komeken obañ 7 ketem ahäj bumbum täñkuñ. ⁴⁸ Täñkañ obañ 7 u gänañ ketem kämi nakta u kudup yotpärare kubäkubä täño ketem pewani yot gänañ pewä kuñ moreñkuñ. Ketem kämita peñkuño uwä yotpärare kubäkubä epän iniken iniken u gänañ nanik. ⁴⁹ Joseptä ude täkta yäwettän kuñarirän ketemtä yot tokneñpäñ jirañ ude patkuñ, ämatä täga daninañi nämo tänpäkañ ketem danik-danik epän u peñkuk.

⁵⁰ Täñkañ nakta jop irit kadäni u nämo ahäjirän Josep webeni Asenat uwä nanaki yarä bäyañkuk. ⁵¹ Nanaki tuänitä ahäjirän Joseptä ñode yänkkuk; Anututä täñkentän namiñjirän notnaye meñna nanata nadäwätäk täñkuro u täretak, ba komi nadän yäpmän äburo u täretak. Unita nanakna tuä ño wäpi Manase yän iwetat. ⁵² Tänpäñ nanaki monänitä ahäjirän ñode yänkkuk; Komi piäna kome ñoken Anututä nanaknaye namitak unita wäpi Efraim yän iwetat yäk.

⁵³ Tänpäkañ Isip komeken ketem ahäj bumbum obañ 7 u tärenkkuk. ⁵⁴ * Tärewänkañ nakta jop irit obañ 7 Joseptä bian yänkkuko u ahänkkuk. Ude ahäjirän kome päke uken ketem nämo upänkañ Isip komeken ketem täga nañpäñ itkuk. ⁵⁵ * Eruk nakta jop irit u wakiinik täñjirän Isip ämawebetä nakta Ferotä ketem yämikta yänapiñkuñ. Yänapiñjirä Ferotä ñode yäwetkuk; In Josepken kwäkañ unitä yäwänkañ uterakgän kañ täñput yäk.

⁵⁶ Tänpäkañ nakta jop irit u wakiinik tänpäñ Isip kome u kudup pat yäpmän kuñkuk. Ude ahäjirän Joseptä ketem yot it yäpmän kuñkuño u dät yämiñjirän Isip ämawebetä suwañpäñ nak täñkuñonik. ⁵⁷ Täñkañ kome ätuken udegän, nakta jop irit waki ahäjirän ämawebe uken nanik-naniktä äbänpäñ Josepken yänapiwäpäñ nadän yämiñjirän ketem suwañkuñ.

42

Josep täño noriyetä Isip komeken ketemta kuñkuñ

¹ Kenan komeken nakta jop udegän itkañ Jekoptä manbiñam ñode nadänkkuk; Isip komeken ketem suwañpäñ-nak täñ itkañ. Ude nadänpäñ nanakiye yäwetkuk; In imata jop itkañ kowat kawän täñ itkañ? ² * Isip komeken ketem itkañ yän nadätat unita uken kuñpäñ ketem suwañpäñ yäpmän äbut, jop itpäñ nakta kumneta!

³ Nanitä ude yänpäñ yäwet-pewän Josep noriye 10 udetä ketem suwanayän Isip komeken kuñkuñ. ⁴ Upänkañ Jekoptä Josep noripaki mäden nanik-inik wäpi Benjamin u noriyekät kukta yäjiwätükuk. Kädet miñin kuñtängän bäräpi kubä ahäj imek yän nadänpäñ iyap tañkuk. ⁵ Täñkañ Jekop täño nanakiye uwä Kenan kome mähemkät penta kuñkuñ, nakta jop irit Kenan komeken imaka, ahänkkuko unita.

⁶ Tänpäkañ Joseptä Isip kome täño watä äma pähap itkañ, ämawebe uken-uken nanikta ketem yämiñjirän suwañkuñ. Ude täñ irirän Josep noriye ukeño päñku ahäj imiñpäñ gwäjiñ äpmon imiñkuñ. ⁷ Täñjirä Joseptä noriye yabänpäñ-nadänkkupäñ mebärini nämo yänahänpäñ yäwetkañ man kädap ikek ñode yäwet yabänkkuk; In de naniktä äbäkañ? Ude yäwänä iwetkuñ; Ketem suwanayän Kenan komeken naniktä äbäkamän yäk.

⁸ Joseptä notnaye yän nadänkkupäñ kowata nämo kañpäñ nadänkuñ. ⁹ * Tänpäñ Joseptä döpmonken bian täñkkuko unita juku piñpäñ ñode yäwetkuk; Nadätat! In nintäño iwaniyetä nibänpäñ nadäk tänayän äbäkañ. In ninkät ämik täkta nadänpäñ kome kubä de uken watäni nämo itak yän kañpäñ nadäk tänayän äbäkañ. Ude nibänpäñ nadänkañ komejinken kuñpäñä intäjukun ämajiyä ñode api yäwetneñ; Uken ba uken watäni nämo itkañ yän api yäwetneñ!

* 41:54: Apos 7:11 * 41:55: Jon 2:5 * 42:2: Apos 7:12 * 42:9: Stt 37:5-10

¹⁰ Ude yäweränä noriyetä yänkuñ; Ärowanina, ude nämo! Watä ämakaye ninä, ketem suwakta äbäkamän. ¹¹ Nin äma kubä täño nanakiyegän. Ninä jop man nämo yäwani. Yäyan ujeta nämo äbäkamän yäk. ¹² Iweräwä yäwetkuk; Jop man yäkañ! Nintäño iwantä nibänpän nadäk täna yänpän äbäkañ yäk. ¹³ Yäwänä iwetkuñ; Yäke, ude nämo! Nin ninin buap 12 ude ahänkumän, äma kubä täño nanagän, Kenan komeken irani. Täñkañ nintäño mäden nanik kubä naninkät itkamän. Täñ notninpak kubä paotkuk yäk.

¹⁴ Ude yänjirä Joseptä yäwetkuk; Ude nämo. Näk bian täweraro ude; In nintäño iwaniyetä nibänpän nadäk tänayän äbän ño unita mebäri kwawak ahatak. ¹⁵ Näk Fero täño wäpi terak man kehäromi ñode täwetat; Intäño notjinpak mäden nanikjin unitä kome ño nämo äbeko uwä in kome ño naniktä äneñi äyänutpeñ komejinken nämo api kuneñ yäk. ¹⁶ Unita notjinpak kubä peñ iwet-pewä pänku notjinpak nanikät itkamän u imaguränkañ äbun! In ätuwä komi yotken irirä man yäkañ u jop ba bureni yän api kañpän nadäwet. Notjinpak nämo ahäwänä in jop man yäwani, nintäño iwantä nibänpän nadäkta äbäkañ yän bureni-inik api nadäwet yäk. ¹⁷ Ude yänpän komi yotken yepmanjirän edap yaräkubä ude tärenkuk.

¹⁸⁻¹⁹ Edap yaräkubä tärewäkañ Joseptä ñode yäwetkuk; Nadäkañ? Näk Anutu u umuri yän nadänpän kuñat täyat yäk. Unita näkä tepmanpa kukta nadänpänä ñode kañ täñput; In äma täga siwoñi kuñatkañ u täñpawä, notjinpak kubägänpän tewa komi yot gänañ irirän in ätuwä ketem tama yäpmän pänku mähemjiye ketemta jopinik itkañ unita yämut yäk. ²⁰ Yämiñkañ notjinpak mäden nanik uwä imagut yäpmän äbut. Intä ude täñpawä in man bureni näwetkañ yän nadänpän kumän-kumän nämo api tadäpet yäk. Joseptä ude yäweränä yänkuko udegän takta nadänkuñ. ²¹ Täñkañ ini-tägän näwetgäwet täñpän yänkuñ; Bureni! Mäden naniknin waki täñ imiñkumäño unita kowata umuri pähap ño ahän nimitak yäk. U konäm butewaki täñ nimiñjirän mani nadänpän kowata nämo täñkentän imiñkumäño unita kudän umuri ño kowata ahän nimitak yäk. ²² * Ude yänpän Rubentä yäwetkuk; Näk täwetkuro uwä! Notninpak u waki täñ imineño yän täwerakañ nämo nadän namiñkuño unita kumäk-kumäki täño kowata ahän nimitak ño yäk.

²³ Joseptä noriye täño man nadänkukopän man yäwerayän nadänkañ man yäpmän äyänjurani äma iwerirän äma unitä man yäpmän äyänutpän yäwetkuko unita noriyetä nin täño man nämo nadatak yän nadänkuñ. ²⁴ Ude täñpän inigän pänku konäm kotkuk. Konäm korän tägawäkañ äneñi äbänpän noriyetä kañjirä Simeon injipän keriyat pädat täñkuk. ²⁵ Ude täñkañ piä ämaniye yäwet-pewän ketem ini yäkken-yäkken daiñ yämiñkuñ. Yäkken daiwä tokñewäpän uterak moneñ ketem u suwakta yäpmän äbuño u äneñi daiñ yämiñkuñ. Ude täñpän kädetta däkum yämikta yäwetkuk. Yäwerirän udegän täñkuñ.

²⁶ Ude täñpäkañ Josep noriye ketem suwankuño u donki terak peñpän yäpmän kuñkuñ. ²⁷ Kuñtängän kome bipänpän patkuñken noripak kubätä donkinita ketem imayän nadänpän iniken yäk meni pitpän kañkuk; Moneñ ketem suwankuko u yäk meniken irirän. ²⁸ Kañpän noriye yäwetkuk; Näkño moneñ äneñi peñ namiñkuño yäk meniken itak ño yäk. Ude nadänpän nadäwätäk pähap täñpän yänpän-nadäk ñode täñkuñ; Nin kädet siwoñi tämäñopänkañ mebäri imata Anututä bäräpi ño pewän ahän nimitak yäk?

Josep noriye nani Jekopen äneñi kuñkuñ

²⁹ Parä yänewänkañ kuñtängän Kenan komeken ahänpän nani Jekop manbiñam kudup-tagän iwet moreñkuñ. ³⁰ Manbiñam ñode iwetkuñ; Isip kome unitäño äma ärowanitä man kädäp ikek ñode niwetkuk; In iwan täñ nimikta äbäkañ yän niwetkuk. ³¹⁻³² Ude niweränä ñode iwetkumän; Nin äma täga, ninin buap 12, nanin kubägän. Ninkät nanik kubä-tägän paotkuk. Täñ mäden nanik-inikä naninkät komeñin Kenan u itkamän yän iwetkumän. ³³ Ude iwetnawä kowata ñode niwetkuk; In äma täga ba waki yän nadäkta ñode täñjirä kañ

* 42:22: Stt 37:21-22

nadāwa; Inkāt nanik kubā ḡogān irirān in ātuwā māhemjiye nakta jop itkaḡ unita ketem yāpmāḡ pāḡku kaḡ yāmut yāk. ³⁴ Āneḡi ābāḡpāḡā māden nanikjin imagurākaḡ kaḡ ābut yāk. Intā ude tāḡpāwā In āma tāga yāḡ api nadāwet. In āma tāga yāḡ nadāḡ tamiḡpāḡ notjinpak ḡo taniḡ kirewapāḡ in kome ḡoken ketem suwakta tāga ābāḡkaḡ kuk api tāneḡ yāk. Man ude niwetkuk.

³⁵ Nani manbiḡam ude iwetkaḡā ketem yākken nanik ketem pewaniken āreḡpā kuḡkuḡ. Ude tāḡpāḡā moneḡ ketem suwakta yāmani ukeḡo kuduptagān yāk meniken yabāḡ ahāḡkuḡ. Moneḡ u yabāḡpāḡ nani ba nanakiye kudup umun pāhap tāḡkuḡ.

³⁶ Moneḡ yabāḡpāḡ nani Jekoptā ḡode yāwetkuk; In ude tāḡpāḡ nanaknaye kudup nomāgatnayāḡ. Josep paotkuk, udegān Simeon ḡo nāmo itak. Tāḡpāḡ Benjamin imaka, nomāgatnayāḡ tākaḡ uwā butewaki pāhap u nākāgān api nadāwet yāk. ³⁷ Ude yāḡirān Rubentā nani iwetkuk; Nāk Benjamin āneḡi nāmo yāpmāḡ ābawā unita kowata nanaknayat bok kaḡ dāpmāḡ yāk. Unita Benjamin nāk ketna terak pe. Nākā āneḡi tāga api yāpmāḡ ābāḡ gamet yāk.

³⁸ Ude iwerānā Jekoptā yāḡkuk; Nanakna ḡo inkāt nāmoinik api kwek! Bianinitā kumbukopāḡ inigān it namitak. In kādet miḡin kuḡtāḡgān umuri kubā ahāḡ tamiḡirān nanakna Benjamin ḡo kāwep kumbek. Ude ahāweko uwā intā tāḡpewā āma tāgawani nāk kumbet yāk.

43

Josep noriye Isip komeken āneḡi kuḡkuḡ

¹ Tāḡpākaḡ nakta jop irit uwā Kenan komeken pen wakiinik itkuk. ² Ude irirān Isip komeken nanik ketem yāpmāḡ ābuḡo uwā naḡpā paorirān Jekoptā ḡode yāwetkuk; In ninta ketem suwakta āneḡi kaḡ kut yāk. ³ Ude yāḡirān Judatā nani iwetkuk; Nan, nadātan? Isip tāḡo intājukun āma unitā man kehāromi ḡode niwetkuk; In māden nanikjinkāt bok nāmo ābawā nāk nāmo api tabāwet yāk. Injingān ābāḡkaḡ iḡamnaken nāmoinik api ahāneḡ yāḡ ude niwetkuk. ⁴ Unita nan, gākā Benjamin bok kukta nininḡ kireweno uwā tāga pāḡku ketem api suwane yāk. ⁵ Upāḡkaḡ iyap tawiwā nāmo api kune, āma unitā ḡode yāḡkuko unita; Injingān nāmoinik āmneḡ yāk. Notjinpakkāt bok nāmo ābawā nāmo api nadāḡ tamet yāḡ niwetkuk.

⁶ Judatā ude yāwānā nani Jekoptā yāwetkuk; In Benjamin tāḡo manbiḡam āma u imata iwetkuḡ? Ude tāḡkuḡo uwā komi namikaḡ yāk. ⁷ Yāwānā nanakiyetā iwetkuḡ; Āma unitā yāḡyabāk māyap ḡode niwetkuk; Nanjin kumbuk ba itak? Ba notjinpak māden nanik kubā itak? Yāḡyabāk ude niwerirān itkamāḡ ude manbiḡam iwetkumāḡ. Ude iweritna kowata ude api niwerek yāḡ nāmo nadāḡkaḡ iwet moreḡkumāḡ.

⁸ Ude yāḡpāḡ Judatā nani iwetkuk; Benjamin nāka naniḡ kirewipāḡ akumaḡ kuna yāk. Ude tāḡpeno uyaku gāk ba nintāḡo webe nanak kudup nakta nāmo api kumne. ⁹ Tāḡkaḡ ḡode yāḡkehārom tāyat; Nākḡa Benjaminta watāni api iret. Tāḡ āneḡi nāmo imagut yāpmāḡ ābawā unitāḡo momi nāka biḡam irirān kome terak it yāpmāḡ kuḡjira api tārewek yāk. ¹⁰ Eruk kuna! Kadāni kāroḡi jop itkamāḡ. Yāḡ-nadāwātāk nāmo tāḡkumāḡ yāwānāku Isip kome kuḡkaḡ ābāk kadāni yarā uku tānam yāk.

¹¹ Yāḡirān nanitā yāwetkuk; Yāyan ude tānaḡi tāḡpāwā in kuna yāḡpāḡ imaka gāripi nikek kome ḡo nanik upāḡ yākjinken daiḡpāḡ yāpmāḡ kaḡ kut yāk. Pāya mujipi nāḡpani, pāya umumi kābāḡi nikek ba kāhārāp umeni nāḡpani, imaka udewani ātu ironjinta yāpmāḡ pāḡku āma unita kaḡ imut! ¹² Tāḡpāḡ moneḡ taḡi yāpmāḡkaḡ kut yāk, moneḡ kodaki bok bian ketem yāk meniken daiḡkaḡ tamiḡkuḡo u bok. Tāḡguḡ taḡpāḡ tamiḡkuḡ kāwep yāk. ¹³ Ude tāḡkaḡ Benjamin imagurākaḡ āma ukenā kut! yāk. ¹⁴ Intā kuḡirā Anutu Kehāromi māhemitā tāḡkentāḡ tamiḡirān notjinpak Simeon ba Benjamin ḡo bok tepmaḡpāḡkaḡ kaḡ ābut. Tāḡ nanaknaye paot namikta biḡam tāḡpāwā ini kaḡ paot namut!

¹⁵ Ude yäwänkañ eruk nanakiyetä iron täño tuñum, monen kodaki ba biani bok yäpmankañ Benjamin imaguräkañ Isip komeken kumañ päñku Josep ahän iminñkuñ. ¹⁶ Ude täñirä Joseptä Benjamin kañpäñ yori watä äma iwetkuk; Äma äbäkañ u yän-yäkñat yäpman päñku yotna gänañ yepman yäk. Ude täñkañ tom kubä utpäñ ijiwut. Ijiwäpäñ kepma äma ukät ketem bok nänañ yäk. ¹⁷ Ude iweränkañ yänkuko udegän iwatpäñ Joseptä yotken yämagut päñku yämaken yepmanñkuk.

¹⁸ Joseptä ini yotken yämagut yäpmanñ kuñirän noriyetä bumta umuntañpäñ yänkuñ; Wära! Intäjukun äbumäño ugän yäkninken monen äneñi daiñ nimiñkuño unita käwep ño nipmankañ yäk. Nin yot ño iritna äbä nidäpmanñpäñ doñkinin niyomägatpäñ komi piäniken api nipmanen yäk. ¹⁹ Ude yänpäñ Joseptä yot yämaken ahänpäñ itkañ yot watä äma u ñode iwetkuñ; ²⁰⁻²¹ Nadätan? Nin bian ketem suwakta äbumäñopäñ ninin komeken äneñi kuñtängän kädet miñin patkumänken yäk gänañ nin kubäkubä täño monen kudup irirä yabänkumän. Ude täñkumäñopäñ monen u äneñi yäpmanñ äbäkamän yäk. ²² Ba ugän nämo, monen kodaki, ketem äneñi suwakta yäpmanñ äbäkamän. Monen biani u netä daiñ nimiñkuño u nämo nadäkamän yäk.

²³ Ude yäwäwä yäwetkuk; Umuntäneño! Anutujin, Nanjin täño Anutu unitä yäkjinken daiñ tamiñkuk yän nadäwut! Näk monenjin uku täga yäput yäk. Ude yänkañ päñku Simeon komi yot gänañ nanik imagut yäpmanñ noriyetä itkuñken äpuk. ²⁴ Imagut yäpmanñ äpäñpäñä noriye kudup Joseptä ini yot gänañ yän-yäkñat yäpmanñ äronpäñ ume gwet yämiñirän kuroñi ärutkuñ. Ume gwet yämiñkañ doñkinita imaka, ketem yämiñkuk. ²⁵ Ude täñkañ Joseptä ketem bok nakta kepma äbayän yän ude nadänpäñ irona tuñum yäpmanñ äbuño u täñtuñum tañkuñ.

²⁶ Ude täñ irirä Joseptä äbänä iron tuñumi yäpmanñ äbuño u inamiken penkuñ. Penpäñ gwäjin äpmon iminñkuñ. ²⁷ Gwäjin äpmon iminirä Joseptä yäwetkuk; Ai, näwerut! Nanjin tägawanita näwetkuño ukeño apiño jide itak? Täga itak ba kumbuk? ²⁸ Yäwänä yänkuñ; Piä ämaka nanin u täga itak yäk. Ude yänpäñ gukuri imäpmok täñpäñ gwäjin äpmon iminñkuñ. ²⁹ Gwäjin äpmon iminñkañ akuñirä iniken monäni Benjamin u kañpäñ yänkuk; Notjinpak nanjinkät irirän näwetkuño ukeño ño? Ude yänpäñ Benjamin iwetkuk; Nanakna, Anututä täñkentän gamiton! yäk. ³⁰ Ude iwetpäñ iniken monäni kañkuko unita butewaki nadänpäñ konäm korayän uruñ käda bäräñen päñku kotkuk. ³¹ Konäm korän tärewäpäñ inami dapun umetä ärutpäñ kehärom tañpäñ äneñi noriye dubiniken kuñkuk. Noriye dubiniken kuñpäñ watä äma iwetkuk; Ketem gwet nimi! yäk.

³² Ude iweränä watä äma unitä ketem ini äbot-äbot pen yämiñkuk. Josepta inigän, Josep noriyeta inigän, eruk Josep täño piä ämaniye, Isip nanik unita inigän penkuk. Isip naniktä Hibru ämakät ketem penta nakta taräki nadäk täñkuño unita udewä täñkuk. ³³ Josep inigän irirän noriye Josep inamiken inigän tawañ terak tuänitä it päñku mäden nanik Benjaminken tärenkuk. Ude itkañ Josepkät kowat kawän täñ itkañ nadäwä inide kubä täñkuñ. ³⁴ Ude irirä watä äma unitä ketem gäripi nitek Josep inita pewani yäpmanñpäñ yämiñkuk. Ude täñpäñ noriyeta kubäkubä yämiñkañ Benjaminta mäyap pen iminñkuk. Eruk, ketem nanpäñ ume komi bok nanpäñ kuduhtagän oretoret täñkuñ.

44

Joseptä noriye täñyäkñarani täñkuk

¹ Komeniken äneñi kunayän täñirä Joseptä yot watä irani ñode iwetkuk; Gäk äma ñonita ketem mäyap, ini yäpnañi uterakgän yäkiken gwet yämi yäk. Ude täñpäñä iniken iniken monen ketem suwakta yäpmanñ äbuño u udegän ini yäkken-yäkken meniken äneñi daiñ yämi. ² Täñpäñ näñaken ume gwet näñpani siliwapäñ täñpani u mäden naniki täño yäk meniken penkañ ketem täño monen bok daiñ imi yäk. Joseptä watä äma iwet-pewän udegän täñ moreñkuk. ³ Täñpäñ patkuño yänewänä eruk noriye u, doñki tuñumikät

yepmanpän yäpmän kuṅkuṅ. ⁴⁻⁵ Yotpärare penpen ban nämo kuṅirä Joseptä yot watä ämani iwetkuk; Eruk, gäk yawat yäpmän ku! Pänku yabänpän ṅode yäwet; Imaka umuri pähap täkaṅ yän päṅku yäwet. Täga täṅ tamänkaṅ kowata imata waki täṅ iminpäṅ ume gwet näṅpani siliwapän täṅpani u kubota yäpman? Ärowaninatä ukengän ume nak täyak. U it iminirän döpmonken täṅo mebäri yänahäk täyak. Ude täṅirä wakiinik täyak! yän yäwet yäk.

⁶ Man ude iwetpän pen iwet-pewän päṅku yabän ahänpän Joseptä yänkuko udegän yäwetkuk. ⁷ Ude yäweränkaṅ kowata ṅode iwetkuṅ; Ärowanin! Man ude imata niwetan? Nin kudän udewani nämo täk takamän. ⁸ Nin bian ketem yäk meniken moneṅ yabän ahänkumänjo u Kenan komeken nanik äneṅi yäpmän äbumän. Unita imata äma ärowanika täṅo moneṅ tuṅum kubota yäpne? ⁹ Unita tuṅum u ninken nanik kubä täṅo yäk gänäṅ kaṅ-ahäwiwä kumäkta biṅam kaṅ täṅpän! Täṅpänkaṅ nin ätu gäka komi piä api täne yäk. ¹⁰ Yäwäwä yäwetkuk; Yäkaṅ ude kaṅ ahäwän! Ume gwet näṅpani ukeṅo kubätä yäkken kaṅ-ahäwawä äma unitägän näkṅo watä piä api täṅpek. Ätu uwä yepmanpa jop api kuneṅ yäk.

¹¹ Ude yäwänä yäki bäräṅeṅ yäpmänpäṅ komen penpäṅ meni kudup pitkuṅ. ¹² Meni kudup pitkaṅ irirä Josep täṅo watä äma unitä yäk kubä kubäken duiṅ iṅiṅkuk. Tuäniken jukun yäput penkaṅ yabäntän päṅku mäden nanik Benjamintä yäkken ume gwet näṅpani ukeṅo bureni kaṅ-ahänkuk. ¹³ Kaṅ-ahäwänä umuri pähap nadänpän teki wenpäṅ tuṅum ketem täṅ butuṅpäṅ doṅki terak penpäṅ äyänutpen yotpärareken äneṅi kuṅkuṅ.

¹⁴⁻¹⁵ Kuṅpänä Josep yoriken pen irirän Judakät noriyekät yori gänäṅ äronpäṅ Josep gwäṅiṅ äpmonṅ iminirä yäwetkuk; Wa! In kudän ude imata täkaṅ? Äma näk ṅodewanitä kären täṅpän intäṅo mebäri käbop irani täga kaṅpän nadäwek yän nämo nadänkuṅ? ¹⁶ Yäwänä Judatä yänkuk; Yäke, ima manpäṅ gäwetne? Anututä nintäṅo mebäri kwawak peyak unita jide gäweritna nadäwi tägawek? Nadätan? Notninpak mäden nanik unitäṅo yäk meniken ume gwet näṅpani kaṅ-ahätak unitägän nämo, nin kumäntagän gäka watä piä api täṅ gamine.

¹⁷ Ude iweräwä Joseptä yänkuk; Ude nämo! Yäk meniken ume gwet näṅpani kaṅ-ahätak unitägän näka watä piä api täṅ namek. In ätuwä säkgämän kumaṅ nanjinken kukot! ¹⁸⁻²⁰ Yäwänä Judatä Josep iwetkuk; Ärowanina! Nadän namiṅiri man gäwerira kokwawak nadän nameno yäk. Gäk Fero bumikgän itan unita kadäni kubä äbänitna ṅode niwetkun; Nanjin itak? Ba notjinpak kubä itak? yän ude niweriri ṅode gäwetkumän; Ei, nanin itak. Täṅkaṅ mäden naniknin kubätä itak. Uwä nanin tägawani irirän ahänkuk. Täṅ iniken tuäni uwä kumbuk. Miṅitä nanak yaräbok ugän bäyaṅ yepmankukopän kubä-tägän itak. Unita nanintä mäden nanik unita gäripi taṅi nadäk täyak. ²¹⁻²² Ude gäweritna ṅode niwetkun; In u imagut yäpmän näkken äbänirä api käwet yän niweriri ṅode gäwetkumän; Nanak unitä nani tenpen kunaṅi nämo. Tenpen kuṅirän nani butewakita kumbek. ²³ Ude gäweritna niwetkun; Mäden nanikjin u nämo imagut yäpmän äbänpäṅä näk äneṅi nämo api nadän tamet! ²⁴ Man ude yäniri nintä kuṅpän watä piä ämaka nanin gäkṅo manbiṅam iwetkumän.

²⁵ Iweritna nanintä Ketem suwakta äneṅi kut! yän niwetkuk. ²⁶ Ketem suwakta äneṅi kut yän niwerirän iwetkumän; Täga nämo api kune yäk. Benjamin bok kunayän takamän uyaku täga api kune. Benjaminkät bok nämo kunero uwä Isip kometa watäni pähap itak unitä täga nämo api nadän nimek. ²⁷⁻²⁸ Ude iwetnapän nanintä niwetkuk; Webenatä nanakna yarä ugän bäyaṅ namiṅkuko u nadäkaṅ? Kubätä waki nepman paotkuk. Tom ägwäritä käwep utpäṅ naṅ paotkukopän nämo kak täyat yäk. ²⁹ We! Nanakna mäden nanik-inik ṅo nomägatnayän täkaṅ? In kädet miṅin kuṅtängän umuri kubä ahän tamiṅirän nanakna Benjamin ṅo käwep kumbek. Ude ahäweko uwä intä täṅpewä äma tägawani näk api kumbet yän niwetkuk.

30-31 Nanin uwä man ude niwetkuko unita notninpak mäden nanik ɲo täga nämö tenpen kune yäk. Nanintä notninpak mäden nanik ɲonita gäripi taɲi nadäk täyak unita watä piä ämakaye nintä tenpen kunero uwä nanintä inamita wäyäkɲewän wawäpän api kumbek. Kumänjirän momi nintä yäpne yäk. 32 Näk notnapak mäden nanik ɲo nan inamiken äneɲi yäpmän kwetta man kehäromi ɲode iwetkut; Näkɲa Benjaminta watäni api iret. U äneɲi nämö imagut yäpmän äbero uwä unitäɲo momi näka biɲam irirän kome terak it yäpmän kuɲira api tärewek yän iwetkut. 33 Unita ärowanina, nadän namipän notnapak mäden nanik ɲonita kowata näkä itpän gäkɲo watä piä täɲ gamiɲira noriyekät kaɲ kut! yäk. 34 Niningän täga nämö api kune. Butewaki ärowani pähap udewani nana terak ahänjirän kakta nämö nekaɲ yäk.

45

Joseptä iniken mebäri yäwetkuk

1 * Noriyetä ude yänjirä Joseptä piä ämaniye itkuɲo u yabänpän inamiken koret yän nadänpän ɲode yänkuk; In kuduptagän äpamaɲ kut! yäk. Ude yänjirän äpamaɲ kuɲirä Joseptä noriye mebärini yänahänpän yäwetkuk. 2 Ude tänpän konäm mabiɲ kot tänjirän piä ämaniye yäman itkuɲo u nadänpän Ferotä yotken biɲam man tewän kuɲkuɲ. 3 Täɲkaɲ Joseptä noriye ɲode yäwetkuk; Näk notjinpak Josep! Nana itak? Ude yäwerän nadänpän noriyetä bumta umuntaɲpän kowata man nämö iwetkuɲ.

4 Umuntaɲ irirä Joseptä noriye yäwetkuk; In tuän ɲogän äbut yäk. Yäwet-pewän dubiniken äbänjirä ɲode yäwetkuk; Näk mäden nanikjin Josep yäk. Intä gwäki yäpmäktä Isip komeken nepmaɲpä äburo u näk ɲo! yäk. 5 Nadäwätäk täneɲo. In monen yäpmänpän kome ɲoken naniɲ kireɲkuɲo unita injinta kokwawak nämö nadäneɲ. Ämawebetä kumneɲ yänpän Anututä ini nadänpän nepmaɲpän äbut yäk. 6 Apiɲo nakta jop irit ahänjirän obaɲ yarä täretak. Piä kodakiken yänat täktäk kadäni nämö keräp täyak. Unita jop it yäpmän äronayän täkamän u obaɲ 5 ude äneɲi it yäpmän api äroneɲ yäk. 7 In ba äbotjiye paotneɲ yänpän Anututä intäjukun nepmaɲpän äbut yäk. Anututä näkä täɲkentän tamikta ude täɲkuko uwä ini pärik kubä täɲkuk yäk. 8 U nadäkaɲ? Intä nämö nepmaɲpä äbut. Nämö, Anututä ini-tägän nepmaɲpän äburo unita Fero nadän iminjirän Ferotä iniken yot watä ba Isip täɲo watä äma ärowani iretta nepmaɲkuk yäk.

9 * Ude yänpän yänkuk; Eruk, inä bäräneɲ kuɲkaɲ nana manbiɲam ɲode kaɲ iwerut; Nanaka Joseptä gäka man ɲode yänkuk; Anututä Isip kome pähap unita äma ärowani nepmaɲkuk. Unita kadäni käroni nämö iren. Bäräneɲ näkken kaɲ äbi yän iwerut. 10 Äbikaɲ Gosen komeken tuän ugän api tepmaɲpet. Äbayän täno u gäkɲagän nämö. Nanakaye, äbekaye, oraɲkaye, yawakaye it tamikaɲ u kudup yämagurikaɲ kaɲ äbut yän iwerut. 11 Nadäkaɲ? Nakta jop irit uwä pen it yäpmän kuɲirän obaɲ 5 ude api tärewek. Unita in uken irirä näkä tabän täwarira gäk ba äbotkaye yawakaye nakta nämö api kumneɲ.

12 Näkɲo mebäri apiɲo nadäkaɲ. Dapunjintä nabänjirä näkɲaken monäna Benjamin imaka, udegän nabätak yäk. 13 Näk Isip komeken piä ärowani tänpän itat unitäɲo manbiɲam bok, imaka imaka yabänpän-nadäk täkaɲ unitäɲo manbiɲam nana kaɲ iwerut! Ude tänpän bäräneɲ kaɲ imagut yäpmän äbut. 14 Ude yäwetpän monänikät kowat bäyaɲ imän tänpän korän kotkumän. 15 Konäm korit-korit päɲku noriye ätuwä bäyaɲ yämiɲpän bumumiken yenpän konäm kot yebatkuk.

16 Ude täɲ irirä äma kubätä Ferotä yotken kuɲpän Ferokät ämaniye manbiɲam ɲode yäwetkuk; Josep noriye äbäkaɲ yäk. Yäwerirän bänep täga nadänkuɲ. 17-18 Ude tänpänä Ferotä Josep iwetkuk; Notkaye ɲode yäwet yäk. In donki terak tuɲum ketemjin penpän Kenan komejinken äyänutpen kuɲpän nanjin ba webe nanakjiye yämaguräkaɲ näkken kaɲ äbut! Tänpäkaɲ kome täga taniɲ kirewapän Isip komeken ketem ahän bumbum

* 45:1: Apos 7:13 * 45:9: Apos 7:14

pätak ɲo nanpän kaŋ irut yäk. ¹⁹ Ferotä ude yänpän ɲode yäkgän täŋkuk; ɲode yäwet yäk. In webejiye nanakjiyeta nadänpän Isip komeken nanik karis tomtä wädäwani ätu kaŋ yäpmän kut. Täŋkaŋ nanjin bok kaŋ imagurut! yäk. ²⁰ Ude täŋkaŋ imaka tuŋum yot gänaŋ nanik unita nadäwätäk täneŋtäwä. Isip komeken tuŋum udewanigän tägatäga itkaŋ u api tamine yäk.

²¹ Ferotä man iwetkuko u Joseptä noriye yäwetpän karis tomtä wädäwani ätu ba ketem kädet miŋin nakta yämiŋkuk. ²² Täŋkaŋ noriye ätuta tek kubäkubä daiŋ yämiŋkuk. Ude tänpänä Benjaminta tek säkgämän 5 ude imiŋpän uterak moneŋ taŋi siliwa moneŋ 300 ude imiŋkuk. ²³ Täŋkaŋ nanitawä doŋki 10 terak Isip kome täŋo tuŋum gäripi nitek ätu peŋkuk. Tänpän äneŋi doŋki webeni 10 uterak ketem ätu nanita biŋam nantäŋ Isip komeken äbekta peŋpän peŋ yäwet-pewän kuŋkuŋ. ²⁴ Peŋ yäwet-pewän kunayän täjirä ɲode yäwetkuk; In kuŋtängän kädet miŋin yänawät-awät nämo täneŋ yäk.

²⁵ Ude yäwet-pewän Isip kome peŋpeŋ kumaŋ pänku Kenan komeken nani Jekop ahän imiŋkuŋ. ²⁶ Ahän imiŋpän manbiŋam ɲode iwetkuŋ; Nanaka Josep itak! yäk. Unitä Isip kome pähap unitäŋo äma ärowani itak. Ude yänjirä Jekoptä man iwetkuŋo u nadänpän kikuŋutpän nadäwän bureni nämo tänpäpän jop yabän itkuk. ²⁷ Nadäwän bureni nämo tänpäkaŋ Joseptä man yäwetkuko udegän iwet moreŋkuŋ. Tänpän karis tomtä wädäwani Joseptä nanita biŋam pewän kuŋkuŋo u yabänpän bänepä oretoret nadänkuk. ²⁸ Ude tänpän yänkuk; Täga. Nanakna Josep itak unita näk nämo kaŋkaŋ kumbero udeta eruk pänku kaŋ käwa! yäk.

46

Jekop Kenan kome peŋpeŋ Isip komeken kuŋkuŋ

¹ Ude yänpän Jekoptä imaka imaka kuduŋtagän kobet tänpän pänku Beseba komeken ahänpän nani Aisak täŋo Anutu iniŋ oretta tom kubä utpän ijin imiŋkuk. ² Ude tänjirän Anututä dämpmonken ɲode iwetkuk; Jekop! Jekop! Yäwänä Jekoptä yänkuk; Näk ɲo yäk. ³ Yäwänä yänkuk; Näk nanka Aisak täŋo Anututä nadän gamitat unita Isip komeken kukta umuntäweno. Uken uyaku gepmaŋpa nanak wenbäyak täjiri äbotkaye taŋi api ahän yäpmän kuneŋ. ⁴ Näk gäkkät bok Isip komeken api kude yäk. Tänpäkaŋ ittängän uken nanikpän äneŋi api gämaguret. Täŋkaŋ nanaka Joseptä watä it gamiŋ yäpmän kuŋjirän api kumben yäk.

⁵ Anututä ude iweränkaŋ Jekoptä Beseba kome pena yän yänjirän nanakiyeta nani ba webeniye nanak kudup karis tomtä wädäwani Ferotä pewän äbuŋo uterak yepmaŋpä äronkuŋ. ⁶⁻⁷ * Kenan komeken itkaŋ tuŋum päke yäpuŋo ukät yawakiye kudup bok yämagut yäpmän kuŋkä Isip komeken ahänkuŋ. Jekoptä äperiye nanakiye äbekiye oraniye u kudup Isip komeken yämagut yäpmän kuŋkuk.

Jekop nanakiye oraniye wäpi tawaŋ

⁸ Nowä Jekop nanakiye oraniye Isip komeken kuŋkuŋo unitäŋo wäpi tawaŋ. Täŋkaŋ webeni kubä wäpi Leatä nanakiye ɲode bäyaŋ imiŋkuk; Nanaki tuäni Ruben. ⁹ Ruben nanakiye Hanok, Palu, Hesron, Kami. ¹⁰ Täŋ nanaki kubä wäpi Simeon. Unitäŋo nanakiye ɲode; Jemuel, Jamin, Ohat, Jakin, Soha, Saul. (Saul uwä, Simeon webeni Kenan komeken nanik yäpuko unitä bäyaŋkuk.) ¹¹ Täŋ nanaki kubäwä wäpi Livai. Unitäŋo nanakiye ɲode; Geson, Kohat, Merari. ¹² Täŋ nanaki kubäwä wäpi Juda. Unitäŋo nanakiye ɲode; Era, Onan, Sela, Peres, Sera. (Era kenta Onan u Kenan komeken kumbumän.) Peres uwä nanakiyat Hesron, Hamul. ¹³ Täŋ nanaki kubäwä wäpi Isaka. Isaka täŋo nanakiye ɲode; Tola, Puva, Iop, Simron. ¹⁴ Täŋ nanaki kubäwä wäpi Sebulun, unitäŋo nanakiye ɲode; Seret, Elon, Jalel. ¹⁵ Nanakiye u Leatä Mesopotemia komeken

* 46:6-7: Apos 7:15

Jekopta bäyañ imiñkuk. Äperi kubä wäpi Daina kome ugän ahänjuk. Äperi nanakiye ba oraniye kuduhtagän 33 ude. Uwä Leatä bäyawani.

¹⁶ Eruk, Jekop webeni kubä wäpi Silpatä nanakiye bäyañkuko uwä ñode; Kubäwä Gat. Gat nanakiye Sefon, Hagi, Suni, Esbon, Eri, Arodi, Areli. ¹⁷ Täñ nanaki kubä Ase. Unitäño nanakiye ñode; Imna, Isva, Isvi, Beria. Äperi kubägän wäpi Sera. Beriawä nanakiyat Hebe kenta Malkiel. ¹⁸ Nanakiye oraniye uwä Silpatä tawañken ahänkuñ. Silpa uwä Lea täño watä piä webe, nani Labantä imiñkuko u. Nanakiye oraniye 16 ude ahänkuñ.

¹⁹ Täñpäkañ Jekop webeni Reseltä nanakiyat Josep kenta Benjamin bäyañkuk. ²⁰ * Joseptä Isip komeken webeni wäpi Asenat yäpmanirän nanakiyat Manase kenta Efraim bäyañkuk. Webeni uwä Potifera, Heliopilis kome täño bämop äma, unitäño äperi.

²¹ Täñ Benjamin täño nanakiye ñode; Bela, Beke, Asbel, Gera, Naman, Ehi, Ros, Mupim, Hupim, At. ²² Jekop webeni Reseltä nanak ude bäyañ imiñkuk. Nanakiye, oraniye 14 ude Reseltä tawañken nanik.

²³ Täñpäkañ Jekop webeni kubä wäpi Bilhatä nanakiye ñode bäyañkuk; Kubäwä Dan. Dan nanaki kubägän wäpi Husim. ²⁴ Täñ nanaki kubä Naptali. Unitäño nanakiye ñode; Jasel, Guni, Jese, Silem. ²⁵ Nanakiye oraniye 7 u Bilhatä tawañken nanik Jekopta biñam bäyawani. Bilha uwä Resel täño watä piä webe, nani Labantä imiñkuko u. ²⁶ Eruk ämawebe Jekoptä äbotken ahäwani Isip komeken kuñkuño u kuduhtagän 66 ude. (Nanakiye täño webeniye u nämo daniñkañ 66 ude ahänkuñ.) ²⁷ * Joseptä Isip komeken irirän nanak yarä ahänkumäno u bok daniñpäñ Jekop äboriye Isip komeken itkuño u 70 ude itkuñ.

Jekop Isip komeken päñku ahänjuk

²⁸⁻²⁹ Täñpäñ Jekoptä Gosen komeken kwa yänpäñ nanaki Juda intäjukun Josepken iwetpewän kuñkuk. Päñku Josep iweränkañ karis hostä wädäwani kubä tuñum täñpäñ uterak nani imagutta Gosen komeken kuñkuk. Josep päñku nani Jekop kañ-ahänpäñ bäyañ imiñpäñ kadäni käroni kot ibat itkuk. ³⁰ Konäm kot ibattäyon Jekoptä nanaki Josep iwetkuk; Eruk, inamka dapun gabänpäñ itan yän nadätat unita kumäkta pidäm täyat yäk.

³¹ Ude iwerirän Joseptä noriyekät nani pähap ñode yäwetkuk; Näk päñku Fero man ñode iwerayän; Notnaye ba nana täño äboriye Kenan komeken iranitä näkken äbäkañ. ³² Äbot uwä sipsipta watäni itkañ bulimakau piä bok täk täkañ. Yawakiye, tuñumi kuduhtagän yäpman äbuñ. Näk Fero man ude iwerayän yäk. ³³⁻³⁴ Unita nadäwut! Ferotä yän-tämagut päñku tepmanpäñ In ima piä täk täkañ? yän täwet yabänirän ñode kañ iwerut; Watä piä ämakaye nin nanak täpuriken sipsip yawakta watäni itkumänonitä it yäpman äbäkamän, oraniyetä täñpani udegän. In man ude iweräwä Ferotä nadäwän taräki täñirän kome gägäni kubä wäpi Gosen uken api tepmanpek. Isip naniktä piä ude täñpanita taräki nadäk täkañ unita yäk.

47

Jekoptä Fero ahän imiñkuk

¹ Eruk Joseptä man ude yäwet paotpänä Feroken kuñpäñ iwetkuk; Nana, notnaye, yawak ba tuñumi u kudup yäpmanpäñ Kenan komeni peñpeñ äbuño Gosen komeken itkañ yäk. ² Ude iwetkañ noriye 5 udepän Fero inamiken yepmanjuk. ³ Yepmanirän Ferotä Josep noriye ñode yäwet yabänjuk; E! In ima piä täk täkañ? Ude yäweränä yänkuñ; Watä piä ämakaye nin yawak sipsip watäni it tükamän, oraniyetä täñpani udegän yäk. ⁴ Nin kome ñoken itpän-nadäkta äbumän. Kenan komeninken nakta jop irit pähap ahänjukuko unita yawakninta ketem kubä nämo itkuñ. Unita gäkä nadän nimiñiri Gosen komeken api itne yäk.

⁵⁻⁶ Ude yäwänä Ferotä Josep iwetkuk; Nankakät notkaye gäkken täga äbuñ yäk. Nadätan? Isip kome pähap ño gäk ketka terak itak. Unita nankakät notkaye Gosen kome

* **46:20:** Stt 41:50-52 * **46:27:** Apos 7:14

tägaken yepmanpipāṅ itkot. Uken itkaṅ äbotkaye ukät nanik kubä äma nadäk-nadäk ikek u tänpäwä yepmanpipāṅ näkṅo yawaknayeta watäni kaṅ irän yäk.

⁷ Ferotä ude yäweränkaṅ Joseptä nani imagut yäpmāṅ Feroken kuṅkuk. Pāṅku ahāṅ imiṅpāṅ Jekoptä Fero kon man iwetkuk. ⁸ Kon man iweränä Ferotä iwet yabāṅkuk; Gäkṅo obaṅ jide? ⁹ Yäwänä Jekoptä iwetkuk; Kome terak ittāṅ kuṅatkuro uwä obaṅ 130 ude täreṅkuk. Kadäni keräpi u komi butewaki nitek itkut. Upāṅkaṅ nanaye oranayetä kome terak itpāṅ-nadäk kadäni käronji täṅkuṅo udegän nämo kaṅ-ahätat. ¹⁰ Ude yāṅpāṅ kon man iwetpeṅ kuṅkuk.

¹¹ Täṅpākaṅ Ferotä man yāṅkuko ude Joseptä noriyekät nanita Isip kome kukṅi inita biṅam yāniṅ kireṅkuk. Kome u tägagämān, Rameses yotpärare käda yepmanpān itkuṅ. ¹² Josep ude täṅpāṅ nani ba noriye ba noriye täṅo webeniye nanakiye yawakiyeta ketem yāmiṅkuk. Uwä nanakiye jide itkuṅo u terak ketem yāmiṅkuk.

Joseptä Isip kome watäni itkuk

¹³ Täṅpākaṅ komeni komeni nakta jop irit ahāṅtäṅ kuṅtäyon Isip kome ba Kenan kome mäheṅi bok, nakta bumta yeṅkuṅ. ¹⁴ Ude ahāṅirän ämawebe u naniktä äbä ketem gwäkita moneṅ peṅkuṅ. Peṅirä Joseptä moneṅ u kudup yäpmāṅpāṅ Ferotä yotken kubäkengän peṅkuk. ¹⁵ U punin terak, eruk Isip ba Kenan komeken moneṅ paotkuk. Moneṅ paorirän kome mäheṅtä äbāṅpāṅ Josep iwetkuṅ; Gäk ketem jop nimi. Ketem nämo nimiṅpāṅ nibāṅ äwaräkuk täṅjiri dapunkaken kumnayāṅ. Nintāṅo moneṅ kudup paotkuko ubayāṅ yäk.

¹⁶ Ude yäwäwä Joseptä yäwetkuk; Moneṅjin paoräwä yawakjiye kaṅ yäpmāṅ äbut! Yäpmāṅ äbāṅirä unita kowata ketem api tamet yäk. ¹⁷ Ude yāṅirän yawakiye ketem gwäkita yäpmāṅ äbuṅ. Hos, sipsip, meme, bulimakau, doṅki kuduptagän yäpmāṅ äbāṅirä kowata Joseptä ketem yāmiṅkuk. Ude täṅ yäpmāṅ kuṅtäko obaṅ u täreṅkuk. ¹⁸ Obaṅ u täreṅirän obaṅ äneṅi kubä keräp täṅirän Josepken äbāṅpāṅ iwetkuṅ; Ärowaninin, imata jop man gäwetne? Nin täṅo moneṅ kudup paotkuṅ, ba tom imaka, u gäka biṅamgän täṅ moreṅkuṅ. Unita ninin ba komenin ugānpāṅ täga ganiṅ kirene. ¹⁹ Täṅkaṅ injamkaken imata ninin ba komenin bok jop paotneṅ? Ude nämo! Gäk nin ba komenin suwaṅpāṅ ketem nimikaṅ komenin Ferotä inita biṅam täṅirän nininä Ferota watä piä kaṅ täṅ imina. Kumāṅpāṅ paoritna kometä jop päreko udeta ketem yeri nimiṅjiri yeri piṅpāṅ naṅpāṅ nämo api kumne.

²⁰ Ude iweräkaṅ Joseptä Isip kome kudup Ferota biṅam suwaṅkuk. Ketem kubä nämo irirän unita ämawebe Isip komeken nanik kuduptagän ini komeni komeni ketem gwäkita Ferota biṅam iniṅ kireṅkuṅ. ²¹ Ude täṅirä Joseptä Isip kome kukṅi kukṅi umude unude äma itkuṅo u kuduptagän Ferota watä piä täkta biṅam yämagutkuk. ²² Kome päke u suwaṅkaṅ bāmop äma täṅo kome ugānpāṅ nämo suwaṅkuk. Ferotä bāmop äma piäni gwäkita ketem yämik täṅkuko unita komeni nämo yäpuk.

²³ Ude täṅpāṅ Joseptä ämawebe ṅode yäwetkuk; Näk apiṅo injin ba komejin suwawapāṅ Ferota biṅam täkaṅ unita ketem yeri ṅo yäpmāṅ pāṅku piwut! yäk. ²⁴ Ketem piwāpāṅ bureni ahāṅirä äbot 5 ude kaṅ pewut. Eruk, ketem äbot 4 uwä in ba webejiye nanakjiyetä nakta ba yerita peṅkaṅ äbot kubäwä Ferota biṅam kaṅ pewut yäk. ²⁵ Ude yäweränä ämawebetä iwetkuṅ; Gäkä täṅkentāṅ nimiṅjiri nämo kumbumāṅo unita nibäwi tägawāpāṅ Fero täṅo watä piä kaṅ täna yäk.

²⁶ Ude täṅpāṅ Joseptä Isip kometa kädet ṅode pewän ahāṅkuko pen itak; Ketem piäken nanik äbot 5 ude peṅkaṅ äbot 4 piä mäheṅi inita biṅam. Täṅ äbot kubäwä Ferota biṅam. Täṅpākaṅ bāmop äma täṅo komewä Ferotä nämo suwaṅkuk.

Jekop täṅo kumäk-kumäk kadäni keräp täṅkuk

²⁷ Isrel ämatä Gosen kome mäheṅ ude täṅpāṅ irirä äperiye nanakiye mäyap ahāṅkuṅo udegän tuṅum ahāṅ bumbum täṅkuṅ. ²⁸ Täṅpākaṅ Jekop Gosen komeken obaṅ 17 it

yäpmän äronjirän iniken obañ 147 tärenjuk. ²⁹ * Eruk, kumäk-kumäk kadänini keräp tanjirän nanaki Josep yän-imagutpäñ ñode iwetkuk; Näka gäripi nadänpäñä orañ namiñpäñ ketka gäyeknaken penkañ gupna Isip komeken nämo api äneñpet yän yänkehäromtä. ³⁰ Isip nanik nämagut päñku nanaye oranaye äneñpani-kengän kañ nepmañ yäk. Yäwänä Joseptä iwetkuk; Yäyan ude api täñpet yäk. ³¹ Yäyan ude api täñpet yän iwerirän Jekoptä yänjuk; Man yäyan u bureni yänkehäromtä! yäk. Ude iweränä Joseptä yänkehäromtak man iwetkuk. Iwerän tärenjirän ähottaba injitañ gwäjiñ äpmonkañ Anutu iniñ oretkuk.

48

Jekoptä Josep nanakiyat kon man yäwetkuk

¹ It yäpmän äronjängän Josep manbiñam ñode iwetkuñ; Nanka käyäm täyak yäk. Ude iwerirä Joseptä nanakiyat Manase Efraim yämagurän yäpmän oranitä yotken kuñkuñ.

² Päñku ahäñirä äma kubätä Jekop iwetkuk; Nanaka äbätak yäk. Ude iwerirän nadän moreñ aku itkuk. ³ * Täñpäñ Josep iwetkuk; Nadätan? Anutu Kehäromi Mähemitä Lus yotpärare Kenan komeken bian ahän namiñpäñ ñode näwetkuk; ⁴ Näkä nadän gamiñjira äpetkaye nanakaye, äbekaye, orañkaye mäyap ahän bumbum api täneñ. Täñpäkañ gäk äma mäyap täño nani pähap täñjiri äbotkayeta kome ño yämiñjira inita biñam yäpmänpäñ kome ño mähemi api täneñ. Anututä ude näwetkuk. ⁵ Näk Isip komeken nämo äbänjira nanakayat Isip komeken ahänkumäno uwä näka biñam! yäk. Efraim, Manase uwä nanaknayat Ruben kenta Simeontä it namikamän ude itdenä yäwani yäk. ⁶ Täñ äpetkaye nanakaye mäden ahänayän täño unitä gäkñata biñam kañ täñput yäk. Mäden ahänayän täño uwä tuäni monäni yarä u wäpi terak kome mähemi api täneñ. ⁷ * Näk Mesopotemia komeken naniktä äbänjira Efrata yotpärare keräp tanjirän Kenan komekengän webena Reseltä kädet miñin kumbuk. Kumänjirän butewaki nadänpäñ äneñkut. (Apiñowä Efrata yotpärare u wäpi Betlehem yän iwet täkañ.)

⁸ Eruk Jekoptä Josep nanakiyat yabänpäñ iwet yabänjuk; Ai! Nanak ño netä täño? ⁹ Yäwänä Joseptä nani iwetkuk; Nanaknayat kome ño irira Anututä namiñkuko u yarä ñobayän yäk. Yäwänä Jekoptä yänjuk; Yepmañpi dubinaken äbänkañ kon man yäwera yäk. ¹⁰ Jekop tägawani täñjirän dapuri wañkuño unita oraniyat ket nämo yabänpäñ-nadänjuk. Ude täñkañ Joseptä nanakiyat orani dubiniken yepmañjirän bäyañ yämiñpäñ bumumiken yenjuk.

¹¹ Ude täñpäñ Josep ñode iwetkuk; Näk äneñi nämo api gabäwet yän nadänkuropän Anututä nadänjirän gäk nanakayatkät bok tabätat. ¹² Ude iwerirän Joseptä nanakiyat orani bakäniken nanik pudätpäñ yepmañpäñ irirän inami kome terak yäpän äpmonkuñ. ¹³ Ude täñpäñ Jekop kerä käpmäk käda nanaki monäni Efraim tenjuk. Täñpäñ kerä bure käda nanaki tuäni Manase tenjuk. ¹⁴ Joseptä ude yepmañjirän Jekoptä kerä bure käda tuäni Manase gwäkiken penañipäñ kerä kowat irepmirän kerä bure käda monäni Efraim gwäkiken penjuk. Penpäñ kerä käpmäk käda Manase gwäkiken penjuk. ¹⁵ Ude täñpäñ nanaki Josep kon man ñode iwetkuk;

Nana Aisak ba orana Abraham, Anututä yabän yäwarirän inamiken kuñatkumän. Anutu unitägän näka watäni itkukotä itak. Unitä nanak yarä ño kon täñ yämän.

¹⁶ Täñkañ Añero, komi butewaki mebäri mebäri uken nanikpäñ nämagutkuko unitä nanak yarä ño kon täñ yämiñjirän näkño wäpnatä yarä ñoniterak pat yäpmän kuyon, ba nana Aisak, orana Abraham unitäño wäpitä bok. Anututä nadän yämiñjirän nanak yarä ñonitä nanak wenbäyak täñjirän kome terak ahän bumbum kañ täñput.

¹⁷ Kon man ude yän paorirän nanitä kerä bure käda Efraim gwäkiken penjuk unita Joseptä kawän nämo tägawäpäñ nani kerä bure käda yäpmänkañ Efraim gwäkiken nanik Manase gwäkiken pewayän yäpuk. ¹⁸ Ude täñpäñ yänjuk; Nan! Ude nämo. Nanak ñonitä

* 47:29: Stt 49:29-32, 50:6 * 48:3: Stt 28:13-14 * 48:7: Stt 35:16-19

intājukun nanik unita ketka bure kāda ŋo tuā gwākiken pe! ¹⁹ Yāwānā Jekoptā Josep tāŋo man utpāŋ yāŋkuk; Nāk nadāwa tārewākaŋ ude tāyat yāk. Manase u āma wāpi biŋam ikek itpāŋ kuŋarirān oraniye māyap api ahāneŋ. Upāŋkaŋ monānitā irepmitpāŋ nanakiye oraniye āma ābot pāhap tāŋpāŋ api itneŋ. ²⁰* Ude yāŋpāŋ kepma ugān kon man āneŋi kubā ŋode yākgān tāŋkuk; Kāmi-kāmi Isrel āmawebetā āma kubā kon man iwerayāŋ nadāŋpāŋā ek wāpjek terak wohutpāŋ ŋode api yāneŋ; Anututā Efraim Manase tāŋkentāŋ yāmiŋkuko gāk udegān tāŋ gamiton! Jekoptā ude yāŋpāŋ monāni Efraim intājukun peŋpāŋ tuāni Manase māden teŋkuk.

²¹ Jekoptā ude tāŋpāŋ nanaki Josep ŋode iwetkuk; Nadātan? Nāk kumbayāŋ tāyat upāŋkaŋ Anututā gākkāt itpāŋ kāmiwā tāmagut yāpmāŋ orajiyetā kome kujatken āneŋi api kwek yāk. ²² Tāŋpākaŋ Amo āmawebe ābot dāpmāŋpāŋ yāwat kireŋpāŋ komeni wāpi Sekem yāyomāgatkuro u notkaye ātuta biŋam nāmo, gāka biŋam ganiŋ kiretat yāk.

49

Jekoptā nanakiye imaka kāmi ahāŋ yāmikta yāwetkuk

¹ Jekop nanakiye yāŋpābā kubākengān yepmaŋpāŋ imaka kāmi ahāŋ yāmayāŋ tāŋkuko u kudup ŋode yāwetkuk; ² Nanaknaye, in ket nadāwut! Nanjin nākā man tāwerayāŋ tāyat u yāpmāŋpāŋ nadāk-nadākjin-ken pekot. ³ Eruk, nanakna tuāna Ruben, gabāŋpāŋ kehāromtak tāyat! Nāk gubaŋi itkaŋ intājukun gāk bāyaŋkut. Bāyawakaŋ āmawebetā nabāŋirā nāk āma bureni kehāromina nitek ahāŋkut. Gākŋo kehāromikatā notkaye ātu yārepmit morek tāyak. ⁴ Upāŋkaŋ gākŋo irit kuŋat-kuŋat uwā umetā wakiinik tokātpāŋ pāna tāk tāyak udewani. Gāk nāka nāmo nadāŋ namiŋpāŋ watā webena kubā yāŋikŋatpāŋ dāpmon bok patkumāno unita nāk māyāk nadāŋkut. Mebāri unita gāk notkaye tāŋo intājukun āma nāmoinik api iren yāk. ⁵ Jekoptā Ruben man ude iwet moreŋpāŋ eruk nanakiyat Simeon kenta Livai ŋode yāwetkuk; Ek mebārijek kubāgān. Ek āmik tāŋo tuŋum yāpmāŋ kuŋatpāŋ āmik tāk tākamān. ⁶ Unita nāk ekkāt itpāŋ-nadāk penta tāga nāmo tāne yāk. Ek āma dāpmākta man yāŋpāŋ-nadāk tākamān unita. Ek kokwawak tāŋpāŋ āma bārāŋek dāpmāk tākamān. Ba gāripita tom pāriki jop-nadāŋ dāpmāŋ tokāt tākamān yāk. Kādet wakiwaki udewani tāk tākamān. ⁷ Ek kokwawak wakiinik nadāŋpāŋ tāŋpeŋ kuŋat tākamān unita injek terak bārāpi ŋode api kotadeŋ; Nākā ek ba nanak pewān ahānayāŋ tākaŋ u tāwat kireŋpewa pāŋku Isrel āma ābot ātu gānaŋ kubākubā api ittāŋ kuneŋ. Ābot kubāgān nāmo api itneŋ yāk.

⁸ Jekoptā man ude yāwetpāŋ nanaki Juda ŋode iwetkuk; Juda, notkayetā wāpka biŋam yāpmāŋ akuŋpāŋ punin api penēŋ yāk. Ba iwankayetā gutna yāŋkaŋ api tāŋburut tāneŋ. Tāŋirā gākāgān yepmāŋitpāŋ ureŋ tāŋpi kuk api tāŋpen. Gāk ude tāŋiri notkayetā api gwājiŋ āpmon gamineŋ yāk. ⁹* Gāk laion gubaŋi udewani. Laion u kepma tom dāpmāŋ naŋtāŋ kuŋattāŋgān kome bipmāŋirān āneŋi āyāŋutpeŋ dāpmon patpat bāgupken kuŋkaŋ parirān tom kubātā ābā tāga nāmo tāŋikŋareko udegān āmawebe kudup gāka api umuntak tāneŋ. ¹⁰ Juda, gākŋo ābotken nanik āma yabāŋ yāwat piā tākta api ahāŋ yāpmāŋ kuneŋ. Bureni, oraŋkaye ahānayāŋ tākaŋ unitā intājukun āma ude itkaŋ yabāŋ yāwat piā tāŋirā āma ābot komeni komenitā ābā gwājiŋ āpmon yāmiŋpāŋ tuŋum api buŋāt yāmik tāneŋ. ¹¹ Juda uwā wāpi biŋam ikek it tāyak. Unitāŋo wain piāni taŋi pāhap unita doŋkinatā bureni nāneŋ yāŋ yāŋpāŋ nadāwātāk nāmo tāŋkaŋ wain pāya terakgān topmāk tāyak. Ba āma jopitā tek umepāŋ ārut tākaŋ ude nāmo. Āma unitā moneŋ ikek unita wain umeniŋānpāŋ tek ārut tāyak. ¹² Umeta iwāwā wain umeniŋānpāŋ naŋtāyon dapuri gāmānek tāyak. Ba bulimakau nonoŋi tākāt pāŋ nak tāyak unita meni kujat kurāki pakiinik tāk tākaŋ. Bureni! Juda uwā jāwāri nāmo, āma ini pārik kubā api irek.

* 48:20: Hib 11:21 * 49:9: Nam 24:9; Rev 5:5

¹³ Eruk, Jekoptä Judata man ude yänpän nanaki Sebulun ñode iwetkuk; Sebulun, gäk gwägu tanj gägäniken api iren yäk. Kome irayän täyan u säkgämän, gäpe tanj tanjitä äbä täga itneñ yäk. Gwägu pomi terak gäkä irayän täyanken unitä pänku Saidon kome unitäño kome mäheми ude api iren yäk. ¹⁴ Ude yänpän nanaki Isaka ñode iwetkuk; Isaka, gäkäwä donki kehäromi kubä. Tunum bäräpi bäräpi mädeka terak penirä kädet kuñatta bitnänpän jop uken mañit itan yäk. ¹⁵ Upänkanj komeka ba irit bägup täga kubä kanpän piä täga tänpen. Äma täño watä piä äma ude api täk tänpen yän iwetkuk.

¹⁶ Jekoptä Isaka man ude iwetpän nanaki Dan ñode iwetkuk; Dan, gähäwä intäjukun ämatä itkanj ämawebe äbotkaye api yabän yäwaren, notkayetä iniken äboriye yabän yäwat täkanj ude yäk. ¹⁷ Nanakna, ude irayän täyan upänkanj gäk gämok komi kubä, kädet jämjam pärani ude api iren. Gämok jämjam irirä hos kubätä äbänä mämekiken inpewän hostä kikäntpän äma uterak mañirani u api kwarut mañpän kunen. Gäk udewani yäk.

¹⁸ Jekoptä man ude yän morenpän ñode yänkuk; Yawe, gäkño täñkentäk piä kehäromi nitek ahäwayän täko unita itsämängtat! yäk. ¹⁹ Eruk ude yänpän nanaki Gat ñode iwetkuk; Kadäni ätuken kubo äma ätutä gäk ba äbotkayekät ämik api pewä ahäk tänen yäk. Upänkanj in kehärom tanpän api yäwat kirek tänen yäk.

²⁰ Ude yänpän yänkuk; Nanakna Ase, gähäwä kome tägaken itkanj piä tänpayän täyan u ketem tägatäga ahän bumbum api tänen yäk. Ketem ahänayän täkanj uwä säkgämän, äma wäpi nitektä yabängärip tänpän api nak tänen yäk.

²¹ Ude yänpän nanaki Naptali iwetkuk; Gäk meme ägwäri bumik. Uwä iniken gäripi terak kuñatkanj nanak säkgämän bäyak täkanj udewani yäk.

²² Jekop ude yänpän eruk nanaki Josep ñode iwetkuk; Josep, gäk wain päya täga mujipi bumta pewä wädäk täkanj udewani yäk. Päya uwä ume gägäniken itkanj kubirigän äronirän momitä bumta irin wädäk täyak. ²³ Gäk ittänj kuñariri äma komi gäka kokwawak nadänpän gabän ahänpän äpatä gamnen yäk. ²⁴ Täñirä gäkä ehutpän äpa gwäjinpän pära nämo api yamben yäk. Ketka kujat kehäromi tänpayän täko uwä nanka Jekop täño Anutu kehäromi mäheми, unitä täñkentän gaminirän kehäromi nitek api iren yäk. Anutu uwä Isrel täño Watä Pähap ba Isrel täño Mobä Kujat, unitäño kehäromitä api täñkentän gamek yäk. ²⁵ Bureni, nanka täño Anutu unitägän täñkentän gamik täyak. Anutu kehäromi mäheми uwä iron mebäri mebäri ñode pewän ahän gamik täkanj; Iwän punin nanik ba ume kome gänañ nanik, ba nanakaye mäyap, ba yawakaye imaka mäyap. Iron ude pewän ahän gamik täkanj. ²⁶ Nanka näkño kon man terak iron ahän gamayän täyak uwä buñät yäpmän ärok täyon pom biani biani u kanj yärepmirän. Ba iron u imaka säkgämän oranayetä bian yäpuño u imaka, kanj yärepmirän yäk. Tänpän Josep, gäk yäpmän daniñpän notkaye yärepmitpän wäpka biñam ikek itan unita iron pähap yäyat ño gäka terak kanj äron morewut yäk.

²⁷ Jekoptä Josep man ude iwetpän nanaki Benjamin ñode iwetkuk; Gäk anj komi tom däpmänpän nänpäni kubä udewani yäk. Tamimañä tom ätu däpmänpän pengän kudup nak täyak. Tänpän bipäda ätu däpmänpän nanñan ätu däkuñta pek täyak.

²⁸ Eruk, Jekop täño nanakiye uwä ini äbot-äbot ittänj kuñkuño u Isrel kome täño äma äbot 12 udetä itkuñ. Jekop nanakiye 12 u kubäkubä täño mebäriniye yabänpän-nadäk tänpän uterakgän kon man yäwetkuko u äbä täretak ño.

Jekop kumbänpän äneñkuño unitäño manbiñam

²⁹⁻³⁰ * Jekop nanakiye man ude yäwet paotpänä ini kumäkta manbiñam ñode yäwetkuk; Näk kumbani notnayetä itkanjen u kukta keräp täyak yän nadätat. Näk kumähira kome nanaye oranaye äneñkuñken kanj äneñput yäk. Kome u Kenan komeken, kome täpuri wäpi Makpela, Mamre kome edap abani käda uken itak yäk. U äma Hit nanik wäpi Efron unitäño piä tobät gägäniken itak, kome orana Abrahamtä ini ba äboriye äneñta

* **49:29-30:** Stt 23:3-20

suwanjukko u yäk. ³¹* Kome uken äbekna orana Abraham yanäpi äneñkuñ. Täñpäñ meñna nana Aisak yanäpi pähap u imaka ugän äneñkuñ. Webena Lea imaka u äneñkut yäk. ³² Kome ba awañ uwä Abrahamtä Hit nanik täñopäñ suwanjuk. Näk u kañ äneñput. ³³* Eruk Jekop nanakiye man ude yäwet moreñpäñ patpäñä eruk kuroñi mugwäjinpäñ waki kumbuk.

50

¹ Eruk nani kumbuko parirän Josep nani bäyañ iminpäñ konäm butewaki täñpäñ inamiken injuk. ² Ude täñpäñ itkañ eruk mäden Josep nani täño komegup bäräñeñ nämo parañpäñ kehäromigän pen irekta yäñpäñ Isip täño äma nadäwani ätu ñode yäwetkuk; In imaka käbäñi säkgämän nitek u yäpmäñ päbä nana gupi terak ño kañ ärut imut yäk. ³ Ude yäweränä äma u Isip äma ätutä kumäñirä tak täñkuño u Jekoptä kumbänä udegän gupiken ärut imik täñ yäpmäñ kuñ irirä kepma 40 ude täreñkuk. Eruk ude täñ moreñpäñ Isip nanik ämawebe Jekopta konäm butewaki täñ yäpmäñ kuñirä kepma 70 ude täreñkuk.

⁴ Konäm butewaki täñ yäpmäñ kwä täreñirän Joseptä Fero täño watä piä ämaniye ñode yäwetkuk; In näka gäripi nadäkañ u täñpäwä man yäyat ño yäpmäñ päñku Fero ñode iwerut; ⁵* Nana täño kumäk-kumäki kadäni keräp tañirän man kehäromi kubä ñode näweränpäñ yäñkehärom tañkut; Näkä kumbawä Kenan komeken kome muni kubä näkña kumäñira äneneñta suwanjukten ukengän kañ äneñ yäk. Nana ude näwetkuko unita Fero gäk nepmañpi päñku nana kome uken äneñkañ äneñi äyänutpeñ ño api äbet yäk.

⁶ Ude yäñirän Ferotä nadänpäñ kowata man Josepken ñode tewän kuñkuk; Gäk päñku nankatä man gäwerirän yäñkehärom tañkuno udegän täñkañ äneñi kañ äbi yäk. ⁷ Ude iwerirän Josep päñku nani Kenan kome uken äneñkuk. Jekop änekta kuñkuño u Fero täño äma wäpi nitek ba äma ekäni ekäni ba Isip kome täño intäjukun äma kuduptagän Josepkät bok kuñkuñ. ⁸ Josep webeni nanakiye ba noriye kuduptagän ba Jekop täño äboriye kuduptagän kuñkuñ. Ironi täpuri täpuri ukät sipsip, bulimakau unitägän Gosen kome uken itkuñ. ⁹ Täñä äma ätu karis hostä wädäwani uterak ba hos terak Josepkät penta kuñkuñ. Äma äbot kuñkuño u kubägän nämo. Ämawebe bumta akuñ kireñkañ Jekop änekta kuñkuñ.

¹⁰ Eruk kuñtängän Atat kome wit gupi tätuwani bägupken Jodan ume ani kukni udude uken ahänkuñ. Eruk uken ahänpäñä konäm butewaki pähap täñkuñ. Ude täñpäñ itkañ Josep u täñbute-bute täñpäñ konäm butewaki täñ yäpmäñ kuñirän kepma 7 ude täreñkuk. ¹¹ Konäm butewaki täñ irirä Kenan ämawebetä yabänpäñ man ñode yänkuñ; U yabäwut! Isip naniktä konäm butewaki tañi pähap, kadäni karoni täñ yäpmäñ äbäkañ yäk. Ude yänkuño unita kome u wäpi Abel-Misraim yän yäk takañ. Wäpi u mebäri Isip nanik täño butewaki pähap.

¹²⁻¹³* Jekop nanakiye ude täñkuño uwä nani täño man buraminpäñ Kenan kome uken äneñkuñ. Kome nani äneñkuñken u wäpi Makpela, Mamre kome dubiniken, kome Abrahamtä bian äma kubä Hit nanik wäpi Efron unita moneñ iminpäñ kome u inita yäpukken u. ¹⁴ Täñpäkañ Josep nani Jekop u äneñpäñ yejämänpäñ peñkañ mäden nanakiye, noriye, wanoriye, piä ämaniye bok kuñkuño u kudup äneñi äyänutpeñ Isip komeken kuñkuñ.

Norietä Josepta umuntañkuñ

¹⁵ Eruk nani äneñpeñ äbä komeniken itkañ norietä yänkuñ; Eruk apiño jide itkamän? Josep ninta kokwawak pen nadänpäñ yäwänäku imaka goret täñ iminikumäño unita kowata udegän täñ nimittek yäk. ¹⁶ Ude yänpäñ man ñode pewä yäpmäñ Josepken kuñkuk; Kadäni nanka nämo kumäñkañ man ñode niwetkuk; ¹⁷ In goret täñkuñ. Notjinpak Josepta waki täñ iminkuño unita Josepken päñku ñode iwerut; Ninä waki täñ gaminikumäño unita

* 49:31: Stt 25:9-10, 35:29 * 49:33: Apos 7:15 * 50:5: Stt 47:29-31 * 50:12-13: Apos 7:16

kowata nämo täñ nimen. Momi täñkumäño u peñ nimisi yäk. Unita Josep, nin nanka täño Anutu unitäño piä ämaniyetä ñode gäwetkamäñ; Nantä man ude niwetkuko unita butewaki nadäñ nimiñpäñ mominin nämo yäpmäñ kuñaren yäk. Yäñirä Joseptä nadäñpäñ konäm kotkuk.

¹⁸ Josep ude täñirän noriye dubiniken äbäñpäñ inami yäpä äpmonpäñ patkañ ñode iwetkuñ; Nin apiño gäkño watä piä äma ude itkamäñ yäk. ¹⁹ Yäñirä Joseptä yäwetkuk; In näka umuntäñtawä yäk. Näk Anutu täño bägup yäpmäñpäñ Anutu bumik täga nämo iret. ²⁰ In bian näk yäpäwakta man yäñpäñ-nadäk täñkuño upäñkañ Anututä waki u yäpmäñ äyänutpäñ imaka täga kubä ñode pewän ahäñkuk; Ämawebe mäyaptä nakta jop itpäñ kumnañi upäñkañ Anututä intäño waki yäpmäñ äyänutpäñ näkä terak täñkentäk pähap pewän ahäñirän näkä in täñkentäñ tamitat ño. ²¹ Unita in nadäwätäk täñtawä. Näk täñkentäñ tamiñira in ba nanakjiye täga api itneñ yäk. Josep noriye man säkgämän ude yäwettäyon noriye umun pähap nadäñkuño u paotkuk.

Josep kumbuko unitäño manbiñam

²² Eruk Josep täño kumäk-kumäki kadäni keräp täñirän Jekop täño äboriye ukät Isip kome it yäpmäñ kuñirän obañ 110 täreñirän kumbuk. Unitäño manbiñam ñode; ²³ Josep nämo kumäñkañ nanaki monäni wäpi Efraim unitäño nanakiye oraniye yabäñkuk. Ba kodak irirän nanaki tuäni wäpi Manase unitä nanaki kubä wäpi Maki bäyañkuk. Eruk Maki unitäño nanakiye ahäñirä Joseptä inita iwoyäñpäñ watäni it yämiñkuk.

²⁴ Eruk Joseptä kumbayäñ nadäñkañ noriye yäñpäbä yepmañpäñ ñode yäwetkuk; Eruk näk kumbayäñ täropäñkañ Anututä ini inta watä api it tamek yäk. Täñpäñ in yäñ-täkñat yäpmäñ kome ño kakätäñpeñ kome kubäken api tepmañpek. Kome u Anututä Abraham, Aisak kenta Jekopta bureni api tamet yäñ yäwetkukken u api yäñ-täkñat päñku api tepmañpek yäk. ²⁵ * Man ude yäñpäñ noriye ñode yäwetkuk; In ñode täñtawä yäñkehärom tawut. Anututä tämagurirän Isip kome ño peñpeñ kunayäñ täñpäñä näk kumbayäñ täro u näkño kujatna imaka, yäpmäñkañ kañ kut yäk. Ude yäwerirän yäñkehärom täñkuñ.

²⁶ Täñpäkañ Josep obañ 110 täreñirän Isip komeken kumbuk. Kumbänkañ Isip nanik täño äma nadäwani ätutä komegup nämo parawekta imaka käbäñi täga nitek gupi terak ärutkañ bokis gänañ peñpäñ äneñkuñ.

* 50:25: Kis 13:19; Jos 24:32; Hib 11:22

(Kisim Bek)
Yämagurani
Anututä ämawebeniye Isip komi piäken nanik imagutkuko
unitäno manbiñam

3

Yämagurani 3:1-15

Yawetä Moses epän man iwetkuk

¹ Mosestä yepmani wäpi Jetro, unitäno yawakiyeta watä it yämik täñkukonik. Jetro uwä Midian nanik täno bämop äma. Tänpäkañ kepma kubäta yawak kome kawuki kukñi udude yän-yäkñat yäpmän päñku Yawe täno pom, wäpi Horep u ahäñkuk. ²* Ahänpän irirän Yawe täno aņero päya keräpi pähämi gänañ itkañ kädap mebet ude ahäñ imiñkuk. Ude ahäñ imiñirän Mosestä kañkuk; Päya u mebet abukopän nämo ijiputkuk. ³ Ude kañpän ñode nadäñkuk; Inide kubä ahatak yäk. Päñku imata nämo ijiputak yän kañpän nadäwa yäk.

⁴ Ude yänpän imaka u kañpän nadäka kuñkuk. Kwänä Yawetä kañpän päya u pähämi gänañ naniktä Mosesta gera ñode yäñkuk; Moses! Ude yänirän Mosestä yäñkuk; Näk ño yäk. ⁵ Ude yäwänkañ Yawetä iwetkuk; Tuän äbeno! Kome itanken u kudupi unita kuronka ärärani yänopmänpän pe yäk. ⁶ Ude yänpän ñode iwetgän täñkuk; Näk nanka täno Anutu, Abraham, Aisak, Jekop täno Anutu yäk. Ude yäwänä Mosestä Yawe kakta umuntañpän injami dapun täñpipiñkuk.

⁷ Tänpänkañ Yawetä ñode yäñkuk; Äma äbotnaye Isip komeken butewaki terak itkañ u yabänpän-nadäñkut yäk. Isip naniktä komi epän yämiñirä konäm butewaki terak gera yänirä nadänpän komi nadäkañ unita nadäwätäk täyat yäk. ⁸ Unita Isip äma keriken nanik yämagut yäpmän päñku kome säkgämäninik, gakñi tañi nikekken yepmakta äpätat ño yäk. Kome uken yepmañpayän täyat uwä Kenan, Hit, Amo, Peres, Hivi ba Jebus äbot unitäno kome yäk. ⁹ Nadätan? Ñowä Isrel äbot unitäno konäm butewaki nadänpän Isip ämatä waki täñ yämik täkañ u käyat. ¹⁰ Unita gäk akumañ ku. Isrel ämawebenaye, näkño äbot u Isip komeken nanik yän-yäkñat yäpmän äbäka Feroken ku yän peñ gäwetat.

¹¹ Anututä ude iweränä Moses ñode iwetkuk; Täga nämo yäk. Näk ñodewanitä jide tänpän Feroken päñku Isrel ämawebe Isip komeken nanik yän-yäkñat yäpmän äbet? ¹² Yäwänä Anututä iwetkuk; Näk gäkkät api itde yäk. Tänpäkañ imaka ñode ahänirän kañpän Anutu näkña gepmañpa kuyan yän api nadäwen; Gäkä Isrel ämawebe Isip komeken nanik yän-yäkñat yäpmän pom ñoken äbä itkañ Anutu näk api naniñ oretneñ.

¹³* Anututä ude yäwänä Mosestä ñode iwetkuk; Upänkañ näkä päñku Isrel ämawebeken ahänpän Nanjiye täno Anututä peñ näwet-pewän äbätat yän yäwerayän täro uwä ñode käwep api näwetneñ; Eruk niwet! Anutu u wäpi netä? Ude yänirä jide api yäweret? ¹⁴* Yäwänä Anututä iwetkuk; Näk ITKURONITÄ ITAT. Unita Isrel äbot ñode kañ yäwet; Wäpi Näk ITAT unitä inken näwet-pewän äbätat. ¹⁵ Ude yänpän ñode iwetgän täñkuk; Gäk päñku Isrel ämawebe ño kañ yäwet; Yawe, Abraham täno Anutu, Aisak täno Anutu ba Jekop täno Anutu unitä inken näwet-pewän äbätat. Wäpna Yawe uwä wäpna tärek-täreki nämo api irek. Äbot kodakitä kodaki wäpna Yawe u pen api yän yäpmän kunen.

* **3:2:** Apos 7:30-34 * **3:13:** Kis 6:2-3 * **3:14:** Rev 1:4,8

6

Yämagurani 6:1-13

Anututä ämawebeniye komi piäken nanik yämagutta yänjuk

¹ Tännpäkañ Yawetä Moses ñode iwetkuk; Eruk, Isip nanik täño intäjukun ämata jide täñ imayän nadätat u täñjira api käwen. Näknaken kehäromina terak intäjukun äma u täñpewa Isrel ämawebenaye yabä kätännpewän api kuneñ. Bureni, u komi mebäri mebäri terak peñ iwerira täwat kireñpewän Isip kome peñpeñ api kuneñ. ² * Ude yännpäñ Anututä Moses ñode iwetgän täñkuk; Nadätan? Näk Yawe. ³ Näkä orajiye Abraham, Aisak, Jekop uken ahän yämiñjira Anutu kehäromi mähemi yän nabännpäñ-nadäk täñkuñonik. Tännpäkañ wäpna kudupi Yawe uwä nämo yäwet täñkuronik. ⁴ Tännkäñ orajiye ukät topmäk-topmäk täñpäñ Kanan kome, äma äbani ude itkuño u inita biñam yäniñ kirekta yänkehärom täñkut. ⁵ Tännpäkañ Isip naniktä Isrel ämawebe komi piäken yepmanppäpäñ itkañ yänkähän-kähän yänkuño unita nadän yämiñpäñ topmäk-topmäk orajiyekät täñkuro u juku piñkut. ⁶ Unita Moses, gäkä Isrel ämawebe manna ño kañ yäwet; Näk Yawe. Näk Isip komeken nanik tämagutpäñ unitä komi bäräpi tamik täkañ u gänañ nanik ketärenpäñ tepmanpa api kuneñ. Tännpäkañ jop nämo api tämaguret. Nämo, kehäromina terak Isip ämawebeta komi mebäri kubä yämiñkañ in api tämaguret. ⁷ Ude täñkañ in täñpewa näknaken ämawebenaye ude irirä näkña Anutujin api iret. Ude täñjira api nadäneñ; Yawe Anutunin ñowä Isip kome komi piäken nanik yän-nimagurani u yän api nadäwä täreneñ. ⁸ Ude täñkañ yän-täknat yäpmän kome, orajiye Abraham, Aisak, Jekopta yämikta yänkehärom täñkutken kuñkañ kome u injinta biñam api taniñ kirewet. Yawe näkä ude yänkehärom täyat. ⁹ Tännpäkañ Mosestä man u Isrel ämawebe yäweränkañ upänkañ nämo nadän imiñkuñ. Imata, Isip kome itkañ komi piä mebäri kubä täk täñkuño unitä nadäk-nadäki täñkuräk täñpäñ peñkuk.

¹⁰ Tännpäñ Yawetä Moses ñode iwetgän täñkuk; ¹¹ Gäk päñku Isip nanik täño intäjukun äma u ñode kañ iwet; Fero, gäk Isrel ämawebe yabäkätän-pewi komeka ño peñpeñ kut! yän kañ iwet. ¹² Ude iweränä Mosestä iwetkuk; Täga yäyan. Upänkañ näk mena bäräpi. Isrel ämawebe näkño man nämo nadän namik täkañ upän Isip täño intäjukun äma u iwerawä näkño manna jide ude nadäwek? ¹³ Mosestä Yawe ude iweränkañ upänkañ Yawetä Moses kenta Aron ñode peñ yäwetkuk; Ek Isrel ämawebe ba Isip nanik täño intäjukun ämaken kuñkañ Isrel ämawebe Isip komeken nanik yämagut yäpmän äpämañ kañ kun yäk.

12

Yämagurani 12:1-14

Pasova orekirit yäput-pekpek täño mebäri ño

¹ * Isip kome irirän Yawetä Moses kenta Aron ñode yäwetkuk; ² Komepak itkañ ñowä obañ kodaki kodaki täño yäput-pekpek komepak ude api irek.

³ Unita Isrel ämawebe kuduptagän jukuman ñode yäwerun; Komepak ñonitänjo kepma 10 uken äma kubäkubä ini nädamiñi-nani inita iwoyännpäñ sipsip nanaki kubäkubä kañ yäput. ⁴ Täñ nädamiñi-nani kubätä tom u niningän täga nämo nañ paotne yän nadännpäñä eruk nädamiñi-nani ätu dubiniken irani yämaguräkañ ukät bok täñjiron täñpäñ kañ nañput. Nädamiñi-nani iniken namba terak ba ini kubäkubä täga nänäñi uterak kañ täñjiron täñpäñ nañirä kañ paorän. ⁵ Sipsip ba meme u tägagän. Täñ u kubä iwoyänayän täkañ uwä ämani, obañ kubä tärewani, gupi kuräki, paräm-paräm nitek nämo. ⁶ Eruk tom u watäni it yäpmän kuñirä komepak unitänjo kepma 14 uken kome bipayän täñjirän Isrel äbot kudup äbännpäñ tom u kañ däpmän yäpmän kut. ⁷ Ude täñkañ nägäri ätu yäpmännpäñ yot itpäñ tom nänayän täño unitänjo yäma kukñi kukñikät gwäkiken kañ ärurut.

* 6:2: Stt 17:1, 28:3, 35:11; Kis 3:13-15 * 12:1: Wkp 23:5; Nam 9:1-5, 28:16; Lo 16:1-2

⁸ Eruk bipani ugän tom u kädäpken ijinķaņ kārāga yiskät nämo awähurani ba tokän jägämi ukät kaņ naņput. ⁹ Tom tohari kodaki ba käbotken ijiwani uwä nämo näneņ. Nämo, tom u kumän ikek kädäpken ijinpän näneņ, gwäki, keru kuroņi ba koki täpun-täpun u kudup ijinpän naņ paotneņ. ¹⁰ Naņkaņ ätu däkumta nämo penēņ. Naņpän ätu pewä itneņo uwä kome yäneņirän kädäpken kudup pewä pänku ijinpän jin paotneņ. ¹¹ Äņnak-äņnak uwä näkä in tärepmiņpän Isip nanik dāpayän täyat unitäņo äņnak-äņnak. Unita tom u näna yänpänä ämetpeņ kukta pidäm taņpän tuņum ñode täņput; Tek yamänpän kuroņjin ärärani täņkaņ ähottaba ketjinken kaņ inirut. Ude täņkaņ tom u bäräneņ kaņ naņ paorut.

¹² Ude täņirä bipani ugän näkä Isip kome päke u kuņkaņ ämani nanak intäjukun ahäwani, äma täņo ba tom täņo bok kudup dāpmän morewayän. Ude täņpayän täyat uwä Yawe näkņa kuņatkaņ Isip nanik täņo anutu jopi-jopi kudup yäratpän yepmaņpayän. ¹³ Täņpäkaņ nägät yäma terak ärutnayän täkaņ uwä näkä ñode kaņpän nadäkta; Isrel nanik yot ño gänaņ itkaņ. Nägät ude yabänpänä yot u yärepmiņpän Isip nanikgänpän täņpa wawäkaņ in tepmaņpa säkgämän itnayän. ¹⁴* Unita kepma uwä Yawe näkä piä taņi jide täņ tamiņkuro unita juku piņpän naniņ oretta orekirit kepma kubä api irek. Intäņo yeri ahänpän ahäk täņ yäpmän kunayän täkaņ unitä orekirit kadäni uwä kaņpän nadänpän piä jide täņkuro u pen api juku pik täneņ.

15

Yämagurani 15:1-11

Moses täņo oretoret kap

- ¹* Täņpäkaņ Moseskät Isrel ämawebe äbottä Yawe iniņoret kap ñode teņkuņ; Wisikinik! Yawe uwä ämikken intäjukuninik itkuko unita kap teņ imina! Unitä Isip nanik täņo komi ämakät unitäņo hos gwägu gänaņ yäpmän äreyänpewän äpmonkuņ.
- ²* Yawe uwä näkņo kehäromina. Uwä iwan keru terak nanik nämagutkuk. Unita juku piņpän oretoret täņpän kap tek täyat. Bureni, uwä nana täņo Anutuni, ba näkņo Anutuna unita iniņ oretpän wäpi yäpmän akuwa!
- ³ Yawe uwä äma komi. Wäpi uwä Yawe.
- ⁴ Uwä Fero täņo komi ämaniyekät karis uterak ämik täņtäņ kuņatkuņo u bok gwägu gänaņ yäpmän äreyänpewän äpmonkuņ. Täņkentäkiye tägatäga u imaka, ume naņpän kumbuņ.
- ⁵ Kumänpän mobä ude, baninik umu äpmonpäkaņ gwägutä uwäk täņpän itkuk.
- ⁶ Bureni Yawe, ketka bure käda kehäromi nikektä iwan dāpmän imäriri käna inide kubä täņkuk.
- ⁷ Gäkä äma iwan täņ gamiņkuņo u kehäromika pähap yäwoņärenpän yeņtäņpi kuņkuņ. Iwankayewä tepäraņ ijin paot täkaņ ude gäkņo kokwawak kädäp mebet udewanitä ijin paotpän abunigän peņkuk.
- ⁸ Täņpän gäk kokwawakka täņo woņ taņi pähap piän iwariri gwägu tokneņ yäpmän äronpän yewa ude kukņi kukņi äro kehärom taņpän itkuk.
- ⁹ Täņpäkaņ iwankayetä siwani yänkaņ ñode yänkuņ; Yawat kireņkä yärepmiņpän api dāpne yäk. Dāpmänpän unitäņo tuņumi yäpmän daniņpän nininta yäpmänitna täpuri kubä nämo api irek yäk. Wisikinik! Päip wädänpän madän jukut-jukut täņitna api paotneņ yäk.

* **12:14:** Kis 23:15, 34:18; Wkp 23:6-8; Nam 28:17-25; Lo 16:3-8 * **15:1:** Rev 15:3 * **15:2:** Sam 118:14; Ais 12:2

- 10 Ude yänkuŋo upänkaŋ Yawe gäkä piän yäwariri gwägu gänaŋ äpmon morewäkaŋ gwägutä kudup uwäk täŋkuk. Däpmänjiri ain kujat ude gwägu gänaŋ kudup baninik umu äpmonkuŋ.
- 11 Unita Yawe, anutu jopi bämopiken gäk udewani kubä nämoinik itak. Gäk kudupi ärowaniinik. Gäkŋo penyänjekka uwä inipärik kubä. Kudän kudupi täk täyan uwä kubätä udegän täga tänaŋi nämö!

16

Yämagurani 16:1-15

Isrel ämawebetä ketemta yänjapirkuŋ

¹ Isrel äbot päke u kuduŋtagän Elim kome penpen kuŋtängän kome jopi kubä wäpi Sen ahänkuŋ. Sen uwä Elim Sinai kome u bämopiken. U Isip penpen äbuŋo komepak 2 kepma 15 täreŋirän Sen kome u ahänkuŋ. ² Kome jopi uken ahänpänjä ämawebe äbot päke u Moses kenta Aronken ketemta yänpän yänarahutpän ŋode yäwetkuŋ; ³ Nin ŋode nadäkamän; Yawetä Isip komeken itkumänken ugän nidäpuko uyaku! Bian Isip itkumänŋo uwä tom ketem nininken gärip terak ijinpän nak täŋkumänŋonik yäk. Tänpäkaŋ ektä nin kudup nakta tänpä wawäpän kaŋ kumbut yän nadänpän kome jopi ketemi nämoken ŋo yännikŋat yäpmän äbumän ba?

^{4*} Ude yänjirä nadänpän Yawetä Moses ŋode iwetkuk; Isrel ämawebe ŋode yäwet; Kunum gänaŋ nanik ketem tänpewa iwän ude api maŋ tamineŋ. Maŋjirä kepma kubäkubä ämawebe ini-ini pänku kepma kubä unitänogän kaŋ yäpmäk täŋput. Kädet ude terak tänpän-yabänjira ämawebe u näkŋo man u buramiŋpän api iwatneŋ ba nämö? ⁵ Täŋkaŋ kepma 1tä pänku 5 ude täntän kuŋtängän kepma 6 ukenä kepma yarä täŋo biŋam kaŋ yäpmäk täŋput yäk.

⁶ Eruk ude yäwänä Moses kenta Arontä Isrel ämawebe kudup ŋode yäwetkumän; Apiŋo bipäda ŋode api kaŋpän nadäneŋ; Yawetä ini Isip nanik tämagut yäpmän äbuk. ⁷ Täŋ kwep tamimaŋä Yawe täŋo penyänjek pähap, kehäromi nitek api käneŋ. U yänkubit-kubit man iwetkuŋo u nadatak. Bureni, nekpän nämö niwetkuŋ, Yawe inipän iwetkuŋ. Nekä unitäŋo man buramik ämaniyatgän. ⁸ Ude yänpän Mosestä äneŋi ŋode yäwetgän täŋkuk; Yawetä yänkubit-kubit manjin nadän tamiko unita ini tom bipäda-bipäda tamiŋkaŋ tami tamiwä ketem injinken gärip terak näneŋta api tamik täŋpek. Nadäkaŋ? Äma jopi nekken yänkubit-kubit yäkaŋ uwä Yawetä inita täŋ imik täkaŋ. ⁹ Ude yäwetpän Mosestä Aron iwetkuk; Yawetä äma äbot päke ŋonitäŋo yänkubit-kubiri nadatak unita yänpewi äbä Yawe ini inamiken kubäkengän irut.

¹⁰ Eruk Aron Mosestä iwetkuko udegän ämawebe yäwerän äyänutpän kome jopiken dapun tänpän kaŋkuŋ; Yawe täŋo penyänjeki pähap pit kubägän gubam terak ahänjirän.

¹¹ Ahänpän Yawetä Moses ŋode iwetkuk; ¹² Ämawebe ŋonitäŋo yänkubit-kubiri uku nadän yämüt. Unita ŋode yäwet; Bipäda-bipäda tom api näneŋ. Täŋ tami tamiwä ketem iniken gärip terak api yäpmänpän nak täneŋ. Ude täŋkaŋ mebäri ŋode uwä api nadawä tumneŋ; Näk uwä Yawe Anutuni bureni.

¹³ Eruk bipädawä barak täpuri täpuri kome itkuŋken ugän tokneŋpän yejämänpän kämän patkuŋ. Täŋ tamiwä guk näburum kome itkuŋken u itkuŋ. ¹⁴ Tänpäkaŋ guk näburum unitä keke yänjiräwä komenita imaka kubä ketem kokok-kokok bumik unitä pat yäpmän kuŋkuŋ. ^{15*} Parirä Isrel ämawebetä yabänpänjä mebäri nämö nadänkuŋo unita ini-tägän näwetgäwet tänpän yänkuŋ; U imatäken? Ude yänjirä Mosestä yäwetkuk; U ketem, Yawetä ini intä nakta tamitak yäk.

* 16:4: Jon 6:31 * 16:15: 1Ko 10:3

19

Yämagurani 19:1-25

Isrel ämawebe Sinai pom gämoriken äbä itkuḡ

¹⁻² Eruk Isip kome penḡen äbäñirä komepak 3 täñkuko unitäño kepma intäjukunkeä Isrel ämawebe Refidim kome penḡen Sinai pom ukäda kome kawukiken päbä Sinai pom gämoriken yottaba täñpän itkuḡ. ³ Täñirä Moses Anutukät man yänḡpän-nadäk täda yänḡpän pom u äronḡkuk.

Yawe pom uterak itkaḡ Mosesta gera terak ḡode iwetkuk; Jekop täño oraniye, Isrel äbot u ḡode kaḡ yäwet; ⁴ Yawetä ḡode yäyak; Isip ämawebeta kudän jide täḡ yämiñira kaḡpän nadänkuḡo u nadäkaḡ. Ba siän tañi tañitä nanaki piri terak kotaḡ yäpmän kuḡat täkaḡ ude in watä säkgämän it tamiñpän Isip kome uken nanik yän-täkḡat yäpmän näkḡa dubinaken äbä tepmaḡkuro u imaka, nadäkaḡ. ⁵ * * Unita in apiño näkḡo topmäk-topmäk manna u kehäromi inḡitpän iwat täkaḡ u täñpawä näkḡata iwoyäwani ämawebenaye äbot ude api itneḡ. Kome pähap päke u uwä näkḡogän upänkaḡ u bämopiken inä näkḡaken äbotinik api itneḡ. ⁶ * Ba inä kudupi äbot, bämop äma piä täḡpani ämawebenaye ude api itneḡ. Isrel ämawebe man ude kaḡ yäwet. ⁷ Yawetä man ude iwet morewänkaḡ Moses pom u penḡen äpä Isrel ämawebe täño intäjukun ämaniye yänḡpäbä yepmaḡkaḡ Yawetä jukuman iwetkuko u kudup yäwetkuk. ⁸ Yäwerirän ämawebe kuduptagäntä ei-gera yänḡpän yänkuḡ; Yawetä yänkuko udegän iwatpän kudup api täne yäk. Ude yäwawä Mosestä ämawebe täño man u yäpmän päñku Yawe iwetkuk.

⁹ Iweränä Yawetä Moses ḡode iwetkuk; Moses, gäk nadätan? Näk gubam täboritä uwäk täḡ namiñirän gäkken äbänḡpän man yänḡpän-nadäk täñitda ämawebe kaḡ nadäwut. Ude tänayän täño uyaku kadäni kadäni gäkä man yänñiri bureni yän api nadäk täneḡ. ¹⁰ Ude yänḡpän Moses äneñi ḡode iwetkuk; Gäk äpmonkaḡ ämawebe yäwerikaḡ apiñokät kwepkät kudupi itpän näk naniḡ oretta ini gupi ba teki imaka, kaḡ ärutpak täñpän täñtuḡum tawut. ¹¹ Ude täñkaḡä kepma yaräkubä unitawä pidäm täñpän kaḡ irut. Imata, kepma unitawä näk Sinai pom terak äpä irira ämawebe api nabäneḡ. ¹² * Täñpakaḡ ämawebetä näk dubinaken nämo ämneḡta бага pom mebäriken kaḡ peḡ äyänḡut. Baga u äma kubätä nämoinik kejapek. Nämo, pom terak nämo äroneḡ, ba dubiniken imaka, nämo kuneḡ. Täñ kubätä pom u yewänä kumän-kumän kaḡ urut. ¹³ Äma udewani ketjintä nämo inḡitpän utneḡ. Nämo, mobä ba bohamtä bankentä kaḡ utpewä kumbän. Äma ba tomta bok yäyat. Kädet uterakgän kaḡ däput. Täñpakaḡ womat mämä nadänkaḡ ugän ämawebe pom terak täga api äroneḡ. ¹⁴ Yawetä ude iweränkaḡ Moses pom terak äpäñpän ämawebe Anutu inamiken kudupi itneḡta yäwetpän yäwoñärek täñpänkaḡ päñku teki ärutpak täñkuḡ. ¹⁵ Täñpän yäwetkuk; Kepma yaräta tuḡum täñ yäpmän kuḡpän kepma 3 uken jop kaḡ itsämbut. Täñkaḡ apiñokät kwep uwä äma kubätä webenikät bok nämo pätdenḡ.

¹⁶ * * Eruk kepma yarä tärewänkaḡ kubä täño tamimaḡ pom terak gubam gwägätḡpän yäpä iromän täñirän u gänaḡ womat mämä pähap ahänñirän nadänḡpän ämawebe kuduptagän pom dubiniken itkuḡo u nadänḡpän umuntaḡkaḡ dädäri kwainḡkuḡ. ¹⁷ Ude täñirä Mosestä Anutu kakta ämawebe yän-yäkḡat yäpmän päñku pom gämoriken yepmaḡpän itkuḡ. ¹⁸ Eruk Yawetä pom uterak kädap mebet gänaḡ äpäñirän gupetä pom u kumän uwäktän kämän patkuḡ. Gupe uwä kädap pähap täño gupe ude äronñirän pom u bumta kwainḡkuk. ¹⁹ Täñirän womat mämä tañitä tañi pähap yänkuk. Ude täñirän Mosestä Anutu man iwerirän Anututä kowata iromän mämä terak iniḡ yänkuk. ²⁰ Ude täñkaḡ Yawe uwä päpä Sinai pom u miḡgupi terak itkaḡ Mosestä ärokta gera yänkuk. Gera yänḡpewän Moses äronḡkuk. ²¹ Ärowänä Yawetä iwetkuk; Gäk äneñi äpmonkaḡ ämawebe jukuman

* 19:5: Lo 4:20, 7:6, 14:2, 26:18; Tai 2:14 * 19:5: 1Pi 2:9 * 19:6: Rev 1:6, 5:10 * 19:12: Hib 12:18-20

* 19:16: Rev 4:5 * 19:16: Lo 4:11-12

kehäromi ñode yäwet; Kubätä näk nabäkta бага nämoinik irepmirek. Ude täñpäñä mäyaptä api paotneñ. ²² Nadätan? Bämop äma ätu Yawe näk dubinaken äbäk täkañ u imaka, inamnaken kudupi itta tuñum täneñ. Nämö täñpäwä kowata api yämet yäk. ²³ Yawetä ude yäwänä Mosestä kowata ñode iwetkuk; Gäkña jukuman kehäromi niwetkuno unita ämawebe ño täga nämö ämneñ. Pom unita nadäna kudupiinik täñpäpäñ бага peñ äyäjutta gäkä niwetkun yäk.

²⁴ Ude iweränä Yawetä iwetkuk; Täga. Gäk äpmonkañ Aron imagurikañ äbun. Täñpäkañ bämop ämakät ämawebeniye kubätä бага u irepmitpeñ pom terak nämö ämneñ. Täñ ude täñpäwä kowata api yämet yäk. ²⁵ Mosestä man u nadäñpäñä äpmo ämawebeken man Yawetä iwetkuko u kudup yäñahäñpäñ yäwetkuk.

20

Yämagurani 20:1-26

Baga man 10

¹ Täñpäkañ Anututä man ñode kudup yäñahäñpäñ yäñkuk;

² Näk Yawe Anutujin. Näkä Isip komeken komi epän keriken nanik ketärenpäñ tämagutkut.

³ Unita in näk kubägän näwat täkot. Imaka ätuta nadäñirä anutu ude nämö täñpek.

⁴⁻⁵ * * Imaka kubä täño mäjoni täñkañ nämö iniñ oretneñ, imaka kunum terak, ba kome terak ba gwägu gänañ uken nanik kubä täño mäjoni täñkañ gwäjiñ äpmon imiñpäñ nämö iniñ oretneñ. Nämoinik, Yawe Anutujin näkä imaka kubätä näkño kome yäpmäkta bitnäkinik täyat. Nadäkañ, ämawebe näkä bitnäk täkañ unitäño momi täño kowata nanakiye ba äbekiye oraniye kämi ahäñ yäpmäñ äronayäñ täkañ uterak api däpmäñ tärewet.

⁶ Täñ ämawebe bänepitä näkken peñpäñ manna buramik täkañ u mäyapinikta nadäñ yämiñpäñ säkgämän täñ yämik täyat.

⁷ * Täñkañ Yawe Anutujin wäpi nämö täñpä wanen. Wäpi täñpä wanayäñ täño uwä mankenta biñam api täneñ.

⁸ * Täñpäkañ Sabat u pewä kudupi kañ irän.

⁹ * Täñkañ epän täñ päñku kepma 6 uken kañ täñtärewut.

¹⁰ Upäñkañ kepma namba 7 uwä Yawe Anutukatä orek itta yäpmäñ daniwani. Unita kepma uken epän kubä nämö täneñ. In ba nanakjiye äpetjiye, watä ämawebejiye, ba yawakjiye, ba äma kudupitä intä komeken itneño u epän nämö täneñ.

¹¹ * Yawe uwä kepma 6 epän täñpäñ kunum bibik ba gwägu pähap, ba imaka u gänañ ba uterak pätkañ u kudup pewän ahäñkuñ. Täñpäñ kepma 7 uken itpäñ-nadäk täñkuk. Unita Yawe uwä Sabat unita kon täñpäñ kudupi yäñkuk.

¹² * Täñpäkañ menjiye nanjiye orañ yämik täkot. Ude täñpäñ Yawe Anutujin näkä kome tamayäñ täyat uken kadäni käronji api it yäpmäñ äronen.

¹³ * Täñkañ äma kumäñ-kumäñ nämö däpneñ.

¹⁴ * Nädapi in kubokäret nämö täneñ.

¹⁵ * Kubota nämö täneñ.

¹⁶ * Notjiye jop manman terak manken nämö yepmanen.

* **20:4-5:** Kis 34:17; Wkp 19:4, 26:1; Lo 4:15-18, 27:15 * **20:4-5:** Kis 34:6-7; Nam 14:18; Lo 7:9-10 * **20:7:** Wkp 19:12 * **20:8:** Kis 16:23-30, 31:12-14 * **20:9:** Kis 23:12, 31:15, 34:21, 35:2; Wkp 23:3 * **20:11:** Stt 2:1-3; Kis 31:17 * **20:12:** Lo 27:16; Mat 15:4, 19:19; Mak 7:10, 10:19; Luk 18:20; Efe 6:2, 3 * **20:13:** Stt 9:6; Wkp 24:17; Mat 5:21, 19:18; Mak 10:19; Luk 18:20; Rom 13:9; Jem 2:11 * **20:14:** Wkp 20:10; Mat 5:27, 19:18; Mak 10:19; Luk 18:20; Rom 13:9; Jem 2:11 * **20:15:** Wkp 19:11; Mat 19:18; Mak 10:19; Luk 18:20; Rom 13:9 * **20:16:** Kis 23:1; Mat 19:18; Mak 10:19; Luk 18:20

17 * Äma kubä täño eni, webeni, epän ämawebeniye ba yawakiye ba tunjumi ätu yabängärip nämo täneñ.

18 * Eruk ämawebetä yäpä iromänj täñjirän u gänañ womat mämä yänjirän nadänjpänj kanjkuñ; Gupe pähaptä pom u uwäk täñjirän. Ude kanjpänj bumta umuntanjpänj kwainjpänj pom u dubiniken nämo itkuñ. Ban itkuñ. 19 Ban itkanj Moses iwetkuñ; Gäkña niwet yäk. Anututä ini niwerirän nadänjpänj kumne yänjpänj umuntakamänj yäk. 20 Ude yänjirä Mosestä yäwetkuk; Umuntäneñtawä. Anututä in mani buraminjpänj gämorikengän itpeñ kujatkanj momi wari nämo täneñta täñjpänj-tabäktä äbätak. 21 Ude yäwetkuko upänkanj ämawebe ban pen irirä Moses inigän Anututä itkukken gupe kubiri pähap u dubiniken kuñkuk.

22 Täñpakanj Yawetä Isrel ämawebe yäwetta Moses ñode iwetkuk; Yawetä ñode yäyak yänj kanj yäwet. Näk kunum gänañ itkanj inkät man yänjpänj-nadäk täñkumänjo u kanjpänj nadänjkuñ. 23 Unita nadäwut. Inä gol ba siliwapänj anutu jopi täñjpänj nämo yäninj oretneñ. Nämo, näk kubägän naniñ oretneñ. 24 Unita näk naniñ oretta bukä kubä komepänj täneñ. Täñkanj uterak ärawa täñ namikta sipsip bulimakau däpmanjpänj ijinpewä jibutpeñ kuneñ. Ba näkkät ämawebe inkät bänep kubägän itta ude täneñ. Täñkanj näk naniñ oretta bägup kubäkubä iwoyäwayänj täyatken näk naniñ orerirä äbä iron api täñ tamet. 25 * Täñ näk naniñ oretta bukä mobäpänj täñjpänjä mobä ämatä madäwanipänj nämo yäpmanjpänj täneñ. Nämo, mobä ain kujat piä täñpanipänj madänayänj täño uwä näk inamnaken mobä u näkño piä täkta kudupi nämo irek, jirañ ude täñpek. 26 Täñpakanj ñode imaka nämo täneñ; Bukä karonji boham, punininik nämo täneñ. Ude täñjpänj u äronjpänj iron namikta terak imaka täñkanj u terak äronjirä äwänjin käneñta.

24

Yämagurani 24:1-18

Yawetä ämawebeniye kät topmäk-topmäk täñkuk

1 Yawetä Moses ñode iwetkuk; Gäk, Aron, Nadap, Abihu-kät Isrel äbot täño äma ekäni ekäni ätu, 70 ude yämagurikanj näkä itatken pom terak ño abut. Täñkanj dubina-ken-inik nämo ämneñ. Nämo banban itkanj gwäjinj äpmonjpänj naniñ oretneñ. 2 Täñkanj Moses, gäkägän dubinaken täga äben. Äma ätu u dubinaken nämoinik ämneñ. Ba ämawebe imaka, pom mebäriken umugän itneñ.

3 Ude iweränä Moses u ämawebe itkuñken u pänjku Yawe täño meni jiap ba бага man u kudup yäwerirän ei-gera täñjpänj yänjkuñ; Yawetä man yänjkuko u kudup api täñ morene yänj yänjkuñ. 4 Ude yänjirä Mosestä Yawe täño man u kudup kudän täñ moreñkuk.

Ude täñjpänj eruk tamimanj yänje-yänjeta Mosestä pom mebäriken kuñkanj Yawe ininj oretta mobä bukä kubä täñkuk. Ude täñjpänj mobä karonji 12 yäpmanjpänj Isrel äbot 12 unita iwoyänjpänj äneñpänj pek täñkuk. 5 Ude täñjpänj Isrel äma gubanji ätu peñ yäwet-pewän Yawe ininj oretta tom ätu däpmanj ijinjkuñ. Täñjpänj Isrel ämawebetä Anutukät bänep kubägän itta bulimakau gubanji ätu däpmanjpänj ijikgän täñkuñ. 6 Ude täñjirä Moses tom unitänjo nägäri yäpmanjpänj ätu gäpeken piñkanj ätu uwä mobä bukä terak kwarut ibatkuk. 7 Ude täñkanj topmäk-topmäk täño man kudän, kudän täñkuko u yäpmanjpänj ämawebeta daninj yämän nadänjkuñ. Täñjirän yänjkuñ; Yawetä man yänjkuko u kudup kanj buraminjpänj täna yäk.

8 * Ude yänjirä Mosestä nägät unitänjo moräki yäpmanjpänj ämawebe terak kwarut yabatkanj yänjkuk; Nägät ñonitä topmäk-topmäk Yawetä inkät täñkuko u täñkehärom täyak. Täñkanj topmäk-topmäk uwä бага man kudup apiñjo tamitak uterak yengämä pewani yäk.

9 Täñpakanj Moses, Aron ba Nadap kenta Abihu ukät Isrel täño äma ekäni ekäni 70 ukät pom terak äronjkuñ. 10 Äro Isrel äbot täño Anutu kanjkuñ. Täñkanj kuronjitä yeñ irani mobä

* 20:17: Rom 7:7, 13:9 * 20:18: Hib 12:18-19 * 20:25: Lo 27:5-7; Jos 8:31 * 24:8: Mat 26:28; Mak 14:24; Luk 22:20; 1Ko 11:25; Hib 9:19-20, 10:29

gwäki ärowani, kunum udewani, kwawani pähap. ¹¹ U Anutu kaŋkuŋo upänkaŋ Anututä Isrel täŋo intäjukun äma u nämo däpuk. Nämo, u Anutu inamiken itpäŋ ukengän ketem ume naŋkuŋ.

Moses Sinai pom terak äronkuk

¹² Eruk ude täŋkaŋ Yawetä Moses iwetkuk; Gäk näkä itatken pom terak ŋo äbänkaŋ dubinaken it. Äbä iriri näkä бага manna kudup ämawebe yäwetpäŋ yäwoŋäreŋiri nadäŋpäŋ iwatta u mobä pipiyäwani yarä terak kudän täŋkuro u gamayäŋ. ¹³ Ude iwerirän Moseskät piä ämani Josuakät tuŋum täŋpänkaŋ Moses uwä Anutu täŋo pom terak äronkuk. ¹⁴ Ärowayäŋ täŋkaŋ äma ekäni ekäni itkuŋo u man ŋode yäwetkuk; Inä kome itkamäŋken ŋogän itkaŋ nekta itsämäŋkot. Nadäkaŋ? Aron kenta Hur itkamän unita bämopjinken duŋwewek ahäwäwä äma yarä uken kwäkaŋ unitä api ket utdeŋ.

¹⁵ Mosestä ude yäwet paotpänä Sinai pom terak äronjirän gubamtä pom u uwäk täŋkuk. ¹⁶⁻¹⁷ Täŋjirän Yawe täŋo peŋyäneki kehäromiiniktä pom terak ahänkuk. Ahänjirän Isrel ämawebetä Yawe täŋo peŋyäneki u bankentä kaŋkuŋo u kädäp mebet pom terak ijinjirän yän kaŋkuŋ. Täŋkaŋ gubamtä pom u uwäk täŋjirän kepma 6 ude täreŋkuk. Täŋpäkaŋ kepma 7 unitawä Yawe gubam bämopiken naniktä Mosesta gera yänkuk. ¹⁸ * Mosesta gera yänpewän Moses gubam gänaŋgän pom miŋgupi terak äronkuk. Äro u kepma bipani 40 ude itkuk.

32

Yämagurani 32:1-14

Bulimakau wärani golpäŋ täŋkuŋ

¹ * Moses pom terak kadäni käroni irirän ämawebe nadäwätäk täŋpän päŋku Aron it gwäjinpäŋ ŋode iwetkuŋ; Moses, Isip komeken nanik nimagurani u jide ahän imitak u nämo nadäkamän unita gäk anutu kubä intäjukun it nimiŋpäŋ nimagutta täŋ nimi. ² Ude iweräwä Arontä ŋode yäwetkuk; Eruk, webejiye ba äpetjiye nanakjiye täŋo jukuwabik golpäŋ täŋpani u yäpmän äbut. ³ Ude yäweränä ämawebe kudup jukuwabiki ketäreŋpäŋ Aronken yäpmän kuŋkuŋ. ⁴ * Yäpmän päŋku imäwä kädäpken ijinpewän muräkaŋ upän yäpmänpäŋ bulimakau nanaki wärani kubä täŋkuk. Täŋpän inamiken peŋjirän ämawebe unitä ŋode yänkuŋ; Isrel ämawebe, ŋo kawut! Ŋowä Isip komeken nanik nimagurani anutunin uba yäk.

⁵ Ude yänjirä Arontä kaŋpäŋ bulimakau dubiniken mobä bukä kubä täŋpän ŋode yäwetkuk; Kwep äŋnak-äŋnak pähap täŋpän Yawe api iniŋ oretne yäk. ⁶ * Eruk patkuŋo kome ket nämo yänjirän ämawebetä tom yäpmän äbänpäŋ ätu gupe kábäŋi nitek ijikta däpmänit, ätu däpmänpäŋ Bänep Kubägän Täŋpän Itta äŋnak-äŋnak täŋkuŋ. Ude täŋpän maŋit itkaŋ ketem ume pähap naŋkaŋ eruk akuŋpäŋ täŋoret wakiwaki täŋkuŋ.

⁷ Ude täŋ irirä Yawetä Moses iwetkuk; Ämawebe Isip komeken nanik yämagutkuno u kudän waki mebäri mebäri täŋ itkaŋ unita bäräŋek äpmo yabä! ⁸ Ämawebe uwä kadäni käroni nämo itkaŋ kädet iwatta yäwetpäŋ yäwoŋäreŋkuro u mäde ut imiŋpäŋ anutu jopi bulimakau wärani kubä täŋkuŋ. U gwäjin äpmon imiŋpäŋ tom däpmänpäŋ ijin imiŋkaŋ ŋode yäkaŋ; Isrel ämawebe, ŋowä Isip komeken nanik nimagurani anutunin yäk.

⁹ Yawetä ude yänpäŋ Moses ŋode iwetgän täŋkuk; Ämawebe ŋonitäŋo mebäri nadätat. Uwä gwäki kehäromi. ¹⁰ Unita nabä kätänjiri kokwawakna pähaptä ämawebe Isip komeken nanik yämagutkuno uterak kaŋ ärowän. Ämawebe u kumän-kumän däpmäkta nadätat yäk. Ude täŋkaŋ gäk ba äbekaye oraŋkayeta nadän tamiŋjira äbot taŋi pähap kubä api itneŋ.

* 24:18: Lo 9:9 * 32:1: Apos 7:40 * 32:4: 1Kin 12:28; Apos 7:41 * 32:6: 1Ko 10:7

11 * Ude yäjirän Mosestä Yawe Anutuni butewaki man ñode iwetkuk; O Yawe, kokwawakatä ämawebekaye imata jop tänpän wanen. Ämawebe uwä kehäromika pähap terak Isip komeken nanik yämagutkun. 12 U täppi wawäwä Isip naniktä ñode api yänen; U ka! Anutunitä tänyäkñarani terak yämagutpäñ pom terak kumän-kumän däpmäjira kuduhtagän paotiniñ kan täñput yän nadänpän yän-yäkñat yäpmän kuñkuk yän api yänen. Ude yäjirä nämo api tägawek. Unita Yawe, kokwawakka pähap uwä kan pe. Nadäk initan u mäde ut imiñpäñ ämawebekaye nämo täppi wanen. 13 * Watä ämakaye biani Abraham, Aisak ba Jekop unita juku pi. Ba gäkña wäpka terak yänkehäromtak man ñode yäwetkuno unita imaka, juku pi; Näkä nadän tamiñira äbekaye orañkaye mäden ahänayän täkan uwä guk jirañ ude api ahänen. Ude tänpän äbekjiye orajiyeta kome päke ño yäpmäkta iwoyän yämiñkuro u yämiñira inita biñam tärek-täreki nämo api irek. 14 Mosestä ude iweränä Yawe nadäk initkuko u mäde ut imiñpäñ tänpäwak ämawebeniyekeñ pewän ahäkta yänkuko u nämo täñkuk.

34

Yämagurani 34:5-9

Yawetä iniken wäpi ba mebärini yänahänkuk

5 Eruk Yawe gubamtä uwäk täwänkan Mosestä itkukken u äpäñpäñ iniken wäpi Yawe yän yänahänkuk. 6 * Ude tänpän Moses inami käda kuñpäñ ñode yänahänpäñ iwetkuk; Näk Yawe! Näk butewaki ba orakorak mähemi, kokwawak bäräñen nämo täk täyat. Iron kädet näkken tokñek pat täyak. Ba ämawebe nadän yämikinik tänpän nämoinik yepmak täyat. 7 Näk ämawebenaye äbot bumta itkuñotä ahän yäpmän kunayän täkan unita iron pähap täñ yämiñkurotä pen api täñ yämet. Unitäño momi wakiwaki ba peñawäki peñ yämik täyat. Täñ ämawebe näk mäde ut namiñpäñ iniken nadäk iwatpäñ kuñat täkan u nämo yabän koreñpäñ kowata yämik täyat. Täñkan äbekiye oraniye mäden ahänayän täkan unita imaka, naniye täño wakinita yänpäñ kowata api yämet.

8 Yawetä ude yäwänä Moses uteragän Anutu inamiken yäpäñ äpmonpäpäñ inin oretkuk. 9 Tänpän yänkuk; Yawe, gäk näka nadäwi täga tänpäwä eruk gäk ninkät bok kan it yäpmän kuna! Ämawebe ñowä gwäki kehäromi, peñawäk mebäri mebäri täñ gamik täkan upänkan waki, momi peñawäknin peñ nimiñpäñ gäkñata biñam kan nimagut.

* 32:11: Nam 14:13-19 * 32:13: Stt 22:16-17, 17:8 * 34:6: Kis 20:5-6; Nam 14:18; Lo 5:9-10, 7:9-10

(Wok Pris)
Bämop Äma Epän
Irit kuᅇat-kuᅇatta ba Anutu iniᅇ oret-oretta jukuman
16

Bämop Äma Epän 16:1-34

Momi ärutta kowata

1-2 *Bianiinik Yawe Anututä Moses ᅇode iwetkuk; Bämop äma intäjukun täᅇpani wäpi Aron ᅇode iwet; Yawe näkä gubam kubätä uwäk täᅇirän äpä momi pekpek täᅇo bägup topmäk-topmäk gäpe u täpani terak itak uken ahäk täyat. Topmäk-topmäk gäpe uwä näkᅇo yot gänaᅇ bägup kudupitä kudupiinik, bagata tek pewä wädäwani u mädeni käda itak. Näkä u it täyat unita jukuman kehäromi gäwetat; Gäk bägup uken jop nämo ärowen. Nämo, kepma näk nadäᅇ tamik täyatken ugän täga ärowen. Täᅇ gäkᅇaken gärip terak äronᅇpäᅇä kumbenta. 3 *Eruk bägup kudupitä kudupiinik u ärokärok kadäniken ärowayän nadäᅇpäᅇä intäjukunä gäkᅇaken momikata yäᅇpäᅇ bulimakau kubä utpäᅇ iᅇiᅇkaᅇ sipsip ämani kubä näk naniᅇ oretta ärawata ude uren.

4 Ude täᅇkaᅇ ume ärutpäᅇ tek mebäri kubä ᅇode täᅇpen; Nep täᅇpäᅇ tek käronᅇi wädäwi äronenᅇ. U täᅇpäᅇ pionᅇta tek säkgämän kubä yaben. Ude täᅇpäᅇ tek moräkpäᅇ gwäkkaken gwäpäta ude pädä täwen. 5 Tuᅇum ude täᅇiri Isrel ämawebe äbottä sipsip ämani kubäkät meme ämani yarä u yäpmäᅇ äbä gamineᅇ. Täᅇpäkaᅇ meme uwä momi ärutta kowata api däpen. Täᅇpäᅇ sipsip ämani uwä näk naniᅇ oretta ärawata ude uren.

6 Täᅇkaᅇ bulimakau ämani kubä gäkᅇaken momita yäᅇpäᅇ ba ini äbot täᅇo momita kowata utpäᅇ iᅇiwen. 7 Ude täᅇpäᅇ meme yarä uwä yäpmäᅇpäᅇ yottaba Yawe näkä it täyat u yämabamken kwen. 8 Ude täᅇiri Yawe näkä ᅇode api gäwoᅇärewet; Meme depäᅇ näk naniᅇ oretta api uren, ba depäᅇ kome kawukiken iniᅇ kireᅇpewi kukta biᅇam api täᅇpek. 9-11 ...

12 Gäk alta terak kädäp iᅇiwani uken nanik kädäp päriᅇ käbot gänaᅇ peᅇpäᅇ, ukät imaka keᅇkeᅇi gupe käbäᅇi säkgämän pewä ahäkta yäwani u bok porinᅇpäᅇ yäpmäᅇkaᅇ Bägup kudupitä kudupiinikken ärowen. 13 Kuᅇkaᅇ imaka keᅇkeᅇi u kädäp päriᅇ terak äreᅇ täᅇpi äpmonᅇirä gupe käbäᅇi säkgämäntä topmäk-topmäk gäpe momi pekpek bägup ikek u uwäk täᅇpäᅇ irek. Ude nämo täᅇpayäᅇ täno uwä ini ugän api kumben. 14 Ude täᅇkaᅇä ketka nanaki kubätä bulimakau täᅇo nägäri gänaᅇ yäputkaᅇ momi pekpek bägup, topmäk-topmäk gäpeni gäpäniken itak uterak kwarut ibat. Ude täᅇkaᅇ nägät ätu kadäni 7 ude topmäk-topmäk gäpe täᅇo iᅇamiken kwarut ibat.

15-17 *Meme Yawe näk naniᅇ oretta iwoyäwani u utpäᅇ unitäᅇo nägäri Bägup kudupitä kudupiinikken bulimakau täᅇo nägäripäᅇ täno udegän kwarut täᅇpi kut. Täᅇpäᅇ nägät ätu näkᅇo yottaba terak imaka, kwarut täᅇpi kuneᅇ. Nadätan, gäk kubä-tägän näkᅇo yottabaken ärokta ganiᅇ kiretat. Täᅇpäkaᅇ Bägup kudupitä kudupiinikken u peᅇpäᅇ äpäᅇpäᅇä alta ainpäᅇ täᅇpani u iᅇamnaken kuräki itta bulimakau ukät meme unitäᅇo nägäri ätu yäpmäᅇpäᅇ käwuri kukᅇi kukᅇi kudup äruᅇen. Ude täᅇkaᅇ alta u terak ketka nanaki kubätä kadäni 7 ude nägät kwawut ibaren. Ude täᅇiri alta uwä iᅇamnaken kuräkiinik api irek. 18-19 ...

Meme nämo urani

20-21 Meme nämo urani u yäᅇiᅇkaᅇ yäpmäᅇ yottaba dubiniken äben. Ude täᅇpäᅇ ketka yarä, bok gwäki terak peᅇpäᅇ ämawebe täᅇo momi kuduᅇtagän yäᅇahäwen. Ude täᅇkaᅇ

* 16:1-2: Hib 6:19 * 16:3: Hib 9:7 * 16:15-17: Hib 9:12

äma kubä iwoyâwikanj unitä meme u yänjikŋat yäpmänj kome kawukiken kwek. Ude yänjikŋat yäpmänj kuŋirän ämawebe täŋo momi u kotanpänj yäpmänj kwek. ²² Täŋpakanj meme uwä kome kawuki bämopikeninik kanj tewän kwän.

²³ *Ude täŋ paotpänjä, Aron gäk näkŋo yottabaken äronpänj ume ärutkanj, bämop äma täŋo tek äneŋi täŋkanj, tek Bägup kudupitä kudupiinikken täŋkanj ärono u ini ugän pe. Ude täŋkanj yäman äpänpänj sipsip ämani näk naniŋ oretta iwoyâwani u utpänj ijiwen. Tom unitäŋo gakŋiwä alta ainpänj täŋpani uterak ijiŋiri gupetä äronjirän kanjanj gäripi nadäwet. ²⁴⁻²⁵ ... ²⁶ Täŋpakanj äma meme yänjikŋat yäpmänj kweko u äbänpänjä ini gupi ba teki kudup ärut kireŋkanjä eruk yotpärareken kämi ärowek. ²⁷ *Täŋpakanj äma kubätä bulimakau kenta meme gupi tohari kokkok itneŋo u yäpmänj äpämanj pänku yotpärare gägäniken pewän ijineŋ. Ude täŋkanj äma uwä gupi teki kudup ärutpänj tek kodaki täŋkanj äneŋi yotpärare gänaŋ täga äbek. ²⁸ ...

²⁹ *Nadätan? Kepma uken ämawebe kuduptä ketem kubä nämoinik näneŋ. Ude tänayänj täŋo unitäwä ŋode api näwoŋärewek; Ämawebe u mominita mäyäk bureni-inik nadänpänj nak jop itkanj. Kepma u uwä orekirit kepma bureni kanj ahäwän. Kubätä piä kubä nämö täŋpek. ³⁰⁻³³ ... ³⁴ Eruk, obaŋi obaŋi kepma ŋodeken Isrel ämawebetä orekirit käbeyä täŋpänj näkä momini peŋ yämetta kädet täkanj ŋodegän kanj ahäk täŋpän.

19

Bämop Äma Epän 19:1-2, 15-18

Kudupi ba siwoŋi irit täŋo jukuman

¹⁻² * Yawetä Moses ŋode iwetkuk; Gäk Isrel ämawebe kudup ŋode kanj yäwet; Yawe Anutuŋin näk kudupi itat unita in udegän kudupigän itpänj kuŋatkot.

¹⁵ * Äma kubä täŋo man epänken itpänj kädet siwoŋi terak man u säkgämän kanj yänket urut. Man epän uken äma jäwäri jop nadänj nämö oraŋ yämineŋ. Ba äma wäpi biŋam ikekta udegän, nämö umuntäneŋ. Nämö, täktäki terak, siwoŋigän yäpmänj danineŋ. ¹⁶ Ba in notjiye ätukät pänku ittänj kuŋkanj äma ätuta jop manman terak yänpänj-yabänj yawat nämö täneŋ. Ba ätutä äma kubä wakiinik täŋkuk yänkanj man epänken teŋirä gäk waki u nämö täŋkuk yänj nadänpänjä u gäarak itpänj täŋkentänj imen. Man kum itpänj yabänj äwaräkuk täŋiri jop nadänj kumänj-kumänj utneŋta. U imata, näk Yawe it tamitat ubayänj.

¹⁷ * Täŋpakanj notkapak kubätä waki täŋ gameko unita kokwawak nämö yäpmänj kuŋaren. Nämö, injek-tägän yänket urun. Unitäŋo momi juku piŋpänj gäk imaka, momi täŋpenta. ¹⁸ * Ba notkapak kubätä gäkken goret täŋ gamiŋjirän kokwawak terak kowata nämö täŋ imen. Nämö, gäkŋata nadäk täyan udegän notkayeta nadäwen. U imata, näk Yawe it tamitat ubayänj.

* **16:23:** Ese 44:19 * **16:27:** Hib 13:11 * **16:29:** Wkp 23:26-32; Nam 29:7-11 * **19:1-2:** Wkp 11:44-45; 1Pi 1:16 * **19:15:** Kis 23:6-8; Lo 16:19 * **19:17:** Mat 18:15 * **19:18:** Mat 5:43, 19:19, 22:39; Mak 12:31; Luk 10:27; Rom 13:9; Gal 5:14; Jem 2:8

Namba Isrel ämawebe kome jopiken kuṅat täṅkuṅonik

6

Namba 6:22-27

Ekänitä iron ṅode api täṅ tamek

²² Yawetä Moses ṅode iwetkuk; ²³ Aronkät nanakiye ṅode kaṅ yäwet; Isrel ämawebe kon man tägagämän kubä yäwetnayän nadänpänjä, man ṅode yäwetneṅ;

²⁴ Yawetä kon täṅ tamiṅpän tabän täwat täyon.

²⁵ Yawe inami dapuntä penyänṅ tamiṅpän oraṅ tamiton.

²⁶ Yawe u äyuṅ täṅ tamiṅpän bätaki tamiton.

²⁷ Eruk, Isrel ämawebe man täga ude yäwetnayän täṅo uwä näkṅo wäpna terak yänjirä näkä ämawebe u iron api täṅ yämik täṅpet.

11

Namba 11:4-6, 10-30

Moses äma ekäni 70 ude iwoyänkuk

⁴ Ämawebe kome ätuken nanik Isrel äbotkät bok kuṅkuṅo unitä ketem Isip komeken itkaṅ nak täṅkuṅo u äneṅi nakta gäripi pähap nadänkuṅ. Täṅjirä Isrel ämatä udegän, yänkubit-kubit yänpän ṅode yänkuṅ; Nin imaka, tom nakta nadäkamän upänkaṅ de yäpmanpän näne! ⁵ Isip kome itkaṅ gwägu tom jop yäpmanpän nak täṅkumänṅo unita juku pikamän. Uken kimun, kwäne ba anion mebäri mebäri nak täṅkumänṅonik yäk. ⁶ Upänkaṅ waki, ketem täga udewanita guṅ täkamän. Mana ṅogänpän naṅ itkamän! U gaṅani pähap yäk.

... ¹⁰ Ämawebe päke u ini yämaken-yämaken itkaṅ gaṅani man ude yän irirä Mosestä nadänkuk. Täṅpakaṅ Yawetä kokwawak bumta nadänjirän Moses nadäwätäk pähap täṅkuk. ¹¹ Nadäwätäk täṅpän Yawe iwet yabänkuk; Epän ämaka näkä terak imata bäräpi ṅo kotaṅ namitan? Näk jide upän täṅjira nabäwi wawäpän ämawebe gaṅani ṅonita yabän yäwatta nepmanṅun? ¹² Jide? Ämawebe ṅo näkä täṅpewa ahänkuṅ? Ba näkä bäyanṅut? Nämo! Täṅpän ima unita miṅiyetä ironjiniye watä it yämik täkaṅ ude ämawebe ṅo bäyan yämiṅ yäpmanṅ pänku kome oraniyeta yämikta yänkehärom täṅkunken yepmakta näwetkun? ¹³ Ämawebe ṅo tomta kot näwatkaṅ. Wa! Ämawebe päke ṅo yepmanṅ towikta tom de nanik yäpet? ¹⁴ Näkṅagän ämawebe päke ṅo täga nämo watäni iret. Näk täga nämo, u bäräpiinik. ¹⁵ Bäräpi ude pen namikta nadänpänjä eruk butewaki nadän namiṅpän pengän nutpewi kumba! Uyaku bäräpi u wari nämo kaṅ kotawa!

¹⁶ Moses ude yänjirän Yawetä ṅode iwetkuk; Eruk, Isrel ämawebe täṅo äma ekäni 70 ude yabän ahä yäk. Äma uwä intäjukun äma wäpi nitek irirä yabäk täyan upän yän-yäkṅat yäpmanṅ näkṅa käbeyä eniken äbä gäkṅakät bok kaṅ irut. ¹⁷ Täṅjiri näkä äpakaṅ gäkkät man yänpän-nadäk api täde. Ude täṅpän Munapik gäkä terak itak unitänṅo moräki yäpmanpän Munapik äma unita imaka, api yämet. Täṅpakaṅ äma unitä gäk täṅkentäwäkaṅ Isrel ämawebe täṅo bäräpi gäkkät bok kaṅ kotawut. Ude täṅjirä gäkṅagän nämo api kotawen.

¹⁸ Eruk, ämawebe ṅo yäwet; Kwepta yänpän inamnaken siwoṅi itta бага mantä yäyak ude täṅtuṅum täkot. Kwep uwä tom api näneṅ yäk. Inä ṅode yänkaṅ konäm kähän yänkubit-kubit yänkuṅo u Yawetä nadän tamiṅkuk; Tom depän näne? Isip itkumänṅo u tägagän itkumänṅonik yän yänjirä Yawetä nadän tamiṅpän tom u tamänkaṅ api näneṅ! ¹⁹ Tom uwä

kepma kubä ba yarä ba 5 ba 10 ba 20 ujeta nämo api näneŋ. ²⁰ Nämo, tomgän naŋ yäpmän kuŋkä gaŋani pähap nadänpän taräki yän api yäneŋ. Imata, komepak kubäta tomgänpän naŋ yäpmän kunayän täkaŋ unita ude api yäneŋ. Inä Yawe, bämopjinken it täyak u mäde ut iminpän ŋode yänpän-kaŋiwat täŋkuŋ; Imata Isip kome kakätänpen äbumänonik? yäk. Kädet ude täŋkuŋo unita kowata ude api ahän tamek. ²¹ Yawetä Moses ude iweränä Mosestä kowata ŋode iwetkuk; Yawe nadätan? Ämawebe äbot pähap 600 tausen udepän watäni it täyat ŋonita tom depän komepak kubäta täga api yäpmän towiwen yän näwetan? ²² Bulimakau sipsip päke u kudup däpmänpän naŋpän nadäwä täganen? Ba gwägu tom gwägu pähap gänaŋ it täkaŋ päke u kudup naŋpän täga nadäneŋ? Nämo! ²³ Ude yäwänä Yawetä Moses kowata ŋode iwetkuk; Näkŋo kehärominata nadänjiri äpani täyak? Ude täga nämo täŋpek yän nadätan? Ude nadätan u täŋpawä ätu nanak itkaŋ kehäromina itak ba nämo yän bureni kaŋpän nadäwayän.

²⁴ Mosestä man u nadänkaŋ yäman äpmonpän Yawetä iwetkuko u ämawebe yäwetkuk. Yäwetpän äma ekäni 70 u yänpabä kubäkengän yepmaŋpän yäwerän käbeyä eni u it gwäjinŋkuŋ. ²⁵ Ude irirä Yawetä gubam gänaŋ äpä Moseskät yänpän-nadäk täŋpän Munapik Moses terak itkuko unitäŋo moräki yäpmänpän Munapik äma ekäni 70 uterak pen yämiŋkuk. Täŋpäkaŋ Munapiktä magärirän kadäni keräpigän man inipärik kubä, Anutu täŋo meni jinom yäpmänpän yäwanitä-yän yänkuŋ. ²⁶ Täŋpäkaŋ äma yarä wäpi Eldat kenta Medattä eni bägupken ugän itkumän. Yarä uwä äma 70 yäpmän daniŋkuko ukät nanik upänkaŋ bok nämo kuŋkuŋ. Nämo kuŋkumäno upänkaŋ Munapiktä uterak imaka, magärirän ini eni bägupken ugän itkaŋ Anutu täŋo meni jinomken nanik man yäpmänpän yänahänkumän.

²⁷ Ude yänjirän nadänpän äma gubaŋi kubäta bäräneŋ päŋku Moses ŋode iwetkuk; Eldat kenta Medat eni bägupken itkaŋ Anutu täŋo meni jinom yäpmänpän yänahäkamän yäk. ²⁸ Ude iwerirän Josua, Nun täŋo nanaki, Moseskät itkumäno u imaka, nadänkuk. Josua uwä Moses täŋkentän imikta gubaŋiken umunitä bok kuŋatkumäno u. Eruk nadänpän Josuatä Moses iwetkuk; Ekänina, äma yarä u yäniŋ bitnä! yäk. ²⁹ Upänkaŋ Mosestä man kowata ŋode iwetkuk; Gäk äma ätutä näkŋo bägup yäpmäta nadäwätäk täyan? Nadäwätäk täŋpeno! Näkŋo gärip uwä ŋode; Yawetä ämawebeniye kuduptagänta iniken Munapik yämiŋjirän meni jinom yäpmänpän profettä-yän kaŋ yänahäwut! ³⁰ Mosestä ude yän paoränkaŋ Isrel täŋo äma ekäni 70 äbuŋo ukät Moses ini, äneŋi eni bägupiken kuŋkuŋ.

21

Namba 21:4-9

Ainpän gämok mäjoni täjpani

⁴⁻⁵ * * Mosestä Isrel äbot yän-yäkŋat yäpmän Ho pom tenpen Idom kome uruŋi kädagän kuna yänpän Gwägu Gämäni kädet iwat yäpmän Akaba kome käda kuŋkuŋ. Kädet käroŋi pähap kuŋatkä Isrel ämawebetä gaŋani nadänpän Anutukät Mosesta kokwawak täŋpän yänkuŋ; Imata Isip komeken täga itkumänopän yännikŋat yäpmän kome jopiken äbänjirän kumnayän takamän ŋo? Noken ketem bureni ba ume nämo! Täŋkaŋ ketem jopi mana ŋogänpän naŋkä wakiinik nadäkamän! yäk.

⁶ Ude yänjirä Yawetä gämok waki Isrel ämawebe bämopiken yäniŋ kireŋjirän ämawebe yeŋpewä mäyap kumbuŋ. ⁷ * Ude täjirä ämawebetä Mosesken äbä iwetkuŋ; Ninä Yawe ba gäka yänwawak man yänkumänŋo u momi täŋkumän yäk. Unita Yaweken yänjapik man yänjiri gämok waki nin bämopninken itkaŋ u pewän paorut yäk. Ude yänjirä Mosestä ämawebe u täŋkentäta yänjapik man yänkuk.

⁸ Yänjapik man ude yänjirän Yawetä nadänpän Moses ŋode iwetkuk; Gämok mäjoni kubä täŋkaŋ päya kujat käroŋi kubä terak kaŋ wabi. Ude täjiri äma gämoktä yewani kubäta

* **21:4-5:** Lo 2:1 * **21:4-5:** 1Ko 10:9; Sam 68:6, 78:19 * **21:7:** Sam 78:34

gämok mäjoni u kaṅpäjä kumneṅtawä, kodak kaṅ irut! ⁹* Ude iweränä Mosestä gämok mäjoni ainpäṅ täṅpäṅ päya kujat terak wabiṅkuk. Ude täṅirän äma ätu gämoktä yek täṅkuṅo uwä ainpäṅ gämok mäjoni täṅpani u kaṅkaṅ tägaṅkuṅ.

* **21:9:** 2Kin 18:4; Ais 45:2; Jon 3:14, 12:32; Rom 8:3; 2Ko 5:21; Hib 12:2

(Lo)
Baga Man
Mosestä Isrel ämawebe Anutu täño бага man mebäri mebäri
yäwetkuk

4

Baga Man 4:1-9, 32-40

Baga man u buramikta yäwani

¹ Eruk, Mosestä Isrel ämawebe ñode yäwetkuk; In бага man ba man kädet ätu täwetpäñ täwoñärewayäñ täyat u ket nadäwut. Baga man u iwatpäñä säkgämän itpäñ äma ätu täño kome orajiye täño Anutu Yawetä tamayäñ täyak u päñku injinta täga api koreneñ. ^{2*} Täñpäkañ бага man täwoñärewayäñ täyatken uken man kodaki kubä nämo yäpurärätneñ ba man kubä nämo awähutneñ. Nämo, Yawe Anutujin täño man kädet tamayäñ täyat ugänpäñ kañ iwat täñput.

^{3*} Täñpäkañ Yawetä Peo pom terak ämawebe kome uken anutu jopi Bal u iniñ orerani kudup täñpän wañkuño u injin dapunjintä kañpäñ nadäñkuño u. ^{4*} Täñ in ätu Yawe Anutujin unita gäripi nadäñpäñ iwarän täñkuño u bok nämo paotkuñ. Nämo, in itkuñotä pen itkañ ño yäk.

⁵ Näk Yawe Anutunatä man kädet täwetpäñ täwoñärehta näwetkuko u kudup täwetpäñ täwoñäreñkut. Unita kome injinta koreñpäñ itta yäwani uken päñku itpäñä бага man u kudup buraminpäñ kañ iwat täñput. ⁶ U kudup säkgämän iwatnayäñ täño unitä ämawebe äbot ätuta ñode api yäwoñäreneñ; Nadäk-nadäki nitek, nadäk kädet täga iwat täkañ yäñ api yäwoñäreneñ. Ämawebe uwä бага man päke ñonitäño biñam nadäñpäñ ñode api yäneñ; Bureni-inik, äma äbot uwä nin nirepmitpäñ nadäk-nadäki nitek, man kädet täga iwat täkañ yäñ api yäneñ. ⁷ Unita intä ämawebe äbot ätuta ñode nadäwut; U kehäromi nitek upäñkañ anutu kubätä täñkentäñ yämikta dubiniken nämo it täyak, nin täño Yawe Anutunintä dubininken itkañ yäñapik mannin nadäñ nimik täyak ude. ⁸ Ba äma äbot ätuwä бага man ba man kädet siwoñi apiño näkä täwetpäñ täwoñärewayäñ täyat udewani nitek nämo. Nämo, Isrel nanik inä äma äbot päke u yärepmitkañ.

⁹ Upäñkañ imaka dapunjintä kañkuño u guñ täneñta ket nadäñ täpäneñpäñ bänepjinken penpäñ iyap tañpäñ kuñat täkot. Täñpäñ ironijiye ba unitäño nanakiye ahänayäñ täkañ, imaka unita yäwetpäñ yäwoñärekañ kañ täñ yäpmäñ kut.

...

Yawe uwä Anutunin bureni

³² Jide nadäkañ? Imaka umuri pähap ahäñkuko udewani kubä bian ahäñkuk? Ba man-biñam udewani kubä äma kubätä bian nadäñkuk ba? Bian, inä nämo ahäñjirä, Anututä yäput penpäñ äma kome terak penkuko unitä päbä apiño itkamäñ unita yäñpäñ yäñpäñ-nadäk täñpäñ udewani kubä bureni käwen? Ba komeni komeni kudup kwenopäñkañ imaka udewani täño biñam kubä yäñjirä nadäwen? Nämotä nämoinik! ³³ Jide? Intä nadäñkañ pengän nämo kumbuño ude, äma kubätä anutu kubä täño kotäk kädäp mebet gänañ ahäñjirän nadäñkañ pengän nämo kumbani, udewani kubä itak? Nämoinik. ³⁴ Ba Yawe Anutujintä Isip komeken irirä täñ tamiñkuko udegän anutu kubätä kehärom tañpäñ päñku ämawebe äbot, äbot kubä gänañ nanik wädäñ tädotpäñ yäpmäñ päñku inita biñam

* **4:2:** Rev 22:18-19 * **4:3:** Nam 25:1-9 * **4:4:** Lo 10:20; Rut 1:16; Sam 68:3

yepmanpani udewani kubä itak? Nämoinik. Yawe Anutujintä dapunjin terak kehäromini kwawak node pewän ahänkuk; In tämagutta Isip nanik-ken käyäm waki mebäri mebäri ba ämik pähap ba kudän kudupi umuri umuri pewän ahän yämiñkuk.

³⁵ * Yawetä ude täñkuko uwä intä node kañpäñ nadäkta; Yawe Anutu u kubä ugän. Udewani kubä nämö itak. Nämoinik. ³⁶ In täwetpäñ täwoñärewayän nadäñpäñ unita nadäñ tamiñirän mani kotäk kunum gänañ naniktä ini yänirän nadäñkuñ. Täñkañ kome terakä nadäñ tamiñirän iniken kudupi kädäp meberi dapunjintä kañirä kädäp mebet u gänañ naniktä man täwetkuk. ³⁷ U orajiyeta nadäñ yämikinik täñkuko unita in iwoyänpäñ tepmanpäñ inita biñam itkañ kehäromini pähap terak Isip komeken nanik in yän-täkñat yäpmän äbuk. ³⁸ Yän-täkñat yäpmän äbänkañ ämawebe äbot kehäromi nitek däpmänpäñ yawat kirek täñtän äbuk. Ude täñtän äbuk u uwä äma äbot unitäño kome inta taniñ kirekta nadäñpäñ täñkuk. Eruk, kome uwä inta biñam pen itak ño.

³⁹ Unita ñodeta nämoinik täñguñ täneñ; Yawe uwä kunum gänañ ba kome terak Anutu it moretak. Anutu udewani kubä nämö itak. ⁴⁰ Unita in Anutu unitäño jukumani apiño tamitat u kudup buramiñpäñ iwat moreneñ. Ude tänayän täño uyaku in ba äbekjiye orajiye ahän yäpmän kunayän täkañ u kome Yawe Anutujintä tärek-täreki nämö itta taniñ kirewani ñoken kadäni käronji säkgämän api it yäpmän kuneñ.

5

Baga Man 5:12-15

Sabat orekiritta man

¹² * In Sabat orekirit Sabat u pewä kudupi kañ irän, Yawe Anutukatä peñ täwetkuko udegän. ¹³ * Täñkañ epän täñ päñku kepma 6 uken kañ täñtärewut. ¹⁴ Upänkañ kepma 7 uken Yawe Anutukata yänpäñ orek itta yän-kirewani. Unita kepma uken epän kubä nämoinik täneñ. In ba äpetjiye nanakjiye ba watä ämawebejiye, ba yawakjiye, bulimakau kome äneñ tamani, ba doñki tunum yäpmän tamani, ba äma kudupi in bämopjinken it täkañ in kudup kepma uken epän peñpäñ orek kañ it täñput. ¹⁵ Täñkañ in Isip komeken äma täño komi epän täñ irirä Yawe Anutujin uwä kerä kehärominitä uken nanikpäñ tämagutkuko unita juku piwut. Yawe Anutujintä ude täñ tamiñkuko unita Sabat kadäniken orek itta peñ täwetkuk.

6

Baga Man 6:1-9

Yawe Anutujin nadäñ imikinik täneñ

¹ Mosestä Isrel ämawebe node yäwetkuk; Yän yäpmän äbäro uwä бага man, jukuman ba man kädet ätu Yawe Anutujintä näkä täwetpäñ täwoñäreka peñ näwetkuk. Baga man uwä kome kwep-yänen korenayän täkañken u itkañ iwatta. ² Täñkañ бага man u mebäri ñodeta tamitat; Kadäni kadäni in ba nanakjiye ba unitäño nanakiye ahänayän täkañ uwä Yawe Anutujinta umuri nadäñpäñ бага man ba jukuman tamitat ño iwatnayän täño uyaku kome terak kadäni käronji api it yäpmän äroneñ. ³ Unita Isrel ämawebe in бага man u nadäñ däminik täñpäñ kañ iwarut. Ude tänayän tämäño uwä kome tägagämän, gakñi gäripi nitek orajiye täño Anutu Yawetä tamikta yänkehärom täñkuko uken säkgämän itkañ nanak wenbäyak täñ yäpmän kuñtängän äbot kehäromi nitek api itneñ.

⁴ * Täñpakan Isrel ämawebe, in juku peñpäñ nadäwut; Yawe u kubä-tägän Anutunin itak. ⁵ * Unita in bänepjin, mäjojin ba kehäromijin kuduptagän Yawe Anutujinta kireñ

* **4:35:** Sam 58:11, 83:18; Ais 45:5,22; Mak 12:32; 1Jo 5:20 * **5:12:** Kis 16:23-30, 31:12-14 * **5:13:** Kis 23:12, 31:15, 34:21, 35:2; Wkp 23:3 * **6:4:** Mak 12:29 * **6:5:** Mat 22:37; Mak 12:30; Luk 10:27

imik tākot. ⁶* Ude tənkaŋ apiŋo man tawetpən tawonjerek täyat ŋo yäpmanpən bänepjinken penpən yäpman kuŋat tākot. ⁷ Ba äpetjiye nanakjiye kwikinik yotjinken itnayən takaanken ba kädet kuŋatnayən takaanken ba pätnayən takaanken ba epän tänayən takaanken Yawe täno man u yawetpən yawonjerek kaŋ tāk tänpüt. ⁸ Tänpäkaŋ unita juku piŋtən kuŋatta ketjinken ba damajinken däpman gatənpən pewä kaŋ irän. ⁹ Tənkaŋ yämajin terak ba yotjin täno bek terak kaŋ kudän täwut.

10

Baga Man 10:12-22

Yawe gämoriken kuŋatneŋ

¹² Eruk Isrel ämawebe, Yawe Anutujintä intä kädet ŋode tənpen kuŋatneŋta pen tawet täyak; Yawe Anutujin unita umuri nadənpən gämorikengän kuŋatpən mani kädet kudup buramineŋ. Tänpən gäripi nadən iminpən bänep nadäk-nadäkjin mäjojin kudup Yawe Anutujinken penpən watä piä tən imineŋ. ¹³ Tənkaŋ бага mani apiŋo tawetpən tawonjaretat u kudup nadənpən iwatneŋ. Nadäkaŋ? Baga man uwä in tənKentən tamikta biŋam.

¹⁴ Kunum kudup kwawani ba käbopi punininik unu u Yawe Anutujin täno. Tən imaka kome terak it takaan ba kome ini imaka, Anututä mähemi täyak. ¹⁵ Bureni, Yawe uwä ärowani ini pärik kubä upənkaŋ bänepi nadäk-nadäki orajiye terak penpən nadən yämikinik tänpən äma äbori äbori päke u yärepmitpən inpən inita biŋam iwoyənpən tepmankuko unitä pen ude itkaŋ. ¹⁶ Unita inä ärowani kädet penpən Yawe täno mangän iwatta bänep pewut. ¹⁷* U imata, Yawe Anutujin uwä anutu jopi, ba imaka kehäromi niked u kudup yärepmit täyak. Uwä ärowani ini pärik kubä irirän imaka kuduŋtagäntä Yawe unita nadäwä umuri tänpəpən gämorikengän kuŋatneŋ. Yawe uwä ämawebeta nadənirän ärowani äpani ude nämo tāk täyak, ba äma kubätä nadən namän yənpən bänepi täga nämo äriwek. ¹⁸ Tänpäkaŋ webe kajari ba nanak kodənani jiraŋken yepmanpani u ba äma kudupi in bämopjinken it takaan u tənKentən yämipən tek kenta ketem yämik täyak. ¹⁹ Ude tāk täyak unita in imaka, äma äbani unita nadən yämikinik täneŋ. U imata, bian in imaka, Isip komeken äbani ude it tənkuŋonik.

²⁰ Tänpäkaŋ in Yawe Anutujinta umuri nadən iminpən u kubägän inin oretpen kuŋatneŋ. Tänpən uken tuben kuŋpən yənkehäromtak man yänayən takaan u wäpi terakgän kaŋ yäk tänpüt. ²¹ Uwä Anutujin unita wäpi inin orerut. Imaka umuri umuri pewän ahən tamiŋkuko u dapunjintä yabənpən-nadənkuŋ. ²²* Äbekjiye orajiyetä Isip komeken kuŋkuŋo uwä ämawebe 70tägän kuŋkuŋ. Tänpäkaŋ Yawe Anutujintä tənKentən-pewän apiŋo in bumta itkaŋ, guk jiraŋ kunum terak itkaŋ ude.

11

Baga Man 11:18-21, 26-28

Yawe gämoriken itpen kuŋat-kuŋatta man

¹⁸ Mosestä Isrel ämawebe ŋode yawetgän tənkuŋ; Apiŋo man tawetpən tawonjerek täyat ŋo yäpmanpən bänepjinken penpən yäpman kuŋat tākot. Tänpäkaŋ unita nadənpən kuŋatta ketjinken ba damajinken däpman gatənpən pewä kaŋ irän. ¹⁹ Ba äpetjiye nanakjiye kwikinik yotjinken itnayən takaanken ba kädet kuŋatnayən takaanken ba itpən-nadäk tänayən takaanken ba epän tänayən takaanken man u yawetpən yawonjerek kaŋ tāk tänpüt. ²⁰ Tənkaŋ yämajin terak ba yotjin täno bek terak kaŋ kudän täwut. ²¹ Ude tänayən täno uwä in ba äpetjiye nanakjiye kome Yawe Anutujintä orajiyeta yämikta yənkehärom tənkuŋo

* **6:6:** Sam 58:11, 83:18; Ais 45:5,22; Mak 12:32; 1Jo 5:20 * **10:17:** 1Ti 6:15; Rev 17:14, 19:16; Apos 10:34; Rom 2:11; Gal 2:6; Efe 6:9 * **10:22:** Stt 15:5, 22:17, 46:27

ņoken kadāni kāroni api it yāpmāņ kuneņ. Kome kenta kunumtā it yāpmāņ kudayāņ tākamān ude api it yāpmāņ kuneņ.

...²⁶ Nadākaņ? Apiņo kādet yarā intā yāpmāņ danipāņ kubā iwatneņta tāwetpāņ tāwoņārewayāņ; Kādet kubāwā Anututā sākgāmān tāņ tamikta. Tāņ kubāwā in tāņpāwakta kādet. ²⁷ Sākgāmān tāņ tamikta yāyak uwā Yawe Anutujin tāņo jukuman kādet apiņo tāwerayāņ tāyat u buraminpāņ iwatnayāņ tāņo uyaku ude api tamek. ²⁸ Tāņ, in tāņpāwakta yāyak uwā Yawe Anutujin tāņo jukuman u māde utpāņ injinken gārip iwatpāņ anutu jopi-jopi bian nāmo yāniņ oretkuņo uken kunayāņ tāņo uwā Anututā inken tāņpāwak u api pewān ahāwek.

18

Baga Man 18:9-22

Gur ābot tāņo tāktāk u nāmoinik yāwatneņ

⁹ Tāņpākaņ Mosestā ņode yāwetgān tāņkuk; In Anututā kome tamayāņ tāyakken u kuņpāņ āmawebe u nanik tāņo tāktāk tarāki u nāmo yāwatneņ. ¹⁰⁻¹¹ * * Tāņpāņ inkāt nanik kubātā anutu jopita yāņpāņ āperi ba nanaki kubā utpāņ ārawata kādāp nāmo pewā ijineņ. Ba inken nanik kubātā wābāt man yākyāk, kāren yāwat-yāwat, kābopi kādet iwat-iwat, ba kon tāktāk kādet nāmoinik iwarek. Ba kubātā āma kumbani mājokāt man yāņpāņ-nadāk nāmo tāņpek. ¹² Āma kādet udewani iwat tākaņ uwā Yawetā yabāwān tarākiinik tāk tākaņ. Kome korenayāņ tākaņ unitāņo kome māhemtā kādet udewani tāk tākaņ unita Yawe Anutujintā api dāpmāņ yāwat kireņpewān kuneņ. ¹³ * Tāņpākaņ inā Yawe Anutujin iņamiken siwoņigān kuņat tāneņ.

Anututā profet pewān ābākta yāņkehārom taņkuk

¹⁴ Tāņkaņ Mosestā āneņi kubā ņode yāwetkuk; Kome pāņku yāpnayāņ tākaņken u naniktā kābopi kādet iwat-iwat ba kāren yāwat-yāwat tāk tākaņ. Upāņkaņ Yawe Anutujintā intā kādet ude tākta yājiwātinik tāk tāyak. ¹⁵ * Tāņkaņ Yawe Anutujintā inken nanik kubā profet nākņa bumikgān kubā api iwoyāwek. Tāņpākaņ unitāņo manipāņ kaņ buramik tāņput. ¹⁶ Nadākaņ? Sinai pom mebāriken ābot kubāgān itkaņ Yawe Anutujin ņode iwetkuņ; Gākņo manka kotāk wari nadānektawā, ba gākņo kādāp mebet pāhap wari kānektawā yāņ iwetkuņ. Ude iwetkuņo uwā kumnek yāņ yāņpāņ yājiwātkuņ. Ude yāņpāņ profet kubāta iwet yabāņkuņ.

¹⁷ Tāņirā Yawetā tāga nāwet yabākaņ yāņ nāwetkuk. ¹⁸ Ude yāņpāņ ņode nāwetgān tāņkuk; Tāņkentāņ yāmikta ini ābotken nanik profet kubā gāk udewanigān api iwoyāwet yāk. Tāņkaņ manna biņam meniken api pewet. Ude tāņira āma unitā man iwerayāņ tāyat u kudup āmawebe api yāwet tāņpek. ¹⁹ * Tāņpākaņ āma, profet unitāņo man wāpna terak yāņahāņirān nāmo nadānayāņ tāņo uwā nākņa kowata api yāņtāreņ yāmet. ²⁰ Upāņkaņ profet kubā nāk wāpna terak wohutpāņ man kubā nākken nāmo yāpani yāņahāwayāņ tāko uwā kumākta biņam. Ba profet kubātā anutu jopi kubā tāņo wāpi terak yāņahāwayāņ tāko u imaka, kumākgān api tāņpek.

²¹ Tāņpākaņ ņode kāwep api nadāneņ; Profet ņo Yawe tāņo man bureni nāmo yāņahātak yāņ jide ude nadāna tāreneņ yāņ nadāneņ. ²² Eruk ņode nadāwut; Profet kubātā nāk wāpna terak man yāņirān bureni nāmo ahāņirān kaņpāņ ņode nadāneņ; Man uwā Anututā nāmo yāņkuk. Profet u iniken nadākken nanik man yāņkuk yāņ nadāneņ. Tāņpāņ āma unita umun tāneņtawā.

* **18:10-11:** Sam 106:36-38; Apos 18:9 * **18:10-11:** Wkp 19:31 * **18:13:** Stt 6:9, 17:1; Sam 37:37; Mat 5:48

* **18:15:** Jon 1:45; Apos 3:22, 7:37; Hib 1:1-2 * **18:19:** Apos 3:23

26

Baga Man 26:5-11

Anututa iron pekpek täño man

⁵ Mosestä Isrel ämawebe ɲode yäwetkuk; Iron Yawe täño bukä dubiniken peŋkaŋ Yawe Anutujin inamiken ɲode yänjahäneŋ; Nanin, Aram komeni kujat peŋpeŋ komeni komeni kuŋat täpäteŋ täntäŋ kuŋatkä äboriye mäyap nämo ukät Isip komeken äpmonkuŋ. Äpmon ittäŋgän mäyap weŋ bäyaŋpäŋ äma äbot taŋi kehäromi nitek ude ahäŋpäŋ itkumāŋ. ⁶ Iritna Isip ämatä waki täŋ nimiŋpäŋ komi epänken nipmaŋkuŋ. ⁷ Ude täŋ nimiŋirä Yawe, naniye täño Anutu uken butewaki terak gera yänjitna Yawe uwä nadäŋpäŋ komi butewaki ba komi epän terak itkumāŋo u nibäŋpäŋ nadäŋkuk. ⁸ Nibäŋpäŋ nadäŋkaŋ kerik kehäromitä Isip nanik nimagutta kudän kudupi mebäri mebäri pewän ahäwäpäŋ Isip komeken imaka umuri umuri täŋkuk. ⁹ Nimagut yäpmäŋ äbä kome tägagämän, gakŋi gäripi nitekken ɲo nipmaŋkuk. ¹⁰ * Yawe, ude täŋkuno unita kome nimiŋkuno ɲoken ketem intäjukun ahäwani inamkaken yäpmäŋ äbätat ɲo yän kaŋ iwerut.

Ude yänkaŋ eruk ketem irona pewani u Yawe Anutujin inamiken peŋpäŋ gwäjiŋ äpmon imut. ¹¹ * Ude täŋpäŋ in ba Livaitä äbotken nanik ukät äma ban nanik inkät bok it täkaŋ, imaka tägatäga Yawe Anutujintä tamik täyak unita yänpäŋ oretoret täŋpäŋ itneŋ.

30

Baga Man 30:1-20

Bänepi sukurenirä Yawetä api täŋkentäŋ yämek

¹ Mosestä Isrel ämawebe ɲode yäwetkuk; Imaka täwet yäpmäŋ äbätat ɲowä ahäŋ tamiŋpäŋ Yawe Anutujintä peŋawäkjinta yänpäŋ tadäpmäŋpäŋ täwat kireŋpewän äma äbori äbori bämopiken itnayäŋ täño uken itkaŋ apiŋo kon man ba tagwän man täwetpäŋ täwoŋäreŋ täyat unita api juku pineŋ. ²⁻³ Täŋpäkaŋ injin ba nanakjiye Yawe Anutujinken äyänutpäŋ nadäk bänepjin kuduptä apiŋo mani täwetpäŋ täwoŋäreŋ täyat u buraminayäŋ täño uwä Yawe Anutujintä butewaki nadäŋ tamiŋpäŋ äma äbori äbori bämopiken yän-täwat-pewän kuŋkuŋo uken nanik äneŋi tämagut päbä iritjin yäpän tägawäpäŋ bian säkgämän itkuŋo udegän api itneŋ. ⁴ Yawe Anutujintä kome moräki moräkiken tadäpmäŋpäŋ täwat kireŋpewän kuŋkuŋo täŋpäwä u nanik yän-butuŋpäŋ äneŋi tämagut yäpmäŋ päbä komejinken api tepmaŋpek. ⁵ Bureni, kome nanjiyetä yäpmäŋpäŋ itkuŋo uken tepmaŋjirän injinta api koreneŋ. Ude täŋirä Anututä täŋpewän nanjiyetä täŋpani udegän yärepmitpäŋ täŋbumbum pähap terak itkaŋ ahäŋ bumbum api täneŋ.

⁶ Täŋpäŋ Yawe Anutujin uwä injinta ba nanakjiyeta bänepjin täŋpidäm taŋ tamiŋjirän bänep nadäk-nadäkjin kudup ukengän api penneŋ. Ude täŋ tamayäŋ täko uwä kome uken täga api itneŋ. ⁷ Ude täŋpäŋ Yawe Anutujintä tagwän man kudup u iwanjiye inta nadäwäwak täŋ tamiŋpäŋ tadäpmäk täŋpani u terak api buramiŋ yämek. ⁸ Ude täŋjirän inäwä Yawe gämoriken äneŋi kuŋatpäŋ näkä бага mani apiŋo täwetpäŋ täwoŋäreŋ täyat u kudup buramiŋpäŋ api yäpmäŋ kuŋatneŋ. ⁹⁻¹⁰ Täŋpäŋ inä Yawe Anutujin täño бага man ba yänkehäromtak mani Baga Man Kudän Täwani ɲo gänäŋ kudän täwani pätak u nadäŋpäŋ buramik täŋpäŋ äneŋi bänep nadäk-nadäkjin kuduptagän Yawe Anutujin-ken-gän pewä pärayäŋ täko uwä Anutujintä täŋkentäŋ tamiŋjirän imaka imaka ketjintä tänayäŋ täkaŋ u ba nanakjiye ba yawakjiye ba ketem epänjin kudup ahäŋ bumbum api täŋ yäpmäŋ kwek. Bureni, Yawetä nanjiyeta gäripi nadäŋ yämik täŋkuko udegän inta gäripi äneŋi nadäŋ tamiŋjirän täŋbumbum terak api itneŋ.

* **26:10:** Sam 22:27-29, 86:9, 95:6; Rom 12:1; 1Ko 10:31 * **26:11:** Sam 63:5; 1Ti 6:17-18

11 Nadäkañ? Baga man apiño täwetpäñ täwoñärek täyat u bäräpi nämo. Intä täga buramiñpäñ tänäñi. 12 * Uwä kunum gänañ iränpäñ uyaku ñode yäneñ; Netätä päro yäpmäñ äpä nimänkañ nadäñpäñ buramine? Upäñkañ ude nämo! 13 Ba gwägu udude käda nämo itak unita ñode nämo yäneñ; Netätä gwägu irepmit päñku yäpmäñ äbä nimänkañ nadäñpäñ buramik täne? 14 Nämoinik. Baga man uwä dubinjin-ken-inik itak. In nadäñpäñ buramik täneñta u mejinken ba bänepjinken pewani pätak u.

15 * Nadäkañ? Näk apiño imaka gäripi nitek ba irit bureni täwoñäretat. Upäñkañ kukñiwä täktäk waki ba kumäñ-kumäñ kädet imaka, bok täwetpäñ täwoñäretat. 16 * In Yawe Anutujin bänepjintä injinik täñkañ kädet peñ tamani siwoñigän iwatpäñ бага man, mani kädet ba yänkehäromtak mani nadäñpäñ buraminayäñ täño uwä irit säkgämän ahäñ bumbum täñpäñ äbot täñi pähap api täneñ. Täñkañ kome korenayäñ täkañ uken päñku irirä Yawe Anutujintä iron täñi api täñ tamek.

17-18 Upäñkañ bänepjintä Yawe mäde ut imiñkañ mani utpäñ bänep nadäk-nadäkjin anutu jopiken peñpäñ yäniñ oretkañ unita watä epän tänayäñ täño uwä in kuduptagän api paot moreneñ. Näk apiño man ude täwetat. In Jodan ume irepmitpäñ kome korenayäñ täkañken uken kadäni käroni nämo api itneñ. 19 Näk apiño kunum bibik yarä u inamiken irit ba kumäñ-kumäñ, kon man ba tagwän man unitäño kädet kawä tärekta mebäri täwetpäñ täwoñärek täyat. Unita in injin ba nanakjiye kuduptagän irit täño kädet iwatta nadäk kañ pewut. 20 * Ude täñkañ Yawe Anutujin bänepjintä nadäñ imikinik täñpäñ mani buramiñpäñ ugän kañ yäpmäñ wädäwut. Nadäkañ? Yawe uwä iritjin bureni unita ude tänayäñ täño uwä Yawetä orajin pähap Abraham Aisak ba Jekop unita kome yämikta yäñtäreñkuko uken kadäni käroni api it yäpmäñ kuneñ.

32

Baga Man 32:36-39

Anutu jopitä täga nämo täñkentäñ nimineñ

36 * Yawetä ämawebeniye kehäromini paoräpäñ mäyap nämo, yarägän irirä yabäñkañ butewaki nadäñ yämiñpäñ u gäarak itpäñ api täñkentäñ yämek. 37 Ude täñpäñ ñode api yäwet yabäwek; Näwerut! Intäño anutu jopi täñkentäñ tamikta yäpmäñ wädäñkuño u de? 38 Inä anutu jopi unita nañimik yämiñirä tom gäkñi ba wain ume nañkuñ. Eruk, anutu jopi unitä akuñpäñ täñkentäñ tamiñpäñ iwan täño kädet täñpipiñ tamiñirä käwa!

39 * Nämoinik! In man ño nadäwä tärewut; Yawe näk kubägän itat. Näk mädenaken anutu kubä nämo itak. Näkñaken gärip terak äma kumäk täkañ, ba näkñaken nadäk terak äma kodakigän it täkañ. Täñkañ näkägän äma yäpa wawäpäñ äneñi näkägän yäpa-tägak täkañ. Ude täk täyat uwä äma kubätä näkño kädet täga nämo täñpipiwek.

34

Baga Man 34:1-12

Moses kumbuk

1 Mosestä Moap awañ peñpeñ Jeriko yotpärare kukñi Nebo pom terak äroman eruk Piga pom terak äronkuk. Äro irirän Yawetä Gileat kome unitä päñku kome tärek-tärek wäpi Dan u kudup iwönäreñkuk. 2 Iwönäreñpäñ Naptali kome, ba Efraim Manase äbot täño kome ba Juda äbot täño kome it päñku Mediterenian gwägu pähap täretak u kudup iwönäreñ moreñkuk. 3 Ukät Negev kome jopi ba Jodan awañ, Soa yotpäretä päñku Jeriko täretak u kudup kañ moreñkuk. Jeriko uwä bihä päya komeñi yän iwerani. 4 *

* 30:12: Rom 10:6-8 * 30:15: Jon 3:16; 1Jo 5:12 * 30:16: 1Ko 7:19; 1Jo 5:2,3 * 30:20: Stt 12:7, 26:3, 28:13

* 32:36: Sam 135:14 * 32:39: Ais 45:5, 22; Jon 8:24; Rev 1:18 * 34:4: Stt 12:7, 26:3, 28:13

Ude iwönjärenpäñä Yawetä ñode iwetkuk; Näk kome ño Abraham, Aisak, Jekopta yämikta yänkehärom tanpäñ ñode yäwetkut; Kome uwä intäño äbekjiye orajiyeta api yäniñ kirewet yän yäwetkut. Eruk, näk nadän gamiñira dapunka-tägän kome ño käyan. Upänkañ bureni nämo api kwen.

⁵ Yawetä ude iweränpän ätu itkañ Yawe täño epän äma Moses uwä Moap kome uken kumbuk, Yawetä iwetkuko udegän. ⁶ Kumäñirän Yawetä Moap kome Betpeo yotpärare kukñi käda awañ uken äneñkuk. Täñpäkañ kadäni unitä it yäpmän äbäkamänken ñoken äma kubätä Moses äneñkuko u nämo kañkuñ. ⁷ Täñkañ Moses dapuri nämo bipmän urirän ba kehäromini nämo paorirän obañ 120 ude täreñirän kumbuk. ⁸ Kumäñirän Isrel ämawebe Moap awañ uken itkañ Mosesta konäm butewaki täñ yäpmän kuñirä kepma 30 ude täreñirän peñkuñ.

⁹ Täñpäkañ komeni yäpmäkta Mosestä Nun täño nanaki wäpi Josua iwoyänkuko unita Anututä Josuata nadäk tañi imiñkuk. Unita Isrel ämawebe Josua täño man buramiñpäñ imaka kudup Yawetä Moses yäntäreñ imiñkuko udegän täñkuñ.

^{10*} Täñpäkañ kadäni unitä it yäpmän äbäkamänken Isrel ämawebe bämopiken profet kubä Moses udewani kubä nämo itkuk. Moses kenta Yawe uwä kowat kawän täñpäñ yänpäñ-nadäk täk täñkumänonik. ¹¹ Ba Yawetä Moses uwä iwet-pewän Isip komeken päñku kudän kudupi mebäri mebäri Feroät epän ämaniye ba Isip nanik kuduptä kañpäñ nadäk täkta täñkuk. ¹² Ba Isrel ämawebe inamiken kudän kudupi kehäromi nitek Mosestä kwawak pewän ahäñirä kañkuñ u äneñi profet kubätä nämo täñkuk.

* **34:10:** Kis 33:11

Josua

Isrel ämawebetä kome iwoyän yämani u koreņkuņ

24

Josua 24:1-2, 14-24

Ämawebe Yawe iwatta yänkehärom taņkuņ

¹ Eruk Josuatä Isrel ämawebe yänpübä Sekem komeken kubäkengän yepmaņkuk. Täņkaņ äma ekäni ekäni ba intäjukun äma ba man yäpmän daniwani äma imaka, yänpübä yepmaņpänkaņ Anutu inamiken itkuņ. ² * Ude irirä Josuatä ñode yäwetkuk; Yawe, Isrel täņo Anututä ñode yäyak; Bianinik Abrahamkät Naho täņo nani wäpi Tera ukät orajiye ätu Yufretis ume ani kukņi udude itkaņ anutu jopi-jopi yäniņ oret täņkuņonik.

... ¹⁴ * Täņpäkaņ Josuatä man u yän paotpäņ ñode yäwetgän täņkuk; Eruk, Yawetagän umuntaņpäņ iniken kädet iwattagän bänepjin nadäk-nadäkjin kubägän pewut. Täņkaņ anutu jopi-jopi äbekjiye orajiyetä Yufretis ume ani kukņi udude itkaņ yäniņ oret täņkuņo ba Isip komeken itkaņ gwäjiņ äpmon yämik täņkuņo u ureņ täņpä kwäpäņ Yawe täņo gämorikengän it takot. ¹⁵ Täņ Yawe täņo gämorikengän kuņatta gäripi nämo nadäņpäjä ket nadäwut; Apiņo netä gämoriken api itne yän siwoņi yäwut. Äbekjiye orajiyetä ume udude kända itkaņ anutu jopi yäniņ oret täņkuņo u ba Amo ämawebe, komeni koreņpäņ itkaņken ñonitäņo anutu jopi u gämoriken api itneņ? Upäņkaņ näkņata ñode yäyat; Näkņa ba webena nanaknaye ninäwä Yawe gämorikengän itkaņ watä piä unitagän api täņ imine.

¹⁶ Josuatä ude yäweränä ämawebe päke unitä yänkuņ; Nämo! Ninä Yawe mäde ut imiņpäņ anutu jopi-jopi gämoriken nämoinik api itne. ¹⁷ Yawe Anutunin ini uwä nin ba äbekniye oraniye Isip kome komi epänken nanik nimagutpäņ kudän kudupi pähap täņirän dapunintä kaņkumän. Täņkaņ äma ätutä komeken kadäni käroņi kuņatkumänken u Yawetä watä säkgämän it nimiņkuk. ¹⁸ Ude täņkaņ Yawetä Amo nanik ba kome ätu täņo kome mähem yäwat kireņpäņ komeni nimiņkuk. Unita nin imaka, Yawe gämoriken itkaņ unita watä piä api täņ imine, u nintäņo Anutu unita.

¹⁹ * Ude yänirä Josuatä yäwetkuk; Inä Yawe gämoriken jop täga nämo api itneņ. Anutu uwä siwoņi kudupiinik. U ämawebeniyetä anutu ätu nadäņ yämikta bitnäkinik täk täyak. Ude tänayän täņo uwä peņawäkjin täņo momi täga nämo api peņ tamedäk yäk. ²⁰ Nadäkaņ? Täga täņ tamik täyak upäņkaņ Yawe mäde ut imiņkaņ kome ätu täņo anutu jopi yäwatnayän täņo uwä Yawe uwä äyänutpäņ in täņpän wawäpäņ api tadäpmän morewek yäk.

²¹ Ude yäweränä ämawebetä Josua ñode iwetkuņ; Nämoinik! Ninä Yawe gämorikengän itkaņ unita watä piä api täņ imine. ²² Ude yäwäwä Josuatä yäwetkuk; Injin-tägän yänhänpäņ Yawe gämoriken itta yänkehäromtak man yäkaņ. Ude yäweränä yänkuņ; Ei, ninin yäkamän ude!

²³ * Täņpäkaņ Josuatä äneņi ñode yäwetgän täņkuk; Ude yäkaņ unita äma ätu täņo anutu jopi in bämopjinken itkaņ u ureņ täņpä kwäpäņ bänepjin Isrel täņo Anutu Yawe unitagän iniņ kirewut. ²⁴ Ude yäweränä ämawebe päke unitä Josua iwetkuņ; Nin Yawe Anutunin unitäņo gämorikengän itkaņ mani api buramine yäk.

* **24:2:** Stt 11:27 * **24:14:** Stt 17:1; Kis 20:3-4; Sam 111:10; Apos 9:31; Efe 6:24; Plp 1:10 * **24:19:** Mat 6:24; Luk 14:25-33 * **24:23:** 1Ko 10:20-21; Hib 12:28-29

Rut

Webe kubä Moap komeken nanik unitäŋo manbiŋam

Yanäbeki Naomi kenta Rut täŋo manbiŋam

1-2 Bian yäpmän daniwani ämatä Isrel ämawebe yabän yawat täŋkuŋo kadäni ugän ketemta jop itkuŋ.

Irirä äma kubä wäpi Elimelek, Efrata äbotken nanik Betlehem yotpärare Juda komeken it täŋkuko unitä webeni Naomikät nanakiyat Malon kenta Kilion yämaguränkaŋ Moap komeken itpäŋ-nadäкта kuŋkuŋ. ³ Pänku ittängän Elimelek kumbänkaŋ webeni Naomi nanakiyat ukät itkuŋ. ⁴⁻⁵ Itkaŋ nanak yarä u webe yarä Moap komeken nanik wäpi Opa kenta Rutpäŋ yäpumän. Yäpmänpäŋ itkaŋ obaŋ 10 täreŋirän Malon kenta Kilion bok kumänirän Naomi inigän, äpi nanakiye nämotä itkuk.

⁶ Naomi ittängän nadänkuk; Juda komeken Yawetä ämawebeniye täŋkentän yämikta täŋ-bumbum pewän ahäkaŋ yän nadänpäŋ äbekiyat yäwerän bok kukta tuŋum täŋkuŋ. ⁷ Tänpän äbekiyatkät kome it täŋkuŋo u penpen Juda kädet moräki yäput penpäŋ kuŋkuŋ. ⁸ Kuŋtängän Naomitä äbekiyat ŋode yäwetkuk; Ektä näk ba äpjekyat kumbumäno unita watä it nimik täŋkumäno udegän Yawetä ekta watä it tamiŋirän päŋku menjekyat-kät irun. ⁹ Tänpän Yawetä täŋkentän tamiŋirän äma yarä äneŋi kaŋ yäpmänkaŋ irun. Ude yäwetpäŋ kowat bäyaŋ imän tänpän konäm bumta kotkuŋ. ¹⁰ Konäm kotpäŋ ŋode iwetkumän; Ude nämo! Nek gäkkät mähemkayeken u bok api kune yäk.

¹¹ Ude yäwänä Naomitä äneŋi yäwetgän täŋkuk; Äbeknayat, äyänutpen notjiyeken kun. Mebäri imata näk näwatta nadäkamän? Näkä jide tänpän nanak ätu bäyawakaŋ api yäpden? ¹²⁻¹³ Ude täga nämo. Näk webe pähap täyat. Äma äneŋi täga nämo api yäpet unita kun. Ba äma apiŋogän yäpmänpäŋ nanak pengän bäyawero u yäpmäкта kadäni käroni täga nämo itsämdeŋ. Kadäni käroni irän wawäpäŋ äma ätupän yäpden yän nadätat. Äbeknayat, butewaki pähap. Yawetä mäde ut namitak unita butewaki ärowani nadän tamitat.

¹⁴ Ude yäweränä Rut kenta Opa konäm äneŋi kotkumän. Kotpäŋ Opa äbeki bäyaŋ imiŋpäŋ tenpen kuŋirän Rut kukta bänepi bitnäkinik tänpän Naomikät itta nadänkuk. ¹⁵ Ude tänpänä Naomitä Rut iwetkuk; U ka! Gwaräpka noriyeken ba anutuniyeken kuyak. U iwat yäk. ¹⁶ Ude yäwänä Ruttä iwetkuk; Nämo, näk gäkkät bok kudayän. Näkä gäk gepmanpen kukta man näwereno. Gäkä deken kwayän täno u näk bok api kude yäk. Gäk de irayän täno u bok api itde. Gäkŋo notkaye u näkŋo notnaye ude api itneŋ. Ba gäkŋo Anutu u imaka, näkŋo Anutu ude api irek. ¹⁷ Gäkä kome deken kumbipän änenayän täŋo uwä näk kome ugän api äneneŋ. Imaka kubätä nek bämopnekken madän täkŋewektawä. Kumäk-kumäk kubä-tägän api madän täkŋewek. Bureni-inik yäyat. Näkä man yäyat ŋo kudup nämo iwarawä Yawetä kowata wakiinik kaŋ namän. ¹⁸ Naomitä Rut man kehäromi ude yänirän nadänpäŋ tenpäŋ kukta man kubä äneŋi nämo yänkuk. ¹⁹ Ude tänpän bok kumaŋ Betlehem yotpärareken kuŋkumän. Eruk kumaŋ Betlehem yotpärareken ahänirän kome u nanik webetä bumta kikuŋutpäŋ yänkuŋ; ŋo Naomi ini ba? ²⁰ Ude yäwäwä Naomitä yäwetkuk; Wäpna Naomi yän nämo näwetneŋ. Unitäŋo mebäri uwä säkgämän. Upänkaŋ kehäromi mähemitä mäde ut namiŋkuko unita wäpna säkgämän yän nämo näwetneŋo. Mara yän näwerut. Unitäŋo mebäri jägämi yäk. ²¹ Kome ŋo penpen kuŋkuro ugänä tuŋum webe bumiktä kuŋkut. Upänkaŋ apiŋo Yawetä jopi jäwäriinik irira nämagut yäpmän äbatak. Ude täŋirän mebäri imata Naomi, webe säkgämän yän näwetneŋ. Kehäromi mähe mi unitä yänpewän näk wakini täŋkut.

²² Eruk, manbiŋam ŋo Naomitä äbeki Rut Moap komeken nanik imaguränkaŋ Moap kome penpeŋ Betlehem yotpärareken wit madäk-madäk kadäniken ahänjkumäno unitäŋo manbiŋam.

2

Ruttä Boastä piäken piä täŋkuk

¹ Betlehem kome uken Naomi äpi kumbuko unitäŋo nägät moräk kubä wäpi Boas unitä itkuk. Boas uwä Elimelektä äbotken nanik, äma ekäni kubä, tuŋum äma. ² * Täŋpäkaŋ kepma kubä Ruttä äbeki Naomi ŋode iwetkuk; Nadäŋ namiŋiri äma kubätä piäken kuŋkaŋ piä äma wit madäŋtäŋ kuŋirä ätu jop mäŋpani u kaŋ yäpa yäk. Äma kubätä nadäŋ namänä unitä piäken äpi täŋpet yäk. Ruttä ude iweränä Naomitä iwetkuk; Äbekna, yäyan ude tä yäk. ³ Ude yäwänä eruk Rut piä kubäken kuŋpäŋ piä ämatä wit madäŋtäŋ kuŋirä mäŋpani u yäpmäŋtäŋ yäwatukuk. Piä ude täŋkuko uwä Boas, Elimelek täŋo nägät moräk kubä unitä piäken täŋkuk.

⁴ Piä täŋ irirän Boas Betlehem yotpärare penpeŋ piäniken äbäŋpäŋ piä ämaniye yabäŋpäŋ ŋode yäwetkuk; Yawetä inkät iton. Ude yäwänä kowata ŋode iwetkuŋ; Yawetä kon täŋ gamiton yäk.

⁵ Täŋpäŋ Boastä piä äma täŋo intäjukun äma ŋode iwet yabäŋkuk; Webe gubaŋi u netätä äbotken nanik? ⁶ Yäwänä iwetkuk; U kome kubäken nanik, äbeki Naomikät Moap komeken naniktä äbumän yäk. ⁷ Webe unitä ŋode näwerak; Nadäŋ namiŋiri piä ämakaye yäwarän täŋpäŋ wit pewä mäŋpani kaŋ yäpa yäŋ näwerak. Ude näweränpäŋ täga yäwapäŋ piä tamimaŋ yäput penpäŋ täŋ yäpmäŋ äbäko äpiŋogän itpäŋ-nadäk täyak u yäk.

⁸ Ude iweränkaŋ Boastä päŋku Rut iwetkuk; Äpetna, man kubä gäwera nadä yäk. Äma kubätä piäken wit yäpmäkta kwentawä. Näkä piäken ŋogän webe kwayak ŋokät kaŋ täk täŋput. ⁹ Webe u wit madäŋirä yabäŋkaŋ ugän yäwarän täk täyi. Nadätan? Näk piä ämanaye gäk waki nämo täŋ gaminenŋa yäjiwät man uku yäwerat. Täŋpäŋ umeta gewäwä ume käbotken gwetpäŋ peŋo u täga äpi näŋpen yäk.

¹⁰ Boastä ude iweränä Ruttä Boas dubiniken injami kome terak yäpän äpmonpöpäŋ iwetkuk; Näk kome kubäken nanikpäŋ mebäri imata nadäŋ namiŋpäŋ oraŋ namitan? ¹¹ Ude iweränä Boastä ŋode iwetkuk; Äpkatä kumäŋirän äbekka Naomita täŋkentäk mebäri mebäri täŋ imiŋkuno unitäŋo manbiŋam yäŋirä kudup nadäŋkut. Gäk kome kujatka ba meŋkaye nankaye yepmaŋpen äbot kudupi gänaŋ itta äbuno u nadäŋ gamitat. ¹² Unita Yawe, Isrel täŋo Anututä watä it gamekta dubiniken äbuno unitä imaka täga täŋkuno unita gwäki tägagämän kubä gamiton.

¹³ Ude yäwänä Ruttä ŋode iwetkuk; O intäjukun ämana, näk piä watä webekayetä itkaŋ ude nämo itat upäŋkaŋ oraŋ namiŋpäŋ man kwini näweriri bänepna pidäm täyak yäk.

¹⁴ Täŋpäkaŋ ketem naknak kadäniken Boastä Rut ŋode iwetgän täŋkuk; Äbä käräga kubä yäpmäŋpäŋ wain ume gänaŋ yäputpäŋ naŋ. Ude iweränä Ruttä wit madäwani ämawebekät bok maŋitkuŋ. Maŋit irirän Boastä wit mujipi ijiŋkuko u imän naŋpäŋ koki täŋpöpäŋ moräki pewän itkuŋ. ¹⁵⁻¹⁶ Ketem naŋ paotpäŋ akumaŋ päŋku wit mäŋpani äneŋi butuŋkuk. Ude täŋ irirän Boastä piä ämani ŋode iwetkuk; Nadäŋ imiŋirä nämo yäpnaŋiken, wit pädä täwani bämopiken mäŋpani kaŋ yäpän. Ba ugän nämo, madäk-madäk kadäniken ätu yäpmäŋ däŋneŋpäŋ pewä maŋ imiŋirä kaŋ yäpän. Ude täŋirän nämo ibeneŋ.

¹⁷ Täŋpäkaŋ Rut piä täŋ yäpmäŋ kuŋtäyon edap dapuri äpmonkuk. Ude täŋpäŋ wit kujari yäpuko u däpmäŋ-pewä bureni täreŋirä taŋi, 10 kilos ude ahänjkuk. ¹⁸ Ude täŋpäŋ yäpmäŋ päŋku wit bureni yäpuko ukät ketem naŋkaŋ moräki penkuko u äbeki Naomi iwonäreŋkuk.

¹⁹ Iwonäreŋirän Naomitä Rut ŋode iwetkuk; Yäke, gäk netä piäken piä täŋpäŋ wit ŋo

* 2:2: Wkp 19:9-10; Lo 24:19

yäpman äbätan? Anututä äma nadän gamiko u säkgämän täñ imiton. Ude yäwänä Ruttä iwetkuk; Näk piä uwä äma kubä wäpi Boas unitä piäken tät yäk.

²⁰ * Ude iweränä Naomitä yänjuk; Yawetä Boas kon täñ imiton! Yawe uwä äma kumbani ba kodak irani watäni itta yänkehäromtak man yäwani u nämo irepmit täyak. Ude yänpän node iwetgän täñjuk; Nadätan? Äma uwä nintäño nägät moräk bureni, watä it nimikta yäwani yäk. ²¹ Yäwänä Ruttä iwetkuk; Äneñi man täga kubä node näwetkuk yäk. Gäk piä watä webenayekät itpäñ piä täñ yäpman kuñiri wit madäk-madäk kadäni kañ tärewän. ²² Ude iweränä Naomitä node iwetkuk; Äbekna, u täga gäwerak yäk. Piä watä webeniyekät piä tänayän täño u tägagämän. Kubätä piäken kweno uwä piä ämaniyetä waki täñ gamineñ! yäk.

²³ Täñpäkañ Ruttä Boas täño piä webeniyekät piä täñ yäpman kuñirä wit madäk-madäk kadäni tärenjuk. Tärenjirän äbekikät pen it yäpman äronjukman.

3

Rut äma kubä kañ-ahänjuk

¹ Eruk ittängän Naomitä äbeki Rut node iwetkuk; Gäkä säkgämän irenta äma kubä kañ-ahän gaminäñi yäk. ² Node nadäsi; Boas, watä piä webeniyä piä bok täñkuño u nägät moräknin yäk. U apinö bipäda wit bureni yäpmäkta kujari madänkuño u däpman käkärayän yäk. ³ Unita gäk ume ärutpäñ tek säkgämän täñkañ imaka kääñi nitek gupka terak ärutpäñ Boastä piä täñpayän täyakken kuñpäñ inamiken kwawak nämo ahän imen. Nämo, käbop iriri unitä epän tänpän tärewäpäñ ketem ume kañ nañ paorän. ⁴ Täñkañ däpmon pärayän täñjirän unitä pärayän täko u ket kañ kañpäñ nadä. Täñpäñ däpmon patguñ täñjirän päñku tek ämet pärayän täko u yäpman akuñpäñ kuroñi käda kañ pat. Pariri unitä kikuñtupän imaka gäkä tänañi u api gäwerek. ⁵ Naomitä ude iweränä Ruttä iwetkuk; Täga, näwetan ude api täñpet yäk.

⁶ Ude yänkañ Ruttä wit däpman käkärani bägupken päñku äbekitä piä man iwetkuko u kudup täñjuk. ⁷ Boas ketem ume nañpäñ bänep oretoret terak itpäñä däpmona inpewä päñku wit bureni änok itkuñken u patkuk. Parirän Rut yeñ-yeñ päñku Boas täño tek yäpman akuñpäñ kuroñiken patkuk. ⁸ Ude parirän Boas bipani bämopiinik kikuñtupän äyänutpäñ kañjuk; Webe kubä kuroñi käda parirän! ⁹ Kañpäñ iwetkuk; Gäk netä? yäk. Yäwänä iwetkuk; Näk Rut, piä webeka yäk. Gäk Elimelek täño nägät moräk, näk watä it namikta yäwani. Unita näk webekata kañ nämagut yäk. ¹⁰ Ude iweränä Boastä node iwetkuk; Äpetna, Yawetä kon täñ gamiton! Kudän täyan ño imaka täga äbekkata täñ iminükuno u irepmitpäñ täyan. Äma gubañi, tuñum ikek ba tuñumi nämo u kubä täga yäpnañi upänkañ nämo, äbekka täño nägät moräk näkken äbätan. ¹¹ Unita äpetna, umuntäwentawä. Imaka kubäta näwet yabäwayän täyan uwä api täñkentän gamet yäk. U imata, yotpärare ño nanik kudup u mebärika nadäkañ. Gäk webe täga. ¹² * Täñpäkañ näkä gäk watä it gamikta yäwani yän näwetan u man bureni upänkañ näk gägäni bumik. Nägät moräk bureniwä äma kubä itak. ¹³ Unita ño pariri kome yänewänkañ näkä tami päñku äma u iwet yabäwa gäka watä itta täga yäwänä täga. Täñ täga nämo yäwänä eruk, näñña watäka api it gamet. Yawe irit mäheñi u wäpi terak ude yänkehärom täyat. Eruk päsi yäk.

¹⁴ Ude täñpäñ Boas kuroñiken parirän kome yänñ buruburu täñjirän akwänkañ Boastä iwetkuk; Ämawebetä gäk ño päran yän nadäneño unita kome ket nämo yänñjirän kuyi yäk. ¹⁵ Kwayän täñjirän Boastä node iwetgän täñjuk; Tekka punin nanik yänopmännpäñ ño iri yäk. Iwerän ude tänpänä wit bureni tek terak ärenpäñ kuñjirän 20 kilos ude täñjuk. Täñpäkañ Rut täñkentänpäñ wit uwäk u pudätpäñ piri terak penjuk. Piri terak pewänkañ yotpärareken kuñjuk. ¹⁶ Kumañ päñku Naomi ahän iminirän äbeki u node iwet yabänjuk;

* 2:20: Wkp 25:25 * 3:12: Rut 2:20

Äbekna, kädet jide ahän gamik? yäk. Ude iweränä Ruttä imaka Boastä täñ imiñkuko u kudup iwetkuk. ¹⁷ Iwetpän yänkuk; Äma unitä äbekkaken ketän täga nämö kwen yän näwetpän wit ño namän yäpmän äbätat yäk.

¹⁸ Ude iweränä Naomitä iwetkuk; Eruk äbekna, nadänjit nadänjit isi yäk. Imaka bureni ahänjirän kañ käda. Nadätan, Boas imaka täñpayän gäwerako unita nämö mañjirän äpmonayän.

4

Boastä Rut webenita yäpuk

¹ Eruk, Boastä käbeyä bägup, yotpärare täño yämabamken päñku mañitpän itkañ Elimelek täño mäden naniki Boastä Rut iwetkuko u äbänjirän kañkuk. Kañpän iwetkuk; Notnapak, äbikañ bok itda yäk. Ude iweränä päñku Boastä itkukken mañitkuk. ² Täñpänjä Boastä yotpärare täño äma ekäni 10 udetä man pewän kwäkañ äma ekäni ekäni äbuñ. Äbäwä yäwerän bok mañitkuñ. ³ Mañit irirä noripaki u ñode iwetkuk; Nadätan? Naomi Moap kome penpen äbuko uwä moneñ yäpayän notnekpak Elimelek täño kome kujat u äma kubäta imikta nadätak yäk. ⁴ Unita ñode gäwetta nadätat; Kome u suwawayän nadänpänjä äma ekäni ekäni itkañ ño inamiken yäñtare. Täñ nämö yäpayän nadänpänjä siwoñi yä. U imata, kome u gäkä mähemi tänañi bumik, näkä jukun “ei” täga nämö yäwet yäk. Ude iweränä äma unitä täga, api suwawet yän yänkuk.

⁵ Ude yäwänä Boastä iwetkuk; Nadätan? Kome u Naomi keriken suwanpänjä Moap nanik webe kajat Rut u imaka, webekata yäpnañi yäk. Ude täñjiri notnekpak kumbuko unitäño wäpi nämö api paorek. Nämö, kome kujari u äbekiye oraniye ahänayän täkañ unita biñamgän api it yäpmän ärowek yäk. ⁶ Ude iweränä noripaki u ñode iwetkuk; Bureni, kome kujat u näkä mähemi tänañi upänkañ näkä suwawero uwä kome u näknaken nanaknayeta biñam nämö api ireko unita täga nämö yäpayän. Unita gäkñata biñam yäk.

⁷ * Kadäni uken Isrel naniktä ñode täk täñkukonik; Äma kubätä kubä täño tuñum kubä suwaweko ba äma yarätä tuñumi kowat imän tädeño u täñkehärom takta tuñum unitäño mähemitä kuroñi ärärani yänopmäñpän äma tuñum yäpeko unita imek. Ude täñjirä piä u täretak yän nadäk täñkuñonik.

⁸ Mebäri unita äma noripak unitä kome kujat u Boas gäkñata suwa yän ude iwetpänjä kuroñi ärärani yänopmäñpän imiñkuk. ⁹ Ude täñjirän Boastä äma ekäni ekäni ukät ämawebe päke itkuño u ñode yäwetkuk; Eruk nabänjirä in inamjinken Elimelek-kät nanakiyat Kilion kenta Malon unitäño tuñum Naomitä inigän yäpmän kuñatkuko u apiño näkä suwanpän mähemi täyat yäk. ¹⁰ * Ba ugän nämö. Malon täño webe kajat Rut, Moap nanik u imaka, webenata imagutat. Ude täñjira notninpak kumbuko unitäño wäpi yotpärareni ñoken nämö api paorek. Nämö, kome kujari u äbekiye oraniye ahänayän täkañ unita biñam api it yäpmän ärowek yäk. In inamjinken kudän ño täyat.

¹¹ * Ude yäwerirä äma ekäni ekäni ukät ämawebe päke itkuño u ei-gera yänpän yänkuñ; Täñjiri gabänpän-nadäkamän. Unita Yawetä webeka täñkentän imiñjirän Resel kenta Lea, Isrel äbot nintäño äbeknin pähap yarä ude äworeñpän nanak mäyap kañ bäyañ gamän. Ude täñjirän gäkñawä Efrata äbot täño tuñum äma kubä täñpän Betlehem yotpärareken wäp biñam ärowani nitek kañ it. ¹² * Täñkañ Yawetä ekta nanak mäyap tamiñjirän Juda kenta Tama täño nanaki Peres unitäño äbot pähap udegän kañ ahäwut.

Boas täño nanak ba oraniyeta man

¹³ Täñpäkañ Boastä Rut webenita yäpuk. Täñjirän Yawetä nadän imiñjirän nanak kok itpän nanak ämani kubä bäyañkuk. ¹⁴ Bäyañjirän kome u nanik webetä Naomi ñode iwetkuñ; Yawe täño wäpi iniñ oretna! Unitä watä it gamikta orañka kubä gamitak yäk.

* 4:7: Lo 25:9 * 4:10: Lo 25:5-6 * 4:11: Stt 29:31 * 4:12: Stt 38:27-30

Nanak unitä Isrel ämawebe bämopiken wäp biñam ärowani nikek iton. ¹⁵ Nadätan? Äbekka Ruttä gäka gäripi nadäñ gamikinik täñpäñ täñkentäk tañi täñ gamik täyak uwä nanak 7tä täñkentäñ gamineño u irepmitak. Unita nanak apiño bäyatak unitä webe pähap täñiri täñpidäm-pidäm täñ gaminpäñ watä säkgämän api it gamek yäk. ¹⁶ Ude iweräwä Naomitä nanaki bäyañ iminpäñ ini bäyawani bumik watäni it imik täñkukonik. ¹⁷ Täñpäkañ webe kome u naniktä nanak u wäpi Obet yäñ iwetkuñ. Ude yäñpäñ yäñkuñ; Wisiknin! Naomitä nanak kubä yäpmäntak! Täñpäkañ Obet uwä Jesi täño nani. Täñ Jesi uwä Devit täño nani. ¹⁸⁻²² Eruk nowä Perestä äbotken nanik täño wäp tawañ; Peres uwä Hesron täño nani. Hesron uwä Ram täño nani. Ram uwä Aminadap täño nani. Aminadap uwä Nason täño nani. Nason uwä Salmon täño nani. Salmon uwä Boas täño nani. Boas uwä Obet täño nani. Obet uwä Jesi täño nani. Täñpäkañ Jesi uwä Devit täño nani. Ugän.

1 Samuel

Profet Samuel kenta intäjukun äma Saul unitäño manbiñam

3

1 Samuel 3:1-10

Yawetä Samuelta gera yänjuk

¹ Äma gubañi Samuel Yawe täño epän täk täñkuko u Elitä watäni irirän täk täñkukonik. Kadäni uken Yawe täño man kotäktä Isrel ämawebeken mäyap nämo ahänjuk. Ba ayäbu terak imaka, kadäni mäyap nämo ahän yämiñjuk.

² Täñpäkañ kadäni uken Eli täño dapuri wañirän dapuri itpipiwayän täñjuk. Eruk bipani kubäken Eli uwä Yawe täño kudupi yot gänañ ini päraniken patkuk. ³ Parirän Samuel uwä Anutu täño topmäk-topmäk unitäño gäpe pewaniken kudupi yot gänañ u patkuk. Kome nämo yänñirän Anutu täño topän u pen ijiñ itkuk. ⁴ Eruk Yawetä Samuelta gera yänjuk. Gera yänñirän ñode yänjuk; Ei, näk itat ño! yäk. ⁵ Ude yänpäñ bäräñeñ päñku Eli iwetkuk; Näka gera yänpewi äbätat yäk. Ude yänñirän Elitä iwetkuk; Näk gäka gera nämo yät. Äneñi kuñkañ päsi yäk. Ude iweränä päñku patkuk. ⁶ Eruk, äneñi päñku parirän Yawetä Samuel! yän gera yänjuk. Ude yänñirän nadänpäñ Samueltä akumañ Eliken äneñi kuñpäñ iwetkuk; Näka äneñi yänpewi äbätat yäk. Yänñirän Elitä iwetkuk; Nanakna, gäka gera nämo yät. Päñku äneñi pat.

⁷ Täñpäkañ Samuel uwä Yawe täño kotäk nämo nadäk täñkuko unita Yawetä gera yänñirän nadän urukuruk täñjuk. ⁸ Eruk, Yawetä Samuelta gera äneñi yänñirän kadäni yäräkubä täñjuk. Yänñirän Samuel äneñi akumañ Eliken kuñpäñ iwetkuk; Näka gera yänpewi äbätat yäk. Täñpäkañ Elitä ñode nadäwän tumbun; Yawetä ini yäyak yän nadänjuk. ⁹ Ude nadänpäñ Samuel iwetkuk; Äneñi päñku pariri gera äneñi yäwänä kañ iwet; Yawe, näwet. Epän ämaka jopi näk man jide näwerayän täyan unita juku päram täyat. Ude iweränä Samuel päñku patkuk.

¹⁰ Päñku parirän Yawetä äbä dubiniken itkañ gera pengän kadäni yäräkubä yänjuk udegän yänjuk; Samuel! Yänñirän Samueltä yänjuk; Näwet! Epän ämaka jopi näk man jide näwerayän täyan unita juku päram täyat.

2 Samuel

Intäjukun Äma Devit unitäño Manbiñam

11

2 Samuel 11:26-27

Devit äma kubä täño webeni kubo täwänpäj Profet Natantä kañ-yäñkuk

²⁶ Uria webenitä äpi u kumäntak yäj biñam nadänkañ konäm butewaki täñkuk. ²⁷ Täñpäj kupämta it yäpmäj kuñtäyon tärenjirän Devittä epän ämaniye yäwet-pewän yäñikñat yäpmäj eñini gänañ pewä Devittä webenita yäpuk. Yäpänkañ nanak ämani kubä bayañ imiñkuk. Devittä kudän ude täñjirän Yawetä kawän nämo tägañkuk.

12

2 Samuel 12:1-15

¹* Täñpäkañ Yawetä Natan Devitken iwerän kuñkuk. Päjku ñode iwetkuk; Yotpärare kubäken äma yarä itkumän. Kubäwä tuñum äma, kubäwä äma jäwäri. ² Tuñum äma uwä sipsip bulimakau bumta it imiñkuñ. ³ Täñ äma jäwäri uwä sipsip webeni tepi kubägän nanakipäj, monen penpäj yäpuko unitägän itkuk. Täñpäj watäni irirän inikät nanakiyekät bok pat täñkuñ. Ketem mähemitä nak täñkuko ugänpäj moräki nak täñkuk. Ba mähemitä ume gwetpäj nak täñkuko ugänpäj nak täñkuk. Täñpäj dämpmon patpat uwä, kupäjikengän pat täñkuk. U iniken äperi ude it imiñkuk.

⁴ Täñpäkañ tuñum äma uken noripaki kubä kome kubäken nanik äbänjirän, tuñum äma u iniken sipsip ba bulimakau kubä yäpmänpäj äma unita ijin imikta bitnänpäj äma jäwäri unitäño sipsip webeni tepi kubägän u päñku yäpmänpäj noripaki äbuko unita utpäj ijin imiñkuk.

⁵ Devit man ude nadänpäj tuñum äma unita koki wawäpäj Natan iwetkuk; Yawe irit mähemi täño wäpi terak ñode yänkehärom täyat; Äma kudän ño täñkuko u kumäkta biñam!

⁶ Täñpäj äma jäwärita butewaki nämo nadäj imiñpäj imaka ude täñ imiñkuko unita kubätagän kowata sipsip yaräbok-yaräbok kañ imän yäk.

⁷ Ude iweränä Natantä Devit ñode iwetkuk; Äma uwä gäk ubayäj! Yawe, Isrel ämawebe täño Anutu unitä ñode yäyak; Näk Isrel äbot täño intäjukun äma ude gepmanpäj ume gäkñi piñ gäbatkut. Ba Soltä iwan täñ gaminjirän u keriken nanik yomägakut yäk. ⁸ Täñpäj Sol täño tuñumi gamiñkut, ba unitäño webeniye gamiñ moreñkut. Täñpäj Isrel ba Juda äbot gäkä intäjukun it yämikta ketka terak yepmankut. Täñkañ imaka u ba unitä gäripka nämo dämpmäj tärenkuk yäwänä ätukät yäpurärätpäj gamam. ⁹ Unita gäk imata Yawe näkño man nadäwi äpani täñpöpäj imaka näkä nadäwa waki tak täyak u täñkun? Gäk Uria Hitai nanik u kumäj-kumäj utkun. Amon äma äbot keriken peñiri Uria urirä webeni yäpmäjiri webeka ude täñkuk. ¹⁰ Unita ket nadäsi. Gäk näkä nadäwi äpani täñpöpäj Hitai äma Uria unitäño webeni gäkñata korenkuno unita nägät moräkayetä ämik terak api kumäk täneñ.

¹¹* Täñpäj Yawetä ñode yäyak; Nadätan? Gäkña äbotken naniktä iwan api täñ gaminen. Ba dapunka terak webekaye yäpmänpäj nägät moräkka kubäta imiñjira kepma käron webekayekät api pätnen. ¹² Imaka u käbop täñkunopäj näkäwä kwawa pähap Isrel äbot injamiken api täñpet.

¹³ Ude yäwänä Devittä Natan ñode iwetkuk; Näk waki täñkuro uwä Yaweken momi täñkut. Ude yäwänä Natantä iwetkuk; Yawetä momika peyak. Gäk nämo api kumben. ¹⁴ Upänkañ gäkña imaka ude täñpäj Yawe täño iwaniyetä wäpi iniñ täwetta täwit yäminkuno unita ironji bayañkumäno u api kumbek.

* 12:1: Sam 51 * 12:11: 2Sml 16:22

¹⁵Tänpäkaŋ Natantä man ude iwet moreŋpen eŋiniken kuŋirän eruk Yawetä nadäŋirän nanak Üria täŋo webenitä Devitta bäyaŋ imiŋkuko u käyäm waki kubä täŋkuk.

1 King

Isrel äbot täño manbiñam ätu

3

1 King 3:1-15

Solomontä nadäk-nadäk tägata Anutuken yänjapinjak

¹ Eruk Solomon uwä Isip nanik täño intäjukun äma ukät bänep kubägän itta nadänpän unitäño äperi webenita yäpuk. Yäpmänpän imagut yäpmän Devit Täño Yotpärareken kuñkuk. Webeni u irirän Solomontä iniken yori, kudupi yot ba Jerusalem täño yewa pähap täñkuk. ² Bian Isrel äbottä Yawe iniñ oretta yot siwoñi kubä nämo täñkuñ. Nämo, u Anutu iniñ oretta mobä bukä uken-uken täñtän kwaniken uken ärawa täñtän kuk täñkuñonik. ³ Täñpäkañ Solomon uwä Yaweta gäripiinik nadän imiñpän unitäño kädet tägatäga nani Devittä iwatpän täñkañ iwet täñkuko udegän täñkuk. Ude täñkukopänkañ Yaweta ärawa täñ imayän nadänpänä tom däpmänpän mobä bukä uken-uken täñtän kwani uken ijiñ imiñpän iniñ orettän kuk täñkukonik.

⁴ Täñpäkañ kadäni kubäta Yaweta ärawa täñ ima yänpän Gibeon komeken kuñkuk. Kome uken mobä bukä intäjukunta ude itkuk. Uken kadäni kadäni kuk täñkuko tom mäyapinik, 1,000 udepän däpmänpän mobä bukäken ijik täñkukonik. ⁵ Eruk bipani ugän Yawetä däpmonken ahän imiñpän ñode iwetkuk; Gäk imaka kubäta gäripi nadänpän näwet yabänjiri api gamet yäk.

⁶ Ude iweränä Solomontä kowata ñode iwetkuk; Epän ämaka Devit, nana u gäk bureni-inik gäwarän täñkañ kudän siwoñi täñpän bänep paki terak kuñatkuko unita gäk nadän imikinik täñ imiñkun. Täñpän apiño udegän kumbukopän ironka terak nadän imikinik täñpän unita kome ni ämawebeniye yabän yäwatta nanaki näk iwoyänkun. ⁷ O Yawe Anutuna, gäk nana Devit täño kome yäpmäkta epän ämaka näkpän iwoyänkun. Upänkañ näk gubanigän unita yabän yäwat piä täkta mebäri nämo nadäwa tärekañ. ⁸ Unita ämawebe äbotkaye daninañi nämo, gäkñata biñam iwoyänkuno ño jide täñpän yabän yäwaret? ⁹ Täga nämo unita nadäk-nadäk täga ämawebe u yabän yäwatta kañ nam. Nadäk-nadäk u naminiñi uterak imaka täga ba waki u täga api yäpmän daniñpän nadäwet. Ude nämo täñpiwä netätä ämawebekaye äbot pähap ño watäni täga it yämek?

¹⁰ Ude yänjirän Ekänitä Solomon täño yänjabäk man unita nadäwän säkgämän tägañkuñ. ¹¹ Nadäwän tägawäpän ñode iwetkuk; Ämawebekaye kudän siwoñi terak yabän yäwarayän nadänpän imaka täga ba waki yäpmän daniñpän nadäkta nadäk tägata näwet yabätan uwä tägagämän kubä ude näwet yabätan. Gäkñata yänpän kome terak kadäni käroni itta, ba moneñ tuñum terak itta, ba iwankaye täñpäwakta nämo näwet yabäno u täga täñ. ¹² Unita imaka täga unita näwet yabäno u bureni-inik api gamet. Nadäk täga, äpmonpaniinik gamayän täyat uwä nadäk-nadäk äma ätu bian itkuño ba api ahäneño u yärepmitpän gäk inipärik kubä api iren. ¹³ Täñ, imaka ätuta nämo näwet yabäno u imaka, bok api gamet. Kome terak irayän täyan ude wäp biñam ärowani ba moneñ tuñum pähap, intäjukun äma ätutä yäpmäk täkañ u irepmitpän api yäpen. ¹⁴ Täñkañ gäk näkño gärip iwatpän näkño jukuman ba бага man kudup buramiñpän, nanka Devittä täñkuko ude täñpayän täno uwä nadän gamiñira kome terak kadäni käroni api iren.

¹⁵ Täñpäkañ Solomon man u nadänpän däpmon pat itkuko u akuñpän-nadänkuk; U däpmonken täyat yäk. Eruk ude yänpän, kumañ pänku Jerusalem ahänpän Yawe täño Topmäk-Topmäk Gäpe dubiniken itpän Yaweta bänep kubägän irit täño iron penpän tom däpmänpän ärawa täñ imiñkuk. Ude täñkañ iniken epän ämaniyeta äñnak-äñnak pähap täñ yämiñkuk.

8

1 King 8:22-43

Solomontä kudupi yot täjkuko u Anututa biñam pekta yäñapik man yäñkuk

22 Täñpäkañ Isrel äbot Solomon kañ iwarirä Yawe täño bukä inamiken itkañ keritä kunum terak ket kewatkuk. 23* Täñpäñ ñode yäñkuk;

O Yawe, Isrel ämawebe täño Anutu, kunum gänañ ba kome terak gäk udeyani kubä nämoinik itak. Gäkä watä ämakaye gäkagän bänep peñpäñ inamkaken kuñat täkañ unita bänep iron täñ yämikta yäñkehärom tañkuno u nämo wärämut täyan.

24 Gäk nana Devit, watä ämaka u täkta yäñkehärom tañpäñ iwetkuno u bureni täyan ño. Bian mekatä yäñkunopäñ apiño ketkatä bureni pewi ahätak.

25* Eruk Yawe, Isrel ämawebe täño Anutu, gäkño watä ämaka nana Devitta yäñkehäromtak man ño iwetkuno u bureni kañ pewi ahäwän. Gäk ñode iwetkun; Devit gäkä näk inamnaken irit kuñat-kuñatkata watä itpäñ siwoñi kuñatkuno nanakayetä udegän kuñatnayän täkañ uwä nadän gamiñjira gäkä äbotken nanik äma kubätä Isrel täño intäjukun äma ude itta nämo api wäyäkñek täneñ.

26 Unita Isrel täño Anutu, gäk nana Devit, watä ämaka u man iwetkuno udegän yäñjiri kañ kehärom tawän.

27* Upäñkañ Anutu, jide? Gäk kome terak täga iren? Bureni-inik, kunum pähap päke u gäkä itnañi bumik nämo, täpuri täñjirän gäk udeyanitä näkä yot ño täñ gamiñkuro uken jide ude itpäñ-nadäk täñpen?

28 O Yawe Anutuna, watä ämaka näk apiño gäk inamkaken butewaki gera yäyat ño juku peñpäñ yäñapik manna nadän nami.

29* Gäkä yot ñonita ñode yäñkun; U wäpna täño irit bägup kañ täñpäñ yän yäñkuno unita gäk kepma bipani udegän yot ñoken dapun ijiñpewi äpäk täyon. Ude täñjiri watä ämaka näkä inamna yot ño iwonjärenkañ yäñapik man yäk täñjira nadän namik täyi.

30* Bureni Anutu, watä ämaka näk ba Isrel äbotkayekät nintä inamnin yot ño iwonjärenkañ yäñapik man yäñitna, irit bägupkaken kunum gänañ itkañ yäñapik mannin nadäñpäñ mominin kañ peñ nimik tä.

31-32 Täñpäkañ äma kubätä noripakita waki kubä täñ imiñjirän peñ iwerirä noripaki unitä yot ñoken äbä gäkño bukä inamiken itkañ gäkä noripakita kowata imikta gäwerayän täñpäñä eruk gäk kunum gänañ itkañ äma yarä unitäño mani nadäñpäñ yäpmän danik epän täñpäñ äma momi täñpani täktäki terak kowata kañ imi.

Täñpäkañä äma momini nämo unita gäk momika nämo yän yäñtäreñ imiñjiri kañ kwän. Ude täñ imiñjiri äma u waki kubä nämo täñkuk yän api nadäneñ.

33-34 Täñpäkañ Isrel äbotkayetä gäkken momi täñjirä gäkä iwaniye nadän yämiñjiri äbotkaye täño kehäromi yäpmän äpäñjirä bänepi äyänutpäñ gäk wäpka äneñi yäñpäñ yot ñoken gwäjiñ äpmon gamiñpäñ gäkken yäñapinayän täñpäwä kunum gänañ itkañ mani nadän yämiñpäñ wakini kañ ärut yämi. Täñ iwantä ini komeken yän-yäkñat yäpmän kuneño u täñpäwä gäkä kome äbekiye oraniyeta yäniñ kireñkuno uken äneñi yän-yäkñat yäpmän kañ äbi.

35-36 Täñpäkañ ämawebekayetä gäkken momi täñjirä gäkä kunum täño yäma yäpuriri iwän nämo täñjirän nadäwä tumbäpäñ Yawetä bäräpi ño nimitak yän nadäneñ. Ude nadäñpäñ inami yot ño iwonjärenpäñ wäpka äneñi yäñpäñ yäñapinayän täñpäwä

* 8:23: Sam 35:10, 86:8, 89:6,8 * 8:25: 1Kin 2:4; Luk 1:68-72 * 8:27: Jon 1:15; Apos 17:24; 2Ko 6:16 * 8:29: Lo 12:11 * 8:30: Sam 103:3; Mat 6:12

kunum gänaŋ itkaŋ watä ämakaye Isrel ämawebe unitäŋo momi kaŋ peŋ yämi. Momini peŋ yämiŋpäŋ kädet täga iwatta yäwetpäŋ yäwoŋäreŋkaŋ nadäŋiri kome inita yäniŋ kireŋkuno uken iwän äneŋi kaŋ tawän.

- 37-38 * Täŋpäkaŋ komeninken nakta jop irit ba käyäm pähap ahäŋirän, ba epänken ketem täŋo iwantä ahäŋpäŋ ketem täŋpä waŋirä, ba käpuktä ahäŋpäŋ ketem pähämi kudup naŋ päräk taŋirä, ba iwaniyetä yotpärare it gwäjiŋit, imaka umuri ba käyäm udewanitä ahäŋirän Isrel ämawebekaye ukät nanik ätutä bänep nadäŋ bäräp täŋpäŋ yäŋapik man terak yot ŋoken keru api kewatneŋ.
- 39 * Ude täŋirä kunum gänaŋ irit bägupkaken itkaŋ mani nadäŋ yämiŋpäŋ momini peŋ yämiŋkaŋ täktäki kudup uterak kowata kaŋ täŋ yämi. U imata, gäk kubä-tägän äma kuduptagän täŋo bänepi kawi tärek täkaŋ.
- 40 Ude täŋiri kome gäkä äbekiye oraniyeta yäniŋ kirewani uken itkaŋ gäka umuri pähap nadäŋpäŋ gämotkakengän api it yäpmäŋ äroneŋ.
- 41-42 Täŋpäkaŋ ämatä wäpka pähap ba kehäromika pähap unitäŋo biŋam api nadäneŋ. Täŋpäŋ äma kudupi kubä Isrel äbotkaye nintä äbotken nämo ahäwanitä kome banken nanik wäpka biŋamkata yäŋpäŋ yot ŋoken äbä yäŋapik-apik epän api täŋpek.
- 43 * Ude täŋirän gäk kunum gänaŋ irit bägupkaken itkaŋ mani nadäŋ imiŋpäŋ imaka u ba unita yäŋapiŋirän kaŋ nadäŋ imik tä. Gäk ude täŋiri äma äbori äbori komeni komeni it yäpmäŋ kukaŋ unitä wäpka biŋam nadäŋpäŋ gäka umun pähap nadäŋpäŋ api kuŋatneŋ, Isrel äbotkaye nintä täk täkamäŋ udegän. Täŋpäŋ yot täŋ gamiŋkuro ŋoken wäpka biŋam itak yäŋ api nadäneŋ.

17

1 King 17:7-24

Elaijatä webe kajat kubä täŋkentäŋ imiŋkuk

⁷ Kome uken iwän kadäni käroni nämo taŋkuko unita ume täpuri wäpi Kerit u kawuk taŋkuk. ⁸ Kawuk taŋirän Yawetä Elaija ŋode iwetkuk; ⁹ * Bäräŋeŋ päŋku Sarefat yotpärare, Saidon komeken ahäŋpäŋ u kaŋ it yäk. Uken webe kajat kubä gäka watä irekta iwetkut. ¹⁰ Ude iwerirän Elaija akumaŋ Sarefat kuŋkuk. Kumaŋ päŋku Sarefat täŋo yämabamken ahäŋpäŋ kaŋkuk; Webe kajat kubä kädäp butuŋ irirän. Ude täŋirän kaŋpäŋ gera täŋpäŋ ŋode iwetkuk; Ume täga gwetpäŋ yäpmäŋ äbä namayäŋ? Umeta nekaŋ yäk. ¹¹ Ude iweränä ume gwet imayäŋ kuŋirän Elaijatä äneŋi gera täŋpäŋ iwetkuk; Käräga imaka, bok täga yäpmäŋ äben?

¹² Ude iweränä webe unitä iwetkuk; Anutuka, Yawe irit mäheŋi wäpi terak bureni gäwetat; Käräga nämo yäk. Ba plaua kenta ume gäkŋi käräga ijikta miyäkän itkamän yäk. Kädäp bututat ŋo yäpmäŋ päŋku u ijiŋpäŋ ironinakät ninek nädayäŋ. Ugänpäŋ naŋpäŋ api kumde yäk. ¹³ Ude yäwänä Elaijatä iwetkuk; Nadäwätäk täŋpeno yäk. Eŋiken päŋku yäyan ude tä. Täŋkaŋ plaua ba ume gäkŋi täpuri itak upäŋ käräga täpuri näka jukun ijiŋ nam. Näka jukun ijiŋ namiŋkaŋ injekta mäden kaŋ iji. ¹⁴ Nadätan? Yawe, Isrel nanik täŋo Anututä ŋode yäyak; Plaua käbotken u bäräŋeŋ nämo api paorek. Ba ume gäkŋi käbot imaka, bäräŋeŋ nämo api paorek. Nämo, u pen it yäpmäŋ kuŋirän Yawetä täŋpewän kome ŋoken iwän äneŋi api tawek yäk.

¹⁵ Elaijatä ude iweränä webe u Elaijatä iwetkuko udegän täŋkuk. Täŋirän kepma kubäkubä Elaija-kät yamiŋi u ketem täga nak täŋkuŋ. ¹⁶ U imata, plaua ba ume gäkŋi käbot uwä nämo paotkumän, Yawetä Elaija iwetkuko udegän.

* **8:37-38:** Sam 91:15, 32:3-4, 42:11; Rom 7:24 * **8:39:** Hib 4:12; Rev 22:12 * **8:43:** Sam 86:9, 102:15; Rev 11:5

* **17:9:** Luk 4:25-26

¹⁷ Eruk ätu nanak itpäñ webe unitäño nanaki käyäm täñkuk. Käyäm tañi täñtän kuñtäñgän kumbuk. ¹⁸ Täñjirän miñitä Elaija ñode iwetkuk; Wära! Anutu täño epän äma gäkä waki nadäñ namiñpäñ ude täñ namitan? Ba momina kwawak peñ namiñpäñ näkño nanakna utta äbun ba? ¹⁹ Ude iweränä Elaijatä iwetkuk; Ironji u nam. Ude yäwänä ironji kumbani u imän bäyañ imiñ yäpmäñ yot täñkireki punin unu Elaijatä ini pat täñkukken uken äronpäñ bukä terak tewän patkuk. ²⁰ Tewän parirän butewaki terak Yawe ñode iwetkuk; O Yawe Anutuna, webe kajat ño watä säkgämän it namik täyak. Unita imata bäräpi imiñpäñ ironjini yomägatan? ²¹ * Ude yäñpäñ ironji uterak kadäni yaräkubä ude akuñkañ pat täñpäñ Yaweken ñode yäñapiñkuk; O Yawe Anutuna, nadäñ imiñjiri ironji ño äneñi kodak tawän! yäk.

²² Ude yäñjirän Yawetä ironji u nadäñ imiñjirän äneñi kodak täñkuk. ²³ * Kodak tawänä Elaijatä ironji ñokeno pudät päpmo miñita imiñkañ iwetkuk; Ño ka yäk. Ironjika kodak täyak ño yäk. ²⁴ Yäwänä miñitä Elaija iwetkuk; Eruk apiño bureni nadätat. Gäk Anutu täño epän äma kubä itkañ Yawe täño man yäñahäk täyan uwä bureniñgän yäk täyan yäk.

19

1 King 19:1-21

Elaija umuntanpäñ Sinai pomken metäñpeñ kuñkuk

¹ Eruk intäjukun äma wäpi Ahabtä yotken äneñi äbäñpäñ webeni Jesebel Elaijatä anutu jopi Bal unitäño profet kudup kumäñ-kumäñ dāpuko unita ba imaka ätu täk täñkuko unitäño manbiñam kudup iwetkuk. ² Iwerän nadäñpäñ Jesebeltä Elaijata jukuman ñode tewän kuñkuñ; Gäkä profet dāpuno udegän api guret yäk. Kwep kadäni ini ñodetagän näkä gäk nämo gurawä anutu ätutä näkñapäñ kañ nurut.

³⁻⁴ * Eruk Elaija man u nadäñpäñ iniken gupita umuntanpäñ metäñpeñ kuñkuk. Täñpäñ epän ämani imaka imaguränkañ päñku Juda kome Beseba yotpärareken ahäñkumän. Täñkañ epän ämani yotpärare uken tenkañ iniwä kome ämatä nämo iraniken kepma kubä ude kuñkuk. Kumäñ päñku päya kubä täño äyuñken mañit itpäñ Yaweken yäñapik man ñode yäñkuk; Yawe, bäräpi ñodewani warä ahäñ namikta nämo nekañ. Unita nutpewi kumba! Näk äbeknaye oranaye udewanigän, äma täga nämo. ⁵ * Ude yäñpäñ päya mebäriken ugän dāpmon patkuk.

Parirän añero kubä pit kubägän ahäñpäñ init täñpäñ iwetkuk; Akuñkañ nañ yäk. ⁶ Iwerän kikuñtupäñ dapun ijiwän kwäpäñ yabäñkuk; Gwäki peñkuk kädä kārāga ijiwani kubäkät ume kābotkāt irirän. Ude yabäñpäñ yäpmäñpäñ nañkañ äneñi päñku dāpmon patkuk.

⁷ Parirän Yawe täño añerotä äneñi äbä yäwän kikuñuräpäñ ñode iwetkuk; Oi, akuñkañ nañ yäk. Ketem nämo nañpäñä kädet kārōñi täga nämo kwen yäk. ⁸ Ude iwerirän päñaku nañpäñ kehäromi yäpmäñkañ kuñkuk. Kepma bipani 40 ude kuñtäñgän Sinai pom wäpi kubä Horep uken ahäñkuk. Pom uwä Anutu täño pom.

Yawetä Elaija ahäñ imiñkuk

⁹ Kuñtäñgän Horep mobä käwut kubä kañ-ahäñpäñ uken itkuk. Irirän eruk Yawetä ñode iwetkuk; Elaija, ima mebärita ño äbāno itan? ¹⁰ * Yäñjirän Elaijatä iwetkuk; Näk Yawe Anutu kehäromi mähemi wäpi yäpmäñ kuñatta bānepna kädāp ijiñjirän it yäpmäñ äbätat. U ñodeta, Isrel äma äbottä gäkkät topmāk-topmāk kubägän täñpani u mäde utkañ gäk ganiñ oretta bukä täñpani dāpmäñ äreyäñkuñ. Täñkañ profetkaye kumäñ-kumäñ dāpuñ. Täñjirä näk kubä-tägän waki irira näk imaka nutnayäñ epäni täñ itkañ.

* **17:21:** 2Kin 4:34-35 * **17:23:** Luk 7:15; Apos 9:41; Hib 11:35 * **19:3-4:** Jna 4:3 * **19:5:** Hib 1:14, 13:5

* **19:10:** Rom 11:3

11* Elaijata ude yawänä Yawetä iwetkuk; Gäk äpämañ pänku pom terak äronpän Yawe näk inamaken it. Ude iweränä pengän mänit pähaptä jukun piänpewän pom ba mobä tokät tänpä kuñkuñ. Tänpäkañ Yawe imaka umuri u gänañ nämo äbuk. Täñkañ mänit irepmirirän kenäñ kwainirän u gänañ imaka, Yawe nämo itkuk. 12 Kenäñ bitnäñirän kädäp mebet pähaptä ahäñkuk. Upänkañ Yawe kädäp mebet u gänañ imaka, nämo itkuk. Kädäp mebet ahäñpän irepmirirän jiap man kubä ahäñkuk. 13 Ahäñirän Elaijata u nadäñpän inami dapun iniken tektä tänpipiñpän mobä käwut yämaken päpmo wädäñ itkuk. Irirän man kotäk kubä ahäñkuko uwä ñode iwet yabäkgän täñkuk; Elaija, ima mebarita ño äbäno itan? 14* Yawänä Elaijata iwetkuk; Näk Yawe Anutu kehäromi mähemi wäpi yäpmän kuñatta bänepna kädäp ijinirän it yäpmän äbätat. U ñodeta, Isrel äma äbottä gäkkät topmäk-topmäk kubägän täñpani u mäde utkañ gäk ganiñ oretta bukä täñpani däpmän äreyänkuñ. Täñkañ profetkaye kumän-kumän däpuñ. Täñirä näk kubä-tägän waki irira näk imaka nutnayän epän täñ itkañ.

15* Ude yawänä Yawetä ñode iwetkuk; Gäk äneñi äyänutpen kome jopi Damaskus yotpärare ukäda itak u kañ ku. Täñpän yotpärare uken äma kubä wäpi Hasael u kañ-ahäñpän ume gakñi piñ ibariri Siria nanikta intäjukun äma kañ täñpän. 16* Ude täñpänä äneñi äma kubä wäpi Jehu, Nimsi täño nanaki u imaka kañ-ahäñpän ume gakñi piñ ibariri Isrel äma äbotta intäjukun äma kañ täñpän. Ba Elisa, Safat täño nanaki, Abel-Mehola komeken nanik u kañ-ahäñpän ume gakñi piñ ibariri gäkño bägup yäpmänpän profet kämi itta kañ täñpän. 17 Tänpäkañ äma ätu Hasael täño ämikta metänayän täño uwä Jehutä kañ däpän. Ba äma ätu Jehutä nidäpek yänpän metäwäwä Elisatä kañ däpän. 18* Upänkañ nähä Isrel ämawebe 7 tausen ude, anutu jopi Bal nämo gwäjin äpmon imani ba genji nämo darani u täñkentän yäminjira api itneñ.

Elisatä Elaija iwarän täñkuk

19 Yawetä ude iweränä Elaija akumañ pänku Safat nanaki Elisa u kañ-ahäñkuk. Elisa u äma ätukät bulimakau 24 ude yäpmän kuñatpän kome dukduk epän täñ itkuñ. Täñirä Elisa ini uwä iniken bulimakau yarä u yäpmän kuñarirän Elaijata ahäñ imiñkuk. Ahäñ imiñpän Elaijata teki punin nanik yänopmänpän Elisata ämet imiñkuk. 20 Täñirän Elisa bulimakau epän täñ imiñkuño yabä kätänpen Elaija bäräneñ iwatpän iwetkuk; Jop waki nadän namiñiri pänku meñna nana yepmañpen kukta butewaki man yäwetkañ kañ gäwara. Ude yawänä Elaijata ñode iwetkuk; Täga, kuyi. Nämo ganiñ bitnätat yäk.

21 Ude iweränä Elisa uwä äyänutpen pänku bulimakau epän täñ imani u datärenpän däpuk. Täñpän päya kujat bulimakautä kome duñ imani ugänpän kädäpta yäpmänpän bulimakau uwä ijinpän ämawebeta yämän nankuñ. Ude täñpän Elaija iwarän täñpän watä epän täñ imiñkuk.

* 19:11: Jop 38:1; 2Pi 1:17-18 * 19:14: Rom 11:2-4 * 19:15: 2Kin 8:7-13 * 19:16: 2Kin 9:1-6 * 19:18: Kis 20:5; Rom 11:4-5

2 King Isrel äbot yarä uwä waḡ moreḡkuḡ

2

2 King 2:1-12

Anututä Elaija kunum gānaḡ yāpmāḡ kuḡkuk

¹ Täḡpākaḡ Yawetä Elaija mäniḡ pähap unitä äyāḡuttāḡ äbayāḡ täyak uterak kunum gānaḡ pudät yāpmāḡ ärokta kadāni kerāp taḡirān Elaija kenta Elisa Gilgal yotpārare peḡpeḡ kuḡkumān. ² Kuḡtāḡḡān Elaijatä Elisa iwetkuk; Yawetä Betel yotpārare kukta näwerako unita gāk ḡo isi yāk. Ude iweränä Elisatä yāḡkuk; Ude nämo! Näk gāk nadāḡ gamikinik täyat unita Yawe irit mähemi wāpi terak bureni-inik ḡode gāwetat; Näk bok kudayāḡ. Ude yāwānä Betel yotpārareken bok kuḡkumān.

³ Täḡpākaḡ profet äbot Betel itkuḡo unitä yabāḡ ahāḡpāḡ Elisa iwetkuḡ; Yawetä gākḡo intājukun ämaka apiḡo gomāgarayāḡ täyak u nadātan? Ude yāwāwä Elisatä yāwetkuk; Ei, näk nadātat upāḡkaḡ unita wari yāneḡo yāk. ⁴ Eruk, päḡku Betel itpāḡä Elaijatä Elisa iwetkuk; Yawetä Jeriko yotpārare kukta näwerako unita gāk ḡo isi yāk. Ude iweränkaḡ Elisatä yāḡkuk; Ude nämo! Näk gāk nadāḡ gamikinik täyat unita Yawe irit mähemi wāpi terak bureni-inik ḡode gāwetat; Näk bok kudayāḡ. Ude iweränä Jeriko yotpārare bok kuḡkumān.

⁵ Kuḡirān profet äbot Jeriko itkuḡo unitä yabāḡ ahāḡpāḡ Elisa iwetkuḡ; Yawetä gākḡo intājukun ämaka apiḡo gomāgarayāḡ täyak u nadātan? Ude yāwāwä Elisatä yāwetkuk; Ei, näk nadātat upāḡkaḡ unita wari yāneḡo yāk. ⁶ Eruk, päḡku Jeriko itpāḡä Elaijatä Elisa iwetgān tāḡkuk; Yawetä Jodan kome kukta näwerako unita gāk ḡo isi yāk. Ude iweränkaḡ Elisatä yāḡkuk; Ude nämo! Näk gāk nadāḡ gamikinik täyat unita Yawe irit mähemi wāpi terak bureni-inik gāwetat; Näk bok kudayāḡ. Ude iweränä bok kuḡkumān.

⁷ Eruk profet äbot uken nanik profet 50 unitä yāwat yāpmāḡ kuḡkuḡ. Täḡpākaḡ Elaija kenta Elisa kumaḡ päḡku Jodan ume gāgāniken ahāḡpāḡ irirān profet 50 uwä banban itkaḡ yabāḡ yāwat itkuḡ. ⁸ Täḡirä Elaija tek kārōḡi punin nanik yāḡopmāḡpāḡ gwājiḡkuk. Gwājiḡkaḡ ume urirān umetä dākḡeḡpāḡ kukḡi kukḡi kuḡirān yarä uwä kome jopi parirān kuḡkumān.

⁹ * Kumaḡ ume kukḡi udude kuḡpāḡä Elaijatä Elisa iwetkuk; Yawetä näk nämo yāpmāḡirān näkä jide kubä tāḡ gamikta nadāḡpāḡä näwet yāk. Ude iweränä Elisatä iwetkuk; Anututä epān tākta kehāromi gamiḡkuko u taḡigān buḡät namiḡiri komeka kaḡ yāpayāḡ nadātat yāk. ¹⁰ Ude yāwānä Elaijatä iwetkuk; Gākä man yāyan unita nadāḡira bārāpi täyak yāk. Upāḡkaḡ Yawetä nämagurirān nabāḡpāḡä imaka yāyan u api yāpen yāk. Täḡ nämo nabāḡiri nämagurānä, nämo api yāpen.

¹¹ Yāḡpāḡ-nadāk ude tāḡtāḡ kuḡtāḡḡān pit kubāḡān karis kubä ba hos kädāp mebet ikektä ahāḡpāḡ äma yarä u bāmopiken kuḡkaḡ Elaija mäniḡ pähap äyāḡuttāḡ äbuko u terak imagut yāpmāḡ kunum gānaḡ äronkuḡ. ¹² * Elisatä imaka u kaḡpāḡ gera yāḡkuk; Nana, nana! Isrel tāḡo hos ba karis terak kwani äma! yāk. Ude yāḡpāḡ Elisatä Elaija wari nämo kaḡkuk. Täḡpāḡ butewaki nadāḡpāḡ iniken tek weḡ-gajāhutkuk.

* 2:9: Lo 21:17 * 2:12: 2Kin 13:14

1 Stori

Isrel äbot täño manbiñam ätu

29

1 Stori 29:10-18

Devittä Yawe iniñ oretkuk

¹⁰ Devittä käbeyä inamiken Yawe ñode iwetpäñ iniñ oretkuk;

O Yawe, oranin Isrel täño Anutu, gäkken ganiñ oretoret tärek-täreki nämo it täyon. ¹¹* Gäk kunum gänañ ba kome terak, wäp biñam, kehäromi, peñyänek, ba epmäget kudän kuduptagän gäkñata biñamgän täkañ. Gäk imaka kuduptagän yabäñ yäwatta biñam, ba imaka kuduptagänta intäjukun it yämik täyan.

¹²* Täñpäkañ ahäñ bumbum ba wäp biñam gäkken nanik äbäk täyak. Täñkañ gäk imaka kuduptagän täño ärowani. Ämawebe kudupta wäp biñam ba kehäromi yämikta gäk ketkaken kehäromi itak.

¹³ Unita Anutunin, gäka bänep täga nadäñ gamiñpäñ wäpka biñam säkgämän yäpmäñ akukamäñ.

¹⁴* Täñpäkañ iron tañi pähap pekamäñ ñonita nadäwätäk täyat. Mebäri imata gäkä näk ba ämawebenaye äpani ñonita nadäñ nimiñiri iron tañiñik ño pekamäñ? Näk nadätat, imaka imaka kuduptagän yäpmäñ kuñat takamäñ uwä gäkkengän äbäñ morek täkañ. Unita iron gamikamäñ ñowä gäk ketkaken naniktä äbanigän.

¹⁵* Naniye oraniyetä kome terak kadäni keräpigän it täñkuño udegän, gäkä nibäñiri kome mähem ude nämo, kome terak itpäñ-nadäknin keräpigän ude tak täkañ. Kome terak irit kuñat-kuñatnin uwä imaka bäräñeñ ahäñpäñ paot täkañ ude bumik. Nin kumäñ-kumäñ täga nämo irepmitne.

¹⁶ Unita Yawe Anutunin, wäpka kudupita kudupi yot kubä täneta täñ-bumbum pekamäñ ñowä gäk ketkaken naniktä äbanigän. U kudup gäkñogän.

¹⁷ Täñkañ Anutu, näk ñode nadäk täyat; Gäk äma bänepnin nibäñpäñ nadäwanitä äma imaka u ba u täñpayäñ nadäñpäñ tänyäkñarani terak nämo, kudän siwoñi terakgän tak täkañ udewanita gäripi nadäk täyan. Unita bänepna siwoñi terak, ba äma kubätä peñ näwerirän nämo, näkñaken gärip terak imaka ño peñ gamitat. Täñpäkañ ämawebekaye ño imaka, iniken gärip terak iron buñät gamiñirä yabäñpäñ oretoret tañi nadätat.

¹⁸ Unita Yawe, oraniye Abraham, Aisak, Jekop täño Anutu, ämawebekaye iron kädet tägagämän täkañ ño nämo paorekta nadäñ yämiñiri bänepi täño gäripini pen kañ it yäpmäñ kwän. Ba täñkentäñ yämiñiri bänepi gäkkengän peñpäñ kañ kuñat yäpmäñ kut.

* **29:11:** 1Ti 1:17, 6:15; Jud 1:25; Rev 4:10-11, 5:12 * **29:12:** Lo 11:18; Mat 28:18; Efe 3:16,20; 1Ko 1:11-12 * **29:14:** 1Ko 15:10; 2Ko 3:5, 12:9-11; Jem 1:7 * **29:15:** Sam 119:19; Hib 11:14-16; 1Pi 2:11; Jem 4:14

Jop

Äma täga kubä wäpi Jop uwä komi butewaki nadänkuk

38

Jop 38:1-11

Yawetä Jop iwet yabäk tänkuk

- ¹* Tänpäkañ Yawetä mäniñ ibäm gänañ Jop kowata ñode iwet yabänkuk;
- ² Wa! Gäk äma jidewanitä näkño nadäk tawañta nadäwätäk täyan? Nadän gunguñ täk täyan unita unitäño mebari yänjahätan?
- ³ Unita, gäk äma bureni itan u tänpäwä akwikañ gäwet yabäk täñira kowata kañ näwet.
- ⁴* Eruk, gäk de kuñariri kome pähap täño jäwäri peñkut? Nadäwi tärewäwä kañ näwet!
- ⁵ Ba ñode käwep nadätan? Kome unitäño tañini netätä nadäwän tärewäpäñ uterakgän tänpäñ peñkut? Ba netätä käroniñi kawän tärenkuk?
- ⁶⁻⁷ Ba netätä kome täño beki äneñirän guktä kañpäñ meni kubägän peñpäñ kap teñkuñ? Ba netätä mobä pähap kome mebariken peñirän añerotä kañpäñ oretoret terak gera yänkuñ?
- ⁸* Ba gwägu pähaptä kome täño koki gänañ nanik dätpeñ äbänirän netätä äneñi nämo äpmokta yäma ukätkuk?
- ⁹ Nadätan? Kadäni uken gwägu pähap uwä gubam kubiri kubiripäñ tektä-yän uwäk täñkut.
- ¹⁰ Täñkañ gwägu täño bagani peñ yämiñpäñ yäma ukät iwatpäñ täñ-täpäneñpäñ peñkut.
- ¹¹ Tänpänä ñode iwetkut; Ärowani täñkañ tokätpäñ бага irepmitpeñ ño käda nämo äben yän iwetkut.

* **38:1:** Mat 15:14; Rom 1:22; 1Ti 1:7, 6:4; 2Pi 2:12 * **38:4:** Stt 1:1; Hib 1:2,10 * **38:8:** Jer 5:22

Sam Juda nanik täņo kap buk

1

Äma täga ba äma waki täņo kädet

- ¹ *Äma kubätä äma wakiwaki täņo man nämo buramiwayäj täyak uwä bänep oretoret terak api kuņarek.
Äma unitä kädet äma wakiwakitä iwat täkaņ u nämo iwat täyak. Ba äma Anututa yäjärok man yäk täkaņ udewanikät itpäņ yäjpäņ-nadäk nämo täk täyak.
- ² *Äma unitä Ekäni täņo man ba kädet siwoņita gäripi-inik nadäk täyak. Gäripiinik nadäjpäņ unita kepma bipani nadäk-nadäk epän täk täyak.
- ³ *Äma uwä päya ämatä ume pomi terak piwani ude bumik. U kehäromigän it täkaņ. Pahämi kubirigän itkaņ bureni kadäni terakgän pat täkaņ. Imaka imaka äma unitä täņpeko uwä kudup tägagän ahäneņ.
- ⁴ Täņpäkaņ äma waki täņpani uwä udewani nämo. U pen nämo api itneņ. Nämo, u täpun-täpun mänittä piäj äreyäj täņpän kuk täkaņ ude bumik.
- ⁵ Unita Anututä äma wakita komi yämayäj täyak u täga nämo api irepmitneņ. Täņpäņ äma udewaniwä äma täga bämopiken itpäņ Anutu nämo api iniņ oretneņ. Nämoinik!
- ⁶ *Täņpäkaņ äma Anutu täņo man iwat täkaņ, äma udewani Anututä oraņ yämiņpäņ watä it yämik täyak. Täņ, äma waki täņpani kuduptagän api pewän paotneņ.

2

Kome täņo intäjukun ämatä inita nadäwä ärowani nämo täneņ

- ¹ * Guņ ämawebetä imata ärowani täkta gäripi nadäk täkaņ? Ba imata kädet wakiwaki täkta man yäjpäņ-nadäk jop täk täkaņ?
- ² Kome täņo intäjukun äma uken-uken nanik imaka, ämik tänayäj tuņum täkaņ. Täņpäņ Anutu ini ba äma Anututä intäjukun-inik itta iwoyäjkuko u wäpi yäpmäj äpäkta käbeyä täņpäņ man yäjpäņ-nadäk täkaņ.
- ³ Man yäjpäņ-nadäk täņpäņ ŋode yäkaņ; Yarä unitä topmäjpäņ ini gämoriken nipmaņkumän yäk. Unita ketnin pädat täņkumäno u yäpmäj däkneņ täna kwäpäņ nininken gärip terak itna yäk.
- ⁴ * Komen ämatä ude yäjirä Ekänitä kunum gänaņ itkaņ yabäj mägayäjpäņ sära yäwet täyak.
- ⁵ Täņkaņ koki wawäpäņ jukuman kehäromi yäwerirän bumta umuntaņpäņ kwaik täkaņ.
- ⁶ Koki wawäpäņ ŋode yäwet täyak; Wa! Äma intäjukun itta yäwani iwoyäjkuro u näkņa teņkuro itak yäk. U pom kudupina wäpi Saion uken teņkuro intäjukun-inik itak yäk. U nadäj imut!

* **1:1:** Sam 26:4; Snd 14:15; Jer 15:17 * **1:2:** Jos 1:8; Sam 119:1, 119:35, 119:47, 119:92 * **1:3:** Ais 3:10; Jer 17:8; Ese 47:12 * **1:6:** Jon 10:14; 2Ti 2:19 * **2:1:** Sam 46:6; Apos 4:25-26 * **2:4:** Sam 37:13, 59:8; Snd 1:26

- 7 * Tänpäkan intäjukun äma Ekänitä iwoyänpän tenkuko unitä ñode yäyak; Eruk ämawebenaye, man Ekänitä kwawak yänahänkuko u täwera nadäwut. Ekäni uwä ñode näwetkuk; Gäk näkño nanakna. Apiño näkä gäkño nanka ude itat yäk.
- 8* Tänpän ñode näwetgän tänkuk; Gäk näwerikan guñ ämawebe gäkña-tägän watä it yämenta api ganiñ kirewet yäk.
- 9 * Ude täñira gämotnaken kan irut yänpän pärip-pärip kehäromi initkan äma komitä-yän intäjukun api it yämen yäk.
Bureni, ämatä käbotinik däpmän käräpmit täkan ude gäk pärip-päriptä guñ ämawebe api däpmän käräpmiren. Ekäninatä man ude näwetkuk.
- 10 Unita kome täño intäjukun äma in, ba äma wäpi nitek in, jukujin penpän man täwerayän täyat ñonita ket nadäkot.
- 11 * In Ekänita umuntañpän gämori-kengän it täkot.
- 12 * Nadäkan? Anutu täño nanakitä äma wakita kokwawak bäräñeñ täk täyak unita kumän-kumän nidäpek yänpän kan orañ imut.

Tänpäkan ämawebe Anututä watä it nimän yänpän dubiniken kuk täkan uwä Ekäni täño oretoret terak it täkan.

3

Tamiman täño yänpik man kubä

Kap ñowä Devittä nanaki tuäni Apsalom kan-umuntañ kuñatkan tenkuk.

- 1* Ekäni, iwanaye bumta ahänkan näk tänpä wanayän täkan.
- 2 Täñkan yänärok ñode näwet täkan; Anututä täga nämo täñkentän gamek.
- 3* Ude näwet täkan upänkan Anutu gäk näkño kurepäna ude itan. Gäkña-tägän täñpewi iwanaye yärepmit täyat.
Anutuna tagagämän, gäk bänep nadän bäräpna täñpidäm tañ naminpäñ nepmanpi iwan inamiken bätakigän it täyat.
- 4* Nadäkan? Ekänitä täñkentän namän yänpän gera yänira iniken pom kudupi terak itkan gerana nadän namik täyak.
- 5 Unitä watä it namik täyak unita bipani däpmon patguñguñ täñtängän akuk täyat.
- 6* Iwanaye bumta näk it gwäjik täkan upänkan nämo umuntak täyat.
- 7* Ekäni, gäkä iwanaye däpmäk täyan. Täñkan äma waki u meni däpmän tokäriri näk nutta tänpä wak täkan. Unita Ekäni Anutuna, täñ naminkuno udegän, gäk äbä iwan keri terak nanik nämagut!
- 8* Ekäni gäk kubä-tägän ämawebekaye täga täñkentän yämen. Unita Ekäni, ämawebekaye watä säkgämän it yämi.

4

Bipani kubäken Devittä kehäromi yäpmäkta yänpik man yänjuk

- 1* Siwoñi Anutuna, gäkken yänapiñira nadän namisi. Bian bänep nadän bäräpna ketären naminkuno unita apiño gerana nadänpän orañ nami.

* 2:7: Apos 13:33; Hib 1:5, 5:5 * 2:8: Sam 72:8; Dan 7:13-14; Jon 17:4-5 * 2:9: Sam 89:23; Rev 2:26-27, 12:5, 19:15 * 2:11: Plp 2:12; Hib 12:28 * 2:12: Jon 5:23; 1Pi 2:6 * 3:1: 2Sml 15:13-17:22 * 3:3: Sam 62:7
* 3:4: Sam 4:3, 43:3 * 3:6: Sam 23:4, 27:3, 118:10-13 * 3:7: Jop 16:10; Sam 22:21, 57:4, 58:6 * 3:8: Sam 28:8, 29:11 * 4:1: Sam 17:6, 18:6, 18:18-19

- 2 Ämawebe, in kadäni jidegän wäpna yäpman äpäkta piäni täk täkan u api penen? Ba imaka jopi-jopi yäpman kuñat täkan ba jopman nadäkta gäripi pähap nadäk täkan u kadäni jidegän api penen?
- 3* Node nadäkot; Ämawebe Ekäni täno gämoriken kuñat täkan u inita binjam iwoyäk täyak. Unita näkä gera yänjira nadän namik täyak.
- 4* Unita ämawebe, in kujatjin kwaiwäpän momi täktäk kädet pewut. Täñkan dämmon patpat kadäniken kwikinik patpäñ man täwetat nonita juku pik täkot.
- 5* Täñkan inä Ekänita nadän imikinik tänpän ärawa täktäk kädet ini gäripi nadäk täyak ude täñ imik täkot.
- 6* Ekäni, ämawebe mäyaptä gäkken gera jop node yäk täkan; Iron täñ nimi! Nadän nimeno uyaku oretoret täga täne yän yäk täkan.
- 7* Ketem piäniken ahän bumbum täñirä äma unitä oretoret nadäk täkan. Upänkan Ekäni, oretoret nadäk täkan u jopigän. Bänep oretoret gäkä namik täyan u täñi pähap. Bänepna täñpidäm täñ namiñiri oretoret bumta nadäk täyat.
- 8* Ekäni gäkña-tägän watä it namiñiri säkgämän it täyat. Unita imaka kubäta nämö umuntanjan dämmon bäränek-inik päñku säkgämän patgunun täk täyat.

5

Anututä watä it imikta äma kubätä yänjapinuk

- 1 O Ekäni, näk komi nadänpäñ yänkähän-kähän yänjira juku penpäñ nadän namisi.
- 2* Anutu intäjukun ämana, juku penpäñ täñkentäkta konäm kotat no nadän nam.
- 3* Ekäni, tami tami gäkken yänjapik man yäk täyat. Edap dapuritä abänjirän näk gäkken yänjapik man kehäromigän yänpäñ gäkä kowata jide näwonärewayän täyan unita dapun täk täyat.
- 4 Anutu, anutu jopi ätu kudän wakita gäripi nadäk täkan upänkan gäk anutu udewani nämö. Nämoinik, äma waki täñpanitä gäk dubikaken täga nämö itneñ.
- 5* Ba äma inita nadäwä ärowani täñpani uwä inamkaken täga nämö itneñ. Äma waki täñpani udewanita ganani pähap nadäk täyan.
- 6* Täñkan äma jop manman yäwanita tänpäwak täñ yämik täyan. Ba äma iwan tänpän kumän-kumän däpanikät äma tänyäkñarani täñpanita wakiinik nadäk täyan.
- 7* Upänkan gäk näka butewaki pähap nadän namik täyan unita gäkno kudupi yotken täga api ärowet. Äronpäñ ganiñ oretta gukut imäpmok api täñpet.
- 8* O Anutu, iwanaye bumta itkan unita näkno irit kuñat-kuñatnata watä it namiñiri gäkno kädet siwoñi kan iwara. Kädet näkä iwatta nadäwikan pätak u näwonäre.
- 9* Näkno iwanayetä man bureni kubä nämoinik yäk täkan. Uwä äma tänpä waktagän nadäk täkan. Unitäno meni jinom uwä säkgämän, gäkñi nikektä äma tänyäkñatpäñ kumän-kumän kädetken yämagut täkan.

* 4:3: Sam 6:8-9, 50:5, 135:4 * 4:4: Sam 77:6, 119:11; Efe 4:26 * 4:5: Lo 33:19; Sam 51:19, 62:8 * 4:6: Nam 6:26; Jop 7:7, 9:25 * 4:7: Sam 97:11-12, 119:14, 119:72 * 4:8: Jop 11:19; Sam 16:9 * 5:2: Sam 3:4, 65:2 * 5:3: Sam 30:5, 88:13, 130:6 * 5:5: Hab 1:13 * 5:6: Sam 55:23; Rev 21:8 * 5:7: 1Kin 8:29-30; Sam 132:7, 138:2 * 5:8: Sam 24:4-5, 27:11 * 5:9: Sam 62:4; Luk 11:44; Rom 3:13

- 10 * Unita Anutu, manken yepmanpän komi piä kañ yämi. Täñjiri iniken nadäk tawan wakiwakitä äyänutpän kañ täñpä wawut.
Ärowani täñ gamiñpän momi bumta täk täkañ unita inamkaken nämo itta kañ yawat-kire!
- 11 * Täñpäkañ ämawebe nadän gamiñirä watä it yämik täyan uwä oretoret täk täkot. Bänep täga nadänpän oretoret kap kadäni kadäni tek täkot.
Ude täñirä watä säkgämän it yämik täyi. U imata, ämawebe uwä Gäka gäripi pähap nadän gamiñpän Gäka yänpän oretoret bureni täk täkañ.
- 12 * Bureni Ekäni, äma Gäkño man bureni iwaräntäk täkañ unita kudän säkgämän täñ yämik täyan.
Nadän yämik täyan unitä kurepätä-yän watä bureni it yämik täyak.

6

Äma bäräpiken irani täño yänapik man

- 1 * O Ekäni, mominata yänpän kokwawak nadänkañ nämo nebewen, ba momina täño kowata nämo namen.
- 2 * Ekäni, kehäromina paotnik täyak unita butewaki nadän namiñpän kehäromi äneñi nam.
- 3 * Bänepnaken nadän bäräp pähap ahätak upänkañ Ekäni, Gäk bäräneñ nämo täñkentän namitan. Unita jidegän api nadän namen?
- 4-5 * Nutpewi kumbero uwä täga nämo ganiñ oreret. Äma kumbanitä nämo nadän gamik täkañ. Udewaniwä Gäk täga nämo ganiñ oretneñ.
Unita Ekäni, päbä bäräpi terak nanik nämagut. Gäk butewaki mähe mi unita nadän namiñpän kumän-kumän dubiniken nanik nämagutsi.
- 6 Konäm kot yäpmän äbäñtäyiwa kehäromina kudup paotak. Täñpän bipani bipani dapunna konäm pitotä ämetpärani tekna ba gwäk kunowäna näbätak täyak.
- 7 * Iwanaye mäyap unita konäm pen kot täyat. Konäm kottäyiwa dapunna pom tokñewäkañ dapun täga nämo ijik täyat.
- 8 * Tägagämän! Ekänitä konäm korira nadätak. Unita äma wakiwaki täñpani in kewen namut!
- 9 Täñkentäta gera yäk täyat u nadän namitak. Bureni, yänapiñira täñkentän namik täyak.
- 10 Unita nadätat; Iwanaye bäräpi pähap Gänañ itkañ umun bumta api täneñ. Täñpän mäyäk pähap nadänpän nepmankañ täñguñ-gurap täñtän api ämetpeñ kunen.

7

Äma ño bäräpi nadänkañ Anutuken gera yänjuk

- 1 * Ekäni Anutuna, iwanaye yabän umuntañ Gäkken käbop itta ärek täyat. Täñkentän namiñjiri äma näk kumän-kumän nutnayän näwarän täkañ uwä nutneñtawä.
- 2 Täñ ämatä täñkentän namikta nämo iräwä, iwanayetä tom ägwäri ude wädän Gärepmän päñku gupna api yäpmän däkneneñ.
- 3-4 * * O Ekäni Anutuna, näk kudän waki kubä nämo täñkut yän nadätat. Upänkañ näkken kudän waki ätu itneño, ba not kubäta täñpäwak täñpero, ba notnapak täñ-ikñatpän

* **5:10:** 2Sml 15:31, 17:14, 17:23 * **5:11:** Ais 65:13 * **5:12:** Sam 115:13 * **6:1:** Sam 38:1; Jer 10:24 * **6:2:** Sam 41:4; Hos 6:1 * **6:3:** Sam 90:13 * **6:4-5:** Sam 88:11, 118:17; Ais 38:18 * **6:7:** Jop 17:7; Sam 38:10; Kra 5:17 * **6:8:** Sam 119:115; Mat 7:23; Luk 13:27 * **7:1:** Sam 31:1, 31:15, 71:1 * **7:3-4:** 1Sml 24:11 * **7:3-4:** 1Sml 24:7, 26:7; Sam 109:4-5

man uterak yänmaŋpa äroweko, ba jop nadäŋ iwanaye täŋpäwak täŋpero u täŋpäwä, eruk ŋode täga täŋpen;

⁵ Iwanaye jop yabänjiri näwarän täŋpäŋ kaŋ nepmäŋirut! Nut-maŋpä äpmonpapäŋ kumän-kumän täga api nutneŋ. Täŋpäŋ gupna kome terak jop uken täga api pewä pärek.

⁶ * Upänkaŋ näk ude nämo täŋpani unita Anutu, gäk kokwawak pähap nadänkaŋ akuŋpäŋ iwanaye nutnayän piä bumta täkaŋ u däpmänpäŋ yäwat-kire!

Imata, gäkäwä kudän siwoŋitagän nadäk täyan unita äbä täŋkentän namisi.

⁷ * Ude täŋpäŋ punin unu itkaŋ ämawebe kuduptagän yäweri gämotkaken irirä yabän yäwasi.

⁸ * Gähäwä ämawebe kuduptagän täŋo kudän yäpmän daniwani unita Ekäni, iwanaye inamiken näka äma siwoŋi yän näwet!

Imata, näk waki täŋjira kowata yäpmäkta yäwani nämo yän nadätan unita.

⁹ * Anutu, gäk äma siwoŋi pähap. Gäk äma täŋo nadäk-nadäk ba gäripini kudup nadäwi tärek täkaŋ.

Unita gäk äma waki täŋo kudän waki kudup kaŋ pewi paorut. Täŋkaŋ äma siwoŋita gwäki täga kaŋ yämi.

¹⁰ * Ämawebe, in nadäkaŋ? Anutu u näkŋo watä ämana. Äma unitäŋo man buramik täkaŋ u täŋkentän yämik täyak.

¹¹ * Anutu uwä man yäpmän daniwani tägagämän. U äma wakiwaki nämo yabän oretpäŋ kowata yäpmäkta biŋam yäŋtäreŋ yämik täyak.

¹² * Täŋpäkaŋ äma waki u kudän waki nämo penayän täŋo uwä Anututä päip boham täŋo meni api wädäwek. U äpa topmäŋkaŋ gwäjikta pidäm täyak.

¹³ * Täŋpäŋ ämik täŋo tuŋum komi komi u yäpmänpäŋ kuwek kädäp mebet ikek äma u yamäkta täŋtuŋum täyak.

¹⁴ * Eruk, äma waki unita nadäwut. U kudän waki täkta tawaŋ pek täkaŋ. Täŋkaŋ täŋikŋarani kudän mebäri mebäri wari wari täk täkaŋ.

¹⁵ * Uwä äma ätuta buŋep täk täkaŋ. Upänkaŋ buŋep iniken unitä api äyänutpäŋ yepmäŋjirek.

¹⁶ * U udegän, kudän waki iniken unitägän äyänutpäŋ ini terak täŋpäwak api pewän ahäneŋ.

¹⁷ Ukawut! Anutu u siwoŋi pähap unita bänep täga iwet täyat. Täŋpäŋ Ekäni Anutu ärowani unitäŋo wäpi biŋam kap terak iniŋoret täyat.

8

Anutu ima mebärita komen äma nin nadäŋ nimik täyak?

¹ * Ekäni Mähemnin, wäpka biŋam gäripi gäkŋi nikektä kome kuduptagän intäjukun itak!

Wäpka biŋam ärowani unita kunum gänaŋ naniktä gäk ganiŋoret täkaŋ.

² * Täŋpäkaŋ iwankayetä mäyäk nadäwut yänpäŋ nanak pakikät ironjironi yäwetpäŋ yäwoŋjäreŋ täŋjiri kap terak ganiŋoret täkaŋ.

Teŋjäri iwankayetä nadänpäŋ umuntaŋpäŋ man kum api itneŋ.

* **7:6:** Sam 35:23, 94:2, 138:7 * **7:7:** Sam 22:27 * **7:8:** Sam 26:1, 43:1, 98:9 * **7:9:** Sam 34:21, 40:2, 94:23; Rev 2:23 * **7:10:** Sam 18:2, 18:30, 97:10-11 * **7:11:** Sam 50:6, 90:9 * **7:12:** Lo 32:41-42 * **7:13:** Sam 18:14, 45:5 * **7:14:** Jop 15:35; Ais 59:4; Jem 1:15 * **7:15:** Sam 57:6 * **7:16:** Sam 140:9-11 * **8:1:** Sam 113:4, 148:13 * **8:2:** Sam 44:16; Mat 21:16; 1Ko 1:27

- 3* Tänpäkan Ekäni, näk kunum terak dapun tänpän imaka säkgämän ketkatä täp peṅkuno, komepak ba guk komeniken yepmaṅkuno u yabän yäwatpän nadäwätäk ṅode täk täyat;
- 4* Anutu, imata gäk äma mewuni ninta nadäwi ärowani täk täkan? Imata ämawebe watä säkgämän it nimik täyan?
- 5 Nin äpani ude itnaṅpän wäpnin biṅam epmäget kudän nitek ude nipmaṅkun. Bureni, imaka päke u kudup yärepmitpän gäkṅa bumik nipmaṅkun.
- 6* Ude täpkan imaka kudup ketkatä täp-peṅkuno u yabän yäwatta nipmaṅkun. Ude täpñiri imaka kudup u gämotninken itkan.
- 7-8 Yawakkät tom ägwäri, barak ba imaka imaka gwägu pähap gänaṅ komeni komeni kuṅat täkan u kuduṅtagän äma gämoriken yepmaṅkunotä itkan.
- 9 Unita Ekäni Mähemnün, wäpka biṅam gäripi gäkñi nitekätä kome kuduṅtagän intäjukun itak!

9

Anutu täṅo kudän siwoṅi unita bänep täga man

- 1 Ekäni, bänep nadäk-nadäkna kuduṅtä api ganiṅoret täpnet. Tänpän näk ämawebe gäkä piä tägagämän täk täyan unita api yäwet täpnet.
- 2* Täpkan Anutu ärowani, näkä nadän gamiṅpän oretoret kap tenpän wäpka biṅam api yäpmän ärok täpnet.
- 3 Gäkä täpñentän namikta äbänñiri iwanayetä gabän umuntaṅ metänpeṅ kuk täkan. Metänpeṅ kuṅkä maṅ-däpmaṅpän kumäk täkan.
- 4 Tänpäkan yäpmän danik piä täk täyan uwä siwoṅigän täk täyan. Täpkan näkño manna yäpmän daniṅpän momika nämo yän yäntäreṅ namiṅkun.
- 5* Gäk guṅ äbot äbori äbori nämo nadän gamik täkan u yebeṅpän äma wakiwaki u kumän däpman moreṅkun. Täpñiri ämawebetä äma udewanita api guṅ täneṅ.
- 6 Bureni, iwaniye waṅkuṅo ubayän. Inide ude api itneṅ. Gäk unitäṅo yotpärare yäpi waṅkuṅo unita ämawebetä kome unita täpṅuṅ taṅpän nämoinik api nadäneṅ.
- 7* Tänpäkan Ekäni uwä intäjukun äma inide api it yäpmän ärowek. Uwä intäjukun-inik itkan ämawebe yäpmän danikta pidäm täyak.
- 8* Tänpän kudän siwoṅi terak api yäpmän daniwek. Ude täpkan ämawebe kuduṅtagän iniken nadäk siwoṅi terak api yabän yäwarek.
- 9* Ekäni uwä eṅi kehäromi kubä ude itak. Iwantä äma kubäta tänpäwak tänpänä, äma u Ekäniken päṅku täga irek.
Ba bäräpi kadänikenä Anutuken käbop täga päṅku irek.
- 10* O Ekäni, äma gäk gabän tarek täkan u kubä mäde nämoinik ut imiṅkuno unita ämawebe mebarika nadäwä tarek täkan uwä gäkä terakgän api yeṅgämä penēṅ.
- 11* Unita ämawebe, in Ekäni, Saion yotpärareken intäjukun itkan yabän yäwat piä täk täyak u wäpi biṅami iniṅoret täkot!
Epän pähap täk täyak unita ämawebe komeni komeni yäṅhäṅpän yäwet täkot.

* 8:3: Sam 111:2 * 8:4: Jop 7:17-18; Sam 144:3; Hib 2:6-8 * 8:6: Stt 1:26-28; 1Ko 15:27; Efe 1:22; Hib 2:8
* 9:2: Sam 5:11, 83:18 * 9:5: Lo 9:14; Snd 10:7 * 9:7: Sam 102:12, 102:26; Hib 1:11 * 9:8: Sam 96:13, 98:9
* 9:9: Sam 37:39, 46:1, 91:2 * 9:10: Lo 31:6-8; Sam 37:25, 70:4, 91:14 * 9:11: Sam 107:22

- 12 * Bureni, Ekäni uwä äma komi nadäk täkañ unitäño konäm gerata juku penpäñ nadäñ yämik täyak. Ude täñpäñ äma netätä komi u yämik täkañ unita kowata täñpäwak täñ yämik täyak.
- 13 Unita Ekäni, näka waki, butewaki nadäñ namisi. Iwantä komi ba bäräpi namikañ ño yabä!
Kumäñ-kumäñ dubiniken itat ño nämaguri äneñi täga kañ ira!
- 14 * Ude täñpayäñ täno uwä näk päñku Jerusalem nanik ämawebe inamiken itkañ wäpka api ganiñ oreret!
Ba waki keriken nanik nämagurayäñ täyan unita oretoret pähap nadäñpäñ wäpka api yäpmäñ ärowet.
- 15 * Täñpäkañ äma guñ äbotken naniktä nintä ärikta awañ äneñkuño upäñkañ ini-tägän awañi gänañ äriñkuñ.
Nin nipmäñitta buñep täñkuño upäñkañ buñep iniken unitä yepmäñitkuk.
- 16 * Bureni-inik, Ekänitä äma täño täktäki, kudän siwoñi terak yäpmäñ daniñpäñ kowata yämik täyak. Täñirän äma waki uwä iniken kudän wakitä äyänutpäñ täñpäwak täñ yämik täkañ.
- 17 * Äma waki komeni komeni Anututa nadäñ äwaräkuk täk täkañ unitäño komeniwä kumbani kome ubayäñ.
- 18 * Täñpäkañ ämawebe tuñumi nämo, täñbute-bute täñpaniwä Ekänitä jop yabäñ äwaräkuk nämo täk täyak.
Nämo, äma bäräpi nikek udewani bureni-inik api täñkentäñ yämek.
- 19 Unita Ekäni, äbi! Äbä jop yabäñiri komen ämatä ärowani täñ gaminenñawä! Äma nämo nadäñ gamik täkañ u kudup yepmanñpikañ gäkño man piäken kañ irut. Täñpäñ unitäño täktäki kañ yäpmäñ dani.
- 20 * Ekäni, ude täñiri kañ umuntäwut. Kehäromika ude yäwoñäreñiri inita nadäwä äpani-inik kañ täñput.

10

Äma waki täñpani u Anututä kehäromini täga yäpmäñ äpek

- 1 Ekäni, komi butewaki ahäñ namiñirän gäk imata nepmanñpen päñku käbop itan?
- 2 * Ekäni, äma waki täñpanita nadä! U ärowani täñpäñ äma jopi jäwäri iwan täñ yämiñpäñ däpmäñpäñ yäwat-kirek täkañ u nämo nadätan?
- 3 * Äma waki täñpani uwä iniken bänepi täño gäripi ugän iwatpäñ ärowani täk täkañ. Monen tuñumta nadäñgärip täñpäñ Ekäni mäde ut imik täkañ.
- 4 * Äma udewanitä nin ärowani yäñpäñ Anututa nämoinik nadäñ imik täkañ. Nämo, Anututa nadäwä nämo itak bumik yäñ nadäk täkañ.
- 5 * Täñpäñ äma udewani tuñum pähap ikek itkañ kome terak säkgämän it täkañ. Upäñkañ Anutu, äma uwä inita nadäwä ärowani täñpäpäñ gäkño бага manta nadäwä äpani täk täkañ ba iwaniyeta udegän yäñärok yäwet täkañ.

* 9:12: 2Sml 4:11; Sam 9:18, 10:17, 22:24, 37:25; Ais 49:14-15; Hib 13:5 * 9:14: Sam 13:5, 20:5, 35:9 * 9:15: Sam 7:15, 94:23; Snd 5:22, 26:27 * 9:16: Kis 14:31; Snd 5:22 * 9:17: Jop 8:13; Sam 50:22 * 9:18: Sam 12:5; Snd 23:18, 24:14 * 9:20: Sam 62:9; Ais 31:3; Ese 28:2 * 10:2: Sam 7:16, 9:15; Snd 5:22 * 10:3: Sam 94:4; Rom 1:32 * 10:4: Sam 14:1-2, 53:1 * 10:5: Sam 12:5; Ais 26:11

- 6* Tānpāṅ bānepitā ṅode nadāk tākaṅ; Imaka kubätä nin täga nämo tānpān wanēṅ. Nin tägagān api itne yāṅ nadāk tākaṅ.
- 7* Äma udewani uwä meniken äma tagwän man yäwet-yäwet unitägän abāmaṅ kuk tākaṅ. Meberitā jop manman, umun man ba tānpāwak man yäk tākaṅ.
- 8-9* * Tānpāṅ kädēt moräkken kábop itpāṅ äma siwoṅi ba äma kehäromini nämo, jop nadāṅ dāpmäk tākaṅ, aṅ komitā kábop itpāṅ tom dāpmäk tākaṅ ude.
- 10 Äma wakiinik tānpāni uwä äma jäwäri u jiraṅ yāṅ nadāṅkaṅ yeṅ yäwat päpmo yepmanpāṅ ärowani täṅ yämik tākaṅ.
- 11* Tāṅkaṅ bānepitā ṅode yäk tākaṅ; Anutu u ninta guṅ taṅpāṅ dapuri tānpipik tāṅkuko unita nin nämo nibäk täyak yäk.
- 12 O Ekäni, gäk akuṅpāṅ äma waki tānpāni unita kowata yämi! Tāṅkaṅ äma kehäromi paorani ninta guṅ täwentawä!
- 13 Anutu, äma waki tānpāni imata gäk ganiṅ wärät tākaṅ? Ṅode uwä jop nadāk tākaṅ; Kowata nämo api nimek!
- 14* Upāṅkaṅ Ekäni, gäk äma kädēt waki tānpāni u yabäk täyan. Äma udewanitā komi nimiṅirä nibāṅ äwaräkuk nämo täk täyan. Unita äma kehäromini nämo, gäkä tāṅkentāṅ nimi yāṅpāṅ gäkgän gabāṅ tarek tākaṅ. U imata, gäk kubä-tägän äma jopi jäwäri tāṅkentāṅ yämik täyan.
- 15 Unita Ekäni, gäkä äma waki tānpāni tāṅo kehäromi yäyomägatpāṅ kowata komi kaṅ yämi!
- 16* Ekäni gäk intäjukun-inik it yäpmāṅ pāṅku pen api it yäpmāṅ ärowen, paot-paotka nämo. Unita äma gäka nämo nadāṅ gamik tākaṅ u yäwat kireṅpewi kaṅ kuṅtāṅpā kut!
- 17* Ekäni, gäk äma jäwäri tāṅo yāṅpik man nadāṅ yämiṅpāṅ bānepi täṅ-täpäneṅ yämiṅiri säkgämän api itneṅ.
- 18* O Ekäni, ironi kodāṅanikät äma bäräpi nadāwani unitāṅo yāṅpik man nadāṅ yämiṅpāṅ komi nadāk tākaṅ u dätäreṅ yämik täyi. Ude tāṅiri komen ämata äneṅi nämo api umuntäneṅ!

11

Äma kubätä Anututa nadäkinik tāṅkuk

- 1-2* * Umuri kubä ahāṅ namiṅirän Ekänitā watä it namän yāṅpāṅ uken kuk täyat. Unita notnapak, imata guṅtä-yāṅ ṅode näwetan? Ai! Metāṅpeṅ ku! Äma waki tānpānitä äma siwoṅi dāpmäkta bipmāṅ uraniken kábop itkaṅ kuwek gwājikaṅ u nämo yabätan? Gäk barak umuritä-yāṅ metāṅpeṅ pom udu ku! yāṅ man ude imata näwetan?
- 3* Yäke! Äma kuduptagäntä kädēt siwoṅi mäde ut imäwä äma siwoṅi jide täneṅ? Käwep api metāṅpeṅ kuneṅ.
- 4* Upāṅkaṅ nähä nämo api metāṅpeṅ kwet! Nämo, Anutu ini kudupi tähaken itkaṅ dapun täṅ itak.

* **10:6:** Ais 56:12; Rev 18:7 * **10:7:** Jop 20:12; Sam 12:2; Rom 3:14 * **10:8-9:** Sam 17:11 * **10:8-9:** Sam 17:12 * **10:11:** Jop 22:13; Sam 94:7; Ese 9:9 * **10:14:** Sam 68:5; 2Ti 1:12; 1Pi 4:19 * **10:16:** Sam 145:13; Jer 10:10; Dan 4:34; 1Ti 1:17 * **10:17:** Kis 22:23; Sam 9:12 * **10:18:** Sam 82:3; Ais 11:4 * **11:1-2:** Sam 2:12, 121:1 * **11:1-2:** Sam 7:12, 37:14, 64:3-4 * **11:3:** Sam 87:1, 119:152 * **11:4:** Mai 1:2; Mat 5:34

Kunum gänaŋ maŋitkaŋ intäjukun-inik it nimirpäŋ äma täŋo täktäki u kuduptagän yabäŋpäŋ-nadäk täyak.

- 5 * Ekäni ini äma siwoŋi ba äma waki täŋpani yäpmäŋ daniŋpäŋ äma бага mani nämo buramik täkaŋ unita kokwawak pähap api pewän ahäŋ yämek.
- 6 * Ude täŋpäŋ kädäp mebet komigämän upäŋ piŋ yabat-pewän komi bumta api nadäneŋ. U imata, kowata udewani yäpmäkta biŋam täkaŋ ubayäŋ.
- 7 * Täŋpakaŋ Ekäni ini uwä siwoŋi unita äma siwoŋi kuŋaranita gäripi nadäk täyak. Äma Ekäni täŋo meni jinom iwatpäŋ kuŋat täkaŋ uwä Ekäni iŋami api käneŋ.

12

Äma kubä Anututä täŋkentäŋ imikta yäŋapik man yäŋkuk

- 1 * Ekäni, äma siwoŋi kubä nämoinik itak. Ba äma man bureni yäwani kudup paotkaŋ unita äbä täŋkentäŋ nimisi!
- 2 * Ämawebe kuduptagäntä noriye bänepi ärikta jop täŋyäkŋarani täk täkaŋ.
- 3 Unita Ekäni, gäk äma ätu jop yäŋ-yäkŋatpäŋ waki kädät terak yämagut täkaŋ ba ärowani täk täkaŋ uwä meni teŋpipiŋ yämi!
- 4 Äma udewanitä ŋode yäk täkaŋ; Nin äma ätu jop yäŋ-yäkŋatpäŋ imaka yäpmäkta gäripi nadäk täkamäŋ u täga api yäpne.
Ba man yänayäŋ nadäŋpäŋä udegän täga api yäk täne yäk. Ude täŋitna äma kubätä täga nämo ninij bitnäwek yäŋ yäk täkaŋ.
- 5 * Ude yäk täkaŋ upäŋkaŋ Ekänitä ini ŋode yäyak; Eruk täga! Näk ärewayäŋ! Ämatä äma jäwäri yäpmäŋ äpäŋpäŋ komi piä yämiŋirä yäŋkähän-kähän yäŋ itkaŋ u nadätat.
Äreŋpäŋ säkgämän itta gäripi nadäk täkaŋ u täŋkentäŋ yämiŋira udegän api itneŋ yäk.
- 6 * Ämawebe, in nadäkaŋ? Ekänitä täŋkentäŋ nimikta man kehäromi yäŋkuko uwä man bureni-inik yäŋkuk. Man yäk täyak u siliwa mobä kädäpken iŋiŋpewä kodaki paki-inik äworek täkaŋ udewani.
- 7 * Unita Ekäni, watä säkgämän kadäni kadäni it nimiriri iwantä nidäpneŋtäwä.
- 8 * U imata, äma waki bämopiken itkamäŋ. U kudup kädät wakita tägagämän yäŋ nadäk täkaŋ.

13

Äma kubä Anututä äneŋi nadäŋ imikta yäŋapik man yäŋkuk

- 1 * Ekäni, kadäni jidegän äneŋi api nadäŋ namen? Gäk näka mäde kadäni käroŋi api ut namen ba? Kadäni jidegän nadäŋ namiŋiri iŋamka äneŋi api gabäwet?
- 2 Kadäni jidegän bäräpina ŋo api ketäreŋ namen? Butewaki pähap nadäŋ itat ŋo kepma bipani jide nadäŋ yäpmäŋ kuŋira api paot namek? Kadäni jidegän täŋkentäŋ namiŋiri iwanaye gämoriken nämo api iret?
- 3 * Ekäni, gäk näkŋo Anutuna unita yäŋapik manna ŋo nadäŋ namiŋpäŋ butewaki nadäŋ nami. Täŋpäŋ kehäromi namiŋiri nämo api paoret.
- 4 * Iwanaye yabä kätäŋiri nintä irepmitkamäŋ yäŋpäŋ nabäwä maŋ parira oretoret nämo täneŋ.

* **11:5:** Stt 22:1; Sam 34:19; Jem 1:12 * **11:6:** Sam 75:8; Jer 4:11-12; Ese 38:22 * **11:7:** Sam 7:9-11, 16:11, 33:5 * **12:1:** Ais 57:1; Mai 7:2 * **12:2:** Sam 41:6; Jer 9:8; Rom 16:18 * **12:5:** Sam 10:18, 34:6, 35:10; Ais 33:10
* **12:6:** Sam 119:140; Snd 30:5 * **12:7:** Sam 37:28, 97:10 * **12:8:** Sam 55:10-11 * **13:1:** Jop 13:24; Sam 88:14; Ais 59:2 * **13:3:** Jem 4:15 * **13:4:** Sam 25:2, 35:19, 38:16

- ⁵ Upänkañ ude nämo! Gäk nadäñ namikinik täk täyan unita nadäkinik täyat. Butewaki nadänpän täñkentän namayän täyan unita oretoret täñ gamitat.
- ^{6*} Bureni Ekäni, gäk näka säkgämän täñ namiñ yäpmän äbuno unita kap tenpäñ wäpka api ganiñ oreret.

14

Äma waki täño täktäk

- ^{1*} Äma Anutu nämo itak yän yäk täkañ uwä guñ bureni-inik! Äma udewani bänepi käbän täwani. U kudän waki mebäri mebäri täk täkañ. Kubätä kudän täga kubä nämo inik täk täyak.
- ^{2*} Nadäkañ? Ekänitä kunum terak ununitä etä päpä dapun pärewat täk täyak. U äma nadäwä tumbäpäñ Anutu kañ-ahäktä piäni täñpani udewani ätu itkañ ba nämo yän nadänpän yabän ahäktä dapun pärewat täk täyak.
- ^{3*} Upänkañ nämo, kudup u kädet siwoñi irepmit morenpän kädet waki täñpanigän. Uken nanik kubätä kudän täga kubä nämo täk täyak. Nämo inik.
- ^{4*} Unita Ekänitä ñode yäyak; Jide? Ämawebe u nadäk-nadäki nämo? U jop orek patkañ näkño ämawebenaye uken täñyäkñatpäñ kubota täñ yämik täkañ. Ude täñkañ näkken yäñpik man kubä nämo inik yäk täkañ.
- ⁵ Upänkañ Anututä ämawebeniye ukät itkentäk-inik täyak unita äma waki täñpani unita imaka umuri-inik kubä api ahän yämek.
- ^{6*} Äma waki uwä äma äpani jopi täño piä tawañ kañkañ yäniñ wärät täkañ. Upänkañ Ekäni uwä äma äpanita watä it yämik täyak.
- ^{7*} Eruk, Isrel ämawebe täñkentän yämikta Ekänitä äma kubä Saion nanik kañ pewän äbän yän nadätat. Ekänitä ude täñjirän äneñi säkgämän itnayän täkamänken uken oretoret pähap api nadäne!

15

Kädet siwoñi Anututä gäripi nadäk täyak

- ^{1*} Ekäni, kudupi yotkaken äma jidewanitä täga ärowek? Ba kudupi yotpärarekaken äma jidewanitä kadäni käronji täga it yäpmän ärowek?
- ^{2*} Eruk, nadätat, äma ñodewanitä Anutu injamiken täga it yäpmän ärowek; Äma, Anutu täño manta gäripi nadänpän kädet siwoñigän iwarani u. Ba äma kadäni kadäni man bureniñgän yäk täñpani u.
- ^{3*} Äma udewanitä noriye täño wäpi jop man terak nämo yäpmän äpek. Ba noriyeta imaka wakiwaki nämo täñ yämek. Ba äboriye bämopiken yän-yäkñarani man kubä nämo inik yäwek. Anututä äma udewanita gäripi nadäk täyak.
- ^{4*} Äma udewanitä äma wakiwaki täñpanita gäripi nämo nadäk täyak. Nämo! Ämawebe Anutu täño kädet siwoñi iwat täkañ unitagän orañ yämik täyak.

* **13:6:** Sam 116:7, 119:17 * **14:1:** Sam 10:4, 53:1 * **14:2:** Sam 33:13, 102:19 * **14:3:** Rom 3:10-12 * **14:4:** Ais 64:7; Jer 10:25; Amo 8:4 * **14:6:** Sam 9:9, 142:5 * **14:7:** Jop 42:10; Sam 53:6, 126:1 * **15:1:** Sam 23:6, 24:3, 27:4, 61:4 * **15:2:** Ais 33:15; Sek 8:16; Efe 4:25 * **15:3:** Kis 23:1; Sam 28:3, 50:20 * **15:4:** Jos 9:18-20; Het 11:35; Apos 28:10

Äma udewanitä imaka api tänpet yäj yäwani ugän iwatpäñ täk täyak. Iniken mani u iwatpäñ täñjirän bäräpi mebäri mebäri ahäj imäpäñ waweko upänkañ gwäk pimiñpäñ mani ugän iwatpäñ täñpek.

- 5 * Äma udewanitä kädet siwoñi ñode täk täyak; Äma ätuta monen yämiñkañ yäwerek; Kowata kämi kañ namut yäk. Eruk ude yäwerekopäñ kowata imikimik kadänikenä jide yämeko udegän yäpek, u irepmitpäñ nämo.
Tänpäñ äma udewanitä man käbeyäken man bureniñgän yäwek. Tänpäkañ äma ätuwä noriye manken yepmakta jop manman yäk täkañ. Upänkañ äma siwoñitä kädet udewaniwä nämoinik täñpek.

In nadäkañ? Äma kädet tägatäga udewani iwat täkañ uwä paot-paotta biñam nämo täkañ.

16

Äma kubätä Anututa nadäj imikinik täk täyak

- 1 * Anutu, näk nadäj gamikinik täk täyat unita gäk watä säkgämän it namik täyi!
- 2 Näk Ekäni ñode iwetkut; Ekäni, gäk näkño intäjukun ämana. Imaka tägatäga näkken itkañ u gäkño ketka terak nanik-tägän äbäk täkañ yäj iwetkut.
- 3 * Ämawebe Ekänita nadäkinik täk täkañ udewanikät itta gäripi nadäk täyat.
- 4 * Upänkañ ämawebe mäjo wära nadäj yämik täkañ uwä komi api nadäneñ. Nähä mäjo wärata ärawa nämoinik api täñ yämet. Ba wäpi menaken nämo api irek. Nämoinik!
- 5 * Imaka imaka päke itkañ ñonitä näka watä nämo it namik täkañ. Ekäni, gäk kubä-tägän watä it namik täyan. Tänpäkañ imaka imakata wäyäkñek täyat uwä gäkägän namik täyan.
- 6 * Gäk watä säkgämän it namiñiri näk kome terak ño gäripi nitek it yäpmäj äbätat. Näk imaka kubäta nämo wäyäkñek täyat.
- 7 * Unita Ekänina wäpi biñam yäpmäj akutat. Imata, uwä kädet siwoñi kuñatta nepmäñit näwat täyak. Tänpäñ bipani imaka, Ekänitä nadäk-nadäk siwoñi näwetpäñ näwoñärek täk täyak.
- 8 * Tänpäkañ Ekänita guñ tänpäñ nämo kuñat täyat. Nämo, Ekäni uwä dubinaken it täyak unita imaka kubätä täñyäkñat-pewän umuntänpäñ täga nämo kwaiwet.
- 9 * Unita bänepna pidäm täñjirän oretoret pähap nadäk täyat. Täñkañ imaka kubäta nämoinik umuntak täyat.
- 10 * Tänpäkañ Ekäni, gäk watä säkgämän it namik täyan. Ude täñjiri näk kumäj-kumäj komeken nämo api kwet. Gäkño piä ämaka täga näk, nabäj äwaräkuk täñjiri kumänpäñ jop nämo api parawet.
- 11 * * Täñkañ gäkña-tägän kädet gäripi nadäk täyan u näwoñärek täyan.
Täñjiri gäk dubikaken itkañ bänep oretoret terak kuñat täyat uwä tärek-täreki nämo!

* 15:5: Lo 16:19; Ese 18:8 * 16:1: Sam 7:1, 17:8 * 16:3: Sam 101:6, 119:63 * 16:4: Jos 23:7; Sam 32:10, 106:37-38 * 16:5: Sam 23:5, 119:57, 125:3; Kra 3:24 * 16:6: Jer 3:19 * 16:7: Sam 73:24, 77:6 * 16:8: Sam 27:8, 73:23 * 16:9: Sam 13:5, 30:12, 108:1 * 16:10: Sam 49:15, 86:13; Apos 13:35 * 16:11: Sam 36:7-8, 43:4 * 16:11: Apos 2:25-28

17

Äma kubä Anututä watä it namän yänpäj gera yäjkkuk

- ¹ Ekäni, gäkken gera yäjira nadäj namisi! Kädet siwoņi iwat täyat unita nadäj bäräpna gäkken yäpmäj äbäjira täņkentäj nami. Gäk yäjgäķnatta nämo yäyat unita yäjapik manna ŋo nadäj namisi.
- ² Näk nadätat, dapunka päraņi-inik unita kudän siwoņi u kudup kaņpäņ nadäwi tärek täkaņ. Unita iwan iņamiken äma siwoņi yäj api yäjtären namen.
- ³* Bänep nadäk-nadäkna kudup kawı tärek täyak. Bipani bipani nabäņpäņ-nadäk täyanken nadäk waki kubä nämo kaņ-ahäk täyan. Imata, näk man waki, äma ätutä yäk täkaņ ude nämo yäk täyat.
- ⁴ Gäkņo man ugänpäj buramiņpäņ äma täņpäwak kädet kudän unita mäde ut imik täyat.
- ⁵* Gäkņo kädet siwoņi nämo irepmitpäņ wari wari ugän iwat täyat.
- ⁶ O Anutu, gäkken yäjapiņira nadäj namik täyan. Unita apiņo gäkken gera yäkgän täjira juku peņpäņ nadäj namisi.
- ⁷* Dubikaken irira iwanayeta yänpäj watä säkgämän it namik täyan unita Anutu, nadäj namikinik täk täyan u kwawak pewi ahäwäpäņ iwan keriken nanik nämagut.
- ⁸⁻⁹* Dapunka mujıpta watäni it täyan udegän näka watä it namisi. Äma waki täņpanitä näk nutta itgwäjineņo udetä nämagut päņku jirokka gäriņ käbop nepmaņsi.
- ¹⁰* Äma udewani äma ätuta butewaki nämo nadäj yämik täkaņ. Meni jinomkenä gup yäpmäj ärokärok man unitägän abäk täkaņ.
- ¹¹ U näwarän täņkä nabäj ahäņpäņ nutta yewa täkaņ. Ude täņkaņ näk täņpäwakta pidäm taņpäņ itkaņ.
- ¹² Aņ ägwäri tom yenayäj pidäm taņpäņ it täkaņ ude näk neņpäņ kwinit äwatta nabäj nawat itkaņ.
- ¹³ Unita Ekäni, äbi! Äbä täņkentäj namiņpäņ iwanaye däpmäj yäwat kireņpäņ unitäņo kehäromini yäpmäj äpäsi. Päip bohamka u yäpmäj päbä ämik täņpäņ äma waki keriken nanik nämagut.
- ¹⁴ Bureni Ekäni, äma kome terak ŋo imaka täpuri kubäta nämo wäyäkņek täkaņ u keriken nanik nämagut. Komi piä yämikta yäwani yäj yämiņkuno u yäniņ kiresi. Komi piä uwä yeritä yerita pen kaņ yäniņ kire!
- ¹⁵* Täņpäkaņ nähä waki nämo täņpani unita kämi gäkkät kowat kawän bureni api täde. Täņkaņ däpmon terak naniktä akuņpäņ dubinaken itan yäj nadäņpäņ bänep oretoret pähap tokņek api nadäk täņpet.

18

Devittä iwaniye yärepmitpäņ oretoret täņkuk

- Ekänitä Devit, Sol ba iwaniye ätu kerı terak nanik imaguränpäj kap ŋo teņkuk.
- ¹ O Ekäni, gäk näkņo kehäromina unita gäka gäripi pähap inide kubä nadätat!
- ²* Gäk näkņo watä ämana, mobä yewa ude it namitan. Bureni, Anutunatä ude täņkentäj namiņirän gupna koreņpäņ säkgämän it täyat.
U kurepä ude itpipiņ namik täyak. Unitä itkentäj namiņirän iwantä täga nämo nutneņ.
- ³ Näk Ekäniken gera yäjira nadäj namiņpäņ iwan keriken nanik nämagut täyak. Unita Ekäni iniņ orera!

* **17:3:** Sam 16:7; Sek 13:9; Mal 3:2-3; 1Pi 1:7 * **17:5:** Sam 119:133 * **17:7:** Sam 31:21 * **17:8-9:** Lo 32:10; Sam 91:1, 91:4; Sek 2:8; Mat 23:37 * **17:10:** 1Sml 2:3; Jop 15:27; Sam 73:7 * **17:15:** Sam 4:6-7, 16:11; 1Jo 3:2
* **18:2:** Hib 2:13

- 4 * Kumäj-kumäj täño yentä kwasikotpäñ nepmañkuñ. Täñpäwak täño kehäromitä näk uwäk tañpäñ nepmañkuk.
- 5 Bureni, kumbani kome täño yentä pädat täñpäñ nepmäñ irirän awaṅtä näk nepmäñitta buñeptä-yäj itsämbuk.
- 6 * Upäñkañ bäräpina u gänañ Ekäni Anutuna uken täñkentäktä gera yäjkut. Täñkentäktä ude yäjira ini kudupi yotken itkañ gera kotäkna ba konäm butewakina nadäj namiñkuk.
- 7 Nadäj namiñirän kome bärom täñpäñ kwaiñkuk. Jop puningän nämo, mebäriken umu imaka, kwaiñkuk.
U imata, Anututä iwanayeta kokwawak nadäjirän ude uwä ahäjñkuk.
- 8 Injami gäriñ gänañ nanik gupe yäj täñpäñ äpuñ. Täñpäñ meni gänañ nanik täñpäwak kädäp mebet gäyek ikek aṅeñ täñpäñ abuñ.
- 9 Ude täñkañ kunum yäpmäj weñpewän kukñi kukñi kuñirän gubam kubiri pähap terak yeñtäñ äpuk.
- 10 * U imaka kunum gänañ nanik piri nitek uterak mañitkañ ukeñode äpuk. U bäräjek-inik äpuk, mäniñ täño piri mämä terak yäj.
- 11 U bipmäñ uranipäñ tek ude uwäk täñkuk. Gubam tobori tobori ume nitek it gwäjij imiñkuñ.
- 12 Kädet täwit imikta yäpätä gubam kubiri u gänañ madäj kireñtäñ äbäjirän mim ba kädäp mebet kome terak mañkuñ.
- 13 Täñpäkañ Ekäni iromañtä-yäj kunum gänañ kärkeñeñirän Ekäni Ärowani-inik unitäño man kotäk nadäjkuñ.
- 14 Täñkañ äñini yäpä ude, gwäjij täñpäñ äbäjirä iwaniye ämet täñpä kuñkuñ.
- 15 Ekäni kokwawak täñpäñ iwaniye yabäj yäjpäñ yabäj kärkeñeñkuk-ken gwägu pähap kawuk tañirän kome mebäri kwawak patkuk.
- 16 Ude täñpäñ Ekäni punin unu naniktä näk nepmäñitta kewatpäñ ume gwägu käroñiken nanik wädäjpäñ nepmañkuk.
- 17 Bureni, äma näka kokwawak täñpani, kehäromini näkä yärepmitnañi nämo u keriken nanik nämagutkuk.
- 18 Iwanaye u bäräpi terak irira äbä nutnayäj täñirä Ekäni itpipiñ namiñkuk.
- 19 * Wakiken-inik itkuro upäñkañ bänepna gämäni-inik yäj nadäjpäñ unita wakiken nanik nämagutkuk.
- 20 * Ekäni näk kädet siwoñi täk täyat unita gwäki säkgämän namik täyak. Näk momina nämo unita iron täñ namik täyak.
- 21 Näk Ekäni Anutuna unita mäde nämo ut imiñpäñ unitäño бага mani buramiñpäñ iwat täyat.
- 22 Baga mani kudup iwatpäñ unitäño man käderi kubäta peñawäk nämo täk täyat.
- 23 U injamiken momina nitek nämo it täyat. Waki kubä täñpet yäjpäñ nadäjit nadäjit kuñat täyat.
- 24 * Injamiken näk momina nämo, siwoñi kuräki-inik kuñat täyat unita gwäki säkgämän udegän namik täyak.
- 25 * Unita Ekäni, ṅode nadätat; Äma nadäj gamikinik täñpäñ nämo gepmak täkañ unita kowata udegän nadäj yämiñpäñ orañ yämik täyan.

* 18:4: Sam 116:3 * 18:6: Jna 2:5-7 * 18:10: Sam 104:3 * 18:19: Sam 31:8, 118:5 * 18:20: 1Sml 24:19

* 18:24: 1Sml 26:23 * 18:25: Sam 25:10, 31:23, 37:28, 40:11, 89:24

- Tänpän äma siwoŋi kuŋat täkaŋ unita kudän siwoŋigän täŋ yämik täyan.
- 26 Tänpän äma bänep paki kuräki-inik kuŋat täkaŋ unita kudän tägagän täŋ yämik täyan.
Tänkaŋ äma waki täk täkaŋ unita iwan täŋ yämik täyan.
- 27 * Tänpäkaŋ ämawebe äpani kuŋat täkaŋ u täŋkentäŋ yämik täyan. Täŋkaŋ äma inita nadäwä ärowani tänpäpän kuŋat täkaŋ u mäyäk yämik täyan.
- 28 * O Ekäni, bipmäŋ urani näk uwäktäŋ äyänjutak u iwat kirekta topän ijiŋ-yäŋeŋ namik täyan.
- 29 Bureni, kehäromi namiŋiri iwanaye täga däpmänpän yäwat kirewet. Ba unitäŋo kehäromi täga yäpmän äpet.
- 30 * Unita ämawebe, ŋode yänjira nadäwut; Yawe Anutu ŋowä täktäki säkgämän, man yäk täyak u bureniŋän ahäk täkaŋ.
Uwä äma watä it nimän yän nadänpän uken kuk täkaŋ unita kurepä ude it yämik täyak.
- 31 * Ekäni kubä unitägän Anutu. Ba Anutu unitägän nin gäarak itpän täŋkentäŋ nimik täyak.
- 32 * Anutu unitägän kehäromi namik täyak, ba kädet kuŋat-kuŋatnaken watä säkgämän it namik täyak.
- 33 * U tägaken ba geŋiken kuŋatta kuroŋna täŋpidäm taŋ namiŋirän kwamäktä-yän pidämigän kuŋat täyat.
- 34 Täŋkaŋ ämik täkta tänpän-näwoŋärek täyak unita ämik kadäniken äpa kehäromi täga gwäjiwet.
- 35 Ekäni, watä it namiŋpän wakiken nanik nämagut täyan. Ketka kehäromitä mehamtäŋ namiŋpän watä it namiŋiri säkgämän, wäpna biŋam nitek it täyat.
- 36 * Gäk kädet säkgämän täwit namiŋiri kuŋat täyatken yewa kwäpän nämo maŋnut täkaŋ.
- 37 Nämo, iwanaye gwäk pimiŋpän yäwat kireŋkä yepmäŋitpän däpmän-änan täŋkaŋ it täyat.
- 38 Täŋkaŋ akukta nämo, bumta däpmänpän yepmaŋpa gämotnaken it täkaŋ.
- 39 Bureni Ekäni, gäk ämik täkta kehäromi namiŋiri iwanaye täŋo kehäromi yäpmän äpän morek täyat.
- 40 Ba gäkä tänpewi iwanaye näka umuntaŋpän metänpeŋ kuŋtänpä kuk täkaŋ. Bureni, äma kokwawak täŋ namik täkaŋ u täŋpawak täkaŋ.
- 41 Ude täŋjira täŋkentäkta konäm gera täk täkaŋ upänkaŋ kubätä nämo täŋkentäŋ yämik täyak. Ba Ekäniken gera yäk täkaŋ upänkaŋ kowata nämo yäniŋ-yäk täyak.
- 42 Nämo, näk yeŋ kokoyän-pewa keŋkeŋ äworeŋirä mänittä piän äreyän tänpän kuk täkaŋ.
Ba okä kädetken nanik ude äma u terak yeŋtäŋ kuk täyat.
- 43 Bureni Ekäni, äma äbot peŋawäk täŋpani u keriken nanik nämagutpän guŋ äbot yabän yäwatta iwoyänpän nepmaŋkun.
Ude täŋjiri äma bian nämo nadänkuro u apiŋo näkŋo watä piä ämanaye ude itkaŋ.
- 44-45 Tänpän man yänjira äma kubäken naniktä umuntaŋpän kwaiŋkaŋ käbop irani uken nanik kwawakgän ahänkaŋ gwäjiŋ äpmon namik täkaŋ. Ude täŋkaŋ manna buramik täkaŋ.
- 46 Unita ŋode yäwa; Ekäni itak! Täŋkentäkna iniŋ orerut! Anutu waki keriken nanik nämagurani unitäŋo biŋam yänahäwut!

* 18:27: Sam 101:5; Snd 6:17 * 18:28: Jop 29:3 * 18:30: Sam 17:7, 119:140; Dan 4:37 * 18:31: Lo 32:31, 32:39; 1Sml 2:2; Ais 45:5 * 18:32: Sam 91:2 * 18:33: Lo 32:13; Hab 3:19 * 18:36: Snd 4:12

- 47 * U imata, iwanaye yärepmita kehäromi namik täyak. Tänpän äma äbori äbori täño kehäromi yäpmän äpänpän gämotna-kengän yepmak täyak.
- 48 Bureni Ekäni, iwanaye yärepmita kehäromi namik täyan. Tänpän watä it namiñiri tänpäwak äma komi komitä nämö nut täkañ.
- 49 * Unita äma äbori äbori bämopiken kap terak yän-tenpän api ganiñoret tänpet.
- 50 U imata, Anututä Devit näk, intäjukun ämani itta iwoyänjuk. U kehäromi namiñirän iwanaye kudup yärepmit morek täyat.
U kadäni kadäni nadän namikinik täk täyak. Ba kämiwä yerinayeta udegän tärek-täreki nämö api nadän yämik tänpök.

19

Anutu täño ket kudän ba meni jinom täño biñam man

- 1 * Kunumtä Anutu täño wäpi biñam jidewani yän u kwawak pewän ahäk täkañ! Imaka imaka kudup kunum terak naniktä kerä kudän säkgämän-inik u kwawak niwoñärek täkañ!
- 2 * Kepma kubäkubätä yäpurärätpän yäpurärätpän pen yänahäk täyak. Ba bipanitä udegän täk täyak.
- 3 Bipani kepma yarä uwä man yäkyäkta meni nämötä man kwawak yänjirän jukunintä nämö nadäk täkamän.
- 4 * Upänkañ biñam man yänpewän komeni komeni, yotpärare kubäkubä kuñ morek täyak.
Tänpäkañ kunum terak Anututä eni kubä edap dapurita täñ imiñjuk.
- 5 Tänpäkañ unita edap dapuritä ñode täk täyak; Äma gubañi kubätä webeni käwayän oretoret terak eni gänañ naniktä äpämañ kweko ude abäk täyak. Ba äma kubä närepmirek gärepmirek-ken bäränjekta pidämtak täyak ude täk täyak.
- 6 * Edap dapuri u pom kukñi käda naniktä abämañ kumañ kukñi udude äpmok täyak. Imaka kubätä unitäño ägonita käbop täga nämö irek.
- 7 * Tänpäkañ Ekäni täño бага man uwä siwoñi-inik. Unitä bänep nadäk-nadäknin täñkodaktak täyak. Tänpäkañ Ekäni täño man unita nadänitna bureni-inik täk täyak. Unitäño man kubä pära nämö täk täyak. Unitä äma nadäk-nadäki täpuri unita nadäk-nadäk täñ Anutuken nanikpäñ yämik täyak.
- 8 * Tänpäkañ Ekäni täño man tagagämän u yänpän niwoñärek täñjirän oretoret täk täkamän. Tänpäkañ Ekäni täño man kädät u kudupi säkgämän-inik unita ämawebe nadäk-nadäki tänpäpärek tak täyak.
- 9 * Tänpäkañ Ekäni orañ imikimik kädät u kädät säkgämän. U tärek-täreki nämö it täyak. Tänpäkañ Ekäni ini kädät nintä iwatpäñ täkta yänpän niwet täyak u siwoñi bureni-inik.
- 10 * Ekäni täño man u gol säkgämän-inik u irepmitak unita man unita gäripi pähap nadäk täkana! Uwä gäripi-inik, tom gäkñi täño gäripini irepmit moretak.
- 11 * Bureni Ekäni, gäkño man u jukuman täga niwet täyak. Ämawebe u buramiñpäñ iwat täkañ uwä kowata täga ahän yämik täkañ.
- 12 * Upänkañ Ekäni, äma kubätä iniken momi kuduptagän täga nämö kañpäñ nadäwän täreneñ. Unita momi ätu käbop itkañ unita nämö nadätat u ärut nami!

* 18:47: Sam 94:1 * 18:49: Rom 15:9 * 19:1: Sam 8:1, 50:6; Rom 1:19-20 * 19:2: Sam 74:16, 139:12

* 19:4: Rom 10:18 * 19:6: Sam 113:3 * 19:7: Sam 119:130 * 19:8: Sam 12:6, 36:9, 119:128 * 19:9: Sam

119:138, 119:142 * 19:10: Sam 119:72, 119:103, 119:127 * 19:11: Sam 17:4 * 19:12: Sam 40:12, 51:1-2, 90:8

- 13 * Ärut namiñpäñ watä it namiñiri momi nadäñ parit wari täñpetawä! Ude nämo täñ namiwä momi unitä intäjukun täñ namiñirän unita watä piä täñ imetta! Unita watä ude it namiñiri siwoñi-inik itkañ gäk mäde ut gamettawä.
- 14 * Täñpäkañ Ekäni gäk käbop irit mobä käwutna, ba täñkentäk ämana bureni! Unita näkño gäripna tañi uwä ñode yäñahätat; Mena jinom, nadäk-nadäkna kañ kawi tägawut yäñ nadäk täyat.

20

Äma kubätä intäjukun ämata yäñpäñ Anutuken gera yäñkuk

- 1 Intäjukun ämanin, gäk bäräpi terak irayäñ täno uwä, Ekäni, Jekop täño Anututä täñkentäñ gamiñpäñ watä it gamik täyon!
- 2 Anutu u Saion komeken itak. Itkañ ini täha gänañ nanik täñkentäk täga ganiñ kirek täyon.
- 3 Iniñ oretta gupe käbäñi nitek ijiñ imayäñ täno ba bänep tägata bänep iron peñ imayäñ täno unita gäripni nadäñ gamik täyon.
- 4 * Imaka imaka bänepkatä gäripni pähap nadäk täyan u ganiñ kirek täyon. Ba täñkentäñ gamiñirän nadäk-tawañ pewayäñ täno u bureni säkgämän kañ ahäwän!
- 5 * Ude täñkentäñ gamiñirän iwan täño kehäromi yäpmäñ äpayäñ täno uken nin oretoret pähap täñpäñ Anutunin api iniñ oretne! Täñpäkañ Ekänitä yäñapik manka kudup nadäñ gamik täyon.
- 6 Eruk, näk nadätat! Ekänitä intäjukun äma ini iwoyäñpäñ tewani u täñkentäñ imik täyak. U kunum gänañ itkañ yäñapik mani nadäñ imik täyak. Täñkañ kerä kehäromitä täñkentäñ imiñirän iwaniye täño kehäromi yäpmäñ äpäc täyak.
- 7 * Täñpäkañ äma ätu ämik täño tuñum kehäromi kehäromi unitagän nadäkinik kehäromi täc täkañ. Upäñkañ ninä Ekäni Anutunin unitäño kehäromita nadäkinik täc täkamäñ.
- 8 Äma udewani täño kehäromi kudup paoräkañ api mañ-patäbotneñ. Upäñkañ ninä akunpäñ kehärom tañpäñ api it yäpmäñ kune.
- 9 Ekäni, gäkken gera yänayäñ täkamäñken uken nadäñ nimiñpäñ intäjukun ämanin täñkentäñ imiñiri iwaniye täño kehäromi kudup kañ yäpmäñ äpäñ morewän!

21

Isrel täño intäjukun ämatä Ekäni wäpi iniñ oretkuk

- 1 Ekäni, intäjukun ämata kehäromi imiñiri iwaniye täño kehäromi yäpmäñ äpäñ moreñkuko unita oretoret täc täyak.
- 2 Imaka bänepitä gäripni pähap nadäñpäñ unita gäkken yäñapiñkuko u imiñkun.
- 3 Gäk not täñ imiñpäñ iron tañi täñ imiñkun. Täñkañ wäpi biñam kwawak niwoñäreka gwäpä golpäñ täñpanipäñ ähäc imiñkun.
- 4 * U irit käroni itta gäkken yäñapiñkuko u nadäñ imiñiri udegän kadäni käroni it yäpmäñ abukotä pen api it yäpmäñ ärowek.
- 5 Täñkentäñ imiñiri iwan täño kehäromi yäpmäñ äpuko unita wäpi biñam ikektä tañi itak. Wäpi biñamkäc kehäromi u gäkña imiñkun.
- 6 * Gäk iron pähap täñ imik täyan u paot-paori nämo, pen api it yäpmäñ ärowek. Ba dubiniken iriri unita oretoret pähap täc täyak.

* 19:13: Sam 18:32, 25:11, 119:133 * 19:14: Sam 18:2, 31:5, 104:34 * 20:4: Sam 21:2 * 20:5: Sam 9:14, 60:4 * 20:7: Sam 33:16-17; Snd 21:31; Ais 31:1 * 21:4: Sam 61:5-6, 91:16 * 21:6: Sam 16:11, 45:7; Apos 2:28

- 7 * O Ekäni tänpämörek mähemi, intäjukun äma u gäka nadäkinik täk täyak. Gäk nadäj imikinik täk täyan unita kehäromigän api irek.
- 8 Ude täñkañ iwankaye kokwawak nadäj gamani u kuduptagän yäpmäj äpäñpäñ gäkña gämotka-kengän api yepmañpen.
- 9 * Täñpäkañ Ekäni, gäkä kwawak ahäwayäj täyanken uken kädäp mebet tañitä imaka imaka ijiñpewä paot täkañ ude iwan u kudup api däpmäj paoren. Bureni, kokwawak tañi nadäj yämiñpäñ däpmäjpäñ kädäptä kudup ijiñpewi api paotneñ.
- 10 Täñiri unitäño yeri kubä nämo api irek. Nämo, u kuduptagän api däpmäj morewen.
- 11 * Äma udewanitä waki täñ gamikta yäñpäñ-nadäk täk täkañ upäñkañ täga nämo täneñ.
- 12 Nämo, kuwek gwäjiñpewi yäwarirän api metäñpeñ kuneñ.
- 13 O Ekäni, gäk kehäromika nitek unita wäpka biñam kap terak ganiñoret yäpmäj api kune!

22

Äma kubä komi nadäñpäñ Anutuken konäm gera täñkuk

- 1 * Anutuna, Anutuna, imata nepmañtan? Imata ban itkañ konäm kähänna nämo nadäj namitan?
- 2 * Wära! Anutuna, näk kepma konäm kähän yäñira kowata nämo naniñ yäk täyan. Ba bipani udegän ehutpäñ gäkken gera yäñira nämo nadäj namik täyan.
- 3 Upäñkañ näk nadätat; Gäk Anutu kudupi intäjukun iriri Isrel naniktä gäk wäpka yäpmäj akuk täkañ.
- 4 * Täñpäñ bian äbekniye oraniyetä irit kuñat-kuñari gäk ketka terak peñpeñ kuñarirä täñkentäj yämik täñkunonik.
- 5 Uwä gäkken yäñapiñirä iwan keriken nanik yämagut täñkunonik. Täñiri gäka nadäkinik täñ gamiñirä nadäkiniki jopi nämo täñkuk.
- 6 * Upäñkañ nähä imaka jopi ude. Näk äma nämo! Ämawebetä nabäñirä äpani täñpäkañ yäñärok näwerit inam täñ namiñit täk täkañ.
- 7 * Täñpäñ nabäj mägayäñit mebet ogät näreñit täk täkañ.
- 8 * Täñpäñ sära ñode näwet täkañ; Ekäniken gera yäñiri käwep täñkentäj gamayäj yäk. Gäka gäripi nadäñpäñä imata nämo gämagut täyak? Man ude näwet täkañ.
- 9 * Anutu, gäkä bian meñ koki gänañ nanik täñpewi ahäñkut. Näk nonoñ nañ parira gäkä täñkentäj namiñkun.
- 10 * Gäk näkño Anutu. Gäka nadäkinik täk täyat uwä meñtä bäyañpäñ nepmañkukken unitä pen it yäpmäj äbätat ño.
- 11 * Unita apiño nepmañpentawä! Bäräpi ahäj namiñtak ñonita näk täñkentäktä kubä nämo! Unita gäk ban nepmañpeñ kweno.
- 12 Iwantä bulimakau komitä äma yäwat-kirek täkañ ude näwat-kirek täkañ. Burimäkau kehäromi Basan komeken nanik udewanitä-yäj näk yewa täk täkañ.
- 13 Añ komitä tom yenayäj yabäj kärakñeñpäñ meni añek täkañ ude iwantä näk ude nenayäj täk täkañ.

* 21:7: Sam 16:8 * 21:9: Sam 18:8; Ais 26:11; Mal 4:1 * 21:11: Sam 2:1 * 22:1: Sam 10:1; Mat 27:46; Mak 15:34 * 22:2: Sam 42:3, 88:1 * 22:4: Sam 78:53, 107:6 * 22:6: Jop 25:6; Sam 31:11; Ais 41:14, 49:7 * 22:7: Ais 53:3; Mat 27:39; Mak 15:29; Luk 23:35 * 22:8: Mat 27:43 * 22:9: Sam 71:5-6 * 22:10: Ais 46:3, 49:1 * 22:11: 2Kin 14:26; Sam 72:12; Ais 63:5

- 14* Tänpäkan kehäromina kudup paotak, ume piwä kwäkan kome terak päñku paot täkan ude. Tänpän kujatna kudup gapun täkan. Ba nadäk-nadäkna tom gakñi kädäpken pewäkan mutpäñ paot täkan ude täyak.
- 15* Tänpän kotäkna kawuk tawäkan mebetna dārawān täkan. Gäk nabāñ nāwarākuk täñiri kumbayāñ täyat.
- 16 Tänpän waki tänpäni äbot pähaptä bipmāñ gwäjinpäñ añtä tom yek täkan ude gupna neñpäñ yāpmāñ dākñek täkan.
- 17 Tänpäkan kujatna kwawak parirā nabāñkan oretoret tāk täkan.
- 18* Ba näñjo tek inita yāpmākta närepmirek-gärepmirek ude tāk täkan.
- 19* Unita Ekāni, nepmanpeñ ban kweno. Täñkentāñ namik täyan udegān apiño bārāneñ abāñkan täñkentāñ nam!
- 20 Gäk äneñi nāmaguriri nutna yākñat tänpä wawut! Gäk täñkentāñ namiñiri äma añ bumik ñowä kumāñ-kumāñ nutneño.
- 21* Nāk añ ägwāri keriken nanik yāyomāgariri tom ägwāri yek täkan ude nāk nekta tänpä wawut! Tänpäkan bulimakau ägwāri itkan ño joñanitā näputneño, Ekāni nāk nāmagut.
- 22* Ude tänpikan manbiñam gākä täñ namik täyan u notnaye api yāweret. Tänpän gäk ganiñ oretta äbot kubägān itkan näkä gākño wäpka biñam api yāpmāñ akwet.
- 23 Eruk nāk ñode yāyat; Anutu täño äbot tänpäni in Anutu wäpi yāpmāñ akuwut! Jekop täño äboriye in Ekāni orañ imikot! Bureni, Isrel äbot in, gwäjin äpmon imut!
- 24* U imata, Anutu uwä äma jäwārita mäde nāmo ut yämik täyak. Unitāño komi nadāwätäkita nadāñirān jopi nāmo tāk täyak. Nāmo inik! U yāñapiñirā nadāñ yāmiñpäñ dubiniken äbäk täyak.
- 25* Unita Ekāni, ämawebekayetä ganiñ oretta kábeyä täñirä gākño täktäkkata yānpän kábeyä inamiken api ganiñoret tänpet. Bureni, orañ gamikta gupe kábāñi nīkek ijin gamikta yāñkehārom tañkuro u ämawebe gāka umuntak täkan u inamiken api tänpä-tärewek.
- 26* Kadāni uken äma jäwāri imaka, nañ tokñek api täneñ. Ba ämawebe Ekāni dubiniken kuk täkan uwä wäpi api iniñ oretneñ. Eruk, ude täñkan tärek-täreki nāmo säkgāmān it yāpmāñ ärok tākot!
- 27* Tänpäkan ämawebe komeni komeni Ekānita nadānpän äyāñutpeñ gāmoriken api kuñ moreneñ. Kuñ morenpän api iniñoret täneñ.
- 28* U imata, Ekāni uwä ämawebe komeni komeni kuduptagān intäjukun it yāmiñpäñ yabāñ yāwat täyak.
- 29* Äma inita nadāñirä ärowani tänpäni gūkut imāpmok tänpän Anutu api iniñ oretneñ. Bureni, komen ämawebe kumānpän parakta yāwani u kuduptagāntä Ekāni api orañ imineñ.
- 30* Täñkan ämawebe mäden ahānayāñ täkan uwä Ekānita watä piä api täñ imineñ. Ude täñkan yeriniye ahānayāñ täkan unita Ekāni täño täktäkita yāñahānpän api yāwet täneñ.

* 22:14: Sam 73:26; Dan 5:6 * 22:15: Sam 38:10 * 22:18: Mat 27:35; Mak 15:24; Luk 23:34; Jon 19:24 * 22:19: Sam 22:11, 70:5 * 22:21: Sam 34:4, 118:5 * 22:22: Sam 40:10; Hib 2:12 * 22:24: Sam 31:22, 69:17, 69:33; Hib 5:7 * 22:25: Sam 35:18, 40:9-10, 61:8 * 22:26: Sam 40:16, 69:32 * 22:27: Sam 2:8, 82:8, 86:9 * 22:28: Sam 47:7-8; Sek 14:9 * 22:29: Sam 89:48; Ais 10:16 * 22:30: Sam 102:18, 102:28

- 31* Bureni, ämawebe nämo ahäwani uwä kämi ahäñirä Ekänitä ämawebeniye waki keriken nanik yämagurani unita yäñpäñ-yäwoñärek api täneñ.

23

Ekäni täño iron säkgämän

- 1* Ämatä sipsip watä it yämik täkañ udegän, Uraktä näka watä säkgämän it namik täyak. Unita näk imaka kubäta wäyäkñek piä nämo täk täyat.
- 2* Täñpäkañ näk yäñnäñat päñku nepmañpäñ ume dapuriken näñpakañ eruk äneñi nämagut päñku äyuñken nepmañpäñ kwinigän itpäñ-nadäk täk täyat.
- 3* Ude täñkañ irit kuñat-kuñatna täñ-kehäromtak täyak. Täñpäñ iniken wäpi täga terak kädet siwoñi-kengän nämagut yäpmäj kuk täyak.
- 4* Ekäni, kumäj-kumäj täño bipmäñ uranitä uwäk täñpäñ nepmäñirayäj täko upäñkañ umuri udewanita nämo umuntäwet. Imata, gäk näkkät bok itkañ kadä ba käyap iñiriri gabäñpäñ nämo umuntak täyat.
- 5* Ude täñkañ näk nepmäñ towikta ketem tunum täñpäñ nämaguriri iwanaye jop nabäk täkañ. Ude täñkañ nämagut päñku dubikaken nepmañpäñ täñ-bumbum pewi ahäj namik täkañ.
- 6* Ekäni, gäk irit kuñat-kuñatnaken watä säkgämän it naminpäñ bänep iron täñ namik täyan. Unita gäripi pähap tärek-täreki nämo, nadäk täyat. Ba näk gäkkät bok pen api it yäpmäj ärode.

24

Anututä äma jidewanita gäripi nadäk täyak?

- 1* Kome pähap ukät ämawebe ba imaka kome terak itkañ u kuduptagän Anututä mähemi-inik täyak.
- 2* Anutu unitägän kome u gwägu pähap terak penpäñ täñ-kehärom tañkuk.
- 3* Unita äma jidewanitä Anutu unitäño kudupi pom terak täga äroneñ? Ba äma jidewanitä kudupi yoriken täga äronpäñ iniñ oretneñ?
- 4* Ämawebe ñodewani; Äma keritä kudän waki nämo täk täkañ u, ba äma bänepi kuräki-inik u. Ba äma bänep nadäk-nadäki mäjo wära terak nämo pek täkañ u, ba äma imaka udewani täño wäpi yäñpäñ jop manman nämo yäk täkañ u.
- 5 Ekänitä ämawebe udewanita nadäj yäminpäñ iron säkgämän api täñ yämek. Bureni-inik, yämagurani Anutu unitä Siwoñi ämawebenaye yäj api yäwerek.
- 6* Täñpäkañ ämawebe udewaniwä gwäk piminpäñ Jekop täño Anutu iwarän täñpäñ täñkentähta Anutu ukengän kañ-tarek täkañ.
- 7* Unita Jerusalem täño yämabam biani biani, in kewen iminirä penyäjek pähap täño intäjukun äma ärowani-inik u kañ ärowän!

* **22:31:** Sam 71:18, 78:6 * **23:1:** Sam 34:9-10; Ais 40:11; Jon 10:11; 1Pi 2:25 * **23:2:** Sam 36:8, 65:11-13; Ese 34:14; Rev 7:17 * **23:3:** Sam 5:8, 19:7, 85:13 * **23:4:** Sam 16:8, 27:1; Ais 43:2; Mai 7:14 * **23:5:** Sam 78:19, 92:10; Luk 7:46 * **23:6:** Sam 25:7, 25:10, 27:4-6; 2Ko 5:1 * **24:1:** Kis 19:5; Lo 10:14; Sam 50:12; 1Ko 10:26
 * **24:2:** Sam 104:5, 136:6; 2Pi 3:5 * **24:3:** Sam 15:1 * **24:4:** Sam 15:4; Ais 33:15-16; Mat 5:8; 1Ti 2:8 * **24:6:** Sam 27:8, 105:4 * **24:7:** Ais 26:2; Hag 2:7; Mal 3:1; 1Ko 2:8

- 8 Tānpākaŋ penjānek tāŋo intājukun āma uwā netā? Uwā Ekāni kehāromi māhemi, iwan tāŋo kehāromi yāpmāŋ āpani ubayāŋ! Āma unitāgān penjānek pāhap tāŋo intājukun āma itak.
- 9 Unita āneŋi tāwera! Jerusalem tāŋo yāma biani biani, in kewenŋ iminirā penjānek pāhap tāŋo intājukun āma ārowani-inik u kaŋ ārowān!
- 10 Tānpākaŋ penjānek tāŋo intājukun āma uwā netā? Uwā Ekāni kehāromi māhemi ubayāŋ! Āma unitāgān penjānek pāhap tāŋo intājukun āma itak. Bureni-inik!

25

Devit tāŋo yāŋapik man kubā

- 1* Ekāni, yāŋapik man gāwerayāŋ ābātat!
- 2* Gāk Anutuna unita nāk gākagān nadākinik tāk tāyat. Gāk tāŋkentāŋ nam! Nabāŋ āwarākuk tāŋiri iwantā kehāromina yāpmāŋ āpāŋpāŋ yāŋārok nāwerirā māyāk nadāwetawā.
- 3* Tānpākaŋ nāk ŋode nadātat; Āma gākā terak yēŋgāmā pek tākaŋ u yabāŋ āwarākuk tāŋiri nadākiniki jopi nāmo tāŋpek. Nāmoinik, āma gākā bitnāk tākaŋ unitāgān komi nadāŋpāŋ māyāk api nadāneŋ.
- 4* Unita Anutu, gāk nadāk-nadāk siwoŋjika nāwetpāŋ nāwoŋārek tāŋiri gākŋo kādet tāga u nadāwa tārewut.
- 5* Tāŋpāŋ nāmaturani Anutu, gākŋo man bureni pātak u nāwetpāŋ nāwoŋāreŋiri kādet siwoŋji u kaŋ iwara. O Ekāni, nāk gākā nāmo guŋ taŋpāŋ gepmāŋit-inik tāŋpāŋ kuŋat tāyat.
- 6-7* * Ekāni, ironka ba butewaki kādetka bian tāŋkunoniktā tāŋ yāpmāŋ ābātan unita nadāŋpāŋ nāk gubaŋiken kādet wakiwaki tāŋkuro u peŋ namisi. Gāk kudān tāga ba iron māhemi unita nadāŋ namisi!
- 8* Āmawebe, in nadākaŋ? Ekāni uwā tāgagāmān, siwoŋji-inik itak. Unitā āma momi tāŋpani kādet siwoŋji iwatta yāwetpāŋ yāwoŋārek tāk tāyak.
- 9* Ba āma gāmori-kengān kuŋat tākaŋ u kādet ini gāripi nadāk tāyak ude yāwoŋārek tāyak.
- 10* Bureni, āmawebe topmāk-topmāk kubāgān Anututā pewān ahāŋkuko u ba mani biŋam buramiŋpāŋ iwat tākaŋ unita nadāŋ yāmik-inik tāk tāyak.
Anutu uwā nadāk-nadāk yarā nīkek nāmo tāk tāyak, nadāŋkuko udegān pen api nadāŋ yāpmāŋ ārowek.
- 11* Ekāni, momina māyap upāŋkaŋ wāpka biŋamta yāŋpāŋ peŋ namisi.
- 12 Tānpākaŋ āmawebe Ekāni tāŋo mani buramik tākaŋ, āmawebe u Ekānitā kādet siwoŋji iwatta u yāwoŋārek tāyak. Yāwoŋāreŋirān ugān iwat tākaŋ.
- 13* Āma udewani sākgāmān it tākaŋ. Ba unitāŋo nanakiye imaka, kome terak tāga api itneŋ.
- 14* Bureni-inik! Ekānitā āmawebe mani buramik tākaŋ u not sākgāmān tāŋ yāmik tāyak. Tāŋpāŋ topmāk-topmāk kubāgān bian pewān ahāŋkuko unitāŋo mebāri kudup yāwetpāŋ yāwoŋārek tāk tāyak.

* 25:1: Sam 86:4, 143:8 * 25:2: Sam 31:1, 41:11 * 25:3: Ais 21:2, 49:23; Hab 1:13 * 25:4: Sam 27:11, 86:11
 * 25:5: Sam 40:1, 43:3, 79:9 * 25:6-7: Sam 98:3, 103:17 * 25:6-7: Jop 13:26; Sam 31:19, 51:1 * 25:8: Sam 32:8, 86:5, 92:15 * 25:9: Sam 23:3, 27:11 * 25:10: Sam 40:11, 103:18 * 25:11: Kis 34:9; Sam 79:9 * 25:13: Sam 69:36; Snd 1:33; Jer 23:6 * 25:14: Stt 17:1; Jop 29:4; Snd 3:32

- 15* Təŋkentəŋ namikta Anutu-kengän gera yäk täyat. Təŋira umuri u ba u keru terak nanik yäyomägat täyak.
- 16* Unita Anutu, gäk näkken äbəŋpəŋ təŋkentəŋ namisi. Gäk ban iriri näkŋagän itpəŋ kehäromi nitek nämo nadätat.
- 17* Unita gäk nadəŋ bärəpna yəpməŋ kewəŋ namiŋiri bənepnatä kwikinik kaŋ irän. Təŋkentəŋ namiŋiri bärəpitä kehäromina yəpməŋ äpək-inik nämo təŋpek.
- 18* Bureni Anutu, komi nadəwätäkna yəpməŋ kewəŋ namiŋpəŋ momina kudup peŋ namisi.
- 19* Ekäni, iwanaye mäyap u yabätan? Unitä kokwawak pähap jop nadəŋ-nadəŋ namik täkaŋ.
- 20 Təŋpəkaŋ gäk näkŋo watä ämana unita näk nämagutpəŋ watä säkgämän it namiŋiri iwantä nurirä mäyäk yəpettawä.
- 21* Näk nadəŋ gamikinik täk täyat unita gäkä nadəŋ namiŋpəŋ kädət ba nadäk-nadäkna siwoŋi unita yəŋpəŋ kadäni kadäni watä säkgämän it namiŋiri wawetawä.
- 22* Təŋpəkaŋ Ekäni, gäk äbotkaye Isrel, bärəpi mebəri mebəri gənaŋ nanikpəŋ wädəŋ tädotpəŋ yepmaŋpi säkgämän kaŋ irut.

26

Äma siwoŋi kubä təŋo yəŋapik man

- 1* Näk kudän täga täk täyat upəŋkaŋ iwanayetä yəŋərok näwet täkaŋ. Unita Ekäni, iwanaye inamiken gäkəwä äma siwoŋi yəŋ kaŋ näwet! Näk gäkagän nadəŋ gamikinik täk täyat.
- 2* Ekäni, man yäkyäk ba täktäkna kuduŋtagän siwoŋi itak yəŋ nadäkta nabəŋpəŋ-nadäk täyi. Təŋpəŋ bənep nadäk-nadäkna jide itak yəŋ nadäkta yəpməŋ danisi.
- 3* Ekäni, gäk näka iron pähap təŋ namiŋpəŋ kadäni kadäni kädət siwoŋi näwoŋjerek täyan. Gäk intəjukur it namiŋpəŋ nämo nepmak täyan.
- 4* Təŋpəkaŋ Anutu, gäk näkŋo mebərina nadätan. Näk äma waki təŋpanikät nämo kuŋat täkaməŋ. Ba äma jop manman yəwanikät nämo it täkaməŋ.
- 5* Bureni, näk äma goret təŋpanikät itpəŋ yəŋpəŋ-nadäkta gəripi nämo nadäk täyat. Äma udewani mäde ut yämik täyat.
- 6* Ekäni, bənepna, täktäkna siwoŋi yəŋ gəwoŋjereka ketna ärutpəŋ gäkŋo eŋi gənaŋ alta dubiniken ganiŋ oretkaŋ teŋ gwəjik täyat.
- 7 Näk ude təŋ gamiŋpəŋ kap kubä bənep täga man gəwetta teŋpəŋ täktäkka säkgämän u ämawebe yəwetpəŋ yəwoŋjerek täk täyat.
- 8 Ekäni, eŋi gäkä it täyanken wəpka biŋam kwawak itak. Eŋi unita gəripi taŋi nadäk täyat.
- 9* Unita Anutu, näk äma waki təŋpani ba ämawebe kuməŋ-kuməŋ dəpani ukät bok nämo nidäpen!
- 10* Äma udewanitä kädət wakiwaki pen täk täkaŋ. Monəŋ yəpmäktä kädət waki mebəri mebəri täktä nämo umuntak täkaŋ.

* 25:15: Sam 123:2, 124:7 * 25:16: Sam 69:16, 143:4 * 25:17: Sam 40:12, 107:6 * 25:18: Sam 31:7, 103:3
 * 25:19: Sam 3:1-2, 9:13 * 25:21: Sam 41:12 * 25:22: Sam 130:8 * 26:1: 2Kin 20:3; Sam 28:7; Snd 20:7
 * 26:2: Sam 17:3, 139:23; Sek 13:9 * 26:3: 2Kin 20:3 * 26:4: Sam 1:1; Jer 15:17 * 26:5: Sam 1:1, 31:6, 139:21-22 * 26:6: Sam 73:13; 1Ti 2:8 * 26:9: 1Sml 25:29; Sam 28:3 * 26:10: Lo 16:19; 1Sml 8:3; Ais 33:15

- 11 Upänkañ Ekäni, nähä kädet udewani täga nämö täñpet. Näk gäkrjo kädet siwoñi ugän iwät täyat unita näk nadäj namiñpäñ gäkrjata biñam nämagut.
- 12 * Wisikna! Näk bägup tägaken itat yäj nadätat. Imaka kubätä näk täga nämö täñpäñ waneñ.
Unita Anutu, ämawebe gäk ganiñoret käbeyä täñ irirä wäpka biñam api yäjahäk täñpet.

27

Äma kubätä nadäkiniki yäjahäjuk

- 1 * Ekäni uwä näkño penjäñekna. Unitägän täñkentäj namiñpäñ watä it namik täyak. Unita netäta umuntäwet?
- 2 * Anututä täñkentäj namiñirän äma wakiwakitä gupna awähutta täñpäwak täkañ. Ba iwantä näka kokwawak nadäñpäñ nutna yänkañ äbä Anutu kañ-umuntañ ämetpeñ päñku yewä kwäpäñ mañdäpmäk täkañ.
- 3 * Nadäkañ? Irit kuñat-kuñatna Anutu-kengän pek täyat unita iwan äma äbot pähaptä nutna yänkañ näk it gwäjineño upänkañ nämö umuntäwet. Nämoinik!
- 4 * Näk Anutuken imaka kubätagän yäjapiñkut. Ñode täñ namikta gäripi-inik nadäñpäñ yäjapiñkut; Anutu, gäk nadäj namiñiri gäkña eni-kengän ittängän kañ paora. Enjikaken itkañ dapun täñpäñ gabängärip täk täyiwa.
- 5 * Näk ñode nadätat; Kadäni waki ahäj namayäj täyak upänkañ Anututä yäjñäkñat päñku tähani gänañ nepmañpäñ yäma ukätpäñ watä säkgämän api it namek. Ude täñirän näk tägagän api iret.
- 6 * Watä säkgämän it namiñirän iwan näk it gwäjinayäj täkañ u yärepmitpäñ kehäromini api yäpmäj äpet. Täñpäñ bänep pidäm nadäñpäñ orañ imiñpäñ Anututä ini eni gänañ kap terak wäpi biñam api yäpmäj akwet.
- 7 * O Ekäni, näkä gäkken gera yäwayäj täyatken u butewaki nadäj namiñkañ täñkentäj nam.
- 8 * Näkken äbi yäj näwetkuno udegän Ekäni, gäk ganiñ oretta äretat.
- 9 * Äreñira näka käbop nämö iren. O Anutu, näk piä ämaka unita täñkentäj nam! Näka kokwawak nadäj namiñpäñ nämö näwat kirewen. Nämö nepmañpen ba mäde nämö ut namen.
Kadäni kadäni täñkentäj namik täñkuno udegän täñkentäj namik täyi.
- 10 * Meñnaye nanayetä mäde ut namineño upänkañ Ekäni gähä täga nabäj näwaren.
- 11 * Unita Ekäni, imaka kañ tä yäj nadätan udegän näwoñäreñiri kañ täñpa. Iwanaye mäyap itkañ unita kädet kukñi kädagän kañ yäjñäkñat yäpmäj ku.
- 12 * Ekäni, iwan yabäj äwaräkuk täñiri näk nämö nepmäñitneñ. Iwan uwä näka jop manman yäjñit umun man näwerit täk täkañ.
- 13 * Bureni-inik nadätat! Itkañ kämi Ekänitä ämawebeniye täñkentäj yämiñirän api yabäwet.

- 14 * Unita ämawebenaye, ñode täwera nadäwut; In Anututa nadäkinik täñpäñ Anututä

* 26:12: Sam 22:22, 27:11, 40:2, 107:32 * 27:1: Sam 118:14; Ais 33:2, 60:20; Mai 7:8 * 27:2: Sam 9:3, 14:4
* 27:3: Jop 4:6; Sam 3:6 * 27:4: Sam 18:6, 23:6, 90:17 * 27:5: Sam 17:8, 31:20, 40:2, 50:15 * 27:6: Sam 3:3, 107:22 * 27:7: Sam 4:3, 13:3, 61:1 * 27:8: Sam 34:4, 105:4; Amo 5:6 * 27:9: Sam 6:1, 40:17, 69:17, 94:14
* 27:10: Ais 40:11, 49:15; Jon 16:32; 2Ti 4:16-18 * 27:11: Sam 5:8, 25:4, 86:11 * 27:12: Lo 19:18; Mat 26:60; Apos 9:1 * 27:13: Sam 31:19; Jer 11:19 * 27:14: Sam 62:5; Snd 20:22; Ais 25:9

ini täñkentäñ tamekta kañ itsämbut. Nadäwätäk pähap nämo täneñ. Nämoïnik!
Kehärom tañpäñ kañ irut.

28

Äma kubätä bäräpi gänañ itkañ Anutuken gera yäñkuk

- 1 * Täñkentäkna bureni Anutu, gäkä täñkentäñ nami yäñpäñ yäñapitat. Gera yäñira nadäñ namisi. Gäk gerana nämo nadäñ namiwä näk äma kumäñpeñ kwani ude äworewayäñ.
- 2 * Näk täñkentäñ nami yäñpäñ kudupi yotka käda ketna yaräbok kewatat. Täñpäñ yäñapiñira manna kotäk nadäñ namisi!
- 3 * Anutu, näk äma waki-waki-kät bok nämo niwat kirewen. Äma waki udewani uwä noriyeta menitä not täñ yämik täkañ upäñkañ bänepitä nadäwäwak yäpmäñ kuñat täkañ.
- 4 * Unita Ekäni, kädet waki täñkuño u kowata udegän kañ yämi.
- 5 * Gäk piä tägatäga täk täyan upäñkañ äma udewanitä gäka mäde ut gamik täkañ. Unita nadätat, äma udewani uwä kumän api däpmäñ morewen!
- 6 Bänep täga pähap! Näk Ekäniken yäñapik man yäñira nadäñ namiñkuko unita ämawebenaye, Ekäni wäpi iniñoret täkot!
- 7 * Ekäni uwä näkño kehäromina. U kurepäna. Bänep nadäk-nadäkna u terak peñ moretat. U täñkentäñ namik täyak. Unita bänep tägagämän nadäñpäñ kap terak wäpi yäpmäñ akutat ño!
- 8 Ekäni uwä kehäromi-inik. Unitä iniken ämaniyeta kehäromi yämiñpäñ inita iwoyäwani näk watä it namik täyak.
- 9 * Täñpäkañ Anutu, ämawebekaye waki keriken nanik ketäreñ yepmañ. Täñkañ gäkñata iwoyäwani ämawebekayeta nadäñ yämiñpäñ watä säkgämän kadäni kadäni kañ it yämi.

29

Iwän mänittä Anutu täño kehäromini kwawak pewän ahäk täkañ

- 1 * Ei! Kunum gänañ it täkañ in Anutu gämoriken itkañ wäpi yäpmäñ akuwut! Anutu-tägän kehäromi nitek unita wäpi biñamta ba kehärominita yäñpäñ oretoret täñput.
- 2 * Anutu u kudupi inipärik kubä itak unita gwäjiñ äpmon imiñpäñ wäpi biñam iniñ orerut!
- 3 Gwägu pähap u punin terak iromäñ pähap yäñirän äma komeni komenitä nadäk täkañ. U Anutu täño gera mämä.
- 4 Bureni! Anutu uwä kehäromini nitek. Gerani u yäñirän komen ämawebetä nadäwä kehäromi ini pärik kubä täk täkañ.
- 5 Täñpäkañ mäniñ piäñirän puamäk täk täkañ uwä Anutu täño mämä. Anutu täño mämä unitä Lebanon komeken päya tañi tañi tokät täñpä kuk täkañ.
- 6 Unitä kärak yäñirän Lebanon kome täño pomtä oretoret nadäñpäñ piäñ äronkañ mak, bulimakau nanakitä täk täkañ ude täk täkañ.

* 28:1: Sam 83:1, 88:4, 143:7 * 28:2: Sam 5:7, 138:2 * 28:3: Sam 26:9, 55:21; Jer 9:8 * 28:4: 2Ti 4:14; Rev 18:6, 22:12 * 28:5: Jop 34:27; Ais 5:12 * 28:7: Sam 13:5, 18:2, 22:4 * 28:9: 1Kin 8:51-53; Sam 78:1 * 29:1: Sam 96:7-9 * 29:2: 2Sto 20:21

- 7-8 Bureni, Ekänitä kärak yänjirän yäpä kwinit täyak. U kärak yänjirän kome kawuki wäpi Kades unitä kwaik täyak.
- 9 Ekänitä gera yänjirän tomtä nanaki bäyak täkañ. Ba gera yänpewän päya pähämi äreyän kuk täkañ. Ude täñjirän Ekäni täño kudupi yot gänañ ämawebenyetä ñode yäk täkañ; Ekäni täño wäpi biñam tañi kañ täñpän! yäk.
- 10* Ekäni u ume ba gwägu pähap yänpewän tokñeñkañ äneñi wädäñ äpmok täkañ. Täñpäkañ Ekäni u intäjukun-inik, paot-paori nämo it täyak.
- 11 Täñkañ ämawebenyeta kehäromi yämiñpäñ nadäñ yämiñjirän säkgämän it täkañ.

30

Kumäñ-kumäñken nanik wädäñ tädotpäñ niñmañpani täño bänep täga kap

- 1 Ekäni, näk käyäm täñpäñ kumnañi upänkañ gäkä äneñi nämagutkuno unita ganiñ oretat! Gäkä täñkentäñ namiñiri iwanaye yänjärok nämo näwetkuñ.
- 2* O Ekäni Urakna, näk gäkä täñkentäñ nam yänpäñ yänjapiñira bäräpi ahäñ namiñkuko u ketäreñ namiñkun.
- 3* Näk kumäñ-kumäñta biñam täñkuropäñ äneñi wädäñ tädotpäñ nepmañkun. Näk kumbani äworeñpäñ patkuropäñ kumbaniken nanik äneñi nämagutkun.
- 4* Ai! Ekäni täño ämawebeniye, in oretoret täñpäñ wäpi biñam yäpmäñ akuwut! Ekänitä imaka imaka täk täñkuko unita nadäkinik täñpäñ wäpi kudupi iniñ orerut!
- 5* Uraknin uwä kokwawak kadäni käronjita nämo nadäk täyak. Täñ, iron täñ nimik täyak uwä paot-paori nämo. Täñpäkañ konäm butewaki kadäni keräpitagän täñkañ butewaki paoränkañ äneñi oretoret täk takamäñ.
- 6* Täñpäkañ näk säkgämän itkutken uken ñode nadäñkut; Imaka kubätä täga nämo nepmäñjirek. Kehäromina nitek pen api iret yän nadäñkut.
- 7 Ekäni, kadäni uken näk pom ude, iñamkaken kehäromi nitek itkut. Upänkañ gäk nabäñ umuntañ kuñiri umuntä kehäromina yäpmäñ äpuk.
- 8 Ekäni, näk umun ude nadäñkañ, gäkä butewaki nadäñ nam yänpäñ, gäkken yänjapiñkut.
- 9 Näk ñode gäwetkut; Näk kumäñpäñ äneñi kome äworeñjira nämo tägawek. Nämo inik! Ba äma kumbanitä wäpka biñam täga nämo yäpmäñ akwek. Ba äma kumbanitä gäkño täktäkka täño biñam täga nämo yänjahäwek yän gäwetkut.
- 10 Unita Ekäni, näk gäkken yänjapiñira butewaki äneñi nadäñpäñ täñkentäñ nam!
- 11* Eruk, käyäm täñkañ butewaki nadäñ bäräp täñkuro u ketäreñ namiñpewi oretoret kap teyat ño! Butewaki pähap nadäñkuro u yäpmäñ keweñ namiñpäñ bänep oretoret peñ namiñkun.
- 12 Unita manikum nämo inik api iret. Näk wari wari wäpka biñam api yänjahäk täñpet!

31

Iwantä nidäpnayän täñjirä Ekänitä api täñkentäñ nimek

* 29:10: Stt 6:17; Jop 38:8, 38:25; Sam 28:8 * 30:2: Sam 6:2, 88:13, 103:3 * 30:3: Sam 28:1, 86:13 * 30:4: Kis 3:15; Sam 135:13, 149:1 * 30:5: Sam 103:9; Ais 26:20; 2Ko 4:17 * 30:6: Jop 29:18; Sam 10:6, 62:2, 62:6 * 30:11: Sav 3:4; Ais 20:2; Jer 31:13

- 1 * Ekäni gäkä käbop nepmaņ yänpäņ dubikaken äretat. Gäk täņkentäņ namiņpäņ iwan yabäņ äwaräkuk täņiri nämo nutneņ.
Gäk kudän siwoņi-inik täņpani unita täņpewi iwantä nurirä mäyäk yäpettawä!
- 2 * Täņpäņ gäk nadäņ namiņpäņ bäräņek nämagut. Gäk mobä käwutna, watä ämana unita käbop nepmaņiri iwantä nutneņtawä.
- 3 * Watä ämana gäkä wäpka biņamta yänpäņ nämagut yäpmäņ kädet tägaken ku!
- 4 Ekäni, iwantä näk nepmäņitta buņep täkaņ. Unita nabäņ näwariri jibi kubä yäpettawä!
Gäk kubä-tägän watä ämana kehäromi.
- 5 * Ekäni Anutuna, man bureni täņo mähemi, bänep nadäk-nadäkna ba irit kuņat-kuņatna gäk-kengän peņira näk nämagut.
- 6 Gäk ämawebe ätutä mäjo wära yäniņ oret täkaņ unita bitnäk täyan. Upäņkaņ näk gäka nadäņ gamikinik täyat.
- 7 Gäk nadäņ namikinik täk täyan unita oretoret täyat. Näk bäräpi täņira nabäņpäņ bäräpina dätäreņ namiņkun. Komi nadäņira nabäņpäņ komina utpewi maņkuk.
- 8 * Iwan yabäņ äwaräkuk täņiri komi piäken nämo nepmaņkuņ. Nämo. Watä säkgämän it namiņiri tägagän itat.
- 9 Ekäni, gäk butewaki nadäņ nam. Näk bäräpi kotatat. Näk konäm kottäyiwa dapunna pomi tokņekaņ. Täņpäkaņ kujatna imaka, kudup kwitakaņ.
- 10 * Bänep nadäņ bäräpnatä irit kuņat-kuņatna urayäņ täyak. Täņirän konäm kotkä kadäni käroņi nämo iret yäņ nadätat. Bäräpinatä kehäromina yäpmäņ äpäņpewän paotak. Täņirän kujatna imaka, kudup kwitakaņ.
- 11 Kehäromina nikek nämo ude irira iwanayetä yäņärok man näwet täkaņ. Notnaye imaka, iņam täņ namik täkaņ. Täņpäņ täņkentäņ namanitä näka gaņa taņpäņ nabä-kätäkaņ.
- 12 * Täņirä ämawebe näka guņ täkaņ, äma kubäpäņ äneņpäņ täņguņ taņpäņ it täkaņ ude. Näk käbot awäram jiraņken maņpä kuk täkaņ udewani.
- 13 * Täņpäņ iwan mäyaptä yänpäņ-nabäņ näwat täņirä nadäk täyat. Näk nutta man yänpäņ-nadäk täņit waki täņ namiņayäņ yäņit täņpewä bumta umuntak täyat.
- 14 Upäņkaņ gäk näkņo Anutuna bureni-inik yänpäņ-nadäņ gamikinik täk täyat.
- 15 Näk gäk ketka terakgän it täyat unita iwan nepmäņitnayäņ näwat-kirek täkaņ uken nanik nämagut.
- 16 * Gäkņo piä ämaka näk, iron täņ nami. Gäk iron mähemi unita äneņi nämagut.
- 17 * Ekäni, näk gäka gera yäyat unita täņkentäņ nam. Gäk iwan yabäņ äwaräkuk täņiri näkņo kehäromina nämo yäpmäņ äpneņ.
Upäņkaņ äma waki ini wawut! Ini kumäņpäņ kumäk-inik täņput!
- 18 * Äma udewanitä ärowani täņpäņ yäņärok man ŋode yäk täkaņ; Äma siwoņi kuņarani u äma waki yäņ yäwetpäņ yebek täkaņ.
Unita Anutu, äma udewani täņo meni täņpipi.
- 19 * Anutu, ämawebe gäka nadäņ gamikinik täņpeņ kuņat täkaņ unita iron säkgämän-inik täņ yämik täyan.

* **31:1:** Sam 22:5, 71:1; Ais 49:23 * **31:2:** Sam 71:2 * **31:3:** Sam 18:2, 23:3, 25:11 * **31:5:** Luk 23:46; Apos 7:59 * **31:8:** Sam 18:19 * **31:10:** Sam 32:3, 102:3 * **31:12:** Sam 88:4-5 * **31:13:** Jer 6:25, 20:3, 20:10; Mat 27:1 * **31:16:** Nam 6:25-26; Sam 4:6, 67:1 * **31:17:** 1Sml 2:9; Sam 25:2, 115:17 * **31:18:** 1Sml 2:3; Sam 12:3; Jud 15 * **31:19:** Ais 64:4; 1Ko 2:9

- Ämawebe gäkä terak tuben̄ kuk täkañ u watä kehäromi it yämik täyan. Ude täñiri ämawebe komeni komenitä kañpän̄ nadäk täkañ.
- 20 * Täñpäkañ ämawebekaye u iwantä täñpawak täñ yämineñ yänpän̄ dubikaken kábop yepmak täyan. Täñiri iwantä komi yämikta täñpä wak täkañ. Ba äma waki täño mäyäk mantä täga nämo yäpmän̄ äpäk täkañ.
- 21 * Unita näk Ekäni iniñ orera! Iwantä yotpärarena däpmän̄ eränayän̄ täñirä Ekäni uwä iron pähap täñ namiñkuk.
- 22 * Bureni! Näk komi nadän̄kañ gäk käwep nepman̄kun yän̄ nadän̄kuropäñ konäm butewaki täñira nadän̄päñ täñkentän̄ namiñkun.
- 23 Ekäni, gäk ude täñ namiñkuno unita ämawebe ñode yäwera; Ekäni täño äboriye in uwä Ekänita gäripi-inik nadäk täkot! U ämawebe mani buramik täkañ u watä säkgämän it yämik täyak. Upän̄kañ äma inita nadäwä ärowani täk täkañ unita kowata yämik täyak.
- 24 * Unita ämawebe Ekäni nadän̄ imikinik täk täkañ, in kuduptagän̄ Ekäni itak yänpän̄ kehäromigän̄ it täkot. Täñpäñ imaka umuritä ahän̄ tamiñirä bätakigän̄ kuñat täkot!

32

Momi ärutärut uwä imaka tägaämän̄ kubä

- 1 * Anututä äma kubä täño momi peñ imiñirän̄ säkgämän it täyak.
- 2 * * Bureni, ämawebe Anututä momini ärut yämiñpäñ momijin nämo yän̄ yäwet täyak uwä säkgämän it täkañ. Ämawebe udewani Ekäni täñikñarani äneñi nämo täk täkañ.
- 3 * Bureni Anutu, momina gäkken nämo yän̄ahän̄kañ kábop peñpäñ kepma bipani konäm kotkä gupna kudup putären̄kuk.
- 4 Kadäni uken kepma bipani bänepna sukurekta komi namiñiri kehäromina kudup paotkuk, edap tañi ijiñpäñ kome kawuktak täyak ude.
- 5 * Täñpäñ kämi ñode nadän̄kut; Näk momina Anutuken yän̄ahäwä! Ude nadän̄päñ momina kwawakgän̄ peñpäñ yän̄ahän̄jira waki täñkuro unitäño momi ärut namiñkun.
- 6 * Mebäri unita ämawebe gäkño manka buramik täkañ u kudup bäräpi ahän̄ yämäwä gäkken bärän̄eñ kañ yän̄apiwut! Täñirä bäräpi tañi-inik, umetä tokätpän̄ äma yäpmän̄ kuk täkañ ude täñpäñ nämo api däpek.
- 7 * Bureni Anutu, näk imaka kubäta umuntañpäñ gäkken päñku kábop täga iret. Bureni, gäkä watä it namiñiri bäräpitä näk nämo yäpmän̄ äpäk täkañ. Wakiken nanik nämagut täyan unita näk ganiñ oretta kap tañigän̄ tek täyat.
- 8 * Täñpäkañ Ekänitä ñode näwetkuk; Kädet iwarayän̄ täyan u näkä nadäk-nadäk siwonigän̄ gamiñpäñ api gabän̄ gäwaret yäk.

* **31:20:** Jop 5:21; Sam 27:5, 32:7 * **31:21:** 1Sml 23:7; Sam 17:7 * **31:22:** Ais 38:11-12; Jna 2:4 * **31:24:** Sam 27:14 * **32:1:** Sam 85:2, 103:3 * **32:2:** Jon 1:47; 2Ko 5:19 * **32:2:** Rom 4:7-8 * **32:3:** Sam 31:10, 38:8, 39:2-3 * **32:5:** Wkp 26:40; 2Sml 12:13; Jop 31:33; Sam 103:12; 1Jo 1:9 * **32:6:** Sam 46:1-3, 69:1, 69:13 * **32:7:** Het 5:1-31; Sam 31:20, 91:1, 121:7 * **32:8:** Sam 25:8, 33:18

- 9 Unita gäk hos kenta but ude nämo äworewen yäk. Yarä uwä nadäk-nadäki nämo yäk. U yen topmänpän wädawikan manka buramiñpän gäkken ämden yäk. Täñpäkan gäkä udegän nämo äworewen yän näwetkuk.
- 10 * Ämawebe, näkä ñode täwera nadäwut; Äma kädet wakiwaki täk täkan ude wani terak bäräpi mebäri mebäri ahän yämik täkan.
Upänkan ämawebe Anututa nadän imikinik täk täkan u säkgämän yabän yäwat täyak.
- 11 * Unita ämawebe siwoñi, in bänep täga nadäk təkot! Täñpän imaka imaka täñ taminkuko unita oretoret tək təkot!
In ämawebe bänep sukurewani kudup, Anutu inamiken kap tenpän gera terak oretoret tək təkot!

33

Anutu iniñoret-oret kap kubä

- 1 Ämawebe siwoñi kuñarani, in oretoret täñpän Anutu kap iniñ ubiñ tewut. Jop manman nämo yäwani intä iniñoret kap ten imiñirä tägawek.
- 2 Unita wagäm utpän wäpi biñam iniñ orerut!
- 3 Wagäm bigon säkgämän utpän kap kodaki kubä oretoret terak ten imut!
- 4 Anutu täño man u bureni-inik. Ba imaka tək täyak uwä tägagän tək täyak. Goret kubä nämo tək täyak.
- 5 * Unitä kudän siwoñitagän gäripi nadäk täyak. Täñkan unitäño butewakitä kome pähap ño terak tokñek täyak. Uwä nämo paot täyak.
- 6 * Täñpäkan Anututä man yänirän kunum, edap dapuri, komepak ba guk u kuduhtagän ahänkuñ.
- 7 * U man yänirän ume kubäkengän äbä gwägu tañi ahänkuk. Ahänpän mani buramiñkan bagani nämo irepmitpän ini iraniken ugän it täyak.
- 8-9 * Unita ämawebe komeni komeni, in Anututa nadäwä umuri kubä täñpäpän iniñ orerut! Iniñ oretpän mani buramiwut!
- 10 * Täñpän ñode nadäwut; Ekäni u intäjukun itak. Komen ämatä ude api täne täne yän man topmäk täkan upänkan Anututä nadänirän imaka u bureni täga nämo tək täkan.
U täna yäkñat täñpä wak täkan.
- 11 * Täñpäkan Anutu ini, ude api täñpet yän nadäk täyak uwä bureniñän pewän ahäk täkan.
Nadäk-nadäki kubä jop nämoinik kuk täyak, ba nämo api kwek.
- 12 * Unita äma äbot Anutu Bureni unitagän nadäk täkan u oretoret terak kuñat täkan.
Ämawebe inita biñam iwoyäwani uwä bänep pidäm terak it täkan.
- 13-14 * * Täñpäkan Ekäni uwä kunum gänäñ intäjukun-inik itkan ämawebe kuduhtagän kome terak kuñarirä yabän yäwat itak.
- 15 * Anututä ini-tägän ämawebe täño nadäk-nadäki pewän ahänkuño unita mebärinin nadän morek täyak.

* **32:10:** Sam 16:4; Snd 13:21; Rom 2:9 * **32:11:** Sam 7:10, 64:10, 97:12 * **33:5:** Sam 11:7, 37:28, 119:64
 * **33:6:** Stt 1:6, 2:1; Sam 104:30; Hib 11:3 * **33:7:** Kis 15:8; Jos 3:16; Sam 78:13 * **33:8-9:** Sam 148:5 * **33:10:**
 Sam 2:1-3; Ais 8:10, 19:3 * **33:11:** Jop 23:13; Sam 40:5; Snd 19:21; Ais 55:8 * **33:12:** Lo 7:6; Sam 28:9, 144:15
 * **33:13-14:** Jop 28:24; Sam 11:4, 14:2 * **33:13-14:** 1Kin 8:39, 8:43; Sam 102:19 * **33:15:** 2Sto 16:9; Jop 10:8;
 Sam 119:73

- 16-17 * * Tānpākaŋ kome tāŋo intājukun ämatä ini-ini ŋode nadäk täkaŋ; Nin tāŋo komi äma mäyap-inik itkaŋ unita iwan tāŋo kehäromini täga yäpmāŋ äpne.
Ba ŋode nadäk täkaŋ; Nin tāŋo ämik tuŋum u kehäromi nitek unita nin intājukun itkamāŋ yāŋ nadäk täkaŋ.
Upāŋkaŋ täga nämo! Ämik tāŋo tuŋum unitäŋo kehäromi terak säkgämän nämo itneŋ.
Nämoinik!
- 18* Tāŋ ämawebe Ekäni tāŋo mani buramik täkaŋ ba unitäŋo iron paot-paori nämo u terak yengämä pewäpāŋ it täkaŋ uwä Ekänitä watä it yämiŋirän säkgämän kuŋat täkaŋ.
- 19* Ekänitä ini täŋkentāŋ yämiŋirän käyäm ba imaka umuri kubätä bärāneŋ nämo däpmäk täyak.
- 20* Unita Ekäni kubä unitägän täŋkentāŋ nimikta itsämäk täkamāŋ. Ekänitä ini-tägän täga täŋkentāŋ nimek. Uwä nintäŋo ukätpipik kurepä.
U watä it nimiŋirän säkgämän it täkamāŋ.
- 21 Unita Ekänitagän gäripi pähap nadäk täkamāŋ. Unitäŋo wäpi kudupi terakgän tubeŋ kuŋpāŋ it täkamāŋ.
- 22 O Ekäni, nin irit kuŋat-kuŋatnin gäkä terakgän peŋpāŋ täŋkentäktä itsämāŋitna gäkŋo ironka pähap paot-paori nämotä nintä terak äroton!

34

Ekäni tāŋo ironi tägata kap tewani

- Kadäni kubä Devittä nepmaŋpän kwa yāŋkaŋ iwani Abimilek inamiken guŋ ude äworeŋirän Abimilektä kakätāŋ-pewän kuŋkuk. Täŋirän Devittä kap ŋo teŋkuk.
- 1 * * Näk kadäni kadäni Ekäni wäpi biŋam yäpmāŋ akuk täyiwa!
- 2 Imaka täga täŋ namik täyak unita nadāŋpāŋ iniŋoret täyat. Ude täŋira ämawebe nadäwätäk ikektä näkŋo man u nadāŋkaŋ bānep oretoret täkot.
- 3 * Ai! In äbākaŋ Ekäni tāŋo wäpi biŋam bok yāŋahāŋitna nadäwut! Täŋpāŋ penta iniŋ oretna!
- 4* In nadäwut! Näk Ekänitä täŋkentāŋ namikta yāŋapiŋira nadāŋ namiŋkuk. Täŋpāŋ umun mebäri mebäri nadäk täŋkuro u iwat kireŋirän bānep kwini terak bätakigän itkut.
- 5 Unita nadäkot; In nadāŋ bārāp täŋpāŋ Ekäniken täŋkentäktä yāŋapinayāŋ tāŋo uwä bānep oretoret pähap api nadāneŋ. U imata, Ekänitä inta nämo bitnäc täyak unita.
- 6* Tänpākaŋ äma jopi jäwäritä Ekäniken gera yāŋirä nadāŋpāŋ täŋkentāŋ yämik täyak.
- 7* Bureni! Ämawebe Ekänita nadāŋ imikinik täc täkaŋ u Ekäni tāŋo aŋerotä dubiniken itpāŋ täŋkentāŋ yämik täkaŋ.
- 8* Ekäni uwä tägagämän-inik. Unita ketem kudupi kubä nabāŋ nadäwä gäripi täc täkaŋ udegän Ekäni dubiniken kuŋkaŋ täŋpāŋ-kawut. Ude tänayāŋ tāŋo uwä Ekäni uwä gäripi-inik yāŋ api nadāneŋ!
- 9 * Tänpākaŋ Ekäni tāŋo äboriye, in gāmori-kengän itkaŋ imaka kubäta nämo api wäyäkŋeneŋ.

* **33:16-17:** Sam 44:6, 60:11 * **33:16-17:** Sam 20:7, 147:10; Snd 21:31 * **33:18:** Jop 36:7; Sam 32:8-10; 1Pi 3:12
* **33:19:** Jop 5:20; Sam 37:19; Apos 12:11 * **33:20:** Sam 62:1, 115:9; Ais 8:17 * **34:1:** 1Sml 21:13-15 * **34:1:**
Efe 5:20; 1Te 5:18; 2Te 1:3, 2:13 * **34:3:** Sam 69:30; Luk 1:46 * **34:4:** Sam 18:6; Mat 7:7; Luk 11:9 * **34:6:** Sam
3:4, 34:17-19 * **34:7:** 2Kin 6:17; Dan 6:22; Sek 9:8; Hib 1:14 * **34:8:** Sam 2:12; 1Pi 2:3 * **34:9:** Sam 31:23

- 10 * Tom ägwäri uwä nakta kadäni kubäkubä wäyäkñewä waneño upañkañ ämawebe Ekänigän iwata täkañ u imaka täga kubäta nämo wäyäkñek täkañ.
- 11 Unita nanaknaye, in äbä dubinaken itpäñ Ekäni wäpi biñam orañ imikta täwetpäñ täwoñärewayäñ täyat ño ket nadäwut.
- 12 Uwä ñode; In säkgämän itkañ oretoret terak kañ it yäpmäñ ärona yäñ nadäkañ?
- 13 * Eruk ñode täñput! In jop manman ba man käbäñi kubä nämo yäneñ. Nämoinik!
- 14 * In kädet waki u mäde ut imiñpäñ kädet täga ugän kañ iwarut. Täñpäñ kädet täga u kañ-ahäñpäñ ämawebe ätukät bänep kubägän kañ täñput. Gwäk pimiñpäñ kädet tägatäga u kudup kañ iwarut.
- 15 * U imata, Ekänitä ämawebe siwoñi yabäñ yäwatpäñ yäñapik man yäk täkañ u nadäñ yämik täyak.
- 16 * * Täñ äma Ekäni täño mani nämo buramiwani uwä mäde ut yämik täyak. Mäde ut yämiñirän äma udewani kumäñirä ämawebetä waki täñpani unita bäräñeñ guñ tañpäñ äneñi täga nämo api juku pineñ.
- 17 * Unita äneñi täwera nadäwut; Ämawebe siwoñitä Ekäniken yäñapiñirä nadäñ yämik täyak. Nadäñ yämiñpäñ täñkentäñ yämiñirän bäräpi kubätä kehäromini nämo yäpmäñ äpäc täyak.
- 18 * Näk bureni täwetat. Ekäni uwä ämawebe nadäwätäk ikek u dubiniken it yämik täyak. Ba ämawebe butewaki pähap terak it täkañ u orañ yämiñpäñ bänepi täñpidäm tañ yämik täyak.
- 19 * Bureni, bäräpi mebäri mebäri uwä ämawebe siwoñi kuñaraniken ahäñ yämik täkañ upañkañ Ekänitä täñkentäñ yämiñpäñ bäräpi u ketäreñ yämik täyak.
- 20 * Täñpäñ watä it yämiñirän kujari kubä nämo tokät täkañ.
- 21 Täñpäkañ imaka wakiwakitä äma waki täñpani kumäñ-kumäñ api däpneñ. Täñ ämawebe, äma nadäkinik täñpanita iwan täñ yämik täkañ uwä Ekänitä komi api yämek.
- 22 * Täñpäkañ Ekänitä watä piä ämawebeniye watä it yämiñirän säkgämän it täkañ. Täñpäñ ämawebe nadäkiniki u terakgän pek täkañ uwä paot-paotta biñam nämo api täneñ. Nämoinik.

35

Äma kubä Anututä täñkentäñ namän yäñpäñ yäñapiñkuk

- 1 Ekäni, äma iwan täñ namik täkañ u iwan täñ yämisi. Ba äma näkkät ämik täc täkamäñ ukät ämik udegän täkot!
- 2 Kurepäcät kupäñtek yäpmäñkañ täñkentäñ namikta äbäsi.
- 3 Täñpäñ äma näwat kirek täkañ u kadä bohamka yäwoñäresi. Täñkañ bänepna kwinigän itta api täñkentäñ gamet yäñ näwet.
- 4 * Täñpäkañ äma näk nutpewä kumäkta yäñpäñ-nadäk täñpäñ näwat-kirek täkañ u ämikken kehäromini paoräpäñ mäyäk nadäñpäñ äneñi äyänutpäñ metäñpeñ kañ kut!
- 5 Ekäni täño añerotä yäwat kireñirän täpun-täpun mänittä piäñ äreyäñ täñpäñ kuk täkañ ude kañ äworewut.

* **34:10:** Jop 4:10-11; Sam 84:11 * **34:13:** 1Pi 2:22 * **34:14:** Ais 1:16-17; Rom 12:18; Hib 12:14 * **34:15:** Jop 36:7; Sam 34:6, 34:17 * **34:16:** Snd 10:7; Jer 44:11; Amo 9:4 * **34:16:** 1Pi 3:10-12 * **34:17:** Sam 34:6, 34:15, 34:19, 145:19-20 * **34:18:** Sam 51:17; Ais 57:15, 66:2 * **34:19:** Snd 24:16; 2Ti 3:11-12 * **34:20:** Jon 19:36 * **34:22:** 2Sml 4:9; 1Kin 1:29; Sam 103:4 * **35:4:** Sam 40:14, 70:2, 129:5

- 6 Metänpeŋ kuŋirä käderi bipmäŋ urani tänpän itärop kaŋ tänpän. Täŋirän Ekäni täŋo aŋerotä kaŋ dāpän!
- 7 Mebäri nämo näka buŋep pek täkaŋ. U nepmäŋitta awaŋ käroni kädetnaken änek täkaŋ.
- 8 Unita nämo nadäŋirä tänpäwaktä kaŋ ahäŋ yämän. Täŋkaŋ buŋepi iniken unitä yepmäŋ irirän kaŋ wawut!
- 9 Ude täŋirä Ekänita yänpän oretoret api tänpet, täŋkentän namayän täyak unita.
- 10 Bänep nadäk-nadäkna kuduptä Ekäni ŋode api iweret; Gäk bumik äma kubä nämo itak.
Äma kwini äma kehäromi nikektä dāpneŋ yänpän täŋkentän yämik täyan.
Ba äma jäwäri äma tuŋum ikektä tänyäkŋatneŋta watä it yämik täyan.
- 11 Äma waki täŋpani manken nepmaŋpän waki ude täŋpani yän jop näkŋat täkaŋ.
- 12 * Tänpän täktäkna tägata kowata waki namik täkaŋ. Ude täŋirä netätä täŋkentän namek yän nadänkaŋ nadän bäräp bumta täk täyat.
- 13-14 * Upänkaŋ kadäni unitä käyäm täŋiräwä, butewaki tek tänpän nakjop it täŋkuronik.
Ude täŋkaŋ notnapak burenita yän gwäjiŋ äpmonpän Ekänitä täŋkentän yämikta gera yäk täŋkuronik.
Ba äma kubä miŋitä kumäŋirän konäm butewaki täŋpeko ude täk täŋkut.
- 15 Tänpäkaŋ kadäni näkä bäräpi gānaŋ irira wisik-inik yän yänpän näk it gwäjiŋpän yänärok näwet täŋkuŋonik. Äma kome kubäken nanik u nutpän nutgän täk täŋkuŋ.
- 16 Ba äma wakitä guŋ yäniŋ wärätpän ibeneŋo ude nebenpän naniŋ wärät täkaŋ.
- 17 Unita Ekäni jop yabän äwaräkuk täk täyan u jidegän api pewen? Bäräneŋ äbä aŋ ägwäri nutnayän täkaŋ ŋoken nanik nämagut!
- 18 Ude täŋiri ämawebekaye käbeyä täŋirä iŋamiken bänep täga man kwawakgän gäwetpän api ganiŋ oreret.
- 19 * Tänpäkaŋ iwanaye jop manman yäwani u yabän äwaräkuk täŋiri näk närepmitpän wisik-inik, kehäromini yäpmän äpakamän yän nämo näwetneŋ.
Ba jop yabäŋiri äma jop nadän kokwawak täŋ namik täkaŋ u komi namiŋpän yänärok nämo näwetneŋ.
- 20 Äma udewani uwä kwini man nämo yäk täkaŋ. Nämo, u äma kwini terak kuŋaranita jop manman mebäri mebäri pewä ahäk täkaŋ.
- 21 Täŋkaŋ, ude täŋiri gabämäŋo yän jop yännäŋatpän wohut-wohut man bumta yäk täkaŋ.
- 22 Ude täŋirä upänkaŋ Ekäni, kaŋpän nadäno unita man kum nämo iren. Ekäni, näk nabän umuntaŋ pänku ban nämo iren.
- 23 Nämo! Kikŋutpän ijiwä kwäpän nabä! Äbä näk gārak itkaŋ iwanaye näka äma täga yän yäwet!
- 24 * Ekäni, gäk siwoŋi-inik unita näka momini nämo yän kaŋ yäwet. Ude täŋiri iwanaye yänärok nämo näwetneŋ.
- 25 Yabän äwaräkuk täŋiri näka ŋode nämo yāneŋ; Tägagämän! U paotak!
- 26 Eruk, äma komi nadätat ŋonita yänärok näwet täkaŋ u kehäromini kudup paorirä täŋguŋ taŋpän kaŋ irut!
Ba äma näka nadäwä äpani tänpäpän inita nadäwä ärowani täk täkaŋ uwä wäpi biŋam paorirän mäyäk pähap kaŋ nadäwut.
- 27 Tänpäkaŋ Ekäni, gäk täŋkentän namiŋiri ämawebe näka äma siwoŋi yän nadäkinik täk täkaŋ u oretoret gera wari wari ŋode kaŋ yäwut;

* 35:12: Sam 38:20; Jer 18:20; Jon 10:32 * 35:13-14: Jop 30:25; Mat 10:13; Luk 10:6 * 35:19: Sam 69:5; Jon 15:25 * 35:24: Sam 26:1, 43:1

Ekäni wäpi biñam punin-inik it täyon! Epän ämani ñonitä säkgämän irirän gäripi nadäk täyak.

28* Ude yäñirä näk imaka, täktäkka siwoñi unitäño biñam api yäñahäwet. Täñkañ yäñetak bipmäñtak wäpka biñam api ganiñoret täñpet.

36

Äma waki täño mebärikät Anutu täño bänep iron

1* Momitä äma waki bänepiken tokñek pat täkañ. Momi unitä peñ yäwerirä Anututa nämo umuntañkañ mäde ut imikinik täk täkañ.

2 Bänepitä täñyäkñarirän inita nadäwä ärowani täñpöpäñ ñode nadäk täkañ; Wakinin käbop itak. Anututä unita yäñpäñ manken täga nämo nipmañpek! yäñ nadäk täkañ.

3 Meni jinomken man, nadäk ba täktäk waki unitägän abäk täkañ. Unita jop manmangän yäk täkañ. Imaka täga täkta nadäk tawañ siwoñi kubä nämo pek täkañ.

4 Nämo, dämpmon patpari-kenä kädet waki täkta nadäk tawañ pek täkañ. Imaka täga täpuri-inik kubä nämo täñkañ waki täktäk kädet unita mäde nämoinik ut imik täkañ.

5* Täñpäkañ Ekäni, gäkä ninta butewaki nadäñ nimik täyan u käroñi boham, kunum yäpureko ude bumik. Gäk ninta nadäkinik täñ nimik täyan u ärowani.

6 Imaka imaka tägagän täk täyan u yabäñpäñ-nadäñitna inide kubä täk täyak. Gäkä piä siwoñi täk täyan uwä ämatä nadäwä tärenañi nämo. Äma ba imaka tom tom gäkägän yabäñ yäwat täyan.

7* Anutu gäkä komen äma ninta watä it nimik täyan unita gäka gäripi pähap inide kubä nadäk täkamäñ. Watä it nimik täyan uwä baraktä nanaki uwijiñ pat täkañ ude täñ nimik täyan.

8* Ketem tägatäga gäripi nitek kawutkaken nanikpäñ nimik täyan. Nadäñ nimiñiri gäkño ume gäripi nitek u nak täkamäñ.

9* Irit kuñat-kuñat täño mähemu u gäk kubägän. Gäk peñyänekka bänepninken peñyänegäñ nimiñiri kwawakgän it täkamäñ.

10 Unita ämawebe gäka nadäñ gamikinik täk täkañ unita bänep iron pen täñ nimiñ yäpmäñ kwen.

11 Täñpäñ äma ärowani täñpani yabäñ äwaräkuk täñiri näk nämo yeñ jakñitneñ. Ba waki täñpani yabäñ äwaräkuk täñiri näk nämo yokut täreneñ.

12 Wisik! Äma waki täñpani akukta nämo, mañ-däpaniken ugän pätkañ. U kañpäñ nadäwut!

37

Äma waki ba äma tägatä gwäki yäpmäk-yäpmäk täño manbiñam

1* Notnapak, äma wakiwaki täño täktäkita yäñpäñ nadäwätäk nämo täñpen. Ba äma unitäño tuñumita nadäñ gärip täñpäñ kokwawak nämo täñpen.

2* Äma udewaniwä piä täñpäñ pewä muyeñ bäräñeñ kubitak täkañ ude api paotpeñ kuneñ.

3 Unita gäk nadäwätäk nämo täñpäñ Ekänitagän nadäkinik täñpäñ kudän täga ugän täñpen kuñat täyi. Ude täñpayäñ täno uyaku kome yäñ gamaniken u säkgämän api iren.

* 35:28: Sam 51:14, 71:15, 71:24 * 36:1: Rom 3:18 * 36:5: Sam 57:10, 108:4 * 36:7: Rut 2:12; Sam 17:8, 31:19, 91:4 * 36:8: Jop 20:17; Sam 16:11; Rev 22:1 * 36:9: Jer 2:13; Jon 4:10, 4:14; 1Pi 2:9 * 37:1: Sam 73:3; Snd 23:17, 24:1, 24:19 * 37:2: Sam 90:5-6

- 4 * Tānpākaŋ oretoret bureni kaŋ-ahākta Ekāniken kuŋiri ini bānep nadāk-nadākka tāŋo gāripi api dāpmāŋ tāreŋ gamek.
- 5 * Irit kuŋat-kuŋatka kudup Ekānita iniŋ kirenpāŋ nadākinik tāŋ imiŋiri api tāŋkentāŋ gamek.
- 6 * Ude tāŋiri Ekānitā tāktākka tāga u tānpewān edap tāŋo penyāŋekitā sākgāmān ijik tāyak ude āmawebe iŋamiken api ijiŋ-yāŋewek. Tāŋkaŋ Ekānitā āmawebe kwawak ŋode api yāwoŋārewek; Āma ŋowā iŋamnaken siwoŋi-inik itak.
- 7 * Unita āma kādet waki iwatpāŋ tuŋum āma tāk tākaŋ udegān itta nadāwātāk nāmo tāŋpen. Nāmo, Ekānitā tāŋkentāŋ gamikta dapun tāŋpāŋ kwikinik iren.
- 8 * Nadāwātāk tāŋpāŋ kokwawak tāktāk kādet u māde ut imi. Kādet udewani uwā bārāpi pewā ahāk-ahāk kādet.
- 9 * Nadātan? Āmawebe Ekānita nadākinik tāk tākaŋ unitāwā kome yāŋ yāmani u api korenpāŋ itneŋ. Tānpākaŋ waki tāŋpaniwā Anututā yāwat kirenpewān api apāmaŋ kuneŋ.
- 10 * Yāwat kirenpewān apāmaŋ kuŋpāŋā api paot tāŋpā kuneŋ. Tāŋirā yabāŋ ahākta wāyākŋewayāŋ tāno upāŋkaŋ tāga nāmo api yabāŋ ahāwen.
- 11 * Nāmo! Āmawebe inita nadāwā āpani tāŋpani uwā tāŋ-bumbum kome iwoyāŋ yāmani u korenpāŋ irit gapuni terak itkaŋ oretoret api tāneŋ.
- 12 Bureni, āma wakiwaki tāŋpanitā āma siwoŋita kokwawak tāŋ yāmiŋpāŋ tāŋpāwakta nadāk tākaŋ.
- 13 Upāŋkaŋ Ekānitā āma udewanita yāŋārok yāwet tāyak. Imata, itkaŋ nāmo, api waŋ moreneŋ yāŋ nadāk tāyak.
- 14 Āma āpani jāwāri u siwoŋi upāŋkaŋ āma wakiwaki tāŋpanitā āma dāpmākta āpa kuwek gwājiŋjit pāip boham wepmārit tāk tākaŋ.
- 15 Ude tāk tākaŋ upāŋkaŋ pāip boham iniken unitāgān āyāŋutpāŋ ini api yāput tāneŋ. Tāŋkaŋ āpa kuweki uwā Anututā api ubiŋ jukut tāŋpān kuneŋ.
- 16 * Tānpākaŋ āma tāgatāga tuŋum tāpuri pat yāmitak unitā āma waki tāŋo tuŋum pāke itkaŋ unitāŋo kehāromi Anutu iŋamiken kudup yārepmiak.
- 17 Imata, Ekānitā ini āma waki tāŋpani tāŋo kehāromi yāyomāgatpāŋ āma tāgata watā api it yāmek.
- 18 Bureni, Ekānitā āmawebe mani buramiŋpāŋ iwat tākaŋ u watā sākgāmān it yāmiŋpāŋ kome iwoyāŋ yāmani u inita biŋam yāniŋ kirewānpāŋ uken tārek-tāreki nāmo api itneŋ.
- 19 Tāŋkaŋ āma udewaniwā kadāni waki ābāŋirān tāgagān api itneŋ. Ba tagwān irit ahāwayāŋ tāyakken imaka, ketem tokŋek api nāneŋ.
- 20 Upāŋkaŋ āma waki tāŋpani uwā Ekāni tāŋo iwan itkaŋ unita api kumneŋ. Pāya irori kadāni kerāpitagān ahāŋpāŋ paot tākaŋ ude, ba gupetā ābutkuk tākaŋ ude api paotpeŋ kuneŋ.
- 21 Āma waki tāŋpani uwā āma tāŋo tuŋum yāpmāŋkaŋ kowata āneŋi bārāneŋ nāmo yāmik tākaŋ. Upāŋkaŋ āma tāga uwā iron sākgāmān tāŋpāŋ tuŋumi āmata ŋo yāmiŋ-yāmiŋ tāk tākaŋ.

* 37:4: Ais 58:14 * 37:5: Snd 16:3; Mat 6:25; Luk 12:22; 1Pi 5:7 * 37:6: Jop 11:17; Mai 7:9 * 37:7: Sam 62:1; Ais 30:15; Jer 12:1 * 37:8: Sam 73:3; Efe 4:26 * 37:9: Jop 27:13-14; Ais 57:13 * 37:10: Jop 20:9; Hib 10:36-37 * 37:11: Mat 5:5 * 37:16: Snd 15:16, 16:8; 1Ti 6:6

- 22 Tānpākaŋ āmawebe Ekāni tāŋo iron ikek unitāwā kome yāŋ yāmani u api koreŋpāŋ itneŋ. Tāŋ āma Ekāni tāŋo kokwawak terak it tākaŋ uwā yāwat kireŋpewān api kuŋtāŋpā kuneŋ.
- 23 * Tāŋkaŋ Ekānitā āma kubā tāŋo irit kuŋat-kuŋari kaŋpāŋ gāripi nadāŋpāŋā irit kuŋat-kuŋari kādet u tāŋ-kehāromtaŋ imik tāyak.
- 24 Ude tāŋirān āma udewani yewān kuneŋo uwā tāga nāmo maŋutneŋ. Nāmo, Ekānitā tāŋkentāŋ imiŋirān yeŋ tāpāneŋpāŋ irek.
- 25 * Eruk, ŋode nadāwut; Kadāni kāroŋi it yāpmāŋ ābāŋkā āma tāgawani tāyatken ŋo bāmopiken Anututā āma siwoŋita māde ut yāmiŋirān nanakiye nakta yāŋapik-apik kubā nāmo tāŋirā yabāŋ yāpmāŋ ābātāt.
- 26 Nāmo, āma tāga udewani kadāni kadāni āma tāŋkentāŋ yāmikta iron tāgatāga jop tāŋ yāmik tākaŋ. Tāŋkaŋ āperiye nanakiyetā tāga kuŋarirā miŋiye naniyetā yabāŋpāŋ oretoret api tāk tāneŋ.
- 27 Unita notnapak, kādet waki tākta māde ut imiŋpāŋ kādet tāga ugān kaŋ tā. Ude tāŋiri kāmiwā gākŋo yerikaye uwā kome iwoyāwaniken ugān sākgāmān api itneŋ.
- 28 * Imata, Ekāni uwā āmawebeniye kudān tāga tāŋpāŋ nadāŋ imikinik tāk tākaŋ u māde nāmo ut yāmik tāyak. Nāmo, u yabāŋ yāwat piā tārek-tāreki nāmo tāŋ yāmik tāyak. Tānpākaŋ waki tāŋpani ini ba unitāŋo yeriniye uwā yāwat kireŋpewān api kuneŋ.
- 29 Tāŋ āmawebe siwoŋitā kome yāŋ yāmani u koreŋpāŋ uken tārek-tāreki nāmo api itneŋ.
- 30 Tānpākaŋ āma siwoŋi tāŋo meni jinomkenā man sākgāmān sākgāmān Anutuken nanik unitāgān ahāk tākaŋ. Mani unitā āmawebe tāŋkentāŋ yāmik tāyak.
- 31 * Āma udewani Anutuni tāŋo бага man bānepiken iŋit-inik tāŋpeŋ kuŋat tākaŋ uwā nāmo kakātāk tākaŋ.
- 32 Tāŋ āma waki tāŋpani uwā āma tāga dāpmākta yabāŋ yāwat piā tāk tākaŋ.
- 33 Upāŋkaŋ Ekānitā āma tāga uwā yabā kātāŋirān iwaniyetā kehāromini tāga nāmo yāpmāŋ āpneŋ, ba manken tāga nāmo yepmaneŋ.
- 34 Unita Ekānitā tāŋkentāŋ gamikta unitāŋo man kādet u kudup iwatkaŋ dapun tāyi. Ude tāŋiri oraŋ gamiŋpāŋ kome iwoyāwani u ganiŋ kireŋpāŋ iwankaye dapunka terak yāwat kireŋpewān kuŋirā api yabāwen.
- 35 * Eruk, āma kubāta ŋode tāwera nadāwut; Āma waki kubā itkuko u āmawebeta komi yāmik tāŋkuk. U āma kehāromini nitek, pāya taŋi, mābi ude.
- 36 Upāŋkaŋ māden, āma unitā iraniken u kuŋpāŋ ini ba tuŋumi nāmo irirān kaŋkut. Kaŋ-ahāwayāŋ wāyākŋeŋkuro upāŋkaŋ tāga nāmo kaŋ-ahāŋkut. U paotkuk.
- 37 * Tāŋ āma tāga siwoŋi kuŋarani unita nadāwut; Āma bānep kwini terak kuŋarani tāŋo yeriniye uwā māyap.
- 38 Tānpākaŋ momi tāŋpani uwā paotpāŋ paot-inik api tāneŋ. Ba yeriniye imaka, kudup api awāhutneŋ.
- 39 Upāŋkaŋ bārāpi kadāniken Ekānitā āma siwoŋi tāŋkentāŋ yāmiŋpāŋ watā it yāmik tāyak.
- 40 * Āma udewanitā waki mebāri mebārīta umuntaŋpāŋ kābop nipmaŋpāŋ yāŋpāŋ Ekāniken kuk tākaŋ unita āma waki tāŋpani keriken nanik yāyomāgatpāŋ watā it yāmik tāyak.

* **37:23:** 1Sml 2:9; Snd 16:9 * **37:25:** Sam 37:28, 59:15, 109:10 * **37:28:** Sam 11:7; Snd 2:22; Ais 14:20 * **37:31:** Lo 6:6; Sam 40:8, 119:98; Ais 51:7 * **37:35:** Jop 5:3 * **37:37:** Ais 32:17, 57:2 * **37:40:** 1Sto 5:20; Ais 31:5; Dan 3:17, 3:28, 6:23

38

Äma kubä bäräpiken itkaŋ Anutuken yäŋapinŋuk

- 1 O Anutu, kokwawak nadäŋkaŋ nämo nebewen, ba momina täŋo kowata nämo namen.
- 2 Gäk kuwektä-yäŋ namäk täyan. Täŋpäŋ nut-manŋpi kome terak äpmok täyat.
- 3 * Gäkä nadäŋ waŋ namiŋiri käyäm taŋi täyat. Täŋpäŋ momi täŋkuro unita gupnaken kehäromi nitek nämo nadäk täyat.
- 4 * Momina unitä uwäk ude täŋpäŋ nepmak täyak. Täŋirän tuŋum bäräpi kubä, burami-naŋi nämo, ude bumik yäpmäŋ kuŋat täyat.
- 5 Gupnaken womäntä tabä täŋkaŋ kábäŋi bumta piäk täkaŋ. Näkŋa kudän goret täŋkuro unita udewä ahäŋirän taräki-inik täk täkaŋ.
- 6 Bänepnaken bäräpi bumta parirä nadäŋira wakiinik täk täyak. Ude täŋkaŋ kepma käron butewaki nadäŋpäŋ konäm kottäŋ kuŋat täyat.
- 7 Täŋpäŋ gupna kädäptä-yäŋ ijiŋirän käyäm pähap täk täyat.
- 8 Komi taŋi nadäŋkaŋ goret-goret itat, imaka taŋi kubätä yeŋ nepmäŋitpäŋ irirän bumik.
- 9 * O Ekäni, gäk näkŋo nadäŋ gäripna u nadätan, ba bänepnatä yäŋkähän-kähän täyak u imaka, nadätan.
- 10 Bänepnatä tuptup yäpurirän kehäromina kudup paot-inik täyak. Ude täŋirän dapunna imaka, säkgämän nämo ijitak.
- 11 Ude täŋira notnaye jibinata yäŋpäŋ dubinaken äbäka bitnäk-inik täk täkaŋ. Ba meŋ nan ba notnaye wanotnaye imaka, nabäŋ umuntaŋpäŋ päŋku ban it täkaŋ.
- 12 Täŋpäkaŋ ämatä näk nutpäŋ waki täŋ namikta man yäŋpäŋ-nadäk täk täkaŋ. Täŋpäŋ waki täŋ namikta juku piŋtäŋ kuŋat täkaŋ. Ude täŋkaŋ näk nutta buŋep täk täkaŋ.
- 13 Täŋirä nähäwä guŋ ude äworeŋpäŋ man yäk täkaŋ u nämo nadäk täyat. Täŋpäŋ man waki yäk täkaŋ uwä kowata täga nämo yäk täyat.
- 14 Butewaki! Näk man nämo yäwani, ba man nämo nadäwani ude äworeŋpäŋ man kum it täyat.
- 15 Upäŋkaŋ Ekäni, gäk yäpmäŋ wädäŋpäŋ itat. Täŋpäŋ Ekäni Anutuna, näk nadätat; Gäkä nadäŋ namiŋpäŋ api täŋkentäŋ namen.
- 16 Unita iwanaye jop yabäŋiri näk komi nadäŋpäŋ goret irira nabäŋpäŋ wisik-inik yäŋ näwetneŋtawä.
- 17 U imata, komi pen nadäŋ itkaŋ wakinik täŋpayäŋ keräp täyat.
- 18 * Täŋpäkaŋ Anutu, momi täŋkuro unita nadäwätäk pähap täŋpäŋ inamkaken kwawak yäŋahäk täyat.
- 19 Täŋ iwanaye bumta-inik uwä kehäromi nitekgän itkaŋ jop nadäŋ kokwawak nadäŋ namik täkaŋ.
- 20 Näk kudän siwoŋi täŋira äma unitä iwan täŋ namik täkaŋ. Äma udewaniwä kudän tägata kowata wäkigän täk täkaŋ.
- 21 * Unita Ekäni, mäde ut namentawä! Ban nämo iren!
- 22 Gäk Ekäni, wakiken nanik wädäŋ tädotpäŋ nepmanŋpani unita bäräŋeŋ täŋkentäŋ namisi!

* **38:3:** Jop 33:19; Sam 32:4, 102:10; Ais 1:6 * **38:4:** Esr 9:6; Sam 40:12 * **38:9:** Sam 6:6, 10:17, 102:5 * **38:18:** Sam 32:5; 2Ko 7:9-10 * **38:21:** Sam 22:19, 35:22

39

Devittä mominita nadäñ bäräp täñkuk

- 1* Näk ñode yänkehärom tañkut; Irit kuñat-kuñatnata watä ket api iret. Täñpäñ mebetnatä momiken nepmañpekta watä imaka, api iret. Unita äma waki dubinaken irirä man kubä nämo api yäwet.
- 2 Ude yänkuro unita bäräpi ño ahäñ namiñjirän man kum-inik itkut. Man täpuri kubä, waki ba täga nämo yänkuro upänkañ nadäñ bäräpna tañi täñkuk.
- 3 Täñpäñ nadäwätäk unitä bänepnaken agekotkuk. Nadäwätäkän täñkä bäräpi bumta kañ-ahänkuro unita ñode yänkut;
- 4* Ekäni, kome terak ño kadäni jide api it yäpmäñ ärowet? Ba jidegän api kumbet? Iritna jidegän api täreweko unitäño kadäni näwet!
- 5* Butewaki! Kome terak itta kadäni keräpitagän täñpäñ nepmañkun! Kodak irayäñ täyat u kañjiri imaka jopi ude täyak.
Bureni, äma kuduptagän itkañ u me woñ bumik, kadäni keräpi-inik itta yäwani.
- 6 Ba wärani, edap ägonitä ahäñpäñ paot täkañ u irepmitpäñ nämo. Täñpäkañ äma piä täk täkañ u imaka kehäromi kubä nämo pewä ahäk täkañ. Moneñ tuñum pewä ahäk täkañ u netätä api koreneñ yän nämo nadäk täkañ.
- 7 Unita Ekäni, imatäken kubäta itsämбет? Gäk kubä-tägän täga täñkentän nameno unita gakagän itsämäñtat.
- 8 Unita momi täk täyatken unitäño kowata yäpnañiken nanik nämagusi. Ba yabäñ äwaräkuk täñjiri äma gäka nämo nadäñ gamanitä yänjärok näwetneñtawä.
- 9 Nämo, gäkña täñpewi komi ño nadätat unita man kum irayäñ. Man täpuri kubä nämoinik yäwayäñ.
- 10 Unita komi piä wari namentawä! Nut yäpmäñ äbänjiri kumbayäñ täyat!
- 11 Gäkño mebarika nadätat. Gäk momi täño kowata äma yabäñ yänpäñ komi piä yämik täyan. Ba imaka unita gäripi nadäk täkañ u gwaktä tek näñpä tumäk täkañ ude täñpiwak täkañ.
Bureni, ämawä me woñ bumik, kadäni keräpi-inik itta yäwani.
- 12 Unita Ekäni, juku peñpäñ butewaki gera ba yänpik manna nadäñ namisi. Täñpäñ konäm korira nabänpäñ äbä nanin kawat tä.
Näk äbeknaye oranaye udegän kome terak ño gäkkät kadäni keräpitagän itta iwoyänkun.
- 13 Eruk nabä kätänjiri oretoret ätu täñkañ kañ kuñ kewewa!

40

Anutu wäpi iniñoret kap kubä

- 1 Näk Ekäniken gera yänkañ täñkentän namikta kwikinik itkut. Irira butewaki nadäñ namiñpäñ gera yänkuro u nadäñ namiñkuk.
- 2* Nähä äma kubä awañ käronji kubä gänañ käbop itkañ kumbeko ude. Ude irira Ekänitä nabänpäñ awañ gänañ nanik wädänpäñ nepmañkuk.
Ba näk äma kubä okä näbä gänañ äpmonpäñ ireko ude irira Ekänitä wädänpäñ kome tägaken nepmañpän äneñi täga kuñatkut.

* 39:1: Sam 141:3; Kol 4:5; Jem 3:2 * 39:4: Sam 90:12 * 39:5: Sam 62:9, 90:4, 144:4 * 40:2: Sam 27:5, 69:2; Jer 38:6, 38:10-13

- 3* Eruk, ude tänpän kap kodaki kubä nadäk-nadäkna-ken pewän ahänkuñ. Uwä Anutunin wäpi biñam iniñ oretta.
Kap u teñira nabänpän ämawebe mäyaptä Anutu täño kehäromita nadäwä inide kubä tänpäpän Ekänita nadäkinik api täneñ.
- 4* In nadäkañ? Ämawebe Ekäni terak yeñgämä pek täkañ uwä Ekäni täño iron nitek. Äma udewanitä äma ärowani täño kädet nämo yäwat täkañ.
Ba Ekäni mäde ut imiñpän mäjo wära nämo yäniñ oret täkañ. Nämoink!
- 5* O Anutu Ekänina, gäk piä tägatäga tänpän täñkentän nimiñkun. Äma gäk udewani kubä nämo itak! Gäkägän intäjukun itan!
Täñkentäk bumta täñ nimikta nadäk tawañ pek täyan unita täga nämo yäwetpän yäwoñärewa täreneñ. Nämoink! Täñkentäk nimik täyan uwä bumta-inik, daninañi nämo.
- 6* Anutu, gäk ganiñ oretta tom däpmänpän ijik täkamän unita nämo gek täkañ. Ba gupe käbäñi nitek mominin ärutta ijik täkamän udewanita nadäwi ärowani nämo täk täkañ.
Upänkañ näk gäkñata biñam iwoyänpän manka nadäkta jukuna biori tumbuñ.
Tänpän gäkä nadäk-nadäk namiñiri manka buramik täyat.
- 7* Eruk Anutu, näk äretat. Man näka bian kudän täñkuño udegän iwatpän äretat.
- 8* Anutuna, kädet gäkä gäripi nadäk täyan näk kädet udegän täkta gäripi nadätat. Gäkño kädet siwoñi u nadäk-nadäkna-ken pätak.
- 9-10* Unita Ekäni, näk man kum nämo itkañ käbeyäken ämawebekaye gäkño bänep irona ñode pen api yäñahänpän yäwet täñpet;
Ekäninintä nadän nimikinik tänpän wakiken nanik wädän tädotpän nipmak täyak yän api yäwet täñpet. Tänpän manka täktäkka täño biñam käbop nämo pek täyat.
Ironka pähap ba imaka bureniñän täk täyan u ämawebe yäwet täyat.
- 11 Unita Ekäni, näka nadän namisi! Gäk butewakika käbop nämo pewen. Nämo, nadän namiñiri ironka ba manka burenitä watä säkgämän it namiton.
- 12* Bäräpi mebäri mebäri ahän namik täkañ, u daninañi nämo. Täñpäkañ momi täk täñkuro unitä kehäromina yäpmän äpäkañ.
Bäräpi u ba u yärepmitta kädetta wäyäkñewa wakañ. Momina mäyap iniktä gwäkna pujiñ itkañ u yärepmitkañ. Unita umun terak itat.
- 13 Unita Ekäni, bäräñeñ abä täñkentän namisi!
- 14 Äma nutnayän täkañ u kehäromini yäpmän äpänpän nadäk-nadäki täñpewi guñtañirä mäyäk tawut. Mäyäk tañpän nabä-kätäñpeñ kut!
- 15 Äma yänärok man näwet täkañ u meni täñpipiñpän yäwat kireñiri mäyäk nadäwut.
- 16 Täñpäkañ Ekäni, ämawebe gäk gäwaräntäk täkañ u oretoret täk täkot! Imata, gäkña waki keriken nanik wädän tädotpän yepmanñkuno unita gäka gäripi pähap nadäk täkañ.
Tänpän kadäni kadäni ñode yäk täkot; Ekäni uwä wäpi biñam ikek kañ irän!

* 40:3: Sam 32:7, 33:3, 64:9 * 40:4: Sam 84:12, 125:5 * 40:5: Sam 71:15, 139:17-18; Ais 55:8-9 * 40:6: Ais 1:11; Jer 6:20; Mai 6:6-8 * 40:7: Hib 10:5-7 * 40:8: Sam 37:31; 2Ko 3:3 * 40:9-10: Sam 89:1; Apos 20:20, 20:27 * 40:12: Sam 18:5, 38:4, 65:3

- 17 O Ekäni, nähä waki, kehäromina nikek nämo. Upänkañ nadän namisi. Gäk kubä-tägän näkño täñkentäkna ba yäpätägak ämana.
O Anutuna, bäräñeñ äbä täñkentän namisi!

41

Devittä käyäm täñpän yänapik man yänjuk

- 1 * Äma, äma jäwärita nadän yämik täkañ uwä Anutu täño oretoret terak kuñat täkañ. Udewanitä bäräpi kañ-ahänayän täkañ uwä Ekänitä api täñkentän yämek.
2 * Bureni, Ekänitä watä it yämiñpän irit kuñat-kuñari api täñ-mhamtañ yämek. Täñpän äma udewani täñpewän komeniken oretoret terak api itneñ.
Irirä yabä kätänirän iwaniyetä kehäromini täga nämo api yäpmän äpneñ.
3 Täñpän käyäm täñirä Ekänitä täñkentän yämiñirän gupi äneñi api koreneñ.
4 Täñpäkañ nähä Ekäni ñode iwetkut; Ekäni, näk gäkken momi täñkut. Upänkañ butewaki nadän namiñpän nepmañpi tägasiwa.
5 Iwanayetä käyäm täñira nabänpän man jägämi näwet täkañ. Uwä näkä kumänjira wäpita kañ guñ täna yän nadäk täkañ.
6 Täñpän äma u nabänayän äbäk täkañ u jop gupi-tägän äbäk täkañ. U näka waki ude itak yän yänpän yäñtän kukta jop nabänayän äbäk täkañ.
7 Äma kokwawak täñ namik täkañ uwä näka waki ude ahän imitak yänpän yänjiap-jiap yäñtän kuk täkañ.
8 Näka ñode yäk täkañ; Wisik! U käyäm wakiinik kubä täñkañ kumäkta biñam täyak. U täga nämo api tägawek yän yäk täkañ.
9 * Butewaki! Notnapak bureni, nadän imikinik täñpän ketem namiñ-gamiñ täñpän nak takamak u imaka, näka iwan täñ namik täyak.
10 Unita Ekäni, butewaki nadän namiñpän nepmañpi täganpän iwanayeta kowata api yämet.
11 Ude täñkentän namiñiri iwantä nämo närepmiräwä ñode api nadäwet; Anutu, gäk näka bänep täga nadän namitan yän api nadäwet.
12 Näk kudän tägagän täk täyat unita orañ namiñpän injamkaken kwawakgän nepmañ iriri tärek-täreki nämo api iret.
13 * Unita ämawebe, Ekäni, Isrel täño Anutu u iniñoret täkäna! U tärek-täreki nämo iniñoret täkäna! Burenitä bureni-inik!

42

Äma kubätä Anutu dubiniken kukta gäripi nadätak

- 1 * Anutu, tomtä umeta yek täkañ ude, näk gäka udegän nek täkañ.
2 * Anutu, Anutu irit mähem, bänepnatä gäka nek täkañ unita kadäni jidegän gäkkät man yänpän-nadäkta kañ ärewet?
3 * Kepma bipani butewaki nadänpän konämna pitotä ketemna ude täk täyak. Kepma käron yänärok ñode näwet täkañ; Anutuka de? Imata nämo täñkentän gamik täyak? yän näwet täkañ.
4 * Näk komi nadänpän imaka ñode juku pik täyat u yänahänjira bänepna pidäm tawän!

* **41:1:** Snd 14:21 * **41:2:** Sam 27:12 * **41:9:** 2Sml 15:12; Sam 55:12-13, 55:20; Jer 20:10; Mat 26:23; Mak 14:20; Luk 22:21; Jon 13:18 * **41:13:** Sam 106:48 * **42:1:** Sam 119:131 * **42:2:** Sam 42:11, 43:5, 63:1, 143:6; Jer 10:10; Dan 6:26; Mat 26:63; Rom 9:26 * **42:3:** Sam 80:5 * **42:4:** 1Sml 1:15; Jop 30:16; Sam 95:2, 100:4; Ais 30:29

Bian näk komenaken itkaŋ ämawebe tawaŋ käronŋ näkä jukun yäŋ-yäknjat yäpmäŋ oretoret terak Anutu täŋo kudupi yot gänaŋ ärok täŋkumäŋonik.

Äronkaŋä Anututa oretoret kap teŋ imiŋitna unitä täŋpidäm taŋ nimik täŋkukonik.

- 5* Yäke! Butewaki imata nadätat? Bänepna imata jägäm täyak? Ude nämo! Näk ŋode täŋpet yäŋ nadätat; Näk Anutu tubeŋ kuŋkaŋ pen api iniŋoret täŋpet! Imata, Ekänina uwä nämagurani ämana bureni!
- 6 Näk komenata nadäwätäk täŋ itat. Upänkaŋ Anutu, ban kome ŋo Jodan ume dapuri kädakät pom yarä Hemon kenta Misa ŋoken itkaŋ gäka nadäŋ gamayäŋ.
- 7* Wära! Ume damuntä gwägu gänaŋ äpmonjirän gwägutä gera yäŋ itak. Wära! Waki nadätat! Täŋpäik-päikkatä näk yejämäŋ moretak.
- 8* Upänkaŋ ude nämo! Kepma kepma Ekänitä butewaki nadäŋ namik täyak. Ude täŋjirän biŋani biŋani Anutu iniŋoret kapnatä mena-kengän it täyak. Kap teŋkaŋ Anutuna, irit kuŋat-kuŋatna täŋo mähemi uken yäŋapik täyat.
- 9 Täŋpäŋ kadäni kadäni Anutu, mobä kujatna ŋode iwet täyat; Imata näka guŋtak täyan? Imata iwan yabäŋ äwaräkuk täŋjiri komi namik täkaŋ?
- 10 Kadäni kadäni iwantä sära ŋode näwet täkaŋ; Anutuka de? Man ude näwet täkaŋ u äpa kuwektä-yäŋ namäk täkaŋ.
- 11 Yäke! Butewaki imata nadätat? Bänepna imata jägäm täyak? Ude nämo! Näk ŋode täŋpet yäŋ nadätat; Näk Anutu tubeŋ kuŋkaŋ pen api iniŋoret täŋpet! Imata, Ekänina uwä nämagurani ämana bureni!

43

Äma kubätä iwan it gwäjiŋjirä Ekäniken yäŋapiŋkuk

- 1* Anutu, äma mäde ut gamik täkaŋ u wäpna yäpmäŋ äpnayäŋ täkaŋ. Unita gäkä näk gäarak itkaŋ jop man yäwani unitäŋo mani utpäŋ ŋode yäwet; U siwoŋi kuŋat täyak.
- 2 Anutu, gäk näkŋo kehäromina ude itan upänkaŋ imata mäde ut namitan? Iwantä kehäromina yäpmäŋ äpäŋjirä wakiinik nadätat.
- 3* Unita Anutu, kädetka bureni näwoŋäre! Topänka penyänŋ namiŋjiri akunpäŋ kädet täga iwat yäpmäŋ Saion Pom terak, itanken u kaŋ ärewa.
- 4 Ude täŋ namiŋjiri enikaken äronpäŋ gäk ganiŋ orerayäŋ kudupi bukäkaken kwa. Bureni, Anutuna, gäk dubikaken kwa. Gäk bänepna täŋpidäm taŋ namiŋjiri oretoret pähap nadäk täyat unita Anutu Anutuna, wagäm utpäŋ api ganiŋ oreret.
- 5 Yäke! Butewaki imata nadätat? Bänepna imata jägäm täyak? Ude nämo! Näk ŋode täŋpet yäŋ nadätat; Näk Anutu tubeŋ kuŋkaŋ pen api iniŋoret täŋpet! Imata, Ekänina uwä nämagurani ämana bureni-inik!

44

Isrel ämawebetä Anututä watä it yämekta yäŋapiŋkuŋ

- 1* O Anutu, äbekniye oraniyeta imaka tägatäga bian-inik täŋ yämiŋkuno unitäŋo biŋam ŋode niwerirä ninin nadäŋkumäŋ.

* 42:5: Sam 9:1, 38:6; Mat 26:38 * 42:7: Sam 69:1-2, 88:7; Jna 2:3 * 42:8: Sam 16:7, 57:3, 63:6, 149:5 * 43:1: 1Sml 24:15; Sam 5:6, 26:1, 38:12 * 43:3: Sam 36:9 * 44:1: Kis 12:26-27; Sam 78:3

- 2* Kome iwoyäñ yämani uken nanik guñ äbot komi yämiñpäñ yäwat kireñpäñ ämawebekaye gäkñaken unita yäniñ kireñkun. Yäniñ kireñjiri täñ-bumbumka u koreñkuñ.
- 3* Ämawebekaye u iniken kadä boham ba iniken kehäromi terak kome u nanik ämawebe nämo däpmäñ yäwat kireñkuñ. Nämo, gäkño kehäromika terak yeñgämä pewäpäñ täñkuñ. Ba gäkä nadäñ yämik-inik täñpäñ dubiniken itkentäñ yämiñpäñ kehäromi yämiñjiri täñkuñ.
- 4 Gäk intäjukun ämana ba Anutuna bureni. Isrel äbot nintäño iwaniye yärepmitta kädet peñ nimiñkun.
- 5 Täñkañ gäkä täñkentäñ nimiñjiri iwaniye täño kehäromi yäpmäñ äpäc takamäñ.
- 6* Unita näc äpa kuwekna ba päip boham unitä api täñkentäñ namineñ yäñ nämo nadäk täyat.
- 7 Nämo, gäkña-tägän täñkentäñ nimiñpäñ iwaniye kokwawak nadäñ nimik täkañ u däpmäñ yäwat kireñpäñ u keriken nanik yäyomägatpäñ nipmak täyan.
- 8 Unita gäkño wäpka yäpmäñ akuñpäñ bäneç täga man tärek-täreki nämo api gäwet täne.
- 9 Upäñkañ waki, apiñode nibä kätäñjiri iwaniyetä ämikken nirepmit täkañ. Komi ämaniye nämo itkentäñ yämik täyan.
- 10 Ude täñjiri iwaniye yabäñ umuntañ metäñpeñ kuñitna nintäño tuñum korec täkañ.
- 11 Nibä kätäñjiri sipsip däpmäk täkañ ude iwaniyetä nin mäyap nidäpuñ. Ude täñjiri ämatä komeken kubäkubä kuñ täna kuñkuñ.
- 12 Ämawebekaye ninta nadäñjiri äpani-inik täñpäpäñ nin iwaniyeta jop yäniñ kireñkun.
- 13 Gäk kudän nintä terak pewi ahäñ nimiñkuño u kañpäñ, äma nintä äbotken nanik nämo unitä yäñärok niwetpäñ yäñpäñ-nibäñ mägayäk täc täkañ.
- 14 Täñpewi imaka jopi ude äworeñitna guñ äbotken naniktä yäñpäñ-nibäñ niwat täkañ.
- 15-16 Iwanaye ba äma näka kokwawak täc täkañ unitä yäñärok ude yäñirä mäyäk pähap nadäñpäñ umuri nadäk täyat.
- 17 Jide? Gäka guñ täñpäñ gäkkät topmäc-topmäc kubägän täñpani u irepmitnapäñ imaka waki ude pewi ahäñ nimitak? Nämo, nin ude nämo täñkumäñ.
- 18* Gäk gepmañpäñ бага mankata mäde nämo utkumäñ.
- 19* Upäñkañ gäkä nipmañpikañ nin täñkentäknin nämo, tom ägwäri bä mopiken itkamäñ. Ba bipmäñurani pähap gänañ ude itkamäñ.
- 20-21* Nin Anutunin bureni gäk ganiñ oretta bitnäñpäñ kome kubä täño anutu jopi-jopi nadäñ yämiñkumäño yäwänäku uwä gäkku bian nibäñ ahäwim. Imata, gäk bäneç nadäk-nadäknin käbop itkañ u kudup nibäwi tärek täyak unita. Upäñkañ ude nämo täñkumäñ!
- 22* Nin gäkño ämawebekaye itkamäñ unita yäñpäñ kadäni kadäni ninken nanik mäyap nidäpmäk täkañ. Ba nibäñjirä sipsip nakta däpmäk täkañ ude itkamäñ.
- 23* Unita Ekäni ijiwi kut! Imata dupiñkañ itan? Mäde wari nämo ut nimen. Aku!
- 24 Ninta imata käbop it nimitan? Komi bäräpi gänañ itkamäñ ñonita ninta nämo guñ täwen.
- 25 Yäke! Däpmäñ jakñitpäñ nipmañpä kumbanitä-yäñ kome terak pätkamäñ.
- 26 Unita äbä täñkentäñ nimisi! Gäk nadäñ nimikinik täc täyan udegän waki keriken itkamäñ ño nimagutsi!

* 44:2: Sam 78:55, 80:8 * 44:3: Lo 8:17; Jos 24:12 * 44:6: Sam 33:16; Hos 1:7 * 44:18: Jop 23:11 * 44:19: Sam 23:4 * 44:20-21: Sam 139:1; Jer 17:10 * 44:22: Rom 8:36 * 44:23: Sam 35:23, 78:65

45

Äma ekäni kubätä webe yäpmäjirän iniñ oretoret kap tewani

Kora täño nanakiyetä intäjukun ämata gäripi pähap nadänpäj kap ño tenkuñ.

- 1 Man säkgämän säkgämän nadäk-nadäkna-ken tokñek parirän intäjukun äma u iniñ ubiñpäj tewayäj. Äma meni pidämitä man säkgämän yäjähäk täkañ ude menatä äma ekäni u ñode iniñ ubiñ tekta pidäm täyat;
- 2 Gäk äma säkgämän, man yäkyäkka imaka, gäripi nitek. Äma gäk udewani kubä nämo itak. Bureni, Anututä iron täñ gaminükukotä pen api täñ gamin yäpmäj ärowek.
- 3 Gäk intäjukun äma kehäromi pähap, wäpka biñam ärowani-inik. Unita kehäromika niwonjäreka päip bohamka inñitpäñ isi!
- 4 Kehäromika nitek unitä iwan täño kehäromi yäpmäj äpäc täyi. Täñpäj man bureni ba kudän siwoñi unitägän irun yäñpäj täñ-mehamtak täyi. Kehäromikatä ämik täñpäj iwan däpmäjirän kañpäj umun pähap täc täkot!
- 5 Täñkañ tenäj kuwek-kuwekkawä pärañi-inik. U iwankaye yabä-tumäkta nitek. Täñiri äma äbori äbori gabäñpäj gämotka-kengän mañ pat täkañ.
- 6 * Bureni Anutu, gäk intäjukun-inik itkunonitä api it yäpmäj ärowen. Kañiwat piäka u kudän siwoñi terakgän täc täyan.
- 7 * * Gäk kädet wakita taräki nadänpäj kädet siwoñitagän gäripi nadäk täyan. Unita Anutukatä ini gäkä kañiwat piä täkta iwoyäjñkuk. Piä ude täkta iwoyäjñkuko unita notkaye yärepmitpäñ oretoret pähap nadäk täyan.
- 8 Gäkño tek käroñi kudup käbäjñi säkgämän-inik, jjä däropä käbäj ikek bumik. Ba intäjukun äma ätutä gäkä eniken abä kap tenkañ ganiñoret täkañ.
- 9 Täñpäkañ äma jopi täño äperiyetä watä nämo it gamik täkañ. Nämo, kome ätu täño intäjukun äma täño äperiye unitä gäkä eniken itkañ watä it gamik täkañ. Täñpäkañ webekawä omäk meran säkgämän täñpäj dubikaken it täyak. Omäk meran uwä gol mobä säkgämän-inik, Opiä komeken nanik upäj täñpani.
- 10 Eruk webeni, gäka ñode yäjira nadä; Gäk komekaken nanik ämawebe ba nägät moräkaye mäde ut yämiñpäj unita juku kubä nämo pewen.
- 11 Ude täñiri intäjukun ämakatä gabäjñgäripi täñpäj gäka webe säkgämän yäj api gäwerek. Täñ äpka uwä ekänika unita mani buramiwen.
- 12 Täñpäkañ Tire komeken ban naniktä äbä bänep tägata iron api täñ gamineñ, ba tuñum ämatä gäk ganiñ oretta api ämneñ.
- 13-14 Eruk ämawebe, nadäkot! Intäjukun ämajin täño webeni uwä ini eni gänañ säkgämän, kañgäripi ikek ude itak. Teki uwä golkät bok täñpani, unita ägo-ägo wenjirän intäjukun äma dubiniken yäjñkñjat yäpmäj kukañ. Kuñirä webe gubañ noriye imaka, iwarän täñirä ugän yäj-yäkñjat yäpmäj kukañ.
- 15 U kudup, bänep täga pähap nadänpäj oretoret terak intäjukun äma täño eni pähap gänañ kumañ ärokañ.
- 16 Täñpäkañ intäjukun ämana, gäka ñode yäyat; Gäkño nanak ämani mäyap ahäñpäj gäk ba orañkaye täño kome yäpmäjñpäj intäjukun äma udegän api itneñ. Täñirä ämawebe komeñi komeñi yabäj yäwatta wäpi biñam ärowani api yämen.
- 17 * Täñpäkañ nähä ätu mäden ahänayäj täkañ unitä nadänpäj kuñatneñta kap ño tenjira wäpka biñamtä punin api kuñarek. Ude täñira ämawebe kuduptä wäpka biñam u tärek-täreki nämo api ganiñoret täneñ.

* 45:6: Sam 93:2, 98:9 * 45:7: Sam 11:7 * 45:7: Hib 1:8-9 * 45:17: Sam 138:4; Mal 1:11

46

Anutu u ninkät itkamäj

- 1 * Anutu u nintäño äyujnin ba nintäño kehärominin. Bäräpi gänañ täñkentäj nimikta pidämtak täyak.
- 2 Unita nin imaka kubäta nämoinik umuntäne. Nämoinik! Kenäj kwainjirän kome kwähärep duneño uwä täga. Ba pom gwägu bämopiken dunpeñ äpmonenjo u imaka täga. Nämö api umuntäne.
- 3 * Ba gwägu pähap mämä tañi yäñpäj tokätpäj porärak pakipaki täñpek. Täñjirän pom tañi tañi wareñ täneño upäjkañ imata umuntäne? Ninä nämoinik api umuntäne!
- 4 * U imata, Anutu täño yotpärare bämopiken ume tañi kubätä pätak. Ume unita ämawebe oretoret pähap nadäk täkañ. Yotpärare u kudupi-inik, Anutu ärowani täño irit bägup.
- 5 * Uken Anututä it täyak unita nämö api wawek. Nämoinik, kepma bipani Anututä watä api it imik täñpek.
- 6 * Bureni, Anutu u kehäromi-inik. Unita äma äbori äbori umun pähap nadäñpäj kujari kwaik täkañ. Täñjä Anututä kärak yäñjirän kometä ume bumik äworewek!
- 7 Upäjkañ ninäwä nämö api umuntäne. Nämö, Ekäni kehäromi mähemi u ninkät it täkamäj. Bäräpi kubätä ahäwänä Oranin Jekop täño Anutuken käbop täga api itne.
- 8 Ai, ämawebe in äbut! Äbäñpäj Ekänitä piä täk täñkuko u ño kawut! Imaka imaka täk täñkuko u yabäñpäj jäkjäk yamäñpäj nadäwä inide kubä täk täyon!
- 9 Ekäni uwä komeni komeni täño ämik däpmäj täkñek täyak. Täñpäj äpa kuwek yäpmäñpäj tokät jukutpäñ kurepä kädäp gänañ ureñ täñpän äpmok täkañ.
- 10 * Unita Ekänitä ñode yäyak; Kwikinik itkañ näka ñode nabäñpäj-nadäwut; Näk Anutu bureni-inik. Näk intäjukun irira ämawebe komeni komeni ittäj kukañ u gämotna-kengän it täkañ.
Kome kuduptagän täño Ekäni-inik u näk! yäk.
- 11 Unita ämawebe, in ñode nadäwut! Ekäni kehäromi mähemi, u ninkät it täkamäj. Bureni, bäräpi kubätä ahäwänä Oranin Jekop täño Anutuken käbop täga itne.

47

Anutu u äma komeni komeni täño ekäni pähap

- 1 Ämawebe kuduptagän kap teñkañ ketjin utpäñ oretoret täk täkot! Täñkañ oretoret gera terak Anutu iniñ orerut!
- 2 Ekäni ärowani pähap uwä ini pärik-inik kubä itak. Kehäromini uwä umuri pähap. Uwä kome pähap ñonitäño Ekäni ärowani-inik.
- 3 Uwä täñkentäj nimiñpäj guñ ämawebe äbori äbori unitäño kehäromini yäpmäj äpäñpäj gämotninken yepmañkuk. Täñkañ komeni ninta niniñ kireñkuk.
- 4 Täñpäkañ bian Anututä ini kome u iwoyäñpäj nimiñkuko unita ñode nadäkamäj; Jekop täño äboriye ninta nadäj nimikinik täk täyak.
- 5 Ai, nadäwut! Anututä mañirani bägupken äronkuko itak. Äro irirän ämawebetä bänep pidäm oretoret kap womat mämä terak teñkuñ.
- 6 Eruk! Unita nadäñpäj in imaka, Anututa oretoret kap teñ imut! Teñkañ iniñ orerut! Ekäni pähapnin oretoret kap teñ imut.

* **46:1:** Sam 62:7-8, 91:2, 142:5 * **46:3:** Sam 93:3-4; Jer 5:22; Mat 7:25 * **46:4:** Sam 48:1, 48:8 * **46:5:** Jol 2:27; Sef 3:15; Sek 8:3 * **46:6:** Jos 2:9, 2:24; Sam 2:1 * **46:10:** Lo 4:35; 1Kin 18:36-39; Ais 2:11, 2:17

Äneji täwetat; Iniñ orerut!

⁷ Anutu uwä kome pähap ñonitäño Ekäni ärowani itak unita oretoret kap tenj imut!

⁸ Anutu ärowani pähap unitä mañirani bägup kudupiken mañitkañ ämawebe komeni komeni intäjukun-inik it yämiñpäñ yabäñ yawat täyak.

⁹ Täñirän guñ ämawebe äbori äbori täño ärowaniniyekät Abraham täño Anutu unitäño äbot ninkät käbeyä täk takamäñ. U imata, kome täño intäjukun äma kudup u Anutu gämori-kengän itkañ.

Anutu unitäño kehärominitä päke u yärepmit moretak! U intäjukuntä intäjuninik itak.

48

Anutu täño yotpärare wäpi Jerusalem unita oretoret kap

¹ Ekäni uwä wäpi biñam ärowani nitek. Unitäño yotpärare wäpi Jerusalem u pom kudupi kubä terak itak. Unita yotpärare uken äronpäñ wäpi biñam yäpmäñ akuna!

² * Saion Pom kudupi uwä käroni boham, tägagämän-inik, kañoret ikek. Ämawebe kome pähap ño nanik kuduhtagäntä Anutu täño pom u kañpäñ oretoret täk takañ.

Täñpäkañ Ekäni Ärowani unitäño yotpärare pom u terak itak.

³ Anutu uwä kudupi yotpärare u bämopiken itkañ ämik kadäniken ämawebe uken nanikta yewa kehäromi täñ yämik täyak.

⁴ Bian kome ätu täño intäjukun ämatä Saion ämawebekät ämik tänayäñ yotpärare u dubiniken äbuñ.

⁵ Äbäñkañ yotpärare kudupi u kañpäñ jäkjäk yamäñpäñ umuntañkañ metäñpeñ kuñkuñ.

⁶ * Umuntañkuño uwä komi webetä nanak bäyanayäñ nadäk takañ ude nadäñpäñ kujari kwaiñkuñ.

⁷ Ämik tänayäñ gäpe tañi tañi pähap terak äbuño u gäkä mänit pähap iniñ kireñpewi gäpe uwä yäpmäñ kärapmit täñpäñ kuñkuñ.

⁸ Täñpäkañ bianä, Anutu täño täktäki kehäromi nitek unitäño manbiñamgän nadäk täñkumäñonik. Upäñkañ apiño dapunintä kañpäñ nadäk takamäñ.

Ekäni uwä iniken yotpärare ño watäni säkgämän irirän kehäromigän pen api it yäpmäñ ärowek. Yotpärare uwä Ekäninin, Anutu kehäromi mähemitä iniken.

⁹ O Anutu, kudupi yotka gänañ äronpäñ ironka tärek-täreki nämo unitäño mebärita yäñpäñ-nadäk täk takamäñ.

¹⁰ Wäpka biñam komeni komeni kuñ moreñkuko unita ämawebe komeni komenitä udegän ganiñoret takañ. Täñpäñ yabäñ yawat piä täk täyan uwä nadäk-nadäk siwoñi terakgän täk täyan.

¹¹ Gäk ämawebe täño irit kuñat-kuñari u siwoñigän yäpmäñ danik täyan unita ämawebe Saion yotpärareken nanik ba yotpärare tañi täpuri Juda komeken it yäpmäñ kukañ u nanik kudup, oretoret täk takañ.

¹²⁻¹³ Eruk, Anutu täño ämawebe, in Anutu täño kehäromini kañpäñ nadäna yäñpäñä ñode kañ täñput; Jerusalem yotpärare gägäniken kuñat äyänutpäñ yewa kehäromikät ämik täño tuñum tuñum ukät yabäñpäñ-nadäwut.

Yabäñpäñ-nadänayäñ täño unitäño biñam uwä nanakjiye orajiye mäden ahänayäñ takañ u ñode kañ yäwerut;

* 48:2: Mat 5:35 * 48:6: Kis 15:15; Hos 13:13

14 * Anutu unitägän nibäñ niwat täyak. U nintäño Anutu, paot-paori nämo. Täñpäkañ unitä kadäni kadäni api nipmäñjit niwarek.

49

Moneñ tuñumta nadäwätäk täneñtawä

- 1 Äma äbot, kome terak it yäpmäñ kukañ in kudup man ño nadäwut.
 2 Äma wäpjin biñam nitek ba wäpjin nämo, äma moneñ ikek ba äma jäwäri, in kuduptagän man täwerayäñ täyat ño juku peñpäñ nadäwut.
 3 Man kädet siwoñi kubä nadätat u intä nadäneñta yäñahäwayäñ.
 4 Man siwoñi u man wärani terak täwerayäñ. Täwet paotpäñä man wärani unitäño mebäri kap terak api yäñahäwet.
- 5-6 * Imata äma waki-wakita umuntäwet? Äma uwä moneñta nadäkinik täk täkañ. U näk moneñ ikek yäñkañ iniken wäpi biñam yäpmäñ akuk täkañ. Täñpäkañ äma waki udewanitä näk it gwäjiñpäñ nutnayäñ täk täkañ. Upäñkañ, äma udewanita imata umuntäwet?
 7 * Moneñi päke unitä nämo api täñkentäñ yämek. Nämoinik! Nin nadäkamäñ; Äma kubätä iniken gupi moneñpäñ täga nämo suwawek. Nämo, äma kubätä irit kehäromi kañ-ahäwa yäñpäñ Anututa moneñ peñ imikimik kädet nämo pätak.
 8 * Nämoinik, äma täño gwäki suwak-suwak ärowani pähap. U moneñ tañi peneño upäñkañ bäräñeñ täga nämo pewä tägawek.
 9 Moneñ terak äma kubätä irit kehäromi täga nämo kañ-ahäwek. Nämo, äma kuduptagän paot-paotta biñam.
- 10 Bureni nadäkamäñ. Äma kuduptagän kumäk täkañ. Äma nadäk-nadäk ikek kumäk täkañ. Ba guñ ämakät äma kädet goret-goret täñpani u imaka, kumäk täkañ. Kumäñpäñ moneñi peñirä äma ätutä yäpmäk täkañ.
 11 Bianä, äma udewani komeni nitek. Upäñkañ apiño kubäpäñ äneñirä kome ukengän paot-paori nämo api itneñ.
 12 Äma täño wäpi biñamtä kumäk-kumäkita kädet nämo api täñpipiñ yämek. Nämoinik! Tomtä kumäk täkañ udegän api kumneñ.
- 13 Kumäk-kumäk kädet uwä, äma inita nadäkinik täñpäñ täga itkamäñ yäñ nadäk täkañ uken api ahäñ yämek. U kawut!
 14 Äma udewani uwä tom udegän, kumäk-kumäk ikek. Kumäñirä kumäñ-kumäñtä watä ämani ude api täñpek. Äma äneñpaniken äpmonirä gupi bäräñeñ parañirä ämawebe siwoñitä Wi! api yäwatneñ.
- 15 * Täñpäkañ nähä Uraktä nämagutpäñ kumäñ-kumäñ täño kehäromiken nanik api wädäñ tädotpäñ nepmañpek.
- 16 Unita nadäkot! Äma moneñ tuñum ikek ba eñi säkgämän nitek, udewanita ninin jide täñpäñ äma ude kañ äworene yäñ nadäwätäk nämo täneñ.
 17 * Nämoinik! Äma udewani kämi kumäñkañ tuñumi u yäpmäñkañ täga nämo api kuneñ. Ba wäpi biñamikät bok nämo api kuneñ.
 18 Täñpäñ äma udewani kodak itkañ kome täño tuñumta gäripi nadäñpäñ Anutu täño iron terak itkamäñ yäñ nadäk täkañ.

* 48:14: Ais 58:11 * 49:5-6: Jop 31:24; Sam 52:7; Mak 10:24 * 49:7: Jop 36:18-19 * 49:8: Sam 16:10, 22:29, 89:48 * 49:15: Sam 16:10-11, 73:24; Hos 13:14 * 49:17: Sam 17:14; 1Ti 6:7

Säkgämän irirä äma ätutä wäpi biñam yäpmän akuk täkañ.

- ¹⁹ Upänkañ äma udewani kumänkañ, bian äbekiye oraniyetä kumänpeñ päñku bipmän urani gänañ itkunken ugän api yäwatneñ.
- ²⁰ Bureni-inik! Äma moneñ tuñum ikek upäkañ nadäk-nadäki nämotä irit kehäromita biñam nämo api täneñ. Uwä tomtä kumänpäñ parak täkañ udewani.

50

Anututä ämawebe täño täktäki yäpmän danik täyak

- ¹ Ai! Ämawebe in nadäwut! Anutu ärowani, Ekäninin unitä man yäwayän täyak. U ämawebe komeni komeni päke unita gera yäyak.
- ² Anutu täño peñyäjek kudän Jerusalem yotpärare säkgämän uken naniktä kwawakinik teñ yäjetak. U kawut!
- ³ Bureni! Anutunin kehäromi nitek u man yäwayän äbatak. Kädap mebettä intäjukun kuñirän iwän mänit pähaptä itgwäjiñirän äbatak.
- ⁴⁻⁵ Anututä ämawebeniye täño kudän yäpmän daniwayän yänpän kunum kenta kometa gera ñode yäyak; Ek äbä ämawebe naniñ oret täkañ u kuduhtagän yämagut päbä inñamaken yepmañpun yäk.
Ämawebe uwä näkkät topmäk-topmäk kubägan tänpän täñ-kehäromtakta tom däpmänpäñ ijiñ naminñkuño u yäk.
Eruk, ude tänpänkañ man piä täñira kañ nabäwut yäk.
- ⁶ * Anututä ude yäñirän kunumtä kwawak ñode yäñahäk täyak; Anutu ini uwä man yäpmän daniwani äma siwoñi-inik. Jop man kubä nämo yäk täyak.
- ⁷ Eruk, Anututä ämawebeniye ñode yäwetak; Isrel ämawebenaye, juku peñkañ nadäwut! Anutu bureni-inik, intäño Anutujin näkña in manken tepmañpayän yäk.
- ⁸ Tom kääñi nitek ijiñ namik täkañ unita nämo tebetat yäk. Nämo, kadäni kadäni in tom kääñi nitek ijiñ namik täkañ yäk.
- ⁹ Upänkañ ñode täwera nadäwut; Näk bulimakau ba memeta nämo wäyäkñek täyat yäk.
- ¹⁰⁻¹¹ Nämo inik, tom ägwäri bipiken itkañ, ba bulimakau pomken itkañ, barak ba gwakgwak imaka u kuduhtagän näkñogän yäk.
- ¹² * Nakta newäwä inken nämo yäñapiwet yäk. Nämo inik, kome pähap ba imaka imaka u terak itkañ u mähemi näk yäk.
- ¹³ Näk inipärik kubä. Tom koyani ba nägäri nämo nak täyat yäk.
- ¹⁴ Tänpäkañ naniñ oretoret kädet bureni gäripi näkä nadäk täyat uwä ñode; In naniñ oretpäñ bänep täga man yäk täkot. Uwä ärawa bureni ude api täñ namineñ.
Tänpän Anutu ärowani näka bänep täga täñ namikta yäk täñkuño uwä bureni täñ namineñ!
- ¹⁵ * In ude täneño uwä bäräpi kubä inken ahäwänä näkken gera yäñirä näkä in täñkentäk-inik api täñpet. Tänpäkañ in wäpna biñam punin api yäpmän akuneñ yäk.
- ¹⁶ Tänpäkañ Anututä äma waki tänpäni man ñode yäwetak; In jop, mejin-tägän näkño бага man ba topmäk-topmäk kubägan u yäñahäk täkañ. Täñirä nadäwa siwoñi nämo täk täkañ.
- ¹⁷ * Tänpän näkä in yäpä tägakta bitnäñkañ kadäni kadäni näkño man ut täkañ.

* **50:6:** Sam 75:7, 97:6 * **50:12:** Sam 24:1; 1Ko 10:26 * **50:15:** Sam 91:15, 107:6, 107:13, 107:19; Sek 13:9

* **50:17:** Neh 9:26; Rom 2:21-22

- 18 In kubo äma yabänkañ ukät not täñpen kuñat täkañ. Yabänirä intäño notjiye ude äworek täkañ.
Ba ämawebe kubokäretta täñpani ba nädapitä duñ-wenpäñ ini-ini iranikät not täñ yämiñpäñ kuñat täkañ.
- 19 In mejinta watä nämo itkañ man jop manman ba man wakiwaki yäk täkañ.
- 20 Täñkañ notjiye manken yepmañit yäñpäñ-yabän yäwarit täk täkañ.
- 21 * Intä ude täñirä näkä jop dapun tabäñpäñ man kubä nämo yäk täyat. Ude täñira intä Anutu u nin bumik yäñ nadäk täkañ.
Upänkañ nämoinik! Apiño tebenpäñ manken kwawak tepmañpayäñ.
- 22 Unita ämawebe näka mäde ut namik täkañ, in ñode nadäwut; In itkañ ude pen udegän itpäñä api wañ moreneñ.
Täñkañ äma kubätä in täga nämo api täñkentän tamek.
- 23 * Täñpäkañ bänep täga man näwet-näwet unita gäripi nadäk täyat. Unita nadäwa ärawa bureni ude täk täkañ.
Ämawebe ude täñ namiñkañ näkño man buramik täkañ uwä bureni-inik api yämaguret.

51

Wakini yäñahäk-ahäk

- Devit Basiba kubo täñirän Natantä kañ-yänkuko unita nadäñpäñ man ño kudän täñkuk.
- 1 * * Anutu, gäk butewaki mäheми unita näka butewaki nadäñ namisi. Butewaki nadäñ namiñpäñ wakina kudup ketäreñ nami.
- 2 * Ude täñkañ wakiwakina ärut paktañ nami.
- 3 * Anutu, momi äma näk, wakina unita nadäwätäk täñpäñ kuñat täyat.
- 4 * Momina uwä ämaken nämo, gäkkengän täñkut. Imaka u täñira gäkä nabänjiri taräki täñkuk.
Unita inam man näwetkuno u bureniñän näwetkun. Ba täktäkna yäpmäñ daniñkuno u siwoñigän yäpmäñ daniñkun.
- 5 * Wära! Kädet wakina ñowä kädet kodaki nämo täyat. Nämo! Näk meñnatä momikät bok bäyañpäñ nepmañkuk.
Täñpänkañ momi täñpani pen udegän it yäpmäñ äbätat.
- 6 * Anutu, gäk näkä jop manman yäkta gäripi nämo nadäk täyan unita gäkñaken nadäk-nadäk bureni näwoñäre.
- 7 * Täñpäñ gäk momina ketäreñ namiñiri pakigän-inik ira.
- 8 * Bureni Anutu, bäräpi pähap namiñkuno u ketäreñ namiñpäñ bänep oretoret pen nami.
- 9 * Momi täñkuro u ärut paktañ namiñpäñ momina unita kañ täñgunta!
- 10 * O Anutu, gäk bänep pakigän pewi ahäñ namikot. Bänepna täñ kodaktañ namiñiri gäkgänpäñ kañ gäwaräntäwa!
- 11 * Inamkaken nanik näwat kireweno, Anutu. Ba gäkñaken Munapikka nomägareno!

* **50:21:** Sam 90:8; Ais 55:8-9, 57:11; Rom 2:4 * **50:23:** Sam 27:6 * **51:1:** 2Sml 12:1-15 * **51:1:** Sam 109:26; Ais 43:25; Apos 3:19; Kol 2:14 * **51:2:** Ais 1:16; Jer 4:14; Hib 9:14 * **51:3:** Ais 59:12 * **51:4:** 2Sml 12:13; Luk 15:21; Rom 3:4 * **51:5:** Jop 15:14; Efe 2:3 * **51:6:** Sam 15:2; Snd 2:6; Jem 1:5 * **51:7:** Nam 19:18; Ais 1:18; Hib 9:19 * **51:8:** Sam 35:10; Ais 35:10; Jol 1:16 * **51:9:** Jer 16:17 * **51:10:** Sam 78:37; Mat 5:8; Apos 15:9; Efe 2:10 * **51:11:** 2Kin 13:23; Ais 63:10-11; Jer 7:15

- 12 * Bian gäknjata biñam nämaguriri bänep oretoret nadänkuro u, apiño bänep oretoret udegän täñ namisi yän nadätat!
Gäkño man iwatta gäripi pewi ahän namänkañ gäkä mehamtäñ namiñiri man u buramiwa.
- 13 * Ude täñ namiñiri peñawäk äma gäkño kädet siwoñi api yäwoñärewet. Täñira momi äma udewanitä bänepi api sukureneñ.
- 14 * Anutu, yäpätägak ämana, näk kumäkta biñam täyat upänkañ näk kumän-kumän nämö nuren. Ude täñpayän täno uwä bänep oretoret terak gäkño kudän siwoñi u pen api yänhäk täñpet.
- 15 * Ekäni, mena jinom täñpidäm tañiri wäpka biñam yänhäñpän ganiñ orera!
- 16 * Nadätat! Anutu, orañ gamikta gupe kábäñi nitek ijiñ gamik-gamikta bitnäc täyan. Unita gäripi nadäwipän uyaku ijiñ gamitet.
- 17 * Upänkañ orañ gamik-gamik kädet gäkä gäripi nadäk täyan uwä ñode; Äma manka buramiñpän gämotkaken kuñat täkañ unita gäripi nadäk täyan.
Näk nadätat, gäk äma iniken momita nadän bäräp täñpän inita nadäwä äpani täc täkañ äma udewanita mäde nämö ut yämik täyan.
- 18 Anutu, gäkñaken gärip iwatpän ämawebe Jerusalem nanik täñkentän yämiñiri säkgämän kañ irut. Täñpän Jerusalem täño yewa pähap äneñi täñkodak täñpän kañ pe!
- 19 Ude täñiri ämatä gupe kábäñi nitek ijiñ gamiñirä gäripi tañi api nadäwen.

52

Nin ima terak yengämina pek täkañ?

Devit täño iwan kubätä päñku Sol, Devit Ahimalektä yotken kábop itak yän iwetkuko unita nadänpän Devittä kap ño teñkuk.

- 1 * Äma kehäromi gäk, imata täktäkka wakita yänbiñam-biñam yäñtäñ kuñat täyan? Anutu inamiken mäyäk tänañpän imata wakika unita biñam wari wari yäñtäñ kuñat täyan?
- 2 * Gäk äma täñpäwakta nadäk tawañ pek täyan. Meka jinom pärañi-inik, mujuk pärañ bumik. Jop manman kädet mebäri mebäri pewä ahäkta nadäk täyan.
- 3 Kudän tägata nadäwi äpani täñpäpän waki täkta gäripi nadäk täyan. Ba jop manmanta nadäwi ärowani täñpäpän man burenita gañani nadäk täyan.
- 4 Jop manman yäwani gäk, ämawebe meka jinomtä komi yämikta gäripi pähap nadäk täyan.
- 5 Unita Anututä gäka komi gamayän täyak u tärek-täreki nämö. U enjikaken nanik u wädän mañpän kuñiri äma itnayän täkañ u wari nämö api nadän gamineñ.
- 6 Anututä ude täñirän äma siwoñi kuñaranitä u kañpän api umuntäneñ. Täñpän gabän mägayänpän ñode api yäneñ;
- 7 * U kawut! Äma ñowä säkgämän itta Anutu terak nämö yengämän pek täñkukonik. Nämö, monen tuñumna pähaptä täga täñkentän namineñ yän nadänpän säkgämän itta waki mebäri mebäri ehutpän täc täñkukonik.
- 8 Täñpäkañ nähä olip päya säkgämän Anutu täño eni dubiniken ärowani ude bumik itat. Täñpän unitäño iron tärek-täreki nämö uterak yengäma pewäpän it täyat.

* **51:12:** Sam 13:5 * **51:13:** Sam 22:27; Apos 9:21-22 * **51:14:** 2Sml 12:9; Sam 35:28, 71:15 * **51:15:** Kis 4:15; Sam 9:14 * **51:16:** Sam 40:6 * **51:17:** Sam 34:18 * **52:1:** 1Sml 22:9-10 * **52:2:** Sam 50:19, 59:7, 64:3
* **52:7:** Sam 49:6

⁹ Unita Anutu, imaka täñ namik täyan unita bänep täga man api gäwet yäpman ärowet. Täñpän ämawebekaye inamiken gäk tägagämän yän yänahänpän api yäwet täñpet.

53

Äma waki täño täktäk

- ¹ * Äma Anutu nämo itak yän yäk täkañ uwä guñ bureni-inik! Äma udewani bänepi käbän täwani. U kudän waki mebäri mebäri täk täkañ. Kubätä kudän täga kubä nämoinik täk täyak.
- ² * *Nadäkañ? Anututä kunum terak ununitä etä päpä dapun pärewat täk täyak. U äma nadäk-nadäk täga nitek näk naniñ orerani udewani ätu itkañ ba yän nadänpän yabän ahäka dapun pärewat täk täyak.
- ³ Upänkañ nämo, kudup u kädet siwoñi irepmit moreñpän kädet waki täñpanigän. Uken nanik kubätä kudän täga kubä nämoinik täk täyak.
- ⁴ Unita Anututä ñode yäyak; Jide? Ämawebe udewani uwä nadäk-nadäki nämo ba? U näkño ämawebenaye uken täñyäkñatpän kubota pidämigän täñ yämik täkañ. Ude täñkañ näkken yänpik man kubä nämoinik yäk täkañ.
- ⁵ Upänkañ umuri pähap kubä api nadäneñ. Bian umun udewani kubä nämoinik nadänkuñ. Anututä ämawebeniye täño iwan kudup däpmanpän kujari api ureñ täñpän kuneñ. Bureni, Anututä mäde ut yämiñkuko unita Isreltä iwaniye u täñpawakinik api täñ yämineñ.
- ⁶ Eruk, Anututä Isrel ämawebe täñkentän yämikta äma kubä Saion nanik pewän äbän yän nadätat. Anututä ude täñjirän äneñi säkgämän itnayän täkañ unita oretoret pähap api nadäneñ!

54

Devittä Anutuken täñkentäka yänpänjuk

Sifa nanik ätutä päñku Sol, Devit nintä komeken käbop käwep itak yän iwetkuño unita nadänpän Devittä kap ño tenkuk.

- ¹ * Anutu, kehäromika terak iwan keriken nanik nämagutpän nepmanpi äneñi säkgämän kañ kuñara.
- ² Gäkken yänpänjira juku penpän nadän namisi.
- ³ Äma komi komi ba penawäk täñpanitä näk kumän-kumän nutnayän äbäkañ. Äma udewanitä Anututa nadänjirä jopi täk täyak.
- ⁴ Täñpäkañ Anutu iniwä täñkentän namik täyak. Intäjukun ämanatä watä säkgämän it namiñjirän täga it täyat.
- ⁵ Nämo nepmak täyak unita iwan komitä näka täñ namik täkañ ugänpän Uraktä äyänutpän kowata udegän yämiñjirän paot-inik api täneñ.
- ⁶ O Ekäni, gäk tägagämän unita bänep täga man gäwetpän iron kowata täñ gamayän nadätat.
- ⁷ * O Ekäni, gäk täñkentän namiñjiri bäräpi yabän ahänkuro u kudup paot moreñkuñ. Täñpän yabänjira gäkä iwanaye kuduptagän däpman moreñkun.

* **53:1:** Sam 10:4, 14:1 * **53:2:** 2Sto 15:2, 19:3; Sam 33:13 * **53:2:** Rom 3:10-12 * **54:1:** 1Sml 23:19, 26:1
* **54:7:** Sam 59:10

55

Äma kubä noripakitä iwan täñ imänkañ yäñapik man yäñkuk

- 1 O Anutu, yäñapik mannata juku penpäñ nadä. Butewaki terak gäwet yabäñira mäde nämo ut namen!
- 2 Nämo, juku penpäñ kowata näwet. Imata, nadäwätäknaätä kehäromina kudup yäpmäñ äpätak.
- 3 Iwanayetä umun man näwerirä bumta umuntañ itat. Äma waki täñpani uwä näka gañani nadäñpäñ kokwawak nadäñ namik täkañ unita nadäñ bäräp tañi täyat.
- 4-5 * Bänepnatä komi inide kubä nadätat. Kujatna bumta kwaiwäkañ umun pähap nadätat ñonitä täga nurek yäñ nadätat.
- 6 * Unita ñode nadätat; Näk pitna nitek täñpän yäwänäku barak ude orek itta piäñ päñku kubäken itet.
- 7 Ban kubäken-inik piäñ päñku kome ämani nämoken täha bägup täñpäñ itet.
- 8 Ude täñkañ umuri ahäñ namitak ñonita uken käbop itet.
- 9 Unita intäjukun ämana bureni, iwanaye täño man yäkyäki täñ-kuruktañ yämi. Imata, yotpärare tañiken ämatä ämik kowata kowata täñkañ ut täpätet mämä bumta täñirä yabätat.
- 10 U kepma bipani yotpärare u yewa täñpäñ it gwäjiñkañ ämik ba kubota kudän bumta pewä ahäñpäñ tokneñ pätak.
- 11 Täñpäkañ waki kädet mebäri mebäritä uken-uken kudup ahäñ pätak. Yotpärare gänañ kädet täpuri täpuriken täñyäkñat-yäkñat ba komi jop nadäñ yämik-yämik kädettä udegän pätak.
- 12 Butewaki pähap! Iwan kubätä yäñärok ude näwet täñpän yäwänäku täga bumik nadätet. Ba kubäken nanik kubätä näka ude täñ namän yäwänäku käbop päñku täga itet.
- 13 * Upäñkañ waki, notnapak bureni-inik, imaka imaka bokgän täñpani gäkä ude täñ namitan!
- 14 Nek inam kowat-kawän täñpäñ man yäñpäñ-nadäk säkgämän täñkañ Anutu iniñ oretta kudupi yotken bokgän kuk täñkumäko upäñ udewä täyan.
- 15 Unita iwanaye täño kadänini nämo täreñirän kañ paorut! Ba kodak itpäñ kumbani komeken kañ äpmonput! Imata, kudän wakiwakitä äma udewanikät kentäñpäñ it-inik täk täkañ.
- 16 Upäñkañ näk Ekäni Anutuken gera yäñira api täñkentäñ namek.
- 17 * Tamimañ ba kepma bipani bäräpinata nadäñpäñ yäñapik-apik gerana uken pewa äronirän api nadäñ namek.
- 18 Ude täñkañ ämik pähap gänañ iwanaye mäyapkät ämik tänayäñ takamänken uken nanik äneñi säkgämän nämagut yäpmäñ api äbek.
- 19 Bureni, Anutu intäjukun itpäñ kañiwat piä ärowani täñ yäpmäñ äbukotä itak, pen api it yäpmäñ äroweko unitä yäñapik manna nadäñ naminpäñ iwanaye komi piäken api yepmañpek. Imata, äma uwä Anututa nämo umuntañkañ kädet wakita mäde utta bitnäc täkañ.
- 20 Täñpäkañ notnapak iwan täñ namani unitä yäñkehäromtak mani irepmitpäñ noriye mäyapta iwan täñ yämik täyak.

* 55:4-5: Sam 18:4-5, 116:3 * 55:6: Jop 3:13 * 55:13: 2Sml 15:12; Sam 41:9 * 55:17: Sam 92:2; Apos 10:3, 10:30

- 21* Menitä gakñi ärut namik täyak upänkañ bänepitä näka kokwawak namik täyak. Mani säkgämän, gakñi nitek upänkañ päip pärañi udewani.
- 22* Unita ämawebenaye, ñode täwera nadäwut; Ekänitä äma siwoñi yabän äwaräkuk täñirän iwaniyetä täga nämo yärepmitneñ. Unita nadän bäräpjin kudup Ekänikengän peñirä api täñkentän tamek.
- 23 Täñpäkañ Anutu, gäk äma kumän-kumän däpami ba jop manman yäwani unitäño irit kuñat-kuñari kudup nämo täreñirän yän-yäkñat yäpmän päñku ini awañ gänañ api yepmañpen. Täñ nähä gäka nadän gamikinik pen api täñ yäpmän ärowet.

56

Devittä Anututa nadän imikinik täñpäñ yänapik man ño yänjuk

Filistia naniktä Devit Gat komeken inñitkuño unita nadänpäñ kap ño teñkuk.

- 1* O Anutu, iwanaye jop nadän komi wari wari namik täkañ unita butewaki nadän namiñpäñ täñkentän namisi!
- 2 Yänjetak bipmäñtak iwanaye nutnayän täk täkañ. Iwanaye u yarägän nämo, mäyap-inik.
- 3* Ude täñirä umuntañpäñ, Ekäni ärowani, gäkä terak tubeñ kuñpäñ it täyat.
- 4* Bureni, Anutu terak tubeñ kuñpäñä nämo umuntak täyat. Nämo, täñkentän namikta yänkehäromtak man yänjukko u juku piñpäñ iniñoret täyat. Ude täñira ämatä imaka kubä täñ namikta nämo umuntak täyat.
- 5 Täñpäkañ kepma kepma iwanayetä bäräpi mebäri mebäri namik täkañ. U täga kubä täñ namikta nämo nadäk täkañ. Nämo, waki täñ namiktagän yänpäñ-nadäk täk täkañ.
- 6 U kubäkengän päñku käbop itpäñ näk nutta yänpäñ-nadäk täñkañ nabän näwat täkañ.
- 7 Unita Anutu, wakinita kowata komi piäken yepmañ! Yabän koreweno! Kokwawakka terak kehäromini däpmän tokät yämi.
- 8 Näk bäräpi gänañ jide itat u kudup nadän namitan. Ba konämna pito jide mäñkañ u kudup daniñpäñ nadäk täyan. Bureni, u kudup tawañ terak kudän täk täyan.
- 9* Unita Anutu, gäkken gera yäwayän täyatken nadän namiñiri iwanaye nabän umuntañpäñ äneñi äyänutpeñ api kuneñ. Ude täñiri ñode kanpäñ api nadäwet; Anutu näk gäarak itak yän api nadäwet.
- 10 Ekäni uwä täñkentän namikta yänkehäromtak man yänjukko u juku piñpäñ iniñoret täyat.
- 11* Ude täñpäñ Anutu terak tubeñ kuñpäñä nämo umuntak täyat. Bureni, ämatä imaka kubä täñ namikta nämo umuntak täyat.
- 12 Unita Anutu, imaka gamikta yänkehärom tañkuro u bureni api gamet. Uwä bänep täga man yänpäñ api gamet.
- 13 U imata, näk awañ pomiken nanik nämagutkuno unita. Eruk, apiño Anutu inñamiken irit täño peñyänek gänañ itat.

* 55:21: Sam 12:2, 28:3, 59:7; Snd 5:3-4 * 55:22: Sam 15:5, 37:5; 1Pi 5:7 * 56:1: 1Sml 21:13-15 * 56:3: 1Sml 30:6; 2Sto 20:3 * 56:4: Sam 118:6; Ais 31:3; Hib 13:6 * 56:9: Sam 56:4; Rom 8:31 * 56:11: Sam 56:4

57

Äma kubä Anutuken täñkentäk yäpmäkta gera yänjuk

Devittä Solta umuntañpän metänpen pänku mobä käwut kubä gänañ käbop itkukken uken kap ño tenjuk.

- 1 * * O Anutu, näk watä it nami yänpän dubikaken äretat unita butewaki nadän namisi. Jirokaken äyuj täñ namiñ yäpmän kuñiri imaka umuri näk täñpäwakta itak ño kañ paorän!
- 2 * Näk Anutu täñpämerek mähemiken täñkentäk yäpmäkta gera yäyat. Anutu u täñkentän namiñirän imaka kubäta nämo wäyäkñek täyat.
- 3 Unita nadätat; Anututä näka nadän namikinik täñpän nämo nepmak täyak. Nämo! U kunum gänañ itkañ näkño yänpik manna nadänpän wakiken nanik api nämagurek. Nämagutpän iwanaye täño kehäromi api yäpmän äpek.
- 4 * Añ ägwäri, äma yenpän näñpanitä-yän näk it gwäjikañ. Meni uwä pärañi-inik, tenän kenta boham udewani. Täñkañ meberi uwä päip pärañi ude.
- 5 Unita Anutu, wäpka biñam ärowani kwawak pewi kunum gänañ ba komeni komeni ahänjirän ämawebe kuduptagän kañ kañpän nadäwut.
- 6 Nadätan? Iwantä näk nepmähitta buñep näkä kädetken täñpän penkuño unita nadän bäräptä näkño kehäromina kudup yäpmän äpätak. Täñpäkañ wisik! Näk nepmähitta buñep täñkuño unitä äyänutpän ini yepmähitkuk!
- 7 * O Anutu, bänepnatä gäka nadäkinik kehäromi täñ gamitat unita kap terak ganiñoret täyiwa!
- 8 Eruk bänepna, pidäm täyi! Täñkañ wagäm gita in udegän, kap tekta pidäm täkot! Pidäm tañpän kome nämo yänjirän kap tena!
- 9 Ekäni, wäpka käbop nämo api pewet! Nämo, ämawebe gäka nämo nadäk täkañ u bämopiken bänep täga terak wäpka biñam api ganiñ oreret.
- 10 * Täñpäkañ Anutu, gäkä ninta butewaki nadän nimik täyan u käroni boham, kunum yäpureko ude bumik. Täñkañ ninta nadän nimikinik täk täyan u ärowani.
- 11 Unita Anutu, wäpka biñam ärowani kwawak pewi kunum gänañ ba komeni komeni ahänjirän ämawebe kuduptagän kañ kañpän nadäwut!

58

Anututä äma waki täñpanita kowata yämikta yänpik man

- 1 Intäjukun äma, in man yäpmän danik piä täk täkañ u siwoñi täk täkañ ba nämo? Täñkañ man siwoñi bureniñgän yäk täkañ ba nämo?
- 2 Nämo inik! Waki jide täkta nadäk täkañ ugänpän täk täkañ. Ude täñkañ ämata komi jop nadän bumta yämik täkañ.
- 3 Äma waki udewani goretgän kuñat täkañ. Uwä jop manman yäkyäk kädet pengän ahänpän yäwanitä yänpäñ äbäk täkañ.
- 4 Meni jinom u komi, gämok komi täño meni ude. Ba jukuni pik täñpani.
- 5 U but ägwäri bumik. Mähemitä man yänjirän täga nämo nadäwek. Iniken gärip terakgän kuñarek.

* 57:1: 1Sml 22:1, 24:3 * 57:1: Sam 56:1, 63:7; Ais 26:20 * 57:2: Sam 38:8 * 57:4: Sam 55:21, 64:3; Snd 30:14 * 57:7: Sam 108:1 * 57:10: Sam 36:5, 103:11, 108:4

- 6 Eruk Anutu, aŋ komi umuri ŋonitāŋo meni dāpmāŋ tokāt tāŋpi kut.
- 7 Ude tāŋiri ume madāŋpewā kuk tākaŋ ude kuŋpāŋ paot-inik kaŋ tāŋput. Ba mup kädēt miŋin ämatä yeŋ gatäk tākaŋ ude yeŋ gatāwut.
- 8 * U gatäk-kubit yeŋ kokoyāŋ tāŋpā kuk tākaŋ ude yeŋ kokoyāwut. Ba nanak paki men koki gānaŋ kumāŋkaŋ ahāŋpāŋ dupik ikek pat tākaŋ ude kaŋ āworewut.
- 9 Ba mup dāpmāŋ tākŋek tākaŋ ude nāmo nadāŋirā bārāŋek-inik kaŋ dāpmāŋ tākŋeŋ tāŋpā kut. Bureni, Anututā iniken kokwawaki pāhap terak pen irirā api piāŋ āreyāŋ tāŋpān kuneŋ.
- 10 Tāŋpākaŋ waki tāŋpanitā komi nadāŋirā āma siwoŋitā yabāŋkaŋ oretoret api tāneŋ. Tāŋpāŋ waki tāŋpani tāŋo nāgāt gwāgu ude tokŋeŋirān āma siwoŋi kuroŋitā api yeŋ weneŋ.
- 11 * Ude ahāŋirān āmawebe ātutā api yāneŋ; Siwoŋi āmawebe gwāki tāga bureni-inik yāpmäk tākaŋ. Apiŋo nadākamāŋ; Anutu kubā unitāgān āmawebe kuduptagān kädēt siwoŋi terakgān yāpmāŋ danik täyak. Ude api yāneŋ.

59

Iwantä utnayāŋ jāmjam parirä Devittä Anutuken gera yāŋkuk

- Soltä komi āmaniye ātu Devit kumāŋ-kumāŋ utta yāwerān pāŋku yot yāmaken jāmjam patkuŋo unita nadāŋpāŋ kap ŋo teŋkuk.
- 1 * Anutuna, watä it namiŋpāŋ iwan nutnayāŋ wari wari äbäk tākaŋ unita itpipiŋ namisi.
- 2 Äma wakiinik, āma kumāŋ-kumāŋ dāpani u bāmopiken nanik nāmagusi!
- 3 U yabä! Äma komi komi u ānok kubāgān itpāŋ nāk nutta itsāmāŋkaŋ u. Uwä näkä momi ba goret kubā tāŋkuro unita nāmo.
- 4 Nāmo! Ekāni, nāk waki kubā nāmo tāŋira nāk nutta bārāŋeŋ äbākaŋ.
- 5 Unita Ekāni Anutu ārowani, gäk kikuŋutpāŋ bārāŋeŋ äbā tāŋkentāŋ namisi. Isrel tāŋo Anutu gäk äbā āma waki tāŋ namik tākaŋ u kaŋ yabāŋpāŋ-nadä! Ude tāŋkaŋ guŋ äbot, äbori äboriken nanik āma wakiinik tāŋpani ŋo komi yāmiŋkaŋ nāmo yabāŋ korewen.
- 6 Äma uwä bipani bipani aŋtä-yāŋ yāŋgera-gera yāŋkaŋ yotpārare gānaŋ kābop kābop kuŋat tākaŋ.
- 7 Man komi komi ba yāŋärok man yäk tākaŋ unita juku peŋpāŋ nadäsi. Meni jinom uwä päraŋi-inik, päip bumik. Tāŋkaŋ āma kubā nāmo nibāŋpāŋ nadātak yāŋ nadäk tākaŋ.
- 8 Upāŋkaŋ nāmo! Ekāni gäk guŋ äbot u yāŋärok yāwetpāŋ yabāŋ māgayäk täyan.
- 9 * Ude tāŋiri unita kehāromikata nadākinik täyat. O Anutu, gäk kābop irit mobä käwutna.
- 10 Ämawebe, in nadākaŋ? Anutuna uwä nadāŋ namikinik tāŋpāŋ dubinaken äbā it namiŋirān iwanaye tāŋo kehāromini api yāpmāŋ äpāŋ morewet.
- 11 Tāŋpākaŋ Anutu, kumāŋ-kumāŋ bārāŋeŋ nāmo dāpen. Ude tāŋpayāŋ tāno uwä āmawebenayetä gākŋo kehāromikata bārāŋeŋ guŋ tāneŋta. Unita Ekāni watä āmanin, kehāromika terak kehāromini yāpmāŋ äpāŋpāŋ jop yāwat kireŋpewi kaŋ kuŋtāŋpā kut.
- 12 Äma uwä meni jinomken, man yäkyäkiken u momi täktäk tāŋo man ugānpāŋ yäk tākaŋ unita ārowani kudān unitä äyāŋutpāŋ buŋeptä-yāŋ yepmāŋiton.

* 58:8: Jop 3:16 * 58:11: Sam 67:4, 92:7 * 59:1: 1Sml 19:11 * 59:9: Sam 9:9, 18:17

- 13 Tānpākaŋ man wakiwaki ba jop manman yäk täkaŋ unita yānpāŋ kokwawakka terak kumän-inik kaŋ täŋpi wawut.
Ude täŋiri ämawebe kudup ŋode api nadäneŋ; Anututä Isrel ämawebe uwä yabāŋ yäwat täyak.
Tānpāŋ ugän nämo. Kome pähap pat yäpmāŋ kuyak u kudup kaŋiwat täyak yāŋ api nadäneŋ.
- 14 Iwanaye uwä bipani bipani aŋtä-yāŋ yāŋgera-gera yāŋkaŋ yotpärare gānaŋ kābop kābop kuŋat täkaŋ.
- 15 U aŋtä ketem naŋpāŋ nämo tokŋewāpāŋ ijiŋtäŋ kuŋat täkaŋ ude kuŋatkaŋ nakta yewāpāŋ yāŋkähän-kähän yāŋtäŋ kuŋat täkaŋ.
- 16 * Tānpākaŋ nähä kehäromikata yānpāŋ kap terak ganiŋ ubiŋ api tek täŋpet. Tamimaŋ tamimaŋ näka nadāŋ namikinik tāk täyan unita nadānpāŋ kap kwawakgän api tek täŋpet.
U imata, gäk kābop irit mobä käwutna ude it namik täyan. Ba bārāpi kadāniken äyuŋ täŋ namik täyan.
- 17 * Unitu Anutu itkentäkna, gäk wäpka api ganiŋoret täŋpet. Gäk kābop irit mobä käwutna unita.
Anutu, gäk nadāŋ namikinik täŋpani Anutuna.

60

Juda ämawebe Ekänitā äneŋi yāmagutta gera yāŋkuŋ

- 1 * Anutu, gäk mäde ut nimiŋpāŋ kehärominin kudup yäpmāŋ äpāŋ moretan. Gäk kokwawak nadāŋ nimiŋkunopāŋ apiŋo äneŋi nimagut.
- 2 Gäkä ude täŋ nimiŋkuno uwä täŋpewi kome kwaiŋpāŋ kudup duŋ-weko ude bumik. Unitu äneŋi yäpi tägawut!
- 3 Ämawebekaye ninta bārāpi taŋi nimiŋiri, ämatä wain ume naŋpāŋ täŋguŋguŋ tāk täkaŋ ude täŋtäŋ kuŋatkamāŋ.
- 4 * Upāŋkaŋ ämawebe gäk gämotkaken kuŋat täkaŋ unitä kakta kudän kubä kwawak peŋkun. U kaŋpāŋ nadānpāŋ iwan yärepmitpāŋ gäkken säkgämän itta bārāneŋ päŋku dubinaken irut yānpāŋ ude täŋkun.
- 5 Unitu yāŋapik mannin nadāŋ nimiŋpāŋ ketka kehäromitā täŋkentāŋ nimi. Ude täŋiri ämawebe gäkŋa gārīpi nadāŋ nimik täyan nin säkgämän kaŋ itna.
- 6 Anutu ini eniken itkaŋ ŋode yāŋkuk; Iwan täŋo kehäromi kudup yäpmāŋ äpāŋ moreŋpāŋ oretoret terak ŋode api täŋpet; Sekem kenta Sukot kome yäpmāŋ daniŋpāŋ ämawebenayeta api yämet yäk.
- 7 Tānpāŋ ugän nämo. Gileat Manase kome u imaka, näkŋo. Täŋkaŋ Efraim kome u näkŋo kurepä ude, ba Juda kome u kehäromina kwawak pewä ahāwani yäk.
- 8 Tānpākaŋ Moap kenta Idom kometä watä piä täŋ namik täkaŋ. Täŋkaŋ Filistia nanik täŋo kehäromini yäpmāŋ äpāŋpāŋ oretoret täyat yäk.
- 9 Eruk Anutu, netätä yotpärare yewa kehäromi nīkek, Idom komeken itak uken ämik täkta nämagut yäpmāŋ kwek?
- 10 Nämo! Gäk mäde ut nimiŋkuno unita jop itkamāŋ. Gäk imata nintāŋo komi ämakät ämikken bok kukta gaŋa tāk täyan?

* 59:16: 2Sml 22:3; Sam 46:1, 88:13 * 59:17: Sam 59:9-10 * 60:1: 2Sml 8:13; 1Sto 18:12 * 60:4: Ais 5:26, 11:10-12

- 11* Eruk Anutu, gäk täñkentän nimiñiri uyaku iwan täga däpmanpän yäwat kirene. Ämatä täñkentäk täk täkañ u jopi, kehäromini nämo.
 12 Unita nadäkamañ! Anutu, gäkkät bok uyaku iwan täño kehäromini täga api yäpman äpne!

61

Anututä watä it imikta yäñpik man yäwani

- 1 O Anutu, näk gäkken gera yänjira nadän nami! Ba yäñpik mannata juku peyi.
 2* Komena penpen päñku kome gägäni käda itpäñ nadän bäräp täyat. Unita gäkä täñkentän nam yän nadänpäñ gäkken gera yäyat.
 Gäkä äbä nämagut päñku pom migupi terak ude bumik nepmanjiri iwantä näk täñpä wanenṭawä.
 3* O Anutu gäk kubä-tägän watä säkgämän it namik täyan. Ba gäk kubä-tägän yewa kehäromi täñ namiñiri iwantä täga nämo nutneñ.
 4* Unita gäk nadän namiñiri dubikaken tärek-täreki nämo kañ it yäpman ärowa. Barak miñitä nanaki piri gänañ uyiñ-piñitpäñ pat täkañ ude täñ nam.
 5 O Anutu, imaka imaka täkta gäkken yänkehäromtak man yänjira nadänkun. Täñpäñ ämawebe gäk ganiñoret täkañ unita imaka imaka yämikta yänkehäromtak man yänkuno udegän näka imaka, namiñkun.
 6 Unita Anutu, intäjukun äma täñkentän imiñiri kome terak ño kadäni käronji kañ it yäpman ärowän.
 7 Uwä gäk inamkaken irit bägupiken kehäromigän kañ irän. Täñpäñ iron gäkä nanik unitä täñkentän imiñirän kañ kuñarän. Ba watä it imiñpäñ nämo tewen.
 8* Ude täñjiri yänkehäromtak man yänkuro uwä nämo api guñ täwet. Täñkañ kepma kepma kap terak wäpka api ganiñoret täñpet.

62

Anutu kubä unitägän nintäño watä äma bureni

- 1* Täñkentän namikta Anutu unitagän kwikinik itsämäk täyat. U kubä terakgän yengäma pek täkañ.
 2* U kubä-tägän nabän näwatpäñ wakiken nanik nämagut täyak. U näk gäarak irirän iwanayetä näk täga nämo api närepmiñneñ.
 3 Eruk iwanaye, in ñode yänjira kowata näwerä nadäwa; Näk nutta wari wari api täk täneñ ba? Näk kehäromina nitek nämo, yewa yeñ wewani ude wani unita näk täñpäwakta täk täkañ u jidegän api penneñ? Kowata näwerut!
 4 Ämawebe naniñ oret täkañ upänkañ inä wäpna biñam yäpman äpäktägän nadäk täkañ. Täñpäñ jop yännäñatta gäripi nadäk täkañ.
 Täñkañ mejintawä man säkgämän näwet täkañ upänkañ bänepjin-tawä ini kañ wawän yän nadäk täkañ.
 5* Upänkañ jop uken! Anutu kubä uterakgän yengäma pek täkañ. U kubä-tägän täñkentän namikta itsämäk täyat.
 6 U kubä-tägän nabän näwatpäñ wakiken nanik nämagut täyak. U näk gäarak irirän iwanayetä näk täga nämo api närepmiñneñ.

* 60:11: Sam 118:8, 146:3 * 61:2: Sam 18:2, 42:6, 77:3, 94:22 * 61:3: Snd 18:10 * 61:4: Sam 17:8, 27:4, 91:4 * 61:8: Sam 56:12 * 62:1: Sam 37:39, 59:9 * 62:2: Sam 62:6, 89:26 * 62:5: Sam 62:1

- 7* Tänpän Anutu unitägän täga api nämagurek, ba wäp biñam api namek yän nadänpän it täyat. U kubä-tägän watä kehäromi it naminpän käbop nepmak täyak.
- 8* Unita ämawebenaye, kadäni kadäni Anutu terakgän yengämä pek täkot. U käbop irit mobä käwutnin unita nadäj bäräpjin u ba u kudup yänahänpän iwet täkot.
- 9 Tänpäkan ämawä imaka jopi, me woñ bumik. Äpani ba ärowani u kubägän, jopigän. Anutu inamiken imaka bäräpi-inik nämo, pidämi-inik, ehät woñ ude bumik.
- 10* Unita monen tuñum terak nadäk kehäromi nämo penen. Äma tänyäkñatpän tuñumi nämo kubo täneñ. Nämo, kädet udewani terak imaka bureni kubä nämo api kañ-ahäneñ. Ba monen tuñumjin tañi pat tamineño upänkañ uniterak nämo yengämä pewäpän itneñ.
- 11 Ude nämo! Anututä man ñode yäkgän täñirän nadäñkut; Kehäromi mähe mi u Anutu näkña itat yäk.
- 12* Bureni Ekäni, nadäj nimikinik täk täyan uwä siwoñi uterakgän. Gäkña-tägän ämawebe kudup täktäki terak gwäki kowata yämik täyan.

63

Äma kubätä Anutu dubiniken itta gäripi nadätak

Devit Juda kome kawukiken kuñatkan kap ño tenkuk.

- 1** Anutu, gäk näkño Anutu. Gäkagän gäripi nadäk täyat. Näk dubikaken itta bänepnatä etä itak. Äma kome kawukiken kuñatkan umeta wakiinik yek täkan, näk gäka udegän nadäk täyat.
- 2 Nadäj naminjiri kudupi yotken äronpän gäk gabäwa! Äronira kehäromika ba wäpka biñam säkgämän kañ näwoñäre!
- 3 Anutu, gäka iron täñ namik täyan unitä kome terak irit täño gäripi u irepmit täyak. Ude täñ namik täyan unita ganiñ oretat.
- 4 Täñkañ kome ño terak irayän täyat udegän ganiñ orettängän api paoret. Ba ketna yäpmän akunpän gäkkengän yänapik man api yäk täñpet.
- 5 Anutu, gäk mäjona towinjiri säkgämän it täyat, ämatä ketem gäripi niked nañkañ it täkan ude. Unita oretoret tänpän menatä kap terak api ganiñoret täñpet.
- 6* Bipani, patpat bägupnaken kadäni käroni gäka nadäj gamiñkañ pat täyat.
- 7* Bureni Anutu, gäk täñkentäkna. Unita gäka nabän näwariri jirokka gänañ oretoret kap tenpän pat täyat.
- 8* Näk gäk tubeñ kuñira ketka bure kädatä täñ-mehamtañ namik täyan.
- 9 Ude täñkentän namik täyan unita äma ätutä nutnayän täkan unita näk ñode nadätat; Äma udewani tänpä wawäpän kumän-kumän komeken api äpmoneñ!
- 10 Bureni, ämik ahäñirän iwanaye u paorirä añ ägwäritä tohari api nañ paotneñ.
- 11* Tänpäkan Juda täño intäjukun äma näk, Anututa bänep täga api nadäj yäpmän ärowet. Täñira äma Anutu täño wäpi terakgän it täkan, u kuduptagantä Anutu api iniñ oretneñ.

* 62:7: Sam 46:1, 85:9 * 62:8: 1Sml 1:15; Sam 52:8; Ais 26:4 * 62:10: Ais 61:8; Ese 22:29; Luk 12:15; 1Ti 6:10
 * 62:12: Jop 34:11; Sam 103:8; Jer 17:10; Mat 16:27; Rom 2:6; 1Ko 3:8; Rev 2:23 * 63:1: 1Sml 23:14 * 63:1: Sam 42:2, 84:2, 143:6 * 63:6: Sam 42:8, 119:55, 149:5 * 63:7: Sam 61:4 * 63:8: Ais 26:9 * 63:11: Lo 6:13; Ais 45:23

Täj Anututä jop manman yäwani unitäño meni täñpipiñirän mankum-inik api itneñ.

64

Devit Anututä watä it namän yäñpäñ yäñapiñkuk

- 1 Eruk Anutu, näk bäräpi terak itat unita butewaki gerana ño nadäñ nami! Iwanayeta bumta umuntak täyat unita watä it namiñiri paoretawä.
- 2 Äma wakiwaki komi namikta änok änok kuñatkañ yäñpäñ-nadäk täk täkañ unita itpipiñ namisi.
- 3 Äma uwä meberi pärañi-inik, päip wädäwani ude. Man yäk täkañ u tenäñ ukeño ude namäkta gwäjik täkañ.
- 4 U jop manman yäkta mäyökkät nämo pidämigän yäñtän kuñat täkañ. U yäñpäñ-yabäñ yäwat man terak äma täga täñpäwakta bätakigän nadäk täkañ.
- 5 * Waki täkta täñkentäk-kentäk terak täk täkañ. Täñpäñ äma yepmäñitta buñep udeken udeken kañ täna yäñ yäñpäñ-nadäñpäñ ñode yäk täkañ; Täñjitna ämatä täga nämo nibäneñ yäk.
- 6 Bureni, waki täkta yäñpäñ-nadäñpäñ ñode yäk täkañ; Tawañ pekamäñ ño säkgämän tākamäñ yäk. Ämatä wärämütñañi nämo yäñ yäk täkañ.
Yäke! Äma täño bänep nadäk-nadäkken waki pätak u nadäwä tärenañi nämo!
- 7 Upäñkañ äma udewaniwä Anututä tenäñpäñ yamäñirän jibi bäräneñ api yäpneñ.
- 8 Meni jinom komi unita yäñpäñ täñpäñ wañirä äma u yabäñkañ wisik yäñ api yäneñ.
- 9 Ude täñirän kañkañ ämawebe kuduptagäntä umuntañpäñ Anutu täño täktäki unita pen juku piñpäñ biñami api yäñtän kuneñ.
- 10 * Bureni-inik, Anututä ude täñirän ämawebe siwonjitä kañkañ oretoret täñpeñ säkgämän itta uken api kuneñ.
Täñkañ ämawebe tägatäga u Anutu api iniñoret täneñ!

65

Anututa oretoret täñpäñ bänep täga man iwetkun

- 1 Anutu, nin pomka wäpi Saion u äronpäñ wäpka ganiñ oretpäñ imaka imaka täñ gamikta yäñkehäromtak man yäñkumäño u nämowä nämo api täne.
- 2 Gäk komen äma nintäño yäñapik man nadäñ nimik täyan unita ämawebe kuduptagän ganiñ oretta gäkkengän äpi ärenek.
- 3 Täñkañ momininta nadäñpäñ mäyäk nadäwätäk pähap täk tākamäñ upäñkañ Anutu gäkä mominin peñ nimik täyan.
- 4 * Bureni Anutu, äma gäkña iwoyäñpäñ enikaken yäñ-yäkñat yäpmäñ kuk täyan, äma udewani oretoret terak kuñat täkañ.
Imata, kudupi yotka u gänañ imaka gäripi mebäri mebäri itkañ u nimik täyan unita.
- 5 Anutu, nin gäkken yäñapiñitna gäkña-tägän äneñi nimagut täyan. Täñiri säkgämän it tākamäñ. Imaka imaka täñ nimik täyan unita nadäna gäripi inide kubä täk täkañ.
Gäk ude täk täyan unita ämawebe komeni komeni, tuän ba gwägu pähap udude kädä itkañ u gäk nadäñ gamikinik täk täkañ.
- 6 Ekäni, gäk kehäromika nitek. Unita gäkä täñpewi pom pähap-pähap ahäñtän kuñkuño itkañ.
- 7 Gäk kubä-tägän gwägu pähap täñpewi mäñit paoränkañ kwikinikgän it täyak. Udegän, komen ämawebe täño ämik täñ-urukuruk unitäño kehäromini yäpmäñ äpäk täyan.

* 64:5: Sam 10:11, 59:7; Snd 1:11 * 64:10: Sam 32:11, 58:10, 68:3 * 65:4: Sam 33:12, 36:8, 84:4

- ⁸ Tǎnpǎkaŋ nin-tǎgǎn nǎmo ganiŋoret tǎkamǎŋ. Nǎmo, ǎmawebe kome ni kome ni, edap ǎbǎk tǎyak kǎda ba ǎpmok tǎyak kǎda u kudǎn kudupi tǎk tǎyan unita nadǎwǎtǎk pǎhap tǎk tǎkamǎŋ.
Tǎnpǎŋ gǎk wǎpka biŋam kap terak ganiŋoret tǎkamǎŋ.
- ⁹* Anutu, gǎk kometa watǎni sǎkgǎmǎn itpǎŋ iwǎn iweri taŋirǎn kome gǎkŋi nitek tǎk tǎyak.
Gǎkǎ kome ni kome ni ume kuduŋtagǎn peŋkuno u nǎmo kumǎŋirǎ ketem sǎkgǎmǎn ahǎk tǎkaŋ. Gǎkŋa tǎŋpewi ahǎk tǎkaŋ.
- ¹⁰ Bureni, gǎkǎ iwǎn yǎŋpewi taŋirǎn piǎ gǎnaŋ kome nǎbǎni tǎŋirǎn ketem sǎkgǎmǎn ahǎk tǎkaŋ.
- ¹¹ Gǎk kome nadǎŋ imiŋiri kome uken ketem ahǎŋ bumbum tǎk tǎkaŋ.
- ¹²⁻¹³ Ude tǎŋiri kome kawukiken upǎŋkaŋ ketem sǎkgǎmǎn ahǎŋirǎ pom terak sipsip imaka, ahǎŋ bumbum tǎk tǎkaŋ.

Tǎnpǎkaŋ pom ba imaka imaka kuduŋtagǎn gǎka oretoret pǎhap nadǎŋpǎŋ kap tek tǎkaŋ.

66

Uraktǎ imaka imaka tǎgagǎn tǎk tǎyak

- ¹* ǎma ba imaka kome terak kuŋat tǎkaŋ, in kuduŋtagǎn bǎnep oretoret gera terak Anutu iniŋ orerut!
- ² Wǎpi biŋam yǎpmǎŋ akuŋpǎŋ kap teŋ imut! Iniŋ oretoret kap tek-inik tǎŋ imut.
- ³ Tǎnpǎŋ Anutu ŋode iwerut; Imaka tǎk tǎyan uwǎ tǎgagǎmǎn-inik! Kehǎromikatǎ tǎŋpewǎn iwankaye gǎmotkaken maŋ-patǎbot tǎkaŋ.
- ⁴* ǎmawebe kuduŋtagǎn oraŋ gamik tǎkaŋ. Oraŋ gamiŋpǎŋ wǎpka biŋam yǎpmǎŋ akuk tǎkaŋ.
- ⁵* ǎmawebe, in ǎbut! ǎbǎŋkaŋ Anututǎ imaka imaka tǎk tǎŋkuko unitǎŋo biŋami nadǎwut. ǎbǎ imaka kudupi, ǎmawebe bǎmopiken tǎŋkuko unitǎŋo manbiŋam nadǎwut.
- ⁶* Anutu uwǎ ŋode tǎŋkuk; Ume taŋi tǎŋpewǎn dǎkŋeŋpeŋ kukŋi kukŋi kuŋirǎn kome kawuk taŋirǎn kǎdet patkuk. Kǎdet parirǎn ǎmawebe kuroŋitǎ bǎmopgǎn yeŋtǎŋ kuŋkuŋ.
Anututǎ ude tǎŋ yǎmiŋkuko u juku piŋpǎŋ oretoret pǎhap nadǎkot!
- ⁷ Anutu uwǎ intǎjukun itkaŋ kehǎromini terak kaŋiwat piǎni tǎk tǎyak. Tǎŋkaŋ guŋ ǎbottǎ peŋawǎk tǎŋ namineŋ yǎŋ nadǎŋpǎŋ yabǎŋ yǎwat tǎyak.
- ⁸ Unita ǎmawebe, in Uraknin u iniŋ orerut! Wǎpi biŋam yǎpmǎŋ akukta kap taŋigǎn teŋirǎ ǎtutǎ nadǎwut!
- ⁹* Imata, Anutu unitǎ watǎ kehǎromi it nimiŋirǎn kadǎni kǎroŋi it yǎpmǎŋ ǎbǎkamǎŋ. Watǎ kehǎromi it nimiŋirǎn iwantǎ kehǎrominin tǎga nǎmo yǎpmǎŋ ǎpneŋ.
- ¹⁰* Anutu, gǎk tǎŋyabǎkken nipmaŋkun. Upǎŋkaŋ tǎŋyabǎk uken jop nǎmo nipmaŋkun. U nintǎŋo irit kuŋat-kuŋatnin yǎpǎ tǎgakta nipmaŋkun.
- ¹¹ Gǎk nibǎŋ ǎwarǎkuk tǎŋiri buŋeptǎ nipmǎŋitkuk. Tǎnpǎŋ bǎrǎpi taŋi nintǎ terak kotǎŋ niwatkun.

* 65:9: Lo 32:2; Sam 46:4, 72:6, 104:13, 104:24, 147:8, 147:14 * 66:1: Sam 100:1 * 66:4: Sam 67:3, 96:1-2, 117:1
* 66:5: Sam 46:8 * 66:6: Kis 14:21; Jos 3:14-17 * 66:9: Sam 121:3 * 66:10: Sam 17:3; Ais 48:10; Sek 13:9; 1Pi 1:6-7

- 12 Gäk nibän äwaräkuk täñiri ämatä yeñ niwat päpmo nipmañkuñ. Gäk nadänjiri ume ba kädäp gänañ nipmañpä äpmonkumän.
Ude täñkuñopän gäkä wädän päbä kome säkgämän-ken nipmañkun.
- 13-14 Täñpäkañ Anutu, bian bäräpi ahän namiñirän u ba u api täñpet yänpäñ yänkehärom tañkuro unita nämo guñ täyat.
Nämo, ganiñ oretta ñode api täñpet; Kudupi yotken äbä tom api ijiñ gamet.
- 15 Tom gupi tañi, sipsip, bulimakau ba meme ämanipän api ijiñ gamet.
- 16 Eruk, ämawebe Anutu orañ imik täkañ, in kudup äbäkañ imaka imaka Uraktä täñkentän namik täñkuko unita yänjira nadäwut.
- 17 Bian gera yänjira nadän namiñkuko unita kap terak wäpi biñam yäpmän akuñkut.
- 18* Täñpäñ kädet waki täkta gäripi nadänkañ Anutuken gera yänkut yäwänäku nämo nadän namän.
- 19* Upänkañ, bureni-inik! Näkño yänpik manna nadän namiñkuk.
- 20 Unita Anutu iniñ orerut! Imata, näkño yänpik geranata mäde nämo utkuk. Täñpäkañ butewaki nadän namiñpäñ nämo nepmañkuk.

67

Anututa bänep täga kap tewani

- 1* Anutu, gäk butewaki nadän nimiñpäñ iron täñ nimi. Ude täñ nimiñjiri säkgämän kañ itna!
- 2 Ude täñjiri komen äma äbori äboritä gäkño ironka ba yäpätägak piäka u kudup kañ kawä tärewut.
- 3 Anutu, gäk ude täñjiri äma äbot kuduhtagän uken-uken naniktä bänep täga nadänpäñ kañ ganiñ orerut.
- 4* Täñpäkañ äma mebäri mebäritä bänep täga nadänpäñ oretoret kap terak kañ ganiñ orerut.
Imata, gäkä äma äbot täño mani ba nadäk-nadäki kädet siwoñi terak yäpmän danik täyan. Ba komen äma uken-uken nanik kädet tägaken yämagut yäpmän kuk täyan.
- 5 Unita Anutu, äma uken-uken naniktä Anutu gäk kañ ganiñ orerut. Äma äbori äbori kuduhtagäntä wäpka yäpmän akuk täkot!
- 6* Ai, ämawebe, in nadäkañ? Anutu täño iron pähap terak kometä ketem bureni nimik täyak.
Anutunin, Anutu Bureni-inik uwä iron pähap täñ nimik täyak.
- 7 Bureni! Anututä iron täñ nimik täyak unita ämawebe it yäpmän päñku kome tärek-täreken itkañ in kuduhtagän Ekäni orañ imut!

68

Isrel ämawebe Anututä täñkentän yämiñkuko unita oretoret kap tewani

- 1 Anutu, bäräneñ akuñpäñ iwankaye kokwawak nadän gamik täkañ u däpmän yäwat-kireñ-pewi kuñtäñpä kut!
- 2 Mänittä gupe piän iwat-pewän paotpen kuk täkañ ude däpmän yäwat kireñpewi kut. Ba tom gäkñi kädäpken ijiñpewä mutpäñ ume äworeñpäñ paot täkañ ude, wakiwaki täñpani Anututä äbänjirän udegän kañ täñput!

* 66:18: Ais 1:15; Jon 9:31; Jem 4:3 * 66:19: Sam 116:1-2 * 67:1: Nam 6:25; Sam 31:16, 119:135 * 67:4: Sam 96:10, 96:13, 98:9 * 67:6: Wkp 26:4; Sam 85:12

- 3 Tānpākaŋ äma siwoŋitā Anutu injamiken ŋode kaŋ tāŋput; Bānep tāga nadānpāŋ oretoret gera kaŋ yäk tāŋput!
- 4 Anututa kap teŋ imiŋpāŋ wāpi punin-inik pewut! Gubam terak äbatak unita kädēt ket ut imikot! U wāpi Ekāni, injamiken oretoret tāŋput!
- 5* Anutu u kudupi yoriken itkaŋ nanak kodāŋa ba webe kajatta watā it yämik täyak.
- 6* Äma noriye nāmota eŋi yāmiŋpāŋ komi eŋiken nanik yāniŋ kireŋpewān äpāmaŋ pāŋku oretoret terak it tākaŋ. Tāŋ peŋawäk tāŋpani yāwat kireŋpewān kome kekekiken ittāŋ kuŋat tākaŋ.
- 7-8* O Anutu, ämawebekaye yāmaguri yāpmāŋ kome kawukiken kuŋat tāŋkuŋo kadāni uken kome u kwaiŋirān kunum gānaŋ nanik iwān taŋi taŋkuk. Imata, Isrel nanik tāŋo Anutu, Sainai pomken kehāromini kwawak yāwoŋāreŋkuko u äbāŋirān ude tāŋkuk.
- 9 Tānpākaŋ kome iwoyāŋ yāmiŋkuno u gākŋi nāmo irirān iwān yāŋpewi taŋirān kome uken gākŋi taŋi āneŋi tāŋkuk.
- 10* Tāŋiri ämawebekaye yotpārare u tāŋpāŋ irirā ämawebe jāwāri unita iron tāŋpāŋ yepmāŋ towiŋkun.
- 11 Ekānitā peŋ yāwerirān webetā manbiŋam ŋo yāpmāŋ kuŋatkuŋ;
- 12 Iwaniye tāŋo komi ämakāt intājukun ämaniye ämet tāŋpā kuŋkuŋ. Ude tāŋirā webe tāhā-kengān itkuŋo u iwan tāŋo tuŋum yāyomāgatkun u yāpmāŋ daniŋpāŋ yāpuŋ.
- 13 Tuŋum säkgāmān säkgāmān yāpuŋo ätu ŋode; Barak wārani siliwapāŋ uwäk tāwani. Tāŋkaŋ piritawā gol säkgāmān-inikpāŋ tāŋpani. Tāŋ, in ätu imata ämik kadāniken yawakkāt kābop jop itkuŋ?
- 14 Tānpākaŋ Anutu kehāromi mähemitā kome ätu tāŋo intājukun äma Salmon pomken yāwat kireŋ tāŋpān kuŋtāŋpā kuŋirā mim tāŋpewān pom uken bumta maŋkuŋ.
- 15 Wāra! Basan pom pähap u jidewani? Pom äroŋkaŋ äpmok tāŋpani mäyap-inik.
- 16 Upāŋkaŋ Basan pom taŋi, gäk imata Saion pom Anututā ini itta iwoyāŋkuko unita injam tāŋ imitan? Nāmo nadātan? Ekāni uken tārek-tāreki nāmo api irek!
- 17 Ekānitā komi ämaniye mäyap-jiraŋkāt Sainai pomken naniktā äbāmaŋ kudupi yori gānaŋ äroŋkuk.
- 18* U iwaniye yentā topmāŋpāŋ wādāŋ yāpmāŋ punin unu äroŋkuk. Tāŋirān uken äma peŋawäk tāŋ imanitā gāmoriken itpāŋ tuŋum imiŋkuŋ. Tānpākaŋ Ekānitā ukengān api irek.
- 19* Unita Ekāni iniŋ oretna! U bārāpinin kepma kepma ketāreŋ nimiŋpāŋ tāŋkentāŋ nimik täyak unita.
- 20* Anutunin uwā waki keriken nanik nimagurani Anutu u. U Ekāni, nintāŋo Ekāninin kumāŋ-kumāŋ-ken nanik nimagurani.
- 21 Anututā iwaniye, gwäk pimiŋpāŋ momi kädēt iwarani unitāŋo gwāki bureni-inik api dāpmāŋ kokoyāwek.
- 22-23 Unita Ekānitā ŋode niwetkuk; Intā iwanjiye dāpmāŋpāŋ unitāŋo nāgāri terak yeŋtāŋ kukta, ba aŋjiyetā unitāŋo nāgāri naŋpā koki tākta inken yāmagut yāpmāŋ api äbet. Ukāda-kāda nanik, Basan pomken nanik ba gwāgu mebāriken nanik iwanjiye kudup u gāmotjinken yāpmāŋ pābā api yepmaŋpet yāŋ niwetkuk.

* **68:5:** Sam 10:14, 10:18, 146:9 * **68:6:** 1Sml 2:5; Sam 107:10, 107:34; Apos 12:6 * **68:7-8:** Kis 19:18 * **68:10:** Lo 26:5, 26:9; Sam 74:19 * **68:18:** Efe 4:8 * **68:19:** Sam 55:22, 65:5; Ais 46:4 * **68:20:** Lo 32:39; Sam 49:15, 56:13, 106:43

- 24 O Anutu, u bureni-inik täñkun. Gäk iwankaye täño kehäromi yäpmän äpäk-inik täñkun. Ude täñkuno unita ämawebe kuduptagän gabäñirä oretoret terak kudupi yotka gänañ ärotan.
- 25 Äronjiri kap menitä yän-tewani intäjukun kukañ. Kuñirä wagäm mämä mebäri mebäri täñpani u mäden äbäkañ. Täñirä u bämopikenä webe gubañi wagäm täpuri täpuri uttäñ kukañ.
- 26 Täñirä kap ñode tekamän; Ämawebeniye täño käbeyäken Anutu iniñ oretna! Jekop täño äbotken nanik nin, Ekäni iniñ oretna!
- 27 Täñpän tawañ terak kudupi yotken ñode ärokamän; Bejamin täño äbot täpuri unitä jukun kukañ. Täñpäkañ u mädeniken Juda äbot täño äma ekäni ekäni. U mädenikenä Sebulun kenta Naptali äbot täño äma ekäni ekäni.
- 28 Unita Anutu, gäknjo kehäromika bian niwonärek täñkuno udegän kwawak pewi ahäñirän kañ këna!
- 29 Jerusalem täño kudupi yotka unita yänpän komeni komeni täño intäjukun ämatä gämotkaken itpäñ tuñum gamik täkañ.
- 30 Eruk Anutu, iwanka Isip, tom ägwäritä-yän komi täyak u ibe! Ba guñ äbot kehäromi kehäromi u yebe! Ba äbot ämik täkta gäripi nadäk täkañ u yäwat kireñ täppi ini- ini kuñtäñpä kut! Ude täñtäyi gämotka-kengän päbä gwäjin äpmon gaminpäñ siliwa moneñ tuñumi kañ ganiñ kirewut!
- 31 Bureni, Isip nanik täño intäjukun ämatä iniken piä ämaniye Anutu gwäjin äpmon imikta api yepmanpäñ kuneñ. Ba Itiopia naniktä äbä ket kewatpäñ Anutu bureniken yänapik man api yäneñ.
- 32 Unita kome terak äbori äbori Anututa iniñoret kap teñ imik täkot!
- 33 Ekänitä kunum ini bian pewän ahäwani uterak kuñ äbäk täñ itak unita iniñ orerut! Täñkañ kehäromigän kärakñeñirän juku penpäñ nadäwut!
- 34 Anutu uwä Isrel äbotta intäjukun täñ yämatak. Täñkañ kehäromini kunum terak kwawak pewän ahäk täyak. Unita ämawebe nin imaka, Anutu unitäño kehäromi u kwawak yänahäk täkäna!
- 35 Isrel täño Anutu kudupi yoriken nanik äpätak u kawut! U umuri pähap, inide kubä! Täñpäkañ ini uwä ämawebeniye tä kehäromi yämik täyak. Unita Anutunin u iniñ oretna!

69

Äma kubätä täñkentän namän yänpän Anutuken gera yänjuk

- 1* Anutu, täñkentän namisi! Ume tokneñ yäpmän abänpäñ kotäknaken itak.
- 2* Näk gwägu gänañ äpmonjira umetä tokneñpäñ nut manpäñ äpमत. Yeñ-täpäneñpäñ itta bägupta wäyäkñetat.
- 3 Anutu, gera yäntäyiwa kotäkna kawuk tawäpäñ kehäromi nämo nadätat. Täñpän dapunna imaka, Anutu gäka dapun käron täñtäyiwa dapunna komi nekañ.
- 4 Täñpäkañ imaka kubä nämo täñira, äma mäyapiniktä jop nadän kokwawak täñ namik täkañ. Äma uwä kehäromi nikektä jop näkñatpäñ nutnayän täk täkañ. Imaka kubä nämo kubo täñkuro upänkañ äneñi nimi yän näwet täkañ.
- 5 Anutu, gäk näknjo mebärina bureni nadätan. Momi kubäkubä täk täyat uwä injamkaken kwawak itak.

* 69:1: Sam 69:2, 69:14-15; Jna 2:5 * 69:2: Sam 40:2

- 6 Ekäni kehäromi mähemi, Isrel täño Anutu, näk nabäñ äwaräkuk täñjiri näkä kädet waki ätu täñjira ämawebe gäk nadäñ gamik täkañ unitä näka yäñpäñ mäyäk nämo yäpneñ.
- 7 Nadätan? Näk nadäñ gamik täyat unita äma ätutä yäñärok man näwet täkañ. Näwerirä mäyäk nadäk täyat.
- 8 Näkñaken notnayetä nabäñirä jirañ udewani täyat. Ba näkñaken mähemnaye imaka, eroni nabäk täkañ.
- 9 * Upäñkañ Anutu, gäkño eñita yäñpäñ bänepna kädäp ijik täyak. Unita ämawebetä gäka yäñärok yäñirä yäñärokita näkä terak ärok täyak.
- 10 Täñpäñ gäk ganiñ oretta ketem nakta jop irira ämawebetä yäñärok näwet täkañ.
- 11 Ba butewaki nadäñpäñ tek waki peñpäñ äpani kuñarira nabäñ mägayäk täkañ.
- 12 Ba ugän nämo, ämatä kädet miñin käbeyä täñpäñ näk yäñpäñ-nabäñ näwat täk täkañ. Täñjirä äma ärowani, wain ume nanpäñ täñguñguñ täñpanitä kap naniñ ubiñ tek täkañ.
- 13 Upäñkañ jop uken! Näk yäñapik manna Ekäni gäkken pewa ärek täyak. O Anutu, gäkño iron tokñekinik pat täyak unita kadäni uken ba uken nadäwi tägawänä kañ nadäñ nami!
- 14 Täñkentäñ namiñjiri okä näbä gänañ äpmonpettawä. Iwanken nanik ba ume gwäguken nanik wädäñ tädotpäñ nepmañsi!
- 15 Ekäni, näk nabäñ äwaräkuk täñjiri umetä tokätpäñ uwäk täwektawä. Bureni, watä it namiñjiri iwantä kehäromina yäpmäñ äpäñirä awañ gänañ äpmonpettawä.
- 16 O Ekäni, bänep ironka ärowani unita nadäñ nami. Gäk kadäni kadäni butewaki nadäñ namik täyan udegän täñkentäñ nami.
- 17 Piä ämaka näka bitnäñpäñ käbop nämo iren. Näk bäräpi tañi-inik nadätat unita näkño yäñapik gera bäräñeñ nadäñ nam!
- 18 Ekäni, dubinaken äbäñpäñ näk iwan keriken nanik yäyomägat!
- 19 Ekäni, mäyäk nadäk täyat uwä nadätan, ba näk man waki näwetpäñ wäpna yäpmäñ äpäc täkañ uwä nadätan.
- 20 * Yäñärok näwet täkañ unita bänepnaken butewaki pähap nadäk täyat. Täñjira kehäromina paotak. Ätutä butewaki nadäñ namut yäñpäñ dapun täñpa wañkuñ. Ba naniñ kämätta äma kubä nämo kañ-ahäñkut.
- 21 * Täñpäñ nakta neñirä täñ-näkñatpäñ näk täñpäwakta ketem wakipäñ namiñkuñ. Täñkañ umeta neñirä ume jägämi namiñkuñ.
- 22 * Unita ñode nadätat; Äma u ketem nak-nakiken ketem oretoret terak nañirä unitä äyänutpäñ kowata kañ täñpä wawut! Täñkañ Anututa ärawa täñ imiñirä unitä äyänutpäñ buñep ude äworeñpäñ kañ däpäñ!
- 23 Ekäni, dapuri yäpuri-tumbut. Täñkañ mädeni kujat imaka, yäpi wawut!
- 24 Täñpäñ kokwawakka äma udewani terak kwawak pewi ahäwäpäñ komi nadäñpäñ kañ paorut!
- 25 * Paorirä komeni u jop kañ parän! Äma kubä nämoinik kañ-korewen, kuduptagän kañ däpmäñ more!
- 26 U imata, äma udewanitä äma gäkä momita kowata komi yämani unita yäpurärätpäñ komi yämikgän täñpäñ yäñärok yäwet täkañ.
- 27 Unita Anutu, äma udewani täño momi täpuri kubäta nämoinik guñ täwen. Ba imaka täga kubä nämoinik täñ yämen.

* 69:9: Jon 2:17; Rom 15:3 * 69:20: Jop 16:2; Sam 142:4; Ais 63:5 * 69:21: Mat 27:48; Mak 15:36; Luk 23:26; Jon 19:28-29 * 69:22: Rom 11:9-10 * 69:25: Apos 1:20

- 28 * Tənpəŋ irit kehäromi təŋo wəp tawaŋken wəpi itkaŋ u awähutpəŋ uken nanik äma kubä näkŋata biŋam təkaŋ yəŋ kubä nämo yäwen.
- 29 Yäke! Komi bäräpi nadəŋira unitəŋo butewakitä nutak. Unita Anutu nämagutpəŋ yäpi-təgaŋ namut!
- 30 Təŋiri wəpka pähap kap terak api ganiŋ oreret. Təŋkaŋ bənep təga nadəŋpəŋ unitəŋo biŋam api yəŋahäk təŋpet.
- 31 Ude təŋira Ekänitä gäripi api nadəŋ namek. U bulimakaupəŋ gupe ijiŋ imero u irepmitpəŋ təŋpek.
- 32 Ude təŋira ämawebe bäräpi kotaŋkaŋ itkaŋ unitä kaŋpəŋ oretoret api täneŋ. Bureni, ämawebe Anutu iniŋoret təkaŋ u bənep nadäk-nadäki äneŋi api təŋ-kehärom täneŋ.
- 33 U imata, Ekänitä äma jopi jäwäri təŋo gera nadəŋ yämik täyak. Ba iniken ämawebeniye iwantä yepmənəitpəŋ komi eŋiken yepmaŋkuŋo itkaŋ unita nämo guŋtak täyak.
- 34 Unita kunum, kome, gwägu ba gwägu tom imaka imaka gwägu gənaŋ itkaŋ in kuduptagän Anutu wəpi yəpmənə akuwut!
- 35 Nadäkaŋ? Anutu u Jerusalem təŋkentəŋ imiŋpəŋ iwan däpmənə yəwat kireŋirän äneŋi gupi koreŋpəŋ api irek. Ba Juda təŋo yotpärare ätu iwantä təŋpə wawani u imaka, äneŋi təŋkodak taŋpəŋ api pewek. Ude təŋirän ämawebeniye kome äneŋi koreŋpəŋ uken säkgämän api itneŋ.
- 36 Təŋpəŋ watä piä ämaniye unitəŋo yeriniye kome ugän koreŋpəŋ api it yəpmənə kuneŋ. Bureni, ämawebe Anututa gäripi nadəŋ imik təkaŋ u kome uken api it yəpmənə kuneŋ.

70

Bärəŋeŋ äbä təŋkentəŋ namisi!

- 1 * Anutu, bärəŋeŋ äbä təŋkentəŋ namisi!
- 2 Äma nutnayəŋ təkaŋ u kehäromini yəpmənə äpəŋpəŋ nadäk-nadäki təŋpi guŋtaŋirä mäyäk tawut. Mäyäk taŋpəŋ nabä-kätəŋpeŋ kut!
- 3 Äma yəŋärok man näwet təkaŋ u meni təŋpipiŋpəŋ yəwat kireŋiri mäyäk tawut.
- 4 Təŋpəkaŋ ämawebe gäk gəwarəntäk təkaŋ u oretoret tək təkot! Anutu, gäk waki keriken nanik wädəŋ tädotpəŋ yepmaŋkuno unita gäka gäripi pähap nadäk təkaŋ. Təŋpəŋ kadäni kadäni ŋode yäk təkot; Anutu u wəpi biŋam ikek kaŋ irän!
- 5 O Anutu, nähä waki kehäromina nitek nämo unita bärəŋeŋ äbi! Gäk kubä-tägän näkŋo təŋkentäk ba yəpätägak ämana. O Anutuna, bärəŋeŋ äbä təŋkentəŋ namisi!

71

Äma təgawani kubä təŋo yəŋapik man

- 1 * Ekänina, watä it namiŋiri iwantä näk təga nämo təŋpə waneŋ. Gäk iwan yabəŋ äwaräkuk təŋiri mäyäk nämo namineŋ.
- 2 Täktäkka u siwoŋi-inik unita təŋkentəŋ namiŋpəŋ iwan keriken nanik yäyomägasi! Gäkken yəŋapiŋira nadəŋ namisi.
- 3 * Gäk yewa ba eŋi kehäromi ude it namik täyan. It namiŋiri näk u gənaŋ äronpəŋ iwan yabəŋ umuntaŋ pəŋku kəbop irira watä säkgämän it namik täyan.

* 69:28: Kis 32:32; Rev 3:5, 13:8, 17:8 * 70:1: Sam 40:17, 141:1 * 71:1: Sam 31:1-3 * 71:3: Sam 18:2, 42:8, 90:1, 91:9

- 4 Anutuna, äma waki keriken nanik wädän tädotpäñ nepmañsi. Nadätan? Iwantä kehäromi-inik täñpäñ nepmäñitnayän täkañ.
- 5 Unita Anutu Ekänina, gäk kubä-tägän irit kuñat-kuñatnata watä täga iren yän nadäkinik täyat. Näk ironiken umunitä gäka nadäkinik täñ yäpmän äbätat.
- 6 Bureni! Gäk ketka terakgän it täyat. Näk nanak paki ahänkutken unitä apiño nepmäñ towiñ yäpmän äbätan. Unita näk wäpka biñam kadäni kadäni ganiñoret täyat.
- 7 Anutu, gäk watä kehäromi it namiñ yäpmän abuno unita ämawebe mäyaptä irit kuñat-kuñatna täga u kañpäñ nadäñpäñ gäk Anutu udewani yän nadäwä tärek täñkuñ.
- 8 Täñpäñ kepma kepma, tamimañtä päñku bipäda menatä wäpka biñam ärowani u ganiñoret täyat.
- 9 * Unita tägawani täñpäñ kehäromina nämo itatken ñoken mäde ut namiñpäñ nämo nepmäñpen.
- 10 Nämo, iwantä näk nutta käbeyä täñpäñ man yäñpäñ-nadäk täk täkañ.
- 11 Täñpäñ ñode yäk täkañ; Eruk! Iwat kireñpäñ inñitna yäk. Anututä mäde ut imiñirän u täñkentän imikta äma kubä nämo itak yän yäk täkañ.
- 12 * Unita Anutuna, nabä kätäñpäñ gäkñagän päñku nämo iren. Nämo, täñkentän namikta bäräñeñ äbi!
- 13 Ude täñiri äma iwan täñ namik täkañ u komi nadäñpäñ mäyäk pähap nadäk täkot. Täñkañ iwaniyetä däpmän yäwat kireñirä paot-inik kañ täñput.
- 14 * Upäñkañ nähä gäkä täñkentän namenta nadäkinik täñpäñ api itsämbet. Ude täñkañ wäpka biñam wari wari api ganiñoret yäpmän ärowet.
- 15 Täñpäñ säkgämän täñkentän namik täyan unita yäñpäñ biñam api yäk täñpet. Täktäka täga u kumän nadäwa-tärenañi nämo upäñkañ, jop uken, kepma kepma unitäño biñam api yäñahäk täñpet.
- 16 Ekäni Anutuna, kehäromika u nadäñpäñ wäpka api yäpmän akuk täñpet. Täñpäñ manbiñam ñodegän api yäñahäwet; Ekäni-tägän äma siwoñi-inik itak yän ude api yäñahäk täñpet.
- 17 Anutu, näk ironiken umunitä apiño näwetpäñ näwoñärek täñ yäpmän äbätan. Unita imaka tägatäga täk täyan u yäñahän yäpmän äburotä pen yäñahäk täyat.
- 18 * Unita Anutu, apiño tägawani täñpäñ gwäkna pujiñ paki tädotak ñoken nämo nabä-kätäwen! Nämo, watä pen it namiñiri gäkño kehäromika pähap unita yäñpäñ ämawebe mäden ahänayän täkañ u yäñahäñpäñ api yäwet täñpet.
- 19 U imata, Ekäni, kudänka siwoñi u karoñi boham, kunum yäpureko ude bumik. Gäk imaka umuri kudupi kudupi täñ yäpmän äbun. Komen äma gäk udewani kubä nämo itak. Nämoinik, gäkägän kudup yärepmit moretan.
- 20 Gäk komi bäräpi mebäri mebäri namiñkuno upäñkañ nadätat; Äneñi api täñ-kehäromtañ namen. Kumbani ude iraropän äneñi nämagutan.
- 21 Ude täñpäñ wäp biñam bian yäpuro u irepmitpäñ namitan. Täñkañ komi bäräpi gänañ irira äneñi api naniñ kawat täwen.
- 22 O Anutuna, täñkentän namikta yäñkehärom tañkuno udegän iwatpäñ täñkentän namik täyan unita Isrel täño kudupi äma gäk wagäm utpäñ wäpka yäpmän akuñpäñ api ganiñ ubiñ tewet.

* 71:9: Sam 92:14; Ais 46:4 * 71:12: Sam 22:11, 38:21-22, 70:5 * 71:14: Sam 130:7 * 71:18: Sam 22:31, 78:4-6

- ²³ Bänep oretoret pähap nadänpän bumta api ten gärepet. Bänep nadäk-nadäkna ba gupna kudup mäba ärowäpän api tek tänpet. Gäk wakiken nanik nämagutkuno unita yänpän ude api tänpet.
- ²⁴ Bureni, kepma kepma täktäka siwoŋi unita yänpän ämawebe yänahänpän api yäwet tänpet. Imata, ämatä näk tänpä wanayän täŋkuŋo upänkaŋ gäkä unitäŋo kehäromi yäpmän äpäŋiri mäyäk bumta nadänkuŋ.

72

Intäjukun ämata yänpän yänkuk

- ¹ O Anutu, gäkä nintäŋo intäjukun äma gäkŋaken kudän siwoŋi ugänpän tänpän-iwoŋäre. Täŋiri yäpmän danik-danik piä siwoŋigän kaŋ tänpän.
- ² Ba ämawebekaye kudän siwoŋi terak yabän yäwatpän äma jäwäri kaŋ täŋkentän yämän.
- ³ Tänpän kadäni irayän täyakken ämawebeniye piä tänayän täkaŋken imaka ahän bumbum api täneŋ. Ude täŋirä ämawebe u kädet siwoŋika ugän api iwatneŋ.
- ⁴ Tänpäkaŋ intäjukun äma unitä äma jäwäri täŋo bäräpi api tänpidäm taŋ yämek. Ba ämatä tuŋumta wäyäkŋek täkaŋ u api täŋkentän yämek. Täŋ, ämatä noriye tänpäwak täkaŋ udewanita kowata api yämek.
- ⁵ Tänpäkaŋ intäjukun äma u kome terak irayän täyak uwä edap ba komepaktä ijin yäpmän kudayän tämäno udegän api irek.
- ⁶ Unitäŋo täktäki säkgämän-inik api ahäwek, iwäntä piä gänaŋ maŋirän ketem säkgämän ahäk täkaŋ ude.
- ⁷ Ba kadäni yabän yäwat piä tänpayän täyakken u äma siwoŋigän kuŋaranitä säkgämän api itneŋ. Ba komepaktä ijin yäpmän kwayän täyak udegän täŋ-bumbum terak api it yäpmän äroneŋ.
- ⁸ * Tänpäkaŋ kome yabän yäwat täyak u gwägu pähap ŋo kädatä päŋku ban udude pätak ude. Komeni täŋo бага uwä ume wäpi Yufretis u yäput-peŋkaŋä komeni komeni api kuŋ morewek.
- ⁹ Tänpänkaŋ ämawebe komeni komenitä api oraŋ imineŋ. Ba iwaniye kudup gämori-kengän api maŋ uyineŋ.
- ¹⁰ Tänpän intäjukun äma u ärowani-inik irirän guŋ ämawebe täŋo intäjukun äma Spen kome, Itiopia kome ba Arebia komeken naniktä päbä iron täŋ imiŋpän takis moneŋ kaŋ imut.
- ¹¹ Bureni, kome kudup täŋo intäjukun ämatä api gwäjiŋ äpmon imineŋ. Ba äma äbori äboritä watä piä api täŋ imineŋ.
- ¹²⁻¹⁴ * Tänpäkaŋ äma jäwäri ba äma kehäromini nämotä yänapiŋirä api täŋkentän yämek. Ba ämawebe äma ätutä täŋkentän yäminaŋi nämo unitä gera yänirä api täŋkentän yämek. Äma udewanita gäripi nadäk täyak unita äma wakitä däpnayän täŋirä äneŋi api yämagurek.
- ¹⁵ Intäjukun äma u kadäni käroŋi kaŋ irän! Tänpäkaŋ Arebia kome täŋo äma ekäni ekänitä gämoriken kuŋatpän gol moneŋ pähap kaŋ imut!
Tänpän ämawebeniyeä Anutu täŋkentän imän yän nadänpän yänapik man yänirä Anututä api täŋkentän imik täŋpek.

* 72:8: Sek 9:10 * 72:12-14: Sam 116:15

- 16 Intäjukun äma unitä kome kaŋ iwarirän saguom ba ketem ätutä ämawebe täŋo piäken kaŋ ahäwut, Lebanon komeken ahäk täkaŋ ude.
Täŋpäkaŋ muptä piäken tädot täkaŋ udegän ämawebe kome uken ahäŋ bumbum kaŋ täŋput!
- 17* Täŋpäkaŋ intäjukun äma täŋo wäpi biŋamä edaptä pen ijiŋ yäpmäŋ kuk täyak ude kaŋ it yäpmäŋ kwän.
Täŋpäkaŋ ämawebe äbori äboritä u wäpi terak täŋ bumbum pähap terak kaŋ irut. Itkaŋ wäpi biŋam yäpmäŋ akuŋpäŋ iniŋoret-oret epän tärek-täreki nämo kaŋ täk täŋput.
- 18 Täŋpäkaŋ ämawebe komeni komenitä Ekäni Anutu, Isrel täŋo Anutu u wäpi biŋam kaŋ iniŋoret täŋput.
Unitägän kudän kudupi ini pärik kubä täk täyak.
- 19 Wäpi biŋam säkgämän u pen oraŋ imik täkot. Wäpi biŋamtä komeni komeni kaŋ tokŋeŋ morewän! Burenitä bureni-inik!
- 20 Devit, Jesi täŋo nanaki, unitäŋo yäŋapik kap teŋirän kudän täk täŋkuŋo u kudup äbä tärekaŋ ŋo. Ugän.

73

Äma kubä nadäkiniki täŋo mebäri yäŋahäŋkuk

- 1 Näk bureni ŋode nadätat; Anututä Isrel ämawebeta säkgämän täŋ yämik täyak. U ämawebe bänep nadäk-nadäki kuräki säkgämän unita nadäŋ yämik-inik täyak.
- 2-3* Upäŋkaŋ Anutu, nadäkinikna pära pewa putäreŋkuk. Äma wakiwaki täŋpanitä säkgämän itkaŋ tuŋum pähap ikek kuŋarirä yabäŋpäŋ-nadäŋkaŋ näkŋata jop waki ŋode nadäŋkut; Udegän itet yäŋ nadäŋkut.
- 4 ŋode yabäŋpäŋ-nadäk täyat; Äma udewani bäräpi nämo nadäk täkaŋ ba käyäm nämo kaŋ-ahäk täkaŋ.
- 5 Kome täŋo bäräpi ninta ahäŋ nimik täkaŋ uwä äma udewanita nämo ahäŋ yämik täkaŋ.
- 6 Täŋpäkaŋ iniken täktäki waki u käbop nämo penpäŋ gup yäpmäŋ ärokärok kudän ba ämata komi jop nadäŋ yämik-yämik kädet iwarän täŋpäŋ täk täkaŋ u kwawakgän täk täkaŋ.
- 7 Bänep nadäk-nadäki-ken wakitä tokŋek patkaŋ abämaŋ kuk täkaŋ. Täŋpäkaŋ waki ätu täkta nadäk-nadäki-ken ini yäŋpäŋ-nadäk wari wari täk täkaŋ.
- 8 Ude täŋkaŋ äma ätu yäŋärok yäwetpäŋ kokwawak man yäwetgän täk täkaŋ. U ärowani kudän täŋpäŋ äma ätu komi yämikta umun man yäwet täkaŋ.
- 9 Täŋkaŋ Anutu kunum gänaŋ itak unita man waki yäk täkaŋ. Ba iniken wäpi yäpmäŋ akuŋpäŋ ämawebe komeni komenitä nintäŋo gärip ugän iwarut yäŋpäŋ pen yäwet täkaŋ.
- 10 Yäke! Ude täŋirä unita Anutu täŋo ämawebe ätutäwä gäripi nadäŋpäŋ man yäk täkaŋ unita nadäwä bureni täŋpäpäŋ yäwarän täk täkaŋ.
- 11 Täŋirä äma waki unitä ŋode yäk täkaŋ; Anutu ärowani täŋpämerek mähemitä nintäŋo wakinin u yabäŋ ahäkta kädet kubä nämo pat imitak.
- 12 Wära! Äma waki täŋpani täŋo mebäri udegän pätak! Tuŋum mäyap pat yämiŋirä upäŋkaŋ äneŋi ätukät yäpmäkta piäni täkgän täk täkaŋ.
- 13 Butewaki! Siwoŋi kädet kuŋatpäŋ momi täŋpet yäŋpäŋ näkŋatta watä itpen kuŋat täyat u jide? Jopi täyak ba?

* 72:17: Stt 22:18; Jer 4:2; Luk 1:48 * 73:2-3: Sam 37:1; Jer 12:1

- 14 Anutu, ude bumik tänpapän yän ukenode kadäni kadäni kepma bipani komi mebäri kubä namik täyan.
- 15 Upänkañ ude nadäwero! Anutu, äma waki tänpänitä yänärok gäwet täñkuño udegän yäwero uwä ämawebekaye-kät nanik kubä bumik nämo iret. Nämo, äma waki udewanigän äworewet!
- 16 Tänpäkañ bäräpi ñonitäño mebäri nadäwa tärewut yänpän piäni täñkuropän mebäri täga nämo kañ-ahänkut.
- 17* Ude täñkä eruk, päñku kudupi yotka gänañ äronpänä eruk nadäwa tärenkuk. Äma waki terak kämi jide api ahäwek yän u nadäwa tärenkuk.
- 18 Bureni, äma waki udewani yäniñ kirewikan itärop yewä kwäpän mañdäpmäk-inik tänpän api wañ moreneñ!
- 19 Mañdäpnayän täkañ uwä komi piä umuri kubäkengän api itneñ. Ude tänpän pit kubägän api kumän moreneñ.
- 20 Uwä ämatä bipani däpmonken tänpän pewä kwäkañ tamimañ päñaku täñguntañ it täkañ ude bumik. Bureni Ekäni, gäkä äbänjiri äma udewani api paotpeñ kuneñ.
- 21-22 Tänpäkañ äma udewanita yänpän bänepnatä nadäwa jägäm tawäpän kadäni uken gäkño mebärika täga nämo nadäwa tärenkuñ. Nämo, inamkaken kudän jide täñkuro u tomtä-yän guñ ude kuñatkut.
- 23 Upänkañ apiño näk gäkkät it-inik täñjira gäkä ketnagän nepmänjit näwariri it täyat.
- 24* Ude täñkañ juku-mankatä näk jide itpäñ kuñaretta näwetpäñ näwoñärek täk täyan. Ude täñ yäpmän kuñkä mäden nämagutpäñ epmägetka kudän api meran täñ namen.
- 25* O Ekäni, näka watä itta kunum gänañ gäk udewani kubä nämo itak. Nämo inik. Gäk kubägän it namitan unita gäka gäripi inide kubä nadäk täyat. Unita kome täño tuñumta imata gäripi nadäwet?
- 26* Nämo inik! Gup nadäk-nadäkna täño kehäromi paoreko upänkañ Anutu gäk näkño kehäromina. Gäk näkkät tärek-täreki nämo it-inik api täñpen.
- 27 Tänpäkañ ämawebe gäka mäde ut gamik täkañ u kudup paot-inik api täneñ. Ba äma gäk gabän umuntañpän iniken gärip terak kuñarani u kudup api täñpi waneñ.
- 28* Upänkañ tägagämän-inik! Nähä gäk dubikaken itat unita säkgämän itat. Anutu Ekänina, gäk näkño yewana unita imaka täñ naminkuno unita nadänpän u kudup kwawakgän yänahäwayän!

74

Anututä Isrel äbot äneñi täñkentän yämikta yänapik man yäwani

- 1 O Anutu, imata nipmañpi kodänani ñode itkamän? Ämawebekaye ninta kokwawak pen api nadän yäpmän ärowen ba?
- 2 Ämawebekaye gäkñata biñam bian iwoyänpän komi piäken nanik nimagut yäpmän äpämañ kuñkuno ninta äneñi nadän nimen. Ba Saion Pomka ño terak gäkña bian bämopninken irani unita nadäwen.
- 3 Komeka biani tänpäwawani ño pärewatkañ ka! Iwaniyetä kudupi yot gänañ nanik imaka imaka kudup tänpä wañkuñ.
- 4 Anutu, iwankayetä yärepmitkamän yänpän kudupi yot gänañ oretoret gera mämä tänpän eni ño ninta biñam täyak yänpän wären täñkuñ.
- 5-6 Ämatä bipiken päya madäk täkañ ude kudupi yot gänañ päya kujat säkgämän säkgämän painpän tänpäni u kudup gwem kujat ba pinigontä däpmän äreyän tänpä kuñkuñ.

* **73:17:** Sam 27:4, 37:38, 77:13 * **73:24:** Sam 48:14, 49:15, 58:11 * **73:25:** Sam 16:2 * **73:26:** Sam 16:5, 40:12, 84:2 * **73:28:** Sam 14:6, 40:5; Hib 10:22; Jem 4:8

- 7 Kudupi yotka u ude tänpä wawäpäñ kädäp pewä ijiñirän injamkaken gäk ganiñ oretta biñam täha nämo täñkuk.
- 8 Ämawebekaye nin tänpäwakinik tänayäñ nadäñpäñ komeninken ñoken ganiñ oretta bägup kudup pewä ijiñ paotkuñ.
- 9 Ude täñirä apiño kudän kudupi kubä nämo täñiri kak täkamäñ. Ba meka jinom yäñahäwani äma u kudup paotkuñ. Unita bäräpi ño udeken api paorek yäñ äma kubätä nämo nadätäk.
- 10 Iwantä gäkño wäpka yäñpäñ gabäñ mägayäk täñirä kadäni jide api täñpek? Wäpka biñamta yäñärok man yäñirä tärek-täreki nämo api pärek ba?
- 11 Anutu, imata nin täñkentäñ nimikta bitnäc täyan? Imata jop nadäñ itkentäñ nimik täyan?
- 12 Tänpäkañ näc nadätat; Gäk nintäño intäjukun äma ude yäput penpäñ it niniñ yäpmäñ äbun. Ude täñkañ kadäni mäyap iwan keriken nanik nimagut täñkun.
- 13-14 * * Kehäromika terak gwägu däpmäñ täkñepäñ gwägu gämok pähap wäpi Levitan unitäño gwäki däpmäñ kokoyäñpäñ gupi madäñ jukutpäñ kome kawukiken nanik tomta yepmäñ towiñkun.
- 15 Ude täñkañ ume dapuri täwitpewi ume äpuñ. Täñkañ ume tañi tañi täñpewi kawuktañ yäpmäñ kuñkuñ.
- 16 * Gäkña-tägän kepma bipani yäñpewi ahäñkumän. Tänpäñ edap kenta komepak komeniken yepmañkun.
- 17 * Täñkañ kome pähap ñonitäño бага kukñi kukñi täñ-kehärom tañpäñ penkun. Tänpäñ iwän edap täño kadäni yäpmäñ danipäñ penkun.
- 18 Tänpäkañ Ekäni, iwankaye gäka gañani pähap nadäñpäñ Anutu bureni yäñ nämo nadäñ gamiñpäñ gabäñ mägayäk täkañ. Unita nadäñpäñ kowata yämen.
- 19 Tänpäñ ämawebekaye täñkentäki nämo, iwan täño komi piä terak itkañ u nämo nibäkätäwen.
- 20 Nämo, topmäc-topmäc kubägän ninkät bian täñkuno unita äneñi juku pi! Imata, kome ño täño käwuri kukñi kukñiken äma komi nimikta käbop ittäñ kukañ.
- 21 Unita iwan yabä-kätäñiri mäyäk nämo niniñeñ. Nämo, täñkentäñ niniñiri äma jopi jäwäri mewuni nin wäpka kañ ganiñ oretna!
- 22 Eruk Anutu, bäräñeñ akuñpäñ iwankaye yabäñ yäñiri goret täkamäñ yäñ nadäwut. Äma udewani nämo nadäñ gamiñkañ kepma käron gäk gabäñ mägayäktagän nadäk täkañ u nadä!
- 23 Täñkañ iwankaye u kokwawak tänpäñ yäñgera-gera wari wari yäk täkañ unita nämo guñ täwen! Nämo, komi kañ yämi.

75

Anutu uwä ämawebe täño täktäki yäpmäñ daniwani

- 1 Bänep täga, Anutu, bänep täga gäkagän nadäñ gamikamäñ! Imaka säkgämän säkgämän, ba kudän kudupi kudupi täñ yäpmäñ äbuno unitäño biñam yañahäk täkamäñ.
- 2 Anutu, gäkä ñode yäñkun; Yäpmäñ danik-danik epän täkta kadäni kubä iwoyäñpäñ penkuro itak. Kadäni uken kudän siwoñi terak ämawebe uwä api yäpmäñ daniwet.
- 3 Tänpäkañ imaka imaka kome terak it täkañ ba kome ini bärom täñpeko upäñkañ Anutu näkä meham täñira api kehärom täneñ.

* **74:13-14:** Kis 14:21 * **74:13-14:** Jop 41:1; Sam 104:26; Ais 27:1 * **74:16:** Stt 1:14 * **74:17:** Stt 8:22; Apos 17:26

- 4-5 Näk äma waki tänpäni gup yäpmäj ärokärok kädet penpäj injinken kehäromita nadäwä ärowani nämo tänppek yäj yäwet täyat yäk. Anututä ude yänkuk.
- 6 Nadäkañ, komen äma uken-uken nanik kubätä äma kubäta wäp biñam bureni yämik-yämik uwä täga nämo tänppek.
- 7 * Nämo, u Anutu ini kubä unitägän ämawebe yäpmäj danipäj ätu kowata waki yäpmäkta biñam yepmañkañ ätu wäpi biñam yäpmäkta biñam yepmak täyak.
- 8 Imata, Ekänitä ini kokwawaki umuri pähap, ume komi nitek bumik gäpe nitek initak. Tänpäj u piwän kuñirän äma waki tänpänitä kudup api nañ paotneñ. Kubätä nämoinik api irepmirek.
- 9 Täñ nähä Isrel täño Anutu unitäño täktäkita wari wari api yäñahäk tänpet. Ba kap terak iniñ oretta nämoinik api gaña täwet.
- 10 Nämo, Anutu u waki tänpäni täño kehäromi api pewän paotneñ. Täñkañ äma siwoñi täño kehäromi ätukät api yäpurärärek.

76

Anututä ämikken ämawebeniye täñkentäj yämiñkuk

- 1 Juda naniktä Anutu täño mebäri nadäkañ. Ba Isrel nanik imaka, wäpi orañ imik täkañ.
- 2 Anutu täño eñini Jerusalem itak. Saion pom terak it täyak.
- 3 Kome uken itkañ iwan ämik tänayäj äbuño unitäño äpa kuwek, kurepä, käda boham u kudup ubiñ-jukutkuk.
- 4 O Anutu, gäka nadäñira epmäget kudän inipärik-inik kubä täk täyak. Ba täktäkka täño mebäri ärowani inipärik kubä, pom käroni käroniken tom ahäj bumbum täk täkañ u kudup yärepmit moretak.
- 5 Iwan täño komi äma uwä kehäromi nitek upäñkañ gäkä däpmänpäj tuñumi kudup yäyomägakun. Täñiri kumänpäj däpmon patguñ-guñ ude täñ itkañ.
U ka! Kehäromini ba nadäk-nadäki u jopigän.
- 6 Jekop täño Anutu, däpayäj täñyäkñariri komi ämakät hosniye pajin kumäj mañkuñ.
- 7 Bureni Ekäni, äma kuduhtagän gäka umuntak täkañ. Kokwawak täñiri kubätä injamkaken täga nämo kehärom tañpäñ irek.
- 8 Gäk kunum gänañ itkañ iwanta kowata ude yäñtäreñ yämiñiri ämawebe komeni komeni umuntañpäñ man kum itkuñ.
- 9 Kowata yäñtäreñ yämiñkuno uwä ämawebe iwan keriken irani u kudup yämagutta yäñkun.
- 10 * Bureni Ekäni, äma ätutä kokwawak tänpäj ämik täneño upäñkañ kowata yämiñiri ämawebe nadäwä täga tänpäpäj ganiñoret täkañ.
Täñirä äma ämikken kehärom tañpäñ it täkañ uwä api ganiñoret täneñ.
- 11 Unita ämawebe, Ekäni Anutujinta täñ imikta bian yäñkehärom tañkuño u inita täñ imineñ.
Tänpäj äma äbot tuän tuän itkañ in, iron yäpmäj äbänpäj kañ imut. U imata, Anutu unitägän umuntänañi.
- 12 Bureni, Anutu u äma wäpi biñam ikek täño wäpi yäpmäj äpäk täyak. Ba intäjukun äma ärowani ärowani täñpewän bumta umuntak täkañ.

* 75:7: 1Sml 2:7; Sam 50:6, 147:6; Dan 2:21 * 76:10: Kis 18:11; Sam 65:7

77

Äma ŋo bäräpi ahäŋ iminjirän Anutuken gera yänjuk

- 1* Anutuken konäm butewaki gera yäk täyat. Gera yänjira nadän namik täyak.
- 2 Bäräpi kadäniken Ekäniken yänjapik täyat. Bipani karonj yänjapik man yäk täyatken uken ketna yäpmän akunjan Ekäni iwet täyat. Upänjan bänepna nämo pidämtak täyak.
- 3 Ude tänjan Anutu täŋo täktäkita nadänpän bäräpi nadäk täyat. Unita juku piŋira nadän bäräp ahäŋ namik täyak.
- 4 Unitä tänpewän bipani bipani dämpmon kubä nämo pat täyat. Nadäwätäk taŋi tänpän man kubä täga nämo yäwet yän nadäk täyat.
- 5 Ude tänjan bian täga itkutken unita juku pik täyat.
- 6* Bipani karonj nadäk-nadäk pähap tänpän näknaken bänepna ŋode iwet yabäk täyat;
- 7 Jide? Ekänitä ninta mäde pen api ut nimek? Ninta gäripi äneŋi nämo api nadän nimek?
- 8 Nadän nimikinik täk tänkuko u nibä-katänkuko ugän? Ba yänkehäromtak mani wari nämo käwep api iwarek?
- 9 Orakoraki pewän paotkuko ubayän? Kokwawakitä orakoraki komeni yäpuk ba?
- 10 Ude nadänpän yänkut; Imaka ŋonita nadänjira bänepnaken dämpmän päretak; Anututä kadäni karonji kehäromini näwoŋärenj yäpmän äbukopän apiŋo de itak?
- 11 Tänpäkanj ude nämo! Ekäni, imaka säkgämän säkgämän, ba kudän kudupi kudupi bian tänkuno unita äneŋi juku piwa!
- 12 Imaka tägatäga kehäromi nitek täŋ yäpmän äbuno unita nadäk-nadäk epän kanj täk tänpa!
- 13 Bureni Anutu, imaka imaka täk täyan u kumän kudupi siwoŋi-inik. Anutu kehäromi nitek gäk udewani kubä nämo itak.
- 14 Kudän kudupi pewä ahäwani Anutu u gäk kubägän. Kehäromika ärowani guŋ äbot bämopiken pewi ahänjirän kanpän nadänjuk.
- 15 Ketka kehäromikatä ämawebekaye, Jekop kenta Josep täŋo äboriye u komi epänken nanik yämagutkun.
- 16 Tänpäkanj ume gwägu pähaptä Anutu gäk gabänjan umuntanpän bärom-bärom tänkuk.
- 17 Yänpewi gubam gwägärirän yäpä iromän iwän bukŋa tänkuk.
- 18 Iromän tänpewi yänpän-wädän iwarirän yäpä kwinitpän penyänjirän komeni komeni kwawakgän itkun. Ude tänjirän kome kwainjuk.
- 19 Anutu, gäk gwägu karonji boham u bämopiken kädet täwitkun. Tänkuno upänjan kuronja bäräm äma kubätä täga nämo kanjuk.
- 20 Ude tänjan ämawebekaye yawak ude irirä yän-yämagutkun. U Moses kenta Arontä watä it yäminjirän yämagut päŋku tägaken yepmanjun.

78

Anututä ämawebeniye Isip komeken nanik yämagutkun

- 1 Eruk ämawebenaye, in näkŋo jukuman ŋo nadäwut. Juku säkgämän penpän man täwerayän täyat ŋo nadäwut!
- 2* Jukuman ŋo man wärani terak täwerayän. Imaka bian ahäwani mebäri nitek unita täwerayän.
- 3 Bian oraniyetä yänpän niwerirä nadänkumänjo nadäk-nadäknin-ken pätak u tärewayän.
- 4 Man ŋo nanakniye ahänayän täkanj unita käbop nämo pen yämine. Nämoinik! Ekäni u imaka säkgämän säkgämän tänkuk. Unita yäwetpän yäwoŋärek tänjitna epän kehäromi kehäromi täk tänkuko u ba kudän kudupi tänkuko unita kanj nadäwä tärewut.

* 77:1: Sam 3:4, 142:1 * 77:6: Sam 4:4, 42:8 * 78:2: Mat 13:35

- 5 Ekäni u Jekop täño oraniye, Isrel ämawebe it yäpmänj äbäkamänj nintä iwatta бага мани bian penkuk. Tänpänj oraniye man kehäromigän ñode yäwetkuk; In näkño бага man ño nanakjiye yäwetpänj yäwoñärek kañ tak täñput yän yänkuk.
- 6 Ude tänayänj täño uyaku yerijiye mäden ahänayänj täkañ unitä yänpänj-nadäk pen api tak täneñ. Ude täñkañ unitäño yeri ahänayänj täkañ unitä udegän api yäwetpänj yäwoñäreneñ.
- 7 Ude tänayänj täño uwä äbot u imaka, Anututa nadäkinik täñ imiñ yäpmänj kuñpänj kudän kudupi täñkuko unita nämo api guñ täneñ. Ba бага мани u api buramik täneñ.
- 8 Baga мани buramiñpänjä oraniyetä täñkuño ude nämo api täneñ. Oraniye uwä Anutu täño manta nadäkinik nämo tänpänj bänepitä Anutu injit-inik nämo täñkuñ. Tänpänj Anutu mäde ut imiñkuñ.
- 9 Bian uken Efraim äbot unitäño komi äma uwä äpa kuwek yäpmänj kuñat täñkuño upänkañ ämik ahänjirän umuntañpänj ämetkuñ.
- 10 U Anutukät topmäk-topmäk täñpani unita nadänj äwaräkuk tänpänj бага мани iwatta bitnäñkuñ.
- 11 Ba imaka kudän kudupi injamiken täñkuko unita guñ tak-inik täñkuñ.
- 12 * Ekänitä Isip täño kome kubä wäpi Soan uken kudän kudupi oraniye naniye ñode tänpänj yäwoñärenkuk;
- 13 * U gwägu tañi däpmänj täkñewänkañ kukñi kukñi kuñjirän Isrel ämawebe bämopgän yän-yäkñat yäpmänj kuñkuk.
- 14 * Yän-yäkñat yäpmänj kuñpänjä kepmawä gubam kubä iwerän kädet yäwoñäreka intäjukun kuñjirän iwatkuñ. Täñ bipaniwä kädäp täño penyänjeki ägonitä udegän intäjukun kuñjirän iwatkuñ.
- 15 * Täñpäkañ kome kawukiinikken mobä yäpurän tumänjirän ume gänañ umu nanik bumta abänjirä nañkuñ.
- 16 Bureni, mobä jopi täñpewän ume dapuri abani ude täñkuk. Ude täñjirän ume tañi ahänkuk.
- 17 Ekäni ärowani pähaptä iron ude täñ yämiñkukopänj kome kawuki uken ehutpänj ärowani kudän pen ñode täñ imiñkuñ;
- 18 * Anutu iyapi yän nadänpänj yänjikñatpänj kakta ketem gäripi nizek ätukät nimi yän pen iwetkuñ.
- 19 Ude tänpänj Anutu yänärok ñode iwetkuñ; Anutu kome kawuki ñodeken ketem täga käwep pewän ahäwäpänj nimek? Ba täga nämo käwep! yäk.
- 20 Bureni, pengänä mobä yäpurän tumänjirän ume uken nanik abuk yäk. Upänkañ jide? Tom ketem udegän niminañi nämo käwep? yäk.
- 21 Yänärok ude yänjirä Ekänitä мани u nadänpänj kokwawak tañi tänpänj Jekop täño äbot uken kädäp mebet iniñ kireñpewän äpuk.
- 22 U imata, ämawebe uwä Anututa nadäkinik nämo täñkuñ. Ude täñkañ Anutu ninta nadäkinik tänpänj täñkentänj nimik täyak yän nadäwä bureni nämo täñkuk.
- 23 Ude täñkuño upänkañ Anututä kunum iwerän añeñkuk.
- 24 * Añeñjirän kunum gänañ nanik ketem inide kubä pewän mañjirä yäpmänpänj nañkuñ.
- 25 Ketem nañkuño u ketem tägagämän, añero täño ketem bumikpänj nañkuñ. Anututä iron täñ yämiñkuko u nañpänj koki täñkuñ.

* 78:12: Kis 7:8–12:32 * 78:13: Kis 14:21-22 * 78:14: Kis 13:21-22 * 78:15: Kis 17:1-7; Nam 20:2-13

* 78:18: Kis 16:2-15; Nam 11:4-23, 11:31-35 * 78:24: Jon 6:31

- 26-27 Ude tänpäj mänit pähap kubä iwerän piänjuk. Piänjirän ämawebetä itkuŋken u barak punin nanik päke uwä iwän ude bumik pewän maŋkuŋ. Barak uwä bumta, mobä jiraŋ ude.
- 28 Tänpäkaŋ u kome jopiken nämo pewän maŋkuŋ. Nämo! Ämawebetä yottaba tänpäj itkuŋken ugän pewän maŋkuŋ.
- 29 Eruk, ude tänpäkaŋ ämawebetä barak päke u naŋ tokneŋkuŋ. Bureni, imaka Anutuken yäpmäkta yänapiŋkuŋo u yäniŋ kireŋ yämiŋkuk.
- 30-31 Ude täŋkentän yämiŋkukopän momi kädet nämo peŋkuŋ. Unita ketem u pen naŋ irirä Anututä kokwawak nadän yämiŋpäŋ Isrel äma gubaŋi gubaŋi kehäromi nitek u pit kubägän däpmän moreŋkuk.
- 32 Upänkaŋ momi pen täŋ yäpmän kuŋkuŋ. Anutu kudän kudupi päke täŋ yäpmän äbuko unita nadäkinik nämo täŋkuŋ.
- 33 Nadäkinik nämo täŋkuŋo unita ehät woŋ pit kubägän abänpäŋ paot täkaŋ ude Ekänitä imaka umuri kubä pewän ahänjirän uterak pit kubägän kumän moreŋkuŋ.
- 34 Eruk Anututä ätuniye ude däpmän paorirän yabänpäŋä ätu bänepi äyänutpäŋ Ekäni äneŋi iwatta bänep pek täŋkuŋ.
- 35 * Tänpäj nadänkuŋ; Ekäni uwä nintäŋo mobä kujat kehäromi ude it nimitak. Unitägän wakiken nanik nimagut täyak.
- 36 Ude nadänkuŋo upänkaŋ bänep äyänut-äyänut man yänkuŋo u jop yänikŋatkuŋ. Man yäkyäki täktäki u jopigän, bureni nämo.
- 37 * Ekänikät topmäk-topmäk täŋpani u nadän äwaräkuk tänpäj mani nämo buramiŋkuŋ.
- 38 Ude täŋkuŋo upänkaŋ Anututä kudup nämo däpmän moreŋkuk. Nämo, oraŋ yämiŋpäŋ momini peŋ yämiŋkuk. Kokwawak taŋi täga täŋ yäminapiŋ kadäni kadäni kokwawaki pewän maŋpäpän ähan täŋ yämik täŋkuk.
- 39 * U imata, ämawebe unitäŋo mebäriŋi ŋode nadänkuk; Uwä ämawebe jopigän, kadäni käroŋi itta yäwani nämo. Mänittä abämaŋ paotpeŋ kuk täyak udewani.
- 40 Wära, kome kawukiken peŋawäk wari wari täŋ imiŋjirä nadäwän jägämi täk täŋkuk!
- 41 Isrel täŋo Kudupi Anutu u kadäni kadäni täŋikŋat-ikŋat kädet mäyap täŋ imiŋjirä komi nadäk täŋkuk.
- 42 Uwä iniken kehäromini terak iwan keriken nanik bian yämagutkuko unita juku kubä nämo peŋkuŋ.
- 43 Nämo, Isip kome Soan käda uken kudän kudupi ŋode täŋkuko unita nadäwä ärowani nämo täŋkuk.
- 44 * Kome uken Anututä ume yänpewän nägät äworeŋjirän Isip nanik täga nämo naŋkuŋ.
- 45 * Ba gäbäräm bipi ätu yäniŋ kirewänkaŋ abä äma gupi tätuŋ naŋkuŋ. Ude tänpäjä wirit udegän yäniŋ kirewänkaŋ abä imaka imakani kudup tänpä waŋ yämiŋkuŋ.
- 46 * Tänpäkaŋ kapukbam mebäri mebäri ketemi epäni tänpäwakta yäniŋ kireŋkuk.
- 47 * Ude tänpäjä mimitä maŋpäŋ wain päya ba ketemi epän kudup tänpän waŋkuŋ.
- 48 Ba ugän nämo, mim kenta yäpätä yawakiye kudup udegän däpmän moreŋkuk.
- 49 Yäke! Anututä kokwawak wakiinik tänpäj aŋero tänpäwak pewä ahäwani u yäniŋ kireŋkuk.
- 50 Kokwawaki kwawak yäwoŋärehta kädet täwitpäŋ ämawebe yabän äwaräkuk kubä nämo täŋkuk. Nämo, käyäm wakitä mäyap däpmän moreŋkuk.

* 78:35: Kis 15:13; Lo 7:8; Ais 41:14, 63:9 * 78:37: Apos 8:21 * 78:39: Sam 103:14-16; Jon 3:6-8; Jem 4:14

* 78:44: Kis 7:17-21 * 78:45: Kis 8:1-6, 8:20-24 * 78:46: Kis 10:12-15 * 78:47: Kis 9:22-25

- 51 * Ekänitä ude tänpänä Isip nanik täño nanak ämani intäjukun ahäwani kudup däpman paotkuk.
- 52 * Täñ iniken ämawebeniye yawak ude kome kawukiken kädet yäwonärenpän yämagutkuk.
- 53 * Yämagut päñku yepmanpän umunkät nämo, säkgämän itkuñ. Tänpäkañ iwaniye uwä gwägutä uwäk tänpän däpman moreñkuk.
- 54 * Eruk, yän-yäkñat yäpman kuñtängän iniken kudupi kome dubinken ahäñkuñ. Täñkañ kome uwä iniken kehäromi terak ämawebeniye yämikta ñode täñkuk;
- 55 * Kome u mähekiye yawat kirenpän iniken ämawebeniye yäpman daniñpän yämiñtäñ kuñkuk. Ude tänpänkañ Isrel äbori äbori eni tänpän ittän kuñkuñ.
- 56 * Anututä ude täñ yämiñkuko upänkañ Isrel ämawebetä Anutu ärowani unita täñikñarani tänpän penawäk täñ imiñkuñ. U jukumani kubä nämoinik iwatkuñ.
- 57 Kudän waki oraniyetä bian täñkuño udegän iwatpän nadän imikinik nämo täñ imiñkuñ. Uwä äñin gwäjiwani gwäjiwäkañ siwonñi nämo kweko ude bumik.
- 58-59 Uwä anutu jopi yäniñ oretta kome iwoyänpän penkañ u kuk täñkuñonik. Ude täñirä Anututä yabänpän näk nadän naminanñi jidepän täkañ yän nadänpän kokwawak täñ yämik täñkuk.
Ude tänpän Isrel äbot u mäde ut yämik-inik täñkuk.
- 60 * Tänpän Silo komeken yottaba Anutu burenitä bämopiken itta yäwerän täñ imiñkuño u Anutu uken äneñi itta nadäk kubä nämo penkuk.
- 61 * Ude täñkañ iwan yäniñ kireñirän topmäk-topmäk täño kudupi gäpe yottaba u gänañ itkuko u yäyomägatkuñ. Gäpe u terak Anutu täño kehäromi ba penyänñeki kwawak kak täñkuñonik.
- 62 Ude täñkañ ämawebeniye kokwawak nadänpän iwaniye yäniñ kireñirän däpuñ.
- 63 Kadäni uken Isrel täño äma gubañi ämik pähap gänañ kumbuñ. Kumänñirä webetä äma deken yäpne yän yänpän jop itkuñ.
- 64 Kadäni ugän bämop ämaniye udegän däpäkañ webeniye konäm kotkät nämo, jop kawuk tänpän itkuñ.
- 65 Eruk ude täñtäñ äbänkä Ekäni däpmon terak naniktä-yän akuñkuk. U äma wain ume nankañ täñguñguñ tänpän pärekopän kikuñutpän akuñpän karak yäweko ude bumik täñkuk.
- 66 Ude akuñpän iwaniye däpmanpän pimij yawat kireñirän mäyäk tärek-täreki nämo nadänpän ämik äneñi täkta nämo nadänkuñ.
- 67 Ude täñkañ Josep täño oraniye äbot unita mäde ut yämiñpän, Efraim täño äboriye imaka, nämo iwoyänkuk.
- 68 Täñ Juda täño oraniye äbot u iwoyänkuk. Täñkañ Saion pom, Juda täño komeken itkuko unita imaka, gäripi nadäk täñkuko unita iwoyänkuk.
- 69 Täñkañ pom uken kudupi yori, pom käreñi ude punin unu täñkuk. Tänpän kehäromi-inik täñkuk, kome pähap tänpän penkuko inide it täyak ude bumik täñkuk.
- 70-71 * Tänpäkañ Juda äbot uken nanik epän watä ämani Devit epäni täkta iwoyänkuk.
U sipsip watä epän äma ude iraniken nanik imagutpän Isrel ämawebe ekäni ba täpurita watä irekta iwoyänkuk.

* 78:51: Kis 12:29 * 78:52: Kis 13:17-22 * 78:53: Kis 14:26-28 * 78:54: Kis 15:17; Jos 3:14-17 * 78:55: Jos 11:16-23 * 78:56: Het 2:11-15 * 78:60: Jos 18:1; Jer 7:12-14, 26:6 * 78:61: 1Sml 4:4-22 * 78:70-71: 1Sml 16:11-12; 2Sml 7:8; 1Sto 17:7

72 * Ude iwoyänpän tenjirän Devit iniken epän unitagän nadänpän ämawebenyeta watä säkgämän it yämik täñkuk. Eruk unita Devit uwä Isrel äbot täño watä äma tägagämän-inik ude itkuk.

79

Anututä iwan keriken nanik yämagutta yänjapinķun

- 1 * O Anutu, guñ äbottä gäkņo kome inita korenayän äbuņo itkañ, u yabätan? U kudupi yotka tänpä wañirä imaka jopi äworetak.
Ude täñkañ Jerusalem yotpärare imaka, tänpewä wañ moretak.
- 2 Ämawebekaye, epän watä ämakaye u däpmänpän yepmañirä siän ba tom ägwäritä nañ-irähut täkañ.
- 3 Ude täñkañ ämawebekaye jopjop däpmänjirä unitäño nägäri umeyäwa tägata kweko ude Jerusalem yotpärare bämopiken tokņeñkuk.
Tänpäkañ u änekta äma kubä nämo itkuk. U kumän paotķun.
- 4 Tänpäkañ guñ äbot kukņi kukņi iranitä yänärok niwetpän nibän mägayäķun.
- 5 * Unita Ekäni, jide? Ninta kokwawak pen api tänpen? Ba kokwawakka u kädäptä-yän pen api ijin yäpmän kwek?
- 6 Kokwawakka u ninta nämo, äbori äbori gäk nämo ganiņoret täkañ ba gäkken yänjapik man nämo yäk täkañ unita täñ yämisi.
- 7 Äma äbot unitä gäkņo ämawebekaye däpmän-pewä kubäpän komeka u tänpä wañķun.
- 8 * Äbekniye oraniyetä bian momi täñķuņo unita yänpän komi epän nämo nimen. Nämo, bänep nadäk-nadäknin putärewni ninta butewaki nadän nimisi.
- 9 * O Anutu, täñkentän niminpän iwan keriken nanik nimagusi. Ude tänpän wäpka biñamta yänpän mominin peñ nimisi.
- 10 Guñ äbottä Anutujin de yän niwerirä tägawek? Ude nämo, unita Anutu, guñ äbottä epän watä ämakaye täño nägäri piwä kuñķuņo unita kowata komi yämiñiri kañ yabäna!
- 11 Täñkañ notniye komi eñiken yepmañķuņo yänkähän-kähän yän itkañ u nadän yämiñpän kehäromika ärowani terak äma kumäkta biñam yäntärewni u yäniñ kireñpewi äpämañ kut.
- 12 O Ekäni, guñ äbot uken-uken nanik yänärok gäwet täñķuņo unita kowata kwini nämo täñ yämen.
Nämo, täñ gamiñķuņo u irepmitpän wakiinik täñ yämen.
- 13 Ude täñjiri ämawebekaye nin, yawakaye ude itkañ bänep täga man tärek-täreki nämo gäwetpän ganiñ oretoret api täñ yäpmän kune.

80

Isrel ämawebe Anututä täñkentän yämikta yänjapik man yänķun

- 1 * Anutu, Isrel täño watä äma, gäk nadän nimisi! Gäk Josep täño äbot nin, yawak ude watä it nimik täyan. Gäk aņero täño intäjukun äma iriri it gwäjik täkañ.
- 2 Unita gäk kehäromika oraniye Efraim, Bejamin kenta Manase täño äbot ninken kwawak pewi ahäwän! Äbä kehäromika niminpän täñkentän nimi!
- 3 Anutu, gäk äneñi nimagut yäpmän dubikaken ku. Butewaki nadän niminpän täñkentän niminjiri paotnetawä!

* 78:72: 1Kin 9:4 * 79:1: 2Kin 25:8-10; 2Sto 36:17-19; Jer 52:12-14 * 79:5: Sam 85:5; Ese 38:19 * 79:8: Sam 106:6; Ais 64:9 * 79:9: 2Sto 14:11; Sam 25:11, 31:3 * 80:1: Kis 25:22

- ⁴ O Anutu kehäromi mähemi, äbotkaye nintä gäkken yänjapinjitna kokwawak nadäj niminikä kadäni jidegän api pewen?
- ⁵ Gäkä ude tänjiri konämpäj ketem ude nañ itkamäj.
- ⁶ Tänpäkañ iwaniyetä kukñi kukñi itkañ yabäj äwaräkuk tänjiri nidäpmänpäj nintäño kome korenayäj täkañ.
Tänpäj yänjrok niwetpäj nibäj mägayäk täkañ.
- ⁷ Unita Anutu kehäromi mähemi, gäk äneñi nimagut yäpmäj dubikaken ku. Butewaki nadäj niminpäñ täñkentäj niminjiri paotnetawä!
- ⁸ * Ekäni, bian gäk äbekniye oraniye, wain yeri kubä ude, Isip komeken nanik yäpmäj päbä kome kubäken piwayäj yänpäj äma kome uken nanik yawat kireñkun. Tänpäj wain yeri uwä kome u piñkun.
- ⁹ Tänpäj yeri u pikta komeni ket tänpäj piñkun. Tänpikañ jäwäri äpmonpäñ tañi-inik tänpäj kome tañi iriñ wädäj yäpmäj kuñkuk.
- ¹⁰ Tänpäj wain päya unitäño momitä pom ba päya tañi tañi päke itkuño u kudup äyuñ täñ yämiñkuk.
- ¹¹ Tänpäkañ momini uwä kumañ päñku gwägu tañi wäpi Mediterenian unitä päñku Yufretis umeken täreñkuk.
- ¹² Upäj gäk imata wain epän täño yewa u däpmäj weñkun? Täñkunopäj ämawebe kädet miñin kuñat täkañ unitä bureni kubota täk täkañ.
- ¹³ Tänpäkañ but ägwäritä jäwäri metäj gwäjik täkañ. Täñirä tom ägwäritä mujipi nak täkañ.
- ¹⁴ Unita Anutu kehäromi mähemi, gäkä ninta äneñi nadänpäj kunum terak ununitä dapun tänpäj nibäj niwat. Tänpäj wain päyaka nin täñkentäj nimi.
- ¹⁵ Ninäwä wain päya gubañi gäkä tänpewi kehärom tañkuko udewani. Gäkä yeri u ketka kehäromitä piñkun. Täñkuno unita täñkentäj nimik täyi.
- ¹⁶ Upäñkañ wain päyaka uwä madänpäj kädäp ijiwani. Unita iwaniye yabäj yänjiri paot-inik täñput!
- ¹⁷ O Anutu, ämawebe ninä gäkñata biñam iwoyäñkuno u täñkentäj niminpäñ äneñi nibäj niwat täyi. Ba kehäromi äneñi nimik täyi.
- ¹⁸ Ude täñ niminjiri nin ärowani tänpäj manka äneñi nämo api irepmitne.
Täñkañ wäpka biñam api ganiñ oretne.
- ¹⁹ Unita Anutu kehäromi mähemi, gäk äneñi nimagut yäpmäj dubikaken ku. Butewaki nadäj niminpäñ täñkentäj niminjiri paotnetawä!

81

Kadäni pähap kubäken kap tekta jukuman yänjkuk

- ¹ Anutu u kehärominin. Unita bänep oretoret kap teñ imina. Jekop täño Anutu u kap gera terak teñ imut.
- ² Oretoret kap yäput pena yänpänä wagäm utkañ gita kurere bok utpäñ iniñoret kap teñ imut.
- ³ * Tänpäj komepak api äbänjirän womat kañ piäwut, ba komepak bämop tañjirän orekirit kadäni uken womat piänpäj kap kañ teñ imut.
- ⁴ Isrel äbottä kap ude tekta бага pätak. Jekop täño Anututä man u yänkehärom tañkuk.

⁵ Anututä ämawebe Isip komeken nanik yämagutkuko kadäni uken man u Josep iwetpän iwojärek tänkuk.

Tänpäkañ näk man kotäk kudupi kubä ñode ahäñirän nadäñkut;

⁶ Pitjin terak bäräpi patkuko u ketären tamiñkut yäk. Ba komi epänjin täño tunum u täyomägatpän peñ tamiñkut yäk.

^{7*} Tänpäkañ intä komi nadänpän gera yäñirä nadänpän täñkentän tamiñkut yäk. Iromän mämä gänañ käbop itpän nadän tamiñkut yäk.

Tänpän komi gänañ nanik tämagut yäpmän äbätängän Meriba ume terak tänyabäkken tepmañkut.

⁸ Unita Isrel ämawebe äbotnaye, in jukuman täwerayän nadätat ño ket nadänayän ba nämo?

^{9*} In mäjo wära nadän yämiñpän nämoinik yäpmän kuñatneñ yäk. Ba guñ äma täño yäwik nämo gwäjiñ äpmon yämineñ.

^{10*} Nadäkañ? Näk Ekäni, intäño Anutu bureni-inik. Isip komeken nanik tämagut yäpmän äburo u yäk. Unita in mejin añejirä ketem tepmän towiwa.

¹¹ Ude yänkuro upän ämawebenayetä mäde ut namiñpän näkño man unita juku nämo peñkuñ.

^{12*} Ude täñirä yabän äwaräkuk täñira iniken nadäk-nadäk terak kädet wakiwaki iwatkuñ.

¹³ Butewaki! Ämawebenaye, jide? In näkño man ño juku peñpän nadänañi. Isrel äbotnaye, in näkño kädet iwatnañi.

¹⁴ Ude täñirä uyaku iwanjiye täño kehäromi yäpmän äpätet. Ba ketnatä iwanjiye däpmän paotet.

¹⁵ Ude täñira iwanjiye, näka bitnäk täkañ uwä näka umuntañpän gwäjiñ äpmon namikäneñ. Tänpäkañ komi epän tärek-täreki nämo yämitet yäk.

¹⁶ Upänkañ ämawebenaye, näk inta ketem säkgämän säkgämän tamakañ nañ tokñewut yän nadätat.

82

Anutu u intäjukun-inik itak

¹ Anututä äma ekäni ekäni unita gera yänpewän äbänpän käbeyä täñirä Anututä ini käbeyä täño intäjukun äma itak.

Intäjukun itkañ käbeyäken äma itkañ uwä ñode yabän yäyak;

² In goret täk täkañ yäk. In man käbeyäken äma kädet goret täñpanita in täga täkañ yän yäwet täkañ.

Ba inä yabän äwaräkuk täñirä äma wäpi biñam ikektä äma äpani täño wäpi yäpmän äpäc täkañ yäk. Kädet u jidegän api penen?

³⁻⁴ Unita in kädet täga ñodepän kañ täñput; Man käbeyäken äma jopi jäwäri ba ironji kodäña udewani yänkentän yämineñ.

Tänpän ämawebe guñ ba ini gupi täga nämo täñkentänañi udewanita kädet siwoñi täñ yämineñ yäk.

Tänpän ämatä äma udewani komi epän täñ yäminayän täkañ uwä kañ yäniñ bitnäwut.

* **81:7:** Kis 17:7; Nam 20:13 * **81:9:** Kis 20:2-3; Lo 5:6-7, 32:12; Sam 44:20; Ais 43:12 * **81:10:** Kis 20:2; Sam 37:4, 107:9 * **81:12:** Jop 8:4; Apos 7:42; Rom 1:24-26

- 5 * Inä guṇ, nadäk-nadäkjin nämo! Injin bipmāṇ urani gānaṇ kuṇatpāṇ āmawebe kädēt siwoṇi nämo yāwoṇārek tākaṇ.
- 6 * Nāk bian ṇode täwetkut; Inä anutu bumik, Anutu ärowani tāṇo nanakiye itkaṇ yāṇ täwetkut.
- 7 Ude täwetkuro upāṇ apiṇo ṇode täwera nadāwut! Inä kodak nämo api itneṇ yäk. In äma mewunitä kumäk tākaṇ udegān api kumneṇ! Ba intājukun äma ätutä kumäk tākaṇ udegān kumāṇpāṇ paot-inik api tāneṇ yäk.
- 8 Anutu, bureni yāyan! Gäk akuṇpāṇ kome terak yāṇtārek epān tä! Äma äbori äbori kuduṇtagān u gākṇo biṇam.

83

Isrel tāṇo iwaniyetä paotta Asapatä yāṇapik man ṇo yāṇkuk

- 1 O Anutu, man kum nämo iren. Ba kubäkengān kwikinik nämo iren.
- 2 Iwankaye yabäsi! Äma gäka gaṇani pähap nadāṇ gamik tākaṇ u ärowani tāṇ gamikaṇ.
- 3 Guṇ äma u ämawebekaye watä it yämik tāyan u dāpmäkta man kābop kābop yāṇpāṇ-nadāṇ itkaṇ.
- 4 Tāṇpāṇ ṇode yākaṇ; Eruk, Isrel äbot u wari nämo itta dāpmāṇ morena. Ude tāṇitna wāpi paotpāṇ paot-inik kaṇ tāṇpān.
- 5 Anutu, gäk tāṇpāwakta guṇ äma äbori äbori ṇodetä bānep kubägān tākaṇ;
- 6 Idom kenta Ismael nanik, Moap kenta Hakri nanik,
- 7 ba Gebal, Amokät Amalek nanik, ba Filistia kenta Tire nanik.
- 8 Tāṇpāṇ Siria nanik, äbot kehāromi Lot tāṇo oraniye tāṇkentāṇ yāmiṇkuṇo u imaka, yāpurärätgān tāṇkuṇ.
- 9 * Äma äbori äbori u gäk tāṇpāwakta bānep kubägān pekaṇ unita Midian nanikta bian jide tāṇ yāmiṇkuno ude tāṇ yāmen. Ba Kison umeken Sisera kenta Jabinta jide tāṇ yāmiṇkuno udegān tāṇ yāmen.
- 10 Äma uwä Endo komeken dāpmāṇ-pewi kumāṇpāṇ kome äworeṇkuṇo u.
- 11 * Tāṇpākaṇ Orep kenta Septa jide tāṇ yāmiṇkuno u intājukun ämaniyeta udegān tāṇ yāmen.
Ba Sepa kenta Salmuna tāṇpāwak tāṇ yāmiṇkuno u äma ärowaniniyeta udegān tāṇ yāmen.
- 12 Äma uwä ṇode yāṇkuṇo unita tāṇpāwak tāṇ yāmiṇkun; Anutu tāṇo kome u nininta api korene yāṇ yāṇkuṇ.
- 13 O Anutu, iwaniye u tāṇpewi mänittä keṇkeṇ jiraṇ kenta täpun-täpun piāṇ äreyāṇ tāṇpān kuk tākaṇ ude kaṇ tāṇput.
- 14-15 Tāṇpāṇ kädāptä pom terak tepāraṇ pit kubägān ijiṇ paoreko ude tāṇ yāmen.
Tāṇpāṇ yāpā iromāṇ mänitka terak yāwat kireṇ tāṇpi kuṇtāṇpā kuneṇ.
- 16 Ude tāṇpāṇ kehāromika kaṇpāṇ nadāwä tārekta mäyäk pähap yāmen.
- 17 Ude tāṇiri kehāromini paorāpāṇ gäka tārek-tāreki nämo umuntāneṇ. Tāṇpāṇ mäyāki pen pat yāmiṇirān kaṇ kumbut.
- 18 * O Ekāni, kwawak yāwoṇāreṇiri ṇode kaṇpāṇ nadāwä tārewut; Gäk kubä-tägān Ekāni, kome pähap ṇo kaṇiwatta kehāromi ärowani pat gamitak.

* 82:5: Sam 11:3, 75:3 * 82:6: Jon 10:34 * 83:9: Het 4:6-22, 7:1-23 * 83:11: Het 7:25, 8:12 * 83:18: Kis 6:3; Sam 59:13, 92:8

84

Kora nanakiyetä Anutu täño enjita gäripi nadänpänj kap ɲo tenkunj

- ¹ O Ekäni ärowani, kudupi yotkata gäripi inide kubä nadätat!
- ² * U gänañ Ekäni injamkaken itta bänepna kädäp ijik täyak u inipärik kubä. Bänep nadäk-nadäkna gupna kuduptä Anutu irit mähemi u oretoret kap yänjtenj ininoret täyiwa.
- ³ Barak imaka, enjikata gäripi nadäk täkañ. Kurasisiptä gäripi nadänpänj tähani kudupi yotka piriken täk täkañ.
Ekäni ärowani Anutuna, barak ätu imaka, bägup säkgämän yänjkañ enjini tänpänj kudupi bukäka dubiniken mujipi pek täkañ.
- ⁴ Bureni, ämawebe kudupi yotkaken itkañ kap terak wari wari ganiñoret täkañ uwä gäkñjo oretoret terak it täkañ.
- ⁵ * Ba ämawebe kehäromi yäpmäktä gäkkengän kuk täkañ u imaka, oretoret terak it täkañ.
Ämawebe udewani ganiñ oretta Saion pom terak ärokta pidämtak täkañ.
- ⁶ Äronjtängän ämawebe täga u kome kawuki kubä wäpi Baka u irepmirirä iwän säkgämän täñirän ume dapuri abänpänj gwägu tokñenj yäpmänj kuk täkañ.
- ⁷ * Ude ahänjirän kañkañ oretoret tänpänj Saion pom kañ-ahäktä ehutpäñ kuñkä nämo gañatak täkañ.
Nämo, u anutu jopi-jopi kudup yärepmirani Anutu bureni u Saion pom terak api käneño unita.
- ⁸ Ekäni Anutu ärowani, Jekop täño Anutu, juku penpäñ yänjapik mannata nadäsi!
- ⁹ O Anutu, intäjukun ämanin iwoyänjkuno u iron täñ imisi.
- ¹⁰ * Tänpänj ɲode yäwa; Kudupi yotkata gäripi pähap nadätat. Kepma kubä uken irero uwä kepma mäyap uken-uken ittän kwero u irepmitpäñ iret.
Äma ätutä äma waki täño täha säkgämän säkgämän gänañ itta gäripi nadäk täkañ upänjkañ nähä äma jopigän itkañ Anutuna täño enji yäma täño watä ude irero unita nadänjira inide kubä täñpek.
- ¹¹ * U imata, Ekäni uwä watä it niniñpäñ intäjukun täñ nimik täyak. U kudän tägatäga terak iron täñ niniñpäñ orañ nimik täyak.
U äma siwoñi kuñaranita imaka täga yämikta nämo bitnäk täyak.
- ¹² Bureni-inik! Ekäni ärowani, ämawebe gäka nadäkinik tänpänj gäkä terak yengämä pek täkañ uwä oretoret terak it täkañ.

85

Ekänitä äboriye watä it yämekta yänjapik man yänjkuk

- ¹ Ekäni, komeka ba Isrel ämawebekaye ninta iron täñ niniñjiri äneñi säkgämän itkumänj.
- ² Gäk ämawebekaye nintäño mominin penj niniñpäñ waki täk täñkumäño unitäño kowata awähutkun.
- ³ Kokwawak ninta nadänj niniñkuno upänjkañ penj niniñkun. Nidäpnañipänj kokwawakka äneñi mäde käda penkun.
- ⁴ Unita Ekäni, waki keriken nimagurani, äneñi gäkñata binjam nimagusi. Butewaki Anutu, gäk ninta nadäwäwak wari täñ nimentawä.
- ⁵ Ekäni, ninta kokwawak pen api täñpen? Ba gäkñjo nadäwäwakka pen api it yäpmänj ärowek ba?

* **84:2:** Sam 42:2, 63:1 * **84:5:** Sam 81:1, 86:11, 122:1; Jer 31:6 * **84:7:** Sam 42:2; Ais 40:31; Jon 1:16; 2Ko 3:18

* **84:10:** 1Sto 23:5; Sam 27:4 * **84:11:** Sam 34:10, 85:9; Ais 60:19-20; Mal 4:2

- 6 * Ude nämo! Gäk täñkentän niniñpäñ irit kuñat-kuñat säkgämän äneñi niniñjiri ämawebekaye nin oretoret täñpäñ kañ ganiñoret täna.
- 7 O Ekäni, bänep ironka äneñi niwoñäreñpäñ waki keriken nanik wädän tädotpäñ tägaken nipiñjiri säkgämän kañ itna.
- 8 Ai, ämawebenaye, nin kädet waki bian täk täñkumäño u äneñi täk tänetawä. Nadäkañ? Ämawebe iniñoret täkañ uwä Ekänitä irit säkgämän yämiñpäñ äbot kubägän yepmak täyak.
Mebäri unita Ekäni Anututä man yäñahäñirän näk api nadäk täñpet.
- 9 Bureni! Ämawebe Anutu orañ imik täkañ u inita biñam yäpmäkta nämo bitnäk täyak. Nämoinik.
U nin äneñi nimagutpäñ Anutu ini ninkät penta itkañ komeninken säkgämän api itne.
- 10 Täñpäñ kadäni uken Anututä nadän yämik-inik täñjirän ämawebeniyetä bänep nadäk-nadäk Anutu-kengän api penep.
Ba Anututä iniken kädet siwoñi ämawebeniye bämopiken pewän ahäñirän säkgämän, äbot kubägän api itneñ.
- 11 Bureni! Kome terak Anutu täño ämawebeniyetä Anutu nadän imikinik täñjirä Anututä käderi siwoñi api yäwetpäñ yäwoñärewek.
- 12 Ude täñkañ iron täñ niniñjirän imaka imaka tänayän täkamän u kudup säkgämän ahäñirä epäninken ketem ahäñ bumbum api täneñ.
- 13 Täñpäkañ Anutu täño kädet siwoñitä intäjukun kuñkañ Ekäni täño äbäkäbäk kädet api täwirek.

86

Äma kubätä Anutu täñkentän namän yäñpäñ yäñapiñkuk

- 1 Ekäni, äma mewuni näka butewaki nadän namiñpäñ täñkentän nam!
- 2 Nadäk-nadäkna kudup gäkkengän penpäñ watä epän ämaka ude itat unita watä säkgämän it namiñjiri wawetawä.
- 3 Ekäni, kepma käron gäkken gera yäñtäyiwa butewaki nadän namiñpäñ geranata juku peyi.
- 4 Gäkgän ganiñoret täyat unita nadän namiñpäñ täñpewi bänepnaken oretoret pähap kañ nadäwa.
- 5 * Ekäni, gäk orakorak mähegi unita mominin pen nimik täyan. Ämawebe gäkken täñkentäk yäpmäkta gera yäk täkañ u gäripi pähap nadän yämik täyan.
- 6 Unita Ekäni, näkño yäñapik manta juku peyi. Näk gäkä butewaki nadän nami yän yäñpäñ gera yäyat u nadän nam.
- 7 * Näk nadätat, gäkken gera yäwayän täyat u api nadän namen unita bäräpi kañ-ahäwayän täyatken gäkken gera api yäk täñpet.
- 8 * O Ekäni, gäk udewani Anutu kubä nämo itak. Gäkägän kuduptagän yärepmitan. Täñpäñ gäkä epän täga täk täyan u udegän kubä nämo täk täkañ.
- 9 * Guñ äbot täñpäñ yepmañkuno u kudup abä gäk gämotkaken gwäjiñ äpmon gamiñpäñ wäpka api ganiñoret täneñ.
- 10 * U imata, Ekäni gäk kubä-tägän imaka kudupi kudupi täk täyan. Gäk kubä-tägän Anutu bureni-inik.

* **85:6:** Hab 3:2 * **86:5:** Neh 9:17; Sam 25:8; Jol 2:13; Jna 4:2 * **86:7:** Sam 17:6, 50:15, 77:2 * **86:8:** Lo 3:24; 2Sml 7:22; Jer 10:6 * **86:9:** Sam 66:4; Ais 66:23; Rev 15:4 * **86:10:** Sam 72:18; Ais 44:6-8; Mak 12:29

- 11* Unita Ekäni, gäk kädetka näwoḡärenjiri manka bureniḡän iwät täyiwa!
Ket näwoḡärenjiri gäkagän nadāḡ gamiḡpäḡ ganiḡoret täyiwa!
- 12 Ekäni Anutuna, näk bänepna gupna kuduptagäntä api ganiḡoret täḡpet. Täḡpäḡ wäpka biḡam api oraḡ gamiḡ yäpmäḡ ärowet.
- 13 Gäk butewaki taḡi nadāḡ namik täyan. Kumäkta biḡam täḡkuropäḡ wädäḡ tädotpäḡ nepmaḡkun.
- 14 Anutu, äma inita nadäwä ärowani täḡpani ätutä mäde ut namik täkaḡ. Uwä gäkḡo manka utpäḡ nämoḡinik iwät täkaḡ.
Täḡpäḡ näka butewaki nämo nadāḡ namiḡpäḡ käbeyä täḡpäḡ näk nuttagän man yäḡpäḡ-nadäk täkaḡ.
- 15 Upäḡkaḡ Ekäni, gäk butewaki ba iron mäheḡi, kokwawak bäräḡeḡ nämo täk täyan.
Gäk ämawebekayeta gäripi-inik nadäk täyan. Täḡpäḡ nämo nipmak täyan.
- 16 Unita äneḡi nadāḡ namiḡpäḡ butewaki nadāḡ nam. Piä ämaka näk kehäromi namisi.
Piä watä webeka nanaki näk täḡkentäḡ nami!
- 17 Näka not täḡ namik täyan unitäḡo bureni kwawak peḡiri käwayäḡ nadätat.
Ude täḡiri kaḡpäḡ iwanaye imaka, Ekänitä täḡkentäḡ imik täyak yäḡpäḡ kaḡ mäyäk tawut!

87

Saion uwä äma äbori äbori täḡo yotpärare täḡa bureni-inik

- 1 Ekänitä pom kudupi terak yotpärareni wäpi Saion täḡpäḡ peḡkuk.
- 2 Täḡpäḡ Isrel täḡo kome ätuta gäripi nadäk täyak u irepmiḡpäḡ Saion yotpärareta gäripi ini pärik kubä nadäk täyak.
- 3 Unita Anutu täḡo yotpärare, gäk juku peḡkaḡ Anututä gäka man tägatäḡa ḡode yäyak u nadä;
- 4 Kome näkḡo man buramik täkaḡ unitäḡo wäpi tawaḡ api täḡpet. U täḡpayäḡ täyatken uken guḡ kome, Isip kenta Babilon täḡo wäpi imaka, bok api kudän täwet. Ba Saion itta biḡam wäpi kudän täwayäḡ täyatken uken guḡ kome Filistia, Tire ba Itiopia nanik imaka, bok api kudän täwet.
- 5 Kadäni uken Saionta ḡode api yäneḡ; Komeni komeni ämawebe täḡo eḡi meḡ bureni täyak. Täḡpäḡ Anutu täḡpämerek mähemitä ini täḡ-kehärom täḡpäḡ api pewek.
- 6 Täḡpäḡ Saion täḡo kome mähem bureni-inik täḡo wäpi tawaḡ kudän täwayäḡ täyakken uken ämawebe komeni komeni nanik täḡo wäpi u kudup u gänaḡ api pewek.
- 7 Ude täḡirän ämawebe uwä kap teḡ oretoret bumta täḡpäḡ ḡode api yäneḡ; Saion kome ḡowä iron kädet mebäri mebäri pewä ahäḡ nimanit unitäḡo dapuri bureni-inik!

88

Äma kubä komi butewaki terak itpäḡ Anutuken gera yäḡkuk

- 1 Ekäni Anutu täḡkentäkna, kepma bipani konäm butewaki terak gäkken gera yäk täyat.
- 2 Unita yäḡapik manna terak gera yäyat ḡo nadäḡpäḡ täḡkentäḡ nami.
- 3 Bäräpi mebäri mebäri näkä terak äroḡirä kumäḡ-kumäḡ dubiniken itat.
- 4 Ämatä näka nadäḡirä kumäḡpäḡ awaḡ gänaḡ pat täkaḡ ude täyak, kehäromina kudup paotkaḡ unita.
- 5 Näk kumbani ude nepmaḡpäkaḡ it täyat. Ba ämikken däpmäḡ-pewä kumbani, awaḡ gänaḡ pat täkaḡ udewani itat. Ba äma gäkä unita guḡ tak-inik täḡpäḡ nämo täḡkentäḡ yämeno ude bumik itat.

* 86:11: Sam 25:5; Jer 32:39

- 6 Nähä awañ käronji-inik bipmäj urani gänañ mebäri-ken-inik umu manpi äpmonpero ude itat ñol!
- 7 Kokwawakkatä näk kudup uwäk täñpäñ yejämäñtak.
- 8 Gäkä nadäñiri notnayetä nabäñpäñ-nadäñirä imaka taräki täñpäpäñ nabäñkañ umuntak täkañ.
Näk yewa kehäromi täga nämo abämañ kunañi, udewani gänañ itat.
- 9 Täñpäñ dapunna gäyamigän ijiñ itat. Ude itkañ, Ekäni, kepma kepma ketna kewatpäñ yäñapik man terak gäkken gera yäk täyat.
- 10 Jide? Kumbanitä kakta kudän kudupi pewi ahäk täkañ? Nämo! Ba ude täñiri kumbanitä akuñpäñ wäpka yäñpäñ ganiñoret täkañ? Nämo, u täga nämo täneñ!
- 11 Kumbani komeken naniktä gäkä nadäñ nimikinik täñpäñ nämo nipmak täyan unitäño biñam yäñahäk täkañ? Nämo, u täga nämo täneñ!
- 12 Bipmäj urani kome uken kudän kudupi kak täkañ? Nämo! Ba peñpäñ guñ täñpäñ irani kome udeken naniktä gäkño bänep iron täga kañpäñ nadäk täkañ? Nämotä nämoinik!
- 13 Unita Ekäni, jop kumbero udeta täñkentäktä gera yäyat. Tamimañ tamimañ gäkken gera yäk täyat.
- 14 Täñira imata nämo nadäñ namik täyan? Ba Ekäni, imata mäde ut namik täyan?
- 15 Näk gubañiken umunitä komi namij yäpmäj äbäñiri kumäj-kumäj dubiniken it täyat. Komi unitä kehäromina kudup näyomägatak.
- 16 Näk nutta kädet mebäri mebäri terak nepmanpi wak täyat. Gäkño kokwawakka wakiinik unitä näk däpmäj jakñitpäñ nepmañtak.
- 17 Komi u kepma käronj näk itgwäjiñpäñ umetä tokätkañ täk täkañ ude yewa täñpäñ nepmak täyak.
- 18 Täñpäñ notnaye-inik u imaka, täñpewi nabä-kätäñirä bipmäj urani-tägän näkño notna-pak bureni ude itak.

89

Ekänitä ämawebeniye nadäñ yämik-inik täk täyak

- 1 * * O Ekäni, wari wari nadäñ nimik täyan unita juku piñpäñ kap api tek täñpet. Ba nämo nibä-kätäk täyan unitäño manbiñam pen api yäñahäk täñpet.
- 2 Imata, nadäñ nimikinik täk täyan uwä nämo api paorek yäñ nadäk täyat. Ba kunum inide it täyak udegän nämoinik api nibä-katäweno unita nadäkinik täñpäñ api yäñahäk täñpet.
- 3 Ekäni, gäk man ñode yäñkun; Äma iwoyäñkuro Devit ukät topmäk-topmäk kubägän täñpäñ ñode yäñkehärom tañkut; Äma kubätä äbotken naniktä intäjukun äma nämo api irek.
- 4 * Nämo, intäjukun ämata gäkä äbotken nanik-tägän api ahäñ yäpmäj ärok täneñ yäñ yäñkun.
- 5 Ekäni, kunumtä ini ba imaka u terak it täkañ unitä gäkño täktäkka tägagämän unita kap terak ganiñ ubiñ tek täkañ.
Ba nadäñ nimikinik täk täyan unita yäñpäñ añero kudupitä kap tenpäñ wäpka yäpmäj akuk täkañ.
- 6 * Kunum gänañ kudupi añero ba imaka kubä gäk udewani nämo itak.

* 89:1: 1Kin 4:31 * 89:1: Sam 101:1 * 89:4: 2Sml 7:12-16; 1Sto 17:11-14; Sam 132:11; Apos 2:30 * 89:6: Sam 40:5, 86:8, 113:5

- 7 Bureni, kudupi aņerotä Anutu kaņpāņ nadāwä inipārik kubä, kehäromi nitek täņpāpāņ umuntak täkaņ.
- 8 Unita Ekäni Anutu kehäromi mähemi, gäka imaka kehäromi kubä terak utpāņ täga nämo yāwet. Nämo inik, gäk kehäromi-inik, ba manka kudup iwät-inik täk täyan.
- 9 Gwägu pähap gäk kubä-tägän kaņiwät täyan. Ba gwägu tokärirän gäk kubä-tägän täga inin bitnäwen.
- 10 Gäk kubä-tägän Isip täņo kehäromi kudup yomägatpāņ kehäromikatä iwankaye ätu kudup däpmāņpāņ yāwat kireņkun.
- 11 * Kunum u mähemi gäk, ba kome imaka. Kunum kenta kome gäkägän täņ yepmaņkun.
- 12 Kome moräki moräki, unudetä umude gäkä täņkun. Unita pom taņi yarä wäpi Tabo kenta Hemon unitä oretoret terak ganiņoret täkamän.
- 13 O Ekäni, gäk ärowani, kehäromi-inik.
- 14 Kaņiwät epän täk täyan uwä kudän siwoņi terakgän täk täyan. Nadāņ yämik-inik täņo mähemi gäk.
Ba yāņkehäromtak man siwoņi iwarani u mähemi gäk.
- 15 Unita Ekäni, ämawebe kap terak ganiņoret täkaņ ba orakorakka täņo penjāņek gānaņ kuņat täkaņ uwä oretoret pähap nadäk täkaņ.
- 16 Gäka juku piņpāņ kepma karon bānep oretoret terak it täkaņ. Täņpāņ iron täņ yämik täyan unita nadāņpāņ wäpka biņam yāpmāņ ärok täkaņ.
- 17 Ämawebe unitäņo kehäromi u gäk. Ba unitäņo epmāget kudän u gäk. Bureni Anutu, gäk oraņ nimiņiri iwaniye yārepmät morek täkamän.
- 18 Ekäni, Isrel ämawebe täņo Anutu kudupi gäkä watä ämanin iwoyāņkuno unitä intäjukun it nimik täyak.
- 19 Anutu, bian-inik, gäk ayäbu terak epän ämakaye täga ñode yāwetkun; Näk komi äma kubä kaņ-ahāņpāņ kehäromi imiņkut. Äma u ämawebenaye bämopiken iwoyāņpāņ intäjukun äma ude teņkut.
- 20 * Äma uwä epän ämana Devit. U intäjukun it tamikta olip umeni piņ ibatpāņ iwoyāņpāņ teņkut.
- 21 Unita kehäromi imiņira kehäromigän api it yāpmāņ ärowek.
- 22 Ude irirän iwaniyetä ämik täņpāņ kehäromini täga nämo api yāpmāņ äpneņ, ba äma wakitä täga nämo api irepmätneņ.
- 23 Nämo inik, iwaniye näkņa-tägän api yeņ jakņiret. Äma iwan täņ iminayāņ täkaņ upāņ api däpet.
- 24 Täņpāņ nadāņ imikinik täņpāņ nämo inik api kakätāwet. Nämo, wäpna terak kehäromigän itkaņ iwaniye api yārepmät morewek.
- 25 Täņpāņ täņkentāņ imiņira kome taņi pähap, gwägu wäpi Mediterenian unitä pāņku ume wäpi Yufretis u inita koreņpāņ api kaņiwarek.
- 26 Ude täņ imiņira ñode api näwerek; Gäk näkņo nanna ba Anutuna. Gäk watä ämana kehäromi pähap, mobä ude. Watä it namiņiri säkgämän it täyat.
- 27 * Yāņirän gäk nanakna intäjukun nanik yāņ iwetpāņ intäjukun äma wäpi biņam ärowani nitek ude teņira wäpi biņamtä kome täņo intäjukun äma päke u kudup api yārepmärek.
- 28 Topmäk-topmäk kubägän ukät täņkuro ba ude api täņ gamet yāņ yāņkehärom taņkuro u nämo api guņ täwet. Nämo, u pen api nadāņ yāpmāņ kuņaret.

* 89:11: 1Sto 29:11; Sam 24:1-2, 50:12 * 89:20: 1Sml 13:14, 16:12; Apos 13:22 * 89:27: Rev 1:5

- 29 Ude tänpän näkä tänpewa kunumtä inide itpän nämo paot täyak udegän Isrel täño intäjukun ämawä, unitä äbotken nanik-tägän api ahän yäpmän ärok täneñ.
- 30-32 Tänpäkañ unitäño äboriye ahänayän täkañ u бага manna nämo buramiñpäñ man kädetna mäde ut iminayän täkañ uwä momini unita kowata yämiñira komi api nadäneñ.
- 33 Upänkañ Devit ba nanakiye oraniye nämoinik api yabän kätäwet. Yän-kehäromtak man iwetkuro u nämo api irepmiret. Nämo! Pen nadän imikinik api täk tänpet.
- 34 * Bureni-inik! Topmäk-topmäk ukät täñkuro u nämo api madän täkñewet ba manna täpuri-inik kubä nämoinik api irepmiret.
- 35 Wäpna kudupi u terak bureni-inik ñode yäyat; Devit jopman kubä nämo iwetkut ba nämoinik api iweret.
- 36 Nämo, äboriye pen api weñ bäyaneñ. Näk mehamtäñ imiñira edaptä ijin yäpmän kwayän täyak udegän kañiwat epänitä pen api it yäpmän ärowek.
- 37 Ba komepaktä inide penyänek täyak udegän it yäpmän äronirä ämawebetä ñode api nadäneñ; U ka! Komepak inide it täyak ude, Anututä mani nämo guñ tänpän kehäromigän iwat täyak.
- 38 Ekäni, ude yänkuno upänkañ apiño intäjukun ämaka iwoyänkuno unita kokwawak nadän imitan. Tänpän mäde ut imiñpäñ itan.
- 39 Tänpän topmäk-topmäk kehäromi epän ämaka ukät täñkuno u madän täkñeñpäñ gwäpäni säkgämän yäpmänpäñ okä näbä gänañ mañpi-äpmokañ.
- 40 Tänpän yotpärareni täño yewa kehäromi pähap u wärämutkun.
- 41 Wärämuriri äma kuñ-äbän täk täkañ uwä tuñumi kubotän imiñpäñ kañ-mägayäk täkañ.
- 42 Yäniñ kireñjiri iwaniyetä kehäromini yäpmän äpänpän oretoret bumta nadäk täkañ.
- 43 Ämik tänpän gäk tänpewi ämik täño tuñumitä nämo täñkentän imiñirä iwaniyetä irepmitkuñ.
- 44 Gäk wäpi biñam yomägatpäñ gwäpäni säkgämän u jop mañpi kuñkuñ.
- 45 Ude täñjiri kadäni nämo täreñjirän äma tägawani, kehäromi nitek nämo, bäräneñ äworetak. Tänpän mäyäk pähap nadätak.
- 46 Ekäni, butewaki. Käbop pen api iren? Ba kokwawakka kädäptä ijik täyak ude pen api tänpän.
- 47 Näkño mebärinata guñ täwentawä. Kome terak iritna u keräpigän. Nin kudup kumäk-kumäk ikek täñ nipmañkun.
- 48 Netätä nämo kumänpäñ kadäni käroni irek? Äma kubätä kehäromigän itkañ awañ gänañ täga nämo äpmonpek? Nämoinik.
- 49 O Ekäni, bian nadän nimikinik täñkuno u de pewi kukañ? Tänpän yänkehäromtak man Devit iwetkuno unita jide nadätan?
- 50 Guñ ämatä epän watä ämaka näka yänjärok näwet täkañ unita nadän äwaräkuk nämo tänpän. Nämo, kowata yämen!
- 51 Ekäni, nadä! Intäjukun ämaka näk iwoyänkuno u kome deken deken kuñarira guñ ämatä sära man näwet täkañ u nadätan?
- 52 Eruk, Ekäni wäpi biñam tärek-täreki nämo iniñoret täkäna!

* 89:34: Nam 23:19; Lo 7:9; Jer 33:20-21

90

Anutu u pen api it yäpmäj ärowek, täj ninä paotpaotnin ikek

Anututa nadäkinik täjpani Mosestä yänapik man ŋo yäjukuk

¹* Ekäni, gäk eninin bureni ude bian itkunonitä pen it yäpmäj äbätan.

²* Kunum kenta kome nämo pewi ahäjirän gäk Anutu itkun. Gäk Anutu pengän itkunonitä pen api it yäpmäj ärowen. Paotpaotka nämo.

³Gäk äma ŋode yäwet täyan; In äneji kome äworewut. Ude yäjpäj äma täjnewi kome äworek täkaŋ.

⁴* Täjpäkaŋ kadäni käroji pähap, obaŋ 1,000 ude u nadäjiri kepma kubägän ude täk täyak. Däpmon paritna bipani kubä ahäjpäj paot täyak ude bumik.

⁵Täjpäkaŋ ume tokätpäj äma kumäj-kumäj dämpäjpäj yäpmäj kuk täyak gäk äma täjo irit ude täjnewi paot täkaŋ.

Täjiri ämatä kome terak kadäni keräpi ayäbu täk täkamäj ude it täkamäj. Ba wädantä bäräneŋ ärok täkaŋ ude it täkamäj.

⁶Tamimaŋ mänit säkgämän yäpmäjpäj itkaŋ kome ijinirän bipäda bäräneŋ kubitak täkaŋ. Äma uwä udewanigän.

⁷Täjpäkaŋ gäkŋo kokwawaktä nidäpmäk täyak. Ba gäkŋo bänep wakwakta bumta umuntak täkamäj.

⁸Imaka wakiwaki käbop ba kwawak täk täkamäj u gäkä kwawakgän penpäj yabäk täyan.

⁹Kokwawak nadäj niniŋiri nin kome terak ahäj paot täk täkamäj. Täjpäkaŋ nin kähän yäjpäj paot täkamäj.

¹⁰Nin kadäni käroji nämo it täkamäj. Obaŋ 70 ude nämo itkaŋ paot täkamäj. Ba kehäromigän pen itpäjä obaŋ 80 täga käwep kaŋ-ahäne.

¹¹Ekäni, kokwawakka täjo kehäromi kudup niwoŋärewi yäwänäku äma kubätä täga nämo itek. Ba umun pähap jidewanipäj nadäkkäne?

¹²* Unita gäk kwawak niwoŋärejiri kome terak irit kuŋat-kuŋatnin u keräpigän it täkamäj yäj mebäri nadäna tumbut.

Ket ude nadäna tumbäpäj nininta nadäna äpani täjpäpäj gäkken nanik nadäk-nadäk säkgämän u terakgän kaŋ kuŋatna.

¹³* O Ekäni, gäkŋo kokwawak jidegän api paorek? Ba gäk jidegän äneji äyäjutpäj epän ämakaye ninta butewaki api nadäj nimen?

¹⁴Täjpäkaŋ gäk tamimaŋ tamimaŋ ironka pähap iritninken pewi tokneŋirän bänep oretoret nadäjpäj ganiŋoret kap tek täkana.

¹⁵Nin kadäni käroji-inik bäräpigän nadäj yäpmäj äbumäj. Eruk apiŋo gäk bänep oretoret taŋi nimisi, obaŋ jide bäräpi niniŋ yäpmäj äbuno udegän.

¹⁶Kehäromika terak imaka tägatäga täk täyan u epän ämakaye niwoŋäre. Täjpäj ironjiniye ba oraniye ahänayäj täkaŋ uwä udegän kaŋ yäwoŋäre.

¹⁷* Täjpäkaŋ Ekäni Anutunin, konka pähaptä nintä terak äroŋirän imaka imaka tänayäj täkamäj unitäjo bureni kwawak kaŋ ahäwut.

91

Anututä ninta watä säkgämän it nimik täyak

* **90:1:** Lo 33:27 * **90:2:** Snd 8:25-26 * **90:4:** 2Pi 3:8 * **90:12:** Sam 39:4 * **90:13:** Kis 32:12-13 * **90:17:** Sam 27:4; Ais 26:12

- 1* Äma kubätä iwantä nutneñ yäñpäñ Anutu ärowani-inik dubiniken kuñirän käbop tewek.
 2* Täñpäñ Ekäni ñode iwerek; Näk käbop irit bägupkaken äreñira watä it namik täyan yäk. Anutuna, näk nadäñ gamikinik täk täyat yäñ iwerek.
 3* Bureni-inik, Anututä watä kehäromi it gamiñirän, imaka käbop itak unitä gäk nämo täñpän waneñ. Ba käyäm wakitä gepmäñirekta api täñkentäñ gamek.
 4* Anututä säkgämän uwäk täñpäñ api gepmañpek, baraktä nanaki uyiñpiñit pat täkañ ude. Näk watä it gamik täyat yäñ yäk täyak uwä bureni-inik täk täyak. Unita gäk Ekänikät iriri ämatä ämik täño kurepä tagenpäñ it täkañ ude Ekänitä ude api täñ gamek.
 5* Anututä watä it gamiñirän gäk bipani imaka umuri kubäta nämo umuntäwen. Ba kepma imaka kubä gäkä terak bäräñeñ-inik äronpäñ täñpän waneñ yäñpäñ nämo umuntäwen.
 6* Täñpäkañ gäk käyäm tañi ba imaka wakitä kepma ba bipani ahäñ namineñ yäñpäñ nämo umuntäwen.
 7* Äma mäyapiniktä dubikaken kumäñirä näk udegän kumbet yäñ nämo nadäwen.
 8* Nämo! Gäk säkgämän api iren. Täñpäkañ äma waki täñpani u kowata Anututä kwawak yämiñirän api yabäwen.
- 9 Ekäni u gäka watä kehäromi-inik it täyak. Anutu ärowani uken päñku imaka wakita käbop it täyan.
 10 U iriri imaka wakitä gäkä terak nämo api ahäwek. Ba käyäm wakitä gäkä eñi gänañ nämo api ärowek.
 11-12 * * Anututä añeroniye watä it gamikta yepmañkuko unitä api orañpäñ gepmaneñ. Ude täñirä kuroñka ba gukutka nämo api pimiñ tädoren.
 13* Täñpäkañ gäk añ komi ba gämok täga api yeñ yepmäñiren.
 14* Täñpäñ Anututä ñode yäñkuk; Ämawebe näka gäripi nadäk täkañ uwä api täñkentäñ yämet yäk. Ba ämawebe nadäñ namikinik täk täkañ uwä watä it yämet yäk.
 15* Äma udewani näkken gera yänayäñ täkañ uwä api nadäñ yämet yäk. Täñpäkañ bäräpi ahäñ yämiñirä näk täñkentäñ yämiñpäñ wäpi biñam ikek api yepmañpet yäk.
 16 Täñpäkañ näkä kome terak irit kuñat-kuñari yäpurärät-pewa api käreñtañ yämek yäk. Ude täñira äma u ñode api yäneñ; Uraknin u täñkentäknin bureni yäñ api yäneñ.

92

Anutu täño irona bänep täga kap tewani

Juda naniktä kap ño Sabat kadäni kubäkubäken tek täñkuñonik.

- 1 Ekäni, gäk ärowani pähap. Gäka bänep täga man gäwetpäñ ganiñ orerira bänepna pidämtak täyak.
 2 Täñpäñ iron täñ namik täyan unita tami tami yäñahäñit watä säkgämän it namik täyan unita bipani bipani yäñahäñira bänepna pidämtak täyak.
 3 Unita näk gita utpäñ gäk wäpka yäpmäñ akuk täyiwa.
 4 O Ekäni, gäk epän täñiri kañpäñ bänepna tägak täyak. Ba ketka kudän kañpäñ oretoret kap tek täyat.

* **91:1:** Sam 31:20, 121:5; Ais 25:4, 32:2 * **91:2:** Sam 14:6, 18:2, 56:4; Jer 16:19 * **91:3:** 1Kin 8:37; Sam 124:7; Snd 6:5 * **91:4:** Sam 36:7, 40:11, 63:7; Ais 51:16 * **91:5:** Jop 5:19-23; Sam 23:4, 27:1, 64:4 * **91:6:** 2Kin 19:35; Jop 5:22 * **91:7:** Jos 14:10 * **91:8:** Sam 37:34, 58:10 * **91:11-12:** Sam 34:7; Mat 4:6; Luk 4:10 * **91:11-12:** Mat 4:6; Luk 4:11 * **91:13:** Het 14:6; Dan 6:22; Luk 10:19 * **91:14:** Sam 9:10, 59:1, 145:20 * **91:15:** 1Sml 2:30; Jop 12:4; Jon 12:26

- 5* Gäk nadäk-nadäkka ärowani-inik. Tänpäj epän täk täyan u imaka, ärowani-inik.
- 6 Täjiri äma bänep nadäk-nadäki nämotä gäkŋo täktäkkata tängunŋtak täkaŋ. Ba äma nämö nadäj tumbani, guŋ udewanitä täga nämö nadäj gamik täkaŋ.
- 7 Äma kädet waki tänpäni udewanitä nämö nadäj gamik täkaŋ upäŋkaŋ wädantä tägak täkaŋ ude tägaŋpäŋ imaka imaka yäpmäk täkaŋ.
Ude täk täkaŋ upäj kämiwä kudup api waŋ moreneŋ.
- 8 Imata, Ekäni gäk intäjukun-inik, paot-paotka nämö it täyan unita.
- 9 Ekäni, äma udewani unita ŋode nadäkamäj; Äma waki tänpänitä täga nämö api itneŋ.
Nämoinik! Gäka iwan täŋ gamik täkaŋ uwä kudup api däpmäj morewen.
- 10 Tänpäkaŋ gäkä kehärominawä bulimakau ägwäri täŋo kehäromi ude peŋ namiŋkun. Ude tänpäj nadäj namiŋpäŋ ume käbäŋi nikek ärut namiŋkun.
- 11 Tänpäj täŋkentäj namiŋiri iwanaye kumän waŋ moreŋirä yabätat. Ba äma waki tänpänitä kähän yäŋirä nadätat.
- 12* Tänpäkaŋ ämawebe siwoŋi kuŋaraniwä agäba päyani ärok täkaŋ udewani. Ba päya käronitä äromaŋ kuk täkaŋ ude säkgämän api it yäpmäj äroneŋ yäk.
- 13* Uwä päya Ekäni täŋo eŋi yämaken piwani, säkgämän, kehäromi nikek udewani.
- 14* Äma udewani uwä nadäkiniki kodakigän pen api it yäpmäj kwek. Uwä päya bianipäŋkaŋ kodakigän itkaŋ bureni säkgämän pat täkaŋ ude bumik.
- 15 Unita ŋode api yäŋahäneŋ; Ekäni u tägagämän yäk. Nin kehäromigän täŋkentäj nimik täyak yäk.
Uken kädet goret kubä nämö kak täkamäj. Nämoinik!

93

Anutu ärowani-inik itak

- 1 Ekäni uwä intäjukun-inik itak. Uwä ekäni ärowani. Wäpi biŋam säkgämäntä teki ude it täyak.
Täŋkaŋ pion yamäk täkaŋ ude kehärominipäj yamäk täyak. U komeni komeni täŋmeham tänpäj pewän wareŋi nämö it täyak.
- 2* Ekäni, gäk bian kome ŋoken imaka kubä nämö itkukken intäjukun itkun. Täŋkaŋ bian umuken intäjukun itkunonitä paot-paori nämö intäjukun it yäpmäj äbätan.
- 3-4 Tänpäkaŋ kome terak imaka imaka kehäromi nikek itkaŋ uwä gäkä yärepmitan. Gwägu käroni boham uwä mämä taŋi yäk täyak.
Ba gwägutä taŋi tokätpäj mämä pähap yäk täyak upäŋkaŋ Ekäni, gäkŋo kehäromika uwä ärowani pähap.
Gäkŋo kehäromikatä imaka imaka kuduŋtagän yärepmitak.
- 5* Ekäni, gäkŋo man kädet u kehäromigän, paot-paori nämö. Ba gäkŋo kome uwä kudupi-inik itkukoniktä api it yäpmäj ärowek!

94

Anutu-tägän yäpmäj daniwani äma ude itak

* 92:5: Sam 139:17; Ais 28:29, 55:8-9; Rom 11:33-34 * 92:12: Sam 1:3, 52:8; Ais 65:22; Hos 14:5-6 * 92:13: Sam 100:4, 135:2 * 92:14: Sam 1:3; Jon 15:2 * 93:2: Sam 45:6, 90:2; Kra 5:19 * 93:5: Sam 19:7, 29:2, 96:9; 1Ko 3:17

- 1* Ekäni, gäk äma wakita kowata yämani Anutu. Unita apiño kokwawakka kwawak pewi ahäjirän käwa!
- 2 Gäk ämawebe kuduptagän täño täktäki yäpmäj daniwani Anutu. Unita bäräñeñ pübä äma gup yäpmäj ärokärok täñpani komi yäpnañi u yämi!
- 3* O Ekäni, äma wakiwaki täñpanitä wakinita yäñpäñ oretoret täñ yäpmäj kuñirä kadäni jidegän api tärewek? Kowata jidegän api yämen?
- 4 Äma udewanitä täñpäwak kudänita gupi yäpmäj äronpäñ inita biñam wari wari yäk täkañ.
- 5 Äma udewani ämawebe gäkñata biñam iwoyänjkuno u komi bumta yämiñpäñ yeñ däpmäk täkañ.
- 6 U webe kajat ba nanak kodänani däpmäj-pewä kumäk täkañ. Ba kubäken nanik ninkät bok irani unita udegän jop nadäj däpmäk täkañ.
- 7 Ude täñkañ ñode yäk täkañ; Kudän ude täk tämañ uwä käbop täk tämamäj. Ekäni, Isrel täño Anutu u nämo nibäñpäñ nadäk täyak yäk.
- 8 Äma täñpäwak täñpani in ude yäk täkañ upänkañ jidegän api nadäwä täreneñ? Inä guñ bureni-inik!
- 9* Man ude yäk täkan uwä yänañi nämopäj yäk täkañ. Anutu, jukunin dapunin täñkuko u täga nämo tabäñpäñ nadäwek? U siwoñi tabäñpäñ-nadäk tayak!
- 10* U guñ äbotta komi yämik täyak unita inta komi udegän täga api tamek. U ämawebe kuduptagän täño yäñpäñ-yäwoñärek äma unita nadäk-nadäki nämo yäj nämo nadäneñ.
- 11* Nämo! Anututä äma täño nadäk-nadäki kudup yabäñpäñ-nadäk täyak. Nadäk jide pewä ahäk täkañ u jopigän yäj nadäk täyak.
- 12* Täñpäkañ Ekäni, äma gäkä jukuman yäwetpäñ yäwoñärek täñjiri buramik täkañ u gäkño oretoret terakgän kuñat täkañ.
- 13 Gäk bäräpi ketäreñ yämiñjiri gup gapun gapun terakgän it täkañ. Ude it yäpmäj kuñirä äma waki täñpani awañ gänañ äpmonjirä kañ yabäwut!
- 14* Unita bureni-inik nadätat, Ekäni gäkä ämawebe gäkñata biñam iwoyänjkuno u nämoinik api yabä-kätäwen.
- 15 Nämo, äma waki täñpani unitä ämawebe täño man goret yäpmäj danik täkañ u gäkä täñpewi siwoñi api ahäwek. Ude täñjiri äma siwoñi siwoñitä kädet u api täñ-kehärom täneñ.
- 16 Ämawebe, yäñyabäk ñode täwet yabäwa; Netätä äma wakiwaki täñpani inamiken näk gäarak itkuk? Ba näkño man netätä yäñkentäj namiñkuk?
- 17 Unita man ñode täwera nadäwut; Ekänitä täñkentäj namiñkuk! Nämo täñkentäj namiñkuk yäwänäku näk bäräñeñ kumäñpeñ päñku kum irit komeken iram.
- 18* Yäke! Näk mañ nutnayäj täkañ! yäj yäñkut. Upänkañ nämo! Ekäni, butewakika tärek-täreki nämo u terak orañ namiñjiri nämo mañ nutkuñ.
- 19 Nadäwätäk bäräpi mebäri mebäri ahäj namiñjirä upäkañ gäkä nanin kawat täñjiri oretoret terak kuñat täyat.

* 94:1: Ais 35:4; Nah 1:2; Rom 12:19 * 94:3: Jop 20:5; Sam 13:2 * 94:9: Kis 4:11; Snd 20:12 * 94:10: Jop 35:11; Sam 44:2; Ais 28:26 * 94:11: Jop 11:11; 1Ko 3:20 * 94:12: Jop 5:17; Snd 3:11; 1Ko 11:32; Hib 12:5
 * 94:14: 1Sml 12:22; Rom 11:1-2 * 94:18: Sam 38:16

- 20 Ekäni, näk nadätat. Gäk äma ekäni ekäni waki tänpänikät epän bok nämo täk täkañ. Äma ude waniwä kudän wakita siwonjigän yäj yäk täkañ.
- 21 Ude tänpäñ ämawebe siwonjita komi yämikta tawañ peñpäñ äma momini nämo, jop nadäj kumäkta yäniñ kirek täkañ.
- 22 * Upänpäñ Ekäni Anutunatä äma waki injamiken näk gäarak itpäñ tänpäñ namik täyak.
- 23 Tänpäñ Ekäni Anutunintä äma waki mominita yänpäñ komi yämiñpäñ kudup api tänpän waneñ.

95

Iniñoret mankät jukuman

- 1 Ämawebe, in äbut! Äbäkañ Anututa iniñoret kap teñ imina! Anutu u watä it nimiñkañ umuri-ken nanik nimagut täyak unita iniñ oretna!
- 2 Injamiken ahänpäñ bänep täga kap iniñ ubiñ tena!
- 3 Nadäkañ? Ekäni u Anutu pähap. Uwä wäbät ba imaka anutu yäj yäwet täkañ u kudup intäjukun-inik it yämik täyak.
- 4 Ume kubat ba pom käroni käroni kuduptagän u Ekäni tänpäñ itkañ.
- 5 Ini-tägän kome ba gwägu pähap yäjirän ahänpäñ unita mähe mi bureni-inik itak.
- 6 Unita in äbut! Ekäni nin kudup tänpäñ-nipmanpani u dubiniken äbänpäñ gwäjiñ äpmonpäñ iniñ oretna!
- 7 * * Uwä nintäño Anutu itkañ yawakiye ude iritna nibäñ niwatpäñ ketem nipmäñ towik täyak.
- 8 * * Unita Ekänitä ñode niwerirän nadäna; Äbekjiye orajiyetä bian Meriba Masa komeken näkño man bitnänpäñ ärowani täk tänpäñ u in udegän nämo täneñ. Apiño näkño man nadäj parit ärowani nämoinik täneñ yäk.
- 9 Nämo! Näk imaka tägatäga tänpäñ yabänpäñ upänpäñ äbekjiye orajiyete uwä mäde ut namikinik tänpäñ.
- 10 * Ude tänpäñ namiñirä kokwawak nadäj yäpmäñ kuñira obañ 40 ude tärepük. Tänpäñ yänpäñ; Näka nadäkinik nämo tänpäñ namiñpäñ näkño kädet iwatta bitnäñ täkañ.
- 11 * Unita kokna wawäpäñ man kehäromi ñode yänpäñ; Äbot uwä äbä orek näkkät nämoinik api itneñ.

96

Anutu uwä intäjukun-inik itkañ komen ämawebe yabäñ yäwet täyak

- 1 Komen ämawebe kuduptagän, nin Ekänita kap kodaki kubä teñ imina!
- 2 Ekänita kap teñ imiñpäñ wäpi iniñ oretna! Tänpäñ yäpätägak epän tänpäñ unitäño manbiñam kepma kepma ämawebe kap terak yäwet täkäna!
- 3 Bureni! Wäpi biñam ärowani ba kudän kudupi täk täyak unitäño manbiñam ämawebe komeni komeni yäjähänpäñ yäwetna!
- 4-5 Imaka imaka ämawebe komeni komenitä nadäj yämik täkañ uwä jopigän. Upänpäñ Ekäni ini-tägän kunumkät imaka imaka punin itkañ u tänpäñ peñkuk. Bureni! Ekäni u wäpi biñam ikek unita unitäño wäpi biñamä yäpmäñ akuñpäñ punin unu pena!

* 94:22: Sam 59:9, 62:2, 62:6 * 95:7: Sam 80:1, 100:3 * 95:7: Hib 3:15, 4:7 * 95:8: Nam 14:22; Lo 6:16
 * 95:8: Kis 17:1-7; Nam 20:2-13 * 95:10: Hib 3:7-11 * 95:11: Nam 14:20-23; Lo 1:34-36, 12:9-10; Hib 4:3-5

Täj, wäbät nämo nadäj yämine. Nämoinik! Ekänitagän umuntak tākāna!

- ⁶ Ekäni uwä wäpi biñam pähap ikek unitä Intäjukun Äma itak. Ba iniken enjini udegän, kehäromi, epmäget tägagämän ikek.
- ⁷ * Unita äma äbori äbori, in kuduhtagän Ekäni iniñ orerut! Ekänitä iniken täktäki ba kehärominita yänpäj wäpi biñam yäpmäj akukot!
- ⁸ Wäpi biñam iniñ oretkañ imaka kubä Ekäni iniñ oretta pewani yäpmäj iniken enj gānañ ärowut!
- ⁹ * Nadäkañ? Ekäni u kudupitä kudupi-inik unita ämawebe komeni komeni Anututa nadänpäj kwainej.
- ¹⁰ * Tänpäkañ Anutu täño ämawebe, in äma äbori äbori ñode kañ yäwerut; Ekäni uwä intäjukun itkañ kome täñ-kehärom tañkuk. Tänpäkañ kometä säkgämän itpäñ wareñi nämo pat täyak.
Tänpäkañ kämi Ekänitä iniken nadäk-nadäk siwoñi terak äma äbori äbori yäpmäj danipäj api yabäj yäwarek. Ude kañ yäwerut!
- ¹¹ Ai! Kunum ba kome, ek oretoret tākōn! Tänpäj gwägu pähap, gäk ba imaka imaka gäk gānañ kuñat tākāñ in gera māmä täñput!
- ¹² Epän, inkät ketem in gānañ itkañ u kudup Ekäni iniñ orerut! Tänpäkañ Anutu injamikenä päya bipiken päke itkañ u kuduhtagän kap tenpäñ oretoret kañ täñput!
- ¹³ * U imata, Ekäni uwä äbayäj täyak. Äbänpäjä ämawebe komeni komeni iniken nadäk-nadäk siwoñi terak yabäj yäwatpäñ man bureni terak api yäpmäj daniwek.

97

Ekäni uwä kañiwat epän ärowani täñpani

- ¹ Ekänitä intäjukun-inik itak. Unita kome tañi, ba kome täpuri täpuri gwägu bämopiken itkañ, in bānep täga nadäj imiñpäñ oretoret tākōt.
- ² Ekäni uwä kudupi-inik. Gubam kenta bipmäj uranitä kumän uwäk täñ paot täyak. Täñkañ unitä ämawebe yabäj yäwat epän säkgämän siwoñi tāk täyak.
- ³ Tänpäkañ uwä jop nämo kuñat täyak. Nämoinik, kädäp mebet täñpewän intäjukun kuñkañ iwaniye ijiñ paot täyak.
- ⁴ Ekäni Anututä yänpewän yäpä kwimirirän kome yäñek täyak. Ude ahäñjirän kometä kañkañ kwaik täyak.
- ⁵ Anutu uwä kome pähap täño intäjukun. U äbäñjirän kome pähap ño kokoyäk täyak.
- ⁶ Kunum ba imaka imaka u terak it tākāñ unitä Anutu kudän siwoñi tāk täyak unitäño manbiñam pewä ahäk tākāñ. Täñjirä ämawebe u kañpäñ nadäk tākāñ.
- ⁷ * Unita ämawebe anutu jopi-jopi yäniñ oret tākāñ uwä bumta mäyäk tänañi. Anutuniye u tägagämän yäj yäk tākāñ.
Upäñkañ nämo! Anutu jopi-jopi kuduhtagän u Ekäni iniñ oretnañipäj.
- ⁸ Anutu, yäpmäj danik-danik epän tāk täyan u siwoñi unita ämawebe kuduhtagän Saion yotpärareken nanik ba Juda komeken nanik bānep täga pähap nadänpäj oretoret pähap tāk tākāñ.

* **96:7:** Sam 29:1-2 * **96:9:** 2Sto 20:21; Sam 33:8, 93:5, 114:7 * **96:10:** Sam 9:8, 67:4, 93:1, 98:9 * **96:13:** Sam 98:9 * **97:7:** Kis 20:4; Lo 5:8, 27:15; Jer 10:14; Hib 1:6; Jem 2:19

- 9* Ekäni, gäk ekäni ärowani. Gäkä kome pähap ŋo watä it täyan. Gäk wäpka ärowani pähap. Imaka kome terak ba anutu jopi-jopi kumän yärepmitan.
- 10 Tänpäkaŋ Anututä ämawebe imaka waki-wakita taräki nadäk täkaŋ unita gäripi nadäŋ yämik täyak.
Tänpäŋ ämawebeniye watä säkgämän it yämiŋpäŋ äma wakiwaki keru terak nanik yämagut täyak.
- 11 Bureni, ämawebe kudän täga tänpäni u Anututä peŋyänjek bänepiken peŋirän oretoret terak it täkaŋ.
- 12 Ai! Ämawebe siwoŋi kuŋat täkaŋ, in Ekänijin unita yänpäŋ bänepjinken oretoret pähap nadäk täkot!
Piä taŋi täk täyak u nadänpäŋ iniŋ oretkaŋ U äma kudupi-inik yän nadäk täkot!

98

Anutu ärowani uwä kehäromi ba kudän siwoŋi mähe mi

- 1* Ekänitä imaka mebäri mebäri tägagämän pewän ahän nimiŋkuŋo unita kap kodaki kodaki terak iniŋoret täkäna!
Ekäninin u siwoŋi, kehäromini terak iwaniye kudup täŋo kehäromini yäpmän äpuk.
- 2 Ekänitä ämawebeniye iwan keriken nanikpäŋ yämagurirän ämawebe komeni komenitä kehäromini kwawakinik kaŋpäŋ nadäŋkuŋ.
Ude täŋirän kudän siwoŋi-inik täk täyak yän kaŋpäŋ nadäwä täreŋkuŋ.
- 3* Isrel ämawebeta watä pen api it yämet yän bian yänkuko u nadänpäŋ ämawebeniye nämo yepmaŋkuk.
Täŋirän ämawebe komeni komeni naniktä täktäki u kaŋpäŋ nadänpäŋ yänkuŋ; Anutu u ämawebeniye iwan keru terak nanikpäŋ yämagutkuk yäk.
- 4 Unita ämawebe in kuduŋtagän kome terak itkaŋ, in Ekäni iniŋoret kap teŋpäŋ wäpi yäpmän akuk täkot!
- 5-6 Ude tänpäŋ bigoŋ utpäŋ iniŋoret kap teŋit womat piänit, uhuwep bok piäk täkot yäk.
Bänep tägagämän nadänpäŋ Ekäni ärowani gera terak iniŋoret täkot!
- 7 Ai! Gwägu taŋi, tom gäk gänaŋ itkaŋ u ba kome ba ämawebe, in kuduŋtagän Ekäni wäpi yäpmän akuk täkot!
- 8 Ume, in mämä taŋi yäk täkot! Pom, in imaka udegän, Ekäni inamiken oretoret tänpäŋ kap tek täkot!
- 9 U imata, uwä Anutu Bureni-iniktä äbänpäŋ yabän yäwat epän säkgämän siwoŋi täŋkaŋ iniken nadäk-nadäk siwoŋi terak ämawebe api yäpmän daniweko unita!

99

Anutu intäjukun-inik itak

- 1* Ekäni u intäjukun-inik itak. Aŋero keru kukŋi kukŋi irirä u bämopiken maŋit itak.
Unita ämawebe uken-uken nanik kaŋpäŋ nadänpäŋ umuntaŋpäŋ kwaik täkot!
- 2 Ekäni uwä Jerusalem yotpärareken itkaŋ wäpi biŋam ärowani nitek it täyak. Itkaŋ ämawebe äbori äbori komeni komeni intäjukun it yämik täyak.
- 3 Bureni! Ekäni u kudupi unita ämawebe päke u Ekäni intäjukun-inik itak yän nadäk täkot.
Ude nadänpäŋ wäpi biŋam yäpmän akuk täkot!

* 97:9: Kis 18:11; Sam 83:18, 95:3, 96:4 * 98:1: Kis 15:6; Sam 33:3, 40:5; Ais 52:10 * 98:3: Sam 22:27; Luk 1:54, 1:72 * 99:1: Kis 25:22

- ⁴ Intäjukun ämanin, gäk kehäromika nitek itkaŋ kädēt siwoŋitagän gäripi nadäk täyan. Ekäni, bureni, gäk Isrel ämawebe nin kädēt siwoŋi niwoŋäreŋiri ugän iwāt tākamāŋ. Niwoŋäreŋiri ämawebe ätu nämo täŋyäkŋat tākamāŋ. Nämo, kudän täga-tägagän yäwoŋäreŋek tākamāŋ.
- ⁵ Unita ämawebe, Ekänijin wäpi yäpmāŋ akuk tākot! U Anutujin bureni. U kudupi-inik unita dubiniken kuŋpāŋ wäpi iniŋoret tākot!
- ⁶ Nadäkaŋ? Moses kenta Aron uwä Ekäni unitäŋo bämop äma ude itkumän. Ba Samuel u imaka, Anutu iniŋ orerani äma kubä.
Äma uwä Ekäniken yäŋapiŋirä nadāŋ yämik täŋkukonik.
- ⁷ * Täŋpākaŋ Ekäni uwä gubam gānaŋ itkaŋ бага man yämiŋkuk. Yämänkaŋ бага man u kudup iwātkuŋ.
- ⁸ * Ekäni Anutunin, gäk ämawebekaye täŋo yäŋapik man u nadāŋ yämik täŋkun. Gäk gäkŋa-tägän ämawebekaye ŋode yäwoŋäreŋkun; Gäk momini peŋ yämani Anutu.
Momini peŋ yämik täŋkuno upāŋkaŋ wakini u yäpā-siwoŋtakta komi yämik täŋkun.
- ⁹ Unita ämawebe, Ekäni Anutunin wäpi yäpmāŋ akuk tākāna! Täŋpāŋ unitäŋo pom kudupiken kuŋpāŋ gwäjiŋ äpmoŋ imiŋpāŋ iniŋoret tākāna.
U imata, Ekäni Anutunin u kudupitā kudupi-inik itak.

100

Ämawebe, in äbä Anutu iniŋ orerut!

- ¹ Ämawebe uken-uken nanik, in kuduŋtagän oretoret gera terak Anutu iniŋoret tākot!
- ² Täŋpāŋ Anutu täŋo epän bānep pidām terak täŋpāŋ kap teŋpāŋ iŋamiken kwawak äbut.
- ³ * Ekäni uwä Anutu itak u nadāwut! Keri terak ahāŋkumāŋo unita mäheminin ude itak.
Täŋpākaŋ ninä unitäŋo ämawebeniye.
Täŋkaŋ ninä yawakiye unita nibāŋ niwāt täyak.
- ⁴ Eruk ämawebe, in kap teŋpāŋ iniŋ oretpāŋ Ekäni täŋo yotpārareken äbut! Täŋpāŋ bānep täga man iwetpāŋ wäpi yäpmāŋ akuwut!
- ⁵ * Imata, Ekäni uwä tägagāmän. Bānep ironi paot-paori nämo. Watä säkgāmän pen api it nimiŋ yäpmāŋ ärowek.

101

Devittä intäjukun äma itkaŋ siwoŋi kuŋatta Ekäni iwetkuk

- ¹ Ekäni, gäkä nadäkta kap yāŋ-tewayāŋ täyat ŋowä siwoŋi kuŋatta ba gäkgānpāŋ gāwarāntäkta tewayāŋ.
- ² Näk siwoŋigän kuŋatta nadāŋit nadāŋit api kuŋarero unita gäk näkken jidegän api äben?
Täŋkaŋ ämawebenaye yabāŋ yāwat täyat uwä bānep kurāki terak tāk täyat.
- ³ * Täŋkaŋ kudän wakita not nämoinik api täŋpet. Ba äma Anutu mäde ut imik tākāŋ unitäŋo täktäkita tarāki nadāŋpāŋ unita ukāt itpāŋ-nadäk kubä nämoinik api täŋpet.
- ⁴ Näk täŋyäkŋarani kudän ba kudän waki ätu täŋo täktäkta bānep nämo api pewet.
- ⁵ * Täŋkaŋ äma yāŋpāŋ-yabāŋ yāwat täŋpani u api yāwat kirewet. Ba äma inita nadāwä ärowani täŋpāpāŋ gup yäpmāŋ ärokärok täŋpani u nämo api yabāŋ korewet.

* **99:7:** Kis 33:9 * **99:8:** Nam 14:20; Lo 9:20; Jer 46:28; Sef 3:7 * **100:3:** Sam 79:13, 95:7; Ese 34:30-31; Efe 2:10
* **100:5:** 1Sto 16:34; 2Sto 5:13, 7:3; Esr 3:11; Sam 106:1, 107:1, 118:1, 136:1; Jer 33:11 * **101:3:** Lo 15:9; Sam 5:5, 40:4 * **101:5:** Sam 18:27, 50:20; Jer 9:4

- 6 * Tānpākaŋ āmawebe nadāk kubāgān penpāŋ Anutu unitagān nadāŋ imikinik tānpāŋ kuŋat tākaŋ u not tāŋ yāmiŋpāŋ api yāmaguret.
Ba nadāŋ yāmiŋjira āma kudān siwoŋigān tānpānitā watā epān api tāŋ namineŋ.
- 7* Upāŋkaŋ jop manman yāwani ba tāŋyākŋarani tānpānitā dubinaken tāga nāmo api itneŋ.
- 8 Nāmo, kepma kepma āma waki tānpāni Ekāni tāŋo yotpārareken ba komeŋin kudupken nanik api dāpmāŋ yāwat kirek tāŋpet.

102

Āma nadāŋ bārāp terak irani tāŋo yāŋapik man

- Kap ŋowā āma kubā nadāŋ bārāp terak irirān kehāromini kudup paorāpāŋ itkaŋ nadāŋ bārāpi u Ekāni yāŋahāŋpāŋ iwetkuk.
- 1 O Ekāni, yāŋapik manna ŋo nadāŋ nami. Gākā tāŋkentāŋ nami yāŋpāŋ gera ŋo yāyat.
- 2 Bārāpi taŋi kaŋ-ahāŋpāŋ nadāŋ bārāp terak irira nāka māde nāmo ut namen. Nāmo, gera yāŋjira nadāŋpāŋ bārāneŋ tāŋkentāŋ nam.
- 3 Nākŋo iritna gupe kadāni kerāpitagān āroŋpāŋ abutkuk tākaŋ ude. Tāŋpāŋ gupna kādāp ijitak, kādāp gāyek ude.
- 4 Muyeŋ pāripmāŋpāŋ pewā kubitak tākaŋ udewani bumik itpāŋ ketem nakta bānep kubā nāmo nadātāt.
- 5 Yāke! Gupna nāmo, kujatna-tāgān itkaŋ yāŋkähān-kähān yāŋ itat.
- 6 Nāk kwāwukbam kome jopiken inigān it tākaŋ ude itat.
- 7 Ba barak kubā inigān-inik pāya morāk terak ireko ude. Dāpmon bureni nāmo pat tāyat.
- 8 Butewaki, kepma kārōŋ iwantā nebeŋpāŋ yāŋārok bumta nāwet tākaŋ. Tāŋkaŋ wāpna tāktāk waki terak penkentāŋpāŋ yāk tākaŋ.
- 9-10 O Ekāni, gāk nāka kokwawak nadāŋ namitan unita ketemta waki, kādākutpāŋ nak tāyat. Tāŋkaŋ konāmna pitopāŋ umeta ude nak tāyat. Nāk jiraŋ morāk ude ureŋpāŋ maŋpi kukaŋ.
- 11 Nāk kadāni kārōŋi kome terak nāmo api iret yāŋ nadātāt. Mup dāpmāŋ pewānitā bārāneŋ kubitak tākaŋ udewani.
- 12 O Ekāni, gāk intājukun itkaŋ kaŋiwat epānka tārek-tāreki nāmo tāk tāyan. Unita wāpka biŋamtā udegān api it yāpmāŋ ārowek.
- 13 Tānpākaŋ Jerusalem āmawebeta oraŋ yāmiŋpāŋ tāŋkentāŋ yāmikta kadāni ahātak ubayāŋ. Unita butewaki nadāŋ niminpāŋ ābā tāŋkentāŋ nimisi.
- 14 Butewaki, Jerusalem yotpārare yāpāwawani upāŋkaŋ epān āmakaye nintā unita gārīpi pen nadākamāŋ. U tāŋo morāk-morāki yabāŋkaŋ butewaki taŋi nadāk tākamāŋ.
- 15-16 Upāŋkaŋ Ekānitā Jerusalem u āneŋi yāpmāŋ akuŋpāŋ uterak kehāromini kwawak pewān ahāŋjirān api kāneŋ. Kaŋpāŋ āmawebe ābori āboritā Ekānita umuntaŋpāŋ intājukun āmaniye gāmori-kengān itpāŋ api oraŋ imineŋ.
- 17 Tānpākaŋ kadāni uken āma jāwāritā Ekānīken yāŋapiŋjirā nāmo gaŋa taŋpāŋ api nadāŋ yāmek.
- 18 Eruk Ekānitā imaka tāŋkuko ŋonitāŋo manbiŋam kaŋ kudān tāwut. Ude tānayāŋ tāmāŋo uyaku oraniye māden ahānayāŋ tākaŋ unitā kaŋpāŋ nadāŋpāŋ Ekāni ŋode api yāŋ-iniŋ oretneŋ;
- 19 Ekāni ini iranīken punin unu itkaŋ kome terak ijiŋpewān āpuk.
- 20 Ude tāŋpāŋ nadāŋkuk; Āboriye komi eŋiken irani, kumākta biŋam tāŋkuŋo u komi nadāŋkaŋ yāŋkähān-kähān yāŋjirā. Ude nadāŋpāŋ āpāmaŋ kukta yāniŋ kireŋkuk.
- 21 Unita Ekāni tāŋo wāpi u Saion pom terak Jerusalem yotpārareken api iniŋ oretneŋ.

* 101:6: Sam 119:1 * 101:7: Sam 43:1, 52:2-5

- 22 Kadäni ugän äma äbori äbori äbä kubäkengän api itneḡ. Täḡpäḡ intäjukun ämaniye ba äboriye kudup u Ekänitagän watä epän api täḡ imineḡ.
- 23 Täḡpäkaḡ irit kuḡat-kuḡatna bämopiken Ekänitä kehäromina täḡpän wawäpäḡ nepmaḡkuk.
- 24 * Unita ḡode iwetkut; Anutuna, gäk itkunotä it yäpmäḡ äbätan. Api it yäpmäḡ ärowen. Näk tägawani nämo täḡjira gäk näk bäräḡeḡ nämo nämaguren!
- 25 * Anutu, bian-inik kome ḡo gäkä täḡkun. Täḡpäḡ kunum peḡpäḡ imaka imaka kudup peḡ moreḡkun, kome terak ba kunum gänaḡ.
- 26 Imaka imaka kehäromi u kudup api paot moreneḡo upäḡkaḡ gäk pen api iren, paot-paotka nämo. Täḡjiri imaka kunum ba kome terak peḡkuno uwä ämatä tek täḡ yäpmäḡ kuḡarirä wek täkaḡ udegän api täneḡ.
Täḡpäḡ ämatä tek biani maḡpäkkuk täkaḡ gäk udegän täḡpewi ämawebe paot täkaḡ. Ude täk täyan unita ämawebe kadäni käroḡi nämo it täkaḡ.
- 27-28 * Anutu, gäk itan ude pen api ireno unita nanakniyeta watä it yämiḡjiri säkgämän api itneḡ. Täḡkaḡ unitäḡo nanakiye udegän, gäkḡata biḡamgän api itneḡ.

103

Anutu iron mäheḡi-inik iniḡ oretoret kap

- 1 Näk Ekäni täḡo wäpi biḡam u yäpmäḡ akuk täyiwa! Bureni! Gupna, nadäk-nadäkna u kuduptä Ekäni täḡo wäpi kudupi u iniḡoret täḡpa!
- 2 Ekänitä iron täḡ namik täyak unita guḡ täwetta yäḡpäḡ wäpi biḡam yäpmäḡ akuk täyiwa!
- 3 * Ekäni unitä momina kudup peḡ namiḡ morek täyak. Täḡpäḡ käyämna imaka, kudup nepmaḡpän tägak täyat.
- 4 * Ekänitä täḡkentäḡ namiḡjirän nämo paot täyat. Bureni! Iron pähap näkä terak buḡät täyak.
- 5 * Imaka imaka gäkḡi gäripi nitek namik täyak unitä tokḡek itkaḡ yäḡ nadäk täyat.
Täḡpäḡ gupna kwitaḡjirä kehäromi namiḡjirän gubaḡi äneḡi äworeḡpäḡ pidämigän kuḡat täyat, siäḡtä kuḡat täkaḡ ude bumik.
- 6 Ekäni u kudän siwoḡi terak ämawebe yabäḡ yäwat täyak. Äma ätu iwantä kädet waki täḡ yämik täkaḡ, äma udewani täḡkentäḡ yämik täyak.
- 7 Täḡpäkaḡ bian, Anututä imaka imaka täḡpayäḡ nadäḡkuko u kudup Moses iwet moreḡkuk. Ba imaka imaka ämatä täga tänaḡi nämo u täḡjirän Isrel ämawebetä yabäḡpäḡ-nadäḡkuḡ.
- 8 * Bureni! Ekäni uwä butewaki ba iron pähap täḡ nimik täyak. U komen äma ninta kokwawak bäräḡeḡ nämo täk täyak.
Nämo, iniken bänepi dätpäḡ nimik täyak.
- 9 U ninta kokwawak jop nadäḡ nämo täk täyak. Ba kokwawaki kadäni käroḡi nämo yäpmäḡ kuḡat täyak.
- 10 * Täḡpäkaḡ momininta ba wakiwakininta kowata taḡi nimiḡaḡipäḡ nämo nimik täyak.
Nämoinik!
- 11 * Ekäni uwä äma oraḡ imik täkaḡ udewanita butewaki pähap nadäḡ yämik-inik täk täyak, kunum kenta kome u taḡi pähap ude.

* **102:24:** Jop 36:26; Sam 90:2; Ais 38:10; Hab 1:12 * **102:25:** Hib 1:10-12 * **102:27-28:** Ais 43:10; Mal 3:6; Jem 1:17 * **103:3:** Ais 33:24; Jer 17:14 * **103:4:** Sam 34:22, 56:13 * **103:5:** Ais 40:31 * **103:8:** Jem 5:11
* **103:10:** Esr 9:13 * **103:11:** Sam 57:10; Efe 3:18

- 12 * Tänpäkaŋ mominin yäpmanpäŋ ban-inik maŋpän kuk täkaŋ uwä edap dapuri äbani kädätä äpmok täyak kända u ban-inik itkamän ude.
- 13 * Ba naniyetä ironiniyeta nadäŋ yämik-inik täk täkaŋ udegän Ekänitä ämawebe oraŋ imik takamän, ninta nadäŋ nimikinik täk täyak.
- 14 * Ekäni u nintäŋo mebarinin nadatak. Ninä kehärominin nitek nämo, ninä komepäŋ gatäwanigän.
- 15 * Iritninä mup ba irori udewani.
- 16 Mänittä piänjirän irori u bäräŋeŋ paotpeŋ kuk täkaŋ. Kokoki kubä nämo irek.
- 17 * Upäŋkaŋ äma Anututa nadäŋ imikinik täk täkaŋ unita iron pen api täŋ yämiŋ yäpman ärowek. Ba nanakiyetä oraniye terak pen api täŋ yäpman ärowek.
- 18 Bureni, Ekäni täŋo man kädät bian yämiŋkuko u iwarani, ba unitäŋo jukuman buramiwani udewanita butewaki pen api nadäŋ yämiŋ yäpman ärowek.
- 19 Ekäni uwä kunum gänaŋ intäjukun-inik itak. Itpän imaka imaka kunum gänaŋ ba kome terak unitäŋo mähe mi pähap itak.
- 20 Unita Ekäni täŋo aŋero, in wäpi biŋam yäpman akuwut! In Ekäni täŋo man buramik äma kehäromi nitek ude itkaŋ unita manita juku pekot!
- 21 Tänpäkaŋ Ekäni täŋo komi äma kunum gänaŋ itkaŋ, in udegän, wäpi biŋam iniŋ orerut. Inä epän ämaniye unita mani buramiwut!
- 22 Bureni! Imaka imaka komeni komeni Anututä pewän ahänkuŋo in kuduptagän Ekäni iniŋ orerut. Ekänitä deken deken tabän täwat täyakken uken iniŋ orerut.
- Ba näk udegän, gupna, nadäk-nadäkna kuduptä Ekäni täŋo wäpi biŋam yäpman akuk täyiwal!

104

Anutu imaka kuduptagän pewän ahäwani u iniŋ oretna!

- 1 Bänep nadäk-nadäknatä Ekäni iniŋ orera!
O Ekäni Anutuna, gäk ärowani pähap. Gäk intäjukun-inik itkaŋ epmäget kudän säkgämän-inikkatä uwäktän gamiŋjirän itan.
- 2 * Peŋyänekka pähappän tek ude yamak täyan. Tänpän kunum terak guk kejima ämatä tek iriŋ wädänpän pek täkaŋ ude peŋkuno itkaŋ.
- 3 * Täŋkaŋ irit bägupka ume punin itak u terak täŋkun. Tänpäkaŋ gubam terak maŋjiriri mänittä yäpman kuŋat täyak.
- 4 * Ude täŋkaŋ yänjiri mänittä gäkŋo meka jinom komeni komeni yäpman kuŋat täyak, ba yäpätä epän ämakaye ude itak.
- 5 Tänpäkaŋ kome pähap ŋo täŋ-kehärom taŋpän peŋkuno iniken beki terak wareŋi nämo it täyak.
- 6 Kome täŋ-kehärom taŋpän peŋkaŋ gwägu tänpän pewi kome pähap ba pom imaka, kudup yejämanpäŋ peŋkuk.
- 7 Ude täŋkunopän mäden man kehäromi, iromän ude yänjiri gwägu ämetkuk.
- 8 Gwägu pähap uwä pom kakätänpän wädän äpä kubari yän imiŋkunken ugän itkuk.

* **103:12:** Ais 43:25; Mai 7:18 * **103:13:** Mal 3:17 * **103:14:** Stt 3:19; Sam 78:39; Sav 12:7 * **103:15:** Jop 14:1-2; Jem 1:10-11; 1Pi 1:24 * **103:17:** Luk 1:50 * **104:2:** Ais 40:22; Dan 7:9 * **104:3:** Sam 18:10 * **104:4:** Hib 1:7

- 9 * Ude täņkuno unita бага peņ imiņkuno u täga nämo wärämut täyak. Ude täņkuno unita gwägutä kome äneņi kudup nämo api yejämbe.
- 10 Täņpäkaņ gäkņa-tägän täņpewi ume ini kubat-kubatken äpämaņ päņku pom mebäriken ämiņkaņ kubägän kukaņ.
- 11 Täņirä tom ägwäri mebäri mebäri u naņpäņ kotäki irok tawäpäņ it täkaņ.
- 12 Ba baraktä ume pomi terak nanik päya uniterak eņini täņpäņ itkaņ iniken manman yäk täkaņ.
- 13 Täņpäkaņ kunum gänaņ nanik iwän yäņiri tak täyak. Iwän täņpäņ kometa gäkņi tokņek-inik imik täyak.
- 14 Ude täņiri ketem tomtä nakta ba ämatä piņpäņ nakta ahäņ bumbum täk täkaņ.
- 15 Bureni Ekäni, gäk wain ume nimiņiri naņpäņ oretoret täk takamaņ. Ba orip gäkņi iņamninken äruitna ägo weņirä kuņatta nimik täyan. Täņpäņ gupnin täņ-kehärom takta ketem nimik täyan.
- 16 Täņpäkaņ Ekäni, nadäņiri gäkņaken päya taņi taņi Lebanon komeken itkaņ u iwäntä gäkņi säkgämän yämik täyak.
- 17 Ude täņirä barak mebäri mebäritä päya uterak eņini täņpäņ it täkaņ.
- 18 Täņpäkaņ tom taņi taņi pom käroni terak kuņarirä täpuri täpuri ätutäwä mobä gänaņ pat täkaņ.
- 19 Täņpäņ komepak täņpäņ peņkuno unitä imaka imaka täņo ahäk-ahäk unitäņo kadäni wädäņ yäpmäņ äbäk täyak.
Täņpäkaņ edap uwä käderi iwätpäņ kadäni udeken äpmok täyat yäņ nadätak.
- 20 Yäņpewi edap äpmonjirän bipmäņurani äbäk täyak. Ude täņirän tom bipani kuņarani u kuņat täkaņ.
- 21 Aņ ägwäri tomtä wäyäkņeņkaņ gera yäņtäņ kuņat täkaņ. U, Anutu gäkä nimi yäņkaņ gabäņ tarek täkaņ.
- 22 Eruk edap abäņirän patpat bägupi, gänaņken äneņi äpmok täkaņ.
- 23 Ude täņirä ämawä akumaņ epäniken päņku epän täņ yäpmäņ kuņirä edap äpmok täyak.
- 24 O Ekäni, gäk imaka mebäri mebäri pewi ahäņkuņo u daninaņi nämo. Nadäwi tärewäpäņ täņ moreņkun. Kome ņo terak ketka kudäntä tokņeņ moreņkuko pätak.
- 25 Täņpäkaņ gwägu pähap ņode yäwa; U pipiyäwani pähap. U gänaņ tom ba imaka imaka täga daninaņi nämotä pätkäņ.
- 26 * U terak ämatä gäpe yäpmäņ kuņat täkaņ. Ba tom pähap kubä wäpi Levitan täņpäņ yepmaņkuno u gänaņ täņoret täk täkaņ.
- 27 Imaka imaka irit ikek kuduptä gäkä ketem nimi yäņkaņ gabäņ tarek täkaņ.
- 28 Täņpäkaņ gäkņa-tägän ketem yämi naņpä koki täk täkaņ.
- 29 Upäņkaņ gäkä mäde ut yämiņiri umuntak täkaņ. Gäk irit kuņat-kuņari yäyomägariri kumäņpäņ kome äworek täkaņ.
- 30 Täņpäkaņ gäk meka woņ piäņ yäwariri komenita ätu kodaki ahäk täkaņ. Täņiri imaka imaka kome terak kodaki ahäk täkaņ.
- 31 Unita ņode yäwa; Ekäni täņo wäpi biņam ba peņyäņeki u paot-paori nämo it täyon!
Täņpäkaņ Ekäni iniken ket kudän unita kaņpäņ kaņgärip täk täyon.
- 32 Ekäni uwä kehäromi pähap ikek. Kome jop kaņirän kwaik täyak. Ba keritä pom jop tensumurirän gupe ärok täkaņ.

* 104:9: Jer 5:22 * 104:26: Jop 41:1; Sam 74:14; Ais 27:1

- ³³ Unita irayän täyat udegän Ekäni täño täktäki tägata yänpän kap api tenj imik tänpet. Bureni, it yäpmän kwayän täyat udegän kap tenpän Anutu api iniñoret tänpet.
- ³⁴ Tänpän imaka täga-tägatagän yänpän-nadäk täñira Anututä kawän tägawut yän nadäk täyat. U imata, näk Ekäninata yänpän oretoret pähap nadäk täyat.
- ³⁵ Upänkañ Ekäni, gäk äma momi tänpäni kudup kañ däpmän! Äma waki tänpäni kudup paorut yän nadätat!
Eruk, Bänep nadäk-nadäknatä Anutu iniñ orera!
Täñira, ämawebe in kuduhtagän Ekäni udegän iniñ orerut!

105

Anututä Isrel ämawebeken yäpätägak epän täñkuk

- ¹⁻² Eruk, Ekäni täño ämawebe, Anutu-kengän bänep täga man iwerit täñkentän nimikta yänpäpik täk täkäna!
Uwä wäpi biñam ikek unita epän pähap täñkuko unitäño manbiñam ämawebe komeni komeni kañ yänahänpän yäwetna. Tänpän kap tenpän wäpi kañ yäpmän akuna.
- ³ Nin unitäño ämawebe itkamän unita oretoret terak kuñat täkäna. Bureni! Ämawebe Anutuken yänpäpik täkamän nin, oretoret täk täkäna!
- ⁴ Tänpän Anutu dubini-kengän kuñitna täñkentän nimik täyon. Ba kehäromi yäpna yänpänä ukengän yänpäpik täkäna.
- ⁵⁻⁶ Isrel ämawebe, in nadäkañ? Inä Anutu täño epän ämaniyat wäpi Abraham kenta Jekop unitäño oraniye. Inä Anututä inita biñam iwoyäwani. Unita kudän kudupi Anututä bian täñkuko unita nadäneñ. Ba äma wakita komi yämik täñkuko unita juku pineñ.
- ⁷ Ekäni uwä Anutunin. Unitäño бага man uwä kome äma uken-uken naniktä buramikta yäwani.
- ⁸ Ninkät topmäk-topmäk kubägän peñkuko u paot-paori nämo. Ba imaka imaka api täñ tamet yän yänkuko u kadäni kadäni yeritä yeri ahänayän täkañ udegän iwatpän api täñ nimek.
- ⁹ * Topmäk-topmäk kubägän uwä bian oranin Abraham kenta Aisakkät täñkuñ. Yän-kehäromtak man yänkuko u nämoinik api irepmirek.
- ¹⁰ * Tänpän man ugänpän Jekop iwetgän täñkuk. Bureni, topmäk-topmäk Isrel äbotkät täñkuko uwä itkukonitä itak.
- ¹¹ Tänpän man kehäromi yäwetkuko uwä ñode; Kenan kome taniñ kirewayän täyat u gäk ba orañkaye mäden ahänayän täkañ inta biñam api täñpek yäk.
- ¹² Tänpäkañ äbekniye oraniye bian äbot tañi nämo, täpuri. Uwä komeni nämo ude kome ñoken itkuñ.
- ¹³ Kome kubäkengän iräpmok-inik nämo täñkuñ. Nämo, ämatä komeken itpän wärämut täñtän kuñatkuñ.
- ¹⁴ * Ude täñkuño upänkañ Ekänitä yabän äwaräkuk täñirän ämatä nämo tänpä wañkuñ. Nämo, ämawebeniye yänpän intäjukun äma ittän kuñkuño u jukuman kehäromi ñode yäwetkuk;
- ¹⁵ Ämawebe näknata biñam iwoyäwani unita waki kubä täñ yämikta nämoinik nadäneñ yäk. Ba näñño man yänahäwani ämanayeta udegän nämo täñ yämineñ yän yäwetkuk.

* 105:9: Stt 12:7, 17:8, 26:3 * 105:10: Stt 28:13 * 105:14: Stt 20:3-7

- 16 * Eruk, it yäpmän kuñtäko Ekänitä nadänjirän kome uken nakta jop irit kadäni ahänjuk. Ketem päke u kudup pewän paotkuñ.
- 17 * Ude täñkañ Josep iniñ kireñpewän intäjukun Isip komeken päñku itkireñjuk. U noriyetä gwäki yäpmähta nadänpäñ epän watä äma jopi ude itta ämata yäniñ kireñkuñ.
- 18 * Eruk, imagut yäpmän kuñpäñä komi eñiken tenpäñ yen kehäromitä kuroñiken topmäñkañ kotäkikenä udegän imaka bäräpi kubäpäñ topmäñpäñ tewä wädänjuk.
- 19 Komi eñiken ugän it yäpmän kuñtäyon imaka ahähta Ekänitä iwerirän yäñahänjukko u ahänjirän kañpäñ nadänjuk. Kañpäñ nadänpäñ Josep täño man u bureni yän nadänjuk.
- 20 * Eruk, Isip täño intäjukun ämatä ude nadänpäñä äma kubä iwerän päñku Josep komi eñiken nanik iniñ kireñpewän äpämañ kuñjuk.
- 21 * Ude täñpäñä intäjukun äma u Josep tuñum ba imaka imakani kudup unita watä it yämikta wäp imiñjuk.
- 22 Ba ugän nämo. Iniken noriye Joseptä iniken gärip terak yabän yäwatta kehäromi imaka imiñjuk. Ba unitäño nadäk-nadäk ämaniye yäwetpäñ yäwoñärehta wäp imiñjuk.
- 23 * Eruk, u punin terak, Jekoptä Isip komeken päñku itjuk.
- 24 * U irirän Ekänitä nadän imiñjirän äboriyeken yeriniye ahän bumbum täñkuñ. Ahän bumbum täñpäñ unitäño kehäromitä iwaniye täño kehäromi yärepmitkuñ.
- 25 Täñpäkañ Ekänitä Isip nanik täñpewän epän watä ämawebeniye unita kokwawak täñ yämiñpäñ komi yämikta kädetta yäñpäñ-nadäk täñkuñ.
- 26 * Eruk ude täñkañ mäden Ekänitä epän watä ämani yarä iwoyänpäñ yepmañjukko Moses kenta Aron yäniñ kireñpewän Isip äbumän.
- 27 Äbänpäñ Isip ämawebe bämopiken Anutu täño kudän kudupi ñode pewän ahänjuk;
- 28 * Anututä yänjirän bipmäñ uranitä kome pähap u kudup uwäk täñpäñ peñjuk. Upänkañ Isip nanik u Anututä Moses meniken man yäñahänjukko u kudup bitnäñkuñ.
- 29 * Ude täñkuño unita äneñi ume täñpewän nägät äworeñjirän ume gänañ nanik tom kudup kumän moreñkuñ.
- 30 * Ude täñkañ äneñi kubä ñode täñjuk; Yänjirän wirit ahän bumbum täñpäñ kome päke u kudup tokñeñpäñ patkañ, intäjukun äma täño patpat bägupken udegän tokñeñpäñ patkuñ.
- 31 * Eruk Ekänitä äneñi yänjirän gäbäräm kenta nämäk-nämäk päda niked ahän patpäñ komeni komeni kudup tokñeñ moreñkuñ.
- 32 * Ude täñkañ Ekänitä nadänjirän iwän bureni nämo tañkañ yäpä kwiniñirän mim-tägän mañkuñ.
- 33 Mimitä mañpäñ wain päya ba ketemi epän kudup täñpäñ wawäpäñ yäpätä päya ijiñ-gariñpäñ peñjuk.
- 34 * Äneñi yäkgän täñjirän käpukbam daninañi nämo, bumta ahänjuk.
- 35 Ahän patpäñ gwaktä imaka pähämi niked kudup nañ moreñkuñ. Ba Isip naniktä ketem piwani imaka, pähämi kudup nañkuñ.
- 36 * Ude täñtäñ kuñtängän Ekänitä Isip nanik täño nanak ämani intäjukun nanik u kudup däpmän moreñjuk.

* 105:16: Stt 41:53-57 * 105:17: Stt 37:28, 45:5 * 105:18: Stt 39:20-40:23 * 105:20: Stt 41:14 * 105:21: Stt 41:39-41 * 105:23: Stt 46:6, 47:11 * 105:24: Kis 1:7-14 * 105:26: Kis 3:1-4:17 * 105:28: Kis 10:21-23 * 105:29: Kis 7:17-21 * 105:30: Kis 8:1-6 * 105:31: Kis 8:16-17, 8:20-24 * 105:32: Kis 9:22-25 * 105:34: Kis 10:12-15 * 105:36: Kis 12:29

- 37 * Eruk, ude täñkañ Isrel ämawebe Isip nanik täño siliwa gol moneñ bumta yäpäkañ Ekänitä watäni itpäñ Isip komeken nanik yämagut yäpmäñ äpämañ kuñkuk. Täñjirän kubätä bäräpi kubä nämo kañ-ahäñkuk.
- 38 Täñpäkañ Isip nanik Isrel nanikta umuntañkuño unita yepmanpeñ kuñirä oretoret täñkuñ.
- 39 * Täñpäkañ ämawebeniye kuñirä Ekänitä nadäñjirän gubamtä äyuñ täñ yämikta gwäki terak itkuk. Täñpäkañ bipani penjyägek yämikta kädäp mebet peñkuk.
- 40 * Ude täñkañ ketemta yäñapiñirä barak ätu yämiñjirän nak täñkuñ. Ba käräga kunum gänañ nanik yämiñjirän nañ tokñek täk täñkuñ.
- 41 * Täñpäkañ mobä kubä yäñjirän imäränkañ ume u gänañ naniktä äpäñjirän nañkuñ. Kome kawuki umeni nämo upäñkañ mobä gänañ nanik yäñjirän äpuko unitä täñkentäñ yämiñkuk.
- 42 Imaka päke ude täñ yämiñkuko uwä bian epän watä ämani Abraham ukät yäñkehäromtak man yäñkuko u iwatkañ täñkuk.
- 43 Bureni, ämawebeniye inita biñam iwoyäwani u yäñ-yäkñat yäpmäñ kuñjirän teñ oretoret terak kuñkuñ.
- 44 * Yäñ-yäkñat yäpmäñ kuñpäñ äbot ätu täño kome yäniñ kirewän koreñkuñ. Kome äma ätutä ket urani koreñpäñ itkun.
- 45 Täñpäkañ täñkentäk tañi täñ yämiñ yäpmäñ äbuko u jop nämo täñ yämiñkuk. Nämo, u jukumani ba бага mani u kudup buramiñpäñ kuñatneñta täñ yämiñkuk. Unita Ekäni wäpi iniñ orerut!

106

Isrel naniktä momini yäñahäñkuñ

- 1 * Ekäni wäpi iniñ oretna! U säkgämän täñ nimik täyak unita bänep täga nadäñ imik täkäna! Nadäñ nimikinik täk täyak uwä tärek-täreki nämo.
- 2 Imaka imaka tañi tañi täk täyak unitäño mebäri netätä kudup täga yäñahäwek? Ba netätä iniñ orerän tärewek? Nämoinik!
- 3 Ämawebe mani buramiñpäñ kädet siwoñigän kuñat täkañ uwä Ekäni täño oretoret terak kuñat täkañ.
- 4 Unita Ekäni, ämawebekaye täñkentäñ yämiñpäñ iwan keriken nanik yämagurayäñ täyanken uken näk imaka, bok kañ nimagut!
- 5 Ude täñjiri ämawebekayetä äneñi täñ-bumbum terak irirä yabäñpäñ oretoret bok kañ täna. Ude täñjiri ketka kudänkaye nintä gäka gäripi inide kubä nadäk täkäna!
- 6 Butewaki, äbekniye oraniyetä momi täñkuño nin udegän täñkumäñ. Täñpäwak mebäri mebäri täñkumäñ.
- 7 * Äbekniye oraniye Isip komeken itkunjo u Anutu täño kudän tägatäga kañpäñ nadäñkañ upäñkañ unita nadäwä äpani täñkuk. Nadäñ yämik-inik täñpäñ täñkentäk mebäri mebäri täñ yämiñkuko upäñkañ guñ tañpäñ Gwägu Gämäniken peñawäk täñ imiñkuñ.
- 8 Ude täñkuño upäñkañ yäñkehäromtak mani iwatpäñ kehäromini ärowani u kwawak yäwoñärektä ñode täñkentäñ yämiñkuk;

* 105:37: Kis 12:33-36 * 105:39: Kis 13:21-22 * 105:40: Kis 16:2-15 * 105:41: Kis 17:1-7; Nam 20:2-13
 * 105:44: Jos 11:16-23 * 106:1: 1Sto 16:34; 2Sto 5:13, 7:3; Esr 3:11; Sam 100:5 * 106:7: Kis 14:10-12

- 9 * U Gwägu Gämäni peṅ iwerirän dākneṅpāṅ kukṅi kukṅi kuṅjirän kädēt parirän ämawebeniye kome terak yeṅtāṅ kuṅkuṅ.
- 10 Ude tāṅkaṅ äma komi yāmani, iwaniye u keriken nanik yāmagut yāpmāṅ äpāmaṅ kuṅkuk.
- 11 Ude tāṅpāṅ iwaniye uwä tāṅpewän umetä kudup dāpmāṅ moreṅkuk, kubätä nämo itkuk.
- 12 * Ude tāṅjirän ämawebeniye tāṅpāṅ yāṅkehäromtak mani unita nadäwä bureni tāṅpāpāṅ kap terak iniṅ oretkuṅ.
- 13 Upāṅkaṅ tāṅ yāmiṅkuko unita bārāṅeṅ guṅ tāṅpāṅ jukumani nadākta juku kubä nämo peṅkuṅ.
- 14 * Nämo, kome jopiken kuṅatkä ketem mebäri kubä nakta wakiinik kubä nadāṅpāṅ Anutu jop nadāṅ peṅ iwetkuṅ.
- 15 Tāṅjirä imatäkenta nadāṅpāṅ yāṅapiṅkuṅo u bureni yāmiṅkuko upāṅkaṅ käyām waki kubä bok bāmopiken pewän ahāṅkuṅ.
- 16 * Kome jopiken u ittāṅ kuṅtāṅgän Isrel äbotken nanik ätutä Moses ba Ekäni tāṅo epän watä äma kudupī wäpi Aron, yarä unita kokwawak nadāṅ yāmiṅkuṅ.
- 17 Tāṅjirä kome aṅeṅjirän Datankät Abiram ini ba äboriye kudup kome gānaṅ äpmonjirä kome äneṅi ämiṅ pipiṅkuk.
- 18 Ude tāṅjirä kädäp mebettä päpä äma yarä unitāṅo iwaräntäkiye wakiwaki tāṅpani u kudup ijiṅ moreṅkuk.
- 19 * Eruk, ittāṅ kuṅtāṅgän Sainai pom mebäriken bulimakau wārani kubä golpāṅ tāṅpani tāṅkuṅ. Tāṅpāṅ peṅkaṅ unita gwäjiṅ äpmonj imik tāṅkuṅ.
- 20 U Anutu wäpi biṅam ärowani nitek mäde ut imiṅpāṅ u komenita tom muyeṅ nāṅpani u peṅpāṅ wäpi iniṅoret tāṅkuṅ.
- 21 Ude tāṅkuṅo uwä Anutu Isip komeken iwaniye keriken nanik yāmagutta kudän kehäromi mebäri mebäri tāṅkuko unita guṅ tāṅpāṅ ude tāṅkuṅ.
- 22 U kawut! Imaka kudupi kudupi Isip kome tāṅkuko ba imaka ämatä nämo tānaṅi Gwägu Gämäniken tāṅkuko unita nadäna inide kubä tāṅpän!
- 23 Tāṅpākaṅ Anutu ämawebeniye kudup tāṅpän wanayāṅ yāṅjirän epän watä ämani Moses unitä ämawebeniye gäarak itpāṅ Anutu tāṅo kokwawaki ukät-pipiṅjirän nämo dāpuk.
- 24 * It yāpmāṅ kuṅtāṅgän Anutu tāṅo yāṅkehäromtak man yāṅkuko unita nadäwä bureni nämo tāṅpāpāṅ kome säkgämän Anututä yāniṅ kirekta yāṅkuko u korekta bitnāṅkuṅ.
- 25 Bitnāṅpāṅ eṅi jopikengän itkaṅ Ekäni tāṅo manta juku kubä nämo peṅkaṅ iniken gärip iwatpāṅ yāṅjuruk-uruk man bumta yāṅkuṅ.
- 26 Ude tāṅjirä Ekänitä jukuman kehäromi ṅode yāwetkuk; Kome jopiken tāṅpewa in api paotneṅ yäk.
- 27 * Yerijiye yāpmāṅ daniṅpāṅ yepmaṅpa guṅ äbotken kukṅi kädä pāṅku api kumāṅ tāṅpā kuneṅ yāṅ yāwetkuk.
- 28 * Eruk ittāṅ kuṅtāṅgän Peo komeken Anutu tāṅo äbottä guṅ äbot tāṅo anutu jopi kubä wäpi Bal u iniṅ oretta biṅam tāṅkuṅ. Tāṅpāṅ anutu jopi, iriri nämo, u iniṅ oretta tom ijiwani u nak tāṅkuṅ.
- 29 Ude tāṅpewä Ekäni tāṅo kokwawaki bumta ahäwānpāṅ nadāṅjirän ämawebe bāmopiken käyām wakiinik kubä weṅ patkuk.

* 106:9: Kis 14:21-31 * 106:12: Kis 15:1-21 * 106:14: Nam 11:4-34 * 106:16: Nam 16:1-35 * 106:19: Kis 32:1-14 * 106:24: Nam 14:1-35 * 106:27: Wkp 26:33 * 106:28: Nam 25:1-13

- 30 Ude ahänjirän Finiastä kañpän nadänpän ämawebe momi täñkuño u komi yämiñirän eruk Anututä käyäm waki u täñpewän paotkuk.
- 31 Finiastä ude täñkuko uwä Anututä kawän tägawäpän äma siwoñi yän pen, paot-paori nämo api nadän yäpmän ärowek.
- 32 * Täñpäkañ Meriba ume dapuriken ämawebe äneñi waki täñirä Anututä kokwawak äneñi nadän yämiñkuk.
- 33 Täñjirän Moses nadän bäräp terak itpän bänepi jägäm tawäpän man jopjop mäyap yänkuk.
- 34 * Eruk kome Anututä iwoyän yämani uken ahänkuño upänkañ Anututä kome u nanik guñ ämawebe päke u däpmäkta yäwetkuko udegän nämo täñkuñ.
- 35 Nämo, yabän koreñpän ämawebe u nanikkät kowat-yäpän täñpän guñ äbot täño kädet wakiwaki u iwarän täñkuñ.
- 36 Anutu täño ämawebeniye unitägän kome unitäño mäjo wära nadän yämiñpän gwäjiñ äpmon yämiñkuñ. Nadän yämiñkuño unita wañ moreñpän ñode täk täñkuñ;
- 37 * Iniken äperiye nanak ätu däpmänpän Kenan nanik täño anutu jopi unita ärawa ude täñ yämik täñkuñ.
- 38 * U äperiye nanak waki kubä nämo täñirä jop nadän däpmänjirä nägäritä kome u Anutu inamiken täñpän wañkuñ.
- 39 Täñpäkañ iniken täktäki unitä ini imaka, Anutu inamiken taräki-inik ude itkuñ. Ude täñkuño unitäwä Anutukät bänep kubägän nämo täñkuñ. Nämo, iniken gärip iwarän täñkuñ.
- 40 * Ude täñirä Ekänitä iniken ämawebeniye unita gañani pähap nadänpän kokwawak täñ yämiñkuk.
- 41 Ude täñpän Anututä ini nadänpän ämawebeniye yabä-kätänjirän guñ ämawebetä äbä intäjukun täñ yämiñirä gämoriken kuñatkuñ.
- 42 Täñjirä iwaniyetä komi epän mebäri kubä täñ yämiñkuñ.
- 43 Täñpäkañ kadäni kadäni Ekänitä ämawebeniye wakiken nanik yämagut täñjirän upänkañ waki täkta gwäk pimiñpän äpmok-inik täk täñkuñ.
- 44 Ude täk täñkuño upänkañ Ekänitä konäm butewakini nadän yämik täñkuk.
- 45 Butewaki nadän yämiñpän topmäk-topmäk kubägän ämawebeniye kät bian täñkuko u juku piñpän nadän yämik-inik täñpän jop yabän oretkuk.
- 46 Yabän oretkañ äma komi epän yämani u täñpewän ämawebeniye gämoriken itkuño unita butewaki nadän yämiñkuñ.
- 47 Eruk Ekäni Anutunin, ude täñkuno unita nin udegän täñkentän nimiñpän guñ äbot täño komi epänken itkamänken ño nanik äneñi nimagut yäpmän äpämañ kuyi! Ude täñjiri bänep täga nadän gamiñpän wäpka kudupi u täga api ganiñoret täne.
- 48 Eruk ämawebe, Ekäni, Isrel täño Anutu u iniñ oretna! Apiñotä tärek-täreki nämo pen inide iniñoret täkäna!
Unita kudup ñode yäna; U Bureni. Ekäni wäpi iniñ oretna!

107

Anututä komi epänken nanik yämagutkuko unita oretoret kap tewani

* 106:32: Nam 20:2-13 * 106:34: Het 2:1-3, 3:5-6 * 106:37: 2Kin 17:17 * 106:38: Nam 35:33 * 106:40: Het 2:14-18

- 1* Ekäni iniñ orerut! Uwä täñ-bumbum mähemi-inik. Unitä iron täñ nimik täyak uwä paot-paori nämo patkukotä pätak.
- 2 Ekänitä komi epänken nanik tämagurani in kudup Ekäni iniñoret man ude kañ yäwut.
- 3 Ekäni uwä ämawebe komeni komeni kuñtäñpä kuñkuño u äneñi yämagutpäñ kubäkengän yepmañkuko unita yäñpäñ ude kañ yäwut!
- 4 Komeni komeni kuñtäñpä kuñkuño uken nanik ätutä kome kawuki bämopiken kuñatkan yotpärare kubäken päñku itta kädetta ñoba kuna-kuna täñtäñ kuñatkuñ.
- 5 U ketem ba umeta bumta yewäkañ ñoken kumne yäñ nadäñkuñ.
- 6 Komi bäräpi u gänañ itkañ Ekäniken gera yäñirä ketären yämiñkuk.
- 7 Ketären yämiñpäñ yämagut yäpmäñ yotpärare eñi täga täñpäñ itnañiken u ahäñkuñ.
- 8 Unita ämawebe u Ekäni täño iron tärek-täreki nämo unita yäñpäñ bänep täga pähap nadäñ imik täkot. Ekäni uwä komen äma täñkentäk säkgämän täñ yämik täyak.
- 9* U äma umeta yeñirä ume yepmäñ towiwän nañpäñ täga it täkañ. Ba äma nakta yek täkañ u ketem tägatäga yepmäñ towiwän nañ tokneñpäñ it täkañ.
- 10* Eruk, ämawebe kuñtäñpä kuñkuño u ätutäwä yen terak komi eñiken bipmäñ urani gänañ itkañ komi bumta nadäk täñkuñonik.
- 11 U imata, Anutu ärowani unitäño manta mäde ut imiñpäñ iniken gärip iwarani unita.
- 12 Ude täñkuño unita Ekänitä komi epän pähapken yepmañkuk. Ude yepmañirän kehäromini paoräkañ kwañ ärontäñ kuñatkuñ. Täñkentäñ yämikta äma kubä nämo itkuk.
- 13 Komi epänken ude itkañ Ekäniken konäm butewaki gera yäñkuñ. Yäñirä nadäñ yämiñpäñ komi butewaki nadäñkuño u ketären yämiñpäñ yämagutkuk.
- 14* Bureni, u bipmäñ urani pähap gänañ nanikpäñ yen yäpmäñ däkneñpäñ yämagutkuk.
- 15 Unita ämawebe u Ekäni täño iron tärek-täreki nämo unita yäñpäñ bänep täga pähap nadäñ imik täkot. Ekäni uwä komen äma täñkentäk säkgämän täñ yämik täyak.
- 16 U komi epän täño yewa kehäromi yeñ wek täyak. Ba komi eñi täño eñi kujari däpmäñ jukut täyak.
- 17 Eruk, ämawebe kuñtäñpä kuñkuño u ätutäwä guñ ude äworeñpäñ Anututa mäde ut imiñkuñ. Ude täñpäñ momi kädet mebäri mebäri täñkuño unita käyäm waki kubäken yepmañkuk.
- 18 Täñpäñ käyämtä täñpewän ketem nakta kudup bitnäñpäñ pära kumäk täñkuñ.
- 19 Wakiinik ude itkañ Ekäniken gera yäñirä ñode täñkentäñ yämiñkuk;
- 20 U meni jinomtä yäpän tagawäpäñ yepmañkuk. Awañ pomi terak nanikpäñ yämagutkuk.
- 21 Unita ämawebe u Ekäni täño iron tärek-täreki nämo unita yäñpäñ bänep täga pähap nadäñ imik täkot. Ekäni uwä komen äma täñkentäk säkgämän täñ yämik täyak.
- 22 Bänep täga nadäñ imiñpäñ ärawa täñ imiñpäñ bänep oretoret kap terak kudän täga täñ yämiñkuko unita yäñpäñ teñ imik täkot.
- 23 Eruk, ämawebe kuñtäñpä kuñkuño u ätutäwä monen epän täkta gäpe terak gwägu pähap terak kuñatkuñ.
- 24 Gwägu terak kuñarirä Ekänitä kudän kudupi ätu pewän ahäñirä ñode kañpäñ nadäk täñkuñ;
- 25 Ekänitä yäñirän mänit pähap kubä piäñpäñ gwägu täñpewän tokätkuk.
- 26 Gwägutä tokätpäñ gäpe pudät mañpäñ äronkañ mak täñkuk. Ude täñirän äma gäpe terak kuñatkuño unitä kumne yäñ nadäñpäñ bumta umuntañkuñ.

* **107:1:** 1Sto 16:34; 2Sto 5:13, 7:3; Esr 3:11; Sam 100:5, 106:1, 118:1, 136:1; Jer 33:11 * **107:9:** Sam 34:10; Luk 1:53

* **107:10:** Jop 36:8; Ais 9:2, 42:16; Luk 1:79 * **107:14:** Sam 68:6, 146:7; Apos 12:7

- 27 Umuntanpän tängunḡun tənkaḡ ḡäpetä säḡämän kukta nadäk täḡa kubä nämo yäpuḡ.
 28 Ude tänpän imaka umuri pähap u ḡanaḡ itpän Ekäniken ḡera yänjirä tənḡentän yämiḡpän bäräpi u ketäreḡ yämiḡkuk.
 29 Tänpän Ekänitä äneḡi yänjirän mäniḡ pähap u paorirän ḡwäḡu wareḡi nämo patkuk.
 30 Eruk ḡwäḡu wareḡi nämo parirän kaḡpän bänep oretoret pähap tənḡuḡ. Ude tänjirä Ekänitä yän-yäkḡat yäpmän päḡku kome kunayän nadänḡuḡken u yepmaḡkuk.
 31 Unita ämawebe u Ekäni täḡo iron tärek-täreki nämo unita yänpän bänep täḡa pähap nadän imik täkot. Ekäni uwä komen äma tənḡentäk säḡämän tən yämik täyak.
 32 Unita Anutu täḡo ämawebekät käbeyä tänpän Ekäni wäpi pähap yänpän punin unuken kaḡ yäpmän akuwut! Ba äma ekäni ekäni täḡo käbeyäken udegän Ekäni wäpi biḡam yänpän kaḡ oraḡ imik tənḡput.
 33 Tänpäkaḡ Ekänitä kome täḡa tənḡewän ume täpuri ba taḡi kawuk taḡjirä kome kekeki patkuk.
 34 Tänpän ketem pikpik komeken tənḡewän mobä ḡäjäräk ikek patkuk. Imata, ämawebe kome uken iranitä kudän waki mebäri mebäri tənḡuḡo unita ude tənḡkuk.
 35 Ekänitä ude tənḡkuko upänkaḡ kome kawukiken yänḡewän ume äpäḡit, ḡwäḡu parit tənḡkuk.
 36 Ude tənkaḡ ämawebe nakta jop irani u yepmaḡpänkaḡ kome uken yotpärare tənḡpän itkuḡ.
 37 Eruk yotpärare tənḡpän itpänä ketem piḡit wain päya piḡit tənḡpän pewä bureni bumta ahänḡuḡ.
 38 Ekänitä iron tən yämiḡjirän nanak weḡbäyak tənḡuḡ. Ba yawakiye imaka, bumta weḡbäyaḡkuḡ.
 39 Tänpäkaḡ kehäromi nitek ude kadäni käronḡita nämo itkuḡ. Nämo, iwantä abänḡpänä komi epän ba butewaki terak yepmaḡjirä ämawebe jopi ude itkuḡ.
 40 Bureni, Ekäni uwä äma wäp biḡam ärowani nitek täḡo wäpi biḡam yäpmän äpani. Äma udewani yäwat kireḡjirän kome jopiken kuḡtänḡpä kuk tənḡuḡ.
 41 Upänkaḡ äma jäwäri komi butewaki ḡanaḡ nanik tənḡken tənḡpän yepmaḡkaḡ iron tən yämiḡjirän nanakiye sipsiptä nanak weḡbäyak täk täkaḡ ude bumta ahänḡuḡ.
 42 Anututä ude tänjirän ämawebe siwonḡitä kaḡpän bänep täḡa nadäk täkaḡ. Täḡ äma wakitä kaḡpän jop, man kum it täkaḡ.
 43 Unita äma nadäk-nadäk ikek in Ekäni täḡo kudän päke u kaḡpän nadäwä tärewut. Kaḡpän nadäwä tärewäpän Ekäni täḡo iron pähap unita yänpän-nadäk kaḡ tənḡenḡ kuḡarut.

108

Iwantä nidäpneḡ yänpän Devittä Anutuken ḡera yänḡkuk

- 1 O Anutu, bänepnatä ḡäka nadäkinik kehäromi tən ḡamitat unita kap terak ḡaniḡoret täyiwa!
 2 Eruk, bänepna pidäm täyi! Udegän, wagäm gita in kap tekta pidäm täkot! Pidäm taḡpän kap teḡitna kome yänḡewän!
 3 Ekäni, wäpka käbop nämo api pewet! Nämo, ämawebe ḡäka nämo nadäk täkaḡ u bämopiken bänep täḡa terak wäpka biḡam api ḡaniḡ oreret.
 4 Tänpäkaḡ Anutu, ḡäkä ninta butewaki nadän nimik täyan u käronḡi boham, kunum irepmireko ude bumik. Tənkaḡ ninta nadän nimikinik täk täyan u ärowani.
 5 Unita Anutu, wäpka biḡam ärowani kwawak pewi kunum ḡanaḡ ba komeni komeni ahänḡjirän ämawebe kuduḡtagäntä kaḡ kaḡpän nadäwut!

- 6 Tānpāņ ninta nadāņ nimikinik tāk tāyan unita yāņapik manna nadāņ namiņpāņ ketka kehāromitā tāņkentāņ nimi. Ude tāņjiri sākgāmān kaņ itna.
- 7 Anutu ini eņiken itkaņ ᅇode yāņkuk; Iwan tāņo kehāromi kudup yāpmāņ āpāņ moreņpāņ oretoret terak ᅇode api tāņpet; Sekem kenta Sukot kome yāpmāņ daniņpāņ āmawebenayeta api yāmet yāk.
- 8 Tānpāņ ugān nāmo. Gileat Manase kome u imaka, nākņo. Tāņkaņ Efraim kome u nākņo kurepā ude, ba Juda kome u kehāromina kwawak pewā ahāwani yāk.
- 9 Tāņpākaņ Moap kenta Idom kometā watā epān tāņ namik tākaņ. Tāņkaņ Filistia nanik tāņo kehāromini yāpmāņ āpāņpāņ oretoret tāyat yāk.
- 10 Eruk Anutu, netātā yotpārare yewa kehāromi nikek, Idom komeken itak uken āmik tākta nāmagut yāpmāņ kwek?
- 11 Nāmo! Gāk māde ut nimiņkuno unita jop itkamāņ. Gāk nintāņo komi āmakāt āmikken bok tāga nāmo api kuneņ ba?
- 12 Eruk Anutu, gāk tāņkentāņ nimiņjiri uyaku iwan tāga dāpmāņpāņ yāwat kirene. Āmatā tāņkentāk tāk tākaņ u jopi, kehāromini nāmo.
- 13 Unita nadākamāņ! Anutu, gākkāt bok uyaku iwan tāņo kehāromini tāga api yāpmāņ āpne!

109

Āma kubātā Anutuken butewaki man ᅇo yāņkuk

- 1 Anutu, nāk ganiņoret tāyat unita nadāņ āwarākuk nāmo tāņpen.
- 2 Nāmo, āma wakiwaki tāņpani ba jop manman yāwanitā nāk jop man nākņatpāņ nut tākaņ.
- 3 Mebārini nāmo, man waki nāwetpāņ jop nepmāņjit tākaņ.
- 4 Not tāņ yāmiņpāņ tāņkentāņ yāmikta yāņapik man yāk tāyat upāņkaņ naniņ wārāt tākaņ.
- 5 Tāņkaņ not tāņ yāmiņpāņ tāņkentāņ yāmiņjira unitā kowata kokwawak nadāņ namiņpāņ waki tāņ namik tākaņ.
- 6 Unita Anutu, iwannaye u man kābeyāken yepmaņpāņ mani nadākta āma waki kubā iwoyāņpāņ kaņ te! Bureni, inikāt nanik kubātā mani kotāk yāpmāņ daniņpāņ kaņ iniņ wārārān.
- 7 Tāņpāņ mani yāpmāņ daniņpāņ āma ᅇo waki tāņpani yāņ kaņ yabāņ-ahāwān. Tāņkaņ yāņapik man terak yāņikņarani yāk tākaņ unita imaka, wakigān yāņ kaņ yāwān.
- 8* Ude tāņjirān irit kuņat-kuņari udegān bārāņeņ kaņ paorān! Paorirān moneņ tuņumi āma kubātā ahāņpāņ kaņ korewān yāņ nadātāt.
- 9 Paorirān āperiye nanak kodāņani kaņ irut. Ba webeni imaka udegān, webe kajat, tākentāki nāmo kaņ irān.
- 10 Nanakiye kome kujari nāmo ude itkaņ āriņ tāpātek tāņtāņ kaņ kuņarut! Ude tāņtāņ kuņarirā tāhani wārāmutpāņ kaņ yāwat kireņ pewākut!
- 11 Tāņpāņ āma kubāken naniktā āma unitāņo komeni ba moneņ tuņumi komi epān tāņpāņ yāpani u kudup kaņ yomāgarut yāņ nadātāt!
- 12 Tāņpākaņ kubātā not tāņ imiņpāņ āperiye nanak kodāņani unita watā irektawā yāņ nadātāt.
- 13 Tāņpāņ yeriniye māden ahānayāņ tākaņ u kudup kaņ kumbut yāņ nadātāt. Tāņjirā wāpitā paot-inik kaņ tāņpān!

* 109:8: Apos 1:20

- 14 Tānpākaŋ äbekiye oraniye tāŋo kudān wakiwaki unita Ekānitā pen juku piŋpāŋ miŋi tāŋo momini peŋ imektawā.
- 15 Ude tāŋkaŋ āmawebetā äbot unitāŋo wāpita guŋ tak-inik tāŋirā upāŋkaŋ Ekānitā momini pen nadāŋ yāpmāŋ kaŋ kuŋarān yāŋ nadātat.
- 16 Iwanna uwā orakorak kādet tāpuri kubā nāmoinik tāŋkuk. Nāmo, u āma jopi jāwāri, tāŋkentākiye nāmo u komi jop nadāŋ yāmiŋpāŋ dāpmākgān tāk tāŋkuk.
- 17 U tāŋpāwak man yākta gāripi nadāŋkuko unita äyāŋutpāŋ ini kaŋ tāŋpā wawut. Ba iron kādet tākta gaŋani nadāŋkuko unita kubātā iron nāmo tāŋ imek.
- 18 Tāŋpāwak man u tek gupi terakgān irani ude tāŋkuk. Unita tāŋpāwak man u ini gupi kujari gānaŋ kudup umetā-yāŋ āpmonpāŋ tokŋeŋ morewut!
- 19 Ba tektā-yāŋ tāktāki waki unitā gupi kudup uwāk tāŋpipiŋpāŋ, piŋpāŋ yāŋ puŋ topmāŋkaŋ pen it tāyon.
- 20 Unita Ekāni, iwanaye man waki nāk peŋkentāŋpāŋ nāwet tākaŋ unita yāyat udegān tāŋ yāmi.
- 21 Ude tāŋkaŋ Ekāni Anutuna gākŋa wāpka biŋam tāga unita yāŋpāŋ tāŋkentāŋ nam. Tāŋpāŋ sākgāmān nadāŋ namikinik tāk tāyan unita iwan kerī terak nanik nāmagut.
- 22 Butewaki! Nāk tāŋkentākna nāmo, jopi. Nadāŋ-bārāpnatā bānepnaken komi, womāntā yāŋ neyak.
- 23 Edap āpmonjirān edap āgoniken wārana paot tāyak ude paoret yāŋ nadātat. Mānittä gwakgwak piāŋ āreyāŋ tāŋpān kuk tākaŋ ude tāŋpet.
- 24 Butewaki nadāŋpāŋ ketem bitnāŋkuro unita gupna kudup putārewākaŋ kehāromina nāmo, kujatna kwini unitāgān itat.
- 25 * Ude irira iwanayetā nabāŋkaŋ nabāŋ māgayāŋpāŋ yāŋārok nāwet tākaŋ.
- 26 O Ekāni Anutuna, tāŋkentāŋ nam! Butewakika tārek-tāreki nāmo unita nāmagut.
- 27 Ude tāŋiri iwanayetā ŋode kaŋpāŋ nadāwut; Ekāni uwā tāŋkentāki bureni.
- 28 Unitā tāŋpāwak man nāwetneŋo upāŋkaŋ gākā iron api tāŋ namen. Komi jop namani u tāŋpewi māyāk tāŋirā nāk epān watā āmaka oretoret kaŋ tāŋpa.
- 29 Äneŋi yākgān ŋode tāyat; Māyāktā iwanaye tek āmet pārānipāŋ yāŋ kumān kaŋ uwāk tāwut!
- 30-31 Ekānitā āma tāŋkentāki nāmo itkentāŋ yāmiŋpāŋ āma wakitā kumākta biŋam yāŋtāreŋ yāmiŋirā tāŋkentāŋ yāmik tāyak.
Unita, Anutu tāŋo āmawebe kābeyā tāŋirā u bāmopiken itpāŋ bānep tāga pāhap nadāŋpāŋ menatā Ekāni bumta api iniŋoret tāŋpet.

110

Anututā Intājukun āmani man ŋo iwetkuk

- 1 * Ekānitā intājukun āma ekānina ŋode iwetkuk; Ketna bure kāda maŋiriri iwankaye gāmotkaken yepmaŋira kaŋ yabā! Ude iwetkuk.
- 2 Nadātan? Yawetā Saion pom terak itkaŋ komeni komeni yabāŋ yāwatta wāp biŋam gamiŋpāŋ ŋode api gāwerek;
Iwankayeta intājukun tāŋ yāmiŋpāŋ kaŋ yabāŋ yāwat.
- 3 Tāŋpākaŋ iwankayekāt āmik tānayāŋ tākaŋken āmawebekayetā tāŋkentāŋ gamikta gupi api yāniŋ kireneŋ.

* **109:25:** Mat 27:39; Mak 15:29 * **110:1:** Mat 22:44; Mak 12:36; Luk 20:42-43; Apos 2:34-35; 1Ko 15:25; Efe 1:20-22; Kol 3:1; Hib 1:13, 8:1, 10:12-13

Täñkañ tamimañ tamimañ näburum yabäk täkamäj ude äma gubañkayetä dubikaken ude api gäwarän täneñ.

- ⁴ * Yawetä ñode yäñkehärom tañkuko u äneñi nämo api wärämurek; Gäk bämop äma tärek-täreki nämo api iren, bämop äma biani kubä wäpi Melkisedektä itkuko ude.
- ⁵ Eruk, ñode nadä; Ekäni u bure käda itkentäj gamiñkañ kokwawak täñpäñä kome ätu täño intäjukun äma täño kehäromi api yäpmäj äpek.
- ⁶ Ba guñ äbottä kowata yäpmäkta yäñtäreñ yämiñpäñ ämikken bumta däpmäjirän ini ugän api kumäj maneñ.
Bureni, komeni komeni täño intäjukun ämaniye täño kehäromi u kudup api yäpmäj äpek.
- ⁷ Upäñkañ intäjukun ämana gäk, ume kädet miñin säkgämän nañ täpäneñpäñ iwan täño kehäromi kudup yäpmäj äpäñ moreñpäñ oretoret terak täpäneñpäñ api iren.

111

Anutu täño ironita yäñpäñ iniñ oretna

- ¹ Eruk, Ekäni wäpi iniñ oretna!

Anutu täño ämawebeniye täga u käbeyä täñirä näk bämopiken itkañ bänepna gupna nadäk-nadäkna kuduptagän Anutu bänep täga man iwet täyiwa!

- ² Ekäni u epän tägagämän täk täyak. Täñirän ämawebe epäni unita gäripi nadäk täkañ uwä Anutu täño täktäkita juku piñtäñ kuñat täkañ.
- ³ Bureni-inik! Epän Anututä täk täyak u tägagämän-inik. Unita nadäwa inide kubä täk täyak. Täñkañ kudän siwoñini uwä paot-paori nämo. U pen api it yäpmäj ärowek.
- ⁴ Kudän kudupi Ekänitä täk täyak u inide kubä täk täyak. Unita bäräñeñ nämo guñtak täkamäj. U butewaki pähap nadäj nimiñpäñ iron täñ nimik täyak.
- ⁵ Ämawebe orañ imik täkañ u Ekänitä ketem yepmäj towik täyak. Ba topmäk-topmäk ninkät täñkuko unita nämo guñtak täyak. Nämoinik!
- ⁶ Täñpäkañ äbot ätu täño kome, iniken ämawebeniye täniñ kireñkuko uwä iniken kehäromini kwawak pewän ahäñkuk.
- ⁷ Bureni-inik! Imaka u ba u täk täyak uwä kädet siwoñi terakgän täk täyak. Man kädet ba jukuman niwet täyak u kuduptagän täga täñkentäj nimek.
Man jopi kubä nämo niwet täyak!
- ⁸ Ba unitäño бага man kubä nämoinik api paorek. Nämo, uwä kudup siwoñigän peñkuko unitä pen api it yäpmäj ärowek.
- ⁹ Täñpäkañ Ekäni u ämawebeniye nin komi epänken nanik nimagutpäñ ninkät topmäk-topmäk täga, tärek-täreki nämo täñkuk.
Unita ñode yäna; Anutu u kudupi, tägagämän-inik.
- ¹⁰ * Unita ämawebe, in ñode nadäwut; Äma kubä nadäk-nadäk ikek ude kañ irayäñ nadäñpäñä, eruk, Ekänita umuntañpäñ orañ imek.
Bureni, ämawebe Ekäni täño man buramik täkañ uwä nadäk-nadäk täga nimek.

Unita Ekäni wäpi iniñ oretpäñ pen iniñoret täkana!

* **110:4:** Hib 5:6, 6:20, 7:17, 7:21 * **111:10:** Jop 28:28; Snd 1:7, 9:10

112

Anutu oraŋ imanitä säkgämän-inik api itneŋ

- ¹ Ekäni wäpi yäpmäŋ akuna! Äma Anutu oraŋ imik täkaŋ uwä Ekäni täŋo oretoret terak kuŋat täkaŋ. Äma udewanitä Anutu täŋo man buramikta gäripi nadäk täkaŋ.
- ² Äma udewani täŋo äbekiye oranijetä kome terak kehäromigän api itneŋ. Siwoŋi äma täŋo nanakijetä Anutu täŋo täŋkentäk ikek api itneŋ.
- ³ Äma udewani täŋo äboriyeken iron pähap ahäŋ bumbum api täŋ yämek. Täŋpäh tärek-täreki nämo, säkgämän pen api irek.
- ^{4*} Jop manman nämo yäwani ämata bipmäŋurani gänaŋ penjäŋek pähap api ahäŋ yämek. Täŋpäkaŋ äma siwoŋi, bänep iron täŋpani ba äma ätuta täŋkentäŋ yämani unita penjäŋek api ahäŋ yämek.
- ⁵⁻⁶ Äma noriyeta butewaki nadäŋ yämik täkaŋ uwä säkgämän kuŋat täkaŋ. Täŋpäh äma moneŋ epän siwoŋigän, täŋyäkŋarani nizek nämo täk täkaŋ uwä oretoret terak kuŋat täkaŋ.
Äma udewani täŋo kehäromi pen api irek. Äma mäden ahänayäh täkaŋ unitä wäpi biŋam pen api yäh yäpmäŋ äroneŋ.
- ^{7*} Äma udewanitä bäräpi kukŋi käda ahäŋirän nadäŋpäh nämo umuntak täkaŋ. Bänepitä Ekäni kwasikotpäŋ unita nämo kwitak täkaŋ.
- ⁸ Äma udewanitä bätakigän kuŋatpäŋ imaka kubäta nämo umuntak täkaŋ. Ittäŋgän iwaniye iŋamiken kehärom täŋpäh bäri kap api tenenŋ.
- ^{9*} Äma udewani jopi jäwärita butewaki nadäŋ yämiŋpäh iron täŋ yämik täkaŋ. Kädet siwoŋini u paot-paori nämo api irek.
Unita ämatä wäpi biŋam api yähahäh yäpmäŋ kuneŋ.
- ¹⁰ Täŋpäkaŋ äma wakitä u kaŋkaŋ kokwawak nadäk täkaŋ upäŋkaŋ gupi pewä putärenirän meni nänäm tawäpäŋ ämik täkta täŋpawak täkaŋ.
Täŋpäh imaka täga kämi yäpmäkta itsämäk täkaŋ uwä bureni nämo yäpmäk täkaŋ.

113

Imaka imaka täga täŋ nimik täyak unita Anutu iniŋoret täkäna!

- ¹ Ekäni iniŋoret täkäna!
- Ekäni täŋo epän watä ämaniye nin u wäpi iniŋoret täkäna! Äneŋi yäwa! Ekäni wäpi yäpmäŋ akuna!
- ² Yähnetak bipmäŋtak tärek-täreki nämo iniŋoret täkäna!
- ³ Ämawebe kukŋi kukŋi nanik in imaka, kudup Ekäni wäpi iniŋoret täkot!
- ⁴ Ekänitä ämawebe komeni komenita intäjukun-inik it nimik täyak. Wäpi biŋamtä imaka imaka kome terak ba kunum gänaŋ itkaŋ u kumän yärepmetak.
- ⁵ Ekäninin Anutu udewani kubä nämo itak! Nämoinik, Ekäninin u punin-inik unu it täyak.
- ⁶ Bureni, u punin-inik unu it täyak upäŋkaŋ kunum kenta kome unita nadäŋpäh etä päpä yabäh yäwat täyak.
- ⁷⁻⁸ Ekäninin kudän tägagämän täk täyak. U äma äpani-inik, jopi jäwäri täŋkentäŋ yämiŋpäh yepmaŋpän äma wäpi biŋam ikekkät kentäŋpäh it täkaŋ.

* **112:4:** Jop 11:17; Sam 97:11 * **112:7:** Sam 57:7, 64:10 * **112:9:** 2Ko 9:9

⁹ Tänpäkaŋ webe äruŋ iranita nadäŋ yämiŋirän nanak bäyaŋkaŋ oretoret pähap nadäk täkaŋ.

Unita Ekäni iniŋoret täkäna!

114

Ekänitä ämawebeniyeken kudän kudupi pewän ahäŋkuŋ

- ¹⁻² * Kadäni Isrel nanik Jekop täŋo äbot unitä Isip komeken nanik äpämaŋ kuŋkuŋo uken, Juda äbot u Ekäni täŋo kudupi ämawebe ude äworeŋkuŋ. Bureni, kadäni ugän Isrel ämawebetä Ekänitä inita biŋam täŋkuŋ.
- ³ * Kadäni uken Gwägu Gämänitä Ekäni kaŋ-umuntaŋ ämetpeŋ kuŋkuk. Ba kadäni kubä Jodan ume imaka, bitnäŋpäŋ itkuk.
- ⁴ Täŋkaŋ pom taŋi taŋi oretoret täŋpäŋ memetä-yäŋ tubupentäŋ kuŋirä, täpuri täpuriwä udegän sipsiptä-yäŋ tubupentäŋ kuŋkuŋ.
- ⁵ Eruk näwerut; Gwägu, gäk imapäŋ kaŋkaŋ metäŋpeŋ kuŋkun? Ba Jodan ume, gäk ima mebärita äpäkta bitnäŋpäŋ itkun?
- ⁶ E, pom taŋi taŋi, in ima mebärita memetä-yäŋ tubupentäŋ kuŋkuŋ? Ba täpuri täpuri in udegän, imapäŋ kaŋkaŋ sipsiptä-yäŋ tubupentäŋ kuŋkuŋ?
- ⁷ Ai, kome pähap, Yawe, Jekop täŋo Anututä äbäŋirän kaŋkaŋ iŋamiken bäromtä!
- ⁸ * Imata, Ekäni uwä yäŋpewän mobä kehäromi kubätä imärirän ume gwägu ahäŋkuk. Ba yäŋpewän geŋi kawukiken ume dapuri äpuk.

115

Anutu bureni u kubägän itak

- ¹ Ekäni, nintäŋo wäpnin biŋam punin nämo irek. Nämo, nin täga nämo! Gäkŋaken wäpka biŋam peŋyänek ikek unitägän punin kwawakinik it täyon, gäk nadäŋ nimikinik täŋpäŋ nämo nipmak täyan unita.
- ² Guŋ äbottä sära man ŋode imata niwet täkaŋ; Anutujin u de itak?
- ³ U nämo nadäkaŋ? Nin täŋo Anutu u kunum gänaŋ kehäromi nikek itak. U itkaŋ imaka kubä täŋpayäŋ nadäŋpäŋä u bureniŋän täk täyak.
- ⁴ * Täŋ äma unitäŋo anutuwä siliwa kenta gol mobäpäŋ keritä iŋitpäŋ puŋ gatäŋpäŋ pek täkaŋ.
- ⁵ U meni nikek täk täkaŋ upäŋkaŋ meni man täga nämo yäneŋ. Ba dapuri nikek täk täkaŋ upäŋkaŋ dapuri wareŋ täga nämo täneŋ.
- ⁶ Ba jukuni nikek täk täkaŋ upäŋkaŋ man täga nämo nadäneŋ. Ba iŋami nikek täk täkaŋ upäŋkaŋ imaka kubä täga nämo piäŋ nadäneŋ.
- ⁷ Keri nikek täk täkaŋ upäŋkaŋ keru wareŋ täŋpäŋ imaka kubä täga nämo iŋitneŋ. U kuroŋi nikek täk täkaŋ upäŋkaŋ kädet täga nämo kuneŋ. Ba wareŋ täŋpäŋ mämä täga nämo täneŋ.
- ⁸ Urita äma imaka udewani täŋpani, ba äma unita nadäŋ yämik-inik täk täkaŋ u imaka, imaka wärani täŋpäŋ nadäŋ yämineŋo udewaniŋän api äworeneŋ!
- ⁹ Eruk, Isrel ämawebe, Ekänijin täŋkentäŋ tamiŋpäŋ watä it tamik täyak unitagän nadäŋ imikinik täŋput.
- ¹⁰ Anutu täŋo bämop äma, in udegän täŋkentäŋ tamiŋpäŋ watä it tamik täyak unita Ekäni unitagän nadäŋ imut.

* **114:1-2:** Kis 12:51 * **114:3:** Kis 14:21; Jos 3:16 * **114:8:** Kis 17:1-7; Nam 20:2-13 * **115:4:** Sam 135:15-18; Jer 10:5; Rev 9:20

- 11 Bureni, ämawebe Anutu bureni u iniñ orerani in kudup Ekäni täñkentäñ tamiñpäñ watä it tamik täyak unitagän nadäkinik täñput.
- 12 Ekäni u ninta nämoinik guñtak täyak. Nämo, u Isrel ämawebe ba Anutu täño bämop äma ninta nadäñ nimikinik täñpäñ iron pen api täñ nimik täñpek.
- 13* Anutu u ämawebe kuduptagän, äpani ba ärowani iniñoret täkañ unita iron api täñ yämek.
- 14-15 Ekäni kunum kenta kome pewän ahäwani unitä yeri kon täñ tamiton. Kon täñjirän nanak wenj bäyak pen kañ täñ yäpmäñ kut! Ba nadäñ tamiñjirän nanakjiyeta udegän kañ täñ yäpmäñ kut!
- 16 Täñpäkañ kunum uwä Ekänitä inita biñam. Täñ kome uwä ninta niniñ kireñkuk.
- 17-18 Unita ämawebe kodak irani nin, Ekänitä bänep täga tärek-täreki nämo nadäñ imik täkäna. U imata, kumäñpeñ päñku kum irit komeken naniktä Ekäni täga nämo iniñ oretneñ.
Eruk, Ekäni wäpi iniñ oretna!

116

Ekänitä bänep täga kap tewani

- 1 Ekäni täñkentäñ nam yäñpäñ gera butewaki terak yäñjira nadäñ namik täyak unita Ekänitä gäripi pähap nadätat.
- 2* Näkño gerata juku pek täyak unita näk it yäpmäñ kwayäñ täyat ude Anutu iniñoret yäpmäñ kañ kwa.
- 3-4* Näk pära kumäñpäñ unita bumta umuntañkut. Kadäni uken Ekänitä gera yäñpäñ ñode yäñkut; Ekäni, butewaki nadäñ namiñpäñ täñkentäñ nam! yäñ yäñkut.
- 5 Ekäni uwä ninta bänep täga nadäñ nimiñpäñ täñkentäñ nimik täyak ba butewaki nadäñ nimik täyak.
- 6 Bureni! Äma ätu ini täga nämo täñkentänañi uwä Ekänitä täñkentäñ yämik täyak. Näk ude itkuro upäñkañ täñkentäñ namiñkuk.
- 7 Täñpäñ Ekänitä näk nabäñ näwatpäñ täñkentäñ namiñkuko unita apiño imaka kubäta nadäwätäk nämo täk täyat.
- 8 Näk konäm kottäyiwa Ekäni gäkä naniñ bitnäñpäñ konämna pito ärut namiñpäñ nepmäñjit näwatkun.
Näk kumbayäñ täñkuropäñ Anutu gäkä täñkentäñ namiñkun.
- 9 Unita näk kome terak irayäñ täyat uwä Ekänikätk bok api it yäpmäñ kuñatde.
- 10* Näk bumta wayat yäñ nadäñkuro upäñkañ Ekäni jop waki nadäñ imiñkut.
- 11 Täñpäñ näk äma täño manta nadäwa bureni nämo täñpäkañ Anutugän nadäñ imiñkut.
- 12 Ekänitä säkgämän täñ namiñ yäpmäñ äbuko unita kowata jide api täñ imet?
- 13-14 Näk nadätat! Ude api täñ gamet yäñ yäñkehärom tañkuro unita ämawebe kudup iñamiken ñode täga api täñpet;
Anututa iron imikta wain ume gäripi nitek inita biñam kañ piñ ima, Ekänitä nämagutkuko unita kowata.
Ude täñkañ Ekäniken yäñapik man api yäwet.
- 15* Täñpäkañ Ekänitä ämawebeniya nadäwän ärowani täk täkañ. U kubätä kumäñjirän nadäwän jopi nämo täk täyak.

* **115:13:** Rev 11:18, 19:5 * **116:2:** Sam 17:6, 40:1 * **116:3-4:** Sam 18:4-6 * **116:10:** 2Ko 4:13 * **116:15:** Sam 72:14

16 Unita Ekäni, ñode gäwera; Näk gäknjo epän ämaka ude kuñat täyat, meñnatä kuñat täñkuko ude.

Näk yentä topmäñpäñ nepmañkuñopäñ gäkä pit namiñkun.

17 Unita näk gäka bänep tägata iron täñ gamiñpäñ api ganiñ oreret.

18 Täñpäñ näk ude api täñ gamet yäñ gäwetkuro ude ämawebekaye inamiken api täñ gamet.

19 Ekäni, näk täñpayäñ täyat u Jerusalem kudupi yotkaken api täñ gamet.

Unita Ekäni wäpi yäpmäñ akukot!

117

Äma uken-uken nanik Ekäni wäpi iniñoret täkot!

1 * Äma äbori äbori, in Ekäni iniñ orerut! Ämawebe kuduhtagän in wäpi biñam yäpmäñ akuwut!

2 Ekänitä ninta gäripi pähap nadäñpäñ wari wari nadäñ nimikinik täk täyak. Unita iniken yäñkehäromtak man bian yäñkuko udegän iwatpäñ nämoinik api niñmañpek.

Unita ämawebe kuduhtagän Ekäni wäpi iniñoret täkäna!

118

Anututä täñkentäñ yämiñkuko unita nadäñpäñ bänep täga man yäñkuñ

1 * Ekäni nadäñ nimik täyak unita bänep täga man iwet täkäna. Bänep iron tärek-täreki nämo täñ nimik täyak.

2 Unita Isrel ämawebe ñode yäkot; Bänep iron tärek-täreki nämo täñ nimik täyak!

3 Anutu täño bämop äma udegän ñode yäkot; Bänep iron tärek-täreki nämo täñ nimik täyak!

4 Ämawebe Anutu täño man buramik täk täkañ unitä ñode yäk täkot; Bänep iron tärek-täreki nämo täñ nimik täyak!

5 * Näkä bäräpi tañi kotañpäñ Ekänitä gera yäñkut. Gera yäñjira nadäñpäñ Ekäni uwä bäräpina ketären namiñjirän pidäm tañkut.

6 * Ekäni uwä näkkät irirän nämo api umuntäwet. Nämo, ämatä imaka kubä täñ namikta nämo umuntak täyat.

7 Ekäni näkkät it täkamäk. Täñkañ ini täñkentäñ namik täyak unita kämi iwanaye däpmäñjirän api yabäwet.

8 Bureni! Äma täño täktäki-tagän nadäñitna ärowani nämo täñpäpäñ Anututagän nadäñ imikinik täñpeñ kuñatneño u tägagämän.

9 Komen äma täño täñkentäk u äpanigän. Ekäni täño täñkentäk u ärowani.

10 Unita iwan mäyaptä it gwäjiñ namiñkuñopäñ Ekäni täño wäpi terak kehäromini yäpmäñ äput.

11 Näk it gwäjiñkuñopäñ Ekäni täño kehäromi terak däput.

12 Iwanayetä nämäk-nämäktä nintä terak bipmäk täkañ ude täñkuño upäñkañ däpmäñ-pewa kumbuñ, kädäptä tepärañ bäräñeñ ijiñ paot täkañ ude.

Ekäni täño kehäromi terak däpmäñ moreñkut.

13 Ämik pähap täñpäñ nepmäñitpäñ nutnayäñ täñjirä Ekänitä täñkentäñ namiñjirän nämo nutkuñ.

* **117:1:** Rom 15:11 * **118:1:** 1Sto 16:34; 2Sto 5:13, 7:3; Esr 3:11; Sam 100:5, 106:1, 107:1, 136:1; Jer 33:11 * **118:5:** Sam 18:19, 120:1 * **118:6:** Sam 56:4, 56:11; Ais 51:12; Hib 13:6

- 14* Bureni, Ekänitä kehäromi pähap namiņpāņ tāj kentāņ namik täyak. U wakiken nanik nämagutkuk.
- 15 Tāj pāņ unita Anutu tāņo ämawebe tähaniken iniņoret kap tenit gera ŋode yäk täkaņ; Anutu tāņo kehäromitä epān kehäromi-inik tāk täyak! yäk.
- 16 Ekäni tāņo kehäromitä tāj kentāņ nimiņirān iwan tāņo kehäromi yāpmāņ äpumāņ.
- 17 Näk pengān ŋode nämo api kumbet. Nämo! Näk kodak itkaņ Ekäni tāņo täktäki unitāņo manbiņam api yāņahäk tājpet.
- 18 Bureni, Ekäni uwä kumāņ-kumāņ nutta bitnāņpāņ näk yäpä-siwonjtakta komigān namiņkuk.
- 19 Unita kudupi yot yāma dät namiņirä äro Anutu wäpi yāpmāņ akwa!
- 20 Ŋo ŋowä Ekäni tāņo yāma, ämawebe siwonji kuņarani unitägān täga äronē.
- 21 Ekäni, gäk näkņo yāņapik man nadāņ namiņpāņ tāj kentāņ namiņiri säkgāmān it täyat. Unita ganiņ oretat!
- 22* * Bek eņi tājpani ämatä kawä wawäpāņ gägānicken maņpä kuņkuņo unitä eņi tāņo bek bāmopi ude itak.
- 23 Imaka uwä Ekäni ini-tägān tājirān kaņpāņ gäripi pähap nadākamāņ.
- 24 Tāj pāņ kadāni ŋowä Ekänitä peņ nimiņkuk. Unita oretoret tāj pāņ bānep tägagāmān nadāna!
- 25* Ekäni, gäk tāj kentāņ nimi. O Ekäni, tāj pewi bureni säkgāmān ahāņ nimān!
- 26* Anutu, äma gäkņaken wäpka terak äbayāņ täyak uwä kaņ oraņ imi. Tājiri nin udegān kudupi yot gānaņ äronpāņ wäpka api yāpmāņ akune.
- 27 Ekäni ini-tägān Anutu bureni! Ini-tägān ninta watä säkgāmān it nimik täyak. Unita päya pähām kehap tāj pāņ alta teņ äyāņut tākot.
- 28 Gäk Anutuna! Bānep täga man gāwetat. Gäk Anutuna! Gäkņo wäpka yāpmāņ akutat.
- 29 Eruk ämawebe ŋode nadākot; Ekänitä ninta gäripi nadāņpāņ iron tāj nimik täyak u paot-paori nämo unita bānep täga man iwet tākot.

119

Anutu tāņo man u tägagāmān-inik

- 1* Äma kädēt siwonjigān säkgāmān kuņat täkaņ uwä Ekäni tāņo oretoret terak it täkaņ. Äma udewaniwä Ekäni tāņo man buramiwani äma.
- 2 Äma Ekäni tāņo kädēt siwonji iwat täkaņ, äma udewani Ekäni tāņo oretoret terak it täkaņ. Ekäni tāņo kädēt u iwatta gäripi pähap nadāņpāņ ehutpāņ iwat täkaņ.
- 3 Bureni-inik, äma udewani kädēt waki iwatta bitnāņpāņ Ekäni tāņo kädēt siwonji ugān iwat täkaņ.
- 4 Anutu, gäk man kädetka siwonji u kudup niwetpāņ ŋode yāņkun; Watāni itpāņ näkņaken kädēt siwonji ugān kaņ iwarut yāņ niwetkun.
- 5 Unita Anutu, näk gäkņo man kädēt siwonji u iwatta gäripi pähap nadäk täyat udegān wari wari kaņ iwat tājpa yāņ nadätat!
- 6 Bureni, gäkņo jukuman kuduhtagānta ket nadāņpāņ kuņarayāņ täyat uwä momi tāj pāņ nämo api mäyäk täwet.

* **118:14:** Kis 15:2; Ais 12:2 * **118:22:** Luk 20:17; Apos 4:11; 1Pi 2:7 * **118:22:** Mat 21:42; Mak 12:10-11

* **118:25:** Mat 21:9; Mak 11:9; Jon 12:13 * **118:26:** Mat 21:9, 23:39; Mak 11:9; Luk 13:35, 19:38; Jon 12:13 * **119:1:**

Sam 128:1

7 Ekäni, kadäni gäkŋo man kädet siwoŋi yänpäŋ-nadäk tänpayäŋ täyatken uken bänepna säkgämän paki-inik api irek.

Ude täŋkaŋ gäkŋo wäpka biŋam api yäpmäŋ akuk täŋpet.

8 Näk gäkŋo irit kädetka kudup iwatta nadätat unita nämo nepmaŋpen.

Anutu täŋo jukuman buramiwani äma täŋo manbiŋam

9 Äma gubaŋi näk jide tänpäŋ kädet siwoŋigän täga kuŋaret? Näk gäkŋo man iwarero uyaku äma siwoŋi ude iret.

10* Unita Anutu, näk gäkŋo kädet u iwatta gäripi pähap nadänpäŋ ehutpäŋ iwat täyat.

Gäkä täŋkentäŋ namiŋiri kädet siwoŋita nämo bitnänpäŋ ugän api iwaret.

11 Näk gäkken momi täŋpetawä yänpäŋ gäkä nanik man ugänpäŋ bänepnaken pek täyat.

12 Ekäni, kädetka siwoŋi näwetpäŋ näwoŋärek täŋiri ugän iwatpäŋ wäpka biŋam kaŋ ganiŋ orera.

13 Näk kädet kuduptagän yäŋahänpäŋ niwetkuno u ämawebe kudup yäŋahänpäŋ yäwet täyat.

14 Ämatä monerä tuŋumta gäripi pähap nadäk täkaŋ u irepmitpäŋ näk gäkŋo man iwatta gäripi udegän nadäk täyat.

15 Gäkŋo manka juku piŋpäŋ manka kädet siwoŋi u yänpäŋ-nadäk täk täyat.

16* Anutu, gäkŋo kädet siwoŋi iwatta gäripi nadänpäŋ gäkŋo mankata nämo api guŋ täwet.

Ekäni täŋo man kädetta gäripi nadäŋkuk

17 Unita Ekäni, epän watä ämaka näka täŋkentäk säkgämän täŋ namiŋiri säkgämän itpäŋ gäkŋo mangän kaŋ iwara.

18 Bänepna täŋo dapuri birik ärut täŋpi kuŋirä ijiwa-kwäpäŋ man bureni gäripi niked gäkŋo man kudän terak pätkäŋ u kudup nadäwa tärewut.

19 Näk kome ŋo terak kadäni käroŋi itta biŋam yäwani nämo unita gäkŋaken man kädet u näka käbop nämo peŋ namen. Nämo!

20 Näk gäkŋo manka biŋam u kepma kepma yänpäŋ-nadäk tänpäŋ iwatta bänepnatä kädäp ijik täyak.

21 Ekäni, näk nadätat. Äma inita nadäwä ärowani täŋpöpäŋ manka mäde ut imik täkaŋ u yebeŋpäŋ mäde ut yämiŋiri paotta biŋam täk täkaŋ.

22 Täŋpäkaŋ näk gäkŋo man buramiŋpäŋ iwat täyat unita äma udewani yabäŋ äwaräkuk täŋiri yäŋärok ba mäde käda man wari nämo näwetneŋ.

23 Bureni Ekäni, äma wäpi biŋam ikektä käbeyä täŋpäŋ näk wäpna yäpmäŋ äpäkta yänpäŋ-nadäk täk täkaŋ upäŋkaŋ epän watä ämaka näk gäkŋo jukuman ehutpäŋ yänpäŋ-nadäk api täk täŋpet.

24 Imata, gäkŋo jukuman unitä bänepna täŋpidäm tänpäŋ kädet näwoŋärek täyak.

Anutu täŋo бага man ehutpäŋ iwatkuk

25 Wära! Iwanayetä näk nutpäŋ näwat kireŋpewä kehäromina kudup paotak unita gäk bian näwetkuno ude täŋkentäŋ namiŋpäŋ kehäromi äneŋi namisi.

26 Irit kuŋat-kuŋatna täŋo mebari kudup yäŋahänpäŋ gäwerira kowata näwetkun.

Unita apiŋo gäkŋaken man kädet u näwetpäŋ näwoŋäresi!

27 Täŋpäŋ nadäk-nadäkna täŋpewi piräreŋirän gäkŋo jukuman nadäwa tärewäkaŋ kudän kudupi täŋkuno unita kaŋ juku piwa.

* 119:10: Sam 119:2, 119:21, 119:118, 119:145 * 119:16: Sam 119:35, 119:70, 119:92-93, 119:174

- 28 Wära! Butewakitä nutpewän kumbet yän nadätat unita näwetkuno udegän kehäromi äneji namisi.
- 29 Tänpäkañ bänepnatä täñ-näkñat-pewän kädet wakiwaki täñpetta yänpän бага penkirenpän yewa täñ namisi.
Tänpän bänep täga nadän namiñpän бага manka näwetpän näwoñärek täyi.
- 30 Imata, näk gäkño kädet bureni iwatta iwoyänpän yänkehärom tañkut. Ude täñkañ man kädetka wari wari pen juku piñpän kuñat täyat.
- 31 O Ekäni, näk juku-manka inñit-inik tänpän yäpmän kuñat täyat unita yabän äwaräkuk täñiri iwantä mäyäk nämö namineñ!
- 32 * Eruk, wisik-inik! Bänepna täñpidäm tañ namik täyan unita gäkño бага man kädetka ugänpän kañ iwat täñpa!

Nadäk-nadäk yäpmäkta Anutuken yänapiñkuk

- 33 Ekäni, бага man kädetka ket näwoñäreñiri näk kädet u pen iwat yäpmän äronñängän kañ kumba!
- 34 * Nadäk-nadäk täñkentän namiñiri бага manka buramiñpän kañ yäpmän kuñara.
Gupna bänepna bok kañ yäpmän kuñara!
- 35 Ekäni, бага manka kädetskaken yänñäkñat yäpmän ku. Imata, u iwat täyatken uken bänep oretoret nadäk täyat.
- 36 * Unita bänepna täñpidäm tañiri moneñ wädäk-wädäk täño gärip mäde ut imiñpän gäkño бага man iwattagän gäripi kañ nadäk täñpa!
- 37 Dapunna teñ-pipiwayän täyan uyakuwä imaka jopi-jopita yabängärip nämö api täñpet.
Ude täñkañ näwetkuno udegän iritnata watä säkgämän it namisi.
- 38 Anutu, ämawebe nadän gamik täkañ u täñkentän yämikta yänkehärom tañkun. Eruk, epän ämaka näkken udegän pewi kañ ahän namän.
- 39 Iwantä mäyäk man näwetta umuntäyat unita nadän namiñiri kañ närepmirän.
- 40 O Ekäni, бага manka ba juku-manka iwatta gäripi pähap nadätat unita gäkñaken nadäk siwoñi terak iwatpän irit säkgämän u namisi.

Anutu täño man yengämän pewäpän kuñatkuk

- 41 Täñkañ Ekäni, gäk iron mähemi unita ironka u kwawak näwoñäreñpän näwetkuno udegän wakiken nanik täñken tänpän kañ nämagut.
- 42 * Ude täñ namiñiri äma yänjärok näwet täkañ unitäño man täga uret. Imata, gäkño manta nadäkinik täyat unita.
- 43 O Ekäni, mena täñpidäm tañiri manka bureni u yänahäk täyiwa.
Imata, kehäromi kubäken nämö yäpmäk täyat, gäkño man terakgän yäpmäk täyat.
- 44 Unita gäkño jukuman u tärek-täreki nämö buramiñpän api iwat täñpet.
- 45 Bureni, gäkño jukuman iwatta nadäk täyat unita iwanayetä täga nämö api topmäñpän nepmäñitneñ.
Nämö, bätakigän api kuñaret.
- 46 Tänpäkañ kome täño intäjukun äma inñamiken gäkño jukuman api yänahäk täñpet.
Ude täñira manna u utpäñ mäyäk täga nämö api namineñ.
- 47 * U imata, gäkño mankata gäripi pähap nadänpän buramiñira bänepnatä pidämtak täyak.

* 119:32: 1Kin 4:29; Ais 60:5; 2Ko 6:11-13 * 119:34: Sam 119:73; Snd 2:6; Jem 1:5 * 119:36: Mak 7:21-22; 1Ti 6:10-11; Hib 13:5 * 119:42: Sam 102:8, 119:39; Snd 27:11 * 119:47: Sam 119:16, 119:97, 119:127, 119:159

48 Ekäni, man kädetkata gäripi nadäk täyat unita nadäñira ärowani täñpöpäñ yäñpöpäñ-nadäk täk täyat.

Anutu täño бага манта надäwän bureni kubä täñkuk

49 Ekäni, yäñkehäromtak man bian epän watä ämaka näk näwetkuno u nadäñpöpäñ täñkentäñ nam.

Man näwetkuno unitä bänepna täñ-kehäromtak täyak.

50 Bäräpi kadäniken man unitä bänep kwini pewän ahäñ namik täkañ ba iritna täñ-mehamtak täyak.

51 Täñpöpäkañ butewaki pähap! Äma ärowanitä yäñärok man bumta näwet täkañ. Upäñkañ näk gäkño man unitagän gwäk pimipöpäñ manka ugänpöpäñ iwat täyat.

52 Ekäni, бага manka bianiinik uterak kehäromi yäpmäk täyat unita u pen juku pik täyat.

53 Unita äma wakiwakitä gäkño бага man u pekinik täñirä yabäñpöpäñ bänepna täñpöpäwäk täkañ.

54 Täñpöpäkañ uken-uken ittäñ kuñat täyatken gäkño бага манта gäripi nadäñpöpäñ unita kap ganiñ ubiñ tenñtäñ kuñat täyat.

55 Ekäni, bipani bipani näk gäka juku pik täyat. Täñkañ бага manka u nämo api pewet. Nämoinik!

56 Бага manka wari wari iwat täyat unitä bänepnaken oretoret pewän ahäk täkañ.

Anutu täño бага man iwatta gäripi nadäñkuk

57 * Ekäni, gäk it namitan unita imaka gäripi nitek äneñi kubäta nämo wäyäkñek täyat. Mebäri unita gäkño man kädet kudup iwatta nadäñpöpäñ yäñkehärom täñkut.

58 Täñpöpäkañ Ekäni, gäk bian täñkentäñ namikta yäñkehäromtak man yäñkun. Unita gäkño man u nadäñpöpäñ täñkentäñ namikta bänep nadäk-nadäkna kudup gäkagän ganiñ kiretat.

59 * Näk irit kuñat-kuñatna täño mebäri kudup nadäwa-tärewöpäñ apiño gäkño man buramiñpöpäñ iwatta bänep peyat.

60 Unita gäkño jukuman iwatta kämi kañ yäñkañ nämo itsämäñ yäpmäñ kwet. Nämo, pengän yäput peyat ño.

61 Bureni, äma wakitä näk nutta nadäñpöpäñ buñep täñkuño upäñkañ näk bänepna äreyäwöpäñ gäkño jukuman unita nämo guñ täyat.

62 Nämoinik, gäkño бага manka siwoñi unita nadäñpöpäñ ganiñ oretta bipani bämop-inik akuk täyat.

63 Ba ämawebe gäk orañ gamiñpöpäñ juku-manka iwat täkañ ukät not täñpöpäñ kuñat täkamäñ.

64 Bureni Ekäni, kome ño terak ironka tokñeñ pätak. Unita man kädetka täño mebäri näwetpöpäñ näwoñäreñiri kañ nadäwa tärewut!

Ekäni täño бага mantä täga täñkentäñ nimek

65 Ekäni, täñkentäñ namikta yäñkuno u iwatpöpäñ epän ämaka näka säkgämän täñ namik täyan.

66 Näk бага mankata nadäkinik täyat unita nadäk-nadäk täga namiñiri бага man täño mebäri kañ nadäwa tärewut.

67 * Täñpöpäkañ bian goret kuñatkuro unita yäpä-siwoñtakta komi namiñkun. Ude täñiri eruk apiño gäkño man buramitat.

68 O Ekäni, täñkentäñ namik täyan u tägagämän. Gäk orakorak täño mähemi bureni. Unita gäkñaken man kädetka täño mebäri näwetpöpäñ näwoñäreñ täyi.

* 119:57: Sam 16:5 * 119:59: Mak 14:72; Luk 15:17 * 119:67: Sam 119:71; Jer 31:18; Hib 12:10-11

- 69 Äma ärowani näka jop manman yäk täkaŋ upäŋkaŋ bänep nadäk-nadäkna kudup gäkŋo juku-manka uterakgän pek täyat.
- 70 Täŋpäŋ äma ärowani uwä bänep nadäk-nadäki kumbani upäŋkaŋ nähä juku-manka unita gäripi pähap nadäk täyat.
- 71 Täŋpäkaŋ nadätat; Komi nadäŋ itkuro u täŋkentäŋ namiŋkuk.
Unitä bänepna yäpmäŋ sukurenpewän bänep nadäk-nadäkna pewa бага manka terakgän kuyak.
- 72 Unita Ekäni, apiŋo ŋode yäyat; Baga man mekatä pewi ahäwani unita nadäwa säkgämän-inik täyak, moneŋ tunum pähapta gäripi nadäk täkaŋ u irepmit moretak!

Anutu täŋo бага man u siwoŋi-inik

- 73 Ekäni, gäkŋa ketkatä puŋ gatäŋpäŋ nepmaŋkuno unita nadäk-nadäk namiŋiri juku-manka unita yäŋpäŋ-nadäk täk täyiwa!
- 74 Täŋira ämawebe gäk oraŋ gamik täkaŋ u näk nabäŋpäŋ ŋode nadäk täkot;
Äma ŋo Ekäni täŋo jukumanta nadäkiniki kehäromi uterak pek täyak! Ude nadäŋpäŋ oretoret täk täkot.
- 75 Ekäni, näk bureni ŋode nadätat; Näk yäpä-siwoŋtakta komi namiŋkuno uwä nadäŋ namikinik täŋpäŋ unita namiŋkun.
Täŋpäkaŋ gäkŋo man kädet uwä siwoŋi-inik.
- 76 Eruk, watä epän ämaka näk täŋkentäŋ namikta bian yäŋkuno u iwatpäŋ ironka paot-paori nämo u pewi ahäŋ namiŋiri butewaki nadäwätäk terak itat ŋo täŋ-kehäromtaŋ nami.
- 77 Näk gäkŋo бага manta gäripi nadäk täyat unita butewaki nadäŋ namiŋiri äneŋi säkgämän kaŋ ira.
- 78 Täŋpäkaŋ äma inita nadäwä ärowani täŋpanitä jop manman terak manken nepmak täkaŋ.
Ude täk täkaŋ unita mäyäk kaŋ yäput! Upäŋkaŋ nähä gäkŋo jukuman unita pen juku piŋpäŋ api kuŋaret.
- 79 Täŋira ämawebe gäk oraŋ gamiŋpäŋ gäkŋo jukuman nadäk täkaŋ unitägän näkken äbäkaŋ bok kaŋ itna.
- 80 Täŋpäkaŋ Ekäni, gäripna ŋode pätak; Inamkaken täktäkna terak mäyäk yäpettawä yäŋpäŋ gäkŋo jukuman kudup siwoŋigän iwatta nadätat.

Wakiken nanik imagutta Anutuken gera yäŋkuk

- 81 Ekäni, gäkä täŋkentäŋ namikta itsämäŋ yäpmäŋ äbäŋira kehäromina paoränkaŋ kehäromina nikek nämo itat.
Upäŋkaŋ man bian yäŋkuno u bureni api täŋpen yäŋ nadäkinik täyat.
- 82 Täŋpäkaŋ man yäŋkuno u bureni jidegän iwatpäŋ bänepna täŋpidäm täwayäŋ? U kakta dapun täŋ yäpmäŋ äbäŋira dapunna komi nekaŋ.
- 83 Näk imaka wawäpäŋ maŋpäkuk täkaŋ ude itat upäŋkaŋ gäkŋo juku-manka unita nämo guŋtak täyat.
- 84 Wära! Piä watä ämaka bäräpi terak it yäpmäŋ äbätat ŋo äneŋi udegän kepma bipani jide api iret?
Ba äma komi namik täkaŋ unita kowata jidegän api täŋ yämen?
- 85 Nadätan? Äma inita nadäwä ärowani täŋpani, gäkŋo бага manta mäde ut imik täkaŋ u näk täŋpäwakta näkä kädetken awaŋ änek täkaŋ.
- 86-87 U jop nadäŋ komi namik täkaŋ unita täŋkentäŋ nam! Äma udewanitä nuttäko paotnaŋipäŋ itat.

Tänpäkaŋ juku-manka kudup u siwoŋi tägagän, ämatä nadänpäŋ iyap taŋpäŋ yäpmäŋ kuŋatnaŋigän.

Tänpäŋ komi butewaki terak itat upäŋkaŋ juku-manka unita mäde nämo utat.

88 Unita ironka tärek-täreki nämo unita yänpäŋ iritna täŋmeham taŋiri juku-manka, mekatä yäŋiri ahäwani u kudup kaŋ iwara.

Anutu täŋo бага man unita nadäkinik täŋkuk

89* O Ekäni, gäkŋo manka u kunum gänaŋ, kehäromi tärek-täreki nämo pätak.

90 Ironkatä kodakitä kodaki api it yäpmäŋ kwek. Kome pähap ŋo inide itta täŋ-kehärom taŋpäŋ peŋkuno wareŋi nämo it täyak.

91 Imaka imaka kuduŋtagän u gäkŋo man buramiwanitä itkaŋ unita gäkŋo meka jinom terakgän it yäpmäŋ äbäŋ itkaŋ.

92 Tänpäkaŋ gäkŋo бага manka unita gäripi nämo nadäŋkut yäwänäku komi namiŋkuno unitä nutpewän paoram.

93 Upäŋkaŋ nämo! Gäk juku-manka terak iritna täŋ-mehamtaŋ namiŋkuno unita juku-manka unita wari nämo api guŋ täwet.

94 O Ekäni, näk gäkŋata biŋam itpäŋ gäkŋo juku-manka kadäni kadäni iwatta ehutpäŋ epäni täk täyat unita wakiken nanik nämagut.

95 Nadätan? Äma waki käbop itkaŋ näk nutta täŋtuŋum täkaŋ. Upäŋkaŋ näk nadäwätäk nämo tänpäŋ gäkŋo jukumanta yänpäŋ-nadäk pen täk täyat.

96 Tänpäkaŋ ŋode yabänpäŋ-nadäk täyat; Imaka kome ŋo terak täga yäŋ yäk täkamäŋ u kudup api paot moreneŋ.

Täŋ gäkŋo man u imaka bureni-inik, tärek-täreki nämo, inide itta yäwani.

Anutu täŋo бага mantä äma ŋo nadäk-nadäk säkgämän imiŋkuk

97 Wisikna! Gäkŋo manta gäripi pähap nadäk täyat. Tänpäŋ unita kepma bipani yänpäŋ-nadäk täk täyat.

98 Jukumanka u wari wari yänpäŋ-nadäk täk täyat unita nadäk-nadäkna uwä iwanaye täŋo nadäk-nadäki yärepmitak.

99 Ba ugän nämo. Man kädetka unitagän juku piŋpäŋ kuŋat täyat unita nadäk täga iŋitat uwä yänpäŋ-näwoŋärek täŋpani ämanaye unitäŋo nadäk yärepmitpäŋ iŋitat.

100 Ba бага manka u buramik täyat unita nadäk-nadäk äma ekäni ekänitä nadäk täkaŋ u näkä yärepmitpäŋ nadäk täyat.

101* Tänpäkaŋ gäkŋo juku-manka kubä irepmiret yäŋ nadänpäŋ kädet wakiwaki u kudup yabäŋ umuntaŋpäŋ kukŋi kädagän yärepmit täyat.

102 Ekäni, gäkŋa-tägän meka jinom unita yänpäŋ-näwoŋärek täk täyan unita nämo guŋ taŋpäŋ irepmit täyat.

103* Yäke! Gäkŋo jukuman unita nadäwa gäripi pähap, inide kubä täk täkaŋ, imaka gäkŋi nitek nakta gäripi nadäk täyat unitäŋo gäripi irepmitak.

104 Burenitä bureni-inik, gäkŋo mantä nadäk-nadäk kädet säkgämän näwoŋärek täyak unita waki kädet kuduŋta taräki nadäk täyat.

Ekäni täŋo jukumantä peŋyäŋek ude täyak

105* Ekäni, gäkŋo meka jinom u kädet kuŋat-kuŋatna täŋo topän ude täŋ namitak. Täŋkaŋ kädetnaken peŋyäŋeŋ namitak.

106 Unita man kädetka siwoŋi u iwatta iŋamkaken yäŋkehäromtak man yäŋkuro udegän api täŋpet.

* 119:89: Ais 40:8; 1Pi 1:25 * 119:101: Snd 1:15 * 119:103: Sam 19:10; Snd 8:11 * 119:105: Snd 6:23

- 107 Upänkaŋ Ekäni, bäräpi taŋitä näk nepmäŋitak unita gäkŋa yänkuno ude iritna äneŋi täŋ-kehäromtaŋ namisi.
- 108 Täŋpäkaŋ gupe kábäŋi niked ude, ganiŋoret man pewa-äreŋ täkaŋ unita gäripi nadäŋ namisi.
Ude nadäŋ namiŋkaŋ gäkŋaken manka u säkgämän näwetpäŋ näwoŋäreŋ täk täyi.
- 109 Näk kadäni kadäni kumäŋ-kumäŋ dubiniken it täyat upänkaŋ gäkŋo juku-manka unita nämo guŋtak täyat.
- 110 Äma wakitä näk nepmäŋitta buŋep täk täkaŋ upänkaŋ näk gäkŋo man kädetka u penpäŋ näkŋaken gärip terak nämo iwat täyat.
- 111 Nämoinik, gäkŋo juku-mankatä bänep oretoret pewän ahäŋ namik täkaŋ. Unita iyap taŋpäŋ tärek-täreki nämo api iwat täŋpet.
- 112* Täŋpäŋ gäkŋo man kädetka u iwatta nadäk kehäromi peyat. U iwat yäpmäŋ kuŋtäŋgän kaŋ kumba!

Ekäni täŋo man käderitä watä it nimik täyak

- 113 Ekäni, äma gäk gäwaräntäŋtä bänep yarä pek täkaŋ unita gaŋani pähap nadäŋkaŋ gäkŋo juku-manka unitawä gäripi nadäk täyat.
- 114* U imata, gäk näkŋo kurepäna ba mobä käwutna, iwantä nutnayäŋ täŋirä kábop iretta. Täŋpäkaŋ man bian yänkuno u bureni iwatpäŋ api täŋpen yäŋ nadäkinik täyat.
- 115 Ai! Waki täŋpani in nabä kätäŋpen kut! Näk Anutuna täŋo jukumani iwarayäŋ nadätat!
- 116 Eruk Anutu, näkŋo iritna täŋ-kehäromtakta man kehäromi yänkuno u juku piŋpäŋ udegän kaŋ tä.
Ude täŋiri uyako näkŋo nadäkinikna kehäromigän itkaŋ бага manka pen täga api iwarän täwet.
- 117 Unita mehamtäŋ namiŋiri bäräpi gänaŋ nämo api paoret. Ude täŋiri juku-manka wari wari api nadäŋ gamet.
- 118 O Ekäni, näk nadätat. Gäk ämawebe gäkŋo jukuman iwatta bitnäŋ täkaŋ unita mäde ut yämik täyan.
Ude täŋiri täŋyäkŋarani täktäki kädet u jopi ude api täŋpek.
- 119 Täŋpäŋ, gäk ämawebe udewani kudup jiraŋ ude bumik ureŋ täŋpi kuk täkaŋ. Täŋpäkaŋ nähä gäkŋo manta gäripi pähap nadäk täyat.
- 120 O Ekäni, gäkŋo täktäŋka inipärik unita nadäwa umuri täŋpäpäŋ kujat kwaik täk täyat. Ba gäkŋo man kädetka unita nadäwa umuri täk täkaŋ.

Anutu täŋo jukuman iwarani

- 121 O Ekäni, näk kädet täga siwoŋi iwat täyat unita nabäŋ äwaräkuk täŋiri iwantä näk nämo täŋpä waneŋ!
- 122 Ekäni, näk epän watä ämaka unita api täŋkentäŋ gamet yäŋ näwet. Täŋkentäŋ namiŋiri äma inita nadäwä ärowani täŋpanitä bäräpi naminentawä.
- 123 Wära! Gäk bian täŋkentäŋ namikta siwoŋi näwetkuno ude täŋkentäŋ nami yäŋpäŋ dapun täŋ yäpmäŋ äbäŋira dapunna komi nekaŋ.
- 124 Unita Ekäni, butewakika paot-paori nämo unita nadäŋ namisi! Täŋkaŋ gäkŋaken juku-manka u näwetpäŋ näwoŋäreŋ täyi.
- 125 Näk epän watä ämaka itat unita gäkŋo meka jinom u nadäwa-täreŋtä nadäk-nadäk namisi.
- 126 Ekäni, ämawebe gäkŋo бага man irepmit täkaŋ u yabätan? Eruk, gäk bäräŋeŋ akuŋpäŋ kowata yäwoŋäre!

* 119:112: Sam 119:33, 119:36 * 119:114: Sam 32:7, 91:1

- 127-128 Näk kädet wakiwaki äma udewanitä iwat täkaŋ unita taräki-inik nadäk täyat.
 U imata, gäknjo juku-manka unita gäripi pähap nadäk täyat, ämatä gol monen
 säkgämän-inik unita gäripi nadäk täkaŋ u irepmiŋpäŋ nadäk täyat.
 Ba gäknjo бага manka u kudup iwat täyat.

Anutu täŋjo kädet iwatta gäripi nadäŋkuk

- 129 Ekäni, gäknjo man uwä säkgämän unita buramiŋpäŋ kuŋat täyat.
 130 * Äma kubätä gäknjo man bänepiken penpäŋ kuŋarayäŋ täko uwä bänepiken penjäŋek
 api irek.
 Ba guŋ äma kubätä gäknjo man yäŋpäŋ-nadäk täŋpayäŋ täko uwä nadäk-nadäk ikek api
 kuŋarek.
 131 Täŋpäkaŋ Ekäni, näk gäknjo бага manta gäripi-inik nadäk täyat. U iwatta mena bänepna
 pidämtak täkamän.
 132 Unita Ekäni, ämawebe nadäŋ gamikinik täŋpanita nadäŋ yämik täyan udegän, näk
 nabäŋpäŋ butewaki nadäŋ namisi.
 133 Täŋkaŋ gäknjo mankatä kädet näwoŋäreŋirän momitä näka intäjukun nämo täŋ namek.
 134 Täŋpäkaŋ Ekäni, täŋkentäŋ namiŋiri ämatä näka täŋpäwak täneŋtawä. Ude täŋ namiŋiri
 manka kaŋ buramik täŋpa.
 135 * Gäk dubinaken itkaŋ säkgämän täŋ namiŋpäŋ gäknaken kädet siwoŋika kudup kaŋ
 näwetpäŋ näwoŋäre.
 136 Täŋpäkaŋ Ekäni, ämawebe mäyaptä gäknjo man nämo iwat täkaŋ unita konämna pito
 ume dapuriken äpäk täyak ude mak täyak.

Anutu täŋjo jukuman u siwoŋi-inik

- 137 O Ekäni, kudän siwoŋi säkgämän täŋjo mähemi u gäk. Täŋpäkaŋ gäknjo meka jinom
 kudup u udewanigän, siwoŋi säkgämän.
 138 Bureni, jukuman bian pewi ahäŋkuŋjo u kudup siwoŋi tägagän, ämatä nadäŋpäŋ iyap
 taŋpäŋ yäpmäŋ kuŋatneŋtagän.
 139 Upäŋkaŋ iwanayetä бага manka u mäde ut imik täkaŋ unita bänepna kädäp ude ijik
 täyak.
 140 Ekäni, yäŋkehäromtak manka u pära nämo ahäk täyak. Burenigän ahäk täyak.
 Unita epän watä ämaka näkä manka unita gäripi-inik nadäk täyat.
 141 Täŋpäŋ ämatä näka nadäwä äpani, jiraŋ ude täk täkaŋ upäŋkaŋ meka jinomta nämo
 gaŋatak täyat.
 142 U imata, kudän siwoŋi säkgämän säkgämän täk täyan u pen udegän api täŋ yäpmäŋ
 äroweno unita.
 Täŋpäkaŋ бага manka u burenigän ahäŋ yäpmäŋ kukta yäwani.
 143 Bureni, komi epän gänaŋ itat, upäŋkaŋ juku-manka unitä bänepna täŋpidäm taŋirän
 oretoret nadäk täyat.
 144 Täŋpäkaŋ бага manka uwä siwoŋi tärek-täreki nämo. Unita Ekäni, nadäk-nadäk
 namiŋiri säkgämän kaŋ it yäpmäŋ ärowa!

Wakiken nanik imagutta Anutuken yäŋapiŋkuk

- 145 Bänep nadäk-nadäkna kudup gäkken penpäŋ gera yäyat. Unita Ekäni, nadäŋ namiŋiri
 juku-manka kudup kaŋ buramiwa!
 146 Gäkken gera yäŋjira wakiken nanik nämagut. Nämaguriri бага manka kudup u kaŋ
 iwara.

* 119:130: Sam 19:7; Snd 1:4 * 119:135: Sam 4:6, 119:12, 119:26

- 147 Tānpāṅ gākṇo manka unitā bureni ahāwekta nadākinik tāyat unita kome ket nāmo yāneṅirān akuṅpāṅ tāṅkentāṅ namikta gākken gera yāk tāyat.
- 148 Tāṅkaṅ gākṇo manka yānpāṅ-nadāk tāṅpayāṅ nadānpāṅ bipani kāroṅ pāke u kodakgān it tāyat.
- 149 Ekāni, ironka tārek-tāreki nāmo unita nadāṅ namisi. Tānpāṅ butewakika kwawak nāwoṅāreṅpāṅ iritna tāṅ-kehāromtaṅ namisi.
- 150 Nadātan? Äma komi epān namik tākaṅ u dubinaken itkaṅ. Äma uwā gākṇo jukuman iwatta bitnāk-inik tāk tākaṅ.
- 151 Tānpākaṅ Ekāni, gāk imaka, nāk dubinaken itgān tāyan. Tānpāṅ gākṇo бага manka u kehāromigān pen itta yāṅkehārom tāwani.
- 152 Bian gākṇo juku-mankata yānpāṅ-nadāk ṅode tāṅkut; U tārek-tāreki nāmo itta pewi ahāṅkuṅ.

Wakiken nanik imagutta Anutuken gera yāṅkuk

- 153 Ekāni, nāk gākṇo juku-mankata nadāṅ āwarākuk nāmo tāk tāyat unita komi bārāpi gānaṅ itat ṅo nabānpāṅ-nadāṅkaṅ tāṅkentāṅ namisi.
- 154 Bian yāṅkehārom taṅkuno ude iwanaye iṅamiken nāk gārak itpāṅ tāṅkentāṅ namiṅiri iwan nabā-kātāṅpeṅ kut.
- 155 Äma waki tāṅpani u gākṇo juku-manka nāmo buramik tākaṅ unita gākṇata biṅam tāga nāmo api yāmaguren.
- 156 Upāṅkaṅ Ekāni, nāhā tāṅkentāṅ nam! Butewakika u ārowani pātak unita yāṅkuno udegān wakiken nanik nāmagut.
- 157 Iwan māyap nāk tāṅpāwakta it gwāṅiṅ namikaṅ upāṅkaṅ gākṇo man kādetka bureni u nāmoinik irepmiṅ tāyat.
- 158 Tāṅ Isrel āmawebe ätu gākṇo manta nadāṅ parit tāk tākaṅ unita kokwawak nadāṅ yāmik tāyat.
- 159 Tānpākaṅ Ekāni, gākṇo meka jinomta gāripi pāhap nadāk tāyat u nabānpāṅ-nadāsi. U nabānpāṅ-nadāṅkaṅ ironka tārek-tāreki nāmo unita iritna tāṅ-kehāromtaṅ namisi.
- 160 * Ekāni, бага manka u bureniṅān ahāṅ yāpmāṅ kukta yāwani. Manka siwoṅi u kudup tārek-tāreki nāmo.

Anutu tāṅo бага man iwatta gāripi-inik nadāṅkuk

- 161 O Ekāni, äma wāpi ārowani nitek ätu jop nadāṅ nāk tāṅpāwak tākaṅ upāṅkaṅ nāk juku-manka unita nadāwa umuri tāṅpāpāṅ oraṅ imik tāyat.
- 162 Tānpāṅ kudān tāgatāga tākta yāṅkehārom taṅkuno unita nadāṅkaṅ oretoret pāhap nadāk tāyat.
Äma kubätä moneṅ taṅi māmāram yāpmāṅkaṅ oretoret nadāweko ude nadāk tāyat.
- 163 Tānpākaṅ jop-manmanta tarāki-inik nadāṅkaṅ gākṇo man kādetkata gāripi-inik nadātat.
- 164 Unita kepma kubā gānaṅ kadāni 7 ude бага manka siwoṅi unita yānpāṅ ganiṅoret tāyat.
- 165 * Burenitā bureni-inik! Ämawebe gākṇo manta gāripi nadānpāṅ iwat tākaṅ unitawā watā it yāmiṅiri bānep kwini terakgān it tākaṅ imaka kubā tāṅpewān bānep nadāk-nadāki tāga nāmo putārewek.
- 166 Unita Ekāni, gāk kubā-tāgān wakiken nanik nāmagutta itsāmāṅtat. Itsāmāṅkaṅ gākṇo бага manka u iwarāntāk tāyat.
- 167 Tānpākaṅ āneṅi ṅode yākgān tāyat; Jukumanka unita gāripi-inik nadānpāṅ iwat-inik tāk tāyat.

* 119:160: Sam 119:89, 119:142, 119:152 * 119:165: Ais 32:17

168 Bureni, gäk näkño irit kuṇat-kuṇatna u kudup nabāṇpāṇ-nadāwi-tārek tākaṇ unita meka jinom kudup buramik tāyat.

Anututä täṅkentāṅ imikta yāṇapiṅkuk

169 Ekāni, gäkken gera yāyat ṅo nadāṅ namisi. Nadāṅ namiṅpāṅ bian yāṅkuno udegān nadāk-nadāk tāga näwetpāṅ näwoṅārek täyi.

170 Yāṇapiṅ manna ṅo iṅamkaken āreṅjirān yāṅkehāromtak manka u iwatpāṅ wakiken nanik nāmagusi.

171 Ude täṅjiri menatä gäk ganiṅoret täyiwa! Imata, gäk juku-manka kudup u säkgāmān näwetpāṅ näwoṅārek tāk täyan unita yāṅpāṅ.

172 * Mena täṅpidām taṅjiri gäkño manka kädet unita nadāṅpāṅ kap ganiṅ ubiṅpāṅ teṅtāṅ kuṇat täyiwa, manka kudup u säkgāmān siwoṅigān unita.

173 Näk gäkño man kädetka bureni iwatta yāṅkehārom taṅkuro unita täṅkentāṅ namikta pidāmtak täyi.

174 O Ekāni, gäkä täṅkentāṅ namikta dapun kārōṅ täṅ itat ṅo. Ba gäkño manta bānep tāga pähap nadāk tāyat.

175 Unita Ekāni, iritna täṅ-mehamtaṅ namiṅjiri wäpka biṅam oraṅ gamik täyiwa. Ude täṅjira manka kuduptä täṅ-mehamtaṅ namik täyon.

176 * Näk yawak ägwān taṅpeṅ kwani udewani unita gäk epān watä ämaka näka wäyäkṅeṅpāṅ nabāṅ ahäsi. Imata, näk gäkño juku-manka iwatta epāni kehāromi tāk tāyat.

120

Äma kubä Anutuken täṅkentäṅtä yāṇapiṅkuk

Anutu iniṅ oretoret käbeyä yäput pekta kap ṅo tek täṅkuṅonik.

1 * Bian, komi butewaki terak itkaṅ Ekāni, gäkken yāṅapiṅjira nadāṅ namiṅkun.

2 Unita apiṅo udegān jop manman yāwani ba täṅyäkṅarani äma bāmopiken nanik nāmagusi!

3 Ai, jop manman yāwani in, Anututä jide api täṅ tamek? Ba komi epān jidewani upāṅ api tamek?

4 Komi epān ṅodewanipāṅ api tamek; Komi äma täṅo päip bohamtä api tapmaṅpek. Ba kädäp mebetpāṅ intä terak api piṅ täbarek.

5 Wära! Äma waki täṅpani, inta gaṅani pähap nadätat! In bāmopjinken itkaṅ gaṅani nadätat u Mesek kome ba Keda ämawebe bāmopiken itkaṅ nadāwero ude.

6 Bānep kwini terak itta gārīpi nämo nadāk tākaṅ u bāmopiken kadāni kārōṅi it yāpmāṅ äbut. Unita kaṅ pewa yāṅ nadätat.

7 Imata, bānep kwini itta man yāṅjira unitāwä ämik mangān yäk tākaṅ.

121

Ekāni u watä ämanin tägagāmān

Anutu iniṅ oretoret käbeyä yäput pekta kap ṅo tek täṅkuṅonik.

1 * Näk pom taṅi taṅi udu terak dapun kārōṅ täṅ itat upāṅkaṅ täṅkentäkna dekaken naniktä äbāṅkaṅ täṅkentāṅ namayāṅ?

2 * Eruk näk nadätat, Ekāni kunum kenta kome täṅ-peṅkuko unitägān api täṅkentāṅ namek.

* 119:172: Sam 51:14, 119:138 * 119:176: Ais 53:6; Jer 50:6; Mat 18:12; Luk 15:4 * 120:1: Sam 118:5; Jna 2:2

* 121:1: Sam 87:1, 123:1 * 121:2: Sam 115:15, 124:8

- 3* Nadätan? Ekäni unitä gabäñ äwaräkuk täñirän nämo mañgurek. Nämo, watä ämaka u döpmon nämo pat täyak.
- 4 Bureni-inik, Isrel täño watä äma unitä kodakigän itpäñ watä säkgämän it gamik täyak.
- 5-6* U dubikaken itkañ watä it gamiñpäñ äyujka ude it gamik täyak.
Ude it gamiñirän kepma edaptä täga nämo gurek ba bipani komepaktä gäk täga nämo täñpän waneñ.
- 7* Täñpäkañ Ekäni u gabäñ gawatkañ imaka umuri pähapken wädäñ tädotpäñ gepmañpän säkgämän api iren.
- 8* Täñpäñ täha penpen deken kwenopäñ äneñi tähaken äbeno uwä Ekänitä watä it gamiñirän umun terak nämo api iren.
Täñpäkañ apiñogän nämo gabäñ gawarek. Nämo, watä kadäni nämo, api it gamik täñpek.

122

Jerusalem ämawebe oretoret terak it täkañ

Anutu iniñ oretoret käbeyä yäput pekta kap ño tek täñkuñonik.

- 1* Ekäni täño kudupi yotken ärona yäñ näwerirä bumta oretkut!
- 2 Eruk, ahäkamäñ, Jerusalem täño yewa gänañ itkamäñ ño.
- 3 Täñpäkañ Jerusalem u yotpärare tägagämän-inik. Täñkodak tañkuño unita kehäromigän, kañoret ikek itak.
- 4 Uken Isrel ämawebe kuduptagän Anutu täño jukuman iwatpäñ iniñ oretta ärok täkañ.
- 5 Ba uken Isrel täño intäjukun ämaniye itkañ ämawebeniye täño man epän täk täkañ.
- 6 Unita Jerusalem komeken iranitä säkgämän irut yäñpäñ Ekäniken ñode yäñapitat; Ekäni, täñkentäñ yämiñiri ämawebe Jerusalem yotpärareta gäripi nadäk täkañ u tägagän kañ irut!
- 7 Ude yäñapiñira Jerusalem ämawebetä kwini terak irirä watä ämaniye imaka, säkgämän kañ irut.
- 8 Täñpäkañ mähemnayeta yäñpäñ äneñi ñode yäkgän täñpa; Jerusalem ämawebe säkgämän, kwini terak it täkot!
- 9 Ba Ekäni Anutunin täño kudupi yotta yäñpäñ ñode yäyat; Tägagän it täyon.

123

Anututagän dapun ijik täkäna!

Anutu iniñ oretoret käbeyä yäput pekta kap ño tek täñkuñonik.

- 1* Ekäni, ijiñpewa kunum gäkä itkañ kañiwat epän täk täyanken ärotak.
- 2* Täñpäkañ Ekäni Anutunin, watä epän äma jopitä epän mähe mi terak it täkañ, ba watä epän webetä intäjukun webeni täño kehäromi terak it täkañ, nin udegän gäkagän dapun käron pen api täñ yäpmäñ kune.
Ude täñ yäpmäñ kuñtäkäna, eruk butewaki api nadäñ nimen.
- 3 Unita Ekäni, butewaki bäräñeñ nadäñ nimisi. Imata, äma wakitä waki täñ nimik täkañ unita gañani nadäkamäñ.
- 4 Ba tuñum ämatä yäñärok bumta niwet yäpmäñ äbäñirä äneñi udegän nadäkta nämo nikañ.

* 121:3: Sam 41:2, 66:9, 127:1 * 121:5-6: Ais 49:10; Rev 7:16 * 121:7: Sam 91:10-12 * 121:8: Sam 113:2, 115:18 * 122:1: Ais 2:3; Sek 8:21 * 123:1: Sam 121:1 * 123:2: Sam 25:15; Mal 1:6

Ba äma gup yäpmän ärokärok tänpänitä komi epän niniñpän sära niwet yäpmän äbänjirä gañani nadäkamän.
Unita Ekäni, butewaki nadän niniñpän täñkentän nimisi.

124

Anutu uwä ämawebeniye täño täñkentäk

Anutu iniñ oretoret käbeyä yäput pekta kap ño tek täñkuñonik.

¹ Ekänitä nämo täñkentän niniñkuk yäwänä jide tänam? Isrel ämawebe, in yänjyabäk ñonikta kowata yäwut!

²⁻³ Bian ämatä kokwawak nadän niniñpän ninkät ämik täñkuñ. Täñkuñopän Ekänitä nämo täñkentän niniñkuk yäwänä iwantä kudup nidäpäm.

⁴⁻⁵ Umetä tokätpän nidäpmänpän yejämäk täkañ ude tänañipän nämo täñkuk!

⁶ Urita nin Ekänita bänep täga nadänpän iniñoret täkana! Tänpäkañ iwan yabän äwaräkuk täñjirän nämo nidäpuñ.

⁷ Ämatä buñep tänpäkañ barak yepmäñiräkañ ehutpän buñep däreämutpeñ kuk täkañ nin udegän täñkumän. Buñep uwä däkñeñkuk.
Tänpäkañ ninä apiño buñep terak nämo itkamän.

⁸ Ekäni, kunum kenta kome pewän ahänkuño uniktä ini-tägän täñkentän nimik täyak!

125

Anututä ämawebeniye äyuñ täñ yämik täyak

Anutu iniñ oretoret käbeyä yäput pekta kap ño tek täñkuñonik.

¹ Ämawebe Ekäni terakgän yengämä pek täkañ uwä Saion pomtä kehäromi-inik it täyak ude bumik it täkañ.

Bäräpi mebäri mebäri ahänjirä kwainpän täga nämo tokät manen.

² * Tänpäkañ pomtä Jerusalem yotpärare it gwäjikañ ude, Ekänitä ämawebeniye taärek-täreki nämo ude yewa tänpän täñkentän yämik täyak.

³ Näk ñode nadätat; Waki tänpänitä siwoñi ämawebe täño komeken watä wari nämo api itnen. Ude tänayän täño uwä kämiwä siwoñi ämawebe ini imaka, käderi waki iwatpän waki tänen.

⁴ Urita Ekäni, äma täga, gäkño man buramik täk täkañ unita säkgämän täñ yämisi.

⁵ Tänpäkañ waki tänpänita kowata komi yämiñpänä äma ätu gäkño äbot tänpänipän gabäkätänpän mäde ut gamik täkañ u imaka, kowata komi yämisi.

Eruk, Isrel ämawebe säkgämän kañ irut!

126

Isrel ämawebetä Anututä täñkentän yämikta gera yänkuñ

Anutu iniñ oretoret käbeyä yäput pekta kap ño tek täñkuñonik.

¹ * Ekänitä komi epänken nanikpän yännikñat yäpmän Jerusalem yotpärareken äneñi äbänjirän ayäbu takamän yän nadänkumän.

² Äneñi abänkañ gäripi nadänpän mägayäk oretoret kap teñkumän. Täñitna ämawebe Anututa nämo nadän imanitä nibänpän yänkuñ;
Ekäninitä Isrel ämawebeta täñkentäk tañi täñ yämikta yän yänkuñ.

* 125:2: Sam 121:8; Sek 2:5 * 126:1: Apos 12:9

- ³ Bureni, Ekäni uwä täñkentäk pähap täñ nimirukuko unita bänep täga nadäñ iminikumäñ.
- ⁴ Unita Ekäni, gäkä bian ude täñ nimirukuno udegän komeninken äneñi kañ yäñnikñat yäpmäñ ku!
Ude täñpayäñ täyan uwä ñode bumik; Kome kawukiken ume kubat kawuk tak-inik täñpanipäñ yäñpewi iwän tañirän kubat kawuk täwani u ume äneñi äpäc täkañ ude bumik.
- ⁵ * Unita nadäkamäñ; Äma kubätä apiño konäm butewaki terak ketem yeri piweco upäñkañ oretoret terak ketem bureni ahäñirän pugerek.
- ⁶ Bureni, webe kubätä nadäwätäk terak yänat täñpeko upäñkañ bureni ahäñirän kap teñpäñ oretoret terak ketem uwä eñiken yäpmäñ äbek.

127

Imaka u ba u täñayäñ yäñpäñä Anutu täño kehäromini ba nadäk-nadäki terakgän täne

Anutu iniñ oretoret käbeyä yäput pekta kap ño tek täñkuñonik.

- ¹ * Äma kubätä eñi kubä täñpayäñ nadäñpäñä Ekänita nämo nadäñpäñ täñpayäñ täko uwä täñpäñ Anutu inamiken jopi api täñpek.
Ba udegän, ämatä Ekäni täño nadäk-nadäki terak äboriyeta watä nämo itnayäñ täño uwä äma unitäño watä epän u jopigän api täñpek.
- ² Ba udegän, gäk kome ket nämo yäñeñirän akumañ päñku epän täñ dämin yäpmäñ kuñiri kome bipek.
Ude täñpayäñ täno upäñkañ Ekäni nämo nadäñ iminikañ jop täñpayäñ täno uwä epän u Anutu inamiken jopi api täñpek.
Unita nadäkañ? Ekänitä ini ämawebeniye bureni uwä yabäñ yäwatpäñ imaka imaka täñkentäñ yäminirän bipani säkgämän pat täkañ.
- ³ Täñpäkañ nanak bäyak täkañ uwä Ekäni täño iron. Ba nanakjiye uwä Anutu täño kon pähap.
- ⁴ E, äma gubañi itkañ nanakiye mäyap bäyak täkañ uwä äma unitäño kehäromi. Ironironi uwä tägañpäñ watä säkgämän api it imineñ.
- ⁵ Bureni, äma udewani uwä oretoret pähap terak it täkañ. Täñpäkañ iwaniyetä man epänken yepmañirä kehärom tañpäñ täga yärepmitneñ.

128

Irit kuñat-kuñat säkgämän unitäño mebari

Anutu iniñ oretoret käbeyä yäput pekta kap ño tek täñkuñonik.

- ¹ Ämawebe Ekäni täño man buraminpäñ nadäkinik täñpeñ kuñat täkañ äma udewani uwä Ekäni täño oretoret terak it täkañ.
- ² Gäk äma udewanitä epän täñiri bureni ahäñ gaminayäñ täkañ uwä iritka säkgämän api meham täwek.
- ³ Yen tägatä mujipi bumta pewän wädäk täkañ ude webekatañ nanak mäyap api bäyañ gamek. Ba nanakayetä gewet guknitä it gwäjik täkañ ude api täneñ.
- ⁴ Bureni-inik, äma Ekäni täño mani buraminayäñ täño uwä irit kuñat-kuñariken imaka tägatäga udewani api ahäñ yämineñ.
- ⁵ Eruk, Ekäni Saion pom terak it täyak unitä iron täñ tamiton. Ude täñirän komejin Jerusalem uwä säkgämän kañ it yäpmäñ ärowän.
- ⁶ Ba in kadäni käroni säkgämän itkañ orajiye ahäñirä kañ yabäwut.

* 126:5: Jer 31:9 * 127:1: Sam 121:4, 107:1, 118:1, 136:1; Jer 33:11

Unita Isrel ämawebe inä bänep kwini terakgän kañ it yäpmäj ärowut.

129

Isrel ämawebetä Ekänitä iwaniye täñpawakta yäñapiñkuñ

Anutu iniñ oretoret käbeyä yäput pekta kap ño tek täñkuñonik.

- ¹ Isrel, gäk äbot yäput peñpäñ ahäñkunken iwankayetä komi gamiñ yäpmäj äbuño unitäño manbiñam ñode yäñjahä;
- ² Äbot täpuri ude it yäpmäj äbäñira iwanayetä komi epän jop nadäñ namiñkuñ. Upäñkañ nämo närepmiñkuñ!
- ³ U pärip-päriptä mädenaken nutpäñ nepmañpä gupna terak bäräm bäräm bumta patkuñ.
- ⁴ Ude täñ namiñkuño upäñkañ Ekäni siwoñi täktäk kädet mähemi unitä komi epän uken nanik nämagutkuk.
- ⁵ Unita Saion kometa kokwawak nadäk täkañ uwä Ekänitä kañ däpmäj yäwat kirewän!
- ⁶ U muyeñ kome kawukiken ahäñkañ kawuk täñpäñ paot täkañ ude kañ äworewut.
- ⁷ U epäni nämo, jirañ ude. Unita ini kubäkubä jop kañ parawut.
- ⁸ Täñjirä ämatä yärepmit kuñ äbäk täñkañ yabäñpäñ kubätä ñode nämo api yäwek; Ekäni wäpi terak kwikinik irirä Ekänitä iron täñ tamiton yäñ nämo api yäwetneñ. Nämoinik!

130

Äma kubätä Anutu butewaki nadäñ nami yäñpäñ yäñapik man ño yäñkuk

Anutu iniñ oretoret käbeyä yäput pekta kap ño tek täñkuñonik.

- ¹ * Ekäni, näk bäräpi pähap nadäñpäñ täñkentäta gäkken gera yäyat.
- ² O Ekäni, gera yäñira nadäñ namiñpäñ täñkentäñ namisi.
- ³ * Ekäni, gäk mominin terak nidäpmäk täñpi yäwänä netä itek? Nin kudup paotnam.
- ⁴ * Upäñkañ, gäk mominin peñ nimik täyan unita gäkña gämotka-kengän kañ it täna.
- ⁵ * Näk Ekänitä täñkentäñ namän yäñpäñ kwikinik it täyat. Näk unitäño mantagän nadäkinik täyat. Unitägän bänepna täñkentäñ namik täyak.
- ⁶ * Äma epän kubä täñpa yäñpäñ kome bäräñeñ yäñewi täñpayäñ nadäk täkañ ude, näk Anutu bäräñeñ abä täñkentäñ namän yäñpäñ itsämäj itat.
- ⁷ Unita Isrel ämawebe, nadäk-nadäknin Anutu-kengän kañ pena. Ekäni u iron tärek-täreki nämo täñ nimik täyak ba waki keriken nanik nimagutta pidämtak täyak.
- ⁸ * Täñpäkañ mominin terak kumäk-kumäkta biñam tänañipäñ Anututä ämawebeniye nintäño mominin kudup peñ moreñpäñ api nimagurek.

131

Ekäni terakgän yengämina pewäpäñ it täkäna

Anutu iniñ oretoret käbeyä yäput pekta kap ño tek täñkuñonik.

- ¹ O Ekäni, näk gup yäpmäj ärokärok nämo täk täyat. Ba näknata nadäñira ärowani nämo täk täyak.
Nadäk-nadäkna ärowani nitek itta ba imaka näkä täga nämo nadäwa tärenañi unita nadäwätäk wakiinik nämo täk täyat.

* **130:1:** Kra 3:55; Jna 2:2 * **130:3:** Sam 143:2; Rom 3:20, 3:23-24 * **130:4:** Jer 33:8-9 * **130:5:** Sam 33:20, 40:1; Ais 8:17, 30:18 * **130:6:** Sam 63:6, 119:147 * **130:8:** Mat 1:21; Tai 2:14

² Ude nämo. Imaka jide pat namitak unita täga nadätat. Nanak pakitä miñjiye bakani terak nadäwätäkkät nämo, gup gapun gapun pat täkañ ude, bänepnaken ude nadätat.

³ Unita Isrel ämawebe, tärek-täreki nämo Ekäni terakgän yengämä pewäpäñ it täkot!

132

Saion pom täño yäñapik man kap

Anutu iniñ oretoret käbeyä yäput pekta kap ño tek täñkuñonik.

¹ Ekäni, Devittä gäka yäñpäñ komi epän gänañ itkuko unita nämo guñ täwen.

² Täñkañ Isrel täño Anutu kehäromi gäka täñ gamikta yäñkehäromtak man yäñkuko u imaka, juku piwen.

³⁻⁵ Devit uwä yäñkehärom täñpäñ ñode yäñkuk; Näk eniken ba dämpmon patpatken bäräñen nämo api kwet. Nämo, Ekäni, Isrel täño Anutu kehäromi unitä itta kome täñkerutpäñ penkañ uyaku eniken päñku orek itpäñ dämpmon täga api päret.

⁶ * * Eruk, Betlehem yotpärareken itkañ topmäk-topmäk täño kudupi gäpe u itak yäñmanbiñam nadäñkumäñ. Nadäñkañ päñku Ja komeken bureni kañ-ahäñkumäñ.

⁷ Kañ-ahäñpäñ yäñkumäñ; Ekäni täño eniken kuñpäñ ini irani gämoriken gwäjiñ-äpmon imina!

⁸ Eruk Ekäni, kudupi yotka ñoken tärek-täreki nämo itta äbi! Täñpäñ topmäk-topmäk täño gäpe, kehäromika täño wärani, ukät bok kañ äbi!

⁹ Äbäñiri bämop ämakayetä kudän siwonigän kañ täk täñput. Ude täñirä ämawebekayetä oretoret gera kañ yäk täñput.

¹⁰ Ekäni, gäk intäjukun äma itta iwoyäwani Devit u imaka kubä täñ imikta yäñkehäromtak man yäñkun. Unita epän ämaka u mäde nämo ut imen.

¹¹ * Yäñ-kehäromtak man iwetkuno u bureni-inik api täñ gamet yäñ yäñkun. Gäk ñode iwetkun; Gäkño yeriken nanik kubä gäkä kumäñiri mädekaken intäjukun äma itkañ kañiwat epän täkta api iwoyäwet.

¹² Täñpäkañ yerikaye unitä topmäk-topmäk kubägän inkät täñkuro u mäde nämo ut imiñpäñ бага man yämayäñ täyat u buramiñpäñ yäpmäñ kuñatnayäñ täño uwä, unitäño yeritä yeri intäjukun äma itta ude api ahäñ yäpmäñ kuk täneñ.

¹³ Nadäkañ? Ekänitä Saion yotpärare inita biñam iwoyäñpäñ ñode yäñkuk;

¹⁴ Yotpärare ñowä näkä tärek-täreki nämo itkañ kañiwat epän täkta gäripi nadätat.

¹⁵ Saion yotpärare ñoken itkañ unitäño ämawebeniye täñ-bumbum terak api yepmäñ towiwet. Täñpäñ äma jäwäri bämopiken it täkañ u imaka, ketem yepmäñ towiñira nanpä tokñewäpäñ oretoret api täk täneñ.

¹⁶ Ude täñkañ bämop ämaniye täño epäni täñ-mehamtañ yämiñira ämawebeniye tä kañpäñ nadäñkañ kap tenpäñ oretoret gera mämä api täneñ.

¹⁷ * Täñpäkañ kome ñoken Devit täño orani kubä intäjukun äma ärowani-inik ude api pewa ahäwek. Äma uwä näkña iwoyäwani. Kañiwat epän täñpayäñ täyak u täñpewa tärek-täreki nämo pen inide api täñ yäpmäñ ärowek.

¹⁸ Täñkañ iwaniye täñpewa mäyäk tañi nadäñirä upäñkañ kañiwat epän täñpayäñ täyak uwä wawaki nämo, säkgämän api it yäpmäñ ärowek.

* **132:6:** 1Sml 7:1-2; 1Sto 13:5 * **132:6:** 2Sto 6:41-42 * **132:11:** 2Sml 7:12-16; 1Sto 17:11-14; Sam 89:4-5; Apos 2:30 * **132:17:** 1Kin 11:36

133

Bänep kubägän irit kädet u imaka säkgämän

Anutu iniñ oretoret käbeyä yäput pekta kap ɲo tek täñkuɲonik.

- 1 * Anutu täño ämawebeniye bänep kubägän terak it täkañ uwä imaka säkgämän, gäripi nikek kubä.
- 2 Bänep kubägän irit kädet u orip gakñi säkgämän Anutu täño bämop äma Aron täño gwäkiken piñ ibarirä injami dapunken yawat imiñ äpämañ kotäkiken äpuño ude-wani.
- 3 Ba uwä guk näburum Hemon pom terak säkgämän mak täkañ u Saion pom terak mäneño ude.
U imata, Saion pom uken Ekänitä irit paot-paori nämo täño ironi nimikta yänkehärom tañkuko unita.

134

Anutu wäpi biñam iniñoret täkäna

Anutu iniñ oretoret käbeyä yäput pekta kap ɲo tek täñkuɲonik.

- 1 Ekäni täño epän watä ämawebeniye in kudup äbut! Äbänpäñ Ekäni u iniñ orerut!
Bureni, bipani Ekäni täño kudupi yotken epän täk täkañ in udegän kañ täk täñput.
- 2 Kudupi yot gänañ ketjin kewatpäñ yänpäpik man yänpäñ Ekäni iniñ orerut!
- 3 Ude täñirä Ekäni kunum kenta kome pewän ahäwani unitä Saion pom terak itkañ iron täñ tamiton!

135

Anutu iniñoret kap tewani

1 Ekäni wäpi iniñ orerut!

Ekäni täño epän ämaniye, in wäpi biñam yäpmän akuwut!

- 2-3 Täñpäkañ ämawebe Ekäni täño kudupi yot unita watä it täkañ, in wäpi biñam yänpäñ iniñ orerut.
Imata, Ekäni uwä kädet tägatäga niwoñärek täyak ba täktäki unita kap terak wäpi iniñ orerut!
- 4 Bureni-inik! Ekänitä Jekop täño äboriye, Isrel ämawebe äbot nin, inita biñam iwoyänpäñ nipmanjuk.
- 5 Unita näk nadätat; Ekäninin uwä ärowani pähap, imaka imaka komen ämawebetä yäniñ oret täkañ ba unita umuntak täkañ u kudup yärepmit moretak.
- 6 Ekänitä ini imaka kubä kunum gänañ ba kome terak, gwägu gänañ ba gwägu mebäriken ban umu täñpayän nadänpäñä u bureni täk täyak.
- 7 Ba nadänjirän gubam gwägätpäñ yäpä kwiniñirirän mänit pähap u gänañ naniktä äbäk täyak.
- 8 * Täñpäkañ Isip komeken äma ba tom nanaki ämani intäjukun nanik kudup däpmän moreñkuk.
- 9 * Täñpäñ Isip kome unitäño intäjukun äma ukät epän ämaniyeta komi yämikta Ekänitä kudän kudupi mebäri mebäri pewän ahänkuñ.
- 10 Eruk ude täñkañ ämawebe komeni komeni täño intäjukun äma u kumän-kumän däpmänpäñ ämawebeniye täño kehäromini yäpmän äpuk.
- 11 * Amo kome täño intäjukun äma wäpi Sihon u ba Basan kome täño intäjukun äma wäpi

* 133:1: Stt 13:8 * 135:8: Kis 12:29 * 135:9: Kis 7:14–10:29 * 135:11: Nam 21:21-35; Jos 12:7-24

- Oki u imaka kumäj-kumäj dăpuk.
 Tănjpăj udegăn Kenan kome tăjjo intăjukun ämaniye kudup dăpmăj moreŋkuk.
 12 Tăjkaŋ intăjukun äma unităjjo kome yăpmăj danijpăj Isrel ämawebenyeta yăniŋ kireŋkuk.
 13 Unita Ekăni, wăpka biŋamă pen api it yăpmăj ärowek. Äronjirăn ämawebe mäden ahăj yăpmăj kunayăj tăkaŋ u găkagăn pen api nadăneŋ.
 14 Ude tăjiră Ekăni găkă ämawebekayeta butewaki nadăj yămiŋpăj wată säkgămăn api it yămen.
 15* Tăjnpăkaŋ in ket nadăwut; Anutu kome kukŋi kăda naniktă yăniŋ oret tăkaŋ uwă anutu jopigăn, äma kerită siliwa ba gorăpăj tăjpani.
 16 Uwă meni nitek upăjkaŋ man tăga nămo yăneŋ. Ba dapuri nitek upăjkaŋ imaka imaka tăga nămo yabăneŋ.
 17 Ba jukuni nitek upăjkaŋ man tăga nămo nadăneŋ. Ba tămanită mănit tăga nămo yăpneŋ.
 18 Tăjnpăkaŋ äma yăwik udewani yăniŋ oret tăkaŋ uwă ini yăwik udegăn kaŋ äworewut!
 19 Eruk, Isrel tăjjo oraniye in Ekăni wăpi punin unu pewut! Ba Anutu tăjjo bämop äma in imaka, wăpi iniŋ orerut.
 20 Ba kudupi yot tăjjo epăn äma, in udegăn, Ekăni wăpi yăpmăj akuwut! Tăjnpăkaŋ ämawebe Anutu bureni iniŋoret tăkaŋ, in kuduptagăn Ekăni wăpi biŋam yăpmăj akuwut!
 21 Tăjiră Jerusalem ämawebe, Ekănită ini irit băgupken, Saion pom terak äronjăj iniŋ orerut. Imata, Anutu uwă ärowani-inik.

Unita äneŋi yăwa, Ekăni wăpi iniŋ orerut!

136

Anututa bänep tăga kap tewani

- 1* Ekăni u tăjkentăk säkgămăn tăj nimik tăyak unita bänep tăga păhap nadăj imina!
 Imata, unităjjo ironi u tărek-tăreki nămo patkukotă pătak, api pat yăpmăj ärowek.
 2 Anutu intăjukun-inik itak unita bänep tăga nadăj imina!
 Unităjjo ironi u tărek-tăreki nămo.
 3 Ekăni ärowani intăjukun-inik itak u iniŋ oretna!
 Unităjjo ironi u tărek-tăreki nămo.
 4 U kubă-tăgăn kudăn kudupi ini părik kubă pewăn ahăk tăkaŋ.
 Unităjjo ironi u tărek-tăreki nămo.
 5* U iniken nadăk-nadăk terak kunum pewăn ahăjkuŋ.
 Unităjjo ironi u tărek-tăreki nămo.
 6* Tăjkaŋ komewă ume taŋi păhap u bämopiken tăjnpăj peŋkuk.
 Unităjjo ironi u tărek-tăreki nămo.
 7* Ude tăjkaŋ edap dapuri kenta komepak tăjnpăj yepmaŋkuk.
 Unităjjo ironi u tărek-tăreki nămo.
 8 Edap dapuriwă kepmata watăni itta teŋkuk.
 Unităjjo ironi u tărek-tăreki nămo.
 9 Tăj, komepak kenta gukă bipanita wată itta yepmaŋkuk.
 Unităjjo ironi u tărek-tăreki nămo.

* **135:15:** Sam 115:4-8; Rev 9:20 * **136:1:** 1Sto 16:34; 2Sto 5:13, 7:3; Esr 3:11; Sam 100:5, 106:1, 107:1, 118:1; Jer 33:11 * **136:5:** Stt 1:1 * **136:6:** Stt 1:2 * **136:7:** Stt 1:16

- 10* Ekäni unitä Isip nanik täño nanak ämani intäjukun ahäwani u däpmäj moreŋkuk.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 11* Täŋkaŋ Isrel äbot Isip nanik yäj-yäkŋat yäpmäj äpämaŋ kuŋkuk.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 12 Iniken kehäromi terak keritä ude uwä täŋkuk.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 13* Täŋkaŋ Gwägu Gämäni bämopgän däpmäj täkŋeŋkuk.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 14 Ude täŋkaŋ ämawebeniye bämop ugän yämagut yäpmäj kuŋpäŋ säkgämän yepmaŋkuk.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 15 Täŋpäkaŋ Isip nanik täño intäjukun äma ba komi ämaniye u täŋpewän ume gänaŋ äpmoŋ
moreŋkuŋ.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 16* Täŋkaŋ ämawebeniye kome kawukiken yäj-yäkŋat yäpmäj kuŋkuk.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 17 U kome ätu täño intäjukun äma kehäromi kehäromi däpmäj moreŋkuk.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 18 Bureni, u intäjukun ämaniye wäpi biŋam ikek däpmäkğän täŋkuk.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 19* Amo nanik täño intäjukun äma wäpi Sihon u kumäj-kumäj utkuk.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 20* Ba Basan nanik täño intäjukun äma wäpi Oki u kumäj-kumäj utkuk.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 21 Ude täŋkaŋ komeni kujat u ämawebeniye täniŋ kireŋkuk.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 22 Kome u Isrel ämawebe, epän ämaniye unita yämiŋkuk.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 23 Täŋpäkaŋ iwantä ämikken nirepmirirä nibäj äwaräkuk nämo täŋkuk.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 24 Nämo, u iwan kerä terak nanik nimagutkuk.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 25 Ekäni uwä imaka irit ikek päke u kudupta ketem yepmäŋ towik täyak.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 26 Unita Kunum täño Anutu unita bänep täga man iwet täkäna!
Imata, unitäño ironi u tärek-täreki nämo patkukonitä pätak, api pat yäpmäj ärowek.

137

Isrel naniktä äma täño komeken itkaŋ butewaki kap teŋkuŋ

- 1* Babilon ume pomiken maŋitkaŋ komenin kujat Saionta juku piŋpäŋ konäm bumta
kot täŋkumäŋonik.
- 2 Päya ume pomiken itkuŋo u terak wagämnin wabiŋkaŋ äneŋi nämo utkumäj.
- 3 Iwan nipmäŋitpäŋ komeniken yäŋnikŋat yäpmäj kuŋkuŋo unitä kap gäripi nizek teŋirä
oretoret nadäna yäj niwet täŋkuŋ. Saion kome täño kap kubä teŋ nimut yäj niwet
täŋkuŋ.

* **136:10:** Kis 12:29 * **136:11:** Kis 12:51 * **136:13:** Kis 14:21-29 * **136:16:** Kis 13:18, 15:22 * **136:19:**
Nam 21:21-30 * **136:20:** Nam 21:31-35 * **137:1:** Neh 1:4

- ⁴ Upänkañ jide? Ban kome kubäken itkañ Ekäni täño kap kubä täga tene? Nämoinik!
- ⁵ O komenin Jerusalem, gäka juku pikamañ. Gäka guñ tänero uwä ketnin gapun tawäpäñ wagäm wari nämo api utne!
- ⁶ Ba gäka nadäñitna gäripi pähap nämo täñpeko uwä kotäknin wawäkañ kap wari nämo yäñpäñ tene!
- ⁷ Unita Ekäni, Idom naniktä Babilon äma täñken täñpäñ päñku Jerusalem täñpä wañkuño unita nämo guñ täwen. Iwaniye unitä ñode yäñkuñ; Yotpärare ño däpmäñ äreyän täna kut! Täñitna mobä kubätä kubä terak itneñtawä!
- ^{8*} Eruk Babilon nanik, in umuntäkot! In api wañ moreneñ. Bureni, äma kowata tamayän täyak uwä äma täga, Ekäni täño oretoret terak api kuñarek.
- ⁹ Äma unitä intäño nanak paki yäpmäñpäñ mobä terak kañ däpmäñtaräk tawän!

138

Anutu täño irona kap tewani

- ¹ Ekäni, gäk ganiñ oretta bänepna kehäromi-inik peyat. Täñpäñ urak kome terak nanik u inamiken gäk ganiñoret kap api tek täñpet.
- ² Täñkañ kudupi yotka itak käda inamna dapun ukäda ijiñkañ api orañ gamet. Ekäni, gäk näka nadäñ namik täyan unita, ba iron täñ namik täyan unita bänep täga man api gäweret. Gäk wäpka biñam ba mankatä intäjukun-inik it täyak.
- ³ Täñpäkañ kadäni kubä näkä yäñpik man yäñkuro u nadäñ namiñkun. Täñpäñ gäkñaken kehäromika namiñpäñ bänepna täñ-kehäromtañ namiñkun.
- ⁴ Ekäni, kome täño intäjukun äma kuduptagän gäkño manbiñam nadäñ moreñkuñ. Nadäñ moreñkuño unita wäpka biñam kañ yäpmäñ akuwut!
- ⁵ Gäkño täktäka ba epmäget penyänek pähap unita kap teñ gamik täkot.
- ^{6*} Ekäni gäk intäjukun ärowani it täyan unita ämawebe inita nadäwä äpani täk täkañ uwä yabäñ yawat täyan. Upänkañ ämawebe inita nadäwä ärowani täk täkañ unita mäde ut yämik täyan.
- ^{7*} O Ekäni, bäräpi mebäri mebäri ahäñ namiñirä watä it namik täyan. Täñpäkañ iwantä kokwawak nadäñ namiñirä gäkä däpmäñ yawat kireñpäñ kehäromika terak nämagut täyan.
- ⁸ Ekäni, gäk täñkentäk epän bumta täñ namik täyan. O Ekäni, ironka paot-paori nämo pätak. Unita gäkñaken ketka kudän nin nämo nipmañpen.

139

Anututä nintäño mebäriñin nadäwän tärek täkañ

- ^{1*} Ekäni, gäk näk ket-inik nabäñpäñ-nadäñkañ mebäriña kudup nadäwi tärek täkañ.
- ^{2*} Irit kuñat-kuñatnaken imaka imaka täk täyat u kudup nabäñpäñ-nadäk täyan. Banken itkañ näkño nadäk-nadäkna kudup kañpäñ nadäwi tärekañ.
- ^{3*} Piä täk täyatken ba orek it täyatken kudup nabäñpäñ-nadäk täyan.
- ^{4*} Man jide yäwayän nadäk täyatken gäkä jukun nabäñpäñ-nadäwikañ mäden yäk täyat.
- ⁵ Gäk intäjukun mäden it namiñkañ ketkatä orañ namikinik täk täyan.

* **137:8:** Rev 18:6 * **138:6:** Ais 57:15; Jem 4:6; 1Pi 5:5 * **138:7:** Sam 23:3-4 * **139:1:** Sam 17:3; Jer 12:3

* **139:2:** 2Kin 19:27; Mat 9:4; Jon 2:24-25 * **139:3:** Sam 17:3; Jer 12:3 * **139:4:** Hib 4:13

- 6 Yäke! Gäkä näkŋo mebärina nadäwi tärek täkaŋ u äpmonŋpani-inik. Unita nadäwa ärowani inipärik kubä täk täyak.
- 7 * Unita Munapikka u penŋpäŋ deken päŋku käbop täga ired? Ba gabäŋ paot päŋku käbop deken täga ired? Nämoinik!
- 8 Kunum gänaŋ ärowero uwä gäk u iren. Kumbanitä yotpärareken kwayäŋ täro uwä u imaka, iren.
- 9-10 Ba ban-inik, edap dapuritä itkaŋ abäk täyakken ukäda kwayäŋ täro uwä gäk näk yäŋ-nämagutta u itgän täŋpen.
Ba edap dapuritä äpmonŋpäŋ it täyakken ukäda päŋku irayäŋ täro uwä gäk näk täŋkentäŋ namikta ukäda itgän täŋpen.
- 11-12 * Täŋpäkaŋ bipmäŋ urani iwera käbop nepmaŋpek, ba penŋyänek iwera bipmäŋ urani äworeŋpäŋ uwäktäŋ nameko upäŋkaŋ gäkä bipmäŋ urani kaŋiri bipmäŋ urani bureni nämo täk täyak.
Ba bipani uwä kaŋiri kepma ude täk täyak. Unita bipani kepma uwä gäkä kaŋiri kepmagän it täyak.
- 13 O Ekäni, meŋ koki gänaŋ gupna täŋo moräki moräki kudup täŋ moreŋkun.
- 14 Gäk näk inide kubä käbop säkgämän-inik kubä täŋpän nepmaŋkuno unita ganiŋ oretat. Bänepnatä bureni-inik ŋode nadätat; Imaka kudup u udegän kaŋkorek ikek täŋpän penkun.
- 15 * Gäk nabäŋiri näk meŋ koki gänaŋ käbop kujatna tohatna nämo tänaŋipän kwikinik yäpurärätpän tägaŋ itkut.
- 16 Näk nämo ahäŋjira gäkä jukun nabäŋkun. Ba nämo ahäŋjira kome terak jide api irero unitäŋo kadäni u kudup intäjukun tawaŋ pen namiŋkun.
- 17 Anutu, nadäk-nadäka mäyap. Näk jide täŋpän daniŋpän nadäwa täreneŋ. Täga nämo!
- 18 Näkä u daniwero uwä mobä jiraŋ irepmiŋneŋ, unita täga nämo daniwa täreneŋ!
Täŋpäkaŋ däpmon terak nanik akuŋpän gäkkät bok pen it täkamäk.
- 19 Yäke! Anutu, gäk äma waki täŋpani däpmän yän nadätat! Täŋiri ämata komi jop nadän yämik täkaŋ u nabä-kätäwut!
- 20 Äma udewani gäka man waki yäk täkaŋ. Ba wäpka ganiŋ wärät täkaŋ.
- 21 O Ekäni, äma gäka kokwawak nadän gamik täkaŋ unita näk udegän kokwawak nadän yämik täyat.
Ba äma penawäk täŋ gamik täkaŋ unita taräki pähap nadäk täyat.
- 22 Bänep nadäk-nadäkna ba gupna kuduptä äma udewanita gaŋani pähap nadäk täyat. U yabäŋjira iwanaye bureni ude täk täkaŋ.
- 23 * O Anutu, bänep nadäk-nadäkna ket täŋpän yäpmän daniŋpän nadä.
- 24 * Ude täŋkaŋ nadäk waki ätu näk gänaŋ itneŋta epän täŋpän yabän ahä. Täŋpäkaŋ irit kehäromi täŋo kädetken yännäkrjat yäpmän ku!

140

Devittä Anututä watäni säkgämän it imikta yänŋapiŋkuk

- 1 O Ekäni, äma waki ba äma komi komitä nutneŋta itkentäŋ namisi.
- 2 Äma udewani waki täkta däpmona nämo yek täkaŋ. Ba yänawät-awät kädet pewä ahäkta gäripigän täk täkaŋ.

* 139:7: Jer 23:24; Jna 1:3 * 139:11-12: Jop 34:22; Dan 2:22; Hib 4:13 * 139:15: Jop 10:8-9; Sav 11:5 * 139:23: Jop 31:6; Sam 26:2 * 139:24: Sam 5:8, 143:10

- 3* Meni jinom u pärañi-inik, gämok komi täño meni bumik. Man yäkyäki u komigämän, gämok äma däpani udewani bumik.
- 4 Unita Ekäni, äma wakitä nepmäñitneñta watä it namik täyi. Äma u näk täñpäwakta nadäk tawañ pek täkañ unita itpipiñ namisi.
- 5 Äma uwä inita nadäwä ärowani täñpäpäñ kädetnaken näka buñep täk täkañ.
- 6 Täñpäkañ Ekäni ñode iwet täyat; Näkño Anutu uwä gäk kubägän. Unita Ekäni, täñkentäktä butewaki gera yäyat ño nadäñ namisi.
- 7 Yawe Ekänina, itkentäkna bureni, gäkä ämikken watä kehäromi it namiñkun.
- 8 Unita Yawe, apiño äma waki u nämo nadäñ yämen. Yabäñ äwaräkuk täñjiri täñpäwaki unitäño bureni nämo kañ-ahäneñ.
- 9 Ba yabäñ äwaräkuk täñjiri iwanayetä ämikken närepmitpäñ kehäromina yäpmäñ äpneñtawä. Nämo, täñpewi täñpäwaki näka täk täkañ u äyänutpäñ ini terak kañ ärowän.
- 10 Täñkañ kädäp gäyek komigämän äma uterakgän kañ mañpäñ! Täñpäñ ureñ täñpä awañ käroni gänañ, äneñi nämo abäkta, kañ äpmonput.
- 11 Ba äma jop manman terak äma manken yepmak täkañ unitä imaka bureni kubä kañ-ahäneñtawä. Nämo, täñpäwaktä äma komi komi uterak äronpäñ kañ täñpäñ wawut!
- 12 Täñpäkañ Yawe, äma jopi jäwäri itkentäñpäñ äma wakitä täñyäkñatneño udetä watä it yämik täyan.
- 13 Unita ämawebe siwonitä dubikaken itpäñ wäpka bureni-inik api ganiñoret täneñ.

141

Devittä yäñapik man ño bipani kubä yäñkuk

- 1 O Ekäni, täñkentäktä gäkken gera yäyat ño nadäñ namiñpäñ bäräneñ täñkentäñ nam.
- 2* Täñpäñ yäñapik manna ñonita nadäñjiri gupe kábäñi nitek gäkken ärowani ude täyon. Täñkañ ketna kewatat ñonita nadäñjiri gäk ganiñ oretta bipani täño ärawa säkgämän ude täyon.
- 3* Eruk Ekäni, man waki kubä yäwetta mena jinomta watä ket it namik täyi.
- 4* Ba waki täkta gäripi nadäñpäñ äma waki täñpanikät bok kuñatneta бага penkireñ namisi. Ude täñjiri udewani täño kap teñ oretoret äñnak-äñnakken bok nämo api itne.
- 5 Täñpäkañ äma täga kubätä kädet siwonji näwonjärektä nabäñ yäñpäñ komi namiñirän nadäñjira täga täñpek. Upäñkañ äma waki täñpanitä naniñ orerirä täga nämo nadäñ yämet.
Nämo, näk unitäño täktäki wakitä paorut yäñpäñ unita yäñapik man yäk täyat.
- 6 Täñpäkañ kudän wakita kowatawä iwantä äma udewani täño intäjukun äma geñiken ureñ täñpä kunayäñ täkañken uken ämawebetä kañpäñ näka ñode api nadäneñ; Unitäño meni jinom u bureni yäñ api nadäneñ.
- 7 Äma udewani kumäñirä ämatä kädäp täpuri täpuri duñ-jukut täkañ ude kujari awañ gägäniken ude api täñjirähutneñ.
- 8* Täñpäkañ Yawe Ekänina, nähä dapunna gäkkengän api pewa äreneñ. Iwanta kábop itta gäkken ärek täyat unita nabä-kätäñjiri nämo kumbet.
- 9 Nämo, iwanayetä buñep täñ namik täkañ uterak ärowetta nepmäñit näwasi.
- 10 Ude täñjiri näk gupna koreñ kuñarira buñepi terak äma waki unitä ini täga äroneñ.

* 140:3: Rom 3:13 * 141:2: Rev 5:8 * 141:3: Sam 34:13; Jem 1:26, 3:8 * 141:4: Snd 23:6 * 141:8: 2Sto 20:12; Sam 25:15, 123:1-2

142

Äma kubätä Anututä watä it namän yänpän yänapiŋkuk

Devit mobä käwut gänaŋ käbop itkaŋ Anutuken yänapiŋkuk.

- 1* Näk butewaki terak Anutuken gera yän itat ɲo. Täŋkentän namän yänpän gera yän itat.
 2 Näk nadäwätäkna yänahänpän iwet it täyat.
- 3* Jide tänpän ɲoba ɲo tänpet yänpän penpen kwayän nadänjira Anututä nadäwätäkna yäpmän äpänpän ude kaŋ tä yän kädet täwit namik täyak.
 Wära, wära! Kädet kuŋat täyatken ämatä näk nepmäŋitta yen kädetken pek täkaŋ.
- 4* Täŋirä näk dapun tänpän täŋkentäkna kubä nämo kaŋ-ahätat. Näkä säkgämän itta bägup kubä nämoinik itak.
 Ude irira äma kubätä butewaki nämo nadän namitak.
- 5 Tänpäkaŋ Ekäni, gäkken täŋkentäkta gera ɲode yäyat; Gäk kubä-tägän watä it namik täyan.
 Gäripna kudup gäkä terakgän peyat.
- 6 Unita gerana ɲo nadänpän täŋkentän nami. Näk kehäromina nämo. Äma näwat kirekaŋ u kehäromina kudup yäpmän äpnayän täkaŋ.
- 7* Näk bäräpiken itat ɲo tänpidäm taŋ nami. Ude täŋ naminjiri uyaku ämawebekayetä u kaŋpän nadänpän äbä irirä näk inamiken wäpka biŋam api ganiŋ oreret.

143

Devittä kumän-kumän nutneŋ yänpän Anutuken gera yänkuk

- 1 Ekäni gäk yänapiŋ geranata juku penpän nadän nami. Gäk iron mäheŋi, äma siwoŋi-inik unita butewaki nadän nam.
- 2* Tänpäkaŋ Ekäni, epän ämaka näk, näkŋata nadänjira momi äma täyat upänkaŋ manken nämo nepmaŋpen.
 Nadätan, kome ɲo terak dapunkaken äma siwoŋi-inik kubä nämo itak.
- 3 Ekäni, iwanayetä näwat kirenpän näkŋo kehäromina yäpmän äpäk-inik täkaŋ. Tänpäkaŋ kome bipmäŋ uraniken nepmaŋpä äma bian kumbanitä pat täkaŋ ude pat täyat.
- 4 Ude tänpän nadäk-nadäkna wakiinik tänpän umun terak itat.
- 5* Täŋkaŋ, kadäni bian itkutken upän nadätat. Imaka tägatäga täŋkuno ba imaka imaka pewi ahänkuŋo u juku piyat.
- 6 Tänpän gäkken yänapiŋ maŋ yänjira mäjonatä gäka gäripi pähap nadäk täyak, ämatä kotäki kawuk taŋirä ume nänayän nadäk täkaŋ ude.
- 7 Unita Ekäni, kehäromina paotak unita gäk nadän nami. Nepmaŋpi kumänpän äma kumbani nämo äworewet!
- 8* Näk gäka nadän gamikinik täk täyat unita tami tami ironka kädet näwetpän näwoŋärek täyi.
 Täŋjiri näk gäkkengän yänapiŋ täyat unita kädet siwoŋigän näwoŋärenjiri iwat täyiwa.
- 9 Ekäni, näk gäkä watä it nam yän yänpän gäkken äretat unita iwan keriken itat ɲo nämagut.
- 10* Gäk näkŋo Anutu unita gäkŋaken gärip iwaretta näwetpän näwoŋärek täyi. Ude täŋjiri gäkŋo Munapikkatä kädet bähätgän nämagut yäpmän kukta gäripi pähap nadätat.

* **142:1:** 1Sml 22:1, 24:3 * **142:3:** Sam 77:3, 140:5, 143:4 * **142:4:** Jop 11:20; Sam 88:8, 88:18 * **142:7:** Sam 13:6, 143:11, 146:7 * **143:2:** Rom 3:20; Gal 2:16 * **143:5:** Sam 77:5, 77:10-11 * **143:8:** Sam 5:8, 25:1, 46:5 * **143:10:** Sam 31:14, 119:12, 139:24

- 11 Unita Ekäni, gäkŋa yänkuno ude äneŋi nämagut. Gäk Ekäni siwoŋi pähap unita bäräpi mebäri mebäri ahän naminayän täkaŋ u keriken nanik kaŋ nämagut.
- 12 Näk gäkŋo epän ämaka unita ironka pähap terak iwanaye ba äma näk tänpäwak täkaŋ u kudup kumän-kumän däpmän.

144

Oretoret ba yänpik man kap

- 1 Ekäni u watä äma bureni unita iniŋoret man unitagän yän imik täkana! U ämik täkta tänpän-näwoŋärek täyak unita ämik gänaŋ pidämigän kuŋat täyat.
- 2 U watä it namiŋpän iwan iŋamiken näk gäarak it täyak. U wakiken nanik nämagutpäŋ äyüŋna ude it namik täyak. Unitägän watä it namikta nadäkinik täŋ imik täyat. U guŋ äbot, äbori äbori täŋo kehäromini yäpmän äpäŋpäŋ gämotnaken yepmak täyak.
- 3* Tänpän Ekäni, imata gäk äma mewuni ninta nadäwi ärowani täk täkaŋ? Imata ämawebe watä säkgämän it nimik täyan?
- 4 Nin kuduŋtagän u me woŋ udegän bumik, kadäni keräpi-inik itta yäwani. Ba kome terak itnayän täkamän uwä wärani edap ägoniken ahänpäŋ paot täkaŋ ude.
- 5 Upänkaŋ Ekäni, kunum duŋ weŋpewi aŋeŋpeŋ kukŋi kukŋi kuŋirän kaŋ äpi. Täŋkaŋ pom jop tensumuriri gupe pähap bäräŋeŋ kaŋ äbän.
- 6 Tänpän iwankaye yäwat kireŋpewi kuŋtänpä kukta äŋin gwäjik täkaŋ ude tänpewi yäpä joŋani käroŋ ude äbäton.
- 7 Ude täŋkaŋ punin unu naniktä näk nepmähitta kewatpäŋ ume gwägu käroŋiken nanik wädänpäŋ nepmaŋsi.
Tänpän iwan kome kubäken nanik täŋo keriken nanik nämagusi.
- 8 Äma uwä man bureni nämoinik yäk täkaŋ. Nämo, Anutu iŋamiken man bureni yäkamän yän yänkaŋ man jop manman yäk täkaŋ.
- 9 Tänpäkaŋ Anutu, näk wagäm utpäŋ kap kodaki terak api ganiŋoret täŋpet.
- 10 U imata, gäk intäjukun ämakaye ämikken täŋmeham taŋ yämiŋiri iwaniye yäreŋmit täkaŋ. Täŋkaŋ epän watä ämaka Devit näk iwan keriken nanik nämagut täyan.
- 11 Unita apiŋo udegän täŋ namisi. Itpipiŋ namiŋiri iwanaye komi komitä nutneŋtäwä. Tänpän iwan kome kubäken nanik täŋo keriken nanik nämagusi.
Äma uwä man bureni nämoinik yäk täkaŋ. Nämo, Anutu iŋamiken man bureni yäkamän yän yänkaŋ man jop manman yäk täkaŋ.
- 12 Eruk Anutu näkŋo gäripna ŋode yänahäwa; Nanakniye gubaŋiken kehäromigän, päya kehäromitä it täkaŋ ude it täkot.
Tänpäkaŋ äpetniye siwoŋi säkgämän, intäjukun äma täŋo eŋi bek säkgämän säkgämänpäŋ täŋpani ude it täkot.
- 13 Tänpän ketem mebäri mebäri epäninken ahän bumbum täk täkot. Ba yawakniye yewa gänaŋ nanak bäyaŋ-wek bumta täk täkot.
- 14 Tänpän bulimakau nanak bäyaŋ-wek täŋirä ätu täŋgurän tänpän nämo paotneŋ. Ba yotpärareken konäm butewaki kähän nämo ahäwek.
- 15* Äma äbot, imaka udewani ahän yämik täkaŋ uwä, Ekäni täŋo oretoret terak kuŋat täkaŋ. Bureni, ämawebe Anutunita Yawe yän nadän imik täkaŋ uwä oretoret bureni terak it täkaŋ.

* 144:3: Jop 7:17-18; Sam 8:4 * 144:15: Sam 33:12

145

Anutu iniŋ oretta kap tewani

- ¹ Anutu, intäjukun ämana, gäk wäpka pen api yäŋahän yäpmän äron iret.
- ² Kepma kepma wäpka biŋam bänep täga terak api ganiŋoret täŋpet. Bänep täga terak pen ude api ganiŋoret yäpmän ärok täŋpet.
- ³ Ekäni uwä wäpi biŋam ikek unita wäpi biŋam pen ude iniŋoret täkäna! Wäpi biŋam ärowani pähap unita jide täŋpäŋ mebarini nadäna täreneŋ? Nämoinik! Nin täŋo nadäk-nadäknin uwä keräpigän.
- ⁴ Upäŋkaŋ meŋ nantä ironiŋiye gäkŋo täktäkka yäŋahäŋpäŋ api yäwet täneŋ. Epän pähap täŋkuno unitäŋo manbiŋam api yäwet täneŋ.
- ⁵ Bureni! Ämawebetä Anutu intäjukun äma kehäromi nikek ude itak yän api yäŋahäk täneŋ. Täŋirä näk imaka, gäkŋo epän täga unitagän api nadäk täŋpet.
- ⁶ Täŋpäkaŋ ämawebetä kehäromika terak epän täk täyan unitäŋo manbiŋam api yäneŋ. Ude täŋirä näkŋawä wäpka biŋam pähap u api yäŋahäwet.
- ⁷ Unita gäkä kudän tägagämän, ba ironi täk täyan unita kap terak api ganiŋ oretne.
- ⁸ * Kap ŋode api tene; Ekäni uwä ninta nadäkinik täŋ nimiŋpäŋ ironi täŋ nimik täyak. Täŋkaŋ butewaki nadäŋ nimiŋpäŋ kokwawak bäräŋek nämo nadäk täyak.
- ⁹ Ekäni uwä ämawebe kuduptagän säkgämän täŋ yämik täyak. Imaka kudup pewän ahäŋkuŋo unita nadäkinik täk täyak. Kap ude api tene.
- ¹⁰ Ekäni, ämawebekaye nin kap u teŋitna imaka imaka kudup peŋkuno unitä nadäŋpäŋ wäpka biŋam api yäpmän akuk täneŋ. Täŋpäkaŋ ämawebekayetä bänep täga man api gäwet täne.
- ¹¹ Täŋpäŋ kaŋiwat epänka biŋam ikek unitäŋo manbiŋam api yäŋahäne. Ba kehäromikata udegän api yäŋahän yäpmän kune.
- ¹² Ude täŋitna epän kehäromi nikek täk täyan unitäŋo manbiŋam ämawebe komeni komeni kuduptä kaŋ nadäwut! Kaŋiwat epänka täŋo peŋyänek epmäget ikek unita täŋguŋ täneŋtawä!
- ¹³ Kaŋiwat epän täk täyan uwä nämoinik api paorek. Gäk kaŋiwat epän äma intäjukun tärek-täreka nämo api it yämiŋ yäpmän ärowen. Ekäni gäkŋo man uwä jopi nämo. Ba täktäkka kudup kudäri säkgämän.
- ¹⁴ Äma bäräpi kaŋ-ahäk täkaŋ u täŋkentäŋ yämiŋit, äma kehäromini paorani täŋ-kehäromtaŋ yämiŋit täk täyan.
- ¹⁵ Ekäni, imaka imaka irit ikek nakta yewäkaŋ gäkken gabän tareŋirä ketem ini täga nänäŋi u yämik täyan.
- ¹⁶ Täŋpäkaŋ ketem imaka yämi naŋpäŋ säkgämän it täkaŋ.
- ¹⁷ Nadäkaŋ? Ekänitä imaka imaka siwoŋigän täk täyak. Imaka imaka peŋkuko u kudup ironi terakgän yabän yäwat täyak.
- ¹⁸ Ämawebe Anutuken bänep kubägän peŋpäŋ gera yäk täkaŋ unita nadäŋ yämiŋpäŋ dubiniken it yämik täyak.
- ¹⁹ Ba ämawebe oraŋ imik täkaŋ unitä imaka kubäta yäŋapik man yäŋirä yämik täyak. Ba gera kotäki nadäŋpäŋ imaka umuri gänäŋ nanik wädäŋ tädotpäŋ yepmak täyak.

* 145:8: Nam 14:18; Sam 103:8

- ²⁰ Tänpänj ämawebe Anututa gäripi-inik nadänj imik täkañ unita watä säkgämän it yämik täyak. Upänkañ äma wakiwaki tänpäni kudup api däpek.
- ²¹ Tänpäkañ näk menatä Ekäni täño biñami yänahäk täyiwa! Ba ämawebe komeni komeni kuduptagäntä wäpi kudupi tärek-täreki nämo u kañ yänahänj yäpmänj ärowut!

146

Anutu u äma kehäromini nämo täño täñkentäk

- ¹ Anutu wäpi iniñ orerut!

Tänpäkañ näk imaka, bänepna gupna, nadäk-nadäkna kuduptä Anutu wäpi biñam yäpmänj akusiwa!

- ² Kome terak irayänj täyat ude Anutuna täño wäpi biñam kap terak api iniñoret yäpmänj kwet.

- ³ Ämawebe, in ñode nadäwut; Kome täño intäjukun ämatä täñkentäk bureni täga nämo tamek.

Unita komen äma udewanita nadäkinik nämo täneñ.

- ⁴ Nadäkañ? Komen ämatä kumänpänj kome äneñi äworek täkañ. Kumänpänj imaka imaka api täñpet yänj yäwani u täga nämo täk täkañ.

- ⁵ Upänkañ äma kubätä oranin Jekop täño Anutu kwasikotpänj kuñarayänj täko uwä bänep oretoret terak irek.

Äma udewani uwä Anututä ini täñkentänj yämek.

- ⁶ * Anutu uwä kunum kenta kome, ba gwägu pähap ba imaka imaka itkañ u pewän ahänkuñ.

Ba imaka u ba u api täñ tamet yänj yäk täyak u bureniñän täñ nimik täyak.

- ⁷ Tänpänj ämawebe iwan gämoriken it täkañ, u ba ketemta wäyäkñek täkañ, u ba komi epän gänäñ it täkañ uwä Ekänitä täñkentänj yämik täyak.

- ⁸ Tänpänj ñode imaka täk täyak; Äma dapuri tumbani yäpän tägañpewän äneñi dapun ijik täkañ. Ba äma bäräpi kotak täkañ unitäño bäräpi ketärenj yämik täyak.

Bureni! Ekäni uwä iniken äbot siwoñita gäripi-inik nadänpänj täñkentänj yämik täyak.

- ⁹ Tänpänj äma komeni nämo, webe kajat ba ironi kodäña unita butewaki nadänj yämiñpänj watä säkgämän it yämik täyak.

Upänkañ äma waki tänpäni unitäño kehäromini kumän yäpmänj äpäk täyak.

- ¹⁰ Bureni! Ekäni uwä intäjukun-inik pen api it yäpmänj ärowek! Saion ämawebe, in ñode nadäwut; Ekäniñin uwä paot-paori nämo api irek.

Unita Ekäni täño wäpi biñam punin yäpmänj akuwut!

147

Ekäni käbop nämo itak

- ¹ Ekäni iniñ oretna!

Anutunin kap terak iniñ oreritna bänepninken oretoret ahäk täyak, ba wäpi yäpmänj akuñitna tägak täyak.

- ² Nadäkañ? Ekänitä Jerusalem äneñi täñkodak tänpänj ämawebeniye iwantä yämagut yäpmänj kwani äneñi yämagut yäpmänj abätak.

* **146:6:** Sam 115:15, 117:2; Apos 4:24, 14:15

- 3 * Ämawebe nadäj bäröp terak irani u tänpidäm tañ yämiñpäñ jibi meni uwäktäj yämik täyak.
- 4 * Tänpäkañ guk päke u ini nadäjnkuko udegän ahäjirä wäpi ini-ini yämiñkuk.
- 5 Bureni, Ekäninin unitäño wäpi biñam ärowani, ba kehäromini u tañi. Täñkañ nadäk-nadäki u käroni boham, nintä kañpäñ nadäna tärenañi nämo.
- 6 Uwä äma äpani jopi-inik u kehäromi yämiñpäñ täñ-mehamtañ yämik täyak. Täñkañ äma waki täño kehäromini yäyomägatpäñ kome terak yeñ täreñ tänpän kuk täkañ.
- 7 Unita bänep täga nadänpäñ kap terak Ekäni wäpi iniñ oretna! Wagäm utpäñ Anutunin u iniñ ubiñ tena.
- 8 Imata, u gubam täñpewän ahäk täkañ. Täñpäñ kome towikta iwän yäñpewän tañirän pom terak muyeñ mebäri mebäri ahäk täkañ.
- 9 Täñkañ tomta ketem yepmäñ towik täyak. Ba barak nanak imaka, kähän yäjirä yepmäñ towik täyak.
- 10 * Nadäkañ? Hos ba komi äma ba imaka kome täño kehäromi nikekta ämatä nadäjirä ärowani täk täkañ udewanita Ekänitä oretoret nämo täk täyak. Nämoinik!
- 11 Ämawebe Ekäni initagän umuntañpäñ nadäj imikinik täk täkañ, ba bänep ironi terak yeñgämä pewäpäñ it täkañ unita oretoret täk täyak.
- 12 Unita Jerusalem ämawebe, in Ekäni iniñ orerut. Uwä Anutuñin unita wäpi yäpmäñ akuwut.
- 13 Ekäni uwä yotpärarejin täño watä kehäromi itkañ iron pähap täñ tamik täyak.
- 14 Ekäni uwä nadäj tamiñirän in säkgämän, bänep kwini terak irirä Ekänitä epänjinken täñpewän ketem ahäj bumbum täk täkañ.
- 15 Tänpäkañ Ekäni unitägän kome pähap päke ñonitäño mähemi itak unita man yäjirän kometä mani buramik täyak.
- 16 Man yäjirän gubam gwägärirän iwän mänit täk täyak.
- 17 Peñ iwerirän kome mäniri-inik täñpäpäñ ämawebe bärom bumta täk täkañ.
- 18 Tänpäkañ man äneñi yäjirän kome tägañpäñ edap säkgämän ijik täyak.
- 19 Eruk, Ekäni unitägän Isrel ämawebe not täñ yämiñpäñ iniken kädet kuroñ yäwoñäreñpäñ бага mani yäwetpäñ yäwoñäreñkuk.
- 20 Tänpäkañ äma äbot ätuta nämo, Isrel ämawebe intagän man käderi täwoñäreñkuk, äma ätu uwä guñ itkañ.

Unita Ekäni iniñ oretna!

148

Imaka kuduptagän Anutu wäpi biñam iniñ oretta yäwani

- 1 Ekäni wäpi yäpmäñ akuwut!
Kunum gänañ nanik in kuduptagän Ekäni wäpi yäpmäñ akuwut.
- 2 Añero äboriye in kuduptagän Ekäni iniñ orerut. Ba kunum gänañ nanik ämik ämaniye in imaka, Ekäni iniñ orerut!
- 3 Edap dapuri kenta komepak ek imaka Ekäni wäpi iniñ orerun! Ba guk tañi ijiñ-yäñek täkañ in kudup Ekäni iniñ orerut!
- 4 Kunum ban-inik unu gäk, ba ume gäk gänañ nanik, in Ekäni wäpi iniñ orerut.
- 5 Bureni! Ekänitä ini yäjirän imaka imaka u ahäjkuñotä itkañ unita u kuduptagän Ekäni wäpi iniñoret täkot.

* 147:3: Sam 51:17; Ais 57:15, 61:1; Luk 4:18 * 147:4: Stt 15:5; Ais 40:26 * 147:10: Sam 33:16-18; Hos 1:7

- 6* Ekänitä ini yänirän käderi peṅ yämiṅkuko u paot-paori nämo yawat täkaṅ. Käderi u täga nämo yärepmitneṅ.
- 7 Eruk, kome terak nanik in kuduptagän Ekäni iniṅ orerut. Ume tom taṅikät imaka imaka u gwägu mebäriken ban umu itkaṅ in,
- 8 Ba yäpä iromäṅ, iwänkät mim, ba mäniṅ taṅi in kudup Ekäni täṅo man buramik täkaṅ, wäpi biṅam iniṅ orerut.
- 9-10 Pom taṅi ba täpuri, päya piwani ba bipiken nanik, tom towiwani ba ägwäri, gämok, gejiraṅ ba barak, in kudup Ekäni wäpi yäpmäṅ akuwut.
- 11 Täṅpäkaṅ komeni komeni täṅo intäjukun ämakät ämawebejiye, gapman ba äma wäpi nikek, in imaka, Ekäni iniṅ orerut.
- 12 Ba ämawebe gubaṅi, ämawebe ekäni, ba ironironi, in kuduptagän Ekäni wäpi biṅam yäpmäṅ akuwut!
- 13 Bureni-inik, in kudup Ekäni wäpi iniṅ orerut. Ekäni täṅo wäpi biṅamtä ämawebe täṅo wäp biṅam päke u kudup yärepmit morek täyak. Epmäget peṅyänek kudänitä imaka kome kenta kunum gänaṅ itkaṅ unitäṅo yärepmit morekinik täyak!
- 14 Täṅpäkaṅ Ekäni u Isrel ämawebeta gäripi nadäṅ yämiṅpäṅ kehäromi yämiṅirän unita iniken kudupi ämawebeniye uwä Ekäni wäpi iniṅoret täkaṅ.
Ekäni wäpi yäpmäṅ akuwut!

149

Isrel täṅo Anutu iniṅ orerut!

- 1 Ekäni wäpi yäpmäṅ akuwut!
Ämawebeniye, in käbeyä täṅpäṅ iniṅoret kap kodaki kubä teṅ imut!
- 2 Isrel ämawebe, Anututä gatäṅpäṅ tepmaṅkuko unita bänep täga nadäṅ imut! Jerusalem yotpärareken nanik inä intäjukun ämajin Ekäni unita oretoret täṅ imut!
- 3 Täṅpäkaṅ in jop nämo itneṅ. Gukut tokätpäṅ wäpi yäpmäṅ akukta wagäm ba gita utpäṅ iniṅoret kap teṅ imut.
- 4 In nadäkaṅ? Ekänitä ämawebeniye nadäṅirän tägak täyak. Täṅpäkaṅ ämawebe inita nadäwä äpani täk täkaṅ u täṅkentäṅ yämik täyak.
- 5* Unita ämawebe Ekäni iniṅoret täkaṅ in bänep oretoret täk täkot. Ba patpat bägupjinken udegän oretoret kap teṅ imik täkot.
- 6 Täṅpäkaṅ ämik täṅo tuṅum inṅitpäṅ gera terak wäpi biṅam yäpmäṅ akuwut!
- 7 Ude täṅpäṅ iwanjiye täṅo momi kowata api däpmäṅ täreneṅ.
- 8 Ba iwan täṅo ekäni ekäni ba intäjukun ämaniye yen kehäromipäṅ topmäṅpäṅ api yepmaneṅ.
- 9 Ude täṅirä Anututä man bian yänkuko u iwanjiyeken bureni api ahäwek. Unita ämawebeniye, in Anutu iniṅ orerirä wäpi biṅam ärowani täk täyak.
Eruk, Ekäni wäpi yäpmäṅ akuwut!

150

Kap teṅkaṅ Anutu iniṅ oretna!

- 1 Anutu wäpi yäpmäṅ akuwut!
Kudupi yori gänaṅ wäpi yäpmäṅ akukot. Ba kehäromi pähap ikek kunum gänaṅ itak ununita iniṅ orerut!

* 148:6: Jop 38:33; Jer 33:20, 33:25 * 149:5: Jop 35:10

- ²Epän taŋi tāk tǎŋkuko unita oraŋ imina! U intǎjukun äma pähap, wäpi biŋam ärowani niked u iniŋ oretna!
- ³Tǎŋpäŋ womat piǎŋpäŋ uterak wäpi yǎpmǎŋ akuna! Ba gita utpäŋ uterak iniŋ oretna!
- ⁴Tǎŋpäŋ wagäm utpäŋ kap tenpäŋ gukut tokätpäŋ iniŋ oretna! Uhuwep piǎŋkaŋ u kotäk terak wäpi yǎpmǎŋ akuna!
- ⁵Päräpäräp tǎŋpäŋ dǎpǎyäk ärena kwäpäŋ Anutu iniŋ oretna! Tǎŋpäŋ päräpäräp dǎpǎyäk mämä taŋigän tǎŋpäŋ Anutu kunum gänaŋ unu iniŋ oretna!
- ⁶Kome terak imaka imaka irit kuŋat-kuŋat ikek in kuduŋtagän Ekäni wäpi yǎpmǎŋ akuwut!
Ekäni wäpi yǎpmǎŋ akuwut!

Sindaun Jukuman täga mebäri mebäri

8

Sindaun 8:22-31

Imaka imaka nämo ahäñirä nadäk-nadäk tägatä intäjukun ahäñkuk

- 22* Yäput penpäñ Yawetä imaka kuduhtagän nämo ahäñirä näk jukun täñpän nepmañkuk.
 23* Bianiinik, kome ba imaka kubä nämo penkañä näk jukun iwoyänpäñ nepmañkuk.
 24 Gwägu pähap ba ume dapuri kubä nämo ahäñirä näk jukun täñpän nepmañkuk.
 25-26 Pom tañi ba täpuri bägupiken nämo irirä näk bäyañpäñ nepmañkuk. Bureni, näk jukun nepmañkañ mädenaken kome ba äwan täñpän penkuk.
 27 Ba kadäni kunum kenta kome yäpurärätpän yepmañkuko u näk imaka irira täñkuk.
 28 Täñpäkañ gubam komeniken punin yepmañpäñ kome terak ume dapuri täwit-pewän umetä äbänpäñ kome tokneñ moreñkuko uken imaka, näk uku itkut.
 29 Näk ahäñkuro irira kometä itta bagani pen imiñkuk, ba gwägutä бага pen imani nämo irepmirekta yäñtäreñ imiñkuk.
 30* Täñpäkañ näk kadäni kadäni Anutu dubiniken epän täño watä äma ude oretoret terak itkañ bänep täga nadäñ imiñira täga nadäñ namiñkuk.
 31 Bureni, kome päke u täñpän penkuko unita oretoret täñkut, ba ämawebe täñpäñ yepmañkuko unita udegän gäripi nadäñkut.

9

Sindaun 9:1-12

Nadäk-nadäk tägatä ämawebeta gera yäyak

- 1 Nadäk siwoñi tägatä bek kehäromi 7 ude painpäñ uterak yori säkgämän täñpän penkuk.
 2 Ude täñpän tom däpmänpäñ ijiñit wain ume täñpewän gäripi nitek ahäwänkañ ketem nakta täñtuñum täñkuk.
 3 Ude täñpän epän watä webeniye yäwet-pewän päñku yotpärare bämopiken gera ñode yäñkuñ;
 4 Oi, ämawebe nadäk-nadäkjin siwoñi kubägän nämo, in näkä yotken äbut.
 5* Äbänkañ ketem ume säkgämän näkä täñtuñum täyat u nanput!
 6 Täñguñguñ kädetjin u penpäñ irit täga kañ yäput. Täñkañ nadäk-nadäk täga täño kädet kañ iwarut.

Äma mebäri yarä täño man

- 7 Äma inita nadäñirän ärowani täñpani yäpi siwoñtäwa yänpäñ man yäweno uwä ganiñ wärärek. U udegän, äma waki kubä ibeweno uwä nägät gurek.
 8 Unita äma inita nadäñirän ärowani täñpani yäpi siwoñtak man nämo iweren. U imata, äma uwä gäka gañani nadäñ gamek.
 Täñ äma nadäk-nadäki täga kubä yäpi siwoñtak man iwereno uwä gäka nadäñ gamikinik täñpek.
 9 Äma nadäk-nadäk täga nitek yäwetpäñ yäwoñärek täñpeno uwä nadäk-nadäki yäpurärätpän nadäk-nadäk säkgämän ikek irek.
 Bureni, gäk äma siwoñi kubäta nadäk imeno uwä nadäk-nadäki yäpurärätpän ätukät yäpek.

* **8:22:** Rev 3:14 * **8:23:** Jon 17:24; Efe 1:10-11 * **8:30:** Mat 17:5; Jon 1:1-3,18 * **9:5:** Sam 22:26,29; Ais 55:1-3; Jon 6:27

- 10 * Nadäkaŋ? Nadäk-nadäk täga nikek irayäŋ nadäŋpäŋä eruk Yawe u umuri yäŋ nadäŋpäŋ gämoriken kuŋaren.
Bureni, nadäk-nadäk täga yäpayäŋ nadäŋpäŋä Kudupi Äma unitäŋo mebäri nadäkta piäni täŋpen.
- 11 Nadäk-nadäk täga unitä täŋkentäŋ gamiŋirän kadäni käroni api it yäpmäŋ ärowen.
- 12 Täŋpäkaŋ nadäk-nadäk täga udewani nikek itpäŋ kuŋareno uwä nadäk-nadäk unitä api täŋkentäŋ gamek. Täŋ yäŋärok man yäŋpäŋ kuŋarani ude ireno uwä gäkŋa täŋpi waneŋ.

25

Sindaun 25:6-7

Gupjin jop nämo yäpmäŋ äroneŋ

- 6 * Gäk intäjukun äma iŋamiken gup yäpmäŋ ärokärok nämo täŋpen. Ba gäkŋata näk äma ekäni itat yäŋ jop nämo nadäwen.
- 7 * Ude täŋpeno uwä intäjukun ämatä äma ekäni kubä iŋamiken mäyäk man gäwerekta. Täŋ kädet tägawä ŋode; Gäkŋawä äpani ude iriri intäjukun ämatä ini dubiniken itta gämagureko u uyaku tägawek.

* 9:10: Sam 111:10; Mat 11:27; Jon 17:3; 1Jo 5:20 * 25:6: Sam 131:1 * 25:7: Luk 14:8-10, 18:14; 1Pi 5:5

Saveman

Äma nadäk-nadäk ikek kubä Anututa nadäŋ imikinik täŋkuk

Saveman 1:2, 2:18-26

Komi piä täk täkamäŋ uwä mebäri nitek nämo

² Manbiŋam yäwani ämatä man ŋode yäyak; Jopigän! yäk. Jopigän! Imaka imaka pat yäpmäŋ kuyak u jopigän, mebäri nitek nämo.

2

Saveman 2:18-26

¹⁸ Näk epän pähap täŋpäŋ imaka yabäŋ ahäk täyat uwä ŋode yäŋpäŋ-nadäŋira bureni kubä nämo täŋkuk; Näk kumäŋira äma näk komena yäpayäŋ täko uwä tuŋumna ŋo kudup api korewek. ¹⁹ Täŋ äma uwä nadäk-nadäk ikek api irek ba guŋ pähap api ireko u netä nadätäk? Nadäk-nadäk ikek ba guŋ pähap api irek yäŋ nämo nadätat upäŋkaŋ jop waki äma unitä imaka päke u kome terak nadäk-nadäkna ikek itkaŋ epän täŋ dämiŋpäŋ yabäŋ ahäŋkuro u jop api yäpek. Unita nadäŋira jopi kubä täyak! ²⁰ Näk ude yäŋpäŋ epän kädäp ikek täŋ yäpmäŋ äburo unita butewaki taŋi nadäŋkut. ²¹ Ŋode kak täkamäŋ; Nin nadäk-nadäk epän täŋpäŋ äma nadäwanitä-yäŋ epän täŋ yäpmäŋ kuŋitna bureni ahäŋirän kumäk täkamäŋ. Kumäŋitna äma ätu epän unita nämo täŋpanitä jop korek täkaŋ. Unita nadäŋira jopi täk täyak, ba nadäŋira nämo tägak täyak. ²² Ninä kome terak epän komi pähap, nadäwätäk terak täk täkamäŋ. Täŋpäkaŋ unitäŋo bureni imatäken kubä ahäŋ nimik täyak? ²³* Nämo! Imaka täk täkamäŋ unitä kadäni kadäni butewaki ba jägämi nimik täyak. Täŋirän bipaniwä döpmon säkgämän nämo pat täkamäŋ. Ude täk täkamäŋ u imaka, bureni nämo, jopigän.

²⁴* Mebäri ude pätak unita äma nin ŋode tänaŋi; Epän täk täkamäŋ unita gäripi nadäŋpäŋ unitäŋo bureni naŋitna tägak täyon. Näk ude nadäŋpäŋ kukŋini ŋode nadäwa täreŋkuŋ; Gäripi u imaka, Anutuken nanik-tägän äbäk täyak. ²⁵ Ude nämo parän yäwänäku jide täŋpäŋ ume ba ketem naŋpäŋ imaka ätuta gäripi nadäk täkäne? ²⁶* Ämawebe Anututä yabäwän tägak täkaŋ uwä nadäk-nadäk ba nadäwä tärek ba oretoret täŋ yämik täyak. Täŋ momi ämata nadäŋ yämiŋpewän epän pähap täŋirä bureni täŋbumbum ahäŋirä äma Anututä gäripi nadäŋ yämik täyak unita yäniŋ kirek täkaŋ. Unita imaka, nadäŋira kudup jopigän täk täyak. Uwä ämatä mäniŋ keritä iŋitna yäkŋat täŋpäwak täkaŋ udegän.

* **2:23:** Sam 90:10,15, 77:2-4, 127:2; Apos 14:22
2:5-11, 14:17-18; Gal 6:8; Jem 3:17

* **2:24:** Luk 12:19; Apos 14:7; 1Ko 15:32; 1Ti 6:17

* **2:26:** Rom

Aisaia Kadäni wakiken Profet kubätä Anutu täño manbiñam yänhänkuk

2

Aisaia 2:1-5

Yawetä kome terak bänep kwini api pewän ahäneñ

¹ Aisaia, Emos täño nanakitä Juda kome ba Jerusalem yotpärareken api ahäwek yän ñode kañpäñ nadänkuk; ^{2*} Kämi-kämi imaka ñode api ahäwek; Yawe täño pomtä pom ätu bämopiken intäjukuninik api irek. Täñkañ pom uterak kudupi yottä api irek.

Ude irirän äma äbori äbori mäyaptä uken api äbän itneñ.

^{3*} Äbänpäñ ñode api yäneñ; Äbakañ Yawe täño pom ño terak äronpäñ Jekop täño Anutu unitäño kudupi yotken ärona.

Äronitna kudän ini gäripi nadäk täyak u niwetpäñ niwonjärenjirän kädet nintä täkta iwoyänkuko u kañ iwatna.

U imata, Yawe täño mantä Jerusalem u ahänkañ api weñ yäpmän kweko unita.

^{4*} Unitä äma äbori äbori täño duñwewek man yäpän siwon tawäpäñ äbot kubägän irit api pewän ahäneñ.

Ude täñjirän ämik täño tuñum däpmän kwäkwä yänpewä imaka epän täga tänañi nikek api ahäneñ.

Ude täñkañ äbot kubätä äbot kubäta iwan wari nämo api täneñ. Ba ämik täkta yänpäñ-nadäk täktäk kädet wari nämo api täneñ.

^{5*} Eruk, Jekop täño äboriye, in äbakañ Yawe täño penyänek gänañ itpäñ kuñatna!

5

Aisaia 5:1-7

Wain epänta man wärani

^{1*} Yäke! In nadänjirä notnapak tägagämän kubäta kap tewa. Kap uwä wain epänita yänpäñ yän-tewayän. Notnapak tägagämän unitä pom kubä terak, kome gäkñi säkgämäninik uken wain epän täñkuk.

² U kome duñpäñ mobä jirañ-jirañ kudup täñureñ täñpäñ kwäpäñ wain yet tägatäga piñkuk. Ude täñkañ iwanta yänpäñ wain epän unita watä itta epän bämopiken yot käroni kubä täñkuk. Ude täñkañ wain mujipi yeñ käkärirän ume ahäkta awañ kubä äneñkuk. Ude täñ paotkañ mujipi säkgämän wädänjirä yabäkta nadänkañ itsämbuk. Upänkañ mujipi waki jägämi-tägän wädänkuñ.

³ Unita notnapak unitä ñode yänkuk; Eruk, Juda ba Jerusalem ämawebe, in näwerut. Netätä goret täyak? Näkña ba wain epän piñkuro u? ⁴ Näk nadätat, näk wain mujipi säkgämän ahäkta epäni säkgämän täñkut. Ude täñkuropäñ mebäri imata wain mujipi waki jägämi täkañ? Imaka kubä nämo täñkuro unita ude täkañ ba?

⁵ Unita apiño wain epäna unita jide täñpayän täyat u kwawak täwet ahäwayän; Näk wain epän unitäño yewa wärämurakañ tom ägwäritä äpmonkañ yeñ gatänpäñ api näneñ. ⁶ Ude täñkañ epän kome u täñpa wawäpäñ pewa kohoräk däräk-däräk bipi api tädotpeñ kwek.

* **2:2:** Sam 86:9; Ais 11:10, 49:6; Rev 11:15, 21:10 * **2:3:** Sam 25:8-9; Luk 11:28; Jem 1:25; Apos 13:46-48 * **2:4:** Sam 96:13; Jon 16:8-11; Apos 17:31 * **2:5:** Ais 50:10, 60:1; Luk 1:79; Jon 12:35-36; Efe 5:8; Rev 21:24 * **5:1:** Mat 21:33; Mak 12:1; Luk 20:9

Tädorirä täñkerut-kerut epän wari nämo api täñpet. Ba iwän kome uken takta api inin bitnäwet yäk. Notnapaktä ude yänjuk.

⁷ Eruk unitäño mebäri ñode; Isrel ba Juda ämawebe uwä Yawe kehäromi mähemi täño wain yeri piñkuko udewani. U gäripi nadänpän watäni säkgämän it täñkukonik. Ämawebe kudän siwonji täñirä yabäktä gäripi nadäk täñkukonik. Ba äma ätu oran yämiñpän täñkentäk-kentäk täñ yämiñirä yabäktä nadäk täñkukonik. Upän nämo! U kudän wakiinik täk täñkuñonik. Uwä äma ätu komi yämiñpän yäniñ wärätpäñ iwan täñ yämiñkuñ.

6

Aisaia 6:1-13

Anututä Aisaia epän man iwetkuk

¹ * Intäjukun äma wäpi Usiatä kumbuko obañ uken kañkut; Ekäni äma ärowani täño mañirani bägup säkgämän terak wäpi biñam ärowani nitek mañit irirän kañkut. Täñpäkañ teki käronji unitä kudupi yot kudup tokñepän itkuk. ² Itkuko u punin terakä añero mäyaptä piän kuñatkuñ. Añero kubäkubä piri 6 nitek. Täñpän piri yarätä inami dapun peñpipiñkuñ. Täñ, piri yarätäwä kuroñiyat uwäk täñpipiñkuñ. Täñ, piri yarätäwä piän kuñatta. ³ * Piän kuñatkañ man näwetgäwet ñode täñkuñ; Yawe Kehäromi mähemi uwä kudupitä kudupitä kudupiinik! Unitäño peñyäneki ba epmägettä komeni komeni it tokñetak.

⁴ * Täñpäkañ añero unitäño gera mämä ahänjirän kudupi yot unitäño mobätä kwaiñkuñ. Täñkañ gupetä yot tokñepäñ. ⁵ * Ude ahänjirän gera ñode yänjuk; Butewaki! Näk paorayän täyat! Näk mena jinom waki, ba äbotnaye imaka, meni jinom wakigän. Wära! Dapunatä intäjukun äma Yawe kehäromi mähemi u käyat unita jide täñpän api iret!

⁶ * Ude yänjira añero kubätä kädäp gäyek bukäken nanik kätupmänpän yäpmän piän näkken äbuk. ⁷ Äbänpän kädäp gäyek u mena jinomken yäputpäñ yänjuk; Ño ka yäk. Kädäp gäyek ñowä meka jinom terak irirän momika kewenirän unitäño kowata täretak uba!

⁸ * Ude näweränkañ Yawetä ñode yänjirän nadänjuk; Netäpäñ api iwera kwek? Ba netä manbiñamnin api yäpmän kuñ nimek? Ude yänjirän nadänpän yänjuk; Näkä täga kwet! Näkpän nepmañpi kwa yän iwetkut. ⁹ * Ude yäwawä näwetkuk; Päñku äma äbot ño ñode kañ yäwet;

Jukujin täwä api nadäneño upänkañ bänepjintä nämo api nadäwä täreneñ.

Dapunjintä api ijineño upänkañ nämo api kawä täreneñ.

¹⁰ Yawetä ude näwetpäñ ñode näwetgän täñjuk;

Gäkä ude yäwetpäñ ämawebe äbot ño bänepi täñpewi guñ tawut. Ba täñpewi jukuni pik täñpäkañ dapuri täñpipi.

Ude nämo täñpayän täyan uwä dapuritä imaka api kañ-däkñeneñ ba jukunitä api nadäwä tumneñ, ba bänepitä nadäkinik täñpän näkken äneñi äbänjirä yäpa tägawäpäñ yepmanpero udetä.

¹¹ Ude näweränä iwetkut; Yawe, man u kadäni jide ude api yän yäpmän ärowet? Ude yäwawä näwetkuk;

Yän yäpmän kuñ itkañ imaka ñode ahäwayän täko unita itsämben;

Yotpärare it yäpmän kukañ uwä wañpän parirä ämawebe u irani yawat kireñpewä api kuñtänpä kuneñ. Ba unitäño ketem epäni ba imakaniye u kudup paotinik api täneñ.

* **6:1:** Kis 24:10; Mat 25:31; Jon 1:18; 1Ti 6:16; Rev 4:10, 7:15 * **6:3:** Kis 15:11; Rev 4:8 * **6:4:** Rev 15:8 * **6:5:** Luk 5:8; Rev 1:16-17; Jem 3:2 * **6:6:** Ais 53:5; Hib 9:14; 1Jo 1:7, 2:1-2; Mat 3:11 * **6:8:** Mat 28:19-20; Apos 22:28, 26:16-17, 20:24; Efe 3:8 * **6:9:** Mat 13:14-15; Mak 4:12; Luk 8:10; Jon 12:40; Apos 28:26-27

- ¹² Bureni, Yawe näkä ämawebe u kuduhtagän yäwat kirenpewa yotpärareni penpen kun morenjirä komeni ude bumik nämo, jopitä jopiinik api pärek.
- ¹³ Kokoki irayän täko u kudup api pewä paotneņ. Upänkaņ päya madäwanitä käririn taņpen ärok täkaņ ude api ahäwek. Ämawebe kuduhtagän api paotneņo upänkaņ näkņo äbot kodaki kudupi kubä api ahäneņ.

7

Aisaia 7:10-17

Anututä intäjukun äma wäpi Ahas kudän kudupi kubä iwoņäreņkuk

- ¹⁰ Eruk, Aisaia tä Yawe täņo meni jinom yäpmäņpän Juda täņo intäjukun äma wäpi Ahas ñode iwetgän täņkuk;
- ¹¹ Gäkä kudän kudupi kubä gäwoņärehta Yawe Anutuka iwet yabä. Kudän jide käwayän nadätan u gäkņaken gärip iwet yabä. Kumbani komeken ban umuken naniktä kudän kubä ahäņirän kakta nadätan, ba kunum gänaņ naniktä ahäņirän kakta nadätan ba deken naniktä ahäņirän kakta gäripi nadätan u imaka, tägagän. Yawe iwet yabäņiri ini api gäwoņärewek.
- ¹² Ude yäwänä Ahastä yänkuk; Näk ude nämo täņpayän. Yawetä mebarini kwawak pewän ahäwut yän jop nämo pen iwerayän. ¹³ Ahastä ude yäwänä Aisaia tä kowata ñode iwetkuk; Wa! Devit täņo orani, gäk juku penpän nadäsi. Bitnätan uwä Anutu täņo man utan ubayän. Utan unitä gaņani namitak uwä imaka täpuri bumik. Upänkaņ Anututä gaņani udegän nadäkta nadäwätäk täpuri nämo täyan ba jide? ¹⁴ * Eruk, kudän kudupita iwet yabähta bitnätan upänkaņ Ekänitä ini kudän kubä api gäwoņärewek. Kudän uwä ñode; Webe gubaņ, ämakät nämo pärani kubätä nanak kok itpän nanak ämani kubä bäyawayän täko unitäņo wäpi Imanuel yän api iwetneņ. ¹⁵ Täņpäkaņ nanak unitä tägaņpän waki ba täga täņo mebari nadäwän tärewäwä kähäräp umenikät bulimakau täņo nonoņpän api näņpek. ¹⁶ Upänkaņ kadäni u nämo ahäņirän ñode api ahäwek; Kome yarä täņo intäjukun ämata bumta umuntak täyan, unitäņo kome uwä ämani nämo, jop api pärek.
- ¹⁷ Kadäni uken Yawetä in bämopjinken kadäni waki kubä api pewän ahäneņ. Intäjukun äma gäkņa ba nägät moräkaye ba ämawebekaye watä it yämik täyan u kudup terak api ahän tamek. Bian Isrel kenta Juda duņ-wenpän ämik täņpän inigän inigän yäpmän daniņpän itkuņo unitäņo bäräpi irepmitpän api ahäwek. Bureni, kadäni uken Yawetä Asiria kome täņo intäjukun äma komigämän ukät komi ämaniye inken api imagut yäpmän äbek.

9

Aisaia 9:1-7

Intäjukun äma säkgämäninik kubä api ahäweko unitäņo manbiņam

- ¹ *Bian Yawetä Naptali kenta Sebulun täņo kome täņpän wawäpän yepmaņpän mäyäk pähap nadänkuņ. Ude täņkukopän kadäni kubä ahäwayän täyakken kome ukäda, Meditere-nian gwägu pähaptä pänku Jodan ume kukņi udude, ba Galili kome, äma äbanitä it täkaņken u imaka, wäpi biņam yäpmäņirä kadäni waki irit u api paorek.
- ² *Ämawebe bipmän urani gänaņ kuņat yäpmän äbuņo upänkaņ penyänek pähap kubä kaņkuņ. Kumäkta biņam itkuņopän apiņo penyänektä penyänen yämik täyak.
- ³ Bureni Ekäni, bänepi täņpidäm taņiri oretoret terak it täkaņ. Ude täņ yämiņkuno unita bänep täga pähap nadän gamik täkaņ, nak täņ-tägawani kadäniken yäpmäņpän oretoret täk täkaņ ude, ba kome kubäkät ämik täņpän tuņumi yäyomägatpän oretoret terak inita yäpmäk täkaņ ude.

* 7:14: Mat 1:23 * 9:1: Mat 4:15 * 9:2: Mat 4:16; Luk 1:79

4-5 Tãñpãñ ñode tãñ yãmiñkuno unita oretoret tãñkuñ; Gãk iwaniye tãño kehãromi yãpmãñ äpun, iwaniye äbot Midian nanik unitãño kehãromi bian yãpmãñ äpuno ude. Ba iwaniyetã komi piã pähap yãmiñirã äneñi yãmagutkuno unita. Tãñkañ iwaniye tãño ämik tuñum, ämawebekaye tãño nägãt ikek u kudup kãdãp api pewi ijineñ. Ude tãñiri ämawebekaye-ken säkgãmãn irit kadãni api ahãñ yãmek.

6 U imata, nanak paki kubã, nininken nanak ude ninta nimani. Nanak u ninta intãjukun itkañ api nibãñ niwarek. Ude tãñirãn wãpi mebãri mebãri ñode api iwetneñ; Nadãk-nadãk Tãgagãmãn Nimani,
ba Anutu Pähap,
ba Nanin Tãrektãreki Nãmo,
ba Kwini Terak Irit tãño Intãjukun Äma yãñ api iwetneñ.

7 *Tãñpãkañ intãjukun ämanin u Devit tãño komeni yãpmãñpãñ itkañ ämawebeniye api yabãñ yãwarek. Tãñkañ intãjukun itpãñ kehãromini tañi ahãñirãn yabãñ yãwat yewani gãnañ ämawebeniye oretoret tãñpãñ bãtaki terakgãn api itneñ. Tãñkañ nadãwã äpani täktãk ba tãñyãkñarani kãdet terak nãmo, kudãn siwoñi terakgãn yengãmãn pewãpãñ kañiwat piãni paot-paori nãmo, pen api tãñ yãpmãñ ärowek. Bureni-inik, Yawe Kehãromi mãhemitã ämawebeniye nadãñ yãmikinik tãk täyak unita nadãk kehãromi peyak uwã bureniñgãn api ahãwek.

11

Aisaia 11:1-10

Intãjukun äma kodaki api ahãwek

1 * Jesi tãño äbot u päya madãwani tãño doni ude itkañ upãñkañ uken nanik kãruk kodaki kubã imãtpãñ api ahãwek.

2 Äma u terak Yawe tãño Munapiktã uwãk tãñ imiñkañ nadãk-nadãk täga, ba ämawebeniye yabãñ yãwatta kehãromi ba nadãk-nadãk api daiwãn tokneñ imek.

Daiwãn tokneñ imiñirãn Yawe tãño gãrip u nadãwãn tärewãpãñ gãmoriken itpãñ api orañ imek.

3 Uwã Yawe gãmorikengãn itpãñ kuñatta gãripi api nadãwek.

Tãñkañ man epãn tãñpayãñ täyak uwã dapuritã äma tãño gupi kak täyak uterak nãmo api tãñpek. Ba äma ätutã man yãñirã jukunitã nadãk täyak uterakgãn nãmo api tãñpek. Nãmo, kãdet siwoñi iwãtpãñ man epãn u tãñpãñ api yãpmãñ daniwek.

4 * Ude tãñpãñ kudãn siwoñi terak äma jäwãri tãño nadãñ bãrãpi api yãpmãñ daniwek. Ba äma tãñkentãki nãmo u gãrak api irek.

Tãñ, meni komigãmãntã momi ämata komi api yãmek. Ba yãñtäreñ yãmiñirãn äma waki tãñpanitã api kumneñ.

5 * Bureni, ämawebeniye nadãñ yãmiñpãñ kãdet siwoñi uterak api yabãñ yãwarek.

6 * Tãñkañ kadãni uken añ ägwãrikãt sipsip nanaki bok täga api itneñ. Ba pusi ägwãri wãpi lepattã meme nanakikãt dãpmon bok täga api pãtneñ.

Bureni, bulimakau nanakikãt laion nanaki ketem bok nañpãñ täga api kuñatneñ.

Tãñirã äma nanaktã watãni api it yãmineñ.

7 Ba bulimakau kenta bea ketem bok nañirã nanakiye imaka, dãpmon bok säkgãmãn api pãtneñ.

Tãñirã laion komitã bulimakautã-yãñ muyeñ api nãneñ.

8 Tãñ nanak pakitãwã gãmok komi tãño awañ meni dubinken tãñoret täga api täneñ.

* 9:7: Sam 72:11; Luk 1:32; 1Ko 15:24-28; Hib 1:8 * 11:1: Rev 5:5, 22:16 * 11:4: 2Te 2:8 * 11:5: Efe 6:14

* 11:6: Ais 65:25

- 9* Bureni, Anutu täño kudupi pom terak imaka komi ba täñpäwak ikek kubä nämo api irek.
Tänkañ gwägu pähap tokneñpäñ pat yäpmäñ kuyak ude kome terak imaka kuduptagäntä Yaweta api nadäneñ.
- 10* Täñpäkañ kadäni Yawetä iwoyänkuko uken Jesi äbotken intäjukun äma kodaki irayän täko unitä äma äbori äborita wärani säkgämän ude it yämiñirän yotpärareniken äbä gämoriken itkañ wäpi biñam api orañ imineñ.

12

Aisaia 12:1-6

Bänep täga kap

- 1* Kadäni kubä ahäwayän täyak uken Isrel äbottä kap ñode api tenen;
Yawe, nin ganiñ oretkamäñ. Imata, gäk kokwawak nadän nimiñkuno upänkañ u penpäñ bänepnin täñpidäm tañ nimiñiri täga itkamäñ.
- 2* Unita bureni nadäñpäñ yänahäkamäñ; Anutu uwä nimagurani ämanin bureni. U tuben kuñpäñ nämo api umuntäne.
Bureni, Yawe unitägän kehäromi nimiñirän oretoret terakgän it takamäñ. Anutu unitägän wakiken nanik nimagut täyak.
- 3* Anutu uwä ume dapuri paotpaot ikek nämo. Täñkentän nimän yänkañ uken kunenjo uwä nañkañ oretoret tañi api täneñ.
- 4* Täñpäkañ kadäni uken ñode api yäneñ;
Oi, ämawebe, Yawe bänep täga man iwetpäñ täñkentähta unitägän gera yäneñ.
Ude täñkañ päñku ämawebe komeni komeni Yawetä kudän täk täyak unita biñam kañ yäwerut.
Tänkañ ñode kañ yäwerut; Yawe uwä wäpi biñam ärowani!
- 5 Bureni, imaka säkgämän gäripi nitek Yawetä täk täyak unita yänpäñ iniñ ubiñ tewut.
Teñirä unitäño wäpi biñam komeni komeni kudup kuñ moreton!
- 6 Eruk, Saion nanik ämawebe, in oretoret gera terak kap tewut. U imata, Isrel ämawebe intäño Anutu kudupi uwä ärowaniinik. Uwä ämawebeniye bämopiken it täyak.

25

Aisaia 25:6-9

Ekänitä kumäñ-kumäñ täño kehäromi api däpmäñ tärewek

- 6* Täñpäkañ Saion pom ño terak Yawe kehäromi mähemitä ämawebe komeni komeni yepmäñ towikta äñnak-äñnak pähap api täñpek.
Äñnak-äñnak u gänañ tom ketem säkgämän, ba wain ume gäripi nitek äñnak-äñnak upän api täñpek.
- 7* Täñkañ pom ñoken Yawetä kumäñ-kumäñ täño tek kehäromi ämawebe äbori äbori kuduptagän uwäk täyak uwä api däpmäñpäñ weñ-gajähut täñpän kunenñ.
- 8* Bureni, kumäñ-kumäñ unitäño kehäromi utpewän paotinik api täñpek.
Yawe Ärowani uwä ämawebe kuduptagän konämi dok api ärut yämek. Täñpäñ ämawebeniye komeni komeni unitäño mäyäk butewakini api wärämut yämek.

Yawetä ude yänkehärom täyak.

* **11:9:** Ais 65:25; Hab 2:14 * **11:10:** Rom 15:12 * **12:1:** Ais 14:2; Sam 118:14 * **12:2:** Kis 15:2; Mat 21:21-23; Rom 1:16; Rev 7:10 * **12:3:** Ais 49:10, 53:1-3 * **12:4:** Kis 34:5-7; Sam 22:31, 71:16-18, 105:1; Plp 2:9-11 * **25:6:** Mat 22:1-10 * **25:7:** Mat 27:51; 2Ko 3:13-18; Efe 3:5-6, 4:18; Hib 9:24, 10:19-21 * **25:8:** 1Ko 15:26,54; Hib 2:14-15; Rev 7:17, 20:14, 21:4

9* Kadäni uken ñode api yäneñ; U kawut! Anutunintä ude uwä täyak!
Unita nadäkinik täñ imiñitna wakiken nanik nimagutkuk.
Bureni, Yawe u tuben kuñitna jopi nämo täñkuk. Nämo, u täñkentäñ nimiñkuko unita
oretoret pähap täna!

35

Aisaia 35

Anutu täño ämawebeniyeä oretoret bumta api täneñ

1-2 Kome jopi kawukitä oretoret api täñpek. Bureni, kome waki unitäkañ kämiwä gäripi
nikek api ahäwek, Lebanon täño pom terak ba Kamel kenta Saron awañken imaka imaka
säkgämän ahäk täkañ ude bumik.

Täñkañ oretoret täñpäñ kap bumta api tewek. Ude ahäñjirän ämawebe Yawe Anutu täño
kehäromi, wäp biñam ba epmäget api käneñ.

3 Unita äma kehäromini nämo ba äma kujari kwaiwani manbiñam u yäwetpäñ bänepi kañ
täñkehäromtañ yämik täñput.

4* Täñkañ äma täñmun-unmun täñpani ñode yäwet täkot; Kwainenjo! Kehärom täñpäñ itkot.
Nadäkañ? Anutujin äneñi äbäñkañ iwanjiye kokwawak nadäñ yämiñpäñ komi piä api
yämek. Täñkañ inä api tämagurek.

5* Täñpäkañ kadäni uken dapuri tumbanitä dapun api ijineñ, ba man nämo nadäwanitä
api nadäneñ.

6 Kuroñi wakitä pidäm tawäpäñ tubupenñtäñ api kuñatneñ. Ba meberi bäräpitä man gera
yäñpäñ oretoret kap api teneñ. Täñpäkañ kome kawukiken ume dapuritä ahäñkañ
kome jopiken kudup api kuñatneñ.

7 Bureni, kome kekeki, tom ägwäri-tägän iraniken ume gwägu tokneñpäñ wädan ahäñ
bumbum api täneñ.

8* Täñpäkañ uken kädet tañi kubä api pärek. Kädet uwä wäpi Kudupi Kädet yäñ api yäneñ.
Äma bänepi nämo ket urani ba guñ kädet wakiwaki täñpanitä kädet u nämoinik api
iwatneñ.

9 Ämawebe kädet u iwatnayäñ täkañ uwä laion ba iwan ätu nämo api yabäneñ. Nämo,
ämawebe wakiken nanik yämagurani unitägän kädet uken kuñ-äbäñ api täneñ.

10* Bureni, ämawebe Yawetä inita biñam suwawanitä komeniken äneñi kukta kädet u
oretoret terak api iwat yäpmäñ äroneñ.

Kap tenñtäñ äronñtäñgän Saion api kañ-ahäneñ.

Täñkañ uken butewaki nadäwätäk paotinik täñpäkañ oretorettä oretoret pähap api täñ
yäpmäñ äroneñ.

40

Aisaia 40:1-11

Bänep pidämtak man

1 Anutujintä ñode yäyak;

Ämawebenaye konäm butewaki terak itkañ u päñku bänepi täñpidäm täñpäñ yäniñ käwat.

2 Jerusalem nanik kwini man ñode yäwet; Komi piä nadäñ yäpmäñ äbuño u paotak.
Momijin täño kowata nadäwä tärekañ. Ekänitä momijin pen tamitak yäñ yäwet.

* 25:9: Sam 37:5-7, 62:1 * 35:4: Hib 12:4-13 * 35:5: Ese 29:6-7; Mat 11:5; Luk 7:22 * 35:8: Hib 10:20-23;
Efe 2:10; 1Te 4:7; 2Ti 1:9; Tai 2:11-14 * 35:10: Rev 7:9, 14:1-4, 15:2-4, 19:7

- 3** Tänpäkaŋ äma kubätä gera ŋode yäyak; Kome ämani nämoken Yawe Anutunintä äbähta kädet täwitpäŋ kaŋ yäpä-siwonŋaŋ imut!
- 4 Ume kubat kudup yejämbut ba pom kudup äneŋpewä maŋpäpäŋ uteragän pekot. Tänpäŋ kome äpmonkaŋ-ärok tänpewä uteragän kaŋ irut.
- 5 Ude täŋirä Yawe täŋo kehäromi ba penjäŋektä kwawak ahäŋirän ämawebe kuduŋtagän api kaŋpäŋ nadäneŋ. Man ŋo Yawetä ini yäŋkuk.
- 6* Tänpäkaŋ äma kubätä ŋode näwetkuk; Gera terak yäŋahä! Yäwänä ŋode iwet yabäŋkut; Man jidepäŋ yäŋahäwet?
- Yäwawä ŋode yäŋahä yäŋ näwetkuk; Äma kuduŋtagän u mup ude yäk. U kadäni keräpigän mup irori ude it täkaŋ yäk.
- 7 Yawetä meni wonŋ piäŋirän mup kubit tak täkaŋ ba irori täŋo kaŋgäripi u paot täkaŋ. U udegän ämatä kadäni kəroni nämo it täkaŋ yäk.
- 8 Bureni-inik, mup kubit tak täkaŋ ba irori täŋo kaŋgäripi u paot täkaŋ upäŋ Anutunin täŋo manä tärek-täreki nämo api irek.
- 9 Unita Jerusalem, gäk pom kəroni kubä terak äronpäŋ manbiŋam tägagämän u gera terak yäŋahä. Juda kome täpuri täpuri uken umunkät nämo kwawakinik ŋode yäŋahäŋpäŋ yäwet; Ŋo kawut; Anutujin äbätak!
- 10* Man u bureni-inik. Ekäni Ärowanitä kehäromi niked äbätak. Äbäŋpäŋ intäjukun itkaŋ kehäromi u terak ämawebe kuduŋtagän yabäŋ yäwat piä tak täyak. Täŋkaŋ ŋo kawut! Äbäŋirän ämawebe waki keriken nanik yämaguranitä iwat yäpmäŋ äbäkaŋ.
- 11* Tänpäkaŋ Ekäni unitä yawakiye watä säkgämän ŋode it yämik täyak; Sipsip nanaki ude bäyaŋ yämik täyak. Ba miŋiye kwini terak yabäŋ yäwarirän kuŋat täkaŋ.

42

Aisaia 42:1-9

Ekäni täŋo epän äma unitäŋo manbiŋam

- 1* Yawetä ŋode yäyak;
Ŋowä epän ämanata näkŋa iwoyäŋkut yäk. Ŋowä näkŋaken bänepna gämäni. U täŋkehäromtaŋ imik täyat. Uterak Munapikna peŋ ima täŋkentäŋ imiŋirän ämawebe Anutu täŋo äbot nämo täŋpani kuduŋtagän näkŋo kädət siwonŋi iwatta yäwetpäŋ yäwonjärek api täŋpek.
- 2* Uwä yäŋawät-awät nämo api täŋpek ba nämo api yabäŋ kərakŋewek. Ba mani kotäk kädət miŋin-miŋin gera yäŋpäŋ-yäk täŋirän nämo api nadäneŋ.
- 3 Bänep kwini terak api kuŋarek. Uwä tepəraŋ kujat pidämi kubä nämo tokərek ba kädəp täpuri ijiŋirän nämo dāpän kumneŋ. Tänpäkaŋ epäni täŋ yäpmäŋ kuŋirän kädət siwonŋi säkgämän api ahäŋ morewek.
- 4 U epäni bänep bärəp terak nämo api täŋpek. Ba bänepi nämo putərewəpäŋ täktäk siwonŋi kome terak api täŋkehərom täwek. Tänpäŋ ämawebe äbot nämo täŋpani kuduŋtagän bänepi unitäŋo man kädət teragän api wohutneŋ yäk.
- 5* Yawe Anututä ŋode yäyak;
Näk kunum täŋpäŋ pewa pipiyäŋpäŋ patkuk. Ba kome imaka, täŋpäŋ pewa pipiyäŋpäŋ parirän imaka imaka u terak itkaŋ u kudup näkä täŋpäŋ yepmaŋkut. Näkägän

* **40:3:** Mat 3:3; Mak 1:3; Jon 1:23 * **40:3:** Luk 3:4-6 * **40:6:** Jem 1:10-11; 1Pi 1:24-25 * **40:10:** Ais 62:11; Rev 22:12 * **40:11:** Ese 34:15; Jon 10:11 * **42:1:** Mat 3:17, 17:5; Mak 1:11; Luk 3:22, 9:35 * **42:2:** Mat 12:18-21 * **42:5:** Sam 24:1-2, 102:25; Apos 17:24-25

ämawebe kuduhtagän kome pähap uterak kuñat täkañ unita mänit irit ikek piän yäwat täyat.

6* Eruk, imaka udewani tänpäni näkä ñode yäyat; Yawe näkä kudupi iritna kwawak pewi ahäкта yän-gämagutkut. Tänpän ketka gepmäñitpäñ watäni api it gamet.

Gäkä terak ämawebe kome ni komenikäт topmäk-topmäk kubägän api täñpet. Ba näkä tänpewa guñ ämawebe täño topän api iren.

7 Dapun tumäk täñpewi dapun api ijineñ. Ba ämawebe bipmäñ urani täño topmäk-topmäk terak it täkañ u pit yämiñpäñ api yepmañpi kuneñ.

8 Näkñawä Yawe, wäpna ude. Wäpna biñam äma kubäta biñam täкта nämo nadätat. Ba naniñ oretoret u kudup näka biñamgän. Ämawebetä anutu jopi kubä iniñ oretta bitnätat.

9 U kawut! Man bian yänkuro u bureni nitek täñkuk. Tänpäkañ ñowä imaka kämi ahäкта yäwanipän täwetat. Imaka kodaki u nämo ahäñirä unitäño mani intäjukun täwera nadäkañ.

Aisaia 42:10-21

Anutu iniñ oretoret kap kubä

10 Ämawebe äbori äbori, in Yawe iniñ oretta kap kodaki kubä teñ imut!

Ba gwägu terak kuñ äbäk täк täkañ in uwä udegän, wäpi yäpmäñ akuwut!

Ba tom gwägu gänañ it täkañ in imaka, wäpi iniñ orerut!

Täñkañ ämawebe kome käwuri käwuri nanik, in udegän, kap kodaki Yaweta teñ imut!

11 Täñkañ kome kawuki ini ba ämawebe yotpärare kome kawukiken ittän kuk täkañ, Keda kome ba Sela yotpärareken nanik in Anutu wäpi iniñ orerut.

In pom terak-terak äronkañ oretoret terak gera mämä täkot!

12 Täñkañ ämawebe kome täpuri täpuri gwägu gänañ ittän kuk täkañ unitä Yawe wäpi biñam yänahänpäñ yän-iniñoret täkot.

13 Eruk u kawut! Yawe uwä komi äma kehäromi ude, ämik täкта akutak. Akuñpäñ ämik täкта pidäm täñkañ ämik gera yäyak. Täñkañ kehäromini jide u iwaniye kwawak yäwoñärek täyak.

Ekänitä ämawebeniye täñkentäкта yänkehäromtak man yänkuk

14 Ekänitä ñode yäyak;

Kadäni käronji kokwawakna käbop penpäñ kwikinik, mankum it täyat yäk. Upänkañ apiño gera kähän, webe nanak bäyanayän yänkañ kähän yäk täkañ ude yäwayän yäk. Näk jop itkuropäñ apiño epän täñpayän kehäromi yäpmäñtat yäk.

15 Näk pom tañi ba täpuri u kudup api pen awähuret yäk. Täñkañ päya ba mup kudup tänpewa api kubit täneñ. Täñkañ ume tañi ba gwägu u kudup tänpewa api kawuk täneñ.

16* Tänpäkañ ämawebenaye yämagut yäpmäñ kädet bian nämo äbaniken api äbet. Apiño dapuri tumbani bipmäñ urani itkan upänkañ bipmäñ urani iwat kireñpäñ penyänek api yämet yäk. Täñkañ kädet goreri yäpa-siwonñawäkañ ämawebenaye ugän api kuneñ. Yänkehäromtak man yäyat ño bureniñgän api täñpet yäk.

17* Upänkañ ämawebe nadäk-nadäki yäwik terak pek täkañ u yäwat kireñira mäyäk pähap mäт nadäneñ.

18 Tänpäkañ Ekänitä ñode yäyak; Isrel ämawebe inä guñ bumik, ba dapunjin tumbaniinik yäk. Unita jukujin pik dätpän man nadäwut. Ba dapun ijiwä kut.

19 Inä Yawe näkño watä epän täñ namiñpäñ näkño manbiñam yänahäкта iwoyänkut. Upänkañ inä guñ bumik, ba dapunjin tumbani, äma guñ ba dapuri tumbani u yärepmitpäñ guñinik, dapunjin tumbaniinik yäk.

* 42:6: Ais 49:6; Luk 2:32; Apos 13:47, 26:23 * 42:16: Luk 1:78-79; Efe 5:8; Rom 5:8-10, 8:29-31; 1Pi 1:3-5 * 42:17: Kis 32:4,8; Sam 97:7

- 20 Man yäkyäkna kädet ba täktäkna kädet kaṅpäṅ nadäṅkuṅo upäṅkaṅ man yäṅkut ba imaka täṅkuro u ket kaṅpäṅ nadäk nämo täṅkuṅ.
- 21 Nadäkaṅ? Yawe näka siwoṅi kudupi yäṅ nadäneṅta бага manna u epmäget ba biṅam ikek pekta gäripi nadäṅpäṅ peṅkut.

43

Aisaia 43:16-21

Anututä imaka kodaki kubä api täṅpek

- 16 Yawetä ṅode yäyak;
Bian näkä gwägu taṅi bämopiken kädet täwitkut.
- 17 Ude täṅpäṅ iwan komi äma ba unitäṅo hos karis täṅyäkṅatpewa kädet u iwat yäpmäṅ äbäṅkä waṅpäṅ paotiniṅ täṅkuṅ.
Paotpäṅ äneṅi nämo akuṅkuṅ. Uwä ämatä topän däpä kumäk täkaṅ ude bäräṅeṅ paotkuṅ.
- 18 Ude täṅkuro unita ṅode täwetat;
Imaka bian ahäṅkuko unita nämo nadäneṅ. Ba imaka bianita nämo juku pineṅ.
- 19 * Nadäkaṅ? Näkä imaka kodaki kubä pewa ahäwayäṅ täyak. Eruk, ahätak ṅo nämo kaṅpäṅ nadäkaṅ? Näkä kome jopiken kädet täwitat. Ba kome kawukiken ume pewa ahäkaṅ.
- 20-21 * Näk ume kome kawukiken pewa ahäk täkaṅ unita tom ägwäri, aṅ ba gwektä naniṅ oret täkaṅ.
Ba äma äbotnaye näkṅata biṅam itneṅta iwoyäṅpäṅ yepmaṅkuro u näkṅo wäpna yäpmäṅ akuṅpäṅ kwawak pewut yäṅpäṅ ume yepmäṅ towik täyat.

44

Aisaia 44:6-8

Yawe bureni kubä-tägän itak

- 6 * Yawe kehäromi mäheṅi, Isrel täṅo intäjukun äma ba täṅkentäki pähap unitä ṅode yäyak;
Näkägän intäjukuninik ba mädeninik itat.
Anutu kubä nämo itak. Anutu bureni-inik u näk kubägän yäk.
- 7 * Jide? Näk udewani kubä itak ba? Itak u täṅpäwä ini-tägän ini kwawak niwoṅäreṅjirän kaṅpäṅ nadäna.
Ba imaka bianinik ahäwani, yäput pektä it yäpmäṅ äbätak unitäṅo mebäri,
ba imaka kämi ahänayäṅ täkaṅ unitäṅo mebäri imaka, yäṅahäṅjirän kaṅ nadäna.
- 8 * Upäṅkaṅ ude nämo! Ämawebenaye, in umuntaṅpäṅ kujat kwaik täneṅo!
Imaka kämi ahäkta bianiinik täwetkuro u bureni ahäṅjirän kaṅpäṅ nadäṅkuṅo unita biṅami api yäṅahäneṅ.
Unita jide nadäkaṅ? Anutu näk ṅodewani kubä itak? Nämo, näk kubä nämo itak yäṅ nadätat. Näk kubä-tägän intäṅo mobä kujat kehäromigän, intä yeṅgämä pekta itat.

45

Aisaia 45:1-7

Anututä guṅ äbot kubä täṅo intäjukun äma u piä man iwetkuk

- 1 Yawetä Sairus intäjukun äma itkaṅ ämikken äma äbori äbori täṅo kehäromi yäpmäṅ äpäkta iwoyäṅkuk. Täṅkaṅ intäjukun äma ätu täṅo wäpi biṅam awähutta Sairus iniṅ kireṅpäṅ yotpärare kubäkubä täṅo yämabam dät imik täyak. Unita Yawetä Sairus ṅode iwetak;

* **43:19:** Rev 21:5 * **43:20-21:** Luk 1:74-75; 1Ko 6:19, 10:31; Efe 1:5-6; Kol 1:16 * **44:6:** Ais 48:12; Rev 1:17, 22:13 * **44:7:** Stt 17:7-8 * **44:8:** Apos 1:8, 14:15, 17:23-31

² Nāk intäjukun kuṅkaṅ kädēt api täwit gamet. Nāk pom däpmäṅ kokoyäṅpäṅ täṅdudumtak täṅtāṅ kuṅira kädēt api pärek. Täṅkaṅ yämabam täṅkehärom takta ain kehäromipäṅ meham tāk tākaṅ u api däpmäṅ äreyäṅ täṅpa kunēṅ. ³ Ude täṅkaṅ iwan äma unitäṅo monēṅ tunum täga ämatä nämo yäpnaṅiken käböṅ pewani u yäpmäṅpäṅ api gamet. Täṅira api nadäwen; Nākägän Yawe. Isrel täṅo Anutu wäpka yäṅpäṅ gämagutkuro ubayäṅ.

⁴ Nadätan? Piä ämana Isrel, näkṅata biṅam iwoyäṅkuro u täṅkentäktä gäk iwoyäṅpäṅ yäṅ-gämagutkut. Gäk näka nämo nadäk täyan upäṅ näkṅa-tägän iwoyäṅpäṅ wäp biṅam taṅi gamiṅkut. ⁵ Bureni, näk kubä-tägän Yawe. Anutu kubä nämo itak. Gäk näka nämo nadäk täyan upäṅ näkägän kehäromi gamik täyat.

⁶ Ude täṅ gamik täyat uwä mebari ṅodeta; Ämawebe edap dapuri äbani kädä ba äpmonṅpani kädä ba kukṅi kukṅi u kuduptä ṅode nadäṅeṅta; Anutu kubä nämo itak. Yawe Anutu näk kubägän. ⁷ Nākägän yäṅira peṅyāṅek ba bipmäṅ urani ahäk takamän. Ba näkägän kadäni täga ba kadäni waki u yäṅira ahäk täyak. Yawe näkägän imaka u kudup täṅpewa ahäk tākaṅ.

...

Aisaia 45:20-25

Ämawebe kuduptägän Ekäni gämoriken api itneṅ

²⁰ Yawetä ṅode yäyak; Ämawebe äbori äbori ämik gänaṅ nämo kumbani in kudup näkṅo man piäken äbä irut. In anutu jopi päya kujatpäṅ paiwani yäpmäṅ kuṅat tākaṅ. Täṅkaṅ anutu täga nämo täṅkentäṅ taminäṅi uken yäṅapik tākaṅ. Inä guṅ bureni-inik! ²¹ Unita äbäṅkaṅ injin kubäkubä mebariṅin inṅamnaken kwawak yäṅahäwut. Täṅkaṅ injin-tägän näwetgäwet täṅpäṅ kawut; Anutu jidewanitä imaka apiṅo ahäkaṅ unita bian ude api ahäwek yäṅ yäṅkuk? Uwä Yawe näkägän yäṅahäṅkut. Nāk ämawebenaye waki keriken nanik bureni yämagurani Anutu siwoṅi ubayäṅ.

²² * Unita komen ämawebe kuduptägän in näkken äbäṅ moreṅirä yäpätägak piä täṅ tama! Nadäkaṅ? Nākägän Anutu bureni. Nāk udewani kubä nämo itak. ²³ * Näkṅa wäpna terak mena kudupi siwoṅitä yäṅkehäromtak man yäṅkuro u nämoinik api awähuret. Nāk ṅode yäṅkut; Komen ämawebe kudup näkkengän äbäṅpäṅ gukut imäp mok api täṅ namineṅ. Nākägän nadäṅ namiṅpäṅ kuṅatta api yäṅkehärom täneṅ. ²⁴ * Täṅkaṅ uwä näka ṅode api yäneṅ; Yawe-tägän täṅkentäṅ nimiṅpäṅ kehäromi nimiṅirän iwan täṅo kehäromi yäpmäṅ äpäk takamäṅ. Upäṅkaṅ ämawebe näka gaṅani nadäk tākaṅ uwä mäyäk taṅi api yäpneṅ.

²⁵ Täṅpäkaṅ Jekop täṅo äboriye uwä Yaweken irit täga kaṅ-ahäṅpäṅ yäṅ-iniṅ oretoret api täneṅ.

49

Aisaia 49:1-18

Anutu täṅo piä watä äma

¹ * Oi, ämawebe komeni komeni, in juku peṅirä man kubä ṅode täwera nadäwut; Nāk nämo ahäṅira Yawetä näkä watä epän täṅ imikta iwoyäṅkuk. Täṅkaṅ meṅ koki gänaṅ irira wäpna namiṅkuk.

² * Täṅpäkaṅ Ekäni uwä näk mani yäṅahäktä mena wädäwän päraṅiṅinik täṅirän keritä watä it namiṅkuk.

Ba epäni takta näk tenäṅ päraṅ ude kahätpäṅ yäkiken daiṅpäṅ ämetkuk.

³ Ude täṅpäṅ näwetkuk; Isrel, gäk nadätan? Gäk näkṅo watä epän ämana yäk. Gäk näkṅo epän täṅjiri ämawebetä näkṅo peṅyāṅek ba kehäromina kwawak api kaṅpäṅ nadäṅeṅ yäk.

* 45:22: Nam 21:8-9; Jon 3:13-16, 6:40; Hib 12:2 * 45:23: Rom 14:11; Plp 2:10-11 * 45:24: 1Ko 1:30 * 49:1: Jer 1:5 * 49:2: Hib 4:12; Rev 1:16

4 Ude yänjirän näk iwetkut; Yawe, ude nämo kak täyat. Näk epän tañi tänjira bureni udewani kubä nämo ahänjuk.

Epän täntän kuñtäyiwa kehäromina kudup paoränpän jopi täñjuk yän iwetkut.

Upänkañ jop uken. Nadäwätäk nämo täk täyat. Nämo, Yawetä ini epäna u kañpän nadänpän uterak kowata api namek yän nadätat.

5 U imata, Yawetä ini watä piä täñ imikta gupna meñ koki gänañ täñpän peñjuk. Näk täñpän peñkuko uwä Isrel ämawebe, Jekop täño äboriye u äneñi yämagut päñku Yawe gämoriken yepmakta täñjuk. Täñkañ iniwä nadän namikinik täñjirän kehäromi uken nanik yäpmäk täyat.

6 * Täñpäkañ Yawetä ñode näwetkuk; Jekop täño äboriye, Isrel ämawebe yarägän nämo paotkuño u näkña dubinaken äneñi yämagut yäpmän äbäk-äbäk u epän pidämi bumik yäk.

Tän epän tañi kubä ñode gamikgän api täñpet yäk. Gäk guñ ämawebe äbotta penyänjek api yämen. Ude täñpayän täno uwä näkñaken äbäk-äbäk kädet uwä ämawebe komeni komenitä api nadäwä tumneñ.

Anututä ämawebeniye butewaki nadän yämiñpän äneñi api yäpän täganen

7 Yawe täño epän ämani uwä äma ekäni ekäni gämoriken itkañ watä piä täñ yämik täyak. Täñjirän ämawebe komeni komenitä iwan täñ imik täkañ. Upänkañ Yawe, Isrel täño Anutu Kudupi ba Yäpätägak Äma bureni unitä ñode iwetak;

Intäjukun ämatä gabänkañ ganiñ oretta api akuneñ. Ba äma ekänitä gwäjin äpmonpän api ganiñ oretneñ.

U imata, Yawetä epän ämani gäk iwoyänpän gepmañkuko unita. Täñkañ Isrel täño Anutu Kudupitä yänkehäromtak man yäk täyak u nämo wärämüt täyak. Nämo, u bureni gän täk täyak.

8* Täñpäkañ Yawetä ämawebeniye ñode yäwetgän täyak;

Orakorak kadäninaken api nadän tamet, ba yäpätägak-tägak kadäninaken api täñkentän tamet. Näk watä säkgämän it tamiñpän intä terak ämawebe komeni komeni ukät topmäk-topmäk kubägän api täñpet.

Näkä komejin iwantä täñpä wawäpän peñkuño u yäpa tägawäpän nadän tamiñjira äneñi api koreneñ.

9 Täñkañ ämawebe komi yotken irani yäniñ kireñpewa api äpämañ kuneñ. Ba ämawebe bipmäñ urani gänañ irani u api yäweret; Penyänjekken äbut!

Ude yäwerira äbänpän sipsip pom terak muyeñ säkgämän nañpän it täkañ ude api itneñ.

10* Uwä ume ketemta wari nämo api yeneñ. Täñkañ edap ba mänit kädap ikektä wakiinik wari nämo api yewek.

Nämo, nadän yämikinik täñpani ämatä yämagut päñku ume dapuri tägaken api yepmañpek.

11 Täñpäkañ pom näkña yänjira ahänkuño u yäpmän äreyänpän täñ-budäniñpän pewa ämawebenayeta kädet pähap api pat yämek.

12 Ude tänjira ämawebenaye kome ban it täkañken naniktä api ämneñ. Uwä edap äbani käda ba kukñi kukñi naniktä api ämneñ. Ätuwä Aswan yotpärare, Isip komeken naniktä api ämneñ.

13 Unita kunum, gäk oretoret kap teyi! Ba kome, gäk imaka, oretoret gera yäyi! Ba pom, in imaka, oretoret kap yän-tekot!

Imata, Yawe uwä ämawebeniye komi piäken iranita butewaki nadän yämiñpän api yäniñ bitnäwek.

14 Upänkañ Jerusalem ämawebetä ñode yänkuñ;

* 49:6: Ais 42:6; Luk 2:32; Apos 13:47, 26:23 * 49:8: 2Ko 6:2 * 49:10: Rev 7:16-17

Yawetä mäde utpän ninta guṅtakinik täyak yäk.

¹⁵ Ude yänirä Yawetä kowata ṅode yäwetak; Jide? Meṅ kubätä iniken nanaki nonoṅi naṅpän tägawani kubäta kaṅäwaräkuk täṅpän täga guṅ täwek?

Meṅ ätutä ude käwep täneṅo upänkaṅ näk inta ude täga nämoinik täṅ tamet.

¹⁶ Jerusalem, näk gäka täga nämo api guṅ täwet. Nämo, gäkṅo wäpka ketna bänepiken kudän täṅkuro u kaṅ itat.

¹⁷ Nadätan? Nanakaye äneṅi äbänirä äma täṅpä waṅkuṅo u gabä kätänpeṅ api metänpeṅ kunēṅ.

¹⁸ Unita dapun pärewat täṅpän yabäsi! Nanakaye ukäda-käda naniktä äbä peronpän gäkken ämnayän.

Yawe Irit mäheṅi näkä bureni ṅode gäwetat; Ämawebekayeta gäripi pähap nadänpän oretoret api täṅpen, webe kubätä äpikät kentänpän itdayän nadänkaṅ oretoret nadänpän tek säkgämän täṅpeko ude.

50

Aisaia 50:4-11

Anutu täṅo watä äma uwä man buramik täṅpani

⁴ Ekäni Yawetä äma kehäromini paorani täṅ-mehamtaṅ yämetta näwetpän näwoṅäreṅpän mena täṅpidäm taṅkuk. Ba unitä tamimaṅ tamimaṅ man näwet täyak unita gäripi nadäkta bänepna täṅpidäm tak täyak.

⁵ Täṅkaṅ Ekäni Yawetä nadäk-nadäk namik täyak unita näk ärowani kudän täṅpän mäde nämo ut imik täyat.

⁶ * Täṅpäkaṅ jop yabänira ämatä iwänaptä päripmänpän geṅna pujiṅ inṅitpän dätkuṅ. Ba man waki näwetpän iwit inamna dapunken ut näbatnayän täṅjirä inamna dapun nämo peṅpipiṅkut.

⁷ Täṅpäkaṅ Ekänina Yawetä täṅkentän namik täyak unita man waki näwet täkaṅ unitä täga nämo nurek.

Nämoinik! Näk kehärom taṅpän epäna täk täyat. Näk ṅode nadäk täyat; Epän täk täyat unita mäyäk täga nämo api yäpet.

⁸ * Anutu dubinaken itak unitä näka api yäwek; Äma ṅo goret kubä nämo täṅpani yän api yäwek.

Anututä näka ude yäwayän täyak unita äma kubätä manken nepmaṅpayän nadäweko uwä, eruk, ini nepmaṅpänkaṅ Yawe inamiken bok kaṅ itda!

⁹ Ekäni Yawetä ini täṅkentän namik täyak unita netätä näka goret täṅpani äma yän täga yäwek? Nämoinik, äma näka jop manman näweranitä waṅpän tek gwaktä naṅ-äreṅyän täṅpä kuk täkaṅ ude api täneṅ.

¹⁰ Unita ämawebe Yawe gämoriken kuṅatpän watä ämani näkṅo man buramik täkaṅ in uwä nämo umuntäneṅ. Bipmän urani pähap gänaṅ kuṅatnayän täṅo upänkaṅ nadäk-nadäkjin kudup Yawe terak peṅpeṅ kuṅat täkot. Bureni, Anutujin terak yengämä pewäpän itkot.

¹¹ Täṅ ämawebe in Yaweta nadän imikinik nämo täṅkaṅ bipmän uraniken kädet kaṅpeṅ kukta inṅin-tägän topän ijiṅ-yäṅek täkaṅ uwä, eruk gwäk pimiṅpän ugän iwat täkot. Upänkaṅ intä kome päṅku itnayän täkaṅ u Yawetä iwoyän tamiṅkuko uwä komi paot-paori nämo täṅo bägup.

* **50:6:** Mat 26:67; Mak 14:65 * **50:8:** Rom 8:33-34

52

*Aisaia 52**Jerusalem wanjukopän Yawetä yäpän täganjuk*

- 1 * Eruk, Anutu täno kudupi yotpärare Jerusalem, gäk aku! Akunpäñ täñkehärom täñpäñ itkañ epmäget säkgämän säkgämän tek ude wädäwi ärowut. Nadätan? Guñ äbot, Anutu täno бага man nämo iwarani u gäk täñpäwakta gäkno yewa gänañ äneñi nämoinik api äroneñ.
- 2 Unita täñbute-bute peñpäñ kugun däpmäñ äreyänpäñ äneñi intäjukun kañ it. Täñpäñ iwan täno yen kehäromi kotäkaken topani u pirärenpäñ äneñi säkgämän kañ it.
- 3 Unita Yawetä ñode yäyak; Ämatä in nämo suwanpäñ komi piäken tepmakta jop yäñ-täkñat yäpmäñ kuñkuñ. Eruk udegän, komi piäken nanik äneñi tämagurayäñ täyat u moneñ nämo peñpäñ api tämaguret.
- 4 Täñkañ ämawebenaye Isip komeken itta pengän äpmonkuño uwä iniken gärip terak äpmonkuñ. Täñpäkañ kämiwä Asiria naniktä päbä yepmäñitpäñ yämagut yäpmäñ päñku komi piäken yepmañkuñ.
- 5 * Täñpäkañ apiñode Babilontä udegän täñ yämitak. Ämawebenaye nämo suwanpäñ komi piäken yepmakta yäñ-yäkñat yäpmäñ kuñkuñ. Komi piäken yepmañkañ intäjukun it yämiñpäñ sära man yäwet täkañ. Bureni, kepma kepma wäpna yäpmäñ äpäk täkañ.
- 6 Unita kadäni näkä iwoyawayäñ täyatken uken ämawebenaye iwan keriken nanik yämagurira ñode api yäneñ; Bureni, Yawetä ude api täñpet yäñ yäñkuko u bureni ahätak yäñ api nadäneñ. Ude nadäwä tumbäpäñ Anutu u bureni yäñ api nadäneñ.

Ämawebe kuduptagäntä Anutu täno kehäromi kwawak api käneñ

- 7 * Äma manbiñam tägagämän yäpmäñ äbäk täkañ unitäno kuroñi säkgämän yäñ yäwut! Biñam man tägagämän yäpmäñ äbäk täkañ uwä ñode; Saion pomken irani, Anutu täno bänep kwini inken pätak. U wakiken nanik tämagut täyak. Bureni, Anutujin uwä intäjukuninik itak!
- 8 Oi! Juku peñpäñ nadäwut; Watä ämajiyetä bänep oretoret terak gera pähap yäñ irirä. Äma uwä ini dapuritä Ekäni Saion pom äneñi äbäñirän api käneñ.
- 9 Unita Jerusalem yotpärare, gäk wanpäñ pat yäpmäñ äbätan upänkañ oretoret pähap nadäñpäñ kap inigän kubä te! U imata, Yawetä Jerusalem ämawebe butewaki täñkuñopäñ wakiken nanik yämagurirän butewakini paotkuk.
- 10 Bureni-inik, Yawetä ämawebe komeni komeni inamikenä iniken kehäromini kudupi kwawak api yäwoñärewek. Täñjirän ämawebe uken-uken nanik u kuduptä Anutunin täno yäpätägak epän api kañpäñ nadäneñ.

Anutu täno epän ämatä komi bäräpi terak äronjuk

- 11 * Eruk, Babilon kome peñpeñ kut! Täñkañ kudupi yot täno tuñum yäpmäñ kunayäñ täkañ in kudupiinik itkot. Imaka nämo initta yäjiwäranani u nämoinik initneñ.
- 12 Täñpäkañ äpämañ kunayäñ täkañ uwä kikñutpäñ bäräñeñ terak, äbekjiye orajiyetä bian iwan yabäñ umuntañ Isip nanik äpämañ kuñkuño ude nämo api kuneñ. Nämo, Yawe, Isrel täno Anututä intäjukun mäden täñ tamñpäñ api tämagut yäpmäñ kwek.

* 52:1: Rev 21:2,27 * 52:5: Rom 2:24 * 52:7: Ais 40:9, 61:1; Luk 2:10; Rom 10:15; Efe 6:15 * 52:11: 2Ko 6:17

13 Nadäkan? Epän ämanatä epäni tänpayän täyak u tänjirän bureni api ahäwek. Ude tänjirän wäpi yäpmän akunpäñ ininj orerirä wäp biñam ärowani api yäpek.

14 Upänkan unitäño injami dapun ba gupi uwä wawani, äma bumik nämo. Unita äma mäyaptä kawä inide kubä täñkuñ.

15 * Tänpäkan äma mäyaptä kawä waki täñkuño udegän äma äbori äboritä epänita nadäwä ärowani api täneñ. Ba kome täño äma ärowanitä kanpäñ jäkjäk yamänpäñ mankum api itneñ.

U imata, dapuritä imaka kudupi ude api kawä täreneñ, ba man kudupi ude api nadäwä täreneñ.

53

Aisaia 53

1 * Tänpäkan manbiñam jukunin gänañ äpmonjkuko u netätä nadäkinik täñkuk? Ba Yawe täño kudän kudupi netätä kawän täreñkuk?

2 Tänpäkan Yawetä nadäñ iminjirän injami terak päya dätäki ude, ba kome kawukiken mujipitä jäwäri äpmonpäñ käruki tädorani ude ahäñkuk.

Upänkan u nintä kanpäñ tänehta injami dapun säkgämän ude uwä nämo ahäñkuk. Jide tänpäñ täktäki täga kubä tänjirän unita gäripi nadänam?

3 Nämo, ämatä u kanpäñ eroni nadänpäñ mäde ut iminjkuñ. Uwä komi bäräpi gänañ kuñatpäñ butewaki täño mebäri kawän täreñkuñ.

U äma waki yäñ yänpäñ kakta bitnäñkumän. Ba äma äpaniik yäñ yänpäñ nadäñ äwaräkuk täñkumän.

4 * Upänkan uwä nintäño butewakinin buramiñpäñ nintäño komi bäräpinin kotanjkuk. Ude tänjirän kanpäñ nintä sära man ñode yäñkumän; Wisik, Anututä mominita yänpäñ kowata imitak.

5 * Tänpäkan nintäño peñawäkninta yänpäñ nägät piñkuk. Ba nintäño gwäjiwanita yänpäñ däpmän käkätkuñ.

Ba momi täño kowata uterak äronjkuko unitä nipmanpäñ tägañkumän. Tänpäkan unitäño jibi unitä nintäño jibi tänpewän tägañkuk.

6 * Tänpäkan nin kuduhtagän yawak peñawäk tänpäni ude itkan nininken gärip terak kuñatkumän.

Täñitna Yawetä mominin täño kowata ninin yäpnañi u terak buñätkuk.

7 * * U komi bäräpi iminjkuño upänkan ini yäpmän äpänpäñ man kubä nämo yäñkuk. Uwä sipsip gubañi utta yäpmän kuk täkan ude yäñikñat yäpmän kuñkuñ.

Ba pujiñi madäñ yämiñirä man nämo yäk täkan ude mankum itkuk.

8 Uwä jop ikñatpäñ manken tenpäñ kumäkta yäñtäreñ iminjkan yäpmän päñku utkuñ.

Tänpäkan noriye bok kuñatkuño uken nanik kubätä ñode nämo nadäwän tumbun; Nintäño peñawäkninta yänpäñ utkuñ.

Ba näkño äbot täño momita kome terak irit kuñatkuñari däpmän täkñeñkuñ yäñ nämoinik nadäwän täreñkuñ.

9 * Uwä ämata komi yämani nämo, ba yäñ-yäkñarani man nämo yäwani upänkan äma waki-waki-kät änehta yäñtäreñkuñ. U kumänjirän tuñum äma täño awañken äneñkuñ.

10 Upänkan Yawetä ini nadäñ iminjirän däpmän käkärirä komi nadäñkuk. Bureni, Yawetä nadäñirän nintäño momi tärewekta äma u iniken gupipäñ ärawa ude täñkuk.

* 52:15: Rom 15:21 * 53:1: Jon 12:38; Rom 10:16 * 53:4: Mat 8:17 * 53:5: 1Pi 2:24 * 53:6: 1Pi 2:25

* 53:7: Rev 5:6 * 53:7: Apos 8:32-33 * 53:9: 1Pi 2:22

Ude täñkuko unita kadäni käronji api irek. Itkañ kodakiniye ahäñirä api yabäwek. Ba Yawe täño nadäk tawañ u iwatpäñ täñjirän bureni api ahäwek.

11 Täñpäkañ Yawetä ñode yäyak; Bänepitä komi butewaki nadäwayäñ täko unitäño bureni ahäñirän oretoret api nadäwek.

Täñkañ epän ämana siwoñi u nadäk-nadäkitä äma mäyap täñkentäñ yämiñirän injamnaken siwoñi api itneñ. Ba waki-wakini äma unitä api kotawek.

12* Mebäri unita äma wäpi ärowani bämopiken näk wäp biñam ärowani api imet.

Ude täñjira äma kehäromitä ämikken iwan täño kehäromi yäpmäñ äpäñpäñ tuñumi yäyomägatkan yäpmäñ danipäñ epän ämanata moräki api imineñ.

U imata, u äma injamiken äma wakiwaki täñpani ude äworeñpäñ iniken irit inin kireñpäñ kumbuk. Bureni, ude täñkuko uwä äma mäyap täño momi kotañkuk. Ba waki täñpani täñkentäñ yämikta yäñapik man yäñkuk.

55

Aisaia 55:1-11

Ekäni täño iron pähap

1* Yawetä ñode yäyak;

Eruk, umeta kotäkjin kawuktak täkañ in äbäkañ ume gwet tama nañput! Ba moneñjin nämo kuñat täkañ inäwä äbäñkañ ketem näkken yäpmäñkañ nañput yäk.

Täñkañ äbäñkañ ume gäripi nikek, gwäki nämo ño yäpmäñkañ nañput yäk.

2* Imata ketem bureni näмота moneñ pek täkañ? Ba nañpäñ koki nämo täñpanita komi piä imata täk täkañ?

Ude nämo, näkño man buramiñpäñ näkä täwet täyat ude tänayäñ täño uyaku ketem tägagämäninik kubä tamiñjira nañpä tokñekinik api täneñ.

3* Unita ämawebenaye, nadäwut. Näkken ämnayäñ täkañ u säkgämän api itneñ. Äbäñirä inkät topmäk-topmäk, tärek-täreki nämo api täñpet.

Täñkañ Devitta nadäñ imikinik täñkuro udegän inta nadäñ tamikinik api täñpet.

4 Täñpäkañ Devit uwä äma komeni komeni u yabäñ yäwatta kehäromi ba wäpi imiñkut. Ude täñpäñ uterak ämawebe u kehäromina kwawak yäwoñäreñkut.

5 Täñ epän udewanigän inta tamayäñ yäk. Inä ämawebe äbori äbori, komeni komeniken man pewä kuñirä inken api ämneñ.

Bian intä unita nämo nadäwani ba unitä inta nämo nadäwani upäñkañ inken bäräñeñinik api ämneñ.

Imata, Ekäni Anutujin, Isrel äbot intäño Anutu kudupi näkä täñpewa u bureni-inik api ahäwek. Täñkañ näk wäpjin biñam api tamet.

6* Eruk, apiño Yawe tuängän itpäñ inta itsämäñtak unita inä äyäñutpäñ Yaweken gera yäñpäñ dubiniken kut.

7 Ämawebe waki täñpani, kädet waki u peñpäñ äneñi täkta nämo inik nadäñpäñ äneñi Anutuken kuk täkot.

Nadäkañ? Anutu uwä ämawebe iniken äyäñutpeñ äbäk täkañ unita orañ yämiñpäñ momi peñ yämikta gäripi nadäk täyak.

8 Täñpäkañ Yawetä ñode yäyak; Näkño nadäk-nadäkna u intäño ude nämo. Ba näkño täktäkna inigän inigäninik, intäño ude nämo.

* 53:12: Mak 15:28; Luk 22:37 * 55:1: Sam 42:2, 63:1; Jon 4:10-14, 7:37-38; Rev 21:6, 22:17 * 55:2: Mat 15:9; Rom 9:31, 10:2-3; Plp 3:7; Hib 13:9; Rom 10:17; Sam 22:26 * 55:3: Mat 11:28; Jon 6:37; Apos 13:34 * 55:6: Sam 14:2, 27:8; 2Ko 6:1-2; Hib 2:3

- 9* Kunumtä kome kakätänpän punininik itak udegän näkño täktäkna ba nadäk-nadäknatä intäño irepmitinik täyak yäk.
- 10* Tänpän näkño manna uwä iwän ude. Iwäntä taŋkaŋ äneŋi äyänutpeŋ näkñaken jop nämo abäk täyak. Nämo, u kometa ume iminirän kome terak ketem säkgämän ahäk täkaŋ yäk. Ahänirä ämatä ätu yäpmänpän naŋkaŋ ätu yerita pek täkaŋ.
- 11* Eruk, mena jinom udegän, u kwekopän näkñaken jop täga nämo äbek. Nämo, näkño manna u piä ude tänpän yän nadäk pek täyat u pära nämo täk täyak. Nämo, u kuŋpän näkñaken gäripna u däpmän tärek täyak.

56

Aisaia 56:1-8

Anututä ämawebe gägäni api yämagurek

- 1 Yawetä ämawebeniye ŋode yäwetak;
Näk täŋkentän tamiŋpän tämagurayän täyat u kadäni keräp täyak unita in kudän siwoŋi täŋpeŋ kuŋat täkot. Ba äma ätu oraŋ yämiŋpän täŋkentäk-kentäk täŋ yämik täkot.
- 2* Nadäkaŋ? Äma ude täk täkaŋ, ba Sabat orekiritta nadänirä ärowani täk täkaŋ, ba waki täkta nämo pidämtak täkaŋ, äma udewani näkño oretoret terak it täkaŋ.
- 3* Tänpäkaŋ ämawebe kome kukŋi käda nanik Yawe täño ämawebe yäpurärätpän bok it täkaŋ uwä ŋode nämo yäneŋ; Yawetä nin iniken ämawebenyekät iniŋ oretta yäjiwät täyak yän nämo nadäneŋ.
- Ba äma yabäni däranitä imaka, ŋode nämo nadäneŋ; Nanakna nämo unita wäpna biŋam ikek nämo, päya kubit täwani ude itat unita Yawetä iniken ämawebenyekät säkgämän itta yäjiwät täyak yän nämo nadäneŋ. Nämo!
- 4 Yawetä äma udewani ŋode yäwetak; In Sabat orekiritta nadänirä ärowani tänpän kudän näkä gäripi nadäk täyat u iwatkaŋ topmäk-topmäkna täño man gwäk pimiŋpän iwatnayän täño uwä inta ŋode api täŋ tamet;
- 5 Nadän tamiŋpän näkño yotken wäp biŋam säkgämän api tamet. Wäp biŋam tamiŋira ämawebenaye bämopiken penta täga api it yäpmän äroneŋ. Burenä, wäpjin biŋamtä ämawebe nanakiye nitek täño wäpi biŋam api yärepmirek.
- 6 Ude yänkaŋ Yawetä ŋode yäyak;
Ämawebe kome kukŋi käda nanik ämawebenaye yäpurärätpän bok itkaŋ näka nadän namikinik täŋkaŋ näk gämotnaken itkaŋ watä piä täŋ namik täkaŋ, ba Sabat orekirit kadänita nadänirä ärowani tänpäpän topmäk-topmäk täño man iwat täkaŋ in uwä oretoret täkot.
- 7* Imata, näkña tämagut yäpmän Saion pomnaken api kwet. Tänpän yänapik yotnaken tepmaŋpän oretoret api tamet. Ude täŋira naniŋ oretta bukänaken ärawa täŋ namiŋirä kaŋpän gäripi nadänpän api nadän tamik täŋpet yäk.
Unita nadäkaŋ? Näkño kudupi yot uwä ämawebe komeni komeni kuduŋta äbä itpäŋ yänapik man yän naminenŋta api irek.
- 8* Tänpäkaŋ Ekäni Yawe ärowani, Isrel ämawebeniye iwan täño komi piäken nanik äneŋi yämagut päbä komeniken yepmaŋkuko unitä ŋode yänkehärom taŋkuk; Äma gägäni ätu ämawebenaye ukät bok itta yämagut päbä api yepmaŋpet yäk.

* 55:9: Rom 11:34-36 * 55:10: 2Ko 9:10 * 55:11: Mat 24:35; Luk 8:11-16; Rom 10:17 * 56:2: Ais 55:7; Sam 1:1, 24:4-6, 85:9; Jer 7:3-10; Mat 3:2; Luk 11:28; Jon 7:17; Rom 10:6-10; Rev 22:14 * 56:3: Mat 8:10-11; Apos 8:27, 10:1-2, 13:47-48; Rom 2:10-11; Efe 2:12; 1Jo 3:1; Rev 3:12 * 56:7: Mat 21:13; Mak 11:17; Luk 19:46 * 56:8: Jon 10:16

57

*Aisaia 57:15-21**Anututä ämawebeniye täño momi api peñ yämek*

- 15* Anututä ñode yäyak;
 Näk intäjukun ba ärowaniinik api it yäpmäj ärowet. Wäpna kudupi mäheми.
 Näk kunum punin terak kudupi yotpärareken it täyat upäjkañ ämawebe mominita nadäwä waki täñpäkañ inita nadäwä äpani täk täkañ uken bok it täyat.
 Näk äma bänepi yäpmäj äpani u yäpmäj akuk täyat. Ba äma mominita nadäwä waki täñpani bänepi täñpidäm tak täyat.
- 16 Yäñpäñ-yebek ba kokwawak man kadäni käronita nämo api yäweret. Nämo, ude täñpayäj täro uwä ämawebe irit yämiñkuro u täñpewa paotneñ.
- 17 Ämawebenaye u moneñ tuñumta ämäñi täktäk unitä momi pähap täñkuko unita näkä kokwawak pähap nadäñpäñ däput. Näk mäde ut yämiñpäñ däpuro upäjkañ uwä nämo nadäñkañ ehutpäñ iniken gärip pen iwatkuñ.
- 18 Ude täñirä yabäk täyat upäjkañ api yäpa täganenñ. Ude täñpäñ yäj-yäkñat päñku ämawebe butewaki terak kuñarani u bänepi api täñpa gapun tänenñ.
- 19* Bureni, äma banken ba tuän it täkañ uken kwini bureni api ahäj morewek. Täñkañ näkä api yepmanpa täganenñ. Yawe näkña ude yäyat.
- 20 Täñpäkañ äma waki täñpani uwä gwägutä tokät täyak ude wani. U kwikinik täga nämo itneñ. Nämo, gwägutä okä näbä ba jirañ ureñ päñku gägäniken pek täyak ude kudän wakiwaki wari täk täkañ.
- 21* Unita waki täñpaniken säkgämän irit nämo api ahäwek. Yawe näkä ude yäyat.

58

*Aisaia 58:1-9**Anutu iniñ oretoret kädet bureni*

- 1 Ekänitä ñode yäyak;
 Kotäkka pewi manpäpäñ nämo yäwen. Gera tañigän, womat mämä ude yäñpäñ ämawebenaye, Jekop täño äbotken nanik momi ba kädet wakini unita kañ yäwet.
- 2 Uwä ñode näwet täkañ; Nin kepma kepma gäk ganiñoret täkamäj. Ba gäkño kädetka täga nadäna tärewäpäñ u iwatta gärip pähap nadäk täkamäj yäj yäk täkañ.
 Ba näkä бага man siwoñi yäwoñäreka näwet yabäk täk täkañ. Ba gäk dubikaken kukta gärip pähap nadäk täkamäj yäj yäk täkañ.
 Upäjkañ jop manman yäk täkañ.
- 3 U ñode näwet täkañ; Ekäni, gäk ganiñ oretta nakta jop it täkamäj upäjkañ imata nämo nibäk täyan? Ba ninin yäpmäj äpäñpäñ kuñaritna gäk imata nämo nadäj nimik täyan?
 Ude yäñirä näkä kowata ñode yäwetkut; Ude nämo. In naniñ orerit injinken gäripjin iwatpäñ täñit täk täkañ yäk. Ba epän ämajiyeta komi yämik täkañ yäk.
- 4 Naniñ oretta yäk täkañ upäjkañ täktäkjin u inipärik. U ñode; Man wärät-wärät täñpäñ ketjin mugwäjiñpäñ notjiye däpmäk täkañ. Ude täñkañ näkken yäñapik man yäñirä täga nämo api nadäj tamet.
- 5 Jide? Näk naniñ oretoret kädet iwat täkañ uwä nadäj nimik täyak yäj nadäk täkañ?

* 57:15: Sam 51:17, 113:4-6, 138:6; Rev 15:4 * 57:19: Mak 16:15; Apos 2:39; Efe 2:17 * 57:21: Ais 48:22

Tek wakiwaki tänkañ butewaki inam dapun ijinpeñ kuñaritna Yawetä bänep täga nadän nimän yän nadäk täkañ? Kudän udewani uwä naniñ oretoret kädet bureni yän nadäk täkañ?

Nämoinik! Kudän udewanita gäripi nämo nadäk täyat.

⁶* Täñ näkä kudän ñodewanita nadänjira naniñ oretoret kädet bureni täk täyak; Äma, äma ätu täño komi piä terak it täkañ unitäño bäräpi ketären yäminpäñ kädet tägatäga täñ yämik täkot.

⁷* Ba äma nakta yeñirä ketem yämik täkot. Ba äma jäwäri, patpat bägupta wäyäkñek täkañ udewani yämagut yäpmän injin yotken ärok täkot. Ba äma teki nämota tek yämik täkot. Ba nägät moräkjiyetä bäräpi kañ-ahänjirä mäde nämo ut yämineñ.

⁸* Täñ intä kudän udewani näkä gäripi nadäk täyat u tänayän täño uwä näkä bäräpijin bäräñek api datären tamet, tamimanñ täño penyänjektä bipani täño bipmän urani iwat kirek täyak ude. Ude täñjira säkgämän api itneñ.

Tänkañ Anutuñin siwoñitä intäjukun api täñ tamek, ba Yawejin täño kehäromitä mädejinken watä api it tamek. ⁹* Täñpäkañ intä näkken yänapik man yänayän täkañ uwä api nadän tamet. Inä ämata komi yämik-yämik, ba wäpi yäpmän äpäk-äpäk ba yänärok man yäwet-yäwet kädet u mäde ut yäminayän täño uwä ude api täñ tamet yäk.

60

Aisaia 60:1-6

Jerusalemtä Anutu täño penyänjek terak säkgämän api irek

¹ Ekänitä Jerusalem ñode iwetak; Gäkño penyänjek äbän gamitak! Yawe täño penyänjek säkgämäntä gäkä terak ijin-yänetak unita akuñpäñ edap dapuri ude ijin-yänje! ² U ka! Gubam kubiritä äbori äbori komeni komeni uwäk täñjirän bipmän urani pähap gänañ itkañ. Upänkañ Yawetä gäkä terak ijin-yänjek täyak. Ba iniken ägonitä uwäktän gamik täyak. ³* Täñjirän ämawebe komeni kometitä gäkño penyänjek kañpäñ gäkken api ämneñ. Bureni, edap dapuritä pom terak tädoreko udegän penyänjeñiri kome unitäño intäjukun ämatä akumañ gäkken api ämneñ.

⁴ Eruk, ijiwi kwäpäñ yabän äyänut tä; Ämawebekaye uken-uken kuñtäñpä kuñkuño u äneñi äbäkañ. Nanakaye ban naniktä äbäkañ. Ba äpetkaye imaka, buramin yäpmän äbäkañ. ⁵ Ude äbänjirä yabänkañ bänepka gupka kuduptä oretoret pähap api nadäwen. Täñpäkañ kadäni ugän gäpe tañi tañi gwägu pähap terak kuñaranitä kome banken nanik tuñum säkgämän säkgämän yäpmän gäkken api ämneñ. ⁶ Täñkañ Midian Efa komeken nanik kamel mäyaptä äbä gäkken api it tokneñeñ. Ba Siba nanik ämawebe gol ba imaka käbänji säkgämän nikekpän yäpmän äbänpäñ Yawe täño wäpi biñam api iniñ oretneñ.

61

Aisaia 61

Manbiñam tägagämän kubä

¹* Yawetä näk äma jopi jäwäri manbiñam tägagämän yänahänpäñ yäwetta iwoyänpäñ olip gakñi piñ näbatkuko unita ñode nadätat; Ekäni Yawe täño Munapiktä näk magätak. Täñpäñ Yawe uwä ñode täkta nepmañpäñ kuñkut; Ämawebe butewaki nadäwätäk terak kuñarani u bänepi yäpätägakta, ba äma komi piä terak irani ñode yäwetta; Anututä

* **58:6:** Mat 25:34-40; Jem 1:27, 2:15-16; 1Jo 3:17-18 * **58:7:** Mat 25:35 * **58:8:** Sam 112:4; Apos 10:31,35

* **58:9:** Sam 34:15 * **60:3:** Sam 67:1-4; Ais 2:2-5; Rev 21:24 * **61:1:** Mat 11:5; Luk 7:22

tänkentän tamiñirän jop api äpäman kunen. ²* Ba ñode yänahänpän yäwetta nepmanpän kuñkut; Yawe Anututä ämawebeniye oran yämiñpän iwaniye däpmäkta kadäni ahatak. Täñkañ ämawebe täñbute täñtän kuñarani u yäniñ kawatakta naniñ kireñkuk. ³ Bureni, Saion ämawebe konäm butewaki terak itkañ u täñkentän yämiñira butewakini paoränkañ oretoret api täneñ. Ba täñkentän yämiñira butewaki kap penpän oretoret kap api tenen. Täñkañ ämawebe uwä päya kehäromi Yawetä ini piwani bumik api itnen. Uwä kehäromigän itkañ kudän siwoñi täñpen api kuñatnen. Ude täñpen kuñatnayän täño uwä Anutu täño mebäri säkgämän kwawak irirä api iniñ oretnen.

⁴Täñpäkañ ämawebe inä yot yäpmän äreyäwani u äneñi api täñkodak utnen. Ba yotpärare wañkuño u äneñi kome ket utpän api yäpä-täganen. ⁵ Täñkañ äma ban naniktä äbä yawakjiye watäni api it yämineñ. Ba äma kome kubäken naniktä äbänpän ketem epänkät wain epänjin api täñ taminen. ⁶* Täñpäkañ kadäni uken irit mebäri kubä api itnen. Inta Yawe täño bämop äma, ba Anutu täño watä äma yän ude api täwetnen. Täñkañ äma äbot komeni komeni täño tuñum terak itkañ monen tuñum unita biñam api yäneñ.

⁷* Täñpäkañ mäyäk terak itkuño upänkañ komejinken äneñi itkañ bian itkuño u irepmiñpän ahän bumbum terak api itnen. Bureni, jirañ ude itkuño upänkañ oretoret tärek-täreki nämo api täneñ.

⁸ U imata, Yawe näkä kudän siwoñita gäripi nadäk täyat. Iwantä ämawebenaye täñyäkñarani täñpän imakani kubota täñ yämiñkuño unita gañani pähap nadäk täyat. Unita yänkehärom täñkuro udegän ämawebenayeta gwäki täga yämiñpän ukät topmäk-topmäk tärek-täreki nämo api täñpet. ⁹ Ude täñ yämiñira äma komeni komenitä kodakiniye täño biñam api nadäneñ. Bureni, ämawebe komeni komeni äbotnaye u yabänpän-nadänayän täkañ uwä ñode api yäneñ; Äma äbot ño Yawetä iron tañi täñ yämani yäk.

Säkgämän irit bureni api ahäwek

¹⁰* Täñpäkañ Jerusalemtä ñode yäyak; Yaweta gäripi pähap nadäk täyat. Bänepnatä Anutunata oretoret täñ imik täyat. U imata, u nämagutkuko unita. Unitäño täktäki siwoñitä tek säkgämän ude täñ namik täyak. Ba unitäño täñkentäktä ämawebe kodakitä epnayän tek epmäget säkgämän täk täkañ ude täñ namik täyak. ¹¹ Bureni, kome terak päya dätkä imätpän käruk abäk täkañ, ba epänken ketem tokän käruk tädot täkañ udegän Yawe ärowani täño meni jinom terak kudupi irit säkgämän api ahäneñ. Täñpäkañ äma äbori äbori iñamiken iniñ oretoret api ahäwek.

62

Aisaia 62:1-12

Jerusalemtä wäp kodaki api yäpek

¹ Jerusalem, gäk nadätan? Näkä manikum nämo api iret. Nämo, gäka yänpän ehutpän yänapiñtäyiwa Ekänitä täñkentän gamiñirän irit säkgämäntä gäkä terak kwawakinik kañ ahäwän, kome dapuritä tamiman penyänek täyak ude, ba bipmän urani gänañ topäntä ijin-yänek täkañ ude.

² Anututä ude täñkentän gamiñirän ämawebe komeni komenitä äneñi kodak täñpän iriri api gabäneñ. Ba unitäño intäjukun ämatä gäkño epmäget kudän kakiniñ api täneñ. Täñpäkañ Yawetä wäpka kodaki kubä gäweränkañ ugänpän api gäwet täneñ.

³ Bureni, Yawe Anutukatä gäk gabängärip api täñpek, ämatä porak gwäki ba notek merärokita gäripi nadäk täkañ ude.

⁴* Kadäni uken wäpka Eni Sinsim yän wari nämo api gäwetnen, ba Kome Waki Kawuki yän wari nämo api gäwetnen. Nämo, wäpka kodaki kubä ñode api gäwetnen;

* **61:2:** Mat 5:4; Luk 4:18-19 * **61:6:** Kis 19:6; Rom 12:1; 1Pi 2:5,9; Rev 1:6 * **61:7:** Sam 16:11; 2Te 2:16

* **61:10:** Rom 5:10; Plp 3:9; Rev 7:14 * **62:4:** 1Pi 2:10; Jon 3:29; 2Ko 11:2; Efe 5:25-27

Anututä gäripi pähap nadän gamik täyak.
Ba kubä node api gäwetneḡ;

Äpi nitek.

U imata, Yawetä gabänpän gäripi pähap api nadän gamek, ba komekawä webenita ude äneḡi api yäpek.

⁵ Äma gubanitä webe gubaḡi, ämakät nämo pärani ukät epmänpän bok itdeḡo udegän äma gäk tänpän gepmaḡkuko unitä gäk webenita api yäpek.

Ude tänpän äma gubanitä webeni kodaki kaḡpän gäripi pähap nadän imik täyak udegän Anutukatä gabänpän gäripi pähap api nadän gamek.

⁶ Eruk, Jerusalem yewa watäni itta äma yepmaḡkuro u kepma ba bipani meni nämo tänpipineḡ. Äbot tänpäni in Yawetä täḡkentän tamikta gera yäk täkaḡ in itpäḡ-nadäk nämo tänpän gera pen yäḡirä inta nämo api guḡ täwek.

⁷ Gera ehuranigän yäḡirä Jerusalem äneḡi täḡkehärom taḡirän ämawebe äbori äbori iḡamiken intäḡukuninik ude irirän kaḡkaḡ biḡam kaḡ yäwut.

⁸ U imata, Yawetä yäḡkehäromtak man node yäḡkuko uwä keru kehäromitä bureni api pewän ahäwek; Ketem piäḡinken nanik iwan yabän äwaräkuk täḡira wari nämo päbä api yäpneḡ. Ba äma ban nanik udegän, yabän äwaräkuk täḡira wain ume injin tänpäni wari nämo päbä api yäpneḡ.

⁹ Nämo, ketem piḡkuḡo unitäḡo bureni u injin naḡpän Yawe näkḡo wäpna biḡam api yäpmän akuneḡ. Ba wain piä tänpän watäni it täḡkuḡo u imaka, injin wain ume täkätpän näkḡo kudupi yot gänaḡ naniḡ oretta api näneḡ.

Yäpätägak äma bureni äbätak!

¹⁰ Unita ämawebe Jerusalem täḡo yewa gänaḡ itkaḡ in kudup akumaḡ gägäniken kut. Kuḡpän ämawebe ämnaḡän täkaḡ unita kädet yäpätägawut. Kubat-kubat yeḡmänpän mobä kädet miḡin pätkäḡ u kudup yäpmän kewewut. Ude täḡirä ämawebe komeni komenitä node api kaḡpän nadäneḡ; Yawetä ämawebeniye äneḡi yämagurayän täyak yän api nadäneḡ.

¹¹ *Nadäkaḡ? Yawe uwä yäḡahäk man node pewän komeni komeni kuḡat moreḡkuk; Saion ämawebe node kaḡ yäwerut; Tämagutta yäwani u äbätak. Täḡkaḡ ämawebe iwan keru terak nanik yäyomägatkuko u bok yäpmän äbätak! ¹² Eruk ämawebe unita Kudupi Ämawebe, Yawetä iwan keriken nanik yämagurani yän api yäwetneḡ. Täḡpäkaḡ Jerusalem, wäpka node api gäwetneḡ; Yotpärare gäripi pähap, ba Yotpärare Yawetä äneḡi päbä irani yän api gäwetneḡ.

63

Aisaia 63:7-10

Anututä Isrel ämawebe nadän yämikinik täḡkuko unitäḡo manbiḡam

⁷ Yäke! Yawe täḡo orakoraki säkgämän unitäḡo mebari yäḡahäwayän.

Ba unitäḡo täktäki täga unita yänpän wäpi yäpmän akwayän.

Yawe uwä Isrel ämawebe ninta butewaki nadän nimiḡpän nadän nimikinik täk täyak.

Täḡkaḡ imaka säkgämän säkgämän mäyap täḡ nimik täyak.

⁸⁻⁹ Nadäkaḡ? Yawetä node yäḡkuk; Äbot ḡowä näkḡaken äbot. Ämawebe uwä täḡnäḡatpän mäde nämo api ut namineḡ.

Yawetä ude yänpän komi bäräpiken nanik yämagutkuk.

Komi bäräpi nadänkuḡo u komi bäräpi bok nadänkuḡ.

Ba täḡkentän yämiḡkuko uwä aḡero ini dubiniken irani unitä bumik täḡkentän yämiḡkuk.

* 62:11: Ais 40:10; Rom 10:11-13; Rev 22:12

Uwä nadäñ yämikinik täñkañ butewaki nadäñ yämiñpäñ wädäñ tädotpäñ yepmañkuk.
Ude täñkañ kadäni käroni boham watäni säkgämän itpäñ yämagut yäpmäñ kuñatkuk.

10 * Ude täñkuko upäñkañ peñawäk kädet terak Kudupi Munapikita bäräpi imiñkuñ. Ude täñirä Yawetä ini-tägän iwani däkñeñpäñ äboriyekät ämik täñkuñ.

66

Aisaia 66:10-14

Jerusalemtä irit säkgämän api kañ-ahäwek

10 Ämawebe Jerusalemtä gäripi nadäk täkañ in Jerusalem kome mähemkät oretoret täñput.
Ba Jerusalemtä butewaki nadäñ imik täkañ in bänep täga penta nadäwut.

11 * U imata, Jerusalem unitä nonoñi säkgämän tepmäñ towiñirän nañ tokñek api täneñ.
Täñirän täñ-bumbumita gäripi pähap api nadäneñ.

12 U imata, Yawetä ñode yäyak; Nadäkañ? Näkä yäwakañ ahäñ bumbumtä ume pähaptä-
yän Jerusalem kome uken tärek-täreki nämo api abäñ irek. Ba äma äbori äbori täño
tuñum täñ-bumbumtä ume tokät täkañ ude api täñ imek.

Täñpäkañ äperiye nanakiye ude itkañ Jerusalem täño nonoñi nañirä miñiye naniyetä
äperiye nanak bäyañ yepmäñitpäñ mañpä ärowäkañ yeñdatnäñ-datnäñ täk täkañ
Jerusalemtä inta ude api täñ tamek.

13 Bureni, miñiyetä nanakiye yäniñ kämät täkañ ude Yawe näkä api taniñ kawat täwet.
Täñira Jerusalem uken kwiniñgän api itneñ.

14 Täñpäkañ u kañpäñ bänepjintä oretoret api täñpek. Täñirän gupjintä wädan gwijikitä-
yän api kehäromtak täneñ.

Täñpäkañ ñode nadäwut; Yawe näkä täktäkna kehäromi uwä watä ämanaye inta kwawak
api täwoñärewet. Täñ iwanayetawä kokwawakna pähap api yäwoñärewet.

Aisaia 66:15-24

15 U kawut! Yawe uwä kädäp mebet ikek äbätak. Uwä äma kokwawak nadäñ yämik
täyak u komi yämikta iwän mänit terak bumik pit kubägän äbätak. 16 Ämawebe komeni
komeni kowata yäpmäkta biñam täkañ uwä Yawetä kädäp mebet kenta päiptä däpmäñirän
mäyaptä api kumneñ.

Ämawebe komeni komenitä Anutu gämoriken api itneñ

17 Täñpäkañ Yawe näkä ñode yäyat; Ämawebe anutu jopi yäniñ oretta kudupi itnayän
nadäñpäñ kon täk täkañ u, ba nañ yämikiye yäniñ oretta piä tobätken kuk täkañ ba
ämawebe but tetnañ tohari ba ketem ätu näkä taräki yän nadäk täyat u nak täkañ uwä,
ämawebe udewani täño paotpaori kadäni keräp täyak. 18 Näk unitäño bänep nadäk-nadäki
ba täktäki u yabäñpäñ-nadäk täyat. Unita ärewayän täyat uwä ämawebe äbori äbori man
kotäk mebäri mebäri yänbutuñ päbä yepmañpa näkño kehäromina peñyänek ikek u api
käneñ. 19 Ude täñpäñ bämopiken kehäromina kwawak api pewa ahäwek. Täñkañ ämawebe
ätu yabäñ korewayän täyat u äma äbori äboriken api yepmañpa kuneñ. Yepmañpa ätu
Tasis yotpärareken api kuneñ. Täñ ätu Libia äbot ba Lidia äbot, äpa gwäjikta mebäri
nadäwani uken api kuneñ. Täñ ätuwä Tubal kome, ba Grik kome api kuneñ. Bureni, uwä
kome ban, wäpna biñam nämo nadäwani ba epmäget kudän ba peñyänekna nämo kañpäñ
nadäwaniken api kuneñ. Päñku äma äbori äbori u bämopiken näkño wäpna biñam ärowani
u api yänahäneñ. 20 Täñkañ notkaye komeni komeni it täkañ u yämagut yäpmäñ kudupi
pomna Jerusalem yotpärareken itak uken iron Yawe näka täñ namikta ude api ämneñ. U
hos, doñki, kamel ba karis mebäri mebäri uterak api ämneñ. Yämagut yäpmäñ ämnyän
täkañ uwä Isrel ämawebetä ketem, käbot ärutpak täwani gänäñ peñpäñ irona Yawe näkño
kudupi yotken yäpmäñ ärok täkañ ude bumik api täneñ. 21 Ude täñirä uken nanik ätu

* 63:10: Apos 7:51; Efe 4:30 * 66:11: Sam 19:10, 119:18; Jon 6:53; 1Pi 2:2

bämop äma ude itta api yepmanpet, ba ätutä Livai täno äbot yäpurärätpän kudupi yotken piä täkta iwoyänpän api yepmanpet yäk.

²² * Tänpäkan Yawe näkä ñode yäkgän täyat; Kunum ba kome kodaki tänpayän täyat unitä inamnaken pen api it yäpmän kudenö udegän wäpjin binam ba äpetjiye nanakjiye kämi ahänayän täkan u pen api it yäpmän äronej yäk. ²³ Tänpäkan Komepak Kodakitä Komepak Kodaki, ba Sabat Kadänitä Sabat Kadäni ämawebe äbori äboritä äbä Yawe näka api gwäjin äpmon namik täneñ. ²⁴ * Täñkan äpäman kuñpän ämawebe penawäk täñ namani u kumänpän parirä api yabäneñ. Ämawebe u gupi gänañ yamun tärek-täreki nämotä nañ eränjirä kädäp mebet tärek-täreki nämotä gupi api ijin yäpmän ärowek. Täñjirä ämawebe komeni komenitä yabänjirä taräki kubä api täneñ.

* **66:22:** Ais 65:17; 2Pi 3:13; Rev 21:1 * **66:24:** Mak 9:48; 1Te 2:15-16; Rev 14:10-11, 19:17-21

Jeremaia

Isrel ämawebetä Anutu täño man nämo buraminayän täño uwä iwantä päbä api yämagut yäpmän kunen

Jeremaia 1:4-10

Ekänitä Jeremaia profet epän täkta iwoyänjuk

⁴Yawe täño mantä jukunaken ñode äpmonjuk;

⁵*Gäk meñka koki gänañ nämo gepmanpa ahäñiri nadän gaminjut. Ba meñka koki gänañ naniktä kwawak nämo ahäñiri gäk iwoyänpäñ näkño mena jinom yäpmänpäñ äma äbori äbori uken yänahäkta gepmanjut.

⁶*Yawetä ude näweränä iwetkut; Ekäni Yawe ärowani, ude nämo! Näk äma gubanigän yäk. Upän gäkño man jide täñpäñ api yänahäwet. Mena bäräpi. ⁷Näkä Yawe ude iwetkuro upänkañ ñode näwetkuk; Näk gubanigän yän nämo yäwen. Nämo, äma äbot u ba u gäwetpewa kwayän täyanken u kuñkañ man gäwerayän täyat ugänpäñ api yänahänpäñ yäweren. ⁸*Nadätan? Yawe näkä ñode yänkehärom täyat; Näkä gäkkät itkañ watä säkgämän api it gamero unita ämawebe unita nämo umuntäwen.

⁹*Ude näwetkañ Yawetä keru jinomnaken penpäñ näwetkuk; Eruk, näkñaken man mekaken peyat. ¹⁰U ka! Apiño näk äma äbori äbori ba unitäño intäjukun ämaniye intäjukun it yämikta kehäromi gamitat. Kehäromi unitä äma äbot ätu api täñpi wanen. Täñ äbot ätu kehäromi uterak yäpi täganirä kehäromigän api itnen.

7

Jeremaia 7:1-15

Anutu täño yotta jukuman

¹Yaweken nanik man ñode Jeremaia jukuniken äpmonjuk;

²Gäk päñku Yawe täño yot yämaken itkañ man ñode yänahänpäñ kañ yäwet; Juda ämawebe Yawe iniñ oretta ño äbäk täkañ in Yawe täño man ño nadäwut. ³Yawe Kehäromi mähe mi, Isrel täño Anututä ñode yäyak; In irit kuñat-kuñat ba täktäkjin yäpmän äyänutpewä tägawän. Ude tänyän täño uyaku kome ñoken pen itneñta api nadän tamet. ⁴* In jop manman ñode yänpäñ uterak nämo yäpmän wädäneñ; Säkgämän itkamän! Ñowä Yawe täño kudupi yot, ñowä Yawe täño kudupi yot, ñowä Yawe täño kudupi yot! ⁵Ude nämo! Inä bureni-inik irit ba täktäkjin yäpmän äyänutpewä tägawänpäñ äbotkayekät kudän siwonigän kowata kowata täñpen kuñatneñ. ⁶Ba äma ban nanik inkät irani, ironji kodänani, webe kajat, udewani ärowani nämo täñ yämineñ, ba äma momini nämo, kumän-kumän nämo dämpneñ, ba anutu jopi bänepjin täñpäwak täkañ u nämo nadän yämineñ. ⁷Ude tänyän täño uyaku kome orajiyetä tärek-täreki nämo itta bian yäniñ kireñkuro ño in pen it yäpmän kukta api nadän tamet. ⁸Upänkañ nadäkañ? In man bureni nämo, jop manman pähap terak yäpmän wädäk täkañ. Jide? Ude täñkañä bureni kañ-ahäk täkañ? Nämo!

⁹Inä kubota täk täkañ, äma kumän-kumän dämpäk täkañ, kubokäret kädet iwat täkañ, ba jop manman terak wohutpäñ yänkehäromtak man yäk täkañ. Täñpäñ anutu jopi Balta gupe kabäñi nitek ijin imik täkañ, ba anutu jopi ätu bian nämo yäpmän kuñarani u iwat täkañ. ¹⁰Eruk jide? Kudän waki näkä taräki nadäk täyat u täñkañ näkä yotken wäpna itakken ño äbänpäñ inamnaken itpäñ ñode yäk täkañ uwä täga ba?; Yot ñonitä äyuj täñ

* **1:5:** Sam 71:5-6; Rom 8:29; Gal 1:15-16 * **1:6:** Kis 6:12 * **1:8:** Mat 10:26; Luk 12:4; 2Ti 4:18 * **1:9:** Ais 49:2; Mat 10:19; Luk 2:15, 12:12 * **7:4:** 7:8,10,11; Luk 3:8

nimiñirän injamkaken säkgämän itkamäj! ¹¹* Jide? Yot ɲo gänañ näkɲo man pätak u intä nadäjirä kubo äma ätu täño käbop irit bägup ude äworetak ba? Nämo, Yawe näkä tabänpän-nadäk täñ yäpmäj äbut!

¹²* Eruk, Silo komeken imaka täñkuro u kuñkañ kañ kawut. Yotpärare unitä jukun naniñ oretta wäpna peñkuro upänkañ Isrel ämawebenaye täño waki unita yänpän kome u tänpa wañkuñ. Unita juku piwut! ¹³Inä wakiwaki u pen täñ irirä Yawe näkä jukuman wari wari täwet yäpmäj äburo upänkañ nämo nadäj namiñkuñ. Näk inken gera yänkuro upänkañ naniñ yäka bitnäñkuñ. ¹⁴Unita Silo yotpärareken tänpäwak täñkuro, yot näkɲo wäpna nitek ɲo udegän api täñpet. Bureni, kudupi yot näkä äbekjiye orajiye ba inta tamani unita nadäjirä ärowani täk täkañ u, Silo yotpärareken täñkuro udegän api täñpet. ¹⁵Näkä injamnaken nanik api däpmänpän täwat kirewet, Efraim äbot notjiye kudup täñ yämiñkuro udegän.

11

Jeremaia 11:18-20

Jeremaia kumäj-kumäj utta man topuñ

¹⁸Ämatä näk tänpäwakta man yänpän-nadäk täñkuño unitäño biñam Yawetä näwet ahäjirän nadäjkut.

¹⁹Bureni, näk tom bätaki udewani, ämatä däpnayän yän-yäkñat yäpmäj kuk täkañ ude. Näk nutta yänpän-nadäk täkañ yän nämo yabänpän-nadäjkut. Uwä ɲode yänkuñ; Eruk päya mujipi nitek kañ madäna! yäk. Madänpena paotinik täñirän ämatä unita kañ guñ tawut!

²⁰Näka ude yänkuño upänkañ Yawe kehäromi mähemi, gäk ämawebe täño bänepi nadäk-nadäki bok tänpän-yabänkañ kudän siwonji terak yäpmäj danik täyan. Unita bäräpi ɲo gäk ketka terak peñjira kokwawakka äma uterak pewi äronjirä kañ yabäwa.

15

Jeremaia 15:15-21

Yawetä Jeremaia bänepi täñkehärom takta man iwetkuk

¹⁵*Tänpäkañ Jeremaia näkä Yawe ɲode iwetkut;

Yawe, gäk näkɲo bäräpina nadätan unita nadäj namiñpän täñkentän namisi. Täñkañ äma näk tänpäwak täñ itkañ ɲonita kowata komi yämisi. Yabäj äwaräkuk täñiri näk kumäj-kumäj nämo nutneñ. Nadätan? Näk gäkɲo epän täñjira iwan u täñ namik täkañ. ¹⁶*Kadäni kadäni man näwet täñkuno u yäpmänpän iyap tañkut, ämatä ketem yäpmänpän nak täkañ ude. Täñjira manka unitä bänep oretoret tañi pewän ahäj namiñkuk. U imata, näk Yawe Anutu kehäromi mähemi gäkñata biñam itat unita.

¹⁷Näk äma käbeyä täñkañ man jopi-jopi yänkañ yänpän-mägayäk täñtäñ kuk täkañ udewanikät itpäñ oretoret nämo täk täyat. Nämo, gäk man näwet täyan unita juku piñpän äma waki täñpanita kokwawak tañi nadänkañ näkña pärik it täyat. ¹⁸Upänkañ komi imata wari wari nadäj itat? Komi nadätat uwä paräm bänepnaken tokñetak u mebäri imata u bäräñeñ nämo tägak täyak? Gäk ume äpä kum täñpani ude täñnäñaren, ume säkgämän näñpa yäkñat päñku ume kawuk täwanipän käwa waneño ude?

¹⁹Ude yänjira Yawetä kowata ɲode näwetkuk; Gäk näkken äneñi äbänjiri gämagutpäñ gep-manpa piä watä ämana ude äneñi täga api iren. Täñkañ man jopjop yäkyäk kädet u peñpän man täga mebäri nitek ugänpäñ yänahäwayän täyan uwä näkɲo mena jinom yäpmänpän bumik api iren. Ude täñjiri ämawebe gabänkañ api gäwarän täneñ, gäkä ämawebe nämo api yäwarän täwen. ²⁰Ude täñjiri gäk näkña tänpewa ämawebe u injamiken yewa kehäromi, ainpäñ

* **7:11:** Mat 21:13; Mak 11:17; Luk 19:46 * **7:12:** Jos 18:1; Sam 78:60; Jer 26:6 * **15:15:** Mat 5:11-12, 10:22, 19:29; Rom 12:19; 2Ti 4:14; 1Pi 4:14-16 * **15:16:** Sam 19:10, 119:72, 97, 103

tänpani ude api iren. Näkña watä säkgämän it gamiñira ämawebe u iwan täñ gamiñpäñ täga nämo api yäpmän äpneñ. ²¹ Nämo, näkä äma waki täñpani, butewaki bänep nadäk-nadäki-kät nämo kuñat täkañ unitäño keriken nanik wädän tädotpäñ api gepmanpet. Yawe näkä ude yänkehärom täyat.

17

Jeremaia 17:5-8

Man wakikät man täga

⁵* Yawetä ñode yäyak;

Äma ñodewani uwä wakita biñam; Äma Yawe näk mäde ut namiñpäñ noriyeta nadän yämikinik täñpäñ uterak tuben kuk täkañ, ba äma täño kehäromita nadänjirä ärowani täk täkañ.

⁶ Äma uwä päya kome waki, gakiñini nämoken gämäneñ ärok täkañ udewani. Uwä imaka täga ahänayän täkañ uwä nämo api yabäneñ.

Nämo, uwä kome kawukiinik, ämatä itpäñ-nadäk nämo täñpaniken jäwärigän api itneñ.

⁷* Upänkañ ämawebe Yawe näk nadän namikinik täñpäñ näkä terak tuben kuk täkañ uwä säkgämän itkañ.

⁸* Äma udewani uwä päya ume pomi terak piwani ude. Unitäño jäwäri pewä yäpmän ume gänañ äpmok täkañ unita edap dapuri tañi ijiweko upänkañ nämo umuntäneñ.

Nämo, uwä kubirigän pen ärok täkañ. Täñpäkañ iwän kadäni käronji nämo taweko upänkañ nadäwätäk nämo täk täkañ. Nämo, unitäño bureni uwä pen yäpurärätpäñ pat täkañ.

20

Jeremaia 20:7-13

Jeremaiatä Anutu bänep nadän bäräpi yänahäñpäñ iwetkuk

⁷ O Yawe, gäkä yänäkñatpewi gäkño man u nadänpäñ piä ämaka ude itkut. Kehäromika uwä näkño kehäromi irepmitak unita gäkño piä man namiñkuno u täga nämo irepmitkut. Täñkuropän apiño ämawebe yänärok näwetpäñ kepma kepma yänpäñ-nabän mägayäk bumta täñ itkañ. ⁸ Man kwini kubä nämo yänahäk täyat. Kadäni kadäni gäkño meka jinom yäpmänpäñ täñpäwak ba komi ahäkta mangänpäñ yänahäk täyat. O Yawe, gäkño manbiñam ude yänahäk täyat unita ämawebetä u nadänkañ mäyäk namiñpäñ kadäni kadäni naniñ täwet täkañ.

⁹* Täñpäkañ gäkño man yänahäkta bitnäñpäñ mäde ut gamikta nadäk täyatken gäkño manbiñamta nadäk täyat unitäwä bänepna kujatnaken kädap mebettä-yän ijin yäpmän kuk täyak. Täñjirän manbiñam u käbop penpäñ täga nämo yänahäkta pipiri pähap täk täyat upänkañ täga nämo. ¹⁰ Täñpäkañ äma mäyaptä jiap terak ñode yänjirä nadäk täyat; Jeremaia uwä umun mangän wari yäk täyak. Unita apiñogän manken tena! Ude yänjirä notnaye bok kuñaranitä imaka, wakitä näkä terak ahäñpäñ täñpäwakta dapun täñ itkañ ñode yäk täkañ; Täga käwep täñjiktäpena mañpäñ man yäk täyak unita kowata komi kañ imina.

¹¹* Ude yäk täkañ upänkañ Yawe, gäk täñkentän namikta komi äma kehäromigämän udewani it namitan. Unita äma komi namik täkañ uwä näk täñpäwakta api täñpä waneñ. Täñpä wawäpäñ mäyäk yäpnayän täño uwä ämatä täga nämo api guñ täneñ. U pen yänpäñ-nadäk api täk täneñ. ¹² Unita Yawe kehäromi mähemi, gäk ketka terak bänep nadän bäräpna ño peyat. Gäk äma siwonji täño bänep nadäk-nadäki kañpäñ nadänpäñ yäpmän danik täñpani unita ämawebe waki uken täñpäwakta pewi ahän yämiñjirän kañ kañpäñ nadäwa.

* **17:5:** Sam 62:9, 118:8; Hib 3:12 * **17:7:** Sam 25:2, 34:8, 146:5; Ais 50:7; Rom 10:11; 1Pi 2:6 * **17:8:** Sam 1:3, 92:12 * **20:9:** Luk 9:62; Apos 4:20, 17:16; 1Ko 9:16-17; 2Ko 5:13-15 * **20:11:** 2Ti 4:17

¹³ Yäke! Yaweta oretoret kap tenj iminpäñ wäpi biñam punin pena. U imata, äma jäwäri äma waki täño keriken nanik wädänj tädotpäñ yepmak täyak unita.

23

Jeremaia 23:1-6

Intäjukun äma täga kubä api ahäwek

¹ * Yawetä ñode yäyak; Wa! Juda äbotken nanik yawak ämawebenayeta watä irani uwä api wañ morenenj! Watä äma uwä ämawebenaye däpmanpäñ yawat kireñpewä ämetpen kuñtäñpä kuk täkañ unita.

² Unita Isrel täño Anutu Yawe unitä yawakiye täño watä ämata ñode yäyak; Yawe näkä bureni ñode yänahänpäñ täwetat; Inä yawaknayeta watä säkgämän nämo itkañ täñgañgaña täñjä eruk ämet täñpä kuñkuño unita waki ude täñkuño unita näkä kowata komi piä api tamet. ³ Ude täñkuñopäñ yawaknaye komeni komeni täñpewa kuñtäñpä kuñpäñ kumäj moreñkuño kokoki ittän kukañ u näkña äneñi yämagut päbä ini yewaken äbot kubägän api yepmanpet. Ude täñpakañ yeriniye ahänj bumbum api täneñ. ⁴ * Ude täñjä watä äma yabän ahänpäñ yepmanpa watäni säkgämän it yämiñjä umunkät nämo kuñarirä uken nanik kubätä jop nämo api paorek. Yawe näkä ude yänkehärom täyat.

⁵ Täñpakañ Yawe näkä äneñi ñode yäkgän täñpa; Äma siwoñi kubä Devittä äbotken nanik iwoyänpäñ tewa kwawak ahäwekta kadäni kubä iwoyänjkuro itak. Äma unitä intäjukun äma ude itkañ nadäk kädet siwoñi täga terak ämawebe api yämagurek. ⁶ * Täñpakañ unitäño kadäniken Juda äbottä säkgämän irirä Isrel ämawebe bänep kwini terak api itneñ. Täñkañ unitäño wäpi ñode api yäwetneñ; Yawe siwoñi irit kuñat-kuñat täño mähemnin bureni-inik.

Jeremaia 23:23-29

Man jopi ba Anutu täño man bureni unita man

²³ Yawe näkä ñode yäyat; Jide? Näk Anutu tuängän irani yän nadäkañ? Nämo, näk banken imaka, it täyat. Näk uken-uken kudup it täyat. ²⁴ * Täñpäñ äma kubätä kome kubäken käbop ireko uwä näk täga nämo kañ-ahäwek yän nadäkañ? Ude nämo, näk kunum kenta kome käwuri käwuriken kudup it morek täyat.

²⁵ Nadäkañ? Profet näk wäpna terak u ba u api ahäwek yän yäk täkañ upänkañ jop man yäk täkañ. U däpmonken kañkumäj yän yäk täkañ. Upänkañ nämo, näk jop man yäk täkañ u nadäk täyat. ²⁶ Profet u man jop man iniken nadäkken nanik yäpmanpäñ yänahänjä näkño ämawebenaye jop yän-yäkñat täkañ u jidegän api penen? ²⁷ Uwä imaka däpmonken kañpäñ näwetgäwet täñpäñ ämawebenayeken yänahänpäñ ñode nadäk täkañ; Ude täñjitna ämawebetä Anutu mäde kañ ut imut, äbekiye oraniyetä mäde ut iminpäñ anutu jopi Bal u iniñ oret täñkuño udegän yän nadäk täkañ.

²⁸ * Unita profet kubätä imaka däpmonken käweko uwä ñode yänahäwek; U däpmonkengän kat, u bureni nämo käwep yän yänäñi. Täñ profet kubä näkño man bureni mena jinomken nanik yäpeko uwä näkño man u nadäk kubäkät nämo awähutpäñ bureni gän yänahäwek. Unita jide nadäkañ? Rais gupi pidämi u nañpä tägawek, ba rais bureni nañpä tägawek? ²⁹ * Yawe näkä ñode täwera nadäwut; Näkño man bureni uwä kädäp mebet bumik, ba noñ-gemäntä mobä däpmäj kokoyäk täkañ ude bumik yäk.

24

Jeremaia 24:1-10

* **23:1:** Mat 23:13-15, 15:14; Luk 11:46; Jon 10:10; 1Ti 6:5; 2Pi 2:1 * **23:4:** Sam 78:72; Apos 20:28-29; 1Pi 5:1-4; Jon 10:27-30 * **23:6:** Jer 33:14-16 * **23:24:** Stt 16:13; Sam 139:7-16 * **23:28:** 1Ko 3:12-13, 4:2; 2Ko 2:17; Hib 4:12 * **23:29:** Luk 24:32; Apos 2:37; 2Ko 2:16, 10:4-5

Wama waki ba täga unitäño man wärani

¹ * Tänpäkañ Babilon nanik täño intäjukun äma Nebukatnesatä Juda ämawebe iwan täñ yämiñpäñ Jerusalem nanikpäñ yäñ-yäknjat yäpmäñ Babilon kuñkuk.

U Jehoiakim täño nanaki wäpi Jekonaia, Juda nanik täño intäjukun äma ukät Juda nanik täño äma ekäni ekäni ba äma keritä imaka imaka täkta mebäri nadäwani u kudup Babilon komeken yäñ-yäknjat yäpmäñ kuñkuk. Eruk u punin terak Yawetä Jeremaia näk däpmonken ñode näwoñärenkuk; Wama mujip yäk yarä Yawe täño kudupi yot yämaken irirän yabäñkut. ² Yäk kubäwä wama mujipi täga. Täñ yäk kubäwä mujipi waki, ämatä täga nänäñi nämo.

³ Yawetä ude näwoñärenpäñ eruk näwet yabäñkuk; Jeremaia, imatäkenpäñ käyan? Ude näweränä ñode iwetkut; Wama mujipipäñ yabätat yäk. Mujipi täga uwä tägagämän. Täñ waki uwä wakiinik, ämatä täga nänäñi nämo.

⁴ Ude iwerawä Yawetä näwetkuk; ⁵ Yawe, Isrel täño Anutu näkä ñode yäyat; Wama mujip täga ude wani ätuwä Juda nanik ätu yawat kireñpewa Babilon kuñkuño unita nadäwa täga täkañ. ⁶ Ämawebe unita watä säkgämän it yämiñpäñ äneñi yämagut yäpmäñ kome ñoken api äbet. Ude täñkañ nämo api täñpa waneñ. Nämo, näk api täñkentäñ yämet. Yabäñ yäwarira ini ugän säkgämän api itneñ. Äneñi nämo api yawat kirewet. ⁷ * Täñkañ bänepitä näk äneñi nepmäñitpäñ unita näkä Yawe, Anutu bureni yäñ nadäkta bänep nadäk-nadäki kodaki api kireñ yämet. Ude täñira uwä näkño ämawebe ude irirä näkä unitäño Anutuni api it yämet.

⁸ Tänpäkañ wama mujipi waki, ämatä täga nänäñi nämo ude wani ureñ täñpä kuk täkañ udegän näkä Juda täño intäjukun äma Sedekaia ukät täñkentäkiye ba Jerusalem nanik ini komeni kujatken pen it täkañ unita udegän api täñ yämet yäk. Äma u Isip komeken itkañ ba komeniken ño itkañ u kudup waki pentagän api täñ yämet. ⁹ Ude täñ yämiñpäñ yawat kireñpewa komeni komeni kuñtäñpä kunayäñ täkañken ämawebetä unitäño biñam nadäñpäñ unita nadäwä taräkiinik täñpäpäñ sära yäwetpäñ api yäniñ wärätneñ. ¹⁰ Täñkañ yäñpewa nakta jop itpäñ kumäñit, käyäm wakitä täñpäñ wawäpäñ kumäñirä iwantä päbä däpmäkgän api täneñ. Ude täñ yäpmäñ kuñ irira ämawebe äbot uwä kome äbekiye oraniye ba inita yäniñ kirewani uken kudup api paot moreneñ.

26*Jeremaia 26:1-16**Jeremaia kumäñ-kumäñ utta yäñkuñ*

¹⁻² * Jehoiakim, Josaia täño nanakitä Juda täño intäjukun äma ude yäput penpäñ api irirän kadäni uken Yawetä Jeremaia ñode iwetkuk; Yawe näkä ñode pen gäwetat; Gäk kumañ päñku kudupi yot täño käbeyä bägupken itkañ Juda täño yotpärare uken- uken naniktä naniñoret käbeyäta u äbäk täkañ u man yäwetta pen gäwetkuro u kudup yäñahäñpäñ kañ yäwet. Man u kubä käbop nämo pewen. ³ Man u kudup yäñahäñiri ämawebe u nadäñpäñ iyap täñpäñ bänep äyähutpäñ täktäki waki u pen moreneñ käwep. Ude bureni tänayäñ täño täñpäwä penawäkita yäñpäñ täñpäwak täñ yämikta man bian yäñkuro u penpäñ bureni nämo api täñpet.

⁴ Eruk, Yawetä ämawebe man ñode kañ yäwet yäñ näwetkuk; Yawe näkä in ñode pen täwetat; In näkño man u nadäñpäñ бага jukuman nitek tamiñkuro u kañ iwarän täwut. ⁵ Täñkañ profet piä ämanaye, wari wari yäniñ kireñpewa ärenpäñ man yäñahäk täkañ upäñkañ in unitäño man u nämo nadäñpäñ iwatkun. Täñ apiñowä mani nadäñ imiñpäñ kañ buramiwut. ⁶ * Ude nämo tänayäñ täño uwä kudupi yot ño api täñpa waneñ, bian Silo

* **24:1:** 2Kin 24:12-16; 2Sto 36:10 * **24:7:** 31:33-34; Lo 30:2-4; Rom 6:17; Hib 8:10 * **26:1-2:** 2Kin 23:36-24:6; 2Sto 36:5-7 * **26:6:** Jos 18:1; Sam 78:60; Jer 7:12-14

komeken nanin oretoret kabeyä bägup tänpa wanjuo ude. Ude tänjira äma äbori äboritä man waki yänayän nadänpän kome nonitäno wäpi api yäneŋ.

⁷ Eruk Jeremaiatä Yawe täno yot gänaŋ man u yänahänjirän bämop äma, ba profet ätukät ämawebe kuduŋtagäntä nadänkuŋ. ⁸ Täŋkaŋ man kudup Yawetä u yänahäkta iwetkuko udegän yänahänjirän morewänä bämop äma, profet ba ämawebe kudup akuŋ kirenpän inŋitpän yänkuŋ; Gäk apiŋo kumäkinik tänpayän! yäk. ⁹ Gäk Yawe täno wäpi terak imata yot ŋo Silotä wanjuo udegän api wawek yän yäk täyan? Ba imata yotpärare ŋo wanpän ämawebe kuduŋtagän api paotneŋ yän yänahäk täyan? Ude yänpän Yawe täno yot gänaŋ u Jeremaia it gwäjinjuŋ.

¹⁰ Eruk Juda nanik täno äma ekäni ekänitä biŋam nadänpän intäjukun äma täno yot gänaŋ naniktä äpänpän pänku Yawe täno yot gänaŋ äronpän yot unitäno yäma kubä wäpi Yäma Kodaki uken kabeyä täkta maŋitpän itkuŋ. ¹¹ Maŋit irirä bämop äma ba profettä äma ekäni ekäni ukät ämawebe kuduŋtagän itkuŋo u ŋode yäwetkuŋ; Äma ŋo yotpärare ŋo wakta yänahänjirän nadäk täkaŋ. Unita kumäkta biŋam tänpän! yäk.

¹² Ude yäwäwä Jeremaiatä ämawebe kuduŋtagän ŋode yäwetkuŋ; Yawe ini yot ba yotpärare nonitäno man yänahänjira intä nadäkta peŋ näwet-pewän äbut. ¹³ Unita ŋodetä irit ba täktäkjin yäpätägawäpän Yawe Anutuŋin täno man buramiŋpän kuŋarut. Ude tänayän täno uyaku Yawetä kokwawaki peŋpän tänpäwak ahän tamikta yänkuŋo u nämo api pewän ahäwek. ¹⁴ Täŋ nähä ketjin terak itat. Unita imaka u ba u täŋ namikta nadäwä siwoŋi tänpäwä udegän kaŋ täŋ namut. ¹⁵ Upänkaŋ nadäkinik ŋode täŋput; Näk kumän-kumän nutnayän täno uwä äma momina nämo näkŋo nägättä in ba yotpärare ŋoken ba ämawebe uken it täkaŋ u terak api ärowek. U imata, Yawetä ini man päke ŋo yänahänpän täwerira intä nadäkta nepmaŋpän yäpmän äbut.

¹⁶ Jeremaia man ude yäwänä äma ekäni ekäni ukät ämawebe kuduŋtagän bämop ämakät profet ŋode yäwetkuŋ; Äma ŋo kumäkta biŋam tänaŋi nämo! Uwä Yawe Anutunin täno wäpi terak man u niwet yäpmän äbätak yäk.

28

Jeremaia 28:1-9

Jeremaiatä profet jopi Hanania jukuman iwetkuk

¹ * Juda täno intäjukun äma Sedekaia u obaŋ 4 komepak 5 ude intäjukun äma piä wäp yäpmänpän irirän, eruk obaŋ u gänaŋ profet kubä Gibeon yotpärareken nanik wäpi Hanania, Asu täno nanaki unitä man kubä näwetkuk. Näk kudupi yot gänaŋ, bämop äma ba ämawebe inamiken irira ŋode näwetkuk; ² Yawe kehäromi mähemi, Isrel täno Anutu u ŋode yänkuŋ; Babilon täno intäjukun äma unitäno kehäromini uwä yäpmän äpäkinik täŋkuro unita komi piäjin u api tärewek. ³ Obaŋ yarä nämo tärenjirän kudupi yot täno tuŋum säkgämän Babilon täno intäjukun äma wäpi Nebukatnesatä kubo tänpän komeniken yäpmän kuŋkuŋo u äneŋi api yäpmän äbet. ⁴ Juda täno intäjukun äma wäpi Jekonaia, Jehoiakim täno nanaki ukät Juda ämawebe kuduŋtagän iwantä Babilon kome yäpmän kuŋkuŋo u imaka, yän-yäkŋat yäpmän api äbet. Bureni, Babilon täno intäjukun äma unitäno kehäromi yäpmän äpäkinik api täŋpet. Yawe näkä ude yänkehärom täyat.

⁵ Eruk, Hananiatä man ude yänjirän nadänpän profet Jeremaiatä Yawe täno yot gänaŋ bämop äma ba ämawebe kudup itkuŋo u inamiken ŋode yänkuŋ; ⁶ Tägagämän yäyan yäk. Yawetä yäyan udegän kaŋ pewän ahäwut. Kudupi yot täno tuŋum, ba ämawebe Babilon naniktä yän-yäkŋat yäpmän komeniken kuŋkuŋo u äneŋi kaŋ yäpmän äbän yän nadätat. ⁷ Upänkaŋ apiŋo gäkŋa ba ämawebe kudup näkä man kubä yäwayän täyat ŋo juku peŋpän nadäkot! ⁸ Näk ba in nämo iritna profet bian itkuŋonitä it yäpmän äbäkaŋ u profet man ŋode yänkuŋ; Ämik, tagwän irit ba käyäm wakiinik unitä ahänkaŋ ämawebe komeni

* **28:1:** 2Kin 24:18-20; 2Sto 36:11-13

komeni ba äbot kehäromi nitek mäyap api tänpän wanej yäj yänkuj. ⁹ Täñ profet kubätä säkgämän irit täño profet man yäweko uwä imaka unita yäweko u bureni ahänjirän uyaku ñode täga yäne; U profet bureni, Yawetä pewän äbani. Nämo tänpäwä, nämo!

31

Jeremaia 31:7-13, 31-34

Anututä ämawebeniye api täñkentäj yämek

⁷ Yawetä ñode yäyak;

Isrel äbotta yänpän oretoret kap tek täkot. Anutu injamiken Isrel äbot uwä äma äbori äbori päke u yärepmitak.

Unita gera terak naniñ oretpäñ ñode yäk täkot; O Yawe, Isrel ämawebe kokoki yarägäntä mäde nämo ut gamiñkuño u täñkentäj yämi yäj yäk täkot.

⁸ Bureni, Anutu näkä ämawebenaye kome unude käda iwantä yäpmäj kuñkuño uken nanik ba komeni komeni kuñtänpä kuñkuño uken nanik äneñi api yäj-yäkñat yäpmäj äbet.

U kuduaptagän, äma äbot pähap api yämaguret. Äma dapuri tumbani, kwäyähäneñ täñpani, webe koki nitek ba nanak bäyanayäj täñubik täkañ u imaka api yämaguret.

⁹ Ämawebe uwä oretoret tänpäj konäm kottäj api ämneñ. Ba näkken yänpik man yänñäj api ämneñ.

Bureni, näk Isrel ämawebe täño nani ude irira uwä nanakna tuäna ude irirä näk kädet bähatgän ume säkgämän dubiniken yäj-yäkñat yäpmäj äbänjira jibi kubä nämo api yäpneñ.

Anutu täño ämawebetä säkgämän api itneñ

¹⁰ Äma äbori äbori in juku säkgämän peñkañ Yawe täño man täwerayäj täyat ño ket nadäwut. Nadänpän udegän yänahänjirä ämawebe gwägu pähap udude käda itkañ u imaka, nadäwut. Isrel ämawebenaye yawat kireñpewa uken-uken kuñtänpä kuñkuño uwä äneñi yäj-yäkñat yäpmäj äbä äbot kubägän yepmañpäñ watä säkgämän api it yämet, sipsip watä ämatä täk täkañ ude.

¹¹ Bureni, Yawe näkä Jekop täño äboriye iwan kehäromi keriken itkañ u epän tañi tänpän näkñata äneñi api yäpet.

¹² Ude täñjira Saion pom terak päro itkañ oretoret tañi, gera mämä terak api täñ itneñ. Täñkañ imaka imaka Yawe näkä ñode buñät yämayäj täyat unita oretoret u api täneñ;

Ketem, wain umekät olip gakñi, sipsip ba bulimakau u kudup näkä api yämet. Ude täñ yämiñjira epäniken yänattä ume säkgämän wädänkañ gäripi nitek ärok täkañ ude api täneñ. Täñkañ täñbute-bute wari nämo api täneñ.

¹³ Tänpäkañ kadäni uken webe gubañitä kap teñkañ oretoret api täneñ. Täñjirä äma gubañi ba tägawani u imaka, udegän api täneñ. Näkä konäm butewakini yäpmäj kewenpäñ oretoret, bänep pidäm api pewa ahäj yämineñ.

...

Topmäk-topmäk mebäri kubä

³¹ * Yawetä ñode yänkuk;

Kadäni kubä iwoyänkut. Kadäni uken ämawebe Isrel äbotken nanik ba Juda äbotken nanik ukät topmäk-topmäk kodaki api pewa ahäneñ.

³² Tänpäkañ topmäk-topmäk pewa ahänayäj täkañ uwä biani ude nämo.

Biani uwä äbekiye oraniye Isip komeken nanik kerigän yepmäñitpäñ yämagut yäpmäj äburo ugän täñkut.

* **31:31:** Mat 26:28; Mak 14:24; Luk 22:20; 1Ko 11:25; 2Ko 3:6

Ude täņkuro upäņkaņ topmāk-topmāk unitäņo man käderi u nämo iwatkuņ. Näk äpi ude it yämiņkuropäņ näka bitnäņkuņ. Näk Yawetä man ude yäyat!

^{33*} Eruk, kämi Isrel ämawebekät topmāk-topmāk mebäri kubä ñode api täņpet; Man kädetna siwoņi u nadäk-nadäki-ken peņ yämiņpäņ bänepiken kehäromigän api kudän täwet.

Ude täņkaņ näk Anutuni ude irira u ämawebenaye api itneņ.

^{34*} Täņpäkaņ ämawebe kuduptagän, äpani ba ärowanitä Yawe näkņo mebärina api nadäwä täreneņo unita äma kubätä noriye äwäņiye ñode nämo api yäwetpäņ yäwoņäreneņ; Yawe täņo mebärinita nadäwut.

Täņpäkaņ ämawebe unitäņo wakini peņ moreņpäņ mominita guņ takinik api täņpet yäk. Yawe näkä ude yäņkehärom täyat.

33

Jeremaia 33:14-16

Devittä äbotken nanik intäjukun äma kubä api ahäwek

^{14*} Yawetä ñode yäņkuk;

Isrel ba Juda äbotta iron täņ yämikta yäņkehäromtak man bian yäņkuro unitäņo bureni pewa ahäkta kadäni ahäwayäņ täyak. ¹⁵ Kadäni uken näkä Devittä äbotken nanik äma siwoņi kubä api pewa ahäwek, kärük kodaki imätpäņ abäk täkaņ ude. Täņkaņ äma unitä ämawebe kudän siwoņi terak api yämagurek. ¹⁶ Täņpäkaņ unitäņo kadäniken Juda äbottä säkgämän irirä Isrel ämawebe bänep kwini terak api itneņ. Täņkaņ unitäņo wäpi ñode api yäwetneņ; Yawe siwoņi irit kuņat-kuņat täņo mähemnin bureni-inik.

* **31:33:** Hib 8:8-12, 10:16 * **31:34:** Hib 8:8-12; Hib 10:17 * **33:14:** Jer 23:5-6

Krai Isrel naniktä Jerusalemta yänpän butewaki kap tewani

3

Krai 3:22-33

Yawe täno iron u ini pärik kubä

- ²² Yawe täno orakoraki u tanji pähap, ba butewaki nadän nimik täyak uwä paot-paori nämo.
- ²³ Ironi uwä kome yänek täyak ude kodakitä kodaki ahän nimik täyak. Bureni Yawe, nadän nimikinik tak täyan uwä ärowani pähap.
- ²⁴ Unita bänepnatä ñode yäyat; Yawe unitägan gäripna däpmän tärek täyak unita ini tänkentän namikta api itsämäk tänpet.
- ²⁵ Bureni-inik! Ämawebe Yawe terak yengämä pewäpän mani kotäk iwatta bänep pek täkan unita bänep oretoret pewän ahän yämik täkan.
- ²⁶ Unita äma kubätä Yawe täno yäpätägak epänita kwikinik itsämbayän täko uwä täga.
- ²⁷ Ba äma kubätä gubaniniken bäräpi kotawayän täko, u imaka tägagän.
- ²⁸ Yawetä bäräpi piri terak peñ iminjirän kehärom tanpän inigän manikum kwikinik kan irän.
- ²⁹ Yawetä käwep api tänkentän namek yänpän inita nadäwän äpani tänpäpän inami dapun kädäkut gänañ yäpän äpmonen.
- ³⁰ Kwikinik itpäñ äma kubätä urayän tänjirän bumumi iniñ kirewän kan urän. Urirän mäyäk pähap u kan kotawän.
- ³¹ U imata, Ekänitä äma yabä kätäkinik täga nämo tänpet.
- ³² Nämo, iron käderi ärowani pat imitak unita äma kubäta komi butewaki iminjan upänkan api orañ imek.
- ³³ Tänpäkan komen ämawebeta komi bäräpi yämikta gäripi nämo nadäk täyak. U jop nadän komi butewaki nämo yämik täyak.

Esekiel

Isrel ämawebe ämatä komeken irirä Profet Esekieltä Anutu täño manbiñam yäwetkuk

2

Esekiel 2:1-5

Anutu täño meni jinom yäñahäwani kubä

¹ Täñpäkañ Yawetä ñode näwetkuk;

Äma täño nanak, gäk akuñpäñ iriri man kubä gäwerayäñ yäk. ² Ude näweränä Munapiktä näk magätpäñ yäpmäñ päñaku nepmañpäñ käronj itkañ Anututä man ñode yäñirän nadäñkut; ³ Äma täño nanak, Isrel äbotken gäwera api kwen. Äbot uwä peñawäk täñpanitä mäde ut namiñkuñ. Ämawebe apiño itkañ u äbekiye oraniyetä man bitnäc täñ yäpmäñ äbuño udegän ärowani pen täñ namik täkañ. ⁴ Uwä gwäki kehäromi, manna nämoinik buramik täkañ. Unita Ekäni Yawe ärowani näkä man gäwerayäñ täyat udegän kañ yäwet yäk.

⁵ Täñpäkañ uwä äbot ärowaniinik unita yäweriri nadäñpäñ nämo käwep api nadäñ gamineño upäñkañ ñode api nadäwä tumneñ; Profet bureni kubätä bämopninken itkañ man niwetkuk yäñ api nadäneñ.

17

Esekiel 17:22-24

Anututä Isrel ämawebe täñkentäñ yämikta yäñkuk

²² Ekäni Yawe ärowani näkä ñode yäyat;

Näkñawä bänäm päya kubä kärukiinik tokätpäñ api piwet. U käruki kwini punin unu nanik tokätpäñ pom tañi käronji täño miñgupi terak api piwet. ²³ Bureni, Isrel kome täño pom käronji terak api piwet. Piñira säkgämäninik äronpäñ momi tañi täñpäñ mujipi täñwädäk-wädäk api täneñ. Ude irirän barak mebäri mebäri päya uterak bukäni täñpäñ äyuy api itneñ. ²⁴ * Täñpäkañ päya äwanken it yäpmäñ kukañ unitä näkä ñode api nadäwä tumneñ; Yawe näkä päya käronji käronji madäñpewa mañirä päya keräpi täñpewa api käronji täneñ. Ba päya pähämi obät ikek täñpewa api kubit täneñ. Täñkañ päya kubit täwani täñpewa pähämi obät api täneñ. Yawe näkä yäyat ude api täñpet yäk.

18

Esekiel 18:1-4, 19-32

Ämawebe täño bänepi uwä Anututa biñam

¹ Yawe täño meni jinomtä jukunaken ñode äpmonkuk; ² Ämawebetä Isrel äbotta yäñpäñ man wärani ñode yäk täkañ uwä goret yäk täkañ;

Naniyetä imaka jägämi nañirä nanakiyetä meni jiwät täkañ.

³ Ude nämo! Ekäni Yawe näkä bureni-inik ñode gäwetat; Isrel ämawebetä man ude wari nämo api yäneñ. ⁴ * U imata, ämawebe täño bänepi kuduptagän uwä näkñogän. Nan ba nanaki täño bok u näkñogän. Unita ñode nadäwut; Äma momi täñpeko äma u ini-tägän uyaku api kumbek, nanaki nämo.

...

* **17:24:** Sam 75:6-7; Luk 1:52-53; 1Ko 1:27-28

* **18:4:** Rom 6:23; Gal 3:22

19 Tānpākaŋ imata ŋode nāwet tākaŋ? Nanitā momi tāŋpeko unitāŋo kowata imata nanaki terak bok nāmo ārowek? Ude nāmo. Bureni ŋode tāwetat; Nanakitā kudān siwoŋi tāŋpāŋ nākŋo man kudup buramikta ket tāŋpāŋ kuŋat tāŋpeko unita kodak irek. 20 * Āneŋi ŋode gāwetgān tāŋpa; Āma momi tāŋpeko āma u ini-tāgān uyaku api kumbek. Nanitā momi tāŋpeko unitāŋo kowata nanaki terak bok nāmo ārowek. Ba nanakitā momi tāŋpeko unitāŋo kowata nani terak bok nāmo ārowek. Nāmo, āma siwoŋi tāŋo siwoŋi kuŋat-kuŋattā iŋamnaken api tāŋkentāŋ imek. Tāŋ āma waki tāŋo wakinitā manken api tewek.

21 * Tānpākaŋ bureni ŋode tāwetat; Āma waki kubātā momi kādet māde ut imiŋkaŋ nākŋo man kudup buramiŋpāŋ kudān siwoŋi terak kuŋarayāŋ tāko uwā kodakigān api irek, nāmo api kumbek. 22 Momi ātu bian tāŋkuko unita nāk api guŋ tāwet. Tāŋ imaka siwoŋi tāŋpayāŋ tāko unita yāŋpāŋ kodak api irek. 23 * Jide? Ekāni Yawe nākā āma waki kumāŋirā gāripi nadāwet? Nāmo! Momi tāŋpanitā momi kādet māde ut imiŋirā irit sākgāmān yāpmākta gāripi nadāk tāyat.

24 * Tāŋ āma siwoŋi kuŋarani kubātā siwoŋi kuŋat-kuŋat kādet peŋpāŋ kudān tarāki, āma wakitā tāk tākaŋ u tāŋpayāŋ tāko uwā tāga api irek? Nāmoinik. Imaka tāgatāga bian tāk tāŋkuko unita kubā nāmo api juku piwet. U tāŋnākŋarani tāŋpāŋ momi kādet iwatak unita u kaŋ kumbān.

25 Upāŋkaŋ ŋode yāk tākaŋ; Ekānitā kudān ude tāk tāyak uwā siwoŋi nāmo! yāŋ yāk tākaŋ. Unita Isrel āmawebe in man tāwerayāŋ tāyat ŋo juku peŋpāŋ nadāwut. Intā nākŋo kudān unita siwoŋi nāmo yāŋ yāk tākaŋ? Nāmo, kudān injinken uyaku siwoŋi bureni nāmowā! 26 Āma siwoŋi kubātā kādet tāga peŋpāŋ kādet waki tāŋpāŋ kumbeko uwā, wakini unita yāŋpāŋ kumbek. 27 Tānpākaŋ āma waki kubātā momi kādet peŋpāŋ kādet siwoŋi iwarayāŋ tāko uwā nāmo api kumbek. Nāmo, u sākgāmān api irek. 28 Āma uwā tāktāki kawān siwoŋi nāmo tāŋpāpāŋ kādet waki u peŋpāŋ unita nāmo api kumbek. Nāmo, u api irek. 29 Nāk kādet u iwarira Isrel āmawebe intā ŋode yāk tākaŋ; Ekāni tāŋo kādet u siwoŋi nāmo yāŋ yāk tākaŋ. Upāŋkaŋ ude nāmo! Kudān injinken uyaku siwoŋi bureni nāmowā!

30 Eruk, Ekāni Yawe ārowani nākā Isrel āmawebe inā ŋode tāwerayāŋ; In, injin kubākubā tāŋo tāktākjin terak api yāpmāŋ daniwet. Unita bānep āyāŋutpāŋ waki kādetjin u māde ut yāmut. Ude tānayāŋ tāŋo uyaku momijintā in nāmo api tāŋpān wanēŋ. 31 O Isrel āmawebe, in mebāri imata kumākta gāripi nadākaŋ? Ude nāmo. Tāktākjin waki tāŋ itkaŋ u kudup peŋ moreŋkaŋ bānep kodaki ba nadāk-nadāk kodaki kaŋ yāput. 32 Ekāni Yawe ārowani nākā ŋode tāwetat; In kubātā kumākta nāmo nekaŋ unita momi kādet māde ut imiŋirā nadāŋ tamiŋira sākgāmān kaŋ irut.

33

Esekiel 33:7-9

Momi āma yāpā-siwoŋtakta man

7 Yawetā Esekiel ŋode iwetkuk; Komen āma, Isrel āmawebe watāni itta iwoyāŋpāŋ gepmaŋtat. Unita āmawebe unita umun man yāwerayāŋ yāŋpāŋ gāk gāwerakaŋ gākā yāŋhāŋpāŋ kaŋ yāwet. 8 * Unita āma waki tāŋpani kubā bureni api kumben yāŋ iwerakaŋ gākā āma u waki kādet u pekta jukuman nāmo iweriri momini nikek kumbayāŋ tāko uwā nāk gākā goret tāŋpewi kumāntak yāŋ gāwetpāŋ manken api gepmaŋpet. 9 Tāŋ āma udewani wakini māde utta jukuman iwerikaŋ nadāŋ parit momi kādet gwāk pimiŋpāŋ tāntāŋ kuŋtāŋgān momini nikek api kumbek. Tānpākaŋ gāk tāga api iren.

* **18:20:** Hib 9:28; 1Pi 2:24; Rom 2:6-9; Rev 22:14-15 * **18:21:** Ais 55:7; Apos 3:19, 26:18-20; 1Ti 1:13-16; Jem 4:8-10

* **18:23:** Sam 147:11; Luk 15:4-7,10,22-24,32; 1Ti 2:4; 2Pi 3:9 * **18:24:** Mat 13:20-21; Jon 6:66-70; Gal 5:7; Hib 6:4-6, 10:26-31,38-39; 2Jo 1:8 * **33:8:** Apos 20:26-27; 1Ti 5:22

34

*Esekiel 34:11-16, 23-24**Ekäni ini uwä yawak täño watä äma tägagämän*

¹¹ Ekäni Yawe ärowani näkä ñode täwetat; Näkña yawaknayeta wäyäkñepñäñ yämagutkañ watäni säkgämän api it yämet. ¹² Yawak täño watä ämatä yawakiye inigän inigän kwani yämagut päbä kubägän yepmañpñäñ watäni it täkañ udegän api täñpet. Yawaknaye kadäni wakiken iwantä däpmanñ yawat kireñpewä kuñtäñpä kuñkuño uken nanik äneñi yabän ahäñpñäñ kudup api yämaguret. ¹³ U ämatä komeken nanik yämagutpäñ yän-yäkñat yäpmanñ ini komen Isrel uken äneñi api äbet. Ude täñpñäñ pom terak-terak ba ume dubiniken ba kome täga ätuken yän-yäkñat yäpmanñ kuñkañ äbäk täñira ketem säkgämän nañpñäñ api itneñ. ¹⁴ Watäni it yämiñira Isrel täño pom ba awañ muyeñ iraniken kuñatpäñ säkgämän api itneñ. ¹⁵ Täñirä näkña-tägän yawaknaye unita watäni itkañ yämagut yäpmanñ päñku yepmañpa kome tägaken itpäñ-nadäk api täneñ. Ekäni Yawe ärowani näkä ude yänkehärom täyat.

¹⁶ * Täñpäkañ yawak ätutä paotpeñ kunayänñ täño uwä wäyäkñepñäñ yabän ahäñpñäñ äneñi api yämagut yäpmanñ äbet. Täñkañ jibi yäpmanñpñäñ womän tokñewani uwä api uwäktänñ yämet. Ba käyäm ikek imaka, watä piä täñ yämiñira api täganeñ. Täñ yawak gupi tañi tañi ba kehäromi niked uwä api täñpa waneñ. U imata, näk kädet siwonjigän täñpñäñ yawaknaye watäni it täyat unita.

... ²³ Täñkañ yawaknaye u watäni itta intäjukun äma kubä piä ämana Devit udewani iwoyänñpñäñ teñira yawak unita watäni säkgämän api irek. ²⁴ * Täñirän Yawe näkña unitäño Anutuni api it yämet. Ude irira intäjukun äma piä ämana Devit udewanitä api yabän yäwarek. Näkña ude yänkehärom täyat.

37

*Esekiel 37:1-14**Äma kujat jirañ yabäwani*

¹ Yawetä nepmäñitpäñ Munapikitä yänñäkñat päñku awañ kubä, äma kujat bumta parirä u bämopiken nepmañkuk.

² U yänñäkñat yäpmanñ kujat jirañ u gänañ kuñ-äbänñ täñirän ñode kañkut; Kujari jirañ kawukiinik awañ pähap u unitägän yepñäñ itkuk. ³ * Ude yabänñira Yawetä näwet yabänñkuk; Äma täño nanak, jide nadätan? Äma kujari ño äneñi irit täga yäpneñ? Yäwänä iwetkut; O Ekäni Yawe ärowani, gäkña-tägän nadätan.

⁴ * Ude yäwawä Yawetä näwetkuk; Gäk kujat jirañ ñonita manna biñam ñode yäwet; Äma kujat kawuki in, Yawe täño man ño nadäwut! ⁵ * Ekäni Yawe ärowanitä äma kujari in ñode täwetak; Nadäkañ? Näk woñ piänñpewa in gänañ äpmonñpäkañ irit api yäpneñ. ⁶ Bureni, näk tohatjin penñäñ gupjin api uwäktänñ tamet. Ude täñkañ woñ piänñpewa in gänañ äpmonñpäkañ unitäwä irit api tamek. Ude täñira näkawä U Yawe yänñ api nadäwä täreneñ.

⁷ Eruk Yawetä man näwetkuko udegän yänahänñpñäñ yäwet ittängän nadänñkut; Äma kujat mämä täñirä. Täñpäkañ yabänñira kujari-tägän ini yäpurärätkuñ. ⁸ Täñpñäñ yabänñkut; Toharitä kujari terak ärowäkañ gupi uwäk täñ yämiñkuk. Upänñkañ irit täño mänit nämo yäpuñ.

* **34:16:** Sam 23, 119:176; Ais 40:11; Mak 2:11; Luk 15:4-6; Jon 10:11,16; Apos 2:21 * **34:24:** Ais 9:6-7; Mai 5:2-5; Mat 28:18; Luk 1:23; Apos 5:31; 1Ko 15:25; Hib 13:20; 1Pi 2:25, 5:4; Rev 22:16 * **37:3:** Jon 5:21; Apos 26:8; Rom 4:17; 2Ko 1:9; Hib 11:19 * **37:4:** Ais 42:18; Jon 5:25,28-29; Rom 10:13-15 * **37:5:** Stt 2:7; Sam 104:28-29; Jon 20:22; Rom 8:2; Efe 2:5

⁹ Ude yabänjira Anututä näwetkuk; Äma täño nanak, mena yäpmänpänj mänit ñode iwet; Ekäni Yawe ärowanitä ñode gäwetak; Ukädatä-ukädatä äbänjkanj äma kumbani ño irit yäpmäkta wonj piänj yäwat. ¹⁰*Eruk, Yawetä man näwetkuko udegän yänjahänpänj iwerira mänittä äma u gänañ äpmonjpäkanj irit ikek tänpänj akuñpänj itkuñ. Itkuño uwä äma äbot pähap ude täñkuñ.

¹¹ Tänpäkanj Yawetä man ñode näwetkuk; Äma täño nanak, äma kujari yabäno uwä Isrel äbot päke ude bumik. Isrel äbottä ñode yäk täkanj; Kujatnin kawuk tawäpänj ude itnayänj nadänjkumänjo u bureni nämo ahänjkuk. Säkgämän iritnin paotak uba yänj yäk täkanj. ¹² Ude yäk täkanj unita mena yäpmänpänj ñode yänjahänpänj kanj yäwet; Ekäni Yawe ärowanitä ñode yäyak; Ämawebenaye, nadäkanj? Näk in yäwa kikñutpänj awañ gänañ nanik akuñjä komejinken Isrel äneñi yänj-täkñat päñku api tepmañpet. ¹³*Ude täñ taminjira ämawebenaye intä näkawä Yawe yänj api nadäwä täreneñ. ¹⁴*Tänpäkanj Munapikna in gänañ pewa äpmonjpäkanj irit taminjirän komejin kujatken api tepmañpet. Ude ahänjirän Yawe näkä manna biñam yänjkuroniktä bureni pewä ahätak yänj api nadäneñ. Yawe näkä man ude yäyat.

* **37:10:** Rev 11:11 * **37:13:** Sam 126:2-3 * **37:14:** Jol 2:28-29; Sek 12:10; Rom 8:11; 1Ko 15:45; Tai 3:5-6

Hosea Isrel äbot uwä kubokäret webe bumik 5

Hosea 5:15

Isrel ämawebe bänepi bureni nämo sukurenkuḡ

¹⁵* Yawetä ḡode yänkuk;

Näk ämawebenaye mäde ut yämiḡpänḡ komenaken kuḡira momini täḡo kowata nadäwä tärewäkaḡ äyänutpänḡ näkä täḡkentänḡ yämikta kaḡ wäyäkḡewut. U komi nadänpänḡ näkken äneḡi äbäkta piäni kaḡ täḡput. Ude täḡpöpänḡ uyaku äneḡi dubiniken kwet.

6

Hosea 6:1-6

¹ Upänkaḡ ḡode jop yäk täkaḡ; Yäke! Nin Yawe dubiniken äneḡi kuna yäk. Uwä nin nidäpmänpänḡ täḡpän waḡkuḡo upänkaḡ nadäkamänḡ; U jibi meni äneḡi api uwäktänḡ nimek yäk. ² Bureni, kepma yarä ba yaräkubä täreḡirän unitä api niḡmanpänḡ tägane. Ude täḡirän ukät äneḡi bänep kubägän täḡpänḡ api it yäpmänḡ ärone yäk. ³ Eruk, Yawe nadänḡ imina. Unitänḡo mebäri ket nadäkta epäni gwäk pimiḡpänḡ täna! Ude täḡitna kome dapuritä tamimaḡ tamimaḡ bureni api äbäk täḡpek yänḡ nadäk täkamänḡ, ba iwäntä iwän kadäniken bureni tak täyak yänḡ nadäk täkamänḡ udegän Yawetä bureni api ahänḡ nimek yänḡ nadäkamänḡ.

⁴ Ämawebetä ude yänirä Yawetä ḡode yäwetkuk; Wära! Isrel äbot, jide api täḡ tamet? Ba Juda äbot, in imaka, jide api täḡ tamet? Näka gäripi nadänḡ namik täkaḡ uwä tamimaḡ täḡo gubamtä ahänpänḡ bäränḡ äbutkuk täkaḡ ude. Ba guk näburum edaptä äbä täpuri iḡirän paot täkaḡ ude. ⁵ Mebäri unita näkä profetnaye ätu peḡ yäwerira inken pänḡku mena jinom yänahänpänḡ täwetkuḡo unitä in tadäpmänpänḡ madänḡ jukut-jukut ude täḡkuk. Bureni, täwetpänḡ yäpä-siwonḡtak mannatä ahänḡ tamiḡpänḡ kädet näkä gäripi nadäk täyat u yänḡ-kwawataḡ tamiḡkuk, yäpätä kwinitpänḡ penyänḡek täyak ude. ⁶* Nadäkaḡ? Näk gupe käbänḡi nitek iḡiḡ namikta nämo nadätat. Nämo, intä ämawebeta nadänḡ yämikinik täḡpeḡ kuḡatta nadäk täyat. Ba tom madänpänḡ iḡiḡ namikta nämo, Anutu näkḡo mebäri nadäwä tärekta nadäk täyat.

11

Hosea 11:1-4, 8-9

Anututä ämawebeniye nadänḡ yämikinik täk täyak

¹* Yawe näkä ḡode yäyat; Isrel u nanak täpuri irirän gäripi nadänḡ imiḡkut. Nanakna u Isip kome irirän gera yänira äneḡi äyänutpeḡ äbuk. ²* Upänkaḡ näkä dubinaken äbut yänpänḡ gera ehutpänḡ yänira ämawebe unitä ehutpänḡ mäde ut namiḡkuḡ. Ämawebenaye uwä anutu jopi Bal ba anutu jopi ätuta ärawa täḡpänḡ gupe käbänḡi nitek iḡiḡ imik täḡkuḡonik. ³ Butewaki, Isrel ämawebe u näkḡa-tägän ini kuḡatta täḡpänḡ yäwoḡärek täḡkut, ba bäyaḡ yäpmänitpänḡ yäpmänḡ kuḡatkut. Ude täḡpänḡ watä säkgämän it yämiḡkuropänḡ u näkä täyat yänḡ nämo nadänḡkuḡ. ⁴* Näk gäripi nadänḡ yämiḡpänḡ oraḡpänḡ yänḡ-yäkḡat yäpmänḡ päbä gämotnaken yepmanpänḡ yänḡ oretkaḡ ketem säkgämän yepmänḡ towiḡkut.

...

* **5:15:** Lo 30:1-3; Sam 50:15, 83:16; Luk 13:25 * **6:6:** Sam 50:8-13; Ais 58:6; Mat 5:7, 9:13, 12:7; 1Jo 2:3, 3:6 * **11:1:** Kis 4:22; Mat 2:15 * **11:2:** Luk 13:34; Jon 3:19; Apos 7:51; 2Ko 2:15-16 * **11:4:** Mat 11:29-30; Jon 6:32-58, 12:32; Rom 2:4, 11:22; 2Ko 5:14

⁸* O Isrel, jide tänpän mäde api ut tamet? Ba jide tänpän api tabä kätäwet? Ude täga nämo! Atma kenta Seboim nanik dämpän morenkuro udegän inta täga nämo api tänpet. Imata, inta gäripi pähap nadätat unita ude täkta bitnätat. ⁹Näk inta kokwawak täni nadäk täyat upänkaḡ uterak kowata nämo api tamet. Nämo, Isrel ämawebe in äneḡi nämo api tadämpän paoret. U imata, näkḡo kudän uwä äma täḡo kudän udewanigän nämo. Nämo, näk Anutu, Kudupi Äma bämopjinken irani u. Täktäkna u inigän kubä. Unita kokwawak terak inken nämo api ärewet.

* **11:8:** Lo 29:23; 2Pi 2:6; Jud 1:7; Sam 106:45; Jer 3:12

Joel

Anututä Juda äbotta komi yämikta man

2

Joel 2:12-19

Bänejin äyäjurut

¹² * Yawetä node yäyak; Yäke, in nodetä nak jop itkan konäm butewaki tänpän bänepjin yäpmän äyäjutinik tänpän näkken äneji äbut. ¹³ * Momijinta nadäwä wakiinik bureni tänpäwä tekjin jop nämo wenjaräneñ. Nämo, bänepjinpäñ wen äreyäwut! Ude tänpän Yawe Anutujinken äneji kut. Nadäkan? Yawe uwä orakorak, butewaki mähemi. Kokwawak bäräneñ nämo nadäk täyak. U iniken ämawebenyeta nadän yämikinik täk täyak. Tänpän bäräpi yämikta bitnäk täyak. ¹⁴ Unita uken äneji kut. Uken kuñirä kokwawak nadän tamik täyak u penpäñ butewaki nadän tamiñpäñ iron tañi käwep api tamek. Ude täñ tamayän täyak uwä ketem ba wain ume kan-ahänpän Yawe Anutujinta iron ude täga api pen imineñ.

¹⁵ Unita momijinta yänpän käbeyä kudupi tänpän nak jop itta Saion pom terak womat piäwut. ¹⁶ Tänpän ämawebe yänpäbä kubäkengän yepmañpäñ Anutu gwäjin äpmon imikta yänahänpän yäwerut. Ämawebe ekäni ba ironironi, ba nanak paki nononken irani u kudup käbeyäken ahänpän itneñ. Ba yanäpi kodaki imaka, enini penpen äbä bok irut. ¹⁷ Äbä irirä bämop äma, Yawe inamiken watä epän täk täkan u kudupi yot täño yäma ba bukä u bämopiken konäm butewaki tänpän yänapik man node yäneñ; O Yawe, gäk äma äbotkaye ninta butewaki nadän nimi.

Nibä kätänjiri äma komeni komenitä nibäwä jirañ ude tänpäpäñ yänärok niwetpäñ nibän mägayänpän node nämo niwetneñ; Anutujin de?

¹⁸ Ude tänayän täño uwä Yawetä komenitä nadäwätäk tänpän ämawebenyeta butewaki api nadän yämek. ¹⁹ Butewaki nadän yämiñpäñ node api yäwerek; Eruk, ketem, wain ume ba olip gakñi bumta tama nañ tokñek api täneñ yäk. Näk tabä kätänjira äma komeni komeni u bämopiken kuñarirä äneji nämoinik api taniñ wärätneñ.

Joel 2:28-32

Yawe täño kadäni pähap

²⁸ * Anututä node yäyak; Kämiwä Munapikna ämawebe kuduptagänta kireñ yämiñjira kudän mebäri mebäri api pewä ahäneñ yäk.

Äpetjiye nanakjiyetä näkño mena jinom yäpmänpän api yänahäk täneñ.

Ba äma tägawanitä näkño kudän dämmonken api yabäk täneñ.

Ba äma gubañjiyetä dämmonken kudän kudupi api käneñ.

²⁹ Bureni, kadäni uken näkñaken Munapik äma täño piä watä ämawebe terak imaka, api piñ yäbaret yäk.

³⁰ Tänpän kepma u nämo ahänjirän intäjukun kanpäñ nadäkta näk kudän kudupi mebäri mebäri kunum gänañ ba kome terak api pewä ahäneñ yäk.

Nägät, kädäp mebet, ba gupe pähap api ahäneñ yäk.

³¹ Yawe täño kadäni umuri pähap u nämo ahänjirän edaptä bipmän urani api tänpök. Ba komepaktä nägätgämän ude api penyäjewek.

³² * Tänpäkan kadäni uken ämawebe Yawetä täñkentän yämikta gera yänayän täño u kudup

* **2:12:** Jna 3:5-8; Apos 26:20; Jem 4:8-9 * **2:13:** Sam 51:17, 86:15, 145:7-9; Jna 4:2; Mat 5:3-4, 6:16-18; Rom 2:4; Efe 2:4 * **2:28:** Jon 7:38-39; Apos 2:2-4, 16-18, 33, 10:44-47 * **2:32:** Sam 50:15; Apos 2:21, 15:17; Rom 10:11-14

api yämagurek.

Bureni, Yawetä ḡode yänkuko udegän api ahäwek; Jerusalem ämawebe ätu uwä säkgämän
itta iwoyänkuro unita nämo api paotneḡ.

Amos Anutu Isrel ämawebetä momi kädet pekta iwetkuk

3

Amos 3:1-8

Yawetä Isrel ämawebe komi piä yämayän täyak u mebäri nitek

- ¹ Amostä ñode yänjuk; Isrel ämawebe Yawetä Isip nanik tämagut yäpmän äbani in man Yawetä täwetak ño juku penpäñ nadäwut. Uwä ñode yäyak;
- ² * Äma äbot komeni komeni u bämopiken nanik ingänpäñ näknata biñam itta iwoyänpäñ watä säkgämän it tamik täyat. Mebäri unita momijin kudupta yänpäñ kowatawä komi piäken api tepmanpet.
- ³ Jide? Äma yarätä bok jop täga kuñatdeñ? Nämö, man yänpäñ-nadäk täñkañ uyaku kuñatdeñ.
- ⁴ Ba laion, bipiken tom kubä nämö ureko uwä kähän imata yäwek? Ba laion gubañi ini mobä käwutken itpäñ imata gera jop yäwek? Nämö, tom kubä nañkañ uyaku gera täga yäwek.
- ⁵ Ba jide, äma kubätä barak käderiken barak yepmänitta gämam umumi nämö peweko uwä barak jide täñpäñ inirek? Nämö! Ba tom kubä buñep terak nämö äronjirän kaik jide täñpäñ akwek? Nämö, tom kubä äroweko uyaku kaik täga akwek.
- ⁶ U udegän, yotpärare kubäken ämik täño womat mämä nadänpäñ ämawebe nämö umuntäneñ ba? Ba yotpärare kubäken kadäni waki ahäweko uwä jide nadäneñ? Uwä ñode nadäneñ; Waki ahätak ñowä mebäri nitek. Yawetä pewän ahätak yän nadäneñ.
- ⁷ * Unita bureni-inik ñode nadäwut; Ekäni Yawe ärowanitä imaka kubä täñpayän nadänpäñä profet piä ämaniye u jukun yäwerän nadänjirä täk täyak.
- ⁸ * Äma kubä laiontä gera yänjirän nadänpäñ nämö umuntäwek? Eruk, u udegän Ekäni Yawe ärowanitä äma kubäta man imeko uwä äma u jide täñpäñ man u yänhäkta meni täñpipiwek? U täga nämö!

5

Amos 5:6-27

Yawetä ämawebeniye kudän goret kuñarani yabän yänjuk

- ⁶ * Eruk, Isrel ämawebe, in Yawe täño gämoriken kut! Ude tänayän täño uwä täga api itneñ. Täñ, ude nämö tänayän täño uwä Yawetä kädäp ude Isrel ämawebe intä terak äpäñkañ in kuduhtagän api ijin morewek. Täñjirän inken nanik kubätä kädäp u täga nämö api däpäñ kumneñ. ⁷ Inä waki ñode täk täkañ; Inä kudän siwoñi yäpmän äyänjutpäñ äma jopi u täñkentän yäminañipän komi epänken yepmak täkañ. Bureni, inä kudän siwoñi u jirañta manpä kuñkuñ.
- ⁸ Nadäkañ? Äma guk mebäri mebäri, ini äbot-äbot täñ yepmanjukko, ba bipmän urani täñpewän yänjek täyak, ba kepma täñpewän bipmäk täyak, ba gwägu pähap yänpewän äbä kome terak piwän kuk täkañ unitäño wäpi uwä Yawe näk. ⁹ Näkä äma kehäromi nitek ba

* **3:2:** Kis 19:5-6; Lo 10:15; Mat 11:20-24; Rom 2:9; 1Pi 4:17 * **3:7:** Stt 18:17; Sam 25:14; Jon 15:15; Rev 1:19 * **3:8:** Jer 20:9; Apos 4:20, 5:29; 1Ko 9:16; Rev 5:5 * **5:6:** Lo 30:6,10; Ais 55:6-7; Hib 12:9

unitäno yotpärare kehäromi uken tänpäwak pewa ahäk täkañ. Unita waki tänpäni in juku pewut.

10 * Inä äma man käbeyäken man bureni yäñahäk täkañ unita gañani nadäk täkañ. Ba man yäpmäñ daniwani äma siwoñita nadäwäwak täk täkañ. **11** Äma jopi jäwäri yeñ mañpä äpmonpäkañ unitäno tuñumi jop yäyomägat täkañ. Unita yot kehäromi säkgämän, mobäpäñ täñkuño upäñkañ inä u gänañ nämo api itneñ. Ba wain epän säkgämän piñkuño upäñkañ unitäno bureni nämoinik api näneñ. **12** U imata, näk momijin waki mäyap yabäñpäñ-nadäk täyat.

In äma siwoñita waki täñ yämik täkañ. Ba intä epän waki täkta ämatä moneñ tamik täkañ. Täñkañ man käbeyäken yäñ-yäkñarani man yäñirä äma jopi jäwäri jirañta yepmak täkañ. **13** Ude täñirä ämawebe nadäk-nadäk täga nikekta kwikinik mankum it täkañ, kadäni wakiken itkañ unita.

14 * Eruk, kädet wakiwaki nämo, kädet täga kañ iwarut! Ude iwatnayäñ täño uwä säkgämän api itneñ. Bureni, ude täñirä Yawe Anutu kehäromi mähemitä inkät it-inik api täñpek, yäk täkañ ude. **15** * Unita kudän wakita taräki nadäñkañ kudän täga ñodeta gäripi nadäk täkot; Man käbeyäken yäñ-yäkñarani man terak man epän nämo täñpä waneñ. Ude tänayäñ täkañ uwä Yawe Anutu kehäromi mähemitä äbot nanak yarägän ñonita butewaki käwep api nadäñ tamek.

16-17 Unita Ekäni Yawe kehäromi mähemi näkä ñode yäyat; In kudän waki ude täk täkañ unita kowata tänpäwakta ärewayäñ. Ude tänpäkañ yotpärare täño kädetken konäm kähän bumta api ahäwek. Wära wära yäñpäñ äma yotpärare gägäniken naniktä päbä äma kumbanita täñkentäñ yämiñpäñ butewaki kap yäñtehta gera yäñpewä api ämneñ. Ba äma wain epänken itnayäñ täkañ u imaka, konäm wakiinik api kotneñ. Yawe näkä ude yäñkehärom täyat.

18 * Yäke! In Yawe täño kadäni pähap u bäräñeñ ahäwän yäñ yäñkañ gäripi pähap yäñ nadäk täkañ upäñkañ butewaki pähap! Kadäni uken imatäken täga kubä api yäpneñ? Nämo! Kadäni u peñyäñek kadäni nämo, u bipmäñ urani kadäni api ahäñ tamek. **19** Kadäni uwä äma kubätä laion kañumuntañ kuyat yäkñat kumañ bea pähap kubä kañ-ahäweko ude! Ba äma kubä eniniken äronpäñ mañitkañ kerä däpi terak peyat yäkñat gämok kubä inirän iweko ude! **20** * Bureni, Yawe täño kadäni unitä bipmäñ urani api wädäñ yäpmäñ äbek, peñyäñek kubä nämo api ahäwek.

21 * Tänpäkañ Yawe näkä ñode täwetgän täyat; Näk naniñ oretta käbeyä tänpäñ äñnak-äñnak täk täkañ unita taräki nadäk täyat. U gañani pähap! **22** * Täñkañ iron tänpäñ tom ketem iñiñ naminayäñ täkañ upäñkañ täga nämo api nadäñ tamet. Ba naniñ oretta tom gupi tañi tañipäñ naminayäñ täño upäñkañ yabäwa wakigän api täneñ. **23** Täñkañ wagäm utpäñ oretoret kap teñ namik täkañ u nadäkta gañ tak täyat. **24** Tänpäkañ gäripi nadätat uwä ämawebeken kädet siwoñi tänpäñ kudän tägatäga täñpeñ kuñarirä unitä ume nämo kawuk tañkañ pen äpäk täkañ ude kañ pat tamän.

25 Isrel ämawebe, obañ 40 unita näk inkät kome kawukiken bok kuñatkumäñken naniñ oretta tom ketem iñiñ namut yäñpäñ nämo täwetkut. **26** Tänpäkañ apiño inä näk nabä kätänpäñ anutujin jopi wäpi Sakutu intäjukun ämanin yäñ yäkañ unitäno wärani, ba guk wärani wäpi Kaiwan anutunin yäñ yäk täkañ u yäniñ oret täkañ unita ñode täwetat; **27** In Damaskus kome ukäda kome kubä täño gämoriken itkañ komi piä täkta tämagut yäpmäñ kwayäñ täyatken eruk, anutu jopijin u bok yäpmäñkañ kañ kut! Yawe, wäpna kubä kehäromi mähemi näkä ude yäyat.

* **5:10:** Snd 9:7-8; Jon 3:20, 8:46-47, 15:19,23
 34:14, 119:104; Rom 12:9; 1Te 5:21-22; 3Jo 1:11
 * **5:14:** Sam 34:12-16; Jer 7:4; Mat 6:33, 2:7; Plp 4:8
 * **5:15:** Sam
 * **5:18:** 2Pi 3:10
 * **5:20:** Mat 22:13; Jud 1:13; Rev 16:10
 * **5:21:**
 Mat 23:14
 * **5:22:** Sam 50:8-13; Mai 6:7

6

*Amos 6:1-7**Täga itkamän yän jop nämo nadäneñ*

¹* Butewaki pähap! Ämawebe Jerusalem yotpärareken irit säkgämän terak it täkañ in api wañ moreneñ! Ba Samaria pom terak itkañ imaka kubätä nin nämo api täñpä waneñ yän nadäk täkañ in imaka, api wañ moreneñ. Ba Isrel äma wäp biñam nikek, in imaka api wañ moreneñ. In täño kome u kome päke u bämopiken intäjukun itak, ba Isrel ämawebe täñkentäk yäpmäkta in tabän tarek täkañ upänkañ inä api wañ moreneñ.

² Eruk, in päñku Kalne yotpärare kañ kawut. Kañpäñ unitä päñku Hamat yotpärare pähap u kañ kawut. Kañpäñ unitä päñku Get yotpärare, Filistia komeken itak u kañ kawut. Jide, ämawebe äbot uwä in tärepmitpäñ siwoñi kuñat täkañ ba? Ba unitäño kome intäño yärepmitkuk?

³* Butewaki! Täñpäwak kadäni ninken täga nämo api ahäwek yän nadäk täkañ. Upänkañ imaka wakiwaki täk täkañ unitä kadäni umuri pähap kubä api imagut yäpmän äbek. ⁴ In tunum ämawebe itkañ dämpmon patpat bukä säkgämän säkgämän terak pat täkañ, ba sipsip bulimakau gakñi nikekpän käroñ nak täkañ. Unita in ket nadäwut. Inä api wañ moreneñ. ⁵ In orek patpat täñpäñ kap mebäri mebäri tekta gäripi nadäñpäñ Devittä tenkuko udegän tena yänpäñ gita utpäñ kap teñ ubik täk täkañ. ⁶ In wain ume bumta nañkañ gupjin ägo wabikta gakñi käbäñi säkgämän nikekpän ärut täkañ. Wära! Ude täñkañ Isrel notjiye päke u wañpäñ itkañ unita butewaki kubä nämo nadäk täkañ. ⁷ Unita iwantä äbä Isrel ämawebe kome kudupiken täñtäkñat yäpmän kunayän täkañ uwä intä intäjukun api kuneñ. Ude täñpäñ äñnak-äñnak pähap ba orek patpatjin uwä api paorek.

7

*Amos 7:10-17**Profet ude itta Ekänitä iwoyänpäñ tenkuk*

¹⁰ Täñpäkañ Betel kome täño bämop äma wäpi Amasiatä Isrel täño intäjukun äma Jeroboamta man ñode pewän kuñkuk;

Amos uwä Isrel äma bämopiken itkañ gäk iwan täñ gamikta äma bänepi yäpmän ärokärok täk täyak. Täñirän kome mähemtä unitäño mani nadäñpäñ nadäwätäk pähap täk täkañ yäk.

¹¹ Amostä ñode yäk täyak yäk; Jeroboamtä ämik terak api kumbek. Ba iwan ämatä Isrel äma komeniken nanik yämagutpäñ kome banken komi epän api yämineñ yän yäk täyak.

¹² Amasia ude yänpäñ päñku Amos ñode peñ iwetkuk; Profet, gäk ähan peñpeñ Juda komekaken ku! Uken kuñkañ profet epän täñpäñ moneñ kañ-ahä! ¹³ Betel kome ñoken intäjukun ämanin uwä Anutu iniñ orerani. Täñkañ kudupi yot ñowä Isrel äbot täño kudupi yot. Unita Betel kome ñoken profet man wari nämo yäwen.

¹⁴ Amasiatä ude iweränä Amostä man kowata ñode iwetkuk; Näk profet ätu ude nämo yäk. Ba profet täño nanaki nämo. Nämo, näk sipsip täño watä äma ude irit, ba päya piwanita watä äma itkut. ¹⁵ Ude irira Yawetä sipsip täño watä ämatä epänken nanik yän-nämagutpäñ ñode näwetkuk; Gäk kuñkañ Isrel ämawebenaye näkño mena jinom yäpmänpäñ kañ yänähänpäñ yäwet. Yawetä ude näwetkuk yäk.

¹⁶ Täñkañ Amasia, Yawetä gäwerayän täyak u ket nadä. Gäk Isrel täño äbot u Yawe täño man yänähänpäñ yäweretta naniñ bitnäk täyan. ¹⁷ Unita Yawetä ñode yäyak; Nadätan? Webekatä moneñi epän kubokäret webe ude äworeñpäñ yotpärare bämopiken api täñtäñ kuñarek. Ba äpetkaye nanakaye ämikken api kumän moreneñ. Täñpäkañ komekawä iwantä yäpmän daniñpäñ api yäpneñ. Ba gäkñawä guñ äbot bämopiken api kumben.

* **6:1:** Jer 5:5; Luk 6:24-25, 12:17-20; Jem 5:5; 1Pi 5:7 * **6:3:** 5:18; Mat 24:48; 1Te 5:3; 2Pi 3:4; Rev 18:17

Tänkaŋ Isrel ämawebe komeniken nanik yämagutpäŋ ämatä komeken ban itkaŋ unitäŋo komi epän api täneŋ.

8

Amos 8:4-7

Isrel ämawebe täŋo kudän waki ätu

⁴In ätutä äma jopi, tuŋumi nämo, yeŋ tänpä kuk täkaŋ ba kome ŋonitäŋo äma jäwäri däpmän paotta piäni täk täkaŋ in ket nadäwut. ⁵Inä ŋode yäk täkaŋ;

Anutu iniŋoret-oret kadäni bäräŋeŋ tärewänkäŋ ketem tuŋum namiŋ-gamiŋ kaŋ täna. Yäke, Sabat kadäni ŋo jidegän tärewänpäŋ ketem maketken api pene? Inä ude yänpän namiŋ gamiŋ täk täkaŋ uwä tuŋum täŋo gwäki jop yäpmän äronpäŋ tuŋum yämik täkaŋ u täŋyäkŋatpäŋ ähan yämik täkaŋ, yäminaŋi ude nämo.

⁶Tänkaŋ ketem ämatä monen penpäŋ yäpmäka pek täkaŋ uwä waki bok täga bok täŋ-awähutpäŋ pek täkaŋ. Tänpäkaŋ kädet waki ŋode imaka, täk täkaŋ; Äma jopi jäwäri imaka täpuri, kuroŋi ärärani ude, gwäki nämo, inken jop yäpeko uwä, eruk inä tuŋum jop yäpeko unitäŋo gwäki yäpmäka äma jäwäri u initpäŋ monen nimän yänpän äma kubäta iniŋ kireneŋ, watä piäni täŋ imekta.

⁷Ude täk täkaŋ unita Yawe, Isrel nanik täŋo Anututä ŋode yänkehärom täyak; Näk Isrel ämawebe intäŋo waki udewanita nämoinik api täŋguŋ täwet.

Jona

Profet kubä Anutu täño man buramikta bitnäñkuk

Yawetä Jona piä man iweränkañ ämetpeñ kuñkuk

¹*Yawetä Jona, Amitai täño nanaki ñode iwetkuk; ²Eruk gäk yotpärare pähap wäpi Ninive uken ku yäk. Kuñat-kuñari gwäjiwani wakiinik yabäñpäñ-nadäk täñkuro unita päñku kome mähem man kehäromi, komigämän kañ yawet yäk. ³*Anututä Jona man ude iweränkañ Jonatä Yawe täño man bitnäñpeñ ämetkuk. Ämetpeñ gäpe terak Tasis yotpärareken kwa yäñpäñä Jopa yotpärare gwägu dubiniken kuñkuk. Uken gäpe kubä Tasis komeken kwayäñ täñirän kañ-ahäñkuk. Kañ-ahäñpäñä Yawe kañumuntañ kábop irayäñ nadäñkañ Tasis kwayäñ gäpe suwanpeñ äronkuk.

⁴Eruk äronpeñ kuñirän Yawetä mänit pähap peñ iwet-pewän piäñirän gwägu wakiinik täñkuk. Wakiinik täñpäñ gäpe imarayäñ täñkuk. ⁵Imarayäñ täñirän gäpe täño piä äma umuntañpäñ anutu iniken iniken uken gera yäñkuñ. Täñpäñ gäpetä pidäm tawän yäñpäñä tuñum ätu gwägu gänañ ureñ täñpä äpmonkuñ. Ude täñ irirä Jona uwä gäpe miyäkiken äpmon däpmon patguñ täñkuk.

⁶Patguñ täñirän gäpe täño mähemitä äpmonpäñ Jona kañpäñ ñode iwetkuk; Gäk mebäri jideta däpmon ño pat itan? Eruk aku! Gäkño anutuken gera yä! Yäñiri butewaki käwep nadäñ niminpäñ täñkentäñ niminirän nämo paotne yäk. ⁷Ude yäñirän gäpe täño piä ämatä yäñpäñ-nadäk täñpäñ yäñkuñ; Eruk, netä täño mebärita imaka umuri pähap ño ahäñ nimitak yäñ kañ-ahäkta kären täñpäñ käna yäk. Ude yäñpäñ kären täñirä Jonaken ahäñkuk.

⁸Jonaken ahäñirän kañpäñ ñode iwetkuñ; Gäk niwet yäk. Imaka ño netä täño mebäri terak ahäñ nimitak? Gäk ima piä täk täyan? Gäk de naniktä äbätan? Gäk komeka de nanik? Ba netä täño äma äbotken nanik? ⁹Yäñirä yawetkuk; Näk Hibru äma yäk. Yawe Anutu kunum gänañ nanik kome gwägu pähap yäwän ahäñkuño u orañ imik täyat yäk.

¹⁰Ude yäñpäñ Yawe kañumuntañ ämetkut yäñ yäweränä äma gäpe gänañ itkuño unitä umun pähap täñpäñ iwetkuñ; Yäke! Gäk umuri udewani imata täñkun? ¹¹Täñkañ gwägu wakiinik täñpewän äneñi iwet yabäñkuñ; Jide täñ gaminapäñ gwägutä wareñi nämo pärek? ¹²Yäwäwä Jonatä yawetkuk; Näk yäpmäñpäñ gwägu gänañ mañpä äpmonjira uyaku gwägu wareñi nämo pärek yäk. Nadätat, gwägu wakiinik täyak u näka yäñpäñ täyak yäk.

¹³Ude yäweränkañ Jona täño man nämo buraminpäñ gäpe gwägu gägäni käda kwän yäñpäñ keritä bumta täñ-iwatkuñ. Täñ-iwatkuño upäñkañ gwägu wakiinik-inik täñkuko unita täñpä wañkuñ. ¹⁴Täñpä wañtäko Yaweken butewaki gera ñode yäñkuñ; O Yawe, äma ño gwägu gänañ mäna äpmonirän, gäk mebäri injinken itak yäñ niwetkañ nibäñ äwaräkuk täñiri nämo paotne! Yawe, gäkña nadäñpäñ täñkañ nintä terak nämo yäwen yäk. ¹⁵Täñpäñ äma unitä Jona yäpmäñpäñ gwägu gänañ mañpä äpmonirän gwägu wareñi nämo patkuk. ¹⁶Täñirän äma itkuño unitä Yaweta bumta umuntañpäñ bänep täñkwitakta gupe kábäñi nikek ijiñ iminpäñ Yaweta watä piä täñ imineñta yäñkehärom täñkuñ.

¹⁷*Täñpäkañ Yawetä gwägu tom täñi pähap kubä iniñ kireñpewän Jona kämän äpmonkuñ. Kämän äpmonirä Jona gwägu tom pähap u koki gänañ kepma bipani yaräkubä ude patkuk.

2

Jonatä Anutu man iwerirän nadäñ iminjkuk

¹Jona tom koki gänañ patkañ Yawe Anutuni yäñapik man terak ñode iwetkuk;

* **1:1:** 2Kin 14:25 * **1:3:** 1Jo 4:2; Jer 20:7-9; Luk 9:62; 1Ko 9:16 * **1:17:** Jon 4:6; Mat 12:40, 16:14; Luk 11:30

- ² Näk komi piäken patpän Yawe gäkken gera yänjira nanin yänkun.
Paotpaot komeken patkan tən kentän nam yänpän gera yänjira nadän namin kun yäk.
- ³ Imata, gäk gwägu pähap gänañ pudät mabi baninik, gwägu mebariken umu äpmonkuro unita.
Tänpän gäkno gwägu pähaptä näk uwäktän naminpän gwägutä tanj tokätpän nut mabän äpmonkut yäk.
- ⁴ Ude ahän namänpän node nadänkut; Näk inamka dapunken nanik näwat kirenkuno upänkan node nadätat; Gäkno kudupi yotkaken äneñi api ärowet.
- ⁵ Ume pähaptä uwäk tänpipinpän nepmanpän paorayän tən kut. Gwägutä näk it gwäjinpän gwägu yenitä gwäknaken kwasikotkun.
- ⁶ Näk gwägu gänañ kome mebariken äpmonpän äpmokinik tən kut.
Äpmonpän ukädagän itnanpän Yawe Anutuna, gäk komi piäken nanikpän wädän tädotpän nepmanpi pen api iret yäk.
- ⁷ Iritna jirupmirayän tänjirän Yawe, gäka nadänpän gerana gäkno kudupi yotkaken ahänkuk.
- ⁸ * Tänpäkan ämawebe yäwik pukpuki oran yämik täkan uwä gäka nadän gamikinik tänanpän mäde ut gamik täkan.
- ⁹ Täñ nähä bänepnatä kap tenoret gaminpän ärawa api täñ gamet. Tänpän yänkehäromtak man gäwetkuro u täkinik api tänpet.
Yäke! Paotpaotken nanikpän yämagurani mähemi u Yawe ubayän!
- ¹⁰ Tänpäkan Yawetä gwägu tom iwet-pewän gwägu tomtä Jona gwägu gägäniken anen manpän kunjuk.

3

Ninive kome mähemitä bänepi äyänjutkun

- ¹ Tänpäkan Yawetä Jona äneñi node iwetkuk;
- ² Eruk, gäk Ninive yotpärareken ku yäk. Kunjan manbinam gäwerayän täyat u kan yäwet. ³ Ude yänjirän Jonatä mani buraminpän Ninive yotpärareken kunjuk. Ninive uwä yotpärare tanjinik, kukñi nonitä kukñi udude kweno uwä edap yaräkubä tärewek. ⁴ * Eruk, Jona yotpärare gägäniken yäput penpän kepma kubä kunpän yotpärare bämopiken itkan gera terak node yänahänkuk; Edap 40 ude tärenjirän Ninive yotpärare api pen awähurek! yäk.
- ⁵ Jonatä ude yänjirän eruk, Ninive mähemitä Anutu täno man nadäwä bureni tən kuk. Nadäwä bureni tänpäpän mominita nadäwätäk tänpän, nak jop irit kadäni penpän tek waki-wakipän tən kun. Ekäni ironi kudup udegän tən kun. ⁶ Tänjirä Ninive nanik täno intäjukun ämatä binam u nadänkan akunpän tek täga yänopmännän penpän tek waki-wakipän tänpän pärku kädäkut gänañ manit itkuk.
- ⁷ Täñkan Ninive ämawebe kuduptagäntä nadäkta manbinam node pewän kunjuk; Intäjukun ämakät epän ämaniyetä node pen täwetkan, Kubätä ketem kubä nämoinik nänpök. Äma ba yawak, ketem ume nämoinik näneñ yäk. ⁸ Nämö! Äma ba yawak imaka, tek waki-wakipän tänpet. Tänpän ämawebe kuduptagäntä Anutuken yänapik man kehäromi yäneñ. Tänpän kunat-kunari waki u ba ämik täktäk tək täkan u penen! yäk. ⁹ Ude tänjirä Anututä butewaki käwep nadän niminpän ninta kokwawak nadätak u penjirän nämö paotne yäk.
- ¹⁰ Tänpäkan manbinam pewän kunjuk u nadänpän buraminpän ämawebe kudup wakiwaki mäde ut iminirä Anututä yabänkuk. Yabänpänä nadäk injtkuko u yäpmän äyänjutpän kowata pewän ahän yämikta nadänkuko u penjuk.

* 2:8: Sam 31:6 * 3:4: Mat 12:41; Luk 11:32

4

Anututä Jona bänep äyäjutta man iwetkuk

¹ Anututä ude täñirän Jona u kawän nämo tägawäpän kokwawak tañi nadänkuk.

² * Kokwawak nadänpän yäjapik man terak Yawe ñode iwetkuk; Yawe, jide? Näk komenaken itkañ gäk ude api täñpen yäj nämo yäjkut? Bureni, ude api täñpen yäj nadänkuro unita Tasis komeken ämetpen kuñkut yäk. Mebärika ñode nadänkut; Gäk Anutu orakorak mähemi. Gäk bänep ironka nitek. Kokwawakka bäräñek nämo ahäk täyak. Butewaki nadäk-nadäkka u ärowani. Täñpän bänepka äyäjutpän äma täño momi pen yämikta pidäm tak täyan. ³ * Unita Yawe, gäk nabä kätäjiri kañ kumba yäk. Näk kumäkta gäripi nadänkañ, itta gañani nadätat yäk.

⁴ * Ude yävänä Yawetä ñode iwetkuk; Kokwawak nadätan u täga täyan? Nämo! ⁵ Yawetä ude iweränkañ Jona yotpärare gägäniken edaptä abani käda kuñkut. Ukäda päñku yottaba kubä täñpän äyuñken mañit itkuk. Yotpärare u jide ahäj imän kawa yäjkañ itkuk. ⁶ Irirän Yawe Anututä nadänirän päya keräpi kubä tädotpän bäräñek tägañkuk, u Jonata äyuñ täñ imiñpän edap täño komi yäpmäj äpäkta. Täñirän Jonatä päya unita gäripi pähap nadänkuk. ⁷ Täñpäkañ patkuko yäjnejirän tamimañ Anututä gwak kubä iwet-pewän äbänpän päya u mebäri näñ täknejpewän kubit tañkuk. ⁸ Eruk edap bämop tawänä Anututä nadänirän mänit kädäp ikek piäjnkuk. Piäjirän edaptä Jona gwäkiken iñpewän kehäromini paorirän ini kumba yäj nadänpän yäjnkuk; Näk itta gañani nadänpän kumäkta täga nadätat yäk.

⁹ Ude yävänä Anututä iwetkuk; Gäk päyata kokwawak nadätan u täga täyan? Ude yävänä Jonatä yäjnkuk; Ei, kokna wañirä tägatak! Kokwawak tañi nadäk täyat unita kumäkta gäripi nadätat yäk.

¹⁰ Yävänä Yawetä kowata ñode iwetkuk; Gäk päya unita piäni kubä nämo täñkun yäk. Ba watäni iriri nämo äronpän tägañkuk. Päya u bipani kubäken ahäjkañ bipani kubäken paorako unita imata butewaki nadäj imitan? ¹¹ * Täñ nähä Ninive yotpärare pähap unita butewaki täga nämo nadäwet? Yotpärare uken ämawebe 120 tausen ude bumik it täkañ. U kädet täga iwatta guñtak täkañ. Ba yawak imaka bumta itkañ. Unita imata butewaki täga nämo nadäj yämet?

* **4:2:** Kis 34:6 * **4:3:** 1Kin 19:4 * **4:4:** Mat 20:11-15 * **4:11:** Sam 145:8-9,15-16; Mat 18:33; Luk 15:29-32

Maika Asiria naniktä Juda ämawebe komi piäken api yepmaṅpek

5

Maika 5:2-5

Intäjukun äma kubätä Betlehem komeken api ahäwek

^{2*} Yawetä ṅode yäyak;

Betlehem Efrata, gäk Juda kome täṅo yotpärare päke unitäṅo täpuri ude itan. Upäṅkaṅ inken intäjukun äma pähap kubä api ahäwek. Ahänpäṅ näkṅaken äbot, Isrel ämawebe u näkṅo wäpna terak api yabäṅ yäwarek. Äma unitäṅo oraniye uwä bianinik umu ahäṅkuṅotä ahäṅ yäpmäṅ äbäkaṅ. ^{3*} Unita Yawetä Isrel äbot iwan keru terak yepmaṅpän it yäpmäṅ kuṅtäko webe kubä Ekänitä iwoyäṅkuko unitä nanak api bäyawek. Kadäni uken intäjukun äma unitäṅo noriye ätu ämatä komeken komi epän terak itkuṅo u äbänpäṅ Isrel noriyekät äneṅi kubäkengän api itneṅ. ^{4*} Täṅpäkaṅ intäjukun äma unitä yawakiye Yawe Anutuni täṅo kehäromi ba wäpi ba epmäget kudäni uterak watä kehäromi api it yämek. Watä it yämiṅirän säkgämän api itneṅ. Täṅkaṅ äma unitäṅo kehäromi ba wäp biṅam ärowanitä komeki komeki api kuṅ morewek. ^{5*} Ude täṅkaṅ bänep kwini täṅo mäheki ude api it yämek.

6

Maika 6:1-8

Yawetä Isrel ämawebe manken yepmaṅkuk

¹ Yawetä man yäyak ṅo juku peṅpäṅ nadäwut! Näkä in manken tepmaṅtat ṅowä mebariṅin yäṅahänpäṅ näwerirä pom imaka, nadäwut! ² Oi pom, in ba kome täṅo meham kehäromi tärek-täreki nämo it täkaṅ in juku peṅpäṅ Yawetä Isrel ämawebe manken yepmaṅpäṅ man piä täṅpayäṅ täyak ṅo nadäwut.

^{3*} Yawe näkä ṅode täwet yabätat; Ämawebenaye, näkä goret jide täṅ tamiṅkut? Ba bäräpi jide u pewa ahäṅ tamiṅkut? Unita kowata näwerut! ^{4*} Näkägän Isip kome, komi piäken nanik in wädäṅ tädotpäṅ tämagut yäpmäṅ äbut. Kädet täwoṅäreṅpäṅ yäṅ-täkṅat yäpmäṅ äbäka Moses kenta Aronkät Miriam upäṅ iwoyäṅpäṅ yepmaṅkut. ^{5*} O ämawebenaye, Moap nanik täṅo intäjukun äma wäpi Balak unitä waki täṅ tamikta nadäk tawaṅ peṅkuko unita juku piwut. Ude täṅ tamikta nadäk tawaṅ peṅirän Beo täṅo nanaki Balam unitä Balak iwetkuko unita imaka, nadäwut. Ba bämop äma ätu topmäk-topmäk täṅo gäpe Gilgal yotpärare yäpmäṅ kuna yäṅpäṅ Sitim kome peṅpeṅ kuṅtäṅgän ume taṅi kubäken ahäṅirä kudän näkä pewa ahäṅkuṅo unita juku piwut. Imaka udewanita juku pinayäṅ täṅo uyaku injin täṅkentäṅ tamikta jide täṅ tamiṅkuro u api nadänpäṅ yäpmäṅ kuṅatneṅ.

Kudän Yawetä gäripi nadäk täyak unita man

⁶ Yawe Anutu kunum gänaṅ nanik u iniṅ oretta äbänpäṅä imatäken upäṅ täga yäpmäṅkaṅ äbet?

Bulimakau nanaki säkgämäninik upäṅ yäpmäṅ päbä irona ude täga iṅiṅ imet?

⁷ Ba sipsip ämani tausen mäyapinik iṅamiken yäpmäṅ äbäṅjira gäripi nadäwek ba nämo?

* **5:2:** Mat 2:6; Jon 7:42 * **5:3:** Mat 12:50; Rom 9:23-28, 11:5 * **5:4:** Ais 40:11, 49:9-10; Ese 34:23-24; Jon 10:24; Sam 45:6; Mat 25:1; Efe 1:13 * **5:5:** Ais 9:6; Luk 2:14; Jon 14:23; Efe 2:14-17 * **6:3:** Sam 50:7, 81:8,13; Rom 3:4-5, 3:19 * **6:4:** Kis 4:10-16, 12:50-51, 15:20 * **6:5:** Nam 22:2-24:25; Jos 3:1-4:19

Ba olip gakɲi kăbot tausen măyapinik udepăŋ yăpmăŋ äbăŋjira Yawetă unita găripi nadăwek
ba nămo?

Ba nanakna intăjukun nanik mominata kowata utpăŋ iniŋ kirewero uwă iŋamiken
tăgawek?

⁸* Ude nămo! Yawetă kădet tăga nintă tăkta uku bian niwetpăŋ niwoŋărenkuk. Unita
kădet ugănpăŋ tăkta nadăk tăyak. Kădet u ŋode;

Ămata kudăn siwoŋi tăŋ yămiŋkaŋ orakorak kădet iwatpăŋ nininta nadăna äpani tăŋpăpăŋ
Anutunin gămoriken kuŋatpăŋ ukăt bănep kubăgăn itne.

* **6:8:** Stt 18:9; Sam 73:28, 37:26; Ais 58:6-9; Hos 6:6; Efe 4:32; Jem 4:6-10; 1Pi 5:6

Habakuk Bäräpi gānaŋ iritta man

Habakuk 1:1-3, 2:1-4

Ämawebe siwoŋi uwä nadäkinik terak it täkaŋ

¹ Man ŋo Yawetä profet Habakukta imaka kubä dāpmonken bumik ude imiŋkuk;

² Yawe, näk kadäni kəroŋi gəkken gera yək täyat u kadäni jidegän nadəŋ namiŋpəŋ nin api täŋkentəŋ nimen? Täŋiri imaka waki ahatak u nin nämo täŋpän waneŋ. ³* Näk bäräpi ämawebe äbotken ahəŋirän wari kakta nämo nekaŋ. Unita mebəri imata iwan yabəŋ äwarəkuk täŋiri ämawebe äbot ŋo täŋpə wakaŋ? Komeni komeni ŋo yabəŋira iwantä ämawebe äbot täŋpə wawəpəŋ tuŋumi bok täŋpə wakaŋ. Täŋpəŋ yəŋərahut-ərahut ba ämik bumta täŋ itkaŋ.

2

¹ Näk nadəwätäkna Yawe iwetkuro unita kowata nadäkta yot kəroŋi, iwantä äbəŋirän yabəkta punin unu əro itkut. Əro itkaŋ kowata nadəŋkaŋ kaŋ iwera yəŋpəŋ itsəmbut.

² Täŋira Yawetä näwetkuk; Näkä man dāpmonken gəwerayəŋ täyat u mobä kwəkä yəwani ätu yəpməŋkaŋ uterak säkgämän kudän täŋpəŋ peŋiri äma kubätä daniwayəŋ nadəŋpəŋä bärəŋeŋ täga kaŋpəŋ api daniwek. ³* Unita jop kudän täŋpəŋ peyi. Imaka ahəwayəŋ täko unitəŋo kadäni nämo kerəp täyak. Upəŋkaŋ kadäni kəroŋi nämo iriri kudän gəwoŋərewayəŋ nadätat u api ahəwek. Bärəŋeŋ nämo ahatak yəŋ nadəweno upəŋkaŋ muni kubəgän iriri api ahəwek. ⁴* Man u ŋode; Äma näk mäde ut namiŋpəŋ kədet waki mebəri mebəri tək täkaŋ u nämo api itneŋ. Täŋ äma siwoŋiwä nadäkinikitä täŋkentəŋ yəmiŋirän api itneŋ.

* **1:3:** Mat 10:16; 2Pi 2:8 * **2:3:** Apos 1:7; 2Te 2:6-8; Jem 5:7-8; Hib 10:36-37 * **2:4:** Rom 1:17; Gal 3:11; Hib 10:38

Sefanaia

Anutu täño man piä tärek-täreki unita man

3

Sefanaia 3:14-18

Oretoret täño kap kubä

¹⁴ Oi Isrel ämawebe, Jerusalem täño äperiye, in gera yänpäj oretoret terak kap tewut. Bänep täga nadänpäj oretoret bumta-inik tänpüt.

¹⁵ U imata, Yawetä komi tamiñ yäpmäj äbuko eruk apiño nadäj tama yänpäj intäño iwan kudup däpmänpäj yäwat kiretak.

Nadäkañ? Isrel täño intäjukun äma bureni, Yawe uwä inkät it täyak unita in imaka kubäta wari nämo api umuntäneñ.

¹⁶ Tänpäkañ kadäni uken Jerusalem ämawebe ñode api yäwetneñ; Imaka kubäta nämo umuntañpäñ bänepjin nämo pewä putäreneñ.

¹⁷ * Nämo! Yawe Anutujin inkät itkañ kehärominitä täñkentäj tamiñpäñ iwan keriken nanik bureni api tämagurek.

Unitä inta gäripi pähap nadäj tamiñpäñ iritjin api täñ-kodaktañ tamek. Täñkañ inta oretoret tänpäj kap api taniñ ubiñ tewek, ämawebetä orekirit kadäniken oretoret täk täkañ ude.

¹⁸ Tänpäkañ Yawetä ñode täwetak;

Näkä taniñ kawa tänpäj komejinken äneñi api yäñ-täkñat yäpmäj äbet. Ude täñira iwan injamiken mäyäk nadäñkuño u api paorek.

* **3:17:** Sam 24:8-10; Ais 9:6, 12:2; Hib 7:25; Sam 147:11, 149:4; Ais 62:4-5; Luk 15:5-6,23-24; Jon 13:1

Sekaraia Ämawebe **bänepi tänpidäm takta man**

9

Sekaraia 9:9-12

Bänep kwini mähemi äbätak!

⁹* Yawetä ñode yäyak;

Eruk Jerusalem nanik ämawebe, in bumta oretpäñ oretoret gera yäwut!

Intäjukun ämajin inken äbänjirän kawut!

U kudän siwoñi ba ämawebe yäpätägakta kehäromi nitek äbän tamitak.

U bänep kwini tänpänitän doñki nanak terak mañitkañ äbätak.

¹⁰* Unita nadäkot! Iwantä Jerusalem yotpärareken ämik tuñum inkät ämik pewä ahäкта yäpmäñ äbuño u näkä api pewa paotneñ. Bureni, ämik täño hos, karis ba äpa kuwek u kudup api paotneñ.

Ude täñira intäjukun ämajin uwä äma äbori äboriken bänep kwini terak irit täño manbiñam yänahänpäñ api yäwerek.

Tänpäkañ kome yabän yawat täyak u gwägu pähap ño kädatä päñku ban udude pätak ude. Komeni täño бага uwä ume wäpi Yufretis u yäput-peñkañä komeni komeni api kuñ morewek.

¹¹* Tänpäkañ Yawetä äneñi ñode yäkgän täyak; Juda äma intäño orajiyekät topmäk-topmäk kubä täñkuro u tom däpmänkañ unitäño nägäri terak täñkehärom täwani.

Topmäk-topmäk unita yänpäñ komi piä, kome kawuki umeni nämo ñoken nanik pit tamiñpäñ taniñ kireñpewa api peñpeñ kuñeñ.

¹²Näk ude täñkentäñ tamikta yänjira bänepjin pidäm täkañ unita kome, komi piä täk täkañ u peñpäñ komejin kujatken äneñi kuñkañ säkgämän kañ irut.

In komi piä tañi täñ itkañ upänkañ kowata täga tamayän täyat uwä komi apiño nadäkañ u irepmiñpäñ kowata säkgämäninik api tamet.

12

Sekaraia 12:7-10

Yawetä Jerusalem nanik iwan keriken api yomägarek

⁷Yawetä ñode yäyak;

Yawe näkä Juda nanikta kehäromi yäpmäktä intäjukun api täñkentäñ yämet. Täñira Devit täño äboriye wäp biñam ba Jerusalem nanik täño wäp biñamtä Juda nanik täño nämo api yärepmirek. ⁸Tänpäkañ kadäni uken Yawe näkä Jerusalem nanik api täñkentäñ yämet. Täñira ämawebe kehäromini nämotä Devit kehäromi nitek itkuko ude api itneñ. Tänpäñ Devit täño äboriyetä Jerusalem nanikta intäjukun api täñ yämineñ, Yawe täño añero ba Anututä ini täñ yämeko ude. ⁹Täñkañ kadäni uken näkä äma äbori äbori Jerusalem tänpäwakta äbäk täkañ uwä api däpmän morewet.

¹⁰* Tänpäkañ Devit täño äboriye ba Jerusalem ämawebe näkä orakorak kädet ba yänpäpik man yäkyäk kädet iwatta kehäromi api piñ yäbaret. Ude täñira äma yäput pewä kumbuko u kañpäñ konäm butewaki jägämi pähap api täñ imineñ, miñjiye naniyetä nanakiye tepi ba intäjukun naniktä kumbänkañ täneño ude.

* **9:9:** Ais 9:6-7; Jer 23:5-6; Mat 1:21, 21:5; Rom 3:24-26; Jon 12:14-16
Efe 2:13-17; Rev 11:15 * **9:11:** Mat 26:28; 1Ko 11:25; Hib 9:14-26
8:15,26; Mat 24:30; Jon 19:37; Rev 1:7; Hib 12:2

* **9:10:** Apos 10:36; Rom 15:9-13; 2Ko 5:18;

* **12:10:** Jol 2:28; Apos 10:45; Tai 3:5; Rom

Malakai Anututagän nadäŋ imikinik täneŋta man

2

Malakai 2:1-10

Yawetä bämop äma jukuman yäwetkuk

¹ Yawe kehäromi mähemitä bämop äma ŋode yäwetkuk; Man kehäromi yäwayäŋ täyat uwä intä nadäкта. ^{2*} Piä täк täкаŋ u kudup terak wäpna biŋam punin peney. Manna nämo nadäŋ namiŋpäŋ ärowani täŋ naminayäŋ täŋo uwä in api täŋpa waney. Ba iron, täŋ-mehamtaŋ tamikta yäpmäk täкаŋ u imaka, api täŋpa waney. Bureni, manna nadäŋ äwaräkuk täŋkuŋo unita imaka tägajin uku täŋpa waŋkuŋ! ³ Uita nanakjiyeta komi api yämet. Ba tom ärawata ijiŋ namani täŋo kok yäpmäŋpäŋ iŋamjin dapunken api wopet. Ude täŋ tamiŋira kokjiraŋ ukät in bok api täŋuren täŋpä kuney. ^{4*} Ude täŋ tamiŋira ŋode api nadäneŋ; Man kehäromi niwetkuko u Yawe kehäromi mähemitä ini bämop äma wäpi Livaikät topmäk-topmäk bian täŋkuko u nämo wärämutpäŋ irepmitneta niwetkuk yäŋ nadäneŋ.

^{5*} Topmäk-topmäk Livaikät täŋkuro uterak irit käroni säkgämän itta yäntären imiŋkut. Ude yäntären imiŋkuro unita gämotnakengän itpäŋ nanin oretta yäwani. U bureni, gämotnakengän itpäŋ oraŋ namiŋpäŋ kuŋatkuk. ⁶ U ämawebe kädet siwoŋi täŋpen kuŋattagän yäwetpäŋ yäwoŋärenkuk. Täŋkaŋ kädet waki täкта kubä nämo yäwetpäŋ yäwoŋärenkuk. Ude täŋkuko unita näkkät bänep kubägän itpäŋ siwoŋi kuŋatkaŋ ämawebe mäyap kädet waki mäde ut yämikta täŋkentäŋ yämiŋkuk. ^{7*} U imata, bämop äma täŋo piä uwä ämawebe näkŋo mebäri siwoŋi nadäwä tumäkta yäwetpäŋ yäwoŋärek täneŋ. Uwä Yawe kehäromi mähemi näkŋo man yäŋahäwani äma unita ämawebetä näkŋo gärip kaŋpäŋ nadäкта bämop äma uken kuney.

^{8*} Upäŋkaŋ bämop äma apiŋo nanik in uwä näkŋo kädet siwoŋi u irepmit morekaŋ. Täŋkaŋ nadäk mebäri mebäri terak yäwetpäŋ yäwoŋärek täŋirä ämawebe mäyaptä kädet siwoŋi nämo iwatkaŋ. Bureni-inik, orajin Livaikät topmäk-topmäk täŋkuro u wärämutpäŋ irepmit morekaŋ. Yawe kehäromi mähemi näkä ude yäyat. ⁹ In näkŋo man nämo buramik täкаŋ. Täŋkaŋ ämawebenaye yäwetpäŋ yäwoŋärek täк täкаŋken uken ŋode täк täкаŋ; Ätu gäarak itkaŋ ätuwä yabäŋ yäk täкаŋ. Ude täк täкаŋ unita näkä Isrel äbot u täŋpewa inta nadäwä äpani täŋpäpäŋ mäde api ut tamineŋ.

¹⁰ Nadäkaŋ? Nin kuduptagän nanin kubägän. Anutu täŋpäŋ niŋmanŋpani kubä ugän. Upäŋ jide unita notniyekät kowat nadäŋ imän tänaŋipäŋ nadäŋ äwaräkuk täк täkamäŋ? Ude täк täkamäŋ uwä topmäk-topmäk Anututä oraniyekät täŋkuko u wärämutpäŋ irepmit täkamäŋ.

3

Malakai 3:1-5

Kowata yäpmäk-yäpmäk kadäni keräp täyak

^{1*} Yawe Kehäromi mähemi näkä ŋode yäyat;

Näkŋo kädet täwitta yäŋahäwani ämana kubä intäjukun api tewa kwek yäk. Kuŋirän pit kubägän Ekäni unita wäyäkŋek täкаŋ uwä iniken kudupi yotken api kwek. Bureni,

* **2:2:** Sam 81:11-12 * **2:4:** Nam 3:11-13 * **2:5:** Nam 25:12 * **2:7:** 2Ti 2:24-25; 2Ko 5:20; 1Te 4:8 * **2:8:** Mat 15:2-5, 18:7; Luk 11:46; Rom 2:19-24, 14:21; Tai 2:8 * **3:1:** Mat 11:10; Mak 1:2; Luk 1:76, 7:27

topmäk-topmäk kubägän unitäño yänhäwani äma, unita gäripi pähap nadäk täkañ unitä bureni api ahäwek yäk.

^{2*} Upänkañ äbayän täyak kadäni uken netätä kehärom tanpän unitäño man epän täga api irepmirek? Ba netätä täpäneñpän inamiken täga api irek? Nämö, kädäp komi, gol kenta siliwa ijiwani udewanitä-yän api äbek. Ba sop kehäromi nikek, tek garok bäräneñ yäwat kirewani udewanitä api äbek. ^{3*} Uwä Anutu täño bämop äma yäpmän danikta kädäp komi nikektä siliwa gol ijinpewä jirañ inigän kuk täkañ udegän api yäpmän daniwek. Yäpmän daniñpän äma siwoñigän itpän bänep siwoñi terak Yawe näka ärawa api täñ namineñ. ⁴ Ude täñirä Juda ba Jerusalem naniktä ärawa täñ namiñirä käwa api tägawek, bian täk täñpani ude.

^{5*} Täñpän Yawe Kehäromi mähemitä ñode yäkgän täyat; In yäpmän danikta api ärewet yäk. Ärenpän äma näka nämö umuntanpän äma yärat-yärat täk täkañ, ba kubokäret täk täkañ, ba man käbeyäken jopman yäk täkañ, ba epän ämaniye gwäki säkgämän nämö yämik täkañ, ba webe kajat ba ironi kodänani täñyäkñarani täk täkañ, ba äma äbanita waki täñ yämik täkañ u kudup bäräneñ api yäpmän daniwet yäk.

4

Malakai 4:1-6

Yawe täño kadäni pähap api ahäwek

^{1*} Yawe kehäromi mähemitä ñode yäyak;

Kepma pähap kubä bureni-inik api ahäwek. Kepma uken ämawebe inita nadänirä ärowani täñpanikät wakiwaki täñpani unitä mup kubit täwani ude äworeñirä kädäptä kudup api ijin paotneñ. Kokoki täpuri kubä nämö api itneñ. ^{2*} Täñ, näk wäpna biñam orañ namik täkañ inken näkño yäpä-siwoñtak piä kehäromitä edap dapuritä-yän abän tamiñpän yäpätägañ tamek. Ude täñ tamiñirän oretoret bumta, bulimakau nanakitä yewa gänañ naniktä äpämañ päñku täñoret täk täkañ ude api täneñ. ^{3*} Kadäni piä ude täñpayän täyatken inä äma wakiwaki yärepmiñpän kugun ude parirä uterak yentän kuñ äbäk api täneñ. Yawe kehäromi mähemi näkä ude yänkehärom täyat.

⁴ Unitä in näkño бага man, piä ämana Mosesta Sinai pom terak imiñkuro unitä nämö guñ täneñ. Man imiñkuro u Isrel ämawebe in kuduñtagäntä iwatneñta imiñkut.

^{5*} Täñpäkañ Yawe näkño kadäni umuri pähap unitä nämö ahänirän intäjukunä profet Elaija api taniñ kirewet. ⁶ Elaija u taniñ kireñira nädanani täño kokwawak yäpäñ-siwoñ tawäpän api yepmanpek. Ude täñkentän tamikta nadäk nämö peyat yäwänäku äbä komejin täñpa wakkäneñ.

* **3:2:** Mat 3:7-12, 21:41-44, 23:13; Luk 7:23, 21:36; Hib 10:28-29, 12:25; Rev 1:7; Rev 6:17; 1Ko 3:13-15 * **3:3:** Luk 3:16; Efe 5:26-27; Tai 2:14; Hib 12:10; 1Pi 1:7, 4:12-13; Jon 4:24; Rom 12:1; Plp 2:17; 2Ti 4:6; Hib 13:15-16; 1Pi 2:9; Rev 5:10 * **3:5:** Sam 50:3-6; Hib 10:30-31; Jem 5:8-9; Jud 1:14-15; 1Ko 6:9-10; 1Te 4:6; Hib 13:4; Rev 21:8, 22:15 * **4:1:** Sam 21:9; Mal 3:2; Mat 3:12; 2Te 1:8; 2Pi 3:7 * **4:2:** Sam 85:9; Ais 50:10; Luk 1:50; Rev 11:18 * **4:3:** Rom 16:20; Rev 11:15, 14:20 * **4:5:** Mat 11:14, 17:10-13; Mak 9:11-13; Luk 1:17; Jon 1:21

Matiyu

Matiyutä Juda ämawebeta yänpän Jesu täño manbiñam ño kudän täñkuk

Jesu täño oraniye wäpi tawan

Luk 3:23-38

¹* Man pätkañ ñowä Jesu Kristo oraniye täño wäpi tawan. Tänpän Jesu täño orani pähap u wäpi Abraham, bian-inik itkuko u. Tänpän Abraham täño yeri ahän yäpmän abänkä uterak orani kubä wäpi Devit ahänkuk. Tänpän Devit täño yeri ahän yäpmän abänkä u punin terak Jesu ahänkuk. ² Eruk Jesu täño oraniye tawan ahän yäpmän äbuño unitäño manbiñam u ñode;

Intäjukun-inik Abrahamtä nanaki Aisak bäyañkuk.

Tänpän Aisaktä Jekop bäyañkuk.

Jekoptä Judakät noriye ätu bäyañ yepmañkuk.

³* Judatä Peres-kät Sera bäyañkuk. Yarä unitäño miñi wäpi Tama.

Tänpän Perestä Esron bäyañkuk.

Esrontä Ram bäyañkuk.

⁴ Ramtä Aminadap bäyañkuk.

Tänpän Aminadaptä Nason bäyañkuk.

Nasontä Salmon bäyañkuk.

⁵* Salmontä Boas bäyañkuk. Boas täño miñi Rahap.

Tänpän Boastä nanaki Obet bäyañkuk. Obet täño miñi u Rut.

Obettä Jesi bäyañkuk.

⁶* Jesitä Devit bäyañkuk. Devit u Juda täño intäjukun äma itkuk.

Tänpän Devit täño nanaki Solomon. Solomon u miñi Devittä Uria webeni yomägakuko unitä bäyañkuk.

⁷ Tänpän Solomontä Rehoboam bäyañkuk.

Rehoboamtä Abiya bäyañkuk.

Abiyatä Asa bäyañkuk.

⁸ Tänpän Asatä Jehosofat bäyañkuk.

Jehosofattä Jehoram bäyañkuk.

Jehoramtä Usia bäyañkuk.

⁹ Tänpän Usiatä Jotam bäyañkuk.

Jotamtä Ahas bäyañkuk.

Ahastä Hesehia bäyañkuk.

¹⁰ Tänpän Hesekiatä Manase bäyañkuk.

Manasetä Emon bäyañkuk.

Emontä Josaia bäyañkuk.

¹¹* Tänpän Josaiatä Jehokin-kät noriye bäyañ yepmañkuk. Uwä Babilon ämatä Juda ämawebe yämagut päñku Babilon komeken yepmañpäñ komi epänken yepmañkuño kadäni uken ahänkuñ.

¹²* Tänpän komi epänken pen irirä Jehokintä Sealtiel bäyañkuk.

Sealtieltä Serubabel bäyañkuk.

¹³ Serubabeltä Abiut bäyañkuk.

* **1:1:** 1Sto 17:11; Stt 22:18 * **1:3:** Stt 38:29-30; Rut 4:18-22 * **1:5:** Rut 4:13-17 * **1:6:** 2Sml 12:24 * **1:11:** 2Kin 24:14-15; 2Sto 36:10; Jer 27:20 * **1:12:** Esr 3:2

Abiutta Eliakim bayaŋkuk.

Eliakimtä Aso bayaŋkuk.

¹⁴ Tänpäj Asotä Sadok bayaŋkuk.

Sadoktä Akim bayaŋkuk.

Akimtä Eliut bayaŋkuk.

¹⁵ Eliutta Eleasa bayaŋkuk.

Eleasatä Matan bayaŋkuk.

Matantä Jekop bayaŋkuk.

¹⁶ Jekoptä Josep bayaŋkuk.

Josep uwä Maria Jesu bayaŋkuko unitäŋo äpi.

Tänpäj Jesu uwä Kristo, Anutu täŋo iwoyäwani äma u.

¹⁷ Node ahäj yäpmäj äbuŋ; Abrahamtä nanaki bāyawänä nanaki unitä nan tänpäj nanak bayaŋkuk. Pen udegän udegän täŋ yäpmäj abäntäko Devit ahäjirän kadäni 14 ude täŋkuk. Tänpäkaŋ Devittä nanaki bāyawänä nanaki unitä nan tänpäj nanak bayaŋkuk. Pen udetä udegän täŋ yäpmäj abäntäko kadäni Babilon komeken komi epän yämikta yämagut yäpmäj kuŋirä kadäni äneŋi 14 ude täŋkuk. Kadäni uken yäput peŋpäŋ nantä nanak bāyawänä nanaki unitä nan täŋkuk. Pen udetä udegän täŋ yäpmäj abäntäko kadäni äneŋi 14 ude täreŋirän Kristo, Anutu täŋo iwoyäwani ahäjnkuk.

Mariatä Jesu Kristo bayaŋkuk

Luk 2:1-7

¹⁸* Jesu, Anutu täŋo iwoyäwani Kristo ahäjnkuko unitäŋo mebäri node pätak; Miŋi Maria u Josepta biŋam iwoyäwakaŋ inigän inigän kuŋarirän Munapiktä ini kudän tänpewän Maria nanak kok irirän kaŋpäŋ nadäŋkuŋ. ¹⁹ Ude ahäjirän äpi Josep u äma siwoŋi kuŋatkuko unita webeni Maria nanak kok ikek irirän kaŋpäŋ kaŋ pewa yäŋkaŋ node nadäŋkuk; Kwawak yäŋahäwapäj mäyäk nadäweko unita kábop kaŋ pewa yäk. ²⁰ Josep ude tänpayäj nadäŋpäŋ kuŋarirän, Ekäni täŋo aŋero kubätä dāpmonken ahäj imiŋpäŋ node iwetkuk; Gäk Devit täŋo äbotken naniktä webeka Maria yäpmäkta nadäwätäk nämo täŋpen yäk. Nanak kok itak uwä Munapiktä ini kudän tänpewän ahätak. ²¹* Nanak bāyawayäj täko uwä ämani äpi bāyawek. Bāyājirän wäpi Jesu yäj kaŋ iwet. Tänpäkaŋ wäp Jesu u mebäri node; Unitä iniken äboriye momi täŋo topmāk-topmākken nanik ketäreŋpäŋ äpi yepmaŋpek yäk. ²² Tänpäj imaka kudup ahäjkuŋo u Ekänitä nadäŋirän man profet biani kubätä node yäŋkuko u bureni ahäjnkuk;

²³* Webe gubaŋ, ämakät nämo pärani kubätä nanak kok itpäŋ bāyawayäj täko unitäŋo wäpi “Immanuel” yäj äpi iwetneŋ.

Tänpäj wäpi “Immanuel” unitäŋo mebäri uwä Anutu ninken itak. ²⁴ Tänpäkaŋ Joseptä man u nadäŋpäŋ kikuŋtupäj aku Anutu täŋo aŋerotä man iwetkuko u buramiŋpäŋ Maria webenita yäpuk. ²⁵* Webenita yäpukopäj bok nämo pat yäpmäj kuŋirän nanak u ahäjnkuk. Nanak u ahäjirän Joseptä wäpi “Jesu” yäj iwetkuk.

2

Guŋ äbotken nanik ätu Jesu känayäj äbuŋ

¹ Eruk Mariatä Jesu Judia kome, Betlehem yotpärare-ken bayaŋkuk. Äma ekäni wäpi Herot Juda ämawebe yabäj yäwat täŋkuko kadäni ugän bayaŋkuk. Bāyawänkaŋ ätu itpäŋ äma guk täŋo kuŋat-kuŋat yabäŋpäŋ-nadäwani ätu edap dapuri äbani kända naniktä Jerusalem äbuŋ. ²* Äbä ämawebe node yäwet yabäŋkuŋ; Nanak paki Juda ämawebe yabäj yäwarayäj täyak u de? Nin komenin-ken udu itkaŋ nanak paki u ahäjirän guk taŋi ahäjnkuko u kaŋpäŋ nadäŋpäŋ akumaŋ iwat yäpmäj äbäkamaŋ. Nanak paki u kaŋpäŋ inin

* **1:18:** Luk 1:27,35 * **1:21:** Luk 1:31, 2:21 * **1:23:** Ais 7:14 * **1:25:** Luk 2:7,21 * **2:2:** Nam 24:17

oretnayän äbäkamän yäk. ³ Ude yänirä Herottä nadänkan kikuṭpän nadäwätäk pähap täṅkuk. Ba Jerusalem nanik ämawebe kudup manbiṅam u nadänpän nadäwätäk udegän täṅkuṅ. ⁴ Herottä nadäwätäk täṅpän Juda ämawebe täṅo bämop äma intäjukun täṅpanikät Baga man yäwoṅärewani äma kumän-tagän yän-päbä yepmanpän yäwet yabänkuk; E, Anutu täṅo iwoyäwani Kristo yän yäk täkan u kome de ahäкта yäwani? ⁵ Ude yäwet yabänjirän iwetkuṅ; U Judia kome Betlehem yotpärare-ken api ahäwek yän yäk täkamän yäk. Anututä Kristo uken api ahäwek yän yänkuko u profet kubätä ṅode kudän täṅkuk;

⁶* *Ai! Ämawebe Juda kome Betlehem yotpärare-ken nanik, in ṅode nämo nadäneṅ;*
Nin kome jopi-ken itkamän. Bämopin-ken äma ekäni kubä nämo itak, ba bian nämo itkuk
yän nämo nadäneṅ.

Nämoinik! Inken intäjukun äma pähap kubä api ahäwek. Ahänpän näṅaken äbot, Isrel ämawebe
u api yabän yäwarek. *Mai 5:2*

⁷ Täṅpän Herottä man u nadänpän nadäwätäk täṅpän äma nadäk-nadäk ikek edap dapuri äbani käda äbuṅo ukeṅo yän-päbä inigän yepmanpän yäwetkuk; Guk taṅi kanṅän äbäkamän yän näwetkuṅo ukeṅo kadäni jidegän ahänjirän kanṅuṅ? ⁸ Ude yäwänä kowata iwerä nadänpänä jop ṅode yäwetpän peṅ yäwetkuk; In pänku ehutpän yän-wäyäkneṅpän nanak paki u kan-ahänpänä äneṅi päbä kan näwerä nadäwa. Ude täṅpakan näk imaka, pänku api iniṅ oreret yäk. ⁹⁻¹⁰ Ude yäweränkan kuṅkuṅ. Kuman pänku guk taṅi ini komeken kanṅuṅo u äneṅi kanṅuṅ. Kanpän oretoret pähap nadänkuṅ. Täṅpakan guk u intäjukun kuṅjirän kanṅän iwatkuṅ. Kanṅän iwarirä guk uwä yot nanak yamiṅitä patkumäno u punin terak itkuk. ¹¹* Täṅpakan yot gänan äronpän Maria nanakikät irirän yabänpän gukut imäpmok täṅpän nanaki u iniṅ oretkuṅ. Ude täṅpän tuṅum tägatäga, gol ba imaka käbäni tägatäga gwäki ärowani peṅpän yäpmän äbuṅo upän peṅ imiṅkuṅ. ¹² Ude täṅkan parirä Ekänitä dämpmonken yäweränkan yänewänä Herot irepmitpeṅ käbop kukṅi kädagän kuman ini komeken kuṅkuṅ.

Jesu nädamiṅi nani Isip komeken kuṅkuṅ

¹³ Eruk äma nadäk-nadäk ikek ukeṅo äyänṅutpeṅ ini komeken kuṅjirä Ekäni täṅo aṅero kubätä Josep dämpmonken ahän imiṅpän iwetkuk; Josep, gäk ṅo irentawä. Akuṅkan nanak yamiṅi yän-yäkṅat yäpmän metänpeṅ pänku Isip komeken ahänpän itkan näṅṅo manta juku päram kan täṅpun yäk. Nadätan? Herottä nanak paki ṅo utta nadänkan kädetta wäyäkṅetak. ¹⁴ Aṅerotä ude iweränä akuṅpänä nanak yamiṅi yän-yäkṅat yäpmän bipanigän Isip komeken metänpeṅ kuṅkuk. ¹⁵* Pänku uken ittän kuṅjirän Herot kumbuk. Täṅpakan imaka ahänkuko unita profet kubätä bian, Anutu täṅo meni jinom yäpmänpän ṅode kudän täṅkuk;

Nanakna Isip komeken irirän gera yänjira äneṅi äyänṅutpeṅ äbuk.

Profettä man kudän täṅkuko u kämi ude bureni api ahäwek yän nadänpän yänkuk.

Herottä nanak paki ämani kudup dämpuk

¹⁶ Täṅpakan äma nadäk-nadäk ikek ukeṅo Herot täṅikṅatpeṅ kuṅjirä nadänpän kokwawak pähap nadänkuk. Kokwawak nadänkuko unita komi ämaniye peṅ yäwet-pewän Betlehem ba kome gägäni gägäni uken nanik nanak ämani oban yarä nämo tärewani kudup kumän-kumän dämpmän moreṅkuṅ. Äma nadäk-nadäk ikek ukeṅonitä guk taṅi u kadäni uken ahänkuk yän iwetkuṅo kadäni u nadän iwatpän nanak ämani oban yarä nämo tärewani ugänpän kumän-kumän dämpuṅ. ¹⁷ Herottä ude täṅkuko unita man profet Jeremiaitä ṅode kudän täṅkuko u bureni ahänkuk;

* **2:6:** Mai 5:2; Jon 7:42 * **2:11:** Sam 72:10-15; Ais 60:6 * **2:15:** Hos 11:1

18 * *Betlehem dubini-ken Rama komeken Isrel webe kubätä konäm butewaki jägämi-inik yäjirän nadänkuḡ.*

Nanakiye kumbuḡo unita konäm kähän yäjirän iniḡ bitnäna yänkaḡ täḡpä waḡkuḡ. Jer 31:15

Jesu nädamiḡi nani äneḡi ini komeken äbuḡ

19 Täḡpäkaḡ Josep Isip komeken pen irirän Herottä kumbänä Ekäni täḡo aḡero kubätä dāpmonken ahāḡ imiḡpäḡ iwetkuk; 20 * Josep, äma nanak ḡo urayāḡ yänkuko ukeḡo kumbuk. Unita gāk akuḡkaḡ nanak yamiḡi ḡo yāḡ-yākḡat yāpmāḡ Isrel komeken ku yāk. 21 Ude iweränä Josep ironi yamiḡi yāmagurän yāpmāḡ Isrel komeken kuḡkuḡ. 22-23 * Kuḡpāḡä nadänkuk; Herottä kumbänkaḡ nanaki wāpi Akelaustä Judia nanikta intäjukun täḡpāḡ itkuko unita Josep uken kwayāḡ umuntaḡkuk. Täḡpāḡ Anututä dāpmonken jukuman ätukät iweränä kukḡi kädagän kumaḡ Galili komeken kuḡkaḡ Nasaret yotpāraren yot täḡpāḡ itkuḡ. Täḡpāḡ Jesuta profet ätutä bian yänkuḡo u bureni ahāḡkuk. ḡode yänkuḡ;

Äma ḡo Nasaret nanik yāḡ api iwetneḡ.

3

Jontä Anutu täḡo manbiḡam yāḡahāḡkuk

Mak 1:1-8; Luk 3:1-18; Jon 1:19-28

1 Eruk kadäni uken ume ärut yāmani äma wāpi Jontä kome jopi Judia täḡo kome bāmopiken u päḡku itkuk. Itkaḡ manbiḡam yāḡahāk-ahāk epän täḡ itkuk. 2 * Täḡpāḡ manbiḡam ḡode yāḡahāk täḡkuk; Kadäni ḡo Anututä intäjukun itkaḡ yabāḡ yāwat epän bureni täḡ yāmayāḡ täko u kerāp täyak unita bāneḡjin sukureḡpāḡ kädet wakiwaki täk täkaḡ u kumān peḡ morewut! yāk. 3 * Täḡpäkaḡ bianä profet Aisaiatä Anutu meni-ken yāpmāḡpāḡ Jontä yāḡpāḡ man ḡode kudän täḡkuk;

Äma kubätä kome jopi-ken päḡku itkaḡ gera ḡode yāḡ itak;

Ekänitä äbākta kädet täwirut!

Irit kuḡat-kuḡatjin kaḡ täḡsiwoḡ tawut!

Ais 40:3

Aisaiatä man ude kudän täḡkuk.

4 * Täḡpäkaḡ Jon uwä tektawä but kubä wāpi kameri unitäḡo pujiḡipāḡ täḡpani upāḡ täḡkaḡä piontawä but gupipāḡ täḡpani upāḡ yamāḡ täpäneḡpāḡ kuḡat täḡkukonik. Täḡkaḡ ketemtawä kākukbam-kāt kähārāp umeni bipiken nanik ugānpāḡ nak täḡkukonik.

5 Ude täḡkaḡ manbiḡam u yāḡahāḡirän ämawebe Jerusalem yotpārare ba Judia kome ba Jodan ume kukḡi kukḡi uken naniktä bumta äbä ahāḡ imiḡpäḡ manbiḡam nadänkuḡ.

6 Manbiḡam nadänpāḡ wakini yāḡahāḡirä Jontä Jodan ume gānaḡ yāḡ-yākḡat päpmo ärut yāmik täḡkuk.

7 * Ude täḡkaḡ Parisi äma ätu ba Satyusi äbotken nanik ätu Jontä ume ärut nimän yänkaḡ uken äbāḡirä yabāḡkuk. Yabāḡpāḡ Jontä yāwetkuk; Wa! In bāneḡjin nämo sukureḡkaḡ äbākaḡ. In gāmoktä äbotken nanik! Anututä intäḡo momita kokwawak nadänkaḡ tadāpayāḡ täko unita umuntaḡkaḡ gupjin-tägän äbākaḡ? 8 Inä bāneḡjin bureni-inik sukureḡpāḡ äma bāneḡi sukurewani täḡo kudän kaḡ pewä ahāwut! 9 * ḡode nämo nadāneḡ; Bāneḡnin täga. Nin oranin pähap Abrahamtä äbotken nanik unita Anututa biḡam itkamāḡ yāḡ nämo nadāneḡ. Nämo! Anututä Abraham täḡo äboriye ätu ahāwut yāḡ nadänpāḡä mobä jopi ḡopāḡ täga täḡpewän ahāneḡ! yāk.

* 2:18: Jer 31:15; Stt 35:19

* 2:20: Kis 4:19

* 2:22-23: Luk 2:39; Ais 11:1, 53:2; Jon 1:46

* 3:2: Mat 4:17;

Mak 1:15 * 3:3: Ais 40:3

* 3:4: 2Kin 1:8

* 3:7: Mat 12:34, 23:33

* 3:9: Jon 8:33,39; Rom 2:28-29; Rom

4:12

10 * Upänkañ man ñode nadäwut; Äma kubä päya mujipi pogopigän wädäwani madäкта pinigon ket utak. Päya, mujipi pogopigän wädäk täkañ u kudup madänpäñ ureñ täñpän kädäpta biñam api kunañ yäk.

11 * Näkä ume ärut tamik täyat unitäño mebäri ñode; In wakiwaki täk täkañ u kumän pen moreñpäñ bänepjin sukurenpäñ irit kuñat-kuñat siwoñi täñpen kuñatta ume ärut tamik täyat. Täñpäkañ äma kubä wäpi biñam ikek mäden näwatak. Unitäño kehärominitä näkño kehäromina irepmitak. Näk äpani-inik unita u dubini-ken näk itnañi nämo. Näk ume-inikpäñ ärut tamitat. Upänkañ äma unitäwä Anutu täño Munapik ba kädäp mebetpäñ bok api ärut tamek yäk.

12 * Äma ekäni uwä ämawebe yäpmän danik epän täkta äbayän täyak. Yäpmän danik epän u man wärani ñode bumik api täñpek; Wit mujipi-kät gupi kubä-kengän itkañ u yäpmän danipän mujipi bureni inita yot kubäken penkañä gupi kädäp kumäk-kumäki nämoken api ureñ täñpän äpmonen yäk. Jontä man ude yäwetkuk.

Jontä Jesu ume ärut imiñkuk

Mak 1:9-11; Luk 3:21-22

13 Täñpäñ Jontä ämawebe ume ärut yämiñ irirän Jesu Jontä ärut namän yänkañ Galili komeken naniktä abämañ Jodan ume, Jontä itkuk-ken u äbuk. Äbänpäñ Jon iwetkuk; Näkä ume ärut nami yäk. 14 Ude yäwänä Jontä iwetkuk; Ude nämo! Gäkä näkä uyaku täga ärut namen. Imata gäkä ärut nami yän näwetan? 15 Yäwänä Jesutä iwetkuk; Bureni yäyan upänkañ apiño gäkä täga ärut namayän. Nek Anututä nadänpäñ kädet penkuko ugänpäñ iwatde yäk. Ude iweränä Jontä mani buramiñpäñ ume ärut imiñkuk.

16 * Ärut imänkañ ume gänañ naniktä abä itpäñ uterakgän kañkuk; Kunum añerirän Anutu täño Munapiktä känaräm ude äpäñkañ gwäki terak mañirayän täñkuk. 17 * Täñirän Anutu kunum gänañ gera kubä ñode yänkuk; Nöwä näkñaken bänepna gämäni yäk. U kañpäñ gäripi pähap nadäk täyat. Man ude yänkuk.

4

Satantä Jesu yän-ikñatkuk

Mak 1:12-13; Luk 4:1-13

1 * Jontä Jesu ume ärut imän tärenirän Satantä Jesu täñyabäкта Munapiktä yänikñat yäpmän kome jopi-ken päñku tenkuk. 2 * Kome jopi-ken tewänkañ ketem kubä nämo nañkañ kepma bipani 40 ude itkuk. Ketem kubä nämo nañkañ it yäpmän kuñtäyon nakta wakiinik kubä inkuñ. 3 Ude täñirän Satantä ahän imiñpäñä iwetkuk; Gäk Anutu täño nanak bureni-inik täñpäwä mobä itkañ ño yäweri ketem äworewäkañ nañ yäk. 4 * Yäwänä Jesutä iwetkuk; Ude nämo täñpayän. Anutu täño man kudän terak man ñode pätak; Äma kubätä ketem-tagän täga nämo irek. Anutu täño man kumän nadänpäñ bänepi-ken penpäñ kuñareko uyaku täga yäk.

5-6 Ude yäwänä Satantä yänikñat yäpmän Jerusalem kuñpäñ kudupi yot medäp terak päro punin-inik unu tenkañ iwetkuk; Anutu täño man ñode kudän täwani;

Anututä añeroniye watä it gamikta yepmañkuko unitä api oranpäñ gepmanen.

Täñpäkañ kuroñka ba gukutka nämo api pimiñ tädoren.

Sam 91:11,12

Man ude pätak unita gäk Anutu täño nanak bureni-inik täñpäwä man u nadänpäñ punin ñonitä komen umu tubäpe! yäk. 7 * Ude iweränä Jesutä yänkuk; Näk ude nämo täñpayän.

* 3:10: Mat 7:19; Luk 13:6-9 * 3:11: Jon 1:26-27,33; Apos 1:5 * 3:12: Mat 13:30 * 3:16: Jon 1:32 * 3:17: Sam 2:7; Ais 42:1; Mat 12:18, 17:5; Luk 9:35 * 4:1: Hib 2:18, 4:15 * 4:2: Kis 34:28; Stt 3:1-7 * 4:4: Lo 8:3 * 4:7: Lo 6:16

Anutu täño manbiñam terak man kubä ñode pätak; Gäk Ekäni Anutuka mebärika kwawak pewi ahäwut yäj jop nämo peñ iweren yäk.

⁸Yäwänä Satantä Jesu pom käronji kubäken yäjikñat yäpmäj päro itkañ komeni komeni äma äbori äbori u ba unitäño tunum pähap gäripi mebäri mebäri u iwoñärenkañ ñode iwetkuk; ⁹Gäk gukut imäpmok täñ naminpäñ naniñ oreriri imaka päke yabätan ñowä täga ganiñ kirewet yäk. ¹⁰* Ude iweränä Jesutä iwetkuk; Satan, gäk nabä kätänpeñ ku! Anutu täño man ñode kudän täwani; Ekäni Anutujin u kubägän iniñ oretneñ. Unitagän watä epän täñ imineñ. Man ude pätak. ¹¹* Eruk Jesutä Satan ude iweränä tenpeñ kuñirän Anutu täño añeroniyetä äbä täñkentäj iminikuñ.

Jesu Galili komeken epän yäput peñpäñ täñkuk

Mak 1:14-20; Luk 4:14-15, 5:1-11

¹²* Täñpakañ Jon komi yot gänañ tewä irirän Jesutä biñam nadänpäj äyäjutpeñ Galili komeken kuñkuk. ¹³* Päñku ini yotpärare Nasaret u ittängän eruk peñpeñ Kapeneam kuñkuk. Kapeneam uwä Galili gwägu dubini-ken itkuk. Kome u Sebulun kenta Naptali äbekiye oraniye täño kome. Ukäda päñku itkuk. ¹⁴Jesutä kome u kuñatkuko unita bian profet Aisaiatä man ñode kudän täñkuko u bureni ahäñkuk;

¹⁵*Ai! In ämawebe Sebulun Naptalitä komeken nanik! Komejin Jodan ume udude käda Galili gwägu dubini-ken itak. Inä äma jopi, guñ äbotken nanik.*

¹⁶*Upänkañ bipmäj urani-ken it täkañ u in peñyäjek pähap api käneñ.*

Kumbani komeken bumik it täkañ, nadäk-nadäkjin nämo pirärewani, inta peñyäjek pähap kubä ahäj tamayäj täyak. *Ais 9:1,2*

Aisaiatä man ude kudän täñkuko u bureni ahäñkuk.

¹⁷* Täñpäñ Jesutä Kapeneam yotpärare-ken kuñkuko kadäni uken manbiñam yäjahäk epän yäput peñpäñ ñode yäjahänpäj yäwetkuk; Bänepjin sukurenpäñ siwoñigän kuñarut. Anututä intäjukun itkañ äboriye yabäj yäwatinik täñpayäj täyak u keräp täyak yäk.

Jesutä iwaräntäkiye ätu yämagutkuk

Mak 1:16-20

¹⁸Kepma kubäken Jesu Galili gwägu pomi terak kuñattängän yabäñkuk; Äma yarä iniyat tuäni Saimon wäpi kubä Pita kenta monäni Andru gwägu tom yäpdayäj tom wädäwani yäk mañpän äpmonirä yabäñkuk. Äma yarä uwä moneñ epänta gwägu tom yäpmäk täñkumänonik. ¹⁹* Yäk mañpän äpmon irirän Jesutä yabänpäj yäwetkuk; Eruk! Epän u peñkañ näk näwarun! Näk näwarirän gwägu tom yäpmäk täkamän udegän ämawebe Anutu iwatta yäpmäk-yäpmäk epän api tamet yäk. ²⁰* Yäweränä uterakgän epäni u peñpeñ iwatkumän. ²¹Eruk, ätukät kuñpäñä Sebedi nanakiyat wäpi Jems kenta Jon nani Sebedi-kät gäpe terak itkañ yäk täñ gwägu tom yäpani u ket ut irirä yabäñkuk. ²²Yabänpäjä näk näwarun yäj yäwerirän uterakgän nani gäpe terak ugän irirän tenpeñ Jesu iwatkumän.

Jesutä ämawebe käyäm ikek yäpän tägañkuñ

²³* Täñpäñ Jesutä kome Galili dubini-ken itkuño u kudup kuñat morenpäj ämawebe käyäm mebäri mebäri nitek yäpän tägañit, käbeyä yot gänañ äronpäñ man yäwerit täñ yäpmäj kuñkuk. Manbiñam Täga ñode yäjahäntäj kuñatkuk; Anututä intäjukun itkañ äboriye yabäj yäwatinik täñpayäj täyak u ahatak yäk. ²⁴* Ude yäwerirän biñami Siria komeken kuñat moreñirän nadäñkuñ. Nadänpäjä ämawebe käyäm mebäri mebäri nitek, gup kähän nadäwani, äma mäjotä magärani, äma kwäyähäneñ täñpani, kumäj-däpurek täñpani ba käyäm mebäri mebäri täñpani u kudup noriyetä yäj-yäkñat yäpmäj äbäñirä Jesutä yäpän tägañkuñ. ²⁵* Täñpänkañ äma äbot pähap kome uken-uken naniktä iwarän

* **4:10:** Lo 6:13 * **4:11:** Hib 1:6,14 * **4:12:** Mak 6:17; Luk 3:19-20 * **4:13:** Jon 2:12 * **4:17:** Mat 3:2

* **4:19:** Luk 5:1-11; Mat 13:47 * **4:20:** Mat 19:27 * **4:23:** Mak 1:39; Mat 9:35; Apos 10:38 * **4:24:** Mak 6:55

* **4:25:** Mak 3:7-8

tänkuṅ. Ämawebe Galili komeken nanik, Dekapolis komeken nanik, Judia komeken nanik, ba Jodan ume pomi terak naniktä äbä Jesu iwarän tänkuṅ.

5

Jesutä pom terak päro man kudupi kubä yäwetkuk

Luk 6:20-26

¹⁻² Jesutä ämawebe äbot päke iwatkuṅo u yabänpän pom keräpi kubä terak äro maṅitpän irirän iwaräntäkiye uwä dubini-ken tuägän äbä iräwä Jesutä manbiṅam ḥode yäwetpän yäwoṅärek tänkuk;

³* Äma ini bänepitä näk momi äma äpani-inik yän nadäk täkaṅ uwä säkgämän itkaṅ.

Bureni! Äma udewani uwä Anututä yabän yäwat täyak.

⁴* Täṅpäkaṅ äma iniken mominita nadäwä waki täṅpöpän konäm butewaki terak kuṅat täkaṅ uwä säkgämän itkaṅ.

Bureni! Anututä ini bänepi api täṅpidäm taṅ yämek.

⁵* Ba äma bänep kwini terak kuṅat täkaṅ uwä säkgämän itkaṅ.

Bureni! Äma udewanita Anututä kome pähap ḥo inita biṅam api yäniṅ kirewek.

⁶* Täṅpän äma irit kuṅat-kuṅat siwoṅi u iwatta gäripi-inik nadänpän ehutpän täk täkaṅ uwä säkgämän itkaṅ.

Bureni! Anututä äma udewani täḥo gäripini uwä api däpmän täreṅ yämek.

⁷* Täṅpäkaṅ äma noriyeta butewaki nadän yämik täkaṅ uwä säkgämän itkaṅ.

Bureni! Anututä äma udewanita butewaki udegän api nadän yämek.

⁸* Ba äma bänep nadäk-nadäk imaka täga täktägän nadänpeṅ kuṅat täkaṅ uwä säkgämän itkaṅ.

Bureni! Äma udewani uwä Anutu api kaṅ-ahäneṅ.

⁹* Täṅpän äma ämik ba duṅwekwek däpmän täkḥek täkaṅ uwä säkgämän itkaṅ.

Bureni! Anututä äma udewani Näkḥo ironinaye yän api yäwerek.

¹⁰* Ba äma Anutu täḥo kädet siwoṅi iwarirä äma ätutä iwan täṅ yämik täkaṅ uwä säkgämän itkaṅ.

Bureni! Äma udewani uwä Anututä yabän yäwat täyak.

¹¹⁻¹²* * Täṅpäkaṅ intä näk nadän namikinik täṅirä ämawebetä man jop yän-täkḥatpän, man wakiwaki täwetpän täwat kireṅit api täneṅ. Upänkaṅ ude täṅirä nadäwätäk nämo täneṅ. Nämo, in säkgämän itkaṅ. Nadäkaṅ? Bärapä udewani intagän nämo täṅ tamik täkaṅ. Profet biani itkuṅo unita udegän täṅ yämiṅkuṅ. Täṅpäkaṅ in kunum gänaṅ kowata täga api yäpneḥo unita bänep täga nadänpän oretoret terak kuṅat täkot!

Inä ämawebe täḥo paṅ kenta topän ude itkaṅ

Mak 9:50, 4:21; Luk 14:34-35, 8:16, 11:33

¹³ Täṅpäkaṅ Anutu täḥo ämawebeniye intä, ämawebe päke u bämopi-ken paṅ gäripi nitek ude kaṅ kuṅarut. Täṅpäkaṅ gäripi paoreko uwä jide täṅpena äneṅi gäripi ahäwek? Nämo, paṅ gäripi nitek nämo uwä maṅpä kuṅirä ämawebetä yeṅ awähutneṅ. Unita paṅ gäripi nitek ude kaṅ kuṅarut!

¹⁴⁻¹⁵* * Ba kubä pen ḥode; Topäntä taṅi iḥiṅpän äḥoni säkgämän penyänek täkaṅ. In-täḥo irit kuṅat-kuṅatjin udegän. Äma kubätä topän iḥiṅpän käbop imata pewek? Ude nämo, iḥiṅpän kwawak peṅirän äḥonitä kädet-ken peṅ-yänḥeṅirän ämawebetä kwawakgän kaṅtäṅ kuṅatneṅ. Ba yotpärare taṅi kubä pom terak ireko uwä käbop täga irek? Nämo,

* **5:3:** Ais 57:15 * **5:4:** Ais 61:2-3; Rev 7:17 * **5:5:** Sam 37:11 * **5:6:** Ais 55:1-2 * **5:7:** Jem 2:13

* **5:8:** Sam 24:3-4; Sam 51:10, 73:1 * **5:9:** 1Jo 3:2-3 * **5:10:** Hib 12:4; 1Pi 3:14 * **5:11-12:** 1Pi 4:14; Jem 1:2

* **5:11-12:** 2Sto 36:16; Apos 7:52; Hib 11:32-38; Jem 5:10 * **5:14-15:** Jon 8:12, 9:5 * **5:14-15:** Mak 4:21; Luk 8:16, 11:33

kwawakinik irirän ämawebe bankentä täga käneŋ. ¹⁶ * Täŋpäŋ in, irit kuŋat-kuŋatjin udegän. Anutu täŋo penjäŋek kudän bänepjin-ken itak u täŋpewä kwawak irirän kädet siwoŋi kuŋarirä ämawebetä tabäŋpäŋ oretoret täŋpäŋ Anutujin kunum gänaŋ nanik u iniŋoret täneŋ.

Jesu Anutu täŋo man biani wärämutta nämo äpuk

¹⁷ * Jesutä ude yäŋpäŋä äneŋi ŋode yäŋkuk; In Anutu täŋo бага man ba profet biani täŋo yäwetpäŋ yäwoŋärek man täŋpani u näkä däpmäŋ täkŋekta äpuk yäŋ nämo nadäneŋ. Näk u däpmäŋ täkŋekta nämo äput. Nämo, u täŋkehärom taŋpewa bureni kwawak kaŋ ahäwän yäŋpäŋ äput. ¹⁸ * Unita näk bureni täwetat; Baga man u bäräŋeŋ nämo api paorek. Imaka u ba u ahäkta yäwani Anutu täŋo man terak kudän täŋkuŋo u bureni ahäwäkaŋ kunum kenta kometä paorirän uyaku Baga man u api paorek.

¹⁹ * Unita äma kubätä бага man täpuri-inik kubä irepmitpäŋ ätu kädet udegän kaŋ iwarut yäŋ yäŋpäŋ-yäwoŋärek täŋpayäŋ täyak uwä Anutu täŋo kaŋiwat yewa gänaŋ wäpi biŋam nikektä nämo api irek. Täŋ, äma kubätä бага man u buramiŋpäŋ ätu kädet udegän kaŋ iwarut yäŋ yäŋpäŋ-yäwoŋärek täŋpayäŋ täyak uwä Anutu täŋo kaŋiwat yewa gänaŋ wäpi biŋam nikektä api irek. ²⁰ Unita ŋode täwera nadäwut; Baga man yäwoŋärewni äma ba Parisi ämatä ŋode yäk täkaŋ; Bureni, nin Anutu täŋo Baga man iwatpäŋ siwoŋi kuŋat takamäŋ yäk. Ude yäk täkaŋ upäŋkaŋ in u yärepmitpäŋ Anutu täŋo gärip ugän kaŋ iwarut. Ude nämo tänayäŋ täkaŋ uwä Anutu täŋo kaŋiwat yewa gänaŋ nämo api äroneŋ.

Kokwawak nadäŋpeŋ kuŋat-kuŋatta man

Luk 12:57-59

²¹ * Jesutä ude yäŋpäŋ äneŋi ŋode yäŋkuk; Anututä äbekjiye orajiye bian ŋode yäwetkuk; Äma kubä kumäŋ-kumäŋ nämo uren. Äma kubä kumäŋ-kumäŋ urayäŋ täyan uwä manken api iren yäk. ²² * Man ude yäwetkuko upäŋkaŋ apiŋo näkä ŋode täwetat; Äma kubätä noripakita kokwawak nadäŋpeŋ kuŋarayäŋ täyak uwä manken api irek. Ba äma kubätä noripaki man waki mäyäk ikek iwerayäŋ täyak uwä man käbeyä-ken api irek. Ba äma kubätä noripakita kokwawak nadäŋpäŋ iniŋ wärät man iwerayäŋ täyak uwä geŋi kädäp mebet ikek unita biŋam api täŋpek.

²³⁻²⁴ * Unita ket ŋode nadäkot; Kadäni kubä gäk Anututa iron täŋ ima yäŋpäŋä ŋode käwep nadäwen; Näk imaka kubä täŋkuro unita notnapak näka kokwawak nadätak. Ude nadäŋpäŋä imaka Anututa imikta yäwani u pewi irirän äneŋi äyäŋutpeŋ päŋku notkapak kokwawak nadäŋ gameko uwä yäŋahäŋpäŋ yäŋpak taŋkaŋ eruk äneŋi äyäŋut päŋku imaka u Anututa täga imen.

²⁵ * Ba notkapak kubätä iwan täŋ gamiŋpäŋ manken gepmanpayäŋ yäŋirän nadäŋpäŋä manken nämo ahäŋkaŋ päŋku notkapak-kät yäŋpäŋ-nadäŋpäŋ bänep kubägän tädeŋ. Ude nämo täŋkaŋ notkapaktä jukun päŋku gäkŋo mebarika yäŋahäwänkaŋ gäk mäden kwiwä man nadäwanitä komi äma yäniŋ kireŋpewän gepmäŋit päŋku komi yotken gepmaneŋ. ²⁶ Näk bureni täwetat. Gäk notkapakta momi täŋ imeno u nämo täreŋirän gäk jop täga nämo ganiŋ kirewä äpämaŋ kwen. Nämo, gäk notkapakta momi täŋ imeno u suwawi tärewänkaŋ uyaku ganiŋ kireŋpewä äpämaŋ kwen! Upäŋkaŋ jide täŋpäŋ moneŋ yäpmäŋkaŋ suwawi tärewäpäŋ äpämaŋ kwen?

²⁷ * Jesutä man ude yäwetpäŋ äneŋi ŋode yäkgän täŋkuk; Anututä äbekjiye orajiye bian ŋode yäwetkuk; In kubokäret nämo täneŋ yäk. ²⁸ * Man ude yäwetkuko upäŋkaŋ apiŋo näkä ŋode täwetat; Äma kubätä webe kubä kaŋgärip täŋpäŋ ukät päde yäŋ bänepi-ken ude nadäweko uwä kubokäret täyak uba. ²⁹ * Unita dapunka kubätä waki täŋo buŋep-ken

* **5:16:** Efe 5:8-9; 1Pi 2:12 * **5:17:** Mat 3:15; Rom 3:31, 10:4 * **5:18:** Luk 16:17, 21:33 * **5:19:** Jem 2:10
 * **5:21:** Kis 20:13; Kis 21:12; Wkp 24:17; Lo 5:17 * **5:22:** 1Jo 3:15 * **5:23-24:** Mak 11:25 * **5:25:** Mat 6:14-15;
 Mat 18:34-35 * **5:27:** Kis 20:14; Lo 5:18 * **5:28:** 2Pi 2:14 * **5:29:** Mat 18:9; Mak 9:47; Kol 3:5

gepmanpayäj tänpänä dapunka u dätpäñ manpi kunen. Dapunka bok yäpmäj kuñatkañ genji-ken äpmonpenta. ³⁰ * Ba ketka kubätä waki täño bunep-ken gepmanpayäj tänpänä ketka u madäj täkñenpäñ manpi kunen! Gupka kumän nitek yäpmäj kuñatpäñ wañpäñ genji-ken äpmonpenta.

Nädapitä duñwek täkañ unitäño man

Mat 19:9; Mak 10:1-12; Luk 16:18

³¹ * Jesutä man ude yäwetpäñ äneñi pen ñode yäwetkuk; Mosestä äbekjiye orajiye bian ñode yäwetkuk; Äma kubätä webeni pewayäj nadäñpäñä webena peyat yäj man kudän kwawak ude täñpäñ imeko uyaku täga yäjwat-pewän kwek yäk. ³² In man ude nadäk täkañ upänkañä apiño näkä ñode täwetat; Äma kubätä webenitä äma kubäkät momi nämö täñpekopäj jop nadäj yäjwat-pewän päñku äma kubä yäpeko uwä webe u kubokäret täñpek. Täñkañ äma kodaki yäpeko u imaka, kubokäret täñpek.

Yäj-kehäromtak man yäkta man

³³ * Jesutä ude yäwetpäñ äneñi man kubä pen ñode yänahäñpäñ yäwetkuk; Baga man kubä bian ñode kudän täwani in nadäk täkañ; Gäk yänkehäromtak man jop nämö yäwen. Yäj-kehäromtak man u Anutu inamiken yäwani unita udegän bureni täñpen yäk. ³⁴ * In-täño бага man terak ude itak upänkañä apiño näkä ñode täwetat; In yänkehäromtak man yäna yänpäñä imaka kubä wäpi terak utpäñ nämö yäneñ. Kunum wäpi terak utpäñ yänkehäromtak man nämö yäneñ. Kunum uwä Anutu täño irit bägup unita. ³⁵ * Ba kome wäpi terak utpäñ yänkehäromtak man nämö yäneñ. Kome u imaka, Anutu täñogän. Ba kudupi yotpärare Jerusalem wäpi terak utpäñ yänkehäromtak man nämö yäneñ. U Kañiwat Äma intäjukun täñpani, Anutu täño yotpärare unita. ³⁶ Ba gwäkjin kujat terak wohutpäñ nämö yäneñ. Imata, manjin u kehäromi nitek nämö. Jide? In gwäkjin pujiñ paki kubä iwerä kubiri täga äworewek? Ba gwäkjin pujiñ kubiri kubä iwerä paki täga äworewek? Nämoinik, in ämagän! ³⁷ * Unita äma kubätä man yäweno u bureni ba bureni nämö yän nadäkta gäwet yabäñirän gäk “Bureni” yäj yänpäñä “Ei”-gän iweren. Ba “Bureni nämö” yäj yänpäñä “Nämö”-gän iweren. Man keräpi yarä ugän yäwen. Upänkañ gäk imaka kubä täño wäpi terak wohutpäñ yäweno uwä Satantä pewän ahäñirän yäwen.

Wakita kowata kowata nämö täneñ

Luk 6:27-36

³⁸ * Jesutä man ude yäwetpäñ äneñi kubä ñode yäwetkuk; Baga man kubä bian ñode kudän täwani in nadäk täkañ; Kubätä dapunka yäpurän tumbäwä kowata udegän täñ imen. Ba kubätä meka kujat dämpäj tokäränä kowata udegän dämpäj tokät imen yäk. ³⁹ * In man ude nadäk täkañ upänkañä apiño näkä ñode täwetat; Äma kubätä waki täñ gamänä kowata waki nämö täñ imen. Unita äma kubätä bumumka kukñi käda guränä kukñi iniñ kirewen. ⁴⁰ * Ba äma kubätä gäka kokwawak nadäñpäñ manken gepmanpäñ gäkño tek punin nanik gomägaränä gänañ nanik bok iniñ kirewi yäpek. ⁴¹ Ba äma kubätä täñkentäj päñku tuän uduken nepmankañ äbi yäj gäweränä täñkentäj päñku ban uduken teñkañ äben. ⁴² Ba äma kubätä imaka kubä yänapiwänä imen. Ba äma kubätä gäkño imaka kubä yäpmäj päñku täñkañ api gamet yäj gäweränä iniñ kirewen.

⁴³ * Jesutä ude yänpäñ man kubä pen ñode yäwetgän täñkuk; Man kubä ñode yäwani u nadäkinik täkañ; Notjiyeta bänep iron täñ yämiñkañ äma iwan täñ tamik täkañ unita mäde ut yämineñ. ⁴⁴ * Man ude nadäkañ upänkañ näkä apiño ñode täwera nadäwut; Äma iwan täñ

* **5:30:** Mat 18:8; Mak 9:43 * **5:31:** Lo 24:1-4; Mak 10:4; 1Ko 7:10-11 * **5:33:** Kis 20:7; Wkp 19:12; Nam 30:2; Lo 23:21 * **5:34:** Ais 66:1; Jem 5:12; Mat 23:22; Apos 7:49 * **5:35:** Sam 48:2; Ais 66:1 * **5:37:** Jem 5:12 * **5:38:** Kis 21:24; Wkp 24:20; Lo 19:21 * **5:39:** Wkp 19:18; Jon 18:22-23 * **5:40:** 1Ko 6:7 * **5:43:** Wkp 19:18 * **5:44:** Kis 23:4-5; Luk 23:34; Apos 7:60; Rom 12:14,20

tamik takaan unita banep iron tan yamineŋ. Ba ama nadakinikjinta yanpan komi tamik takaan unita Anututa tanjentan yamakta Anutu-ken yanapineŋ. ⁴⁵* In ude taneŋo uyaku Nanjin kunum ganaŋ nanik tan nanakiye bureni-inik api itneŋ. Tanpan mebari imata ama waki ba ama taga bok iron tan yamineŋ? Uwa node; Nanjin unita yanpewan edapta ama waki ba ama tagata bok penyaneŋ yamik tayak. Ba Anututa nadan yaminiran ama siwonjiken ba ama goret kuŋarani-ken iwan tak tayak. ⁴⁶ Tanpan ama gaka banep iron kowata tan gamik takaan ama unitagan banep iron kowata yameno uwa Anututa gak ama taga yan namo gawerek. Namu, ama wakiwakitä noriyeta udegan banep iron tan yamik takaan. ⁴⁷ Ba guŋ amawebetä amawebe ini garipi nadak takaan unitagan banep iron taga tan yamik takaan. Tan, ina kadet ude namo taneŋ. In notjiye-tagän iron tan yamineŋo uwa injinta nadawa taga namo taneŋ. Ama kowata namo tan tamanita iron tan yamineŋo uyaku! ⁴⁸* In nadakan? Kunum ganaŋ Nanjinta kadet ude iwat tayak. Uwa kadet tagagan tak tayak unita nanakiye ina udegan kadet tagagan kan tak tanput!

6

Ama jawari tanjentan yamakta man

¹* Jesuta ude yanpan node yawetkuk; In ket nadankan kuŋat takot. Imaka taga kubä tanpan yanpan node namo nadanpan tanpen; Kwawak tanjira amawebetä nabanpan wapna yapman akut yan nadankan namo tanpen. In ude tanayan takaan uwa kunum ganaŋ Nanjinta gwaki taga namo api tamek. ² Unita gak ama kubä tanjentan ima yanpanä eruk amawebetä nabawut yan nadankan inamiken kwawak namo tanpen. Ama yan-yakjaranita kudupi yot ganaŋ ba kadet minin tak takaan ude namo tanpen. Ama udewaniwa amawebetä nibanpan wapanin binam yapman akut yan nadankan tak takaan. Nak bureni tawetat. Ama udewani gwaki yapmanira tareta ubayan! ³* Unita gak ama kubä tanjentan ima yanpanä kabop-inik, notkapak kubä dubika-ken ireko unita gabanpan-nadaniran namo. ⁴ Ude tanjiri Nanka, imaka kabop tanjiri kanpan nadak tayak unita gwaki api gamek.

Anutu-ken yanapik man yakyak tano kaderi

Luk 11:2-4

⁵* Jesuta man ude yanpan man kubä pen node yagan tanjuk; In Anutu-ken yanapina yanpanä ama yan-yakjaranita tak takaan ude namo taneŋ. Yan-yakjarani ama uwa kudupi yot ganaŋ ba kadet minin itkan Anutu-ken yanapik man karoni boham yakta garipi nadak takaan. Amawebetä nibawut yankan udewa tak takaan. Nak bureni tawetat. Amawebetä ama udewani yabanira gwaki yapa tareta ubayan! ⁶* Unita Anutu-ken yanapiwa yanpanä gakan yot ganaŋ paro yama yauptan itkan Nanka kabop it tayak ukat man yanpan-nadak taden. Ude tanjiri Nanka imaka kabop kanpan nadak tayak unita gwaki api gamek.

⁷* Ba in Anutu-ken yanapina yanpanä guŋ amatä tak takaan ude namo taneŋ. Guŋ ama uwa anutunita man karoni, mebarini namo yanawat yapman kuk takaan. Karoni ude yan yapman kuŋitna uyaku anutuninta kawep nadan nimek yan nadak takaan. ⁸* Upankan ina ude namo taneŋ. In imaka imakata wayaknepan Anutu Nanjinken yanapinayan nadanira Nanjin uku tabanpan-nadak tayak. Unita imata man karoni mebarini namo yanawat yapman kuneŋ? Nanjin uwa tanjentan tamakta garipi nadak tayak. ⁹* Unita Anutu-ken yanapinayan nadanpanä man siwonj node yaneŋ; Kunum ganaŋ Nanin tani, Gak warka iniparik kubä pat tayan.

¹⁰* Abanpan banepi banepi, komeni komeni Ekani tan nimi.

* **5:45:** Efe 5:1 * **5:48:** Wkp 19:2; Lo 18:13 * **6:1:** Mat 23:5 * **6:3:** Mat 25:37-40 * **6:5:** Mat 23:5; Luk 18:10-14 * **6:6:** 2Kin 4:33 * **6:7:** Ais 1:15; 1Kin 18:26-29 * **6:8:** Mat 6:32 * **6:9:** Jon 17:6 * **6:10:** Mat 7:21, 26:39; Luk 22:42

Kunum gānaŋ gākken man buramik pätak, kome terak ninken udegän man buramik pat täyon.

11 Kadäni ŋonitāŋo ketem nimisi.

12* Nin notniye tāŋo momi pek tākamāŋ, gäk udegän mominin peŋ nimisi.

13* Täŋyabäk-ken nämo nipmaŋpen.

Wakiken nanik wädāŋ tädotpāŋ nipmaŋsi.

14* Ude yāŋpāŋ yāŋkuk; Äma kubätä waki tāŋ gamiŋirän, waki tāŋ gameko u peŋ imiŋkaŋ nämo yāpmāŋ kuŋariwä Nanka kunum gānaŋ naniktä udegän gākŋo wakika api peŋ gamek. 15 Upāŋkaŋ äma kubätä waki tāŋ gamiŋirän waki tāŋ gameko u nämo peŋ imiŋkaŋ yāpmāŋ kuŋariwä Nankatä udegän gākŋo waki nämo api peŋ gamek.

Nakta jop iritta man

16* In kadäni ätu Anutu iniŋ oretta nakta jop itna yāŋpāŋä butewaki iŋam dapun nämo ijiŋkaŋ kuŋatneŋ, yāŋ-yākŋarani ämatä tāk tākaŋ ude. Äma udewani uwä ämawebetä nibāŋpāŋ in äma kädet täga tāŋpani yāŋ nadāwut yāŋkaŋ iŋam dapun butewaki ijiŋkaŋ kuŋat tākaŋ. Näk bureni täwetat. Äma udewani gwäki yāpmāŋirä täretak ubayāŋ!

17 Upāŋkaŋ inä, Anutu iniŋ oretta nakta jop itna yāŋpāŋä ume ärutpāŋ gwäkjin pujiŋ täŋket utkaŋ kuŋatneŋ. 18 Ude täŋirä ämawebetä in Anutu iniŋ oretta nakta jop kuŋatkaŋ yāŋ tabāŋpāŋ nämo nadāneŋ. Nanjin käbop it täyak unitägän tabāŋpāŋ-nadäk täŋpek. Nanjin uwä imaka käbop täŋirä tabāŋpāŋ-nadäk täyak unitä gwäkiwä api tamek.

Tuŋum burenita man

Luk 12:33-34

19* Jesutä man ude yāŋpāŋ äneŋi kubä pen ŋode yäkgän täŋkuk; In kome terak ŋo imaka tägatäga yāpmäktä nadāwätäk nämo täneŋ. Kome tāŋo tuŋum u kehäromi nämo. Äpusit ba gwakgwaktä nak tākaŋ ba gämāneŋ ärok tākaŋ. Ba kubo ämatä yot däpmāŋ äreyāŋpāŋ kubo täneŋ. 20* Unita kunum tāŋo tuŋum yāpmäktä epäni täŋpeŋ kaŋ kuŋarut. Kunum tāŋo tuŋum nämo wak tākaŋ. Äpusit ba gwakgwak u nämo nak tākaŋ ba u nämo gämāneŋ ärok tākaŋ. Kunum tāŋo tuŋum uwä kubo ämatä täga nämo däpmāŋ äreyāŋpāŋ yāpneŋ. 21 Bureni-inik, imatäken tuŋumtä nadāwi ärowani täŋpeko uwä bānep nadäk-nadäkka uterakgän peŋpāŋ kuŋaren.

22 In nadäkaŋ? Dapunjin u gupjin tāŋo topän. Dapunjintä täga ijineŋo uwä gupjin imaka, peŋyāŋek ikek irirän kädet siwoŋi täga kuŋatneŋ. 23 Täŋ, dapunjin waneŋo uwä jide täŋpāŋ imaka imaka täga kaŋpāŋ täŋpeŋ kuŋatneŋ? Nämo, gupjin bipmāŋ urani gānaŋ irek. Täŋpākaŋ peŋyāŋek bānepjin-ken itak unitä bipmāŋ urani täŋpeko uwä bipmāŋ urani pähap gānaŋ api itneŋ.

Gup tāŋo tuŋumtä nadāwätäk nämo täneŋ

Luk 16:13, 12:22-31

24 Äma kubä-tägän äma ekäni yaräta watä epän täga nämo tāŋ yämek. Nämo, u kubäta gäripi nadāŋkaŋ kubäta gaŋani nadāwek. Ba kubä tāŋo epän täŋkaŋ kubäta mäde ut imek. In udegän, bānep nadäk-nadäkjin Anutu terak ba moneŋ tuŋum terak bok täga nämo peŋpeŋ kuŋatneŋ.

25* Unita ŋode täwetat; In gupjinta nadāwätäk ŋode nämo täneŋ; Ketem depāŋ näŋpet? Ba tek depāŋ täŋpāŋ kuŋaret? yāŋ nämo nadāneŋ. Nämo, ketem ba tek uwä bureni nämo. Uwä irit kuŋat-kuŋatjin tāŋo täŋkentäk moräkigän. Unita bānep nadäk-nadäkjin imaka bureni terak peneŋ. 26* In imata Anutu u watä säkgämän nämo käwep it nimek yāŋ

* **6:12:** Mat 6:14-15; Mat 18:21-35 * **6:13:** Luk 22:40; Jem 1:13; Jon 17:15; 2Te 3:3; 2Ti 4:18; 1Sto 29:11-13 * **6:14:** Mak 11:25-26 * **6:16:** Ais 58:5-9 * **6:19:** Jem 5:1-3 * **6:20:** Mat 19:21; Luk 18:22; Kol 3:1-2 * **6:25:** Plp 4:6; 1Ti 6:6-8; Hib 13:5; 1Pi 5:7 * **6:26:** Mat 10:29-31; Luk 12:6-7

nadäk täkaŋ? Eruk, in barakta yabänpäŋ-nadäwut! U ketem nämo piŋpäŋ puget täkaŋ ba pugetpäŋ kämita nämo pek täkaŋ. Upäŋkaŋ Nanjin kunum gänaŋ naniktä yabäŋ yäwatpäŋ yepmäŋ towik täyak. Imaka äpani udewani yabäŋ yäwatpäŋ yepmäŋ towik täyak u täŋpänä imata äma inta udegän nämo tabäŋ täwatpäŋ tepmäŋ towiwek? ²⁷ Nadäwätäkjintä kome terak iritjin täga wädäwän käroŋ täwek? Nämoinik!

²⁸ Unita gupjin täŋo tuŋumta imata nadäwätäk täk täkaŋ? Päya irori bipiken it täkaŋ unita yabänpäŋ-nadäwut! U inita tekta epäni nämo täk täkaŋ upäŋkaŋ yabäŋgärip ikek.

²⁹ * Bureni, imaka kubä täŋo kaŋgäriptä päya irori unitäŋo kaŋgärip u täga nämo irepmirek. Unitäŋo yabäŋgäriptä intäjukun äma biani Solomon unitäŋo moner tuŋum ba tek säkgämän kaŋgärip ikek päke u yärepmit täyak. ³⁰ U uwä Anututä ini tek gäripi nitek ude päya irori jopi unita uwäktäŋ yämik täyak. Täŋpäkaŋ u kadäni keräpigän itpäŋ paot täkaŋ. Apiŋo ahäneŋopäŋ kwep ude äneŋi täreŋ mäneŋ. Eruk, päya irori unita yabäŋ yäwat täyak upäŋ imata inta udegän täga nämo tabäŋ täwatpäŋ tamek? U bureni tamek! Unita imata nadäkinikjin Anutu-ken kumän nämo pek täkaŋ?

³¹ Unita ketem ba ume deken yäpmänpäŋ näne yäŋkaŋ nadäwätäk nämo täneŋ. Ba tek deken yäpmänpäŋ täne yäŋkaŋ nadäwätäk nämo täneŋ. ³² * Nämoinik! U guŋ ämatä bänep nadäk-nadäki udewani terakgän pek täkaŋ. Täŋ, inä imaka udewanita nadäwätäk pähap nämo täneŋ. Nämo, nanjintä in imaka udewanita wäyäkŋek täkaŋ yäŋ tabäŋpäŋ-nadäk täyak unita api täŋkentäŋ tamek. ³³ * Unita inä imaka kubäta nadäwä intäjukun nämo täŋpek. Nämo, Anututä intäjukun it tamiŋpäŋ tabäŋ täwatta ba unitäŋo kädet siwoŋi u iwatta unitagän gäripi-inik nadänpäŋ epäni täk täkot. Ude täŋirä uyaku ketem tuŋumta wäyäkŋek epän tänayäŋ täkaŋ u api taniŋ kirewek. ³⁴ * Unita kwep täŋo irit kuŋat-kuŋat jidewani api itneŋ yäŋ nadäŋkaŋ nadäwätäk nämo täneŋ. Kwep yäŋen täŋo bäräpi ini irirä apiŋo täŋo unitagän nadäwätäk täneŋ.

7

Äma yänpäŋ-yabäŋ yäwat nämo täneŋ *Luk 6:37-38,41-42*

¹⁻² * * Jesutä man äneŋi kubä pen ŋode yäwetkuk; In äma kubä yänpäŋ-kaŋiwat nämo täneŋ, Anututä in udegän yäpmäŋ daniwekta nadäŋkaŋ. In nadäkaŋ? In ämawebeta jide nadänpäŋ kuŋatnayäŋ täkaŋ uterakgän Anututä inta api nadäŋ tamek.

³⁻⁴ Unita gäk imata täpun-täpun taŋi dapunka-ken itak u nämo kaŋpäŋ nadäŋkaŋ notkapak kubä dapuri-ken täpun-täpun täpuri itak u kaŋpäŋ yokut gamayäŋ iwet täyan? Täpuntaŋ gäkŋa dapunka-ken itak u imata nämo kaŋpäŋ nadäk täyan? ⁵ Gäk yäŋ-yäkŋarani äma! Intäjukunä gäkŋa dapunka-ken täpun-täpun taŋi itak u yokutkaŋ uyaku dapun täga ijiŋpäŋ kaŋpäŋ notkapak dapuri-ken täpun-täpun u täga yokut imen! ⁶ * Ude yänpäŋ yäwetkuk; Äma Anututa gäripi nämo nadäk täkaŋ unita Anutu täŋo man kudupi u jop nämo yäwetneŋ. Aŋtä äma yek täkaŋ udegän äma udewani uwä Anutu täŋo man unita bitnänpäŋ taniŋ wärätneŋ. Bureni, äma udewani uwä but bumik. Buttä it täkaŋ-ken tuŋumka täga kubä jop nadäŋ täga maŋpi kuner? Nämo, buttä tuŋumka u yeŋ gatäŋtäŋ kuŋkaŋ abäk täneŋ. Äma uwä udegän täneŋ yäk.

Anutu-ken yäŋapiŋtäko api nadäŋ tamek *Luk 11:9-13*

⁷ * Jesutä man ude yänpäŋ yäwetkuk; In Anutu-ken imaka kubäta yäŋapiŋirä api nadäŋ tamek. Uwä äma kubätä wäyäkŋek epän täŋ yäpmäŋ kuŋtäŋgän kaŋ-ahäweko ude. Ba

* **6:29:** 1Kin 10; 2Sto 9 * **6:32:** Mat 6:8 * **6:33:** 1Kin 3:13-14; Sam 37:4,25; Rom 14:17 * **6:34:** Kis 16:4,19; Mat 6:11 * **7:1-2:** Rom 2:1; 1Ko 4:5; Jem 4:11-12 * **7:1-2:** Mak 4:24 * **7:6:** Mat 10:11 * **7:7:** Mak 11:24; Jon 14:13, 15:7; Jon 16:23-24

kubätä yäma-ken kwäpkwäp yäput yäpmän kuñirän yäma dät imeko ude. ⁸* Näk bureni täwetat. Äma kubätä yänapik epän tänpänä bureni api yäpek, äma kubätä wäyäknek epän täñ yäpmän kuñtängän bureni kañ-ahäweko ude. Ba kubätä yäma-ken kwäpkwäp yäput irirän Anututä nadäñ imiñpäñ yäma dät imeko ude.

⁹ Eruk, jide nadäkañ? Nanakka kubätä ketemta yänjirän mobä täga imen? Nämö! ¹⁰ Ba tomta yänapiñirän gämokpäñ täga imen? Nämoinik! ¹¹* Inä äma waki upänkañ nanakjiyeta imaka tägatäga yämik täkañ. Unita ñode nadäwut; Kunum gänañ Nanjin iron mähe mi itak uken yänapiñirä imaka tägatäga imata täga nämö tamek? Nämö, u gäripi nadäñ tamiñpäñ bureni-inik tamek yän täwetat!

¹²* Unita ñode täwetat; Kädet äma ätutä täñ nimut yän nadäk täkañ in udegän täñ yämineñ. Man täpuri unitäwä man profet bianitä yänahäwani u ba бага man Mosestä yänahäwani u kumän uwäk täyak.

Kunum kädet u täpuri

Luk 13:24

¹³* In kunum kädet iwatta yäma täpuri-ken kañ ärowut. Kumän-kumän kädet u tañi ba yämani udegän u tañigän. Kädet tañi uken ämawebe mäyaptä kuñ äbän täk täkañ. ¹⁴* Tänpäkañ irit kehäromi täño yäma uwä täpuri ba käderi udegän gäkñi. Kädet uwä ämawebe kubäkubä-tägän iwata täkañ.

Päya wakitä mujipi näñpani täga nämö wädäwek

Luk 6:43-44

¹⁵* In nadäkañ? Äma ätu Anutu täño man yänahäk täkañ upänkañ ämawebe tänyäkñatna yänkañ Anutu täño man siwoñi nämö yänahäk täkañ. Äma udewanita ket nadänkañ kuñatneñ. Äma uwä bänep ärik-ärik man täwet täkañ upänkañ bänepi-ken nadäk wakiwaki yäpmän kuñat täkañ. ¹⁶* Unitäño irit kuñat-kuñariken bureni jide pewä ahäk täkañ u yabänpäñ-nadänkañ mebarini täga nadäneñ. Uwä päya ude. Bärop terak wama mujip täga nämö wädäneñ ba gupmom yen terak wäyän täga nämö wädäneñ. ¹⁷ Nämö, päya mebari täga terak bureni gäripi nitek wädäneñ. Täñ, päya mebari wakitä mujipi näñpani nämö wädäneñ. ¹⁸ Päya mujipi näñpani terak bureni waki wädäkta käderi nämö pätak. Ba päya mujipi nämö näñpani terak bureni näñpani uwä täga nämö wädäneñ. ¹⁹* Tänpäkañ päya, bureni goret pewä ahäk täkañ uwä madänpäñ kädap pewä ijik täkañ. ²⁰* U udegän, äma Anutu täño man jopjop yänahäwani unitäño mebarini nadäna yänpäñä irit kuñat-kuñari upän yabänpäñ-nadäneñ.

Jesutä ämawebeniye burenita yäwetkuk

Luk 13:25-27, 6:47-49

²¹* Unita ñode täwera nadäwut; Äma mäyaptä näka Ekänina yän näwet täkañ upänkañ u kuduptagän Anutu täño kañiwat yewa gänañ nämö api äroneñ. Nämö! Nana kunum gänañ unitäño mani buramik täkañ ämawebe unitägän api äroneñ. ²² Äma mäyaptä kadäni pähapken ñode api näwetneñ; Ai! Ekäni! Gäkño binjam man ämawebe yänahänpäñ yäwetkumän. Ba gäk wäpka terak kudän kudupi mebari mebari täñit mäjo yawat kireñit täñkumän. ²³* Man ude yänirä näkä ñode api yäweret; Wakiwaki täñpani in kewewut! Näk inta nämö nadätat!

²⁴ Eruk, ämawebe man täwet täyat ño buramiñpäñ iwatnayän täño uwä äma yot täkta mebari nadäkinik täñpani udewani bumik. Kadäni kubä äma nadäk-nadäk ikek udewani kubätä yori mobä kehäromi terak täñpek. ²⁵ Täñpekopän iwän mäniñ täñjirän ume tokätkañ

* **7:8:** Jem 1:5; 1Jo 3:22; 1Jo 5:14-15 * **7:11:** Jem 1:17 * **7:12:** Mat 22:39-40; Luk 6:31; Rom 13:8-10 * **7:13:** Jon 10:7,9 * **7:14:** Apos 14:22 * **7:15:** Mat 24:4,24; Apos 20:29; 2Pi 2:1 * **7:16:** Gal 5:19-22; Jem 3:12 * **7:19:** Mat 3:10; Luk 3:9; Jon 15:6 * **7:20:** Mat 12:33 * **7:21:** Luk 6:46; Mat 21:31; Rom 2:13; Jem 1:22,25 * **7:23:** Sam 6:8; Mat 10:33, 25:41; Mat 13:41-42; 2Ti 2:19

gwägu tokŋewek. Tänpäkaŋ yot uwä mobä kehäromi terak tänpäni unita nämo wärämurek. ²⁶ Eruk kadäni kubä äma guŋ udewanitä yori mobä jiraŋ terak tänpök. ²⁷ Tänpökopäŋ iwän mänit täŋirän ume tokätkaŋ gwägu pähap tokŋewek. Ude tänpäŋ yot uwä äneŋ kwinit tänpän kuneŋ. Bureni, u paot-inik tänpök! Tänpäkaŋ ämawebe näkŋo man täwet täyat ŋo nadäŋkaŋ nämo buramiŋpäŋ iwatnayäŋ täŋo uwä äma yot täkta mebäri nämo nadäwani, guŋ udewani.

²⁸ Tänpäkaŋ Jesutä man päke u yäŋ moreŋirän ämawebe dubini-ken itkuŋo u man u nadäŋpäŋ nadäwätäk pähap täŋkuŋ. ²⁹ * Node nadäŋkuŋ; Baga man yäwoŋärewani ämatä man yäŋpäŋ-yäwoŋärek täk täkaŋ ude bumik nämo yäyak yäk. Äma ŋowä man mähemitä ini yäyak yäŋ nadäŋkuŋ.

8

Jesutä äma kubä paräm ikek yäpäŋ tägaŋkuk

Mak 1:40-45; Luk 5:12-16

¹ Eruk, Jesutä pom terak naniktä äpäŋirän ämawebe äbot pähap unitä iwatkuŋ. ² Täŋirä äma kubä gisik paräm ikek unitä Jesuken kuŋpäŋ gukut imäpmok tänpäŋ iwetkuk; Ekäni, gäk täŋkentäŋ namayäŋ nadäŋpäŋä näk täga nepmaŋpi kudupi iret yäŋ nadätat. ³ Ude yäwänä Jesutä keru gupi terak penpäŋ yäŋkuk; Täga täŋkentäŋ gamayäŋ. Paräm ŋo paorut! yäk. Ude yäwänä uterakgän gisik paräm u paorirä gupi tägawänpäŋ säkgämän itkuk. ⁴ * Jesutä ude täŋ imiŋpäŋ iwetkuk; Gäk imaka täŋ gamität ŋonitäŋo manbiŋam äma nämo yäweren. Nämo, gäk päŋku gupka Anutu täŋo bämop äma iwonäre. Ude tänpäŋ äneŋi säkgämän itta Moses täŋo бага man iwatpäŋ gupe kábäŋi nkek iŋiŋiri ämawebetä paräm tägakaŋ yäŋ api gabäŋpäŋ-nadäwä täreneŋ yäk.

Jesutä epän watä äma kubä yäpäŋ tägaŋkuk

Luk 7:1-10

⁵ * Eruk Jesu Kapeneam yotpärare-ken kumaŋ äronirän komi äma kubätä Jesuken ahäŋpäŋ butewaki man ŋode iwetkuk; ⁶ Ärowanina! Epän watä ämana komi pähap nadäŋpäŋ kwäyähäneŋ tänpäŋ yotken pätak yäk. ⁷⁻⁸ Yäwänä iwetkuk; Näkä äreŋkaŋä yäpa täganayäŋ yäk. Ude iweränä komi äma unitä ŋode iwetkuk; Ärowanina, näk äma täga uyaku yotna-ken täga kwen. Unita gäk ŋogän itkaŋä mangän yäŋiri kaŋ tägawän! ⁹ Ude täga täŋ namen yäŋ nadätat. Imata, näk udegän, intäjukun ämanaye täŋo gämori-ken itkaŋ mani buramik täyat. Ba näk gämotna-ken komi ämanaye ätu itkaŋ. U kubäpäŋ, Ku! yäŋ iwerawä, man buramiŋpäŋ kwek. Ba kubä, Äbi! yäŋ iwerawä, äbek. Ba epän watä ämana kubä, Epän ŋo tä! yäŋ iwerawä u tänpök yäk.

¹⁰ * Man ude yäŋirän Jesutä nadäwän inide kubä tänpäpäŋ ämawebe iwarän täŋkuŋo u ŋode yäwetkuk; Näk bureni täwetat. Näk äma nadäkinik ärowani ŋodewani Isrel komeken nanik kubä nämo kaŋpäŋ nadäk täyat! ¹¹ * Unita ŋode täwetat; Ämawebe mäyap guŋ äbotken nanik uken-uken naniktä abäŋpäŋ Juda täŋo oraniye Abraham, Aisak, Jekop ukät Anutu täŋo kaŋiwat yewa gänaŋ ärawa pähapken bok api itneŋ. ¹² * Upäŋkaŋ Juda ämawebe ätu Anutu täŋo kaŋiwat yewa gänaŋ äronaŋipäŋ Anututä yäwat kireŋpewän bipmäŋ urani gänaŋ äpmonkaŋ konäm butewaki täŋkaŋ meni api jiwätpeŋ itneŋ. ¹³ Ude yäŋpäŋ komi äma u iwetkuk; Gäk kuyi. Nadäkinikka täŋo bureni ahäŋ gamayäŋ. Ude iwerirän uterakgän komi äma täŋo epän watä äma uwä tägaŋkuk.

Jesutä ämawebe mäyap yäpäŋ tägaŋkuŋ

Mak 1:29-34; Luk 4:38-41

* **7:29:** Mak 1:22; Luk 4:32; Jon 7:46 * **8:4:** Wkp 14:1-32; Mat 9:30; Mak 7:36; Luk 17:14 * **8:5:** Jon 4:47

* **8:10:** Mat 15:28 * **8:11:** Sam 107:3; Luk 13:29 * **8:12:** Mat 22:13, 25:30; Luk 13:28

14 * Ude täñkañä Jesu Pitatä yot gänañ äronpän kañkuk; Pita yepmani webe uwä gup kädäp käyäm täñkañ parirän. 15 Kañpän Jesutä kerigän injirirän käyäm u paotkuk. Täñjirän webe uwä akuñpän Jesuta ketem gwet imiñkuk.

16 Täñpäkañ bipäda ugän ämawebe mäjotä magärani mäyap yän-yäñjat yäpmän Jesuken äbuñ. Äbä irirä, Jesutä mäjo peñ yäwet-pewän ämawebe yabä kätänpen kuk täñkuñ. Käyäm ikek imaka, kudup yäpän tägañkuñ. 17 Ude täñjirän profet Aisaiatä bian man ñode kudän täñkuko u bureni ahänkuk;

Nintäño käyäm-käyäm ba komi komi kumän niyomägatpän yäpmän kuñkuk.

Ais 53:4

Jesu iwat-iwat täño man

Luk 9:57-62

18 Eruk, ämawebe mäyap unitä Jesu itgwäñjirä yabänpän iwaräntäkiye ñode yäwetkuk; Eruk, gwägu kukñi udude käda kuna! yäk. 19 Ude yäweränä Baga man yäwoñärewani äma kubätä abänpänä Jesu iwetkuk; Yänpän-yäwoñärek äma, gäkä deken kwayän yäñiwä näk imaka, api gäwarän täwet yäk. 20 * Ude iweränä Jesutä iwetkuk; Ket nadäwi pewäkañ näwaren. Imata, tom ägwäri u patpat bägupi nikek. Barak udegän, bukäni nikek. Upänkañ Äma Bureni-inik iwarayän yän yäyan uwä patpat bägupta wäyäkñek täyak.

21 * Ude yänjirän iwarän täwani kubätä Jesu iwetkuk; Ekäni, nadän namiñiri näk päñku nana kumbänpän äneñkañ mäden kañ gäwara yäk. 22 Yäwänä iwetkuk; Ude nämo! Näk näwarän täñiri, kumbanitä kumbani noriye kañ äneñput.

Jesutä gwägu kenta mäniñ yäniñ bitnäñkuk

Mak 4:35-41; Luk 8:23-25

23 Eruk man ude yän paotpänä Jesu iwaräntäkiye-kät gäpe terak äronpen gwägu kukñi udude käda kuna yänkañ kuñkuñ. 24 * Kuñtäko pengän mäniñ pähap piänjirän gwägutä tañi tokätpäñ gäpe gänañ äpmonkuk. 25 Jesu uwä gäpe mädeni käda parirän iwaräntäkiyetä yäwä kikuñuränpän iwetkuñ; Wära! Ekäni, täñkentän nimiwä! Gwägu gänañ äpmonayän täkamän ño! yäk. 26 * Yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Imata umuntäkañ? Nadäkinikjin äreyäwani! Imata bänepjin bäräñen putärekañ? Ude yäwetkañ akuñpän mäniñ pähap ba gwägu tokätkuko u yabän yänpän yäniñ bitnäñpewän kwikinik itkumän.

27 Ude täñjirän kañpän iwaräntäkiyetä nadäwätäk pähap täñpän yänkuñ; Wära! Äma ño jidewani? Mäniñ kenta gwägutä mani buramikamän ño! yän yänkuñ.

Jesutä äma mäjotä magärani yäpän tägañkuñ

Mak 5:1-17; Luk 8:26-37

28 Eruk kuñtängän gwägu kukñi udude käda Gadara komeken ahänkuñ. Kome uken äma mäjotä magärani yarä, äma kumbani äneñpani-ken it täñkumänonik. Unitä komita täñjirän ämawebe umuntañkañ uruñ kädagän yärepmitpen kuñ abän täk täñkuñonik. 29 * Eruk yarä unitä Jesu kañpän bäräñen päñku ahän imiñpän kähän yänpän ñode yänkumän; Ee! Anutu täño ironi gäk jide täñ nimayän abätan? Gäk kadäninin nämo täreñjirän komi nimayän ba abätan?

30-31 Ude yänpän ban uduken but äbot pähap itkañ ketem nañ irirä yabänkumän. Yabäwänä mäjo, äma yarä u magärani unitä Jesu butewaki man ñode iwetkuñ; But äbot itkañ udu yabätan? Niwat kirewayän yänpänä niwat kireñpewi jopi-ken kunero. Niweri päñku but äbot itkañ udu gänañ äpmona yäk. 32 Ude yäwänä Jesutä peñ yäwetkuk; Eruk kut! Yäwänä äma yarä u yabä kätänpen kumañ but gänañ äpmonkuñ. But u gänañ äpmonpäkañ but päke unitä bäräñen kumañ geñi äriñpen gwägu gänañ äpmonpän kumän moreñkuñ.

33 Ude täñjirä äma but watäni irani uwä metänpen kumañ yotpärare-ken päñku imaka umuri ahänkuko unitäño biñami yäwetkuñ. 34 Yäweräkañ ämawebe päke u Jesu kakta

* 8:14: 1Ko 9:5 * 8:20: 2Ko 8:9 * 8:21: 1Kin 19:20; Jon 5:25 * 8:24: Sam 4:8 * 8:26: Mat 14:31, 16:8; Sam 89:9 * 8:29: Mak 1:24; Luk 4:34,41

yotpärare uken naniktä äbuñ. Eruk äbä kañpänä Jesu butewaki nadäj niminpäñ kome ño penpen ku! yäj iwetkuñ.

9

Jesutä äma kubä yäpän tägañkuk

Mak 2:1-12; Luk 5:17-26

¹* Jesu iwaräntäkiye-kät gäpe terak äronpen gwägu kukñi udude käda ini yotpärare-ken kuñkuñ. ² Kumañ päñku yotpärare-ken ahäjirä äma ätutä kwäyähäneñ täñpani kubä gärañ täñ yäpmän Jesutä itkuk-ken äbuñ. Yäpmän äbäjirä Jesutä äma u nadäkiniki näkken pekañ yäj nadäñpänä kwäyähäneñ täñpani u ñode iwetkuk; Nanakna, umuntäweno. Momika paotkañ!

³ Jesutä man ude yäjirän Baga man yäwoñärewani äma ätu uken itkuño unitä nadäñpän yäñpän-nadäk ñode täñkuñ; Wa! Äma ñonitä man Anututä yänañipän yäyak yäk. ⁴* Ude yäjirä Jesutä nadäk-nadäki-ken yabäñpän ñode yäwetkuk; Bänepjin-ken imata nadäk waki u nadäkañ? ⁵ Äma ño man jide iwerira bureni kwawak ahäjirän känäyäj? Momika pen gamitat yäj iweret ba Akumañ ku yäj iweret? ⁶* Eruk, in Äma Bureni-inik-ken momi pen yämik täño kehäromi itak yäj nadäkta ñode täñira kawut. Ude yäñpän äma kwäyähäneñ täñpani u iwetkuk; Aku! Patpat bägupka yäpmänkañ yotka-ken kuyi! ⁷ Ude iweränä äma u akumañ yori-ken kuñkuk. ⁸ Kuñirän ämawebe päke unitä u kañpän jäkjäk yäñpän Anututä kehäromi udewani äma keru terak pen yämiñkuko unita wäpi yäpmän akuñpän iniñ oretkuñ.

Jesutä Matiyo ini iwaräntäktä imagutkuk

Mak 2:13-17; Luk 5:27-32

⁹ Jesutä Kapeneam yotpärare penpen kuñtängän Matiyo kañkuk. Matiyo uwä takis moneñ yäpmäk-yäpmäk täño yot gänañ irirän kañpän iwetkuk; Gäk u penpän näk näwat! yäk. Iweränä uterakgän mani buraminpäñ akumañ iwatkuk. ¹⁰ Täñpän Jesu-kät ketem bok näna yäñpän ini yot gänañ yäjikñat yäpmän äronkuk. Ude täñirän takis moneñ yäpani ämakät waki täñpani yäj yäwerani äma ba Jesu iwaräntäkiye ukät penta itpäñ ketem nañkuñ. ¹¹* Nañ irirä Parisi äma ätutä yabäñpän Jesu täño iwaräntäkiye ñode yäwetkuñ; Ai! Yäwoñärewani ämajin u imata takis moneñ yäpani ba äma wakiwaki täñpani-kät penta itpäñ ketem näyak?

¹² Man ude yäjirä Jesutä nadäñpän ñode yäwetkuk; Yäpätägak ämatä äma tägaken epän nämo täk täkañ. Käyäm ikek-kengän täk täkañ. ¹³* Anututä bian ñode yäjkuñ; Imaka imaka näk nanin oretta pek täkañ unita gäripi nämo nadäk täyat yäk. Ämawebe bänep iron kädet iwat täkañ unita uyaku gäripi-inik nadäk täyat. Eruk, in kuñkañ man yäjkuñ unitäño mebari kañ nadäwä tärewut. Äma inita näk äma siwoñi yäj nadäk täkañ unita nämo äput. Ämawebe inita näk momi täñpani yäj nadäk täkañ unita yäñpän äput.

Nakta jop itta Jesu iwet yabäñkuñ

Mak 2:18-22; Luk 5:33-39

¹⁴* Kadäni uken Jon ume ärut yämani unitäño iwaräntäkiye ätutä Jesutä itkuk-ken äbäñpän iwet yabäñkuñ; Ninkät Parisi ämatä Anutu nadäj iminpäñ kadäni ätuta nakta jop it takamän. Upänkañ gäkño gäwaräntäkaye udegän nämo täk täkañ yäk. Imata kadäni kadäni ketem nak-nakgän täk täkañ? Anututa nämo nadäj iminkañ udewä täk täkañ ba? ¹⁵* Ude yäjirä Jesutä man wäranu ñode yäwetkuk; Äma ätu noripaki wäpi biñam ikek kubäkät oretoret terak kuñatkañ imata butewaki nadäñpän nakta jop itneñ? Nämoinik!

* **9:1:** Mat 4:13 * **9:4:** Mat 12:25; Luk 9:47; Jon 2:25 * **9:6:** Jon 17:2, 5:8 * **9:11:** Luk 15:2, 19:7 * **9:13:** Mat 12:7; Hos 6:6 * **9:14:** Luk 18:12 * **9:15:** Jon 3:29

Tänpäkan iwantä päbä äma uwä injit yäpmän kuñirä uyaku noriyetä wäyäkñewä wawäpäñ butewaki nadänpän nakta jop itneñ yäk.

16 * Jesutä ude yänpän iniken man kudupi-kät Parisi äma täño man ukät bok nämo awähutneñ yänpän man wärani yarä ñode yäwetkuk; Äma kubätä tek wewani bipa yänkan tek moräk kodakipän tek wewani uterak täga nämo penpäñ bipek. Ude tänpänä tek u äruränä tek kodaki unitä täpuri tänpänä biani yäpmän däknewek. 17 Udegän, äma kubätä wain umeni api tänpänipän käbot tom gupipän tänpäni biani kubä gänañ täga nämo piwek. Ude tänpänä wain umeni api tänpäni unitäño kehäromitä tänpewän tom gupi käbot biani kehäromi nämo u tumänpän wain umeni ba käbori u bok jop awähutneñ. Unita wain umeni api tänpänipän käbot kodaki kehäromi gänañ piweko uyaku täga yäk.

Jesutä webe yarä yäpän täganñ

Mak 5:21-43; Luk 8:40-56

18 Jesutä man ude yän irirän käbeyä yot täño watä äma kubä wäpi Jairas unitä ahänpän Jesu kanpäñ gämori-ken gukut imäpmok tänpän ñode iwetkuk; Äpetna apigän kumänñtak yäk. Unita gäkä päñku ketkatä iniriri äneñi kodak tänpän akwän! 19 Ude iwetpäñ imagurän yäpmän kuñirän iwaräntäkiye imaka yäwatkuñ.

20-21 * Kuñirä webe kubä käyäm mebari kubä nitek itkuk. Webe unitä nägät piñ yäpmän kuñirän obañ 12 ude tänkuk. Webe unitä Jesu mädeni-ken iwatpäñ Jesu täño tekgän inirira käyämna paorän yänkan päñku mädeni-ken tekgän initkuk. 22 Ude inirirän Jesu äyänutpäñ webe u kanpäñ ñode iwetkuk; Wanotna! Bänepka-ken oretoret pähap nadäsi! Nadäkinikka näkken peyan unitä gäk yäpän tägatan yäk. Ude iweränä webe unitäño käyami paotkuk.

23-24 * Ude tänpän kuñtängän Jairastä yotken ahänpän nadänkuk. Yäntäbätet yänpän konäm butewaki pähap täñit äma ätu butewaki kap uhuwep terak piänjit täñirä yabänpän Jesutä yäwetkuk; Penpen akumañ kut! Webe gubañ u nämo kumak. Jop dämpmon pätak yäk. Yäwänä kan-mägayänkuñ. 25 Ude tänpäkan yän-yawat-pewän kudup akumañ kuñirä webe gubañ unitä itkuk-ken uken äronkuk. Äronpäñä kerigän inirirän akuñkuk. 26 Tänpänkan unitäño binämtä komeni komeni kuñat moreñkuk.

Jesutä ämawebe ätukät yäpän täganñ

27 * Jesu yotpärare u penpen kuñirän äma dapuri tumbani yarätä gera ñode yäntän iwatkumän; Devit orani! Butewaki nadän niminpäñ täñkentän nimi! yäk. 28 Yäwän nadänkan Jesu yot kubä gänañ äronkuk. Äro irirän äma yarä unitä äbänä Jesutä yäwet yabänkuk; Dapunjek yäpä tägakta kehäromi pat namitak u nadäkinik takamän? Yäweränä iwatkumän; Ei, nadäkinik takamak. 29 * Yäwänä dapuri-ken yepmäñitpäñ yäwetkuk; Nadäkinikjek täño bureni ahän tamän! 30 * Ude yänirän dapuri ijiwän kuñkuñ. Dapuri ijiwän kuñirä Jesutä yäniñ bitnänpän yäwetkuk; Täñ tamitat ñonita äma kubä iwetdenñtawä! 31 Ude yäwetpäñ yäniñ bitnäñkuko upänkan mani nämo buramiñkan manbiñam u yänahänpewän yäpmän komeni komeni kuñatkuk.

32 Ude tänpän yepmanpäñ äma yarä u kuñirän äma ätutä äma mäjotä magät-pewän man nämo yäwani kubä Jesuken yän yäpmän äbuñ. 33 * Äbänirä Jesutä mäjo äma magärani u iwat kireñ imänkan äma u man yänkuk. Äma unitä man yänirän ämawebe päke itkuño u kankan keru inpäñ yänkuñ; Imaka ñodewani Isrel komeken nämo ahänirän kanpäñ nadäwani yäk. 34 * Ämawebetä ude yänirä Parisi ämatä ñode yänkuñ; U uwä mäjo täño intäjukun ämatä kehäromi iminirän mäjo yawat kirek täyak! yäk.

Jesutä ämawebe yabänpän butewaki nadänkuk

* 9:16: Jon 1:17 * 9:20-21: Mat 14:36 * 9:23-24: Jon 11:11 * 9:27: Mat 20:29-34 * 9:29: Mat 8:13
* 9:30: Mat 8:4 * 9:33: Mak 2:12 * 9:34: Mat 12:24; Mak 3:22; Luk 11:15

³⁵ * Tānpāṅ Jesu yotpārare taṅi tāpuri kudup kuṅatkuk. Kuṅatkanṅ kābeyä yot ini-ini āronpāṅ Anututä intäjukun it yāmiṅirān gāmoriken irit tāṅo Manbiṅam Täga u yāwetpāṅ yāwoṅārek tāṅit, parām kāyām mebäri mebäri nīkek yāpān tāgaṅit tāṅkuk. ³⁶ * Ude tāṅkanṅ āmawebe päke u yabānpāṅ butewaki nadāṅkuk. Āmawebe uwä nanak kodāṅani bumik, kehāromini nāmo, nadāwätäk terak kuṅarirä yabāṅkuk. ³⁷ * Yabānpāṅ iwarāntäkiye ṅode yāwetkuk; Epān taṅi kubä ahāṅ nīmiṅirān kāyat yäk. Epān it yāpmāṅ kukaṅ-ken uken ketem ahāṅ bumbum tākaṅ. Upāṅkanṅ ketem u yāpmäkta epān āma yarāgān. ³⁸ Unita epān māhemi-ken yāṅapiṅirä ketem gāmāneṅ itkaṅ u yāpmäkta epān āma ātukät kaṅ pewān ābut.

10

Jesu iwarāntäkiye tāṅo wāpi tawaṅ

Mak 3:13-19; Luk 6:12-16

¹ * Jesutä iwarāntäkiye 12 u yāṅ-yākṅat pābä kubä-kengān yepmanpāṅ mājo yāwat kirekta ba kāyām parām mebäri mebäri nīkek yāpā tāgakta kehāromi yāmiṅkuk.

²⁻⁴ Iwarāntäkiye 12 unitāṅo wāpi tawaṅ ṅode;

Kubä Saimon, wāpi kubä Pita.

Kubä Andru, Saimon monāni u.

Yarāwä Jems kenta Jon, Sebedi nanakiyat u.

Kubä Filip.

Kubä Batorom.

Kubä Tomas.

Kubä Matiyu, takis moneṅ yāpani u.

Kubä Jems, Alfias nanaki.

Kubä Tadius.

Kubä Saimon Selot.

Kubä Judas, Kariot komeken nanik, Jesu iwan kerī terak peṅkuko u.

Jesutä iwarāntäkiye epān man yāwetkuk

Mak 6:7-13; Luk 9:1-6

⁵ * Ude tānpāṅ Jesutä āma 12 u epān man ṅode yāwetkaṅ yāniṅ kireṅpewān kuṅkuṅ; In kuṅkaṅ guṅ āmawebe ābotken ba Samaria yotpārare it yāpmāṅ kukaṅ-ken u kuneṅtawä.

⁶⁻⁸ * * Isrel āma ābot kodāṅani bumik, watä āmani nāmo, itkaṅ ukengān kuṅkaṅ man ṅode yāṅahānpāṅ kaṅ yāwerut; Nadāwut! Anututä intäjukun itkaṅ yabāṅ yāwat epān tāṅpayāṅ tāko u kerāp tāyak. Ude yāwerit, kāyām nīkek yepmanpā tāgaṅit, parām mebäri mebäri nīkek komi nadāṅ itkaṅ u yāpā tāgaṅit, mājo yāwat kireṅit ba āma kumbani yāpmāṅ pāṅaku yepmanjit kaṅ tāk tāṅput. Epān u tākta kehāromi jop tamitat, gwāki nāmo unita in udegān tāṅkentäk epān u gwāki nāmo, jop kaṅ tāṅtāṅ kut. ⁹⁻¹⁰ * * Kuroṅjin ārārani ba āhottaba nāmo yāpneṅ. Moneṅ nāmo yāpmāṅ kuneṅ, yäk imaka nāmo yāpneṅ. Ba tek yarä nīkek nāmo yāpneṅ, gupjin terak itkaṅ unitagān kaṅ kut. U imata, epān tānayāṅ tāṅo unitāṅo kowata tāga tāṅkentāṅ tamiṅaṅi.

¹¹ In yotpārare kubāken ahāṅirä āma kubätä yori-ken yāṅ-tākṅat yāpmāṅ ārowānā ugān itpāṅ epān tāṅ paotpāṅ kome kubāken kaṅ kut. ¹² * Tāṅpākaṅ āma kubä tāṅo yot gānaṅ āronkaṅä yot māhemi u ṅode kaṅ iwerut; Anutu tāṅo bānep iron gākken pat tāyon! ¹³ Ude iwerirä not tāṅ tamiṅirān intāṅo man unitä uken bureni api ahāṅ imek. Upāṅkaṅä not nāmo tāṅ tamiṅirān man iwetnayāṅ tākaṅ unitä uken bureni nāmo api ahāwek. ¹⁴ * Āma kubä ba āmawebe yotpārare kubāken naniktä not nāmo tāṅ tamiṅirä ba intāṅo manta gaṅa

* **9:35:** Mat 4:23; Mak 1:39 * **9:36:** Mat 14:14; Nam 27:17; 1Kin 22:17; Ese 34:5 * **9:37:** Sek 10:2; Mak 6:34; Luk 10:2 * **10:1:** Mak 6:7; Luk 9:1 * **10:5:** Apos 13:46 * **10:6-8:** Jer 50:6; Mat 15:24 * **10:6-8:** Apos 20:33 * **10:9-10:** Luk 10:4 * **10:9-10:** Nam 18:31; Luk 10:7; 1Ko 9:14; 1Ti 5:18 * **10:12:** Luk 10:5-6 * **10:14:** Luk 10:10-12; Apos 13:51, 18:6

tawäwä mäde ut yäminpen kañ kut! Tänpäkañ ämawebe uken naniktä momi nininken pätak yän nadäktä kugun kuroñjin terak nanik pewä mañpäpen kañ kut. ¹⁵* Näk bureni täwetat. Kowata yäpmäk-yäpmäk kadäni-ken ämawebe yotpärare udewani-ken naniktä kowata Sodom Gomora naniktä yäpnayän täño u irepmitpäñ ärowani pähap api yäpneñ.

Bäräpi mebäri mebäri api ahäneñ

Mak 13:9-13; Luk 21:12-17

¹⁶* Ude yänpän yänkuk; In nadäkañ? Iwan bämopi-ken taniñ kiretat yäk. Añ komitä but nanak däpmänpäñ nak täkañ in udegän api tadäpmänpäñ näneñ. Unita in ket kañiwatpäñ nadänit kañ kuñarut. Upänkañ bänep kwini terak kuñatpäñ waki kubä täkta nämo nadäneñ. ¹⁷* Bureni, in watäni ket itpäñ kañ kuñarut! Äma ätutä manken tepmañit käbeyä yot gänañ kadätä api tadäpneñ. ¹⁸* Ba ugän nämo, näka nadäkinik täk täkañ unita tämagut päñku kome täño kañiwat äma ba intäjukun äma inamiken api tepmaneñ. Tepmañpäpäñ intäjukun äma u ba ämawebe guñ äbotken nanik u näkño manbiñam api yäwetneñ. ¹⁹ Kadäni uken yän-täkñat yäpmän manken kuñirä man jide yäwetnayän nadänkañ nadäwätäk nämo täneñ. Kadäni uken man ahän tamiñirän nadänpäñ ugänpäñ yäwetneñ. ²⁰* Täñkañ man yänayän täño uwä injinken man nämo, u Nanjin täño Munapiktä bänepjin-ken peñirän api yänahäneñ.

²¹* Tänpäkañ kadäni uken ämatä ñode api täneñ; Tuänitä monäni iwan kerik-ken peñirän kumän-kumän api utneñ. Ba naniyetä nanakiye udegän api täneñ. Ba äperiye nanakiyetä miñiye naniye iwan täñ yäminpäñ manken yepmañirä kumän-kumän api däpneñ. ²²* Tänpäkañ in näka nadäkinik tänpän näwat täkañ unita ämawebe mäyaptä inta kokwawak api nadän tamineñ. Upänkañ äma kubätä gwäk pimiñpäñ näkño man nämo peñkañ yäpmän kuñarayän täko uwä tärek-tärek kadäni-ken näkñata biñam api yäpet. ²³* Tänpän yotpärare kubäken kuñirä tadäpmänpäñ täwatkirek tänpäwä yotpärare kubäken metänpen kuneñ. Näk bureni täwetat. Isrel kome pat yäpmän kuyak u nämo kuñarä täreñirän Äma Bureni-inik api ahäwek yäk.

²⁴* Ude yänpän yänkuk; Jide nadäkañ? Netätä intäjukun itak? Yäwoñärek ämatä intäjukun itak ba nanakiyetä intäjukun itkañ? Bureni, yäwoñärek ämatä intäjukun itak! Ba netätä intäjukun itak? Epän mähemitä intäjukun itak ba epän ämaniyetä intäjukun itkañ? Bureni, epän mähemitä intäjukun itak. ²⁵* Unita yäwoñärek ämata waki täñ imineño uwä, nanakiyeta udegän täñ yäminirä ñode nadäneñ; Täga! Ekäninin udegän äworekamän yän nadäne. Tänpäkañ Bilisibap yän näwetkuño unita imata näwaräntäknaye in man waki nämo api täwetneñ? Nämo, u man wakiinik api täwetneñ yäk.

Netäta umuntäne?

Luk 12:2-7

²⁶* Unita in äma udewanita nämo umuntañkañ näkño man kwawak yänahäneñ. Imaka täñ-yejämbani pätak u wari nämo api pärek. Anututä api täñkwawa täwek. Ba imaka käbop itak u wari nämo api irek. Kwawak api pewek. ²⁷ Jiap man niningän itkañ täwet täyat u äma äbot gänañ kwawakgän kañ yänahäwut! ²⁸* In ämata nämo umuntäneñ. Äma uwä gupjingän täga awähutneñ, upänkañ mäjojin utta api tänpä waneñ. Unita in Anutu kubä unitagän umuntäneñ. Unitä uyaku äma täño gupi bok, mäjoni bok täga awähurek. ²⁹ Bureni täwetat; Ämata nämo umuntäneñ. Anututä watä säkgämän it tamik täyak. Unita pakup barakta nadäwut. Barak u äpani-inik, biñami nikek nämo upänkañ

* **10:15:** Mat 11:24; Jud 7 * **10:16:** Luk 10:3; Jon 10:12; Apos 20:29; Rom 16:19 * **10:17:** Mak 13:9-11; Luk 12:11-12; Luk 21:12-15 * **10:18:** Apos 25:23, 27:24 * **10:20:** Jon 14:26; 1Ko 2:4 * **10:21:** Mai 7:6; Mat 10:35; Mak 13:12; Luk 21:16 * **10:22:** Mat 24:9,13; Mak 13:13; Luk 21:17; Jon 5:18-21 * **10:23:** Mat 16:28 * **10:24:** Luk 6:40; Jon 13:16, 15:20 * **10:25:** Mat 9:34, 12:24; Mak 3:22; Luk 11:15 * **10:26:** Mak 4:22; Luk 8:17 * **10:28:** Jem 4:12

Nanjintä udewanita ket yabän yäwat täyak. Kuñat-kuñari ba kumäk-kumäki yabänpäñ-nadäk täyak. ³⁰⁻³¹ * Upänkañ Anututä inta gäripi nadäk täyak uwä pakup barakta nadäk täyak u irepmitak unita täga nämo tepmanpek. Gwäkjin pujiñ jide itkañ u kudup nadäk täyak. Unita imaka kubäta nämo umuntäneñ.

Jesu wäpi yäñahäkta nämo umuntäneñ

Luk 12:51-53, 14:26-27

³² Man ude yänpän äneñi ñode yänkuk; Äma kubätä ämawebe inamiken näk Jesuta nadäkinik täñ imitat yän yäwayän täko uwä näkä udegän Nana kunum gänañ nanik u inamiken äma uwä näkñata biñam yäpmäñtat yän api yäñahäwet. ³³ * Täñ, äma kubätä ämawebeta umuntanpäñ näk Jesuta nämo nadätat yän yäwayän täko uwä näkä udegän Nana kunum gänañ nanik u inamiken äma ñonita nämo nadätat yän api iweret.

³⁴ In näka ñode nämo nadäneñ; Uwä kome terak bänep kwini pewän ahäkta äpuk yän nämo nadäneñ. Näk bänep kwini pewa ahäkta nämo äput. Nämo inik! Näk kome ämawebe bämopi-ken duñ-wewek pewa ahäkta äput. ³⁵⁻³⁶ Näk ämawebe yäpmän danikta äpuro unita man ñode profet biani kubätä kudän täñkuko u bureni api ahäwek; *Yanani yarä duñ-wewek api tädeñ, ba yamiñi yarä udegän api duñ-wedeñ.*

Ba yanäbeki yarä duñ-wewek api tädeñ.

Ba äma kubä iniken noriyeiniktä iwan api täñ imineñ.

Mai 7:6

³⁷ * Ba äma kubäwä miñi nanita gäripi täñi nadän yämiñkañ näka täpuri nadän namayän täko uwä äma udewani näka biñam nämo api täñpek. Täñpäkañ meñ ba nan kubätä äperiye nanakiyeta gäripi täñi nadän yämiñkañ näka täpuri nadän namayän täko uwä näka biñam nämo api täñpek. ³⁸ * Ba kubätä näkä komi päya kwaköp terak nadäwayän täro udegän nadäkta umuntanpäñ nämo näwarayän täko uwä näka biñam nämo api täñpek. ³⁹ Ba kubätä kome terak irit kuñat-kuñatta gäripi nadänpäñ nadäkinik täñpeñ kuñarayän täko uwä irit kehäromi nämo api kañ-ahäwek. Täñ, kubätä näka nadäkinik täñ namiñpäñ kome ñonitänjo irit kuñat-kuñat mäde ut imayän täko uwä irit kehäromi api yäpek.

⁴⁰ * Täñpäkañ äma kubätä orañ tamayän täko uwä näk udegän api orañ namek. Ba näk orañ namayän täko uwä näk naniñ kireñkuko u udegän api orañ imek. ⁴¹ Täñkañ kubätä Anutu täño man yäñahäwani äma kubäta nadän imayän täko uwä gwäki Anutu täño man yäñahäwani ämatä yäpmäk täkañ udegän api yäpek. Täñpäkañ äma kubätä äma siwoñi kuñarani kubä kañ-ahänpäñ ñode nadäwek; A! Äma uwä siwoñi kuñarani unita täñkentän ima yän nadäwek. Äma ude nadäwayän täko uwä gwäki äma unita yäpayän täko udegän api yäpek. ⁴² * Näk bureni täwetat. Äma kubätä näwaräntäknaye äpani-inik kubä kañ-ahänpäñ U Jesu täño iwaräntäki kubä yän yänpäñ ume gwetpäñ imayän täko uwä gwäki täga api yäpek.

11

Jontä Jesu täño mebäri nadäkta man pewän kuñkuñ

Luk 7:18-35

¹ Jesutä iwaräntäkiye 12 epän man ude yäwerän tärenjirän kome u peñpeñ Anutu täño man yäwetpäñ yäwoñärek täñpayän yotpärare ätu tuän ittän kuñkuñ-ken uken kuñkuk. ² * Kuñirän Jon ume ärut yämani uwä komi yotken itkañ Jesutä epän täk täñkuko u biñam nadänkuk. Biñam u nadänpäñ iniken iwaräntäkiye yäwet-pewän päñku Jesu iwet yabäk ñode täñkuñ; ³ * Äbäkta biñam yäwani uwä gäk ño ba? Ba kubäta itsämne? yäk. ⁴ Ude iwet yabäwäwä Jesutä ñode yäwetkuk; Inä äyänutpäñ päñku imaka nadänit kañit täkañ ño,

* **10:30-31:** Mat 6:26, 12:12 * **10:33:** Mak 8:38; Luk 9:26; 2Ti 2:12 * **10:37:** Lo 33:9 * **10:38:** Mat 16:24-25;

Mak 8:34-35; Luk 9:23-24; Luk 17:33; Jon 12:25 * **10:40:** Mak 9:37; Luk 10:16; Jon 13:20 * **10:42:** Mat 25:40

* **11:2:** Mat 14:3 * **11:3:** Mal 3:1

unitäño manbiñam päñku Jon kañ iwerut. ⁵* Äma dapuri tumbani äneñi ijiwä kuk täkañ. Kwäyähäneñ tãñpani äneñi tägañpen kuñat täkañ. Paräm wakiwaki tokñewani tägañpäñ gupi dudum tak täkañ. Ba jukuni täñguñ täwani nadäwä tumäk täkañ, ba kumbani kodak tañpäñ akumañ kuk täkañ. Ba äma jäwäri-jäwäri Manbiñam Täga u yäwera nadäk täkañ. ⁶* Ba äneñi kubä ñode kañ iwerut; Äma näka yäñpäñ nadäkiniki nämo pewä putärek täkañ uwä bänep oretoret terak kuñat täkañ yäk.

⁷* Ude yäweränkañ Jon täño iwaräntäkiye u äneñi äyähutpen kuñirä Jesutä ämawebe äbot päke u Jon täño täktäki ba kuñat-kuñarita manbiñam ñode yäwetkuk; Jon kome jopiken irirän kãnayäh nadäñpäñ kuñkuño u äma jidewanipäh kãnayäh kuñkuñ? Pidäm enjini bumik, mänittä piähpewän wareñ-wareñ täk täkañ, äma udewani kãnayäh kuñkuñ? ⁸ Ba ima kãnayäh kuñkuñ? Äma tek säkgämän tãñpani käwep? Ude nämo! Äma udewani uwä äma wäpi nikektä yot gãnañ it täkañ. ⁹* Unita näwerut! Äma jidewani u kãnayäh kuñkuñ? Profet kubä käwep kãnayäh kuñkuñ? Bureni, profet kubä kañkuño upähkañ Jon uwä profet inipärik kubä. ¹⁰* Täñkañ Anutu täño man ñode kudän täwani uwä Jonta kudän täwani;

Näkño biñam yãñahãwani äma kubä ño yäk.

Intäjukun kädet täwit gamikta api iniñ kirewet yäk.

Mal 3:1

¹¹ Unita näk bureni täwetat; Jon täño wäpi biñamtä äma it yäpmäh äbuño unitäño wäpi biñam yärepmit moretak. Upähkañ ämawebe äpani Anututä intäjukun it yämiñpäñ yabäh yäwat täyak unitäño wäpi biñamtä Jon täño wäpi biñam irepmitak. ¹²* Jon intäjukun äbä Anututä yabäh yäwat epän täk täyak unitäño manbiñam yãñahäh yäpmäh äbuk. Apiño udegän nähä manbiñam ugãnpäh yãñahäk täyat. Upähkañ äma waki ätutä mannata bitnähpäñ Anutu täño kañiwat yewa gãnañ äronpäñ itta kädet ukät-pipinayäh täk täkañ. ¹³ Moses ba Profet biani kuduptä manbiñam ñode yãñahäh yäpmäh äbuñ; Anutu täño iwoyãwani äma ahãnpäh Anutu täño yabäh yäwat epän api yäput pewek yäk. Manbiñam u yãñahäh yäpmäh abãñtäko Jonken tärenkuk. ¹⁴* Ba man kubä ñode yãñahähkuñ; Profet kubä Elaija udewani api ahãwek! yäh yãñkuñ. Unita näk man täwetat ño nadäkinik täñput! Profet Elaijatä äbãkta yãñkuño uku Jon äbãtak ño. ¹⁵ Äma jukuni nikektä näkño man ño ket nadäwut! yäk.

¹⁶ Ämawebe äbot itkañ ñonita jide yäwet? Uwä ironironi täñoret bägup-ken itkañ kowat yäwän ñode täk täkañ ude bumik;

¹⁷ Niwerä oretoret kap teñitna gukut nämo tokät täñkuñ.

Ba niwerä butewaki kap teñitna, konäm nämo kotkuñ yäh yäk täkañ.

Tãñpäkañ in uwä udewani, nadäk siwoñi kubägän nämo penkañ ñode täñkuñ; ¹⁸* Jon uwä äbãñkañ ketem äma ätutä nak täkañ ude nämo nañkuk ba wain ume imaka, nämo nañkuk. Täñjirän intä kañpäñ yãñkuñ; U mäjotä kotawani! ¹⁹* Täñ, Äma Bureni-iniktä äbãñpäñ ketem nañit wain ume nañit täñkuk. Täñjirän intä kañpäñ yãñkuñ; Äma ño kawut! Nak ämäh tãñpani! yäk. Uwä äma waki-waki-kät takis moneñ yäpani täño noripaki! yäh yãñkuñ. Upähkañ in nämo nadäwä tumbãkañ ude yäk täkañ. Äma yarä unitä Anutu täño nadäk-nadäk siwoñi iwatpäh täk täkamän. Täñpäkañ nadäk-nadäk u iwatpäh täktäki siwoñitä Anutu täño nadäk-nadäk kwawak pewän ahãñjirän ämawebetä kañpäñ nadäwä bureni api täneñ yäk.

Bãnepi nämo sukurewanita umun man

Luk 10:13-15

* **11:5:** Ais 35:5-6; Ais 61:1 * **11:6:** Mat 13:57, 26:31 * **11:7:** Mat 3:5 * **11:9:** Luk 1:76 * **11:10:** Mak 1:2; Jon 3:28 * **11:12:** Luk 16:16 * **11:14:** Mal 4:5; Mat 17:10-13; Mak 9:11-13 * **11:18:** Mat 3:4 * **11:19:** Mat 9:14

²⁰ Kadäni uken Jesutä yotpärare ätuken epän täñit kudän kudupi imaka täñit täñ yäpmän äbänjirän kañpäñ bänepi nämo sukurenkuño unita yabän yänpän ñode yänkuk; ²¹ * Wa! Korasin nanik in, ba Betsaida nanik in komi api nadäneñ! Inken kudän kudupi täk täñkuro udegän Tire Sidon ämawebe, Anututa nämo nadäwani u ahän yämiñkuk yäwänäku mominita yänpän konäm butewaki tänpän bänepi bian sukurewäm! ²² * Unita bureni ñode täwera nadäwut; Ämawebe yäpmän danik-danik kadäni pähapken Tire ba Sidon ämawebe kowata ahän yämayän täko u irepmitpäñ inä ärowani-inik api kañ-ahäneñ! ²³ * Täñ, Kapeneam nanik inä, Anututä kunum gänañ api yännikñat yäpmän ärowek yän nadäkañ? Wära! Nämo inik! In kumän-kumän komeken api äpmon moreneñ. Näkä kudän kudupi inken täk täñkuro u Sodom komeken ahänkuk yäwänäku ämawebe momini peñirä Anututä kome nämo awähurän. Nämo, pen kadäni käroni it yäpmän kuk täyek. ²⁴ * Unita Juda äma in ñode täwera nadäwut; Kowata yäpmäk-yäpmäk kadäni-ken ämawebe yotpärare udewani-ken naniktä kowata waki ärowani api yäpneñ. In Sodom naniktä yäpnayän täño u irepmitpäñ ärowani pähap api yäpneñ.

Näkken äbänpäñ itpäñ-nadäk kañ tänpät

Luk 10:21-22

²⁵ * Kadäni uken Jesutä nani ñode iwetkuk; Nana, kunum kenta kome täño mähe mi gäka bänep täga nadän gamitat. Imata, gäk manka biñam täño mebari äma kome täño nadäk-nadäk ärowani nikekta käbop peñ yämik täyan. Täñ, äma äpanita täñ-kwawatañ yämik täyan. ²⁶ Nan, gäkña ude kañ ahäwän yän nadänkuno udegän ahätak yäk.

²⁷ * Ude yänpän ämawebe päke u ñode yäwetkuk; Nana uwä imaka kumän-tagän näk ketna terak peñ morenkuk. Tänpäkañ äma kubätä Anutu täño nanaki näka täga nämo nadäwän tärek täkañ. Nämo, Nana kubä-tägän mebarina nadäwän tärek täkañ. Ba äma kubätä ini Nana täño mebari u nämo nadätak. Nämo, nanaki näkña-tägän nadätat. Täñ, Nanaki näkä äma ätuta Nana täño mebari yäwoñärewayän yänpänä yäwoñäreñira Nana täño mebari täga nadäneñ.

²⁸ * Jesutä ude yänpän äneñi ñode yäwetkuk; Ämawebe in bäräpi kottañkañ nadäwätäk pähap täk täkañ uwä näk-kengän äbut! Näkken äbänjirä bäräpi ketäreñ tamiñira itpäñ-nadäk täkot. ²⁹⁻³⁰ * * Näkken äbänkañ epän tamakañ u bok tänpän uyaku näkño mebarina nadäwä tärenayän. Näk orakorak mähe mi, näk bänep kwini ba äpani kuñat täyat. Näkken äbänpäñä nadäwätäk ikek nämo api kuñatneñ. Bureni, epän ketjin-ken pek täyat u pipiri nämo yäk.

12

Jesu uwä Sabat täño mähe mi

Mak 2:23-3:6; Luk 6:1-11

¹ * Eruk Sabat kadäni kubäken Jesu inikät iwaräntäkiye säguom epän gänañ kuñatkuñ. Kuñattängän iwaräntäkiyetä nakta yewäwä säguom wenpäñ nañkuñ. ² * Wenpäñ nañirä Parisi äma ätutä u yabänpäñ Jesu iwetkuñ; U kawut! Orekirit kadäni-ken gäwaräntäkayetä epän täkañ uwä nämo tänañipän täkañ. U nintäño бага man irepmitpäñ täkañ yäk.

³ * Iweräwä Jesutä kowata ñode yäwetkuk; Ude nämo! Bian oranin Devit u noriye-kät nakta yewäpäñ täñkuño unitäño manbiñam Anutu täño man terak nämo daniñpäñ nadäk täkañ? ⁴ * Uwä ñode täñkuñ; Devit u noriye-kät Anutu täño yot gänañ äronpäñ käräga kudupi yän yäwani u yäpmänpäñ nañkañ noriyeta imaka, yämän nañkuñ. Täñkañ käräga uwä bämpop äma-tägän nänañipän nañkuñ. Äma jopitä udewani nakta yäjiwäranani upänkañ

* **11:21:** Jna 3:6 * **11:22:** Ais 23; Jol 3:4-8; Amo 1:9-10; Sek 9:2-4 * **11:23:** Ais 14:13-15; Stt 19:24-28 * **11:24:** Mat 10:15; Luk 10:12 * **11:25:** 1Ko 1:26-29 * **11:27:** Mat 28:18; Jon 3:35, 17:2; Plp 2:9; Jon 1:18, 10:15 * **11:28:** Jer 31:25 * **11:29-30:** Jer 6:16 * **11:29-30:** 1Jo 5:3 * **12:1:** Lo 23:25 * **12:2:** Kis 20:10 * **12:3:** 1Sml 21:1-6 * **12:4:** Wkp 24:5-9

Devit u noriye-kät nanıku. ⁵* Tänpän in Baga man terak kudän täwani ıode imaka nämo danınpän nadäk täkaı ba? Bämop äma uwä Sabatken kadäni kadäni kudupi yot gänaı äronpän Sabat täno бага irepmitpän epän täk täkaı. Baga irepmit täkaı upänkaı waki täk täkaı yän nämo yäwet täkaı.

⁶* Unita näkä ıode täwera nadäwut; Inıamjin-ken itat ıonitä kudupi yot irepmitat. ⁷* Anututä man kubä yänkuko uwä ıode kudän täwani;
Gupe ijik-ijik näk naniı oretta pek täkaı unita gäripi nämo nadäk täyat.

Ämawebetä bänep iron kädet iwarirä unita uyaku gäripi-inik nadäk täyat. *Hos 6:6*

In man u nadänpän yäwänäku näwaräntäknaye momini nämo ıo man nämo yäweräm. ⁸* Nadäkaı? Äma Bureni-inik uwä Sabat täno mäheıi.

Jesutä Sabat kubäken äma kubä yäpän tägaıkuı

⁹⁻¹⁰* Ude yänpän penpen kumaı käbeyä yot gänaı äronpän äma kubä kerı kukıi tängurän täwani uken irirän kaıkuı. Kawänä Juda täno ekäni ätutä Jesu u goret kubä tänpän kaıpän manken tena yänkaı iwet yabänkuı; Sabat kadäni-ken äma kubätä käyäm ikek yäpän täganeıo u бага irepmirek ba nämo irepmirek? ¹¹* Ude yänirä Jesutä kowata ıode yäwetkuı; Jide? Inken nanik kubätä yawaki tepi kubätä awaı gänaı äpmonirän Sabat unita yänpän kaıawäräkuı täıpek? Nämo, topmänpän wädäwek! ¹² Täıkaı yawak uwä imaka jopi udewani. Äma uyaku bureni. Unita Sabat kadäni-ken täıkentäk epän uwä täga täıpen.

¹³ Ude yänpän äma kerı tängurän täwani u iwetkuı; Ketka täı-siwonıa! yäk. Ude iweränä kerı täı-siwonı täıirän tägaıpän kerı kukıi täga udegän itkuı. ¹⁴* Täıirän Parisi ämatä u kaıpänä penpen pänku käbeyä tänpän Jesu kaı utna yän yänpän man topuı.

¹⁵* Tänpäkaı Jesu Baga man nadäwanitä man topuıo u nadänpän kome u penpen kubäken kuıkuı. Kuıirän ämawebe mäyap iwarän täıkuıo u gänaı käyäm ikek u kudup yäpän tägaıkuı. ¹⁶* Ude tänpän ämawebe päke unitä mebäriıi yänahäkta yäjiwat-inik täıkuı. ¹⁷ Ude täıirän Profet Aisaiatä man bian ıode kudän täıkuko u bureni ahänkuı;

¹⁸* *Nowä epän ämanata näkıa iwoyänkut yäk.*

Nowä näkıaken bänepna gämäni. U kaıpän gäripi nadäk täyat.

Uterak Munapikna penıma täıkentän imııirän ämawebe Anutu täno äbot nämo täııpani kuduptagän näkıo kädet siwonıi iwatta yäwetpän yäwonäreı api täıpek.

¹⁹ *Uwä yänawät-awät ba yabän kärakıek nämo api täıpek. Ba manı kotäk kädet miıin-miıin gera yänpän yäk täıirän nämo api nadäneı.*

²⁰ *Bänep kwini terak api kuıareı.*

Uwä tepäraı kujat pidämi kubä nämo tokäreı ba kädäp täıuri iııirän nämo däpän kumneı.

Tänpäkaı epäni täı yäpmän kuıirän kädet siwonıi säkgämän api ahän moreweı.

²¹ *Tänpän ämawebe äbot nämo täııpani kuduptagän bänepi wäpi bııam terakgän api wohutneı* *Ais 42:1-4*

Jesu mäjotä magäriıän epän täk täyak yän iwetkuı

Mak 3:22-30; Luk 11:14-26, 12:10

²²* Tänpäkaı kadäni uken äma kubä mäjotä magäriıi kubä Jesuken yäpmän äbuı. Äma uwä mäjotä magäriıän dapuri tumbänpän guı täıkuı. Guı tänpän man imaka, nämo yäk täıkuıkonik. Eruk äma upän Jesuken yäpmän äbäkaı yäpän tägaı-pewän dapun iııit man yänit täıkuı. ²³ Ude täıirän ämawebe päke itkuıo u kaıpän kıkııutpän jäkjäk yänkuı. Tänpän yänkuı; Wära! Devit täno oranı äbäkta yänkuıo ukeıo ıo käweı yäk.

* **12:5:** Nam 28:9-10 * **12:6:** Mat 12:41-42; Luk 11:31-32 * **12:7:** Hos 6:6; Mat 9:13 * **12:8:** Mat 8:20
* **12:9-10:** Luk 14:3 * **12:11:** Luk 14:5 * **12:14:** Jon 5:16 * **12:15:** Mak 3:7-10 * **12:16:** Mat 8:4; Mak 3:12 * **12:18:** Mat 3:17 * **12:22:** Mat 9:32-33

24 * Ude yänjirä Parisi ämatä nadänpän node yänkuñ; Jop yäkañ! Mäjo täño äma ekäni wäpi Bilisibap unitä magärrirän mäjo yawat kirek täyak! yäk. 25 Ude yänjirä Jesutä bänepi-ken yabänpän-nadänkañ yäwetkuk; Man wärani kubä täwera nadäwut; Äbot kubätä duñ-wewek tänpänä kehäromi itneñ ba nämo? Nämo! Ba yotpärare kubätä duñ-wewek tänpäwä tagawek ba nämo? Ba ini buaptä duñ-wewek tänpän ämik tänpäwä tagawek? Nämoinik! 26 Unita node täwetat; Satantä iniken ämaniye yawat kirewewo uwä jide tänpän Satan täño äbot kehäromi nitek irek? U täga nämo irek! 27 Intä Näkä Satan täño kehäromi terak mäjo yawat kirek täyat yän näwetkañ upänkañ näkä ude bureni täyat u tänpäwä intäño ämajiyetä netä wäpi terak mäjo yawat kirek täkañ? Satan täño wäpi terak yawat kirek täkañ yän täga nämo yäneño unita jop täñ-näkñatkañ unitäño mebäri kwawak ahatak! 28 * Näk Anutu täño Munapiktä täñkentän naminirän täk täyat unita node nadäneñ; Anututä intäjukun it yäminirän gämoriken irit täño bureni inken ahatak ño.

29 * Näk Satan täño kehäromi yäpmän äpäk täyat unitäño man wärani kubä node täwera nadäwut; Äma komi kubä yori gänañ irirän äma kubätä siwani yänkañ päro tuñumi täga yomägarek? Nämo! Äma komi u bäyañ inñitpäñ yentä keru kuroñi pädat tänpän penkañ uyaku tuñumi täga yomägarek.

30 * Nadäkañ? Äma not nämo täñ namik täkañ uwä iwan täñ namik täkañ. Ba äma näkño epänta watä nämo it täkañ uwä epäna yäpäwak täkañ. 31 * Unita node täwera nadäwut; Waki mebäri mebäri ba yänjörök man mebäri mebäri näk näwet täkañ unitäño momi u täga penañi. Upänkañ äma kubätä Kudupi Munapikta man waki ba yänjörök man iwereko uwä momi u penañi nämo. 32 Bureni, äma kubätä Äma Bureni-inikta yänjörök man yäwayän täko uwä momini u täga ärut imek. Täñ, äma kubätä Kudupi Munapikta yänjörök man yäwayän täko uwä momini nämoinik api ärut imek. Nämo, u pen api pat imek yäk.

Mankatä bänepka-ken jide pätak u yänahatak

33 * Tänpän Jesutä äneñi node yäkgän täñkuk; In päya kubäta täga yän nadänpänä burenita udegän täga yän nadäneñ. Ba päya kubäta waki yän nadänpän burenita udegän waki yän nadäneñ. Päya täño mujipi kañpäñ nadänpän päya uwä täga ba waki yän nadäneñ. 34 * Wa! Gämok täño äbotken nanik in jide tänpän man täga kubä yäneñ? Nämo, nadäk, äma bänepi-ken pat täyak u meni-ken kwawak pewä ahäk täkañ. 35 Äma täga tänpäni u bänepi-ken nadäk tagatäga unitä irit kuñat-kuñariken kädet täga pewä ahäk täkañ. Täñ, äma waki tänpäni u bänepi-ken nadäk wakiwaki unitä irit kuñat-kuñariken kädet waki pewä ahäk täkañ. 36 Upänkañ näk node täwera nadäwut; Ämawebe yäpmän danik-danik kadäni pähapken man waki mebäri mebäri bian yän yäpmän äbuño unita yänpäñ Anututä manken api tepmanpek. 37 In kome terak kuñatkañ man yän yäpmän kunayän täño uwä Anututä nadäwän täga ba waki api täneñ. Waki tänpänä manken api tepmanpek. Täga tänpänä Anututä api tämagurek yäk.

Kudän kudupi kånayän yänkuñ

Mak 8:11-12; Luk 11:29-32

38 * Jesutä man ude yäweränä Parisi ämakät Baga man yäwoñärewni äma ätu itkuño unitä Jesu man kowata node iwetkuñ; Yänpäñ-yäwoñärewni! Kudän kudupi kubä mebärika kañpäñ nadäkta täñiri kånal! yäk.

39 * Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Wa! Waki tänpäni ämawebe äbot intä kudän kudupi kubä kakta näwet yabäkañ? Upänkañ kudän kudupi mebäri kubä nämo täñira kånayän! Nodegän api kånen; Kudän bian profet Jona terak ahänkuko udegän ahänjirän api kånen.

* 12:24: Mat 9:34, 10:25 * 12:28: Apos 10:38; 1Jo 3:8 * 12:29: Ais 49:24; 1Jo 4:4 * 12:30: Mak 9:40; Luk 9:50 * 12:31: 1Ti 1:13; Hib 6:4-6, 10:26 * 12:33: Mat 7:16-20 * 12:34: Mat 3:7, 15:18; Mat 23:33; Luk 3:7 * 12:38: Mat 16:1; Luk 11:16; Jon 6:30; 1Ko 1:22 * 12:39: Mat 16:4

40 * Jona uwä kepma bipani yaräkubä gwägu tom pähap koki gänaŋ patkuk. Udegän Äma Bureni-inik uwä kepma bipani yaräkubä kome gänaŋ api pärek. 41 * Tänpäkaŋ ämawebe Ninive yotpärare-ken naniktä udegän, kowata yäpmäk-yäpmäk kadäni-ken inkät bok api itneŋ. Ämawebe uwä intäŋo momijin kwawak api pewä ahäneŋ. U jop nämo, Jonatä man yäwerän Ninive ämawebetä nadänpäŋ bänepi sukurenkuŋ. Upäŋkaŋ äma Jonatä täŋkuko u irepmitak uwä itat ŋo!

42 * Ba kowata yäpmäk-yäpmäk kadäni-ken kome umude käda nanik täŋo intäjukun webe unitä inkät Anutu inamiken bok itkaŋ momijin kwawak api pewän ahäneŋ. Webe unitä Juda täŋo intäjukun äma Solomon unitäŋo nadäk-nadäk ärowani yäŋahäŋirän nadäktä gäripi nadäŋkuko unita kome ban naniktä kädet käroni-inik äbuk. Tänpäkaŋ äma Solomontä täŋkuko u irepmitak uwä itat ŋo!

Ämawebe äbot u waŋ moreŋkuŋ

Luk 11:24-26

43 Tänpäŋ Jesutä man äneŋi kubä ŋode yäwetgän täŋkuk; Äma äbot ŋowä ŋode bumik. Mäjo äma magärani kubätä äma u kakätäŋpeŋ päŋku kome kuräki-ken irit bägup kodakita wäyäkŋeŋtäŋ kuŋareko upäŋkaŋ nämo kaŋ-ahäwek. 44 Nämo kaŋ-ahänpäŋä yäwek; Bian itkut-ken äyänutpeŋ kwa yäŋ yäwek. Ude yänpän äyänutpeŋ päŋku käwek; Irit bägup biani uwä ärutpäŋ ket urani, mähe mi nämo. 45 * Ude kaŋpäŋä noriye 7 ini bumik nämo, wakiinik, yämaguränkaŋ äbä ukengän itneŋ. Tänpäkaŋ äma uwä pengän-inik waki irekopän mäden waki inikinik tänpäŋ irek yäk. Eruk, äma äbot waki ŋo äbot udegän api itneŋ.

Jesu täŋo nägät moräk u netä?

Mak 3:31-35; Luk 8:19-21

46 * Tänpäŋ Jesu man pen yäwet irirän miŋi-kät noriye man iwetnayän äbä yäman umu itsämbuŋ. 47 Täŋirä äma kubätä Jesu iwetkuk; Ai! Meŋka notkaye man gäwetnayän yäman itkaŋ gumo yäk. 48 Yäwänä Jesutä ŋode yänkuk; Meŋna netä? Ba notnaye u netä? 49 Ude yänpän iwaräntäkiyetä itkuŋ-ken u käda ketsiwon tänpäŋ yänkuk; Yabäwut! Näkŋo meŋnaye notnaye ŋo! 50 * Ämawebe Nana kunum gänaŋ nanik täŋo man buramik täkaŋ uwä näkŋo meŋnaye notnaye ba wanotnaye bureni yäk.

13

Mujiipi pikpik täŋo man wärani

Mak 4:1-9; Luk 8:4-8

1 Kepma ukengän Jesu yot gänaŋ naniktä äpämaŋ päŋku gwägu gägäni-ken maŋit itkuk. 2 * Maŋit irirän ämawebe äbot pähap ahänpäŋ tokŋewä yabänpäŋä gäpe terak äronkuk. Äro gäpe terak irirän ämawebe bumta gwägu pomi terak itkuŋ. 3 Irirä man wärani mebäri mebäri yäwetkuk. Yäwetkaŋ man wärani kubä ŋode yäwetgän täŋkuk; Äma kubätä ketem mujiipi pikta epäni-ken päŋku mujiipi täŋ-irähuttän kwek. 4 Täŋ-irähuttän kuŋirän mujiipi ätu kädet miŋin mäneŋ. Kädet miŋin mäneŋo uwä baraktä yabän ahänpäŋ naŋ paotneŋ. 5-6 Täŋkaŋ mujiipi ätuwä kome taŋi nämo, gänaŋ umu mobä, uterak maŋ tädotneŋ. Kome u pidämigän, gänaŋ umu mobä unita jäwäri punin itkaŋ bäräneŋ tädotneŋ. Bäräneŋ tädotneŋo upäŋkaŋ edaptä yeŋpewän kubit täneŋ. 7 Täŋ, mujiipi ätuwä mup waki gänaŋ mäneŋ. Mup waki gänaŋ maŋirä mup waki unitä äronpäŋ uwäk täŋpipiŋ-pewä waŋpäŋ bureni nämo pätnen. 8 Tänpäkaŋ mujiipi ätuwä kome gakŋi nikekken mäneŋo uwä täga äroneŋ. Äronpäŋ bureni ätu ähan pätnen. Ätuwä taŋi bumik pätnen. Täŋ, ätuwä bumta pätnen.

* 12:40: Jna 1:17 * 12:41: Jna 3:5 * 12:42: Mat 12:6; 1Kin 10:1-10 * 12:45: 2Pi 2:20 * 12:46: Mat 13:55

* 12:50: Jon 15:14; Rom 8:29 * 13:2: Luk 5:1-3

⁹ Jesutä ude yänpän yänjuk; Äma jukuni nikektä näkno man no ket nadawut!

Jesu imata man wärani yänpän-yäwojärek täjuk?

Mak 4:10-12; Luk 8:9-10

¹⁰ Jesutä ude yäwänä iwaräntäkiyetä node iwet yabänku; Imata man wärani terak yäwet täyan? ¹¹ Yäwäwä node yäwetkuk; Anututä intäjukun itkan yabän yawat epän täk täyak unitäno manbiñam kábop irani u injingän nadäkta yäwani unita in-gänpän täwetat. Äma ätukät nadäkta nämö. ¹²* Unita ket node täwera nadawut; Äma kubätä imaka Anututä imani u yäpmän kuñarayän täko uwä yäpurärätpän bumta imikta yäwani. Täñ, äma ätuwä nin imaka udewani nikek yän nadäk täkan upänkan nämö! Täñpäkan imaka inçitkamän yän jop nadäk täkan uwä yäyomägatta yäwani. ¹³* Mebäri unitagän man wärani terak yänpän-yäwojärek täyat. Man wärani terak yäwetpewa dapuritä kånayän täno upänkan nämö api kawä tärewek. Ba jukunitä nadänayän täno upänkan mebäri nämö api nadäwä tumneñ.

¹⁴* Man täwetat no man profet biani Aisaiatä node kudän täwani udegän;

Jukujin täwä api nadäneño upänkan bänepjintä nämö api nadäwä täreneñ.

Dapunjintä api ijineño upänkan nämö api kawä täreneñ.

¹⁵ Ämawebe äbot no bänepi nämö imärani. Jukuni pik täñpani ba dapurita pimij ijiwani.

Bänepi sukureñirä uyaku yäpa tagawäpän yepmanpam.

Upänkan ude täneñtawä yänkan näkä täñpewa dapuritä nämö kawä tärek täkan bajukunitä nämö nadäwä tärek täkan, ba bänepitä nadäkinik nämö täk täkan. *Ais 6:9,10*

¹⁶* Aisaiatä äma äbot noñita ude yänjukko upänkan Anututä nadän tamiñirän inä dapunjintä kawä tärek täkan ba jukujintä nadäwä tärek täkan. ¹⁷ Näk bureni täwetat. Anutu täno kehäromi kak täkan uwä profet biani ba äma siwoñi kuñarani mäyaptä u kakta gäripi nadäk täñkuño upänkan nämö kak täñkuñ. Ba manbiñam apiño intä nadäk täkan no nadäkta gäripi nadäk täñkuño upänkan nämö nadäk täñkuñ.

Mujiipi pikpik täno man wärani unitäno mebäri

Mak 4:14-20; Luk 8:11-15

¹⁸ Eruk notnaye, mujiipi pikpik täno man wärani täwetkuro unitäno mebäri täwerayän.

¹⁹ Mujiipi täñ-irähuttän kuñirän kädet miñin mäneño u jidewani? Mujiipi uwä node; Äma kubätä Anutu täno yewa gänäñ ärokärok täno man nämö nadäwän tumbeko uwä äma wakitä bänepi-ken mujiipi piwani u yomägat yäpmän kwek. ²⁰ Täñ, mujiipi kome pidämi, gänäñ umu mobä uterak mäneño u jidewani? Uwä node; Äma kubätä näkno manbiñam kudupi nadänpän ukengän gäripi nadänpän yäpmän kuñarek. ²¹ Upänkan bänepi-ken jäwäri nämö täñpani unita kadäni keräpigän irek. Täñpäkan näkno manta yänpän amatä yänärok man iwerit iwan täñ imiñit täñpäwä, nadäkiniki bäräñeñ putärewek.

²²* Täñ, mujiipi mup waki gänäñ mäneño u jidewani? U äma kubätä näkno man kudupi u nadänpän bänepi-ken dainpän yäpmän kuñareko uwä kome täno tuñumta nadäwätäk täñpän moneñ tuñum täñbumbum unitäno gäriptä täñikñat-pewä näkno man kudupi u utpewän kumäñirän bureni nämö täñpek. ²³ Täñ, mujiipi kome gakñiken piweko u jidewani? Uwä node; Äma kubätä näkno man kudupi nadänpän bänepi-ken penpän täñkehärom täñpän yäpmän kuñarek. Täñpäkan äma ätuken bureni ähan pätnen. Ätukenä täñ bumik pätnen. Täñ, ätukenä bumta pätnen.

Mup waki täno man wärani

²⁴ Ude yäwet paotpän äneñi man wärani kubä pen node yäwetkuk; Äbot Anututä intäjukun it yämiñpän yabän yäwarayän täyak uwä node bumik; Äma kubätä ketem mujip-ipän yäpmän pänku epäni-ken piwek. ²⁵ Ketem mujiipi piñkan pänku parirän bipani ugän

* **13:12:** Mat 25:29; Mak 4:25; Luk 8:18, 19:26 * **13:13:** Lo 29:4 * **13:14:** Jon 12:40; Apos 28:26-27 * **13:16:** Luk 10:23-24 * **13:22:** Mat 6:19-34; Luk 12:16-21; 1Ti 6:9-10,17

iwanitā epān uken pānku mup mujip, ketem mujipi epān māhemitā piweko ukengān tān-irāhuttān kwek. ²⁶ Ude tānpeñ kuñirān mujipitā imātpān kārūk ābāñirā mup mujip waki iwantā tān-irāhuttān kweko u bok tādotneñ. ²⁷ Tādorirā epān watā āmaniyetā u yabāñpān epān māhemi iwetneñ; E! Gāk epānka-ken ketem mujipi tāgagānpān piñkun yāk. Piñkunopān mup waki ābākañ u jide tānpān bok ārokañ? ²⁸ Yāwāwā yāwerek; Uwā iwan kubātā piñkukotā ārokañ. Yāwānā iwetneñ; Mup waki u nintā dātne? ²⁹ Yāwāwā epān māhemitā yāwerek; Nāmo! In mup waki dātne yākñat ketem mujipi piwani u bok dātneñta yāk. ³⁰ * Ketem mujipi piwani bok mup waki ini bok kañ ārowut. Āroñirā ketem bureni yāpmāk-yāpmāk kadāni-ken ketem bureni yāpani āma yāwerakañ yāpmāñ daniñpān mup waki dāpmānpān kādāp gānañ pewā ijiwākañ ketem bureni nakta yāwani ugānpān yotna gānañ kañ pewut yāñ yāwerek.

Ābot Anututā yabāñ yāwat tāyak u jidewani?

Mak 4:30-32; Luk 13:18-19

³¹ Ude yāñpān man wārani kubā pen ñode yāñkuk; Ābot Anututā intājukun it yāmiñpān yabāñ yāwat tāyak u pāya mujipi kubā wāpi mastat udewani. Āmatā mastat mujipi uwā epānken pik tākañ. ³² Mujipi u tāpuri, pāya mujipi ātu tāño gāmori-ken itkañ. Upānkañ tādotpān āroñkañ tokān ātu yārepmi tākañ, pāya bumik ārok tākañ. Āroñpān tañi tāñpān pāhāmi obāt tāk tākañ. U momi terak baraktā yori tāk tākañ.

³³ Ude yāñpān yāñkuk; Man wārani kubā ñode. Ābot Anututā yabāñ yāwat tāyak u yis udewani. Webe kubātā kārāga tānpa yāñkañ yis tāpuri yāpmānpān parawa tañi-kāt awāhurek. Ude tāñirān yistā parawa kudup gānañ kuñatkañ epāni tāñpek.

³⁴ Jesutā man yāwet tāñkuko uwā man wāranigān yāwet tāñkuk. Man kwawak kubā nāmo yāñahānpān yāwet tāñkukonik. ³⁵ Ude tāñirān profet kubātā man ñode yāñkuko u bureni ahāñkuk;

Nāk āmawebe man yāwerayāñ nadāñpāñā man wāranigān api yāk tāñpet.

Man kābop kome ahāñkuk-ken unitā it yāpmāñ ābuko uwā api yāñahāwet.

Sam 78:2

Mup waki tāño man wārani unitāño mebāri

³⁶ Ude yāñpān eruk Jesutā āma yepmañpān kuñ moreñirā yot gānañ āroñkuk. Pāro irirān iwarāntākiyetā iwet yabāñkuñ; E! Saguom epān gānañ iwantā mup mujip tān-irāhuttān kuñkuko unita mebāri yāñahāwi nadāna yāk.

³⁷ Ude iwerāwā yāñkuk; Āma sāguom mujipi piñkuko uwā Āma Bureni-inik. ³⁸ * Epāni uwā kome pāhap ño. Ketem mujipi piñkuko uwā āmawebe Anututā yabāñ yāwat tāyak. Tāñ, mup waki uwā āma waki Satan tāño āboriye. ³⁹ Ba iwanā, epānken mup waki piñkuko u Satan. Saguom yāpmāk-yāpmāk kadāni uwā tārek-tārek kadāni pāhap. Tāñpākañ ketem bureni yāpani āma uwā Anutu tāño añeroniye.

⁴⁰ * Mup waki dātpān kādāp-ken pewā kuñkuño uwā tārek-tārek kadāni-ken ude api ahāwek. ⁴¹⁻⁴² * * Kadāni uken Āma Bureni-iniktā añeroniye yāwerān pānku komeni komeni āmawebe yabāñ yāwat tāyak u yāpmāñ daniñpān āmawebe kādet siwoñi yāpāwak tāñpani ba āmawebe wakiwaki tāñpani yāpmānpān kādāp pāhap gānañ yepmañpā api āpmonēñ. Uken konām butewaki pāhap tāñpān meni api jiwātpeñ itneñ. ⁴³ * Tāñpākañ āmawebe Anututā inita yāpmāñ daniwayāñ tāyak uwā yewani gānañ itkañ kudān siwoñi tāñ yāpmāñ ābuño unitā edap ude api ijiñ-yāñeneñ. Eruk, āma jukuni nikektā nākño man ño ket nadāwut!

Tuñum sākgāmān kañ-ahāwani tāño man wārani

⁴⁴ * Jesutā man ude yāñpān man wārani kubā pen ñode yākgān tāñkuk; Āma ātu Anutu tāño yewa gānañ ārokta gāripi-inik nadāk tākañ uwā ñode bumik; Kadāni kubā āma

* **13:30:** Mat 3:12 * **13:38:** 1Ko 3:9 * **13:40:** Mat 7:16; Jon 15:6 * **13:41-42:** Mat 24:31; Mat 25:31-46; Mak 13:27 * **13:41-42:** Mat 8:12 * **13:43:** Dan 12:3 * **13:44:** Mat 19:29; Luk 14:33; Plp 3:7

kubätä epän tobät kubäken kuŋatkaŋ tuŋum säkgämän kubä ämatä bian-inik pewani u kaŋ-ahäwek. Kaŋ-ahänpäŋ yäwek; Wisikna! Näkŋata korewayäŋ nadätat yäk. Jide tänpäŋ yäpet? Ude yänpäŋ tuŋum u yäpmanŋkaŋ kome ini ukengän äneŋi käbop pewek. Eruk peŋkaŋ päŋku iniken tuŋum kuduŋtagän ämata yämiŋpäŋ moneŋ yäpek. Moneŋ yäpmanŋkaŋ kome, tuŋum säkgämän kaŋ-ahäweko u inita suwanŋkaŋ tuŋum uwä yäpek.

Omäk tägagämän kubä täŋo man wärani

⁴⁵ Jesutä ude yänpäŋ man wärani kubä pen ŋode yäwetgän täŋkuk; Eruk, äma ätu Anutu täŋo yewa gänaŋ ärokta gäripi-inik nadäk täkaŋ uwä ŋode bumik; Äma kubätä omäk tägatäga yäpmaŋta wäyäkŋek epän täŋpek. ⁴⁶ Kadäni kubäken äma uwä omäk tägagämän-inik kubä kaŋ-ahäwek. Ude kaŋpäŋ nadäŋkaŋ päŋku iniken tuŋum kudup ämata yämiŋpäŋ moneŋ yäpmanŋkaŋ päŋku omäk tägagämän-inik u suwawek.

Yäk gwägu tom yäpani täŋo man wärani

⁴⁷ Jesutä ude yänpäŋ man wärani kubä pen ŋode yäwetgän täŋkuk; Anututä ämawebe intäjukun it yämiŋpäŋ yabäŋ yäwarayäŋ täyak uwä ŋode bumik; Ämatä yäk gwägu tom yäpani pewä gwägu gänaŋ äpmonjirän gwägu tom mebäri mebäri u gänaŋ äpmonen. ⁴⁸ * Äpmonpäŋ tokŋenjä gägäni-ken wädäŋ-pewä äbänjirän tom yäpmanŋ daninŋpäŋ gwägu tom näŋpani gäpe-ken säkgämän peŋkaŋ waki, nämo näŋpani äneŋi ureŋ täŋpä gwägu gänaŋ äpmonen. ⁴⁹⁻⁵⁰ * Tärektärek kadäni-ken ude api ahäwek. Uken Anutu täŋo aŋeroniyetä komeŋi komeŋi kuŋatpäŋ ämawebe yäpmanŋ daninŋpäŋ äma siwonŋi kuŋarani inigän peŋkaŋ äma wakiwaki täŋpani kädäp pähap gänaŋ ureŋ täŋpä api äpmonen. Uken konäm butewaki pähap tänpäŋ meni api jiwätpeŋ itneŋ.

⁵¹ Jesutä ude yänpäŋ iwaräntäkiye yäwet yabäŋkuk; In man wärani yäro u mebäri nadäwä tumänkaŋ? Yäwänä yänkuŋ; Nadäna tumänkaŋ yäk. ⁵² Ude yänjä yäwetkuk; Inä Anutu täŋo man yänpäŋ-yäwonjärek äma ude itkaŋ. Anututä yabäŋ yäwat epän täk täyak unitäŋo man kädetta mebäri nadäk täkaŋ unita in yot mäheŋi kubä ude wani. Yot mäheŋi uwä yori gänaŋ äronŋpäŋ tuŋum käwut-ken nanik tuŋum biani bok kodaki bok yäpmanŋpäŋ äbot kubä-kengän pewek. Tänpäkaŋ in udegän, Anutu täŋo man biani nadänjit, apiŋo Anutu täŋo man kädet kodaki täwetpäŋ täwonjäretat u nadänjit täk täkaŋ.

Nasaret ämawebetä Jesu mäde ut iminŋkuŋ

Mak 6:1-6; Luk 4:22-30

⁵³ * Jesu u man wärani mebäri mebäri yänkä yän paotpäŋ yotpärare u peŋpeŋ kuŋkuk. ⁵⁴ * Kumaŋ päŋku ini yotpärare-ken ahänpäŋ käbeyä yot gänaŋ äronŋpäŋ Anutu täŋo man yäwetpäŋ yäwonjärek tänjirän ämawebetä nadäwä inide kubä tänpäpän yänkuŋ; Nadäk-nadäk pähap ba kudän kudupi täkta kehäromi u de yäpuk? ⁵⁵ * Unitäŋo mebäri nadäkamän. U äma jopi, yot täŋpani täŋo nanak yäk. Miŋi wäpi nadäkamän, u Maria. Noriye imaka, nadäkamän, u Jems, Joses, Saimon kenta Judas yäk. ⁵⁶ Ba wanoriye ninkät penta it täkamän ŋo. Upänkaŋ imaka kudän kudupi täkta kehäromi ba nadäk-nadäk pähap u de yäpuk? ⁵⁷ * Ude yänpäŋ nadäwä wanŋkuŋ. Ude tänjirä Jesutä yäwetkuk; Komeŋi komeŋi ämawebe Anutu täŋo epän äma oraŋ yämik täkaŋ upänkaŋ ini komeken nanik ba noriye miŋjiye naniye u bitnäk täkaŋ.

⁵⁸ Tänpäkaŋ ämawebe kome u naniktä Jesuta nadäkinik nämo täŋkaŋ bitnäwäpän kome uken kudän kudupi mäyap nämo täŋkuk.

14

Jon ume ärut yämani kumän-kumän utkuŋ

Mak 6:14-29; Luk 3:19-20, 9:7-9

* **13:48:** Mat 22:9-10 * **13:49-50:** Mat 13:42; Luk 13:28 * **13:53:** Mat 7:28 * **13:54:** Jon 7:15 * **13:55:** Jon 6:42 * **13:57:** Jon 4:44

¹ Kadäni uken Galili kome täño äma ekäni wäpi Herot unitä Jesu täño biñam nadänjuk.
² Nadänpäñ epän ämaniye ñode yäwetkuk; Uwä Jon ume ärut yämani bian kumän-kumän utkuropän äneñi käwep akunjukko unita kehäromi nitek kuñatak yäk.

³⁻⁴ * * Herottä Jon u bian kumän-kumän utkuko unitäño manbiñam ñode; Bian Herot uwä noripaki Filip täño webeni wäpi Herodias yomägakuk. Ude täñirän Jontä iwetkuk; Ai! Notkapak webeni yomägatan u goret täyan yän iweränpäñ Herottä kokwawak nadänpäñ epän ämaniye yäwerän keru kuroñi pädat täñpäñ päñku komi yot gänañ tenkuñ.
⁵ * Herottä Jon kumän-kumän urayän nadänjukopän ämawebetä Jon u äma täga, profet kubä yän nadänkuño unita umuntañpäñ nämo utkuk.

⁶ Täñjukopän Herot iniken ahäk-ahäk kadäni täñirän äñnak-äñnak täñpa yänpäñ äma wäpi biñam ikek uken-uken nanik yämagutkuk. Yämagut päbä yepmanpäñ irirä Herodias täño äperitä äma wäpi biñam ikek itkuño u inamiken kap, kuroñ täñpäñ tenirän kañkuñ. Kañpäñ gäripi nadänpäñ Herottä webe gubañ u man kehäromi ñode iwetkuk; ⁷ Bureni gäwetat. Näkken imaka it namikañ u kubä nam yän yäwiwä api ganiñ kirewet yäk.
⁸ Ude yänirän webe gubañ uwä miñitä peñ iwerirän ñode yänjuk; Gäk Jon kotäki madän täkneñpäñ gwäki gäpe gänañ penkañ pengän namikañ wisik yän kañ yäwa! yäk. ⁹⁻¹¹ Ude yänirän Herottä nadäwätäk täñjuk. Upänkañ Anutu inamiken ba äma itkuño u inamiken yänkehärom tañkuko unita epän ämaniye yäwet-pewän päñku Jon komi yot gänañ irirän kotäki madän täkneñpäñ gäpe gänañ penpäñ yäpmän päbä imiñkuñ. Imäkañ webe gubañ unitä miñi Herodiasta imiñjuk. ¹² Täñpäkañ Jon u kotäki madänkuñ-ken u parirän iwaräntäkiyetä päbä yäpmän päñku äneñkuñ. Äneñkañ päñku Jesu manbiñam iwetkuñ.

Jesutä äma 5,000ta ketem yepmän towiñjuk

Mak 6:31-44; Luk 9:10-17; Jon 6:1-13

¹³ Jesutä Jon kotäki madänkuño unitäño manbiñam nadänkañ gäpe gänañ äronpäñä kome kubäken äma nämo irani-ken inipärik irayän nadänpäñ kuñjuk. Kuñirän ämawebe Jesu ude kuk yän nadänkañ ämawebe uken-uken nanik yotpärareni penpen Jesutä irayän kuñjuk-ken u päñku it kireñkuñ. ¹⁴ * Täñirä kome uken ahänpäñ gäpe terak naniktä äpä ämawebe äbot pähap u yabänpäñ butewaki nadän yämiñjuk. Täñkañ käyäm paräm ikek yäpän tägañ moreñkuñ.

¹⁵ Ude täñ irirän kome bipänä iwaräntäkiyetä iwetkuñ; Ño jopi-ken itkamän. Iritna kome bipayän täyak. Unita ämawebe ño yepmanpi ini komen komen kuñpäñ ketem yäpmänpäñ nañput yäk. ¹⁶ Ude yäwäwä Jesutä yänjuk; A! Imata kut yän yäwetkañ? Injin yepmän towiwurä! ¹⁷ Ude yäweränä yänkuñ; Ninä käräga 5kät gwägu tom yarä-gänpäñ injtkamän yäk.

¹⁸ Ude iweräwä Jesutä yäwetkuk; U näka namut yäk. ¹⁹ * Ude yänpäñ ämawebe yäwet-pewän wädan gänañ mañit yäpmän kuñkuñ. Täñirä käräga 5 u ba gwägu tom yarä u yäpmänpäñ kunum terak doränpäñ ketemta Anutu bänep täga man iwetkuk. Bänep täga man iwetkañ ketem u tokätpän yäpmän daninpäñ iwaräntäkiyeta yämiñjuk. Yämänkañ unitä yäpmänpäñ ämawebe päke unita yämiñtäñ kuñkuñ. ²⁰ * Täñpäkañ ämawebe kudup nañpä koki täñpäpäñ ätu jop penkuñ. Täñpäkañ jop patkuño u yäpmänpäñ yäk 12 ude daiwä tokneñkuñ. ²¹ Ämawebe Jesutä yepmän towiñjukko uwä 5,000 ude. Täñpäkañ u äma ekäni-gänpäñ daniwani, webe ironi-kät nämo.

Jesutä gwägu terak yentän kuñjuk

Mak 6:45-56; Jon 6:16-21

²²⁻²³ * Eruk, Jesutä iwaräntäkiye yäniñ kireñpewän gäpe terak äromañ gwägu udude käda intäjukun kuñkuñ. Kuñirä Jesutä ämawebe yepmanpäñ kuñ moreñirä Jesu inigän pom

* **14:3-4:** Mat 11:2 * **14:3-4:** Wkp 18:16; Wkp 20:21 * **14:5:** Mat 21:26 * **14:14:** Mat 9:36 * **14:19:** Mat 15:35-39; Mak 8:6-10 * **14:20:** 2Kin 4:44 * **14:22-23:** Luk 6:12, 9:28

terak äronpäñ nani-kät man yäñpäñ-nadäk täñkumän. Ude täñ irirän kome bipmäñjirän Jesu inigän-inik itkuk. ²⁴ Täñpäñ kañkuk; Gäpe iwaräntäkiyetä yäpmäñ kuñkuño u kumañ gwägu bämopi-ken ahäñkuk. Ahäñjirän gäpetä kwayäñ täñkuk käda mäñit tañi pähaptä äbuk. Täñjirän gwägutä tañi tokätpäñ gäpe gänañ äpmonpayäñ täñkuk. Ude täñjirän kuna yäkñat pipiri pähap täñkuñ.

²⁵⁻²⁶ * Bipani käron pipiri pähap ude täñ irirä kome yäñeñkuk. Yäñewänä iwaräntäkiye pen ude täñ irirä Jesutä yabäñpäñ gwägu terak yeñtäñ kuñjirän bankentä kañpäñ yäñkuñ; Yäke-e! Mäjo kubä äbatak! yäñ yäñpäñ kähän yäñkuñ. ²⁷ Ude yäñirä Jesutä yäñiñ bitnäñpäñ yäwetkuk; Umuntänejo. Näkña äretat yäk. ²⁸ Ude yäwänä Pitatä nadäñpäñ iwetkuk; Ekänina! Gäkña äbäñpäñ yäwikañ näk gwägu terak gäkä äbätan udegän ärewa! yäk. ²⁹ * Yäwänä Jesutä iwetkuk; Äbiwä! yäk. Äbi yäñ iweränkañ Pitatä gäpe terak naniktä äpämañ gwägu terak yeñtäñ Jesutä itkuk-ken kuñkuk. ³⁰ Yeñtäñ kuñtäñgän mäñit pähap piäñjirän gwägu tokärän kañkañ umuntañpäñ gwägu gänañ äpmonpayäñ täñkuk. Täñpäñ gera yäñkuk; Wära! Ekäni gäk nepmäñit yäk. ³¹ * Yäwänä uterakgän Jesutä keru inñitpäñ iwetkuk; Gäk nadäk-nadäka äreyäwani! Imata bänep yarä niked peyan?

³² Ude iwetpäñ inñiränkañ gäpe terak äronjirän mäñit u bitnäñkuk. ³³ * Täñjirän äma gäpe terak itkuño unitä Jesu gämori-ken gukut imäpmok täñpäñ inñiñ oretkuñ. Täñpäñ ñode iwetkuñ; Gäk Anutu täño ironji bureni-inik! yäk.

³⁴ Eruk ude täñpäñ gwägu irepmitpäñ Genesaret kome gwägu gägäni-ken ahäñkuñ. ³⁵ Ahäñpäñ irirä ämawebe ätu Jesu kañpäñ nadäñpäñ man pewä yäpmäñ yotpärare it yäpmäñ kuñkuño ude kuñatkuk. Kuñarirän ämawebe käyäm ikek yäñ-yäkñat yäpmäñ Jesuken äbuñ. ³⁶ * Äbäñpäñ Jesu butewaki man ñode iwetkuñ; Nadäñ yämiñjiri tekka moräkigän inñirä käyami paorut yäñ iwetkuñ. Ude iwerä nadäñ yämiñjirän käyäm ikek teki moräkigän inñitkuño u kudup tägañ moreñkuñ.

15

Ketemtä bänepnin nämo täñpäñ wak täkañ

Mak 7:1-23

¹ Kadäni uken Jerusalem yotpärare-ken nanik Parisi ba Baga man yäwoñärewani äma ätutä Jesuken ahäñpäñ ñode iwet yabäñkuñ; ² * Gäwaräntäkaye imata oraniye täño man kädet irepmit täkañ? U ketem näna yäñpäñ keru nämo ärutkañ jop yäpmäñpäñ nak täkañ yäk.

³ Ude yäwäwä Jesutä kowata ñode yäwetkuk; In imata orajiye täño man kädet iwatpäñ Anutu täño бага man irepmit täkañ? ⁴ * Anututä bian ñode yäñkuk; Gäk menka nanka orañ yämen. Ba kubä ñode; Äma kubätä miñi nani yebewänä kumäñ-kumäñ utneñ. ⁵ Inä man bureni u nadäkañ upäñkañ u mäde ut imiñpäñ ñode yäk täkañ; Äma kubätä imaka täga kubätä miñi nani täñkentäñ yämikta yäwekopäñ ñode yäwerek; Ño ekta tamiñipäñ ek jop irirän Anututa biñam peyat yäñ yäwerek. Wa! Miñi nani nämo nadäñ yämiñpäñ ude yäweko uwä in täga täyan yäñ iwetneñ. ⁶ In ude täñpäñ Anutu täño man yäpmäñ äpäñkañ inñinken man meham täk täkañ. ⁷ Jop manman yäwani inta profet biani kubä wäpi Aisaia unitä man Anututä nadäk-nadäki-ken peñjirän ñode yäñkuko uwä bureni ahätäk;

⁸⁻⁹ *Äma äbot ño meniñtä näk naniñ oret täkañ upäñkañ bänepitä näka bitnäñ täkañ.*

Äma täño бага mangän iwat täkañ unita naniñ orerirä näk nämo nadäñ yämik täyat. Ais 29:13

¹⁰ Jesutä man ude yäñpäñ ämawebe ätu yäñ yäñ-yäkñat päbä yepmañpäñ yäwetkuk; Man ket ñode täwera nadäwä tärewut; ¹¹ * Imaka mejin gänañ äpmok täkañ unitä bänepjin

* **14:25-26:** Luk 24:37 * **14:29:** Jon 21:7 * **14:31:** Mat 8:26 * **14:33:** Mak 4:39 * **14:36:** Mat 9:20-21; Mak 5:27-28; Luk 8:44 * **15:2:** Luk 11:38 * **15:4:** Kis 20:12; Kis 21:17; Lo 5:16 * **15:11:** Mat 12:34

nämo tänpänwak täkañ. Imaka bänepjin-ken naniktä äbämañ mejin-ken äbäk täyak unitä tänpewän bänepjin wak täkañ. ¹² Ude yäwänä iwaräntäkiyetä dubini-ken kuñpän iwetkuñ; Gäk nadätan? Gäk man u yänjiri Parisi ämatä nadänpän gäka kokwawak nadäkañ yäk.

¹³ Ude yänjirä Jesutä yänjuk; Päya kudup Nana kunum gänañ naniktä nämo piñkuko uwä däyamänpän api buñärek. ¹⁴ * In Parisi äma mäde ut yämik täkot. Uwä dapuri tumbanitä noriye dapuri tumbani kädet yäwoñärek täkañ. Upänkañ äma dapuri tumbani yarätä keru kowat inirän täñkañä kuñtängän awañ gänañ bok äpmoden yäk. ¹⁵ Jesutä ude yäwänä Pitatä iwetkuk; Gäk man wärani niwetan unitäño mebäri yäwi nadäna yäk.

¹⁶ Yäwänä Jesutä yänjuk; Ai! In udegän, man yänjira nämo nadäwä tumäk täkañ. ¹⁷ Mebäri ñode nämo käwep nadäk täkañ; Mejintä imaka nañirä kokjin gänañ päpmo ini irani-ken itkañä käderi-kengän äpamañ kuk täkañ. ¹⁸ Tänpäkañ imaka waki bänepjintä nadäk täkañ unitä bänepjin tänpänwak täkañ. ¹⁹ * Äma bänepitä imaka wakiwaki ñode pewän ahäk täkañ; Nadäwäwak, ämik, kubokäret, kubo, äma yäniñ wärät man, ba jop manman. ²⁰ Imaka udewanitä Anutu inamiken tänpewän wak täyak yäk. Tänpäkañ ketjin nämo ärutkañ ketem piñitpän nak täkañ unitä bänepjin nämo tänpänwak täkañ yäk.

Kenan webe kubätä Jesuta nadäkinik täñ imiñkuk

Mak 7:24-30

²¹ Jesutä ude yänpän kome u penpen Kenan kome, yotpärare yarä wäpi Tire kenta Sidon itkumän-ken ukäda kuñkuk. ²² Pänku irirän guñ äbotken nanik webe kubä, kome uken nanik unitä päbä Jesuta gera ñode yänjuk; Ekäni! Gäk Devit täño oranitä näka butewaki nadän nam! Näkño äpetnawä mäjo kubätä kotawänkañ komi pähap nadän it täyak yäk. ²³ Ude yäwänä Jesutä nadänpän man kowata kubä nämo iwetkuk. Ude täñirän iwaräntäkiyetä Jesu dubini-ken kuñpän iwetkuñ; Gäk webe ño yän iwatpewi kwän! U yän-urukuruk yäñtäñ niwatak yäk.

²⁴ * Yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Anutu Nantä näk Isrel äma äbot, pen awähutpen kuñarani, ugänpän täñkentäktä näwerän äput yäk. ²⁵ Tänpäkañ webe u ehutpän äbä Jesu dubini-ken gukut imäpmok tänpän yänjuk; Ekäni, gäk jop waki täñkentän nam! ²⁶ Ude iweränä Jesutä iwetkuk; Nanak täño ketem yäyomägatpän anja yämiwä nämo tägawek. ²⁷ Ude iweränä webe unitä iwetkuk; Bureni yäyan upänkañ anjä mähemiyetä ketem nañkañ kokoki pewä mañirä jop waki nak täkañ yäk. ²⁸ * Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Wanotna, nadäkinikka tañ! Unita näwet yabätan udegän täñ gamitat. Ude yänjirän uterakgän äperi tägañkuk.

Jesutä ämawebe käyäm ikek mäyap yäpän tägañkuñ

Mak 7:31-37

²⁹ * Ude tänpän Jesu kome u penpen Galili gwägu-ken päñku pom kubä terak päro mañit itkuk. ³⁰ Mañit irirän ämawebe bumta Jesu känayän äbuñ. U käyäm mebäri mebäri ñode tänpäni yän-yäkñat yäpmän äbä Jesu dubini-ken yepmañkuñ; Kuroñi waki, dapuri tumbani, kwäyähäneñ tänpäni ba man nämo yäwani ba käyäm ikek ätu Jesu dubini-ken yäpmän äbänjirä Jesutä kudup yäpän tägañkuñ. ³¹ * Yäpän tägawäpän yepmañpän man nämo yäwanitä man yänkuñ. Ba kwäyähäneñ tänpänitä kädet ini kuñatkuñ. Tänpän äma kehäromini nämotä kehäromi yäpuñ. Ba dapuri tumbanitä dapun ijiñkuñ. Ude tänpäkañä ämawebe päke unitä yabänpän jäkjäk yänpän nadäwätäk pähap täñkuñ. Ude tänpän Isrel nanik täño Anutu bumta iniñ oretkuñ.

Jesutä äma 4,000ta ketem yepmän towiñkuk

Mak 8:1-10

³² * Tänpäkañ Jesu uwä iwaräntäkiye yän-yäkñat päbä yepmañpän yäwetkuk; Näk ämawebe päke ñonita butewaki nadätat. Ninkät kepma yaräkubä it yäpmän abänkä nakta

* **15:14:** Mat 23:16,24; Luk 6:39; Rom 2:19 * **15:19:** Stt 8:21; Mat 12:34 * **15:24:** Mat 10:6 * **15:28:** Mat 8:10,13 * **15:29:** Mak 7:31 * **15:31:** Mak 7:37 * **15:32:** Mat 14:14

bumta yekaņ. Täņirä jop yepmana päņku kädet miņin nakta kumneņ yäņpäņ nadäwätäk täyat yäk. ³³ Ude yäwänä iwaräntäkiyetä iwetkuņ; Kome jopi-ken ñodeken ketem deken yäpmäņpäņ äma äbot pähap ñodewani yepmäņ towina naņ tokņeneņ? ³⁴ Ude iweräwä Jesutä yäwet yabäņkuk; Injinken däkum jide itkaņ? Yäwänä iwetkuņ; Käräga 7kät gwägu tom yarä yäk.

³⁵ Ude iwerä nadäņkaņ ämawebe päke u yäwet-pewän maņit yäpmäņ kuņkuņ. ³⁶ Ude täņirä käräga 7 ukät gwägu tom yarä u yäpmäņpäņ Anutu-ken bänep täga man yäņpäņ iwaräntäkiyeta yämiņkuk. Yämänkaņ unitä yäpmäņ daniņpäņ ämawebe päke unita yämiņ yäpmäņ kuņkuņ. ³⁷ Yämäkaņä ämawebe päke u naņpä koki täņpäpäņ ätu jop peņkuņ. Jop patkuņo u yäpmäņpäņ yäk 7 ude daiwä tokņeņkuņ. ³⁸ Täņpäkaņ äma ketem naņkuņo u 4,000 udetä naņkuņ. Webe ironi-kät nämo daniwani. ³⁹ Eruk ude täņkaņ ämawebe u yepmaņpäņ kuņirä Jesu ini uwä gäpe terak äromaņ kuņtäņgän Magadan komeken ahäņkuk.

16

Kudän kudupi kakta äneņi yäņkuņ

Mak 8:11-13; Luk 11:29, 12:54-56

¹ * Eruk Magadan komeken ahäņpäņ irirän Parisi ämakät äma Satyusi äbotken nanik ätutä äbäņpäņ Jesutä goret kubä täņpäņ kaņpäņ manken kaņ tenayäņ nadäņpäņ peņ iwetkuņ; Ai! Gäk kudän kudupi kubä täņiri kaņpäņ Anututä gepmaņpäņ äpun yäņ nadäna! yäk. ² Ude yäwäwä yäwetkuk; In kome täņo kudän ñode yabäņpäņ-nadäk täkaņ; Bipäda kome gämäni ijiņirän kwep edap api ijiwek yäņ yäk täkaņ. ³ Ba yäņewänkaņ tamimaņ gubam kubiri gwägärirän iwän taņi tawayäņ yäņ yäk täkaņ. Täņpäņ in kome täņo kudän jopi udewani yabäņpäņ-nadäk täkaņ upäņkaņ näk kudän kudupi täņ yäpmäņ äburo unitäņo mebäri imata nämo kaņpäņ nadäk täkaņ? ⁴ * In nadäkaņ? Waki täņpani ämawebe äbot intä kudän kudupi yabäkta näwet yabäk täkaņ. Upäņkaņ kudän kudupi mebäri kubä nämo täņira känäyäņ! Nämo, kudän bian profet Jona terak ahäņkuko udegän ahäņirän api käneņ.

Äma täņo nadäk wakita dapun ket täk täkot

Mak 8:14-21

⁵ Täņpäņ iwaräntäkiye käräga däkum guņ taņpäņ peņpeņ Jesu-kät gäpe terak äronpeņ gwägu kukņi udude käda kuņkuņ. ⁶ * Päņku itkaņ Jesutä yäwetkuk; In Parisi ämakät Satyusi äbotken nanik täņo yista ket nadäņpäņ kaņ kuņarut! ⁷ Ude yäwänä iwaräntäkiyetä näwetgäwet ñode täņpäņ yäņkuņ; Yista yäyak u imata yäyak? Käräga guņ taņpäņ peņpeņ äbämäņo unita käwep nadäņpäņ niwetak yäk.

⁸ Man ude yäņirä Jesutä nadäņpäņ yäwetkuk; Wa! Nadäkinikjin kwini. In imata käräga peņpeņ äbäņo unita man yäņpäņ-nadäk täkaņ? Unita nämo yäyat. ⁹ * Näkä imaka bian täņkuro unita täņguņ täkaņ ba? In imata guņ taņpäņ näwetgäwet täkaņ? Näk käräga 5 upäņ äma 5,000 ketem yepmäņ towiwa naņpä tägawäpäņ ketem jop patkuņo u yäk jide daiwä tokņeņkuņ? ¹⁰ * Ba käräga 7 upäņ äma 4,000 yepmäņ towiņira naņpä koki täņpäpäņ ketem jop patkuņo u yäk jide daiwä tokņeņkuņ? ¹¹ Unita in imata nämo nadäwä tärekaņ? Näk yis yäro uwä kärägata nämo täwetat. Parisi ämakät Satyusi äbotken nanik täņo kädet kuņat-kuņatta yäņpäņ yis terak utpäņ täwetat. Äma u nämo yäwarän täneņ yäņpäņ man u täwetat. Unitäņo nadäk-nadäk waki unita ket kaņiwatpäņ kaņ kuņarut yäņ ude nadäņpäņ täwetat. ¹² Man ude yäweränkaņ eruk nadäwä tärewäpäņ yäņkuņ; Bureni! Yis, käräga-kät awähurani unita nämo niwetak. Parisi ämakät Satyusi äbot täņo man yäkyäki ba kädet kuņat-kuņarita ket kaņiwatpäņ kaņ kuņarut yäņ yäņpäņ niwetak yäk.

* **16:1:** Mat 12:38; Luk 11:16 * **16:4:** Mat 12:39; Luk 11:29 * **16:6:** Luk 12:1 * **16:9:** Mat 14:17-21 * **16:10:** Mat 15:34-38

*Pitatä Jesu täño mebäri yänahänkuk**Mak 8:27-30; Luk 9:22-27*

¹³ Jesutä ude yänpän iwaräntäkiye yän-yäkñat yäpmän Sisaria Pilipai komeken kuñkuk. Kuñtäñgän Jesutä kädet miñin iwaräntäkiye ñode yäwet yabänkuk; Ämawebetä Äma Bureni-inikta netä yän iwet täkañ? ¹⁴* Yäwänä iwetkuñ; Ätutäwä Jon, ume ärut yämani yän yäk täkañ. Ba ätutäwä profet biani Elaija yän yäk täkañ. Täñ, ätutäwä Jeremaia ba profet biani ätu uken nanik kubä yän yäk täkañ yäk.

¹⁵ Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Täñpakañ injinä näkawä netä yän yäk täkañ? ¹⁶* Yäwänä Saimon-Pita unitä iwetkuk; Gäk Kristo, Anutu Irit Mähemi unitäño nanaki yän iwetkuk. ¹⁷* Yäwänä Jesutä ñode iwetkuk; Saimon, Jona täño nanaki, gäka gäripi nadätat! Nadäk-nadäka uwä ämaken naniktä nämo ahätak. Nana kunum gänañ naniktä yänkwawa täñ gamitak. ¹⁸* Ude yänpän iwetkuk; Bureni ñode gäwera nadä; Wäpka Pita yän gäwet täkañ u mebäri mobä unita gäkä terak äbotnaye yepmañpa kehäromi irirä äma waki täño kehäromitä nämo api däpek. ¹⁹* Täñpän näk Anutu täño kañiwat yewa unitäño yäma dārani täño ki api gamet. Ude täñkañä gäkä imaka kubä kome terak nämo yäniñ kireñiri Anututä kunum gänañ udegän nämo api yäniñ kirewek. Täñ, gäkä imaka kubä kome terak yäniñ kireñiri Anututä kunum gänañ udegän api yäniñ kirewek yäk. ²⁰* Ude yänpän iwaräntäkiye yäjiwät man kehäromi ñode yäwetkuk; Intä näka Anutu täño iwoyāwani äma Kristo yän ämawebe nämoinik yäwetneñ.

*Jesutä näk api kumbet yän yänkuk**Mak 8:31–9:1; Luk 9:22-27*

²¹ Kadäni uken Jesutä yäput penpän imaka ahän imikta yän imani unita iwaräntäkiye yäwetkuk; Näk komi pähap api nadäwet. Täñpakañ Juda täño äma ekäni ba bämop äma intäjukun täñpani-kät Baga man yäwoñärewani ämatä mäde api ut namineñ. Täñkañ nutpän änenayän täñopän kepma yaräkubä täreñirän kodak täñpän äneñi api akwet.

²² Ude yäweränä Pitatä Jesu inipärik yänikñat päñku ibenpän yänkuk; Ekäni, Anututä täñkentän gamiñirän imaka udewani nämoinik api ahän gamek yäk. ²³ Yäwänä äyänutpän Pita ñode iwetkuk; Satan, gäk kewe! Gäk kädet täñpipiñ nameno! Nabä kätänpen ku! Gäk man yäyan uwä Anutu-ken nanikpän nämo yäyan. Uwä äma gäkñaken mangänpän näwetan yän iwetkuk.

²⁴* Täñpakañ Jesutä iwaräntäkiye ñode yäwetkuk; Äma kubätä näk näwarayän nadänpänä iniken bänep nadäk-nadäki mäde ut imiñpän bäräpi näkä kotawayän täyat udegän päya kwakäpi buramiñkañ gwäk pimiñpän kañ näwarän. ²⁵* Täñpakañ, äma kubätä säkgämän kañ irayän nadänkañ iniken irit kuñat-kuñarita iyap täñpänä u api paorek. Upänkañ äma kubätä näka yänpän irit kuñat-kuñari iniñ kirewayän täko uwä irit täga api kañ-ahäwek. ²⁶* Täñ, äma kubätä kome täño imaka kudup pen bäyanpän yäpmän kuñarayän täko uwä kumänjirän imaka imakani unitä irit kehäromi kakta täga nämo api täñkentän imineñ. Unitä irit kehäromi kañ-ahäkta imatäkenpän täga suwawek? Nämoinik!

²⁷* Jesutä ude yänpän äneñi ñode yänkuk; Äma Bureni-inikä nani täño epmäget kudän ikek kudupi añeroniye-kät api äpneñ. Äpäñpän ämawebe kuduptagän kädet jide jide täñpen kuñat täkañ uterakgän kowata api yämek. ²⁸ Näk bureni täwera nadäwut; Itkañ ño inken nanik ätu nämo kumänjirä Äma Bureni-inik intäjukun äma täño kudän ikek äpäñirän api kañpän nadäneñ yän yäwetkuk.

* **16:14:** Mat 14:1-2; Mak 6:14-15; Luk 9:7-8 * **16:16:** Jon 6:69 * **16:17:** Mat 17:5; Gal 1:15-16 * **16:18:** Jon 1:42; Efe 2:20 * **16:19:** Mat 18:18; Jon 20:23 * **16:20:** Mat 17:9; Mak 9:9 * **16:24:** Mat 10:38; Luk 14:27 * **16:25:** Mat 10:39; Luk 17:33; Jon 12:25 * **16:26:** Mat 4:8-9 * **16:27:** Mat 25:31; Sam 62:12; Snd 24:12; Rom 2:6; Rev 22:12

17

Jesu gupi inide kubä ahäñkuk
Mak 9:2-13; Luk 9:28-36

¹ Eruk Jesu kepma 6 ude it yäpmän kuñtäñgän Pitakät noripakiyat Jems Jon u yän-yäknat yäpmän pom kubä terak äronkuk. Uken päro inigän itkuñ. ² * Itpän kanjirä Jesu gupi inide kubä ahäñkuk. Injami dapuntä edap dapuri täño penyäñek ude äworenkuk. Teki imaka paki inikinik täñpän ägo wenkuk. ³ Ude ahäñjirän yabänkuñ; Profet bian irani yarä, Moses kenta Elaija injami terak ini ugän ahäñpän itkumän. ⁴ Yarä uwä ahäñpän Jesu-kät man yänpän-nadäk täñjirä Pitatä Jesu iwetkuk; Ekäni, itkamän ñonita oretoret takamän yäk. Unita gäkä yäwikañ yottaba yarakubä kañ täñpa yäk. Gäka kubä, Mosesta kubä, Elaijata kubä yäk.

⁵ * Ude yän irirän pengän gubam penyäñek ikek kubätä äpä uwäk täñpän yepmankuk. Uwäk täñpän yepmanjirän gubam gänañ man kubä ñode ahäñkuk; Njowä näkño nanakna bureni-inik. U kañpän gäripi-inik nadäk täyat unita in unitäño man kañ buramik täñput yän yäwetkuk. ⁶ Eruk iwaräntäkiye yarakubä unitä man u nadäñpän umuntañkañ kome terak pänku injami yäpä äpmonpän patkañ bumta kwañkuñ. ⁷ Ude täñjirä Jesu dubini-ken kuñpän yepmäñit täñpän yäwetkuk; In umuntäneño! Akuwut! ⁸ Yäwänä iwaräntäkiye u dapuri ijiwä kwäpäñ Jesu inigän irirän kañkuñ. ⁹ * Ude täñkañ pom terak naniktä äpäñit äpäñit Jesutä jukuman ñode yäwetkuk; Imaka kudupi kakañ unitäño manbiñam äma ätu pengän nämo yäwetneñ. Äma Bureni-inik kumbani-ken naniktä kodak täñpän akwänkañ kañ yäwerut yäk.

¹⁰ * Ude yäweränä iwaräntäkiyetä iwet yabänkuñ; Baga man yäwoñärewani äma imata ñode yäk täkañ? Elaijata jukun ahäwänkañ Anutu täño iwoyäwani äma Kristo u mäden api ahäwek.

¹¹ Iweräwä Jesutä kowata ñode yänkuk; Elaijata jukun ahäwänkañ Kristo mäden api ahäwek yän yäk täkañ u täga yäk täkañ. Unita bureni ñode täwetat; Elaija uku ahäñkuk. Ahäñpän Kristo ahäwayän täko unita kädet täwit iminük. ¹² * Ahäñpän irirän nämo kañpän nadänkañ kudän waki mäyap täñ iminük. Täñkuño Äma Bureni-inikta udegän komi mäyap api täñ imineñ. ¹³ * Jesutä ude yäweränkañ nadäwä tumbuñ; Elaijata yäyak uwä Jon ume ärut yämanita yäyak yän nadänkuñ.

Iwaräntäkiyetä täñpä wañkuñ
Mak 9:14-29; Luk 9:37-42

¹⁴ Eruk pom terak naniktä äpäñpän ämawebe itkuñ-ken u ahäñjirä äma kubätä päbä Jesu dubini-ken gwäjin äpmonpän iwetkuk; ¹⁵ Ekäni, gäk nanaknata butewaki nadän imi yäk. U tängunğun täñpän mañ-patäbotkañ kädäp gänañ ba ume gänañ äpmok täyak. ¹⁶ Ude täñjirän nanakna yäpmän gäwaräntäkaye-ken äbänjira yäpna tägawut yänkañ täñpä wañ yäk. ¹⁷ * Yäwänä Jesutä gañani nadäñpän ñode yänkuk; Wa! In bänepjin gwäjin ärowani. Nadäkinikjin nämo! Jidegän api nadäwä tumneñ? Äma in udewani-kät wari kuñatta nämo nekañ! Ude yänpän äma u iwetkuk; Eruk, ironi uwä yäpmän äbi! ¹⁸ Ude yäwänä ironi u yäpmän äbänjirän mäjo ibenpewän nanak u kakätänpeñ kuñkuk. Kakätänpeñ kuñjirän tägañpän itkuk.

¹⁹ * Täñjirän iwaräntäkiyetä Jesu inigän irirän iwet yabänkuñ; Nin imata mäjo u iwat kirekta täna wawäpän pemän? ²⁰⁻²¹ * Yäwäwä yäwetkuk; Nadäkinikjin täpuri-inik unita täñpä wañ yäk. Näk bureni täwetat; Nadäkinik bureni u imaka kubä kehäromi nikek. Nadäkinikjin bureni, bak mujip udewani täpuri ireko uwä pom ño ñode iwetneñ; Wädän

* **17:2:** 2Pi 1:16-18 * **17:5:** Sam 2:7; Ais 42:1; Mat 3:17; Mak 1:11; Luk 3:22; Lo 18:15 * **17:9:** Mat 16:20

* **17:10:** Mal 4:5 * **17:12:** Mat 11:14, 14:10 * **17:13:** Luk 1:17 * **17:17:** Lo 32:5,20; Jon 14:9 * **17:19:**

Mat 10:1 * **17:20-21:** Mat 21:21; Mak 11:23; Luk 17:6; 1Ko 13:2

udu ku! Iweräwä man buramiñpäñ täga wädän kwek. Nadäkinikjin täpuri it tameko uwä imaka kubä täñpawä bureni nämowä nämö ahäwek.

²² * Jesutä ude yäwetpäñ päñku Galili komeken iwaräntäkiye-kät käbeyä täñpäñ yäwetkuk; Kadäni käronji nämö iritna äma kubätä Äma Bureni-inik jop nadän äma kerä terak api pewek. ²³ Peñirän kumän-kumän utpäñ äneñirä kepma yarakubä täreñirän api akwek yäk. Ude yäwän nadäñpäñ iwaräntäkiye butewaki pähap nadäñkuñ.

Jesu takis moneñ pekta manbiñam yäwetkuk

²⁴ * Täñpäñ äyänutpeñ Kapeneam yotpärare-ken kuñirä kudupi yot täñkentäktä takis moneñ yäpani äma ätutä äbäñpäñ Pita ñode iwet yabäñkuñ; Täwoñärek ämajintä kudupi yot täño takis moneñ pek täyak ba nämö pek täyak? ²⁵ Yäwäwä Pitatä yäwetkuk; U pek täyak! yäk. Ude yäñpäñ yot Jesutä itkuk-ken u äronpäñ man nämö iwerirän Jesutä Pita pengän iwet yabäñkuk; Saimon, gäk jide nadätan? Kome täño intäjukun ämatä iniken epän täñkentäktä takis moneñ yäpmäk täkañ u netä kerä-ken nanik yäpmäk täkañ? Iniken mähemiye-ken nanik bok yäpmäk täkañ ba ämawebe gägäni täño-gänpäñ yäpmäk täkañ? Jide nadätan?

²⁶ Yäwänä Pitatä iwetkuk; Ämawebe gägäni täño-gänpäñ yäpmäk täkañ, iniken mähemiye-ken nanik nämö yäpmäk täkañ yäk. Pitatä ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Täga yäyan, iniken mähemiye uwä takis moneñ nämö pek täkañ. U jop it täkañ. ²⁷ Upäñkañ ninta nadäwä wak täñ nimineño udetä gwägu-ken kuñkañ gwägu tom kubä pengän wabiwayäñ täyan u wädäñpäñ yäpmäñkañ meni yäpmäñ añeñpäñ moneñ kubä kañpäñ ninek-tagän yäñpäñ moneñ u takis yäpani äma unita kañ yämi.

18

In nanak täpuri ude bumik kuñatneñ

Mak 9:33-37; Luk 9:46-48

¹ * Kepma uken Jesu täño iwaräntäkiyetä Jesuken kuñpäñ ñode iwet yabäñkuñ; Anutu täño kañiwat yewa gänañ netätä intäjukun täñpäñ itak? ² Eruk ude yäñirä Jesutä nanak täpuri kubä yäñpewän äbänpäñ bämopi-ken teñkuk. ³ * Teñpäñ ñode yäwetkuk; Näk bureni täwetat. In injinta nadäwä äpani täñpäpäñ nanak täpuri ñodewani bumik nämö kuñatnayän täkañ uwä Anutu täño kañiwat yewa gänañ nämoinik api äroneñ. ⁴ Täñpäkañ äma kubätä iniken gupi ba nadäk-nadäki yäpmäñ äpäñpäñ nanak täpuri bämopjin-ken itak ñodewani bumik kuñarayän täyak uwä Anutu täño kañiwat yewa gänañ intäjukun äma ude täñpäñ api irek.

⁵ * Täñkañ äneñi ñode yäwetgän täñkuk; In nadäkañ? Äma kubätä näka nadäñpäñ nanak täpuri ñodewani kubäta orañ imayän täyak uwä näka udegän api orañ namek. ⁶ * Upäñkañ äma kubätä nanak ñodewani nadäkiniki näkken pek täkañ u yäñ-yäkñat-pewän momi täneño uwä äma udewaniwä Anututä kowata wakitä wakiinik api imek, ämatä mobä bärüm kotäkiken topmäñpäñ ume gänañ mañpä äpmoneno u irepmirek.

⁷ Wära! Komen äma inta butewaki nadätat. Imata, äma waki ätutä täñ-täkñat-pewä inken nanik mäyap api wañ moreneñ. Bureni, täñyäkñarani äma udewani itkañ, upäñkañ jide täñpäñ kowata api irepmitneñ? ⁸ * Unita ketka ba kuroñkatä wakiken gepmañpayän täñpäñä u madän täkñeñpäñ kañ mañpi kut yäk. Irit kehäromi kañ-ahäwayän nadäñpäñä jop kwäyähäneñ täñpäñ kañ it. Ude nämö täñkañ ketka kuroñka bok yäpmäñ kuñarayän täno uwä kädäp pähap gänañ api äpmonpen! ⁹ Ba dapunkatä wakiken gepmañpayän täñpäñä dapunka dätpäñ kañ mañpi kut. Irit kehäromi kañ-ahäwayän nadäñpäñä ude

* **17:22:** Mat 16:21 * **17:24:** Kis 30:13; Kis 38:26 * **18:1:** Luk 22:24 * **18:3:** Mat 19:14; Mak 10:15; Luk 18:17 * **18:5:** Mat 10:40; Luk 10:16; Jon 13:20 * **18:6:** Luk 17:1-2 * **18:8:** Mat 5:29-30

tänkañ dapunka tumbani kañ kuñat. Dapunka bok ijinñkañ kuñatpäñä genji täño kädäp pähap gänañ api äpmonpen.

Yawak kubä paotkuko unitäño man wärani

Luk 15:3-7

10-11 * * Man ude yänpän äneñi pen ñode yäwetgän täñkuk; Inä kwikinik kuñatpäñ ironji täpuri täpuri ñonita nadänirä äpani nämo täneñ. Näk unita ñode täwera nadäwut; Nanak täpuri täpuri u Anutu dapuri-ken äpani nämo kuñat täkañ. Nämo, u añeroniye nikek. Añero kunum gänañ Nana-kät bok itkañ unitä watäni it yämik täkañ.

12 In jide nadäk täkañ? Äma kubä yawakiye 100 uken nanik kubä-tägän paoreko uwä ini paorän yän täga yäwek? Nämo inik, yawaki 99 u yepmañkañ yawak paotpen kweko unita päñku wäyäkñewek. 13 Näk bureni täwetat. Äma uwä wäyäkñeñkä kañ-ahänpäñä oretoret 99 itneño unita nämo täñpek. Nämo, paotpen kwanipän kañ-ahäweko unita oretoret pähap täñpek. 14 Tänpäkañ Nanjin kunum gänañ naniktä ämawebe äpani ukenonita udegän nadäk täyak. Kubätä paotta nämo nadäk täyak.

Momi täñpani yäpätagakta man

Luk 17:3

15 * Jesutä ude yänpän yänkuk; Notkapak kubätä waki täñ gaminjirän gäk kuñkañ äma ukät injekgän itpäñ waki täñ gameko u kwikinik yän paiden. Täñkañ man yäwi gäkño man buramiwänä äneñi not täñpen kuñatden. 16 * Upänkañ gäkño manta bitnäwänä äma kubä ba yarä yämagurikañ ukät bok yänpän yäpä-siwon tawäpäñ tenen. Ude täneño uyaku nadän gamek. 17 * Tänpäkañ äma yaräkubä intäño manta bitnäwänä äbot täñpani täño käbeyä-ken täga tenen. Ba äbot täñpani käbeyä täño man unita udegän bitnäwänä äma u mäde ut iminjirä guñ äma, ba takis moneñ yäpani ude kuñarek.

18 * Näk bureni täwetat. In imaka kubä kome terak nämo yäniñ kireñirä Anututä kunum gänañ udegän nämo api yäniñ kirewek. Ba in kome terak yäniñ kireñirä Anututä kunum gänañ udegän api yäniñ kirewek. 19-20 * * Ba äneñi ñode täwetgän täñpa nadäwut; Äma yarä ba yaräkubätä näka yänpän käbeyä täñirä näk u bämopi-ken api iret. Unita inken nanik yarätä imaka kubätä bänep kubägän penpäñ Anutu-ken yänjapinjirän kunum gänañ Nanatä nadän yämiñpäñ mani api buramiwek.

Momi pekpek täño man

Luk 17:3-4

21 Jesutä man ude yänjirän Pitatä iwetkuk; Ekäni! Notnapak kubätä waki täñ namik täñjirän momini u kadäni kadäni pen imiñ yäpmän kuñtäyiwä kadäni 7 ude täreñjirän äneñi wari pen imettawä? 22 * Pitatä ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Ude nämo. Gäk notkapak täño momini kadäni kubä ba yarätagän ude nämo pen imen. Pen waki udegän täñ gaminj yäpmän äronjirän gäk pen wakini pekpek kañ täñ yäpmän ku.

23 Tänpän man yänkuko unita man wärani kubä ñode yäwetkuk; Ämawebe Anututä intäjukun it yämiñpäñ yabän yawat täyak uwä ñode bumik; Kome kubäken intäjukun äma kubä irek. Tänpäkañ epän ämawebeniye mäyaptä äma uken nanik tuñum jop yäpmänkañ gwäki nämo pek täneñ. 24 Eruk kadäni kubä intäjukun äma u tuñum jop yäpani unitäño gwäki yäpa yänkañ ämawebe kubäkubäken gwäki yäpek. Yäpmäntän kuñtängän epän ämani kubä kañ-ahäwek. Äma u tuñum jop yäpeko unitäño gwäki ärowani-inik. 25 Unita äma u gwäki tañi päke u jide tänpän pewa täreñeñ yän nadänpäñ mähemi iwerek. Iwerirän mähemi unitä ñode yäwek; Imaka imaka it gamikañ u ba webe nanakaye kuduptagän ämata yäniñ kirenpän gwäki yäpmänkañ kañ nam yän iwerek. 26 Ude iwerirän inita

* 18:10-11: Hib 1:14 * 18:10-11: Luk 19:10 * 18:15: Wkp 19:17; Luk 17:3; Gal 6:1 * 18:16: Lo 19:15; Jon 8:17 * 18:17: 1Ko 5:13 * 18:18: Mat 16:19; Jon 20:23 * 18:19-20: Mak 11:24; Jon 15:7 * 18:19-20: Mat 28:20; Jon 14:23 * 18:22: Luk 17:4

butewaki nadänpän mähe mi dubini-ken kuñpän gukut imäpmok tänpän butewaki man ñode yäwek; Butewaki nadän naminpäñ kwikinik iriri kañ-ahänkañ waki kañ gama yäk. ²⁷ Iwerirän mähe mi u butewaki nadän iminpäñ momini kudup peñ moreñ iminpañ jop tewän kwek.

²⁸ Eruk, tewän päñku noripak kubätä äma uken gwäki täpuri 100 kina ude nämo imeko unita kañ-ahänpän kotäkigän initkañ näkño moneñ ukeño nam yän iwerek. ²⁹ Ude täñirän noripak u inita butewaki nadänkañ gwäjiñ äpmonpäñ ñode iwerek; Butewaki! Kwikinik iriri kañ-ahänkañ api gamet yän iwerek. Ude iweränä yäwek; ³⁰ Kämi kañ gamayän näwetan upänkañ nämoinik yäk. Ude yänpäñ init yäpmän päñku komi yot gänañ teñkañ iwerek; Moneñ nami täreñirän api gabä kätäwä äpämañ kwen yän iwerek. ³¹ Ude täñirän noriye epän penta täñpani unitä kañkañ kokwawak nadänpän päñku ekänini-ken manbiñam u iwetneñ.

³² Ude iweräwä äma ekäni unitä nadänpän epän äma unita yänpewän äbänpäñ iwerek; Wa! Gäk äma wakiinik yäk. Gäk näkken momi täñkunopän butewaki man näweriri näk gäkño momika kumän peñ gaminjut yäk. ³³ Näkä ude täñ gaminjuropäñ gäk imata notkapakta udegän nämo täñ imitan? ³⁴ * Ude yänpäñ kokwawak tañi nadän iminpäñ komi äma keru terak peñkañ yäwerek; Äma ño komi imin yäpmän kuñirä näkken tunum yäpuko unitäño gwäki namänkañ kañ kakätäwut yän yäwerek.

³⁵ * Jesutä man wärani ude yänpäñ yäwetkuk; Nana kunum gänañ naniktä inta udegän api täñ tamek. In mejin-tägän nämo yäneñ. Bäneppin nadäk-nadäkjin kuduptä notjiye täño wakini nämo peñ yäminpäñä komi api nadäneñ.

19

Ämatä webeniye yänyäwat täkañ unitäño manbiñam Mak 10:1-12; Luk 16:18

¹ Eruk Jesutä man ude yän paotpäñ Galili kome peñpeñ Judia kome Jodañ ume kukñi udude käda kuñkuk. ² Uken kuñirän ämawebe mäyap pähap iwarän täñirä käyäm mebari mebari yäpän tägañ yäminjuk. ³ * Täñ irirän Parisi äma ätutä ahän iminpäñ täñ-ikñatpena man kubä goret yäwänkañ manken tenayän nadänpän man kubä ñode iwetkuñ; Ai! Gäk jide nadätan? Äma kubä täño webenitä kädet mebari mebari u ba u täñirän webeni u yän iwareko uwä täga ba waki?

⁴ * Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Wära! Mosestä man kudän täñkuko u nämo daninpäñ nadäk täkañ? Man kubä ñode kudän täñkuk; Anututä imaka imaka pewän ahän moreñirä äma bok, webe bok täñ yepmanjuk. ⁵ * Tänpän ñode yänjuk; Ämatä minji nani yabä kätänpän webeni-kät epmänpän irirän tohari gupi kubägän api tädeñ. ⁶ Mebari unita yanäpi u inigän inigän nämo irani. U Anututä gupi tohari kubägän itdenña yepmanpanipän ämatä täga nämo yäpmän danineñ.

⁷ * Yänirän Parisi ämatä iwetkuñ; Ude yäyan upänkañ imata Mosestä manbiñam kubä ñode niwetkuk? Gäk webeka pewayän nadänpänä webekata yäniwat-iwat man kudän keräpi kubä tänpän iminpañ kañ yäniwat yän yänjuk. ⁸ Ude yänirä Jesutä kowata ñode yäwetkuk; Manbiñam u jop nämo täwetkuk. In Anutu täño man irepmitkañ injinken gäripjin terak kuñat täkañ unita webejiye täga api yän-yawatneñ yän yänjuk. Upänkañ pengän Anututä kädet ude täkta yäjiwätjuk. ⁹ * Näk ñode täwera nadäwut; Äma kubätä webenitä äma kubäkät momi nämo täñpekopän jop nadän yäniwatpäñ webe kubä yäpeko uwä kubokäret ude täñpek.

* **18:34:** Mat 5:25-26 * **18:35:** Mat 6:15; Mak 11:25; Efe 4:32; Kol 3:13 * **19:3:** Mat 16:1 * **19:4:** Stt 1:27, 5:2
* **19:5:** Stt 2:24; Efe 5:31 * **19:7:** Lo 24:1-4; Mat 5:31 * **19:9:** Mat 5:32; 1Ko 7:10-11

10 * Eruk ude yänjirän iwaräntäkiyetä iwetkuñ; Wära! Nädapi irit kuñat-kuñatta ude niwetan unita webe netätä yäpek? 11 Yänjirä Jesutä kowata ñode yäwetkuk; Ämawebe mäyaptä man u nadäwä bäräp täkañ upänkañ Anututä täñkentäñ yämiñjirän ämawebe ätutä man u täga iwatneñ. 12 In nadäkañ? Äma ätu webe täga nämo yäpneñ. Imata, miñjiyetä inide bäyañ yepmak täkañ. Äma udewaniwä webe yäpmäkta gäripi nämo nadäk täkañ. Täñ, äma ätu yabäni dārani unita webe täga nämo yäpneñ. Ba äma ätuwä Anutu täño epänta yäñpän webe nämo yäpmäk täkañ. Upänkañ äma kubä, webe yäpmäkta käderi pat imänä, eruk yanäpi täktäk täño man täweraro u buramiwek.

Ironjironji näkken äbut!

Mak 10:13-16; Luk 18:15-17

13 Kadäni uken ämawebe ätutä nanakiye Jesutä keru gupi terak peñkañ nani-ken täñkentäñ yämikta yänjapik man yäwän yäñpän Jesuken yän yäpmän äbuñ. Yän yäñjat yäpmän äbänjirä iwaräntäkiyetä yabän yäñpän yäwetkuñ; Nanakjiye yäpmän ämneño! Kut! yän yäwetkuñ. 14 * Yänjirä Jesutä nadäñpän yänkuk; Yawat kireneño! Yabä kätäwä ironjironji näkken yäpmän äbäk täkot yäk. Nämo yäjiwätneñ. Ämawebe ironjironji ñodewani äworeñpän kuñat täkañ uwä Anututä bureni yabän yawat täyak. 15 Eruk Jesutä man ude yäñpän keru gupi terak peñkuk. Ude täñpän tärewäkañ kome u peñpeñ kuñkuk.

Äma gubañi tuñum mähemitä Jesuken äbuk

Mak 10:17-31; Luk 18:18-30

16 Täñpäkañ äma kubä Jesu ahän imiñpän iwetkuk; Yäwoñjärewani, näk täga jide u täñkañ irit kehäromi kañ yäpet? 17 * Yäwänä Jesutä iwetkuk; Gäk imaka tägata imata näwet yabätan? Imaka täga u mähemi Anutu ini. Täñ, irit kehäromi yäpayän nadäñpänä Anututä kädet pewani u iwarayän täno uyaku api kañ-ahäwen.

18 * Yäwänä äma unitä yänkuk; Kädet jidewanita yäyan? Yäwänä Jesutä yänkuk; Gäk äma kumän-kumän nämo uren, kubokäret nämo täñpen, kubota nämo täñpen, äma kubä manken teñkañ jop manman nämo ikñaren. 19 * Ba gäk meñka nanka orañ yämen. Täñkañ gäkñata nadäk täyan udegän notkapakta nadäñpän iron täñ imen. 20 Ude iweränä yänkuk; Näk kädet näwetan u kudup iwat yäpmän äbätat. Upänkañ imaka ätu jide upän täñkañ irit tägawä kañ yäpet?

21 * Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Siwoñi-inik kañ ira yän nadäñpänä ñode kañ tä; Moneñ tuñum ba imaka it gamikañ u kudup ämata yäniñ kireñpän moneñ yäpmänkañ ämawebe jäwärita kañ yämiñ more. Ude täñpayän täno uyaku kunum gänañ tuñum tägagämän api korewen. Eruk, ude täñ moreñkañ äbä näk kañ näwat! 22 Täñpäkañ äma gubañi unitä man ude nadäñpän moneñ tuñum päke unita bänepitä nadän bäräp täñi täñtän kuñkuk.

23 Kuñjirän Jesutä iwaräntäkiye yäwetkuk; Näk bureni-inik täwetat; Moneñ ämatä Anutu gämori-ken itkañ unitäño kañiwat yewa gänañ ärokta api täñburut täneñ. 24 Unitä jide nadäkañ? Tom pähap kubä wäpi kameri u gänañ täpuri-ken täga ärowek? Nämo, u käjiñ täwek. Tuñum äma udegän, Anututä intäjukun it yämiñpän yabän yäwatta api täñburut täneñ. 25 Jesutä ude yäwänä iwaräntäkiyetä bumta kikuñpän yänkuñ; Wära! Anututä äma moneñ ikek bäräneñ nämo api yämagurek yän yäyan upän äma jopi nin ñodewani jide täñpän irit kehäromi api kañ-ahäne? 26 * Ude yäwäwä Jesutä yabänpän yäwetkuk; Ämatä ini-tägän täga nämo äroneñ. Upänkañ ämatä ini täga nämo tänañi u kudup Anututä täga täñpek.

27 Ude yänjirän nadäñpän Pitatä kowata man ñode iwetkuk; Nibä yäk. Nin imaka imaka kudup peñ moreñkañ gäk gäwarän täkamän ñonita kowata jide api yäpne? 28 * Yäwänä

* 19:10: 1Ko 7:1-2,7-9 * 19:14: Mat 18:2-3 * 19:17: Wkp 18:5; Luk 10:28 * 19:18: Kis 20:12-16; Lo 5:16-20 * 19:19: Wkp 19:18 * 19:21: Mat 6:20; Luk 12:33; Apos 2:45; Apos 4:34-37 * 19:26: Stt 18:14; Jop 42:2 * 19:28: Mat 25:31; Luk 22:30; Rev 3:21

Jesutä iwetkuk; Näk bureni täwetat; Anututä tänpewän kome ba imaka imaka äneji kodak tänayän takañ-ken uken Äma Bureni-iniktä wäpi biñam ikek itkañ imaka imaka api yabän yäwarek. Tänpäkañ in näk näwaräntäk takañ u imaka, näk dubina-ken itkañ Isrel äbot 12 unitäño intäjukun äma ude api itneñ. ²⁹ * Tänpän äma kubätä näk näwarayän nadänpän noriye wanoriye, miñiye naniye, ironiye ba imaka kuduptagän peñkañ näk näwarayän täko uwä imaka peñkuko u yärepmitpäñ kowata tägagämän api kañ-ahäwek. Tänpän irit kehäromi imaka, api yäpek. ³⁰ * Upänkañ äma apiño wäpi biñam ikek intäjukun itkañ u mäyaptä mäde käda kwäkañ ämawebe apiño äpami itkañ unitä wäpi biñam ikek intäjukun api itneñ yän yäwetkuk.

20

Äma wain epän tänpäni täño man wärani

¹ * Anututä intäjukun itkañ yabän yäwat epän täk täyak uwä ñode bumik; Epän mähemi kubätä tamimañ bipani akuñpäñ wain epäna kañ täñ namut yän yänpäñ äma ätu yämagurayän kwek. ² Kuñkañ äma jop irani ätu yabän ahänpän yäwarek; Ai! In näkño wain epän täñ namiñirä gwäki K20 K20 tamayän yäk. Ude yäweränkañ äma unitä nadäwä täga tänpäpäñ wain epän mähemi u iwatneñ. ³⁻⁴ Eruk 9'kirok täñirän äneji päñku äma mäyap namiñ-gamiñ bägup-ken jop irirä yabänpän ñode yäwarek; Ai, in päñku wain epän täñ namiñirä näk gwäki tamayän yäk. ⁵ Yäwerän nadänkañ wain epäni-ken kunen. Eruk kepma kubä ugän äma mäyap, tamimañ yämagurek, kepma yämagurek, bipäda yämagurek. ⁶ Ätu itkañ kome bipayän täñirän äneji päñku äma jop irani ätu irirä yabänpän yäwarek; In kepma käron päke ño ima täñ irirä kome bipmäñtak? ⁷ Yäwänä iwetneñ; Äma kubätä epän täñ imikta nämo nimagurako unita jop iramäñonik yäk. Yäwäwä yäwarek; Päñku wain epäna täñ namut yäk. Ude yäweränkañ kunen.

⁸ * Epän mähemitä ude täñirän kome bipmäñirän watä ämani kubä iwerek; Gäk epän äma apiño yämaguraro u yän-päbä kubä-kengän yepmanpäñ epän takañ unitäño gwäki yämi yäk. Tänpän epän äma mäden yämaguraro unita yämiñ päñku äma pengän yämaguraro unita yämi tärewut yäk. ⁹ Ude täñkañ eruk mäden yän-yäkñat yäpmän äbeko unitä jukun K20 K20 yäpneñ. ¹⁰ Eruk, K20 K20 yämän yäpmänirä intäjukun yämagureko unitä kañpäñ ñode nadäneñ; Tägagämän! yäk. Nintawä wädän päro punin käda käwep nimek yän nadäneñ. Ude nadänirä watä äma unitä mäden ämneño unita yämeko uterakgän intäjukun ämneño unita udegän yämek. ¹¹⁻¹² Ude yämän kañpäñ epän mähemi yänpäñ-kañiwat tänpän iwetneñ; A! Mäden äbäño uwä epän jop inamgän iwönären yäk. Nin uwä tamimañ naniktä epän komi nadänpän täñ yäpmän äbänjitna bipmäñtak. Tamänopän imata gwäki mäden äbäño ukät bok uterakgän nimitan? ¹³ Ude iwerirä epän mähemitä epän äma u kubä ñode iwerek; Notnapak yäk. Näkä gäk nämo tänpa wakañ. Näk gwäki K20 K20 ude api tamet yän täwerat. Täwerira täga yän näwerañ yäk. ¹⁴ Unita gwäki tamitat udegän yäpmänkañ kukot. Näkñawä in intäjukun äbäño-kät mäden äbäño ukät gwäki kubägän tamikta nadätat yäk. ¹⁵ Tuñum näkña-kenpäñ ude ba ude tänpa yänkañ täga nämo tänpet? Näk iron täga täropän imata bänepjin tänpä wakañ? yän yäwarek.

¹⁶ * Jesutä man wärani ude yänpäñ yänkuk; Unita ämawebe apiño mäden itkañ unitä intäjukun api itneñ. Ba ämawebe apiño intäjukun itkañ unitä mäden api itneñ.

Jesutä ini kumäkta man äneji yänkuk

Mak 11:11-24; Luk 19:45-48; Jon 2:13-22

¹⁷ Jesu uwä Jerusalem yotpärare-ken ärowa yänkañ iwaräntäkiye 12 ugänpän yämagurän yäpmän inigän kuñkuñ. Täñkañ kädet kuñit kuñit ñode yäwetkuk; ¹⁸ * Ket nadäwut yäk.

* **19:29:** Hib 10:34 * **19:30:** Mat 20:16; Luk 13:30 * **20:1:** Mat 21:33 * **20:8:** Wkp 19:13; Lo 24:15 * **20:16:** Mat 19:30; Mak 10:31; Luk 13:30 * **20:18:** Mat 16:21; Mat 17:22-23

Nin kuntängän Jerusalem yotpärare api ahäne. Ahänpänjä Äma Bureni-inik uwä Baga man yäwoñärewani ba bämop äma intäjukun tänpäni täño kerä terak äronjirän kumäkta man api topneñ. ¹⁹ Tänpän äma guñ äbotken nanik unita iniñ kireñirä yänjrok man iwerit, kañ-mägayänit tänpän pärip-päriptä utpän päya kwakap terak api utpewä kumbek. Kumbänpän äneñirä edap yaräkubä täreñirän api akwek.

Jems kenta Jontä intäjukun itta yänkumän

Mak 10:35-45

²⁰ Kadäni uken Sebedi webenitä Jesuken imaka kubäta yänjapiwa yänkañ nanakiyat wäpi Jems kenta Jon yän-yäknjat yäpmän päñku Jesu injamiken gwäjiñ äpmonpän itkuk. Täñirän Jesutä iwetkuk; ²¹ * Jide näwerayän äbätan? Yäwänä yänkuk; Gäkä yäwikañ wäpka biñam ikek irayän täno uken nanaknayat ño dubika-ken kubätä käpmäk käda, kubätä bure käda kañ irun yäk. Ude tänpän wäpi biñam ikek gäkkät bok kañ irut yäk. ²² * Ude yäwänä Jesutä yäwetkuk; In mebäri nämo nadänkañ yäkañ. Ume komi nikek näkä nänpayän täyat u ek udegän täga api nädeñ?

Yäwänä Jems kenta Jontä iwetkumän; Täga api näde! yäk.

²³ Ude yäwänä Jesutä yäwetkuk; Bureni yäkamän. Komi nadäwayän täyat u in udegän api nadädeñ. Upänkañ näk järapna kukñi kukñi itdayän yäkamän unita näkä täwetnañi nämo. Nanatä iwoyänkuko unitägän järapna kukñi kukñi bok api itneñ. ²⁴ Ude yäwänkañ iwaräntäkiye 10 unitä man u nadänpän noripak yarä unita nadäwäwak täñ yämiñkuñ.

²⁵ * Tänpäkañ Jesutä iwaräntäkiye yänpewän äbäpän ñode yäwetkuk; In nadäkañ? Guñ äbot täño intäjukun ämatä ämawebeñiye ärowani täñ yämikta gäripi nadäk täkañ. Ba unitäño äma ekäni ekänitä ämawebe epän ämaniye ude yäpmän kuñat täkañ. ²⁶⁻²⁷ * Upänkañ inä ude nämo täneñ. Inken nanik kubätä intäjukun irayän nadänpänjä eruk, kowata yäpmäkta nämo nadänpän intäño watä epän äma jopigän ude täñpeñ kuñarek. Intäjukun irayän nadänpänjä noriye täño gämori-ken kuñatpän unitäño watä äma ude irek. ²⁸ * Imata, Äma Bureni-inik uwä udegän, ämawebe täño watä äma ude irekta äpuk. Uwä ämawebetä watä epän täñ imikta nämo äpuk. Nämo! U gupi iniñ kireñpän kumänjirän ämawebe mäyap wakiken nanik ketärenpän inita biñam yäpayän äpuk.

Äma dapuri tumbani yarä äneñi dapun ijinjümän

Mak 10:46-52; Luk 18:35-43

²⁹ Jesu iwaräntäkiye-kät Jeriko yotpärare penpen kuñirä ämawebe bumta yäwatkuñ. ³⁰ * Tänpäkañ äma dapuri tumbani yarä uwä kädet miñin itkañ Jesu äbätak yän yäwä nadänpän gera tañi ñode yänkumän; Ekäni, Devit täño orani, butewaki nadän nimi! yäk. ³¹ Ude yänjirän ämatä yabän yänpän Wari yädeño! yän yäwetkuñ. Yäniñ bitnäñkuño upänkañ gwäk pimiñpän gera pen yänkumän; Ekäni, Devit täño orani, nekta butewaki nadän nimi yäk.

³² Eruk ude yänjtäkon Jesu kädet miñin itkañ yänpewän dubini-ken äbänjirän yäwetkuk; Ima täñ nimän yänpän näkken gera yäkamän? ³³ Yäwänä ñode iwetkumän; Ekäni, dapunek yäpi tägañirä ijida kut yänpän yäkamäk yäk. ³⁴ Ude yäwänä Jesutä butewaki nadän yämiñpän dapuri-ken yepmäñjirän uterakgän dapun ijinpän Jesu iwarän täñkumän.

21

Jesutä Äma Ekäni ude Jerusalem yotpärare-ken äronjuk

Mak 11:1-10; Luk 19:29-38; Jon 12:12-19

¹ Kuntängän Jerusalem yotpärare keräp tänpän Olip pom mebäri-ken yotpärare täpuri kubä wäpi Betefage uken ahänkuñ. Uken ahänpän itpänjä Jesutä iwaräntäki yarä ñode

* **20:21:** Mat 19:28; Luk 22:30 * **20:22:** Mat 26:39; Jon 18:11 * **20:25:** Luk 22:25-26 * **20:26-27:** Mat 23:11; Mak 9:35; Luk 9:48 * **20:28:** Luk 22:27; Plp 2:7; 1Ti 2:6 * **20:30:** Mat 9:27, 15:22

yäwetpän pen yäwet-pewän kuŋkumän; ² Ek yotpärare täpuri udu kākamän uken kuŋkaŋ doŋki nanak yamiŋi topmāk terak itkamän u yabänpän pitpän wädän yäpmän äbun. ³ * Ektä ude täŋirän äma kubätä täwet yabäk tänpänä ŋode kaŋ iwerun; Ekänitä doŋki ŋonita yäwänpän äbä pitkamäk yän kaŋ iwerun. Ude iweränkaŋ taniŋ kirewayän yäk.

⁴ Tänpäkaŋ doŋki topmāk terak irirän Jesuta pitkumäno u jop nämo. Profet biani kubätä ŋode yänpän kudän täŋkuko udegän ahänkuk;

⁵ * *Pänku Jerusalem nanik ämawebe ŋode yäwerut;*

Kawut! Ekänijin inken api äbek. U bänep kwini tänpänitä doŋki nanak terak maŋitkaŋ api äbek yän kaŋ yäwerut. *Sek 9:9*

⁶⁻⁷ Tänpän iwaräntäki yarä u Jesutä man yäwetkuko udegän doŋki nanak yamiŋi u pitpän yän-yäkŋat yäpmän äbänkaŋ iniken tek punin nanik yänopmänpän doŋki terak irin imänkaŋ Jesu uterak äro maŋitkuk. ⁸ * Täŋirän ämawebe uken nanik mäyaptä teki kädet miŋin irin wädän yäpmän kuŋkuŋ. Ba ätutä päya päham tokätpäŋ kädet miŋin udegän pen wädän yäpmän kuŋkuŋ. ⁹ Ude täŋkaŋ ämawebe ätu intäjukun, ätu mäden kuŋkuŋo u gera ŋode yänkuŋ;

Wisikinik! Ekäni wäpi terak äbätak ŋonita iniŋ oretna!

Anutu ärowani kunum gänaŋ itak u iniŋ oretna! yäk.

¹⁰ Yänirä Jesu Jerusalem yotpärare uken äronirän ämawebe u naniktä yänätäbätek yänkuŋ. Tänpän yänkuŋ; Wära! Äma äbätak ŋo netä? ¹¹ * Yäwäwä ämawebe Jesu-kät bok äbuŋo unitä yäwetkuŋ; In nämo nadäkaŋ? Nöwä profet Jesu yäk. U Nasaret yotpärare, Galili komeken ahäwani yän yäwetkuŋ.

Jesu kudupi yot gänaŋ äronkuk

Mak 11:11-24; Luk 19:45-48; Jon 2:13-22

¹² Täŋkaŋ Jesutä kudupi yot gänaŋ äronpän yabänkuk; Ämatä moneŋ ba barak imaka imaka kowat imän täŋ irirä. Yabänpän yawat kirenpän bukäni imaka, däpmän äreyän tänpän kuŋ yämiŋkuŋ. ¹³ * Tänpän yäwetkuk; Anutu täŋo man ŋode kudän täwani; Näŋŋo Yotta nadänirä yänapik man yot ude täŋpek. Upänkaŋ intä ŋode täŋirä kubo äma täŋo käbop irit bägup ude äworetak!

¹⁴ Ude yäwetkaŋ Jesu kudupi yot gänaŋ irirän äma dapuri tumbani ba kwäyähäneŋ tänpäni mäyap Jesutä itkuk-ken u yän-yäkŋat yäpmän äbänirä yepmaŋpän tägaŋkuŋ. ¹⁵ Ude täŋirän ironironi kudupi yot gänaŋ itkuŋo unitä kaŋpän gera ŋode yän itkuŋ; Devit orani äbän nimitak ŋonita oretoret täŋ imina! yän yän itkuŋ. Tänpäkaŋ ironironitä Jesu wäpi biŋam yäpmän akuŋirä nadänpän bämop äma intäjukun tänpäni-kät Baga man yäwönärewani äma ätu ukät nadäwä waŋkuŋ. Ba kudän tägatäga Jesutä täŋkuko u kaŋpän nadäwäwak täŋ imiŋkuŋ.

¹⁶ Nadäwäwak täŋ imiŋpän Jesu iwetkuŋ; Ironironi Gäka man yäkaŋ u nadätan? Iweräwä Jesutä yäwetkuk; Ei, nadätat yäk. Täŋ, in man ŋode kudän täwani u nämo danipän nadäk täkaŋ ba?

Ironironi ba nanak täpuri-inik nonoŋ-ken nanik täŋo bänepi tänpidäm taŋ yämiŋiri gäk ganiŋoret man yäkaŋ yäk. *Sam 8:2*

¹⁷ Jesutä ude yäwetpän mäde ut yämiŋpän Jerusalem yotpärare penpen päŋku Betani yotpärare-ken ahänirän kome bipänpän u patkuk.

Nadäkinik bureni u kehäromi nitek

Mak 11:12-14,20-24

¹⁸⁻¹⁹ * Patkuko yänewänä Jesu akumaŋ Jerusalem yotpärare-ken äneŋi kuŋkuk. Kuŋtäyon nakta iwäkaŋ wama päya kubä, mujipi nämo, pähämi-tägän irirä kädet miŋin kaŋkuk. Kaŋpän wama u ŋode iwetkuk; Gäkä terak mujipka kubä mäden nämo ahäwek!

* **21:3:** Mat 26:18 * **21:5:** Sek 9:9 * **21:8:** 2Kin 9:13 * **21:11:** Mat 21:46 * **21:13:** Ais 56:7; Jer 7:11

* **21:18-19:** Luk 13:6

Yäwänä uterakgän wama uwä gämäneŋ äronjuk. ²⁰ Tänpänkaŋ iwaräntäkiyetä u kaŋpän keru inpän yänkuŋ; Wära! Wama ŋowä jide tänpän bäränek-inik gämäneŋ ärotak?

²¹ * Yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Näk bureni täwetat. In bänep yarä nitek nämo penpän nadäkinikjin Anutu-kengän penayän täkaŋ uwä wamata täro udegän täga täneŋ. Tänpän ugän nämo. In Anutu nadän imikinik tänpän pom gudo ŋode täga iwetneŋ; Pom, gäk tokätpeŋ gwägu gänaŋ äpmo yän iweräwä manjin api buramiwek. ²² * Tänpäkaŋ nadäkinikjin nitek kuŋatpän imaka u ba u unita yänapiŋirä api tamek.

Jesu kehäromini täŋo mebärita iwet yabänkuŋ

²³ * Jesutä kudupi yot gänaŋ äronpän man yänpän yäwoŋärek täŋ irirän Baga man yäwoŋärewni ämakät Juda täŋo watä äma ätutä ahän iminpän iwetkuŋ; Ai! Gäk imaka täk täyan ŋo netätä gäwerirän täk täyan? ²⁴ Ude iweräwä Jesutä kowata ŋode yäwetkuk; Näk man kubägän-inik täwet yabäwa näwerirä näkä udegän netä näwerän imaka täk täyat u kowata täwerayän. ²⁵ Eruk näwerut! Jontä ume ärut yämik täŋkuko u netä iweränkaŋ ume ärut yämik täŋkukonik? Anututä iweränkaŋ täŋkuk ba ini nadänpän täk täŋkukonik? Ude yäwet yabäwänä jide yäne yän nadänpän yänpän-nadäk ŋode täŋkuŋ; Nin Anututä iwerän täŋkuk yän yänawä Jesutä ŋode niwerayän; A! Upän imata mani nämo nadänkuŋ? yän niwerayän yäk. ²⁶ * Täŋ, Jon uwä ini nadänpän täŋkuk yän yänawä ämawebetä Jon uwä profet kubä yän nadänpän ninta kokwawak nadän nimineŋ yäk.

²⁷ Nadän-bäräp yarä nitek ude tänpän Jesu iwetkuŋ; Nin nämo nadäkamän yäk. Yäwäwä yäwetkuk; Eruk, ude yäkaŋ unita näk udegän netätä näwerirän täk täyat unitäŋo mebäri nämo täwerayän.

Tuäke monäke täŋo manbiŋam

²⁸⁻³⁰ * Jesutä man ude yänpän äneŋi ŋode yäwetkuk; Man wärani kubä täwera ket nadäwut; Tuäke monäke it täŋkumänonik. Nanitä nanaki tuäni ŋode iwetkuk; Tuä, gäk kuŋkaŋ wain epän täŋ namisi yäk. Iweränä yänkuk; Nan, täga tänpayän yäk. Täga tänpayän yänkukopän penawäk täpneŋ epän nämo täŋkuk. Täŋirän ätu itpän nanitä monäni man udegän iwetkuk. Iweränä yänkuk; Nämo tänpayän! yäk. Nämo tänpayän iwetkukopän mäden bänepi sukurenpän pänku epän täŋkuk. ³¹ Jesutä man wärani u yäwet paotpän yäwetkuk; In jide nadäkaŋ? Nanak netätä nan täŋo man buramiŋkuk? Yäwänä iwetkuŋ; Nanaki monänitä buramiŋkuk yäk.

Yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Näk bureni täwetat. Ämawebe wakiwaki täŋpani, takis moneŋ yäpani äma ba kädet miŋin webe udewanitä in tärepmitpän Anutu täŋo kaŋiwat yewa gänaŋ intäjukun api äroneŋ. ³² * Jontä ahänpän siwoŋi kuŋat-kuŋat täŋo kädet täwoŋäreŋirän inä unitäŋo man nadäkta bitnäwäkaŋ takis moneŋ yäpani äma ba kädet miŋin webetä nadänpän bänepi sukurenkuŋ. Ude täŋirä yabänkuŋo upänkaŋ gwäkjin nämo imätkuŋ. Man Jontä yänkuko u nämo nadän iminpän bänepjin nämo sukurenkuŋ.

Wain epän täŋo watä äma waki

Mak 12:1-12; Luk 20:9-19

³³ * Jesutä ude yänpän yäwetkuk; Näk man wärani kubä täwera nadäwut; Äma ekäni kubätä kome kubäken wain epän täŋ morenpän yewa täŋ-äyänjurek. Tänpän wain mujipi yeŋ yäwatpän umeni yäpmäka komeŋi täŋkaŋ watä ämata yot kubä täŋ yämek. Ude täŋ morenpän wain epän u kaŋiwatta äma ätu yepmanpän irirä kome ban kubäken kwek. ³⁴ Kwekopän mujipi yäpmäk-yäpmäk kadäni keräp täŋirän mujipi ätu inita ketpän yäpmän imiŋ äbäkta epän ämaniye yäwerän kuneŋ. ³⁵ * Kuŋirä wain epän watä äma unitä äma u yepmäŋitpän däpneŋ; Kubä inŋitpän päripneŋ, kubäwä kumän-kumän utneŋ, kubäwä

* **21:21:** Mat 17:20; Luk 17:6; 1Ko 13:2; Jon 14:12 * **21:22:** Mat 7:7-11; Mat 18:19; Jon 14:13-14 * **21:23:** Jon 2:18 * **21:26:** Mat 14:5, 21:46 * **21:28-30:** Luk 15:11 * **21:32:** Luk 3:12; Luk 7:29-30 * **21:33:** Ais 5:1-2; Mat 25:14 * **21:35:** Mat 22:6

mobätä utneḡ. ³⁶ Täñirä wain epän mähemitä nadäñpän äneḡi epän ämaniye mäyap yäwerän kuñirä udegän yepmäñitpäñ däpneḡ. ³⁷ Eruk mäden-inik ḡode nadäwek; Nanakna bureni-iniktä päñku yäwänä oraḡ imiñpän mani api buramineḡ yäk. Ude nadäñpän iniken nanaki iwerän kwek. ³⁸ * Eruk kwänkaḡ wain epän täḡo watä äma unitä nanaki-inik u kañpän yäñpän-nadäk ḡode täneḡ; Unitä epän ḡo mähemi api täñpek yäk. Unita uritna epän ḡo ninta biñam kaḡ täñpän! ³⁹ * Ude yäñpänä iwat kireñpewä yewa gägäni-ken kuñirän kumän-kumän utneḡ. ⁴⁰ Jesutä man wärani ude yäñpän ḡode yäwetkuk; Jide nadäkaḡ? Epän mähemitä kuñpän watä äma u kowata jide täḡ yämek?

⁴¹ Yäwänä bämop äma ba Juda täḡo watä äma uken itkuḡo unitä iwetkuḡ; Imaka waki-waki täñkuḡo unita udegän kowata waki täḡ yämiñirän paotneḡ yäk. Täñpän watä äma biani yäwat kireñpän komeni-ken watä äma tägagänpäñ yepmañirän unitä kadäni kadäni wain mujipi yäpmän imik täneḡ yäk.

⁴² * Yäwäwä Jesutä ḡode yäwetkuk; Anutu täḡo man ḡode kudän täwani u nämo daniñpän nadäk täkaḡ?

Äma yot täñpanitä bek kubä kawä wawäpäñ peñkuḡo unitä bek bämopi ude itak.

Anututä ude täñpewän ahäñirän kañitna gäripi nitek täyak.

Sam 118:22

⁴³ Unita ḡode täwera nadäwut; Inä wain epän watä äma waki ukeḡo udewani. Unita Anutu täḡo kañiwat yewa gänaḡ ärokta kädet täñpipiñ täwatkaḡ äma äbot kudupi kubä Anutu täḡo gärip terak kuñatnayän täkaḡ unita kädet api peñ yämek. ⁴⁴ * Bek bämopi täweraro uterak äma kubätä mañpänä bumta api urek. Ba bek unitä äma kubä terak mañpänä äma u api däpmän jakñirek yäk. ⁴⁵ Jesutä man wärani ude yäñirän bämop ämakät Parisi äma unitä nadäwä tärewäpäñ yäñkuḡ; ⁴⁶ * Bureni! Man wärani wain epän terak utpäñ yäyak u ninta yäyak! Ude yäñpän inñitpäñ utnayän nadäñkuḡopän ämawebeta umuntañpän peñkuḡ.

22

Äñnak-äñnak pähap kubä täḡo man wärani

Luk 14:16-24

¹ Jesutä man wärani kubä pen ḡode yäwetkuk; ²⁻³ Anututä intäjukun itkaḡ yabän yäwat epän täk täyak uwä ḡode bumik; Äma ekäni kubä täḡo nanaki webeni-kät keräntäk tädayän täñirän u iniñ oretta äñnak-äñnak pähap täñpayän tuñum täñpek. Tuñum täñ itkaḡ ämawebe ätu ninkät bok kaḡ nänayän nadäñpän kadäni udeken api näne yän man pewän kuneḡ. Eruk, äñnak-äñnakta tuñum täñ paotpäñ epän ämaniye yäwerän ämawebe yämagutta kuneḡ. Päñku yäwetneḡo upänkaḡ äbäkta bitnäneḡ.

⁴ * Bitnäñirä biñami nadäñpän äneḡi epän ämaniye ätu ḡode yäwerek; In kuñkaḡ äma bitnäñkaḡ itkaḡ u ḡode yäwerut; Äbut! yäk. Äma ekäni u äñnak-äñnakta tuñum täñ moretak. Bulimäkau ba tom ätu däpmänpäñ peñ tamitak yäk. Äñnak-äñnak mähemitä man ude yäweränkaḡ kuneḡ. ⁵ Eruk epän ämaniye u päñku yäwetneḡo upänkaḡ nämo nadäñ yämineḡ. Täñpän ini-ini kuñtäñpä kuneḡ. Kubäwä ketem epäni-ken kwek. Kubäwä moneḡ epäni-ken kwek. ⁶ * Ätuwä epän äma u yepmäñitpäñ komi yämiñpän kumän-kumän däpneḡ. ⁷ Täñirä äma ekäni unitä biñam nadäñpän kokwawak tañi täñpän komi ämaniye yäwet-pewän päñku äma kumän-kumän däpani u yori nitek wärämütpän äma u kudup däpmän paotneḡ.

⁸ Täñpakaḡ mäden äma ekäni unitä epän ämaniye ätu yäwerek; Tom ketem yäpmänpäñ pero ḡo jop itkaḡ yäk. Äma pengän man pewa kuñkuḡo u nämo ämnayän. Äñnak-äñnak täyat ḡo äma udewanita biñam nämo täyat yäk. ⁹ Unita in päñku kädet moräk-ken ämawebe

* **21:38:** Mat 27:18 * **21:39:** Hib 13:12 * **21:42:** Apos 4:11; Rom 9:33; 1Pi 2:6-8 * **21:44:** Dan 2:44-45

* **21:46:** Mat 21:26 * **22:4:** Mat 21:36 * **22:6:** Mat 21:35

ittän kukan u yämagut yäpmän äbakan ketem penta kan nana! yäk. ¹⁰ Eruk man ude yäwet-pewän pänku kädet miñin ba itpäñ-nadäk täñpani-ken ämawebe jopi täga ba waki bok yämagut päbä yepmanpä yot äñnak-äñnak täneñ-ken u tokneñ moreneñ.

¹¹ Ämawebe ude tokneñ morenpän irirä äma ekäni uwä u yabäwayän yot u gänäñ äronpäñ käwek; Äma kubä kadäni unitäño tek nämo täñkan äbeko irirän. ¹² Kanñan iwerek; Notnapak! Gäk imata kadäni ñonitäño tek nämo täñkan äbäno ño manjit itan? Ude yäwänä man kowata kubä nämo iwerek. ¹³* Täñpankan äma ekäni unitä epän ämaniye ätu yäwerek; Äma ño initpäñ yentä keru kuroñi pädat täñpäñ bipmän urani gänäñ manpä kut! yäk. Bipmän urani gänäñ u itkan konäm butewaki terak meni kan jiwätpeñ it yäpmän ärowän yäk.

¹⁴ Jesutä man wärani u yän paotpäñ ñode yäwetkuk; Bureni täwera. Anutu täño mantä ämawebe mäyap yämagut täyak upänkan yarä-gänpäñ inita biñam api yäpek.

Takis moneñ pene ba nämo pene?

Mak 12:13-17; Luk 20:20-26

¹⁵⁻¹⁶* Parisi ämatä man Jesutä yänkuko u nadänpäñ Jesu kakätänpeñ pänku inigän itkan käbeyä täñkuñ. Täñpäñ Jesutä man goret kubä yäwän kanpäñ manken tena yänkan noriye ätukät Herot täño ämaniye ätukät yäwet-pewä Jesuken kuñkuñ. Pänku ahän imiñpäñ bänep ärik-ärik man ñode iwetkuñ; Yäwoñärewni äma, nin gäkño mebäri nadäkamän yäk. Gäk jopman nämo yäk täyan. Ämata nadäwätäk nämo täñpäñ man bureniñän yäk täyan yäk. Gäk äma ärowani äpani nämo yäpmän daniñpäñ kuduhtagän Anutu täño kädet siwonigän niwetpäñ niwoñärek täk täyan. ¹⁷ Unita niweri nadäna; Nin Juda naniktä Rom gapmanta takis moneñ imikta nintäño бага mantä yäjiwät täyak ba nämo?

¹⁸ Yäwäwä Jesutä nadäk-nadäki-ken yabänpäñ-nadänkan yäwetkuk; Wa! In äma jop manman yäwani. Imata jopman yänäkñatkan? ¹⁹ Eruk, moneñ kubä namä käwa yäk. Yäwänä moneñ kubä imiñkuñ. ²⁰ Täñirä yäwet yabänkuk; Moneñ ño terak netä täño inami dapun ba wäpitä itak? ²¹* Yäwänä iwetkuñ; Rom gapman täño intäjukun äma Sisa unitäñotä itak yäk. Yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Eruk ket ñode nadäwut; In imaka Rom gapmanta imikta yäwani u inita kan imut. Täñ, imaka imaka Anututa imikta yäwani u Anututa kan imut yäk. ²² Ude yäwänkan kikuñutpäñ nadäwätäk täñpäñä kuñtäñpä kuñkuñ.

Kumbani-ken nanik akukakuk täño man

Mak 12:18-27; Luk 20:27-40

²³* Kepma ugän äma ätu Satyusi äbotken naniktä Jesuken äbuñ. (Satyusi äma uwä kumbani-ken nanik akukakuk nämo pätak yän nadäk täñkuñonik.) ²⁴* Eruk abänpäñ Jesu ñode iwet yabänkuñ; Yäwoñärewni äma, Mosestä ninta man kudän ñode täñ niñiñkuk; Äma kubätä webe yäpmänpäñ komenita yeri kubä nämo bäyanñan kumänjirän monänitä webeni kajat yäpmänpäñ tuänita biñam yeri bäyan imek yän yänkuk. ²⁵ U nadänjiri manbiñam kubä ñode gäwetna nadä; Bianä ini buap 7 itkuño uwä tuänitä webe kubä yäpmänpäñ yeri kubä nämo peñkan kumbuk. ²⁶ Täñjirän monänitä webe ugänpäñ yäpuk. Yäpmänpäñ udegän yeri kubä nämo peñkan kumbuk. Kumänjirän gwekitä webe ugänpäñ koreñpäñ udegän yeri kubä nämo peñkan kumbuk. Kumänjirän awänitä webe kajat ini ugänpäñ yäpuk. Udegän udegän buap 7 uwä webe ugänpäñ yäpmänpäñ yeri kubä nämo peñkan kumän-tagän kumbuk. ²⁷ Täñkan äpiyetä kumänjirä webeni kajat udegän mäden kumbuk. ²⁸ Eruk, kumbanitä akukakuk kadäni webe uwä netäta biñam api täñpek? yän iwetkuñ.

²⁹ Ude iweräwä Jesutä yäwetkuk; In Anutu täño man kudän täwani ba Anutu täño kehäromita guñ takinik täk täkan. Mebäri unita in nadäk-nadäk goret nadäkan! ³⁰ Ittäñgän

* **22:13:** Mat 8:12, 25:30; Luk 13:28 * **22:15-16:** Mak 3:6 * **22:21:** Rom 13:7 * **22:23:** Apos 23:8 * **22:24:** Lo 25:5

kumbani-ken naniktä akunpäñ ämawebe u nädapi nämo api täneñ. Anjero kunum gänañ itkañ uwä webe yäpmäk-yäpmäk nämo täk täkañ ude ämawebe jop api itneñ.

³¹ Kumbani-ken naniktä akukakukta yäkañ unita ñode täwetat; Mosestä man bian kudän täñkuko u nämo daniñpäñ nadäk täkañ ba? ³² * Anututä Moses ñode iwetkuk; Näk Abraham, Aisak, Jekop täño Anututä itat yäñ yäñkuk. Anututä ude iwetkuko unita ñode nadäwut; Anutu u kumbani täño Anutu nämo. Uwä kodak irani täño Anutu. Unita inä ämatä kumäñpeñ u kädagän kuk täkañ yäñ yäk täkañ uwä goret-inik yäk täkañ.

³³ Jesutä man ude yäñirän ämawebe päke itkuño unitä nadäñkañ kikuñutpäñ nadäwätäk pähap täñkuñ.

Baga man jide unitä intäjukun itak?

Mak 12:28-31; Luk 10:25-28

³⁴ Jesutä man ude yäweränä Satyusi äma unitä manta wäyäkneñpäñ kuñirä Parisi ämatä biñam u nadäñpäñ ämaniye yäñporiñ yäpmäñ Jesutä itkuk-ken u ahäñ imiñkuñ. ³⁵ Ahäñ imiñpäñ noripak kubä, Baga manta mebäri nadäwani u imaka, penta itkuñ. ³⁶ Äma unitä Jesu ñode iwet yabäñkuk; Yäwoñärewni äma, Anututä man kädet peñ nimiñkuko u jide unitä intäjukun itak?

³⁷⁻³⁸ * Iweränä Jesutä kowata ñode iwetkuk; Man intäjukun itak uwä ñode; Gäk Ekäni Anutukata gäripi-inik nadäwen. Bänepka, gupka, nadäk-nadäkka kumän-tagän Anutu-kengän pewen. ³⁹ * Ba kubä ñode; Gäkñata nadäk täyan udegän notkayeta nadäñ yämen. ⁴⁰ * Man yarä ñonitä man Mosestä kudän täwani ukät profet bianitä kudän täwani unitäño doni ude itkamän.

Jesu ini-tägän Kristota yäwet yabäñkuk

Mak 12:35-37; Luk 20:41-44

⁴¹ Täñpäkañ Parisi äma Jesu-kät pen irirä Jesutä ñode yäwet yabäñkuk; ⁴² * In Anutu täño iwoyäwani Kristo unita jide nadäkañ? U netä täño orani? Yäweränä iwetkuñ; Kristo u Devit täño orani yäñ nadäk takamäñ yäk.

⁴³ * Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Ude nämo. Inä Kristo u Devit täño orani jopi kubä, komen ämagän yäñ yäk täkañ upäñkañ Devit imata Ekänina yäñ iwetkuk? Anutu täño Munapiktä nadäk-nadäk imänkañ Devittä ñode yäñkuk;

⁴⁴ *Ekäni Anututä Ekänina ñode iwerirän nadäñkut;*

Gäk dubina-ken äbä mañiriri wäpka biñam gamiñkañ iwankaye yäpmäñpäñ gämotka-kengän api yepmañpet yäk.

110:1

⁴⁵ Eruk u kawut! Devit ini uwä Kristota Ekänina yäñ yäñkuko unita imata Kristo u Devit täño orani jopi kubä yäñ yäk täkañ?

⁴⁶ Jesutä ude yäwän nadäñpäñ Parisi ämatä kowata man kubä täga nämo iwetne yäñ nadäñkuñ. Ba Jesu täño kehäromi täga nämo yäpmäñ äpne yäñ nadäñpäñ man wari nämo iwetkuñ.

23

Watä äma täño irit kuñat-kuñatta yäwetkuk

Mak 12:38-39; Luk 11:43,46, 20:45-46

¹ Jesu Parisi ämakät man yäñ moreñpäñ iwaräntäkiye-kät ämawebe päke itkuño u ñode yäwetkuk; ² In nadäkañ? Parisi ämakät Baga man yäwoñärewni ämatä in kädet Mosestä pewani unita täga täwet täkañ. ³ * Ude täwerirä man u nadäñpäñ kañ buramik täñput. Upäñkañ täktäki uwä täga nämo. Ude kañ täñput yäñ täwet täkañ upäñkañ ini uwä nämo

* 22:32: Kis 3:6; Mat 8:11 * 22:37-38: Lo 6:5 * 22:39: Wkp 19:18 * 22:40: Mat 7:12; Rom 13:10; Gal 5:14

* 22:42: Jon 7:42 * 22:43: Mat 26:64 * 23:3: Mal 2:7-8

täk täkañ. Unita watä ämajin ätutä täñpeñ kuñat täkañ in udegän nämo täneñ. ⁴ Ude täk täkot yän täwet täkañ uwä yäk tuñum bäräpita kehäromijin yäpmän äpäc täyak ude bumik. Ude täñ tamik täkañ upänkañ ini uwä bäräpi udewani kubä nämo buramik täkañ.

⁵ * Ude yänpän yäwetkuk; Watä äma udewanitä kädet mebäri mebäri täk täkañ. Ämawebetä nibänpän siwoñi kuñarani yän nadäwut yänkañ ñode täk täkañ; Anutu täño man mujipi ätu pipa terak kudän täñpän uwäk täñkañ yentä topmänpän damani-ken penpän pädat täk täkañ. Täpuri-inik, äma ätutä täk täkañ ude nämo täk täkañ. Nämo, tañi täk täkañ! Ba tek täk täkañ uwä, äma ätutä keräpi täk täkañ udewani nämo. Käronipän täñkañ ämawebetä nibäwut yänkañ imaka yabängärip ikek tek terak topä wädäk täkañ. ⁶ * Ba äñnak-äñnak tañi täktäk kadäni-ken intäjukun, ämawebe inamiken it täkañ. Täñpän käbeyä yot gänañ äronpän udegän täk täkañ. ⁷ Ba ämawebetä orañ niminpän wäpjin biñam ikek yän niwerut yänkañ ämawebe inamiken kwawak kuñat täkañ.

⁸ Täñ, inä kudän udewani nämo täneñ. Äma wäpi biñam ikek ude nämo kuñatneñ. Unita äma kubätä Ekänina yän gäweränä kañ iniñ bitnä. In injin buap. Kubätä ätuta intäjukun nämo irek. Ekänijin kubä-tägän itak. ⁹ Täñpäkañ kome terak ño in äma kubätä gäk nintäño intäjukun äma yänpän Nanin yän nämo iwetneñ. ¹⁰ Nämo, Kristo unitägän Ekäni it tamitak. ¹¹ * Täñ, notjinpak kubätä watä epän täñ tamayän täyak, äma u uwä Anutu inamiken intäjukun-inik itak. ¹² * Täñpän äma kubätä ini wäpi biñam yäpmän ärowayän täko uwä Anututä wäpi biñam api yäpmän äpek. Täñ, äma kubätä inita nadäwän äpani täñpänpän kuñarayän täko uwä Anututä api orañ imek yäk.

Jesutä Parisi äma jukuman yäwetkuk

Mak 12:40; Luk 11:39-42,44,52, 20:47

¹³ Jesutä ude yänpän Parisi äma Baga man yäwoñärewni ämakät man kädäp ikek ñode yäwetkuk; Wa! In kudup api wañ moreneñ! In jopman yänkañ täñyäkñarani täk täkañ. In Anututä intäjukun it tamikta bitnäñpän mani nämo buramik täkañ. Ude täñirä ämawebe Anutu täño kädet siwoñi iwatta kädet täñpipiñ yäminpewä Anutu täño kañiwat yewa gänañ täga nämo ärok täkañ. [¹⁴ Wa! In kudup api wañ moreneñ! Täñyäkñarani äma intä webe kajattä yot gänañ äronkañ tuñumi yäyomägat täkañ. Ude täñkañ mäyäk nämo nadänkañ Anutu-ken yänapik man käroni jop yäk täkañ.]

¹⁵ Wa! Täñyäkñarani äma in kudup api wañ moreneñ! In ämawebetä kädet nintä täk täkamän ugän iwarut yänkañ yäwettän komeni komeni tuän ba ban kuñat täkañ. Täñirä äma kubätä intäño kädet u iwarayän täyak uwä in bumikgän genita biñam ude api täñpek.

¹⁶ * Jesutä ude yänpän äneñi yäkgän täñkuk; Wa! In kudup api wañ moreneñ! Täñyäkñarani äma intä äma dapuri tumbani ude bumik kuñat täkañ. Dapunjin tumbani intä ämawebetä kädet täga nämo yäwoñäreneñ. In Anutu täño mebärini nämo nadänkañ imaka täpuri täpuri unita nadäwä ärowani täñpäkañ imaka bureni tañi unita nadäwä äpani täk täkañ. Täñkañ in ämawebe man goret ñode yäwet täkañ; Äma kubätä man yäweko u yänkehärom takta kudupi yot täño wäpi terak wohureko uwä jopi yän yäk täkañ. Upänkañ äma unitä tuñum täpuri täpuri säkgämän kudupi yot gänañ itkañ uterak wohureko uyaku, bureni yän yäk täkañ. ¹⁷ In ude goret yäk täkañ! Imatäken unitä bureni täyak? Tuñum täpuri täpuri kudupi yot gänañ itkañ u, ba kudupi yot ini? Tuñum unitä bureni nämo täyak. U yot gänañ jop itkañ yot unitä bureni! yäk.

¹⁸ Ba kubä pen ñode yäk täkañ; Äma kubätä man yäweko u yänkehärom takta, imaka alta terak pek täkañ u wäpi terak wohureko uwä jopi yän yäk täkañ. Täñpäkañ äma unitä imaka bänep tägata pewani uterak wohureko uyaku bureni yän yäk täkañ. ¹⁹ In ude goret yäk täkañ. Imatäken unitä bureni täyak? Imaka alta terak pek täkañ u, ba alta ini? Iron

* **23:5:** Mat 6:1; Kis 13:9; Lo 6:8; Nam 15:38-39 * **23:6:** Mat 6:5; Luk 14:7 * **23:11:** Mat 20:26; Mak 9:35; Luk 22:26 * **23:12:** Jop 22:29; Snd 29:23; Ese 21:26; Luk 14:11, 18:14 * **23:16:** Mat 15:14

pek takan u ini-tagan bureni namo. Alta unita bureni tayak unita imaka uterak peweno uwä bureni tanpek. ²⁰ Alta uwä imaka alta terak itkan u kuman-tagän uwäk tayak unita alta unitawä bureni tayak.

²¹ Tan, kudupi yot uwä yot ini ukät kudupi yot tano mahemi Anutu u bok uwäk tayak.

²² * Ba äma kubätä kunum yanpan u wäpi terak man wohureko uwä kunum uterak namo wohurek. Kunum uwä Anutu tano irit bagup unita Anutu tano wäpi uterak man wohurek.

²³ * Jesuta ude yawetpan aneni node yawetgan tankuk; Wa! In kudup api wan morenen! Tanyaknarani äma intä Nin Anutu tano kadet siwoni iwat takaman yan yanpan бага man tapuri tapuri iwatpan node tak takan; Imaka tokan tapuri tapuri yampän danipän moräki Anututa binam pek takan. Ude tak takan upankan Anutu tano man bureni pahap päke nodewani yarepmit takan; Äma tanyaknarani namo tanpen. Banep kwini iron kadet tanpen kunaren. Ba, amawebeta nadäkinik tanpen kunaren. In kadet udewani-kät бага tapuri tapuri iwat takan u bok iwarapan uyaku tagawek.

²⁴ Dapunjin tumbani intä бага tapuri tapuri iwatpan man tani irepmitpen kunat takan u node bumik tak takan; Äma kubätä ume nanpa yankan tapun-tapun yampän tanpan kwapan tom tani kubä namo kankan ukät bok kaman kunen in ude tak takan.

²⁵ * Wa! Parisi amakät Baga man yawonarewani äma in kuman api wan morenen. Tanyaknarani äma intä ketem pen-nakjin gupigan arut takan upankan banepjin-ken imaka waki kubota ba kome tano kangrip upan namo arut tanpa kuk takan. ²⁶ Dapunjin tumbani! Inä ganañ umu jukun arutpewa pak tanira eruk gupjin uwä kuräki api itnen.

²⁷ * Wa! Tanyaknarani äma in kuman api wan morenen. Kunat-kunatin u amatä äma kubä anepän punin simen tak takan ude bumik. Simen u säkgaman kaweno upankan ganañ umu kumbani tano kujari ba imaka taräki taräki unita itkan. ²⁸ * Tankan in udewanigan. Amatä tabak takan uwä taga upankan banepjin-kenä tanyaknarani kadet waki mebäri mebäri unita itkan.

²⁹ Wa! Parisi amakät Baga man yawonarewani äma in kuman api wan morenen. Tanyaknarani äma intä profet biani anepani-ken säkgaman ket ut takan. Ba äma siwoni kunarani anepani-ken imaka, mebäri ket ut takan. ³⁰ Tankan in node yak takan; Oraniyetä bian itkuno ude itkamän yawänaku profet namo däpmäk takane yan yak takan. ³¹ * Ude yak takan upankan jopman yak takan. Kudän tak takan unita node niwonarek tayak; In profet dapano unitano oraniye unita mebärijin kubagan. ³² Unita kadet waki oraniyetä tanjuno inä udegan api tan tarenen.

³³ * Gamok tano abot in kowata yampäk-yampäk kadani-ken kabop de panju api itnen? Namol! Momijin unita geni-ken api apmoneñ. ³⁴ * In nadakan? Nakä profet ba siwoni äma pen yawetpewa abanira in ukät nanik ätu api däpmän tanpa kunen. Ba ätu uwä komi api yamineñ. Ätu uwä päya kwakap terak api dapnen. Tan ätu uwä kabeyä yotken parip-pariptä däpmänpan yawat kirek api taneñ. ³⁵ * Ude tanira amawebe siwoni däpmän yampän abuno u kudupta intä kowata api yapnen. Bian-inik äma siwoni kubä wäpi Abel uterak amik yäput penpan däpmän yampän abantäko Berekia nanaki Sekaraia intä kudupi yot tano alta dubini-ken urira tarenkuk. ³⁶ Unita apino bureni node täwera nadawut; Amik ahän yampän abuno unita kowata in itkan nonitä api yapnen.

Jesuta Jerusalem amawebeta butewaki nadankuk

Luk 13:34-35

* 23:22: Ais 66:1; Mat 5:34 * 23:23: Wkp 27:30; Mai 6:8 * 23:25: Mak 7:4 * 23:27: Apos 23:3 * 23:28: Luk 16:15 * 23:31: Apos 7:52 * 23:33: Mat 3:7, 12:34; Luk 3:7 * 23:34: 1Te 2:15; Mat 10:23 * 23:35: Stt 4:8; Hib 11:4; 2Sto 24:20-21

37 * O Jerusalem ämawebenaye! In imata profet däpmanpän epän ämanaye täñkentän tamikta pewa äbuño u mobätä kumän-kumän däpmäk täkan? Baraktä nanakiye uyiñjeñ pat täkan ude näkä in uyiñjeñ patta bitnäñ yäpmän äbuñ. 38 * Unita Anututä tabä kätänjirän watä ämajiye nämo, jop api itneñ. 39 * In nadäwut! Äneñi nämo nabänkan it yäpmän ärontäñgän Anutu wäpi terak abatak unita iniñ oretna yän yänayän täño ugän api nabäneñ.

24

Kudupi yot api däpman äreyäneñ yän yänkuk
Mak 13; Luk 21:5-36

1 Eruk Jesu kudupi yot gänäñ naniktä äpaman kuñjirän iwaräntäkiyetä kudupi yot pähap kankan biñam yänpän Jesu iwoñäreñkuñ. 2 * Ude täñjirä Jesutä yäwetkuk; Ket nadäkot! Kudupi yot ño kanjärip täkan upänkan mädenä api tokät mänpek. Mobä uterak-terak itkan uwä api erän mäneñ. 3 Ude yäweränkan kuman pänku Olip pom terak äronpän manjit itpän iwaräntäkiyetä inigän iwet yabänkuñ; Yäno ukeñowä jidegän api ahäwek? Ba gäkño äbäkäbäk kadäni ba kome täño tärek-tärek kadäni keräp täñjirän kudän jide ahänjirän api käne?

4 Ude iweräwä Jesutä yäwetkuk; Bänepjin pen awähutneñta ket kanjwatpän kuñatneñ. 5 * Äma mäyaptä ahänpän näk wäpna yänpän Anutu täño iwoyäwani Kristo u näk yän jopman api täwetneñ. Ude yän-täkñarirä ämawebe mäyaptä nadäwä bureni api täneñ. 6 Kadäni uken ämik mämä ba ämik biñam nadänkan Wära! Kadäni täretak yän nadänkan nämo kikñutneñ. Kudän ude ahäktä yäwani upänkan kadäni bäräneñ-inik nämo api tärewek. 7 * Nämo, kome täñi täpuri kowat ämiwän api täneñ. Täñpän kadäni uken nakta jop irit imaka api ahäwek. Ba kenänj komeni komeni api kwaiwek. 8 Upänkan kudän uwä bäräpi bureni ahänayän täño unitäño wärani. Bureni kämi api ahäwek.

9 * Kadäni uken näka yänpän ämawebetä iwan täñ tamiñpän manken tepmanjit, komi tamiñit, kumän-kumän tadäpmanjit api täneñ. 10 Ude täñ tamiñirä äbot täñpani ämawebe mäyaptä nadäkiniki pewä putärewäkan iwan kowata kowata api täneñ. 11 * Täñpän profet jopi-jopi mäyap ahänpän tänyäkñarani täñjirä ämawebe mäyaptä mäde api ut namineñ. 12 Täñpän kädet wakiwaki ahän yäpmän kuñjirän äma täño bänep iron api paorek. 13 * Upänkan äma kubätä gwäk pimipän näkño man nämo penkan yäpmän kuñarayän täko uwä tärek-tärek kadäni-ken näkñata biñam api yäpet. 14 * Täñpakan Anutu täño kanjwat yewa gänäñ ärokärok unitäño manbiñam yäwetpän yäwoñäreñ täñtän kuñjirä ämawebe kudup komeni komeni itkan unitä nadän moreñjirä kadäni uken uyaku kadäni pähap api ahäwek.

Imaka wakiinik kubä api ahäwek
Mak 13:14-23; Luk 21:20-24

15 * Jesutä ude yänpän kubä pen ñode yäwetkuk; Bianä profet kubä wäpi Danieltä imaka taräki waki kubä penawähut ikekta yänkuk. Imaka yänkuko u Anutu täño kudupi yot gänäñ irirän api käneñ yäk. (Äma man ño kanpänä mebäri ket nadäkot.) 16 Täñpakan kadäni u ahäwänä ämawebe Judia komeken nanik u bäräneñ akumanj kome ño penpen banken kanj kut. 17 * Äma kubätä yot yäman irayän täko uwä tunumi yäpmäkta yot gänäñ nämo ärowek. Nämo, jop kanj metänpen kwän! 18 Ba äma kubä ketem epänken irayän täko uwä äneñi äyänutpen pänku mäñit siot ba ämetpat tek nämo yäpek. Nämo,

* 23:37: Apos 7:59; 1Te 2:15 * 23:38: 1Kin 9:7-8; Jer 12:7, 22:5 * 23:39: Sam 118:26; Mat 21:9 * 24:2: Luk 19:44 * 24:5: Mat 24:23-24; Apos 5:36-37; 1Jo 2:18 * 24:7: 2Sto 15:6; Ais 19:2 * 24:9: Mat 10:22; Jon 15:18 * 24:11: Mat 24:5,24; 1Jo 4:1 * 24:13: Mat 10:22 * 24:14: Mat 10:18, 28:19 * 24:15: Dan 9:27, 11:31; Dan 12:11 * 24:17: Luk 17:31

jop kaŋ metənpeŋ kwän! ¹⁹ Butewaki! Webe nanak kok ikek ba ironi paki nitek u bäräpi-inik api nadäneŋ! ²⁰ Unita in Ekäniken yänapiŋirä ämetpeŋ kukkuk kadäni u mäniŋ kadäni-ken ba Sabat kadäni-ken ahäwektawä! ²¹ * Bureni, imaka ahäwayäŋ täyak uwä umuri pähap. Anututä pengän kunum kenta kome pewän ahänkumän-ken umunitä päbä apiŋo umuri pähap udewani kubä nämo ahänkuk. Ba udewanitä äneŋi nämo api ahäwek. ²² Ekänitä kadäni u keräpigän nämo däpmäŋ täkneŋkuk yäwänäku äma kubätä nämoinik itek. Upänkaŋ Anututä ämawebe inita iwoyänkuko unita butewaki nadänpän kadäni keräpigän api däpmäŋ täkneŋewek.

²³ * Kadäni ukenä ämatä Kristo udu ahätak! ba ŋo ahätak! yän täwerirä unita nadänirä bureni nämo täŋpek. ²⁴ * Imata, kadäni uken äma mäyaptä jop manman yän-täkneŋatpän näk Kristo ba profet kubä yän api yäneŋ. Äma udewanitä kudän kudupi mebäri mebäri api täneŋ. Ämawebe Anututä inita yäpmäŋ daniwani unitäŋo bänepi peŋ awähutna yänkaŋ käderi paränä epän pähap ude api täneŋ. ²⁵ Täŋkaŋ imaka udewani nämo ahänirän intäjukun täwetat.

²⁶ * Täŋpän äma kubätä Kristo u kome jopi kubäken itak yän täwerirän in uken nämo kuneŋ. Ba kubätä Kristo u yot gänaŋ itak ŋo yän täwerirän u nadän imineŋtawä. ²⁷ * In nadäkaŋ? Yäpä kwiniŋirän äma deken deken kwawak kak täkaŋ udegän Äma Bureni-iniktä ahänirän ämawebe kuduptagän uken-uken naniktä kwawak api käneŋ. ²⁸ * Tom kubä kumänkaŋ parirän baraktä u näna yänkaŋ punin unu änok piän kuŋarirä u yabänpän-nadäk täkaŋ. Udegän, kudän täwetat udewani kaŋpänjä Äma Bureni-inik ahätak yän api nadäneŋ.

²⁹ * Imaka umuri umuri u ahänpän paorirän uterakgän ŋode api ahäwek;
Edap täŋo peŋyänjektä nämo ijiŋirän, komepak udegän api bipmäŋ urek.

Tänirän guk api täreŋ mäneŋ.

Ude ahänirän imaka kehäromi nitek kunum gänaŋ it täkaŋ u kudup wareŋ api täŋ moreneŋ.

Ais 13:10, 34:4

³⁰ * Ude ahän irirä kudän kudupi kubä kunum gänaŋ ahänirän kaŋpänjä Äma Bureni-inik äbän itak yän api nadäneŋ. Ude nadänpän ämawebe kuduptagän konäm butewaki api täneŋ. Täŋirä Äma Bureni-inik uwä gubam terak, kehäromi ba epmäget kudän ikek äbänirän ämawebe api käneŋ. ³¹ * Kaŋ-yäpurirä äma unitä womat taŋi piänkaŋ aŋero peŋ yäwet-pewän pänku ämawebe inita iwoyäwani kome kukni kukni, umude ba unude uken nanik api yämagutneŋ.

³² Jesutä ude yänpän man kubä pen ŋode yäwetkuk; Man wärani kubä wama päya terak utpän täwera nadäwä tumbut. Wamatä dätäki pirirän kaŋpän edap kadäni keräp täyak yän nadäk täkaŋ. ³³ Unita udegän, in imaka imaka api ahäneŋ yän täwetat unitä ahänirä yabänpän tärek-tärek kadäni keräp täyak yän api nadäneŋ. ³⁴ * Näk bureni täwetat. Ämawebe apiŋo itkaŋ unitä kodak irirä imaka yäyat u api ahän moreneŋ. ³⁵ * Täŋpänkaŋ kunum kenta kome u bok api paotdeŋo upänkaŋ mena jinom u nämoinik api paorek.

Jesu u äneŋi jidegän api äbek?

Mak 13:32-37; Luk 17:26-30,34-36

³⁶ * Äma Bureni-inik äneŋi äbayän täyak unitäŋo kadäni äma kubätä nämo nadätak. Aŋero kunum gänaŋ itkaŋ u imaka, nämo nadäkaŋ. Ba Anutu täŋo Nanak u imaka, nämo nadätak. Nanitä ini-tägän nadätak. ³⁷ * Täŋkaŋ Äma Bureni-iniktä äneŋi äbayän täyak-ken

* **24:21:** Dan 12:1; Jol 2:2; Rev 7:14 * **24:23:** Mat 24:5,11 * **24:24:** Lo 13:1-3; 2Te 2:8-9; Rev 13:13-14 * **24:26:** Luk 17:23-24 * **24:27:** Mat 24:37-39 * **24:28:** Luk 17:37 * **24:29:** Ese 32:7; Jol 2:10,31; 2Pi 3:10 * **24:30:** Rev 6:12-13; Sek 12:10; Rev 1:7; Dan 7:13 * **24:31:** Ais 27:13; 1Ko 15:52; 1Te 4:16 * **24:34:** Mat 16:28 * **24:35:** Mat 5:18 * **24:36:** Apos 1:7; 1Te 5:1-2 * **24:37:** Stt 6:5-8

uwä Noa täño kadäni-ken ämawebetä täñuruk-uruk täñkuño udegän api täneñ. ³⁸ Kadäni uken gwägu nämo tokñeñirän ämawebetä nin täga itkamän yän nadänkañ ketem naknak, kädet kuñat-kuñat, nädapi täktäk täñ yäpmän kuñirä Noa gäpe gänañ äronkuk. ³⁹ * Nin täga itkamän yän nadänkañ ude täñ irirä gwägu täñ pähap tokñeñpäñ ämawebe päke u däpmän moreñkuk. Täñpäkañ ämawebe udegän täñuruk-uruk täñ irirä Äma Bureni-inik api äbek. ⁴⁰ Kadäni uken äma yarä epän täñ irirän kubä yäpmänkañ kubä ugän api tewek. ⁴¹ Ba webe yaräwä ketem äñnañ irirän kubäwä yäpmänkañ kubä ugän api tewek.

⁴² * Unita in ket täñpäñ kañiwatpäñ kuñarut. In Ekäni udeken api äbek yän nämo nadäkañ. ⁴³ * In mebäri ñode nadäwut; Täha kubä mähemitä bipani uken kubo äma api äbek yän, ude nadänpäñ pidäm täñpäñ irirän kubo äma u yot gänañ täga nämo ärowek. ⁴⁴ Eruk ude bumik, in udegän Ekänijintä kepma ba kadäni uken api äbek yän nämo nadäkañ-ken uken api äbeko unita pidäm täñpäñ itkot.

⁴⁵ Jesutä ude yänpäñ ämawebetä udegän täneñ yänpäñ man wärani kubä ñode yäwetkuk; Äma ekäni kubätä epän watä ämaniye-kät nanik kubäta epän man ñode iwerek; Näk kome kubäken kwayän unita epän watä ämanaye u watäni itpäñ ketem kadäni-kengän kañ yepmän towi yän iwerek. Eruk, epän watä äma u kudän jide täñpeko unita watä äma nadäk-nadäk ikek, man buramik ikek yän iwerek? ⁴⁶ Epän watä äma u, yän imani ude täñpäñ irirän ekänini äneñi äyänutpen äbek. Äbänpäñ epän watä äma u orañ imek. ⁴⁷ * Näk bureni täwetat. Ekäninitä orañ iminpäñ tuñumi kuduptagän watäni it imekta iniñ kirewek. ⁴⁸⁻⁴⁹ Täñ, epän watä äma u goret täñpeko uwä ñode nadäwek; A! Ekäninawä ñodetä nämo api äbek! Ittängän kämiinik api äbek yän nadäwek. Ude nadänpäñ epän watä noriye wanoriye ätu däpmänpäñ yäwat kireñit, ba tängunğun ume nañkañ tängunğun täñpäñ irek. ⁵⁰⁻⁵¹ * Ude täñkañ ekäninita gun täñpäñ irirän ekänitä kadäni ukengän äbek. Äbänpäñ waki täñ irirän kañpäñ epän watä äma u utkañ madän jukutpäñ tänyäkñarani ämatä kumänpen päñku irani-ken mañpän kuneñ. Ukät itkañ komi nadänpäñ konäm butewaki täñkañ meni jiwätpen itneñ yäk.

25

Webe gubañi 10 unitäño manbijam

¹ * Jesutä ude yänpäñ pen ñode yäwetgän täñkuk; Tärektärek kadäni uken Anututä yabän yäwat epän täñpayän täyak u ñode bumik; Webe gubañi 10 udetä ñode täneñ; Äma ekänini kädet miñin imagutta kuneñ. ² Webe ätu nämo nadäwä tumbani, ätuwä nadäwä tumbani. ³ Nämo nadäwä tumbani webe 5 unitä topän umeni paorirä piñpäñ ijikta nämo nadäneñ. ⁴ Täñ, nadäwä tumbani webe 5 uwä topän umeni kädet miñin paorirä piñpäñ ijikta nadänpäñ yäpneñ. ⁵ Täñpäkañ äma ekänini uwä bäräneñ nämo äbänirän irä wawäpäñ gurän täñpäñ däpmon patneñ.

⁶ Parirä bipani bämopi-inik äma kubätä gera ñode yäwek; Ekänijin äbatak! Eruk, akumañ päñku imagurut! yäk. ⁷ Yäwänä webe gubañ uwä kudup kikñutpäñ päñaku topäni yäpneñ. ⁸ Täñpäkañ nämo nadäwä tumbani webe 5 unitä webe 5 nadäwä tumbäpäñ umeni yäpneño uwä ñode yäwetneñ; Nin täño topän ijinapän kumänkañ yäk. Unita intä umeni ätu piñ nimut yäk. ⁹ Yänirä webe nadäwä tumbani unitä yäwetneñ; Nämo, imata ude täne? Ume yäpmän äbämäño unitä nin kudup täga nämo täñkentän nimek yäk. Injin kuñkañ gwäki penpäñ kodaki yäput yäk.

¹⁰ Ude yäwäwä topän umeni suwanayän kuñirä äma ekäni u ahänpäñ webe gubañ 5 nadäwä tumbani u yän-yäkñat yäpmän kwek. Kumañ yotpärare-ken ahänpäñ yot gänañ äro yäma ukätpäñ ketem nañ itneñ. ¹¹ * Ketem ude nañ irirä nämo nadäwä tumbani webe 5

* **24:39:** Stt 7:21-23; 2Pi 3:6 * **24:42:** Mat 25:13 * **24:43:** Luk 12:39-40; Rev 16:15 * **24:47:** Mat 25:21,23

* **24:50-51:** Mat 8:12 * **25:1:** Rev 19:7; Luk 12:35 * **25:11:** Luk 13:25-27

u äbänpän yäman umu itpän yäneñ; Ekäni, yäma dät nimi yäk. ^{12*} Yäwäwä äma ekäni unitä yäwerek; Bureni täwetat! Inta nämo nadätat yäk.

^{13*} Jesutä ude yänpän ämawebe ñode yäwetkuk; Unita in udegän, täñpidäm-pidäm tañkañ kañ kuñarut. Imata, Ekäni udeken api äbek yän kadäni nämo nadäkañ.

Äma moneñ uwäk yämani unitäño manbijam

Luk 19:12-27

^{14*} Jesutä ude yänkañ äneñi Anututä yabän yäwat epän täk täyak u jidewani yän nadäkta man wärani kubä pen ñode yäwetkuk; Äma ekäni kubätä kome banken kwa yänkañ watä ämaniye yarakubä yän-yäkñat päbä moneñi watäni it imineñta yäpmän daniñpän yämek.

^{15*} Ude täñpän epän täktäki täño kehäromi pat yämeko udegän nadänjit watä ämani kubäta moneñ uwäk 5 imek. Äneñi kubäta yarä imek. Täñ, kubäta kubägän imek. Moneñ uwäk ude yämiñkañ kwek. ¹⁶ Kweko kuñarirän watä ämani kubä moneñ uwäk 5 imeko uwä bäräneñ päñku epäni kehäromi täñpän moneñ uwäk 5 imeko udegän äneñi uwäk 5 ude yabän ahäwek. ¹⁷ Ba noripaki kubä uwä yarä imeko udegän epäni kehäromi täñjirän äneñi uwäk yarä kañ-ahäwek. ¹⁸ Täñ, uwäk kubägän moneñ mähemitä imeko u yäpmän päñku awañ äneñpän kome gänañ peñpän yejämbek.

¹⁹ Ude täñjirä äma ekäni u kadäni käroni ittän kuñattängän äneñi äbek. Äbänpän watä ämaniye yarakubä u äbot kubägän yepmañpän moneñi yämeko unita yäwet yabäwek.

²⁰ Täñpänä äma moneñ uwäk 5 imeko unitä moneñ uwäk 5 kodaki yäpeko ukät bok peñpän yäwek; Ekänina, gäk moneñ uwäk 5 namiñkuno ukeño epäni täñtäyiwa äneñi uwäk 5 ahänkuño u ño yäk. ^{21*} Yäwänä ekäni unitä iwerek; Tägagämän yäk. Gäk man buramik täñpän epän säkgämän täñkun. Gäk imaka jopita watäni itkuno unita näkä imaka bureni watä itta api gepmañpet yäk. Unita apiño gäk näkkät itpän oretoret terak itda yäk.

²² Ude yäwänä watä ämani kubä moneñ uwäk yarä imeko unitä iwerek; Ekänina, gäk moneñ uwäk yaräbok namiñkun. U näkä epäni kehäromi täñjira äneñi uwäk yarakät ahänkumän yäk. ²³ Yäwänä ekänitä iwerek; Watä ämana tägagämän! Manna buramiwani, gäk imaka jopita watäni itkuno unita imaka bureni watä itta gepmañtat yäk. Unita apiño gäk näkkät itpän oretoret terak kañ it yäpmän äroda yäk.

²⁴⁻²⁵ Yäwänä mäden moneñ uwäk kubägän imeko unitä iwerek; Ekänina, mebärika nadätat yäk. Gäk äma komi. Äma ätutä epän täk täkañ unitäño bureni ahänjirä gäkä yäpmäk täyan yän nadänpän umuntañkut. Unita näk moneñ uwäk kubägän namiñkuno u awañ äneñpän peñkuro u yäpmän äbätat ño! yäk. ²⁶ Ude yäwänä äma ekäni unitä iwerek; Wa! Gäk epän ämana waki, orek pärani yäk. Gäk näkä äma udewani yän nadänkañ imata näkño moneñ jop peñkun? ²⁷ Gäk ñode tänañi täñkun; Näkño moneñ gamiñkuro u moneñ äma kerit terak peñjiri uyaku täñpewä tañi ahänjirän äbänkañ yäpmäñtet yäk.

²⁸ Ude yänpän epän ämaniye ätu yäwerek; In moneñ uwäk yomägatpän uwäk 10 yäpmän kuñatak unita imut yäk. ^{29*} Nadäkañ? Äma kubäta imaka imani u yäpmän kuñarayän täko uwä ätukät bumta-inik buñät imikta yäwani. Täñ, äma ätuwä nin imaka udewani nitek yän nadäk täkañ upänkañ nämo! Imaka injtkamän yän jop nadäk täkañ uwä yäyomägatta yäwani. ^{30*} Ude yänpän ekäni unitä yäwek; Watä ämana gañani ño bipmän urani gänañ pudät mañpä äpmonpän yäk. Uken konäm kähän yän jiwätpeñ irän yäk.

Äma Bureni-iniktä ämawebe api yäpmän daniwek

^{31*} Täñpän Äma Bureni-iniktä kunum täño epmäget kudän nitek añeroniye-kät äbänpän intäjukun äma ärowani pähap wäpi bijam ikek api irek. ^{32*} Täñjirän ämawebe komeni

* 25:12: Mat 7:23 * 25:13: Mat 24:42 * 25:14: Mak 13:34 * 25:15: Rom 12:6 * 25:21: Mat 24:45-47;

Luk 16:10 * 25:29: Mat 13:12; Mak 4:25; Luk 8:18 * 25:30: Mat 8:12 * 25:31: Mat 16:27, 19:28; Rev 20:11-13

* 25:32: Rom 14:10; Ese 34:17

komeni uken naniktä pübä u injamiken api itneñ. Äbä iräkan yäpmän danipän äbot yarä api yepmanpek, sipsip watä ämatä sipsip meme yäpmän danik täkan ude. ³³ Tänpän äma wakiwaki kerä kápmaäk käda yepmanpän äma tägatäga kerä bure käda api yepmanpek.

³⁴ Ude tänpän intäjukun äma unitä ämawebe kerä bure käda itnayän täño uwä api yäwerek; Nana inta nadän tamitak unita näkken äbut yäk. Äbänkan kome säkgämän Anututä bianinik kunum kenta kome pewän ahäwäpän inta biñam kome iwoyänkuko ño korewut yän api yäwerek. ³⁵ * Näk nakta neñirä nepmän towinikuñ, ba umeta neñirä ume gwet naminikuñ. Ba näk äma kudupi ude kuñarira nämagut yäpmän yotjin-ken kuñkuñ. ³⁶ Ba morän irira tek täñ naminikuñ. Ba käyäm täñira watä it naminikuñ. Ba komi yot gänañ irira nabän tareñkuñ yäk.

³⁷ Ude yäweränä ämawebe täga unitä kowata ñode api iwetneñ; Ekäni, jidegän uken nakta geñirä gepmän towinikumän? Ba umeta geñirä jidegän uken ume gwet gaminikumän? ³⁸ Ba gäk jidegän äma kudupi ude äbäniri gämagut yäpmän yotnin-ken kuñkumän? Ba jidegän morän iriri tek täñ gaminikumän? ³⁹ Ba jidegän käyäm täñiri watä it gaminikumän? Ba komi yotken iriri gabän gawat epän jidegän uken täñ gaminikumän?

⁴⁰ * Ude iweräwä intäjukun äma unitä kowata ñode api yäwerek; Näk bureni täwetat. Imaka ude ämawebenaye äpani ño kubäta täñ imik täñkuño u näka täñ namik täñkuñ yäk.

⁴¹ * Täñä ämawebe kerä kápmaäk käda itnayän täño uwä ñode api yäwerek; Kewewut! Kädap äbot Anututä äma waki Satan-kät epän ämaniye-kätta yänpän penkuko uken äpmo api itneñ yäk. ⁴² Imata, in ñode täñ naminikuño unita; Näk nakta neñirä ketem nämö naminikuñ. Umeta neñirä ume nämö gwet naminikuñ. ⁴³ Näk äma kudupi ude kuñarira yotjin-ken nämö yän-yäkñat yäpmän kuñkuñ. Ba morän irira tek nämö täñ naminikuñ. Käyäm täñira watä nämö it naminikuñ. Ba komi yot gänañ irira nämö nabän näwatkuñ.

⁴⁴ Ude yäweränä ämawebe waki unitä kowata ñode api iwetneñ; Ekäni, jidegän uken nakta geñirä nämö gepmän towinikumän? Ba umeta geñirä jidegän uken ume nämö gwet gaminikumän? Gäk äma kudupi ude äbäniri jidegän nämö gämagut yäpmän yotnin-ken kuñkumän? Ba jidegän morän iriri tek nämö täñ gaminikumän? Käyäm täñiri jidegän uken watä epän nämö täñ gaminikumän? Ba komi yotken iriri jidegän gabän gawat epän nämö täñ gaminikumän?

⁴⁵ Ude iweräwä intäjukun äma unitä ñode api yäwerek; Näk bureni täwetat. Imaka ude ämawebenaye äpani ño kubäta nämö täñ imik täñkuño u näka täñ namik täñkuñ. ⁴⁶ * Unita ämawebe u komi tärek-täreki nämoken api yepmanpän äpmoneñ. Tänpänä ämawebe täga uwä irit kome säkgämän paot-paori nämoken api yepmanpek.

26

Jesu utta man topuñ

Mak 14:1-2; Luk 22:1-2; Jon 11:45-53

¹⁻² * Eruk, Jesutä man kudup yäwet morenpän iwaräntäkiye ñode yäwetkuk; In nadäkan? Yänen uwä Pasova Orekirit kadäni. Kepma uken Äma Bureni-inik uwä iwaniye kerä terak pewäkan iwaniyetä päya kwakäp terak api utneñ.

³ Tänpäkan bämop äma intäjukun tänpäni-kät Juda täño ekäni ekäni ätutä bämop äma intäjukun tänpäni wäpi Kaifastä yotken käbeyä täñkuñ. ⁴ Käbeyä tänpän Jesu käbop inipän utta man topuñ. ⁵ Ude tänpän yänkuñ; Nämö yäk. Orekirit kadäni-ken tänpäna ämik pähap ahäwek yäk.

Webe kubätä Jesu ume käbäñi tägapän ärut iminikuk

Mak 14:3-9; Jon 12:1-8

* **25:35:** Ais 58:7 * **25:40:** Snd 19:17; Mat 10:42, 18:5; Mak 9:41 * **25:41:** Mat 7:23; Rev 20:10 * **25:46:** Dan 12:2; Jon 5:29 * **26:1-2:** Kis 12:1-27; Mat 20:18

⁶Tänpäkan Jesu Betani yotpärare-ken itkuk. Itkan Saimon gisik paräm ikek yän iwerani unitä yotken äronpän ketem bok nanjkumän. ⁷* Ketem nan irirän webe kubätä ume kábäni säkgämän u gwäki ärowani penpän yäpuko upän yäpmän abuk. Yäpmän päbä Jesu ketem nan irirän gwäki-ken kudup piñ ibatkuk.

⁸Ude tänjirän iwaräntäkiye bok itkuño u kankan kokwawak nadänpän yänpän-nadäk ñode täñkuñ; Wa! Mebäri imata moneñ pähap ño jop awähutak? ⁹Ume u ämata yämiñpän moneñ tañi yäpmänkan äma jäwärita yämiñirän uyaku këna tägatek yäk.

¹⁰Ude yänirä Jesutä bäräñen yabänpän-nadänkan yäwetkuk; In webe ño imata ibekañ? U iron säkgämän kubä täñ namitak. ¹¹* Äma jäwäri inkät wari wari pen irirä iron täñ yämina yänpänä kan täñ yämut! Upänkan näk inkät wari nämo api itne. ¹²Näk kumbapän api äneneño unita awanken kukta gupna ume kábäni nitek u ärut namitak. ¹³Näk bureni täwetat. Manna biñam Täga komeñi komeñi yäñahän yäpmän kunayän täño udegän webe ñonitä täñ namitak unitäño manbiñam bok api yän yäpmän kuneñ. Ude tänjirä ämawebetä webe ñonita nämo api guñ täneñ yäk.

Judas Jesuta iwan täñ imiñkuk

Mak 14:10-11; Luk 22:3-6

¹⁴⁻¹⁵* * Tänpäkan iwaräntäki kubä wäpi Judas-Kariot unitä Jesu iwan keru terak kan pewa yänkan bämop äma intäjukun täñpanitä itkuñ-ken päñku ñode yäwetkuk; Näk Jesu ketjin-ken pewawä moneñ jide api namineñ? Yäwänä siliwa moneñ 30 ude imiñkuñ. ¹⁶Imäkan Judastä päñku iwan keru terak kan pewa yän nadänpän Jesu iwaräntän yäpmän kuñatkuk.

Pasova Orekirit täño ketem nankuñ

Mak 14:12-21; Luk 22:7-14,21-23; Jon 13:21-30

¹⁷* Tänpäkan orekirit kadäni kubä wäpi Käräga yiskät nämo awähurani täño äñnak-äñnak u yäput penkuñ. Kadäni ukengän iwaräntäkiyetä Jesu päñku ñode iwetkuñ; Nin apiño yot deken päñku Pasova täño imaka imaka u täñtuñum täne?

¹⁸* Yäwäwä Jesutä yäwetkuk; In yotpärare-ken äronpän äma kädet moräk-ken itak u kanpän ñode iwerut; Yäwoñärewani äma ñode yäyak. Kadänina keräp täyak unita gäkä yotken näkkät näwaräntäknaye-kät Pasova täño ketem nänetä nadätat. ¹⁹Ude yäweränkan iwaräntäkiye Jesutä man yänkuko udegän päñku yot mäñemi u iwetkan Pasova täñtuñum täñkuñ.

²⁰Ude täñkan kome bipmäñirän Jesu iwaräntäkiye 12 u yämagurän päñku yot uken itpäñ Pasova ketem nankuñ. ²¹Nan ittängän Jesutä man ñode yäwetkuk; Näk bureni täwetat. Inkät nanik kubätä iwan täñ namayän yäk. ²²Ude yänirän nadänpänä butewaki nadänpän ini-ini iwet yabänkuñ; Ekäni, näka yäyan?

²³* Ude yäñtako Jesutä yäwetkuk; Äma näkkät käräga gäpe kubägän näkamäk ñonitä iwan keru-ken nepmanpayän. ²⁴Nadäkan? Äma Bureni-inik uwä kädet yän imani udegän api iwarek. Upänkan äma iwan keru terak nepmanpayän täyak u kowata jidewani kubä api yäpek? Uwä komi umuri kubä api yäpek yäk.

²⁵Ude yänirän Judas, Jesu iwan keru terak pewayän täñkuko unitä Jesu iwetkuk; Yäwoñärewani äma, näka ba yäyan? Yäwänä iwetkuk; Gäk ubayän yäk.

Bänep kubägän äñnak-äñnak yäput penkuk

Mak 14:22-26; Luk 22:14-20; 1Ko 11:23-25

²⁶* Eruk ketem nan irirä Jesutä käräga kubä yäpmänkan Anutu bänep täga man iwetkan tokät jukutpäñ iwaräntäkiyeta ñode yäwetpäñ yämiñtän kuñkuk; Ño yäpmänpäñ nanput.

* 26:7: Luk 7:37-38 * 26:11: Lo 15:11 * 26:14-15: Jon 11:57 * 26:14-15: Sek 11:12 * 26:17: Kis 12:14-20
* 26:18: Mat 21:3 * 26:23: Sam 41:9 * 26:26: Mat 14:19

Nowä näkno gupna yäk. ²⁷ Ude yänpän wain ume yäpmänkan Anutu bänep täga man iwetpän iwaräntäkiye node yäwetpän yämiñtäñ kuñkuk; In kudup no nanput. ²⁸ * Nowä näkno nägätna, Anututä ämawebe-kät topmäk-topmäk täyak u täñkehärom takta. Tänpän ämawebe mäyap täno momi awähuretta yänpän nägätna piwayän täyat. ²⁹ Näk bureni täwetat. Wain ume äneji nämo nankan it yäpmän kuñtängän Nana täno yewa gänañ äronkan wain ume mebäri kubä inkät bok api näne yäk. ³⁰ * Ude yäweränkan kap kubä tenpän yot penpen kuman Olip Pom terak äronkuñ.

Pitatä wäpna käbop api pewek yän yänkuk

Mak 14:27-31; Luk 22:31-34,40-46; Jon 13:36-38

³¹ * Äronit äronit Jesutä yäwetkuk; Bipani noğan in kuduhtagän näka mäde ut naminpän ämetpen kuñtänpä kunayän. Ude täñirä Anutu täno man node kudän täwani u bureni ahäwayän;

Näk sipsip täno watä äma urira sipsip api kuñtänpä kuney yäk.

Sek 13:7

³² * Upänkan kumbani-ken nanik äneji akuñpän Galili komeken näkä jukun pänku api it kirewet. ³³ Yäwänä Pitatä iwetkuk; Ätutä gäka mäde käwep api ut gamineñ, upänkan näk ude nämo api tänpet yäk. ³⁴ * Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Bureni gäwera. Apiño bipani purup gera nämo yänirän gäkä kadäni yäräkubä ude wäpna käbop pewayän.

³⁵ * Ude yäwänä Pitatä gwäk kwainpän man kehäromigän node yänkuk; Nämo! Gäk gutpän näk bok nutta yäwäwä wäpka käbop nämo api pewet yäk. Ude yäwänkan noriyetä udegän yänkuñ.

Jesu inigän pänku yänapik man yänkuk

Mak 14:32-42; Luk 22:39-46

³⁶ Tänpän Jesu iwaräntäkiye-kät kuñtängän Getsemane epän tobätken ahänpän yäwetkuk; In node irirä näk pänku yänapik man yäwayän yäk. ³⁷ Ude yäwetkanä Pitakät Sebedi täno nanakiyat Jems kenta Jon, ugänpän yämaguränkan kuñkuñ. Kuñtängän nadäwän umuri pähap tänpänpän äma yäräkubä u yäwetkuk; ³⁸ * Bänepna-ken butewaki nadäwätäk pähap ahän namitak unitä nurek yän nadätat. Unita in noğan kodak itkan nabän näwatkot.

³⁹ * Ude yänpän ätu nanak kuñpänä gukut imäpmok tänpän yänapik man node yänkuk; Nana, tänañi tänpäwä nadäniri komi bäräpi nadäwayän täyat u närepmirän. Ude upänkan näkno nadäk nämo, gäkno mantä kehärom tawän. ⁴⁰ Ude yänpän äma yäräkubä unitä itkuñ-ken äyänutpen kuñpän yabäwän döpmon pat itkuñ. Döpmon parirä yabänpän Pita iwetkuk; In imata döpmon pat itkan? In kadäni keräpi näkkät kodak täga nämo itneñ?

⁴¹ * Tänyabäk-ken kwitanenja ket nadänpän yänapik man yän itkot. Bänepjintä näk näwatta pidäm täkan upänkan kehäromijin nämo yäk.

⁴² Ude yäwetkanä äneji pänku nani node iwetkuk; Nana, komi nadätat no täga nämo närepmitnañi tänpäwä jop waki nadän naminiri komi no nadäwa tärenirän gäkno mantä kehärom tawän yäk.

⁴³ Man ude yän paotpän äyänut päbä äma yäräkubä u döpmon pen parirä yabänkuk. ⁴⁴ * Ude yabänkan äneji pänku yänapik man yänkuko udegän yänirän kadäni yäräkubä täñkuk. ⁴⁵ Ude täñkan iwaräntäkiyetä patkuñ-ken u kuñpän yäwetkuk; Ai! In döpmon pen pat itkan? Kadäni täretak! Äma Bureni-inik uwä momi äma kerä terak ärokärok kadäni keräp täyak no. ⁴⁶ * Unita akwäpän pänku yabän ahäna! Äma iwan kerä-ken nepmakta yäwani uwäku äbätak no yäk.

* **26:28:** Kis 24:8; Jer 31:31-34; Sek 9:11; 1Ko 10:16 * **26:30:** Luk 22:39; Jon 18:1 * **26:31:** Sek 13:7 * **26:32:**

Mat 28:7,16 * **26:34:** Mat 26:69-75 * **26:35:** Mat 26:56 * **26:38:** Jon 12:27 * **26:39:** Hib 5:7-8; Mat 6:10

* **26:41:** Mat 6:13; Hib 2:14, 4:15 * **26:44:** 2Ko 12:8 * **26:46:** Jon 14:31

*Iwantä Jesu injitkuŋ**Mak 14:43-50; Luk 22:47-53; Jon 18:3-11*

⁴⁷ Jesu man ude yäwet irirän iwaräntäkiye 12 u kubä wäpi Judas u pengän ahän yämiŋkuk. Iwan äma mäyap kadä boham ikek penta äbuŋ. Iwan äma uwä bämop äma intäjukun täŋpani ba Juda täŋo äma ekäni ekäni unitä peŋ yäwet-pewä äbuŋ.

⁴⁸ Intäjukunä Judastä man kädet ɳode yäwetkuk; Näkä päŋku äma u bayäŋ imiŋpäŋ iniŋ orerirä nabäŋkaŋ upäŋ kaŋ injirut yäŋ yäwetkuk. ⁴⁹ Eruk Jesu ahän imiŋpäŋ iwetkuk; Yäwoŋärewani ämana! Ude yäŋpäŋ bayäŋ imiŋpäŋ iniŋ oretkuk.

⁵⁰ Judastä ude täŋjirän Jesutä iwetkuk; Notnapak, epän täŋpayäŋ nadäŋpeŋ äbätan ude täyi! Yäwänä iwantä äbuŋowä injitpäŋ kerigän topuŋ. ⁵¹ * Ude täŋjirä iwaräntäki kubätä päipi pion gänaŋ nanik wädäwän kwäpäŋä bämop äma unitäŋo watä ämani kubä ura yäkäŋat jukuni painkuk. ⁵² * Ude täŋpänä Jesutä iwetkuk; Ai! Päipka pe! Äma kubätä ämik täŋpeko uwä kowata udegän utneŋ. ⁵³ ɳodeta nämo nadätan? Nanaken gera yäŋjira aŋeroniye mäyap peŋ yäwet-pewän äbä täga täŋkentäŋ namineŋ. ⁵⁴ Upäŋkaŋ täŋkentäŋ namineŋo uwä Anutu täŋo man kudän täwani u jide täŋpäŋ bureni ahäwek?

⁵⁵ * Ude iwetpäŋä Jesutä komi äma äbuŋo u yäwetkuk; Jide? Intä nabäwä kubo äma ämik täŋpani ude täŋpapäŋ kadä boham ikek nutnayäŋ äbäkaŋ? Näk kepmani kepmani kudupi yot gänaŋ äronkaŋ inkät ämawebe Anutu täŋo man yäwetpäŋ yäwoŋärek täk täŋkut-ken ugän imata nämo nepmäŋitkuŋ? ⁵⁶ * Upäŋkaŋ in ɳode täŋ namiŋjirä Anutu täŋo manbiŋam terak profet bianitä näka man kudän täŋkuŋo u bureni ahäwän! Ude yäwänkaŋ iwaräntäkiye kudup Jesu kakätäŋpeŋ kuŋtäŋpä kuŋkuŋ.

*Jesu manken tenkuŋ**Mak 14:53-65; Luk 22:54-55,63-71; Jon 18:12-14,19-24*

⁵⁷ Täŋpäkaŋ komi äma unitä Jesu imagut yäpmäŋ bämop äma intäjukun täŋpani wäpi Kaifas unitä yotken kuŋkuŋ. Yot uken kuŋpäŋ Baga man yäwoŋärewani ämakät Juda täŋo äma ekäni ekäni kuduptagän kubäken ugän itkuŋ. ⁵⁸ Irirä Pita mädegän käbop itpäŋ-yabäk täŋtäŋ kumaŋ yot unitäŋo yewa gänaŋ äronkuk. Äronpäŋä Jesu jide täŋ iminayäŋ yäŋ yabäŋpäŋ-nadäкта yot täŋo watä ämakät bok maŋitkuŋ.

⁵⁹ Täŋpäkaŋ Baga man yäwoŋärewani ämakät Juda täŋo äma ekäni ekäni u kuduptagän itpäŋ Jesu kumäŋ-kumäŋ utna yäŋkaŋ Jesu jop ikŋatta jop manman ätuta wäyäkneŋkuŋ. ⁶⁰⁻⁶¹ * Ude täŋjirä äma mäyaptä Jesu imaka wakiwaki ude täk täŋkukonik yäŋ jopman ude yäŋkuŋo upäŋkaŋ Jesuken imaka goret kubä nämo kaŋpäŋ nadäŋkuŋ. Täŋjirä äma yarätä äbäŋpäŋ yäŋkumän; Äma ɳowä ɳode yäŋjirän nadäŋkumäk yäk. U näk kudupi yot wärämutkaŋ kepma yaräkubä-tagän äneŋi täga täŋpet yäŋ yäŋjirän nadäŋkumäk yäk.

⁶² Ude yäwerirä bämop äma intäjukun täŋpani unitä akuŋpäŋ Jesu iwet yabäŋkuk; Man kowata kubä nämo yäwerayäŋ? Äma päke ɳo gäka man yäkaŋ ɳo nadäwi jide täyak? ⁶³ * Yäŋjirän Jesutä kowata nämo yäŋkuk. Man nämo yäŋkaŋ kum irirän intäjukun äma unitä äneŋi iwet yabäŋkuk; Anutu Bureni kehäromi u wäpi terak yäŋkehärom taŋpäŋ niwet! Äma Anututä ämawebeniye täŋkentäкта iwoyäwani Kristo u gäk ba nämo? Gäk Anutu täŋo Nanaki ba nämo?

⁶⁴ * Yäwänä yäŋkuk; Yäyan ubayäŋ. Unita näk bureni täwetat; Äma Bureni-iniktä Anutu ärowani täŋo keru bure kadä ittängän kunum gänaŋ gubam terak äbäŋjirän api käneŋ. ⁶⁵⁻⁶⁶ * * Ude yäwänä bämop äma intäjukun täŋpani u nadäwän wawäpäŋ iniken tek weŋ-gjäŋhutpäŋ yäŋkuk; Mangämän imata wari yäne? Anutu yäŋärok man iwetak unita in jide

* **26:51:** Jon 18:26 * **26:52:** Stt 9:6; Rev 13:10 * **26:55:** Luk 19:47, 21:37 * **26:56:** Mat 26:31 * **26:60-61:** Jon 2:19-21 * **26:63:** Ais 53:7; Mat 27:12 * **26:64:** Sam 110:1; Dan 7:13; Mat 24:30 * **26:65-66:** Apos 14:14; Mat 9:3; Jon 10:33 * **26:65-66:** Wkp 24:16; Jon 19:7

nadakaan? Yawanä äma päke itkuño unitä kumän-tagän ñode yänkuñ; U kumäkta biñam täyak! yäk.

⁶⁷⁻⁶⁸ * Ude yawäkan atutäwä iwit ut ibarirä atutäwä dapuri täñpipiñkan keru mugwäjinpäñ utkuñ. Atutäwä keru pipiyäñpäñ bumumi-ken utkan yänärok man ñode iwetkuñ; Gäk profet unita äma gutak unitäño wäpi niwet! yäk.

Pitatä Jesu wäpi käbop peñkuk

Mak 14:66-72; Luk 22:54-62; Jon 18:15-18,25-27

⁶⁹ Täñpäkan Pita yäman umu, man yot yewa gänañ mañirirän yot unitäño watä webe kubätä ahäñ iminpäñ iwetkuk; Ai! Jesu Galili komeken nanik ukät kuñarani kubä gäk yäk.

⁷⁰ Yawanä yänkuk; Gäk man jide yäyan? Yänjiri guñ täyat yäk. ⁷¹ Ude yänkan äpäman kwayän täñirän yäma-ken webe kubätä kanpäñ äma itkuño u yawetkuk; Äma ño Jesu Nasaret nanik täño äbotken nanik kubä yäk. ⁷² Yawanä äneñi äwo yänkuk.

⁷³ Eruk ätu itpäñä äma itkuño unitä iwetkuñ; Nadäkamän! Gäk äbot uken nanik yäk. Galili man kotäk terak yäk täyan unita nadäkamän yäk. ⁷⁴ Ude yawäwä Pitatä yänkuk; Anutu wäpi terak bureni-inik täwetat! Äma wäpi yakan u nämoinik nadätat. Jop man yawawä Anututä kowata namän yäk. Ude yänjirän pengän purup gera yänkuk. ⁷⁵ * Yänjirän Pita u Jesutä man ñode iwetkuko u nadäwän tärenkuk; Purup man nämo yänjirän gäk kadäni yaräkubä näkño wäpna käbop pewayän yäk. Man u juku pinpäñ bänepi-ken jägämi pähap nadäñpäñ äpäman päñku konäm bumta kotkuk.

27

Judas kotäki topuk

¹ Eruk, kome yänjirän pak täñirän bämop ämakät Juda täño ekäni ekäni kuduptagän kubäkengän itkan Jesu utpewä kumbekta yänkehärom täñkuñ. ² Ude yänpäñ keru pädat täñpäñ yäpmän päñku Pailat keru terak peñkuñ. (Pailat uwä Rom gapmantä iwerirän Juda ämawebe yabän yawarani.)

³ * Täñirä Jesu kumän-kumän utneñta yäniñ kireñkuko u nadäñpäñ äma iwan keru-ken pewani Judas ini täñkuko unita waki nadäñkuk. Ini täñkuko unita waki nadäñpäñ siliwa moneñ 30 ude yäpuko u porin yäpmän äma ekäni ekäniken äneñi kuñkuk. ⁴ Päñku yawetkuk; Näk jopman yänpäñ äma siwonji kubä kumäkta taniñ kireñkuro unita nadäñjira jägämi täyak yäk. Yawanä iwetkuñ; Ninken imata yäyan? Gäkña täñkuno yäk.

⁵ Ude iweräwä Judastä moneñ u kudupi yot gänañ ureñ täñpäñ äronkuñ. Täñpäñ yepmanpeñ kotäki topayän kuñkuk.

⁶ Kuñjirän bämop äma ekäni ekänitä moneñ kudupi yot gänañ ureñ täñpäñ äronkuño u butuñpäñ kubäkengän peñpäñ yänkuñ; Moneñ ño äma täño nägät suwawani unita moneñ ñopän Anututa biñam kudupi yotken pekta бага mantä yäjiwät täyak yäk. ⁷ Ude yänpäñ man yänjirän kuñtängän bänep kubägän täñpäñ ñode yänkuñ; Moneñ ñowä äma kubä wäpi Pota unitäño epän tobät kan suwana yäk. Täñpäñ kome suwankuño u äma kome kubäken nanik Jerusalem äbänpäñ kumänjirä äneñta iwoyänpäñ peñkuñ. ⁸ Mebäri unita kome u wäpi “Nägät Kome” yän yäk täkan.

⁹⁻¹⁰ * Ude täñkuño unita man kudän profet Jeremiaatä bian ñode kudän täwani u bureni ahänkuk; Juda ämawebetä äma unita nadäwä äpani täñirä moneñ gwäki täpuri siliwa moneñ 30 udegän peñkuñ. Ekänitä näwetkuko udegän moneñ upän Pota täño epän tobät suwankuñ.

Pailattä Jesu iwet yabäk täñkuk

Mak 15:2-5; Luk 23:3-5; Jon 18:33-38

* 26:67-68: Ais 50:6, 53:5 * 26:75: Mat 26:34 * 27:3: Mat 26:14-15 * 27:9-10: Sek 11:12-13

11 Jesu Pailat inamiken irirän Pailattä ñode iwet yabänjuk; Gäk Juda täño intäjukun äma ba? Yäwänä Jesutä iwetkuk; Yäyan uba yäk. 12* Täñpäkañ bämop äma intäjukun täñpani-kät äma ekäni ekänitä Jesu yänpän-kañiwat man mäyap yänkuño upänkañ Jesutä man kowata kubä nämo yäwetkuk. 13 Jesu man nämo yänkañ irirän Pailattä äneñi iwetkuk; Man mebäri mebäri gäkä terak wohutkan ñonita kowata imata nämo yäyan? 14* Ude yäwänä Jesu man kubä nämo inin yänkañ kum irirän Pailattä nadäwätäk tañi täñjuk.

Pailattä Jesu kumbän yänpän yänin kireñjuk
Mak 15:6-15; Luk 23:13-25; Jon 18:39-19:16

15 Täñpäkañ Pasova Orekirit kadäni-ken Rom gapman täño watä ämatä ñode täk täkañonik; Ämawebetä äma komi yot gänañ irani kubäta gäripi nadänpän Rom gapman täño watä äma iweräwä äma ugänpän dät imän yäpmän kuk täñpani. 16 Eruk, kadäni uken äma waki kubä wäpi Barabas u komi yot gänañ irani. 17 Täñpän ämawebe Pailattä yot yäma-ken käbeyä täñpän irirä yäwet yabänjuk; Netäpän dät ima äpämañ kwek? Barabas ba Jesu, Kristo yän iwerani u? 18* (Man ude yäwetkuko uwä Pailattä ñode nadänpän yäwetkuk; Juda äma ekäni ekänitä Jesuta kokwawak nadänkuño unita Jesu näkken pewä äbuk yän nadänjuk.)

19 Täñpäkañ Pailattä man epän täñ irirän webenitä manbiñam kubä ñode pewän yäpmän äbuk; Äma siwonji unita imaka kubä täñ iminañi nämo yäk. Näk bipani dämpmonken äma unitagän yänpän nadäwätäk pähap tät yäk.

20 Pailattä manbiñam ude nadänjukopän bämop äma intäjukun täñpani-kät Juda täño äma ekäni ekäni unitä ämawebe päke u yäwetkuñ; Pailattä täwet yabäk täñpänä ñode kañ yäwut; Barabas pit imin pewi kuñirän Jesupän kumäkta kañ tewi yäpmän äpän yäk. 21 Eruk Pailattä ämawebe päke u yäwet yabänjuk; Netäpän pit iminpewa jop äpämañ kwek? Ude yänirän gera terak yänkuñ; Barabas u! yäk. 22 Yäwäwä yäwetkuk; Täñ, Jesu, Kristo yän iwerani unitawä jide täñpet? Ude yäwet yabäwänä yänkuñ; Päya kwakäp terak utpewä kumbän! yäk.

23 Ude yäwäwä Pailattä yänjuk; Waki kubä jide täñjukta? Ude yäwänä ämawebe päke unitä gera tañi terak ñode yäkgän täñkuñ; Päya kwakäp terak kañ kumbän! 24* Ude yän ittängän Pailattä nadänjuk; Näkño man kumän yäpmän äpäkañ yäk. Pen yänytäyiwa ämik pähap ahäwek yäk. Ude nadänpänä ume yäpmänpän ämawebe inamiken kerä ärutpänä yänjuk; Äma ñonitä kumbayän täyak uwä momi näkño nämo. Momi injinta biñam yäk.

25* Ude yäwänä ämawebe päke unitä yänkuñ; Jop uken yäk. Kowata ba momi u ninkät nintäño nanakta biñam kañ täñpän! 26 Ude yäwäkañ Pailattä Barabas jop tewän äpämañ kuñirän Jesu kadätä päripmänpän päya kwakäp terak utpewä kumäkta komi ämata yämän yäpmän kuñkuñ.

Jesu utpän täñirek-irek täñkuñ
Mak 15:16-20; Jon 19:2-3

27-28* Yämän yäpmän kuñpänä Pailat täño komi ämatä Jesu yänikñat yäpmän komi äma täño yot gänañ äronpän komi äma ätuta yänpewä äbuñ. Äbänpänä Jesu it gwäjinpän teki yänopmän iminpänä tek gwagäri intäjukun ämatä täk täkañ udewani täñ iminkuñ. 29 Ude täñ iminpän gupmom yen kedon täñpän gwäki-ken ähät iminkuñ. Täñpän iwänap kujat, intäjukun ämatä injit täkañ udewani kubä imä kerä bure kada injitkuk. Ude täñ iminpänä sära man iwetpän yänkuñ; Juda täño intäjukun äma, gäk ganiñ oretkamän! yäk. 30* Täñpän iwit ut ibatpän iwänap kujat imä injitkuko ugänpän yäpmänpän gwäki-ken ut täñkuñ. 31 Täñirek-irek ude täñ imin paotpänä tek gwagäri ñokeño yänopmän iminpän tek

* 27:12: Ais 53:7; Mat 26:63 * 27:14: Jon 19:9 * 27:18: Jon 11:47-48; Jon 12:19 * 27:24: Lo 21:6-9; Mat 27:4 * 27:25: Mat 23:35; Apos 5:28 * 27:27-28: Luk 23:11 * 27:30: Ais 50:6

iniken upäj äneji täj iminju. Ude täj iminpäjä, eruk päya kwakäp terak utnayän imagut yäpmän kuñju.

Jesu päya kwakäp terak utkuñ

Mak 15:21-32; Luk 23:26-43; Jon 19:17-27

³² Imagut yäpmän kuñpäjä äma kubä Sairini komeken nanik wäpi Saimon kañ-ahänpäjä komi ämatä peñ iwet-pewä Jesu täjo päya kwakäp buramiwänkañ penta kuñju. ³³ Kuñtängän kome kubä wäpi Golgota uken ahäñju. (Golgota u ninin man terak gwäki kokäp.) ³⁴ * Uken ahänpäjä eruk, Jesu gupi kwitawän yänpäj wain ume jägämi iminju. Imäkañ bitnäñjuk. ³⁵ * Imä bitnäwänä komi ämatä teki yäñopmäj iminpäjä päya kwakäp terak utkuñ. Täñkañ teki yäpmäktä komi ämatä närepmirek gärepmirek täñju. ³⁶ Ude täñkañ mañit itkañ kañiwat itkuñonik. ³⁷ Täñpäkañ Jesu gwäki-ken punin käda man kudän ñode kudän täñju;

Nowä JESU, JUDA Ämawebe Täjo INTÄjukun Äma.

³⁸ * Täñpäkañ kubo äma yarä, kubä kukñi kubä kukñi yepmañpäñ bok däpuñ.

³⁹⁻⁴⁰ * * Ude täñkañ ämawebe kuñkañ äbäk täñjuño unitä yäñärok iwetpäjä ketsiwon täñpäjä yäñju; A! Gäk ñonitä kudupi yot wärämutkañ kepma yaräkubäta äneji api täñpet yäj yäñkun yäk. Unita gäk Anutu täjo nanak bureni täñpäwä päya kwakäp terak naniktä ketärenpäjä äpiwä!

⁴¹⁻⁴² * Ude yäñirä bämop äma ba Baga man yäwoñärewani ämakät äma ekäni ekänitä udegän täj-irenpäjä näwetgäwet täñpäjä yäñju; Äma ñowä äma ätu täga täñkentäj yämik täñjukopäj ini gupi täñkentäktawä täñpäñ wakañ yäk. Ämawebetä äma ñonita U Isrel ämawebe täjo intäjukun äma yäj yäk täkañ. Intäjukun äma bureni täñpäjä päya kwakäp terak naniktä äpäñirän kañkañ nadäkinik täj iminawä! ⁴³ * U Anutu terak yengäma pek täkañ yäj yäk täyak, ba Näk Anutu täjo nanaki yäj yäk täyak unita itpäjä këna yäk. Anututä käwep täñkentäj imek yäk. ⁴⁴ Täñpäkañ äma waki täñpani yarä, kukñi kukñi däpuño unitä yäñärok man udegän iwetkumän.

Jesu kumbuk

Mak 15:33-41; Luk 23:44-49; Jon 19:28-30

⁴⁵ Täñpäjä kome kepma bämopi-inik uken edap dapuri kumbuk. Kumäñirän kome kudup bipmäjä urani it yäpmän kuñirän 3'kirok täñjuk. ⁴⁶ * Täñpäjä 3'kirok ude täñirän Jesutä iniken man terak gera tañi ñode yäñjuk; Eli, Eli, lema sabaktani? (U ninin man terak Anutuna, Anutuna imata nepmañtan?) ⁴⁷ Ude yäñirän äma kañ itkuño unitä nadänpäj yäñju; Nadäwut! Elaijata gera yäyak yäk. ⁴⁸ * Ude yäñirä äma kubätä bäräñeñ päñku imaka kubä bima yabut bumik yäpmänpäj wain ume jägämi gänañ yäputpäjä jikon terak pädat täñkañ Jesuta iminirän noriye ätutä iwetkuñ; ⁴⁹ Pewut! Jop itpäjä këna. Elaijata bureni päbä ketärewayäj käwep yäk.

⁵⁰ Ude täñirä Jesu äneji gera tañi yänpäj kumbuk. ⁵¹ * Kumäñirän kudupi yot gänañ tek tañi bagata pewä wädäwani u punin ununitä komen umu ini wewän tärenju. Täñirän kome imaka, kwainirän mobä imät täñpä kuñju. ⁵² Ba äma äneñpani awañtä udegän tumäj eräñirä äma mäyap Anututa nadäj iminpäjä kumbanitä kodak täñju. ⁵³ Kodak täñpäjä itkañ eruk mäden Jesu ini kumbani-ken nanik äneji akuñirän ämawebe kodak täñjuño u awañ peñpeñ akumañ Jerusalem yotpärare-ken äronirä ämawebe mäyaptä yabäñju.

* **27:34:** Sam 69:21 * **27:35:** Sam 22:18 * **27:38:** Ais 53:12 * **27:39-40:** Sam 22:7; Sam 109:25 * **27:39-40:** Mat 26:61; Jon 2:19 * **27:41-42:** Jon 11:50 * **27:43:** Sam 22:8 * **27:46:** Sam 22:1 * **27:48:** Sam 69:21 * **27:51:** Kis 26:31-33; Hib 10:19-20

⁵⁴ Kome kwainjukuko ba imaka imaka ahänjukuko u kanpän komi äma täño intäjukun ämakät komi ämaniye Jesu kan itkuño unitä umuntanpän bärom tänpän yänkuñ; Wära! Nowä Anutu täño nanak bureni-inik! yäk.

⁵⁵ * Tänpäkan Jesu kumbukowä webe mäyap ban itkan kankuñ. Webe uwä Jesu Galili komeken naniktä iwarän tänpän tänkentäk epän täñ imin yäpmän äbuño u. ⁵⁶ * Webe kwayak uken nanik ätu wäpi ñode; Maria Makdala komeken nanik, wahupi Maria u Jems kenta Josep täño minji, ba Sebedi täño webeni, Jems kenta Jon täño minji u.

Jesu äneñkuñ

Mak 15:42-47; Luk 23:50-55; Jon 19:38-42

⁵⁷ Tänpän bipäda ugän äma tunum mähe mi kubä Arimatea komeken nanik wäpi Josep u Jerusalem äbuk. Äma uwä Jesu täño manta gäripi nadäwani. ⁵⁸ * Eruk Jerusalem äbuko Pailat-ken päñku Jesu täño komegup yäpmän päñku äneñpayän iwet yabänjuk. Iwet yabänjirän Pailattä nadäwän tägawäpäñ komi äma yäwet-pewän päñku Jesu täño komegup ketärenpäñ iminjuñ. ⁵⁹ Täñirä Josep Jesu täño komegup u yäpmänpäñ tek paki säkgämän ärurani kubäpäñ uwäk tänpän yäpmän kuñkuk. ⁶⁰ * Yäpmän päñku mobä awañ inita äneñpani u gänañ penjuk. Awañ gänañ penpäñ mobä tañi kubä pimiñ iwet-pewän päñku mobä awañ meni uwä yäput pipinjuk. Ude täñkan kuñkuk. ⁶¹ Tänpäkan Jesu mobä awañ gänañ penjuk u Maria Makdala ukät wahupi-kät kan iwarirän Jesu äneñjuk.

⁶² Eruk päñku patkuño kome yäñewänä Sarare-ken bämop äma intäjukun täñpani-kät Parisi äma ätukät Pailat-ken kuñkuñ. ⁶³ * Kuñpäñ iwetkuñ; Ekäninin, man kubä nadämäño u gäwetna; Jop man yäwani ukeño kodak itkan ñode yänjuk; Näk kumänkan edap yaräkubä täreñirän kodak tänpän api akwet yäk. ⁶⁴ Ude yänjuk u unita komi äma yäweri päñku awañ meni-ken watäni ketinik irirä edap yaräkubä kan tärewän yän yänkuñ. Iwaräntäkiyetä päñku komegup yäpmän metänpen kuñkan kumbani-ken naniktä akuñjuk yän ämawebe jopman yäkñatneñta! Jop man bian yäwani uteragän komegup u kubotän yäpmän kuñjirä bureni yän nadänekta yäk. Udetä nadäwätäk tänpän gäwetkamän yäk.

⁶⁵ Iweräwä Pailattä ñode yäwetkuk; Täga yäk. Komi äma yäniñ kiretat u yän-yäkñat päñku injin nadäkan ude yäweräkan awañ meni watäni ket kan irut. ⁶⁶ * Ude yäweränkanä komi ämakät penta päñku awañ meni ket tänpän tänpipiñpäñ komi ämatä watäni itkuñ.

28

Jesu akuñjuk

Mak 16:1-10; Luk 24:1-10; Jon 20:1-18

¹ Tänpäkan Juda täño Sabat kadäni täreñirän Sande tamiinik Maria Makdala komeken nanik ukät wahupi Maria Jesu awañ gänañ äneñkuño u käda yänkan kuñkumän.

² Tänpäkan kadäni ukengän kon pähap kwainjirän Ekäni täño anero kubätä kunum gänañ naniktä äpänpän mobä awañ meni-ken tänpipi wani u yäpmän kewenpewän päñku parirän uterak mañitkuk. ³ * Gupi inami dapun yäpätä kwinit täkan ude. Teki u paki-inik.

⁴ Täñirän komi äma u kanpän umun pähap nadänpäñ kwainpäñ kumän mañpäñ pattän kuñkuñ.

⁵ Täñirä webe yarä unitä ahäwänä anerotä yäwetkuk; Ek umuntädeno yäk. Näk nadätat, Jesu päya kwakap terak utkuño u kädayän äbäkamän yäk. ⁶ * Upänkan ño nämo itak. U man bian täwetkuko udegän akumanjuk. Ek abänkan patpat bägupi ño kawun yäk. ⁷ * Täñkanä bäränjen kuñkan iwaräntäkiye ñode yäwerun; Jesu uwä kumbani-ken naniktä akumanjuk.

* **27:55:** Luk 8:2-3 * **27:56:** Mat 20:20 * **27:58:** Lo 21:22-23 * **27:60:** Ais 53:9 * **27:63:** Mat 12:40, 16:21; Jon 2:19-21 * **27:66:** Dan 6:17 * **28:3:** Mat 17:2; Apos 1:10 * **28:6:** Mat 12:40, 16:21 * **28:7:** Mat 26:32

kuk. Akuman pänku Galili komeken intäjukun it kirenjirän pänku uken kañ kawut! yän yäwerun. Añerotä ude yäwetkañ yänkuk; Man täwetat uba yäk.

⁸ Tänpäkañ webe yarä uwä umuntañkumäno upänkañ awañ penpen kuñkañ oretoret terak iwaräntäkiye yäwetdayän bäräñeñ kuñkumän. ⁹ Kuñirän kädet miñin Jesutä pengän ahän yämiñpäñ tamimañ yän yäwetkuk. Tamimañ yän yäweränä gukut imäpmok tänpäñ kuroñi inñitpäñ iniñ oretkumän. ¹⁰ * Ude tänpänkañ Jesutä yäwetkuk; Ek umuntädeño! Kuñkañ notnaye yäwerän pänku Galili komeken kañ nabawut yäk.

Komi ämatä bämop äma manbiñam yäwetkuñ

¹¹ Webe yarä u kuñirän komi äma awañ watäni itkuño u ätutä bäräñeñ kumañ pänku yotpärare-ken äronpäñ imaka umuri ahänkuko unitäño biñam bämop äma yäwetkuñ. ¹² Yäweräkañä bämop ämakät Juda täño ekäni ekänitä käbeyä tänpäñ man yänpäñ-nadäk tänpäñ komi äma awañ watäni itkuño unita moneñ tañi yämiñkuñ. ¹³ * Yämiñkañ yäwetkuñ; In ñode kañ yäwerut yäk. Bipani nin dāpmon paritna Jesutä iniken iwaräntäkiyetä päbä komegup kubo tänpäñ yäpmäñ kuñ yän kañ yäwerut. ¹⁴ Pailattä jopman u nadänpäñ goret kubä täñ nimek yän nämo umuntäneñ. Nämo, nintä täga api iniñ bitnäne yäk. ¹⁵ Ude yänpäñ yäwerä komi äma uwä moneñ u yäpmänpäñ man yäwetkuño u buramiñkuñ. Täñkuño unita jopman u Juda ämawebe-ken patkuko unitä pen pätak.

Jesutä iwaräntäkiye man yäwetkuk

Mak 16:14-18; Luk 24:36-49; Jon 20:19-23

¹⁶ * Tänpäkañ Jesu iniken iwaräntäkiye 11 uwä Galili komeken pom kubä Jesutä ini bian yäwetkuko u äronkuñ. ¹⁷ Äronpäñ Jesu ini kañpäñ ukengän gwäjijñ äpmon imiñpäñ iniñ oretkuñ. Upänkañ ätutäwä bänep yarä tänpäñ U Jesu nämo käwep yän nadänkuñ. ¹⁸ * Täñirä Jesutä dubini-ken äbänpäñ ñode yäwetkuk; Anututä kehäromi kuduptagän, kunum täño ba kome täño, näka namiñ moreñkuk yäk. ¹⁹ * Unita in komeni komeni kuñkañ äma äbori äbori näwaräntäknaye ude kañ täñ yepmanput. Näk näwaräntäknaye tänpäkañ Nan ba Nanaki ba Kudupi Munapik u wäpi terak ume kañ ärut yämut. ²⁰ * Tänpäñ man täwetpäñ täwoñärekañ täñkuro u kudup yäwetpäñ yäwoñäreñirä kañ buramiñ morewut. Bureni ñode täwera nadawut; Näk edapi edapi inkät irira kome ñonitäño kadäni api tärewek yäk.

* **28:10:** Hib 2:11 * **28:13:** Mat 27:64 * **28:16:** Mat 26:32; Mat 28:7,10 * **28:18:** Dan 7:14; Jon 13:3; Efe 1:20-22 * **28:19:** Mak 16:15-16; Apos 1:8, 8:16, 19:5; Rom 6:3; 1Ko 1:13, 10:2; Gal 3:27 * **28:20:** Apos 18:20; Jon 14:23

Mak Maktä Jesu u kehäromini inigän kubä yän niwoṅäreкта manbiṅam ṅo kudän täṅkuk

Jontä Jesuta kädet täwitkuk

¹ Jesu Kristo u Anutu täṅo Nanaki. Unitäṅo Manbiṅam Täga yäput peṅpän ahänkuko u ṅode; ² *Bianä Anutu täṅo profet kubä wäpi Aisaiatä manbiṅam kubä ṅode kudän täṅkuk; Näkṅo biṅam yänahäwani äma kubä ṅo.

U intäjukun kädet täwit gamikta api iniṅ kirewet yäk.

Mal 3:1

³ Uwä kome jopi-ken päṅku itkaṅ ṅode api yäwek;

Ekänitä äbäкта kädet kaṅ täwirut!

Irit kuṅat-kuṅatjin kaṅ täṅsiwoṅ tawut!

Ais 40:3

⁴ *Eruk, man Aisaiatä kudän täṅkuko udegän Jontä ṅode täṅkuk. Kome jopi-ken päṅku itkaṅ ämawebeta ume ärut yämiṅpän man ṅode yänahänit täṅkuk; In bänepjin sukurewäkaṅ ume ärut tamiṅira Anututä momijin api peṅ tamek yäk. ⁵ Ude yäwerirän ämawebe mäyap Judia komeken nanik ba Jerusalem yotpärare-ken naniktä Jontä itkuk-ken u päṅku wakini yänahänirä Jontä Jodan ume gänaṅ yän-yäkṅat päpmo ärut yämik täṅkuk.

⁶ *Täṅpakaṅ Jon uwä tektawä but kubä wäpi kameri unitäṅo pujiṅipän täṅpani upän täṅkaṅä piontawä but gupipän täṅpani upän yamän täpäneṅpän kuṅat täṅkukonik. Täṅpän ketemtawä käpukbam-kät kähäräp umeni bipiken nanik ugänpän nak täṅkukonik. ⁷ *Ude täṅkaṅ manbiṅam ṅode yänahäk täṅkuk; Äma kubä biṅam ikek mäden näwatak yäk. Unitäṅo kehäromitä näkṅo kehäromina irepmitak. Näk äpani-inik unita u dubini-ken näk nämo itnaṅi. ⁸ Nadäkaṅ? Näk ume-inikpän ärut tamitat. Täṅpakaṅ äma mäden näwatak unitäwä Anutu täṅo Munapikpän api uwäktän tamek yäk.

Jontä Jesu ume ärut imiṅkuk

Mat 3:13-17; Luk 3:21-22

⁹ Kadäni uken Jesutä Galili kome Nasaret yotpärare u peṅpeṅ abänirän Jontä Jodan ume gänaṅ yänikṅat päpmo ärut imiṅkuk. ¹⁰ Ärut imänkaṅ Jesu ume gägäni-ken äbänpän kaṅkuk; Kunum aṅeṅirän Anutu täṅo Munapiktä imaka känaräm bumik unitä äpäṅkaṅ gwäki terak maṅirayän täṅkuk. ¹¹ *Ude täṅirän kunum gänaṅ nanik gera kubä ṅode ahänkuk; Gäk näkṅaken bänepna gämäni-inik yäk. Gäk gabänkaṅ gäripi pähap nadäk täyat yän yänkuk. ¹²⁻¹³ *Ude yänirän uterakgän Munapiktä iniṅ kireṅpewän Jesu kome jopi-ken, tom ägwäritä kuṅarani-ken päṅku itkuk. Uken kepma 40 ude irirän Satantä yänikṅat täṅkukonik. Ude täṅkuko upänkaṅ Anutu täṅo aṅerotä täṅkentän imiṅirä it yäpmän kuṅkuk.

Jesutä äma yaräbok-yaräbok yämagutkuk

Mat 4:12-17; Luk 4:14-15

¹⁴ *Eruk, Jon komi yotken tewä irirän kadäni uken Jesu Galili komeken kuṅkuk. Päṅku Anutu täṅo Manbiṅam Täga yänahänpän ämawebe ṅode yäwetkuk; ¹⁵ *Kadäni ahätak yän yäwetkuk. Anututä intäjukun itkaṅ yabän yawat epän täṅpayän täyak u tuän keräp täyak! Unita bänepjin sukureṅpän Anutu täṅo Manbiṅam Täga uwä nadänpän bänepjin-ken peṅpän kaṅ yäpmän kuṅarut!

¹⁶ Ude yäwetpän Jesutä Galili gwägu pomi terak kuṅattängän yabänkuk; Saimon-kät noripaki Andrutä yäk taṅi, gwägu tom yäpani u gwägu gänaṅ maṅpän äpmon irirän

* **1:2:** Mat 11:10 * **1:4:** Apos 13:24, 19:4 * **1:6:** 2Kin 1:8; Mat 11:8 * **1:7:** Apos 13:25 * **1:11:** Sam 2:7; Ais 42:1; Mat 12:18; Mak 9:7 * **1:12-13:** Sam 91:11-13 * **1:14:** Mak 6:17 * **1:15:** Mat 3:2; Gal 4:4

yabänjuk. Äma yarä uwä monej epänta gwägu tom yäpmäk tänjumänonik. ¹⁷ *Yäk manpäpän äpmonj irirän Jesutä yäwetkuk; Eruk! Epän u penkañ näk näwarun! Näk näwarirän gwägu tom yäpmäk takamän udegän ämawebe Anutu iwatta yäpmäk-yäpmäk epän api tamet yäk. ¹⁸ Yäweränä uteragän epäni u penpenj iwatkumän. ¹⁹ Iwaränkañ ätukät kuñpäñä Sebedi täño nanaki yarä wäpi Jems kenta Jon u gäpe terak itkañ yäk tañi, gwägu tom yäpani u ket täñ irirän yabänjuk. ²⁰ Yabänpäñ pengän yarä unita gera yänjirän nani Sebedi-kät epän ämaniye gäpe terak itkuño u yepmanpenj Jesu iwatkumän.

Jesutä mäjo äma magärani kubä iwat kireñjuk

Luk 4:31-37

²¹⁻²² **Eruk ude tänpän penta kuñtängän Kapeneam yotpärare-ken ahänkuñ. Uken Sabat kadäni täñirän Jesu Juda täño käbeyä yot gänañ äronpäñ manbiñam yäwetpäñ yäwoñäreñjuk. Täñirän ämawebe kikuñutpäñ nadäwä kudupi kubä täñjuk. Ude tänpän ñode nadänkuñ; Baga man yäwoñäremani ämatä man yänpäñ-yäwoñäreñk takäkañ ude bumik nämo yäk. Äma ñowä man mähemitä yäyak yän nadänkuñ. ²³ Tänpäkañ kadäni ukengän mäjo wakitä magärani kubä käbeyä yot gänañ penta itkuño unitä kähän yänkañ ñode yänjuk; ²⁴ *Jesu, Nasaret nanik, gäk jide täñ nimayän äbätan? Nidäpayän äbätan? Gäka nadäkamän. Gäk Anutu täño Kudupi Äma u! yäk.

²⁵ Yäwänä Jesutä kañ-yänpäñ ñode iwetkuk; Bitnä! yäk. Äma ño kakätänpenj ku! ²⁶ *Ude iweränä mäjotä äma uwä inñitpäñ kwainkañ kähän yänpäñ kakätänpenj kuñjuk.

²⁷ Täñirän ämawebe u kañkañ nadäwätäk pähap tänpän ini-tägän näwetgäwet tänpän yänkuñ; Wära! U imatäken? Man kudupi kehäromi nitek yäyak! Unitä man yänjirän mäjo mani buramik täkañ. Äma jopitä ude täga tänañi nämo yäk. ²⁸ *Ude yänpäñ Jesu täño biñam u bäränen Galili kome uken-uken yänpäñ-nadänñän kuñkuñ.

Jesutä ämawebe mäyap yäpän tägañkuñ

Mat 8:14-15; Luk 4:38-39

²⁹ Tänpäkañ Jesu uwä Jems kenta Jon-kät käbeyä yot penpenj Andru kenta Saimontä yotken kuñkuñ. ³⁰ Kuñpäñ Jesu yot gänañ äronjirän Saimon kenta Andrutä Saimon yepmani webe gup kädap käyäm täñkañ patkuko unita iwetkumän. ³¹ Iweränkañ päñku kerigän inñitpäñ yäpmän akuñjuk. Ude täñirän uteragän käyäm u paoränkañ päñku ketem gwet yäminjuk.

³² Eruk kome bipmäñirän äma käyäm ikek ba äma mäjotä magärani u yän-yäkñat yäpmän Jesuken äbuñ. ³³ Yän-yäkñat yäpmän äbänpäñ ämawebe yotpärare uken nanik kudup bumik yot yäma-ken itkuñ. ³⁴ *Äbä irirä Jesutä ämawebe käyäm mebäri mebäri nitek yäpän tägañit mäjotä magärani yäwat kireñit täñjuk. Ude täñkañ mäjo u Jesu täño mebäri nadänkuño unita man yäkta yänñ bitnäñjuk.

Jesu nani-kät inigän man yänjukumän

Luk 4:42-44

³⁵ *Ude täñkañ patkuko kome ket nämo yänjirän Jesu akumañ yot penpenj uruñ kända päñku nani-kät man yänjukumän. ³⁶⁻³⁷ Yän irirän Saimon-kät noriye ätutä Jesuta wäyakñentän päñku kañ-ahänpäñ iwetkuñ; E! Gäk imata ño itan? Ämawebe kudup Gäka wäyakñen itkañ! ³⁸ Ude iweräwä ñode yäwetkuk; Nin yotpärare kukñi kukñi it yäpmän kukañ-ken u kända kuna! Uken kuñkañ Anutu täño man yänahänpäñ kañ yäwet täñpa. Näk epän u takta äbut. ³⁹ *Ude yänpäñ Galili komeken yotpärare kubäkubä täño käbeyä yot gänañ äronpäñ man yäwerit mäjo yäwat kireñit täñjuk.

* **1:17:** Mat 13:47; Luk 5:1-11 * **1:21-22:** Mat 4:13 * **1:21-22:** Mat 7:28-29 * **1:24:** Mak 5:7 * **1:26:** Mak 9:26 * **1:28:** Mat 4:24 * **1:34:** Mak 3:11-12 * **1:35:** Mat 14:23; Mak 6:46 * **1:39:** Mat 4:23, 9:35

*Jesutä äma gisik paräm ikek yäpän tägaŋkuk**Mat 8:1-4; Luk 5:12-16*

⁴⁰ Tänpäkaŋ kadäni kubä äma kubä gisik paräm ikektä Jesuken kuŋpäŋ gukut imäpmok tänpäŋ butewaki terak ŋode iwetkuk; Gäk täŋkentäŋ namayäŋ nadänpäŋä näk täga nepmaŋpi kudupi iret yäŋ nadätat. ⁴¹ Ude yäwänä Jesutä äma u kaŋpäŋ butewaki pähap nadäŋ imiŋpäŋ keru gupi terak peŋkaŋ iwetkuk; Täga täŋkentäŋ gamayäŋ. Eruk, paräm ŋo paorut! ⁴² Ude yäwänä uterakgän paräm u paorirä säkgämän itkuk.

⁴³⁻⁴⁴ *Tänpäŋ Jesutä äma u man kehäromi ŋode iwetkuk; Täŋ gamitat ŋonita ämawebe biŋam nämo yäweren. Gäk päŋku gupka bämop äma iwoŋäre. Ude tänpäŋ äneŋi säkgämän itta Moses täŋo бага man iwatpäŋ gupe kábäŋi nitek ijiŋiri ämawebetä paräm tägakaŋ yäŋ api nadäwä täreneŋ. Jesutä ude yänpäŋ iwet-pewän kuŋkuk. ⁴⁵ Päŋku Jesutä iwetkuko ude nämo täŋkuk. Nämo, Jesutä gupi yäpän tägaŋkuŋo unitagän ämawebe kumän yäŋahänpäŋ yäwettäŋ kuŋkuk. Ude täŋjirän kaŋpäŋ Jesu yotpärare bämopi-ken kwawak täga nämo kwet yäŋ nadäŋkuk. Ude nadänpäŋ kukŋi käda, äma mäyap nämo irani-ken kuŋat täŋkuk. Äma mäyap nämo irani-ken kuŋatkukopäŋ ämawebe uken-uken naniktä ehutpäŋ pen iwarän täk täŋkuŋonik.

2*Jesutä äma kubä yäpän tägaŋkuk*

¹⁻² Eruk kepma yarägän itpäŋ Jesu äneŋi Kapeneam yotpärare-ken kuŋjirän ämawebetä Jesu äbäko ude itak yäŋ nadänpäŋä yot itkuk-ken u äbä bumta tokŋeŋpäŋ yäman imaka, it tokŋeŋpäŋ bägup kubä nämo peŋkuŋ. Bumta tokŋeŋpäŋ irirä Jesutä Anutu täŋo manbiŋam yäwetkuk. ³ Täŋkaŋ äma kwäyähäneŋ täŋpani kubä äma yaräbok-yaräboktä gäraŋ tänpäŋ Jesuken yäpmäŋ äbuŋ. Tänpäŋ noriye ätu täŋkentäktä penta äbuŋ. ⁴ Yäpmäŋ äbänpäŋ yabäŋkuŋ; Ämawebe kätum-kätum irirä. Ude yabänpäŋä Jesu dubini-ken pekta kädetta wäyäkŋewä wawäpäŋ yot medäp terak punin yäpmäŋ äronkuŋ. Punin päro medäp äriwä tumbäpäŋ äma kwäyähäneŋ täŋpani u gäraŋ ikek tewä äpmonkuŋ. ⁵ * Ude täŋjirä Jesutä nadäkiniki yabänpäŋ äma kwäyähäneŋ täŋpani u iwetkuk; Notnapak, gäkŋo momika peŋ gamitat!

⁶⁻⁷ * Ude yäŋjirän Baga man yäwoŋärewani äma ätu penta itkuŋo unitä ŋode nadäŋkuŋ; Ai, äma ŋo imata ude yäyak? Anututa yäŋärok man yäyak yäk. Äma kubätä äma täŋo momi penaŋi nämo. Anutu-tägän momi peŋ yämik täyak yäŋ nadäŋkuŋ.

⁸ Ude nadäŋjirä Jesutä Ude nadäkaŋ yäŋ nadänpäŋ ŋode yäwetkuk; Imata ude nadäkaŋ? ⁹ Äma ŋo man jide iwerira bureni kwawak ahäŋjirän känäyäŋ?; Momika peŋ gamitat yäŋ iweret ba Akumaŋ ku yäŋ iweret? ¹⁰⁻¹¹ Eruk, in kome terak ŋo Äma Bureni-inik-ken momi peŋ yämik täŋo kehäromi itak yäŋ nadäktä ŋode täŋjira kawut. Ude yänpäŋ äma kwäyähäneŋ täŋpani u iwetkuk; Näk ŋode peŋ gäwetat; Aku! Patpat bägupka yäpmäŋkaŋ yotka-ken kuyi! ¹² * Ude iwerirän ämawebe itkuŋo u iŋamiken akumaŋ patpat bägupi yäpmäŋkaŋ kuŋkuk. Täŋjirän ämawebetä kaŋpäŋ nadäwä inide kubä täŋkuk. Tänpäŋ yäŋkuŋ; Wära! Imaka kudupi kubä käkamäŋ! Kudän ŋodewani bian kubä nämo kak täŋkumäŋonik. Ude yänpäŋ Anutu iniŋ oretkuŋ.

*Jesu Livai imagutkuk**Mat 9:9-13; Luk 5:27-32*

¹³ Ude tänpäŋ Jesu Kapeneam yotpärare peŋpeŋ äneŋi Galili gwägu u gägäni-ken kuŋkuk. Päŋku irirän ämawebe mäyaptä ahäŋ imiŋpäŋ it gwäjiŋkuŋ. It gwäjiŋjirä Anutu täŋo manbiŋam yäwetpäŋ yäwoŋäreŋ täŋkuk. ¹⁴ * Yäwetpäŋ yäwoŋäreŋ täŋtän kuŋattäŋgän

* **1:43-44:** Mak 3:12, 7:36; Wkp 14:1-32 * **2:5:** Luk 7:48 * **2:6-7:** Ais 43:25; 1Jo 1:9 * **2:12:** Mat 9:33

* **2:14:** Jon 1:43

Alfias nanaki wäpi Livai u takis monen yäpmäk-yäpmäk täñ irirän Jesutä kanpäñ iwetkuk; Gäk akuman näk näwat yäk. Ude iweränä Livai mani buraminpäñ epäni u penpen akuman iwatkuk.

¹⁵ Eruk kuman päñku Jesu Livaitä yotken äronpäñ Livaikät ketem bok nanikumän. Jesu täño iwaräntäkiye-kät äma takis monen yäpani ätu ba äma waki täñpani yän yäwerani mäyap Jesu iwät täñkuño u ketem penta nankuñ. ¹⁶ * Ketem nan irirä Baga man yäwonjärewani äma ätu Parisi äma äbotken nanik äbä yabäwä siwonji nämo täñpöpäñ Jesu täño iwaräntäkiye ñode yäwetkuñ; E! Jesu imata takis monen yäpani äma ba äma waki täñpani-kät bok itpäñ ketem näkañ?

¹⁷ Man ude yänirä Jesutä nadäñpäñ yäwetkuk; Äma kubä näk käyäm nämo yän nadäñpäñä yäpätägak ämaken nämo kwek. Täñ, äma kubä näk käyäm täyat yän nadäweko unitä uyaku yäpätägak ämaken kwek yäk. Näk epän udewani täkta äput. Näk äma inita siwonji yän yäk täkañ unita nämo äput. Nämo, äma inita näk momi täñpani yän nadäñpäñ äpani-inik kuñat täkañ äma udewanita yänpäñ äput.

Nakta jop itta Jesu iwet yabäñkuñ

Mat 9:14-17

¹⁸ Täñpökañ kepma uken Jon ume ärut yämani unitäño iwaräntäkiye ba Parisi äma ätukät бага man iwätpäñ nakta jop itkuñ. Ude täñirä äma ätutä Jesu päñku ñode iwetkuñ; Jon täño iwaräntäkiye ba Parisi äma täño yäwaräntäkiye u бага iwätpäñ nakta jop it täkañ. Täñ, gäkño gäwaräntäkaye imata nakta jop udegän nämo it täkañ?

¹⁹ Iweräwä Jesutä kowata man wärani kubä ñode yäwetkuk; Äma ätu noripaki wäpi biñam ikek kubäkät oretoret terak kuñatkan imata butewaki nadäñpäñ nakta jop itneñ? Nämo inik! ²⁰ Täñpökañ iwantä päbä äma u init yäpmäñ kuñirä uyaku noriyetä wäyäkñewä wawäpäñ butewaki nadäñpäñ nakta jop itneñ.

²¹ Jesutä ude yänpäñ iniken man kudupi-kät Parisi äma täño man ukät bok nämo awähutneñ yän nadäñpäñ man wärani yarä yäwetkuk. Kubä ñode; Äma kubätä tek wewani bipa yänkañ tek moräki kodakipäñ tek wewani biani terak täga nämo penpäñ bipek yäk. Ude täñpeko uwä tek kodaki unitä täñpewän tek biani u täñji wewek. ²² Ude yänpäñ äneñi man wärani kubä ñode yäwetgän täñkuk; Äma kubätä wain umeni api täñpanipäñ käbot tom gupipäñ täñpani biani kubä gänañ täga nämo piwek. Ude täñpänä wain umeni api täñpani unitäño kehärominitä täñpewän käbot biani kehäromi nämo u tumäñpäñ wain umeni ba käbori u bok jop awähutneñ. Ude täga nämo täñpek. Wain umeni api täñpanipäñ käbot kodaki kehäromi gänañ piweko uyaku täga.

Jesu u Sabat täño mähe mi

Mat 12:1-8; Luk 6:1-5

²³ Eruk Juda täño Orekirit kadäni kubäken Jesu iwaräntäkiye-kät säguom epän bämopiken kuñatkuñ. Kuñattängän iwaräntäkiyetä säguom ätu wenpäñ yäpuñ. ²⁴ * Wenpäñ yäpmänirä Parisi äma ätutä Jesu ñode iwetkuñ; U yabä! Orekirit kadäni-ken epän ude täkta yäjiwäranu ukenöpäñ ude imata täkañ?

²⁵ * Ude iweräwä Jesutä kowata ñode yäwetkuk; Ude nämo! Bian oranin Devit u noriye-kät nakta yewäpäñ täñkuño unitäño manbiñam Anutu täño man terak nämo daniñpäñ nadäk täkañ? ²⁶ * Manbiñam u ñode pätak; Bian-inik Devit noriye-kät Anutu täño yot gänañ äronpäñä käräga Anututa pewanipäñ yäpmänpäñ nankañ noriyeta imaka yämän nankuñ. Bämop äma intäjukun täñpani wäpi Abiata kadäni unitä itkuk-ken uken ude uwä täñkuk.

* **2:16:** Mat 11:19; Luk 15:1-2 * **2:24:** Lo 23:25 * **2:25:** 1Sml 21:1-6 * **2:26:** Wkp 24:5-9

27 * Ude yäwetpäñ ñode yäwetgän täñkuk; Orekirit kadäni uwä Anututä ämawebe täñkentäktä penkuk. Kadäni uwä ämawebeta bäräpi yämikta nämo. 28 In nadäkañ? Äma Bureni-inik u imaka kuduhtagän ba Sabat täño mähe mi bok.

3

Jesu epän Sabat kubäken täñkuk

Mat 12:9-14; Luk 6:6-11

1 Kadäni kubä Jesutä Juda täño käbeyä yot kubä gänañ äronpäñä äma keru kwäyähäneñ täñpani kubä irirän kañkuk. 2 Kepma u Sabat unita Parisi ämatä Jesu jide täñpäñ manken kañ tene yäñ nadäñpäñ Jesu ket täñpäñ kañiwat itkuñ. Jesutä äma keru kwäyähäneñ täñpani ñokeñowä Sabat kadäni ño käwep yäpäñ täganen yäñ nadäñpäñ unita. 3 Ude kañ iwarirä Jesutä keru kwäyähäneñ täñpani u ñode iwetkuk; Ämawebe päke ño gabäñirä aku!

4 * Ude iweränkañ akuñpäñ irirän Jesutä Parisi äma yäwet yabäñkuk; In jide nadäkañ? Orekirit kadäni-ken kädet jidewani uwä täga täne? Kädet täga täne ba kädet waki täne? Ba äma käyäm ikektä jide täñ yämüne? Täñkentäñ yämüne ba nämo täñkentäñ yämiñitna ini kumneñ? Ude yäweränä kowata man nämo yäñkañ kum itkuñ.

5 * Ude täñpäwä Jesutä bänepi nämo imärani yabäñpäñ-nadäwän nämo tägawäpäñ koki täñpäñ wañkuñ. Koki täñpäñ wawäpäñ äma keru kwäyähäneñ täñpani uwä iwetkuk; Ketka pirärenpäñ yäpi-siwon tawut! Ude iweränä keru pirärenpäñ yäpäñ-siwon tañkuñ. 6 * Eruk, ude täñirän Parisi ämatä kañpäñ Jesu jide täñpäñ kañ utne yäñ nadäñpäñ gapman täño intäjukun äma wäpi Herot unitäño äbotkät päñku käbeyä täñpäñ yäñpäñ-nadäk täñkuñ.

Ämawebe mäyaptä Jesu iwarän täñkuñ

7-8 * Ude täñkañ kome u penpen Jesutä iwaräntäkiye yäwän yäpmäñ Galili gwägu-ken kuñkuñ. Kuñirä ämawebe bumta yäwatkuñ. Kome mäyap ñode u naniktä yäwatkuñ; Galili kome, Jerusalem yotpärare, Judia kome, Idumea kome, kome Jodan ume udude käda itkañ, Tire yotpärare, Sidon yotpärare, kome uken naniktä Jesutä imaka imaka täk täñkuko biñami u nadäñpäñ Jesutä itkuk-ken ukengän tokneñ moreñkuñ. 9-10 * * Ämawebe käyäm ikek mäyap yäpäñ tägañkuño unita äma käyäm mebari mebari nikektä Jesu gupi inñitnayäñ nadäñpäñ noriye dumäñ yäwat yäpmäñ Jesutä itkuk-ken äbuñ. Äbä bumta tokñewäwä Jesu ämawebetä uyiñ-kätupneñ yäñ nadäñpäñä iwaräntäkiye gäpe täpuri kubä yäpmäñ päbä tuän pekot yäñ yäwetkuk. 11 * Täñpäñ kadäni kadäni äma mäjotä magäranitä Jesu kañpäñ mäjo uwä kome terak inami yäpä äpmonpäpäñ kähän yäñpäñ ñode yäk täñkuñonik; Gäk Anutu täño nanaki yäk. 12 * Ude yäwäwä Jesutä iniken mebari yäñahäktä yäjiwät-inik täñkuk.

Jesutä iwaräntäkiye 12 ude yämagutkuk

Mat 10:1-4; Luk 6:12-16

13 Ude yäñpäñ pom kubäken äronpäñ Jesutä äma ini bänepitä nadäñkuko u yäñpewän äbuñ. 14-15 Ude täñpäñ äma 12 ude yäñpewän äbuño u Jesu inikät kuñatta ba Anutu täño man kudupi yäñahäñit, kehäromini pen yämiñirän mäjotä äma magärani yäwat kireñit täktä yäpmäñ daniñkuk. 16 * Äma 12 uwä wäpi ñode; Kubä Saimon. Jesutä wäpi kodaki Pita yäñ iwetkuk. 17 * Yaräwä Sebedi täño nanakiyat wäpi Jems kenta Jon. Yarä unita iniken man terak wäpi Boaneges yäñ yäwetkuk. U ninin man terak Iromäñ. 18 Täñä ätu täño wäpi Andru, Filip, Batorom, Matiyu, Tomas. Kubäwä Alfias täño nanaki wäpi Jems. Kubä wäpi

* 2:27: Lo 5:14 * 3:4: Luk 14:3 * 3:5: Jon 11:33 * 3:6: Mat 22:15-16 * 3:7-8: Mat 4:25 * 3:9-10: Mak 4:1; Luk 5:1-3 * 3:9-10: Mat 14:36 * 3:11: Luk 4:41 * 3:12: Mak 1:34 * 3:16: Jon 1:42 * 3:17: Luk 9:54

Tadius. Kubä wäpi Saimon Selot. ¹⁹ Kubä Judas, Kariot komeken nanik. Äma unitä Jesu iwan keru terak penjuk.

Jesu mäjotä magärrän epän täyak yän iwetku

Mat 12:24-32; Luk 11:14-23, 12:10

²⁰ Eruk iwaräntäkiye ude iwoyänpän yepmankan Jesu yotken kuñkuk. Kuñkukopän ämawebe bumta äbuño unita Jesu ini ba iwaräntäkiye jide tänpän ketem nanpäm! ²¹ * Ude täñirä Jesu täño noriyetä biñam u nadänpän, Eruk! Jesu nadäk-nadäki paotak yänpän imagutnayän Jesutä itkuk-ken äbuñ.

²² * Tänpäkan äma Baga man yäwoñärewani Jerusalem yotpärare-ken naniktä äbuñ. Äbänpän ñode yänkuñ; Mäjo täño äma ärowani wäpi Bilisibap unitä Jesu magärrän unitäño kehäromi terak mäjo yäwat kirek täyak! yäk.

²³⁻²⁵ Tänpän man yänkuño Jesutä u nadänpän ämawebe yän-päbä yepmanpän man wärani terak ñode yäwetkuk; Satantä iniken äboriye täga yäwat kirewek? Nämoinik! Ba äma äbot kubätä kowat ämiwän täneño uwä jide tänpän kehäromi irek? Bureni, ini buap-tägän ämineño uwä kehäromini paorek. ²⁶ Tänpän udegän Satantä iniken äboriye däpmänpän yäwat kireweko uwä kehäromi täga yäpneñ? Nämoinik! Satan ini paot-inik tänpäk. ²⁷ Ude yänpän yäwetkuk; Äma komi kubätä iniken yot gänañ irirän äma kubätä siwani yänkan päro tuñumi täga yomägarek? Nämö! Äma komi u bäyañ injipän yentä keru kuroñi pädät tänpän penkan uyaku tuñumi täga yomägarek. ²⁸ Unita ket täwera nadäwut; Waki mebäri mebäri ba Anututa yänärok man yäkyäk unitäño momi u täga penañi. ²⁹ Upänkan äma kubätä Anutu täño Munapikta yänärok man yäwayän täko uwä momini uwä tärek-täreki nämö pen api pärek yäk. Anututä momini uwä täga penañi nämö. ³⁰ Äma ekäni ekänitä Gäk mäjotä magäränkan unitäño kehäromi terak täk täyan yän iwetkuño unita Jesutä ude yäwetkuk.

Jesu täño miñiye noriye u netä?

Mat 12:46-50; Luk 8:19-21

³¹ * Man ude yän irirän miñi noriye-kät Jesutä itkuk-ken u ahänkuñ. Ahänpän yäman umu itkan Jesutä yäman äpän yän nadänpän äma kubä iwerä äronkuk. ³² Äronpän Jesu äma bämopi-ken irirän kanpän ñode iwetkuk; Ai! Meñka notkaye yäman itkan gäka yäkan yäk. ³³ Ude iweränä Jesutä iwetkuk; Meñnaye notnaye bureni-inik u netä? ³⁴ Ude yänpän ämawebe it gwäjiñkuño u yabänpän yänkuk; Meñnaye, notnaye bureni ño! ³⁵ Ämawebe Anutu täño man buramik täkan uwä näkño meñnaye, notnaye, wanotnaye bureni-inik.

4

Mujiipi pikpik täño man wärani

Mat 13:1-9; Luk 8:4-8

¹ * Jesutä äneñi Galili gwägu gägäni-ken äpmonpän ämawebe man yäwetpän yäwoñärek tänkuk. Täñ irirän ämawebe mäyap äbä itgwäjiñpewä Jesu uwä gäpe terak punin äro manjit itkan ämawebe gwägu gägäni-ken it yäpmän kwäkan Jesutä manbiñam yäwetpän yäwoñärek tänkuk. ² * Tänpänä man wärani mäyap yäwetpänä kubä pen ñode yäwetkuk; ³ Juku penpän man wärani täwerayän täyat ño ket nadäwut! Äma kubätä ketem mujipi pikta epäni-ken päñku mujipi täñ-irähuttän kwek. ⁴ Täñ-irähuttän kuñirän mujipi ätu kädet miñin mäneñ. Kädet miñin mäneño uwä baraktä yabän ahänpän nañ paotneñ. ⁵ Täñkan mujipi ätuwä kome tañi nämö, gänañ umu mobä, uterak mañ tädotneñ. ⁶ Kome u pidämigän, gänañ umu mobä unita jäwäri punin itkan bäräneñ tädotneñ. Bäräneñ tädotneño upänkan edaptä yeñpewän kubit täneñ. ⁷ Täñ, mujipi ätuwä mup waki gänañ mäneñ. Mup gänañ manjirä

* **3:21:** Jon 10:20 * **3:22:** Mat 9:34, 10:25 * **3:31:** Mak 6:3; Jon 2:12; Apos 1:14 * **4:1:** Mak 3:7-9; Luk 5:1-3

* **4:2:** Mat 13:34; Mak 4:33-34

mup waki unitä äronpäñ uwäk täñpipiñ-pewä wanpäñ bureni nämo pätnen. ⁸ Täñpäkañ mujipi ätuwä kome gakñi nikekken mäneño uwä täga äroneñ. Äronpäñ bureni ätu ähan pätnen. Ätuwä tañi bumik pätnen. Täñ, ätuwä bumta pätnen.

⁹ Man ude yäñpäñ yäñkuk; Äma jukuni nikektä näkño man ño ket nadäwut!

¹⁰ Täñpäkañ ämawebe ätu kuñ moreñirä Jesu iniken iwaräntäkiye-kät noriye ätukät man wärani yäwetkuko unitäño mebärita iwet yabäñkuñ. ¹¹ Iwet yabäwäwä yäñkuk; Anututä intäjukun itkañ yabäñ yäwat epän täk täyak unitäño manbiñam käbop irani injingän nadäkta yäwani unita in-gänpäñ täwetat. Upäñkañ ämawebe päke u nämo nadäwä tumäk täkañ unita u man wäranigän yäñ nadäk täkañ. ¹²* Man unitagän profet kubätä bian ñode kudän täñkuk;

Jukujin täwä api nadäneño upäñkañ bäneppintä nämo api nadäwä täreneñ.

Ba dapunjintäwä api käneño upäñkañ nämo api kawä täreneñ.

Upäñkañ nadäwä tärewäpäñ bänepi nämo sukurek täkañ unita Anututä momini nämo pen yämik täyak yäk. *Ais 6:9,10*

¹³ Jesutä ude yäñpäñ yäñkuk; Man wärani täweraro unitäño mebäri nadäkañ ba nämo? In mebäri nämo nadäwä tumäñirä man wärani ätu yäwawä jide täñpäñ nadäwä täreneñ?

¹⁴ Man wärani täweraro unitäño mebäri ñode; Äma näkño man kudupi yäñahäk täkañ uwä äma mujipi täñ-irähuttän kweko udewani. ¹⁵ Täñä ämawebe ätu näkño man kudupi nadänpäñ bänepi-ken penirä Satantä yäyomägat täyak uwä mujipi kädet miñin pewän mäneño udewani. ¹⁶ Täñpäñ ämawebe ätu näkño man kudupi pengän nadäñkañ gäripi nadäk täkañ uwä mujipi kome pidämi, gänañ umu mobä uterak piweko udewani. ¹⁷* Unita ämawebe udewani uwä näkño man bänepi-ken jäwäri ket nämo äpmonpani unita man u kadäni keräpigän yäpmäñ kuñatneñ. Bäräpi kubä ba näkño man yäñahäñirä yäñärok man yäwerit iwan täñ yämiñit täñpäwä kwitañpäñ näkño man kudupi u bäräñen penen. ¹⁸⁻¹⁹* Täñä ämawebe ätu näkño man kudupi nadäk täkañ upäñkañ nadäñ bäräp ba moneñ wädäk-wädäkta ämäñi täktäk ba tuñum imaka imakata yabäñgäripi täñirä unitä näkño man utpewä kumäñirän näkño man jopi täñpek. Uwä mup wakiwaki gänañ mäneño udewani. ²⁰ Täñpäkañ ämawebe ätu näkño man kudupi nadäñkañ bänepi-ken penpäñ kehäromi yäpmäñ kuñat täkañ uwä mujipi kome gakñi terak piweko u bureni ähan ba tañi bumik ba bumta ahäneño udewani.

Topän uwä kwawak pewän ijikta yäwani

Luk 8:16-18

²¹* Jesutä manbiñam u yäñ paotpäñä äneñi yäwetkuk; Äma kubätä topän ijinpäñ käbot gänañ ba käwut-ken pewek? Nämoinik! Kwawakgän pewänkañ ijin-yäñewek. ²²* Bureni! Imaka imaka apiño käbop itkañ uwä mäden kwawak ahäñirä api yabäñpäñ-nadäneñ. Ba imaka imaka ämatä yejämäk täkañ uwä äneñpäñ kwawak api penen. ²³ Unita äma jukuni nikektä näkño man ño ket nadäwut!

²⁴* Man täwet täyat uwä ket nadäk täkot. In näkño man kudupi nadäñ namiñpäñ nadäk-nadäkjin-ken ähan penpäñ nadäneño uwä Anututä ätukät yäpurärät tamiñirän tañi nadäneñ. ²⁵* Unita in ñode nadäwut; Äma kubätä imaka imani u yäpmäñ kuñarayäñ täko uwä imaka imani uwä yäpurärätpäñ bumta imikta yäwani. Upäñkañ äma kubätä imaka imani u nämo yäpmäñ kuñarayäñ täko uwä imaka imani u äneñi yomägatta yäwani.

Mujipi tädot täkañ unitäño man wärani

* **4:12:** Jon 12:40; Apos 28:26-27 * **4:17:** Mat 26:31 * **4:18-19:** Mat 19:23-24 * **4:21:** Mat 5:15 * **4:22:** Mat 10:26; Luk 12:2 * **4:24:** Mat 7:2 * **4:25:** Mat 13:12

²⁶ Ude yānpān āneni man wārani kubā ḡode yāwetkuk; Man wārani kubā ḡode tāwera nadāwut; Äbot Anututā yabān yāwat tāyak uwā ḡodewani; Äma kubātā mujipi epāni-ken piṅtān kwek. ²⁷ * Piṅ moreṅkaṅ kuṅjirān bipani kepma yarā-yarā itpān mebāri nāmo kaṅpān nadāṅjirān kāruk imātpān amneṅ. ²⁸ Kometā ini-tāgān gākṅi yāmiṅjirān tādotpān pāhāmi pitpān āroṅpān bureni pātneṅ. ²⁹ * Eruk bureni patpān tāgaṅjirā pugerek. Tāṅpākaṅ äbot Anututā yabān yāwat tāyak u udewani.

Mastat mujipi tāṅo man wārani

Mat 13:31-32; Luk 13:18-19

³⁰ Jesutā ude yānpān yāwetkuk; Man wārani jide u tāwerira Anutu tāṅo yabān yāwat epān unitāṅo mebārita nadāwā tāreneṅ? Eruk, kubā ḡode; Äbot Anututā yabān yāwat tāyak u ḡodewani; ³¹⁻³² Pāya kubā wāpi mastat unitāṅo mujipi tāpuri-inik, pāya ātu tāṅo mujipi gāmori-ken itkaṅ. Upāṅkaṅ mujipi u piweno uwā tādotpānā taṅi tāṅpān pāhāmi obāt tāṅpek. Obāt tāṅjirān barak u gānaṅ āyuṅ sākgāmān itneṅ.

³³ Tāṅpākaṅ Jesutā āmawebe tāṅo nadāk-nadāki yabānpān-nadāṅkaṅ nadāk-nadākitā tāga iṅitnaṅi udegān Anutu tāṅo manbiṅam man wārani terakgān yāwet tāṅkukonik. ³⁴ Man mebāri kwawak nāmo yāwetkaṅ man wārani terakgān yāwet tāṅkukonik. Tāṅpākaṅ man mebāri uwā iwarāntākiye-kāt inigān itkaṅ yāwet tāṅkukonik.

Mänittä Jesu tāṅo mani buramiṅkuk

Mat 8:23-27; Luk 8:22-25

³⁵ Eruk kepma ukengān kome bipmāṅjirān Jesutā iwarāntākiye ḡode yāwetkuk; Gwāgu kukṅi udude kāda kuna yāk. ³⁶ Yāwerānā iwarāntākiyetā āmawebe Jesu kakta ābuṅo päke u yepmaṅpeṅ gāpe Jesutā itkuk-ken u gānaṅ ārowākaṅ penta kuṅkuṅ. Kuṅjirā āmawebe ātu gāpe ātu yāpmāṅkaṅ māden yāwatkuṅ. ³⁷⁻³⁸ Eruk, Jesu iwarāntākiye-kāt gāpe terak kuṅtāṅgān Jesu dāpmonta iwāwā gāpe mādeni kāda gwākita kunowā peṅpān uterak dāpmon patguṅ-guṅ tāṅkuk. Parirān mānit pāhap piāṅjirān gwāgu tokātṅkuk. Tokātpān gāpe gānaṅ āpmonjirān gāpetā gwāgu gānaṅ āpmonpayān tāṅkuk. Ude tāṅpānā iwarāntākiyetā Jesu yāwā kikuṅjirānpān iwetkuṅ; Ai! Yāwoṅārewani, gwāgu gānaṅ āpmonayān tākamān ḡo yāk. Gwāgutā nidāpayān tāyak ḡo. Gāk ninta butewaki nāmo nadātan? ³⁹ Iwarāntākiyetā ude iwerāwā eruk, Jesutā akuṅpān mānit kaṅ-yānpān gwāgu ḡode iwetkuk; Bitnāṅpān kwikinik isi! yāk. Yāwerānā mānit kenta gwāgu bitnāṅpān wareṅ māmāni nāmo itkumān. ⁴⁰ Ude tāṅpān Jesutā iwarāntākiye yāwetkuk; Imata umuntākaṅ? Nadākinikjin nākken nāmo peṅpān umuntākaṅ ba?

⁴¹ Tāṅpākaṅ Jesutā mānit kenta gwāgu yāniṅ bitnāṅkuko u kaṅpān umun pāhap nadāṅpān ini-tāgān nāwetgāwet tāṅpān yāṅkuṅ; Wa! Äma ḡo jidewani! Äma jopi kubātā ude tāga tānaṅi nāmo. Upāṅkaṅ äma ḡonitā mānit kenta gwāgu man yāwerirān mani buramikamān! yāk.

5

Äma mājotā magāt-pewān tāṅguṅguṅ tāṅpani

Mat 8:28-34; Luk 8:26-39

¹ Eruk kumaṅ pāṅku gwāgu kukṅi udude kāda Gerasa komeken ahāṅkuṅ. ² * Ahāṅpān Jesu gāpe terak naniktā āpāṅjirān äma mājotā magārani kubā, äma kumbani ānenpani-ken naniktā ahāṅ yāmiṅkuk. ³⁻⁴ Äma u noriyetā iṅitna yāṅkaṅ kadāni kadāni keru kuroṅi yen kehāromipān pādāt tāwākaṅ yāpmāṅ dākṅek tāṅkukonik. Uwā äma kubātā unitāṅo kehāromi yāpmāṅ āpnaṅi nāmo, kehāromigāmān. ⁵ Tāṅpān kepma bipani mobā gānaṅ ba pom terak-terak kuṅatkaṅ mobā yāpmāṅpān gupī awāhutkaṅ kāhān yāṅtān kuṅat tāṅkukonik.

* 4:27: Jem 5:7 * 4:29: Jol 3:13; Rev 14:15 * 5:2: Mak 1:23

⁶ Kuñattängän Jesu ban udu irirän kañkañ bäräñeñ dubini-ken pañku gukut imäpmok täñkuk. ⁷⁻⁸ * Ude täñirän Jesutä iwetkuk; Mäjo, gäk äma ño kakätäñpeñ ku! yäk. Ude iweränä äma u kähän pähap yäñpän ñode yäñkuk; Jesu, Anutu Ärowani täño nanaki, gäk jide täñ namayän äbätan? Anutu inamiken komi epän nämo gamayän yän näweri nadäwa!

⁹ Yäñirän Jesutä iwet yabäñkuk; Wäpka netä? Iweränä yäñkuk; Nin mäjo mäyaptä äma ño terak itkamän unita wäpnin Mäyap yän niwet täkañ yäk. ¹⁰ Ude yäñpän butewaki terak wari wari iwetkuñ; Kome itkamän ñoken nanik niwat kireweno! yäk.

¹¹ Man ude yäñtängän pom kubä tuän itkuko uken but äbot pähap ketem nañ irirä yabäñkuñ. ¹² Yabäñpän Jesu butewaki terak iwetkuñ; But äbot udu yabätan? Niwat kireñpewi uterak ärona yäk. ¹³ Yäñirä Jesutä yäñiñ kireñpewän mäjotä äma kakätäñpeñ kumañ but uterak äronkuñ. Äronirä but 2,000 udetä bäräñeñ kumañ pañku geñi-ken äriñpän gwägu gänañ äpmonpän ume nañpän kumbuñ.

¹⁴ Ude täñirä äma but watäni iranitä yabäñpän ämetpeñ pañku ämawebe yotpärare ba deken deken ittän kuñkuñ u manbiñam u yäwetkuñ. Yäweräkañ umuri ahäñkuko u këna yäñkañ kuñkuñ. ¹⁵ Kumañ pañku Jesuken ahäñpän kañkuñ. Äma mäjo mäyaptä magärani u tek yamak ikek, nadäwän tumbäpän Jesu dubini-ken kwikinik mañit irirän. U kañpän äma päke äbuño uwä umuntañkuñ. ¹⁶ Täñpän äma kañpän nadäñkuño unitä äma mäjotä magärani u ba but geñi-ken äriñpän kumbuño unitäño manbiñam yäwetkuñ. ¹⁷ Man u nadäñ moreñpänä Jesu iwetkuñ; Gäk nintäño kome ño peñpeñ ku! yän iwetkuñ.

¹⁸ Ude iweräwä Jesu gäpe terak ärowayän täñirän äma mäjo yawat kireñ imiñkuko unitä Jesu iwetkuk; Nadäñ namiñiri bok kuda! yäk. ¹⁹ Iweränä Jesutä iwetkuk; Nämo! Gäk komeka-ken ku! Pañku meñkaye notkaye Ekänitä täñkentäk ba iron ude täñ namitak yän biñam kañ yäwet. ²⁰ * Iweränä äma u mani buramiñpän kuñkuk. Kuñpänä Jesutä täñ imiñkuko unita ämawebe yotpärare kubäkubä manbiñam u yäweränkañ yäñkuñ; Wära! Imaka kudupipän nadäkamän yäk.

Jesutä webe yarä yäpän tägañkuñ

Mat 9:18-26; Luk 8:40-56

²¹⁻²³ * Täñpän Jesutä Gerasa kome peñpeñ gäpe terak äromañ gwägu kukñi ñode këda äbuk. Äbänkañ ämawebe bumta itgwäñiñkuñ. Täñpän ätu nanak irirän käbeyä yot täño watä äma kubä wäpi Jairas unitä ahäñpän Jesu kañpän gämori-ken inami yäpän äpmonpäpän butewaki terak ñode iwetkuk; Näkño äpetna kumbayän täyak unita gäk päbä yäpä tägakta ketka uterak täga pewayän? Ude täñpayän täno uyaku nämo api kumbek yäk. ²⁴ Ude iwetpän imaguränkañ bok kuñkumän. Kuñirän ämawebe mäyap täkñun nitek iwatkuñ. ²⁵⁻²⁶ Iwarirä webe kubä käyäm ikek ämawebe bämopi-ken itkuk. Webe u komepak käyäm kadäni kadäni täñ yäpmän kuñtäyon obañ 12 ude täreñkuk. U yäpätägak äma mäyaptä täñpena tägawän yäñkañ epän täñ yäpmän kuñirä komi pähap nadäñkañ moneni jop ahäwut yäpmän äbän itkuk. Täñkañ käyämi nämo paotkañ wakiinik täñkuk. ²⁷⁻²⁸ * Ude täñkañ webe unitä Jesu täño manbiñam nadäñpänä ämawebe päke u gänañ pañku Jesu täño tekgän inirira käyämna paorän yäñkañ pañku mädeni-ken tekgän initkuk. ²⁹ Ude inirirän uterakgän nägät kawuk tañpän gupi-ken komi nadäñkuko u paotkuk.

³⁰ * Täñirän kadäni ukengän Jesu kehäromini ätu äma kubä terak kuñtäñirän nadäñkuk. Nadäñpän äyänutpän yäwetkuk; Näkño tek netätä initak? ³¹ Yäwänä iwaräntäkiyetä iwetkuñ; Etän, ämawebe mäyap dumän gawatkañ u nämo yabätan? Imata netätä nepmäñitak yän yäyan? ³² Yäñirä Jesutä u netätä näkño tek initak yäñpän äyänutpän yabän äyänutkuk. ³³ Yabän äyänurirän webe ukeño Näkä täyat yäñpän umun pähap nadäñpän äbä Jesu gämori-ken inami yäpän äpmonpäpän mebarini yäñahäñpän iwetkuk. ³⁴ * Iwerirän

* **5:7-8:** Mak 1:24 * **5:20:** Mat 4:25; Mak 7:31 * **5:21-23:** Mat 8:3; Mak 7:32 * **5:27-28:** Mat 14:36 * **5:30:** Luk 6:19 * **5:34:** Mak 10:52; Luk 7:50, 17:19

Jesutä iwetkuk; Äpetna, näka nadän namikinik täyan unita gepmanpa tägatan. Pänku täganpäñ säkgämän kañ it!

³⁵ Man ude iwerirän äma ätu käbeyä yot täño watä äma wäpi Jairas unitä yotken naniktä abänpäñ Jairas iwetkuñ; Äpetka kumak yäk. Kumakopän imata Jesu jop yäniknat yäpmän kwayän? ³⁶ Yäwäwä Jesutä man yänkuño u nadänpäñ Jairas iwetkuk; Umuntäweno! Nadäk-nadäka näkagän kehäromi peyi!

³⁷ Ude yänpäñ ämawebe päke itkuño unita yäjiwätpän äma yaräkubä Pita, Jems-kät Jems noripaki Jon ugänpäñ yämagut yäpmän kuñkuk. ³⁸ Yämagut yäpmän kuñtängän Jairas täño yotken ahänpäñ yabänkuñ; YänTABätet yänpäñ konäm butewaki pähap täñ irirä. ³⁹ Ude yabänkañ yot gänäñ äronpäñ yäwetkuk; Mebäri imata yänTABäteK yänpäñ konäm butewaki ño täñ itkañ yäk? Webe gubañ ño nämo kumak. Däpmon pat itak. ⁴⁰ * Ude yäwänä kañ-mägayänkuñ. Kañ-mägayäwäwä yän-yawat-pewän yäman äpämäñ kuñirä webe gubañ kumbuko unitäño miñi nani-kät iwaräntäkiye yaräkubä ukät webe gubañ kumbanitä patkuk-ken u äronkuñ. ⁴¹ * Äronpäñä webe kumbani u kerigän initpäñ iniken man terak ñode iwetkuk; Webe gubañ, aku! (U iniken man terak Talita kumi yän iwetkuk.) ⁴² Ude yänirän uteragän webe gubañ uwä akumañ kuñatkuk. (Webe gubañ unitäño obañ 12 ude.) Täñirän kañpäñ miñi nani-kät iwaräntäkiye yaräkubä u keru inkuñ. ⁴³ * Täñpäñ Jesutä manbiñam u nämo yänahäneñ yänpäñ webe gubañi u miñi nani-kät iwaräntäkiye yaräkubä u yäwetpäñ yäniñ bitnäñkuk. Yäniñ bitnäñpäñ ketem imä nañpän yän yäwetkuk.

6

Nasaret naniktä Jesu mäde ut imiñkuñ

Mat 13:53-58; Luk 4:16-30

¹ Jesu iwaräntäkiye-kät yotpärare u penpen Jesutä ini yotpärare-ken kuñkuñ. ² * Pänku irirä Juda täño Orekirit kadäni täñirän käbeyä yot gänäñ äronpäñ Anutu täño manbiñam yänahänpäñ yäwetkuk. Yäwerirän nadänkañ mäyaptä nadäwätäk tañi täñpäñ yänkuñ; Äma ño nadäk-nadäk pähap ñowä de yäpuk? Ba imaka imaka ämatä täga tänañi nämopän täk täyak u kehäromi netä imiñkuk? ³ * Äma ño yot täñpanigän ño yäk. U Maria täño nanakigän. Noriye Jems, Joses, Juda kenta Saimon u nadäkamän yäk. Ba wanoriye ninkät penta it takamän ño yäk. Ude yänpäñ Jesuta nadäwä wakñkuñ.

⁴ * Täñirä Jesutä yäwetkuk; Komeni komeni ämawebe Anutu täño epän äma orañ yämik täkañ upänkañ ini komeken nanik ba noriye miñiye naniye u bitnäK täkañ yäk. ⁵ Eruk, ini yotpärare-ken naniktä mäde ude ut imiñpewä Jesutä kudän kudupi ñoken täga nämo täñpet yän nadänkuk. Äma käyäm ikek yarä-gänpäñ keritä yepmäñit-pewän tägankuñ. ⁶ Täñpäkañ ämawebe nadäk-nadäkitä kehäromi nämo nadän imiñkuño unita nadäwän täga nämo täñkuñ.

Jesutä iwaräntäkiye epän man yäwetkuk

Mat 10:5-15; Luk 9:1-6

Eruk yotpärare it yäpmän kuñkuño udegän päñku Anutu täño manbiñam yäwetpäñ yäwonärek täñtän kuñkuk. ⁷⁻⁹ * Täñtän kuñtängän iwaräntäkiye 12 yänpäbä yepmanpäñ yarä-yarä yäpmän daniñpäñ mäjo yawat kirekta kehäromi yämiñpäñ jukuman ñode yäwetkuk; In imaka kubä nämo yäpmänkañ kuneñ. Yäk, ketem, moneñ imaka nämo yäpneñ. Ähottaba-kät kuronjin ärärani ugänpäñ kañ yäput. Ba tek gupjin terak itkañ unitagän kañ kut. ¹⁰ Pänku kome kubäken ahänpäñ äma kubätä yori-ken yän-täkñat yäpmän ärowänä ugän itpäñ epän täñ paotkañ kome kubäken kañ kut. ¹¹ * Täñ, kome kubäken ahänirä not nämo täñ tamiñpäñ manjin bitnäwäwä mäde kañ ut yämut. Mäde

* **5:40:** Jon 11:11 * **5:41:** Luk 7:14 * **5:43:** Mak 1:44, 7:36 * **6:2:** Jon 7:15 * **6:3:** Jon 6:42 * **6:4:** Jon 4:44 * **6:7-9:** Luk 10:1 * **6:11:** Apos 13:51

ut yämiñpäñ kugun kuroñjin-ken nanik pewä manpäpeñ kañ kut. Ude täñjirä tabäñpäñ kañ umuntawut!

¹² Jesutä jukuman ude yäwetpäñ yäniñ kireñpewän päñku ämawebe bänepi sukurekta manbiñam yäwetkuñ. ¹³* Ude täñjit mäjo äma magärani bumta yäwat kireñjit, käyäm ikek mäyap ume gakñi ärut yämiñpewä tägañjit täñkuñ.

Herottä Jon utpewän kumbuk

Mat 14:1-2; Luk 3:19-20, 9:7-9

¹⁴* Eruk, Jesu ba iwaräntäkiyetä yäpätägak epän täñ yäpmäñ kuñtäko ämawebetä nadäñpäñ biñam pähap yäñirä Herottä nadäñkuk. Man mebäri mebäri ñode yäk täñkuñonik. Ätutä ñode yäk täñkuñonik; U Jon ume ärut yämani äma u kumbani-ken naniktä akuñkuko unita kehäromini nikek yäñ yäñkuñ. ¹⁵ Ätu täwä Äma u Elaija yäñ yäñkuñ. Ba ätu täwä Äma u Anutu täño man yäñahäwani äma kubä bian itkuño udewani yäñ yäñkuñ. ¹⁶ Yäñtäko Herottä nadäñpäñä yäñkuk; Ude nämo! yäk. Jon kotäki madäñkuro ukeñonitä äneñi akuñkuk! yäk.

¹⁷⁻¹⁸* Herottä man yäñkuko unitäño manbiñam ñode; Bian Herottä yäñpewän komi ämatä Jon inñitpäñ keru kuroñi pädat täñpäñ komi yotken teñkuñ. Mebäri ñodeta; Herottä monäni Filip unitäño webeni wäpi Herodias yomägatpäñ inita yäpuko unita Jontä kadäni kadäni ñode iwet täñkukonik; Gäk monäka Filip täño webeni yomägatkuno uwä бага man irepmitpäñ täñkun yäk. ¹⁹⁻²⁰ Ude iwet täñkuko unita Filip webeni Herodias uwä Jonta kokwawak nadäñ imiñpäñ utta kädetta wäyäkñek täñkukonik. Täñjirän Herottä ini uwä Jon uwä Anutu täño kädet siwoñi iwarani äma yäñpäñ watäni it imik täñkukonik. Unita Jontä man yäñjirän nadäwän inide kubä täñpöpäñ nadäwätäk täñkañ Jon täño man nadäkta gäripi nadäk täñkukonik.

²¹ Eruk Herodiastä Jon utta kädetta wäyäkñeñtäñ kuñtäyon kädet ñode ahäñkuk; Herottä ini ahäwani kadäni-ken äma ärowani ba iwan täño watä äma ba Galili kome täño ekäni ekäni yäñpäbä yepmanpäñ äñnak-äñnak pähap täñ yämiñkuk. ²²⁻²³* Ude täñ yämän nañ irirä Herodias äperi yäñpewän päñku äma ketem nañ itkuño u inamiken itpäñ kap kuroñ täñkuk. Kap kuroñ täñ irirän Herot ini ba ämaniye-kät kañgärip täñkuñ. Kañgärip täñpäñ Herottä äma ärowani itkuño u inamiken webe uwä yäñkehäromtak man ñode iwetkuk; Gäk imaka jopi u ba u unita yäwiwä gamayäñ yäk. Ba tuñumna ba kome kañiwat täyat unita yäwiwä yäpmäñ daniñpäñ moräki gamayäñ yäk. ²⁴ Webe uwä man u nadäñpäñä yäman äpmonpäñ miñi iwet yabäñkuk; Meñ, näk imatäkenta yäweret? Yäwänä miñitä iwetkuk; Kuñkañ Jon, ume ärut yämani unitäño gwäkita yäwet yäk.

²⁵ Ude iweränkañ äperi bäräñeñ päñku intäjukun äma u iwetkuk; Gäk Jon, ume ärut yämani unitäño kotäki madäñ täkñeñpäñ gwäki gäpe gänañ peñkañ äbä nam yäk. ²⁶ Yäñjirän Herot butewaki pähap nadäñkuk. Butewaki nadäñkukopäñ äma ärowani inamiken ba noriye inamiken man kehäromi yäñkuko u nadäñpäñ näka nadäñirä äpani täñpek yäñpäñ nadäñ imiñkuk. ²⁷⁻²⁸ Nadäñ imiñpäñ bäräñeñ Jon kotäki madäñ täkñeñpäñ gwäki yäpmäñ äbäkta komi äma kubä iwerän kuñkuk. Komi äma unitä komi yot gänañ äronpäñ Jon u kotäki madäñ täkñeñpäñ gäpe gänañ peñpäñ yäpmäñ päbä Herodias äperita imiñkuk. Imänkañ webe gubañi unitä miñiken yäpmäñ kuñkuk. ²⁹ Ude täñjirä Jon täño iwaräntäkiyetä biñam u nadäñpäñ Jon gupi yäpmäñ päñku awañ äneñkuñ. Ugän.

Jesutä äma 5,000 ketem yepmäñ towiñkuk

Mat 14:13-21; Luk 9:10-17; Jon 6:1-13

³⁰* Täñpäkañ Jesutä iwaräntäkiye yäwerän kuñtäñpä kuñkuño u äneñi äyähutpeñ Jesuken päbä manbiñam ämawebe yäñpäñ-yäwoñäreñ täñkuño u ba imaka imaka täñtän

* **6:13:** Jem 5:14 * **6:14:** Mat 16:14; Mak 8:28 * **6:17-18:** Wkp 18:16 * **6:22-23:** Est 5:3,6, 7:2 * **6:30:** Luk 10:17

kuŋatkuŋo unitäŋo manbiŋam iwetkuŋ. ³¹ * Täŋirä ämawebe mäyap Jesu këna yänkaŋ kuŋkaŋ äbäk täŋkuŋ. Unita jide täŋpäŋ ketem näne yänpäŋ iwaräntäkiye ŋode yäwetkuk; Päŋku kome äma nämo itkaŋ-ken itpäŋ-nadäk täna yäk. ³² Ude yänkaŋ kuna yänpen gäpe terak äronpäŋ äma nämo itkuŋ-ken u kuŋkuŋ. ³³ Kuŋirä ämawebe mäyaptä yabänpäŋ-nadäk täŋkaŋ komeni komeni akuŋ kirenpäŋ intäjukun päŋku kome Jesu-kät iwaräntäkiyetä itpäŋ-nadäk tänayän yänkuŋ-ken u it kireŋkuŋ.

³⁴ * Eruk Jesutä gwägu gägäni-ken udu ahänpäŋ gäpe terak naniktä äpänpäŋ ämawebe äbot pähap yabänkuk. Yabänpäŋ ironi kodänatä butewaki täŋtäŋ kuŋat täkaŋ ude bumik täŋ irirä yabänpäŋ butewaki nadän yämiŋkuk. Ude nadänpäŋ pengän Anutu täŋo kädet mebäri mebärita yäwetpäŋ yäwoŋärek täŋkuk.

³⁵ * Ude täŋ irirän kome dapuri äpmonpayän täŋkuk. Täŋirän iwaräntäkiyetä päŋku Jesu iwetkuŋ; Kome ŋo gägäni-ken iritna kome bipayän täyak. ³⁶ Unita ämawebe yäwetpewi päŋku yotpärare it yäpmän kukaŋ-ken uken päŋku ketem ini-ini gwäki penpäŋ yäpmänpäŋ naŋput yän iwetkuŋ. ³⁷ Ude iweräwä Jesutä yäwetkuk; Intä täga nämo yämineŋ? Ude yäweränä yänkuŋ; Jide täŋpäŋ yämine? Monen taŋipän uyaku ämawebe päke ŋonita ketemä yämine yäk. Üpäŋkaŋ monen taŋi de yäpmänpäŋ ämawebe mäyap ŋo yepmän towinayän?

³⁸ Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Päŋku ämawebe yäwet yabäwut. Iniken däkum jideka itkaŋ? Ude yäwänä päŋku yabänpäŋ-nadänkaŋ äbä iwetkuŋ; Käräga 5kät gwägu tom yarä ude itkaŋ yäk. ³⁹⁻⁴⁰ Ude yäwäwä Jesutä yäwet-pewän ämawebe kome terak äbot-äbot maŋiräntän yäpmän kuŋkuŋ. Äbot ätu 100, äbot ätu 50 ude maŋiräntän yäpmän kuŋkuŋ.

⁴¹ * Eruk maŋiräntän yäpmän kuŋirä Jesu käräga 5 ukät gwägu tom yarä ukät yäpmänkaŋ kunum terak doränpäŋ Anutu-ken bänep täga man iwetkuk. Iwetpäŋ käräga tokätpän iwaräntäkiyeta yämänkaŋ unitäwä ämawebe bumta päke unita yämiŋtäŋ kuŋkuŋ. Täŋpäŋä gwägu tom udegän täŋkuk. ⁴²⁻⁴³ Ude täŋkaŋ ämawebe päke unitä naŋpä koki täŋpän ätu jop penkuŋ. Täŋpänä jop patkuŋo u iwaräntäkiyetä yäpmänpäŋ yäk 12 ude daiwä tokŋenkuŋ. ⁴⁴ Ämawebe Jesutä yepmän towiŋkuko uwä 5,000 ude. Täŋpänä u äma ekäni-gänpäŋ daniwani, webe ironi-kät nämo.

Jesu gwägu terak yeŋtäŋ kuŋkuk
Mat 14:22-23; Jon 6:16-21

⁴⁵ Täŋpänä pengän Jesutä iwaräntäkiye yäwet-pewän gäpe terak äroman gwägu gägäni kukŋi udude këda Betsaida kome këda intäjukun kuŋkuŋ. Kuŋirä Jesutä ämawebe päke u yäwerän kuŋtäŋpä kuŋkuŋ. ⁴⁶ * Ämawebe kuŋtäŋpä kuŋirä Jesu iniwä nani-kät man yädayän pom terak äronkuk.

⁴⁷ Äronkuko ittängän kome bipmän uränkaŋ gäpe iwaräntäkiyetä yäpmän kuŋkuŋo u gwägu bämopi-ken kuŋirä Jesu inigän pom terak itkaŋ yabänkuk. ⁴⁸ Iwän mäniŋ taŋi pähap piänirän iwaräntäkiyetä gäpe täŋpena kwän yänkaŋ pipiri kubä täŋ irirä. Eruk tamimaŋ barak nämo maŋirirä Jesu uwä iwaräntäkiyetä itkuŋ-ken uken kwa yänpäŋ gwägu terak yeŋtäŋ kuŋkuk. Gwägu terak yeŋtäŋ kumaŋ päŋku iwaräntäkiye dubini-ken ahän yämiŋirän kaŋkuŋ. ⁴⁹⁻⁵⁰ * Kaŋpäŋä mäjo kubätä äbatak yänkaŋ umun pähap nadänpäŋ kähän yänkuŋ. Kähän yänirä Jesutä pengän yäwetkuk; Umuntäneŋo, näkŋa äretat yäk.

⁵¹⁻⁵² * * Ude yänpäŋ gäpe iwaräntäkiyetä itkuŋo uterak äronpäŋ bok irirä iwän mäniŋ bitnäŋkuk. Iwän mäniŋ bitnäŋirän nadäwä umuri pähap kubä täŋkuk. Imata, Jesutä ketem yäpmän daniŋpäŋ ämawebeta yämiŋirän kaŋkuŋo upänkaŋ Jesu täŋo mebäri ket nämo nadänkuŋo unita nadäk-nadäki-ken nadäwä nämo tärenkuk.

* **6:31:** Mak 3:20 * **6:34:** Mat 9:36 * **6:35:** Mak 8:1-9 * **6:41:** Mak 7:34 * **6:46:** Luk 5:16, 6:12; Luk 9:28
* **6:49-50:** Luk 24:37 * **6:51-52:** Mak 4:39 * **6:51-52:** Mak 8:17

*Jesutä käyäm ikek mäyap yäpän tägan kuŋ**Mat 14:34-36*

⁵³ Jesutä gäpe terak ärowänkaŋ penta kuŋtängän Genesaret komeken ahänkuŋ. Ahänpänä gäpe täŋo yen yäpmän pänku päya kujat terak topmänpän penkuŋ. ⁵⁴⁻⁵⁵ Penpän kunayän täŋirä ämawebetä Jesu kaŋpän nadänkaŋ pänku yotpärare Genesaret kome kädäta ittän kuŋkuŋo u biŋam yäweräkaŋ ämawebe käyäm ikek gäraŋ tänpän yäpmän Jesutä itkukken ugän iwatkuŋ. ⁵⁶ * Tänpän yotpärare taŋi ba täpuri ba tobät yotken epän täntän kuŋirän ämawebe käyäm ikek kwawakgän yepmanpän Jesu butewaki man ŋode iwetkuŋ; Nadän yämiŋiri tekka moräkigän inirirä käyämi paorut yän iwetkuŋ. Ude iwerä nadän yämiŋirän käyäm ikek teki moräkigän initkuŋo u kudup tägan morenkuŋ.

7*Äbek ora täŋo man**Mat 15:1-9*

¹ Parisi äma ätukät Baga man yäwoŋärewani äma ätu Jerusalem naniktä äbänpän Jesuken ahänpän itkun. ² * Tänpän yabänkuŋ; Jesu täŋo iwaräntäkiyetä Parisi äma täŋo бага man pewani u nämo iwatpän keru nämo ärutkaŋ ketem jop yäpmänpän naŋkuŋ. Ude täŋirä yabäwä siwoŋi nämo täŋkuŋ. Bänepi tänpä wakaŋ yän nadänkuŋ. ³ Unitäŋo mebäri ŋode; Parisi ämakät Juda nanik ämawebe kudup keru ärutkaŋ-gän ketem nak täŋkuŋonik. Uwä äbekiye oraniye täŋo бага man buramiŋpän ude täk täŋkuŋonik. ⁴ * Ba käbeyäken naniktä äbänpän ketem näna yänpänä keru ärutkaŋ uyaku täga nänen. Täŋkaŋ gäpe, käbot ba imaka imaka ärut täŋkuŋonik. Ude nämo tänawä bänepnin yäpna waneŋ yän nadäk täŋkuŋonik. Tänpän imaka imaka mebäri mebäri äbekiye oraniyetä pewani ugän iwatpän täk täŋkuŋonik.

⁵ Mebäri unita nadänpän Parisi ämakät Baga man yäwoŋärewani ämatä Jesu ŋode iwet yabänkuŋ; Gäwaräntäkaye imata nintäŋo äbekniye oraniye täŋo бага man u nämo iwat täkaŋ? Keru nämo ärutkaŋ imata ketem jop nak täkaŋ? Ude täk täkaŋ uwä bänepi tänpäwak täkaŋ yäk.

⁶⁻⁷ * Yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Jop manman yäwani inta profet biani kubä wäpi Aisaia unita man Anututä nadäk-nadäki-ken penirän ŋode yänkuko uwä bureni ahätaŋ; Äma äbot ŋo menitä näk naniŋ oret täkaŋ upänkaŋ bänepitä näka bitnäk täkaŋ.

Äma täŋo бага mangän iwat täkaŋ unita naniŋ orerirä näk nämo nadän yämik täyat yäk. *Ais 29:13*

⁸ In Anutu täŋo бага man penpän komen äma täŋo бага man buramiŋpän kuŋat täkaŋ.

⁹ Ude yänpän yäwetkuk; In Anutu täŋo man wenkirenpän injinken nadäk-nadäk kädet ugänpän iwat täkaŋ. U siwoŋi yän nadäk täkaŋ upänkaŋ näkä nadäwa siwoŋi nämo täk täyak. Unita kädet udewanigän kubä ŋode täwera mebärijin nadäwut. ¹⁰ * Orajin pähap Moses bian jukuman ŋode yänkuk; Gäk meŋka nanka oraŋ yämen. Ba kubä ŋode; Äma kubätä miŋi nani yebewänä kumän-kumän utneŋ yän yänkuk. ¹¹ Eruk, in man u nadäkaŋ upänkaŋ mäde ut imiŋpän ŋode yäk täkaŋ; Äma kubätä imaka täga kubätä miŋi nani täŋkentän yämikta yäwekopän ŋode yäwerek; Ŋo ekta tamiŋipän ek jop irirän Anututa biŋam peyat yän yäwerek. Wa! Miŋi nani nämo nadän yämiŋpän ude yäweko uwä in täga täyan yän iwetneŋ. ¹² Meŋnan tuŋum upän täŋkentän yämiŋaŋi nämo yän iwetneŋ. ¹³ Jesutä ude yäwetpän yänkuk; In ude täk täkaŋ uwä Anutu täŋo man u wenkirenpän injinken man ugänpän iwat täkaŋ. Tänpäkaŋ ugän nämo. Imaka ätu udegän täk täkaŋ yän yäwetkuk.

* **6:56:** Mat 14:36 * **7:2:** Luk 11:38 * **7:4:** Mat 23:25 * **7:6-7:** Ais 29:13 * **7:10:** Kis 20:12; Kis 21:17; Lo 5:16

*Imatäkentä bänepnin täga tänpän wanen?**Mat 15:10-20*

¹⁴ Jesutä ude yänpän ämawebe äneni yänpäbä äbot kubägan yepmanpän yäwetkuk; In juku penjä man kubä täwera nadäwut; ¹⁵ * Imaka nänpänitä bänepjin nämo tänpäwak täkan. Imaka bänepjin-ken nanik äbäk täyak unitägan bänepjin tänpäwak täkan. ¹⁶ Äma jukuni nikektä näkno man no ket nadäwut!

¹⁷ Eruk ude yänpän ämawebe yepmanpen yot gänañ äronkuk. Äronjirän iwaräntäkiyetä man wärani yänkuko unita iwet yabänkuñ. ¹⁸ Iwet yabäwä yäwetkuk; Ai! In nadäk-nadäkjin nämo ba? Mebäri nojeta nämo nadäkan? Imaka kokjin gänañ äpmok täyak unitä bänepjin imata tänpän wanen? ¹⁹ Ketem nak täkan unitä bänepjin-ken nämo äpmok täkan. Uwä päpmo ini irani-ken itkanä käderi-kengän äpämañ kuk täkan yän yäwetkuk. Ude yäwetkuko uwä ketem ätu Juda naniktä yäjiwäranu u kuduptagan Jesutä tägagan yän yänkuk.

²⁰ Ude yänpän kubä pen noje yäwetkuk; Imaka waki bänepjin-ken nanik-tägan äbäk täkan unitä Anutu inamiken tänpewä waki täk täkan. ²¹⁻²² Äma bänepi-ken naniktä imaka abäk täkan u noje; Nadäwäwak, kubokäret, kubota, äma kumän-kumän däpmäk, webe yäpmanpän pek, yabängärip, bänep iyap, jop yäknat-yäknat, kokwawak yäpman kuñat-kuñat, me yäkyäk, yänpän-yabän yäwat, ärowani täktäk, Anututa nadäwä äpani täktäk. ²³ Imaka wakiwaki udewani äma ini bänepi-ken naniktä ahänpän tänpewä wak täkan. Tänjirä Anututä yabäwän wakiinik kubä täk täkan.

*Webe kubätä Jesuta nadäkinik täj iminük**Mat 15:21-28*

²⁴ Eruk Jesu kome u penpen Tire komeken kuñkuk. Pänku ahänpän ämatä nabänen yän nadänpän yot kubä gänañ käbop äronkuk. Käbop äronkukopän jide tänpän käbop-inik irän? ²⁵⁻²⁶ Yot gänañ äro irirän pengän webe kubätä Jesu äbäk yän yänjä nädänkuk. Webe uwä guñ äbotken nanik, kome kubä wäpi Siria Ponika uken nanik. Eruk webe unitä Jesu äbäk yän yänjä nädänpän äperi mäjotä magätkuko unita yänpän bäränen päñku Jesu gämoni-ken inami yäpän äpmonpän patkuk. Ude täñkan konäm butewaki tänpän iwetkuk; O Jesu, mäjo äpetna magäarako u iweri kan kwän yäk. ²⁷ Ude iweränä Jesutä iwetkuk; Nanak täno ketem yäyomägatpän anja yämiwä nämo tägawek. Ironjironjita yämina nanpä koki tänpäkan uyaku yäk. ²⁸ Ude yäwänä webe unitä man kowata noje iwetkuk; Ekäni, bureni yäyan upänkan an uwä ironjitä ketem nankan kokoki pewä manjä upän jop waki nak täkan yäk.

²⁹ Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Täga yäyan unita nadän gamitat. Eruk täga, kuyi! Mäjo äpetka kakätäyak yäk. ³⁰ Ude iweränkan kuman komeni-ken ahänpän päñku ini yotken äronpän kanjuk; Äperi mäjo kakätänpen kuñjirän kwikinik patkuk.

Jesutä äma guñ kubä yäpän täganük

³¹ * Tänpäkan Jesu uwä Tire kome penpen Sidon kome irepmitpän päbä Galili gwägu käda Dekapolis kome ahänkuk. ³² Ahänjirän äma guñ kubä, man nämo nadäwani ba man yäkyäktä meberi bäräpi, u imagut yäpman Jesuken ahänpän butewaki man noje iwetkuñ; Jesu, ketka äma no terak pe! yäk. ³³ * Ude iwerä nädänpän Jesutä äma uwä ketwära tänjirenpewän päñku inigan iränkan keru nanakitä jukuni-ken penjuk. Tänpän iwit keru-ken utpänä meberiken injuk. ³⁴ * Ude tänpän kunum terak ijinpewän ärowäpän äma unita butewaki pähap nädänpän jäkjäk yänpän iwetkuk; Nadäwi tumbut! (U iniken man terak Epata! yän iwetkuk.) ³⁵ Ude yäwänä uterakgan jukunitä nadäwän tumbäpän meberi imaka pidäm tänjirän man säkgämän yänkuk. ³⁶ * Tänjirän Jesu ämawebetä

* **7:15:** Apos 10:14-15 * **7:31:** Mat 15:29-31 * **7:33:** Mak 5:23; Luk 4:40, 13:13 * **7:34:** Mak 6:41; Jon 11:41

* **7:36:** Mak 1:43-45

manbiŋam u nāmo yāŋahāneŋ yāŋpāŋ yājiwātkuk. Yājiwātkuko upāŋkaŋ man nāmo bu-ramiŋkuŋ. Nāmo, u ehutpāŋ yāŋahāntāŋ kuŋkuŋ. ³⁷ * Ude yāŋahāŋirā āmawebe biŋam u nadāŋkuŋo unitā yāŋkuŋ; Wāra! Imaka imaka tāk tāyak u kudup tāgagān tāk tāyak! yāk. Āma man nāmo yāwani tāŋpewān man yāk tākaŋ ba man nāmo nadāwani imaka tāŋpewān man nadāk tākaŋ. U inide kubā! yāŋ yāŋkuŋ.

8

Jesutā āmawebe 4,000 ketem yepmāŋ towiŋkuk

Mat 15:32-39

¹⁻² * Kadāni ukengān āmawebe ābot pāhap Jesuken āneŋi tokŋeŋpāŋ nakta jop irirā iwarāntākiye yāŋpewān ābāpāŋ yāwetkuk; Āmawebe ŋo ninkāt kepma yarākubā it yāpmāŋ ābāŋkā nakta bumta yeŋirā yabāŋpāŋ butewaki nadātat. ³ Jop yepmana pāŋku kādet miŋin nakta kumneŋ. Ātu ban naniktā ābuŋ yāk.

⁴ Ude yāwerānā iwarāntākiyetā iwetkuŋ; Kome jopi-ken ŋodeken ketem deken nanikpāŋ yāpmāŋpāŋ āma ābot ŋodewanita yāmine? ⁵ Yāwāwā yāwetkuk; Inken kārāga jidetā itkaŋ? Yāwerānā iwetkuŋ; 7tāgān itkaŋ yāk. ⁶ Ude iwerā nadāŋkaŋ Jesutā āmawebe yāwetpewān kome terak maŋit yāpmāŋ kuŋkuŋ. Tāŋkaŋ kārāga 7 ŋokeŋo yāpmāŋpāŋ Ekāni bānep tāga man iwetkaŋ tokātpāŋ iwarāntākiyeta yāmiŋkuk. Yāmānkaŋā iwarāntākiyetā āmawebe pāke unita yāmiŋ yāpmāŋ kuŋkuŋ. ⁷ Tāŋkaŋ gwāgu tom yarāgān itkuŋo u udegān Ekāni bānep tāga man iwetkaŋ yāpmāŋ daniŋpāŋ iwarāntākiyeta yāmānkaŋ āmawebeta yāmiŋkuŋ. ⁸ Yāmā āma 4,000 bumik itkuŋo u naŋpāŋ koki tāŋkuŋ. Naŋpā tāgawāpāŋ ketem ātu jop patkuŋo uwā iwarāntākiyetā yāpmāŋpāŋ yāk 7 ude daiwā tokŋeŋkuŋ. ⁹ Ude tāŋkaŋ āmawebe u yāwet-pewān ini komen komen kuŋtāŋpā kuŋkuŋ. ¹⁰ Kuŋ moreŋirā Jesu iwarāntākiye-kāt gāpe terak āroŋpeŋ pāŋku Dalmanuta komeken uken ahāŋkuŋ.

¹¹ * Uken ahāŋpāŋ irirā Parisi āma ātu Jesuken ābāŋpāŋ manken tena yāŋkaŋ yānyabāk kehāromigān iwetpāŋ ŋode iwet yabāŋkuŋ; Ai! Kudān kudupi kubā tāŋiri kaŋpāŋ Anututā gepmaŋpān āpun yāŋ nadāna! ¹² * Iwerirā Jesutā gaŋani nadāŋpāŋ yāwetkuk; Āma ude-wani imata kudān kudupi tāŋiri kānayaŋ yāŋkaŋ nadāk tākaŋ? Nāk bureni tāwetat. Nāk kudān kudupi kubā nāmoinik tāwoŋārewayāŋ! ¹³ Ude yāŋpāŋā yepmaŋpeŋ iwarāntākiye yāŋ-yākŋat yāpmāŋ gāpe terak āromaŋ gwāgu ani kukŋi udude kāda āroŋkuŋ.

Parisi āma tāŋo kudāni u yis udewani

Mat 16:5-12

¹⁴ Tāŋpākaŋ iwarāntākiyetā guŋ taŋpāŋ kārāga dākum māyap nāmo yāpuŋ. Gāpe terak kubāgān itkuko ugānpāŋ yāpuŋ. ¹⁵ * Eruk kuŋtāŋgān Jesutā man ŋode yāwetkuk; In Parisi āmakāt Herot tāŋo yis unita ket nadāŋpāŋ kaŋ kuŋarut! ¹⁶ Yāwerānā iwarāntākiyetā inītāgān nāwetgāwet tāŋpāŋ yāŋkuŋ; Kārāgata guŋ taŋpeŋ ābāmāŋo unita kāwep nadāŋpāŋ niwetak yāk. ¹⁷ * Man ude yāŋirā Jesutā nadāŋpāŋ yāwetkuk; Kārāgata guŋ taŋpeŋ ābāŋopāŋ imata yāŋpāŋ-nadāk tākaŋ? Wari wari tāwet yāpmāŋ ābāk tāyat u mebāri nāmo nadākaŋ? Bānepjin nāmo pirāreyātak? ¹⁸ * Dapuniŋ tumbani ba jukujintā nāmo nadāk tākaŋ? Tāŋā ketem yepmāŋ towiŋkuro u yabāŋpāŋ-nadāk tāŋpāŋ guŋ taŋkuŋ? ¹⁹ * Kārāga 5 yāpmāŋ daniŋpāŋ āma 5,000ta yāmiŋira kokoki itgān tāŋkuŋo u yāk jide daiŋkuŋ? Yāwerān 12 yāŋ iwetkuŋ. ²⁰ * Ba kārāga 7 yāpmāŋ daniŋpāŋ āma 4,000 yepmāŋ towiŋira kokoki itgān tāŋkuŋo u yāk jide daiŋkuŋ? Ude yāwānā 7 yāŋ iwetkuŋ. ²¹ Yāwāwā yāwetkuk; Upāŋ imata nāmo nadāwā tumāŋkaŋ?

Jesutā dapuri tumbani kubā yāpān tāgaŋkuk

* **7:37:** Ais 35:5 * **8:1-2:** Mak 6:34-44 * **8:11:** Mat 12:38 * **8:12:** Luk 11:29 * **8:15:** Luk 12:1 * **8:17:** Mak 6:52 * **8:18:** Jer 5:21; Mak 4:12; Apos 28:26 * **8:19:** Mak 6:41-44 * **8:20:** Mak 8:6-9

²² Ude yäweränkañ gwägu terak kuñtängän Betsaida komeken ahänkuñ. Ahänjirä uken äma ätutä noripak dapuri tumbani yänikñat yäpmän Jesuken kuñkuñ. Pänku dubini-ken ahänpänä Jesutä kerä dapuri waki terak penjirän tägawän yänpän butewaki man iwetkuñ. ²³ Eruk ude iwerirä Jesutä äma uwä injipän yänikñat yäpmän yotpärare gägäni-ken kuñkuk. Pänku dapuri-ken iwit utpän keritä gupi terak penpän iwetkuk; Imaka kubä käyan ba nämo? ²⁴ Iweränä yänkuk; Ai, äma yabätat upänkañ u wäranigän, päya ude bumik yabätat. Ket nämo yabätat yäk. ²⁵ Ude yäwänä Jesutä kerä dapuri-ken änenji penjirän eruk dapun säkgämän ijiwän kuñkuñ. Ijiwän kwäpän imaka kudup kwawakgän yabänkuk. ²⁶ * Ude tänpänä Jesutä iwetkuk; Gäkña yotken siwonji kuyi. Yotpärare-ken äroweno.

Pitatä Jesu täño mebäri yänahänkuk

Mat 16:13-20; Luk 9:18-21

²⁷ Ude täñkañ Jesu iwaräntäkiye-kät Sisaria Pilipai komeken kuñkuñ. Kuñtängän iwaräntäkiye ñode yäwet yabänkuk; Ämawebetä näka netä yän näwet täkañ? ²⁸ * Yäwänä iwetkuñ; Ätutäwä Jon ume ärut yämani yän yäk täkañ. Ba ätutäwä gäk profet biani Elaija yän yäk täkañ. Täñ, ätutäwä profet bian itkuño uken nanik kubä yän yäk täkañ. ²⁹ * Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Tänpäkañ injinä näkawä netä yän yäk täkañ? Yäwänä Pitatä iwetkuk; Gäk Kristo, Anututä bian nin täñkentän nimikta iwoyäwani u yäk. ³⁰ Ude yäwänä Jesutä iniken mebäri äma ätu nämoinik yäwetneñ yänpän yäniñ bitnäñkuk.

Jesu ini kumäkta yänahänpän yäwetkuk

Mat 16:21-28; Luk 9:22-27

³¹ Kadäni uken Jesutä yäput penpän man ñode yänahänpän yäwetkuk; Äma Bureni-inik uwä komi mäyap api nadäwek. Tänpäkañ Juda täño äma ekäni, ba bämop äma intäjukun tänpäni-kät Baga man yäwoñärewni äma unitä Äma Bureni-inik mäde ut iminpän kumän-kumän api utneñ. Täñkañ utpän änenayän tänpän kepma yaräkubä tärenjirän änenji api akwek. ³² Man u yänkwawa tawänkañ Pitatä inigän yänikñat yäpmän päñku ibenñkuk. ³³ Tänpänä Jesutä äyänutpän iwaräntäkiye yabänpän Pita iwetkuk; Satan, gäk kewe! Gäk man nadätan uwä Anutu-ken nanik nämo. Uwä äma täño nadäk-nadäkgän.

³⁴ * Jesutä ude yänpän ämawebe päke u itkuño ukät iwaräntäkiye yänpewän äbäpän ñode yäwetkuk; Äma kubätä näk näwarayän nadänpänä iniken bänep nadäk-nadäki mäde ut iminpän bäräpi näkä kotawayän täyat udegän päya kwakäpi buraminñkañ gwäk piminpän kañ näwarän. ³⁵ Tänpäkañ äma kubätä iniken irit kuñat-kuñarita iyap tänpänä u api paorek. Upänkañ äma kubätä näka yänpän iniken irit kuñat-kuñari iniñ kirenpän näñño Manbiñam Täga yäpmän kuñarayän täko uwä irit kehäromi api kañ-ahäwek. ³⁶ Täñ, äma kubätä kome täño imaka kudup pen bänpän yäpmän kuñattängän paot-paotta biñam täñpeko uwä tägawek? ³⁷ Äma udewani Anutu mäde ut iminpän kuñarayän täko uwä irit kehäromi yäpmäkta kädetta api wäyäkñewek. ³⁸ * Nadäkañ? Äma Bureni-iniktä nani täño tunum epmäget kudän ikek kudupi aneroniye-kät api äpneñ. Kadäni uken äma kubätä äma änok gwäjiwani, Anutu täño man penawäk täk tänpäni ño bämopi-ken itpän wäpna ba manna biñam mäde ut imayän täko uwä, Äma Bureni-inik uwä udegän äma unita mäde api ut imek.

9

¹ * Jesutä ude yänpän kubä pen ñode yäwetgän täñkuk; Näk bureni täwetat. Itkanñ ño inken nanik ätu nämo kumänjirä Anututä intäjukun it yämiñjirän gämoriken irit täño kehäromini kwawak ahänjirän api käneñ.

* **8:26:** Mak 7:36 * **8:28:** Mak 6:15 * **8:29:** Jon 6:68-69; Mak 9:9 * **8:34:** Mat 10:38-39 * **8:38:** Mat 10:33

* **9:1:** Mak 13:30

Jesu mebärini kwawak pewän ahänkuŋ

Mat 17:1-13; Luk 9:28-36

²⁻³ Eruk ittän kuŋtäŋgän kepma 6 tärenjirän Pita, Jems, Jon yämagurän yäpmän pom karoni kubä terak inigän päro itkuŋ. Äro u irirä Jesu terak inipärik kubä ahänkuk. Teki paki-inikinik täŋpän ägo wenkuk, äma kubätä tek äruränkaŋ ude tänaŋi bumik nämo. ⁴ Jesu terak ude ahänjirän yabänkuŋ; Profet biani yarä Moses kenta Elaija ini ugän inami terak ahän yämiŋpän Jesu-kät man yänpän-nadäk täŋkuŋ. ⁵⁻⁶ Täŋjirä yabänpän iwaräntäkiyetä umun pähap nadänpän Pitatä man jide yäwet yän nadänpän node yänkuk; Ärowani, itkamän ŋonita oretoret täkamän yäk. Unita yottaba yaräkubä täŋ tamina. Gäka kubä, Mosesta kubä, Elaijata kubä yäk. ⁷ * Ude yäwänä gubamtä äpä uwäk täŋpän yepmanjirän u gänaŋ man kubä node ahänkuk; Njowä näkŋo ironjina tägagämän. U kaŋpän gäripi nadäk täyat unita in unitäŋo man kaŋ buramik täŋput yän yäwetkuk. ⁸ Man kotäk ude nadänjirä pit kubägän profet biani yarä u paoränkaŋ Jesu inigän irirän kaŋkuŋ. ⁹ * Täŋpän pom itkuŋ-ken u naniktä äpäŋit äpäŋit Jesutä jukuman node yäwetkuk; Imaka kaŋo unitäŋo manbiŋam äma nämo yäwerirä Äma Bureni-inik kumbani-ken naniktä kaŋ akwän. ¹⁰ Ude yäweränkaŋ iwaräntäkiye yaräkubä u man u yäpmänpän bänepi-ken penpän man yänpän-nadäk node täŋkuŋ; Kumbani-ken naniktä akukakuk u imatäken man? yän yänkuŋ.

¹¹ Ude yänpän Jesu node iwet yabänkuŋ; Baga man yäwoŋärewani ämatä Elaijata jukun api ahäwek yän imata yäk täkaŋ? ¹²⁻¹³ * * Iweräwä Jesutä yäwetkuk; Elaija uwä bureni intäjukun ahänpän Anutu täŋo iwoyäwani äma unita tuŋum täŋkuk. Unita bureni node täwetat; Elaijata yänkuŋo uku äbuk. Äbänpän irirän imaka täŋ iminayän nadänkuŋo udegän täŋ iminkuŋ. Imaka täŋ imikta yäwani Anutu täŋo man bian kudän täwani udegän täŋ iminkuŋ. Täŋkaŋ Anutu täŋo man terak Äma Bureni-inikta mäde ut iminjirä komi komi mäyap api nadäwek yän yäwani, man u bureni api ahäwek.

Mäjo kubä iwat kirekta täŋpä waŋkuŋ

Mat 17:14-22; Luk 9:37-43

¹⁴ Täŋpän pom terak naniktä äpämaŋ iwaräntäkiye ätu itkuŋ-ken ahänpän yabänkuŋ; Äma bumta it gwäjinpän irirä Baga man yäwoŋärewani äma ätu iwaräntäkiye-kät yänarahut irirä yabänkuŋ. ¹⁵ Täŋjirä äma päke u Jesu äbänjirän kaŋpän nadäwä inipärik kubä täŋpänpän päŋku bäräŋeŋ ahän iminpän iniŋ oretkuŋ. ¹⁶ Ahän imäwä Jesutä yäwetkuk; Imatäkenta yänawät itkaŋ? ¹⁷ Yäwänä ämawebe u itkuŋo uken nanik kubätä iwetkuk; Yäwoŋärewani äma, nanakna mäjotä magät-pewän man nämo yäk täyak uwä gäkken imagut yäpmän äbätat yäk. ¹⁸ Mäjo unitä kadäni kadäni nanakna kehäromi injitpän kome terak pudät maŋpän kuk täkaŋ. Täŋjirän jep yänutpän meni yeŋärät täyak. Täŋkaŋ keri kuroŋi ba gupi kudup gigenepän pat täyak yäk. Ude täk täyak upän gäwaräntäkayetä mäjo u iwat kirewut yän yäwerakaŋ täŋpä wakaŋ.

¹⁹ Yäwänä Jesutä gaŋani nadänpän yänkuk; Wa! Äma in udewani-kät wari kuŋatta nämo nekaŋ! In nadäkinikjin nämo! Näk inkät kadäni jide it yäpmän äbätat? Jidegän api nadäwä tumneŋ? Eruk, ironi u yäpmän äbut. ²⁰ Ude yäweränä ironi u Jesuken yäpmän äbänjirä mäjotä Jesu kaŋpän u terakgän ironi u ut maŋpän kome terak maŋ-patäbotpän meniken jep yänutkuk. ²¹ Täŋpänkaŋ Jesutä ironi nani iwetkuk; Imaka ŋo jidegän ahän iminkuŋ? Iweränä yänkuk; Ironi täpuri-ken yäput penkuk yäk. ²² Kadäni kadäni mäjo ŋonitä ironi ŋo kumbän yänpän ut maŋpän kädäp gänaŋ äpmonit ume gänaŋ äpmonit täk täyak. Unita kehäromika nitek täŋpawä nekta butewaki nadän niminpän täŋkentän nimi yäk. ²³ * Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Imata kehäromika nitek yän näwetan? Äma nadäkinik

* **9:7:** Mat 3:17; 2Pi 1:17-18; Lo 18:15; Apos 3:22 * **9:9:** Mat 12:16; Mak 8:30 * **9:12-13:** Mal 4:5; Sam 22:1-18; Ais 53:3 * **9:12-13:** Mat 11:14 * **9:23:** Mat 21:21; Mak 11:23

ikek kuŋat täkaŋ uwä imaka kudup täga täŋ moreneŋ. ²⁴ * Yäwänkaŋ uterakgän ironi nanitä kikuŋutpäŋ iwetkuk; Näk nadäkinik täyat upänkaŋ nadäkinikna kwini yäk. Gäkä nadäkinikna täŋ-kehäromtaŋ nami.

²⁵ Yänirän ämawebe päke u bäräneŋ äbänirä yabänkaŋ Jesutä mäjo u kaŋ-yänpän iwetkuk; Näk ŋode peŋ gäwetat; Gäk ironi ŋo meni jukuni täŋpipiŋkuno u kakätänpeŋ ku! Äneŋi nämoinik magären! ²⁶ * Ude iwerirän mäjotä kähän taŋigän yänpän ironi u wädän maŋpän päŋku kumbanitä-yän patkuk. Ude täŋpewän parirän mäjo kakätänpeŋ kuŋkuk. Kuŋirän ämawebe mäyaptä ironi u kumäntak yän yänkuŋ. ²⁷ Ude yänirä Jesutä ironi u kerigän inŋit yäpmän akuŋpän tewän käroŋ itkuk. ²⁸ Ude täŋkaŋ Jesu yot gänaŋ äronirän iwaräntäkiyetä inigän iwet yabänkuŋ; Nin imata mäjo iwat kirenayän yäkŋat täŋburut tamän? ²⁹ Yäwäwä yäwetkuk; Mäjo udewani uwä jop täga nämo iwat kirewen. Nakta jop itkaŋ Anutu-ken yänapik man yäkyäk kädet uterakgän uyaku täga iwat kirewen.

Jesu ini kumänpän akukta äneŋi yäwetkuk

Mat 17:22-23; Luk 9:43-45

³⁰ * Ude täŋkaŋ Jesutä iwaräntäkiye man yäwetpän yäwoŋärewa yänpän kome itkuŋo u peŋpeŋ ämawebe yabän paotpeŋ Galili kome irepmitpeŋ kuŋkuŋ. ³¹ * Yabän paotpeŋ päŋku Jesutä iwaräntäkiye ŋode yäwetpän yäwoŋärekaŋ täŋkuk; Äma kubätä Äma Bureninik uwä iwan kerit terak peŋirän utpewä kumänpän kepma yaräkubä patpän api akwek yän yäwetkuk. ³² * Ude yäweränä man yäwetkuko unita nämo nadäwä tärewäpän mebäri nadäka iwet yabäka umuntaŋkuŋ.

Wäp biŋam ikek iritta man

Mat 18:1-5; Luk 9:46-48

³³ Kumaŋ päŋku Kapeneam yotpärare-ken ahänkuŋ. Ahänpän yot gänaŋ äronkaŋ iwaräntäkiye ŋode yäwet yabänkuŋ; Kädet miŋin ima man yänätä abän? ³⁴ Yänirän ini bämopi-ken netätä intäjukun-inik itak yän yänpän-nadäk täŋ itkuŋo unita mäyäk nadänpän kowata nämo iwetkuŋ.

³⁵ * Eruk Jesu maŋitpäŋ iwaräntäkiye 12 u yän-päbä yepmaŋpän yäwetkuk; Gäk intäjukun äma irayän nadänpänä notkaye päke unitäŋo äpani-inik itpäŋ epän täŋ yämen. ³⁶⁻³⁷ * Ude yänpän ironi kubä inŋit yäpmän päbä ämawebe itkuŋo u bämopi-ken teŋkuk. Teŋpän ironi u bäyaŋ imiŋpän iwaräntäkiye ŋode yäwetkuk; Äma kubätä näka nadänpän ironi ŋodewani oraŋ yämayän täko uwä näk udegän api oraŋ namek. Ba näk oraŋ namayän täko uwä näk naniŋ kireŋkuko u udegän api oraŋ imek.

Nadäkinik täŋpawakta man

Mat 18:6-9; Luk 9:49-50, 17:1-2

³⁸ * Täŋpakaŋ Jontä Jesu iwetkuk; Ärowani, nin äma kudupi kubätä gäk wäpka terak mäjo yäwat kireŋirän kaŋkumän. Kaŋpän nintä äbotken nanik nämo yän nadänpän iniŋ bitnäŋkumän yäk. ³⁹ * Yäwänä Jesutä yänkuŋ; Imata iniŋ bitnäŋkuŋ? Äma kubätä wäpna terak kudän kudupi kubä täŋpeko uwä udewanitä jide täŋpän näka man wakiwaki yäneŋ? ⁴⁰ * Nämo, äma epänin nämo täŋpawak täkaŋ äma unita täŋkentäknin yän nadäne. ⁴¹ * Unita bureni täwera nadäwut; Äma kubätä inta Kristo täjo ämaniye yän nadänpän täŋkentän tameko uwä äma udewani kowata täga gwäki ärowani api yäpneŋ.

⁴² Täŋpakaŋ äma kubätä ironi ŋodewani nadäkiniki näkken pek täkaŋ u yän-yäkŋat-pewän momi täneŋo uwä äma udewaniwä Anututä kowata wakitä wakiinik api imek, ämatä mobä bärum kotäkiken topmäŋpän ume gänaŋ maŋpä äpmonenjo u irep mirek. ⁴³ *

* **9:24:** Luk 17:5 * **9:26:** Mak 1:26 * **9:30:** Jon 7:1 * **9:31:** Mak 8:31; Mak 10:32-34 * **9:32:** Luk 9:45, 18:34 * **9:35:** Luk 22:24; Mat 20:25-27; Mak 10:43-44 * **9:36-37:** Mat 10:40 * **9:38:** Nam 11:27-29 * **9:39:** 1Ko 12:3 * **9:40:** Mat 12:30; Luk 11:23 * **9:41:** Mat 10:42 * **9:43:** Mat 5:30

Unita ketkatä waki täño buņep-ken gepmanpayäñ täñpänä u madäñ täkñewen. Gäk ketka yaräbok yäpmäñ kuņatpäñ geñi waki täño kädäp pähap gänañ äpmonpet yäñ nadäñpäñ jop kwäyähäneñ täñpäñ itkañ irit kehäromi kañ yäpmäñ. [⁴⁴ Geñi wakiken yamun äma tohari nakta itkañ u nämo paot täkañ ba kädäp kumäk-kumäki nämo yäk.]

⁴⁵ Täñpäñ kuroñkatä waki täño buņep-ken gepmanpayäñ täñpänä u madäñ täkñewen. Gäk kuroñka bok kuņatpäñ geñi wakiken äpmonpet yäñ nadäñpäñ jop kwäyähäneñ täñpäñ irit kehäromi kañ yäpmäñ. [⁴⁶ Geñi wakiken yamun äma tohari nakta itkañ u nämo paot täkañ ba kädäp kumäk-kumäki nämo.] ⁴⁷ * Ba dapunkatä waki täño buņep-ken gepmanpayäñ täñpänä dätpäñ mañpi kuneñ. Dapunka bok ijiñ yäpmäñ kuņatpäñ geñi wakiken äpmonpet yäñ nadäñpäñ kukñi dätpäñ mañpi kwäpäñ kukñi-tägän ijiñpeñ kuņatkañ irit kehäromi kañ yäpmäñ. ⁴⁸ Geñi wakiken yamun äma tohari nakta itkañ u nämo paot täkañ ba kädäp kumäk-kumäki nämo.

⁴⁹ Nadäkañ? Ämawebe kuduhtagän kädäp mebet api ahäñ yämek. Ba sol-pañ täño jägämi api nadäneñ. ⁵⁰ * Pañ uwä imaka tagagämän upänkañ unitäño gäripi paoränkañ jide täñpewi äneñi ahäwek? Pañ uwä gäripi nitek udegän irit kuņat-kuņatjin gäripi nitek ahäwänpäñ notjiye-kät säkgämän itneñ.

10

Nädapitä duñ-wewek täño man

Mat 19:1-12; Luk 16:18

¹ Jesutä Kapeneam kome peñpeñ kuñtäñgän Judia komeken Jodan ume udude käda ahänkuk. Päñku u irirän äma bumta ukädatä-ukädatä äbuñ. Äbäwä täk täñkuko udegän man yäwetpäñ yäwoñärekañ täñkuk. ² Yäwetpäñ yäwoñärekañ täñ irirän Parisi äma ätutä äbänpäñ Jesu yänikñatta ñode iwet yabänkuñ; Nintäño бага man kudän täwanitä jide yäyak? Äma kubätä webeni yänjwareko uwä tagawek ba nämo? ³ Yäwäwä yäwetkuk; Orajin pähap Moses uwä unita yänpäñ бага man jide täwetkuk? ⁴ * Yäweränä iwetkuñ; Mosestä ñode niwetkuk; Äma kubätä webeni yänjwarayäñ nadäñpäñä webena yänjwatat ubayäñ yäñ kudän täñpäñ imiñkañ uyaku täga yän-iwarek yän niwetkuk.

⁵ * Yäwäwä yäwetkuk; Moses uwä gwäkjin täpäni pähap unita бага man u kudän täñ tamiñkuk yäk. ⁶ Upänkañ bian-inik yäput peñpäñ Anututä ämawebe pewän ahänkuñ-ken äma bok, webe bok täñ yepmañkuk. ⁷⁻⁸ * Mebäri uterak ämatä miñi nani yabä kätänpäñ webeni-kät epmäñpäñ irirän tohari gupi kubägän api täñpek yäk. Man ude pätak unita yanäpi u yarä nitek nämo. U kubägän täñpäñ itkamän yäk. ⁹ Anututä kubägän topmäñpäñ yepmañkuko uwä ämatä täga nämo yäpmäñ danineñ yäk.

¹⁰ Ude yäwet paotpäñ iwaräntäkiye-kät yotken kuñkuñ. Kuñpäñ iwaräntäkiye Jesutä man yänkuko unitäño mebäri nadäkta iwet yabänkuñ. ¹¹ * Iwet yabänirä Jesutä mebäri ñode yäwetkuk; Äma kubätä webeni yänjwatpäñ kubä yäpeko uwä kubokäret kädet täyak ubayäñ. ¹² Ba webenitä äpi kakätänpäñ kubä yäpeko uwä udegän kubokäret kädet täyak ubayäñ.

Jesutä ironjironita nadäñ yämikinik täñkuk

Mat 19:13-15; Luk 18:15-17

¹³ Täñpäñ ämawebetä nanakiye Jesuken yämagut yäpmäñ äbuñ, Jesutä keru gupi terak pewän yänpäñ. Yäpmäñ äbänirä iwaräntäkiyetä yabän yänkuñ. ¹⁴ Ude täñirä Jesu koki wawäpäñ yäwetkuk; In yabä kätäwä ironjironi näkken äbut. Nämo yäjiwätneñ. Ämawebe ironjironi ñodewani äworeñpäñ kuņat täkañ uwä Anututä bureni yabän yäwat täyak. ¹⁵ *

* **9:47:** Mat 5:29 * **9:50:** Mat 5:13; Luk 14:34; Kol 4:6 * **10:4:** Lo 24:1-4; Mat 5:31 * **10:5:** Stt 1:27, 5:2

* **10:7-8:** Stt 2:24; Efe 5:31 * **10:11:** Mat 5:32 * **10:15:** Mat 18:3

Unita näk bureni-inik täwetat; Anututä intäjukun it tamiņpāņ tabāņ tawatta ironjironjitä nadäk takāņ ude nämo nadānayāņ tāņo uwä nämoinik api tabāņ tawarek yäk. ¹⁶ Ude yāwetpāņ ironjironji yāpmāņ ābuņo u bāyaņ yāmiņpāņ kerī kubākubā terak penkaņ Anututä watāni it yāmikta yāņapik man yāņ yāmiņkuk.

Äma tuņum mähemitä Jesuken äbuk

Mat 19:16-30; Luk 18:18-30

¹⁷ Jesu akumaņ kwayāņ tāņirān äma kubätä bārāņeņ pāņku ahāņ imiņkuk. Ahāņ imiņpāņ gukut imāpmok tāņpāņ iwetkuk; Yāwoņārewani äma siwoņi, näk kädet jide u iwatpāņ irit kehāromi kaņ yāpet? ¹⁸ Yāwānä Jesutä iwetkuk; Imata äma siwoņi yāņ näwetan? Anutu kubä ugān siwoņi yäk. ¹⁹ * Gäk Anutu tāņo бага man ŋode nadātan; Gäk äma kumāņ-kumāņ nämo uren, kubokāret nämo tāņpen, kubota nämo tāņpen, jopman nämo yāwen, äma tāņyākŋatpāņ imaka kubä jop nämo yāpen, meņka nanka oraņ yāmen yäk. ²⁰ Ude iwerānä äma unitä kowata iwetkuk; Yāwoņārewani äma, näk kädet näwetan u kudup ironjiken umunitä pen iwat yāpmāņ äbātat yäk.

²¹ * Ude iwerirān Jesutä kaņpāņ butewaki nadāņ imiņpāņ iwetkuk; Imaka kubāgān nämo tāņkun. Gäk kuņkaņ tuņumka kudup yāniņ kireņpāņ moneņ yāpmāņkaņä äma jāwārita kaņ yāmi. Ude tāņpayāņ tāno uwä kunum gānaņ tuņum tāgagāmān api korewen yäk. Eruk ude tāņ moreņkaņ äbā näk kaņ näwat! ²² Jesutä ude iwerānkaņ moneņ tuņum päke unita bānepitā nadāņ bārāp taņi tāntāņ kuņkuk.

²³ * Kuņirān Jesutä iwarāntākiye yabāņpāņ yāwetkuk; Tuņum ämatä Anutu gāmori-ken itkaņ unitāņo kaņiwat yewa gānaņ ärokta tāņburut tāk takāņ yäk. ²⁴ Yāwerānä iwarāntākiyetä man u nadāņpāņä kikuņutpāņ nadāwātāk tāņ irirä Jesutä äneņi yāwetkuk; Nanaknaye, äma udewani Anutu tāņo kaņiwat yewa gānaņ ärokta pipiri-inik tāk takāņ yäk. ²⁵ In jide nadākaņ? Tom pähap kubä wāpi kameri u gānaņ tāpuri-ken tāga ärowek? Nämo, u kājiņ täwek yäk. Tuņum äma udegān, Anututä intäjukun it yāmiņpāņ yabāņ yāwatta api tāņburut tāneņ yäk. ²⁶ Ude yāņirān iwarāntākiyetä bumta kikuņutpāņ ini-tāgān yāņkuņ; Wāra! Anututä äma moneņ ikek bārāņeņ nämo api yāmagurek yāņ yāyan upāņ äma jopi nin ŋodewani jide tāņpāņ irit kehāromi api kaņ-ahāne? ²⁷ Ude yāwāwä Jesutä yabāņpāņ yāwetkuk; Ämatä ini-tāgān tāga nämo äroneņ. Upāņkaņ ämatä ini tāga nämo tānaņi u kudup Anututä tāga tāņpek yäk.

²⁸ Man ude nadāņpāņ Pitatä Jesu iwetkuk; Nibä yäk. Nin imaka imakanin kudup mäde ut yāmiņpāņ gäk gāwatku māņo ŋo yäk. ²⁹⁻³⁰ Yāwānä Jesutä iwetkuk; Näk bureni täwetat. Äma kubätä näka ba näkņo Manbiņam Tāgata nadāņpāņ yotpārare penpāņ ba wanoriye noriye, miņiye naniye, nanakiye ba epāni kudup penpāņ näkņo epān tāņ yāpmāņ kuņarayāņ tāko uwä kowata Anututä imaka imaka tāgagāmān api imek yäk. Ude tāņpayāņ tāko uwä kome terak irirān Anututä yotpārare, noriye wanoriye, miņiye nanakiye ba epāni tāņ bumbum pewān ahāņ imineņ. Tāņkaņ kadāni pähapken irit kehāromi api kaņ-ahāwek yäk. Upāņkaņ äma näwarayāņ tāko uwä kome terak ŋo äma ätutä komi mebāri mebāri api imineņ. ³¹ * Ude yāņpāņ yāwetkuk; Äma apiņo wāpi biņam ikek intäjukun itkaņ u mäyaptä mäde kāda kwākaņ ämawebe apiņo äpani itkaņ unitä wāpi biņam ikek intäjukun api itneņ yāņ yāwetkuk.

Jesu ini kumäkta manbiņam äneņi yāwetkuk

Mat 20:17-19; Luk 18:31-34

³² * Eruk Jesu Jerusalem yotpārare-ken ärowayāņ nadāņpāņ iwarāntākiye yāwānkaņ penta äronkuņ. Äronpāņ Jesu intäjukun kuņirān iwarāntākiye mäden iwatkaņ nadāwātāk pähap tāņkuņ. Tāņirä ämawebe ätu yāwatkuņo u bumta umuntaņkuņ. Eruk, bian tāk

* **10:19:** Kis 20:12-17; Lo 5:16-20; Lo 24:14; Jem 5:4 * **10:21:** Mat 10:38; Mak 8:34 * **10:23:** Mak 4:19; 1Ti 6:17

* **10:31:** Mat 20:16; Luk 13:30 * **10:32:** Mak 8:31, 9:31

tänjukko udegän Jesutä iwaräntäkiye 12 inigän yän-yäkñat pänku ini terak imaka kämi api ahän imeko unita man ñode yäwetkuk; ³³⁻³⁴ Ket nadäwut! Nin kuñtängän Jerusalem yotpärare api ahäne. Ahänpänä Äma Bureni-inik uwä Baga man yäwoñärewani ba bämop äma intäjukun täñpani täño keru terak äronirän kumäkta man api topneñ yäk. Täñpän äma guñ äbotken nanik unita iniñ kireñirä yänärok man iwerit, kañ-mägayänit täñpän pärip-päriptä utpän kumän-kumän api utneñ. Utpewä kumbänpän äneñpakan edap yarakubä täreñirän api akwek yäk.

Jems kenta Jontä wäpi biñam yäpmäkta nadänkumän

Mat 20:20-28

³⁵ Täñpän Sebedi täño nanakiyat Jems kenta Jontä Jesu pänku iwetkumän; Ärowani, nek imaka kubäta yänapidayän nadänpeñ äbäkamak yäk. ³⁶ Yäwänä yäwetkuk; Jide täñ nimän yän nadäkamän? ³⁷ Yäwänä äma yarä unitä iwetkumän; Gäk kämi ekäni ärowani epmäget ikek täñpän iriri nek kubätä jrapka bure kända kubätä jrapka käpmäk kända wäpnek biñam nimek kañ itda yäk. ³⁸ * Ude yäwänä Jesutä yäwetkuk; Ek mebari ket nämo nadänkan yäkamän yäk. Ume jägämi näkä nänpayän täyat u ek udegän täga api nädeñ? Ba ume kädap ikek ärurayän täyat uwä ek udegän täga api ärutdeñ? ³⁹ * Ude yäwet yabäwänä yänkumän; E, nek ude täga api tädek yäk. Yäwänä Jesutä ñode yäwetkuk; Bureni, ume jägämi nänpayän täro uwä api nädeñ. Ba ume kädap ikek ärurayän täro uwä api ärutdeñ yäk. ⁴⁰ Upänkan näk jrapna kukñi kukñi itdayän näwetkamän unita näkä täwetnañi nämo. U äma Anututä bägup u itta iwoyäwani unitägän api itneñ yäk.

⁴¹ Jems kenta Jontä ude yänirän iwaräntäkiye ätutä nadäwä wanñuñ. ⁴² * Täñpakan Jesutä iwaräntäkiye yänpewän äbäpän ñode yäwetkuk; In nadäkan? Guñ äbot täño intäjukun ämatä ämawebeniye ärowani täñ yämikta gäripi nadäk täkan. Ba unitäño äma ekäni ekänitä ämawebe epän ämaniye ude yäpmän kuñat täkan. ⁴³⁻⁴⁴ * Upänkan inä ude nämo täneñ yäk. Inken nanik kubätä intäjukun irayän nadänpänä eruk, kowata yäpmäkta nämo nadänpän intäño watä epän ude täñpeñ kuñarek. Intäjukun irayän nadänpänä inita nadäwän äpani täñpankan noriye täño gämori-ken kuñatpän unitäño watä epän äma ude irek yäk. ⁴⁵ * Imata, Äma Bureni-inik uwä udegän, ämawebe täño watä epän äma ude irekta äpuk. Uwä ämawebetä watä epän täñ imikta nämo äpuk. Nämo! U gupi iniñ kireñpän kumänirän ämawebe mäyap wakiken nanik ketärenpän inita biñam yäpayän äpuk.

Jesutä dapuri tumbani kubä yäpän tägañkuk

Mat 20:29-34; Luk 18:35-43

⁴⁶ Kuñtängän Jesu iwaräntäkiye-kät Jeriko yotpärare-ken ahänkuñ. Ahänpän u irepmit-peñ kuñirä mädeni-ken ämawebe mäyaptä yäwatkuñ. Kuñtängän kädet moräki-ken äma jäwäri dapuri tumbani kubä itkuko u wäpi Batimeus, Timeus täño nanaki. Äma uwä kädet gägäni-ken itkan monenja yänapiñ ittängän nadänkuk; ⁴⁷ * Jesu Nasaret nanik äbätak yän yänirä. Ude nadänpänä gera täñi ñode yänkuk; Jesu, Devit täño orani, butewaki nadän nam! yäk. ⁴⁸ Ude iwerirän ämawebe mäyaptä iniñ bitnänpän iwetkuñ; Kum isi. Man yäweno! Yänirä gwäk pimipän ehuranigän yänkuk; Jesu, Devit täño orani, butewaki nadän nam! yäk. ⁴⁹ Yänirän Jesutä nadänpän uterakgän täpäneñ itpän yänkuk; Iwet-pewä äbän! yäk. Ude yäwänä dapuri tumbani unita gera yänpän iwetkuñ; Bänep täga nadänpän aku! yäk. Jesu gäka yäyak! ⁵⁰ Eruk, ude yäwäwä tek punin nanik yänopmän mañpän kwäpeñ bäräneñ akumañ Jesuken äbuk. ⁵¹ Ude täñpänä Jesutä iwetkuk; Ima täñ namän yänpän näka gera yäyan? Ude iweränä dapuri tumbani unitä yänkuk; O Yäwoñärewani äma, näk dapun äneñi ijikta nadätat yäk. ⁵² * Yäwänä Jesutä iwetkuk; Täga, kuyi! Bänepkatä

* **10:38:** Mak 14:36; Luk 12:50 * **10:39:** Apos 12:2; Rev 1:9 * **10:42:** Luk 22:25-26 * **10:43-44:** Mat 23:11; Mak 9:35 * **10:45:** 1Ti 2:5-6 * **10:47:** Mat 9:27, 15:22 * **10:52:** Mak 5:34

nadāḡ namikinik täyan unita tägatan yäk. Iwerirän uterakgän dapun äneḡi ijiwän kwäpäḡ Jesu iwarän täḡkuk.

11

Jesu doḡki terak Jerusalem äronḡkuk

Mat 21:1-11; Luk 19:28-40; Jon 12:12-19

¹ Kuḡtäḡgän Jerusalem yotpärare keräp taḡpäḡ pom kubä wäpi Olip u dubini-ken yotpärare täpuri yarä wäpi Betefage kenta Betani uken ahäḡkuḡ. Ahäḡpäḡä Jesutä iwaräntäki yarä intäjukun peḡ yäwetpäḡ yäwetkuk; ² Ek yotpärare udu kun yäk. Päḡku doḡki kädet moräki-ken topmäk terak itak u kawun. Doḡki uwä gubaḡi, nämo täḡbätak täwani. U kaḡpäḡ pitpäḡ yäpmäḡ äbun. ³ Pirirän äma kubätä tabäḡpäḡ U imata yäpmäḡkamän? yäḡ täweränä ḡode kaḡ iwerun; Ekänitä ḡopäḡ epän kubä täḡpayäḡ nadätak. U täḡpän täreḡirän äneḡi bäräḡeḡ pewän äbayäḡ yäḡ kaḡ iwerun.

⁴ Jesutä ude yäweränkaḡ äma yarä uwä kuḡpäḡ doḡki gubaḡi yot yäman kädet moräki-ken topmäk terak irirän kaḡpäḡ pitkumän. ⁵ Pirirän äma ätutä yabäḡpäḡ yäḡkuḡ; E, u imata yäpmäḡkamän? ⁶ Ude yäweräwä äma yarä unitä Jesutä man yäwetkuko udegän yäwerirän nadäwä tärewäpäḡ Doḡki u yäpmäḡ kun! yäḡ yäwetkuḡ. ⁷ Ude yäḡirä doḡki uwä Jesuken yäpmäḡ kuḡkumän. Yäpmäḡ päḡku Jesuken ahäḡ imiḡpäḡ tek punin nanik yäḡopmäḡpäḡ doḡki terak peḡkumän. Peḡirän Jesutä äro uterak maḡitkuk. ⁸ Äro doḡki terak maḡirirän ämawebe mäyaptä tek iniken iniken yäḡopmäḡpäḡ kädet-ken peḡirä ätutä päya pähäḡ tokätpäḡ udegän kädet-ken peḡ wädäḡ yäpmäḡ kuḡkuḡ. ⁹⁻¹⁰ Ude täḡkaḡ ämawebe mäden ba intäjukun kuḡkuḡo u gera ḡode yäḡkuḡ;

Wisikinik! Ekäni wäpi terak äbätak ḡonita iniḡ oretna!

Kaḡiwat epän oranin pähap Devittä täḡkuko u äneḡi ahätak unita iniḡ oretna!

Anutu ärowani kunum gänaḡ itak u iniḡ oretna!

¹¹ Eruk, ude täḡ imiḡirä kumaḡ Jerusalem äronḡpäḡ Jesu kudupi yot gänaḡ äronḡkuk. Äronḡpäḡ imaka imaka kuduptagän yabäḡpäḡ-nadäk täḡ irirän kome bipän taḡirän äpämaḡ iwaräntäkiye 12 u yämagut yäpmäḡ Betani yotpärare-ken kuḡkuk.

Jesutä wama päya kubä tagwän man iwetkuk

Mat 21:18-19

¹² Eruk patkuḡo yäḡewänä Betani peḡpeḡ äpämaḡ kuḡirä Jesu nakta iḡkuḡ. ¹³* Nakta iwäkaḡ ijiḡpewän kwäpäḡ wama päya kubä pähäḡi yabäḡkaḡ muḡipi niked käwep yäḡkaḡ wäyäkḡewän waḡkuḡ. Muḡipi ahäk-ahäk kadäni nämo unita pähäḡigän itkuk. ¹⁴* Ude kaḡpäḡ päya u ḡode iwetkuk; Ämatä gäkḡo muḡipka näna yäḡkaḡ api täḡpä waneḡ! Man ude yäḡirän iwaräntäkiye nadäḡkuḡ.

Jesu kudupi yot gänaḡ äronḡkuk

Mat 21:12-17; Luk 19:45-48; Jon 2:13-22

¹⁵ Ude täḡkaḡ kumaḡ Jerusalem ahäḡpäḡä Jesutä kudupi yot gänaḡ äronḡpäḡ yabäḡkuk; Ämatä monēḡ ba barak imaka imaka kowat imän täḡirä. Yabäḡpäḡ yawat kireḡpäḡ bukäni imaka, däpmäḡ äreyäḡ täḡpän kuḡ yämiḡkuḡ. ¹⁶ Ude täḡpäḡ kudupi yot gänaḡ epän udewani äneḡi täneḡtäwä yäḡpäḡ yäniḡ bitnäḡkuk. ¹⁷ Täḡpäḡä ämawebe ḡode yäwetpäḡ yäwoḡäreḡkuk; Anutu täḡo man kubä ḡode kudän täwani;

Yotna uwä ämawebe äbori äboritä näkken yäḡapik man yäkta api irek.

Ais 56:7

Upäḡkaḡ intä ḡode täḡirä kubo äma täḡo käbop irit bäḡup ude äworetak yäk.

Jer 7:11

¹⁸* Täḡpäkaḡ bäḡop äma ba Baga man yäwoḡärewani äma Jesutä ude täḡkuko unitäḡo manbiḡam nadäḡpäḡ ḡode yäḡpäḡ-nadäḡkuḡ; Jesu u jide täḡpäḡ utpena kaḡ paorek?

* 11:13: Luk 13:6 * 11:14: Mak 11:20 * 11:18: Mak 14:1

Ämawebe päke u Jesu täño manta gäripi nadäk täñkuño unita Jesuta umuntanpäñ man ude yänpän-nadänkuñ.

¹⁹ Tänpäkañ kome bipänä Jesu iwaräntäkiye-kät Jerusalem penpen kuñkuñ.

Jide tänpän yänpik man täño bureni yäpne?

Mat 21:20-22

²⁰ * Eruk kuñtängän patkuño yäñewänä akumañ kuñpäñä wama päya Jesutä tagwän man iwetkuko uwä kuñkuñ; Pähämi kujari kuduhtagän kubit tañ tewä äpukopän kuñkuñ.

²¹ Kuñpäñ Jesutä wama päya man iwetkuko Pitatä u juku piñpäñ yäñkuk; Ärowani, päya ukeñonita ka! Tagwän man iwetkuno ukeño kubit tañkuko itak ño yäk.

²² Yäñirän Jesutä ñode yäwetkuk; Nadäwut! In Anutu nadän imikinik tänpän kuñat täkot!

²³ * Näk bureni täwetat. Äma kubätä bänep yarä nämo penkañ bureni-inik api ahäwek yän nadänpäñ Pom udu akumañ gwägu gänañ tubäpenpäñ äpmo! yän iwereko uwä bureni ahäwek.

²⁴ * Unita ñode täwetat; In imaka u ba u unita Anutu-ken yänpinayän täño uwä imaka u yäpmänkamän ubayän nadäkinik ude tänpäwä bureni api ahän tamek. ²⁵ * Unita Anutu-ken yänpik man yänayän nadänpäñä äma kubä täño momi yäpmän kuñatpäñä kañ pek tänpüt! Ude täñirä Nanjin kunum gänañ naniktä udegän intäño momi api pen tamek. [²⁶ Upänkañ in äma täño momi yäpmän kuñaräwä Nanjin kunum gänañ naniktä udegän intäño momi pen api yäpmän kuñarek yän yäwetkuk.]

Jesu netätä iweränpäñ epäni täk täyak?

Mat 21:23-27; Luk 20:1-8

²⁷ Eruk man yän paotpän Jesu iwaräntäkiye-kät äneñi Jerusalem kuñkuñ. Päñku ahänpäñ Jesu kudupi yotken äronpäñ kuñarirän bämop äma, Baga man yäwoñärewani äma ba Juda nanik täño ekäni ekäni ätutä ahän iminpäñ iwetkuñ; ²⁸ Ai! Gäk imaka täk täyan ño netätä gäwerirän täk täyan? ²⁹ Ude iweräwä Jesutä kowata ñode yäwetkuk; Näk man kubägän-inik täwet yabäwa näwerirä näkä udegän netä näwerän imaka täk täyat u kowata täwerayän. ³⁰ Eruk, Jontä ume ärut yämiñkuko u netä iweränkañ ume ärut yämiñkuk? Anututä iweränkañ täñkuk ba ini nadänpäñ täñkuk? Unita yäwä nadäwa!

³¹ Ude yäweränä äma äbot unita jide yäne yän nadänpäñ ini-tägän yänpän-nadäk täñkuñ; Nin Anututä iwerän täñkuk yän yänawä Jesutä ñode niwerayän; A! Upän imata mani nämo nadänkuñ? yän niwerayän yäk. ³² Täñ, Jon uwä ini nadänpäñ täñkuk yän yänawä ämawebe man bumta niwetnayän. (Uwä ämawebeta umuntankuñ. Ämawebetä Jonta Anutu täño manbiñam yänahäwani äma kubä yän nadänkuño unita.)

³³ Nadän-bäräp yarä nitek ude tänpän Jesu iwetkuñ; Nin nämo nadäkamän yäk. Yäwäwä yäwetkuk; Eruk, ude yäkañ unita näk udegän netätä näwerirän täk täyat unitäño mebäri nämo täwerayän.

12

Wain epän täño watä äma waki

Mat 21:33-46; Luk 20:9-19

¹ * Jesutä ude yänpän yäput penpäñ man wärani ñode yäwetkuk; Äma ekäni kubätä kome kubäken wain epän täñ morenpän yewa täñ-äyänjurek. Tänpän wain mujipi yeñ yäwatpäñ umeni yäpmäkta komeñi täñkañ watä ämata yot kubä täñ imek. Ude täñ morenpän wain epän u watäni itta äma ätu yepmañkañ kome ban kubäken kwek. ² Kwekopän mujipi yäpmäk-yäpmäk kadäni keräp tañirän mujipi ätu inita ketpäñ yäpmän imin äbäkta epän ämani kubä iwerän kwek. ³ Kuñirän wain epän watä äma unitä äma u kuñpäñä utpäñ iwat kireñpewä äneñi ketän kwek. ⁴ Tänpän wain epän mähemitä nadänpäñ äneñi epän

* **11:20:** Mak 11:14 * **11:23:** Mat 17:20 * **11:24:** Mat 7:7 * **11:25:** Mat 5:23; Mat 6:14-15 * **12:1:** Ais 5:1-2

amani kubä iwerän kwek. Iwerän kuñirän injitkan gwäki däpmänj kârapmitpänj waki täñ imineñ. ⁵ Ude täñirä äneñi kubä iwerän kuggän täñpek. Iwerän kuñirän kumänj-kumänj utneñ. Täñirä wain epän mähemitä pen kubäkubä yäwerän kuñirä ätu uwä däpmänjpänj yepmanpä kuneñ, ätu uwä kumänj-kumänj däpmäk täneñ.

⁶* Eruk, yepmanpän kuñ moreñtäko iniken nanaki-inik unitägän iränä upän iwerän kwek. Näkñaken nanakna ñonitä kwänä orañ iminjpänj mani api buramineñ yäk. ⁷ Eruk, nanaki-iniktä kwänä wain epän täño watä äma unitä nanaki-inik u kañpänjä yänjpänj-nadäk ñode täneñ; Unitä epän ño mähemi api täñpek yäk. Unita uritna epän ño ninta biñam kañ täñpän! yänj yäneñ. ⁸* Ude yänjpänj injitpänj kumänj-kumänj utpänj gupi wain epän gägäni käda manpä kuneñ.

⁹ Jesutä man wärani ude yänjpänj ñode yäwetkuk; Epän mähemitä watä äma u kowata jide api täñ yämek? Ñode api täñpek; Kuñpänjä wain epän watä it täñkuño u däpmänj moreñpänjä watä äma kodaki yepmanpek yäk. ¹⁰ Anutu täño man ñode kudän täwani u nämo daniñpänj nadäk täkañ?

Äma yot täñpanitä bek kubä kawä wawäpänj penkuño unitä bek bämopi ude itak.

¹¹ Anututä ude täñpewän ahänjirän kañpänj gäripi pähap nadäkamänj yäk. *Sam 118:22,23*

¹² Jesutä ude yänjirän Juda täño intäjukun ämatä nadänkuñ; Jesu ninta yänjpänj man wärani u yäyak. Ude nadänjpänj injitnayänj täñkuño upänkañ ämawebetä Jesuta gäripi nadäk täñkuño unita umuntanpänj Jesu kakätänpeñ kuñkuñ.

Ämatä Jesu takis moneñta iwet yabänkuñ

Mat 22:15-22; Luk 20:20-26

¹³* Kuñpänj Parisi ämakät äma Herot täño äbotken nanik ätu Jesu täño mani nadäkta yäwerä kuñkuñ. Jesutä man goret yäwän nadänkañ uterak kañ injitna yänkañ kuñkuñ.

¹⁴ Ude nadänjpänj Jesu kañ-ahänjpänj bänep ärik-ärik man ñode iwetkuñ; Yäwoñärewani äma, nin gäkño mebari nadäkamänj. Gäk jopman nämo yäk täyan. Ämata nadäwätäk nämo täñpänj man bureñigän yäk täyan. Gäk äma ärowani äpani nämo yäpmänj daniñpänj kuduñtagän Anutu täño kädet siwoñigän niwetpänj niwoñäreñ tak täyan. Unita niweri nadäna; Nin Juda naniktä Rom gapmanta takis moneñ imikta nintäño бага mantä yäjiwät täyak ba nämo? ¹⁵ Imik takäna ba imik tänero? Ude iwerirä Jesutä jopman täño mebari nadäwän tärewäpänj yäwetkuk; In imata jopman näkñatkañ? Eruk moneñ kubä yäpmänj päbä namä käwa. ¹⁶ Yäweränä moneñ kubä iminjkun. Iminjkun kañpänj yäwetkuk; Moneñ ño terak netä täño injami dapun ba wäpitä itak? Ude yäwerirän yänkuñ; Rom gapman täño intäjukun äma Sisa unitäñotä itak yäk. ¹⁷* Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Eruk ket ñode nadäwut; In imaka Rom gapmanta imikta yäwani u inita kañ imut. Täñ, imaka imaka Anututa imikta yäwani u Anututa kañ imut yäk. Ude yäwänkañ kikuñutpänj nadäwätäk pähap täñkuñ.

Kumbani-ken nanik akukakuk täño man

Mat 22:23-33; Luk 20:27-40

¹⁸* Kepma ugän äma ätu Satyusi äbotken naniktä Jesuken äbuñ. (Satyusi äma uwä kumbani-ken nanik akukakuk nämo pätak yänj nadäk täñkuñonik.) Äbänjpänj ñode iwetkuñ; ¹⁹* Yäwoñärewani äma, Mosestä ninta man kudän ñode täñ nimirä; Äma kubätä webe yäpmänjpänj komenita yeri kubä nämo bäyankañ kumänjirän monänitä webeni kajat yäpmänjpänj tuänita biñam yeri bäyan imek yänj yänjkuk. ²⁰⁻²² Täñpänkañ bianä ini buap 7 itkuñowä tuätä webe kubä yäpmänjpänj yeri kubä nämo penkañ kumbuk. Täñirän monänitä webe ugänpänj yäpuk. Yäpmänjpänj udegän yeri kubä nämo penkañ kumbuk. Kumänjirän gwekitä webe ugänpänj koreñpänj udegän yeri kubä nämo penkañ

* **12:6:** Mat 3:17 * **12:8:** Hib 13:12 * **12:13:** Mak 3:6 * **12:17:** Rom 13:7 * **12:18:** Apos 23:8 * **12:19:** Lo 25:5

kumbuk. Kumänjirän awänitä webe kajat ini ugänpän yäpuk. Udegän udegän buap 7 uwä webe ugänpän yäpmanpän yeri kubä nämo penkan kumän-tagän kumbu. Äpiyetä kumänjirä webeni kajat udegän mäden kumbuk. ²³ Eruk kumbanitä akukakuk kadäni pähapken webe uwä netäta binam api tänpök? yän iwetku.

²⁴ Ude iwerirä Jesutä yäwetkuk; In nadäk-nadäk goret nadäkan u mebäri ñodeta; In Anutu täño man kudän täwani ba Anutu täño kehäromita guñ takinik täk täkan unita yäk. ²⁵ Ittängän kumbani-ken naniktä akuñpän ämawebe u nädapi nämo api täneñ yäk. Anero kunum gänäñ itkan uwä webe yäpma-k-ypmäk nämo täk täkan ude ämawebe jop api itneñ yäk. ²⁶* Kumbani-ken nanik akukakukta yäkan unita täwera nadäwut; Mosestä man bian kudän tänkuko uterak ñode nämo danipän nadäk täkan ba? Mosestä päya terak mebet täñirän kankan u dubini-ken kuñirän Anututä iwetkuk; Näk Anutu, Abraham, Aisak, Jekop unitä nanin orerani yän iwetkuk. ²⁷ Anututä ude iwetkuko unita ñode nadäwut; Anutu u äma kodak irani täño Anutu, kumbani täño nämo. Ämatä kumänpän paot-inik täk täkan yän nadäk täkan u goret-inik nadäk täkan! yäk.

Baga man intäjukun-inik täño man

Mat 22:34-40; Luk 10:25-28

²⁸* Tänpän Baga man yäwoñärewani äma kubätä äbänpän Jesu-kät Satyusi äma ukät man yänpän-nadäk täñ itkuño u nadänkuk. Jesutä Satyusi man kowata tägagän yäwet irirän nadänpänä Jesu iwet yabänkuk; A, baga man jidetä intäjukun-inik täyak? ²⁹* Ude yäwänä Jesutä ñode iwetkuk; Baga man intäjukun itak uwä ñode; Juda ämawebe juku penpän nadäkot! Ekäni Anutunin u Ekäni bureni kubägän. ³⁰ Unita Ekäni Anutukata gäripi-inik nadäwen. Bänepka, gupka, nadäk-nadäkka kumän-tagän Anutu-ken pewen yäk. ³¹* E kubä ñode; Gäknata nadäk täyan udegän notkayeta nadän yämen. Baga man kubätä yarä ño nämoinik yärepmitak yäk. ³² Ude yänirän Parisi äma unitä yänkuk; Yäwoñärewani äma, gäk yäniri nadäwa siwoñi täyak yäk. Bureni yäyan. Anutu u Ekäni bureni kubägän, u udewani kubä nämo itak yäk. ³³* U bänepka nadäk-nadäkka ba kehäromika kudup imen ba gäknata nadäk täyan udegän notkapakta bänep iron täñ imeno unitä Anutu iniñ oretta äñnak-äñnak gäripi nitek mebäri mebäri yärepmit morekamän yäk. ³⁴ Ude yänirän Jesutä nadäwän siwoñi täñirän iwetkuk; Gäk Anutu täño kanjwat yewa dubini-ken itan yän gabänpän-nadätat yäk. Tänpäkan kadäni uken ämatä Jesu iwet yabäk ätukät täkta umuntanpän penku.

Jesu ini Kristo unita yäwet yabänkuk

Mat 22:41-46; Luk 20:41-44

³⁵ Kadäni kubä Jesutä kudupi yot gänäñ ämawebe yänpän-yäwoñärek täñ itkan ñode yäwet yabänkuk; Imata Baga man yäwoñärewani ämatä Kristota Devit täño nanaki kubä, komen ämagän yän yäk täkan? ³⁶ Anutu täño Munapiktä nadäk-nadäk imänkan Devittä ñode yänkuk;

Ekäni Anututä Ekänina ñode iwetkuk;

Gäk dubina-ken äbä maniriri wäpka binam gaminkan iwankaye yäpmanpän gämotka-kengän api yepmanpet yäk. *Sam*

110:1

³⁷ Eruk, u kawut! Devit ini uwä Kristota Ekänina yän yänkuko unita imata Kristo u Devit täño orani jopi kubä yän yäk täkan? Jesutä man ude yänirän ämawebe äbot päke u gäripi-inik nadänku.

³⁸ Tänpän äneñi ñode yänpän-yäwoñärenkuk; Baga man yäwoñärewani ämata ket nadänpän kuñatkot! Äma uwä ämawebetä nibänpän binam yäwut yän nadänpän tek

* **12:26:** Kis 3:2,6 * **12:28:** Luk 10:25-28 * **12:29:** Lo 6:4-5 * **12:31:** Wkp 19:18 * **12:33:** Lo 4:35; Ais 45:21; 1Sml 15:22; Hos 6:6

säkgämän käronji täñkañ ämawebe injami-kengän kuñat täkañ. ³⁹ Käbeyä yot gänañ äma ekäni täño bägup-ken mañit täkañ, intäjukun itta. Ba äñnak-äñnak tañi täktäk kadäni-ken bägup udewani-kengän intäjukun itnayäñ nadäk täkañ. ⁴⁰ Äma udewanitä webe kajattä yot gänañ äronpäñ tuñumi yäyomägat täkañ. Ba ämawebetä nibäwut yäñkañ yäñapik man käronji boham yäñ yäpmäñ kuk täkañ. Ude täk täkañ unita kämi kowata bäräpi ärowani api yäpneñ yäk.

Webe kajat kubätä moneñi kudup peñkuk

Luk 21:1-4

⁴¹ * Kudupi yot gänañ äronkañ Jesu moneñ pewani-ken kukñi käda itkañ yabäñ yäwat irirän ämawebe äbä moneñ pewä äpmok täñkuñ. Täñkañ äma tuñum ikek mäyaptä äbäñpäñ moneñ pähap pewä äpmok täñkuñ. ⁴² Täñirä webe kajat jopi jäwäri kubä unitä äbä moneñ gämäni täpuri yarä pewän äpmonkumän.

⁴³ * Ude täñirän Jesutä webe kajat u kañpäñ iwaräntäkiye yäñ-päbä yepmañpäñ yäwetkuk; Näk bureni täwetat yäk. Webe kajat jopi jäwäri ñonitä moneñ peyak uwä ätu pähaptä pekañ ño yärepmitak yäk. ⁴⁴ Ämawebe päke u moneñ bureni pat yämiñirä uken nanik yarä-gänpäñ pekañ yäk. Täñ, webe kajat ñowä ude nämo täyak. Nämo, täpuri inirako uwä kudup peñkañ jopi-inik itak yäk.

13

Kudupi yot api täñpä wanen

Mat 24:1-28; Luk 21:5-24

¹ Ude täñpäñ Jesutä kudupi yot gänañ naniktä äpämañ kuñirän iwaräntäki kubätä iwetkuk; Ärowani, udu yabä! Mobä yot pähap-pähap udu säkgämän täñpani yäk. ² * Ude yäwänä Jesutä iwaräntäkiye ñode yäwetkuk; Ket nadäkot. Yot pähap u yabäñgärip täkañ upäñkañ mädenä api tokät mäneñ. Mobä uterak terak itkañ uwä api eräñ mäneñ.

³ Eruk kuñtäñgän Jesu iwaräntäkiye-kät pom kubä wäpi Olip uterak äronpäñ itpäñ kudupi yot ban udu irirän kañpäñ Pita, Jems, Jon, Andrutä inigän Jesu ñode iwet yabäñkuñ; ⁴ Yäno ukeño jidegän api ahäwek? Ba man yäno bureni ahäwayäñ täñirän kudän jidewani ahäñirän api käne? ⁵ Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Ämatä jop yäñ-täkñatneñta ket nadäñkañ kuñat täkot yäk. ⁶ Äma mäyaptä äbäñkañ näk wäpna terak ñode api yäneñ; Näk Anutu täño iwoyäwani ubayäñ yäñ api yäneñ. Ude yäñirä ämawebe mäyaptä nadäñ yämiñpäñ api yäwarän täneñ. ⁷ Kadäni uken ämik mämä ba ämik täño manbiñam nadäñkañ Wära! Kadäni täretak yäñ nadäñkañ nämo kikñutneñ. Kudän ude ahäktä yäwani upäñkañ kadäni bäräñeñ-inik nämo api tärewek yäk. ⁸ * Kome tañi täpuri kowat ämiwän api täneñ. Täñpäñ kadäni uken nakta jop irit imaka api ahäwek. Ba kenäñ komeni komeni api kwaiwek. Kudän u uwä bäräpi bureni ahänayäñ täño unitäño wärani. Bureni u kämi api ahäwek yäk.

⁹ * Unita in nadäñ täpäneñpäñ kuñat täkot. Ämatä manken tepmañit, käbeyä yotken kadätä tadäpmäñit api täneñ yäk. Ba ugän nämo. In näka yäñpäñ tämagut päñku kome täño kañiwat äma ba intäjukun äma injamiken api tepmanen. Täñirä kadäni uken intä näkño man u yäñahäñpäñ yäwetneñta yäwani. ¹⁰ Täñpäkañ kadäni tärek-tärek nämo ahäñirän intäjukunä näkño Manbiñam Täga yäñahäñirä ämawebe komeni komeni kañ nadäwut. ¹¹ * Täñpäñ tämagut päñku manken tepmanayäñ täñirä uken man jide yäwetnayäñ yäñpäñ nadäwätäk nämo täneñ. Nämo, kadäni uken man ahäñ tamñirä nadäñpäñ ugänpäñ yäwetneñ. Man u yänayäñ täño u injinken man nämo. Uwä Munapiktä bänepjin-ken peñirän api yäñahäneñ yäk.

* **12:41:** 2Kin 12:9 * **12:43:** 2Ko 8:12 * **13:2:** Luk 19:44 * **13:8:** Ais 19:2; 2Sto 15:6 * **13:9:** Mat 10:17-20

* **13:11:** Luk 12:11-12

12 * Tänpän kadäni uken ämatä ñode api täneñ; Tuänitä monäni iwan keriken penjirän kumän-kumän api utneñ. Ba naniyetä nanakiye udegän api täneñ. Ba äperiye nanaktä miñiye naniye iwan täñ yämiñpäñ manken yepmanjirä kumän-kumän api däpneñ. 13 * Tänpäkan näka yänpän ämawebe mäyaptä iwan api täñ tamineñ. Upänkan äma kubätä gwäk pimiñpäñ näkño man nämo penpäñ yäpmän kuñarayän täko uwä tärek-tärek kadäni-ken näkñata biñam api yäpet yäk.

14 * Man ño daniñpäñ ket ñode nadäwä tärewut; Kämiwä, imaka taräki waki kubä penawähut ikektä nämo itnañiken irirän api käneñ. Kañpäñä ämawebe Judia komeken nanik u bäräneñ akumañ kome ño penpen banken kañ kut. 15 * Äma kubätä yot yäman irayän täko uwä tuñumi yäpmäktä yot gänañ nämo ärowek. Nämo, jop kañ metänpen kwän. 16 Ba äma kubä ketem epänken irayän täko uwä äneñi äyänutpen päñku mänit siot ba ämetpat tek nämo yäpek. Nämo, jop kañ metänpen kwän. 17 * Butewaki! Webe nanak kok ikek ba ironji paki nitek u bäräpi-inik api nadäneñ! 18 Unita in Ekäniken yänapiñirä ämetpen kukkuk kadäni u mänit kadäni-ken ahäwektawä! 19 * Bureni, imaka ahäwayän täyak uwä umuri pähap! Anututä pengän kunum kenta kome pewän ahänkumän-ken umunitä päbä apiño u bämopi-ken imaka umuri pähap udewani kubä nämo ahänkuk. Ba udewanitä äneñi nämo api ahäwek. 20 Ekänitä kadäni u keräpigän nämo däpmän täkñekuk yäwänäku äma kubätä nämoinik itek. Upänkan Ekänitä ämawebe inita biñam iwoyänkuko unita butewaki nadänpäñ kadäni keräpigän api däpmän täkñewek.

21 Kadäni ukenä ämatä Kristo udu ahätak! Ba ño ahätak! yän täwerirä unita nadänjirä bureni nämo täñpek. 22 * Imata, kadäni uken äma mäyaptä jop manman yän-täkñatpäñ Näk Kristo ba profet kubä yän api yäneñ. Äma udewanitä kudän kudupi mebäri mebäri api täneñ. Ämawebe Anututä inita yäpmän daniwani unitäño bänepi pen awähutna yänkan käderi paränä epän pähap ude api täneñ. 23 Täñkan imaka udewani nämo ahänjirän intäjukun täwetat unita nadän täpäneñpäñ kuñat täkot!

Äma Bureni-inik äneñi api äbek

Mat 24:29-35; Luk 21:25-33

24-25 * Imaka umuri umuri u ahänpäñ paorirän mädeni-ken ñode api ahäwek; Edap täño penyänektä nämo iñjirän, emak udegän api bipmän urek.

Tänjirän, guk api täreñ mäneñ.

Ude ahänjirän imaka kehäromi nitek kunum gänañ it täkan u wareñ api täñ moreneñ. *Ais 13:10, 34:4*

26 Eruk, kadäni uken Äma Bureni-inik uwä gubam terak, kehäromi pähap ba epmäget kudän ikek äbänjirän ämawebe api käneñ. 27 * Kadäni ugän añeroniye pen yäwet-pewän päñku ämawebe inita iwoyäwani kome kukñi kukñi, umude ba unude uken nanik api yämagutneñ.

28 Jesutä ude yänpäñ äneñi ñode yänkuk; Man wärani kubä wama päya terak utpäñ täwera nadäwä tumbut. Wamatä dätäki pirirän kañpäñ edap kadäni keräp täyak yän nadäk täkan. 29 Unita udegän in imaka imaka api ahäneñ yän täwetat unitä ahänjirä yabänpäñ tärek-tärek kadäni keräp täyak yän api nadäneñ. 30 Näk bureni täwetat. Ämawebe apiño itkan unitä kodak irirä imaka yäyat u api ahänjirä moreneñ. 31 Tänpäkan kunum kenta kome u bok api paotdenjo upänkan mena jinom u nämoinik api paorek.

Kepma ba kadäni nämo nadäkamän

Mat 24:36-44

* 13:12: Mat 10:21 * 13:13: Mat 10:22; Jon 15:21 * 13:14: Dan 9:27, 11:31; Dan 12:11 * 13:15: Luk 17:31
 * 13:17: Luk 23:29 * 13:19: Dan 12:1; Jol 2:2; Rev 7:14 * 13:22: Lo 13:1-3; Rev 13:13 * 13:24-25: Rev 8:12
 * 13:27: Mat 13:41

³² Imaka täwetat ɲo äma kubätä kadäni uken, kepma ba bipani uken api ahäwek yän nämoinik nadätak. Kunum gänaŋ aŋero imaka nämö nadäkaŋ yäk. Ba Anutu täŋo Nanaki u imaka, nämö nadätak. Nanitä ini-tägän nadätak. ³³ Kadäni nämö nadäkaŋ unita bänepjinta watäni itpän kuŋat täkot. In imaka u kadäni udeken api ahäwek yän nämö nadäkaŋ unita. ³⁴ * Kadäni uwä man wärani kubä ɲode bumik; Äma kubä kome kubäken kwa yänkaŋä watä ämaniye imaka tuŋumi watäni itneŋta epän man yäwerek. Ude yäwetpän yot yäma täŋo watä äma iwerek; Watä säkgämän kaŋ it yäk.

³⁵ * Unita inä udegän, watäni säkgämän itpeŋ kuŋatneŋ. In yot täŋo mäheimitä äneŋi äbäkäbäk kadäni uwä nämö nadäkaŋ. Bipäda ba bipani bämop ba yäŋe-yäŋeta ba tamimaŋ-inik kadäni uken ba uken api äbek yän nämö nadäkaŋ. ³⁶ Bäränek-inik äbänpän döpmon parirä tabäwekta. ³⁷ Unita in ba ämawebe kudup ɲode täwetat; Dapun ijinpän kodakgän itkot, döpmon nämö pätnen! yäk.

14

Juda ämatä Jesu utta man topuŋ

Mat 26:1-5; Luk 22:1-2; Jon 11:45-53

¹ * Täŋpakaŋ kepma yarä keräp taŋirän Juda täŋo orekirit pähap kadäni kubä wäpi Pasova ba Käräga yiskät nämö awähurani äŋnak-äŋnak kadäni täŋkuk. Täŋirän bämop äma intäjukun täŋpani-kät Baga man yäwoŋärewani äma ätutä Jesu käbop injipän utna yänkaŋ kädetta wäyäkneŋkuŋ. ² ɲode nadänkuŋ; Ämawebe bumta itkaŋ ɲonitä nadäwä täga nämö täŋpän penawäk täneŋ yänpän unita orekirit kadäni uken tänetawä yän nadänkuŋ.

Webe kubätä Jesuta iron täŋ iminük

Mat 26:6-13; Jon 12:1-8

³ * Täŋpakaŋ Jesu Betani yotpärare-ken itkuk. Itkaŋ Saimon, gisik paräm ikek yän iwerani unitä yotken äronpän ketem bok naŋkumän. Ketem naŋ irirän webe kubätä ume käbäŋi säkgämän u gwäki taŋi penpän yäpanipän yäpmän äbuk. Yäpmän äbänpän Jesu gwäki-ken piŋ ibatkuk.

⁴ Ude täŋirän äma ätu itkuŋo unitä kaŋpän kokwawak nadänpän yänpän-nadäk ɲode täŋkuŋ; E! İma mebärita imaka gwäki pähap penpän yäpani ɲowä jop ureŋ täŋpän kukaŋ?

⁵ Ämatä ume u suwaŋpän siliwa moneŋ taŋi gamäkaŋ äma jäwärita yäminaŋi. Ude yänpän webe u bumta kaŋ-yänkuŋ.

⁶ Kaŋ-yän irirä Jesutä ɲode yäwetkuk; Kakätäwut! yäk. İmata bäräpi imikaŋ? U iron inipärik kubä täŋ namitak yäk. ⁷ * Äma jäwäri inkät wari wari irirä iron täŋ yämina yänpänä kaŋ täŋ yämut! Upänkaŋ näk inkät pen nämö api itne. ⁸ * Webe ɲo iron täŋ namayän nadänpän ini täŋ naminaŋi ude täyak. Näk änenayän täkaŋ unita awaŋken kukta gupna ume käbäŋi gäripi nitek ɲo ärut namitak yäk. ⁹ Näk bureni täwetat. Manna biŋam Täga komeni komeni yänahän yäpmän kunayän täŋo udegän webe ɲonitä täŋ namitak unitäŋo manbiŋam bok api yänahän yäpmän kuneŋ. Ude täŋirä ämawebetä webe ɲonita nämö api guŋ täneŋ yäk.

Jesu iwaräntäkiye-kät Pasova ketem naŋkuŋ

Mat 26:14-30; Luk 22:3-20; Jon 13:21-30

¹⁰ Täŋpakaŋ iwaräntäkiye 12 u bämopi-ken nanik kubä wäpi Judas Kariot unitä Jesu iwan kerä terak kaŋ pewa yän nadänkaŋ bämop äma intäjukun täŋpanitä itkuŋ-ken u päŋku yäwetkuk. ¹¹ Ude täŋirän bänep täga nadänpän moneŋ api gamine yän iwetkuŋ. Judastä u nadänpän päŋku iwan kerä terak kaŋ pewa yänkaŋ Jesu iwaräntän yäpmän kuŋatkuk.

* **13:34:** Mat 25:14 * **13:35:** Luk 12:38 * **14:1:** Mak 11:18 * **14:3:** Luk 7:37-38 * **14:7:** Lo 15:11

* **14:8:** Jon 19:40

12 * Tänpäkan käräga yiskät nämo awähurani täno äñnak-äñnak kadäni yäput penkuñ. Kadäni ukengän Juda ämawebe Anututä äbekiye oraniye bian täñkentän yämiñkuko u nadakta nädamiñi-nani kubäkubätä sipsip nanaki ini-ini däpmäk täñkuñonik. Eruk kadäni ugän Jesu iwaräntäkiyetä iwet yabänkuñ; Yot deken päñku Pasova täno imaka imaka u täñtuñum täne? 13 Yäwäwä Jesutä äma yarä man ñode yäwetpäñ pen yäwet-pewän kuñkumän; Yotpärare bämopi-ken kuñjirän äma kubä ume käbot ikek ukät äbä peronpäñä u kañ iwarun! 14 Iwat yäpmän kumañ äma unitä yot ärowayän täkken u äronpäñ yot mähem i ñode kañ iwerun; Yäwoñärewani äma ñode yäyak; Bägup näwaräntäknaye-kät Pasova ketem äñnak-äñnakta de? yänkañ iwerun. 15 Ude iweränkañ yot gänañ bägup tañi punin unu ketem äñnak-äñnak täñpani tuñum ikek täwoñärewänkañ Pasova ketem täñtuñum täkon.

16 Eruk Jesutä ude yäweränä yarä uwä yotpärare-ken äronpäñ Jesutä yänkuko udegän kañ-ahänpäñ Pasova ketem täñtuñum täñkumän. 17 Eruk kome bipmäñjirän Jesu iwaräntäkiye 12 ukät tuñum täñkumän-ken u kuñkuñ. 18 * Kumañ yot gänañ äro ketem nañ itkañ Jesutä yäwetkuk; Näk bureni täwetat. In ketem penta näkamän ño kubätä näk iwan ker i terak nepmañpayän yäk. 19 Ude yänjirän nadänpäñä butewaki nadänpäñ ini-ini iwet yabänkuñ; Ekäni, näka yäyan? 20 Ude yänjiräko Jesutä yäwetkuk; In näwaräntäknaye 12 inken nanik kubä. Äma näkkät käräga gäpe kubägän näkamäk ñonitä api täñpek. 21 Nadäkañ? Äma Bureni-inik uwä kädet yän imani udegän api iwarek. Upänkañ äma iwan ker i terak nepmañpayän täyak u kowata jidewani kubä api yäpek? Uwä komi umuri kubä api yäpek yäk.

22 Eruk ketem nañ irirä Jesutä käräga kubä yäpmänkañ Anutu bänep täga man iwetkañ tokät jukutpäñ iwaräntäkiyeta ñode yäwetpäñ yämiñtän kuñkuk; Ño yäpmänpäñ nañput. Ñowä näkño tohatna yäk. 23 Ude yänpäñ wain ume yäpmänkañ Anutu bänep täga man iwetpäñ yämän kudup nañkuñ.

24 * Yämän nañjirä yäwetkuk; Ñowä näkño nägätna. Anututä ämawebe-kät topmäk-topmäk täyak u täñkehärom takta nägätna piwayän täyat. Ämawebe mäyapta yänpäñ piwayän täyat. 25 Näk bureni täwetat. Wain ume äneñi nämo nañkañ it yäpmän kuñtängän Anutu täno kañiwat yewa gänañ äronkañ wain ume mebäri kubä api näñpet. 26 Ude yäweränkañ kap kubä tenpäñ yot u penpen kumañ Olip Pom terak äronkuñ.

Pitatä wäpna käbop api pewek yän yänkuk

Mat 26:31-35; Luk 22:31-34; Jon 13:36-38

27 * Äronjirä äronjirä Jesutä yäwetkuk; In kuduñtagäntä nabän umuntañ api kuñtänpä kuneñ. Ude täñjirä Anutu täno man kudän täwani ñode pätak u bureni ahäwayän; Näk sipsip täno watä äma urira sipsip api kuñtänpä kuneñ. *Sek 13:7*

28 * Upänkañ kumbani-ken nanik äneñi akuñpäñ Galili komeken näkä jukun päñku api itkirowet. 29 Yäwänä Pitatä iwetkuk; Ätutä gäka mäde käwep api ut gamineñ upänkañ näk ude nämo api täñpet yäk. 30 Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Bureni gäwera; Apiño bipani purup gera kadäni yarä nämo yänjirän gäkä kadäni yäräkubä ude wäpna käbop pewayän.

31 * Ude yäwänä Pitatä gwäk kwainpäñ man kehäromigän yänkuk; Nämo! Gäk gutpäñ näk bok nutta yäwäwä wäpka käbop nämo api pewet yäk. Ude yäwänkañ noriyetä udegän yänkuñ.

Jesutä Getsemane päñku nani-ken yänjiräñkuk

Mat 26:36-46; Luk 22:39-46

32 * Kuñtängän Getsemane epän tobätken ahänpäñ Jesutä iwaräntäkiye yäwetkuk; Ñode irirä näk päñku yänjirä man yäwayän yäk. 33 Ude yänkañ ätu yepmañpäñ irirä Pita Jems

* 14:12: Kis 12:6, 14:20 * 14:18: Sam 41:9 * 14:24: Sek 9:11; Jer 31:31-34; 1Ko 10:16; Hib 9:20 * 14:27: Mak 14:50 * 14:28: Mat 28:16; Mak 16:7 * 14:31: Jon 11:16 * 14:32: Jon 18:1

Jon ugänpän yämaguränkan kuñkuñ. Kuñtängän Jesu nadäwän umuri pähap tänpäpän yänjuk; ³⁴ * Bänepna-ken butewaki nadäwätäk pähap ahän namitak unitä nurek yän nadätat. Unita in ñogän kodak itkan nabän näwatkot yäk. ³⁵ Ude yänpen ätu nanak kuñpänä bäräpi nadänpän kome terak manpän äpmonpäpän komi nadänjukko u nanatä nadän naminjirän paorän yänpän ñode yänapiñjuk; ³⁶ * O nan, gäk imaka kubä tänpayän nämo bäräp tak täyan. Unita komi bäräpi nadäwayän täyat u ketären namisi. Upänkan näkño nadäk nämo, gäkñaken nadäktä kan ahäwän.

³⁷ Ude yänpän äma yaräkubä unitä itkuñ-ken äyänutpen kuñpän yabäwän dämpmon pat itkuñ. Dämpmon parirä yabänpän Pita iwetkuk; Saimon! Gäk imata dämpmon pat itan? Gäk kadäni keräpi näkkät kodak täga nämo iren? ³⁸ * Tänyabäk-ken kwitanenña ket nadänpän yänpik man yän itkot. Bänepjintä näk näwatta pidäm täkan upänkan kehäromijin nämo yäk.

³⁹ Ude yäwetkanä äneñi kuñpän yänpik man yänjukko udegän yänjuk. ⁴⁰ Yänpik man ude yän paotpän äbänpän yabänjuk; Dämpmon yewäpän pat irirä. Abä yabäwänä mäyäk tanpän man kubä nämo iwetkuñ. ⁴¹ Eruk Jesu äneñi kuñpän tänjukko udegän täñkan äbänpän yäwetkuk; Ai! In dämpmon pen pat itkan? Kadäni täretak! Äma Bureni-inik uwä momi äma kerä terak ärokärok kadäni keräp täyak ño. ⁴² Akwäpän pänku yabän ahäna! Äma iwan kerä-ken nepmakta yäwani äbätak ño yäk.

Komi ämatä Jesu injituñ

Mat 26:47-56; Luk 22:47-53; Jon 18:3-12

⁴³ Jesu man ude yänjirän pengän iwaräntäkiye 12 u kubä wäpi Judas u ahän yämiñjuk. Komi äma, kadä boham ikek Judas-kät penta äbuñ. Komi äma uwä bämop äma, Baga man yäwoñärewani äma ba Juda täño ekäni ekäni ätu unitä yäwet-pewä äbuñ.

⁴⁴ Intäjukunä Judastä man kädet ñode yäwetkuk; Näkä pänku äma u geñi dara nabänkan upän kan injirut yäk. ⁴⁵ Eruk Jesu ahän iminpän iwetkuk; Yäwoñärewani ämana! Ude yänpän geñi datkuk. ⁴⁶ Eruk, ude tänpän kanpänä injitpän kerigän topuñ. ⁴⁷ Ude tänjirä iwaräntäki kubätä päipi pion gänan nanik wädäwän kwäpänä bämop äma unitäño watä ämani kubä ura yäkñat jukuni painjuk.

⁴⁸ Tänpänä Jesutä komi äma äbuño u yäwetkuk; Jide? Intä nabäwä näk kubo äma ämik tänpäni ude tänpapän kadä boham ikek nutnayän äbäkan? ⁴⁹ * Näk kepmani kepmani kudupi yot gänan äronkan inkät ämawebe Anutu täño man täwetpän täwoñärek täk täñkut-ken ugän imata nämo nepmäñitkuñ? Upänkan täga! Ude täñ naminjirä Anutu täño man terak näka man kudän pätak u bureni ahäwän. ⁵⁰ Ude yänjirän iwaräntäkiye kudup kan-umuntañ kuñtänpä kuñkuñ.

⁵¹⁻⁵² Tänpäkanä äma gubañi kubä tek yabuko unitä Jesu iwatkuk. Iwarirän komi ämatä injitnayän tänjirä tek yabuko u pitpän penpen morän metänpen kuñjuk.

Jesu manken tenkuñ

Mat 26:57-68; Luk 22:54-71; Jon 18:13-24

⁵³ Tänpäkan Jesu imagut yäpmän bämop äma intäjukun iranitä yotken kuñkuñ. Yot uken bämop äma, ba Juda täño ekäni ekäni ba Baga man yäwoñärewani äma u kudup kubäkengän ugän itkuñ. ⁵⁴ Yäpmän kuñjirä Pita mädegän yäwatpän yot unitäño yewa gänan äronjuk. Äronpänä komi äma ukät bok itpän kädap äñariñ itkuñ. ⁵⁵ Tänpäkan Baga man yäwoñärewani ämakät Juda täño äma ekäni ekäni u kuduptagän itpän Jesu kumän-kumän utna yänkan Jesu jop ikñatta jop manman ätuta wäyäkñenkuñ. Upänkan Jesuken imaka goret kubä nämo kanpän nadänkuñ. ⁵⁶ Tänpäkan äma mäyaptä Jesu imaka wakiwaki ude täk täñkukonik yän jop manman ude yänkuñ. Jop manman mäyap ude yänkuñopän

* **14:34:** Jon 12:27 * **14:36:** Rom 8:15; Gal 4:6; Mak 10:38; Jon 6:38 * **14:38:** Luk 11:4 * **14:49:** Luk 19:47, 21:37; Jon 18:20

man mebäri inigän inigän yänkuŋo unita man uterakgän nämo ahänjuk. ⁵⁷⁻⁵⁸ * Yänäko äma ätutä akuŋpäŋ jopman ŋode yänkuŋ; Nin Jesu u man ŋode yänirän nadänjukmäŋ; Näk kudupi yot äma keritä täŋpani ŋo wärämutpäŋ kepma yarakubätagän äneŋi udewanigän äma keritä nämo täŋpani kubä api täŋpet yäk. ⁵⁹ Man yänkuŋo u ini-ini yänirä mebäri kubägän nämo täŋjuk.

⁶⁰ Täŋpäkaŋ bämop äma intäjukun täŋpani unitä akuŋpäŋä Jesu iwet yabänjuk; Man kowata nämo yäwerayän? Äma päke ŋo gäka man yäkaŋ ŋo nadäwi jide täyak? ⁶¹ * Yänirän Jesutä man kubä nämo yänjuk. Man nämo yänkaŋ kum irirän intäjukun ämatä äneŋi iwet yabäkgän täŋjuk; Äma Anututä ämawebeŋiye täŋkentäka iwoyäwani Kristo uwä gäk? Anutu iniŋoret takamän unitäŋo nanaki gäk?

⁶² Yäwänä yänjuk; Yäyan ubayän. Näk bureni täwetat. Äma Bureni-iniktä Anutu ärowani täŋo keru bure käda ittängän kunum gänaŋ gubam terak äbänirän api kaŋ-yäputneŋ yäk. ⁶³ Ude yänirän eruk, intäjukun äma u nadäwän wawäpäŋ iniken tek weŋ-gäjähutpäŋ yänjuk; Mangämän imata wari yäne? ⁶⁴ * Anutu yänärok man iwetak unita in jide nadäkaŋ? Yäwänä kuduptagän ŋode yänkuŋ; U kumäka biŋam täyak yäk. ⁶⁵ Ude yäwäwä äma ätutä iwit ut ibatkuŋ, ätutäwä dapuri täŋpipiŋpäŋ keru mugwäjiŋpäŋ utkaŋ iwetkuŋ; Gäk profet unita äma gutak unitäŋo wäpi niwet! yäk. Ude täŋirä komi ämatä inŋitpäŋ keru pipiyänpäŋ inami dapun-ken utkuŋ.

Pitatä Jesu wäpi käbop peŋjuk

Mat 26:69-75; Luk 22:56-62; Jon 18:15-18,25-27

⁶⁶ Täŋpäkaŋ Pita yäman umu irirän bämop äma intäjukunta irani unitäŋo watä webe kubä äbänpäŋ kaŋjuk; ⁶⁷ Pita kädäp äŋäriŋ irirän. Kaŋpäŋ ket täŋpäŋ kaŋ-yäpmän äronkaŋ-äpäk täŋpäŋ iwetkuk; Jesu Nasaret komeken nanik ukät kuŋarani kubä gäk yäk. ⁶⁸ Yäwänä yänjuk; Gäk man jide yäyan? Yäniri guŋ täyat yäk. Ude yänpäŋ yäma-ken äpmonjuk. ⁶⁹ Äpmonirän watä webe unitä kaŋpäŋ äma itkuŋo u yäwetkuk; Äma ŋo Jesu täŋo äbotken nanik yäk. ⁷⁰ Yäwänä äneŋi äwo yänjuk. Eruk ätu itpäŋä ämawebe itkuŋo unitä iwetkuŋ; Nadäkamän! Gäk äbot uken nanik. Gäk Galili äma! yäk. ⁷¹ Iweräwä Pitatä yäwetkuk; Anutu wäpi terak bureni-inik täwetat! Äma wäpi yäkaŋ u nämoinik kak täyat! Näk jopman yäwawä Anututä kowata namän yäk.

⁷² * Ude yänirän uterakgän puruptä gera yänirän kadäni yarä täŋjuk. Täŋpänkaŋ Pitatä nadäwän tumbäpäŋ Jesutä man ŋode iwetkuko u nadänjuk; Puruptä gera yarä nämo yänirän näka äwo kadäni yarakubä ude api yäwen. Ude nadänkaŋ nadäwän ägekoräpäŋ konäm bumta kotkuk.

15

Jesu Pailat keru-ken peŋkuŋ

Mat 27:1-2,11-26; Luk 23:1-5; Jon 18:28-38

¹ * Täŋpäŋ tamimaŋ bipaniinik bämop ämakät Parisi äma ba äma ekäni ekäni u kudup-tagän käbeyä täŋpäŋ Jesu utta tawaŋ peŋkuŋ. Ude täŋkaŋ eruk, Jesu keru pädat täŋpäŋ yäpmän päŋku Pailat keru terak teŋkuŋ. ² Teŋirä Pailattä Jesu iwet yabänjuk; Gäk Juda täŋo äma ärowani ba? Yäwänä yänjuk; Yäyan uba yäk. ³ Täŋkaŋ bämop äma intäjukun täŋpani Jesuta yänpäŋ-kaŋiwat man mäyap yänkuŋ. ⁴ Ude yänirä Pailattä Jesu äneŋi iwetkuk; Äma päke ŋonitä gäka man mäyap yänirä imata kowata nämo yäyan? ⁵ * Ude iweränä Jesu kowata nämo yänjuk. Kowata nämo yänkaŋ man kum irirän Pailattä nadäwätäk täŋi täŋjuk.

* **14:57-58:** Jon 2:19-21 * **14:61:** Mak 15:5; Luk 23:9 * **14:64:** Jon 19:7 * **14:72:** Mak 14:30 * **15:1:** Luk 22:66 * **15:5:** Ais 53:7; Mak 14:61

⁶ Tänpäkan Pasova Orekirit Kadäni udeken Pailattä kädet ñode ták tänkukonik; Juda ämawebetä komi yotken irani kubäta nadänpän Pailat iwerirä nadän yämiñpän äma u yäniñ kireñpewän kuk täñkuñonik. ⁷ Kadäni ugän äma kubä wäpi Barabas u noriye ätukät komi yotken itkuñ. Äma uwä Rom gapmanta kokwawak nadänpän ämik pewä ahäwäpän äma kubä kumän-kumän utkuño unita gapmantä komi yotken yepmañkuñ. ⁸ Tänpäkan Juda ämawebetä Pasova Orekirit Kadäni ätuken ták täñkuko udegän tänpän yän nadänpän päbä Pailattä yäma-ken käbeyä tänpän itkuñ. ⁹ Irirä Pailattä yäwet yabänkuk; Juda äma intäño intäjukun äma ño pitpän tewa kwän? ¹⁰ (Man ude yäwetkuko uwä Pailattä ñode nadänpän yäwetkuk; Juda äma ekäni ekänitä Jesuta kokwawak nadänkuño unita Jesu näkken pewä äbuk yän nadänkuk.)

¹¹ * Tänpäkan Pailattä Jesu tewa kwän yän yänkuko upänkan bämop äma unitäwä ämawebe päke u peñ yäwet-yäwet täñtako yänkuñ; Barabaspän tewi äbän nimän! ¹² Ude yänjirä Pailattä äneñi yäwet yabänkuk; Yäkan unita Juda täño Intäjukun Äma yän iwet täkan ñowä jide täñ imet? ¹³ Yäwänä äma päke unitä gera pähap ñode yänkuñ; Päya kwakäp terak kan kumbän! ¹⁴ Yäwäwä yäwetkuk; Waki kubä jide täñkukta? Ude yäweränkan ehutpän gera kehäromigän yänpän iwetkuñ; Päya kwakäp terak kan kumbän! ¹⁵ Ude yäwäkan ämawebe bänepi yäpmän äpäkta Pailattä Barabas jop tewän äpäman kuñjirän Jesu kadätä päripmänpän päya kwakäp terak utpewä kumäkta komi ämata yämän yäpmän kuñkuñ.

Jesu yänärok man iwetkuñ

Mat 27:27-31; Jon 19:2-3

¹⁶ Yäniñ kirewänpän Pailat täño komi ämatä Jesu yot gänañ nanik yäpmän äpäman päñku yot mäde käda komi äma täño yewa gänañ äronpän noriye ätuta gera yänpewä äbuñ. ¹⁷ Yänpewä äbäkan tek gwagäri intäjukun ämatä ták täkan ude wani täñ imiñpänä intäjukun täño gwäpäta gupmom yenpän kedon tänpän gwäki-ken ähät imiñkuñ. ¹⁸ Ude tänpän sära man iwetpän yänkuñ; Juda täño intäjukun äma, ganiñ oretkamän! yäk. ¹⁹ Tänpän pärip-päriptä gwäki-ken urit iwit uwan ibarit ták täñkuñ. Tänpän gukut imäpmok täñ imiñpän jop iniñ oretkamän yänkan täñkuñ. ²⁰ Täñirek-irek ude täñ imiñ paotpänä intäjukun äma täño tek yänopmän imiñpän tek iniken upän äneñi täñ imiñkuñ. Ude täñ imiñpän, eruk päya kwakäp terak utnayän imagut yäpmän kuñkuñ.

Jesu päya kwakäp terak utkuñ

Mat 27:32-34; Luk 23:26-43; Jon 19:17-27

²¹ * Eruk, yänikñat yäpmän kuñpänä äma kubä wäpi Saimon u epäniken naniktä äbätängän äbä peronkuñ. Uwä Sairini komeken nanik, Aleksada kenta Rufus unitäño nani. Äbä peronpänä peñ iwet-pewä Jesu täño päya kwakäp buramiwänkan penta kuñkuñ. ²² Kuñtängän kome kubä wäpi Golgota, u ninin man terak gwäki kokäp, u ahänkuñ. ²³ Ahänpänä eruk Jesuta wain umekät päya umumi kubä ukät awähutpän Jesu gupi kwitawän yänpän imiñkuñ. Imäwä bitnäñkuk. ²⁴ * Täñjirä komi ämatä teki yänopmän imiñpän päya kwakäp terak utkuñ. Päya kwakäp terak utpänä Jesu täño teki yäpmäkta komi ämatä närep mirek gärep mirek täñkuñ.

²⁵ Tänpän 9'kirok täñjirän utkuñ. ²⁶ Tänpäkan Jesu gwäki-ken punin käda man kudän ñode kudän täñkuñ;

Nowä JESU, JUDA Ämawebe Täño

INTäjukun Äma.

²⁷ Tänpäkan kubo äma yarä, kubä kukñi kubä kukñi yepmañpän bok däpuñ. [²⁸ * Ude täñjirä Anutu täño man ñode kudän täwanitä bureni ahänkuk; Kawä äma waki täñpani täñkuk.] ²⁹⁻³⁰ * Tänpäkan ämawebe kuñkan äbäk täñkuño unitä yänärok man iwetpän

* **15:11:** Apos 3:13-14 * **15:21:** Rom 16:13 * **15:24:** Sam 22:18 * **15:28:** Ais 53:12 * **15:29-30:** Sam 22:7; Sam 109:25; Mak 14:58

ketsiwonj tänpänj yänkuñ; A! Gäk ñonitã kudupi yot wãrämutpänj kepma yarãkubãta äneñi api tänpet yänj yänkuno udegän gupka täñkentänj päya kwakãp terak naniktã äpiwã!

³¹ Ude yänjirã bãmop äma ba Baga man yãwonjãrewani äma unitã udegän täñ-irenjpäñ näwetgãwet tänpänj yänkuñ; Äma ñowã äma ätu täga täñkentänj yãmik täñkukopänj ini gupi täñkentãkta tänpän wakanj yãk. ³² Ñowã Anutu täño iwoyãwani Kristo, Isrel täño Intäjukun Äma itak u tänpãwã päya kwakãp terak naniktã äpäñjirãn kanjan nadãkinik täñ iminawã! yänj yänkuñ. Tänpãkanj äma yarã dãpmänjpäñ kukñi kukñi yepmanjkuño unitã udegän yänjãrok iwetkumãn.

Jesu kumbuk

Mat 27:45-56; Luk 23:44-49; Jon 19:28-30

³³ * Tänpänj kome kepma bãmopi-inik uken kome dapuri kumbuk. Kumãñjirãn kome kudup bipmãn utpän patpän it yãpmãn kuñjirãn 3'kirok täñkuk. ³⁴ * Tänpänj 3'kirok ude täñjirãn Jesutã iniken man terak gera tañi ñode yänkuk; Elai, Elai, lema sabaktani? U ninin man terak Anutuna, Anutuna imata nepmanñtan? ³⁵ Ude yänjirãn äma kanj itkuño unitã nadãnjpäñ yänkuñ; Nadãwut! Elaijata gera yãyak yãk. ³⁶ * Yänjirãn nadãnjpäñ äma kubãtã bãrãneñ päñku imaka kubã bima yabut bumik yãpmänjpäñ wain ume jãgãmi gãnanj yãputpänj jikon terak pãdãt tänpänj Jesuta iminjpäñ noriye yãwetkuk; Pewut! Jop itpänj kãna. Elaijata bureni pãbã ketãrewayãnj kãwep yãk.

³⁷ Ude täñjirã Jesu äneñi gera tañi yãnjpäñ kumbuk.

³⁸ Kumãñjirãn kudupi yot gãnanj tek tañi bagata pewã wãdãwani u punin ununitã komen umu ini wewãn tãrenjkuñ. ³⁹ Tänpänj Jesutã kumãñjirãn komi äma täño watã äma unitã dubini-ken itkanj kawãn inide kubã tänpãpäñ yänkuk; Bureni-inik, äma ñowã Anutu täño Nanaki!

⁴⁰ * Tänpãkanj webe ätu ban itkanj Jesu kumãñjirãn kanjkuñ. Ukãt nanik ätu täño wãpi ñode; Maria Makdala komeken nanik, wahupi Maria, Jems gubanñ kenta Joses täño minñi u, ba Salome ukãt penta itkuñ. ⁴¹ Webe u kuduptagãn Galili komeken naniktã Jesu iwarãn tänpänj watã epãn täñ iminj yãpmãnj äbãk täñkuñonik. Täñkanj ugãn nãmo, webe ätu Jesu-kãt Jerusalem yotpãrare-ken penta aronjkuño u imaka, äbã itpänj kanjkuñ.

Jesu äneñkuñ

Mat 27:57-61; Luk 23:50-55; Jon 19:38-42

⁴²⁻⁴³ Sabat kerãp täñjirãn eruk bipãda Juda täño äma ekãni kubã wãpi Josep u äbuk. U komeni Arimatea. Uwã Anututã intäjukun itkanj yabãn yãwat piãni kwawak ahãñjirãn kakta itsãmãñtãn kuñat täñkukonik. Eruk, äma unitã Pailat-ken umunkãt nãmo, bãtakigãn kuñpäñ Jesu täño gupi awãn gãnanj änekta iwet yabãnkuñ. ⁴⁴ Täñjirãn Pailattã yänkuk; Wa! Imata bãrãneñ kumãñtak yänj nadãnjpäñ komi äma täño intäjukun äma yãñpewãn äbãnã iwet yabãnkuñ; Jesu bureni kumak? ⁴⁵ Äma unitã bureni kumak yänj yãwãnã Joseptã Jesu gupi änekta nadãn iminjkuñ. ⁴⁶ Nadãn iminjirãn Joseptã päñku tek pakì suwanjpäñ, Jesu täño gupi päya kwakãp terak nanik ketãrenj pãpã tek yãpuko unitã uwãk täñkuk. Ude tänpänj mobã awãn kodaki kubã äma kumbani pekta biñam äneñpani u gãnanj penjkuñ. Penjpäñã mobã kubã piminj iwat-pewãn päñku mobã awãn meni uwã yãput pipinjkuñ. ⁴⁷ Äneñjirãn Maria Makdala komeken nanik ukãt wahupi Maria Joses täño minñi, yarã u kanjkuñ.

16

Jesutã äneñi akunjkuko unitãño manbiñam

Mat 28:1-8; Luk 24:1-12; Jon 20:1-10

¹ Tänpãkanj Juda täño Sabat tãrenjirãn Maria Makdala komeken nanik, wahupi Maria Jems täño minñi ba webe kubã wãpi Salome unitã Jesu täño gupi arut imikta gakñi

* 15:33: Amo 8:9 * 15:34: Sam 22:1 * 15:36: Sam 69:21 * 15:40: Luk 8:2-3

mebäri mebari käbäni tägatäga u suwanpän tunum täñkañ itkuñ. ² Eruk Sande tamiman kome ket nämo yäñerän tunum ukeño yäpmän Jesu täño gupi penkuñ-ken uken kuñkuñ. ³⁻⁴ Kuñit kuñit yänpän-nadäk ñode täñtäñ kuñkuñ; Mobä, awañ meni täñpipiwani u netätä yäpmän kewen nimayän? Ude yänpän dapun täñpän kañkuñ; Mobä pähap uwä yäpmän kewenkuño mobä awañ meni tumänjirän. ⁵ Eruk ude kañkañ äronpän kañkuñ; Äma gubañi kubä tek paki nitek awañ käwuri bure käda mañit irirän. Kañpän umuntanpän bumta kwainkuñ.

⁶ Kwainjirä yäwetkuk; Umuntäneño. In Jesu Nasaret nanik päya kwakäp terak utkuño ukeño känäyän äbäkañ? U ño nämo itak yäk. Akumañ kuk! Patpat bägupigän ño kawut! ⁷ * Unita in pänku Pita ba iwaräntäkiye ätu biñam ñode yäwerut; Jesu uwä Galili komeken intäjukun it kirewayän kuk. U pänku kawut, täwetkuko ude. ⁸ Ude yäweränkañ webe yarakubä uwä umun pähap täñkañ awañken naniktä metänpen kwaintäñ kuñkuñ. Bumta umuntankuño unita imaka kañkuño u ämawebe nämo yäwettän kuñkuñ.

Jesu noriye wanoriye ahän yäminjuk

Mat 28:9-10; Jon 20:11-18

[⁹ * Jesu uwä Sande tamiman kumbani-ken naniktä akumañ pänku Maria Makdala nanik, bian mäjo 7tä magärani Jesutä ini yawat kireñ iminjuk u ahän iminjuk. ¹⁰⁻¹¹ * Ahän iminjirän webe uwä pänku äma Jesu-kät kuñarani konäm butewaki täñ irirä yabänpän Jesu u nämo kumbuk, kodak irirän kat yän yäweränkañ nadäwä bureni nämo täñkuk.

¹²⁻¹³ Eruk kadäni kubä äma yarä yotpärare penpen kädet miñin kuñjirän Jesutä gupi inigän kubä äworenkañ ahän yäminjuk. Ahän yämänkañ äma yarä unitä äyänutpen pänku noriye ätu yäweränkañ udegän nadäwä bureni nämo täñkuk.

¹⁴ * Eruk, u punin terak iwaräntäkiye 11 u yot kubäken ketem nañ irirä ahän yäminpän ñode yäwetpän yabän yänjuk; Imata nadäkinikjin nämo itkañ? Ba imata notjiye ätu kodak irira nabänpän biñam täwetkuño u nadäwä bureni nämo täkañ? ¹⁵ * Ude yänpän yäwetkuk; In komeni komeni kuñkañ ämawebe it yäpmän kukañ udegän Manbiñam Täga u kañ yäwettän kut. ¹⁶ * Äma kubätä näk nadän namikinik tänpän näk wäpna terak ume ärurayän täko uwä Anututa biñam api täñpek. Täñ, äma kubätä nadän namikinik nämo tänpayän täko uwä Anututä geñita biñam api tewek. ¹⁷ * Ämawebe nadän namikinik tänpän kuñatnayän täkañ unita kehäromi yäminjira näk wäpna terak kudän ñode api täneñ; Mäjo api yawat kireneñ, ba man kotäk kudupi kudupi terak api yäneñ, ¹⁸ * ba gämok keritä api yepmäñitneñ, ba ume waki nañirä unitä nämo api däpek, ba äma käyäm ikek keritä gupi-ken injirä api täganeñ.

Jesu kunum gänañ äronjuk

Luk 24:50-53; Apos 1:9-11

¹⁹ * Eruk Ekäni Jesutä man ude yäwet morenpän irirän Anututä imagut yäpmän kunum gänañ äronjuk. Äronjuk uken Anutu keru bure käda itkukotä itak. ²⁰ * Äronjirän iwaräntäkiye komeni komeni kuñ morenpän mani biñam yänahän yäpmän kuñkuñ. Täñjirä Ekänitä bämopi-ken itpäñ epäni takta täñkentän yäminjit mani biñam u täñkehärom takta kudän kudupi ämawebeniye-ken pewän ahänkuñ.]

* **16:7:** Mat 26:32; Mak 14:28 * **16:9:** Luk 8:2 * **16:10-11:** Mat 28:10 * **16:14:** 1Ko 15:5 * **16:15:** Apos 1:8 * **16:16:** Apos 2:38 * **16:17:** Apos 2:4; Apos 8:7, 10:46 * **16:18:** Luk 10:19; Apos 28:3-6 * **16:19:** Apos 2:33-34 * **16:20:** Apos 14:3; Hib 2:3-4

Luk Luktä guṅ äbot ämawebeta yänpäṅ Jesu täṅo manbiṅam ṅo kudän täṅkuk

Luk imata manbiṅam ṅo kudän täṅkuk?

¹* Eruk, äma ärowani Tiofilus, man ṅo gäwera nadä; Äma mäyaptä imaka imaka Anututä nin bämopnin-ken pewän ahäṅkuṅo unitäṅo manbiṅam kudän täkta piäni taṅi täṅ yäpmäṅ äbuṅ. ²* Imaka bian ahäṅirä ini dapuritä kaṅpäṅ nadäṅkuṅo u ba apiṅo ahäṅ yäpmäṅ abäkaṅ ugänpäṅ kudän täṅkuṅ. Äma uwä Anutu täṅo manbiṅam yäṅahäk-ahäk piä täṅkaṅ manbiṅam ṅowä niminṅuṅ. ³⁻⁴ Täṅpäkaṅ näk imaka, kadäni käronṅi manbiṅam ṅo yäput pektä päṅku tärek-tärek u kuduptagänta ket nadäwa yäṅkaṅ yäṅyabäk piä täṅ yäpmäṅ abut. Unita äma ärowanina Tiofilus, gäkä manbiṅam gäwerani u bureni-inik yäṅ nadäkta imaka imaka ahäṅkuṅo unitäṅo manbiṅam siwonṅi kudän täṅpäṅ gäkken pewa ärekta nadäk peṅkut. Eruk manbiṅam uwä ṅode;

Aṅero kubätä Sekaraia ahäṅ iminṅuk

⁵* Herottä Judia kome täṅo intäjukun äma itkuk-ken uken bämop äma kubä itkuk, u wäpi Sekaraia. Äma uwä bämop äma biani wäpi Abiya unitä äbotken nanik. Täṅpäkaṅ webeni Elisabet imaka, bämop äma äbot kubäken nanik. ⁶ Täṅkaṅ yanäpi yarä uwä Anutu inamiken siwonṅi kuṅat täṅkumänonik. Täṅkaṅ Anutu täṅo бага man ba jukuman kuduptagän iwat moreṅpäṅ waki kubä nämo täk täṅkumänonik. ⁷ Upäṅkaṅ nanakiye nämo. Elisabet äruṅ it yäpmäṅ äbäṅkä tägawani webe pähap täṅkumän.

⁸ Täṅpäkaṅ kadäni kubä, Sekaraia täṅo äbottä Anutu inamiken bämop äma piä täkta kadäni ahäṅkuk. ⁹* U bämop ämatä täk täṅkuṅo ude piä yäpmäṅ daniṅpäṅ Sekaraiatä kudupi eṅi gänaṅ Anutu inamiken gupe käbäṅi nitek ijin imikta ahäṅkuk.

¹⁰ Eruk, gupe käbäṅi nitek ijik-ijik kadäni ahäṅirän ämawebe mäyaptä äbäṅkaṅ kudupi eṅi yämän umu itkaṅ Anutu-ken yäṅapik man yäṅ itkuṅ. ¹¹ Yäṅapik man yäṅ irirä kudupi eṅi gänaṅ Sekaraia gupe käbäṅi nitek ijin ittängän kaṅkuk; Ekäni täṅo aṅero kubätä gupe käbäṅi nitek ijiwani täṅo käwuri bure käda ahäṅpäṅ irirän. ¹² Kaṅkaṅ kikuṅutpäṅ bumta umuntaṅkuk. ¹³ Ude täṅpänä aṅero unitä iwetkuk; Sekaraia, gäk umuntäweno. Anutu gäkṅo yäṅapik man nadäṅ gamitak yäk. Unita webeka Elisabet uwä nanak ämani kubä api bäyawek. Bäyawänkaṅ wäpi Jon yäṅ, kaṅ iwet. ¹⁴ Täṅpäṅ nanak unita bänep täga nadäṅpäṅ oretoret api täṅpen. Ba unitä ahäṅirän ämawebe mäyaptä bänep täga nadäṅpäṅ oretoret udegän api täneṅ yäk.

¹⁵* Imata, nanaka unitä tägaṅpäṅ Ekäni inamiken wäpi biṅam ikek api irek. Täṅkaṅ wain ume ba täṅguṅguṅ ume ätu nämoinik api nak täṅpek. Täṅkaṅ ahäwayäṅ täyak-ken unitä it yäpmäṅ ärowayäṅ täkken Kudupi Munapiktä uwäktäṅ iminṅirän api irek. ¹⁶ Täṅpäkaṅ unitä Isrel ämawebe Anutu mäde ut iminṅuṅo u mäyap bänepi yäpmäṅ sukurenṅpäṅ yepmaṅpäṅ Anutu Ekänini-ken äneṅi api kuneṅ. ¹⁷* Bureni, kuṅat-kuṅari ba kehäromini Profet Elaijatä täṅpen kuṅatkuko udegän api täk täṅpek. Ekänita intäjukun kuṅkaṅ nädanani täṅo kokwawak yäpän-siwonṅi tawäpäṅ yepmaṅit, ba äma man bitnäk täk täkaṅ unitäṅo bänepi yäpmäṅ sukurenṅpäṅ yepmaṅpäṅ äma siwonṅi täṅo kädet kuroṅgän api iwat täneṅ. Ude täṅpayäṅ täko uwä Ekänita watä piä täṅ imikta ämawebe äbot ket utpäṅ yepmak täṅtäṅ api kwek yäk.

¹⁸* Eruk, aṅerotä man ude iweränä, Sekaraiatä kowata ṅode iwetkuk; Man yäyan u jide

* **1:1:** Apos 1:1 * **1:2:** Jon 15:27 * **1:5:** 1Sto 24:10 * **1:9:** Kis 30:7 * **1:15:** Nam 6:3 * **1:17:** Mal 3:1, 4:5-6; Mat 17:11-13 * **1:18:** Stt 18:11

tänpän bureni yän nadäwet? Näk tågawani-inik ɲo, ba webena imaka, webe pähap ɲo! ¹⁹* Ude yäwänä aɲerotä iwetkuk; Näk wäpna Gabriel, Anutu inamiken it täyat unita jopman nämo gäweret yäk. Nämo, manbiŋam täga ɲo gäwetta Anututä ini naniŋ kireɲpewän äbätat. ²⁰* Gäk nadätan? Näkɲo man nämo nadän namitan unita meka bäräp tawäpäŋ man kum api iren. Ude täŋkaŋ it yäpmän kuɲiri manbiŋam gäwetat ɲonitä ahäwänkaŋ man äneɲi api yäwen. Manbiŋam yäyat ɲowä kadäni yän imani-ken uken bureni api ahäwek yäk.

²¹ Tänpäkaŋ ämawebe Sekaraiata yänkaŋ yäman umu irä wawäwä nadäwätäk tänpän yänkuŋ; Kudupi eɲi gänaŋ uken imatäken kubätä ahänjirän Sekaraia kadäni käroni ɲowä itak? ²² Ude yänjirä yäman äpänpän ämawebe man kubä nämoinik yäwetkuk. Meni bäräp tawäpäŋ man kum itkuko unita keri-tägän wärani tänyärenkuk. Tänpänä ämawebetä nadänkuŋ; Imaka kudupi kubä kudupi eɲi gänaŋ kaŋkaŋ käwep äpatak yäk.

²³ Eruk mäden, Sekaraia täno piä u tänpän tärewäkaŋ komeni-ken kuŋkuk. ²⁴ Pänku irirän Elisabet nanak kok itkuk. Nanak kok itkaŋ eɲi gänaŋän it yäpmän kuɲirän komepak 5 ude tärenkuk. ²⁵* Tänpäkaŋ Elisabet nanak kok itat yän nadänpäŋ yänkuk; Ekänitä iron u täŋ namitak! Apiɲo Ekänitä oraŋ namiɲirän näkɲo mäyäkna ämawebe inamiken paotak yäk.

Aɲerotä Maria ahän imiŋkuk

²⁶ Elisabettä nanak kok ikek it yäpmän kuɲtängän komepak 6 tärenjirän, eruk kadäni uken Anututä aɲero Gabriel u peɲ iwet-pewän yäpmän yotpärare kubä Galili komeken wäpi Nasaret uken kuŋkuk. ²⁷* Webe gubaŋ kubä äma kubä wäpi Josep unita yänkaŋ iwoyänkuɲo webe uken kuŋkuk. Josep uwä Devittä äbotken nanik. Täŋkaŋ webe gubaŋ iwoyän imiŋkuɲo u wäpiwä Maria. ²⁸ Eruk, Gabrieltä webe uken kuɲpäŋ iwetkuk; Kepma yäk. Gäk nadätan? Ekäni Anutu gäkkät itpäŋ iron täŋ gamitak. ²⁹ Ude iweränä Mariatä man u nadänkaŋ kikuɲupän yänkuk; Yäke! Man kubä ɲo jidewanipän nadätat? ³⁰ Yäwänä aɲerotä iwetkuk; Maria, gäk umuntäweno! Anututä ini nadän gamitak. ³¹* Nadätan? Gäk nanak kok itpäŋ nanak ämani kubä api bäyawen yäk. Bäyanpäŋ wäpiwä Jesu yän api iweren. ³² U äma ekäni kubä ude irirän ɲode api iwetneɲ; U Anutu Ärowani Bureni unitäno Nanaki yän api iwetneɲ. Tänpäkaŋ Anututä intäjukun ämata api tewek, orani Devittä itkuko ude. ³³* Unitä Jekop täno äbotken nanik ämawebetä intäjukun äma ude tärek-täreki nämo api irek yäk. Tänpäkaŋ yabän yäwat piä tänpayän täko uwä paot-paori nämo api tänpök.

³⁴ Eruk, Mariatä u nadänpäŋä aɲero ɲode iwetkuk; Man yäyan u jide ude api ahäwek? Näk äpna nämo ɲo! ³⁵* Mariatä ude yäwänä aɲero unitä iwetkuk; Kudupi Munapiktä gäkä terak äronjirän Anutu Ärowani Bureni-inik unitäno kehärominitä gäk kumän api uwäk täwek yäk. Unitä nanak kudupi bäyawayän täno uwä Anutu täno Nanaki yän api iwetneɲ. ³⁶ Unitä ket nadä! Notkapak Elisabet webe pähap täŋkuko upänkaŋ apiɲo koki itak yäk. Bian ärun yän iwerani upänkaŋ apiɲo nanak kok itpäŋ it yäpmän äbänjirän komepak 6 täretak. ³⁷* Nadätan? Anututä imaka kubä tänpayän nadänpäŋ uwä bureni-inik tänpök. ³⁸ Aɲerotä man ude iweränä Mariatä yänkuk; Eruk, bureni! Näk Ekäni täno piä watä webegän. Unitä imaka kubä täŋ namayän nadänpäŋä, yäyan ude kaŋ täŋ namän. Mariatä aɲero man ude iweränkaŋ tenpeɲ kuŋkuk.

Mariatä Elisabet käwayän kuŋkuk

³⁹ Kuɲirän Maria akumaŋ bäräŋeɲ kumaŋ Judia kome pom itkuŋ-ken yotpärare kubä uken kuŋkuk. ⁴⁰ Kumaŋ päŋku uken ahänkaŋ Sekaraiatä eɲi gänaŋ äronpäŋä Elisabet iniŋ oretkuk. ⁴¹* Ude tänjirän nanak Elisabet koki gänaŋ itkuko unitä kikuɲupän wareŋ täŋkuk.

* **1:19:** Dan 8:16, 9:21; Hib 1:14 * **1:20:** Luk 1:45 * **1:25:** Stt 30:23 * **1:27:** Mat 1:16,18; Luk 2:5 * **1:31:** Ais 7:14; Mat 1:21-23 * **1:33:** Dan 7:14; Mai 4:7 * **1:35:** Mat 1:20 * **1:37:** Stt 18:14 * **1:41:** Luk 1:15

Ude tänpänkanjä Elisabet uwä Kudupi Munapiktä uwäk tänpänj itkuk. ⁴²* Täñirän Elisabet oretoret man terak ñode yänkuk; Maria! Anututä gäka iron täñ gamiko uwä webe ätu täño yärepmitak yäk. Ba nanak gäk kokka gänañ itak u imaka udegän, Anututä iron tañi täñ imani. ⁴³Näk jidewani unita Ekänina täño miñi gäk nabäwa yänkanj äbätan? ⁴⁴Nadätan? Gäkä naniñ oreriri nanak kokna-ken itak ño täga nadännpänj uterakgän kikäñutpäñ warenj täk! ⁴⁵* Gäk Ekäni täño biñam man gäwetkuko unitä bureni api ahäwek yän nadäkinik täñkuno unita Ekäni täño oretoret terak itan yäk. Elisabettä ude yänkuk.

Mariatä Ekäni wäpi iniñ oretkuk

- ⁴⁶* Täñpänj Mariatä yänkuk;
Bänepnatä Ekäni wäpi yäpmänj akutat!
⁴⁷Täñira mäjonatäwä Anutu wakiken nanik nämagurani ämana u iniñ oretak.
⁴⁸* Näk piä watä webeni jopi upänkanj iron täñ namiñkuk. Apiño ba kämi-kämi ämawebe kuduptä ñode api näwetneñ; Anututä iron tañi täñ gamani.
⁴⁹Anutu Kehäromitä imaka tañi kubä täñ namiñkuko unita ude api näwetneñ. Unita wäpi biñam kudupi-inik itak yänj yäwa!
⁵⁰* Näk nadätat, Anutu täño bänep iron pähap uwä äma mani buramiñpänj gämori-kengän kuñat täkanj unita biñam.
Ba unitäño nanakiye täño nanakiye tawanj uteraktä pen udegän api kwek.
⁵¹* Keritä piä kehäromi udegän täk täyak. Äma bänepitä inita nadäwä ärowani täñpani u yäwat kireñpewän uken-uken kuñtäñpä kuk täkanj.
⁵²* Unitä intäjukun äma kehäromi täño wäpi biñam ärowani u yäpmänj päpä penpäñ äma jopi äpani täño wäpi biñam yäpmänj akuk täyak.
⁵³* Täñkanj äma jäwärita imaka tägatäga daiñ yämiñkanj äma tuñum mäyap ikek uwä yäwat kireñpewän ketänj kuk täkanj.
⁵⁴* Täñpakanj piä ämaniye Isrel nanik u täñkentänj yämiñ yäpmänj äbuk. Täñkuko udegän butewaki pen nadänj yämik täyak.
⁵⁵* Ba oraniyeta ude api täñ yämet yän yäwetkuko udegän Abrahamkät unitäño äboriye mäden ahänj yäpmänj äbuño unita butewaki tärek-täreki nämo nadänj yämik täyak.
⁵⁶ Mariatä kap ude tenkanj Elisabet-kät it yäpmänj kuñirän komepak yaräkubä ude tärenkuñ. Tärewäkanj Maria äneñi komeni-ken kuñkuk.

Jon ume ärut yämani täño manbiñam

- ⁵⁷Eruk ittängän Elisabet nanak ämani bäyanjuk. ⁵⁸Bäyanjirän mähemiyä ba noriye wanoriye ini u nanik unitä Ekänitä iron täñ imiñkuko biñam u nadännpänjä oretoret pähap täñ imiñkuñ. ⁵⁹* Eruk kepma 8 ude täñirän äma ekäni ekäni ätu nanak u gupi moräk madänkanj nani wäp Sekaraia udegän iwetna yänkanj äbuñ. ⁶⁰* Äbä nani wäpi yänjirä miñitä yänkuk; U nämo yäk. Wäpi Jon yänj iwetnayänj. ⁶¹ Miñitä ude yäwänä äma päke unitä iwetkuñ; Gäkä äbotken nanik wäp udewani kubä nämo itak yäk. ⁶² Ude yänkanj nanitä nanaki wäpi jide yänj iwerayänj yänj nadänkanj ketwära-wära täñjirenkuñ.
⁶³ Täñpawä Sekaraiatä kudän täñpani täño tuñumta yäwet yabänjuk. Eruk, u yäpmännpänjä äma päke itkuño u inamiken ñode kudän täñkuk; Ño wäpiwä Jon. Ude kudän täñirän kanjanj nadäwätäk täñkuñ. ⁶⁴ Eruk, uterakgän Sekaraia meni bäräp tawäpäñ man kum itkuko ukeñowä meni äneñi pidäm tañkuk. Ude täñkanjä man yänpänj Anutu wäpi bumta iniñ oretkuk. ⁶⁵ Ude täñirän noriye wanoriye ini u nanik u kanjanj umuntañkuñ.

* **1:42:** Lo 28:4 * **1:45:** Luk 1:20 * **1:46:** 1Sml 2:1-10 * **1:48:** Luk 1:25, 11:27 * **1:50:** Sam 103:13,17
* **1:51:** 2Sml 22:28 * **1:52:** Jop 12:19, 5:11; Sam 147:6 * **1:53:** 1Sml 2:5; Sam 34:10; Sam 107:9 * **1:54:** Ais 41:8; Sam 98:3 * **1:55:** Mai 7:20; Stt 17:7, 18:18; Stt 22:17 * **1:59:** Stt 17:12; Wkp 12:3; Luk 2:21 * **1:60:** Luk 1:13

Umuntan̄kaŋ kudän mebari mebari ahänjirän kaŋkuŋo unitäŋo manbiŋam Judia kome täpuri täpuri kudup u pewä kuŋat moreŋkuk. ⁶⁶ Kuŋat moreŋjirän ämawebe manbiŋam u nadänkuŋo u kudup bänepi-ken nadäwätäk täŋpän yänkuŋ; Kämi-kämi nanak uwä kädet kuroŋ jide ude api iwarek? Ekäni täŋo kehäromi ukät itkamän yän nadänpän unita man udewä yänkuŋ.

Sekaraia oretoret täŋpän kap teŋkuk

⁶⁷ Täŋpäkaŋ Jon täŋo nani Sekaraia uwä Kudupi Munapiktä uwäk tawänkaŋ Anutu täŋo manbiŋam yänahänpän ŋode yänkuk;

⁶⁸ * Isrel ämawebe täŋo Ekäni Anututä nin ŋo nadän nimirpän wakiken nanik nimagutak. Unita wäpi yäpmän akuna!

⁶⁹ * Iniken piä watä ämani Devit, unitä äbotken nanik äma kehäromi kubä nin nimagutta pewän ahätak.

⁷⁰ Bian-inik profet jukuman yäwerän yänahäk täŋkuŋo udegän ahätak.

⁷¹ * Anututä ŋode yänkehärom taŋkuk; Näk ämawebenaye iwan keriken nanikpän api yäyomägaret yäk.

Äma nadäwäwak täŋ yämik täkaŋ u keriken nanikpän api yäyomägaret yän yänkuk.

⁷² * Unita ini-tägän äbekniye oraniyeta butewaki nadän yäminpän täŋkentän yäminkuk. Ba topmäk-topmäk kubägan bian pewän ahänkuko uterak nadän iwatpän bureni ahätak ŋo.

⁷³⁻⁷⁴ * Bian oranin pähap Abraham yänkehäromtak man iwetkuko ude apiŋo ninta täyak. Ba nintä umunkät umunkät nämo kuŋatpän iniken piä u täneta yänpän iwan keriken nanik api tämaguret yän yänkuko u täyak ŋo.

⁷⁵ * Unita yänkuko udegän, kadäni kadäni säkgämän kuŋatpänä iniken piä ugänpän inipän täŋpän inamiken kädet siwonjigän api kuŋatne.

⁷⁶ * Täŋ, nanakna, gäkä jukun kuŋkaŋ Ekäni täŋo kädet api täwireno unita gäka Anutu Arowani Bureni-inik unitäŋo profet yän api gäwetneŋ.

⁷⁷ * Ekäni uwä ämawebeniye täŋo waki-wakini ärut täŋpän kwäpän inita biŋam yämagurayän täko unita yänpän-yäwonjärekaŋ täntän kuŋiri api nadäneŋ.

⁷⁸ * Bureni! Anutunin, ironi pähap pätak unita ŋode api täŋpek; Kunum gänan täŋo penyänjek u api inin kireŋpewän äpän nimek.

⁷⁹ * Penyänjek uwä ämawebe bipmän urani-ken itkaŋ kumäkta umuntan itkaŋ unita api penyänneŋ yämek.

Penyänjek unitä nintäŋo kädet kuroŋnin nipmänit niwarirän bänep kwini kädet iwatpän kuŋatneta yäwani.

Jon täŋo nani Sekaraiatä man ude yäwän täreŋkuk.

⁸⁰ * Täŋpäkaŋ nanak uwä bänep nadäk-nadäk ba gupi bok tägaŋkuk. Täŋkaŋ kome jopi-ken it yäpmän kuŋtänğan Isrel ämawebe inamiken kwawak ahänpän Anutu täŋo man yänahänpän yäwet täŋkukonik.

2

Jesu nanaktä ahänkuko unitäŋo manbiŋam
Mat 18:1-25

* **1:68:** Sam 41:13; Sam 72:18; Sam 106:48; Luk 7:16 * **1:69:** Sam 18:2 * **1:71:** Sam 106:10 * **1:72:** Stt 17:7; Wkp 26:42; Sam 105:8-9; Sam 106:45 * **1:73-74:** Stt 22:16-17; Mai 7:20 * **1:75:** Tai 2:12-14 * **1:76:** Ais 40:3; Mal 3:1; Mat 3:3 * **1:77:** Jer 31:34 * **1:78:** Ais 60:1-2 * **1:79:** Ais 9:2, 58:8; Mat 4:16 * **1:80:** Luk 2:40; Mat 3:1

¹ Kadäni ukengän äma kubä wäpi Sisa Ogastastä Rom täño intäjukun äma itkuk. Unitä ämawebe komeni komeni Rom gapmantä yabän yäwarani unita jukuman ñode pewän yäpmän kuñatkuk; Ämawebe päke u wäpi kuduptagän gapman täño wäp kudän tawan terak api peñ moreneñ yäk. ² (Piä udewani bian kubä nämo täñkuñ. Äma ekäni kubä wäpi Kwirinus u Siria komeken kañiwat piä täñjirän yäput peñkuñ.) ³ Eruk, ude nadänpän ämawebe kuduptagän wäpi kudän täkta kome ini ahäwani-kengän kuñ moreñkuñ.

⁴ Kuñirä Josep uwä Galili kome Nasaret yotpärare-ken u itkukopän peñpeñ Judia kome Betlehem yotpärare uken kuñkuk. Uwä orani Devittä yotpärare-ken kuñkuk. ⁵ * U kwayänpänä webeni biñam yän imani Maria u nanak kok ikek wäpi kudän bok täkta imaguränkañ kuñkumän. ⁶ Kumañ päñku kome uken ahänpän ittängän nanak bäyawayän keräp tañkuk. ⁷ * Tänpäkañ eni äma ban naniktä pätnenja tänpäni u tokneñ moreñkuño unita bägupta wäyäkneñpäñ bulimakautä eniken päro itkumän. Päro u itkañ nanaki tuäni bäyañkuk. Bäyañkañ tektä uwäk tänpän bulimakautä ketem nänpäni gäpe gänañ pewän patkuk.

Añerotä sipsip watä äma ahän yämiñkuñ

⁸ Tänpäkañ bipäni ugän yotpärare u gägäni-ken äma ätu sipsipta watäni itkuñonik. ⁹ Irirä Ekäni täño añero kubätä ahän yämiñkuk. Ahän yämiñjirän Ekäni täño peñyänjek ägonitä peñyänjirän bumta umuntañkuñ. ¹⁰ Umuntañirä añerotä yäwetkuk; E, in umuntäneño! Näk manbiñam täga kubä yäpmän abätat yäk. Manbiñam tägagämän täwerayän täyat ñonitänjo bureni uwä äma kuduptagän täñkentän yämikta biñam! Täñkentän yämiñjirän oretoret pähap api täneñ yäk. ¹¹ Apiño edap ñogän ämawebe paot-paotta biñam tänpäni wädän tädotpäñ yepmakta yäwani u Devit täño yotpärare-ken ahätak. Uwä Anututä iwoyäwani Ekäni Kristo! ¹² Unitä ket täwera nadäwut; In nanak paki tekpäñ uwäk täwani bulimakau täño gäpe gänañ parirän kañpäñä yänjirän nadänkumänjo ukeño u yän kañ nadäwut yäk.

¹³ Yäwänkañä uterakgän kunum gänañ nanik añero äbot tawan karon ahänpän noripakät ñode yänpäñ Anutu iniñ oretkuñ;

¹⁴ * Kunum gänañ unu Anutu iniñ oretna!

Kome terak ämawebe Anututä ini yabängärip täk täyak-ken bätaki pewän ahätak.

Sipsip watä ämatä Jesu nanak ahän imiñkuñ

¹⁵ Añerotä man ude yän paotpän peñpeñ kunum gänañ äronjirä sipsip watä äma ukeñonitä näwetgäwet tänpän yänkuñ; Eruk kuna! yäk. Betlehem päñku imaka kubä ahänjirän Ekänitä niwerako u këna! ¹⁶ * Ude yänpäñ bäräneñ päñku Maria Josep yabän ahänpän nanak paki gäpe gänañ patkuko u imaka, kañkuñ. ¹⁷ Kañpäñ nanak unitänjo manbiñam añerotä yäwerän nadänkuño u yäwetkuñ. ¹⁸ Yäwerirä ämawebe itkuño u nadänpän jäkjäk yambuñ. ¹⁹ * Täñ, Mariatäwä man u nadänpän iyap tänpän yäpmän kuñatkuk. ²⁰ Tänpäkañ sipsip watä ämatä imaka kañpäñ nadäk täñkuño unita Anutu iniñ orettän äneñi piäni-ken kuñkuñ. Man añerotä yäwetkuko udegän kañkuño unita.

Simeontä Jesu kañkuk

²¹ * Eruk, nanak paki u kepma 8 uken gupi moräk madänpän wäpi Jesu yän iwetkuñ. Wäpi Jesu uwä, Maria nanak kok nämo irirän añero kubätä ahän imiñpäñ wäpi iwetkuko u. ²² * Tänpäkañ Mosestä bian kädet webe nanak bäyañpäñ ini ba nanak paki u Anutu inamiken kuräki itta бага man terak kudän täñkuk. Eruk, kädet u iwatpäñ Maria kenta Joseptä Jesu nanak Anututa biñam imikta yänikñat yäpmän Jerusalem äronkumän. ²³ * Ude täñkumänjo uwä Ekäni täño бага man ñode kudän täwani u iwatpäñ täñkumän; Nanakjiye intäjukun nanik u Anututa biñam kañ iniñ kirewut yän kudän täwani. ²⁴ * Ba

* **2:5:** Luk 1:27 * **2:7:** Mat 1:25 * **2:14:** Luk 19:38 * **2:16:** Luk 2:10-12 * **2:19:** Luk 2:51 * **2:21:** Luk 1:31,59 * **2:22:** Wkp 12:1-8 * **2:23:** Kis 13:2,12,15 * **2:24:** Wkp 12:8

Ekäni täño бага ман кубä pen ñode nadäñkumän; In Anutu inamiken kuräki itta barak wäpi känaräm yaräpäñ yäpämäñpäñ Anututa ijin imut yäk. Ba känaräm nämo iränä barak wäpi yägu udewani yaräpäñ ijin imut. Eruk, бага ман unita nadäñpäñ Jerusalem itkañ udegän täñkumän.

²⁵* Eruk kadäni uken äma kubä wäpi Simeon Jerusalem yotpärare-ken itkuk. Uwä äma siwoñi, Anutu kadäni kadäni iniñ orerani. Äma unitä Anututä Isrel ämawebeta täñkentäñ yämik-yämik kadänita itsämäñpäñ kuñarani. Täñjirän Munapiktä bänepi-ken itpäñ man ñode iwetkuk; ²⁶ Gäk nämo kumäñjiri Ekäni Kristo Anututä bian iwoyäñkuko u ahäñjirän api käwen yäñ iwetkuk. ²⁷⁻²⁸ Täñpäñ Munapiktä iwet-pewän kudupi eni gänäñ äronkuk. Äro irirän Maria kenta Joseptä Juda täño бага ман iwatpäñ Jesu nanak yäpämäñ äbumän. Täñjirän Simeontä nanak u kañpäñ bäyañ imiñpäñ Anutu ñode yäñpäñ iniñ oretkuk;

²⁹ Ekäni pähap! Man näwetkuno ude bureni pewi ahäñ namitak unita piä ämaka näk ño nabä kätäwipäñ oretoret terak kwa.

³⁰* Apiño dapunatä gäkken nanik ämawebe wakiken nanik yämagutta yäwani u käyat.

³¹ Äma uwä ämawebe komeni komenitä kakta pewi ahätak.

³²* Unitä ämawebe guñ äbotken nanik unita penyäñeñ yämiñjirän gäkño kädet siwoñi api kañpäñ nadäneñ.

Ba uterak Juda ämawebekayetä wäp biñam api yäpneñ.

³³ Simeontä nanak ahäñkuko unita man ude yäñjirän miñi nanitä nadäwätäk täñkumän.

³⁴* Ude täñjirän Simeontä Anutu täño wäpi terak man täga yäwetkañ Maria ñode iwetkuk; Gäk nadätan? Nanak ño terak Juda ämawebetä äbot yarä yäpämäñ danikta iwoyäwani yäk. Ätutä paot-paotta biñam, ätutäwä irit kehäromita biñam yäk. Nanak ñowä Anutu täño бага ude api irek. Ämawebe mäyaptä kañjirä äpani täñjirän mäde api ut imineñ. ³⁵ Äma mäde ut iminayäñ täño unitäño nadäk-nadäk waki u kwawak api pewä ahäneñ. Täñkañ komi imiñjirä gäkñawä bänepkatä jägämi-inik api nadäwen, mujuktä gupka awähurirän nadäweno ude yäk.

Webe pähap kubätä Jesu kañkuk

³⁶ Eruk, Fanuel täño äperi, Asetä äbotken nanik kubä wäpi Ana. Ana u äma yäpämäñpäñ äpikät ittäñ kuñtängän obañ 7 täreñjirän äpi kumbuk. ³⁷* Äpitä kumäñjirän webe kajat it yäpämäñ kuñjirän obañ 84 täreñkuk. Webe unitä kepma bipani kudupi yot-kengän itkañ Anutu iniñ oretta nakta jop itpäñ yäñapik man yäk täñkukonik. ³⁸* Täñpäkañ Jesu nädamiñi nani kudupi eni gänäñ irirä Anatä päñku ahäñ yämiñpäñ Anutu bänep täga ман iwetkuk. Ude täñpäñ Jesu nanak unita ämawebe mäyap Anututä Jerusalem ämawebe iwan keriken nanik ketärektä itsämäñ itkuño u manbiñam ñode yäñahäñpäñ yäwetkuk; Äma intä itsämäñ itkañ u ñobayäñ!

³⁹* Simeon kenta Anatä man ude yäwän täreñjirän Jesu miñi nani u бага ман patkuko iwarän täreñjirän äyänutpeñ Jesu nanak imagut yäpämäñ Galili kome iniken yotpärare Nasaret u kuñkumän. ⁴⁰* Päñku u irirä Anututä nanak uwä orañ imiñjirän gupi tägañpäñ säkgämän itkuk. Itkañ nadäk-nadäk tägagämän, Anutu-ken nanik injtpäñ kuñatkuk.

Jesu ätu tägañpäñä kudupi yotken kuñkuk

⁴¹* Täñpäkañ Jesu miñi nani Pasova orekirit täkta Jerusalem yotpärare-ken kuk täñkumänonik. ⁴² Eruk Jesu obañ 12 ude täñjirän miñi nanitä Jesu imaguränkañ täk täñkumäno udegän täkta Jerusalem penta kuñkuñ. ⁴³* Päñku Pasova täñpä täreñjirän Jesu Jerusalem pen irirän miñi nani Jesu noriye-kät käwep kukañ yäñ nadäñkañ

* **2:25:** Ais 40:1, 49:13 * **2:30:** Ais 52:10; Luk 3:6; Tai 2:11 * **2:32:** Ais 42:6, 49:6; Ais 52:10 * **2:34:** Ais 8:14; Mat 21:42; 1Ko 1:23; 1Pi 2:8 * **2:37:** 1Ti 5:5 * **2:38:** Ais 52:9 * **2:39:** Mat 2:23 * **2:40:** Luk 1:80, 2:52 * **2:41:** Kis 12:24-27; Kis 23:14-17; Lo 16:1-8 * **2:43:** Kis 12:18

änenji äyänutpeñ komeni-ken kuñkumän. ⁴⁴ Jesu-kät penta kukamän yän nadänkan kepma kubä kuñarän bipuk. Kome bipmäñirän miñi nanitä Jesuta noriye päke u gänañ wäyäkñentän kuñatkumän. ⁴⁵ Wäyäkñewän wawäpäñ änenji äyänutpeñ Jerusalem kuñkumän. ⁴⁶ Jerusalem kuñkan wäyäkñentän kuñarirän kepma yarakubä tärenjirän kudupi eni gänañ äronpäñ kanjkumän. Jesu Baga man yäwonärewani äma u bämopi-ken itkan man yänirä nadänit, yäwet yabäk täñit täñ itkukonik. ⁴⁷ Täñpäñ äma ekäni ekäni kudupi eni gänañ itkuño u Jesutä yäwet yabäk täñkuko u ba kowata man yäwetkuko u kanpäñ nadäkan kikuñutpäñ nadäwätäk täñkuñ. ⁴⁸ Täñpäkan Jesu ude täñ irirän miñi nanitä kan-ahänpäñ udegän kikuñutkumän. Täñpäñ miñitä iwetkuk; Nanakna, imata nämo niwatpäñ bäräpi nimitan? Nankakät nek gäka nadäwätäk tañi täñpäñ wäyäkñek piä täñ yäpmän äbäkamäk ño yäk.

⁴⁹ * Yänirän kowata ñode iwetkuk; Näka imata wäyäkñekamän? Näk Nana täño piä täkta yäwani yän nämo nadäkamän? ⁵⁰ Ude yäwerirän miñi nani Jesutä man yäwetkuko u mebäri nämo nadäwän tärenkuñ.

⁵¹ * Eruk, ude täñpäñ Jesu akumañ miñi nani-kät penta Nasaret kuñkuñ. Päñku Nasaret komeken itkan miñi nani täño man kudup buramik täñkuk. Upänkan imaka Jesutä Jerusalem itkan yänkuko ba täñkuko unita miñitä nadänpäñ iyap täñpäñ yäpmän kuñatkuk.

⁵² * Täñpäkan Jesu nadäk-nadäki bok gupi bok tañi tägañkuk. Tägañirän Anutu ba ämawebe imaka, kanjirä äma tägagämän täñkuk.

3

Jontä Jesu täño kädet täwitkuk

Mat 3:1-12; Mak 1:1-8; Jon 1:19-28

¹ Täñpäñ kadäni uken Rom nanik täño intäjukun äma wäpi Taiberius-Sisa u Rom ba kome ätu täño ämawebe yabän yawat piä täñ yäpmän kuñirän obañ 15 ude tärenkuk. Kadäni ukengän Sisa täño piä ämaniye Isrel kome täño kome täpuri täpuri ñode yabän yawat täñkuñ; Pontius-Pailattä Judia kome kanjimat täñkuk. Herottä Galili kome kanjimat täñkuk. Herot täño monäni Filiptä Ituria kenta Trakonitis kome yabän yawat täñkuk. Lisinias täwä Abilene kome kanjimat täñkuk. ² * Täñpäñ Anas kenta Kaifastä bämop äma intäjukun täñpani ude irirän kadäni uken Jon, Sekaraia täño nanaki u kome jopi-ken it täñkukonik. Uken ittän kuñirän Anututä jukuman iwetkuk. ³ * Iweränkan Jontä kome Jodan ume gägäni gägäni ittän kuñkuñ-ken u kuñatkan manbiñam ñode yänahänpäñ yäwettän kuñkuk; Irit kuñat-kuñatjin wakiwaki unita mäde ut yämiñirä näk ume ärut tamiñira Anututä wakijin peñ tamayän yäk.

⁴ Jontä ude täñjirän man kudän ñode, profet Aisaiatä bian kudän täñkuko u bureni ahänkuk;

Äma kubätä kome jopi-ken päñku itkan gera ñode api yän irek;

Ekänitä äbäkta kädet täwirut! Irit kuñat-kuñatjin kan täñ-siwon tawut!

⁵ Kome äpmonpani ba pom täpuri ba tañi äneñpäñ yäpä tägakot.

Kädet gwäjij ärowani ba kädet goreri u ket ut yäpmän kukot!

⁶ Ude täñjirä Anututä waki keri-ken nanik yämagut-yämagut piä täk täyak uwä ämawebe kudup api kanpäñ nadäneñ. *Ais 40:3-5*

⁷ * Täñpäkan ämawebe mäyaptä ume ärut nimän yänkan Jonken äbuñ. Äbänjirä Jontä ñode yäwetkuk; Wa! In gämoktä äbotken nanik yäk. In bänepjin nämo sukurenkan äbäkan? In Anututä intäño momita kokwawak nadänkan tadäpayän täko unita irepmitnayän äbäkan ba? ⁸ * Inä bänepjin bureni-inik sukurenpäñ äma bänepi sukurewani täño kudän kan pewä ahäwut! Nin bänepnin täga, oranin pähap Abrahamtä äbotken nanik unita Anututa

* **2:49:** Jon 2:16 * **2:51:** Luk 2:19 * **2:52:** 1Sml 2:26; Snd 3:4; Luk 1:80 * **3:2:** Luk 1:80 * **3:3:** Apos 13:24, 19:4 * **3:7:** Mat 12:34, 23:33 * **3:8:** Jon 8:33,39

biŋam itkaməŋ yəŋ bərəneŋ nəmo nadəneŋ. Nəmo, Anututə Abraham təŋo əboriye ətu ahəwut yəŋ nadəŋpəŋə mobə jopi ŋopəŋ təga təŋpewən ahəneŋ! ⁹ * Upəŋkaŋ man ŋode nadəwut; Əma kubə pəya mujipi pogopigən wədəwani madəkta pinigoŋ ket uritak. Unitə pəya, mujipi pogopigən wədək təkaŋ u kudup madəŋpəŋ ureŋ təŋpən kədəpta biŋam api kuneŋ yək.

¹⁰ Jontə ude yəwerən nadəŋpəŋə əmawebe itkuŋo unitə kowata ŋode iwet yabəŋkuŋ; Ude yəyan unita jide təne? ¹¹ Ude iwet yabəwə Jontə əneŋi ŋode yəwetkuk; Əma kubətə tek yarə nizek it imənə yəpməŋ danipəŋ kubəwə əma teki nəmota imek. Ketem imaka udegən təŋpek yək.

¹² * Təŋpəŋ takis moneŋ yəpani əma ətutə Jontə ume ərut nimən yəŋkaŋ əbəŋpəŋ Jon iwetkuŋ; Yəwoŋərewani əma, nin jide təne? ¹³ Yəwəwə yəwetkuk; Əmawebe-ken takis moneŋ pektə yəwani ude u irepmitpəŋ nəmo yəpneŋ yək.

¹⁴ Ude yəwerirən komi əma ətutə udegən iwet yabəŋkuŋ; E ninə jide? Yəwəwə yəwetkuk; Əmawebe təŋyəkŋatpena moneŋ ətukət nimut yəŋkaŋ nəmo təneŋ yək. Ba əmawebe jopman yəŋ-yəkŋatpəŋ manken nəmo yepmanəŋ. Ba piə tək təkaŋ unitəŋo gwəki təpuri tamik təkaŋ unita nadəwətək nəmo təneŋ. Bənep təgagən nadək təneŋ.

¹⁵ Jontə man ude yəŋirən əmawebetə kikŋutpəŋ bənepi kədəp jiwəpəŋ nadəwətək təŋpəŋ ŋode yəŋkuŋ; Bureni! Man yəŋirən nadəŋitna inide kubə təkaŋ yək. Nəwə Anutu təŋo iwoyəwani Kristo kəwep? ¹⁶ * Ude yəŋirə nadəŋpəŋ Jontə ŋode yəwetkuk; Ude nəmo! Əma kubə wəpi biŋam ikek məden nəwatak. Unitəŋo kehərominitə nəkŋo kehəromina irepmitak. Nək əpani-inik. U dubini-ken nək təga itnaŋi nəmo. Nək ume-inikpəŋ ərut tamitat. Upəŋkaŋ əma məden əbətək unitəwə Anutu təŋo Munapik ba kədəp mebetpəŋ bok api ərut tamek yək.

¹⁷ Əma ekəni uwə əmawebe yəpməŋ danik piə təkta api əbek. Yəpməŋ danik piə u man wərani ŋode bumik api təŋpek; Wit mujipi-kət gupi kubə-kengən itkaŋ u yəpməŋ danipəŋ mujipi bureni inita eŋi kubəken peŋkaŋə gupi kədəp kumək-kuməki nəmoken api ureŋ təŋpən əpmonəŋ. ¹⁸ Ude yəŋpəŋ əmawebetə bənepi sukurekta jukuman yəwerit Manbiŋam Təga u yəwet təŋkuk.

¹⁹ * Jontə əmawebe jopita man ude yəwetkaŋ intəjukun əma Herot imaka, kaŋ-yəŋkuk. Imata, Herot uwə monəni təŋo webeni wəpi Herodias u yoməgatpəŋ webenita yəpuko unita. Ba imaka wakiwaki məyap tək təŋkuko unita yəŋpəŋ kaŋ-yəŋkuk. ²⁰ Jontə Herot kaŋ-yəŋkuko unita Herottə bənepi wawəpəŋ imaka wakiinik kubə ŋode təŋkuk; Jon u yəpməŋpəŋ komi eŋiken teŋkuk.

Jontə Jesu ume ərut imiŋkuk

Mat 3:13-17; Mak 1:9-11

²¹⁻²² * Jontə əmawebe ume ərut yəmiŋ irirən Jesu imaka, əbənə Jontə Jesu udegən ərut imiŋkuk. Təŋirən Jesutə Nani-ken yəŋapiŋ irirən kunum aŋeŋirən Anutu təŋo Munapiktə kənarəm ude pəpə Jesu gwəki terak maŋitkuk. Təŋirən Anutu kunum gənaŋ naniktə gera ŋode yəŋkuk; Gək nəkŋaken bənepna gəməni-inik yək. Gək gabəŋkaŋ gəripi pəhap nadək təyat. Man ude yəŋkuk.

Jesu təŋo oraniye wəpi tawaŋ

Mat 1:1-17

²³ * Təŋpəŋ Jesutə obaŋ 30 ude bumik təŋkaŋə yəŋpəŋ-yəwoŋərek piəni yəput peŋpəŋ təŋkuk. Təŋirən əmawebetə Jesu uwə Josep təŋo nanaki yəŋ nadək təŋkuŋonik. Təŋpəkaŋ Josep uwə Heli təŋo nanaki.

²⁴ Heli uwə Matat-2 təŋo nanaki.

* **3:9:** Mat 7:19 * **3:12:** Luk 7:29 * **3:16:** Apos 13:25 * **3:19:** Mat 14:3-4; Mak 6:17-18 * **3:21-22:** Jon 1:32; Mat 17:5; Luk 9:35 * **3:23:** Luk 4:22; Jon 6:42

Matat-2 uwä Livai-2 täño nanaki.
 Livai-2 uwä Melki-2 täño nanaki.
 Melki-2 uwä Janai täño nanaki.
 Janai uwä Josep-2 täño nanaki.
²⁵ Josep-2 uwä Matatias-2 täño nanaki.
 Matatias-2 uwä Amos täño nanaki.
 Amos uwä Nahum täño nanaki.
 Nahum uwä Esli täño nanaki.
 Esli uwä Nagai täño nanaki.
²⁶ Nagai uwä Mat täño nanaki.
 Mat uwä Matatias-1 täño nanaki.
 Matatias-1 uwä Semen täño nanaki.
 Semen uwä Josek täño nanaki.
 Josek uwä Joda täño nanaki.
²⁷ * Joda uwä Joanan täño nanaki.
 Joanan uwä Resa täño nanaki.
 Resa uwä Serubabel täño nanaki.
 Serubabel uwä Serati täño nanaki.
 Serati uwä Neri täño nanaki.
²⁸ Neri uwä Melki-1 täño nanaki.
 Melki-1 uwä Adi täño nanaki.
 Adi uwä Kosam täño nanaki.
 Kosam uwä Elmadam täño nanaki.
 Elmadam uwä Era täño nanaki.
²⁹ Era uwä Josua täño nanaki.
 Josua uwä Eliesa täño nanaki.
 Eliesa uwä Jorim täño nanaki.
 Jorim uwä Matat-1 täño nanaki.
 Matat-1 uwä Livai-1 täño nanaki.
³⁰ Livai-1 uwä Simeon täño nanaki.
 Simeon uwä Juda täño nanaki.
 Juda uwä Josep-1 täño nanaki.
 Josep-1 uwä Jonam täño nanaki.
 Jonam uwä Eliakim täño nanaki.
³¹ * Eliakim uwä Melea täño nanaki.
 Melea uwä Mena täño nanaki.
 Mena uwä Matata täño nanaki.
 Matata uwä Natan täño nanaki.
 Natan uwä Devit täño nanaki.
³² * Devit uwä Jesi täño nanaki.
 Jesi uwä Obet täño nanaki.
 Obet uwä Boas täño nanaki.
 Boas uwä Salmon täño nanaki.
 Salmon uwä Nason täño nanaki.
³³ * Nason uwä Aminadap täño nanaki.
 Aminadap uwä Atmin täño nanaki.
 Atmin uwä Ani täño nanaki.
 Ani uwä Esron täño nanaki.

* **3:27:** 1Sto 3:17,19; Esr 3:2 * **3:31:** 2Sml 5:14 * **3:32:** 1Sml 16:1-13; Rut 4:17-22 * **3:33:** Stt 29:35

Ebron uwä Peres täño nanaki.
 Peres uwä Juda täño nanaki.
³⁴ Juda uwä Jekop täño nanaki.
 Jekop uwä Aisak täño nanaki.
 Aisak uwä Abraham täño nanaki.
 Abraham uwä Tera täño nanaki.
 Tera uwä Naho täño nanaki.
³⁵ Naho uwä Seruk täño nanaki.
 Seruk uwä Reu täño nanaki.
 Reu uwä Pelek täño nanaki.
 Pelek uwä Ebe täño nanaki.
 Ebe uwä Serari täño nanaki.
³⁶ * Serari uwä Kainan täño nanaki.
 Kainan uwä Apaksat täño nanaki.
 Apaksat uwä Sem täño nanaki.
 Sem uwä Noa täño nanaki.
 Noa uwä Lamek täño nanaki.
³⁷ Lamek uwä Metusela täño nanaki.
 Metusela uwä Enok täño nanaki.
 Enok uwä Jaret täño nanaki.
 Jaret uwä Mahalel täño nanaki.
 Mahalel uwä Kenan täño nanaki.
³⁸ * Kenan uwä Enos täño nanaki.
 Enos uwä Set täño nanaki.
 Set uwä Adam täño nanaki.
 Adam uwä Anutu täño nanaki.

4

Satantä Jesu yäj-ikñatkuk *Mak 1:12-13; Mat 4:1-11*

¹ Jesu, Kudupi Munapiktä bänepi-ken tokñeñ parirän Jodan umeken naniktä äyänutpeñ abuk. Äbänirän Munapik unitä yänikñat yäpmän päñku kome jopi-ken teñkuk. ² Uken tewänkañ Satantä täñyabäk täñ yäpmän kuñirän kepma 40 täreñkuk. Kadäni u bämopi-ken Jesu ketem kubä nämo nañkuko unita kepma 40 ude irän täreñirän nakta bumta iñkuñ. ³ Täñirän Satantä iwetkuk; Gäk Anutu täño nanaki bureni-inik täñpawä mobä itak ño iweri ketem äworewänkañ nañ! ⁴ * Yäwänä iwetkuk; Ude nämo täñpayän yäk. Anutu täño man kudän terak man ñode pätak; Äma kubätä ketem-tagän täga nämo irek.

⁵ Jesutä ude iweränä Satantä pom käroni kubä terak yänikñat päro komeni komeni kudup pit kubägän täñpewän Jesu iñamiken ahänirä yabänkuk. ⁶ * Täñkañ iwetkuk; Imaka imaka kehäromi ba tuñum tägatäga nizek yabätan u näkñata biñam yänpän namani unita netä kubäta imayän nadänpän täga imet yäk. ⁷ Unita gäkä näkño wäpna yäpmän akuñpäñ naniñ oreriwä imaka päke ño kudup gäkñata biñam täga ganiñ kirewet. ⁸ * Ude iweränkañ Jesutä iwetkuk; Anutu täño man kudän terak man kubä ñode pätak yäk. Ekäni Anutujin u kubägän iniñ oretneñ. Unitagän watä piä täñ imineñ. Man ude pätak.

⁹⁻¹¹ Ude iweränkañ Satantä äneñi yänikñat yäpmän Jerusalem kuñpäñ kudupi eni medäp terak päro punin-inik unu teñkañ iwetkuk; Anutu täño man ñode kudän täwani; Anututä añeroniye watä it gamikta yepmanñkuko unitä api orañpäñ gepmaneñ.

* **3:36:** Stt 11:10-26 * **3:38:** Stt 4:25–5:32 * **4:4:** Lo 8:3 * **4:6:** Mat 28:18 * **4:8:** Lo 6:13-14

Tänpäkaŋ kuroŋka ba gukutka nämo api pimiŋ tädoren yäk. *Sam 91:11,12*
 Man ude pätak unita gäk Anutu täŋo nanaki-inik bureni tänpäwä man u nadänpäŋ punin
 ŋonitā komen umu tubäpe! ¹² * Ude iweränä Jesutä yäŋkuk; Näk ude nämo tänpäyän yäk.
 Anutu täŋo manbiŋam terak man kubä ŋode pätak; Ekäni Anutuka mebärika kwawak
 pewi ahäwut yän jop nämo peŋ iweren. ¹³ * Tänpäkaŋ Satantä Jesu kädet mebäri mebäri
 terak täŋ-ikŋatpän tenpeŋ kuŋkuk. Kuŋkaŋ äneŋi täŋikŋatta kadäni täga kubäta itsämbuk.

Jesu Galili komeken piä yäput peŋkuk

Mat 4:1-11; Mak 1:12-13

¹⁴ Eruk Satan Jesu kakätäŋpeŋ kuŋirän Munapiktä kehäromi imiŋirän Galili komeken
 kuŋkuk. Tänpäkaŋ imaka täk täŋkuko u biŋami Galili kome kuŋat moreŋkuk. ¹⁵ Täŋkaŋ Jesu
 uwä Juda täŋo käbeyä eŋi gänaŋ äronkaŋ ämawebe yäwetpän yäwoŋärek täŋkuk. Täŋirän
 nadäŋkaŋ wäpi biŋam yänpän iniŋoret täŋkuŋ.

¹⁶ Eruk, kepma kubäta Jesu iniken komeŋi wäpi Nasaret u kuŋkuk. Kuŋpän Sabat
 kadäni-ken täk täŋkuko udegän Juda täŋo käbeyä eŋi gänaŋ äronkuk. Äro ittängän man-
 biŋam kudän täwani daniwa yäŋkaŋ akuŋkuk. ¹⁷ Akwänä manbiŋam profet Aisaiatä
 kudän täwani upän imäkaŋ piräreyäŋtän kuŋtängän man kudän täwani kubä ŋode kaŋpän
 daniŋkuk;

¹⁸ Näk Manbiŋam Täga äma jopi jäwäri yäŋahänpän yäwetta Anututä ini naniŋ kireŋkuk.

Unita Ekäni täŋo Munapik näkkät itkamäk.

Äma mominitä topmänpän yepmäŋirani u pit yämikta naniŋ kireŋkuk.

Ba dapuri tumbani dapuri yäpä tägakta naniŋ kireŋpewän äbut.

Äma komi piäken irani u yäniŋ kireŋpewa kukta naniŋ kireŋpewän äbut.

¹⁹ Ba Ekänitä ämawebeta bänep iron api täŋ yämek u kadäni yäŋahäkta naniŋ kireŋkuk.

Ais 61:1,2

²⁰ Jesutä man ude daniŋ paotpän buk ŋokeno äneŋi kedon tänpän yämiŋkaŋ maŋitkuk. Ude
 täŋirän ämawebe käbeyä eŋi gänaŋ päke itkuŋo u Jesu-gänpän kaŋ-yäputkuŋ. ²¹ Kaŋ-yäput
 irirä yäwetkuk; In nadäkaŋ? Manbiŋam daniŋira nadäkaŋ ŋo apiŋo inamjin-ken bureni
 ahätak ŋo!

Nasaret ämawebetä Jesu mäde ut imiŋkuŋ

Mat 13:53; Mak 6:1-6; Luk 4:15-30

²² * Jesutä man ude yäwerirän ämawebe päke itkuŋo unitä man säkgämän yäŋkuko u
 nadänpän jäkjäk yamänpän oraŋ imiŋkuŋ. Ude täŋkuŋo upänkaŋ man ŋode yäŋkuŋ; Yäke!
 Man yäkyäki ba täktäki täga upänkaŋ ŋowä Josep täŋo nanaki!

²³ * Ude yäŋirä Jesutä nadänpän kowata ŋode yäwetkuk; Ude yäkaŋ upänkaŋ intäŋo
 mebäri nadätat. Inä sära man ŋode api näwetneŋ; Gäk yäpätägak äma unita gäkŋa-tägän
 gupka täga yäpi täganeŋ. Kudän mebäri mebäri Kapeneam komeken täŋiri biŋamka
 nadäŋkumäŋo ude komeka kujat-ken ŋo udegän täŋiri kaŋ gabäna! Ude api näwetneŋ
 yäk. ²⁴ * Ude yänpän yäŋkuk; Näk bureni täwetat. Ini komeken naniktä Anutu täŋo
 biŋam yäŋahäwani äma täŋo manita bitnäc täkaŋ. ²⁵ * Unita ŋode bureni nadäwä tumbut;
 Anutu täŋo manbiŋam yäŋahäwani profet Elaijatä bian itkuko uken webe kajat mäyap
 Isrel komeken it täkaŋonik. Kadäni uken obaŋ yaräkubä komepak 6 udetä iwän kubä
 nämo täŋirän kome uken naniktä nakta jop-inik itkuŋ. ²⁶ * Ude itkuŋo upänkaŋ Anututä
 Elaija Isrel webe kajat täŋkentäkta nämo peŋ iwet-pewän kuŋkuk. Nämo, guŋ kome wäpi
 Sidon unitäŋo yotpärare kubä wäpi Sarefat uken peŋ iwet-pewän päŋku webe kajat guŋ
 äbot uken nanik kubä täŋkentän imiŋkuk. ²⁷ * Tänpän udegän, Profet Elaijatä itkuko uken

* **4:12:** Lo 6:16; 1Ko 10:9 * **4:13:** Hib 2:18, 4:15 * **4:22:** Luk 3:23; Jon 6:42 * **4:23:** Mat 4:13; Jon 2:12

* **4:24:** Jon 4:44 * **4:25:** 1Kin 17:1,7; 1Kin 18:1 * **4:26:** 1Kin 17:8-16 * **4:27:** 2Kin 5:1-14

ämawebe gisik paräm ikek mäyap Isrel komeken itkuḅ. Upänkaḅä Anutu täḅo piä äma unitä Isrel komeken nanik kubä nämo yäpän tägaḅkuḅ. Nämo, u guḅ kome wäpi Siria uken nanik kubä wäpi Neman ugänpän yäpän tägaḅkuḅ.

²⁸ Jesutä man ude yänirän äma käbeyä eni gänaḅ itkuḅo unitä nadänpän bänepi waḅkuḅ.
²⁹ Bänepi wawäpän Jesu inḅit yäpmän äpämaḅ pänku yotpärare gägäni-ken teḅkuḅ. Yotpärare u geḅi pom terak itkuko unita geḅi-ken tena äpmonpän yänkaḅ täḅkuḅ. ³⁰ Ude täḅirä Jesu uwä tänyäkḅatpeḅ ämawebe bämopi-ken yärepmitpeḅ kuḅkuk.

Mäjotä äma kubä magätukuk

Mak 1:21-28

³¹ * Ude täḅpeḅ kumaḅ Galili kome täḅo yotpärare kubä wäpi Kapeneam u kuḅkuk. Eruk, Sabat kadäni-ken ämawebe yäwetpän yäwoḅäreḅ täḅirän kaḅpän nadänpän yänkuḅ;
³² * Yäke! Äma ḅowä man mäheḅitä ini yäyak yäk. ³³ * Täḅpäkaḅ käbeyä eni uken äma Satan täḅo mäjo kubätä magärani kubä itkaḅ gera pähap terak ḅode yänkuḅ; ³⁴ * Wa! Jesu Nasaret nanik, gäk jide täḅ nimayän äbätan? Nidäpayän äbätan ba? Gäka nadäkamaḅ, gäk Anutu täḅo Kudupi äma u yäk.

³⁵ Yänirän Jesutä ḅode kaḅ-yänkuḅ; Bitnä! Äma ḅo kakätänpeḅ ku! yän iwetkuk. Ude iwerirän uterakgän ämawebe inamiken äma u mäjo wakitä pudät maḅpän kome terak kuḅkuko upänkaḅ gupi-ken jibi kubä nämo iminḅpän kakätänpeḅ kuḅkuk.

³⁶ Ude täḅpän kaḅkaḅ ämawebe päke u kikuḅutpän man näwetgäwet ḅode täḅkuḅ; Wära! Äma ḅo jidewanitä man yänirän mäjo mani buraminḅpän metänpeḅ kukaḅ? Mani kehäromi nikeḅ yän yänkuḅ. ³⁷ Täḅpäkaḅ Jesu täḅo biḅamitä kome u kuḅat moreḅkuḅ.

Jesutä ämawebe mäyap yäpän tägaḅkuḅ

Mat 8:14-17; Mak 1:29-34

³⁸ Täḅpän Jesu käbeyä eni u peḅpeḅ kumaḅ Saimontä eniken kuḅkuk. Kuḅkuko Saimon webeni täḅo miḅi gup kädäp kädäp käyäm täḅkaḅ parirän täḅkentän imikta iwetkuḅ.
³⁹ Iwerä pänku webe u dubini-ken itpän käyäm u kaḅ-yänkuḅ. Kaḅ-yänirän gup kädäp kädäp nadänkuḅo u paoranḅkaḅ akuḅpän ketem gwet yämiḅkuḅ.

⁴⁰ Eruk, kome bipmäḅirän kome uken nanik noriye käyäm ikek yän-yäkḅat yäpmän Jesu-kengän äbuḅ. Käyäm mebäri mebäri täḅirä Jesutä keru gupi terak peḅtän kuḅirän tägaḅ moreḅkuḅ. ⁴¹ * Täḅpän äma mäjotä magärani mäyap imaka, yäpän tägaḅkuḅ. Täḅirän mäjo uwä ämawebe yabä-kätänkaḅ Jesu gera terak ḅode iwet täḅkuḅ; Gäka nadäkamaḅ. Gäk Anutu täḅo Nanaki-inik yäk. Yäwäwä Jesutä yabän yänpän Mejin täḅpipiwut! yän yäwet täḅkuḅ. Imata, Äma ḅo Kristo ubayän yän nadänkuḅo unita ude yäwetkuk.

⁴² Eruk patkuko yänḅirän kome u peḅpeḅ inigän irayän nadänpän kome äma nämo irani-ken kuḅkuk. Kuḅirän ämawebe u nanik Jesuta wäyäkḅeḅtän kuḅtängän kaḅ-ahänpänä kome kubäken kukta inin bitnäḅkuḅ. ⁴³ * Ude täḅirä Jesutä yäwetkuk; Ude nämo! Nana täḅo Manbiḅam Täga u kome ḅonitagän nämo. Kome ätuta bok yäk. Anututä intäjukun itkaḅ yabän yäwat piä täk täyak unitäḅo manbiḅam api yäwet täḅpet. Mebäri unitagän nanin kireḅkuḅ.

⁴⁴ * Jesutä ude yänpän kome u peḅpeḅ Judia komeken nanik täḅo käbeyä eni gänaḅ Nani täḅo manbiḅam yänahänḅtän kuḅatkuḅ.

5

Jesu iwaräntäkiye ätu yämagutkuk

Mat 4:18-22; Mak 1:16-20

¹ * Eruk kepma kubäken Jesu Galili gwägu gägäni-ken irirän ämawebe mäyap Anutu täḅo

* **4:31:** Luk 4:23 * **4:32:** Mat 7:28-29; Jon 7:46 * **4:33:** Mat 8:29; Luk 8:28 * **4:34:** Jon 6:69 * **4:41:** Mat 8:29; Mak 3:11-12 * **4:43:** Luk 8:1 * **4:44:** Mat 4:23 * **5:1:** Mat 13:1-2; Mak 3:9-10, 4:1

manbiŋam nadānayān äbä it gwäjiŋkuŋ. ² It gwäjiŋirä gäpe täpuri yarä gwägu gägāni-ken irirān yabāŋkuk. Gäpe u mähe mi gäpe terak naniktä äpāmaŋ gwägu tom yāpani yäk ärutpāŋ yāpätāgaŋ itkuŋ. ³ Yāpätāgaŋ irirä Jesutä gäpe u yabāŋpāŋä kumaŋ Saimon täŋo gäpe uterak äronkuk. Äronpāŋ Saimon iwetkuk; Äbi yäk. Gäpe täŋpewi kome peŋpeŋ gwägu terak ätu nanak kwān yäk. Ude iweränä Saimontä gäpe täŋpewān ätu nanak kuŋirān Jesu gäpe terak maŋitkaŋ ämawebe gwägu gägāni-ken itkuŋo u Anutu täŋo man yāwetpāŋ yāwoŋäreŋkuk.

⁴ Eruk yāwetpāŋ yāwoŋäreŋk tāŋ paotpāŋä Saimon iwetkuk; Gäpe täŋpewi gwägu bāmopi-ken kwān yäk. Täŋkaŋ yäk, gwägu tom yāpani u gwägu gānaŋ pewi äpmonpākaŋ gwägu tom mäyap yāpayāŋ yäk. ⁵* Ude yāwānā Saimontä ŋode iwetkuk; Yāwoŋärewani äma, nin bipani kārōŋ pipiri pähap tämäŋopāŋ gwägu tom kubä nämo yāpmamāŋ. Upāŋkaŋ gākä yāyan unita udegān täga täŋpayāŋ yäk. ⁶ Ude yāŋpāŋ Jesutä yāŋkuko udegān Saimon-kät noriye iwatpāŋ täŋkuŋ. Täŋpāŋ gwägu tom mäyap-inik äpmonirä yäk dākŋenaŋi täŋkuŋ. ⁷ Yäk dākŋenaŋi täŋirä wädäwä waŋtäko noriye gäpe kubä terak itkuŋo u ketwära täŋyäreŋkuŋ. Ketwära täŋyäreŋpewä noriye ätu u äbä täŋkentāŋ yāmiŋkuŋ. Täŋpākaŋ gwägu tom u yāpmāŋpāŋ gäpe yarä u pewä tokŋeŋirān gäpetä gwägu gānaŋ äpmodayāŋ täŋkumān. ⁸⁻⁹ Ude täŋirān äma unitä gwägu tom päke u yabāŋpāŋ umun nadāwätäk pähap täŋkuŋ. Nadāwätäk täŋpāŋ Saimon-Pita unitä Jesu gāmori-ken gukut imāpmok täŋpāŋ yāŋkuk; Ekāni! Gäk nepmaŋpeŋ ku! Nāk waki täŋpani ŋodewani imata gäkkät kuŋatde? yäk. ¹⁰* Yāŋirān Jems kenta Jon, Saimon-kät piä bok täŋpani u imaka, umun nadāwätäk täŋkumān. Yarä uwä Sebedi nanakiyat.

Täŋirä Jesutä Saimon iwetkuk; Gäk umun nadāwätäk täŋpeno. Gäk kämi uwä, ämawebe gwägu tom yāpmāŋtan udegān api yāmaguren yäk. ¹¹* Ude iwerānkaŋ gäpe yarä u äneŋi täŋpewä gwägu gägāni-ken kuŋkumān. Täŋpākaŋ äma gwägu tom yāpani u Jesu iwatna yāŋpāŋ iniken tuŋum tuŋumi päke u täŋ-yāpäre yāwākaŋ Jesu iwarān täŋkuŋ.

Jesutä äma gisik paräm ikek yāpān tägaŋkuk

Mat 8:1-4; Mak 1:44-45

¹² Kadāni kubä Jesutä yotpārare kubāken pāŋku itkuk. Yotpārare uken äma kubä gisik paräm ikektä itkuk. Paräm unitä äma u gupi kudup yāpān waŋkuŋ. Eruk, äma paräm ikek unitä Jesu kaŋpāŋ äbä dubini-ken kome terak yāpān äpmonpāpāŋ patkaŋ butewaki man ŋode iwetkuk; Ekāni, täŋkentāŋ nam yäk. Gäk täŋkentāŋ namayāŋ nadāŋpāŋä nāk täga nepmaŋpi kudupi iret yāŋ nadätat. ¹³ Ude yāwānā Jesutä iwetkuk; Täga täŋkentāŋ gamayāŋ yäk. Paräm ŋo paorut! Ude yāŋpāŋ keru gupi terak peŋirān uterakgān paräm paorirä gupi tägawānpāŋ säkgāmān itkuk. ¹⁴* Ude täŋpāŋ Jesutä äma u ŋode peŋ iwetkuk; Gäk imaka täŋ gamitat ŋonitāŋo manbiŋam äma nämo yāweren. Nämo, gäk pāŋku gupka bāmop äma iwōŋäre yäk. Ude täŋpāŋ äneŋi säkgāmān itta Moses täŋo бага man iwatpāŋ gupe kībāŋi niked iŋiŋiri ämawebetä paräm tägakaŋ yāŋ api nadāwä täreneŋ.

¹⁵ Täŋpākaŋ imaka tägatäga Jesutä tāk täŋkuko unitāŋo manbiŋam yāŋpāŋ-nadāk täŋirä komeŋi komeŋi kudup weŋ parayāŋ täŋkuk. Tokŋewayāŋ täŋirān ämawebetä nadāŋpāŋ Jesutä man yāŋirān nadākta ba käyām ikek yāpā tägakta Jesuken äbāk täŋkuŋ. ¹⁶* Kadāni kadāni ude täŋirä kadāni ätuken Jesutä ämawebe u yabāŋ paot pāŋku inigān itpāŋ nani-ken yāŋapik man yäk täŋkukonik.

Kuroŋi kwäyähāneŋ täŋpani unitāŋo manbiŋam

Mat 9:1-8; Mak 2:1-12

¹⁷ Eruk kepma kubāken Jesutä ämawebe man yāwetpāŋ yāwoŋäreŋk tāŋ itkuk. Ude täŋ irirān Parisi äma ba Baga man yāwoŋärewani äma, Galili komeken nanikkät Judia kome ba Jerusalem yotpārare-ken naniktä äbāŋpāŋ ämawebe bāmopi-ken penta itkuŋ. Ude

* 5:5: Jon 21:3-8 * 5:10: Mat 13:47 * 5:11: Mat 19:27 * 5:14: Wkp 14:1-32 * 5:16: Mak 1:35

irirä Ekäni täño kehäromitä Jesu täñkentäj iminjirän käyäm ikekken yäpätägak piä täñkuk. 18-19 Ude täñ irirän äma kubä kuroñi kwäyähäneñ täñpani gärañ täñpäñ yäpmäñ äbuñ. Yäpmäñ äbämañ Jesu dubini-ken yäpmäñ kunayäñ nadäñkuño upäñkañ äma mäyaptä itpipiñpewä täñpä wawäpäñ Jesutä itkuk-ken eni medäp terak äronpäñ medäp päñ-kireñkuñ. Päñ-kireñpäñ äma kuroñi kwäyähäneñ täñpani u yen terak pewä yäpmäñ äma bämopi-ken Jesutä itkuk-ken äpmonkuk. 20 * Täñirä Jesutä kwäyähäneñ täñpani täño noriye unitäño nadäkiniki yabäñpäñ-nadäñkañ äma kwäyähäneñ täñpani u ñode iwetkuk; Notnapak, momika paotkan yäk.

21 * Jesutä man ude yäñirän Baga man yäwoñärewni ämakät Parisi ämatä bänepi-ken ñode nadäñkuñ; Wära! Äma ño netä? U Anututa yäñärok man yäyak yäk. Momi pekpek piä u Anutu-tägän täk täyak. 22 Ude nadäñirä Jesutä nadäk-nadäki-ken yabäñpäñ ñode yäwetkuk; Nadäk udewani imata nadäkañ? 23 Äma ño man jide iwerira bureni kwawak ahäñirän känayäñ? Momika peñ gamitat yäñ iweret ba Akumañ ku yäñ iweret? 24 * Eruk, intä Äma Bureni-inik-ken momi peñ yämik täño kehäromi itak yäñ nadäkta ñode täñira kawut. Ude yäñpäñ äma kuroñi kwäyähäneñ täñpani u iwetkuk; Näk peñ gäwetat; Akunñkañ patpat bägupka yäpmäñkañ enika-ken kuyi! yäk.

25 Ude iweränkañ uterakgän äma unitä ämawebe inamiken akumañ teki iriñ patkuko u yäpmäñkañ Anutu iniñ orettäñ enini-ken kuñkuk. 26 Ude täñirän kañpäñ ämawebe päke itkuño unitä nadäwä inide kubä täñpäpäñ Anutu iniñ oretpäñ yäñkuñ; Apiño imaka kudupi käkamäñ! yäñ yäñkuñ.

Jesutä Livai inikät kuñatta imagutkuk

Mat 9:9-13; Mak 2:13-17

27 Jesutä eni u gänañ naniktä äpämañ päñku takis moner yäpani äma kubä wäpi Livai moner pewani eniken irirän kañpäñ ñode iwetkuk; Äbä näk näwat! 28 Ude iweränä Livaitä Jesu iwaräntäktä imaka tuñum tuñumi kudup peñ moreñpäñ Jesu iwatkuk. 29 Täñpäñ Jesu iniñ orerayäñ yäñpäñ äñnak-äñnak pähap täñtuñum täñpäñ ini eni gänañ yäñikñat yäpmäñ äronkuk. Yäñikñat yäpmäñ äronirän takis moner yäpani noriye mäyapkät äma ätukät penta itpäñ ketem nañkuñ. 30 * Ketem nañ irirä Parisi äma ba Baga man yäwoñärewni noriye ätutä yabäwä täga nämo täñpäpäñ Jesu täño iwaräntäkiye ñode yäwetkuñ; Ai! Imata in takis moner yäpani ba äma waki täñpani ämakät penta itpäñ ketem nak täkañ?

31 Man ude yäñirä Jesutä nadäñpäñ ñode yäwetkuk; Yäpätägak ämatä äma tägaken piä nämo täk täkañ. Käyäm ikek-kengän täk täkañ yäk. 32 Äma inita näk äma siwoñi yäñ nadäk täkañ u yämagutta nämo äput. Ämawebe inita näk momi täñpani yäñ nadäk täkañ unitä bänepi kañ sukurewut yäñpäñ äput yäk.

Nakta jop itta Jesu iwet yabäñkuñ

Mat 9:14-17; Mak 2:18-22

33 Jesutä man ude yäñirän iwetkuñ; Jon täño iwaräntäkiye ba Parisi täño iwaräntäkiyetä Anutu nadäñ imiñpäñ kadäni ätuta nakta jop it täkamäñ yäk. Upäñkañ gäkño gäwaräntäkaye udegän nämo täk täkañ. Imata Anutu nämo nadäñ imiñpäñ kadäni kadäni ketem nak-nakgän täk täkañ? 34 * Ude yäñirä man wärani ñode yäwetkuk; Äma ätu noripaki wäpi biñam ikek kubäkät oretoret terak kuñatkañ imata butewaki nadäñpäñ nakta jop itneñ? Nämo! 35 Iwantä päbä äma uwä inñit yäpmäñ kuñirä uyaku noriyetä wäyäkñewä wawäpäñ butewaki nadäñpäñ nakta jop täga itneñ yäk.

36 Ude yäñpäñ man wärani terak ñode yäñ kwawa tañkuk; Jide? Äma kubätä tek wewani bipä yäñkañ tek kodaki weñpäñ tek wewani terak peñpäñ bipek? Ude nämo! Ude täñpeko uwä tek kodaki u täñpäñ yäpän waner yäk. Imata, tek moräk kodaki uwä tek biani

* 5:20: Luk 7:48 * 5:21: Luk 7:49; Ais 43:25 * 5:24: Jon 5:8 * 5:30: Luk 15:1-2 * 5:34: Jon 3:29

udewanigän nämo. ³⁷ Tånkaŋ udegän, äma kubätä wain täŋo umeni api täŋpanipäŋ käbot tom gupipäŋ täŋpani biani kubä gänaŋ nämo piwek. Nämo, wain umeni api täŋpani unitä tokŋeŋ äronpewän käbot biani u weŋirän wain ume ba käbot u bok jop awähutneŋ yäk. ³⁸ Wain ume api täŋpanipäŋ käbot kodaki kehäromi gänaŋ piweko uyaku täga. ³⁹ Ba äma kubätä wain ume biani naŋkaŋ kodakita gäripi nämo nadäŋpäŋ yäwek; Biani uwä tägainik yäk.

6

Jesu uwä Sabat täŋo mäheŋi

Mat 12:1-8; Mak 2:23-28

¹ * Eruk Sabat kadäni kubäken Jesu iwaräntäkiye-kät wit piä gänaŋ kuŋatkuŋ. Kuŋattängän iwaräntäkiyetä nakta yewäwä wit mujip yäpmäŋpäŋ gupi paŋgupmäŋ täŋpä kwäpäŋ naŋkuŋ. ² * Yäpmäŋpäŋ naŋirä Parisi äma ätutä u yabäŋpäŋ-nadäwä siwoŋi nämo täŋpäkaŋ yäwetkuŋ; Wa! Imata ude täkaŋ? Orekirit kadäni-ken piä ude täkaŋ uwä Moses täŋo бага man irepmitpäŋ täkaŋ yäk.

³ * Ude yäwäwä Jesutä kowata ŋode yäwetkuk; Bian oranin Devit u noriye-kät nakta yewäpäŋ täŋkuŋo unitäŋo manbiŋam nämo daniŋpäŋ nadäk täkaŋ? ⁴ * Devit uwä ŋode täŋkuk; Noriye-kät Anutu täŋo eŋi gänaŋ äronpäŋ käräga kudupi yäŋ yäwani yäpmäŋpäŋ naŋkaŋ noriyeta imaka, yämän naŋkuŋ. Moses täŋo бага man terakä käräga uwä bämop äma-tägän nänaŋi upäŋkaŋ naŋkuŋ yäk. ⁵ Ude yäŋpäŋ ŋode yäwetkuk; Äma Bureni-inik uwä Sabat täŋo mäheŋi.

Jesutä äma keru waki kubä yäpän tägaŋkuk

Mat 12:9-14; Mak 3:1-6

⁶ Eruk Sabat kadäni kubätawä käbeyä eŋi gänaŋ äronpäŋ Jesutä man yäwetpäŋ yäwoŋäreŋ täŋ itkuk. Uken äma kubä keru bure käda täŋguräŋ täwani unitä itkuk. ⁷ * Täŋpäkaŋ Baga man yäwoŋäreŋi ämakät Parisi äma ätukät Jesutä yäpätägak piä Sabat kadäni ŋoken täŋpek ba nämo käwep täŋpek yäŋkaŋ kaŋiwat itkuŋ. Jesutä goret täŋpänpäŋ manken tekta kädetta wäyäkŋeŋkuŋ. ⁸ * Ude täŋ irirä Jesu Parisi äma ba Baga man yäwoŋäreŋi u nadäk-nadäki-ken yabäŋpäŋ-nadäŋkaŋ äma keru täŋguräŋ täwani u iwetkuk; Gäk akuŋkaŋ ämawebe iŋamiken ŋo it yäk. Yäwänä udegän täŋkuk. ⁹ Täŋpänkaŋ Jesutä ämawebe päke u ŋode yäwet yabäŋkuk; In jide nadäkaŋ? Sabat kadäni-ken kädet täga tänaŋi ba kädet waki tänaŋi? Äma täŋkentäŋ yäminaŋi ba äma yäpä wanaŋi? ¹⁰ Ude yäŋpäŋ ämawebe päke u yabäŋ äyänutpäŋ äma keru waki u iwetkuk; Ketka täŋ-siwoŋta! Ude iweränä udegän täŋirän keru täŋguräŋ täwani u tägaŋkuk.

¹¹ Ude täŋirän kaŋpäŋ Parisi ämakät Baga man yäwoŋäreŋi äma unitä Jesuta kok-wawak pähap kubä nadäŋpäŋ ini-tägän näwetgäwet täŋpäŋ jide ude täŋ imine? yäŋ yäŋkuŋ.

Jesutä iwaräntäkiye 12 yämagutkuk

Mat 10:1-4; Mak 3:13-19

¹² Kadäni kubäken Jesu Nani Anutu-ken yäŋapik man yäwayäŋ pom kubä terak äronkuk. Äronpäŋ bipani käron päke u man yäŋpäŋ-nadäk täŋirän kome yäŋeŋkuk. ¹³ * Yäŋeŋirän äma iwaräntäk täŋkuŋo u yäŋpäbä yepmaŋkaŋ inikät kuŋatta 12 udegänpäŋ yäpmäŋ daniŋpäŋ yepmaŋkuk. Täŋkaŋ wäpi Aposoro yäŋ yäwetkuk. Aposoro u mebäri piä man yäwetpäŋ yepmaŋpä kwani. ¹⁴⁻¹⁶ Äma u yäpmäŋ daniŋkuko kubä wäpi Saimon yäŋ iwerani upäŋkaŋ Jesutä wäpi Pita yäŋ iwetkuk. Ätuwä wäpi ŋode; Kubä Andru, Saimon täŋo noripaki.

* **6:1:** Lo 23:25 * **6:2:** Jon 5:10 * **6:3:** 1Sml 21:1-6 * **6:4:** Wkp 24:5-9 * **6:7:** Luk 14:1 * **6:8:** Luk 5:22, 9:47 * **6:13:** Jon 6:70

Iniyat yarä Jems kenta Jon.
 Kubä Filip. Kubäwä Batorom.
 Kubä Matiyu. Kubä Tomas.
 Kubä Alfias täno nanaki wäpi Jems.
 Kubä Saimon. Saimon uwä Rom gapman, Juda äbot yabän yäwatkuco unita kokwawak
 nadänpän kuñarani.
 Kubä Jems täno nanaki Judas.
 Kubä Judas, Kariot komeken nanik, Jesu iwan keru terak penkuko u.

Irit ba paot-paotta man

Mat 5:1-12

¹⁷⁻¹⁸ Ude tänpän Jesu-kät iwaräntäkiye 12 yäpmän daniñkuko ukät pom terak nanik
 äpänpän kome awanken ämawebe äbot Jesuta nadän imanitä itkuñ-ken uken ahänpän
 penta itkuñ. Äbot u Jesutä man yänirän nadänayän, ba yäpätägak piä täñ nimän yänpän
 Judia komeken nanik, Jerusalem yotpärare-ken nanik, ba Tire kenta Sidon gwägu pomi
 terak naniktä ukengän äbuñ. Äbänirä Jesutä äma mäjo wakitä magärani yäwat kireñ
 yämiñpän yäpätägak piä täñ yämiñkuk. ¹⁹ Jesu täno kehäromitä ämawebe käyäm ikek ba
 mäjotä magärani u kumän yäpän tägañ yämiñkuko unita ämawebe päke unitä Jesu täno
 kehäromi nincken äbän yän nadänkan Jesu gupi inñitnayän täñkuñ. ²⁰ Ude täñ irirä Jesutä
 iwaräntäkiye yabänpän node yäwetkuk;

In ätu jopi jäwäri it täkan uwä säkgämän itkan.

Anututä ini tabän täwat täyak.

²¹ * Tänpäkan in apiño ketem burenita tek täkan uwä säkgämän itkan.

Kämiwä Anututä ini tepmän towiwän api nañ tokñeneñ.

Ba in apiño konäm butewaki terak it täkan uwä säkgämän itkan.

Kämiwä nadän bäräpjin kudup paoräkan bänepjin pidäm tawäpän mägayäk api täneñ.

²² * Äma Bureni-inikta yänpän ämatä inta kokwawak täñ pähap nadänpän api täwat
 kireneñ. Ba täniñ täwetpän äma waki yän api täwetneñ. Ude täñ tamäwä säkgämän
 itkamän yän kan nadäwut.

²³ Ude täñ taminayän täkan-ken uken bänep täga nadänpän oretoret pähap kan tänpüt.
 Imata, gwäki kunum gänäñ it tamitak u täñ pähap. In nadäkan? Bian äbekjiye orajiyetä
 profet biani biani unita udegän täñ yämik täñkuñonik yäk.

²⁴ * Tänpäkan, in äma monen tuñum ikek uwä umuntäkot!

Irit säkgämän uku itkan ubayän.

²⁵ Ba in apiño nañ tokñek täk täkan uwä umuntäkot!

Kämiwä nakta api tenen.

Ba in apiño bänep täga terak it täkan in umuntäkot!

Kämiwä konäm butewaki terak api itneñ.

²⁶ Ba in ämawebetä intäno wäpjin biñam yäpmän akuñpän äma täga yän täwet täkan uwä
 umuntäkot! Bian äbekiye oraniyetä profet jop manman yäwanita udegän täñ yämik
 täñkuñonik yäk.

Iwankayeta not täñ yämen

Mat 5:38-48, 7:1-5

²⁷ Jesutä man ude yäwetpän äneñi kubä node yänkuk. Man täwera nadän itkan no, in
 node täwera nadäwut; Äma iwan täñ tamik täkan unita bänep iron täñ yämineñ. Tänpän äma
 inta kokwawak nadän tamik täkan unita not täñ yämineñ. ²⁸ Ba äma man wakiwaki täwet
 täkan unita kowata man säkgämän yäwetneñ. Ba wäpjin yäpawak täkan unita nadänpän
 täñkentän yämikta Anutu-ken yänapik täkot yäk. ²⁹ Täñ, äma kubätä bumumka kukñi

* **6:21:** Rev 7:16-17; Sam 126:5-6; Ais 61:3 * **6:22:** Jon 15:19, 16:2 * **6:24:** Jem 5:1

guränä kukŋi bok iniŋ kireŋiri gurek. Ba äma kubätä gäkŋo siot punin nanik gomägaränä gänaŋ nanik bok iniŋ kirewen. ³⁰ Ba äma kubätä imaka kubäta yänapiwänä imaka u imen. Ba kubätä imaka kubä gomägareko uwä äneŋi gamikta gwäk pimiŋpäŋ nämo yänapiwen. ³¹ * Nämo, in ŋode nadänpeŋ kuŋatneŋ; Kudän ätutä täŋ nimut yän nadäk täkaŋ in udegän täŋ yämineŋ.

³² In äma iron täŋ tamik täkaŋ unitagän iron täŋ yämineŋo unitäŋo kowata jide yäpneŋ? Nämo yäpneŋ! Äma wakitä noriye waki täŋpanita iron udegän täŋ yämik täkaŋ yäk. ³³ Ba in äma täga täŋ tamik täkaŋ unitagän kowata täŋ yämineŋo unitäŋo kowata jide yäpneŋ? Nämo! Äma wakitä noriye waki täŋpanita kudän udegän täk täkaŋ. ³⁴ Ba in äma ätuta kowata kaŋ namän yän nadänkaŋ imaka yämineŋo unitäŋo gwäki kowata jide yäpneŋ? Nämoinik! Äma wakitä kowata uterakgän yäpmäkta noriye waki täŋpanita iron täŋ yämik täkaŋ!

³⁵ * Upänkaŋ inä iwanjiyeta iron täŋ yämineŋ. Kowata tamikta nämo nadäneŋopän imaka kubäta yänapiwäwä jop yäniŋ kireneŋ yäk. In ude täneŋo uyaku kowata säkgämän api yäpneŋ ba Anutu Ärowani Pähap unitäŋo nanakiye ude api itneŋ. U Imata? Anutu u ämatä bänep täga nämo nadän imik täkaŋ upänkaŋ unita iron täŋ yämik täyak. Ba äma waki täŋpanita iron udegän täŋ yämik täyak yäk. ³⁶ Unita in äma ätuta butewaki nadän yämineŋ, Nanjintä butewaki nadän yämik täyak udegän.

Kubätä iniken mebärita nadäwek
Mat 7:1-5

³⁷ * Näk äma siwoŋi yän nadänpäŋ äma kubä nämo yänpäŋ-kaŋiwat täneŋ. Ba äma kubäta gäk kowata yäpmäkta biŋangän yän nämo iwetneŋ. Anututä inta udegän täŋ tamekta ket nadäneŋ yäk. Äma kubätä waki täŋ tamiŋirän kowata waki imikta nämo nadäneŋo uwä Anututä udegän intäŋo momijin peŋ tamek. ³⁸ * Täŋpäkaŋ ämata bänep iron täŋ yämiŋirä Anututä inta udegän bänep iron täŋ tamek. Upänkaŋ intä täŋ yämineŋo u irepmitpäŋ bumta buŋät tamek. In nadäkaŋ? In ämawebeta jide nadänpäŋ kuŋatnayän täkaŋ uterakgän Anututä inta api nadän tamek.

³⁹ * Unita yänpäŋ Jesutä iwaräntäkiye man wärani ŋode yäwetkuk; Äma dapuri tumbani kubätä noripak dapuri tumbani u kädet täga iwoŋärewek? Nämo, yarä u kuŋtängän geŋi bok ärideŋ yäk. ⁴⁰ * Unita in ŋode nadäkot; Ironi kubätä yänpäŋ-yäwoŋärek ämani irepmitnaŋi nämo. Ironi u nadäk-nadäk piä täŋ yäpmän kuŋtängän nadäwän tärewäkaŋ uyaku yänpäŋ-yäwoŋärek äma udegänä äworewek yäk.

⁴¹⁻⁴² Täŋpäkaŋ gäk imata päya awäram dapunka-ken itak u nämo kaŋpäŋ nadänkaŋ notkapak kubä dapuri-ken täpun-täpun täpuri itak u kaŋpäŋ yokut gama yän iwet täyan? Päya awäram gäkŋa dapunka-ken itak u imata nämo kaŋpäŋ nadäk täyan? Gäk yän-yäkŋarani äma! Intäjukunä, gäkŋa dapunka-ken päya awäram itak u yokutkan uyaku dapunka täga ijiŋpäŋ kaŋpäŋ notkapak dapuri-ken täpun-täpun u täga yokut imen! yäk.

Päya täŋo mebäri
Mat 7:16-20, 12:33-35

⁴³ Jesutä ude yänpäŋ man wärani äneŋi kubä ŋode yäkgän täŋkuk; Nin nadäkamän; Päya mebäri täga terak, bureni waki täga nämo wädäneŋ. Ba päya mebäri waki terak bureni täga gäripi nikek, täga nämo wädäneŋ. ⁴⁴ Bureni, päya terak mujipi parirä yabänpäŋ-nadänkaŋ päya unitäŋo mebäri nadäk täkamän. Unita kohoräk yen terak wama mujipi nämo käwen. Ba däräk-däräk terak yen mujipi nämo wädäk täkaŋ. ⁴⁵ Eruk äma täŋo irit kuŋat-kuŋattä udegän, äma u bänepi-ken jide pätak u kwawak pewä ahäk täkaŋ. Nadäk äma bänepi-ken pat täyak u meni-ken kwawak pewä ahäk täkaŋ yäk. Äma täga täŋpani u

* 6:31: Mat 7:12 * 6:35: Wkp 25:35-36 * 6:37: Mat 6:14 * 6:38: Mak 4:24 * 6:39: Mat 15:14 * 6:40: Mat 10:24-25

bänepi-ken nadäk tägatäga unitä irit kuṇat-kuṇariken kädet täga pewä ahäk täkaṇ. Täṇ, äma waki täṇpani u bänepi-ken nadäk wakiwaki unitä irit kuṇat-kuṇariken kädet waki pewä ahäk täkaṇ yäk.

Eni täktäk täṇo man

Mat 7:24-27

⁴⁶* Jesutä man ude yäṇpāṇ äneṇi kubä ṇode yäkgän täṇkuk; In imata näkṇo man nämo buramiṇpāṇ iwatkaṇ wari wari wäṇna Ekäni yāṇ yäk täkaṇ? ⁴⁷ Eruk, äma näkken itpāṇ näkṇo man nadāṇpāṇ buramiṇpāṇ iwat täkaṇ unita man wārani ṇode täwera nadāwut; ⁴⁸ Uwä äma kubä eṇi kehäromi kubä täṇpeko udewani. Äma u eṇi täṇpa yäṇpāṇ bek käronigän äneṇpāṇ yäpurä-sinsik täṇpek. Ude täṇpāṇ eṇi täṇ morewepokopāṇ iwän kadäni täṇpek. Täṇpāṇ iwän mänit taṇi täṇirän eṇi u kehärom taṇpāṇ irek. Imata, eṇi säkgämän-inik täṇpeko unita. ⁴⁹ Täṇpākaṇ äma kubä näkṇo man nadāṇpāṇ nämo iwarayāṇ täko uwä äma eṇi kehäromi nämo täṇpeko udewani. Äma u eṇi täṇpa yäṇpāṇ bek kehäromipāṇ nämo täṇpek. Bek jopjop äneṇpāṇ täṇpek. Täṇpekokopāṇ iwän mänittä äbāṇpāṇä eṇi u kwinit täṇpāṇ kwākaṇ paotpāṇ paot-inik täṇpek yäk.

7

Komi äma kubätä Jesuta nadäkinik täṇkuk

Mat 8:5-13

¹ Jesutä ämawebe man ude yäwet paotpāṇä äyāṇutpeṇ Kapeneam yotpārare-ken kuṇkuk. ²⁻³ Uken komi äma täṇo intäjukun äma kubä itkuk. Unitäṇo piä watä äma kubä käyäm taṇi täṇkuk. Täṇirän komi äma unitä piä watä ämanita gäripi taṇi nadāṇkuko unita Jesu ude tak täyak yāṇ biṇam nadāṇpāṇä Juda täṇo ekäni ätu yäwet-pewän Jesuken kuṇkuṇ. Jesutä piä ämani u yäpän tägawut yäṇpāṇ yäwet-pewän kuṇkuṇ. ⁴⁻⁵ Yäwet-pewän pāṇku Jesuken ahāṇpāṇä butewaki man terak ṇode iwetkuṇ; Gäk nadātan? Äma uwä Juda äma ninta nadāṇ nimikinik täṇpāṇ käbeyä eṇi kubä täṇ nimiṇkuk yäk. U äma täga unita gäk mani nadāṇ imen yäk.

⁶⁻⁷ Man ude iwerirä Jesu akumaṇ äma äbuṇo ukät penta kuṇkuṇ. Kumaṇ pāṇku eṇiken kerāp taṇirä komi äma unitä noriye ätu yäwerän Jesuken kuṇpāṇ iwetkuṇ; Ekäni, gäk ude iriri notninpaktä man niwerako u gäwetnayāṇ yäk. Näk äma täga uyaku eṇina-ken äben. Upāṇkaṇ gäk mangän yāṇiri näkṇo piä watä ämana tägawän yäk. ⁸ Ude täga täṇ namen yāṇ nadātat yäk. Imata, näk udegän, intäjukun ämanaye täṇo gämori-ken itkaṇ mani buramik täyat. Ba näk gämotna-ken komi ämanaye ätu itkaṇ. U kubāpāṇ, Ku! yāṇ iwerawä, manna buramiṇpāṇ kwek yäk. Ba kubä, Äbi! yāṇ iwerawä, äbek. Ba piä watä ämana kubä, Piä ṇo tä! yāṇ iwerawä u täṇpek yäk. Eruk, man notninpaktä niwerako u gäwetkamāṇ uba.

⁹ Jesutä man ude nadāṇpāṇ nadäkinikita nadāwän inipärik kubä täṇpāpāṇ äyāṇutpāṇ ämawebe äbot iwarän täṇkuṇo u ṇode yäwetkuk; Näk bureni täwetat. Isrel äbot in bämopjin-ken nanik äma nadäkiniki ärowani udewani kubä nämo kaṇpāṇ nadäk täyat!

¹⁰ Jesutä ude yäwänkaṇ komi äma täṇo noriye Jesuken äbuṇo u äneṇi äyāṇutpeṇ pāṇku eṇiken äronpāṇ käyäm täṇkuko u säkgämän irirän kaṇkuṇ.

Jesutä nanak kubä täṇpewän kodak taṇkuk

¹¹ Täṇpāṇ kepma kubäken Jesu yotpārare kubä wäpi Nen uken kuṇkuk. Iwaräntäkiye-kät ämawebe äbot päke ukät penta kuṇkuṇ. ¹² Eruk, yotpārare-ken kerāp taṇpāṇ kaṇkuṇ, äma kumbani kubä buramiṇ yäpmāṇ äbāṇirä. Äma kumbuko u webe kajat kubä täṇo nanaki tepi kubägän-inik. Äpi imaka, bian kumbuk. Täṇpākaṇ webe kajat u ämawebe äbot yotpārare uken nanikkät penta äbuṇ. ¹³* Äbāṇirä Jesutä webe kajat u kaṇpāṇ butewaki nadāṇ imiṇpāṇ iwetkuk; Konäm butewaki täṇpeno! ¹⁴* Ude iwetpāṇ dubini-ken kuṇpāṇ

* **6:46:** Mal 1:6; Mat 7:21 * **7:13:** Luk 8:52 * **7:14:** Luk 8:54

keritä gäraŋ ugän inŋitkuk. Jesutä ude inŋiränä äma kumbani buramiŋkuŋo u käronŋän wädän itkun. Käronŋän ude wädän irirä Jesutä kumbani u iwetkuk; Nanakna, aku! yäk.

15* Nanakna, Aku yän iweränä kumbanitä kodak taŋpän akuŋpän manman yänkuk. Ude yänirän Jesutä nanak u miŋi-kät kuŋatdenŋa iniŋ kireŋkuk.

16* Ude täŋirän äma itkuŋo unitä kaŋpän nadäwä inide kubä täŋpöpän Anutu iniŋ oretkuŋ. Iniŋ oretpän ŋode yänkuŋ; Bureni! Profet ärowani kubä nin bämopnin-ken ahänkuko itak! Anutu ini ämawebeniye täŋkentäta äbätak ŋo! yäk.

17 Täŋpakaŋ Jesutä täŋkuko u biŋamiwä Judia kome ba kome gägäni gägäni it yäpmän kuŋkuŋo uken kuŋ moreŋkuk.

Jontä Jesu täŋo mebäri nadäkta man pewän kuŋkuŋ

Mat 11:2-19

18 Jon komi eŋiken irirän iniken iwaräntäkiyetä päbä kudän kudupi Jesutä täk täŋkuko unitäŋo biŋam iwetkuŋ. 19 Iwerirä iwaräntäki yarä yäwetkuk; Pänku Ekäni ŋode iwet yabäwun; Äbäta biŋam yäwani u gäk ŋo? Ba kubäta itsämne? 20-21 Ude yäwet-pewän iwaräntäki yarä u Jesuken kuŋpän kaŋkumän; Jesu uwä äma käyäm ikek yäpän tägaŋit, äma mäjo wäratä magärani mäjo yäwat kireŋit, dapuri tumbani yäpän tägaŋit täŋ irirän. Kaŋpän Jesu iwetkumän; Jon ume ärut yämanitä ŋode yänpän pen niwet-pewän äbäkamäk yäk. Mesaia, äbäta biŋam yäwani u gäk? Ba kubäta itsämne?

22* Ude iweränä Jesutä Jon täŋo iwaräntäki yarä u kowata ŋode yäwetkuk; Ek äneŋi kuŋkaŋ imaka nadänŋit kaŋit täkamän ŋo, unitäŋo manbiŋam pänku Jon kaŋ iwerun. Äma dapuri tumbani äneŋi ijiwä kuk täkaŋ. Kwäyähäneŋ täŋpani äneŋi tägaŋpen kuŋat täkaŋ. Paräm wakiwaki nitek tägaŋpän gupi dudum tak täkaŋ yäk. Ba jukuni täŋguŋ täwani nadäwä tumäk täkaŋ, ba kumbani kodak taŋpän akumaŋ kuk täkaŋ. Täŋpakaŋ äma jäwäri-jäwäri Manbiŋam Täga u yäwera nadäk täkaŋ yäk. 23* Ba äneŋi kubä ŋode kaŋ iwerun; Äma näka yänpän nadäkiniki nämo pewä putärek täkaŋ uwä säkgämän it täkaŋ yäk.

24 Jon täŋo iwaräntäki yarä uwä ude yäwerän kuŋirän Jesutä ämawebe äbot itkuŋo u Jon täŋo täktäki ba kuŋat-kuŋarita manbiŋam ŋode yäwetkuk; Jon kome jopi-ken irirän känäyän nadänpän kuŋkuŋo u äma jidewanipän känäyän kuŋkuŋ? Pidäm eŋini bumik, mänittä piänpewän wareŋ-wareŋ täk täkaŋ äma udewanipän känäyän kuŋkuŋ? 25 Ba ima känäyän kuŋkuŋ? Äma tek säkgämän täŋpani ba? Ude nämo! Äma udewani ba tuŋum nitek uwä äma wäpi nitektä eŋi gänaŋ it täkaŋ. 26* Unita näwerut! Äma jidewani u känäyän kuŋkuŋ? Profet kubäpän känäyän kuŋkuŋ? Bureni, profet kubä kaŋkuŋo upän Jon uwä profet inipärik kubä yäk. 27 Täŋkaŋ Anutu täŋo man ŋode kudän täwani uwä Jonta kudän täwani; Näkŋo biŋam yänahäwani äma kubä ŋo.

Intäjukun kädet täwit gamikta api iniŋ kirewet.

Mal 3:1

28 Unita näk ŋode täwetat; Jon täŋo wäpi biŋamtä äma it yäpmän äbuŋo unitäŋo wäpi biŋam yärepmit moretak. Upänkaŋä ämawebe äpani Anututä intäjukun it yämiŋpän yabän yäwat täyak unitäŋo wäpi biŋamtä Jon täŋo wäpi biŋam irepmitak.

29* Täŋpakaŋ Jesutä man ude yänahänirän nadänpän ämawebe jopi-kät äma wakiwaki takis moneŋ yäpani unitä ŋode nadänkuŋ; Man säkgämän yäyak yäk. Nin ŋo ŋonitä Anutu täŋo man kädet siwoŋi iwat-iwatta gäripi nadäk täkamän yän nadänkuŋ. Äma udewaniwä bian Jonken kuŋirä ume ärut yämani. 30* Täŋ, Parisi ämakät Baga manta mebäri nadäwani ämatä Jontä ume ärut yämikta bitnäŋkuŋ. Ude täŋkuŋo uwä Anututä kädet täga iwatta pen yämiŋkuko u mäde ut imiŋkuŋ.

* 7:15: 1Kin 17:23; 2Kin 4:36 * 7:16: Luk 1:68, 19:44 * 7:22: Ais 35:5-6 * 7:23: Ais 61:1; Luk 4:18 * 7:26: Luk 1:76 * 7:29: Luk 3:12 * 7:30: Mat 21:32

³¹ Tãnpãkaŋ Jesutã yãŋkuk; Ämawebe kome ŋo terak itkaŋ ŋonita jide yãwet? U imatãken udewani? ³² Uwã ironi tãŋoret bãgup-ken itkaŋ udewani. Ironironi uwã gera kowat yãwãn ŋode tãk tãkaŋ;

Niwerã oretoret kap teŋitna gukut nãmo tokãt tãŋkuŋ.

Ba niwerã butewaki kap teŋitna, konãm nãmo kotkuŋ yãŋ yãk tãkaŋ.

Tãnpãkaŋ in uwã udewani, nadãk siwoŋi kubãgãn nãmo peŋkaŋ ŋode tãŋkuŋ; ³³ Jon ume ärut yãmanitã äbãŋkaŋ ketem äma ätutã nak tãkaŋ ude nãmo naŋkuk ba wain ume imaka nãmo naŋkuk. Tãŋirãn intã kaŋpãŋ yãŋkuŋ; U mãjotã kotawani! yãk. ³⁴* Tãŋ, Äma Bureniniktã äbãŋpãŋ ketem naŋit wain ume naŋit tãŋkuk. Tãŋirãn intã kaŋpãŋ yãŋkuŋ; Äma ŋo kawut! Nak ämãŋ tãŋpani! yãk. Uwã äma waki-waki-kãt takis moneŋ yãpani tãŋo noripaki! yãŋ yãŋkuŋ. ³⁵ Upãŋkaŋ in nãmo nadãwã tumbãkaŋ ude yãk tãkaŋ. Äma äbot yarã unitã Anutu tãŋo nadãk-nadãk siwoŋi iwãtpãŋ tãk tãkamãn. Tãnpãkaŋ nadãk-nadãk u iwãtpãŋ tãktãki siwoŋitã Anutu tãŋo nadãk-nadãk kwawak pewãn ahãŋirãn ämawebetã kaŋpãŋ nadãwã bureni tãneŋ yãk.

Webe kubãtã Jesu kuroŋi ärutkuk

³⁶* Tãnpãkaŋ Parisi äma kubã wãpi Saimon unitã Jesu-kãt ketem bok nakta imagutkuk. Imagut yãpmãŋ pãŋku tewãn ketem nãdayãŋ maŋitkuk. ³⁷* Maŋit irirãn kome u nanik webe waki tãŋpani kubãtã Jesu u Parisi äma kubãtã eŋiken ärotak yãŋ biŋam nadãŋkuk. Biŋam nadãŋpãŋ ume kãbãŋi säkgãmãn nitek gwãki ärowani u yãpmãŋkaŋ eŋi Jesutã itkukken u äroŋkuk. ³⁸ Äroŋpãŋ Jesu kuroŋi kãda pãŋku itkaŋ konãm kot itkuk. Konãm kot irirãn konãmi pitotã Jesu kuroŋi terak maŋkuŋ. Konãmi pitotã maŋirã gwãki pujiŋpãŋ ärut imiŋpewãn kohoyãŋkuk. Ude tãŋpãŋ oraŋ imikta kuroŋi-ken inŋdat-naŋdat-naŋ tãŋpãŋ ume kãbãŋi nitek u ärut imiŋkuk. ³⁹ Ude tãŋ irirãn Parisi äma Jesu imagutkuko unitã kaŋpãŋ ŋode nadãŋkuk; Jesu ŋo profet bureni yãwãnã webe ŋowã waki tãŋpani yãŋ nadãwãn tãretak yãk.

⁴⁰ Parisitã ude nadãŋirãn Jesutã iwetkuk; Saimon yãk. Nãk man kubã gãwera nadã. Yãwãnã Saimontã yãŋkuk; Yãwoŋãrewani, yãwi nadãwa yãk. ⁴¹ Yãwãnã Jesutã iwetkuk; Man wãrani kubã gãwera nadã; Moneŋ äma kubãtã äma yarãta moneŋ, kowata kãmi kaŋkaŋ kaŋ dãpmãŋ tãrewun yãŋpãŋ yãmiŋkuk. Kubãta moneŋ 500 ude imiŋkuk. Tãŋ, kubãtawã moneŋ 50 ude imiŋkuk. ⁴² Kowata imik-imik kadãni-ken monenta wãyãkŋeŋirãn momini peŋ yãmiŋkuk. Eruk, ude tãŋirãn äma yarã uken nanik netã unitã bãnep tãga pãhap nadãŋkuk yãŋ nadãtan? ⁴³ Yãwãnã Saimontã kowata ŋode iwetkuk; Äma moneŋ taŋi yãpuko unitã yãk. Yãwãnã Jesutã ŋode iwetkuk; Gãk tãga yãyan yãk. ⁴⁴* Ude yãŋpãŋ äyãŋutpãŋ webe u kaŋpãŋ Saimon iwetkuk; Webe ŋo kãyan? Nãk gãkã eŋi gãnaŋ äbãŋira ume kuroŋna ärutta nãmo piŋ namin yãk. Tãnopãŋ webe ŋonitã konãmi pitopãŋ kuroŋna ärutkaŋ gwãki pujiŋpãŋ tãŋkohoyãk. ⁴⁵ Ba oraŋ namikta bumumnaken nãmo nen. Tãnopãŋ webe ŋonitã oraŋ namikta pengãn äba irat-ken ukentã kuroŋna-ken neŋdat-naŋdat-naŋ tãyak. ⁴⁶* Tãŋpãŋ gãk gãkŋi gwãkna-ken nãmo ärunanopãŋ webe ŋonitã kuroŋna-ken ume kãbãŋi nitek ŋo piŋ äwatak. ⁴⁷ Unita ŋode gãwetat. Webe ŋo momini taŋi peŋ imani unita nãka gãripi pãhap nadãŋpãŋ bãnep iron taŋi ŋo tãŋ namitak. Upãŋkaŋ äma mominitã nadãŋirãn äpani tãŋpani udewani tãŋo momi peŋ imero uwã nãka gãripi ähan nadãwek yãk.

⁴⁸* Jesutã ude yãŋpãŋ webe u ŋode iwetkuk; Momika peŋ gamitat. ⁴⁹ Ude yãwãnã äma ketem bok naŋ itkuŋo unitã nãwetgãwet ŋode tãŋkuŋ; Wãra! Äma ŋo jidewani unitã äma tãŋo momi menitã yãŋpãŋ ärut tãyak? ⁵⁰* Ude yãŋirã Jesutã webe u iwetkuk; Nadãŋ

* **7:34:** Luk 15:2 * **7:36:** Luk 11:37 * **7:37:** Mat 26:7; Mak 14:3; Jon 12:3 * **7:44:** Stt 18:4 * **7:46:** Sam 23:5 * **7:48:** Luk 5:20-21 * **7:50:** Luk 8:48, 17:19; Luk 18:42

namikinik täyan unitä momi täjo kowata-ken nanik gämagutak yäk. Unita bänep oretoret terak kuŋat täyi.

8

Jesu täjo äbot

¹* Eruk, patkuŋo yänewänkaŋ Jesutä yotpärare taŋi täpuri kuŋatkaŋ Anututä intäjukun itkaŋ yabäŋ yawat piä täk täyak unitäŋo Manbiŋam Täga yäwetpäŋ yäwoŋärek täŋtän kuŋatkuk. Ude täŋjirän ämawebe ŋodetä iwarän täŋkuŋ; Iwaräntäkiye 12 ukät webe ätu. ²* Webe u bian mäjotä magärrirä Jesutä mäjo u yawat kireŋ yämani, ba käyämi yäpän tägaŋ yämani. Webe kwayak ukät nanik kubä wäpi Maria, Makdala komeken nanik. Jesutä bian webe uterak nanik mäjo wära 7 yawat kireŋ imiŋkuk. ³ Täŋ, webe kubäwä wäpi Joana, Kusa täjo webeni. (Kusa u Herot täjo täŋkentäk äma kubä.) Kubäwä wäpi Susana. Webe yaräkubä ukät webe ätu bok kuŋatkuŋ. Webe kwayak uwä iniken moneŋpäŋ Jesu-kät iwaräntäkiye täŋkentän yämik täŋkuŋonik.

Mujiŋi pikpik täjo man wärani

Mat 13:1-9; Mak 4:1-9

⁴ Täŋpäkaŋ ämawebe uken-uken nanik Jesutä itkuk-kengän äbän moreŋpäŋ irirä yabäŋpäŋ man wärani kubä ŋode yäwetkuk; ⁵ Äma kubätä ketem mujiŋi piwa yäŋpäŋ piäni-ken kwek. Kuŋpäŋ mujiŋi täŋ-irähuttän kwek. Täŋ-irähuttän kuŋjirän mujiŋi ätu kädet miŋin mäneŋ. Kädet miŋin mäneŋo u ämatä kuŋ äbän täŋkaŋ yeŋ gatäneŋ. Täŋpäkaŋ mujiŋi ätuwä baraktä näneŋ. ⁶ Täŋkaŋ mujiŋi ätuwä mobä terak mäneŋ. Mobä terak maŋpäŋ tädotneŋo upäŋkaŋ kome umeni nämo unita kubit täneŋ. ⁷ Täŋ, mujiŋi ätuwä mup gänaŋ mäneŋ. Mup gänaŋ maŋjirä mup waki unitä äroŋpäŋ yäwarä kuneŋ. ⁸ Täŋpäkaŋ mujiŋi ätuwä kome tägaken mäneŋ. Kome tägaken mäneŋo u tädotpäŋ bureni säkgämän mäyap-inik pätnen.

Jesutä man ude yäŋpäŋ gera terak ŋode yäŋkuk; Äma jukuni nikektä näkŋo man ŋo ket nadäwut!

Jesu imata man wärani terak yäk täyak?

Mat 13:10-23; Mak 4:10-20

⁹ Täŋpäkaŋ Jesutä man wärani yäŋkuko unita iwaräntäkiyetä mebärita iwet yabäŋkuŋ. ¹⁰ Iwet yabäŋjirä yäwetkuk; Anututä intäjukun itkaŋ yabäŋ yawat piä täk täyak unitäŋo manbiŋam käbop irani injingän nadäkta yäwani unita in-gänpäŋ täwetat, äma ätukät nadäkta nämo. Unita man wärani terakgän yäwet täyat yäk. Man wärani terak yäwetpewa; Dapuritä känäyän täjo upäŋkaŋ täga nämo api kawä tärewek.

Ba jukunitä nadänayän täjo upäŋkaŋ mebäri täga nämo api nadäwä tumbek. *Ais 6:9*

¹¹* Ude yäŋpäŋ yäwetkuk; Mujiŋi pikpik täjo manbiŋam täweraro u mebäri ŋode; Mujiŋi uwä Anutu täjo man ude. ¹² Täŋ, mujiŋi kädet miŋin mäneŋo u ŋode; Äma Anutu täjo manbiŋam nadäŋpäŋ yäpmän kuŋarirä Satantä bänepi-ken nanik yäyomägat täyak u. Satantä ŋode nadäŋpäŋ täk täyak; Anutu täjo man bänepi-ken iyap taŋpäŋ yäpmän kuŋatpäŋ Anututa biŋam täneŋ yäŋ nadäŋpäŋ yäyomägat täyak. ¹³ Täŋ, mujiŋi mobä kujat terak mäneŋo u ŋode; Äma Anutu täjo man nadäŋpäŋ gäripi nadäneŋopäŋ bänepi-ken jäwäri nämo äpmonpani. Unita nadäkiniki kadäni keräpi-tagän yäpmän kuŋatpäŋ täŋyabäkken Anututa mäde ut imik täkaŋ. ¹⁴ Täŋ, mujiŋi ätu mup gänaŋ mäneŋo u ŋode; Äma Anutu täjo man nadäk täkaŋ upäŋkaŋ kome täjo moneŋ tuŋumta nadäwätäk ba nadäŋ gärip unitä Anutu täjo man utpewä kumäŋjirän kuŋat-kuŋariken bureni nämo ahäk täyak. ¹⁵ Täŋpäkaŋ mujiŋi kome tägaken mäneŋo u ŋode; Äma Anutu täjo manbiŋam

* **8:1:** Luk 4:43 * **8:2:** Mat 27:55-56; Mak 15:40-41; Luk 23:49 * **8:11:** 1Pi 1:23

nadänpän bänepi-ken kehäromi injtpän mani buraminpän yäpman kuñarirä irit kuñat-kuñariken bureni ahäk täkan yäk.

Penyänjek täno manbinjam

Mak 4:21-25

¹⁶* Jesutä man wärani äneni kubä node yäwetgän tänkuk; Äma kubätä topän ijinpän käbot gänañ ba bukä gämori-ken käbop täga pewek? Nämoinik! Topän uwä kwawak pewän eni gänañ peñ-yäñenirän ämatä imaka imaka täga känen. ¹⁷* In nadäkan? Imaka imaka apiño käbop itkan u mäden Anututä kwawak api pewän ahänen. Bureni, imaka täñ-yejämbani pätak u wari nämo api pärek. Nämo, u täñkwawa täñirän api kanpän nadänen. ¹⁸* Unita jukujin-tägän nadäneño u deta in Anutu täno manta juku peñpän ket nadäk takot. Imata, äma kubätä imaka Anututä imani u yäpman kuñarayan täko uwä ätukät buñät imikta yäwani. Täñ, äma ätuwä nin imaka udewani niked yän nadäk täkan upänkan nämo! Tänpäkan imaka injtkamän yän jop nadäk täkan uwä yäyomägatta yäwani.

Jesu täno nägät moräk u netä?

Mat 12:46-50; Mak 3:31-35

¹⁹ Jesutä man ude yän irirän miñi-kät noriye kënayän äbuñ. Upänkan ämawebe päke itkuño unitä Jesu kuman itgwäjinirä dubini-ken kukta tänpä wanñuñ. ²⁰ Täñirä äma ätutä yabänkan Jesu node iwetkuñ; Meñka-kät notkaye gabänayän äbäño yäman umu itkan yäk. ²¹ Ude iweräwä Jesutä kowata node yäwetkuk; Ämawebe Anutu täno manbinjam nadänpän iwaräntäk täkan uwä näkño meñnaye notnaye bureni!

Jesutä ibäm gwägu yäniñ bitnäñkuk

Mat 8:23-27; Mak 4:35-41

²² Eruk, kadäni kubäta Jesutä iwaräntäkiye yäwetkuk; Gwägu kukñi udude këda kuna yäk. Ude yänpän gäpe kubä terak äronpeñ kuñkuñ. ²³ Eruk gwägu terak kuñtängän Jesu dämmon patkuk. Parirän mänit pähap piänirän gwägu tokätpän gäpe gänañ äpmon tokneñirän gäpe niked gwägu gänañ äpmonayän täñkuñ. ²⁴ Täñirän Jesu yäwä kikuñuränpän iwetkuñ; Ai! Ekäni! Paotnayän takamän ño! yäk. Ude iweräwä Jesutä akuñpän mänit kenta gwägu yabän yänkuk. Yabän yänirän uterakgän mänit bitnäñirän gwägu kwikinik patkuk. ²⁵ Täñirän Jesutä iwaräntäkiye yäwetkuk; Nadäkinikjin de?

Ude yänirän iwaräntäkiye umuntanñkan nadäwätäk tänpän näwetgäwet node täñkuñ; Wära! Äma ño jidewani unita mänit kenta gwägu mani ño buramikamän? yän yänkuñ.

Mäjo wära but gänañ äpmonkuñ

Mat 8:28-34; Mak 5:1-20

²⁶ Eruk Jesutä gwägu kenta mänit yäniñ bitnäwänkan Galili kome u peñpeñ gwägu terak kuñtängän gwägu kukñi udude këda Gerasa kome ahänkuñ. ²⁷ Ahänpän Jesu gäpe terak naniktä mañatpeñ kuñirän kome uken nanik äma mäjo mäyaptä magärani kubätä ahän iminñkuk. Äma uwä kadäni käroni-inik eni gänañ nämo pat täñkukonik. Dämmon pat täñkuko uwä mobä kawut, äma kumbani änenpani-ken u tek morän pat täñkukonik.

²⁸⁻²⁹ Pattän kuñattängän eruk Jesu kanpänä kähän yänkan gämori-ken mañ-patäbotkuk. Ude täñirän Jesutä mäjo uwä yäwetkuk; Äma ño kakätänpeñ kut yäk. Ude yäwerirän mäjo äma magätkuño unitä Jesu iwetkuñ; Jesu, Anutu Ärowani täno nanaki, gäk jide täñ nimayän äbätan? Komi nimenon! yän iwetkuñ. Tänpäkan mäjo uwä kadäni kadäni äma u injtpän kwaik täñirä äma ätutä injtpän yen kehäromitä keruñ pädät tak täñkuñonik. Ude tak täñkuño upänkan mäjotä tänpewä äma u yen yäpman däknäñ tänpän kwäpeñ kome äma nämo irani-ken kuñat täñkukonik.

* **8:16:** Mat 5:15; Luk 11:33 * **8:17:** Mat 10:26; Luk 12:2 * **8:18:** Mat 25:29; Luk 19:26

³⁰ Tänpäkan Jesutä äma u iwet yabänkuk; Wäpka netä? Iwet yabäwän iwetkuk; Wäpna “Äbot pähap” yäk. (Mäjo mäyaptä magätkuño unita wäpna Äbot pähap yän iwetkuk.) ³¹ Ude yäwänä mäjo unitä Jesu butewaki terak node iwetkuñ; Gäk niwat kireñpewi awañ käreñji, bipmäñ urani gänañ äpmonektawä! yäk. ³²⁻³³ But äbot pom terak udu yabätan? Gäk nibä-kätäwi but u gänañ äpmona! Ude yäwäwä Jesutä nadäñ yämiñirän mäjo uwä äma u kakätänpen päñku but gänañ äpmonkuñ. But gänañ äpmonpäkan bäräñen kumañ gwägu gänañ äpmonkan ume nanpäñ kumbuñ.

³⁴ Ude täñirä äma but watäni iranitä yabänpän bäräñen päñku ämawebe yotpärare tañi täpuri it yäpmäñ kuñkuño u nanik manbiñam yäwetkuñ. ³⁵ Yäweräkan ninin këna yänkan Jesutä itkuk-ken äbän moreñkuñ. Äbänpän kankuñ; Äma mäjotä magärani u tek yamäk ikek, nadäwän tumbäpän Jesu dubini-ken kwikinik mañit irirän. Mäjotä kakätänpen kuñkuño unita. Mañit irirän kanpäñ äma päke äbuño u umuntañkuñ. ³⁶ Täñirä imaka ahäñirän kanpäñ nadäñkuño unitä mäjotä magäranipän yäpän tägañkuko unitäño manbiñam yäwetkuñ. ³⁷⁻³⁸ Manbiñam u nadänpän ämawebe Gerasa kome u nanik umuntañpän Jesu komenin ño penpen ku! yän iwetkuñ. Ude iweräwä Jesu kome u penpen Galili kome gwägu udude këda kwayän täñirän äma yäpän tägañkuño unitä Jesu iwetkuk; Nadäñ namñiri bok kuda! yäk. ³⁹ Ude iweränä Jesutä iwetkuk; Nämö yäk. Komeka-ken kuñkan imaka Anututä täñ gamitak unitäño biñam kan yäwet! Ude iwerirän äma u äyänutpen komeni-ken päñku Jesutä täñkentän imiñkuko unitäño manbiñam yäwettän kuñatkuk.

Jesutä webe yarä yäpän tägañkuñ

Mat 9:18-26; Mak 5:21-43

⁴⁰ Eruk, Jesu Galili komeken äneñi kuñirän ämawebe päke Jesuta itsämbuño unitä kanpäñ iniñ oretkuñ. ⁴¹ Ude täñirä kome unitäño käbeyä eni täño watä äma kubä wäpi Jairas unitä Jesu ahäñ imiñkuk. Ahäñ imiñpän Jesu gämori-ken gukut imäpmok tänpän Jesutä enina-ken kwän yänpäñ butewaki man iwetkuk. ⁴² Imata, äperi tepi kubägän obañ 12 ude itkan käyäm tänpän kumbayän täñkuko unita.

Eruk, Jesu Jairas täño man buramiñpän enini-ken kwayän kädet miñin kuñirän ämawebe bumini unitä yewa täñkan iwaräntän yäpmäñ kuñkuñ. ⁴³ Ämawebe u bämopi-ken webe kubä käyäm mebäri kubä nitek itkuk. Webe unitä nägät piñ yäpmäñ kuñirän obañ 12 ude täñkuk. Käyäm waki u yäpätägakta yäpätägak ämaken kuñ äbäk täñkan moneñi kudup jop awähutkuk. Täga nämö yäpä tägañkuñ. ⁴⁴ Ude tänpän wawäpän eruk webe unitä Jesu mädeni-ken äbänpän tekigän injtkuk. Jesu täño teki injirän uteragän tägañpän nägät piñ yäpmäñ äbuko u kawuk täñkuk. ⁴⁵ Täñirän Jesutä nadänpän yänkuk; Ai! Netätä nepmäñitak?

Ude yänirän äma päke u äwo yäwäkan Pitatä node iwetkuk; Ekäni, ämawebe päke ñonitä dumäñ gawatkan ño nämö nadätan?

⁴⁶ Pitatä ude iweränä Jesutä yänkuk; Ude nämö! Äma kubätä nepmäñirän kehäromina ätu kuñirän nadätat yäk. ⁴⁷ Ude yäwänä webe u mebärina kan-ahatak yänpäñ päbä Jesu gämori-ken gukut imäpmok tänpän kwainpäñ itkuk. Itkan ämawebe päke u injamiken Jesu täño tek injirän käyämi uteragän paotkuko unitäño mebäri yänahänkuk. ⁴⁸* Yänahänirän Jesutä iwetkuk; Wanotna, nadäkinikka näkken peyan unitä gäk yäpän tägatan. Unita bänep kwini terak kuyi yäk.

⁴⁹ Jesutä man ude yänirän käbeyä eni täño watä äma unitä eniken nanik äma kubä äbä Jairas u iwetkuk; Äpetka kumäñtak unita imata yäwonärewani äma jop yänikñat yäpmäñ äben? ⁵⁰ Ude yänirän Jesutä nadänpän Jairas iwetkuk; Nadäwätak täñpeno! Nadäkinikka näkagän penjiri äpetka tägawayän yäk.

⁵¹ Ude yänpäñ Jairastä eniken kuñkuñ. Kuñpän äma päke u yäniñ bitnänpän yepmañpän yäman ude irirä iwaräntäkiye yaräkubä Pita, Jon, Jems ukät ironji kumbuko unitäño miñi

* **8:48:** Luk 7:50

nani ugänpäj yämaguränkañ eni gänañ äronkuñ. ⁵² * Ämawebe päke konäm yäntäbätek täñ itkuño u yäwetkuk; Konäm wari kotneño. Ironi u nämo kumak. Jop dämpmon pätak yäk. ⁵³ Yäwänä kumakopäj jop yäyan yänpäj kañ-mägayänkuñ. ⁵⁴ * Tänpäkañ Jesu eni gänañ äronpäñ ironi u kerigän inätpäj iwetkuk; Äpetna, aku! ⁵⁵ Ude yäwänä uterakgän kehäromini äneñi äpmonjirän kodak tänpäj akuñkuk. Kodak tänpäj akuñjirän Jesutä miñi nani yäwetkuk; Ketem imän nañpän! ⁵⁶ * Yäweränä miñi nani uwä nadäwän inide kubä täñkuko unita Jesutä imaka ahänjkuko u yänjahäkta yäniñ bitnäñkuk.

9

Jesutä iwaräntäkiye 12 u piä man yäwetkuk

Mat 10:5-15; Mak 6:7-13

¹ Eruk, Jesutä iwaräntäkiye 12 u yänpäbä dubini-ken yepmanjkuk. Yepmanpäñ käyäm wakiwaki yäpä täganjit, mäjo äma magärani yäwat kirekta kehäromi ba wäpi biñam yämiñkuk. ²⁻³ Yämiñkañ Anututä intäjukun it yämiñjirän gämori-ken irit täño man yäwetta ba äma käyäm ikek yäpä tägakta man ñode yäwetpäñ yäniñ kireñpewän kuñkuñ; In ähottaba, ketem, moneñ ba yäk yäpmänkañ nämo kuneñ. Ba tek yarä nitek nämo yäpneñ yäk. ⁴ * Kuñkañ yotpärare kubäken ahänjirä eni tamäwä ugän kañ irut. Eruk, yotpärare uken piä täñ paotpäñ eni u penpeñ kome kubäken kañ kut. ⁵ * Upänkañ yotpärare kubäken not nämo täñ tamäwä ñode kañ täñput; Yotpärare u mäde ut imiñpäñ kugun kuroñjin-ken nanik yeñ ärähut tänpä kañ kut. Ude täñjirä äma kome uken naniktä tabänpäñ goret täñ yämikamän yän api nadäneñ yäk.

⁶ Jesutä jukuman ude yäweränkañ kädet yäput penpäñ kuñkuñ. Kuñkañ yotpärare it yäpmän kuñkuño uken Manbiñam Täga u yänjahänjit, käyäm ikek yäpä täganjit täñtän kuñatkuñ.

Herottä Jesu täño biñam nadänjkuk

Mat 14:1-2; Mak 6:14-16

⁷ * Tänpäkañ Judia kome täño kañiwat äma wäpi Herottä imaka imaka ahänkuño unitäño manbiñam nadänpäñ nadäwän nämo tärenjkuk. U imata, äma ätutä ñode yänjirä nadänjkuk; U Jon, ume ärut yämanitä kumbani-ken naniktä kodak täñpen akuñkuko unitä piä u täk täyak. ⁸ Ba äma ätutä ñode yänkuñ; Ude nämo, uwä profet biani Elaijata kumbani-ken nanik akuñkuko unitä piä u täyak yäk. ⁹ * Tänpäkañ Herottä man mäyap ikek u nadänpäñ nadäwätäk tänpäj yänjkuk; Jon u näkä bian kotäki madän täkñenkuro unitä jide tänpäj piä täyak? Netätä täñjirän mani biñam nadätat? Ude yänpäñ Jesu kañpäñ nadäwa yänkañ kädetta wäyäkñenkuk.

Jesutä äma 5,000 ketem yepmän towiñkuk

Mat 14:13-21; Mak 6:30-44; Jon 6:1-15

¹⁰ Eruk, iwaräntäkiye piä man yäwet-pewän kuñkuño u täñ paotpäñä, äyänutpen äbänpäñ piä mebäri mebäri täñkuño u biñam iweräkañ Jesu iwaräntäkiye-kät inigän itnayän yän-yäkñat yäpmän Betsaida komeken kuñkuk. ¹¹ Käbop kuñkuñopän ämawebetä u käda kuyak yän nadänpäñ iwarän täñkuñ. Iwarän täñjirä yabänpäñ Jesutä yäniñ oretpäj Anututä intäjukun it yämiñjirän gämoriken irit täño manbiñam yäwerit, äma käyäm ikek yäpä täganjit täñkuk.

¹² Eruk, kome bipayän täñjirän iwaräntäkiye 12 u Jesu äbä iwetkuñ; Kome ño ketemi nämoken itkamän. Unitä gäk yäwerikañ yotpärare ittän kukañken u kuñkañ ketem yabän yänpäñ nañkañ parut yäk. ¹³ Ude yänjirä Jesutä yäwetkuk; Ude nämo! Injin yepmän towiwurä! Yäwänä iwetkuñ; Yäke! Nintäño käräga 5kät gwägu tom yarä-tägän itkan

* 8:52: Luk 7:13 * 8:54: Luk 7:14 * 8:56: Mak 7:36; Luk 5:14 * 9:4: Luk 10:4-11 * 9:5: Luk 10:11

* 9:7: Mat 16:14; Mak 8:28; Luk 9:19 * 9:9: Luk 23:8

no yäk. Jide? Nin yotpärare-ken kuñpän äma äbot päke nonita ketem suwakta nadänpän yäyan? ¹⁴ (Äma äbot päke u 5,000 ude bumik unita nadäwätäk tänpän yänkuñ.)

Yänirä Jesutä yäwetkuk; Äma äbot no yäwerä äbot 50-50 ude mañit yäpmän kut yäk.

¹⁵ Yäwänä yänkuko udegän yäweräkan mañit yäpmän kuñkuñ. ¹⁶ Mañiräntän yäpmän kwäkan Jesutä käräga 5 ukät gwägu tom yarä u yäpmänpän kunum terak doränpän ketemta Anutu bänep täga man iwetkuk. Tänpän ketem u tokät jukutpän iwaräntäkiyeta yämänkan äbot itkuño udegän yämiñtän kuñkuñ. ¹⁷ Yämiñirä kuduhtagän ketem u nañpä koki tänpäpän ätu jop penkuñ. Tänpäkan jop patkuño u yäpmänpän yäk 12 ude daiwä tokneñkuñ.

Pitatä Jesu täño mebari yänahänjuk

Mat 16:13-28; Mak 8:27-31

¹⁸ Tänpän kadäni kubäta Jesu inigän itpän nani man iwet irirän iwaräntäkiye päbä dubini-ken kubä-kengän itkuñ. Irirä Jesutä node yäwet yabänjuk; Ämatä näka netä yän yäk täkan? ¹⁹ * Yäwänä iwetkuñ; Ätutäwä Jon, ume ärut yämani yän gäwet täkan yäk. Ba ätutäwä Elaija yän gäwet täkan. Ba ätutäwä profet biani uken nanik kubätä kodak tänkuk yän gäwet täkan. ²⁰ * Ude yäwäwä node yäwetkuk; Tänpäkan injinä näkawä netä yän yäk täkan? Yäwänä Pitatä iwetkuk; Gäk Anutu-ken nanik Kristo, Isrel ämawebe täño tänkentäk bureni u yäk.

²¹ Ude yäwänä Jesutä äma ätu nämoinik yäwetneñ yänpän yäniñ bitnänpän node yäwetkuk;

²² * Äma Bureni-inik uwä ittän kuñtängän yän imani ude, komi pähap api nadäwek yäk. Tänpäkan Juda täño äma ekäni ba bämop äma intäjukun tänpäni-kät Baga man yäwönjärewni ämatä mäde api ut imineñ. Tänpän Äma Bureni-inik uwä urä kumbänpän änenayän tänopän kepma yäräkubä tärenjirän kodak tänpän api akwek.

²³ * Jesutä ude yänpän man kubä node yäwetgän tänkuk; Äma kubätä näwarayän nadänpänä iniken bänep nadäk-nadäki mäde ut imiñpän bäräpi näkä kotawayän täyat udegän kepma kepma gwäk pimiñpän kan näwarän yäk. ²⁴ * Tänpäkan, äma kubätä säkgämän itta nadänpän iniken irit kuñat-kuñarita iyap tänpänä u api paorek. Upänkan äma kubätä näka yänpän irit kuñat-kuñari iniñ kirewayän täko uwä irit täga api kan-ahäwek. ²⁵ Täñ, äma kubätä kome täño imaka kudup pen bänpän yäpmän kuñarayän täko uwä kumänjirän imaka imaka yäpmän kuñarayän täko unitä täga nämo api tänkentän imineñ. ²⁶ * In nadäkan? Äma kubätä näka ba man näkä yänahäk täyat unita yänpän mäyäk tänpän näka bitnäwayän täko uwä äma udewanita Äma Bureni-inik näkä udegän api bitnäwet. Kadäni näkñaken epmäget kudän ikek ba Nana täño ba kudupi anero täño penyänjek kudän ikek äneñi ahäwayän täro kadäni uken äma udewani täño wäpi yänahäkta api mäyäk täwet. ²⁷ Näk bureni täwera nadäwut; Itkan no inken nanik ätu nämo kumänkan Anututä intäjukun itkan yabän yäwat piäni kwawak ahänjirän api käneñ yäk.

Jesu gupi inide kubä ahänjuk

Mat 17:1-8; Mak 9:2-8

²⁸ Jesutä man ude yäweränkan kepma 8 ude tärenjirän nani-kät man yädayän Pita Jems Jon yämagurän yäpmän pom kubä terak äronkuñ. ²⁹ Pärö u itkan nani-kät man yän irirän Jesu inami dapun inide kubä ahänjuk. Ahänjirän teki imaka, paki-inikinik, yäpä kwinit täyak ude penyänjenjuk. ³⁰⁻³¹ * Ude tänjirän Profet bian irani yarä ahänjukmän. Kubä Moses, kubäwä Elaija, Anutu täño penyänjek ikek ini ugän ahänpän itkan Jesu-kät man yänpän-nadäk tänkuk. Jesu Jerusalem yotpärare-ken api urä kumbek yän man ude yänpän-nadäk täñ itkuñonik. ³² * Ude täñ irirä Pita noriye-kät däpmona gurän täñ ittängän

* **9:19:** Luk 9:7-8 * **9:20:** Jon 6:68-69 * **9:22:** Luk 9:44; Luk 18:32-33 * **9:23:** Mat 10:38; Luk 14:27 * **9:24:** Mat 10:39; Luk 17:33; Jon 12:25 * **9:26:** Mat 10:33; Luk 12:9; 2Ti 2:12 * **9:30-31:** Luk 9:22, 13:33 * **9:32:** Jon 1:14; 2Pi 1:16-18

kikñutpän Jesu inami dapun penyänek ikek irirän kañkuñ. Profet yarä Jesu-kät itkuño u imaka, yabänkuñ. ³³ Tänpän äma yarä u kudayän täñirän Pitatä mebäri nämo nadäwän tärewäkañ jop ñode yänkuk; Ekänina, itkamän ñonita oretoret takamän yäk. Unita yottaba yaräkubä täñ tamina. Gäka kubä, Mosesta kubä, Elaijata kubä yäk.

³⁴ Pitatä man ude yänirän gubamtä äpä uwäk tänpän yepmanjirän Pita Jems Jontä bumta umuntañkuñ. ³⁵ * Umuntañ irirä gubam gänañ man kubä ñode ahänkuk; Ñowä nanakna, näkña iwoyänkuro unita mani buramik takot! ³⁶ Man kotäk ude ahäwän täreñirän Jesu inigän irirän kañkuñ. Tänpäkañ Pita Jems Jon imaka ahänjirän kañkuño unitäño manbinam yänahäñtän kukta nämo nadänkuñ.

Jesutä nanak kubä yäpän tägañkuk

Mat 17:14-21; Mak 9:14-29

³⁷ Eruk patkuño yänewänä, Jesu iwaräntäkiye Pita Jems Jon-kät pom terak naniktä äpuñ. Äpäntängän ämawebe äbot pähap u yabän ahänkuñ. ³⁸ Tänpäkañ ämawebe äbot u gänañ nanik kubätä Jesuken gera ñode yänkuk; Yäwoñärewani äma! Gäk manna buramiñpän nanakna tepi kubägän ño täga täñkentän imayän? ³⁹ Mäjo kubätä magärirän uterakgän kähän yäk täyak. Ba pudät manpän kome terak patäbottän kuñatkañ meniken jep yänut täyak yäk. Täñkañ mäjo uwä kadäni kadäni komi imiñpän bäräñeñ nämo kakätänpeñ kuk täyak. ⁴⁰ Unita näk gäwaräntäkaye mäjo u iwat kirewut yän yäwera piä täñkuño upänkañ iwat kirena yäkñat tänpä wañkuñ yäk.

⁴¹ Ude iwerirän Jesutä ñode yänkuk; Wa! In bänepjin gwäjiñ ärowani. Nadäkinikjin nämo! Jidegän api nadäwä tumneñ? Äma in udewani-kät wari kuñatta nämo nekañ! Ude yänpän äma u iwetkuk; Eruk, nanaka yäpmän äbi! ⁴² Ude iweränä nanitä nanaki yäpmän äbänjirän mäjo unitä nanak u pudät manpän kome terak patäbottän kuñatkuk. Ude täñirän Jesutä mäjo u kañ-yänjirän mäjotä nanak u kakätänpeñ kuñkuk. Kuñirän säkgämän iränä äneñi nani-ken teñkuk. ⁴³ Ude täñirän ämawebe itkuño unitä Anutu täño kehäromi u kañpän kikñutpän-nadäwätäk pähap täñkuñ.

Tänpäkañ ämawebetä imaka imaka tägagämän Jesutä tak täñkuko unita pen nadäwätäk täñ irirä Jesutä iwaräntäkiye ñode yäwetkuk; ⁴⁴ * Man täwerayän täyat ño juku penpän nadäkot; Inkät nanik kubätä Äma Bureni-inik iwan kerit terak tewayän kadäni keräpi täyak. ⁴⁵ * Ude yäwerirän mebäri nämo nadäwä täreñkuñ. Nadäk-nadäki uwäk ikek pen itkuko unita mebärita iwet yabänayän täñkuño upänkañ umuntañpän nämo iwet yabänkuñ.

Netätä intäjukun api irek?

Mat 18:1-5; Mak 9:33-40

⁴⁶ * Eruk kepma kubä, iwaräntäkiyetä nin-ken nanik netätä intäjukun-inik api irek yän yänpän yänrahutkuñ. ⁴⁷⁻⁴⁸ * Täñirä Jesutä nadäk-nadäki yabänpän-nadänkañ nanak täpuri kubä yän-päbä dubini-ken teñpän yäwetkuk; Äma kubätä näka yänpän nanak täpuri ñodewani kubä orañ imayän täko uwä näka udegän api orañ namek. Tänpän äma näk orañ namayän täko uwä äma näk naniñ kireñkuko u udegän api orañ imek. Imata, in bämopjin-ken nanik kubätä äpani-inik ude kuñatpänä äma uwä intäjukun ude itak yäk.

⁴⁹ Jesutä ude yäweränä Jontä ñode iwetkuk; Ekäni! Äma kubätä wäpka terak mäjo äma magärani yäwat kireñjirän kañkumän yäk. Kañkumänopän nintäño äbotken nanik nämo unita iniñ bitnäñkumän yäk. ⁵⁰ * Yäwänä Jesutä iwetkuk; Imata iniñ bitnäñkuñ? Äma iwan nämo täñ tamani uwä notjinpak täñkentän tamani ubayän yäk.

Samaria naniktä Jesu mäde ut imiñkuñ

* 9:35: Luk 3:22 * 9:44: Luk 9:22 * 9:45: Luk 18:34 * 9:46: Luk 22:24 * 9:47-48: Mat 10:40 * 9:50: Mat 12:30; Luk 11:23

51 * Jesu kunum gānaŋ āneŋi ārokta kadāni kerāp taŋirān Jerusalem kukta nadāk kehāromi penpāŋ kuŋkuk. 52 Tāŋkaŋ āma ātu yāwerān intājukun kuŋkuŋ. Jesu ŋo api ābek yāŋ man ude yāwetta kuŋkuŋ. Eruk, āma unitā Samaria yotpārare-ken ahāŋpāŋ Jesuta tuŋum tākot yāŋ yāwetkuŋ. 53 * Yāwerākaŋ Jesu uwā Jerusalem api kwek yāŋ nadāŋkuŋo unita ābāŋirān nāmo nadāŋ imiŋkuŋ. 54 * Samaria naniktā ude tāŋirā Jems kenta Jon, kādet waki u kaŋpāŋ Jesu iwetkumān; Ekāni, gākā nadāŋiri yādakaŋ kunum gānaŋ nanik kādāptā pāpā āma ābot ŋo kaŋ ijiŋ paorut yāk. 55-56 Ude iwerānkaŋ Jesutā iwarāntākiye yebewānkaŋ kome u penpen kubāken kuŋkuŋ.

Jesu iwat-iwat tāŋo man

Mat 8:19-22

57 Eruk kuŋtāŋgān kādet miŋin, āma kubātā Jesu ŋode iwetkuk; Gāk deken kwayāŋ yāŋiri nāk imaka, api gāwarān tāwet yāk. 58 Ude iwerānā Jesutā iwetkuk; Ket nadāwi pewākaŋ nāwaren. Imata, tom āgwāri u patpat bāgup ikek. Barak udegān, bukāni nīkek. Upāŋkaŋ Āma Bureni-inik iwarayāŋ yāyan uwā patpat bāgupi nāmo yāk. 59 Ude yāŋpāŋ āma kubā kaŋ-ahāŋpāŋ iwetkuk; Gāk abā nāk nāwat yāk. Yāwānā āma unitā ŋode iwetkuk; Ekāni, nadāŋ namiŋiri nana kumbānpāŋ āneŋkaŋ māden kaŋ gāwara yāk. 60 Yāwānā iwetkuk; Ude nāmo! Nāk nāwarān tāŋiri kumbanītā kumbani noriye kaŋ āneŋput yāk. Gāhā kuŋkaŋ Anututā intājukun itkaŋ yabāŋ yāwat piā tāk tāyak unitāŋo manbiŋam yāŋahāŋpāŋ yāwettāŋ kaŋ kuŋat. 61 * Ude iwerānā āneŋi āma kubātā Jesu ŋode iwetkuk; Ekāni, nāk gāk gāwatta gāripi nadātat yāk. Upāŋ, nadāŋ namiŋiri pengān pāŋku webena nanaknaye yāwet yabāwa tāga yāŋ yāwāwā api ābet yāk. 62 Yāwānā Jesutā iwetkuk; Ude nāmo, āma kubātā imaka kubā tāŋpayāŋ nadāŋpāŋ nadāk-nadāki piā unitagān pewek. Āma ātu nadāk-nadāk jopjop pek tākaŋ uwā intājukun āma Anutu unita watā piā tāga tānaŋi nāmo yāk.

10

Jesutā āma 72 piā man yāwetkuk

Mat 9:37-38, 10:7-16, 11:20-24

1 * Eruk, ātukāt itpāŋ u mādeni-ken Ekānitā āma 72 ude piā tākta iwoyāŋkuk. Iwoyāŋpāŋ yarā-yarā yāpmāŋ daniŋpāŋ komeni komeni ini māden kuŋarayāŋ nadāŋkuko udegān kuŋatta yepmaŋpān kuŋkuŋ. 2 * Tāŋkaŋ jukuman ŋode yāwetkaŋ yepmaŋpān kuŋkuŋ; Piā taŋi kubā ahāŋ nimiŋirān kāyat. Piā it yāpmāŋ kukaŋ-ken uken ketem ahāŋ bumbum tākaŋ. Upāŋkaŋ ketem u yāpmākta piā āma yarāgān. Unita piā māhemi-ken yāŋapiŋirā ketem gāmāneŋ itkaŋ u yāpmākta piā āma ātukāt kaŋ pewān ābut yāk. 3 * Eruk, man kubā ŋode tāwerakaŋ kukot; Nāk piā pidāmi-ken nāmo tepmaŋtat. Nāmo, in yawak ude āma ābot aŋ komi udewani gānaŋ tepmaŋtat. 4 * Tāŋkaŋ moneŋ, yāk kuratāk, kuroŋjin ārārani yāpmāŋkaŋ nāmo kuneŋ. Nāmo, in piā man tāwetat-ken u kuŋkaŋ āma ātu kādet miŋin yabāŋ ahāŋpāŋ ukāt man yāŋpāŋ-nadāk nāmo tāneŋ. Siwoŋi piā man tāwetat-ken uken kaŋ kut.

5 Tāŋpākaŋ eŋi āronayāŋ tākaŋ-ken u āroŋpāŋ pengān ŋode kaŋ yāwut; Āmawebe eŋi ŋo gānaŋ irani, Anutu tāŋo bānep pidāmtā intā terak āroton! 6 Ude yāŋirā eŋi u gānaŋ nanik kubātā bānep pidām udewanita gāripi nadāwani irayāŋ tāko tāŋpānā manjiŋ tāŋo burenitā uterak api ārowek. Upāŋkaŋ āma udewani kubā nāmo irānā bānep pidām man u āyāŋutpen injiŋ terak āneŋi api ārowek. 7 * Nadāk-nadāk tāga nīkek unitāŋo eŋi-kengān irirā eŋi māhemitā āŋiron tāŋ tamānā tāga api yāpmāŋpāŋ nāneŋ. Imata, piā amatā piā tāk tākaŋ unitāŋo gwāki tāga yāpnaŋi. Tāŋkaŋ eŋi āroŋkaŋ āpāk nāmo tāneŋ.

* 9:51: Mak 10:32 * 9:53: Jon 4:9 * 9:54: 2Kin 1:9-16 * 9:61: 1Kin 19:20 * 10:1: Mak 6:7 * 10:2: Mat 9:37-38; Jon 4:35 * 10:3: Mat 10:16 * 10:4: Mat 10:7-14; Mak 6:8-11; Luk 9:3-5; 2Kin 4:29 * 10:7: 1Ko 9:6-14; 1Ti 5:18

8 * Tānpākaŋ kome u peŋpeŋ kubāken kuŋirā kome māhemitā tāmagut pāŋku ketem tamāwā u kaŋ naŋput. 9 Tāŋkaŋ kome uken nanik āma kāyām ikek kaŋ yāpā tāgawut. Ude tāŋkaŋ ŋode kaŋ yāwerut; In bāmopjin-ken Anututā intājukun it tamiŋpāŋ tabāŋ tawat piā kehāromi nīkek tāŋpayāŋ tāyak u tuān kerāp tāyak yāŋ kaŋ yāwerut. 10-11 * Upāŋkaŋ yotpārare kubāken kuŋirā kome māhemtā nāmo tāmagurāwā yotpārare bāmopiken kuŋkaŋ tāpun-tāpun kuroŋjin-ken nanik iŋamiken yeŋ ārahutkaŋ ŋode kaŋ yāwerut; Ŋo kawut! Tāpuntaŋpūn kome ŋo nanik dāpmāŋ āreyāŋpena maŋ injin terak āneŋi kukaŋ! Ude yāwetkaŋ ŋode yāwetgān kaŋ tāŋput; Ket ŋode nadākot! Anututā intājukun it tamiŋpāŋ tabāŋ tawat piā tāŋpayāŋ tāyak u kerāp tāyak! yāŋ kaŋ yāwerut. 12 * U imata, kowata yāpmāk-yāpmāk kadāni-ken āmawebe yotpārare uken naniktā kowata wakiinik, Sodom naniktā yāpnayāŋ tāŋo u irepmitpāŋ ārowani pāhap api yāpneŋ.

Āmawebe bānepi nāmo sukurewanita man

Mat 11:20-24

13 * Wa! Korasin nanik in, ba Betsaida nanik in komi api nadāneŋ! Inken kudān kudupi māyap tāk tāŋkuro udegān Tire Sidon āmawebe, Anututa nāmo nadāwani u ahāŋ yāmiŋkuk yāwānāku mominita yāŋpāŋ konām butewakī tāŋpāŋ bānepi bian sukurewām! 14 Unita ŋode nadāwut; Āmawebe yāpmāŋ danik-danik kadāni pāhapken Tire ba Sidon āmawebe kowata ahāŋ yāmayāŋ tāko u irepmitpāŋ inā ārowani-inik api kaŋ-ahāneŋ! 15 Tāŋ, Kapeneam nanik inā, Anututā kunum gānaŋ api yāŋnikŋat yāpmāŋ ārowek yāŋ nadākaŋ? Wāra! Nāmoinik! In kumāŋ-kumāŋ komeken api āpmonŋ moreneŋ.

16 * Jesutā man ude yāŋpāŋ iwarāntākiye ŋode yāwetkuk; Āma kubātā intāŋo manta gāripi nadāwayāŋ tāko uwā nākŋo mannata udegān api nadāwek yāk. Tāŋ, āma kubātā māde ut tamayāŋ tāko uwā nāka udegān māde api ut namek. Ba āma māde ut naminayāŋ tāŋo uwā Āma naniŋ kireŋpewān āpuro unita udegān māde api ut imineŋ yāk.

Āma 72 ukeŋo āneŋi ābuŋ

17 Eruk, āma 72 Jesutā peŋ yāwet-pewān kuŋkuŋo u piā tāŋ paotkaŋ bānep oretoret terak āneŋi ābā Jesu iwetkuŋ; Ekāni, nin gākŋo wāpka biŋam yāŋahāntāŋ kuŋitna Satan tāŋo mājo wāra mannin buraminaŋi nāmopāŋ mannin buramiŋkuŋ yāk. 18 * Ude iwerāwā Jesutā kowata ŋode yāwetkuk; Bureni! In ude tāŋirā Satan kunum gānaŋ nanik, yāpā ude, kehāromini paorānkaŋ kome terak maŋ parirān kaŋkut. 19 * Imata, nāk kehāromi tamiŋkut. Kehāromi tamiŋkuro uwā in imaka meni komi, gāmok kenta bam udewani yeŋ jakŋitta, ba iwanjin Satan unitāŋo kehāromi irepmit moreneŋta tamiŋkut. Unita imaka kubātā in nāmo tāŋpān waŋkuŋ ba nāmo api tāŋpān waneŋ. 20 * Upāŋkaŋ mājo wāratā maŋjin buramik tākaŋ unitagān oretoret nāmo tāneŋ. Nāmo, Anututā inta nadāŋpāŋ wāpjin ini irani-ken kudān tāŋkuko unita oretoret pāhap nadāneŋ yāk.

Jesutā Nani bānep tāga man iwetkuk

Mat 11:25-27, 13:16-17

21 Ude yāwānkaŋ Kudupi Munapiktā bānepi tāŋpidām taŋirān Jesutā oretoret pāhap tāŋkuk. Oretoret tāŋpāŋ nani iwetkuk; Nan, kunum kenta kome tāŋo māhemi, nāk bānep tāga nadāŋ gamitat. Imata, gāk manka biŋam tāŋo mebāri āma kome tāŋo nadāk-nadāk ārowani nīkeкта kābop peŋ yāmik tāyan. Tāŋ, āma āpanita tāŋ-kwawataŋ yāmik tāyan. Bureni Nan, gākŋa ude kaŋ ahāwān yāŋ nadāŋkuno udegān ahātak yāk.

22 * Ude yāŋpāŋ āmawebe pāke u ŋode yāwetkuk; Nana uwā imaka kumān-tagān ketna terak peŋ moreŋkuk. Tānpākaŋ āma kubātā Anutu tāŋo nanaki nāka tāga nāmo nadāwān

* **10:8:** 1Ko 10:27 * **10:10-11:** Apos 13:51, 18:6 * **10:12:** Stt 19:24-25; Mat 10:15, 11:24 * **10:13:** Mat 11:21-23 * **10:16:** Mat 10:40; Luk 9:48; Jon 5:23 * **10:18:** Jon 12:31; Rev 12:8-9 * **10:19:** Sam 91:13; Mak 16:18 * **10:20:** Mat 7:22; Kis 32:32; Plp 4:3; Rev 3:5 * **10:22:** Jon 3:35, 10:15

tärenej. Nana kubä-tägän mebärina nadäwän täretak. Ba äma kubätä ini Nana täño mebäri u nämo nadätak. Nämo, nanaki näkña-tägän nadätat. Täñ, Nanaki näkä äma ätuta Nana täño mebäri yäwoñärewayän yänpänä yäwoñärenjira Nana täño mebäri täga nadänej.

²³ * Ude yänpän iwaräntäkiye yämagut pänku inigän yepmanpän yäwetkuk; Nadäkan? Anututä nadän tamiñirän yabänpän-nadäk täkan unita oretoret pähap nadäk täkot! ²⁴ * Imata, Anutu täño kehäromi kak täkan uwä profet ba intäjukun äma bian itkuño u kakta gäripi nadäk täñkuño upänkan nämo kak täñkuñ. Ba manbiñam apiño intä nadäk täkan ño nadäka gäripi nadäk täñkuño upänkan nämo nadäk täñkuñ yäk.

Samaria nanik äma täga kubä täño manbiñam

²⁵ * Jesutä ude yäwän tärewäkan Baga manta mebäri nadäwani äma kubätä Jesu man goret kubä yäwän nadäwa yänkan Jesu dubini-ken äbänpän iwetkuk; Yäwoñärewani äma, kädet jidewanipän iwatpän irit kehäromi u api kan-ahäwet? ²⁶ Ude yäwänä Jesutä kowata ñode iwetkuk; Molestä Baga man bian kudän täwani uterak man jide daniñpän nadäk täyan? ²⁷ * Iweränä iwetkuk; Ñode daniñpän nadäk täyat; Gäk Ekäni Anutukata gäripi-inik nadäwen. Bänepka, gupka, nadäk-nadäka kumän-tagän Anutu-ken pewen. E kubä ñode; Gäkñata nadäk täyan udegän notkaye ätuta nadän yämen yäk.

²⁸ * Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Bureni näwetan. Man yarä u iwatpänä irit kehäromi u api kan-ahäwen yäk. ²⁹ Ude iweränä äma uwä Jesutä näka äma nadäk-nadäk ikek yän nadäwän yän nadänkan Jesu ñode iwet yabänkuk; Baga mantä notkaye ätu yän yäyak u netäta yäyak?

³⁰ Yäwänä Jesutä kowata man wärani kubä ñode iwetkuk; Äma kubä Jeriko kome kwayän nadänpän Jerusalem penpen kädet miñingän kuñirän kubo äma ätutä kan-ahänej. Kan-ahänpän teki wen täñpä kwäpän pärip-päriptä päripmäñtäko kumän-däpurek täñpek. Täñirän yäpmänpän kädet miñin penpen kunen. ³¹ Kädet miñin pewä parirän bämop äma kubätä äbä kanpän kukñi kädagän irepmitpen kwek. ³² Kuñirän Juda täño äma ekäni kubätä äbä äma u dapuri-tägän kankan udegän irepmitpen kukñi kädagän kwek. Nämo täñkentän imek. ³³ Kuñirän eruk, äma Samaria nanik kubätä kädet ugän iwat yäpmän äbänpän äma u käwek. Kanpän butewaki pähap nadänpän dubini-ken äbek. ³⁴ Äbä jibi meni-ken wain ume kenta olip gakñipän ärut imiñkan uwäktän imek. Uwäktän imiñkan pudätpän iniken donki terak penpän yänikñat yäpmän kuñtängän eni kubä, äma ban naniktä patta täñpani-ken tewän parirän bipani watäni irän yänewek. ³⁵ Yänewänä eni täño watä äma unita siliwa moneñ yarä imiñkan iwerek; Äma ñonita watäni säkgämän isi. Moneñ gamitat ño paoränä äbä äneñi ätukät api gamet yän iwerek.

³⁶ Eruk, Jesutä manbiñam u yän moreñpän Baga manta mebäri nadäwani äma u ñode iwet yabänkuk; Äma yärakubä unita jide nadätan? Äma jibi nitek unita netätä noripak bureni ude täñpek? ³⁷ Ude iwerirän iwetkuk; Äma täñkentän imeko unitä noripak bureni-inik täñpek yäk. Yäwänä Jesutä iwetkuk; Bureni yäyan unita gäk kuñkan kädet udegän kan iwat!

Jesu Mata kenta Mariakät itpän-nadäk täñkuñ

³⁸ Kadäni kubä Jesu iwaräntäkiye-kät kuñtängän, webe kubä wäpi Mata unitä komeken ahänkuñ. Uken ahänjirä Matatä ini eniken Jesu yänikñat yäpmän äronkuk. ³⁹ * Äro itkan Jesutä manbiñam yänahäwayän täñirän Mata täño noripak Maria u nadäwayän yänkan äbä Jesu dubini-ken manitpän manbiñam nadän itkuk. ⁴⁰ Maria manbiñam nadän irirän noripaktä u kanpän piä täñi inigän täñ itkuko unita bänepi wankuñ. Bänepi wawäkan äbä Jesu iwetkuk; Ekäni, butewaki nämo nadän namitan? Notnapak ño nabä kätänpen äbäko ño irirän näkñagän piä täñi täyat. Iweri täñkentän namän! yäk.

* **10:23:** Mat 13:16-17 * **10:24:** 1Pi 1:10 * **10:25:** Mat 22:35-40; Luk 18:18 * **10:27:** Lo 6:5; Wkp 19:18
* **10:28:** Wkp 18:5; Rom 10:5; Gal 3:12 * **10:39:** Jon 11:1, 12:2-3

⁴¹ Matatä ude yäwänä Ekänitä kowata ñode iwetkuk; O Mata, gäk imaka imaka ñonita imata nadäwätäk pähap täyan? ⁴² * Imaka bureni kubätagän nadäwen. Notkapak Maria ñowä imaka bureni unita nadäwän tärewäpän täyak. Täñpakaan imaka bureni ñowä kubätä täga nämö yomägarek.

11

Yäñapik man yäkyäk täño käderi

Mat 6:9-15, 7:7-11

¹ * Eruk kadäni kubä Jesu kome kubäken itkan nani-kät man yän itkumän. Yäwän tärenjirän iwaräntäkiye ukät nanik kubätä iwetkuk; Ekäni, Anutu-ken yäñapik man yäkyäk täño käderi niwetpän niwonäre yäk. Bian, Jontä iniken iwaräntäkiye yäwetpän yäwonjärenkuko ude. ² Ude iweränä Jesutä yäwetkuk; In Anutu-ken yäñapik man yänayän yänpänä man ñode yänen;

Nan, wäpka kudupi inipärik kubä pat täyon.

Äbänpän bänepi bänepi, komeni komeni Ekäni täñ nimi.

³ Kepma kubäkubä täño ketem nimik täyi.

⁴ Ämatä waki täñ nimik täkan unitäño momini peñ yämik takamän unita gäk udegän nintäño mominin peñ nimik täyi.

Tänyabäk-ken nämö nipmanpen.

⁵ Ude yänpän man wärani ñode yäwetkuk; In bämopjin-ken nanik kubätä ketemta wäyäkneñpän bipani bämop noripak kubätä eniken kwek. Kuñpän noripak u ñode iwerek; Notnapak, ketem ätu täñkentän nam. ⁶ Notnapak kubä, ban naniktä äbänjirän ketem imapän imet yänpän gäkken yäñapitat. ⁷ Ude iweränä eni mähemitä iwerek; Imata dämpmon wewe täñ namitan? Yäma ukätpän nanaknaye-kät dämpmon pätkamän ño yäk. Näk täga nämö akuñpän ketem yäpmän gamayän. ⁸ * Eruk, Jesutä man wärani u yäwetpän yänkuk; Pengänä eni mähemi u noripak täñkentäta nämö nadäweko upänkan ehuranigän yäñapintäyon ganani nadänpän nadän imek. ⁹ Unita ñode täwera nadäwut; In Anutu-ken imaka kubätä yäñapiñirä api nadän tamek. Uwä äma kubätä wäyäknek piä täñ yäpmän kuñtängän kan-ahäweko ude. Ba kubätä yäma-ken kwäpkwäp yäput yäpmän kuñjirän yäma dät imeko ude. ¹⁰ Unita näk bureni täwetat! Äma kubätä yäñapik piä täñpänä bureni api yäpek, äma kubätä wäyäknek piä täñ yäpmän kuñtängän bureni kan-ahäweko ude. Ba kubätä yäma-ken kwäpkwäp yäput irirän Anututä nadän iminpän yäma dät imeko ude.

¹¹ Eruk, jide nadakan? Nanakka kubätä ketemta yänjirän nani gäkä mobä kubä täga imen? Nämoinik! Ba tomta yäñapiñirän gämokpän täga imen? Nämoinik! ¹² Ba purup mujipta yänjirän bämpän täga imen? Nämoinik! ¹³ Inä äma waki upänkan nanakjiyeta imaka tägatäga yämik täkan. Unita ñode nadäwut; Kunum gänañ Nanjin iron mähemi itak uken Kudupi Munapikta yäñapiñirä imata nämö tamek? Nämö, u bureni-inik tamek yän täwetat!

Jesu jop manman iwetkuñ

Mat 12:22-30; Mak 3:20-27

¹⁴ Kadäni kubäken Jesutä äma mäjäotä magärani kubä mäjo iwat kireñ iminjkuk. Mäjo unitä magät-pewän äma u man nämö yäk täñkukopän Jesutä mäjo u iwat kireñjirän äma u man äneñi yänjkuk. Man yänjirän ämawebetä kikñutpän nadäwätäk pähap täñkuñ. ¹⁵ * Upänkan äma ätutä Jesuta ñode yänkuñ; Ude nämö! Äma uwä mäjo täño äma ärowani wäpi Bilisibap unitä kehäromi iminjirän mäjo yäwat kirek täyak yäk.

¹⁶ * Täñpakaan ämatä Jesu täñikñatta kunum täño kudän kudupi kubä pewi ahäwut yän iwetkuñ. ¹⁷ Ude täñirä Jesutä nadäk-nadäki täño mebäri nadäwän tärewäpän man wärani

* 10:42: Mat 6:33 * 11:1: Luk 5:33 * 11:8: Luk 18:5 * 11:15: Mat 9:34, 10:25 * 11:16: Mat 12:38

ḡode yāwetkuk; Ude nāmo! Kome kubā-tāgān āmik pewā ahāwāpāḡ kowat āmiwān tāḡirā kehāromini paorek yāk. Ba udegān buap kubātā kowat āmiwān tāḡirā kehāromini paorek. ¹⁸Unita Satantā iniken āmaniye yāwat kireḡirān jide tāḡpāḡ Satan tāḡo ābot kehāromi irek? U tāga nāmo! Inā nāk Bilisibap tāḡo kehāromi terak mājo yāwat kirek tāyat yāḡ nāwet tākaḡ. ¹⁹Upāḡkaḡ ude bureni tāyat u tāḡpāwā āmajiyetā netā wāpi terak mājo yāwat kirek tākaḡ? Satan tāḡo wāpi terak yāwat kirek tākamāḡ yāḡ nāmo yāneḡo unitā jop tāḡ-nākḡatkaḡ unitāḡo mebāri kwawak ahāwek! ²⁰* Upāḡkaḡ ḡode nadāwut! Nāk Anutu tāḡo kehāromi terak mājo yāwat kirek tāyat ude bureni tāḡpāwā ḡode nadāneḡ; Anututā intājukun irit piā kehāromi nīkek tāk tāyak unitāḡo bureni inken ahātak ḡo.

²¹Unita man wārani kubā tāwera nadāwut; Āma kehāromi kubātā Kadā boham inḡitkaḡ eḡnita watā ireko uwā tuḡumi eḡi gānaḡ sākgāmān itneḡ. ²²* Upāḡkaḡ āma kubā kehāromini taḡi pāhap ikek unitā ābāḡpāḡ ḡode tāḡpek; Eḡi māhemitā kadā boham inḡitat yāḡ nadāweko u yomāgatpāḡ tuḡumi eḡi gānaḡ itneḡo u yāpmāḡkaḡ noriyeta yāpmāḡ danīpāḡ yāmek.

²³* Eruk unita ḡode tāwera nadāwut; Āma not nāmo tāḡ namik tākaḡ uwā nāka iwan tāḡ namik tākaḡ. Ba āma nākḡo piāta watā nāmo it tākaḡ uwā piāna yāpāwak tākaḡ yāk.

²⁴Tāḡpākaḡ āma ābot ḡowā ḡode bumik; Mājo āma magārani kubātā āma u kakātāḡpeḡ pāḡku kome kurāki-ken irit bāḡup kodakita wāyākḡeḡtāḡ kuḡarek. Wāyākḡeḡtāḡ kuḡareko upāḡkaḡ nāmo kaḡ-ahāwek. Nāmo kaḡ-ahāḡpāḡ biān irani-ken āyāḡutpeḡ kwa yāḡ nadāwek. ²⁵Ude nadāḡpāḡ āyāḡutpeḡ pāḡku kāwek; Irit bāḡup biāni uwā ārutpāḡ ket urani.

²⁶* Ude kaḡpāḡ noriye 7 ini bumik nāmo, wakiinik, yāmagurānkaḡ ābā ukengān itneḡ. Tāḡpākaḡ āma uwā pengān-inik waki irekopāḡ māden waki-inikinik tāḡpāḡ irek yāk.

²⁷* Man ude yāḡ irirān āmawebe pāke itkuḡo u bāmopi-ken webe kubātā gera terak Jesu ḡode iwetkuk; Yāke! Gāk bāyaḡpāḡ nonoḡ geḡmāḡ towiḡkuko uwā Anutu tāḡo oretoret terak kuḡarani! yāk. ²⁸* Ude iwerānā Jesutā yāḡkuk; Ude nāmo! Āmawebe Anutu tāḡo man nadāḡpāḡ iyap taḡpāḡ yāpmāḡ kuḡat tākaḡ unitā uyaku Anutu tāḡo oretoret terak kuḡarani bureni yāk.

Kudān kudupi kakta Jesu iwet yabāḡkuḡ

Mat 12:38-42, 5:15, 6:22-23; Mak 8:12

²⁹* Āmawebe māyap ābā Jesu it ḡwājiḡirā man ḡode yāwetkuk; Wa! Waki tāḡpani āmawebe ābot intā kudān kudupi kubā kakta nāwet yabākaḡ. Upāḡkaḡ in nākā kudān kudupi mebāri kubā nāmo tāḡjira api kāneḡ. Kudān biān Jona terak ahāḡkuko udegān ahāḡirān api kāneḡ. ³⁰Jona terak imaka ahāḡkuko unitā āmawebe Ninive komeken nanik ḡode yāwoḡāreḡkuk; Jona uwā Anutu-ken nanik. Udegān, Āma Bureni-inik terak imaka ahāwayāḡ tāyak unitā āma ābot in ḡo ḡode api tāwoḡārewek; Āma Bureni-inik uwā Anutu-ken nanik. ³¹* Upāḡkaḡ intā nāka Anutu-ken nanik yāḡ nāmo nadākaḡ. Urita kowata yāpmāk-yāpmāk kadāni-ken Siba kome tāḡo intājukun webe unitā inkāt Anutu inḡamiken bok itkaḡ momijin kwawak api pewān ahāneḡ. Webe unitā Juda tāḡo intājukun āma Solomon unitāḡo nadāk-nadāk siwoḡi yāḡahāḡirān nadākta ḡāripi nadāḡkuko unita kome ban naniktā kādet kāroḡi-inik ābuk. Tāḡ āma Solomontā tāk tāḡkuko u irepmitak uwā itat ḡo! Upāḡkaḡ imata nāmo nadāḡ namik tākaḡ? ³²* Tāḡpākaḡ āmawebe Ninive yotpārare-ken naniktā udegān, kowata yāpmāk-yāpmāk kadāni-ken inkāt bok itkaḡ intāḡo momijin kwawak api pewā ahāneḡ. Imata, Jonatā man yāwerān Ninive āmawebetā nadāḡpāḡ bānepi sukureḡkuḡ. Tāḡ āma Jonatā tāḡkuko u irepmitak uwā itat ḡo! Upāḡkaḡ bāneḡjin imata nāmo sukurekaḡ?

* **11:20:** Kis 8:19 * **11:22:** Kol 2:15 * **11:23:** Luk 9:50 * **11:26:** Jon 5:14 * **11:27:** Luk 1:28,42,48
* **11:28:** Luk 8:15,21 * **11:29:** Mat 16:4 * **11:31:** 1Kin 10:1-10 * **11:32:** Jna 3:5-10

*Äbot tänpäni uwä topän ude
Mat 5:15, 6:22-33*

³³ * Jesutä man ude yänpän man wärani kubä node yäwetkuk; Äma kubätä topän ijinpän käwut-ken käbop nämo pewek. Ba topän ijinpan käbotpän nämo ähät yejämbek. Ude nämo! Topän u ijinpän kwawak penjirän ämawebe äma unitä eniken abänpän penjänenjirän imaka imaka täga yabäneñ. ³⁴ Udegän, dapunjin uwä gupjin täño topän. Dapunjintä täga ijineño uwä gupjin imaka, penjänek ikek irirän kädet siwoñi täga kuñatneñ. Täñ, dapunjin waneño uwä jide tänpän imaka imaka täga kanpän tänpän kuñatneñ? Nämo, gupjin bipmän urani gänañ ireko ubayän. ³⁵ Unita penjänek bänepjin-ken itak unitä bipmän urani tänpäko udetä watäni itpän kuñat täkot. ³⁶ Tänpän gup nadäk-nadäkjintä bipmän urani nämo, penjänek ikekgän irirän irit kuñat-kuñatjin kuduhtagän penjänek ikek api itneñ, topäntä penjäneñ tamik täyak ude.

*Anutu täño man gup-tägän nämo yäpmän kuñaren
Mat 23:1-36; Mak 12:38-40; Luk 20:45-47*

³⁷⁻³⁸ * Jesutä man ude yän moreñirän, Parisi äma kubätä ketem bok nakta Jesu eniken yänjikñat yäpmän äronkuk. Eni gänañ äro mañitpänä kerä nämo ärutkan ketem nanjuk. Tänpän Parisi äma unitä kanpän nadäwän nämo tägawapän nadäwätäk node tänpän; Imata nintäño бага irepmitpän kerä nämo ärutkan ketem näyak yäk. ³⁹ * Nadäwätäk ude täñ irirän Jesutä node iwetkuk; Parisi äma in бага iwatpän ketem pen-nakjin gupigän ärut täkan. Ude tänpän Anutu inamiken bänep nadäk-nadäkjin täga yän nadäk täkan. Upänkan nämo! Bänepjin-ken moneñ tuñumta nadäwätäk, ba imaka wakiwakitä tokneñkuko pätak. ⁴⁰ Inä guñ bureni! Anututä gupjin bänepjin bok tänpän yän nadäk täkot. ⁴¹ Unita äma jäwärita bänep iron täñ yämineño uyaku gupjin bänepjin bok, Anutu inamiken pakigän itdeñ.

⁴² Wa! Parisi äma in umun terak kuñat täkot! In бага man iwatpän piäjin-ken nanik tokän jopi mebäri mebäri unitäño moräki Anututa biñam pek täkan. Upänkan bänepjin-ken Anutu nadän imikinik nämo täk täkan, ba bänep iron kädet nämo iwat täkan. Unita бага man iwatpänä bänep nadäk-nadäkjin bok penneño uyaku tägawek. ⁴³ Jesutä ude yänpän kubä node yäwetgän tänpän; Wa! Parisi äma in umun terak kuñat täkot! In käbeyä eniken intäjukun ämatä bägup-ken itta nadäk täkan. Ba kädet miñin, ämawebe jopitä taniñ oretta gäripi nadäk täkan. ⁴⁴ Upänkan inä äma kumbani, kome gänañ käbop käbänñan irirä ämawebe punin guno nämo nadäwä tumbäkan kuñ äbäk täk täkan udewani.

⁴⁵ Jesutä man ude yänjirän Baga manta mebäri nadäwani äma kubätä iwetkuk; Ai! Yäwoñäremani äma, gäk Parisi ämata man kehäromi ude yäwetan uwä nin udegän yänärok man niwetan! yäk. ⁴⁶ Ude yäwänä Jesutä kowata man node iwetkuk; Wa! Baga manta mebäri nadäwani äma in imaka, umun terak kuñat täkot! Baga man bäräpi bäräpi ämawebe terak penkan injin ketän kuñat täkan. ⁴⁷ Wa! In komi api nadäneñ! In äbekjiye orajiye udewanigän. Unitä Anutu täño profet biani däpmanpän änek tänpän. Profet äneñkuño awañ meni-ken in epmäget tägatäga piñpän mebäri säkgämän täk täkan. ⁴⁸ Upänkan in kädet ude täk täkan unitä node niwoñäreñ täyak; Orajiye profet däpmäk tänpän u täga tänpän yän nadäk täkan. Orajiye profet däpmanpän äneñpani-ken piä täk täkan. ⁴⁹ Unita Anutu nadäk-nadäk mähemitä man kubä node yänahänkuk; Näk inken profet ba piä ämanaye yäniñ kireñpewa äneñirä ätu kumän-kumän däpmanit, ätu däpmanpän waki täñ yämiñit api täneñ yän yänkuk. Eruk, man bian yänkuko u bureni ahätäk ño. ⁵⁰ Unita bureni node täwetat; Äma ahäk-ahäk kadäni-ken yäput penpän profet däpmän yäpmän äbuño unitäño momini ämawebe kudup apiño itkan ño intä terak ärotak. ⁵¹ Ämik uwä bian-inik Abeltä nägäri piwän kuñkuño uken yäput penpän ämiñ yäpmän äbänkä Sekaraia

* 11:33: Mak 4:21; Luk 8:16 * 11:37-38: Luk 7:36, 14:1 * 11:39: Mat 15:2

kudupi eni gänaŋ alta mebäri-ken utpäŋ peŋkuŋ. Unita äneŋi täwetgän täyat; Ämik täŋ yäpmäŋ äbuŋo unitäŋo momi intä terak ärotak.

⁵² Wa! Baga man yäwoŋärewani äma in komi api nadäneŋ. In ämawebetä iritta biŋam täkta Anutu täŋo man yäwetpäŋ yäwoŋäreŋäŋipäŋ Anutu täŋo man mebäri bureni nadäkta kädet täŋpipiŋ yämik täkaŋ. Injin iritta biŋam nämo täŋpäŋ udegän ämawebetä u täkta kädet täŋpipiŋ yämik täkaŋ.

⁵³⁻⁵⁴ * Eruk, Jesutä man ude yäŋ paotpeŋ kuŋirän Baga man yäwoŋärewani ämakät Parisi ämatä Jesu man ätu goret yäwän nadäna yäŋkaŋ iwet yabäk pähap täŋit, yäŋpäŋ-kaŋiwarit bumta täŋkuŋ.

12

Parisi täŋo täŋyäkŋarani kudänta man

Mat 10:19-33

¹ Ämawebe bumnik Jesuken dubini-ken pädä niked äbä itkuŋ. Äbä irirä Jesutä iwaräntäkiye jukun ŋode yäwetkuk; Ket nadäkot! yäk. Parisi äma täŋo yista ket nadäŋpäŋ kaŋ kuŋarut. Irit kuŋat-kuŋariken kudän gupi-tägän täk täkaŋ ude in udegän täneŋo udetä yäŋpäŋ yäyat. ² * Upäŋkaŋ imaka täŋ-yejämbani pätak u wari nämo api pärek. Nämo kwawakgän api irek. Ba imaka käbop itak u wari nämo api irek. Nämo, u kwawakgän api irek. ³ Bipmäŋurani gänaŋ man yänayäŋ täkaŋ uwä kepma pähapken kwawakgän api nadäneŋ. Ba eni gänaŋ jiap man yänayäŋ täkaŋ uwä kami gera terak yäŋirä api nadäneŋ.

Netäta täga umuntäne?

Mat 10:28-31

⁴ Jesutä iwaräntäkiye ude yäwetpäŋ ämawebe päke u ŋode yäwetkuk; Notnaye, ŋode täwera nadäwut; Ämata nämo umuntäneŋ. Nämo, äma u komegupgän däpmäŋkaŋ mäjojin däpmäkta api täŋpä wanen. ⁵ Upäŋkaŋ ŋode täwetat; Äma kubätagän täga umuntäneŋ. Äma unitä tadäpmäŋpäŋ geŋi wakiken ureŋ täŋpän äpmonenjo udetä umuntak täkot yäŋpäŋ täwetat.

⁶ In nadäkaŋ? Barak täpuri kubä wäpi pakup u imaka jopi kubä. Unitäŋo gwäki täga nämo yäpen. Upäŋkaŋ Anututä udewanita ket yabäŋ yäwat täyak. ⁷ * Täŋpäŋ Anututä inta gäripi nadäk täyak uwä pakup barakta nadäk täyak u irepmitak unita nämoinik api tepmaŋpek. Gwäkjin pujiŋ jide itkaŋ u kudup daniwän tärewäkaŋ itak. Unita imaka kubäta nämo umuntäneŋ yäk.

Jesu iwatta nämo mäyäk täneŋ

Mat 10:32-33, 12:32, 10:19-20

⁸ Näk bureni täwera nadäwut; Äma kubätä ämawebe iŋamiken Näk Jesuta nadäŋ imikinik täk täyat yäŋ yäŋahäwayäŋ täko uwä, Äma Bureni-inik näkä udegän äma unita Anutu täŋo aŋero iŋamiken ŋode api yäŋahäwet; Äma uwä näkŋata biŋam yäpmäŋtat yäŋ api yäŋahäwet.

⁹ * Täŋ, äma kubä ämawebeta umuntaŋpäŋ Näk Jesuta nämo nadätat yäŋ yäwayäŋ täko uwä, näkä udegän äma unita Anutu täŋo aŋero iŋamiken ŋode api yäwet; Äma ŋonita nämo nadätat yäŋ api yäwet.

¹⁰ Täŋpäkaŋ äma kubätä Äma Bureni-inikta yäŋärok man yäwayäŋ täko uwä momini u täga api peŋ imek. Täŋ, äma kubätä Kudupi Munapikta yäŋärok man yäwayäŋ täko uwä momini nämoinik api peŋ imek.

¹¹ * In ket nadäwut! Ämatä manken tepmanayäŋ käbeyä eni gänaŋ yäŋ-täkŋat yäpmäŋ äronpäŋ äma ekäni ekäni iŋamiken api tepmanen. Ude täŋirä man jide yäne yäŋ nadäwätäk

* **11:53-54:** Luk 20:20 * **12:2:** Mat 16:6; Luk 8:17 * **12:7:** Luk 12:24, 21:18; Apos 27:34 * **12:9:** Luk 9:26

* **12:11:** Mak 13:11; Luk 21:12-15

nämo täneŋ. ¹²Nämo, kadäni uken manta wäyäkŋeŋirä Kudupi Munapiktä ŋode yäwut yän täwerirä man ugänpän api yänhäneŋ.

Moneŋ tuŋumta bänep iyap nämo täneŋ

¹³Jesutä man ude yänjirän ämawebe päke u bämopi-ken nanik kubätä Jesu ŋode iwetkuk; Yäwoŋärewani äma, tuäna iweriri tuŋum nantä peŋ nimiŋkaŋ kumbuko u yäpmän daniŋpän näka moräki kaŋ namän yäk. ¹⁴Yäwänä Jesutä ŋode iwetkuk; Näk tuŋum yäpmän daniwani äma uyaku, ude täŋpet yäk. ¹⁵* Ude yänpän man ŋode yäwetkuk; Tuŋum pähap yäpmäta nadäneŋo udetä watäni itpeŋ kuŋatneŋ. Tuŋum päke unitä iritjin täno meham bureni nämo täyak.

¹⁶Jesutä man ude yänpän man wärani kubä ŋode yäwetkuk; Moneŋ äma kubätä piäni-ken ketem piweko u bureni ahän bumbum täneŋ. ¹⁷Tänjirä ŋode nadäwek; Jide täŋpet? Ketem bureni bumta ahäkaŋ ŋo degän kaŋ pewet? yän nadäwek. ¹⁸Ude nadänpän yäwek; A! nadätat. Ketem pekpek eŋina biani wärämutpän kodaki taŋigän täŋpän ketem ba tuŋumna u gänaŋ kaŋ pewa! yäk. ¹⁹Ude täŋkaŋ ŋode täga nadäwet yäk. Ketem kämita pewayän täro uyaku piä äneŋi kubä nämo täŋpän oretoret terak ketem ume tägatäga nanŋkaŋ säkgämän api it yäpmän ärowet yän nadäwek.

²⁰Ude nadänjirän Anututä ŋode iwerek; Gäk guŋ bureni! Bipani ŋogän iritka gomägarayän yäk. Täŋpakaŋ nadäk tawaŋ peyan u kubäta biŋam kaŋ täŋpän yän iwerek. ²¹* Unita ŋode täwera nadäwut; Äma kubätä Anutu täno tuŋumta nadäwätäk nämo täŋpän kome täno tuŋum peŋ bäyaŋ yäpmän kuŋarayän täko uwä udegän api ahän imek yäk.

Kome terak irit tägata nadäwätäk nämo täneŋ

Mat 6:25-34

²²Unita yänpän Jesutä iwaräntäkiye ŋode yäwetgän täŋkuk; In gupjinta nadäwätäk ŋode nämo täneŋ; Ketem depän näŋpet? Ba tek depän täŋpän kuŋaret? yän nämo nadäneŋ. ²³Nämo, ketem ba tek u bureni nämo. Uwä irit kuŋat-kuŋatjin täno täŋkentäk moräkigän. Unita bänep nadäk-nadäkjin imaka bureni terak penen. ²⁴* In imata Anutu u watä säkgämän nämo käwep it nimek yän nadäk täkaŋ? Eruk, in barakta yabänpän-nadäwut! U ketem nämo piŋpän puget nak täkaŋ, ba nanpän kämita nämo pek täkaŋ. Upänkaŋ Anututä ketem yepmän towik täyak. Täŋpakaŋ inä barak yärepmitkaŋ unita in nadäwätäk nämo täneŋ. ²⁵Jide? Nadäwätäkjintä kome terak iritjin täga wädäwän käroŋ täwek? Nämo inik! ²⁶Nadäwätäkjintä imaka täpuri udewani täga nämo täŋpeko unita imata ketem tuŋumta nadäwätäk pähap täk täkaŋ? Nadäwätäk nämo täneŋ. Anututä ini api täŋkentän tamek.

²⁷Tänkaŋ päya irorita yabänpän-nadäwut. U inita tekta piäni nämo täk täkaŋ upänkaŋ yabängärip ikek. Unitäno yabängäriptä intäjukun äma biani Solomon unitäno moneŋ tuŋum ba tek säkgämän kaŋgärip ikek päke u yärepmit täyak. ²⁸Tänpän päya irori uwä kadäni keräpigän itpän paot täkaŋ. Apiŋo ahäneŋopän kwep ude äneŋi täreŋ mäneŋ. Upänkaŋ Anututä kaŋgärip ikek pewän ahäk täkaŋ. Ude täk täyak upän imata tek täga nämo pewän ahän nimek yän nadäk täkaŋ? Wa! In nadäkinikjin äreyäwani! ²⁹Unita ketem ba ume deken yäpmänpän näne yänkaŋ nadäwätäk nämo täneŋ. Ba tek deken yäpmänpän täne yänkaŋ nadäwätäk nämo täneŋ. ³⁰Nämo inik! U guŋ amatä bänep nadäk-nadäki udewani terakgän pek täkaŋ. Täŋ, inä imaka udewanita nadäwätäk pähap nämo täneŋ. Nämo, nanjintä in imaka udewanita wäyäkŋek täkaŋ yän tabänpän-nadäk täyak unita api täŋkentän tamek. ³¹Unita Anututä intäjukun it tamiŋpän tabän täwatta unitagän gäripi-inik nadänpeŋ piäni täk täkot. Ude tänjirä uyaku ketem tuŋumta wäyäkŋek piä tänayän täkaŋ u api taniŋ kirewek.

³²* Unita yawaknaye, in nämo umuntäneŋ. Nanjintä tämagutpän intäjukun it tamiŋpän tabän täwatta gäripi nadätäk. ³³* Unita in tuŋumjin äma jopita yäniŋ kirewut. Ude täŋkaŋ

* **12:15:** 1Ti 6:9-10 * **12:21:** Mat 6:19-20 * **12:24:** Sam 147:9; Luk 12:7 * **12:32:** Luk 22:29; Rev 1:6
* **12:33:** Luk 18:22

kunum tãjo tuŋum wawaki nãmo, ba paot-paori nãmo pãtak ugãnpãŋ kaŋ korewut. Tuŋum uwã ämatã kubo tãnaŋi nãmo ba gwaktã naŋpã tumnaŋi nãmo. ³⁴ Nadãkaŋ? Imatãken tuŋumta nadãwi ärowani tãŋpeko uwã bãnep nadãk-nadãkka uterakgãn penpãŋ kuŋaren.

Bãnep kodaki itta man

Mat 24:42-51; Mak 13:33-36

³⁵ * Jesutã man ude yãwetpãŋ äneŋi ñode yãwetkuk; In tuŋum tãkot! Piã tãjo tek tãŋpãŋ topãn ijiŋ-yãŋeŋkaŋ itkot. ³⁶ * Piã watã äma tãgatã intãjukun ämanitã äbãkta tuŋum tãŋpãŋ itsãmãk tãkaŋ ude tãŋpãŋ itkot. Intãjukun ämani uwã kome kubãken kwekotã äneŋi äbãŋpãŋ yãma-ken kwãpkwãp yãpurirãn piã watã ämaniyẽ tãga u äbã yãma bãrãŋeŋ dãt imineŋ. ³⁷ * Bureni, piã watã ämaniyetã tãŋpidãm taŋpãŋ irirã äbã yabãŋ ahãŋpãŋã tãga nadãŋ yãmek. Bãnep tãga nadãŋpãŋ piã tãjo tek yamãŋkaŋ piã watã ämaniyẽ ñode yãwerek; Eruk nãkjo kome yãpmãŋpãŋ maŋit yãpmãŋ kuŋirã nãkã ketem tepmãŋ towiwayãŋ yãk. ³⁸ Äma ekãni u bipani bãmop ba yãŋe-yãŋeta äbãŋpãŋ dãpmon nãmo pãtneŋo uwã yabãwãn tãgainik tãŋpek.

³⁹ * In mebãri ñode nadãwut; Enj kubã mãhemitã bipani uken kubo äma api äbek yãŋ, ude nadãŋpãŋ pidãm taŋpãŋ irirãn kubo äma u enj gãnaŋ tãga nãmo ärowek. ⁴⁰ Eruk ude bumik, in udegãn Ekãnijintã kepma ba kadãni uken api äbek yãŋ nãmo nadãkaŋ-ken uken api äbeko unita pidãm taŋpãŋ itkot.

Piã äma tãga u jidewani?

Mat 24:45-51

⁴¹ Jesutã manbiŋam u yãwet paorãnã Pitatã ñode iwet yabãŋkuk; Ekãni yãk. Gãk man wãrani yãyan ñowã, nintagãn ba kudup pãhapta yãyan? ⁴² Ude iwet yabãŋjirãn Jesutã man wãrani kubã ñode yãwetgãn tãŋkuk; Äma ekãni kubãtã piã watã ämaniyẽ-kãt nanik kubãta piã man ñode iwerek; Nãk kome kubãken kwayãŋ. Kuŋarira piã watã ämanaye u watãni itpãŋ ketem kadãni-kengãn kaŋ yepmãŋ towik tãyi yãŋ iwerek. Eruk, piã watã äma u kudãn jide tãŋpeko unita watã äma nadãk-nadãkka tãga ba man buramiwani äma yãŋ iwerek? ⁴³ Uwã ñode; Piã watã äma u, yãŋ imani ude tãŋpãŋ irirãn ekãnini äneŋi äyãŋutpen äbek. Äbãŋpãŋ piã watã äma u kaŋpãŋ oraŋ imek. ⁴⁴ * Nãk bureni tãwetat. Ekãninitã oraŋ imiŋpãŋ tuŋumi kuduptagãn watãni it imekta iniŋ kirewerek yãk.

⁴⁵ Tãŋ, piã watã äma u goret tãŋpeko uwã ñode nadãwerek; A! Ekãninawã ñodetã nãmo api äbek! Ittãngãn kãmiinik api äbek yãŋ nadãwerek. Ude nadãŋpãŋ piã watã äma noriyẽ wanoriyẽ ätu dãpmãŋpãŋ yãwat kireŋjit, ba tãŋguŋguŋ ume naŋjit tãŋkaŋ tãŋguŋ taŋpãŋ irek. ⁴⁶ Ude tãŋkaŋ ekãninitã guŋ taŋpãŋ irirãn ekãnitã kadãni ukengãn äbek. Äbãŋpãŋ waki tãŋ irirãn kaŋpãŋ piã watã äma u utkaŋ madãŋ jukutpãŋ äma nadãkinik nãmo tãŋpanitã pãŋku irani-ken maŋpãn kuneŋ yãk.

⁴⁷ * Unitã bureni-inik tãwera nadãwut; Piã watã äma kubãtã ekãnini tãjo man uwãku nadãwewo upãŋkaŋ man bitnãk tãŋpeko uwã ekãninitã bumta urek. ⁴⁸ Tãŋ, piã watã äma u ekãnini tãjo man nãmo nadãŋkaŋ penawãk tãŋpen kuŋareko uwã ähan urek. Tãŋpãkaŋ äma kubãtawã imaka imaka mãyap iniŋ kirewani äma udewaniwã kowatawã piãni taŋj pewãn ahãŋjirãn Anututã kawãn tãgawek. Ba kubã u piã wãp ärowani yãpanitã kowatawã gwãk pimiŋpãŋ piãni tãŋjirãn tãgawek.

Jesu duŋ-wewek pewãn ahãkta äpuk

Mat 10:34-36, 5:25-26, 16:1-4; Mak 8:11-13

⁴⁹ Jesutã ude yãŋpãŋ äneŋi ñode yãŋkuk; Nãk kome terak kãdãp pewã ijineŋta äput yãk. Tãŋkaŋ pengãn ijiŋaŋi. ⁵⁰ * Upãŋkaŋ nãk ume inide kubã, komi nitek äruretta yãŋ namani.

* **12:35:** Kis 12:11; Mat 25:1-13 * **12:36:** 1Pi 1:13; Mak 13:33-36 * **12:37:** Jon 13:4 * **12:39:** Mat 24:43-44; 1Te 5:2 * **12:44:** Mat 25:21,23 * **12:47:** Jem 4:17 * **12:50:** Mak 10:38-39

Ume u ärura tärenjirän nadänj bäräp nadätat ɲo api tärewek.

⁵¹ * In näka ɲode nämo nadäneɲ; U kome terak bänep kwini pewa ahäktä äpuk yänj nämo nadäneɲ. Nämo, näk komen ämawebe bämopi-ken duɲ-wewek pewa ahäktä äput. ⁵² Apiɲotä it yäpmänj äronayänj täkamänj-ken u ɲode api ahäwek; Nädamiɲi-nani 5 u bämopi-ken duɲ-weɲjira kukɲi yarä, kukɲi yaräkubä ude api ahäwek. ⁵³ * Ba wäpna terak ini yanani yarätä duɲ-wewek täɲpänj nani ini, nanaki ini ude api itdeɲ. Ba wäpna terak yamiɲi yarätä duɲ-weɲpänj miɲi ini, äperi ini api itdeɲ. Ba yanäbeki yarätä duɲ-wewek täɲpänj ini-ini api itdeɲ.

Kadäni täɲo kudän yäpmänj danik täkot

⁵⁴ Jesutä man ude yäwetpänj ämawebe päke itkuɲo u ɲode yäwetkuk; In gubam wärämänjirän kaɲpänj iwän tawayänj yänj nadäk täkaɲ. Ude nadänjirä ätu itpänjä bureni ahäk täyak yäk. ⁵⁵ Ba mänittä piänpewän gubam kewenjirän kaɲpänj ɲode yäk täkaɲ; Edap ijiwayänj. Yänjirä udegän ahäk täyak. ⁵⁶ Wära! Jop manman yäwani in uwä äbänj kubit unitäɲo mebäri nadäk täkaɲ upänkaɲ kadäni ɲonitäɲo mebäri imata nämo nadäwä täretak?

⁵⁷ Injin imata kädet gwäjiwani u ba, siwonj u kawä tärewäpänj nämo yäpmänj danik täkaɲ? ⁵⁸ Äma kubätä manken gepmanjpayänj nadänjpänj kuɲareko uwä kädet miɲin kuɲit kuɲit kokwawaki yäpmänj äpäktä yänjpänj-nadäk tädeɲ. Ude nämo täɲjiri iwanka unitä manken gepmanjirän man yäpmänj daniwanitä nadänjpänj komi ämani peɲ iwet-pewän komi enjiken gepmanjpek. ⁵⁹ Näk bureni täwetat. Komi enjiken u gepmanjpeko uwä jop täga nämo äpämanj kwen. Momi täɲpeno unitäɲo kowata kudup-inik peɲkaɲ uyaku äpämanj kwen.

13

Bänep äyänjut-äyänjutta man

¹ Kadäni uken äma ätu Jesu-kät itkuɲo unitä Jesu manbiɲam ɲode iwetkuɲ; Man ɲonita jide nadätan? Galili nanik ämawebe ätu Anutu iniɲ oretta tom däpmänjpänj ijin imiɲ irirä Pailattä yänpewän ämawebe u kumänj-kumänj däpuɲ yäk. ² * Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Galili ämawebe uken umuri pähap ahänj yämiɲkuko u ima mebärita ahänj yämiɲkuk? Momini uwä ätu täɲo momini yärepmitkuko unita ahänj yämiɲkuk yänj nadäk täkaɲ? ³ * Nämoinik! Upänkaɲ inä bänepjin nämo sukurenayänj täɲo uwä udegän api paot moreneɲ. ⁴ Täɲ, äma 18 ude Siloam komeken mobä enjitä tokätpänj maɲ kumänj-kumänj däpuko unita jide yäne? Momini uwä Jerusalem ämawebe ätu täɲo momini yärepmitkuko unita umuri u ahänj yämiɲkuk yänj nadäkaɲ? ⁵ Nämoinik! Upänkaɲ inä bänepjin nämo sukurenayänj täɲo uwä udegän api paot moreneɲ.

⁶⁻⁷ * * Täɲpänj Jesutä wama päyata man wärani ɲode yänkuk; Äma kubätä piäni-ken wama päya piwän äronpänj tägawek. Tägaɲpänj päya unitäɲo mujipitä ahäwut yänjpänj watäni irekopänj mujipi nämo ahänjirä piä watä äma iwerek; Näk päya ɲonitäɲo mujipita wäyakneɲ yäpmänj äbänjira obaɲ yaräkubä tärenjirän ätu nämo yabänj ahätat yäk. Unita madänj maɲpi kut! Päya ɲo jop-nadänj piä bämopi-ken irektawä! yänj iwerek. ⁸ * Iweränä piä watä äma unitä iwerek; Ärowanina, nämo! yäk. Obaɲ ɲonitawä ini kaɲ irän. Näk mebäri täɲpänj däpuk äriwa äronjirä mujipi api ahäneɲ ba nämo ahäneɲ u kaɲpänj nadäktä yäk. ⁹ Bureni paränä ini kaɲ irän. Täɲ, nämo paränä kaɲ madäwa yäk.

Jesutä Sabatken webe kubä yäpän tägaɲkuk

¹⁰ Eruk, Sabat kadäni kubäken Jesu käbeyä eni gänäɲ äronpänj ämawebe Anutu täɲo man yäwetpänj yäwonjärek täɲ itkuk. ¹¹ Täɲpäkaɲ webe mäjotä magärani kubä u imaka bok itkuɲ. Mäjotä webe u magärirän obaɲ 18 ude it yäpmänj äbuk. It yäpmänj äbänjirän mädeni mugetkuko unita siwonj täga nämo kuɲat täɲkukonik. ¹² Eruk Jesutä webe u irirän kaɲpänj iwerän dubini-ken äbänä iwetkuk; Wanotna, käyäm waki gäkä terak itak ɲo

* **12:51:** Mat 26:38; Jon 12:27 * **12:53:** Mai 7:6 * **13:2:** Jon 9:2 * **13:3:** Sam 7:12 * **13:6-7:** Mat 21:19
* **13:6-7:** Luk 3:9 * **13:8:** 2Pi 3:9,15

apiŋo paotak! ¹³ Ude yänkaŋ keritä gupi terak penjirän uterakgän siwoŋi itpäŋ Anutu wäpi biŋam yänpäŋ iniŋ oretkuk.

¹⁴ * Täŋpäkaŋ Jesutä Sabat kadäni-ken webe u yäpän tägaŋkuŋo unita käbeyä eŋi täŋo watä äma unitä kaŋpäŋ bänepi waŋkuŋ. Bänepi wawäpäŋ ämawebe yäwetkuk; Ai! Piä täktäk kadäni kepma 6tä itkaŋ yäk. Unita käyäm yäpän tägaŋ nimän yän nadänpäŋä piä täktäk kadäni-kengän kaŋ äbut. Sabat kadäni-ken käyäm yäpä tägakta nämo ämneŋ yäk.

¹⁵ * Ude yäwänä Ekänitä bänepi wawäkaŋ kowata ŋode iwetkuk; Wa! In ämawebe täŋkentäta wäp biŋam yäpuŋo upänkaŋ u bureni nämo täk täkaŋ. In tänyäkŋarani äma! In Sabat kadäni-ken yawakjiyeta butewaki nadän yämiŋpäŋ yen pit yämiŋkaŋ yän-yäkŋat yäpmän ume ketem nakta kuk täkaŋ. Upänkaŋ yawakjiyeta nadäk täkaŋ ude webe ŋonita butewaki udegän imata nämo nadän imikaŋ? ¹⁶ * Webe ŋowä Abrahamtä äbotken nanik. Satantä obaŋ 18 udetä topmäŋpäŋ komi imiŋ yäpmän äbuk. Unita Sabat kadäni-ken webe mäjotä magärani pit imitat ŋonita jide nadäkaŋ? U siwoŋi nämo yän ba nadäkaŋ? ¹⁷ Ude yänjirän äma yänpäŋ-kaŋiwatkuŋo u mäyäk nadänkuŋ. Täŋpäkaŋ ämawebe päke u Jesutä imaka tägatäga täŋ yämiŋkuko unita gäripi pähap nadänpäŋ iniŋ oretkuŋ.

Anutu täŋo äbot u jidewani?

Mat 13:31-33; Mak 4:30-32

¹⁸ Täŋpäkaŋ Jesutä yäwetkuk; Jide yäwa? Äbot Anututä intäjukun it yämiŋkaŋ yabän yäwat täyak u imatäken udewani? ¹⁹ Uwä päya mujipi kubä wäpi Mastat udewani. Äma kubätä mastat mujipi yäpmänpäŋ piäni-ken piwän äronpäŋ pähämi obät täneŋ. Pähämi obät täjirä baraktä eŋini päya u momi terak täneŋ. ²⁰ Ude yänpäŋ äneŋi ŋode yäwetgän täŋkuk; Ba Anututä intäjukun itkaŋ yabän yäwat piä täk täyak u jidewani? ²¹ Uwä yis udewani. Webe kubätä käräga täŋpa yänkaŋ yis täpuri yäpmänpäŋ parawa taŋi-kät awähurek. Ude täjirän yistä parawa kudup gänaŋ kuŋatkaŋ piäni täŋpek.

Yäma täpuri täŋo man

Mat 7:13-14,21-23

²² Eruk Jesutä Jerusalem yotpärare kwa yänkaŋ yotpärare taŋi täpuri manbiŋam yäwetpäŋ yäwoŋäreŋ täŋtäŋ kuŋkuk. ²³ Manbiŋam yänahäntän kuŋjirän äma kubätä ŋode iwet yabänkuk; Ekäni! Gäk jide nadätan? Anutu uwä ämawebe inita biŋam jidepäŋ api yäpek? Mäyap api yäpek ba yarägän? Ude iweränä Jesutä kowata ŋode yäwetkuk; ²⁴ * Bureni täwetat, ämawebe mäyaptä yäma täpuriken ärokta api täŋpä wanenjo unita in yäma täpuri u ärokta piäni gwäk pimiŋpäŋ täneŋ. ²⁵ * In nadäkaŋ? Eŋi mähemitä yäma u api ukäreŋ. Ude täjirän in yäma-ken itkaŋ gera ŋode api yäneŋ; Ekäni! Yäma ŋo dät nimiwä! Ude yäwäwä api täwerek; Näk inta nämo nadätat. In de naniktä abäkaŋ? ²⁶ Ude yäwänä intä ŋode api iwetneŋ; Nin bian gäkkät ketem bok näk täŋkumänjo ukenjo. Gäk komenin-ken man niwetpäŋ niwoŋäreŋ täŋkuno ukenjo yäk. ²⁷ * Ude iwetnayän täŋo upänkaŋ äneŋi ŋode api täwerek; Inta nämo nadätat, ba u naniktä äbäkaŋ yän nämo nadätat. Unita wakiwaki täŋpani in kewewut!

²⁸ * Inä yewa kemat käda maŋpä kunayän täkaŋ-ken u itkaŋ Abraham, Aisak, Jekop-kät profet biani kudup Anutu täŋo yabän yäwat yewa gänaŋ irirä api yabäneŋ. Yabänkaŋ konäm butewaki täŋpäŋ komi nadänkaŋ mejin api jiwätpeŋ itneŋ. ²⁹ * Täŋpäkaŋ ämawebe edap dapuri äbäk täyak käda ba äpmok täyak käda ba kukŋi kukŋi uken naniktä api ämneŋ. Äbänpäŋ Anututä yewa gänaŋ äronpäŋ äŋnak-äŋnak pähap uken ketem api näneŋ. ³⁰ * In nadäkaŋ? Kadäni uken ämawebe wäpi biŋam ikek itkaŋ u äpani api itneŋ. Täŋ, äpani itkaŋ u uwä wäpi biŋam ikek api itneŋ.

* **13:14:** Kis 20:9-10; Lo 5:13-14; Luk 6:7; Jon 5:16 * **13:15:** Luk 14:5 * **13:16:** Luk 19:9 * **13:24:** Plp 3:12

* **13:25:** Mat 25:10-12 * **13:27:** Sam 6:8 * **13:28:** Mat 8:11-12 * **13:29:** Sam 107:3; Luk 14:15 * **13:30:**

Mat 19:30

Jesu Jerusalem yotpärare-ken api kumbek

Mat 23:37-39

³¹ Kadäni ukengän Parisi ätutä äbänpän Jesu iwetkuñ; Kome ño penpen kome ätuken ku! Herot gäk kumän-kumän gutta nadatak yäk. ³² Ude iweräwä Jesutä yäwetkuk; Kuñkañ añ ägwäri Herot u ñode iwerä nadawän. Näk apiñokät kwep uwä mäjo äma magärani u yawat kireñit ba äma käyäm ikek yäpa tägañ yämiñit api täñpet yän iwerut. Täñkañ apiño ba kwep yänen piäna täñ yäpmän kuñira kepma yaräkubä uken api tärewek yän iwerut. ³³ Kepma kepma piä gwäk pimiñpän täñtäñ api kwet. U imata, profet kubä kome kubäken irirän täga nämo utpewä kumbek. Nämo, Jerusalem yotpärare-ken uyaku täga utpewä kumbek.

³⁴ Jesutä ude yänpän yänkuk; O Jerusalem ämawebenaye! In imata profet däpmänpän piä ämanaye täñkentän tamikta pewa äbuño u mobätä kumän-kumän däpmäk täkañ? Baraktä nanakiye uyiñjen pat täkañ ude näkä in uyiñjen patta bitnäñ yäpmän äbuñ. ³⁵ Unita Anututä tabä kätänjirän watäjin nämo, jop api itneñ. Eruk nadawut! Äneñi nämo nabänkañ it yäpmän äronñtängän Anutu wäpi terak abatak unita iniñ oretna! yän yänayän täño ugän api nabäneñ.

14

Jesu Parisi kubä täño eniken itkuk

¹* Sabat kubäken Jesu Parisi äma ätukät ketem bok nakta Parisi äma wäpi nikek kubätä eniken äronkuk. Äro irirän äma itkunjo u ket kañiwatkuñ. ² Ket kañiwat irirä, äma gupi tokneñ ärowani kubä yänikñat yäpmän Jesu dubini-ken äbä tenkuñ. ³* Tenjirä Jesutä kañpän Parisi ämakät Baga manta mebäri nadawani äma ñode yäwet yabänkuk; Baga mantä jide niwetak? Sabat kadäni-ken äma käyäm ikek täga yäpa täganen ba nämo? ⁴ Ude yäweränä kowata man kubä nämo yänkuñ. Man kum irirä Jesutä äma u inñitpän yäpän tägawäpän tewän kuñkuk. ⁵* Tewän kuñjirän äma itkunjo u yäwetkuk; Näka goret täyak yän nadäkañ? In kubä täño nanak ba yawakjin kubätä Sabat kadäni-ken awañ gänäñ äpmonpeko uwä butewaki nämo nadäneñ? Nämo, butewaki nadänpän bäräneñ pänku wädänpän tenen. ⁶* Yäweränä kowata iwetta manta wäyäkñewä wawäpän man nämo iniñ yänkuñ.

Gäkñata nadäwi ärowani nämo täñpek

⁷* Eruk ätu itpän yabänkuk; Äma ätu, ketem bok nakta äbä inita nin äma ekäni yän nadänpän, bägup äma wäpi biñam ikektä manjirani-ken äro manjtkuñ. Manjirirä yabänpän Jesutä manbiñam ñode yäwetkuk; ⁸* Äma kubätä äñnak-äñnak pähap täñpän gämaguränä äma ekänitä manjirani-ken päro nämo manjiren. Äñnak-äñnak mähemitä äma wäpi biñam ärowani nikek imaguränä gäk jide täñpen? ⁹ Gäk äma ekänitä manjirani-ken manjiriri äñnak-äñnak mähemitä päbä gäwerek; Ai, akwikañ, ekäni ñonitä bägup täga ño manjirän yän gäwerek. Ude gäweränä pänku bägup jopi-ken manjtkañ mäyäk pähap nadäwen. ¹⁰ Unita äma kubätä ketem bok nädayän nadänpän gämaguränä bägup jopi-ken manjiren. Ude täñjiri äma unitä gäwerek; Notnapak, abä bägup säkgämän pen gamitat-ken ño manjit yän gäwerek. Ude täñjiri ämawebe ätutä gabänpän wäpka biñam punin yäpmän akuneñ. ¹¹* Näk ñode täwera nadawut; Äma kubätä ini wäpi biñam yäpmän ärowayän täko uwä Anututä wäpi biñam api yäpmän äpek. Täñ, äma kubätä inita nadawän äpani täñpänpän kuñarayän täko uwä Anututä api orañ imek.

¹² Jesutä ude yänpän äma yänikñat yäpmän äronkuko u ñode iwetkuk; Gäk äñnak-äñnak kubä täñkañ gäkñaken wanotkaye notkaye nimiñkaye ba komeka-ken nanik äma wäpi

* **14:1:** Luk 11:37 * **14:3:** Luk 6:9 * **14:5:** Mat 12:11; Luk 13:15 * **14:6:** Mat 22:46 * **14:7:** Mat 23:6
* **14:8:** Snd 25:6-7 * **14:11:** Mat 23:12; Luk 18:14

biñam ikek nämö yänpewi ämnen. Ude tänpeno uwä kowata Gäka udegän tänen. Kowata udegän täñ gaminjirä tärewek. ¹³ * Unita äñnak-äñnak tänpänä äma äpani, keru kuroñi gwäjiwani, dapuri tumbani, äma jäwäri ugänpän yän-yäkñat päbä yepmäñ towiwen. ¹⁴ * Äma jopi jäwäri udewanitä kowata täga nämö täñ gaminen, upänkan Anututä ini api ganiñ orerek. Kowata uwä äma siwoñitä akukakuk kadäni-ken api yäpen.

Äñnak-äñnak pähapta bitnäñkun

Mat 22:1-10

¹⁵ * Jesutä man ude yänjirän äma ketem bok nañ itkuño u kubätä Jesu iwetkuk; Bureni yäk. Anutu täño kanjwat yewa gänañ ketem nänayän täkan udewanitä säkgämän api itnen yäk. ¹⁶ Yäwänä Jesutä manbiñam kubä ñode iwetkuk; Äma kubätä äñnak-äñnak tañi kubä tänpayän täntuñum tänpän äma bumta äbäktä man pewän kuñarek. ¹⁷ Tänpän imaka imaka täñket tañ moreñpän watä ämani kubä ñode iwerek; Pänku äma näñño gera nadänkuño u ñode yäweri äbut; Ketem kudup ijinpän täntuñum täwani unita kuna yän yäwet.

¹⁸ Eruk päñku yäweränä bitnäñpän wohut-wohut man iwetnen. Äma kubätäwä ñode iwerek; Näk kome kubä näkñata yäpetta gwäki penkut yäk. U kakta kuyat yäk. Unita ekänikatä näka nadäwän waki nämö täñpek yäk. ¹⁹ Täñ kubätäwä iwerek; Näk bulimakau 10 suwanükuro u päñku yän-yäkñat yäpmän päbä kehäromini yabänpän-nadäktä piäken yepmanpayän yäk. Unita ekänikatä näka nämö nadäwän waneñ yäk. ²⁰ * Ba kubätäwä iwerek; Näk webe kubä api yäput. Unita nämö ärewayän yäk. ²¹ Ude yänjirä watä ämani uwä äneñi äyänutpen päñku ekänini manbiñam iwerek. Iwerän nadänkan bänepi wawäpän watä ämani äneñi ñode iwet-pewän kwek; Gäk bäräñen kuñkan yotpärare täño kädet täpuri täpuri-ken ämawebe jäwäri, keru kuroñi gwäjiwani, dapuri tumbani kuduaptagän yän-yäkñat yäpmän äbi yäk. ²² Ude iweränä watä ämanitä udegän täñkan äma ekänini u iwerek; Ekäni yäk. Näwerano udegän tät. Täro upänkan eni ketem nänayän täkan-ken bägup ätu jop itkan yäk. ²³ Yäweränä iwerek; Eruk, äneñi kuñkan kädet täpuri täpuri it yäpmän kukan ken udegän kuñatkan ämawebe kudup yänporiñ yäpmän äbi. Näñño eni ämawebetä tokñewän yän nadätat yäk. ²⁴ Näk bureni gäwera; Ämawebe pengän man pewa kuñarirän nadänkuño unitä näkkät ketem nämoinik api näne yäk.

Jesu iwata-iwatta jukuman

Mat 10:37-38

²⁵ Tänpän äma äbot pähaptä Jesu iwarän täñjirä äyänutpän ñode yäwetkuk; ²⁶ * Äma kubätä näkkät kuñatta nadänkan upänkan miñi nani ba webe nanak ba noriye wanoriye unita mäde nämö ut yämayän täko uwä näñño notnapak bureni täga nämö irek. Ba iniken irit kuñat-kuñarita mäde nämö ut imayän täko uwä näkkät bok täga nämö kuñatde. ²⁷ * Ba kubätä näkä päya kwakäp terak komi nadäwayän täro udegän nadäktä umuntan kan näwarayän täko uwä näwaräntäkna bureni täga nämö api irek.

²⁸ Bureni! Äma kubätä eni kehäromi kubä tänpa yänkan pengänä moneñi daniñpän moneñ upän eni täga tänañi ba nämö tänañi yän nadäwek. ²⁹ Ude nämö täñkanä eni yäput penjirän moneñi paoränpän pewän jop pärek. Täñjirän ämawebetä eni päraiki u kanpän yänpän kan-mägayäk tänpän yäneñ; ³⁰ U kawut! Eni ño tänpayän yänpän ba täñkukopän pewän päraiki-tägän ño pätak! yäk.

³¹ Ba kome kubä täño intäjukun ämakät kubä täño intäjukun ämakät ämik täda yänkan intäjukun äma u pengän kanpän nadäk piä ñode täñpek; Kome kubä unitäño äboriye tañi, 20 tausen ude yäk. Näñño 10 tausen-gän. Jide tänpän näñño äbottä iwan äbot tañi u däpneñ yän kanpän nadäk piä ude täñpek. ³² Ude tänpän iwan täga nämö däpmänpän yäwat kirewet yän nadäwek. Ude nadänpän noriye ätu kome unitäño intäjukun äma täño

* **14:13:** Lo 14:29 * **14:14:** Jon 5:29 * **14:15:** Luk 13:29 * **14:20:** 1Ko 7:33 * **14:26:** Luk 18:29 * **14:27:** Luk 9:23

bänepi yäpmän äpäkta yäwet-pewän kunen yäk. ³³ Jesutä man wärani u yän paotpän nnode yäwetkuk; Udegän, äma kubätä näk näwara yänpänä bäräñen-inik nämö näwarek. Nämö äma u imaka imakani kudup nämö peñ moreñkañ näk näwarayän täko uwä näkño näwaräntäkna bureni nämoinik api täñpek.

Pañ gäripi nitek ude kuñatneñ

Mat 5:13; Mak 9:50

³⁴ Jesutä ude yänpän man wärani kubä nnode yäwetkuk; Pañ u gäripi kehäromi nitek. Upänkañ gäripi paoreko uwä jide täñpena äneñi gäripi ahäwek? Täga nämö! U imaka jopi kubä ude irek. ³⁵ Piäni nämö ude irek. U jop ureñ täna kunen. Unita äma jukuni nitektä näkño man ño ket nadäwut!

15

Sipsip kubä paotkuko unitäño manbiñam

Mat 18:12-14

¹ Kepma kubäken äma takis moneñ yäpani ätu ba äma waki täñpani yän yäwerani ätukät Jesutä man yänirän nadänayän äbuñ. ^{2*} Ude täñirä Parisi ämakät Baga man yäwoñärewani äma ätu u itkuño unitä yänpän-kañiwat man nnode yänkuñ; U kawut! Äma ñowä waki täñpanita not täñ yämiñpän ketem bok nak täkañ yäk.

³ Ude yäwäwä Jesutä man wärani kubä nnode yäwetkuk; ^{4*} Inkät nanik kubä täño sipsip äbot 100 ude itneño upän kubätä paoränä jide täñpek? Äma u sipsip 99 säkgämän itneñ u bägup tägaken yepmankañ kubä paoreko unita wäyäkñeñtäñ kuñarek. ⁵⁻⁶ Kuñatkä kañ-ahänpänä oretoret terak yäpmänkañ buramiñ yäpmän eniken kwek. Eniken kuñpänä noriye yänpäbä kubä-kengän yepmañkañ yäwerek; Wisikna! Näkño yawak kubä paorakopän kañ-ahänpän yäpmän abätat unita oretoret täna! yän yäwerek. ⁷ Näk bureni täwetat. Udegän, momi äma kubätä bänepi sukurewayän täko uwä kunum gänañ ununitä oretoret bumta api tañ imineñ. Täñ, ämawebe mäyap Siwoñi yänkañ bänepi sukurekta nämö nadäk täkañ unita oretoret nämö api täneñ.

⁸ Jesutä ude yänpän man wärani kubä nnode yänkuk; Webe kubätä moneñ kujari 10 ude yäpmän kuñarirän moneñ kujari kubätä paoreko uwä jide täñpek? Webe u topän iñipän eni gänañ imaka imaka ket däpmän äreyänpän wäyäkñeñtäñgän kañ-ahäwek. ⁹ Kañ-ahänpänä webe unitä noriye yänpäbä kubä-kengän yepmañpän yäwerek; Wisikna! Moneña kubä paorakopän kañ-ahätat yäk. Unita oretoret täna yän yäwerek. ¹⁰ Jesutä ude yänpän nnode yäwetkuk; Udegän, momi äma kubätä bänepi sukurewayän täko uwä, kunum gänañ oretoret pähap api ahäwek.

Nanaki kubätä paotkuko unitäño manbiñam

¹¹ Jesutä man wärani ude yänpän man wärani äneñi kubä nnode yäwetgän täñkuk; Äma kubä täño nanaki yarä. ¹² Unitä ittängän nanaki monänitä nani iwerek; Nan, gäkä kumänjiri moneñ tuñum näkñata biñam yäpmäkta yäwani u nam! yäk. Ude iweränä nanitä tuñum yäpmän daniñpän yämek. ^{13*} Täñirän nanaki monäni uwä kepma yarägän itkañ moneñ tuñum nanitä imeko u yäpmänpän komeñi peñpeñ kwek. Kumañ päñku kome ban kubäken ahäwek. Uken ahänpän imaka imaka yabängärip ikek unita moneñi kudup ureñ täñpän kunen. ¹⁴ Ureñ täñpän kuñirä kadäni ugän kome uken nakta jop irit ahäwek. Ude täñirän monä uwä jop irek. ¹⁵ Jop itkañ piä täñpayän kome mähem kubä ireko uken kwek. Kwänä äma unitä towik watäni itta iwerän kwek. ^{16*} Täñpän ketem kubä nämö imiñirä nakta bumta iwäwä towik täño ketem näñpayän nadäwek. ¹⁷ Täñpän inita näk goret täñ yäpmän abätat yän nadäwätäk täñkañ bänepitä nnode nadäwek; Nana täño piä

* 15:2: Luk 5:30 * 15:4: Ese 34:11,16; Luk 19:10 * 15:13: Snd 29:3 * 15:16: Snd 23:21

ämaniye kumän-tagän ketem bumta nañ irirä näk nakta jop ño itat. ^{18*} Unita näk komena-ken kuñkañ nana ahän imiñpäñ ñode kañ iwera; Nan, näk waki täñjira mominatä Anutu-ken ba gäkken wakiinik täyak. ¹⁹ Unita gäk ironina yän näwerentawä yäk. Näk jop waki, piä ämaka kubä ude nadän naminiri kañ ira yäk. Man ude api iweret yän nadäwek. ²⁰ Eruk, ude nadänpäñ akumañ äneñi nani-ken kwek.

Kuñtängän eruk, kädet moräk-ken äbänjirän nanitä käwek. Kañpäñ butewaki nadänpäñ bäräñeñ päñku bäyañ imiñpäñ geñi darek. ²¹ Täñpäñä nanakitä ñode iwerek; Nan, näk waki täñjira mominatä Anutu-ken ba gäkken wakiinik täyak yäk. Unita gäk ironina yän näwerentawä. ²² Ude iweränkañ nanitä piä ämaniyeta gera yäwek; In tek tägagämän kubä bäräñeñ yäpmän päbä täñ imut! yäk. Ba siworok keriken täñ imiñpäñ kuroñi ärärani peñ imut! yäk. ²³ Ude täñkañ päñku bulimakau nanaki säkgämän ukeñopäñ yäpmänkañ utpäñ ijiñkañ nañpäñ oretoret täna! ^{24*} Imata, nanakna ñowä kumbukopäñ äneñi äbätak yäk. Paotkukopäñ äneñi ahätak. Ude yäweränkañ ärawa pähap yäput peñpäñ täneñ.

²⁵ Ude täñ irirä nanaki tuäni piäken kuñareko unitä äyänutpeñ eñi mäde käda äbänkañ kap oretoret mämä nadäwek. ²⁶ Nadänpäñ piä äma kubä yänpewän abänkañ iwet yabäwek; U ima mämä? ^{27*} Yäwänä iwerek; Monäka yotpärareken äneñi äbätak unita nanjektä yänpewän bulimakau nanaki säkgämän ukeñopäñ madänpäñ ijikamän yäk. ²⁸ Ude iweränä nanaki tuänitä bänepi täñpäñ wawäpäñ eñi gänañ ärokta bitnäwek. Ude täñjirän nanitä yäman äpä eñi gänañ ärokta butewaki terak ehutpäñ iwet yabäwek. ²⁹ Iwet yabäwänä nanaki tuänitä iwerek; Gäk nadätan? Näk obañ jide u piä täñ gamiñ yäpmän äbänpäñ manka kubä nämo ut täyat. Täñkañ gäk meme nanaki täpuri kubä nami notnayekät nañpäñ oretoret nämo täñkumän yäk. ³⁰ Upänkañ nanaka monäka gäkño moneñ tuñum webe jopjop kuñaranita kudup ureñ täñpäñ kuñkuñ! Udewanitä äbänjirän gäkä yänpewi bulimakau nanaki säkgämän kubä utpäñ ijiñ imikañ yäk.

³¹ Yäwänä nanitä iwerek; Nanakna! Gäk kadäni kadäni näkkät it yäpmän äbäk takamak. Imaka kuduptagän itkañ uwä nekta biñam it morekañ yäk. ³² Upänkañ monäkawä kumbukopäñ äneñi kodak täyak yäk. Uwä ägwän takinik täñkukopäñ äneñi ahätak. Unita oretoret ñowä täga takamän yäk.

16

Tuñum täño watä äma waki unitäño man

¹ Jesutä ude yänpäñ iwaräntäkiye man wärani kubä ñode yäwetkuk; Kadäni kubäken tuñum äma kubätä moneñ tuñumi watäni itta watä äma kubä iwoyänpäñ tewek. Teweko kadäni käroni it yäpmän äbätängän moneñ äma unitäño piä watä äma ätutä päbä iwetneñ; Ekäni yäk. Äma moneñ tuñumka watäni itta iwoyänpäñ tenkuno ukeño gäkño moneñ moräki inita yäpmäk täyak yän iwetneñ. ² Ude iwetpeñ kuñirä mebäri nadäwayän piä mähemitä watä äma u iwet-pewän äbänä iwerek; Näk gäkño manbiñam waki u nadät yäk. Gäk udewanitä näkño tuñum watä täga nämo iren yäk. Unita piä täñ namik täñkuno unitäño man kudän täñpäñ yäpmän äbikañ käwayän yäk. ³ Ude yäwänä watä äma u kuñkañ bänepitä ñode nadäwek; Wära! Piä täñkuro unitäño mähemitä näwat kirewayän täyak yäk. Ekäninatä piä watä äma kubä yäpmänjirän jide api täñpet? Piä täñpäñ yänat pikpikta gañani nadätat. Ba ämaken ketemta yänapikta mäyäk nadätat yäk. ⁴ Ude yänkañä ñode nadäwek; Eruk, nadätat! Piä peñira kome mähem ätutä näka täga nadänpäñ käwep eñini-ken yännäknat yäpmän kukta nadäk kubä nadätat. Eruk ñode kañ täñpa!

⁵ Ude yänpäñ ämawebe ekänini täño tuñum jop yäpmänpäñ kowata api imine yän yäneño u yän-yänknat yäpmän päbä yepmañpek. Täñpäñ intäjukun äbeko u ñode iwet yabäwek; Ekänina täño imaka jop yäpuno u gäkken jide itak? ⁶ Yäwänä iwerek; Tom uwäk tañi 100 ude yäk. Yäwänä ñode iwerek; Eruk pipa ño yäpmänkañä 100 u awähutkañ 50 kudän tä

* 15:18: Sam 51:4; Jer 3:12-13 * 15:24: Efe 2:1,5, 5:14 * 15:27: Luk 15:2

yäk. ⁷ Ude yänpän kubä iwet yabäwek; Ekänina täño imaka jop yäpuno u gäkken jide itak? Yäwänä iwerek; Rais bek 100 yäk. Yäwänä ñode iwerek; Eruk, gäk pipa ño yäpmänkanjä 100 u awähutkanj 80 kudän tä yäk. ⁸ * Täñkanj piä watä goret täñpani unitä udegän täñ yäpmän kuñirän ekäninitä manbiñam nadänpänj bänepi-ken ñode nadäwek; Piä watä ämana u goret täñkuko upänkanj ini gupi täñkentäktä nadäk kubä yäpmänpänj täñkuk yän nadäwek. Ude nadänpänj iniñ orerek. Jesutä manbiñam ude yänpänj yäwetkuk; Bureni! Ämawebe kome täño nadäk-nadäk yäpmänj kuñat täkanj uwä kome täño imaka imaka täkta gäripi nadänpänj kehäromigän täk täkanj. Ude täñkanj kuñat täkanj uwä nadäk-nadäk nitek täñpänj noriye-kät kowat täñpänj mebari mebari täk täkanj. Upänkanj penjänek täño nanakiye intä notjiye-kät kädet täga ude nämo täk täkanj.

⁹ * Unita in udegän, ämawebetä not täñ nimut yän nadänpänjä kome täño moneñ tuñum pat tamikanj u yäniñ kireneñ. Ude tänayänj täño uyaku kome täño moneñ tuñum yäpmänj kuñat-kuñat kadäni tärenjirän ämawebe uwä irit kehäromi täño enjiken oranj tamiñpänj api tämagutneñ. ¹⁰ * Äma kubätä imaka täpurita watä täga ireko uwä, udegän imaka täñita watä säkgämän irek. Täñ, äma kubätä imaka täpurita kädet siwonji terak watä nämo ireko uwä imaka täñita udegän watä säkgämän nämo irek. ¹¹ In kome täño moneñ tuñum jopi watäni täga nämo itpäñ yäpmänj kuñarirä netätä imaka bureni tamek? ¹² Ba äma kubä täño tuñum watäni säkgämän täga nämo itpäñ yäpmänj kuñarirä netätä injinta biñam yäwani u api tamek?

¹³ * Nadäkanj? Watä äma kubä-tägän äma ekäni yaräta watä piä täga nämo täñ yämek. Nämo, u kubäta gäripi nadänkanj kubäta ganjani nadäwek. Ba kubä täño piä täñkanj kubäta mäde ut imek. In udegän, bänep nadäk-nadäkjin Anutu terak ba moneñ tuñum terak bok täga nämo injipänj kuñatneñ.

¹⁴ * Jesutä man ude yänj irirän Parisi äma ätu moneñ tuñumta nadänj gärip täñpenj kuñatkuño unitä nadänpänj kanj-mägayänkuñ. ¹⁵ * Kanj-mägayäwäwä Jesutä ñode yäwetkuk; Ämawebetä siwonji yänj nibäwut yänkanj in kädet mebari mebari täk täkanj. Upänkanj Anututä mebarijin tabänpänj-nadätak. Nadäkanj? Imaka ämatä yabänjirä gäripi nitek täk täkanj uwä Anututä yabänjirän taräki täk täyak.

Anutu täño man nämo api paorek
Mat 11:12-13, 5:18; Mak 10:11-12

¹⁶ * Eruk Mosestä бага man kudän täwani ba man kudän profet bianitä kudän täwani unitä yänpämä Jonken tärenkuk. Jon-ken yäput penpänj Anutu täño kanjwat piä unitäño Manbiñam Täga yän-kwawatañ yäpmänj kukanj. Eruk ämawebetä u nadänpänj Anutu täño kanjwat yewa gänäñ äronpänj itta piä kehäromi täkanj. ¹⁷ * Upänkanj ñode nämo nadäneñ; Man kudän Mosestä kudän täwani ba Profet bianitä kudän täwani u buraminektawä yänj nämo nadäneñ. Nämoinik! Baga man kudän täwani unitäño moräki täpuri nanak nämoinik api paorek. Kunum kenta kome täga api paotdeño upänkanj Baga man u nämoinik api paorek.

Nädapitä duñ-wewek täño man
Mat 5:31-32, 19:9; Mak 10:11-12

¹⁸ Ñode nadäwut; Äma kubätä webeni penpänj kubä yäpeko uwä kubokäret kädet täñpek. Ba äma kubätä webe, äpitä bian iwat kirewani yäpeko uwä, udegän kubokäret kädet täñpek.

Tuñum äma kenta Lasarus täño manbiñam

* **16:8:** Efe 5:8; 1Te 5:5 * **16:9:** Mat 6:20; Luk 14:14 * **16:10:** Luk 19:17-26 * **16:13:** Mat 6:24 * **16:14:** Mat 23:14 * **16:15:** Mat 23:28; Luk 18:9-14; Snd 6:16-17 * **16:16:** Mat 11:12-13 * **16:17:** Mat 5:18

¹⁹ Jesutä ude yänpän manbiñam kubä ñode yäwetgän täñkuk; Tuñum äma kubä irek. U tek säkgämän säkgämän täñkañ ketem imaka, tägatäga nak täñpek. ²⁰ Tänpäkañ kadäni uken, äma jopi jäwäri-inik kubä wäpi Lasarus u gupi kudup paräm nikektä irek. Irirän Lasarus u noriyetä tami tami yäñikñat päñku tuñum äma unitä eñi yäman tek täñpek. ²¹ * Ketem kokoki tuñum äma unitä nañpän ureñ tänpän kwani u näñpayän nadänpän noriye yäwet-pewän päñku tek täñpek. U irirän añtä äbä paräm gupi-ken äjipmäñtäñ äronkañ äpäk täneñ. ²² Ude täñ yäpmän kuñtängän kumbuk. Kumäñirän Anutu täño añerotä bäräñeñ äbä pudät yäpmän kunum gänañ Abraham dubini-ken päñku tenkuñ. Tewä irirän tuñum äma u imaka, kumbuk. ²³ Kumbänkañ äneñkuñ. Äneñpäkañ geñi wakiinik u kuñkuk. Uken itkañ komi pähap nadäñ itkañ dapun tänpän Lasarus Abraham dubini-ken irirän kañkuk. ²⁴ Kañpän gera terak ñode yäñkuk; Nana Abraham, butewaki nadäñ namiñpän Lasarus peñ iwetpewi äpä keru ume gänañ peñkañ damana-ken ärurirän gupna bam tawän yäk. Näk kädäp gänañ itkañ komi pähap nadäñ itat ño!

²⁵ Butewaki man ude yäwänä Abrahamtä iwetkuk; Nanakna, bian täk täñkuno ukeño nämo nadätan? Gäk kome terak tuñum säkgämän säkgämän yäpmänjiri Lasarus imaka wakiwakigän yäpani yäk. Unita apiñowä Lasarus oretoret terak ño irirän gähä komi nadäñ itan u yäk. ²⁶ Tänpäkañ geñi waki kubä ek bämopjek-ken itak. Äma kubätä täñkentän gamikta u täga nämo kejapmäñpeñ kwek yäk. Ba gäkä itan-ken u nanik kubätä nektä itkamäk-ken ño täga nämo äbek yäk.

²⁷⁻²⁸ Ude iweränä tuñum äma unitä yäñkuk; Ude yäyan unita notnaye 5 kome terak kodak itkañ u näkä komi nadäñ itat-ken ño nämo äbäktä, Lasarus peñ iwetpewi päñku umun man yäwerän yäk. ²⁹ Ude yäwänä Abrahamtä iwetkuk; Ude nämo. Notkaye uwä Moses täño бага man ba man profettä kudän täwani täga daniñpän nadäneñ. Man u daniñpän nadäñkañ kädet siwoñi kañ iwarut yäk. ³⁰ Yäwänä tuñum äma unitä iwetkuk; Nana Abraham, ude nämo! Äma kubätä kumbani-ken naniktä akumañ äbän kañpän uyaku bänepi sukureneñ yäk. ³¹ * Ude yäwänä ñode iwetkuk; Nämo. Notkayetä Moses ba profet täño man nämo iwat täkañ unita äma kumbani kubä kodak tänpän äbänä udegän mani nämo buramineñ yäk.

17

Momi täktäk ba momi pekpekta man

Mat 18:6-7,21-22; Mak 9:42

¹⁻² Jesutä man ude yänpän iwaräntäkiye ñode yäwetkuk; In momi kädet paotak yän nämo nadäneñ. Nämoinik! Tänyabäk mebäri mebäritä täñpewä ämawebetä momi pen api täk täneñ. Upäñkañ äma kubätä ämawebe kehäromini nämo ñodewanita momi kädet tänpän yäwoñäreñ tänpänä ket nadänpän kuñarek. Äma udewanitä kowata täñiinik api yäpek, ämatä mobä bärum kotäkiken topmäñpän ume gänañ mañpä äpmonenjo u irepmirek.

³ * Unita ket nadänpän kuñat täkot! Notkapak kubätä goret kubä tänpänä päñku jukuman kehäromi iweren. Iwerikañ bänep sukurenpäñ momini pewänä gäk imaka, momini peñ imen. ⁴ Täñ, kepma kubäken kadäni 7 goret täñ gamiñkañ kadäni 7 momina peñ nami yän äbä gäweränä gäk udegän momini peñ imik täñpen.

⁵ * Ude yäweränä eruk, iwaräntäkiye 12 unitä Jesu ñode iwetkuñ; Ekäni, ude yäyan unita nadäkiniknin yäpuräräri täñi täñput! yäk. ⁶ * Yäwäwä Ekänitä yäwetkuk; Nadäkiniknin yäpuräräri täñi täñput yän näwetkañ unita ñode täwetat; Nadäkinikjin täpurigän, päya mujipi täpuri udewanigän tänpäwä in päya täñi käkamän ño gäkña jäwän dätpeñ päñku gwägu gänañ äpmo yän iweräwä manjin buramiwek.

Piä watä äma täga ude kuñaren

* 16:21: Mat 15:27 * 16:31: Jon 11:44-48 * 17:3: Mat 18:15 * 17:5: Mak 9:24 * 17:6: Mat 17:20, 21:21

⁷ Nõnita jide nadäkan? Äma kubä täno piä watä äma kubätä mähemi täno piäken piä tañi tänpök. Eruk bipäda, piä täñ paotpäñ enjiken äneñi kweko uwä ekäninitä nõde täga iwerek ba täga nämo iwerek? Notnapak, äbikan ketem bok näda yän täga iwerek? ⁸ Ude täga nämo iwerek. Nämo, piä watä äma u nõde iwerek; Intäjukunä näka ketem ijinpäñ gwet nami nanjira gäkñata kämi nañ yän iwerek. ⁹ Bureni, piä watä äma kubätä piä yän imani uterakgän tänpoko uwä piä unita mähemitä imata iniñ orerek? ¹⁰ Unita in udegän, piä Anututä yän-tamani udegän tänpäñä imata bänep täga man niwerän yän nadäneñ? Nämo, in nõde nadäneñ; Imaka tañi kubä nämo täkamän. Nin piä watä ämani äpani jopigäntä piä yän nimani ugän täkamän unita imata bänep täga man niwerek? yän nadäneñ.

Jesutä äma 10 ude yäpäñ tägañkuñ

¹¹⁻¹² * Tänpäñ Jesu Jerusalem kädet kuñtäñgän Samaria Galili kome bagani-ken yotpärare täpuri kubäken ahänjuk. Kome uken äma 10 ude yabän ahänjuk. Yabän ahäwänkan dubini-ken nämo äbuñ. U paräm waki, gisik paräm nitek unita. ¹³ * Eruk ban itkan gera nõde yänkuñ; Jesu! Ekäni! Butewaki nadänpäñ täñkentän nimi yäk. ¹⁴ * Ude yän irirä yabänpäñ yäwetkuk; In päñku bämop äma kubäken ahän imäkan gupjin yabäwän. Ude yäwet-pewän kuñtäñgän kädet miñin paräm u paoräkan gupi säkgämän ahänkuñ. ¹⁵ Ude ahän yämän kanpäñä kubäwä äneñi äyänutpeñ Anutu gera terak iniñ orettän Jesuken kuñkuk. ¹⁶ Kuñpäñä Jesu dubini-ken injami yäpäñ äpmonpäpäñ bänep täga man iwetkuk. Äma uwä Samaria komeken nanik, Juda äbotken nanik nämo. ¹⁷ Ude täñirän Jesutä yänkuk; Näk äma 10 ude yäpa tägaño upän 9 u de itkan? ¹⁸ Jide tänpäñ äma gägäni nõnitä-gän Anutu bänep täga man iwetta äbätak? ¹⁹ * Ude yänpäñ äma u iwetkuk; Täga. Akumañ kuyi! Nadän namikinik täyan unita tägatan.

Anutu täno kehäromi kwawak api ahäwek

Mat 24:23-28,37-41

²⁰ * Kadäni uken Parisi äma ätutä äbä Jesu nõde iwet yabänkuñ; Anutu täno kanjwat piä kehäromi nitek jidegän api ahäwek? Ude iwet yabäwäwä Jesutä yäwetkuk; Bureni, kanjwat piäni api ahäwek upänkan dapunjintä nämo api käneñ. ²¹ * Dapunjintä kanpäñ äbätak nõ yän nämo api yäneñ, ba itak udu yän nämo api yäneñ. Nämo, Anututä intäjukun itkan yabän yawat piäni bämopjin-ken täñ itak.

²² Ude yänpäñ iwaräntäkiye yäwetkuk; In nadäkan? Kämiwä nõde api nadäneñ; Wära! Nin jop-inik itkamän. Jide tänpäñ kepma kubätagän Äma Bureni-inik-kät äneñi bok itne? yän api nadäneñ. Upänkan nämo. ²³ * Ämawebetä nõde api täwetneñ; Kawut! Itak udu yän api täwetneñ. Ba, tuän itak nõ yän api täwetneñ. Ude täwerirä u bureni yäkan yän nadänpäñ mani buramiñkan näka nämo wäyäkñeneñ. ²⁴ U imata, Äma Bureni-inik äbayän täyak uwä yäpä kwirinirän kome kumän-tagän penyänjek täyak ude, kwawakinik ahänjirän api käneñ. ²⁵ * Upänkan intäjukunä, ämawebe nõnitä mäde ut imiñirä Äma Bureni-inik uwä komi pähap api nadäwek. ²⁶ Eruk, Äma Bureni-iniktä äneñi äbayän täyak-ken uwä Noa täno kadäni-ken ämawebetä täñuruk-uruk täñkuño udegän api täneñ. ²⁷ Kadäni uken ämawebetä Nin täga itkamän yän nadänkan ketem naknak, kädet kuñat-kuñat, nädapi täktäk täñ yäpmän kuñirä Noa gäpe gänañ äronjuk. Äronjirän gwägu tañi pähap tokñepän ämawebe päke u däpmän moreñkuk. Ämawebe udegän täñuruk-uruk täñ irirä Äma Bureni-inik api äpek. ²⁸⁻²⁹ * Ba kadäni Lottä itkuk-ken u imaka. Ämawebe ketem naknak, yänat täktäk, tuñum suwak-suwak, eni täktäk täñ irirä Lot Sodom yotpärare u penpeñ kuñkuk. Penpeñ kuñirän kädäp mebet-kät mobä kädäp ikektä iwän tak täyak ude mañpäñ ämawebe

* **17:11-12:** Luk 9:51-52; Luk 13:22 * **17:13:** Wkp 13:45-46 * **17:14:** Wkp 14:2-3; Luk 5:14 * **17:19:** Luk 7:50 * **17:20:** Jon 3:3, 18:36 * **17:21:** Mak 13:21 * **17:23:** Luk 21:8 * **17:25:** Luk 9:22 * **17:28-29:** Stt 18:20; Stt 19:25

tänuruk-uruk täñ itkuño u kumän-tagän däpuk. ³⁰ Kädet u ahänjkuko udegän Äma Bureni-iniktä äbayän täyak-ken api ahäwek.

³¹ * Kadäni uken äma kubätä yäman irirän Jesutä äbänjirän kañpän tunumi yäpmäkta enji gänañ nämo ärowek. Nämo, jop kañ metänpen kwän! Ba kubätä piäken irayän täko uwä enjiken äneñi nämo kwek. Nämo, jop kañ metänpen kwän. ³² Lot webenita juku piwut!

³³ * Näk bureni täwera nadäwut; Äma kubätä iniken irit kuñat-kuñarita iyap tañpänä irit kehäromi nämo api korewek. Upänkañ kubätä irit kuñat-kuñarita mäde ut imayän täko uwä irit täga u api yäpek. ³⁴ Kadäni näkä äneñi äbayän täyat-ken uken ñode api ahäwek; Äma yarä, bok pat ittängän kubäwä paotpen kuñirän kubäwä api irek. ³⁵ Ba webe yaräwä ketem äñnañ ittängän kubäwä paotpen kuñirän kubäwä ugän api irek. [³⁶ Ba äma yarä piäken irirän kubäwä paotpen kuñirän kubäwä ugän api irek.]

³⁷ * Man ude yäntärenjirän iwaräntäkiyetä iwet yabänkuñ; Yäyan u de api ahäwek? Yäwäwä yäwetkuk; Tom kubä kumänkañ parirän baraktä u näna yänkañ punin unu änok piän kuñarirä u yabänpän-nadäk täkañ. Eruk udegän, kudän täwetat udewani kañpänä Jesu ahätak yän api nadäneñ.

18

Anutu-ken yänpänitna nadän nimik täyak

¹ * Täñpän ämawebetä nadänpän Anutu-ken yänpik man pengän pengän yänkañ nämo gaña täneñta Jesutä man wärani ñode yäwetkuk; ² Yotpärare kubäken man yäpmän daniwani äma kubä irek. Äma unitä Anutu nämo orañ imiñpän ämawebeta udegän nämo orañ yämik täñpek. ³ Täñjirän yotpärare ukengän webe kajat kubä unitä kadäni kadäni äma ukengän äbän tarek täñpek. Äbänpän ñode iwet täñpek; Äma kubätä iwan bumta täñ namik täyak yäk. Unita manken kuñkañ näk gäarak itpäñ kañ täñkentän nam. ⁴⁻⁵ * Ude iweränä pengänä man yäpmän daniwani äma uwä webe kajat u täñkentän imikta gaña täwek. Gaña täweko upänkañ mäden ñode nadäwek; Näk Anutu ba ämata nämo nadän yämik täyat upänkañ webe kajat ñonitä pipiri nabän tarek täyak yäk. Unita manken kuñkañ täñkentän ima. Ude nämo täñpawä pen api nabän tarewek. Ude täñjirän gañani kubä api nadäwet yäk.

⁶ Ekänitä man wärani ude yäwetpän yänkuk; Eruk, in man yäpmän daniwani äma waki unitä man yäweko unita nadäwä tumbut. ⁷ Anutu täño ämawebeniye kadäni kadäni butewaki man terak yänpik täkañ. Ude täñjirä Anututä waki kubä nämo täñ yämek. Nämo, yänpik man yäk täkañ u nadänpän nadän yämikinik täk täyak. ⁸ Näk bureni-inik täwetat! Anututä ämawebeniye bäränen-inik api täñkentän yämek. Upänkañ kämi, Äma Bureni-iniktä äbayän täko kadäni uken ämawebe nadäkinik ikek irirä api yabäwek ba nämo?

Anutu inamiken netätä siwonji itak?

⁹ Täñpäkañ kome uken äma ätu inita nadäwä ärowani täñjirä nin äma siwonji yän nadänkañ äma ätuta nadäwä äpani täñkuñ. Äma udewanitä nadäkta Jesutä man wärani terak ñode yäwetkuk; ¹⁰ Kepma kubäta äma yarätä Anutu-ken yänpik man yädayän kudupi enji gänañ ärodeñ. Kubä u Parisi äma, kubä takis moneñ yäpani äma. Unitä ñode tädeñ; ¹¹ * Parisi äma uwä inigän päñku käroñ itkañ inita Anutu ñode iwerek; Anutu, näk äma ätu waki täk täkañ udewani nämo unita bänep täga man gäwetat. Äma ätuwä kubota täk täkañ. Ba kädet wakiwaki, kubokäret udewani täk täkañ. Täñ nähä äma takis moneñ yäpani bok itkamäk ñodewani nämo yäk. ¹² * Nämo, Sande kubäkubäta kepma yarä ude nadän gamikta nakta jop it täyat. Ba бага man iwatpän moneñ ba ketem yäpmäk täyat uken nanik moräki gäka gamik täyat yäk.

* **17:31:** Stt 19:17,26; Mat 24:17-18 * **17:33:** Luk 9:24 * **17:37:** Jop 39:30 * **18:1:** Rom 12:12; Kol 4:2; 1Te 5:17 * **18:4-5:** Luk 11:7-8 * **18:11:** Luk 16:15 * **18:12:** Ais 58:2-3; Stt 14:20; Mat 23:23

13* Tänpäkan takis moneŋ yäpani äma uwä eŋi käwuriken itkanŋ kunum gänaŋ ijinpewän ärokta mäyäk nadäwek. Ba inita nadäwän waki tänpäpän kupäni wenŋkanŋ Yäke! Yäke! yänpän yänapik man ŋode yäwek; Anutu, näk äma waki tänpäni unita bänep wakwak nadänŋ namitan u tänpä bam tawänkanŋ butewaki nadänŋ nami! yänŋ yäwek. 14* Eruk, näk ŋode täwetat; Äma takis moneŋ yäpani unitawä Anututä äma siwoŋi yänŋ iwerirän eŋini-ken kwek. Täŋ, Parisi äma unitawä nämo. In nadäkanŋ? Äma kubätä ini wäpi biŋam yäpmänŋ ärowayänŋ täko uwä Anututä wäpi biŋam api yäpmänŋ äpek. Täŋ, äma kubätä inita nadäwän äpani tänpänpänŋ kuŋarayänŋ täko uwä Anututä api oraŋ imek.

Ironironi Jesuken yäpmänŋ äbuŋ

Mat 19:13-15; Mak 10:13-16

15 Tänpäkanŋ ämawebe ätutä iniken nanak paki Jesutä keru gupi terak pewän yänpänŋ yänŋ yäkŋat yäpmänŋ äbuŋ. Yäpmänŋ äbänirä iwaräntäkiyetä yabänpänŋ yabänŋ yänŋkuŋ. 16 Ude täŋirä Jesutä ironironi kumänŋ yänpewän äbäpänŋ iwaräntäkiye yäwetkuk; Yabä kätäwä ironironi näkken yäpmänŋ äbäk täkot. Nämo yäjiwätneŋ. Ämawebe ironironi ŋodewani äworenpänŋ kuŋat täkanŋ uwä Anututä intäjukun it yämiŋpänŋ yabänŋ yäwat täyak. 17* Unita näk bureni-inik täwetat; In ironi ironitä nadänŋ namik täkanŋ udegän Anututä intäjukun it tamikta nämo nadänŋ iminayänŋ täŋo uwä nämoinik api tabänŋ täwerek.

Tuŋum äma kubä täŋo manbiŋam

Mat 19:16-30; Mak 10:17-31

18* Tänpänŋ Juda täŋo äma ekäni kubätä Jesu ahänŋ iminpänŋ ŋode iwetkuk; Yäwoŋjärewani äma täga, Näk jide u täŋkanŋ irit kehäromi u kanŋ yäpet? 19 Yäwänä Jesutä iwetkuk; Gäk imata äma täga yänŋ näwetan? Äma täga uwä Anutu kubä ugän. 20* Täŋkanŋ, irit kehäromi yäpayänŋ nadänpänŋä Anututä kädet pewani nadätan ugän iwarayänŋ täno uyaku api kanŋ ahäwen. Uwä ŋode; Gäk äma kumänŋ-kumänŋ nämo uren, kubokäret nämo tänpänŋ, kubota nämo tänpänŋ, äma kubä manken tenkanŋ jop manman nämo ikŋaren, gäk meŋka nanka oraŋ yämiŋpänŋ mani buramik tänpänŋ. 21 Jesutä ude iweränä yänŋkuk; Näk kädet näwetan u kudup ironiken umunitä pen iwat yäpmänŋ äbätat yäk.

22 Ude iweränŋ nadänpänŋ Jesutä iwetkuk; Imaka kubägän nämo tän. Irit täga kanŋ ahäwayänŋ nadänpänŋä ŋode kanŋ tä; Moneŋ tuŋum it gamikanŋ u kudup ämata yäniŋ kirenpänŋ moneŋ yäpmänkanŋ ämawebe jäwärita kanŋ yämiŋ more. Ude tänpayänŋ täno uyaku kunum gänaŋ imaka tägatäga u api korewen. Eruk, ude täŋ moreŋkanŋä äbä näk kanŋ näwat! 23 Äma unitä man ude nadänpänŋ moneŋ tuŋum päke unita bänepitä nadänŋ bäräp tänpänŋ butewaki inam dapun ijinpeŋ kuŋkuk.

24 Kuŋirän Jesutä iwaräntäkiye yäwetkuk; Moneŋ ämatä Anutu gämori-ken itkanŋ unitäŋo kanŋiwat yewa gänaŋ ärokta api täŋburut täneŋ. 25 In jide nadäkanŋ? Tom pähap kubä wäpi kameri unitä gänaŋ täpuri-ken täga ärowek? Nämo, u käjiŋ täwek. Tuŋum äma udegän, Anututä intäjukun it yämiŋpänŋ yabänŋ yäwatta api täŋburut täneŋ. 26 Jesutä ude yänŋiränŋ nadänpänŋ ämawebe bumta kikŋutpänŋ yänŋkuŋ; Yäke! Anututä äma moneŋ ikek bäräneŋ nämo api yämagureko u tänpäwä äma jopi nin ŋodewani jide tänpänŋ irit kehäromi api kanŋ ahäne? 27* Ude yäwäwä Jesutä yabänpänŋ yäwetkuk; Imaka ämatä ini täga nämo tänaŋi uwä Anututä täga täŋpek.

28 Ude yänŋiränŋ nadänpänŋ Pitatä iwetkuk; Nibä yäk. Nin imaka imaka kudup peŋ moreŋkanŋ gäk gäwaränŋ täkamänŋ ŋonita kowata jide api yäpne? 29-30 Yäwänä Jesutä iwetkuk; Näk bureni täwetat; Äma kubätä näka yänpänŋ noriye wanoriye, miŋiye naniye, ironiŋiye ba imaka kuduptagänŋ peŋkanŋ näk näwarayänŋ täko uwä imaka peŋkuko u

* 18:13: Sam 51:1 * 18:14: Mat 23:12 * 18:17: Mat 18:3 * 18:18: Luk 10:25 * 18:20: Kis 20:12-16; Lo 5:17-20 * 18:27: Mak 14:36

irepmitpäñ irit kuñat-kuñariken kowata tägagämän u kañ ahäkta pära nämo api täñpek. Täñkañ kumäñpäñä irit kehäromi api kañ-ahäwek.

Jesu ini kumäkta äneñi yäñkuk

Mat 20:17-19; Mak 10:32-34

³¹* Eruk, man ude yäñ paotpäñ iwaräntäkiye 12 u inigän yäñpäbä yepmañpäñ yäwetkuk; Ket nadäwut. Nin kuñtäñgän Jerusalem yotpärareken api ahäne. Ahäñpäñä bian profettä Äma Bureni-inikta manbiñam kudän täwani uwä kome uken bureni api ahäwek. ³²* Äma Bureni-inik uwä guñ äma kerit terak pewäkañ unitä yäñärok man iwetkañ waki täñ imiñpäñ, iwit api ut ibatneñ. ³³ Ude täñkañ päripmäñpäñ kumäñ-kumäñ api utpewä kumbek. Ude tänayäñ täñopäñ kepma yaräkubä täreñjirän kumbani-ken naniktä äneñi kodak tañpäñ api akumañ kwek. ³⁴* Jesutä ude yäñjirän mebari käbop itkuko unita iwaräntäkiyetä nämoinik nadäwä täreñkuñ.

Jesutä dapuri tumbani kubä yäpän tägañkuk

Mat 20:29-34; Mak 10:46-52

³⁵ Kuñtäñgän Jeriko yotpärare dubini-ken ahäñpäñ kañkuñ. Äma kubä dapuri tumbani, kädet miñin mañit itkañ ämawebe-ken moneñta ketkewat itkuk. ³⁶ Ude täñ ittäñgän ämawebe Jesu iwarän täñkuño täño mämäni nadäñpäñ yäñkuk; U imatäken? ³⁷ Ude yäwänä ämawebe ätutä iwetkuñ; Jesu Nasaret nanik ukät äbäñkañ takamäñ yäk. ³⁸* Ude iweräwä äma dapuri tumbani u gera ñode yäñkuk; Jesu, Devit orani, butewaki nadäñ nami! yäk. ³⁹ Ude yäñjirän ämawebe intäjukun äbuño unitä kañ-yäñpäñ iwetkuñ; Wari yäweno! Ude iwerirä nämo nadäñ yämiñpäñ gera äneñi tañjigän ñode yäkgän täñkuk; Devit orani, täñkentäñ nami! ⁴⁰ Yäñjirän Jesutä nadäñpäñ yäñkuk; Äma u yäñikñat yäpmäñ äbut. Ude yäwänä yäñikñat yäpmäñ äbämañ Jesu dubini-ken äbäwä iwet yabäñkuk; ⁴¹ Ima täñ namän yäñpäñ näkken gera yäyan? Yäwänä iwetkuk; Äma ärowanina, näk dapun äneñi ijiwa kunayäñ nadätat yäk. ⁴²* Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Eruk, ijiwi kurä! Nadäñ namikinik täyan unitä täñpewän tägatan. ⁴³ Yäñjirän uterakgän äma u ijiwän kwäpäñ Anutu-ken bänep täga man iwetpäñ Jesu iwarän täñkuk. Ude täñjirän ämawebe äbot päke unitä u kañpäñ Anutu wäpi iniñ oretkuñ.

19

Sakius täño manbiñam

¹ Täñpäkañ Jesu Jeriko yotpärare bämopi-ken kuñkuk. ² Kuñjirän yotpärare uken takis moneñ yäpani täño intäjukun äma kubä wäpi Sakius itkuk. Sakius uwä moneñ nani. ³ Unitä Jesu u netä yäñ ket kañpäñ nadäwa yäñkañ kuñkuk. Kuñkuko upäñkañ ämawebe äbot mäyap iwatkuño unita Sakius Jesu detäde käwet yäñkañ täñpän wañkuñ. Imata, u äma keräpi-inik unita. ⁴ Ude täñpän wawäwä intäjukun bäräñeñ kumañ päñku päya käronji kubä kädet miñin itkuko uterak äronjuk. Pärö itkañ Jesu äbän käwayäñ yäñkañ dapun täñ itkukonik. ⁵ Täñ irirän Jesu u äbä dorañpäñ kañpäñ iwetkuk; Sakius! Gäk bäräñeñ äpi. Näk apiño gäkä eniken bok itdayäñ yäk.

⁶ Ude iweränkañ Sakius bänepi-ken oretoret pähap nadäñkañ bäräñeñ äpä Jesu imaguränkañ enini-ken kuñkumän. ⁷* Ude täñjirän ämawebe päke unitä u kawä siwonji nämo täñpöpäñ man yäñpäñ-nadäk ñode täñkuñ; U kawut! Imata äma waki täñpani-kät ketem näda yäñkañ kuyak? ⁸* Ude yäñkuño upäñkañ Sakiustä eniniken kuñpäñä Sakiustä Ekäni ñode iwetkuk; Ekäni näk bureni gäwetat. Imaka moneñ tunumna kumän yäpmäñ

* **18:31:** Luk 24:44 * **18:32:** Luk 9:22,44 * **18:34:** Mak 9:32 * **18:38:** Mat 15:22 * **18:42:** Luk 7:50

* **19:7:** Luk 15:2 * **19:8:** Kis 22:1; Nam 5:6-7

danipän bämopgän penkanä moräki äma jäwärita yämayän. Täñ, moräki uwä äma jop yän-yäñatpän tuñumi kubota täñ yämik täñkuro unita kowata u irepmiäpän tañigän yämiñtäñ kwayän yäk.

⁹ * Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Bureni! Apiño ämawebe äbot eni ñoken Anututä yäpätägak piä täñ yämitak. Imata, äma ño imaka, Abraham täño nanak bureni-inik täyak yäk. ¹⁰ * Täñpäkan Äma Bureni-inik uwä äma ñodewani paot-paotta biñam-ken nanik yabän ahänpän yämagutta äpuk.

Piä watä äma yaräkubä unitäño manbiñam

Mat 25:14-30

¹¹ * Eruk, Jeriko yotpärare penpen kädet miñin kuñtäñgän Jerusalem keräp tañkuñ. Täñpäkan ämawebe ätutä ñode nadänkuñ; Eruk, Anututä intäjukun itkan yabän yawat piäni kehäromi nitek kwawak pewä ahäktä keräp täyak yän nadänkuñ. Ude nadänkuño unita Jesutä man wärani kubä ñode yäwetkuk; ¹² * Äma wäpi biñam ikek kubätä nadäk tawan ñode pewek; Kome ban kubäken kwapän intäjukun ämata kan nepmanput. Intäjukun ämata nepmanpäkan äneñi äbä ämawebenaye kan yabän yäwara yän nadäwek. ¹³ Eruk, kwayän nadänpän piä watä ämaniye 10 ude yämagut päbä yepmanpän moneñ uwäk kubäkubä yäpmän danipän yämek. Yäpmän danipän yämiñkan yäwerek; Moneñ ñowä piä täñpän moräki ätukät yäpmäñirä näk äneñi api äbet yäk. ¹⁴ * Ude yänpen kwekopän ämawebe äbot komeni-ken naniktä äma unita ganani pähap nadänpän noriye ätu yepmanpä päñku yäwetneñ; Nin äma ñonitä intäjukun it nimikta bitnäkamän yäk. ¹⁵ Ude yäneñopänkan ehutpän intäjukun ämata tewä irek. Intäjukun äma ude tewäkan ittängän äneñi ini komen äbänpän yäwek; Piä watä ämanaye moneñ uwäk kubäkubä yämiñkuro ukeñonita yänpewä äbut yäk. Näk moneñ yämiñkuro upän piä täñpän moräki jide yabän ahänkuño u kanpän nadäwayän yän yäwek.

¹⁶ Eruk, kubätä jukun äbänpän iwerek; Ekänina, moneñ uwäk kubägan namiñkuno ukeñopän piäni täñira uwäk 10 ude ahänkuñ. ¹⁷ * Yänirän intäjukun äma unitä iwerek; Täga yäk. Gäk piä säkgämän täñkun. Imaka täpuri unita watä säkgämän it täyan unita apiño näkño yotpärare 10 unitäño watä ämata gepmanjat yäk. ¹⁸ Täñpäkanä kubätä äbänpän iwerek; Ekäni, moneñ uwäk kubägan namiñkuno ukeñopän piäni täñira uwäk 5 ude ahänkuñ yäk. ¹⁹ Yänirän intäjukun äma unitä iwerek; Täga. Apiño näkño yotpärare 5 unitäño watä ämata gepmanjat yän iwerek.

²⁰ Täñpäkan kubätä äbänpänä iwerek; Ekäni, moneñ uwäk kubä namiñkuno ukeño uwäk täñpän penkan itkuko äneñi yäpmän äbätat ño yäk. ²¹ Imata, näk gäkño mebarika ñode nadänpän umuntan kut; Gäk äma komi yän nadänkut. Gäk äma täño imaka tuñum yäyomägat täyan. Ba ketem äma kubätä piwani pugetpän nak täyan unita gäka umuntanpän moneñ uwäk käbop u penkut yäk. ²² Ude iweränä intäjukun äma unitä iwerek; Gäk piä watä äma wakiinik! Unita gäkñaken man unitä äyänutpän manken gepmanpayän yäk. Bureni! Gäk näka äma komi yän yäyan. Ba äma täño imaka tuñum yäyomägat täyan yän näwetan. Ba ketem äma kubätä piwani puget täyan yän yäyan. ²³ Yäyan ude bureni täñpäwä imata näkño moneñ, moneñ eniken nämo penkun? Ude täñkuno yäwänäku äbänpänä moneñ u yäpmänkan moräki ätukät yäpmäñtet yäk.

²⁴ Ude yänpän äma tuän itneño u yäwerek; Moneñ uwäk kubägan u yomägatpän äma moneñ uwäk 10 yäpuko ñonita imut yäk. ²⁵ Ude yäwänä iwetneñ; Ekäni! Äma ño moneñ uwäk uku yäpuko ño yäk. ²⁶ * Ude yäwäwä äma unitä yäwerek; Juku penkan ket nadäwut! Äma kubätä imaka imani u yäpmän kuñarayän täko uwä ätukät buñät imikta yäwani. Täñ, äma ätuwä nin imaka udewani nitek yän nadäk täkan upänkan nämo! Imaka injtkamän

* **19:9:** Apos 16:31; Luk 13:16 * **19:10:** Luk 15:4; Jon 3:17; 1Ti 1:15 * **19:11:** Mat 25:14-30 * **19:12:** Mak 13:34 * **19:14:** Jon 1:11 * **19:17:** Luk 16:10 * **19:26:** Mat 13:12; Luk 8:18

yäj jop nadäk täkañ uwä yäyomägatta yäwani. ²⁷ Ude yäjpäñ yäwek; Eruk, äma näkä intäjukun äma it yämikta bitnäñkuño u kumän yäjporiñ päbä injamna-ken ño yepmañpäñ kumäj-kumäj däput yäj yäwek.

Ämawebetä Jesu orañ imiñirä Jerusalem äronjuk
Mat 21:1-11; Mak 11:1-11; Jon 12:12-19

²⁸ Jesutä man wärani ude yäj paoränkañ kuñtäñgän Jerusalem yotpärare keräp tañpäñ Olip pom mebäri-ken yotpärare täpuri yarä wäpi Betefage kenta Betani uken ahäñkuñ. ²⁹ Päñku uken itkañä Jesutä iwaräntäki yarä ñode yäwetpäñ peñ yäwet-pewän kuñkumän; ³⁰ Ek yotpärare täpuri udu kuñkañ doñki nanaki kubä, ämatä nämo täñbätak täwani, topmäk terak itak u kañpäñ pitpäñ wädän yäpmäj äbun. ³¹ Ude täñirän äma kubätä täwet yabäk täñpäñä ñode kañ iwerun; Ekänitä doñki ñonita yäwänpäñ äbä pitkamäk yäj kañ iwerun.

³² * Ude yäwet-pewän kuñpäñä iwaräntäkiyat uwä Jesutä man yäwetkuko udegän doñki nanaki u kañ-ahäñkumän. ³³ Kañ-ahäñpäñ yen pit irirän doñki u mähemitä ñode yäwet yabäñkuk; Imata doñki uwä yen pit imikamän? ³⁴ Ude yäwänä yarä unitä iwetkumän; Ekänitä ñopäñ piä kubä täñpayäj nadätäk yäk. ³⁵ Ude iwetkañ doñki u pitpäñ yäpmäj Jesuken kuñkumän. Yäpmäj kuñpäñä teki punin nanik yäjopmäñpäñ doñki mädeni terak iriñkañ Jesu kerigän inñit iwarirä päro mañitkuk. ³⁶ * Mañitkañ kuñirän ämawebe Jesu iwarän täñkuño unitä teki punin nanik yäjopmäñpäñ kädet miñin iriñ wädän yäpmäj kuñirä Jesu uterak kuñkuk.

³⁷ Kuñtäñgän Olip pom gämori-ken ahäñpäñ Jerusalem keräp tañkuñ. Jerusalem keräp tañpäñä ämawebe Jesu iwarän täñkuño u oretoret pähap nadäñkuñ. Jesutä kudän kudupi mebäri mebäri täñirän kak täñkuño unita nadäñpäñ Anutu gera terak iniñ oretkuñ. Anutu iniñ oretkañ ñode yäjkuñ;

³⁸ * Iniñ oretna! Intäjukun ämanin Ekäni wäpi terak äbätak ñonita Anututä iron täñ imän!
Sam 118:26

Anutu ninta bänep täga nadäj nimitak unita Anutu ärowani kunum gänañ itak u wäpi biñam yäpmäj akuna! yäj yäjkuñ.

³⁹ Ude yäjirä Parisi äma ätu ämawebe u gänañ itkuño unitä nadäñpäñ Jesu iwetkuñ; E! Yäwoñärewni äma! Gäwaräntäkaye ño yabäj yäjpewi bitnäwut! yäk. ⁴⁰ Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Nämo! Näk bureni täwetat. Näkä näwärantäkñaye ño yäniñ bitnäwawä mobä ñonitä gera terak api naniñ oretneñ!

Jesu Jerusalem kañpäñ konäm kotkuk

⁴¹ * Ude yäjpäñ kuñtäñgän Jerusalem yotpärare dubiniken ahäñkuk. Ahäñpäñ Jerusalem kañpäñä konäm kotkuk. ⁴² * Konäm kotpäñ yäjkuñ; Yäkena! Jerusalem ämawebenaye! Kwinigän irit täño mebäri apiño täga nadänañi upäñkañ nämo nadäwä tärek täkañ. Nämo, uwä käbop it tamitak unita nämo kañpäñ nadäkañ. ⁴³ Täñpäkañ kämi, kadäni kubäken umuri ñode api ahäwek; Iwankayetä yewa tädotpäñ ämik täkta it gwäjiñpäñ api itneñ. Ude täñirä inä täga nämo api ämetpeñ kuneñ. ⁴⁴ * Nämo! Yewa däpmäj äreyäjpäñ in ba intäño nanak kudup api täñpä waneñ. Ba intäño eñi tañi tañi u kudup api däpmäj eräj täñpä kuneñ. Bureni! Anutu täñkentäj tamikta äbuko u mebärini nämo kañpäñ nadäñpäñ mäde ut imikañ unita bäräpi umuri pähap u api ahäj tamek.

⁴⁵⁻⁴⁶ Eruk, Jesutä kudupi eñi gänañ äronpäñ yabäñkuk; Ämawebetä imaka imaka suwan namiñ gamiñ täñ irirä. Yabäñpäñ yawat kireñpäñ ñode yäwetkuk; Eñi ñonita ñode kudän täwani pätak; Näkño eñi uwä yäjapik man eñi ude irek yäk. Upäñkañ intä ñode täñirä kubo äma täño käbop irit bägup ude äworetak.

* **19:32:** Luk 22:13 * **19:36:** 2Kin 9:13 * **19:38:** Luk 2:14 * **19:41:** Jon 11:35 * **19:42:** Ais 6:9-10; Mat 13:14; Rom 11:8 * **19:44:** Luk 21:6, 1:68

47-48 * * Eruk kepma kepma Jesu kudupi eni gānaŋ āronpāŋ man yāwetpāŋ yāwoŋārek tāŋkuk. Ude tāŋirān bāmop āmakāt Baga man yāwoŋārewani ba Juda tāŋo āma ekāni ekānitā Jesu kumāŋ-kumāŋ utta kādetta wāyākŋeŋkuŋo upāŋkaŋ tāŋpā waŋkuŋ. Imata, āmawebe kuduŋtagān Jesu tāŋo manita gāripi nadāŋpāŋ ābā itgwājik tāŋkuŋo unita.

20

Jesu netā tāŋo kehāromi terak piā tāŋkuk?

Mat 21:23-27; Mak 11:27-33

¹ Kepma kubāta Jesu kudupi eni gānaŋ āronpāŋ āmawebe Manbiŋam Tāga u yāŋahāŋpāŋ yāwetpāŋ yāwoŋārek tāŋkuk. Yāwetpāŋ yāwoŋārek tāŋ irirān bāmop āma intājukun tāŋpani ātu, ba Baga man yāwoŋārewani āma ātukāt Juda tāŋo āma ekāni ekāni ātutā man iwetnayaŋ dubini-ken ābuŋ. ² Ābāŋpāŋ iwetkuŋ; E! Gāk imaka tāk tāyan ŋo netātā gāwerirān tāk tāyan? ³ Iwerāwā Jesutā man kowata ŋode yāwetkuk; Eruk nāk udegān, man kubā tāwerira kowata nāwerut! ⁴ Jontā ume ārut yāmik tāŋkuko uwā nadāk-nadāk Anutu-ken yāpmāŋkaŋ tāk tāŋkukonik ba ini nadāŋpāŋ tāk tāŋkukonik?

⁵ Ude yāwet yabāwānā jide yāne yāŋ nadāŋpāŋ yāŋpāŋ-nadāk ŋode tāŋkuŋ; Nintā Anutu-ken nanik yāpmāŋkaŋ tāŋkuk yāŋ yānawā Jesutā ŋode niwerayaŋ; Upāŋ imata mani nāmo nadāŋkuŋ? yāŋ niwerayaŋ yāk. ⁶ Tāŋā Jon uwā ini nadāŋpāŋ tāŋkuk yāŋ yānawā āmawebetā ninta kokwawak nadāŋpāŋ mobātā kumāŋ-kumāŋ nidāpnayaŋ yāk. Jon uwā profet kubā, Anutu-ken nanik yāŋ nadāk tākaŋ unita ude tāga nāmo yāne yāk.

⁷ Nadāŋ-bārāp ude tāŋpāŋ Jesu iwetkuŋ; Ninā Jontā ume ārut yāmik tāŋkuko unitāŋo mebāri nāmo nadākamāŋ yāk. ⁸ Yāwāwā yāwetkuk; Eruk, nāk udegān netātā nāwerirān tāk tāyat unitāŋo mebāri nāmo tāwerayaŋ.

Wain piā watā āma waki tāŋo manbiŋam

Mat 21:33-46; Mak 12:1-12

⁹* Jesutā ude yāŋpāŋ man wārani ŋode yāwetkuk; Āma ekāni kubātā kome kubāken wain piā kubā tāŋpek. Tāŋpāŋ peŋkaŋ wain piā u watāni itta āma ātu yepmaŋkaŋ kome ban kubāken pāŋku kadāni kāroni-inik irek. ¹⁰* Pāŋku irirān wain mujipi yāpmāk-yāpmāk kadāni kerāp tāŋirān mujipi ātu inita ketpāŋ yāpmāŋ imiŋ ābākta āma kubā iwerān kwek. Eruk kumaŋ pāŋku wain piāken ahāwānā wain piā watā āma unitā āma u injipāŋ pāripmāŋpāŋ tewā āneŋi ketāŋ kwek. ¹¹ Ketāŋ pāŋku piā māhemi-ken ahāwānā kaŋpāŋ āneŋi āma kubā iwerān kwek. Kwānā wain piā watā āma unitā āma u injipāŋ pāripmāŋpāŋ waki tāŋ imiŋpāŋ tewā u imaka, ketāŋ kwek. ¹² Piā watā amatā ude tāŋpāwā piā māhemitā āneŋi āma kubā iwerān kwek. Kwānā āma u utpewā kumāŋ-dāpurek tāŋirān yewa gāgāni-ken maŋpā kunēŋ.

¹³ Piā āma ātu dāpmāŋtāko piā māhemitā jide tāŋpet yāŋ nadāŋpāŋ ŋode nadāwek; Nanakna bureni-inik ŋonitā pāŋku yāwānā bureni yāŋ nadāŋpāŋ mani kāwep buramineŋ yāk. Ude nadāŋpāŋ iniken nanaki iwerān kwek. ¹⁴ Eruk kwānā wain piā tāŋo watā āma unitāŋo nanaki-inik u kaŋpāŋ yāŋpāŋ-nadāk ŋode tāneŋ; Nanaki ŋonitā piā ŋo māhemi api tāŋpek yāk. Unita uritna piā ŋo ninta biŋam kaŋ tāŋpān yāk. ¹⁵ Ude yāŋpāŋā iwat kireŋpewā yewa gāgāni-ken kuŋirān injipāŋ kumāŋ-kumāŋ utneŋ.

Eruk Jesutā manbiŋam ude yāŋ paotpāŋ āmawebe pāke itkuŋo u yāwetkuk; Jide nadākaŋ? Piā māhemitā kuŋpāŋ watā āma u kowata jide tāŋ yāmek? ¹⁶ U ŋode tāŋ yāmek; Piā māhemitā ābāŋpāŋ watā āma biani kumāŋ-kumāŋ dāpmāŋpāŋ watā āma kodaki yepmaŋpek. Ude yāwerānā āmawebe pāke itkuŋo unitā nadāŋpāŋ iwetkuŋ; Ude ahāwektawā!

¹⁷ Ude iwerāwā Jesutā dapun kehāromigān yabāŋpāŋ ŋode yāwetkuk; Eruk, Anutu tāŋo man ŋode kudān tāwani unitāŋo mebāri jide?

* **19:47-48:** Luk 21:37, 22:53; Jon 18:20 * **19:47-48:** Mat 21:46; Mak 14:1-2; Luk 20:19 * **20:9:** Ais 5:1 * **20:10:** 2Sto 36:15-16

Äma enji tänpanitä bek kubä kawä wawäpäñ penkuño unitä bek bämopi ude itak yäk. *Sam 118:22*

18 * Unita ñode täwera nadäwut; Bek bämopi uterak äma kubätä manpäñä bumta api urek. Ba bek unitä äma kubä terak manpäñä äma u kumäñ-kumäñ api däpmäñ jakñirek.

19 * Jesutä man wärani ude yäñirän bämop äma ba Baga man yäwoñärewani äma unitä nadäwä tärewäpäñ yäñkuñ; Bureni! Man wärani wain piä terak utpäñ yäyak u ninta yäyak yäk. Ude yäñpäñ pengän injipäñ manken tenayäñ nadäñkuñopäñ ämawebeta umuntanpäñ penkuñ.

Jesu takis moneñ pekta iwet yabäñkuñ

Mat 22:15-22; Mak 12:13-17

20 * Täñpäñ Jesu injitta kädetta wäyäkñeñpäñ iwaräntäñ yäpmäñ kuñatkuñ. Täñkañ äma ätu Jesu man goret yäñirän kañpäñ injipäñ gapman keriken pekta yäñiñ kireñpewä kuñkuñ. Eruk äma unitä Jesutä ninta äma täñyäkñarani nämo yäñ nadäwekta yäñpäñ äma täga injam dapun äworeñpäñ päñku ahäñ imiñkuñ. 21 Ahäñ imiñpäñ Jesu ñode iwetkuñ; Yäwoñärewani äma! Nin nadäkamäñ, gäk äma siwoñi. Imaka imaka yäñiri bureñigän ahäk täkañ. Anutu täño kädet siwoñigän niwetpäñ näwoñärekk tak täyan. Ba man yäk täyan uwä äma wäpi biñam ärowani ba äpani unita umun nämo täñkañ niwet täyan. 22 Ude tak täyan unita nin Juda naniktä Rom gapmanta takis moneñ täga imik takamäñ ba nämo, unitäño mebäri niweri nadäna.

23 Yäwäwä Jesutä yäñ-yäkñarani täño mebäri yabäñpäñ-nadäñkañ yäwetkuk; 24 Moneñ kubä namä käwa yäk. Yäwänä moneñ kubä imiñkuñ. Imäwä ñode yäwet yabäñkuk; Moneñ ño terak netä täño injami dapun ba wäpitä itak? Yäwänä iwetkuñ; Rom gapman täño intäjukun äma Sisa unitäñotä itak yäk. 25 Yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Eruk ket ñode nadäwut. In imaka imaka Rom gapmanta imikta yäwani u inita kañ imut. Täñ, imaka imaka Anututa imikta yäwani u Anututa kañ imut. 26 Ude yäwänkañ kikuñutpäñ-nadäwätäk täñpäñ kum itkuñ. Ämawebe injamiken Jesutä goret kubä nämo yäwän kañpäñ injitta täñpä wawäpäñ jop itkuñ.

Kumbani-ken naniktä akukakukta man

Mat 22:23-33; Mak 12:18-27

27 Ude täñkañ kuñirä äma ätu Satyusi äbotken naniktä Jesuken äbuñ. (Satyusi äma uwä kumbani-ken nanik akukakuk nämo pätak yäñ nadäk täñkuñonik.) 28 Eruk abäñpäñ Jesu ñode iwet yabäñkuñ; Yäwoñärewani äma, Molestä ninta man kudän ñode täñ nimiñkuk; Äma kubätä webe yäpmäñpäñ komenita yeri kubä nämo bäyañkañ kumäñirän monänitä webeni kajat yäpmäñpäñ tuänita biñam yeri bäyañ imek yäñ yäñkuk. 29 U nadäñiri manbiñam kubä ñode gäwetna nadä; Bianä ini buap 7 itkuñowä tuänitä webe kubä yäpmäñpäñ yeri kubä nämo penkañ kumbuk. 30 Täñirän monänitä webe ugänpäñ yäpuk. Yäpmäñpäñ udegän yeri kubä nämo penkañ kumbuk. 31 Kumäñirän gwekitä webe ugänpäñ koreñpäñ udegän yeri kubä nämo penkañ kumbuk. Udegän udegän buap 7 uwä webe ugänpäñ yäpmäñpäñ yeri kubä nämo penkañ kumän-tagän kumbuñ. 32 Äpiye 7tä kumäñirä webeni kajat udegän mäden kumbuk. 33 Eruk, kumbanitä akukakuk kadäni-ken webe uwä netäta biñam api täñpek? yäñ iwetkuñ.

34 Ude iweräwä Jesutä yäwetkuk; In nadäkañ? Ämawebe Nädapi täktäk uwä kome terak ño tak täkañ. 35 Upäñkañ kadäni pähapken ämawebe kumbani-ken naniktä akukta biñam u Anututä yäpmäñ akwayäñ täyak-ken uken nädapi täktäk äneñi nämo api täneñ. 36 * Kadäni uken äma wari nämo api kumneñ, añerotä kumäk-kumäki nämo itkañ udegän. U kumbani-ken nanik akunayäñ täkañ unitä Anutu täño ironiñiye ude äworeñpäñ api itneñ.

* 20:18: Ais 8:14-15 * 20:19: Luk 19:47-48 * 20:20: Luk 11:54 * 20:36: 1Jo 3:1-2

³⁷ Kumbani-ken naniktä akukakukta yäkaŋ unita ɲode täwera nadäwut; Mosestä man kudän täŋ nimiŋkuko uterak kumbani-ken nanik akukakuk u imaka bureni yäŋ niwetpäŋ niwoŋärek täk täyak. Mosestä päya kädäp mebet ikek unitaŋo manbiŋam kudän täŋpäŋ ɲode imaka kudän täŋkuk; Ekäni u Abraham, Aisak, Jekop täŋo Anututä itak yäŋ yäŋkuk. ³⁸ * Man ude yäŋkuko unitä ɲode niwoŋäretak; Anututä nadäwän ämawebe kuduŋtagän, kumbani ba kodaki bok u irit ikek täkaŋ. Unita ɲode täga yäne; Anutu u kumbani täŋo Anutu nämo. Uwä kodak irani täŋo Anutu.

³⁹ Jesutä ude yäwerirän Baga man yäwoŋärewani äma ätutä iwetkuŋ; Yäwoŋärewani äma, kowata täga niwetan yäk. ⁴⁰ Täŋpäŋ äneŋi iwet yabäktä umuntaŋpäŋ peŋkuŋ.

Jesu ini-tägän Kristo u netä yäŋ yäŋkuk

Mat 22:41-46; Mak 12:35-37

⁴¹ Täŋpäkaŋ Jesutä ämawebe ɲode yäwet yabäŋkuk; Man goret ɲode imata yäk täkaŋ? Kristo u Devit täŋo nanaki, komeŋ ämagän yäŋ yäk täkaŋ. Upäŋkaŋ ude nämo! ⁴² Devit ini uwä Sam kubä terak ɲode kudän täŋkuk;

Ekäni Anututä Ekänina ɲode iwerirän nadäŋkut;

⁴³ Gäk dubina-ken äbä maŋiriri wäpka biŋam gamiŋkaŋ iwankaye yäpmanŋpäŋ gämotka-kengän api yepmaŋpet yäk. *Sam*

110:1

⁴⁴ Eruk, u kawut! Devit ini uwä Kristota Ekänina yäŋ yäŋkuko unita jide täŋpäŋ Kristo u Devit täŋo orani jopi kubä yäŋ yäk täkaŋ?

Baga man yäwoŋärewani täŋo täktäktä yäŋkuk

Mat 23:1-36; Mak 12:38-40; Luk 11:37-54

⁴⁵ Ämawebe u Jesu täŋo man u nadäŋ irirä iwaräntäkiye ɲode yäwetkuk; ⁴⁶ In Baga man yäwoŋärewani ämatä kuŋat täkaŋ ude nämo kuŋatneŋ. Uwä ämawebetä nibäŋpäŋ wäpi biŋam ikek yäŋ niwerut yäŋkaŋ tek käroŋi säkgämän wädäwä ärowäkaŋ ämawebe iŋamiken kuŋat täkaŋ. Ba kädet miŋin kuŋarirä ämawebetä yabäŋpäŋ yäniŋ oretta gäripi nadäk täkaŋ. Täŋkaŋ käbeyä eŋi gänaŋ ba äŋnak-äŋnak pähap täk täkaŋ-ken äroŋpäŋ äma ärowanitä irani-ken itta gäripi nadäk täkaŋ. ⁴⁷ Äma udewani uwä webe kajattä eŋi gänaŋ äroŋkaŋ tuŋumi yäyomägat täkaŋ. Ba ämawebetä nibäŋpäŋ äma siwoŋi yäŋ niwerut yäŋkaŋ yäŋapik man käroŋi boham yäk täkaŋ. Äma udewani uwä Anututä kowata waki taŋi-inik api yämek.

21

Anututa moneŋ pekpek kädet bureni u jide?

Mak 12:41-44

¹ Jesutä ude yäŋkaŋ irirän ämawebe moneŋ ikek päbä moneŋi kudupi eŋi täŋo moneŋ käbot-ken peŋ irirä yabäŋkuk. ² Yabäŋ irirän webe kajat kubä moneŋ tepi kubägänpäŋ äbä käbot gänaŋ pewän äpmonkuŋ. Pewän äpmonirän kaŋpäŋ Jesutä ämawebe yäwetkuk; ³⁻⁴ * Näk bureni täwetat; Webe kajat jäwäri ɲonitä peyak uwä ätu pähaptä pekaŋ u yärepmitak. Ätuwä moneŋ taŋi it yämikaŋ uken nanik täpurigän pekaŋ. Upäŋkaŋ webe ɲonitä peyak uwä täpuri it imiŋkuko udegän, kudup peŋpäŋ jäwäri-inik itak.

Kudupi eŋi uwä api tokät maŋpek

⁵ Täŋpäkaŋ iwaräntäkiyetä kudupi eŋi säkgämän u kaŋkaŋ yäŋkuŋ; Säkgämän! Moneŋ Anututa biŋam pewani upäŋ tuŋum gäripi nikek yäpmanŋkaŋ mobä säkgämän ukät bok kudupi eŋi täŋkuŋ yäk. ⁶ * Yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Imaka säkgämän kakaŋ uduwä mädenä api tokät maŋpek. Mobä uterak-terak itkaŋ uwä api eraŋ mäneŋ. ⁷ Yäwänä iwaräntäkiye ätutä iwetkuŋ; Yäwoŋärewani äma, yäyan uwä jidegän api ahäwek? Kudän jidewani ahäŋ nimiŋirän api kaŋpäŋ nadäne? ⁸ Yäwäwä yäwetkuk; Ämatä täŋ-täkuŋatneŋo

* **20:38:** Rom 14:8-9 * **21:3-4:** 2Ko 8:12 * **21:6:** Luk 19:44

unita ket nadänkañ itkot. Äma mäyaptä näk wäpna terak man ñode api täwetneñ; Näk Jesu yäk. Ba kadäni pähap tuän äbätak yän api täwetneñ yäk. Upänkañ man u nadän yäminetawä. ⁹ Ba ämik pähap-pähap ahäkañ yän täwetnayän täkañ unita nämo umuntäneñ. Imaka umuri pähap u intäjukun ahänayän täñopänkañ näkño äbäkäbäk kadäni uwä bäräneñ nämo api ahäwek.

¹⁰ Täñkañ kubä ñode yäwetgän täñkuk; Bureni, kome kubätä kubäkät ämik pähap api täneñ. Ba äma änok kubätä kubäkät ämik api täneñ. ¹¹ Kadäni uken kenän tañi api kwaiwek. Ba kome ätuken nakta jop api itneñ ba käyäm wakiwaki api ahän yämineñ. Ba kudän kudupi umuri pähap mebäri mebäri kunum terak ahänjirä api yabäneñ. ¹² Täñpäkañ imaka umuri pähap u nämo ahänjirä ämatä tepmäñitpäñ kädet wakiwaki api täñ tamineñ. Goret täkañ yänpäñ käbeyä eni täño äma ekäni ekäni inamiken tepmäñpäkañ manjin api yäpmän danineñ. Täñpäñ komi eni gänañ api tepmaneñ. Ba kome täño intäjukun ämakät gapman ämatä intäño mebäri nadäktä api täwet yabäneñ. Bureni, näka nadän namikinik täñpeñ kuñatnayän täño unita udewä api täñ tamineñ. ¹³ Kädet udewani täwoñärenayän täño uwä in näkño wäpna biñam api yänahäneñ. ¹⁴ * Täñpäkañ bäräpi u nämo ahän taminjirän intäjukunä manken itnayän takamän uwä man jide api yäne yän nadäwätäk nämo täneñ. ¹⁵ * Nämo, kadäni uken näkña-tägän mejin api täñpidäm täwet ba nadäk-nadäk api tamet. Ude täñ taminjira iwanjiyetä man yänahänayän täkañ u nadänkañ yäpmän äpna yäkñat api täñpä waneñ. ¹⁶ * Kadäni uken nanjiye menjiye ba notjiye äwänjiye ba äma ätu unitä iwan api täñ tamineñ. Ba in ätu kumän-kumän api tadäpneñ. ¹⁷ In näkño wäpna biñam yäpmän kuñatnayän täkañ unita komi api tamineñ. ¹⁸ * Ude täñ taminayän täkañ upänkañ gupjin moräk täpuri kubä nämo api paorek. ¹⁹ * Nadäk-nadäkjin näkken kehäromi peñ yäpmän kuñatnayän täkañ uwä säkgämän api itneñ.

Jesutä Jerusalem api wawek yän yänkuk

²⁰ Upänkañ guñ äbot täño komi ämatä päbä Jerusalem yotpärare ño it gwäjinjirä ñode yabänpäñ-nadäneñ; Kome ño apiño wawayän yän nadäneñ. ²¹ Kadäni ugän ämawebe yotpärare ini ño irani in akumañ kañ kut. Täñpäñ ämawebe Judia komeken nanik u imaka, bäräneñ akumañ kome ño peñpeñ banken kañ kut. Täñkañ kome kukñi käda nanik Jerusalem amnetawä! ²² * Nadäkañ? Komi bäräpi u ahänjirän kowata yäpmäk-yäpmäk kadäni Anutu täño man terak bian kudän täwani u bureni-inik api ahäwek. ²³ * Butewaki! Webe nanak kok ikek ba ironji paki nitek u bäräpi-inik api nadäneñ! Ekänitä kokwawak nadänjirän imaka umuri pähap kome ñonitäño ämawebe terak api ahäwek. ²⁴ * Täñpäkañ kadäni uken ätuwä ämikken mujuk terak api kumneñ. Ätuwä guñ äbotken naniktä yämagut päñku ini irani-ken yepmäñpäñ komi piä api yämineñ. Guñ äbot unitä Jerusalem yotpärare ño täñpä wawäpäñ inita biñam yäpmänpäñ kadäni käronji it yäpmän äronjirä kadäni Anututä nadäta-ken api tärewek.

Jesu täño äbäk-äbäktä man

Mat 24:29-35; Mak 13:24-31

²⁵ * Eruk, kadäni uken edap dapuri ba komepak ba guktä inide kubä api ahäneñ. Kome terak gwägu pähaptä mämä pähap täñjirän ämawebe api umuntäneñ. Umuntanpäñ jide täne yän api nadäneñ. ²⁶ Täñpäñ edap, komepak guktä wareñ täñjirä kome terak ño jide ahätak yän nadänpäñ bumta api umuntäneñ. ²⁷ * Täñuruk-uruk ude ahänjirän Äma Bureni-inik uwä gubam terak kehäromi epmäget kudän nitek abänjirän api käneñ. ²⁸ * Unita

* **21:14:** Luk 12:11-12 * **21:15:** Apos 6:10 * **21:16:** Mat 10:21-22 * **21:18:** 1Sml 14:45; Luk 12:7 * **21:19:** Hib 10:36 * **21:22:** Lo 32:35; Jer 5:29, 46:10; Hos 9:7 * **21:23:** 1Ko 7:26 * **21:24:** Esr 9:7; Sam 79:1; Ais 63:18; Rom 11:25; Rev 11:2 * **21:25:** Sam 46:2-3; Sam 65:7-8 * **21:27:** Dan 7:13; Mat 26:64; Rev 1:7 * **21:28:** Rom 13:11

umuri unitä ahäj tamiñirän nämo umuntäneñ. Nämo, bänepjin pidäm tawäpäñ ñode kañ nadäwut; Eruk, Anututä waki ñoken nanik nimagurayäj keräp täyak yäj kañ nadäwut.

²⁹ Man u yäwetpäñ manbiñam kubä ñode yäwetkuk; Wama päya ño ba päya ätu täño mebari yabäñpäñ-nadäwut. ³⁰ Dätäkitä ahäjirä Soropek kadäni keräp täyak yäj nadäk täkañ. ³¹ Eruk, udegän imaka umuri u ahänayäj täkañ u yabäñpäñ Anututä intäjukun itkañ yabäj yäwat piä kehäromi täñpayäj täyak u tuän keräp täyak yäj api nadäneñ. ³² Näk bureni täwetat; Ämawebe apiño itkañ u kudup nämo kumäjirä imaka yäyat u api ahäj moreneñ. ³³ * Täñpäkañ kunum kenta kome u bok api paotdeño upäñkañ mena jinom u nämoinik api paorek.

Ket nadäñpäñ itneñ

³⁴ * Unita in ket nadäñkañ itkot! In ketem ume naknak unitagän kadäni nämo irepmitneñ. Ba imaka guptagän nadäwätäk nämo täneñ. Ude tänayäj täño uwä nadäk-nadäkjin unitagän api penenñ. Ude täñpäñ tuñum nämo täñkañ irirä kadäni pähap api ahäj tamek. ³⁵ Kadäni pähap u buñeptä tom pit kubägän däpmäk täkañ udegän ämawebe kudup api ahäj yämek. ³⁶ * Unita ket täñpäñ nadäjit nadäjit kañ kuñarut. Ba imaka umuri pähap u ahäj taminayäj täkañ u gänañ kehärom täñpäñ itta Ekäniken yäñapik täkot. Ude täñpäñ it yäpmäj kuñtängän Äma Bureni-inik inamiken api ahäneñ.

³⁷ * Täñpäkañ kepma kepma kudupi yotken Jesutä ämawebe yäwetpäñ yäwoñärek täk täñkukonik. Täñkañ bipani bipani uwä yepmañpeñ päñku pom kubä wäpi Olip uken äro it täñkukonik. ³⁸ U irän täreñirän tamimañ-inik apämañ päñku kudupi yotken it täñkukonik. U irirän ämawebetä mani biñam nadäkta äbäk täñkuñonik.

22

Satantä Judas bänepi-ken äpmonjuk

Mat 26:1-5,14-16; Mak 14:1-2,10-11; Jon 11:45-53

¹ Täñpäñ orekirit kadäni kubä wäpi Pasova ba Käräga yiskät nämo awähurani täño äñnak-äñnak kadäni keräp täñkuk. ² * Täñkañ bämop äma ätukät Baga man yäwoñärewani ämatä jide täñpäñ Jesu utpena kañ paorek yäñpäñ kädetta wäyäkñeñkuño upäñkañ ämawebeta umuntañkuñ.

³⁻⁴ * Ude täñ yäpmäj kuñirä Satantä Jesu iniken iwaräntäki kubä wäpi Judas, Kariot komeken nanik, u bänepi-ken äpmonjuk. Bänepi-ken äpmonpäñkañ Judastä Jesu bämop äma intäjukun täñpani ba kudupi eni täño watä äma u kerik-ken pekta päñku man yäwetkuk. ⁵ Yäwerän nadäñpäñ bänep täga pähap nadäj imiñpäñ kowata gwäki imikta yäñtäreñkuñ. ⁶ Yäñtäreñ imäwä Judas täga nadäñkañ ämawebe kañpäñ nadäk nämo täñirä käbop iwan kerik terak kañ pewa yäñpäñ Jesu iwaräntän yäpmäj kuñatkuk.

Pasova ketem nakta tuñum täñkuñ

Mat 26:17-25; Mak 14:12-21; Jon 13:21-30

⁷ * Täñpäkañ Käräga yiskät nämo awähurani täño äñnak-äñnak kadäni yäput peñkuñ. Orekirit kadäni udeken Juda ämatä Pasova orekirit kadäni täño mebari nadäñpäñ yawak gubañi däpmäñpäñ dubik täñkuñonik. ⁸ Eruk, kädet u iwatpäñ Jesutä Pita kenta Jon ñode yäwetpäñ peñ yäwet-pewän kuñkumän; Ek kuñkañ Pasova täño tom ketem täñ tuñum täkon. Täñirän nintä ärenakañ kañ näna. ⁹ Yäwänä yarä unitä ñode iwetkumän; Eni deken päñku Pasova täño ketem täñtuñum tädayäj?

¹⁰ Yäwänä Jesutä yäwetkuk; Ek yotpärare-ken äronkañ äma kubä ume käbot ikek kañpäñä äma u iwat yäpmäj kuñirän eni kubä gänañ ärowänä ugän kañ iwarun. ¹¹ Äronpäñä

* **21:33:** Luk 16:17 * **21:34:** Mat 24:48-50; Mak 4:19; Luk 17:27; 1Te 5:3 * **21:36:** Mak 13:33; Rev 6:17 * **21:37:** Luk 19:47 * **22:2:** Luk 20:19 * **22:3-4:** Jon 13:2,27 * **22:7:** Kis 12:1-27

enji mähemi ñode kañ iwerun; Yänpän-yäwoñärek ämatä ñode yäyak; Enji deken näkkät näwaräntäknaye-kät Pasova täño ketem nänayän? ¹² Ude iweränkañ enji döpän tañi, äñnak-äñnak täño tuñum ikek kubä täwoñärewänkañ Pasova täño ketem uken kañ täntuñum tawun.

¹³ * Jesutä ude yäweränkañ Pita kenta Jon päñku yänkuko udegän kañ-ahänpän Pasova täño ketem täntuñum tañ itkumän.

Ekäni täño äñnak-äñnak unitäño man

Mat 26:47-56; Mak 14:2-26; Jon 18:3-11

¹⁴ Eruk kadäni ahäñirän Jesu iwaräntäkiye ätu yäwän yäpmän päro enji u gänañ mañitkañ ketem u penta nañkuñ. ¹⁵ Ketem nañ itkañ Jesutä ñode yäwetkuk; Komi nadäwayän täyat u keräp täyak unita Pasova äñnak-äñnak ñowä inkät bok nakta gäripi tañi nadän yäpmän kuñatkut. ¹⁶ * Näk bureni täwetat. Näk Pasova ketem inkät äneñi nämo nañkañ it yäpmän kuñtängän Anututä intäjukun itkañ ämawebeniye yabän yäwarayän täyak-ken uken Pasova täño mebäri kwawak api ahäwek.

¹⁷ Ude yänpän wain ume yäpmänpäñ Anutu-ken bänep täga man yänpän ñode yäwetpäñ yämiñkuk; In kuduptagän ño yäpmänpäñ nañput. ¹⁸ Näk wain ume äneñi nämo nañira Anututä intäjukun itkañ yabän yäwat piäni kehäromi täñpayän täyak u kwawak api pewän ahäwek.

¹⁹ * Jesutä ude yänpän käräga kubä yäpmänkañ Anutu bänep täga man iwetkañ tokät jukutpäñ iwaräntäkiyeta ñode yäwetpäñ yämiñtän kuñkuk; Ñowä näkño gupna. U inta yänpän taniñ kirewani. Ño nañkañ näka nadänpeñ kañ kuñat täñput. ²⁰ Eruk ketem nañ paotpäñ Jesutä wain ume yäpmänpäñ udegän yämiñpäñ yänkuk; Ñowä Anututä ämawebe-kät topmäk-topmäk kodaki täyak u täñkehärom takta. Topmäk-topmäk kodaki uwä nägätna inta yänpän piwayän täyat uterak wohutak.

²¹ * Ude yänpän yänkuk; In nadäkañ? Äma näkkät käräga gäpe kubägän näkamäk ñonitā iwan kerik-ken nepmañpayän. ²² Äma Bureni-inik uwä kädet yän imani udegän api iwarek. Upänkañ äma iwan kerik terak nepmañpayän täyak u kowata jide kubä api yäpek? ²³ Ude yäwän nadänkañ iwaräntäkiyeta ini näwetgäwet ñode täñkuñ; Ninken nanik netätā ude api täñpek? yän yänkuñ.

Intäjukun irit täño man

Mat 20:25-28; Mak 10:42-45

²⁴ * Täñpäñ iwaräntäkiye uwä ninken nanik netä intäjukun itak yänpän man wärät-wärät täñkuñ. ²⁵ * Täñirä Jesutä ñode yäwetkuk; In nadäkañ? Kome terak nanik intäjukun ämatä ämawebeta ärowani täñ yämik täkañ. Täñkañ inita ñode yäk täkañ; Nin ämawebe täño täñkentäk bureni yän yäk täkañ. ²⁶ * Upänkañ inken ude nämo ahäwek. Inken nanik kubätä äma ekäni ude itpäñä intäño mäden nanik ude kuñarek. Ba in kubätä intäjukun itpäñä eruk noriye täño watä äma jopi ude kuñarek. ²⁷ * Eruk, unita jide nadäkañ? Netätā ärowani itak? Äma wäpi nitek jop ittängän ketem nak täkañ unitä ärowani ba, watä äma ketem ijik-ijik tāk täkañ unitä ärowani? Jop itkañ nak täkañ inä unitä ärowani yän nadäk täkañ. Täñ, nähä ude nämo tāk täyat. Näkä in bämopjin-ken watä äma jopi ude kuñat täyat.

²⁸ Täñpäkañ bäräpi mebäri mebäri ahäñ namik täkañ uwä inä nämo nabäkätäk täkañ. ²⁹ * Täñirä nanatä näk intäjukun itkañ kañiwat piä kehäromi tākta wäp namiñkuko udegän in näkkät bok kañiwat piä u tākta wäp biñam tamitat. ³⁰ * Ude täñ tamitat unita intäjukun irayän täyat-ken uken näkkät bok bägup kubä-kengän ketem penta api nak täne. Ba Isrel äbot 12 unitäño intäjukun äma api itneñ.

* **22:13:** Luk 19:32 * **22:16:** Luk 13:29 * **22:19:** Luk 24:30 * **22:21:** Sam 41:9; Jon 13:21-22 * **22:24:** Luk 9:46 * **22:25:** Mat 20:25-27; Mak 10:42-45 * **22:26:** Mat 23:11; Mak 9:35 * **22:27:** Jon 13:12-15 * **22:29:** Luk 12:32 * **22:30:** Mat 19:28

Jesu Pitatä näka äwo api yäwek yän yänjuk
Mat 26:31-35; Mak 14:27-31; Jon 13:36-38

³¹ * Jesutä ude yänpän Saimon iwetkuk; Saimon, Satantä in tänpän-tabäwayän yäyak. Ämatä wit mujipi-kät gupi yäpmän danik täkañ ude tänpayän nadatak. ³² * Unita Saimon nanakna, nadäkinikka paoränpän bänepka gapun täwek yänpän gäka Nanaken yänapik man yät. Ude täro unita gäk äneñi näkken äbayän täyan-ken uken Anutu täño man kädät notkaye yäwet täpänek kañ tä.

³³ * Ude yäwänä Pitatä ñode iwetkuk; Ekäni gäkä komi enjiken iriwä näk komi enjiken bok itta pidäm täyat. Ba gäk gutpän näk imaka nutta yäwäwä api pidäm täwet. ³⁴ Yäwänä Jesutä iwetkuk; Pita, ñode gäwera nadä. Apiño bipani purup gera nämo yänjirän gäkä kadäni yaräkubä wäpna käbop pewayän.

³⁵ * Ude yänpän yäwetkuk; Näkä moneñ, kuroñjin ärärani ba yäkta yäjiwätpän jop taniñ kireñpewa kuñkuñ-ken uken imaka kubäta wäyäkñeñkuñ ba nämo? Yäwänä Nämo yän iwetkuñ. ³⁶ * Yänjirä Jesutä man kubä ñode yäwetgän täñjuk; Eruk apiño-ken kubätä moneñ it imänä yäpmänkañ kuñaton. Ba kubätä yäk kubä it imänä udegän tagenkañ kuñaton. Ba kubä täño kadä ämik täkta nämo it imänä iniken teki punin nanik yänopmänpän ämata yämiñpän moneñ yäpmänkañ kadä kubä suwaton. ³⁷ * U imata, Anutu täño man ñode kudän täwani; Kubo ämata täñ yämik täkañ ude täñ imiñkuñ. Eruk, man uwä näkken bureni-inik ahäkta yäwani. Näka man yäwani uwä kudup bureni ahäwayän. ³⁸ Jesutä ude yäweränä iwetkuñ; Ekäni, ño ka! Kadä yarä injtkamän ño! Yäwäwä yänjuk; Täga, man u pewut! yäk.

Olip pomken Jesu nani-ken yänapiñjuk
Mat 26:36-46; Mak 14:32-42

³⁹⁻⁴⁰ * Tänpän Jesu bipani bipani täk täñkuko udegän yotpärare penpen Olip pomken äronjirän iwaräntäkiye iwatkuñ. Bägup it täñjuk-ken u ahänpän iwaräntäkiye ñode yäwetkuk; In tänyabäk-ken kwitanenña Anutu-ken yänapik man yäwut.

⁴¹ Eruk Jesu inigän ätukät kuñpänä gukut imäpmok tänpän yänapik man ñode yänjuk; ⁴² * Nana, täga yän nadänpänä gäk nadän naminjiri komi nadäwayän täyat u kañ närepmirän. Upänkañ näkño nadäk nämo, gäkñaken nadäk kañ ahäwän. ⁴³ Ude yänjirän kunum gänañ nanik añero kubätä päpä täñkentän imiñjuk. ⁴⁴ Tänpänkañ bänepitä komi pähap nadänkañ gwäk pimiñpän yänapik man kehäromigän yänjirän won bumta imätkuko uwä nägät bumik unitä kome terak mankuñ. ⁴⁵ Tänpän yänapik man yäntängän akumañ iwaräntäkiyetä itkuñ-ken u kuñpän yabänjuk; Butewaki nadän bäräp tänpän pat irirä. ⁴⁶ Pat irirä äbä yabänpän yäwetkuk; In imata dämpmon pat itkañ? Tänyabäk-ken kwitanenña akuñpän yänapik man yäwut!

Judastä Jesu iwan keru terak tenjuk
Mat 26:47-56; Mak 14:43-50; Jon 18:3-11

⁴⁷ Tänpän Jesutä man ude yän irirän iwaräntäkiye uken nanik kubä wäpi Judas unitä äma äbot yän-yäkñat yäpmän äbänkañ Judas ini Jesu bayän imiñpän iniñ orerayän nadänkañ dubini-ken äbuk. ⁴⁸ Äbänä Jesutä iwetkuk; Judas, gäk Äma Bureni-inik iwan keru terak tewa yänpän nanin oretan? ⁴⁹ * Tänpänkañ iwaräntäkiye Jesu-kät penta itkuño unitä iwan päke u yabänpän Jesu iwetkuñ; Ekäni, iwan ño kadätä dämpna? ⁵⁰ Ude yänpän iwaräntäki kubätä bämop äma kubä täño watä äma kubä ura yäkñat jukuni bure kädapän painjuk.

* **22:31:** 2Ko 2:11 * **22:32:** Jon 17:11,15,20; Sam 51:13 * **22:33:** Luk 22:54 * **22:35:** Luk 9:3,10:4 * **22:36:** Luk 22:49 * **22:37:** Ais 53:12; Luk 22:52 * **22:39-40:** Luk 21:37; Jon 18:1 * **22:42:** Mat 6:10 * **22:49:** Luk 22:36

⁵¹ Tānjirān Jesutā kaṅpāṅ yāṅkuk; Ai! Ude tāṅpeno! Ude yāṅpāṅ āma u jukuni yāpmāṅpāṅ āneṅi irani ude peṅ imiṅkuk. ⁵²* Tāṅkaṅ bāmop āma, Juda tāṅo āma ekāni ekāni-kāt kudupi eṅi tāṅo komi āma Jesu iṅitta ābuṅo u Jesutā ṅode yāwetkuk; Intā nabāwā nāk kubo āma āmik tāṅpani ude tāṅpapāṅ kadā boham nitek nutnayāṅ ābākaṅ? ⁵³ Nāk kepmāni kepmāni kudupi eṅi gānaṅ āronṅkaṅ inkāt āmawebe Anutu tāṅo man yāwetpāṅ yāwoṅārek tāk tāṅkutken ugān nāmo nepmāṅitkuṅo u. Upāṅkaṅ intā piājin tākta kadāni ahātak. Uwā bipmāṅ urani tāṅo kehāromi ubayāṅ!

Pitatā Jesu wāpi kābop peṅkuk

Mat 26:57-58,69-75; Mak 14:53-54,66-72; Jon 18:12-18,25-27

⁵⁴* Ude tāṅpāṅ Jesu iṅit yāpmāṅ bāmop āma intājukun tāṅpanitā eṅi gānaṅ āronṅkuṅ. Tānjirā Pita uwā bankentā yabāṅit yabāṅit yāwatkuṅ. ⁵⁵ Tānjirān komi āma yewa gānaṅ āro kādāp iṅiṅpāṅ āṅariṅ irirā Pita imaka, āro bāmopi-ken itpāṅ kādāp penta āṅariṅ itkuṅ. ⁵⁶* Āṅariṅ irirā eṅi unitāṅo watā webe kubātā ket tāṅpāṅ kaṅpāṅ yāṅkuk; Āma ukāt kuṅarani kubā ṅo yāk.

⁵⁷ Yāwānā Pitatā yāṅkuk; Wanotna, nāk āma u nāmo kak tāyat yāk. ⁵⁸ Ude yāṅpāṅ ātu irirān āma kubātā kaṅpāṅ yāṅkuk; Bureni, gāk unitā ābotken nanik yāk. Yāwānā Pitatā yāṅkuk; Notnapak, jop yāyan yāk. Nāk nāmo! ⁵⁹ Tānjirān māden āma kubātā ābāṅpāṅ kehāromigān ṅode yāṅkuk; A! yāk. Āma ṅo bureni-inik ukāt kuṅarani. Uwā Galili āmagān yāk.

⁶⁰ Yāwānā Pitatā yāṅkuk; Notnapak, gāk man ṅo yāṅiri tāṅguṅ tāyat yāk. Yānjirān uterakgān puruptā gera yāṅkuk. ⁶¹* Tāṅpākaṅ Ekānitā āyāṅutpāṅ Pitaken dapun tānjirān Pitawā Ekānitā man ṅode iwetkuko u nadāwān tārenṅkuṅ; Purup man nāmo yānjirān gāk kadāni yarākubā nākṅo wāpna kābop pewayāṅ yāk. ⁶² Man u juku piṅpāṅ bānepi-ken jāgāmi pāhap nadāṅpāṅ āpāmaṅ pāṅku konām bumta kotkuṅ.

Jesuta waki mebāri mebāri tāṅ imiṅkuṅ

Mat 26:67-68; Mak 14:53-65; Jon 18:19-24

⁶³⁻⁶⁴ Tāṅpākaṅ āma Jesu kaṅ gwājiṅ itkuṅo u sāra man iwetpāṅ iṅami dapun tektā tāṅpipiṅkaṅ utpāṅ iwetkuṅ; Gāk profet unita āma gutak unitāṅo wāpi niwet! yāk. ⁶⁵ Tāṅkaṅ ugān nāmo. Yāṅārok man wakiwaki imaka, bumta iwetkuṅ.

⁶⁶ Ude tānjirā kome yāṅeṅirān āma ekāni ekāni, bāmop āma intājukun tāṅpani-kāt Baga man yāwoṅārewani āma kudup man kābeyā tāṅpāṅ Jesu yāṅikṅat yāpmāṅ āronṅpāṅ man ṅode iwetkuṅ; ⁶⁷* Gāk Kristo tāṅpāwā yāṅahāṅpāṅ niwet yāk. Yāwāwā yāwetkuk; Nāk Kristo yāṅ tāwerawā tāga nāmo nadāṅ naminayāṅ. ⁶⁸ Ba tāwet yabāk tānjira kukṅini tāga nāmo nāwetnayāṅ. ⁶⁹* Upāṅkaṅ ṅode tāwera nadāwut; Apiṅo yāput peṅpāṅ Āma Bureni-inik uwā Anutu kehāromi māhemi keri bure kāda itpāṅ tārek-tāreki nāmo api it yāpmāṅ ārowek.

⁷⁰* Ude yāwān nadāṅpāṅ kuduptagān ṅode iwetkuṅ; Gāk Āma Bureni-inik u? Yāwāwā yāṅkuk; Yākaṅ ubayāṅ. ⁷¹ Yāwānā yāṅkuṅ; Imata mangāmān wari yāne? ṅo ini menitā yānjirān nadākamāṅ uba yāk.

23

Jesu Pailat ba Herot iṅamiken itkuk

Mat 27:1-2,11-14; Mak 15:1-5; Jon 18:28-38

¹ Eruk, kābeyā tāṅ itkuṅo u kuduptagān akuṅ-kireṅpāṅ Jesu yāṅikṅat yāpmāṅ pāṅku Pailat iṅamiken teṅkuṅ. ²* Uken pāṅku itpāṅ ṅode yāṅpāṅ manken teṅkuṅ; Āma ṅonitāṅo

* **22:52:** Luk 22:37; Jon 7:30, 8:20; Kol 1:13 * **22:54:** Sam 31:11; Luk 22:33 * **22:56:** Apos 4:13 * **22:61:** Luk 22:34 * **22:67:** Jon 3:12, 8:45; Jon 10:24 * **22:69:** Apos 7:56 * **22:70:** Luk 4:3,9 * **23:2:** Luk 20:25

mebäri ñode pätak; Äma ño nin täño ämawebeniye nadäk-nadäki täñkuräk tak täyak. Täñkañ Rom täño intäjukun äma Sisa unita takis moneñ penenjawä yän yäjiwät tak täyak yäk. Täñkañä inita ñode yäk täyak, Näk äbäktä yäwani Kristo u, intäjukun äma kubä yän yäk täyak. ³* Ude yäwäwä Pailattä Jesu iwet yabäñkuk; Gäk Juda täño intäjukun äma ba? Yäwänä Jesutä iwetkuk; Yäyan ubayän. ⁴Yäwänä Pailattä bämop äma ba äma äbot itkuño u kudup ñode yäwetkuk; Näk äma ñonitäño momita wäyäkñewa wakan yäk.

⁵ Pailattä ude yäwetkuko upänkañ kehärom tanpäñ yänkuñ; Ude nämo! U äma yän-yäñjarirän manitä nintä komen ahän moretak yäk. U Galili kome-kentä yäput penpäñ täñ yäpmän äbän täyon Judia komeken ño udegän ahätak yäk.

⁶ Ude yäwäwä Pailattä äneñi yäwet yabäñkuk; Äma ño Galili komeken nanik ba? ⁷* U Galili komeken nanik bureni täñpänä, eruk, näkä unitäño mebäri nadäktä nämo yäwani. U kome Herottä yabän yawat täyak u nanik unita Herottä man piäken kwän yäk. Täñpakan kadäni uken Herot Jerusalem yotpärare-ken itkuko unita Jesu Herotken tewän kuñkuk.

⁸* Täñirän Herot uwä Jesu kañpäñ bänep täga nadänkuk. U Jesu täño biñam mäyap nadäk täñkuko unita u kakta gäripi nadän yäpmän äbuk. Imata Jesutä kudän kudupi kubä täñirän käwayän gäripi nadänkuk. ⁹ Täñpäñ Jesu man mebäri mebäri iwet yabäñirän kowata man kubä nämo iwetkuk. ¹⁰ Man kum irirän Baga man nadäwani ämakät bämop äma intäjukun täñpani uken itkuño u nadänkañ Jesu terak man mebäri mebäri wohutpäñ gera terak yäput iwetkuñ. ¹¹ Täñirä Herot-kät komi ämatä Jesuta waki täñ imiñpäñ sära man iwetkuñ. Ude täñkañ äma ekäni täño tek täñ imiñpäñ Pailat-ken äneñi yänikñat yäpmän kuñkuñ. ¹² Täñpakan kadäni ukengän Pailat kenta Herot not täñpäñ bänep kubägan penkumän. Bian ini-ini itkumänopän kadäni ugän not täñkumän.

Jesu kumän-kumän utta Pailattä yäñtärenkuk
Mat 27:15-26; Mak 15:6-15; Jon 18:39-19:16

¹³ Täñpäñ Pailat uwä Juda täño äma ekäni ekäni-kät bämop äma intäjukun täñpani ba ämawebe päke itkuño u yänpewän dubini-kengän äbuñ. ¹⁴ Täñpäñ ñode yäwetkuk; In äma ño ämawebe yän-yäñjarani tak täyak yän yänpäñ näkken yäpmän äbän yäk. Upänkañ näkä in inañjin-ken mebärinita iwet yabätken momini kubä nämo kañ-ahätat yäk. ¹⁵ Täñkañ Herot udegän, mominita wäyäkñewän wawäpäñ ninken äneñi tewän äbätak yäk. Unita jide? Momi kubä nämo täñkukopän imata jop kumän-kumän utnek? ¹⁶⁻¹⁷ Eruk, komi äma yäwera iwänaptä jop päripakan pit ima yäk. ¹⁸ Ämawebetä ude nadänpäñ kuduhtagän bänepi wawäpäñ gera ñode yänkuñ; U paorän! U paoränkañ Barabaspän pit nimi! yän yänkuñ. ¹⁹ Barabas uwä noriye-kät yotpärare bämopi-ken ämik pewä ahäwäpäñ äma kubä kumän-kumän utpewän komi enjiken tenkuñ.

²⁰ Täñpakan Pailattä Jesu pit imayän nadänkuko unita ämawebe päke u yäwetkuk. ²¹ Yäweränä äneñi gera kehäromigän yänkuñ; Päya kwakäp terak kumän-kumän ut! ²² Yänirä Pailattä äneñi yäwet yabäk ñode täñkuk; Waki kubä jide täñkukta? Näk nadänjira momi nitek bumik nämo täyak. Unita komi äma yäniñ kirewa iwänap-tägän päripakan kañ tewa yäpmän kwän yäk.

²³⁻²⁴ Ude yäwänä mani utpäñ kuduhtagän gera täñpäñ ñode yänkuñ; Päya kwakäp terak kumbän! yäk. Gera täñ pen yäntän kuñtako Pailattä iniken gärip iwarut yänpäñ yäñtären yämiñkuk. ²⁵ Täñkañ mani buramiñpäñ äma ämik pewän ahäwänpäñ äma kubä kumän-kumän urani wäpi Barabas u pit imiñpäñ yäniñ kireñkuk. Täñpäñ Jesu uwä kumäktä yäñtärenpäñ komi ämata yämiñkuk.

Jesu päya kwakäp terak utpewä kumbuk
Mat 27:32-44; Mak 15:21-32; Jon 19:17-27

* 23:3: 1Ti 6:13 * 23:7: Luk 3:1 * 23:8: Luk 9:9

²⁶ Tänpäkan komi ämatä Jesu yäniknat yäpmän kuñtängän kädēt miñin äma kubä kañ-ahänkuñ. Äma uwä wäpi Saimon, Sairini yotpärare-ken nanik. Uwä piäken naniktä äbänjirän kañpäñ Jesu täño päya kwakäp piriken pewä buramiñkañ Jesu mädeñgän iwatkuk.

²⁷ Tänpäkan ämawebe äbot pähaptä iwatkun. Iwarän täñkañ webe ätu konäm butewaki täñtäñ iwatkun. ²⁸ Konäm kottän iwarirä Jesutä äyänutpäñ yabänpäñ ñode yäwetkuk; Jerusalem webe kwayak, in näka kotneño. Nämō, injinta ba äpetjiye nanakta korut. ²⁹* In nadäkañ? Kadäni keräp täñjirän webe nanak bäyawanitä ñode api yäneñ; Äruñ kuñatnañi takamänjonik yäk.

³⁰ Täñkañ pom käroni tokät päbä nin yejämbut!

Ba geñi kwähärep duñpäñ nin yäpmän päñku gänañ umu yejämbut! yäk. *Hos 10:8*

³¹* Upänkañ kadäni täga bumik-ken ude yänayän täño uwä kadäni wakikenä jide api yäneñ?

³² Tänpäkan waki täñpani yarakät Jesu-kät penta däpnayän yän-yäkñat yäpmän kuñkuñ. ³³ Yän-yäkñat yäpmän kome kubä wäpi Gwäki Kokäp uken kuñkuñ. Uken ahänpäñä Jesu päya kwakäp terak utkuñ. Ba waki täñpani yarä, kubä kukñi kubä kukñi yepmañpäñ bok däpuñ. ³⁴* Tänpäkan Jesutä yänapik man ñode yänkuk; Nan! Waki täñ namikañ ño nämō nadänkañ täkan unita momini peñ yämi. Yänjirän komi äma teki yäpmäkta närepmirek gärepmirek täñkuñ. ³⁵* Tänpän ämawebe bumta ini ugän itpäñ yabänjirä Juda täño äma ekäni ekänitä Jesu sära ñode iwetkuñ; Äma ñowä äbäkta yäwani Kristo tänpäwä iniken gupi täñkentäwänä. U ämagän täñkentän yämik täñkukopän iniken gupi täñkentäktawä tänpän wakan yäk.

³⁶* Yänjirä komi ämatä udegän Jesu yänjrok man iwetkañ dubini-ken äbänpäñ wain ume jägämi iminayän täñkuñ. ³⁷ Tänpän yänkuñ; Gäk Juda äma täño intäjukun äma bureni u tänpäwä gäkña gupka täñkentäwä yäk. ³⁸ Tänpän Jesu gwäki punin kädawä man kudän ñode kudän täñkuñ;

NowÄ JUDA Ämawebe Täño INTäjukun Äma.

³⁹ Ude täñjirä waki täñpani yarä u kubätä päya kwakäp terak itkañ Jesu yänjrok man ñode iwetkuk; Gäk Kristo tänpäwä gäkña gupka täñkentänpäñ nek imaka, täñkentän nimi! yäk. ⁴⁰ Ude yäwänä noripaki kubätä ibenpäñ ñode iwetkuk; Nek penta nidäpmäkta biñam yäwanipän, gäk man ude yäyan uwä Anututa nämō umuntäyan? ⁴¹ Nek momineкта täga nidäpmänkañ. Upän äma ñowä momi kubä nämō täñkukopän jop utkañ yäk. ⁴²* Ude yänkañ yänkuk; Jesu, gäk intäjukun itkañ wäpka biñam ikek irayän täyan-ken uken näka kañ nadän nam yäk. ⁴³ Yäwänä Jesutä iwetkuk; Näk bureni gäwera; Apinogän näkkät irit bägup tägaken bok itdayän yäk.

Jesu kumbuk

Mat 27:45-56; Mak 15:33-41; Jon 19:28-30

⁴⁴⁻⁴⁵* * Tänpän kome kepma bämopi täñjirän kome dapuri kumbuk. Kumänjirän kome kudup bipmäñ utpäñ it yäpmän kuñjirän 3'kirok täñkuk. Täñjirän kudupi eñi gänañ tek täñ bagata pewä wädäwani u punin ununitä komen umu ini wewän tärenkuñ. ⁴⁶* Täñjirän Jesutä gera yänpäñ yänkuk; Nan! Kehäromina ketka-ken peyat! Ude yänpäñ kumbuk.

⁴⁷ Täñjirän komi äma kubä watäni itkuko unitä u kañpäñ nadänkañ Anutu inin oretpän yänkuk; Bureni-inik! Äma ño momini nämō.

* **23:29:** Luk 21:23; Rev 6:16 * **23:31:** 1Pi 4:17 * **23:34:** Ais 53:12; Mat 5:44; Apos 7:60; Sam 22:18 * **23:35:** Sam 22:7-8 * **23:36:** Sam 69:21 * **23:42:** Mat 16:28 * **23:44-45:** Amo 8:9 * **23:44-45:** Kis 36:35 * **23:46:** Sam 31:5; Apos 7:59

48 * Tänpäkan ämawebe ätu kan itkuño unitä imaka ahänkuko u kanpäñ butewaki nadänpän kupäñi wenpeñ enini-ken kuñtänpä kuñkuñ. 49 * Tänpäkan Jesuta not täñ imik täñkuño u ba, Galili komeken nanik webe ätu iwat yäpmän äbuño u imaka banken itkan imaka ahänkuño u kanpäñ nadäk täñkuñ.

Jesu änenkuñ

Mat 27:57-61; Mak 15:42-47; Jon 19:38-42

50 Tänpäkan äma kubä ukät penta itkuño wäpi Josep. Äma uwä Judia komeken yotpärare kubä wäpi Arimatea uken nanik. Uwä Juda täño äma ekäni ekäni unitä äbotken nanik. U äma täga, Anututa nadän iminpeñ kuñarani. 51 * Tänpäkan noriyetä Jesu man iwetpäñ iwan keriken peñirä nadäwän nämo tägañkuk. Nämo, u Anututä intäjukun itkan yabän yawat piäni kwawak ahänjirän kakta itsämäñtän kuñat täñkukonik. 52 Eruk, äma unitä Pailat-ken päñku Jesu täño komegup yäpayän iwet yabänkuk. 53 Iwerän nadän imänkan päya kwakäp terak nanik ketärenpäñ tek pakitä uwäktän-awatpäñ yäpmän päñku mobä kawut awañ komegup änekta biñam yäwani uken peñkuk. Mobä kawut uwä bian äma kumbani kubä nämo pewani, kudupi-inik itkuko uken Jesu täño komegup peñkuk. 54 Kepma uwä Fraide, Sabat täño tuñum täktäk kadäni udeken Jesu änenkuñ.

55 * Tänpäkan webe ätu Jesukät Galili komeken naniktä bok äbuño u Josep iwat yäpmän päñku kanjirä komegup awañ gänañ änenkuk. Kanjirä änenpänkan eniken äyänutpeñ päñku imaka imaka ume kábäñi nitek täñtuñum tänpän peñkuñ. 56 * Ude täñkan Sabat unita Moses täño бага man iwatpäñ itpäñ-nadäk täñkuñ.

24

Jesu kumbani-ken naniktä akumañ kuñkuk

Mat 28:1-10; Mak 16:1-8; Jon 20:1-10

1 Tänpäkan Sande tamimañ-inik webe ukeño imaka kábäñi tägatäga täñtuñum tänpän peñkuño u yäpmänkan Jesu änenkuñ-ken kuñkuñ. 2 Päñku ahänpäñ kankuñ; Mobä pähap u yäpmän kewenkuño parirän. 3-4 * Ude tänpäkan Jesu änenkuñ-ken äronpäñ Jesu täño komegupta wäyäkñewä wawäkan nadäwätäk täñ irirä äma yarä teki paki-inik unitä pit kubägän dubini-ken ahänpäñ itkumän. 5 * Täñjirän webe kwayak unitä bumta umuntañpäñ inami komen yäpä äpmonpäpäñ patkuñ. Parirä äma yarä unitä yäwetkumän; In kumbani komeken ño imata kodak iranita wäyäkñeñ itkan? 6 * U ño nämo itak, akumañ kuk yäk. Galili komeken itkan man ñode täwetkuko unita guñ tañkuñ? 7 Uwä ñode täwetkuk; Äma Bureni-inikä, äma waki täñpani keriken pewäkan päya kwakäp terak utpäñ änenpäkan kepma yaräkubä tärenjirän Anututä äneñi yäpmän päñaku api tewek yän täwetkuk. 8 Ude yänjirän webe kwayak u nadänpän yänkuñ; Bureni, nadäkamän! yäk.

9 Ude yänpäñ awañ u peñpeñ päñku iwaräntäkiye 11 ukät ämawebe ätukät biñami yäwetkuñ. 10-11 * Webe kwayak u wäpiwä Maria Makdala komeken nanik, kubä wäpi Joana, kubäwä Maria wahupi Jems täño miñi ukät webe ätu bok kuñatkuñ. Tänpän webe kwayak unitä iwaräntäkiye ukeño manbiñam yäwerirä mani nadänjirä jopi ude tänpäpäñ nadäwä bureni nämo täñkuk. 12 Upänkan Pitatä akumañ awañken bäräñeñ päñku awañ gänañ umu okärenpäñ tek Jesu gupi uwäk tänpän änenkuño ugänpäñ kanjuk. Ude kanpäñ nadäwätäk pähap täñtän äneñi kuñkuk.

Jesu Emeus kädet-ken kanjukumän

13 Tänpän kepma ukengän iwaräntäki yarätä Emeus yotpärare-ken kuñkumän. Emeus u Jerusalem yotpärare dubini-ken itkuk, 10 kilomitas ude. 14 Kädet kuñit kuñit imaka

* 23:48: Luk 18:13 * 23:49: Sam 38:11, 88:8; Luk 8:2-3 * 23:51: Luk 2:25,38 * 23:55: Luk 23:49 * 23:56: Kis 20:10; Lo 5:14 * 24:3-4: Apos 1:10 * 24:5: Luk 2:9 * 24:6: Luk 9:22, 17:25 * 24:10-11: Luk 8:2-3

Jesuken ahänkuko unita man yänpän-nadäk täntän kuṅkumän. ¹⁵ * Yänpän-nadäk täntän kuṅjirän Jesu ini äma yarä u dubini-ken ahäwänkaṅ penta kuṅkuṅ. ¹⁶ Tänpäkaṅ äma yarä u Jesu kaṅkumäno upänkaṅ u Jesu yän siwoṅi nämo kawän tärenkuṅ. ¹⁷ Ude tänjirän Jesutä yäwet yabänkuk; Ek imatäken manpäṅ yänpän-nadäk täntän kuṅatkamän? Yäwänä äma yarä uwä päṅku täpänenpäṅ itpäṅ butewaki iṅami dapun iṅiṅkumän. ¹⁸ Täṅkaṅ äma yarä u kubä wäpi Kliopas unitä iwetkuk; Gäk kome kubäken nanik käwep unita Jerusalem yotpärare-ken kudän ahänkuko u nämo kaṅpäṅ nadänkun.

¹⁹ * Yäwänä Jesutä yäwetkuk; Imatäkenta yäkamän? Yäwänä yarä unitä iwetkumän; Jesu Nasaret yotpärare-ken nanik unitäṅo manbiṅam yäk. U profet pähap. U Anutu ba ämawebe iṅamiken imaka kehäromi nitek yänpän-täk täṅ yäpmän äbäk täṅkukonik yäk. ²⁰ Upänkaṅä nintäṅo äma ekäni ekäni-kät bämop äma intäjukun täṅpani unitä kumäkta yäntären imiṅpäṅ manken teṅpäṅ päya kwakäp terak utpewä kumbuk. ²¹ * Unitä Isrel äbot nin Rom gapman täṅo kerik-ken nanikpäṅ nimagutta yäwani yän nadänkumänopän u kawut, utpewä kumänjirän edap yaräkubä täretak ṅo yäk. ²² * Tänpäkaṅ apiṅo tamimaṅ ninken nanik webe ätutä manbiṅam inide kubä niweraṅ yäk. ²³ Uwä tamiinik Jesu änenkuṅ-ken kuṅpäṅ Jesu täṅo komegupta kawä waṅ yäk. Täṅkaṅ äneṅi äyänutpeṅ päbä ṅode niweraṅ; Aṅero yarätä ahän nimiṅpäṅ Jesu kodak taṅpeṅ akumaṅ kuk yän niweraṅ yäk. ²⁴ * Eruk man u nadänpäṅ nininken äbotken nanik ätutä awaṅken päṅku webetä yäṅo udegän kaṅ yäk. Upänkaṅ Jesu nämo kaṅ-ahän.

²⁵ Man ude iweränä Jesutä yäwetkuk; Yäke! Inä guṅ bureni-inik! Profettä man yänpän kudän täṅkuṅo u in imata täṅguṅ taṅpäṅ bänep nadäwätäk täṅpäṅ nadäkinik nämo täkaṅ?

²⁶ * Profettä ṅode yänkuṅ; Kristo u komi mebäri mebäri nadänpäṅ kumäkta yäwani. Komi u nadänkaṅ eruk, epmäget peṅyänek ikek kunum gänaṅ api ärowek yän yänkuṅ. ²⁷ * Jesutä ude yänpän man kudup inita, Moses ba profet mäden ahäwanitä Anutu täṅo man terak kudän täṅkuṅo unitäṅo mebäri kudup yänkwawa taṅ yämiṅkuk.

²⁸ Eruk, kuṅtängän Emeus yotpärare keräp taṅkuṅ. Tänpän Jesutä yotpärare u irepmitpeṅ kwayäṅ täṅkuk. ²⁹ Ude tänpänä äma yarä unitä iwetkumän; Kweno yäk. Kome bipayäṅ unita nekkät penta ṅogän itna yäk. Ude iwerän nadän yämänkaṅ eṅi gänaṅ penta päro itkuṅ.

³⁰ * Äronpäṅ ketem nänayän maṅitkuṅ. Maṅit itkaṅ Jesutä käräga kubä yäpmänpäṅ tokätkaṅ Anutu bänep täga man iwetpäṅ äma yarä unita yämiṅkuk. ³¹ Ude tänpänkaṅ Anututä nadän yämiṅjirän eruk U Jesu yän kawän tärenkuṅ. Kawän tärewäkaṅ uterakgän Jesu ini ugän paotkuk. ³² Tänpänkaṅ yarä u ini-tägän näwetgäwet tänpän yänkumän; Bureni! yäk. Kädet miṅin man täṅo mebäri yänahänpäṅ niwerirän man gäripi nitek u nadänpäṅ bänepnektä pidäm tako ukeṅo!

³³ Ude yänpän uterakgän akumaṅ Jerusalem yotpärare-ken äyänutpeṅ kuṅkumän. Päṅku ahänpäṅ yabänkumän; Jesutä iniken iwaräntäkiye 11 uwä noriye ätukät änok kubägän irirä. Yabäwänä iwaräntäkiye itkuṅo unitä ṅode yäwetkuṅ; ³⁴ * Ekäni awaṅ gänaṅ naniktä bureni akuk! yäk. U Saimon kädet miṅin ahän imik yäk. ³⁵ Tänpäkaṅ yarä unitä udegän kädet miṅin ahän yämänkaṅ eṅi gänaṅ päro käräga tokätpäṅ yämän naṅkaṅ kawän tärenkuṅo manbiṅam upän yäwetkumän.

Jesutä iwaräntäkiye ahän yämiṅkuk

Mat 28:16-20; Mak 16:14-18; Jon 20:19-23; Apos 1:6-8

³⁶ * Eruk Jesutä täṅkuko unita manbiṅam yänpän-nadäk täṅ irirä bämopi-ken ini ugän ahän yämiṅpäṅ yäwetkuk; Bänep kwini terak itkot! yäk. ³⁷ * Yäweränkaṅ iwaräntäkiyetä

* **24:15:** Mat 18:20 * **24:19:** Mat 21:11 * **24:21:** Luk 2:38, 19:11; Apos 1:6 * **24:22:** Luk 24:1-11 * **24:24:** Jon 20:3-10 * **24:26:** Luk 9:22, 24:44 * **24:27:** Sam 22:1-21; Ais 53; Jon 13:31; Apos 3:13 * **24:30:** Luk 22:19
* **24:34:** 1Ko 15:4-5 * **24:36:** 1Ko 15:5 * **24:37:** Mat 14:26

kaŋpəŋ kwainpəŋ yəŋkuŋ; Wära! Mäjo kubä äbatak ŋo! yäk. ³⁸ Ude yäwäwä yäwetkuk; In imata kikuŋputpəŋ bänep yarä-yarä pekaŋ? ³⁹ Nəwä näkŋa-inik äbätat. In ketna kuroŋna-ken ŋo nepmäŋit näwatpəŋ nabəŋpəŋ nadäkinik täŋput. Mäjo uwä gupi tohari nitek nämo. Täŋ, nähä gupna tohatna nitek ŋo yäk.

⁴⁰ Man ude yäwetpəŋ keru kuroŋi-ken jibi me u yəwoŋərəŋkuk. ⁴¹ * Yəwoŋərəwän kaŋpəŋ bänepi təgaŋkuŋ. Täŋpəkaŋ ŋo Jesu ini yəŋ ketinik nämo nadäwä təreŋkuŋ. Ude täŋpəkaŋ yäwet yabəŋkuk; Inken ketem ätu itkaŋ? ⁴² Ude yäweränä gwägu tom ijiwani kubä imiŋkuŋ. ⁴³ İmiŋkaŋ kaŋ irirä, eruk naŋkuk.

⁴⁴ * Naŋpəŋ yəŋkuk; Näk inkät itkaŋ man täwet yəpməŋ äburo ukeŋo nadäkaŋ? Näk ŋode täwetkut; Man näka Moses təŋo бага man kudän täwani terak, ba profet təŋo maŋ kudän terak ba Sam terak kudän täwani u kudup udegän ahəŋ morekta yəwani yəŋ täwetkut. ⁴⁵ * Ude yäwetkaŋ Anutu təŋo man mebəri nadäka nadäk-nadäki təŋkwawa taŋ yəmiŋkuk. ⁴⁶ Täŋkaŋ ŋode yäwetgän təŋkuk; Anutu təŋo man kudän terak ŋode kudän täwani; Kristo u komi nadəŋpəŋ kuməŋkaŋ kepma yarä təreŋirän kubäta kumbani-ken naniktä api akwek. ⁴⁷⁻⁴⁸ * * Täŋkaŋ komeni komeni ämawebe yäwetpəŋ yəwoŋərək təŋpewä bänepi sukureŋirä Anututä Kristo unitəŋo wəpi terak wakini api peŋ moreŋ yämek yəŋ ude kudän täwani. Eruk nanaknaye, inä ude täkta yəwani. Unita Jerusalem yotpärare-ken yəput peŋpəŋ kaŋ təŋtəŋ kut. ⁴⁹ * Täŋpəkaŋ nanatä imaka injinta biŋam yəwani u iniŋ kireŋpewa api əpəŋ tamed. Unita in kome ŋo nämo peŋpeŋ kuneŋ. Nəgän itsäməŋ irirä kunum təŋo kehəromi tama yəpməŋkaŋ kaŋ kut yäk.

Jesu kunum gənaŋ əroŋkuk

Mak 16:19-20; Apos 1:9-11

⁵⁰ Man ude yäwetkaŋ eruk yəŋ-yəkŋat pəŋku Betani yotpärare gəgəniken itkaŋ keru yəpməŋ akuŋpəŋ Anututä iron təŋ yəmikta maŋ yäwetkuk. ⁵¹ Man təga u pen yäwerit yäwerit kome kəkätəŋirän Anututä imagut yəpməŋ kunum gənaŋ əroŋkuk. ⁵² * Təŋirän iwarəntäkiyetä Jesu iniŋ oretkaŋ bänep oretoret pəhap terak Jerusalem yotpärare-ken əneŋi kuŋkuŋ. ⁵³ Kuŋpəŋ kadäni kadäni kudupi eŋi gənaŋgän itkaŋ Anutu iniŋ oret təŋkuŋ.

* **24:41:** Jon 21:5 * **24:44:** Luk 9:22 * **24:45:** Luk 24:27 * **24:47-48:** 1Ti 3:16 * **24:47-48:** Jon 15:27;
Apos 1:8 * **24:49:** Jon 14:16, 15:26; Jon 16:7; Apos 1:4 * **24:52:** Jon 14:28, 16:22

Jon

Jontä Jesu uwä Anutu täño nanaki yäñ niwoñäreka manbiñam ño kudän täñkuk

Jesu u Anutu täño Manbiñam

¹* Manbiñam U mebäri-ken-inik yäput peñpäñ it yäpmäñ äbukotä itak. Uwä Anutu-kät itkumänopäñ u ini-tägän Anutu. ² U yäput peñpäñ Anutu-kät it yäpmäñ äbukotä itak. ³* Manbiñam U Anutu-kät ket kubägän täñpäñ imaka kuduhtagän pewän ahäñkuñ. Ukät nämowä imaka kubä nämö ahäwän. ⁴* Uwä irit täño mähemi unitä ämawebeta peñyäneñ yämik täyak. ⁵* Täñpäkañ peñyäneki unitä bipmäñ urani-ken peñyäneñirän bipmäñ uranitä peñyäneki u döpän kumna yäñkañ täñpäñ wak täkañ.

Ämatä Jesu not nämö täñ imiñkuñ

⁶⁻⁷* Äma kubä wäpi Jon. Unitä peñyäneki unitäño manbiñam yäñahäñirän nadäñpäñ ämawebe kuduhtagän nadäkinik täneñta Anututä iniñ kireñkuk. ⁸* Jon ini uwä peñyäneki mähemi nämö. U peñyäneki mähemi täño manbiñam yäñahäka äbuk. ⁹* Täñpäkañ peñyäneki mähemi bureni uwä ämawebe komeni komeni peñyäneñ yämik täyak unitä kome terak ahäka keräp täñkuk.

¹⁰* Eruk peñyäneki uwä komeni ämawebe bämopi-ken ahäñpäñ itkuk. Täñpäkañ ämawebe u ini-tägän pewän ahäñkuñopäñ ämawebe uwä mebärini nämö kañpäñ nadäñkuñ. ¹¹ Ini äbotken ahäñkuko upäñkañ äbot unitä not nämö täñ imiñkuñ. ¹²* Täñ, ämawebe ätu not täñ imiñpäñ nadäkinik täñ imiñkuño unita Anutu täño äperiye nanak itneñta kädet peñ yämiñkuk. ¹³* Täñpäkañ äperiye nanak ahäñkuño uwä ämatä ahäk takamäñ ude nämö ahäwani. Ba nädapitä nanak ahäka epän täktäk kädet-ken nämö ahäwani. Uwä Anututä ini-tägän bäyañ yepmañpani.

¹⁴* Eruk, Manbiñam u äma äworeñpäñ bämopnin-ken ahäñpäñ ninkät penta it täñkumäñonik. Ahäñpäñ irirän wäpi biñam kehäromi nikek kañpäñ nadäñkumäñ. Uwä Anutu täño nanaki-inik kubägän unita wäpi biñam u yäpuk. Uwä orakorak mähemi ba man bureni täño mähemi ahäñpäñ irirän kañpäñ nadäñkumäñ. ¹⁵* Täñpäkañ äma unitäño mebärini Jontä gera terak ñode yäñahäñkuk; Näk äma unita ñode täwerat; Näkä jukun ahäñkuro upäñkañ äma u näk närepmetak. Imata, näk nämö ahäñira äma u it yäpmäñ äbukotä itak yäñ yäñkuk.

¹⁶* Bureni! Manbiñam uwä orakorak mähemi. Unita nin kuduhtagän imaka imaka gäripi nikek unitä käwut-ken nanik iron wari wari täñ nimik täyak. ¹⁷* Täñpäkañ bian Anututä Moses kerit terak бага man peñ nimiñkuk. Täñ, orakorak ba man bureni uwä Jesu Kristoken naniktä ahäñ nimiñkuñ. ¹⁸* Ba ugän nämö. Äma kubätä Anutu nämoinik kañkuk. Upäñkañ Anutu täño nanaki bureni kubä-tägän nani dubini-ken it täyak unitä äpäñpäñ Anutu täño mebäri kwawak pewän ahäñ nimiñkuk.

Jontä iniken mebäri yäwetkuk

Mat 3:1-12; Mak 1:7-8; Luk 3:15-17

* **1:1:** Jon 17:5; 1Jo 1:1-2; Rev 19:13 * **1:3:** 1Ko 8:6; Kol 1:16-17; Hib 1:2 * **1:4:** Jon 5:26 * **1:5:** Jon 3:19
 * **1:6-7:** Mat 3:1; Luk 1:13-17,76 * **1:8:** Jon 1:20 * **1:9:** Jon 8:12; 1Jo 2:8 * **1:10:** Jon 1:3, 17:25 * **1:12:**
 Gal 3:26 * **1:13:** Jon 3:3-6; Jem 1:18; 1Pi 1:23 * **1:14:** Ais 60:1-2; Gal 4:4; Plp 2:7; Hib 2:14; Luk 9:32; Jon 2:11
 * **1:15:** Jon 1:27,30; Mat 3:11 * **1:16:** Kol 2:10 * **1:17:** Kis 34:28; Rom 6:14, 10:4 * **1:18:** Kis 33:20; Jon 6:46;
 1Ti 6:16; 1Jo 4:12; Mat 11:27

19 Tãñpãkañ Jerusalem yotpärare-ken nanik Juda äma ekäni ekänitä bämop ämakät kudupi eni täño watä äma ätu yäniñ kireñpewä Jonken kuñkuñ. Pãñku Jon ñode iwet yabãñkuñ; Gäk netä? 20 * Yäwäwä Jontä mebärini käbop kubä nämö penpãñ ñode yãñahãñpãñ yäwetkuk; Näk Kristo, Anututä bian iwoyäwani u nämö! 21 * Yäwänä iwetkuñ; Etãñ, gäk netä? Gäk Elaija ba? Yäwäwä yäwetkuk; Näk u nämö! yäk. Yäwänä iwetkuñ; A, Gäk profet, Anututä api taniñ kirewet yãñ yãñkuko u? Yäwäwä yäwetkuk; Näk profet u nämö yäk. 22 Jontä ude yäwänä iwetkuñ; Eruk bureni niwet! Gäk netä? Pãñku äma niwetpewä äbämãño u jide yäwetnayãñ?

23 * Ude yäwäwä Jontä profet biani wäpi Aisaia u meni-ken yäpmãñpãñ ñode yäwetkuk; Näk äma kubä, kome jopi-ken itkañ gera ñode yãñ irani; Ekäni täño kädet täwitpãñ kañ yäpä-siwonñtañ imut! yäk. *Ais 40:3*

24-25 * Tãñpãkañ äma Jonken äbuño uwä äma Parisi äma ätu bok itkuño unitä äneñi iwet yabãkgän tãñpãñ yãñkuñ; Näk Kristo nämö, Näk Elaija nämö ba Näk profet nämö yãñ niwetan upãñkañ imata äma ume ärut yämik täyan? 26 Yäwäwä Jontä ñode yäwetkuk; Näkä äma umegän ärut yämik täyat. Upãñkañ äma kubä bämopjin-ken itak ño, u inä nämö kañpãñ nadäk täkañ yäk. 27 * Äma uwä mäden näwatta yäwani. Upãñkañ näk närepmittpãñ intäjukun it namitak unita äpani näk ñodewanitä u dubini-ken itnañi nämö.

28 * Imaka ahãñkuko u Betani yotpärare, Jodan ume udude käda tãñkuñ. Jontä kome uken itkañ ämawebe ume ärut yämik tãñkuk.

Jontä Jesu täño mebäri yäwetkuk

29 * Patkuño yãñewänä Jesu Jonken kuñirän bankentä kañkañ Jontä ämawebe ñode yäwetkuk; Udu kawut! yäk. Anutu täño tom bätaki äbätak! Ämawebe komeni komeni täño momi u äma uterak äronirän kotatak. 30 * Äma unita ñode täwerat; Mäden äbätak unitä näk närepmittpãñ intäjukun it namitak. Imata, äma u näk nämö ahãñira it yäpmãñ äbukotä itak yãñ täwerat. 31 Tãñpãñ näkña imaka, äma u nämö kañkut. Upãñkañ Isrel ämawebe intä äma unitãño mebäri kämi nadäkta näk intäjukun äbä ume ärut tamik tãñkut.

32 * Jontä ude yãñpãñ yäwetgän tãñkuk; Näk bian Munapiktä kãnarãm ude äpãñkañ uterak mañitpãñ irirän kañkut yäk. 33 * Tãñpãkañ näkña bian Kristo nämö käwa tärenirä Anutu, ume ärut yämik-yämik epãñ yãñ naminñkuko ugän ñode näwetkuk; Munapiktä äpä gwäki terak irirän api käwen yäk. Äma unitä ämawebe Munapikpãñ api uwäktãñ yämek yãñ näwetkuk. 34 * Näwetkuko udegän kañkuro unita ñode yãñahãñpãñ täwet täyat; Äma uwä Anutu täño nanaki bureni-inik.

Äma ätutä Jesu kañ-ahãñkuñ

35-36 * Patkuño yãñewänä Jon-kät iniken iwaräntäki yarä kome ini ugän irirä Jesutä äbãmañ yärepmittpeñ kuñirän kañpãñ iwaräntäki yarä u yäwetkuk; Eruk kawun! Anutu täño tom bätaki kuyak u yäk. 37 Yäwerirän yarä u man u nadãñpãñ Jon tenpeñ mädegän Jesu iwatkumän. 38 Iwarirän Jesutä äyãñutpãñ yabãñpãñ yãñkuk; Ek imata äbäkamän? Yäwänä iwetkumän; Yäwoñärewani äma! Gäk eni de it täyan? (Yäwoñärewani äma u iniken man terak Rabai yãñ iwetkumän.) 39 Yäwänä Jesutä yäwetkuk; Äbãñkañ kawun! yäk. Yäwänä yarä uwä iwatkumän. Eruk 4'kirok bipäda eniken ahãñpãñ kañpãñä kepma ugän Jesutä it tãñkuk-ken ugän penta itkuñ.

40 * Äma yarä, Jon täño man nadãñpãñ Jesu iwatkumäno u kubä wäpi Andru, Saimon-Pita unitãño monäni u. 41 * Eruk Andru u bärãñeñ pãñku tuäni Saimon ahãñ iminpãñ

* 1:20: Jon 3:28 * 1:21: Lo 18:15,18; Mat 11:14; Jon 6:14, 7:40 * 1:23: Ais 40:3 * 1:24-25: Mat 21:25; Jon 1:33 * 1:27: Jon 1:15; Apos 13:25 * 1:28: Mat 3:6; Jon 10:40 * 1:29: Ais 53:6-7; Jon 1:40; 1Pi 1:18-19 * 1:30: Jon 1:15 * 1:32: Mat 3:16 * 1:33: Luk 3:2-3 * 1:34: Mat 3:17, 17:5; Mat 27:54 * 1:35-36: Jon 1:29 * 1:40: Mat 4:18-20 * 1:41: 1Sml 2:10; Sam 2:2; Jon 4:25

iwetkuk; Nek Mesaia kākamāk yāk. (Mesaia u mebäri Kristo, Anututä iwoyäwani.) ⁴² * Ude yānpāṅ Andru u tuāni Saimon yāṅikṅat yāpmāṅ Jesuken kuṅkuk. Kuṅirān Jesutä Saimon kaṅpāṅ iwetkuk; Gäk Saimon, Jon tāṅo nanaki. Upāṅkaṅ gäk wāpka Kefas yāṅ gāwetat yāk. (Kefas u ninin man terak mobä.)

⁴³ * Eruk, patkuṅo yāṅewänä Jesu Galili komeken kwa yāṅpāṅä äma kubä wāpi Filip kaṅ-ahānpāṅ iwetkuk; Gäk näwat! yāk. ⁴⁴ Filip uwä Andru kenta Pita tāṅo yotpārare wāpi Betsaida, u nanik. ⁴⁵ * Eruk, Filiptä noripak kubä wāpi Nataniel kaṅ-ahānpāṅ iwetkuk; Mosestä бага man terak kudän täwani, ba profet ätutä kudän tāṅpāṅ Äma kubä api ahāwek yāṅ yāwani ukeṅo nadātan? Nin äma u kaṅ-ahākamāṅ. Uwä Jesu, Josep tāṅo nanaki, Nasaret yotpārare-ken nanik u yāk.

⁴⁶ * Iweränä Natanieltä man kowata ṅode iwetkuk; Kome täpuri Nasaret udewani-ken nanik imaka täga kubä täga ahāwek? Nämoinik! Ude yāwänä Filiptä iwetkuk; Pāṅku ka! yāk. ⁴⁷ Ude iweränä Natanieltä pāṅku Jesuken ahāṅirān kaṅpāṅ Jesutä yāṅkuk; Äma ṅowä Isrel äma mebäri kubä yāk. Bānepi-ken jopman kubä nämo itak. ⁴⁸ * Ude yāṅirān Natanieltä Jesu iwetkuk; Gäk jide tāṅpāṅ näka nadātan? Yāwänä Jesutä iwetkuk; Filiptä näka nämo gāwerirān wama äyuṅken iriri gabät yāk. ⁴⁹ * Yāwänä Natanieltä ṅode iwetkuk; Yäke! Yāwoṅārewani äma, gäk Anutu tāṅo nanaki, Isrel äma nintāṅo intājukun äma yāk. ⁵⁰ Ude yāwänä Jesutä iwetkuk; Wama mebäri-ken iriri gabät yāṅ gāwerapāṅ nadāṅ namikinik täyan? Nadātan, kaṅpāṅ nadäk täyan ṅo täpuri yāk. Kāmi, imaka bureni pähap ahāṅirä api kaṅ yāpmāṅ kwen yāk. ⁵¹ * Ude yāṅpāṅ äma päke u ṅode yāwetkuk; Nāk bureni ṅode täwera nadāwut; In kunum aṅṅirān Anutu tāṅo aṅṅeronyetä Äma Bureni-inik terak äronkaṅ äpāk tāṅirä api yabāneṅ yāk.

2

Jesu kudän kudupi yāput peṅkuk

¹ * Kepma yarä täreṅirān Galili kome, yotpārare kubä wāpi Kana uken yanāpi yarä kerāntäk tāṅirān äṅnak-äṅnak tāṅkuṅ. Jesu tāṅo miṅi imaka, penta itkaṅ äṅnaṅkuṅ. ² Tāṅpāṅ äṅnak-äṅnak tāṅo mähemitä Jesu-kät iwarāntākiyeta yāṅpewän äbākaṅ bok itpāṅ naṅkuṅ. ³ Nāṅtāko wain ume paorānkaṅ miṅitä Jesu iwetkuk; E, wain ume paotak yāk. ⁴ * Ude yāwänä Jesutä iwetkuk; Imata peṅ näwetan? Nākṅo kadāni nämo ahātak yāk. ⁵ * Ude yāwänä Jesu tāṅo miṅitä eṅi unitāṅo epän watä äma yāwetkuk; Imaka kubäta täwerirān udegän kaṅ tāṅput yāk.

⁶ * Tāṅpākaṅ eṅi uken ume kābot mobāpāṅ tāṅpani taṅi-inik 6 ude itkuṅ. Kābot kubä uken ume gwereno uwä 100 litas ude bumik tāṅpek. Juda ämatä бага man iwatkaṅ ume ärutna yāṅpāṅ ume kābot udewani-ken gwerani. ⁷ Eruk Jesutä epän watä äma yāwetkuk; Kābot ṅo gānaṅ ume piwä tokṅewut yāk. Yāwänä udegän tāṅkuṅ. ⁸ Ude tāṅpāwä yāwetkuk; Eruk, kābot-ken nanik ume ätu gwet pāṅku äṅnak-äṅnak mähemita imut yāk. Ude yāwänä udegän tāṅkuṅ. ⁹ Tāṅkaṅ äṅnak-äṅnak mähemi uwä ume u naṅ yabāwän wain ume tāṅkuk. Wain ume u Jesutä tāṅpewän ahāṅkuk yāṅ nämo nadāṅkuk. (Upāṅkaṅ eṅi epän watä äma u ini nadāṅkuṅ.) Mähemi uwä ume naṅpāṅ-nadāṅkaṅ yanāpi kerāntäk tāṅkumāno u äpita yāṅpewän äbuk. ¹⁰ Yāṅpewän äbānā iwetkuk; E! yāk. Äma ätutä äṅnak-äṅnakken wain ume gāripi nitek ṅodewaniwä intājukun piṅ yāmik tākaṅ yāk. Tāṅpāṅ ämawebetä nāṅtāṅgän tāṅguṅ taṅpāṅ wain ume gāripi nämo upāṅ yāmik tākaṅ yāk. Ude tāk tākaṅ upāṅkaṅ gāhā wain ume gāripi nitek ṅowä kābop pewi irakopāṅ paot-paotta pewi ahātak yāk.

* **1:42:** Mat 16:18; Mak 3:16 * **1:43:** Mat 8:22; Mak 2:14 * **1:45:** Lo 18:18; Ais 7:14, 9:6; Jer 23:5; Ese 34:23
 * **1:46:** Jon 7:41,52 * **1:48:** Sam 32:2 * **1:49:** Mat 14:33, 16:16; Mat 27:42; Mak 3:11 * **1:51:** Stt 28:12
 * **2:1:** Jon 1:43 * **2:4:** Mat 12:48; Jon 19:26 * **2:5:** Jon 7:30, 8:20 * **2:6:** Mak 7:3-4

11* Jesu kudän kudupi intäjukun uwä Galili kome Kana yotpärare-ken täñkuk. Kadäni uken Jesu kehäromini ba wäpi biñam kwawak pewän ahänjirän iwaräntäkiyetä kañpän nadäkinik täñ imiñkuñ.

Kudupi eni u kudupi kañ irän

Mat 21:12-13; Mak 11:15-18; Luk 19:45-46

12* Täñpakaan Kana yotpärare penpen Jesu ini ba miñi noriye-kät, iwaräntäkiye penta Kapeneam yotpärareken kuñkuñ. Pänku uken kepma yarägän itkuñ. 13* Itkañ Juda täño orekirit kadäni kubä wäpi Pasova u keräp tañkuko unita Jesu Jerusalem äronkuk. 14 Pära kudupi eni moräki-ken yabänkuk; Äma ätuwä Anututa gupe kabänji nitek ijin imikta sipsip, bulimakau, barak namiñ-gamiñ täñit moneñ imaka, namiñ-gamiñ täñ irirä. 15 Ude täñ irirä Jesutä yabänpän yen yäpmänkañ irin utpän äma u ba tom bok däpmänpän yawat kireñpewän äpämañ kuñkuñ. Äpämañ kuñirä moneñ kabot yäpmän äreyän täñpän kuñkuñ. 16* Täñpän äma barak suwañ itkuño u ñode yäwetkuk; Imaka ño yäpmän kut! yäk. In mäyäkjin nämo! Nana täño kudupi eniken imaka jopi ño täñirä tuñum eni nämo täñpek yäk. 17* Jesutä ude täñirän iwaräntäkiyetä man kubä Anutu täño man ñode kudän täwani u juku piñkuñ; Gäkño eni säkgämän irekta bänepna kädäp ijik täyak.

18 Jesutä ude täñirän kañpän Juda äma ekäni ekänitä kokwawak nadänkañ iwetkuñ; Netä gäweränpän ude täyan? Gäk ude täkta kehäromi pat gamitak yän nadäktä kudän kudupi kubä niwoñärewi këna! yäk. 19* Yäwäwä yäwetkuk; Intä kudupi eni ño kwiniñäkañ näkä edap yaräkubä-tagän täñpän äneñi api täñ morewet yäk. 20 Ude yäwänä yänkuñ; Wa! Oraniyetä kudupi eni ño obañ 46 ude täñ yäpmän ärontängän täñ moreñkuñ! Upänkañ gäkä edap yaräkubätagän täñ morekta yäyan? yän iwetkuñ. 21* Jesutä iniken gupita juku piñkañ kudupi eni terak yänkuk. 22* Täñpakaan mäden, Jesutä kumänpän akuñirän iwaräntäkiyetä man u nadäwä tumbuñ. Nadäwä tumbäpän man Jesutä yänkuko u ba Anutu täño man kudän täwani u nadäwä bureni täñkuñ.

23* Täñpakaan Jesu Pasova orekirit kadäni uken Jerusalem yotpärare-ken itkañ kudän kudupi mäyap täñkuk. Täñirän äma mäyaptä nadäkinik täñ imiñkuñ. 24 Upänkañ äma kudup täño bänepi yabänpän-nadäwani unita mebärini kudup nämo yänhäñpän yäwetkuk. 25* Imata, Jesu ini uwä äma bänepi yabänpän-nadäk täñpani unita äma bänepi-ken jide pätak u kudup yabänpän-nadänkuk. Uwä bänep kakkak mähemi unita kubätä iwetnañi nämo.

3

Nikodemus täño manbiñam

1* Kome uken Parisi äma kubä wäpi Nikodemus. Nikodemus uwä Juda äma ekäni kubä. 2* Eruk bipani kubä Nikodemus päñku Jesu ahän imiñpän iwetkuk; Yäwoñärewni äma, gäk yänpän-yäwoñärek äma Anutu-ken naniktä äbun yän nadäkamän. Anutu-ken naniktä nämo äbun yäwänäku kudän kudupi täk täyan u täga nämo täk täyen yäk.

3* Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Näk bureni gäwera; Äma kubätä ahäk-ahäk kodaki nämo ahäwayän täko uwä Anututä intäjukun itkañ yabän yawat epän kehäromi täk täyak unitäño mebärini täga nämo kañpän nadäwän tärewek. 4 Jesutä ude yäwänä Nikodemus kikuñpän iwetkuk; Ude nämo! Äma tägawanitä jide täñpän nanak paki ude äneñi äworewek? Äma kubätä nanak paki äworeñpän miñi koki gänañ ahäwänkañ äneñi miñitä täga bäyanañi nämo! yäk.

* 2:11: Luk 9:32; Jon 1:14, 4:54; Jon 11:40 * 2:12: Mat 4:13 * 2:13: Kis 12:1-27; Jon 6:4, 11:55 * 2:16: Luk 2:49 * 2:17: Sam 69:9 * 2:19: Mat 21:23, 26:61; Mat 27:40; Apos 6:14 * 2:21: 1Ko 6:19 * 2:22: Luk 24:6-8; Jon 12:16, 14:26 * 2:23: Jon 7:31 * 2:25: Mak 2:8 * 3:1: Jon 7:50, 19:39 * 3:2: Mat 22:16; Jon 9:16 * 3:3: Mat 18:3; 1Pi 1:23

5 * Yäwänä Jesutä iwetkuk; Näk bureni gäwetat. Äma kubätä ume terak ba Munapik terak äneji kodaki nämo ahäwayäj täko uwä Anututä intäjukun itkañ nämo api kañiwarek. 6 * Äma miñi koki gänañ ahäwani uwä kome täño nadäk-nadäk uterakgän kuñat täkañ. Täñ, Kudupi Munapiktä äma kubä täño nadäk-nadäki täñkodak täwayäj täko uwä Munapiktä iniken nadäk-nadäk terak api kuñarek. 7 Näk kodaki ahäwen yäj gäwetat u nadäñpäñ nämo kikuñuren. 8 * Ahäkahäk kodaki Munapiktä pewän ahäk täkañ uwä mänit ude bumik. Mänit uwä iniken gärip terak piäk täyak. Imaka imaka yepmäñit täñjirän yabäk takamäj, upäñkañ de ahäñkañ de päñku paotak yäj nämo kak takamäj. Täñpäkañ Munapik udegän, ini uwä kwawak nämo kak takamäj. Upäñkañ äma Munapik täño irit kodaki nitek uterak Munapik täño piäni ahäñjirän kak takamäj yäk.

9 Jesutä ude yäwänä Nikodemustä iwetkuk; Yäkai! Näk jide täñpäñ unitäño mebäri nadäwa täreneñ? 10 Yäwänä Jesutä iwetkuk; Gäk Juda täño yäñpäñ-yäwoñärek äma ñonitä man ñonita imata täñguñ täyan? 11 * Näk bureni gäwera; Imaka nadäk takamäj ba kañpäñ nadäk tak takamäj udegän Juda äma in täwetpäñ täwoñärek tak takamäj. Upäñkañ in nintäño manta bitnäk täkañ. 12 * Imaka komen äma terak ahäk täkañ unita täwerira nadäwä bureni nämo tak täkañ unita imaka kunum gänañ ahäk täkañ unita täwerawä jide täñpäñ nadäwä bureni täñpek? 13 * Kome terak nanik äma kubätä kunum gänañ nämo äronkuko unita kunum gänañ ahäk täkañ uwä äma kubä-tägän yabäñpäñ-nadäk täyak. Uwä Äma Bureni-inik, kunum gänañ nanik äpuko u kubä unitägän kunum täño mebäri nadätak.

14 * Mosestä bian-inik kome jopi-ken gämok jikontä yokut iwat yäpmäj äronpäñ ämawebe inamiken kwawak peñkuko udegän Äma Bureni-inik uwä yäpmäj äro punin kwawak pekta yäwani. 15 * Ude täñjirä äma kubätä Äma Bureni-inik unitä täga täñkentäj namek yäj nadäkinik ude täñpayäj täko uwä irit kehäromi api kañ-ahäwek. 16 * Anututä komen ämawebeta nadäj yämik-inikinik täñkuko unita nanaki tepi kubägän u tewän äpuk. Ude täñkuko unita ämatä u nadäj imiñpäñ kuñatnayäj täkañ uwä paot-inik nämo api täneñ. Nämo, u irit kehäromi api kañ-ahäneñ. 17 * Anutu uwä Nanakna komen ämawebe manken kañ yepmañpäñ yäñpäñ nämo tewän äpuk. Nämo, u komen ämawebe yäpän tägakta yäñpäñ nanaki kubägän-inik uwä iniñ kireñkuk. 18 * Unita äma kubätä Anutu täño nanaki u nadäj imikinik täñpayäj täko uwä manken itta biñam nämo. Täñ, äma kubätä nadäj imikinik nämo täñpayäj täko uwä manken itta biñam. Imata, nadäkiniki Anutu täño Nanaki kubägän unita nämo tak täyak unita.

19-20 * * Manken irit täño mebäri ñode pätak; Peñyäjek pähap Anutu-ken naniktä kome terak ño äpätak. Upäñkañ komen äma kuñat-kuñari waki unita peñyäjekta bitnäñkañ bipmäj uranita gäripi nadäk täkañ. Kädet wakini täño mebäri kwawak pewä ahäkta umuntak täkañ unita peñyäjek gänañ nämo ärok täkañ. 21 Täñ, äma kubätä kädet bureni iwarayäj täko uwä peñyäjek u gänañ itta nämo api bitnäwek. Nämo, äma udewanitä peñyäjek gänañ irirä ämawebe ätutä ñode api yabäñpäñ-nadäneñ; Bureni! Äma unitäño täktäki uwä Anutu täño mangän iwatpäñ tak täkañ yäj api nadäneñ.

Jontä Jesu täño mebäri yäñkwawa tañkuk

22 * Jesutä man ude yäj paotpäñä iwaräntäkiye yämagut yäpmäj Jerusalem yotpärare peñpeñ Judia gägäni käda kuñkuñ. Päñku itkañ ämawebe ume ärut yämiñ itkuk. 23 Ude täñ irirän kadäni ugän Jon imaka, kome kubäken ämawebe ärut yämiñ itkuk. Aenon kome,

* 3:5: Ese 36:25-27; Tai 3:5 * 3:6: Sam 51:5; Jon 1:13 * 3:8: Sav 11:5 * 3:11: Jon 3:32, 8:26 * 3:12: Luk 22:67 * 3:13: Snd 30:4; Rom 10:6 * 3:14: Nam 21:9; Jon 8:28, 12:32 * 3:15: Jon 20:31 * 3:16: Jon 3:36, 10:28; Rom 5:8, 8:32; 1Jo 4:9-10 * 3:17: Luk 19:10; Jon 5:22, 12:47; Apos 17:31 * 3:18: Jon 3:36, 5:24 * 3:19-20: Jon 1:5,9, 8:12 * 3:19-20: Efe 5:11-13 * 3:22: Jon 4:1-2

Salim yotpärare dubini-ken uken täñkuk, ume tañi kubä u itkuko unita. ²⁴* (Kadäni uken Jon komi enjiken nämo teñirä epän u täñkuk.)

²⁵ Täñpäkañ Juda äma ekäni kubätä äbäñpäñ Jon täño iwaräntäkiye-kät Anutu injamiken kuräki itta ume ärutärut täño käderita man wärät-wärät täñkuñ. ²⁶* Ude täñkañ Jon täño iwaräntäkiyetä kuñpäñ Jon ñode iwetkuñ; Yäwoñärewani äma, äma gäkkät Jodan udude käda itkañ unitäño mebärini niwetkuno äma ukeño nadätan? Ämawebe mäyaptä äma uken kuñirä ume ärut yämiñ itak yäk.

²⁷* Ude yäwäwä Jontä yäwetkuk; Nadäkañ? Kunum mähemitä äma kubäkubäta epän nimik täyak. Nimiñirän epän nininta biñam nimani ugänpäñ iwatpäñ täk täkamäñ yäk. ²⁸* Näk ñode täwetkuro upäñ imata täñguñ täkañ? Näk näkñata Kristo nämo yäñ täwetkut. Näk Kristota kädet täwit imiktagän Anututä naniñ kireñkuk yäk. ²⁹* Jontä ude yäñpäñ ñode yäwetgän täñkuk; In ñode nämo nadäkañ? Äma kubäta webe yäñ imineño uwä webe uwä äma ukengän kwek. Täñpäkañ äma unitäño noripakitä biñam nadäñpäñ täñkentäñ imiñpäñ bänep täga pähap nadäñ imek. Eruk, näk äma unitäño noripaki ude. Ämawebetä notnapak Jesu ukengän kukañ unita bänep täga nadäñ imitat. ³⁰ Unita näk ñode nadätat; Notnapak täño wäpitä äronjirän näkño wäpnatä kañ äpän yäk.

Äma kubä kunum gänañ naniktä äpuk

³¹* Jontä ude yäñpäñ yäwetkuk; Äma kunum gänañ naniktä äpuko uwä äma kuduhtagän yärepmitpäñ intäjukun-inik itak. Täñpäkañ nähä kome äma. Näk imaka imaka kome terak itkañ unitäño mebärigän nadäwa tärekañ. Täñ, äma kunum gänañ naniktä äpuko unitä uyaku imaka kuduhtagän nadäwän tärekañ. ³²* Äma unitä imaka kañpäñ nadäk täyak udegän yäñahäk täyak. Upäñkañ ämatä u nadäkta bitnäk täkañ. ³³ Täñ, äma kubätä man u nadäñpäñ buramiwayäñ täko unitäño nadäk-nadäki-ken ñode pätak; Anutu u imaka bureniñgän täk täyak ba yäk täyak. ³⁴* Imata, äma Anututä ini tewän äpuko u Anutu täño man yäñahäk täyak. Anututä ini unita Munapik täño kehäromi tokñek-inik peñ imiñkuk.

³⁵* Täñpäkañ Nani uwä Nanakita gäripi-inik nadäñpäñ kome terak ba kunum gänañ imaka imaka kuduhtagän täño mähemi pähap teñkuk. ³⁶* Unita äma kubätä Nanaki unita nadäñ imikinik täñpayäñ täko uwä irit kehäromi nitek api irek. Upäñkañ äma kubätä Nanaki täño man nämo buramiwayäñ täko uwä irit kehäromi nämoinik api kañ-ahäwek. Nämo, Anutu täño kokwawaktä äma udewani terak pen api it yäpmäñ ärowek yäk.

4

Jesu Samaria webe kubäkät man yäñkumän

¹* Kadäni uken Parisi ämatä manbiñam ñode nadäñkuñ; Jesu uwä ämawebe mäyap ume ärut yämik täyak, Jontä täk täñkuko u irepmitpäñ täyak. ² (Täñ bureni uwä Jesu ini ämawebe ume nämo ärut yämiñkuk. Iwaräntäkiye yäwerän unitä ärut yämik täñkuñ.) Täñpäkañ Jesutä Parisi äma Jesu epän ude täyak yäñ yäñpäñ-nadäk täñkuño manbiñam u nadäñkuk. ³ Manbiñam u nadäñpäñ Judia kome u peñpeñ Galili komeken äneñi äyänutpeñ kuñkuk. ⁴ Galili kädet u iwat yäpmäñ kuñtängän Samaria kome käda ahäñkuk. ⁵* Kuñtängän Samaria kome täño yotpärare täpuri kubä wäpi Sika uken ahäñkuk. (Yotpärare u kome Jekoptä bian-inik nanaki Josepta iniñ kireñkuko u dubini-ken itkuk.) ⁶ Jesutä kädet käronji kuñtängän kepma bämopi täñjirän gaña tañpäñ ume awañ Jekoptä bian-inik äneñpani u kañ-ahäñpäñ dubini-ken mañit itkuk.

* **3:24:** Mat 4:12 * **3:26:** Jon 1:26-34 * **3:27:** Jon 19:11; 1Ko 4:7; Hib 5:4 * **3:28:** Jon 1:20,23; Mat 11:10
 * **3:29:** Mat 9:15 * **3:31:** Jon 8:23; 1Jo 4:5 * **3:32:** Jon 3:11 * **3:34:** Jon 1:32 * **3:35:** Mat 11:27; Jon 5:20, 10:17 * **3:36:** Jon 3:16-18; 1Jo 5:12; Luk 3:7 * **4:1:** Jon 3:22,26 * **4:5:** Luk 9:52; Stt 33:19; Jos 24:32

7-8 Tãñpãñ Jesu tãño iwarãntãkiye ketem suwanayãñ yotpãrãre bãmopi-ken kuñkuñopãñ Jesu inigãñ uken irirãñ Samaria nanik webe kubã ume gwerayãñ äbuk. Äbãñirãñ Jesutã kañpãñ iwetkuk; Gãk ume ätu gwet nam yãk. 9 * Ume gwet nam yãñ iwerirãñ webe unitã kikuñutpãñ yãñkuk; Gãk Juda ämatã nãk Samaria webeken imata umeta yãyan? (Juda naniktã Samaria nanikkãt not nãmo tãñpen kuñat tãñkuño unita webe unitã Jesu ude iwetkuk.)

10 * Webe unitã ude iwerirãñ Jesutã iwetkuk; Gãk Anutu tãño iron tãño mebãri nãmo nadãtan, ba umeta gãweraro nãkño mebãri u imaka, nãmo nadãtan. Nadãwi tãrewãñ yãwãnãku, irit kehãromi tãño umeta nãwet yabãñiri gamitet yãk. 11 * Yãwãnã webe unitã iwetkuk; Wanotna, irit kehãromi tãño umeta yãyan u depãñ yãpen? Ume awãñ ño kãroni-inik unita ume gweranika nãmo uwã jide tãñpãñ gweren? 12 * Nadãtan? Oranin biani Jekoptã awãñ kãroni ño äneñkuk. Tãñpãkañ ini ba äbekiye oraniye, yawakiye ume ñogãnpãñ nañ yãpmãñ äbuñ yãk. Gãkã Jekop irepmiñpãñ ume kodaki kubã kañ-ahãwayãñ yãyan?

13 Yãwãnã Jesutã iwetkuk; Äma ume ño nak tãkañ uwã nañirã umeta pen yek tãkañ. 14 * Upãñkañ äma ätu ume nãkã yãyat u yãma nãnayãñ tãño uwã umeta wari nãmo api yeneñ. Ume uwã nañirã bãnepi-ken ume dapuri ude ahãñirãñ äma uwã irit kehãromi nïkek api itneñ yãk. 15 Jesutã ude yãwãnã webe unitã iwetkuk; Wãra! Notnapak, ume yãyan u nami nañpãñ umeta wari neneñtawã! Ba umeta ño äbãk tãyat uwã kañ pewa! yãk.

16 Ude yãwãnã Jesutã iwetkuk; Eruk, gãk pãñku äpka yãwi äbun yãk. 17 Yãwãnã iwetkuk; Nãk äpna nãmo yãk. Yãwãnã Jesutã iwetkuk; Nãk äpna nãmo yãñ bureni nãwetan. 18 Upãñkañ gãk äpkaye 5 ude yãpmãñkañ yepmanñpi kuk tãñkuño u. Tãñkañ apiño äma bok it tãkamãñ uwã äpka bureni nãmo. Unitã bureni nãwetan yãk.

19 * Jesutã ude yãwãnã webe unitã yãñkuk; Bureni! Gãk profet kubãtã yãyan yãk. 20 * E, pom itkamãk-ken ño oraniyetã Anutu iniñoret yãpmãñ äbuñ yãk. Tãñ, Juda äma inã ñode niwet tãkañ; Jerusalem komeken Ekãni wãpi iniñoret tãnañi yãk. 21 Ude yãwãnã Jesutã iwetkuk; Wanotna, gãwera nadã. Kadãni kerãp tãñirãñ in pom ñoken ba Jerusalem yotpãrãre-ken Anutu Nan wari nãmo api iniñ oretneñ. 22 * Nãmo, Samaria ämawebe intã Anutu tãño mebãri ket nãmo nadãñkañ iniñoret tãkañ. Tãñ, Juda ämawebe ninã mebãri nadãna tãreñirã iniñoret tãkamãñ. Nadãtan? Anututa biñam tãktãk kãdet u Juda äbot bãmopi-ken ahãñkuk. 23 Kadãni kerãp tãñirãñ Anutu iniñoret-oret kãdet kodaki api ahãwek. Kadãni ugãñ kome uken ba uken tãne yãñ nadãwãtãk nãmo api tãneñ. Nãmoinik! Kadãni uken ämawebe Anutu bureni iniñ oretnayãñ tãño unitã ñode api tãneñ; Nan tãño man bureni iwãtpãñ Kudupi Munapik tãño kehãromi terak api iniñ oretneñ. Kãdet u iwatta kadãni ahãtak uba. Anutu Nantã ämawebetã kãdet ude iwãtpãñ kañ naniñ orerut yãñ gãripi nadãk tãyak. 24 * Nadãtan? Anutu uwã äma ude nãmo. Anutu ini munapik unita äma kubãtã iniñ orerayãñ tãko uwã iniken nadãk terak tãga nãmo iniñ orerek. Nãmoinik, man bureni-inik bãnepi-ken parirãñ Kudupi Munapik tãño kehãromi terak Anutu iniñ orerek yãk.

25 * Ude yãwãnã webe unitã Jesu ñode iwetkuk; Ude kãwep. Upãñkañ nãk ñode nadãtat; Mesaia, Kristo yãñ yãwani unitã ahãñpãñ imaka kudup niwetpãñ niwonãrek api tãñpek yãk. 26 * Ude yãwãnã Jesutã iwetkuk; Etãñ, uwãku nãk ñobayãñ yãk. 27 Ude iwerãñ tãreñirãñ iwarãntãkiye äbuñ. Äbãñpãñ Jesu webe ukãt man yãñpãñ-nadãk tãñirãñ yabãñpãñ-nadãwãtãk tãñkuñ. Nadãwãtãk tãñkuñopãñ imatãkenta iwetan, ba jideta iwetan yãñ nãmo iwet yabãñkuñ.

* 4:9: Esr 4:1-5; Esr 9:1-10:44; Luk 9:52-53 * 4:10: Jon 4:26 * 4:11: Jon 7:37-38; Rev 21:6 * 4:12: Jon 8:53
 * 4:14: Jon 6:35 * 4:19: Jon 7:40, 9:17; 1Ko 14:24-25 * 4:20: Lo 12:5-14; Sam 122:1-5 * 4:22: 2Kin 17:29-41;
 Ais 2:3; Rom 9:4-5 * 4:24: 2Ko 3:17; Rom 12:1; Plp 3:3 * 4:25: Jon 1:41 * 4:26: Mak 14:61-62; Jon 9:37

²⁸ Tänpäkan webe u ume käbot kämän paräpen yotpärare-ken bäräneñ päñku ämawebe ñode yäwetkuk; ²⁹ In äbänkan äma kubäta kawut! yäk. Unitä kädet bian täñ yäpmän äburo u yänahän moretak. U Kristo käwep! ³⁰ Yäweränkan ämawebe yotpärare uken nanik Jesutä itkuk-ken ugän äbuñ.

³¹ Webe uwä kuñkuko yotpärare-ken irirän iwaräntäkiyetä äbänpäñ Jesu pen iwetkuñ; Yäwoñärewani äma, ketem ätu näñä! yäk. ³² Ude yäwäwä Jesutä yänkuk; Ude nämo! Näkño ketem mebäri kubä intä nämoinik nadäkan u it namitak. ³³ Ude yäwän nadänpäñ ini-tägän näwetgäwet ñode täñkuñ; Ima ketemta yäyak? Äma kubätä ketem ätu käwep imän nakta yäyak yäk. ³⁴ * Ude yänirä Jesutä yäwetkuk; Näkño ketem bureni uwä ñode; Äma nepmanpäñ äpuro unitäño nadäk iwatta, ba epän man näwetkuko u täñpa tärekta gäripi nadätat yäk. ³⁵ * Tänpäkan intä ñode nadäkan; Ketem puget-puget kadäni nämo ahätak. Komepak 4 ude täreñirän uyaku ketem bureni täga api yäpne yän nadäkan, ei yän? Upänkan epän pähap ño dapun iññpäñ ket yabäwut! Ketem bureni pugetta biñam täkan. ³⁶ Äma ketem täñ-tägañirä pugerani u epän täño gwäki yäpmänpäñ ketem puget itak. Ketem uwä irit kehäromita biñam puget peyak. Ude täñirän äma ketem piwani ukät ketem bureni pugerani yarä u bok oretoret täga tädeñ. ³⁷ Unita man kubä ñode yäk täkan u bureni yäk täkan; Äma kubätä ketem yeri piwekopän kubätä pugerek. ³⁸ Nadäkan? In näkä ketem äma kubätä piwani u pugetta tepmanpa kuñkuñ. Ketem u intä nämo piñkuñ. Äma ätutä piñkuñopän intä pugetpäñ gwäki yäpmäk täkan yäk.

Samaria ämawebe mäyaptä nadäkinik täñkuñ

³⁹ Tänpäkan Samaria ämawebe yotpärare uken nanik mäyaptä Jesuta nadän imikinik täñkuñ. Imata, webe ukenonitä biñami ñode yäweränpäñ; Jesutä imaka bian täñ yäpmän äburo u kumän yänahän moreñkuk. ⁴⁰ Biñam u nadänkan Jesuken kuñpäñ man kehäromi ñode iwetkuñ; Gäk kwentawä yäk. Ninkät ño kan it täna. Iweräwä Jesutä mani buramiñpäñ kome uken kepma yarä itkuk. ⁴¹ U itkan manbiñam ätu yäwerirän nadänpäñ äma mäyaptä nadäkinik täñ imiñkuñ. ⁴² * Ude täñpäñ webe ukeno iwetkuñ; Pengän mani biñam niwetkuno u nadänpäñ nadäkinik jop täñkumän yäk. Upänkan apiñowä ini-tägän dubinin-ken äbä yänahänirän kanpäñ nadäkinik täkamän. Apiño bureni kanpäñ nadäkamän; Äma ñowä ämawebe komeni komeni waki kerik-ken nanikpäñ yäpmäkta biñam iwoyäwani bureni yäk.

Jesutä äma ekäni kubä täño nanaki yäpän tägañkuk

⁴³ * Eruk kepma yarä irän täreñirän Jesu Samaria kome u penpen Galili komeken kuñkuk. ⁴⁴ * (Bian Jesutä ini kome unita yänpäñ ñode yänkuk; Profet uwä ini kome kujatken wäpi biñam nämo itak.) ⁴⁵ * Eruk, kumañ päñku Galili komeken ähänirän ämawebe uken naniktä not täñ imiñpäñ iniñ oretkuñ. Jerusalem yotpärare, Pasova kadäni-ken Jesutä imaka imaka bureniñgän täñirän kankuño unita Jesuta nadänirä ärowani täñkuk.

⁴⁶ * Tänpäkan Galili kome yotpärare kubä wäpi Kana, bian Jesutä ume jopi täñpewän wain ume äworeñkuko uken kuñkuk. Kome ukenä äma ekäni kubätä itkuk. Unitäño nanaki Kapeneam yotpärare-ken käyäm tañi täñ itkukonik. ⁴⁷ * Eruk, äma u Jesu Judia kome penpen Galili komeken äbänirän biñam nadänpäñ Jesutä itkuk-ken kuñkuk. Kuñpäñ butewäki man ñode iwetkuk; Jesu, gäk äbä nanakna kumbayän täñ itak u täga yäpi täganayän? ⁴⁸ * Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Wa! In imata kudän kudupi täñirän kanpäñ nadänpäñ uyaku nadäkinik täne yän nadäk täkan? ⁴⁹ Jesutä ude yäwänä äma ekäni unitä iwetkuk; Ekäni, nanakna kumbayän. Bäräneñ äbi! yäk. ⁵⁰ * Yäwänä Jesutä iwetkuk;

* 4:34: Jon 6:38, 17:4 * 4:35: Luk 10:2 * 4:42: 1Jo 4:14 * 4:43: Jon 4:40 * 4:44: Mat 13:57 * 4:45: Jon 2:23 * 4:46: Jon 2:1-11 * 4:47: Mat 8:5-6 * 4:48: Jon 2:18; 1Ko 1:22 * 4:50: Mat 8:13; Mak 7:29

Enjiken kuyi. Nanakka nämo kumbayän yäk. Yäwänä nadäwän bureni tänpäpän enjiken kuŋkuk. ⁵¹ Kuŋtängän kädēt miŋin epän watä ämaniye ätukät äbä peronpän iwetkuŋ; Nanakka nämo kumak. Tägaŋpän itak yäk. ⁵² Ude yäwäwä yäwet yabänkuk; Kadäni jideken tägak? Yäwänä iwetkuŋ; Kwep, 1'kirok bipäda gupi bamtaŋ yäpmän kuŋirä tägaŋkuk yän iwetkuŋ. ⁵³* Yänirä nanitä ŋode nadänkuk; Bureni! Kwep bipäda 1'kirokken ugän Jesutä Nanakka nämo kumbayän yän näwetkuk. Ude nadänkuko unita nädamiŋi-nani kumän-tagän Jesuta nadäkinik täŋ imiŋkuŋ.

⁵⁴* Tänpäkaŋ Jesu Judia komeken peŋpeŋ Galili kome äbuko u punin terak kudän kudupi mäyap täŋkuk. Upänkaŋ äma ekäni unitäŋo nanaki yäpän tägaŋkuŋo unitäwä kadäni yarä ude täŋkuk.

5

Jesutä Betsaida gwägu-ken äma kubä yäpän tägaŋkuk

¹ Eruk Juda nanik täŋo orekirit kadäni keräp täŋirän Jesu Jerusalem yotpärare-ken äronkuk. ² Tänpäkaŋ Jerusalem yewa pähap gänaŋ gwägu kubä wäpi Betsaida, yäma kubä wäpi Yawak täŋo Yäma u dubini-ken itkuk. Gwägu u gägäni-ken äyünŋa täŋpani eni 5 udetä it äyänutkuŋ. ³ Gwägu u dubini-ken äma käyäm ikek ba dapuri tumbani, kwäyähäneŋ ba nägäri kawuk täwani mäyap it täŋkuŋonik. [U imata, gwägutä wareŋ täŋpän käna yänkaŋ itsämäk täŋkuŋonik. ⁴ Kadäni ätu Ekäni täŋo aŋero kubätä äbä tänpewän gwägu wareŋ täŋirän äma kubätä jukun tärop taŋpeŋ äpmok täŋkukonik. Ude tänpän äma intäjukun tärop taŋpeŋ äpmok täŋkuko uwä käyäm tägaŋpeŋ kuk täŋkukonik.] ⁵ Ude täŋ yäpmän kuŋirä äma kubäwä pen pat it täŋkukonik. Äma u käyäm täŋ yäpmän äronirän obaŋ 38 ude täreŋkuk. ⁶ Eruk, Jesutä äma u kaŋpän kadäni karoni pat yäpmän äbätak yän nadänkuk. Ude nadänpän iwet yabänkuk; Gäk tägawayän nadätan?

⁷ Yäwänä äma kwäyähäneŋ täŋpani unitä iwetkuk; Ekäni, äma netä it nameko unitä gwägu wareŋ täŋirän bäräneŋ nepmanpän äpmonpam? Näkŋa äpmonpayän täŋira ämatä bäräneŋ närepmiteŋ äpmok täkaŋ yäk. ⁸* Yäwänä Jesutä ŋode iwetkuk; Eruk, gäk aku! Iriŋ patka ba ämet patka yäpmänkaŋ ku! yäk. ⁹ Yäwänä uterakgän gupi tägawäpän akuŋpän teki peŋ bäyaŋ yäpmän kuŋkuk. Tänpäkaŋ kepma uwä Sabat kadäni. ¹⁰* Unita Juda äma ekäni ätutä äma yäpän tägaŋkuŋo u ŋode iwetkuŋ; Wa! Apiŋo Sabat kadäni-ken tekka peŋ bäyaŋ yäpmän kuŋatan udetä yäjiwäran! yäk.

¹¹ Ude iweräwä äma unitä yäwetkuk; Äma nepmanpän tägatat unitä iriŋ patka ba ämet patka yäpmänkaŋ ku yän näwet-pewän täyat. ¹² Yäwänä iwetkuŋ; Äma gäwerän äbätan u wäpi netä? ¹³ Ude iwet yabäwäwä guŋ taŋkuk, Jesu uwä äma päke itkunŋo u bämopi-ken paotpeŋ kuŋkuko unita. ¹⁴* Eruk kämi, Jesutä äma u kudupi eni gänaŋ kaŋ-ahänpän jukuman ŋode iwetkuk; Gäk gupka tägaŋkuŋo u käyan? Eruk, imaka bäräpi udewani äneŋi nämo ahän gamekta momi wari nämo täŋpen yäk. ¹⁵ Ude iweränkaŋ äma u Jesu kawän tärewäpän päŋku Juda äma ekäni ekäni u ŋode yäwetkuk; Äma nepmanpän tägaŋkuro uwä wäpi Jesu yän yäwetkuk.

¹⁶* Tänpäkaŋ Jesu uwä Sabat kadäni-ken epän udewani täk täŋkuko unita Juda äma ekäni ekänitä iwan täŋ imiŋkuŋ. ¹⁷* Täŋirä Jesutä ŋode yäwetkuk; Nanatä epän täk täyak uwä itpäŋ-nadäki nämo. Näk imaka, udegän täk täyat. ¹⁸* Ude yänirän Juda ämatä nadäwä wawäpän Jesu utta kädetta wäyäkneŋkuŋ. Imata, Jesu u Sabat täŋo бага man irepmiteŋ täŋkukonik. Ba ugän nämo, u Anututa Nana yän yänkuko unita ini Anutu ude äworek täŋkukonik.

* **4:53:** Apos 16:14-15,31 * **4:54:** Jon 2:11,23 * **5:8:** Mat 9:6 * **5:10:** Jon 9:14; Neh 13:19; Jer 17:21; Luk 13:14 * **5:14:** Jon 8:11 * **5:16:** Mat 12:14 * **5:17:** Jon 9:4 * **5:18:** Mat 26:4; Jon 7:1,30; Jon 10:30,33

Jesutä irit bureni pewän ahäk täkañ

19 * Tänpäkañ Jesutä ñode yäwetkuk; Näk bureni-inik täwera nadäwut; Nanaki uwä iniken gäripi terak imaka kubä täga nämo täk täyak. Nanitä tänpän kañkañ uterakgän täk täyak yäk. Ba Nanitä täk täyak udegän Nanaki täk täyak. 20 * Tänpäñ Nani uwä Nanakita gäripi pähap nadäñ imik täyak. Gäripi pähap nadäñ imiñirän epän täk täyak udegän iwonjerek täyak. Upänkañ epän ño täñira kak täkañ ugän nämo. In nadäwätäk pähap tänpüt yänpäñ Nanatä imaka ärowani pähap näwonjärewan täñira api kañ-däkñeneñ. 21 * Nanatä äma kumbani-ken nanik yäpmäñ aku kuñat-kuñat kodaki kuñarekta yepmak täyak. Udegän Nanakitä äma u ba u irit bureni yäma yänpäñä api yämek. 22 * Tänpäkañ Nani uwä äma kowata manken nämo yepmak täyak. Nämoinik, epän uwä Nanaki kerä terak peñkuk. 23 * Epän ude täkta wäpi biñam imiñkuko unita ämawebetä Nani orañ imik täkañ udegän Nanaki api orañ imineñ. Tänpäkañ äma kubätä Nanaki nämo orañ imayäñ täyak uwä Nani, Nanaki iniñ kireñkuko u nämo orañ imik täyak ubayäñ.

24 * Unita näk bureni-inik täwera nadäwut; Äma näkño man nadänpäñ iyap tänpäñ, äma naniñ kireñkuko unita nadäñ imikinik täk täkañ uwä irit kehäromita biñam täkañ. Äma udewani uwä kowata mankenta biñam nämo. Nämo, uwä kumäñ-kumäñ täño kädet mäde ut imiñpäñ irit kehäromita biñam täkañ. 25 * Näk bureni-inik täwera nadäwut; Kadäni kubä keräp täyak! Kadäni uken äma kumäñ-kumäñ täño kädet-ken kuñarani kubätä Anutu Nanaki täño man nadäñ imayäñ täko uwä kodak tänpäñ kuñat-kuñat kodaki nitek api kuñarek. Tänpäkañ kadäni uwä ahätak ñobayäñ! 26 Nan uwä kuñat-kuñat kodaki täño mäheñi. Täñkañ Nanaki udegän kuñat-kuñat kodaki täño mäheñi täñpekta iniñ kireñkuk. 27 * Tänpäkañ nanaki uwä Äma Bureni-inik itak unita Nanitä äma kowata manken yepmakta yäñ imani. 28 Täñkañ man yäyat ño nadänpäñ nadäwätäk nämo täneñ. Kadäni kubä pewani itak. Kadäni uken äma kumañirä awañ äneñpanitä Nanaki täño man kotäk api nadäneñ. 29 * Unitäño man kotäk nadänpäñ awañ gänañ nanik api ämneñ. Tänpäñ irit kuñat-kuñat säkgämän kuñaranitä irit kehäromita biñam api akuneñ. Täñ, irit kuñat-kuñari wakitä kowata manken itta api akuneñ. 30 * Näk näkñaken nadäk-nadäk terak epän täktäk täño kädet nämo pätak. Nan täño meni jinom ugänpäñ iwatpäñ äma kowata biñam yäñtäreñ yämik täyat. Unita man epän täk täyat u siwonjigän täk täyat yäk.

Anututä Nanaki täño mebari kwawak pek täyak

31 * Tänpäkañ näkña mebarina yäñahäwero uwä ämatä nadäwä bureni nämo täneñ. 32 * Mebarina uwä kubätä yäñahäk täyak. Äma unitä mebarina yäñahäñirän bureni täk täyak yäñ nadätat. 33 In Jon iwet yabäk täñirä näkño mebarina bureni yäñahäñkuk. 34 * Upänkañ komen ämatä mebarina yäñahäkta nadäwa ärowani nämo täk täkañ. Nämo, in mebarina nadänpäñ kuñat-kuñat kodaki täño kädet kañ iwarut yänpäñ Jontä näka yäñahäñkuko udegän täwetat. 35 Jon uwä bämopjin-ken topän ude peñyäñeñ tamiñkuk. Täñirän in kadäni keräpi-tagän kañpäñ gäripi nadäñkuñ.

36 * Tänpäkañ Jon uwä näkño mebarina täga yäñahäñkuko upänkañ imaka kubätä mebarina kwawakinik pewän ahäk täyak. Nadäkañ? Nantä epän man näwetkuk. Epän täk täyat unitä mebarina kwawak ñode pewän ahäk täkañ; Nanatä näwerän äput. 37 * Ba Nan naniñ kireñkuko u imaka, mebarina yäñahäñkuk. Inä unitäño meni-ken man nämo nadäk täkañ ba mäjoni udegän nämo kak täkañ. 38 * Inä äma Nantä iniñ kireñkuko unitäño man

* 5:19: Jon 5:30, 8:28 * 5:20: Jon 3:35 * 5:21: Rom 4:17; Efe 2:5; Jon 11:25 * 5:22: Jon 3:17, 5:27; Jon 9:39; Apos 10:42 * 5:23: Plp 2:10-11; 1Jo 2:23 * 5:24: Jon 3:15-18; Jon 8:51; 1Jo 3:14 * 5:25: Mat 8:22; Efe 2:5-6 * 5:27: Jon 1:4, 5:22 * 5:29: Dan 12:2; Mat 16:27; Jon 6:40; Apos 24:15 * 5:30: Jon 5:19, 6:38 * 5:31: Jon 8:13-14 * 5:32: Jon 5:36-37; 1Jo 5:9 * 5:34: Jon 1:19-34; Jon 3:27-30 * 5:36: Jon 3:2; Jon 10:25,38; Jon 14:11 * 5:37: Mat 3:17; Jon 5:32, 8:18 * 5:38: Jon 6:29

mäde ut imik täkaŋ unita mani biŋam bänepjin-ken täga nämo irek. ³⁹ * In irit kehäromi kaŋ-ahäna yänpän Anutu täŋo man kudän täwani daninpäŋ nadäk bumta täk täkaŋ. Eruk, man kudän täwani unitä näkŋo mebärina yänahäk täyak! ⁴⁰ Upänkaŋ in irit mähe mi näkken irit kehäromi yäpmäkta bitnäk täkaŋ.

⁴¹ Näk komen äma in udewanitä wäpna yäpmän akukta nämo nadätat. ⁴² Nämo, intäŋo mebäri nadäkinik täyat. Bänepjin Anutu-ken nämo pek täkaŋ. ⁴³ * Näk Nan täŋo wäpi terak äburo upänkaŋ in näka not nämo täŋ namik täkaŋ. Täŋ, äma kubätä iniken gäripi terak äbänirän u not täŋ iminpäŋ mani nadän imik täkaŋ. U inide kubä! ⁴⁴ * Injin-tägän kowat yäniŋ oretta gäripi nadänkaŋ Anututä nintäŋo irit kuŋat-kuŋatta jide nadäk täyak yän nadäwätäk kubä nämo täk täkaŋ. Unita jide tänpän näka not tänpän nadäkinik api täŋ namineŋ? Täga nämo!

⁴⁵ * Upänkaŋ in näka ŋode nämo nadäneŋ; Unitä Nanken täktäknin täŋo mebäri käwep api yänahän nimek yän nämo nadäneŋ. Ude nämo! Mosestä ini Anutu-ken täktäkjin täŋo mebäri api yänahäwek. In Moses wäpi terak kunum gänaŋ api ärone yän nadäk täkaŋ upänkaŋ nämo! ⁴⁶ * Nadäkaŋ? Mosestä man kudän täŋkuko u näka kudän täŋkuk. Unita inä unitäŋo man nadäwä bureni tänpän yäwänäku näka udegän nadäwä bureni täkäneŋ. ⁴⁷ * Tänpäkaŋ Moses täŋo man kudänta bitnäk täkaŋ unita näkŋo man jide tänpän nadäkinik api täneŋ?

6

Jesutä ämawebe 5,000 ketem yepmän towinkuk

Mat 14:13-21; Mak 6:32-44; Luk 9:10-17

¹ Jesutä man ude yän paotpänä Galili gwägu (wäpi kubä Taibirias), u udude käda kuŋkuk. ² Kuŋirän ämawebe mäyaptä Jesu iwarän täŋkuŋ, Jesutä käyäm ikek yäpän tägaŋirä yabänkuŋo unita. ³ Eruk, kadäni uken Jesutä iwaräntäkiye yän-yäkŋat yäpmän pom kubä terak äro itkuŋ. ⁴ * Kadäni uwä Juda täŋo orekirit kadäni wäpi Pasova keräp täŋirän. ⁵ Tänpäkaŋ pom uterak äro ittängän yabänkuk; Ämawebe äbot päke u äbänirä yabänpäŋ Jesutä Filip ŋode iwet yabänkuk; Filip, ämawebe päke ŋo yepmän towikta ketem imapän yepmän towinayän? ⁶ Ini ude api tänpet yän nadänkaŋ Filip nadäkiniki kehäromi jide patkuko u yäwän kaŋpäŋ nadäkta iwet yabänkuk.

⁷ Ude iweränä Filiptä ŋode iwetkuk; Äma ŋo yepmän towikta moneŋ täŋipän ketem suwanpäŋ yäminero upänkaŋ nämo nanpä tägawek yäk. ⁸ Ude yäwänä iwaräntäki kubä wäpi Andru, Saimon täŋo monäni unitä yänkuk; ⁹ Ironi kubä gwägu tom täpuri yarä, käräga 5 ude yäpmän kuŋarirän käyat yäk. Udewanipän ämawebe päke u jide tänpän yepmän towine? ¹⁰ Ude yäwänä Jesutä yäwetkuk; In ämawebe yäwerä maŋirän täwut yäk. Ude yäweränä ämawebe yäwerä wädan terak maŋirän täŋkuŋ. Äma ekänigän 5,000 ude bumik unitä maŋirän täŋkuŋ, webe ironi penta itkuŋo ukät nämo daniwani. ¹¹ Eruk, Jesutä käräga u yäpmänpäŋ Nani bänep täga man iwetpäŋ ämawebe maŋirän täŋkuŋo unita yäpmän daninpäŋ iniken gärip terak yäwäpäŋ yämiŋtäŋ kuŋkuk. Ude tänpän gwägu tom yäpmänpäŋ udegän yämiŋtäŋ kuŋkuk. ¹² Yämiŋirän nabä tägawäpäŋ Jesutä iwaräntäkiye ŋode yäwetkuk; Näŋpani moräki moräki patpäŋ waneŋo unita butuwut yäk. ¹³ Ude yäweränä käräga 5 nankuŋo unitäŋo moräk-moräk butunpäŋ yäk 12 daiwä tokneŋkuŋ.

¹⁴ * Tänpäkaŋ Jesutä kudän kudupi ude tänpän kaŋpäŋ ämawebetä yänkuŋ; Wära! No profet pähap kome terak ahäkta yäwani ukenowä ŋobayän! yäk. ¹⁵ * Ude yänpäŋ

* **5:39:** Luk 24:27,44; Apos 13:27; 2Ti 3:15-17; 1Pi 1:10-11 * **5:43:** Mat 24:5 * **5:44:** Jon 12:43 * **5:45:** Lo 31:26-27 * **5:46:** Lo 18:15; Apos 3:22 * **5:47:** Luk 16:31 * **6:4:** Jon 2:13 * **6:14:** Lo 18:15; Jon 5:46 * **6:15:** Jon 18:36; Mat 14:23

itgwäjinpäñ Jesu injtpän intäjukun äma it yämekta injtnayän täñirä yabän umuntañ inigän pom terak äronjuk.

Jesu gwägu terak yeñtäñ kuñkuk
Mat 14:22-27; Mak 6:45-52

¹⁶ Eruk, bipäda ugän Jesu iniken iwaräntäkiyetä Jesu tenpeñ Galili gwägu pomi-ken äpmonkuñ. ¹⁷ Äpmo Jesuta irä wawäpäñ Kapeneam yotpärare-ken äyänutpeñ kuna yänkañ gäpe terak äronpeñ kuñkuñ. U bipani kuñkuñ. ¹⁸ Kuñirä mänit kehäromi piänjirän gwägu tañi tokätkuk. ¹⁹ Ude täñirän ehutpäñ gwägu bämopi-ken kuñirä Jesu gwägu terak yeñtäñ äbuk. Yeñtäñ äbämañ iwaräntäkiyetä itkuñ-ken äbänjirän kañpäñ umun pähap täñkuñ. ²⁰ Ude täñirä gera täñpäñ yäwetkuk; No näkña äretat. Umuntäneño! ²¹ Ude yäwän nadäñpäñä bänep pidäm terak Jesu täñkentäñpäñ gäpe terak tenjirä kome kukta nadäñkuñ-ken uken pengän ahänkuñ.

Ämatä Jesu yänärok man iwetkuñ

²² Täñpäkañ ämawebe päke u gwägu udude parä yänjenkuk. Parä yänewänä ñode yänkuñ; Gäpe kubä-tägän irirän kañkumäñopäñ Jesu u iwaräntäkiye-kät nämo kuñjirän kañkumäñ yäk. Iwaräntäkiye inigän kuñkuñ yän nadäñkuñ. Ude nadäñpäñ Taibirias komeken nanik täño gäpe ätu Ekänitä yepmäñ towinjuk-ken irirä yabänkuñ. ²³⁻²⁴ * Täñpäkañ kome uken Jesu inita ba iwaräntäkiyeta wäyäkñewä wawäpäñ gäpe uterak äronpäñ Kapeneam komeken wäyäkñentän kuñkuñ.

Jesu ini uwä ketem bureni

²⁵ Wäyäkñentän kuñtängän kañ-ahänpäñä iwet yabänkuñ; Yäwoñärewani äma, gäk jidegän äbän? ²⁶ * Yäwäwä ñode yäwetkuk; Näk bureni-inik täwera nadäwut; Näk kudän kudupi täñpewa ahänjirän kak täkañ unita nämo! Ketem tepmäñ towinjira nañ tokñek täñkuño unita näka wäyäkñekañ. ²⁷ * Inä epän bureni täk təkot. Kome täño ketem, paot-paori nitek unita nämo yäyat. Nämo, irit kehäromi täño ketem paot-paori nitek nämo, unita piäni tək təkot. Ketem uwä Äma Bureni-iniktä täga tamed, Anutu Nantä wäpi biñam iminjukko unita yäk.

²⁸ Ude yäweränä kowata ñode iwetkuñ; Nin jide täñpäñ imaka Anututä gäripi nadäk täyak u täne? ²⁹ * Ude iweräwä Jesutä ñode yäwetkuk; Anututä epän intä təkta nadäk täyak u ñode; Iwerän äpuko unita nadäkinik täñ imineñ. Anutu täño gärip ude yäk. ³⁰ * Ude yäwänä kowata ñode iwetkuñ; Kudän kudupi jidewani kubä täñjiri gabäñpäñ nadäkinik täñ gamine? Imatäken kubä täñjiri gabäñpäñ-nadänayän? ³¹ * Nadätan? Äbekniye oraniyetä kome jopi-ken kuñjarirä Anututä ini ketem kubä wäpi mana yepmäñ towinjuk yäk. Unita Anutu täño man ñode kudän täwani; Anututä ketem kunum gänañ nanik yepmäñ towinjuk. Eruk, kudän kudupi kubä udewani täñjiri kañpäñ nadänayän?

³² Ude yäwäwä Jesutä kowata ñode yäwetkuk; Näk man bureni täwera nadäwut; Kunum gänañ nanik ketem uwä Molestä nämo pewän ahän taminjuk. Nämoinik, Nantä kunum gänañ nanik ketem bureni tamik täyak. ³³ Ketem bureni uwä äma kubä yäk. Kunum gänañ naniktä äpäñpäñ komen ämawebeta irit kodaki pewän ahän yämik täyak unitä Anutu-ken nanik ketem bureni täyak yäk. ³⁴ * Yäwänä iwetkuñ; Ekäni, gäk ketem yäyan u kadäni kadäni nimik täyi! yän iwetkuñ.

³⁵ * Ude yäwäwä yäwetkuk; Irit kehäromi täño ketem näkña ño. Äma näkken äbäk täkañ uwä nakta wari nämo api yeneñ. Ba äma nadän namikinik tək täkañ uwä umeta äneñi nämo api yeneñ. ³⁶ * Näk man täweraro ukeño; Nähä nabäk täkañ upänkañ nadän

* **6:23-24:** Jon 6:11 * **6:26:** Jon 6:11-12 * **6:27:** Jon 4:14; Jon 6:48-58 * **6:29:** 1Jo 3:23 * **6:30:** Mat 16:1; Jon 2:18 * **6:31:** Kis 16:14-15; Nam 11:7-9; Sam 78:24 * **6:34:** Jon 4:15 * **6:35:** Jon 4:14; Jon 6:48-58 * **6:36:** Jon 20:29

namikinik nämo täk täkañ. ³⁷* Täñ, Nantä ämawebe näka biñam yäpmäñ danipñäñ namik täyak u kuduhtagän näkken api ämneñ. Äbäñirä nämoinik api yäwat kirewet. ³⁸* Kunum gänañ naniktä äpuro u näkñaken gärip iwatta nämo äput. Nämoinik, Nan täño gäripgän iwatta äput. ³⁹* Täñkañ unitäño gärip uwä ñode; Ämawebe Nantä namik täyak u kubätä paorek yänpäñ-yabäñ yäwat epän täñtängän kadäni pähapken kumbani-ken nanikpäñ yäpmäñ päñaku api yepmanpet. ⁴⁰* Unita äma Anutu täño Nanaki u tumben kuñkañ nadäñ imikinik täkañ uwä irit kehäromita biñam api täneñ. Äma udewani uwä kadäni pähapken täñpewa api kodak täneñ. Nana täño nadäk u ude yäñ yäwetkuk.

Jesu u irit kehäromi täño ketem

⁴¹ Yäñirän nadänpäñ Jesu u kunum gänañ nanik ketem u näk yäñ yäñkuko unita Juda äma ekäni ätutä man yäñburu-buru yäñkuñ. ⁴²* Man yäñburu-buru yänpäñ yäñkuñ; Jesu u äma jopi kubä yäk. U Maria Josep täño nanaki. U ninä yabänpäñ-nadäk takamäñ. Upäñ imata näk kunum gänañ naniktä äput yäñ yäk täyak?

⁴³ Ude yäñirä nadänpäñ Jesutä yäwetkuk; In unita nadäwäwak täneño. ⁴⁴* Äma kubä ini-tägän näkken ämnañi nämo. Nan naniñ kireñpewän äpuro unitägän wädänpewän näkken äbäkäbäk kädet u itak. Äma udewani u kadäni pähapken täñpewa api kodak täneñ. ⁴⁵* Täñpäkañ profet bianitä ñode kudän täwani pätak; Anututä ini ämawebe kudup yäwetpäñ yäwönärek api täñpek. Unita Nantä iwetpäñ iwönäñirän nadäweko unitä näkken äbek. ⁴⁶* Täñkañ äma kubätä Nan u nämo kañkuk. Anutu-ken naniktä äpani u kubä-tägän kañkuk. ⁴⁷* Unita näk bureni-inik täwera nadäwut; Äma näka nadäkinik täñ namik täkañ unitä irit kehäromita biñam api täneñ. ⁴⁸* Täñpäñ irit täño ketem u näkña ño. ⁴⁹ Bureni, bian äbekjiye orajiye u kome jopi-ken mana nañkuño upäñkañ kumäñ täñpä kuñkuñ. ⁵⁰ Täñ, kunum gänañ ketem äpuko u inamjin-ken itak ño. Äma kubätä ketem u nañpäñä nämo api kumbek. ⁵¹ Irit kehäromi täño ketem kunum gänañ naniktä äpani u näkña! Unita äma kubätä ketem ño nañpäñä nämo kumäñkañ pen api it yäpmäñ ärowek. Täñpäkañ ketem uwä tohatna. Komen ämawebetä irit kehäromi yäpneñta u api taniñ kirewet yäk. ⁵² Ude yäñirän nadänpäñ Juda äma ekäni ekäni ini-tägän man wärät-wärät täñpäñ yäñkuñ; U jide täñpäñ tohari nimän näne?

⁵³ Ude yäwäwä Jesutä ñode yäwetkuk; Näk bureni täwera nadäwut; In Äma Bureni-inik täño tohari nägäri nämo nänayäñ täño uwä irit kehäromita biñam nämo api täneñ. ⁵⁴ Täñ, äma tohatna nägätna nak täkañ uwä irit kehäromita biñam täñpäñ paot-paori nämo api it yäpmäñ äroneñ. Täñpäkañ kadäni pähapken äma udewaniwä näkä täñpewa api kodak täneñ. ⁵⁵ U imata, tohatnatä ketem bureni-inik täyak unita. Ba nägätna udegän ume bureni-inik täyak. ⁵⁶ Äma näkño tohatna nägätna nak täkañ uwä näkkät kowat kwasikorän täk takamäñ. ⁵⁷* Täñpäkañ Irit täño mähemi Nantä naniñ kireñpewän äpuro unita Nanta biñam it täyat yäk. Näk imaka, irit mähemi unita äma näk nak täkañ uwä irit kehäromita biñam api täneñ. ⁵⁸ Ketem bureni kunum gänañ nanik äpuko uwä ubayäñ. Ketem wäpi mana äbekniye oraniyetä nañkuño udewani nämo. Äbekniye oraniye uwä ketem u nañkuño upäñkañ kumäñ täñpä kuñkuñ. Täñ, äma ketem ño nak täkañ uwä tärek-täreki nämo api it yäpmäñ äroneñ.

⁵⁹ Jesutä man ño Kapeneam yotpärare-ken käbeyä eni gänañ yäwetpäñ yäwönärek täñkuk.

Äma mäyaptä Jesu kañumuntañ kuñkuñ

⁶⁰ Man ude yäñirän äma Jesu iwaräntäk täñkuño ukät nanik mäyaptä nadänpäñ yäñkuñ; Wära, man ño nadäna siwönäñi nämo täyak. Man udewani netätä nadäwän bureni täñpek?

* **6:37:** Jon 17:6-8; Mat 11:28 * **6:38:** Mat 26:39; Jon 4:34 * **6:39:** Jon 10:28-29; Jon 17:12 * **6:40:** Jon 11:24

* **6:42:** Mat 13:55 * **6:44:** Jon 6:65 * **6:45:** Ais 54:13 * **6:46:** Jon 1:18 * **6:47:** Jon 3:15-16 * **6:48:**

Jon 6:31,58 * **6:57:** Jon 15:4-5; 1Jo 3:24

61 Yänğaņa ғаңа yänkuңo u Jesutä yabänpän-nadänpän ңode yäwetkuk; Man ңo nadänirä waki täyak? 62* E täң, Äma Bureni-inik u bian irani-ken äneңi äronjirän kanpänä jide api nadäneң? 63* In ңode nämo käwep nadäkaң; Kome guptä irit kodaki täga pewä ahänaңi nämo. Nämo, irit kodaki pewä ahäk-ahäk uwä Kudupi Munapik täңo epän. Näkä man täwetat ңowä Kudupi Munapik täңo irit kodaki nitek unita äma kubätä man u nadäkinik täңpayän täko uwä irit kodaki u nitek api kuңarek yäk. 64* Upänkaң inken nanik ätutäwä man täwetat ңo nadänirä bureni nämo täyak. (Jesu u äma netä unitä näka api bitnäneң yän uku intäjukun yabänpän-nadänkuk. Udegän, äma netätä iwan keriken api nepmaңpek yän uku kanpän nadänkuk.) 65* Ude yänpän yänkuk; Mebäri unita yänpän ңode täwetkut; Äma kubä Nantä bänepi nämo täңpidäm taң imiңjirän äma u näkken täga ämnaңi nämo.

66 Man yäwa ude täreңjirän kadäni ugän ämawebe iwarän täңkuңo u ätutä ғаңа taңpän teңpeң kuңkuң. 67 Teңpeң kuңjirä Jesutä iwaräntäkiye 12 u ңode yäwetkuk; In imaka, nepmaңpeң kunayän käwep nadäkaң? 68 Ude yäwänä Saimon-Pita unitä kowata ңode iwetkuk; Ekäni! Gäk gepmaңpeң netäken kune? Gäk kubä-tägän irit kehäromi täңo man yäpmän kuңat täyan yäk. 69* Täңiri nin nadän gamikinik täңpän ңode nadäkamän; Anutu täңo Kudupi Äma uwä gäk ubayän.

70 Ude yäwänä Jesutä yäwetkuk; Näk in 12 näkñata biңam yäpmän daniңkut. Upänkaң inken nanik kubätä satan äworetak yäk. 71 Man uwä Saimon Kariot komeken nanik unitäңo nanaki wäpi Judas unita yänpän yänkuk. Judas uwä iwaräntäkiye 12 ukät nanik kubä upänkaң mädenä, Jesuta mäde ut imiңkuk.

7

Orekirit kadäni kubäken Jesu Jerusalem kuңkuk

1* Ätu itpän Jesu Galili kome käda kuңatkuko upänkaң Judia kome käda kuңatta bitnäңkuk. U imata, Juda äma ekänitä utpewä kumäkta itsämbuң. 2* Täңpakaң orekirit kubä wäpi Yottaba täңo Ärawa Täktäk kadäni keräp taңkuk. 3 Täңjirän noriyetä Jesu man ңode iwetkuң; Gäk kome ңo peңpeң Judia komeken kuңkaң kudän kudupi täңiri gäwaräntäkayetä kaң gabänpän-nadäwut. 4 Nadätan, äma kubätä mebärina kwawak ahäwän yänpän epän käbop täga nämo täңpek. Kudän kudupi bureni täk täyan u täңpawä ämawebe äbot pähap inamiken kwawak täңiri kaң gabänpän-nadäwut yän iwetkuң. 5* (Butewaki, nägät moräkiyetä Jesuta nadäkinik nämo täң imiңkuңo unita man ңo iwetkuң.)

6* Noriyetä ude iweräwä Jesutä kowata ңode yäwetkuk; Ude nämo! In täңo kudän uwä mebäri nitek nämo unita kadäni kadäni tägagän täk täkaң. Upänkaң näkño kadäni nämo ahätäk. 7* Komen ämawebetä inta iwan täga nämo täң tamineң. Upänkaң nähä komeken äma täңo irit kuңat-kuңari waki u yänahänpän kwawak pek täyat unita iwan täң namik täkaң. 8 Unita in ärawa unita kut. Kadänina nämo keräp täyak unita apiño nämo kwayän yäk. 9-10 Ude yänpän Galili kome ini ugän irirän noriyetä kuңkuң. Eruk ätu itpän Jesu mäden ämawebe yabaң paotpän inigän uruң kadagän kuңkuk. 11* Täңpakaң ärawa bägupken Juda äma ekäni ekänitä Jesuta Äma u de yän yänkaң yän-wäyäkñeңtän kuңatkuң.

12 Ude täңjirä ämawebe jopi päke unitä näwetgäwet täңjirä ätutäwä ңode yänkuң; Äma uwä täga yäk. Yänjirä ätutäwä yänkuң; Nämo, ämawebe jop manman yän-yäkñat täyak yäk. 13* Man ude yänkuңo upänkaң Juda äma ekäni ekänita umuntaңpän kwawak nämo yänahänkuң.

Jesutä ämawebe yäwetpän yäwoңäreк täңkuk

* 6:62: Jon 3:13; Apos 1:9-11 * 6:63: 2Ko 3:6 * 6:64: Jon 13:11 * 6:65: Jon 6:44 * 6:69: Mat 14:33, 16:16; Mak 1:24; Jon 1:49 * 7:1: Jon 5:18 * 7:2: Wkp 23:34 * 7:5: Mat 13:55; Apos 1:14 * 7:6: Jon 2:4 * 7:7: Jon 15:18 * 7:11: Jon 11:56 * 7:13: Jon 9:22, 12:42; Jon 19:38, 20:19

14 Tānpākaŋ orekirit u kadāni bāmopi-ken Jesutā kudupi eni gānaŋ āronpāŋ yāwetpāŋ yāwoŋārek tāŋkuk. 15 * Ude tāŋirān Juda āma ekāni ekānitā nadāŋpāŋ jākjāk yāmāŋpāŋ yāŋkuŋ; Āma ŋowā nintāŋo nadāk-nadāk eniken nāmo ārowani upāŋkaŋ nadāk-nadāk ārowani ŋo de yāpuk? 16 * Ude yāŋirā Jesutā ŋode yāwetkuk; Nāk man mebāri tāwetpāŋ tāwoŋārek tāyat uwā nākŋaken nāmo. Anutu, naniŋ kireŋkuko uken nanik. 17 Āma kubātā Anutu tāŋo gārip iwatta bānep peweko uwā man yāk tāyat u Anutu ba nākŋaken manpāŋ yāk tāyat yāŋ yāpmāŋ daniŋpāŋ nadāwek. 18 * In nadākaŋ? Āma kubātā inita nadāŋpāŋ man yāweko uwā gup yāpmāŋ ārokārok kādet iwarek. Tāŋ, āma kubātā epān māhemi tāŋo wāpi yāpmāŋ akukta nadāŋpāŋ man yāweko uwā man bureni yāwek. U jopman kubā nāmo yāwek. 19 * Mosestā бага man bian tamiŋkuko upāŋkaŋ inkāt nanik kubātā man u nāmo buramik tākaŋ. In imata nāk nutta yāk tākaŋ?

20 * Ude yāŋirān āmawebe pāke unitā yāŋkuŋ; Netā gurayāŋ yāk tāyak? Gāk mājo wāratā bānepka peŋ awāhutak yāk. 21 * Ude yāwāwā Jesutā yāwetkuk; Nāk kudān kudupi kubāgān Sabat kadāni-ken tāŋkuro unita nadāwātāk pāhap tākaŋ. 22 * Unita ŋode tāwera nadāwut; Moses ba Moses tāŋo oraniyetā nanakjiye gupi morāk madāneŋta yāŋtāreŋ tamiŋkuk. Eruk nanak paki kubā tāŋo gupi morāki madāk-madāk kadāni Sabat ahāŋirān бага irepmitne yāŋpāŋ nāmo madāk tākaŋ ba? 23 * Nāmo! In Sabat kadānita nadāwātāk nāmo tāŋpāŋ gupi madāk tāk tākaŋ uwā! Bureni, in Moses tāŋo man buramiŋpāŋ Sabat kadāni-ken nanak paki tāŋo gupi morāk tāga madāŋ yāmik tākaŋ. Tāŋpākaŋ nāk āma kubā tāŋo gupi kuduŋtagān yāpa tāgaŋirā imata nebek tākaŋ? 24 * Jop dapun-tāgān kak tākaŋ unita jop manman kubā nāmo nāwetneŋ. Nadāwā tārewāpāŋ man bureniŋān nāwetneŋ.

Jesu u Anutu-ken naniktā āpuk

25 * Tānpākaŋ Jerusalem āmawebe ātutā yāŋkuŋ; Jide? Āma ekāni ekānitā āma utpewā kumākta yāk tākaŋ uwā ŋo ba? 26 Ŋo kawut! U man kwawakgān yāŋahāŋtāŋ kuŋatak ŋo yāk. Yāŋahāŋtāŋ kuŋarirān imata nāmo iniŋ bitnākaŋ? Nintāŋo āma ekāni ekānitā U Kristo yāŋ bureni kāwep nadākaŋ. 27 * Upāŋkaŋ ninā ŋode nadākamāŋ, āma ŋo Kristo nāmo yāk. Yotpārare u nanik yāŋ nadākamāŋ. Tāŋ, Kristo burenitā ābāŋirān yotpārare uken naniktā ābātāk yāŋ nāmo api nadāne yāk.

28-29 * Tānpākaŋ Jesu kudupi eni gānaŋ itkaŋ āmawebe pāke u manbiŋam yāwetpāŋ yāwoŋārek tāŋpāŋ man kubā gera terak ŋode yāŋkuk; Bureni, in nāka nadākaŋ. Ba uken naniktā ābuk yāŋ nadākaŋ. Upāŋkaŋ ŋode tāwera nadāwut; Nāk nākŋaken gārip terak nāmo ābāt. Anutu Nan, imaka bureniŋān tāŋpani, unitā naniŋ kireŋpewān āput. In Nan uwā nāmo nadākaŋ. Tāŋ, nāhā ukāt ittāŋgān naniŋ kireŋpewān āpuro unita nāk u nadātāt yāk.

30 * Jesutā man ude yāŋirān āmawebe ātutā iŋitpāŋ manken tenayāŋ tāŋkuŋ. Tānpākaŋ kadānini nāmo kerāp taŋkuko unita tāŋpā wawāpāŋ peŋkuŋ. 31 * Tāŋ, āmawebe jopi māyaptā Jesuta nadāŋ imikinik tāŋpāŋ ŋode yāŋkuŋ; Kristo ābākta iwoyāwani unitā ābāŋpāŋā kudān kudupi āma ŋonitā tāk tāyak u irepmitpāŋ tāga api tāŋpek ba? Nāmo!

Juda āmatā Jesu iŋitnayāŋ tāŋkuŋ

32 Āmawebetā man ude yāŋirā Parisi āma ātutā nadāŋkuŋ. Nadāŋpāŋ bāmop āma intājukun tāŋpani ātukāt yāŋpāŋ-nadāk tāŋpāŋ Jesu iŋitta komi āma peŋ yāwet-pewā kuŋkuŋ. 33 * Tānpākaŋ Jesutā āmawebe pāke u yāwetkuk; Kadāni kerāpigān inkāt itkaŋ āneŋi āyāŋutpeŋ āma naniŋ kireŋpewān ābutken api kwet. 34 * Tāŋira in nāka bumta

* 7:15: Mat 13:54; Luk 2:47 * 7:16: Jon 12:49, 14:10 * 7:18: Jon 5:44, 8:50 * 7:19: Apos 7:53; Rom 2:21-24
 * 7:20: Jon 8:48,52; Jon 10:20 * 7:21: Jon 5:16 * 7:22: Wkp 12:3; Stt 17:9-13 * 7:23: Jon 5:8-10,16 * 7:24: Wkp 19:15; Ais 11:3-4; Jon 8:15 * 7:25: Jon 5:18 * 7:27: Jon 7:41, 9:29 * 7:28-29: Mat 11:27; Jon 8:55
 * 7:30: Jon 7:44, 8:20; Jon 13:1 * 7:31: Jon 2:23, 8:30; Jon 10:42, 11:45; Jon 12:11,42 * 7:33: Jon 13:33 * 7:34: Jon 8:21, 13:36; Jon 17:24

wäyäkñenayän täño upänkañ nämo api nabän ahäneñ. Ba kome näkä päñku irayän tätken u in täga nämo api kunenñ.

³⁵ Ude yäweränä, Juda äma ekäni ekäni ini-tägän näwetgäwet täñpän yänkuñ; Äma ño de kuñirän unita api wäyäkñena wanenñ? Juda äma notniye ätu Grik kome itkañ-ken u käwep api kweko unita yäyak. Uken kuñpän ämawebe u nanik käwep yäwetpän yäwoñärek api täñpek yäk. ³⁶ Wära! Mebäri jideta man ñodewä yäk täyak; In näka wäyäkñenayän täño upänkañ nämo api nabän ahäneñ. In kome näkä päñku irayän tätken u täga nämo api kunenñ yäk.

Kudupi Munapik u ume dapuri udewani

³⁷ * Täñpäkañ Juda täño orekirit kadäni u irä tärenayän käbeyä pähap täñirä Jesutä ämawebe bämopi-ken akuñpän man kubä gera terak ñode yäwetkuk; Äma kubätä umeta iwäwä näkken äbänkañ kañ nañpän! ³⁸ * Anutu täño mantä yäyak ude; Äma näk nadän namikinik täk täkañ uwä irit kodaki täño ume bänepi-ken nanik ume dapuri abäkabäk täk täkañ ude api äbän irek. ³⁹ * Jesutä man ude yänkuko uwä Kudupi Munapikta yänkuk. Kudupi Munapik u ämawebe Jesuta nadän imikinik täñpani unitä yäpmäkta yäwani upänkañ kadäni uken Jesu kunum gänañ nämo äronkuko unita Kudupi Munapik nämo äpuk.

⁴⁰ * Jesutä man yäk täñkuko u ämawebe ätutä nadänpän yänkuñ; Bureni-inik, äma ño Profet ahäktä yäwani ubayän yäk. ⁴¹ * Yänirä ätutäwä yänkuñ; Nämo, uwä Kristo bureni yäk. Täñpäkañ ätutäwä yänkuñ; Ño Kristo nämo. Kristo u Galili komeken nämo api ahäwek. ⁴² * Anutu täño man kudäntä ñode yäyak; Kristo u Betlehem yotpärare-ken Devittä äbotken ahäktä yäwani yäk. ⁴³ * Äma päke unitä man wärät-wärät ude täñpän duñ-wenkuñ. ⁴⁴ * Täñ, ätutäwä Jesu inñitpän komi eniken tenayän nadänkuño upänkañ äma kubätä Jesu nämo inñitkuk.

Juda äma ekänitä Jesuta nadäkinik nämo täñkuñ

⁴⁵ * Täñpäkañ komi äma Jesu inñitnayän Jesuken kuñkuño uwä äneñi äyänutpen bämop äma intäjukun täñpani ätukät Parisi ämaken penta kuñkuñ. Kuñirä yäwetkuñ; In imata Jesu nämo inñitpän yäpmän äbäkañ? ⁴⁶ * Ude yäwäwä komi ämatä kowata ñode yäwetkuñ; Jesutä man yäk täyak u inipärik kubä. Bian äma kubätä man ude nämo yäk täñpani yäk. ⁴⁷ Ude yäwäwä Parisi ämatä yäwetkuñ; Wa! In imaka, Jesutä bänepjin yän-täkñat täyak? ⁴⁸ * Unita in jide nadäkañ? Parisi äma ba intäjukun äma ninkät nanik netä kubätä äma unita gäripi nadätak? Nämoinik! ⁴⁹ Upänkañ ämawebe äbot päke ñonitä бага man nämo nadänpän Anutu inñamiken wañ moreñkañ geñita biñam täkañ yäk.

⁵⁰ * Ude yänirä Parisi äma noripaki kubä wäpi Nikodemus, bian Jesu-kät yänpän-nadäk täñkumäno unitä yäwetkuk; ⁵¹ * E, nintäño бага man terak jide pätak? Äma kubä waki ude täyak yän nämo nadänkañ manken jop täga tene? Nämoinik! Imaka täñpeko unitäño mebarini yänahäwän kañpän nadänpän uyaku manken täga tene yäk. ⁵² * Ude yäwän nadänpän noriyetä sära ñode iwetkuñ; Gäk imaka, Galili komeken nanik ba? Anutu täño man ket daniñpän nadänkañ ñode nadäwen; Galili komeken profet kubä ahänañi nämo yäk. ⁵³ Ude yänpän-nadänkañ enini-ken kuñtäñpä kuñkuñ.

8

Webe waki täñpani kubä Jesuken yäpmän kuñkuñ

* **7:37:** Wkp 23:36; Ais 55:1; Jon 4:10,14 * **7:38:** Ais 58:11; Sek 14:8 * **7:39:** Jon 16:7, 20:22; Apos 2:4 * **7:40:** Jon 6:14 * **7:41:** Jon 1:46, 4:29 * **7:42:** Sam 89:3-4; Mai 5:2; Mat 2:5-6 * **7:43:** Jon 9:16 * **7:44:** Jon 7:30 * **7:45:** Jon 7:32 * **7:46:** Mak 1:22 * **7:48:** Jon 12:42 * **7:50:** Jon 3:1-2 * **7:51:** Lo 1:16 * **7:52:** Jon 7:41-42

1 * Eruk Jesutä Olip pomken äronpäñ u patkuk. 2 Patkuko yäñerirän tamiman-inik u naniktä äpamañ kudupi yotken äronirän ämawebe bumta it gwäjinñkuñ. Itgwäjinñirä Jesutä mañitpäñ manbiñam yäwetpäñ yäwoñärek täñkuk. 3 Täñirän Baga man yäwoñärewani ämakät Parisi ämatä webe äpi nitek kubä kubokäret täñirän kañ-ahänkuño u yäpmäñ Jesuken kuñpäñ ämawebe bämopi-ken pimiñ iwatkuñ. 4 Täñpäñ Jesu iwetkuñ; Yäwoñärewani äma, webe ñonitä äma kubäkät kubokäret täñirän kañ-ahänkumäñ. 5 * Moses täño бага mantä webe ñodewanita mobätä kumäñ-kumäñ däpmäkta yäwani yäk. Unita gäkä jide yäwayäñ? 6 * Jop Jesu iwet yabäñirä Jesutä man goret ba jide kubä yäwän kañpäñ buñepken kañ pena yäñpäñ Jesu iwet yabäk täñkuñ.

Yäwäwä Jesu gwäjinñ äpmonpäñ kome terak keritä kudän täñkuk. 7 * Ude täñirän iwet yabäk pen täñ irirä Jesu doranpäñ yabäñpäñ ñode yäwetkuk; Inken nanik kubätä momini nämo täñpäwä unitä jukun mobätä uränkañ urut yäk. 8 Ude yäñpäñ äneñi gwäjinñ äpmonpäñ kudän täñkuk. 9 * Man ude yäñirän nadäñpäñ äma intäjukun ämaniyetä kwä yabäñkañ yabäñit yabäñit kubäkubä kudup kuñ moreñkuñ. Kuñ moreñirä webe uwä Jesu dubini-ken inigän itkuk. 10 Irirän Jesutä doranpäñ kañpäñ iwet yabäñkuk; Wanotna, äma manken gepmanayäñ täño u de? Äma kubätä yäñtärekk man nämo gäwerak? 11 * Yäwänä webe unitä Nämo yäñ yäwänä Jesutä iwetkuk; Näk udegän, yäñtärekk man nämo gäwerayäñ. Gäk jop päñku itkañä waki äneñi nämo täñpen yäk.

Jesutä iniken mebarini yäñahäñpäñ yäwetkuk

12 * Eruk ittängän kadäni kubä Jesutä ämawebe man ñode yäwetkuk; Näk komen ämawebe intäño topän. Unita äma kubätä näk näwarayäñ täko uwä bipmäñ urani gänañ nämoinik api kuñarek. Uwä irit kehäromi täño peñyäñek terak api kuñarek yäk. 13 Man ude yäñirän Parisi ämatä nadäñpäñ ñode iwetkuñ; Jop manman yäyan yäk. Eruk ño gäkña-tägän mebarika yäñahätan unita nadäñitna bureni nämo täyak yäk.

14 * Yäwäwä Jesutä ñode yäwetkuk; Ude nämo. Näkñata siwoñi yäyat. U imata, näk de naniktä äbut ba de api kwet yäñ unitäño mebari nadäñkañ yäk täyat. Unita näkña mebarina yäñahäñira jopi nämo täk täyak. In ñowä näka de naniktä äbuko äneñi de api kwek yäñ nämo nadäk täkañ unita täñguñtak täkañ. 15 * Inä äma gupigän yäpmäñ danik täkañ. Täñ, nähä äma nämo yäpmäñ danik täyat. 16 * Upäñkañ näkä äma yäpmäñ daniñpäñ yäwänäku bureni yäpmäñ danik täyet. Imata, äma yäpmäñ danik-danik epän u näkñagän nämo täñpet. Nan naniñ kireñpewän äpuro unitä täñkentäñ namiñirän bok täde. 17 * In nadäkañ? Baga manjin terak ñode pätak; Äma yarätä kubä täño mebari yäñahäñirän bureni yäñ nadäwen. 18 * Täñpäñ näk mebarina yäñahäñira Nan, naniñ kireñkuko unitä udegän yäñkentäñ namik täyak. U kawut, nek äma yarätä mebarina yäñahäk takamak!

19 * Man ude yäweränkañ ñode iwet yabäñkuñ; Nanka de? Ude yäwäwä yäwetkuk; In näka nämo nadäwä tärewäpäñ nanta udegän nämo nadäwä tärekañ. In näka nadäwä tärewäpäñ uyaku Nanta udegän nadäwä tärekäneñ yäk. 20 * Jesu kudupi eñi gänañ ämawebe yäwetpäñ yäwoñärek täñkuko ugän Parisi äma man u yäwetkuk. Moner irona pek täñpani käwuri u dubini-ken itkañ man u yäwetkuk. Täñpäkañ kadänini nämo keräp täñkuko unita jide täñpäñ manken tewäm.

Jesutä Juda äma jukuman yäwetkuk

21 * Täñpäkañ Jesutä ämawebe man kubä pen ñode yäwetgän täñkuk; Näk api tepmanpeñ kwet yäk. Tepmanpeñ kuñira näka api wäyäkñeneñ. Täñpäñ wakiwakijin nitek

* 8:1: Luk 21:37 * 8:5: Wkp 20:10; Lo 22:22-24 * 8:6: Mat 22:15 * 8:7: Lo 17:7 * 8:9: Mat 22:22
 * 8:11: Jon 5:14 * 8:12: Ais 49:6; Jon 1:4-9, 9:5; Jon 12:46 * 8:14: Jon 5:31-32; Jon 7:28, 9:29 * 8:15: Jon 7:24, 12:47 * 8:16: Jon 5:30, 8:29 * 8:17: Lo 17:6, 19:15 * 8:18: 1Jo 5:9 * 8:19: Jon 14:7 * 8:20: Jon 7:30 * 8:21: Jon 7:34,36; Jon 13:33

kuɣattängän api kumneɲ. Täŋkaɲ näkä päŋku irayän tātken uken in täga nämo api kuneɲ yäk. ²²* Ude yäwänä Juda äma ekäni ekänitä yänkuɲ; Näkä päŋku irayän täyat-ken uken täga nämo api kuneɲ yän yäyak u imata yäyak? Ini gupi utpäŋ kumäkta yäyak ba jideta yäyak? ²³* Ude yäwäwä Jesutä ɲode yäwetkuk; In komen äma nämo nadäkaɲ. Inä komen umude käda nanik. Nähä punin unude käda nanik. Inä kome terak nanik. Nähä kome terak nanik nämo. ²⁴In wakijin nikek kuɣatkä kumneɲ yän täwerat. Bureni, mebärina näkɲa itat yän täwet täyat u nadäkinik nämo täneɲo uwä wakijin pat tamiɲirän mät kumneɲ. ²⁵Yäwänä iwet yabänkuɲ; E täŋ, gäk netä? Yäwäwä Jesutä kowata ɲode yäwetkuk; Mebärina uku, umunitä täwet yäpmän äbäro ugän. ²⁶* Näkä in manken tepmaɲpäŋ mebärijin yänahäkta kehäromina nikek. Upänkaɲ mebärijin nämo yänahäwayän. Naniɲ kireɲkuko u meni-ken nadänkuro ugänpäŋ kome terak ɲo yänahänpäŋ täwet täyat. Naniɲ kireɲkuko unitä man bureni yäk täyak yäk.

²⁷Täŋpakaɲ Nanita ude yäweränkaɲ nämo nadäwä täreɲkuɲ. ²⁸* Nämo nadäwä täreɲkuɲo unita Jesutä ɲode yäwetkuk; In Äma Bureni-inik yäpmän aku punin peɲkaɲ mebärina näkɲa itat yän api nadäwä täreneɲ. Täŋpakaɲ näkɲaken nadäk-nadäkpäŋ imaka kubä nämo täk täyak. Nämo, Nantä näwoɲäreɲkuko man ugänpäŋ yäk täyat. U imaka, api nadäwä täreneɲ. ²⁹* Naniɲ kireɲkuko uwä näkkät itkamäk. Näk kadäni kadäni imaka yäk täyat ba täk täyat unita gäripi nadänpäŋ näk nämo nepmak täyak yäk. ³⁰* Täŋpakaɲ Jesutä man ude yänirän Juda ämawebe mäyaptä nadän imikinik täŋ imiɲkuɲ.

Abraham täŋo nanakiye

³¹Täŋpäŋ Juda ämawebe Jesuta nadäkinik täŋ imiɲkuɲo u ɲode yäwetkuk; In näkɲo man terakgän kuɣatnayän täŋo uwä näkɲo näwaräntäknaye bureni-inik api itneɲ. ³²Ude täŋpäŋ näkɲo man bureni nadäwä täreɲjirä man bureni unitä topmäk-topmäkken nanik pit tamiɲpäŋ tepmaɲpäŋ säkgämän api kuɣatneɲ yäk. ³³* Jesutä ude yäweränä Juda äma ekäni ekäni unitä iwetkuɲ; Wära! Nin Abraham täŋo oraniye unita säkgämän itkamän yäk. Äma kubä täŋo topmäk-topmäkken nämoinik it yäpmän äbäkamän. Ba äbot kubäta watä epän nämo täŋ imiɲ yäpmän äbäkamän. Upän imata topmäk-topmäkken nanik pit tamiɲpäŋ tepmaɲpäŋ säkgämän api itneɲ yän niwetan?

³⁴* Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Näk bureni-inik täwera nadäwut; In kudup waki täŋo watä kuɣat-kuɣat äma ude itkaɲ yäk. Äma momi täk täkaɲ uwä waki täŋo watä kuɣat-kuɣat äma ude täk täkaɲ. ³⁵Täŋ äma kubä täŋo watä kuɣaranitä ekänini täŋo äboriye-kät täga nämo kuɣarek yäk. Nanaki uyaku nägät moräki unita nani täŋo äboriye-kät pen it yäpmän ärowek yäk. ³⁶Unita Nanaki unitäwä topmäk-topmäkken nanik pit tamiɲpäŋ tepmaɲpayän täko uwä säkgämän-inik api kuɣatneɲ. ³⁷* E, nin Abraham täŋo äboriye itkamän yän näwetkaɲ u nadätat. Täŋpakaɲ in mannata bitnäc täkaɲ unita kumän-kumän nutnayän nadäk täkaɲ. ³⁸Näk Nantä näwoɲäreɲ täŋkuko ugänpäŋ täwet täyat. Upänkaɲ inä injinken nanjintä täwoɲäreɲ täŋkuko upän täk täkaɲ yäk.

³⁹* Ude yäwänä iwetkuɲ; Nin täŋo nanin u Abraham! yäk. Yäwäwä Jesutä yäwetkuk; In Abraham täŋo oraniye yäwänäku ini bumik äworekäneɲ. ⁴⁰Näk Anutu-ken nanik man bureni nadänkuropäŋ täwerakaɲ inä nutnayän yäk täkaɲ. Abrahamtä imaka udewani kubä nämo täŋkuk. ⁴¹* Uunita bureni ɲode täwera nadäwut; Inä kädet injinken nanjintä iwatkuko udegän iwat täkaɲ yäk. Jesutä ude yäwänä Juda äma unitä iwetkuɲ; Wa! Ninä kubökäret täŋpäŋ bäyawani nämo! Nanin Anutu kubägän yäk.

Satan täŋo nanakiye

* **8:22:** Jon 7:35 * **8:23:** Jon 3:31 * **8:26:** Jon 7:28, 12:49 * **8:28:** Jon 3:14, 5:19 * **8:29:** Jon 8:16, 16:32
 * **8:30:** Jon 7:31 * **8:33:** Mat 3:9 * **8:34:** Rom 6:16,20; 2Pi 2:19 * **8:37:** Jon 5:18 * **8:39:** Mat 3:9 * **8:41:**
 Lo 32:6; Ais 63:16, 64:8

42 * Yäwäwä Jesutä ñode yäwetkuk; Nanjin Anutu yäwänäku näka not täñ namikäneñ. Näk Anutu-ken naniktä äput, näkñaken nadäk-nadäkna terak nämo äput. Anututä naniñ kireñpewän äput. 43 * Mebäri imata näkño mantä bänepjin-ken nämo yäput täyak? U ñodeta; Näk man yäñira in jukujin penpän täga nämo nadäk täkañ unita. 44 In-täño nanjin Satan. Unitäño kädet iwatta gäripi nadäk täkañ. U bian äma däpmäk-däpmäk täk täñkuko unitä pen täñ yäpmän äbäk täyak. Uwä man bureni mäde ut imiñkuko unita bänepi-ken man bureni kubä nämoinik pat täyak. Uwä jop manman täño mähemini-ken unita äma jop yäkñatta gäripi pähap nadäk täyak.

45 Upänkañ nähä man bureni-inik täwet täyat unita manna bitnäk täkañ. 46 * Jide? Inken nanik kubätä näkño momi täga kañ-ahäwek? Nämoinik. Täñpakañ näk man bureni täwerira imata näkño man nadäwä bureni nämo täk täkañ? 47 * In nadäkañ? Äma ba webe Anututa biñam kuñat täkañ uwä Anutu täño man nadäñpän buramik täkañ. Täñpakañ inä Anututa biñam nämo täkañ unita mani bitnäk täkañ.

Jesu ini ba Abrahamta yäñkuk

48 * Ude yäwän nadäñpän Juda ämatä koki bumta wawäpän Jesu iwetkuñ; Gäk Samaria äma! Mäjo wakitä kotawänkañ ba yäyan! yäk. 49 Ude yäwäwä Jesutä ñode yäwetkuk; Näk mäjäotä nämo kotatak. Näk Nan orañ imik täyat upänkañ inä näk nabän äwaräkuk täk täkañ. 50 * Näk wäpna biñamta nadäwätäk täñpän nämo täwet täyat. Wäpna biñam yäñahäk-ahäk u Äma kubä täño epän. Äma unitä äma mäde ut namik täkañ uwä api yäpmän daniwek. 51 * Näk bureni-inik täwera nadäwut; Äma näkño man buramiñpän yäpmän kuñat täkañ uwä paot-inik nämo api täneñ. Nämoinik!

52 Ude yäwänä Juda ämatä ñode iwetkuñ; Man ude yäñiri bureni ñode nadäkamän; Gäk mäjäotä magätäk! yäk. Abraham uwä kumbuk, ba profet biani udegän kumän moreñkuñ. Upänkañ gäk ñode yäyan; Äma näkño man yäpmän kuñat täkañ unitä paot-inik nämo api täñpek yän yäyan! 53 * Jide? Gäk oranin pähap Abraham u irepmitpän yäyan? U kumbuk, ba profet biani u imaka udegän kumbuñ. Upänkañ gäk jidewani unitä äma u yärepmitpän wäpka yäpmän äronpän yäyan? 54 Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Näkña-tägän wäpna yäpmän äronjira nämo tägawek. Nämo, Nan, nintäño Anutunin yän iwet täkañ unitä orañ namik täyak. 55 * Anutunin yän iwet täkañ upän mebärini nämoinik nadäkañ. Täñ, näkñawä nadäwa tärekañ. Nämo nadäwa tärekañ yänä, imata yäwet? Jop man ude yäñpän ingän äworewet. Ude nämo! Näk Nanta nadäwa tärewäpän mani biñam yäpmän kuñat täyat. 56 Orajin Abraham uwä näkño äbäkäbäk kadäni u api käwet yänkañ oretoret terak kuñattängän kañpän wisikinikna! yän yänkuk.

57 Ude yäwänä Juda äma ekäni ekänitä yänkuñ; Wära! Gäk obañ 50 ude nämo täreñkukopän Abraham kañkun? 58 * Yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Näk bureni-inik täwera nadäwut; Abraham nämo ahäwani-ken itkuro unitä itat yäk. 59 * Ude yäwänä mobä yäpmänpän utnayän täñirä Jesu uwä äma itkuño u gänañ paotpen kuñkuk.

9

Jesutä dapuri tumbani kubä yäpän tägañkuñ

1 Kädet miñin kuñtängän Jesutä äma kubä miñi koki gänañ dapuri tumbanitä ahäwani u kañ-ahänkuk. 2 * Kañ-ahänpän Jesu iwaräntäkiyetä iwet yabänkuñ; Yäwoñärewani äma, netä täño momita äma u dapuri tumbani ahänkuk? Iniken ba miñi nani täño? 3 * Yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Ude nämo. Iniken ba miñi nani täño momita nämo. Anututä epän kehäromi äma

* 8:42: 1Jo 5:1; Jon 16:28 * 8:43: Rom 8:7; 1Jo 3:8 * 8:46: 2Ko 5:21; 1Pi 2:22; 1Jo 3:5 * 8:47: Jon 18:37; 1Jo 4:6 * 8:48: Mak 3:21-22; Jon 7:20 * 8:50: Jon 5:41 * 8:51: Jon 5:24; Jon 6:40,47 * 8:53: Jon 4:12 * 8:55: Jon 7:28-29 * 8:58: Jon 1:1 * 8:59: Jon 10:31 * 9:2: Kis 20:5; Ese 18:20; Luk 13:2,4 * 9:3: Jon 11:4

no terak kwawak ahäwekta Anututä inide tenkuk. ⁴⁻⁵ * * Nadäkan? Näk kome terak irayän täyat udegän komen ämawebe täno topän ude api iret. Tänpäkan Nan, naniñ kirenkuko unitäno epän kepma irayän täyat-ken ugän täk täkana. Bipmän urani kadäni keräp täyak. Kadäni uken epän täga nämo api täne yäk.

⁶ * Jesutä ude yänpän kome terak iwit utpän awähutpewän okä tänkuk. Okä tänpänkan yäpmpän äma dapuri tumbani u dapuri-ken gatänkuk. ⁷ * Gatänpän node iwetpän peñ iwetkuk; Gäk kuñkan Siloam gwägu-ken garok no ärut yäk. (Siloam uwä ninin man terak peñ iwet-pewän kwani.) Jesutä ude peñ iweränä äma u päñku gupi ärutpän dapun ijiwän kwäpän enjiken kuñkuk. ⁸ Enjiken kuñirän noriye ba äma ätu ketem ba moneña yänapik tänkuko-ken unitä kanpän yänkuñ; U kawut! Äma imaka imakata ninken yänapik tänkuko unitä ba äbätak? ⁹ Ude yänirä ätutä yänkuñ; Ini u! yäk. Ba ätutä yänkuñ; Nämo yäk. Udewani bumik yäk. Ude yänirä ini yäwetkuk; Näkña äbätat! yäk.

¹⁰ Ude yäwänä iwet yabänkuñ; Jide tänpän dapun ijitan? ¹¹ Yäwäwä äma unitä yäwetkuk; Äma kubä wäpi Jesu unitä okä dapuna-ken gatänkan node näwerak; Gäk Siloam gwägu-ken kuñkan gupka ärut yän näwerak. Näweränkan näk u päñku ume ärutkan eruk dapun ijit yäk. ¹² Ude yäwänä iwet yabänkuñ; Äma u de itak? Yäwäwä yäwetkuk; Näk nämo nadätat yäk.

Parisi ämatä man wärät-wärät täñkuñ

¹³ Ude yäwänkan ämawebetä dapuri tumbani u yäniknat yäpmpän Parisi äma ätuken kuñkuñ. ¹⁴⁻¹⁵ * Kepma Jesutä okä awähutpän dapuri-ken gatänkuko u Sabat kadäni-ken tänkuko unita Parisitä äma u iwet yabänkuñ; Dapun jide tänpän ijin? Yäwäwä yäwetkuk; Äma u dapuna-ken okäpän gatänirän päñku ume ärutpän ukengän dapun ijit yäk. ¹⁶ * Ude yänirän Parisi äma ätutä yänkuñ; Äma uwä Anutu-ken nanik nämo. Uwä orekiritnin irepmitak yäk. Ude yänirä ätutä yänkuñ; Uwä momi äma yäwänäku imaka kudupi udewani täga nämo täyek yäk. Ude yänpän ini-tägän man wärät-wärät täñkuñ.

¹⁷ * Tänpän äma uwä äneñi node iwet yabänkuñ; Äma dapunka tänpewän ijino u gäkä unita netä yän yäyan? Ude yäwäwä yänkuk; U profet kubä yäk. ¹⁸ Ude yäwänkan Juda äma ekäni ekäni unitä äma u bureni dapun tumäk itkukopän dapun äneñi ijik yän nämo nadänkuñ. Tänpän miñi nani yämagut yäpmpän äbuñ ¹⁹ Yämagut yäpmpän äbänpän yäwet yabänkuñ; Äma no nanakjek bureni? Dapuri tumbani yän iwet täkamän u no? U jide tänpän dapun ijik? ²⁰ Yäwäwä miñi nanitä node yäwetkumän; Uwä nanaknek yäk. Nek nadäkamäk, u bian dapuri tumbani inide ahänkuk yäk. ²¹ Upänkan jide tänpän dapun ijik, ba netätä dapuri täwirak yän nämo nadäkamäk yäk. U bian tägançkuko unita ini iwet yabäwäkan täwerän yäk. ²²⁻²³ * Uwä Juda ämata umuntañpän ude yänkumän. Juda äma ekäni ekänitä man node yänpän uku yänkehärom täñkuñ; Äma kubätä Jesu u Kristo yän yäwänä äma u kudupi eni gänañ ärokta api yäjiwätne yän yänkuñ. ²⁴ * Tänpäkan äma dapuri tumbani u äneñi node iwetkuñ; Gäk Anutu iniñ oretpän man bureni yä! Ninä äma unitäno mebäri nadäkamän. U momi äma yäk.

²⁵ Yäwäwä node yäwetkuk; Uwä momi äma ba momi äma nämo yän nämo nadätat. Upänkan näk node nadätat; Näkä dapun tumäk itkuropän dapun ijitat no yäk. ²⁶ Yäwänä Juda äma unitä iwetkuñ; Jide tänpän dapunka tänpewän injin? ²⁷ Yäwäwä yäwetkuk; Näk täweraro u nämo nadän? Imata äneñi niwerän yänkan yäkan? Inä iwaräntäkiye täna yänpän ba yäkan? ²⁸ Ude yäwänä yänärok man node iwetkuñ; Gäkña uyaku iwaräntäki. Ninäwä Moses täno iwaräntäkiye yäk. ²⁹ * Moses uwä Anututä man iwetkuko

* **9:4-5:** Jon 5:17,20; Jon 11:9, 12:35 * **9:4-5:** Mat 5:14; Jon 8:12 * **9:6:** Mak 8:23 * **9:7:** 2Kin 5:10 * **9:14-15:** Luk 13:14 * **9:16:** Jon 3:2, 7:43; Jon 9:31-33 * **9:17:** Jon 4:19 * **9:22-23:** Jon 7:13 * **9:24:** Jos 7:19 * **9:29:** Jon 8:14

u nadäkamäj. Upänkañ äma uwä äma jopi kubä yäk. Uken naniktä äbäk yäj nämo nadäkamäj!

³⁰ Yäjirä äma unitä man kowata ñode yäwetkuk; Intä ude yäjirä inide kubä nadätat yäk. Dapunna täñpewän ijiro upänkañ imata äma u deken naniktä äbäk yäj nämo nadäkañ?
³¹ * Ninä ñode nadäk takamäj; Anutu uwä äma momi niked nämo täñkentäj yämik täyak. Täñpäñ kubätä iniñ oretpäñ mani buramiwänä täñkentäj imek yäk. ³² Äma kubätä dapun tumäk ahäwani kubä dapuri täñpewän ijiñkuk yäj biñam udewani bian umu-kentä kubä nämo nadäj yäpmäj äbumäj. ³³ * Unita äma uwä Anutu-ken naniktä nämo äpuk yäwänäku epän udewani jide täñpäñ täñpän? ³⁴ * Yäwänä koki wawäpäñ ñode iwetkuñ; Wa! Wakiinik-ken naniktä ahäwani gäk! Gäk ñonitä manbiñam yäñpäñ täga niwoñärewen? Ude yäñpäñ iwat kireñkuñ.

Bänep bipmäj urani täño manbiñam

³⁵ Iwat kireñirä Jesutä biñam u nadänkañ kañ-ahäñpäñ ñode iwet yabänkuk; Gäk Äma Bureni-inik nadäj imitan? ³⁶ Yäwänä äma unitä iwetkuk; Ekäni, gäkä äma yäyan u netä? Näwoñäreñiri kañpäñ nadäj imikinik täñpa! yäk. ³⁷ * Yäwänä Jesutä iwetkuk; Gäk nabänjiri man gäwetat ño näkña yäk. ³⁸ Yäwänä yänkuk; Ekäni, bureni! Näk nadäj gamikinik täyat yäk. Ude yäñpäñ gämori-ken gukut imäpmok täñpäñ iniñ oretkuk. ³⁹ * Täñirän Jesutä yänkuk; Näkä komen äma mebärijin kwawak yäpmäj danikta äpuro unita dapuri tumbanitä dapun ijik-ijik täneñ. Täñ, dapuri ijiwanitä dapun tumäk täneñ yäk. ⁴⁰ * Ude yäwänä Parisi äma bok itkuño unitä nadäñpäñ yänkuñ; Ai! Ninta dapun tumäk yäj yäyan? ⁴¹ * Yäwäwä Jesutä yäwetkuk; In dapun tumäk yäwänäku momijin niked nämo itkäneñ. Upänkañ nin dapun ijiwani yäj yäk takañ unita momijin mät pat tamek yäk.

10

Jesu uwä yawak täño mähemi tägagämän

¹ Jesutä man ude yäñpäñ äneñi kubä ñode yäwetkuk; Näk bureni täwera nadäwut; Äma kubätä yawak täño yewa gänañ ärowa yäñpäñ yäma siwoñi-ken nämo äronpäñ jopi-ken tädotpeñ äpmonpeko uwä kubo äma. ² Täñ äma yäma pewani-ken siwoñi äroweko uwä yawak täño mähemi. ³ Mähemitä äbänä yewa watä äma irani unitä yäma dät imek. Yäma dät imän äronpäñä iniken yawakiye wäpi terakgän gera yäjirän nadäneñ. Täñpäñ dubini-ken äbänjirä yäj-yäkñat yäpmäj yäman äpämañ kwek. ⁴ * Äpämañ yäman kumañ intäjukun kuñjirän yawakiyetä mähemi kotäki nadäñit iwatneñ. ⁵ Yawak u äma kudupi kubä täga nämo iwatneñ. Nämoinik, kudupi kotäk nadäñpäñ metäñpeñ kuneñ yäk. ⁶ * Jesutä man wärani ude yäwerirän mebäri nämo nadäwä täreñkuñ.

⁷ Man wärani täño mebäri nämo nadäwä täreñkuño unita Jesutä man yäpurärätpäñ ñode yäwetkuk; Näk bureni täwera nadäwut. Nähä yawak täño yäma bureni-inik. ⁸ * Äma intäjukun äbäñpäñ yawakta watä epän tak täñkuño uwä kubo äma unita yawak u mani nämo buramik täñkuñ. ⁹ * Täñpäkañ nähä yäma bureni-inik. Äma kubätä yäma näkä itat-ken ugän yewa gänañ ärokta äbayäj täko uwä äronpäñ säkgämän api irek. Kuñ äbäk täñkañ ketem tägagämän api nak täñpek. ¹⁰ Täñpäkañ kubo äma uwä imaka kubäta nämo äbek. U yawak kubo täñit kumäj-kumäj däpmäjit täñpek. Upänkañ nähä yawak irit kuñat-kuñat gäripi niked yämikta äbut.

* **9:31:** Sam 34:15; Sam 66:18; Ais 1:15; Snd 15:29 * **9:33:** Jon 9:16 * **9:34:** Sam 51:5; Jon 9:2 * **9:37:** Jon 4:26
 * **9:39:** Jon 3:17; Jon 8:15-16; Mat 13:11-15 * **9:40:** Mat 15:14, 23:26 * **9:41:** Jon 15:22 * **10:4:** Jon 10:27
 * **10:6:** Jon 16:25 * **10:8:** Jer 23:1-2; Ese 34:2-3 * **10:9:** Sam 118:20; Jon 14:6

11 * Nāk yawak tājo mähemi tågagämän. Nāk yawaknaye säkgämän kañ irut yān nadānpāñ gupnata nāmo iyap tañpāñ api iniñ kirewet. 12 * Tänpākañ äma yawak watāni itkañ gwāki yāpmāk tākañ uwä mähemi bureni nāmo. Añ komi kubä yawak yewayāñ äbāñirān äma uwä kañpāñ umuntañpeñ yawak yabä kätānpāñ metāñpeñ kwek. Metāñpeñ kuñirān añ komi u yawak dāpmānpāñ yāwat kireneñ. 13 Imata, äma uwä yawakta gāripi-inik nāmo nadāk tākañ. U gwāki yāpmāk-tagān yawak watāni it tākañ unita umuri kubä ahāñ yāmiñirān metāñpeñ kuk tākañ.

14-15 * * Upāñkañ nāk yawak tājo mähemi bureni-inik. Nantä näka nadāñ namikinik tāk täyak udegān nāk yawaknayeta nadāñ yāmikinik tāk täyat. Tänpāñ nāk Nanta nadāñ imikinik tāk täyat udegān yawaknayetä nadāñ namikinik tāk tākañ. Yawaknayeta yānpāñ gupna iniñ kirekta nāmo bitnätat. 16 * In nadākañ? Yawaknaye ini ño nanik-gānpāñ nāmo yabāñ yāwat täyat. Nāmo, yawaknaye ätu kome ätuken itkañ. U yāmagurira näkño man kotāk nadānpāñ nāwat yāpmāñ äbāñirä äbot kubägān api yepmañpet. Yepmañpa kubä-kengān irirä mähemi kubä-tägān api yabāñ yāwarek.

17 * Tänpākañ nāk gupna api iniñ kirewero upāñkañ äneñi pengān itkuro ude api äworewero unita Nantä näka gāripi nadätak. 18 * Äma kubätä näkño irit jop nadāñ täga nāmo nomägarek, näkña yāwakañ uyaku. Näkña-tägān gupna täga iniñ kirewet. Gupna iniñ kirekta ba äneñi yāpmākta u kehāromina pätak. Ude tākta Nantä kehāromi peñ namiñkuk yäk.

19 * Jesutä man ude yāñirān Juda äma ekāni ekānitä nadānpāñ äneñi nadāk yarä nikek inñitkuñ. 20 * Tänpāñ äma ätutāwä yāñkuñ; Mäjotä magārirān nadāk-nadāki paorānkañ man ñodewä yāyak! Man yāyak u nadāneño! yäk. 21 Ude yāñirä äma ätutāwä yāñkuñ; Ude nāmo! Mäjotä magārirān jide tänpāñ man säkgämän udewani yāwek? Äma mäjotä magāranitā äma dapuri tumbani täga nāmo yāpān tāganeñ yäk.

Juda ämatä Jesu iwan täñ imiñkuñ

22 Tänpākañ Juda tājo orekirit kubä kerāp tañkuk. Orekirit uwä kudupi eñi kodaki tänpāñ yāma bian dātkuño u nadākta pewani. Mānit kadāni-ken tāk tañkuñonik. 23 Eruk orekirit u kerāp tañirān Jesu kudupi eñi gānañ äronpāñ kumañ kukñi kāda wāpi Solomon tājo Itpāñ-nadāk Bāgup ukāda pāñku itkuk. 24 * Uken irirān Juda äma ekāni ekānitä äbä itgwāñpāñ iwet yabāk ñode tañkuñ; Gāk jidegān mebarika siwoñi api niweren? U nadāna yānpāñ nadāwätäk terak kuñatkamāñ yäk. Eruk siwoñi niwet; Gāk Krīsto ba Krīsto nāmo?

25 * Ude iwet yabāwāwä Jesutä kowata ñode yāwetkuk; Nāk uku täwetkuro upāñkañ in nadāwä bureni nāmo tañkuñ. Kudān kudupi Nana tājo wāpi terak tāk täyat unitä mebarina kwawak pewān ahāk tākañ. 26 * Upāñkañ inä näkño yawak nāmo unita nadāñ namikinik nāmo tāk tākañ. 27 * Näkño yawaknaye uwä manna nadānpāñ nāwat tākañ. Nāwarirä yabānpāñ-nadāk tāk täyat. 28 * Tänpāñ irit kehāromi yāmik täyat unita nāmoinik api kumneñ. Ba äma kubätä ketna-ken nanik täga nāmo api nomägarek. 29 Yawaknaye uwä Nanatä näka naniñ kireñkuk. Nana tājo kehāromitā imaka kuduptagān tājo kehāromi yārepmatik unita äma kubätä yawaknaye Nana tājo kerī-ken nanik täga nāmo api kubo täwek. 30 In nadākañ? Nana-kāt nek kubägān yäk.

31 * Ude yāñirān nadānpāñ Juda äma ekāni ekāni unitä Jesu utnayāñ mobā porinñkuñ. 32 Täñirä Jesutä yāwetkuk; Nāk Nana tājo kudān tägatāga mäyap täñ yāpmāñ äbätat. Kudān jide u täñira kañpāñ nutnayāñ tākañ? 33 * Yāwānä iwetkuñ; Ude nāmo. Imaka kubä terak

* **10:11:** Sam 23:1; Rev 7:17 * **10:12:** Apos 20:29 * **10:14-15:** Jon 10:27; 2Ti 2:19 * **10:14-15:** Mat 11:27; Jon 15:13; 1Jo 3:16 * **10:16:** Ais 56:8; Jon 11:52; 1Pi 2:25; Ese 34:23; Ese 37:24 * **10:17:** Plp 2:8-9 * **10:18:** Jon 5:26, 14:31; Jon 19:11 * **10:19:** Jon 7:43 * **10:20:** Jon 7:20, 8:48 * **10:24:** Apos 3:11, 5:12; Luk 22:67 * **10:25:** Jon 4:26, 5:36; Jon 10:38 * **10:26:** Jon 6:64, 8:45 * **10:27:** Jon 8:47, 10:3 * **10:28:** Jon 3:16, 6:39; Jon 18:9 * **10:31:** Jon 8:59 * **10:33:** Wkp 24:16; Mat 26:65; Jon 5:18

nämo gutnayän takamän. Gäk Anutu yänärok man iwet täyan unita takamän yäk. Gäk äma jopi kubä upänkañ Näk Anutu yän niwet täyan!

³⁴* Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; In-täño бага man kudän täwani terak man Anututä yänkuko u nämo daninpän nadäk takañ? Uterak Anututä ñode yänkuk; Näk täwetat, in anutu. ³⁵* Eruk, nin nadäkamän, man kudän Anutu täño man terak kudän täwani kudup uwä bureniän. Täñ, ämawebe Anutu täño man buramiñkuño unita “In anutu” yän yäwetkuko u imaka, bureniän. ³⁶Unita näk Anutu täño nanaki yän täwerira in imata gäk Anutu yänärok man iwetan yän näwet takañ? Anututä ini näk iwoyänpän kome terak nanin kirenpewän äput. ³⁷Unita näk Nana täño kudän bureni nämo täk täyat tänpäwä näka nadäwä bureni nämo täñpek. ³⁸* Upänkañ näk Nana täño epän bureni-inik täk täyat. Unita man yäk täyat unita nadäwä bureni nämo tänpäwä imaka imaka täñira nabäk takañ unita nadäwä bureni-inik täñput. Ude täñkañ uyaku näk Nana-kät kowat kwasikorän täk takamak yän u täga api nadäwä tunneñ yäk.

³⁹* Jesutä ude yäwänä äneñi inñitnayän täñkuñ. Täñkuñopän keru yokut täñpän kwäpeñ kuñkuk. ⁴⁰* Keru yokut täñpän kwäpän äneñi äyänutpeñ kome Jontä bian ume ärut yämiñkuk-ken Jodan ume kukni udude päñku itkuk. ⁴¹Päñku u irirän ämawebe mäyap äbä ahän imiñkuñ. Ahän imiñpän yänkuñ; Bureni-inik, Jontä ini kudän kudupi kubä nämo täñirän kañkumän. Upänkañ imaka äma uterak bureni api ahäneñ yän niwetkuko u bureni ahäkañ! ⁴²* Täñpäkañ kome uken ämawebe mäyaptä Jesu nadän imikinik täñkuñ.

11

Lasarus kumbuko unitäño manbiñam

¹* Täñpäkañ äma kubä wäpi Lasarus käyäm täñ itkuk. U Betani komeken, wanoriyat Maria kenta Matakät it täñkuñonik. ²⁻³* * Maria uwä Jesu kuroñi-ken ume käbänj täga nitek ärut imiñpän gwäki pujiñipän kuroñi täñ-kohoyänkuko u. Täñpäkañ noripaki Lasarus käyäm täñ täñirän Maria kenta Matatä Jesuken manbiñam ñode pewän kuñkuñ; Ekäni, äma gäkä unita gäripi-inik nadäk täyan uwä käyäm täñ täyak yäk.

⁴* Eruk, Jesutä manbiñam u nadänpän yänkuk; Käyäm täyak u nämo api kumbek. Käyäm uterak Anutu täño wäpi biñam api ärowek. Ba käyäm uterak Anutu Nanakitä wäpi biñam api yäpek yäk. ⁵⁻⁶Täñkañ Jesutä Mata Maria-kät noripaki Lasarus unita gäripi-inik nadäk täñkuko unita Lasarus u käyäm täyak yän nadänpän bäräneñ päñku nämo yabänkuk. Itkukken u kepma yarakät itkuk. ⁷Kepma yarä itpäñä Jesutä iwaräntäkiye yäwetkuk; Eruk, Judia komeken äneñi kuna yäk.

⁸* Ude yäwänä iwaräntäkiyetä kikuñutpäñ iwetkuñ; Yäwoñärewani äma, ude nämo! Kome uken Juda äma ekäni ekänitä mobätä gutnayän täñkuño ukeño nämo nadätan? U bian nämo upän imata äneñi kwayän yäyan? ⁹* Ude yäwäwä Jesutä kowata ñode yäwetkuk; Jide? Kepma kubä edaptä kadäni karoni, 12 auas udeta nämo ijik täyak? Unita äma kubätä kepma täño peñyänek-ken kuñareko uwä nämo mañurek. Peñyänek gänañ kwawakgän kuñareko unita. ¹⁰* Upänkañ bipani kuñareko uwä bipmän urani unita ñoba-ñoba täñtän kuñarek. ¹¹* Ude yänpän yäwetkuk; Notninpak Lasarus uwä däpmon pätak. Däpmon parirän päñku yäwa kikuñurayän yäk. ¹²Ude yäwänä iwaräntäkiyetä iwetkuñ; Ima yäyan? Däpmongän patpäñä äneñi tägañpän ini täga akwek! yäk. ¹³Jesutä Lasarus däpmon pätak yän yänirän iwaräntäkiyetä Lasarus däpmon bureni pätak yän nadänkuñ. Upänkañ Jesutä ini uwä Lasarus kumak yän nadänpän däpmon pat itak yän yänkuk. ¹⁴Täñpän iwaräntäkiye täñguntäñ irirä Jesutä siwoñi ñode yäwetkuk; U kumak yäk. ¹⁵Nin dubini-ken

* **10:34:** Sam 82:6 * **10:35:** Mat 5:18 * **10:38:** Jon 14:10-11 * **10:39:** Luk 4:30; Jon 8:59 * **10:40:** Jon 1:28 * **10:42:** Jon 7:31 * **11:1:** Luk 10:38-39 * **11:2-3:** Jon 12:3 * **11:2-3:** Jon 11:36 * **11:4:** Jon 9:3, 11:40 * **11:8:** Jon 8:59 * **11:9:** Jon 9:4-5 * **11:10:** 1Jo 2:11 * **11:11:** Mat 9:24

nämo iritna kumako unita bänep täga nadätat. Imata, näk imaka kubä täñira in kañpän nadänpän nadän namikinik api täneñ. Eruk pänku këna! ¹⁶ * Ude yänjirän Tomas wäpi kubä Didimus unitä Juda ämatä Jesu api utneñ yänpän noriye yäwetkuk; Penta kunakañ kañ nidäput! yäk.

Kumbani-ken nanik akukakuk täño mebäri u Jesu

¹⁷⁻¹⁹ Eruk Jesu iwaräntäkiye-kät Jerusalem penpen pänku kädet keräpi 3 kilomitas ude kuñpän Betani yotpärare-ken ahänkuñ. Ahänpän yabänkuñ; Kome uken nanik ämawebe mäyaptä äbänpän Mata kenta Maria bänepi täñ-kawataкта penta irirä yabänkuñ. ²⁰ Ude täñirä Mata Jesu äbätak yän nadänpän Maria eniken ugän irirän ini uwä Jesu imagurayän kädet miñin pänku kañ-ahänkuk. ²¹ * Kañ-ahänpänjä iwetkuk; Ekäni, gäk ño itkun yäwänäku wanotna nämo kumbän. ²² Upänkañ näk nadätat, gäk imaka kubäta Anutu-ken iwet yabänjiri täga nadän gamayän yäk.

²³ Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Nadäwätäk täñpeno. Wanotka kodak tänpän äneñi akwayän yäk. ²⁴ * Ude iweränä Matatä yänkuk; Bureni, kadäni pähapken kodak tänpän api akwek yän nadätat. Kadäni uken ämawebe kuduaptagan api akuneñ yäk. ²⁵ Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Nadätan? Kumbani-ken akukakuk unitänjo mebäri ba irit kehäromi täño mebäri u näk. Äma kubätä näk nadän namikinik täñpen kuñarayän täko uwä kumbayän täko upänkañ äneñi api kodak tänpän akwek. ²⁶ * Bureni, äma kubätä nadän namikinik tänpän kuñarayän täko uwä nämoinik api kumbek! Mata, man yäyat ño nadänjiri bureni täyak ba nämo? ²⁷ * Ude yäwänä Matatä iwetkuk; Ekäni, näk bureni nadätat; Gäk Kristo, Anutu täño Nanaki. Anututä kome terak äbäktä bian iwoyänkuko u gäk yäk.

²⁸ Matatä ude yänpän pänku noripaki Maria u inigän yänjiktat pänku tenpän jiap man terak ñode iwetkuk; Yänpän-yäwoñärek äma äbäko itkan gäka yäyak yäk. ²⁹ * Mariatä ude nadänpänjä bäränek terakgän akumañ Jesuken kuñkuk. ³⁰ Jesuwä yotpärareken nämo ahänkuk, bägup Matatä pengän kañ-ahänkuk-ken ugän irirän.

³¹ Tänpäkañ Juda ämawebe penta Maria-kät eni gänañ ugän itkan konäm butewaki täñ itkuñonik. Täñ ittängän kañkuñ; Maria bäränek terak akumañ yäman umu kuñjirän kañkuñ. Kañpän ñode nadänkañ iwet yäpmän kuñkuñ; U wanori äneñkuñ-ken u korayän kuyak yän nadänkuñ.

³² * Eruk, Maria Jesutä itkuk-ken u ahänpänjä Jesu dubini-ken pänku gukuri imän äpmonpäpän konäm butewaki terak ñode iwetkuk; Ekäni, gäk ño itkun yäwänäku näñjo wanotna ño nämo kumbän yäk. ³³ Ude iwerirän Jesutä Maria u ba Juda ämawebe Maria-kät äbuño u konäm korirä yabänpän bänepi ägekoräpän butewaki pähap nadänkuk. ³⁴ Ude tänpän yäwetkuk; Eruk, in komegup de äneñkuñ? Ude yäwänä iwetkuñ; Ekäni, äbänkañ ka yäk. ³⁵⁻³⁶ * Ude iweräwä Jesu konäm kotkuk. Täñjirän ämawebe päke unitä kañpän yänkuñ; Ño kawut! Äma kumbuko unita gäripi-inik nadäk täyak unita butewaki nadänpän kotak yäk. ³⁷ * Ätutä ude yäwäkañ ätutäwä yänkuñ; Äma ñowä äma dapuri tumbani yäpän tägañ yämik täyak. Upänkañ äma ño käyäm täñ itkuk-ken ugän täñkentän iminañi täñjirän kumbuk yäk.

Jesutä Lasarus äneñi yäpmän aku tenkuk

³⁸ * Tänpäkañ Jesutä bänepi-ken butewaki pähap nadänpän Lasarus äneñkuñ-ken u kuñkuk. Awan u mobä täñi kubäpän äneñpani. Täñkañ mobä kubäpän awañ meni täñpipiwani. ³⁹ Kuñpänjä yäwetkuk; Mobä awañ meni täñpipiwani ño yäpmän kewewut. Ude yäwänä Lasarus wanori wäpi Mata unitä iwetkuk; Ekäni, ño kumbänpän äneñkañ kepma yaräbok-yaräbok itkamän unita käbänji wakiinik ño piätak yäk. ⁴⁰ * Matatä ude yäwänä,

* **11:16:** Mak 14:31 * **11:21:** Jon 11:32 * **11:24:** Jon 5:29 * **11:26:** Jon 8:51 * **11:27:** Jon 6:69 * **11:29:** Jon 11:20 * **11:32:** Jon 11:21 * **11:35-36:** Luk 19:41 * **11:37:** Jon 9:6 * **11:38:** Mat 27:60 * **11:40:** Jon 11:4,23-26

Jesutä ñode iwetkuk; Näk pengän ñode gäweraro u nämo nadätan? Gäk nadäñ namikinik täñpänä Anutu täño kudän kehäromi nïkek ahäñirän täga käwen yän gäwerat. ⁴¹ Eruk, mobä tañi awañ meni peñpipiwani u yäpmän kewewäkan Jesutä kunum gänañ dapun iññewän ärowäpäñ ñode yänkuk; Nan, gäk näkño yänpik manna uku nadäñ namino unita gäka bänep täga nadäñ gamitat. ⁴² * Täñpäkan Nan, gäk näkño yänpik manna nadäñ namik täyan u nadätat upänkan ämawebe itkan ñonita yänpäñ man ñowä gäwetat. Gäkä näk nepmañpi äput yän kan nadäwut yänpäñ man ño yäyat.

⁴³ Ude yänpäñ gera terak ñode yänkuk; Lasarus, gäk akumañ äbi! ⁴⁴ Jesutä gera ude yäwänä, eruk äma kumbani tek keru kuroñi ba inami dapun uwäk täwani nïkek unitä akumañ äbuk. Äbänä Jesutä yäwetkuk; Tek u wärämut iminpäñ tewä kwän yäk.

Jesu utpewä kumäkta man topuñ
Mat 26:1-5; Mak 14:1-2; Luk 22:1-2

⁴⁵ * Jesutä ude täñpänkan Juda äma Mariaken äbuño unitä Jesutä imaka kudän kudupi täñkuko u kanpäñä nadäkinik täñ iminkuñ. ⁴⁶ * Nadäkinik täñ iminkuño upänkan ätutäwä päñku Parisi äma Jesutä kudän täñkuko u yäwetkuñ. ⁴⁷ Täñpäkan bämop ämakät Parisi ämatä päñku Juda äma ekäni ekäni u yäwetkuñ; Äma kudän kudupi mebäri mebäri tak täyak ñonita jide api täñ imine? ⁴⁸ Kanäwaräkuk täñitna udegän täñ yäpmän kuñtäyon ämawebe kuduptagän unita biñam täneñ yäk. Täñpäkan Rom täño komi ämatä äbänpäñ iwan täñ nimirpäñ kudupi yotkät ämawebe äbotniye api täñpä wanen yäk.

⁴⁹ Ude yäwäkan uken nanik bämop äma intäjukun täñpani kubä wäpi Kaifas unitä yäwetkuk; Ude nämo! ⁵⁰ * In ñode nämo nadäkan? Ämawebe kumän-tagän paotneño udetä äma kubä-tägän kan kumbän yäk. ⁵¹⁻⁵² * * Kaifastä man ude yänkuko u iniken nadäk-nadäkpän nämo yänkuk. Nämo, kadäni uken bämop äma ude itkuko unita manitä imaka ñode api ahäwekta yäwani u uwäk täñkuk; Jesutä kumänpäñ Juda ämawebe api täñkentäwek. Täñpäkan Juda ämawebe täñkentän yämik-tagän nämo. Uwä kumänpäñ Anutu täño nanakiye uken-uken ittän kukan u äbot kubägän api yepmañpän itneñ. Man Kaifastä yänkuko uwä uwäk täñkuk.

⁵³ * Eruk kepma uken yäput peñpäñ yänkan Jesu utpewä kumäkta man epän täñtän kuñkuñ. ⁵⁴ * Ude täñirä Juda ämawebe bämopi-ken Jesu kwawak nämo kuñatkuk. Kome u peñpeñ gägäni käda kome jopi dubini-ken yotpärare kubä wäpi Efraim uken päñku iwaräntäkiye-kät itkuñ. ⁵⁵ * Eruk, Juda nanik täño orekirit kadäni pähap kubä wäpi Pasova u keräp täñkuko unita ämawebe kome uken-uken nanik kuduptagän Jerusalem yotpärare-kengän kuñ moreñkuñ. ⁵⁶ * Kuñpäñä Jesu kan-ahäna yänpäñ kudupi eni gänañ äronpäñ ini-tägän man ñode yänkuñ; In jide nadäkan? U nintäño orekirit kadäni ño nämo käwep päbä käwek yäk. ⁵⁷ Täñpäkan Juda äma ekäni ekäni-kät Parisi ämatäwä ñode yänhänpäñ yäwetkuñ; Äma kubätä Jesu u uken itak yän nadänpäñä yänhähänkan päñku initpäñ komi eni gänañ kan tena yän yänkuñ.

12

Mariatä Jesu kuroñi ärutkuk
Mat 26:6-13; Mak 14:3-9

¹ * Täñpäkan Pasova Orekirit kadäni kepma 6 ude keräp täñirän Jesu Betani yotpärare-ken kuñkuk. Betani uwä Lasarus, äma Jesutä kumbani-ken nanik wädän tädotkuko unitäño kome. ² * Täñpäkan kome uken Jesu inin oretta äñnak-äñnak pähap täñkuñ. Eruk

* **11:42:** Jon 12:30 * **11:45:** Jon 4:48, 7:31 * **11:46:** Luk 16:31 * **11:50:** Jon 18:14 * **11:51-52:** Stt 50:20
* **11:51-52:** Jon 10:16, 17:21; 1Jo 2:2 * **11:53:** Jon 5:18 * **11:54:** Jon 7:1 * **11:55:** 2Sto 30:17; Apos 21:26
* **11:56:** Jon 7:11 * **12:1:** Jon 11:1,43 * **12:2:** Luk 10:40

ketem nänayän Matatä ketem gwet yämän Lasarus ba noriye ätukät Jesukät ketem penta nanju. ³* Nan irirä Mariatä päbä ume gwäki ärowani, kábäni säkgämän ikekpän Jesu kuroñi-ken piñ ibatkuk. Piñ ibatpän gwäki pujiñpän kuroñi täñ-kohoyänjuk. Täñjirän ume unitäño kábäni äma päke itkuño u nadänjuk.

⁴* Täñpäkan, iwaräntäki kubä wäpi Judas Kariot, Jesu iwan keru terak pekta yäwani unitä kábäni u nadänpän yänjuk; ⁵* E! Ume u gwäki ärowani, äma moneñ epän obañ kubäta täñpän yäpmäk takañ ude. Ume u yäpmänpän ämata yämiñkan moneñ yäpmänpän äma jäwärita yäminañi yäk. ⁶ Judas uwä äma jäwärita butewaki nämo nadän yämani. Uwä kubo äma unita man ude yänjuk. U Jesu-kät iwaräntäkiye täño moneñ watä itkan kubota tak täñjukonik.

⁷* Eruk, Judastä man ude yänjirän Jesutä nadänpän iwetkuk; Ibeweno! Ume kábäni nitek injirako u injit yäpmän kuñjirän näkño kumäk-kumäk kadäni ahänjirän piñ nabatta yäwani. ⁸* Täñkan äma jäwäri uwä inkät kadäni karoni api it yäpmän äroneñ. Upänkan nähä inkät kadäni karoni nämo api it yäpmän ärone yän yänjuk.

⁹* Täñpäkan Jesu Betani komeken itak yän biñam nadänpän äma mäyap këna yänkan päñku ahän imiñkuñ. Täñkan Jesugän kakta nämo kuñkuñ. U Lasarus, äma Jesutä kumbani-ken nanik wädän tädotkuko u imaka, bok yabänayän kuñkuñ. ¹⁰⁻¹¹* Jesutä Lasarus täñkentän imiñkuko u nadänpän Juda nanik mäyaptä bämop äma yabä kätänpeñ Jesuta nadäkinik täñkuñ. Ude täñjirä bämop äma unitä kokwawak nadänpän Lasarus kumän-kumän utta man topuñ.

Jesutä intäjukun äma ude Jerusalem äronjuk

Mat 21:1-11; Mak 11:1-11; Luk 19:28-40

¹² Eruk, patkuño yänewänä ämawebe bumta Pasova Orekiritta Jerusalem kuñkuño u Jesu ño äbätak yän manbiñam nadänjuk. ¹³* Nadänpän imuk yeñ yäpmänpän Jesutä kädet äbayän täñjuk-ken päñku itpän gera ñode yänjuk; Wisikinik! Ekäni wäpi terak äbätak ñonita iniñ oretna! Isrel täño intäjukun äma iniñ oretna! Man ude yänjuk.

¹⁴ Täñpäkan Jesu ini uwä donki gubani kubä kan-ahänpän uterak päro mañitkan äbuk. Ude täñjirän manbiñam ñode bian kudän täwani u bureni ahänjuk;

¹⁵ Jerusalem ämawebe, umuntäneño!

Intäjukun ämajin äbän tamitak ño.

U donki gubani terak mañitkan äbätak ño! yäk.

Sek 9:9

¹⁶* Man ude kudän täwani pätkan Jesu täño iwaräntäkiyetä man uwä pengän nadäwä nämo tärenjuk. Täñkuñopän Jesu kunum gänañ äronpän wäpi biñam ikek iränkan mäden man u nadänpän imaka ñokeño ämawebetä täñ imiñkuño unitäño mebari nadäwä tärenjuk.

¹⁷* Täñpäkan Jesutä Lasarus awañ gänañ nanik yänpewän akuñkuko kadäni ugän ämawebe mäyaptä kanpän nadänjuk. Kanpän nadänkan manbiñam u yänahäntän kuñkuñ.

¹⁸ Yänahäntän kuñjirä ämawebe mäyaptä kudän kudupi unitäño manbiñam nadänkan Jesu donki terak äbätak yän nadänpän kënayän kuñkuñ. ¹⁹* Ude täñjirä Parisi ämatä yabänpän ini-tägän yänpän-nadäk ñode täñkuñ; Wära, u kawut! Ämawebe kuduhtagän iwatkan yäk. Injtnayän nadämäño ukeño täna wakan ubayän. Man ude yänjuk.

Jesu ini kumäkta yänjuk

²⁰ Ämawebe Pasova Orekiritta äbuño ukät nanik ätu Grik äma, guñ äbotken nanik. ²¹*

* **12:3:** Luk 7:37-38 * **12:4:** Jon 18:3 * **12:5:** Mat 19:21 * **12:7:** Jon 19:40 * **12:8:** Lo 15:11 * **12:9:**

Jon 11:43-44 * **12:10-11:** Jon 11:45 * **12:13:** Mat 27:42; Jon 1:49 * **12:16:** Jon 2:22 * **12:17:** Jon 11:43-44

* **12:19:** Jon 11:48 * **12:21:** Jon 1:44; Luk 19:3, 23:8

Grik äma unitä pänku Filip, Galili kome, Betsaida yotpärareken nanik u kañ-ahänpän iwetkuñ; Notninpak, nin Jesu kånayän äbäkamän yäk. ²² Eruk, ude iweräwä Filiptä pänku Andru iweränkañ bok pänku Jesu iwetkumän.

²³ * Tänpän Jesutä yäwetkuk; Äma Bureni-iniktä wäpi biñam yäpmäkta kadäni ahätak ño. ²⁴ * Unita näk bureni täwera nadäwut; Saguom mujipi kome gänäñ peñirä nämo waweko jide tänpän kärük tädorek? Nämo. Täñ, mujipi u kome gänäñ peñirä waweko uyaku kärük tädotpän äbänirän bureni mäyap ahän bumbum täneñ yäk. ²⁵ * Ude yänpän yänkuk; U udegän äma iniken irit kuñat-kuñarita iyaptak täkañ uwä api paotneñ. Täñ, äma irit kuñat-kuñari kome terak ño mäde ut imik täkañ uwä irit kehäromi, paot-paori nämo u api kañ-ahäneñ. ²⁶ * Tänpäkañ in kubätä watä epän ämana ude irayän nadänpänä näk kañ näwarän. Ude tänpänä näkä it täyat-ken bok api itde. Nadäkañ? Äma täñkentän namik täkañ u Nanatä api orañ yämek.

²⁷ * Ude yänpän äneñi ñode yänkuk; Bänepna-ken bäräpi pähap nadätat. Unita jide yäwet? Nan, gäk nadän namiñiri bäräpi ahän namayän täyak u äbä närepmirän yän yäwet? Ude nämo, bäräpi ude ahän namikta yäwani. Mebäri udetagän äput. ²⁸ * Unita Nan, tänpewi wäpka biñam tañi kañ ahän parän! Ude yänirän man kotäk kubä kunum gänäñ naniktä ñode äpuk; Wäpna biñam tänpewa tañi ahänkuko udegän api tänpet yäk. ²⁹ * Man kotäk ude yänirän äma päke itkuño unitäwä iromäntä yäyak yän yänkuñ. Täñ ätutäwä Nämo yäk. Añerotä yäyak yän yänkuñ.

³⁰ * Ude yänirä Jesutä yäwetkuk; Man kotäk ahänirän nadäkañ u näkä nämo. U intä nadäwut yänpän yäyak. ³¹ * Apiño Anututä kome amawebe täño irit kuñat-kuñari yäpmän daniwayän. Tänpän kome ñonitänjo intäjukun äma u pimiñ mañpän kwayän. ³² * Kadäni keräp tañirän ämatä näk yäpmän pänaku punin api nepmanen. Kadäni uken amawebe kome ni kome ni kudup yänporiñ päbä dubina-kengän api yepmañpet yäk. ³³ * Jesutä jide täñ imiñirä api kumbeko unitänjo man wärani ude yänkuk.

³⁴ * Eruk, Jesutä man ude yänirän amawebe päke itkuño unitä yänkuñ; Ude nämo. Nin Baga man terak ñode danipän nadäk takamän; Kristo ahäwayän täyak uwä nämo api kumbek. U pen api it yäpmän ärowek yäk. Unita imata Äma Bureni-inik kämi yäpmän pänaku punin api teneñ yän yäyan? E, Äma Bureni-inik yäyan uwä netäta yäyan?

³⁵ * Ude yäwäwä Jesutä äneñi ñode yäwetkuk; Peñyänek inkät kadäni keräpigän irayän täyak unita inä peñyänek uteragän kañ kuñarut. Bipmän uranitä in uwäk täwekta. Äma kubä bipmän urani-ken kuñareko uwä kädet ude kuyat yän nämo nadänkañ kwek. ³⁶ * Unita apiño inken peñyänek itak unita peñyänekta nadäkinik takot. Ude tänayän täño uyaku peñyänek täño nanakiye bureni api itneñ yäk. Jesutä ude yänpän yepmañpen pänku käbop itkuk.

Ämawebe mäyaptä Jesuta nadäkinik nämo täñkuñ

³⁷ Tänpäkañ Jesutä kudän kudupi mebäri mebäri amawebe inamiken täñkuko upänkañ nadäkinik nämo täñ imiñkuñ. ³⁸ * Ude täñirä man profet Aisaiatä ñode kudän täñkuko u bureni ahäwekta täñkuñ;

Ekäni, nin manbiñam yänahänjitna netätä nadäwän bureni täñkuk?

Ba netätä gäkjo kehäromika kawän tärenkuk?

Ais 53:1

* **12:23:** Jon 13:31-32; Jon 17:1 * **12:24:** 1Ko 15:36 * **12:25:** Mat 16:25 * **12:26:** Jon 14:3, 17:24 * **12:27:** Sam 6:3, 42:5; Mat 26:38 * **12:28:** Mat 3:17 * **12:29:** Apos 23:9 * **12:30:** Jon 11:42 * **12:31:** Jon 9:39, 14:30 * **12:32:** Jon 3:14 * **12:33:** Jon 18:32 * **12:34:** Sam 89:4,36; Sam 110:4; Ais 9:7; Dan 7:14 * **12:35:** Jon 7:33, 8:12; 1Jo 2:10-11 * **12:36:** Efe 5:8 * **12:38:** Rom 10:16

39* Täñkañ Jesu täño man nämo nadäj imiñkuño uwä Aisaia täño man kudän kubä ñode pätak;

40 Anututä dapuri ba bänepi täñpipiñkuk.

Mebäri unita, dapuritä näkño mebärina nämo nabäwä tärek täkañ.

Ba mebäri unita bänepitä imaka kak täkañ uwä bäräñeñ nämo nadäwä tärewäpäñ bänepi nämo sukurek täkañ.

Ude nämo täk täkañ unita momini nämo peñ yämik täyat yäk.

Ais 6:10

41* Aisaiatä man yänkuko uwä, imaka u nämo ahänjirän Jesutä wäpi biñam ikek api ireko u nadäñpäñ uterak yänkuk.

42* Täñpäkañ Juda äma ekäni ekäni mäyaptä Jesuta nadäkinik täñ imiñkuñ. Upänkañ Parisita umuntañkuño unita nadäkiniki kábop peñkuñ. Parisitä kudupi eni gänañ äneñi ärokta niniñ bitnäneñ yänpäñ umuntañkuñ. 43* Ude täñkuño uwä ämatä wäpi biñam yäniñ oretta gäripi nadäñpäñ Anututä wäpi biñam yäpmäñ akukta bitnäñkuñ.

44* Eruk, Jesutä gera terak ñode yänkuk; Äma kubätä näk nadäj namiñpäñä uwä näkagän nämo. U naniñ kireñpewän äburo u bok nadäj imik täyak. 45* Täñkañ äma u näk nabänpäñä naniñ kireñpewän äpuro käyak ubayäj. 46* Imata, ämawebe näk nadäj namikinik täñpäñ bipmäñ urani gänañ wari nämo itneñta kome terak ño peñyänjek ikek ude äput.

47-48** Täñ, äma kubätä man yäk täyat u peñpäñ kowata api yäpek. Upänkañ näkä äma u manken nämo api tewet. Nämo, näk kome ämawebe yämagutta äput. Täñpäkañ äma näka bitnäñpäñ näkño man nämo buramik täkañ u yäpmäñ danikta äma kubä itak. Tärektärek kadäni-ken näk kome terak itkañ man yäwetpäñ yäwoñärek täñkuro unitä äma u manken api yepmanpek. 49 Nadäkañ? Man yäk yäyat uwä näkña bänepna-ken nanikpäñ nämo yäk täyat. Nämo, Nana naniñ kireñkuko unitä man yänahäwetta näwetpäñ näwoñärek täñkuk. 50* Täñpäkañ näk ñode nadäk täyat; Mani biñamtä ämawebeta irit kehäromi yämik täyak. Unita man yäk täyat uwä Nanatä yänjäreñ namiñkuko udegän yäk täyat yäk.

13

Jesutä iwaräntäkiye kuroñi ärut yämiñkuk

1* Täñpäñ Juda täño orekirit pähap wäpi Pasova keräp täñjirän Jesutä kome ño peñpeñ Nanaken kukta kadäni ahätak yän nadänkuk. Täñpäñ iniken iwaräntäkiyeta ban umunitä pen nadäj yämikinik täñ yäpmäñ äbänjirän kumäk-kumäki kadäni ahänjkuk.

2* Eruk bipäda uken Jesu ini ba iwaräntäkiye penta ketem nañ itkuñ. Täñpäkañ ketem kämi nänayäj täñjirä Satantä jukun Saimon-Kariot täño nanaki wäpi Judas, Jesu mäde ut imikta nadäk-nadäk imiñkuk. 3* Nadäk-nadäk u imiñjirän Jesutä kañpäñ nadäñpäñ nadäwätäk nämo täñkuk. Nämo, u ñode nadänjkuk; Nanatä kehäromi, nadäk-nadäk ba imaka kudup ketna terak peñ moreñkuk. Ba näk Anutu-ken naniktä äburo unita äneñi iniken api kwet yän nadänjkuk. 4 Ude nadäñpäñ Jesutä ketem peñpäñ tek punin nanik yänopmäñpäñ tek, gupi täñ-kohoyäwani kubä yäpmäñpäñ yabuk. 5 Ude täñpäñ ume gäpe gänañ piñkañ gwetpäñ iwaräntäkiye kuroñi ärut yämiñpäñ tek gupi täñ kohoyäwani yabuko ugänpäñ pitpäñ täñkohoyäj yämiñkuk.

6 Ärut yämiñtäñ äbätängän Pita kuroñi ärunayäj täñjirän Pitatä iwetkuk; Wa! Ekäni, gäk kuroñna ärunayäj ba täyan? 7 Yänjirän Jesutä kowata ñode iwetkuk; Gäk näkä kädet täyat ño nämo nadäwi tumänkañ. Kämi uyaku api nadäwi tumneñ yäk. 8 Ude yäwänkañ Pitatä iwetkuk; Nämoinik! Gäk kuroñna äruneno. Kämi imaka, nämoinik api ärut namen yäk.

* 12:39: Mat 13:15 * 12:41: Ais 6:1 * 12:42: Jon 7:48, 9:22 * 12:43: Jon 5:44 * 12:44: Mat 10:40
 * 12:45: Jon 14:9 * 12:46: Jon 8:12, 12:35 * 12:47-48: Jon 3:17, 8:15 * 12:47-48: Hib 4:12 * 12:50: Jon 8:26,28 * 13:1: Jon 7:30, 12:23; Jon 15:13; 1Jo 3:16; Plp 2:8 * 13:2: Luk 22:3; Jon 13:27 * 13:3: Jon 3:35, 16:28

Yäwänä Jesutä iwetkuk; Gäk nämo nadätan. Näk kuroŋka nämo ärut gamawä gäk äbotna gänaŋ täga nämo api iren yäk. ⁹ Jesutä ude iweränä Pitatä kowata iwetkuk; Wära! Ekäni, gäk kuroŋnagän ärureno. Gwäkna ketna, gupna kumän ärut nami! yäk.

¹⁰ * Ude yäwänä Jesutä ŋode yänkuk; Äma kubä gupi kudup ume ärurani uwä pakigän itak. U kuroŋgän äneŋi ärurek. In päke ŋo pakigän itkaŋ. Upänkaŋ kubägän nämo yäk. ¹¹ Man ude yänkuko uwä äma iwan keru terak api peweko unita nadänpän yänkuk. Mebäri unita äbotnaye inken nanik kubä-tägän pakigän nämo itak yän yänkuk.

¹² Eruk, iwaräntäkiye kuroŋi ärut moreŋpän teki äneŋi täŋkaŋ maŋitkuk. Maŋitpän ŋode yäwet yabänkuk; In näkä täŋ tamitat ŋonitänŋo mebäri nadäkaŋ ba nämo? ¹³ * In näkä yänpän-yäwoŋärek äma ba ekäni yän näwet täkaŋ u bureni näwet täkaŋ. ¹⁴ * Unita ŋo nabäwut; Ekäniŋin, yänpän-yäwoŋärek ämajin näkä kuroŋjin ärut tamitat. Unita in udegän kowata kowata kuroŋjin äruttäŋ kaŋ kuŋarut. ¹⁵ * Näk jop nämo ärut tamitat. Nämo, näk kädet täga täŋpän-täwoŋärekta täyat. Unita näkä täŋ tamitat ŋodegän kaŋ täk täŋput. ¹⁶ * Unita näk bureni-inik täwetat; Epän äma kubätä Ekäniŋi nämo irepmitpän kuŋarek. Ba manbiŋam yänahäwani äma kubätä äma peŋ iwet-pewän äbeko u nämo irepmitpän kuŋarek. ¹⁷ * Eruk, apiŋo in kädet bureni u nadäkaŋ unita kädet u iwatnayän täŋo uwä Anutu täŋo oretoret terak api kuŋatneŋ yäk.

Jesu ini kumäkta yäwetkuk

Mat 26:22-25; Mak 14:17-21; Luk 22:21-23

¹⁸ * Täŋpäkaŋ in kudupta nämo yäyat. Äma näkŋata biŋam iwoyänkuro unitänŋo mebäriŋi nadän moretat. Upänkaŋ man kubä Anutu täŋo manbiŋam kudän täwani ŋode uwä bureni kaŋ ahäwän; Äma näkkät ketem bok näŋpanitä iwan täŋ namitak. ¹⁹ * Täŋkaŋ imaka uwä bureni nämo ahänirän täwet kiretat. Unitänŋo bureni uwä kami ahänirän näkŋa äma u ubayän* yän nabänpän-nadäneŋta. ²⁰ * Näk bureni täwera nadäwut; Äma kubätä näkŋo epän ämana kubätä not täŋ imayän täko uwä näkä udegän not api täŋ namek. Täŋpän näkä not täŋ namayän täko uwä näk nanin kireŋkuko unita udegän not api täŋ imek yäk.

²¹ * Eruk, ude yäwän täreŋirän, Jesu bänepi-ken bäräpi pähap nadänpän kwawak ŋode yänahänpän yäwetkuk; Bämopjin-ken nanik kubätä näk iwan keru terak nepmaŋpayän yäk. ²² Yänirän nadänpän iwaräntäkiyetä kowat kawän täŋpän netäta yäyak yänpän nadäwätäk täŋkuŋ. ²³ * Täŋpäkaŋ iwaräntäki kubä, Jesutä unita gäripi pähap nadän imik täŋpani uwä Jesu dubini-ken itkuk. ²⁴ Irirän Saimon-Pitatä inŋam wära täŋpän jiap terak iwetkuk; Iwetpän ka; Netäta yäyan? ²⁵ Ude täŋirän äma Jesu dubini-ken itkuko unitä Jesu tuben kuŋpän iwetkuk; Ekäni, netäta yäyan? yän iwetkuk.

²⁶ Ude iwet yabäwänä Jesutä iwetkuk; Näkä ketem moräki tokätpän tokän gäpe gänaŋ yäputpän imayän täyat äma unitä iwan täŋ namayän yäk. Jesutä ude yänpän ketem moräki tokätpän gäpe gänaŋ yäputpän Judas, Saimon-Kariot nanaki unita iminŋkuk. ²⁷ * Iminirän uterakgän Satantä Judas kotanŋkuk. Täŋirän Jesutä Judas iwetkuk; Imaka täŋpayän täyan u bäräneŋ täyi yäk. ²⁸ Ude yänirän äma Jesu-kät ketem penta naŋ itkuŋo uwä Jesutä man yänkuko u täga nämo nadäwä täreŋkuŋ. ²⁹ * Judas uwä iwaräntäkiye täŋo moneŋ watä äma ude itkuko unita iwaräntäkiye ätutä ŋode nadänkuŋ; Pänku äŋnak-äŋnak pähap ahäwayän täyak unita ketem yäpmäkta käwep iwet-pewän kuyak yän nadänkuŋ. Täŋpän ätutäwä ŋode nadänkuŋ; Ba äma jäwärita moneŋ yämän yänpän käwep iwet-pewän kuyak yän

* **13:10:** Jon 15:3; Jon 6:64,70-71 * **13:13:** Mat 23:8,10 * **13:14:** Mat 20:28; Luk 22:27 * **13:15:** Plp 2:5; Kol 3:13; 1Pi 2:21 * **13:16:** Mat 10:24 * **13:17:** Mat 7:24; Jem 1:25 * **13:18:** Sam 41:9 * **13:19:** Jon 14:29, 16:4 * **13:19:** Jesutä näkŋa äma u ubayän yän yänkuko u Anutu, Moses päya karäni gänaŋ mebet täŋkuko ugänaŋ ahän iminpän wäpi näkŋa itat yän iwetkuko unita juku pinpän man ŋo yänkuk. Ude yänkuko uwä näk Anutu itkurotä itat ubayän yän yänkuk. * **13:20:** Mat 10:40 * **13:21:** Jon 12:27 * **13:23:** Jon 19:26, 20:2; Jon 21:7,20 * **13:27:** Jon 13:2 * **13:29:** Jon 12:6

nadänkuṅ. ³⁰ Tänpäkaṅ ketem moräki Jesutä Judasta iminṅkuko u yäpmanṅpäṅ uterakṅän äpamanṅ kuṅkuk. U kome bipmanṅ urirän täṅkuk.

Pitatä Jesu wäpi käbop api pewek
Mat 26:31-35; Mak 14:27-31; Luk 22:31-34

³¹* Tänpäkaṅ Judas äpamanṅ kuṅirän Jesutä ṅode yänṅkuk; Eruk, apiṅo Äma Bureni-iniktä wäpi biṅam yäpayän. Täṅirän uterak Anututä wäpi biṅam udegän yäpayän. ³²* Bureni! Anututä ini Äma Bureni-inikta wäpi biṅam imayän. Täṅkaṅ bäräṅeṅ imayän.

³³* Jesutä ude yänṅpäṅ yäwetkuk; Nanaknaye, näk inkät kadäni käronṅi nämo api itne. In näka api wäyäkṅeneṅ. Upänkaṅ man Juda äma ekäni ekäni yäwetkuro udegän täwetat; In kome näkä kwayän täyat-ken u täga nämo api kuneṅ.

³⁴* Unita apiṅo бага man kodaki kubä ṅode täwetat; In kubäkubätä notjiye ṅonita gäripi kowata kowata nadän yämik täneṅ, näkä inta nadän tamiṅ yäpmanṅ äburo udegän. ³⁵ Tänpäkaṅ in kubäkubätä notjiye ätu näkṅo äbotken nanik unita gäripi nadän yäminayän täṅo uwä ämawebetä ṅode api tabänṅpäṅ nadäneṅ; Bureni-inik, ṅowä Jesu täṅo iwaräntäkiye äbot bureni yän api nadäneṅ.

³⁶* Tänpäkaṅ Saimon-Pita unitä Jesu ṅode iwet yabänṅkuk; Ekäni, gäk de api kwen? Yäwänä Jesutä iwetkuk; Kome näkä kwayän täyat-ken u gäk täga nämo api näwat yäpmanṅ kwen. Upänkaṅ kämi uyaku api näwat yäpmanṅ kwen. ³⁷ Ude yäwänä Pitatä äneṅi iwet yabänṅkuk; Ekäni, imata näk apiṅo täga nämo gäwaret? Näk gäk täṅkentänṅpäṅ kumäkta nadätat! ³⁸ Yäwänä Jesutä iwetkuk; Gäk näk täṅkentänṅpäṅ kumäkta bureni nämo yäyan. Unita bureni ṅode gäwera nadä; Kadäni puruptä gera yäwayän keräp taṅirän gäk näka nämo nadätat yän yaräkubä api yäwen.

14

Anutu-ken kukkuk kädet uwä Jesu

¹* Jesutä iwaräntäkiye man äneṅi ṅode yäwetgän täṅkuk; In butewaki nadäwätäk pähap nämo täneṅ. Nämo, nadäk-nadäkjin Anutu-kengän pekot. Täṅkaṅ näka imaka, nadäkinik täṅ namikot. ² Imata, Nanatä eṅiken ämawebetä itneṅta bägup mäyap itkaṅ. Ude bureni nämo itneṅo uwä in man ṅode täga nämo täweret. Tänpäkaṅ näk inta bägup täṅket urayän kuyat. ³* Näkä päṅku bägup ket utkaṅ äneṅi päbä näkkät itta tämagut yäpmanṅ irayän täyat-ken api kwet. ⁴ Tänpäṅ kome näkä kwayän täyat-ken unitäṅo kädet uwä nadäkaṅ.

⁵ Ude yäwänä, Tomastä iwetkuk; Ekäni, kome kwayän täyan u nämo nadäkamän unita jide tänpäṅ kädet u nadäne? ⁶* Yäwänä Jesutä ṅode yäwetkuk; Näkṅa-tägän kädet. Ba man bureni täṅo mäheṅi u näk. Ba irit kodaki täṅo mäheṅi u näk. Unita äma kubätä Nanken kwayän yänṅpäṅä kädet kubä nämo iwarek. Nämo, Nanken kukkuk kädet uwä näk kubägän. ⁷* In näk siwoṅi nabänṅpäṅ-nadäwä tärewäwä Nanta udegän api nadäneṅ yäk. Tänpäkaṅ apiṅo yäput penṅpäṅ in Nan täṅo mebäri kaṅpäṅ nadäkaṅ. Ba Nan käkaṅ yäk.

⁸ Ude yäwänä Filiptä ṅode iwetkuk; Ekäni, gäk Nan niwoṅäreṅjiri kaṅpäṅ nadäna tärewut! ⁹* Yäwänä Jesutä yänṅkuk; Filip, kadäni käronṅi näk inkät it yäpmanṅ äbäkamän upänkaṅ gäk imata näkṅo mebärina nämo nadätan? Äma kubätä näk nabäk täyak uwä Nan kak täyak ubayän. Gäk jide unita Nan niwoṅäre yän yäyan? ¹⁰* Gäk ṅodeta nadäwi bureni nämo täk täkaṅ? Näk Nan bänepi-ken itat, udegän Nan uwä näk bänepna-ken itak. Nankät nek kubägän itkamäk. Täṅkaṅ man täwet täyat uwä näkṅaken nadäkpän nämo täwet täyat.

* **13:31:** Jon 12:23 * **13:32:** Jon 17:5 * **13:33:** Jon 7:33-34 * **13:34:** Jon 15:12,17; 1Jo 3:23; 2Jo 5 * **13:36:** Jon 7:34; Jon 21:18-19 * **14:1:** Jon 14:27 * **14:3:** Jon 12:26, 17:4 * **14:6:** Jon 11:25; Rom 5:1-2; Hib 10:20 * **14:7:** Jon 8:19 * **14:9:** Jon 12:45; Kol 1:15; Hib 1:3 * **14:10:** Jon 12:49, 14:24

Nämo, Nan näkken itkañ iniken epän täk täyak. ¹¹* Unita näk man ñode yäjira in nadäwä bureni täyon; Näk Nankät nek kubägän itkamäk. Ba näkä kudän täk täyat u kañpäñ bureni yäj nadäñpäñ näka nadäkinik täñ namikot.

¹²* Näk bureni ñode täwera nadäwut; Äma näka nadäwä bureni täñpäpäñ nadäkinik täk takañ uwä näkä epän täk täyat udegän api täk täneñ. Ba näk Nanken kuyat unita epän näkä täñkuro u irepmitpäñ api täk täneñ. ¹³* Täñkañ Nan täño wäpi biñam ärowani kwawak ahäñpäñ tokñeñ pärekta Nanaki näkä ñode api täñpet; Imaka kubäta näk wäpna biñam terak yäjapinayäj täño uwä api nadäj tamik täñpet. ¹⁴ Bureni-inik täwetgän täñpa; Imaka kubäta näk wäpna biñam terak yäjapinayäj täño uwä api nadäj tamet yäk.

Jesutä Kudupi Munapik äpäkta yäwetkuk

¹⁵* Eruk man kubä pen ñode täwera nadäkgän täkot; In näka gäripi-inik nadäñpäñä näkño man buramiñpäñ api kuñat täneñ. ¹⁶* Ude täñirä näk Nanken yäjapiñira täñkentäk äneñi kubä api taniñ kirewek. Täñkentäk taniñ kirewayäj täyak uwä inkät tärek-täreki nämo itneñta. ¹⁷* Täñkentäk u Munapik, Anutu täño mebäri kwawak pewän ahäwani u. Täñpäkañ komen ämawebetä Munapik u nämo kañpäñ nadäk takañ unita bänepitä not täga nämo täñ imineñ. Täñ, inä unita nadäk takañ. Bureni, Munapik uwä inkät it täyak unitä kämi bänepjin-ken api irek.

¹⁸* Näkä tepmañpeñ kuñirawä in kodäjani ude nämo api itneñ. Nämo, inken äneñi api äbet. ¹⁹* Kadäni keräpi itkañ komen ämawebetä näka api ijiwä waneñ. Upäñkañ intäwä api nabäneñ. Näk irit kodaki täño mähemi unita in udegän irit kodaki nitek api kuñatneñ. ²⁰* Täñpäñ kadäni näk kumäñpäñ äneñi kodak täñpäñ akumañ kuñarayäj täyat-ken uken ñode api nadäwä täreneñ; Näk Nana bänepiken itat. Ba näk in bänepjin-ken irira inä näk bänepna-ken itkamäj yäj api nadäneñ. ²¹* Täñpäkañ äma näkño man inñitpäñ säkgämän buramik takañ uwä näka gäripi nadäk takañ. Täñkañ äma näka gäripi nadäk takañ uwä Nanatä udegän äma unita gäripi api nadäwek. Ba näkä udegän, bänep iron täñ yämipäñ näkñaken mebäri kwawak api peñ yämet yäk.

²²* Jesutä ude yäwänä Judas kubä (Judas Kariot u nämo), unitä Jesu ñode iwetkuk; Ekäni, gäk imata komen ämawebetä ahäj yämikta bitnäñpäñ nin-kengän ahäj nimikta yäyan? ²³* Ude yäjirän Jesutä kowata ñode yäwetkuk; Äma näka gäripi-inik nadäk takañ uwä näkño man säkgämän iwat takañ. Täñirä Nantä äma udewanita gäripi udegän nadäjirän Nankät nek äma ukät kentäñpäñ bok itpäñ api kuñatne. ²⁴* Täñ, äma näka gäripi nämo nadäk takañ uwä näkño man nämo iwat takañ. Täñpäkañ man yäjira nadäkañ ño näkña-kenpäñ nämo yäyat. Nämo, uwä Nan, naniñ kireñpewän äburo unitäño.

²⁵ Näkña inkät itpäñ unita man ño täwet yäpmäj äbätat. ²⁶* Upäñkañ Täñkentäk unitä imaka kuduptagän api täwetpäñ täwoñärewek. Ude täñirän man täwet yäpmäj äburo unita api juku pineñ. Täñkentäk uwä Kudupi Munapik, Nantä wäpna biñam terak taniñ kirewayäj täyak u.

²⁷* Näk tepmañpa yäñpäñ bänep kwini tamitat. Bänep kwini komen ämawebetä nadäk takañ udewanipäñ nämo tamitat. Nämo, bänep kwini näkña nadäñpäñ kuñat täyat upäj tamitat unita butewaki nadäwätäk täñpäñ umun terak nämo kuñatneñ. ²⁸* Täñkañ näk tepmañpeñ kuñkañ inken äneñi api äbet yäj uku täwerira nadäj. Upäñkañ in imata näk Nanaken kukta naniñ bitnäkañ? In bänepjin näkken bureni pekañ yäwänäku Nanaken api kwet yäj täwerira nadäwä tägawäm. Nan u näk närepmiak unita täga, kuyi yäj näwetnañi.

* **14:11:** Jon 10:38, 14:20 * **14:12:** Mak 16:19-20 * **14:13:** Mat 7:7; Jon 15:16 * **14:15:** Jon 15:10; 1Jo 5:3
 * **14:16:** Jon 14:26, 15:26; Jon 16:7 * **14:17:** Mat 10:20; Jon 16:13; Rom 8:26 * **14:18:** Jon 14:3 * **14:19:** Jon 16:16 * **14:20:** Jon 17:21-23 * **14:21:** Jon 15:10, 16:27 * **14:22:** Apos 10:41-42 * **14:23:** Mat 18:20; Jon 13:34; 2Ko 6:16; Efe 3:17 * **14:24:** Jon 7:16 * **14:26:** Jon 14:16 * **14:27:** Jon 14:1, 16:33; Plp 4:7 * **14:28:** Jon 14:3, 16:28; Jon 20:17; Luk 24:52

29 * Imaka täwetat u kwawak nämo ahänjirän intäjukun täwet kiretat ŋo. Unita kämi, bureni ahänjirän kaŋpäŋä bureni yän api nadäneŋ. 30 * Täŋpäkaŋ näk inkät man yänpäŋ-nadäk kadäni käronji nämo tänayän. Nämo, kome ŋonitäŋo mähemi äbayän. Unitä näkŋo kehäromina kubä täga nämo yäpmän äpek. 31 * Upänkaŋ kome ämawebetä näk Nanta gäripi pähap nadatak yän ude nadäwä täreneŋta epän man Nanatä näwetkuko udegän täyat.

Eruk, kome ŋo penpeŋ kuna!

15

Jesu u wain päya, ninä känani

1 Täŋpäkaŋ Jesutä man pen ŋode yäwetgän täŋkuk; Näk wain päya bureni-inik. 2 * Täŋkaŋ Nana uwä wain epän täŋo mähemi. Näkä terak känani yäput penpäŋ bureni nämo pat täkaŋ uwä Nantä taniŋpäŋ yäpmän täŋpän kuk täkaŋ. Täŋpäŋ känani bureni wädäk täkaŋ uwä bureni taŋigän kaŋ wädäwut yänkaŋ täŋket taŋpäŋ ket utpäŋ pek täyak. 3 * Täŋpäkaŋ inä, manna biŋam täwerira nadänpäŋ bänepjin pak taŋkuŋ. 4 * Nadäkaŋ? Päya känanitä kujari terak nämo gatänpäŋ ireko uwä bureni täga nämo wädäwek unita in näkkät kwasikotpäŋ irirä näk inkät udegän kwasikotpäŋ kaŋ ira. Näkkät nämo kwasikotpäŋ kuŋatpäŋä injingän imaka täga kubä täga nämo api täneŋ.

5 * Näk wain päya irira inä wain päya unitäŋo känani ude itkaŋ. Unita äma näkkät kowat kwasikorän täŋpäŋ kuŋat täkaŋ uwä känani tägatä ude irit kuŋat-kuŋariken bureni pähap api pewän ahän yämek. Upänkaŋ näkkät nämowä, in imaka kubä täga nämo täneŋ. 6 * Täŋpäŋ äma näkkät nämo itpäŋ kuŋat täkaŋ uwä känani waki taniŋpäŋ maŋpä kuk täkaŋ ude api täneŋ. Känani u kubit tawänkaŋ ämatä känani kubiri ätukät kubä-kengän penpäŋ pewä ijineŋ. 7 * Unita in näkkät kowat kwasikorän täŋpäŋ manna kaŋ buramik täŋput. Ude tänayän täŋo uyaku imaka u ba u yäpmäkta nadänpäŋä iwet yabänjirä Anututä api tamek. 8 * Täŋpäŋ irit kuŋat-kuŋatjinken bureni pähap ahänjirän in näkŋo nanaknaye äbot täjirä Nana täŋo wäpi biŋam kwawak ahänjirän käneŋ.

9 Täŋpäkaŋ Nantä bänep iron pähap täŋ namik täyak udegän näkä inta bänep iron täŋ tamik täyat. Ude täŋ tamik täyat unita näkŋo bänep iron terakgän kaŋ kuŋat täŋput. 10 * Näk bureni täwera nadäwut; In manna biŋam buraminayän täŋo uwä näkŋo bänep iron terakgän api kuŋatneŋ, näkä Nana täŋo mani buramiŋpäŋ unitäŋo bänep iron terak kuŋat täyat udegän. 11 * Täŋpäŋ nähä bänep oretoret nadäk täyat in udegän nadäk täkot yänpäŋ man ŋo täwetat. Bänep oretoret pähap u inken tokŋeŋpäŋ pat täyon yän yänpäŋ täwetat.

12 * Eruk, näk jukuman ŋode täwera nadäwut; Näkä nadän tamik täyat udegän in notjiyeta gäripi kowat nadän imän täŋpeŋ kaŋ kuŋarut. 13 * In nadäkaŋ? Bänep iron kädet intäjukun-inik ŋode pätak; Äma kubätä noriye täŋkentäwa yänpäŋ iniken gupi peweko u. Bänep iron kädet kubätä kädet u nämo irepmitak. 14 * Unita ŋode täwetat; Inä näkŋo man buramiŋpäŋ kuŋarirä tabänjira notnaye bureni täneŋ. 15 Täŋpäŋ näk kadäni ŋoken watä ämanaye yän wari nämo täwet täyat. Nämoinik! Näkä inta nadäwa notnaye ude täkaŋ. Imata, watä ämatä intäjukun ämani täŋo bänepi-ken nadäk-nadäk pat täyak u iwerän nämo nadäwek. Upänkaŋ nähäwä Nanaken nanik man nadänkuro u kudup yänhäŋpäŋ täwet moreŋkuro unita notnaye yän täwetat yäk.

16 Täŋpäkaŋ, intä näk inta biŋam nämo yäpmän daniŋkuŋ. Nämoinik, näkä inä näkŋata biŋam yäpmän daniŋkut. Täŋpäŋ in yäpmän daniŋkuro uwä irit kuŋat-kuŋatjinken bureni ahän tamikta in yäpmän daniŋpäŋ tepmaŋkut. Täŋpäŋ bureni bäräneŋ wak täkaŋ

* 14:29: Jon 13:19 * 14:30: Jon 12:31, 16:11; Efe 2:2 * 14:31: Jon 10:18, 12:49; Mat 26:46 * 15:2: Mat 3:10
 * 15:3: Jon 13:10 * 15:4: Jon 6:56 * 15:5: Jon 15:16; 2Ko 3:5 * 15:6: Mat 7:19, 13:42 * 15:7: Mat 7:7
 * 15:8: Mat 5:16 * 15:10: Jon 14:15; 1Jo 2:5 * 15:11: Jon 17:13 * 15:12: Jon 13:34 * 15:13: Jon 10:11;
 1Jo 3:16 * 15:14: Mat 12:50

udewanita nämo yäyat. Nämo, bureni kehäromi niked, paot-paori nämo udewani irit kuñat-kuñatjinken ahän tamikta yäyat. Ude täñkañ näk wäpna terak Nanaken yänjapinjirä uterakgän api tamed. ^{17*} Unita näk jukuman äneni ñode täwera nadäwut; In notjijetakät gäripi kowat nadäj imän täñpen kañ kuñarut.

Jesu iwarän täwanita iwan api täneñ

^{18*} Jesutä man ude yänpän ñode yäwetkuk; Komen ämawebetä iwan täñ tamäwä ñode kañ nadäwut; Jesuta jukun täñ iminikuño udegän täñ nimikañ yän kañ nadäwut. ^{19*} In komen ämawebe udewanigän itneño uyaku inkät not täñpän kuñatneñ, iniken noriyekät not täñpen kuñat täkañ udegän. Upänkañ inä komen äma nämo. Nämo, näkä in komen ämawebe äbotken nanikpän yäpmän danipän tepmanpa kome täño täktäki mäde ut iminikuño unita iwan täñ tamik täkañ. ^{20*} Näk man ñode bian täwetkut; Epän watä ämatä ekänini nämo yärepmitneñ. Näkä iwan täñ naminikuño unita inta udegän api täñ tamineñ. Täñpäkañ äma ätutä näkño man nadänpän iyap täñkuño uyaku intäño man udegän api nadänpän buramineñ. ^{21*} Upänkañ komen äma uwä näk naniñ kireñpewän äpuro unita nämoinik nadäkañ. Täñpän in näkño näwaräntäknaye itkañ unita iwan api täñ tamineñ.

²² Täñpäkañ näkä äpänpän man nämo yäwetkuro yäwänäku, momini kwawak nämo pewä ahäkkäneñ. Upänkañ apiño momini käbop pekta kädet nämo pätak. ^{23*} In nadäkañ? Äma näkä iwan täñ namik täkañ uwä Nanata udegän täñ imik täkañ. ^{24*} Näk äma äbot ño bämopi-ken kudän kudupi pähap, ämatä nämo tänañi u nämo täñkut yäwänäku momini kwawak nämo pewä ahäkkäneñ. Upänkañ nämo. Kudän kudupi bämopi-ken täñira nabänpän-nadäk täk täñkuño upänkañ näkä iwan täñ naminipän Nanta udegän täñ imik täkañ. ²⁵ Ude täñjirä man kubä unitäño бага man kudän täwani terak pätak u täñkehärom täyak. Man uwä ñode; Mebäri nämo, iwan jop nadäj täñ naminikuñ. *Sam 35:19, 69:4*

^{26*} Upänkañ näk täñ-kehäromtañ tamikta Täñkentäk, Nanken nanikpän api taniñ kirewet. Täñpän Täñkentäk uwä Munapik, Anutu täño mebäri kwawak pewä ahäwani u. Munapik unitä äbänkañ näkño manbinjam api täwerek. ^{27*} Täñpäkañ in bian näkä epän yäput penjira näkkät it yäpmän äbäkañ unita kadäni uken näkño manbinjam kañ yänhänpän yäwerut.

16

¹ Jesutä man ude yänpän äneni pen ñode yänkuk; In nadäkinikjin pewä putäreneño udetä man ño täwetat. ^{2*} In nadäkañ? Ämatä käbeyä yot gänañ nanik täwat kirenpän äneni ärokta api yäjiwätneñ. Bureni täwetat, kadäni keräp täñjirän ämatä nin Anututa watä epän bureni täñ imikamän yän nadänkañ kumän-kumän api tadäpneñ. ^{3*} Ude tänayän täkañ uwä Nankät nekta nämo nadäwä tärewäpän api täñ tamineñ. ^{4*} Täñpäkañ imaka u nämo ahänjirän man ñowäku intäjukun täwet kiretat. Täñpän imaka u bureni ahän taminjirän jukuman täwetat ño api juku pineñ.

Kudupi Munapiktä epän jide api täñpek?

Jesutä ude yänpän yäwetkuk; Näk inkät penta itpän unita imaka umuri ño bian nämo täwetkut. ^{5*} Eruk, näk apiño tepmanpen naniñ kireñpewän äputken kwayän. Upänkañ in kubätä gäk de kwayän yän nämo näwet yabäkañ. ⁶ Nämo, näk man täweraro unita nadäwätäk täñpän bänepjintä bäräpi pähap nadäkañ. ^{7*} Upänkañ bureni täwera nadäwut; Tepmanpen kwayän täyat uwä in täñkentäka kwayän. Bureni, näk päñku Täñkentäk u iniñ kireñpewa inken api äpek. Täñ, näkä nämo kwawä Täñkentäk u inken täga nämo api äpek.

* **15:17:** Jon 13:34 * **15:18:** Mat 10:22; 1Jo 3:13 * **15:19:** 1Jo 4:5; Jon 17:14 * **15:20:** Jon 13:16 * **15:21:** Mat 5:11; Mak 13:13 * **15:23:** Luk 10:16 * **15:24:** Jon 9:41, 14:11 * **15:26:** Jon 14:26 * **15:27:** Luk 1:2; Apos 1:8,21-22 * **16:2:** Mat 24:9; Luk 6:22; Jon 9:22 * **16:3:** Jon 15:21 * **16:4:** Jon 13:19 * **16:5:** Jon 7:33, 13:36 * **16:7:** Jon 14:16

8 Tānpākaŋ Tāŋkentāk unitä äbānpāŋä kōmen āmawebe siwoŋi nadāwut yānpāŋ imaka ŋodeta goret nadāk tākaŋ u yāwetpāŋ yāwoŋārek api tāŋpek; Momini tāŋo mebāri, Anutu iŋamiken siwoŋi irit tāŋo mebāri, ba yāpmāŋ danik-danik epān Anututä tāŋpayāŋ täyak unitāŋo mebāri. 9* Tāŋkaŋ momini tāŋo mebāri uwä näka nadākinik nāmo tāk tākaŋ yāŋ api yāwoŋārewēk. 10* Ba näk Anutu iŋamiken siwoŋi itat yāŋ kaŋ nadāwut yānpāŋ ŋode api yāwetpāŋ yāwoŋārewēk; Nāk kumānpāŋ Nanken api kwet. Kuŋira wari nāmo api nabāneŋ. 11* Tāŋkaŋ Anututä yāpmāŋ danik-danik epān tāk täyak unitāŋo mebāri ŋode api yāwetpāŋ yāwoŋārewēk; Kome ŋonitāŋo intājukun āma waki Anututä manken uku teŋkuk yāŋ api nadāneŋ.

12* Man mäyap tāga tāwerero upāŋkaŋ in tāga nāmo nadāwä tāreneŋ. 13* Upāŋkaŋ Munapik, Anutu tāŋo mebāri kwawak pewān ahāwani unitä äbānpāŋä Anutu tāŋo mebāri kwawakinik nadākta kädēt api tāwit tamek. Tānpākaŋ iniken nadāk-nadākpāŋ nāmo api tāwerek. Nāmo, imaka Anutu-ken nadāŋkaŋ ugānpāŋ api tāwerek. Ba imaka ahākta yāwani u imaka, api tāwerek. 14 Tānpāŋ Munapik, Anutu tāŋo mebāri kwawak pewān ahāwani unitä wāpna biŋam imaka, kwawak api pewān ahāneŋ. Ude tākta näkŋo mena jinom yāpmānpāŋ api tāwerek. 15 Nadākaŋ? Nanatä iniken nadāk-nadāk kumān-tagān namiŋkuk. Mebāri unita Munapiktä näkŋo mena jinom yāpmānpāŋ api tāwerek.

Nadāŋbārāp ba oretoret tāŋo man

16* Jesutä man ude yānpāŋ iwarāntākiye man ŋode yāwetgān tāŋkuk; Ätu nanak itpāŋ kuŋira nāmo api nabāneŋ. Tāŋkaŋ ätukät it yāpmāŋ äroŋpāŋä äneŋi api nabāneŋ. 17-18 Ude yāwānā iwarāntākiye ätutä ini-tägān näwetgāwet tāŋpāŋ yāŋkuŋ; Man yāyak ŋo jide ude? Kadāni kerāpi-tagān nāmo api kāne. Tānpākaŋ ätu itpāŋ äneŋi api kāne yāŋ niwetak u mebāri jideta? Kadāni kerāpi yāŋ niwetak u jideta yāyak? Ba Nāk Nanaken kwayāŋ yāŋ niwerako u jideta niwerak? Man yāyak u guŋ tākamāŋ. Nāmo nadāna tārekaŋ yāk.

19 Ude tāŋirä Jesutä nadāwätāki u yabānpāŋ-nadāŋkaŋ ŋode yāwetkuk; In man ŋode tāwerero unita yānpāŋ-nadāk tākaŋ?; Ätu itpāŋ kuŋira nāmo api nabāneŋ. Tāŋkaŋ ätukät it yāpmāŋ äroŋpāŋ äneŋi api nabāneŋ. Man unita guŋ tākaŋ? 20 Eruk, näk bureni tāwera nadāwut; Inä näka yānpāŋ konām butewaki api tāneŋ. Tāŋ, kōmen āmawebetä wisikinik, kumāŋtak yānpāŋ oretoret pähap api tāneŋ. Bureni, in butewaki api nadāneŋo upāŋkaŋ äyāŋutpāŋ mädenä oretoret terak api kuŋatneŋ. 21* In nadākaŋ? Webe nanak bäyanayāŋ komi nadāk tākaŋ. Upāŋkaŋ nanaktä ahāŋirān kaŋpāŋ Wisikna, nanakna ahätak ŋo yānpāŋ oretoret pähap nadāk tākaŋ. 22* Tānpākaŋ in udegān. Apiŋo in butewaki terak itkaŋ upāŋkaŋ näk äneŋi ahāŋ tamiŋira nabānpāŋ bānepjintä oretoret inide kubä api tāneŋ. Tāŋirä āma kubätä oretoret u tāga nāmo api utpewān māŋpek.

23* Tānpāŋ kadāni näkä kumāŋpeŋ kunum gānaŋ ärowayāŋ täyat-ken uken in näk-kenä imaka kubäta nāmo api yāŋapineŋ. Nāmo, imaka kubäta näk wāpna terak yāŋapiŋirä Nanatä ini api tamek. 24* Umunitä päbä apiŋo in imaka kubäta näk wāpna terak nāmo yāŋapik tākaŋ. Tānpākaŋ apiŋotä päŋku kämi, in imaka kubäta yāŋapiŋpāŋä api yāpmāk tāneŋ. Ude tānpāŋ bānep tāga pähap api nadāneŋ yāk.

Jesutä kōme tāŋo mähemi api urek

25* Jesutä ude yānpāŋ pen ŋode yāwetgān tāŋkuk; Man tāwet yāpmāŋ äbätat ŋo man wārani terak tāwetat. Upāŋkaŋ kämiwä man wārani terak nāmo api tāweret. Nāmo, kadāni uken Nana tāŋo manbiŋam kwawakinik api tāweret. 26 Bureni, kadāni ukentä päŋku kämi injin-tägān näk wāpna terak Nanken api yāŋapineŋ. Nāk inta Nanken nāmo api yāŋapiwet yāŋ tāwetat. 27* Nāmo, Nantä ini inta nadāŋ tamikinik tāk täyak. Imata, in näka gāripi

* **16:9:** Jon 3:18 * **16:10:** Apos 5:31; Rom 4:25 * **16:11:** Jon 12:31 * **16:12:** 1Ko 3:1-2 * **16:13:** Jon 14:26; 1Jo 2:27 * **16:16:** Jon 14:19 * **16:21:** Ais 26:17 * **16:22:** Ais 66:14 * **16:23:** Mat 7:7 * **16:24:** Jon 15:11
* **16:25:** Jon 10:6 * **16:27:** Jon 14:21,23

nadāḡ yāpmāḡ äbākaḡ unita. Ba in näka Anutu-ken naniktä äpuk yāḡ nadāwä bureni täk täkaḡ unita. ²⁸ Täḡkaḡ näk Anutu-ken naniktä kome ḡoken äpuropäḡ kome ḡo peḡpeḡ äneḡi Nanken kwayāḡ.

²⁹ Ude yāwänä iwaräntäkiyetä iwetkuḡ; Eruk, apiḡo gäk man wārani terak nämo niwetan. Kwawakinik niwet ahätan yäk. ³⁰ * Nin nadäkamāḡ, gäk imaka kuduptagän nadāwi tärekaḡ. Äma kubätä yāḡyabäk kubä täḡpayāḡ nadāḡirän gäkä jukun kaḡpäḡ nadāḡkaḡ kowata täga iwet ahāwen yäk. Unita gäk Anutu-ken naniktä äpäḡ yāḡ gabāḡpāḡ-nadäkamāḡ.

³¹⁻³² * Ude yāḡirä Jesutä kowata ḡode yāwetkuk; Apiḡo nadāḡ namikinik täkaḡ upāḡkaḡ ḡode täwera nadāwut; Kadäni keräptaḡ tamitak. Kadäni uken in kubäkubä täwat kireḡpewä komejin-ken kuḡtäḡpä kuḡirä näkḡagän api iret. Eruk, kadäni u ahätak! In nepmaḡirä näkḡa kubägän irayāḡ. Upāḡkaḡ näkḡagän-inik nämo irayāḡ. Nämo, Nan näkkät it täyak udegän api itde. ³³ * Eruk, man täweraro uwä mebäri ḡodeta täwerat; In näkkät kowat kwasikorän täḡpāḡ näkḡo bānep pidäm terak kaḡ kuḡarut. Bureni, kome ḡoken bārāpi mebäri mebäri api kaḡ-ahāneḡo upāḡkaḡ ḡode nadäkot; Näk kome ḡonitāḡo mähemi unitāḡo kehāromi yāpmāḡ äpäro unita nadāwätäk nämo täneḡ!

17

Jesutä inita Nani-ken yāḡapiḡkuk

¹ * Eruk, man ude yāḡ paotpäḡä Jesutä kunum dorāḡpäḡ ḡode yāḡkuk;

Nan, kadäni ahätak unita gäk ämanaye inamiken wāp biḡam kaḡ nam. Ude täḡiri näk manka buramiḡpāḡ epän namiḡkuno u täḡira wäpka biḡam udegän kaḡ ahāḡ parän.

² * Unita näk ḡode yāyat; Gäk ämawebe kuduptagän intäjukun it yämikta kehāromi uku namiḡkun. Kehāromi namiḡkuno uwä mebäri ḡodeta namiḡkun; Ämawebe gäkä näka biḡam namiḡkuno unita irit kehāromi yämikta kehāromi u namiḡkun. ³ * Irit kehāromi unitāḡo mebäri ḡode; Ämawebetä gäk kubätagän Anutu bureni-inik nadäkinik täḡpāḡ näk Jesu Kristo gäkä nepmaḡpi äpuro unita imaka, bok nadāḡ namikinik täḡpāḡ irit kehāromi api kaḡ-ahāneḡ.

⁴ * Täḡpākaḡ näk epän namiḡkuno u kumän täḡpa täreḡirä wäpka biḡam ba kehāromika kome ḡo terak kwawak kaḡpäḡ nadāḡkuḡ. ⁵ * Täḡpākaḡ Nan, näk nadāḡ namiḡiri gäkkät bok itpäḡ wäpnek biḡam ikek kaḡ itda. Kome ḡo nämo yāwi ahāḡirän näk gäkkät bok itkaḡ wäpna biḡam ikek itkuro udegän äneḡi kaḡ nam.

Jesutä iwaräntäkiyeta Nani-ken yāḡapiḡkuk

⁶ Täḡpāḡ ämakaye komeḡ ämawebe bāmopi-ken nanik yāpmāḡ daiḡpāḡ näka biḡam namiḡkuno ḡo gäkḡo mebärika yāwoḡäreḡkut. Mebärika yāwoḡäreḡira manka buramiḡ yāpmāḡ äbākaḡ. ⁷⁻⁸ * Täḡpākaḡ man näwetkuno u kudup yāwerira bānepi-ken daiḡpāḡ yāpmāḡ kuḡat täkaḡ. Daiḡpāḡ yāpmāḡ kuḡatpäḡ apiḡo ḡode nadāwä tärekaḡ; Imaka namiḡkuno u kudup gäkken nanikgän. Ba ḡode imaka nadākaḡ; Näk gäkkät iranipāḡ gäkḡa-tägän näwetpewi äput.

⁹ * Eruk, ämanaye unita yāḡpāḡ gäkken yāḡapitat. Komeḡ ämawebe päke unita nämo gāwetat. Nämo, äma gäkḡata biḡam iwoyāḡpāḡ namiḡkuno unita gāwetat. ¹⁰ * Näk nadätat, gäkḡo ämawebekaye uwä näkḡo bok. Ba näkḡo ämawebenaye uwä gäkḡo bok. Ämawebeniye unita yāḡpāḡ inamka-ken wāp biḡam taḡi yāpuro itat. ¹¹ * Upāḡkaḡ näk kome ḡoken wari nämo api it yāpmāḡ ärowet. Apiḡo gäkken äretat. Täḡ, äbotnaye

* **16:30:** Jon 2:25 * **16:31-32:** Mat 26:31,56; Jon 8:29 * **16:33:** Jon 14:27; Rom 5:1; 2Ti 3:12; 1Jo 5:4 * **17:1:** Jon 11:41, 12:23 * **17:2:** Mat 11:27 * **17:3:** 1Jo 5:20 * **17:4:** Jon 4:34 * **17:5:** Jon 1:1, 17:24 * **17:7-8:** Jon 16:30 * **17:9:** Jon 6:37,44 * **17:10:** Jon 16:15 * **17:11:** Jon 10:30, 17:21

nowä ñogän itnayän unita Kudupi Nana, gäk watäni it yämiñiri säkgämän kañ irut. Kehäromika terak watäni kañ it yämi. Kehäromi namiñkuno uterak watäni it yämiñiri bänep kubägän kañ irut, nektä bänep kubägän itkamak udegän. ¹² * Täñpäkañ näk ukät itpäñ gäkño kehäromika terak watäni it yämik täyat. Bureni, kehäromi namiñkuno uterak watä ude it yämiñira ukät nanik kubä-tägän paotkuk, äma geñita biñam yäwani u. Täñkañ unitä paorirän man kudän täwani u bureni ahatak.

¹³ * Eruk nan, näk ärewayän. Upäñkañ näk kome terak ño pen itkañ yäñapik man ño gäwetat. Täñpäñ äbotnaye ñonitä bänep oretoret pähap, oretoret pähap näkä nadäk täyat udegän kañ nadäwut yäñpäñ gäkken yäñapitat. ¹⁴ * Nan, näk man näwetkuno u kumän yäwet moreñkut. Täñira komen ämawebetä mäde ut yämik täkañ. Täñpäkañ näk komen ämawebe täño kädet nämo iwat täyat udegän äbotnaye nowä komen ämawebe täño kädet waki u nämo iwat täkañ. Mebäri unita komen ämawebetä iwan täñ yämik täkañ. ¹⁵ * Äbotnaye ño kome terak ño nanikpäñ kunum gänañ yämagut yäpmän kukta nämo gäwetat. Nämo, gäk watä säkgämän it yämiñiri Äma Wakitä nämo api täñpäñ wanen yäñpäñ gäwetat ño. ¹⁶ Täñpäkañ näk komen ämawebe täño kädet waki nämo iwat täyat udegän äbotnaye nowä kädet waki u nämo iwat täkañ. ¹⁷ Unita gäkño manbiñam bureni yäweriri kome ñonitänö gäripita mäde ut imiñpäñ gäkñata biñam kañ täñ morewut. ¹⁸ * Täñpäkañ gäk pengän-inik komen ämawebe bämopi-ken itta kome ño terak näwetpewi äput. Udegän, näk ämanaye ñonitä komen ämawebe bämopi-ken epän täkta yäwetpewa kuñtäñpä kunayän. ¹⁹ * Täñpäkañ täñkentän yämikta näk gupna nadäk-nadäkna u kuduhtagän gäkñata biñam ganiñ kiretat. Ude täñira äbotnaye nowä udegän man burenita biñamgän kañ täñput.

Jesutä nadäkinik täñpani kuduhta yäñapiñkuk

²⁰ Nan, äbotnaye ñonita gäkken yäñapitat. Upäñkañ unitagän nämo gäwetat. Ämanaye ñonitä näkño biñam yäwetpäñ yäwoñäreka täñirä ämawebe näka nadän namikinik tänayän täkañ unita bok yäñapitat. ²¹ * Täñpäkañ nan, gäk täñkentän yämiñiri ämawebe näka nadäkinik tänayän täkañ u bänep kubägän, nektä bänep kubägän itkamak udegän itpäñ kañ kuñarut yäñpäñ yäñapitat. Täñpäñ nekkät bänep kubägän bok kañ it yäpmän ärona. Ude kuñarirä komen ämawebetä näka Anutu-ken naniktä äpuk yän bureni api nadäneñ. ²² * Täñpäñ kehäromi ba nadäk-nadäk tagagämän gäkä namiñkuno udegän äbotnaye ñonita yämiñkut. Bänep kubägän it takamak, udegän kañ irut yäñpäñ yämiñkut. ²³ Näk ukät kubägän iritna gäk näkkät kubägän kañ itda. Täñkañ ugän nämo. Bänep kubägän itpäñ kuñarirä komen ämawebetä yabäñpäñ-nadänkañ näka ñode api nadäneñ; Anututä tewän äpuk yän api nadäneñ. Ba Anututä gäripi nadän imiñkuko udegän äbot ñonita gäripi nadän yämik täyak yän api nadäneñ.

²⁴ * O nan, ämawebe ño näka biñam iwoyänkuno u kome näkä irayän täyat-ken u bok itta nadätat. Täñpäñ näkkät bok itkañ kehäromina ba wäpna biñam nitek kañ nabäñpäñ-nadäwut. Kunum kenta kome nämo ahäñirän näka gäripi nadäñpäñ kehäromi ba wäpna biñam u namiñkun. ²⁵ * Siwoñi nana, komen ämawebetä mebärika u nämo nadäwä tumänkañ. Täñ, nähä gäkño mebärika nadätat. Ba ima mebärita nepmañpi äput yän, äbotnaye nowä nadäkañ. ²⁶ Täñpäkañ näk kome terak ño äpäñpäñ mebärika yäwetpäñ yäwoñäreka täñ yäpmän äbätat. Täñkañ kämiwä, mebärika kumän-tagän api yäwoñäreñ morewet. Yäwoñäreñ moreñira gäkä näka gäripi nadän namik täyan udegän äbotnaye ñonitä gäripi kowat nadän imän api täneñ. Täñirä u kentäñpäñ api iret yäk.

* **17:12:** Jon 6:39, 13:18; Jon 18:9 * **17:13:** Jon 15:11 * **17:14:** Jon 15:19 * **17:15:** Mat 6:13; 2Te 3:3; 1Jo 5:18 * **17:18:** Jon 20:21 * **17:19:** Hib 10:10 * **17:21:** Jon 4:11; Gal 3:28 * **17:22:** Apos 4:32 * **17:24:** Jon 12:26, 17:5 * **17:25:** Jon 8:55

18

Judastä Jesu iwan kerik-ken penjuk
Mat 26:47-56; Mak 14:43-50; Luk 22:47-53

¹ * Jesutä yänpik man ude yäwän tärenjirän eruk iwaräntäkiye-kät kome awañ pähap wäpi Kidron udude käda Olip päya epän gänäñ kuñkuñ.

² * Jesu iwaräntäkiye-kät epän uken kadäni mäyap itpäñ-nadäktä kuk täñkuño unita Judas, Jesu iwan kerik-ken pewani unitä ñode nadäñkuk; Jesu uken käwep itak yäñ nadäñkuk. ³ * Ude nadäñpäñ komi äma ätukät bämop äma ba Parisi täño watä äma ätu yämaguränkañ epän uken kuñkuñ. Topän ijiñ-yäñepän yäpmänkañ kadä boham ikek kuñkuñ.

⁴ Täñpäkañ iwan tuän äbäñirä Jesu jide ahäñ imayän täñkuko uku nadäwän tärewäpäñ äma äbot äbuño u dubini-ken kuñpäñ yäwet yabäñkuk; Netä känäyän äbäkañ? ⁵ Yäwänä yäñkuñ; Jesu, Nasaret nanik känäyän äbäkamäñ yäk. Yäwäwä yäñkuk; Etäñ uwäku näkña itat ñobayän yäk. (Komi äma u bämopi-ken Judas, Jesu iwan kerik-ken pewayän täñkuko u penta itkuñ.) ⁶ Jesutä uwäku näk ño yäñ yäwänä komi äma u mäde käda päñku kome terak bumta mañdäpuñ. ⁷ Täñirä Jesu äneñi yäwetgän täñkuk; Netäta äbäkañ? Yäwänä äneñi yäñkuñ; Jesu, Nasaret nanik känäyän äbäkamäñ yäñ yäñkuñ.

⁸ Yäwäwä Jesutä äneñi yäwetgän täñkuk; Etäñ, u näkña ñobayän. Unita näk nepmäñitnayän yäñpäñ ätu ño yabä kätäwä ini kut yäk. ⁹ * Jesu man ude yäñkuko uwä man bian ñode yäñkuko udegän bureni ahäñkuk; Yabäñ äwaräkuk täñjira äma naminjkuno u kubätä nämoinik api paorek. ¹⁰ * Ude yäwerirän uterakgän Saimon-Pitatä päipi pion gänäñ nanik wädäwän kwäpäñä bämop äma intäjukun täñpani unitäño watä ämani kubä ura yäkñat jukuni bure käda painjuk. (Epän watä ämani u wäpi Malkus.) ¹¹ * Täñjirän Jesutä Pita iwetkuk; Mujuk äneñi dai! Ume komi nitek Nanatä namayän täyak ini kañ näñpa!

Jesu Anasken yäpmäñ päñku tenjuk

¹² Ude yäwänä komi äma täño intäjukun ämakät komi ämaniye ba kudupi eñi täño watä ämatä Jesu initpäñ kerik pädät täñkuñ. ¹³ Kerik pädät täñpäñ Anasken jukun yäñikñat yäpmäñ kuñkuñ. Anas uwä Kaifas täño yepmani. Täñkañ Kaifas uwä kadäni uken bämop äma intäjukun itkuko u. ¹⁴ * Ba unitägän Juda äma ekäni ekäni bian ñode yäwetkuk; Ämawebe kumän-tagän paotneño udetä yäñpäñ äma kubä-tägän kañ kumbän yäñ yäñkuko u.

Pitatä Jesu wäpi käbop penjuk

Mat 26:69-70; Mak 14:66-68; Luk 22:55-57

¹⁵ * Täñpäkañ Jesu yäñikñat yäpmäñ kuñirä Saimon-Pitakät noripak kubä Jesu iwat yäpmäñ kuñkumän. Noripaki uwä bämop äma intäjukun täñpani ukenonita nadäñkuko unita nadäñ iminirä bämop äma täño yewa gänäñ Jesu-kät bok äronkuñ. ¹⁶ Äronjirän Pita yäma-kengän itkukonik. Ude irirän noripaki ukenonitä yäman äneñi äpäñpäñ webe yäma watä itkuko u iwerän Pita yäñikñat yäpmäñ äronkuk. ¹⁷ Täñpäñ webe unitä Pita kañpäñ iwetkuk; Äma unitäño iwaräntäki kubä gäk ba? Ude iweränä Näk nämo! yäñ iwetkuk. ¹⁸ Mänit kadäni unita eñi unitäño watä ämakät komi äma ätutä kädäp ijiñpäñ äñäriñ itkuñ. Äñäriñirä Pita imaka, penta äñäriñ itkuñ.

Anastä Jesu manken tenjuk

Mat 26:59-66; Mak 14:55-64; Luk 22:66-71

* **18:1:** Mat 26:36 * **18:2:** Luk 21:37 * **18:3:** Jon 7:45 * **18:9:** Jon 6:39; Jon 17:12 * **18:10:** Luk 22:38
 * **18:11:** Mat 26:39 * **18:14:** Jon 11:49-51 * **18:15:** Jon 20:3, 21:20; Apos 3:1; Mat 26:58

19 Tānjirä bāmop äma intäjukun tāņpani unitä Jesu ṇode iwet yabāņkuk; Gäwarāntākaye u netä-netä? Ba man jidepāņ yāņpāņ-yāwoņäre kāk tāņkun? 20 * Ude yāwānā Jesutä iwetkuk; Nāk kōmeni kōmeni kuņatpāņ āmawebe man kwawakgān yāņahāņpāņ yāwet tāņkut. Nāk kadāni kadāni kudupi yot gānaņ ba kābeyä eni, Juda āmawebetä ābā kubā-kengān it tākaņ-ken āroņpāņ yāwetpāņ yāwoņäre kāk tāņkut. Ba man kubā kābop nāmo yāņahāk tāņkut. 21 Unita gāk imata nāwet yabātan? Nadāwa yāņpāņä āmawebe nākā man yāņpāņ-yāwoņäre kāk tāņkuro u yāwet yabā. Unitä uyaku nākā man yāwet tāņkuro u nadākaņ yāk. 22 * Jesutä ude yāwānā kōmi āma kubā u itkukonitā utkuk. Tāņpāņ yāņkuk; Gāk bāmop āma ṇonitāņo man imata utan? Gāk goret tāyan yāk. 23 Yāwānā Jesutä ṇode iwetkuk; Jide? Nākā man waki kubā yāwawā yāņahā. Tāņ, man yāro u bureni yāņ nadāņpāņ imata nutan? 24 Ude tāņpāņ yen topuņo u nāmo pit imiņkaņ Anastä Jesu iniņ kireņpewān bāmop āma intäjukun tāņpani wāpi Kaifas uken kuņkuk.

Pita Jesu wāpi āneņi kābop peņkuk

Mat 26:71-75; Mak 14:69-72; Luk 22:58-62

25 Tāņpākaņ Saimon-Pita kādāp āņāriņ itkuk-ken pen irirān ṇode iwet yabāņkuņ; Iwarāntāki kubā gāk, bure? Yāwawā yāņkuk; Nāmoinik! Nāk unitāņo iwarāntāki nāmo yāk. 26 * Ude yāwānā bāmop āma intäjukun tāņpani tāņo watā āma kubā, Pitatā jukuni madāņ tākņeņkuko unitä ābotken naniktā yāņkuk; Piāken bok irirān tabāro u gākkāt irirān tabāt yāk. Bure? 27 * Yāwānā Pitatā yāņkuk; Nāmoinik! Ude yāwānā uterakgān purup gera yāņkuk.

Jesu imagut yāpmāņ Pailat-ken kuņkuņ

Mat 27:1-2,11-14; Mak 15:1-5; Luk 23:1-5

28 Tāņpākaņ tamimaņ-inik Juda āma ekāni ekānitā Jesu imagurākaņ Kaifas tāņo eni yāma peņpeņ Rom Gapman tāņo yāma-ken kuņkuņ. Tāņkaņ ṇode nadāņkuņ; Uken āroņpāņä Anutu iņamiken bānepnin tāna wawāpāņ Pasova āņnak-āņnak tāņo ketem tāga nāmo nāne unita āronero yāk. Ude yāņpāņ Rom gapmantā eni gānaņ nāmo āroņkuņ. 29 Yāman umu itsāmāņ irirā Pailattā ābāņpāņ ṇode yāwet yabāņkuk; Äma ṇo mebāri imata manken tenayāņ ābākaņ? 30 Yāwānā iwetkuņ; Äma ṇonitā imaka waki kubā nāmo tāņpeko uwā gākken ṇode tāga nāmo yāņikņat yāpmāņ āmne yāk. 31 * Yāwawā Pailattā yāwetkuk; Yāņikņat yāpmāņ kuņkaņ injinken бага man uterak manken tewut yāk. Yāwānā iwetkuņ; Ude nāmo! Nintā āma kumāņ-kumāņ dāpmākta yājiwārani yāk. 32 * (Ude yāņirā bian Jesutä ude api kumbet yāņ yāņkuko unitä bureni tāņkuk.) 33 Ude yāwawā Pailat āneņi eni gānaņ unu kuņkaņ Jesuta yāņpewān ārowāņpāņ ṇode iwet yabāņkuk; Bureni? Gāk Juda āma tāņo intäjukun āma? 34 Yāwānā Jesutä kowata ṇode yāņkuk; Gākņa nadāņpāņ man ṇo yāyan, ba āma ātutā nāka man yāņirā nadāņkuņ? 35 * Yāwānā Pailattā iwetkuk; Jide? Nāk Juda āma kubā nabātan? Nāmoinik! Upāņkaņ gāk jide tāņkunta gākņaken ābotkāt bāmop āma intäjukun tāņpanitā gāk yāņgākņat yāpmāņ ābākaņ?

36 Yāwānā Jesutä iwetkuk; Nāk intäjukun āma kome terak ṇo āmawebe yabāņ yāwat tākaņ udewani nāmo. Nāk ude ira yāwānāku epān āmanaye āmik tāņpāņ āma kubātā nāk Juda āma ekāni ekāni kerī terak tāga nāmo nepmaņpān. Upāņkaņ nāk kome ṇonitāņo intäjukun āma nāmo itat. Nāmo, nāk kome kubā tāņo yāk. 37 * Ude yāwānā Pailattā iwetkuk; Aha, gāk intäjukun āma kubā? Yāwānā Jesutä iwetkuk; Intäjukun āma yāyan u bureni yāyan. Nāk mebāri kubātagān kome ṇoken ahāņkut; Ämawebe manbiņam bureni yāņahāņpāņ yāwetta ābut. Mebāri unita āmawebe man burenita gāripi nadāwanitā nāka nadāņ namik tākaņ yāk.

38 Ude yāwānā Pailattā yāņkuk; Wa! Manbiņam bureni u imatāken?

* 18:20: Mat 26:55; Jon 7:26 * 18:22: Apos 23:2 * 18:26: Jon 18:10 * 18:27: Jon 13:38 * 18:31: Jon 19:6-7; Apos 18:15 * 18:32: Mat 20:19; Jon 3:14, 12:33 * 18:35: Jon 1:11 * 18:37: 1Ti 6:13; Jon 8:47

Pailattä Jesu kumän-kumän utta yäntäreñkuk
Mat 27:15-31; Mak 15:6-20; Luk 23:13-25

Pailattä ude yänpänä yäman äpämañ kuñpäñ äma ekäni ekäni yäwetkuk; Näk äma ñoken kudän waki kubä nämo täñkuko käyat. ³⁹Upänkañ näkä kädet ñode iwät täyat u in nadäkañ; Pasova orekirit kadäni kubäkubäken äma komi eniken irani kubä taniñ kirek täyat yäk. Unita jide nadäkañ? Näkä Juda täño intäjukun äma ño tewa äpämañ kwek? ⁴⁰Ude yäwänkañ gera terak yänkuñ; U nämo! yäk. Gäk Barabas tewi äpämañ kuñ nimän! yäk. (Barabas uwä ämik kubota täñpani kubä.)

19

¹ Ude täñpäñ Pailattä yäwet-pewän komi ämatä Jesu yänikñat yäpmän päñku bumta päripuñ. ²* Päripmäñpäñ täñikñarani ñode täñ imiñkuñ; Intäjukun äma täño gwäpä ude täñ imina yänpän gupmom yenpäñ kedon täñpäñ gwäki terak ähät imiñkuñ. Ähät imiñpäñ tek säkgämän, intäjukun ämatä täk täkañ udewani täñ imiñkuñ. ³* Ude täñpäñ dubini-ken tawañ itpäñ Jesu sära man ñode iwetkuñ; Juda täño intäjukun äma gäk ganiñ oretkamän! Ude täñkañ inami-kengän ut täñkuñ.

⁴* Ude täñpäkañ Pailattä äneñi yäman äpäñpäñ Juda äma ekäni ekäni yäwetkuk; Kawut yäk. Näk inken Jesu yänikñat yäpmän äbätat unita ñode nadäwut; Äma ño imaka waki kubä nämo täñkuko käyat. ⁵Yänjirän Jesu gupmom yen ähät imiñkuño ba tek säkgämän täñ imiñkuño u nitek yäman äpäñjirän Pailattä Juda äma yäwetkuk; Äma ño waki kawut!

⁶* Täñpäkañ bämop äma intäjukun täñpani ba Juda täño komi ämatä Jesu kañpäñä gera yänkuñ; Päya kwakäp terak ärowän! yän yänjirä Pailattä yäwetkuk; Näk mominita wäyäkñewa wakañ unita injin injitpäñ päya kwakäp terak urut yäk. ⁷* Yäwänä Juda ämatä yänkuñ; U inita näk Anutu täño nanaki yän yäk täyak. Ude yäk täyak unita kumäkta biñam täyak yäk. Äma inita ude yäwani uwä kumäkta бага man kubä pätak yäk. ⁸Ude yänjirä nadäñpäñ Pailattä bumta umuntañkuk. ⁹* Umuntañpäñ Jesu äneñi yänikñat yäpmän päro iwet yabänkuk; Gäk de nanik? Yäwänä Jesutä man kowata nämo yänkuk. ¹⁰Ude täñjirän Pailattä ñode iwetkuk; Gäk man näwetta bitnätan? Ñode nämo käwep nadätan; Näkä yäwakañ api iren ba näkä yäwakañä päya kwakäp terak api gutneño unita kehäromi namani yäk.

¹¹* Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Jop yäk. Anutu punin ununitä kehäromi nämo gamiñkuko yäwänäku näk nutta kehäromi nämo pat gamitek. Unita äma näk ketka terak nepmañkuko unitäño momitä gäkño momi irepmitpäñ unitäño tañi-inik yäk. ¹²* Ude yäwänkañ Pailattä iniñ kireñpewän kukta kädetta wäyäkñeñkuk. Upänkañä Juda naniktä gera pähap ñode yänkuñ; Gäkä äma u kakätän-pewi kwänä gähä intäjukun ämaka Sisatä not nämo api täñ gamek yäk. Gäk nadätan? Äma kubätä inita näk intäjukun äma itat yän yäweko uwä Sisata iwan täñ imek yäk. ¹³Ude yänjirä Pailattä nadäñpäñ Jesu yänikñat yäpmän yäman äpäñpäñ bägup kubä wäpi Mobä Iriñ Wädäwani uken kuñpäñ äma man yäpmän daniwanitä bägup-ken mañitkuk. (Mobä Iriñ Wädäwani uwä Juda täño man terak Gabata yän yäk täñpani.) ¹⁴Kepma uwä Pasova täñtuñum täktäk kadäni-ken. Täñpäkañ kepma bämopi täñjirän Pailattä Juda äma yäwetkuk; Kawut! In-täño intäjukun ämajin ño yäk.

¹⁵Yäwänä gera terak yänkuñ; Yäpmän kewe! Yäpmän kewe! Päya kwakäp terak kumbän! Yänjirä Pailattä ñode yäwet yabänkuk; Intäjukun ämajin ño päya kwakäp terak utpewa kumäkta nadäkañ, bure? Yäwänä bämop äma intäjukun täñpanitä iwetkuñ;

* **19:2:** Luk 23:11 * **19:3:** Jon 18:22 * **19:4:** Jon 18:38 * **19:6:** Jon 18:31 * **19:7:** Wkp 24:16; Jon 5:18
 * **19:9:** Mat 26:62-63; Mat 27:12; Luk 23:9 * **19:11:** Jon 10:18; Apos 2:23; Rom 13:1 * **19:12:** Luk 23:2; Apos 17:7

Nintäño intäjukun ämanin mäyap ikek nämo. U Sisa kubägan! yäk. ¹⁶ Ude yäwäkan Pailattä Jesu päya kwakäp terak utta yäniñ kireñkuk.

Jesu päya kwakäp terak utpewä kumbuk
Mat 27:32-50; Mak 15:21-37; Luk 23:26-46

¹⁷ Tänpäkan komi ämatä Jesu injipän päya kwakäp imä buramiwänkan kome kubä wäpi Gwäki Kokäp (u Juda man terak Golgota) uken kuñkuñ. ¹⁸ Pänku kome uken ahänpän päya kwakäp terak utkuñ. Tänpäkan äma waki tänpäni yarä, bok däpmänpän kubä kukni kubä kukni, Jesu ini uwä bämop tenkuñ. ¹⁹⁻²⁰ Tänpäkan Pailattä yäwänkan Jesu gwäki punin käda man kudän kubä ñode täñkuñ;

NowÄ JESU NASARET KOMEKEN NANIK,

JUDA Ämawebe Täño INTÄjukun Äma.

Man kudän uwä man kotäk yaräkubä, Juda, Rom ba Grik man terak kudän täñkuñ. Tänpän kome Jesu utkuño uwä yotpärare dubini-ken itkuko unita ämawebe mäyaptä uken kuñ äbän täñkan kudän u daniñkuñ. ²¹ Tänpäkan bämop äma intäjukun tänpäni ätutä u daniñpän nadänkan päñku Pailat iwetkuñ; Juda täño intäjukun äma kudän täno uwä goret kudän tän yäk. Ñode kudän tänañi; Äma nowä inita Näk Juda täño intäjukun äma yän yäk täñkukonik yäk. ²² Yäwäwä Pailattä yäwetkuk; Kudän täro unitägan ini irän yäk.

²³⁻²⁴ Eruk, Jesu päya kwakäp terak utpänä komi ämatä teki punin nanik yänopmänpän yäpmän daniñpän äbot 4 ude penkan äbot kubäkubä komi äma ini-ini yäpuñ. Täñkan teki gupi terak nanik uwä nämo yäpurärätpän bupani unita komi ämatä madänero yän yänkuñ. Ude tänpäni waki tänpäk yän yänkuñ. Unita närep mirek gärep mirek täñkan kubätä intäjukun tänpän unitä kan yäpän yän yänkuñ. Ude yänjirä Anutu täño man bian ñode kudän täwani bureni ahänkuk;

Uwä tekna yäpmän daniñpän ini-ini yäpuñ.

Ba närep mirek gärep mirek tänpän tekna yäpuñ yäk.

Sam 22:18

Man ude kudän täwani uteräkän komi ämatä udegän täñkuñ.

²⁵ * Tänpäkan Jesu miñi uwä nanaki täño päya kwakäp dubini-ken itkuk. Täñkan miñi täño noripaki kubä, Klopas webeni wäpi Maria ukät Maria Makdala komeken nanik u imaka, penta itkuk. ²⁶ * Ude irirä Jesutä miñi ba iwaräntäki kubä, Jesutä ini gäripi-inik nadän imik täñkuko u irirä yabänkuk. Yabänpän miñi ñode iwetkuk; Nanakka kubä ño yäk. Ude yänpän iwaräntäki u ñode iwetkuk; Webe nowä gäkño menka yäk. ²⁷ Tänpäkan kadäni ukengän iwaräntäki uwä Jesu miñi yänjikat yäpmän enjini-ken päñku watäni it täñkukonik.

Jesu kumbuk

²⁸ * Ude yäwetpänä Jesutä Imaka kudup tänpä täretak yän nadänpän, eruk yänkuk; Umeta nekan yäk. Man keräpi ude yänjirän Anutu täño man bian kudän täwani kubä bureni ahänkuk. ²⁹ * Umeta nekan yäwänä wain ume jägämi, ume käbot kubä itkuko uken nanik imaka kubä yabut bumik uterak piñ ibatkuñ. Piñ ibatpän päya kubä wäpi hisop unitäño momi kubä terak pädat tänpän yäpmän päñku Jesu meni-ken penkuñ. ³⁰ Tänjirä Jesutä ume u nanpänä yänkuk; Piäna täretak uba yäk. Ude yänpänä gwäki gurot manpän kumbuk.

³¹ * Tänpäkan kepma Jesu kumbuko uwä Pasova täntuñum täktäk kadäni. Tänpän kwep ude uwä Sabat yänkan ñode täñkuñ; Äma kumbanitä orekirit kadäni-ken päya kwakäp terak irirä orekirit täño бага irepmitne yänpän Juda ämatä päñku Pailat iwetkuñ; Gäk yäwetpewi komi ämatä päñku äma päya kwakäp terak itkan unitäño kuroñi däpmän tokärä bäräñen kumbakan komegup yäpmän kewewut yän iwetkuñ. ³² Ude iwerirä Pailattä yäwet-pewän komi ämatä päñku äma Jesu kukni kukni itkumäno unitäño kuroñi däpmän tokätkuñ. ³³ Tänpän Jesu kuroñi däpmän tokätna kumbän yänkan doränpän kankuñ; Jesu

* 19:25: Mat 27:55-56 * 19:26: Jon 13:23 * 19:28: Sam 22:15 * 19:29: Sam 69:21 * 19:31: Lo 21:22-23

uku kumäñirän. Ude kañpäñä kuroñi nämo däpmäñ tokätkuñ. ³⁴ Täñpäkañ komi äma kubätä Jesu järepi-ken bohamtä yäputkuk. Täñirän uterakgän ume nägät mañkumän.

³⁵ * (Imaka ahäñkuko u äma dapuritä kañkuko unitä ini ño kudän täñirän bureni-inik täyak. Uwä nadätak; Man ño bureni yäk. Intä nadäkinik täñput yäñpäñ yäñahätak.) ³⁶ * Täñpäkañ Anutu täño man kudän täwani kubä ñode pätak uwä kehärom tawän yäñpäñ ude u ahäñkuk; Kujari kubä nämo api tokätneñ yäk. ³⁷ * Ba Anutu täño man kudän täwani kubä pen ñode pätak; Äma yäputkuño u api käneñ.

Jesu äneñkuñ

³⁸ * Eruk ätu itkañ äma kubä Arimatea nanik wäpi Josep unitä päñku Pailat Jesu täño komegup änekta iwet yabäñkuk. (Josep uwä Jesuta nadäñ imani äma kubä upäñkañ Juda äma ekäni ekänita umuntañpäñ nadäkiniki kwawak nämo yäñahäk täñkukonik.) Unitä päñku iweränkañ Pailattä yäñtäreñ imiñkuk. Yäñtäreñ imänkañ päñku Jesu täño komegup päya kwakäp terak nanik ketäreñkuk. ³⁹ * Äma kubä bok täñkumäno uwä Nikodimas, bian bipani kubäta Jesuken kuñkuko u. Nikodimas unitä Jesu täño gupi kábäñ täwek yäñpäñ gakñi kábäñi tägagämän nitek yäpmäñ kuñkuk. Gakñi täpuripäñ nämo yäpuk. Täñi, bäräpini uwä 30 kilogram udepäñ yäpuk. ⁴⁰ Yäpmäñ päñku Josep täñken täwänkañ Jesu täño komegup gakñi kábäñi tägagämän upäñ ärut imiñkañ tek pakipäñ uwäk täñkumän. Juda naniktä äma kumbani änek täkañ ude iwatpäñ täñkumän.

⁴¹ Täñpäkañ Jesu utkuño kome u kukñi käda epän tobät kubä itkuk. Uken mobä gänañ ikek, äma änekta biñam yäwani kubä itkuk. U gänañ äma kubä nämo äneñpani, jop ini ude irani. ⁴² Unita Sabat keräp täyak yäñ nadäñpäñ äma yarä uwä Jesu gupi yäpmäñ mobä awañ u gänañ päñku penkumän. Mobä awañ u tuän itkuko unita u penkumän.

20

Jesu kumbani-ken nanik akuñkuk

Mat 28:1-8; Mak 16:1-8; Luk 24:1-12

¹ Eruk Sande tamimañ-inik, kome ket nämo yäñeñirän Maria, Makdala komeken nanik unitä Jesu äneñkuñ-ken kuñpäñ kañkuk; Mobä awañ meni täñpipiwani u yäpmäñ kewenkuñopäñ yäma tumäñirän. ² * Ude kañkañ bäräñeñ päñku Saimon-Pitakät iwaräntäki kubä Jesutä gäripi pähap nadäk täñkuko ukät yabäñ ahäñpäñ ñode yäwetkuk; Ai! Jesu awañ gänañ nanik yäpmäñ päñku dekaken peñ? ³⁻⁴ Ude yäwerirän Pitakät noripaki u bäräñeñ Jesutä patkuk-ken kakta kuñkumän. Kuñkañ noripakitä Pita irepmitpäñ awañken intäjukun ahäñkuk. ⁵ Ahäñpäñä papayäñpäñ yabäñkuk; Tek gupi terak täñ imiñkuño u yabäñpäñ gänañ unu nämo äronkuk. ⁶⁻⁷ * Ude täñirän Pitatä mäden äbämañ awañ gänañ unu kuñ tädot kuñkuk. Ude kuñkañ tek Jesu gupi terak täñ imiñkuño u kañpäñ tek gwäki-ken pädat täñkuño u säkgämän pimiñ tokätpäñ penkuko inigän parirän kañkuk. ⁸ Ude kañpäñ irirän iwaräntäki awañ meni-ken intäjukun ahäñkuko u imaka, äro yabäñpäñ-nadäwän bureni täñkuñ. ⁹ * Täñpäkañ äma yarä u Anutu täño man terak man Jesu u kumbani-ken naniktä äneñi kodak täñpäñ akwekta yäwani u nämo nadäwän täreñkuñ. Eruk kämi, nadäwän täreñkuñ.

Jesu Maria ahäñ imiñkuk

Mat 28:9-10; Mak 16:9-11

¹⁰ Eruk, iwaräntäki yarä u eñiken kuñkumän. ¹¹ Kuñirän Maria ini ugän itkañ konäm butewaki täñkañ papayäñpäñ awañ gänañ dapun täñpäñ yabäñkuk; ¹² Añero yarä tek paki nitek irirän. Äma kubätä gwäkitä patkuk-ken, kubätä kuroñi käda. ¹³ Täñkañ äma u

* **19:35:** Jon 21:24 * **19:36:** Kis 12:46; Nam 9:12; Sam 34:20 * **19:37:** Sek 12:10; Rev 1:7 * **19:38:** Jon 7:13

* **19:39:** Jon 3:1-2 * **20:2:** Jon 13:23 * **20:6-7:** Jon 11:44 * **20:9:** Apos 2:24-32; 1Ko 15:4

kubätä Maria ñode iwetkuk; Wanotna, imata konäm kotan? Yäwänä iwetkuk; Ekänina yäpmän päñku deken peño u nämo nadätat yäk. ¹⁴ * Ude yänpän äyänutpäñ Jesu pengän dubini-ken irirän kañkuk. Kañkuko upänkañ ño Jesutä ahän namitak yän nämo nadäwän täreñkuñ.

¹⁵ Tänpän Jesutä ñode iwetkuk; Wanotna, imata konäm kotan? Ba netäta wäyäkñetan? Ude yäwänä Mariatä epän ño mähemitä yäyak yän nadänpän iwetkuk; Gäkä kome kubäken yäpmän päñku penpäñä näwerikañ päñku yäpa yäk. ¹⁶ Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Maria! Yäwänä Mariatä äyänutpäñ iwetkuk; Yäwoñärewni ämana! (U iniken man terak Rabonai yän iwetkuk.) ¹⁷ * Yäwänä Jesutä iwetkuk; Nepmäñireno, näk Nanaken nämo ärot. Gäk kuñkañ notnaye ñode yäwet; Jesu Nani ba Anutuni-ken kwayän. Ba intäño Nanjin ba Anutujin-ken kwayän yän yäwet. ¹⁸ Ude iweränä Maria, Makdala komeken nanik u äyänutpeñ kuñpäñ iwaräntäkiye yäwetkuk; Näk Ekäni kañkañ äbätat! Ude yänpän man Jesutä iwetkuko u yäwetkuk.

Jesu iwaräntäkiye ahän yämiñkuk

Mat 28:16-20; Mak 16:14-18; Luk 24:36-49

¹⁹ * Eruk kepma ugän kome bipmäñirän iwaräntäkiye eni kubä-kengän itkuñ. U Juda äma ekäni ekänita umuntanpäñ yäma kehäromigän ukät-pipiñpäñ itkuñ. Ude tänpän irirä Jesu pengän bämopi-ken ahän yämiñpäñ yäwetkuk; Bänep kwini terak itkot! yäk. ²⁰ * Ude yänpän jibi meni keru jarapi-ken u yäwoñäreñirän kañpäñ U Ekäninin bureni yänpäñ oretoret bumta täñkuñ.

²¹ * Täñirä Jesutä äneñi yäwetgän täñkuk; Bänep kwini terak itkot! Nadäkañ? Nanatä epän täkta naniñ kireñpewän äpuro udegän näkä in taniñ kireñpewa komeni komeni api kuneñ. ²² Ude yänpäñä meni woñ piän-yäwatpäñ yäwetkuk; Kudupi Munapik yäput! ²³ * In äma kubä täño momi peñ iminayän täño uwä momini api paorek. Täñ, kubä täño momi nämo peñ imäwä momini u pen api pat imek yäk.

Jesu Tomas ahän imiñkuk

²⁴ * Eruk Jesu iwaräntäkiye ahän yämiñkuk-ken ugän iwaräntäki kubä wäpi Tomas (wäpi kubä Didimus) u penta nämo itkuñ. ²⁵ Unita Tomas kuñatkuko äbänä noriyetä nin Jesu käkamän yän iwetkuñ. Iweräwä Tomastä yänkuk; Ude nämo! Näk keru-ken niri bäräm u ba jarapi-ken bäräm u nämo inñitpäñ kañpäñä nadäwa bureni nämo tänayän yäk. ²⁶ Tänpäkañ kepma 7 ude täreñirän iwaräntäkiye uwä eni bian itkuñ-ken ugän Tomas penta itkuñ. Täñkañ yäma ukät ikek itkuño upänkañ Jesu äbä bämopi-ken ahän yämiñpäñ yäwetkuk; Bänep kwini terak itkot! ²⁷ Ude yänpäñ Tomas iwetkuk; Nabä! Ketka ño penpäñ inñitkañ nadä. Ba jarapna-ken jibi meni ño inñitpäñ-nadä. Ude tänpän bänep yarä nizek täyan uwä penpäñ nadäkinik tä. ²⁸ Ude iweränä Tomastä pengän yänkuk; Ekäni Anutuna! ²⁹ * Ekäni Anutuna yän yänirän Jesutä iwetkuk; Gäk nabätan unita nadäkinik täyan. Täga täyan upänkañ äma nämo nabänkañ nadän namikinik tänayän täño uwä Anutu täño oretoret terak api kuñatneñ.

Buk ño ima mebarita täñpani?

³⁰ * Tänpäkañ Jesutä iwaräntäkiye inamiken kudän kudupi mäyap-inik täñkuko upänkañ buk ño terak näk kudup nämo kudän täyat. ³¹ * Täñ, imaka buk ño gänañ kudän täyat ño mebari ñodeta kudän täyat; Intä Anutu täño iwoyäwani Kristo u Jesu, ba Jesu u Anutu täño nanaki bureni-inik yän nadäkinik täneñta. Tänpän in nadäkinik ikek kuñatpäñä unitäño wäpi terak irit kehäromi nizek itta buk ño kudän täyat.

* **20:14:** Luk 24:16; Jon 21:4 * **20:17:** Rom 8:29; Hib 2:11-12 * **20:19:** Jon 19:38 * **20:20:** Jon 16:22, 19:34; 1Jo 1:1 * **20:21:** Jon 17:18 * **20:23:** Mat 16:19 * **20:24:** Jon 11:16, 14:5; Jon 21:2 * **20:29:** 1Pi 1:8 * **20:30:** Jon 21:25 * **20:31:** Jon 3:15; Rom 1:17; 1Jo 5:13

21

Jesutä iwaräntäkiye 7 ahän yämiŋkuk

¹ Tänpän ätu itpän kepma kubä iwaräntäkiye Taibirias* gwägu dubini-ken irirä ahän yämiŋkuko unitäno manbiŋam ŋode; ²⁻³* Iwaräntäkiye ŋodetä itkuŋ; Kubä Saimon-Pita. Kubäwä Tomas wäpi kubä Didimus. Kubäwä Nataniel, komeni taŋi Galili, komeni täpuri Kana, u nanik. Yaräwä Sebedi täno nanakiyat. Eruk äma ukät yaräkät pentagän irirä Saimontä yäwetkuk; Näk pis wädawayän kuyat yäk. Ude yäwänä noriyetä yänkuŋ; Nin imaka, penta kunawä yäk. Ude yänpän gäpe terak äromaŋ gwägu terak kuŋkuŋ. Kuŋkuŋo bipani käroŋ päke u pis kubä nämoinik yäpuŋ.

⁴ Eruk kome yänewänä Jesu gwägu pomi-ken ahänpän itkuk. Ahänpän irirän iwaräntäkiyetä kaŋpän u Jesutä ahatak yän nämo kaŋpän nadäwä täreŋkuŋ. ⁵* Tänpän yäwetkuk; Notnaye, in pis ätu yäpmänkaŋ ba nämo? Yäwänä nämo yän iwetkuŋ. ⁶* Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; In yäk taŋi ukeŋo yäpmänkaŋ gäpe bure kada pewi äpmonpöpän pis ätu yäpnayän yäk. Yäwerän udegän tänpän pis mäyap yäk gänaŋ äpmonpöpän yäk u äneŋi gäpe terak wädänpän pena yäkŋat tänpä wankuŋ.

⁷* Tänpän iwaräntäki kubä, Jesutä gäripi pähap nadäk täŋkuko unitä Pita iwetkuk; U Ekäninin! yäk. Yäwänä Pita Jesu käwayän yänkaŋ, morän itkaŋ epän täŋ itkukopän tek äneŋi tänpän gwägu gänaŋ tubäpenpän gwägu wentän gägäni-ken kuŋkuk. ⁸ Kuŋirän noriye gäpe terak pen itkuŋo unitä gäpe tänpewä pis yäk u wädän yäpmän gägäni-ken mäden äroŋkuŋ. Gwägu terak itkuŋ-ken unitä gägäni udude Jesutä itkuk-ken u ban nämo, 100 mitas udegän. ⁹ Eruk kuŋtängän gägäni udude ahänpän kaŋkuŋ; Kädap kubä ijinirän gwägu tomkät käräga ätukät kädap gänaŋ buan ijin irirä. ¹⁰ Tänpäkaŋ Jesutä yäwetkuk; Gwägu tom yäpmaŋo u ätu yäpmän äbut yäk. ¹¹* Yäwänä Saimontä gäpe-ken päŋku yäk u gwägu gägäni-ken wädänpän abä penkuk. U gänaŋ pis mäyap, 153 udetä itkuŋopän yäk u nämo däkŋeŋkuk. ¹² Tänpän Jesutä yäwetkuk; Äbä ketem penta näna yäk. Ude yänirän u Ekäninin yänpän gäk netä yän iwetta umuntaŋkuŋ. ¹³* Tänjirä Jesutä pis kenta käräga u yäpmänkaŋ yämän naŋkuŋ.

¹⁴* Jesu awaŋ gänaŋ naniktä akuŋpän iwaräntäkiye kadäni yarä uku ahän yämiŋkuk. Eruk ŋonitäwä kadäni yaräkubä ude täŋkuk.

Jesutä Pita äneŋi imagutkuk

¹⁵* Gwägu tomkät käräga u naŋ morenpän Jesutä Saimon iwetkuk; Saimon, Jon täno nanaki, Notkaye ŋonitä näka nadäk täkaŋ u irepmitpän gäk näka nadäkinik täk täyan? Yäwänä iwetkuk; Ekäni, näk gäka nadäkinik täŋ gamik täyat u nadätan yäk. Yänirän Jesutä iwetkuk; Eruk, yawaknaye watäni kaŋ it yämi! ¹⁶* Jesutä ude yänpän äneŋi iwetgän täŋkuk; Saimon, Jon täno nanaki, gäk näka nadän namikinik täk täyan ba nämo? Yäwänä iwetkuk; Ekäni, näk gäka gäripi nadän gamik täyat u nadätan. Yäwänä Jesutä iwetkuk; Eruk, yawaknaye watäni kaŋ it yämi! ¹⁷* Tänpän äneŋi pen ŋode iwetgän täŋkuk; Saimon, Jon täno nanaki, gäk näka nadän namikinik täk täyan ba nämo? Jesutä kadäni yaräkubä ude iwet yabänkuko unita Pitatä nadän bäräp tänpän iwetkuk; Ekänina, gäk imaka imaka kudup nadäwi tärek täkaŋ unita näk gäka gäripi nadän gamikinik täk täyat u kudup nadätan! Ude yäwänä iwetkuk; Eruk, yawaknaye watäni kaŋ it yämi! ¹⁸ Näk bureni gäwera nadä; Gäk gubaŋi-ken itkaŋ tek wädäwi ärowäpän gäkŋaken gärip terak kuŋat täŋkunonik. Täŋ, gäk tägawani tänpayän täyan-ken gäk ketka yäpi-siwontajiri äma kubätä ketka bok topmänpän kome kukta bitnäc täyan-ken api wädän yäpmän kwek yäk.

* **21:1:** Wäp Taibirias uwä Galili gwägu täno wäpi kubä * **21:2-3:** Jon 1:45-51; Jon 20:24 * **21:5:** Jon 20:14; Luk 24:41 * **21:6:** Luk 5:4-7 * **21:7:** Jon 13:23; Mat 14:29 * **21:11:** Luk 5:6 * **21:13:** Jon 6:11 * **21:14:** Jon 20:19,26 * **21:15:** Mat 26:33; Jon 1:42 * **21:16:** Apos 20:28 * **21:17:** Jon 13:38, 16:30

19* (Man Jesutä iwetkuko uwä Pitatä Anutu wäpi biñam yäpmäñ akukta kädet jide terak api kumbeko unita yäñahäñkuk.) Iwetpäñ Pita iwetkuk; Näk kañ näwat!

20* Ude iweränä Pitatä äyänutpäñ iwaräntäki kubä Jesutä gäripi pähap nadäk täñkuko u mäden yäwarirän kañkuk. (Iwaräntäki uwä Pasova ketem penta nañkuñ-ken ugän Jesu tubej kuñpäñ ñode iwet yabäñkuko u; Ekäni, netätä gäk iwan keru terak api gepmañpek yäk?) 21 Eruk Pitatä noripaki u mäden yäwarirän kañpäñ Jesu iwetkuk; Ekäni, äma ño imaka, jide iwerayäñ? 22* Yäwänä Jesutä iwetkuk; Gäk nadäwätäk nämo täñpen. U kadäni karoni it yäpmäñ äronirän näk äneñi abäñira kañ kumbän yäñ nadäñ imero u täñpäñä näkñaken gäripna iwaret, gäkño gärip nämo. Täñ, gähä näk kañ näwat!

23 Jesutä man ude yäñkuko unita noriyetä ñode nadäñkuñ; Notninpak uwä nämo api kumbek yäk. Upäñkañ Jesutä äma u nämo api kumbek yäñ ude nämo yäñkuk. Nämo, u ñode yäñkuk; U kadäni karoni it yäpmäñ äronirän näk äneñi abäñira kañ kumbän yäñ nadäñ imero u täñpäñä näkñaken gäripna iwaret yäñ yäñkuk.

24* Täñpäkañ iwaräntäki manbiñam yäñahätak ño ba kudän täyak ño u näkña. U jop nämo yäwani, manbiñam bureniñän yäk täyak yäñ nadäkamäñ. 25* Täñpäkañ Jesutä imaka imaka täñkuko unitäño manbiñam kudän täyat ñogän nämo täñkuk. Nämo, imaka imaka kuduptagän ño kudän täyat yäwänäku man kudän unitä ahäñpäñ kome terak ño jirañ ude tokneñ moretek.

* 21:19: Mat 16:24-25; Mak 1:17; 2Pi 1:14 * 21:20: Jon 13:23-25 * 21:22: Mat 16:28 * 21:24: Jon 19:35
 * 21:25: Jon 20:30

Aposoro

Jesu täño biñamtä komeni komeni wen patkuko unitäño manbiñam

Jesutä Munapik iniñ kirekta yänjuk

1-2 * Eruk, äma ärowani Tiofilus, man ño gäwera nadä;

Manbiñam pengän täñpäñ taminkuro uwä* ñode kudän täñkut; Imaka imaka Jesutä yäput peñpäñ täñkuko u ba ämawebe yäwetpäñ yäwoñärek täk täñkuko u kudup kudän täñkut. Imaka täñkuk ba yän yäpmän äbukken unitä päbä Nanitä yänikñat yäpmän äronjuk-ken u kudup kudän täñkut. Jesu uwä kunum gänañ ärowayän keräp täñirän äma mani biñam yäpmän kuñatta yäpmän daniñkuko u ahän yämiñkuk. Ahän yämiñpäñ Munapik täño kehäromi terak epän man yäwetkuk. 3 * Eruk komi nadäñpäñ kumbuko u punin terak kadäni mäyap ahän yämiñpäñ paot täñirän kepma 40 ude tärenjuk. Ahän yämiñpäñ kudän mebäri mebäri täñirän bureni-inik kodak itak yän nadäñkuñ. Kadäni kadäni ahän yämiñpäñ Anututä intäjukun it yämiñirän gämoriken iritta man yäwet täñkuk. 4 * Täñkañ kadäni kubä penta itkuñ-ken uken ñode yäwetkuk; In Jerusalem nämo peñpeñ kuneñ yäk. Ini ugän itkañ, iron Nantä tamikta yänkehärom täwani täwetkuro ukenonita kañ itsämbut. 5 * Jontä ämawebe ume-inikpäñ ärut yämik täñkuko upänkañ kadäni keräpigän itkañ Anututä Munapikpäñ api uwäktän tamedek yän yäwetkuk.

6 * Eruk kadäni penta itkuñ-ken uken aposoro unitä ñode iwet yabänkuñ; Ekäni, gäk kadäni ñoken Rom gapman yäwat kireñiri Isrel ämawebe nintä bian itkumäño ude ninin keran api itne ba nämo? 7 * Ude iweräwä kowata ñode yäwetkuk; Intä nadäkta yän tamani uyaku, kepma ba kadäni Nantä iniken nadäk ärowani uterak peñkuko u nadäneñ. Upänkañ nämo. Kadäni ba kepma Nantä ini-tägän nadätak. 8 * Täñpäkañ kämiwä Kudupi Munapiktä inken äpäñpäñ kehäromi tamänkañ näkño manbiñam yänahäk äma api täneñ. Täñpäñ inä näkño manbiñam Jerusalem yotpärare-kentä yänahän yäpmän Judia ba Samaria komeken api kuneñ. Yänahän yäpmän kuñirä komeni komeni kudup api kuñat morewek yäk.

9 * Jesutä man ude yäwet morewänkañ aposoro dapuri terak Anututä imagut yäpmän kunum gänañ äronjuk. Äronjirän gubamtä uwäk täñirän ijiwä wanjuñ. 10 * Ijiwä wawäpäñ doräñpäñ dapun pen täñ irirä äma yarä tek paki nitek unitä bäräñeñ ahän yämiñkumän. 11 * Ahän yämiñpäñ yäwetkumän; Galili nanik in imata kunum terak dapun karon täñ itkañ? Jesu dapunjin terak kunum gänañ ärotak uwä ärotak udegän ittängän äneñi äpäñirän api käneñ yäk.

Judas täño komenita äma kubä kañ-ahänkuñ

12 * Täñpäkañ iwaräntäkiyetä man ude nadäñpäñ Olip Pom peñpäñ äyänjutpeñ äpäman Jerusalem kuñkuñ. (Olip Pom uwä Jerusalem dubinken itak, ban nämo, 1 kiromita ude.)

13 * Eruk, Jerusalem äronpäñ yot ini irani-ken äro itkuñ. U wäpi ñode; Pita, Jon, Jems, Andru, Filip, Tomas, Batorom, Matiyu, Alfias täño nanaki wäpi Jems, Saimon Selot yän iwerani, ba Jems täño nanaki wäpi Judas. 14 * Äma udetä kadäni kadäni äbä kubä-kengän

* 1:1-2: Luk 1:3; Mak 16:19; Luk 24:49-51 * 1:1-2: Manbiñam Luktä pengän kudän täñkuko uwä miti wäpi Luk
 * 1:3: Luk 24:36-49; Apos 10:41 * 1:4: Luk 24:49; Jon 14:16-17; Apos 2:33 * 1:5: Mat 3:11 * 1:6: Luk 24:21
 * 1:7: Mak 13:32 * 1:8: Mat 28:19; Luk 24:48; Apos 2:32, 3:15; Apos 5:32 * 1:9: Jon 6:62 * 1:10: Luk 24:4
 * 1:11: Mat 26:64; Luk 21:27 * 1:12: Luk 24:50-53 * 1:13: Mat 10:2-4 * 1:14: Jon 6:42, 7:5

itpän Anutu-ken yänapik täk täñkuñonik. Jesu täño miñi wäpi Maria ukät webe ätu ba Jesutä iniken noriye penta itkañ yänapik täñkuñonik.

¹⁵ Eruk kepma kubä nadäkinik täñpanitä käbeyä täñkuñ. Ämawebe 150 ude bumik unitä itkuñ. Irirä Pitatä bämopi-ken akuñpän ñode yäwetkuk; ¹⁶ * Notnaye, bian Munapiktä intäjukun äma Devit magärrän Anutu täño man kudän kubä täñkuko u Judas terak bureni ahäktä yäwani yäk. Man kudän täñkuko udegän Judas uwä iwan yän-yäkñat päbä yepmañpän Jesu initkuñ. ¹⁷ Judas uwä ninkät nanik kubä ba epän nintä yäpumaño udegän yäpuk yäk. ¹⁸ * Täñpäkañ äma unitä waki täñkuko unita moneñ yäpuk. Moneñ upän kome suwañkuk. Täñpäkañ kadäni kubä kome suwañkuk-ken mañutpän koki däpmän wenpän koki kudup kwawak abuñ yäk. ¹⁹ Ude täñirän Jerusalem yotpärare-ken nanik päke unitä manbiñam u nadäñpän kome u wäpi Nägät Kome yän yänkuñ. (Nägät Kome uwä iniken man terak Akeldama.) ²⁰ Täñpäkañ man Sam kubäken ñode kudän täwani;

Tähani u jop parirän ämatä yäpneñtawä.

Sam 69:25

Täñpäkañ man kubä pen ñode;

Äma kudupi kubätä komenita epän kañ yäpän yäk.

Sam 109:8

²¹⁻²² * Pitatä ude yänpän pen ñode yäkgän täñkuk; Eruk, Judas täño kome yäpmäktä äma, nin ba Ekäni Jesu-kät kadäni käroni penta kuñarani kubä kañ kañ-ahäna. Jontä ume ärut imänkañ epäni yäput penkuk kadäni uken nin niwarän täñpän kuñat yäpmän äbänirän kunum gänañ äronkuko äma kubä u kudup kañpän nadäwani kañ kañ-ahäna yäk. Kañ-ahänakañ täñkentän nimänpän Jesu kumänpen akuñkuko unitäño manbiñami u yänahänitna kome kañ tokñewän.

²³ Pitatä man ude yäwänkañ äma yarä yabän ahänkuñ. Kubä Josep-Basabas, wäpi kubä Jastus. Kubä wäpiwä Matias. ²⁴⁻²⁵ * Yabän ahänpänä yänapik man ñode yänkuñ; Ekäni, gäk ämawebe kuduptagän täño bänep käwani. Unita gäk äma yarä ñoken nanik kubä netäpän yäpmän danitan u niwonärenjiri iwetpena Judas täño kome yäpmänkañ aposoro epän kañ täñpän. Judas uwä epäni penpän kome waki ini päñku irekta biñam yän imani-ken kuñkuko unita. ²⁶ Ude yänpän mobä pipiyäwani kubä yäpmänkañä kukñi äma kubäta iwoyänkuñ, kukñi äma kubäta iwoyänkuñ. Täñkañ mañpä ärowäkañ mañpänä Matiasta iwoyänkuño unitä kwawak ahänkuk. Ude täñpänkañ aposoro 11 ukät kuñatta teñkuñ.

2

Munapiktä nadäkinik täñpani terak äronkuk

¹ * Täñpän kepma Jesutä kumbuko unitä päbä kepma 50 ude tärenirän Juda täño orekirit kubä wäpi Pentikos ahänkuk. Ahänirän Jesuta nadäkinik täñpani ämawebe yot kubä-kengän irirä imaka kubä ahän yämiñirän nadänkuñ; ² Pengänä mämä tañi pähap kubä, mäniit mämä pähap ude kunum gänañ naniktä yot itkuñ-ken u ahänkuk. Ahänirän nadänpän dapun täñpän yabänkuñ; ³ * Imaka kubä kädäp mebet udewani unitä imätkañ äma kubäkubä terak ijin yäpmän kuñirä. ⁴ * Ijinirä Ekäni täño Munapiktä ämawebe kubäkubä terak äronkuk. Munapiktä ämawebe terak äronkañ meni täñpidäm tañirän uterakgän man kotäk mebäri mebäri yänkuñ.

⁵ Kadäni ukengän Juda ämawebe Anutu orañ imani mäyap kome uken-uken naniktä abä Jerusalem yotpärare-ken itkuñ. ⁶ Itkañ mämä pähap u nadänpänä Munapiktä äpä mämä täñkuk-ken ugän abä tokñeñ moreñkuñ. Abä tokñeñ moreñpän nadänkuñ; Jesuta

* **1:16:** Sam 41:9 * **1:18:** Mat 27:3-10 * **1:21-22:** Jon 15:27 * **1:24-25:** Jon 2:25 * **2:1:** Wkp 23:15-21; Lo 16:9-11 * **2:3:** Mat 3:11 * **2:4:** Apos 4:31; Apos 10:44-46; Apos 19:6; Mak 16:17

nadäkinik tänpäni ämawebetä ämawebe päke äbuŋo unitäŋo man kotäk iniken iniken terak yänjirä nadänpän nadäwä inide kubä täŋkuk. ^{7*} Nadänpän nadäwätäk pähap tänpän jäkjäk yänkuŋ. Jäkjäk yänpän yänkuŋ; Ai! Äma ŋowä Galili komeken nanigän. ⁸ Upänkaŋ jide tänpän nininken nininken man terak yänjirä nadäkamän? Ninä kome kubäken nanigän nämo. ^{9-10*} Nin ätu Patia nanik, ätu Midia nanik, ätu Elam nanik, ätu Mesopotemia nanik, ätu Judia nanik, ätu Kapadosia nanik, ätuwä Pontus nanik, ätu Esia nanik, ätu Frikia nanik, ätu Pamfilia nanik, ätu Isip nanik, ätu Libia kome Sairini yotpärare-ken nanik, ätu Rom nanik yäk. ¹¹ Rom nanik uwä Juda äma bureni ba äma ätu Juda nanik täŋo kädet iwarani. Tänpän äma ätu Krit nanik, Arebia nanik yäk. Ninä kome uken-uken nanik upänkaŋ äma itkaŋ ŋo Anutu täŋo täktäki inipärik kubä unitäŋo manbiŋam nininken nininken man terak yänhäŋjirä nadäkamän! yäk. ¹² Ude yänpän kikuŋutpän nadäwätäk bumta täŋkuŋ. Nadäwätäk tänpän ini-tägän man yänpän-nadäk ŋode täŋkuŋ; Wära! ŋo jide ahätäk? ¹³ Ude yänjirä äma ätutä yänärok man ŋode yänkuŋ; Ude nämo! yäk. U wain ume taŋi nanpän nadäk-nadäki paoräkaŋ man ŋo yäkaŋ yäk.

Pitatä man mebäri yänhäŋpän yäwetkuk

¹⁴ Ude yänjirä Pitakät noriye ¹¹ ämawebe inamiken akuŋpän Pitatä gera terak ŋode yäwetkuk; Juda nanik in ba ämawebe päke uken-uken nanik äbänjo Jerusalem yotpärare-ken itkaŋ ŋo in juku penjirä imaka ahätäk ŋonitäŋo mebäri täwera nadäwut; ¹⁵ In äma itkamän ŋo wain ume nankaŋ täŋguŋguŋ täkamän yän nadäkaŋ, upänkaŋ nämoinik yäk. ⁹ kirok tamimaŋ apiinik täyak ŋopänkaŋ jide tänpän täŋguŋguŋ täkamän? ¹⁶ Nadäkaŋ? Imaka ahänjirän kakaŋ ŋonita profet biani kubä wäpi Joeltä ŋode yänhäŋkuk;

¹⁷ Anututä ŋode yäyak; Tärektärek kadäni-kenä Munapikna ämawebenaye kuduŋtagänta kireŋ yämiŋjira kudän mebäri mebäri api pewä ahäneŋ yäk.

Äpetjiye nanaktä näkŋo mena jinom yäpmanpän api yänhäk täneŋ.

Ba gubanitä kudän kudupi ayäbu ude api käneŋ,

Ba ämawebe tägawanitä näkŋo kudän dämpmonken api yabäk täneŋ.

¹⁸ Bureni, kadäni uken näkŋaken Munapik epän ämawebenaye terak imaka, api piŋ yäbaret yäk.

Piŋ yäbarira unitä mena jinom yäpmanpän api yänhäk täneŋ yäk.

¹⁹⁻²⁰ Täŋkaŋ Ekäni täŋo kadäni pähap, iniken mebäri säkgämän kwawakpewän ahäwayän täyak u nämo ahänjirän näk kudän kudupi mebäri mebäri kunum gänaŋ ba kome terak api pewa ahäneŋ yäk.

Nägät, kädäp mebet, ba gupe pähap api ahäneŋ yäk. Edaptä bipmän urani api täŋpek. Ba komepaktä nägätgämän ude api peŋyänewek.

^{21*} Kadäni uken äma kubätä Ekänitä täŋkentän namän yänkaŋ gera yänjirän Ekäni uwä imagutpän tewän inita biŋam api irek yäk. *Jol 2:28-32*

^{22*} Ude yänpän Pitatä yäwetkuk; Eruk Isrel ämawebe, näkä man ätu täwera nadäwut; Jesu Nasaret yotpärare-ken nanik unita täwerayän. Anututä kehäromi imiŋjirän in bämopjin-ken itpän epän kehäromi nitek ba kudän kudupi Anutu-ken nanik täŋjirän kaŋpän nadänkuŋ. Kudän täŋkuko unita mebäri yänhäŋjirän u Anututä iniŋ kireŋpewän äpuk yän kaŋpän nadänkuŋ. ^{23*} Uwä Anututä nadänjirän patkuko ude, ba yänjäreŋ imiŋkuko udegän, ketjin terak äroŋjirän intä iwan täŋ imiŋkuŋ. Inä Anututa nämo nadän imanita iniŋ kireŋjirä päya kwakäp terak utpewä kumbuk. ^{24*} Upänkaŋ Anututä äma uwä kumbani-ken nanik äneŋi yäpman pänaku teŋkuk. Anututä nadäwän patkuko ude kumän-kumänjä äma u täga iŋitnaŋi nämo unita kumän-kumän täŋo komi pähap u ketäreŋ imiŋkuk. ²⁵ Täŋkaŋ unitagän Devittä man ŋode yänkuk;

* **2:7:** Apos 1:11 * **2:9-10:** 2Ti 1:15 * **2:21:** Rom 10:13 * **2:22:** Jon 3:2 * **2:23:** Apos 4:28; 1Pi 1:20

* **2:24:** Apos 3:15

Näk Ekäni kakinik tänpäj nämo kakätäk täyat.

U kadäni kadäni dubina-ken it täyak unita imaka kubätä näk täga nämo tänpewän umuntäwet yäk.

²⁶ *Unita bänepnatä gäripi nadänpäj menatä oretoret pähap täyak yäk.*

Ba gupna imaka, Anututä täj namayän täyak unitagän pidäm täyak yäk.

²⁷ * *Tänpäkañ kudupi ämaka näk nabäj äwaräkuk täjiri kumäj-kumäj komeken itpäñ nämo api parawet yäk.*

²⁸ *Nämoinik, gäkä irit täjo kädet näwojäreñkuno unita dubika-ken itkañ bänep oretoret terak api kuñaret yäk.* **Sam 16:8-11**

²⁹ * Notnaye, Devittä man ude yänkuko unita oranin Devit täjo manbiñam kwawak ñode täwera nadäwut; U kumbänpäj äneñkuñ. Unitäjo awañ uwä ninken ño pen itak yäk. ³⁰ * Upänkañ Devit ini uwä profet itkuko unita ñode nadänkuk; Anututä oranaye äbotken nanik kubä kañ-ahäwänkañ intäjukun äma näkä itat ude irekta api tewek yän nadänkuk. Anututä ude täkta ini wäpi terak yänkehärom tañkuko unita ude nadänkuk.

³¹ * Ude nadänpäj mebäri-ken umu Kristo täjo akukakukita yänkuk. Mebäri unita ñode yänkuk; Anututä kañ-äwaräkuk täjirän kumäj-kumäj komeken itpäñ nämo api parawek yäk. ³² * Eruk, Jesu uwä Anututä kumbani-ken nanik yäpmäj päjaku teñirän nin kudup dapunintä kañkumäj. ³³ * Tänpäj äronkuko Anutu täjo keru bure kända wäpi biñam ikek itak. Itkañ Munapik ninta biñam yän nimani u Jesutä Nani-ken nanik yäpmänpäj piñ nibatak ño yäk. Piñ nibatak unitäjo mebäri kañpäñ nadäkañ ño. ³⁴⁻³⁵ Tänpäkañ Devit ini uwä kunum gänäñ nämo äronkuk. Mangän ñode yänkuk;

Ekänitä näkjo ekänina iwetkuk;

Abä ketna bure kända iriri iwankaye äbot gämotka-kengän kañ yepmañpa yäk. **Sam 110:1**

³⁶ * Unita Isrel ämawebe in kudup nadäkinik ñode täñput; Inä Jesu päya kwakäp terak utkuño u Anututä iwoyänpäj Ekäni intäjukun-inik irekta teñkuk. Ba Jesu u Kristo, ämawebenaye yämagurekta iwoyäwani ubayän yänpäñ yänkwawa tañkuk yäk.

Ämawebe mäyaptä bänepi sukureñkuñ

³⁷ * Tänpäkañ Pitatä man yänkuko uwä ämawebe bänepi yäpurinik tänpäpäñ Pitakät aposoro ätu ñode yäwetkuñ; Eruk notniye, nin jide tänayän? ³⁸ * Yänjirä Pitatä yäwetkuk; In kuduptagän injin injin bänepjin sukurewäkañ Jesu Kristo wäpi terak ume ärut taminjirä momijin kañ paorän yäk. Ude täjirä Anututä Kudupi Munapik, bänep ironita api tamek yäk. ³⁹ * Imata, bian Ekäni Anutunintä injinta ba nanakjiyeta ba ämawebe komeñi komeñi it yäpmäj kukañ u inita yämagurayän täyak u kuduptagän Kudupi Munapik tamikta yänkehärom tañkuk yäk.

⁴⁰ * Pitatä man ätukät yäpurärätpäj umun man ba jukuman ñode yäwetgän täñkuk; Inä äma waki täñpani äbot ño kowata yäpnayän täkañ uwä yabän umuntañ yepmañpeñ äbänjirä tämagutnayän yäk. ⁴¹ * Tänpäkañ kepma ugän ämawebe 3000tä Pitatä Jesu täjo manbiñam yäwerirän nadänpäj iyap täjirä ume ärut yäminjirä Jesu täjo äbotken yäput peñkuñ. ⁴² * Ude tänpäj aposorotä Jesu täjo kädet niwetpäñ niwojäreñwut yänpäñ nadäkinik täñpani päke unitä ehutpäñ kepmani kepmani abä kubä-kengän it täñkuñonik.

* **2:27:** Apos 13:35 * **2:29:** 1Kin 2:10; Apos 13:36 * **2:30:** 2Sml 7:12; Sam 89:3-4; Sam 132:11 * **2:31:** Sam 16:10
 * **2:32:** Apos 1:8 * **2:33:** Apos 1:4, 7:55-56 * **2:36:** Apos 5:30-31 * **2:37:** Luk 3:10,12; Apos 16:30
 * **2:38:** Luk 24:47; Apos 3:19 * **2:39:** Ais 57:19 * **2:40:** Lo 32:5; Plp 2:15 * **2:41:** Apos 2:47, 4:4; Apos 5:14
 * **2:42:** Apos 20:7

Tänpäj bänep kubägän terak täñkentäk kowata kowata täñpeñ kuñatkañ kubä-kengän itpäñ kārāga* nañit Anutu-ken yāñapik epän täñit tāk täñkuñonik.

Bänep kubägän tänpäj säkgämän itkuñ

⁴³* Kadäni uken aposorotä kudän kudupi ämatä tänañi nämo täñit, Anutu täño kehäromi kwawak pewä ahäñirä ämawebe mäyaptä Anututa nadäwä inide kubä täñkuñ. ⁴⁴* Tänpäkañ nadäkinik täñpani päke unitä änok kubägän itpäñ tuñum imaka kudup uwä nin kuduptagän täño yāñ nadänpäj täñkentäk kowata kowata tāk täñkuñonik. ⁴⁵ U komeni ba tuñumi äma ätuta yäniñ kirenpäj moneñ yäpmänpäj noripaki kubä imaka kubäta wäyäkñewänä täñkentäj imik täñkuñonik. ⁴⁶* Tänpäj kepma kepma kudupi yot gänañ äro kubä-kengän itpäñ Anutu iniñoret täñkuñonik. Täñkañ ketem ba kārāga uwä, yot kubäkubäken penta itpäñ bänep kubägän penpāj oretoret terak nak täñkuñonik. ⁴⁷* Täñkañ kadäni kadäni Anutu wäpi yāñpāj iniñoret täñkuñonik. Säkgämän ude kuñarirä ämawebe kuduptä gäripi nadäj yämik täñkuñonik. Tänpäkañ kepmani kepmani Ekänitä epän täñirän ämawebe ätu bänep sukurenpāj Anututa biñam tänpäj nadäkinik täñpanitä äbotken yäpurärät täñkuñonik.

3

Pitatä äma kubä yäpän tägañkuk

¹* Eruk kadäni kubäta Pita kenta Jon kudupi yot gänañ ärodayāj kuñkumän. U Anutu-ken yāñapik man yäkyäk kadäni, 3'kirok bipäda kuñkumän. ²* Kuñpājä kañkumän; Äma kubä, miñitä inide kwäyähäneñ bäyañpāj tewani u irirän. Äma uwä kepma kepma noriyetä yāñikñat yäpmāj päñku kudupi yot täño yäma kubä, wäpi Yäma Säkgämän uken tek täñkuñonik. Tewäkañ äma unitä ämawebe kudupi yot gänañ äronjirä yabäñpāj moneñta ketkewat täñkukonik. ³ Eruk Pita kenta Jon kudupi yot gänañ äronjirän äma kwäyähäneñ täñpani unitä yabäñpāj moneñta yāñapiñkuk. ⁴* Yāñapiñjirän Pita kenta Jontä kañ täpäneñpāj Pitatä man ñode iwetkuk; Nibä! yäk. ⁵ Yäwänä äma unitä imaka kubä käwep namida yāñ yäkamän yāñkañ dapun täropigän yabäñkuk. ⁶* Täñirän Pitatä iwetkuk; Näk moneñ nämo upäñkañ imaka kubä näkken itak u täga gamayāj. Uwä ñode; Jesu Kristo Nasaret nanik unitäño wäpi terak ñode gäwetat; Gäk pidäm tañpāj akuñkañ ku! yäk.

⁷ Ude iwetpāj Pitatä äma kwäyähäneñ täñpani unitäño keru bure käda inñitpäñ täñkentäj imiñpāj päñaku teñkuk. Teñjirän uterakgän äma unitäño gukuri kuroñi kehärom tañkuñ. ⁸* Ude tänpäj pidäm tañpāj akuñpāj kuñat yabäk-yabäk täñkuk. Täñkañ Pita Jon-kät kuñkañ äma unitä täñoret terak kumañ Anutu wäpi iniñ orettäj kudupi yot yewa gänañ äronkuñ. ⁹⁻¹⁰ Äma u akumañ kuñatkañ Anutu wäpi iniñ orerirän ämawebetä kañpāj ñode nadäñkuñ; Äma ño kwäyähäneñ täñpani Yäma Säkgämän-ken moneñta yāñapiwani ukeño! yäk. Ude kañpāj nadäwä inide kubä täñpāj jäkjak yāñkuñ.

Pitatä kudupi yot gänañ manbiñam yāñahäñkuk

¹¹ Tänpäkañ ämawebe päke u biñam u nadäñkañ kikuñtpāj bäräneñ kumañ kudupi yot täño bägup moräki wäpi Solomon täño bägup, Pita Jontä itkumän-ken u kuñpāj kañkuñ; Äma kwäyähäneñ täñpani unitä Pita kenta Jon kerigän yäpmāj wädäñkañ irirän. ¹² Ämawebetä bäräneñ äbäñirä yabäñpāj Pitatä yäwetkuk; Isrel ämawebe, imaka dapunjin-ken ahätäk ñonita imata kikuñtpāj-nadäwätäk täkañ? Ba dapun tañi imata nibäkañ? In nehta ñode käwep nadäkañ; Iniken kehäromi terak, ba ini äma siwoñi unita äma ño yäpän

* **2:42:** Kārāgata yäyak uwä Ekäni täño däkum naknakta yäyak * **2:43:** Apos 5:11 * **2:44:** Apos 5:12, 6:8; Apos 4:32-35 * **2:46:** Luk 24:53 * **2:47:** Apos 2:41, 6:7; Apos 11:21,24 * **3:1:** Apos 10:3,9,30 * **3:2:** Jon 9:1; Apos 14:8 * **3:4:** Apos 14:9 * **3:6:** Apos 3:16, 4:10; Apos 16:18 * **3:8:** Jon 5:14; Apos 14:10

tägawäpän tewän kuṇatak ɲo. Ude nämo! ¹³ * Oranin Abraham, Aisak ba Jekop täño Anututä epän ämani Jesu unita wäpi biṇam ärowani imiṇkuk. Imiṇkuko upänkaṇ inä äma u iwan keru terak teṇkuṇ. Täṇpäkaṇ kadäni Pailattä jop tewa kwän yän yänjirän intä nämo inik yän yänpän Jesuta mäde ut imiṇkuṇ. ¹⁴ Jesu u kudupi, siwoṇi-inik upänkaṇ intä unita bitnäṇpän Pailat iweräpän äma kumän-kumän urani kubä jop tewän kuṇkuk yäk. ¹⁵ * Bureni! Inä irit täño mähemi urä kumbukopän Anututä kumbani-ken nanik yäpmän päṇaku kwawak peṇjirän kaṇkumäno u täwet ahäkamäk yäk. ¹⁶ Täṇpäkaṇ Jesu u, unita nadäkinik täṇpän wäpi biṇam kehäromi terakgän äma intä kaṇpän nadäwani ɲokeno tägatak yäk. Bureni, nadäkinik Jesutä pewän ahäk täkaṇ unitä äma dapunjin-ken itak ɲo yäpän tägakaṇ.

¹⁷ * Upänkaṇ notnaye, in ba watä ämajiyetä mebärini nämo nadäwä tärewäpän Jesuta kädet ude täṇ imiṇkuṇ yän nadätat. ¹⁸ * Ude täṇkuṇo upänkaṇ ɲode nadäwut; Anututä bian profet kudup meni terak iniken iwoyäwani Kristotä komi nadänpän api kumbek yän yänahäk täṇkuk. Eruk, kudän intä täṇ imiṇkuṇo uterak Anututä täṇpewän iniken man biani u bureni ahänkuk. ¹⁹ * Unita in bänep nadäk-nadäk waki u mäde ut imiṇpän bänepjin sukurenpän Anutu-ken kut! Ude täṇjirä Anututä momijin täga api ärut tamek yäk. ²⁰ Ba Ekäni ini uwä bämopjin-ken it tamiṇpän api täṇpidäm taṇ tamik täṇpek. Ba Jesu, Anututä äma in wakiken nanik tämagutta bian iwoyän tamiṇkuko u imaka, api tamek yäk. ²¹ Täṇpäkaṇ apiṇowä Jesu kunum gänaṇ itkaṇ kadäni Anututä imaka imaka kudup täṇkodak takta peṇkuko, kadäni unita itsämänṭak. Kadäni unita bian Anututä iniken profet kudupiniye u meni terak yänahänkuk. ²² * Täṇpäkaṇ bian profet udewani kubä wäpi Moses unitä ɲode yänkuk; Anutu Ekänijin unitä notjinpak kubä profet näk ɲodewani ahäkta api iwoyäwek yäk. Äma u ahänpän man kädet täwerirän nadänpän inä unitäno meni jinom ugän kaṇ iwarut yäk. ²³ Täṇ, äma kubätä profet unitäno mani nämo buramiwayän täko uwä Anututä yäpmän daninpän inigän tewän päṇku kumänpän paotiniṇ api täṇpek yän yänkuk.

²⁴ Bureni, profet biani Anutu täño manbiṇam yänahäk täṇkuṇo u, Samuel-ken yäput peṇkaṇ u mädeni-ken profet ätu ahän yäpmän äbuṇo u kuduptagäntä äma udewani kubä kome terak api ahäwek yän yänkuṇ. Eruk bian ude yänkuṇo kadäni u ahätak ɲo yäk. ²⁵ * Imaka tägatäga Anututä tamikta profet meni terak yänkehärom taṇpän oraniye-kät topmäk-topmäk kubägän täṇkuko, in u yäpmäkta biṇam täkaṇ yäk. Nadäkaṇ? Anutu uwä orajin pähap Abraham ɲode iwetkuk; Gäkno oraṇka kubä terak ämawebe äbot komeni komenita iron pähap api täṇ yämet yäk. ²⁶ * Eruk, Anututä epän ämani u iwoyänpän iniṇ kireṇpewän kome ɲo terak inken jukun ahänkuk. Epän ämani uwä Abraham ba profet ätutä ude api ahäwek yän bian yänkuṇo ude. Täṇpäkaṇ iron pähap api täṇ yämet yän Abraham iwetkuko u ɲode; In kubäkubätä kädet wakiwaki u peṇpän bänepjin sukurewut yänpän täṇkentän tamikta epän ämani u tewän äpuk yäk.

4

Pita kenta Jon komi yotken yepmaṇkuṇ

¹ * Eruk Pita kenta Jon ämawebe manbiṇam yäwerirän bämop äma ätukät äma Satyusi äbotken nanikkät kudupi yot täño watä äma unitäno intäjukun äma unitä ahän yämiṇkuṇ. ²⁻³ * * Äma yarä uwä ämawebe manbiṇam ɲode yäwet täṇkumäno unita kokwawak nadän yämiṇkuṇ; Jesu uwä kumbani-ken nanikpäṇ kodak taṇpän akuṇkuko unita ämawebe kumbani udegän api kodak taṇpeṇ akuṇ moreneṇ. Man ude yäwerirän nadänpän Pita kenta

* **3:13:** Kis 3:6,15; Mat 22:32; Luk 23:13-25; Apos 2:23, 7:32 * **3:15:** Apos 1:8, 2:36; Apos 4:10 * **3:17:** Luk 23:34; 1Ti 1:13 * **3:18:** Luk 24:27 * **3:19:** Apos 2:38 * **3:22:** Lo 18:15,18-19; Apos 7:37 * **3:25:** Stt 22:18; Gal 3:8 * **3:26:** Apos 13:46 * **4:1:** Luk 22:4,52 * **4:2-3:** Apos 23:8 * **4:2-3:** Apos 3:1

Jonta kokwawak nadānpānā manken yepmanayān nadānkuṅopān kome bipānpān kwep kaṅ yānpān yepmānitpān jop komi yotken pānku yepmanpā patkumān. ⁴* Ude tānkuṅo upānkaṅ āmawebe māyaptā Jesu tāṅo manbiṅam nadān morenpān Jesuta nadākinik tān imiṅkuṅ. Tānpākaṅ kepma uken āmawebe māyap-inik Jesuta nadākinik tānpān Jesu tāṅo ābotken yāput-peṅirā ābot u 5,000 ude tānkuṅ. Tānpākaṅ ābot 5,000 uwā āma ekāni-gānpān daniwani, webe ironḱāt nāmo.

Pita kenta Jon manken itkumān

⁵ Eruk patkuṅo yānewānā Juda āma ekāni ekāni, ba watā āmakāt Parisi āma unitā Jerusalem yotpārare-ken kābeyā tānkuṅ. ⁶ Kābeyā tānkuṅo uwā bāmop āma intājukun tānpani wāpi Anas, Kaifas, Jon, Aleksada ukāt nāgāt morākiye ātukāt kābeyā bok tānkuṅ. ⁷* Kābeyā tānpān Pita kenta Jon u yān-yāṅṅat pābā yepmanpān yāwet yabānkuṅ; Ek imatāken kehāromi upān yāpmānkaṅ imaka u tānkuṅ? Ba netā wāpi terak tānkuṅ?

⁸* Eruk, Kudupi Munapiktā Pita uwāk tānjirān ṅode yāwetkuk; Isrel āmawebe tāṅo āma ekāni ekāni ba watā āma, ⁹ in nektā āma kwāyāhāneṅ tānpani tānḱentān imiṅkumāko unita yānpān ba niwet yabākaṅ? Ba jide tānpān āma unitā tāgaṅpeṅ kuṅkuko unita nadāna yānpān yākaṅ? ¹⁰* Mebāri unita nadānayān yāwāwā in ba Isrel āmawebe kudup ṅode tāwera nadāwut; Jesu Kristo, Nasaret nanik u wāpi terak āma kwāyāhāneṅ tānpani u tāgaṅpeṅ akumaṅ kuko apiṅo inamjin-ken itak ṅo yāk. Tānpākaṅ Jesu u intā bian inḱitpān pāya kwakāp terak utkuṅ. Tānkuṅo upānkaṅ Anututā kumbani-ken nanikpān āneṅi yāpmān pānaku tenḱuko kodak itak yāk. ¹¹* Jesuta man ṅode kudān tāwani pātak;

Bek yot tānpanitā kawā wawāpān maṅpā kuṅkuṅo upānkaṅ apiṅo bek bāmopi kehāromi intājukun ude itak. *Sam 118:22*

Eruk bek bāmopi u Jesu. ¹²* Nadākaṅ? Kome terak nanik āma kubātā waki keri-ken nanik tāga nāmo api nimagurek. Nāmoinik! Jesu u kubāgānpān komen āmawebe nin nimagurekta iniṅ kirewani.

Āma tāṅo man nāmo buramine

¹³ Pitatā ude yānjirān āma ekāni ekāni unitā nadāwātāk pāhap tānkuṅ. Pita kenta Jon uwā nadāk-nadāk yot gānaṅ nāmo ārowani. U āma jopigān upānkaṅ umunkāt nāmo, man kehāromigān yānahānjirān yabānpān-nadāwā inide kubā tānkuṅ. Tānpān bian yarā uwā Jesu-kāt kuṅarirān yabānkuṅo upān nadānpewā kuṅkuk. ¹⁴ Tānpākaṅ āma kwāyāhāneṅ tānpani u imaka, gupi tāgaṅkuko u bok wādānjirān yabānpān kowata man kubā yāwetta wāyāṅṅewā wawāpān peṅkuṅ.

¹⁵ Kowata yāwetta wāyāṅṅewā wawāpān Pita kenta Jon yān-yāwat-pewā kābeyā peṅpān yāman pānku irirān inigān itkaṅ ṅode yānpān-nadānkuṅ; ¹⁶* Nin āma yarā ṅonita jide tānayān? Kudān kudupi inipārik kubā tānjirān Jerusalem naniktā biṅam kudup nadān morekaṅ yāk. Unita nintā nāmo tānkuṅ yān āwo tāga nāmo yāne. ¹⁷ Man unitā komeni komeni kuṅat moreṅirān kudup nadān moreneṅo udetā āma yarā u umun man yāwetpena āma unitāṅo wāpi terak āmawebe wari yānahānpān yāwetdeṅtawā yāk. ¹⁸* Eruk, ude yānpān Pita kenta Jon yānpewā ābānpān ṅode yāwetkuṅ; Ek Jesu wāpi terak āma āneṅi yāwetpān yāwoṅārek nāmoinik tādeṅ yāk. ¹⁹* Ude yānjirā kowata ṅode yāwetkumān; Injin kaṅpān nadāwut yāk. In tāṅo man buramiṅkaṅ Anutu tāṅo man pekta Anututā nadāwān tāgawek ba nāmo? ²⁰ Imaka kaṅpān nadāk tān yāpmān ābumāko u kābop tāga penaṅi nāmo yāk. ²¹⁻²² Ude yāwānā eruk Juda āma ekāni ekānitā āma yarā u bārāpi u ba u yāmikta nadāk kubā nāmo yāpuṅo unita āneṅi jop yājiwāt-inik tānpān peṅ yāwet-pewā kuṅkumān.

* **4:4:** Apos 2:41 * **4:7:** Mat 21:23 * **4:8:** Mat 10:19-20 * **4:10:** Apos 3:6,13-16 * **4:11:** Mat 21:42
* **4:12:** Mat 1:21 * **4:16:** Jon 11:47 * **4:18:** Apos 5:28,40 * **4:19:** Apos 5:29

U imata, äma kwäyähäneŋ täŋpani u tägawani bumik, obaŋ 40 ude irepmiranipäŋ yäpän tägaŋkuko unita ämawebe päke unitä kaŋpäŋ nadäŋkuŋ; Nowa Anutu-ken nanik kudän kudupi kubä yäŋ nadäŋpäŋ Anutu iniŋoret täŋkuŋ.

Anutu täŋo äboriyetä Anutu-ken yäŋapinŋuŋ

²³ Eruk, Pita kenta Jontä ekäni ekäni täŋo käbeyä-ken naniktä äpämaŋ äbot täŋpani noriye-ken kuŋkumän. Täŋpäŋ bämop äma intäjukun täŋpani-kät Juda täŋo ekäni ekänitän man yäwetkuŋo u kumän yäwetkumän. ²⁴ * Yäwerän nadäŋpäŋ bänep nadäk-nadäki kubäkengän peŋpäŋ Anutu-ken oretoret terak ŋode yäŋapinŋuŋ; Ekäni pähap, gäk kunum, kome, gwägu pähap ba imaka mebäri mebäri uterak itkaŋ u kudup yäŋiri ahäŋkuŋ. ²⁵ Täŋpäkaŋ Kudupi Munapikka iniŋ kireŋpewi unitä oranin pähap Devit, watä ämaka meni täŋpidäm taŋirän man ŋode yäŋkuk;

Äma äbori äbori imata kokwawak taŋi nadäk täkaŋ?

Ba ima mebärita täŋpäwak täkta man topmäk täkaŋ? Upäŋkaŋ täga nämo api täneŋ.

²⁶ Täŋpäŋ komeni komeni täŋo intäjukun ämatä käbeyä täŋpäŋ Ekäni ba iwoyäwani Kristota iwan täŋ yämikta man yäŋpäŋ-nadäk täk täkaŋ. Sam 2:1,2

²⁷ * O Anutu, Devit täŋo man uwä bureni ahäŋkuk. Jerusalem yotpärare ŋoken Herot kenta Pailat-kät Isrel äma ätu, ba guŋ äbotken nanik ätu unitä kudupi epän ämaka Jesu iwoyänkuno u utta käbeyä täŋpäŋ man topuŋ. ²⁸ * Täŋpäkaŋ gäkŋaken nadäk-nadäka ba kehäromikatä ude kaŋ ahäwän yäŋ tawaŋ bian peŋkuno udegän iwatpäŋ täŋkuŋ. ²⁹ * Unita Ekäni, umun man ämatä niwet täkaŋ u yabäŋpäŋ-nadäŋpäŋ watä ämakaye nin ŋo täŋpidäm taŋ niniŋiri manka bätakigän yäŋahäk täkana! ³⁰ Täŋpäkaŋ kehäromika kaŋ niwoŋäre. Gäk ketkatä käyäm ikek yäpmäŋ päŋaku kaŋ yepmaŋ. Ba kudupi epän ämaka Jesu u wäpi terak kudän kudupi mebäri mebäri kaŋ tä.

³¹ * Eruk, yäŋapik man ude yäŋpäŋ irirä yot käbeyä itkuŋo unitä kwaiŋkuk. Täŋpäkaŋ Kudupi Munapiktä äbot täŋpani u kudup uwäk täŋirän u punin terak Anutu täŋo man gwäk pimiŋpäŋ bätakigän yäŋahäk täŋkuŋ.

Äbot täŋpanitä bänep kubägän terak kuŋatkuŋ

³² * Täŋpäkaŋ nadäkinik täŋpani kuduŋtagän bänep kubägän peŋkuŋ. Täŋpäŋ imaka pat yämiŋkuŋo u näkŋo-gäkŋo yäŋ nämo yäŋkuŋ. Nämo, imaka kudup pat yämiŋkuŋo u nin kudup täŋo yäŋ yäk täŋkuŋ. ³³ * Täŋpäkaŋ aposoroniyetä Ekäni Jesu kumbani-ken naniktä akuŋkuko unitäŋo manbiŋam man ba kudän kehäromi terak yäŋahäŋ yäpmäŋ kuŋkuŋ. Täŋirä Anutu täŋo orakorakitä bämopi-ken taŋi tokŋeŋ patkuk.

³⁴ * U bämopi-ken kubätä jäwäri nämo kuŋatkuk. Epän tobät ba tuŋum ikek itkuŋo u ämata yämiŋpäŋ moneŋ yäpuŋ. ³⁵ Moneŋ yäpmäŋpäŋ aposorota yämiŋirä yäpmäŋ daniŋpäŋ noriye ätu ketem tuŋumta wäyäkŋek epän täk täŋkuŋo uterakgän yämik täŋkuŋonik.

³⁶ * Täŋpäkaŋ äbot u gänaŋ nanik äma kubä wäpi Josep, Livai äbotken nanik kubä, kome täpuri kubä wäpi Saiprus u nanik. Täŋkaŋ aposorotä wäpi kubä Banabas yäŋ iwetkuŋ. U ninin man terak äma bänep täŋpidäm täwani. ³⁷ Täŋpäkaŋ äma unitä epäni tobät yäniŋ kireŋpäŋ moneŋ yäpmäŋpäŋ aposorotä yäpmäŋ danikta kudup peŋkuk.

5

Yanäpi yarätä tänyäkŋarani täŋkumän

* **4:24:** Kis 20:11; Neh 9:6; Sam 146:6 * **4:27:** Mat 27:1-2; Luk 23:7-11; Apos 3:13 * **4:28:** Apos 2:23 * **4:29:** Efe 6:19 * **4:31:** Apos 2:4 * **4:32:** Apos 2:44 * **4:33:** Apos 2:47 * **4:34:** Apos 2:45 * **4:36:** Apos 11:22-26; Apos 13:2-3

¹ Tāņ, äbot tāņpani u gānaņ nanik yanäpi yarä wäpi Ananias Safaira u imaka, epän tobäri ämata yäniņ kireņpāņ moneņ yäpumän. ² * Ude tāņpāņ Ananias yanäpi bānep kubägāņ peņpāņ Ananiastä moneņ moräki inita kābop peņkaņ moräki yäpmāņ pāņku aposoro keriken peņkuk. ³ * Eruk ude tāņjirān Pitatä Ananias iwetkuk; Gäk imata bānepkaken Satan yāņikņat pābä tewi irirān epän tobätka terak moneņ yäpuno unitāņo moräki gākņata kābop peņkun? U Kudupi Munapik tāņikņarani tāyan! ⁴ Nadātan? Nin nāmo peņ gāwetkumāņ. Gākņaken gārip terak epän tobätka ämata yäniņ kireņpāņ moneņ yäpun. Ba moneņ yäpuno u imaka, gākņata biņam unita moneņ upāņ imaka u ba u tāņpayāņ nadāņpāņ tāga tāņpen yäk. Upāņkaņ imaka nāmo tānaņi tākta imata nadāņkun? Nadātan? U nin nāmo tāņ-nikņatan, u Anutu tāņikņatan yäk. ⁵⁻⁶ Pitatä man ude yāņjirān nadāņpāņ uterakgāņ Ananias Pita dubini-ken kumāņpāņ maņ patkuk. Kumāņpāņ parirān āma gubaņi gubaņitā manbiņam u nadāņpāņ bārāņeņ äbä Ananias tektä uwäk tāņpāņ yäpmāņ pāņku āneņkuņ. Ude tāņjirä āmawebetä umuri ahāņkuko unitāņo manbiņam nadāņpāņ umun pāhap tāņkuņ.

⁷ Tāņpāņ 3 auas ude tāreņjirān Ananias webeni, äpitä kumbuko u nāmo nadāņkaņ Pitaken kuņkuk. ⁸ Pāņku kawān Pitatä iwetkuk; Ek moneņ, epän tobät terak yäpumāno u kudup nimimān ba nāmo? Yāwānä Safairatä iwetkuk; Ei, u kumān tamimäk yäk. ⁹ Ude yāwānä Pitatä iwetkuk; Etāņ, ek imata bānep kubägāņ tāņpāņ Ekāni tāņo Kudupi Munapik tāņikņarani tāmān? Ņo yabä! Äma äpka yäpmāņ pāņku āneņpeņ äbä yāma-ken itkaņ ņo yäk. Gäk imaka, udegān yäpmāņ pāņku ānenayāņ yäk. ¹⁰ Pitatä man ude yāņjirān uterakgāņ Safaira Pita dubini-ken kumāņpāņ maņ patkuk. Kumāņpāņ parirān āma gubaņi gubaņi ukeņonitā āneņi äbä kaņpāņ komegup yäpmāņ pāņku äpi dubini-ken āneņkuņ. ¹¹ Ude tāņjirä āmawebe äbot tāņpani kuduptagān ba āmawebe gägāni ätu manbiņam u nadāņkuņo unitä bumta umuntaņkuņ.

Aposorotä kudān kudupi pewä ahāņkuņ

¹² * Tāņpākaņ kadāni uken aposorotä kudān kudupi mebäri mebäri āmawebe bāmopiken pewä ahāņkuņ. Tāņpāņ aposoro-kät nadākinik tāņpanitā kudupi yot yewa gānaņ äronpāņ bāgup kubä wäpi Solomon tāņo bāgup uken ānok kubägāņ itpāņ kābeyä tāk tāņkuņonik. ¹³ Tāņjirä āmawebe gägānitä nadākinik tāņpanita bānep tāga nadāņ yāmik tāņkuņopāņ umuntaņpāņ bok nāmo it tāņkuņonik. ¹⁴ * Upāņkaņ kepma kepma āma māyaptä Ekānita nadākinik tāņpāņ nadākinik tāņpani äbot ukät yäpurärätpāņ ānok pāhap kubägāņ tāņkuņ. ¹⁵ Tāņpākaņ biņam nadāņpāņ amatä noriye kāyām mebäri mebäri nikek yāņ-yākņat yäpmāņ kuņkuņ. Edaptä Pita terak yäpurirān wāranitā kāyām ikek uterak kuņjirān kaņ tāgawut yāņpāņ kädet gägāni-ken bukä ba gāraņ terak yepmak tāņkuņonik. ¹⁶ * Ba āmawebe ānok pāhap yotpārare täpuri täpuri Jerusalem dubini-ken naniktä noriye kāyām ikek ba mājotä magārani yāņ-yākņat yäpmāņ äbuņ. Tāņjirä aposorotä u kudup yäpä tāgaņkuņ.

Juda amatä aposorota iwan tāņ yāmiņkuņ

¹⁷ * Aposorotä ude tāņjirä bāmop āma intājukun tāņpani-kät noriye Satyusi äbotken nanik unitä yabāņpāņ ninpāņ nirepmitkaņ yāņ nadāņpāņ kokwawak pāhap nadāņ yāmiņkuņ. ¹⁸ Ude tāņpāņ aposoro u yepmāņitpāņ yotpārare unitāņo komi yotken yepmaņkuņ. ¹⁹⁻²⁰ * Tāņpākaņ bipani ugān Ekāni tāņo aņero kubätä äbä yāma dātpāņ aposoro u yāņ-yākņat yäpmāņ yāman äpmonpāņ ņode yāwetkuk; In kudupi yotken kuņpāņ āmawebe irit kuņatkuņat kodakita manbiņam kudup yāwetpāņ yāwoņäreke tāņput yäk. ²¹ Yāwerānä mani buramiņpāņ kome yāneņjirān kudupi yotken pāņku aņerotä yāwetkuko udegān Anutu tāņo manbiņam āmawebe yāwetpāņ yāwoņäreņkuņ.

* **5:2:** Apos 4:34-35 * **5:3:** Jon 13:2 * **5:12:** Apos 2:43, 14:3 * **5:14:** Apos 2:41, 21:20 * **5:16:** Mak 6:56; Apos 19:11-12 * **5:17:** Apos 4:1-2,6 * **5:19-20:** Apos 12:7-10

Yäwetpäñ yäwoñärek täñ irirä käbeyä yot kubäken bämop äma intäjukun täñpani-kät noriye ätu unitä yäñpewä Juda äma ekäni ekäni ba watä äma kudup äbäkañ käbeyä täñi täñkuñ. Käbeyä täñpäñ aposoro yäñ-yäkñat yäpmäñ äbäka komi äma ätu yäwet-pewä komi yotken kuñkuñ. ²² Komi yotken kuñpäñ aposorota wäyäkñewä wanñkuñ. Wäyäkñewä wawäpäñ äneñi äyänutpen päñku käbeyä täñkuñ-ken ahäñpäñ yäwetkuñ; ²³ Aposoro komi yotken nämo itkañ! Nin kumäño u yäma kehäromi-inik täñ-täpänewani irirän watä ämatä watä irirä yabämäñ. Täñpäkañ yäma dätpäñ gänañ unu kubä nämo kamäñ yäk. ²⁴ Ude yäñirä kudupi yot täño watä äma unitäño intäjukun ämakät bämop äma intäjukun täñpani unitä nadäñpäñ nadäwätäk pähap täñpäñ yäñkuñ; Jide ahätäk?

²⁵ Nadäwätäk ude täñ irirä äma kubätä äbäñpäñ yäwetkuk; Ai, nadäwut! Äma komi yotken yepmañkuño ukeñowä kudupi yotken kuño ämawebe yäwetpäñ yäwoñärek epän täñ itkañ yäk. ²⁶ * Ude yäwänä kudupi yot täño watä äma unitäño intäjukun ämatä noriye yämaguränkañ päñku aposoro yepmäñitpäñ käbeyä-ken yäñ-yäkñat yäpmäñ äbuñ. Komi nämo yämiñkuñ. Jop yäñ-yäkñat yäpmäñ äbuñ, ämawebetä mobätä nidäpneñ yäñ nadäñpäñ.

Aposoro umunkät nämo kuñatkuñ

²⁷ Yäñ-yäkñat yäpmäñ käbeyä täñiken äbäñpäñ Juda äma ekäni ekäni inamiken yepmañkuñ. Yepmañirä bämop äma intäjukun täñpanitä ñode yäwet yabäñkuñ; ²⁸ * Nadäwut! Nin äma u wäpi terak ämawebe yäwetpäñ yäwoñärekta yäjiwät man kehäromi-inik täwetkumäño u nämo nadäñkuñ ba? Upäñkañ täkañ ño kawut yäk. In nintäño man irepmitpäñ manbiñam yäñahäñtäñ kuñirä Jerusalem komeken nanik ämawebe kudup nadäñ morekañ yäk. Ba ugän nämo. Äma unitäño kumäk-kumäki nintä terakgän wohutta ehurani tak täkañ!

²⁹ * Ude yäweränä Pitakät aposoro ätutä yäñkuñ; Ude nämo! Äma täño man buramiñkañ Anutu täño man mäde utnañi nämo pätak yäk. ³⁰⁻³¹ * * In Jesu u päya kwakäp terak bureni utpewä kumbuk. Upäñkañ oranin täño Anututä kumbani-ken nanikpäñ wädäñ tädot päro ini keru bure këda wäpi biñam ikek teñkuko itak yäk. Äma u Anututä intäjukun äma ärowani ba waki keru-ken nanik nimagurani wäp ude imiñkuk. Täñpäkañ äma unitä täñkentäñ yämiñirän Isrel ämawebetä kädet wakiwaki peñpäñ bänep sukureñirä momini api peñ yämek yäk. ³² * Imaka imaka äma uken ahäñ imiñkuño u dapun-intä yabäñitna ahäñkuñ. Täñpäñ äma unitäño manbiñam uwä Kudupi Munapiktä täñ-mehamtañ nimiñirän yäñahäk takamäñ. Nadäkañ, Kudupi Munapik u ämawebe Anutu täño mani buramik täkañ unita yäniñ kirewani.

³³ * Aposorotä man ude yäñirä nadäñpäñ Juda äma ekäni ekänitä kubiri pähap nadäñpäñ man topmäñpäñ kumäñ-kumäñ kañ däpna yäñ yäñkuñ. ³⁴⁻³⁵ * Man ude yäñ irirä ukät nanik kubä wäpi Gamalieltä noriye inamiken akuñkuk. Gamaliel uwä Parisi äma täño Baga man yäwoñärewani äma kubä. Ämawebe kuduptä Gamaliel u orañ imik täñkuñonik. Eruk, Gamalieltä akuñpäñ kudupi yot täño watä äma yäwerän aposoro yäma-ken yepmañpä irirä noriye ñode yäwetkuk; Isrel ämanaye, in äma äbot ño kädet kubä yäwoñärena yäñpäñä ket nadäwä tumbäkañ kañ täñput yäk. ³⁶ * Äma kubä wäpi Teudas unitä bian täñkuko ukeño nadäkañ? Uwä inita näk wäpna biñam ikek yäñ yäñirän äma 400 udetä mani buramik täñkuñonik. Täñpäkañ gapmantä kumäñ-kumäñ urirä äma ukät irani umuntañpäñ kuñtäñpä kuñkuñ. Ude täñirä unitäño wäpi biñam kwawak itkuko u paotkuk. ³⁷ * Ba ätu itkañ gapmantä äma danik-danik kadäni-ken äma Galili komeken nanik kubä wäpi Judas, unitä gapman yäwat kirekta äma ätu yämaguränkañ ämik pewä

* **5:26:** Mat 14:5 * **5:28:** Apos 4:18; Mat 27:25 * **5:29:** Apos 4:19 * **5:30-31:** Apos 3:15 * **5:30-31:** Apos 2:33-34; Efe 1:20; Hib 2:10, 12:2 * **5:32:** Apos 1:8 * **5:33:** Apos 7:54 * **5:34-35:** Apos 22:3 * **5:36:** Apos 21:38 * **5:37:** Luk 2:1-2

ahänkuñ. Tänpäkañ gapmantä Judas urirä noriyetä kuñtänpä kuñkuñ. ³⁸ Unita ñode täwera nadäwut; Äma äbot ño imaka kubä nämoinik yäwoñärene. Yäniñ kireñpena jop kut yäk. Nadäkañ? Kädet jide iwät täkañ uwä äma täño nadäk-nadäk terak iwät täkañ u tänpäwä ini jop täga api paorek yäk. ³⁹ Upänkañ Anutu täño nadäk-nadäk terak täk täkañ u tänpäwä täga nämö api yäniñ bitnäneñ yäk. Anutu iwan täñ imineño udetä! yäk.

⁴⁰ * Gamalieltä ude yänirän Juda äma ekäni ekäni käbeyä täñkuño unitä man yänkuko u buramiñpäñ yänpewä aposoro yäman kuñkuño u äneñi yot gänañ äronkuñ. Äronjirä komi äma yäwerä pärip-päriptä däpmänpäñ Jesu wäpi terak man nämö yänahäktä yäniñ bitnäñkuñ. Ude tänpäñ yabä kätänpewä äpamañ kuñkuñ. ⁴¹ * Tänpäñ aposorotä Juda täño äma ekäni ekäni u yepmanpeñ oretoret terak kuñpäñ ñode yäntäñ kuñkuñ; Wisiknin, Anututä nibäwän tägawäpäñ nadäñ nimiñirän Jesu wäpita yänpäñ mäyäk yäpmänkamän! ⁴² * Tänpäkañ epän täk täñkuño u nämö peñkuñ. Nämoinik, kepma kepma kudupi yot gänañ ba ämawebetä yotken äronpäñ Jesu täño manbiñam yäwetpäñ yäwoñäreñ täñkuñ. Manbiñam Täga u ñode yäwet ahänkuñ; Äma Anututä ämawebe inita yämagutta bian iwoyänkuko wäpi Kristo u Jesu ubayän!

6

Aposoro täñkentäktä äma 7 yabän ahänkuñ

¹ * Eruk kadäni uken ämawebe Jesu iwaräntäktä nadäkinik täñ imiñpäñ äbot täñpani yäpurärätpäñ yäpurärätpäñ it-pewä äbot tañi täñkuk. Täñirä nadäkinik täñpani ätu Grik man yäwani, ätuwä Juda man yäwani u bämopi-ken yänwawak ahän yämiñkuk. Tänpäñ Grik man yäwanitä Juda man yäwani ñode yäwetkuñ; In kadäni kadäni ämawebe ketemta jop it täkañ u täñkentäñ yämik täkañ yäk. Täñkañ nin nanik webe kajat u imata nämö täñkentäñ yämik täkañ? ² Ude yänirä nadänpäñ aposoro 12 unitä nadäkinik täñpani ämawebe yänpäbä äbot kubägän yepmanpäñ ñode yäwetkuñ; Nintä Anutu täño man yänahäktä u mäde ut imiñkañ ketem yäpmän daniñpäñ yämik-yämikgän täna siwoñi nämö täñpek yäk. ³ * Unita notniye, in bämopjin-ken äma siwoñi kuñarani 7 ude, nadäk-nadäk täga yäpmän kuñarani ba Munapiktä uwäk täwani u yabän ahäwäkañ epän kädet udewani yabän yäwatpäñ täktä yepmana yäk. ⁴ Ude tänpäkañ nininä kadäni kadäni epän täk takamän ude, yänapik man ba Anutu täño mangän api yänahäk täne.

⁵ * Ude yänirä ämawebe päke unitä aposoro täño man kädet unita gäripi nadänpäñ äma ñodepäñ iwoyänpäñ yepmankuñ; Stiven, u nadäkiniki kehäromi ba Munapiktä uwäk täkinik täñpani. Kubä Filip, kubä Prokorus, kubä Nikano, kubä Timon, kubä Pamenas, kubä Nikolas. Nikolas u Antiok komeken nanik, Juda äma nämö upänkañ iniken äbekiye oraniye täño kädet peñpäñ Juda täño Anutu iniñ oretoret kädet u iwarani kubä. ⁶ * Eruk äma 7 u yabän ahänpäñ aposoro inamiken yepmanjirä aposorotä Anutu-ken yänapik man yänkañ kerä äma uterak peñpäñ yäniñ kireñkuñ.

⁷ * Täñirä Anutu täño mantä weñ patkuk. Weñ parirän ämawebe mäyaptä manbiñam u nadänkañ nadäkinik tänpäñ Jerusalem komeken nadäkinik täñpani äbot u äbä yäpurärätpäñ yäpurärätpäñ it-pewä bäräneñ äbot tañi täñkuk. Täñirä bämop äma mäyaptä udegän Jesu täño manbiñam u nadänpäñ Jesuta nadäkinik täñ imiñpäñ Jesu täño kädet ugän iwätkuñ.

Juda ämatä Stiven manken teñkuñ

⁸ * Eruk Stivenken Anutu täño orakoraki ba kehäromitä patinik täñirän kudän kudupi mebäri mebäri kehäromi nitek ämawebe bämopi-ken täñkuk. ⁹ * Täñirän kañkañ Juda äma

* **5:40:** Apos 4:18 * **5:41:** Mat 5:10-12; 1Pi 4:13 * **5:42:** Apos 9:22, 17:3 * **6:1:** Apos 4:35 * **6:3:** 1Ti 3:7

* **6:5:** Apos 8:5 * **6:6:** Apos 13:3, 14:23 * **6:7:** Apos 2:41, 16:5 * **6:8:** Apos 2:43 * **6:9:** 2Ti 1:15

ätutä kokwawak tänpän Stiven-kät yän-awätkuḅ. Äma uwä käbeyä yot kubä wäpi Friman käbeyä yot uken käbeyä täk tänpäni. Yänawät irirä äma ätu Sairini, Aleksadria yotpärareken nanik ba kome taḅi yarä wäpi Silisia kenta Esia uken naniktä äbä penta itpän yän-awätkuḅ. ¹⁰* Eruk, Stiven-kät yänawätkuḅo upänkaḅ Kudupi Munapiktä täḅkentän imiḅpän nadäk-nadäk täga imiḅirän äma ekäni ekäni u Stiventä man yänkuko u täga nämo irepmitkuḅ. ¹¹* Ude täḅkuḅo unita käbopgän äma ätu Stiven jopman ḅode ikḅatta yän-yäkḅatpän yämagutkuḅ; Nin Stiventä Moses kenta Anututa yänärok man yänirän nadäk täkamän. ¹²Eruk äma unitä jopman ude yänirä ämawebe jopi-jopi, ba Juda äma ekäni ekäni ba Baga man yäwoḅärewani äma unitä nadänpän kokwawak nadänkuḅ. Tänpän pänku Stiven inḅitpän imagut yäpmän pänku Juda äma ekäni ekäni täḅo käbeyä taḅiken teḅkuḅ. ¹³* Käbeyä-ken Stiven jop ikḅatta äma ätu yepmankuḅ. Täḅkaḅ Stiven imagut pänku u tewäwä äma jopman ikḅatta yepmankuḅo unitä ḅode yänkuḅ; Kadäni kadäni äma ḅo Anutu täḅo kudupi yot ba Moses täḅo бага man unita yänärok yänirän nadäk täkamän yäk. ¹⁴ḅode yänirän nadänkumän yäk; Jesu Nasaret nanik unitä kudupi yot u wäramutpän kädet nintä iwatta Mosestä niwetpän niwoḅärenkuko u kudup awähutpän kodaki api pewek. Ude yänirän nadänkumän yäk. ¹⁵Yänirä Juda äma ekäni ekäni itkuḅo u kuduptagäntä Stiven-gänpän kaḅ-yäputkuḅ; Stiven inḅami dapun uwä aḅero inḅam dapun bumik äworenirän.

7

Stiventä manḅiḅam yänahänkuk

¹ Tänpäkaḅ bämop äma intäjukun tänpäni unitä Stiven ḅode iwet yabänkuk; Man äma ḅonitä yäkaḅ ḅo bureni ba jop? ²* Yäwänä Stiventä yänkuk; Nanaye notnaye, juku peḅpän man yäwayän täyat u nadäkot; Kadäni oranin pähap Abraham unitä Haran komeken nämo kuḅkaḅ ini kome Mesopotemia uken irirän Anutunin kehäromi mäheḅi unitä ahän imiḅkuk. ³* Ahän imiḅpän ḅode iwetkuk; Gäk komeka kujat ḅo ba ämawebekaye yepmankaḅ kome näkä gäwoḅärewayän täyat-ken u kaḅ ku yäk. ⁴* Ude iweränkaḅ Abraham Kaldia nanik täḅo kome u peḅpän Haran komeken pänku itkuk. Uken ittänḅän nanitä kumbänä Anututä äneḅi peḅ iwet-pewän kome intä itkaḅ-ken ḅo äbuk yäk. ⁵* Tänpäkaḅ Anututä Abraham inḅita kome moräki täpuri kubä waki nämo imiḅkuk. Upänkaḅ Anututä Abraham nanak kubä nämo bäyawanipän yänkehäromtak man ḅode iwetkuk; Gäk ba oraḅkayeta kome ḅo api taḅiḅ kirewet yäk. ⁶* Tänpäkaḅ intäjukun, oraḅkayetä pänku äma ätutä komeken api itneḅ yäk. Ude itkaḅ kome mäheḅ täḅo watä epän äma jopi irirä komi epän yämiḅ yäpmän kuḅirä obaḅ 400 ude api täreneḅ yäk. ⁷* Upänkaḅ mäden, äma oraḅkayeta komi yäminayän täḅo uwä kowata näkä api yämet yäk. Ude täḅira oraḅkayetä kome u peḅpeḅ kome ḅoken äbä itkaḅ api naniḅ oret täneḅ yäk. ⁸* Tänpäkaḅ Anututä Abraham man ude iwetpän ukät topmäk-topmäk kubägän pewän ahänkuk. Tänpän topmäk-topmäk unitäḅo wäranita nanak ämani täḅo gupi moräk madäkta Abraham iwetkuk. Tänpäkaḅ mäden, Abrahamtä Aisak bäyaḅkuk. Bäyaḅpän keḅma 8 ude itkaḅ nanaki täḅo gupi moräk madänkuk. Tänpänkaḅ Aisaktä tägaḅpän Jekop bäyaḅkuk. Bäyawanikaḅ Jekoptä tägaḅpänä nanakiye 12 bäyaḅkuk. Nanaki 12 uwä Juda äma nintäḅo oraniye pähap u yäk.

⁹* Eruk, oraniye u noripaki Josepta kokwawak nadän imiḅpän gwäki yäpmäkta nadänpän Isip komeken watä epän jop täkta yäniḅ kirewäpän yänikḅat yäpmän kuḅkuḅ. Ude täḅkuḅo upänkaḅ Anututä Josepta watäni it imiḅkuk. ¹⁰* Tänpän Anututä täḅkentän imiḅirän kome uken bäräpi mebari mebari ahän imiḅkuḅo u kumän yäreḅmit moreḅkuk.

* **6:10:** Luk 21:15 * **6:11:** Mat 26:59-61 * **6:13:** Jer 26:11 * **7:2:** Stt 11:31 * **7:3:** Stt 12:1 * **7:4:** Stt 11:31-12:5
 * **7:5:** Stt 12:7, 15:18; Stt 17:8; Lo 2:5 * **7:6:** Stt 15:13-14; Kis 12:40 * **7:7:** Kis 3:12 * **7:8:** Stt 17:9-14; Stt 21:4
 * **7:9:** Stt 37:11,28; Stt 39:1-3; Stt 39:21-23 * **7:10:** Stt 41:37-44; Sam 105:21

Tänkaŋ kadäni Joseptä Isip täŋo intäjukun äma Fero ukät man yänpän-nadäk täk tänkumän-ken ukenä Anututä nadäk-nadäk kädet tägagän imänkaŋ man yänjirän Fero unitä nadänkaŋ Josepta gäripi pähap nadänkuk. Gäripi pähap nadänpän unita Fero uwä Joseptä Isip ämawebe täŋo ba iniken epän ämawebeniye täŋo yabän yawat äma ekäni kubä itta iwoyänpän tenkuk.

11* Tänpäkaŋ kadäni uken edap pähap ijinjirän Isip kome ba Kenan kome Jekoptä itkuk-ken uken ketem kumän paot moreŋkuŋ. Paot moreŋirä äbekniye oraniyetä ketemta wäyäkŋek epän tänpän komi bumta nadänkuŋ. 12* Ude tänkaŋ Jekoptä Isip kome wit ketem itkaŋ yän biŋam nadänpän nanakiye ketem yäpmäktä Isip kome mämaram peŋ yawat-pewän kuŋkuŋ. 13* Kuŋkuŋo äbä ittängän äneŋi kuŋkuŋ. Kuŋirä Joseptä yabänpän noriye ŋode yäwetkuk; Näk notjinpak Josep yän yäwetkuk. Ude yänjirän intäjukun ämani Fero u imaka, Josep täŋo ahäk-ahäki täŋo mebäri nadänkuk. 14* Ude yäwetkaŋ Joseptä nani Jekop-kät äboriye kuduptagän, ämawebe 75 udetä Isip kome äbäktä man pewän kuŋkuŋ. 15* Ude tänpänkaŋ Isip kome äpmo ittängän Jekop kumbuk. Ba nintäŋo oraniye imaka udegän uken pänku ittängän kubäpän kome uken äneŋkuŋ. 16* Kome uken äneŋkuŋopän mäden Jekop-kät nanakiye täŋo kujari u äneŋi yäpmän pänku Sekem yotpärare, äma äneŋpani-ken u äneŋkuŋ. (Kome moräk, äma änektä u bian, Abrahamtä siliwa monen Hamo täŋo nanakiyeta yämiŋpän inita yäpuko u.)

Moses täŋo manbiŋam

17* Tänpäkaŋ Anututä Abraham yänkehäromtak man iwetkuko u bureni ahäktä kadäni keräp tänkuk. Kadäni uken Jekop täŋo äbot Isip kome itkuŋo u bumta weŋ patkuk. 18* Eruk mäden Isip kome täŋo intäjukun äma kodaki kubä, Josep täŋo mebärita nämo nadäwani u ahänkuk. 19* Tänpän intäjukun äma unitä Jekop täŋo äbot, nintäŋo oraniye u, jop yäkŋatpän komi epän wakä taŋi yämiŋkuk. Tänpän nanak paki api ahäwani miŋiye naniye peŋ yäwet-pewän yepmaŋpä kumäktä biŋam tänkuŋ. 20* Kadäni uken Moses, miŋitä bäyaŋkuk. Moses u Anututä kaŋjirän nanak tägagämän kubä tänkuk. Tänpän watäni it iminjirä nanitä yotken it yäpmän äbänpän komepak yäräkubä tänkuk. 21* Tänjirän mäden miŋi nanitä yäman peŋjirän Isip kome täŋo intäjukun äma täŋo äperitä yäpmänpän naŋ towiŋkuk. 22 Tänjirän Moses u Isip täŋo nadäk-nadäk kädet kudup u iwetpän iwönjerek tänjirä nadänpän äma yäkyäki ba täktäki kehäromi, gäripi nitek ude ahänkuk.

23 Eruk, Mosestä tägaŋpän obaŋ 40 ude täreŋjirän noriye Isrel ämawebe kuŋpän yabäwayän nadänkuk. 24* Ude nadänpeŋ kuŋpänä kaŋkuk; Isip äma kubätä Isrel äma kubäta komi iminjirän kaŋpän noripähap u tänkentänpän kowata Isip äma u kumän-kumän utkuk. 25 Tänpän Mosestä nadänkuk; Notnayetä kaŋpän ŋode api nadäneŋ yäk; Anututä Moses kerä terak api tänkentän nimek. Ude nadänkuko upänkaŋ ude nämo nadänkuŋ. 26 Nämo, kepma kubäta Mosestä kuŋatpän Isrel äma yarä ämiŋjirän yabänkuk. Yabänpän ämik tänkumäno u däpmän täkŋewa yänkaŋ kuŋpän yäwetkuk; E! Ek injek-tägän imata ämiŋ itkamän? 27 Yäwänä äma ämik yäput peŋpän tänkuko unitä Moses pimiŋ maŋpän kwäpän yänkuk; Gäk nintäŋo intäjukun äma ba man yäpmän daniwani äma ude itta netätä iwoyänpän gepmak? 28 Gäk kwep Isip äma kubä utpewi kumbuko ude näk nura yänkaŋ täyan? 29* Ude yänjirän Mosestä man u nadänpänä ämetpeŋ kuŋkuk. Ämetpeŋ kumaŋ Midia naniktä komeken kuŋkuk. Uken pänku äbani ude itkaŋ webe yäpmänpän nanak ämani yarä bäyaŋkuk.

* 7:11: Stt 41:54 * 7:12: Stt 42:1-5 * 7:13: Stt 45:1-4,16 * 7:14: Stt 45:9-11; Stt 46:27 * 7:15: Stt 46:1-7; Stt 49:33 * 7:16: Stt 23:2-20; Stt 33:19; Jos 24:32 * 7:17: Kis 1:7 * 7:18: Kis 1:8 * 7:19: Kis 1:10-22 * 7:20: Kis 2:2; Hib 11:23 * 7:21: Kis 2:3-10 * 7:24: Kis 2:11-15 * 7:29: Kis 2:21-22; Kis 18:3-4

30 * Eruk, kome uken irirän obañ 40 ude tärenjirän kepma kubäta Mosestä kome ämani nämoken Sainai pom dubini-ken kuñatkuk. Kuñarirän Anutu täño aņero kubäta ahäj imiņkuk. Ahäj imiņkuko uwä päya täpuri kubä känani terak kädäp mebet ijiņirän aņero u gänaņ irirän kaņkuk. 31 Täņpakaņ Mosestä u kaņpāņ nadāwätäk pähap täņkuk. Täņpāņ ket täņpāņ käwa yāņkaņ dubini-ken kuņpāņ Ekānitā ñode iwerirän nadāņkuk; 32 Nāk oraņkaye Abraham Aisak Jekop, unitāņo Anutu yāk. Ude yāņirän Mosestä bumta kwainpāņ āneņi kakta umuntaņkuk. 33 Täņirän Ekānitā iwetkuk; Kome itan uwä kudupi-inik unita gāk kuroņka ārārani u yāņopmāņpāņ pe yāk. 34 Nadātan? Nāk āmawebenaye Isip kome itkaņ komi epān waki taņi nadāņ yāpmāņ ābuņo u yabāņpāņ-nadāt yāk. Ba konām gera täņ yāpmāņ ābuņo u nadāņ yāmit yāk. Unita apiņo u yāmagura yāņpāņ āpātāt yāk. Täņpakaņ Moses, nāk āneņi peņ gāwetpewa Isip komeken kaņ ku yāņ, ude iwetkuk.

35 Eruk Stiventā manbiņam u yāņpāņ āneņi ñode yāwetgān täņkuk; Notnaye, jide? Moses u Moses kubä nämō. U Moses, Isrel āmatā bitnāņpāņ Gāk nintāņo intājukun āma ba yāpmāņ daniwani āma ude itta netātā iwoyāņpāņ gepmaņkuk yāņ iwetkuņo ubayāņ yāk. Ude iwetkuņo upāņkaņ Anututā Moses ugāņpāņ intājukun āma ba Isrel āmawebe komi-ken nanik yāmagurekta aņeroni iwerän päya täpuri-ken ahāj imiņpāņ epān man u imiņkuk. 36 * Täņpāņ iwerän pāņku Isrel āmawebe yāņ-yākņat yāpmāņ ābuk. Ude täņpāņ Isip komeken ba Gwāgu Gāmāniken ba kome kurāki-ken kudān kudupi mebāri mebāri ude täņ yāpmāņ kuņirän obañ 40 ude täreņkuk. 37 * Täņpakaņ Moses unitāgān Isrel āmawebe ñode yāwetkuk; Anutu uwä notjiye täño bāmopi-ken nanik profet kubä nāk udewani api iwoyāņ tamek yāņ yāwetkuk. 38 * Täņpāņ Moses ini uwä kome kawuki-ken ābekniye oraniye-kāt kubā-kengān itkuņ. Ba Sainai pom terak aņerotā Anutu täño meni-ken man yāpmāņ pābā irit tağa täño man iwerän nadāņkuk. Man u ābekniye oraniye yāņahāņpāņ yāwetta yāpuk.

39 * Upāņkaņ ābekniye oraniyetā Moses täño man nadākta bitnāņpāņ Moses ini imaka, udegān māde ut imiņpāņ āneņi Isip komeken kukta gāripi nadāņkuņ. 40 * Täņpakaņ kadāni kubā Mosestä Sainai pom terak āroņpāņ irirän oraniyetā Aron ñode iwetkuņ; Moses nin Isip nanikpāņ yāņnikņat yāpmāņ ābuk unitā jide täņpāņ itak yāņ nämō nadākamāņ yāk. Unita Aron, gākā anutunin ātu täņ nimi. Täņ nimikaņ unitā intājukun täņ nimiņpāņ yāņnikņat yāpmāņ kādet-ken kaņ kut yāk. 41 * Ude yāņpāņ bulimakau nanaki wārani kubā täņkuņ. Täņpāņ anutu jopi unita gupe kābāņi nīkek ijiņ imiņkuņ. Täņpāņ imaka keritā täņkuņo unita oretoret täņpāņ āņnak-āņnak pähap täņkuņ. 42 * Ude täņirā Anututā māde ut yāmiņkuk. Māde ut yāmiņpāņ yāniņ kireņjirän guk kenta komepak, edap dapurita oraņ yāmik täņkuņonik. Ude täņkuņo unita profet täño man kudān terak ñode kudān tāwani;

Anututā ñode yāyak;

Isrel āmawebe, in kome kawuki-ken obañ 40 ude itkuņ-ken u bulimakau ba sipsip dāpmāņpāņ gupe ijiņkuņo u nāka nämoinik ijiņkuņ yāk.

43 *Täņpāņ yottaba pähap tekpāņ täņpani yāpmāņkaņ kuņat täņkuņo uwä nākņopāņ nämō yāpmāņ kuņatkuņ.*

Nāmō, uwä anutu jopi wāpi Molek unitāņo. Ba wābātjin Refan unitāņo guk wārani yāpmāņ kuņatkuņ.

Täņpāņ u iniņ oretna yāņpāņ yāwik kuņat kejima täņkuņo unita nāk tāwat kireņpewa Babilon kome kukņi udude pāņku api itneņ yāk. Amo 5:25-27

Yottaba tekpāņ täņpani täño man

44 * Stiventā ude yāņpāņ pen ñode yāwetgān täņkuk; Täņpakaņ ābekniye oraniye bian, kome kawuki-ken kudupi yottaba tekpāņ täņpani yāpmāņ kuņatkuņo uwä Anututā

* 7:30: Kis 3:1-10 * 7:36: Kis 7:3, 14:21; Nam 14:33 * 7:37: Apos 3:22 * 7:38: Kis 19:3; Lo 5:5, 9:10; Apos 7:53 * 7:39: Nam 14:3 * 7:40: Kis 32:1,23 * 7:41: Kis 32:2-6 * 7:42: Jer 19:13 * 7:44: Kis 25:40

unitäno wärani Moses iwönjärenkuko udegän tänpäni. Kudupi yottaba u gänaŋ Anututä mani bureni yäwet täŋkukonik. ⁴⁵ * Eruk mäden oraniye unitäno nanakiyetä kudupi yottaba u yäpmänkaŋ Josuatä intäjukun täŋ yämiŋirän guŋ äma äbori äbori unitä komeken kuŋkuŋ. Yäpmän kumaŋ kome u ahänjirä Anututä kome mähem yäwat kireŋjirän äbekniye oraniye kome u koreŋpäŋ kudupi yottaba kome ugän tänpäŋ ukengän it yäpmän äronjirä Devit ahänjuk. ⁴⁶ * Tänpäkaŋ Anututä Devitta nadäwän tägagämän kubä täŋkuk. Devit uwä Jekop täno Anutu unita yot täga kubä täŋ imikta Anutu-ken yänapik man yänjuk. ⁴⁷ * Tänpäkaŋ Devittä ini nämo täŋkuk. Nanaki Solomontä yot u täŋkuk.

⁴⁸ Upänkaŋ Anutu Ärowani uwä yot äma keritä tänpäni-ken nämo it täyak. Unita profet kubätä bian Anutu meni jinom yäpmänpäŋ man ŋode yänjuk;

⁴⁹ *Ekänitä ŋode yäyak;*

Kunum u näŋno maŋirani bägup. Ba kome uwä kuroŋna täno yeŋpäŋ irit bägupna. Unita yot jidewani kubä täŋ namiŋirä api tägawek? Nämo!

⁵⁰ *Imaka imaka päke ŋo kudup näkŋa ketnatä täŋkut.*

Ais 66:1,2

⁵¹ * Ude yänpäŋ Stiventä ŋode yäwetgän täŋkuk; In gwäkjin täpäni-inik! Bänepjin ba nadäk-nadäkjin uwä guŋ äma udewani yäk. Jukuŋin pik tänpäŋ Anutu täno man nämo nadäk täkaŋ. Täŋkaŋ äbekjiye orajiyetä bian täŋkuŋo udegän inä Munapik täno man wari wari ut täkaŋ yäk. ⁵² * In täno profet biani kubä netä irirän orajiyetä kudän waki nämo täŋ imiŋkuŋ? Nämo inik! Profet biani mäyaptä ŋode yänahäk täŋkuŋ; Äma kädet siwoŋi täkta yäwani api äbek yän yänkuŋ. Yänjirä orajiyetä profet u kudup däpmäk täŋkuŋonik. Eruk, äma kädet siwoŋi täkta yäwani u bämoŋjin-ken ahänjirän intä äma u iwan keritä terak peŋjirä kumän-kumän utkuŋ. ⁵³ * Bure, inä Anutu täno man kädet, aŋero menitä yäwani u yäpuŋo upänkaŋ nämo iwatkuŋotä apiŋo udegän nämo iwat täkaŋ.

Stiven kumän-kumän utkuŋ

⁵⁴ * Stiventä man ude yäwerirän kokwawak pähap nadän imiŋpäŋ mäm tänpäŋ utnayän täŋkuŋ. ⁵⁵ * Upänkaŋ Munapiktä Stiven uwäk täŋjirän kunum terak dorapän Anutu täno peŋyänjek kudän kaŋkuk. Ba Jesu imaka, Anutu täno keritä bure käda wäpi biŋam ikek wädänjirän kaŋkuk. ⁵⁶ * Ude kaŋpäŋ yänjuk; Eruk kawut! Näk kaŋjira kunum aŋeŋjirän Äma Bureni-inik uwä Anutu täno keritä bure käda wädänjirän käyat yäk. ⁵⁷ Stiventä ude yäwänä Juda äma ekäni ekänitä man yänuruk-uruk pähap yänpäŋ jukuni yäputpäŋ akuŋ-kireŋpäŋ bäränjirän päŋku Stiven bäyaŋ initkuŋ. ⁵⁸ * Bäyaŋ initpäŋ yäpmän päŋku yotpärare gägäni-ken kumbän yänkaŋ mobätä utkuŋ. Tänpäkaŋ äma pengän jop ikŋatkuŋo unitä iniken teki punin nanik yänopmänpäŋ äma gubaŋi kubä wäpi Sol u dubini-ken peŋkuŋ. ⁵⁹ * Täŋkaŋ mobätä pen ut irirä Stiventä yänapik man ŋode yänjuk; Ekäni Jesu, gäk mäjona yäpmän yäk. ⁶⁰ * Ude yänpäŋ gukut imäpmok tänpäŋ gera kehäromigän ŋode yänjuk; Ekäni, gäk äma nutkaŋ ŋonitänö momini peŋ yämisi. Ude yänpäŋ kumbuk. Utpewä kumänjirän Soltä bänep tägagämän nadänjuk.

8

Yäput peŋpäŋ äbot tänpänita iwan täŋ yämiŋkuŋ

¹⁻² * Täŋkaŋ äma Anutu iniŋ orerani ätutä konäm butewaki ärowani tänpäŋ Stiven täno komegup äneŋkuŋ. Eruk kadäni ukengän Jerusalem yotpärare-ken nanik äbot tänpänita

* **7:45:** Jos 3:14-17; Jos 23:9, 18:1 * **7:46:** 2Sml 7:1-16; Sam 132:1-5 * **7:47:** 1Kin 6:1 * **7:51:** Kis 32:9; Jer 9:26; Ais 63:10 * **7:52:** 2Sto 36:16; Mat 23:31 * **7:53:** Apos 7:38; Gal 3:19; Hib 2:2 * **7:54:** Apos 5:33 * **7:55:** Mat 22:44; Apos 2:33-34; Apos 5:31 * **7:56:** Kol 3:1 * **7:58:** Apos 22:20 * **7:59:** Sam 31:5; Luk 23:46 * **7:60:** Luk 23:34 * **8:1-2:** Apos 7:58, 8:4; Apos 11:19

yäput penpäñ iwan täñ nimirpäñ komi yämiñkuñ. Ude täñ yämiñirä metänpen kuman Judia komeken ba Samaria komeken kuñtäñpä kuñkuñ. Kuñtäñpä kuñirä aposoro-tägän Jerusalem yotpärare ugän itkuñ. ^{3*} Täñpäkañ Sol uwä ämawebe äbot täñpani däpmäñpäñ yawat kireñpäñ yori gänäñgän yäwatpäñ yepmäñit yäpmäñ äpämañ päñku komi yot gänäñ yepmak täñkukonik.

Jesu täño biñam Samaria kome weñ patkuk

^{4*} Täñpäkañ ämawebe päke ämetpen uken-uken kuñtäñpä kuñkuño unitä kome päñku ittän kuñkuñ-ken Jesu täño manbiñam yäñahäñtäñ kuñkuñ. ⁵ Täñirä äbot täñpani äma kubä wäpi Filip uwä yotpärare kubä Samaria kome uken päñku Anutu täño iwoyäwani Kristo unitäño manbiñam yäwet ahäñtäñ kuñatkuk. ⁶ Manbiñam yäwet ahäñit kudän kudupi täñit täñtäñ kuñarirän ämawebe uken nanik mäyaptä kañpäñ nadäkinik täñkuñ. ^{7*} Täñpäkañ Filip uwä ämawebe mäjo wakitä magärani mäyap yawat kireñirän mäjo kähän yäñpen ämawebe yabä kätänpen kuk täñkuñ. Ba ämawebe kwäyähäneñ täñpani ba guräñ täwani mäyap yäpä tägañ yämik täñkuk. ⁸ Ude täñ yämiñirän Samaria naniktä bänep oretoret terak itkuñ.

⁹ Täñpäkañ uken nanik äma kubä wäpi Saimon. U täñpäwak ba kon mebäri mebäri täñpani. Epän u täñpewän bureni ahäñirä Samaria ämawebetä kawä inipärik kubä täk täñkuñonik. Täñkañ Saimon uwä inita nadäwän ärowani täñpäpäñ näk wäpna biñam nitek yäñ yäk täñkuk. ¹⁰ Ude täk täñirän äma ekäni ekäni ba ämawebe jopi kuduptä unitäño man nadäka gäripi nadäk täñkuñ. Gäripi nadäñpäñ ñode yäk täñkuñonik; Äma ñonitä Anutu täño kehäromi tañi pähap yäñ iman. U Anutu Kehäromi unitäño äpani yäñ yäk täñkuñonik. ¹¹ Täñpäñ kadäni käreñi ämawebe bämopi-ken kudän udewani täñ yäpmäñ äronkuko unita ämawebetä kawä inide kubä täñpäpäñ nadäkinik täñ imiñkuñ. ¹² Nadäkinik täñ imiñkuño upäñkañ Filiptä Anutu täño kañiwat epän ba Jesu Kristo täño kehäromi unitäño manbiñam täga yäwerirän äma ba webe bok nadäwä bureni täñpäpäñ nadäkinik täñirä Filiptä ume ärut yämiñkuk. ¹³ Täñpäkañ Saimon imaka, manbiñam bureni nadäñpäñ nadäkinik täñpäñ ume yäpuk. Täñkañ Filip iwarän täñirän Filiptä kudän kudupi mebäri mebäri kehäromi nitek täñirän kak täñkuk. Kañpäñ nadäwän ärowani täk täñkuk.

¹⁴ Täñpäkañ aposoro Jerusalem itkuño unitä Samaria ämawebetä Anutu täño manbiñam nadäñpäñ init-inik täñkuño unitäño manbiñam nadäñkuñ. Eruk nadäñpäñ Pita kenta Jon yepmañpä yäpmäñ uken kuñkumän. ¹⁵ Päñku ahäñpäñä Samaria ämawebe nadäkinik täñkuño unita Anututä Kudupi Munapik yäniñ kirewän yäñpäñ Anutu-ken yäñapik man yäñkumän. ¹⁶ Imata, ämawebe u Kudupi Munapik nämo yäpuño unita. Jop, Ekäni Jesuta biñam itneñta ume ärut täñkuñ. ^{17*} Eruk aposoro yarä unitä kerä ämawebe gwäki terak penirän Anututä Kudupi Munapik kireñ yämiñkuk.

¹⁸ Aposoro yarä unitä kerä ämawebe terak penirän Kudupi Munapiktä uwäk täñ yämiñirän Saimontä yabäñpäñ näk udegän kañ täñpa yäñkañ monen yäpmäñkañ äbuk. Äbäñpäñ yäwetkuk; ¹⁹ Ek yarä ño näka imaka, kehäromi u namun yäk. Kehäromi u namänkañ näkä ketna äma kubä terak penira Kudupi Munapik kañ yäpän yäñ yäwetkuk.

²⁰ Yäwänä Pitatä man kehäromi ñode iwetkuk; Wa! Imaka Anututä ironita jop nimani upäñ monenpäñ suwawayäñ yäyan? Nämoinik! Monen u gäkña-kät bok geñi kañ äriwun! yäk. ^{21*} Bänepka Anutu inamiken siwoni nämo pätak. Unita gäk Anutu täño epän nintä täk täkamäñ ño täkta u gänäñ täga nämo äpmonpen. Nämoinik! ²² Gäk bänepka sukurenpäñ nadäk-nadäk waki initan ño penpäñ mäde ut imi yäk. Täñkañ Ekäniken gera yäñiri

* **8:3:** Apos 9:1,13, 22:4; Apos 26:9-11 * **8:4:** Apos 6:5 * **8:7:** Mat 10:1; Mak 16:17 * **8:17:** Apos 19:6

* **8:21:** Sam 78:37

bänepka-ken nadäk waki pätak, momi u käwep peñ gamek yäk. ²³ * Näk ñode gabäñpän-nadätat; Wakiwakikatä bänepka täñpän wañkuñ. Waki unitä gäk wakita biñam iwoyäñpän topmäñpän gepmäñitkañ itak.

²⁴ Ude yäwänä Saimontä ñode yäñkuk; Wära! Ek Ekäniken gera yäñ namiñirän näka butewaki nadäwän. Täñirän imaka umuri näkken api ahäñ namek yäñ yäkamän u ahäñ namektawä yäñ yäñkuk. ²⁵ Täñpäkañ aposoro yarä Pita kenta Jon unitä imaka Ekänitä jide täñ yämiñkuko unitäño manbiñam yäwettän kuñkumän. Täñkañ äneñi Jerusalem äyänutpeñ kuñkañä Samaria ämawebe kädet miñin-miñin ittän kwani u Manbiñam Täga u yäñahäñpän yäwet täñtän kuñkumän.

Itiopia äma kubä täño manbiñam

²⁶ Eruk, Ekäni täño añero kubätä Filip ahäñ imiñpän iwetkuk; Gäk tuñum täñpeñ iwoni këda ku. Jerusalem kädet peñpän Gasa yotpärare kädet kañ iwat yäk. Kädet uwä äma nämo irani-ken pätak u nadätan? ²⁷ * Iweränä Filip akumañ kuñkuk. Kuñtängän kädet yäñkuk-ken u Itiopia nanik äma kubä kañ-ahäñkuk. Äma uwä wäpi biñam nikek kubä, ini komeken nanik intäjukun webe wäpi Kadasi unitäño epän äma ärowani kubä. U webe unitäño moneñ yotta watäni irani. ²⁸ Äma u Jerusalem komeken Anutu iniñoretta äbuko äneñi karis terak kuñirän. Karis terak mañitkañ manbiñam profet Aisaiatä kudän täwani u daniñtän kuñkuk. ²⁹ Kuñirän Kudupi Munapiktä Filip ñode iwetkuk; Gäk äma unitä kuyak-ken dubini-ken ku yäk. ³⁰ Ude iweränä Filip bäräñeñ dubini-ken kuñpän nadäñkuk; Äma uwä profet Aisaia täño manbiñam u daniñtän kuñirän. Nadäñpän yäñkuk; Notnapak, gäk manbiñam danitan unitäño mebäri nadätan ba nämo? ³¹ * Yäwänä äma unitä kowata ñode iwetkuk; Äma kubätä manbiñam ñonitäño mebäri nämo näweränä näkña jide täñpän mebäri nadäwet? Ude yäñpän Filip iwetkuk; Gäk äbä näkä itat-ken ño mañirikañ bok kuda yäk.

³² Manbiñam daniñtän kuñkuko u man mujipi ñodepäñ daniñtän kuñkuk;

U sipsip ude, utnayän nadäñpän yäñikñat yäpmän kuñkuñ.

Täñirä kwikinik itpäñ man kubä nämo yäñkuk. Ämatä sipsip pujiñi madänayän täñirä kwikinik it täkañ ude itkuk.

³³ *Täñpäkañ wäpi biñam yäpmän äpäñpän kudän waki mebäri mebäri jop nadän täñ imiñkuñ. U yeri kubä nämo peñkañ kumbuk. Unita unitäño biñam netätä api nadäñeñ? Nämoinik, irit kuñat-kuñari kome terak u keräpigän däpmän täkñeñ imiñkuñ. Ais 53:7,8*

³⁴ Täñpän Afrika äma unitä man u daniñ paotpänä eruk Filip iwetkuk; Näweri nadäwa. Profettä netäta yäñpän man ño yäñkuk? Inita yäñkuk, ba äma kubäta yäñkuk? ³⁵ Ude yäwänä Filiptä man daniñkuko uterak ba man ätu terak Jesu täño manbiñam täga yäñahäñpän iwetkuk.

³⁶⁻³⁷ * Yäñpän-nadäk täñtän kumañ ume kubäken ahäñkumän. Ahäñpän äma ekäni unitä yäñkuk; Nabä! Jesu yäpurärätta ume ñopän täga ärut naminañi nämo? ³⁸ Ude yäñpän karis iniñ bitnäñpewän itkuk. Irirän Filip-kät äma ekäni u äpämañ ume gänañ äpmonkañ Filiptä äma ekäni u ärut imiñkuk. ³⁹ * Ärut imänkañ ume gänañ naniktä abämañ äbä gägäni-ken irirän Ekäni täño Munapiktä Filip pit kubägän imagut yäpmän kuñkuk. Ude täñirän äma ekäni u Filip äneñi nämo kañkañ bänep oretoret pähap terak ini kädet-ken kuñkuk. ⁴⁰ * Täñpäkañ Filip uwä yotpärare kubä wäpi Asdot u ahäñkañ, eruk Jesu täño manbiñam yotpärare kubäkubäken yäñahäñtän kumañ Sisaria komeken ahäñkuk.

* **8:23:** Hib 12:15 * **8:27:** Ais 56:3-7 * **8:31:** Jon 16:13 * **8:36-37:** Apos 10:47 * **8:39:** 1Kin 18:12
* **8:40:** Apos 21:8

9

*Ekänitā Sol ahāṅ imiṅkuk**Apos 22:4-16, 26:9-18*

¹* Kadāni uken Soltā Ekāni tāṅo iwarāntākiye kumāṅ-kumāṅ api tadāpet yāṅ umun man bumta yāwettāṅ kuṅatkuk. Tāṅpāṅ bāmop āma intājukun tāṅpani-ken kuṅkuk. ² Kuṅpāṅ iwetkuk; Gāk Juda āma tāṅo kābeyā yot Damaskus kome itkaṅ unitāṅo watā āmata man kudān kaṅ tāṅ yāmi yāk. Ude tāṅiri nāk pāṅku āmawebe Jesu tāṅo kādet iwarani u tāga api yepmāṅjiret. Yāwānā bāmop āma unitā manī buramiṅpāṅ man kudān ṅode tāṅpāṅ imiṅkuk; Soltā āmawebe Jesu tāṅo kādet iwarani āmawebe ātu yabāṅpāṅ yepmāṅitpāṅ yāṅ-yākṅat yāpmāṅ Jerusalem komeken api ābek yāk.

³ Man kudān ude tāṅpāṅ imānkaṅ Sol Jerusalem peṅpāṅ Damaskus kuṅkuk. Kuṅtāṅgān Damaskus yotpārare kerāp taṅirān uterakgān kunum gānaṅ nanik peṅyāṅek pāhap kubātā Sol uwāk tāṅkuk. ⁴ Peṅyāṅek unitāṅo kehāromitā tāṅpewān Sol kome terak maṅpatkuk. Ude tāṅpāṅ āma kubā tāṅo man kotāktā ṅode yāṅirān nadāṅkuk; Sol! Sol! Gāk imata nāk tāṅpā wakta epāni tāyan? ⁵* Ude yāwānā Soltā yāṅkuk; Ekāni, gāk netā? Yāwānā unitā yāṅkuk; Nāk Jesu, tāṅpi wawetta epāni tāk tāyan ubayāṅ yāk. ⁶ Eruk, akuṅkaṅ kumaṅ yotpārare-ken ku yāk. Kuṅjiri āma kubātā gabāṅ ahāṅpāṅ epān man api gāwerek. Gāwerānā udegān kaṅ tā yāk.

⁷ Yāṅirān āma Sol-kāt bok kuṅatkuṅo u bārom tāṅpāṅ man kum kwikinik itkuṅ. Kwikinik itkaṅ āma bureni kubā nāmo kaṅkaṅ man kotāk ugānpāṅ nadāṅkuṅ. ⁸ Tāṅpāṅ Soltā akuṅpāṅ dapun ijiṅkuko upāṅkaṅ dapuri bipmāṅ urani pen irirān kerigān inṅit yāpmāṅ kumaṅ Damaskus yotpārare uken pāṅku teṅkuṅ. ⁹ Tewākaṅ ume ketem nāmo naṅkaṅ dupik ikekgān pen irirān kepma yarākubā ude tāreṅkuṅ.

¹⁰ Tāṅpākaṅ Damaskus kome uken Jesu tāṅo iwarāntāki kubā itkuko u wāpi Ananias. Ananias uwā dāpmonken Ekänitā gera terak wāpi yāṅkuk. Yāṅirān Ananiastā yāṅkuk; Ekāni, nāk itat ṅo yāk. ¹¹* Yāwānā Ekänitā ṅode iwetkuk; Gāk akuṅkaṅ kādet kubā wāpi Kādet Siwoṅi yāṅ yāwani u iwat yāpmāṅ ku yāk. Kuṅtāṅgān Judastā yotken ahāṅpāṅ Tasus nanik āma kubā wāpi Sol unita kaṅ iwet yabā yāk. Āma u yot u gānaṅ itkaṅ Anutu-ken yāṅapik man yāṅ itak yāk. ¹² Sol u dapuri tumbani itak upāṅkaṅ dāpmonken ṅode kak; Āma kubā wāpi Ananias unitā Sol dapuri yāpān tāgakta yot gānaṅ āronpāṅ kerī gupi terak peṅirān kak yāk. ¹³* Yāwānā Ananiastā kowāta ṅode yāṅkuk; Ekāni, ude nāmo! Āma māyaptā āma unita man ṅode yāṅirā nadāk tāyat; Āma u imaka wakiwaki Jerusalem komeken āmawebekayeta tāṅ yāmik tāṅpani yāk. ¹⁴* U bāmop āma intājukun tāṅpanitā āmawebe ṅo nanik gāk wāpka terak yēṅgāmā pek tākaṅ u yepmāṅitta yāṅtāreṅ imiṅkuṅ yāk.

¹⁵* Ude yāwānā Ekänitā ṅode iwetkuk; Gāk ku. Sol uwā nākṅo epān watā āmana ude iwoyāṅkut yāk. Uwā āmawebe Juda ābotken nanik nāmo, ba kome kubākubā tāṅo intājukun āma, ba Isrel nanik nākṅo manbiṅam u yāṅahāṅpāṅ yāwetta iwoyāṅkut yāk. ¹⁶* Tāṅpāṅ nākṅo wāpnata yāṅpāṅ komi bārāpi māyap nadāwayāṅ tāyak uwā nākṅa-tāgān api iwōṅārewet yāk.

¹⁷ Ekänitā Ananias ude iwerānā kumaṅ Judas tāṅo yot gānaṅ āronpāṅ keriyat Sol terak peṅpāṅ ṅode iwetkuk; Notnapak Sol, Ekāni Jesu, kādet miṅin ahāṅ gamiṅkuko unitā apiṅo nāk peṅ nāwet-pewān gākken ābātāt yāk. Gāk dapun āneṅi ijiwi kuṅjirā Kudupi Munapiktā gāk uwāk tawān yāṅpāṅ nāk peṅ nāwet-pewān ābātāt yāk. ¹⁸ Ananiastā ude yāwān tāreṅirān uterakgān imaka kubā āwon bumik dapuri tāṅpipiṅkuko u tāreṅ maṅkuk.

* **9:1:** Apos 8:3 * **9:5:** Apos 5:39; 1Ko 15:8 * **9:11:** Apos 21:39, 16:9 * **9:13:** Apos 8:3 * **9:14:** Apos 9:1-2,21; 1Ko 1:2 * **9:15:** Apos 25:13, 27:24; Rom 1:5 * **9:16:** 2Ko 11:23-28

Mañirän dapuri ijiwän kuñkuñ. Ijiwän kwäpäñ käron akwänkan päñku Ananiastä Jesu wäpi terak ume ärut imiñkuk. ¹⁹ Täñpänkan Sol ketem nanpäñ kehäromi äneñi yäpuk.

Solta iwan täñ imiñkuñ

Ude täñkan Sol Jesu iwarän täwani Damaskus nanik ukät kepma yarägän itkuñ. ²⁰ Kadäni ugän yäput penpäñ Juda täño käbeyä yot kome uken itkuño u gänañ äronpäñ manbiñam ñode yäñahäk täñkukonik; Jesu u Anutu täño nanaki ubayäñ yäñ yäk täñkuk. ²¹ * Ude yänirän nadänpäñ ämawebe päke unitä kikuñutpäñ yäñkuñ; Wa! Äma ñonitägän Jerusalem komeken ämawebe Jesu terak yengämä pek täkan u täñpän wanñuñopäñ udegän täñpa yäñkan ño äbuk yäk. U ämawebe yepmäñitpäñ yäñ-yäkñat yäpmäñ bämop äma intäjukun täñpani-ken kwa yäñkan äbuk. Ude täk täñkukopäñ jide täñpän Jesu täño manbiñam niwetak?

²² * Täñpänkan Sol nadäk-nadäk Anutu-ken nanik yäpmänkan Juda äma Damaskus itkuño u ñode yäñahänpäñ yäwet täñkuk; Jesuwä ämawebeniye yämagutta Anututä iwoyänpäñ tenkuko ubayäñ. Täñpän Soltä Jesu täño mebari u kwawakinik yäñahänjirän Juda ämatä u nadänpäñ mani wärämutta täñbäräp täñpän nadäwätäk pähap täñkuñ.

²³ * Soltä epän u kepma mäyap täñ yäpmän kuñirän eruk, Juda ämatä Sol utta man yänpäñ-nadäk täñkuñ. ²⁴ Käbop käbop yänpäñ-nadänjirä utnayäñ yäñkuño u Soltä manbiñam nadänkan kuñarirän utnayäñ yotpärare yewa unitäño yäma tañi tañiken kepma bipani watäni itkuñ. ²⁵ * Ude täñirä bipani kubäken käbop, Sol täño iwarän täwanitä Sol yänikñat yäpmän yotpärare täño yewa käron uterak äronkuñ. Äronpäñä Sol iwerä yäk tañi gänañ mäñiränkan yäk ikek tewä komeken umu äpmonkan ukädagän metänpen kuñkuk.

²⁶ * Täñpänkan Sol kuman päñku Jerusalem yotpärare-ken ahänpäñ Jesu täño äbot täñpani-ken yäpuräräyän yänirän u Jesu täño iwaräntäki kubä yäñ nadäwä bureni nämo täñpän umuntänkuñ. ²⁷ * Upänkan Banabastä Sol not täñ imiñpän yänikñat yäpmän aposoro äbotken kuñpän Sol täño manbiñam ñode yäwetkuk; Soltä Ekäni kädet miñin kawänpäñ man iwetkuko unitäño manbiñam, ba Soltä Damaskus yotpärare-ken Jesu täño manbiñam kehäromigän yäñahänkuko unitäño manbiñam yäwetkuk. Täñirän äma kubätä nämo inin bitnäñkuk.

²⁸ Ude täñpänkan Sol uwä Jerusalem komeken penta itkuñ. Täñpänkan Ekäni täño manbiñam umunkät nämo, gwäk pimiñpän yäñahäñtän kuñatkuk. ²⁹ Täñpän kadäni kadäni Soltä Juda äma Grik mangän nadäwani-kät Jesu täño manbiñam yänpäñ-nadäk täk täñkuño upänkan äma u Sol utnayäñ kädetta wäyäkñek täñkuñonik. ³⁰ * Ude täñirä noriyetä nadänpäñ Sol yänikñat yäpmän Sisaria komeken äpmonkuñ. Täñpän Sisaria kome unitä tewä yäpmän kuman päñku Tasus kome ahänkuk.

³¹ Täñpänkan kome uken-uken, Judia, Galili ba Samaria nanik äbot täñpani säkgämän, kwini terak itkuñ. Äma kubätä waki nämo täñ yämiñkuk. Täñpänkan kädet siwoñi terak Ekäni gämori-ken kuñarirä Kudupi Munapiktä bänepi täñpidäm täñpän täñ-kehäromtan yämiñirän ämawebe kodaki mäyaptä Jesu täño äbot täñpani yäpurärätkuñ.

Pitatä käyäm ikek kubä yäpän tägañkuk

³² Pitatä komeni komeni kuñatkä yotpärare kubä wäpi Lida ahänpäñ Anutu täño kudupi ämawebe uken irani ahän yämänkan penta itkuñ. ³³ Täñpän uken äma kubä wäpi Enas ahän imiñkuk. Äma uwä täñgurän takinik täñpän it yäpmän äbänjirän obañ 8 ude tärenkuk. ³⁴ Äma u parirän Pitatä kanpäñ iwetkuk; Enas, Jesu Kristotä gepmanpäñ tägatan unita akuñkan tek ämetpäranika yäpi tägawut yäk. Pitatä ude iwerirän uteragän akuñkuk.

* 9:21: Apos 8:3 * 9:22: Apos 17:3; Apos 18:5,28 * 9:23: Apos 23:12 * 9:25: 2Ko 11:32-33 * 9:26: Gal 1:17-19 * 9:27: Apos 9:4,20; 1Ko 9:1, 15:8 * 9:30: Apos 11:25; Gal 1:21

³⁵ Ude tənkaŋ kuŋarirän Lida kome mähem ba Saron komeken nanik kuduptä kaŋpən bänepi sukurenpən Ekänita biŋam tənkuŋ.

Kumbani kubä kodak tənkuŋ

³⁶ Kadäni uken Jopa yotpärare-ken äbot tənpani webe kubä wäpi Tabita. (Tabita u Grik man terak Dokas, ninin man terak ipmoŋ.) Webe unitä kadäni kadäni kädet tägatäga tənpanj ämawebe jäwäri tənKentänj yämik tənKukonik. ³⁷ Tənpankaŋ Pita Lida komeken irirän Tabita uwä käyäm tənpanj kumbuk. Kumänjirän komegup ume ärut iminpanj yot gänäŋ tənKireki kubäken yäpmänj päro penkuŋ. ³⁸ Tənpankaŋ Lida yotpärare u Jopa yotpärare dubini-ken itkuko unita Jopa nanik äbot tənpanitä Pita Lida komeken itak yän nadänpanj äma yarä yäwerä kumaŋ pänku Pitaken ahänpanj butewaki terak ŋode iwetkumän; Nintä komeken bäränenj kuna yänpanj gämagutdayänj äbäkämäk yäk. ³⁹ Yäwänä Pitatä nadänj yäminpanj tuŋum tənpankaŋ penta kuŋkuŋ. Kumaŋ pänku Lida yotpärare ahänpanj kumbani patkuk-ken u yänjiktät yäpmänj äronkuŋ. Äronjirä webe kajat-kajat kome uken nanik kuduptagän äbä Pita itgwäjinpanj konäm butewaki tənjit, Tabita kodak itkaŋ tek mebäri mebäri bipmänj yämik tənKuko u iwonjärenjit tənkuŋ. ⁴⁰ * Tənjirä Pitatä penj yäwet-pewän yäman kuŋ morenjirä gukut imäpmok tənpanj yänjapik man yänKuk. Yänjapik man yäwän tärewäpänj äyänutpänj Tabita kaŋpänj yänKuk; Tabita, gäk aku! Yäwänä dapun ijwän kwäpänj Pita kaŋpänj akuŋ maŋit itkuk. ⁴¹ Aku maŋjirirän Pitatä kerigän injtpänj iwerän aku käronj itkuk. Tənpankaŋ Anutu täŋo ämawebe-kät webe kajat-kajat yänpewän ärowäkaŋ Tabita akutak ŋo kawut yän yäwetkuk. ⁴² Ude tənjirän unitäŋo manbiŋam Jopa yotpärare ahänj parirän ämawebe mäyaptä Ekänita nadäkinik täŋ iminkuŋ. ⁴³ * Tənpankaŋ Pita uwä äma kubä tom gupipänj imaka imaka täk tənpani wäpi Saimon unitä yotken kadäni käronj bumik it tənKumänonik.

10

Anutu täŋo aŋerotä Konilias man iwetkuk

¹ * Äma kubä wäpi Konilias. Konilias uwä Sisaria yotpärare uken itkaŋ Rom täŋo komi äma äbot kubä 100 ude unitäŋo intäjukun äma it tənKukonik. Komi äma äbot u wäpi Itali Äbot yän yäwerani. ² Konilias uwä guŋ äbotken nanik upänkaŋ ini ba ämawebe ukät irani unitä Juda nanik täŋo Anututa nadäkinik täŋ iminpanj injoret tənkuŋonik. Tənpanj Konilias uwä moneŋi Juda äma jäwäri tənKentänj yämik tənKukonik. Tənkaŋ kadäni kadäni Anutu-ken yänjapik man yäk tənKukonik. ³ * Eruk kepma kubä 3'kirok bipäda tənjirän yori gänäŋ itkaŋ jop dupinkaŋ Anutu täŋo aŋero kubätä ahänj iminjirän kwawakinik kaŋkuk. Tənpanj aŋero unitä iwetkuk; Konilias! ⁴ Yäwänä Koniliastä kaŋpänj bumta umuntaŋpänj iwetkuk; Ekäni, jide?

Yäwänä aŋerotä iwetkuk; Anututä gäkŋo yänjapik manka nadäk täyak. Ba gäk moneŋ tuŋumka äma jäwärita yäminjiri gabäk täyak. Ude tənjiri gabänpanj kädet unita gäripi nadänj gamik täyak yäk. ⁵ Unita apinjo ämakaye yepmaŋpi Jopa komeken kut. Kuŋkaŋ äma kubä wäpi Saimon, wäpi kubä Pita u imagut yäpmänj äbut yäk. ⁶ * Saimon uwä äma kubä wäpi Saimongän, imaka imaka tom gupipänj tənpani unitä yotken itak yäk. Tähani u gwägu pähap dubini-ken itak yän iwetkuk. ⁷ Ude iwerän tärewäpänj aŋero Konilias tenpenj kuŋkuk. Kuŋjirän Koniliastä watä ämani yaräkät komi ämani kubä yänpewän äbuŋ. (Komi äma u Anututa nadäkinik tənpanj Konilias-kät bok irani.) ⁸ Eruk äma yaräkubä u äbänjirä Koniliastä imaka ahänj iminKuko u kudup yäwerän nadänkuŋ. Nadänj morewäkaŋ penj yäwet-pewän Jopa komeken kuŋkuŋ.

Pitatä däpmonken imaka kubä kaŋkuk

* **9:40:** Mak 5:40-41 * **9:43:** Apos 10:6 * **10:1:** Mat 8:5; Apos 27:1,3 * **10:3:** Apos 3:1 * **10:6:** Apos 9:43

⁹ Kuñtängän kome bipänä kädēt miñin patkuñ. Patkuño yäñewänä äneñi akumañ kuñkuñ. Kuñtängän kepma bämop täñjirän Jopa kome keräp tañkuñ. Täñpākañ Pitatä yot itkuko uwä itpāñ-nadāk bāgup punin unu täñpani unita Anutu-ken yāñapiwa yāñkañ unu äronjuk. ¹⁰ Äro irirän nakta iwākañ ketemta yāñkuk. Yāwänä ketem api iñjirä jop dupiñkañ dāpmonken ñode kañkuk; ¹¹ * Kunum añeñirän imaka kubä äpuk. Äpuko uwä tek tañi kāwuri kāwuri yentä topmāñpāñ pewä yāpmāñ kome terak äpāñirän kañkuk. ¹² Täñpāñ tek u gānañ tom mebäri mebäri ba gāmok, damañ ba barak mebäri mebäritä irirä yabāñkuk. ¹³ Pitatä ude yabāñ yāwat ittängän man kotāk kubä ñode nadāñkuk; Pita, gāk aku tom uwä dāpmāñpāñ nañ!

¹⁴ * Yāñirän Pitatä yāñkuk; Ekāni, u nāmoinik nāñpayāñ! Tom u nintāño бага mantä nāmo nakta yājiwārani yāk. Ämatä u nañpāñ bānepi täñpā waneñ. Gāk mebärina nadātan, tom udewani kubä nāmoinik nak täyat yāk. ¹⁵ * Ude yāwänä man kotāk u äneñi kubākāt ñode yāñkuk; Ude nāmo! Imaka Anututä u täga yāñ yāwani u gākä waki yāñ täga nāmo yāwen yāk. ¹⁶ Täñpākañ imaka ahāñ imiñkuko u kadāni yarākubä ude äronkañ äpāk täñkuk. Kadāni yarākubä ude kañpāñ nadāwānkañ äneñi wādāñ yāpmāñ kunum gānañ äronjuk.

¹⁷⁻¹⁸ Kunum gānañ äronjirän Pitatä imaka kañkuko unitāño mebärita nadāwātāk pähap täñkuk. Nadāwātāk täñ irirän äma yarākubä Koniliastä peñ yāwet-pewän äbuño u Saimontä yotken ahāñpāñ yāman umu itkañ gera terak ñode yāñkuñ; Ai, Saimon wāpi kubä Pita, yot ño itak?

¹⁹ * Täñpākañ Pitawä yot medāp terak unu imaka kudupi kañkuko unita pen nadāwātāk täñ irirän Munapiktä iwetkuk; Nadātan? Yāman umu äma yarākubä gāka wāyākñeñtāñ äbākañ yāk. ²⁰ Äma uwä näkña yāwetpewa äbākañ unita nadāwātāk nāmo täñpen. Äpmonpikañ bātakigän penta kut yāk. ²¹ Munapiktä ude iweränä Pita yāman umu äpmonpāñ äma yarākubä u yāwetkuk; Äma wāyākñeñtāñ äbākañ uwä näk ño. E, ño ima mebärita äbākañ? ²² * Yāwänä iwetkuñ; Komi äma täño intājukun äma wāpi Koniliastä yāñpewän äbākamāñ yāk. Konilias uwä äma siwoñi. U Anutu iniñ orerirän Juda ämawebe kuduptagāntä äma unita orañ imik tākañ yāk. Täñpāñ Anutu täño kudupi añero kubätä ahāñ imiñpāñ Konilias ñode iwetkuk; Gāk äma kubä wāpi Pita imagut yāpmāñ kuñpāñ gākña yotken teñjiri man nadātak u yāñirän kañ nadä yāñ iwetkuk. ²³ * Ude yāñirä Pitatä yāmagut pāñku ini yotken yepmañpāñ patkuñ.

Eruk, patkuño yāñewänä akuñpāñ Pita tuñum täñpānkañ äma yarākubä ukät Jopa komeken nanik äbot täñpani äma ätu ukät penta kuñkuñ. ²⁴ Kuñtāko bipänä kädēt miñin patkuñ. Patkuño yāñewānkañ äneñi yāput peñpāñ kuñkä Koniliastä yotpārare-ken Sisaria ahāñkuñ. Uken Koniliastä iniken mähemiye ba noriye gāgāni ätu yāñpewän pābä kubäkengän itsāmāñirä pāñku ahāñ yāmiñkuñ. ²⁵ Ahāñ yāmiñpāñ yot gānañ ärowayāñ täñjirän kañpāñä Koniliastä Pita gāmori-ken gukut imāpmok täñpāñ iniñ orerayāñ täñkuk. ²⁶ * Ude täñjirän kañpāñ Pitatä iwetkuk; Ai! Ude imata täyan? Aku! Näk Anutu nāmo, näk äma, gāk udewanigän yāk. ²⁷ Man ude näwetgāwet täñtāñ yot gānañ äronpāñ Pitatä ämawebe yot gānañ tokñek irirä yabāñkuk. ²⁸ Yabāñpāñ yāwetkuk; Juda äma nintāño mebärinin ñode kāwep nadāk tākañ; Ninä, äma guñ äbotken nanik in udewani kubākāt itpāñ yāñpāñ-nadāk täga tänañi nāmo. Kädēt udeta yājiwārani yāñ nadāk tākamāñ. Täñ, Anututä dāpmonken kudän ñode näwetpāñ näwoñäreñkuk; Näk äma kubäta nadāwa jirañ täga nāmo täñpek, ba äma kubäta ñode täga nāmo nadāwet; U ninkāt nanik nāmo unita ukät itpāñ yāñpāñ-nadāk tänañi nāmo. ²⁹ Anututä ude näwoñäreñkuko unita ño äbākta nāmo bitnāñkut. E, in ima mebärita yāñpewä äbātāt?

³⁰ * Yāwänä Koniliastä ñode iwetkuk; Kepma 4 gumonita bipāda 3'kirok itkamāñ

* **10:11:** Apos 11:5-17 * **10:14:** Wkp 11:1-47; Ese 4:14 * **10:15:** Mak 7:15,19 * **10:19:** Apos 11:12, 13:2

* **10:22:** Apos 10:1-2 * **10:23:** Apos 10:45, 11:12 * **10:26:** Apos 14:13-15; Rev 19:10 * **10:30:** Apos 3:1, 1:10

ɲodegän täñirän, näk yot gänañ itkañ Anutu-ken yäñapik man yäñ itkut. Pengän, äma kubä tek paki-inik ägo wabinirä inamna-ken ahänjuk. ³¹ Ahän naminpän yänjuk; Konilias, Anututä gäkño yäñapik man nadäk täyak yäk. Ba gäk moneñ tuñumka äma jäwärita yäminjiri gabäk täyak yäk. Ude täñiri gabänpän kädet unita gäripi nadäñ gamik täyak yäk. ³² Unita apiño ämakaye yepmanpi Jopa komeken kut yäk. Kuñkañ äma kubä wäpi Saimon, wäpi kubä Pita imagut yäpmän äbut yäk. Saimon uwä äma kubä wäpi Saimongän, imaka imaka tom gupipän täñpani unitä yotken itak yäk. Tähani u gwägu pähap dubini-ken itak yäk. ³³ Äma unitä ude näwerirän eruk, bäräñeñ gäk gämagutta äma ätu peñ yäwetpewa kuñkuñ. Täñpäkañ gäk ɲo äbäktä nämo bitnäñkuno unita bänep täga nadäñ gamitat yäk. Eruk, man kuduptagän Ekänitä nin niwetta gäwetkuko u niweri nadäktä, Ekäni inamiken kwawak itkamän ɲo yäk.

Pitatä Jesu täño manbiñam yänahänjuk

³⁴⁻³⁵ * * Täñpän Pitatä man ɲode yäput peñpän yänjuk; Eruk, apiñogän bureniñgän ɲode nadätat; Anututä ämawebe uken-uken nanikta nadäñirän uterakgän täk täyak yäk. U gupninta nadäñirän ärowani äpani nämo täk täyak. Nämoinik, äma Anutu iniñ oretpän kädet siwoñi iwat täkañ uwä Anututä not täñ yämik täyak. ³⁶ * E, Anututä Isrel äma äbotken man bureni pewän ahänjukko unitäño manbiñam in nadäk täkañ. Manbiñam Täga uwä ɲode; Jesu Kristo tewän äpä man tägagämän, Anutu-kät bänep kubägän täktäk täño man u niwetpän niwoñäreñ täñjuk. Jesu Kristo u ämawebe kuduptagäntä Ekäni it yämik täyak.

³⁷ * Täñpäkañ Galili ba Judia komeken imaka ahänjukko unitäño manbiñam in nadäkañ. Jontä ämawebe ume ärutärut man yänahänpän yäwet täñjukko u mädeni-ken Jesu Nasaret komeken nanikta Galili komeken epäni yäput peñjuk. ³⁸ * Anututä kehäromi ba Munapik kireñ iminirän äyänutpän äyänutpän ämawebe iron täñ yäminätän kuñatjuk. Täñpän Anututä itkentän iminirän äma Satantä täñpäwak täñ yämani u kuduptagän yäpän tägawäpän yepmak täñjukonik. ³⁹ Täñirän Jerusalem yotpärare-ken ba Juda kome pähap äyänutpän äyänutpän imaka imaka yänpän-täk täñjukko u kañpän nadäk täñ moreñkumän.

Täñtän kuñtäyon päya kwakäp terak utpewä kumbuk. ⁴⁰ * Utpewä kumbuko upänkañ kepma yarä täreñirän kepma kubäta Anututä Jesu kumbani-ken nanik yäpmän akuñjuk. Yäpmän päñaku teñpän äneñi kwawak pewän ahänjuk yäk. ⁴¹ * Täñpäkañ ämawebe kudupken nämo ahän yämik täñjuk. Nämo, mani biñam yänahäktä intäjukun iwoyänpän nipmanpani nin-kengän ahän nimik täñjuk yäk. Täñirän kumbani-ken nanikta akwänkañ ninä ukät ketem bok nañpän yänpän-nadäk täk täñkumänonik. ⁴² * Täñpäkañ ämawebe wäpi biñam yänahänpän yäwetta ɲode niwetjuk; Anututä äma kubä, äma kumbani ba äma kodak irani manken yäpmän danikta iwoyänjukko u näk yäñ niwetjuk. ⁴³ * In nadäkañ? Ämawebe netä unitä Jesuta nadäkinik täñpeñ kuñatnayän täkañ uwä momini täga api ärut yämek. Bureni, Anututä Jesu wäpi terak wakini api peñ yämek, profet kuduptä yänahänkuño ude.

Guñ äbot ätutä Munapik yäpuñ

⁴⁴ * Pitatä man ude pen yäñ irirän Kudupi Munapiktä ämawebe mani nadäñ itkuño uterak äpuk. ⁴⁵⁻⁴⁶ * Äpäñirän ämawebe guñ äbotken nanik u man kotäk kudupi kudupi terak Anutu bumta iniñ oretkuñ. Ude täñirä yabänpän äma Juda äbotken nanik Jesuta nadäkinik täñpani Pitakät penta äbuño u nadäwätäk täñpän keru inpän yänkuñ; U kawut! yäk. Anututä bänep ironi terak Munapik guñ ämawebe ɲonita kireñ yämik yäk. Apiño

* **10:34-35:** 1Sml 16:7; Rom 2:11; Gal 2:6 * **10:34-35:** Jon 9:31 * **10:36:** Sam 107:20; Ais 52:7; Rev 17:14
 * **10:37:** Mat 4:12-17 * **10:38:** Mat 3:16; Luk 4:17-20 * **10:40:** 1Ko 15:4-7 * **10:41:** Jon 14:19,22-24; Jon 15:27; Apos 1:8; Luk 24:42-43 * **10:42:** Apos 17:31; 2Ti 4:1; 1Pi 4:5 * **10:43:** Ais 33:24; Ais 53:5-6; Jer 31:34; Dan 9:24 * **10:44:** Apos 11:15, 15:8 * **10:45-46:** Apos 2:4, 19:6

kaŋpäŋ nadäkamäŋ, Munapik u Juda äma nintagän nämo yäk. ⁴⁷ * Ude yänjirä Pitatä yänjuk; Äbot ɲo, nintä yäpumäŋo udegän, Munapik yäpmänkaŋ. Unita äbot ɲo ume ärut yämikta netätä täga ninin bitnäwek? Nämoinik! ⁴⁸ * Ude yäwänkaŋ ämawebe u Jesu Kristo wäpi terak ärut yämiŋkuŋ. Ärut yämäkaŋ ämawebe unitä Pita iwetkuŋ; Ninkät ätu it nipmaŋkaŋ kaŋ ku yän iweräwä udegän täŋjuk.

11

Pitatä iniken mebärini yänahänjuk

¹ Täŋpäŋ aposoro-kät äbot täŋpani ämawebe-kät Judia komeken iranitä manbiŋam ɲode nadänkuŋ; Ämawebe guŋ äbotken naniktä Anutu täŋo man nadänpäŋ bänepi-ken iyap taŋkuŋ yän nadänkuŋ. ²⁻³ * Ude nadänkuŋo unita Pitatä Jerusalem yotpärare äyänutpeŋ äronjirän Juda nanik äbot täŋpani äma ätutä nadäwä nämo tärewäpäŋ man taŋi ɲode iwetkuŋ; Gäk imata Moses täŋo бага man irepmitpäŋ äma gupi moräk nämo madäwani, guŋ äbotken nanik unitäŋo yot gänaŋ äronkuŋ? Ba imata äma udewani-kät ketem bok naŋkuŋ? U siwoŋi nämo! ⁴ Yäwäwä Pitatä imaka ahänjukko unitäŋo manbiŋam mebäri-ken umunitä yän yäpmän kuŋtäŋgän ɲode yäwetkuk; ⁵ * Näk Jopa yotpärare-ken yänjapik man yän yäpmän kuŋjira Ekänitä nadäk-nadäkna-ken pewän ahänjirä ɲode kaŋkut yäk. Kunum aŋenjirän imaka kubä äpuk yäk. Äpuko uwä tek taŋi, käwuri käwuri yentä topmäŋpäŋ pewä yäpmän kome terak dubina-ken äpäŋjirän kaŋkut. ⁶ Äpäŋjirän ket täŋpäŋ yabänkut; Tek u gänaŋ tom mebäri mebäri taŋi täpuri, ba gämok ba barak mebäri mebäritä irirä. ⁷ Ude yabän yäwat itkaŋ man kotäk kubä ɲode nadänkut; Pita, gäk aku tom uwä däpmänpäŋ naŋ!

⁸ Man ude nadänpäŋ ɲode yänkut; Ekäni, u nämoinik näŋpayän. Tom u waki, nakta yäjiwäran. Ämatä u naŋpäŋ bänepi täŋpä wanen. Tom udewani kubä nämoinik nak täyat yän iwetkut. ⁹ Ude yäwawä man kotäk kunum gänaŋ nanik u äneŋi kubäkät ɲode yänjuk; Ude nämo yäk. Imaka Anututä u täga yän yäwani u gäkä waki yän täga nämo yäwen yäk. ¹⁰ Täŋpäkaŋ imaka ahän namiŋkuko u kadäni yaräkubä ude äronkaŋ äpäk täŋjuk. Kadäni yaräkubä u kaŋpäŋ nadäwakaŋ äneŋi wädän yäpmän kunum gänaŋ äronjuk.

¹¹ Eruk, imaka u paorirän uterakgän Sisaria komeken nanik äma yaräkubä näk nämagutta yot itkut-ken ugän ahänkuŋ. ¹² * Ahänjirä Munapiktä ɲode näwetkuk; Gäk ukät kuŋkaŋä nadäwätäk terak nämo kwen yän näwetkuk. Ude näwerirän notniye 6 ɲo näkkät bok Koniliastä yotken kuŋkumän. Kumaŋ päŋku Koniliastä yot gänaŋ äronjitna ɲode niwetkuk; ¹³ Näkä yot gänaŋ aŋero kubätä ahän namiŋpäŋ ɲode näwetkuk; Gäk Jopa yotpärare-ken watä ämakaye ätu yäniŋ kireŋpewi päŋku Saimon wäpi kubä Pita yänjikat yäpmän kaŋ äbut. ¹⁴ * Äma unitä man täwerirän ket nadänpäŋ Ekänita biŋam kaŋ täŋput, gäkŋa ba ämawebe gäkkät irani u kudup yäk. Aŋerotä man ude iwetkuk. ¹⁵ * Eruk, näk Anutu täŋo manbiŋam yäwet irira bian Munapiktä ninken äpuko udegän ämawebe uterak äronjuk. ¹⁶ * Täŋjirän näkä u kaŋpäŋ Ekänitä man ɲode yänjukko u juku piŋkut; Jontä umegän ärut tamiŋjuk. Upänkaŋ inä Munapikpäŋ api uwäktän tamet yän yänjuk. ¹⁷ Täŋpäkaŋ ninä Ekäni Jesu Kristo nadäkinik täŋ imiŋitna iron pähap täŋ nimiŋkuko udegän Konilias-kät äboriyeta täŋ yämiŋjirän näk ɲodewanitä imata Anutu iniŋ bitnäwam?

¹⁸ * Pitatä manbiŋam ude yäwerän nadänpäŋ bänepi kwitawäpäŋ Anutu iniŋ orepän ɲode yänkuŋ; Wära! yäk. Anutu wä guŋ äbottä bänepi sukurenpäŋ irit kehäromita biŋam täkta yänjären yämik täyak yän yänkuŋ.

Jesu täŋo manbiŋam Antiok ahän patkuk

* **10:47:** Apos 8:36 * **10:48:** Apos 2:38 * **11:2-3:** Apos 10:28; Gal 2:12 * **11:5:** Apos 10:9-48 * **11:12:** Apos 10:23,45 * **11:14:** Apos 16:31 * **11:15:** Apos 2:4 * **11:16:** Apos 1:5 * **11:18:** Apos 13:48, 14:27

19* Tãñpãkañ Stiven kumãñ-kumãñ utkuño uterak äma ätutä äbot tãñpani mäyap dãpmãñ yäwat kireñirä Juda kome penpãñ Ponika ba Saiprus ba Antiok komeken kuñtãñpã kuñkuñ. Kuñtãñpã kuñkuño uwä Ekäni tãño manbiñam Juda ämawebegãñ yãñahãñpãñ yäwettãñ kuñkuñ. Äma ätu nämo yäwet tãñkuñonik. 20 Upãñkañ nadãkinik tãñpani ätu Saiprus Sairini komeken naniktä Antiok yotpärare-ken kuñkañ Grik man yäwani ämawebe, guñ äbotken nanik ukät yãñpãñ-nadãk tãñpãñ Ekäni Jesu Kristo tãño manbiñam yãñahãñpãñ yäwetkuñ. 21* Ude tãñirä Ekänitã kehãromi yãmiñirãñ yäwerä guñ äbotken nanik ämawebe u nadãñpãñ mäyaptä bãnepi sukurenpãñ Ekänita biñam tãñkuñ. 22* Tãñpãkañ unitãño manbiñam nadãñpãñ äbot tãñpani Jerusalem itkuño unitä Banabas pen iwet-pewä Antiok kuñkuk.

23* Pãñku Antiok ahãñpãñ Anutu tãño iron u kañpãñ oretoret pähap tãñpãñ bãnepi tãñpidãm tañ yãmiñpãñ ñode yäwetkuk; Bãnepjintä Ekäni kwasikotpãñ inñit-inik tãñpãñ kañ irut yãñ yäwetkuk. 24* Banabas uwä äma tãgagãmãñ kubä. Bãnepi-ken Kudupi Munapik ba nadãkiniki kehãromi nitek. Tãñpãkañ yotpärare uken äma mäyap-inik Ekänita biñam tãñkuñ.

25* Eruk ätu nanak itpãñä Banabastä Sol kañ-ahäwa yãñkañ Tasus yotpärare-ken kuñkuk. 26* Pãñku kañ-ahãñpãñ imagurãkañ Antiok äbumãñ. Äbãñpãñ äbot tãñpani bãmopi-ken obañ kubä ude itkañ äma bumta Ekäni tãño manbiñam yäwetpãñ yäwonjãrek tãñkumãñ. Antiok uken ämatä Jesu tãño äbot tãñpanita wãpi Kristen* yãñ mãmãram yäwetkuñ.

Äbot tãñpanitã tãñkentãk moneñ pewä kuñkuñ

27* Kadäni uken profet äma ätu Jerusalem naniktä Antiok kuñkuñ. 28* Profet kuñkuño uken nanik kubä wãpi Agabas, uwä Munapiktä pen iwerirãñ komeni komeni nak jop irit ahäwayãñ tãñkuko unita jukuman yãñkuk. (Nak jop irit uwä äma wãpi Klodiustä Rom tãño intãjukun äma irirãñ bureni ahãñkuk.) 29 Nakta jop iritta yãñirãñ nadãñkañ äbot tãñpani kubäkubätã moneñ pat yãmiñkuko udegãñ yãpmãñ daninpãñ Judia komeken noriye ketemta jop itkuño unita pewä kukta yãñtãrenkuñ. 30* Yãñtãrenpãñ moneñ penkuño u Banabas kenta Solta yãmãkañ yãpmãñ pãñku äbot tãñpani Judia komeken irani unitãño watã äma unita yãmiñkumãñ.

12

Herottã äbot tãñpanita iwan tãñ yãmiñkuk

1 Kadäni uken Herot Judia kome tãño intãjukun äma ude itkañ äbot tãñpani ätu komi yãma yãñkañ yepmãñit pãñku komi yot gãnañ yepmañkuk. 2 Uwä ñode; Unitã yäwãnkañ Jems, Jon tãño noripak päiptã madãñpewä kumbuk. 3* Ude tãñirä Juda ämawebetã kãdet Herottã tãñkuko unita gãripi nadãwãpãñ Pita imaka, komi yotken tewa yãñkañ yäwãnpãñ inñitkuñ. Uwä Juda tãño orekirit kadäni kubä wãpi Kãräga yiskãt nämo awãhurani orekirit kadäni bãmopi-ken tãñkuk.

4 Eruk, Pita inñitpãñ komi yotken tenpãñ komi äma 16 ude yäwerãñ watã it tãñkuñonik. Tãñpãkañ Herottã ñode nadãñkuk; Ittäyon Pasova orekirit kadäni tãrenjirãñ ämawebe inñamiken manken api tewet yãñ nadãñkuk. 5* Ude nadãñkuko unita Pita komi yot-kengãñ irirãñ komi ämatã watãni itkuñ. Tãñpãkañ äbot tãñpani ämawebetãwã Pita tãñkentãñ imikta Anutu-ken wari wari yãñapik man yãk tãñkuñonik.

Añero kubätã Pita tãñkentãñ iminñkuk

* 11:19: Apos 8:1-4 * 11:21: Apos 2:41 * 11:22: Apos 4:36 * 11:23: Apos 13:43 * 11:24: Apos 2:41, 6:5
 * 11:25: Apos 9:30 * 11:26: 1Pi 4:16 * 11:26: Kristen tãño mebãri uwä Kristo tãño tawanñken nanik * 11:27: Apos 13:1, 15:32 * 11:28: Apos 21:10 * 11:30: Apos 12:25 * 12:3: Apos 4:3 * 12:5: Jem 5:16

6* Eruk, Herottä kadäni Pita manken tekta yänkuko u keräp taŋkuk. Kwep yän yänkaŋ bipani Pita komi yot gänaŋ yen kehäromitä kerä kuroŋi topmänpän tewä komi äma yarä bämopi-ken dämpmon pat itkuk. Tänpäkaŋ komi äma ätu komi yot täŋo yämabam unita watäni itkuŋ. 7 Täŋirän pit kubägän Ekäni täŋo aŋero kubätä komi yot gänaŋ ugän ahänkuk. Ahänirän penyänjekitä komi yot gänaŋ u penyänpenpän patkuk. Tänpän aŋero unitä Pita injit tänpewän akwänpän iwetkuk; Gäk bäräŋeŋ aku! yäk. Ude yänirän yen kehäromi yarä Pita kerä kuroŋi topuŋo u pitpän maŋkumän. 8 Täŋirän aŋerotä Pita iwetkuk; Pänaku tek tänpän kuroŋka ärärani tä yäk. Ude yäwänä Pita udegän täŋkuk. Tänpänä aŋerotä yänkuk; Mänit tekka u tänpän näk näwat yäk. 9 Ude yänpen kuŋirän Pita komi yot u penpen iwatkuk. Aŋerotä bureni ude täŋkentän namitak yän nämo nadänkuk, dämpmonken käwep täyat yän nadänkukopän bureni ahän iminŋkuk. 10* Eruk kumaŋ pänku komi äma äbot yarä watä itkuŋo u äbot kubä yärepmitpän äneŋi äbot kubä yärepmitpen kuŋirän komi yot täŋo yäma taŋi dätpäŋ äpämaŋ yotpärare-ken kwani u ini dätkuk. Därirän yarä u äpämaŋ yäman umu kuŋkumän. Kuŋtänğän kädet miŋin aŋerotä Pita pit kubägän tenpen kuŋkuk.

11 Täŋirän eruk Pita uken nadäwän tumbuŋ. Tänpän yänkuk; Eruk, bureniğän nadätat yäk. Ekänitä aŋeroni kubä iwet-pewän äbä näk Herot kerä-ken nanik ba Juda ämawebe täŋo kokwawak kerä-ken nanikpän nämagutak yäk. 12* Ude nadänkaŋ kumaŋ pänku Jon wäpi kubä Mak unitäŋo miŋi wäpi Maria unitä yotken ahänkuk. Ämawebe mäyap webe unitä yotken käbeyä tänpän Anutu-ken yänapik man yän itkuŋ. 13 Ude yän irirä Pitatä pänku yäma-ken umu kwäpkwäp yäputkuk. Ude tänpänä epän watä webe kubä wäpi Roda unitä yäma däraŋyän kuŋkuk. 14 Kuŋpän Pita täŋo kotäk nadänpän bänepi-ken oretoret pähap nadänpän yäma nämo dätkuk. Nämo, äneŋi äyänutpen yot gänaŋ unu kuŋpän ämawebe päke u yäwetkuk; Pita äbäko yäma-ken itak yäk. 15* Ude yäwänä iwetkuŋ; Täŋuŋ taŋpän ba yäyan yäk. Ude yäwäkaŋ ehuranigän yänkuk; Nämo! Bureni yäyat! Pita yäman umu itak yäk. Yäwänä yänkuŋ; Ude nämo, Pita täŋo aŋeronitä käwep itak yäk.

16 Ude yän irirä Pita yäma-ken kwäpkwäp pen yäpuritkuk. Täŋirän eruk pänku yäma dätpäŋ Pita ini kaŋpän kikuŋutpän yänpän-nadäk täŋ irirä Pitatä yänin bitnänpän ketwära tänyärenkuk.

17* Ude täŋkaŋ Ekänitä komi yotken nanikpän imagut yäpmän äbäko unitäŋo manbiŋam yäwetkuk. Tänpän ŋode yäwetgän täŋkuk; In kuŋkaŋ Jems-kät äbot täŋpani ätu manbiŋam ŋo kaŋ yäwerut. Ude yäwetkaŋ Pita yepmaŋpen kukŋi käda kuŋkuk. 18* Tänpäkaŋ kome yänenirän komi äma Pitata watä itkuŋo u Pitata ijiwä wawäkaŋ dekaken paorak yän yänkaŋ nadäwätäk pähap tänpän manbiŋam Herot iwetkuŋ. 19 Iwerä nadänpän Herottä äma ätu yäwetkuk; Pitata wäyäkŋenpän kawut! Yäweränkaŋ pänku wäyäkŋentän kuŋarä waŋkuŋ. Tänpäwä komi äma Pitata watä itkuŋo u manken yepmaŋpän dämpmänpewän kumäkta yänkuk. Ude täŋkaŋ ittänğän Herot Judia kome penpen pänku Sisaria yotpärare-ken itkuk.

Intäjukun äma Herot u kumbuk

20* Pänku uken itkaŋ Herot Tire kenta Sidon ämawebeta kokwawak nadän yäpmän kuŋatpän ketem Herottä komeken nanik yäpmäkta бага pen nimek yän nadänkuŋ. Ude täŋpeko uwä ketem deken nanikpän api yäpne yän yänpän Tire Sidon ämawebe ätutä käbeyä tänpän yänpän-yäp-tägawäkaŋ bänep kubägän äneŋi täkta uken kuŋkuŋ. Pengän pänku Herot täŋo yot pähap unitäŋo watä ämani wäpi Blastus u ahän iminpän ukät man yänpän-nadänirä Blastustä Herot inamiken yänkentän yämekta yänkehärom taŋkuk. Ude tänpän Herot-kät man yäkta kadäni penkuŋ.

* 12:6: Apos 5:23 * 12:10: Apos 5:19 * 12:12: Apos 12:25, 15:37 * 12:15: Apos 26:24; Mat 18:10 * 12:17: Apos 13:16, 19:33; Apos 21:40 * 12:18: Apos 5:22-24 * 12:20: 1Kin 5:11; Ese 27:17

²¹ Eruk kadäni penkuᅇ-ken Herottä intäjukun äma täᅇo tek täᅇpāᅇ man yāwera yāᅇkaᅇä intäjukun ämatä maᅇitpāᅇ man yāwani-ken kuᅇkuk. Uken kuᅇkaᅇ man mebāri mebāri yāwetkuk. ²² Yāᅇirān nadāᅇpāᅇ āmawebe päke unitä gera terak ᅇode yāᅇkuᅇ; Anutu kubä täᅇo meni jinom yäk. U äma täᅇo nämo yāᅇ yāᅇkuᅇ. ²³ * Ude yāᅇirä Herottä man u nadāᅇpāᅇ Anutu ärowani bureni täᅇo wāpi biᅇam yāpmāᅇ akukta bitnäᅇkuk. Ude täᅇirān uterakgān Ekāni täᅇo aᅇero kubätä päbä utkuk. Urirān kāyām waki kubä Herot terak ahāᅇ imiᅇirān yamuntä naᅇ äreyāᅇpewä kumbuk.

²⁴ * Täᅇpākaᅇ Ekāni täᅇo manbiᅇam kehārom taᅇpāᅇ komeni komeni ahāᅇ patkuk. ²⁵ * Ahāᅇ parirān Banabas kenta Sol täᅇkentäk moneᅇ Judia äbot täᅇpanita Jerusalem yāpmāᅇ kuᅇkumāno u yāmān tärewāpāᅇ äyāᅇutpeᅇ Antiok kuda yāᅇkaᅇ Jon wāpi kubä Mak u imagurānkaᅇ penta kuᅇkuᅇ.

13

Banabas kenta Sol epān man yāwetkuᅇ

¹ * Täᅇpāᅇ äbot täᅇpani Antiok irani uken nanik profet äma ba äma ätu Anututä kädet gāripi nadäk täyak u yāwetpāᅇ yāwoᅇärek täkta itkuᅇ. U wāpi tawaᅇ ᅇode; Kubä Banabas, kubä Simeon wāpi kubä Kubiri yāᅇ iwerani, kubä Lusias Sairini komeken nanik, kubä Sol, kubä Manain, Herot täᅇo noripaki kubä. ² * Eruk, kepma kubäta äbot täᅇpanitä Ekāni iniᅇoret itkaᅇ inita nak nämo nakta yāᅇiwātpāᅇ nakta jop itkuᅇ. Ude täᅇ irirä Kudupi Munapiktä ᅇode yāwetkuk; In Banabas kenta Sol epān kubä näkä iwoyāᅇ yāmiᅇkuro u täkta iwoyāᅇpāᅇ yepmaᅇpä yāpmāᅇ kaᅇ kun yäk. ³ * Ude yāwānä nakta jop itkaᅇ Anutu-ken yāᅇapik man yāᅇpāᅇ keru yarä uterak penpāᅇ yepmaᅇpä yāpmāᅇ kuᅇkumān.

Saiprus kome manbiᅇam yāᅇahāᅇkumān

⁴ * Eruk Kudupi Munapiktä Banabas kenta Sol pen yāwet-pewān Selusia komeken kuᅇkumān. U naniktä gāpe terak äronpeᅇ gwāgu bāmopi-ken kome täpuri kubä wāpi Saiprus uken kuᅇkuᅇ. ⁵ * Kuᅇtäᅇgān Saiprus täᅇo yotpārare kubä wāpi Salamis u ahāᅇpāᅇ Juda täᅇo kābeyä yot gānaᅇ äronpāᅇ Anutu täᅇo manbiᅇam yāᅇahāᅇpāᅇ yāwetkumān. Jon-Mak imaka, bok täᅇkentāᅇpāᅇ yāwetkuᅇ.

⁶ Ude täᅇkaᅇ Saiprus kome u gānaᅇ manbiᅇam yāᅇahāᅇpāᅇ yāwettāᅇ kuᅇtäᅇgān yotpārare kubä wāpi Pafos u ahāᅇkumān. Uken Juda äma kubä wāpi Bajesu uwä uken itkuk. Äma uwä profet jopi, kāren kāwani. Grik man terak wāpi Elimas yāᅇ iwetkuᅇ. ⁷ Elimas u kome unitāᅇo intäjukun äma wāpi Segius-Paulus unitāᅇo täᅇkentäk kubä. Täᅇpākaᅇ Segius-Paulus uwä äma nadäk-nadäk ikek. U Anutu täᅇo manbiᅇam nadāwa yāᅇpāᅇ Banabas kenta Solta yāᅇpewān äbumān. ⁸ * Täᅇpākaᅇ äma kāren kāwani unitä Banabas kenta Sol täᅇo epān u ura yāᅇkaᅇ täk täᅇkuk. Täᅇpāᅇ intäjukun ämani Segius-Paulus unitä Jesuta nadākinik täᅇpek yāᅇpāᅇ Segius ude täᅇpeno! yāᅇ iwet täᅇkuk. ⁹ Ude täᅇkuko upāᅇkaᅇ Kudupi Munapiktä Sol wāpi kubä Pol u uwäk täᅇpāᅇ irirān Elimas dapun taᅇi kaᅇpāᅇ iwetkuk; ¹⁰ Gäk Satan täᅇo nanaki! yäk. Gäk kädet siwoᅇi täᅇo iwan. Täᅇyākᅇarani kädet ba nadäk wakiwaki gākken tokᅇeᅇ pätak yäk. Ekāni täᅇo kädet siwoᅇi u täᅇpi wanayāᅇ täk täyan! ¹¹ * Eruk, nadātan? Apiᅇo Ekānitä gurirān dapunka wawayāᅇ yäk. Dapunka wawānkaᅇ kadäni kāroni bumik edap dapuri nämo kaᅇkaᅇ api it yāpmāᅇ kwen!

Poltä ude yāᅇirān uterakgān gubamtä-yāᅇ dapuri-ken uwäk täᅇpewān dapuri bipmāᅇ utkuk. Täᅇpānkaᅇ Elimastä äma yepmāᅇirapāᅇ kädet näwoᅇärewut yāᅇkaᅇ puᅇ iᅇiᅇtäᅇ

* **12:23:** Dan 5:20 * **12:24:** Ais 55:11; Apos 6:7, 19:20 * **12:25:** Apos 11:29-30; Apos 12:12, 15:37 * **13:1:** Apos 11:27 * **13:2:** Apos 9:15 * **13:3:** Apos 6:6 * **13:4:** Apos 15:39 * **13:5:** Apos 12:12, 13:13 * **13:8:** 2Ti 3:8 * **13:11:** Apos 9:8

kuŋatkuk. ¹² Täñirän intäjukun äma unitä u kuŋpäñ Ekäni täño manbiŋam nadänkuko u nadäwän inide kubä täñpänpäñ Ekänita nadäkinik täñkuk.

Saiprus penpen kome kubäken kuŋkumän

¹³ * Eruk, Polkät äma ätu penta kuŋatkuŋo Pafos kome penpen gäpe terak äronpen Pamfilia komeken yotpärare kubä wäpi Pega u kuŋkuŋ. Kuñirä Jon-Mak yepmanpen äneñi Jerusalem kuŋkuk. ¹⁴ Täñirän ätu u Pega yotpärare penpen ini kuroñ kuŋtängän Pisidia komeken yotpärare kubä wäpi Antiok u ahänkuŋ. Ahänpäñ Sabat kadäni-ken Juda täño käbeyä yot gänañ äro mañitkuŋ. ¹⁵ * Äro mañirirä Juda täño äma ekäni ekäni yot gänañ itkuŋo unitä Moses täño Baga man kudän täwani, ba profet biani täño man u danin paotpäñ Polkät Banabas u ñode yäwet yabänkuŋ; Ektä ämawebe bänepi täñkehärom takta man kubä yähta nadänpäñä täga yänahädäyän yäk.

¹⁶ * Yäwäwä Poltä akuŋpäñ yänuruk-uruk yäneño yänpäñ ketwära täñyärenkuk. Täñpäñ manbiŋam ñode yäput penpäñ yänkuk; In Isrel ämawebe ba ämawebe gägäni ätu Anututa nadäkinik täñ iminpäñ gämori-ken kuŋarani in ket nadäwut! ¹⁷ * Isrel äbot täño Anutu unitä äbekniye oraniye, ämawebe bämopi-ken nanikpäñ inita biŋam yäpmän danin kük. Yäpmän daninpäñ yepmanpän iniken kome ni penpen päñku Isip kome itkuŋ-ken uken täñpewän äbot pähap ahän patkuk. Täñpäkañ mäden, iniken kehäromi terak Isip komeken nanik yän-yäkñat yäpmän äpämañ kuŋkuk. ¹⁸ * Täñkañ obañ 40 ude kome jopi-ken ittän kuŋatkuŋ-ken uken mani nämo iwatkuŋo upänkañ yabän koreñkuk. ¹⁹ * Eruk Kenan kome yäniñ kirewayän täñkuk-ken nanik Anututä ämawebe äbot pähap 7 ude täñpän wañkuŋ. Täñpän wawäpäñ kome u Isrel ämawebeta yäniñ kirewänpäñ unitä koreñpäñ itkuŋ. ²⁰ * Imaka ahänkuko u kuduptagän obañ 450 u gänañ ahän yäpmän kuŋkuŋ. Eruk u punin terak Isrel ämawebetä kome u yäpmänpäñ irirä Anututä watä ämaniye ätu iwoyänpäñ yepmak täñtän kuñirän Samuel, profet ude itta ahänkuk. ²¹ * Täñpäkañ kadäni uken äma kubätä intäjukun it yämekta Anutu-ken gera yänkuŋ. Gera yänirä Anututä Sol intäjukun ämani itta iwoyänkuk. Sol uwä Kis täño nanaki, Benjamintä äbotken nanik. Täñpäkañ Soltä Isrel ämawebeta yabän yäwat epän täñ yämiñ yäpmän kuŋtäyon obañ 40 ude tärenkuk. ²² * Tärenirän Anututä Sol u yäniwatpäñ kome ni Devitpäñ intäjukun äma itta tenkuk. Tenpäñ Devitta yänpäñ ämawebe ñode yäwetkuk; Näk Jesi täño nanaki Devit u kuŋpäñ gäripi nadänpäñ bänepnatä u inñit-inik täyat. Unitä uyaku näkño man kädet u kumän api iwat morewek yäk. ²³ * Eruk, Anututä yänkehäromtak man bian yänkuko udegän Devit täño äbotken nanik Anututä ini äma kubä iwoyänkuk. Äma unitä Isrel ämawebe waki keri-ken nanik api yämagurek yän yänkuk. Uwä wäpi Jesu.

²⁴ * Täñpäkañ Jesu epäni nämo yäput penpäñ täñtän kuñirän Jontä Isrel ämawebe-ken manbiŋam yänahänpäñ ñode yäwettän kuŋkuk; In bänepjin sukurenpäñ irit kuŋat-kuŋatjin yäpä-siwon täñirä ume ärut tamayän yän yäwettän kuŋkuk. ²⁵ * Eruk Jon epän täñkuko u tärewayän keräp täñirän ämawebe ñode yäwet yabänkuŋ; Intä näka netä yän nadäk täkañ? Näk äma intä itsämäk täkañ, Kristo u nämo yäk. Upänkañ kawut! Äma kubä mäden näwatak yäk. Näk äpani-inik unita u dubini-ken itnañi nämo yän yäwetkuk.

²⁶ * Poltä ude yänpäñ yänkuk; Notnaye Abraham täño äbotken nanik, in nadäwut! Ba in ätu Juda äbotken nanik nämopän Anutu nadän iminpäñ gämori-ken kuŋat täkañ, in imaka nadäwut! Anututä ämawebe wakiken nanik yämagutpäñ inita biŋam yäpmäk-yäpmäk unitäño manbiŋam u nin bämopin-ken ahätak ño! ²⁷ * Jerusalem ämawebe jopi ukät

* **13:13:** Apos 13:5, 15:38 * **13:15:** Apos 15:21 * **13:16:** Apos 12:17 * **13:17:** Kis 1:7, 6:6; Kis 12:51 * **13:18:** Kis 16:35; Nam 14:34; Lo 1:31 * **13:19:** Lo 7:1; Jos 14:1 * **13:20:** Het 2:16; 1Sml 3:20 * **13:21:** 1Sml 8:5,19; 1Sml 10:20-24 * **13:22:** 1Sml 13:14; 1Sml 16:13; Sam 89:20 * **13:23:** 2Sml 7:12-16; Ais 11:1 * **13:24:** Mat 3:1-2 * **13:25:** Jon 1:20,27 * **13:26:** Apos 13:16 * **13:27:** Jon 16:3; Apos 3:17

watä ämaniyetä Jesu täño mebäri nämo nadäwä tumbun. Ba profet biani täño manbiñam Sabat kadäni-ken danipän nadäk täñ yäpmän äbäk täñkuño unitäño mebäri nämo nadäwä tärenkuñ. Nämo nadäwä tärenkuño upänkañ Jesu utta man yänjirä manbiñam biani u bureni ahänkuk. ^{28*} Äma uken goret kubä nämo kañkañ manken tenpäñ utpewä kumäkta Pailat-ken man kehäromigän yänkuñ.

^{29*} Imaka bian profettä Jesu ude api täñ imineñ yän yäwani u kudup täñ iminikuñ. Täñpäñ päya kwakäp terak nanik ketären yäpmän päpä awañ gänañ penkuñ. ^{30*} Awañ gänañ penkuño upänkañ Anututä äneñi awañ gänañ nanikpäñ yäpmän päñaku tewän kodak tañkuk. ^{31*} Täñpäkañ u punin terak kepma mäyapta ämawebe Jesu nämo kumänjirän ukät Galili kome penpen Jerusalem penta kuñkuño unitä kak täñkuñ. Äma unitä apiño Jesu täño manbiñam Juda äbotken yänahäntän kuñat täkañ. ^{32*} Täñ, nin uwä intä nadäkta Anututä äbekniye oraniyeta yänkehäromtak man yän yäminükuko unitäño Manbiñam Täga yänahän itkamän ño. ^{33*} Täñpäkañ yänkehäromtak man u bureni ahänkuk. Anututä Jesu awañ gänañ nanikpäñ yäpmän päñaku tewän kodak tañkuko unita äbekniye oraniye täño äbot ninken unitäño bureni ahän nimitak. Täñpäñ manbiñam udewanigän Sam 2-ken itak. Uwä ñode;

Gäk nanakna. Apiño bäyanpäñ gepmanjat.

Sam 2:7

³⁴ Anututä Jesu awañ gänañ nanik yäpmän päñaku tenkuko u äneñi awañ gänañ täga nämo api äpmo parawek. Uwä Anututä ini yänkuko ude;

Imaka täga Devitta biñam pen iminükuro unitäño bureni uwä gaminjira kehäromigän api ahän pärek yäk.

Ais 55:3

^{35*} Ba man kubä pen Anutu täño manbiñam terak pätak u ñode;

Gäk kañ-äwaräkuk täñjiri epän ämaka iwoyäwani awañ gänañ nämo api parawek. *Sam 16:10*

^{36*} Notnaye, man biani u bureni ahänjirän käkamän. Kadäni Devit kome terak itkuk-ken uken uwä Anutu täño nadäk-gärip ugän iwarän täñkuk. Täñkukopän mäden Devit kumbänä äbekniye oraniye täño awañken äneñpäkañ parañkuk. ³⁷ Täñ, äma Anututä awañ gänañ nanik yäwän kikñutkuko u komegup nämo parañkuk. ^{38-39**} Ude yänpäñ Poltä ñode yäwetgän täñkuk; Unita notnaye in ket nadäneñ; Äma kumbuko uwä intäño momi täga pen tamek. Manbiñam unitagän täwetkamän ño. Moses täño бага mantä momijin täño topmäk-topmäk u pit taminpäñ siwonji ämawebe täga nämo api täwerek. Nämo inik. Täñ, ämawebe Jesuta nadäkinik täñpen kuñatnayän täño u kuduptagän Jesuta momini bureni api pen yämek. ⁴⁰ Unita in juku penpäñ ket nadäwut! Profettä man bian yänkuño unitä intä terak ärowekta. Man ñode yänkuño u;

⁴¹ *In yänärok man yäwanitä nadäwätäk pähap täñpäñ kañ wañ morewut!*

In irirä näkä imaka kudupi kubä täñpayän täyat unita nadäwä inide kubä api täneñ.

Täñpäkañ ämatä unitäño manbiñam täwerirä nadänkañ bureni yän nämo api nadäneñ. *Hab 1:5*

⁴² Eruk, Poltä manbiñam u yänahän paotpäñä Banabas-kät käbeyä yot penpen yäman äpämañ kudayän täñjirän ämawebe päke unitä yäwetkuñ; Man niwet ahäkamän unitäño

* **13:28:** Mat 27:22-23 * **13:29:** Mat 27:59-60 * **13:30:** Apos 2:24 * **13:31:** Apos 1:3,8 * **13:32:** Apos 13:23 * **13:35:** Apos 2:27 * **13:36:** Apos 2:29 * **13:38-39:** Apos 10:43 * **13:38-39:** Rom 10:4

moräki äneŋi Sabat kadäni kubäta äbänkaŋ kaŋ niwerun yäk. ⁴³* Ude yäweräkaŋ äpämaŋ kuŋkumän. Täŋirän Juda ämawebe-kät ämawebe Juda täŋo бага man iwarani guŋ äbotken nanik ätutä Pol kenta Banabas yäwarän täŋkuŋ. Yäwarän täŋirä bänep nadäk-nadäki täŋkwawa tawänpäŋ Anutu täŋo nadäk-gärip u iwarän täŋpäŋ unitäŋo iron terak kaŋ kuŋarut yäŋ man kwini terak peŋ yäwetkumän.

⁴⁴ Eruk äneŋi Sabat kadäni kubäken ämawebe yotpärare uken mäyaptä Pol kenta Banabastä Anutu täŋo manbiŋam yänahänirän nadänayän äbuŋ. ⁴⁵* Täŋpäkaŋ Juda äma ekäni ekänitä ämawebe mäyap u yabänpäŋ kokwawak nadänpäŋ Pol yänärok iwetpäŋ jopman pähap yäyak! yäŋ yäwetkuŋ. ⁴⁶* Ude yänirä Pol kenta Banabas ehutpäŋ man ŋode yänkumän; Bureni! Nek Anutu täŋo man Juda äbotken nanik inta jukun täwet kirekta yäŋ nimani. Upänkaŋ in man ŋonita mäde ut imikaŋ uwä injin-tägän ŋode bumik yäkaŋ; Nin irit täga tärek-täreki nämo unita biŋam nämo takamän. In ude yäkaŋ unita nek inta mäde ut tamiŋpäŋ ämawebe guŋ äbotken päŋku Ekäni täŋo manbiŋam yänahänpäŋ api yäwetde yäk. ⁴⁷ Ekänitä ŋode peŋ niwetkuk;

Näkä täŋpewa in guŋ äbot täŋo peŋyänek ude itkaŋ ämawebe komeni komeni u täŋkentän yämiŋirä näkŋata biŋam api yäpmän morewet yäk. *Ais 49:6*

⁴⁸* Eruk, ämawebe guŋ äbotken nanik itkuŋo unitä man u nadänpäŋ bänep oretoret pähap nadänpäŋ Ekäni täŋo manbiŋamta gäripi-inik nadänkuŋ. Täŋpäŋ ämawebe mäyaptä manbiŋam unita nadäwä bureni täŋkuŋ. Ämawebe Anututä irit kehäromi yäpmäkta biŋam iwoyäwani unitägän nadäkinik täŋkuŋ.

⁴⁹ Täŋpäkaŋ Ekäni täŋo mantä kome u gänaŋ kumän kuŋat moreŋkuk. ⁵⁰* Ude täŋirän Juda täŋo ekäni ekänitä Anutu nadän imani webe wäpi biŋam ikek ätukät yotpärare unitäŋo äma ekäni ätu man yäput-yäwerirä Pol kenta Banabasta kokwawak nadänpäŋ waki täŋ yämiŋpäŋ kome uken nanik yäwat kireŋpewä kuŋkumän. ⁵¹* Ude täŋirä yarä u kugun kuroŋi terak nanik däpmän äreyänpewän maŋpäkaŋ yotpärare u mäde ut imiŋpäŋ Aikoniam yotpärare-ken kuŋkumän. ⁵² Täŋpäkaŋ Kudupi Munapiktä ämawebe Jesuta nadäkinik täŋ imani u bänepi täŋpidäm täŋirän bänep oretoret pähap nadäntän kuŋatkuŋ.

14

Aikoniam Manbiŋam Täga u yänahänkumän

¹ Pol kenta Banabas Antiok yotpärare-ken tak täŋkumäno udegän Aikoniam yotpärare-ken äronpäŋ Juda nanik täŋo käbeyä yot gänaŋ äronkumän. Äronpäŋ Ekäni täŋo manbiŋam säkgämän-inik yänahänpäŋ yäwerirän Juda äbotken nanik ba guŋ äbotken nanik mäyaptä Jesuta nadäkinik täŋkuŋ. ²* Täŋirä Juda äma ätutäwä Ekäni täŋo man nadäkta bitnäkinik täŋpäŋ ämawebe ätu guŋ äbotken nanik yäput-yäwet-pewä nadäkinik täŋpanita iwan täŋ yämiŋkuŋ. ³* Ude täŋ yämiŋkuŋo upänkaŋ Pol kenta Banabastä ehutpäŋ ini ugän itkaŋ Ekäni täŋo man yänahäk täŋkumänonik. Ude täŋkaŋ Ekänitä orakoraki täŋo manbiŋam täŋkehärom takta kehäromi yämiŋirän kudän kudupi mebäri mebäri täŋkumän. ⁴ Täŋpäkaŋ äma päke yotpärare u nanik duŋ-wenpäŋ ätutä Juda ämakät bänep kubägän täŋkuŋ. Täŋirä ätutäwä aposoro yarä ukät bänep kubägän täŋkuŋ.

⁵* Ude täŋpäŋ itkaŋ mädenä Juda äma ätu ba guŋ äbotken nanik ätukät intäjukun ämaniyetä Pol kenta Banabas iwan täŋ yämiŋpäŋ mobätä kumän-kumän däpmäkta yänpäŋ-nadänkuŋ. ⁶* Ude täŋirä biŋam nadänpäŋ Pol kenta Banabas kome u peŋpeŋ

* **13:43:** Apos 11:23, 14:22 * **13:45:** Apos 14:2 * **13:46:** Luk 7:30; Apos 3:26, 18:6 * **13:48:** Apos 11:18
 * **13:50:** Apos 17:4,12 * **13:51:** Mat 10:14; Apos 18:6 * **14:2:** Apos 13:45 * **14:3:** Mak 16:20; Apos 19:11;
 Hib 2:4 * **14:5:** Apos 14:19; 2Ti 3:11 * **14:6:** Mat 10:23

Likonia komeken kuŋkumän. ⁷ Uken kuŋpäŋ Liſtra Depe yotpärare ba yotpärare tuän tuän itkuŋo uken Manbiŋam Täga u yäŋahänkumän.

Depe yotpärare-ken manbiŋam yäŋahänkumän

⁸ * Liſtra yotpärare uken äma kuroŋi kwäyähäneŋ täŋpani kubä itkuk. Äma u miŋitä inide bäyaŋkukopäŋ kuŋat-kuŋat kubä nämo täŋpani. ⁹ * Eruk Poltä ämawebe manbiŋam yäwet irirän äma kwäyähäneŋ täŋpani uwä juku peŋpäŋ nadäŋ itkuk. Nadäŋ irirän Poltä äma uwä nadäkiniki kaŋpäŋ Anututä u täga yäpän-täganäŋi yäŋ nadäŋpäŋ dapun kehäromigän kaŋkuk. ¹⁰ Kehäromigän kaŋpäŋ gera terak ŋode iwetkuk; Eruk, käroŋ aku! Ude yäwänä Poltä man yäŋkuko uteragän äma uwä akuŋpäŋ käroŋ kuŋatkuk. ¹¹ * Poltä kudän kudupi ude täŋirän kaŋpäŋ ämawebe päke itkuŋo unitä ini Likonia man terak ŋode yäŋkuŋ; Wära! Nininken uraktä äma äworeŋpäŋ äbäkamän ŋo! yäk. ¹² Ude yäŋpäŋ anutuniye wäpi yäwetkuŋ. Banabas uwä wäpi Sus yäŋ iwetkuŋ. Täŋpäŋ Pol uwä man yäŋahäk täŋkuko unita wäpi Hemes yäŋ iwetkuŋ.

¹³ Täŋpakaŋ yotpärare u dubini-ken urak Sus unitäŋo iniŋoret yottä itkuk. Täŋkaŋ yot unitäŋo watä ämakät ämawebe päke unitä Pol kenta Banabas yäniŋ oretta ärawa tänayäŋ nadäŋkuŋo unita watä äma unitä bulimakau ba päya irotpäŋ omäk meranta täŋpani mäyap yäpmäŋ äbuk. ¹⁴ Ude täŋirän aposoro yarä unitä ude tänayäŋ yäŋ yabäŋpäŋ bärom täŋpäŋ iniken tek weŋ täŋpän kuŋkuŋ. Teki weŋ täŋpän kwäpäŋ bäräneŋ täropigän ämawebe u bämopi-ken äpmonpäŋ yäwetkumän; ¹⁵ * In imata ude tänayäŋ yäŋkaŋ täkaŋ? Nek ämagän, in udewanigän! In anutu jopi-jopi mäde ut yämiŋpäŋ Anutu Bureni irit ikek u iniŋ oretneŋta Manbiŋam Täga täwetkamäk ŋo. Anutu u uwä kunum kenta kome gwägu ba imaka kudup pewän ahänkuŋ. ¹⁶ * It yäpmäŋ äbuŋo kadäni uken äma äbori äbori yabäŋ äwaräkuk täŋirän kädet mebäri mebäri pewä ahänkuŋ. ¹⁷ * Upäŋkaŋ Anututä mebärini nadäneŋta not täŋ tamiŋirän iwän ba edap iniken kadäni terakgän ahän tamiŋirän ketemtä ahän bumbum täŋirä naŋ oretoret pähap täŋ it täkaŋ yäk. ¹⁸ Eruk manbiŋam ude yäwetpäŋ yäniŋ bitnäŋkumäno upäŋkaŋ ehutpäŋ ärawa täŋ yämikta nadäŋkuŋ.

Pol mobätä utkuŋ

¹⁹ * Kadäni uken Juda äma ätu Antiok ba Aikoniam komeken naniktä äbäŋpäŋ Liſtra ämawebe peŋ yäwetkuŋ. Peŋ yäwettäko Polta iwan täŋpäŋ mobätä utkaŋ kerigän inŋitpäŋ wädäŋ yäpmäŋ päŋku kumäŋtak yäŋ yäŋkaŋ yotpärare gägäni-ken teŋkuŋ. ²⁰ Tewä parirän äbot täŋpani ätutä äbä it gwäjiŋpäŋ kaŋ irirä nadäwän tägawäpäŋ akumaŋ yotpärare-ken äneŋi äroŋkuk. Eruk patkuko yäŋewänä Banabas-kät kome u peŋpeŋ Depe yotpärare-ken kuŋkumän.

²¹ * Depe kome uken Manbiŋam Täga yäwerirän ämawebe mäyaptä Jesuta biŋam täŋkuŋ. Ude täŋpäŋ äyänutpeŋ kädet kuŋkumäno udegän Liſtra Aikoniam ba Antiok yotpärare-ken äneŋi äbumän. ²² * Äbä yotpärare taŋi ba täpuri uken Jesuta nadäkinik täŋpani bänepi täŋpidäm taŋ yämiŋpäŋ nadäkiniki täŋkehärom takta man yäwettäŋ kuŋkumän. Täŋpäŋ man ŋode yäwetkumän; Nadäkaŋ? Nadäkinik täŋpani nin komi bäräpi mebäri mebäri nadäŋkaŋ kuŋatnayäŋ täkamäŋ uwä Anutu täŋo kaŋiwat yewa gänaŋ api äpmone yäŋ yäwetkumän. ²³ * Pol kenta Banabastä ude yäwetkaŋ yotpärare u nanik ämawebe äbot täŋpani watä it yämikta watä äma yabäŋ ahäŋpäŋ iwoyäŋpäŋ yepmaŋkumän. Täŋpäŋ Ekäni nadäŋ imikinik täŋkuŋo uwä Ekänitä täŋkentäŋ yämekta inita nak nämo nakta yäjiwätpäŋ nakta jop itkaŋ yäŋapik man yäŋ itkumän.

* **14:8:** Jon 9:1; Apos 3:2 * **14:9:** Apos 3:4; Mat 9:28 * **14:11:** Apos 28:6 * **14:15:** Apos 10:26; Sam 146:6
 * **14:16:** Apos 17:30 * **14:17:** Sam 147:8; Jer 5:24 * **14:19:** Apos 17:13; 2Ko 11:25; 2Ti 3:11 * **14:21:** Mat 28:19 * **14:22:** Mat 7:14; Apos 11:23, 15:32; Apos 18:23; 1Te 3:3 * **14:23:** Apos 13:3

²⁴ Ude tənkan yepmanpeŋ kuŋkumän. Kumaŋ pənku Pisidia kome irepmitpeŋ Pamflia komeken ahənkuumän. ²⁵ Eruk Pega yotpärare-ken äronpən ämawebe u nanik Ekäni tənjo manbiŋam yäwetkumän. Yäwetkan äneŋi yotpärare u penpeŋ Atalia yotpärare-ken äpmonkumän. ²⁶ * Kome uken gäpe terak äronpeŋ kumaŋ Antiok yotpärare-ken ahənpən epäni u tən-tärenkumän. Kome ukenä äbot tənpanitä bian äma yarä unitä Ekäni tənjo manbiŋam yənahəntən kuŋarirän Ekäni tənjo orakorakitä watä it yämekta Anutu kerit terak yepmankan epän man yäwet-pewä kuŋkumän. ²⁷ * Eruk Antiok ahənpən äbot tənpani kubä-kengän yepmanpən Anututä tənkentən yämiŋirän epän tənkuumäno unitənjo manbiŋam yäwetkumän. Ba Anututä guŋ ämawebeta kädət täwit yämiŋirän nadäkinik tənkuŋo unitənjo manbiŋam yäwetkumän. ²⁸ Ude tənkan ämawebe äbot tənpani ukät kadäni kəroni bumik itkuŋ.

15

Jerusalem kəbeyä kubä tənkuŋ

¹ * Kadäni uken äma ätu Judia komeken naniktä Antiok kuŋpən Antiok nanik äbot tənpani ŋode yäwetkuŋ; In Moses tənjo man buramiŋpən guŋjin moräk nämo madənpənä Ekänita biŋam täga nämo api täneŋ yən yənkuŋ. ² * Ude yənirä Pol kenta Banabastä man u nadäwän siwoŋi nämo tənppəpən Judia äma ukät man wärät-wärät tənppən man kowat yäwän tənkuŋ. Ude tənirä äbot tənpani ämawebetä man ŋode topuŋ; Eruk, Pol Banabas-kät nadäkinik tənpani ätu yäwetpena pənku aposoro ba äma ekäni ekäni Jerusalem irani-kät man ŋo kan yənppən yəpə-siwoŋ tawut yäk.

³ Man ude topmənppənä Antiok äbot tənpanitä ämawebe Jerusalem kukta iwoyənkuŋo u yepmanpə kuŋkuŋ. Kumaŋ pənku Ponika ba Samaria kome irepmitpən kome u nanik äbot tənpani manbiŋam ŋode yäwettən kuŋkuŋ; Äma guŋ äbotken nanik mäyaptä Anutu tənjo man nadənpən Anututa biŋam tənkuŋ. Ude yäwerirä nadənpən bənepitä oretoret pähap nadəŋkuŋ. ⁴ * Eruk manbiŋam u yənahəntən kumaŋ Jerusalem ahəŋkuŋ. Jerusalem ahəŋirä aposoro, äbot tənpani tənjo ekäni ekäni ba äbot tənpani ämawebe ini imaka, penta yäniŋ oretkuŋ. Yäniŋ orerirä Pol kenta Banabastä Ekäni Anututä tənkentən yämiŋirän guŋ äbot ämawebe-ken epän tənkuumäno unitənjo manbiŋam yäwetkumän. ⁵ Ude yäwerirän äbot tənpani ätu Parisi äma itkuŋo unitä ŋode yənkuŋ; Äbot kubäken naniktä gupi moräk madäneŋo uyaku nadäna siwoŋi tənpek. Äma uwä yäweräkan Moses tənjo бага man bok kan buramiwut yäk.

⁶ Parisi ämatä man ude yənirä aposoro-kät äma ekäni ätukät kəbeyä tənppən man yənket utnayən tənkuŋ. ⁷ * Man u ket utnayən yənkan man epän pähap tənkuŋ. Yäwä tärenirän Pitatä akuŋpən ŋode yäwetkuk; Notnaye, bian Anututä in bämopjin-ken nanik näk iwoyənppən nepmankuko u nadəkan. U nähä guŋ äbotken Manbiŋam Täga yənahənpən yäwerira Ekänita nadäkinik täneŋta iwoyənppən nepmankuk. ⁸ * Anutu, ämawebe kudup-tagän bənepi-ken yabənpən-nadäk täyak unitä guŋ ämawebe äbot u Kudupi Munapik ninta ninin kireŋkuko udegän yäniŋ kireŋkuk. Ude tənirän kanpən ŋode nadəŋkuumän; Anututä ämawebe u inita biŋam yəpmən danitak yäk. ⁹ * U ninta kädət kubä niwoŋärenkan guŋ ämawebeta kädət inigän kubä nämo yəwoŋärenkuk. Nämoinik! U nadäkinik tən imiŋirä bənepi ärut yəpən tägawəpən yepmankuk.

¹⁰ * Unita in imata Anutu tənjo täktäki irepmitpən tänayən täkan? In бага man tənjo bäräpi u notniye guŋ äbotken nanikta nämo kotan yämineŋ. Nämoinik, bian äbekniye oraniye ba ninin imaka, bäräpi u täga nämo kotanकुमən yäk. ¹¹ * Upənkan ŋode nadäk

* **14:26:** Apos 13:1-2; Apos 15:40 * **14:27:** Apos 15:4,12; Apos 11:18 * **15:1:** Gal 5:2 * **15:2:** Apos 11:30; Gal 2:1 * **15:4:** Apos 14:27 * **15:7:** Apos 10:1-43 * **15:8:** Apos 10:44, 11:15 * **15:9:** Apos 10:34-35 * **15:10:** Mat 11:30; Gal 3:10, 5:1 * **15:11:** Gal 2:16; Efe 2:5-8

täkamäj; Ekäni Jesu täño orakoraki uterakgän Anututä nin inita biñam iwoyänjkuko udegän notniye guñ äbotken nanik imaka, iwoyänjkuk.

¹²* Pitatä man ude yäj irirän nadänpäj äma käbeyä täñ itkuño u kudup man bitnänpäj Pol kenta Banabas-tagän juku peñkuñ. Juku peñirä yarä unitä Anututä kudän kudupi kudupi kerä terak guñ äbotken täñjkuko unitäño manbiñam ätu yänahäkän täñkumän. ¹³* Eruk, manbiñam u yäj paorirän Jemstä ñode yänjkuk; Notnaye, juku peñpäj nadäkot! ¹⁴* Man Saimon-Pitatä ñode niwerak; Anututä ironi kwawa pewän ahäwäpäj guñ ämawebe bämopi-ken nanik ätu inita biñam iwoyänpäj yäpmäj daniñkuk. ¹⁵ Ba profet biani täño man u inidewanigän. U ñode kudän täñkuñ;

¹⁶ Ekänitä ñode yänjkuk;

Devit täño äbot uwä yottaba tokät manpani ude bumik yäk.

Upänkañ kämiwä, näkä äbänpäj äneñi yäpmäj päñaku peñpäj api täñkodak täwet.

¹⁷⁻¹⁸ Ude api täñpero unita ämawebe ätu Ekäni näk nabäj ahäktä epäni api täneñ.

Burenä, ämawebe guñ äbotken nanik näñjata biñam iwoyänjkuro u näka api wäyäkñeñtän kunen.

Ekänitä bian imaka ude api ahäneñ yäj yänjkuko udegän täñkuk.

Amo 9:11,12

¹⁹ Unita notnaye, näk ñode nadätat. Nin notniye guñ äbotken nanik bänepi sukurenpäj Anutu-ken kuñ moreñkuño unita bäräpi nämo kotañ yämine. ²⁰* Nämo, jukuman ñode ugänpäj kañ kudän täñpäj yämina; In wäbätta tom ketem ijin yämani u moräki nämo näneñ. Ketem ude wani u nañpäj bänepjin täñpä waneñ. Ba kubokäret kädet u ba u nämo täneñ. Ba tom kotäki topmäjpäñ däpmäj-pewä kumbani-kät tom nägäri nämo piwä kwani u nämo näneñ. ²¹* Nin nadäkamäj, bian umu-kentä päbä apiño itkamäj-ken ñoken guñ äbot täño yotpärare kubäkubäken Sabat kadäni-ken käbeyä yot gänañ Moses täño бага man u kudup daniñpäj yänahäk täkañ. Unita Baga man yarägän ude kañ kudän täñpäj yämina.

Jerusalem käbeyätä man ñode topuñ

²² Eruk, aposoro-kät äbot täñpani ämawebe ba watä ämaniyetä man topmäjpäñ äma yarä Banabas kenta Polkät Antiok kukta yabäj ahänkuñ. Äma yarä u kubä wäpi Judas wäpi kubä Basabas, kubä wäpi Silas. Yarä unitä äbot täñpani täño watä äma ude itkumän.

²³ Täñpäj manbiñam yäpmäj kukta ñode kudän täñpäj yämiñkuñ;

Man kudän ño guñ äbot Antiok, Siria, Silisia komeken nanik nadäkinik täñpani, inta kudän täñ tamani. U notjiye aposoro-kät Jerusalem äbot täñpani täño watä ämaniye nintä kudän täñ tamiñpäj oretoret man tena äretak. ²⁴* Eruk man kubä ñode nadämäj; Nintä nämo nadäj yämiñitna ninken nanik äma ätutä inken kuñkañ man mebäri mebäri täwerirä nadäwätäk pähap täñkuñ. ²⁵ Nintä u nadänpäj man epän täñpäj äma yarä ño yabäj ahänpäj yepmana yäpmäj notninpakyat Pol kenta Banabas-kät ärekañ.

²⁶ Nin Pol kenta Banabasta gäripi pähap nadäk täkamäj. Uwä Jesu Kristo Ekäninin täño epän terak ini gupita nämo iyap täñpäj bäräpi mebäri mebäri kotañkumän.

²⁷ Täñpäj nin Judas kenta Silastä manbiñam ño täñkehärom takta, inken yepmana yäpmäj ärekamän. ²⁸* Kudupi Munapik-kät nintä man yänpäj-nadäk ñode täñkumäj; Intä bäräpi ätukät kotakta bitnäkamäj. Unita in kädet ñode-gänpäj iwatneñ; ²⁹* In nañ moräk wäbätta peñ yämani u nämo yäpmäjpäñ näneñ. Ba tom kotäki topmäjpäñ däpmäj-pewä kumbani ba tom nägäri u nämo näneñ. Ba kubokäret kädet nämo täneñ.

* **15:12:** Apos 14:27 * **15:13:** Gal 2:9 * **15:14:** Apos 15:7-9 * **15:20:** Stt 9:4; Kis 34:15-17; Wkp 17:10-16

* **15:21:** Apos 13:15 * **15:24:** Apos 15:1 * **15:28:** Mat 23:4 * **15:29:** Apos 15:20

Injinta watäni itpäñ imaka ño mäde ut moreñirä api tägawek. Eruk, ugän. Säkgämän kañ irut.

³⁰ Man ude kudän täñpäñ yämiñkañ yepmañpä yäpmäñ Antiok komeken kuñkuñ. Eruk kumañ päñku Antiok ahäñpäñä äbot täñpani yäñpäbä yepmañpäñ man kudän u yämiñkuñ.

³¹ Yämäkañ ämawebetä irit kuñat-kuñari täñ-kehäromtak man u danipäñ nadäñkañ bänep oretoret pähap nadäñkuñ. ³² * Täñpäkañ Judas kenta Silas u Anutu täño meni jinom yäñahäwani unita äbot täñpani ämawebe bänepi täñpidäm takta ba täñkehärom takta man kädet tägatäga mäyap yäwetpäñ yäwoñärek täñkumän. ³³⁻³⁴ Täñpäkañ yarä u Antiok kome uken kadäni käroni bumik itkañ äbot täñpani uken naniktä bänep kwini terak äneñi yepmañpä yäpmäñ äbumän-ken kuñkumän. ³⁵ Täñ, Pol kenta Banabas uwä ini Antiok kome ugän itkumän. Itkañ äma ätu mäyap ini u nanikkät Ekäni täño man yäñahäñit, Ekäni täño kädet täga mebäri mebäri unita yäwetpäñ yäwoñärek täk täñkumän.

Pol kenta Banabas duñ-weñkumän

³⁶ Eruk uken kadäni käroni ittängän Poltä Banabas ñode iwetkuk; Nek äneñi äyänutpeñ päñku notniyeta yabäda yäk. Bian Ekäni täño manbiñam yäñahäñpäñ yäwettäñ kuñatkumäk-ken kuñpäñ täga ba goret itkañ unita yabäda yäk. ³⁷ * Ude yäñpäñ Banabastä Jon wäpi kubä Mak u bok kukta yäñkuk. ³⁸ * Yäwänä Poltä yäñkuk; Äma uwä bian nekkät epän täkta bitnäñpäñ Pamfilia komeken nipmañpeñ kuñkuko ukeño. Unita ukät nämo kunayäñ yäk. ³⁹ Ude yäñpäñ yäñ-awätpäñ duñ-weñpäñ inigän inigän itkumän. Ude täñpäñ Banabastä Mak imaguränkañ gäpe kubä terak äronpeñ Saiprus kome kuñkumän. ⁴⁰ * Täñirän Pol uwä Silas imaguränkañ kudayäñ täñirän äbot täñpani ämawebe u nanik unita Anutu kerik-ken yepmañpäñ yäñkuñ; Ekäni täño orakorakitä watäni it tamiñirän kañ kuñarun. ⁴¹ Ude yäweräkañ yarä uwä eruk Siria ba Silisia komeken ittäñ kuñatkumän. Kome u ittäñ kuñatkumäno uwä, u käda nanik ämawebe äbot täñpani Poltä nadäkiniki täñkehärom tañ yämiñirän ittäñ kuñatkumän.

16

Timoti Pol kenta Silas-kät bok kuñatkuñ

¹ * Eruk Pol kenta Silas kuñattängän Depe irepmitkañ Listra komeken ahäñkumän. Kome uken Jesuta nadäkinik täñpani kubä wäpi Timoti. Miñi uwä Juda äbotken nanik Jesuta nadäkinik täñpani. Täñ, naniwä Grik äma, guñ äbotken nanik. ² * Täñpäkañ Listra Aikoniam äbot täñpani ämawebetä Timotita u äma tägagämän yäñ yäk täñkuñ. ³ * Yäñirä nadäñpäñ Poltä Timoti-kät kuñatta gäripi nadäñkuk. Ude nadäñkuko upäñkañ Juda ämawebe kome uken iranitä Timoti nani u guñ äbotken nanik yäñ nadäñkuño unita Poltä Juda noriyetä bänep täga nadäkta Timoti täño gupi moräk madäñkuk. ⁴ * Ude täñpäkañ Polkät noriye ätutä komeni komeni kumän kuñat moreñpäñ man aposoro-kät Jerusalem äbot täñpani täño watä ämaniyetä guñ äbot nadäkinik täñpanitä nadäñpäñ iwatta topuño, u yäwet täñkuñ. ⁵ * Ude täñtän kuñirä äbot täñpani ämawebe täño nadäkiniki kehärom tañkuk. Täñpäñ ämawebe mäyaptä Ekänita nadäkinik täñpäñ päbä äbot täñpani u yäpurärät täñirä äbot tañi täñkuk.

Poltä däpmonken äma kubä kañkuk

⁶ * Täñpäkañ Poltä Esia komeken Ekäni täño manbiñam yäñahäkta nadäñkuko upäñkañ Kudupi Munapiktä iniñ bitnäñkuk. Iniñ bitnäñpewän Polkät noriye Frikia Galesia komeken kuñatkuñ. ⁷ * Kuñattängän Misia komeken ahäñpäñ unitä Bitinia komeken

* **15:32:** Apos 11:27, 13:1; Apos 14:22 * **15:37:** Apos 12:12,25 * **15:38:** Apos 13:13; Kol 4:10 * **15:40:** Apos 4:36, 13:4; Apos 14:26 * **16:1:** Apos 14:6; 2Ti 1:5 * **16:2:** Plp 2:19-22 * **16:3:** Gal 2:3-5 * **16:4:** Apos 15:23-29 * **16:5:** Apos 2:47 * **16:6:** Apos 18:23 * **16:7:** 2Ti 1:15

kunayän tängkuŋo upänkaŋ Jesu täŋo Munapiktä yäniŋ bitnäŋkuk. ⁸ Yäniŋ bitnäŋpewän Misia kome jop irepmitpeŋ Troas yotpärare-ken kuŋkuŋ. ⁹ Pänku u patkaŋ bipani Poltä dämpmonken kubä ŋode tängkuk; Masedonia komeken nanik äma kubätä Pol butewaki man terak ŋode iwetkuk; Gäk Masedonia kome ŋoken äbä nin tängkentän nimi yäk. ¹⁰ Poltä dämpmonken ude kawänkaŋ ŋode nadänkumän; Anututä Masedonia komeken päŋku Ekäni täŋo manbiŋam yäwetta ninta gera yäyak yän nadänkumän. Ude nadänpän tuŋum tängkumän.

Lidiatä Ekänita biŋam tängkuk

¹¹ Eruk tuŋum täŋpeŋ gäpe terak äronpänä Troas kome peŋpeŋ Samotres kome gwägu bämopi-ken kuŋkumän. Uken päŋku pätna yänewänä u peŋpeŋ äneŋi gäpe terak äronpeŋ Neapolis kuŋkumän. ¹² U nanik-tagänä Pilipai yotpärare ninin kuroŋ kuŋkumän. Pilipai uwä Masedonia kome u käda täŋo yotpärare intäjukun, Rom gapmantä kaŋ-iwarani. Uken päŋku kepma yarä ude itkumän.

¹³ Eruk Sabat kadäni täŋirän Juda ämatä yänapik man yäkyäk bägup kubä uken itak yän nadänpänä yotpärare-ken naniktä äpəmaŋ yewa gägäni umude ume terak äpmonkumän. Uken kuŋpän webe äbot ätu irirä yabänkumän. Yabänpän ukät mäŋjiritpän man yänpän-nadäk tängkumän. ¹⁴ Täŋ, webe nintäŋo man nadänkuŋo ukät nanik kubä wäpi Lidia. U Taiataira yotpärare-ken nanik. Monenja tek säkgämän säkgämän gwäki ärowani u peŋirän yäpmäk tängkuŋonik. Uwä guŋ äbotken nanik upänkaŋ Anutu bureni kubägän ininoret tängkukonik. Täŋpəkaŋ Ekänitä bänepi täŋpidäm taŋ iminirän Poltä man yängkuko u nadänpän iyap tängkuk. ¹⁵ * Eruk webe u ini ba äboriye unita Jesu wäpi terak ume ärut yäminkumän. Ude täŋ yäminakaŋ webe unitä äyänutpän niwetkuk; Intä näka Ekänita nadäkinik täyak yän nadänpänä näkä yotken täga ämnayän? Man ehuranigän yänjäyon mani buraminpän iwatkumän.

Pol kenta Silas komi yotken yepmaŋkuŋ

¹⁶ * Kepma kubäta yänapik man yäkyäk bägup-ken äpmonjitna watä webe jopi kubätä nibän ahänkuk. Täŋkaŋ webe u wäbät ikek. Unitä äma täŋo mebäri yänahäk tängkukonik. Kädet u terak mähemiyetä moneŋ taŋi yäpmäk tängkuŋonik. ¹⁷ * Täŋpəkaŋ webe unitä nibän ahänpän Polkät nin niwarän täŋpän man gera terak ŋode yängkuk; Äma ŋonitä Anutu ärowani pähap unitäŋo epän äma itkamän yäk. U Anututa biŋam täktäk kädet täwetpän täwonäredayän äbəkämän yäk. ¹⁸ * Kepma kepma man udegän yän yäpmän kuŋtäyon Poltä gaŋa täŋpän äyänutpän iwetkuk; Näk Jesu Kristo unitäŋo kehäromi terak peŋ gäwetat; Wäbät, gäk webe ŋo teŋpeŋ ku! yäk. Ude yäwänä uterakgän teŋpeŋ kuŋkuk.

¹⁹⁻²⁰ * Eruk ude täŋirän webe unitäŋo mähemiyə moneŋ tuŋum wädäk-wädäk kädet kawä nämo täŋpəpän Pol kenta Silas yepmäŋitpän yän-yäkŋat päŋku yotpärare bämopi-ken Rom gapman täŋo äma ekäni ekäni keriken yepmaŋpän yäwetkuŋ; Juda äma yarä ŋonitä nintä yotpärare-ken äbänpän ämawebe bänepi peŋ awähutkamän yäk. ²¹ Man kädet kudupi Rom äma nintä nämo tänaŋipän yänahänpän niwetkamän yäk. ²² * Ude yäweräwä äma äbot pähap itkuŋo unitä kokwawak nadän yäminkuŋ. Ude täŋirä man yäpmän daniwani ämatä komi ämata yäniŋ kireŋirä yepmäŋitpän teki yänopmän yäminpän iwänaptä bumta dāpuŋ. ²³ Däpmänpän komi yot gənaŋ yepmaŋirä komi yot täŋo watä äma kubä yäma täŋkehärom täŋpän watäni itta iwetkuŋ. ²⁴ Iwerirä eruk komi yot bämopi-ken-inik yepmaŋpän kuroŋiyat päya kujattä uyiŋ-yepmäŋitpän täŋkehärom täŋpän yepmaŋkuk.

²⁵ Yepmaŋpän itkaŋ bipani bämopi-ken Pol kenta Silas Ekäniken yänapik man yänjit, ininoret kap ätu teŋirän äma komi yot gənaŋ bok itkuŋo u nadänkuŋ. ²⁶ U nadänirä uterakgän kenän kwainirän komi yot bumta kwainkuk. Kwainirän komi yot täŋo yäma

* **16:15:** Apos 16:33, 18:8 * **16:16:** Apos 19:24 * **16:17:** Mak 1:24,34 * **16:18:** Mak 16:17 * **16:19-20:** Mak 13:9; Apos 17:6; Mat 5:11
* **16:22:** 2Ko 11:25; Plp 1:30; 1Te 2:2

päke u kudup ini jop tägenkuḅ. Tänpäḅ yen kehäromi äma komi yot gänaḅ irani keru kuroḅi topuḅo u imaka, ini jop äreyäḅ maḅkuḅ. ²⁷* Tänpäkaḅ watä ämatä kikuḅtuk. Kiuḅtpäḅä dapun tänpäḅ kaḅkuḅ; Komi yot täḅo yäma kudup tägenkuḅo irirä. Yabäḅpäḅ-nadäḅkuḅ; Komi yot gänaḅ ḅo irano ḅokeno käwep äpämaḅ metäkaḅ yäḅ nadäḅkuḅ. Ude nadäḅpäḅ päip yäpmäḅpäḅ iniken gupi urayäḅ täḅkuḅ. ²⁸ Ude täḅirän Poltä gera terak ḅode iwetkuḅ; Ude täḅpeno! Nin kuduḅtagän itkamäḅ ḅo yäk.

²⁹ Ude yäḅirän watä äma unitä topänta gera yäḅtäḅ komi yot gänaḅ äronkuḅ. U umuntaḅkaḅ bumta kwaiḅpäḅ Pol Silas dubini-ken maḅpäḅ äpmonkuḅ. ³⁰* Tänpäḅ yarä u yäḅ-yäkḅat yäpmäḅ yämaḅ äpmonpäḅ yäwetkuḅ; Notnapakyat, näk imapäḅ täḅjira Anututä api täḅkentäḅ namek?

³¹ Yäwänä iwetkumän; Ekäni Jesu Kristo nadäkinik täḅ imikaḅ uyaku gäk ba webeka nanak ba ämawebe gäkkät it täkaḅ u kudup Ekäni Jesu Kristota nadäkinik täḅ imiḅkaḅ uyaku Anututa biḅam api täneḅ yäk. ³² Yäwän yarä unitä Ekäni täḅo manbiḅam äma u ba noriye unitä yotken itkuḅo u yäwetpäḅ yäwoḅäreḅ täḅkumän. ³³* Yäwerän nadäḅpäḅ bipani ugän watä äma unitä yäḅ-yäkḅat yäpmäḅ päḅku däpuḅo meni ärut yämiḅkuḅ. Tänpäḅ yäwerän ini ba webeni nanak Jesu wäpi terak ume ärut yämiḅkumän. ³⁴ Täḅkaḅ watä äma unitä yäḅ-yäkḅat yäpmäḅ päḅku ini yot gänaḅ yepmaḅpäḅ ketem ijiḅ yämiḅkuḅ. Tänpäkaḅ äma u ini ba webeni nanakiye kudup Anututa biḅam tänpäḅ bänep oretoret pähap täḅkuḅ.

Pol kenta Silas yepmaḅpä äpämaḅ kuḅkumän

³⁵ Eruk parä yäḅḅirän Rom gapman täḅo man yäpmäḅ daniwani äma ätutä komi ämaniye ḅode yäwet-pewä kuḅkuḅ; Äma yarä u yabä kätäḅpewä kun! yäk. Ude yäwet-pewä kuḅkaḅ komi yot täḅo watä äma udegän iwetkuḅ. ³⁶ Iwerä nadäḅpäḅ watä ämatä Pol iwetkuḅ; Näkä ek tabä kätäḅpewa kukta äma ekäni ekänitä man pewä äbätak. Unita ek äpämaḅ kuḅkaḅ säkgämän itkon. ³⁷* Yäwänä Poltä iwetkuḅ; Ude täga nämo! Nek Rom äbotken nanik upäḅkaḅ goret ude nämo täḅ niminaḅpäḅ jop nadäḅ täḅ nimiḅkuḅ. Manken jukun nipmaḅpäḅ mebarinek kaḅkaḅ uterak komi yotken nipmaḅkuḅo uyaku tägawän! Upäḅkaḅ ude nämo täḅ nimiḅkuḅ. U jop nadäḅ nidäpmäḅpäḅ komi yotken nipmaḅkuḅ. Ude täḅkuḅo upäḅkaḅ käbop äpämaḅ kun yäḅ niwetkaḅ? Nämoinek! Äma ekäni u ini-tägän äbäḅkaḅ keran kaḅ nimagut yäpmäḅ äpämaḅ kut.

³⁸ Poltä ude yäweränä komi ämatä äyäḅuḅpeḅ päḅku man yäpmäḅ daniwani äma ḅode yäwetkuḅ; Pol kenta Silas u Rom äbotken nanik yäk. Yäweränkaḅ man u nadäḅpäḅ kwaiḅkuḅ. ³⁹* Kwaiḅpäḅ äma yarä uken äbäḅpäḅ butewaki man yäwetkuḅ. Tänpäḅ yarä u yäḅ-yäkḅat yäpmäḅ äpämaḅ kuḅkuḅ. Täḅkaḅ kome u peḅpeḅ kome kukḅi käda kukta man yäwetkuḅ. ⁴⁰ Ude yäweräwä yarä u komi yotken naniktä äpämaḅ Lidiatä yotken kuḅpäḅä Jesu täḅo äbot yabäḅ ahäḅpäḅ bänep täḅ-kehäromtak man yäwetpeḅ kuḅkumän.

17

Tesalonaika kuḅkumän

¹* Tänpäkaḅ Pol kenta Silas yotpärare yarä wäpi Amfipolis ba Apolonia u yärepmitpeḅ Tesalonaika yotpärare-ken ahäḅkumän. Uken Juda äma täḅo käbeyä yot kubä itkuḅ. ² Eruk, u ahäḅpäḅä Pol uwä ini täk täḅkuko udegän Sabat yaräkubä ude Juda naniktä käbeyä yot gänaḅ u äronpäḅ Juda ämawebe ukät Ekäni täḅo man yäḅpäḅ-nadäk täḅkuḅ. Ude täḅkaḅ Ekäni täḅo man kudän ätu yäwetpäḅ yäwoḅäreḅ tänpäḅ ḅode yäwetkuḅ; ³* Kristo, Anutu täḅo iwoyäwani uwä kumäḅpäḅ äneḅi akukta biḅam yäwani yäk. Tänpäkaḅ Jesu täḅo wäpi biḅam täwet täyat uwä Kristo ubayäḅ. ⁴* Man ude yäwerirän Juda ämawebe ätutä nadäwä

* **16:27:** Apos 12:18-19 * **16:30:** Apos 2:37 * **16:33:** Apos 16:15 * **16:37:** Apos 22:25 * **16:39:** Mat 8:34
* **17:1:** 1Te 1:1,2 * **17:3:** Luk 24:26; Apos 3:18, 9:22 * **17:4:** Apos 13:50

bureni tänpäpän Pol kenta Silas yäwatkuḡ. Täḡkaḡ Grik nanik ätu Anutu iniḡ orerani u mäyaptä penta yäwatkuḡ. Ba uken nanik webe wäpi biḡam ikek udegän, mäyap yäwatkuḡ.

⁵ Täḡpäkaḡ ämawebe päke unitä Pol kenta Silas u yäwarä yabäḡpän Juda ämatä kokwawak nadäḡkuḡ. Ude täḡpän äma wakiwaki käbeyä bägup-ken u ini-ini ittän kwani u mäyap yämagut päbä yepmaḡpä ämawebe yotpärare u nanik jop manman terak yäput-yäwettäko man yän täḡuruk-uruk pähap täḡkuḡ. Ude täḡ irirä äma wakiwaki unitä Pol kenta Silas yepmäḡit päbä ämawebe u keru terak pena yänkaḡ päḡku äma kubä wäpi Jeson unitä yotken bäräḡeḡ kuḡpäḡä wäyäkḡeḡkuḡ. ⁶ * Päḡku wäyäkḡewä wawäpän Jeson-kät äbot täḡpani ätu ugänpän yepmäḡit yäpmäḡ kome unitäḡo intäjukun äma u iḡamiken yän-yäkḡat yäpmäḡ kuḡkuḡ. Ude täḡkaḡ gera terak ḡode yänkuḡ; Äma komeni komeni kuḡatkaḡ kädet wakiwaki täk täḡkuḡo ukeḡo äbäḡo itkaḡ ḡo yäk. ⁷ * Jesontä äma u yän-yäkḡat yäpmäḡ ini yotken kuḡkuk yäk. Nadäkinik täḡpani äma päke u intäjukun ämanin wäpi Sisa unitäḡo man kädet urani. Unitä ḡode yäk täkaḡ; Intäjukun äma kudupi kubä itak, u wäpi Jesu yän ude yäk täkaḡ.

⁸ Ude yänirä ämawebe päke ukät kome u nanik täḡo äma ekäni ekänitä man u nadäḡkaḡ kikḡutpäḡ-nadäwätäk pähap täḡkuḡ. ⁹ Eruk ude täḡkaḡ Jeson-kät nadäkinik täḡpani ätu yepmäḡitkuḡo u yäwerä komi yotta gwäki pewäkaḡ yänḡ kireḡpewä kuḡkuḡ.

Beria kome päḡku epän täḡkumän

¹⁰ Eruk, kome bipmäḡirän, äbot täḡpani noriyetä Pol kenta Silas yepmaḡpä yotpärare kubä wäpi Beria uken kuḡkumän. Kumaḡ Beria kome u ahäḡpäḡä Juda nanik täḡo käbeyä yot kome u itkuko u gänaḡ äronkumän. ¹¹ * Ämawebe Juda äbotken nanik Beria kome u irani unitäḡo bänep nadäk-nadäki u tägagämän, Juda ämawebe Tesalonaika kome irani unitäḡo yärepmitkuk. Täḡpäkaḡ Pol täḡo man nadäḡpäḡ gäripi-inik nadäḡkuḡ. Ude täḡkaḡ kepma kepma Anutu täḡo man kudän täwani u danḡpän yänpäḡ-nadäk täk täḡkuḡ, Pol täḡo man ḡo bureni ba bureni nämo yän nadäkta. ¹² Täḡkaḡ Juda nanik ämawebe mäyap-iniktä nadäkinik täḡkuḡ. Ba Grik webe, guḡ äbotken nanik wäpi biḡam ikek ätu, ba Grik äma ätu imaka, udegän nadäkinik täḡkuḡ.

¹³ * Ude täḡirä Juda äbotken nanik Tesalonaika kome irani unitä manbiḡam ḡode nadäḡkuḡ; Pol uwä Beria komeken Ekäni täḡo manbiḡam yänahäḡpän yäwet itak yän ude nadäḡpäḡä päḡku yotpärare uken ahäḡpäḡ ämawebe yäput-yäwettäko Pol Silasta kokwawak nadäḡ yämiḡkuḡ. ¹⁴ Täḡirä äbot täḡpanitä Pol bäräḡek-inik iniḡ kireḡpewä kome, gwägu pähap dubini-ken äpmonkuk. Täḡ, Silas kenta Timoti uwä pen Beria komekengän itkumän. ¹⁵ Eruk äma Pol yänḡḡat yäpmäḡ kuḡkuḡo uwä Pol yänḡḡat yäpmäḡ pen kumaḡ Atens yotpärare taḡi uken kuḡkuḡ. Täḡpäkaḡ äneḡi kunayän yäwäwä Poltä Silas kenta Timotita man ḡode pewän kuḡkuk; Ek bäräḡeḡ näkä itat-ken ḡo kaḡ äbun yäk.

Pol Atens yotpärare-ken man yänahäḡkuk

¹⁶ Poltä Silas kenta Timotita Atens komeken itsämäḡ yäpmäḡ kuḡkuk. Täḡkaḡ yotpärare u gänaḡ yäwik jopi, äma keritä täḡpani mäyap-inik irirä yabäḡkuk. Ude yabäḡpän Pol bänepitä jägämi-inik nadäḡkuk. ¹⁷ * Jägämi nadäḡkuko unita Juda täḡo käbeyä yotken kuḡkaḡ Juda nanikkät Grik äma Anutu burenita nadäḡ imani ukät man unita yänpäḡ-nadäk täḡkuḡ. Ba kepma kepma yotpärare unitäḡo käbeyä bägup-ken kuḡkaḡ ämawebe jop itkunḡo ukät man kowata kowata yäk täḡkuḡonik. ¹⁸ Täḡpäkaḡ kome uken äma äbot yarä nadäk-nadäki ärowani wäpi Epikurian ba Stoiktä itkuḡ. Täḡpän kadäni kubä äma nadäwani äbot yarä uken nanik ätutä Ekäni täḡo manta yänpäḡ yän-awätpäḡ Polkät man kowat yäwän täḡkuḡ. Poltä Jesu täḡo manbiḡam ba kumbani-ken nanik akuḡkuko unitäḡo man yäwetkuko unita ukät nanik ätutä ḡode yänkuḡ; Äma jop manman yäwani uwä jide

* 17:6: Apos 16:20 * 17:7: Luk 23:2; Jon 19:12 * 17:11: Jon 5:39 * 17:13: Apos 13:50, 14:19 * 17:17: Apos 18:19

yäwayäj yänpäj yäyak? Yänirä ätutä yänkuñ; Kome ätu täño anutu unitäño manpäj käwep yäyak. ¹⁹ Ude yänpäj Pol yänikñat päñku äma ekäni ekäni täño käbeyä wäpi Areopagus uken tenpäj iwet yabänkuñ; Gäk man kudupi yäyan u jideta yäyan? Niweri nadäna yäk. ²⁰ Gäkño man ño nadänjitna inide kubä täyak unita man yäyan unitäño mebäri niweri nadäna! yän iwetkuñ. ²¹ Tänpäkañ Atens ämawebe täño mebäri uwä ñode; Kome mähemkät äma äbani Atens kome irani-kät imaka kubä nämo täk täñkuñonik. Nämo, u kadäni kadäni käbeyä tänpäj man kudupi kudupita yänpäj-nadäk täk täñkuño unita Pol täño man u nadänayäj yänkañ yänkuñ.

²² Ude yänpäj iwet yabänirä Poltä äma ekäni ekäni bämopi-ken itpäj ñode yäwetkuk; Näkä in Atens nanik äma tabäk täyat uwä anutujin yänij oretta gwäk pimiñpäj täk täkañ yäk. ²³ Pengän yotpärare ño gänañ kuñattängän mobä änok pewani kubä kañkut. Mobä uterak man kudän kubä ñode kudän täwanipäj daniñkut; Ñowä anutu nintä nämo nadäwani kubäta tänpäni. Eruk, apiño Anutu intä nämo nadänkañ iniñoret täkañ unitäño mebäri ñode yänahänpäj täwera nadäwut;

²⁴ * Nämo nadäk täkañ uwä Anutu kunum kenta kome ba imaka imaka kome terak itkañ ño pewän ahäwäpäj kunum kenta kome täño Ekäni pähap itak. Anutu uwä yot ämatä tänpäj kudupi yot yän iwerani gänañ nämo it täyak yäk. ²⁵ * Ba imaka kubäta nämo wäyäkñek täyak. Äma nintä imaka kubä täga nämo täñkentäj imine. Nämo, ini-tägän ämata irit-kuñat-kuñat ba imaka päke u kudup nimik täyak. ²⁶ Tänpäkañ äma kubä tänpäj penkuko uken naniktä äma äbori äbori ahäj yäpmäj kuñkumäj. Ahänpäj it yäpmäj kuneta ini-tägän kadäni ba kome bagani täñkireñpäj täñkireñpäj peñ nimiñkuk yäk. ²⁷ * Tänpäkañ bänepnintä wäyäkñek epän täñtän kuñtängän Anutu nadän imikinik tänpäj kañ-ahäneta käwep, ude täñ nimiñkuk. Upänkañ nin kubäkubäta ban nämo it nimik täyak. ²⁸ Nämo, unita ñode yäwani; Nin unitäño nadäk kehäromi terak itkañ imaka imaka täk takamäj. Täñkañ injinken nadäwani äma ätutä udegän ñode yänkuñ; Nin urakken ahäwani yäk.

²⁹ * Eruk, nin Anutu unitäño nanakiye unita nin ñode nämo nadäne; Anutu uwä äma iniken nadäk-nadäkpäj gol ba siliwa, ba mobäpäj wäbät kujat äma keritä täk täkañ udewani yän nämo nadäne. Nämoinik! ³⁰ * Bian ämawebetä nämo nadäwä tumbäpäj nadäk udewani nadänpäj tänpäj kuñarirä Anututä yabän koreñkuk. Upänkañ apiño ämawebe komeni komeni bänep sukurekta peñ yäwet täyak. ³¹ * U kadäni pähap kubä ämawebe manken yepmakta iwoyänkuk. Uken äma kubä iwoyänkuko unitä kudän siwoñi terak api yäpmäj daniwek. Tänpäkañ u bureni-inik api tänpet yän niwoñärekta äma uwä kumbaniken nanikpäj yäpmäj päñaku tenkuk.

³² Tänpäj Poltä äma kubä kumbani-ken nanikpäj yäpmäj akukakuk täño man yäwerirän äma ätutä yänärok iwetkuñ. Täñ, ätutä yänkuñ; Man yäyan u kadäni kubä äneñi yäniri kañ nadäna! ³³ Ude iwerirä Pol yepmanpeñ kuñkuk. ³⁴ Tänpäkañ äma ätutäwä Pol iwatpäj Jesuta nadäkinik täñkuño u kubäwä wäpi Dionisius, äma ekäni ekäni täño käbeyä wäpi Areopagus uken nanik kubä. Ba webe kubä wäpi Damaris ukät ämawebe ätutä nadäkinik täñkuñ.

18

Pol Korin komeken epän täñkuk

¹ Tänpäj Pol Atens kome peñpeñ Korin yotpärare-ken kuñkuk. ² * Kuñpäj Juda nanik äma kubä kañ-ahänkuk. Äma u wäpi Akwila, u komeni kujat wäpi Pontus. Tänpäkañ kadäni uken Akwila-kät webeni wäpi Prisila u Itali kome peñpeñ äbumän. U imata, Rom äma täño intäjukun äma wäpi Klodius unitä Juda nanik Itali kome itkuño u ñode yäwetkuk;

* **17:24:** 1Kin 8:27; Apos 7:48 * **17:25:** Sam 50:12; Ais 42:5 * **17:27:** Lo 32:8; Ais 55:6; Sam 145:18; Jer 23:23

* **17:29:** Ais 40:18-20; Ais 44:10-17; Apos 19:26 * **17:30:** Apos 14:16 * **17:31:** Sam 9:8, 96:13; Apos 10:42

* **18:2:** Rom 16:3

In kumän-tagän Rom kome ɲo penpen kome kukɲi käda kaɲ kut yäk. Eruk, Pol Korin kome kuɲpänä yanäpi yarä upän yabän ahänkuk. ³* Pol uwä äma ukät moneɲ epän mebäri kubägän, sel yot täk täɲpani unita pänku ukät penta itkuɲ.

⁴ Täɲpakaɲ Sabat kadäni-kenä Pol uwä Juda nanik täɲo käbeyä yotken äronkaɲ man yänpän-nadäk täk täɲkuɲonik. Man yänpän-nadäk ba yänpän-yäwoɲärek täɲira Juda äbotken nanik ba Grik ämatä Jesuta nadäkinik kaɲ täɲput yän yänkaɲ täk täɲkukonik.

⁵* Täɲpakaɲ Silas-kät Timotiwä Masedonia penpen äpä irirän eruk Pol uwä kadäni kadäni, epän kubä täɲkaɲ nämo, Anutu täɲo manbiɲamgän yänahäk täɲkukonik. Täɲpän Juda nanik man kehäromi ɲode yäwet täɲkuk; Jesu u Kristo, Anututä bian ämawebeniye täɲkentän yämikta iwoyänkuko u yäk. ⁶* Ude yäweränkaɲ Pol yänärok man iwetpän mani ut täɲkuɲ. Ude täɲpawä mäde ut nimitak yän kaɲpän nadäka teki terak täpun-täpun u däpmän äreyän täɲpän kwäpän ɲode yäwetkuk; Eruk, in paot-paotta biɲam täkaɲ u täɲpawä, injinken wakita api täneɲ yäk. Uken näkɲo waki kubä nämo itak. Unita apiɲo näk ɲo penpen guɲ äbotken kwayän yäk.

⁷ Eruk Pol käbeyä yot u penpen kumaɲ äma kubä guɲ äbotken naniktä yot gänaɲ äronkuk. Äma u wäpi Titius, wäpi kubä Jastus. Äma uwä Anutu Burenita nadäkinik täɲpani. Täɲpakaɲ äma unitäɲo yori uwä Juda nanik täɲo käbeyä yot dubini-ken itkuk. ⁸* Täɲ, Juda nanik täɲo käbeyä yot unitäɲo intäjukun äma u wäpi Krispus. Ukät webeni äperiye nanak-tägän Ekäni Jesuta nadäkinik täɲkuɲ. Täɲpakaɲ Korin ämawebe ini uwä mäyaptä Pol täɲo man u nadänpän Ekänita nadäkinik täɲirä ume ärut yämiɲkuk.

⁹* Eruk bipani kubäta Pol imaka kubä dāpmonken bumik kaɲkuk. U Ekänitä ɲode iwetkuk; Gäk nämoinik umuntäwen. Gäk näkɲo man yänahäka meka nämo täɲpipiwen. ¹⁰* Nadätan? Näk gäkkät itkamäk. Ba näkɲo ämawebe mäyaptä yotpärare ɲo gänaɲ itkaɲ unita äma kubäta gäk täga nämo api täɲpän wawen yäk. ¹¹ Täɲpakaɲ Pol ini Korin komegän itkaɲ ämawebe Ekäni täɲo man yänpän-yäwoɲärek täɲ yäpmän kuɲirän obaɲ kubä itkaɲ äneɲi komepak 6 ude tärenkuk.

¹² Täɲpakaɲ äma kubä wäpi Galiotä Akäia komeken Rom gapman täɲo watä äma itkuk. Irirän kadäni uken Juda nanik ätu Polta iwan täɲ iminpän manken yänikɲat yäpmän kuɲpän ɲode yänkuɲ; ¹³ Äma ɲowä ämawebetä Anutu iniɲoretta kädet mebäri kubä, nintäɲo бага mantä nämo yäyak upän yäwoɲärek täyak yäk. ¹⁴ Ude iweräwä Poltä man kowata yäwayän täɲpänä, gapman Galiotä Juda nanik ɲode yäwetkuk; Äma ɲonitä gapman täɲo бага kubä irepmiränä, ba kudän waki kubä täɲpänä, näk intäɲo man täga nadän tamet yäk. ¹⁵* Upänkaɲ inä injinken man ba wäp ba бага ätuta äbä näk näwet yabäkaɲ. Unita uwä injin kaɲ yäpä tägawut yäk. Näk man ude wani yäpmän danikta nämo nepmanpani. ¹⁶ Ude yänpän yän-yäwat-pewän äpamaɲ kuɲkuɲ.

¹⁷ Ude täɲpänä eruk pengän Juda nanik täɲo käbeyä yot unitäɲo intäjukun äma kubä wäpi Sostenes uwä gapman yori yäma-ken ugän inɲipän utkuɲ. Ude täɲpakaɲ gapman Galio uwä unita nadäwätäk nämo täɲkuk.

Pol äneɲi Antiok Siria kome kuɲkuk

¹⁸* Täɲpakaɲ Poltä ugän kadäni ätukät itkuk. Ittängän äbot täɲpani noriye yepmanpen gäpe terak äronkuk. Ärowänkaɲ gäpetä kome u penpen Siria kome kwayän täɲkuk. Täɲpakaɲ Akwila yanäpi u Polkät bok kuɲkuɲ. Kumaɲ pänku Senkria kome ahänpän imaka kubä täkta Anutu-ken yänkehäromtak man yänkuko unita gwäki puɲiɲ kudup äriɲpän pakigän penkuk. ¹⁹* Eruk, u penpen kumaɲ pänku Efesus kome ahänkuɲ. U ahänpänä, Poltä Akwila yanäpi u yepmankuk. Täɲpakaɲ Pol iniwä kumaɲ pänku Juda

* **18:3:** Apos 20:34; 1Ko 4:12 * **18:5:** Apos 17:14-15; Apos 9:22 * **18:6:** Apos 13:46,51; Apos 20:26 * **18:8:** 1Ko 1:14 * **18:9:** 1Ko 2:3 * **18:10:** Jos 1:9; Ais 41:10; Jer 1:8; Jon 10:16 * **18:15:** Apos 23:29; Apos 25:18-19; Jon 18:31 * **18:18:** Apos 21:24 * **18:19:** Apos 17:17

naniktä käbeyä yot gänaŋ äronkuk. Äro u itpäŋ Juda nanikkät Anutu täŋo man yänpäŋ-nadäk täŋkuŋ. ²⁰ Ude täŋirän Juda naniktä iwetkuŋ; Gäk ninkät kadäni käronji bumik kaŋ itna yäk. ²¹ * Ude yäwäwä Pol bitnäppäŋ bänep täga mangän yäwetpäŋ ŋode yäŋkuk; Anututä äneŋi nepmanpäŋ äbänpäŋä, uwä äneŋi api äbet yäk. Ude yäwetpäŋ Efesus kome peŋpeŋ gäpe terak äronpeŋ kuŋkuk. ²² Eruk gäpe terak kumaŋ päŋku Sisaria kome ahäŋkuk. Ahänpäŋä Pol gäpe terak naniktä äpämaŋ päŋku äbot täŋpani u yabäŋ ahänpäŋ man yänpäŋ-nadäk täŋ itkuŋ. Ude täŋkaŋ yepmanpeŋ Antiok yotpärare-ken kuŋkuk.

Apolos Efesus komeken manbiŋam yäŋahäŋkuk

²³ Pol Antiok kome kadäni käronji bumik itkaŋ kuŋkuk. Kumaŋ päŋku Galesia Frikia komeken ämawebe äbot täŋpani u Anutu täŋo man yäwetpäŋ bänepi täŋ-kehäromtak täŋtän kuŋatkuk. ²⁴ Täŋpäkaŋ Juda äma kubä Aleksadria nanik uwä Efesus kome itkuk. Äma u wäpi Apolos. Uwä man säkgämän, gäripi nikek yäŋahäwani, ba Anutu täŋo man kudänta nadäwän tärekinik täŋpani. ²⁵ * Täŋpäkaŋ äma ätutä Apolos uwä Ekäni Jesu täŋo kädet iwetpäŋ iwoŋärek täŋirä nadäkinik täŋkuk. Nadäkinik täŋpäŋ Apolos bänep pidäm terak ämawebe Anutu täŋo man yänpäŋ-yäwoŋärek täk täŋkukonik. Täŋpäŋ Jesutä imaka imaka täk täŋkuko unitäŋo manbiŋam bureniŋän yäŋahäk täŋkukonik. Upäŋkaŋ Jontä ume ärut yämik täŋkuko ugänpäŋ nadäŋkuk.

²⁶ * Täŋkaŋ Apolos bänepi pidäm tawäpäŋ Juda täŋo käbeyä yotken päro bätakigän Ekäni täŋo manbiŋam yäŋahäk täŋkukonik. Täŋirän Akwila-kät webeni Prisila unitä manbiŋam yäŋahäŋkuko u nadäŋkumän. Nadänpäŋ yori-ken yäŋikŋat yäpmäŋ päŋku Jesu Kristo täŋo kädet uwä siwoŋi-inik iwetpäŋ iwoŋärenkumän. ²⁷ * Ude täŋkaŋ eruk Apolos uwä Akaia komen-ken kukta nadäŋkuk. Täŋirän Efesus ämawebe äbot täŋpani unitä Apolos täŋo nadäk-nadäki täŋkehärom takta ŋode täŋkuŋ; Akaia nanik äbot täŋpanitä daniŋpäŋ nadäkta man kudän ŋode täŋkuŋ; In äma u imagutpäŋ not kaŋ täŋ imut yäk. Ude kudän täŋpäŋ imäkaŋ yepmanpeŋ kumaŋ päŋku Akaia komeken ahäŋkuk. Ahänpäŋ Apolostä kome u nanik äbot täŋpani ämawebe, Anutu täŋo orakoraki terak nadäkinik täŋkuŋo u säkgämän oraŋ yämiŋpäŋ täŋ-kehäromtaŋ yämiŋkuk.

²⁸ * Eruk, ude täŋkaŋ ämawebe päke u inamiken Juda nanik täŋo man ba nadäk goret nadäŋkuŋo u yäpmäŋ äpäkta epän kehäromigän täŋkuk. Täŋpäkaŋ Anutu täŋo manbiŋam terak kwawakinik ŋode yäwetpäŋ yäwoŋärek täŋkuk; Ekäni Jesu u Kristo ubayäŋ, äma Anututä bian ämawebeniye täŋkentän yämikta iwoyäŋkuko u.

19

Pol Efesus yotpärare-ken manbiŋam yäŋahäŋkuk

¹ * Täŋpäkaŋ Apolos ini Korin kome-kengän itkuk. Kadäni ugän Pol uwä yotpärare täpuri täpuri yärepmittän kumaŋ päŋku Efesus ahäŋkuk. Uken äbot täŋpani ätu yabäŋ ahänpäŋ ŋode yäwet yabäŋkuk; ² * In bian nadäkinik täŋpäŋ Kudupi Munapik yäpuŋ ba nämo? Yäwänä kowata ŋode iwetkuŋ; Nämo yäk. Nin Kudupi Munapik kubä ude itak yäŋ nämoinik nadäŋkumän. Apiŋogän nadäkamäŋ ŋo yäk. ³ Ude iweräwä Poltä yäwetkuk; E, inä käderi jide terak äbot uwä täŋkuŋ? Ude yäwänä iwetkuŋ; Jontä ume ärut yämik-yämik täk täŋkuko ugänpäŋ ärutkumän yäk. ⁴ * Yäwäwä Poltä yäŋkuk; Bian Jontä ämawebe ume ärut yämiŋkaŋ ŋode yäwetkuk; In bänep nadäk-nadäkjin wakiwaki u kudup peŋ morewäkaŋ ume kaŋ ärut tama yäk. Täŋpäŋ nadäkinikjin u kumän-tagän äma mäden abätak unitagän kaŋ pewut yäŋ yäwetkuk. Eruk, Jontä äma mäden näwatak yäŋ yäŋkuko uwä Jesu.

* **18:21:** Rom 1:10; 1Ko 4:19; Jem 4:15 * **18:25:** Rom 12:11; Apos 19:3 * **18:26:** Apos 19:8 * **18:27:** 2Ko 3:1; Kol 4:10 * **18:28:** Apos 9:22 * **19:1:** 1Ko 3:6 * **19:2:** Apos 2:38, 8:16 * **19:4:** Mat 3:11

⁵ Eruk, man u nadäwäkaŋ Poltä Ekäni Jesu wäpi terak ume ärut yämiŋkuk. ⁶ * Ume ärut yämiŋpäŋ keru ämawebe gwäki terak peŋirän Munapiktä ämawebe päke uterak kumän magät moreŋkuk. Magät moreŋirän man kotäk kudupi kudupi terak yäŋit, manbiŋam profettä-yäŋ yäŋahäŋkuŋ. ⁷ Äma päke u 12 ude bumik.

⁸ Täŋpäŋ u punin terak Poltä Juda nanik täŋo käbeyä yot gänaŋ bätakigän Manbiŋam Täga kehäromigän yäŋahäk täŋkuk. Täŋpäŋ Juda äma man yäwerit nadäk-nadäki täŋpidäm taŋ yämiŋit Anututä intäjukun it yämiŋirän gämoriken irit unita yäwetpäŋ yäwoŋärek täŋ yäpmäŋ kuŋirän komepak yaräkubä ude täreŋkuk. ⁹ * Täŋpakaŋ Juda ämawebe ätutäwä Poltä Jesu täŋo manbiŋam yäŋahäk täŋkuko unita nadäwä jopi ude täŋpakaŋ nadäkinik nämo täŋkuŋ. Täŋkaŋ ämawebe inamiken Ekäni täŋo kädet siwoŋi unita u kädet waki yäŋ yäk täŋkuŋ. Ude täŋpewä Poltä nadäkinik täŋpani ämawebe yäŋ-yäkŋat yäpmäŋ kuŋkuk. Ude täŋkaŋ kadäni kadäni yäŋpäŋ-yäwoŋärek täŋpani yot kubäken Ekäni täŋo manbiŋam yäŋahäk täŋkuk. Yot uwä Tiranus täŋo. ¹⁰ * Eruk, yäŋpäŋ-yäwoŋärek täŋ yäpmäŋ kuŋirän obaŋ yarä ude täreŋkuk. Ude täŋkuko unita Juda ämawebe ba Grik ämawebe Esia kome itkuŋo u mäyap-inik Ekäni täŋo manbiŋam nadäŋkuŋ.

Skeva täŋo nanakiye

¹¹ * Kadäni uken Anututä Polken kudän kudupi inide ätu pewän ahäŋkuŋ. ¹² * Ude täŋirän kaŋkaŋ ämawebetä käyäm ikekta tek moräk yäpmäŋ päŋku Pol gupi terak peŋkaŋ yäpmäŋ käyäm ikekken kuk täŋkuŋ. Ude täŋirä Ekäni täŋo kehäromitä täŋpewän käyäm paorit, mäjotä käyäm ikek yabä kätäŋpeŋ kuk täŋkuŋ.

¹³ * Täŋpakaŋ Juda nanik ätutäwä moneŋ epäntawä komeni komeni kuŋatpäŋ mäjo yäwat kirek-kirek täk täŋkuŋ. Täŋkaŋ kadäni kubäkubä äma uwä Ekäni Jesu wäpi terak mäjo yäwat kirenayäŋ yäŋkaŋ täk täŋkuŋonik. Uwä mäjo ŋode yäwet täŋkuŋ; Jesu, wäpi Poltä yäŋahäk täyak unitäŋo wäpi terak peŋpeŋ kut yäŋ täwetkamäŋ. Man ude yäk täŋkuŋ. ¹⁴ Täŋpakaŋ Juda nanik täŋo bämop äma ekäni kubä wäpi Skeva, unitäŋo nanakiye 7 ude unitä kädet uwä täk täŋkuŋ. ¹⁵ * Eruk, kepma kubä Skeva nanakiye unitä mäjo yäwat kirek-kirek täŋirä mäjo kubätä äyänutpäŋ man kowata ŋode yäwetkuk; Näk Jesu ba Polta nadätat. Täŋ, in netä? ¹⁶ Ude yäŋpäŋ äma mäjotä magärani unitä päreŋ äroŋpäŋ äma 7 man yäŋ itkuŋo upäŋ däpmäŋ päret täŋpän kuŋkuŋ. Täŋpäŋ teki imaka weŋ täŋpän kuŋ yämiŋkuŋ. Eruk ude täŋpänä nägät piŋtäŋ tek moräŋ yot u peŋpeŋ kuŋtäŋpä kuŋkuŋ.

¹⁷ * Ude täŋirä Juda ba Grik nanik Efesus kome itkuŋo u kudup manbiŋam u nadäŋkuŋ. Ude nadäŋpäŋ umun pähap bumta täŋkuŋ. Ude ahäŋkuko unita ämawebe mäyaptä Ekäni Jesu wäpi oraŋpäŋ yäpmäŋ kuŋatkuŋ. ¹⁸ Täŋpakaŋ ämawebe mäyaptä nadäkinik täŋkaŋ äbä iniken iniken täktäki waki u kumän-tagän yäŋahäŋkuŋ. ¹⁹ Ba äbot täŋpani ämawebe ätu kären käwani ba kon mebäri mebäri täŋpani unitäŋo buk kumän-tagän ämawebe inamiken kädäp pewä iŋiŋkuŋ. Täŋpakaŋ buk unitäŋo gwäki ärowani, siliwa moneŋ 50,000 udepäŋ pewä iŋiŋkuŋ.

²⁰ * Eruk ude täŋkuŋo unita Ekäni täŋo man u komeni komeni ahäŋpäŋ weŋ patkuk. Ahäŋpäŋ weŋ patkuko uwä ämawebe-ken kehäromi nitek ahäŋpäŋä irit-kuŋat-kuŋariken kehäromigän patkuk.

Efesus naniktä Polta nadäwä waŋkuŋ

²¹ * Eruk Pol uwä epän täŋ yäpmäŋ kuŋtäŋgän täŋpän tärewäpäŋ Masedonia ba Akaia kome kukta nadäk peŋkuk. Täŋkaŋ u kädätä Jerusalem yotpärare-ken kukta imaka nadäŋkuk. Täŋpäŋ ŋode yäŋkuk; Jerusalem kuŋkaŋ unitä Rom kome kaŋ kwa yäk. ²² * Täŋpakaŋ Poltä iniken täŋkentäki yarä u kubä wäpi Timoti, kubä wäpi Erastus, äma yarä

* **19:6:** Apos 8:17; Apos 10:44,46 * **19:9:** 2Ko 6:14-18 * **19:10:** 2Ti 1:15 * **19:11:** Apos 14:3 * **19:12:** Apos 5:15 * **19:13:** Mak 9:38 * **19:15:** Mak 1:24,34 * **19:17:** Apos 5:5,11 * **19:20:** Apos 12:24 * **19:21:** Apos 23:11; Rom 1:13 * **19:22:** Rom 16:23; 2Ti 4:20

u yepmanpän Masedonia kome kuŋkumän. Tänpäkaŋ Pol ini uwä kadäni käroni bumik Esia käda ugän itkuk.

23 * Eruk kadäni uken äma ätutä Ekäni täŋo kädet siwoŋi unita iwan tänpän man bumta yänkaŋ tänjuruk-uruk mäyap täŋkuŋ. 24 * Äma u kubä wäpi Demetrius. Uwä monen epäntawä imaka imaka siliwa kapapän täk täŋkukonik. Tänpäkaŋ ämawebe u naniktä yäwik webe kubä wäpi Atemis nadän imik täŋkuŋonik. Tänpän yäwik webe u iniŋ oretta kudupi yot kubä täŋkuŋ. Eruk Demetrius, siliwa kapa tänpäni unitä siriwapän yot unitäŋo wärani täpuri täpuri tänpän penjirän ämawebe monen pähap imiŋpän yäpmäk täŋkuŋonik. 25 Eruk ude tänpän näkŋo monen epän maŋpek yänpän äma epän u bok tänpäni ba äma epän udewanigän tänpäni kudup yän-yäkŋat yäpmän päbä yepmanpän ŋode yäwetkuk; Notnaye, in ŋode nadäwut. Epänin täŋo gwäki säkgämän yäpmäk täkamän yäk. 26 * Upänkaŋ u kawut! Äma Pol uwä Efesus ämawebe mäyap täŋo nadäk-nadäki penjawähut täyak yäk. Tänpäkaŋ u kome ŋogän nämo täyak. Esia kome u kumän udegän bumik täyak yäk. Täŋkaŋ ŋode yäk täyak; Anutu wärani wärani injin ketjintä tänpäni uwä Anutu bureni nämo yäk. Uwä yäwik jopi yäk.

27 Tänpäkaŋ in nadäkaŋ; Poltä man yäk täyak unitäwä nintäŋo monen epän ŋowä täga api tänpän wanen. Tänpäkaŋ ugän nämo. Jop man unitägän tänpewä ämawebetä yäwiknin Atemis unitäŋo kudupi yotta nadäwä imaka jopi kubä api täŋpek yäk. Upänkaŋ bianä Esia nanik ba komeni komeni päke ŋowä anutu webe Atemis ugänpän oraŋ imik täŋkumänonik. Tänpäkaŋ Pol täŋo manbiŋam unitä Atemis wäpi biŋam u yäpän wanayän täyak yäk.

28 Eruk man ude nadänpänä äma päke uwä bänepi bumta tänpä wanŋuŋ. Tänpän gera kehäromigän yänpän ŋode yänkuŋ; Nin Efesus nanik täŋo anutu Atemis uwä intäjukun-inik itak yäk. 29 * Ude yänjirä ämawebe yotpärare u nanik tänjuruk-uruk pähap kubä pewä ahäwäpän bäräŋen kumaŋ käbeyä bägup-ken kuŋkuŋ. Täŋkaŋ äma yarä Masedonia nanik, Polkät bok kuŋarani u yepmäŋitpän yäpmän kuŋkuŋ. Yarä uwä wäpi Gaius kenta Aristakus. 30 Eruk ude täŋkaŋ irirä Pol uwä man yänahäwa yänkaŋ käbeyä täŋkuŋ-ken kwayän nadänkuko upänkaŋ ämawebe äbot tänpäniä iniŋ bitnäŋkuŋ. 31 * Ba kome u nanik äma wäpi nitek ätuwä, Polta not säkgämän täŋ imik täŋkuŋo unitä Polta man kehäromi ŋode pewä yäpmän kuŋkuŋ; Gäk käbeyä pähap täŋ itkaŋ-ken kwentawä yän iwetkuŋ.

32 Eruk, käbeyä-ken tänjuruk-uruk pähap täŋ itkuŋ. Äma päke uwä nadäk ŋoba-ŋoba täŋkuŋ. Täŋjirä ätuwä gera kotäk kubägän yänkuŋ. Ätuwä gera inigän kubäpän yänkuŋ. Tänpäkaŋ ude täŋkuŋo unitäŋo mebäri udetä ämawebe äbot käbeyä ŋo itkamän yän nämoinik nadäwä tumbuk. 33 Eruk ude tänpän Juda nanik ätutä äma kubä wäpi Aleksada injipän pimiŋ iwat-pewä yäpmän käbeyä bämopi gänaŋ umu kwänkaŋ eruk, äma ätutä man mebäri yänahänpän iwetkuŋ. Iweräwä Aleksadatä man kowata yäwerayän ketwära täŋkuk. 34 Ude täŋjirän äma ätutä äma uwä Juda nanik, Anutu kubä iniŋ orerani yän kaŋpän nadänkuŋ. Ude nadänpän unita pen gera mämä terak bumta ŋode yänkuŋ; Efesus nanik nintäŋo yäwik Atemis uwä intäjukun-inik itak! Ude yän yäpmän kuŋtäko 2 auas ude tärenkuk.

35 Täŋjirä Efesus nanik täŋo gapman kubätä ämawebe päke u yäniŋ bitnänpän yäwetkuk; Efesus äma, in juku penpän nadäwut yäk. Nin kudup ŋode nadäkamän. Efesus nanik nin uwä yäwik webe Atemis unitäŋo kudupi yot kaŋiwat täkamän yäk. Ba unitäŋo wärani kunum gänaŋ nanik maŋkuko unita imaka, watä it täkamän. 36 Äma kubätä man uwä utnaŋi nämo unita in kumän-tagän bitnänpän imaka waki kubä täkta nämo tärop tänen yäk. 37 Tänpäkaŋ äma yarä ŋowä kudupi yot täŋo imaka ätu nämo kubo täŋkumäno upänkaŋ jop yän-yäkŋat yäpmän äbäkaŋ yäk. Ba yäwik webenin unita yänärok man kubä nämo

* 19:23: 2Ko 1:8 * 19:24: Apos 16:16 * 19:26: Apos 17:29; 2Ti 1:15 * 19:29: Apos 20:4, 27:2; Kol 4:10; Plm

24 * 19:31: 2Ti 1:15

yänkumän. ³⁸ Täñ, Demitrius-kät epän ämaniyetä äma kubäken man kubä iränä, man yäpätägak-tägak kadäniwä itak yäk. Ba man yäpmän daniwani äma itkañ yäk. Unitägän man yäpätägak epän api täneñ. ³⁹ Ba äma kubätä man kubä nadänpänä, uwä käbeyä kadäni-ken ugän yänpän täga ket utneñ yäk. ⁴⁰ Täñ, apiño ämik pena ahatak u mebärini nämo unita nin bäräpi yäpnañi bumik yäk. Tänpäkañ käbeyä waki ñonitäño mebärita niwet yabäwäwä kowata täga nämo api yäwetne. ⁴¹ Eruk ude yäwetpäñ ämawebe päke uwä yäwerän yäpmän kuñtänpä kuñkuñ.

20

Pol Masedonia, Grik komeken kuñkuk

¹ Eruk kadäni Efesus ämawebetä kähän gera mämä päke yänkuño u bitnäñirä Pol äbot tänpänita yänpewän äbuñ. Yänpewän äbäkañä bänep nadäk-nadäki täñ-kehäromtañ yämikta jukuman ätu yäwetkañ yepmañpeñ Masedonia komeken kuñkuk. ² Masedonia komeken kuñkañ ämawebe u nanik täño bänepi täñ-kehäromtañ yämikta jukuman mäyap yäwettän kuñkuk. Ude täntän kumañ eruk, Grik komeken ahänjuk. ³ Ahänpän komepak yaräkubä ude Grik komeken irän täreñirän gäpe terak äronpeñ kome kubä wäpi Siria komeken kwayän nadänjuk. Tänpän Juda naniktä utta man topuño u nadänpänä äneñi äyänutpeñ Masedonia komeken kuñkuk. ⁴ * Tänpäkañ äma ñodetä Polkät kuñkuñ; Beria komeken nanik kubä wäpi Sopate, Pirus täño nanaki, Tesalonaika nanik äma yarä wäpi Aristakuskät Sekudus, Depe yotpärare-ken nanik Gaius, kubä Timoti. Tänpäkañ kome tañi Esia uken nanik yarä wäpi Tikikus kenta Trofimus. Äma udetä Polkät bok kuñatkuñ. ⁵ Äma uwä intäjukun kuñkuño Troas yotpärare-ken ninta itsämän itkuñ. ⁶ Täñirä ninäwä Pilipai yotpärare-ken orekirit kadäni kubä wäpi Käräga yiskät nämo awähurani orekirit kadäni, u itna täreñirän gäpe terak äronpeñ kuñkumän. Kuñkä kepma 5 uken eruk Troas yotpärare-ken äma intäjukun kuñkañ ninta itsämabuñ-ken u ahänkumän. Ahänpän yabänakañ kepma 7 udewä Troas yotpärare-ken itkumän.

Poltä Yutikus tänpewän kodak täñkuk

⁷ * Täñkañ Sande kubäken äbot tänpäni-kät käräga näna yänpän äbä äbot kubägän itkumän. Iritna Poltä ämawebe päke u manbiñam yänahänpän yäwetkuk. Imata, kwep api yepmañpeñ kwet yän nadänpän unita manbiñam pen yäwet yäpmän kuñtäyon bipani bämopi-inik täñkuk. ⁸ Yot u gänañ topän mäyaptä ijin-yänñirä itkumän. Yot uwä käroni boham unuken. ⁹ Täñkireki yaräkubä punin unu käbeyä täñ itkumän. Täñitna äma gubañi kubä wäpi Yutikus uwä mäñit yäpni kädet kubäken mañit itkuk. Irirän Pol manbiñam käroni pähap yäniwat yäpmän kuñirän nadän ittängän däpmona täñkuk. Täntängän eruk patkuk. Pattängän punin ununitä kome terak umu mañkuk. Täñirän äma itkuño uwä injit yäpmän akuna yänkañ äpmonpäñ kañkuñ; Kumänpän bam tänpän parirän. ¹⁰ * Äpmonjirä Pol imaka, yawat yäpmän äpmonpäñ päñku Yutikus dubini-ken gukut imäpmok tänpän bäyañ imiñkuk. Bäyañ imiñpän ämawebe ñode yäwetkuk; In nadäwätäk nämo täneñ. Äma ño nämo kumak, kodak itak yäk. ¹¹ Ude täñkañ Pol äneñi äromañ yot gänañ äronpäñä käräga tokätpän ämawebe ukät bok nañkuñ. Nañkañ manbiñam äneñi yäwet yäpmän kuñtäyon kome yänñkuk. Yänñirän eruk yepmañpeñ kuñkuk.

¹² Kuñirän äma gubañi äneñi kodak tañkuko u bänep oretoret terak yänikñat yäpmän yotken kuñkuñ.

Pol Troas yotpärare penpeñ kuñkuk

¹³ Ude täñirä nin Pol ugän teñkañ gäpe terak äronpeñ Asos yotpärare-ken nintä jukun kuñkumän. Kuñkumäño Polta itsämän iritna eruk Pol ini niwetkuko udegän ini kuron äbänkä nibän ahänjuk. ¹⁴ Äbä Asos yotpärare-ken nibän ahänpän gäpe terak ärowänkañ

* **20:4:** Apos 19:29, 21:29; Efe 6:21 * **20:7:** Apos 2:42,46 * **20:10:** 1Kin 17:21

eruk Mitilini yotpärare-ken kuŋkumäñ. ¹⁵ Pätña yäñewänä kuŋkä gwägu bämopi-ken kome kubä wäpi Kios u dubini-ken ahänkumäñ. Tamä äneñi kuŋkä Samos yotpärare-ken ahänkumäñ. Yäñewänä äneñi u naniktä kuŋkä eruk Miletus yotpärare uken ahänkumäñ. ¹⁶* Orekirit kadäni pähap kubä wäpi Pentikos u keräp tañirän unita Pol Efesus yotpärare irepmitpäñ kukta nadänkuk. Bäräñeñ kumañ Jerusalem kuŋkañ Pentikos orekirit u kañ käwayäñ nadänpäñ unita Esia komeken kuŋatta bitnäñkuk.

Poltä iniken mebärini yäwetkuk

¹⁷* Miletus yotpärare-ken ahänpänä eruk Poltä Efesus äbot täñpani täño intäjukun ämata man tewän kwäkañ äbä kañkuñ. ¹⁸* Äbä kawäkañ jukuman ñode yäwetkuk; Näkä Esia komeken äbä inkät itkañ kädet jide jide täk täñkuro u kudup injin nadäkañ u yäk. Pengän äbutken umunitä päbä äneñi tepmañpeñ kuŋkuro u kädet mebäri kubä nämo täñkut. ¹⁹* Nämo, kadäni kadäni Juda nanik näk täñpawakta man yäñpäñ-nadäk täñirä nadän bäräp täk täñkut. Ba täñyäkñarani ude täñirä kadäni mäyap konäm kot täñkut. Upänkañ näkä gupna yäpmäñ äpäñpäñ kuŋatkañ Ekäni täño epän ehutpäñ täk täyat. ²⁰ Ba in täñkentäktä man tägatäga täwetta nämo umuntañkut. Käbeyä-ken ba injin yotken täñpäñ-täwoñärek täk täñkuro, u nadäkañ u yäk. ²¹ Kadäni kadäni Juda nanik ba Grik nanik bok, bänepjin sukurenpeñ Anutu-ken kuŋpäñ Ekäninin Jesuta nadäkinik täñ imikta man kehäromigän täwet yäpmäñ äbut.

²²* Eruk nadäkañ; Apiño Kudupi Munapiktä peñ näwet-pewän näk Jerusalem kwayäñ. Imaka näkä terak jide ahän namayäñ täko u nämo nadätat. ²³* Ñode ugänpäñ nadätat; Komeni komeni kuŋat täyat-ken Kudupi Munapiktä ñode yäñahänpäñ näwet täyak; Bäräpi mebäri mebäri gäka itsämänkañ yäk. ²⁴* Upänkañ näk irit kuŋat-kuŋatnata nämo iyaptak täyat. Nämo, näk kädet iwatat ugänpäñ iwatpäñ epän man Ekäni Jesuken yäpuro u täñtärektä nadätat. Epän uwä Anutu täño iron unitäño manbiñam yäñahäk-yäñahäk u.

²⁵ Eruk notnaye, nadäwut. Bian näk in bämopjin-ken itkañ Anututä intäjukun itkañ yabän yäwat epäni täk täyak unitäño manbiñam täwetpäñ täwoñärek täk täñkuronik. Ude täk täñkuropäñ apiño ñode nadätat; Kämi in kumän-tagän näk wari nämo api nabäneñ yäk. ²⁶* Unita näk pengän ñode täwet ahäwayäñ nadätat; In bämopjin-ken nanik kubätä paot-paotta biñam täñpänä, näkä terak nämo yäneñ. ²⁷ Imata, näk Anutu täño nadäk-gärip kudup in täwet ahäktä umun kubä nämo täk täñkuronik. ²⁸* Eruk, in injinta watä säkgämän itpeñ kuŋatneñ. Ba Anutu täño kudupi ämawebe äbot, iniken nanaki täño nägäripän suwañpäñ yepmañkuko unita watä udegän it yämineñ yäk. Inäwä Kudupi Munapiktä Anutu täño yawak äbot unitäño watä äma ude iwoyäñpäñ tepmañkuk. ²⁹* Näk nadätat. Kadäni näkä tepmañpeñ kuŋirawä añ ägwäritä bämopjin-ken äbänkañ yawak äbot u api täñpawaneñ yäk. ³⁰* Täñirä inken nanik ätutäwä jop manman yänkañ Anutu täño kudupi ämawebe äbot yän-yäkñarani täñpewä api yäwatneñ. ³¹* Ude täneño udetä kadäni kadäni watä säkgämän kañ it täñput. Obañ yaräkubä unita bipani ba kepma kudän näkä täñpäñ-täwoñäreñkuro unita nämo guñ täneñ. Nämo, näkä umun man ba jukuman in kubäkubä täwet täñkuro u konäm butewaki terak täwetkut.

³²* Eruk, apiño Anutu kerik-ken tepmañtat. Unita inä unitä bänep iron täñkuko unitäño mani biñam u nadänpäñ initpeñ kuŋatneñ. Täñirä bänep iron unitä in täga api täñ-kehäromtañ tamek. Ba unitägän imaka täga kudup Anututä ämawebeniye inita iwoyäwanita yämik täyak u inta udegän api tamek. ³³* Näk äma kubä täño moneñ ba tek tuñumta yabän-gärip nämo täñkut. ³⁴* Injin nabänpäñ-nadäk täkañ u. Näkñaken ketna

* **20:16:** 2Ti 1:15 * **20:17:** Apos 18:21 * **20:18:** Apos 18:19, 19:10 * **20:19:** Apos 20:3 * **20:22:** Apos 19:21 * **20:23:** Apos 9:16; Apos 21:4,11 * **20:24:** Apos 21:13; 2Ti 4:7 * **20:26:** Apos 18:6 * **20:28:** 1Ti 4:16; 1Pi 5:2-4 * **20:29:** Mat 7:15; Jon 10:12 * **20:30:** 1Jo 2:19 * **20:31:** Mak 13:37; Apos 19:8,10; 1Te 2:11 * **20:32:** Apos 26:18 * **20:33:** 1Sml 12:3; 1Ko 9:11-12 * **20:34:** Apos 18:3; 1Te 2:9

ɳonitā-gān epān tānpān nākɳata watā it tāɳkuronik. Ba āma ātu nākkāt bok it tāɳkumāɳo u tāɳkentāɳ yāmik tāɳkuronik yāk. ³⁵ * Epān mebāri mebāri tāk tāɳkuro uwā ɳode tānpān-tāwɳārenɳut; Nin epān tāktāk kādet ugānpān tāɳkehārom tānpān iwāt tākāna. Ude tāɳkaɳ uyaku āma ini gupi tāga nāmo tāɳkentānaɳi udewani uwā tāga tāɳkentāɳ yāmine. Ekāninin Jesutā man kubā ɳode yāɳkuko upān nadākot; Iron kādet u kādet tāgagāmān kubā. Āma iron tāɳpeko udewani tāɳo bānep oretoret unitā āma tuɳum yāpmāk-tagān nadāweko unitāɳo bānep oretoret u irepmitak yāk.

³⁶ * Eruk Poltā jukuman ude kumān yāwet moreɳpāɳā Efesus ābot tāɳo intājukun āma ukāt gukut imāpmok tānpān Anutu-ken yāɳapik man penta yāɳkuɳ. ³⁷ Ude tānpān intājukun āma pāke unitā Pol bumta kot ibatkuɳ. Tāɳkaɳ bāyaɳ iɳitpāɳ iniɳ oretkuɳ. ³⁸ * Tānpān butewaki pāhap bumta nadāɳkuɳ. Imata, Poltā ini ɳode yāɳkuko unita; In nāk wari nāmo api nabāneɳ yāk. Ude tāɳkaɳ eruk, yāɳikɳat yāpmāɳ gāpetā itkuk-ken u kuɳkuɳ.

21

Pol gāpe terak āronɳeɳ Jerusalem kuɳkuk

¹ Uken kuɳpāɳ ābot tāɳpani tāɳo intājukun āma u yepmaɳpeɳ kukta butewaki pāhap nadāɳkaɳ gāpe terak āronakaɳ gāpe kuɳkuk. Gwāgu bāmopi-ken kome tāpuri kubā wāpi Kos u nadāɳ iwātkaɳ siwɳɳigān ude kuɳkumāɳ. Kuɳitna bipmāɳpāɳ yāɳeɳirān kome tāpuri kubā pen wāpi Rodes uken ahāɳkumāɳ. Eruk Rodes peɳpeɳ kuɳpāɳā yotpārare kubā wāpi Patara u ahāɳkumāɳ. ² Patara kome u ahāɳpāɳ kaɳkumāɳ. Gāpe kubā kome u peɳpeɳ Ponika komeken kwayāɳ tāɳirān. Ude kaɳpāɳā uterak āronakaɳ kuɳkuk. ³ Kuɳtāɳgān gwāgu bāmopi-ken kome kubā wāpi Saiprus u kaɳpāɳ Siria komeken kunayāɳ nadāɳkumāɳo unita kāpmāk kādagān irepmitkaɳ kumaɳ pāɳku Tire yotpārare-ken ahāɳkumāɳ. Ahāɳpāɳ gāpe terak nanik tuɳum ātu u penayāɳ tāɳkuɳ. ⁴ * Peɳirā ninā kome uken nanik ābot tāɳpani āmawebe u yabānayāɳ āpāmaɳ kuɳkumāɳ. Pāɳku kepma 7 ude ukāt penta itkumāɳ. Itkaɳ Kudupi Munapiktā ābot tāɳpani manbiɳam yāwerirān nadāɳpāɳ Pol iwetkuɳ; Gāk Jerusalem kwentawā yāk. ⁵ Eruk gāpetā Tire kome peɳpeɳ kwayāɳ tāɳirān yotpārare peɳpeɳ kuɳitna ābot tāɳpani āmawebe meɳ nanak bok nimagut yāpmāɳ āpāmaɳ kuɳkuɳ. Āpāmaɳ kumaɳ pāɳku gwāgu pomi terak gukutnin imina āpmonpāpāɳ Anutu-ken yāɳapik man yāɳkumāɳ. ⁶ * Ude tāɳkaɳ butewaki man kowata kowata yāɳkaɳ gāpe terak āronitna ini yotken kuɳkuɳ.

⁷ Āronpeɳ eruk Tire kome peɳpāɳ kumaɳ Tolemes yotpārare-ken ahāɳkumāɳ. Ahāɳpāɳ ābot tāɳpani u naniktā ābā nimagut yāpmāɳ kwākaɳ ukāt kepma kubā itpāɳ patkumāɳ. ⁸ * Patkumāɳo yāɳewānā Tolemes yotpārare peɳpeɳ ninin kuroɳ kumaɳ pāɳku Sisaria yotpārare-ken ahāɳkumāɳ. Ahāɳpāɳ kumaɳ Anutu tāɳo manbiɳam yāɳahāwani āma kubā wāpi Filip unitā yotken kuɳkumāɳ. Āma uwā āma 7 aposoro tāɳkentāɳ yāmik tāɳkuɳo ukāt nanik kubā. ⁹ * Uwā āperiye 4 ude, āma nāmo yāpani unitā Anutu tāɳo man profettā-yāɳ yāɳahāk tāɳkuɳonik. ¹⁰ * Eruk, uken kepma ātu iritna profet kubā wāpi Agabas u Judia kome peɳpeɳ Sisaria komeken āpuk. ¹¹ * Āpāɳpāɳ ninken ahāɳ nimiɳpāɳ Pol tāɳo pion yāpmāɳpāɳ iniken keru kuroɳi pādāt tānpāɳ ɳode yāɳkuk; Kudupi Munapiktā ɳode yāyak; Juda naniktā pion ɳo tāɳo māhemi Jerusalem komeken kudān ɳode tānpāɳ guɳ ābot ātu u keru terak api penēɳ yāk.

¹² * Yāɳirān nin ba āmawebe ābot kome u naniktā man u nadāɳpāɳ Poltā Jerusalem kukta iniɳ bitnāk man kehāromi yāɳkumāɳ. ¹³ * Upāɳkaɳ Poltā kowata ɳode yāɳkuk; In

* **20:35:** Mat 10:8 * **20:36:** Apos 21:5 * **20:38:** Apos 20:25 * **21:4:** Apos 20:23 * **21:6:** Apos 20:36
 * **21:8:** Apos 6:5, 8:40 * **21:9:** Apos 2:17 * **21:10:** Apos 11:28 * **21:11:** Jon 21:18; Apos 20:23, 21:33
 * **21:12:** Mat 16:22 * **21:13:** Apos 20:24

imata konäm butewaki täñkañ näkño bänep nadäk-nadäkna täñpä wakan? Näk Jerusalem naniktä kädet waki u ba u täñ namikta nämo bitnätat. Ba ugän nämo. Ekäni Jesuta yäñpän kumäkta pidäm täyat yäk. ¹⁴ Ude yäñirän Pol täño gäripi u iniñ bitnänäñi bumik nämo nadäñkumäño unita ñode iwetkumän; Eruk, Ekänitä imaka kubä ahäj gamikta nadätak u ini kañ ahäj gamän.

Pol Jerusalem ahäjku

¹⁵ Eruk u itna täreñirän Jerusalem ärokta täñtuñum tuñum täñkumän. ¹⁶ Täñtuñum tuñum täñpeñ kunayän täñitna Sisaria nanik nadäkinik täñpani ätu penta kuñkumän. Unitä nimagut yäpmän äma kubä wäpi Nason unitä yotken kuñkuñ. Äma uwä Saiprus nanik, äbot täñpani bian yäpurärätkuk. Unitä yotken päñku itkumän. ¹⁷ Täñkañ eruk, Jerusalem äbot täñpani ämawebetä bänep oretoret terak nimagut päñku nipmanpä patkumän. ¹⁸ * Patkumäño yänewänä Pol uwä ninkät Jems kakta bok kuñkumän. Täñpäkañ kadäni ugän äbot täñpani ämawebe täño intäjukun äma käbeyä täñ itkuñ. ¹⁹ * Täñirä Pol uwä päñku bok itkañ yäniñ oretpäñ guñ äbotken epän täñirän Anututä kerit terak kudän jide pewän ahäjkuñ u kudup yäwet ahäjirän nadäñkuñ.

²⁰ * Pol täño man u nadäñpän Anutu täño wäpi yäpmän akuñpän iniñ oretkuñ. Täñkañ iwetkuñ; Gäk nadätan? Juda ämawebe mäyaptä Jesuta nadäkinik täñ imiñ moreñ yäk. Täñkañ ämawebe uwä Moses täño бага man u pen iwaräntäkta kehärom täkañ yäk. ²¹ * Upäñkañ gäka manbiñam ñode nadäk täkañ; Poltä Juda ämawebe, guñ ämawebe bämopi-ken itkañ u ñode yäwet täyak; In Moses täño бага man penpäñ nanakjiye täño gupi moräk madäneñtawä, bian täñpani ude. Ba Juda täño täktäki kudup kañ pen morewut yäk. Gäkä ude yäk täyan yäñ nadäk täkañ. ²² Gäk äma udewanitä abän yäñ biñam uku nadäño unita nadäwätäk täñ itkamän. ²³ Unita kädet kubä ñode gäweritna täñpikañ gäka äma täga yäñ kañ nadäwut. Nin bämopnin-ken äma 4 ude itkañ yäk. Äma 4 uwä Anutu inamiken äneñi pakigän itta бага man täño kädet kubä iwatta yäñkehärom tañkuñ yäk. ²⁴ * Eruk äma ukät bok kudupi yotken kuñkañ Moses täño бага man iwatpäñ imaka tänayän täkañ u gäk udegän kañ tä yäk. Ba monen penayän täkañ unita ba gäkñata bok kañ pe. Ude täñiri äma 4 u Anutu-ken yäñkehäromtak man yäwani uwä täñ-tärekañ yäñ nadäneñta gwäki pujiñ täga äriñ täñpä kuneñ. Eruk, gäk ude täñkentän yämiñiri ämawebetä ñode api nadäneñ; Pol täño biñam nadäñkumäño u bureni nämo, jopi yäk. Pol uwä Moses täño бага man iwat täyak yäñ api nadäneñ.

²⁵ * Täñpäkañ äma guñ äbotken nanik Jesuta nadäkinik täñpani unitawä, manbiñam ñowäku bian yämiñkumäño u nadäkañ yäk. Imaka ñodewani nämo täkta yäñpän-nadäñkumäño uwä kudän täñpän yämiñkumän; Tom anutu jopita nanimik täñpani u nämo näneñ. Ba tom nägät ikek ba tom kotäki topmäñpän däpani nämo näneñ yäk. Ba kubokäret nämo täneñ. Man kudän ude täñpän yämiñkumän yäk.

²⁶ * Eruk käbeyä täñpä tärewänkañ patkuñ yänewänä Pol äma Anutu-kät yäñkehäromtak man yäwani 4 ukät päñku yäñkehäromtak man yäñkuñ udegän yäñku. Ude täñkañ kudupi yot gänañ äronpäñ bämop äma ñode iwetkuk; Baga man terak kudän täwani udegän, kepma 7 itna täreñirän yäñkehäromtak man yäñkumäño unitäño epäni u api tärewew yäñ iwetkuk. Eruk, kepma 7 udetä ugän it yäpmän kuñtängän yäñkehäromtak man u täñ-täreka gupe käbäñi niked ijiñkuñ.

Juda naniktä Pol iñitkuñ

²⁷ * Eruk kepma 7 u tärewayän täñirän Juda nanik Esia komeken naniktä abäñpän kañkuñ; Pol kudupi yot täño yewa gänañ irirän. Abä ämawebe pen yäwettäko Polta

* **21:18:** Apos 15:2,13; Gal 1:19 * **21:19:** Apos 15:12 * **21:20:** Apos 15:1,5 * **21:21:** Apos 16:3; Gal 2:3
* **21:24:** Nam 6:1-20; Apos 18:18 * **21:25:** Apos 15:29 * **21:26:** 1Ko 9:20 * **21:27:** 2Ti 1:5

kokwawak täñ imiñkuñ. Ude täñpäñ Pol inñitkuñ. ²⁸ * Inñitpäñ gera ñode yänkuñ; Isrel ämawebe in täñkentän nimut! Äma ñonitä ämawebe komeni komeni nintäño wäpnin biñam ukät Moses täño бага man ba kudupi yot ño täñpäwakta yäwetpäñ yäwoñärek täñtän kuk täyak yäk. Ba ugän nämo! U Grik nanik ätu yän-yäkñat yäpmän kudupi yot gänañ äronkuk. Kudupi yot Anututä inita biñam yäwani-ken äronñirä Anutu inamiken täñpäwak täñkuñ yäk. ²⁹ * Täñpäkañ man u yänkuño uwä imata, bian yabänñirä Trofimus Efesus komeken nanikpäñ Polkät yotpärare u gänañ irirän yabänkuñ. Yabänkañ nadänkuñ; Poltä ini imagut yäpmän kudupi yot täño yewa gänañ ärok yän jop nadänkuñ.

³⁰ Täñpäkañ Jerusalem ämawebetä man u nadänpäñ kikuñutpäñ täñ-urukuruk bumta täñkuñ. Ude täñkañ Pol inñitpäñ wädän gärepmän yäpmän yewa kemat umude kuñkuñ. Ude täñpäñ bäräñeñ kudupi yot yewa täño yäma yäputkuñ. ³¹ Ude täñkañ Pol inñit yäpmän äpämäñ päñku ut irirä Rom täño komi äma täño intäjukun ämatä biñam ñode nadänkuk; Jerusalem ämawebe kuduptagän kokwawak täñpäñ kowat ämiwän täkañ yäk. ³² Ude nadänpäñ bäräñek-tagän intäjukun äma ätukät komi ämaniye ätukät yämagurän yäpmän äma peñawäk täñ itkuñ-ken bäräñeñkuñ. Bäräñeñ äbänñirä Juda ämawebetä yabänpäñ Pol wari nämo utkuñ. ³³ * Ude täññirä komi äma täño intäjukun ämatä äbä Pol inñitkañ komi ämaniye yäwerirän yen kehäromi yarä yäpmän päñku pädat täñkuñ. Ude täñkañ Juda ämawebe yäwet yabänkuk; Äma ño netä? Ba imapän täk? ³⁴ Yänñirän ämawebe äbot päke itkuñotä yän-tänñurän yänpäñ yänkuräk täñkuñ. Yänñuruk-uruk pähap ude täññirä komi äma täño intäjukun ämatä mebäri ket nämo nadänkuk. Täñpäñ komi ämaniye yäwerän Pol inñit yäpmän komi ämatä ini yotken kuñkuñ. ³⁵ Inñit yäpmän yot yäma-ken u kuñpäñ komi ämatä yabänkuñ; Ämawebe päke u Pol utta yäwat-yänñirä ude yabänpäñ Pol pudätpän punin yäpmän äronkuñ. ³⁶ * Ämawebe äbot päke unitä yäwarän täñkañ kähän gera terak ñode yänñtän kuñkuñ; Kumän-kumän utpewä kumbän! yäk.

Poltä nadäkiniki täño mebäri yäwetkuk

³⁷ Eruk komi ämatä Pol yänñikñat yäpmän yot gänañ äronayän täññirä Poltä komi äma täño intäjukun äma u Grik man terak ñode iwetkuk; Näk man kubä gäk täga gäwerayän? Ude yäwänä iwetkuk; Wära, gäk näkño man kotäk nadätan? ³⁸ * Näkä gäka Isip nanik bian gapmanta kokwawak täñpäñ ämik pewän ahänkuko u yän nadätat yäk. Äma u noriye äma komi komi 4,000 yän-butuwän yäpmän kome kawuki-ken ämik täkta kuñkuñ. ³⁹ Yäwänä Poltä yänkuk; Näk u nämo! Näk Juda äbotken nanik, Silisia komeken, yotpärare täñ kubä wäpi Tasmus u nanik yäk. Unita nadän namiñiri ämawebe man yäwerayän yäk. ⁴⁰ Ude iweränä komi äma täño intäjukun ämatä nadän imiñkuk. Nadän imiñirän, eruk Poltä yot täño yenpeñ ärowani terak itpäñ ketwära täñyärenñirän ämawebetä u kañpäñ kwikinik it yäpmän kuñkuñ. Kwikinik irirä eruk Pol ämawebe päke u iniken man kotäk Hibru uterak ñode yäwetkuk;

22

¹ Nanaye, notnaye, in juku peñpäñ nadäkot! Näk imaka goret kubä nämo täññira nepmäñitkañ unitäño mebäri yän ahäwayän yäk. ² Poltä iniken man kotäk Hibru uterak yänñirän unita u nadänpäñ kwikinik-inik it yäpmän kuñkuñ. Kwikinik irirä Poltä äneñi ñode yänkuk; ³ * Näk Juda äma kubä yäk. Meñnatä Silisia kome, Tasmus yotpärare-ken bäyañkukopän äbä yotpärare ño itpäñ tägañkut yäk. Äbekniye oraniye täño бага man kudupta yänpäñ-näwoñärek täk täñkuko uwä Gamaliel. Uwä näkño yänpäñ-näwoñärek äma ude yäk. Ude täññirän näk intä Anutu täño nadäk-gärip u iwatpäñ täkta pipiri intä täk täkañ udegän täñ yäpmän äbut. ⁴ * Näk äma Jesu täño Kädet iwarani u täñpäwak täñ

* **21:28:** Ese 44:7; Apos 6:13 * **21:29:** Apos 20:4; 2Ti 4:20 * **21:33:** Apos 20:23 * **21:36:** Luk 23:18; Apos 22:22 * **21:38:** Apos 5:36-37 * **22:3:** Apos 5:34; Rom 10:2 * **22:4:** Apos 8:3, 22:19

yäpmän äbut. Äma ba webe bok ätu yentä pädat tänpän komi yotken yämagut yäpmän kuk tänkut. Tänpän ätu kumän-kumän däpmäk tänkut yäk. ⁵ Bämop äma intäjukun tänpäni Ananias, ba Juda täno äma ekäni ekäni u näkä ude tänkuro u kudup nadäkan. Unitä täga täwetnayän yäk. Kadäni kubäta näk Jesu täno Kädet iwarani Damaskus yotpärare-ken itkan u yepmäñit yäpmän päbä komi yotken Jerusalem no yepmakta nadänkut. Ude nadänjira ini no nanik täno äma ekäni ekänitä noriye Damaskus itkan u Näk ude api tänpet yän yäwet yabäta manbiñam kudän tänpän namiñkuñ.

⁶ Kudän tänpän namä yäpmän Damaskus kädet kuñtängän kepma bämopi täñirän imaka kubä pit kubägan node ahän namiñkuk; Penyänek pähap kubä kunum gänañ naniktä penyänepän nabänkuk. ⁷ Ude täñirän näk kome terak man patkan gera kubä node nadänkut; Sol! Sol! Gäk imata komi namik täyan? ⁸ Yäwänä näkä yänkut; Ekäni, gäk netä? Ude yänjira unitä yänkut; Näk Jesu Nasaret nanik upän gäkä näk tänpiwak täkan yäk. ⁹ Tänpäkan äma näkkät bok itkumäno u penyänek ugän kankuño upänkan man kotäk ahänkuko u nämo nadänkuñ. ¹⁰ Ude tänpän näkä yänkut; Ekäni, unita näk jide tänpet? Yänjira näwetkuk; Gäk akuñkan Damaskus yotpärare-ken ku! U kuñjira äma kubä uken itak. Unita epän man yän gaminükuro u, uken kwikan unitä api gäwerek yäk. ¹¹ Tänpäkan penyänek unitäno ägonitä tänpewän dapuna bipmän urirän imaka imaka täga nämo yabänkut. Ude tänjira ämanaye dubina-ken itkuño unitä nepmäñit yäpmän Damaskus kuñkuñ.

¹² Eruk, äma kubä Damaskus komeken itkuko u wäpi Ananias. Äma uwä Anutu gämori-kengän itkan Moses täno бага man säkgämän iwarän täwani. Juda äma Damaskus itkan unitä äma u oran imik tänpänonik. ¹³ Tänpäkan äma unitä päbä dubina-ken itpän node näwetkuk; Notnapak Sol, dapunka äneñi ijiwi kut yäk. Ude yänjirän uteräkän dapun ijiwa kwäpän kankut. ¹⁴ Käwawä yänkut; Äbekniye oraniye täno Anutu unitä iniken nadäk tawan u nadäta gäk iwoyänpän gepmankuk yäk. Ba Siwoñi Äma u kakta ba mani kotäk nadäta iwoyänpän gepmankuk yäk. ¹⁵ Unita gäk imaka kankuno ba nadänkuno unitäno biñam ämawebe api yäwetpän yäwoñärewen yäk. ¹⁶ * Unita imata kadäni käroni itsämben? Akuñpän Ekäni wäpi yänpän ume äruriri momika kumän ärut moreñ gamayän yäk.

¹⁷ Poltä ude yäwetpän ämawebe äneñi node yäwetgän tänkuk; Eruk, kadäni käroni kuñattängän Jerusalem no äneñi äbut yäk. Äbänpän kepma kubäta kudupi yot gänañ äronükuro Anutu-ken yänpik man yän itkan däpmonken ude bumik Ekäni kankut. ¹⁸ * Kanjira node näwetkuk; Gäk bäränep akuñkan Jerusalem u penpen ku! yäk. Näkno manbiñam yotpärare no ken yänahawayän täyan u nämo nadän gaminayän yäk. ¹⁹ * Yäwänä näkä yänkut; Ekäni, ini-tägän näkno biñam node u nadäkan; Näk bian Juda täno käbeyä yot komeni komeni itkan-ken u äronpän ämawebe Jesuta nadäkinik tänpäni u däpmänpän yepmäñitpän komi yotken yepmak tänkut. ²⁰ * Ba kadäni Stiven gäkno man yänahantän kuñattäyon utpewä kumbuko u näk imaka, it yämiñjira tänpän. Täñirä yabänkan bänep täga nadänkut. Ba äma utkuño unitäno tek käroni unita watäni it yämiñjira tänpän. ²¹ * Ude yäwawä Ekänitä node näwetkuk; Ku! yäk. Guñ äbot ban itkan uken näkno manbiñam yäwetpän yäwoñäreka ganiñ kirewayän yän näwetkuk.

Poltä näk Rom kome mähem yän yäwetkuk

²² * Eruk, Poltä guñ äbotta yänjirän Juda naniktä nadänpän man wari nadäta bitnänpän kähän gera yänpän yänkuñ; Utpewä kumbän! Äma nodewani kome terak itnañi nämo! ²³ Kähän gera ude yänpän kokwawak terak iniken tek punin nanik yänopmän tänpä kwäpän kugun porinpän ureñ tänpä punin äronkuñ.

* **22:16:** Apos 2:21 * **22:18:** Apos 9:29-30 * **22:19:** Apos 8:3, 26:9-11 * **22:20:** Apos 8:1 * **22:21:** Apos 9:15, 13:2 * **22:22:** Apos 21:36

24 Ude täjirä komi äma täño intäjukun äma unitä komi ämaniye peñ yäwet-pewän Pol yäpmän yot gänäñ äronkuñ. Yäpmän äronirä intäjukun äma unitä yäwet-pewän Polta kokwawak täñ imiñkuño u mebäri nadäkta päripmäñpäñ iwet yabänayän täñkuñ. 25* Ude täñpäñ eruk Pol täño keru kuroñi pädat täñpäñ päripnayän täñirä Pol komi äma kubä iwet yabänjuk; Jide? Rom gapman täño бага man terak kädet ñode kubä pätak ba nämo pätak? yäk. In näk, Rom kome mäheppän, manken nämo nepmankañ imata intäjukun nutnayän täkañ? Ude täkañ u täga?

26 Poltä ude yäwänä komi äma unitä päñku intäjukun ämani ñode iwetkuk; Ai, jide täñpayän? Äma ñowä Rom kome mähem kubä yäk. 27 Ude iweränä komi äma täño intäjukun äma unitä Polken äbänpäñ iwetkuk; Gäk näwet! Gäk Rom kome mähem bureni? Iweränä Poltä Ei, näk Rom kome mähem yän iwetkuk. 28 Ude iweränä intäjukun ämatä yänjuk; Bureni? Näk Rom kome mähem ude itta nadänpäñ monen täñi dārat yäk. Yäwänä Poltä yänjuk; Näk nämo yäk. Näk Rom kome mähem ude ahänkuro itat. 29* Ude yänjirän komi äma Pol utnayän täñkuño u man u nadänkañ umuntanpäñ kakätänkuñ. Täñirä komi äma täño intäjukun äma unitä Pol u Rom nanik yän nadänpäñ, ini imaka, umuntanjuk. U imata, komi ämaniye yäwerän päñku yentä pädat täñkuño unita.

Pol Juda äma ekäni ekäni injamiken itkuk

30 Eruk komi äma täño intäjukun äma unitä Juda naniktä Pol waki jide täñkukta kokwawak nadän imikan yän ket nadäkta nadänjuk. Ket nadäwa yänkañ bämop äma intäjukun täñpani ba Juda nanik täño äma ekäni ekäni käbeyä täñput yänpäñ yäwetkuk. Käbeyä täñirä komi äma täño intäjukun äma u Pol pit imiñpäñ yänikñat yäpmän päñku äma ekäni ekäni injamiken tewän wädänjuk.

23

1* Täñirä Pol Juda täño äma ekäni ekäni-kät bämop äma intäjukun täñpani dapun täñi yabänpäñ ñode yäwetkuk; Notnaye! Näk Anutu injamiken siwoñi kuñararo unita kädet u iwatpäñ it yäpmän abätat ñonita bänepnatä täga nadätat yäk. Näk imaka waki kubä nämo tät yän nadätat yäk. 2* Ude yäwänä bämop äma intäjukun täñpani wäpi Ananias unitä äma Pol dubini-ken itkuño u yäwetkuk; Meni däpmän gāreput! 3* Yäwänä Poltä kowata ñode iwetkuk; Anututä gākña uyaku api gurek yäk. Nadäkinikka nämopän tek säkgämän säkgämän täk täyan! Moses täño бага man iwatpäñ manken nepmankañ äbāno manjit itan? Ude täno upänkañ бага man gākña irepmiñpäñ yäniñ kireñpewi nutkañ yäk.

4 Yäwänä äma tuän itkuñonitä nadänpäñ Pol iwetkuñ; Jide? Gäk bämop äma intäjukun täñpani ño yänärok man iwerayän yänpäñ yāyan? 5* Yäwäwä Poltä yäwetkuk; Notnaye, näk äma ñonita bämop äma intäjukun täñpani yän nämo nadätat. Unita näk goret yät yäk. Anutu täño mantä ñode yäyak; In intäjukun ämajiye man waki nämo yäwetneñ.

6* Eruk, Poltä äma päke itkuño u ñode yabänpäñ-nadänjuk; Ätu Satyusi äma, ätuwä Parisi äma. Ude nadänpäñä gera täñpäñ ñode yäwetkuk; Notnaye, näk Parisi äma kubä. Ba nana imaka, Parisi äma yäk. Näk nadäkinik ñode täyat; Äma kumbanitä äneñi api akuneñ. Mebäri unita yänpäñ manken ño nepmankañ. 7 Poltä man ude yäwänä Parisi Satyusi bämopi-ken man yänkañ bumta yän-awätkuñ. Täñpäñ käbeyä u duñ-weñjuk. 8* Imata, Satyusi äma ñode nadäk täkañ; Äma kumbani-ken naniktä äneñi täga nämo api akuneñ. Ba anero ba mäjo nämo itkañ yän nadäk täkañ. Upänkañ Parisi ämatä man unita nadäkinik täk täkañ.

9* Mebäri unita yänjuk-uruk pähap yänñän kuñkañ abäk täñkuñ. Täñpäkañ Baga man yäwoñärewni äma itkuño u ätu Parisi äbotken nanik. Äma unitä akuñpäñ Pol gārak itpäñ

* 22:25: Apos 16:37 * 22:29: Apos 16:38 * 23:1: Apos 24:16 * 23:2: Jon 18:22-23 * 23:3: Mat 23:27

* 23:5: Kis 22:28 * 23:6: Apos 4:2; Apos 24:15,21; Apos 26:5 * 23:8: Mat 22:23 * 23:9: Apos 25:25

man kehäromigän ñode yänkuñ; Ude nämo! Äma ñoken goret kubä nämo käkamän. Añero ba mäjo kubätä iwerirän käwep man ño yäyak! ¹⁰ Ude yänñän kuñkañ äbäk täñtängän ämik bureni täñpäñ Pol gupi yäpmän däkneneñ yän nadäñpäñ komi äma täño intäjukun äma u umuntäñkuk. Ude nadäñpäñ komi ämatä Pol Juda äma keriken nanik yomägat yäpmän komi ämatä ini yotken kukta yäwerän äpmonkuñ.

¹¹ * Imagut päñku tewä parirän bipani Ekänitä Pol ahän imiñpäñ iwetkuk; Gäk nämo umuntäwen! Kehärom täñpäñ bätakigän kuñaren yäk. Näkño manbiñam Jerusalem yotpärare-ken yänahätan udegän Rom komeken api täñpen yän nadän gamitat.

Juda äma ätutä Pol kumäj-kumäj utta man topuñ

¹² Patkuño yänñirän Juda äma ätutä käbeyä täñpäñ Pol utpewä kumäkta man yänpäñ-nadäñpäñ yänkehäromtak man ñode yänkuñ; Pol bureni-inik api utpena kumbek. Pol utpena kumäkta itsämänkañ ketem ume nämoinik api näne. ¹³ Äma yänkehäromtak man yänkuño u 40 ba 45 udetä yänkuñ. ¹⁴ Äma unitä bämop äma intäjukun täñpani-kät Juda täño äma ekäni ekäniken ahän yämiñpäñ ñode yänkuñ; Nin yänkehäromtak man ñode yäkamän yäk. Ketem täpuri kubä nämoinik nañkañ it yäpmän kuñkä eruk, Pol api utpena kumbek.

¹⁵ * Unita inä Pol tewä yäpmän äpäkta manbiñam pewä yäpmän komi äma täño intäjukun ämaken kwän. Jop man ñode kañ yänikñarut; Pol tewä äbä mebärini ket täñpäñ niwerirän kañ nadäna. Eruk ude yänpewä äbänirän, ninä kädet-ken jänjäm patpäñ api utne yäk.

¹⁶ Eruk, Pol wanori täño nanak kubä itkañ nadänirän man u yänkuñ. Yänirä nadänkañ komi ämatä yotken kuñpäñ äwäñi Pol päro iwetkuk; ¹⁷ Iweränä Poltä komi äma täño intäjukun äma kubäta yänpewän äbänä iwetkuk; Äma ño man kubä yäpmän äbätak unita yänikñat yäpmän intäjukun ämaken ku. ¹⁸ Ude iweränä komi äma unitä yänikñat yäpmän intäjukun ämaniken u kuñkuk. Kuñpäñ yänkuk; Äma ñonitä man kubä gäwerayän yäwänpäñ Pol komi yotken irani unitä peñ näwet-pewän yänikñat yäpmän äbätat yäk. ¹⁹ Ude iweränä intäjukun äma unitä äma gubañi u imagut yäpmän päñku inigän teñpäñ ñode iwet yabänkuk; Ima man näwerayän äbätan? ²⁰ Yäwänä äma gubañi unitä ñode iwetkuk; Juda ämatä kwep gäkä Pol iniñ kireñpewi äpmokta äbä gäwet yabänayän. Man topmän itkañ yäk. Äbä jop manman ñode api yänägäñatneñ; Nin Pol täño man mebäri unita ket nadänayän. ²¹ Ude yänayän täkañ upänkañ gäk unitäño man nämo nadän yämen! Äma 40 ba 45 ude unitä Pol utta jänjäm itkañ yäk. Äma uwä yänkehäromtak man ñode yänkuñ; Nin Pol utpena kumäkta itsämänkañ ketem ba ume kubä nämoinik api näne yän yänkuñ. Ude yänkuño apiñowä gäkä kowata man jide yäwayän täyan unita itsämänkañ yäk.

²² Eruk, komi äma täño intäjukun äma unitä jukuman kehäromi ñode iwetkañ iniñ kireñpewän kuñkuk; Man näwetan ño äneñi äma kubä nämoinik iweren yäk.

Pol Sisaria yotpärare imagut yäpmän kuñkuñ

²³ Eruk, komi äma täño intäjukun äma unitä komi äma täño watä ämaniye yarä yänpewän äbänpäñ ñode yäwetkuk; Ek täño komi äma 200 udekät komi äma ätu hos terak kuñarani 70 ukät komi äma boham ikek 200 ude yämaguränkañ 9'kirok bipani Sisaria komeken kukta täñtuñum täkot yäk. ²⁴ Polta imaka, hos kubä täñket täñpäñ kañ peñ imut yäk. Täñkañ eruk, watäni säkgämän itpäñ imagut yäpmän päñku Sisaria kome täño kañiwat epän täñpani äma wäpi Feliks uken kañ ahäwut yäk. ²⁵ Ude yäwetkañ Feliksta manbiñam ñode kudän täñpäñ yämiñkuk;

²⁶ Näk Klodius Lisiastä äma ekäni ärowani Feliks unita manbiñam ñode kudän täñ gamitat. Kepma täga. ²⁷ * Juda naniktä äma ño inñitpäñ utpewä kumbayän täñirän näkä äma ño Rom kome mähem yän nadäñpäñ komi ämanaye-kät päñku täñkentän imiñpäñ keriken nanik yäyomägat yäpmän äbämän. ²⁸ * Unita näkä mebäri ima terak täkañ

* **23:11:** Apos 18:9, 19:21; Apos 27:24; Apos 28:16,23 * **23:15:** Apos 25:3 * **23:27:** Apos 21:30-33; Apos 22:25-27

* **23:28:** Apos 22:30

yän nadäkta imagut yäpmän Juda täño intäjukun ämaniyeken kut. ²⁹* Kuñpän yäwet yabäwawä iniken бага man ätu terak wohutpäñ yänkuñ. Upänkañ manken tenpäñ utpewä kumäkta ba komi yotken tekta momi kubä nämo kat. ³⁰* Täro upänkañ utpewä kumäkta man käbop käbop topmaño biñam u nadänpän unita gäkken bäräñej tewa äretak. Täñkañ Juda nanik manken teño u yäwetpewa äreñkañ u ima mebärita manken teño inamka-ken api yänahäñej. Eruk, näkño manbiñam gäka kudän täyat u ude. Näk Klodius Lisiastä kudän täyat.

³¹ Eruk komi äma, intäjukun ämani täño man buramiñpäñ bipani ugän Pol imagut yäpmän Antipatris yotpärare-ken kuñkuñ. ³² Kuñkuño yänewänä komi äma hos terak kuñarani u Pol imagut yäpmän Sisaria yotpärare-ken kuñirä komi äma ätuwä äñej äyänutpen Jerusalem kuñkuñ. ³³ Täñpäkañ komi äma hos terak kuñarani u kumañ päñku Sisaria yotpärare-ken ahänpänä Klodius Lisiastä manbiñam kudän täñkuko u gapman täño kañiwat äma Feliks unita imiñkañ Pol imaka, inamiken yänikñat yäpmän päñku tewä itkuk. ³⁴ Tewä irirän Felikstä manbiñam u daniñpäñ nadäñkañ Pol iwet yabänjuk; Gäk komeka tañi de? Yäwänä Poltä iwetkuk; Komena tañi Silisia yäk. ³⁵ Yäwänä Felikstä kowata ñode yänjuk; Kwikinik iriri äma manken gepmaño unitä äbäkañ yänjiri kañ nadäwa yäk. Ude yänkañ watä äma yäwerän Pol yäpmänpäñ gapman täño yot, Herottä täñpani, u tewä irirän watä it imiñkuñ.

24

Pol Feliks kerä terak tenkuñ

¹ Eruk, kepma 5 ude täreñirän bämop äma intäjukun täñpani Ananias ukät Juda äma ekäni ekäni ätu bok, ba gapman täño бага man mebäri nadäwani wäpi Tetulus ukät Sisaria yotpärare-ken äbuñ. Äbänpäñ Pol manken tenayän täñkuño unita gapman täño kañiwat äma Feliks u ahän imiñkuñ. ² Ahän imäwä Felikstä Poltä yänpewän äbuk. Äbänä Tetulustä Pol kowata kañ yäpän yänpäñ Feliks inamiken ñode yänjuk; Ekäninin Feliks, gäk watä säkgämän it nimiñiri bämopnin-ken ämik kubä nämo ahäk yäk. Ba täñkentän nimiñiri imaka mäyap goret-goret irani u täñpäñ yäpna tägañ yäk. ³ Gäkkät imaka imaka yäpna tägaño u yabänkañ bänep täga nadänpän ganiñ oretkamän yäk. ⁴ Täñpäkañ man käronji yänjira gaña täweno udetä näk pengän ñode gäwet yabätat; Gäk nadän nimiñiri man keräpi kubä gäwetnayän. ⁵* Nintä äma ño käkamän uwä peñawäk mebäri mebäri pewän ahäwani yäk. U ñode täk täyak; Juda ämawebe komeni komeni ittän kukañ-ken man yäwetpäñ yäwonjärek täñpewän kokwawak ba ämik bämopi-ken ahän yämik täkañ. Ba uwä äbot ätu nin nipmanpäñ äbot inigän itpäñ wäpi Nasaret yän yäwani unitäño intäjukun ämani ude itak yäk. ⁶⁻⁸* Ba ugän nämo. Kubä pen ñode; U kudupi yot täñpäwakta kudän mebäri mebäri täk täñjuk. Ude täñtäyon injtkumän. Unita gäkña-tägän iwet yabänjiri nintä manken tenkumäño unitäño mebäri ini-tägän gäwerirän api nadäwen yäk. ⁹ Ude yänirän Juda äma ekäni ekänitä udegän Tetulus yän-kentänpäñ Poltä yänpäñ ñode yänkuñ; Man yäkamän ñowä bureni-inik!

Pol man kukñini yänahänjuk

¹⁰ Ude yänirä gapman täño kañiwat äma Feliks unitä Pol man täga yäwayän yän yänpäñ ketwära täñireñjuk. Täñirän Poltä ñode yänjuk; Näk nadätat yäk. Obañ mäyap ämawebe äbot ñonitäño man yäpmän daniwani äma ude it yäpmän äbun yäk. Unita man kowata gäwetta täga nadätat yäk. ¹¹* Man ño bureni gäwera. Anutu iniñ oretta Jerusalem äbänpäñ it yäpmän äbänjira kepma 12gän täretak yäk. Unita äma ätu yäwet yabäwikañ man yäyat ñonita u bureni yän gäwetnayän. ¹² Äma man käbeyä-ken nepmankañ ño kudupi yot gänañ ba yotpärare-ken goret kubä täñjira nämo nabänkuñ. Nämoinik! Man wärät-wärät ba

* **23:29:** Apos 18:14-15 * **23:30:** Apos 24:5-8 * **24:5:** Apos 17:6 * **24:6-8:** Apos 21:28-30 * **24:11:** Apos 21:17

ämawebe bänepi tänpäwak-wak kädet kubä nämo pewa ahänkuŋ yäk. ¹³ Ude tāk-tāyak tāk-tāyak yänpän manken nepmanŋanŋ ŋonitänŋ bureni kubä täga nämo gäwönjärenayän yäk. ¹⁴ * Tänpäkanŋ, man bureni u ŋode; Näk Kädet äma ätutä U kädet waki yän yäk täkanŋ u iwatpän Anutu, äbekniye oraniyetä iniŋ orerani u iniŋoret täyat. Täŋ, man kudup Moses täŋŋo бага man terak itkanŋ u ba profet bianitä kudän täwani unita nadäkinik täyat. ¹⁵ * Unita imaka kubä Juda ämawebetä itsämäk täkanŋ unita näk imaka, itsämäk täyat yäk. Uwä ŋode; Anututä äma siwonŋi ba äma waki bok kumbani-ken nanik äneŋi api yäwän kikuŋutneŋ yäk. ¹⁶ * Mebäri unitagän näk Anutu inŋamiken ba ämawebe inŋamiken siwonŋi kanŋ ira yän nadänpän bänep nadäk-nadäknata watäni itpenŋ kuŋat täyat.

¹⁷ * Näk ŋode täŋkut yäk. Obaŋ ätuta kome ätuken kuŋat moreŋkanŋ näkŋaken äbot gänaŋ äma jäwäri itkuŋŋo u täŋkentänŋ yämikta moneŋ yäpmänŋanŋ Jerusalem äbut. Ba kudupi yot gänaŋ Anutu iniŋoretta gupe kábänŋi nitek ijinŋ imikta äbut yäk. ¹⁸ * Tänpäkanŋ näk kudupi yot gänaŋ jop nämo äronŋkut. Nämo, Juda täŋŋo бага mantä Anutu inŋamiken kuräki itta yäk täyak u jukun iwatpän eruk kudupi yot gänaŋ äronpänŋ irira Juda äma ŋowä nabänŋ ahänkuŋ yäk. Näk ämakät nämo itkumänŋ. Ba peŋawäk kubä nämo täŋjira nabänkuŋ. ¹⁹ * Tänpäkanŋ Juda äma Esia komeken nanik, nabäwä goret tänpapänŋ nepmäŋitkuŋŋo unitä inŋamka-ken ŋogän äbäkanŋ man yänaŋi yäk. ²⁰ Nämo tänpäwä, äma ŋo yäwet yabä. Bian Jerusalem komeken Juda täŋŋo man kábeyä-ken itkuŋ-ken näkken goret kubä kanŋ-ahänkuŋ ba nämo? Ude yäwet yabä yäk. ²¹ * Etänŋ, kábeyä uken man kubä ŋode yänahänkuro unita käwep nadäwä wawäpänŋ nämagut yäpmänŋ gäkken ŋo äbuŋ. U ŋode yänkut; Näk nadäkinik ŋode täyat; Äma kumbanitä äneŋi api akuneŋ. Mebäri unita yänpänŋ manken ŋo nepmanŋanŋ.

²² * Eruk, Felikstä Jesu täŋŋo Kädet unitänŋo mebäri bian nadäwän tärenŋkuko unita Poltä man yäwän tärewäkanŋ Juda äma ŋode yäwetkuk; Komi äma täŋŋo intäjukun äma wäpi Lisias unitä äpänkanŋ uyaku man ŋo yänket utnayänŋ yäk. Ude yänpänŋ kábeyä u yäwerän peŋpeŋ kuŋkuŋ. ²³ * Peŋpeŋ kuŋjirä komi äma täŋŋo watä äma u iwerän Pol äneŋi komi yot gänaŋ tewänkanŋ iwetkuk; Noriyetä päbä kanpänŋ täŋkentänŋ imikta бага nämo peŋkirewen yäk. Ba yentä nämo pädat täneŋ. Nämo, komi yot täŋŋo yewa gänaŋ jop täga kuŋarek yäk.

Pol obaŋ yarä komi yotken itkuk

²⁴ Eruk Pol komi yot gänaŋ kepma ätu irirän Feliks-kät webeni Drusila u äbumän. Drusila uwä Juda äbotken nanik. Äbänpänŋ Felikstä Pol täŋŋo man ätu nadäwayänŋ yänpänŋ yänpewän äbuk. Pol äbänpänŋ Jesu Kristota nadäkinik täktäk täŋŋo kädet yänpänŋ-iwonjärenŋkuk. ²⁵ Ba kädet siwonŋi kuŋatpänŋ irit kuŋat-kuŋarita watäni säkgämän irekta ba Anututä komeken ämawebe yäpmänŋ daniwekta kadäni peŋkuko unita iwetkuk. Iwerirän Felikstä nadänkanŋ umuntanpänŋ yänkuk; Gäk ku! Kämi, kadäni ätu iränä äneŋi yänpewa api äben yän iwetkuk. ²⁶ Tänpäkanŋ ugän nämo. Felikstä imaka kubä yäpmäkta nadäkgän täŋkuk. U ŋode; Poltä iniŋ kirenpewa äpämaŋ kukta moneŋ ätu käwep namek yän nadänkanŋ kadäni mäyap Poltä yänpewän äbänpänŋ man yänpänŋ-nadäk tāk täŋkumänonik.

²⁷ * Tänpäkanŋ Felikstä Juda ämawebetä näka bänep täga nadänŋ namut yänpänŋ Pol komi yot gänaŋgän tenkuk. Tewänkanŋ it yäpmänŋ kuŋtäyon obaŋ yarä tärenŋirän äma kubä wäpi Posius Festus unitä Feliks täŋŋo kome yäpmänpänŋ gapman täŋŋo kanjwat äma ude itkuk.

25

Pol Sisatä mani nadäkta yänkuk

* **24:14:** Apos 24:5 * **24:15:** Jon 5:28-29 * **24:16:** Apos 23:1 * **24:17:** Rom 15:25-26; Gal 2:10 * **24:18:** Apos 21:26-27 * **24:19:** 2Ti 1:15 * **24:21:** Apos 23:6 * **24:22:** Apos 23:26 * **24:23:** Apos 27:3; Apos 28:16,30 * **24:27:** Apos 25:9

¹ Festustä Feliks täño kome yäpmanpän Sisaria kome täño kañiwat epän tänpäni äma ude itkuk. Eruk kepma yaräkubä ude irän tärenjirä Sisaria kome penpen Jerusalem kuñkuk. ²* Pänku irirän bämop äma intäjukun tänpäni ba Juda täño äma ekäni ekäni uken kuñpän Polta man iwetkuñ. Ude tänpän ñode iwet yabänkuñ; ³* Gäk nin nadän nimirpän äma u bäräñen iniñ kireñpewi Jerusalem kañ äbän. Pol kumän-kumän utta äma yepmanpä jämjäm parirä äbuño unita man ude yänkuñ. ⁴ Yäwäwä kowata ñode yäwetkuk; Nämo! Pol Sisaria komeken komi yot gänäñ itak yäk. Ba näk imaka, Sisaria komeken äneñi kwayän. ⁵ Unita äma ekäniyiye ätukät näkkät bok kuñkañ äma unitä goret bureni kubä täñirän käneño tänpäwä Sisaria kome uken manken kañ tewut yäk.

⁶ Tänpän Festustä kepma 8 ba 10 ude Jerusalem itkañ Juda täño äma ekäni ekäni-kät man yänpän-nadäk epän tänpän tärewäpän äneñi Sisaria kuñkuk. Kuñkuko tamiwä man yäpman daniwani äma yänpewä äbä irirä komi äma yäwerän Pol imagut yäpman äbuñ. ⁷* Äbäwä Juda äma ekäni ekäni Jerusalem penpen äbuño unitä dubini-ken päbä itpän Pol terak man bäräpi bäräpi penpän yänkuñ. Upänkañ ude täk-täyak täk-täyak yän yänkuño unitäño bureni kubä Festus täga nämo iwonärenkuñ. ⁸ Ude yänkäko Poltä kowata ñode yäwetkuk; Näk imaka waki kubä nämo täñkut yäk. Ba Juda täño бага man kubä nämo irepmitkut, ba kudupi yot gänäñ tänpäwak kubä nämo pewa ahänkuñ. Ba Sisata man waki kubä nämo yänkut yäk.

⁹* Upänkañ Festustä Juda äma ekäni ekäni unitä bänep täga nadäkta Pol ñode iwetkuk; Jerusalem kuñkañ Juda äma inamiken man ño äneñi yäkta täga nadäwiwä, eruk näk uken kuñkañ api nadän gamet yäk. ¹⁰ Yäwänä Poltä yänkuk; Ude nämo yäk. Sisa täño man nadäwani yot uku itat ñobayän yäk. Unita yot ñokengän uyaku näkño man nadäwen yäk. Nadätan u, näk Juda äbotken imaka waki kubä nämo pewa ahänkuk yäk. ¹¹ Täñ, imaka waki kubä unita kañ kumba yän yänpän tänpäro tänpäwä, täga api nutpewä kumbet. Tänpäkañ man yäk täkañ u bureni nämo tänpäwä u keru terak äma kubätä täga nanin kirenañi nämo. Unita äma ärowaninin Sisatä ini-tägän näkño man u kañ nadäwän yäk.

¹² Poltä ude yäwänä, eruk Festus äyänutpän täñkentäkiye-kät man yänpän-nadäk tänpän Pol äneñi iwetkuk; Gäk Sisa kañ käwa yän yäyan unita eruk, Sisaken kañ ku! yäk.

Festustä Polta Agripa iwet yabänkuk

¹³ Kepma ätu tärenjirän Juda täño intäjukun äma wäpi Agripa, wanori Benike-kät Festus iniñ oretdayän Sisaria äbumän. ¹⁴* Sisaria päbä kepma mäyap u itta nadänkumäno unita kadäni kubä bok itkañ Festustä Agripa Pol täño biñam ñode iwetkuk; Äma kubä bian Felikstä komi yotken tenkuko pen itak yäk. ¹⁵ Kadäni Jerusalem itkuro ugän bämop äma intäjukun tänpäni-kät Juda äma ekäni ekäni unitä näkä U waki tänpäni yän nadänpän komi äma yäwet-pewän kañ urä kumbän yän nadänkañ äma uterak man mebäri mebäri penpän näwetkuñ yäk. ¹⁶ Upänkañ näkä kowata ñode yäwetkut yäk. Rom äma nintä äma kubä jop nadän utpewä kumäkta kädet kubä nämo pätak yän yäwetkut. Äma kubä manken ireko uwä äma manken tenenjo ukät itpän mebäri jideta tenenjo unita kowat yäwän tänpän kawän bureni tänpäkañ uyaku täga täne yän yäwetkut yäk. ¹⁷ Unita yänpän näkä Sisaria äbänjira äma ño näwat yäpman äbuñ yäk. Äbäwä kadäni käroni nämo itkumän. Nämo, äbä patkumänjo yänewänä tami man nadäwani yotken kuñpän Pol imagut yäpman äbäkta yänkut. ¹⁸ Äma manken tenkuño u penta itkañ ñode nadänkut; Kädet wakiinik kubä täñkuko unita käwep yänen yän nadänkuropän nämo yäk. ¹⁹* Judatä iniken бага man irepmit-irepmit ba äma kubä wäpi Jesu uterak bok wohutpän manken tenkuñ. Äma Jesu u kumbuk yän yäwäkañ Poltä äma u kodak itak yän yänkuk. ²⁰* Yänjirä näk kädet udewani täño mebäri nadäwa yäkñat tänpä wankuñ yäk. Unita Pol ñode iwet yabänkut; Jerusalem

* **25:2:** Apos 24:1, 25:15 * **25:3:** Apos 23:15 * **25:7:** Apos 24:5-6,13 * **25:9:** Apos 24:27 * **25:14:** Apos 24:27 * **25:19:** Apos 18:15 * **25:20:** Apos 25:9

kuŋkaŋ man epän u kaŋ täna yän nadätan? yän iwetkut. ²¹ Iwerira Poltä yänkuk; Nämo, Sisatä ini-tägän näkŋo man kaŋ nadäwän yän yänkuk. Ude yäwänpäŋ komi yotken ugän tewa irirän, eruk kädet kubä kaŋ-ahänkaŋ Sisaken kaŋ kwän yän nadänkut yäk.

²² Yänjirän Agripatä man u nadänpäŋ Festus iwetkuk; Näkŋa-tägän äma u meni jinomken nadäwayän yäk. Yänjirän Festustä iwetkuk; Kwep kaŋ nadä yäk.

²³ * Eruk, tamiwä Agripa-kät wanori Benike äma ärowani täŋo tek wädäwän ärowäkaŋ komi äma täŋo intäjukun ämakät Sisaria nanik äma ekäni ekäni-kät penta kumaŋ man nadäwani yot gänaŋ äronkuŋ. Äronpäŋ Festustä komi ämaniye yäwerän Pol imagut yäpmän äbuŋ. ²⁴ * Imagut yäpmän abäkaŋ Festustä ŋode yänkuk; Äma ärowani Agripa, ba äma ekäni ekäni in kuduptagän itkamän ŋo, äma ŋonita kawut! Juda ämawebe ŋo irani, ba Jerusalem naniktä äma ŋopän manken tenayän ŋode yänkuŋ; Äma u utpewi kaŋ kumbän! yäk. Itkaŋ ärowani kudän wari täŋpek yän näwet täŋkuŋ. ²⁵ Ude yäk täŋjirä näkä äma ŋonitä kumäkta waki kubä nämo kaŋ-ahäk täŋkut yäk. Ini-tägän intäjukun ämanin Sisatä näkŋo man kaŋ nadäwän yän yänpewän ude kaŋ täŋpayän nadänkut. ²⁶ Upänkaŋ Äma ärowaninin Sisatä äma ŋonitäŋo mebäri nadäkta manbiŋam bureni jide kaŋ kudän täŋpäŋ pewa kuneŋ? Nadäwa nämo tumbuŋo unita äma ärowani Agripa gäk, ba äma ekäni ekäni ätu itkaŋ ŋo in inamjin-ken teyat yäk. Intä käwep täŋkentän naminpäŋ man täga kubä pewä ahäwäkaŋ upän manbiŋam terak kaŋ kudän täwa! ²⁷ Täŋpäkaŋ näkä äma komi yotken irani kubä Sisaken tewä kukta mebäri unita manken ten yän siwoŋi nämo kudän täŋpäŋ bok pewa kuneŋo uwä siwoŋi nämo yäk.

26

Pol Agripa inamiken itkuk

¹ Täŋpäŋ Agripatä Pol iwetkuk; Eruk, man täga yäwayän yäk. Yäwänä Poltä keru yäpmän akunpäŋ man ŋode yänahänkuk; ² Intäjukun äma Agripa, näk Juda ämatä bäräpi näkä terak peŋo unita kowata ŋode yäwayän; Gäk inamka-ken man yänahäkta itat ŋonita tägagämän kubä nadätat yäk. ³ Gäk Juda äma nintäŋo täktäknin u kudup nadätan. Ba imaka unita yän-tänkarakneŋ yänawät takamän unita imaka nadätan. Unita ude itkaŋ nadän naminjiri man ŋo yäwayän.

⁴ Juda ämawebe kuduptagän näkŋo irit kuŋat-kuŋat unitäŋo mebäri nadäkaŋ yäk. Näk Tasmus ahänpäŋ itpäŋ tägaŋkaŋ eruk mäden Jerusalem kuŋkuro u nadäkaŋ yäk. ⁵ * Näka nadän morekaŋ unita ini gäwetnayän nadänpäŋä ŋode täga gäwerirä nadäwayän; Näk gubaŋi-ken Parisi äma ude itkaŋ unitäŋo täktäki kudup iwarän täŋkut yäk. Gäk nadätan, Juda äbot ätu täŋo бага man u pidämi bumik upänkaŋ Parisi äma täŋo бага man iwaräntäkta pipiri kubä täŋpen yäk. ⁶ * Täŋpäkaŋ näk apiŋo manken nepmanpä itat ŋo. Manken itat ŋonitäŋo mebäri ŋode; Näk Anututä bian äbekniye oraniye imaka kubä täŋ yämayän yänkuko unita nadäkinik täŋpäŋ itsämäk täyat. ⁷ Imaka Anututä yänkehärom täwani unitäŋo bureni ahänjirän kakta Isrel äma äbot 12 ude yäpmän daniwanitä ehutpäŋ kepma bipani Anutu iniŋ oretoret tak täkaŋ yäk. Äma ärowanina, imaka bureni unita näk imaka, nadäkinik tak täyat. Mebäri unitagän Juda ämatä manken ŋo nämagut yäpmän kuŋatkaŋ yäk. ⁸ Unita in ätu imata Anututä äma kumbani-ken nanik täga nämo yäwän kikŋutneŋ yän nadäk täkaŋ?

⁹ * Intä nadäk täkaŋ, näk bian udegän Jesu Nasaret nanik u wäpi biŋam kädet mebäri mebäri terak kaŋ täŋpa wawut yän yänpäŋ-nadäk täŋkuronik. ¹⁰ Kädet ude-ude u Jerusalem kome tak täŋkut. Bämop äma intäjukun täŋpanitä nadän naminjirä Anutu täŋo kudupi ämawebe mäyap komi yotken yepmak täŋjira äma ekäni ekänitä kaŋ kumbut yän yänjirä näk imaka, täŋkentänpäŋ udegän yäk täŋkut yäk. ¹¹ Ba kadäni mäyap käbeyä

* **25:23:** Mat 10:18; Mak 13:9 * **25:24:** Apos 25:2,7; Apos 22:22 * **26:5:** Plp 3:5-6 * **26:6:** Apos 23:6, 28:20

* **26:9:** Apos 8:3

yot komeni komeni it yäpmän kukaŋ-ken äronŋtäŋ kuŋpäŋ ämawebe mäyap yepmäŋitpäŋ dämpäk täŋkuronik. Ude täŋpewa Jesuta mäde ut imiŋpäŋ yänärok man iwerut yänpäŋ, ba bänepna wakiinik täŋpäpäŋ yotpärare banban it yäpmän kukaŋ-ken u kuŋpäŋ ämawebe yabäŋ ahänpäŋ dämpäk täŋkuronik.

¹² Ude yänpäŋ Poltä äneŋi ŋode yäkgän täŋkuk; Unita kadäni kubäta bämop äma intäjukun täŋpanitä nadäŋ namiŋpäŋ iniken wäpi terak nepmaŋpä yäpmän Damaskus yotpärare-ken kuŋkut. ¹³ Äma ärowanina, Damaskus kuŋtäyiwa kädet miŋin kepma bämopi-ken penyänek pähap kubä kunum gänaŋ naniktä näk ba notnayetä itkumän-ken u penyänekuk. Penyänek unitäŋo penyänekitä edap täŋo penyäneki irepmitkuk. ¹⁴ Penyänek täŋo kehärominitä nidämpän-pewän kumän-tagän kome terak maŋ patkumän. Maŋ patkaŋ Hibru man terak äma kubätä ŋode näwet yabänkuk; Sol, Sol, gäk imata komi namitan? Gäk näk närepmitta pipiri täk täyan yäk.

¹⁵ Ude nadänpäŋ näkä yänkut; Ekäni, gäk netä? Yäwawä Ekänitä yänkuk; Näk Jesu, komi namik täyan ubayän yäk. ¹⁶ Ude täk täyan upänkaŋ aku! yän näwetkuk. Jop nämo ahän gamitat. Epän ämana ude kuŋarenta iwoyänpäŋ ganiŋ kirewayän ahän gamitat yäk. Unita kuŋkaŋ imaka gäwoŋäretat ŋo, ba kämi gäwoŋärewayän täyat unitäŋo biŋam api yäwettän kwen yän näwetkuk. ¹⁷ Näk jop gabän äwaräkuk täŋira gäkŋa äbotken nanik ba äbot ätutä gäka waki kubä täga nämo api täŋ gamineŋ. ¹⁸ * Ude näwetpäŋ ŋode näwetgän täŋkuk; Näk epän ŋode täŋpenta ganiŋ kiretat yäk. Kuŋkaŋ ämawebe täŋo bänepi täŋpidäm täŋpäŋ yepmaŋpi bipmäŋ urani mäde ut imiŋpäŋ bänepi sukurenpeŋ penyänek-kengän api ämneŋ yäk. Ba äma waki Satan täŋo kehäromi penpäŋ Anutu näk-kengän api ämneŋ. Ude täŋirä näkä unitäŋo momini peŋ yämiŋira ämawebe ätu näka nadäkinik täŋpäŋ kudupi äworewani u yäpurärätpäŋ ukät penta api itneŋ yän näwetkuk.

Pol epäni täŋo manbiŋam yäwetkuk

¹⁹ Poltä ude yänpäŋ ŋode yäkgän täŋkuk; Äma ärowani Agripa, gäk nadätan? Näk kunum gänaŋ nanik imaka kaŋkuro unitäŋo man nadäŋ äwaräkuk nämo täŋkut yäk. Nämo inik! ²⁰ * Imaka u kaŋkuro unitäŋo biŋam Damaskus nanik jukun yäwet ahänkaŋ Jerusalem ämawebe ba Judia kome päke u yäwet ahänkut yäk. Ba guŋ äbotken imaka, yäwet ahänkut. Man ŋode upän yäwet ahänŋtäŋ kuŋatkut; In bänepjin sukurenpäŋ Anututa nadäkinik täŋ imineŋ. Täŋkaŋ bänepjin bureni sukurekamän yän yäwoŋäreka kädet tägatäga täŋpeŋ kuŋat təkot. ²¹ * Man ude-ude upän yänahänŋtäŋ kuŋattäyiwa Juda naniktä kudupi yotken nabän ahänpäŋ nepmäŋitpäŋ nutnayän täŋkuŋ. ²² Upänkaŋ Anututä täŋkentän namiŋirän säkgämän it yäpmän äbätat. Unita apiŋo ŋo itpäŋ äma jopi ba äma ekäni ekäni in bämopjin-ken itkaŋ imaka kaŋkuro u yänahänpäŋ täwetat yäk. Man inigän kubäpäŋ nämo yänahätat. Man ŋo bian, profet ba Mosestä imaka ude api ahäwek yän yänahäwani ugänpäŋ yänahätat. ²³ * Uwä ŋode yänkuŋ; Äma Anututä ämawebeniye täŋkentäka bian iwoyäwani u komi nadänpäŋ api kumbeko upänkaŋ kumbani-ken naniktä intäjukun akwani ude api irek yän yänkuŋ. Täŋkaŋ Isrel ämawebe-ken ba guŋ äbotken unitä Anutu täŋo penyänek täŋo biŋami api yänahänpäŋ yäwerek. Moseskät profet bianitä ude yänkuŋ.

Poltä Agripa nadäkinik täka man iwetkuk

²⁴ Pol man pen yän irirän Festustä nadäwän waŋtäko man kehäromi ŋode yänkuk; Pol gäk täŋguŋ täŋkaŋ ba yän itan? Gäk nadäk-nadäk epän mäyap tək täyan unita nadäk-nadäka peŋ awähurirän guŋ man yän itan! ²⁵ Yäwänä Poltä iwetkuk; Äma ekäni Festus, näk nämo täŋguŋ täyat yäk. Näk nadäk-nadäkna irirän man bureni yäyat. ²⁶ * Eruk, intäjukun ämana Agripa! Gäk man ŋo yänira nadätan unita nämo umuntaŋpäŋ man täga gäwerayän yäk. Gäk nadätan, imaka ŋo käbop nämo ahänkuk. ²⁷ Unita Agripa, gäk profet

* **26:18:** Ais 35:5; Ais 42:7,16; Efe 2:2; Kol 1:13; Apos 20:32 * **26:20:** Mat 3:8 * **26:21:** Apos 21:30-31 * **26:23:** Luk 24:44-47; 1Ko 15:20 * **26:26:** Jon 18:20

täño man unita nadäkinik täyan ba nämo? Näk nadätat, gäk nadäkinik täyan. ²⁸ Iweränä Agripatä Pol iwetkuk; Jide? Kadäni keräpi-tagän gäkä näk täga tänpewi Jesuta nadäkinik täñ imet? ²⁹ Yäwänä Poltä kowata ñode iwetkuk; Kadäni keräpi ba kadäni käroni unita näk nadäwätäk nämo täyat yäk. Näkä Anutu-ken yänapik man yänira gäk ba äbotkaye man ño nadäj itkañ ñowä näkgän täga äworeneñ. Täñkañ yentä kuroñna pädat täñpän nepmañkuño ñonita nämo yäyat!

³⁰ Ude yäwänä eruk äma ärowani ukät ba gapman täño kañiwat epän äma u ba Benike ba äma itkuño u akuñ-kireñkuñ. ³¹ * Akuñ-kireñpäñ äpämañ yäman kuñkuñ. Äpämañ kuñkañ ini-tägän näwetgäwet ñode täñkuñ; Äma ñoken imaka waki kubä nämo yäk. Kumäkta ba komi yotken kukta bumik kubä nämo täñkuk yän yänkuñ. ³² * Täñpäkañ Agripatä Festus ñode iwetkuk; Gäk äma ño iniñ kireñpewi täga äpämañ kunañipän ini Näk Sisatä näkño man api nadäwek yän yänkuk yäk.

27

Pol Rom kukta gäpe terak äronkuk

¹ * Eruk, nin gäpe terak nipmañpä yäpmän Itali komeken kukta tawañ penkuñ. Ude täñpäñ Polkät äma komi yotken irani ätu bok komi äma täño intäjukun äma kubä wäpi Julius u keru terak yepmañkuñ. Julius u Sisa Augustus täño komi äma tawañken nanik.

² * Ude täñpäkañ eruk, Adramitium nanik täño gäpe kubä unitä Esia komeken, yotpärare täpuri täpuri gwägu pome terak ittän kukañ-ken u kukta yäwänä uterak äronkumän. Täñpäkañ Masedonia kome, Tesalonaika yotpärare-ken nanik äma kubä wäpi Aris-takus u imaka, bok kuñkumän. ³ * Kuñtäkäna kome bipuk. Bipuko eruk yänjirän Sidon yotpärare-ken ahänpäñ Juliustä Poltä kädet täga kubä ñode täñ imiñkuk; Pol iniñ kireñpewän noriye kome uken nanikken päñku ketem ba imaka imaka yäpuk. ⁴ Ude täñpäkañ eruk, Sidon penpen kunayän täñitna mänit täñ piänjirän gäpetä kukta täñburut täna wañtäko Saiprus järapi käda, mänit täñ nämo piänkuk käda u äyänutkumän. ⁵ Ude täñkañ kumañ Silisia ba Pamfilia dubini-ken gwägu wenpen Lisia kome Maira yotpärare-ken ahänkumän. ⁶ Kome uken komi äma täño intäjukun ämatä Aleksadria nanik gäpe kubä Itali kwayän täñirän kañpäñ nadänpäñä nin yännikat yäpmän u gänañ äronkuk.

⁷ Täñpäkañ kuñkumän. Mänit kehäromi kunayän täñkumän käda piänkuko unita kwikinik kwikinik kuñitna kepma ätu tärenkuk. Gäpe täño epän äma komi pähap kubä täñ yäpmän kuñtäko eruk, Nidas yotpärare dubin ahänitna, ätukät kukta mänittä kädet u ukät-pipiñkuk. Unita äyänutpen kumañ Krit kome uruñi käda Salmone yotpärare ukädagän äyänutpäñ Krit mädeni käda kuñkumän. ⁸ Gäpe täño epän ämatä komi epän pähap kubä udegän täñtäko eruk kumañ Krit mädeni käda Lasea yotpärare dubini-ken kome kubä wäpi Kome Täga uken ahänkumän.

⁹ Pipiri täñtän äbumäño unita kepma mäyap jop tärenjirä gwägu tokät-tokät kadäni keräp täñkuk unita gwägu terak kuñatnañi nämo. Gwägu wakiinik api täñpek yän nadänpäñ Poltä ñode yäwetkuk; ¹⁰ * Notnaye, in nadäwut! Näk nadätat, kadäni ñodeta kunayän takamän uwä gwägu terak bäräpi wakiinik api kañ-ahäne yäk. Tuñum pena paorit ba äma ninin imaka, paotne yäk. ¹¹ Ude yäwänä komi äma täño intäjukun ämatä Pol täño man nämo nadäj imiñkuk. Gäpe mähemi ukät gäpe täño watä äma unitäño nadäk ugän iwatkuk. ¹² Täñpäkañ iwän mänit täñ kadäni-ken gäpetä Lasea kome uken täga itnañi nämo bumik unita gäpe terak äma mäyap itkuño unitä kome u penpäñ ehutpen Finiks yotpärare kukta yänpäñ-nadänkuñ. Finiks yotpärare uwä Krit kome täño bure käda, pom täpuri täpuritä mänit kädet itpipiwani unita u kukta nadänkuñ.

* **26:31:** Apos 23:29, 25:25 * **26:32:** Apos 25:11 * **27:1:** Apos 25:12 * **27:2:** Apos 19:29 * **27:3:** Apos 24:23 * **27:10:** Apos 27:22

Mänit pähap kubä piäņkuk

¹³ Eruk mänit bure käda äbuk. Mänit uwä kehäromi-inik nämo unita kome yäņkuņ-ken u täga kune yäņ nadäņpāņ eruk gäpe yen topuņo uwä pirärenpāņ Krit gägāni kädagān kuņkumāņ. ¹⁴ Upāņkaņ kuņtākāna mänit kehäromi kubä wāpi Käpmäk Käda Mänit unitä käpmäk käda äbuk. ¹⁵ Äbä piāņ-iwat-pewān gäpe siwoņgān kunayāņ nadāņkumāņo ude täga nämo kuņkuk. Uruņ käda kuņkuk. Siwoņi kukta täņburut tawä wanțāko gāpeta watä epān penpāņ jop irirä mänittä täņyākņat yāpmāņ kuņkuk. ¹⁶⁻¹⁷ Täņyākņat yāpmāņ kumaņ gwāgu bāmopi-ken kome täpuri kubä wāpi Kauda u bure kädagān kuņkumāņ. Kome unitä mänit kädet itpipiņirān eruk gäpe täpuri gäpe taņitā bok wādāņ yāpmāņ kuņarani u wādāņ pewä äbākta pipiri pähap kubä täņkā eruk wādāņpena äbānā gäpe täņo epān ämatā wādāņ pābā gäpe taņi terak punin topuņ. Ude täņkaņ gäpe taņitā imārek yāņpāņ yen ätu topmāņ täpāneņkuņ. Ba gāpetā Afrika kome dubin mobā jiraņ ume gānaņ kābop itkuņo uterak dāpān yewāpāņ irek yāņ nadāņpāņ umuntaņkuņ. Unita gäpe täņo tek wādāņpewä äpāņirān mänit täņo gārip terak kuņkumāņ. ¹⁸ Kuņtākāna kome bipuk. Bipuko yāņeņirān mänit pähap piāņpewān gwāgu wakiinik tokārirān eruk, gäpe täņo epān ämatā tuņum ätu butuņpāņ gwāgu gānaņ ureņ täņpā äpmoņkuņ. ¹⁹ Äneņi kuņitna kome bipuko yāņeņirān epān ämatā gāpetā iniken tuņum tuņum butuņpāņ ureņ täņpā gwāgu gānaņ äpmoņkuņ. ²⁰ Kepma bipani mäyap kome dapuri ba guk täga nämo yabāņkumāņ. Mänit pähap unitä piāņkaņ nin yāpmāņpāņ ņo penpen täņkuk. Ude täņtäyon ņode nadāņkumāņ; Nin ņode takamāņ ņowä kuduņtagān paotnayāņ yāņ nadāņkumāņ.

²¹ Ude täņkaņ kepma mäyapta ämatā ketem nämo naņkuņo unita mäden, eruk Poltä äma päke itkuņo u bāmopi-ken aku itpāņ ņode yāwetkuk; Notnaye, in näkņo man iwatpāņ Krit kome nämo penpen äbumāņ yāwānāku bārāpi ņode nämo kaņ-ahākāne yäk. Ba imaka tuņum tuņum ņode nämo ureņ täna äpmokāneņ yäk. ²²* Upāņkaņ näk ņode täwetat; In bānep pidām nadākot yäk. Imata, äma notninpak kubä nämo api pena datneņ yäk. Gäpe-tägān api wawek yäk. ²³ Näk Anutu bureni täņo äbotken nanik. U iniņoret täyat yäk. Anutu unitāņo aņeronitā bipani ahāņ namiņpāņ ņode näwerak; ²⁴* Pol, gäk nämo umuntāwen yäk. Gäkä Sisa iņamiken kukta imaka kubätā kädet täga nämo api täņpipiwek yäk. Anututā nadāņ gamiņpāņ äma gäpe terak itkaņ ņo kumān gäk ketka terak ganiņ kiretak yäk. Unita kubä täga nämo api pewi darek yäk. ²⁵ Aņerotā man ude näwerako unita notnaye, bānep oretoret pähap nadākot! Näk Anututa nadākinik ņode täyat; Imaka näwerako udegān api täņpek. ²⁶* Upāņkaņ jop iritna mänittä piāņpewān gäpe kome täpuri kubä gwāgu bāmopi-ken u gägāni-ken pāņku api wanpāņ irek yäk.

²⁷ Eruk kepma 14 ude täreņirān bipani uken mänit taņitā piāņpewān gwāgu taņi wāpi Mediterenian u bāmopi-ken oraņtāņ kuņatkumāņ. Eruk, bipani bāmop kerāp taņirān gäpe täņo epān ämatā gäpe gägāni-ken käwep äbātak yāņ nadāņkuņ. ²⁸ Ude nadāņpāņ gwāgu kārōņini kaņpāņ nadākta yen pewä äpmoņkuk. Ude täņpāņ kaņkuņ; Gwāgu täņo kārōņini 40 mitas ude. Eruk ätukāt kuņpāņä yen äneņi pewä äpmoņpānā gwāgu täņo kārōņini 30 mitas ude kaņkuņ. ²⁹ Ude kaņpāņ gāpetā pāņku mobā terak yāput wekwek yāņpāņ umuntaņkuņ. Unita gäpe iņit täpānewani yarābok-yarābok tewä äpmoņkuņ. Ude täņkaņ kome bārāneņ yāņewān yāņ yāņkaņ yāņapik epān täņkuņ. ³⁰ Täņpākaņ gäpe täņo epān äma ätu gäpe penpen kuna yāņpāņ gäpe täpuri ukeņo pewä äpmoņkuk. Täņkaņ gäpe iņit täpānewani ätu pewä äpmokaņ yāņ nadāwut yāņkaņ jop ude täņ-nikņatkuņ. ³¹* Täņirā yabāņpāņ Poltä komi ämakāt intājukun ämani ņode yāwetkuk; Äma ņo gäpe terak bok nämo itnero uwä in kumān-tagān täga paotneņ! yäk. ³² Ude yāwānā komi ämatā gäpe täpuri täņo yen madāņ täkņeņpewä gwāgu terak maņirān oraņ yāpmāņ kuņkuk.

* 27:22: Apos 27:10,31 * 27:24: Apos 23:11 * 27:26: Apos 28:1 * 27:31: Apos 27:22

³³ Eruk, kome nämo yäñejirän äma gäpe terak itkuño unitä ketem nanput yäñpän Poltä man ñode yäwetkuk; Kadäni käronji säkgämän nämo it yäpmän äbänkan ketem nämo nankuñ yäk. Nakta jop kepma bipani 14 ude iran yäk. ³⁴ * Unita ñode pen täwetat; Ketem ätu nanpän täpänewut yäk. Nadäkan? In kubätä jibi täpuri kubä nämoinik yäpayän yäk. In kumän-tagän täga itnayän. ³⁵ * Ude yäñpän käräga kubä yäpmänpän äma itkuño u inamiken Anutu bänep täga man iwetkan tokätpäñ nanjuk. ³⁶ Ude täñirän äma päke u, unita nadäwä tägawäpäñ ketem ätu udegän yäpmänpän nankuñ. ³⁷ Täñpakan äma gäpe terak itkumäño u 276 ude. ³⁸ Ketem nanpä tägawäpäñ eruk gäpetä pidäm tawän yäñpän ketem yäk ätu itkuño u gwägu gänañ ureñ täñpä kuñkuñ.

Gäpe wanjuk

³⁹ Eruk yäñejirän gäpe täño epän ämatä kome gwägu gägäni-ken u kankuño upänkan kome udeken yän nämo nadänkuñ. Täñpakan kome kubä gäpetä täga äronañi bumik kanpän gäpe u täga käwep yäpmän päñku pene yän nadänkuñ. ⁴⁰ Ude nadänpän gäpe inñit täpänewani täño yeni madänpän gwägu gänañ ugän penkan yen gäpe inñit iwarani täñkehärom takta topuño u imaka, madän täkñenkuñ. Ude täñkan gäpe täño tek äneñi pirärenkuñ. Ude täñpena mänittä piänpewän gäpe gwägu gägäni-ken kwän yän nadänkan täñkuñ. ⁴¹ Ude täñpakan upänkan gäpe kuñkä gägäni-ken nämo ahänkan mobä jirañ ume gänañ käbop itkuño uterak päñku däpän yewäpäñ itkuk, täga kunañi nämo. Täñirän gwägu tokätpäñ gäpe mädeni däpmän äreyän täñpän kuñkuñ.

⁴² Ude täñirän komi ämatä äma komi yotken irani unitä akuman paotpen kuneñ yän nadänpän kumän-kumän däpmäka nadänkuñ. ⁴³ Upänkan intäjukun ämani Julius unitä Poltä paotta bitnänpän yäniñ bitnäñkuk. Yäniñ bitnänpän yäwetkuk; Äma gwägu oranpän nadäwani uwä gwägu gänañ intäjukun tubäpenpen kukñi udude kan kut yäk. ⁴⁴ * Täñirä ätuwä gäpe täño päya kujat moräk-moräk itkan ño yäpmänkan gwägu gänañ tubäpenkan uterak kukñi udude kan kut yäk. Ude yäwänkan Juliustä yänkuko udegän täñpen kukñi udude kuñ moreñkumän. Täñpakan notninpak kubä nämo tena datkuk.

28

¹ Eruk gägäni-ken udude kudup säkgämän ahän morenpän ñode kanpän nadänkumän; Ño gwägu bämopi-ken kome täpuri wäpi Malta. ² * U iritna kome mähemtä säkgämän kubä täñ nimiñkuñ. Iwän mänit bumta täñirän kome mähemtä kädap ijinpän yännikñat päñku nipmanpä äñäriñpän kom täñkumän. ³ Täñkan Poltä kädap ätukät yäpmän päbä pewän ijinkuñ. Kädap yäpmän äbuko u gänañ gämok kubä parirän nämo kankan pewän jiwäkan komi nadänpänjä äbämañ päbä Pol kerik-ken ingämän pewäpäñ itkuk. ⁴ Täñirän ämawebe u naniktä gämoktä Pol kerik-ken ingämän pewäpäñ irirän kanpän ini-tägän näwetgäwet ñode täñkuñ; U kawut! yäk. Äma ñowä äma däpani käwep! Gwägu gänañ nämo kumako unita anutunin Yäpmän Daniwanitä nämo kan-korewayän yäk. ⁵ * Upänkan Poltä gämok u kwarut manpän kädap gänañ äpmonpänkan käyäm ba bäräpi kubä nämo ahän imiñkuk. ⁶ Ämawebe Pol gupi manpän akwän këna yänkan, ba kumänpän man parän këna yänkan irä wanjuñ. Pol gupi-ken imaka kubä nämo ahänirän kadäni käronji irä wawäpäñ yänkuñ; Wära! Ñowä anutu kubä! yäk.

⁷ Kome yotpärare itkuño u dubini-ken uwä kome täpuri itkuk. Kome uwä Malta täño watä intäjukun äma wäpi Publius unitäño. Äma unitä nimagut yäpmän ini yotken päñku nipmanpän kepma yaräkubä udetä watä säkgämän it nimiñkuk. ⁸ Täñkan Publius nani uwä käyäm pähap ñode täñkuk; Gup kädap kädap ba terak täkgän täñkuk. Täñirän Poltä dubini-ken kuñpänjä Anutu-ken yänapik man yäñpän kerik gupi terak penirän uterakgän täganjuk. ⁹ Ude täñirän käyäm ikek kome u nanik ätutä biñam u nadänpän Pol-kengän

* 27:34: Mat 10:30 * 27:35: Mat 15:36; 1Ti 4:4-5 * 27:44: Apos 27:22-25 * 28:2: 2Ko 11:27 * 28:5: Mak 16:18

äbänirä u imaka, yäpän tägawäpän yepmak täñkuk. ¹⁰ Täñpakañ kome u naniktä imaka imaka säkgämän täñ nimik täñkuñ. Säkgämän täñ nimiñpän kunayän täñitna kädetta imaka, täñkentän nimiñkuñ.

Pol kuñatkä Rom kome ahänjkuk

¹¹ Kome ugän komepak yaräkubä ude itna tärewäpän Aleksadria nanik Gäpe kubä terak äronkumän. Gäpe uwä kome ugän it yäpmän kuñirän mänit kadäni tärenjkuk. Gäpe u injami terak anutu jopi kubä wäpi Sus, unitäño nanaki yarä täño wäranitä itkumän. ¹² Uterak äronpeñ kumañ päñku Sirakus yotpärare-ken ahänpän kepma yaräkubä ude itkumän. ¹³ Itna tärenjirän Sirakus peñpeñ kumañ yotpärare kubä wäpi Rekiüm u ahänjkumän. Ahänpän patkumäño yänewänä mänit bure kända naniktä piänjirän kome u peñpeñ kuñkumän. Kuñtängän kepma yaräkubä uken kome kubä wäpi Puteoli ahänjkumän. ¹⁴ Yotpärare uken äbot täñpani ätu yabän ahänjkumän. Yabän ahänakañ ukät penta itta niwet yabänkuñ. Täñkañ kepma 7 ude ukät itkumän. Itna tärenjirän yepmañpeñ ninin kuroñ kuñkä eruk Rom yotpärare tañi pähap u dubin ahänjkumän. ¹⁵ Rom nanik äbot täñpani unitä ninta äbäkañ yän biñam nadänpänä kädet miñin nibänpän nimagutnayän äbuñ. Äbänpän kome kubä wäpi Apius täño käbeyä bägup, ba Äma ban nanik yepmañpani yot yaräkubä itkuñ-ken uken nibän ahänkuñ. Nibän ahäwäkañ Poltä yabänpän bänep oretoret pähap nadänpän Anutu bänep täga man iwetkuk. ¹⁶ * Eruk Rom yotpärare äronakañ Rom gapmantä Pol nadän imiñpän yot inigän kubä iniñ kireñkañ komi äma kubä watäni irekta teñkuk.

Rom kome Jesu täño manbiñam yänahänjkuk

¹⁷ * Eruk, Pol Rom kome ahänpän kepma yaräkubä ude itkañ Juda täño äma ekäni ekänita yänpewän äbuñ. Äbä käbeyä täñ irirä man ñode yäwetkuk; Notnaye, näk imaka waki kubä äbotniye täño wäpi yäpmän äpäkta nämo täk täyat, ba äbekniye oraniye täño täktäk kädet u iwatta nämo yäjiwät tak täyat. Ude nämo täk täyat upänkañ Jerusalem komi yotken nepmañpä Rom gapman kerä terak itkut. ¹⁸ * Täñpakañ Rom gapmantä näkño man u yäpmän daniñpän kawänä näk imaka waki kubä kumäkta biñam nämo täñkut. Unita naniñ kireñpewän jop äpämañ kukta nadänkuñ. ¹⁹ * Upänkañ Juda naniktä man u utkuñ. Unita jide täñpet yän nadänpän ñode yänkut; Sisatä ini näkño man yäpmän daniñpän kañ kawän yän yänkut. Täñ, man uwä Juda notnaye manken yepmakta yänpän nämo yänkut. ²⁰ * Eruk notnaye, mebäri imata ño äbätat yän täwerayän yänpän inta yänpewa äbäkañ. Nadäkañ? Näk imaka u Isrel ämawebe nintä kakta itsämänpän kuñatkumän unita nadäkinik täyat yäk. Mebäri unitagän yänpän topmäk-topmäkken ño itat yäk.

²¹ Yäwänä ñode iwetkuñ; Judia nanik äma ätutä Gäka manbiñam kubä nämo pewä yäpmän äbuñ. Ba Juda notniye kubätä Gäka man waki kubä nämo päbä niwetkuk yäk. ²² * Upänkañ Gäkña u ba unita nadäk täyan u yänahänjiri nadänayän yäk. Imata, nin ñode nadäkamän; Juda äbot bämopnin-ken äbot kodaki ude ahänkuño unita ämawebe komeni komenitä yänpän-yabän yäwat täk täkañ yäk.

²³ Ude yänpän eruk käbeyä äneni täkta kepma kubä iwoyänkuñ. Eruk kepma iwoyänkuñ-ken uken ämawebe bumta yot Poltä itkuk-ken ugän äbä itkuñ. Äbä iräkañ tamimañtä päñku bipäda käron päke uwä Poltä Anututä intäjukun itkañ yabän yäwat epäni täk täyak unitäño manbiñam yänahänpän yäwet yäpmän kuñkuk. Jesuta nadäkinik täñ imut yänpän ehutpäñ manbiñam ätu Moses täño бага man ba man profettä kudän täwani nadäwä tumäkta uterak yäwetpäñ yäwoñärenjkuk. ²⁴ Yänjirän äma ätutä nadänpän Pol man siwoñi yäyak yän nadänkuñ. Täñ, ätutäwä unita nadäkinik nämo täñ imiñkuñ. ²⁵ *

* **28:16:** Apos 24:23 * **28:17:** Apos 25:8 * **28:18:** Apos 26:31 * **28:19:** Apos 25:11 * **28:20:** Apos 24:15; Apos 26:6-7 * **28:22:** Apos 24:14 * **28:25:** Mat 13:14

Ude tänpän ini-tägän man wärät-wärät yäntän kuŋkä akumaŋ kunayän täŋkuŋ. Akumaŋ kunayän täŋirä Poltä pengän ŋode yäwetkuk; Kudupi Munapiktä äbekjiye orajiyeta yänpän profet Aisaia u meni terak man bureni ŋode yänahänkuk;

²⁶ *Gäk ämawebe äbot uken kuŋkaŋ man ŋode yänahänpän yäwet;*
Manbiŋam kadäni kadäni nadänayän täkaŋ upänkaŋ unitäŋo mebäri nämoinik api nadäwä tumneŋ.

Ba dapun käron tänyäpmän kunayän täkaŋ upänkaŋ imaka bureni kubä nämo api kaŋpän nadäneŋ.

²⁷ *Nämo, ämawebe uwä bänepi ukät-pipiwani unita jukuni pik täŋirä man nämo nadäk täkaŋ, ba dapuri imaka, täŋpipiŋkuŋ.*

Ijiwä kwäpän imaka u kaŋpän mebärini kaŋpän nadäwä tumbäpän uyaku bänepi äyänutpeŋ näkken äbänirä näkä äneŋi yäpa tägakäneŋ. Upänkaŋ nämo! Ais 6:9,10

²⁸⁻²⁹ * Poltä ude yänpän ŋode yäkgän täŋkuk; Juda äma in, ket ŋode nadäwut; Anututä yäpätägak epän täŋkuko uwä guŋ äbotta biŋam täyak yäk. Unitä man u nadänpän nadäkinik api täneŋ! yäk.

³⁰ * Tänpäkaŋ Rom kome uken Poltä yot kubäta gwäki peŋkaŋ pat täŋkuko ukengän it yäpmän kuŋirän obaŋ yarä täŋkuk. Ude täŋkaŋ ämatä känayän äbänirä yabänkaŋ äbäkotgän yänpän yämagut täŋkuk. ³¹ * Yämagut päbä yepmaŋpän Anututä intäjukun itkaŋ yabän yäwat epäni täk täyak unita, ba Ekäni Jesu Kristo täŋo manbiŋam u yäwetpän yäwoŋärek täŋit täŋkuk. Man u yänahäta umun kubä nämo nadänkuk, ba äma kubätä nämo iniŋ bitnäŋkuk. Ugän.

* **28:28-29:** Sam 67:2; Luk 3:6; Apos 13:46, 18:6

* **28:30:** Apos 28:16

* **28:31:** Apos 28:23

Rom Anututä nin inita biñam nimagutta nadäk tawañ penkuko unitäño manbiñam

¹* Pol näk, Anututä Jesu Kristo täño epän ämagän aposoro kubä ude iretta iwoyänpän nepmañkuk. Iwoyänpän nepmañkuko uwä Anutu täño Manbiñam Täga u yänjahänira komeni komeni kwekta näk yäpmän daninjkuk. ²* Täñpäkañ Manbiñam Täga u api ahäwek yän Anututä bian profet yäwet-pewän kudän täñjirä Anutu täño man kudän kudupi uken danik takamän. ³* Kudän täñkuño u Nanaki-inik uterak bureni ahäwekta kudän täñkuñ. Nanaki komegup ikek ahäk-ahäk uwä Devit täño orani. ⁴* Upänkañ kumbani-ken naniktä akuñkuko unita siwoñi kuñat-kuñat täño Munapiktä U Anutu täño Nanaki, kehäromi pähap ikek yän kwawak niwoñäretak. Uwä Ekäninin Jesu Kristo. ⁵* Täñpäkañ Kristotä epän täñkuko uterak, ba unitäño wäpi biñam ärowän yänpän wäp aposoro yäput. Näk ñode takta orañ namiñpän iwoyänpän nepmañkuk; Näk guñ ämawebe komeni komeni Kristo unitäño biñam yäwerira ätutä unita nadäkinik täñpän gämori-ken kuñatneñta. ⁶ Täñpäkañ Rom yotpärare-ken nanik in imaka, ämawebe ukät nanik, Jesu Kristota biñam itneñta tämagurani.

⁷* Eruk, man kudän ño, äbot Anututä gäripi-inik nadän tamani, ba siwoñi kuñatneñta iwoyäwani Rom yotpärare-ken it takañ inta kudän täyat. Täñpäkañ orakorak ba bänep pidäm Nanin Anutu-kät Ekäninin Jesu Kristo uken naniktä intä terak äroton.

Poltä Rom ämawebe yabäkta nadänjkuk

⁸* Eruk, pengän ñode yäwa; Nadäkinikjin täño manbiñam äma komeni komenitä nadäwä täga tak täyak unita Jesu Kristota yänpän Anutuna bänep täga pähap iwet täyat. ⁹* Nadäkañ? Bänepna nadäk-nadäkna gupna kuduptä Anututa watä epän täñ imiñpän Nanaki täño manbiñam yänjahäk täyat. Eruk, Anutu unitä nabänjirän man ño täwera nadäwut; ¹⁰* Anutu-ken yänpik man yäk täyat uwä inta nitek wari wari iwet täyat. Täñpäkañ kubä iwet täyat uwä ñode; Anutuna nadän namiñiri kädet kubä ahäwänä Rom äbot täñpani-ken kañ kwa yän iwet täyat.

¹¹ Nadäkañ? Gäripna tañi uwä in tabäkta nadätat. Inken ärenpän iron ätu Kudupi Munapik-ken nanik täñkentän tamapän kehärom tañpän kañ irut yän nadätat. ¹² Ba ñode yäwa, näk inken ärewero uwä nadäkiniknin täño bureni kowat iwoñärewän täñpän bänepnin täñpidäm tak täne. ¹³* Upänkañ notnaye, mebärinata tängun täneño udetä ñode täwetat; Guñ ämawebe ätuken epän täñjira Ekänita biñam tak takañ udegän inken ärenpän bämopjin-ken bureni pewa ahäkta wari yäk täyat. Upänkañ ärewayän täñjira imaka imaka ätutä kädet täñpipiñ namik takañ. ¹⁴ Näk Grik ämawebe ba ämawebe kome ätuken nanik imaka, äma nadäk-nadäk ikek ba äma guñguñi u kudup, watä epän täñ yämikta yän namani. ¹⁵ Mebäri unita Rom äbot täñpani in Manbiñam Täga ño täwet ahäkta bänepna kädap ijik täyak. ¹⁶* Näk Manbiñam Täga unita nadänjira imaka mäyäki nitek nämo tak täyak. Nämo, uwä Anutu täño kehäromi ämawebe wakiken nanik wädän tädotpän yepmak täyak. Ämawebe manbiñam u nadänpän iyap tänayän täño uwä irit kehäromita biñam api täneñ. Manbiñam u Juda äbotken naniktä jukun nadänkuñ. Täñpäkañ u punin terakä guñ äbotken naniktä nadäkta yäwani. ¹⁷* Manbiñam Täga unitä kädet Anututä iwatpän

* **1:1:** Apos 9:15, 13:2; Gal 1:15 * **1:2:** Rom 16:25-26; Tai 1:2 * **1:3:** Mat 22:42; Rom 9:5; 2Ti 2:8 * **1:4:** Apos 13:33 * **1:5:** Apos 26:16-18; Rom 15:18; Gal 2:7-9 * **1:7:** Nam 6:25-26; 1Ko 1:2; 2Ko 1:1; Efe 1:2 * **1:8:** 1Te 1:8 * **1:9:** Efe 1:16; Plp 1:8; 1Te 2:5,10 * **1:10:** Apos 19:21; Rom 15:23,32 * **1:13:** Apos 19:21; Jon 15:16 * **1:16:** Sam 119:46; Mak 8:38; 1Ko 1:18-24; Apos 13:46 * **1:17:** Rom 3:21-22; Hab 2:4

ämawebeta siwoŋi ämawebe yän yäntären yämik täyak u kwawak niwoŋäretak. Uwä ŋode; Anutu inamiken siwoŋigän itta kädet kubä nämö pätak. U nadäkiniktä nadäkinik terakgän. Nadäkinik tänpən kuŋatnayän täŋo uwä Anututä äma u siwoŋi äma yän api yäntären yämek. Unitawä ŋode kudän täwani; Ämawebe nadäkiniki terak Anututä siwoŋi ämawebe yän yäntären yämik täyak uwä irit kehäromi yäpmäkta biŋam.

Anutu imata kokwawak nadätak?

18 * Ämawebetä Anutu mäde ut imiŋkaŋ kädet wakiwaki iwatpäŋ Anutu täŋo man bureni yejämäk täkaŋ. Unita Anutu kunum gänaŋ naniktä kokwawaki kwawak pewän ahäk täkaŋ. 19 * U mebäri ŋodeta; Anututä iniken mebäri ämawebe kuduŋta kwawak peŋ yämiŋkuko unita mebärini ätu ämatä nadänaŋi u nadäk täkaŋ. 20 * Anutu u ämatä känäŋi nämö upäŋkaŋ kunum kenta kome pewän ahäŋkumän-ken yäput peŋpäŋ imaka mebäri mebäri pewän ahäŋkuŋo unitä kehäromini paot-paori nämö ba iniwä Anutu yän kwawak yänahän yäpmän äbätak. Kwawak yänahänjirän äma kuduŋtagäntä kaŋpäŋ nadäk täŋ yäpmän äbuŋonitä apiŋo nin udegän kaŋpäŋ nadäk täkamän. Unita äma kubätä wohut-wohut man ŋode täga nämö yäwek; Näk Anutu täŋo mebäri nämö nadätat unita käderi irepmit täyat yän täga nämö yäwek. Nämoinik!

21 * Anutu itak yän nadänkaŋ upäŋkaŋ nadäwä Anutu nämö itak bumik täŋpöpän, nämö oraŋ imik täkaŋ, ba bänep täga nämö nadän imik täkaŋ. Nämö, nadäk-nadäki peŋ awähutpäŋ jopi ude täŋpän guŋ bureni täŋkuŋ. Ude irirä bipmän uranitä nadäk-nadäki uwäk täŋpän yepmaŋkuk. 22 * Äma udewani Nin nadäk-nadäknin nitek yän yäk täkaŋ upäŋkaŋ nämoinik! U guŋ itkaŋ. 23 * Anutu paot-paori nämö unitäŋo wäpi pähap iniŋ oretnaŋipän komenita äma ba imaka paotpaot ikek, barak, tom, gämok, gwakgwak unitäŋo wärani oraŋ yämik täkaŋ.

24 * Ude täk täkaŋ unita Anututä yabän äwaräkuk täŋjirän bänep nadäk-nadäki-ken nadän gärip waki pewä ahäwäpäŋ kubokäret kädet mebäri mebäri kowat täŋpän täŋpän bänepi gupi täŋpawak täkaŋ. 25 * Täŋkaŋ Anutu täŋo mebäri kwawak itkuko u peŋpäŋ jop manmanta nadäwä bureni täŋpöpän kuŋat täkaŋ. Ude täŋkaŋ Anututä imaka pewän ahäwani u yäniŋ oretpän watä epän täŋ yämiŋpäŋ Anutu pewä ahäwani ini u mäde ut imik täkaŋ. Yäke! Ämawebe kuduŋtagän Anutu u wäpi wari wari yäpmän akuk tänaŋi! Bureni!

26 Täŋpäkaŋ ämawebe Anutu mäde ut imiŋkuŋo uwä Anututä yabä kätänjirän iniken gärip iwatpäŋ ämatä nämö tänaŋi pewä ahäk täkaŋ. Wära! Webetäwä nädapi täktäk kädet Anututä peŋ yämiŋkuko u irepmitpäŋ kudän nämö tänaŋi webe noriye-kät kowat täŋpän täk täkaŋ. 27 * Täŋpäkaŋ äma ätutä udegän, nädapi täktäk kädetta bitnäŋpäŋ kaŋgärip täŋo kädäpitä täŋpewän ämatä ämakät waki pewä ahäk täkaŋ. Ude täŋjirä peŋawäk täŋo kowata iniken gupi bänepi bok täŋpawak täkaŋ.

28 Ba ugän nämö. Äma udewani uwä Anutu täŋo mebäri nadänkaŋ upäŋkaŋ jop nadän ärowani täŋ imik täkaŋ unita Anututä mäde ut yämiŋpewän nadäk-nadäki paoräpäŋ imaka nämö tänaŋipän täk täkaŋ. 29 Ude täŋpän imaka waki mebäri mebäri kudup ŋode täŋ morek täkaŋ; Nadän-gärip waki, ämäŋi täktäk, peŋawäk, närepmirek-gärepmirek terak kokwawak, äma kumän-kumän urut, iwan kowata kowata, yän-yäkŋarani ba jopman yäkyäk unitä ahäŋpäŋ tokŋeŋ pätak. 30-31 Ba yänpäŋ-yabän yawat, man kowat-ibewän, Anutu iwan täŋ imikimik, ärowani kudän täktäk, gup yäpmän ärokärok, waki kädet pewä ahäk-ahäk, meŋnan täŋo man bitnäk, bänep nadäk-nadäki nämö kuŋat-kuŋat, butewaki nämö nadänkaŋ komi jop yämik-yämik, ba bänep ironi nämö. 32 Anututä äma kädet

* 1:18: Efe 5:6; Kol 3:6; 2Te 2:12 * 1:19: Apos 14:15-17; Apos 17:24-28 * 1:20: Jop 12:7-9; Sam 19:1; Hib 11:3
 * 1:21: Efe 4:17-18 * 1:22: Jer 10:14; 1Ko 1:20 * 1:23: Lo 4:15-19; Sam 106:20 * 1:24: Apos 14:16 * 1:25: Jer 13:25; Jer 16:19; Rom 9:5 * 1:27: Wkp 18:22; Wkp 20:13; 1Ko 6:9

udewani tänpäni uwä paot-paotta biñam täkañ yän yäwani u nadänkañ upänkañ gwäk pimiñpäñ pen täk täkañ. Ba ugän nämo, ätutä kädet udegän täñirä oret yämik täkañ.

2

Anututä man epän siwoñi täk täyak

1-3 * Eruk, Anututä äma kädet wakiwaki udewani tänpäni unita kowata api yämek. Täñkañ kowata yämayän täyak uwä siwoñi api yämek yän nadäk takamän. Upänkañ äma gäk, jide tänpän gäkñaken mebärika käbop pewen? Ämatä waki udewani täñirä yäpmän danik täyan uwä gäkñaken mebäri imaka, kwawak pek täyan ubayän. Yäpmän danik täyan udegän gäkña täk täyan. Äma udewani tänpäni yäpmän danik täyan upänkañ kudän udewanigän täk täyan unita jide? Anututä nabän korenjirän kowata api irepmiret yän nadätan? Nämo inik! 4 * Tänpäkañ Ekänitä iron pähap tänpän bänepka äyänjut yänpäñ gäk gabän korenjän kwikinik itsämäk täyak unita imata nadäwi äpani täk täyak? Gäk bänepka äyänjutta ude orañ gamik täyak u nämo nadätan? 5 Upänkañ bänepka nämo äyänjutkañ kädet waki u ehuranigän täk täyan uwä Anutu täño kokwawak kädäp bukä ude täk täyan. Buñät yäpmän äronjiri Anutu täño kokwawak kadäni pähapken Anutu täño yäntärek man siwoñi kwawak ahänjirän kokwawak päke unitä ijinpäñ api gewän kumben.

6 * Node nämo nadätan? Kadäni uken Anututä ini ämawebe kuduhtagän täktäki terak gwäki kowata api yämek. 7 * Äma kudän tägatäga pen täñ yäpmän kuñpäñ irit paot-paori nämo, wäpi biñam ba orakorak ikek u kañ-ahäkta gwäk pimiñpäñ kuñatnayän täño uwä irit kehäromi api yämek. 8 Täñ, äma initagän nadänpäñ man bureni mäde ut imiñpäñ tänpäwak täño man buraminayän täño uwä kokwawak ba kowata komigämän api kañ-ahäneñ. 9 * Anututä waki tänpäni kuduhtagänta bäräpi täñi ba komi epän pähap api yämek. U Juda äbotken nanikta jukun yämiñkañ guñ äbotken nanikta imaka, api yämek. 10 Upänkañ äma kudän tägatäga tänayän täño u kuduhtagänta orakorak, wäp biñam ba kwini terak irit api yäpneñ. U Juda äbotken nanikta jukun yämiñkañ guñ äbotken nanikta imaka, api yämek. 11 * Imata, Anutu uwä äbot wäpi terak nämo api yäpmän daniwek. Nämo, u iniken nadäk-nadäk siwoñi kubägän u terak Juda äbotken nanikkät guñ äbotken nanik bok api yäpmän daniwek.

Baga man u äma bänepi-ken kudän täwani

12 Uwä node; Äma äbot Moses täño бага man nitek nämotä kuñatkañ waki täk täkañ u kudup, бага mani nämo upänkañ momini uterak api paotneñ. Tänpäkañ äma äbot бага man nitektäwä waki täk täkañ u kudup Moses täño бага mantä mebärini kwawak yänhäñjirän paot-paotta biñam api yäpmän danineñ. 13 * U imata, бага mantä ini täñpewän äma kubä Anutu inamiken siwoñi täga nämo irek. Baga man u jukunitägän nadänayän täño uwä Anututä yabänjirän siwoñi ämawebe nämo api täneñ. Nämo, nadänpäñ buraminayän täño uyaku, siwoñi yän api yäntäreñ yämek. 14 * Tänpäkañ äma ätu guñ äbotken nanik, Moses täño бага man nämo nadäwanitä iniken nadäk terak бага man täño käderi iwatpäñä, Moses täño бага mani nämo upänkañ бага man nadäwani bumik äworek täkañ. 15-16 * Ude täñirä бага man bänepi-ken kudän täwani yän kwawak niwoñäreñ täyak. Eruk, бага man bänepi-ken kudän täwanitä bänepi yäput täyak. Tänpäkañ kadäni pähapken bänep nadäk-nadäkitä yäpmän äyänjutpäñ täga täyan yän ba waki täyan yän api yäwerek. Kadäni uken Anututä Jesu Kristo iwet-pewän ämawebe bänepi-ken imaka käbop pätak unitäño mebäri kwawak api pewek. Bureni, biñam man näkä yänhäk täyat uterakgän api ahäwek.

* 2:1-3: Mat 7:1-2; Jon 8:7 * 2:4: Efe 1:7, 2:9; 2Pi 3:15 * 2:6: Mat 16:27; Jon 5:29; 2Ko 5:10 * 2:7: 2Te 1:8
* 2:9: Rom 1:16 * 2:11: Efe 6:9; 1Pi 1:17 * 2:13: Mat 7:21; 1Jo 3:7 * 2:14: Apos 10:35 * 2:15-16: 2Ti 2:8

Juda äma bureni u äma jidewani?

17 * Eruk, in wäpjin Juda äma yän yäk täkañ unita jide täwerayän? Intä Moses täño бага man terak yengämä pek täkañ. Ude täñkañ nin Anutu dubini-ken irani yän biñam yäk täkañ. 18 Täñkañ kädet Anututä gäripi nadäk täyak u nadäk täkañ, ba unitäño бага man täwetpäñ täwoñärek täñpani unita imaka siwoñi täkta yäwani u kudup nadäwä tärek täkañ. 19-20 * Ude täñkañ ñode nadäk täkañ; Baga man inñit täkamän unitä nadäk-nadäk täga kudup ba man bureni kudup uwäk täyak unita nin äma dapuri tumbani täga yämagutne, ba bipmän urani-ken irani täño peñyänjek uwä nin yän nadäk täkañ. Täñkañ ämawebe guñguñi, ba ironironi man bureni täño kädet siwoñi u yäwetpäñ yäwoñärek täga täne yän nadäk täkañ. 21 * Eruk jide? In ude nadäñpäñ äma ätu Anutu täño man yäwetpäñ yäwoñärek täñkañ injinken bänepjin nämo yäwet täkañ. Kubota nämo täneñ yän yäwetkañ injin kubota täk täkañ. 22 Ba yanäpi täñpanitä kubokäret nämo tädeñ yän yäwetkañ injin kubokäret kädet iwät täkañ. Ba anutu jopi nämoinik nadän yämineñ yän yäwet täkañ upänkañ in guñ äma täño kudupi yotta yabängäröp täñpäñ tuñumi kubota täk täkañ. 23 Nin бага man nadäwani yän biñam yäk täkañ upänkañ Anutu täño kädet irepmit täkañ uwä wäpi iniñ iwät täkañ. 24 * Ude täñjä Anutu täño man kudän täwani kubä ñode unitä bureni täyak; Juda äma intäño mebarita yänpäñ guñ ämatä Anutu yänärok iwät täkañ.

25 * Nin gupnin moräk madäwani unita Anututa biñam täkamän yän biñam yäk täkañ upänkañ ñode täwera nadäwut; Moses täño Baga man iwätpäñ kuñatnayän täño uyaku gupjin moräk madäwani u Anututä kawän imaka bureni kubä api täñpek. Täñ, бага man kubä irepmitnayän täño uwä gupjin terak kudän itak u bureni nämo, nämo täñpani bumik api täñpek. 26 * Täñpäkañ man unitäño kukñini ñode pätak; Guñ äma kubä gupi moräk nämo madäwanipän бага man täño kädet iwarayän täko uwä Anututä kawän gupi moräk madäwani ude api äworewek. 27 Nadäkañ? In Juda äbot Moses täño бага man nitek ba gupjin moräk madäwani upänkañ inä бага man u irepmitnayän täño uwä, äma gupi moräk nämo madäwanitä бага man täño kädet u iwätnayän täño uwä mebarijin kwawak api pewä ahäneñ.

28 * Täñpäkañ Juda äma bureni u äma jidewani? Ba gup moräk madäwani bureni u jidewani? Äma inñami dapun Juda täño inñam dapun ikek u nämo, ba gupi-tägän Anutu täño kudän yäpmän kuñat täkañ u nämo! 29 * Nämoinik! Juda äma bureni uwä äma Juda täño nadäk-nadäk bänepitä yäpmän kuñarani. Ba äma Anutu täño kudän bänepi-ken täñpani u. Kudän uwä Munapiktä täñpani, бага man terak gupi moräk madäk-madäk u nämo. Äma udewani uwä ämatä nämo käwep orañ yämineñ. Upänkañ Anututä ini orañ yämik täyak.

3

Anutu nadäk siwoñigän inñit täyak

1 Unita, yännyabäk kubä ñode; Jide? Juda äma uwä äma gägäni päke ukät uterakgän itkañ? Ba gupi moräk madäk-madäk u imaka bureni nämo? 2 * Ude nämo! Juda äma u imaka mäyap yäniñ kirewani. Anututä Juda nanikta iniken manbiñam mebari mebari yäwetpäñ yäwoñärek täñpewän manbiñam unitäño mähemi däkñeñkuñ. 3 * Upänkañ Juda äbot ätu uwä man u mäde ut imiñpäñ Anututa nadän imikinik nämo täñkuño unita jide? Ude täñkuño unita Anututä udegän, iniken man bian yänkuko u nämo iwätpäñ Juda äma u mäde api ut yämek? 4 U nämotä nämoinik! Äma kuduptagän jop manman yäkyäk täño mähemi itneño upänkañ Anutu u inipärik, yäwän bureni ahäwani mähemi itkukotä api it yäpmän ärowek. Unita man kudän kubä ñode pätak;

* 2:17: Jem 2:19 * 2:19-20: 2Ti 3:5,15; Mat 15:14; Luk 18:9 * 2:21: Sam 50:16-21; Mat 23:3-4 * 2:24: Ais 52:5; Ese 36:20 * 2:25: Jer 4:4, 9:25 * 2:26: Gal 5:6 * 2:28: Jon 7:24, 8:39 * 2:29: Lo 30:6; Kol 2:11; 1Ko 4:5; 2Ko 10:18 * 3:2: Sam 147:19-20; Rom 9:4 * 3:3: Rom 9:6, 11:29; 2Ti 2:13

*Gäk man yäjiri ämatä u man bureni-inik yäj kañ nadäwut!
Ba yäjtärek mankatä bureni-gän api ahäwek.*

Sam 51:4

⁵ Nin nadäkamäj; Waki täktäknintä Anutu u siwoñi-inik yäj kwawak pena ahäk täyak. Eruk, mebäri ude pätak u bureni täñpawä Anututä wakinin täño kowata täga nimiräni nämo yäj täga yäne? (Man ñowä äma täño nadäk-nadäk terak yäyat.) ⁶ Ude nämoinik yäne! Momita kowata yämik-yämik kädet siwoñi nämo päreko uwä jide täñpäñ Anututä komen ämawebe täño täktäk täga yäpmäj daniwek?

⁷ Täñpäkañ äma kubätä ñode käwep yäwek; Näkño jopman yäkyäknatä Anutu u man siwoñigän yäwani yäj kwawak pewän ahäjirän wäpi biñam tañi yäpmäk täyak. Unita Anututä jideta näka waki täñpani yäj näwet täyak? ⁸ * Man udewani uwä man jopi-inik, äma kubätä ñode yäweko ude bumik; Eruk, waki täñitna, kädet siwoñi kañ ahäwän! Jop man u äma ätutä näkä terak wähurirä yäjupit täyat. Man ude yäk täkañ unita kowata waki yäpmäkinik täñjirä api tägawek!

Äma kuduptagän siwoñi kädet irepmirani

⁹ * Unita jide? Juda äbot nintä äma äbot gägäni ätu yärepmitpäñ ninin pärik kubä itkamäj ba jide? Nämoinik! Yämäño udegän, Juda äbotken nanik ba guñ äbotken nanik, nin kudup wakita watä epän täk täkamäj. ¹⁰ * Unita Anutu täño man ñode kudän täwani;

Äma kubätä siwoñi nämoinik kuñat täyak.

¹¹ *Ba äma kubätä nadäkinik ikek nämo kuñat täyak. Ba Anutu dubini-ken kukta epäni nämo täk täkañ.*

¹² *Ämawebe kuduptagän siwoñi kädet mäde ut imiñpäñ wakinik täñkuñ. Wära! Kubätä imaka siwoñi kubä nämo täk täyak. Nämoinik!* *Sam 14:1-3*

¹³ * *Meni käbäj taräki, äma kumbani täño käbäj ude. Menitä jop mangän yäk täkañ. Man yäk täkañ uwä komigämän, gämok meni ude.* *Sam 5:9*

¹⁴ *Meni jinomtä man jägämi, täñpawak man pewä ahäk täkañ.* *Sam 10:7*

¹⁵ * *Täñkañ ämik täkta pidämigän nadäñpeñ kuñat täkañ.*

¹⁶ *Deken deken kuñarirä täktäk wakini unitä ämawebe täño irit täga u pewän paot täkañ.*

¹⁷ *Äma udewanitä bätaki säkgämän itta kubä nämo nadäk täkañ.* *Ais 59:7,8*

¹⁸ *Täñpäkañ Anututa umun kubä nämo nadäk täkañ.* *Sam 36:1*

¹⁹ Eruk, nin ñode nadäkamäj; Moses täño бага man uwä Juda äbot ninta nimani unita nintä unitäño jukumani u nadäne. Baga man unitä ämawebe kudup mebärikin kwawak peñ nimirän momininta äwo täga nämo yäne. Nämoinik, äma kuduptagän Anutu inamiken mominin nitek unita kowata yäpmäkta biñam täkamäj. ²⁰ * Mebäri unita бага man kädet iwat-iwat unitäwä Anutu inamiken täga nämo yäpän-siwoñ tawäpäñ nipmanpek. Nämo, бага man unitäwä mominin kwawakgän niwoñärekañ täyak.

Anutu inamiken siwoñi iritta man

²¹ * Upäñkañ apiñowä kädet Anututä iwatpäñ ämawebe inamiken yäpän-siwoñ tawäpäñ yepmak täyak u kwawak ahätak. U бага man iwat-iwat kädet terak nämo. Täñpäkañ manbiñam Mosestä kudän täwani ukät man profet bianitä yäjahäwani unitä Anutu täño täktäk kädet ñonita yäjahäwani. ²² * Täktäk kädet uwä ñode; Ämawebe kuduptagän Jesu Kristota nadäj imikinik täk täkañ unita Anututä siwoñi ämawebe yäj yäjtärek yämik

* **3:8:** Rom 6:1,15 * **3:9:** Rom 1:18-2:24; Rom 3:23 * **3:10:** Sam 53:1-3; Sav 7:20 * **3:13:** Sam 140:3 * **3:15:** Snd 1:16 * **3:20:** Sam 143:2; Rom 7:7; Gal 2:16 * **3:21:** Apos 10:43 * **3:22:** Rom 1:17; Gal 2:16

täyak. Uwä Juda nanikta kädet inigän kubä, ämawebe ätuta kädet kubä nämö. ²³* Nämoinik, ämawebe nin kuduptagän momi tänpäni unita Anutu penjänek mähemi ukät kunum gänañ bok itnañi nämö. ²⁴* Upänkañ Anututä bänep iron pähap, kowatani nämö täñ nimiñkuko uterak siwoñi ämawebe yän yäntären nimik täyak. Iron uwä Jesu Kristo täño kumäk-kumäki terak mominin ärut nimiñkuk. ²⁵* Tänpäkañ Anututä iniken kokwawak tänpän bam tawäkañ ämawebe Jesuta nadän imikinik täk täkañ unitäño momini ärut yämikta Jesu iniñ kirewän nägäri piwän kuñkuñ. Kädet u täñkuko uwä Anututä nadäk siwoñi iwatpäñ momi täño kowata däpmän tärek täyak yän kwawak niwoñärenkuk. Tänpäkañ bianä iniken nadäk terak Anututä ämawebe momi täñirä kwikinik itkañ yabän koreñ it yäpmän äbuk. ²⁶ Yabän koreñ it yäpmän äbätängän eruk apiñode ämawebe täño momini unitäño kowata däpmän tärekta kädet siwoñi kubä pewän ahänkuñ. Kädet u täñkuko unitä ñode niwoñäretak; Anutu ini uwä siwoñi itkañ ämawebe Jesuta nadäkinik täk täkañ uwä siwoñi ämawebe yän yäntären yämik täyak.

²⁷* Unita äma netätä näknaken täktäkna siwoñi unita Anutu inamiken siwoñi itat yän biñam täga yäwek? Äma kubätä täga nämö. U imata, Anututä бага man iwat-iwat kädet terak siwoñi ämawebe yän nämö niwet täyak. Nämö, u Jesuta nadäkinik täktäk kädet uterakgän. ²⁸* Bureni-inik, Anutu inamiken siwoñi irit u Jesuta nadäkinik täktäk u kubätägän pewän ahäk täkañ, бага man iwat-iwat kädet uterak nämö. ²⁹* Unita Anututä äma jidewanita siwoñi äma yän täga yäwerek? Juda ämawebe ugän? Jide? Anutu uwä Juda ämawebe täñogän? U guñ äbotken nanik unitäño Anutu nämö? Ude nämö! Anutuwä u guñ äbot täño bok. ³⁰* Imata, Anutu bureni kubä unitägän itak. Unitä Juda ämawebe gupi moräk madäwani u ba guñ äbotken nanik, gupi moräk nämö madäwani u, kädet kubä uterakgän siwoñi ämawebe yän yäntären yämik täyak. Ämawebe äbot yarä uken nanik netätä Jesuta nadäkinik täk täkañ unita siwoñi ämawebe yän yäntären yämik täyak.

³¹* Unita Jesuta nadäkinik täktäk kädet unita nadänitna intäjukun tänpänä jide? Baga manta nadänitna imaka jopi täñpek? Nämö Moses täño бага man u mehamtäk täkamän.

4

Anututä Abraham siwoñi äma yän iwetkuk

¹ Eruk Abraham, Juda äbot nintäño oranin pähap unita nadäna. Nadäkinikta man yäkamän ño Abraham yäpmäntak ba nämö? ² Abraham unitä kädet täga täñirän uterak Anututä gäk siwoñi äma yän iwetkuk yäwänäku Abraham ini wäpi biñam u täga yäpmän akwän. Upänkañ Anutu inamiken siwoñi itkuko uwä kädet ude terak nämö. ³* Unita Anutu täño mantä jide yäyak? U ñode yäyak;

Abraham uwä Anutu täño man unita nadäkinik täñkuko unita Anututä siwoñi äma yän yäntären imiñkuk. *Stt 15:6*

⁴* Nin ñode nadäkamän; Äma epän tänpän gwäki yäpmäk täkañ unita iron yän nämö yäk täkamän. Nämö, epän täyak unitäño gwäki yäpmäk täkañ. ⁵ Upänkañ äma kubätä epän täga kubä täñirän epän täño gwäki ude Anututä siwoñi äma yän täga nämö iwerek. Unita äma u jide täñpek? U Anutu, momi ämata siwoñi äma yän yäntären yämani unita nadän imikinik täñpek. Ude täñpeko uwä Anututä siwoñi äma yän yäntären imek. ⁶ Man unita Devittä yän-kentänpän udegän yänkuk. Äma kubäkubä Anututä unitäño täktäki yabänpäñ-nadänkañ nämö, siwoñi äma yän yäntären yämiñirän oretoret nadäk täkañ unita man ñode yänkuk;

* **3:23:** Rom 3:9, 5:2 * **3:24:** Rom 5:1; Efe 2:8 * **3:25:** Efe 1:7 * **3:27:** 1Ko 1:31 * **3:28:** Gal 2:16 * **3:29:** Rom 10:12 * **3:30:** Lo 6:4; Rom 4:11-12; Gal 3:20 * **3:31:** Mat 5:17; Rom 8:4 * **4:3:** Stt 15:6; Gal 3:6; Jem 2:23 * **4:4:** Rom 11:6

⁷ Anututä äma kubä täño momi penj imiñpän yejamänjirän äma udewani gäripi nadäwek.

⁸ Bureni, Anututä äma unitäño momita mäde ut imiñjirän äma udewani oretoret täñpek. *Sam 32:1,2*

⁹ * Jide, oretoret ude uwä gupi moräk madäwani unitägän täga täneñ? Ba gupi moräk nämo madäwani, guñ äbotken naniktä udegän täga täneñ? Eruk man intäjukun yöro unita ket nadäna. Uwä ñode; Anututä Abraham nadäkiniki-tagän yänpän siwoñi äma yän yäntären imiñkuk. ¹⁰ Täñkañ Abraham jide irirän Anututä siwoñi äma yän iwetkuk? Gupi moräk madäwanipän ba nämo madäwanipän irirän Anututä ude iwetkuk? U gupi moräk nämo madäñkañ itkuk-ken ugän Anututä siwoñi äma yän yäntären imiñkuk. ¹¹ * Ude iweränkañ eruk mäden Anututä iwerän gupi moräk madäñkuk. Gupi moräk madäñkuko uwä wärani kubä, kwawak ñode iwoñäreka; Nadäkinik intäjukun täñkuko uterak Anututä siwoñi äma yän yäntären imiñkuk. Unita Abraham uwä ämawebe gupi moräk nämo madäñkañ Anututa nadäkinik täñjirä Anututä siwoñi äma yän yäntären yämik täyak u kuduptagän täño orani pähap. ¹² * Ba Juda äma ätu gupi moräk madäwani imaka, unitäño orani pähap. Upänkañ gupi moräk madäwani unitägän täñpewän orani pähap nämo täyak. Nämo, gupi moräk nämo madäñkañ nadäkinik Abrahamtä intäjukun täñkuko udegän täñpen kuñat täkañ unita yänpän orani yän täga yäneñ.

Anutu täño yänkehäromtak man u bureni

¹³ * Bian-inik Anututä Abrahamkät oraniye yänkehäromtak man ñode yäwetkuk; Kome pähap ño inta biñam api taniñ kirewet yän yäwetkuk. Täñpäkañ yänkehäromtak man yäwetkuko u Abraham бага man buramiñpän iwarän täwani ude yänpän nämo yänkuk. Nämo inik, u Anututa nadäkinik täñkukuo u terak siwoñi äma yän yäntären imani unita yänpän yänkehäromtak man u yäwetkuk. ¹⁴ * Täñpäkañ бага man iwat-iwat kädet uterakgän Anututä imaka iwoyäwani u täga yäpneño u bureni täñpänä eruk nadäkinik u imaka jopi ude täñpek. Täñjirän Anutu täño yänkehäromtak man Abraham iwetkuko u imaka, mewuni ude täñpek. ¹⁵ * U imata, бага man uwä Anutu täño kokwawak pewän ahäk täkañ, ämatä бага u kudup täga nämo buramik täkañ unita. Täñ, бага man nämo ireko uwä бага irepmit-irepmit u imaka, nämo irek.

¹⁶ * Unita ñode yäna; Anututä imaka nimikta yänkehärom täñkuko u, bänep iron terakgän api yäpneñ yän niwoñäreka, ba Abraham täño oraniye bureni mäden ahänayän täkañ u kuduptagäntä täga api yäpneñ yän niwoñäreka nadäkinik täktäk kädet u pewän ahänkuk. Ude nämo täñkuk yäwänäku, бага man täño nanakiye-tägän täga yäpmänkäneñ. Upänkañ nämo, imaka iwoyäwani u ämawebe kudup Anututa nadäkinik Abrahamtä täñkuko udegän täk täkañ u imaka, api yäpneñ. Unita Abraham u nadäkinik täñpani udewani kudup täño orani pähap. ¹⁷ * Unita Anutu täño man ñode kudän täwani; Näk gäk täñpewa ämawebe komeni komeni mäden ahän yäpmän kunayän täkañ unitäño orani pähap ude itan. Eruk, yänkehäromtak man uwä Anutu Abrahamtä nadän imikinik täñkuko u inamiken kehäromi itak. Anutu uwä kumbani-ken nanik täñkodak täwani, ba imaka nämo ahäwanipän yänpewän ahäwani.

¹⁸ * Täñpäkañ imaka ahäkta Anututä yänkehärom täñkuko u ahänañi nämo bumik upänkañ Abrahamtä bureni api ahäwek yän nadänkañ nadäkiniki Anutu terakgän penkuk. Mebäri unita ämawebe komeni komeni mäyap täño orani pähap itkuk. Unita imaka u nämo ahänjirän Anututä ñode iwetkuko u bureni täñkuk; Gäkken nanik yeritä ahän bumbum api täneñ. ¹⁹ * Eruk Abraham obañ 100 ude bumik täñjirän gupita nadänjirän kumbani täño bumik täñkuk. Ba webeni Saratä aruñ it yäpmän äbänjirän nanak bäyak-bäyak kadäni

* **4:9:** Rom 4:3 * **4:11:** Stt 17:10-11 * **4:12:** Mat 3:9 * **4:13:** Stt 17:4-6; Stt 22:17-18; Gal 3:29 * **4:14:** Gal 3:18 * **4:15:** Rom 3:20, 5:13; Rom 7:8 * **4:16:** Gal 3:7 * **4:17:** Stt 17:5; Ais 48:13 * **4:18:** Hib 11:1; Stt 15:5
* **4:19:** Stt 17:17

tärenjirän kaŋpäŋ nadänjuk. Upänkaŋ nadäkiniki nämo pewän putärenjuk. ²⁰ Nadäkiniki nämo pewän putärewäpäŋ Anututä imaka ude api täŋ gamet yän yänkehäromtak man iwetkuko unita bänep yarä nämo nadänjuk. Nämoinik, u nadäkiniki täŋkehärom taŋpäŋ Anutu iniŋ oretkuk. ²¹ Täŋpäŋ ŋode nadänjuk; Anutu yänkehäromtak man näwetkuko udegän täga api täŋ namek yän nadäkinik täŋjuk. ²² * Ude nadänjukuko unita Anututä Abraham täŋo nadäkiniki kaŋpäŋ siwoŋi äma yän yäntären imiŋjuk.

²³ Täŋpäkaŋ “siwoŋi äma yän yäntären imiŋjuk”, man ude kudän täwani uwä Abraham-tagän nämo yänjuk. ²⁴ * Nämo, ämawebe Anutu, Jesu Ekäninin kumbani-ken nanik yäpmän päŋaku teŋkuko unita nadäkinik täk täkamän unita nikek bok yänjuk. ²⁵ * Täŋpäkaŋ Jesu u momininta yänpäŋ kumäkta Anututä iniŋ kireŋjuk. Täŋpäŋ täŋkodak täŋpewän akuŋjukko uterak siwoŋi ämawebe yän yäntären nimani.

5

Oretoret inipärik kubä

¹ * Eruk, nadäkinikninta yänpäŋ Anututä siwoŋi ämawebe yän yäntären nimiŋjukko unita apiŋo Ekäninin Jesu Kristo terak Anutu-kät bänep kubägän täŋpäŋ nipmaŋjukko itkamän.

² * Täŋpäkaŋ Anutu täŋo orakoraki uterak apiŋo itkamän uwä Jesutä nadäkiniknin unita yänpäŋ kädet täwit nimiŋpäŋ uken nipmaŋjuk. Ude täŋjukko unita Anutu-kät kunum gänaŋ bok itta oretoret terak itsämänkamän! ³ * Ba ugän nämo. Bäräpi ahän nimik täkaŋ unita imaka, oretoret täk täkamän. U imata, bäräpi udewanitä ehutpäŋ kuŋat-kuŋat kädet pewän ahän nimik täkaŋ yän nadäk täkamän. ⁴ Täŋpäkaŋ bäräpi gänaŋ ehutpäŋ kuŋat-kuŋat unitä täŋpewän äma bureni äworek täkamän. Eruk, äma bureni äworeŋpäŋä nadäkinik kehäromi ŋode täk täkamän; Imaka iwoyän nimani u bureni api yäpne yän nadäk täkamän. ⁵ * Täŋpäkaŋ nadäk udewaniwä jopi nämoinik täk täyak. Nämo, unita yänpäŋ bänepnin-ken tägagän nadäk täkamän. U imata, Anututä nadän nimikinik täŋpäŋ Munapiki jop ninin kireŋjuk. Täŋjirän Munapik unitä Anutu täŋo bänep iron pähap bänepnin-ken tokŋek-inik pewän ahän nimiŋjuk.

⁶ Täŋpäkaŋ nin ninin täŋkentäkta kehärominin kubä nämo pat nimänpäŋ ämawebe wakiinik pen iritna Kristotä ninta yänpäŋ kadäni siwoŋi-ken kumbuk. ⁷ Kristotä ude täŋjukko uwä inide kubä täŋ nimiŋjuk, nintä tänero ude nämo. Ninken nanik kubätä äma siwoŋi täŋkentäkta yänpäŋ iniken gupi kumäkta täga nämo iniŋ kirewek. Ba äma tägagämän kubä täŋkentäkta äma kubätä bänepi täŋkehärom taŋpäŋ iniken gupi kumäkta käwep iniŋ kirewek. ⁸ * Täŋ, Kristowä nin momi äma wakiinik pen iritna nin täŋkentäkta kumbuk. Ude täŋjukko unitä bureni-inik ŋode niwoŋäretak; Anutu nadän nimikinik täk täyak.

⁹ * Täŋpäkaŋ Kristo täŋo nägärita yänpäŋ Anututä siwoŋi ämawebe yän yäntären nimiŋjukko unita bureni-inik ŋode nadäkamän; U täŋkentän nimikinik täŋjirän Anutu täŋo kokwawaki pähap täga api irepmitne. ¹⁰ * Täŋpäkaŋ äneŋi ŋode yäkgän täŋpa; Nin Anutu-kät iwan täŋpäŋ iritna Nanaki täŋo kumäk-kumäki terak ninkät Anutu inikät bämopnin-ken bänep kubägän irit kädet pewän ahänjuk. Eruk, apiŋo Anutu-kät bänep kubägän kuŋat täkamän unita imata kokwawaki-ken nanik täga nämo api nimagurek? Nämo, u bureni-inik api nimagurek, Nanaki kodak täŋjukko itak unita yänpäŋ. ¹¹ Ba ugän nämo, Anututä Ekäni Jesu Kristota yänpäŋ inikät nin bämopnin-ken bänep kubägän pewän ahänjukko unita Anututa oretoret pähap nadäk täkamän.

Kumän-kumän ba Irit kädet täŋo manbiŋam

* **4:22:** Stt 15:6 * **4:24:** Rom 15:4; 1Pi 1:21 * **4:25:** Ais 53:4-5; 1Ko 15:17 * **5:1:** Rom 3:24,28; Rom 4:24

* **5:2:** Efe 2:18, 3:12 * **5:3:** Jem 1:2-3; 1Pi 1:5-7 * **5:5:** Sam 22:5, 25:20; Hib 6:18-19 * **5:8:** Jon 3:16; 1Jo 4:10

* **5:9:** Rom 1:18, 2:5,8 * **5:10:** Rom 8:7-8

12* Täjpäkaŋ äma kubätä momi täktäk kädet pewän ahäwänkaŋ unitä kome terak wen patkuk. Täŋkuko unitä kumäŋ-kumäŋ wädäŋ yäpmäŋ äbuk. Täjpäkaŋ kumäŋ-kumäŋtä äma kudup koreŋkuk, ämawebe kuduptagän momi täŋpani unita. 13* Täjpäkaŋ Moses täŋo бага man nämo itkuk-ken uken momi täktäk kädet uku itkuk. Momi itkukopäŋ бага man nämo itkuko unita kadäni uken Anututä momini kubäkubä täŋo wäpi nämo yäpmäŋ daniŋ yämik täŋkukonik. 14* Nämo, u Adam täŋo noriye unita kumbuŋ. Yäput peŋpäŋ Adamtä itkuk-ken unitä it päbä Moses täŋo kadäni-ken kumäŋ-kumäŋtä ämawebe kudup koreŋkuk. Täjpäkaŋ Adam uwä Anutu täŋo jukuman irepmitpäŋ kumbuk. Täŋ, ämawebe momi Adamtä täŋkuko udegän nämo täŋpani u imaka, kumäŋ-kumäŋtä koreŋkuk. Unita ŋode nadäna; Adam uwä äma mäden ahäwayäŋ täŋkuko unitäŋo wärani.

15 Upäŋkaŋ Anutu täŋo iron pähap u ba Adam täŋo momi uwä kubägän nämo. Nämo inik, u inigän inigän. Äma kubä unitäŋo momitä ämawebe kuduptagän-ken kumäŋ-kumäŋ kädet pewän ahäŋkuk. Ude upäŋkaŋ iron pähap Anututä pewän ahäŋkuko uwä ärowani-inik. U kumäŋ-kumäŋ täŋo kehäromi irepmitpäŋ ämawebe mäyap-ken tokŋeŋ patkuk. Bureni-inik, äma kubä wäpi Jesu Kristo unitäŋo iron terak ämawebe mäyap-iniktä irit kehäromita biŋam täŋkuŋ. 16 Täjpäkaŋ Adamtä momi kubägän täŋirän manken iritta biŋam täŋkuk. Upäŋkaŋ Anutu täŋo iron pähap uwä inipärik kubä. Ämawebetä momi mäyap täŋ yäpmäŋ äbäŋirä iron pähap u ahäŋkuk. Iron pähap ahäŋkuko unitä momi ämawebe u Anutu inamiken siwoŋigän itta kädet pewän ahäŋkuk. 17 Eruk äneŋi ŋode yäkgän täŋpa; Äma kubätä momi täŋkuko uterak kumäŋ-kumäŋtä äma kuduptagänta ärowani täŋ yämiŋkuk. Täŋ, äma kubä wäpi Jesu Kristo unitä epän täŋkuko unitäŋo bureni u ärowani inipärik kubä! Uwä ŋode; Ämawebe Anutu täŋo iron tokŋek yäpmäŋirä Anututä siwoŋi ämawebe yäŋ yäŋtäreŋ yämik täyak, ämawebe unitä Jesu Kristo täŋo epän terak imaka kuduptagänta intäjukun it yämiŋpäŋ kehäromi niked kuŋat täkaŋ.

18* Unita Adam täŋo momi kubätä ämawebe kuduptagäntä täŋpän wawäpäŋ Anutu täŋo manken iritta biŋam täŋkuŋo udegän, äma kubä täŋo epän siwoŋitä momi täŋo topmäk-topmäk däpmäŋ däkŋeŋpäŋ ämawebe kuduptagänta Anutu inamiken siwoŋi itpäŋ irit kehäromita biŋam itta kädet täwitkuk. 19* Ba äma kubätä Anutu täŋo jukuman irepmitkuko unitä ämawebe kudup momi-ken yepmaŋkuk. U udegän äma kubätä Anutu täŋo jukuman buramiŋkuko uterak ämawebe mäyap siwoŋi ämawebe yäŋ yäŋtäreŋ yämani ude api itneŋ.

20* Unita Moses täŋo бага manta jide yänayäŋ? Ŋode; Momi bumta tokŋeŋ pätnenŋa бага man uwä ahäŋkuk. Upäŋkaŋ, ämawebe momi bumta täŋirä Anututä momi unitäŋo kehäromi yäpmäŋ äpäkta iniken bänep iron bumta-inik pewän ahäŋkuk. Momi täktäktä Anutu täŋo iron u täga irepmitnaŋi nämo. Nämo inik. 21* Momi täktäktä kumäŋ-kumäŋ kädet pewän ahäŋkuko unitä intäjukun itkuk. Upäŋkaŋ Anutu täŋo iron pähaptä nin inamiken yäpän-siwoŋ tawäpäŋ nipmaŋpäŋ Ekäninin Jesu Kristo täŋo epäni uterakgän irit kehäromi u iwoyäŋ nimiŋkuk. Ude täŋkuko unita apiŋowä Anutu täŋo irontä irepmitpäŋ intäjukun ärowani-inik itak.

6

Nin Jesu-kät jide ude kumbumäŋ?

1* Unita man ŋode täga yänaŋi ba nämo? Nadäkinik täŋpani nin gwäk pimiŋpäŋ momi täŋ yäpmäŋ kuŋitna Anututä iron taŋpäŋ yäpätägak epäni pen täk täyon? 2* Ude yänaŋi nämo. Nämo inik! Nin momi kädawä kumbani ude itkamäŋ upäŋ imata gwäk pimiŋpäŋ momi kädet ugän wari täne? 3* Unita ŋode nämo käwep nadäk täkaŋ? Nin

* 5:12: Stt 2:17; Stt 3:6,19; Rom 6:23 * 5:13: Rom 4:15 * 5:14: 1Ko 15:21-22; 1Ko 15:45 * 5:18: 1Ko 15:22

* 5:19: Ais 53:11 * 5:20: Rom 4:15; Gal 3:19 * 5:21: Rom 6:23 * 6:1: Rom 3:5-8 * 6:2: 1Pi 4:1 * 6:3:

Gal 3:27

ume yäpumäñ-ken uken Kristo yäpurärätkumäño udegän nin kudup kumäk-kumäki terak bok kumbumäñ. ⁴* Unita ume ärut-ärutnin-ken Kristo-kät bok kumäñpäñ awañ gänañ äpmonjkumäñ. U jop nämo, mebäri ñodeta; Anutu Nan iniken kehäromini inipärik kubä uterak Kristo kumbani-ken nanik yäpmäñ akuñpäñ kodak tenkuko itak udegän nin irit kodaki kudupi kubä kuñatneta kumbani-ken nanik nimagutkuk.

Nin Jesu-kät jide ude api kodak täne?

⁵* Nin Kristo-kät kowat-kwasikorän täñpäñ bok kumbumäñ bumik unita ninä ukät kentäñpäñ kumbani-ken nanik bureni-inik api akune, unitä kumbani-ken naniktä kodak täñpäñ akuñkuko udegän. ⁶* Unita nin nadäkamäñ; Bänepnin biani täño irit kuñat-kuñat u päya kwakäp terak Jesu-kät bok kumbuño u mebäri ñodeta kumbuñ; Nin momita watä epän äneñi nämo tänetä irit kuñat-kuñat bänepnin biani unitäño kehäromi däpmäñ tärenjkuk. ⁷* U imata, momi täño kehäromitä äma kumbani täga nämo imagurek.

⁸ Eruk, nin Kristo-kät bok kumbumäño unita ukät bok api it yäpmäñ kune yän nadäkinik täkamäñ. ⁹ U imata, Kristo kumbani-ken nanik äneñi akuñkuko unita äneñi täga nämo api kumbek yän nadäkamäñ. Bureni, kumäñ-kumäñtä Kristo täño kehäromi yäpmäñ äpäkta kehäromini nämo. ¹⁰* U kadäni kubägän kumäñpäñ momi täño kehäromi u täñpän wawäpäñ penkuko itak. Täñkañ kodak täñpäñ akuñkuko Anutu orañ imiktagän it täyak. ¹¹* Unita in udegän, injinta ñode nadäneñ; Nin Jesu-kät bok kumbumäño unita apiño momitä ärowani nämo täñ nimitak. Nämoinik, nin Kristo Jesu-kät kubägän itpäñ Anutu orañ imiktagän itkamäñ. Nadäk ude inñitpäñ kañ kuñarut.

¹²* Unita kome terak itkañ gupjin u momita iniñ kireñirä watä nämo it tamek. Ude täñirä momitä tämagut yäpmäñ gup täño nadäñ gärip kädet wakiken kwekta. ¹³* Ba in ketjin kuroñjin momita watä epän täñ imikta nämo iniñ kireneñ. Nämo, in äma kumäñ-kumäñ-ken nanik akuñpäñ kodak irani udewani unita gupjin nadäk-nadäkjin kudup Anututa biñam iniñ kireñpäñ siwoñita watä epän ugän täñpeñ kuñatneñ. ¹⁴* In nadäkañ? In бага man terak nämo itkañ. In Anutu täño bänep iron uterak itkañ unita momitä inta ärowani nämo it tamek.

Kädet siwoñita watä epän täk täkamäñ

¹⁵* Eruk nin бага man gämori-ken nämo itkamäñ. Nin Anutu täño bänep iron terak itkamäñ unita jide? Gwäk pimiñpäñ momi täga täne? Nämoinik! ¹⁶* Unita ñode nämo nadäkañ? Äma kubätä äma kubä täño mani buramiñpäñ epän täñ imikta yäñpäñ iwareko uwä äma unitäño gämori-kengän kuñarek. Udegän momita watä epän täñ iminayän täño uwä unitäño gämori-kengän itkañ kumäñ-kumäñtä biñam api täneñ. Täñ, Anututa watä epän täñpäñ gämori-kengän kuñatnayän täño uwä Anututä mominin penpäñ siwoñi ämawebe yän api yäñtäreñ nimek. ¹⁷ Täñpäkañ bian in momi täño gämori-ken itpeñ kuñatkuño upäñ tagagämän kubä, Anutu täño man täwetpäñ täwoñärewni u buramikta gup nadäk-nadäkjin siwoñi kubägän penkuñ. Unita Anutu iniñ oretna! ¹⁸* Ude täñkuño unita Anututä momi täño topmäk-topmäk däpmäñ däkneñ tamiñpäñ siwoñi kuñat-kuñat täño watä epän ämawebe ude tepmañkuk. ¹⁹ (Täñkañ man wärani terak yäyat ño mebäri ñodeta; Man bureniñän yäwawä unita yäyak yän bäräneñ täga nämo nadäwä tumneño unita.) Eruk, bianä inä gupjin kudup wakita watä epän täñ imikta iniñ kireñkañ kädet wakitä wakiinik u täñ yäpmäñ äbuñ. Eruk apiño udegän, in gupjin kudup kädet tagata watä epän täñ imikta iniñ kireñkañ kudupigän kañ kuñarut.

* **6:4:** Kol 2:12 * **6:5:** Plp 3:10-11 * **6:6:** Gal 5:24 * **6:7:** 1Pi 4:1 * **6:10:** Hib 9:26-28; 1Pi 3:18 * **6:11:** 2Ko 5:15; Gal 2:19; 1Pi 2:24 * **6:12:** Stt 4:7 * **6:13:** Rom 12:1; Efe 2:5, 5:14 * **6:14:** 1Jo 3:6 * **6:15:** Rom 6:1 * **6:16:** Jon 8:34; 2Pi 2:19 * **6:18:** Jon 8:32

²⁰ In nadäkaŋ? Bian inä momi täŋo watä epän täŋpani ude itpäŋ siwoŋi täktäk täŋo watä epän äma ude nämo itkuŋ. ²¹ * Ude itkaŋ kädet wakiwaki unita apiŋo mäyäk nadäk täkaŋ unitä täŋkentäk kubä täŋ tamiŋkuk ba nämo? Nämo inik, kädet udewanitä mähemiye kumäŋ-kumäŋ kädet-ken yepmak täyak. ²² Upäŋkaŋ apiŋo Anututä momi täŋo topmäk-topmäkken nanik däpmäŋ däkŋeŋpäŋ tämagut päbä iniken watä epän ämawebeniye ude tepmaŋkuko unitä täŋkentäk tägagämän kubä tamik täyak. Uwä ŋode; Ämawebe kudupi äworeŋpäŋ irit kehäromi api yäpneŋ. ²³ * Eruk, unita äneŋi ŋode nadäwut; Momitä epän ämaniyeta gwäki yämik täyak uwä kumäŋ-kumäŋ tärek-täreki nämo. Täŋpakaŋ Anututä iron kowatani nämo täŋ nimik täyak uwä Ekäninin Jesu Kristo terak irit kehäromi tärek-täreki nämo u.

7

Baga mantä ninta mähemi nämo täyak

¹ Notnaye, man yäŋ yäpmäŋ äbätat unita yäŋpäŋ man wärani ŋode täwera nadäwut. In baga man täŋo mebäri nadäk täkaŋ unita täwerira u nadäwä tärenayäŋ yäŋ nadätat. Eruk Moses täŋo baga manta nadäwut. Äma kodak it täkaŋ uwä baga man terak ittäŋ kuŋtängän kumäŋirä baga man gämori-ken irit u tärek täyak. ² Yanäpi täktäktä udegän kwawak niwoŋäretak. Moses täŋo baga mantä ŋode yäyak; Äpitä kodak irirän webeni uwä äma unitä inita biŋam täŋpek. Eruk äpitä kumbeko uwä baga man unitä wari nämo topmäŋpäŋ iŋirek. ³ Upäŋkaŋ äpitä kodak irirän webe unitä päŋku äma kubä yäpeko uwä webe u kubokäret webe yäŋ iwetneŋ. Täŋ, äpitä kumbeko uwä baga mantä wari nämo topmäŋpäŋ iŋirek. Nämo, u äma kubä yäpayäŋ nadäŋpäŋä täga yäpek. U kubokäret nämo täŋpek.

⁴ * Unita notnaye, man wärani u mebäri ŋodeta yäŋahätat; In Kristo-kät kubägän kumbuŋo uwä apiŋo baga man gämori-ken kuŋat-kuŋat kädet nämo pat tamitak. Nämo, apiŋo in äma kubäta biŋam itkaŋ. Äma uwä kumäŋ-kumäŋ-ken nanik Anututä yäpmäŋ päŋaku teŋkuko u. Täŋpakaŋ äma unita biŋam itkaŋ uwä Anututa yäŋpäŋ bureni pewä ahäktä itkaŋ. ⁵ * In nadäkaŋ; Bänep nadäk-nadäk biani ärowani it nimiŋkuk-ken uken baga mantä gupnin täŋo nadäŋ gärip peŋ iwerirän kumäŋ-kumäŋ tärek-täreki nämo unitäŋo watä epän täk täŋkumäŋonik. ⁶ * Kadäni uken baga mantä topmäŋpäŋ nipmaŋkuko upäŋkaŋ kumbumäŋo unita baga man topmäŋpäŋ nipmäŋitkuko u imaka, däkŋeŋkuk. Unita apiŋo kädet kodaki iwatpäŋ Anutu oraŋ imiŋpäŋ watä epän täŋ imik täkamäŋ. U baga man kudän täwani uterak nämo, Kudupi Munapiktä bänep nadäk-nadäknin täŋpidäm täŋirän iwatpäŋ täk täkamäŋ.

Baga man täŋo epän u jide?

⁷ * Täŋpakaŋ baga mantä gupnin täŋo nadäk-gärip peŋ iwerirän momi täŋkumäŋo unita baga manta ŋode täga yäne? Baga man uwä waki, momi täktäk udewanigän. Ude nämo! Unita näkŋa terak ŋode yäwa; Baga uwä täga upäŋkaŋ baga mantä täŋkentäŋ namiŋirän momi täktäk kädet u kwawak kaŋpäŋ nadäk täyat. Ŋodeta yäyat; Baga mantä Äma kubä täŋo tuŋum kubä kaŋgärip nämo täŋpen yäŋ yäyak unita kudän uwä momi yäŋ nadätat. Täŋ, baga u nämo pareko uwä jide täŋpäŋ kaŋgärip täktäk u kudän waki yäŋ nadäwet? ⁸ * Täŋkaŋ baga man u täga upäŋkaŋ momitä baga man uterak yengämä pewäkaŋ kaŋgärip nadäk kädet mebäri mebäri bänepna-ken pewän ahäŋkuŋ. Täŋ, baga man ukät nämowä momi täktäk kädet uwä kehäromini nämo. ⁹ * Unita ŋode yäwa; Baga manta nämo nadäwa täreŋkuŋ-ken, guŋi, momi nämo täŋpani bumik itkut. Upäŋkaŋ baga manta nadäwa-tumäŋirä momi täktäk kädettä näkken weŋ patkuk. Ude täŋirän näk kumäŋ-kumäŋta biŋam

* **6:21:** Rom 7:5, 8:6,13 * **6:23:** Rom 5:12,15 * **7:4:** Rom 6:2,11; Gal 2:19 * **7:5:** Rom 6:21 * **7:6:** Rom 8:2, 6:4 * **7:7:** Kis 20:17; Lo 5:21 * **7:8:** Rom 4:15 * **7:9:** Jem 1:15

tänkut. ¹⁰* Butewaki, бага man u irit täga pewä ahäкта yäwanipän kumän-kumän tärek-täreki nämo u pewän ahän naminkuk.

¹¹* Tänkañ momitä бага man terak yeңgämän pewäkañ täñ-näkñatpän kumän-kumänта биңам nepmañkuk. ¹²* Eruk unita Moses täño бага манта jide yänayän? Ñode; Ini uwä kudupi, ba бага man u gänañ jukuman kubäkubä u imaka, kudupi siwoñi-inik, Anutu-ken nanik. ¹³* Täñpäkañ jide? Бага man täga unitä täñpewän näk kumän-kumänта биңам täñkut? Nämoиник, momi-tägän täñpewän kumän-kumänта биңам täñkut. Momitä imaka täga kubä uterak yeңgämän pewäpän itkañ kumän-kumän kädet-ken nämagutkuk. Ude täñirän бага mantä momi täño mebäri u kwawakinik ñode pewän ahän däkñeñkuk; Momi täktäk kädet u imaka wakitä wakiinik.

Бага mantä nin täga nämo yäpän täganеñ

¹⁴* Unita ñode nadäkamän; Moses täño бага man uwä imaka täga kubä, Anutu-ken nanik. Upänkañ bänep nadäk-nadäk biani pen initat uwä, Anutu-ken nanik nämo. Tänkañ momitä topmäñpän watä epän ämanita nepmañkuko unita бага man u täga nämo buramik täyat. ¹⁵* Wära! Näkñaken mebärina nämo nadäwa tärekañ! Täktäkna täga täñpayän gäripi nadäk täyat u nämo täk täyat. Upänkañ täktäk waki yän nadäk täyat upän täk täyat! ¹⁶ Täñpäkañ waki unita nämo täkta nadätat ugänpän täk täyat unitä ñode näwoñäretak; Anutu täño бага man u waki nämo, täga. ¹⁷ Upänkañ imaka waki täk täyat u näkñaken gärip terak nämo. Nämo, u momi täktäk kädet nadäk bänepna-ken itak unitä täk täyak. ¹⁸* Unita bänep nadäk-nadäkna bianken imaka täga kubä nämoиник itak yän nadätat. Imata, kädet tägatäga u täkta gäripi nadäk täyat upänkañ bureni pewä ahäкта täñpawak täkañ. ¹⁹ Unita imaka täga täkta nadäk täyat u nämo täk täyat. Täñ, imaka waki u täkta gäripi nämo nadäk täyat, ugänpän wari täk täyat. ²⁰ Eruk, imaka nämo täkta nadäk täyat upän täk täyat unita ñode nadätat; Kädet ude u näkña nämo täk täyat. Nämo, u momi näk gänañ käbop it täyak unitä täk täyak.

²¹ Unita näkña ñode kañpän nadätat; Kädet täga täñpayän nadäk täyat-ken uken waki kädet unitä kädet täñpipiñ namik täyak. ²² Täñpäkañ bänepnatä Anutu täño бага man iwatta gäripi nadäk täyat. ²³* Upänkañ gupnatä бага mebäri kubä iwatt täyak. Бага uwä bänepnatä бага u iwatta gärip nadäk täyak ukät ämik täk täkamän. Tänkañ бага kubä uwä momi, gupna kudup topmäñpän nepmäñjit täyak u. ²⁴ Wära, butewaki pähap! Bäpäpi unitä näk täñpewän wakinik täyat. Netätä waki täñkentän namänpän bänep nadäk-nadäk biani kumän-kumän kädet-ken nämagurayän täyak u pewet? ²⁵* Eruk nadätat! Anututä täñkentän namayän. U Ekäninin Jesu Kristo täño kumäk-kumäkita yänpän api täñkentän nameko unita Anutu bänep täga pähap iwett täyiwa!

Täñpäkañ ñode kañpän nadäk täyat; Näkñawä nadäk-nadäknatä Anutu täño man kädet iwatta nadäk täyat. Tänkañ bänep nadäk-nadäk biani näkken itak unitäwä momi täktäk kädetta watä epän täñ imikta nämagut täyak.

8

Munapik täño nadäk tawañ u jide?

¹ Eruk, man säkgämän kubä ñode täwetat; Ämawebe Jesu Kristo-kät kowat-kwasikorän täñpän it täkañ uwä Anututä momi täño kowata nämo api yämek. ²* U imata, Kristo Jesu terak irit kodaki Munapiktä nin kubäkubäta nimani unitä momi ba kumän-kumän tärek-täreki nämo unitäño kehäromi-ken nanik ketärenpän nipmañkuk. ³* Bureni, imaka бага mantä täga tänañi nämo u Anututä ini täñkuk. Bänep nadäk-nadäknin bianitä бага man

* **7:10:** Wkp 18:5; Rom 10:5 * **7:11:** Stt 3:13; Hib 3:13 * **7:12:** 1Ti 1:8 * **7:13:** Rom 5:20 * **7:14:** Sam 51:5; Jon 3:6 * **7:15:** Gal 5:17 * **7:18:** Stt 6:5, 8:21 * **7:23:** Gal 5:17; Jem 4:1; 1Pi 2:11 * **7:25:** 1Ko 15:57
* **8:2:** Rom 7:23-24 * **8:3:** Apos 13:38, 15:10; Plp 2:7; Hib 4:15

täño kehäromi yäpmänj äpäñirän бага man uwä nin yäpätägakta kehäromi nämo. Upänkañ Anututä iniken nanaki-inik momita yänpänj momi äma nin täño gup inam-dapun terak tewän äpuk. Tewän äpänpänj momi täktäk kädet äma bänepi-ken pätak unitäño kehäromi utpewän mañkuk. ^{4*} Anututä ude täñkuko unita apiño nibänjirän бага man täño jukuman siwoñi u kudup iwat morewani täk täkañ. Imata, apiño nin bänep nadäk-nadäk biani u gämori-ken nämo kuñat täkamänj. Nämo, Kudupi Munapik täño nadäk tawañ terak kuñat täkamänj.

⁵ Unita nadäkañ? Äma bänep nadäk-nadäk biani iwaräntäk täkañ uwä bänep nadäk-gäripi uterakgän parirän iwaräntäk täkañ. Täñ, äma Kudupi Munapik täño kädet iwaräntäk täkañ uwä bänep nadäk-gäripi uterakgän parirän iwaräntäk täkañ. ^{6*} Bureni, äma bänep nadäk-nadäk kädet bianitä peñ yäweränpänj iwaräntäk täkañ uwä kumänj-kumänjta biñam täkañ uba. Täñ, äma Kudupi Munapik täño bänep nadäk-nadäk kädettä peñ yäweränpänj iwaräntäk täkañ uwä irit tägata biñam tänpänj bänep pidäm terak itkañ. ^{7*} Mebäri ñodeta yäyat; Bänep nadäk-nadäk biani uwä Anutu täño iwan uba. Nadäk-nadäk u Anutu täño бага man iwaräntäkta bitnäk-inik täk täyak. Bureni-inik, u täga iwatnañi nämo. ⁸ Nämo inik, ämawebe bänep nadäk-nadäk bianita juku pek täkañ uwä imaka kubä Anututä kañirän tägawekta täga nämo täneñ.

^{9*} Tänpäkañ Anutu täño Munapiktä in kubäkubäken bureni itak u tänpäwä bänep nadäk-nadäkjin bianitä peñ täwerirän nämo iwat täkañ. Nämo, Munapiktä peñ täwerirän udegän iwat täkañ. Täñ, äma kubä Kristo täño Munapiktä bänepi-ken nämo itak u tänpäwä äma uwä Kristota biñam nämo täyak. ^{10*} Tänpäkañ momitä tänpewän gupnin kumäkta biñam täk täyak upänkañ Kristotä bänepnin-ken bureni iränä ninä ämawebe Anututä siwoñi ämawebe yänj yäñtäreñ nimani itkamänj unita mäjonintä irit kehäromita biñam täkañ. ¹¹ In nadäkañ; Anututä Jesu kumbukopänj äneñi Munapiki täño kehäromi terak awañ gänañ nanik wädänj tädotkuk. Eruk udegän, Munapik unitä inken iränä Anutu, Kristo kumbani-ken nanik wädänj tädotkuko unitä gupjin kumäkta biñam u Munapiki täño kehäromi terak api täñkodak täwek.

Munapik terak Anutu täño nanakiye itkamänj

¹² Notnaye, mebäri unita nin kuñat-kuñat mebäri kubä pena ahäkta yänj nimani. Uwä bänep nadäk-nadäk biani u iwatta nämo yäyat. Nämo inik. ^{13*} Bänep biani täño nadäk-nadäk waki unitäño kädet iwatpänjä kumänj-kumänj tärek-täreki nämo unita biñam api täneñ. Upänkañ Munapiktä kehäromi tamiñirän gupjin täño kuñat-kuñat waki u utpewä mañpänä, eruk irit burenita biñam tänppeñ api kuñatneñ. ¹⁴ U imata, ämawebe Anutu täño Munapiktä irit kuñat-kuñat täga yäwoñärek täyak uwä Anutu täño nanak ämawebeniye bureni. ^{15*} Tänpänj apiño Anutu inamiken kuñat täkamänj. Upänkañ Munapik, Anututä nimiñkuko unitä tänpewän in epän watä äma jopi, Anutu inamiken umun terak kuñat täkañ ude nämo itkañ. Nämo inik! Munapiktä tänpewän Anututä nipmänj towiwani nanakiye bureni-inik itkañ Munapik täño kehäromi terak nin Anututa gäripi-inik nadänpänj Nan! Nan! yänj iwet täkamänj.

^{16*} Tänpänj Munapiktä ini-tägän mäjonin täñkentänjirän bureni-inik ñode nadäk täkamänj; Nin Anutu täño nanakiye bureni itkamänj. ^{17*} Eruk, Anutu täño nanakiye bureni ude itkamänj u tänpäwä imaka tägatäga Anututä ninta biñam peñ nimiñkuko u api yäpne. Imaka tägatäga u notninpak Kristo-kät penta api yäpne. Upänkañ intäjukun, Jesutä komi nadänjkuko u moräki nintä nadänayänj täkamänj uwä, eruk kämiwä ukät wäpnin biñam ikek ba irit tägagämän u täga api yäpne.

* **8:4:** Gal 5:16,25 * **8:6:** Rom 6:21 * **8:7:** Mat 12:34; Jon 8:43, 12:39; Jem 4:4 * **8:9:** 1Ko 3:16, 12:3 * **8:10:** Gal 2:20; Efe 3:17; 1Pi 4:6 * **8:13:** Gal 6:8; Kol 3:5 * **8:15:** 2Ti 1:7; Mak 14:36 * **8:16:** 2Ko 1:22 * **8:17:** Gal 4:5-7; Rev 21:7

Kämi wäpnin biñam ikek irit täjo man

18 * Wäpnin biñam ikek irit täga kämi kwawak ahäj nimayäj täyak u tägagämän-inik kubä. Unita komi apiño nadäk täkamäj unita nadäjira jopi kubä täk täyak. 19 * Bureni-inik! Anututä nanakiye bureni kwawak pewän ahäkta kadäni peñkuk. Täñpäkañ kadäni u bäräñej ahäwänpäj kwawak këna yäjkañ imaka imaka kumän-tagän Anututä täñ-peñkuko u dapun käronj täñ itkañ. 20 * U imata, imaka kuduptagän Anututä täñ-peñkuko u pengän-inik säkgämän itkuñopäj Anututä täñpewän gapuntañ moreñkuño itkañ. U ini nadäjpäñ nämo; Anututä ini imaka säkgämän-inik kubäta kañ itsämbut yäjpäñ täñpewän ude täñkuñ. 21 * Eruk nadäk tawañ Anututä peñ yämiñkuko uwä ñode; Apiño imaka pewän ahäwani kuduptagän käbäj täñpäñ pärakta biñam täkañ u täñkentäj yämiñjirän tägañpäñ Anutu täjo nanak ämawebeniye ninkät säkgämän-inik, bänep pidäm terakgän api itne.

22 Bureni, imaka imaka kudup Anututä täñ-peñkuko u komi, webetä nanak bäyanayäj nadäk täkañ ude nadäjkañ kähän yäj yäpmäj äbäj itkañ yäj nadäkamäj. 23 * Täñpäkañ imaka unitägän nämo, nin imaka udegän täk täkamäj. Anututä Kudupi Munapikpäñ iron intäjukunta ude täñ nimiñkukopäj apiño moräki pat nimitak u yäpna yäjkañ bänepnintä komi nadäjkañ yäjkäähän-kähän yäj itkamäj. Nin Anututä Nanak ämawebenaye yäj kwawa yäjahänpäj komegup täjo bäräpi-ken nanik ketärenj nimikta itsämäjkañ dapun käronj täñ itkamäj. 24 * Imaka tägagämän u kämi nimikta Anututä nin inita biñam nimagutkuk. Upäjkañ imaka kämi yäpmäkta yäwani u apiño käbop itak. Täñ, unitä käbop nämo ireko uwä u yäpmäkta imata itsämne? Nämo, imaka ketnintä inirani udewanita nämo itsämäk täkamäj. 25 Upäjkañ imaka tägagämän käbop itak u bureni api yäpne yäj nadäkinik täkamäj unita bänepnin täñkehärom täñpäñ kwikinik itsämäj itkamäj.

26 Täñkañ ugän nämo. Nin kehäromi nitek nämo iritna Kudupi Munapiktä täñkentäj nimik täyak. Täñkañ Anutu-ken imaka unita yäjapine yäj nämo nadäjkañ jop bänepninkengän nadäj bäräp täñitna Munapiktä bänep nadäj bäräpnin u yäpmäjkañ Anutu-ken butewaki man, ämatä täga yäjahänañi nämo, uterak yäjahäj nimik täyak. 27 * Ude täñjirän Anutu, äma täjo bänep kañpäñ nadäwanitä Kudupi Munapik täjo nadäk u kawän tägak täyak. U imata, Munapiktä Anutu täjo nadäk ugän iwatpäñ Anutu täjo kudupi ämawebeniye nin täñkentäj nimikta Anutu-ken yäjapik man yäk täyak.

Anutu täjo bänep iron u täñpipinañi nämo

28 * Unita nin nadäkamäj; Ämawebe Anututa gäripi nadäk täkañ, ämawebe Anututä iniken gärip terak yämagut päbä yepmañpani u jop yabäj äwaräkuk nämo täk täyak. Nämo inik, Anututä ini täñpewän imaka kudup ahäj yämik täkañ u täñkentäj yämikta ude täk täyak. 29 * U imata, kunum kenta kome nämo pewän ahäjnkumän-ken uken Anututä iniken ämawebeniye u nadäj yämiñkuk. Täñkañ ämawebe u Nanaki unitäjo täktäk udegän täñpeñ kuñatta iwoyäjpäñ yepmañkuk. Ude täñkuko unita nanak ämawebe mäyap irirä Jesutä u bämopi-ken noripaki intäjukun ahäwani ude it yämiñkukotä it täyak. 30 Täñpäñ ämawebe yäput peñpäñ inita iwoyäjnkuko u yämagut päbä yepmañpäñ siwoñi ämawebenaye yäj yäñtäreñ yämiñkuk. Täñkañ ämawebe siwoñi ämawebenaye yäj yäñtäreñ yämiñkuko unitä irit täga kañ-ahäneñta iniken wäpi biñam yäniñ kireñkuk.

31 * Täñpäkañ Anututä ude täk täyak unita jide yäne? Anututä täñkentäj nimiñjirän netätä iwan täñ nimiñpäñ täga täñpäñ wanen? Kubätä täga nämo! 32 * Anututä kudän inide kubä täñ nimiñkuko u nämo nadäkañ? U nin kudup täñkentäktä iniken nanaki-inik u nämo iyap täñpäñ iniñ kireñpewän äpuko unita ñode bureni täñ nimek; U orañ nimiñpäñ nanaki nimiñkuko ukät imaka kudup bureni-inik api nimek! 33 * Unita Anututä ämawebe

* 8:18: Rom 5:2; 2Ko 4:17 * 8:19: Kol 3:4 * 8:20: Stt 3:17-19 * 8:21: 2Pi 3:13; 1Jo 3:2 * 8:23: 2Ko 5:2-4; Gal 5:5 * 8:24: 2Ko 5:7 * 8:27: Sam 139:1; 1Ko 4:5 * 8:28: Efe 1:11 * 8:29: Kol 1:18; Hib 1:6 * 8:31: Sam 118:6 * 8:32: Jon 3:16 * 8:33: Ais 50:8

inita iwoyänjkuko u man käbeyä-ken mominita yänpän netätä äma uwä siwoŋi nämo yän täga yäntären yämek? Ude nämo! Anututä ini ämawebe unita siwoŋi ämawebe yän yäntären yämiŋkuko unita täga nämo! ³⁴* Ba netätä Anutu täŋo kudupi ämawebe u geŋita biŋam täŋput yän yäntären yämek? Kubätä täga nämo! Imata, Kristo Jesu ninta yänpän kumbuk. Täŋkaŋ kumbani-ken nanik yäpmän päŋaku kodak tewani unitä apiŋowä Anutu nan keribure käda itkaŋ nin täŋkentän nimikta iwet yabäk täyak unita ude täga nämo. ³⁵ Eruk Kristotä nadän nimikinik täk täyak upän imataken kubätä täga duŋ-weŋpän nipmaŋirän Kristo u inigän nin niningän api itne? Nadän-bäräp ba komi nadänero unitä täga duŋ-weŋpän nipmaŋpek? Ba Jesuta yänpän ämatä waki täŋ nimineŋo ba nakta jop irit unitä täga? Ba jäwäri-inik itne ba umuri gänaŋ itnero unitä täga täŋpek? Ba ämatä kumän-kumän nidäpnayän täneŋo unitä täga duŋ-weŋpän nipmaŋpek? Nämoink! ³⁶* Bureni, Anutu täŋo man kudäntä imaka bäräpi udewani ahän nimik täkaŋ unita ŋode yänahätak;

Nin gäkŋo ämawebekaye itkamän unita kadäni kadäni ninken nanik mäyap nidäpmäk täkaŋ. Ba nibäŋirä tom nakta däpmäk täkaŋ ude täk täkamän. *Sam 44:22*

³⁷* Upänkaŋ Jesu iron pähap täŋ nimiŋkuko unitä täŋkentän nimiŋirän bäräpi u ba u ahän nimik täkaŋ unitä bänep nadäk-nadäknin täga nämo täŋpän waneŋ. Nämoink! Nin iwan u kudup irepmit-inik täk täkamän. ³⁸⁻³⁹ Unita nadäkinik ŋode täyat; Imaka kubätä Anututä ninta nadän nimikinik täk täyak u täga ukät-pipinaŋi nämo. Nämoink! Anututä nadän nimikinik täŋpän Ekäninin Jesu Kristo nimiŋkuko unita kumän-kumän ba irit, aŋero ba mäjo wära kehäromi nitek u, imaka apiŋode ahän nimik täkaŋ ba imaka kämi ahäktä yäwani u, ba imaka imaka kehäromi nitek u, ba imaka kunum terak nanik ba kome gänaŋ nanik ba imaka ätu kome pähap terak ittän kukaŋ, imaka udewani unitä Anututä ninta nadän nimikinik täk täyak u täga teŋpipinaŋi nämo.

9

Poltä iniken äbotta butewaki pähap nadänjkuk

¹⁻² Notnaye, ŋode täwera nadäwut; Juda ämawebenaye unita yänpän näk kadäni kadäni bänepnatä butewaki nadäwätäk pähap bumta täk täyat. U jop nämo yäyat. Nämo, näk Kristo täŋo äma unita manna u bureni-inik yän nadäwut. Ba Kudupi Munapiktä bänep nadäk-nadäkna kaŋ-iwarirän unita bänepnatä näk man bureni täwetat yän nadätat. ³* Butewaki! Näk jide täŋpän nägät moräknyaye, Isrel ämawebe äbot u täŋkentän yämiŋira Kristota biŋam kaŋ täneŋ? Kristota biŋam täŋput yänpän bänepna kädäp ijik täyak u ŋode; Anutu täŋo kokwawak näkä terak ärowänkaŋ Kristo täŋo iwan äworeŋpän guŋ ude irira Isrel ämawebenayetä näkŋo kome kaŋ yäput! yän nadäk täyat. ⁴* Isrel ämawebe uwä äbot jopi nämo, Anututä nanak ämawebenaye yänpän iwoyänpän yepmaŋkuk. Ude täŋkaŋ Ekänitä iniken mebäri yänahäŋpän yäwetkuk. Täŋpän ämawebe ukät topmäk-topmäk kubägan täŋpän бага man yämiŋpän Anutu iniŋoret kädet siwoŋi u yäwetpän yäwoŋäreŋkuk. Täŋkaŋ imaka säkgämän säkgämän täŋ yämikta yänkehäromtak man yäwetkuk. ⁵* Täŋpäkaŋ äbot uwä oranin wäpi biŋam ikek bian itkuŋo unitäŋo äbekiye oraniye. Kristo uwä komegup ikek uken naniktä ahänjkuk. Uwä Anutu bureni-inik, imaka kuduptagän täŋo intäjukun irirän wäpi biŋam tärek-täreki nämo iniŋoret täkäna! U Bureni!

⁶* Täŋpäkaŋ apiŋo Isrel äbot u äbot gägäni kubä ude itkaŋ unita ŋode täga yäne ba nämo? Anututä yänkehäromtak man bian yäwetkuko uken bureni nämo pewän ahänjkuk? Nämo, udetä nämo yäyat! Imata, Isrel ämawebe, Jekop täŋo tawaŋken nanik päke u kuduptagän

* **8:34:** Sam 110:1; Apos 7:55-56; 1Jo 2:1 * **8:36:** 2Ko 4:11 * **8:37:** Jon 16:33 * **9:3:** Kis 32:32 * **9:4:** Kis 4:22; Lo 7:6, 14:1-2 * **9:5:** Mat 1:1-16; Jon 1:1; Rom 1:25 * **9:6:** Nam 23:19; Rom 2:28

Anutu täño nanakiye bureni, inita biñam itta yäwani nämo. ^{7*} Ba udegän, Abraham täño äbotken nanik u kudup u Abraham täño oraniye bureni ude nämo itkañ. Nämo, Abraham täño oraniye mäyap upäñkañ Anututä Abraham ñode iwetkuk; Yäñkehärom tañkuro ude, orañkaye ahänayäñ täkañ u yäpmäñ daniñpäñ nanaka Aisak täño tawañ terak nanik u yabäwa orañkaye bureni api täneñ. ^{8*} Täñpäkañ man unitä mebäri ñode niwoñäretak; Ämawebe Abraham täño tawañken nanik u kudup Anutu täño oraniye bureni-inik ude nämo itkañ. Nämo, oraniye bureni-inik uwä Anututä yäñkehäromtak man Abraham iwetkuko uterak ahäñkuño ugän. ^{9*} Eruk Anututä Abraham yäñkehäromtak man iwetkuko u ñode; Kadäni näkä nadätat-ken uken Sara nanak bäyañpäñ iñirirän äneñi api äbet yäñ iwetkuk.

^{10*} Täñpäkañ ugän nämo. Rebeka imaka, nanak yarä bäyañkuk. Täñpäñ nanak yarä bäyañkuko u nani Aisak, oranin pähap u kubägän. ^{11-12*} Täñpäkañ Anutu iniken gärip kadäni kadäni iwatpäñ täk täyak udegän iwatpäñ äma inita biñam yäpmäñ daniñpäñ yepmak täyak. Ämawebe epän täktäki terak nämo yäpmäñ danik täyak. Nämo, ini-tägän äma yäpmäñ daniñpäñ iwoyäk täyak. Unita nanak yarä u kädet waki ba täga nämo täñkañ Rebeka koki-ken pen irirän Anututä Rebeka ñode iwetkuk;

Nanak intäjukun nanik uwä mäden nanik täño epän watä ämani ude api irek yäñ iwetkuk. Stt 25:23

^{13*} Unita Anutu täño mantä ñode yäyak;

Näk monäni Jekopta nadäñ imikinik täñkañ tuäni Isota mäde ut imiñkut. Mal 1:2,3

¹⁴ Unita jide yäne? Anututä ude täk täyak uwä kädet siwoñi nämo täk täyak? Ude nämo!

¹⁵ Unita Anututä Moses ñode iwetkuk;

Näkä äma kubäta bäneñ iron täñ imayäñ nadäñpäñä u bureni täñ imet.

Ba äma kubäta butewaki nadäñ imayäñ nadäñpäñä u butewaki nadäñ imiñpäñ orañ imet. Kis 33:19

^{16*} Unita ñode nadäna; Anututä äma täño gärip ba unitäño täktäk terak nämo yäpmäñ daniñpäñ yepmak täyak. Nämo, Anututä iniken nadäk-gärip tawañ uterak iwatpäñ kubä kañ-korekta nadäñpäñä udegän täk täyak. ^{17*} Unitäño wärani kubä Anutu täño man kudän täwani terak pätak u ñode; Anututä Isip kome täño intäjukun äma Fero ñode iwetkuk; Mebäri ñode unita nadäñ gamiñira intäjukun äma wäp biñam yäpmäñpäñ itan; Gäkä terak kehäromina kwawak pewa ahäñirän biñam nadäñpäñ ämawebe wäpna biñam komeni komeni api yäñahäñ yäpmäñ kuneñ yäk. ^{18*} Unita manbiñam unitä ñode niwoñäretak; Anututä äma kubä kañ-korekta nadäñpäñä u udegän täñ imek. Täñkañ Anututä äma kubä bäneñ nadäk-nadäki täñpipiñ imayäñ nadäñpäñä iniken nadäk-gärip ugän iwatpäñ udegän täñpek.

¹⁹ Täñpäkañ in kubätä man u nadäñpäñ ñode käwep näwerek; Netätä täga kehärom tañpäñ Anutu täño nadäk-gärip tawañ u täga irepmirek? Täga nämo upäñ imata äma nin ätu momininta kokwawak nadäñ nimik täyak? Anutu ude uwä siwoñi nämo täk täyak yäñ näwerek. ^{20*} Täñpäkañ yänyabäk udewani ämatä täga yänañi nämo. Gäk äma jidewani unita Anutu ude goret täyan yäñ iweren? Ude yäweno u ñode bumik; Käbotinik kubätä äma u täñpeko u ñode täga iwerek? Gäk imata näk goret ude täñ? ^{21*} Ude nämo! Äma

* **9:7:** Stt 21:12 * **9:8:** Gal 4:23 * **9:9:** Stt 18:14 * **9:10:** Stt 25:21 * **9:11-12:** Stt 25:23 * **9:13:** Mal 1:2-3 * **9:16:** Efe 2:8 * **9:17:** Kis 9:16 * **9:18:** Kis 4:21, 9:12; Kis 14:4 * **9:20:** Ais 29:16, 45:9 * **9:21:** Jer 18:6

käbot tänpäni kubätä iniken gärip iwatpäñ gäñ yäpmanpäñ käbotinik yarä täñpek. Kubä säkgämän, äñnak-äñnak täkta. Täñkañ kubäwä jirañ pekta täñpek. Ude täñpeko unita goret täyak yäñ täga yäwen? Nämoinik!

²² Tänpäkañ Anututä täñkuko u udewanigän. U iniken kokwawak kwawak pewa ahäñjirän kehäromina kañpäñ nadawut yänpäñ ñode täñkuk; Käbot kokwawaki yäpmäkta biñam täkañ uwä bäräñeñ tänpän wanañipäñ kadäni käronji kehärom tañpäñ kwikinik it yäpmäñ äbuk. ²³ * Tänpäkañ udegän, iniken bänep iron tägagämän-inik u kwawak pewän ahäkta käbot butewakini yäpmäkta biñam täkañ uterak ironi u piñ yäbatkuk. Tänpäñ ämawebe uwä irit täga, wäp biñam ikek u yämikta bian yäpmäñ daniñpäñ yepmañkuk. ²⁴ Tägagämän kubä! Ämawebe u uwä nin Anututä ini nimagutkuko u. Täñkañ ämawebe nin Juda äbotken nanik ugän nämö, guñ äbotken nanik imaka, bok nimagutkuk. ²⁵ Unita guñ äbotta nadäñpäñ Anututä profet Hosea meni-ken ñode yäñahäñkuk;

Näk ämawebe näkño äbotken nanik nämopäñ Näkño ämawebenaye yäñ api yäweret.

Ude täñkañ ämawebe nadäñ yämikinik nämö täñkuro unita bänepna gämäni yäñ api yäweret. Hos 2:23

²⁶ Tänpäkañ bian äma äbot u Näkño äbot nämö yäñ yäwetkut. *Eruk kome ude yäwetkut-ken ukengän ñode api yäweret; In Anutu irit mähemi näkño nanaknaye yäñ api yäweret. Hos 1:10*

²⁷ Tänpäkañ Aisaiatä udegän Isrel ämawebeta nadäñpäñ man ñode yäñahäñkuk;

Isrel ämawebe mäyap, mobä jirañ ume terak nanik ude ahäñ uyinayäñ täño upäñkañ uken nanik yarä-gänpäñ api yämaguret.

²⁸ *U imata, Ekänitä komen ämawebe manken yepmañpäñ bäräñeñ api tänpän wañ moreneñ. Ais 10:22,23*

²⁹ Tänpäkañ unitagän yänpäñ Aisaiatä man kubä pen ñode yäkgän täñkuk;

Ekäni kehäromi mähemitä ämawebe yerita yänpäñ yarägän nämö yepmañkuk yäwänä Sodom Gomora paot moreñkuño ude paot morenam. Ais 1:9

Isrel äbottä Anutu mäde ut imiñkuñ

³⁰ * Eruk man päke ñonitäño mebäri jide? U ñode; Äma guñ äbotken nanik Anutu iñamiken siwoñi itta epäni nämö täñpanipäñ Anututä siwoñi ämawebe yäñ yäñtäreñ yämiñkuk. Yäñtäreñ yämiñkuko uwä nadäkiniki unitagän yänpäñ. ³¹ * Täñ, Isrel ämawebe uwä Anutu iñamiken siwoñi ämawebe itta komi epän terak Moses täño бага man iwatna yäkñat täñpä wañkuñ. ³² * Mebäri ñodeta täñpä wañkuñ; U Anututä yäpän-siwoñ tawäpäñ yepmañpekta nadäkiniki Anutu terak nämö peñkuñ. Nämö, iniken komi epäni uterak Anutu iñamiken siwoñi ämawebe api itne yäñ nadäñkuñ. Butewaki, u mobä pähap uterak jänani yäputkañ mañkuño bumik. ³³ * Mobä unita Anutu täño man kudän täwani kubä ñode pätak;

Nadäkañ? Näk mobä kubä ämatä jänani yäputta Jerusalem komeken peñkut. Uterak jänani yäputkañ api mañdäpneñ yäk.

Tänpäkañ äma kubätä unita nadäkinik täñpayäñ täko uwä nadäkiniki täño bureni yäpmäkta pära nämö api täñpek. Ais 8:14, 28:16

* **9:23:** Rom 8:29; Efe 1:3-12 * **9:30:** Rom 10:20 * **9:31:** Rom 10:2-3 * **9:32:** Ais 8:14 * **9:33:** 1Pi 2:6; Rom 10:11

10

¹ Unita notnaye, näk bureni ñode täwera nadäwut; Juda ämawebe, näkñaken äbotnaye uwä Anututa biñam kañ irut yäñpäñ bänepna kädäp ijinjirän Anutu-ken yäñapik man yäk täyat. ² Unitäño täktäki u nadäkinik täyat. U Anutu iwatta epäni tañi täk täkañ upäñkañ kädet Anututä gäripi bureni nadäk täyak u nämo nadäwä tärek täkañ. ³ Anututä kädet iwatpäñ siwoñi ämawebe yäñ yäñtäreñ nimik täyak u nämo nadäwä tärewäkañ iniken kehäromi terak Anutu inamiken siwoñi ämawebe itta epäni täñpäñ kuñatkuñ. Täñkañ kädet Anututä iwatpäñ ämawebeta siwoñi ämawebe yäñ yäñtäreñ yämik täyak u mäde ut imiñkuñ. ⁴ * Kädet uwä Kristo. Kristotä äbäñpäñ бага man terak Anutu inamiken siwoñi irit täño kädet u däpmäñ täreñpäñ kädet kodaki kubä pewän ahäñkuk. Uwä ñode; Ämawebe nadäñ imikinik täk täkañ u kudup Anututä siwoñi ämawebe yäñ yäñtäreñ yämik täyak.

Kuduptagän Anututa biñam täga tänañi

⁵ * Täñpäkañ бага man iwatpäñ Anutu inamiken siwoñi irit kädetta Mosestä ñode kudän täñkuk; Äma kubätä jukuman бага man terak pätak u iwarayäñ täko uwä бага uterak irit kehäromita biñam api täñpek. ⁶ * Mosestä бага man iwat-iwatta ude yäñkukopäñ nadäkinik kädet iwatpäñ Anutu inamiken siwoñi itta man kubä ñode pätak; Injin-tägän ñode yäneñta; Kunum gänañ netätä täga äronpäñ Kristo imagut yäpmäñ äpek? Ude nämo yäneñ! U äpuko uba! ⁷ Ba ñode imaka yäneñta; Netätä kumbani yotpärare-ken täga äpmonpäñ Kristo kumbani-ken nanik imagut yäpmäñ abek? Ude imaka, nämo yäneñ. U akuñkuko uba!

⁸ Ude nämo, man unitäño kukñini u ñode kudän täwani; Anutu täño man u dubinjin-ken itak. U mejin-ken ba bänepjin-ken itak u. Täñpäkañ man uwä nadäkinik pewä ahäk-ahäk man bureni nintä yäñahäk täkamäñ ubayäñ. ⁹ Bureni, mejintä Jesu u Ekäninin yäñ yäñahäñjit, bänepjintä Anututä Jesu kumbani-ken nanik yäpmäñ akuñkuko unita nadäkinik täñ imiñjirä Anututä ini api tämagurek. ¹⁰ U imata, bänepnintä Jesuta nadäkinik täñitna Anututä siwoñi ämawebe yäñ yäñtäreñ nimik täyak, ba menintä nadäkiniknin u yäñahäñjitna inita biñam nimagut täyak. ¹¹ * Man unita Anutu täño man mujipi kubä ñode kudän täwani; Äma kubätä unita nadäkinik täñpayäñ täko uwä nadäkiniki täño bureni yäpmäkta pära nämo api täñpek. ¹² * Täñpäkañ man unitä ämawebe äbot terak nämo yäpmäñ danik täyak. Juda äbotken nanik ba guñ äbotken nanik u tägagän. Ekäni kubä unitägän ämawebe kuduptagän täño Ekäni. Unita ämawebe netätä Ekäni täñkentäñ nimi yäñ yäñpäñ yäñapik täkañ unita iron säkgämän täñ yämik täyak. ¹³ * Unitawä Anutu täño mantä bureni ñode yäñahätak; Netätä Ekäni täñkentäñ nam yäñpäñ gera yäk täkañ uwä Ekänitä inita biñam api yämagurek.

¹⁴ Upäñkañ Ekänita nadäkinik nämo täneño uwä jide täñpäñ täñkentäkta gera yäneñ? Ba unitäño manbiñam nämo nadäneño u jide täñpäñ Ekänita nadäkinik täneñ? Ba äma kubätä manbiñam u nämo yäñahäweko uwä jide täñpäñ manbiñam u nadäneñ? ¹⁵ * Ba manbiñam yäñahäkta äma kubä nämo tewä kweko uwä netätä manbiñam yäñahäñjirän nadäneñ? Täñpäkañ manbiñam yäñahäwani unita Anutu täño man ñode kudän täwani; Äma manbiñam tägagämän yäpmäñ äbäk täkañ unitäño kuroñi säkgämän yäñ yäwut!

¹⁶ * Upäñkañ waki! Juda ämawebe kuduptä Manbiñam Täga u nämo iyap täñpäñ injitkuñ, kubäkubä-tägän. Unita Aisiatä ñode yäñkuk; Ekäni, manbiñam yäñahäñjitna netätä nadäwän bureni täñkuk? ¹⁷ * Unita nadäkinik burenita ñode yäna; Manbiñam yäñahäñjirä nadäk täkañ unitä nadäkinik pewän ahäk täkañ. Täñkañ manbiñam jopi kubä nämo, Kristo täño manbiñam u. ¹⁸ Upäñkañ Juda äma u jide? Manbiñam uwä nämo käwep nadäñkuñ? Nämo, u nadäñkuñ! Anutu täño mantä unita ñode yäyak;

* **10:4:** Mat 5:17; Jon 3:18 * **10:5:** Rom 7:10; Gal 3:12 * **10:6:** Lo 30:12-14 * **10:11:** Rom 9:33 * **10:12:** Apos 15:9 * **10:13:** Jol 2:32 * **10:15:** Ais 52:7 * **10:16:** Ais 53:1; Jon 12:38 * **10:17:** Jon 17:20

Mani kotäktä komeni komeni kuḡarirän ämawebe kuduḡtagän nadänkuḡ.

Sam 19:4

¹⁹ Eruk, näkḡo yän̄yabäk kubä pen ḡode; Isrel ämawebe uwä guḡ ämawebetä komeni yäp̄mäḡpäḡ Anututa biḡam api täneḡ yän̄ nämo käwep nadänkuḡ? Nämo, u nadänkuḡ! Unita bianä Anututä Moses meni-ken ḡode yän̄kuk;

Juda äbottä näkken äneḡi äbut yän̄ nadän̄päḡ ämawebe äbot nämo täḡpani, guḡ äbot kubäta iron api täḡ yämet yäk.

Ude täḡira Juda äbottä kaḡkaḡ bänepi wawäpäḡ ninta täḡ niminaḡi yän̄ api nadäneḡ. Lo 32:21

²⁰ Täḡpäkaḡ Moses täḡo man u yän̄-kentän̄päḡ Aisaiatä kwawakinik ḡode yän̄häḡkuḡ;

Äma näka nämo yän̄-wäyäkḡewani u ahän̄ yämiḡpäḡ yämagurira nabänkuḡ.

Ais 65:1

²¹ Täḡpäkaḡ Isrel ämawebeta yän̄päḡ Anututä ḡode yäkḡän täḡkuḡ;

Ämawebe gwäki täpäni ärowani täḡ namik täkaḡ u yämagutta kepma käroḡ ket kewatkaḡ it täyat. Ais 65:2

11

Anututä Juda äbot kudup nämo yepmaḡkuḡ

¹* Unita jide nadäkaḡ? Anututä iniken ämawebeniye mäde ut yämiḡkuḡ? Nämo inik! Näk imaka, Isrel äma ba Abraham täḡo näḡät moräk kubä. Näk Benjamin täḡo äbotken nanik unita Anututä Isrel ämawebe kuduḡtagän mäde ut yämiḡkuḡ yän̄ täga nämo yäne. ² Unita ḡode yäwa; Ämawebe äbot nämo ahän̄irä Anututä inita biḡam yän̄päḡ iwoyäwani unita mäde nämo inik ut yämiḡkuḡ. Jide? In Anutu täḡo man kudän terak Elaija täḡo manbiḡam unita nämo nadäkaḡ? Elaija uwä Isrel ämawebe manken yepmakta yän̄päḡ Anutu-ken ḡode yän̄apiḡkuḡ; ³* Ekäni, ämawebe ḡo ḡäkḡo profetkaye däp̄mäḡ-pewä kumbäpäḡ alta ganiḡ oretta täḡpani u kudup wärämüt täḡpä kuḡkuḡ. Täḡkuḡo profet morek-morek näk imaka, kumäḡ-kumäḡ nutnayän̄ epäni täkaḡ. ⁴* Ude yän̄irän Anututä kowata jide iwetkuḡ? ḡode iwetkuḡ; Ude nämo! Ämawebe 7,000 ude näkḡata biḡam iwoyän̄ira uwä anutu jopi Bal unita gukut imäp̄mok nämo täḡ imik täkaḡ yäk. Gäk kubägän nämo yän̄ iwetkuḡ. ⁵* Eruk, u udegän kadäni ḡoken Juda äbot päke u gänaḡ nanik äbot täpuri Anututä ironita yän̄päḡ inita biḡam iwoyän̄kuko itkaḡ. ⁶* Ämawebe iwoyän̄kuko uwä, iniken iron terakḡän iwoyän̄kuḡ, ämawebe unitäḡo täktäkita yän̄päḡ nämo. Nämo, täktäkita yän̄päḡ iwoyän̄kuko yäwänäku iron täḡkuko uwä iron bureni nämo yän̄ nadäktäkäne.

⁷* Unita ḡode yäna; Isrel ämawebetä Anutu inamiken siwoḡi itta pipiri pähap täḡkuḡopän täḡpä waḡkuḡ. Upän̄kaḡ äbot uken nanik Anututä iwoyän̄kuko u imaka bureni u kaḡ-ahän̄kuḡ. Täḡpäkaḡ ätu päke uwä Anututä iniken mani u nadäkta bänep nadäk-nadäki täḡpipiḡkuḡ. ⁸ Unita ḡode kudän täwani;

Anututä bänep nadäk-nadäki täḡpän guḡ taḡkuḡ.

Ais 29:10

Täḡkaḡ dapuri täḡpipiḡpäḡ jukuni yäpurän guḡ tawäpäḡ yepmaḡkuko it yäp̄mäḡ abäkaḡ. Lo 29:4

⁹* Täḡpäkaḡ unitagän Devittä ḡode yäkḡän täḡkuḡ;

Ärawa äḡnak-äḡnakitä buḡeptä-yän̄ däp̄mäḡirän komi kaḡ nadäwut.

* **11:1:** 1Sml 12:22; Sam 94:14; Plp 3:5 * **11:3:** 2Kin 19:10,14 * **11:4:** 1Kin 19:18 * **11:5:** Rom 9:27 * **11:6:** Gal 3:18 * **11:7:** Rom 9:31 * **11:9:** Sam 35:8

Bureni, äŋnak-äŋnakitä momi-ken yepmaŋpänkaŋ kowata kaŋ yäput yäk.

¹⁰ *Täŋkaŋ dapuri täŋpewän bipmäŋ utpäŋ bäräpitä kotaŋ yäwarirän mädeni kaŋ muget yäpmäŋ kut.* *Sam 69:22,23*

Anututä guŋ äbot yämagutta man

¹¹ * Man ude pätak unita jide? Isrel ämawebetä Jesu mäde ut imiŋpäŋ maŋkuŋo u maŋpäŋ makinik täŋkuŋ ba nämo? Nämo, ini wakiwaki täŋkuŋo unita Anutu täŋo yäpätägak epän bureni guŋ äbotken ahäŋkuk. U ahäŋkuko uwä mebäri ŋodeta; Isrel äbottä ninta täŋ nimaŋi täŋkuk yäŋ nadäŋpäŋ äneŋi Anutu-ken äbäktä Anututä guŋ äbot yämagutkuk. ¹² U kawut! Isrel äbot täŋo wakiwaki unitä täŋpewän imaka tägagämän kubä komen ämawebe kudupta ahäŋ yämiŋkuk. Bureni, iron Isrel äbottä mäde ut imiŋkuŋo unitä guŋ äbotken nanikta täŋkentäk pähap ahäŋkuk. Eruk, Isrel täŋo wakini terak imaka tägagämän kubä ahäŋkukopäŋ Juda äma äneŋi bänepi äyänutpäŋ Anutu-ken kukta yäwani u kudup Anututa biŋam tänayäŋ täkaŋ-ken uken Anututä iron pähap jidewani upäŋ api pewän ahäwek?

¹³ Eruk, guŋ äbotken nanik nadäkinik täŋpani, in man ŋo täwera nadäwut; Anututä guŋ äbot täŋo aposoro ude itta yäŋpäŋ naniŋ kireŋkuko unita nadäwa ärowani täŋpäpäŋ oretoret täyat. ¹⁴ Guŋ äbot inken epän ude täŋpapäŋ nägät moräknaye ätutä kaŋkaŋ koki wawäpäŋ bänepi äyänutpäŋ Anututa biŋam kaŋ täŋput yäŋ nadätat. ¹⁵ Täŋ, Anututä ämawebe äbot u mäde ut yämiŋkuk-ken uken ämawebe gägäni Anutu täŋo iwan ude itkuŋopäŋ Anututä inikät bänep kubägän itta yämagutkuk. Täŋpakaŋ Anututä Juda äbot u äneŋi not täŋ yämayäŋ täko unita jide yäwet? U tägagämän-inik kubä, kumbanitä kodak taŋpäŋ äneŋi akuneŋo ude bumik. ¹⁶ * Unita man wärani kubä ŋode täwera nadäwut; Ketem intäjukun nanik epän kodaki-ken yäpmäŋpäŋ Anututa biŋam peŋ imineŋ. Ude täneŋo uwä epän uken nanik ketem u kudup Anututa biŋam täneŋ. Ba udegän, äma kubätä päya kubä täŋo jäwäri Anututa biŋam iwoyäweko uwä kujari känani kudup u Anututa biŋam täŋpek.

¹⁷ * Täŋpakaŋ Isrel ämawebe uwä olip päya piwani kubä udewani upäŋ Anututä känani ätu tokät täŋpän kuŋkuŋ. Täŋ, guŋ äbotken nanik in uwä olip päya ägwäri täŋo känani udewani upäŋ Anututä yäpmäŋpäŋ olip päya piwani täŋo känani tokät täŋpän kuŋkuŋo u komeni-ken yäpurärätkuk. Yäpurärätkuko unita olip päya täga unitäŋo umenitä känani, iniken ba in yäpurärani uterakgän tepmäŋ towiŋirän säkgämän it täkaŋ. ¹⁸ * Upäŋkaŋ känani madäŋ täŋpä kwani unita nadäwä äpani täŋpäpäŋ injinta nadäwä ärowani nämo täneŋ. Nämo inik, in känanitä jäwärita nämo towik täyak. Nämo, jäwäritä ume yäpmäŋkaŋ känani in tepmäŋ towik täyak.

¹⁹ Täŋpakaŋ inä ŋode käwep yäneŋ; Anututä olip päya känani madäŋ täŋpän kuŋkuŋo u komenita nin yäpuräräta nadäŋpäŋ madäŋkuk. ²⁰ * Bureni, Anututä ude täŋkuko upäŋkaŋ Anututä kädet ude täŋkuko unitäŋo mebäri ŋode; U nadäkinik nämo täŋkuŋo unita madäŋ täŋpän kuŋkuŋ. Täŋpakaŋ inä nadäkinikjinta yäŋpäŋ tämagut päbä yäpurärätkuk. Unita täga itkamäŋ yäŋkaŋ biŋam nämo yäneŋ. Nämo, umuntäneŋ! ²¹ Imata, Anututä Juda nanik, olip päya täŋo känani bureni ude nämo yabäŋ koreŋkuko unita in ärowani kudän ude täŋpawä in udegän nämo api tabäŋ korewek. ²² * Unita Anutu täŋo täktäkita ket nadäneŋ; Anutu u bänep kwini kädet bok, komi kädet bok täk täyak. Unitäŋo mebäri ŋode; Ämawebe mäde ut imik täkaŋ uwä komi epän kädet terak yämagut täyak. Täŋpakaŋ in orakoraki terak pen kuŋarirä Anututä api oraŋ tamik täŋpek. Täŋ, inä ude pen nämo kuŋatnayäŋ täŋo uwä in imaka, api tokät täŋpän kuneŋ. ²³ Täŋpakaŋ Juda äbot madäŋ täŋpän kuŋkuŋo uwä nadäkinik pewä putärewni u äneŋi täŋkehärom tänayäŋ täŋo uwä Anututä äneŋi yäpmäŋ päbä kujarini terak api yäpurärärek. U tänaŋi nämo yäŋ nämo

* **11:11:** Apos 13:46; Rom 10:19 * **11:16:** Nam 15:17-21; Ese 44:30 * **11:17:** Efe 2:11-19 * **11:18:** Jon 4:22

* **11:20:** Rom 12:16 * **11:22:** Jon 15:2,4; Hib 3:14

nadäneŋ. Nämö, Anututä äneŋi täga api yäpurärärek. ²⁴ Imata, guŋ äbotken nanik inä olip päya ägwäri täŋo känäniŋpän tokät päbä olip päya piwani terak nämö yäpurärätñaŋipän yäpurärätük. Upänkaŋ Juda nanik uwä olip päya piwani unitäŋo känäni tokät täŋpän kwani unita Anututä äneŋi täga yäpmän päbä iniken kujari uterak pidämigän yäpurärärek.

Anututä Juda äbot kudup api yämagurek

²⁵ * Eruk notnaye, man kubä kăbop itkuko unitäŋo mebäri nämö nadänkaŋ injinta nadäwä ärowani täneŋo udetä täwera ket nadäwut; Man uwä ŋode; Isrel ämawebe bänep nadäk-nadäkitä Anutu täŋo man nadäkta mäde ut imiŋkuŋo u pen inidegän nämö api it yäpmän kuneŋ. Nämö, Anututä guŋ ämawebe udetä näka biŋam kaŋ täŋput yän nadäk täyak u täreŋirän Isrel ämawebe täŋo bänep nadäk-nadäki u äneŋi api pirärewek. ²⁶ * Kädet uterak Anututä Isrel ämawebe kudup äneŋi inita biŋam api yämagurek. Unita Anutu ini meni-ken nanik man kudän täwani ŋode pätak;

Waki kerik-ken nanik yämagurani äma kubä Saion komeken nanik api äbek.

Äbänpän Jekop täŋo äbottä näka peŋawäk täŋpani u yäpän-siwon tawäpän api yepmaŋpek.

²⁷ *Tänkaŋ momini peŋ yämayän täyat-ken ugän ämawebe-kät topmäk-topmäk kubägän u api täŋpet yäk. Ais 59:20,21, 27:9*

²⁸ Eruk, Isrel ämawebe u Manbiŋam Täga u nadäkta bitnäŋkuŋo unita Anutu täŋo iwan ude äworeŋkuŋ. Ude täŋkuŋo unitä guŋ äbot ämawebe in täŋkentän tamiŋkuk. Upänkaŋ yäput peŋpän Anututä ämawebe u inita biŋam iwoyän yepmaŋkuko unita yänkehäromtak mani oraniye yäwetkuko unita yänpän pen nadän yämik täyak. ²⁹ Imata, Anututä äma inita biŋam yäpmän daniwekopän äneŋi mäde täga nämö ut yämek. Ba imaka tägatäga yäniŋ kirewekopän äneŋi täga nämö yäyomägarek. ³⁰ Täŋpäkaŋ guŋ äbot ämawebe inä bian Anututa peŋawäk täŋ imik täŋkuŋopän apiŋo Isrel äbottä täŋirä in uwä Anutu täŋo butewakini yäpmänpän itkaŋ. ³¹ Täŋpäkaŋ Isrel ämawebe imaka, Anutu täŋo man peŋawäk täŋkuŋopän Anutu täŋo butewaki intä yäpuŋo udegän yäpmäktä yäwani. ³² * Unitäŋo mebäri u ŋode; Anututä butewakini ämawebe kudup terak kwawak pewän ahän yämikta nadänkuko unita ämawebe kuduptä peŋawäk täŋo topmäk-topmäk terak itta yäniŋ kireŋkuk.

Anutu iniŋoret tākāna!

³³ *Yäke! Anutu täktäki ba nadäk-nadäki gwägu ude tokŋek pätak, äpmonŋpani pähap! U inide kubä tāk täyak.*

Unitäŋo nadäk tawaŋ mebäri nadäna täreŋaŋi nämö ba unitäŋo täktäki netätä kaŋpän nadäwän täreŋeŋ?

³⁴ * *Äma netätä Anutu täŋo nadäk u kaŋpän nadäwän tärewek? Ba äma netätä jukuman täga iwerek? Ais 40:13*

³⁵ *Ba äma netätä Anututa imaka kubä intäjukun iniŋ kirewänkaŋ unita yänpän Anututä kowata imek? Jop 41:11*

³⁶ * *Nämoinik! Anututä ini-tägän imaka imaka täŋpewän ahänkuŋo unita imaka imaka unitäŋo mebäri bureni-inik itak.*

Imaka imaka u kudup inita biŋam itkaŋ.

Unita wäpi biŋam peŋyänjek ikek ärowani pen pat imiŋ yäpmän kuyon! U Bureni.

12

Gupnin Anututa ärawa ude iniŋ kirene

* **11:25:** Rom 12:16; Luk 21:24; Jon 10:16 * **11:26:** Mat 23:39; Sam 14:7 * **11:32:** Gal 3:22; 1Ti 2:4 * **11:34:** Ais 40:13; 1Ko 2:16 * **11:36:** 1Ko 8:6

1 * Eruk notnaye, Anututä butewaki pähap nadäj nimirukuko unita ñode peñ täwetat; Kome terak it yäpmäj kunayäj täño udegän in gupjin irit kuñat-kuñatjin kudup Anututa biñamgän ärawa ude iniñ kirek täkot. Täñkañ kudupigän itkañ kädet Anututä ini gäripi nadäk täyak ugän iwatpäñ täneñ. Kudän udewanitä Anutu iniñ oretoret kädet bureni täyak. 2 * Täñkañ komen äma täño irit kuñat-kuñat kädettä äneñi tämagureko udetä nadäj täpäneñpäñ kuñatneñ. Täñkañ bänep nadäk-nadäkjin piräreñirä Anututä nadäk kädet kudupi kubä kañ täwoñärewän. Ude täñirän irit kuñat-kuñatjin udegän kodakigän kañ ahawän. Ude täñkañ Anutu täño nadäk kädet, imaka täga, siwoñi-inik, Anututä ini gäripi nadäk täyak ude nadawä tärewäpäñ täga api iwatneñ.

3 * Täñpäkañ Anututä orakorak namirukuko uterak jukuman in kubäkubätä nadäkta ñode täwera nadawut; Injinta nadawä ärowani-inik nämo täneñ. Nämo, Anututä nadäkinik in kubäkubäta tamani uterak nadäk ba kehäromi jide inñitkañ u ket kañpäñ nadawä tärewäpäñ uterakgän kuñat täkot. 4 * Imata, äma nin gupnin kubägän upäñkañ gupnin täño moräki moräki mäyap itkañ uwä epän mebäri inigän inigän täk täkañ. 5 * Udegän äbot täñpani nin imaka, ämawebe mäyap itkamäj upäñkañ Kristo terak gupnin täño moräki moräki ude, yäpurärätpäñ kubägän itkañ täñkentäk kowata kowata täkta yäwani. 6 * Unita Anututä nin kubäkubäta orakoraki terak nadäk mebäri mebäri iron ude nimirukuk. Iron unita nämo iyap täne. Nämo, äma kubä Anutu täño meni jinom yäpmäñpäñ yäñahäkta iron imani uwä nadäkiniki jide päreko uterakgän yäñahäk täñpek. 7 Ba äma kubä äbot täñpanita watä epän täñ yämikta iron imani uwä udegän täñ yämek. Ba äma kubä Anutu täño man kädet yäwetpäñ yäwoñärek täkta iron imani uwä epän u täñpek. 8 * Ba äma kubä äma bänepi täñpidäm takta iron imani uwä udegän täñpek. Ba äma kubä äma jäwäri täñkentäj yämikta iron imani uwä iron täñi täñ yämek. Täñpäkañ äma kubä ämawebe täño intäjukun ude itta iron imani uwä gwäk pimäñpäñ yabäj yawat epän säkgämän täñpek. Ba äma kubä ämawebeta butewaki nadäj yämikta iron imani uwä bänep oretoret terak täñkentäj yämintäj kuñarek.

Äbot täñpani täño irit kuñat-kuñat

9 * Täñpäkañ iron täktäk kädet u bänep nadäk-nadäk ikek täneñ. Jop gup-tägän nämo täneñ. Täñkañ kädet wakita taräki nadäñpäñ kädet täga u inñit-inik täk täkot. 10 * Täñkañ äbot täñpani notjiyeta nägät moräknin yäj nadäñpäñ gäripi kowata kowata nadäk täkot. Ude täñkañ inñin äpani itkañ notjiye orañ yämik täkot. 11 * Täñpäñ Munapik täño kädäp bänepjin-ken iññirän Ekänita yäñpäñ epän kehäromigän täk täkot. 12 * Täñpäkañ Ekänitä bureni-inik api nimagurek yäj nadäkinik täk täkañ unita oretoret terak kuñat täkot. Täñkañ bäräpi ahäj tamawä kwikinik it täkot. Täñpäñ Anutu-ken yäñapik man yäkta gañani nämo täneñ. 13 * Täñpäkañ Anutu täño kudupi ämawebe ätu ketem tuñumta wäyäkñek epän täk täkañ u täñkentäj yämik täkot. Ba äma yämagut yäpmäj päñku yotjin-ken iron täñ yämikta pidämtak täkot.

14 * Täñpäkañ äma ätutä waki täñ tamiñirä Anututä täñkentäj yämikta yäñapik täkot. Waki täñ yämikta nämo yäñapineñ. Nämo, Anututä säkgämän täñ yämikta yäñapik täkot. 15 * Täñkañ äma kubäta imaka kubäta oretoret täñpäñä ukät oretoret bok täk täkot. Täñ, äma kubäta konäm butewaki täñpäñä ukät bok udegän täk täkot. 16 * Ude täñkañ ämawebe-kät bänep kubägän täñpeñ kuñat täkot. Täñpäñ injinta nadawä ärowani nämo täñpäpäñ epän äpani täkta nämo bitnäneñ. Ba injinta nadäk-nadäknin ärowani nitek yäj nämo nadäneñ.

* 12:1: Rom 6:11,13; 1Pi 2:5; Jon 4:24 * 12:2: Efe 4:23; Efe 5:10,17 * 12:3: 1Ko 12:11; Efe 4:7 * 12:4: 1Ko 12:12 * 12:5: 1Ko 12:27; Efe 4:25 * 12:6: 1Ko 12:4-11; 1Pi 4:10-11 * 12:8: 2Ko 9:7 * 12:9: 1Ti 1:5; 1Pi 1:22; Amo 5:15 * 12:10: 2Pi 1:7; Plp 2:3 * 12:11: Apos 18:25; Rev 3:15 * 12:12: 1Te 5:17 * 12:13: Hib 13:2 * 12:14: Mat 5:44; Apos 7:60; 1Ko 4:12 * 12:15: Sam 35:13 * 12:16: Rom 15:5, 11:20; Snd 3:7; Ais 5:21

17* Tänpäkaŋ äma ätutä kädet waki täwoŋäreŋirä kowata kädet waki terakgän nämo däpmäŋ täreneŋ. Nämo, kadäni kadäni ämawebe kudup inamiken nadäŋ dämiŋpäŋ siwoŋigän kuŋat täkot. 18* Täŋkaŋ injin yäŋwawak tänpäŋ ämik täkta nämo nadäneŋ. Nämo, kadäni kadäni ämawebe-kät bänep kubägän tänpäŋ itta epäni täk täkot. 19* Unita notnaye, waki täŋ tamiŋirä kowata waki nämoinik täŋ yämineŋ. Nämo, bäräpi u Anututa iniŋ kireŋirä iniken kokwawakitä kowata däpmäŋ tärewayäŋ yänpäŋä u ini api nadäwek. Unita Anutu täŋo man ŋode kudän täwani; Ekänitä ŋode yäyak; Kowata yämik-yämik uwä näkŋo epän. Kowata näkŋa api däpmäŋ tärewet yäk. 20* Waki nämo täŋ yämiŋkaŋ Anutu täŋo mantä yäyak udegän ŋode täneŋ;

*Iwankaye kubätä nakta iwäwä ketem imen,
ba umeta iwäwä ume imi näŋpek.*

Ude täŋ imeno uwä iniken täktäki waki unita mäyäk nadäwek.

Snd 25:21,22

21 Tänpäkaŋ irit kuŋat-kuŋatjinta watä nämo irirä kädet wakitä intäŋo kehäromjin yäpmäŋ äpekta. Ude nämo, kädet waki täŋo kehäromi yäpmäŋ äpäkta kowata kudän täga upäŋ täk täkot.

13

Nin gapman gämori-ken it täkäna

1* Äma kuduptagän gapman täŋo mani buramineŋ. U imata, Anututä nämo iwoyäweko uwä gapman kubä täga nämo irek. Gapman täŋo kehäromi uwä Anutu-ken nanik unita gapman komeni komeni yabäŋ yäwat epän tänpäŋ it yäpmäŋ kukaŋ uwä Anututä iwoyänpäŋ yepmaŋpani. 2 Mebäri unita äma kubätä gapman täŋo man utpäŋ imaka Anututä ini pewän ahäwani u urek. Äma ude täk täkaŋ uwä kowata ini yäpmäkta biŋam täkaŋ. 3* Tänpäkaŋ äma irit kuŋat-kuŋari täga uwä äma intäjukun it yämik täkaŋ unita nämo umuntak täkaŋ. Täŋ, äma kudän waki täk täkaŋ unitä uyaku umuntäneŋ. Unita in gapmanta täŋumun-umunkät nämo kaŋ kuŋatnayäŋ nadänpäŋä eruk imaka tägagänpäŋ täŋpeŋ kuŋat täkot. Imaka tägagänpäŋ täŋpeŋ kuŋarirä gapmantä in tabäŋjirän api tägawek. 4* U imata, gapman uwä Anutu täŋo epän watä äma, inta yänpäŋ iwoyäŋ tamani. Tänpäkaŋ in waki täneŋo uwä gapmanta umuntäneŋ. U imata, kowata yämikta kehäromi jop nämo yämani. Nämo, uwä Anutu täŋo watä epän äma itpäŋ Anutu täŋo kokwawak äma waki täŋpani-ken pewä ahäkta yäŋ yämani. 5 Mebäri unita mani buramik-inik täneŋ. Tänpäkaŋ komi nadäwet yäŋ nadäŋkaŋ unitagän umuntaŋpäŋ mani nämo buramineŋ. Nämo, bänepkatä gapman täŋo man buramik u kudän siwoŋi yäŋ nadänpäŋ mani buramineŋ.

6 Mebäri unita in takis moneŋ imaka, pek täkaŋ. Gapman uwä Anututä watä äma epän yäŋ yämiŋkuko u gwäk pimiŋpäŋ täk täkaŋ unita epäni täŋmeham takta takis moneŋ täga yäpneŋ. 7* Unita in imaka yäwani udegän täŋ yämik täkot. Takis moneŋ yämikta yäwani unitawä takis moneŋ yämik täkot. Ba äma wäpi yäpmäŋ akukta yäwani uwä udegän wäpi yäpmäŋ akuneŋ. Ba oraŋ yämikta yäwani uwä udegän oraŋ yämineŋ.

Not tänpäŋ bänep iron täk täkot

8* Eruk, imaka kubä yäpneŋo uwä kowata pengän däpmäŋ täreneŋ, kämi kaŋ pena yäŋ nämo yäneŋ. Tänpäkaŋ bänep iron kowata kowata täŋirä tärek-täreki nämo pärek. Kudän u uwä täga däpmäŋ tärenaŋi nämo. Nadäkaŋ? Äma kubätä bänep iron kädet bureni iwatpäŋ

* **12:17:** 1Te 5:15 * **12:18:** Mak 9:50; Hib 12:14 * **12:19:** Lo 32:35; Mat 5:39; Rom 13:4; 1Te 1:6-7; Hib 10:30
* **12:20:** Snd 25:21-22; Mat 5:44 * **13:1:** Tai 3:1; Snd 8:15; Jon 19:11 * **13:3:** 1Pi 2:13-14; 1Pi 3:13 * **13:4:** Rom 12:19 * **13:7:** Mat 22:21 * **13:8:** Mat 22:39-40; Jem 2:8

kuŋareko uwä бага man kudup buramiwani yän täga iwetneŋ. ⁹ Täŋkaŋ бага man ŋode kudän täwani; Kubokäret nämo täŋpen. Gäk äma kumän-kumän nämo uren. Gäk kubota nämo täŋpen. Gäk äma täŋo imaka kubä kaŋgärip nämo täŋpen. Baga man u ba бага man ätu itkaŋ u kuduptagäntä ŋode yäwani; Gäkŋata nadäk täyan udegän notkapakta nadäwen. ¹⁰* Nadäkaŋ? Äma bänep iron ikek kuŋat täkaŋ uwä noriyeta waki nämo täŋ yämik täkaŋ. Unita bänep iron täktäk kädet unitä бага man buramik-buramik kädet bureni täyak.

¹¹* Eruk, kudän ude täŋput yän täwetat uwä mebäri ŋodeta; In kadäni itkamän-ken ŋonita kaŋpäŋ nadäŋkaŋ kuŋat täkot. Ü dämpmon peŋpäŋ kodak irit kadäni. U imata, nadäkinik täŋpäŋ yäput peŋpäŋ it yäpmän äbänitna Anututä nin nimagutta kadäni keräp täyak. ¹²* Bureni! Bipmän urani paorayän täŋirän kome yänewayän keräp täyak. Unita bipmän urani täŋo täktäk u kudup peŋ moreŋpäŋ wakikät ämik täkta täŋtuŋum taŋpäŋ peŋyänek gänaŋ kuŋat täkäna. ¹³* Nin kädet siwoŋi iwatpäŋ kuŋat täkäna, kepma täŋo peŋyänek gänaŋ kuŋat täkaŋ ude. Äŋnak-äŋnak kaŋ tektek täŋpäŋ ume naŋkaŋ täŋguŋguŋ nämo täne. Täŋkaŋ kubokäret ba kudän ätu ämatä nämo tänaŋi nämo täne. Ba ämik kokwawak man nämo yäne. ¹⁴* Nämoinik, in Ekäni Jesu Kristopän tek ude wädäwä ärowäkaŋ gup täŋo nadäŋ gärip waki u dämpmän tärekta epäni nämo täneŋ.

14

Nadäkiniki kwini ba kehäromita man

¹* Äma kubä nadäkinik ikek upänkaŋ nadäkiniki uwä kwini, udewani mäde nämo ut yämineŋ. Nämo, not täŋ yämik täneŋ. Upänkaŋ man ätu täŋo mebäri kwawak nämo kudän täwani unita äma udewani-kät yänawät-awät nämo täneŋ. ²* U ŋodeta yäyat; Äma kubä nadäkiniki kehäromi u imaka kuduptagän nakta täga nadäwek. Täŋpäkaŋ äma kubä nadäkiniki kwini uwä ketem tomkät nakta täga nämo nadäwek. ³* Täŋirän äma tom ketem kudup näŋpani unitä noripaki ketem tomkät nämo näŋpani unita nadäwän äpani täga nämo täneŋ. Ba äma ketem tomkät nämo näŋpani unitä äma tom ketem kudup näŋpani unita wakiinik täyan yän nämo nadäŋ imek. Nämo, Anututä äma u imaka, inita biŋam imagurani. ⁴* Gäk äma jidewani unitä äma kubä täŋo epän watä ämani täŋo täktäki yäpmän daniwen? U epän täga täyak ba goret täyak u epän mähemitä ini yäwek. Bureni, Ekänitä äma udewani täga täŋkentän yämiŋirän kehäromigän api itneŋ.

⁵* Täŋpäkaŋ äma kubätä kepma kubätä nadäŋirän kudupi-inik täŋpek, kepma ätu yärepmitak yän nadäwek. Täŋ, äma kubätä kepma päke u kudup uterakgän yän nadäwek. U täga upänkaŋ nadäk udewanita äma kubäkubätä ini bänepiken yäpmän daniŋkaŋ nadäk kubägän yäpmän kuŋatneŋ. ⁶ Nadäkaŋ? Äma kepma kubätä nadäŋirä inipärik kubä täk täkaŋ uwä Anutu iniŋoretta nadäŋkaŋ ude täk täkaŋ. Ba udegän, äma tom ketem kudup näŋpanitä Anutu oraŋ imikta nadäŋkaŋ nak täkaŋ. Imata, ketem unita Anutu bänep täga man iwetkaŋ nak täkaŋ unita. Täŋ, äma ketem ätuta bitnäc täkaŋ uwä udegän, Anutu oraŋ imikta nadäŋpäŋ Anutu bänep täga man iwet täkaŋ.

⁷ Unitäŋo mebäri ŋode; Bämopnin-ken nanik kubätä irit kuŋat-kuŋarita u näkŋa-kengän yän nämo yäwek. Ba kubätä kumäk-kumäkita näkŋata biŋam yän nämo yäwek. ⁸* Nämo, kodak itnero uwä Ekäni wäpi biŋam oraŋ imikta itne. Ba kumnero u imaka, Ekäni wäpi biŋam oraŋ imikta kumne. Unita kodak itne ba kumnero uwä Ekäni oraŋ imiktagän täne. ⁹ Mebäri unita, Kristo uwä äma kumbani ba kodak irani täŋo Ekäni ude itta kumäŋpäŋ äneŋi kodak taŋkuk.

¹⁰* Unita gäk, imata äbot täŋpani notkapak kubä täŋo nadäkinikita nadäwi jopi täk

* **13:10:** 1Ko 13:4-7 * **13:11:** Efe 5:14; 1Te 5:6-7 * **13:12:** 1Jo 2:8; Efe 5:11, 6:11 * **13:13:** Luk 21:34; Efe 5:18
 * **13:14:** Gal 3:27 * **14:1:** Rom 15:7 * **14:2:** Stt 1:29, 9:3 * **14:3:** Kol 2:16 * **14:4:** Mat 7:1; Jem 4:11-12
 * **14:5:** Gal 4:10 * **14:8:** Luk 20:38; Gal 2:20; 1Te 5:10 * **14:10:** Mat 25:31-32; Apos 17:31; 2Ko 5:10; Plp 2:10-11

takaan? Ba gäk, imata notkapak kubä iniñ täwet täyan? Node nämo nadätan? Gäk ba nin kuduhtagän Anutu täño man käbeyä-ken api itne. ¹¹ Unita Anutu täño man node kudän täwani;

*Näk Ekäni tärek-täreki nämo it täyat unitä bureni-inik node yäyat;
Komen ämawebe kudup näk-kengän äbänpän gukut imäpmok api täñ namineñ.
Täñkañ ini kubäkubätä node api näwetneñ; Gäk Anutu bureni-inik.*

Ais 45:23

¹²* Unita node nadäna; Anututä nin kuduhtagän täño mebarininta api niwet yabäwek.

Notniye tänyäkñatpena momi nämo täneñ

¹³ Unita notniye täño nadäkiniki yäpmän danik-danik kädet kañ pena! Penpän nin kubäkubätä nadäk kädet kubä node iwaräntäktä nadäk kehäromi kañ pena; Imaka täga upänkañ u täñira notnapaktä nabänkañ nadäkiniki tänpän waneño u deta imaka udewani täga nämo api tänpet. ¹⁴* Tänpäkañ Ekäni Jesutä nadäk-nadäkna täñkwawa täñjirän node nadäwa tumänkañ; Imaka kubä ketem kejima udewani ini-tägän Anutu täño inamiken äma täño bänepi täga nämo tänpän waneñ. Ude nadätat upänkañ äma kubätä imaka kubäta yäjiwäranı yän nadäweko uwä eruk imaka u bureni yäjiwäranı tänpet. ¹⁵* Unita gäk imaka kubä jop nañiri notkapak kubätä gabänpän bänep nadäk-nadäki tänpän waneño uwä eruk gäkñata node nadäwen; Node täyat uwä notnapak unita nadän imikinik nämo täyat yän nadäwen. Nadätan? Kristotä notkapak unita yänpän kumbukopän imata jop nadän ketem naknak terak notkapak täño nadäkiniki u tänpı waneñ? ¹⁶* Nämo, unita ket node nadäkot; Täktäka unitä tänpewän imaka u ba unita nadäwi täga tük tañkañ unita äma ätutä waki yän yäneñta. ¹⁷ Nadäkañ, imaka jopi, tom ketem udewanitä Anutu gämori-ken kuñat-kuñat kädet u nämo täñ-mehamtäk täyak. Nämo, Anutu gämori-ken kuñat-kuñat kädet bureni uwä siwoñi kuñat-kuñat, ba bänep kwini terak irit, ba oretoret Munapiktä pewän ahäk tañkañ u. ¹⁸ Unita äma kubätä kädet u iwarän tänpän Kristota watä epän täñ imayän täyak uwä Anututä äma unita gäripi nadänjirän ämawebetä imaka, kañkañ api orañ imineñ.

¹⁹* Unita notnaye, nin täktäk jide unitä bänep kubägän irit täño kädet pewän ahäk tañkañ ba notniye täño nadäkiniki täñ-kehäromtak tañkañ, täktäk ugänpän iwatpän tük täkäna. ²⁰* Täñkañ imaka jopi, ketem udewani terak Anutu täño epän nämo täna waneñ. Bureni, imaka kuduhtagän u täga nänañi upänkañ nin ketem kubä nañitna äma kubätä nibänkañ bänepitä momi tänpetko uwä kädet waki täne. ²¹ Kädet siwoñi uwä node; Tom ketem ba wain ume nañira ba imaka kubä täñira notnapaktä nabänpän momi tänpet yän nadänpänä eruk gäk kädet u wari nämo tänpen.

²² Tänpäkañ imaka udewanita jide nadäk täyan u kwawak nämo yänahäwen. Nämo, Anutu inamiken gäkña-tagän iyap tänpän nadänpen kuñaren. Tänpän äma kubätä imaka kubäta täga yän nadänpän imaka u bänep nadäwätäk-kät nämo tänpetko uwä bänep oretoret terak täga irek. ²³* Täñ, äma unitä tom ketem bänep yarä nadänkañ nänpetko uwä Anututä goret täyan yän iwerek. Imata, u siwoñi täyat yän nadäkinik kubägän nämo penpän tänpet. Unita imaka kubä u siwoñi yän ket nämo nadänkañ tük täkamän uwä momi tük täkamän.

15

Gäkña-tagän nämo nadäwen

¹ Eruk, äneñi node yäkgän tänpa; Nin kubäkubä nadäkiniknin kehäromi nıkek uwä nininken gäripgän nämo iwatne. Nämo, notniye nadäkiniki kwini u täñkentän yämiñpän

* **14:12:** Gal 6:5 * **14:14:** Apos 10:15; Tai 1:15 * **14:15:** 1Ko 8:11-13 * **14:16:** Tai 2:5 * **14:19:** Rom 12:18; Rom 15:2 * **14:20:** 1Ko 8:13 * **14:23:** Tai 1:15

bäräpini kotan yämine. ^{2*} Täñkañ nin kubäkubätä notniye nadäk-nadäki ba kuñat-kuñaritä tägawekta täñkentän yämiñitna nadäkiniki kañ kehärom tawut. ^{3*} U imata, Kristo, wäpi biñam tañi upäñkañ iniken gärip terak nämo kuñatkuk. Nämo, kädet Anutu täño mantä ñode yäyak udegän ahän imiñkuk;

Ämatä yänjörök gäwetkuño u näkä terak äronjuk.

Sam 69:9

^{4*} Nadäkañ? Man kudup Anutu täño manbiñam terak bian kudän täwani u nin niwetpän niwoñäreka kudän täwani. U Anututä bureni api tämagurek yän niwetpän niwoñäreka täyak. Täñkañ Anutu täño man uwä bänepnin täñpidäm tañirän gwäk pimiñpän kuñattängän imaka bureni u api kañ-ahäne. ⁵ Täñpäkañ in Jesu Kristo täño kädet kuroñ iwarirä Anutu bänep täñpidäm taktak mähemi ba gwäk pimiñpän kuñat-kuñat mähemitä in bämopjin-ken bänep kubägän irit pewän ahän tamik täyon. ⁶ Ude täñ tamiñirän in bänep nadäk-nadäkjin ba mejin kubägän penpän Anutu, Ekäninin Jesu Kristo täño nani u wäpi iniñoret täkot.

^{7*} Unita Kristotä not täñ tamiñkuko udegän äbot täñpani notjiye kudup not täñ yämiñpän bänep kubägän terak it täkot. Ude täñirä Anutu täño wäpi biñam punin-inik ärok täyon. ^{8*} Unita bureni täwetat; Kristotä Juda äbot täño watä epän äma jopi äworeñkuko uwä Anututä yänkehäromtak man oraniye pähap yäwetkuko u bureni pewän ahäka täñkuk. ^{9*} Ba guñ äbottä butewakinita yänpän Anutu iniñoretta täñkuk. Unita yänpän Anutu täño mantä ñode yäyak;

*Unita guñ äbot bämopi-ken wäpka biñam api yäpmän akwet.
Kap terak wäpka biñam api ganiñ oreret.*

Sam 18:49

¹⁰ Ba unitagän Anutu täño man kubätä äneñi yäkgän ñode täyak;

*Ämawebe kome kukñi käda nanik in Anutu täño kudupi ämawebeniye yäpurärätpän oretoret bok
täkot.*

Lo 32:43

¹¹ Ba äneñi kubä pen ñode yäkgän täyak;

Guñ äbot ämawebe, komeni komeni-ken nanik, in kudup kap terak Ekäni wäpi iniñ orerut.

Sam 117:1

^{12*} Täñpäkañ Aisaiatä man unitagän äneñi yäkgän ñode täñkuk;

*Jesitä äbotken nanik intäjukun äma kodaki kubä ahänkañ äma äbot komeni komeni api yabän
yäwarek.*

Täñkañ guñ äbottä äma uterakgän api yeñgämä penen.

Ais 11:10

¹³ Täñpäkañ in Anutu terakgän tuben kuñirä bänep pidäm ba oretoret pähap inken daiwän tokñeton. Anutu, imaka bureni pewä ahäk-ahäk mähemi unitä ude täñirän Kudupi Munapik täño kehärominitä täñkentän tamiñirän ñode burenitä bureni-inik nadäk täkot; Anututä nimagutpän imaka tägatäga u bureni api nimek.

Poltä iniken mebäri yänahänjuk

¹⁴ Notnaye, siwoñi kädet inken tokñek pätak yän nadäkinik täyat. Täñkañ nadäk-nadäk Anutu-ken nanik tokñek pat tamik täyak uterak injin-tägän yäwetpän yäwoñäreka

* **15:2:** Rom 14:19; 1Ko 9:19; 1Ko 10:24,33 * **15:3:** Sam 69:9 * **15:4:** Rom 4:23-24; 1Ko 10:11 * **15:7:** Rom 14:1 * **15:8:** Mat 15:24 * **15:9:** Apos 3:25; Rom 11:30; 2Sml 22:50 * **15:12:** Rev 5:5

kowata kowata täga täneŋ yäŋ nadäkinik täyat. ¹⁵ Ude nadätat upänkaŋ ehutpäŋ man ätu äneŋi täŋ-kwawataŋ tamikta manbiŋam ŋo kudän täyat. Bätakigän yänahätat ŋowä mebäri ŋodeta; ¹⁶* Anututä nadäŋ namiŋpäŋ guŋ äbotken Kristo Jesu täŋo watä epän täkta iwoyäŋpäŋ nepmaŋkuko unita. Näk bämop äma ude itpäŋ ämawebe guŋ äbot u yämagut päbä yepmaŋpa Anututa ärawa täga täŋ iminaŋi ude täŋ imikta Anutu täŋo manbiŋam yänahäŋ yämik täyat. Ude täŋira Kudupi Munapiktä täŋpewän ämawebe u kudupi, Anututa biŋam täk täkaŋ. ¹⁷ Unita näk Jesu Kristo täŋo wäpi terak Anutu täŋo watä epän täk täyat unita nadäŋira ärowani täk täyak.

¹⁸* Täŋkaŋ imaka ätuta yänira nämo tägawek. Nämo, Jesu Kristotä ketna terak epän täŋkuko unitagän ehutpäŋ kwawakgän ŋode yänahäŋpäŋ täwerayän; Näk guŋ äbot ämawebe yän-yäkŋat päbä yepmaŋpa Anutu täŋo man buramiwani ämawebe ude täŋkuŋ. ¹⁹ Ude täŋkuro uwä Kristotä mena ba täktäkna täŋmeham taŋirän Kudupi Munapik täŋo kehäromi terak kudän kudupi kehäromi nitek mebäri mebäri pewa ahäŋkuŋ. Näk Jerusalemtä päŋku Ilirikum kome u bämopi-ken Kristo täŋo manbiŋam yänahäŋtäŋ päŋku epän u käda täkta yäwani u täŋ täreŋkut. ²⁰* Täŋpakaŋ nadäk kehäromi kubägän ŋode nadäk täyat; Jesu täŋo manbiŋam yänahäk täyat uwä, guŋ äbot bureni-inik, Kristo täŋo wäpi biŋam nämo nadäk täkaŋ-ken ugän yänahäkta nadäk täyat. Näk äma kubätä epän täŋpani-ken u täkta nämo nadätat. ²¹ Nämo inik, Anutu täŋo mantä ŋode yäyak udegän täkta nadätat;

Ämawebe mani biŋam nämo yäwerani u api kaŋpäŋ nadäwä tumneŋ.

Bureni, ämawebe mani biŋam nämo nadäwanitä api nadäwä tumneŋ.

Ais 52:15

Pol Rom kome kukta nadäk tawaŋ peŋkuk

²²* Täŋpakaŋ epän ŋonitä kadäni käroni nepmäŋit yäpmäŋ äbänirän in täga nämo äre tabätat. ²³ Upän kome ŋo käda epän täŋ paotat unita, ba kadäni käroni-inik äre tabäkta nadäŋ yäpmäŋ äbätat unita kadäni ŋoken täga käwep api äre tabäwet. ²⁴* Näk Spen kome kwayän täyat ugän äre inken jukun oretoret terak it tepmaŋpa täreŋirän täŋkentän namiŋirä Spen kome api kwet. ²⁵* Upänkaŋ pengänä Anutu täŋo kudupi ämawebe Jerusalem käda itkaŋ u päŋku yabäŋpäŋ täŋkentän yämikta kuyat. ²⁶* Äbot täŋpani Masedonia ba Grik komeken naniktä yänpäŋ-nadäŋpäŋ Anutu täŋo kudupi ämawebe ätu Jerusalem yotpärare-ken jäwäri itkaŋ u täŋkentän yämikta moneŋ peŋkuŋo u api yäpmäŋ kwet. ²⁷* Täŋpakaŋ moneŋ u iniken gärip terak peŋkuŋ. Kädet ude täŋkuŋo u täga täŋkuŋ. Imata, Juda äbottä bänepi yepmäŋ towikta tuŋum tägagämän Anutu-ken nanik yämiŋkuŋ. Unita kowata däpmäŋ tärekta Juda äbot täŋo gup käda täŋkentän yämikta yäwani. ²⁸ Eruk moneŋ u yäpmäŋ päŋku Jerusalem äbot täŋpani jäwäri itkaŋ unita yäma tärewänkaŋ Spen kome kwa yänpäŋä äre tabäŋpäŋ it tepmaŋkaŋ api kwet. ²⁹* Täŋkaŋ ŋode nadätat; Kadäni inken ärewayän täyat-ken ukenä Kristo täŋo iron pähap näkken tokneŋ pätak u api duiŋ tamet.

³⁰* Unita notnaye, nin Jesu Kristota nadäŋ imikinik täk täkamäŋ unita, ba iron kädet Munapiktä nin bämopnin-ken pewän ahäŋkuŋo unita yänpäŋ ŋode peŋ täwetat; Komi epän täyat ŋo täŋmeham takta näka yänpäŋ Anutu-ken yänapik man yäk täkot. ³¹ Ude täŋirä Anututä äyuŋ täŋ namiŋpäŋ äma Judia komeken nanik Anutu täŋo man bitnäc täc täkaŋ u kerik-ken nanik kaŋ nämagurän. Ba in Anutu-ken yänapiŋirä Jerusalem äbot täŋpani ämawebetä täŋkentäk yäpmäŋ kwayän täyat unita gäripi kaŋ nadäwut. ³² Ude täŋirä Anututä nadäŋ namiŋirän inken oretoret terak äre tabäŋpäŋ itpäŋ-nadäk säkgämän täŋpäŋ kehäromi bok kaŋ yäpna.

* **15:16:** Rom 1:5, 12:3; Rom 11:13; Plp 2:17 * **15:18:** 2Ko 3:5 * **15:20:** 2Ko 10:15-16 * **15:22:** Rom 1:10-13

* **15:24:** 1Ko 16:6 * **15:25:** Apos 19:21 * **15:26:** 1Ko 16:1; 2Ko 8:1; 2Ko 9:2,12; Apos 24:17 * **15:27:** Rom

9:4; 1Ko 9:11 * **15:29:** Rom 1:11 * **15:30:** 2Ko 1:11; Kol 4:3; 2Te 3:1

³³Tänpakaŋ Anutu bänep pidäm mähe mi unitä inkät tärek-täreki nämo it täyon. U Bureni.

16

Äbot tänpanita yäniŋoret man

¹ Eruk man kubä nadätat uwä ɲode; In wanotnin Fibi, Senkria kome ämawebe äbot tänpani tänkentäŋ yämik täyak u säkgämän imagutpäŋ kaŋ oraŋ imut yäŋ nadätat. ² Anutu täŋo kudupi ämawebetä kädet ude täkta yäwani unita udegän Ekäni täŋo wäpi terak imagurirä imaka kubäta wäyäkŋeŋpäŋ yäŋjiränä kaŋ tänkentäŋ imut. U imata, wanotnin uwä näk ba äbot tänpani mäyap tänkentäŋ nimik täyak.

³ * Täŋkaŋ Prisila-kät äpi Akwila, u näkkät Kristota watä epän bok tänpani u bänep oretoret manna ɲo kaŋ yämut. ⁴ Yarä uwä näk tänkentäŋ namikta gupita nämo iyap taŋkumän. Unita näkägän nämo yäniŋ oretat. Nämo, guŋ äbotken nanik äbot tänpani uken-uken nanik u imaka, udegän bänep täga nadäŋ yämik täkaŋ. ⁵ * Täŋkaŋ äbot tänpani ämawebe yanäpi unitä yotken käbeyä täk täkaŋ u näkŋo bänep oretoret manna ɲo kaŋ yäwerut.

Tänkaŋ notnapak tägagämän Epainetus u näkŋo bänep oretoret manna ɲo kaŋ iwerut. U Esia komeken intäjukun-inik Jesuta nadäkinik täŋkuk. ⁶ Täŋkaŋ Maria, komi epän täŋ tamik täŋkuko unita näkŋo bänep oretoret manna ɲo kaŋ iwerut. ⁷ Täŋkaŋ Adronikus kenta Julius unita näkŋo bänep oretoret manna ɲo kaŋ yäwerut. Yarä uwä nägätin moräk kubägän, komi yotken näkkät bok itkumäŋ. U aposoro yarä tägagämän yäŋ yäwerani. Yarä uwä Jesuta nadäkinik täŋjirän näk mäden nadäkinik udegän täŋkut.

⁸ Täŋkaŋ Ampliatu, Kristo wäpi terak notnapak gäripi-inik nadäŋ imik täyat unita näkŋo bänep oretoret manna ɲo kaŋ iwerut. ⁹ Täŋkaŋ Abanus, näkkät Kristota watä epän bok tänpani unita näkŋo bänep oretoret manna ɲo kaŋ iwerut. Ba notnapak tägagämän kubä Stakis unita imaka, näkŋo bänep oretoret manna ɲo kaŋ iwerut. ¹⁰ Täŋkaŋ Apeles, Kristo täŋo epän tänpani bureni-inik kubä unita näkŋo bänep oretoret manna ɲo kaŋ iwerut. Ba Aristobulustä äbotken nanikta imaka, näkŋo bänep täga manna ɲo kaŋ iwerut.

¹¹ Täŋkaŋ näkŋakät nanik Herodian unita näkŋo bänep oretoret manna ɲo kaŋ iwerut. Ba Nasisus täŋo äbotken nanik Ekänita nadäkinik tänpani unita imaka, näkŋo bänep oretoret manna ɲo kaŋ yäwerut. ¹² Täŋkaŋ webe yarä Ekäni täŋo watä epän tänpani wäpi Trifinia kenta Trifosa unita näkŋo bänep oretoret manna ɲo kaŋ yäwerut. Ba wanotna tägagämän Pesis unita imaka. U Ekänita watä epän kehäromi täk täyak. ¹³ * Täŋkaŋ bänep oretoret manna ɲo Rufus kaŋ iwerut. Rufus uwä Ekäni täŋo iwaräntäki tägagämän kubä. Ba Rufus miŋi imaka, näkŋo bänep täga manna ɲo kaŋ iwerut. U näkŋo meŋna ude itkuk.

¹⁴ Täŋkaŋ näkŋo bänep oretoret manna ɲo Asinkritus, Flegon, Hemes, Patrobas ba Hemas ukät notniye ätu penta it täkaŋ u kaŋ yäwerut. ¹⁵ Täŋkaŋ Filologus kenta Julia ba Nereus yanwanori, ba Olimpes-kät Anutu täŋo kudupi ämawebe penta it täkaŋ unita imaka kaŋ yäwerut.

¹⁶ * Tänpakaŋ äbot tänpanitä täk täkaŋ ude kowat iniŋ orerän täk täkot. Täŋkaŋ Kristo täŋo äbot komeni komeni kuduŋtagäntä bänep oretoret man tamikaŋ ɲo.

Jukuman tärek-tärek

¹⁷ * Eruk notnaye, äma ätu täŋo mebäri täwerayäŋ täyat unita ket nadäŋ täpäneŋpäŋ kuŋatneŋ; Äma man bureni täwetpäŋ täwoŋärewani u mäde ut imiŋpäŋ äbot tänpani bämopi-ken duŋ-wewek kädet mebäri mebäri pewä ahäk täkaŋ unita watäni it täkot. Äma udewanitä äma täŋo nadäkiniki täŋpewä putärek täkaŋ unita yabäŋ umuntaŋ päŋku injingän itneŋ. ¹⁸ * Nadäkaŋ, äma udewani Ekäninin Kristo täŋo epän nämo täk täkaŋ.

* **16:3:** Apos 18:2,18,26 * **16:5:** 1Ko 16:15,19; 2Ti 1:15 * **16:13:** Mak 15:21 * **16:16:** 1Ko 16:20; 1Pi 5:14

* **16:17:** Mat 7:15; Tai 3:10 * **16:18:** Plp 3:19; Kol 2:4; 2Pi 2:3

Nämoinik, u iniken gup täño nadäj gärip ugänpäj iwarän tänpäj täk täkañ. Ude täñkañ bänep ärik-ärik man me pidäm terak ämawebe kädät waki udewanita mebäri nämö nadäwä tumbani u täñyäkñat täkañ. ¹⁹* Täñ, inä Anutu täño man iwarän täñirä intäño biñam ämawebe kudup nadäj moreñkuñ. Unita näk inta oretoret pähap nadäj tamitat upäñkañ ñode kañ irut yäj nadätat; Kudän siwoñi kädetta nadäwä tumbäpäj waki täktäk kädetta nadäwä tumäkta guñ ude kañ irut. ²⁰* Ude irirä bänep kwini terak irit täño mähemi Anutu unitä ätu nanak itkañ täñkentäj tamiñirän Satan yeñiwat päpmo api yeñjakñitneñ. Eruk Ekäninin Jesu täño orakorakitä inken it tamik täyon.

²¹* E man kubä ñode; Näkkät epän bok täñpani Timoti unitä inta bänep oretoret man täwetak. Ba näkñakät nanik Lusias, Jeson, Sosipate u imaka udegän, täwetkañ. ²²Täñpäkañ äma Pol täño meni jinom yäpmanpäj man päke kudän täyat ño, Tetius näk imaka, Ekäni wäpi terak bänep oretoret man täwetat. ²³* Täñkañ Gaius imaka, bänep oretoret man täwetak. Gaius uwä yori-ken yäñnäñat päñku nepmanpäj watä it namik täyak, ba ño nanik äbot täñpani kuduptagänta imaka, watä säkgämän it yämik täyak. Täñpäkañ yotpärare ñonitäño moneñ watä irani wäpi Erastus ukät notninpak kubä Kwatus, yarä u imaka, inta bänep oretoret man täwetkamän. ²⁴Eruk Ekäninin Jesu Kristo täño orakoraki unitä in kuduptagän-ken it tamik täyon.

Anutu wäpi iniñoret täkäna!

²⁵⁻²⁶* Anutu wäpi iniñoret täkäna! Anutu u nadäkinikjin täga täñ-kehäromtañ tamiñpäj tepmanpän kehäromigän itneñ, Jesu Kristo täño Manbiñam Täga, näkä täwetpäj täwoñärekañ täyat unitä yäyak ude. Manbiñam Täga u bian käbop it yäpmanj äbukopäj apiño unitäño bureni profettä man kudän täwani terak Anututä kwawakinik pewän ahäñkuk. Ude tänpäj Anutu tärek-täreki nämö it täyak unitä ämawebe äbori äbori komeni komenitä manbiñam u nadäkinik tänpäj buraminenta peñ niwerirän yäñahäk täkamäj. ²⁷* Täñpäkañ Anutu kubä unitägän ini nadäwä tärek mähemi. Unita kudän Jesu Kristotä täñkuko uterak epmäget kudän ba iniñ oretoret pähaptä Anututa tärek-täreki nämö ärok täyon. U Bureni!

* **16:19:** Rom 1:8; Mat 10:16; 1Ko 14:20 * **16:20:** Rom 15:33; Stt 3:15 * **16:21:** Apos 16:1-2; Apos 19:22, 20:4
 * **16:23:** 1Ko 1:14 * **16:25-26:** Efe 1:9, 3:5,9; Kol 1:26; Rom 1:5 * **16:27:** 1Ti 1:17; Jud 25

1 Korin

Korin äbot täņpani täņo nadäk ätu yäpä siwoņtakta Poltä manbiņam ņo kudän täņkuk

¹ Näk Pol, Anutu täņo nadäk tawaņ terak Kristo Jesu täņo aposoro itat. Täņpäkaņ notninpak Sostenes-kät nektä man ņo kudän täņpäņ Anutu täņo äbot täņpani ämawebe Korin yotpärare-ken itkaņ inta peda äretak. ² *Inä Jesu Kristotä Anutu inamiken yäpänsiwoņ tawäpäņ tepmaņpani. Jesu Kristo uwä in ba nintäņo Ekäni, ba ämawebe komeni komeni Ekäninin Jesu Kristo iniņoret täkaņ unitäņo Ekäni kubä ugän. Nin kudup Anututä kudupi ämawebeniye ude itta yäņpäbä nipmaņpani. ³ *Eruk Anutu Nanin-kät Ekäni Jesu Kristoken nanik orakorak ba bänep pidämtä intä terak äroton.

Poltä Anutu bänep täga man iwetkuk

⁴ Kristo Jesu terak Anututä bänep iron taņi täņ tamiņkuko unita inta yäņpäņ kadäni kadäni Anutu bänep täga man iwet täyat. ⁵ Bänep täga man iwet täyat uwä ņodeta; Kristo terak iron taņi täņ tamani. Kristo uterak Anututä imaka säkgämän säkgämän inken pewän tokņeņ parirän u gänaņ it täkaņ. U täņkentäņ tamiņirän mani bureni nadäwä tärewäpäņ mejintä u yäņahäk täkaņ. ⁶ Bureni! Kristo täņo man in täwetkumaņo u bänepjin-ken jäwäri äpmoņkuk. ⁷ *Unita apiņo Ekäninin Jesu Kristotä äneņi äbäkta dapun käroņ täņ itkaņ-ken Munapik-ken nanik iron kubäta nämo wäyäkņek täkaņ. ⁸ *Täņpäkaņ Kristo unitä täņ-kehäromtaņ tamiņirän nämo kwitaņpäņ it yäpmäņ äroņirä Ekäni Jesu Kristo täņo kadäni pähap api ahäņ tamek. Ude täņ-kehäromtaņ tamiņirän kadäni pähap uken momijin nämotä api itneņ. ⁹ *Täņpäkaņ Anutu u man kubä-yäņ kubä-yäņ nämo täk täyak. Nämo, u nanaki Ekäninin Jesu Kristo ukät bänep kubägän itta yäņpäbä nipmaņkuko uwä imaka täņ tamikta yäņkuko u pära nämo, bureniğän api täņ tamek.

Äbot täņpani bämopi-ken duņ-wewek ahäņkuk

¹⁰ *Eruk notnaye, Ekäninin Jesu Kristo wäpi terak man kehäromi ņode täwetat; In yäņawät-awät nämo täneņ. Nämo, duņ-wewek man peņpäņ nadäk-gärip kubägän peņpäņ äbot kubägän ude kaņ irut. ¹¹ Notnaye, äma ätu notjinpak Kloe unitä äbotken naniktä äbä ņode näwetkuņ; In bämopjin-ken yäņawät-awät terak man mebäri mebäri ņode yäk täkaņ; ¹² *In ätutä Ninä Pol iwat täkamäņ yäņ yäk täkaņ. Yäņirä ätutä Nin Apolos iwat täkamäņ yäņ yäk täkaņ. Täņ, ätutä Nin Pita iwat täkamäņ yäņ yäk täkaņ. Täņ, ätutäwä ņode yäk täkaņ; Ude nämo, nin uwä Kristo iwat täkamäņ yäņ yäk täkaņ. ¹³ Wa! Ude täk täkaņ uwä Kristo kwäk duk täkaņ bumik! Jide? Pol näkä inta yäņpäņ päya kwakäp terak äroņkut? Ba näk näwaräntäkta ume yäpuņ?

¹⁴ *Nämoinik, näk in mäyap nämo ärut tamiņkuro unita Anututa bänep täga nadäņ imitat. Näk Krispus kenta Gaius ugänpäņ ume ärut yämiņkut. ¹⁵ Unita kubätä Näk Pol iwaräntäkta ume yäput yäņ yänaņi nämo. ¹⁶ *E, Stefanas äboriye imaka ume ärut yämiņkut. Täņkaņ äma ätu ume ärut yämiņkut ba nämo ärut yämiņkuro u nämo nadätat. ¹⁷ *Bureni täwetat, Kristotä ume ärutärut piä täkta nämo nepmaņpäņ äbut. U iniken Manbiņam Täga yäņahäkta naniņ kireņkuk. Täņpäkaņ mani biņam yäņahäk täyat uwä kome täņo nadäk-nadäk terak nämo yäņahäk täyat. Nämo, ude täņira Kristotä päya kwakäp terak kumbuko unitäņo kehäromi imaka jopi kubä täņpekta.

* **1:2:** 1Ko 6:11; Apos 9:14 * **1:3:** Rom 1:7 * **1:7:** Luk 17:30; 2Te 1:7; Tai 2:13 * **1:8:** Plp 1:6; 1Te 3:13; 5:23
* **1:9:** 1Jo 1:3; 1Ko 10:13; 1Te 5:24 * **1:10:** Plp 2:2 * **1:12:** 1Ko 3:4; Apos 18:24-28; Jon 1:42 * **1:14:** Apos 18:8; Rom 16:23 * **1:16:** 1Ko 16:15 * **1:17:** Mat 28:19; Jon 4:2

Anutu täño kehäromi u Kristo

18 *Tänpäkañ ämawebe paot-paotta biñam täñpanitä päya kwakäp täño manbiñamta nadäñirä guñ täño man ude täk täyak. Täñ, ämawebe waki keriken nanik nimagurani ninä manbiñam u nadäñitna Anutu täño kehäromi, ämawebe yäpätägakta, ude täk täyak. 19 Unita Anutu täño man ñode kudän täwani;

Näk äma nadäk-nadäk ikek yäj yäwerani unitäño nadäk-nadäki api pewa paotneñ.
Nadäk-nadäki pewa paorirä guñ ude api itneñ yäk.

Ais 29:14

20 *Eruk u kawut! Äma nadäk-nadäki ärowani niked unita jide yänayäj? Ba äma man kudän äpmonpani daniñpäñ nadäk täñpanita jide? Ba äma kome ñonitäño man yäkta meni pidämi unita jide yänayäj? Ude nämo! Anututä kome ñonitäño nadäk-nadäk ärowani täñpewän guñ täño nadäk-nadäk ude äworeñkuk.

21 *Uwä ñode; Anututä iniken nadäk iwatpäñ kädet itpipiñpewän ämawebetä iniken nadäk-nadäk terak Anutu täño mebäri täga nämo nadäwä tumneñ. Unita Anututä kädet kubä pewän ahäñkuko u ñode; Ämawebe, guñ täño man nintä yäñahäwani u nadäñpäñ Jesuta nadäkinik täk täkañ uwä Anututä ämawebe u inita biñam yämagut täyak. 22 *Bureni, Juda ämatä kudän kudupi kakta wari yäk täkañ, ba Grik ämatä kome täño nadäk-nadäk ärowani unita nadäkinik täk täkañ. 23 *Upäñkañ ninä man ñode yäñahäk täkamäj; Kristo u päya kwakäp terak kumbuk! Tänpäkañ Juda ämatä man u nadäñirä nadänañi nämo ude täk täyak. Ba Grik ämatä man u nadäñirä guñ täño man ude täk täyak. 24 *Upäñkañ ämawebe Anututä inita biñam iwoyäwani, Juda äbotken nanik ba Grik äbotken nanik imaka, Kristo täño biñam u nadäñitna Anutu täño kehäromi ba nadäk-nadäk kädet bureni ude täk täyak. 25 *Bureni-inik, Anutu täño man ämatä u nadäñirä guñ täño man täk täyak uwä kome täño nadäk-nadäk irepmit morek täyak. Täñkañ Anutu täño täktäki, ämatä u kañpäñ nadäñirä kwini ba jopi ude täk täyak uwä äma täño kehäromi irepmit morek täyak.

26 *Eruk notnaye, in jidewanitä irirä Anututä yäñpäbä tepmañpäñ inita biñam täñkuñ? Komen äma inamiken inken nanik mäyaptä äma nadäwani ude nämo itkuñ. Ba inken nanik mäyaptä äma ekäni ude nämo itkuñ. Ba inken nanik mäyaptä udegän, äma wäpi biñam ikek täño ironjiniye nämo itkuñ. 27 Wäpjin biñam ikek nämo upäñkañ komen ämatä mäyäk tawut yäñpäñ Anututä ämawebe nadäk-nadäki guñ täño bumik upäñ inita iwoyäñkuk. Ba komen äma inita nadäñirä kehäromi niked täñpani unitä mäyäk nadäkta, ämawebe kwini yäj yäwerani upäñ inita yäpuk. 28 Uwä ämawebe wäpi biñam ikek nämo, upäñ yämagutkuk, ba ämawebe äma nadäkinik nämo täñpanitä unita nadäwä äpani-inik, jirañ ude täk täkañ upäñ yäpuk. Ude täñkañ imaka komen ämatä nadäwä ärowani täk täkañ u awähutkuk. 29 *Ude täñkuko uwä äma kubätä Anutu inamiken iniken wäpi yäpmäj akukta kädere täñpipiñkuk. 30 *Unita ket ñode nadäwut! Anututä ini Jesu Kristo dubini-ken tepmañkuk. Tänpäkañ Anututä yäñpewän Kristo uwä nintäño kome yäpmäjirän Anututä nibäñpäñ Jesu Kristo unitäño nadäk-nadäki tägagämän ba täktäki siwoñi kak täyak. Tänpäkañ, Kristotä momi täño kehäromi yäpmäj äpuko unita apiño momitä nämo nimagurirän kudupi it täkamäj.

31 *Eruk, ude unita Anutu täño man ñode kudän täwani unitä kañ kehärom tawän;

Äma kubätä imaka kubäta biñam pähap yäwa yäñpäñä Anutu-tagän biñam kañ yäwän. *Jer 9:24*

* **1:18:** 2Ko 4:3; Rom 1:16 * **1:20:** Ais 19:12; Ais 33:18; Ais 44:25; Jop 12:17 * **1:21:** Mat 11:25 * **1:22:** Mat 12:38; Apos 17:28,32 * **1:23:** Rom 9:32; 1Ko 2:14 * **1:24:** Kol 2:3 * **1:25:** 2Ko 13:4 * **1:26:** Mat 11:25; Jon 7:48; Jem 2:1-5 * **1:29:** Rom 3:27; Efe 2:9 * **1:30:** Jer 23:5-6; Jon 17:19; 2Ko 5:21 * **1:31:** Jer 9:24; 2Ko 10:17

2

Kristo kumbuko unitäŋo manbiŋam

1 * Eruk notnaye, Anutu täŋo man bureni, bian käbop itkuko u yäŋahäŋpäŋ täwetta inken ärenkuro kadäni uken näkŋaken wäpna biŋam nämo yäpmäŋ akuŋkut. Man gäripi nitek terak, bänepjin jop ärikta ba äma nadäwani täŋo man terak nämo täwetkut. 2 * Nämo, näk ŋode nadäŋpäŋ ärenkut; Kuŋkaŋ imaka kubä täŋo biŋam nämo api yäwet. Jesu Kristo-tagän, ba u päya kwakäp terak kumbuko unitagän api yäŋahäŋpäŋ täweret yäŋ nadäk kehäromi ude peŋkut. 3 * Unita ärenpäŋ kehäromina nitek nämo, umuntaŋkaŋ dädatna kwaiŋirä in bämoŋjin-ken itkut. 4 * Täŋpäkaŋ manbiŋam yäŋahäŋpäŋ täwetkuro uwä äma nadäk-nadäki ärowani täŋo man terak, ba bänep ärik-ärik man nämo täwetkut. Nämo, man täwetkuro uterak Munapik täŋo kehäromini kwawak ahäŋirän kaŋpäŋ näkŋo man unita nadäwä bureni täŋkuk. 5 Ude täŋkuro uwä nadäkinikjintä äma täŋo nadäk-nadäk terak nämo yeŋgämä penenŋta täŋkut. Nämo, nadäkinikjin Anutu täŋo kehäromi terak yeŋ täpäneneŋta ude täŋkut.

Anutu täŋo nadäk-nadäk täga

6 * Täŋ, ämawebe nadäkiniki äma bureni äworewanitä manbiŋam yäŋahäk täyat unita manbiŋam nadäk-nadäk bureni Anutu-ken nanik pewän ahäwani yäŋ nadäk täkaŋ. Täŋpäkaŋ nadäk-nadäk u kome täŋo nadäk-nadäk nämo, ba nadäk-nadäk kome ŋonitäŋo äma ekäni ekäni, pewä paotta yäwani unitä nadäŋpäŋ yäpmäŋ kuŋat täkaŋ u nämo. 7 * Nämo inik, nadäk-nadäk näkä yäŋahäk täyat uwä Anutu täŋo nadäk-nadäk käbop it yäpmäŋ äbuko u. Täŋpäkaŋ nin nadäk-nadäk uterak kunumta biŋam tänetä bian-inik, kunum kenta kome nämo ahäŋirän iwoyänkuk. 8 * Täŋ, nadäk-nadäk u kome ŋonitäŋo äma ekäni ekänitä nämo inik nadäwä tumbuŋ. U nadäwä tumbuŋ yäwänäku kunum täŋo Ekäni päya kwakäp terak nämo utpewä kumbän. 9 Täŋpäkaŋ manbiŋam nintä yäŋahäk täkamäŋ unita man kubä Anutu täŋo man ŋode kudän täwani;

Anututä ämawebe gäripi nadäŋ imik täkaŋ unita imaka säkgämän-inik, inipärik kubä täŋtuŋum täŋpäŋ peŋ yämiŋkuk.

U äma dapuritä nämo käwani, ba jukunitä nämo nadäwani, ba unita juku piŋpäŋ nadäwä tärenäŋi nämo.

Ais 64:4

10 * Imaka säkgämän uwä bian käbop itkukopäŋ Anututä Munapiki terak niwoŋärenkuk. Nadäkaŋ, Anutu täŋo Munapikitä imaka kuduŋtagän nadäwän tärek täyak. Täŋkaŋ Anutu täŋo nadäk-nadäk äpmonŋani imaka, nadäwän tärek täyak. 11 * Uwä ŋode; Äma kubätä noripaki täŋo nadäk-nadäki täga nämo nadäwän täreneŋ. Nämo, äma u iniken mäjoni-tägän nadäk-nadäki täga nadäwek. Täŋpäkaŋ Anutu udegän, äma kubätä Anutu täŋo nadäk-nadäki täga nämo nadäwän täreneŋ. Nämo, iniken Munapiki-tägän täga nadäwek. 12 * Eruk, ninä kome ŋonitäŋo mäjo nämo yäpumäŋ. Nämo, Munapik Anutu-ken nanik yäpumäŋo u mebäri ŋodeta yäpumäŋ; Iron mebäri mebäri Anututä nimiŋkuko u nadäna tumäkta. 13 * Unita imaka unitäŋo manbiŋam yäŋahäk täkamäŋ uwä äma täŋo man terak nämo täwetpäŋ täwoŋärek täkamäŋ. Nämo, man Munapiktä niwetpäŋ niwoŋärewni uterak täwetpäŋ täwoŋärek täk täkamäŋ. Bureni, Munapik täŋo nadäk-nadäki man äma Kudupi Munapik ikektä täga nadänaŋi uterak täwetpäŋ täwoŋärek täk täkamäŋ.

14 * Täŋ, ämawebe Kudupi Munapik ikek nämo uwä imaka Munapik-ken nanikpäŋ täga nämo yäpneŋ. Nämo, äma udewanitä imaka Munapik-ken nanik unita nadäwä jopi ude

* 2:1: 1Ko 1:17 * 2:2: Gal 6:14 * 2:3: Apos 18:9; 2Ko 10:1 * 2:4: 1Te 1:5 * 2:6: Efe 4:13; Plp 3:15

* 2:7: Rom 16:25 * 2:8: Luk 23:34; Jem 2:1 * 2:10: Mat 13:11 * 2:11: Snd 20:27 * 2:12: Jon 16:13-14

* 2:13: 1Ko 2:4 * 2:14: Jon 8:47, 14:17; 1Ko 1:23

täk täkaŋ unita. Ba imaka udewani täŋo mebäri täga nämo nadäwä täreneŋ. Imata, äma Munapik ikek-tägän imaka Munapik-ken nanik täga kaŋpäŋ nadäwä täreneŋ. ^{15*} Täŋkaŋ äma Munapik ikektä imaka kuduptagän kaŋpäŋ nadäwä tärewäpäŋ yäpmäŋ danik täkaŋ upäŋkaŋ äma Munapik ikek nämo uwä äma unitäŋo mebäri täga nämo kaŋpäŋ nadäwä tärewäpäŋ yäpmäŋ daninenŋ. Man unita Anutu täŋo man ŋode kudän täwani;

^{16*} *Komen äma netätä Ekäni täŋo nadäk-nadäki nadäwän tärewäpäŋ nadäk-nadäk ätu imiŋkuk?*
Ais 40:13

Täga nämo! Täŋ, ninä Kristo täŋo nadäk-nadäk iŋitkamäŋ.

3

Äbot täŋpanita watä irit täŋo man

^{1*} Eruk notnaye, äma Kudupi Munapik ikeкта man täga yäwetnaŋi, man udewani bian in täga nämo täwetnaŋi. Nämo, äma kome täŋo nadäk pen iŋiranita täga yäwetnaŋi udegän täwetpäŋ täwoŋärenkut. Kadäni uken in Kristo täŋo nadäk kädet terak nämo tägaŋkaŋ nanak paki ude pen itkuŋ. ^{2*} Unita man täwetpäŋ täwoŋärek täŋkuro u ketem kehäromi ude nämo, ketem näbäni, nonoŋ udewanipäŋ tepmäŋ towik täŋkut. Imata, ketem bureni nakta kehäromi nitek nämo itkuŋ. Upäŋkaŋ apiŋo inidegän itkaŋ! ^{3*} In nadäk kädet biani u pen iwaräntäŋ yäpmäŋ äbäkaŋ. Notta kokwawak nadäk-nadäk ba yäŋ-ämikämik kädet u inken pen pätak. Unita in bänep nadäk-nadäk waki kädet-ken pen itkaŋ yäŋ bureni täwetat. Komen äma täŋo kudängän täk täkaŋ. ^{4*} In ätutäwä ŋode yäk täkaŋ; Nin Poltä äbotken nanik. Täŋirä ätutäwä Nin Apolostä äbotken nanik yäŋ yäk täkaŋ. Kädet u iwat täkaŋ uwä komen äma täŋo kädetgän iwat täkaŋ.

⁵ Wa! Apolos u äma jidewani? Ba näk Pol imaka, äma jidewani unita nin unitä äbotken nanik yäŋ yäk täkaŋ? Nek watä piä äma jopigän, Ekänitä piä man ini-ini nimiŋkuk. Nektä piä täk takamäk unitä täŋpewän in Kristota nadäkinik täŋkuŋ. ⁶ U man wärani ŋode bumik; Näkä yänat täŋpakaŋ Apolostä ume piŋ yäbat täyak. Upäŋkaŋ Anututä ini ketem bureni pewän ahäk täkaŋ. ⁷ Unita äma yänat täŋpani u wäpi biŋam ikek nämo. Ba äma ume piŋ yäbarani u imaka, wäpi biŋam ikek nämo. Nämoinik, Anutu, ketem bureni täŋ pewän ahäk täkaŋ u kubä-tägän wäpi biŋam ikek. ⁸ Täŋkaŋ äma yänat täŋpani u ba äma ume piŋ yäbarani uwä mebäri kubätagän piä täk takamän. Unita piä iniken iniken uterak gwäki kowata api yäpdenŋ. ^{9*} Unita ŋode täwetat; Nekä Anutu täŋo piäken piä kubägän täk takamäk. Täŋpakaŋ inä Anutu täŋo piä ude.

Ba in eŋi kubä Anututä täŋ itak ude. ^{10*} Täŋpakaŋ näkä Anututä nadäk namiŋkuko uterak eŋi täkta mebäri nadäwani äma ude itkaŋ eŋi unitäŋo bek äneŋkut. Eruk bek uterak äma ätutä eŋi päraŋi täŋ itkaŋ. Täŋpakaŋ äma kubäkubä eŋi u täkta nadäŋ dämikinik täŋkaŋ täneŋ. ^{11*} Täŋpakaŋ bek äneŋkuro uwä Jesu. Uwä eŋi unitäŋo mebärita itak. Äma kubätä eŋi unitäŋo mebärita kudupi kubä täga nämo pewek. ¹² Upäŋkaŋ äma ätutä bek uterak eŋi tänyäŋ täkaŋ uwä gol siliwa ba mobä säkgämän säkgämänpäŋ api täneŋ. Täŋirä ätutäwä ket nämo nadäwä tumbäkaŋ imaka pidämi ŋodewanipäŋ api täneŋ; Päya kujat näbäni, gwängwäŋ kujat ba tepäraŋpäŋ api täneŋ. ^{13*} Ude tänyäŋ täŋopäŋ piä tänyäŋ täŋo unitäŋo bureni Kristo täŋo Kadäni Pähapken kwawak api ahäŋ morewek. Kadäni pähap u kädäp ikek ahäŋkaŋ kädäp unitä äma kubäkubä täŋo piäni uken api täŋ-yabäwek. ¹⁴ Kädäptä täŋ-yabäŋirän äma kubä eŋi, bek uterak täŋpayäŋ täyak uwä nämo ijiwänä äma uwä kowata täga api yäpek. ¹⁵ Täŋpakaŋ äma kubä bek uterak täŋpayäŋ täkopäŋ kädäptä

* **2:15:** 1Jo 2:20 * **2:16:** Rom 11:34 * **3:1:** Jon 16:12 * **3:2:** Hib 5:12-13; 1Pi 2:2 * **3:3:** 1Ko 1:10-11; 1Ko 11:18 * **3:4:** 1Ko 1:12 * **3:9:** Mat 13:3-9; Efe 2:20-22 * **3:10:** 1Ko 15:10; 2Pi 3:15 * **3:11:** Ais 28:16; 1Pi 2:4-6 * **3:13:** 1Ko 4:5; 2Te 1:7-10

kudup ijin paoränä mäyäk pähap api nadäwek. Ini uwä nämo api paoreko upänkañ äma kädäp gänañ nanik wädäñ tarupmitnero ude.

Äma nämo yäniñ oretneñ

¹⁶* Eruk, äbot täñpani inta ñode täwerayäñ täyat u nämo nadäkañ? In uwä Anutu täño kudupi yot, Kudupi Munapikitä u it täyak. ¹⁷ Unita äma kubätä Anutu täño eni u täñpän wanayäñ täño uwä Anututä kowata udegän äma u api täñpän waneñ. Imata, eni uwä Anututä inita iwoyäwani. Täñpäkañ eni uwä in ubayäñ.

¹⁸ Nadäkañ? In bämopjin-ken nanik kubätä kome ño terak nadäk-nadäk ikek itat yän nadäweko uwä iniken bänepi täñkiñjarek. Eruk äma uwä nadäk udewani mäde ut imiñpän nadäk-nadäk komen ämatä U guñ täño bumik yän yäk täkañ u yäpayäñ täko uwä nadäk-nadäk bureni nitek api irek. ¹⁹* U imata, kome ñonitäño nadäk-nadäk täga uwä Anutu inamikenä guñ täño nadäk-nadäk täyak. Man unita Anutu täño man kudän kubätä ñode yäyak;

Anututä täñpewän äma täño nadäk-nadäktä äyänjupän äma ini täñpäwak täkañ. Jop 5:13

²⁰* Täñpäkañ Anutu täño man kudän kubätä ñode yäkgän täyak;

Komen ämawebe täño nadäk-nadäki u Ekäni dapuri-ken jopi ude täkañ. Sam 94:11

²¹ Unita äma täño täktäkita nadäwä ärowani täñpäpän wäpi biñam yäpmän ärokärok kädet u kañ pewut. U imata, imaka imaka päke u in täñkentän tamikta biñamgän. ²² Pol, Apolos, Pita, ba kome ño, ba irit ba kumäj-kumäj, imaka apiño itkañ ba kämi api itneñ u kudup in täñkentän tamikta biñam. ²³ Täñpäkañ inä Kristota biñam täñjirä Kristo uwä Anututa biñam täyak.

4

Kristo täño aposoronyeta man

¹* In ninta ñode nadäneñ; Kristo täño piä watä ämaniye, Anutu täño man käbop itkuko u yänhäkta piä man yän yämani yän nadäneñ. ²* Eruk, äma udewani piä keriken pewani u ñode täkta yäwani; Piä tägagän täñjirä piä mähemitä man buramik äma bureni yän nadän yämekta yäwani. ³ Unita in ba kome ño terak man yäpmän daniwani ämatä manken nepmañpän piä täyat u yäpmän danikta nadäwätäk kubä nämo täk täyat. Nämo, näkña imaka, piä täk täyat u nämo yäpmän danik täyat. ⁴* Täñpäkañ näkñawä piä täktäk kädawä waki kubä nämo täk täyat yän nadätat. Upänkañ Anututä näkken momi kubä nämo kak täyak yän nämo yäyat. Nämo, piä täk täyat u Ekäni kubä-tägän yäpmän danik täyak. ⁵* Unita Ekäni täño kadäni nämo ahäjirän äma kubä täño piä nämo yäpmän danineñ. Ekänitä ini äbänkañ imaka bipmäñ urani-ken käbop itkañ u kudup kwawak api pewän ahäneñ. Täñkañ äma täño bänep nadäk-nadäki käbop itak u imaka, kwawak api pewän ahäneñ. Kadäni ugän Ekänitä äma kubäkubätä piäni kome terak itkañ täñpani uterakgän api yäniñ orerek.

Kristo täño piä ämaniyeta man

⁶* Notnaye, Apolos-kät ninekta man yäyat ñowä intä nek-täño kädet kuroñ u kañpän nadänkañ man ñode yäwani täño mebäri nadäwä tumäkta; Anutu täño man kudän täwani ugän iwatneñ. Injinken nadäk nämo yäpurärätpän iwatneñ. Man u nadäkinik täñkañ äma kubä täño wäpi biñam yäpmän akuñkañ kubä täño nämo yäpmän äpneñ. ⁷* Unita imata

* **3:16:** 1Ko 6:19; 2Ko 6:16 * **3:19:** Jop 5:13 * **3:20:** Sam 94:11 * **4:1:** Tai 1:7 * **4:2:** Luk 12:42 * **4:4:** Sam 143:2 * **4:5:** 1Ko 3:8 * **4:6:** Rom 12:3 * **4:7:** Rom 12:6

injinta äma ätu yärepmitpäñ ärowani itkamäj yäj nadäk täkañ? Ba imatäken upäj Anutu-ken nanik nämowä yäpmäk täkañ? Imaka imaka päke u kudup Anutu-ken nanik yäpmäk täkañ unita imata ninin pena ahäk täkañ yäjkañ wäpjin biñam yäpmäj ärok täkañ?

8* In ñode käwep nadäk täkañ; Imaka imaka päke ño kudup yäpmäj moreñpäñ tägagän itkamäj yäj nadäk täkañ. Jide? Inäku nin nirepmitpäñ intäjukun äma täño wäp biñam yäpmäjkamäj yäj nadäk täkañ? Ude nämö! Bureni ude itkañ yäwänäku nin imaka, inkät intäjukun äma ude bok itkañ Wisikinik yäj yäkkäne. 9* Upäjkañ nämö! Intä ninta nadäwä äpani täk täkañ unita ñode bumik kañpäñ nadätat; Anututä aposoro nin, äma äpani-inik ude, mäden-inik nipmañkuk. Ämawebe ba añero ba imaka päke u inamiken nidäpmäj-pewä kumäkta biñam ude bumik nipmañkuk. 10* Bureni-inik! Kristota yäjpäñ ninta nadäjirä äma nadäk-nadäki nämö, guñ ude itkañ yäj nadäjkañ injintawä nin Kristo täño kädetta nadäna tumäk-inik täñpani yäj nadäk täkañ. Ninä kehärominin nämö. Täñ, inä Nin kehärominin nitek yäj nadäk täkañ. Ba ämatä intäño wäpjin biñam yäpmäj akuñkañ ninta mäde ut nimik täkañ. 11* Nadäkañ? Bian umu itkumäjotä it yäpmäj äbäkamäj ño ketem umeta niñirä, ba tek däkneñ jukut-jukut täñpani wädäna ärowäkañ kuñat täñkumäjotä pen kuñatkamäj. Ba ämatä nidäpmäjpäñ niwat kireñirä patpat kometa wäyäkneñk täkamäj. 12* Täñkañ ketem yabäj ahäjpäñ nakta ketnintä komi piä täñpäñ yabäj ahäk täkamäj. Täñitna yäjärok man niwerirä upäjkañ Anututä täñkentäj yämän yäjpäñ yäjapik täkamäj. U komi piä nimik täkañ unita täga yäj nadäjpäñ buramik täkamäj. 13* Ninta man wakiwaki yäk täkañ upäjkañ kowata man kwini yäwet täkamäj. Bureni-inik! Ninä ämatä jirañ ureñ täñpä kuk täkañ udewani. Ämawebe inamiken jopi jäwäri, garok ikek ude itkamäj. Ude itkumäjotä pen it yäpmäj äbäkamäj.

14 Man ño in mäyäk tamikta yäjpäñ nämö yäyat. Nämoinik, nanaknaye bureni yäj yäjpäñ umun man kudän täñ tamitat. 15* Kristo täño kädet täwetpäñ täwoñäreka äma bumta, 10,000 ude it tamikañ upäjkañ nanjiye mäyap nämö. Näk pengän Manbiñam Täga täwerira nadäkinik täñkuño unita Jesu Kristo täño Manbiñam Täga uterak nanjin kubägän ude itkut. 16* Unita man kehäromi ñode täwetat; In näkño kädet kuroñ iwatneñ. 17* Mebäri unitagän yäjpäñ Timoti, Ekäni wäpi terak nanakna bureni-inik ba täñkentäkna tägagämän, gäripi nadäj imik täyat u iniñ kireñira äretak. U Jesu Kristo täño kädet näkä iwatpäñ äbot täñpani ämawebe komeni komeni yäwetpäñ yäwoñäreka täk täyat unita guñ täneñ yäjpäñ yäjkodak täñpäñ kañ täwerän yäjpäñ iniñ kiretat.

18 Täñpäkañ in ätutä ñode nadäkañ; Täga nämö päbä api nibäwek yäj nadäjkañ gup yäpmäj ärokärok kudän täñ itkañ. 19* Upäjkañ Ekänitä nadäj namänä näk inken bäräneñ-inik api ärewet. Äreñpäñä äma gup yäpmäj ärokärok kudän täñ itkañ unitäño mebäri api kañpäñ nadäwet. Äma uwä bureni pewä ahäk täkañ ba mangän jop yäk täkañ u api kañpäñ nadäwet. 20* Unita nadäkañ? Anututä intäjukun irirän gämori-ken itkañ kuñat-kuñat kädet u man terakgän nämö, u kehäromini terak ahäk täyak. 21 Eruk, kädet jidewani u täñjira känayäj nadäkañ? Komi terak yäpän-siwon tawäpäñ kañ nipmañpäñ yäj nadäkañ? Ba ninin kädetnin yäpna siwon tawäpäñ iritna gäripi nadäjpäñ bänep kwini terak kañ äbän yäj nadäkañ?

5

Kubokäret kädet iwarani iwat kirewut!

1* Eruk, ämatä intäño manbiñam ñode yäjirä nadäk täyat; Kubokäret kädet wakiinik kubä, guñ ämatä nämö täk täkañ u in bämopjin-ken ahätak. Uwä ñode; Inkät nanik äma

* 4:8: Rev 3:17,21 * 4:9: Rom 8:36; Hib 10:33 * 4:10: 1Ko 3:18 * 4:11: 2Ko 11:23-27 * 4:12: Apos 18:3; 1Ko 9:14-15; 2Te 3:8; Sam 109:28; Mat 5:44 * 4:13: Kra 3:45 * 4:15: Gal 4:19 * 4:16: Plp 3:17; 1Te 1:6 * 4:17: Apos 19:22; Plp 3:19-21 * 4:19: Apos 18:21 * 4:20: 1Ko 2:4 * 5:1: Wkp 18:7-8; Lo 22:30; Lo 27:20

kubätä iniken miñi-kät pat takamän. ² Wära! In bämopjin-ken kädet udewani itak upänkañ imata nin täga itkamän, Anutu täño man nadäwani bureni yän yäk takañ? Ude nämo, gup yäpmän ärokärok kädetjin penpäñ injinta nadäwä wakiinik täñpöpän konäm butewaki tänañi takañ. Ude täñkañ äma waki ude täñpani u bämopjin-ken nanik yänjwat-pewä inigän itnañi täyak. ³ * Inä näka ban itak yän nämo nadäneñ. Nämo, gupna ban itak upänkañ bänep nadäk-nadäkna inkät itak uwä näk inkät bureni it täyat bumik. Täñkañ inkät ude itkañ äma kudän wakiinik täñpani uku yäpmän danitat. ⁴⁻⁵ * * Unita man kehäromi ñode yäyat; In käbeyä täñpän Ekäni Jesutä käbeyä inkät bok itnayän takañ unitäño kehäromi terak äma waki täñpani u Satan keriken pewut. Ude täñirä gupi täñpän wawayän täko upänkañ bänepi sukurenjirän Ekäni täño kadäni pähapken mäjoni Ekänitä inita biñam äneñi kañ täñpän. Täñpakañ bänep nadäk-nadäknatä inkät bok itpäñ käbeyä kañ ahäwän.

⁶ * Unita nadäkañ? Nin täga itkamän yänpäñ gupjin yäpmän ärok takañ uwä täga nämo. Ñode nämo käwep nadäk takañ; Yis täpurigän upänkañ käräga tañi-kät awähutpewä piä tañi täk täyak. ⁷ * Eruk äbot täñpani in uwä käräga ude. Unita in bämopjin-ken nanik yis biani u kudup täñurenj täñpä kut. Ude täñkañ käräga säkgämän, yiskät nämo awähurani, Pasova kadäni-ken nak takañ ude kañ irut. U imata, inä yiskät nämo awähurani äbot ude itta yäwani. Täñpakañ nin ärut-paktañ nimani tom bätaki kubä it nimitak, tom bätaki, Pasova orekirit kadäni-ken däpmän-pewä kumäk takañ ude. Uwä Kristo, ninta yänpäñ ärawa ude kumbuko u. ⁸ * Unita ämawebe Pasova ketem näna yänpäñä yis biani ureñ täñpä kuk takañ, in udegän momijin ba kädet wakiwaki u kudup kañ penj morewut. Ude täñkañ bänep siwoñi terak, käräga yiskät nämo awähurani ude man bureni täño kädet iwatpäñ kuñat täkot.

⁹ * Eruk, manbiñam kubä bian kudän täñ tamiñkuro uterakä in ämawebe kubokäret kädet iwarani-kät bok kuñatta yäjiwätkut. ¹⁰ Täñpakañ äma Anututa nämoinik nadänkañ kubokäret kädet, äma täño tunum yabängärip täñpani, kubo äma ba anutu jopi yäniñ orerani ukät itpäñ-nadäkta ba man yänpäñ-nadäkta nämo yäjiwätat. Nämo, äma udewani tokñek itkañ unita yabänj umuntañ päñku deken iren? ¹¹ * Nämo, äma ñodewanita yänkut; Äma näk äbot täñpani yänkañ kubokäret kädet, dapun-gärip kädet, anutu jopi yäniñoret kädet, ba äma täño wäpi yäpmän äpani, ba ume nanjkañ tängunñun täñpani ba kubota täñpani, äma udewanita yänpäñ kudän täñ tamiñkut. Äma udewani mäde ut yämiñpäñ ukät itpäñ-nadäk ba ketem bok naknak nämoinik täneñ.

¹²⁻¹³ * * Unita nadäkañ? Ämawebe Anututa nämoinik nadäwani u yäpmän danikta nämo itkamän. Nämo, Anututä ini ämawebe udewani api yäpmän daniwek. Täñpakañ ninä äbot täñpani ämawebe yäpmän daninañi. Unita Anutu täño man ñode kudän täwani;

Äma waki täñpani bämopjin-ken nanik yäwat kireñpewä kut!

Lo 17:7

6

Notjiye gapman täño manken nämo yepmanen

¹ Notnaye, intäño manbiñam ñode nadäk täyat; Inkät nanik kubätä noripakita bänepi wawäpäñ ämawebe Anututa nämo nadäk takañ u inamiken manken yepmak takañ. Wa! Kädet u mäyäki! Äbot täñpani notjiye bämopi-ken täga yäpä täganañi nämo? ² * Ai! Anutu täño kudupi ämawebe nintä ämawebe ba imaka imaka kome terak ba kunum gänañ it takañ u intäjukun it yämiñpäñ api yäpmän danine yän nämo ba nadäkañ? Eruk, imaka tañi ude tänayän tämäño unita in injin-tägän bäräpi täpuri täpuri bämopjin-ken ahäk takañ u täga yäpä täganañi nämo? ³ Ba nin anjero kunum gänañ it takañ u imaka, api yäpmän danine.

* **5:3:** Kol 2:5 * **5:4-5:** Mat 16:19; 2Ko 13:10 * **5:4-5:** 1Ti 1:20; 1Pi 4:6 * **5:6:** Gal 5:9 * **5:7:** Kis 13:7, 12:21; Ais 53:7; 1Pi 1:19 * **5:8:** Lo 16:3 * **5:9:** Mat 18:17; 2Te 3:14 * **5:11:** 2Te 3:6; Tai 3:10; 2Jo 10 * **5:12-13:** Mak 4:11 * **5:12-13:** Lo 13:5, 17:7; Lo 22:24 * **6:2:** Dan 7:22; Mat 19:28; Rev 2:26, 3:21, 20:4

Ude tänayänjäm ämånjo unita kome terak ñonitånjo båråpi ahån nimik tåkanj u tåga yåpmån daninanj! ⁴Unita man bämopjin-ken ahånjirån imata Anututa nadåkinik nånmo tånpani-ken man u yåpmån daniwut yånþånj kuk tåkanj? ⁵In måyåk nadåwut yånþånj ude tåwetat! Inken åma nadåk-nadåk ikektå man åbot tånpani notjiye bämopi-ken ahåwayånj tåko u yåpmån danikta kubå nånmo itak ba? ⁶In ude tånånj upånkanj åbot tånpani kubåtå noripaki wådånj þånku manken teñjirån åma Kristota nånmo nadåwanitå man u yåpmån danik tåkanj. Umuri þåhap!

⁷* Inå åbot tånpani notjiye manken yepmak tåkanj uwå kwawak ñode niwonjårek tåyak; In kådet wakiken uku månkanj uba. Inå ñode tåga nånmo tånenj? Kubåtå waki tån gameko uwå jop kwikinik tåga nånmo iren? Ba kubåtå tuñumka kubo tåweko uwå jop tåga nånmo kåwen? ⁸Upånkanj ude nånmo tåk tåkanj. Nånmo, in injin buap upånkanj kubota ba waki kowata kowata tåk tåkanj. ⁹⁻¹⁰* Upånkanj jide? Man ñode nånmo nadåk tåkanj? Åmawebe gwåk pimijnþånj kådet waki tåk tåkanj uwå Anutu tånjo kanjwat yewa gånånj tåga nånmo api itnej. Unita bånepjin jop tånjåknatnejta! Kubokåret kådet iwarani, Anutu jopi yåninj orerani, webe åpiye nitek yåwarån tåwani, åmanitå åmani noriye yåwarån tåwani, kubota tånpani, åma tånjo tuñum yabånjgårip tånpani, åma ume nanjkanj tånjgunj tånpani, noriye wåpi yåpmånj åþåk-åþåk tånpani ba åma þiå måhemiye tånjåknatþånj monenj tuñumi kubo tånj yåmani, åmawebe udewani kubåtå Anutu tånjo kanjwat yewa gånånj nånmo inik api årowek. ¹¹* Tånþåkanj inken nanik åtu kådet ude tåk tånpani. Upånkanj Anututå momijnj årutpak tånþånj tepmanþånj inita þiñam tånkuñ. Tånkanj Ekåni Jesu Kristo wåpi terak ba Anutunin tånjo Munapik unitånjo kehåromini terak Anututå tånþewån injamiken åmawebe siwonji åbot ude itkanj.

Gupjinå Anutu ininj oretta þiñam

¹²* Tånþåkanj åma kubåtå ñode yåwek; Kristotå nånmagutkuko unita nåk imaka u ba u tågagån tånþet yåk. Yåwånå kowata ñode iweret; Tåga yåyan upånkanj imaka u ba u tåkta nadåk tåyan u kuduptagåntå kådet siwonji iwatta nånmo tånkentånj gamek. Tånþåkanj åma u ñode yåwek; Imaka u ba u kudup tåga tåkta naninj kirewani yåk. Yåwånå ñode iweret; Ude upånkanj ñode nadåwen; Imaka u ba u jop kanjira nånrepmirirån nåk unita watå åma ude tåga nånmo iret. ¹³* Tånþåkanj åma uwå manna u utþånj ñode yåwek; Ude nånmo yåk. Kokna uwå ketem nakta þiñam. Tånþåkanj ketem uwå koknata þiñam. Anututå yarå u bok api þewån þaotdenj unita nadåwåtåk nånmo tåk tåyat yånj yåwek. U bureni upånkanj ñode tåwetat; Gupnin uwå kubokåret tåkta þiñam nånmo. Nånmo inik, u Ekånitå inita watå þiå tånj imikta þiñam. Ba Ekånitå ini gupnin kanjwatta þiñam yåwani. ¹⁴* U imata, Anututå Jesu komegup ikek awånj gånånj nanik wådånj tådotkuk. Eruk, nin imaka udegån kehåromini terak komegup ikek api wådånj tådorek.

¹⁵* Jide? Gupjin uwå Kristo tånjo gupi moråk-moråktå itkanj yånj nånmo nadåkanj? Ude itkanj unita jide? Kristo tånjo gupi moråk uwå kubokåret webekåt bok kentånjirån tågawek? Nånmo inik! ¹⁶* Ba ñode nånmo nadåk tåkanj? Åma kubåtå kubokåret webekåt kentåweko uwå gup kubågån tåkamån. Unitawå Anutu tånjo mantå kwawak ñode yåyak; Yarå uwå gup kubågån api tådenj. ¹⁷* Tånþåkanj åma Ekåni-kåt kentåk tåkanj uwå måjoni Ekåni-kåt kubågån ude tåkamån.

¹⁸Unita kubokåret kådet kanjmuntañ metånþenj kut. Imata, momi åtu tåk tåkamånj uwå gupnin punin ñonitå-gån tåk tåkamånj. Tånj, kubokåret kådet tåk tåkanj uwå iniken gupi ba bånepi bok tånþå waki inik tåk tåkanj. ¹⁹* Ba man ñode þåtak u nånmo kåwep nadåk tåkanj? Gupjin uwå Kudupi Munapik, Anututå tamijnkuko bånepjin-ken it tåyak unitånjo kudupi

* **6:7:** Mat 5:39; 1Te 5:15; 1Pi 3:9 * **6:9-10:** Gal 5:19-21; Efe 5:5; Rev 22:15 * **6:11:** Tai 3:3-7 * **6:12:** 1Ko 10:23 * **6:13:** 1Te 4:3-5 * **6:14:** Rom 8:11; 1Ko 15:20; 2Ko 4:14 * **6:15:** Rom 12:5; Efe 5:30 * **6:16:** Mat 19:5 * **6:17:** Jon 17:21-23; Rom 8:9-11 * **6:19:** 1Ko 3:16

yot ude itkaŋ. In injinta biŋam nāmo! ²⁰ * Nāmoinik, inä Anutu, gwāki ärowani penpāŋ tämagutkuko unita biŋam itkaŋ. Unita gupjintä Anutu wāpi biŋam yāpmāŋ ärok täkot.

7

Yanäpi täktäk täŋo man

¹ Eruk, man kubäkubä kudän tänpāŋ naminŋkuŋo unitāŋo kowata kudän täŋ tamitat ŋo. Inä ŋode yāŋkuŋ; Äma, webe nāmo yāpneŋo uyaku täga. ² Ude täga yäk täkaŋ upāŋkaŋ kubokäret kädet taŋi-inik pätak unita äma kubäkubä webeni nizek, ba webe kubäkubä äpiye nizek itneŋ. ³ Täŋkaŋ äma täŋo gupi uwä webenita biŋam unita nāmo iyap täwek. Tänpākaŋ udegän, webe täŋo gupi uwä äpita biŋam unita nāmo iyap täwek. ⁴ Unita ŋode nadäkot; Webeni ini-tägän iniken gupita mähemi nāmo täyak, äpitä webeni täŋo gupita mähemi bok täkta yāwani. Täŋ, udegän äpi ini-tägän iniken gupita mähemi nāmo täyak, webenitä äpi täŋo gupita mähemi bok täkta yāwani. ⁵ Unita nādapi täŋpani in, gupjinta nāmo iyap täneŋ. Täŋ, yānpāŋ-nadäk tänpāŋ inigän inigän itpāŋ Anutu-ken yāŋapik piä kaŋ tädayāŋ nadānpāŋä inigän inigän täga itdeŋ. Upāŋkaŋ inigän inigän kadäni karoŋi täga nāmo itdeŋ. U imata, nadäk-nadäkita watä nāmo irirän Satantä täŋyäkŋat-pewän waki tädeŋo udetä äneŋi kentädeŋ. ⁶ Man yāŋahätat ŋo in täŋkentāŋ tamik-tagän. U бага ude nāmo peyat. ⁷ * Näkä gäripi nadäk täyat uwä näkä itat udegän kaŋ irut yāŋ nadäk täyat. Upāŋkaŋ nadäkinik täŋpani kubäkubäta iron Anutu-ken nanik inigän inigän yāmani. Kubätä ude itta kehäromi imani. Täŋ, kubäwä ude täkta kehäromi imani.

⁸ Unita gubaŋi gubaŋi ba ämawebe kajatta ŋode yāyat; U gubaŋi näkä itat udegän itnayāŋ täŋo uyaku täga. ⁹ * Upāŋkaŋ nadäk-nadäkna ba gupnata watäni täga nāmo iret yāŋ nadānpāŋä webe ba äma kaŋ yāput. U imata, kaŋgärip tänpāŋ kubokäret kädet iwatneŋta.

¹⁰ * Eruk, nādapi inta бага ŋode peyat. Baga ŋowä näkŋaken nadäk-nadäk nāmo, u Ekäniken nanik. Uwä ŋode; Webenitä äpi nāmoinik pewek. ¹¹ Täŋ, peweko uwä gubaŋigän irek, ba ittāŋgän äpikät äneŋi kentānpāŋ itdeŋ. Tänpākaŋ ämatä webeni udegän, nāmoinik pewek.

¹² Eruk, in ätutawä näkŋaken nadäk, Ekäni täŋopāŋ nāmo, ŋode täwetat; Nadäkinik täŋpani kubä täŋo webeni nadäkiniki nāmotä äpikät pen itta nāmo bitnäweko uwä äpitä nāmo yāŋ-iwarek. ¹³ Tänpākaŋ udegän, nadäkinik täŋpani webe kubä täŋo äpi nadäkiniki nāmotä webeni-kät pen itta nāmo bitnäweko uwä webenitä nāmo yāŋ-iwarek. ¹⁴ U imata, äma nadäkiniki nāmo uwä webeni täŋo nadäkinikitä Anututa biŋam itta kädet käwep api täwit imek. Ba webeni nadäkiniki nāmo u äpi täŋo nadäkinikitä Anututa biŋam itta kädet käwep api täwit imek. Ude bureni nāmo tänpäwä ironiye Anututa biŋam nāmo itneŋ. Upāŋkaŋ uwä kudupi itkaŋ. ¹⁵ * Tänpākaŋ nadäkinik nāmo täŋpani kubätä webeni ba äpi nadäkinik ikek u pekta nadäweko uwä nāmo iniŋ bitnäneŋ. Nāmo, teŋpeŋ kweko uwä nadäkinik täŋpani äma ba webe u nādapi täŋo topmāk-topmāk terak pen täga nāmo itneŋ. Upāŋkaŋ ŋode nadäwut; Anututä ämawebe ätukät bānep kubägän terak itta nimagutkuk. ¹⁶ * Tänpākaŋ bok itdeŋo uwä webe nadäkinik täŋpani in äpiye nadäkiniki nāmo u täŋkentāŋ yāmiŋirä bānepi käwep sukurenpāŋ Anututa biŋam täneŋ. Ba äma nadäkinik täŋpani in webejiye nadäkiniki nāmo u täŋkentāŋ yāmiŋirä bānepi käwep sukurenpāŋ Anututa biŋam täneŋ.

Anututä ude tepmaŋpani unita täga nadāneŋ

¹⁷ * Tänpākaŋ Anutu täŋo äbot kubäkubäta бага ŋode peŋ yāmik täyat; Ekäni Jesutä in kubäkubä inide iwoyānpāŋ tepmaŋkuko udegän pen kaŋ irut. Ba jide irirä Anututä in inita biŋam tämagutkuko udegän kaŋ irut. ¹⁸ Uwä ŋodeta yāyat; Inken nanik ätu gupi

* **6:20:** 1Ko 7:23; 1Pi 1:18-19; Plp 1:20 * **7:7:** Mat 19:12 * **7:9:** 1Ti 5:14 * **7:10:** Mat 5:32, 19:9 * **7:15:** Rom 14:19 * **7:16:** 1Pi 3:1 * **7:17:** 1Ko 7:20,24

moräk madäwani itkañ nadäkinik täñirä Anututä tämagutkuk. Eruk, inä jide täñpäñ gupnin moräk äneñi yäpurärätne yäñ nadäwätäk nämo täneñ. Ba inkät nanik ätu gupi moräk nämo madäwani itkañ nadäkinik täñirä Anututä tämagutkuk. Eruk, inä gupjin moräk madäkta nämo nadäneñ. ¹⁹ * U imata, kudän uwä imaka jopi. Gup moräk madäwani ba nämo madäwani u Anutu inamiken tägagän itkañ. Täñ, Anutu täño бага man iwat-iwat unitä bureni-inik täyak. ²⁰ Unita Anututä in inita biñam tämagutkuk-ken itkuño udegän kañ irut. ²¹ Gäk äma täño piä watä äma jopi itkañ nadäkinik täñpäñ Anututa biñam täñkuno täñpäwä eruk, unita nadäwätäk nämo täñpen. Täñ, äma täño komi piä u penpäñ gäkñaken gärip terak itta kädet kubä tumbänä täga iwaren. ²² * Nadäkañ? Äma kubä äma täño piä watä äma jopi irirän Anututä imagutkuko u täñpäwä eruk, äma uwä inidegän itkañ ñode nadäwek; Näk Anututä yen pit namiñpäñ iniken piä takta nepmañpani yäñ nadäwek. Täñkañ udegän äma kubä äma gämori-ken nämo, ini jop kuñarani ude irirän Anututä imagutkuko u täñpäwä eruk äma uwä inidegän itkañ ñode nadäwek; Näk Kristo täño watä piä äma jopi ude itat yäñ nadäwek. ²³ Bureni-inik, Anututä gwäki ärowani-inikpäñ in suwañkuko unita äma täño topmäk-topmäk terak nämo itneñ. ²⁴ Unita notnaye äneñi ñode yäkgän täñpa; Anututä in kubäkubä inita biñam tämagutkuk-ken uken itkuño Anutukät kwasikotpäñ pen udegän kañ irut.

Gubañita man

²⁵ * Eruk, gubañi gubañita kudän täwayäñ. Uwä näkñaken nadäk, Ekäni täño nämo upäñkañ Anutu butewaki nadäñ namiñkuko unita man yäyat ño täga nadäwä bureni täneñ. ²⁶ Näk ñode nadäk täyat; Kadäni wakiken itkamäñ unita in gubañi itkañ udegän kañ irut. ²⁷ Täñkañ gäk webe yäpuno u täñpäwä webe u pekta kädetta nämo wäyäkñewen. Ba nämo yäpuno u täñpäwä yäpmäkta piäni nämo täñpen. ²⁸ * Upäñkañ webe yäpayäñ täno uwä momi nämo. Ba webe gubañitä äma yäpayäñ täko u imaka, momi nämo. Upäñkañ ämawebe nädapi täñpanitä kome terak ño bäräpi mäyap api yabäñ ahäneño unita kädet udewani inken ahäñ tamek yäñpäñ täwetat. ²⁹ * Nodeta yäñpäñ yäyat; Kadäni iwoyänkuko uku keräpi-inik täyak, kome pähap ño itak ñodegän nämo api irek. Unita kome ño terak irit unita nadäwätäk täñi nämo täneñ. Mebäri unita webe nitek in nadäk-nadäkjin webejiye terakgän nämo penen. Nämo, webe nämo yäpani ude bumik kañ irut. ³⁰ Ba konäm butewaki terak it täkañ in konäm butewaki terak nämo irani ude kañ irut. Ba oretoret terak irani in oretoret nämo täñpani ude kañ irut. Ba moneñ piä täñpani intä moneñ u näkñaken nämo yäñ nadäñpäñ kañ kuñarut. ³¹ * Ba äma kome täño tuñum yäpmäñ kuñat täkañ in moneñ tuñumjin nämo ude bumik kañ kuñarut. U imata, kome pähap ño itak ñodegän nämo api irek. Nämo, uwä paorayäñ keräp täyak.

³² Notnaye, näk intä nadäwätäk ikek kuñatta nämo nadätat unita man ño täwetat. Nöde nadäk täkamäñ; Yanäpi irit täño nadäwätäktä äma gubañi nämo yepmäñit täyak unita Ekäni täño piätagän nadäwätäk tak täkañ, ba Ekänitä yabäwän tägakta nadäk kädet kubägän iwat täkañ. ³³ Täñ, nadäkinik täñpani webe nitekta kome täño nadäwätäk terak bok kuñat täkañ. Ba webeni bänepi täñpidäm takta nadäwätäk tak täkañ. ³⁴ Unita nadäk yarä terak kuñat täkañ, webeni nanakta watä itta ba Ekäni täño piä takta nadäwätäk yarä u tak täkañ. Täñpäkañ webe gubañi, äma nämo yäpani u Ekäni täño piäta nadäwätäk tak täkañ. U gupi bänepi kuduptagän Anututa biñam kudupi ude iniñ kirekta piäni tak täkañ. Täñ, webe äpi nitekta kome täño nadäwätäk terak bok kuñat täkañ. Ba äpi bänepi täñpidäm takta nadäwätäk tak täkañ. ³⁵ Man yäyat ño in täñkentäñ tamikta yäyat. U bäräpi tamikta ba taniñ bitnäkta nämo yäyat. Nämo, man ñonitä täñkentäñ tamiñirän in kudän siwoñi iwatpäñ bänep nadäk-nadäkjin kudup Ekäni terakgän penpäñ kañ kuñarut yäñ nadätat.

* **7:19:** Rom 2:25; Gal 5:6, 6:15 * **7:22:** Plm 16; Efe 6:6; 1Pi 2:16 * **7:25:** 1Ti 1:12-13 * **7:28:** Luk 21:33

* **7:29:** Rom 13:11 * **7:31:** 1Jo 2:17

³⁶ Unita äma gubaŋi, webe jop iwoyän tamanipän yepmakta nadäk täkaŋ inta ɲode yäyat; In kubätä ɲode nadäwek; Webe u nämo yäpayän täro uwä goret täŋ imet yän nadäwek. Ba gup nadän gäripnata watä täga nämo iret yän nadänpän, ba webe u yäpnaŋi yän nadäwek. Eruk ude nadäwayän täko uwä iniken gärip iwatpän webe u täga api yäpek. Täŋpakaŋ yäpeko uwä momi nämo. ³⁷ Täŋ, äma kubä gubaŋigän itta kubätä pen iweränkaŋ nämo, ini nadäk kehäromigän penpän gup nadän gäripnata watä täga iret yän nadäwek. Eruk, äma udewani uwä webe iwoyän imani u nämo yäpeko u täga. Goret nämo täŋpek. ³⁸ Unita ɲode yäwa; Äma, webe iwoyän imani yäpeko uwä täga täŋpek. Täŋ äma, webe u kehärom taŋpän nämo yäpeko uwä tägagämän kubä täŋpek.

³⁹ * Eruk unita man kubä ɲode yäkgän täŋpa; Äpi kodak irirän webeni äma unita biŋamgän pen irek. Täŋpakaŋ äpi kumbeko uwä webe u äma kubä täga yäpeko upänkaŋ Ekänita nadäkinik täŋpanipän yäpek. ⁴⁰ Ude upänkaŋ näkŋa ɲode nadätat; Webe u äma kubä nämo yäpeko uwä säkgämän-inik irek. Täŋpakaŋ näk imaka, Kudupi Munapik ikek unita yäyat ɲo Munapik unitä nadäk-nadäkna täŋmeham taŋ namiŋirän yäyat yän nadätat.

8

Tom anutu jopita ijin yämanita man

¹ * Eruk, tom anutu jopita ijin yämani unita kudän täwayän. Äma ätutä ɲode yäk täkaŋ; Nin kudup nadäk-nadäknin ikek yän yäk täkaŋ. U bureni yäk täkaŋ upänkaŋ äma mäyaptä nadäk-nadäki taŋita yänpän gupi jop yäpmän ärok täkaŋ. Täŋ, äbot täŋpanitä nadän yämikinik kowata kowata täŋpän kuŋatnayän täŋo uyaku Kristo täŋo ämawebe kehäromini nitek api itneŋ. ² * Täŋkaŋ äma kubätä inita näk imaka kudup nadäwa tärekaŋ yän nadäweko uwä ini bänepi jop yän-ikŋarek. U nadänaŋi ude nämo nadätak yän yäne! ³ * Täŋ, äma kubätä Anututa gäripi nadän iminpän nadän imikinik täk täyak, äma unita Anututä bureni-inik nadän imitak.

⁴ * Unita tom anutu jopita ijin yämanipän naknakta näwet yabänkuŋo unita jide yänayän? ɲode; Anutu jopi uwä bureni nämo, wäranigän yän nadäk täkamän. Ba Anutu yarä nitek nämo, Anutu bureni-inik kubä-tägän itak yän nadäk täkamän. ⁵⁻⁶ * Imaka unita anutu yän yäwerani kunum terak ba kome terak itkaŋ, ba imaka mäyapta anutu yän yäk täkaŋ, ba imaka mäyapta ekäninin yän yäk täkaŋ upänkaŋ nintäŋo Anutu bureni-inik kubä-tägän itak. U Nanin pähap, imaka yäwän ahäwani unita biŋamgän it täkamän. Ba Ekäninin bureni kubä-tägän itak. U Jesu Kristo, imaka kuduptagän unitäŋo kehäromi terakgän it täkaŋ, ba nin imaka, unitäŋo kehäromi terakgän it täkamän.

⁷ Täŋpakaŋ nadäkinik täŋpani notjiye ätu man unita nämo nadäwä tärek täkaŋ. U anutu jopi nadän yämik-yämik kädet bian iwat täŋkuŋo unita pen juku piŋ itkaŋ unita ketem anutu jopita ijin yämanipän naŋkaŋä u imaka bureni-inikta ijin yämani yän nadäk täkaŋ. Anutu jopi täŋo mebari ket nämo nadäwä tärek täkaŋ unita ketem u naŋkaŋ bänepitä Anutu inamiken goret täkamän yän nadäk täkaŋ. ⁸ * Nadäkaŋ? Ketemtä nämo nimagut päŋku Anutu dubini-ken nipmak täyak. Nämo, ketem u ba u nänero ba nämo nänero unitä täŋpewän Anutu inamiken täga ba waki ude nämo itne. ⁹ * Ude upänkaŋ ket nadäwut. In nadäwä tärewäpän imaka u ba u tägagän täne yän nadäk täkaŋ upänkaŋ nadäk-nadäk u iwarirä notjiye nadäkiniki kwinitä tabänpän udegän täŋkaŋ nadäkiniki täŋpä wanenja!

¹⁰ ɲodeta nadäwut; Nadäwä tärewani inkät nanik kubätä anutu jopi täŋo iniŋoret eni gänaŋ itkaŋ tom anutu jopita ijin yämani naŋ irirän notjinpak nadäkiniki kwini kubätä käweko uwä ɲode nadäwek; Näkŋa udegän täga täŋpet yän nadänpän nadäkiniki täŋpän wanen. ¹¹ * Wära! Kristotä notjinpak nadäkiniki kwini unita yänpän kumbuk. Unita

* **7:39:** Rom 7:2-3 * **8:1:** Apos 15:29 * **8:2:** Gal 6:3 * **8:3:** Gal 4:9 * **8:4:** 1Ko 10:19; Gal 4:8; Lo 4:35,39; Lo 6:4 * **8:5-6:** Mal 2:10; 1Ko 12:5,6; Efe 4:5,6; Jon 1:3 * **8:8:** Rom 14:17 * **8:9:** Rom 14:13-15; Gal 5:13 * **8:11:** Rom 14:15,20

nadäk-nadäkjin nikektä notjinpak udewani kubä täño nadäkiniki täñpewä wanenjo uwä tagawek? Nämö! ¹² Notjiye nadäkiniki kwini udewanita goret täñ yämiñpewä bänep nadäk-nadäki kehäromi nämö u täñpawak täkañ uwä Kristota udegän goret täñ imik täkañ. ¹³ * Unita nin kubäkubätä ñode nadänañ; Ketem näkä nak täyat unitä täñpewän äbot täñpani notnapak kubätä momi-ken manpänä eruk, tom wari nämoinik api näñpet. Nämotä nämoinik, näkä täñpewa notnapak momi täñpek yäñ nadäwet.

9

Pol uwä aposoro noriye ätu udewanigän

¹ * Jide? Man yäyat unita näka nadäwä äpani täk täyak? Eruk näkñata ñode täwera nadäwut; Näk äma kubä täño topmäk-topmäk terak nämö it täyat. Nämö, näk aposoro bureni kubä. Näk Ekäninin Jesu u kañkut. Ba Ekäni täño piä täk täyat unitäño bureni uwä in ubayän. ² * Äma ätutä näka nadäñirä aposoro bureni nämö täk täkañ. Upänkañ intä uyaku näka aposoro bureni yäñ nadäk täkañ, ei yäñ? Täñkañ Ekäni täño manbiñam täwerira nadäkinik täñkuño unitä kwawak ñode yäñahätäk; Näk Ekäni täño aposoro bureni kubä.

³ Eruk, äma näkño aposoro wäp ba piä yäpmän danik täkañ unitäño jop manman u yäpmän äpäkta ñode yäyat; ⁴ * Jide? Banabas-kät nektä piä täño gwäkita ketem ume täga nämö näde? ⁵ * Ba aposoro ätu ba Pitakät Ekäni täño noriyetä webeniye yämaguräkañ piäta bok kuñat täkañ u, nek udegän, äbot täñpani webe ninekta yäpmänkañ bok täga nämö kuñatne? ⁶ Ba jide nadäkañ? Aposoro ätutä piä gwäki yäpmänirä Banabas-kät nek-tägän ninek gupnek täñkentäktä moneñ piä täga täde? ⁷ Ude nämö! Äma piä mebäri mebäri täk täkañ uterak gwäki yäpmäk täkañ. Ämatä ämaken piä täñpäñ unita gwäki yäpmäk täkañ. Ba gapman täño komi ämatä ini-tägän ini nämö täñkentäk täkañ. Ba äma kubätä ketem piä täñpäñ ketem u täga näñpek. Ba sipsip täño watä ämatä watäni itneño u gwäkita nononji takätpän nak täkañ. Watä jop nämö it täkañ.

⁸ Täñ, yäyat ñowä äma täño nadäk terak yäñahätäk yäñ käwep nadäkañ. Upänkañ nämö, бага mantä udegän yäyak. ⁹ * Moses täño бага man terak ñode kudän täwani pätak; Bulimäkautä piä täñ gamiñkañ ketem moräki näñpayän täñirän nämö yäjiwären. Man unita jide nadäkañ? Anututä bulimakauta nadäwätäk täñpäñ man u yäñkuk? ¹⁰ * Nämö, u Anutu täño piä äma ninta juku piñpäñ man u yäñkuk. Nadäkañ, äma kome dukduk piä täk täkañ ba äma ketem bureni puget-puget täk täkañ uwä piä u jop nämö täk täkañ. Unitäño kowata bureni ätu api näne yäñ nadäñpäñ piäni täk täkañ. ¹¹ * Nek udegän. Munapik täño yeri täga bämojjin-ken pik täñkumäko unita kowata intäño tuñum ätu gupnek täñkentäktä yäpnañi nämö? ¹² * Äma ätutä inken piä täñirä täga täñkentän yämik täkañ unita ketjin-ken nanik aposorojin bureni nek imata tañi täga nämö yäpde?

Täñpäkañ intä ude täga täñkentän niminañi upänkañ in bämojjin-ken itkumäkken uken nämö peñ täwetkumäk. Nämö, intä Kristo täño Manbiñam Täga u korekta nektä kädet täñpipide yäñ nadäñpäñ bäräpi u ba u kotak takamäk. ¹³ * Ude upänkañ ñode nadäkot; Äma Anutu täño eniken piä täk täkañ uwä piä uterak ketem yäpmäk täkañ. Ba äma kudupi yot gänañ alta-ken Anututa tom ijin imik täkañ uwä tom u ätu kowata nak täkañ. ¹⁴ * Täñpäkañ äma Jesu täño manbiñam yäñahäk täkañ uwä udegän, piä uterak täga itnañi. Ekäninintä kädet u yäñkehärom tañkuk.

¹⁵ * Ekänitä kädet u peñkuko u täga iwarero upänkañ piä gwäkita nämö yäñapik täyat. Ba intä täñkentän namikta man ño nämö kudän täyat. Nämö, Ekäni täño manbiñam gwäki

* **8:13:** Rom 14:21 * **9:1:** Apos 22:17-18; Apos 26:16; 1Ko 15:8 * **9:2:** 2Ko 3:2-3 * **9:4:** Luk 10:8; 1Ko 9:13-14

* **9:5:** Jon 1:42 * **9:9:** Lo 25:4; 1Ti 5:18 * **9:10:** 2Ti 2:6 * **9:11:** Rom 15:27 * **9:12:** Apos 20:34-35; 2Ko

11:9; 1Ko 13:7 * **9:13:** Nam 18:8,31; Lo 18:1-3 * **9:14:** Mat 10:10; Luk 10:7; Gal 6:6 * **9:15:** Apos 18:3

yäpmahta nizek nämo, jop täwet täyat unita oretoret pähap täk täyat. Äma kubätä kädet u tänpipin nameko uwä kumbet yän nadäwet. ¹⁶ * Tänpäkan näk Manbinam Täga yänahäk täyat unita yänpän wäpna täga nämo yäpman akwet. Nämo, piä u täkta yän namani unita imata ehutpän nämo tänpet? Näk Manbinam Täga u nämo yänahawayän täro uwä waki api kan-ahäwet yän nadätat. ¹⁷ * Tänpäkan Manbinam Täga u yänahäkta näknaken gärip terak yänahawero uyaku gwäkita täga yäwet. Upänkan ude nämo, piä täk täyat uwä ude täkta yän namani unita jop, Ekänitä kädet pen namani ude iwatpän täk täyat. ¹⁸ Eruk, gwäki imatäkenpän api yäpet? Uwä node; Epänta gwäki yäpmaht-yäpmaht kädet näkna täga iwatnani u penpän Manbinam Täga u gwäki yäpmahta nämo, jop yänahäk täyat unita piäna täno gwäki ude täyak.

Pol ämawebe täno piä watä äma äworenjuk

¹⁹ * Nadäkan? Anututä yen pit namiñkuko unita näk äma täno yen terak nämo it täyat. Upänkan näknaken gärip iwatpän ämawebe kudup täno watä piä äma jopi ude äworenpan kunat täyat. U imata, äma mäyap yämagutpän Anututa binam yepmakta nadäk täyat. ²⁰ * Mebäri unita näk node täk täyat; Juda ämawebe yämagutpän Anututa binam yepmakta Juda äma ude äworenpan bämopi-ken piäni täk täyat. Uwä Moses täno бага man terak it täkan unita бага man terak irani ude äworenpan tänkentän yämik täyat. Näknawä бага man terak nämo it täyat upänkan äma бага man terak it täkan u Kristota binam yämagutta ini bumikgän äworek täyat. ²¹ * Täkan äma Moses täno бага man nizek nämo u yämagutta äma бага man nizek nämo ude äworek täyat. Ude täk täyat uwä Anutu täno бага nämo irepmit täyat. Nämo, näk Kristo täno man kädet ugän iwatpän ude uwä täk täyat. ²² * Täkan äma nadäkiniki kwini ätu Kristota binam yämagutta, äma nadäkiniki kwini ude bumik äworenpan bämopi-ken piäni täk täyat. Bureni, äma mebäri mebäri udewani ätu Kristota binam yämagutta nadäk täyat unita äma mebäri mebäri u bumik äworenpan bämopi-ken piäni mebäri mebäri täk täyat. ²³ Ude täk täyat uwä Manbinam Täga u tänmeham täkta täk täyat. Ba imaka tägatäga Manbinam Täga u pewä ahäk täyak u Ekäni täno ämawebeniye-kät bok kan yäpna yänkan täk täyat.

Gwäki bureni yäpmahta bäränjek täkana

²⁴ Tänpäkan uwä node bumik; Närepmirek gärepmirek-ken äma mäyaptä bäräneneño upänkan äma kubä-tägän бага pewani-ken intäjukun ahänpan gwäki yäpek. Eruk, in udegän gwäki bureni u yäpmahta juku pinpan kehäromigän kan bäränewut. ²⁵ * Nadäkan, äma närepmirek-gärepmirek-ken bäränenayän nadäk täkan uwä gärip mebäri mebäri mäde ut yäminpan gupi tänpidäm takta komi piä täk täkan. Täkan äma uwä gwäki paotpaot ikek yäpmahta ude täk täkan. Tä, ninawä gwäki bureni-inik, paotpaot ikek nämo u yäpmahta bäränjek täkamän. ²⁶ Mebäri unita näk dapun jopjop nämo täkan bäränjek täyat. Nämo, siwonigän bäränjek täyat. Ba äma ämik täkan keru jopjop wepmät täkan ude nämo täk täyat. ²⁷ * Nämo, gupnatä gäripna ba manna iwatta ut täyat. U gupnatä gärip mebäri mebäri peniran goret bäränewet yänpan ude uwä täk täyat. Näk äma ätu Ekäni täno manbinam yäwet yäpman äbäntäyiwa gwäki nämo yäpayän yän näwerekta!

10

Isrel äbottä tänkunjo udegän nämo täne

¹ * Notnaye, äbekjiye orajiye Moses iwarän tänkunjo uken bäräpi ahän yäminkunjo u ket juku piwut yän nadänpan man no täwerayän; U kudup gubam pähap Anututä watä it yämikta pewän äpuko u gänan kunatkun. Ba u kudup Gwägu Gämäni u wenpen

* **9:16:** Jer 20:9 * **9:17:** 1Ko 4:1 * **9:19:** Mat 20:26-27 * **9:20:** Apos 21:20-26 * **9:21:** Gal 2:3 * **9:22:** 2Ko 11:29; Rom 11:14 * **9:25:** Plp 3:14; 2Ti 4:7-8; 2Ti 2:4-5; Jem 1:12; 1Pi 5:4 * **9:27:** Rom 8:13, 13:14 * **10:1:** Kis 13:21-22; Kis 14:22-29

kukŋi udude säkgämän ahänkuŋ. ² Gubam u gänaŋ kuŋatkuŋo ba ume wenkuŋo u ume ärutärut bumik ude täŋkuŋ. Kadäni uken kuŋat-kuŋat kodaki yäput penpän Moses täŋo iwaräntäkiye ude ahänkuŋ. ³ * Täŋkaŋ ämawebe u kudup ketem Munapiktä yepmän towiŋkuko u nak täŋkuŋonik. ⁴ * Ba u kuduŋtagäntä ume Munapiktä yämiŋkuko u imaka, nak täŋkuŋonik. Ume uwä mobä Munapiktä pen yämani bok kuŋat täŋkuŋo uken naniktä äpäŋirän naŋkuŋ. Mobä uwä Kristo ubayän. ⁵ * Ude täk täŋkuŋo upänkaŋ ämawebe ukät nanik mäyaptä Anutu täŋo gärip nämo iwatkuŋo unita yabäwän nämo tägaŋkuŋ. Mebäri unita ämawebe mäyaptä kome jopi uken kumän täŋpä kuŋkuŋ.

⁶ * Eruk, imaka ahän yämiŋkuŋo u nintä kaŋpän nadäkta wärani ude ahänkuŋ. Unitä nin ŋode niwonäretak; Ninä bänep nadäk-nadäknin imaka wakiwaki terak nämo pene, ämawebe biani unitä täŋkuŋo ude. ⁷ * Ba anutu jopi nämo yäniŋ oretne, äma biani ätutä täŋkuŋo ude. Unita Anutu täŋo mantä ŋode yäyak;

Ämawebe u ketem ume naŋpän täŋguŋguŋ täŋkaŋ guŋ äma täŋo kap tenpän kudän waki-wakiinik täŋkuŋ. *Kis*
32:6

⁸ * Eruk kubokäret kädet äma biani u ätutä täŋkuŋo ude nämo täne. Äma uwä ude täŋkuŋo unita kepma kubägän ämawebe 23,000 udetä paotkuŋ. ⁹ * Unita ninä Anututä täga nämo nin däpek yän nadänpän imaka u ba u täga täne yän nämo nadäne. Äma biani ätutä Anutu ude täŋ-yabänirä gämoktä kumän-kumän däpuŋ. ¹⁰ * Ba Anutu täŋo kudänta gaŋani nadänpän yänkubit-kubit nämo yäne. Äma biani ätu ude täŋkuŋo uwä Kumän-kumän täŋo Aŋerotä äbä kumän-kumän däpuŋ.

¹¹ * Notnaye, imaka ahän yämiŋkuŋo u äma ätutä juku piŋpän kädet kuroŋ udegän nämo täneŋta ude ahänkuŋ. Täŋpän unitäŋo manbiŋam uwä tärek-tärek kadäni-ken itkamän nintä daniŋpän nadänkaŋ umuntäneta kudän täŋkuŋ. ¹² Unita äma kubätä näk kehäromi itat, wakiken täga nämo mänpet yän nadänpänä momi-ken mänpekta nadän täpäneŋpän kuŋarek. ¹³ * Täŋpäkaŋ notnaye ŋode nadäkot; Tänyabäk kudupitä nämo ahän tamik täkaŋ. Nämo, ahän tamik täkaŋ uwä äma ätuken ahäk täkaŋ unitägän ahän tamik täkaŋ. Upänkaŋ Anututä yänkehäromtak mani iwatpän nämo api tepmaŋpek. Nämo, u tabän äwaräkuk täŋirän tänyabäk kubä intä täga irepmitnaŋi nämo, udewani kubätä nämo api ahän tamek. Nämo inik! Tänyabäk kubätä ahän tamiŋirän Anututä kädet täwit tamiŋpän tänyabäk u gänaŋ kehärom taŋpän itta kehäromi api tamek.

Anutu ba wäbät bok yäniŋ oretnaŋi nämo

¹⁴ * Unita notnaye tägagämän, wäbät yäniŋ oretoret kädet kaŋumuntaŋ ban pänku irut. ¹⁵ In guŋ nämo, nadäwä tumbani unita man täwerayän täyat ŋo injin ket yäpmän daniŋpän nadäwut. ¹⁶ * Ekäni täŋo wain ume näna yänpän Anutu bänep täga man iwetpän nak takamän uwä naŋpänä Kristo täŋo kumäk-kumäki terak tuben kuŋpän Kristo inikät bänep kubägän täŋpän it takamän. Ba käräga tokätpän nak takamän u udegän. U naŋpänä Kristo täŋo gupikät kentänpän Kristo-kät bänep kubägän täŋpän it takamän. ¹⁷ * Eruk, käräga bureni mebäri kubägän itak u kubägän nak takamän unita ämawebe ini-ini itkamän upänkaŋ gup kubägän ude ahäk takamän.

¹⁸ * Eruk, Juda ämawebe täŋo täktäkita juku piwut; Ämawebe tom ketem alta terak Anututa iŋiŋ imanipän u moräki nak täkaŋ uwä naŋpän Anutu-kät kentänpän bänep

* **10:3:** Kis 16:35 * **10:4:** Kis 17:6; Nam 20:11 * **10:5:** Nam 14:26-30; Hib 3:17; Jud 5 * **10:6:** 1Ko 10:11; Nam 11:4,34 * **10:7:** Kis 32:6 * **10:8:** Nam 25:1-9 * **10:9:** Nam 21:5-6 * **10:10:** Nam 16:41-49; Hib 3:11,17
* **10:11:** 1Ko 10:6; 1Pi 4:7 * **10:13:** 1Ko 1:9 * **10:14:** 1Jo 5:21 * **10:16:** Mat 26:26-28 * **10:17:** Rom 12:5; Efe 4:16 * **10:18:** Wkp 7:6

kubägän tänpän it täkañ. ¹⁹* Täñkañ man unita nadänit anutu jopi yäniñoret-oret man täwerayän täyat ñonita nadäwut; Imaka guñ ämatä anutu jopita ijin yämik täkañ u ba anutu jopi ini, unita jide yänayän? U imaka bureni? Nämoinik! U imaka bureni nämo yän täwetat. ²⁰* Unita ñode yäyat; Guñ ämatä imaka anutu jopita ijin yämik täkañ uwä Anututa nämo, Satan täño watä ämaniyeta ijin yämik täkañ. Unita ketem anutu jopita ijin yämani nämo näneñ yän täwet täyat uwä ñodeta; In u nanpän Satan täño watä ämaniye-kät kentänpän bänep kubägän tänpän itta nämo nadätat. ²¹* Inä Ekäni täño wain ume nanjit, Satan täño watä ämaniye unitäño bok täga nämo näneñ. Ba Ekäni täño käräga nanjit, Satan täño watä ämaniye unitäño bok täga nämo näneñ. ²²* U imata, ude tänayän tämäño uwä Ekänitä kokwawak bureni api täñ nimek. Ude tänpänä nin kehärom tänpän Anutu täño kokwawak täga api irepmitne? Nämoinik!

Notniye täñkentän yämikta täktäk ugänpän täne

²³* Tänpäkañ äma ätutä ñode yäk täkañ; Nin imaka u ba u tägagän täne yäk. Imaka yäjiwäranani kubä nämo, kudup u ninin kirewani yän yäk täkañ. Man udewanita ñode yäyat; Täga yäkañ upänkañ täktäk kudup uwä tägagän nämo. Ba täktäk kuduptagäntä täga nämo täñkentän nimek. ²⁴* Unita ñode nadäkot; Ninä nininta nadäwätäk nämo täne. Nämo, äma ätu täñkentän yämikta piäni täne.

²⁵* Eruk, ketem tom kudup ämatä gwäki penpän yäpmäkta maketken pek täkañ u yänjabäk kubäkät nämo, täga suwanpän näneñ. Yänjabäk ñode nämo yäneñ; U anutu jopita ijin yämani ba nämo ijin yämani yän nämo yäneñ. ²⁶* U imata, unitawä Anutu täño man ñode kudän täwani;

Kome ini ba imaka imaka uterak itkañ u kudup Ekäni täñogän.

Sam 24:1

²⁷* Unita Jesuta nadäkinik nämo tänpäni kubätä ketem bok näda yän gäwerän täga yän nadänpänä ketem gwet gameko u kudup yänjabäk kubäkät nämo, ba nadäwätäk ikekkät nämo, jop täga näñpen. Ketem u bänep nadäk-nadäkka täga nämo tänpän waneñ. ²⁸* Upänkañ ketem kubä nänpayän täñiri äma kubätä ñode gäwerek; Ketem ñowä anutu jopita ijin yämani yän gäweränä eruk, notkapak unita yänpän ketem u nämo näñpen. Nämo, notkapak unitä gäka nadäwätäk tänpän goret täk täyan yän gäwerekta! ²⁹ Gäkña momi täñpen yän nämo yäyat. Nämo, notkapak unitä momi täyan yän nadäweko unita ketem u nämo näñpen.

Eruk, man unita äma kubätä kikuñutpän ñode yäwek; Wära! Näk imaka u ba u tägagän näñpet ba täñpet yän nadätat unita imata äma ätu udegän nämo nadäk täkañ unita yänpän kädet u pewet? ³⁰* Näk ketem kubä Anutu bänep täga man iwetpän näñpero uwä äma kubätä goret näyan yän imata näwerek? ³¹* Eruk unita ñode yäwa; In ketem ba ume nänayän, ba imaka u ba u tänayän nadänpänä u kudup Anutu wäpi biñam yäpmän akuktagän täneñ. ³²* Unita äma kubä, Juda äbotken nanik, Grik äbotken nanik, ba äbot tänpäni kubä momi-ken tewet yän yänpän imaka siwonji täñpen kuñat täkot. ³³* Näkä täk täyat udegän täk täkot; Näkña täñkentäktä nadänpän nämo, ämawebe kudup täñkentän yämiñira Ekänitä biñam täñput yän nadänpän kuñat täyat.

11

¹* Unita näkño kädet kuroñ iwat täkot, näkä Kristo täño kädet kuroñ iwat täyat ude.

Ämawebe täño mebäri

* **10:19:** 1Ko 8:4 * **10:20:** Lo 32:17; Rev 9:20 * **10:21:** 2Ko 6:15-16 * **10:22:** Lo 32:21 * **10:23:** 1Ko 6:12
 * **10:24:** Rom 15:2 * **10:26:** Sam 24:1 * **10:27:** Luk 10:8 * **10:28:** 1Ko 8:7 * **10:30:** 1Ti 4:4 * **10:31:** Kol 3:17 * **10:32:** Rom 14:13 * **10:33:** 1Ko 9:20-22 * **11:1:** 1Ko 4:16

² Kadäni kadäni näk man kudup täwetpäñ täwoñärenkuro u pen juku piñ it täkañ. Täñkañ inñitpäñ yäpmäñ kuñat täkañ unita taniñ oretat. ³* Upäñkañ man kubä ñode täwerayäñ täyat unita imaka, nadäkinik kañ täñput; Äma kuduhtagän täño gwäki u Kristo. Täñpäñ webe täño gwäki uwä äpi. Täñpäñ Kristo täño gwäki uwä Anutu. ⁴Unita äma kubätä tek ämetkañ Anutu-ken yäñapik man yäwayäñ täko ba Ekäni täño meni jinom yäñahäwayäñ täko u gwäki Kristota mäyäk api imek. ⁵Täñ, webe kubätä tek nämo ämetkañ Anutu-ken yäñapik man yäwayäñ täko, ba Anutu täño meni jinom yäñahäwayäñ täko uwä udegän gwäki äpita mäyäk api imek. Webe ude täk täkañ uwä webe jopjop kuñarirä mäyäk yämikta gwäki pujiñ madäñ yämik täkañ udegän api äworeneñ. ⁶Ñodeta yäyat; Webe kubätä tek nämo ämetkañ kuñareko uwä kubätä webe unitäño gwäki pujiñ kudup kañ madäñ imän. Upäñkañ u uwä imaka mäyäki unita webe uwä gwäk muyam nitek kuñatpäñä tek ämetkañ kuñarek. ⁷* Täñpäkañ ämawä tek nämo ämetkañ gwäki jopitä kuñatneñ. U imata, äma uwä Anutu täño inñam dapun ba Anutu täño epmäget moräki unita. Täñ, webe uwä äma täño epmäget moräkipäñ täñpani. ⁸* Äma uwä webeken nanikpäñ nämo yäpuk. Webe uyaku ämaken nanik yäpuk. ⁹* Äma jukun täñpäñ penkañ webewä äma täño täñkentäki ude itta yäñpäñ täñpäñ pewani. ¹⁰Mebäri unita webe uwä man buramik webe unitäño wärani uwä tek ämetpäñ kuñatneñ. Ude kuñatnayäñ täño uwä añero api orañ yämينةñ.

¹¹ Täñpäkañ Ekäni-kät kowat kwasikorän täñpanitä webe inipärik, äma inipärik nämo kuñatneñ. Nämo, webetä äma täño täñkentäki ude itneñ, ba ämatä udegän, webe täño täñkentäki itneñ. ¹²U imata, webe uwä ämaken nanik yäpani. Udegän ämatä webeken ahäñ bumbum täk täkamäñ. Täñkañ u kudup Anutu-ken nanikgän.

¹³Eruk, injin-tägän kañpäñ nadäk täñput; Webe kubä tek nämo ämetkañ Anutu-ken yäñapik man yäñirän tägawek? ¹⁴Ba äma gwäki pujiñ tañitä kuñarirän kawä siwoñi täñpek? Nämo! Anututä kädet kubä äbekjiye orajiye-ken ñode inide pewän ahäwani; Ämatä gwäk pujiñ tañi, webe täño ude bumik yäpmäñ kuñat-kuñat u mäyäki. ¹⁵Upäñkañ webetä gwäk pujiñ käroñi yäpmäñ kuñarirä kawä tägawek. Gwäk pujiñ käroñi u webe täño epmäget moräk. Gwäki pujiñtä tek ude täñpek. ¹⁶Täñpäkañ äma kubätä näkño man ño urayäñ nadäñpäñä ket ñode nadäwek; Kädet ätu nämo iwat täkamäñ, ba Anutu täño äbot ätu komeni komeni itkañ u kädet ugän iwat täkañ.

Ekäni täño äñnak-äñnaka man

¹⁷Eruk, man ño täwerayäñ täyat uwä bänep täga terak nämo täwerayäñ. Anutu iniñoret käbeyä täk täkañ-ken kädet tägatäga nämo pewä ahäk täkañ. Nämo, äma bänep yäpä wakwak käbeyä ude täk täkañ. ¹⁸* In-täño biñam man ñode nadäk täyat; Käbeyäta änok kubägän irirä bämopjin-ken duñ-wewek ahäñ tamik täyak yäk. Ude näwerirä u bureni käwep yäñ nadäk täyat. ¹⁹* Bureni, duñ-wewek in bämopjin-ken ahäk täyak u täga nämo. Upäñkañ jop uken, ini kañ ahäwän. Ude uyaku inken nanik netätä kädet Anututä gäripi nadäk täyak u iwat täkañ u kwawak api ahäwek.

²⁰Täñpäkañ käbeyäta änok kubägän itkañ äñnak-äñnak täk täkañ uwä Ekäni täño äñnak-äñnak bureni nämo täk täkañ. Nämo inik! ²¹In kubäkubätä injinken ketem yäpmäñ päbä notjiye mäde ut yämipäñ käroñ nak täkañ. Täñjirä ätu nakta yeñjirä it täkañ. Täñpäñ in ätutä wain ume bumta nañpäñ täñgunñunñun täk täkañ. ²²* Jide? In enjiñ nämo? Äñnak-äñnak injin eniken täga nämo täneñ? Ude täk täkañ uwä Anutu täño äbot täñpanita nadäñjirä imaka jopi kubä täk täyak. Ba notjiye jäwärita mäyäk yämik täkañ. Unita jide täweret? Kudän täk täkañ unita oretoret man täweret ba? Nämotä nämo inik!

²³Nadäkañ? Man täwetat ñowä Ekäniken nadäñkuro upäñ täwetat. Man uwä ñode; Bipani Judas Kariottä Jesu iwan kerit terak teñkuko kadäni uken Jesutä ñode täñkuk; ²⁴Uwä käräga

* 11:3: Stt 3:16; Efe 5:23; 1Ko 3:23 * 11:7: Stt 1:26-27; Jem 3:9 * 11:8: Stt 2:21-23; 1Ti 2:13 * 11:9: Stt 2:18

* 11:18: 1Ko 1:10-12; 1Ko 3:3 * 11:19: Lo 13:3; 1Jo 2:19 * 11:22: Jem 2:5-6

yäpmanpän Anutu-ken bänep täga man iwetkan tokät jukutpän iwaräntäkiyeta yäminpän nōde yänkuk; Nōwä näkno gupna yäk. Uwä in tänkentäktä iniñ kirewani. Unita näk nadän namikta kan nak tänpüt yäk. ²⁵* Ketem nañ paotpän iräwä udegän wain ume yäpmanpän yäminkan yänkuk; Nōwä näkno nägätna. Nägätna nōnitä topmäk-topmäk kodaki yäput peyak yäk. Unita kadäni kadäni nō nañpänä näka kan nadän namik tänpüt yän yäwetkuk. ²⁶ Unita kadäni kadäni käräga ba wain ume u nak täkan uwä Ekänitä komi nadänpän kumbuko unitäno manbinam yänahänpän täk täkan. Ude täñ yäpman kuñirä Ekäni uwä kan äbän.

²⁷* Eruk, unita nadäkot; Ekäni täno däkum naknak u imaka jopi kubä nämo. Unita äma kubätä kädēt siwoñi nämo iwatkan Ekäni täno käräga ba wain ume nänpēko uwä Ekäni täno tohari ba nägärita nadänirän imaka jopi kubä ude täñirän Ekänitä kawän momi tänpēk. ²⁸* Unita äma kubätä käräga ba wain ume u nänpa yänpän bänep nadäk-nadäki-ken jide päreko u jukun yäpman daniñkan täga nänpēk. ²⁹ Täñkan äma kubätä Ekäni täno gupi, äbot tänpäni noriye unita siwoñi nämo nadän yäminpän käräga ba wain ume nänpēko uwä ini-tägän ini gupi Anutu täno manken tewek. ³⁰ Mebäri unita inken nanik ämawebe ätuwä kehäromini nämo itkan ba ätu käyäm ikektä itkan ba ätuwä kumbuñ. ³¹ Upänkan nin bänep nadäk-nadäknin säkgämän yäpman daniñkan nänayän tämäno uwä Anututä manken nämo api nipmanpēk. ³²* Täñ, Anututä nibäwän täga nämo tänpäwä kädēt siwoñi niwoñärektä bäräpi mebäri mebäri nimik täyak. Imata, äma komen ämawebe-kät paot-paotta binam tänero udetä yänpän täk täyak.

³³ Unita notnaye, inä kubä-kengän itkan Ekäni täno ketem bok näna yänpänä äma kuduptagän äbän morenpän iräkan yäput-pēnpän uteragän kan nak tänpüt. ³⁴ Tänpäkan äma kubätä nakta iwäwä intäjukun ini eniken nañ koreñkan käbeyä-ken täga kwek. Ude tänayän täno uyaku käbeyä nämo tänpä wawäpän Anututä kowata waki nämo tamek. Eruk ugän. Man moräki itak u äneñi ärenpän tabäwayän täyat-ken uken api täweret.

12

Munapiktä iron täk täyak unita man

¹ Eruk notnaye, Kudupi Munapiktä iron täk täyak unitäno mebärita intä guñ itneño udetä nōde täwera ket nadäwut; ²* In bian guñ itkan anutu jopi, man nämo yäwani uken päñku gämori-kengän itkan unitäno nadäk kädēt gwäjiwani iwatpän kuñat täñkuñonik. ³* Unita nōde täwera nadäwut; Kadäni uken man yäk täñkuño u man Anutu täno Munapiktä pewän ahäk täkan u nämo. Nämoinik! Anutu täno Munapiktä äma kubäken itkan man iwerirän nōde täga nämo yäwek; Jesu kan wawän! Ba äma kubä Ekäni täno Munapiki nämotä Jesu u Ekäni yän täga nämo yäwek.

⁴* Tänpäkan äbot tänpäni ninken Munapiktä iron mebäri mebäri pewän ahäk täkan uwä Munapik kubä-tägän pewän ahäk täkan. ⁵* Ba Ekäni täno watä piä mebäri mebäri täk täkamän upänkan Ekäni kubägän. ⁶ Ba piä u täkta piä täktäk täno kädēri mebäri mebäri upänkan Anutu kubä unitägän piä u kudup täkta äbot tänpäni ämawebe kuduptagäntä kehäromi nimik täyak. ⁷* Bureni, Munapiktä äbot tänpäni ätu täñkentän yämikta ämawebe kubäkubäken kehäromini pewän ahäk täkan. ⁸ Uwä nōdeta yäyat; Munapiktä äma kubäta kehäromi imiñirän nadäk säkgämän kubä Anutu-ken nanik täga yänahäwek. Tänpäkan äma kubätawä Munapik kubä unitägän nadäk-nadäk ätu Anutu-ken nanik ämawebe yänahänpän yäwetta kehäromi imik täyak. ⁹ Täñkan Munapik kubä uteragän äma kubä nadäkinik kehäromi täk täyak. Ba Munapik kubä unitägän äma kubätawä äma käyäm ikek yäpän-tägäktä kehäromi imik täyak. ¹⁰* Tänpäkan äma kubätawä Munapik unitägän

* **11:25:** Kis 24:6-8; Sek 9:11; Hib 8:8-13 * **11:27:** Hib 10:29 * **11:28:** Mat 26:22; 2Ko 13:5 * **11:32:** Hib 12:5-6 * **12:2:** Hab 2:18-19 * **12:3:** 1Jo 4:2-3 * **12:4:** Rom 12:6; Efe 4:4 * **12:5:** Efe 4:11 * **12:7:** 1Ko 14:26 * **12:10:** Apos 2:4; 1Ko 14:5

kudän kudupi ätu täkta kehäromi imik täyak. Täñ, kubätawä Munapik unitägän Anutu täño meni jinom yäpmanpäñ yänahäkta kehäromi imik täyak. Ba äma kubätawä Munapik täño man bureni ba mäjo täño man jopi u yäpman danikta kehäromi imik täyak. Täñkañ äma kubätawä man kotäk kudupi mebäri mebäri terak yäkta kehäromi imik täyak. Täñpakañ äma kubätawä man kotäk u yäpman äyänutpewän äma ätutä nadäkta kehäromi imik täyak. **11*** Kudän mebäri mebäri uwä, Munapik kubä unitägän pewän ahäk täkañ. U iniken gärip terak äma kubäkubäta kehäromi inigän inigän yämik täyak.

Gupnin kubägan upañ moräki mäyap

12* Eruk gupninta nadäwut. Äma ninäwä gupnintä kubägan täyak upañkañ gupnin täño moräki wäpi inigän inigän. Täñkañ wäp inigän inigän unitäkañ gup kubägan täyak. Eruk Kristo täño äbot terak udegän pätak. **13*** Nin kubäkubä mäyap upañkañ Kristo terak gup kubägan ude itkamän. Nin kudup, Juda äbotken nanik, guñ äbotken nanik, watä piä täñpani jopi ba äma ekäni, nin Munapik kubäganpäñ uwäktän nimani. Munapik uwä ume bumik, nañ täpäneñpäñ säkgämän itta nimani. Täñkañ Munapik unitä täñpewän gup kubägan ude täñkumänjo itkamän.

14 Unita gupnin terak man wärani ñode täwetat; Gupnin täño moräki mäyap, kubägan nämo. Uwä ñode bumik; Munapiktä nin kubäkubäta kehäromi nimirän piä ba täktäk mebäri mebäri Kristo täño äbot täñkehärom takta takämän. **15** Unita kuroñnintä ñode yäwek; Näk ketka nämo unita gupka moräk nämo yäk. Upañkañ u gupnin moräk! **16** Ba jukunintä ñode yäwek; Näk dapunka nämo unita gupka moräk nämo yäk. Ude nämo! U gupnin moräk! **17** Ba jide? Gupnin kudup u dapuningän täñpeko uwä man jide ude nadäne? Ba gupnin kudup u jukuningän täñpeko uwä imaka kubä täño kábäñi jide ude yäna-kuneñ? **18** Upañkañ ude nämo, Anututä iniken gärip iwatpäñ gupnin täño moräki inigän inigän penjirän piä iniken iniken tak täkañ. **19** Täñpakañ gupnin moräkitä kubägan äworeñpäñ itneño uwä gup bureni nämo! **20** Nämo, gupnin täño moräki mäyap unitä gup kubägan ude täñkañ piä iniken iniken täñjirä säkgämän it takämän.

21 Unita dapunintä ketnin ñode täga nämo iwerek; Gäkä nämo ireno uwä piä näkñagän täga täñpet! yäk. Ba gwäknintä kuroñnin ñode täga nämo iwerek; Gäkä nämo ireno uwä näkñagän täga iret! yäk. **22** Nämo inik, gupnin moräki kubäta kehäromini nämo yän yäk takämän upañkañ unitä nämo ireko uwä kehäromi jide ude yäpne? **23** Ba gupnin moräk-moräkta nadäna äpani tak takämän upañ watä säkgämän it yämik takämän. Ba gupnin moräk kubä u mäyänknin uwä säkgämän-inik uwäk tak takämän. **24** Täñpakañ gupnin moräki täga ätu kwawak pena it täkañ unita ñode nadäkamän; Anututä gupnin moräki kuduptagän penkuko gup kubägan ude itkañ. Täñkañ gupnin moräki ätuwä wäpi biñam ikek nämo bumik unita intäjukun penkuko itkañ. **25** Intäjukun penkuko uwä gupnin täño moräki moräki duñ-wewek nämo täñkañ watä kowata kowata täneñta täñpäñ penkuk. **26** Unita gupnin moräki kubätä komi nadänjirän moräki ätu kuduptagän komi nadäneñ. Ba kubätä wäp biñam yäpmanjirän noriye kuduptagän wäpi biñam yäpneñ.

27* Eruk, man unitäño mebäri ñode; Äbot täñpani in kuduptagän Kristo täño gup ude itkañ. Täñpakañ in kubäkubätä gup unitäño moräki moräki ude itkañ. **28*** Täñkañ äbot täñpani bämopi-ken Anututä piä mebäri mebäri täkta äma inigän inigän ñode iwoyänpäñ yepmanjuk; Intäjukun, aposoro yäpman daninpäñ yepmanjuk. Täñpäñ uterakä äma Anutu täño meni jinom yäpmanpäñ yänahawani. Uterakä äma Anututä kädet gäripi nadäk täyak u yäwetpäñ yäwoñärewani. Ba äma ätuwä äma käyäm ikek yäpätägakta iwoyänpäñ yepmanjuk. Ba ätuwä kudän kudupi täkta, ätuwä täñkentäk piä mebäri mebäri täkta, ätuwä piäta watä itta. Täñ, ätuwä man kotäk kudupi terak yäkta iwoyänpäñ yepmanjuk. **29** Unita jide? Äbot täñpani kudup uwä aposoro? Ba kuduptagän uwä Anutu meni jinom

* **12:11:** Rom 12:3; 1Ko 7:7 * **12:12:** 1Ko 10:17 * **12:13:** Gal 3:28 * **12:27:** Rom 12:5; Efe 5:30 * **12:28:** Efe 4:11-12

yäj ahäwani? Ba kuduptagän uwä yäwetpäñ yäwoñärek piä täk täkañ? Ba kuduptagän kudän kudupi täk täkañ? ³⁰ Ba kuduptagän äma käyäm ikek täga yäpä-täganen? Ba kuduptagän man kotäk kudupi terak yäk täkañ? Ba kuduptagän man u yäpmäj äyäjut täkañ? Nämoinik! U piäni inigän inigän täk täkañ.

³¹ * Upäjkañ Munapik täño iron kubäkubä ukät nanik intäjukun-inik itkañ u yäpmäkta gwäk pimiñpäñ piäni täk täkot. Unita apiño kädet tägagämän kubä täño mebäri täwetpäñ täwoñärewayäj.

13

Bänep iron bureni täktäk kädet

¹ Näk äma nadäk-nadäk ikek ude itpäñ äma täño man kotäk mebäri mebäri terak, ba kunum gänañ añero unitäño man terak täga yäwero upäjkañ bänep iron ikek nämo kuñarayäj täro uwä manna säkgämän uwä yäjuruk-uruk, wagäm mämä ude api täñpek.

² * Täñpäkañ näk Anutu täño meni jinom yäpmäjkañ pidämigän täga yäjahäwet, ba imaka imaka kwawak irani ba käbop irani unitäño mebäri täga nadäwa täreneño upäjkañ bänep iron ikek nämo kuñarayäj täro uwä imaka jopi ude api iret. Ba nadäkinikna kehäromitä pom täñpewän ini irani-ken täga penpen äpämäñ kweko upäjkañ bänep iron ikek nämo kuñarayäj täro uwä nadäkinikna u jopigän api täñpek. ³ * Täñpäñ näk tuñumna kudup äma jäwärita täga yämet, ba Anututa yäjpäñ gupna paotta täga iniñ kirewero upäjkañ bänep iron ikek nämo kuñarayäj täro uwä täktäkna tägatäga unitä nämo api täñkentäj namek.

⁴ Eruk ämawebe bänep iron kädet bureni iwat täkañ uwä ñode täk täkañ; U kwikinik itkañ äma ätu orañ yämik täkañ. Äma u noriyetä yärepmiräwä kokwawak nämo nadäk täkañ. Ba u inita näk äma ätu yärepmitat yäj nadäjpäñ nadäwä ärowani nämo täk täkañ.

⁵ * Ämawebe bänep iron ikek uwä ärowani kudän nämo täk täkañ ba initagän nadäwätäk nämo täk täkañ. Täñpäñ kokwawak bäräñen nämo nadäk täkañ. Ba ämatä waki täñ yämiñirä momi u kadäni käronita nämo yäpmäj kuñat täkañ. ⁶ * Täñkañ wakitä äma ätuken ahäj yämiñirän wi yäwatpäñ oretoret nämo täk täkañ. Nämo, u man bureni täño kudän kwawak ahäjirän uyaku oretoret pähap nadäk täkañ. ⁷ * Täñpäkañ äma bänep iron ikektä äma kehäromini nämo täñ-mehamtañ yämik täkañ. Ba nadäkiniki nämo pewä putärewäkañ Anututä täñkentäj yämikta itsämäjpäñ nämo gañatak täkañ. Nämo, bänep iron täktäk kädet gwäk pimiñpäñ täk täkañ.

⁸ Bänep iron kädet bureni uwä nämo api paorek. Täñ, kädet täga ätu ñodewani u api paotneñ; Kudupi Munapik terak Anutu täño meni jinom yäjahäk-ahäk uwä kadäni keräpi-tagän. Ba Kudupi Munapik täño iron yäpmäjpäñ man kotäk kudupi kudupi terak yäkyäk u api paorek. Ba Anutu täño nadäk yäpmäjpäñ yäjahäk-ahäk u imaka, api paorek. ⁹ Bureni, Anutu täño nadäk kuduptagän täga nämo nadäna tärewäpäñ yäjahäne, moräkigän nadäjpäñ yäjahäk täkamäj. Ba Kudupi Munapik terak Anutu meni jinom kuduptagän täga nämo yäjahäne, moräkigän nadäk täkamäj. ¹⁰ Upäjkañ imaka bureni-iniktä ahäjirän imaka ket nämo nadäwani ba ket nämo täñpani u api paotneñ. ¹¹ Uwä ñode bumik; Näk ironi itkañ man yäjkurow, nadäk-nadäk piä täñkurow ba yäpmäj danik-danik piä täñkurow u ironitä-yäj täk täñkuronik. Ude itkurowpäñ tägañpäñ äma ekäni äworenpäñ ägin kädet u penkut.

¹² * Täñ, apiño imaka imaka yabäjpäñ-nadäk täkamäj u wäranigän kañuruk ikek, glas waki terak mäjonin säkgämän nämo kak täkamäj ude bumik yabäjpäñ-nadäk täkamäj. Upäjkañ kami inam kowat-kawän api täne. Apiño Anututa nämo nadäwa tärek täkañ.

* **12:31:** 1Ko 14:1 * **13:2:** Mat 17:20 * **13:3:** Mat 6:2 * **13:5:** Plp 2:4 * **13:6:** Rom 12:9 * **13:7:** Rom 15:1; 1Pi 4:8; 1Ko 9:12 * **13:12:** 2Ko 5:7; Jem 1:23

Upänkaŋ kadäni uken api nadäwa täreneŋ, Anututä näkŋo mebärina nadäwän tärekinik täk täyak ude.

¹³ * Tänpäkaŋ imaka u nämo ahänjirän imaka yaräkubätä bureni täkaŋ uwä ŋode; Nadäkinik, ba imaka Anututä kämi nimikta yäwani unita bänep penpän itsämäk, ba bänep iron täktäk kädet. Tänpäkaŋ imaka yarä unitäŋo intäjukun-inik uwä bänep iron.

14

Munapiktä iron kubäkubä nimik täyak

¹ * Unita notnaye, iron kädet bureni u iwatta piäni kehäromigän täneŋ. Tänpän iron Kudupi Munapiktä nimik täyak u yäpmäkta imaka, piäni täneŋ. Tänpäkaŋ iron tägagämän kubä ŋode, Anutu täŋo meni jinom yänjahäkta kehäromi u yäpmäkta iyaptak täkot. ² Nadäkaŋ, man kotäk kudupi, Munapik-ken nanik u yäkyäk täga upänkaŋ äma man kotäk uterak yäk täkaŋ uwä ämatä nadäkta nämo yäk täkaŋ. U Anutu-kätgän iniken man käbop nanik yänpän-nadäk täkaŋ. Tänjirä man kotäk uwä äma ätutä nämo nadäwä tärek täkaŋ. ³ Tänpäkaŋ äma Anutu täŋo meni jinom yänjahäk täkaŋ uwä ämatä nadäkta yäk täkaŋ. Man yäk täkaŋ unitä ämawebe täŋ-kehäromtaŋ yämiŋpän nadäkiniki täŋmeham taŋit, bänepi tänpidäm taŋit täk täyak. ⁴ Täŋ, äma man kotäk kudupi terak yäk täkaŋ uwä inigänpän täŋkentän yämik täyak. Upänkaŋ äma Anutu täŋo meni jinom yänjahäk täkaŋ uwä äbot tänpäni kudup täŋ-kehäromtaŋ yämik täkaŋ.

⁵ * Unita näkŋo gärip uwä ŋode; In kuduptagän man kotäk kudupi, Munapik-ken nanik u yänayän täŋo uwä gäripi nadäwet. Upänkaŋ gäripna taŋi-inik pätak uwä in kudup Anutu täŋo meni jinom yänjahänjirä ämawebe mebäri kwawak nadäneŋta kehäromi tamani. U mebäri ŋodeta yäyat; Äma Anutu täŋo meni jinom yänjahäk täkaŋ uwä, äma man kotäk kudupi terak yäk täkaŋ u yärepmi täkaŋ. Upänkaŋ äma man kotäk kudupi yänjirä äma kubätä man u yäpmän äyänjurirän äbot tänpäni kudup täŋkentän yämayän täko uyaku täga. ⁶ Unita notnaye, ŋodeta ket nadäwut; Näk inken äreŋpän man kotäk kudupi terak yäwawä unitä jide ude täŋkentän tamed? Nämo, bureni täŋkentän tamayän nadänpänä ŋode tänpet; Man kubä Anututä näwerani u täweret, ba Anutu täŋo nadäk kubä yäpmänpän yänjahänpän täweret, ba Kudupi Munapik terak Anutu täŋo meni jinom yänjahänpän täweret, ba Anutu täŋo man ätu täwetpän täwoŋärewet. Ude täŋpero uyaku täga täŋkentän tamet.

⁷ Unita imaka irit ikek nämo, mämä-mämägän tänpäni unita nadäwut; Kap kubä tewayän nadänpän uhuwep säkgämän nämo piäweno, ba gita injipän säkgämän nämo ureno uwä jide tänpän ämatä kap upän teyak yän nadäwä täreneŋ? Täga nämo! ⁸ Ba womat säkgämän nämo piänjirä mebäri unita piäkaŋ yän nämo nadäwä täreneŋ. ⁹ Tänpän in udegän, manbiŋam man kotäk kudupi terak yänjirä jide tänpän ämawebetä man kotäk u nadäwä täreneŋ? Täga nämo. Manka uwä jop piän kunen. ¹⁰ Tänpäkaŋ kome terak ämatä man kotäk mebäri mebäri yäk täkaŋ. Man kotäk u mebäri kudup kwawak pätkän. ¹¹ Täŋ, äma kubätä man kotäk näkä nämo nadäwani u yänjirän nämo nadäwa täreneŋo uwä äma unita kubäken nanik yän nadäwet, ba äma u näka kubäken nanik yän udegän nadäwek. ¹² Unita Munapik täŋo iron kubäkubä yäpmäkta pidämtak täkaŋ u täga upänkaŋ iron äbot tänpäni täŋ-kehäromtaŋ yämik täkaŋ upän yäpmän kuŋatta ehuranigän täk täkot.

¹³ Mebäri unita äma kubä man kotäk kudupi yäkta kehäromi imani uwä ämawebe ätutä nadäkta mani u yäpmän äyänjurekta kehäromi yäpmäkta Anutu-ken yänjapiwek. ¹⁴ Imata, näk man kotäk kudupi yänpän Anutu-ken gera yäwero uwä bänepna-tägän tänpet, nadäk-nadäkna guŋ parirän. ¹⁵ * Unita jide tänpet? Eruk, ŋode kaŋ tänpa yän nadätat; Bänepnatä yänjapiŋirän nadäk-nadäknatä nadäwän-tärewäpän menatä yänjahäk täyon. Ba kap tektek udegän. Bänepnatä kap tenjirän nadäk-nadäknatä nadäwän-tärewäpän menatä kap tek

* **13:13:** 1Te 1:3; 1Jo 4:16 * **14:1:** 1Ko 12:31; 1Ko 14:39 * **14:5:** Nam 11:29 * **14:15:** Efe 5:19

täyon. ¹⁶ U ñodeta yäyat; Gäkä man kotäk kudupi yänpän bänepka-tägän Anutu-ken yänjapik man yänpän iniñ orereno uwä jide tänpän äma man kotäk u nämo nadäwanitâ manka u nadäwä tärewäpän tänkehârom takta “U bureni” yän yänen? U täga nämo! ¹⁷ Iniñoret man yäweno u täga upänkañ notkapak kubä gäkño man kotäk unitäño mebari nämo nadäweko u jide tänpän manka unitä tänkentän imek? Täga nämo!

¹⁸ Nadäkañ? Näkñagän it täyat-ken uken Anutu iniñ oretta in kudup tärepmitpäñ kadäni kadäni man kotäk kudupi terak yäk täyat unita Anutu bänep täga nadän imik täyat. ¹⁹ Ude täk täyat upänkañ Anutu iniñoret käbeyä-ken ämawebetä näkño man nadäwä tärewut yänpän man kotäk kwawani terak täga yäwetpäñ yäwoñärewet. Upänkañ kotäk kudupipän imata man kâronji boham yäweret? Man kâronji yänjira nadänpän mebari nämo nadäwä täreneñ.

²⁰ * Unita notnaye, ironjironji ude itkañ ägin täño nadäk nämo yäpmän kuñatneñ. Nämo, nadäk-nadäkin uwä Munapik täño nadäk, äma ekäni täño nadäk ude yäpmän kuñatneño upänkañ täktäkin uwä nanak pakitä kudän wakiwaki takta nämo nadäk takañ ude kuñat takot. ²¹ Tänpäkañ Anutu täño man ñode kudän täwani;

Ekänitâ ñode yäyak; Näk äma kudupi yäniñ kirewa äma äbot ño man kotäk kudupi terak manna biñam yäwetnayän täño upänkañ nämoinik api nadän namineñ. Ais 28:11-12

²² Man unitäño kukñini ñode yäwa; Kotäk kudupi terak man yäkyäk uwä nadäkinik tänpani tänkehârom takta pewän ahâwani nämo. Nämo, u kudän ude Anutumä äma nadäkinik nämo tänpanita iniken kehâromi yäwoñärek täyak. Täñ, Anutu täño meni jinom yänjahäk-ahäk uwä nadäkinik tänpanitâ nadäkta yäwani. ²³ * Unita ñode nadäwut; Äbot tänpanitâ Anutu iniñoretta käbeyä tänpän kuduptagän man kotäk kudupi terak yänjira äma jopi ba nadäkinik nämo tänpani kubätä bämopjin-ken itpäñ-nadänpän ñode täwerek; Täñgunñun tänkañ yäkañ yäk. ²⁴ * Tänpäkañ äbot tänpani kuduptagän Anutu täño meni jinom yänjahänjira äma jopi ba nadäkinik nämo tänpani unitä nadänpän man nadäweko unitä bänepi yäpurirän eruk, iniken mebari ñode kañpäñ nadäwek; Näk momi tänpani yäk. ²⁵ * Nadäk-nadäk waki bänepi-ken käbop irani u kwawak pewän ahän iminjirän gukut imäpmok tänpän Anutu iniñ orerek. Tänpän ñode yänjahänpän täwerek; Anutu bämopjin-ken bureni-inik itak yäk.

Iniñoret käbeyä-ken kudän jide täne?

²⁶ * Eruk notnaye, unita yänpän kädet siwoñi jide ude iwatne? Inä Anutu iniñ oretta käbeyä tänpän ñode täk takañ; Äma kubätä kap tewek. Tänpäkañ kubäwä Anutu täño man kubä täwetpäñ täwoñärewek. Täñ, äma kubätäwä nadäk kubä Anutu-ken nanik yänjahäwek. Täñkañ kubätäwä kotäk kudupi terak yäwek. Yänjirän kubätä man kotäk unitäño mebari yänjahäwek. Imaka u kudup Anutu täño äbot tänpani ämawebe tänkehârom takta täneñ. ²⁷ Ñodeta yäyat; Äma ätutä kotäk kudupi terak yäna yänpänä mäyaptä nämo yänen. Yarä ba yaräkubä-tägän yänen. Kubätä yäwänä kubätä yäwek. Täñkañ äma kubäkubä tänkentäki mebari yäpmän äyänjuran niked. ²⁸ Täñ, äma kubätä man yäpmän äyänjuranita wäyäkñewän waneño uwä käbeyä-ken kotäk kudupi terak nämo yäwek. Nämo, ini bänepi-ken, Anutu-tägän nadäkta yäwek. ²⁹ * Ba Anutu täño meni jinom yänjahâwanita udegän yäyat; Äma yarä ba yaräkubä bumik yänen. Yän irirä ätutä man unitäño mebari ket yäpmän daninpän yänpän-nadäk täneñ. ³⁰ Tänpäkañ äma kubä mañjirirän Munapiktâ bänepi-ken man kädet jide pewän ahänjirän u yänjahawayän tänpänä man yän ireko u bitnänpän iränkañ äma uwä yäwek. ³¹ Anutu täño meni jinom yänjahäk-ahäk u imaka täga kubä. Unita in u täk takañ uwä injin kubäkubätä yänjahäk takot. Yänjahänjira ätu juku penpäñ Anutu täño man mebari

* 14:20: Efe 4:14; Plp 3:15 * 14:23: Apos 2:13 * 14:24: Jon 16:8 * 14:25: Ais 45:14; Sek 8:23; Jon 4:19

* 14:26: 1Ko 12:8-10; Efe 4:12 * 14:29: Apos 17:11; 1Te 5:21

nadänpän bänepi täñ-kehäromtak täkot. ³² Imata, Kudupi Munapiktä täñpewän äma kubä Anutu täño meni jinom yäñahäktä nadäweko uwä iniken menita watäni itpäñ kubätä yäwän tärenjirän täga yäñahäwek. ³³ Unita nadäkañ? Anutu uwä yäñuruk-uruk ba täñuruk-uruk Anutu nämo, u Anutu kwini pewän ahäwani.

³⁴* Täñpäkañ äbot täñpani ätuken Anutu iniñoret käbeyä-ken webewä man kum it täkañ, inken udegän it täkot. Webetä ude täñpäñ Moses täño бага man terak yäwani ude äpani kañ irut. ³⁵ Man kubä nadäneño unitäño mebäri nadänayän nadänpänä ini eniken kuñkañ äpiye yäweräkañ kañ yäwet täñput. Webetä Anutu iniñoret käbeyä-ken yäkyäk u kädet siwoñji nämo.

³⁶ Täñpäkañ inä kädet päke yäyat u nämo iwat täkañ unita jide? Anutu täño man inken naniktä ahäñkuk? Ba in-tägän nadäñkuñ? ³⁷* Eruk, inken nanik kubätä inita nadäñjirän Anutu täño meni jinom yäñahäwani, ba Munapik ikek täñpeko uwä man kudän täñ tamitat ñowä Ekäni täño jukuman ude nadäwän tärek täkot. ³⁸ Täñpäñ äma kubätä manna ño nadäñ äwaräkuk täñpayän täko uwä äma ude wani mäde kañ ut yämut. ³⁹ Unita notnaye, ñode nadäwut; In Anutu täño meni jinom yäñahäwani ude itta gwäk pimik täkot. Ba man kotäk kudupi terak yäktä бага nämo penkireneñ. ⁴⁰* Upäñkañ Anutu iniñoret käbeyä täñpäñä kudän siwoñji säkgämän täñjirä käbeyä säkgämän ahäk täyon.

15

Kristo awañken naniktä akuñkuk

¹ Eruk notnaye, Manbiñam Täga täwetpäñ täwoñärenkuro u äneñi yäñkodak täñpäñ täwetat. Manbiñam u nadänpän initkuñ, ba uterak nadäkinikjin yengämä pek täkañ.

² Näkä Manbiñam Täga yäñahänpän täwetkuro u init-inik täkañ u täñpäwä wakiken nanik täga wädän tädotpäñ api tepmanpek. Täñ, nadäk kubä yäpmän kuñatnayän täño uwä nadäkinikjin u jopigän api täñpek.

³* Manbiñam doni niked näka namani ugänpän inta tamiñpäñ ñode täwetkut; Kristo uwä wakininta kowata kumbuk, man kudän terak yäwani udegän. ⁴* Kumbänpän äneñkuñ. Täñpäkañ man kudän terak yäñ imani udegän, kepma yäñakubä tärenjirän awañ gänañ naniktä kodak täñpäñ akuñkuk. ⁵* Akuñpäñ intäjukun Kefas wäpi kubä Pita u ahäñ imiñkuk. Täñkañ äma 12 yäñ yäwerani* u ahäñ yämikgän täñkuk. ⁶ Täñkañ nadäñ imikinik täñpani 500 ude bumik äbot kubä-kengän irirä kwawak ahäñ yämiñjirän kañ moreñkuñ. Uken nanik ätu kumbuñopän mäyap pen kodak itkañ. ⁷* Nadäñ imikinik täñpani u ahäñ yämiñpäñä Jems ahäñ imikgän täñkuk. Jems ahäñ imiñpäñä aposoro kuduñtagän ahäñ yämiñkuk.

⁸* Eruk päke u ahäñ yämiñtän äbätängän mäden-inik kädet inigän kubä terak näk ahäñ namiñkuk, aposoro ätu ahäñ yämiñkuko udegän nämo. ⁹* Näk aposoro äpanitä äpani-inik. Näk Anutu täño äbot däpmän yäwat kirek täñkuro unita aposoro wäp nämo yäpnañi.

¹⁰* Upäñkañä apiño aposoro it täyat uwä Anutu täño orakorak näkä terak patkuko unitä nepmanpäñ ude itat. Ekäni täño orakorak näkken patkuko u bureni nämowä nämo täñkuk. Näkä piä täñkuro u täñ däminik täñkut, ätu täño yärepmitak. Upäñkañ imata näkña wäpna jop yäpmän ärowet? Nämo, Anutu täño orakorak näkken pätak unitä kehäromi namiñjirän piä u täñkut. ¹¹ Unita näk ba aposoro ätu uwä piä mebäri kubägän täk täkamän. Nin kuduñtagän manbiñam mebäri kubägän yäñahäk täkamän. Yäñahäñitna nadänpän nadäkinik täñkuñ u.

* **14:34:** 1Ko 11:3; 1Ti 2:12; Tai 2:5 * **14:37:** 1Jo 4:6 * **14:40:** Kol 2:5 * **15:3:** Ais 53:8-9 * **15:4:** Mat 12:40; Apos 2:24-32 * **15:5:** Luk 24:34; Mat 28:16-17 * **15:5:** Äma 12 yäñ yäwerani yäyak u Jesu täño iwaräntäkiye 12 unita yäyak * **15:7:** Luk 24:50 * **15:8:** Apos 9:3-6; 1Ko 9:1 * **15:9:** Efe 3:8; 1Ti 1:15 * **15:10:** Apos 8:3; 2Ko 6:1; 2Ko 11:5,23

Kumbanitä äneji akukakukta man

¹² Kristo uwä kumbani-ken naniktä akuṅkuk, manbiṅam ude yāṅpāṅ täweritna imata inken nanik ätutäwä kumbani-ken naniktä akukakuk täṅo käderi nämo pätak yāṅ yäk täkaṅ? ¹³ Kumbani-ken akukakuk nämo pätak u täṅpāwä, eruk Kristo imaka, kumbani-ken naniktä nämo akuṅkuk yāṅ nadäneṅ. ¹⁴ Täṅkaṅ Kristo nämo akuṅkuk yāwänä mani biṅam yäk täkamāṅ u bureni nämo täṅpān, ba nadäkinikjin u udegän, jopi täṅpān. ¹⁵ * Ba ugän nämo. Nin Anututa ṅode yāṅkumāṅ; U Kristo kumbani-ken nanikpāṅ yāpmāṅ akuṅkuk. Täṅpākaṅ kumbani-ken naniktä akukakuk nämo parän yāwänäku Anututä jide täṅpāṅ Kristo yāpmāṅ akwän? Unita man yāṅkumāṅo u Anutu meni yāpurärätpāṅ jop manman yāwani ude tänam. ¹⁶ Unita äma kumbani-ken naniktä nämo api akuneṅ yāṅ yāṅpāṅä Kristota udegän kumbani-ken naniktä nämo akuṅkuk yāṅ yäk täkot. ¹⁷ Täṅ, Kristotä kumbani-ken naniktä nämo akuṅkuk yāwänäku nadäkinikjin bureni nämo, jopigän täyek. Ba momijin pen pat tamitek. ¹⁸ Ba Kristo nadāṅ imiṅpāṅ kumbuṅo u imaka, kumāṅpāṅ paot-inik täṅpām. ¹⁹ Täṅkaṅ udegän, Kristotä nin kome terak ṅogän täṅkentāṅ nimän yāwänäku butewaki äbot bureni-inik yāṅ niwet täkäneṅ.

²⁰ * Upāṅkaṅ ude nämo! Kristo u bureni-inik kumbani-ken naniktä äma kumbanitä intäjukun täṅpāṅ akuṅkuko itak! Ude unita äma kumāṅpeṅ kwani imaka, kumbani-ken naniktä bureni-inik api akuneṅ. Jesu täṅo akukakukitä ude täṅkehärom taṅkuk. ²¹ * U ṅode; Äma kubätä kumāṅ-kumāṅ pewän ahāṅkuṅo udegän äma kubä-tägän kumbani-ken naniktä akukakuk pewän ahāṅ nimiṅkuk. ²² Adamtä äbotken nanik kuduṅtagän kumäk täkamāṅ udegän Kristotä äbotken yāpurärärani u kuduṅtagäntä kumbani-ken naniktä api akuneṅ. ²³ * Täṅpāṅ kumbani-ken naniktä akukakuk tawaṅ ṅode täṅpani; Intäjukun-inik Jesu. U mädeni-ken äbäkäbäk kadänini-ken unitäṅo äboriyetä api akuneṅ. ²⁴ Äboriyetä akuṅjirä eruk tärek-tärek kadäni bureni api ahäwek. Kadäni uken Kristotä imaka imaka waki kehäromi nitek ba wäpi biṅam ärowani nitek u kuduṅtagän täṅo kehäromi yāpmāṅ äpäkinik api täṅpek. Ude täṅkaṅ kome ba imaka päke yabāṅ yāwatpāṅ intäjukun it täyak u Anutu Nanta api iniṅ kirewek. ²⁵ * U imata, Kristotä intäjukun-inik itpāṅ kaṅiwat piä täkta yāṅ imani. Intäjukun-inik irirän Anututä iwan kuduṅtagän täṅo kehäromi yāpmāṅ äpāṅpāṅ Kristo gämori-ken yepmaṅpākaṅ eruk, piäni u api täṅpān täreneṅ. ²⁶ * Täṅpāṅ iwan ätu däpmāṅpāṅ iwan pähap, kumāṅ-kumāṅ unitäṅo kehäromi utpewän paot-inik api täṅpek. ²⁷ * Unita Anutu täṅo man kubä ṅode kudän täwani; Anututä imaka kuduṅtagän Kristo gämori-kengän api yepmaṅ morewek. Täṅkaṅ man “imaka kuduṅtagän” uwä Anutu initä bok nämo yäyak. Anututä Jesu gämori-ken nämo api irek. Nämo, Anutu unitä imaka päke u Kristo gämori-kengän yepmaṅpani. ²⁸ Eruk, imaka kuduṅtagän u Kristo gämori-ken yepmaṅpān irirä, Kristo ini-tägän ini Anutu gämori-ken api tewek. Ude täṅjirän Anutu, imaka imaka nanaki gämori-ken pewani unitä imaka kuduṅtagäntä intäjukun-inik api irek.

²⁹ Eruk, kumbanitä kumbani-ken naniktä nämo api akuneṅo u täṅpāwä imata äma ätu noriye kumbanitä kome yāpmāṅpāṅ ume yāpmäk täkaṅ? Anututä äma kumbani nämoinik api yāwän kikuṅtneṅo u täṅpāwä imata noriye kumbani komeṅi yāpmāṅpāṅ ume ärut täkaṅ? Unitäṅo bureni jide api ahäwek? ³⁰ * Ba ninä jide? Äma mäyaptä Kristota yāṅpāṅ kokwawak nadāṅ nimik täkaṅ. Unita kumbani-ken naniktä akukakuk nämo pätak u täṅpāwä imata komi u gānaṅ jop nadāṅ wari kuṅatne? ³¹ Unita notnaye, bureni-inik täwetat; Kumāṅ-kumāṅ kepmani kepmani kaṅ-ahāwayāṅ täk täyat. Upāṅkaṅ komi piä u imaka bureni pewän ahäk täkaṅ. Injinta nadāwut; Ekäninin Kristo Jesuta biṅam tepmaṅkuro unita oretoret pähap nadäk täyat. ³² * Näk näkṅaken gärip iwatpāṅ piä ṅo

* **15:15:** Apos 1:22, 4:33; Apos 5:32 * **15:20:** Kol 1:18 * **15:21:** Rom 5:12,18 * **15:23:** 1Te 4:16; Rev 20:5

* **15:25:** Mat 22:44 * **15:26:** Rev 20:14, 21:4 * **15:27:** Sam 8:6 * **15:30:** Rom 8:36 * **15:32:** 2Ko 4:10-11;

Luk 12:19-20

täk täyat u tänpäwä imatäken yäpmäkta nadänpäj Efesus yotpärare-ken tom ägwäri, meni komi komi-kät ämik tänkumäj? Ude jop nadäj tänpet? Nämoinik, kumbani-ken naniktä akukakuk nämö pätak u tänpäwä nininken gärip terak kuñat täkäna! Ba man ñode yäwani täga iwatne;

*Äma kubä kwep kumbeko udetä ñodetä tom ketem täj tunjum tänpäj äñnañ isiwa yäj nadäwek.
Ais 22:13*

³³ Unita notnaye, in äma ätu yabäj äwaräkuk täñirä jop manman nämö yäj-täkñatneñ. In man ñode yäwani u nadäkañ? Äma wakikät not tänpäj itnayäj tämäño uwä nintäño täktäknin täga u api yäpä wanen. ³⁴ * Unita in nadäk-nadäkjin äneñi nadäwä tumbäpäñ momi täktäk kädet pewut. Inken nanik ätutä Anututa täñgunñtak täkañ unita nadänpäj mäyäk tawut yäj yänpäj täwetat.

Kumbanitä gup kodaki yäpneñ

³⁵ * Eruk äma kubätä ñode käwep näwet yabäwek; Äma kumbani jide tänpäj äneñi api akuneñ? Ba akunayäj täkañ uwä gupi jidewanitä api akuneñ? ³⁶ Wära! Man udewani guñ täño man! Unita ñode nadäwut; Yänat mujipi kome gänañ äpmonpäñ gupi nämö paraweko uwä jide tänpäj imätpäj kodaki abek? ³⁷ Imaka mujipi pik täkañ uwä burenitä ahäkta gäripi nadänpäj pik täkañ udewani nämö. U mujipi-gänpäj pik täkañ. ³⁸ * Tänpäkañ Anututä nadäwän tärewäpäñ gupi täño wärani yäj imiñkuko udegän ahäñirän yabäk täkamäj. Mujipi uwä mebäri inigän inigän ahäk täkañ. ³⁹ Gup täño mebäri udegän, kubägän nämö. Äma nintäño gupnin u inigän. Tom täño inigän, barak täño inigän, gwägu tom täño inigän. ⁴⁰ Tänpäkañ kunum ba kome udegän. Kunum gänañ ba kome terak imaka imaka itkañ. Täñkañ kunum gänañ itkañ unitäño epmäget inigän. Ba kome terak itkañ unitäño epmäget u inigän. ⁴¹ Täñkañ edap täño penyäjeki inigän. Komepak täño penyäjeki inigän. Guk täño penyäjeki inigän. Tänpäkañ guk täño penyäjeki kubägän nämö, inigän inigän.

⁴² Eruk, kumbani-ken naniktä akukakuk unitäño mebäri udegän pätak. Komegup änek täkamäj uwä parakta yäwani. Täñ, kumbani-ken nanik akunayäj tämäño uwä gupnin kodaki u inigän, nämö api parawek. ⁴³ * Äneñpani uwä kañoreri nämö. Täñ, akukta yäwani uwä kañoret ikek. Äneñpani uwä kwini, akukta yäwani uwä kehäromi nitek. ⁴⁴ Äneñpanitä komegup ikek, akukta yäwanitä kunum täño gup ikek. Kome täño gup itak udegän kunum täño gup itak.

⁴⁵ * Unitawä ñode kudän täwani; Äma bian ahäwani Adam uwä iritgän yäpuk. Täñ, Adam mäden nanik uwä Munapik ikek irit kehäromi unitäño mähemi täñkuk. ⁴⁶ Tänpäkañ Munapik ikek irittä intäjukun nämö ahäñkuk. Nämö, u mäden ahäñkuk. Komegup ikek irittä intäjukun ahäñirän Munapik ikek mädengän iwatuk. ⁴⁷ * Tänpäj Adam biani komepäñ täñpani unita kome äma täñkuk. Täñ, Adam mäden nanik uwä kunum gänañ nanik. ⁴⁸ Kome äma täñkuko udegän kome terak nanik äboriye täkamäj. Täñ, äma kunum terak nanik udegän kunum terak nanik äboriye ude api itne. ⁴⁹ Tänpäkañ äma kome terak nanik täño gup wädäna äronkuño uwä, udegän äma kunum gänañ nanik täño gup api wädäna äroneñ.

⁵⁰ * Notnaye, ñodeta yäyat; Komegup ikektä Anutu täño kañiwat yewa gänañ täga nämö api ärone. Ba imaka parakta yäwanitä irit kehäromi, nämö parak täyak u täga nämö api korewek.

Kumäj-kumäj täño kehäromi u paotkuk

* **15:34:** Rom 13:11; Apos 26:8; 1Ko 6:5 * **15:35:** Jon 12:24 * **15:38:** Stt 1:11 * **15:43:** Plp 3:20-21 * **15:45:** Stt 2:7; Jon 6:63; 2Ko 3:6,17 * **15:47:** Stt 2:7 * **15:50:** 1Ko 6:13

51 * Eruk, juku peñirä man käbop nanik kubä täwerayän; Nin kuduhtagän nämo api kumnero upänkañ äyänutpäñ gup kubä wädäna äronayän täkañ u kuduhtagän api täne. 52 * Womat mämä yänirän u pit kubägän api täne. Womat mämä u yänirän kumbanitä akuñpäñ parak-paraki nämo api itne. Ba parawanitä itnayän täkañ upänkañ äyänutpäñ gup mebäri kubä kehäromi nitek u api wädäna äroneñ. 53 * Bureni-inik! Gup ño parakta yäwani unitäkañ irit kehäromi täño tek ude mät wädäna äroneñ. Ba kumän-kumänä yäwani unitäkañ irit kehäromi mät korewek. 54 * Täñpäkañ imaka parakta yäwanitä irit kehäromi täño tek wädäwä ärowäkañ, ba kumän-kumänä yäwanitä irit kehäromi korewäkañ eruk man ñode kudän täwanitä api kehärom täwek;

Anutu u iwan irepmit-inik täñkuk.

Täñpewän irit burenitä kumän-kumän daiñkuk!

Ais 25:8

55 *Unita kumän-kumän, gäk kehäromika de?*

Kumän-kumän gäkño käripka de?

Hos 13:14

56 * Unita nadäkañ? Momitä kumän-kumän täño kärip ude täyak. Ba бага manta yänpäñ momitä kehäromi nitek täyak. 57 Upänkañ Anutu uwä Ekäninin Jesu Kristo iniñ kireñpewän iwaniye unitäño kehäromi yäpmän äpuko unita Anututa bänep täga pähap nadäk täkäna!

58 * Eruk notnaye tägagämän, mebäri unita nadäkinikjin nämo pewä putäreneñ. Nämo, kehärom tañpäñ Ekäni täño piä kadäni kadäni gwäk pimiñpäñ täk täkot. Ekänita yänpäñ piä täñirä bureni nämowä nämo api ahäwek yän nadänpäñ täk täkot.

16

Äbot täñpanita moneñ täñkentän yämikta man

1 * Eruk man kubä ñode; Anutu täño kudupi ämawebe bäräpi terak itkañ unita moneñ täñkentän yämikta yänpäñä Galesia komeken nanik äbot täñpani yäwetpäñ yäwoñarek täñkuro udegän täk täkot. 2 Uwä ñode yäwetkut; In kubäkubätä moneñ kañ-ahänayän täkañ u Sande Sande yäpmän daniñpäñ tañi täga penañi ude ini-ini käbop inigän kañ pek täñput. Jop ittängän näkä äreñira moneñ kañ-ahäkta pipiri täneñta. 3 Ude täñirä näk äreñpäñä äma iwoyänayän täkañ unitäño mebäri uwä man kudän terak kudän täñpäñ yämakañ moneñ bänep tägata pewani u yäpmän Jerusalem api kuneñ. 4 Näkña bok kunañi täñpäwä bok api kune.

5 * Tawañ ñode peyat; Pengän Masedonia kome kuñkañ äbot täñpani-kät ätu itkañ inken api ärewet. 6 * Inken äreñpäñ kadäni käroñi bumik käwep api iret. Kadäni käroñi bumik it yäpmän äroñira iwän mänit kadäni käwep api tärewek. Irira intä kädetta täñkentän namäkañ kome uken-uken api kuñaret. 7 * Kadäni ñodeken päre inkät kadäni keräpigän itkañ kome ätuken kukta nämo nadätat. Nämo, kämi äreñpäñ inkät kadäni käroñi bumik itta gäripi nadätat. Unita Anututä nadän namänä ude api täñpet. 8 Täñpäkañ apiñode Efesus komeken ño itta nadätat. Ño irira Pentikos orekirit ahänirän uyaku inken api ärewet. 9 * U imata, ñoken Ekänitä piä tañi kubä täkta kädet täwit namitak. Piä täñira bureni tañi pewän ahäkañ. Upänkañ äma mäyaptä piä unita iwan täkañ.

10 * E man kubä ñode; Timotitä inken käwep api ärewek. Äreñirän not täñ imiñirä umun terak nämo irek. Nadäkañ, uwä näkä Ekäni täño piä täk täyat udegän täk täyak. 11 * Unita äma kubätä Timotita nadäwän äpani nämo täñpek. Nämo, täñkentän imiñpäñ tewä

* 15:51: 1Te 4:15-17 * 15:52: Mat 24:31 * 15:53: 2Ko 5:4 * 15:54: Ais 25:8 * 15:56: Rom 6:14, 7:13 * 15:58: 2Sto 15:7; Rev 14:13 * 16:1: Rom 15:25-26; 2Ko 8:1-9; Gal 2:10 * 16:5: Apos 19:21 * 16:6: Rom 15:24; Tai 3:12 * 16:7: Apos 18:21 * 16:9: Apos 19:8-10; 2Ko 2:12; Kol 4:3; Rev 3:8 * 16:10: 1Ko 4:17 * 16:11: 1Ti 4:12

yäpmän bänep pidäm terak täntän kuñtängän äyänutpeñ äneñi näkñaken kañ äbän. Ukät äbot täñpani ätukät äbäka api itsämbet.

¹²* Täñkañ notninpak Apolos unita ñode täwetat; Uwä äbot täñpani ätukät inken ärekta peñ iwerira nämo pidäm täyak. Kadäni ñoken nämo käwep, kadäni kubäta nadäwän tägawäwä api ärewek.

Ekäni täño piä äma nadäñ yämik täkot

¹³* Notnaye, nadäñit nadäñit kuñat täkot. Täñkañ nadäkinikjin nämo pewä putäreneñ. Nämo, nadäñ täpäneñpäñ nadäkinikjin täñkehärom täñpäñ kehäromigän kuñat täkot.

¹⁴Täñpäñ imaka kuduptagän bänep iron terakgän täk täkot. ¹⁵* Täñpäkañ notnaye, man kubä, Stefanus ba äboriye unita yänjira nadäwut. Uwä Grik komeken unitä jukun bänep äyänutpäñ Ekänita biñam täñkuñ. Täñkuño Anutu täño kudupi ämawebeniye in bämopjinken watä piä täk täkañ. Unita ñode peñ täwetat; ¹⁶* In äma u ba noriye ätu Ekäni täño piä täñpäñ komi nadäk täkañ, äma udewani täño man buramiñ yämik täkot.

¹⁷ Stefanus, Potanus, ba Akakus u näkken äbänjirä bänep täga nadäñ yäminkut. Inta nitek unitä päbä nabänjirä tägagämän nadäñkut. ¹⁸* Äma unitä in ba näka bok bänep pidäm täñ nimiñkuño unita äma udewanita nadänjirä säkgämän täk täkot.

¹⁹⁻²⁰* * Täñpäkañ Esia kome ñonitäño äbot täñpani kuduptä inta bänep oretoret man pewä ärekañ. Täñpäñ Akwila Prisila yanäpi u imaka, Ekäni wäpi terak bänep oretoret man pewän ärekañ. Ba äbot täñpani Anutu iniñoretta yanäpi yarä unitä enjiken käbeyä täk täkañ u, ba nadäkinik täñpani notjiye Efesus kome ñoken nanik u kudup imaka, man udegän tewä ärekañ. Täñpäkañ injin-tägän Ekäni wäpi terak not täñpäñ kowat iniñ orerän täk täkot.

²¹* Pol näkña-tägän oretoret man täwetpäñ wäpna kudän täyat ño.

²²* Täñpäkañ äma kubätä Ekänita gäripi-inik nämo nadänpäñä kädäpta biñam täñpäñ! O Ekäni, äbil!

²³ Eruk, Ekäninin Jesu täño orakoraki inken iton. ²⁴ Irirän Jesu Kristo terakgän in ba näk kowat kwasikorän täkamän unita nadäñ tamikinik täyat. Ugän.

* **16:12:** 1Ko 1:12, 3:6 * **16:13:** Sam 31:24; Efe 6:10 * **16:15:** Rom 16:5; 1Ko 1:16 * **16:16:** 1Te 5:12 * **16:18:** Plp 2:29 * **16:19-20:** 2Ti 1:15; Apos 18:2,18,26; Rom 16:5 * **16:19-20:** Rom 16:16; 2Ko 13:12 * **16:21:** Kol 4:18; 2Te 3:17 * **16:22:** Gal 1:8-9

2 Korin

Äma ätutä Pol wäpi yäpämäñ äpäñirä Poltä iniken mebärini yähähäñkuk

1* Näk Pol Anutu täño nadäk terak Kristo Jesu täño aposoro itat. Täñpäkañ notninpak Timoti-kät nektä man ño kudän täñpäñ Anutu täño äbot täñpani ämawebe Korin yotpärareken itkañ inta peda ärekañ. Ba intagän nämo, Anutu täño kudupi ämawebe Grik komeken ittäñ kukañ unitä danikta bok peda ärekañ. 2* Eruk Anutu Nanin-kät Ekäninin Jesu Kristoken nanik orakorak ba bänep pidämtä intä terak äroton.

Anututa bänep täga man

3* Ekäninin Jesu Kristo unitäño Anutuni ba Nani iniñoret tākāna! U butewaki mähemi-iniktä watä it nimiñirän bänep kwini terak it tākamāñ. 4 Unitä komi bäräpi mebäri mebäri ahäñ nimiñirän bänepnin äneñi täñpidäm tañ nimik täyak. Anututä ude täñ nimik täyak unita notniye ätu komi butewaki terak kuñatneño uwä, Anututä bänep pidäm nimik täyak udegän notniye bäräpi terak itneño u bänepi täga täñpidäm täne. 5* Imata, Kristotä komi bäräpi mebäri mebäri nadäk täñkuko unitäño moräki nintä terak tañi ahäk täyak. U udegän, bäräpi gānañ iritna Kristotä bänep pidäm bumta pewän ahäñ nimik täkañ. 6* Täñpäkañ näk ba notnaye ätu komi butewaki jop nämo nadäk tākamāñ. Nämo, komi butewakinin unitä in täñkentäñ tamiñirän bänepjin äyähutpäñ Anututa biñam täñkuño bänep pidäm terak it täkañ. Ba Ekäni täño bänep pidäm ahäñ nimik täyak u imaka, jop nämo nadäk tākamāñ. Nämo, unitä täñkentäñ tamiñirän bänepjin täñpidäm tak täkañ. Täñpäkañ bänep pidäm ahäñ tamik täyak unitä täñ-kehäromtañ tamiñirän komi butewaki nintä nadäk tākamāñ udegän ahäñ tamiñirän nämo kwitanpäñ gwäk pimiñpäñ kuñat täkañ. 7 Bureni notnaye, intä bäräpi u gānañ nämo api kwitanen yäh nadäkinik täyat. U imata, nintä komi butewaki nadäk tākamāñ u inkät nin bok nadäk tākamāñ unita u udegän, Ekäni täño bänep pidäm ahäñ nimik täyak u inta bok ahäñ tamik täyak yäh nadäkamāñ.

8* Notnaye, Esia komeken komi butewaki ahäñ nimiñkuko unitäño manbiñam nadäwut yäh nadäñpäñ ñode täwetat; Kome uken bäräpi ahäñ nimiñkuko u tañi pähap, nintä täga kotanañi nämo. Unitä täñpewän api kumne yäh nadäñkumāñ. 9 Bureni täwetat. Nin kumāñ-kumāñta biñam tākamāñ yäh nadäñpäñ bänepnin pena putärenkuñ. Upäñkañ u ahäñ nimiñkuko uwä nininken kehäromita nadäna äpani-inik täñpäpäñ Anutu kumbaniken nanik yäpämäñ akwani u kubägän nadäñ imineta ude uwä ahäñ nimiñkuk. 10-11* Bureni-inik, Anutu unitä kumāñ-kumāñ-ken nanikpäñ ketären nipmañkuk. Ba äneñi api ketären nipmañpek. Man unita nadäkinik täñpäñ Anutu ugän tubeñ kuñpäñ kuñat tākamāñ. Ba inä Anutu-ken yähapik man yäh nimiñirä äneñi api täñkentäñ nimek yäh nadäkamāñ. Bureni, Anututä äma mäyap täño yähapik man nadäñpäñ täñkentäñ nimiñirän ämawebe mäyaptä api käneñ. Täñkentäñ nimayäh täyak u kañpäñ Anutu bänep täga man api iwetneñ.

Poltä bänep nadäwätäki nämo itkuk

12* Eruk notnaye, nininta biñam ñode yähähäñpäñ täwetat; Bänepnintä bureni-inik ñode nadäk tākamāñ; Ämawebe ätu ba in bämopjin-ken man bureni ba kudän siwoñi terakgän kuñat tākamāñ. Kudän uwä Anutu-ken nanik. Uwä komen äma täño nadäk terak nämo

* 1:1: 1Ko 1:1 * 1:2: 1Ko 1:3 * 1:3: Efe 1:3; 1Pi 1:3; Rom 15:5 * 1:5: Sam 34:19; Sam 94:19 * 1:6: 2Ko 4:15 * 1:8: Apos 19:23; 1Ko 15:32 * 1:10-11: 2Ti 4:18 * 1:12: Hib 13:18; 2Ko 2:17; 1Ko 1:17

täk täkamäj. Nämö, Anutu orakoraki unitäño kehäromi terak ude täñ tamik täkamäj. ¹³ Nadäkañ? Man kudän täñpäñ tamik täkamäj uwä intä täga danijpäñ nadäwä tärenañi. Man ätu käböp nämö pek täkamäj. ¹⁴ * Unita nintä nininta nadäkamäj udegän in kämi api nadäwä tärenej yäj nadätat. Apiño nintäño mebarinin moräkigän nadäkañ. Nadäwä tärewäpäñ Ekäni Jesu täño kadäni pähapken nintä Anutu inamiken inta oretoret tänayäj täkamäj udegän intä ninta oretoret kañ täñput yäj nadätat.

¹⁵⁻¹⁶ * Näk man u bänepna-ken peñkañ pengän inken päre bänep täga man täwetta yäjkut. Täñpäkañ päre tabäñkañ Masedonia komeken kukta yäjkut. Uken kuñatkañ äyäjutpeñ äneñi äreñpäñ ätu irira in täñkentäj namiñirä Judia komeken kukta nadäjkut. Eruk, in kadäni yarä ude tabäñira oretoret kadäni yarä kañ täñput yäj nadäjkut. ¹⁷ Tawañ ude peñkuro upäñkañ jide? Täñnikjarani täñkuk yäj nadäkañ? Näk kome täño nadäk-nadäk yäpmäj kuñarani unita man yäjira kubä bureni, kubä jop yäjnikjat täyak yäj ba nadäkañ? ¹⁸ Upäñkañ ude nämö, Anututä man bureniñän yäk täyak unita u inamiken imata man bureni ba jopi bok awähutpäñ täweret? Nämoinik! ¹⁹ * Täñpäkañ Anutu täño nanaki Jesu Kristo, Silas Timoti-kät nintä yäjähäñpäñ täwetkumäño unita nadäwut; U man bureni ba jopi bok awähutpäñ nämö yäk täyak. Nämö, u man bureniñän yäk täyak. ²⁰ * Täñkañ man bureni yäk täyak uwä ñode; Imaka imaka Anututä täkta yäjkehärom täñkuko u kudup Jesu Kristo terak bureni ahäjkuñ ba kämi imaka, api ahänej. Mebäri unita Anutu täño manbiñam nadäñpäñ Jesu Kristo terak bureni-inik yäj yäjkañ Anutu iniñoret täkamäj. ²¹⁻²² * Täñpäkañ Anutu unitä in ba nin bok täñ-mehamtañ nimiñirän Kristo terak yeñ täpäneñpäñ it täkamäj. Ini-tägän nin inita biñam yäpmäj danijpäñ wären kehäromi-inik täñkuk. Ude täñpäñ imaka tägatäga kämi yäpmäkta peñ nimani u bureni-inik api nimek yäj niwoñärehta Kudupi Munapik bänepnin-ken peñkuk.

Pol imata Korin kome bäräñeñ nämö kuñkuk?

²³ * Ñode täwerira Anututä näkño man täñkehärom täwayäj; Korin ämawebe inken nämö äreñkuro uwä äreñira nabäñpäñ mäyäk nadänej yäjpäñ nämö äreñkut. ²⁴ * Ninä intäño nadäkinikjin kañiwarani ude itta nämö nadäkamäj. Nämö, nadäkinikjin u kehäromi itak yäj nadäkamäj. Täñ, nintäño gärip bureni uwä intä bänep oretoret terak kañ kuñarut yäjpäñ unita täñkentäj tamik täkamäj.

2

¹ * Mebäri unita nadäk ñode peñkut; Kuñira nadäj bäräp äneñi api täneño unita nämö api kwet yäj nadäjkut. ² Inken äreñpäñ täñpewa bäräpi butewaki nadäneño uwä netätä äyäjutpäñ näkño bänepnawä täñpidäm täwek? Nämö, in kuduptagän bäräpi nadäneño uwä jide täñpäñ bänepna täñpidäm täneñ yäj nadäjkut. ³ Ude nadäjkuñ unita inken nämö äreñkañ manbiñam komi nitek in yäpäñ tägawäpäñ tepmakta intäjukun u kudän täñpäñ tamijkut. Inken äreñpäñ ämawebetä täñkentäj namiñirä bänep oretoret tänañipäj täñpewä butewaki nadäkta nämö nadäjkut. Nämö, bureni nadäk täyat uwä ñode; Näkä oretoret terak irira in udegän oretoret terak itnej. ⁴ * Notnaye, manbiñam u jop nadäj nämö kudän täñ tamijkut. Nämö, bänepna-ken ägekot pähap ahäj namänpäj konäm terak kudän täñ tamijkut. U bäräpi tamikta nämö, u ninta gäripi pähap nadäj nimik täyak yäj nadäkta kudän täñkut.

Momi pekpek täño man

⁵ * Eruk, notjinpak bäräpi namiñkuko ukeñonita täwera nadäwut. Bureni, äma waki täñkuko u bäräpi näka bumik namiñkuko upäñkañ bäräpi bureni intä terak äroñkuk.

* **1:14:** 2Ko 5:12; Plp 2:16 * **1:15-16:** 1Ko 16:5-6 * **1:19:** Apos 18:5 * **1:20:** Rev 3:14 * **1:21-22:** 1Jo 2:27; Efe 1:13-14; 2Ko 5:5; Rom 8:16-17 * **1:23:** Rom 1:9; 2Ko 11:31 * **1:24:** 1Pi 5:3 * **2:1:** 1Ko 4:21; 2Ko 12:21 * **2:4:** Apos 20:31 * **2:5:** 1Ko 5:1

Upänkañ unita man jäpi yäkta nämo nadätat. ⁶ Nämo, näk komi ätukät nämo yäpuräräret. Waki täñkuko unitäño kowata in mäyaptä täñ imiñkuño u täga. ⁷ Unita apiño momini peñ imiñpäñ bänepi täñpidäm tañ imikot, butewaki pähap nadänpäñ bänepi pewän putärekinik täñpekta. ⁸ Bureni peñ täwetat; In kudän säkgämän täñ imiñirä näka bureni nadäñ namikinik täkañ yäñ kañ nadäwän.

⁹ * Täñpäkañ manbiñam kudän täñ tamiñkuro uwä bänepjin täñ-yabäkta kudän täñkut. Näkño jukuman u kudup täga buramineñ ba nämo buramineñ u nadäwa yänkañ kudän täñkut. ¹⁰ Nadäkañ? Intä äma unitäño momi peñ imiñirä näk imaka, unitäño momi täga api peñ imet. Täñkañ äma unitä waki u ba u täñ namiñkuko inta yänpäñ unitäño momi Kristo inamiken uku peñ imiñkut yän nadäwut. ¹¹ * Äma unita butewaki nämo nadäñ imiñitna Satantä täñ-niñatpäñ äma uwä inita biñam yäpeko unita ude täwetat. Satan täño mebarini u nadäna tärekañ.

Topmäk-topmäk kodaki täño piä äma

¹² * Täñpäkañ Kristo täño Manbiñam Täga yänahäkta Troas komeken kuñpäñ Ekänitä piäni uken täkta kädet uku täwit namiñirän kañpäñ nadäñkut. ¹³ * Ude kañpäñ nadäñkuro upänkañ Taitusta wäyäkñewa wawäpäñ nadäwätäk pähap täñkut. Nadäwätäk täñpäñ Troas nanik äbot täñpani in itkot yän yäwetpeñ Masedonia komeken kuñkut.

¹⁴ Upänkañ Anutu bänep täga pähap nadäñ imik täyiwa! U imata, u intäjukun it nimiñpäñ Kristo täño piäni täkta täñkentäñ nimiñirän täga täk täkamäñ. Uwä ñode bumik; Komi ämatä päñku iwankät ämik täñkañ yärepmitpäñä intäjukun ämanikät äneñi oretoret bumta täñtäñ eñiken ämneñ. Udegän intäjukun ämanintä täñkentäñ nimiñirän Kristo täño manbiñam kábäñi säkgämän ude komeki komeki piäñ wädäñ yäpmäñ kuñirän unitäño mebari nadäk täkañ. ¹⁵ * Bureni, manbiñam yänahäwani ninä Anututä peñ niwerirän Kristo täño kábäñi säkgämän yäpmäñ kuñat täkamäñ. Täñitna unitäño kábäñitä äma irit kehäromita biñam ba äma geñi wakita biñam u bämopi-ken piäñ wädäk täyak. ¹⁶ * Geñita biñam täñpanitä nin piäñ nadäñirä kumbani kábäñ bumik täñirän tämapu täk täkañ. Täñ, irit kehäromita biñam täñpanitä nin piäñ nadäñirä irit säkgämän täño kábäñ ude piäñirän wädäñ nadäk täkañ. Täñpäkañ piä u täkta kehäromi nitek netä? Kubä nämo itak! ¹⁷ * Äma mäyaptä moneñ yäpmäkta Anutu täño man jop yän äwaräkukgän täk täkañ. Upänkañ ninä ude nämo täk täkamäñ. Nämoinik, Anututä niniñ kirewani unita inamiken, Kristo täño piä watä ämaniye ude bänep siwoñi terak yänahäk täkamäñ.

3

¹ * Man udewani yänitna yänbiñam-biñam äneñi yäkañ yän nadäkañ? Ba ninta ñode käwep nadäk täkañ; Polkät noriye uwä äma jopi. Mebarini niwoñäreka man kudän äbot täñpani täño intäjukun ämatä kudän täñ yämani u yäpmäñ kuñatta bitnäc täkañ. Ude nadäk täkañ? Ba man kudän täwani udewani kudän täñ nimiñayän yän nadäkañ? Ude nämo! Äma mäyaptä man kudän udewanita nadäwä ärowani täk täkañ upänkañ nin ude nämo. ² * Imata, inä nintäño man kudän udewani, bänepnin-ken kudän täwani. Bänepjin sukurenpäñ Anututa nadäkinik täñkuño unitä nin äma jidewani u siwoñi yänahäñirän ämawebe kuduptä kañpäñ nadäk täkañ. ³ * Uwä ñode kañpäñ nadäk täkañ; Inä man kudän Kristotä ini kudän täwani bumik, nintä piä täñkumäño unitäño bureni. Täñkañ uwä äma keritä mobä terak kudän täwani nämo, uwä Irit Mähemi täño Munapikitä äma bänepi-ken kudän täwani.

* **2:9:** 2Ko 7:15, 10:6 * **2:11:** Luk 22:31 * **2:12:** Apos 14:27; 1Ko 16:9 * **2:13:** Apos 20:1 * **2:15:** 1Ko 1:18
 * **2:16:** Luk 2:34; 2Ko 3:5-6 * **2:17:** 2Ko 1:12; 1Pi 4:11 * **3:1:** 2Ko 5:12; Apos 18:27; Rom 16:1 * **3:2:** 1Ko 9:2
 * **3:3:** Kis 24:12; Jer 31:33; Ese 36:26-27

4 * Piänin unita nadäkinik täkamäj. Imata, Kristotä piäni u täkta täñ-kehäromtañ niniñirän Anututä kawän tägak täyak. 5 Bureni, nininken kehäromi ba nadäk-nadäk terak piä u täga täk täkamäj yäj yänañi nämo. Nämo, kehärominin uwä Anutu-ken nanik. 6 * Anutu ini uwä topmäk-topmäk kodaki täño watä piä täkta kehäromi nimik täyak. Topmäk-topmäk kodaki uterak ämawebe Anutu-kät bänep kubägän täga itneñ. Täñpäkañ topmäk-topmäk uwä бага man kudän täwani uterak yengämä pewani nämo, u Munapik täño kehäromi terak yengämä pewani. Baga man kudän täwani unitä kumäj-kumäj kädet irepmitta nämo täñkentäj nimik täyak. Täñ, Munapik uwä irit bureni pewän ahäk täyak.

7-8 * * Baga man uwä mobä pipiyäwani terak kudän täwani u Ekäni täño penyäjek ba kehäromi nitek ahäjñkuk. Unitä täñpewän Moses täño injami-dapun ägo paki-inik weñkuko paorayäj täñkukopänkañ ämawebetä pen ugän kënañi nämo täñkuk. Eruk, бага man, mähemiye kumäj-kumäñta biñam yepmanñpani unitä penyäjek ba kehäromi udewani nitek ahäjñkuk. Täñ Kudupi Munapik täño watä piä ämaniyetä penyäjek ba kehäromi jidewani nitek upäj api këneñ? U penyäjek säkgämän kehäromi-inik, kädet biani täño irepmit-inik täñpani u api këneñ! 9 * Ba Anututa watä piä täktäk kädet biani, ämawebe mankenta biñam yepmak täyak u penyäjek ba kehäromi nitek ahäjñkuk. Täñ piä unitä ämawebe Anutu injamiken momini nämo yepmak täyak unita jide yänayäj? Uwä ñode; Piä u säkgämän-inik, Ekäni täño kehäromi ba penyäjek ikek! 10 * Bureni, ämawebetä бага man unita nadäjirä säkgämän täñkuko upänkañ imaka säkgämän-inik, kehäromi pähaptä ahäjirän apiño imaka biani unita nadäjitna äpani, penyäjeki nämo täk täyak. 11 U imata, бага man, imaka kadäni keräpi itta yäwani u penyäjek ba kehäromi nitek ahäjñkuk. Täñ imaka tärek-täreki nämo itta yäwanitä penyäjek ba kehäromi jidewani nitek? U inipärik kudupi kubä!

12 Eruk nin penyäjek bureni u nämoinik api paoreko unita nadäkinik täkamäj unita unitäño manbiñam täñjumon-umun terak nämo, bätakigän yäñahäk täkamäj. 13 * Nin Mosestä täñkuko ude nämo täk täkamäj. Ägo injami dapun-ken weñkuko u nämo paorirän tektä injami-dapun täñpipiñkuk, Isrel ämawebetä nadäk-nadäki imaka kadäni keräpi-tagän penyäjekta yäwani uterakgän peneñ yäñpäñ täñpipiñkuk. 14 * Täñirän Isrel ämawebe täño nadäk-nadäki mobä ude äworeñkuko unita penyäjek unitäño mebäri nämo kañpäñ nadäwä tumbuñ. Täñpäñ topmäk-topmäk biani unitäño man danipäñ nadäk täk täkañ upänkañ pen, mebäri kwawak nämo kañpäñ nadäk täkañ. Tek u pen injami-dapun ba nadäk-nadäki täñpipiñ itak bumik. Bureni, u nämo wärämurani. Nämo, äma kubätä Kristota nadäkinik täñpäñ kwasikorirän uyaku Anututä tek u täga wärämutek. 15 Täñkañ apiño imaka, Moses täño бага man u danipäñ nadäk täkañ upänkañ tek unitä bänep nadäk-nadäki-ken uwäk täñirän mebäri nämo nadäwä tumäk täkañ. 16 * Täñpäkañ äma kubäkubätä bänep nadäk-nadäki Ekänikengän peñirä eruk tek u wärämüt yämik täyak. 17 * Täñpäñ Ekänita yäyak uwä Munapik ubayäj. Ekäni täño Munapiktä äma kubäken irirän eruk äma u бага man täño topmäk-topmäk terak nämo it täyak. Bureni, Anutu dubini-ken kukta imaka kubätä käderi wari nämo itpipitak. 18 * Unita notnaye, nadäkinik täñpani nininta ñode yäwa; Tek unitä nintäño injam-dapunin nämo uwäk täyak. Nämo, Ekäni täño penyäjek ba täktäki säkgämän u kañpäñ nadäkinik täk täkamäj. Ude täñpäñ nintä terak Ekäni ini penyäjek kudäni ba täktäki u yäpurärätpäñ yäpurärätpäñ peñirän ini bumik äworeñ itkamäj. Täñpäkañ Ekänitä ude täñ niniñ itak. Täñ Ekäni uwä Munapik ubayäj.

4

* 3:4: 2Ko 2:16 * 3:6: Jer 31:31; 1Ko 11:25; Jon 6:63; Rom 7:6 * 3:7-8: Kis 34:30 * 3:7-8: Gal 3:2,5 * 3:9: Lo 27:26; Rom 1:17, 3:21 * 3:10: Kis 34:29 * 3:13: Kis 34:33-35 * 3:14: Rom 11:25 * 3:16: Rom 11:23,26 * 3:17: Jon 8:32,36; Rom 8:2; Gal 5:1 * 3:18: Kis 16:7, 24:17

Imaka säkgämän käbot jiburani gänaŋ itak

¹* Anututä oraŋ nimiŋpäŋ piä u nimiŋkuko unita bänepnin nämo pena putärek täkaŋ. Nämo, ehutpäŋ täk täkamäŋ. ²* Täŋpäŋ kudän waki mäyäk ikek, ämatä käbop täk täkaŋ u mäde ut yämik täkamäŋ. Nin täŋyäkŋarani nämo täk täkamäŋ, ba Anutu täŋo mankät jop mankät bok nämo awähut täkamäŋ. Nämo inik, Anutu iŋamiken man bureni iŋit-inik täŋpäŋ kwawak yäŋahäk täkamäŋ. Ude täk täkamäŋ uwä ämawebetä nibäŋpäŋ nadäŋkaŋ bänepitä kädet siwoŋi iwatkaŋ yäŋ nadäwut yäŋpäŋ täk täkamäŋ. ³Bureni, äma ätu dapuri itpipiwanitä Manbiŋam Täga nintä yäŋahäk täkamäŋ unitäŋo mebäri nämo nadäwä tumäk täkaŋ. Eruk, äma udewani uwä pewä paotta biŋam täŋpani yäŋ nadäwut. ⁴* Komen ämawebe täŋo anutu waki unitä nadäk-nadäki uwäk täŋpipiŋirän Manbiŋam Täga täŋo peŋyäŋeki ahäŋ yämik täyak uwä täga nämo kaŋpäŋ nadäk täkaŋ. Manbiŋam Täga unitä Kristo täŋo peŋyäŋek ba kehäromi u yäŋahäk täyak. Täŋkaŋ Kristo ini uwä Anutu udegän-inik. ⁵* Bureni-inik täwetkamäŋ; Manbiŋam yäŋahäk täkamäŋ uwä ämawebetä wäpnin yäpmäŋ akukta nämo täk täkamäŋ. Nämo inik! Nin ŋode yäŋahäk täkamäŋ; Jesu Kristo u Ekäni-inik itak. Täŋpakaŋ Jesu unitä wäp biŋam yäpän yäŋpäŋ intäŋo watä piä ämajiye ude itkaŋ täŋkentäŋ tamik täkamäŋ. ⁶* Anututä bian ŋode yäŋkuk; Bipmäŋ urani gänaŋ peŋyäŋek ahäwän! Eruk Anutu unitägän iniken peŋyäŋek bänepnin-ken pewän ahäk täkaŋ. Peŋyäŋek unitä nadäk-nadäknin kwawak piräreŋirän Anutu täŋo täktäki ba kehäromi Kristo terak itak u kwawak kaŋpäŋ nadäk täkamäŋ.

⁷* Upäŋkaŋ piä täk täkamäŋ uwä ninin-tägän täga tänaŋi nämo. Unita imaka säkgämän-inik iŋit täkamäŋ uwä käbotinik jiburani gänaŋ iŋit täkamäŋ bumik. Ude unitä kwawak ŋode niwoŋäretak; Manbiŋam unitäŋo kehäromi pähap u ninken nanik nämo, u Anutu-ken nanik. ⁸* Komeni komeni bäräpi mebäri mebäri yabäŋ ahäk täkamäŋ upäŋkaŋ bäräpi unitä nin nämo uyiŋ-jakŋit täkaŋ. Nadäwätäk täk täkamäŋ upäŋkaŋ bänepnin nämo pena putärek täkaŋ. ⁹ Ämatä iwan täŋ nimik täkaŋ upäŋkaŋ Anutu nämo nipmak täyak. Ämatä nidäpmäŋ-pewä mak täkamäŋ upäŋkaŋ gwäk pimiŋpäŋ pen kuŋat täkamäŋ. ¹⁰* Kepma kepma gupnintä komi bäräpi Jesutä nadäŋpäŋ kumbuko udegän nadäŋpäŋ kotak täkamäŋ. Upäŋkaŋ jop nadäŋ nämo kotak täkamäŋ. Nämo, ämawebetä gupnin terak Jesu, kodak taŋpeŋ akuŋkuko unitäŋo kehäromi kwawak ahäŋirän kakta komi bäräpi u nadäŋpäŋ kotak täkamäŋ. ¹¹* Bureni, kodak itkamäŋ upäŋkaŋ kepma kepma Jesu täŋo piä terak kumäŋ-kumäŋ-ken it täkamäŋ. Ude iritna Jesu Kristotä gupnin kumäkta yäwani u täŋ-kehäromtaŋ nimik täyak unitä Jesu uwä kehäromi niked itak yäŋ kwawak yäŋahäk täyak. ¹² Unita ŋode täwetat; Manbiŋam yäŋahäk täkamäŋ uniterak kumäŋ-kumäŋtä ninken ahäk täyak upäŋkaŋ piänin uterak inken irit säkgämän ahäk täyak.

¹³* Anutu täŋo man kudän täwani terak äma kubätä ŋode yäŋkuk; Näk nadäkinik täŋkuro unita man yäŋahäŋkut. Eruk, nintä bänep nadäk-nadäk udegän iŋit täkamäŋ. Nin nadäkinik täkamäŋ unita manbiŋam yäŋahäk täkamäŋ. ¹⁴* Imata, nin ŋode nadäk täkamäŋ; Anutu, Ekäni Jesu Kristo kumbani-ken nanik yäpmäŋ päŋaku teŋkuko unitä nin imaka, Jesu-kät bok api yäpmäŋ päŋaku nipmaŋpek. Täŋirän inkät ninkät bok iŋamiken api itne. ¹⁵* Unita ŋode yäwa; Komi bäräpi nadäk täkamäŋ u in täŋkentäŋ tamikta nadäk täkamäŋ. Ba uterak Anutu täŋo orakorakitä ämawebe mäyap-ken weŋ parirän ämawebe u bänep täga pähap iwetpäŋ Anutu wäpi biŋam iniŋ oretinik api täneŋ.

Kunum gänaŋ iritta gup

* **4:1:** 2Ko 3:6 * **4:2:** 2Ko 2:17; 1Te 2:5; 1Ko 1:18 * **4:4:** Efe 2:2; Kol 1:15; Hib 1:3 * **4:5:** 2Ko 1:24 * **4:6:** Stt 1:3; Ais 9:2; 2Ko 3:18 * **4:7:** 2Ko 5:1 * **4:8:** 2Ko 1:8, 7:5 * **4:10:** 1Ko 15:31 * **4:11:** Rom 8:36 * **4:13:** Sam 116:10 * **4:14:** 1Ko 6:14 * **4:15:** 2Ko 1:3-6

16* Mebäri unita bänepnin nämoinik pena putärek täkañ. Komegupnin uwä putärek täkañ upäñkañ Ekänitä bänepnin uwä kepma kepma täñ-kodaktañ nimik täyak. 17* Komi bäräpi täpuri, apiño-tagän yäwani nadäk täkamäñ unitä imaka säkgämän-inik, tärek-täreki nämö kubä api pewän ahäñ nimek yäñ nadäk täkamäñ. Imaka säkgämän u komi apiño nadäk täkamäñ u irepmit-inik api täñpek. 18* Unita imaka dapunintä känäñi uterak nämö, imaka dapunintä nämö känäñi uterak kakiniäk täk täkamäñ. Imaka dapunintä täga känäñi u kadäni keräpi-tagän api itneñ. Upäñkañ imaka nämö känäñi uwä tärek-täreki nämö, pen api it yäpmäñ ärowek.

5

1* Bureni ñode nadäkamäñ; Komegup, eni waki kome terak ño it täkamäñ u wawänä kunum gänäñ Anutu-ken nanik eni paot-paori nämö ba äma keritä täñpani nämöpäñ wädäna ärowäpäñ api itne. 2* Upäñkañ kome terak ño itkañ eni kodaki, kunum täño gup nitek u jide täñpäñ bäräñeñ wädäna äronen yäñ nadäñpäñ yäñkähän-kähän yäñtäñ kuñat täkamäñ. 3* U imata, eni kodaki u wädäna ärowäpäñ moräñ, apiño kuñat täkamäñ ude nämö api kuñatne. Nämö, u gup bureni nitek api kuñatne. 4* Täñpäkañ komegup, kome ñonitäño eni waki nitek kuñatkañ bäräpi pähap nadäñpäñ yäñkähän-kähän yäk täkamäñ. U imata, komegup yäñopmähpäñ jop mañpä-kukta nämö nadäk täkamäñ. Nämö, nin kunum täño gup, komegup punin terak wädäna ärokta gäripi nadäkamäñ. Ude täñitna imaka irit kehäromi nitek unitä imaka paotta yäwani api uwäktäñ morewek. 5* Nadäkañ? Anututä ini irit kehäromi u yäpmäk-tagän iwoyähpäñ nipmañkuk. Täñpäñ irit u bureni-inik api tamet yäñ niwojäreka Kudupi Munapiki intäjukun niniñ kireñkuk.

6* Mebäri unita bänep pidäm terak bätakigän kuñat täkamäñ. Upäñkañ ñode imaka nadäk täkamäñ; Komegup ño nitekä, Ekänitä ini komeken dubini-ken-inik nämö itkamäñ. 7* Unita apiño, imaka bureni unita nadäkinik täñpäñ kuñat täkamäñ. U kwawak irirän kañiwattäñ nämö kuñat täkamäñ. 8* Upäñkañ äneñi ñode yäkgän täñpa; Kumäkta nämö umuntak täkamäñ. Nämö, gäripnin tañi uwä komegup ño penpäñ Ekäni-kät itta nadäk täkamäñ. 9* Täñpäkañ komegup ikek itnayäh täkamäñ ba komegup penpäñ Ekäni-kät itnayäh täkamäñ upäñkañ nadäk kehäromi-inik ñode pek täkamäñ; Ekäni täño gärip terakgän kuñaritna gäripi kañ nadäwän. 10* U imata, Kristotä nin yäpmäñ danikta kuduptagän inamiken api ahäne. Ahäñitna komegup ikek itkañ kudän täk täkamäñ, täga ba waki, uterak kowata nimikta yäwani u api nimek.

Anutu-kät not täñpäñ kuñat-kuñat

11* Ekänitä ude api täñpeko uwä umuri pähap. Unita nadäna tärewäpäñ ämawebetä udegän nadäkot yäñpäñ gwäk pimiñpäñ yäwetgän yäwetgän täk täkamäñ. Täñitna nin täño mebarinin uwä Anututä kwawakinik kañpäñ nadäñ moretak. Täñ, inä jide? Bänepjintä ninta jide nadäk täkañ? Siwoñi täkañ yäñ käwep nadäñ nimik täkañ? 12* Notnaye, ude yähira iniken gupi äneñi jop nadäñ yäpmäñ ärokañ yäñ nadäneñta! Ude nämö, mebäri ñodeta yäyat; Intä ninta gäripi bureni nadäñ nimut yäñpäñ man udewä täwetat. Ninta ude nadäñpäñ äma täñyäkñarani täño jopman täga api utneñ. Äma uwä äma bänepi-ken jide pätak unita nadäwätäk nämö täk täkañ. Äma gupitagän, dapuritä kak täkañ unitagän nadäwä ärowani täk täkañ.

13* Äma uwä ninta yähgungun man yäk täkañ yäñ yäk täkañ. Täga, ini yäk täkot! Upäñkañ man yähähäk täkamäñ u Anutu wäpi yäpmäñ ärokta yähähäk täkamäñ. Täñ, nadäna

* 4:16: Efe 3:16 * 4:17: Rom 8:17-18 * 4:18: Kol 1:16; Hib 11:1-3 * 5:1: 2Ko 4:7; 2Pi 1:13-14 * 5:2: Rom 8:23 * 5:4: 1Ko 15:53-54 * 5:5: Rom 8:16,23 * 5:6: Hib 11:13-16 * 5:7: 1Ko 13:12 * 5:8: Plp 1:23 * 5:9: Kol 1:10; 1Te 4:1 * 5:10: Sav 12:14; Rom 2:16, 14:10 * 5:11: 2Ko 4:2 * 5:12: 2Ko 3:1, 1:14

tumbäpän kuŋat täkamän uwä inta yänpän kuŋat täkamän. ¹⁴ Imata, Kristotä bänep iron pähap niwoŋärenkuko unitä peŋ niwerirän piäni täk täkamän. Iron pähap täŋkuko u ŋode kaŋpän nadäkinik täkamän; Äma kubätä ämawebe kuduŋtagänta yänpän kumbuk. Ude täŋkuko unita ämawebe kuduŋtagän u bok kumbumän bumik. ¹⁵ * Täŋkaŋ kuduŋtagänta yänpän kumbuko unita ämawebe iritta biŋam uwä pen inita nadäwätäk täŋpän nämo kuŋatneŋ. Nämo, u äma täŋkentän yämikta kumänpän kodak täŋkuko unitäŋo wäpi biŋam oraŋ imiktagän nadänpeŋ kuŋatneŋ.

¹⁶ Unita apiŋo nin ämawebe gupi-tagän, kome täŋo nadäk terak nämo yäpmän danik täkamän. Täŋ, bian ninä äma täŋo nadäk terak Kriŋto kaŋpän nadäk täk täŋkumänjo upänkaŋ apiŋode uwä nämo! ¹⁷ * Apiŋo ŋode kaŋdäkŋek täkamän; Äma kubä Kriŋto terak kwasikot täyak uwä Anututä äma u täŋpewän mebärini inipäräk kubä täyak. U imaka biani pewän paoräpän imaka kodaki korewani. ¹⁸ * U Anutu kubä-tägän täk täyak. Nin unitäŋo iwan itkumänjo upänkaŋ Kriŋto terak Anututä täŋpewän inikät bänep kubägän it täkamän. Täŋpän äma ätutä inikät bänep kubägän udegän itta piä ŋo nimiŋkuk. ¹⁹ * Unita manbiŋam ŋode yänahänpän yäwet täkamän; Anututä Jesu terak komen ämawebe inikät bänep kubägän itta piä täŋkuk. U momini peŋ yämiŋpän momi unita wari nämo nadäk täyak. Täŋpäkaŋ Anutu-kät ämawebe bämopi-ken bänep kubägän pewä ahäk-ahäk täŋo manbiŋam u nintä yänahäkta ketnin terak peŋkuk.

²⁰ Unita Kriŋto täŋo meni jinom yäpmänpän mani yänahäk täkamän. Yänahäk täkamän uwä Anututä ini ämawebeta gera yäyak ubayän. Kriŋtotä iniken man kehäromigän ŋode yänahäk täkamän; Bänepjin äyänutkaŋ Anutu-kät bänep kubägän itpän kaŋ kuŋarut! ²¹ * Nadäkaŋ? Kriŋto u momi nämo upänkaŋ Anututä nin täŋkentän nimikta täŋpewän momi äma bureni äworeŋkuk. Ude täŋkuko u ŋodeta; Nintä Kriŋto-kät kwasikotpäŋ ini Anutu ude, siwoŋi kudupi äworekta täŋkuk.

6

¹ * Unita notnaye, Anutu-kät piä bok täŋpani nintä man kehäromigän ŋode täwetkamän; Watä ket itpän kaŋ kuŋarut! Anutu täŋo orakoraki yäpuŋo unitäŋo bureni nämo pewä ahäneŋta! ² * Anututä unita yänkuko u ŋode nadäwut;

*Oran tamikta kadäni näkŋa nadänkut-ken uken nadän tamiŋkut.
Intä imaka umuri kubä irepmitta täŋkentän tamiŋkut yäk.*

Ais 49:8

Notnaye, man unita ŋode täwera nadäwut; Oraŋ tamikta kadäni iwoyänkuko uwä apiŋo. Unita apiŋowä uken tubeŋ kuŋirä waki keri-ken nanik kaŋ ketärenpän tepmanpän!

Poltä bäräpi mäyap kotaŋkuk

³ Nin ämatä nibäwä waki täŋpänpiä piä täk täkamän ŋonitä täŋpewän Anututa bitnäneŋo ba momi-ken mäneŋo udeta gwäk pimiŋpän kudän siwoŋigän täk täkamän. ⁴ * Bureni, imaka kuduŋtagän ahän nimik täkaŋ uterak nin Anutu täŋo piä watä ämaniye bureni yän yäwoŋärek täkamän; Komä bäräpi ba umun mebäri mebäri terak itpän nämo kwitak täkamän. ⁵ * Ekäni täŋo piäta yänpän ämatä pärip-päriptä nidäpmänpän komä eniken nipmak täkaŋ. Ba iwantä nin itgwäjiŋpän nidäpmäkta täk täkaŋ. Ba piä, woŋ imätpäŋ täk täkamän. Ba dämpmon kodak, nakta jop it täkamän.

⁶ * Täŋpäkaŋ täktäknin uwä, siwoŋi kudupi kuŋat täkamän. Ba nadäk-nadäk täga inŋit täkamän. Kokwawak bäräneŋ nämo täŋpän äma oraŋ yämik täkamän. Kudän udewani terak nin Anutu täŋo piä watä äma bureni yän yäwoŋärek täkamän. Ninä Kudupi Munapik

* **5:15:** 1Ti 2:6; Rom 14:7-8 * **5:17:** Rom 8:1,10; Gal 6:15; Ais 43:18; Rev 21:5 * **5:18:** Rom 5:10 * **5:19:** Rom 3:23-25; Kol 1:19-20 * **5:21:** Jon 8:46; Hib 4:15; Gal 3:13; 1Ko 1:30; Plp 3:9 * **6:1:** 2Ko 5:20 * **6:2:** Luk 4:19-21
* **6:4:** 2Ko 4:2 * **6:5:** 2Ko 11:23-27 * **6:6:** 1Ti 4:12

täño kehäromi terak kuñat takamän. Ba bänep iron täktäk kädet bureni iwat takamän. 7* Täñkañ man bureni-gänpäñ yänahäk takamän. Ba Anutu täño kehäromi terak piä tak takamän. Täñ, iwan täño kehäromi yäpmän äpäkta ämik täño tuñum ketnin kukñi kukñi inñit takamän uwä kudän siwoñi u. 8 Täñitna äma ätu orañ nimiñirä ätutä wäpnin yäpmän äpäk takañ. Ätu niniñ oret takañ, ätu yänärok niwet takañ. Ätutä tänyäkñarani äma yän nadäk takañ upäñ nämo, man bureniñän yäk takamän. 9* Äma mäyaptä piä ude täñpani yän nadän nimik takañ upäñkañ nadäwä äpani tak takañ. Ämatä ninta kumbani ude nadäk takañ upäñkañ nämo, kodak itkamän! Nidäpmänpäñ niwat kirek takañ upäñkañ nämo kumänkamän. 10* Butewaki nadäk takamän upäñkañ bänep oretoret terak it takamän. Äma jäwäri it takamän upäñkañ äma mäyap täñkentän yämik takamän. Tuñumta wäyäkñek takamän upäñkañ täñbumbum pähap ikek it takamän.

11 O Korin nanik notnaye, man ba nadäk kubä käbop nämo pek takamän. Nämo, inta gäripi-inik nadänpän nintäño nadäk kudup kwawak yänahänpäñ täwet takamän. 12 Nin gäripi tañi nadän tamik takamän upäñkañ ninta udegän nämo nadän nimik takañ. 13* Nadäkañ? Man täwetat ño, in äpetnaye nanaknaye bureni unita täwetat. Unita nintä gäripi nadän tamik takamän udegän gäripi nadän nimik takot.

Siwoñi-kät wakikät not täga nämo tädeñ

14* Notnaye, ñode täwera nadäwut; Nadäkinik täñpani intä äma nadäkinik nämo täñpani-kät imaka kubä takta bänep kubägän nämo täneñ. Ude täga tänañi nämo. In mebariñin inigän inigän. Jide nadäkañ? Siwoñi-kät wakikät not täga tädeñ? Ba penyänek kenta bipmän urani bänep kubägän täga tädeñ? Nämoinik! 15 Ba Kristo-kät Satan, yarä u jide täñpäñ bänep kubägän tädeñ? Ba nadäkinik täñpani-kät nadäkinik nämo täñpani, yarä u jide täñpäñ bänep kubägän tädeñ? U täga nämo! 16* Ba Anutu täño kudupi yotkät wäbät, yarä unita jide ude täñpäñ bänep kubägän tädeñ? Nadäkañ? Ninä Anutu irit mähemi täño kudupi yot. Unita Anututä ñode yänkuk;

*Näk in bämopjin-ken itkañ itpäñ-nadäk api täñ yäpmän kwet.
Täñpäñ Anutujin irira ämawebenaye api itneñ.*

Wkp 26:12

17* Mebäri unita Ekänitä ñode yäkgän täñkuk;

*Unita Anututa nadäkinik nämo täñpani u yabä kätäñpeñ injingän injingän itkot.
Täñpäkañ imaka taräki yepmänitpäñ-pek nämo täneñ.
Ude täñirä näk not api täñ tamet.*

18* *Täñkañ nanjin ude it tamiñira äpetnaye nanaknaye ude täñpeñ api kuñatneñ.
Ekäni kehäromi mähemitä ini man ude yäyak.*

7

1 Notnaye tägagämän, Anututä ude täñ nimikta man ude täñkehärom täñkuko unita imaka waki taräkita gupnin bänepnin täñpäwak takañ u yabä kätäñpäñ kuräki-inik it takäna. Täñkañ Anutu orañ imiñpäñ kudupi-inik itta gwäk pimiñpäñ piäni tak takäna.

Pol oretoret täñkuk

2* Täñpäkañ inä ninta äneñi nadän nimik takot. Nin inken nanik äma kubäta waki nämo täñ imiñkumän. Ba äma kubä täñ-ikñatpena nadäkiniki nämo pewän putäreñkuñ. Ba äma kubä jop ikñatpäñ imakani nämo kubo täñkumän. 3* Man ñowä tebenpäñ nämo yäyat.

* 6:7: 1Ko 2:4 * 6:9: 2Ko 4:10; Sam 118:18 * 6:10: 2Ko 7:4; Plp 2:17; Kol 1:24 * 6:13: 1Ko 4:14 * 6:14: Efe 5:7,11 * 6:16: 1Ko 3:16; Wkp 26:12; Ese 37:27 * 6:17: Rev 18:4 * 6:18: 2Sml 7:14; Ais 43:6; Jer 31:9; Rev 1:8 * 7:2: Apos 20:33; 2Ko 12:17 * 7:3: 2Ko 6:11-12

Nämo, man pengän täwetkumäño ugänpäj äneji täwetat; Bänepnintä inta gäripi nadäk takamäj. Nämo kumnayäj takamäj ba kumnayäj takamäj upäjkañ inta gäripi pen api nadäk täne. ⁴ In-täño nadäk-nadäkjinta bänep yarä nämo täyat. Nämo, inta oretoret täyat u inide kubä. Komi butewaki punin terak it yäpmäj äbumäño upäjkañ bänepna nämo pewa putärek täyak. Nämo, oretoret pähap nadäk täyat.

⁵ * Täjpäkañ Masedonia komeken ahänpäj jide täjpäj itpäñ-nadäk tänam? Nämoinik. Noken ämatä ninkät bumta yäj-awätpäj komi bäräpi mebäri mebäri täj niminjirä bänepnin imaka, umuntañkuñ. ⁶ * Täjnitna äma bänep bäräp ikek täjpidäm täwani Anututä bänepnin täjpidäm takta Taitus iniñ kireñpewän äbuk. ⁷ Ba iniñ kireñpewän äbuko unitagän nämo. Nämo, Taitus inkät irirä bänepi täjpidäm tañ imiñkuño unitäño manbiñam niwerirän bänepnin pidäm tañkuk. Nöde imaka niwerirän bänepnin tägañkuk; Intä bäräpi täj namiñkuño unita butewaki nadäj namiñpäñ äneji bänep kubägän itta nadäk täkañ. Ba näka gäripi nadänpäj äneji nabäкта nadäk täkañ yäj niwetkuko unita oretoret inide kubä nadätat.

⁸ * Näk man kudän kubä bian kudän täj tamiñkuro uterak nadäj bäräp tamiñkut. Täjpäj man u täjñkentäj tamikta kudän täjñkuro unita goret täjñkut yäj nämo nadätat. Bureni, pengänä goret tät yäj nadäñkuro upäjkañ bänep nadäj bäräpjin u paotkuko unita apiño täga nadätat. ⁹ Täjpäkañ apiño oretoret täyat uwä bänep nadäj bäräp nadäñkuño unita nämo. Nämo, bänep nadäj bäräp nadäñkuño unitä täjñpewän bänepjin äyäjutkuñ. Mebäri unita oretoret täyat. Anututä ude kañ nadäwut yäj nadäñkuko udegän bänep nadäj bäräp u nadäñkuñ. Unita nintäño mantä in nämo täjpän wañkuñ yäj nadätat. ¹⁰ * Bänep nadäj bäräp Anututä ini pewän ahäk täkañ unitä täjñpewän äma nintä bänepnin sukurek takamäj. Täjpäj kädet uterak Anututä irit kehäromita biñam nimagut täyak. Unita nadäj bäräp udewanita nadäwätäk nämo täne. Täjpäkañ kome terak nanik bänep nadäj bäräptä äma nämo täjñkentäj yämik täyak. Nämo, u kumäj-kumäj imagut täyak. ¹¹ Upäjkañ kawut! Bänep nadäj bäräp Anutu-ken nanik nadäñkuño unitä inken bureni jide pewän ahäj tamiñkuk? Momi täktäk kädet penpäñ kädet siwoñi iwatta bänepjin kädäp ijik täkañ. Täjpäj waki bämopjin-ken itkuko u utpewä makta pidäm tañkuñ. Nadäwätäk pähap täjpäj äneji kudupi itta kädetta wäyäkñeñkuñ, ba äma momi u täjñkuko u yäpä-siwoñ takta piäni täjkuñ, ba ninta gäripi äneji nadäñkuñ. Waki u nämo uwäk täjkuño unita mebärijin kwawak ahätak.

¹² Bian man kudän täj tamiñkuro uwä äma waki täjñkuko unita yäjpäñ nämo, ba äma bäräpi kotañkuko unita yäjpäñ nämo kudän täj tamiñkut. Nämo, man täweritna Anutu iñamiken bänepjintä näka jide nadäkañ u kwawak pewa ahäj tamikta täjñkut; Bureni, in näka gäripi tañi nadäj namiñpäñ äneji nabäкта nadäkañ. ¹³ Ude täjkuño unita bänepnin täjpidäm tañkuñ.

Ba bänepnin täjpidäm tañkuño unitagän nämo. In Taitus bänepi täjpidäm tañ imiñirä oretoret täjñkuko unitä manbiñam päbä niwerirän oretoret pähap, bumta täjñkumäj. ¹⁴ Bian intäño biñam Taitus iwetkuro, man u jopi täjirän mäyäk nämo yäput. Nämo, in man täwerira bureniñän täjkuño udegän Taitus inta oretoret man iwetkuro uwä bureni nikekgän täjñkuk. ¹⁵ * Taitus inken äreñirän umuntañkuño upäjkañ not täj imiñpäñ mani buramiñkuño unita nadänpäj bänepitä inta gäripi-inik nadätäk. ¹⁶ Unita oretoret täk täyat uwä ñodeta; In kudän siwoñi terakgän api kuñatneñ yäj nadäkinik täyat.

8

Täjñkentäk moneñ yämik-yämik täño man

* 7:5: 2Ko 2:13 * 7:6: 2Ko 1:3-4 * 7:8: 2Ko 2:4 * 7:10: Mat 27:3-5; Hib 12:16-17 * 7:15: 2Ko 2:9

1* Notnaye, Masedonia komeken nanik äbot tänpäni ätuken iron kädet Anututä pewän ahäñkuko unita täwetat; 2 Komi butewaki terak jopi jäwäri-inik itkuño upäñkañ jop waki Ekäni täño manta oretoret ärowani pat yämiñkuko unita äma ätu täñkentäñ yämikta iron pähap täñ yämiñkuñ. 3 Näk dapunatä kañkuro u bureni ñode täwetat; Uwä iniken bänepitä pidäm tawäpäñ kehäromi pat yämiñkuko udegän, imaka tänañi u irepmitpäñ moneñ tuñum tañi-inik peñ yämiñkuñ. 4* Nin nämo peñ yäweritna ini-tägän man kehäromi ñode niwetkuñ; Baga nämo peñ nimiñirä äbot tänpäni ätu täñkentäñpäñ Anutu täño kudupi ämawebe Judia komeken nanik u kañ täñkentäñ yäminal yäk. Ude täkta gäripi pähap nadäkamäñ yäñ niwetkuñ. 5 Täñpäkañ imaka täpuri käwep täneñ yäñ nadäñitna ñode täñkuñ; Pengän bänepi Ekänikengän peñkañ Anutu täño nadäk iwatpäñ nintäño man buramikta pidäm täñkuñ.

6 Masedonia naniktä kädet ude täñkuño unita Taitus inken kädet udegän pewän ahäkta peñ iwetkumäñ. Bian Taitustä in täñkentäñirän bämopjin-ken bänep iron kädet u ahäñpäñ paotkuko äneñi täñkentäñ tamiñirän iron kädet u yäpurärätpäñ pen täñtän kukta peñ iwetkumäñ. 7* Inken Anutu täño iron bumta ñode pat tamik täkañ; Nadäkinik, manbiñam yäñahäk-ahäk, nadäk-nadäk tañi, ba Anutu täño kädet iwatta pidäm taktak u pat tamikañ. Ba ninta gäripi tañi nadäk täkañ. Eruk u udegän, äma täñkentäkta moneñ tuñum pekpek kädet iwatta pidäm täkot. 8 Peñ täwetpäñ nämo yäyat. Nämo, äbot tänpäni ätuken iron kädet iwatta täñpidäm-pidäm ahäñkuko u täweritna intäño bänep iron jide ude pätak unitäño mebäri niwonärewut yäñpäñ yäyat. 9* Unita Ekäninin Jesu Kristo täño ironita juku piwut. Uwä täñbumbum ikektä inta yäñpäñ jopi jäwäri ude täñkuk. Intä täñbumbum u korekta jopi jäwäri ude äworenkuk.

10 Unita in ñode täñirä tägawek yäñ nadätat; Imaka obañ gumonita moräki täñpäñ peñkuño u äneñi yäpurärätpäñ kañ täñ yäpmäñ kut yäñ nadäñpäñ täwetat. Kädet u bänepjin pidäm tawäpäñ intäjukun täñkuñ. 11 Unita imaka u tänayäñ nadäñpäñ bänepjin pidäm tawäpäñ yäput peñkuño udegän imaka it tamikañ uterak pidämigän kañ täñ yäpmäñ kut. 12* Nadäkañ? Äma kubätä iron täkta pidäm täweko uwä Anututä iron unita gäripi nadäñpäñ yäpek. Moneñ tuñum it tamikañ upäñ iron täga tänañi u pidämigän täñirä Anututä kawän tägak täyak. Täñ, imaka nämo it tamikañ upäñ iron täwut yäñ nämo peñ täwet täyak.

13-14* Man ño intä bäräpi tañi-inik kottañirä ämawebe ätu säkgämän itta yäñpäñ nämo täwetat. Nämo. Täñ, apiñode in täñbumbum terak itkañ unita ämawebe ätu jäwäri-inik itkañ u täñkentäñ yämiñirä tägawek. Ude täneño uyaku mäden intä jäwäri iräwä unitä täñbumbum terak itpäñä kowata api täñkentäñ tamineñ. Kädet ude terak iritjin kuñat-kuñatjin bok uterakgän api pätden. 15* Unita Anututä Isrel ämawebe kome jopi-ken kuñarirä ketem kubä wäpi mana unita yäñpäñ Anutu ñode iwetkuño udegän täkot;

*Äma mana tañi yäpuño uwä nañ yäpmäñ kuñpäñ nañ paotnañi nadäñkañ uterak yäpuñ.
Täñpäkañ äma mana täpuri yäpuño uwä äneñi ätuta nämo wäyäkñeñkuñ. Nämo, nañpä koki
täñkuñ. Kis 16:18*

Taitus-kät noriye täño manbiñam

16 Anututä Taitus bänepi täñpidäm tañ imiñirän in täñkentäñ tamikta nintä nadäk takamäñ udegän nadätak unita Anututa bänep täga nadäñ imikamäñ. 17 Äneñi inken ärekta iwet yabäñitna bänep täga nadäñkuk. Täñpäkañ nintä iwet yabäñkumäño unitagän nämo, ini imaka, inken ärenpäñ täñkentäk piä täñ tamikta gäripi pähap nadäñkuk. 18 Täñ, Taitus-kät notninpak kubä bok pena ärekamän. Notninpak uwä äbot tänpäni ätuken Manbiñam Täga yäñahäk-ahäk piä täk täyak unita wäpi biñam orañ imik täkañ. 19 Ba piä u

* 8:1: Rom 15:26 * 8:4: 2Ko 9:1-2 * 8:7: 1Ko 1:5; 1Ko 16:1-2 * 8:9: Mat 8:20; Plp 2:6-7 * 8:12: Mak 12:43 * 8:13-14: 2Ko 9:12 * 8:15: Kis 16:18

täktägän nämo. Nämo, äbot tänpäni ätutä äma u ninkät bok kuḡatta iwoyänkuḡ. U täḡkentän nimiḡirän Judia komeken nanik äbot tänpäni täḡkentäk moneḡ yämikta yäwani u watäni itpän yäpmän kuḡat täkamän. Piänin uwä Ekäni ini wäpi biḡam iniḡ oretta täk täkamän. Ba ämawebe ḡode yäwoḡärektä; Äbot tänpäni bäräpi terak itkaḡ u täḡkentän yämikta pidäm täkamän. ²⁰ Täḡpäkaḡ ämatä yänpän-nibän niwat täneḡo udetä ämawebetä bänep irona pewani moneḡ taḡi ḡo watäni ket itta nadäkamän. ²¹ Nin kudän siwoḡi täktägän nadäk täkamän. Kudän siwoḡi u Ekäni iḡami-kengän nämo. Nämo, ämawebetä imaka, nibäwä siwoḡi täkta yänpän täktäknin u kwawak pena ahäk täkaḡ.

²² Täḡpäkaḡ Taitus-kät notninpak ukät kuḡatta notninpak kubä bok yepmana ärenayän. Notninpak unitäḡo kehäromi ba gäripi kakta piä mebäri mebäri imiḡitna kudup täḡ morek täyak. Äma u Anutu täḡo piä gwäk pimiḡpän täk täyak. Täḡ, in kudän siwoḡi terakgän api kuḡatneḡ yän nadäkinik täyak unita täḡkentän tamikta gäripi pähap nadatak. ²³ Täḡpäkaḡ Taitus täḡo mebäri uwä kudup nadäkaḡ. Uwä näḡḡo notnapak bureni kubä, in täḡkentän tamikta piä bok tänpäni. Täḡ, notninpak yarä unitawä ḡode nadäneḡ; Yarä uwä kome ḡo käda äbot tänpäni täḡo iḡam dapun yäpmänpän piä täk täkamän unitä Kristo täḡo wäpi biḡam yäpmän akuk täkamän. ²⁴* Unita in kudän siwoḡi ugän täḡ yämiḡirä äbot tänpäni kome ätuken naniktä iron täktäk kädet inken tokḡek pätak yän nadäk täkot. Ba ḡode imaka, nadäk täkot; In-täḡo biḡam yäk täkamän uwä jop nämo yäk täkaḡ yän nadäk täkot.

9

Äbot tänpäni notniye täḡkentän yämikta man

¹* Akaia kome taḡiken nanik inta man käroḡi nämo kudän täḡ tamayän. Nämo, inä Anutu täḡo kudupi ämawebe ätu täḡkentän yämikta moneḡ pekpek täḡo käderi uwäku nadäkaḡ. ² In äbot tänpäni jopi jäwäri itkaḡ u täḡkentän yämikta bänepjin pidämtak täkaḡ yän nadänpän Masedonia äbot tänpäni iḡamiken wäpjin biḡam yäpmän akuḡpän ḡode yäwet täyat; Akaia nanik äbot tänpäni notjiye täḡkentäk moneḡ udewani pekta bian, obaḡ kubä gumonita nadäk tawaḡ peḡkuḡ. Piä udewani täkta intäḡo nadäk-gärip u yäwerira nadänpän udegän täkta mäyaptä pidäm taḡkuḡ. ³ Unita yänpän notniye yarakubä ḡo intäjukun yepmaḡpa ärekaḡ. Yarakubä unitä täwerä täḡtuḡum taḡpän irirä näḡḡawä api ärewet. Bian intäḡo wäpjin yäpmän akuḡpän moneḡ uku täḡtuḡum taḡpän peḡkuḡo itak yän yänḡumäḡo biḡam u jopigän täḡpekta! ⁴ Nadäkaḡ? Näkkät Masedonia äbot tänpäni ätukät intäjukun ärenpän tuḡum nämo täḡirä tabänero uwä in ba näk mäyäk pähap nadäne, bureni täḡtuḡum taḡpän peḡkuḡ yän nadänpän Masedonia ämawebe yäwetkuro unita. ⁵ Mäyäk ude nadäwet yän yänpän notnaye ḡo intäjukun yäniḡ kireḡpewa ärenkaḡ in täḡkentäwäpän täḡkentäk moneḡ taḡi pekta yänḡehärom taḡkuḡo u täḡtuḡum taḡpän peḡirä näk mäden api ärewet. Ude tänayän täḡo uyaku mebäri kwawak ḡode api tabänpän-nadäne; Moneḡ u inḡinken gärip terak täḡtuḡum taḡpän peḡkuḡ, nintä peḡ täweritna nämo yän api tabänpän-nadäne.

Iron, bäneptä pewä ahäk täkaḡ unita man

⁶* Nadäkaḡ? Iron täktäk u yeri pikpik ude bumik. Unita näḡḡo man ḡonita juku piḡpän kuḡatneḡ; Äma kubätä ketem yeri ähan piweko uwä bureni yarägän pugerek. Täḡpäkaḡ äma kubä ketem yeri mäyap piweko uwä bureni udegän mäyap pugerek. ⁷ Unita in kubäkubätä ket nadäkinik täḡkaḡ moneḡ irona penayän yänpänä penen, ämatä peḡ täwerirä nämo, ba bänep yarä nikek nadänkaḡ nämo. Nämo inik, Anututä äma bänep oretoret terak iron täk täkaḡ unita gäripi-inik nadäk täyak. ⁸ Unita nadäkaḡ? Anututä

* **8:24:** 2Ko 7:13-14 * **9:1:** 2Ko 8:1-7 * **9:6:** Snd 11:24, 22:9; Rom 12:8

bänep ironi terak täñbumbum kudup täga taniñ kirewek. Ude täñ tamiñirän irit kuñat-kuñatjinken imaka kubäta nämo api wäyäkñeneñ. Ba täñkentäk-kentäk täkta kehäromi kubäta täga nämo api ijineñ. ⁹* Man unita Anutu täño man ñode kudän täwani;

U äma jäwärita täñbumbum täñ yämik täyak.

Unitäño orakoraki u paot-paori nämo, pen api irek.

Sam 112:9

¹⁰* Anutu, ketem yeri pewän ahäwani ba ketem bureni nak takamänj u pewän ahäwanitä inken täñbumbum udegän api pewän ahänj tamek. Täñirän uken nanik iron tänayänj täkañ unitä täktäkjin täga u täñpewän ämawebe ätuken bureni bumta api ahäneñ. ¹¹* Bureni, Anutu jop nämo täñkentänj tamik täyak. Nämo, täñbumbum täñ tamik täyak uwä ämawebe ätu täñkentänj yämikta täñ tamik täyak. Unita intäño iron yäpmänj kwayänj täyat u ämawebe mäyaptä yäpmänjpänj Anutu bänep täga api iwetneñ. ¹²* Nadäkañ, ironjin unitä Anutu täño kudupi ämawebe jop gupi täñkentänj yämik-tagän nämo api täñpek. Nämo, iron u yäpmänjpänjä Anutu bänep täga man iwetpänj bänep oretoret pähap api täñ imineñ. ¹³ Ba ugän nämo. Iron täñ yäminayänj täkañ unitäwä nadäkinikjin täño mebäri kwawak pewän ahänjirä ämawebe mäyaptä kañpänj nadänjpänj ñode api nadäneñ; Nadäkiniki jop meni-tägän nämo yänahäk täkañ yäk. Nämo, Kristo täño Manbiñam Täga u inñit-inik täñpänj buramik täkañ yänj nadänjpänj Anutu api iniñ oretneñ. Täñkañ iron inita ba äma ätuta täñ yäminayänj täkañ unita yänjpänj Anutu wäpi api yäpmänj akuneñ. ¹⁴ Ude täñkañ Anutu täño orakoraki intä terak ärokinik täñkuko unita yänjpänj yänjapik man yäkyäki-ken inta gäripi nadänj tamiñpänj inta nitek api yäk täneñ. ¹⁵ Eruk Anutu täño iron ärowani inipärik kubä täñ nimiñkuko unita bänep täga pähap iwet täkäna!

10

Poltä piäni täño mebäri yänjkehärom tañkuk

¹* Eruk notnaye, näkñaken mebäri yänjahawayänj. Inken nanik ätutä näka man ñode yäk täkañ; Pol uwä, kadäni ninkät it takamänj-ken äma mäyäki ude äworeñkañ täk täyak upänkañ ban it täyak ukenä man kehäromi yäwani yänjkañ man kudän mebäri mebäri täñ nimik täyak. Upänkañ ude nämo. Kristotä ini bänep kwini terak täwereko ude butewaki man terak ñode täwetat; ²* Inken ärenjpänj man komi nitek täga täwerero upänkañ ude täkta gäripi nämo nadätat unita injin irit kuñat-kuñatjin yäpä-siwonj tawut. Täñ, inken nanik ätutä näka kome täño nadäk terak kuñat täyak yänj yäk täkañ u nadänjit kañ kuñarut. Ärenjpänj bätakigän itkañ man kwini nämoinik api yäweret. ³ Bureni, kome äma bämopiken it takamänj upänkañ unitäño nadäk ba kehäromi terak nämo ämik takamänj. ⁴* Nämo, ämik täño tuñum nintä inñit takamänj uwä kome ñonitäño nämo. Tuñum nintä inñit takamänj uwä Anutu täño kehäromi nitek, iwan täño yewa kehäromi yeñwekta kehäromi nitek. ⁵ Kehäromi unitä äma iniken nadäk-nadäkita nadäwä ärowani täñpänjpänj jop manman ba täñyäkñarani man mebäri mebäri uterak Anutu täño nadäk bureni ut täkañ u wärämüt takamänj. Täñpänj äma täño nadäk jopi utpena paoräkañ Kristo täño nadäk ugän iwarän täwut yänjpänj piäni täk takamänj. ⁶* Ude täñkañ intagän itsämänjkamänj. Bänep äyänjupänj Kristo täño man kudup buramiñirä, eruk u punin terak äma mannin nämo buramik täkañ u komi yämikta api pidäm täne.

⁷ Nadäkañ? Inken nanik ätu inita Nin-tägän Kristo täño äma yänj nadäk täkañ. Eruk, äma udewani, kwawak ñode nibänjpänj nadäwut; Nin imaka, Kristo täño ämagän itkamänj. ⁸* Ekänitä ini in täñpäwakta nadänjpänj nämo, intäño nadäkinikjin täñkehärom takta yänjpänj

* **9:9:** Sam 112:9 * **9:10:** Ais 55:10; Hos 10:12 * **9:11:** 2Ko 1:11, 4:15 * **9:12:** 2Ko 8:14 * **10:1:** 1Ko 2:3

* **10:2:** 1Ko 4:21 * **10:4:** Efe 6:13-17 * **10:6:** 2Ko 2:9 * **10:8:** 2Ko 13:10; 2Ko 12:6

wäp namiŋkuk. Unita nininta biŋam yäk takamäj unita mäyäk täga nämo nadäwet. ⁹ Tänpäkaŋ in ŋode nadäneŋta; Umuntaŋpäŋ kwaiwut yäŋpäŋ Pol uwä man kudän täŋ nimik täyak. Upäŋkaŋ notnaye, ude nämo! ¹⁰ Bureni, äma ätutä näka ŋode yäk takäŋ; Poltä man kudän tak täyak uwä komi kehäromi mebäri mebäri niked. Täŋ, ini ahäŋ nimiŋirän kak takamäj uwä äma jopi gaŋani. Täŋ, menitä yäk täyak u udegän, mebäri niked nämo bumik yäŋ nadäk takamäj. ¹¹* Tänpäkaŋ äma man ude yäk takäŋ uwä ket ŋode nadäneŋ; Kadäni nintä äreŋpäŋ kädet iwatnayäŋ tämäŋo uwä ban itkaŋ man kudän takamäj ŋo terakgän siwoŋi iwatpäŋ api täne.

¹²* Äma bämopjin-ken itkaŋ gup yäpmäj ärokärok man yäk takäŋ u nin udegän täga nämo yäpurärätpäŋ yäne. Nin täŋo täktäknin uwä unitäŋo udewani nämo. Äma uwä iniken mebäriŋi yäpmäj danikta nadäk kubä ba imaka kubä terak kaŋpäŋ nadäŋkaŋ nämo yäpmäj danik takäŋ. Nämo, u inita jop nadäŋ kubä nadäwä ärowani tak takäŋ. Äma udewani uwä guŋ bureni-inik! ¹³* Täŋ, yänaŋi ude uwä irepmitpäŋ nininta biŋam täga nämo yäne. Nämo, piä takta бага Anututä yäŋ nimani uterakgän itkaŋ biŋam yäk takamäj. Tänpäkaŋ piä бага yäŋ nimani u päŋku in bok yäpmäŋtak. ¹⁴ Unita piä inken täŋkumäŋo unita oretoret biŋam yäk takamäj uwä yänaŋi u irepmitpäŋ nämo yäk takamäj. Inken piä nämo täŋkaŋ, jop nadäŋ yänero uyaku nadäŋirä waki täŋpek. Upäŋkaŋ ude nämo, nintäjukun inken Kristo täŋo Manbiŋam Täga u yäŋahäŋkumäŋo unita biŋam täga yäne. ¹⁵* Unita ŋode yäwa; Piä ninin tak takamäj unitagän biŋam yäk takamäj. Äma ätutä täŋpani ukät nämo. Nämoinik. Nintäŋo gärip u ŋode; In täŋo nadäkinikjintä tägaŋirän-tägaŋirän bämopjin-ken piä ätukät täŋitna taŋi kaŋ weŋ parän. ¹⁶* Nadäkinikjintä ude ahäŋirän eruk Manbiŋam Täga u kome ätu mädejin käda u käda u api yäŋahäŋtän kune. Nadäkaŋ? Nin kome ätu äma ätutä bian piä täŋpani-ken täŋkaŋ biŋam jop nadäŋ yäkta nämo nikaŋ.

¹⁷* Unita Anutu täŋo man ŋode kudän täwani;

Imaka kubäta biŋam yäwa yäŋpäŋä Ekänitä täŋ gamik täyak unitagän yäwen.

Jer 9:24

¹⁸* U imata, äma kubä Ekänitä wäpi yäpmäj ärok täyak, äma udewanita ŋode nadäk takamäj; Ekänitä äma unitäŋo piä kawän tägak täyak yäŋ nadäk takamäj. Täŋ, äma kubäta iniken gupi yäpmäj äroŋpäŋ oretoret täŋpeko uwä oretoreri uwä jopigän täŋpek.

11

Aposoro jopi täŋo täktäki

¹ Notnaye, in nadäŋ namiŋirä guŋ man täpuri ätu ŋode täwerayäŋ; ²* Näkä inta iyap takinik tak täyat uwä Anututä nadäk täyak udegän. Inä webe gubaŋ kuräki siwoŋi-inik äma kubäta biŋamgän iwoyäŋpäŋ tepmaŋkuro ude. Äma uwä Kristo ubayäŋ. ³* Tänpäkaŋ gämoktä Iv täŋikŋatkuko ude inken udegän ahäwek yäŋ yäŋkaŋ umuntak täyat. Äma ätutä täŋ-täŋarirä nadäk-nadäkjin täŋguŋ tawäpäŋ Kristota nadäŋ imikinik täŋpäŋ siwoŋi kuŋat-kuŋat kädetjin unita mäde ut imineŋta! ⁴* U imata, äma ätutä man mebäri mebäri täwerirä mebäri nämo yäpmäj daniŋpäŋ nadäŋkaŋ bäräŋeŋ jop yämagut takäŋ. Äma udewanitä Jesu täŋo biŋam täwetpäŋ täwoŋärekamäj yäŋkaŋ tak takäŋ uwä Jesu bureni täŋo biŋam nintä täwetpäŋ täwoŋärewani unitäŋopäŋ nämo tak takäŋ. Ude terak munapik intä yäpmäkta täwet takäŋ uwä Kudupi Munapik bian yäpuŋo u nämo. Ba manbiŋam mebäri kubä täwet takäŋ uwä Manbiŋam Täga nintä täweritna nadäŋpäŋ nadäkinik täŋkuŋo u nämo. Inä äma udewani yämagutta gäripäŋ nadäŋpäŋ yäniŋ kireŋirä piäni waki u tak takäŋ.

* **10:11:** 2Ko 13:2,10 * **10:12:** 2Ko 3:1, 5:12 * **10:13:** Rom 12:3 * **10:15:** Rom 15:20 * **10:16:** Apos 19:21

* **10:17:** 1Ko 1:31 * **10:18:** 1Ko 4:4-5 * **11:2:** Efe 5:26-27 * **11:3:** Stt 3:4,13 * **11:4:** Gal 1:8-9

5 * Intä aposoro unita nadänjirä aposoro ärowani ták tákañ. Upänkañ nähä unitäño gämori-ken nämö itat yän nadätat! 6 * Man yänahäkta mena nämö käwep pidämtak täyak upänkañ nadäk-nadäkta nämö wäyäkñek täyat. Näk Anutu täño nadäk-nadäkpän yänahäk täyat yän uku kädet mebäri mebäri terak kwawak täwoñärenkumäño u.

7 * Anutu täño Manbiñam Täga yänahänpän täwetkuro unita gwäki nämö yäput. In orañ tamikta yänpän näñjata nadänjira äpani täñkuko unita jide? U momi täñkut ba?

8 * Tänpäkañ in bämopjin-ken piä täñkuro uwä kome ätuken nadäkinik täñpanitä moneñ täñkentän namiñirä täñkut. In täñkentäktä ude täñkuro uwä äma uken kubota ude bumik täñkut. 9 * Kadäni inkät itkut-ken uken moneñta inken nanik kubäken nämö yänapiñkut. Nämö, moneñ paorirän notnaye Masedonia komeken penpen Korin äbuño unitä täñkentän namiñkuñ. Unita kadäni uken kädet ude iwatkuro udegän bämopjin-ken äneñi itpäñ ugän api iwaret. Inta bäräpi kubä nämö api kotañ tamet. 10 * Bureni-inik! Kristo, mani bureni bänepna-ken pätak unitäño wäpi terak ñode yänkehärom täyat; Akaia kome päke u gänañ kudän ude ták täñkuro u kubätä täga nämö naniñ bitnäwek. Nämö, täga täñkut yän nadänpän unita biñam pen api yäk täñpet. 11 Jide? Inta gäripi nämö nadäk täyat unita kudän u täñkut? Nämoinik, Anutu inamiken inta gäripi pähap nadätat yän bureni täwetat!

12 Upänkañ intäño aposoro ärowani u ini wäpi biñam yäpmän ärokärok kädet täñpipiñ yämikta kädet ude täñkuro udegän pen api ták täñpet. Moneñ ketjin terak nanik yäpero uwä aposorojiye unitä ñode yäneñta; U kawut! Nintä ták tákamän Pol udegän ták täyak yän yäneñta! 13 * Tänpäkañ aposoro u aposoro bureni nämö, u aposoro jopi, piä tänyäkñarani kädet terak ták tákañ. Kristo täño aposoro bureni täño inam dapun wädäwä ärowäpän bämopjin-ken kuñat tákañ. 14 Ude yänjira kikñutkañ? Nämö! Satantä ini, penyänek täño añero unitäño inam dapun wädäwän ärowäpän kuñat täyak. 15 Unita piä ämaniye imaka, siwoñi äma täño inam dapun wädäwä ärowäpän kuñarirä yabänkañ imata kikñutne? Ude nämö! Kämiwä gwäki, piä ták tákañ uterak api yäpneñ!

Pol bäräpi mebäri mebäri kotañkuk

16 * Eruk, äneñi ñode täwetgän täyat; In näka guñ yän nämö nadän namineñ. Täñ, guñ yän nadänpänä, eruk guñ yän kañ nadäwut! Ude nadänpän unita nadän namiñirä guñtä ták tákañ udegän näñjata biñam täpuri yäwa! 17 Man yäyat ñowä Ekäni täño nadäk iwatkañ nämö yäyat. Nämö, äma guñtä wäpi yäpmän akuk tákañ ude yäyat. 18 Upänkañ jop uken! Äma inkät it tákañ uwä kome täño nadäk terak wäpi yäpmän akukta nadäk tákañ unita näk imaka, biñam yäwa! 19 Inä nadäk-nadäkjin ärowani nitek käwep unita äma guñ äma nadän yämiñirä man täwetpäñ täwoñärek ták tákañ! 20 Ba ugän nämö, äma udewani yäniñ kireñirä watä piäni täñ yämikta tämagut tákañ. Ba jop manman terak täñ-täkñarirä imaka imakajin kudup yäniñ kirek tákañ. Ba ärowani täñpän etä päpä tabänkañ inamjin dapun-ken tadäpmäk tákañ. Ude täñ tamik tákañ unita gäripi käwep nadän yämik tákañ? 21 * Bureni, aposorojiye unitä nin nirepmit tákañ! Kudän täñ tamik tákañ ude nämö täñkumäño unita waki, ninä mäyäk tänañi käwep!

Yäke! Guñ man äneñi kubä ñode yäkgän täñpa; Äma kubätä iniken täktäk kwawak yänahäkta kehärom tawänä, eruk näk imaka, udegän täñpawä! 22 Äma uwä Hibru nanik täñpawä, eruk näk imaka Hibru nanik. Ba Isrel äma täñpawä, näk imaka Isrel ämagän. Ba Abraham täño tawañken nanik täñpawä, näk imaka Abraham täño tawañken nanikgän.

23 * Wära! Guñ man bureni yäñtän äbätat ñopän jop uken waki äneñi yäkgän täñpa! Äma uwä Kristo täño piä watä äma täñpawä, näk imaka u yärepmitpäñ Kristo täño piä

* 11:5: 1Ko 15:10; 2Ko 12:11; Gal 2:6 * 11:6: 1Ko 2:1,13; Efe 3:4 * 11:7: 1Ko 9:12,18 * 11:8: Plp 4:15-18

* 11:9: 2Ko 12:13 * 11:10: 1Ko 9:15 * 11:13: 2Ko 2:17; Plp 3:2 * 11:16: 2Ko 12:6 * 11:21: Plp 3:5

* 11:23: Apos 16:23; 1Ko 15:10

watä äma bureni-inik itat. Ba äma unitä komi piä tāk tākaŋ u näkä yärepmitpäŋ gwäk pimiŋpäŋ tāk täyat. Kadäni mäyap iwantä komi eniken nepmaŋpäŋ bumta nut täŋkuŋ. Kadäni mäyap kumnaŋipäŋ it täŋkut. Bäräpi ude-ude terak äma unitä bäräpi kotak tākaŋ uwä näkä yärepmitpäŋ kotak täŋkut. ²⁴ * Juda ämatä kadäni 5 ude nepmäŋitpäŋ 39-39 ude näk päripmäk täŋkuŋ. ²⁵ * Täŋkaŋ Rom gapmantä nepmäŋitpäŋ kadätä nutkuŋo u kadäni yaräkubäta täŋkuŋ. Täŋ, kadäni kubä äma ätutä utna kumbän yänkaŋ mobätä nutkuŋ. Täŋkaŋ kadäni yaräkubä ude gäpe näkä kuk täŋkuro u imärirän gwägu gänaŋ äpmok täŋkut. E kadäni kubä-kenä gäpe waŋirän gwägu gänaŋ äpmonpäŋ kepma kubä, bipani kubä gwägu terak jop oraŋtän kuŋatkut.

²⁶ * Täŋpäŋ komeni komeni kuŋat täŋkut-ken uken ume tokätpäŋ pära nutpäŋ yäpmän kuk täŋkuŋ, ba kome kubo ämatä irani-ken kuŋat täŋkut. Täŋpäŋ Juda notnaye ba guŋ äbotken nanik imaka, näk täŋpäwakta piäni tāk täŋkuŋ. Yotpärare-ken ba ämatä nämo irani-ken ba gwägu terak iwan terakgän äbä perok täŋkut. Täŋpäkaŋ nadäkinik täŋpani notkapak yän jop yännäŋarani keru terak komi nadäk täŋkut. ²⁷ * Näk komi piä mebäri mebäri kädäp ikek täŋkaŋ bipani mäyap dāpmon täga nämo patkut. Nakta ba umeta neŋirä it täŋkut. Ketem nakta, patpat bāgupta ba tekta wäyäkŋek piä taŋi täŋkut. ²⁸ * Ba ugän nämo, äbot täŋpani komeni komeni ittän kukaŋ u watäni itta kepma kepma nadäwätäk pähap tāk täyat. ²⁹ * Nadäkinik täŋpani kubä täŋo kehäromi paorirän näk kehäromina udegän paotak yän nadäk täyat. Täŋ, kubätä momi-ken maŋirän nadänkaŋ jägämi nadäk täyat.

³⁰ * Nadäkaŋ, näkŋaken wäpna yäpmän akutat bumik ŋowä imaka imaka upän kehäromina nitek nämo yän kwawak täwoŋärekaŋ unitagän biŋam yäyat. ³¹ * Ekäninin Jesu unitäŋo Anutuni ba Nanitä nadänirän jop nämo yäyat yän täwetat! Täŋ, Anutu uwä, imaka kuduŋtagäntä wäpi biŋam ärowani ugän tärek-täreki nämo ininoret tākot! ³² * Täŋpäkaŋ Damaskus yotpärare itkut-ken uken intäjukun äma kubä wäpi Aretas unitäŋo kaŋiwat piä ämani unitä komi äma yäwerän yotpärare täŋo yämabam-ken näk nepmäŋitta watä itkuŋ. ³³ Watä ude irirä notnaye ätutä näk yäk gänaŋ daiŋpäŋ gänaŋ-kengän nepmaŋpä yäpmän äpämaŋ ämetpeŋ kuŋkut.

12

Pol täŋkentäk inipärik kubä yäpuk

¹ Bureni, wäp yäpmän ärokärok kädät unitä bureni kubä nämo pewän ahäk tākaŋ upänkaŋ kädät kubä nämo pat namitak. Unita manna ŋo yäpurärätpäŋ dāpmonken kak täŋkuro ba Ekänitä kwawak näwoŋärenkuko unita yäwa nadäwut; ² Kristo täŋo äma kubä näkä nadätat unitäŋo manbiŋam yäwayän. Bian, obaŋ 14 gumonita Anututä äma u pit kubägän pudät yäpmän kunum yotpärare-keninik äronkuk. Äma uwä komegup ikek äronkuk ba komegup peŋkaŋ äronkuko u nämo nadätat. Anututä nadätak. ³ Äneŋi ŋode yäkgän täyat; Komegup ikek ba komegup peŋpäŋ äronkuko u nämo nadätat. Anututä nadätak. Upänkaŋ ŋode nadätat; Anututä äma uwä Paradais komeken pudät yäpmän äronkuk. ⁴ Uken äronpäŋ man kotäk ämatä nadänkaŋ äneŋi yänahänaŋi nämo, ba nadänkaŋ yänahäkta yäjiwäranu upän nadänkuk. ⁵ * Täŋpäkaŋ äma yäyat uwä näk. Imaka u ahän namiŋkuko uterak wäpna täga yäpmän äronaŋi upänkaŋ wäpna nämo yäpmän ärowayän. Nämo, imaka unitä näk kehäromina nämo yän kwawak täwoŋäretak biŋam unitagän api yäk täŋpet. ⁶ * Täŋ, wäpna yäpmän ärowayän nadänpäŋä manbiŋam bureniŋän yänahäwero unita mäyäk man uterak täga nämo näwetneŋ. Upänkaŋ ämatä jop nadän näka nadäwä

* **11:24:** Lo 25:3 * **11:25:** Apos 16:22, 14:19 * **11:26:** Apos 9:23, 14:5 * **11:27:** 1Ko 4:11; 2Ko 6:5 * **11:28:** Apos 20:18-21,31 * **11:29:** 1Ko 9:22 * **11:30:** 2Ko 12:5 * **11:31:** 2Ko 1:23 * **11:32:** Apos 9:23-25 * **12:5:** 2Ko 11:30 * **12:6:** 1Ko 10:8; 1Ko 11:16

ärowani täneŋo udetä wäp yäpmän ärokärok man nämo yäwayän. Nämo, man yäkyäkna ba täktäkna terak nabänpän-nadänkan mebarina siwoŋi nadäwä täreneŋ.

7 * Tänpäkan imaka yabänaŋi nämo päŋ Anututä näwoŋärewän päŋ yabänkuro uterak näknata jop nadän nadäwa ärowani tänpäko udetä gupnata bäräpi kubä iminük. Bäräpi u Satan täno watä piä äma kubä bumik. Unitä wari wari tenäntä-yän namänpän nut täyak. 8 Ude tänjirän Ekänitä u yäpmän kewen namikta yänapik man kadäni yaräkubä ude yänkut. 9 * Ude yänapiŋkuro upänkan Ekänitä kowata ŋode näwetkuk; Ude nämo. Näknä orakorakna gäkä terak pätak unita imata imaka kubäta wäyäknewen? Nadätan? Gäk kehäromika nämotä iriri näknä kehärominatä gäkä terak kwawak ahän gamik täyak yän näwetkuk. Ude näwetkuko unita apiŋo Kristo täno kehäromi unitä näkä terak ärowän yän päŋ kehäromina nitek nämotä itat unita oretoret täyat. 10 Mebäri unita Kristota yän päŋ kehäromina nämotä irira äma komi namiŋit, man waki näwerit, mäyäk ba bäräpi mebari mebari ahän namiŋit tänjirä unita täga nadän päŋ bänep oretoret pähap terak it täyat. Imata, kehäromina nitek nämo it täyat-ken uken Kristotä iniken kehäromi namiŋirän kehäromi bureni nitek it täyat.

Pol Korin ämawebeta nadäwätäk täŋkuk

11 * Wära! Man yäyat ŋo guŋ täno man kubä päŋ yäyat. Yänaŋi nämo upänkan injinken nadäk terak yänahätat. Injin näknä täktäkna täga unita biŋam yänapi päŋ nämo yänkuŋo unita yän päŋ yänahätat. Bureni, näkä äma jopi upänkan aposoro ätu unita intä nadänirä ärowani täk täkan u yärepmit morenkan itat. 12 * Kadäni in bämopjin-ken itkuro uken kehärom tänpän aposoro bureni täno kudän mebari mebari mäyap pewa ahänirä yabän päŋ-nadänkuŋ. Kudän kudupi, imaka ämatä nämo tänaŋi, ba imaka ätu Anutu täno kehäromi nitek u tänjira unitä mebarina täŋkwawa täŋkuk. 13 * Tänpäkan waki täŋ tamiŋkuro u de? Äbot tänpäni kome ätuken nanikta täŋ yämik täŋkuro inta udegän täŋ tamik täŋkut. Tänpäkan imaka kubägän inta nämo täŋ tamiŋkuro u ŋode; Gupnata watä it namikta inta bäräpi nämo tamiŋkut. Ude täŋkuro uwä jide? Momi täŋkut ba? Butewaki, unita goret täŋ tamiŋkuro tänpäwä eruk momina u kan peŋ namut!

14 * Tänpäkan inken äneŋi ärekta nadän itat ŋo äreŋira kadäni yaräkubä ude api tänpä. Eruk äreŋpäŋä udegän gupnata watä it namikta bäräpi nämo api tamet. Imata, nanaktä meŋ-nanta imaka yabän ahän päŋ yämikta nämo yäwani. Nämo, meŋ-nantä imaka yabän ahän päŋ nanakiyeta yämikta yäwani. Unitä ŋode yäwa; In-täno monen tuŋumjin yäpmäta nämo api ärewet. Nämo, inkät näkkät bänep kubägän tänpän itta yän päŋ api ärewet. 15 * Unitä in täŋkentän tamikta näknäkät tuŋumna paŋiŋ taniŋ kirekta gäripi nadätat. Upänkan jide? Gäripi pähap nadän tamiŋira kowatawä gäripi täpurigän nadän namineŋ?

16 Tänpäkan äma ätutä täktäknata ŋode yäk täkan; Bureni, gupita watäni itta bäräpi nämo nimiŋkuro upänkan jop manman yännikŋatkuk. 17 Näkä ude yäk täkan upänkan jide ude täŋ-täknatkut? Ämanaye yäniŋ kireŋpewa äreŋkuŋo uterak täŋ-täknat päŋ monen tuŋumjin kubo täŋkut ba? 18 * Ude nämo! Taitus inken ärekta peŋ iwet päŋ nadäkinik ikek notninpak kubäkät bok yepmaŋpa äreŋkumän. Eruk, Taitustä äreŋpäŋ jop täŋ-täknat päŋ monen tuŋumjin yäpuk ba nämo yäpuk? Nämo! Nek täno nadäk-nadäk u kubägän unita bämopjin-ken käderi kubägän peda ahänkuk.

19 Ba jide nadäkan? Man kudup yäyat ŋo u in inamjin-ken täktäknin u täŋkehärom takta yän päŋ yäyak yän nadäkan? Nämo, nin Anututä ni bänirän Kristo täno ämatä man yänaŋi ude yäkamän. O notnaye, bureni täwetat; Imaka kudup täk täkamän u intäno nadäkinikjin täŋkehärom taktagän. 20 * Tänpäkan näkä umuntäyat. Äreŋkan irit kuŋat-kuŋat intä kuŋatta gäripi nadäk täyat ude nämo irirä tabäwetta. Täŋkan ude tabän päŋä kudän intä

* 12:7: Jop 2:6 * 12:9: Plp 4:11-13 * 12:11: 2Ko 11:5 * 12:12: Rom 15:19 * 12:13: 2Ko 11:9 * 12:14: 2Ko 13:1 * 12:15: Plp 2:17 * 12:18: 2Ko 8:6,16-18 * 12:20: 2Ko 2:1-4

gäripi nämo api nadänejo ude täwojärewetta! Ärenpäñ in bämopjin-ken kudän wakiwaki ñodewanitä parirä yabäwet yänkañ umuntäyat; Yänawät-awät, närepmirek-gärepmirek terak kokwawak pewä ahäk-ahäk, man jäpi kowat-yäwän, iyapi täktäk, äma wäpi yäpmän äpäk-äpäk, yänpäñ-yabän yäwat, gup yäpmän ärokärok ba äbot täñpani bämopi-ken täñjuruk-uruk pewä ahäk-ahäk. ²¹* Ba ñodeta imaka, umuntäyat; Inken ärenpäñ siwoñi nämo kuñarirä tabäwayän täro uwä Anutunatä unita yänpäñ mäyäk api namek. In bämopjin-ken äma bian, imaka taräki taräki, kubokäret ba kañgärip kudän wakiwaki täk täñpanipän bänepi nämo sukurenkañ pen täñ irirä yabänkañ bänepna ägekoräpäñ konäm butewaki täñpet.

13

Jukuman ätu

¹* Eruk kadäni yaräkubäta inken ärewayän täyat ño. Täñpäkañ Anutu täño mantä ñode niwetak;

Äma kubä manken tena yänpäñä äma yarä ba yaräkubätä äma u goret täñjirän käneño uyaku manken täga irek. *Lo 19:15*

² Tabäkta inken ärenjira kadäni yarä täñkuk-ken uken in bämopjin-ken äma momi täñpani bänepi sukurekta jukuman yäwetkut. Unita apiño ban itkañ äma unita ba ätuta bok jukuman äneñi ñode täwetat; Näkä ärewayän täyat-ken uken momi ämawebe u yabänpäñ nämo api yabän korewet. ³ In Kristotä mena-ken man yänjahäk täyak u kañpäñ nadäkta gäripi nadäkañ unita ude täñjira bureni yän api nadäneñ. Unita nadäkañ? Kristo in bämopjin-ken piä kehäromi nitek nämowä nämo täk täyak. Nämo, kehäromini intä kañpäñ nadäkta näkä terak kwawak täwojärek täyak. ⁴* Bureni, päya kwakäp terak utpewä kumbuk-ken uken ämawebetä kañjirä kehäromi nitek nämo täñkuk. Upänkañ Anututä iniken kehäromi terak yäpmän päñaku tenkuko apiño itak. Täñpäkañ nin imaka, Kristo ukät kwasikotpäñ unita kehärominin nitek nämo, äpani ude kuñat täkamän. Täñkañ Anutu täño kehäromi terak itkañ Kristo täñkentänpäñ in täñkentäkta bämopjin-ken piä api täne.

⁵* Unita kadäni kadäni irit kuñat-kuñatjin kañpäñ nadänpäñ bänepjin ñode yäpmän daniñpäñ nadäk täkot; Nin nadäkinik ikek burenitä kuñatkamän ba nämo? Jide? Jesu Kristo u bänepjin-ken itak u nämo nadäkañ? Täñ, bänepjin yäpmän daniñpäñ kawä nadäkinikjin nämo paränä Kristo bänepnin-ken nämoinik itak yän nadäneñ. ⁶ Täñpäkañ nininta nadäkinik ñode täkamän; Intä nintäño irit kuñat-kuñatnin nibänpäñ nadänpäñä uwä Kristo täño aposoro bureni yän api nadäneñ.

⁷ Täñpäkañ intä waki kubä nämo täñpäñ siwoñigän kuñatneñta Anutu-ken yänapik man yäk täkamän. In siwoñi kuñarirä ämatä ninta piä äma bureni yän nadäneñta nämo yäyat. Nämo, ämatä ninta piä säkgämän nämo täñpani yän nadänayän täño upänkañ gäripnin täñi uwä intä siwoñigän kuñatta nadäkamän. ⁸* Imata, nin man bureni u täñpäwakta piäni täga nämo täne, u täñkehärom takta uyaku täga täne. ⁹ Unita ämatä nibänjirä kehärominin nitek nämo täñpäwä u täga. Upänkañ intä kehäromigän itkañ kuñarirä tabänkañ oretoret täñi täk täkamän. Mebäri unita inta yänpäñ yänapik man ñode yäk täkamän; Irit kuñat-kuñatjin ba nadäkinikjintä tägañjirä-tägañjirä nadäkinik bureni täñpani, kehäromigän ude kañ irut yän yäk täkamän. ¹⁰* Täñpäkañ ban itkañ man kehäromi nitek ño intäjukun kudän täñ tamitat. Inken ärenpäñ man jäpi terak täweretta! Bureni, Ekänitä ini piä ño namiñkuko unita man komi täga täwetnañi upänkañ ude täkta nämo nekañ. Imata, Ekänitä in täñpäwakta nämo iwoyänpäñ nepmanjuk. Nämo, uwä intäño nadäkinikjin täñkehärom takta nepmanjuk.

Pol täño yänjärek man

* **12:21:** 2Ko 13:2 * **13:1:** 2Ko 12:14; Mat 18:16; 1Ti 5:19 * **13:4:** Plp 2:7-8 * **13:5:** 1Ko 11:28 * **13:8:** 1Ko 13:6 * **13:10:** 2Ko 2:3, 10:8

¹¹ * Eruk notnaye, man tärek-tärek ñode täwerayäñ; Oretoret täñput! Täñpäñ nadäkinik täñpani kehäromigän itta piäni ehutpäñ ták tákot. Täñkañ näkño man nadäñ namikinik täñpäñ nadäk bänep kubägän inñitpäñ bänep kwini terak it tákot. Ude täñirä Anutu nadäñ nimikinik täñpäñ bänep pidäm pewän ahäñ nimani unitä inkät itinik api täñpek. ¹² * Täñirän äbot täñpani burenitä ták täkañ ude not täñpäñ kowat inñ orerän ták tákot. ¹³ Täñpäkañ Anutu täño kudupi ämawebe kome ñoken irani kuduptagäntä bänep oretoret man täwetkañ ño.

¹⁴ Eruk, Ekäni Jesu Kristo täño orakoraki, ba Anutu täño bänep iron, ba bänep kubägän irit Kudupi Munapiktä pewän ahäk täkañ unitä intä terak äroton. Ugän.

Galesia

Anututä iniken bänep ironi terakgän nimagut täyak unitäño manbiñam

¹ * Näk aposoro Pol, äma kubätä aposoro piä ño takta iwoyänpän nämo nepmanpän yäpmän äbut. Nämo, näk piä man ño Jesu Kristo-kät Anutu Nan, Kristo kumbani-ken nanik wädäj tädotkuko u kerik-ken nanikpän yäput. ² Eruk näk ba notnaye näkkät itkamän ñonitä bänep oretoret man kudän tänpän pena yäpmän äbot tänpäni ämawebe äbori äbori Galesia komeken nanik inta äretak. ³ * Anutu Nankät Ekäninin Jesu Kristo täño orakoraki ba bänep pidämtä intä terak tokñek päton. ⁴ * Kristo uwä nintäño momita yänpän kowata Anutu Nanin täño mani buramiñpän gupi iniñ kireñkuk. Ude täñkuko uwä nin kome ñonitäño topmäk-topmäk waki uken nanikpän nimagutkuk. ⁵ Unita Anutu wäpi tärek-täreki nämo, iniñoret takäna! U bureni.

Manbiñam bureni-inik u kubägän

⁶ In täño manbiñam ñode nadänkañ kikñutpän-nadäwätäk pähap umuri kubä täñkut! In imata Anutu, Kristo täño orakoraki terak inita biñam tämaguranipän bäräñeñ-tagän mäde ut imikañ? Ba imata manbiñam kubä iwarän takäñ? ⁷ * Nadäkañ? Manbiñam bureni kudupi kubä nämo itak. Nämoinik. Upänkañ äma ätutä intäño nadäkinikjin täñkuräk takta Kristo täño manbiñam bureni u yäpmän äyänutpän goret käda yänpän-täwoñärek tak takäñ. ⁸ * Unita ñode täwera ket nadäwut; Ninin-tägän ba añero kubä kunum gänañ naniktä manbiñam kudupi kubä, nintä bian nämo täwetpän täwoñärewni udewani kubä yänahäweko uwä geñi wakita biñam kañ tänpän! ⁹ Eruk, man ugänpän äneñi ñode täwetgän tänpa; Äma kubätä manbiñam kudupi kubä intä manbiñam bian nadänpän iyap täwani u udewani-gänpän nämo yänahänpän täwereko uwä äma udewaniwä geñi wakita biñam täñpek.

¹⁰ * Tänpäkañ ude yäyat unita in jide nadäkañ? Man ude yäyat uwä ämatä näka nadäwä tägawäpän wäpna yäpmän akukta yäyat ba Anututä nadäwän tägakta yäyat? Bian tak täñkuro ude ämatä nabänpän wäpna biñam orañ namut yänpän tak täyat u tänpäwä eruk näk Kristo täño piä äma bureni nämo!

Poltä aposoro wäp yäpuko unitäño manbiñam

¹¹ * Tänpäkañ notnaye ñode täwera nadäwut; Manbiñam yänahäk täyat uwä ämatä nämo pewä ahäwani. ¹² * Manbiñam u äma kubä meni-ken nämo yäput, ba äma kubätä nämo näwetpän näwoñäreñkuk. Nämo, Jesu Kristo ini-tägän manbiñam unitäño mebäri näwoñäreñkuk.

¹³ * Tänpäkañ in bian näkño manbiñam uku nadänkuñ. Nadänkuño uwä ñode; Juda täño bagata nadäkinik tänpän iwarän täñkañ Anutu täño kudupi ämawebe äbot mäyap tänpa wañkuñ. U kudup paorut yänpän butewaki-kät nämo, peñ awähuttän kuñat täñkuronik. ¹⁴ * Täñkañ gubañi-ken näk äbeknaye oranaye täño kädet biani kudup u nadäwa-tärewnäpän Juda äma bureni itta bänepna kädäp ijiwänpän näkä jukun-jukun kehärom tänpän iwarän täñkut. Tänpäkañ ude täñkuro unitäwä Juda nanik äma gubañi ätu näkñakät bok tägawani uwä näkä yärepmit moreñkut.

* **1:1:** Gal 1:11-12 * **1:3:** Rom 1:7; Plp 1:2 * **1:4:** Gal 2:20; 1Ti 2:6; Tai 2:14; 1Jo 5:19 * **1:7:** Apos 15:1,24
 * **1:8:** 1Ko 16:22 * **1:10:** 1Te 2:4 * **1:11:** Mat 16:17 * **1:12:** Gal 1:1 * **1:13:** Apos 8:3 * **1:14:** Apos 22:3

15* Upänkañ meñtä näk nämo bäyañirän Anututä näk bian iwoyänkuk. Täñkañ kadäni ini nadänkuk-ken iniken orakoraki terak piä äma ude itta yänpäñ nämagutkuk. 16* Eruk kadäni ini nadänkuk-ken uwä näkä guñ äbotken päñku Jesu täño Manbiñam Täga u yänahäkta Nanaki kwawak näwoñärenkuk. Täñpäkañ näk jukuman näwerut yänkañ ämaken nämo yänapiñtäñ kuñatkut. 17 Ba aposoro intäjukun ahäwani unita yabäwayän Jerusalem nämo kuñkut. Nämo, Arebia komeken pengän kuñkuro uken kadäni käronji ittängän äneñi äyänutpeñ Damaskus komeken kuñkut. 18* Eruk obañ yaräkubä tärenjirän Pitakät man yänpäñ-nadäkta Jerusalem kuñkut. Päñku kepma 15 ude u itkut. 19* Täñpäkañ kadäni uken uwä aposoro ätuwä nämo yabänkut. Jems, Ekäni täño nägät moräk ugänpäñ kañkut.

20 Notnaye, manbiñam kudän täñ tamitat ñowä jopman nämo yäyat. Anutu inamiken bureni-inik täwetat. 21* Täñpäkañ Jerusalem u ira tärenjirän mädenikenä Siria, Silisia kome, yotpärare kubäkubä gänañ uken kuñatkut. 22 Upänkañ Judia komeken Kristo täño ämawebe äbot itkuño u näk inamna nämo nabänkuñ. 23 Äma ätutä näka ñode yäk täñirä nadäk täñkuñ; Äma bian ninta iwan täñpäñ nidäpmäk täñkuko, ba manbiñam bureni unita nadäkinik täñpanita bian täñpäwak täñ yämiñkuko upänkañ apiño manbiñam upän yänahäñtäñ kuñatak yäk. 24 Täñkañ Anututä kädet jide jide näwoñärenkuko unitäño biñam nadänkañ wäpi biñam iniñ oretkuñ.

2

Aposoro ätutä Pol not täñ imiñkuñ

1* Eruk, Siria Silisia kome käda kuñarira obañ 14 ude tärenkuk. Eruk mädeniken Banabas-kät nektä Taitus imagutdakañ Jerusalem äneñi kuñkumän. 2 Anututä ini u kukta yänpäñ peñ näwetkuko unita kuñkut. Jerusalem kuñpäñä piä täñkuro ba täñpayän täyat unitä jopi täñpeko ujeta nadänpäñ äbot täñpani täño äma ekäni ekäni ukätgän käbeyä täñkumän. Käbeyä täñpäñ Manbiñam Täga guñ äbotken yänahäñtäñ kuñat täñkuro unita yäwetkut. 3* Täñpäkañ notnapak Taitus, näkkät itkumäko u Grik, guñ äbotken nanik upänkañ gupi moräk madäkta aposoro uwä nämo peñ niwetkuñ. 4* Nämo, upänkañ äma ätu gupi-tägän not täñpäñ bämopnin-ken äbä itkuñ. Äma uwä nin Kristo terak бага man täño komi piä mäde ut imiñkumäño unitäño mebari nibänpäñ nadäkta bämopnin-ken äbä itkuñ. Äma unitäwä Taitus gupi moräk madänañi yän yäk täñkuñ. Ude yäk täñkuño uwä nin yän-ñikñat-pewä бага man täño watä piä äma ude äneñi irut yänkañ yäk täñkuñ. 5 Upänkañ man udewanitä Manbiñam Täga täño kädet bureni täñpäwak täkañ. Unita Galesia ämawebe notnaye inken ude ahäwek yänpäñ nin Taitus täño gupi moräk madäkta yänkuño u nämoinik nadän yämiñkumän.

6* Eruk, äbot täñpani täño äma ekäni ekäni wäpi biñam ikek käbeyä bok täñkumäño unitä manbiñam näkä yänahäk täyat uniterak man kodaki kubä nämo yäpurärätkuñ. Täñpäkañ äma uwä wäp biñam ikek yän yäyat upänkañ wäp biñam ikek ba wäp biñam ikek nämo, unita nadänjira inigän inigän nämo täk täyak. Imata, Anututä wäp biñamta yänpäñ äma nämo yäpmän danik täyak. 7-9* * Täñpäkañ äma ekäni ekäni Pita, Jems, Jon uwä man kodaki kubä nämo näwetkuñ. Nämo, u nektä piä täñkumäko u kañpäñ nadänpäñ notniye bureni-inik yän nadänkuñ. Ude nadänpäñ Banabas-kät nek ketnek wädänkañ piänin kubägän yän nadänkañ not täñ nimiñkuñ. Uwä ñode nabänpäñ-nadänkuñ; Anututä iron täñ namiñpäñ näkä Manbiñam Täga guñ äbotken yänahäkta piä man namiñpäñ peñ näwetkuk, Pitatä Juda äbotken manbiñam yänahäkta piä man imiñpäñ peñ iwetkuko

* 1:15: Ais 49:1; Jer 1:5; Rom 1:1 * 1:16: Apos 9:3-6; Gal 2:7 * 1:18: Jon 1:42; Apos 9:26 * 1:19: Mat 13:55 * 1:21: Apos 9:30 * 2:1: Apos 15:2 * 2:3: Apos 16:3 * 2:4: Gal 1:7; Gal 5:1,13 * 2:6: Apos 10:34 * 2:7-9: Apos 22:21 * 2:7-9: Jon 1:42

udegän. Pitatä Anutu täño kehäromi terak Juda äbotken aposoro piä tåk täñkuk. Täñpäkañ näk udegän, Anututä guñ äbotken aposoro piä täkta kehäromi namiñkuk. Eruk, ude nabäñpäñ-nadäñkañ Pita, Jems, Jon, äbot täñpani täño intäjukun äma ude itta yäj yämani unitä nadäñ nimiñpäñ ñode niwetkuñ; Inä guñ äbotken piä täga täñirä ninä Juda äbotken piä api tåk täne yäj niwetkuñ. ¹⁰* Täñpäkañ man kubä ñode niwetgän täñkuñ; In kuñkañ piä tänayäj täkañ-ken u itpäñ äma jäwäri ninken itkañ unita nämo guñ täñpäñ täñkentäk ätu kañ pewä äbäk täñput yäj niwetkuñ. Ude täkta niwetkuño nadäk tawañ uku bian nadäñpäñ pidäm täñkut.

Poltä Pita ibeñkuk

¹¹ Eruk Pita täño manbiñam ñode täwerayäj; Nin Antiok iritna Pita äbuk. Äbänä kudän waki kubä täñkuko unita yäñpäñ inami-kengän iwet ahäñpäñ kañ-yäñkut. ¹²* Kudän waki u ñode täñkuk; Pitatä Antiok pengän äbukken ugän guñ äbot nadäkinik täñpani-kät itpäñ ketem bok nak täñkuñ. Ude tåk täñkukopäj kadäni Jemstä Juda äbotken nanik äma ätu yäniñ kireñpewän äbuño ugänä Pitatä guñ äbotken nanikkät ketem bok nak täñkuño u yabäj umuntañ päñku inigän itkuk. U imata, äma Jemstä yäniñ kireñpewän äbuño uwä ñode nadäwani; Guñ äbotken nanik Jesuta nadäkinik täñpani u kudup gupi moräk madänañi yäj nadäk täñkuño unita Pitatä umuntañpäñ täñyäkñarani kudän ude täñkuk. ¹³ Ude täñirän Juda noriye ätu bok itkuño u imaka, täñyäkñarani kudän u udegän täñkuñ. Ude täñirä nadäk kädet unitä Banabas imaka imagutkuk. ¹⁴ Eruk, ude täñkuño u Manbiñam Täga täño kudäni bureni u nämo iwarirä yabäñpäñ näkä Pitapäj noriye inamiken ñode iwetkut; Wa! Gäk Juda äbotken nanik kubä upäñkañ Juda täño бага mebäri mebäri nämo iwatpäñ guñ äbot täño täktäki iwatpäñ bok täga itkuñ. Eruk, ude täñ itkunopäj imata apiño guñ äbotken nanik notkaye unita Juda täño бага man u iwaräntäkta yäwoñärewen?

¹⁵ Bureni, nin uwä Juda äbotken ahäwani, guñ äbot momi täñpani yäj yäwerani uken ahäwani nämo. ¹⁶* Upäñkañ ñode bureni nadäkamäj; Moses täño бага man iwarän täwani unita yäñpäñ Anututä äma kubäta siwoñi äma yäj nämo yäñtäreñ imek. Nämo inik. Äma Jesu Kristota nadäkinik täñpeko unita uyaku Anututä siwoñi äma yäj yäñtäreñ imek. Unitä äbot täñpani nin imaka, Juda äbotken nanik upäñkañ Anututä siwoñi äma yäj yäñtäreñ nimikta Kristo Jesuta nadäkinik täñkumäj. Baga man iwat-iwat kädet uterak nämo. U imata, бага man iwarän täwani yäñpäñ Anututä äma kubä siwoñi äma yäj nämo iwerek.

¹⁷ Täñpäkañ nin Juda äma upäñkañ Anututä siwoñi äma yäj yäñtäreñ nimikta Jesu Kristota nadäkinik täñkumäj unitä kwawak ñode niwoñäretak; Nin imaka, momi äma, guñ äbotken nanik udewanigän. Ude unita ñode yäñitna tägawek? Kristotä momi kädet täñi ahäkta piäni tåk täyak. Ude täga nämo yäne! Nämo inik! ¹⁸ Upäñkañ ñode täñpero uyaku momi äma bureni-inik täñpet; Baga man iwat-iwat kädet mäde ut imiñkuro u äyäjutpäñ äneñi iwarän täwero uyaku. ¹⁹* Näk ñode nadäñ däkñeñkut; Baga mantä täñkentäj namiñirän uterak Anututä siwoñi äma yäj täga nämo näwereco unita apiño näk бага man iwat-iwat kädet kädawä äma kumbani ude itat. Uwä бага mantä ini nutkuk bumik. Bureni, näk Anututa biñam itpeñ kuñatta бага man iwat-iwat kädet mäde ut imiñkuro u. ²⁰* Näk Kristo-kät päya kwaköp terak bok kumbumäko unita irit mebäri kubä yäput. Unitä apiño bian itkuro ude nämo itat. Näk näkñaken kehäromi terakgän itat yäj nämo yäwet. Nämo, Kristotä bänepna-ken itak unitä näkño mähemna ude it namitak. Gupna nitek kuñat täyat upäñkañ Kristo, näka nadäñ namikinik täñpäñ näk täñkentäkta gupi iniñ kireñkuko unitagän nadäkinik täñpäñ kuñat täyat. ²¹ Baga man terak itat yäj nämo yäk täyat. Nämo, ude yäwero uwä Anutu täño orakoraki u täñpewa imaka jopi ude täñpek.

* **2:10:** Apos 11:29-30 * **2:12:** Apos 11:3 * **2:16:** Apos 15:10-11; Rom 3:20-28; Rom 4:5, 11:6; Gal 3:11 * **2:19:** Rom 7:6 * **2:20:** Jon 13:1; Gal 1:4

Mebäri ñodeta yäyat; Baga man iwat-iwat kädettä täñpewän Anutu injamiken siwoñi äma irero u täñpäwä Kristo u jop nadän kumbuk yän nadäne.

3

Baga iwat-iwat ba nadäkinikta man

¹ Butewaki pähap! Galesia äbot täñpani, inä guñ bureni-inik! In Jesu Kristo u päya kwakäp terak kumbuko u kwawakinik täwetpäñ täwoñärewni upänkañ netätä jukuñin yäpurän guñ täñirä man burenita mäde ut imiñkuñ? ² Unita näk imaka kubägän ñonita täwet yabähira näwerut; Kudupi Munapik yäpuño uwä kädet jide terak yäpuñ? Baga man iwat-iwat kädet terak yäpuñ ba Manbiñam Täga u nadäñpäñ nadäkinik täktäk kädet terak yäpuñ? ³ In guñ bureni täño nadäk-nadäk pewä ahäkañ ñonita nadäwa inide kubä täkañ! Jide? Munapik täño kehäromi terak yäput-penpäñ Jesu iwarän täñkuñopän apiño imata kunum kañ-ahäka kädet biani täño täktäk terak täkañ? ⁴ Jesuta yänpäñ komi bäräpi ahäñ tamiñkuño unita nadähirä imaka jopi täñkuk? Wa! Ude täkañ unita nadäwätäk pähap täyat. ⁵ Ba jide? Anutu Kudupi Munapik tamiñpäñ kudän kudupi bämopjin-ken pewän ahäk täkañ u mebäri imata ude täñ tamik täyak? U intä бага man iwaräntäk täkañ unita yänpäñ, ba intä Manbiñam Täga nadäñpäñ nadäkinik täk täkañ unita yänpäñ täk täyak?

⁶* Unita yänpäñ Anutu täño man terak Abrahamta ñode kudän täwani; U Anutu täño man nadäñpäñ nadäkinik täñirän Anututä siwoñi äma yän yäñtären imiñkuk. ⁷ Eruk, man unitä ñode niwoñäretak; Äma nadäkinik täk täkañ uwä Abraham täño nanakiye bureni. ⁸ Imaka bureni u nämo ahähirän Anutu täño mantä kwawa ñode yänähäñkuk; Jesuta nadäkinik täñirä uterak Anututä guñ äbotta siwoñi ämawebe yän api yäñtären yämek. Unita Anutu täño mantä Abrahamken Manbiñam Täga ñode yänkwawak täñ imiñkuk; Gäkä terak Anututä ämawebe kuduptagänta iron säkgämän api täñ yämek yäk. ⁹ Eruk Abrahamtä man unita nadäwän bureni täñirän Anututä iron säkgämän täñ imiñkuk. Ude täñkuko unita ämawebe nadäkinik täk täkañ unita udegän täñ yämik täyak.

¹⁰* Täñpäkañ äma бага man iwat-iwat kädet terak yengämä pek täkañ uwä Anutu täño kokwawak yäpmäkta biñam itkañ. Unitawä ñode kudän täwani; Äma бага man kudän täwani u kudup nämo buramik täkañ uwä Anutu täño kokwawak yäpmäkta biñam itkañ.

¹¹* Man uwä kwawak ñode niwoñäretak; Baga mantä täñkentän imiñirän äma kubätä Anutu injamiken siwoñi täga nämo irek. Nämoïnik! Uwä ñode kudän täwani; Äma nadäkinik täñirä Anututä siwoñi äma yän yäñtären yämik täyak u irit kehäromi yäpmäkta biñam täk täkañ. ¹²* Täñ, бага man iwat-iwat ba nadäkinik täktäk u mebäri kubägän nämo. Nämoïnik! Äma бага man terak it täkañ uwä бага man kudup säkgämän buramïneño uyaku irit kehäromi yäpmäkta biñam täneñ.

¹³* Nadäkañ? Baga man iwat-iwat kädettä bäräpi pähap ñode nimik täyak; U kudup nämo buramïnero uwä Anutu täño kokwawak yäpmäkta biñam täne. Ude tänero upänkañ Kristotä бага man täño bäräpi u nintä terak nanik ketärenkuk. U Anutu täño kokwawak nintä yäpnañipän ninta yänpäñ kotañkuk. Unitawä man kubä ñode kudän täwani; Anutu täño kokwawakitä äma päya terak däpmän-pewä wädäk täkañ uterak ärok täyak. ¹⁴ Kristotä ude täñkuko uwä mebäri ñodeta täñkuk; Bänep iron Anututä Abrahamta imikta yänkehärom täñkuko uwä Kristo Jesu terak guñ äbottä täga yäpneñ. Ba ninta Kudupi Munapik nimikta yänkehärom täñkuko u imaka, nadäkinik kädet terak nin täga yäpne.

Baga man ba Yän-kehäromtak man

¹⁵ Eruk notnaye man ño äma nininken täktäknin terak wohutpäñ man wärani ñode yäwayän; Äma ätutä imaka kubä täkta yänpäñ-nadänkañ bänep nadäk-nadäk kubägän

* **3:6:** Rom 4:3 * **3:10:** Lo 27:26 * **3:11:** Rom 1:17; Gal 2:16 * **3:12:** Rom 10:5 * **3:13:** Rom 8:3; 2Ko 5:21; Gal 4:5; Lo 21:23

penpän yänkehärom täneŋ. Eruk ude täneŋopän äma kubätä yänkehäromtak man topneŋo uterak kodaki kubä täga nämo yäpurärärek ba bureni pewän ahäkta kädet täga nämo täŋpipiwek. Täŋpäkaŋ Anutu täŋo yänkehäromtak man uwä udegän. ¹⁶ * Anutu täŋo man kudän täwani terak ŋode danik takamäŋ; Yän-kehäromtak man Anututä bian yänkuko unitäŋo bureni uwä Abrahamkät nanakita biŋam yäwani. Uwä nanakiye oraniye päke unita nämo yäyak. Nämo, u orani kubätagän yäyak. Täŋpäkaŋ orani kubägän uwä wäpi Kristo u. ¹⁷ * Eruk, man u mebäri ŋodeta yäyat; Intäjukun Anututä Abraham terak iron säkgämän nimikta yänkehäromtak man yänkuk. Eruk, obaŋ 430 ude täreŋirän mädeni kända бага man uwä ahänkuk. Unita ŋode nadäwut; Baga man mäden-inik ahänkuko unitä yänkehäromtak man intäjukun ahänkuko unitäŋo bureni pewä ahäkta kädet täga nämo täŋpipiwek. Nämo inik! ¹⁸ * Ironi u бага man iwat-iwat kädet terak täga yäpnero u täŋpawä, eruk yänkehäromtak man yänkuko u imaka jopi kubä täŋpek. Upänkaŋ Abrahamtä Anutu täŋo ironi u yänkehäromtak mani terak yäpuk, бага man terak nämo yäpuk.

¹⁹ * Eruk, бага man ima mebärita ahänkuk? Uwä ŋode; Anututä yänkehäromtak man Abrahamta yän imiŋpänä u mädeni kända waki täktäk täŋo mebäri kwawak pewän ahäkta yänpän бага man u pewän ahänkuŋ. Täŋpän бага man iwat-iwat kädet u kadäni kəroni itta nämo nadänkuk. Nämo, u it yäpmäŋ kuŋtäyon Nanak bian ahäkta Abrahamta yänkehäromtak man yän imiŋkuko unitä kwawak ahänirän kaŋ paorän yän nadänkuk. Ba ŋodeta nadäwut; Baga man uwä imaka bureni-inik, kadäni kəroni itta uyaku, Anututä Mosesta u ini keran imän. Upänkaŋ ude nämo täŋkuk. Nämo, u aŋeroniyeta yämänkaŋ unitä päpä bämop äma, Moses u keru terak penkuŋ. ²⁰ Täŋpäkaŋ imaka bureni, Anutu täŋo yänkehäromtak man uwä aŋero terak ba bämop äma kubä terak nämo ahän yäminkuk. Nämo, Anutu kubägän unitä ini pewän ahänkuk.

²¹ * Eruk, ude unita ŋode täga yäne? Baga man uwä yänkehäromtak man Anututä bian yänkuko unitäŋo iwan? Nämo inik! Anututä ämawebe irit kehäromita biŋam yepmakta бага man nämo pewän ahänkuŋ. Nämo, бага man kubätä irit kodaki täga pewän ahäwän yäwänaku ämawebe бага man iwarani uwä Anutu inamiken siwonj iräm. ²² * Upänkaŋ ude nämo. Anutu täŋo man ŋode kudän täwani; Ämawebe kuduŋtagän momita watä piä täŋpani. Eruk, man u bureni unita iron Anututä bian, ämawebe kämi Jesuta nadäkinik tänayän täkaŋ unita yämikta yänkehärom täŋkuko u бага man iwatpän täga nämo yäpneŋ. Nämo, iron uwä ämawebe nadäkinik tak täkaŋ unitägän täga yäpneŋ. ²³ * Täŋpäkaŋ Jesuta nadäkinik täktäk kädet nämo tumänirän бага mantä nin topmäŋpän nipmäŋ irirän it yäpmäŋ äbänitna Kristota nadäkinik täktäk kädet kwawak ahänkuk. ²⁴ * Unita бага man uwä watä piä ŋode täŋ nimikta yäwani; Nin Manbiŋam Täga u nadäkinik täŋitna Anututä siwonj ämawebe yänträneŋ nimekta бага man unitä nimagut yäpmäŋ äbätänğän Kristoken nipmaŋkuk. ²⁵ Eruk apiŋode nadäkinik täktäk kädet kwawak ahän patkuko unita nin бага man täŋo gämori-ken wari nämo itkamän.

Anutu täŋo nanakiye bureni

²⁶ * Nämo, in kudup Kristo Jesuta nadäkinik tak täkaŋ uterak Anutu täŋo nanakiye ahänkuŋo itkaŋ. ²⁷ * Ume yäpmänpän Kristo-kät kowat kwasikorän täŋkuŋo uwä inä Kristo ini, tek ude wädäwä aroŋkuŋ. ²⁸ * Unita inigän inigän, närepmirek gärepmirek paotkuk. Guŋ äbotken nanik ba Juda äbotken nanik, piä watä äma ba ämata watä piä nämo täŋpani, äma ba webe u inigän inigän nämo itkaŋ. Nämo, in Kristo Jesu-kät kentänpän kubägän-inik itkaŋ. ²⁹ * Bureni-inik! In Kristo täŋo tawaŋken itkaŋ u täŋpawä,

* **3:16:** Apos 7:5 * **3:17:** Kis 12:40 * **3:18:** Rom 4:14, 11:6 * **3:19:** Rom 5:20; Apos 7:38 * **3:21:** Rom 8:2-4 * **3:22:** Rom 3:9-19; Rom 11:32 * **3:23:** Gal 4:3 * **3:24:** Rom 10:4 * **3:26:** Jon 1:12 * **3:27:** Rom 6:3, 13:14 * **3:28:** Rom 10:12; 1Ko 12:13 * **3:29:** Rom 4:13

eruk Abraham täño nanakiye bureni-inik täkañ unita Anututä bian imaka Abrahamta yänkehäromtañ imiñkuko u bureni-inik api kañ-ahäneñ.

4

¹ Man yäyat u yänkwawa takta man wärani kubä ñode yäwa; Äma kubä täño nanaki, nanitä kumänjirän nani täño tuñumi u korewekta yäwani. U kuduhtagän korewekta yäwani upänkañ nanak täpuri irirän nani kumbeko uwä nani täño tuñum jop täga nämö yäpek. Nämö, nani täño piä watä ämaniyetä itneño udegän irek. ² U nanak täpuri irirän nanitä nanaki u kañiwatta äma iniñ kirewani u gämori-kengän kuñarek. U gämori-kengän it yäpmän kuñtängän kadäni nanitä bian peñ imani u ahänjirän täga yäpek. ^{3*} Eruk, nintä terak udegän pätak. Bian-inik bänepnintä nanak paki ude kuñatpän kome täño imaka jopi-jopi unita watä piä täk täñkumänjonik. ⁴ Täñpäkañ kadäni Anututä ini iwoyänkuk-ken ukenä nanaki-inik u pewän äpuk. Pewän äpä komen webe kubätä bäyañkuk. Bäyawänkañ Juda äma, бага man iwarän täwani ude itkuk. ^{5*} Ude itkuko uwä ämawebe бага man iwarän täwani nin nimagutpän nipmanpän Anutu täño nanakiye bureni-inik itneta täñkuk.

^{6*} Eruk, nin unitäño nanakiye bureni-inik itkamän yän niwoñärektä Anututä Kudupi Munapiki bänepnin-ken peñ nimiñkuk. Peñ nimiñkuko itkañ Munapik unitä täñpewän Anututa gäripi-inik nadänpän Nan! Nan! yän iwet täkamän. ^{7*} Kädet ude täk täkamän unitä ñode niwoñärektä täyak; Nin piä watä äma jopi ude wari nämö itkamän. Nämoinik! Anututä täñpewän iniken nanakiye bureni-inik ude itkamän. Ude itkamän unita imaka tägatäga Anututä nanakiyeta biñam peñ yämani u bureni-inik api korene.

Pol Galesia ämawebeta nadäwätäk täñkuk

^{8*} Bian in Anutu täño mebarini nämö nadänpän unita imaka jopi u anutu yän yäwerani unita watä piä täñ yämik täñkuñ. Upänkañ imaka uwä Anutu bureni nämö. ⁹ Täñ, apiño in Anututa nadänpän Anututa not täñ imik täkañ. Etän goret yäyat. Bureni ñode yäwa tägawek; Anutu in tabänpän nadänkañ not täñ tamik täyak. Eruk ude unita imata kome täño imaka jopi-jopi, kehäromini nämö u äneñi not täñ yämiñpän yämagutkañ? Unita watä piä äneñi täñ yämikta nadänpän ude täkañ ba? ^{10*} In Anututä nibäwän tägawut yänpän kadäni ñodewanita бага peñpän iwaräntäk täkañ; Kepma wäpi biñam ikek, komepak kodaki ba obañ kodaki täño orekirit unita nadänjirä ärowani inide kubä täk täkañ. ¹¹ Kädet ude täñirä näkño piäna bämopjin-ken täñkuro unitä jopi ude täñpek yän yänkañ nadäwätäk täk täyat.

¹² Notnaye, näk täñkentän tamikta in bumik äworenpän bämopjin-ken itkuro unita butewaki terak inken ñode yänapitat; Nadäk näkä inñitpeñ kuñat täyat udegän nadänpän kañ kuñarut. Bok itkumän-ken uken näkä goret kubä nämö täñ namiñkuñ. Nämö! ^{13*} Ñodeta juku piwut; Mämärem Manbiñam Täga yänahänpän täwetkuro uwä näk käyäm mebari kubätä nepmäñit-pewän inken itpän manbiñam u täwetkut. ¹⁴ Kadäni ugän gupna-ken wakiinik nadänkuro unitä inta bäräpi tamiñkuk. Upänkañ in näkä gañani nadänpän mäde nämö ut namiñkuñ. Nämö, Anutu täño añero kubä imagutneño ude bumik nämagutkuñ. Ba Kristo Jesu ini imagutneño ude täñ namiñkuñ. ¹⁵ Unita jide? Kadäni uken oretoret pähap nadänpän imaka imaka pidämigän täñ namik täñkuñopän oretoretjin u apiño de itak? Kadäni uken näk täñkentän namikta gäripi pähap nadänpän injinken dapunjin dätpän näka naminayän bumik täñkuñ. ^{16*} Ude täñkuñopän apiño jide? Näkä man bureni täwet ahätat unitä täñpewän näkä iwan täñ namikañ ba?

* **4:3:** Gal 3:23; Kol 2:20 * **4:5:** Gal 3:13 * **4:6:** Rom 8:15-16 * **4:7:** Rom 8:17; Gal 3:29 * **4:8:** 1Ko 8:4-6
* **4:10:** Rom 14:5; Kol 2:16 * **4:13:** 1Ko 2:3 * **4:16:** Amo 5:10

17 Notnaye, nadäkaŋ? Äma бага man kädet iwaräntäкта täwet täkaŋ uwä gup-tägän not taŋi täŋ tamik täkaŋ upäŋkaŋ bureni täŋkentäŋ tamikta nadäŋkaŋ nämo yäk täkaŋ. Nämo, ude täŋpena Pol kakätäŋpen nintagän gäripi nadäŋpäŋ niwarut yäŋkaŋ täk täkaŋ. 18 Eruk, imaka täga kubäta gäripi nadäneŋo uyaku täga. Näk inkät irira ba inkät nämo irira udegän täneŋ. 19 O nanaknaye bureni-inik, inta yäŋpäŋ komi pähap, webetä nanak bäyanayäŋ yäŋkaŋ nadäk täkaŋ ude äneŋi nadätat. Komi ude nadäŋ yäpmäŋ kuŋtäyiwa Kristo täŋo irit kuŋat-kuŋari ba täktäki unitä inken kaŋ tokneŋ parän. 20 Inkät bok itne yäŋ nadätat upäŋkaŋ butewaki, apiŋo inkät nämo itkamäŋ. Bok itpäŋ yäwänä man kwini terak yäpä-siwontak man täga täwetet. Wära! Kädet jide upäŋ iwatkaŋ api täŋkentäŋ tamet yäŋ nadäŋkaŋ inta nadäwätäk pähap täŋ itat!

Haga kenta Sara terak man wärani yäwani

21 Ai, in бага man täŋo gämori-ken kuŋatta gäripi nadäk täkaŋ u täwet yabäŋjira mebäri näwerut; Anutu täŋo бага man kudän täwanitä ŋode yäyak u nämo nadäkaŋ ba? 22 * U ŋode yäyak; Abraham täŋo nanaki yarä. Kubä uwä piä watä webe jopi wäpi Haga unitä bäyaŋkuk. Täŋpäkaŋ kubäwä webeni bureni Sara unitä bäyaŋkuk. Sara uwä webe komi piä terak nämo irani u wäp biŋam ikek. 23 * Täŋpäŋ nanak watä piä webe unitä bäyaŋkuko u ämawebetä nanak bäyakta piäni täk täkaŋ kädet uterak bäyaŋkuk. Täŋpäkaŋ webe wäp biŋam ikektä bäyaŋkuko uwä Anutu täŋo yäŋkehäromtak man uterak ahäŋkuk. 24 * Man unitäŋo kukŋini ŋode pätak; Webe yarä uwä topmäk-topmäk man mebäri yarä täŋo wärani ude itkamän. Topmäk-topmäk kubä Sainai pom terak ahäŋkuko unitäŋo wärani uwä Hagatä itak. Topmäk-topmäk unitä nanak pewän ahäk täkaŋ uwä piä watä äma jopigän. 25 Haga uwä Sainai pom Arebia komeken itak unitäŋo wärani kubä. Ba Jerusalem apiŋo itak unitäŋo wärani kubä. U imata, Jerusalem nanik ämawebe uwä man Sainai pom terak ahäŋkuko unita watä piä täŋpani, ba nanakiye imaka, udegän täk täkaŋ. 26 * Täŋpäkaŋ Jerusalem mebäri kubä punin unu itak. Uwä Sara, webe wäpi biŋam ikek ude. Uwä nadäkinik täŋpani nin täŋo meŋnin pähap. 27 Unita Anutu täŋo mantä ŋode yäyak;

Webe äruŋ itan u oretoret täyi!

Nanak bäyak-bäyak täŋo komi nämo nadätan unita kap teŋpäŋ oretoret gera yäyi!

Imata, webe äpitä iwat kirewanitä webe äpi nitek irepmitpäŋ nanak bumta api bäyawek yäk.

Ais 54:1

28 * Eruk notnaye, in uwä Aisak ude, nanak Anutu täŋo yäŋkehäromtak man terak ahäwani. 29 Täŋpäkaŋ nanak nädapitä nanak pewä ahäk-ahäk kädet terak ahäŋkuko unitä nanak Munapik terak ahäwani unita komi imik täŋkukonik. Täŋpäkaŋ apiŋo kädet udewanigän bämopjin-ken itak. 30 * Unita Anutu täŋo mantä jide yäyak? U ŋode yäyak; Watä piä webe u nanaki bok yäwat kirewut! Watä piä webe unitäŋo nanaktä webe wäp biŋam ikek unitäŋo nanak täŋo tuŋum, nanitä peŋ imani u täga nämo korewek. 31 * Unita notnaye, man unita ŋode nadäwut; Ninä watä piä webe unitäŋo nanakiye nämo. Nämoinik, ninä webe wäpi biŋam ikek unitäŋo nanakiye.

5

Baga man gämori-ken nämo itne

1 * Eruk apiŋo nin imaka kubä täŋo komi piä terak nämo it täkamäŋ. Nämoinik, Kristotä komi piä u gänaŋ nanik nimagutpäŋ nipmaŋkuk. Unita in kehärom taŋpäŋ itkot. Äma kubätä äneŋi бага man täŋo komi piäken itta tämagurekta ket nadäŋ täpänek-inik täŋkaŋ

* 4:22: Stt 16:15, 21:2 * 4:23: Rom 9:7-9 * 4:24: Rom 8:15; Gal 5:1 * 4:26: Hib 12:22; Rev 3:12; Rev 21:2,10

* 4:28: Rom 9:7; Gal 3:29 * 4:30: Stt 21:10; Jon 8:35 * 4:31: Gal 3:29 * 5:1: Jon 8:32,36; Gal 2:4, 5:13; Apos 15:10

itkot. ² Unita näk Poltä bureni-inik ñode täwera nadäwut; In äma gupjin moräk madäkta bänepjin ärik täkañ u nadäñ yäminjä gupjin moräk madäneño uwä Kristo täño piäni unitä in täpuri kubä täga nämo täñkentän tamek. Nämoinik! ³ Eruk äneñi kwawak ñode yäkgän täñpa; Äma kubätä Anutu inamiken siwoñi irayän nadäñpäñ gupi moräk madäweko uwä, eruk kädet kubä nämo pat imitak, äma u бага man kudup kañ iwarän! ⁴ Bureni, Anutu inamiken siwoñi itnayän nadäñpäñ бага man iwät-iwät kädet iwät täkañ uwä Kristo mäde ut imikañ ubayän. Ba Anutu täño orakorakitä täga nämo api täñkentän tamek.

⁵ Täñpäkañ Munapiktä bänepnin täñpidäm täñirän Anututä nadäkinikninta yäñpäñ siwoñi ämawebe yän yäntären nimekta oretoret terak itsämänkamän. ⁶ * Nadäkañ? Äma Kristo Jesu-kät kowat kwasikorän täk täkañ uwä gup moräk madäk-madäk ba gup moräk nämo madäk-madäk unita nadäñirä imaka jopigän täk täkañ. Imaka bureni uwä ñode; Nadäk-nadäknin kudup Jesu terakgän penpäñ notniyeta gäripi kowat nadäñ imän täktäk kädet unitäwä imaka bureni-inik täyak.

⁷ * Bian in Kristo täño kädet gäripigän iwät täñkuñonik. Ude täk täñkuñopän man bureni täño kädet u iwaräntäktä netätä täñiñ bitnäñkuk? ⁸ Täñiñ bitnäñkuko u Anutu tämagurani unitä nämo täñkuk. ⁹ * Upänkañ nadäk-nadäk waki täpuri-inik ireko unitäwä äma mäyap täñpän wanen, yis täpuritä käräga täñpewän täñi tokñeweko ude. ¹⁰ * Täñpäkañ in ba näk Ekänita nadäkinik täk täkamän unita inta ñode nadätat; Nadäk inigän kubä nämo api inñitneñ. Näkño nadäk ñogänpäñ api inñitpäñ iwarän täneñ yän nadätat. Täñpäñ netä kubätä nadäk-nadäkjin u täñpän wakañ u nämo nadätat upänkañ äma uwä waki kädet pewän ahäkañ unita kowata gwäki waki api yäpek.

¹¹ * Täñpäkañ notnaye, näka ñode nadäwut; Täñyäkñarani äma bämopjin-ken itkañ u näka ñode yäk täkañ; Pol uwä gup moräk madäkta nintä yäk täkamän udegän yäk täyak yän yäk täkañ. Upänkañ man u bureni nämo, jopi! U bureni täñpäwä Juda äma u imata näka kokwawak pen täk täkañ? Ba u bureni täñpäwä äma uwä näka bänep täga nadäñpäñ päya kwakäpta yäñpäñ man yänhäk täyat unita nadäwätäk täñpäñ bänepi täga nämo täñpä wanen. ¹² Eruk, äma nadäk-nadäkjin täñpäwak täkañ unita ñode yäwa; Ude täk täkañ uwä gupi moräk ugän nämo madäneñ. Nämö, gupi kudup madäñ däkñeñ täñpä kwäpäñ komi nadäwut!

¹³ * Täñpäkañ notnaye inä Anututä бага man täño komi piäken nämo itta yäñpäñ tämagutkuk. Ude unita ñode nadäneñ; Apiño бага man täño topmäk-topmäk terak nämo itkamän unita bänep biani täño täktäk waki täga täne yän nämo nadäneñ. Nämoinik! Ñode täneñ; Gäripi kowata kowata nadäñpäñ watä piä kowata kowata täneñ. ¹⁴ * Unita ñode nadäkañ? Man täpuri ñonitä бага man kudup uwäk täyak; Gäkñata nadäk täyan udegän notkapakta nadäñpäñ iron täñ imen yäk. ¹⁵ Unita jukuman ñode täwetat; In añ ägwäritä-yän yän-awätpän iwan kowata kowata täk täkañ u pen täñpäñä ket nadäñkañ; Injin-tägän kowat täñpä wawän täñpäñ kudup paotneñta nadäñkañ!

Munapik täño nadäk tawañgän iwätne

¹⁶ * Unita ñode täwetat; In Kudupi Munapik täño nadäk tawañ terak pen kuñatnayän täño uwä bänep biani täño nadäñ gärip waki u nämo api iwät täneñ. ¹⁷ * U imata, bänep biani täño gäripkät Munapik täño gärip u nin nimagutta närepmirek gärepmirek täk täkamän. Yarä uwä iwan ude täkamän unita imaka bureni täkta gäripi nadäk täkañ u nämo iwätpäñ täk täkañ. ¹⁸ * Täñpäkañ Munapiktä irit kuñat-kuñatjinta watäni irayän täko uwä бага mantä komi piäken täga nämo api tepmañpek.

* 5:6: 1Ko 7:19; Gal 6:15 * 5:7: Gal 1:6 * 5:9: 1Ko 5:6 * 5:10: Gal 1:7; 2Ko 11:15 * 5:11: 1Ko 1:23
 * 5:13: 1Pi 2:16 * 5:14: Mat 5:43; Rom 13:9 * 5:16: Rom 8:4; Gal 5:25 * 5:17: Rom 7:15-23; 1Pi 2:11
 * 5:18: Rom 6:14, 8:14

19-21 * Eruk kudän bänep bianitä pewän ahäk täkañ uwä kwawak ñode; Kubokäret, kudän taräki täktäk, mäjo wära orañ yämik-yämik, ämik gäräm ba äma tänpäwak kädet, kokwawak tänpäñ duñ-wewek täktäk, äma täño tunum yabängärip, täñ-pänapäna, wäpi biñam yäpmäkta närepmirek gärepmirek, äbot duñ-wenpän ini-ini itkañ yänawät-awät täktäk, ba närepmitak yänkañ yän-kokwawak nadäk-nadäk, bipani kap tenpän ume nankañ tängunguñ täktäk kädet. Bänep bianitä kudän u, ba kädet waki ätu udewanigän pewän ahäk täkañ. Unita jukuman bian täwetkuro udegän äneñi ñode täwetat; Äma kudän udewani täk täkañ uwä Anutu täño kañiwat yewa gänañ täga nämo api äroneñ.

22-23 * * Tänpäkañ kudän bureni Kudupi Munapiktä pewän ahäk täkañ uwä ñode; Bänep iron täktäk, oretoret tänpäñ bänep kubägän irit kädet, bäräpi gänañ bänep kwini terak irit, orakorak täktäk kädet, kudän tägatäga täktäk kädet, nadäk kubägän penpän kuñat-kuñat, ämawebe inamiken äpani kuñat-kuñat ba irit kuñat-kuñatkata watäni itpen kuñat-kuñat. Kudän udewani täkta бага man kubätä бага nämo penkiretak. 24 * Unita nadäkañ; Kristo Jesuta biñam tänpäni ämawebetä bänep biankät unitäño täktäki ba nadän gäripi u kudup päya kwakäp terak utpewä kumänpän paotkuk. 25 * Bureni, Kudupi Munapiktä irit bureni niniñkuko unita Munapik unitäño nadäk tawañ ugän iwät täkäna! 26 * Unita notnaye, nininta nadänitna ärowani-inik nämo täñpek, ba nadäk waki terak närepmirek gärepmirek tänpäñ notniye täño bänepi nämo täna waneñ.

6

Tänkentäk kowata kowata täkta man

1 * Notnaye, notjinpak kubätä momi kubä täñirän kañpäñä noriye Kudupi Munapik täño nadäk ikektä bänep kwini terak imagutpäñ yäpä-siwonñat imineñ. Tänpäkañ injin imaka tänyabäk-ken mäneño udetä watäni ket itkañ. 2 * Täñkañ bäräpi injin kubäkubä täño u täñkentäk-kentäk terak buramineñ. Ude tänayän täño unitäwä Kristo täño бага man u api buramineñ. 3 Tänpäkañ äma kubä wäpi biñam ikek nämo upän wäpna biñam nizek yän nadänpän gupi yäpmän äroweko uwä inita täñikñarani ude täñpek.

4 * Täñkañ wäpjin biñam yäpmän akukta äma ätu täño täktäki-kät gäkñaken ukät pen kentänpän yabänpän-nadänkañ näkä yärepmitat yän nämo nadäwen. Nämo, äma kubäkubätä iniken täktäki waki ba täga u yäpmän daniñpän kañpäñ nadäk täneñ. Täga täro yän nadänpänä eruk inita oretoret täga nadäwek. 5 * Imata, äma kubäkubätä täktäki iniken iniken unitäño bäräpi kotaneñ.

6 * Tänpäkañ Anutu täño man täwetpäñ täwonjärekañ tänpänita ironjinta tunum pat tamikañ uken nanikpäñ täñkentän yämineñ.

7 Notnaye, siwonji ñode täwera nadäwut; Gäk piäka-ken ketem yeri jidewanipän piweno uwä bureni inidegän ahäwek. U täktäkjin käda udegän ahäwek. Unita ñode nämo nadäneñ; Anutu täga api täñikñatne. Nämo, ude nadänayän täkañ uwä injinken bänepjin täñikñarani api täneñ. 8 U ñodeta yäyat; Äma kubätä bänep bianini täño nadän gärip u iwarän täwayän täko uwä täktäki waki unitä kudup api tänpänwan imineñ. Täñ, äma Kudupi Munapik täño täktäki iwarän täwayän täko uwä Kudupi Munapiktä tänpewän irit kehäromi u api kañ-ahäwek. 9 * Unita täñkentäk-kentäk piä täkta gañani nadänetawä! Gwäk piniñpän ude tänayän tämäño uyaku ketem bureni puget-puget kadäni-kenä bureni säkgämän api yäpne. 10 Unita kädet tumän niniñiränä äma kuduptagänta kudän täga täñ yämik täkäna! Upänkañ kudän täga u Ekäni täño äboriye-ken bureni-inik täk täkäna!

Jukuman tärek-tärek

* 5:19-21: 1Ko 6:9-10 * 5:22-23: Efe 5:9 * 5:22-23: 1Ti 1:9 * 5:24: Rom 6:6; Kol 3:5; 1Pi 2:11 * 5:25: Rom 8:4 * 5:26: Plp 2:3 * 6:1: Mat 18:15; Jem 5:19 * 6:2: Rom 15:1 * 6:4: 1Ko 11:28 * 6:5: Rom 14:12 * 6:6: 1Ko 9:11,14 * 6:9: 1Te 3:13

¹¹ In ketna kwainjirän kudän goret täyat ɲo kakan? U näknaken ketnatä kudän täj tamitat. ¹² * Nadakan? Äma in gupjin moräk madakta pej täwet takan u Juda noriye inamiken gup kada täjo täktakta wäp bijam ikek itta nadankan tak takan. Ude tak takan uwä mebäri kubäta nämo, u Kristotä päya kwakap terak kumbuko unita nadakinik täjpäj kuɲat takan yäj yäjpäj komi niminejo ujeta tak takan. ¹³ Upänkan äma gup moräk madäk-madäk kudän tak takan u бага man kudup säkgämän nämo iwat takan. Nämo, u in pej täwerirä gupjin moräk madäwäpäj uterak wäpnin bijam kan yäpna yäj nadankan tak takan. ¹⁴ * Upänkan nähäwä imaka unitäjo bijam nämo, Ekäninin Jesu Kristo päya kwakap terak kumbuko unitäjo manbijam u kubätagän nadänpäj oretoret täjpäj nadakinik tak täyat. U imata, unitäjo kumäk-kumakitä täjpewän imaka komen ämawebetä nadänjirä täj kentäki ude tak takan, näk unita nadänjira jopi-inik tak takan. Näk kumbani ude irira kome täjo imaka udewanitä täga nämo täj kentäj namik takan. ¹⁵ * Äma kubä gupi moräk madäwek ba nämo madäwek unitä jideka nämo täjpek. Nämo, imaka täj uwä Anututä äma u täjpewän kodaki-inik äworeweko unitä bureni täyak. ¹⁶ Eruk, Anutu täjo bänep pidäm ba butewakitä ämawebe man kädet u iwat takan uterak kan pat yämän. Ämawebe uwä Anutu täjo äbot bureni.

¹⁷ * Eruk yäjtärek man ɲode yäwa; ɲonita äma kubätä nadäj bäräp äneji kubä nämo namek. Nämo inik, man yäjähäntäj kuɲatkuɲat-ken äma keritä nut täjkuɲo unitäjo bärämi gupna-ken itkan unitä näk Jesu Kristo täjo piä äma bureni-inik yäj yäjähätak. ¹⁸ Täjpäkan notnaye, Ekäninin Jesu Kristo täjo orakorakitä in kudup terak tärek-täreki nämo it täyon. Ugän.

* **6:12:** Gal 5:11; Plp 3:18 * **6:14:** 1Ko 1:31, 2:2 * **6:15:** Gal 5:6; 2Ko 5:17 * **6:17:** 2Ko 4:10

Efesus Anututä iniken äbot pähap kubägän nipmak täyak unitäño manbiñam

1 * Näk Pol, Anutu täño nadäk terak Jesu Kristo täño aposoro itat. Täñkañ manbiñam ñowä Anutu täño kudupi ämawebe Efesus yotpärare-ken itkañ Kristo-kät kowatkwasi korän täñpäñ nadäkinik täñ imik täkañ inta kudän täñ tamitat. 2 * Täñpäkañ Anutu Nanin-kät Ekäninin Jesu Kristo unitäño orakorak ba bänep pidämtä intä terak äroton.

Kristo terak iron inide kubä yäpümäj

3 * Eruk nin Ekäninin Jesu Kristo täño Anutu ba Nani u wäpi yäñpäñ inin oretna! U Kristo terak, kunum gänañ nanik imaka täga mebäri mebäri, bänep käda täño bumta nimik täyak. 4 * U kunum kenta kome nämo ahäñirän nintä inamiken momi nämo, kudupi ude itneta Kristo terak inita biñam iwoyänjuk. 5 * Ba iniken ironita yäñpäñ kunum kenta kome nämo ahäñirän Jesu Kristo täño piäni terak iniken nanak ämawebeniye ude itta nadäk tawañ penjuk. U äma kubä täño nadäk terak nämo, iniken gärip ba nadäk terakgän täñjuk. 6 * Ude täñkuko uwä nintä bänep ironi inipärik kubä unita yäñpäñ inin oretta täñjuk. Bänep iron u nanaki bänepi gämäni uterak gwäki nämo buñät nimiñjuk.

7 * Nadäkañ? Kristo täño kumäk-kumäki terak nin momi täño topmäk-topmækken nanikpäñ pirären nipmanpäñ mominin ärut nimiñjuk. U uwä Anutu täño iron inide kubä! 8-9 * Iron u bumta-inik buñät nimiñjuk! Ude täñkañ nadäwän tärewäpäñ imaka Kristo terak ude api täñpet yäñ nadäk tawañ käböp penjuk u kwawak pewän ahäñ nimiñjuk. Ude täñkuko uwä iniken gärip terak täñ nimiñjuk. 10 * Nadäk tawañ bian-inik penjuk u iniken kadäni siwoñi-ken bureni pewän ahäwayäñ täko uwä ñode; Imaka imaka kome terak ba kunum gänañ täñ-pewani u kudup yäpmäj päbä kubä-kengän Kristo gämori-ken yepmanpäñ iräkañ Kristotä gwäki ude intäjukun api it yämek.

11 * Täñpäkañ Juda ämawebe nin imaka, Kristo uterak Anututä inita biñam bian iwoyänjuk. Kunum kenta kome nämo ahäñirän iniken nadäk tawañ iwätpäñ nin iwoyänjuk. Anutu u uwä iniken nadäk-gärip iwätpäñ imaka imaka kudup täñpewän ahäk täkañ. 12 Ude täñkuko uwä mebäri ñodeta täñjuk; Juda ämawebe Kristota nadäkinik intäjukun täñkumäño nintä Anutu täño täktäki ba wäpi biñam ärowani-inik u inin oretta iwoyänjuk.

13 * Täñpäkañ guñ äbotken nanik, in imaka udegän, man bureni, Anutu täño Manbiñam Täga unitä tämagutkuko unita nadäñpäñ Kristota nadäñ imikinik täñkuñ. Nadäkinik täñjirä Anututä in näñjata yäñpäñ Kudupi Munapik inin kirekta bian yäñkehärom täñkuko upäñ wären täñjuk. 14 * Täñkañ Munapik nimiñkuko uwä imaka tägatäga ämawebeniye täkämi yämikta yäñkehäromtak man yäwani unitäño kädet täwit-täwit. Munapik ude nimiñkuko unita Anututä nimagut päñku dubini-ken nipmanpäñ oretoret terak api itnero u bureni-inik nadäkamäj. Unitä täktäki ba kudäni siwoñi unita wäpi biñam yäpmäj akuk täkäna!

Pol Efesus äbot täñpanita yäñapiñjuk

15-16 * * Mebäri unita nadäkinikjin ba Anutu täño kudupi ämawebeta iron täñ yämik täkañ unitäño manbiñam nadäñkañ inta Anutu-ken bänep täga man yänkurotä pen yäñ yäpmäj

* **1:1:** Rom 1:1,7; 1Ko 1:1; Kol 1:1; Apos 18:19-21; Apos 19:1 * **1:2:** 2Ko 1:2; Kol 1:2 * **1:3:** Efe 2:6 * **1:4:** Jon 15:16, 17:24; 2Te 2:13; Efe 5:27; Kol 1:22 * **1:5:** Jon 1:12 * **1:6:** Mat 3:17; Kol 1:13 * **1:7:** Efe 2:7; Kol 1:14,20 * **1:8-9:** Rom 16:25 * **1:10:** Gal 4:4; Kol 1:16,20 * **1:11:** Rom 8:28-29 * **1:13:** Kol 1:4-6; Efe 4:30 * **1:14:** 2Ko 1:22 * **1:15-16:** Kol 1:4 * **1:15-16:** Kol 1:3; 1Te 1:2

äbäk täyat. ¹⁷* Kadäni kadäni inta yänpän Anutu, Ekäninin Jesu Kristo iniñ kirewani, Nanin penyänek mähe mi uken ñode yänapik täyat; O Anutu, Munapikka yämiñiri unitä nadäk-nadäk tägagämän yämiñkañ gäkño mebäri kwawak pewän ahän yämiñirän bänepitä gäka nadäkinik kañ täjput.

¹⁸⁻¹⁹** Tänpäkañ inta yänpän ñode imaka, yänapik täyat; Anututä bänep nadäk-nadäkjin täño yäma dät-pewän tumänirän imaka ñodeta nadäwä tumneñ; Imaka bureni kämi yäpmäka yänpäbä tepmañkuko unitäño mebäri, ba imaka tägatäga Anututä ämawebe niyeta yämikta yänkehärom tawani uwä imaka säkgämän-inik, epmäget kudän ikek. Ba ñodeta imaka, nadäwä tumbut yän yänpän yänapik täyat; Kehäromini, nadäkinik tänpäni ninken piä täk täyak uwä kehäromi pähap, inipärik kubä. ²⁰* Kehäromi uwä kehäromi pähap Anututä inñitkañ Jesu Kristo kumbani-ken nanik wädän tädotpän kunum gänañ yänikñat päñku keru bure käda teñkuko u udewanigän.

²¹ Ude täñkuko unita imaka kunum gänañ itkañ, imaka kehäromi niked, ba wäpi biñam ärowani niked, apino itkañ ba kämi itnayän täkañ u kudup Kristo-tägän intäjukun itkañ yabän yäwat täyak. ²²* Anututä imaka imaka päke u kudup Kristo gämori-kengän yepmañpän iniken äbotta yänpän imaka päke u kuduptagän täño gwäki ude irekta teñkuk.

²³* Tänpäkañ Anututä iniken äbot uwä Kristo täño gupi moräki moräki ude irirä Kristotä gwäki ude it yämitak. Äbot tänpäni unitä päñku Kristo yäpurärirä Kristo-kät kubägän ude täyak. Täñirä Kristotä imaka kudup unita yabän yäwat piä täk täyak.

2

Kristo terak äneñi kodak täñkumän

¹* Bian in momijin ba penjawäkjintä tänpewän mäjojin kumbani ude itkuñ. ²* Ude itkañ kome ñonitänö nadän gärip waki kädet u iwarän täñkuñ. In añero äbot waki, punin it täkañ unitänö intäjukun ämani täño mani buramik täñkuñonik. Äma waki unitä ämawebe Anutu mäde ut imik täkañ u yabän yäwatkañ kädet waki täkta penyäwet täyak. ³* Bureni, bian nin imaka, unitä tawañken itkañ gupnin täño nadän gärip däpmän tärekta nadänpän unita watä piä täk täñkumänonik. Ude täñitna ämawebe päke u udegän, Anutu täño kokwawak yäpmäka yäwani ämawebe ude itkumän.

⁴⁻⁵ Tänpän penjawäknin unitä nidäpmän-pewän mäjonin kumbani ude itkumänö upänkañ Anututä bänep iron pähap tänpän, butewaki tañi nadän nimiñkuko unita Kristo-kät bok täñkodak tänpän nipmañkuk. Bureni-inik! Anutu täño bänep iron unitägän waki keru-ken nanikpäñ nimagutkuk. ⁶* Ude tänpän Kristo-kät bok awañ gänañ nanik wädän tädotpän yabän yäwat piä bok täkta kunum gänañ Kristo dubini-ken nipmañkuko itkamän. ⁷* Ude täñkuko uwä mebäri ñodeta täñkuk; Kristo Jesu terak orakorak kädet täñ nimiñkuko u bänep ironi ärowani inipärik kubä unitänö mebäri kadäni kadäni kwawak pewän ahäñtäñ kuneñta ude täñkuk. ⁸* Unita ñode yäwa; Nadäkinik terak Anutu täño bänep iron unitägän waki keru-ken nanikpäñ tämagutkuk. U intä imaka kubä täñirä kañpän unita nämo tämagutkuk. Nämo, iniken bänep irona yänpän jop tämagutkuk. ⁹* Unita äma kubätä iniken wäpi biñam täga yäpmän akunañi nämo. U imata, intä piä täñirä unita yänpän nämo tämagutkuk. ¹⁰* Nadäkañ? Nin Anutu täño ket kudän, Kristo Jesu terak ämawebe kodaki ude pewän ahäwani. Upänkañ ude jop itta nämo nipmañkuk. Nämo, u kädet tägatäga nintä täkta uku bian iwoyän nimiñkuko u täkta yänpän nimagutkuk.

Kristo terak äbot kubägän irit

* **1:17:** Kol 1:9 * **1:18-19:** Efe 4:4; Kol 1:12 * **1:18-19:** Kol 1:11 * **1:20:** 2Ko 13:4; Kol 2:12; Hib 1:3; Kol 1:16, 2:10 * **1:22:** Sam 8:6; Mat 28:18 * **1:23:** Efe 4:10,15; Rom 12:5; Kol 1:18 * **2:1:** Kol 1:21, 2:13 * **2:2:** Kol 3:7; Tai 3:3; Jon 12:31; Efe 5:6, 6:12 * **2:3:** Kol 3:6 * **2:6:** Kol 2:12 * **2:7:** Efe 1:7 * **2:8:** Jon 4:10; Hib 6:4 * **2:9:** 1Ko 1:29-31; 2Ti 1:9 * **2:10:** Tai 2:14

11-12 * * Eruk, guṅ äbotken ahäwani in ṅode nadäwut; Juda äbottä inita gupnin moräk madäwani yäṅ yäṅpäṅ intawä gupjin moräk nämo madäwani yäṅ täwerani. (Upäṅkaṅ gup moräk madäk-madäka yäk täkaṅ uwä äma täṅo gup kädatagän.) Täṅpäkaṅ inä Kristo-kät nämo kentäwani ude itkuṅ. Ba Isrel kome mähem nämo unita topmäk-topmäk kubägän Anututä iniken Juda ämawebe-kät täṅkuko u in unitäṅo moräki nämo. Ba imaka ämawebeniyea yämikta yäṅkehärom taṅkuko u imaka, nämo yäpmäka yäwani. In Anutujin nämo, ba imaka täga kubä kämi yäpmäka biṅam nämo itkuṅ. 13 * Bian, Anutu dubini-ken nämo, ban itkuṅo upäṅkaṅ apiṅo Kristo-kät kowat kwasikorän täṅpäṅ itkaṅ unita Kristo täṅo kumäk-kumäkitä tämagut pabä Anutu dubini-ken tepmaṅkuko itkaṅ. 14 * Täṅkaṅ Kristotä ini Juda äbot nin, ba guṅ äbotken nanik in, u bämopnin-ken bänep kwini terak irit kädet pewän ahäṅ nimiṅirän äbot kubägän ude itkamäṅ. Bian ninin pärik-pärik it täṅpani upäṅkaṅ Kristotä bämopnin-ken бага parirän iwan kowata kowata täṅpeṅ kuṅatkumäṅo u kwinit maṅpän kuṅkuṅ. 15 * U äbot yarä u näkkät kowat kwasikorän täṅpäṅ äbot kodaki kubägän ahäwän yäṅpäṅ kumäk-kumäkitä Moses täṅo бага man ba Juda täṅo бага täpuri täpuri kudup kwinit täṅpän kuṅkuṅ. Ude täṅirän bänep kubägän irit kädet ahäṅkuk.

16 * Täṅpäṅ Kristo u, päya kwakäp terak kumbuko uniterak iwan kädet bämopnin-ken itkuko u kwinit täṅpän kuṅirän gup kubägän ude ahäṅkumäṅ. Ude täṅkuko unita äbot yarä uwä Anututa iwan ude täṅpanipäṅ äneṅi nimagut pabä dubini-ken nipmaṅkuk. 17 * Täṅpäkaṅ Kristo unitä pabä ämawebe kudup, Juda äbot Anutu dubini-ken irani nin, ba Anutu dubini-ken nämo irani in manbiṅam täga ṅode niwetkuk; Iwan kädet paotak. Anutu-kät bänep kubägän irit kädet pewa ahäkaṅ yäk. 18 * Unita Kristo uteragän ämawebe kudup, Juda äbot nin, ba guṅ äbotken nanik in, Munapik kubä unitägän täṅkentäṅ nimiṅirän Anutu nanin-ken yäṅapik man täga yäk täkamäṅ.

19 * Mebäri unita apiṅo guṅ äbotken nanik inä kubäken nanik bumik nämo itkaṅ. Komejin inigän nämo, Anutu täṅo kudupi ämawebe-kät komejin kujat kubägän ude itkaṅ. Ba Anutu täṅo kudupi ämawebe ukät koṅ kubägän ude täṅpäṅ itkaṅ. 20 * Nadäkaṅ? Nadäkinik täṅpani in uwä eṅi Anututä täṅpani ude bumik. Üwä ṅode; Nin aposoro-kät profetpäṅ eṅi unitäṅo bek ude äneṅtäṅ kuṅkuk. Täṅkaṅ bek bämopi udetawä Kristo Jesupäṅ äneṅkuk. 21 * Unita Kristotä eṅi unitäṅo kujari kudup kubägän pädat täṅpäṅ yepmaṅ irirän säkgämän ahäṅpäṅ kudupi yot, Ekänita biṅam ude täṅ itak. 22 * Täṅpäkaṅ in imaka, Kristo-kät kowat kwasikorän täṅpäṅ irirä Anututä ämawebeniye ätukät kubägän tepmaṅpän iniken kudupi yot täṅ itak ude irirä Kudupi Munapiki terak eṅi u gänaṅ it täyak.

3

Poltä guṅ äbotken piä täṅkuk

1 * Mebäri unita Pol näkä guṅ äbotken nanik inta yäṅpäṅ Jesu Kristo täṅo manbiṅam yäṅahäṅjira komi eṅiken nepmaṅkuṅo itat ṅo. 2 * In täṅkentäṅ tamikta Anututä iron täṅpäṅ piä namiṅkuko unita nämowä nämo nadäkaṅ! U nadäkaṅ yäṅ nadätat. 3 * Täṅkaṅ iron Anututä namiṅkuko uwä ṅode; Nadäk tawaṅ käbop peṅkuko u kwawak pewän ahäṅ namiṅkuk. 4 Unitäṅo manbiṅam kudän täṅ tamitat ṅo daniṅkaṅ uyaku imaka Anututä Kristo terak ude api täṅpet yäṅ nadäk tawaṅ käbop peṅkuko unita nadäwa tumäk täkaṅ uwä in imaka, api kaṅpäṅ nadäwä tumneṅ. 5 Nadäk tawaṅ u Anututä ämawebe bian itkuṅo u kwawak nämo pewän ahäṅ yämiṅkuk. Upäṅkaṅ apiṅo Kudupi Munapik terak

* 2:11-12: Efe 5:8 * 2:11-12: Kol 1:21; Rom 9:4; 1Te 4:13 * 2:13: Kol 1:20 * 2:14: Ais 9:6; 1Ko 12:13; Kol 2:14 * 2:15: 2Ko 5:17; Kol 1:20,22 * 2:16: Sek 9:10 * 2:17: Ais 57:19 * 2:18: Efe 3:12 * 2:19: Efe 3:6; Hib 12:22-23 * 2:20: Mat 16:18; 1Ko 3:11 * 2:21: Efe 4:15-16; Kol 2:19; 1Ko 3:16 * 2:22: 1Pi 2:5 * 3:1: Efe 4:1; Plp 1:7,13; Plm 1,9 * 3:2: Kol 1:25 * 3:3: Efe 1:9-10; Kol 1:26

Anututä iniken kudupi aposoroniye ba profet ninken kwawak pewän ahäj nimikañ. ⁶* Täñpäkañ nadäk tawañ käbop patkuko uwä ñode; Manbiñam Täga unitä guñ äbotken nanik in tämagut päbä tepmañpän nin Juda nanik-kät gup kubägän ude takamäj. Ude täñkañ nin kudup Anututä imaka Jesu Kristo terak nimikta yäjkehärom täwani u kudup yäpmäk takamäj.

⁷* Täñpäkañ näk Manbiñam Täga unitäño watä piä ämani kubä ude ahäjkut. Piä u Anututä iniken bänep iron terak, gwäki nämo ude namiñpäñ täñ-kehäromtañ namiñkuk. ⁸* Näk Anutu täño kudupi ämawebeniye kudup täño äpani-inik ude itat upäñkañ Anututä ironi terak nadäj namikinik täñpäñ piä namiñkuko uwä ñode; Näk guñ ämawebe uken Kristo täño imaka imaka tägagämän-inik daninañi nämo unitäño manbiñam yäwettäj kuk täyat. ⁹* Ba Anutu täño nadäk tawañ käbop nanik unitäño bureni ude ahätak yäj ämawebe kudup nadäwä tumäkta yäjähäñpäñ yäwet täyat. Nadäk tawañ u Anutu imaka kuduptagän täñpä-morewani unitä bian umu-kentä käbop peñkañ it yäpmäj äbuk. ¹⁰* Ude täñkuko uwä kadäni ñoken añero ärowani ba imaka wäpi biñam ikek punin it takañ u Anutu täño kudupi äboriye yabäñpäñ-nadäñkañ ñode nadäneñta täñkuk; Anutu täño nadäk-nadäk mebäri mebäri u ärowani-inik! ¹¹ Anututä ude ahäkta nadäk inide injtkuko udegän apiño Ekäninin Kristo Jesu täño piäni terak bureni pewän ahäkañ. ¹²* Täñpäkañ Kristo ukät kowat kwasikorän täñpäñ nadäj imikinik täk takamäj unita Anutu dubini-ken kukta kädet tumäj nimiñirän bätakigän täga kuk takamäj. ¹³* Unita näk ñode peñ täwetat; Näkä inta komi nadäk täyat unita bänep yarä-yarä nadäñpäñ nadäkinikjin nämo pewä putäreneñ. Nämoinik! Komi nadäk täyat unita nadäjirä intäño omäk meran ude täk täyon.

Kristotä nadäj nimikinik täk täyak

¹⁴ Eruk, Anutu Nantä imaka imaka ude täñkuko unita gwäjiñ äpmon imik täyat. ¹⁵ Uwä äbot kubäkubä kunum gänañ itkañ ba kome terak itkañ unitäño nani ude täñpäñ wäpi ini-ini yämik täyak. ¹⁶* U gwäjiñ äpmon imiñpäñ inta yäjpäñ yäjapik man ñode yäk täyat; Anututä ini käwut-ken imaka imaka paot-paori nämo itkañ-ken u nanikpäñ intä kehäromigän itta Kudupi Munapik tewän äpäñpäñ bänepjin täñkehärom täyon. ¹⁷* Munapiktä ude täñ-kehäromtañ tamiñirän nadäkinikjintä Kristo imagut päñku tewä bänepjin-ken iritinik täyon. Ba ñode imaka yäjapik täyat; Kristotä in bänepjin-ken itkañ täñpewän iron kowata kowata täktäk kädet unitä bänepjin-ken kehäromigän parirän imaka u ba u tänayäj takañ u kädet uterakgän täk takot. ¹⁸⁻¹⁹* * In ude täñit Anutu täño kudupi ämawebe päke ukät Kristo täño iron ärowani-inik, inipärik kubä unitäño mebäri nadäwä tärekta kehäromi pat tamiton yäjpäñ yäjapik täyat. Kristo täño iron u äpmonpani pähap, täga nämo nadäwä tärenañi upäñkañ u kañ kañpäñ nadäwä tumbut yäj yäjpäñ Anutu-ken yäjapik täyat. Ude kañpäñ nadäwä tumäjirä Anututä iniken mebärini tokñek pätak uwä inken udegän tokñek päton.

²⁰⁻²¹* Unita Anutu täño kudupi ämawebeniye, Kristo Jesu-kät kwasikorani nintä Anutu u wäpi biñam yäjpäñ tärek-täreki nämo iniñoret täk takäna! U imata, Anututä iniken kehäromi ninken piä täk täyak uterak imaka nintä nadäk takamäj ba unita yäjapik takamäj u irepmitpäñ bumta täga täñpek.

4

Äbot täñpani uwä Jesu täño gupi ude

¹* Näk Pol, Ekänita watä piä täñ imik täyat unita yäjpäñ komi eniken itkañ man täwerayäj täyat ñonita nadäkinik täneñ; Anututä inita biñam yäjpäbä tepmañpäñ kädet

* **3:6:** Efe 2:13,16-19 * **3:7:** Kol 1:23,25 * **3:8:** 1Ko 15:9-10; Gal 1:16; Efe 1:7 * **3:9:** Rom 16:25 * **3:10:** Rom 11:33; 1Pi 1:12 * **3:12:** Jon 14:6; Rom 5:2; Hib 4:16 * **3:13:** Kol 1:24 * **3:16:** Kol 1:11 * **3:17:** Jon 14:23; Kol 1:23, 2:7 * **3:18-19:** Kol 2:2 * **3:18-19:** Kol 2:10 * **3:20-21:** Kol 1:29 * **4:1:** Efe 3:1; Kol 1:10

ude kaŋ iwarut yänpäŋ täwetpäŋ täwoŋärenkuko udegän gwäk pimiŋpäŋ kaŋ kuŋarut. ^{2*} Kädet uwä ŋode; In äbot täŋpani notjiye gämori-ken itkaŋ oraŋ yämiŋpäŋ bänep kwini ba bänep äpani terak irit täŋo kädet iwatpäŋ bänep ironjin kwawak peŋkaŋ täŋkentäk kowata kowata täŋpeŋ kaŋ kuŋarut. ^{3*} Imata, inä Kudupi Munapik täŋo bänep kwinitä topmäŋpäŋ äbot kubägän tepmaŋpani itkaŋ unita. Ude itkaŋ unita ehutpäŋ bänep kwini uterak bänep kubägän täŋpäŋ itta piäni pen täk täkot. ^{4*} Unita in ŋode nadäwut; Äbot bureni kubägän, Munapik bureni kubägän itak. Ba imaka nintä kämi yäpmäkta Anututä iwoyäŋ nimani u udegän, bureni kubägän itak. ^{5*} Ba Ekäni bureni kubägän itak, ba nadäkinik bureni kubägän itak, ba ume ärutärut mebäri kubägän, u Jesu yäpurärät-tagän. ^{6*} Täŋpakaŋ ämawebe kuduptagän täŋo Anutu ba Nanin bureni kubägän itak. Ini kubätägän ämawebe päke unita intäjukun täŋ yämik täyak. Täŋkaŋ ini-tägän ämawebe kudup kehäromi yämik täyak. Ba ini-tägän ämawebe kudup bämopi-ken it täyak.

^{7*} Upäŋkaŋ äbot täŋpani nin kubäkubäta Kristotä ini nadätak udegän iron yäpmäŋ danipäŋ kubäkubä nimik täyak. ^{8*} Unita yänpäŋ Anutu täŋo man kudän terak ŋode pätak;

U iwaniye täŋo kehäromi yäpmäŋ äpäkinik täŋpäŋ punin-inik unu äroŋkuk.

Äroŋpäŋ ämawebe kubäkubäta iron yämiŋtäŋ kuŋkuk.

Sam 68:18

^{9*} Eruk, man biani uterak man “äroŋkuk” unitä ŋode niwoŋäretak; Intäjukunä Kristo u kome terak ŋo äpuk. ¹⁰ Täŋpakaŋ äma äpuko unitägän äneŋi äroŋkuk. U wäpi biŋamtä komeŋi komeŋi, punin terak ba kome terak päke ŋo it morekta nadäŋpäŋ punin-inik, kunum irepmitpäŋ unu äroŋkuk. ^{11*} Eruk, äma unitägän äbot täŋpani ämawebeta iron ŋode yämiŋkuk; Äma ätu aposoro piä täkta iwoyäŋkuk. Ätuwä Anutu täŋo meni jinom yäpmäŋpäŋ yäŋahäk piä täkta. Ätuwä Anutu täŋo manbiŋam komeŋi komeŋi yäpmäŋ kuŋatta. Ätuwä Anutu täŋo kudupi ämawebe watä it yämikta. Ätuwä ämawebe Anutu täŋo man kädet u yäwetpäŋ yäwoŋärektä iwoyäŋkuk. ^{12*} Eruk, ima mebärita äma äbot u iwoyäŋkuk? U Anutu täŋo kudupi ämawebeniye täŋpidäm taŋ yämiŋirä unitä täŋkentäk piä mebäri mebäri täneŋta iwoyäŋkuk. Anutu täŋo kudupi ämawebetä ude täŋkaŋ Kristo täŋo gupi, Anutu täŋo äbot kubägän u nadäkiniki säkgämän, kehäromi nitek api itneŋ. ^{13*} Eruk ämawebe äboriye nin uwä nadäkiniknin tägaŋirä-tägaŋirä nin kudup täŋo nadäkiniknin mebäri kubägän api täŋpek! Ba nin kuduptä Anutu täŋo Nanaki Bureni-inik unita gäripi pähap nadäŋ imiŋpäŋ nadäŋ imikinik uterakgän api täne. Ude tänayäŋ tämäŋo uyaku äma bureni itpäŋ Kristotä itkuko udegän api itne.

^{14*} Eruk, Kristotä itkuko udegän itkaŋ ninä nanak täpuri, nadäk-nadäki äreyäwani ude wari nämo api itne. Täŋitna äma man bureni yäŋkaŋ jop manman yänpäŋ-yäwoŋärektä piä täk täkaŋ unitä yäŋ-nikŋat-pewä nadäk-nadäknin täga nämo täŋkuräk täneŋ. Äma udewani uwä yäŋ-yäkŋarani kädetta mebäri nadäkinik täŋpani upäŋkaŋ unitäŋo jop manman ba yäŋ-yäkŋarani ärowanitä nadäkiniknin täga nämo wädäŋ täŋpäŋ kuney. ¹⁵ Nämoinik, man udewanita juku nämo pene. Täŋ, ninä not kowata kowata täŋpäŋ kuŋat-kuŋat täŋo kädet ugänpäŋ iwarän täŋpäŋ kuŋatkaŋ Anutu täŋo man bureni ugän yäk täkäna. Ude täŋpeŋ kuŋatkaŋ bänep nadäk-nadäknin, yäkyäkknin, irit kuŋat-kuŋatnin u kudup tägaŋpäŋ ämawebe kehäromi nitek ude it täkäna, äbot täŋpani täŋo gwäknin Kristotä it täyak ude. ¹⁶ Täŋpakaŋ Kristo uwä iniken gupi moräk, äbot täŋpani kubäkubä unita intäjukun täŋ nimiŋirän gup kubägän ude täk täkamäŋ. Täŋitna Kristotä gup kubägän u towik täyak. Towiŋirän gup

* **4:2:** Kol 3:12-13 * **4:3:** Kol 3:14-15 * **4:4:** Rom 12:5; Efe 2:16,18 * **4:5:** Jon 10:16 * **4:6:** 1Ko 12:6
 * **4:7:** Rom 12:3,6 * **4:8:** Kol 2:15 * **4:9:** Jon 3:13 * **4:11:** 1Ko 12:28 * **4:12:** 2Ti 3:17 * **4:13:** Kol 1:28
 * **4:14:** 1Ko 14:20

moräk-moräk kubäkubä uwä piä iniken iniken täñjirä gup u iron kädet täñpeñ kuñat-kuñat ikek kehäromigän tägak täyak.

Irit kuñat-kuñat kädet kodaki iwatne

17-18* * Eruk unita näk Ekäni wäpi terak ñode peñ täwetat; In guñ äbotken naniktä kuñat täkañ ude wari nämo kuñatneñ. Unitäño nadäk-nadäki u jopigän, bipmäñ urani udewani. U imaka kubäta nämoinik nadäkañ. Imata, man nadäkta bitnäñpäñ juku nämo pek täkañ. Unita irit täga Anututä iwoyän nimani u täga nämo api koreneñ. 19* Nadäñ-gärip waki u täkta mäyäk kubä nämoinik nadäk täkañ. Irit kuñat-kuñariken waki kädet u iwattagän gäripi pähap nadäk täkañ. Ude täñjirä gäripi inide kubä ahäñjirän kädet waki-wakiinik mebäri mebäri täñtäñ kuk täkañ.

20 Upäñkañ Kristo täño kädet täwetpäñ täwoñärewani u udewani nämo. 21 Nämoinik! Ba jide? Manbiñam bureni Jesuken nanik täwetpäñ täwoñärewani unita guñ täkañ? 22* Man bureni täwetpäñ täwoñärewani uwä ñode; Apiño in ämawebe kodaki ude itkañ. Bian nadäkinik nämo täñpäñ ämawebe biani ude itkuñ. Ämawebe biani ude itpäñ unitäño bänep ba nadäñ gärip biani iwarän täñkuño u kakätäwut yäñ täwerani. Nadäk biani uwä jopi, bänepjin täñ-täkñattagän. U iwarän täñpäñ wanpäñ wakinik tänayän täñkuñ. 23* Unita kädet biani u mañpä kwäkañ mäjojin ba nadäk-nadäkjin kodaki inipärik, tek ude wädäwä ärokta täwetpäñ täwoñärewani. 24* Inä ämawebe kodaki ahäwut yäñ täwerani. Ämawebe kodaki uwä Anututä täñpäñ pewän nadäk-gärip kodaki nitek, ini bumik ude ahäwani. Unitäño täktäki uwä siwoñi kudupi-inik.

25* Unita yäñpäñ in jopman yäkyäk kädet peñpäñ man siwoñi bureniñgän notjiye-kät kowat yäwän täñpäñ kuñat täkot. Imata, nin gup kubä täño moräki moräki ude itkamäñ unita. 26* Unita kokwawak nadäñpäñä, ket nadäñkañ; Kokwawakka unita momi täktäk kädet-ken tepmañpekta. Unita kokwawakjin u pen nämo nadäñ yäpmäñ kuñatneñ. Nämo, kome nämo bipmäñjirän kepma ugän penen. 27 Täñkañ Satanta yäma nämo dät imineñ. 28* Täñpäkañ inkät nanik äma ätu kubota täñpani itkuño u kubota wari nämo täneñ. Nämo, tuñum imaka imaka yäpmäkta piäni ini täñpäñ yabäñ ahäneñ. Ude täñpäñ yäpmäñkañ inita peñit, äma jäwärita yämiñit täneñ. 29* Täñpäkañ man yäkyäkjin-ken man waki kubä nämo pewä ahäwek. Äma täñkentän yämikta man ugänpäñ yäk täneñ. Ude täñjirä ämatä nadäñkañ säkgämän nadäñpäñ bänepi täñkehärom täneñ.

30* Täñpäkañ in Anutu täño Kudupi Munapikta nadäñ bäräp nämo imineñ. Imata, Anututä näkñaken ämawebe ude it namiñirä kadäni pähapken näkñata biñam bureni-inik kañ yämagura yäñ nadäñpäñ Kudupi Munapik upäñ inä wären täñkuk. 31* Unita inä kädet wakiwaki ñodewani u kudup peñ moreneñ; Injam kumät, täñkubit-kubit, kokwawak, yäñawät-awät, äma yäñpäñ-yebek, ba täñpäwak kädet mebäri mebäri u nämoinik täneñ. 32* Nämo, kädet ñodepäñ täga täneñ; Äbot täñpani notjiye ätukät not kowata kowata täñpäñ bänep kwini terak kubägän kuñatneñ. Ude täñkañ notjiye täño momi peñ yämik täkot, Anututä Kristo wäpi terak momijin peñ tamiñkuko udegän.

5

Peñyäñek gänañ kuñat-kuñat

1* Inä Anutu täño nanakiye, bänepi gämäni unita ini it täyak udegän itpeñ kuñat täkot.
2* Täñpäkañ irit kuñat-kuñatjinken iron kädettä intäjukun irek. Iron kädet nintä täkta

* 4:17-18: 1Pi 1:14; Rom 1:21 * 4:17-18: Efe 2:12 * 4:19: Kol 3:5 * 4:22: Rom 8:13; Kol 3:9 * 4:23: Rom 12:2 * 4:24: Stt 1:26; Kol 3:10 * 4:25: Kol 3:8-9; Sek 8:16 * 4:26: Sam 4:4; Jem 1:19-20 * 4:28: 1Te 4:11 * 4:29: Efe 5:4; Kol 3:8, 4:6 * 4:30: Ais 63:10; 1Te 5:19; Efe 1:13-14 * 4:31: Kol 3:8 * 4:32: Mat 6:14; Mat 18:22-35; Kol 3:12-13 * 5:1: Mat 5:48 * 5:2: Rom 14:15; Gal 2:20; Hib 10:10; Kis 29:18

yāwani uwā Kristotā ḡode niwoḡärenḡuk; Unitā nadāḡ nimikinik tāḡpāḡ iniken gupi nin tāḡkentāḡ nimikta ininḡ kireḡḡuk. Ude tāḡḡkuko uwā Anututa ārawa kābāḡi sāḡḡāmān-inik, Anututā ini ḡāripi nadāk tāyak ude tāḡ iminḡḡuk.

³* Inā Anutu tāḡo kudupi āmawebe unita kubokāret kādet, yabāḡḡāriḡ waki ba āma tāḡo tuḡumta yabāḡḡāriḡ tāḡirā Anutu inamiken tāga nāmo tāḡḡek. Kādet udewanita yāḡpāḡ-nadāk nāmoinik tāk tāneḡ. ⁴* Tāḡkaḡ man kābāḡi-kābāḡi, me yākyāk, ba imaka māyāk ikeḡta ārāpi tāḡtāk u inken nāmo ahāwek. Nāmo, ināwā Anutu bānep tāga man iwet-iwet unitagān yāk tākot. ⁵* Tāḡkaḡ ḡode unita bureni-inik yāḡ nadāneḡ; Āma kubokāret kādet iwarani, kādet tarāki tāḡpani ba āma tāḡo tuḡumta yabāḡḡāriḡ tāḡpanitā Kristo ba Anutu tāḡo yabāḡ yāwat yewa unitāḡo bureni nāmoinik api koreneḡ. Imata, kudān u uwā anutu jopi nadāḡ yāmik-yāmik kādet ubayāḡ.

⁶* Unita āma kubātā kādet waki udewani iwatta bānep ārik-ārik man tāwerirān nāmo nadāḡ imineḡ. Kādet udewanita Anutu tāḡo kokwawaktā āma mani bitnāk tākaḡ-ken api ahāwek. ⁷ Unita in āma udewani-kāt not nāmoinik tāḡpeḡ kuḡatneḡ. ⁸* Nadākaḡ? In bian bipmāḡ urani ude itkuḡo upāḡkaḡ apiḡo Ekāni-kāt kowat kwasikorān tāk tākaḡ unita peḡyāḡek ude itkaḡ. Unita peḡyāḡek nanak āmawebe ude itneḡ. ⁹ U imata, peḡyāḡektā kādet tāga ba kādet siwoḡi mebāri mebāri, ba man bureni yākyāk kādet u pewān ahāk tākaḡ. ¹⁰* Unita irit-kuḡat-kuḡat Ekānitā ḡāripi nadāk tāyak u kaḡ-ahākta piāni tāk tākot. ¹¹* Tāḡkaḡ bipmāḡ urani tāḡo kādettā bureni tāga kubā nāmo pewān ahāk tākaḡ unita māde ut iminḡpāḡ wakini u kwawak pewā ahāk tākot. ¹² Wāra! Kādet wakiwaki āma peḡawāk tāḡpanitā kābop kābop tāk tākaḡ u māyāk ikek unita nākā kwawak yāḡahānaḡi nāmo. ¹³* Upāḡkaḡ-peḡyāḡektāwā imaka kudup tāḡo tāḡtāki ba mebāriḡi kwawakḡān pewān ahāk tākaḡ. ¹⁴* U imata, peḡyāḡektā imaka kudup kwawak pewān ahākta yāwani. Unita yāḡpāḡ man kubā ḡode kudān tāwani patak;

*Ai! Kumbani komeken dāpmon pātkaḡ in apiḡo kodak taḡpāḡ akukot!
Ude tāḡirā Kristo tāḡo peḡyāḡek intā terak iḡiḡ-yāḡeton.*

¹⁵ Unita irit kuḡat-kuḡatjinta watāni ket itpāḡ kuḡatneḡ. Guḡtā kuḡat tākaḡ ude nāmo kuḡatneḡ. Nāmo, āma nadāk-nadāk ikeḡtā kuḡat tākaḡ ude itpeḡ kuḡatneḡ. ¹⁶ Apiḡo intā Anutu tāḡo nadāk kādet u iwarāntākta ḡwāk piminḡpāḡ kuḡat-kuḡat kadāni. Imata, apiḡo kadāni wakiken itkamāḡ unita kepma kubā jop nāmoinik tāreḡmirek. ¹⁷* Tāḡkaḡ nadāk-nadākjin nāmo tāḡḡurāk tāneḡ. Nāmoinik, Ekānitā kādet siwoḡi intā iwatpāḡ tāḡta nadāk tāyak u kaḡ-ahākta piāni tāk tākot.

¹⁸* Tāḡkaḡ ume komi tāḡḡuḡuḡ tāḡta taḡi nāmo nāneḡ. Ude tāḡpāḡā irit kuḡat-kuḡatjin api tāḡpāwaneḡ. Ude unita ḡode tāneḡ; Ume naḡpā tokḡek tākaḡ ude Kudupi Munapik imagurā tokḡek tāyon. ¹⁹* Tāḡkaḡ ābot tāḡpani notjiye-kāt man ḡodewaniḡāḡ kowat yāwān tāk tākot; Anutu ininḡoret kap Sam ḡānaḡ nanik ba āmatā yāḡtewani, ba kap kodaki Munapiktā bānepjin-ken pewān ahāk tākaḡ, kap udewani-udewaniḡāḡ teḡpāḡ bānepjintā Ekāni ininḡoret tākot. ²⁰* Ude tāḡkaḡ Ekāninin Jesu Kristo wāpi terak imaka imaka ahāḡ nimik tākaḡ u kudupta yāḡpāḡ Anutu Naninta bānep tāga man kadāni kadāni iwet tākot.

Nādapi iritta man

²¹* Tāḡpākaḡ in Kristo tāḡo man buraminḡpāḡ oraḡ imik tākaḡ unita injin udegān, man buramik kowata kowata tāḡpeḡ kuḡat tākot. ²²* Eruk webe, Kristota watā piā tāḡ imikta

* **5:3:** Kol 3:5 * **5:4:** Efe 4:29 * **5:5:** 1Ko 6:9-10; Kol 3:5 * **5:6:** Kol 2:4,8; Rom 1:18 * **5:8:** Efe 2:11,13; Kol 1:13; 1Pi 2:9; Jon 12:36 * **5:10:** Rom 12:2 * **5:11:** 2Jo 1:11 * **5:13:** Jon 3:20-21 * **5:14:** Ais 26:19, 60:1; Rom 13:11 * **5:17:** Rom 12:2; Kol 1:9 * **5:18:** Luk 21:34 * **5:19:** Kol 3:16; Sam 33:2-3 * **5:20:** Kol 3:17
* **5:21:** 1Pi 5:5 * **5:22:** Kol 3:18; 1Pi 3:1

yänpän inä äpjiye täño man kañ buramiwut. ²³* U imata, äpitä webeni täño intäjukun ude itak, Kristotä gupi, äbot tänpäni waki keri-ken nanik yämagutkuko unitäño gwäki itak ude. ²⁴ Unita webeniyetä äpiye täño man buramik-inik täneñ, Anutu täño äbottä Kristo täño man buramik-inik täk täkañ udegän.

²⁵* Eruk äma, in uwä webejiyeta nadän yämikinik täneñ, Kristotä iniken äbot nadän yämikinik tänpän unita gupi iniñ kireñkuko udegän. ²⁶* Kristotä ude täñkuko u mebäri ñodeta täñkuk; Äbot u Anututa biñam tänpän kudupi irut yänpän iniken manpäñ umetä-yän ärutpak tänpän yepmañkuk. ²⁷* U äbot unitä ini inamiken säkgämän, kuräki-inik, bäräm bäräm nitek kubäkät nämo, dudumi-inik kañ irut yän nadänpän ude uwä täñkuk. ²⁸ U udegän, ämatä iniken gupita gäripi nadäk täkañ udegän webeniyeta nadän yämineñ. Unita äma, webeniyeta gäripi nadäk täkañ, äma udewanita ñode täga nadäne; U iniken gupita gäripi nadäk täkañ yän nadäne. ²⁹ Nadäkañ, äma kubätä iniken gupita iwan täga nämo täñpek. Nämo, u watäni itpäñ ketem towik täkañ, Kristotä äboriye watäni itpäñ yepmäñ towik täyak udegän. ³⁰* U imata, nin uwä iniken gupi täño moräki moräki unita. ³¹* Bureni, Anutu täño man ñode kudän täwani unitä näkño man ño meham täyak; Ämatä miñiye naniye yabä-kätän päñku webeni-kät kentänpän gup kubägän ude tänpän api itdeñ. ³²* Tänpäkañ man kudän ño täño mebäri uwä äpmonpani. Eruk man unitäño bureni uwä Kristo-kät äboriye unita yäyat. ³³ Upäñkañ äma kubäkubä inta imaka, ñode yäyak; Injinken gupjinta gäripi nadäk täkañ udegän webejiyeta nadäk täkot. Tänpäkañ webe intäwä äyänutpäñ äpjiye orañ yämik täkot.

6

Nädamiñi-nani iritta man

¹* Eruk ironironi, in Ekänita biñam itkañ unita menjiye nanjiyeta man buramik täñ yämiñirä Anutu inamiken siwoñi täk täyon. ²* U imata, Moses täño бага man kubä, jukuman ikek intäjukun täyak uwä ñode; In menjiye nanjiye orañ yämineñ. ³* Eruk, unitäño jukuman uwä ñode; Ude tänayän täño uyaku säkgämän itkañ kome terak kadäni karoni api it yäpmän äroneñ. *Lo 5:16*

⁴* Tänpäkañ menñan inä nanakjiyeta kokwawak jop nadän nämo täñ yämineñ. Ude tänpäwä inta gäripi nämo nadänpän kokwawak nadän tamineñ. Unita kädet siwoñi iwatta, kädet Kristotä gäripi nadäk täyak ugänpän yäwetpäñ yäwonärenpäñ irit kuñat-kuñari yäpä-siwoñtañ yämik täkot.

Piä äma jopi-kät intäjukun ämaniyeta man

⁵* Eruk, äbot tänpäni in ätu äma täño piä watä äma jopi kuñat täkañ inta ñode yäyat; Piä täñ yämik täkañ unitäño mähemita umuntänpän orañ yämiñkañ bänep yarä täñkañ nämo, mani buramik täkot. Kristo täño mani buramiñpäñ watä piä täñ imineño udegän täñ yämik täkot. ⁶ Näk äma täga yän nadäwän yänpän kudän ude piä mähemi inamiken ugän nämo tänyäkñatneñ. Nämo, bänep nadäk-nadäkjin piä uterak penkañ Kristota watä piä täñ imikamän yän nadänpän piä mähemi täño man buramik täneñ. Anututä kädet udetawä gäripi nadäk täyak. ⁷ Unita Kristota takamän, äma kubäta nämo yän nadänpän watä piäjin u oretoret terak täk täkot. ⁸* Imata, Ekänitä kowata piä wäp yäpani uterak nämo api tamek. U piä täga täk täkañ uterak api tamek.

* **5:23:** 1Ko 11:3; Efe 1:22 * **5:25:** Kol 3:19; 1Pi 3:7; Gal 1:4 * **5:26:** Tai 3:5; Hib 10:10 * **5:27:** 2Ko 11:2; Kol 1:22 * **5:30:** 1Ko 6:15; Efe 1:22-23 * **5:31:** Mat 19:5 * **5:32:** Rev 19:7 * **6:1:** Kol 3:20 * **6:2:** Mat 15:4 * **6:3:** Lo 5:16 * **6:4:** Kol 3:21; Lo 6:7,20-25; Sam 78:4; Snd 22:6 * **6:5:** Kol 3:22-23; Tai 2:9-10; 1Pi 2:18 * **6:8:** 2Ko 5:10; Kol 3:24-25

9* Tänpäkaŋ piä mähemi inä udegän, piä ämajiye jopi unita kudän säkgämän täŋ yämik täkot. Täŋumun-umun kädet täŋ yämikta nadäk täkaŋ u kudup kaŋ peŋ morewut. Imata, Ekäni kunum gänaŋ it täyak unitä in ba piä watä ämajiye bok Ekäni ude itkaŋ nadäk-nadäk kädet kubä terakgän inä yäpmäŋ danik täyak.

Ämik täŋo tuŋum Anututä nimani

10* Eruk, man tärek-tärek ŋode täwera nadäwut; In Ekäni-kät kowat kwasikorän tänpäŋ itkaŋ unita kehäromini wädäŋ yäpmäŋ päbä inŋitpäŋ uterak yengämä pewäkaŋ kehäromigän itkot. 11* Täŋkaŋ ämik täŋo tuŋum Anututä tamik täyak u kudup yäpmäŋpäŋ wädäwä ärowäkaŋ itkot. Ude täŋkaŋ uyaku äma waki Satan unitäŋo tänyäkŋarani kudän waki mebäri mebäri unitä ahäŋ tamiŋirä täga api kehärom tänpäŋ itneŋ. 12* Unita ket nadäwut; Ämik täk täkamäŋ u ämakät nämo täk täkamäŋ. Nämo inik! Uwä imaka ärowani ba wäpi biŋam ikek, ba imaka imaka mebäri mebäri kehäromi nitek bipmäŋ urani kome ŋonita watäni it täkaŋ, ba äma waki täŋo aŋero kehäromi nitek punin kuŋat täkaŋ ukät ämik täk täkamäŋ. 13 Unita ämik täŋo tuŋum Anututä tamik täyak u kudup wädäwä ärowäkaŋ itkot. Ude tänyäŋ täŋo uyaku ämik kadäni-ken iwankät ämik tänpäŋ nämo api ämetpeŋ kuneŋ. Nämo inik, ämik täntäŋ kuŋtängän iwan täŋo kehäromi paorirän inä ugän kehärom tänpäŋ täga api itneŋ.

14* Tänpäkaŋ kehärom tänpäŋ itnayäŋ nadäŋpäŋä eruk ŋode täneŋ; Man bureni upäŋ pion ude täŋ-täpänek täkot. Täŋkaŋ kädet siwoŋi täktäkjin upäŋä kupäŋtek ude pewä wädäk täkot. 15* Täŋkaŋ ämatä bäräŋekta kuroŋi ärarani peŋpäŋ pidämtak täkaŋ udewä bänep kubägän pewä ahäk-ahäk täŋo Manbiŋam Täga u ämawebe nämo nadäwani-ken päŋku yäŋahäkta pidämtak täkot. 16 Ude täŋkaŋ kadäni kadäni nadäkinik kehäromi täŋpeŋ kuŋarirä unitäwä kurepä ude täŋ tamik täyon. Ude uyaku äma waki Satan unitä kuwek kädäp ikek gwäjiŋ tänpän ämnayäŋ täŋo u täga api weŋkireneŋ. 17* Täŋkaŋ Kristotä waki kerik-ken nanik tämagutkuko unita juku piŋpäŋ kuŋarirä unitä gwäpä kehäromi ude täŋ tamik täyon. Tänpäkaŋ Anutu täŋo man Kudupi Munapiktä tamik täyak upäŋä kadä ude inŋit täkot. 18* Täŋkaŋ Kudupi Munapik täŋo kehäromi terak Anututä täŋkentäŋ tamikta yäŋapik man kädet mebäri mebäri terak kadäni kadäni iwet yabäk täkot. Täŋkaŋ nämo gaŋa täneŋ. Nämo, gwäk pimiŋpäŋ Anutu täŋo kudupi ämawebe kudupta yäŋpäŋ yäŋapik man yäk täkot.

19* Ba näk täŋkentäŋ namikta imaka, yäŋapik täkot. Ude yäŋapiŋirä man yäwayäŋ täyat-ken u Ekänitä näwerirän Manbiŋam Täga täŋo mebäri käbop itkuko u umunkät nämo, bätakigän yäŋahäk täyiwa. 20* Näk unitäŋo biŋam yäŋahäwani äma. Täŋkaŋ näk komi eŋiken itat unita notnaye, Ekäniken yäŋapiŋirä yäŋ namani ude, manbiŋam u bätakigän yäŋahäk täyiwa.

Yäntärek man

21* Eruk notnaye, näk jide itat ba täk täyat unitäŋo manbiŋamä Tikikustä äreŋkaŋ api täwerek. Tikikus täŋo mebäri nadäkaŋ; U notninpak tägagämän, Ekäninin täŋo watä piä äma bureni-inik kubä. 22 U iniŋ kireŋpewa äretak uwä ŋodeta; Nin kome itkamäŋ-ken ŋoken jide itkamäŋ u täwerirän nadäŋpäŋ bänepjin täŋkehärom tänpäŋ itneŋtä yäŋpäŋ iniŋ kireŋpewa äretak.

23 Tänpäkaŋ Anutu Nanin-kät Ekäninin Jesu Kristotä äbot täŋpani notnaye in kudupta bänep kubägän irit, ba bänep iron nadäkinik ikek tamiton. 24* Tänpäkaŋ ämawebe Ekäninin

* 6:9: Kol 4:1; Rom 2:11 * 6:10: 1Ko 16:13 * 6:11: Rom 13:12; 2Ko 10:4; Efe 4:14 * 6:12: Jon 14:30; 1Pi 5:8-9 * 6:14: Ais 11:5, 59:17; 1Te 5:8 * 6:15: Ais 40:9; Rom 10:15 * 6:17: 1Te 5:8; Ais 49:2; Hib 4:12 * 6:18: Luk 18:1; Kol 4:2; 1Te 5:17 * 6:19: Apos 4:29; Kol 4:3-4; 2Te 3:1 * 6:20: 2Ko 5:20; Plm 9 * 6:21: Apos 20:4; Kol 4:7-8; 2Ti 4:12 * 6:24: 1Pi 1:8

Jesu Kristota gäripi tärek-täreki nämo nadäk täkaŋ uterak Anutu täŋo orakorakitä pat yämiton. Ugän.

Pilipai

Notniyeta oretoret terak watä piä täñ yämikta manbiñam

¹ * Pol kenta Timoti, Jesu Kristo täño epän ämanigän, nektä man kudän ño kudän takamak. Täñpäñ Anutu täño kudupi ämawebe, Pilipai yotpärare-ken nanik, Jesu Kristo-kät kowat kwasikorän täñpani, in ba intäjukun äma ba täñkentäkjiye-kät in kudupta man ño kudän täñ tamikamak.

² * Täñpäkañ Anutu Nanin-kät Ekäninin Jesu Kristo unitäño bänep iron ba bänep pidämtä intä terak äroton.

Pol Anutu bänep täga man iwetkuk

³ * Intä nadäñ namikinik tak täkañ u juku piñpäñ inta Anutu bänep täga man iwet täyat. ⁴⁻⁵ Yäput peñpäñ in Jesuta nadäkinik täñkuñ-kentä päbä apiño nin täñkentäñ nimiñirä Ekäni täño Manbiñam Täga yäñahäk takamäñ. Unita kadäni kadäni inta yäñpäñ Anutu-ken yäñapik täyat u bänep oretoret terak yäñapik täyat. ⁶ * Unita näk bureni-inik ñode nadätat; Anututä intä terak epän täga kubä yäput peñpäñ täñkuko u täñ yäpmäñ kuñirän Jesu Kristo täño äbäkäbäk kadäni ahäñirän api tärewek.

⁷ Unita näk inta yäñpäñ bänep oretoret tak täyat u jop nämo tak täyat. Nämo, in nadäñ namiñpäñ täñkentäñ namik täkañ unita. Nadäkañ? Anututä näka nadäñ namiñpäñ epän tägagämän kubä namiñkuko uwä intä täñkentäñ namiñirä epän u bok tak takamäñ bumik. Täñkentäñ namiñirä komi yotken itat ño, täga itat. Ba Anutu täño Manbiñam Täga u bureni-inik yäñ yäwetpäñ täñmeham tak täyat uwä, intä täñkentäñ namiñirä tak täyat. Ude tak täkañ uwä inkät nin epän tägagämän u bok tak takamäñ. ⁸ * Unita notnaye, in tabäktä bänepnatä kädäp ijik täyak. Anututä nadätak, Jesu Kristotä nadäñ tamikinik täyak näk udegän in kuduptagänta nadäñ tamikinik tak täyat.

⁹ Täñpäkañ inta yäñpäñ Anutu-ken ñode yäñapik täyat; Irit kuñat-kuñatjinken bänep iron kädet ahäñ päton. Täñkañ Anututä nadäk-nadäk täga tamiñirän nadäk-nadäkjin kwawakinik nadäwä tumbut. ¹⁰ * Nadäwä tumbäpäñ kädet täga ba waki yäpmäñ daniñpäñ kädet tägagän api iwatneñ. Iwat yäpmäñ kuñirä Jesutä äbayäñ täyak-ken uwä iñamiken momijin nämo, siwoni pähap api itneñ. ¹¹ * Ba kubä ñode yäñapik täyat; Kristotä täñkentäñ tamiñirän kädet siwoni iwarirä irit kuñat-kuñatjinken bureni kañ ahäñ parän. Ude täñirä Anutu täño wäpi biñam punin-inik api ärowek.

Komi bäräpitä Anutu täño epän täñkentäñkuk

¹² * Näk ñode täwerira nadäwä inide kubä täñpäñ. Nepmäñitpäñ komi yot gänañ ño nepmañkuño unitä Anutu täño epän nämo itpipitak. Nämoinik! Uwä täñkentäñirän Anutu täño mantä pen kuñatak! ¹³ * Unita gapman täño komi äma u kudup, ba ämawebe päke unitä ñode nadäñ morekañ; Pol uwä Kristota nadäkinik täyak unita komi yotken teñkuñ yäñ nadäk täkañ. ¹⁴ Täñpäkañ näk komi yotken ño irira notniye mäyap nabäñpäñ bänepi ñode täñkehärom täkañ; Pol u bätakigän itak, udegän itna yäñkañ Ekäni terak yengämä pewäpäñ unitäño manbiñam yäñahäktä bätakigän nadäk täkañ.

¹⁵ Täñ, ätuwä näka kokwawak nadäñkañ näk närepmitnayäñ Jesu täño manbiñam yäñahäk täkañ. Upäñkañ ätutäwä näk täñkentäktä manbiñam yäñahäk täkañ. ¹⁶ Äma udewani uwä näka nadäñ namikinik täñpäñ ñode nadäñpäñ manbiñam yäñahäk täkañ; Anututä nadäñirän Pol u Manbiñam Täga u täñkehärom takta komi yotken itak yäñ nadäk

* **1:1:** Apos 16:12-40 * **1:2:** Rom 1:7; Gal 1:3; Plm 3 * **1:3:** Rom 1:8; 1Ko 1:4 * **1:6:** 1Ko 1:8; Plp 2:13 * **1:8:** Rom 1:9; 2Ko 1:23 * **1:10:** Hib 5:14; Plp 1:6, 2:16; 1Te 5:23 * **1:11:** Jon 15:8 * **1:12:** 2Ti 2:9 * **1:13:** Apos 28:30; Efe 3:1

takaan. ¹⁷ Tãnpãkan äma näk närepmittayãñ takan uwã nadãk siwonji nãmo inñtpãñ ini gupi yãpmãñ ärokta, Manbiñam Täga u yãñahãk takan. Uwã ñode nadãñkan ude uwã tãk takan; Manbiñam yãñahãñitna Poltä nadãñ bãrãp täyon yãñkan yãk takan.

¹⁸ Ude tãñ namikta Manbiñam Täga u yãñahãk takan upãñkan nadãwãtãk nãmo tãk täyat. Nãmo, nadãk täga terak yãñahãneño ba nadãk waki terak yãñahãneño u tãgagãñ yãñ nadãtat. Imata, äma uwã manbiñam mebãri kubã nãmo yãñahãk takan. Nãmo! U Kristo tãño manbiñam ugãnpãñ yãñahãk takan unita bãnep oretoret tãk täyat. Tãñkan oretoret pen api nadãñ yãpmãñ ärowet! ¹⁹* U imata, näk ñode nadãtat; Yãñapik manjin terak ba Jesu Kristo tãño Munapik unitãño tãñkentãk terak bãrãpi kotatat ñonitã näk nãmo api tãñpãñ wanen. Nãmo, bãrãpi unitã tãñkentãñ namññirãñ tãgagãñ api iret.

²⁰* Unita näkño gãripna bureni-inik uwã ñode; Epãñ Kristotã yãñ namani u säkgãmãñ kan tãñpa! Tãñpa wanenñawã! Nãmo! Bãnepna kehãromi-inik irirãñ apiñonitã it yãpmãñ ärowayãñ täyat-ken u, irit kuñat-kuñatnatã Kristo tãño wãpi biñam yãpmãñ ärok täyon! Kodak irero ba nutpewã kumbero u tãgagãñ. U ba u tãñpayãñ tãro unitã Kristo tãño wãpi biñamgãñ kan yãpmãñ ärowãñ yãñ nadãtat. ²¹* Imaka kubãta nãmo nadãtat. Kristo-tagãñ nadãñpãñ kuñat täyat. Unitãgãñ iritna tãño kehãromi. Tãñpãkan kumbero uwã, tãgagãmãñ! ²²⁻²³* * E tãñ näk kodak irero uwã Ekãni tãño epãñ pen tãga tãñ yãpmãñ ärowet. Unita nadãk yarã nitek ñode peyat; Kodak itta nadãtat, ba kumãkta udegãñ nadãtat. Siwonji kubãtagãñ nãmo nadãtat. Gãripi nadãtat uwã komegup ño kakãtãñpen Kristoken kuñpãñ uyaku säkgãmãñ. ²⁴ Upãñkan näkã kumbakan netãtã in tãñkentãñ taminen? ²⁵ Nãmo! Mebãri unitagãñ Anututã nadãñ namññirãñ kodakgãñ api iret yãñ nadãtat. Inkãt itkan tãñkentãñ tamññpãñ nadãkinikjin tãñ-kehãromtan taminjira bãnep oretoret terak api itnen. ²⁶ Bureni-inik! Komi yot ño kakãtãñpen pãre inkãt bok itnayãñ tãkamãñ uwã Jesu Kristo nadãñ imikinik tãk takan u tãñ-kehãromtan taminjira oretoret pãhap api tãnen.

²⁷* Tãñpãkan, inã kunum tãño kome mãhem ude äworenkuño itkan unita Kristo tãño Manbiñam Täga unitã kãdet ude kuñarut yãñ niwet täyak in udegãñ kuñat tãkot! Manbiñam unita iwan kubã nãmo tãnen. Inken api ärewet ba nãmo api ärewet yãñ nãmo nadãtat upãñkan in ude kuñarirã näk intãño Manbiñam Täga ñode ahãñirãñ api nadãwet; In iwanta mãde ut yãminpãñ bãnepjin nãmo pewã putãrekan. Nãmo, bãnep kubãgãñ penpãñ Manbiñam Täga u tãñmeham takan. ²⁸ Ude tãñkan iwanjiyeta nãmo umuntak takan yãñ kan nadãwa. Nadãkan? Bãtakigãñ ude tãñpen kuñat takan unitã iwanjiye kwawak ñode yãwonjãrek täyak; Ninã paot-paotta biñam iritna äma ñowã Anututa biñam takan! ²⁹* Ude nadãk takan uwã mebãri ñodeta; Anututã nadãkinik tãñpani inta imaka tãgagãmãñ kubã ñode tãñ tamññkuk; Täga nadãñ tamññirãñ Kristota nadãkinik-gãñ nãmo tãk takan. Nãmo, inã u komeni yãpmãñpãñ komi bok nadãk takan.

³⁰* Tãñpãkan Manbiñam Täga tãñmeham tãkta komi epãñ tãñkuro u in apiño komi udegãñ nadãk takan. Uwã imaka kudupi kubã nãmo. Inkãt bok itkan Anutu tãño manbiñamta yãñpãñ komi nadãñkuro u nadãkan. Ba apiño komi nadãtat ñonitãño biñam imaka, nadãk takan.

2

Kristotã kuñatkuko udegãñ kuñat tãkot

¹ Notnaye, inñinta ñode nadãwut; Kristo-kãt kowat-kwasikorãñ tãñirã unitã bãnepjin tãñ-kehãromtak täyak, ba nadãñ tamikinik tãñpãñ bãnep nadãwãtãkjin pewãñ paot täyak. Tãñkan Munapiktã bãnepjin-ken epãñ tãñirãñ äbot tãñpani notjiye-kãt bãnep kubãgãñ tãñpãñ kuñat takan. Ba Anutu tãño butewaki ba orakoraki uwã in nadãk takan.

² Unita äbot tãñpani notjiye-kãt bãnep nadãk-nadãk kubãgãñ tãñpãñ kowata kowata nadãñ

* **1:19:** 2Ko 1:11 * **1:20:** 1Pi 4:16 * **1:21:** Gal 2:20 * **1:22-23:** Rom 1:13 * **1:22-23:** 2Ko 5:8 * **1:27:** Efe 4:1; 1Te 2:12; Plp 4:3 * **1:29:** Apos 16:19-40 * **1:30:** Plp 1:13

yämikinik täñpen kuñat täkot. Ude täñpen kuñarirä biñam nadäñpäñ bänep oretoret pähap api täñpet.

³* Injinta nadäwä ärowani täñirän injin-tagän nämo nadäneñ. Nämoinik! Injinta nadäwä äpani täñirän notjiyeta nadäwä ärowani täk täkot. ⁴* Ba injinken epäntagän nämo nadäneñ. Nämo, notjiye täñkentäk-kentäk täñpäñ kuñat täkot. ⁵ Jesu Kristotä kädet ñode täñpen kuñatkuko udegän-inik täñpen kuñat täkot;

⁶* Jesu ini uwä Anutu itkuko upäñkañ wäpi biñam ikek Anutu udegän itta nämo nadäñkuk.

⁷* Nämoinik! U wäpi biñam käbop penpäñ komen äma äworeñpäñ watä äma jopigän ude itkuk.

⁸* Komen äma inam dapun terak äbäñkañ inita nadäwän äpani täñirän Nani täño mani buramiñpäñ kädet pen imiñkuko ugän ehutpäñ iwat yäpmäñ kuñtäñgän kumäk-kumäki kañ-ahäñkuk. Täñkañ jop nämo kumbuk. U komi pähap nadäñpäñ päya kwakäp terak utpewä kumbuk.

⁹⁻¹⁰* * Ude täñkuko unita Anututä imaka imaka kunum gänañ, kome terak ba kumbani mäjotä irani-ken u kuduptagän gwäjiñ äpmon iminenta Jesu yäpmäñ päro punin-inik unu teñkuk. Teñpäñ wäp ätu yärepmit moreñpäñ wäp biñam ärowani-inik imiñkuk.

¹¹* Unita imaka meni nitek kuduptagäntä kwawak ñode yäñahäneñ; Jesu Kristo u Ekäni-inik itak! Ude yäñahäñirä Anutu Nan täño wäpi biñamtä punin-inik ärok täyon.

Komen äma bämopi-ken penyäñek ude kuñatne

¹²* Unita notnaye, inä Anutu täño man buramik täkot. Näk inkät bok itkañ mani biñam täwerira buramik täñkuñ. Unita apiño inkät nämo itkamäñ upäñkañ Jesu Kristo täño kädetta nadäñkañ gwäk pimiñpäñ man buramik bian täk täñkuño udegän täk täkot. Täñkañ Anututä in inita biñam iwoyäñkuko unita nadäñpäñ inamiken umuntañpäñ nadäñ dämiñpäñ irit kodaki täño kädet iwat täkot. ¹³* Nadäkañ? Anututä kädet ini gäripi nadäk täyak intä u iwatta bänepjin-ken gäripikät kehäromi bok pewän ahäk täkañ.

¹⁴ Unita imaka u ba u täñayäñ täkañ uwä bänep täga terak täneñ. Mankät-mankät ba yäñwawak terak nämo täneñ. ¹⁵ Ude täñayäñ täño uwä Anutu täño nanakiye ude, momijin nämo, siwonigän api itneñ. Ude itkañ komen ämawebe gwäjiñ ärowani, momi täñpani u bämopi-ken penyäñek, guk ude kañ irut. ¹⁶ Penyäñek ude itkañä irit kehäromi täño man injit dämiñpen kañ kuñarut. Ude täñayäñ täño uwä Kristo täño äbäkäbäk kadäni-ken inta bänep oretoret pähap täga api täñpet. Imata, epän pähap inken täñkuro u täñira jopi nämo täñkuk yäñ api nadäwet.

¹⁷* Täñpäkañ nägätna käwep api piwa kuneñ. Upäñkañ kumäkta nämo bitnätat. Nämo, nutpewä kumbero uwä nägätntä intäño nadäkinikjin-kät awähutpäñ Anututa ärawa täñ-imikimik ude täñpek. Ude täkta bänep täga nadätat unita inkät oretoret kañ täna! ¹⁸* Täñpäkañ in udegän oretoret täñpäñ näkä nadätat udegän bänep pidäm nadäneñ.

Timoti täño manbiñam

¹⁹ In jide itkañ yäñ nadäwa yäñpäñ unita Ekäni Jesutä ini nadäñirän Timoti inken iniñ kireñpewa api ärewek. Täñkañ inken nanik manbiñam kubä äbä näwerän nadäñpäñ bänep pidäm kañ täñpa. ²⁰ Nadäkañ? Ninken äma Timoti udewani kubä nämo itak. Äma uwä inta iyap takinik täk täyak. ²¹* Täñ, äma mäyap-iniktä initagän nadäwätäk täñpäñ Jesu Kristo täño epänta nämo nadäk täkañ. ²² Täñpäkañ Timoti täño mebäri u nadäkañ. Uwä

* **2:3:** Gal 5:26; Rom 12:10 * **2:4:** 1Ko 10:24,33 * **2:6:** Jon 1:1-2, 17:5 * **2:7:** 2Ko 8:9; Jon 1:14 * **2:8:** Rom 8:3; Jon 10:17; Hib 5:8, 12:2 * **2:9-10:** Apos 2:33; Efe 1:20-21; Hib 1:3-4 * **2:9-10:** Rom 14:11 * **2:11:** Rom 10:9 * **2:12:** Sam 2:11; 1Pi 1:17 * **2:13:** Jon 15:5; 1Ko 12:6, 15:10; 2Ko 3:5; 1Te 2:13 * **2:17:** Rom 15:16; 2Ti 4:6 * **2:18:** Plp 3:1, 4:4 * **2:21:** 2Ti 4:10

nanakiyetä naniye täñkentäk täñ yämik täkañ udegän Ekäni täño Manbiñam Täga unitäño epän täñkentän namik täyak. ²³ Unita näkken imaka u ba u ahawayän täyak unita itpäñ kañkañä kämi, Timoti api iniñ kireñpewa ärewek. ²⁴ Täñpakañ Ekänitä nadän namänä kadäni käronji nämo itkañ api ärewet yän nadätat.

Epafroditus täño manbiñam

²⁵ * Eruk, notninpak Epafroditus unita täwerayän. Näk täñkentäktä wäyäkñejira Epafroditus u iniñ kireñpewa wäpjin terak päbä täñkentän namiñkuk. Täñkentäk ämana unitä täñkentän namiñpäñ Anutu täño man meham täk täyak. Täñpakañ u inken äneñi iniñ kireñpewa ärekta nadätat. ²⁶ Notninpak u käyäm täñjirän manbiñam nadänkuño unita inta nadawätäk täñ itak. Täñkañ intä nadawätäk täneño ujeta in tabäktä bänepi kädäp ijin itak. ²⁷ Täñpakañ käyäm ähan nämo täñkuk. Täñi täñpäñ pära kumbuk. Upänkañ Anututä butewaki nadän nimiñpäñ täñkentän imiñjirän nämo kumbuk. Kumbuk yäwänä butewaki ärowani nadawam unita nek bok täñkentän nimiñkuk yän yäyat. ²⁸ U kañpäñ bänepjin tagawekta ba näk udegän nadawätäk ikek nämo kañ kuñara yänpäñ ñodetä api tewa ärewek. ²⁹ * Unitä äreñjirän bänep täga nadän imiñpäñ Ekänitä yänpäñ not täñ imineñ. In äma udewani orañ yämik täkot. ³⁰ Uwä Kristo täño epänta yänpäñ gädäp kumbuk. In täño bägup yäpmänpäñ watä epän täñ namiñpäñ gupita nämo iyap täñkuk.

3

Gup kädäta nadänjitna ärowani nämo täneñ

¹ * Eruk notnaye, man kubä yäwa. Ekänitä yänpäñ bänep pidäm terak kuñat täkot. Ba man bian täwerani ugänpäñ täwetta nämo gaña täyat. Nämo, man unitä watä täga it tamek. ² * Täñkañ aña watäni itpen kuñat täkot! Uwä äma wakiinik, Anutu injamiken siwoñi itta gupi moräk madäktä yäk täkañ. U Juda täño бага man u iwatpäñ ude uwä yäk täkañ. Upänkañ nämoinik nadän yämineñ. ³ * Nämo! Gup moräk madawani bureni-inik uwä nin. Ninä Kudupi Munapik täño kehäromi terak Anutu iniñ orerani, ba Kristo Jesu terakgän oretoret täk täkamän unita gup moräk madawani bureni-inik itkamän. Täñkañ nin ñode nadäk täkamän; Imaka u ba u gupnintä täk täkamän unitä Anutu injamiken täga nämo täñkentän nimek.

⁴ * Imaka u ba u gup kädätä täñpewän Anutu injamiken siwoñi täga itne täñpänä Pol näk Anutu injamiken siwoñi-inik iram. Imata, näk gup kädä täño täñkentäk udewani mäyap yäput, äma kudup yärepmitkuro uwä ñode; ⁵ * Näk Isrel äma bureni, Benjamin täño äbotken nanik. Näk ahänpäñ parira kepma 7 ude täreñjirän gupna moräk madawani. Bureni! Näk Juda äma pähap. Täñkañ бага man täño miñi, Parisi äma itkut. ⁶ * Baga man unita nadäkinik täñpäñ unita gwäk pimiñpäñ äbot täñpani täño iwan äma ude itkut. Ba näk Moses täño бага man kudup iwat moreñpäñ siwoñi-inik ude itkut. Äma kubätä Moses täño бага man iwatpäñ Anutu injamiken siwoñigän täga irän yäwänäku näk imaka, siwoñigän itet. Imata, näk бага man u iwatta gwäk pimiñpäñ iwat täñkuronik.

⁷ * Upänkañ ude nämo! Bian imaka u ba unitä Anutu injamiken täñpewän siwoñi itat yän nadänkuro unita apiño Kristota yänpäñ nadänjira jopi täk täyak. ⁸⁻⁹ * Ba ugän nämo. Apiño näk Ekäninä Kristo unitäño mebäri kakiniñ täñpäñ nadäwa inide kubä täk täyak. U imaka tagagämän-inik kubä unita imaka bian yänkut ba täñkuro unita nadäwa jirañ bureni-inik ude täk täyak. Näk Kristo yäpmän wädänpäñ u kwasikorayän yänpäñ imaka kuduhtagän jirañ yän yänpäñ bitnäñ moreñkut. Apiño бага man iwatpäñ Anutu injamiken siwoñi irit unita nadäwa bureni nämo täk täyak. Nämoinik! Anutu injamiken siwoñi irit kädet kubägän

* **2:25:** Plp 4:18 * **2:29:** 1Ko 16:16,18; 1Ti 5:17 * **3:1:** Plp 2:18 * **3:2:** Sam 22:16,20; Rev 22:15 * **3:3:** Rom 2:29 * **3:4:** 2Ko 11:18,21 * **3:5:** Luk 1:59; Rom 11:1; 2Ko 11:22; Apos 23:6 * **3:6:** Apos 8:3 * **3:7:** Mat 13:44,46 * **3:8-9:** Rom 3:21-22

itak, u Kristota nadän imikinik täktäk kädet. Kädet uterakgän Anututä ini Ämawebe siwonji yän yäntärej nimani. ¹⁰* Tänpäkañ näk imaka kubäta nämo nadätat. Kristo-kät not tänpäj kuñattagän nadätat. Ba akukakuki täño kehäromi näkä terak ahäjirän komi nadänkuko udegän näkä yäpurärätpäj kañ nadäwayäj nadätat. ¹¹* Ude tänpäj nadäk unitä injtpäj kumbuko udegän injtpäj kuñattängän kumäj-kumäj-ken nanik akuñkuko udegän äneji api akwet yäj nadätat.

Epmäget peñ nimani u yäpmäkta bäräjene

¹²* Node uwä näkñata nämo yäyat; Baga pewani-ken ahäjpäñ epmäget uku yäput yän nämo yäyat, ba Kristo-kät kwasikot-inik tänpäj kuñat täyat yän nämo yäyat. Nämo, jop Kristo Jesutä näk inita nämagutkuko unita epmäget u yäpmäkta ehutpäñ kädet-ken bäräjek täyat. ¹³Unita notnaye, näkñata epmäget u bian yäput yän nämo nadätat. Upäjkañ node uwä täk täyat; Imaka bian nadänkut ba täñkuro u mäde ut yämik täyat. Tänpäj imaka inamna-ken itak u yäpmäkta gwäk pimiñpäñ bäräjek täyat. ¹⁴* Bureni! Anututä Jesu Kristota yänpäj kunumta biñam nämagutpäñ бага pewani-ken epmäget peñ namiñkuko u kañ-ahäwetta dapunatä kañit-kañit bäräjetat.

¹⁵* Tänpäkañ ämawebe nadäk-nadäk täga yäpmäj kuñat täkañ inä, nadäk-nadäk näkä yänahätat ño udegän nadänpeñ kuñatne. Täñ, in ätutäwä nadäk inigän kubä injit täkañ uwä Anututä bänepjin-ken peñyäjirän api nadäwä tärenej. ¹⁶* Unita kädet iwät yäpmäj äbumäño ugän kañ iwät yäpmäj kuna!

¹⁷* Eruk notnaye, näk intäjukun kuñkañ kädet näkä tänpäj täwonjerek täyat ugän kañ täñput. Ba äma ätutä näkño kädet iwarirä yabänpäj-nadäk täkañ udegän kañ täñput. ¹⁸* Tänpäkañ äma ätuta täwetkuro u äneji konäm butewaki terak täwetat; U Kristo kumbuko unitäño manbiñamta iwan tänpäj kuñat täkañ. ¹⁹* Äma udewani uwä paot-paotta biñam yäwani. Gupi täño gäriptä ärowani täñ yämik täyak. Ba imaka mäyäk ikekta bänep täga pähap nadäk täkañ. Täñkañ bänep nadäk-nadäki imaka kome terak nanik unitagän pek täkañ. ²⁰* Tänpäkañ ninäwä komenin kujat uwä kunum unita uken nanik Ekäni Jesu Kristotä äpänpäj nimagurekta oretoret terak itsämäjkamäj. ²¹* Täñkañ Kristo unitä äma ba imaka kuduptagän yäpmäj äpänpäj ini gämori-kengän äbot kubägän yepmanpekta kehäromi pat imitak. Täñkañ kehäromi unitä gupnin parawani yäpmäj äyäjutpewän iniken gupi ude, peñyäjek wärani nitek api äworene.

4

¹* Unita notnaye, näkño man u nadänkañ Ekäni terak kwasikotpäñ kehäromigän kuñat täkot. Bänepnatä inta nadäk täyat u inide kubä. Ba in uwä gwäki tägagämän kubä Anututä namitak ude bumik unita inta yänpäj bänep oretoret terak kuñat täyat.

² Tänpäkañ wanotninyat Yuodia kenta Sintike, ek Ekänita yänpäj bänep kubägän peñpäñ kuñat täkon. ³* Tänpäkañ notnapak täñkentäk ämana, gähä webe yarä u yabäj yäwariri siwonjigän kuñat täkon. Imata, webe yarä u ba Klemen-kät notnaye ätu ukät Ekäni täño Manbiñam Täga u yänahäkta täñkentäj namiñkuñ. Unitäño wäpi kudän, irit kehäromi täño buk terak kudän täwani.

Yänpidäm-pidäm man

⁴* Unita ämawebenaye, kadäni kadäni Ekänita yänpäj bänep oretoret nadänpeñ kuñat täkot. Äneji udegän yäkgän tänpa; Oretoret täk täkot! ⁵* Tänpäkañ Ekäni täño äbäkäbäk

* **3:10:** Rom 6:3-5; Rom 8:17; Gal 6:17 * **3:11:** Apos 4:2; Rev 20:5-6 * **3:12:** 1Ti 6:12,19; Apos 9:5-6 * **3:14:** 1Ko 9:24 * **3:15:** 1Ko 2:6 * **3:16:** Gal 6:16 * **3:17:** 1Ko 4:16; 1Te 1:7; 1Pi 5:3 * **3:18:** 1Ko 1:23; Gal 6:12 * **3:19:** Rom 16:18; Rom 8:5-6 * **3:20:** Efe 2:6,19 * **3:21:** Rom 8:29; 1Ko 15:28; 1Ko 15:43-53 * **4:1:** 1Te 2:19-20 * **4:3:** Sam 69:28; Luk 10:20; Rev 20:12 * **4:4:** Plp 3:1 * **4:5:** Hib 10:25,37; Jem 5:8-9

kadäni keräp täyak unita äma inamiken äma kwini täño kädet iwat täkot. ^{6*} Täñkañ imaka u ba unita nadäwätäk nämo täneñ. Nämo inik, bänepjin-ken nadäk ba man jide pätak u Anutu-ken yänahänpän iwet täkot. Täñkañ yänapik manjin uwä bänep täga terak yänapik täkot. ^{7*} Ude täñkañ Anututä bänepnin-ken bänep pidäm pewän ahäk täkañ unitä bänep nadäk-nadäkjinta watä irirän Kristo Jesu kwasikotpäñ bätakigän täga api kuñatneñ. Bänep pidäm Anututä bänepnin-ken pewän ahäk täkañ uwä säkgämän, inipärik kubä, komen ämatä nadäwä tärenañi nämo.

^{8*} Täñpäkañ notnaye, man kubä ñode täwetat; Imaka tägatäga ñodetagän nadänpeñ kuñat täkot; Imaka bureni-inik, imaka mäyäki nämo, imaka siwoñigän kudupi paki-inik, imaka säkgämän, ba kädet mebäri mebäri unita tägagämän yän yäk takamän. Nadäk-nadäkjin imaka udewani terakgän penpäñ kuñat täkot. ^{9*} Ude täñkañ näk imaka täñpän-täwoñärek ba täwetpäñ täwoñärek täñira kañpäñ nadäk täñkuño ugänpän täñ yäpmän kuñat täkot. Täñpäkañ Anutu bänep pidäm mähemitä inkät bok api itneñ.

Pol bänep täga nadänjuk

¹⁰ Eruk notnaye Ekänita oretoret pähap täyat uwä ñode; In kadäni käroni nabän äwaräkuk bumik täñ yäpmän äbätängän apiño näka äneñi nadän namiñpäñ täñkentän namik täkañ. Täñkañ in näka nadänkuño upänkañ imaka täñkentän namikta kädetta wäyäkneñkuñ käwep. ^{11*} Näkñata butewaki nadänpäñ nämo yäyat. Nämo, waki ba täga ahän namik täkañ uken nadäwätäk-kät nämo, bänep täga terakgän itta epäni täñpäñ nadäwa tärekañ. ¹² Unitä jäwäri ba tuñumna nitek irero upänkañ unita nadäwätäk nämo tak täyat. Ketemna nitek ba nakta jop iret, ba tuñumna nitek ba tuñumta jop irero upänkañ bänep tägagän nadänpäñ iret. Kadäni tägaken ba kadäni wakiken kwikinik irit unitäño mebäri nadän moretat. ^{13*} U imata? Kehäromi namani Kristo unitäño kehäromi terak imaka imaka täga täñpet. ¹⁴ Upänkañ intä näk komi bäräpi terak irira täñkentän namiñkuño unita inta säkgämän nadätat.

^{15*} Täñkañ Pilipai äbot täñpani in ñode nadäk täkañ; Ekäni täño man yäput penkut-ken uken Masedonia kome pewayän täñira äbot täñpani kome ätuken naniktä nabän äwaräkuk täñkuñ. Täñirä inkätgän namiñ-gamiñ täñpeñ kuñatkumän. ¹⁶ Bureni, Tesalonaika yotpärare-ken irira in täñkentän namikta näka iron ätu pewä äbäk täñkuñ. ¹⁷ Monen tuñum ätukät kañ namut yänpäñ nämo yäyat. Nämo, gwäki täga kunum täño käwut-ken nanikpäñ täñigän kañ ahän tamän yänpäñ yäyat. Mebäri unita täñkentäk epän u pen kañ täñput yän nadätat. ^{18*} Täñpäkañ näk imaka kubäta nämo wäyäkñetat. Nämo, notjinpak Epafroditustä iron inken nanik namiñjirän täñbumbum äma ude bumik itat. Intä näka täñ namiñkuño unita nadänjira Ekänita gupe käbänji nitek ijin imani bumik täyak. Anututä unita nadäwän säkgämän-inik kubä täkañ. ¹⁹ Täñpäkañ Anutunatä tuñumi säkgämän-inik, iniken penyänek ikek, Jesu Kristoken buñarani uken nanikpäñ api tepmän towik täñpek. ²⁰ Unita Anutu nanin-ken oretoretä oretoret pat yäpmän kuk täyon. Bureni!

Yäñtärek man

²¹ Eruk, in mena jinom yäpmänpäñ Anutu täño kudupi ämawebe Kristo Jesuta biñam täkañ u oretoret manna kañ yäwerut. Ba äbot täñpani notjiye näkkät itkamän ño udegän oretoret man täwetkañ. ^{22*} Täñkañ Anutu täño kudupi ämawebe kuduptagän ba äbot täñpani Sisatä yotken epän täñ imik täkañ u imaka, oretoret man tewä ärekañ. ²³ Täñpäkañ Ekäni Jesu Kristo täño bänep irontä bänepjin täñ-meham täyon.

* **4:6:** Mat 6:25-34; Kol 4:2 * **4:7:** Ais 26:3; Jon 14:27; Kol 3:15 * **4:8:** Rom 12:17 * **4:9:** Rom 16:20; 1Ko 14:33; 1Te 5:23 * **4:11:** 1Ti 6:6 * **4:13:** 2Ko 12:10; 2Ti 4:17 * **4:15:** 2Ko 11:9 * **4:18:** Plp 2:25; Ese 20:41; Efe 5:2 * **4:22:** Plp 1:13

Kolosi

Kristo ini kubä unitägän ämawebe wakiken nanik täga yämagurek

1-2 * * Näk Pol, Anutu täño nadäk terak Kristo Jesu täño aposoro itat. Tänpäkañ notninpak Timoti-kät nektä Kolosi komeken Kristo-kät kwasikorani, Ekäni täño ämawebe notniye inta man kudän ño tänpäñ tamikamak. Täñkañ Anutu nanin-ken nanik orakorak ba bänep pidämtä intä terak äroton.

Bänep täga man

3 Ninä Anutu, Ekäninin Jesu Kristo unitäño nani uken kadäni kadäni inta yänpäñ yäñapik täkamäñ. In täño manbiñam nadäñkumäño unita inta yänpäñ bänep täga man wari wari iwet täkamäñ. 4-5 In Kristo Jesu nadäñ imikinik täk täkañ ba äbot täñpani ämawebe-ken bänep iron täñ yämik täkañ unitäño manbiñam nadäñkumäñ. Ude täk täkañ uwä omäk tägagämän kunum gänañ inta biñam pewani unita yänpäñ ude täk täkañ. Tänpäkañ Jesu täño manbiñam bureni u inken täwetpäñ täwoñäreñk täñirä imaka tägagämän unitäño manbiñam nadäñkuñ. 6 Ba in-tägän nämo nadäñkuñ. Nämo, Manbiñam Täga u komeni komeni ahäñ yäpmäñ kuñkañ bureni pewä ahäñ bumbum täñ yäpmäñ kuyak. Täñkañ bureni u inken udegän ahäk täkañ. Inä Anutu täño orakorak unitäño biñam bureni u nadäwä tärewäpäñ bänepjin-ken penpäñ yäpmäñ kuñatkuñotä pen yäpmäñ kuñat täkañ. 7 Tänpäkañ Jesu täño manbiñam u notninpak bureni Epafras unitä täwetpäñ täwoñäreñkuk. Notninpak uwä Kristo täño watä äma tägagämän kubä. U täñkentäñ nimiñpäñ inken epän täk täyak. 8 Tänpäkañ Munapiktä inken bänep iron kädet pewän ahäñkuño unitäño manbiñam niwetkuk.

9 * Nin manbiñam u nadänpäñ uterakgän yäput penpäñ kadäni kadäni Anututä täñkentäñ tamikta yäñapik man ñode yäk täkamäñ; Kudupi Munapiktä bänep nadäk-nadäkjin tañi pewän ahäñ tamiñirän Anutu täño mebäri kañpäñ nadäkinik kañ täñ yäpmäñ kut. Ude täñkañ kädet unitä gäripi nadäk täyak u ketinik nadäwut yänpäñ yäñapik täkamäñ. 10 * Ba ñode imaka yäñapik täkamäñ; Intä irit kuñat-kuñat Ekänitä ini gäripi nadäk täyak ugänpäñ iwarirä gäripi nadäwän. Tänpäñ epän täga mebäri mebäri täñtäñ kuñarirä unitäño bureni kañ ahäwut. Ba Anutu täño mebäri yänpäñ-nadäk täñ yäpmäñ kuñirä tañi kañ tägawän. 11 * Tänpäkañ Anutu kehäromini pähap inide kubätä täñ-kehäromtañ tamekta yäñapik man yäk täkamäñ. Ude täñ-kehäromtañ tamiñirän ehutpäñ nadäkinikjin nämo pewä putärewäkañ bäräpi ahäñ tamäwä u gänañ oretoret terak kwikinik itsämneñ. 12 * Ude täñkañ nanin uwä bänep täga man iwet täkot. U imata, Nanin uwä tuñum täga kämi yäpmäkta yäwani u kañ-ahänetta nin yäpän-tägawäpäñ nipmanjukko unita. Täñ, imaka tägagämän u ekäni täño ämawebe penyäneki gänañ kuñarani ätu ukät api kañ-ahäne. 13 * Anutu u bipmäñ urani mäheñi täño kehäromi-ken nanik ketärenpäñ nanaki bänepi gämäni täño kañiwat yewani gänañ nipmanjuk. 14 * Nanaki unitä wakinin täño kowata yäpmänpäñ mominin ärut moreñ nimiñkuk.

Kristo u intäjukun-inik itak

15 * Tänpäkañ Anutu ämatä nämo kawani unitäño injam-dapun bureni uwä Jesu Kristo kwawak ahäñkuko u. U imaka kuduptagän täño intäjukun äma ude kuñatkukotä pen kuñatak. 16 * Täñkañ u keru terak imaka kuduptagän ahäñ moreñkuñ. Imaka kunum

* **1:1-2:** Efe 1:1 * **1:1-2:** Rom 1:7 * **1:9:** Efe 1:9,16,17; Plp 1:9 * **1:10:** Plp 1:27; Efe 2:10 * **1:11:** Efe 1:19, 3:16 * **1:12:** Efe 1:11,18 * **1:13:** Luk 22:53; Efe 2:2 * **1:14:** Efe 1:6,7 * **1:15:** 2Ko 4:4; Jon 1:18 * **1:16:** Jon 1:3,10

gänaŋ ba kome terak, imaka kënaŋi ba nämo kënaŋi, imaka ärowani, ba imaka wäpi biŋam ba kehäromi nitek u kuduŋtagän täŋpän yepmaŋkuk. Täŋpäkaŋ imaka kuduŋtagän u keru terakgän ahänkuŋ, ba u kuduŋtagän watä epän täŋ imikta yäwani. ¹⁷* Täŋkaŋ imaka kuduŋtagänta intäjukun täŋ yämik täyak ba unitäŋo meham terak itkuŋotä itkaŋ.

¹⁸* Täŋpäkaŋ Kristo ini uwä nadäkinik täŋpani äbot pähap täŋo gwäki ude irirän äbot täŋpani uwä Kristo täŋo gupi ude. Täŋkaŋ Kristo uwä äbot pähap unitäŋo doni-inik. Uwä äma intäjukun-inik kumbani-ken naniktä akwani. Ude täŋpän ini kubä-tägän imaka kuduŋtagän täŋo intäjukun ude itkukotä itak. ¹⁹* U imata, Anututä nadän imiŋirän iniken täktäk ba mebärini kudup u Nanakiken tokneŋ pätak. ²⁰* Täŋpäkaŋ Anututä nadäk tawaŋ ŋode peŋkuk; Nanakna terak imaka kome terak ba kunum gänaŋ päke u kudup näkŋata biŋam äneŋi kaŋ täŋput yän nadänkuk. Ude nadänkuko unita topmäk-topmäk kubägän pewän ahäktä nanakitä päya kwakäp terak nägäri piwän kuŋkuŋ.

²¹* Täŋpäkaŋ inä bian Anutu mäde ut imiŋpän injingän kuŋat täŋkuŋonik. Nadäk-nadäkjin ba täktäkjin waki unitä Anututa iwan täŋ imik täŋkuŋonik. ²²* Ude täŋpeŋ kuŋat täŋkuŋo upänkaŋ Kristotä gup tohari nitek ahänpän päya kwakäp terak kumbuko uterak inä Anutu inikät bänep kubägän ude kuŋatta tämagutkuk. Ude täŋkuko uwä intä inamiken kudupi kuräki, momi nämotä kuŋatneŋta tepmaŋkuk. ²³* Ude unita in nadäkinikjin kehäromigän inipän kaŋ irut. Täŋpän Manbiŋam Täga nadänkuŋo unitä imaka täga ninta nimikta yäwani u bureni-inik api yäpneŋ yän täwoŋäreŋirän bureni yän nadäk täkaŋ. Eruk nadäk kehäromi init täkaŋ u pewä paotneŋo udetä nadäkinikjin täŋkehärom täŋpän itneŋ. Täŋpäkaŋ manbiŋam uwä in-tägän nämo nadänkuŋ. Nämo, äma äbori äbori komeni komeni yäwet yäpmän kwani. Pol näkä unita watä äma ude kuŋat täyat.

Pol äbot täŋpanita yänpän epän pähap täŋkuk

²⁴* Näk inta yänpän komi bäräpi punin terak kuŋat täyat unita nadänira säkgämän täk täyak. Imata, Kristotä äboriye, iniken gupi u täŋkentän yämikta komi yäput peŋpän nadänkuko u nämo tärenkuk bumik. Ude unita Pol näkä täŋkentänira komi u näkä terak kaŋ tärewän yän nadäk täyat. ²⁵* Nadäkaŋ? Näk Anutu täŋo man tawaŋ terak Kristo täŋo äbot pähap unitäŋo watä kuŋatpän inken Ekäni täŋo manbiŋam kudup täwetpän täwoŋärek täkta yän namani. ²⁶* Man u yäput peŋpän käbop it yäpmän äbänirän ämawebe bian it yäpmän äbuŋo u nämo nadänkuŋ. Upänkaŋ kadäni ŋokengän nadäk bian käbop itkuko u Ekäni täŋo ämawebeniye yänahänpän niwerani. ²⁷* Bureni, iniken gäripi terak Anututä nadäk käbop itkuko u ämawebeniye kwawak yänahänpän niwetkuk. Täŋpän nadäk bureni pähap, säkgämän-inik, guŋ ämawebe äbori äbori täŋkentäktä yänkwawak täŋkuko uwä ŋode; Kristo u bänepjin-ken itak. Täŋpän bänepjin-ken itak unita imaka imaka tägagämän kunum gänaŋ intä yäpmäktä iwoyänkuko u bureni-inik api yäpneŋ.

²⁸⁻²⁹* * Mebäri unita ämawebe kuduŋtagän Kristo täŋo mebäri yänahänpän yäwet täkamän. Täŋkaŋ man kädet mebäri mebäri iwatpän jukuman yäwerit, bänep pidäm man yäwetpän yäwoŋärek täk täkamän. Täŋpäkaŋ ämawebe u kudup Kristo terak äma bureni täŋirä Anututa iniŋ kirenayän nadänpän unita kehäromi pähap Kristotä nimik täyak uterak ehutpän epän u täŋ-dämik täkamän.

2

¹ Eruk ŋode täwera nadäwut; In ba Laodisia komeken nanik ba ämawebe ätu inamna dapun nämo nabäwani, unita komi kwini nämo nadäk täyat. ²* Komi epän täk täyat u

* **1:17:** Jon 1:1, 8:58 * **1:18:** Efe 1:22-23; Apos 26:23; Rev 1:5 * **1:19:** Jon 1:16; Kol 2:9 * **1:20:** Efe 1:10, 2:16; Rom 5:1; Efe 1:7, 2:13; 1Jo 2:2 * **1:21:** Rom 5:10; Efe 2:12, 4:18 * **1:22:** Efe 2:14-16; Efe 5:27 * **1:23:** Efe 3:17; Hib 3:14; Mak 16:15; 1Ti 3:16 * **1:24:** Efe 3:13 * **1:25:** Efe 3:2,7-8 * **1:26:** Rom 16:25-26; Efe 3:3-5,9-10 * **1:27:** Efe 1:18; 1Ti 1:1 * **1:28-29:** Efe 4:13 * **1:28-29:** Efe 3:7,20; Plp 4:13 * **2:2:** Efe 3:4,18; Kol 1:26

bänepjin täñkehärom takta ba äbot täñpani notjiye-kät bänep iron terak kowat-kwasikorän täñpäñ kuñatta u täk täyat. Ba intä nadäk säkgämän yäpmäñirä unitä nadäkinikjin täñkehäromtak täyon yäñ nadäk täyat. Ba Anutu täño man bureni käbop nanik kwawak ahäñkuko unitäño mebäri ket nadäwä tärek täkot yäñ nadäk täyat. Täñpäkañ Kristo ini uwä man bureni käbop itkuko unitäño mebäri. ^{3*} Ukenä nadäk-nadäk siwoñi ba nadäwä tärek-tärek Anutu-ken nanik u kudup tokñek it moretak.

Äma täño man jopi nämo nadänej

^{4*} Täñpäñ äma kubätä in yäñ-täkñarani täñpäñ bänepjin täñpä wanenja man ñowä yäyat. ^{5*} Näk inkät nämo itkamäñ upäñkañ bänepnatä inta juku piñpäñ nadäñ tamik täyat. Täñkañ in täñkentäk säkgämän kowata kowata täñpäñ Kristota nadäñ imikinik kehäromigän täñpen kuñat täkañ unita bänep oretoret nadätat. ^{6*} Täñpäkañ in Kristo Jesutä Ekäni täñ tamekta imagutkuño unita ukät kowat-kwasikorän täñpen kuñat täkot. ^{7*} Ude täñpäñ Kristo uterak jäwänjin pewä äpmonpänpäñ yenkehärom täkot. Ude täñpäñ nadäkinik täktäk kädet täwetpäñ täwoñärek täñpanitä bänepjin täñmeham tañjirän kuñat täkot. Täñkañ bänep oretoret pen täñ imiñ yäpmäñ ärok täkot.

^{8*} Täñpäkañ äma kubätä nadäk-nadäk jopi ba yäñ-yäkñarani man terak täwetpäñ täwoñärek täñjirän kädet siwoñi kakätäneñta nadäñ täpäneñpäñ kuñat täkot. Man udewani uwä ämaken nanik, äbek ora täño kobap man. Uwä kome terak imaka kehäromi nitek uterak wohutpäñ yäk täkañ, u Kristoken nanik nämo. ^{9*} Nadäkañ, Kristo tohari gupi nitek ahäñkukotä itak. Kristo uterak Anutu täño täktäk ba mebäri-inik tokñek pat imitak. ^{10*} Unitä imaka imaka kehäromi nitek unita intäjukun-inik täyak. Ukät kowat-kwasikorän täñjirä Anututä irit bureni intä terak tokñek pen tamiñkuko itak. ^{11*} Täñpäkañ Kristo tuben kuñpäñ itkuñ-ken uken Juda kädet iwatpäñ gupjin moräk bureni nämo madäñkuñ. Nämo, gup moräk madäk-madäk mebäri kubä yäpuñ. U ñodeta yäyat; Ämatä gupi moräk madäk täkañ ude, Kristotä bänep nadäk-nadäkjin biani u madäñ däkñenjuk. ^{12*} Täñpäkañ ume ärutkuñ-ken uken Kristo-kät kowat-kwasikorän täñkuñ. Täñkuño unita Anututä inä Jesu-kät bok awañ gänañ äneñjuk. Täñpäkañ inä Anututä Jesu awañ gänañ nanik yäpmäñ akuñkuko unitäño kehäromi pähapta nadäkinik täñkuño unita kadäni ume yäpuñ-ken uken Jesu-kät bok awañ gänañ nanik wädäñ tädotpäñ tepmañjuk. ^{13*} Bian inä guñ, Juda täño бага man nämo iwarani, ba momi mäyap täñpäñ kumbani ude bumik kuñarirä Anututä momijin penpäñ Kristo-kät bok täñpäñ kodak tañkuñ. ^{14*} Juda täño бага man kudän täwani unitä iwan täñ tamiñjuk. Uwä momijin kubäkubä kwawak ude pewän ahäwäpäñ mankenta biñam tepmañjuk. Upäñkañ Jesutä momijin бага mantä yäñahäñkuko u kuduhtagän päya kwakäp terak urirän paotkuñ. ^{15*} Täñpäñ ugän nämo; Jesutä päya kwakäp terak kumbuko uterak mäjo wära kehäromi nitek ba imaka kuduhtagän kehäromini nitek u kehäromini kudup yäyomägakuk. Kehäromini yäyomägakkañ wi yäwatpäñ mebärini kwawak penjirän imaka jopi ude äworenkuñ.

Äma täño бага man nämo iwatnej

^{16*} Unita äma kubätä ume ketemta jop irit ba komepak kodakita orekirit ba orek nämo itta ba Sabatta yäjiwät man täwetpäñ taniñ wärät täkañ u nämo nadäñ imineñ. ^{17*} Baga udewani uwä imaka bureni kämi ahäkta yäwani unitäño wärani bumikgän. Upäñkañ imaka bureniwä Jesuken ahäñkuko pätak. ^{18*} Täñpäkañ äma udewani kubätä man ayäbu kada käwanipäñ yäñahäñjirän ba in injinta äpani nadäñpäñ añero yäniñ oretta täwerirän

* **2:3:** Ais 45:3; 1Ko 1:24,30; Efe 3:19 * **2:4:** Rom 16:18; Efe 5:6; Kol 2:8 * **2:5:** 1Ko 5:3 * **2:7:** Efe 3:17; Efe 2:20-22 * **2:8:** Kol 2:3 * **2:9:** Jon 1:14,16 * **2:10:** Efe 1:21-22 * **2:11:** Rom 2:29 * **2:12:** Rom 6:4; Efe 1:19-20; Kol 3:1 * **2:13:** Efe 2:1,4-5 * **2:14:** Efe 2:14-16; 1Pi 2:24 * **2:15:** Kol 1:13 * **2:16:** Rom 14:1-12
* **2:17:** Hib 8:5, 10:1

man udewanita bureni yän nadänpän nadäkinikjin pewä putärewäpän gwäki yäpmäkta tänpä wanenta. Butewaki, äma udewani uwä äma täño nadäk jopi iwatkan ehäritä inita nadänirä ärowani täk täkan. ¹⁹* Äma udewani Kristo nämo tuben kuñkan meni-tägän jop yän-täknat täkan. Nadäkan? Kristo uwä äbot tänpäni täño gwäknin pähap. Täñkan äbot tänpäni nin uwä Kristo täño gupi ude. Gupi u towinirän kehärom tänpän Anutu täño nadäk uterakgän täñgän tägak täyak. Täñ, äma udewani uwä Kristo penpän iniken nadäk terak kuñarani.

²⁰ Eruk, inä Kristo täño kumäk-kumäki yäpurärätpän kome täño mäjo ba imaka mäde ut yäminkuñopän mebäri imata kome ñonitäño mähemi bumik tänpän unitäño бага man mebäri mebäri iwaräntäk täkan? ²¹ Man u ñode yäk täkan; U inrentawä! U nanpentawä! U yäpentawä! ²²* Tänpäkan imaka u ba u yäjiwät täkan uwä bäräñen paotta yäwani. U ämatä iniken nadäkpän yänpän-täwoñärewni. ²³ Täñkan kanpän ñode nadäñen; Baga man udewani täga täñkentän nimek yän nadäñen. Ba unita nadänirä Anutu iniñ oretoret kädet bureni täñen. U gup yäpmän äpäc-äpäc kädet bureni niwoñärek täkan yän nadäñen. Ba u komi epän Anututä gäripi nadäk täyak unitäño kädet niwoñärek täkan yän nadäñen. Upänkan nämotä nämoinik! Imaka udewani uwä bureni nämo. Uwä gup täño kanpärip ba nadän gärip kädet waki u däpmäkta kehäromini nimek nämo. Nämoinik!

3

Kristo terak bänep kodaki iritta man

¹* Tänpäkan inä Anututä Kristo-kät bok yäpmän akuñkuko unita kunum täño tuñum, Kristotä Anutu dubini-ken intäjukun itak-ken itkan u yäpmäkta gwäk pimik täkot. ²* Täñkan bänep nadäk-nadäkin kunum gäñan imaka säkgämän itkan unitagän pewä kuk täyon, kome terak imaka itkan uterak nämo penen. ³* Imata, in kumbuño unita. Kumänirä iritjin bureni uwä Kristo-kät kwasikorirän Anututä käbop penkuko ini watäni it täyak. ⁴* Eruk, iritnin täño mebäri bureni Kristo unitä äñeni ahänirän in udegän kuduptagän ukät bok, iniken penyänek epmäget kudän ikek api ahäñen.

⁵ Unita yänpän kome täño irit kuñat-kuñat ba nadäk-nadäk waki u kudup utpän kan yejämbut! U ñodeta yäyat; Kubokäret, kanpärip nadän gärip waki, ba imaka imakata ämäñi täktäk. Nadäkan? Ämäñi täktäk uwä anutu jopita gwäjñ äpmon imik-imik udewanigän. ⁶ Tänpäkan imaka udewanita yänpän Anututä kokwawak pähap api pewän ahäwek. ⁷ Nadäkan, inä bian kome ñonitäño nadäk terak itkuñ-ken uken imaka u inñit yäpmän kuñat täñkuñonik. ⁸* Unita apiño imaka päke u mäde ut yämut. Kokwawak, bänep kubit, nadäwäwak, yänpän-kanjwat ba me yäkyäk u kudup pen moreñen. ⁹⁻¹⁰* * Täñkan äbot tänpäni notjiye jop yäknat-yäknat nämo täñen. Nämoinik, inä bänep bianijn täño kudän yejäman morenpän bänep kodakipän tek ude wädäwä äronkuño unita. Tänpäkan bänep kodakijin uwä Anututä ini pewän ahäwani unita Anututä bänep kodakijin uwä ini bumikgän ahäkta täñkodak täk täyak. U näkño mebärina kanpän nadäkinik täñput yänpän ude täk täyak. ¹¹* Ude unita inigän inigän, närepmirek-gärepmirek paotkuk. Grik nanik ba Juda nanik, gupi moräk madäwani ba gupi moräk nämo madäwani, iwoni nanik ba bipi nanik, watä epän äma jopi ba tuñum äma, nin kuduptagän Kristotä gwäknin ude itpän imaka kuduptagän uwäk täk täyak.

¹²* Eruk, in Anututa biñam tänpäni, ini-tägän bänep iron täñ taminpän yäpmän daninukuko unita kudän ñode tänpän kuñat täkot; In notjiyeta butewaki nadänpän täñkentän yämik täkot. Täñkan injinta nadänirä äpani tänpäpän notjiyeta kokwawak

* **2:19:** Efe 2:21; Efe 4:15-16 * **2:22:** Ais 29:13; Mat 15:9 * **3:1:** Kol 2:12; Mak 12:36, 16:19; Efe 1:20 * **3:2:** Mat 6:33 * **3:3:** Rom 6:2; 2Ko 5:14 * **3:4:** Plp 1:21; 1Ko 15:43; 1Jo 3:2 * **3:8:** Efe 4:25-31, 5:4 * **3:9-10:** Efe 4:22,25 * **3:9-10:** Efe 4:24 * **3:11:** Gal 3:28 * **3:12:** 1Pi 2:9; Efe 4:2,32

bäräñeñ nämo nadäñ yämineñ. Nämo, bänep kwini terak orañ yämik täkot. ¹³* Täñkañ bämopjin-ken yäñwawak ahäñjirän momi pekpek täk täkot. Ekänitä momi peñ tamiñkuko udegän täk täkot. ¹⁴* Täñkañ bänep iron kädet bureni iwat täkot. Kädet unitä kädet päke u kuduptagän yärepmit morek täyak. Bänep iron täktäk unitä kädet täga ätu täñ-meham tañjirän in bämopjin-ken bänep kubägän terak säkgämän irit pewän ahäk täkañ. ¹⁵* Täñpäkañ bänepjin täño yäma dārirä bänep pidäm Kristoken naniktä intäjukun it tamiñpäñ bänep nadäk-nadäkjin-ken kañiwat epän täk täyon. Nadäkañ? In bänep pidäm uterak itta Anututä yäñ-päbä äbot kubägän tepmañkuk. Täñpäkañ imaka u ba unita yäñpäñ Anututa bänep täga nadäñ imik täkot. ¹⁶* Täñkañ Kristo täño mantä bänepjin-ken tokñek pat täyon. Kristo täño mantä bänepjin-ken tokñek ude parirän nadäk-nadäk täga terak notjiye täño bänepi täñkehärom takta yäwetpäñ yäwoñärek täñit kap mebäri mebäri tek täkot. Kap Sam terak tewani, ba Ekäni iniñ oretoret kap ätu ba kap ätu Munapiktä bänepjin-ken pewän ahäwani u Anututa bänep täga nadäñ imiñpäñ tek täkot. ¹⁷* Täñkañ imaka u ba u yäk täkañ ba täk täkañ u kuduptagän Ekäninin Jesu u nadäñ imiñpäñ täk täkot. Ude täñpäñ Jesu wäpi terakgän Anutu Nan bänep täga nadäñ imikinik täk täkot.

Näda miñi nani täño irit

¹⁸* Eruk, webe, in äpjiye gämori-kengän kuñat täkot. Ekänitä biñam täñpanitä ude täñpäwä api tagawek. ¹⁹* Täñpäkañ äma, inäwä webejiyeta nadäñ yämikinik täñpäñ komi mebäri mebäri nämo yämineñ. ²⁰* Täñpäkañ ironironi, inä menjiye nanjiyeta man yäñjirä mani buramik-inik täneñ. Ude täñjirä Ekänitä tabäwän gäripi nitek api täk täneñ. ²¹* Täñpäkañ nan, inä äpetjiye nanakjiye man jäpi ba yäniñ wärät man yäwettäko bänepi täñpä wawäpäñ nadäñ bäräp terak nämo kuñatneñ.

Intäjukun äma ba watä ämaniye jopita man

²²* Äma täño epän watä ämaniye, inä intäjukun ämajiye täño man kudup buramik täkot. Täñkañ intäjukun ämajiye inamiken epän täñpani yäñ niwerut yäñkañ täñyäkñarani nämo täneñ. Nämo, inamiken itkañ ba nämo itkañ, epän kehäromigän täneñ. In Ekäni orañ imik täkañ unita bänep täñikñat-kät nämo, kadäni kadäni kudän siwoñi terak epän bureni täñ yämineñ. ²³* Täñkañ epän u ba u täk täkañ u ämata yäñpäñ nämo, Ekänitä epän täyat yäñ yäñpäñ gwäk pimiñpäñ täñ-dämik täkot. ²⁴* Node nadäñpäñ täneñ; Epän täk täkamäñ unitäño gwäkiwä kunum gänañ nininta yäñ nimani itak uwä Ekäniken mät yäpne. Nadäkañ? Inä Ekäni Kristo täño watä äma irirä ini-tägän intäjukun ämajin bureni ude it tamik täyak. ²⁵* Täñpäkañ äma kudän wakiwaki täñpaniwä kudän waki unitäño kowata api yäpneñ. Imata, Ekänitä ämawebe kudup täño täktäki uwä nadäk kubä terakgän yäpmäñ danik täyak.

4

¹* Täñpäkañ epän watä äma täño intäjukun ämaniye, inä node nadäk täkot; Nin täño intäjukun ämanin kunum gänañ itak. Unita nadäñpäñ watä ämajiye kudän siwoñi terakgän yabäñ yäwatneñ.

Ekäniken yäñapik-apik täño man

²* Täñpäkañ Ekäniken yäñapik-apikta ket nadäwä tumbäpäñ gwäk pimiñpäñ kadäni kadäni yäk täkot. Ude täñpäñ Anutu bänep täga nadäñ imikinik täk täkot. ³* Täñkañ ninta imaka, yäñapinirä Anututä iniken mani täño käderi täwit nimiñjirän Kristota man kábop itkuko u yäñahäk täkana.

* **3:13:** Efe 4:32, 5:2 * **3:14:** Rom 13:8-10; 1Ko 13:13; Efe 4:3 * **3:15:** Plp 4:7; 1Ko 12:13,27; Efe 4:4 * **3:16:** Efe 5:19 * **3:17:** 1Ko 10:31; Efe 5:20 * **3:18:** Efe 5:22 * **3:19:** Efe 5:25 * **3:20:** Efe 6:1 * **3:21:** Efe 6:4 * **3:22:** Efe 6:5-8 * **3:25:** Rom 2:11 * **4:1:** Wkp 25:43,53; Efe 6:9 * **4:2:** Efe 6:18; Plp 4:6 * **4:3:** Rom 15:30; Efe 6:19; 1Ko 16:9

Man unitagän näk komi yotken itat. ⁴* Täñkañ Ekäniken yäñapik mantä mehamtäñ namiñirä man pidämigän yäñkwawa tañira ämawebe komeni komenitä mebäri kañ nadäwä tumbut. Näk ude takta yäñ namani. ⁵* Täñpäkañ äma Anutu nämo nadäñ imani bämopi-ken inä säkgämän kuñatpäñ Kristo täño kädet yäwoñäreka pidämtak takot. ⁶* Ude täñkañ yäkyäkjintä gäripi gakñi nitek kañ ahäwän. Täñpäkañ ämatä man u ba u täwet yabänayäñ täkañ unita ketinik nadäñpäñ kowata säkgämän kañ yäwerut.

Äma Polkät bok irani unitäño man

⁷* Näkñaken manna biñam Tikikustä api täwerek. Uwä nintäño notninpak bänepnin gämäni, täñkentäk ämanin ba Ekäni täño watä piä äma bureni-inik, man buramik täñpani. ⁸* Bänepjin täñpidäm tawut yäñpäñ iritnin täño manbiñam täwetta notninpak u iniñ kireñpewa äretak. ⁹* Täñpäkañ äma tägagämän Onesimus, man buramik täñpani notjinpak, iniñ äbotken nanik u bok yäwera äreñkañ näkä itat-ken ñonitäño manbiñam api täwetdeñ.

¹⁰* Täñpäkañ komi yot ñoken bok irani notnapak Aristakus ukät Banabas nämeni Maktä nadäñ tamikamän. (Mak unitäño mebäri täwetkuro unita inken äreñirän not kañ täñ imut.) ¹¹* Täñpäkañ notnapak kubä Josua, wäpi kubä Jastus u imaka, nadäñ tamitak. Äma yaräkubä uwä Juda äbotken nanik. Juda äma ätutä Anutu intäjukun itkañ kañiwat epän tak täyak unitäño man yäñahäka nämo täñkentäñ namik täkañ, yaräkubä unitägän bänepna täñ-kehäromtañ namik täkañ.

¹²* Täñpäkañ intä äbotken nanik kubä Epafra, Kristo täño watä piä äma unitä taniñ oretak. U intä kehärom tañpäñ Anutu täño nadäk siwoñi yäpmäñpäñ nadäwä-tärewäpäñ kudup buramiñpäñ kuñatneñta kadäni kadäni Anutu-ken ehuranigän yäñapik täyak. ¹³* Bureni-inik täwetat; Epafra unitä in ba Laodisia ba Hierapolis yotpärareken nanik äbot täñpani ämawebe täñkentäñ tamikta komi epän inide kubä tak täyak. ¹⁴* Täñpäkañ yäpätägak äma notninpak tägagämän wäpi Luk kenta Demastä taniñ oretkamän. ¹⁵* Täñpäkañ näkä Laodisia yotpärareken nanik äbot täñpani ba Nimfa ukät äboriye Anutu iniñ oretta Nimfatä ini yotken ärok täkañ u näkño bänep täga man ño yäñahäñpäñ kañ yäwerut.

¹⁶* Täñpäkañ man kudän ño ämawebe daniñpäñ yäwerä nadäñ morewäkañ Laodisia äbot täñpani uken pewä kuñirän unitä udegän kañ daniñpäñ nadäwut. Täñpäñ unita kubä kudän täñpäñ yämiñkuro u imaka, tamäkañ kañ daniñpäñ nadäwut. ¹⁷* Daniñpäñ nadäñkañ Akipus ñode kañ iwerut; Epän Ekänitä yäñ gamani uwä säkgämän siwoñigän kañ täñ yäpmäñ ku yäñ kañ iwerut.

¹⁸* Eruk, Pol näkña-tägän ketnatä bänep täga man ño kudän täñpäñ tamitat. Komi yotken irani näka nadäñ namik takot. Eruk, Ekäni täño orakorakitä inken itinik täyon.

* **4:4:** Efe 6:20 * **4:5:** Efe 5:15-16; 1Te 4:11-12 * **4:6:** Efe 4:29; 1Pi 3:15 * **4:7:** Efe 6:21 * **4:8:** Efe 6:22
* **4:9:** Plm 10-12 * **4:10:** Apos 19:29, 12:12; Apos 13:13; Plm 24 * **4:17:** Plm 2 * **4:18:** 1Ko 16:21

1 Tesalonaika

Ämawebe **bänepi api äyäjurani täñkehärom takta manbiñam**

¹ * Eruk notnaye, Silas kenta Timotitä täñkentäj namiñirän näk Poltä man ño kudän täyat. Kudän täñpäñ äbot täñpani Tesalonaika kome itkañ, Anutu Nan ba Ekäni Jesu Kristo-kät kowat kwasikorän tak täkañ, inta pewa äretak. Anutu täño orakoraki ba bänep pidämtä intä terak äroton.

Tesalonaika äbot täñpani täño nadäkiniki

² * Nin kadäni kadäni yäñpik epän täñkañ inta nadäj tamiñpäñ Anutu bänep täga man iwet täkamäj. ³ * Nadäkinikjin täño bureni kañ-ahäk täkañ ba täñkentäk epän bänep ironjintä pewän ahäk täkañ ba nadäkinikjin Ekäni Jesu Kristo terakgän penpäñ bänepjin täñkehärom täñpeñ kuñat täkañ unita nin Anutu Nanin iñamiken kadäni kadäni nadäj tamiñpäñ yäñahäñpäñ iwet täkamäj.

⁴ Notnaye, nin inta bureni-inik ñode nadäkamäj; Anututä nadäj tamikinik täñpäñ inita biñam iwoyäñkuk. ⁵ * Ude nadäk täkamäj uwä mebäri ñodeta; Mani biñam Täga täweritna man u jopi nämo täñkuk. Nämo, nin mani biñam unita nadäna bureni-inik täñpäpäñ Kudupi Munapik täño kehäromi terak täwetkumäj. Inkät itkumäj-ken uken inta yäñpäñ imaka u ba u yäñpäñ tak täñkumäño u nadäkañ. ⁶ * Täñitna nintäño kädet kuroñ ugän iwarän täñkuñ. Iwarän täñpäñ Ekäni imaka, udegän iwarän täñkuñ. Täñpäkañ Ekäni täño Manbiñam Täga uwä komi ba bäräpi u punin terak Kudupi Munapiktä bänep pidäm täñ tamiñirän man u bänepjinta biñam täñkuk.

⁷ * In ude täñkuño uwä nadäkinik täñpani Masedonia ba Akaia komeken nanikta intäjukun täñ yämiñpäñ kädet täga yäwoñärenkuñ. ⁸ * Täñpäkañ inken, Ekäni täño mantä tokñeñ moreñpäñ Masedonia ba Akaia komeken kuñ moreñkuk. Täñkañ, ugän nämo. In Anutu nadäj imikinik täñkuño unitäño manbiñam uwä komeni komeni nadäj moreñkuño unita nintä yäwetnañi kubä nämo täñkuk. ⁹ * Ini-tägän, nintä inken epän täñitna not täñ nimiñkuño unitäño manbiñam niwet täkañ. Ba intäño manbiñam komeni komeni yäñpäñ-nadäk ñode täñ yäpmäj kukañ; In anutu jopi nadäj yämik täñkuño u mäde ut yämiñpäñ Anutu irit kehäromi mähemi bureni unitäño watä epän ämaniye ude itkañ. ¹⁰ * Ba apiño in anutu jopi nadäj yämik-yämik kädet u mäde ut imiñpäñ nanaki Jesu kunum gänañ naniktä äpäkta itsämäñpäñ itkañ. Nanaki u kumbani-ken nanikpäñ yäwän kikñurani unitä täñkentäj nimiñirän Anutu täño kokwawak kadäni pähap ahäwayäj täyak uwä api irepmitne.

2

Poltä Tesalonaika kome epän täñkuk

¹ * Notnaye, ninä inken ahäñpäñ epän nämo täna wañkuñ. Nämoinik, epän täñitna bureni ahäñkuk. U injin nadäkañ. ² * Ba pengän Pilipai kome nidäpmäñpäñ niwat kireñkuño u imaka, nadäkañ. Ude täñ nimiñkuñopäñ nämo kwitañkumäj. Nämoinik. Äma ätutä iwan pähap täñ nimiñirä Anutu yäpmäj wädäñpäñ bätakigän nadäñkañ inken äreñpäñ Anutu täño Manbiñam Täga u täwetkumäj. ³ Täñpäkañ manbiñam täwetkumäño uwä bänepjin täñpidäm takta täwetkumäj. U jop manman ba yäñ-täkñarani man nämo

* **1:1:** Apos 17:1-10; 2Te 1:1 * **1:2:** Plp 1:3-4; Kol 1:3; 2Te 1:11 * **1:3:** 1Ko 13:13; Kol 1:4-6 * **1:5:** 1Ko 2:4-5; 1Ko 4:20 * **1:6:** 1Ko 4:16; 2Te 3:9; Apos 17:5-9 * **1:7:** 1Pi 5:3 * **1:8:** Rom 1:8 * **1:9:** Apos 14:15 * **1:10:** Tai 2:13; Apos 17:31; 1Te 5:9 * **2:1:** 1Te 1:5,9 * **2:2:** Apos 16:19-24; Apos 17:1-9

täwetkumäj. Ba in tänpäwakta man nämo täwetkumäj. ⁴ * Nämo, Anututä nibäwän tagawäpäj mani biñam yänjahänekta epän ño ketnin terak penkuk. Epän u ták takamäj uwä ämatä ninta nadäwä ärowani takta nämo ták takamäj. Nämo inik, Anutu bänepnin yäpmäj danik täyak unitä nibäwän gäripi tänpakta ták takamäj.

⁵ * Tänpäkañ in nintäño mebäri nadäk takañ, ba Anututä udegän nintäño mebäri nadatak. In nintäño manta gäripi nadäwut yänpäj bänep ärik-ärik man nämo täwetkumäj ba intäño moneñ tuñumta yabängärip tänpäj Anutu täño man terak yän-täkñatpäj yäpmäktä nämo täñkumäj. ⁶ * Ba in bämopjin-ken ba kome kukñi kända wäpnin biñam ikek kuñatta nämo täñkumäj. Nämo, nin Kristo täño aposoro bureni-inik itkamäj unita täñkentäj nimut yän täga peñ täwetnañipäj nämo peñ täwetkumäj. ⁷ Tänpäkañ webe kubätä nanakiye watäni säkgämän itkañ nonoñ yepmäj towik täyak ude bumik in bämopjin-ken kwini terak it täñkumäñonik. ⁸ Gäripnin tañi inken penkumäño unita Anutu täño Manbiñam Täga täwettagän nämo. Inta yänpäj gupnin iniñ kirekta bok pidäm tañkumäj. Imata, bänepnintä inta gäripi pähap nadäñkumäño unita. ⁹ * Notnaye, nintä bämopjin-ken itkañ epän tañi täñkumäño u nadäkañ. Bäräpi tamine yänpäj kepma bipani gupnin mehamtäktä epän bok kädap ikek ták täñkumäñonik. Ude täñkañ Anutu täño Manbiñam Täga uwä täwetkumäj.

¹⁰ Inken mominin nämo, kudupi-inik, bänep siwoñi terak kuñatpäj epän täñ tamiñkumäño u in nadäkañ. Uwä in ba Anutu imaka, penta nadäkañ. ¹¹ Tänpäkañ kubä pen ñode nadäkañ; Äma kubätä äperiye nanakiyeta täñ yämik täyak, in kubäkubäta udegän täñ tamiñkumäj. ¹² Intä irit kuñat-kuñat Anututä nadäwän siwoñi ták täyak udegän täñpeñ kuñarut yän nadänpäj bänep täñ-kehäromtak man täwerit, bänep täñpidäm tak man täwet täñkumäj. Ba Anututä tabäñirän täga tänpakta in kädet täga terak kuñarut yänpäj kadäni ätu man kehäromi täwetkumäj. Imata, Anutu unitä kañiwat yewani gänañ, iniken wäpi biñam ikek itta yänpäbä tepmak täyak unita.

Anutu täño manta jibi yäpuñ

¹³ * Tänpäkañ nin Anutu täño man täweritna nadäwä kome äma täño man kubä bumik nämo täñkuñ. Nämo inik! Anutu täño man bureni-inik ude nadäñkuño unitä Anutu täño äbot täñpani inken epän täñirän irit kuñat-kuñatjinken bureni ahäk takañ. Unita nin inta yänpäj Anutu bänep täga man kadäni kadäni iwet takamäj. ¹⁴ * Notnaye, inä Judia komeken nanik Anutu täño äbot täñpani Kristo Jesu-kät kowat kwasikorän täñpeñ kuñat takañ, apinjo udegän takañ. Judia äbot täñpani uwä Juda naniktä däpmänpäj komi yämik täñkuño udegän in notjiye ätutä tadäpmänpäj komi tamik takañ. ¹⁵ * Kädet u kudupi nämo. Juda naniktä profet biani biani ätu däpmäj yäpmäj äbätängän Ekäni Jesu udegän utpewä kumbuk. Tänpäkañ nin udegän nidäpmänpäj komi nimiñkuñ. Ude täñkuño u Anututa not nämo täñ imik takañ ba ämawebe kuduptagänta iwan täñ yämik takañ. ¹⁶ * Ba ugän nämo. Guñ äbotken Anutu täño man yäweritna nadänpäj Anututa biñam täneñ yänkañ бага penkirek takañ. Tänpäkañ äma uwä kädet wakiwaki ude täñ yäpmäj äbäntäko mominitä ärowani pähap täñirän eruk, Anutu täño kokwawak ahäj yämitak.

Tesalonaika ämawebe äneñi yabäktä nadäñkuk

¹⁷ * Notnaye, kadäni keräpigän in tepmañkumäño upäñkañ tepmak-inik nämo täñkumäj. Nämo inik. Bänepnintä inta butewaki nadäñ tamiñpäj äneñi tabäktä gäripi-inik nadäkamäj unita inken äneñi ärekta ehut itkamäj. ¹⁸ Inken ärekta gäripi nadäkamäj upäj Pol näkä kadäni kadäni inken ärekta nadäñira Satantä kädet penpipiñ namik täyak. ¹⁹⁻²⁰ * Täñ, inta gäripi pähap nadäk takamäj u ñodeta; Epänin täño bureni-inik uwä in, ba nintäño oretoret

* **2:4:** 1Ti 1:11; Gal 1:10; Jer 11:20 * **2:5:** Apos 20:33; 2Pi 2:3; Rom 1:9; 1Te 2:10 * **2:6:** Jon 5:41,44 * **2:9:** Apos 20:34; 1Ko 4:12 * **2:13:** 1Te 1:2; 2Te 2:13; Gal 1:11-12 * **2:14:** Apos 17:5 * **2:15:** Apos 2:23, 7:52 * **2:16:** Mat 23:32-33 * **2:17:** 1Te 3:10 * **2:19-20:** Plp 2:15-16, 4:1; 2Te 1:4

ba epmägetnin uwä in, unita Ekäninin Jesu unitäjo äbäkäbäk kadäni-ken injamiken inkät penta itkañ kehäromigän bänep oretoret terak täga api itne.

3

Pol Timoti iniñ kireñkuk

1-2 * * Notnaye, inta nadäwätäk tañi täñpäñ nek Atens yotpärare-ken itkañ Timoti iniñ kireñpeda inken ärekta man yäñpäñ-nadäk täñkumäñ. Timoti, notninpak bureni ba Anutu täño epän äma ude itpäñ Kristo täño Manbiñam Täga yäñahäk täyak unitä päre Anutu täño man terak bänepjin ba nadäkinikjin täñkehärom takta iwoyäñkumäk. 3 * Komi ba bäräpitä täñpewän kwainey yäñpäñ Timoti teda äreñkuk. In nadäkañ, Anutu täño man uwä kwini terak itpäñ-nadänekta nämo yäñ nimani. 4 * Nin inkät itkañ pengän man ñode täwetkumäñ; Anututa yäñpäñ komi bäräpi in ba nintä terak api ärowek. Man yäñkumäño u bureni ahätäk ño yäñ nadäkañ. 5 * Mebäri unitagän inta nadäwätäk pähap täñpäñ intäño nadäkinikjin kañpäñ nadäkta Timoti iniñ kireñpewa äreñkuk. Täñyäkñarani äma waki Satantä täñ-täkñat-pewän nadäkinikjin pewä putärenjirä epänin jop pewä paorektawä yäñ nadäñkut.

Timoti manbiñam täga yäpmäñ äbuk

6 * Täñpäkañ Timotitä inken nanik äyänut päbä nadäkinikjin ba bänep ironjin unitäjo manbiñam ñode niwetkuk; Intä ninta gäripi pähap nadäk täkañ. Ba nintä in tabäkta gäripi nadäk täkamäñ, udegän intä nin nibäkta yäk täkañ. Manbiñam ude niwetkuk. 7 * Täñpäkañ notnaye, in nadäkinikjin ikek itkañ yäñ biñam niwerirän nadäñkumäño unitäwä nin komi butewaki terak kuñat täkamäñ unitäjo bäräpi täñpidäm tañkuk. 8 Bureni, in Ekäni inñit-inik täñpeñ kuñarirä nadäñpäñ nintäjo iritninken gäripi pähap ahäk täyak.

9 Täñpäkañ inta yäñpäñ Anutu injamiken bänep täga pähap nadäk täkamäñ unita Anutu bänep täga inide kubä iwet täkäna! 10 Täñkañ nadäñ nimiñirän inken päre kowat kawän täñpäñ nadäkinikjin ätukät täñkehärom takta kepma bipani Anutu-ken gwäk pimiñpäñ kehäromigän yäñapik täkamäñ.

11 * Eruk notnaye, Nanin Anutu ba Ekäninin Jesutä ini kädet täwit nimiñirän inken kañ ärena. 12 Täñpäkañ Ekänitä bänepjin-ken epän täñirän inken bänep iron kädet tañi ahäñirän inñin-tägän bänep iron kowata kowata täk täkot. Ba äma gägänita udegän kañ täñ yämut, nintä inta täñ tamik täkamäñ udegän. 13 * Ude täñirä Anutu Nanintä bänepjin täñkehärom täñirän injamiken momijin nämo, bänep kudupi-inik kuñat täkot. Pen udegän kuñarirä Ekäninin Jesutä ämawebe inita biñam iwoyäwani yämagut yäpmäñ äneñi kañ äbän.

4

Anutu injamiken siwoñi kuñat-kuñatta man

1 * Notnaye, Ekäni Jesuta yäñpäñ jukuman kubä ñode täwetnapäñ nadäwut; Irit kuñat-kuñatjintä Anutu not täñ imikta mebäri täwetpäñ täwoñärek täñkumäño udegän kañ irut. Täñkañ Anutu täño man u täga iwat täkañ upäñ gwäk pimiñpäñ ehuranigän kañ iwarut yäñpäñ täwetkamäñ. 2 Ekäni Jesu täño meni terak man kehäromi täwetpäñ täwoñärek täñkumäño nadäkañ u.

3 * Anututä ñode täwet täyak; Kubokäret penpäñ bänep siwoñi terak kuñat täkot. 4 Täñpäkañ in bänep nadäk-nadäkjinta watäni itpäñ webejiye-kät kädet siwoñi terak kañ kuñarut. 5 Kädet siwoñi terak kuñatkañ ämawebe guñ, Anututa nämo nadäwanitä yabängärip täñpäñ kubokäret täk täkañ ude nämo täneñ. Nämoinik! 6 * Unita in

* 3:1-2: Apos 17:15 * 3:1-2: Apos 16:1-3 * 3:3: Efe 3:13; 2Ti 3:12 * 3:4: Apos 14:22 * 3:5: Plp 2:16
 * 3:6: Apos 18:5 * 3:7: 2Te 1:4 * 3:11: 2Te 2:16 * 3:13: Plp 1:10; 2Te 1:7,10 * 4:1: 2Te 3:6 * 4:3:
 1Te 5:23; Hib 10:10; 1Pi 1:16 * 4:6: Sam 94:1

notjiye tänyäkñatpän webeniye nämo kubotäneñ. Kädet waki udewanita bian man ñode täwetkumän; Ekänitä äma kädet ude täk täkañ uwä kowata waki api yämek. ⁷* Bureni! Nadäk-nadäk waki yäpmän kuñatneta nämo, kudupi-inik itpäñ nadäk-nadäk siwonjigän yäpmän kuñatneta Anututä nimagutkuk. ⁸* Unita äma kubätä man u mäde ut imayän täko uwä äma kubäta nämo, Anutu, Kudupi Munapik bänepjin-ken pek täyak u mäde api ut imek.

⁹* Eruk äbot täñpani ämawebenaye, Anututä ini bänep iron täktäk kädet mebäri täwetpäñ täwonjärenjirän bureni iwat täkañ upän imata bänep iron kowat täñpän täneñta äneñi jop kudän täñ tamine? ¹⁰* Nämo, inä Masedonia kome äbot täñpani ämawebe komeñi komeñi it yäpmän kukañ u bänep iron täñ yämik täkañ. Upänkañ pen kañ täñput yäñpän täwetkamän. ¹¹* Täñpäkañ man kubä pen ñode täwetpäñ täwonjärenjikumän; Kuñ äbän täñkañ täñjuruk-uruk nämo täneñ. Komejin-kengän it dämiñpäñ epän ketjin-ken pewani u kehärom täñpäñ kañ täñput. ¹²* Ude täñpäñ nakta jop kubä nämo api itneñ. Ude täñjirä äma Anutu täñjo kädet nämo iwat täkañ u inta bänep täga api nadäneñ.

Jesutä äneñi äbäkta man

¹³* Notnaye, in bämopjin-ken nanik ätu kumbuño u jide itkañ unitäño mebäri ket nadäwä tärewut yäñpän man ño täwetat. Ket ude nadäwä tärewäkañ guñ ämatä noriye kumänjirä nadäk-nadäki paoräpäñ konäm butewaki pähap täk täkañ in udegän nämo täneñ. Nämo inik! ¹⁴* Nin nadäkinik ñode täk täkamän; Jesu kumänkañ akuñkuk. Ude täñkuko unita ñode imaka nadäkinik täk täkamän; Anututä Jesu iniñ kireñpewän ämawebe nadän imiñkañ kumbuño u ini-tägän yämaguränkañ inikät bok api ämneñ. ¹⁵* Ba Ekänitä iniken man kubäwä ñode täwetna; Kome terak kodak iritna Ekänitä äbayän täyak-ken uken kodak irani nintä kumbani nämo api yärepmitne. Nämo inik!

¹⁶* Ekäni kunum gänañ naniktä äpayän täñjirän womat mämä api ahäwek. Täñpäñ añero intäjukun täñpanitä gera yäñjirän Ekäni ini uwä gera pähap yäñkañ api äpek. Äpäñjirän ämawebe Kristo nadän imiñpäñ kumbuño unitä jukun api akuneñ. ¹⁷ Akuñjirä kokoki yarägän kodak itnayän täkamän uwä kumbani yäput penakañ gubamtä pudät päro nipmanpäñ punin terak Ekäni-kät kowat kawän api täne. Täñpäkañ Ekäni-kät-gän api it yäpmän ärone. ¹⁸ Unita in man ñowä yäñpäñ-nadäk täñpäñ notjiye kumbanita nadäwätäk penpäñ bänepjin täñpidäm täkot.

5

Ekäni äneñi pit kubägän api ahäwek

¹⁻²* * Notnaye, injin ñode bureni nadäk täkañ; Nämo nadänjirä kubo ämatä bipani äbäk täkañ udegän Ekäni täño äbäkäbäk kadäni täropigän api ahän nimek. Ude nadäk täkañ unita Ekäni äneñi äbayän täyak uwä kadäni ba kepma uken api ahäwek yän imata kudän täñpäñ tamine? ³* Täñpäkañ kadäni uken ämawebetä nin säkgämän kwini terakgän itkamän yäkñat irirä Ekänitä pit kubägän ahän yämiñpäñ api däpmän paorek. Bäräñeñ ahän yämayän täyak uwä webe nanak koki ikektä ittängän komi bäräñeñ nadäk täkañ ude. Imaka umuri u bäräñeñ ahän yämiñjirä jide täñpäñ api metäñpen kuneñ? ⁴ Upänkañ notnaye, inä bipmän urani gänañ nämo itkañ unita Ekäni täño kadäni, kubo ämatä bäräñeñ ahäk täkañ ude ahänjirän nämo kikñutneñ. ⁵* Nämo inik, ninä bipmän urani ba bipanita biñam nämo, penjäreñek ba kepmata biñam äbot täñpani.

* **4:7:** 2Te 2:13-14; 1Pi 1:15-16 * **4:8:** Luk 10:16; Ese 36:27; Ese 37:14; 2Ko 1:22 * **4:9:** Jon 13:34 * **4:10:** 2Te 3:4 * **4:11:** Efe 4:28; 2Te 3:8,12 * **4:12:** 1Ko 5:12-13; Kol 4:5 * **4:13:** Efe 2:12 * **4:14:** Rom 14:9; 1Ko 15:3-4,12 * **4:15:** 1Ko 15:51 * **4:16:** 1Te 1:10; 2Te 1:7; 1Ko 15:52 * **5:1-2:** Mat 24:36 * **5:1-2:** Mat 24:42-44; 2Pi 3:10; Rev 3:3 * **5:3:** Ese 13:10; Mat 24:39; Luk 21:34-35; Jon 16:21-22 * **5:5:** Rom 13:12; Efe 5:9

Bänep kodaki it tākāna

⁶Unita äma ätu bänepi nadäk-nadäkita watä nämo itkañ dāpmon pat tākañ ude nämo täne. Nämo inik, nadāna tumbāpāñ watāni itpāñ kuñat tākāna! ⁷Tāñpākañ äma dāpmon pārani uwä bipmāñ urani gānañ pat tākañ. Ba äma ume jägāmi nañkañ tāñguñguñ kudān tāk tākañ uwä bipani tāk tākañ. ⁸Upāñkañ kepma tāño äbot nināwä bänep nadäk-nadākninta watä kehāromi itpāñ kuñat tākāna. Tāñpākañ nadākiniknin ba notniyeta nadāñ yāmikiniktä kurepä ude ukät-pipik tāñ nimiñirān äma wakitā nämo nidāpek. Ba Anututä bureni api nimagurek yāñ bänepnin ukādagān penjitna unitä gwāpä kehāromi ude tāñ nimik tāyon. ⁹* U mebāri ñode unita; Nin Anutu tāño bänep wakwaki bureni kañ-ahāneta nämo iwoyāñ nipmañkuk. Nämo inik! Ekāninin Jesu Kristo tāño wāpi terak irit kehāromi koreneta iwoyāñpāñ nipmañkuk. ¹⁰* Jesutä ninta kowata kumbuko unita ukät bok tāga api itne. Uita Jesu tāño äbākābāk kadāni-ken nin kumnayāñ tāmāño u ba kodak itnayāñ tāmāño u tågagān, ukät penta api it yāpmāñ ārone. ¹¹* Eruk, inä man tågagāmān u nadāñpāñ man kowat iwerān tāñpāñ bänepjin pen tāñ-kehāromtak tākot, tāk tākañ ude.

Kādet Anututä gāripi nadäk täyak ugān iwatne

¹²* Notnaye, man kehāromi ñode täwetkamāñ; Äma inta yāñpāñ in tāñkentäktä bāmopjin-ken komi epān tāk tākañ ba Ekānita yāñpāñ intājukun tāñ tamik tākañ, ba täwetpāñ täwoñārek tāk tākañ u nadāñ yāmik tākot. ¹³Tāñkañ epān ude tāñ tamik tākañ unita inä nadāñ yāmikinik tāñpāñ bänep oretoret terak orañ yāmik tākot.

Tāñpāñ notjiye-kāt not tāñpāñ bänep kwini terak it tākot. ¹⁴* Uita notnaye, in ñode tāk tākot; Äma gañani, epān nämo tāñpanita umun man yāwet tākot. Ba äma tāñ mäyäk-mäyäk ba umun terak kuñarani udewani tāñkentāñ yāmiñpāñ bänepi tāñ-kehāromtak tākot. Ba äma kehāromini nämo tāñ-mehamtañ yāmik tākot. Tāñpāñ äma udewani tāñkentāñ yāmikta nämo gaña tāneñ. Nämo, pentagān tāñkentäk-kentäk terak kuñat tākot. ¹⁵* Tāñkañ waki kowata kowata tāneñta watä kehāromi itpāñ kuñat tākot. Ude tāñkañ injin-tägān ba äma gāgāni kuduptagān tāñkentäk-kentäk kowata kowata kañ tāñ yāpmāñ ārowut.

¹⁶* Ude tāñkañ kadāni kadāni bänep pidām terak oretoret tāñpen kañ kuñarut. ¹⁷* Tāñkañ Anutu-ken yāñapik man yākta nämo gaña tāneñ. Nämo, pen yāk tākot. ¹⁸* Ba imaka u ba u unita Anutu bänep tāga man iwet tākot. Inä Kristo Jesu-kāt kwasikoranitā ude kañ tāñput yāñpāñ Anututä pen täwetak.

¹⁹* Tāñpākañ Munapik tāño kādāp nämo dāpä kumneñ. ²⁰* Tāñpāñ äma kubätä Anutu tāño mani biñam yāñahāñpāñ täwerirān nadāñ äwarākuk nämo tāneñ. ²¹Upāñkañ man nadäk tākañ u kuduptagān nadāñpāñ yāpmāñ danik kañ tāñput. Ude tāñkañ imaka tāga tāñpānā u kañ yāpmāñ kuñarut. ²²Ude tāñkañ waki mebāri mebāri kudup mäde kañ urut.

²³* Eruk notnaye, inta yāñpāñ Anutu-ken ñode yāñapik tākamāñ; Anutu, bänep kwini mähemitā ini ārutpak tāñpāñ tepmañirān bänep kudupi kañ tāñ morewut. Ude tāñirān gupjin, bänepjin ba mājōjin kudupi parirān Ekāninin Jesu Kristo äbayāñ täyak u ināmiken momijin nämo, kañ irut. ²⁴Tāñpākañ näk nadātāt, Anutu tāmāgut täyak, man bureniñgān yāwani unitä imaka yāyat ño inken bureni api tāñpek.

²⁵* Tāñpākañ notnaye, in ninta nadāñpāñ Ekāniken yāñapik tākot. ²⁶* Tāñkañ äbot tāñpani injin-tägān, Ekāni wāpi terak not tāñpāñ kerāntäk tāk tākot. ²⁷Unita näk Ekāni ināmiken man kehāromi ñode täwetāt; In man kudān ño äbot tāñpani kuduptagān daniñpāñ yāwerirā nadāwut.

²⁸Tāñpākañ Ekāninin Jesu Kristo tāño orakoraktä inken itpāñ itinik tāk tāyon. Ude.

* **5:9:** 1Te 1:10; 2Te 2:14 * **5:10:** Rom 14:8-9; 1Te 4:14 * **5:11:** Jud 20 * **5:12:** 1Ko 16:18; 1Ti 5:17 * **5:14:** 2Te 3:6,11,15 * **5:15:** Snd 20:22; Rom 12:17; 1Pi 3:9 * **5:16:** Plp 4:4 * **5:17:** Luk 18:1 * **5:18:** Efe 5:20 * **5:19:** Efe 4:30 * **5:20:** 1Ko 14:1,39 * **5:23:** 1Ko 1:9; 2Te 3:3 * **5:25:** Kol 4:3; 2Te 3:1 * **5:26:** Rom 16:16

2 Tesalonaika

Bäräpi ätu bänepi api äyänuranitä yabän ahäk täkañ unitäño manbiñam

¹* Eruk notnaye, Silas kenta Timotitä täñkentän namänpän näk Poltä man ño kudän täyat. Kudän tänpän äbot tänpäni Tesalonaika kome itkañ, Anutu Nan ba Ekäni Jesu Kristo-kät kowat kwasikorän täk täkañ, inta pewa äretak. ²* Anutu Nan ba Ekäni Jesu Kristo täño orakoraki ba bänep pidämtä intä terak äroton.

³* Notnaye, kadäni kadäni yänpik epän täñkañ bänepnintä peñ niwerirän inta yänpän oretoret man iwet täkamän. Nadäkinikjin tañi pähap tokneñ ärok täyak, ba bämopjin-ken bänep iron kädet tañi ahän pat täyak, unita Anutu bänep täga man täga iwet täkamän. ⁴* Tänpäkañ Anututa yänpän in komi komi tamiñirä gupjin komi butewaki terak itkañ nadäkinikjin nämo pewa putärewäpän gwäk pimiñpän kuñat täkañ. Unita intäño manbiñam u nintä komeni komeni Anutu täño äbot tänpäni yänahänpän yäwet täkamän.

Ekänitä äma yäpmän danikta man

⁵* Komi butewaki ahän tamiñirä kehärom tänpän it täkañ uwä ñode niwoñärek täyak; Anututä iniken kädet siwoñi iwatpän nadänirän bäräpi u ahän tamik täkañ. Komi unitä inä Anutu täño kañiwat yewa gänañ kukta yäpän-siwoñtañ tamik täyak. Tänpäkañ Anutu täño kañiwat epän u täñkehärom takta epäni täk täkañ. ⁶* Unita kämiwä Anututä kädet siwoñi iwatpän äma komi butewaki tamik täkañ u kowata komi butewaki udegän api yämek. ⁷* Upänkañ ämawebe komi butewaki nadäk täkañ inäwä, ninkät penta komi butewaki u api ketäreñ nimek. Ketäreñ nimayän täyak u Ekäni Jesu-kät añeroniye äbot pähap-kät kunum gänañ naniktä äpnayän täño kadäni ugän Anutu ini ude api täñ nimek.

⁸* Kadäni uken kädäp mebet ikek äpä äma Anututa tängunjak täkañ ba Ekäninin Jesu täño Manbiñam Täga u nadän äwaräkuk täk täkañ uwä komi api yämek. ⁹* Kowata Anututä äma udewanita yämayän täyak u kumän-kumän tärek-täreki nämo. Ba ini dubiniken nanik ba kehäromini täño epmäget kudäniken yäwat kireñpewän päñku äneñi äbäktä nämo, ukädagän api kuneñ. ¹⁰* Kadäni uken Jesutä wäpi biñam yäpmäkta kwawak api ahäwek. Ahänirän iniken äboriye, ämawebe mani nadänpän bänepi-ken peñpeñ kuñarani unitä epmäget kudäni u kañpän biñam api yän imineñ. Tänpäkañ inä mani biñam täweritna nadäwä bureni täñkuño unita penta api käneñ.

¹¹* Unita inta yänpän kadäni kadäni Ekäniken yänpik man ñode yäk täkamän; Anutunintä kädet siwoñi iwatta iwoyänkuko uterakgän itneñta tänpidäm tañ tamiton. Täñkañ iniken kehärominitä mehamtäñ tamiñirän imaka tägatäga takta gäripi nadäk täkañ u tänpän irit kuñat-kuñatjinken nadäkinikjin täño epäni bureni u kañ kañ-ahäwut. ¹²* Ude tänpän irit kuñat-kuñatjintä Ekäninin Jesu täño wäpi biñam orañ yäpmän ärok täkot. Ude tänpän Jesu täño wäpi biñam äronirän in udegän Jesu inamiken wäpjin biñam ikek kañ irut. Wäpi biñam uwä Anutunin ba Ekäninin Jesu Kristo unitäño iron.

2

Anutu täño manta iwan api ahäwek

* **1:1:** 1Te 1:1 * **1:2:** Rom 1:7 * **1:3:** 1Te 1:2-3; 2Te 2:13 * **1:4:** 2Ko 7:4; 1Te 2:19; Rev 1:9 * **1:5:** Plp 1:28
 * **1:6:** Rom 12:19; Rev 18:6-7 * **1:7:** Mat 25:31; 1Te 3:13, 4:16 * **1:8:** Sam 79:6; Ais 66:15; Rom 2:8; 1Pi 4:17
 * **1:9:** Ais 2:10,19,21 * **1:10:** Kol 3:4; 1Te 3:13 * **1:11:** Kol 1:9; 1Te 1:2-3 * **1:12:** Ais 24:15; Mal 1:11

1 * Notnaye, Ekäninin Jesu Kristo täño äbäkäbäk ba unitä nimagut yäpmänj päbä dubiniken api nipmanjpeko unitäño manbiñam täwera nadäwut. 2 Äma ätutä ñode api yän-täkñatneñ; Munapiktä ñode niwetak; Ekäni täño kadäni uku ahänjkuk yän api täwetneñ. Ba meni-tägän jop api yän-täkñatneñ. Ba man kudän terak Poltä kudän täk yän api yän-täkñatneñ. Ude yän-täkñarirä in tänguñ tanpäñ kwainkañ bänepjin nämo pewä putärewek. 3 * Yän-täkñat man udewani täwerirä nämo nadänj yämineñ. Ekäni täño kadäni keräp tanjirän pengänä Ekäni täño manta iwan pähap api ahäwek. Täñkañ Peñawäk Äma, geñita biñam täñpani unitä kwawak api ahäwek. 4 * Täñpäñ äma uwä imaka imaka ämatä anutu yän iwetpäñ yäniñ oret täkañ u kudup yäpmänj päpä yepmanpäñ ini wäpi api yäpmänj ärowek. Ude täñkañ Anutu täño kudupi yot gänäñ äro itpäñ inita Näk Anutu yän api yäwek. 5 Täñpäkañ näk inkät itkañ unita täwetkuro ukeño u nadäkañ ba nämo? 6 Kadäni ñokengän ukät-pipik pätak u nadäkañ? U keweñjirän Peñawäk Ämatä kadäni yän imaniken api ahäwek. 7 Täñpäkañ apiño Peñawäk Ämatä epän käbop käbop täk täyak. Ude täñtäñ kuñattäyon ukät-pipik u keweñjirän Peñawäk Äma u kwawak api ahäwek. 8 * Kwawak ahänpäñ irirän Jesutä äbänpäñ meni woñ piän-iwat-pewän Peñawäk Äma u kumänjirän eruk Jesu täño peñyänjek ägonitä yäput pewän paot-inik api täñpek. 9 * Täñpäkañ intäjukun, Peñawäk Äma u nämo kumänjirän Satantä kehäromi imänkañ Peñawäk Äma u Näk näwarut yän nadänpäñä tänyäkñarani ba kudän kudupi mebäri mebäri api pewän ahäneñ. 10 Ude täñpäñ ämawebe paot-paotta biñam yäwani kädet waki mebäri mebäri terak api tänyäkñarek. Ämawebe uwä Anutu täño man bureni u nadänpäñ iyap takta bitnäk täkañ unita api paotneñ. Man bureni u nadänpäñ iyaptak täñkuñ yäwänä man unitä täñkentänj yämitek. 11 * Upänkañ nämo! Man burenita nadäkinik nämo täk täkañ unita Anututä nadäk bureni nämo, iniñ kireñpewän nadäk-nadäki peñ awähurirän jop manmanta nadäwä bureni api täneñ. 12 Man burenita bitnäñpäñ imaka wakita gäripi nadäk täkañ unita ämawebe uwä kowata ahänj yämekta Anututä kädet ude uwä api peñ yämek.

Nadänj dämiñpäñ itkot

13 * Täñpäkañ notnaye, Ekänitä inta nadänj tamikinik täk täyak! Pengän-inik Anututä intä irit kehäromi kañ-ahäkta iwoyänjkuko unita inta yänpäñ Anutu bänep täga man kadäni kadäni iwet täkäna! Täñpäkañ in irit kehäromi kañ-ahäkta iwoyänjkuko uwä Munapiktä bänepjin täñ-kodaktañ tamiñjirän Jesu täño manbiñam burenita nadäkinik täñpäñ kuñattängän api kañ-ahäneñ. 14 Täñpäkañ Anututä in u kañ-ahäkta Jesu täño Manbiñam Täga nintä täweritna nadänkuño uterak iwoyänpäñ tepmanjkuk. Bureninik, Ekäninin Jesu Kristotä wäpi biñam ärowani yäpayänj täyak u in ukät penta itpäñ kañ yäput yänpäñ yänpäbä tepmanjkuk. 15 Unita notnaye, in kadäni kadäni kehärom tanpäñ man, kudän terak ba menintä täwetpäñ täwoñjarek täñkumänjo u kañ yäpmänj kuñarut.

16-17 * Täñpäkañ Ekäninin Jesu Kristo ini, ba Nanin Anututä bänepjin täñpidäm tanpäñ kehäromi tamiñjirän man ba epän bureni inken peñkuko u pewä putärewektawä! Anututä nadänj nimikinik täñpäñ bänep ironi pähap uterak bänep pidäm, paot-paori nämo, pewän ahänj nimik täkañ. Täñkañ nadäkiniknin täñkehärom tanjirän imaka tägagämän kubä mät kañ-ahäne yän bureni-inik nadäk takamänj.

3

Ekäniken kehäromi nimikta yänjapik täkot

* 2:1: 1Te 4:13-17 * 2:3: 1Ti 4:1; 1Jo 2:18, 4:3; Jon 17:12 * 2:4: Dan 11:36; Ese 28:2 * 2:8: Jop 4:9; Ais 11:4; Rev 19:15 * 2:9: Mat 24:13; Rev 13:11-13 * 2:11: 2Ti 4:4 * 2:13: 2Te 1:3; Jon 15:16; Efe 1:4; 1Te 4:7, 5:9
* 2:16-17: 1Te 3:13

1 * Eruk notnaye, ninta yänapik man yäk täkot. Ude täñirä Ekäni täño mantä itpäñ-nadäki nämo, inken ahäñirän nadäwä ärowani täñkuko udegän komeni komeni kañ kuñ morewän. 2 Täñpäkañ äma wakiwaki ba äma peñawäk täñpani unita yäñpäñ täñkentäñ nimikta Anutu-ken yänapik man yäñ nimik täkot. Nadäkañ? Ämawebe ätutä Anututa nadäñ imikinik nämo täk täkañ. Ämawebe udewanitä iwan täñ nimik täkañ.

3 * Upäñkañ Ekänitä imaka u ba u täkta yäk täyak udegän täk täyak. Unita waki täño mähemitä in täñpän wanenjo u deta bänepjin mehamtañ tamipäñ watä it tamik täyak.

4 * Ude täñ tamik täyak unita inta nadäwätäk nämo täk täkamäñ. Nämo, ñode nadäk täkamäñ; Man täwet täkamäñ u buramik täkañ. U pen api buramiñ yäpmäñ kunen yäñ nadäk täkamäñ. 5 Ekänitä ini nadäk siwoñi täwetpäñ täwoñärenirän Anutu täño bänep iron terak kañ kuñarut. Täñpäñ Kristotä komi bäräpi gänañ nämo kwitañkuko udegän gwäk pimiñpäñ kañ kuñarut.

Epän nämo täñpeno uwä ketem nämo näñpen

6 * Notniye, Ekäninin Jesu Kristo wäpi terak man kehäromi ñode täwetna nadäwut; Äbot täñpani ätutä epänta gaña tañpäñ jop kuñat täkañ. Äma udewani man täwetpäñ täwoñärenkumäño u nämo buramik täkañ. Unita udewani-kät penta nämo kuñatneñ. 7 * Nämooinik! Nintä kädet täñpäñ-täwoñäreñkäñ täñkumäño udegän kañ täñput. Ninä inken jop nämo itkumäñ.

8 * Nin inken ketem gwäki nämo, nämo nañkumäñ. Nämooinik. Ketem tuñumta yäñ-niwarani yäkañ, yäneñ yäñpäñ tamimañ bipani ketnintä epän kädäp ikek täñkä komi nadäñkumäñ.

9 * Täñpäkañ ude tänetä nämo yäñ nimani. Ninä ketem inken nanik täga yäpnañipäñ in kädet täga täñpäñ-täwoñärenitna udegän kañ iwarut yäñpäñ ude täñkumäñ.

10 * Kädet täga unita inkät penta itkañ ñode täwetkumäñ; Äma kubätä epän nämo täñpeko uwä, ketem nämo näñpek.

11 * Täñpäkañ inken naniktä man ñode äbäñirän nadäñkumäñ; Äma ätu uwä epän peñpäñ käron-käron kuñatkañ yot äronkañ-äpäñkäñ täñtän kuñat täkañ. 12 * U täga nämo! Äma udewani Ekäni Jesu Kristo wäpi terak jukuman ñode yäwetnapäñ nadäkinik täk täkot; Komejin-ken itdämiñpäñ epänjin täñirä bureni ahäwäpäñ injinken ugänpäñ nak täkot. 13 *

Täñkañ notniye, inä kädet siwoñita gañani nämo täneñ.

14 * Täñpäkañ man kudän ño terak täwetkamäñ uwä äma kubätä bitnäñirän mebärini yäñahäñpäñ kakätäwäpäñ inigän itpäñ kañ mäyäk tawän. 15 * Iwan kañ täñ imut yäñpäñ nämo yäyat. U äbot täñpani notjinpak kubä unita yäñpäñ-iwoñäreñkäñ täñirä kädet siwoñi kañ iwarän.

16 * Eruk, Ekäni kwini mähemi unitä kwini pewän ahäñ tamiñirän kadäni kadäni, imaka u ba u tänayäñ täkañ-ken u kwini terakgän kañ täñ yäpmäñ kut. Täñirä Ekäni inkät kañ irän.

17 * Yäñtäreñkäñ man ñowä Pol näkña-tägän ketnatä wäpna kudän täyat. Man kudän kudup näkä pewa ärek täkañ uwä ini udegän täk täyat. 18 Täñpäkañ Ekäninin Jesu Kristo täño orakoraktä inken patinik täk täyon. Ugän.

* 3:1: 1Te 5:25 * 3:3: 1Te 5:24 * 3:4: 2Ko 7:16; Gal 5:10; 1Te 4:10 * 3:6: Mat 18:17; Rom 16:17 * 3:7: Plp 3:17; 1Te 1:6 * 3:8: 1Te 2:9 * 3:9: 1Ko 9:4; 1Te 1:6 * 3:10: 1Te 4:11 * 3:11: 1Ti 5:13 * 3:12: 1Te 4:11 * 3:13: Gal 6:9 * 3:14: 1Ko 5:9,11 * 3:15: 1Te 5:14 * 3:16: 1Te 5:23 * 3:17: 1Ko 16:21

1 Timoti

Poltä äma guban*i* kubä Anutu täño man yän*h*ahäwani u jukuman iwetkuk

1-2 * * Nanakna Timoti, näk Pol, Kristo täño aposorotä man ño kudän täñ gamitat. Waki keriken nanik nimagurani ämanin Anutu ba Kristo Jesu, yarä unitä peñ näwet-pewän aposoro ahänkut. Kristo ini kubä-tägän kunum gänäñ täga api nimagut yäpmän ärowek. Täñpäkañ Timoti, nadäkiniknek kubägän unita gäka nadänjira nanakna bureni ude täyan. Unita orakorak, butewaki ba bänep pidäm Anutu Nan ba Ekäninin Kristo Jesu uken nanik gäkä terak äroton.

Äma ätu Anutu täño man peñawähut täkañ

3 * Timoti, näk Masedonia kome kwa yänkañ gäwetkuro ude kañ tä! Efesus komeken ätukät itkañ äma ätutä Anutu täño man yänpäñ peñawähut täkañ uwä yabän yänpewi kañ pewut! 4 * Äma udewanitä imaka burenita nämo yäk täkañ. Uwä äbekiye oraniye täño kobap man yänit äma biani umunitä it yäpmän äbuño unitäño mebärita yänpäñ-nadäk täk täkañ. Man udewanitä äbot täñpani ämawebe täño nadäk-nadäki täñpä wawäpäñ Anututa nadän imikinik täñpäñ kuñatta nämo täñkentän yämik täyak. Ba imaka tägatäga Anututä ämawebe bänepi-ken täkta nadätak u nämoinik täñkentän yämik täyak. Unita man jopi yäk täkañ u kañ pewut!

5 Ima mebärita man kehäromi ño yäyat? U äbot täñpani ämawebe bämopi-ken bänep iron kädet täñmeham täkta yäyat. Täñpäkañ bänep iron kädet u jop nämo ahäwek. Nämoinik, Jesuta nadäkinik bureni täñpäñ Anutu inamiken bänep kuräki-inik itkañ bänep udewanitä kädet u siwoñi yän täwet täkañ ugänpäñ iwatneñ. Ude täñjirä bänep iron kädet bureni u api ahäwek. 6 Upänkañ äma ätu kädet u peñpäñ man jopi, jirañ-ken nanik kañ-ahänkuño upän yäpmän kuñat täkañ. 7 * Täñkañ inita ñode yäk täkañ; Nin Juda täño бага man unitäño yäwoñärewani äma yäk. Baga man unita nadäna tärek täkañ yän yäk täkañ. Ude yäk täkañ upänkañ бага man unitäño mebäri nämo nadäwä tärewäkañ jop man yäk täkañ.

8 * Täñpäkañ ninä бага manta ñode nadäk täkamän; Uwä nadäk siwoñi terak yäpmän kuñatnero uyaku бага man u imaka täga yän nadäne. 9 Baga man u äma siwoñi kuñaranita yänpäñ nämo pewä ahäwani. Nämo uwä äma бага man utpäñ ärowani kädet pewä ahäk täkañ unita yänpäñ pewani. Äma udewani Anutu täño kädet mäde ut iminikañ momi täktäk kädet ba kome täño kädet ugänpäñ iwat täkañ. Täñpäñ miniye naniye ba äma ätu kumän-kumän däpmäk täkañ. 10 * Ba kubokäret täk täkañ, ba añ täño kudän täk täkañ, ba ämawebe jop yäkñatpäñ yäpmän päñku äma ätuta watä piä täñ yämikta yäniñ kireñjirä monen yämik täkañ. Täñkañ äma udewani jopman yäk täkañ, ba Ekäni täño wäpi yänpäñ jopman terak yänkehäromtak man yäk täkañ, ba kädet waki u ba u Anutu täño man mebäri burenitä yäjiwät täyak upän täk täkañ. 11 * Täñpäkañ man bureni mäde ut imik täkañ uwä manbiñam Anututä näkä yänahäkta namiñkuko u. U Anutu irit gäripi nikek täño mähemi, unitäño manbiñam epmäget peñyänek ikek u.

Ekänitä Pol orañ imikinik täñkuk

12 * Ekäni Jesu Kristotä kehäromi namiñpäñ täñ-kehäromtañ namiñkuk. Täñkañ piäna täga api täñpek yän nadän namiñpäñ watä piä täñ imetta yän namiñkuk. Unita bänep täga man iwet täyat. 13 Bian it yäpmän äbutken uken näk Kristota yänärok man yänit, komi

* **1:1-2:** Kol 1:27 * **1:1-2:** Apos 16:1-3; Tai 1:4 * **1:3:** Plp 2:24 * **1:4:** 1Ti 4:7; Tai 1:14 * **1:7:** 1Ti 6:4,20;
 Tai 1:10 * **1:8:** Rom 7:12,16 * **1:10:** Tai 1:9 * **1:11:** 1Ti 6:15 * **1:12:** Apos 9:15; Gal 1:15-16; 1Ko 15:9-10;
 Gal 1:13

imiñit ba piäni täñpäwakta kädet mebäri mebäri pewa-ahänkuñ. Täñpäkañ guñ itkañ Ekäni täño mebäri nämo nadäwa tumbäpäñ waki täñ imiñkuro mebäri unita Anututä butewaki nadäñ namiñkuk. ¹⁴ Täñpäñ Ekäni täño irontä näkä terak tokñek parirän Kristo Jesuken nanik bänep ironkät nadäkinik nitek ahänkut.

¹⁵* Ñode nadä; Jesu Kristotä momi täñpani wakiken nanik yämagutta kome terak äpuk. Man uwä bureni-inik. U kuduptagän bänepnin-ken peñpäñ yäpmäñ kuñatnañi. Täñpäkañ waki täñpani täño intäjukun äma bureni u näk ño. ¹⁶ Kowata yäpnañi upäñkañ butewaki pähap, unitäño mebäri näkä terak kuduptagän äronkuk. Täñpäñ äma momi wakiinik täñpani näka butewaki u mebäri ñodeta nadäñ namiñkuk. Ämawebe nadäkinik täñpäñ irit kehäromita biñam tänayäñ täkañ unitä kudän kudupi näkä terak äronkuko unitäño mebäri kañpäñ nadäneñta Kristotä ude uwä täñ namiñkuk. Ude kañpäñ nadäñpäñ ñode täga nadäneñ; Polta täñ imiñkuko udegän ninta täga täñ nimek. ¹⁷* Unita ñode yäwa! Irit kehäromi täño Ekäni u ekäni pähap. Uwä kumäk-kumäki nämo ba ämatä kánañi nämo. U Anutu pähap kubägän. Unita unitäño wäpi biñam ba epmäget peñyäneki pat yäpmäñ kuñpäñ pen it yäpmäñ kuk täyon. Bureni-inik!

¹⁸* Eruk, nanakna Timoti, profet ätutä man yäñtäreñ gamani udegän peñ gäwetat. Gäk man u iyap täñpäñ Ekäni täño man unita yäñpäñ ämik kañ tä. ¹⁹* Täñpäkañ nadäkinikka kehäromigän parirän bänepkatä kudän u siwoñi yäñ nadäk täyan ugänpäñ kañ iwat. Äma ätutä ude nämo täñkuño unita nadäkiniki pewä putärewäpäñ wañkuñ. ²⁰* Äma uken nanik kubä wäpi Himeneus. Kubäwä wäpi Aleksada. Yarä u Anututa yäñärok man iwet täkamän unita Satan keru terak yepmañkut. Ude täñkurowä Satantä komi yämiñ yäpmäñ kuñjirän kudän waki u kañ pewun yäñpäñ ude täñkut.

2

Ekäniken yäñapikta jukuman

¹ Eruk Timoti, intäjukunä nadäk kehäromi iñit täyat uwä ñode gäwera; Nadäkinik täñpanitä ämawebe kuduptagänta yäñpäñ Ekäniken yäñapik täkot. Täñpäñ imaka u ba unita äma ätutä wäyäkñek täkañ unita yäñpäñ Anutu-ken yäñapinpäñ bänep täga man iwet täkot. ²* Täñkañ kome täño intäjukun äma ba gapman kudupta Anutu-ken yäñapik manpäñ mehamtäñ yämik täkot. Yäñapik man ude yäñitna watä it nimiñirä kwinigän itpäñ Anutu iniñ orerani ude kuñatpäñ kudupi siwoñigän kañ itna. ³ Ude tänayäñ täkamäñ unitä api tagawek. Ba waki keru-ken nanik nimagurani ämanin Anutu unitä nibäwän udegän api tagawek. ⁴* Unitäwä äma kuduptagän inita biñam täñpäñ man bureni yäpmäñpäñ bänepi-ken pekta nadäk täyak. ⁵ U imata, Anutu kubä-tägän it nimitak. Ba bämop äma bureni kubägän, Anutu ba äma nin bämopnin-ken it täyak u äma äworewani Jesu Kristo. ⁶* Kristo unitä kadäni iwoyäwani-ken ämawebe kuduptagän mominin täño kowata däpmäñ tärekta gupi iniñ kireñkuk. Ude täñkuko uwä kwawak ñode niwoñäretak; Anutu u ämawebe kuduptagän waki keru-ken nanik yämagutta nadäk täyak. ⁷* Unita näk ämawebe Manbiñam Täga u yäñahäñpäñ yäwetta ba aposoro ude iretta yäñpäñ iwoyäñpäñ nepmañpani. Täñpäkañ guñ äbotken man bureni-inik ba nadäkinik täño mebäri yäwetpäñ yäwoñärekta yäwoñärewani äma täño piä ude yäñ namani. Man uwä jop nämo, bureni yäyat!

Ämawebe täño man

* **1:15:** Luk 15:2, 19:10 * **1:17:** Rom 16:27 * **1:18:** 1Ti 6:12; Jud 3 * **1:19:** 1Ti 3:9 * **1:20:** 2Ti 3:17, 4:14-15; 1Ko 5:5 * **2:2:** Efe 6:18; Plp 4:6 * **2:4:** Ese 18:23; 1Ti 4:10; 2Pi 3:9; Rom 3:29-30; Hib 12:24 * **2:6:** Gal 1:4 * **2:7:** Apos 9:15; Gal 2:7-8; 2Ti 1:11

⁸ Eruk, ämanita ñode yäyat; Äma komeni komeni, siwoñi itkañ Anutu-ken ket kewatpäñ kañ yäñapik täñput. Ude täñpäñ noriye-kät kokwawak ba iwan nämo täneñ. Nämo, irit kuñat-kuñari pakigän kañ kuñarut.

⁹ * Ba webeta udegän ñode yäwa; Webewä tek ähan nadäwani kañ täñpäñ yäpmän kuñarut. Inita nadäwä äpani täñpäpäñ ämatä gäripi nibäwut yäñpäñ gupita epmäget tañi nämo täneñ. Täñpäñ gwäk pujiñ topmäk-topmäk täñpäñ nämo kuñatneñ. Ba omäk meran, gwäki ärowani nämo meran täñ yäpmän kuñatneñ. ¹⁰ * Nämo inik. Webe, Ekäni täño gäripi terakgän kuñatnayän yäk täkañ unitäwä täñkentäk-kentäk piä täñpeñ kuñarirä uyaku api tägawek.

¹¹ Täñpäñ Anutu täño käbeyä-ken webewä, kwikinik äpani itkañ juku penpäñ nadäk-nadäk piä täk täkot. ¹² * Täñpäkañ webetä ämani Anutu täño manpäñ yäwetpäñ yäwoñärek piä ude täkta ba intäjukun täñ yämikta nämo nadän yämimat. Uwä käbeyä-ken man kum itneñ. ¹³ * U mebäri ñodeta; Anututä Adam jukun täñkañ Iv mäden tewän ahänkuko unita webetä intäjukun itta bitnätat. ¹⁴ * Ba Adamtä täñyabäk täño mähemi nämo nadän imiñkuk. Webenitä nadän imiñpäñ momi-ken mankuk. ¹⁵ Upänkañ webewä nanak bäyak-bäyak terak Anututä api yäpän täganen. Bureni, webe u nadäkinik, bänep iron ikek, bänep siwoñi ba nadäk-nadäk täga terak kuñatnayän täño uwä Anututä api täñkentän yämek.

3

Äbot täñpanita watä äma täño man

¹ * Ñode nadä; Äma kubätä äbot täñpani täño watä äma kubä ude itta nadäweko uwä piä täga täñpayän nadätak yän yäneñ. Man u bureni-inik. ² * Upänkañ äma kubätä watä äma piä u täkta nadänpäñä uwä ämawebe inamiken kädet siwoñi terak kuñarek. Uwä webe kubägän yäpani. U irit kuñat-kuñarita watäni itkañ nadäk-nadäk täga Anutu-ken nanik yäpmän kuñarani. U iron terak kuñarani. U yäñpäñ-yäwoñärek piä säkgämän täñpani. ³ Täñkañ ume komita ämäñi nämo täñpani. Täñkañ ämik täñpani nämo, äma kwini, komi nämo, säkgämän-inik kuñarani. Ba moneñ tuñumta nadän gäripi-inik nämo täñpani. ⁴ Äma uwä iniken webe nanakta watäni säkgämän it yämiñpäñ äperiye nanakiye yäñpäñ-yäwoñärek täñirän nani orañ imiñpäñ mani buramiñpäñ kuñarani. ⁵ Unita jide nadätan? Äma kubätä webeni nanakiye watä säkgämän nämo it yämeko uwä jide täñpäñ Anutu täño äbot täñpani ämawebeta watä säkgämän it yämek? ⁶ Täñpäkañ bänep apigän äyänjurani kubätä äbot täñpanita watä nämo irek. Äma udewanitä inita nadäwän ärowani täñirän Anututä Satanta täñkuko ude, manken tewekta. ⁷ * Ba ugän nämo. Äma kubätä watä äma piä yäpmäkta nadäweko uwä ämawebe Jesuta nadäkinik nämo täñpani inamiken siwoñi kuñarirän äma täga yän iwerani. Täñ, äma udewani nämowä ämawebetä yäñpäñ-kañiwat täñirä Satantä bänepi täñpän guñ tawäpäñ buñep-ken tewekta.

⁸ Äbot täñpani täño täñkentäk äma imaka, ämawebe inamiken siwoñi kuñatkañ täñyäkñarani nämo täñpani. Täñkañ ume komi nañkañ täñguñguñ nämo täñpani. Ba moneñ äma täñyäkñarani täñpäñ moneñ tuñum jop nämo yäpani. ⁹ Täñkañ äma u Anutu iwat-iwat kädet Anututä ini kwawak niwoñärenkuko u inñit-inik täñpäñ Anutu inamiken bänepi kuräki-inik irani. ¹⁰ Täñpäkañ pengänä täktäki ba irit kuñat-kuñari yabänpäñ-nadäk täñpäñ käderi täga täñpeko uwä, eruk piä yämen. ¹¹ * Täñpäñ webeniye udegän, ämawebeniye inamiken siwoñi kuñarani ba man äyänutpäñ yäkyäk nämo täñpani. Uwä kwikinik itkañ bänepita watäni itpäñ man bureniñän yäñpäñ kuñarani. ¹² Täñpäkañ äbot täñpani täño täñkentäk äma uwä webe kubägän yäpmänpäñ äperi nanak ba watäniyeta säkgämän yabän yäwarani. ¹³ Eruk, täñkentäk äma piäni täñpewä tägak täkañ uwä wäpi

* **2:9:** 1Pi 3:3-5 * **2:10:** 1Ti 5:10 * **2:12:** 1Ko 14:34 * **2:13:** Stt 2:7,22; 1Ko 11:8-9 * **2:14:** 2Ko 11:3
* **3:1:** Apos 20:28 * **3:2:** Tai 1:6-9 * **3:7:** 2Ko 8:21 * **3:11:** Tai 2:3

biŋam säkgämän ahäk täkaŋ. Ba nadäkiniki kehäromigän inŋitpäŋ unitäŋo mebäri yäŋahäkta bätakigän nadäk täkaŋ.

Anutu iwat-iwat kädet unitäŋo mebäri-inik

¹⁴ Timoti, näk gäkken bäräŋeŋ ärekta nadätat upäŋkaŋ ŋodeta yäŋpäŋ man ŋo intäjukun kudän täŋpäŋ gamitat. ¹⁵* Ude täŋpäŋ imaka kubätä gäkken ärekta kädet täŋpipiŋ nameko uwä, eruk man ŋo daniŋpäŋ nadäŋkaŋ Anutu täŋo äbot nin kädet siwoŋi u ba u täga iwatne yäŋ ket nadäwen. Täŋpäkaŋ Anutu täŋo äboriye nin uwä Anutu irit mähemi täŋo äbot bureni. Nadätan? Anutu täŋo äbot pähap uwä man bureni täŋo meham ba bek bämopi ude itkaŋ. ¹⁶* Bureni-inik, Anutu Bureni iwat-iwat kädet unitäŋo mebäri-inik u imaka taŋi pähap kubä! Anututä ini niwoŋäreŋkuko uwä ŋode;

Äma äworeŋirän ämawebetä kaŋkuŋ.

Munapiktä unitäŋo täktäki u siwoŋi-inik yäŋ niwoŋäreŋkuk.

Täŋirän aŋerotä kaŋkuŋ.

Täŋpäkaŋ ämatä wäpi biŋam äma äbori äboriken yäpmäŋ kuŋatpäŋ yäŋahäŋkuŋ.

Täŋirä komen ämatä nadäkinik täŋ imiŋkuŋ.

Nadäkinik täŋ imiŋirä Anututä kunum gänaŋ yäŋikŋat yäpmäŋ äro wäpi biŋam ikek teŋkuk.

4

Äma täŋo nadäk jopi nämo iwatneŋ

¹* Munapiktä kwawak ŋode yäŋahäk täyak; Kämiwä äma ätutä Anutu täŋo man peŋpäŋ Satan täŋo äboriye unitäŋo yäŋ-yäkŋarani man ba mäjo täŋo jop manman api nadäŋ yämineŋ. ² Täŋpäkaŋ äma man udewani yäŋahäk täkaŋ uwä jopman yäwani. U bänepitä kudän u siwoŋi yäŋ nadäk täkaŋ u nadäŋ parit täŋpäŋ äma jop yäŋ-yäkŋatpäŋ yäjiwät man mebäri mebäri ŋode yäk täkaŋ; ³* Webe yäpmäkta yäjiwäarani yäk. Gubaŋigän itkot yäk. Ba, ketem ätu nämo näneŋ yäŋ yäk täkaŋ. Ude yäk täkaŋ upäŋkaŋ ketem uwä Anututä peŋ moreŋkuk. Ketem u ämawebe nadäkinik ikek itpäŋ man bureni bänepi-ken pewani unitä bänep täga man iwetpäŋ näneŋta yäŋkuk. ⁴* Imaka kuduptagän Anutu-ken nanik ahäwani uwä tägagän. Unita äma kubätä u nakta yäjiwätnaŋi nämo. Nämo inik, bänep täga man iwetpäŋ u kuduptagän täga yäpmäŋpäŋ näne. ⁵ Ude täŋitna Anutu täŋo man ba bänep täga man unitä ketem terak äroŋirän Anutu inŋamiken nintä nakta biŋam täk täkaŋ.

Timotita jukuman ätu

⁶ Eruk Timoti, gäk äbot täŋpani notkaye man ŋo yäwetpäŋ yäwoŋärek täŋpayäŋ täno uwä Jesu Kristo täŋo piä ämani, man buramik ämani ude api iren. Täŋkaŋ nadäkinik täŋo man ba Anutu täŋo man mebäri bureni nadäŋpäŋ buramiŋ yäpmäŋ äbuno unitä bänepka täŋo ketem ude täŋirän api kuŋaren. ⁷* Täŋpäkaŋ äma jop manman yäwani täŋo kobap man ba Anututa nämo nadäwani täŋo jop manman u nadäkta kaŋ bitnä. Man udewani mäde ut imiŋpäŋ Ekäni täŋo käderita yäŋpäŋ-nadäk täŋpäŋ nadäkinikka täŋkehärom täyi. ⁸* Nadätan? Gupnin täŋpidäm takta täŋoret u täga täŋkentäŋ nimik täyak upäŋkaŋ bänep täŋpidäm taŋpäŋ Ekäni täŋo käderi siwoŋi iwat-iwat u imaka bureni-inik. Unitäwä kome terak ŋo, ba kämi kunum gänaŋ bok, täŋkentäk bureni pewän ahäŋ nimikta biŋam yäwani. ⁹* Man ŋowä bureni-inik. U ämawebe kuduptagän yäpmäŋpäŋ bänepnin-ken penäŋi. ¹⁰* Täŋpäkaŋ unitäŋo bureni yäpmäkta nin nämo gaŋa taŋkaŋ gwäk duŋduŋ piä pähap täk takamäŋ. Täŋkaŋ Anutu irit mähemi, unitäŋo kehäromi terak yeŋgämina pek täkaŋ. Anutu

* **3:15:** Efe 2:19-22 * **3:16:** Jon 1:14; Mak 16:19 * **4:1:** 2Ti 3:1; 2Pi 3:3; 1Jo 2:18; Jud 18 * **4:3:** Stt 9:3; Rom 14:6; 1Ko 10:30-31 * **4:4:** Stt 1:31; Apos 10:15 * **4:7:** 1Ti 1:4, 6:20; 2Ti 2:16 * **4:8:** 1Ti 6:6 * **4:9:** 1Ti 1:15 * **4:10:** 1Ti 2:3-4

uwä ämawebe kuduptagän waki kerik-ken nanik yämagutta kehäromi pat imitak. Tänpäkan kehäromini uwä nadäkinik tänpäni nin waki kerik-ken nanik nimagutkuko ubayän!

11 Timoti, man gäwetat no kudup yäwetpän yäwojärek täk täyi. 12 * Tänpän gäk äma gubañi unita yänpän ämawebetä gäka nadäwä äpāni nämo tänppek. Gäk bānep iron ba nadäkinikka nīkek, ba bānep siwoñi terak itkañ man yäkyäkka ba täktäkkatä äbot tänpäni kädet siwoñi kañ yäwojäre. Ude tänjiri udegän täk täkot. 13 Ude tänpän näka itsämāñkañ Anutu täño man danīnpän yäwojärek täñit, unitāño mebāri bureni yäwetpän yäwojärek tänpän, kädet siwoñi iwatta peñ yäwet täyi. 14 * Tänpän intājukun ämatä Munapik-ken nanik man yānahānpän kerī gwäkka terak peñirā piä täkta Anutu täño iron yāpuno unita nadāsi. Iron unitāño bureni pewi putārewekta kehārom tänpän kañ yāpmāñ kuñat. 15 * Tänpän piäka u täñ-dāmiñiri burenitä ahānpän parirān kañ kawut. 16 Täñkañ gākñaken irit kuñat-kuñatkata ba man yäwetpän yäwojärek täk täyan unitä siwoñi itta watāni itpän kañ kuñat. Ude täñkañ gwäk pimiñpän tänpayän täno uyaku ämawebe gākño man nadäk täkañ u, ba gākña bok, irit täga api kañ-ahāneñ.

5

Äbot tänpäni ämawebejiye tägagän täñ yäminēñ

1 * Timoti, äma ekāni kubätä goret kubä täñirān man jäpi nämo iweren. Nämo, yāpā-siwoñtak man kwini terak iweren, gākñaken nanka iwereno udegän. Ba äma gubañi gubañi udegän, gākñaken notkayeta täñ yāmeno udegän täñ yāmen. 2 Ba gākñaken meñkata täñ imeno udegän webe ekāni ekānita täñ yāmen. Ba webe gubañi gubañi udegän, gākñaken wanotkayeta täñ yāmeno udegän kädet siwoñi terak täñ yāmen.

3 Tänpän webe kajat u orañ yāmen. U webe täñkentākiye nämo udewanita yāyat. 4 Tänpäkan webe kajat kubä äperiye nanak ba äbekiye oraniye nīkek tänpäwä, yäwetpän yäwojärek tänjiri miñi ba äbeki pähap u täñkentāñ iminēñ. Ude täneño uwä Anutu iniñ oretoret kädet bureni täneñ. Ude tänpän kowata komi nadānpän watā it yāmeko uwä udegän täñ iminēñ. Ude täñirā Anututä yabāwān tägawek. 5 * Tänpäkan webe kajat bureni-inikā, inigän-inik itkañ Anutu kwasikotpän kepma bipani Anutu-ken täñkentäkta yāñapik täkañ. 6 Täñ, webe kajat kubätä iniken gārip terak kuñareko uwä kodak itak upāñkañ kumbani yāñ iwetneñ. 7 Unita Timoti, man uwä kehāromigän yāweri nadānpän Anutu ba ämawebe iñamiken momi nämo, siwoñigän kuñat täkot. 8 Tänpäkan äbot tänpäni kubätä äboriye ba nägāt morākiye yabānpän nämo täñkentāñ yāmeko, ba bānep iron kädet nämo täñ yāmeko uwä äma udewanita u nadäkiniki peñpän Anutu kakätäk-inik täyak ubayän yāñ nadāneñ. Unitāño kudān wakitā Anututa nämo nadāwani äma täño yārepmītak.

9 Tänpäkan webe kajat kubä webe pähap tänpän obañ 60 ude tärewani, äma kubāgän yāpāni udewani äbot tänpäni-ken täñkentäk yāpmäkta wāpi webe kajat täño wāpi tawañ terak täga penēñ. 10 * Webe uwä täñkentäk piä tänpäni ba nämo tänpäni unitāño mebāri kakta äma ätu ñode yäwet yabāneñ; Äperiye nanak jide ude yabāñ yāwatku? Ba äma kudupitā ahāñ imiñirā jide ude täñkentāñ yāmiñku? Ba äma Anutu täño man yāpmāñ kuñarani iron jide täñ yāmiñku? Ba äma bārāpi nīkekta täñkentäk jide ude täñ yāmiñku? Ba iron kädet ätu jide ude täñku? Kädet udewanita yäwetpän nadäk täñirā tägawāpän eruk, webe u äbot tänpäni täño täñkentäk täga yāpek.

11-12 Upāñkañ webe kajat gupi kodakitā täñkentäk yāpmäkta wāpnin tawañ terak kudān täwut yāñ yāneño uwä yājiwätneñ. Imata, kajari udewani uwä kañgāriptä täñpewān Jesu mäde ut imiñpän yāñkehāromtak man webe kajat wāpi tawañ terak itta yāneño u irepmitpän āneñi äma kubä yāpmäkta nadāneñ. Ude tänpän man bian yāneño u utpän momi täneñ. 13 * Webe udewani uwä piāni nämo bumik, iniken gārip terak eñi äro

* 4:12: Tai 2:15 * 4:14: 2Ti 1:6; Apos 6:6, 8:17 * 4:15: 1Ti 5:22 * 5:1: Wkp 19:32 * 5:5: Luk 2:37, 18:7
* 5:10: Hib 13:2 * 5:13: 2Te 3:11

täpätäk täntän kuñat täkañ. Tänpäkañ ugän nämo. U ämawebe yänpän-yabän yäwat täñkañ man waki mebäri mebäri yän-danik täkañ. ¹⁴* Unita näk ñode yäyat; Webe kajat gupi kodaki udewani äma äneñi yäpmänpän nanak bäyanpäñ eñi ba ironiñiye nädananita watä piä täñpen kuñatnañi. Ude täñirä iwantä yabänpän man waki yäwetta manta wäyäkñewä wawäpäñ itneñ. ¹⁵ Timoti, nadätan? Äbot täñpani webe kajat ätu kädet siwoñi irepmitpäñ Satan täño kädet iwat täkañ.

¹⁶ Tänpäkañ nadäkinik täñpani webe kubä täño äbotken nanik kubätä webe kajat ude ireko uwä, webe unitä kajari unita watäni täga it imek. Ude täneño uyaku äbot täñpani ätutä webe kajat udewani watäni itta nämo api täñbäräp täneñ. Upänkañ webe kajat inigän-inik irani uwä, äbot täñpanitä watäni täga itneñ.

Äbot täñpanita watä irit täño man

¹⁷* Äbot täñpani täño watä äma piä säkgämän täñpanita piä täño gwäki yämineñ. Tänpäkañ u bämopi-ken nanik Anutu täño man mebäri bureni yäwetpäñ yäwoñärek ba yänahäk-ahäk kadäni kadäni täk täkañ äma unita gwäki tañi yämineñ. ¹⁸* Unitawä Anutu täño man kudän täwani ñode itak u nadäkañ;

Bulimäkautä piä täñ gamiñkañ ketem moräki näñpayän täñirän nämo yäjiwären. Ketem näñpeko uwä piä täño gwäki. *Lo 25:4*

Ba man kubä ñode;

Piä ämatä piä täño gwäki täga yäpek.

Luk 10:7

¹⁹* Tänpäkañ äma kubä-tägän äbot täñpani täño watä äma kubä manken tewa yän yäweko uwä nämo nadän imen. Äma yarä ba yaräkubätä yäneño uyaku nadän yämiñpäñ man piä täñpen. ²⁰* Tänpäkañ watä äma u momi täñirän kañ-ahäweno uwä ämawebe inamiken yäpä-siwontak man kehäromi iweriri äma ätu imaka, nadänpän umuntäneñ. ²¹ Tänpäkañ Timoti, Anutu, ba Jesu Kristo ba siwoñi añero äboriye u nabänjirä ñode peñ gäwetat; Jukuman gäwetat ño kudup kañ iwat. Ude täñkañ äma ätuta gäripi nadänpän täñkentän yämiñkañ ätuta mäde nämo ut yämen. Nämo, kuduhtagänta piä uterakgän täñ yämen. ²² Täñkañ äma kubätä Anutu täño piä täñpayän yänjirän gäkä jukun tärop tañpäñ piä täkta ketka gwäki terak nämo pewen. Nämo, äma u momi pengän täñpeko uwä momi bok tädeño udetä. Unita gäkñaken bänepka gupkata watäni iriri pakigän kañ irän. ²³⁻²⁵ Nadätan? Äma ätu täño momi pengän kwawak ahänjirän ämawebe kuduhtagän kañpäñ nadäk täkañ. Täñ, ätu täño uwä käbop pat yämik täkañ uwä kämi yäpmän danik-danik kadäni-ken kwawak mät ahäneñ. Tänpäkañ ämawebe bämopi-ken täñkentäk-kentäk piä udegän kwawak ahäk täyak. Täñ, pengän kwawak nämo ahäk täyak uwä käbop it yäpmän kuñkä kämi mät ahäwek.

Tänpäkañ Timoti, kokka-ken käyäm kadäni kadäni täk täyan unita umegän nämo näñpen. Wain ume täpuri ätu bok näñpen.

6

Watä piä äma jopita man

¹* Timoti, gäk watä piä äma jopi, Jesuta nadän imani u ñode yäweren; In kuduhtagän mähemjiye täñkentän yämiñpäñ u gämori-kengän kuñat täkot. U imata, ärowani täñ yämiñjirä Anutu täño wäpi biñam ba unitäño man bureni iniñ wärätneño udetä. ²* Tänpäkañ watä piä äma ätu täño mähemije uwä nadäkinik täñpani upänkañ ñode yänpäñ ärowani nämo täñ

* **5:14:** 1Ko 7:9 * **5:17:** 1Ko 16:18 * **5:18:** 1Ko 9:9; Mat 10:10 * **5:19:** 2Ko 13:1 * **5:20:** Gal 2:14; Efe 5:11

* **6:1:** Efe 6:5 * **6:2:** Plm 16

yäminen; U notnapak unita unitäño mani täga uret yäj nämo nadäneñ. Nämoinik! In ñode nadänañi; Mähemna ñowä Jesu täño äbotken nanik. Unita nadäj imikinik täñkañ gwäk pimiñpäñ piä säkgämän täñ imik täyiwa! Unita Timoti, gäk man u wari wari yäwetpän yäwoñärek täñpäñ kädet siwoñi u iwatta bänepi täñpidäm tañ yämen.

Moneñ tuñumta nadäj gärip täño man

³ * Täñpäkañ man kubä ñode; Äma ätutä man bureni yäpmäj äyäjutpän man inigän kubä yäñpäñ Ekäninin Jesu Kristo täño meni jinom unita bitnäc täkañ. Ude täñpäñ unitäño man kädet, yäwetpän yäwoñärek täñpani u mäde ut imik täkañ. Eruk äma udewanita ñode nadäneñ; ⁴⁻⁵ * U inita nadäwän ärowani täñpäkañ guñinik täyak yäj nadäneñ. Äma udewaniwä man bureni peñpäñ manbiñam jopi-jopi terak yäjuruk-uruk bumta yäk täkañ. Ude täñpäñ noriye täño moneñ tuñumta nadäj gärip, yäñpäñ-yabäj yäk, yäñtäwen-täwen ba nadäk wakiwaki, kadäni kadäni pewä ahäk täkañ. Äma udewani uwä bänep nadäk-nadäki paoräkañ man bureni nämoinik nadäñkañ ñode nadäk täkañ; Anutu täño man yäpmäj kuñaritna moneñ tuñum kañ ahäj nimut yäj nadäk täkañ.

⁶ * Ude nämo, upäñkañ tuñum Anututä ähan peñ nimani unita nadäna tägawäkañ Ekäni täño kädet siwoñi iwat-iwat unitä bureni-inik, imaka säkgämän säkgämän pewän ahäj nimek. ⁷ * Unita ñode nadäk täkäna; Meñnin koki gänañ naniktä ketäj äbumäño udegän kumäñpäñä ketäj api kune. ⁸ * Unita ketem kenta tek nadäwani yäpmäk täkamäj unitagän nadäk täkäna! ⁹ * Moneñ tuñum pähap ätukät yäpmäkta nadäk täkañ uwä tänyabäk täño buñep gänañ äpmok täkañ. Täñpäkañ imaka jopi mebäri mebärita nadäj gärip täc täkañ unitä yepmäñitpän irit kuñat-kuñari täñpäñwak täkañ. ¹⁰ * Bureni-inik! Moneñ tuñumta nadäj gärip unitäwä kädet waki mebäri mebäri täño mebäri-inik täyak. Nadäkañ? Äma ätutä kädet ude iwatpän Ekäni täño man kädet peñ awähutpän bäräpi pähap mäyap kotañkuñ.

Irit kehäromi yäpmäkta gwäk piminen

¹¹ * Täñpäkañ Timoti, Anutu täño äma gähä imaka udewani kañ-umuntañ uruñ käda kuñaren. Ude täñkañ siwoñigän kuñatpän Anutu ini bumik itkañ, nadäkinik, bänep iron nitek kuñaren. Täñkañ kehäromigän itpän ämawebe bänep kwini terak yabäj yäwaren. ¹² * Täñkañ gwäk pimiñpäñ nadäkinik bureni täño kädet tägagämän u iwat täyi, ämatä gwäk pimiñpäñ närepmirek gärepmirek täc täkañ ude. Ba irit kehäromi kañ-ahäkta kehärom tañpäñ kuñat täyi. Unita nadätan? Irit kehäromi unita biñam täkta Anututä gämagutkuk. Täñpäñ ämawebe inamiken Näc Jesuta nadäkinik täyat yäj yäjahäjkun-ken uken gämagutkuk.

¹³ * Anutu, imaka kuduhtagän irit ikek yämik täyak u inamiken, ba Jesu Kristotä nämo umuntañpäñ Pailat inamiken man bureni yäjahäjkuko u inamiken, ñode peñ gäwetat; ¹⁴ Gäk Anutu ba ämawebe inamiken siwoñigän, momika nämo kuñatkañ piä man yäj gamani u iwatpän täñpeñ kuñariri Ekäninin Jesu Kristo kañ äbän. ¹⁵ * Uwä kadäni Anututä iwoyäjkun-ken uken api äbek. Täñpäkañ Anutu uwä irit gäripi nitek itkañ intäjukun irit piä täñpani bureni-inik ini kubä unitägän it täyak. Uwä intäjukun äma täño Intäjukun-inik, ba äma ekäni täño Ekäni-inik. ¹⁶ * Anutu uwä inigän, kumäk-kumäki nämo. U peñyäjeki inigän kubä u gänañ it täyak. Peñyäjeki u äma kubätä u dubini-ken kunañi nämo. Täñkañ Anutu uwä äma kubätä bian nämo kañkuk ba apiñode imaka kubätä täga kënañi nämo. Täñpäkañ wäpi biñam, iniñoret-oret ba kehäromi pähap it imiñkuko unitä pen it yäpmäj ärok täyon. Bureni!

* **6:3:** 2Ti 1:13; Gal 1:6-9 * **6:4-5:** 2Ti 3:8, 4:4; Tai 1:14 * **6:6:** 1Ti 4:8; Plp 4:11-12; Hib 13:5 * **6:7:** Jop 1:21; Sav 5:15 * **6:8:** Snd 30:8 * **6:9:** Snd 23:4, 28:22 * **6:10:** Efe 5:5 * **6:11:** 2Ti 2:22 * **6:12:** 1Ko 9:25-26; 1Ti 1:18; 2Ti 4:7 * **6:13:** Jon 18:36-37; Jon 19:11 * **6:15:** Lo 10:17; Rev 17:14 * **6:16:** Kis 33:20

Imaka jopi terak nämo yengämä peneŋ

¹⁷* Eruk Timoti, äbot täŋpani ätu kome täŋo moneŋ tuŋum taŋi nizek uwä ŋode yäweren; Gupi yäpmäŋ äronpäŋ imaka äbutkwani uterak nämo yengämä peneŋ. Nämo inik, Anutu, täŋbumbum pewän ahäŋ nimiŋirä unita gäripi nadäk takamäŋ uterakgän kaŋ yengämä pewut yäŋ kaŋ yäwet. ¹⁸ Täŋpäŋ ŋode yäwetgän täŋpen; Kädet tägatäga ude täŋpäŋ tuŋum bureni täŋo mähe mi ude kaŋ irut. Ba imaka päke it yämikaŋ uken nanik iron täŋpäŋ ämawebe täŋkentäŋ yämineŋ. ¹⁹* Ude täŋirä tuŋum bureni kunum gänaŋ api buŋät yämek. Tuŋum bureni unitä täŋkentäŋ yämiŋpäŋ Irit bureni-inik kämi kaŋ-ahäkta yäwani u mät kaŋ-ahäneŋ.

²⁰* Täŋpäkaŋ Timoti, piä yäŋ gamani u watäni itpäŋ kaŋ yäpmäŋ kuŋat. Äma ätutä Nin nadäna-tärewani yäŋkaŋ man jopi yäŋpäŋ-nadäk täk täkaŋ, unita mäde kaŋ ut yämi. Man u Anutu-ken nanik nämo. ²¹* Äma ätu man uterak wohutpäŋ nadäkiniki täŋo kädet kakätäŋirä putäreŋkuk.

Eruk uba. Anutu täŋo orakoraktä in kudup terak äroton.

* **6:17:** Sam 62:10; Luk 12:20 * **6:19:** Mat 6:20 * **6:20:** 1Ti 4:7; 2Ti 1:14 * **6:21:** 1Ti 1:6; 2Ti 2:18

2 Timoti

Poltä Timoti täño bänepi täñpidäm takta manbiñam ño kudän täñkuk

1-2 * * Eruk nanakna Timoti bänepna gämäni, näk Pol, Kristo täño aposorotä man ño kudän täñ gamitat. Anututä iniken gärip terak aposoro piä u takta näk iwoyäñpäñ peñ näweränkañ ämawebe man ñode yäwettäñ kuñat täyat; Nin Kristo-kät kowat-kwasikorän tänayäñ tämäño uwä Anututä irit bureni api nimek, yäñkehärom tañkuko ude. Eruk Anutu Nan, ba Ekäninin Jesu Kristoken nanik orakorak, butewaki ba bänep pidämtä gäkä terak äroton.

Poltä Timoti täño bänepi täñkehärom tañkuk

3 * Oranaye nanayetä bänep siwoñi terak Anututa watä piä täñ yäpmäñ äbuño unitäño kodakini näkä udegän tak täyat. Täñkañ Timoti, gäka juku piñpäñ Anutu bänep täga nadäñ imiñpäñ uken yäñapik man terak kepma bipani nadäñ gamik täyat. 4 Täñpäñ gepmañpeñ kwayäñ täñjira näka konäm butewaki täñkuno unita nadäñpäñ äneñi gabäñpäñ bänep täga pähap nadäkta gäripi-inik nadätat. 5 * Täñpäkañ nadäkinikka bureni, äbekka Lois kenta meñka Yunis uken patkuko unitä gäkä terak päreñpäñ itkukotä itak u nadätat. 6 * Mebäri unita näk nadäñ gamiñpäñ ñode gäwetat; Ketnatä gwäkka terak peñjira Anututä iron pähap täñ gamiñkuko u täñkehärom tañjiri kädäp ikek kañ ahäwän. 7 * U imata, Anutu uwä täñmun-umun terak kuñatneta Munapik nämo nimiñkuk. Nämo inik, Kudupi Munapiki nimiñkuko uwä kehäromi ba bänep iron daiwän tokreñ nimik täyak. Ba täñkentäñ nimiñirän irit kuñat-kuñatninta watä it takamäñ.

8 * Unita Timoti gäk Ekäni täño manbiñam yäñahäkta täñmäyäk-mäyäk nämo täñpen. Ba komi eñiken irani näka man yäkta nämo mäyäk täwen. Nämo, Anututä kehäromi gamiñirän uterakgän Ekäni täño manbiñamta yäñpäñ komi bäräpi näkä kotak täyat udegän kotakta nämo umuntäwen. 9 * Täñpäkañ Anutu uwä nin waki keriken nanik wädäñ tädotpäñ kudupi äboriye ude itta nimagutkuk. Imaka täga kubä täñ imiñitna unita yäñpäñ nämo nimagutkuk. Nämo inik! Bian-inik, Anututä imaka kubä nämo peñkuk-ken uken iniken iron täñ nimiñpäñ Jesu Kristo wäpi terak nimagutta iwoyäñkuk. 10 * Täñpäñ bian-inik nin iwoyäñkuko upäñkañ apiño ironi u kwawak ñode niwoñäretak; Nimagurani Kristo Jesu uwä kwawak ahäñpäñ kumäñ-kumäñ täño kehäromi utpewän mañpänkañ, mani biñamta irit kehäromi kumäk-kumäk ikek nämo unitäño kudän kwawak pewän ahätak.

11 * Täñpäkañ näk Anututä mani biñam täga u yäñahäkta iwoyäñkuk. Täñkañ Manbiñam Täga unitäño aposoro ba yäwetpäñ yäwoñärek äma ude itta imaka, iwoyäñpäñ nepmañkuk. 12 Täñpäñ mebäri unitagän komi eñi ñoken komi bäräpi nadäñ itat. Upäñkañ nämo mäyäk tañpäñ, nadäñ imikinik tak täyat unita bänep yarä nämo tak täyat. Nämo inik, näk nadäkinik kehäromi ñode täyat; U kehäromi nikektä piäni ketna terak peñkuko unita watä it namiñirän piä u säkgämän täñ yäpmäñ kuñtäyiwa kadäni pähap api ahäwek.

13 * Unita Timoti, man bureni täño tawañ näkä gäwetpäñ gäwoñäreñkuro ugänpäñ iwarän täñpäñ ämawebe udegän yäwetpäñ yäwoñärek täyi. Ude täñkañ Kristo Jesuta nadäñ imiñpäñ ba gäripka uterakgän kañ pe. 14 * Täñpäñ Munapik bänepnin-ken it nimitak unitä täñkentäñ gamiñirän man bureni säkgämän yäñ gamani unita watäni it täyi.

* **1:1-2:** Efe 1:1 * **1:1-2:** 1Ti 1:2 * **1:3:** Plp 3:5; Apos 23:1 * **1:5:** Apos 16:1 * **1:6:** 1Ti 4:14 * **1:7:** Rom 8:15 * **1:8:** Rom 1:16 * **1:9:** Efe 2:8-9; Tai 3:5 * **1:10:** 1Ko 15:55-57; Hib 2:14 * **1:11:** 1Ti 2:7 * **1:13:** 1Ti 1:10; 1Ti 4:6, 6:3; Tai 1:9, 2:1 * **1:14:** 1Ti 6:20

¹⁵ Butewaki! Timoti, notnaye Esia komeken nanik kuduhtagän nabäkätän morenkuño uku nadänkuno u. Tänpän notnapakyat Figelus kenta Hemogenestä udegän nabä kätänkumän. ¹⁶* Tänpäkan Onesiforustä ude nämo tänkuk. U näk komi eniken irira näka nämo mäyak tänpän kadäni kadäni bänep pidäm täñ namik tänkuk. Unita näk Ekänitä Onesiforus-kät äboriyeta butewaki nadän yämekta yänapik man yäk täyat. ¹⁷ Äma unitä Rom komeken ahänpän näka gwäk pimiñpän wäyakñenkä nabän ahäñkuk. ¹⁸* Ba ugän nämo, Efesus komeken täñkentäk pähap täñ namik täñkuko u imaka, biñam nadänkuno u. Unita Ekänitä kadäni pähapken butewaki kan nadän imän yänpän yänapik man yäk täyat.

2

Timoti uwä Ekäni täño komi äma ude

¹ Eruk ironina Timoti, Kristo Jesutä iron pähap äboriyeta täñ yämik täyak u yäpmän wädänpän kehärom tänpän kuñat täyi. ² Ude tänpänä gäk ba ämawebe mäyap nadänjä man yäñahäk täñkuro u äma ätu Anutu täño man kehäromi inñitpän yäpmän kuñat täkan u yäwetpän yäwoñärek täk täyi. Täñiri unitä äma ätu täga yäwetpän yäwoñäregän api täneñ. ³* Tänpän gäk Kristo Jesu täño komi äma täga ude itkan komi bäräpi yäpmäta nämo gaña täwen. ⁴ Komi äma bureni täño mebäri nadätan? U intäjukun ämanatä näka täga nadän namän yänpän piä, äma jopitä täk täkan u nämo täk täkan. Nämo, u gwäk pimiñpän piä yän yämani kehäromigän täk täkan. ⁵* Ba äma närepmirek-gärepmirek-ken bäränek täkan unita nadä. Äma udewaniwä noriye yärepmitpän intäjukun ahänpän gwäki yäpayän nadänpäñä, närepmirek-gärepmirek unitäño бага man siwoñi iwarek. Baga man nämo iwätpän jopjop täñpeko uwä gwäki nämo yäpek. ⁶* Ba man wärani kubä ñode; Äma kubä ketem piä täñgän täñpeko uwä kowatawä noriye ätu yärepmitpän ketem täñgän näñpek. ⁷ Unita Timoti, man gäwetat ñonita juku piñpän kuñariri Ekänitä nadäk-nadäkka api täñkwawa täwek. Täñirän unitäño mebäri api nadäwi-täreneñ.

⁸* Tänpäkan gäk Jesu Kristota nadänit nadänit kuñaren. U Devit täño oranitä kumbaniken naniktä akunuk yän mani biñam ude täwet täñkuro ukeño. ⁹* Mani biñam unitagän yänpän komi pähap nadäk täyat. Tänpäkan waki tänpäni ude topmännän nepmankuño itat. Upänkan Anutu täño man uwä nämo topani! ¹⁰* Unita ämawebe Anututä inita iwoyawani u täñkentän yämikta nadänpäñ näk bänepna täñ-täpäneñpän komi bäräpi ño kotan itat. Ämawebe uwä Jesu Kristo terak irit bureni itak u yäpmännän kämiwä Jesu-kät penyänek gänañ tärek-täreki nämo itneñta komi ño nadätat.

¹¹* Unita man ñode pätak u bureni-inik;

Jesu-kät bureni kumbumäño tänpäwä irit kehäromi-ken Jesu-kät penta api itne.

¹²* Tänpän komi bäräpi kotanpäñ nämo kwitanayän tämäño uwä Jesu-kät yabän yäwat piä bok api täne.

Upänkan Jesuta äwo yänayän tämäño uwä Jesutä kowata ninta äwo api yäwek.

¹³* Tänpäkan nin Jesu iwatta yänkehärom täñkumäño u irepmitnero upänkan Jesutä ude täkta yänkehärom täñkuko u nämo api irepmirek. Nämo inik! U imata, iniken mebäri ba täktäki täga nämo irepmirek.

Piä äma Anututä gäripi nadäk imani

* **1:16:** 2Ti 4:16 * **1:18:** Jud 21 * **2:3:** 2Ti 1:8, 4:5 * **2:5:** 2Ti 4:8 * **2:6:** 1Ko 9:7,10 * **2:8:** 1Ko 15:4,20; Rom 1:3 * **2:9:** Efe 3:1,13; Plp 1:12-14 * **2:10:** Kol 1:24 * **2:11:** 2Ko 4:11 * **2:12:** Mat 10:33 * **2:13:** Rom 3:3-4; Nam 23:19; Tai 1:2

14* Unita Timoti, gäk kadäni kadäni man ŋowä yäwetpäŋ yäwoŋärek täk täyi. Täŋpäkaŋ man jopita yäŋawät-awät täneŋta Anutu iŋamiken man kehäromi kaŋ yäwet. Man udewan-itä äma kubä täga nämo täŋkentäŋ imek. Nämo inik, äma man u nadäk täkaŋ unitäŋo bänepi täŋpänwak täkaŋ. 15* Täŋpäkaŋ Anututä nadäŋ gamiŋjirän tägawekta gwäk pimiŋpäŋ piäka täk täyi. Ude täŋkaŋ man bureni pähap siwoŋigän yäŋahäŋ yäpmäŋ kuŋjiri mäyäkätä piä äma gäkä terak ärowektawä. 16* Ba man jopi, kome täŋo nadäk unita yäŋuruk-uruk yäŋjirä nämo nadäwen. Ude täk täkaŋ uwä täŋ yäpmäŋ kuŋkä man jopi kehäromi-inik iŋitpäŋ Ekäni täŋo man pekinik api täneŋ. 17* Man udewani uwä paräm tokŋeŋ äroŋpäŋ äma gupi täŋpawak täkaŋ udewani. Äma udewani-ken nanik kubä wäpi Himeneus, kubä Filetus. 18 Äma yarä u man bureni peŋkaŋ ŋode yäk täkamän; Ämatä kumbani-ken nanik akukakuk u bian ahäŋkuko unita nin kumäŋpäŋ äneŋi nämo api akune yäk. Täŋpäŋ man udewani terak ämawebe täŋo nadäkiniki täŋpän waŋjirä nadäkiniki pewä putärek täkaŋ. 19* Upäŋkaŋ ämatä eŋi tänayäŋ nadäŋpäŋ bek kehäromi änek täkaŋ ude Anututä iniken äboriye kehäromi nikek itneŋta bek kehäromi äneŋ-kireŋkuko pen itak. Bek uterak man kudän ŋode kudän täwani itak; Ekänitä äboriye bureni-inik unita nadätak. Täŋpäŋ man kudän täwani kubä pen ŋode bek uterak itak; Ämawebe Ekäni wäpi yäpmäŋ kuŋat täkaŋ uwä kädet wakita mäde ut imineŋ.

20* Timoti, gäk nadätan? Äma wäpi biŋam ikek täŋo eŋi gänaŋä pärek ba käbot ätuwä gol siriwapäŋ täŋpani. Ba ätuwä päya kujat kenta komepäŋ täŋpani. Imaka uwä ätu piä täga täkta biŋam ba ätuwä piä jopi mebäri mebäri u täŋkaŋ jop maŋpä kukta yäwani. 21* Täŋpäkaŋ äma kubä iniken irit kuŋat-kuŋariken wakini peŋpäŋ kuräki irayäŋ täko uwä käbot siliwa ba golpäŋ täŋpani, piä täga täkta biŋam yäwani, kudupi ude api irek. Äma udewani uwä Mähemi täŋo piä tägatäga täkta biŋam yäwani. Uwä Mähemi täŋo piä täkta pidämtak täyak unita Mähemitä piä man u ba u täga iwerän täŋpek. 22* Unita gäk kadäni kadäni nadäk waki gubaŋitä yäpmäŋ kuŋat täkaŋ u mäde ut imiŋpäŋ kädet tägatäga ŋodewani u iwatta gwäk pimiwen; Täktäk siwoŋi, Anututa nadäkinik bureni, bänep iron, bänep kwini. Imaka tägatäga u ämawebe bänep nadäk-nadäki siwoŋitä Anutu yäpmäŋ wädäk täkaŋ u täŋkentäŋpäŋ penta kaŋ iwarut. 23* Täŋpäŋ nadäk-nadäki gwäjiwanitä jopman yäk täkaŋ unita juku nämo penneŋ. Nadätan, man udewanitä ämik man pewä ahäk täkaŋ. 24* Täŋpäŋ Ekäni täŋo piä ämatä man wärät-wärät nämo täŋpek. Nämo, u äma kuduptagän not täŋ yämiŋpäŋ Ekäni täŋo man meni täŋpidäm-pidäm terak ba bänep kwini terak yäwetpäŋ yäwoŋärewek. 25* Täŋpäŋ äma nadäk-nadäk gwäjiwani yäpmäŋ kuŋat täkaŋ u bänep täga terak yäwetpäŋ yäwoŋärewek. Yäwetpäŋ yäwoŋärek täŋjirän Anututä nadäŋ yämiŋjirän bänep sukurenpäŋ man burenita nadäkinik äneŋi käwep täneŋ. 26 Ude täneŋo uwä nadäwä tumbäpäŋ Satantä iniken mani iwatneŋta buŋep pewän yepmäŋjireko u dat-kwinitpeŋ kuŋeŋ.

3

Kadäni bämopi-ken wakitä api ahäŋ pärek

1* Man ŋonita juku peŋpäŋ nadä! Kadäni tärek-tärekken bäräpi mebäri mebäri api ahäneŋ. 2* Ämatä initagän nadäŋkaŋ moneŋ wädäk-wädäkta gäripi api nadäneŋ. Täŋpäkaŋ ini wäpi yäpmäŋ äroŋpäŋ ärowani pähap täŋpäŋ yäŋawät-awät ba noriye man wakiwaki api yäwetneŋ. Ba miŋjiye naniye täŋo man api utneŋ. Täŋkaŋ iron kädetta bänep täga nämo api nadäneŋ. Uwä Anutu ini ba, unitäŋo man mäde api ut imineŋ. 3 Uwä

* 2:14: 1Ti 6:4; Tai 3:9 * 2:15: 1Ti 4:6; Tai 2:7-8 * 2:16: 1Ti 4:7 * 2:17: 1Ti 1:20 * 2:19: Nam 16:5,26; Jon 10:14; 1Ko 8:3; Ais 52:11 * 2:20: 1Ko 3:12 * 2:21: 2Ti 3:17 * 2:22: 1Ti 6:11 * 2:23: 1Ti 4:7 * 2:24: 1Ti 3:3; Tai 1:7 * 2:25: 1Ti 2:4 * 3:1: 1Ti 4:1 * 3:2: Rom 1:29-31

ämawebe not nämo api täñ yäminen, ba äma kubätä waki täñ yämiñirän momini nämo pen imiñpän yänwawak man api yänen. Ba äma yänpän-yabän yawat api tänen. Täñpän iniken gupi täño gärip ugän api iwatnen. Uwä komi täñpän ämik bumta api tänen. Ude täñkañ kädet tägata iwan api tänen. ⁴ Ba iniken noriyeta waki täñ yämiñpän iniken nadäk waki täropigän api iwatnen. Täñkañ inita nadänjirä ärowani pähap api tänen. Ude täñkañ Anututa gäripi nadänañpän kome täño gäripgän api iwarän tänen. ⁵ * Täñpäkañ Anutu täño kädet bureni-inik, kehäromi nitek unita ket nämo nadänkañ gupi-tägän api iwatnen. Eruk Timoti, äma udewani yabän umuntanpän ukät itpän-nadäk kubä nämoinik täñpen.

⁶⁻⁷ * Täñpäkañ äma udewani ätutä webe nadäk-nadäki kwini unitä eniken käbop ärok täkañ. Äronkañ man jopi-jopi yän-yäkñat-pewä nadäkiniki äma uterak pek täkañ. Webe uwä nadäk-nadäki kehäromi nämo unita bänep nadän gäripitä momi-ken yämagurirä nadawätäk pähap täk täkañ. Täñkañ nadäk-nadäk yäpmäktä gäripi nadäk täkañ upänkañ Anutu täño man bureni u täga nämo nadawä tärek täkañ. ⁸ * Täñpäkañ äma kädet udewani täk täkañ uwä man bureni iwan täk täkañ, bian äma yarä wäpi Janes kenta Jabrestä Moses täño manta iwan täñkumäno udegän. Äma udewani täño nadäk-nadäki wawäkañ Anututa nadäkinik nämo täñ imik täkañ. ⁹ Upänkañ täktäki waki u kadäni käroni täga nämo api tänen. Nämo, ämatä unitäno kädet u kañpän nadawä guñ täño bumik api täñpek, bian äma Janes kenta Jabres täño täktäki kañpän nadänkuño ude. Ude kañpän nadänpän nämo api iwarän tänen.

Timoti, Anutu täño man inñit-inik täyi

¹⁰ Upänkañ Timoti gähä bian näkkät itpän Anututä kädet gäripi nadäk täyak u ämawebe yäwetpän yäwonjerek täñira nabänpän-nadänkun. Ba täktäkna imaka, u nadätan. Ba imaka u ba u täk täyat u mebäri imata täk täyat u nadätan. Täñpän mebärina ñode nadätan; Näk Anutu nadän imikinik täk täyat, bäräpi gänañ nämo kwitak täyat, ämawebe iron täñ yämik täyat, ba piä ehuranigän täk täyat. U kudup nadätan. ¹¹ * Täñkañ komi bäräpi täñ namiñkuño u imaka, nadätan. Antiok komeken, Aikoniam komeken, ba Listra yotpärare-ken komi namiñirä komi pähap nadänkut. Ude upänkañ Ekänitä bäräpi u kudup ketären namiñkuk. ¹² * Bureni-inik, äma kuduptagän Jesu Kristota yänpän Anutu täño man iwatnayän täño uwä komi bäräpi api ahän yämek. ¹³ Täñ, äma täktäki taräkikät jop yän-yäkñarani ämatä ini bänepken ba ätu täño bänepiken yän-yäkñat piä täñtäko tañi-inik ahänpän api weñ pärek.

¹⁴ * Täñpäkañ Timoti, gähä man bureni gäwetpän gäwonjärenjirä nadäkinik täñkuno u inñit-inik täñpän kañ kuñat. U imata, äma man u gäwetpän gäwonjärenkuño unitäno mebäri u nadätan. ¹⁵ * Ba gäk ironikentä yäput penpän Anutu täño man u nadän yäpmän äbätan u bureni-inik yän nadätan u. Anutu täño man u kehäromi ñodewani; U bänepka-ken penyänek pewän ahän gamiñirän Kristo Jesu nadän imiñpän irit kehäromita biñam täga api täñpen. ¹⁶ * Täñpäkañ Anutu täño man kudän täwani u kudup Anutu täño Munapiktä täñmeham tañirän ahän moreñkuñ. Man u daniñpän nadäk täñitna man bureni täño mebäri niwetpän niwonjerek täk täyak. Ba unitä ämawebe nadäk-nadäki gwäjiñ ärowani yäpän-siwontakta yabän yäk täyak. Ba kädet gwäjiwani yänpän yäpän-siwontak täyak, ba kuñatkuñat siwoni niwetpän niwonjerek täk täyak. ¹⁷ Täñpäkañ Anutu täño mantä ämawebeniye bänepi-ken piä ude täñtäyon piä täga mebäri mebäri säkgämän tänenña pidämtak täkañ.

4

Timoti, Anutu täño piä gwäk pimiñpän täyi

* **3:5:** Mat 7:15,21; Rom 2:19-20; Tai 1:16 * **3:6-7:** Tai 1:11 * **3:8:** 2Ti 2:25; Kis 7:11,22; 1Ti 6:5 * **3:11:** Apos 13:50; Apos 14:5,19; Sam 34:19 * **3:12:** Mat 16:24; Jon 15:20; Apos 14:22 * **3:14:** 2Ti 2:2 * **3:15:** Jon 5:39; 1Pi 1:20-21 * **3:16:** Rom 15:4; 2Ti 2:21

1 * Timoti, näk Anutu inamiken ba Kristo Jesu äma kumbani ba kodak irani bok yäpman daniwayän täyak u inamiken jukuman kubä gäwerayän. Kristo Jesu u äneni kwawak ahänpän ämawebeta intäjukun it yämayän täyak unita ñode pen gäwetat; 2 * Unitäno manbinam ehuranigän yänahänpän yäwet täyi. U kadäni kadäni, ämawebe man u nadänen ba nämo nadänenjo u jop uken gwäk pimiñpän Kristo täno manbinam yäwet täyi. Ude tänpän ämawebe täno nadäk-nadäki yäpi-siwontak takot. Tänpän kädet gwäjiwani iwarani u jukuman kehäromigän kan yäwet. Ba äma nadän bäräp ikek bänepi tänpidäm tan yämik täyi. Piä u takta nämo gaña tanpän Kristo täno man kädet ket tänpän yäwetpän yäwonjerek kan tä.

3 * Nadätan, kämiwä ämawebetä Anutu täno man mebäri bureni nintä yäwetpän yäwonjerek tak takamän u nadakta api bitnänen. Man bureni bitnänpän yäwetpän yäwonjerek äma bänep ärik-ärik man yäwani unita äbä niwetpän niwonjereut yänpän gera api yänen. Man jopi ini bänepitä gäripi nadäk takan ugän api nadänen. 4 * Man bureni penpän kobap man api nadänen. 5 Tänpän Timoti gähä bänep nadäk-nadäka ba irit kuñat-kuñatkata watäni kan it. Tänpän Kristota yänpän komi ba bäräpi kotakta nämo bitnäwen. Tänpän Anutu täno man yänahäk-ahäk piä säkgämän kan tä. Ude tänpän Anutu täno watä äma gähä piä yän-gamani u kudup kan tä more.

Pol täno kumäk-kumäk kadäni keräp tanjuk

6 * Tänpän nähä paorayän. Bian Anutu iniñ oretta wain ume piwä kuñkuño ude nägätäna api piwä kunen. Kumänpen kukkukna kadäni keräp täyak. 7 * Upänkan nämo umuntäyat. Nämo inik, äma närep mirek gärep mirek tänpän gwäk pimiñpän bäränen panju бага pewani-ken ahäk takan näk udegän nämo kwitanjan bäränen yäpman äbätängän бага pewani-ken ahätat ño! Näk nadäkinikna nämo pewa putärenkuñ. 8 * Unitä nadätat, siwonji kuñat-kuñat täno gwäki tägämän u näkä yäpma itak. U kadäni pähapken Ekäni, ämawebe täno täktäk yäpman daniwani äma siwonji-inik unitä api namek. Tänpän gwäki säkgämän u näkagän nämo api namek. Nämo inik, ämawebe Ekänitä äbäktä bänep penpän itsämäk takan unitä imaka, api yämek.

Man paotpaot

9 * Tänpän Timoti, gwäk pimiñpän näk bäränen äbi. 10 * Butewaki pähap, notnapak Demas unitä kome täno gärip iwatpän nabä kätänpen Tesalonaika komeken kuñkuk. Tänpän Kresens imaka nabä kätänpen Galesia komeken kuñkuk. Kuñrän Taitus Dalnesia komeken kuñkuk. 11 * Tänpän Lukkät ninegän itkamäk. Unitä Timoti, Mak yäwikan bok kan äbun. Unitä piä täga api tänpän namek. 12 * Tänpän notninpak Tikikus uwä iniñ kirewa Efesus komeken u ärenkuk. 13 * Tänpän gäk äbayän yänpänä näkno manit tek Troas yotpärare-ken Kapustä eniken yänopmängpän penkuro u yäpman kan äbi. Ba näkno buk kenta man kudän moräki tänpän pewani u imaka, kan yäpman äbi.

14 * Eruk, Aleksada kapa-pän imaka imaka tänpän unitä waki mäyap tänpän naminkuk. Unitä Ekänitä kowata api imek. 15 Äma unitä man yäwetpän yäwonjerek tänpänjo u mäyap utpän yejämäk tänpänkonik. Unitä udegän tänpän gamekta watäni itpen kan kuñat.

16 * Nadätan? Man piäken pengän itkut-ken uken notnapak kubätä näk gärek nämo itkuk. U kudup nabä kätänpen kuñkuñ. Unitäno momini uwä Ekänitä pen yämton. 17 * Bureni, notnayetä nabä kätänpen kuñkuño upänkan Ekänitäwä nämo nepmanjuk. Nämo, u mani binam guñ äbotken yänahänjira unitä nadakta manna tänpän kehäromi

* 4:1: Apos 10:42; Rom 14:9-10 * 4:2: Apos 20:20,31 * 4:3: 1Ti 4:1; 2Ti 1:13 * 4:4: 1Ti 4:7 * 4:6: Plp 2:17 * 4:7: 1Ti 6:12 * 4:8: 1Ko 9:24-25; Rev 2:10 * 4:9: 2Ti 1:4 * 4:10: Kol 4:14; Tai 1:4 * 4:11: Kol 4:14; Apos 15:37-39 * 4:12: Efe 6:21-22 * 4:13: Apos 20:6 * 4:14: 1Ti 1:20; Sam 62:12; Snd 24:12; Rom 2:6 * 4:16: 2Ti 1:15 * 4:17: Apos 23:11, 27:23; Dan 6:22

namiŋkuk. Täŋpäŋ tom komi, äma yewani meni-ken nanik ketärenpäŋ nepmaŋkuk. ¹⁸ Ude täŋ namiŋkuko udegän, Ekäni uwä waki mebäri mebäri uken nanik ketärenpäŋ kunum gänaŋ irit bägupi täga u gänaŋ api nepmaŋpek. Täŋpäkaŋ Ekäni uterak epmäget penyänek pen mät it yäpmäŋ ärowek. U bureni!

¹⁹ * Eruk, yanäpi yarä Prisila kenta Akwila ukät Onesiforus ba unitäŋo äboriye näkŋo mena yäpmäŋpäŋ bänep täga man yäwet. ²⁰ * Butewaki, notnapak Erastus u Korin yotpärare-ken itkukotä pen itak. Ba Trofimus käyäm täŋpewän Miletus komeken tenkut. ²¹ Unita Timoti, iwän mänit kadäni nämo keräp taŋirän gäkä jukun kaŋ äbi. Täŋpäkaŋ notkapak Yubulustä bänep täga gäwetak. Ba Prudens, Linus, Klodia ukät äma ätu Kristo wäpi terak notkaye wanotkaye itkaŋ u kuduptagän udegän bänep täga man gäwetkaŋ.

²² Eruk, Ekänitä bänep nadäk-nadäka-ken iton. Täŋkaŋ unitäŋo orakorakitä gäk uwäktäŋ gamiton.

* **4:19:** Apos 18:2; 2Ti 1:16-17 * **4:20:** Apos 19:22, 20:4

Taitus

Poltä Taitus jukuman iwetta manbiñam ño kudän täñkuk

¹ Näk Pol, Anutu täño piä ämagän ba Jesu Kristo täño aposoro kubä ude itat. Unita ämawebe Anututä bian inita iwoyänjkuko u täñkentän yämiñira Kristota nadän imikinik täkta naniñ kireñkuk. Ba täñkentän yämiñira ämawebe unitä man bureni nadäwä tärekta naniñ kireñkuk. Man bureni uwä irit kuñat-kuñat Anututä gäripi nadäk täyak upän niwoñärek täyak. ² * Täñpäkañ man bureni unitäño mebäri-inik uwä irit kehäromi pätak u bureni-inik api kañ-ahäne. Bian-inik, Anututä intäjukun imaka kubä nämö pewän ahäñirä irit kehäromi u nimikta yänkehärom tañkuk. Täñpäkañ Anutu uwä jopman kubä nämö yäk täyak.

³ * Eruk it yäpmän äbätängän kadäni kubä Anututä ini nadänjkuk-ken uken äma ätu irit kehäromi täño manbiñam yänahäkta yäpmän daniñpäñ yepmanjkuk. Ude täñkuko uwä mani biñam kwawakinik pewä ahäñkuñ. Täñpäkañ Anutu, waki kerik-ken nanik nimagurani unitä piä u näk ketna terak peñkuk.

⁴ * Eruk nanakna Taitus, man ño gäka kudän täyat. Gäk äbot täñpani ninkät Anututa nadäkinik bok täk täkamän unita nanakna bureni yän gäwetpäñ ñode gäwetat; Anutu nanin ba äma nin nimagurani Jesu Kristo unitä orañ gamiñirän unitäño bänep pidäm terak kañ kuñat.

Äbot täñpani täño intäjukun ämata jukuman

⁵ Taitus, gäk piä moräki täñ paotta ba äbot täñpani yotpärare kubäkubä täño watä äma yabän ahäñpäñ yepmakta Krit komeken gepmanpeñ kuñkut. Täñkañ man bian gäwetkuro unita juku piñpäñ nadä; ⁶ * Äbot täñpanita intäjukun itta äma ñodewanipän yäpmän daniñpäñ kañ yepman yän gäwetkut; Äma, ämawebe inamiken siwoñigän kuñarani, ba webe kubägän yäpani. Ba äma unitäño nanakiye uwä Jesuta nadän imikinik täñpäñ peñawäk ba miñi nani täño man bitnäc nämö täñpani. Äma udewanipän, äbot täñpanita intäjukun itta kañ yabän ahäñpäñ yepman. ⁷ * Unita ñode nadä; Äbot täñpani täño intäjukun ämatä Anutu täño piäta watä it täkañ unita äma u siwoñi-inik kuñarirä ämawebetä yabänpäñ-nadäwä momini nikek nämö täneñ. Täñpäñ äma uwä näc wäpna biñam ikek itat yänkañ äboriye yäwetpäñ yäwoñärek kokwawak terak nämö täñpani. Ba ume nañkañ tängunñun täñpäñ äma komita nämö täñpani. Täñkañ moneñ tunumta nadäwätäk nämö täñpani. ⁸ Ba äma u iron täga täñpäñ kädet siwoñigän kuñatpäñ kädet täga-tagän gäripi-inik nadäwani. Täñkañ äma uwä man yäkyäki ba täktäkita watä irani. ⁹ * Täñpäkañ watä äma uwä Anutu täño man mebäri bureni nintä yäwetpäñ yäwoñärek täc täkamän udegän inñit-inik täneñ. Man bureni u inñit-inik täñpäñ säkgämän yänahäñirä ämawebe kädet siwoñita nadäkinik täñpäñ täga kuñatneñ, ba äma Anutu täño man bureni ut täkañ unitäño jopman uwä täga utpewä mäneñ.

Nadäkinik täñpä wawanita man

¹⁰ * Täñpäkañ Taitus, gäk watä äma täga-tägapän kañ yabän ahäñpäñ yepman. Imata, Krit komeken äbot täñpani bämopi-ken nanik mäyaptä man burenita bitnäñpäñ jop manman yän-yäkñatpäñ ämawebe mäyap kädet goret käda yämagut täkañ. Äma yäyat uwä mäyaptä jopman ñode yäk täkañ; In gunñ äbotken naniktä äbot täñpani-kät itta nadänpäñä, eruk бага man iwatkan gupjin moräk kañ madäwut yäk. ¹¹ * Täñpäñ äma uwä mäyäk-kät

* **1:2:** Kol 1:27 * **1:3:** Efe 1:9-10; Tai 2:10, 3:4; 1Ti 1:1,11 * **1:4:** 2Ko 8:23; Gal 2:3; 2Ti 1:2, 4:10; Rom 1:7 * **1:6:** 1Ti 3:2-7; 2Ti 2:24-26 * **1:7:** 1Ko 4:1 * **1:9:** 2Ti 4:3; Tai 2:1 * **1:10:** 1Ti 4:7 * **1:11:** Jon 10:12; 1Pi 5:2; 2Ti 3:6

nämo monen yäpmäkta jop manman ude yän-yäkñat-pewä nädamiñi-nani ätu nadäkiniki pewä putärewäpäñ säkgämän nämo it täkañ. Unita Taitus, gäk äma jop manman yäk täkañ u yäniñ bitnä. ¹² Nadätan? Krit nanik iniken äma nadäwani kubätä ini Krit nanik ämawebeta ñode yänkuk; Krit nanik u waki, jop manmangän yäwani yäk. Uwä tom ägwäri udewani, orek patkañ ketem naktagän nadäk täkañ yän yänkuk. ¹³⁻¹⁴ ** Täñpäkañ Taitus, äma nadäwani uwä man bureni-inik kubä yänkuk. Unita gäk äbot täñpani täño kuñat-kuñari yäpä tägakta man kehäromi kañ yäwet. Yäweriri nadäkiniki äneñi täñkehärom täñpäñ Juda nanik täño kobap man unita nadäkinik nämo täñ yämineñ. Ba äma Anutu täño man burenita bitnäñ täkañ unitäño бага man nämo nadäñ yämineñ.

¹⁵ * Taitus, gäk nadätan? Äma bänepi paki-iniktä kuñat täkañ uwä imaka kuduptagänta nadäwä tägagän täk täkañ. Upäñkañ äma bänepi-ken momitä tokñek itkañ nadäkinik nämo pewän ahäk täkañ uwä imaka kuduptagänta nadäwä wakigän täk täkañ. U imata, bänep nadäk-nadäki-ken wakitä tokñek parirä kädet siwoñi u iwatta nämoinik nadäk täkañ. ¹⁶ * Äma udewani uwä man ñode yäk täkañ; Näk Anututa nadäkinik täk täyat yäk. Ude yäk täkañ upäñkañ täktäki waki unitä ñode niwoñärek täyak; Ekänita mäde ut imani. Uwä man bitnäñ täñpäñ kädet täga kubä nämoinik pewä ahäk täkañ. Täñpäkañ kädet waki ude täñjirä Anututä taräki-inik yabäk täyak.

2

Äbot täñpani ämawebeta jukuman

¹ * Eruk Taitus, gähä äbot täñpani ämawebe Anutu täño man mebäri bureni ugän iwatta yäwetpäñ yäwoñärek kañ tä. ² Täñkañ äma ekäni ekäni ba tägawani u ñode kañ yäwet; In man yäkyäkjin ba täktäkjinta watä itpäñ kañ kuñarut. Ba nadäwätäk ikek kuñatpäñ Ekäni täño manbiñam ño inñit-inik täñpäñ iron kädet täga ugän kañ iwarut. Täñpäñ in bäräpi gänañ kwikinik kañ irut.

³ * Täñpäkañ Taitus, äma ekäni ude yäwetkañ webe ekäni ekäni udegän ñode kañ yäwet; In Anutu inamiken siwoñi kañ kuñarut. Ume komi täñi nañkañ ämawebe yänpäñ-yabäñ yäwat nämo täneñ. Nämoinik! Kädet tägagän täñpäñ-yäwoñärek täneñ. ⁴ Ude täñpäñ webe gubañi kädet tägatäga yäwetpäñ yäwoñäreñirä äpiyeta gäripi nadäñpäñ nanakiyeta udegän nadäneñ.

⁵ * Täñkañ ämawebe gägäni ätutä Anutu täño manta man waki yäneño udetä yäwetpäñ yäwoñärek täñjirä webe gubañi gubañi uwä kädet siwoñi iwatpäñ kwikinik itneñ. Ini enñikengän itpäñ nanak ba imaka imakanita watä säkgämän itneñ. Täñkañ bänep iron kädet siwoñi ugänpäñ iwatneñ. Täñpäñ äpiye täño man buramineñ.

⁶ Eruk Taitus, äma gubañi gubañi imaka, man kehäromi yäweriri nadäñpäñ iniken irit kuñat-kuñarita watäni itpäñ kañ kuñarut. ⁷ * Täñ gäkñawä kädet tägagän täñpeñ kuñariri äma gubañi gubañi unitä gäkño täktäkka u kañkañ udegän api iwatneñ. Ba man yäwetpäñ yäwoñärek piä täk täyan unita nadäkinik täñpäñ säkgämän kañ tä. Jop, yän-yäkñarani nämo yäwen. ⁸ * Nämo, man bureni siwoñigän yänñiri ämatä man yäwayän täyan uken goret kubä nämo kañ-ahäñpäñ yänpäñ gabäñ gawat kubä täga nämo täneñ. Ude täñjiri iwaniyetä mäyäk man niwetta kädetta wäyäkñewä wawäpäñ ini api mäyäk täneñ.

⁹ * Täñpäkañ Taitus, äbot täñpani ämawebe u gänañ nanik äma ätu äma täño piä äma jopi ude itkañ uwä ñode kañ yäwet; In intäjukun ämajije täño man buramigän kañ täk täñput. Mani nämo utkañ piä siwoñigän täñjirä intäjukun ämajiyetä tabänpäñ gäripi pähap api nadäneñ. ¹⁰ * Täñpäñ intäjukun ämajije unitäño tuñum nämo kubotäneñ. Ba täñyäkñarani kubä nämo täneñ. Nämo, man buramigän täñjirä intäjukun ämajiyetä piä

* **1:13-14:** 2Ti 4:2 * **1:13-14:** 1Ti 4:7 * **1:15:** Mat 15:11; Rom 14:20 * **1:16:** 2Ti 3:5; 1Jo 1:6, 2:4 * **2:1:** Tai 1:9 * **2:3:** 1Ti 3:11 * **2:5:** Efe 5:22 * **2:7:** 1Ti 4:12; 1Pi 5:3 * **2:8:** 1Pi 2:15 * **2:9:** 1Ti 6:1 * **2:10:** Tai 1:3

siwoŋigän tänpäni yäj api nadäj tamineŋ. Eruk in kädet siwoŋi ude iwatnayäj täkaŋ uwä Anutu, wakiken nanik nimagurani unitäŋo manbiŋam unita ämawebetä nadäjirä ärowani api tänpək.

¹¹ Unita Taitus, kädet täga ude tänpəŋ kuŋat täkäna. U imata, Anututä orakoraki kwawak pewän ahäŋkuŋ. Orakoraki u ämawebe paot-paotta biŋam tänpäni kudup-tagän waki keri-ken nanik yämagurekta kehäromi nıkek. ¹²* Tänpäkaŋ orakoraki, nin nimagutkuko uwä ŋode niwetpəŋ niwoŋäreŋ täyak; Kome täŋo nadäj gärip ba Anutu täŋo man peŋawäk u mäde ut imiŋkaŋ gwäk pimiŋpəŋ Anutu-tagän nadäj imiŋpəŋ siwoŋigän kuŋat täkäna. ¹³* Täŋkaŋ Anutunin Jesu Kristo kehäromi nıkek ahäwayäj täko unitagän itsäməŋpəŋ kuŋat täkäna. Jesu uwä paot-paotta biŋam tänpäniŋpəŋ nimagurani. ¹⁴* Tänpäkaŋ Jesu uwä inıken gupi ninta kowata iniŋ kireŋpəŋ kome täŋo kuŋat-kuŋat wakiken nanıkpəŋ nimagutta kumbuk. Uwä ämawebe äbot inıpärık kubä inıta biŋamgän itta ärutpak taŋpəŋ niŋmanŋkuk. Ba nintä kädet siwoŋita gäripı nadəŋpəŋ kuŋatta udewä täŋkuk.

¹⁵* Unita Taitus, gäk ämawebe kuduptagän man u yäwet. Gäk piä ŋo täkta wäpka biŋam nıkek unita ämawebe bänepı täŋpidäm taŋ yämiŋiri man u kaŋ iwarut. Ba äma kädet täga peŋpəŋ goret kuŋarani u yäŋpəŋ yäpə-siwoŋ takta man kehäromi kaŋ yäwet. Tänpäkaŋ äma kubätä gäka nadəŋirän äma jopigän täŋpayäj täko uwä, äma udewani nämo nadäj imen.

3

Kädet siwoŋi terak kuŋatne

¹* Eruk Taitus, gäk ämawebe yäweriri ŋode kaŋ täk täŋput; Kome täŋo intäjukun äma ba gapman gämori-kengän itpəŋ mani kaŋ buramik täŋput. Täŋpəŋ kadäni kadäni kädet tägatäga täkta nämo bitnäneŋ. ²* Ba äma yäŋpəŋ-yabəŋ yäwat ba yäŋwawak nämo täneŋ. Bänep kwini terakgän itpəŋ ämawebe kuduptagänta kädet tägagän täŋ yämineŋ.

³* Nadätan? Äbot tänpäni ämawebe nin kudup imaka, guŋ kädet iwat täŋkuməŋonik. Anutu täŋo man mäde ut imiŋpəŋ man bitnäŋ ba kädet goret-goret-gän kuŋat täŋkuməŋonik. Kome täŋo kaŋgärip ba nadäj gärip unitä ärowani täŋ nımiŋirän watä piä ude täŋ imik täŋkuməŋonik. Nadäwäwak ba kokwawak terakgän kuŋatpəŋ iwan kowata kowata täŋpəŋ kuŋat täŋkuməŋonik. ⁴* Ude täk täŋkuməŋo upəŋkaŋ mäden, eruk yäpätägak ämanin Anututä inıken bänep ironi niwoŋäreŋpəŋ oraŋ nımiŋpəŋ paotpaotken nanıkpəŋ wädəŋ tädotpəŋ niŋmanŋkuk. ⁵* Nintä kudän siwoŋi kubä täŋitna nämo, Anututä inıken bänep iron terak imaka umuri-ken nanik wädəŋ tädotpəŋ niŋmanŋkuk. Täŋpəŋ unitäŋo Munapikitä bänepnin ärut nımiŋpəŋ täŋkodak taŋpəŋ niŋmanŋkuk. ⁶* Tänpäkaŋ Anututä yäpätägak ämanin Jesu Kristo iwet-pewän Munapiki tokŋek-inik peŋ nımiŋkuk. ⁷* Nin inikät bänep kubägän itta iron pähap ude täŋ nımiŋkuko unita ŋode nadəkaməŋ; Irit kehäromita nadəkınik täk täkaməŋ u it yäpməŋ kuŋtəŋgän bureni api kaŋ-ahäne.

⁸ Taitus, man u bureni-inik. Unita man u kehäromigän yäweriri ämawebe Anututa nadəkınik täŋkuŋo unitä nadäwä tärewut. Nadäwä tärewəpəŋ piä täga mebäri mebäri u täktagän nadək ba kehäromi unitagän inıtneŋ. Kädet täga unitä ämawebe kudup bureni-inik täŋkentəŋ yämik täyak. ⁹* Täŋ, man jopi-jopi äma ätutä yäŋahäk täkaŋ unita juku peŋpəŋ nämo nadäneŋ; U man goret-goret yäk täkaŋ. Äbekjiye orajiye täŋo wäpi tawaŋ ugəŋpəŋ yäŋpəŋ-nadək täk täkaŋ ba Moses täŋo бага täpuri täpuri unita nadäwä ärowani tänpäkaŋ ämik man pewä ahäk täkaŋ. Tänpäkaŋ man yäk täkaŋ uwä jopigän, täŋkentäk kubä nämo pewä ahäk täkaŋ.

* **2:12:** 1Jo 2:16; Efe 1:4 * **2:13:** 1Ko 1:7; Plp 3:20 * **2:14:** Gal 1:4; Kis 19:5; Lo 7:6; Sam 130:8; Ese 37:23; 1Pi 2:9

* **2:15:** 1Ti 4:12 * **3:1:** Rom 13:1-7; 1Pi 2:13-14 * **3:2:** Plp 4:5 * **3:3:** 1Ko 6:11; Efe 2:2, 5:8 * **3:4:** Tai 1:3

* **3:5:** 2Ti 1:9; Efe 5:26; Jon 3:5 * **3:6:** Apos 2:17-18 * **3:7:** Rom 3:24 * **3:9:** 2Ti 2:14,16,23

¹⁰ * Tänpäkaŋ inkät nanik äma kubätä duŋ-wewek kädet pewän ahäwayäŋ täko uwä jukuman kehäromi kadäni kubä ba yarä ude kaŋ iwet. Eruk, ude iwerikaŋ kädet u nämo pewänä mäde kaŋ ut imi. ¹¹ * Gäk nadätan, äma uwä kädet siwoŋi penpäŋ momi kädet iwarani. Tänpäkaŋ imaka wakiwaki täk täyak unitä ŋode niwoŋäretak; U waŋ moretak.

Man ätu juku piŋpäŋ kuŋatta

¹² * Taitus, gäŋŋo kome yäpmäkta näk Atemas ba Tikikus yarä uken nanik kubäpäŋ gäkken tewa yäpmäŋ api ärewek. Äreŋirän gäk näk nabäkta ehutpen Nikopolis komeken ŋo äbä kaŋ nabä. Imata, mänit kadäni-ken näk Nikopolis kome ŋo itta nadätat unita. ¹³ * Eruk, бага manta nadäwani äma wäpi Senas ukät Apolos kädet käroŋi kudayäŋ takamän unita ketem tuŋum täŋkentäŋ yämiŋiri kädet miŋin uken imaka kubäta wäyäkŋedenawä. ¹⁴ * Nadätan? Nintäŋo ämawebenyetä jopjop, iniken gärip terak nämo kuŋatneŋ. Nämo, u kudän tägagän ba piä tägagän kaŋ täk täŋput. Ude täŋkaŋ äma ätutä imaka kubäta wäyäkŋenayäŋ täŋo uwä kaŋ täŋkentäŋ yämik täŋput.

¹⁵ Taitus, äma näkkät itkamäŋ ŋonitä ganiŋ oret man pewä ärekaŋ. Tänpäkaŋ ämawebe Ekänita nadäkinik tänpäŋ ninta gäripi nadäk täkaŋ unita oretoret man kaŋ yäwet. Eruk, Anutu täŋo bänep irontä intä terak äroton.

* **3:10:** Mat 18:15-17; 2Jo 10 * **3:11:** 1Ti 6:3-5 * **3:12:** Efe 6:21-22 * **3:13:** Apos 18:24; 1Ko 3:5-6; 1Ko 16:12
 * **3:14:** Efe 4:28; Tai 2:14; Mat 7:19

Piremon Piä watä äma jopi kubä Anututa biñam täñkuko unitäño manbiñam

1-2 * * Näk Pol Kristota yäñpäñ komi enjiken nepmanñpani näkä, ba notninpak Timotikät man kudän ño takamäk. Man ñowä ñodeta kudän takamäk; Notninpak Piremon, ninkät piä mebäri kubägän täñpani gäka, ba wanotnin Apia unita, ba notninpak Akipas, Anututa yäñpäñ ämik bok täñpani unita. Ba äbot täñpani ämawebe Anutu iniñ oretta Piremontä enjiken ärok takañ unita imaka man ño kudän takamäk. Täñpäkañ in kudupta ñode täwetkamäk; 3 * Anutu Nanin-kät Ekäni Jesu Kristo unitä iron täñ tamiñirän iniken bänep kwini terak kañ kuñarut.

Pol Piremonta bänep täga nadäñkuk

4 * Eruk, Piremon, gäkño manbiñam ñode nadäk täyat unita näk kadäni kadäni Anutu-ken yäñpik man yäñkañ gäka bänep täga man iwet täyat. 5 Gäk Ekäni Jesu ba Anutu täño kudupi ämawebe unita gäripi nadäñpäñ nadäñ yämikinik täñiri manbiñamka nadäk täyat. 6 * Täñpäkañ näk gäka Anutu-ken ñode imaka yäñpik täyat; Gäk ba nin nadäkiniknin terak yäñpäñ-nadäk säkgämän bok tak takamäñ unitä nadäk-nadäkka piräreñ gamiñirän iron kädet täga mebäri mebäri Kristo-kät kentäñpäñ yäpmäk takamäñ ñonitä pen yäpmäñ yäpmäñ kunayäñ takamäñ unita kañ nadäwi tumbut. 7 * Täñpäkañ notnapak, gäk Anutu täño kudupi ämawebenyeta iron täñ yämiñiri oretoret tak takañ. Ude täñiri manka biñam nadäñpäñ näk imaka, bänep oretoret pähap täñpäñ bänepna pidämtak täyak.

Piremontä Onesimus äneñi imagutta man

8 Eruk Piremon, gäk Kristo wäpi terak notnapak ude itan unita imaka kubä gäkä täga tänañi u takta täga peñ gäweret. 9 * Upäñkañ gäka nadäñ gamikinik täyat unita piä u takta jop gäwet yabätat. Gäk näkño mebärina nadätan; Näk tägawani, ba apiño näk Kristo täño piä tak täyat unita yäñpäñ komi eni gänañ itat. 10 * Unita nanakna Onesimus ño täñkentäñ imikta gäwet yabäñira käwep nadäñ namen. Nadätan? Näk komi eni ño gänañ irira Onesimus uwä ahäñ namänpäñ näkä Anutu täño man iwetpäñ iwoñäreñira Anututa nadäkinik täñkuko unita nani ude täyat. 11 Bian äma uwä piä säkgämän kubä nämo täñ gamiñkuk. Upäñkañ bänepi yäpmäñ äyänutkuko unita apiño gäkkät nekta piä säkgämän-inik täga api täñ nimek.

12 Unita apiño Onesimus tewa äretak. Äretak uwä bänepna gämäni. 13 * Butewaki, Onesimus u näkkät bok itnañi. Näk Anutu täño manbiñamta yäñpäñ komi eni gänañ irira u gäk wäpka terak täñkentäñ namik täyek. 14 * Upäñkañ näkñaken gärip nämo iwarayäñ. Gäkä täga yäñ yäwikañ uyaku bok täga itkäde. Unita apiño gäkken tewa äretak. Näk ñode nadätat; Iron kädet näkä peñ gäwerira täñpayäñ täno uwä tägainik nämo. Täñ, gäkñaken gärip terak täñpayäñ täno uyaku säkgämän.

15 Täñpäkañ duñ-wenpäñ Onesimus-kät ek kadäni keräpita inigän inigän itkumäno u mebäri ñodeta käwep; U äneñi gäkken ärewänkañ bok pen api itdeño unita. 16 * Uwä gäkño piä äma jopi ude äneñi ittagän nämo. Nämoinik. U irepmitpäñ notkapak säkgämän ude itta api ärewek. Nadätan, näk äma unita notnapak bureni yäñ nadäñpäñ gäripi nadätat. Täñ, gähä udegän äma unita gäripi pähap api nadäñ imen. U piä ämaka irirän gäripi nadäñ imayäñ täno ugän nämo. U Ekäni wäpi terak notkapak bureni-inik irirän gäripi

* 1:1-2: Efe 3:1 * 1:1-2: Kol 4:17; 2Ti 2:3 * 1:3: Gal 1:3 * 1:4: Rom 1:8-9 * 1:6: Plp 1:9; Kol 1:9 * 1:7: 2Ko 7:4 * 1:9: Plm 1 * 1:10: Kol 4:9; 1Ko 4:15 * 1:13: Plp 2:30 * 1:14: 2Ko 9:7; 1Pi 5:2 * 1:16: 1Ti 6:2

nadäŋ imikinik api täŋpen. ¹⁷ Unita gäk näka Ekäni wäpi terak nägät moräkna bureni yäŋ nadäŋpäŋä, Onesimus ŋo not säkgämän kaŋ täŋ imi, näka not täŋ namayäŋ täno udegän.

¹⁸ Täŋpäkaŋ Onesimustä goret kubä täŋ gamiŋkuk ba gäkŋo imaka kubä jop yäpuko täŋpäŋä eruk näweriri näkä kowata api täŋ gamet. ¹⁹* Näk bureni gäwetat. Man ŋo näkŋa ketnatä kudän täyat unita nadä; Goret täŋkuko unitäŋo kowata näkä api däpmäŋ tärewet. Täŋpäkaŋ ŋode nämo nadätan? Gäk kumäkta biŋam itkunopäŋ näkä gäwetpäŋ gäwoŋjärek täŋira Ekänita biŋam täyan unita gäk kowata täŋ naminäŋi bumik. ²⁰ Unita notnapak, Ekäni wäpi terak nek kubägän itkamäk unita täŋkentäk kubä nam yäŋ nadätat. Ude täŋ naminäŋiri Kristo wäpi terak bänepna pidäm tawän!

²¹ Näk nadätat, gäk näkŋo man api buramiweno unita man ŋo kudän täyat. Ba imaka täŋ namikta yäŋapitat ŋo irepmitpäŋ säkgämän kubä api täŋpen yäŋ nadätat. ²²* Täŋpäkaŋ gäripna ŋode pätak; Anututä gäkŋo yäŋapik man nadäŋ gamiŋpäŋ täŋkentäŋ naminäŋirän näk gäkken täga ärewet. Unita näkä itta, eŋika-ken bägup täŋkireki kubä kaŋ peŋ nam.

²³* Eruk, tärek-tärek u ŋode; Epafrastä ganiŋ oret man pewän äretak. U Jesu Kristo täŋo piäta yäŋpäŋ näkkät komi eŋi gänaŋ bok itkamäk. ²⁴* Ba täŋkentäknaye Mak, Aristakus, Demas-kät Luk unitä udegän gäwetkaŋ. ²⁵ Täŋpäkaŋ Ekäninin Jesu Kristo täŋo bänep ironä bänepka-ken itinik täyon.

* **1:19:** 1Ko 16:21; Gal 6:11 * **1:22:** Plp 1:25, 2:24 * **1:23:** Kol 1:7 * **1:24:** Kol 4:10,14; 1Ti 4:10-11

Hibru

Kristo uwä nintäño bämop äma bureni-inik unitäño manbiñam

Jesutä Anutu täño mebäri yäñahäj nimij moreñkuk

¹ Bian-inik Anututä Juda ämawebe nintäño äbekniye oraniye iniken manbiñam moräki moräki yäwet yäpmäj äbuk. Manbiñam uwä profettä meni jinom yäpmäñpäñ kädet mebäri mebäri terak yäwetkuñ. ^{2*} Täñpäkañ tärek-tärek kadäni ñobayäj Nanaki-inik meni jinom terak mani biñam niwet moreñkuk. Nanaki u imaka imaka kuduptagän unitäño mähemi-inik täñpekta iwoyäjñkuk. Ba ukätgän kunum kenta kome pewän ahäjñkumän. ^{3*} Anututä iniken epmäget kudän penjyäjek ikek, nanaki unita wädäwän äronj imiñkuko unita kudän ba täktäki unitä Anutu bureni ubayäj yäj yäñahäk täyak. Täñpäkañ mani kehäromitä imaka imaka kuduptagän täñ-mehamtañ itak. Täñpäñ momi ärutärut piä täñ moreñkañ eruk kunum gänañ äronjpäñ Anutu kehäromi mähemi keru bure kada wäpi biñam ikek itkukonitä itak.

Nanakitä añero yärepmitpäñ ärowani-inik itak

^{4*} Ude täñkuko unita Nanaki u añero äbot päke uwä yärepmitpäñ intäjukun-inik itak. Täñkañ Anututä wäp imiñkuko uwä añero wäpi yärepmitpäñ wäp inipärik kubä imiñkuk. ^{5*} Jide? Anututä añero kubä man ñode iwetkuk?

Apiño gäkä näkño nanakna iriri näkä gäkño nanka itat.

Nämoinik! Ba añero kubäta ñode yäjñkuk?

Näkä unitäño nani irira uwä nanakna ude api irek.

^{6*} Nämoinik! Nanaki tuäni u tewän kome terak ño äpayäj täñjirän iniken añero äbot päke u ñode yäwetkuk;

In kuduptagän gukut imäpmok täñ imut! yäk.

⁷ Täñkañ añeroniye unita man kubä pen ñodewä yäkgän täñkuk;

Näkä täñpewa piä ämanaye añero u mänit bumik, ba kädäp mebet ude äworek täkañ.

⁸ Añerota ude yäjñkukopäj nanakitawä ñode yäjñkuk;

Anutu, gäk intäjukun-inik itkunoniktä api it yäpmäj ärowen. Kañiwat piäka u kudän siwoñi terakgän täk täyan.

⁹ Gäk kudän siwoñita gäripi nadäjkañ kudän wakita taräki nadäk täyan. Mebäri unita Anutukatä gäk kañiwat piä täkta iwoyäjñkuk.

Ude täñkañ notkaye yärepmitpäñ wäpka biñam ärowani pähap gamiñjirän oretoret pähap nadäk täyan.

Sam 45:6,7

¹⁰ Täñpäñ nanakita Anututä man kubä pen ñodewä yäkgän täñkuk;

Ekäni, gäk yäput-peñpäñ kome gatäjñkun. Täñpäñ ketkatä kunum u täñkun.

* **1:2:** Sam 2:8; Mat 21:38; Jon 1:3 * **1:3:** 2Ko 4:4; Apos 2:33-34; Kol 1:20; Hib 8:1 * **1:4:** Plp 2:9 * **1:5:** Apos 13:33; Hib 5:5; 1Sto 17:13 * **1:6:** Rom 8:29; Sam 97:7

11 *Upänkaŋ uwä waŋpän api paotdeŋ. Tektä wek täkaŋ ude api weŋpän paotdeŋ. Täŋ, gähä paot-paotka nämo, pen api it yäpmän ärowen.*

12 *Kunum kenta kome u gäkä tek biani ude yänopmäŋpän pimiŋ tokätpän api pewen. Ude täŋpayän täno upänkaŋ gähä kudupi kubä nämo api äworewen. Nämoinik, gäk paot-paotka nämo, pen api it yäpmän ärowen.* *Sam*
102:25

13 *Tänpäkaŋ Anututä Jesu man ŋode iwetkuko ude aŋero kubä nämo iwetkuk;*

Gäk ketna bure käda wäpka biŋam ikek iriri näkä gäkŋo iwankaye yepmaŋpa gämotka-ken jiraŋ ude api itneŋ. *Sam 110:1*

14* *Eruk, ude unita aŋerota jide yänayän? Ŋode; Aŋero u kudup mänit ude itkaŋ Anututa watä piä täŋ imik täkaŋ. U Anututä peŋ yäwet-pewän päŋku ämawebe kunumta biŋam yäwani u täŋkentän yämik täkaŋ.*

2

Jesuta nadänitna äpani nämo täŋpek

1 *Bureni, Anutu täŋo nanakitä wäp ärowani-inik yäpuko unita man bureni niwerirä nadänkumäŋo uwä iyap takinik täŋpän yäpmän kuŋat täkäna. Ude tänayän tämäŋo uwä man u nämo api pena paorek. 2* Nadäkaŋ? Baga man biani Anututä äbekniye oraniyeta aŋero meni jinom terak yäwetkuko u bureniŋän. Unita ämatä man u irepmitpän nämo buramik täŋkuŋo uwä kowata wakiinik iniken täktäki waki uterakgän kaŋ-ahäk täŋkuŋonik. 3* Eruk, бага man biani u imaka bureni kubä upänkaŋ imaka burenitä bureni-inik kubä itak u ŋode; Anututä nin waki keriken nanik nimagutta nanaki Jesu terak piä pähap kubä täŋkuk. Täŋpäkaŋ nin piä unita mäde ut imiŋpänjä jide täŋpän kowata api irepmitne? Nämoinik, Ekäni ini-tägän piä pähap unita ŋode yänahänkuk; Ämawebe waki keriken nanik api yämaguret. Ude yänahänjirän äma man u nadänkuŋo u niwetpän niwoŋärek täŋirä nadänitna bureni täŋkuk. 4* Täŋpäkaŋ manbiŋam u täŋ-mehamtäka Anututä kudän kudupi ba wärani kehäromi nitek mebäri mebäri pewän ahänkuŋ. Täŋpän iniken gärip terak Kudupi Munapik-ken nanik nadäk-nadäk iron ude äma kubäkubäta yämiŋkuk.*

Jesu uwä komen äma äworeŋkuk

5 *Tänpäkaŋ kome punin käda yämäŋo u ahäwayän täŋjirän Anututä u watäni itta aŋero nämo yepmaŋkuk. Nämo, u watäni itta äma kubä teŋkuk. 6 Unita Anutu täŋo man mujipi kubäken ŋode pätak;*

Anutu, näk nadäwätäk ŋode täk täyat;

Nin ämawä jidewani unita nadän nimiŋpän watä it nimik täyan?

7 *Gäk kadäni keräpi-tagän aŋero gämori-ken nipmaŋkuno upänkaŋ epmäget kudän ba wäpnin biŋam ärowani nimiŋkun.*

8* *Ude täŋkaŋ imaka kudup ketkatä täŋ yepmaŋkuno u watäni itneta gämotnin-kengän peŋ moreŋkun.* *Sam 8:4-6*

Man uterak ŋode danipän nadäk täkamän; Anututä äma gämori-ken imaka kudup yepmaŋkuk. Täŋpän imaka kudup yän yäyak u imaka päke u kuduptagän uwäk täyak. Täŋ, apiŋo imaka kuduptagän äma nin gämotnin-ken nämo irirä yabäk täkamän. 9* Nämo, upänkaŋ Jesutä intäjukun irirän kak täkamän! U äpäŋpän Anutu täŋo iron terak äma

* 1:14: Sam 34:7, 91:11 * 2:2: Gal 3:19 * 2:3: Hib 10:29, 12:25 * 2:4: Mak 16:20; 1Ko 12:4,11 * 2:8: 1Ko 15:27 * 2:9: Plp 2:8-9

kuduptagänta yänpän kumäkta kadäni keräpi-tagän, äpani ude, aņero gämori-ken itkuk. Tänpäkaņ apiņo komi nadänkuko unita Anututä epmäget kudän ba wäpi biņam ärowani pähap imiņkuko u kaņpän nadäk takamän.

10 * Tänpän Anutu uwä imaka kuduptagän täņo mähemi. Ba imaka kuduptagäntä unitäņo wäpi biņam yäpmän ärokta itkaņ. Unita nadäk tägagämän kubä iwatpän ñode täņkuk; Nanakiye mäyaptä näkkät bok säkgämän kaņ itna yän nadänkaņ Jesu nadän imiņirän komi nadänkuk. Tänpän komi nadänkuko uterak Jesu uwä ämawebe waki keriken nanik yämagurani äma bureni-inik äworeņkuk.

11-12 * Tänpän ämawebe täņo bänepi ärut paktak täwani Jesu ukät ämawebe bänepi ärut paktak täyak uwä nani kubägän unita ämawebe u notnaye yän yäwetta gäripi nadäk täyak. Ñode yänkuko unita nadäwut;

Anutu, notnaye uwä gäkņo mebärika api yänahänpän yäwet täņpet. Ba änok kubägän irirä u inamiken wäpka biņam api ganiņ oret täņpet yäk. Sam 22:22

13 Tänpän kubä pen ñode yäkgän täņkuk;

Näk imaka, Anutugän pen api yeņgäma penen yän yänkuk. Ais 8:17

Ba noriyeta yänpän äneņi kubä pen ñode yäkgän täņkuk;

Nabä yäk. Näk nanak Anututä namiņkuko ukät penta itkamän ño! Ais 8:18

14 * Eruk, nanakiye uwä komen äma unita komen äma udegän äworeņkuk. Ude täņkuko uwä mebäri ñodeta täņkuk; U ini kumäk-kumäki terak kumän-kumän täņo mähemi Satan yenjaktitta täņkuk. 15 Ude täņkuko uwä ämawebe kumäkta bumta umuntaņpän kuņat täņkuņo u täņkentän yämiņkuk. Umun unitä kehäromi yepmän irirän umun täņo watä äma ude itkuņ. Upänkaņ Jesu täņo kumäk-kumakitä umun u yäpmän kewen yämiņkuk.

16 * Unita ket nadäwut! Jesutä piä u aņero täņkentän yämikta nämo täņkuk. Nämo, Anutu täņo man ñode kudän täwani; U Abraham äboriye, komen ämawebe u täņkentän yämik täyak.

17 * Mebäri unita Jesutä noriye täņkentän yämikta noriye udegän-inik äworeņkuk. Ude nämo täņkuk yäwänäku jide tänpän Anutu-kät noriye täņo bämop äma intäjukun ude irän? Nämo, noriye udegän äworeņpän intäjukun äma bätaki-inik ba butewaki nadän yämani ude itkaņ Anututa piä säkgämän täņ imiņkuk. Piäni uwä ämawebe momi täņpani täņo momi peņ yämikta komeni yäpmänpän kumbuk. 18 Tänpäkaņ ini uwä täņ-yabäkken äpmonkaņ komi nadäk täņkuko unita apiņo ämawebe täņ-yabäkken it takäņ u täga täņkentän yämik täyak.

3

Jesu wäpi biņamtä Moses täņo irepmitkuk

1 Unita kudupi notnaye, kunumta biņam bok nimagurani in Jesuta nadäwut! Uwä Anututä tewän äpani, nintäņo bämop äma intäjukun yän nadäkinik tänpän yänahäk takamän. 2 U piä ude takta Anututä iwoyän imiņkuko uwä säkgämän täņkuk, bian Mosestä piä Anutu täņo äbotken säkgämän täņkuko udegän. 3 Upänkaņ wäp taņi Jesutä yäpuko u wäp Mosestä yäpuko u irepmitak. U imata, Moses uwä Anutu täņo äbotken piä ämagän itkuk. Täņ, Jesu uwä äbot unitäņo intäjukun äma. Uwä ñode bumik; Äbot kubä täņo intäjukun äma uwä wäp biņam yäpek, äbot ini nämo. Udegän, wäp taņi Jesutä yäpuko u wäp Mosestä yäpuko

* 2:10: Rom 11:36 * 2:11-12: Mat 25:40; Mak 3:35; Jon 20:17 * 2:14: Jon 12:31; 1Jo 3:8; Rev 12:10 * 2:16: Ais 41:8-9 * 2:17: Plp 2:7; Hib 2:14; 1Jo 2:2, 4:10

u irepmitak. ⁴ Nadäkañ? Äbot kudup u intäjukun äma nikek. Täñpäkañ Anutu uwä imaka kuduptagän täño intäjukun-inik.

⁵* Eruk, Moses uwä Anutu täño äbot pähapken piä äma ude itkañ piä täga täñpäñ imaka imaka Anututä kwawak kämi yäñahäkta nadäñkuko u yäñahäk täñkukonik. ⁶* Täñ, Jesu Kristo uwä piä äma ude nämo itkuk. Nämo, u nanaki tuänitä nani Anutu täño äbotta intäjukun ude it yämiñpäñ piä säkgämän täñkuk. Täñpäkañ ninä Anutu täño äbot. Unita ämawebe injamiken kehärom tañpäñ imaka säkgämän kämi kañ-ahänayäñ takamäñ uterak yengämäna pewäpäñ kuñatpäñä, Anutu täño äbot bureni-inik itkamäñ yäñ nadäne.

Anutu täño manta ärowani nämo täne

⁷⁻⁸* Unita man Kudupi Munapiktä ñode yäk täyak unita nadäna;

Äbekjiye orajiyetä bian kome jopi-ken täñyabäk terak Anutu täño man bitnäñpäñ ärowani täk täñkuño u in udegän nämo täneñ. Apiño Anutu täño man nadäñ parit ärowani nämoinik täneñ yäk.

⁹ Äbekjiye orajiyetä peñawäki terak täñpäñ-nabäk täñkuñonik yäk. Uwä kadäni käronji, obañ 40 ude näkño täktäk täga yabäñpäñ-nadäk täñkuño upäñkañ ärowani täñ namiñkuñ.

¹⁰ Ude täñ namiñ yäpmäñ äbäñirä kokwawak nadäñpäñ yäñkut; Nadäkiniki uruñ kända pewä kwäpäñ näkño kädet iwatta bitnäk takañ.

¹¹* Unita kokna wawäpäñ man kehäromi ñode yäñkut; Ämawebe uwä äbä orek näkkät nämoinik api itne. *Sam 95:7-11*

¹² Unita nadäkinik täñpani notnaye, injinta watä ket itpäñ kuñarut! In bämopjin-ken nanik kubätä bänepi täñpäñ wawäpäñ nadäkiniki pewän putärewäkañ Anutu paot-paori nämo, u mäde ut imekta! ¹³ Momi kädettä bämopjin-ken nanik äma kubä täñikñat-pewän Anutu mäde ut imek yäñpäñ injin-tägän täñkentäk kowata kowata täñkañ notjiye täño bänepi kañ täñkehärom tawut. Kadäni uken api paorek yäñ nämo nadäkamäñ unita apiñogän yäput peñpäñ kepma kepma kañ täñ yäpmäñ kut. ¹⁴* Täñpäkañ nin nadäkinik kehäromi pengän täñkumäño apiño udegän injit-inik täñpeñ kuñaritna tärek-tärek kadäni kañ ahawän. Ude täñpeñ kuñatpäñä Kristo-kät kowat kwasikorän takamäñ yäñ nadäne.

¹⁵* Anutu täño man punin kända yämäño ude;

Äbekjiye orajiyetä bian Anutu täño man bitnäñpäñ ärowani täk täñkuño u in udegän nämo täneñ. Apiño Anutu täño man nadäñ parit ärowani nämoinik täneñ yäk. *Sam 95:7-8*

¹⁶* Eruk jide nadäkañ? Netätä Anutu täño kotäk nadäñkuñopäñ mäde ut imiñkuñ? Ämawebe päke Mosestä Isip komeken nanik yämagutkuko ubayäñ. ¹⁷* Ba Anututä netäta kokwawak nadäñ yäpmäñ kuñirän obañ 40 ude täreñkuk? Uwä ämawebe momi täñpäñ kome jopi-ken kumbuño ubayäñ. ¹⁸* Ba Anututä man kehäromi yäñpäñ Anutu Ämawebe uwä äbä orek näkkät nämoinik api itne yäñ yäñkuko u netäta yäñkuk? Uwä ämawebe mani nämo buramiñkuño unita yäñkuk. ¹⁹ Täñpäkañ orekirit kome uken imata täga nämo äronkuñ? U nadäkinik bureni nämo täñkuño unita.

4

Anutu täño kudupi ämawebeta orekirit kubä itak

¹ Eruk, Anututä nin äbä orek inikät itta yäñkehäromtañ nimiñkuko unita ñodeta umuntäkot; Inken nanik kubätä orekirit-ken u kukta Anututä kawän kunañi nämo

* **3:5:** Nam 12:7 * **3:6:** Kol 1:23; Hib 3:14 * **3:7-8:** Kis 17:7; Nam 20:2-5 * **3:11:** Nam 14:21-23 * **3:14:** Hib 3:6 * **3:15:** Hib 3:7-8 * **3:16:** Nam 14:1-35 * **3:17:** 1Ko 10:10 * **3:18:** Hib 3:11

tänpekta! ² Nadäkan? Manbiñam Täga intä nadäk täkan u äbekjiye orajiye udegän nadänkuñ. Nadänkuño upänkan bänepi-ken daiñpän nadäkinik nämo täñpän yäpmän kuñat täñkuño unita manbiñam u nämo täñkentän yämiñkuk. ^{3*} Unita Anututä yänkuk;

Kokna wawäpän man kehäromi ñode yänkut; Ämawebe uwä äbä orek näkkät nämoinik api itne.
Sam 95:11

Upänkan ninäwä Manbiñam Täga unita nadäkinik täk takamän unita apiño pänku orek Anutu-kät it takamän. Täñpakan orekirit uwä imaka kodaki kubä nämo. Nämo, Anututä imaka imaka päke u täñpän yepmankan orek itkuko kadäni ukengän iwoyänkuk. ^{4*} Unita man ño nadäwut; Anutu täño man kubätä kepma 7 unita ñode yäyak; Piäni täñtän kuñtängän kepma 7 uken Anututä piä penpän orek itkuk. ^{5*} Ba man yämäño unitä orekirit unitagän ñode yänkuk; Ämawebe uwä äbä orek näkkät nämoinik api itne.

⁶ Bureni, Isrel ämawebe Manbiñam Täga u intäjukun nadänkuño upänkan man u nämo buramiñkuño unita orekirit-ken nämo kuñkuñ. Upänkan kädet nämo itpipiñkuk. Nämo, ämawebe ätutä pänku orek Anutu-kät täga api itneñ. ⁷ Jide ude nadäkamän? Ñode; Anututä orekirit uken kukta kepma kubä iwoyänkuk. Kepma u wäpi apiño. Kadäni karonji it yäpmän kuñirän Anututä Devit meni jinom terak kepma wäpi “apiño” unitawä yänkuk. Miti mujip yämäño ukeño;

Apiño in Anutu täño man nadän parit ärowani nämo täneñ yäk.

Sam 95:7,8

^{8*} Eruk, man unita ñode nadäwut; Orekirit bureni Anututä iwoyänkuko uwä Kenan kome Josuatä äbekjiye orajiye yämagutkuko u nämo. Kome uwä orekirit bureni yäwänaku Anututä kämi, Devit meni jinom terak kadäni kubä wäpi “apiño” u nämo yäwän. ⁹ Ude unita ñode nadäkamän; Anutu täño kudupi ämawebeniyetä orek itneñta orekirit bureni kubä itak. ^{10*} Äma kubätä pänku orek Anutu-kät irayän täko uwä iniken piä penpän orek api irek, Anututä piä penpän orek itkuko ude. ¹¹ Unita ninä gwäk pimiñpän Anututä orekirit iwoyänkuk-ken u kan kuna! Äbekniye oraniye täño man bitnäc kädet iwatpän orekirit-ken u kukta täna wanenta!

^{12*} Nadäkan? Man Anututä yäk täyak uwä mäkumi nämo. Uwä irit ikek täñkan piä kehäromi täk täyak. Uwä pärañi-inik. Pärañini uwä päip pärañi, meni kukñi kukñi wädäwani täño pärañini yärepmitak. U pärañi-inik unita gupnin bajirok yäput-däknek täyak. Ba nin madän jukutkan yäpmän daniñpän bänepnin, mäjonin ba kujatnin kudup kwawakgän pek täyak. Ude täñkan bänep nadäk-nadäknin ba nadän gäriñnin käbop it täkan u yäpmän daniñkan kwawak niwoñärek täyak. ¹³ Bureni-inik! Imaka kubätä Anutu inamiken käbop täga nämo irek. Imaka Anututä täñ-yepmankuko u kuduptagän inamiken kwawakinik itkan. Täñkan Anututä nin kudup, irit kuñat-kuñatnin täño mebärita api niwet yabäwek.

Jesu uwä nintäño bämop äma intäjukun-inik

^{14*} Ude unita nadäkiniknin nämo pena putäreneñ. Nämo, u inñit-inik täñpän kuñat täkana! U imata, bämop äma intäjukun täñpani ärowani kubä it nimitak. U Jesu, Anutu täño nanaki, kunum gänañ äronkuko Anutu dubini-ken it täyak u. ¹⁵ Bämop ämanin Jesu u käyänñin tägagämän. Bänep nadäk-nadäknin u kehäromi nämo yän nadänpän butewaki bureni-inik nadän nimik täyak. U imata, ini uwä kome terak kuñarirän tänyabäk mebäri mebäri ninken ahän nimik täkan udegän ahän imiñkuñ. Upänkan momi kubä nämo täñkuk. ^{16*} Eruk, mebäri unita Anututa nämo umuntäne. Nämo, bänepnin pidäm tawäpän Anutu

* **4:3:** Hib 3:11 * **4:4:** Stt 2:2 * **4:5:** Sam 95:11 * **4:8:** Lo 31:7; Jos 22:4 * **4:10:** Hib 4:4 * **4:12:** 1Pi 1:23; Efe 6:17; Rev 1:16, 19:15; Jon 12:48 * **4:14:** Hib 3:1, 10:23 * **4:16:** Hib 10:19

orakorak mähe mi u dubini-ken kuk tākāna! Kuñitna butewaki tāga nadāñ nimek. Ba uken orakorakitā bārāpinin tāga tāñpidām tawek.

5

¹ Nadākañ? Bāmop āma kudup uwā noriye bāmopi-ken nanik yāpmāñ daniñpāñ yepmañpani. Tāñkañ piāni uwā noriyeta yāñpāñ Anutu inamiken pāñku momini ārutta ketem tāgatāga iron ude peñ imiñit tom dāpmāñpāñ ārawa ude ijiñ imiñit tāk tākañ. ^{2*} Tāñpākañ bāmop āma ini uwā bānep nadāk-nadāki kehāromi nāmo unita noriye tāño mebāri nadāwā tārewāpāñ noriye nadāk-nadāki paorani ba kādet goret tāñpani unita butewaki nadāñ yāmik tākañ. ^{3*} Tāñkañ ini uwā momi tāñpani unita ārawa tāñ imikimik piā noriye tāño momi āruttagān nāmo tāk tākañ. Nāmo, iniken momi ārutta imaka, bok tāk tākañ. ^{4*} Tāñpākañ bāmop āma irit piā u wāp biñam ikek unita āma kubātā iniken gārip terak wāp u tāga nāmo yāpek. Nāmoinik, Anutu tāño gera terakgān piā u yāpmāk tākañ, Arontā yāpuko ude. ^{5*} Tāñpākañ Kristo imaka, wāpi biñam ikek itta bāmop āma irit piā u iniken gārip terak nāmo yāpuk. Nāmo, Anututā ñode iwet-pewān piā u yāpuk;

Apiño gākā nākño nanakna iriri nākā gākño nanka itat.

Sam 2:7

^{6*} Ba kubā pen ñode iwetkuk;

Gāk bāmop āma tārek-tāreki nāmo api iren, bāmop āma biani kubā wāpi Melkisedektā itkuko ude.

Sam 110:4

^{7*} Tāñpākañ Jesu kome terak kuñatkan Anututā tāñkentāñ namān yāñpāñ yāñapik man yāk tāñkukonik. Anutu-tāgān kumāñ-kumāñ keriken nanik tāga nāmagurek yāñ nadāñpāñ gera konām terak yāñapik man yāk tāñkukonik. Tāñkañ iniken nadāk-nadāki māde ut imiñpāñ Anutu tāño gārip terakgān it tāñkuko unita yāñapiñirān Anututā nadāñ imik tāñkukonik. ⁸ Uwā Anutu tāño nanaki-inik itkuko upāñkañ komi butewaki terak man buramik kādet tāño mebāri nadāwān tāreñkuñ. ⁹ Nadāwān tārewāpāñ man buramik āma bureni-inik irirān Anututā Jesu u bāmop āma intājukun-inik itta teñkuk. Bāmop āma intājukun itkañ āmawebe mani buramik tākañ u kuduhtagān tāñkentāñ yāmiñpāñ waki keriken nanik yāmagutpāñ irit kehāromi yāmik tāyak. ^{10*} Tāñpākañ Anututā Jesu uwā bāmop āma intājukun-inik itta iwoyāñpāñ teñkuk, bian bāmop āma kubā wāpi Melkisedektā itkuko ude.

Nanak bakā terak pārani ude itnetawā

¹¹ In nadākañ? Man ñonitāño morāki tañi tāwerayāñ nadātat upāñkañ nadāk-nadākjin nāmo nadāwā tumbāpāñ mebāri tāga nāmo nadāwā tāreñeñ. ^{12*} In Anutu tāño manbiñam kadāni kārōñi nadāñ yāpmāñ ābātāngān manbiñam unitāño mebāri uwā āma ātu tāga yāwetpāñ yāwoñāreñeñ upāñkañ tāga nāmo! In nāmo nadāwā tumbāpāñ nanak paki ude āneñi āworeñirā āma ātutā in man pengān yāñahāwani pidāmiñpāñ tāwetpāñ tāwoñāreñeñ bumik. Butewaki! Ketem bureni nānañipāñ in nonoñ pen nañ itkañ! ¹³ Nadākañ? Nonoñ nāñpani u nanak paki yāñ yāwet tākañ. Āma udewanitā kādet siwoñi tāño man mebāri tāga nāmo nadāwā tāreñeñ. ^{14*} Tāñ, āmawebe ekāniwā nonoñ penpāñ ketem kehāromi nak tākañ. Āma udewaniwā man bureni uterak nadāk-nadāki yāpā-siwoñ tawāpāñ tāñkehāromtañ yāpmāñ kuñtāngān waki ba tāga unitāño mebāri yāpmāñ danik tākañ.

* **5:2:** Hib 4:15 * **5:3:** Wkp 9:7, 16:6 * **5:4:** Kis 28:1 * **5:5:** Hib 1:5 * **5:6:** Hib 6:20, 7:1,17 * **5:7:** Mat 26:39-46; Plp 2:6-8 * **5:10:** Hib 5:6 * **5:12:** 1Ko 3:1-3 * **5:14:** Rom 16:19; Plp 1:10

6

¹ Unita Kristota man pidämi intäjukun nadänkumäño u wari wari nadänetawä! U penpäñ man mebäri bureni, äma ekänitä nadänañi upän yänpäñ-nadäk täkäna. Ude täñitna bänep nadäk-nadäknin api tagawek. Yäput penpäñ man ñode nadänkumäño u imata äneñi yänpäñ-nadäk täne? Bänep sukurenpäñ kumän-kumän täño täktäk penpäñ Anutu-tagän nadäkinik täktäk unitäño man imata pen yänpäñ-nadäk täk takamän? ^{2*} Ba man pidämi pidämi, ume ärutärut täño man, kon yäpmäkta keritä gwäki-ken pekpek täño man, äma kumbani-ken naniktä äneñi akukakuk täño man ba kadäni pähapken kowata waki tärek-täreki nämo unitäño man ba man udewanigän imata pen yänpäñ-nadäk täk takamän? ³ Ude nämo, Anututä nadäj nimirän man udewani yärepmitpäñ, man mebäri niked, äma ekänitä nadänañi upän yäk täkäna!

⁴ Täñpakan ñode nadäwut; Äma kubätä nadäkiniki pewän putärek-inik täñpayän täko uwä jide täñitna äma udewanitä bänepi äneñi sukurewek? U täga nämo! Äma udewani uwä pengän penyänjek gänañ kuñarani. U kunum gänañ nanik täño kon yäpani. Ba Kudupi Munapiktä bänepi-ken bureni äpmonpani. ^{5*} Täñkan pengänä bänepitä Anutu täño manta nadäwä täga täñpani. Ba Anutu täño kadäni ahäwayän täyak unitäño kehäromi yäpmänpäñ kuñarani. ^{6*} Imaka säkgämän säkgämän u yäpani upänkan nadäkiniki pewän putärenkuñ. Butewaki pähap! Äma udewanitä Anutu täño Nanaki päya kwakäp terak äneñi utpäñ ämawebe inamiken mäyäk imik täkan unita yämaguritna bänepi äneñi täga sukurenäñi nämo. Nämo inik! ⁷ Äma uwä kome udewani bumik. Kome iwän pengän pengän täñirän ume yäpmäk täyak ba ketem bureni piä mähemitä pugetta pewän ahäk täkan, kome udewani Anututä täñkentäk bumta täñ yämik täyak. ^{8*} Täñ, kome mup waki mebäri mebäri ugän pewän ahäk täkan, kome udewani Anututä waki nadäj iminirän kädäp gänañ api iñ paorek.

⁹ Eruk notnaye, umun man ude täwetat upänkan inta nadäkinik ñode täyat; Inä kädet täga iwatpäñ Anututa biñam täñirä Anututä api tämagurek. ^{10*} Nadäkan, Anututä kudän siwonji iwatpäñ ämawebe yäpmän danik täyak unita intä piä täga täñkuño unita nämo api guñ täwek. Ba in Anututa gäripi nadänpäñ ämawebeniye täñkentän yäminkuñotä pen täñkentän yämik täkan u tabänpäñ-nadätäk. ^{11*} Unita piä täga u täk täkan udegän gwäk pimiñpäñ pen kan täñ yäpmän ärowut yän nadäk täyat. Ude täñpänä imaka kämi kan-ahäkta itsämäk täkan uwä bureni api kan-ahäneñ. ¹² Gañani nämo täneñ yän täwetat! Nämo inik, äma biani gwäk pimiñpäñ nadäkinik ikektä kuñatkuño unitäño kädet kuroñ iwat täkot. Äma uwä imaka u ba u Anututä yämikta yänkehäromtak man yänkuko u bureni-inik yäpuñ.

Anutu täño yänkehäromtak man u bureni

¹³ Yän-kehäromtak man Anututä Abraham iwetkuko unita nadäwut. Äma kubä Anutu irepmitpäñ inipärik kubä nämo itak unita Anututä iniken wäpi terak yänkehäromtak man u iwetkuk. ^{14*} U ñode iwetkuk; Näk bureni-inik nadäj gaminpäñ äbotkaye mäyap-inik api pewa ahän gamineñ yäk. ¹⁵ Anututä ude iweränkan Abrahamtä kwikinik itpäñ yänkehäromtak man iwetkuko unitäño bureni kan-ahäkta itsämbuk. Itsämän yäpmän kuñtängän bureni u kan-ahänkuk.

^{16*} Täñpakan äma kubätä yänkehäromtak man yäwayän nadänpäñ iniken wäpi terak nämo yäwek. Nämo, u äma kubä wäpi biñam ärowani niked u wäpi yänpäñ yäwek. Ude täñpänä amatä ñode nadäneñ; Man yäyak u bureni-inik ubayän. U wäramutnañi nämo. ¹⁷ Eruk, Anututä yänkehäromtak man yänkuko u iniken wäpi terak yänkuk. Täñkan iniken wäpi terak yänkuko uwä ämawebe man unitäño bureni yäpmäkta yäwanitä u bureni api

* **6:2:** Hib 9:14 * **6:5:** 1Pi 2:3 * **6:6:** Mat 12:31; Hib 10:26-27; 1Jo 5:16 * **6:8:** Stt 3:17-18 * **6:10:** Hib 10:32-34 * **6:11:** Hib 3:14 * **6:14:** Stt 22:16-17 * **6:16:** Kis 22:10-11

ahäwek yäj nadäneŋta ude täŋkuk. ¹⁸* Unita ŋode nadäkamäj; Anututä kudän ude wani apiŋo pen udegän täk täyak. Anututä jopman kubä nämo yäk täyak unita iniken wäpi terak yäjkehäromtak man yäweko uwä bureniğän ahäwek. Unita ämawebe nin Anututä watä it nimekta dubini-ken kuŋkumäŋo uwä bänep pidäm terak imaka tägatäga u nimikta yäjnkuko unita itsämäjpäŋ nämo gapuntak täkamäj.

¹⁹ Bureni, imaka täga-tägata itsämäk täkamäj u Anututä bureni-inik api nimek yäj nadäk täkamäj. Ude nadäk täkamäj unitä nadäkiniknin täŋ-kehäromtak täyak. Täŋpakaŋ bänep nadäk-nadäknin u jopi nämo. Nämoinik, u kumaŋ päŋku kudupi yot kunum gänaŋ itak unitäŋo tek wädäwani pähap mädeni-ken säkgämän käbop it täyak. ²⁰* Kudupi bägup uken Jesutä ninta yäjpäŋ intäjukun äronkuko it nimitak. Äro itkaŋ bämop äma intäjukun tärek-täreki nämo it täyak, bämop äma biani kubä wäpi Melkisedektä itkuko ude.

7

Melkisedek u wäpi biŋam ärowani nikek

¹* Eruk Melkisedek uwä kome kubä wäpi Salem unitäŋo intäjukun äma. U Anutu Täŋpämerek unitäŋo bämop äma kubä itkuk. Täŋpakaŋ kadäni Abrahamtä kome ätu täŋo intäjukun ämakät ämik täŋpäŋ däpmäj yawat kireŋkuko komeni-ken äneŋi kuŋjirän Melkisedektä kädet miŋin kaŋ-ahäjpäŋ kon man iwetkuk. ² Ude täŋjirän Abrahamtä tuŋum ämik täŋpäŋ yäpuko u äbot 10 ude yäpmäj daniŋpäŋ äbot kubä Melkisedekta imiŋkuk.

Wäpi Melkisedek unitäŋo mebariwä Intäjukun äma kudän siwoŋi-inik täŋpani. Täŋpäŋ wäpi kubä, Salem täŋo intäjukun äma yäj iwet täŋkuŋo uwä mebari ŋode; Intäjukun äma irit säkgämän imagurani. ³* Täŋpakaŋ Melkisedek uwä miŋi nani nämo, orani äbeki nämo, ahäk-ahäki nämo ba kumäk-kumäki nämo. Ude itkuko unita Anutu täŋo nanaki bumik yäj iwet täkaŋ. U bämop äma intäjukun tärek-täreki nämo itak.

⁴ Bureni, Melkisedek uwä äma äpani nämo! Äma äpani itkuk yäwänäku oranin pähap Abrahamtä imaka tägatäga ämik täŋpäŋ yäpuko unitäŋo moräki nämo imän. Imiŋkuko unita äma ärowani-inik kubä itkuk yäj nadäwut! ⁵* Eruk, ŋode nadäwut; Moses täŋo бага man terak ŋode kudän täwani; Juda noriyetä tuŋumi yäpmäj daniŋpäŋ Livai täŋo oraniye bämop äma irit piä yäpmäk täkaŋ unita moräki yämineŋ. Juda äma uwä noriye bureni, Abraham täŋo oraniye upäŋkaŋ tuŋumi moräki u yämikta yäwani. ⁶ Täŋ, Melkisedek uwä Abraham täŋo äboriye-ken nanik nämo upäŋkaŋ Abrahamtä tuŋumi moräki imiŋkuk. Imiŋjirän Melkisedektä Anutu täŋo yäjkehäromtak man iwerani Abraham u kon man iwetkuk. ⁷ Unita jide? Netätä intäjukun itak, Abraham ba Melkisedek? Äma kon man yäwanitä äma kon man yäpmäk täkaŋ u yärepmit täkaŋ yäj nadäkamäj. ⁸ Täŋpakaŋ bämop äma Livai äbotken nanik, äma täŋo tuŋum moräki yäpmäk täkaŋ uwä kumäk-kumäki nikek. Upäŋkaŋ Melkisedek, Abraham täŋo tuŋum moräki yäpani unitawä Anutu täŋo mantä ŋode yäyak; U nämoinik api paorek.

⁹ Unita ŋode täga yänaŋi bumik; Livai ba äboriye, bämop äma irit piä täŋpäŋ noriye täŋo tuŋum moräki yäpmäk täŋkuŋo unitä iniken tuŋum täŋo moräki Melkisedekta imiŋkuŋ. ¹⁰ Ude imata yäkamäj? U ŋode; Melkisedektä Abraham kaŋ-ahäjnkuko uken Livai nämo itkuk. U nämo ahäwani-ken. Upäŋkaŋ u orani Abraham täŋo nägät-ken itkuko unita Livaitä Melkisedekta tuŋumi moräki imiŋkuk yäj täga yäne.

Jesutä bämop äma biani yärepmitak

¹¹ Bian Isrel ämawebetä Moses täŋo бага man yäpuŋ. Täŋpäŋ бага man uterak ŋode kudän täwani; Livai täŋo äboriyetä bämop äma irit piä api täk täneŋ. Upäŋkaŋ, ŋo kawut! Bämop äma unitäŋo piätä ämawebe täŋo bänepi u bureni täga yäpän täganen täŋpäwä,

* **6:18:** Nam 23:19; 1Sml 15:29 * **6:20:** Wkp 16:2-3; Wkp 16:12,15; Hib 5:6 * **7:1:** Stt 14:17-20 * **7:3:** Sam 110:4 * **7:5:** Nam 18:21

Anutu imata bämop äma mebäri kubä, Melkisedek bumikgän, Arontä äbotken nanik nämo, u kubätä api ahäwek yän yänjuk? ¹² Eruk bämop äma mebäri kubätä ahäwänä, man kädet mebäri kubä imaka, ahänäji. ¹³ Nadäkañ? Man yäkamäj ño Kristota yäkamäj. U Livaitä äbotken nanik nämo, u äbot kubäken nanik. Tänpäj iniken äbot uken nanik äma kubätä kudupi yot gänäñ alta-ken bämop äma irit piä kubä nämo tänpäni. ¹⁴ * Ekäninin Kristo uwä orani Juda unitä äbotken nanik. Tänpäkañ äbot uken nanik kubätä bämop äma irit piä täkta Mosestä nämo yänhäñjuk.

¹⁵ Eruk, bämop äma kodaki kubä, Melkisedek bumik ahätak unita ñode kañpäñ nadäkamäj; Unitäño piätä Livai täño äboriyetä piä täk täñkuño u yärepmit moretak. ¹⁶ Tänpäkañ бага mantä ñode yäwani; Bämop äma, äma kudupi kubätä täga nämo api itneñ, äma Livaitä äbotken nanik-tägän api it täneñ. Upänkañ Jesu uwä bämop äma irit piä, бага man uterak nämo yäpuk. Nämo, u iniken irit kehäromini nitek, paot-paori nämo uterak yäpuk. ¹⁷ * Anutu täño man mujipi kubätä yäyak ude;

Gäk bämop äma tärek-täreki nämo api iren, bämop äma biani kubä wäpi Melkisedektä itkuko ude. *Sam 110:4*

¹⁸ Man unitä ñode niwoñaretak; Man kädet biani u jopi, kehäromi nitek nämotä täga nämo täñkentäj nimeko unita Anututä u awähutkuk. ¹⁹ * Moses täño бага man u äma täño bänepi bureni täga nämo yäpän täganeño unita Anututä kädet kodaki tägagämän-inik kubä pewän ahäj niminjuk. Kädet uterak nin Anutu dubini-ken kuk täkamäj.

²⁰ Tänpäkañ Anututä Jesu bämop äma intäjukun itta iwoyänjukko uwä jop nämo iwoyänjuk. Nämo, u iniken wäpi terak yänkehärom tänpäj iwoyänjuk. Juda täño bämop äma biani bämop äma irit piä täkta wäp yäpuño uwä yänkehäromtak man udewani terak nämo yäpni. ²¹ * U jop yäpuño upänkañ Anututä ini yänkehärom tänpäj Jesu bämop äma irit piä täkta iwoyänjuk. Unita Anututä ñode yänjuk;

Ekänitä ñode yänkehärom täñjukko u nämoinik api pewek; Gäk bämop äma pen api it yäpmäj ärowen. *Sam 110:4*

²² * Tänpäkañ Jesu u Anutu täño yänkehäromtak man terak bämop äma irit piä yäpuko unita ñode nadäkamäj; Jesu täño piä terak Anututä ämawebeniye-kät topmäk-topmäk kodaki täñjukko uwä tägagämän, kehäromi-inik. U topmäk-topmäk biani u irepmit moretak.

²³ Ba kubä ñode; Bämop äma biani uwä paot-paori nitek unita jide tänpäj piäni pen täñ yäpmäj kunen? U täga nämo unita bämop äma biani paorirä kodaki ahäk täñkuñ. ²⁴ Upänkañ Jesu uwä paot-paori nämo, u bämop äma irit piä pen api täñ yäpmäj ärowek. Äma kubätä komeni täga nämo api yäpek. ²⁵ * Unita ämawebe Jesu u wäpi terak Anutu dubini-ken kuk täkañ uwä waki keriken nanik yämagutta kehäromi nitek itkukonitä pen api it yäpmäj kwek. U imata, paot-paori nämo itkañ ämawebe täñkentäj yämikta Anutu-ken yänpäpik täyak.

²⁶ * Unita bämop äma Jesu uwä momi äma nin täño käyäpnin bureni-inik. Täñkañ udewani kubä nämo itak. Ukädet Anututä gäripi nadäk täyak ugän iwät täyak. Uken momi kubä nämo itak. U Anutu inamiken siwoñi-inik itak. Ba momi ämakät awähutpäñ nämo, inipärik kubä it täyak. Uwä Anututä imagut päro kunum gänäñ tewani. Mebäri unita Jesu uwä momi äma täño täñkentäk bureni ude itak. ²⁷ * U bämop äma ätu bumik nämo. Bämop äma biani uwä Anutu-ken ärawa kepma kepma täk täñkuñonik. Iniken momita intäjukun tänpäjä äneñi ämawebe täño momita täk täñkuñ. Upänkañ Jesu uwä ude nämo täñjuk. U

* **7:14:** Stt 49:10; Ais 11:1; Mat 2:6; Rev 5:5 * **7:17:** Hib 5:6 * **7:19:** Hib 9:9 * **7:21:** Hib 5:6 * **7:22:** Hib 8:6, 12:24 * **7:25:** Rom 8:34 * **7:26:** Hib 3:1 * **7:27:** Hib 5:3

kämita nitek kadäni kubägän täñkuko ubayäñ. Ärawa ude iniken gupi inin kireñkuk. ²⁸* Täñpäkañ Moses täño бага man terak komen äma kehäromini nitek nämotä bämop äma irit piä täkta iwoyäk täkañ. Upäñkañ, mäden Anututä iniken wäpi terak yäñkehäromtak man yäñpäñ Nanaki bureni tägagämän-inik tärek-täreki nämo itta tewani u bämop äma intäjukun bureni iwoyäñkuk.

8

Jesu uwä topmäk-topmäk kodaki täño bämop äma

¹* Eruk, man yäkamäñ ñonitäño mebariwä ñode; Bämop äma intäjukun täñpani udewani bureni-inik it nimitak. U Anutu, intäjukun äma ärowani kunum gänañ itak u keru bure käda kehäromi nitek mañirit täyak. ²U kudupi yot bureni, kunum gänañ itkañ uken bämop äma irit piä täk täyak. Kudupi yot bureni u Ekänitä ini täñkuk, äma keritä täñpani nämo.

³Täñpäkañ bämop äma kudup uwä Anututa ketem tägatäga iron ude peñ imikta ba tom däpmäñpäñ ärawa ude ijin imikta iwoyäwani. Unita bämop ämanin Jesutä udegän iron kubä Anututa imikta yäwani. ⁴Täñkañ bämop ämanin bureni uwä kome terak irän yäwänä bämop äma ude täga nämo itek. Imata, kome terak bämop äma uku itkañ unitä Moses täño бага man iwatpäñ Anututa iron mebari mebari ijin imik täkañ unita. ⁵* Täñpäñ bämop äma irit piä kome terak ño täk täkañ uwä imaka bureni kunum gänañ itak unitäño wäranigän täk täkañ. Mebari unita Mosestä ininoret yottaba täñpayäñ yäñirän Anututä jukuman ñode iwetkuk; Ket nadäwi tärewäkañ wäranu pom terak gäwoñärerero udegän kañ tä yäñ iwetkuk. ⁶* Täñpäkañ Jesutä bämop äma irit piä yäpuko unitä bämop äma irit piä äma ätutä kome terak täk täkañ u yärepmit moretak. U udegän, Jesutä Anutu ba ämawebeniye bämopi-ken topmäk-topmäk kodaki pewän ahäñkuño u tägagämän-inik, topmäk-topmäk biani uwä irepmit moretak. U imata, imaka tägatäga topmäk-topmäk kodaki uterak ahäkta yäñkehärom täwani u tägagämän-inik, biani täño u yärepmit moretak.

Topmäk-topmäk kodakitä biani irepmitak

⁷Eruk ñonita nadäwut; Topmäk-topmäk biani intäjukun ahäñkuko u kehäromi nitek yäwänäku imata topmäk-topmäk kodaki pewän ahäwän? ⁸Upäñkañ topmäk-topmäk biani terak kudän täga nämo ahäñkuk. Unita Anututä ämawebeniye tä nadäwän täga nämo täñpäpäñ ñode yäñahäñkuk;

Kadäni kubä iwoyäñkut. Kadäni uken ämawebe Isrel äbotken nanik ba Juda äbotken nanik ukät topmäk-topmäk kodaki api pewa ahäneñ yäk.

⁹Täñpäkañ topmäk-topmäk pewa ahänañ yäk uwä biani ude nämo. Biani uwä äbekiye oraniye Isip komeken nanik kerigän yepmäñitpäñ yämagut yäpmäñ äburo ugän täñkut yäk.

Ude täñkuro upäñkañ topmäk-topmäk unitäño man käderi u nämo iwatkuñ. Ude täñkuño unita mäde ut yämiñkut yäk. Näk Ekänitä ñode yäyat!

¹⁰* Eruk, kämi Isrel ämawebe-kät topmäk-topmäk ñode api täñpet; Man kädetna siwoñi u nadäk-nadäki-ken peñ yämiñpäñ bänepi-ken kehäromigän api kudän täwet yäk.

Ude täñkañ näk Anutuni ude irira u ämawebenaye api itneñ.

¹¹Täñpäkañ ämawebe kuduptagän, äpani ärowanitä Ekäni näkño mebarina api nadäwä täreneño unita äma kubätä noriye äwäñiye ñode nämo api yäwetpäñ yäwoñärewek; Ekäni täño mebarinita nadäwut.

¹²* Täñpäkañ ämawebe unitäño wakini peñ moreñpäñ mominuta guñ takinik api täñpet yäk. *Jer 31:31-34*

* **7:28:** Hib 5:1-2 * **8:1:** Hib 1:3, 3:1; Hib 10:12, 12:2 * **8:5:** Kol 2:17; Hib 9:23; Kis 25:40 * **8:6:** 2Ko 3:6; Hib 7:22, 9:15 * **8:10:** Hib 10:16 * **8:12:** Hib 10:17

¹³ Anututä man ñode terak topmäk-topmäk kodakita yänkuko unita kwawak ñode yänähänkuk; Topmäk-topmäk intäjukun ahänkuko u biani täyak. Unita imaka biani, kehäromini paorani, u jirañta biñam täkañ.

9

Anutu iniñ oretoret kädet biani

¹* Täñpäkañ topmäk-topmäk biani intäjukun ahänkuko u Anutu iniñ oretta man kädet nitek. Ba ämawebe topmäk-topmäk biani uterak itkuño u Anutu iniñ oretta yottaba äma keritä täñpani kubä gänañ ärok täñkuñonik. ²* Yottaba u gänañ täñkireki yarä. Kubäwä wäpi Bägup Kudupi yän yäwani. Bägup u gänañ topän käroni u, ba bukä, käräga Anututa biñam yäwani nitek unitä itkuñ. ³* Eruk, u mädeni käda tek tañi kubä wädänkuk. Täñpäkañ tek u mädeni kädawä bägup kubä wäpi Bägup Kudupitä Kudupi-inik yän iwerani. ⁴* Bägup u gänañä alta golpän täñpani kubä itkuk. Uterak gupe käbäñi säkgämän-inik upän ijik täñkuñonik. Täñkañ topmäk-topmäk täño kudupi gäpe u imaka, itkuk. Gäpe u gol pidämipän, gänañ umu ba punin u kudup gatän äyänurani. Gäpe u gänañ käbot täpuri golpän täñpani, Juda äma täño ketem biani wäpi mana u nitek itkuk. Ba Aron täño ähottaba, kärük tädotkuko u imaka, gäpe u gänañ itkuk. Täñkañ mobä pipiyäwani yarä, бага man 10 ude kudän täwani u imaka, gäpe u gänañ itkumän.

⁵* Täñpäkañ gäpe unitäño gwäpäni wäpi momi pekpek täño bägup yän yäwani. Täñkañ u punin terak imaka añero bumik wäpi Serubim unitäño wärani yarätä itkumän. Itkan piritä gäpe unita äyuñ täñkumän. Serubim yarä uwä Anutu peñyäneki pähap unitäño wärani täñkumän. Täñkañ imaka u ba unita yäyat ño puningän yäyat. Unitäño mebäri-inik yänähänañipän man ätu täwerayän nadätat.

⁶* Eruk, eni unitäño tuñum u tawañ ude irirä bämop ämatä piäni täkta kepma kepma bägup intäjukun wäpi Bägup Kudupi uken ärok täñkuñonik. ⁷* U täñkireki kubä yot bämopiken itkuko wäpi Bägup Kudupitä Kudupi-inik, u gänañ täga äronañi nämo. Nämoinik, bämop äma intäjukun täñpani unitägän Bägup Kudupitä Kudupi-inik u gänañ ärok täñkukonik. Upänkañ kadäni kadäni nämo ärok täñkukonik. Nämo, u obañ kubä gänañ kadäni kubägän ärok täñkukonik. Täñkañ ketän nämo ärok täñkukonik. Nämo, bulimakau täño nägät yäpmänkañ ärok täñkukonik. Nägät u iniken momi ba ämawebe täño momi nämo nadänkañ täñpani u däpmän tärekta Anututa piñ imik täñkukonik. ⁸* Eruk, kädet unita jide yänayän? Munapiktä imaka u ba u niwoñärenkañ ñode niwetpän niwoñärek täyak; Topmäk-topmäk biani terak ämawebe jopitä Bägup Kudupitä Kudupi-inik u gänañ täga äronañi nämo. Yot biani u ba unitäño täktäki irirän Bägup Kudupitä Kudupi-inik u gänañ ärokta kädet kubä nämo tumbuk. ⁹* Uwä wärani ude apiño kwawak ñode niwoñärek täyak; Anututa iron peñ imik, ba tom ijin imikimiktä ämawebe Anutu iniñoret täkañ unitäño momi täño nadäwätäk u täga nämo ärutpak täwek. Nämoinik. ¹⁰* Imaka udewani uwä puningän, gup kädagän täño бага. U ketem ume nakta бага man ba ume ärut-ärutta бага man. Imaka udewani it yäpmän kuñirän kädet kodakitä ahäwänä pewä paotta yäwani.

Jesu täño nägäritä piä täñkuko unita man

¹¹* Täñpäkañ imaka imaka kodaki tägagämän ahänkuko itkan unitäño bämop äma intäjukun itta Kristo äbuk. Äbänpän yot ini ämawebe täñkentän yämikta äronkuko uwä Juda täño kudupi yot u irepmitak. U kudupi-inik, äma keritä nämo täñpani, kome ñonitäño nämo. ¹² Ba Bägup Kudupitä Kudupi-inik u kadäni kubägän-inik, kämita nitek äronkuk. Täñkañ Juda täño bämop ämatä ärawa täkta bulimakau ba meme täño nägät yäpmänkañ

* **9:1:** Kis 26:1-30 * **9:2:** Kis 25:23-40 * **9:3:** Kis 26:31-33 * **9:4:** Kis 16:33; Kis 25:10-16; Kis 30:1-6; Nam 17:8-11; Lo 10:3-5 * **9:5:** Kis 25:18-22 * **9:6:** Nam 18:2-6 * **9:7:** Kis 16:2-34 * **9:8:** Hib 10:19 * **9:9:** Hib 10:1-2 * **9:10:** Wkp 11:2,25; Wkp 15:18; Nam 19:11-13 * **9:11:** Hib 3:1, 10:1

ärok täñkuño ude nämo äronkuk. Nämo inik, Anututa ärawa täñ imikta yäpmän äronkuko uwä iniken nägät. U yäpmän äro mominin kudup däpmän tären nimin moreñpän inita biñam tärek-täreki nämo itta nimagutkuk.

13 * Täñpäkañ bianä ämawebetä бага täpuri täpuri irepmitpäñä, uwä Anutu inamiken gupnin tänowakañ yän nadäk täñkuñonik. Ude täñjirä bämop ämatä meme ba bulimakau täño nägäri gwetpäñ ämawebe terak kwarut yäbat täñkuñonik. Ba bulimakau nanaki däpmänpäñ iññepewä kädäkut äworewakañ yäpmänpäñ ämawebe terak ureñ yäbat täñkuñonik. Ude täñjirä ämawebe u Anutu inamiken äneñi gupi kuräki it täñkuñonik. 14 * Eruk tom täño nägät u kehäromi udewani nitek täñpäwä Kristo täño nägätta jide yäne? Nägät Kristotä piwän kuñkuño u bulimakau täño nägät irepmitpäñ täñkentäk pähap täga nämo täñ nimek? Bureni-inik, u täñkentän nimikinik täñpek. Munapik tärek-täreki nämo uterak iniken gupi Anututa ärawa säkgämän-inik kubä ude inin kireñkuk. Ude täñkuko unita nägäritä nin punin gupningän nämo ärut nimik täyak. Nämo inik, u mominin ärutinik täñpänpäñ Anutu inamiken bänepnin kuräki-inik it täkamän. Ude täñjirän imaka jopi Anutu bänepi täñbatak täkta täk täkamänjo u penpäñ Anutu paot-paori nämo u bureniñän orañ iminpäñ täga kuñatne.

15 * Unita ñode yäna; Kristo uwä Anutu ba ämawebeniye bämopi-ken topmäk-topmäk kodaki pewän ahäñkuk. Ude täñkuko unita ämawebe Anututä yänpabä yepmanñpani unitä iron tägagämän tärek-täreki nämo u täga api yäpneñ, imaka kämi yäpmäkta Anututä yänkehäromtak man yänkuko u. U mebäri ñodeta täga api yäpneñ; Ämawebe topmäk-topmäk biani terak itkañ momi täñkuño unitäño kowata däpmän tärekta Kristo kumbuk.

16 Eruk, yänkehäromtak man täño mebärita yäna. Äma kubätä näk kumänjira näñño tuñum mät yäpen yän gäwerekopän äma u nämo kumänjirän tuñumi täga nämo yäpen. 17 Äma uwä kodak irirän yänkehäromtak mani täño bureni nämo ahäwek. Kumbänkañ uyaku bureni ahäwek. 18 Eruk, mebäri unita topmäk-topmäk biani uwä jop nämo pewän ahäñkuk. Nämo, Mosestä tom kubä utpewän kumbänpäñ nägäri piwän kuñjirän bureni ahäñkuk. 19 * Unitäño käderi uwä ñode; Pengän Mosestä ämawebe jukuman kuduptagän бага terak itkuño u yänhäñpän yäwet moreñkuk. Ude täñpäñä bulimakau nanaki däpmänpäñ nägäri yäpmänkañ umekät awähutkuk. Ude täñkañ sipsip puññi gämäni ba tokän kubä wäpi hisop u yäpmänpäñ nägät umekät awähutkuko u gänañ pewän äpmonpöpän nägät u бага man täño buk ba ämawebe terak kwarut yäbatkuk. 20 * Ude täñpäñ ñode yänkuk; Nägät ñowä topmäk-topmäk Anututä intä iwatta pen täwetkuko u täñkehärom täyak yäk. 21 * Ude yänpäñä Mosestä nägät u kudupi yottaba, ba unitäño tuñum päke uterak imaka, kwarut yäbatkuk. 22 * Bureni, Moses täño man kädet terak ñode pätak; Imaka kuduptagän bumik nägät terakgän kudupi ahäwani. Ba nägät nämo piwä kuneño uwä äma täño momi nämo inik paotneñ.

Kristo uwä kadäni kubägän kumbuko uba

23 * Unita ñode kañpäñ nadäkamän; Imaka bureni kunum gänañ itkañ unitäño wärani kome terak ño itkuño uwä kudupi jop nämo ahäwani. Nämo, nägät terakgän kudupi ahäwani. Upänkañ imaka bureni kunum gänañ itkañ uwä tom täño nägät terak kudupi täga nämo ahäneñ. Nämo inik, imaka kehäromi-inik kubä terak uyaku kudupi ahäneñ.

24 * Unita ñode nadäwut; Kristo Bägup Kudupitä Kudupi-inik, bureni täño wärani, äma keritä täñpani uken nämo äronkuk. Nämo, uwä ini kunum gänañgän äronkuk. Äronkuko Anutu inamiken nin gäarak itak. 25 Täñpäkañ bämop äma kome terak naniktä täk täñkuño u Kristotä udegän nämo täñkuk. Bämop äma uwä obañi obañi ärawa täkta tom täño nägäri

* 9:13: Wkp 16:3,14-16; Hib 10:4; Nam 19:9,17-19 * 9:14: 1Pi 1:18-19; 1Jo 1:7; Hib 6:1 * 9:15: 1Ti 2:5; Hib 8:6

* 9:19: Kis 24:3,6-8; Wkp 14:4,6 * 9:20: Kis 24:8 * 9:21: Wkp 8:15,19 * 9:22: Wkp 17:11; Efe 1:7 * 9:23:

Hib 8:5, 10:1 * 9:24: 1Jo 2:1

yäpmänkaḅ Bägup Kudupitä Kudupi-inik-ken ärok täḅkukonik. Upänkaḅ Kristotäwä ude nämo täḅkuk. U gupi ärawa ude kadäni kadäni nämo iniḅ kireḅkuk. ²⁶ Nämoinik, ude täḅkuk yäwänäku kadäni kadäni kunum kenta kome pewän ahänkuḅ-kentä apiḅo komi nadän yäpmän äbäk täyek. Upänkaḅ nämoinik! Kadäni tärek-tärek ḅoken kome terak ahänpän momi peḅ morekta iniken gupi ärawa ude kadäni kubägän, kämita nitek iniḅ kireḅkuk.

²⁷ * Täḅpäkaḅ ämawebe kuduptagän kadäni kubägän kumäkta yäwani. Kumänpänä täktäki yäpmän danik-danik käbeyä-ken api äroneḅ. ²⁸ U udegän Kristotä ämawebe mäyap täḅo momi däpmän tärekta kadäni kubägän ärawa ude gupi iniḅ kireḅkuk. Täḅpäkaḅ äneḅi api äbek. Momi däpmän tärekta nämo, ämawebe unitä äbäkta dapun käronḅ täḅ itkaḅ u yämagutta api äbek.

10

Ärawa bianitä momi täga nämo ärut morewek

¹ * Moses täḅo бага mantä imaka tägatäga Kristotä täḅ nimikta yäwani u kwawak nämo, wäranigän niwoḅäreḅkuk. Baga man u iwatpän momi däpmän tärekta Anutu-ken ärawa peḅ obaḅi obaḅi täk täḅpani. Täḅpän ärawa udewanitä ämawebe Anutu iniḅ oretta dubini-ken kuk täkaḅ u inamiken momini nämo, täga nämo yepmaḅpek. ² Nämoinik! Kädet udewani täga yäwänäku kadäni kubägän täḅpani unita pewäm. Ba u täga yäwänäku ämawebe kädet biani iwatpän Anutu iniḅ orerani uwä bänepi kuräki-inik itpän mominita nadäwätäk peḅ nämo täk täḅpäm. ³⁻⁴ * Upänkaḅ nämo! Bulimäkau ba meme täḅo nägäritä momi täga däpmän tärenaḅi nämo unita Anutu-ken ärawa obaḅi obaḅi täk täkaḅ uwä kadäni kadäni ḅode yäwoḅäreḅ täyak; Nin momi täḅpani.

⁵ Mebäri unita Kristotä kome terak äpänpän Anutu ḅode iwetkuk;

Gäk momita iron peḅ gamik-gamik ba tom däpmänpän iḅiḅ gamik-gamik unita nämo nadäk täyan.

Nämo, gäk gupna namiḅpän naniḅ kireḅkun.

⁶ *Bureni-inik, momini ärutta iron peḅ gamiḅirä, ba tom däpmänpän iḅiḅ gamiḅirä yabäwi gäripi nämo täk täkaḅ yäk.*

⁷ *Ude yänpän ḅode yäkgän täḅkut; Nabä! Nähä gäkḅo gäripka iwatta äbätat ḅo. Man kudän täwani biani uterak näka yänahäwani udegän täyat ḅo yäk.* *Sam 40:6-8*

⁸ Eruk, man Kristotä yänkuko unita nadäwut. Pengänä ärawa täktäk kädet Moses täḅo бага man terak pärani unita ḅode yänkuk; Gäk momita iron peḅ gamik-gamik ba tom däpmänpän iḅiḅ gamik-gamik unita nämo nadäk täyan ba kawḅi gäripi nämo täk täkaḅ yän yänkuk. ⁹ Täḅpän u punin terak man ḅode yäkgän täḅkuk; Nabä! Näkä gäkḅo gäripka iwatta äbätat ḅo yän yänkuk. Eruk, man ude yänkuko unitä ḅode niwoḅäretak; Momi ärutta Anututä ärawa täktäk kädet biani u awähutpän komenita momi ärutärut kädet kodaki kubä pewän ahänkuk. ¹⁰ * Unita ḅode nadäwut; Jesu Kristotä Anutu täḅo gärip iwatpän ärawa ude, kämita nitek, kadäni kubägän iniken gupi iniḅ kireḅkuko uterak mominin paorirä Anutu inamiken kudupi-inik itkamän.

¹¹ * Täḅpäkaḅ äneḅi ḅode täwera nadäwut; Juda täḅo bämop ämatä kepma kepma momita yänpän alta-ken käronḅ wädän itkaḅ ärawa täktäk piä bian täḅpani udegän wari wari täk täkaḅ. Upänkaḅ wakḅi, ärawa unitä ämawebe täḅo momi täḅpewän nämoinik paot täkaḅ.

¹² Täḅ, Kristowä kadäni kubägän, kämita nitek gupi iniḅ kireḅpän kumbuk. Täḅkaḅ piä u täḅpa tärekaḅ yän nadänpän Anutu kerḅi bure käda äro maḅitkuk. ¹³ * Maḅitkaḅjä Anututä iwaniye gämori-ken yepmaḅpekta itsämän itak. ¹⁴ Burenitä bureni-inik, ärawa kubägän

* 9:27: Plp 3:20; Hib 10:10; 1Pi 2:24 * 10:1: Hib 8:5 * 10:3-4: Hib 9:13 * 10:10: Hib 9:12,28 * 10:11:

Kis 29:38 * 10:13: Hib 1:3; Sam 110:1

tänjkuko unitä ämawebeniye Anutu injamiken momini nämo, yepmanjuk. Täñkañ ämawebe u kudupi itneñta irit kuñat-kuñariken yäpä-siwonjak piä täñ itak.

15 Kudupi Munapiktä mebäri u kwawak yänahänpän niwetkuk. Pengänä ñode niwetkuk;

16* Ekänitä ñode yäyak; Eruk, kämi Isrel ämawebe-kät topmäk-topmäk ñode api täñpet; Man kädetna siwoñi u nadäk-nadäki-ken peñ yämiñpän bänepi-ken kehäromigän api kudän täwet.

17* Ude yänpän äneñi kubä pen ñode yäkgän täñkuk;

Tänpakan wakini peñ morenpän mominita guñ takinik api täñpet yäk. *Jer 31:33,34*

18 U kawut! Momi peñ morewani unita momita yänpän ärawa äneñi kubä tänañi nämo. Nämoinik!

Anutu dubini-ken kuk tākāna!

19* Notnaye, mebäri unita nin batakigän tänpän Bägup Kudupitä Kudupi-inik-ken täga ärok täne. U nämo yäjiwārani. Nämoinik, Jesu täño nägäritä mominin ärut morenpän kädet täwit nimiñkuk. 20* Bianä kädet u itpipiñkuk. Juda täño bämop äma intäjukun unitägän tek wädawani pähap yäpmän kewenpän Bägup Kudupitä Kudupi-inik-ken täga ärok täñkuñ. Upänkañ Jesu ini gupitä бага, kädet täñpipiñkuko u yäpmän kewen nimiñirän kädet kodaki, irit ikek kubä tumbuk. Kädet uterak nin kudup Anutu-ken täga ärok täne. 21 Nadäkañ? Apiño bämop äma ärowani kubätä Anutu täño äboriye ninta intäjukun it nimitak. 22* Unita bänep nadäk-nadäk siwoñi niked täñkañ nadäkiniknin täñ-täpänewani nikedtä Anutu dubini-ken kuk tākāna! Ninä gupnin ume säkgämänpän ärut morewani ba mominin täño mäyak ärut tänpä kwani unita täga kune!

23* Tänpakan Jesutä api nimagurek yän nadäkinik tänpän yänahäk täkamän u inñit-inik täñpen kuñat tākāna! U imata, Anututä ude api täñ tamet yän yänkehärom täñkuko u bureni-inik api täñpek. 24 Täñkañ äbot tänpäni notniye kowat nadän imän täñkañ iron kädet ba piä tägatäga mebäri mebäri täna yänpän bänepnin kowata kowata täñpidäm tak tākāna. 25* Täñkañ notniye ätutä Anutu iniñoret käbeyäta gaña tänpän nämo ärok täkañ u nin udegän tänetawä! Nämo, Ekäni täño kadäni pähap keräp täyak u kañpän nadäk täkamän unita käbeyä tänpän kädet siwoñi iwatta bänepnin kowata kowata täñpidäm tak tākāna!

26* Unita ket ñode nadawut; Ninä Kristo täño man bureni nadäna tumbakan gwäk pimiñpän momi kädet iwatnero uwä jide tänpän kowata api irepmitne? Nämo, momi u ärutta ärawa täktäk kädet kubä nämo pätak. 27* In äma udewani uwä bumta umuntäkot! Kowata wakikät kädäp komi pähap, äma Anutu mäde ut imanita biñam u inta itsämäñtak.

28* Kädet bianita nadawut; Äma kubätä Moses täño бага man iwatta bitnäñirän äma yarä ba yaräkubätä momini yänahäneño uwä äma udewani nämo yabän koreneñ, kumän-kumän däpneñ. 29* Unita äma kubätä Anutu täño nanaki nämo orañ imiñpän jirañ ude yeñ gatäwani udewanita jide yäne? Äma udewanitä nägät momini ärut-paktañ yämiñkuko unita nadawä äpani tänpakan iron täñ yämani Munapik u yänärok ude iwet täkañ. Butewaki, jide tänpän äma udewanitä kowata wakiinik kubä api irepmitneñ? Nämotä nämoinik. 30* Anututä ñode yänjkuko unitäño mebäri nadäkamän; Kowata näkña api yämet yäk. Ba äneñi kubä pen ñode yäkgän täñkuk; Ekänitä ini ämawebeniye täño täktäki terak api yäpmän daniwek. 31 Bureni-inik, kowata waki yäpmakta Anutu paot-paori nämo unitäño kerik-ken äroweno uwä imaka umuri pähap kubä.

Nadäkinikjin täñkehärom tänpän itkot

* 10:16: Hib 8:10 * 10:17: Hib 8:12 * 10:19: Hib 4:16 * 10:20: Mat 27:51; Hib 9:8 * 10:22: Wkp 8:30; Ese 36:25; Efe 5:26 * 10:23: Hib 4:14 * 10:25: Hib 3:13 * 10:26: Hib 6:4-8 * 10:27: Ais 26:11 * 10:28: Lo 17:6, 19:15 * 10:29: Kis 24:8; Hib 13:20 * 10:30: Rom 12:19; Lo 32:36; Sam 135:14

³² Eruk notnaye, bian penyäñektä pengän ahän tamiñkuko kadäni unita juku piwut. Kadäni uken bäräpi mebäri mebäri intä terak äronkuño upänkañ gwäk pimiñpäñ nadäkinikjin nämo pewä putärenkuñ. ³³* Kadäni kubäkubä in ämawebetä tabärñ mägayäwut yänpäñ inamiken tepmañpäñ man waki täwerit komi tamiñjit täk täñkuñonik. Ba notjiye ätu komi udegän yämik täñkuño u bok kañ nimut yänpäñ pidämtak täñkuñ. ³⁴* Täñkañ notjiye ätu komi enjiken yepmañkuño u in butewaki nadän yämiñpäñ täñkentän yämiñkuñ. Täñpäkañ äma ätutä inta nadäwä jirañ ude täñpäpäñ tuñumjin kudup täyomägarirä bäräpi u oretoret terak kotañkuñ. U imata, imaka säkgämän, paotpaot nitek nämotä it nimikañ yän nadänkuño unita.

³⁵ Unita notnaye, kadäni uken nadäkinik kehäromi täñpäñ bätakigän it täñkuño ude, apiño udegän it täkot. Ude tänayän täño uwä gwäki pähap api yäpneñ. ³⁶* Täñkañ kehärom täñpäñ itneñ. Ude täñpäñä Anutu täño gärip u täga api iwatneñ ba imaka u ba u tamikta yänkehärom täñkuko u täga api yäpneñ. ³⁷ Unita Anututä ñode yäyak; Kadäni keräpi itkañ äma äneñi äbäka yäwanitä api äbek. U itkañ nämo api äbek.

³⁸* Täñpäkañ näkño siwoñi ämawebenayetä nadäkinik täñpäñ kodakgän api itneñ. Täñ, ämawebe u kubätä nadäkiniki pewän putärewäwä unita nadäwa täga nämo api täneñ
yäk. *Hab 2:3-4*

³⁹ Upänkañ ninä nadäkinik kädet u mäde ut imiñpäñ paot-paotta biñam täñpani nämo. Nämoinik, ninä nadäkinik ikek kuñatpäñ irit kehäromita biñam täñpani.

11

Nadäkinik ikek kuñat-kuñat täño mebäri

¹* Nadäkinik ikek kuñat-kuñat täño mebäri ñode; Imaka dapunintä nämo yabäk täkamän unita U bureni-inik itkañ yän nadäk täkamän. Ba imaka imaka kämi yäpmäkta Anututä peñ nimiñkuko u bureni-inik api yäpne yän nadäk täkamän. ² Ämawebe bianitä nadäkinik udewani nitek kuñarirä Anututä yabänpäñ-nadäwän täga täñkuñ. ³* Ba ninäwä nadäkinik täñpäñ ñode uwä bureni yän nadäk täkamän; Anututä man yänjirän kunum kenta kome ahänkumän. Täñpäñ imaka imaka yabäk täkamän u Anututä imaka nämo yabäwani upän täñpewän ahänkuñ yän nadäk täkamän.

⁴* Täñpäkañ äma biani kubä wäpi Abel unitä nadäkinik täñpäñ Anututa ärawa tägagämän kubä täñjirän Anututä kawän tägañkuk. Noripaki Kentä täñkuko u irepmiñpäñ täñkuk. Täñpäñ nadän imikinik täñkuko unita Anututä Abel, Gäk äma siwoñi yän iwetkuk. Täñpäkañ Abel kumbuko upänkañ nadäkiniki terak man pen yän itak.

⁵* E, äma biani kubä wäpi Enok unitä Anututa nadän imikinik täñkuko unita kome ño terak nämo kumbuk. Nämo, Anututä komegup ikek wädän yäpmän äronkuko unita noriyetä Enokta wäyäkñewä wañkuñ. Täñkañ äma unita Anutu täño mantä ñode yänkuk; U kome terak kuñatkuk-ken uken Anututä Enok kañpäñ gäripi nadäk täñkukonik. ⁶ Bureni-inik, äma nadäkiniki nämotä jide täñjirän Anututä u kawän tägawek? Nämoinik, äma kubätä Anutu dubini-ken kwayän nadänpäñä nadäkinik ñode täñpek; Anutu u bureni itak. Ba ñode imaka nadäkinik täñpek; Äma bänepitä Anutu täño mebärini ket nadänayän yän nadäk täkañ u Anututä kowata täga api yämek.

⁷* Ba kubä ñode; Äma biani kubä wäpi Noa unitä Anututa nadän imikinik täñpäñ imaka umuri kämi ahäwayän täñkuko unita jukuman iwerirän nadäwän bureni täñkuk. Anututä imaka ude api ahäwek yän iwetkuko u nämo ahänjirän upänkañ Anutu täño mani buramiñpäñ gäpe pähap kubä täñkuk. Täñpäñ gäpe u gänañä Noa ini ba webeni nanakiye

* **10:33:** 1Ko 4:9 * **10:34:** Mat 6:20; Mat 19:21,29 * **10:36:** Luk 21:19; Hib 6:12 * **10:38:** Rom 1:17; Gal 3:11
* **11:1:** Rom 4:18; 2Ko 5:7 * **11:3:** Stt 1:1; Sam 33:6; 2Pi 3:5 * **11:4:** Stt 4:3-10 * **11:5:** Stt 5:24 * **11:7:** Stt 6:13-22; Stt 7:1; 1Pi 3:20; Rom 3:22, 4:13

bok äronpän säkgämän itkuñ. Tänpäkañ nadäkiniki bureni unitä ämawebe päke itkuño unitäño kädet waki kwawak pewän ahän yämiñkuk. Täñjirän man Anututä ämawebe nadän imikinik tänpäni u yäwet täyak udegän, Noata siwoñi äma yän yäntären imiñkuk.

8* Ba Abraham täño nadäkinikita nadäna; Abrahamtä nadän imikinik tänpän Anututä man kubä ñode iwerirän mani buramiñkuk; Gäk komeka penpän kome näkä gamikta iwoyänkut-ken u ku! Anututä man ude iwerirän mani buramiñpän u kuyat yän nämo nadänkañ, komeni penpen akumañ kuñkuk. 9* Täñkañ nadäkinik tänpän kome iwoyän imani-ken päñku yot bureni nämo, äma äbanitä-yän yottaba tänpän ittän kuñat täñkukonik. Täñjirän Aisak kenta Jekop Anututä biñam bok yän yämani unitä udegän täñkumän. 10 Tänpäkañ Abraham äbanitä-yän itkuko unita nadäwätäk nämo täñkuk. Nämo, u yotpärare kehäromi-inik kubäta itsämäk täñkukonik, yotpärare Anututä ini tawañ penpän udegän pewän ahäwani.

11* Tänpäkañ Abraham ini uwä tægawani täñjirän webeni Sara imaka, äruñ it yäpmän äbätängän webe pähap täñkuko upänkañ nadäkinik täñkumäno unita Anututä nadän yämiñjirän webeni nanak bäyañkuk. Sara uwä ñode nadänkuk; Anututä näk nanak bäyakta yänkehäromtañ namiñkuko unita nanak api bäyawet. Anutu u man bureniñän yäk täyak yän nadänkuk. 12* Tänpäkañ mebäri unita kumäk-kumäk kadäni keräp täñkuko upänkañ äma tægawani Abraham uterak äbekiye oraniye daninañi nämo, guk ba mobä jirañ ude ahänkuñ.

13* Tänpäkañ ämawebe mani biñam yänahätat ño kudup Anututa nadän imikinik tänpän kuñat-tägän kumbuñ. U imaka Anututä kämi yäpmäktä yänkehärom täñkuko u kome ño terak nämo yäpuñ. Nämo, u ban irirän kañpän nadänkañ oretoret tänpän ñode yänahäktä mäyäk nämo nadänkuñ; Kome ñowä komenin bureni nämo, nin äbanigän yän yänkuñ. 14 Tänpäkañ ämawebe man ude yäwani uwä ñode niwoñärek täkañ; U komeni burenita wäyäkñekañ. 15 Tänpän komeni kujat penpen äbuño unita yänpän yänkuñ yäwänäku äneñi komeni-ken täga kwäm. 16* Upänkañ komeni bianita nadänpän nämo yänkuñ. Nämo, u kome säkgämän kubä, komeni biani u irepmitak upän kañ-ahäna yän nadänpän yänkuñ. U kunumta yänkañ yänkuñ. Unita äma udewanitä Anututa U nin täño Anutunin yän yänjirä Anututä nadäwätäk nämo täk täyak. U imata, yotpärare kubä täñkettañ yämiñkuko itak unita.

17-18 Tänpäkañ Anututä tänyabäk pewän ahän imiñjirän Abrahamtä nadän imikinik tänpän nanaki Aisak Anututa ärawa ude kumän-kumän utta pidäm täñkuk. Täñkañ Anututä nanaka Aisak terak orañkaye mäyap api ahäneñ yän yänkehäromtañ imiñkuko upänkañ nanaki tepi kubägän u ärawa ude ijiñ imikta nämo bitnäñkuk. 19* Nämoinik, u ñode nadänkuk; Aisaktä kumänjirän Anututä kumbani-ken nanik äneñi täga yäpmän akwek yän nadäkinik ude täñkuk. Tänpäkañ bureni, Aisak kumbani-ken nanik bumik äneñi imagutkuk.

20* Eruk Aisak u ittän kuñtängän äma ekäni tänpän Anututa nadän imikinik tänpän nanakiyat Jekop kenta Iso unita imaka täga Anutu-ken nanik kämi ahän yämikta kon man yäwetkuk. 21* Tänpäkañ Jekop imaka, Anututa nadän imikinik täñkuko unita tægawani tänpän kumbayän nadänpän ñode täñkuk; Josep täño nanakiyat kon man yäwetpän ähottaba inñitkañ gwäjiñ äpmonkañ Anutu iniñ oretkuk. 22* E, Josep uwä ittän kuñtängän kumäk-kumäki keräp täñjirän Anututa nadäkinik tänpän ñode yänahänkuk; Kämiwä, Isrel ämawebe Isip kome penpen api kuneñ. Ude yänpän kujari änekta jukuman yäwetkuk.

* 11:8: Stt 12:1-5; Apos 7:2-4 * 11:9: Stt 26:3; Stt 35:12,17 * 11:11: Stt 18:11-14; Stt 21:2 * 11:12: Rom 4:19; Stt 15:5, 22:17; Lo 10:22 * 11:13: Stt 23:4; 1Sto 29:15; Sam 39:12; 1Pi 2:11 * 11:16: Kis 3:6,15; Mak 12:26 * 11:19: Rom 4:17 * 11:20: Stt 27:27-29; Stt 27:39-40 * 11:21: Stt 48:15-16 * 11:22: Stt 50:24-25; Kis 13:19

23* Ba Moses täño manbiñam nadäna; Moses täño miñi nanitä Anututa nadäñ imikinik täñkumäno unita Moses ahäwänpäñ käbop peñirän komepak yaräkubä täreñkuk. Miñi nani uwä Moses nanak u kawän inide kubä täñpänpäñ Isip kome täño intäjukun äma wäpi Fero unitäño man mäde ut imikta nämo umuntañkumän. 24* Eruk Moses u tägañpäñ Anututa nadäñ imikinik täñpäñ Fero äperi unitäño nanaki ude, gäripi terak itta bitnäñkuk. 25 Täñpäñ ñode nadäñkuk; Imata kome ñonitäño gärip kadäni keräpi-tagän kañ iwaret? Nämo, näk bäräpi Anutu täño kudupi ämawebeniye-kät bok nadänayäñ tämäño uyaku täga yäk. 26* Ude yäñkuko unitä ñode niwoñäretak; U Anutu-ken gwäki täga yäpmäkta nadäñkuk. Unita kämi ahäkta yäwani Kristota yäñpäñ bäräpi ahäñ yäminayäñ täño unita nadäwän tägawäpäñ Isip täño tuñum gäripi nitek u yäpmäkta nadäwän jirañ ude täñkuk. 27* Täñkañ Moses u Anututa nadäkinik täñpäñ Anutu nämo kak takamäñ u dapuritä kañkañ bumik gwäk pimiñpäñ Fero täño kokwawakta nämo umuntañkañ Isrel ämawebe yämagurän Isip kome peñpeñ kuñkuñ. 28* Täñkañ Moses u Anututa nadäkinik täñkuko unita Pasova äñnak-äñnak yäput peñpäñ Isrel ämawebe sipsip täño nägäri eni yäma terak ärutkot yäñ yäwetkuk. Ude täñkuko unita kumäk-kumäk täño añero, nanak ämani intäjukun nanik däpani unitä Isrel ämawebe yärepmitpäñ nanakiye intäjukun nanik nämo däpuk.

29* Täñpäkañ Isrel ämawebe Anututa nadäkinik täñkuño unita gwägu wäpi Ume Gämäni u kome kawuki ude irirän bämopgän kuñkuñ. Kuñirä Isip naniktä udegän kuna yäkñat gwägu gänañ äpmonpäñ ume nañpäñ kumbuñ.

30* Täñpäkañ äneñi kubä ñode; Isrel ämawebe unitä Anututa nadäkinik täñpäñ mani buramiñpäñ Jeriko täño yewa pähap gägäni-ken kepma 7 udetä kuñat äyänurirä yewa u tokät mañkuk.

31* Täñpäkañ kubokäret webe wäpi Rahap u nadäkinikitä täñkentäñ imiñirän Anututa mäde ut imani-kät penta nämo paotkuñ. U imata, äma kome kañiwatta käbop kuñkuño u yämagutpäñ ini eni gänañ käbop yepmañkuko unita.

32 Eruk imata man käroni yäñiwat yäpmäñ kwet? Nämo, man kudän ñoken bägup iränpäñ uyaku Gidion, Balak, Samson, Jepta, Devit, Samuel ba profet biani ätu täño manbiñam täga täweret. 33* Äma unitä Anututa nadäkinik täñpäñ kudän mebäri mebäri täñkuñ. Äma nadäkinik täñkuño u ätutä kome ätu täño intäjukun ämakät ämik täñpäñ kehäromini yäpmäñ äpuñ. Täñkañ u ämawebe kudän siwoñi terak yabäñ yäwatpäñ imaka imaka Anututä yämikta biñam yäwani u yäpuñ. Täñpäkañ ätutäwä añ komi, äma däpani täño meni täñpipiñkuñ. 34* Ätutäwä kädäp mebet pähap däpä kumbuñ, ba iwantä nadäkinik täñpani ätu kumäñ-kumäñ däpnayäñ täñirä Anututä täñkentäñ yämiñirän nämo kumbuñ. Bureni, äma uwä iniken kehäromini nämo upäñkañ Anututä kehäromi yämiñkuk. Kehäromi yämiñirän kome ätuken nanikkät ämik kehäromigän täñpäñ däpmäñ yäwat kireñkuñ.

35* Täñpäkañ webe ätutä Anututa nadäkinik täñkuño unita nanakiye kumbani-ken nanik äneñi akuñirä yämagutkuñ. Täñ, nadäkinik täñpani ätuwä äma kerit terak komi pähap nadäñtängän kumbuñ. Anututa äwo yäñkuñ yäwänäku komi u täga irepmiräm. Upäñkañ ñode nadänpäñ äwo nämo yäñkuñ; Kumäñ-kumäñ nidäpäkañ äneñi akuñpäñ irit tägagämän kañ yäpna yäñ nadäñkuñ. 36* Täñpäkañ ämatä nadäkinik täñpani äma ätu yäñärok yäwerit päripmäñit täñkuñ. Ba ätu kerit kuroñi topmäñpäñ komi eniken yepmañkuñ. 37* Täñ, ätuwä mobätä kumäñ-kumäñ däpuñ. Ba ätu yepmiñitpäñ sotä kwäk duk täñkuñ. Ba ätuwä päiptä kumäñ-kumäñ däpuñ. Täñpäkañ ukät nanik ätutä jopi jäwäri itkañ tekta tom gupipäñ

* 11:23: Kis 1:22, 2:2 * 11:24: Kis 2:10-12 * 11:26: Hib 10:34-35 * 11:27: Kis 12:51; Kis 14:13,14; Rom 1:20; 1Ti 1:17; Hib 11:1 * 11:28: Kis 12:21-30 * 11:29: Kis 14:21-31 * 11:30: Jos 6:12-21 * 11:31: Jos 2:1-21; Jos 6:21-25; Jem 2:25 * 11:33: Dan 6:22 * 11:34: Dan 3:23-27 * 11:35: 1Kin 17:17-24; 2Kin 4:18-37 * 11:36: 1Kin 22:24-27; Jer 20:2, 37:15; Jer 38:6 * 11:37: 2Sto 24:21

tänkaŋ kuŋarirä bäräpi mebäri mebäri yämiŋkuŋ. ³⁸ Ude täŋ yämiŋirä kome jopi-ken, pom terak, mobä kawut ba kome gänaŋ ittäŋ kuŋatkuŋ. Butewaki! Äma tägatäga udewani imata kome waki ŋo pen itneŋ?

³⁹ Täŋpäkaŋ Anututä ämawebe u nadäkiniki yabäŋpäŋ-nadäwän tägagämän täŋkuŋo upäŋkaŋ imaka ämawebenyeta kämi yämikta yäŋkehärom taŋkuko u kome terak irirä pengän nämo yämiŋkuk. ⁴⁰ U imata, yäput penpäŋ Anututä ninta yäŋpäŋ-nadäk tawaŋ tägagämän kubä ŋode pen nimiŋkuk; Ämawebe biŋam ikek u ninkät penta päke kubägän Kristo täŋo piä terak Anutu dubini-ken kuŋpäŋ säkgämän-inik api itne.

12

Jesu täŋo kädet kuroŋ iwat täkäna

¹ * Eruk, u kawut! Ämawebe nadäkinik ikek päke u nin it gwäjiŋ nimiŋpäŋ nadäkinik täktäk kädet bureni niwoŋärekaŋ. Unita imaka u ba unitä wädäŋ nipmäŋit täkaŋ ba momi ninken kwasikot täkaŋ u datären täŋpä kwäpäŋ kädet Anututä pen nimiŋkuko uken ehutpäŋ bäräŋek täkäna. ² * Ude täŋkaŋ intäjukun ämanin, nadäkinik kädet bureni niwetpäŋ niwoŋärewani Jesu u kaŋiwatpäŋ kädet ugän iwat täkäna. Jesu uwä bänep oretoret pähap itsämäŋ imiŋkuko u juku piŋkaŋ päya kwakäp täŋo mäyäk unita nadäwän mewuni täŋirän ehutpäŋ kotaŋkuk. Ude täŋkaŋ äronkuko apiŋo Anutu intäjukun äma u keru bure käda wäpi biŋam ikek itak. ³ Unita Jesuta nadäwut. U ämatä waki täŋ imiŋkuŋo upäŋkaŋ kehärom täŋpäŋ kwikinik itkuk. Unita in udegän nadäkinik kädet täga u gwäk pimiŋpäŋ iwatta gapun täneŋtawä.

Anutu uwä nanin bäyawani bumik

⁴ Bureni, in kubäkubätä momijin mäde ut yämikta piä täk täkaŋ. U täga täk täkaŋ upäŋkaŋ it yäpmäŋ abäkaŋken inken nanik kubätä äma keru terak nägäri nämo piwän kuŋkuŋ. Nämo, kämi käwep api ahäŋ tameko unita man kubä täwera nadäwut. ⁵ Jide, Anututä in nanaknaye yäŋpäŋ bänepjin täŋpidäm takta man ŋode kudän täwani unita täŋguŋ taŋkuŋ?

Nanakna, Ekänitä yäpäŋ-siwonŋ takta komi gamiŋirän unita nadäwi äpani nämo täŋpek, ba nadäŋ bäräp täŋpäŋ nämo kaŋ-umuntaŋ kwen.

⁶ * U imata, Ekänitä äma kubätä nadäŋ imikinik täŋpäŋ nanakna yäŋ iwetpäŋä irit kuŋatkuŋari yäpäŋ-siwonŋtaŋ imikta komi imik täyak. *Snd*
3:11-12

⁷ * Unita bäräpi kotaŋpäŋ kwikinik irut. U Anutu täŋo yäpä-siwonŋtak piä. Yäpä-siwonŋtak piä täk täyak uwä nanjiye bäyawanitä-yäŋ täŋ tamik täyak. Nadäkaŋ? Kome terak naniyetä ironiŋiye yäpä-siwonŋtak täkaŋ. Eruk, Anututä udegän täk täyak. ⁸ Täŋ, Anututä ironiŋiye bureni kudup yäpäŋ-siwonŋtak täyak unita in yäpä-siwonŋ takta komi nämo tameko uwä ŋode nadäneŋ; Nin kubokäret nanak, nanakiye bureni nämo. ⁹ Täŋpäkaŋ ŋode nadäk täkot; Nin ironiŋken naniye bäyawanitä yäpä-siwonŋtak piä täŋ nimiŋirä oraŋ yämik täŋkumäŋonik. Eruk, ude täk täŋkumäŋo unita mäjonin täŋo Nanin pähaptä ninken yäpä-siwonŋtak piä täŋirän, imata nadäna bureni-inik nämo täŋpek? Nämo, komi bäräpi ahäŋ nimiŋirä u kotaŋpäŋ kwikinik itnayäŋ tämäŋo uwä irit burenita biŋam api täne.

¹⁰ Täŋpäkaŋ naniye bäyawanitä iniken nadäk terak apiŋotagän yäpä-siwonŋtaŋ nimik täŋkuŋonik. Täŋ, Anututäwä täŋkentäŋ nimikta ba nin ini kudupi-inik it täyak udegän itta yäpä-siwonŋtak piä täŋ nimik täyak. ¹¹ * Bureni, yäpä-siwonŋtak täŋo komi unita pengän

* **12:1:** Rom 7:21; 1Ko 9:24-25 * **12:2:** Hib 1:3 * **12:6:** Rev 3:19 * **12:7:** Lo 8:5; 2Sml 7:14 * **12:11:** Jem 3:17-18

gäripi nämo nadäk täkamäj. Nämo, u komi! Upäjkañ kämi, yäpän-siwonʒañ nimirän nadäna tärewäpäj kädet siwoñi äneñi iwatpäj bänepnin pidämtak täyak.

Jukuman ätu

12 * Butewaki! In ätu gapun tañpäj itkañ. Eruk bänepjin täñkehärom tañpäj äneñi kehäromi nitek kañ irut! 13 * Gapun tañpäj kuñarirä nadäkinikjin paot-inik täneñta! Unita kädet siwoñi iwatpäj kehäromi nitek kuñat täkot. 14 * Ude täñkañ ämawebe-kät not täñpäj bänep kubägän terak itta piäni täk täkot. Täñkañ udegän, ehutpäj momi täktäk kädet mäde ut imiñpäj kudupi kañ irut. Nadäkañ? Äma kubätä kudupi nämo irayäj täko uwä Ekäni nämoinik api kañ-ahäwek. 15 * Täñpäkañ in kubätä Anutu täño orakorak pära yäpeko udeta nadäj täpäneñpäj kañ kuñarut. Ba inken nanik kubätä tokän jägämi ude äworenñpäj in bämopjin-ken täñpäwak pähap pewän ahäneño udeta watäni ket itpäj kañ kuñarut. 16 * Ba in kubokäret täneño udeta irit kuñat-kuñatjinta nadäj täpäneñpäj kañ kuñarut. Täñpäkañ in kubätä Iso ude äworenñpäj Anututa nadäj äwaräkuk täñpekta! Iso uwä nanak intäjukun nanik unita imaka tägagämän nani keriken nanik täga yäpnañipäj kepma kubä nakta iwäpäj monäni ñode iwetkuk; Gäk ketem ijiñ namikañ imaka päke nantä namayäj täyak u kudup gäka biñam yäk. 17 * Eruk ude yäjñkukupäj kämiwä jide nadäjñkuk? U nani-ken nanik kon man ba tuñumi äneñi näñjata biñam kañ täñpän yäj nadäjñkuko upäjkañ nanitä Nämo yäj iwetkuk. Nämo yäj iwerirän konäm butewaki täñkuko upäjkañ goret pengän täñkuko u yäpä-siwonʒakta kädetta wäyäkñewän wañkuñ.

Topmäk-topmäk kodaki terak it täkamäj

18 * Eruk, in uken it täkamäj yäj nadäk täkañ? In imaka ketjintä täga inirani ba dapunjintä kënañi, Isrel ämawebetä kañkuño udewani-ken nämo itkañ. Isrel ämawebe uwä Sainai pom mebäri-ken kuñkañ kädäp mebet pähappäj kañkuñ. Ba kome wärämäjirän bipmäj utpäj mäniñ pähap piäjirän kañkuñ. 19 * Täñkañ womat mämä pähap gänañ gera kotäk kubä nadäjkuño uwä nadäjkañ umuntañpäj Moses butewaki man terak ñode iwetkuñ; Man u äneñi nämo ahäjirän nadänayäj yäk. 20 * Täñpäkañ Moses man ude iwetkuño uwä mebäri ñodeta; U Anutu täño jukuman ñodeta nadäjirä umuri pähap täñkuko unita; Äma ba tom kubätä päñku pom u yeweko uwä mobätä kumäj-kumäj utneñ. 21 * Bureni-inik, imaka kañpäj nadäjkuño uwä umuri pähap täñirän Mosestä yäjñkuk; Umuntañpäj dädatna kwaikañ! yäk.

22 * Täñ, intä päñku itkañ-ken uwä imaka umuri udewani nämo. Nämoinik, inä Saion pom, Anutu paot-paori nämo unitäño yotpärare wäpi Kunum Gänañ Jerusalem uken kuñkuño itkañ. Uken añero jirañ, daninañi nämo oretoret pähap täñ itkañ-ken u kuñkuño itkañ. 23 * Ba in Anutu täño nanakiye intäjukun nanik unitäño käbeyä pähapken äbä yäpurärätkuño itkañ. Ämawebe äbot uwä wäpi kunum gänañ kudän täwani. Ba in Anutu, ämawebe kuduptagän yäpmäj daniwani äma, uken ahäjkuño itkañ. Ba ämawebe siwoñi, Anututä momini ärut-paktañ yämiñkuko unitäño mäjotä irani-ken ahäjkuño itkañ. 24 * Ba in Jesu, Anutu ba ämawebeniye bämopi-ken topmäk-topmäk kodaki pewän ahäjkuño uken ahäjkuño itkañ. Ba nägät, Jesutä momi pekpek kädet täwitta piwän kuñkuño uken ahäjkuño itkañ. Nägäri uwä manbiñam säkgämän kubä yäjahäk täyak, manbiñam Abel täño nägättä yäjahäjñkuko ude nämo. Nägät Abeltä piwän kuñkuño unitä kowat-urän pewän ahäjñkuk.

* 12:12: Ais 35:3 * 12:13: Snd 4:26 * 12:14: Sam 34:14; Rom 12:18 * 12:15: Apos 8:23 * 12:16: Stt 25:33-34 * 12:17: Stt 27:30-40 * 12:18: Kis 19:16-20; Lo 4:11-12 * 12:19: Kis 20:18-21; Lo 5:22-27 * 12:20: Kis 19:12-13 * 12:21: Lo 9:19 * 12:22: Gal 4:26; Rev 5:11 * 12:23: Luk 10:20 * 12:24: Hib 8:6, 10:22; 1Pi 1:2; Stt 4:10

25 * Unita eruk, Anutu man niwet täyak u man yäjirän mani buramikta bitnäneräta nadänpäj bänep nadäk-nadäkjinta watä ket itkot. Nadäkañ? Anututä bian Moses meni jinom terak komen ämawebe jukuman yäwetkuko upänkañ mani nämo buramiñkuñ. Mani nämo buramiñkuño unita kowata waki bureni yäpuñ. Täñ, apiño Anututä kunum gänañ nanik Jesu terak jukuman niwetak. Täñirän nin man kunum gänañ nanik u buramikta bitnänero uwä jide tänpäj kowata waki u irepmitne? Nämoinik, u wakiinik yäpne. 26 * Tänpäkañ man bian yäwetkuko unitä kome injipäj kwaiñkuk. Ude täñkuko upänkañ apiñowä yänkehäromtak man ñode yäyak; Näk bian komegän injipäj kwaiñkut yäk. Täñ, kämiwä kunum ba kome bok äneñi api yepmäñitpäj kwaiwet yäk. 27 Tänpäkañ man “äneñi ude api täñpet” yäj yäyak uwä ñode yänkwawa täyak; Imaka täñ-pewani u kuduhtagän täñpewän paot-inik api täneñ. Upänkañ imaka kumän-tagän-inik nämo api paotneñ. Nämo, imaka wakta yäwani ugänpäj api täñpewän paotneñ. U paorirä imaka kehäromi, nämo wakta yäwani unitägän api itneñ.

28 Tänpäkañ imatäken u api irek? U intäjukun ämanin täño kome ninta biñam peñ nimani unitägän api ireko unita oretoret täkäna! Kome u api korenero unita iniñoret-oret kädet Anututä ini gäripi nadäk täyak udegän iwatpäj nadäwätäk terak orañ imiñpäj iniñoret täkäna. 29 * U imata, Anutunin u kädäp mebet pähap, imaka kudup ijin paot täkañ ude wani.

13

Kädet ätu Anututä gäripi nadäk täyak

1 * Tänpäkañ inä ninin buap yäj nadänpäj bänep iron kowata kowata täñpeñ kuñat täkot. 2 * Täñkañ kädet täga ñodeta nämo täñguñ täneñ; Äma kudupitä komejin-ken äbäñirä yämagutpäj enjin-ken yepmañpä pätnen. Äma ätu kädet ude täñkuño uwä ämapäj yämagutkamäj yäkñat añeropäj yämagutkuñ. 3 * Tänpäkañ äma komi eni gänañ itkañ u täñkentäj yämik täkot, in u bok itkañ bumik. Ba äma keru terak komi yäpmäk täkañ u imaka, täñkentäj yämik täkot, in komi u bok nadäk täkañ bumik.

4 * Tänpäkañ yanäpi täktäk u imaka tägagämän kubä unita äma kuduhtagäntä täñmeham täneñ. Täñkañ yanäpi yarätä ämawebe ätukät jopjop nämo kuñatneñ. Nämo, ini yanäpi siwoñi itdeñ. Nadäkañ? Anututä ämawebe kubokäret kädet iwarani ude wani manken api yepmañpek. 5 * Tänpäkañ monen tuñumta nadäj gärip nämo täneñ. Nämo, nadäk ude wani mäde ut imiñpäj kukñi kädagän kuñatpäj ketjin-ken tuñum ähan peñ tamani unita nadäwä täga tänpäpäj nadäwätäk terak nämo kuñatneñ. Imata, Anututä ñode yänkuk;

Näk inta nämo api guñ täwet, ba nämoinik api tabä kätäwet yäk.

Wkp 31:6

6 * Anututä ude niwetkuko unita kwawak ñode yänahäna;

*Anutu u näkño täñkentäkna unita imaka kubäta nämoinik api umuntäwet.
Nämo, ämatä näk täga nämo tänpä wanen.*

Sam 118:6

Jesu iwaräntäkta nämo umuntäne

7 * Tänpäkañ injinken watä ämajije bianita juku piwut. Watä ämajije uwä Anutu täño manbiñam täwetpäj täwoñärek täk täñkuñ. Täñkañ kädet jide kuñatpäj kumbuño unita nadänpäj kädet kuron unitä täk täñkuño udegän täk täneñ. 8 * Nadäkañ? Äma unitäño

* 12:25: Hib 2:1-3; Hib 10:26-29 * 12:26: Kis 19:18; Sam 68:8; Hag 2:6 * 12:29: Lo 4:24, 9:3; Ais 33:14 * 13:1: Jon 13:34 * 13:2: Rom 12:13; 1Pi 4:9; Stt 18:1-8; Stt 19:1-3 * 13:3: Mat 25:36; Hib 10:34 * 13:4: Gal 5:19,21; Efe 5:5 * 13:5: 1Ti 6:8; Jos 1:5 * 13:6: Sam 27:3, 146:5 * 13:7: 1Ko 4:16; Hib 6:12 * 13:8: Efe 4:14

intäjukun äma Jesu u täktäki ba yäkyäki ini udegän. Kwep itkuko udegän apiño itak, ba pen udegän api it yäpmäj ärowek.

⁹* Eruk, watä ket itpäñ kuñarut. Anutu wäpi terak jop manman mebäri mebäri yäk täkañ u bänepjin äriñpewän kädet siwoñi penpäñ kädet gwäjiwani iwatneñta! Äma täño бага mantä bänepjin täga nämo täñkentäj tamineñ. Ketemta yäjiwät man ba äma täño man udeyani mäde ut imiñirä Anutu täño orakorakitä bänepjin täñ-kehäromtak täyon. ¹⁰ Täñpäkañ ärawa pähap kubä ninta biñam täñpani itak. Upäñkañ unitäño bureni uwä Juda täño bämop ämata biñam nämo täyak. Nämo, bämop äma uwä kudupi yotken ärawa täktäk piä biani pen täk täkañ unita. ¹¹* Juda täño бага man iwatpäñ bämop äma intäjukun täñpanitä momi ärutta tom däpmäñkañ unitäño nägäripäñ yäpmäñpäñ Bägup Kudupitä Kudupi-inik-ken ärok täkañ. Tom däpmäk täkañ unitäño bureni nämo yäpmäj ärok täkañ. Nämo, bureni uwä yäpmäj päñku yotpärare gägäni-ken pewä ijik täkañ.

¹²* Täñpäkañ mebäri unita Jesutä udegän, mäyäk kotañpäñ yotpärare gägäni-ken komi pähap nadäñkuk. Ämawebeniye nägäri piwän kuñkuño uterak kudupi-inik itneñta kumbuk. ¹³* Unita ninä mäyäk Jesutä kotañkuko udegän kotañkañ yotpärare gägäni-ken kuñpäñ Jesu tubeñ kuna! ¹⁴* U imata, kome ño terak yotpärare kehäromi paot-paori nämo, kubä nämo itak. Nämo, ninä yotpärare mebäri kubä, kämi ahäj nimekta dapun käroñ täñ itkamäj.

¹⁵* Unita ämawebenaye, Jesuta nadäñpäñ Anutu wäpi yäñahäñpäñ iniñoret täkäna! Ude tänayäj täkamäj unitä Anututa ärawa ude api täñpek. ¹⁶* Täñkañ täñkentäk ba iron kowata kowata täkta nämo guñ täneñ. Kudän udeyani uwä ärawa Anututä gäripi nadäk täyak ude.

¹⁷* Täñkañ watä ämajiye täño mani buramiñpäñ gämori-kengän kuñat täkot. Watä piä täñ tamik täkañ unita Anututä api yäwet yabäweko unita gwäk pimiñpäñ watä it tamik täkañ. Unita waki, mani buramik täkot. Ude täñirä uyaku watä piä uwä bänep oretoret terak api täneñ. Täñ, in penawäk täñirä watä piä butewaki terak tänayäj täkañ u täga api täñkentäj tamineñ? Täga nämo!

¹⁸* Unita in ninta Anutu-ken yäñapik täkot. Nin kudän siwoñi täkta gäripi nadäk täkamäj unita Anutu iñamiken bänepnintä nadäwätäk nämo täk täkamäj. ¹⁹ Täñkañ gäripna täñi pätak u ñode; In Anutu-ken yäñapiñirä ini täñkentäj namiñirän inken äneñi bäräñeñ kañ ärewa!

Yäñtärek man

²⁰⁻²¹ Täñpäkañ inta yäñpäñ ñode yäñapik täyat; Anutu bänep pidäm mähemi unitä in kudän ini gäripi nadäk täyak ude täñpen kuñatta tuñumi säkgämän u täñkentäj tamiton. Täñkañ Jesu Kristo terak nadäk-nadäk ba täktäk ini kawän tägak täkañ u irit kuñat-kuñatnin-ken pewän ahäj nimiton! Ude täñ nimiñirän Jesu Kristo unitäño wäpi biñam ärowani inide pen it täyon. Ekäninin Jesu, Sipsip watä äma pähap unitä kumäk-kumäki terak topmäk-topmäk paot-paori nämo u täñkehärom tañkuko unita Anututä kumbani-ken nanik yäpmäj akuñkuk. U Bureni.

²² Eruk notnaye, man kudän täñ tamitat ñowä käroñi nämo unita man bänepjin täñpidäm takta kudän täyat ñonita nämo gaña täneñ. ²³ E man kubä ñode täwera nadäwut; Notninpak Timoti u komi eñi gänañ itkukopäñ tewä äpämañ kuñkuk. Unita näkken bäräñeñ äbänä imagurakañ bok api ärede.

²⁴ Intäjukun ämajiye ba Anutu täño kudupi ämawebeniye komejin-ken itkañ u mena jinom yäpmäñpäñ oretoret man kañ yäwerut. Täñ, Itali komeken nanik äbot täñpani

* **13:9:** Rom 14:17 * **13:11:** Wkp 16:27 * **13:12:** Mat 21:39; Jon 19:17 * **13:13:** Hib 11:26,12:2 * **13:14:** Hib 11:10,16; Hib 12:22 * **13:15:** 2Sto 29:31; Sam 50:14,23; Hos 14:2 * **13:16:** Plp 4:18 * **13:17:** Ese 3:17; 1Te 5:12 * **13:18:** Apos 24:16; 2Ko 1:12

notniye imaka, oretoret man täwetkaŋ. ²⁵ Täŋpäkaŋ Anutu täŋo orakorakitä inken itinik täyon. Eruk, ugän.

Jems

Nadäkiniktä kudän jidewani pewän ahäk täkaŋ unitäŋo manbiŋam

1 * Näk Jems, Anutu ba Ekäni Jesu Kristo täŋo piä watä äma. Unita näkä Anutu täŋo kudupi ämawebeniye komeni komeni it yäpman kukan inta bänep täga nadänpän man kudän ŋo tänpän tamitat.

Tänyabäk-ken kehäromigän iritta man

2 * Notnaye, inken bäräpi mebäri mebäri ahän tamäwä oretoret inide kubä täk täkot.
3 * Imata, in ŋode nadäk täkaŋ; Imaka udewanitä nadäkinikjin täŋ yabänirän bänepjintä kehärom tänpän bäräpi udewani gänaŋ gwäk pimiŋpän api kuŋatneŋ. 4 Tänpäkaŋ bäräpi gänaŋ gwäk pimiŋpän kuŋat-kuŋat unitäŋo bureni inken kaŋ ahän parän. Eruk, ude tänpän kädet täga kubäta nämo api wäyäkneŋ. Nämo, ämawebe bureni, siwonji kudupi api kuŋatneŋ.

5 * Tänpän in bämopjin-ken nanik kubätä nadäk kädet siwonita wäyäkneŋpäŋä Anutu-ken yänapiŋirän nadäk kädet täga u api imek. Imata, Anutu uwä iron mähemi unita imaka kubäta yänapiŋirä äwo nämo yäk täyak. 6 * Tänpäkaŋ äma uwä Anututä nadän namek ba nämo käwep yän nadänpän, bänep yarä ude nadänkaŋ Anutu-ken nämo yänapiwek. Nämoinik. U nadäkinik täŋkaŋ uyaku yänapiwek. Täŋ, äma bänep yarä nikek nadäweko uwä gwägutä tokät täyak ude, ba mänittä piänirän gwägutä pom äworenpän äronkaŋ äpäk täyak udewani. 7-8 Äma udewaniwä nadäk-nadäki äreyäwäpän kädet kubägän nämo iwatkaŋ kädet mebäri mebäri iwat täkaŋ. Tänpäkaŋ äma udewaniwä Ekäniken yänapiŋitna imaka kubä api nimek yän nämo nadäneŋ. Nämoinik.

9 * Tänpäkaŋ äbot tänpäni kubätä jopi jäwäri-inik itat yän nadänpän nadäwätäk nämo täŋpek. Nämoinik, Anututä wäpi biŋam imayän täko unita oretoret täk täyon. 10 * Täŋ, udegän äbot tänpäni kubätä tuŋum mähemi tänpän irirän Anututä tuŋumi yomägaränä nadäwätäk nämo täŋpek. Imata, Anututä kome täŋo wäpi biŋam yäpman äpäŋirän äma u nämo api waweko unita oretoret täŋpek. Nadäkamän; Kome täŋo tuŋumtä täŋkentän nimiŋirän irit kehäromi nämo api käne. Nämoinik. Kome täŋo tuŋumtä waŋpän wädan iroritä äreyän kuk täkaŋ ude api täneŋ. 11 Unita nin ŋode kaŋpän nadäk täkamän; Kome täŋi ijiŋpän kekeki pähap tänpän wädan kejima kudup yeŋpewän kubit tak täkaŋ. Äma tuŋum mähemi uwä ude bumik. Wädan irot gäripi nikek unitä äreyän kuk täkaŋ udegän moneŋ piäni nämo täŋ paotkaŋ kumbek.

Anututä waki kädet-ken nämo nimagut täyak

12 * Äma kubätä tänyabäk mebäri mebäri ahän imiŋirä u gänaŋ kehärom tänpän irayän täko uwä Anutu täŋo bänep iron gänaŋ pen api irek. Äma unita gwäki uwä Ekänitä omäk meran säkgämän ude irit kehäromi paot-paori nämo api imek. Bureni, ämawebe Anututa nadän imikinik täk täkaŋ unita gwäki u yämikta Anututä ini yänkehärom täŋkuk. 13 Tänpäkaŋ äma kubätä waki kubä tänpayän nadänkaŋ ŋode nämo yäwek; Anututä täŋ-näkŋat-pewän waki ŋo tänpayän nadätat yän nämo yäwek. Nämoinik! Imata, wakitä Anutu täga täŋikŋatnaŋi nämo. Ba udegän Anututä momi täkta tänyabäk-ken nämo nipmak täyak. 14 * Upänkaŋ nininken bänep nadän gärip waki unitägän momi täkta bänepnin ärik täyak.

* 1:1: Gal 1:19; Apos 15:23; 1Pi 1:1 * 1:2: Rom 5:3-5 * 1:3: 1Pi 1:7 * 1:5: Snd 2:3-6 * 1:6: Mak 11:24
* 1:9: Jem 2:5 * 1:10: Ais 40:6-7; 1Pi 1:24 * 1:12: 2Ti 4:8 * 1:14: Rom 7:7-10

15 Tãñpãñ nadãñ gãrip unitã momi tãktãk tãño kãdet pewãn ahãk tãkañ. Ude tãñirãn momi tãktãk tãño kãdet unitã tañi tãñpãñã kumãñ-kumãñ tãño kãdet-ken nipmak tãyak.

16 Eruk, notnaye, man unita nadãwã jopi nãmo tãñpek. 17 * Anututã waki kubã nãmo nimik tãyak. Nãmoinik. Imaka imaka tãgatãga ba bãnep iron bureni u kudup kunum gãnañ nanik-tãgãn ahãk tãkañ. Tãñpãñ Nanin, kunum gãnañ penyãñek pewãn ahãwani unitã iron u nimik tãyak. Ude tãñkañ Nanin uwã kubã-tãñ kubã-tãñ nãmo tãk tãyak. Tãktãki bian patkuko unitã api pat yãpmãñ ãrowek. 18 * Tãñpãkañ Anututã ini nadãñkuko udegãn imaka kudup pewãn ahãñkuño unitã intãjukun ude itta mani burenitã ãboriye nin bãyan nipmanjuk.

Anutu tãño man nadãñ ãwarãkuk nãmo tãneñ

19 Eruk notnaye nãk man kubã tãwerayãñ nadãtat unita juku penpãñ nadãkot. In ãma kubãtã man yãwãnã jop jukugãn penpãñ kañ nadãwut. Ba man kowata bãrãñeñ nãmo iwetneñ. Ba kokwawak bãrãñeñ nãmo nadãneñ. 20 * Imata, ãma tãño bãnep wakwaktã tãñkentãñ iminirãn Anutu tãño kãdet siwoñi u nãmo iwarek. 21 * Unita in kãdet wakiinik mebãri mebãri ba kãdet tarãki tarãki tãk tãkañ u mãde kañ ut imut. Ude tãñpãñ Anutu tãño man mujipi bãnepjin-ken piwani u bãnep kwini terak yãpmãñpãñ iyap tãñpãñ kañ yãpmãñ kuñarut. Imata, man unitã waki kerik-ken nanik tãmagutta kehãromini nitek.

22 * Tãñpãkañ Anutu tãño man uwã kañ iwarut. Jop nadãk-nadãkgãn nãmo tãneñ. Nãmoinik! Jop nadãk-nadãkgãn tãnayãñ tãño uwã bãnepjin jop api ikñatneñ. 23 ãma Anutu tãño man nadãñ ãwarãkuk tãnayãñ tãño uwã ãmatã glas terak mãjoni yabãk tãkañ ude. 24 Glas terak mãjonin kañkañ pãñku inãmnin dapunta tãñguntak tãkamãñ ude tãk tãkañ. 25 * Tãñ, ãma Anutu tãño man siwoñi-inik u ket yãñpãñ-nadãk tãk tãkañ uwã Anutu tãño bãnep iron gãnañ pen it tãkañ. Imata, ãma udewanitã Anutu tãño man u jop nadãk-nadãkgãn tãñpãñ nãmo guntak tãkañ. Nãmo, u man buraminpãñ kãdet tãgatãga tãk tãkañ. Tãñpãkañ Anutu tãño man unitã momi tãño kehãromi utpewãn mãñirãn kunumta biñam tãk tãkamãñ.

26 * Tãñpãkañ ãma ãtu inita nãk nadãkinik tãñpani yãñ yãk tãkañ upãñkañ meni jinomta watãni nãmo itnayãñ tãño uwã nadãkinik tãñpani yãñ nadãk tãkañ u bãnepi jop api ikñatneñ. Tãñpãñ Anutu ininoret-oret ba nadãkiniki u jopi ude tãk tãyak. 27 Tãñ, Anutu ininoret-oret kãdet bureni Anututã kawãn tãgak tãyak uwã ñode pãtak; Ironi kodãñani ba webe kajat butewaki terak kuñat tãkañ u yabãñ yãwatpãñ tãñkentãñ yãmineñ. Ba kubã ñode; Irit kuñat-kuñatjinta watãni irirã kome tãño nadãk-nadãktã nãmo tãñpãn wanen.

2

ãmawebeta iron uterãkgãn tãñ yãmen

1 * Eruk notnaye, Ekãninin Jesu Kristo u tãgagãmãn-inik. In u nadãñ imik tãkañ unita ãma kubãta nadãwã ãpani tãñpãnkañ kubãta nadãwã ãrowani nãmo tãneñ. 2 Nãk u ñodeta yãyat; Injin kãbeyã-ken ãma kubã tek sãkgãmãn epmãget porak ikektã ãbãñirãn ãma jãwãri kubã teki weñ-gãjãhurani mãdengãn iwarek. 3 Ude tãñirãn intã ãma tek sãkgãmãn ikek u kañpãñ ñode iwetneñ; Ekãni yãk. Gãk ãbãñkañ bãgup tãgaken ño it yãñ iwetneñ. Tãñpãkañ ãma jãwãri teki wewani u ñode iwetneñ; Gãk dãpi terak uken mãñirisi yãñ iwetneñ. 4 Eruk, intã kãdet ude tãnayãñ tãño uwã ãma tãño tãktãki bãnep nadãk-nadãkjin waki terak api yãpmãñ danineñ.

5 * Unita notnaye, juku penpãñ man ño ket nadãwut! Anututã inita ãma jidepãñ yãpmãñ daninjuk? U ãmawebe kome terak jãwãri ude kuñat tãkañ uwã Anutu inãmiken sãkgãmãn

* 1:17: Mat 7:11 * 1:18: Jon 1:13 * 1:20: Sav 7:9 * 1:21: Kol 3:8; 1Pi 2:1 * 1:22: Mat 7:26; Rom 2:13
* 1:25: Rom 8:2; Jem 2:12; Jon 13:17 * 1:26: Sam 34:13; Sam 141:3 * 2:1: Apos 10:34; Jem 2:9 * 2:5: 1Ko 1:26-28

itpän nadäkiniki kehäromi inätpän kuḡatta iwoyänkuk. Äma udewanitä kaḡ iwat yewani gānaḡ bok itneḡta iwoyänpän yepmaḡkuk. Tänpän irit kehäromi uwä ämawebe Anututa gäripi nadäk täkaḡ unitä kaḡ-ahāneḡta bian yänkehärom taḡkuk. ⁶ Bureni! Anututä äma udewani inita iwoyänpän yepmaḡkuko upänkaḡ inä äma jäwäri u yabän äwaräkuk täḡkaḡ äma wäpi biḡam ikekta nadänirä ärowani täk täkaḡ. Ḣode nadäwut; Netätä komi tamik täkaḡ? Ba äma netätä manken tepmak täkaḡ? Äma tuḡum ikek unitä komi tamiḡit, manken tepmaḡit täk täkaḡ. ⁷ Ba äma unitägän Mähemjin Jesu täḡo wäpi biḡam yäpmän äpäk täkaḡ. Ude täk täkaḡ upänkaḡ in imata äma udewanita nadänirä ärowani täḡpöpän äma Anututä inita biḡam iwoyänkuko unita mäde ut yämik täkaḡ?

⁸ * Unita бага man miḡi ḡode kudän täwani; Gäkḡata nadäk täyan udegän notkapakta nadäwen. Kädet ude täḡpeḡ kuḡatnayän täḡo uyaku täga api kuḡatneḡ. ⁹ * Upänkaḡ intä äma ätu not täḡ yämiḡkaḡ ätuta mäde ut yämik täkaḡ uwä бага man miḡi u irepmitpän momi täk täkaḡ. Täḡirä бага man unitägän In бага man irepmirani yän täwoḡärek täyak. ¹⁰ * Täḡpäkaḡ in бага man kudup iwatkaḡ kubägän nämo iwatnayän täkaḡ uwä бага man u kudup yärepmitkuḡ yän api täwerek. ¹¹ * Unita nin nadäkamän, Anututä bian man kubä ḡode yänkuk; Kubokäret nämo täneḡ yäk. Ba kubä pen ḡode yäkḡän täḡkuk; Äma kumän-kumän nämo dāpneḡ yäk. Eruk, in kubokäret nämo tänayän täkaḡ upänkaḡ äma kubä kumän-kumän utnayän täkaḡ uwä Anutu täḡo бага man kudup yärepmirani api äworeneḡ. ¹² * Täḡpäkaḡ man kädet kehäromi kubä pätak u nadäkaḡ. U бага man kuduptagän yärepmitak. Man kädet uterak Anututä nin api yäpmän daniwek. Uwä ḡode; Anututä ninta butewaki nadän nimiḡpän momi täḡo kehäromi utpewän maḡirän kunumta biḡam täk täkamän. Unita Anutu täḡo butewakita juku piḡpän notjiye bāmopi-ken man siwoḡigän yänit täktäk siwoḡigän täḡpeḡ kaḡ kuḡarut. ¹³ * Täḡpäkaḡ inä ämata butewaki nadän yämik-yämik kädet iwatpän nämo täḡkentän iminayän täkaḡ uwä Anututä udegän ämawebe yäpmän danik-danik kadäni-ken butewaki nämo api nadän tamek. Täḡ, in ämata butewaki nadän yämik-yämik kädet iwatpän täḡkentän yäminayän täkaḡ uwä yäpmän danik-danik kadäni-ken umun kubä nämo api täneḡ.

Nadäkinik bureni-inik ba jopita man

¹⁴ * Notnaye, äma kubätä ḡode yäwek; Näk Kristota nadän imikinik täk täyat yän yäwek. Upänkaḡ äma unitäḡo nadäkinikitä irit kuḡat-kuḡariken bureni kubä nämo pewän ahāwayän täko uwä nadäkiniki u jopigän. Jide nadäkaḡ? Nadäkiniki udewanitä wakiken nanik täga wädän tädorek? Nämoinik! ¹⁵⁻¹⁶ * Unita inken nanik webe ba äma kubätä tek ba ketemta wäyäkḡek piä täḡtän kuḡarirän inken nanik kubätä ḡode iwerek; Täga yäk. Gäk kuḡkaḡ kwikinik isi! yäk. Pänku ketem naḡ tokḡek täḡkaḡ guḡkata mäniḡ täneḡta tek wädäwi ärowäkaḡ isi yän iwerek. Ude iwereko upänkaḡ iron nämo täḡkaḡ meni-tägän man ude iwereko uwä jide täḡpän täḡkentän imek? Nämoinik! ¹⁷ * Täḡpäkaḡ nadäkinikjin udegän. Nadäkinikjintä bureni kubä nämo pewän ahāwayän täko uwä nadäkinikjin jopigän, kumbani bumik.

¹⁸ * Eruk, äma ätutä ḡode nadäk täkaḡ; Äma ätu nadäkinik ikek. Täḡ, äma ätu iron kädet täk täkaḡ yäk. Kädet yarä uwä tägagän yän nadäk täkaḡ. Wa! U jop nadäk täkaḡ! Äma kubä täḡo nadäkinikitä täktäk bureni kubä nämo pewän ahāweko uwä jide täḡpän nintä äma unita nadäkiniki nitek yän nadäne? Nämoinik! Täḡpäkaḡ täktäknin ba man yäkyäknintä nadäkiniknin täḡo mebäri u kwawak pewän ahäk täkaḡ. ¹⁹ * Täḡpäkaḡ äma ätutä nin Anutu kubägän itak yän nadäkinik täk täkamän yän yäk täkaḡ. Ude täga nadäk täkaḡ upänkaḡ

* **2:8:** Mat 19:19; Gal 5:14 * **2:9:** Lo 1:17 * **2:10:** Mat 5:19 * **2:11:** Kis 20:13-14; Rom 13:9 * **2:12:** Gal 6:2; Jem 1:25; 1Pi 2:16 * **2:13:** Mat 5:7; Mat 18:32-35 * **2:14:** Mat 7:21 * **2:15-16:** 1Jo 3:17 * **2:17:** Jem 2:20,26 * **2:18:** Gal 5:6 * **2:19:** Mat 8:29

nadäkiniki u jopi tänenṭa. Nadäkaṇ? Mäjo wära imaka, Anutu itak yāṇ nadāṇkaṇ bumta umuntak täkaṇ upāṇkaṇ nadäkiniki unitä kädet täga kubä nämoinik pewän ahäk täkaṇ.

²⁰ Äma udewaniwä guṇ bureni täṇo nadäk yāpmāṇ kuṇat täkaṇ! Ṇode nämö käwep nadäk täkaṇ; Nadäkiniknintä täktäk bureni nämö pewän ahäk täkaṇ uwä jiraṇ ude. Unita Oranin pähap Abrahamta nadawut. ²¹ * Anututä Abrahamta Gäk inamna-ken äma siwoṇi-inik itan yāṇ iwetkuk. Eruk, imata ude iwetkuk? Anututä Abraham täṇo täktäki u kaṇpāṇ nadāṇpāṇ unita ude iwetkuk. Abrahamtä Anututa nadäkinik täṇpāṇ nanaki Aisak Anututa gupe kábāṇi nitek ijiṇ imekta mobä bukä terak teṇkuk. ²² * Unita ṇode kākamāṇ; Abrahamken nadäkiniki ba täktäki u siwoṇi kubägän patkuk. Täṇpāṇ täktäki täga unitä täṇpewän nadäkiniki uwä Anutu inamiken tägagämän-inik täṇkuk. ²³ * Ude täṇirän Anutu täṇo man ṇode kudän täwani kehārom taṇkuk; Abraham uwä Anutu nadāṇ imikinik täṇkuko unita Anututä Inamna-ken gäk äma siwoṇi yāṇ iwetpāṇ gäk näṇo notnapak yāṇ iwetkuk. ²⁴ Unita ṇode nadäna täretak; Anutu uwä äma kubä nadäkiniki-tagän yāṇpāṇ äma siwoṇi yāṇ täga nämö iwerek. Nämö! Bureni uwä, täktäki tägata yāṇpāṇ äma siwoṇi yāṇ täga iwerek.

²⁵ * Täṇpākaṇ kubokäret webe kubä wäpi Rahap uwä udegän kädet täga kubä ṇode täṇkuko uterak Anututä webe siwoṇi yāṇ iwetkuk. Uwä äma yarä kome kaṇpāṇ nadäkta Josuatä yāwet-pewän kuṇkumäno unita iwantä dāpneṇ yāṇpāṇ täṇkentāṇpāṇ yepmaṇpāṇ yāpmāṇ kuṇkumän.

²⁶ * Unita ṇode täwetat; Gup, mäjoni nämö uwä kumbani yāṇ nadäk takamāṇ. Udegän äma kubä nadäkinikitä täktäki-ken bureni nämö pewän ahäk täkaṇ uwä nadäkiniki kumbani yāṇ nadäk takot.

3

Meninta watä it täkäna

¹ * Unita notnaye, man kubä täwera nadawut; In bämopjin-ken nanik mäyaptä Anutu täṇo man yāwetpāṇ yāwoṇäreṇ piä nämö yāpneṇ. Imata, nin ṇode nadäkamāṇ; Man piä kábeyä pähapken Anututä ämawebe ätu täṇo täktäki yāpmāṇ danipāṇ äma yāwetpāṇ yāwoṇäreṇ piä täṇpani nintāṇo yäkyäk ba täktäknin u yāpmāṇ danikinik api täṇpek. ² Täṇpākaṇ nin kuduptagän imaka kubä täna yäkṇat tänawak täkaṇ. Äma kubätä man goret kubä nämoinik yäk täṇpāṇ yāwänäku siwoṇigän, momini nämö itek. Äma udewanitä keru gupi kuduptagän watäni täga it täyek. ³ Unita man wārani kubä ṇode; Tom kubä wäpi hos u nintāṇo man buramiwän yāṇpāṇä jikon täpuri yen nitek u meni-ken peṇkaṇ, yen kukṇi wädāṇpena u kända kwek. Ba kukṇi wädāṇpena u kända kwek. Jikon u imaka täpuri-inik upāṇkaṇ wädāṇpena tom taṇi unitä gäripnin iwat täkaṇ. ⁴ Eruk, gäpe taṇi gwägu pähap terak kuṇat täkaṇ uwä udegän. Gäpe taṇi u imaka taṇi-inik, ba mänit pähaptä piāṇirän gäpe taṇi u kuk täkaṇ upāṇ jide täṇpāṇ gäpe u watä äma täṇo gärip iwareṇ? Täga tänaṇi nämö bumik upāṇkaṇ gäpe täṇo watä ämatä gäpe taṇi u kända kwän yāṇpāṇ jikon täpuri, inṭi iwarani upāṇ inṭi iwat täkaṇ. Ude täṇirä gäpe, imaka taṇi pähap unitä watä äma täṇo gärip ugän iwat täkaṇ. ⁵ Täṇpākaṇ man wārani unitāṇo mebäri ṇode; Äma nin täṇo menin uwä jikon täpuri udewani. Menin uwä imaka täpuri kubä upāṇkaṇ piä pähap tak täkaṇ.

Menin uwä imaka komigämän-inik

Nadäkaṇ? Kome kekek täṇirän kädäp päriṇi täpuri-inik kubä maṇpi kuneṇo upāṇkaṇ bipi pähap u kudup ijiṇ pärek. ⁶ * Täṇpākaṇ menin uwä kädäp mebet udewani. Unitä ketnin gupnin irepmitpāṇ waki intäjukun tak täyak. Uwä Anutu inamiken gupnin kudup täṇpāṇ wak täkaṇ. Ude täṇpāṇ irit kuṇat-kuṇatnin ijiṇ dākṇek täyak. Ba ini uwä geṇi

* **2:21:** Stt 22:9-12 * **2:22:** Hib 11:17-18 * **2:23:** Rom 4:3,9,22; 2Sto 20:7; Ais 41:8 * **2:25:** Hib 11:31

* **2:26:** Jem 2:17 * **3:1:** Luk 12:47 * **3:6:** Mat 12:36-37; Mat 15:11,18-19

täño kädäp. ⁷ Nadäkañ? Ämatä tom mebäri mebäri, bipiken nanik ba gwägu gänañ nanik ba gämok kenta barak imaka, täga täñbätäk täneñ. ⁸* Upäñkañ äma kubätä iniken meni täñbätäk tänañi nämo. Uwä wareñ-wareñgän täñpäñ man wakigän pewä ahäk täkañ. Menin uwä ume komi nitek, äma kumäñ-kumäñ däpani bumik. ⁹* Täñpäkañ menin unitä Ekäni Nanin iniñoret takamäñ. Täñkañ ini unitägän ämawebe Anututä iniken inam dapun täñpani man jägämi yäwet takamäñ. ¹⁰ Menin kubägän unitägän man säkgämän bok man jägämi bok pewän ahäk täkañ. Täñpäkañ notnaye, kädet ude siwoñi nämo. ¹¹ Ume dapuri kubä-tägän ume jägämi bok gäripi nitek bok äbäk täkañ ba? Nämoinik! ¹² Ba gämam terak wäyän täga wädäwek? Ba kumip terak gämam täga wädäwek? Notnaye, nämoinik yän täwetat. Gwägu kubä-kengän ume nämo näñpani ba näñpani bok täga nämo näñpen.

Nadäk-nadäk mebäri yarätä itkamän

¹³ Inken nanik äma nadäk-nadäki tägagämän ätu itkañ? Eruk, äma u kwini terak kuñatpäñ täktäki tägatä nadäk-nadäki täga unitäño mebäri kwawak kañ pewä ahäwut. Äma u inita nadäwä ärowani nämo täneñ. Täñpäñ kädet täga täñpen kuñatneñ. ¹⁴ Upäñkañ inä äma ätutä tärepmirirä kokwawak nadäñ yämiñpäñ gupjin yäpmäñ äronpäñ man bureni nadäkamäñ yän yänayän täño uwä mejintä jopman api yäneñ. ¹⁵* Nadäk-nadäk u kunum gänañ nanik nämo yän nadäneñ. Nadäk-nadäk u kome terak nanik, ämaken ba Satanken nanik. ¹⁶ Unita in ätutä injin-tagän nadäñpäñ gup yäpmäñ ärokärok kädet tänyän täño, ba in ätutä notjiye tärepmirirä tabäñpäñ jägämi nadänayän täño uwä, eruk duñwek ba kädet wakiinik ätu in bämopjin-ken bäräñeñ api ahäwek.

¹⁷ Täñpäkañ äma kunum täño nadäk-nadäk yäpmäñ kuñat täkañ uwä ñode kuñat täkañ; Pengänä nadäk-nadäk siwoñigän inñitpäñ bänep kwini terak kuñat täkañ. Uwä noriye-kät ämik yänawät-awät nämo täk täkañ. Ba jop manman nämo yänkañ man buramik terak kuñat täkañ. Uwä ämawebe ätuta säkgämän nadäñ yämiñpäñ iron kädet iwatpäñ täk täkañ. Täñpäñ äma uwä nadäk mäyap ikek nämo. Unitä siwoñigän kuñat täkañ, bänep nadäk-nadäki ba täktäki inigän nämo. ¹⁸* Nadäkañ? Äma bänep kwini terak noriye bämopi-ken bänep kubägän pewä ahäk täkañ uwä kädet siwoñi pewä ahäk täkañ.

4

Anutu gämori-kengän kuñatneñ

¹* Inken ämik ba iwan it täyak u mebäri jideta? U bänep ärokärok ba nadäñ gärip bänepjintä pewän ahäk täkañ unitägän. U nämo nadäk täkañ? ² Imaka u ba u yäpmäkta nadäñ gärip täk täkañ upäñkañ nämo yäpmäk täkañ. Ude täñpä wawäwä äma kumäñ-kumäñ däpmäk täkañ. Ba imaka yäpmäkta yabängärip täk täkañ u nämo yäpmäñpäñä iwan täñpäñ ämik pewä ahäk täkañ. Täñpäkañ ñode nadäwut; In Anutu-ken nämo yänapik täkañ unita u ba u nämo tamik täyak. ³ Ba imaka kubä yäpmäkta Anutu-ken yänapiñirä nämo tamik täyak uwä mebäri ñodeta; In nadäk-nadäk siwoñi nämo inñitkañ yänapik man yäk täkañ unita. Injinken gärip iwattagän nadäñpäñ Anutu-ken yänapik man yäk täkañ unita Anutu iwet yabäk täkañ uwä nämo tamik täyak.

⁴* Unita ñode nadäwut; Inä webetä äpiye yabä kätäñpäñ äma ätukät kuñat täkañ ude Anututa udegän täk täkañ. In ñode nämo käwep nadäkañ; Kome terak imaka pätak unita not täñpen kuñatnayän täño uwä Anututa iwan api täñ imineñ. Bureni, kome täño tuñum unita not täñpen kuñatnayän nadäñpäñä Anutu täño iwan itkañ ubayän. ⁵* Anutu täño mantä ñode yäyak; Anututä iniken moräki ba bänep nadäk-nadäki peñ nimiñkuko unita iyap takinik täk täyak. In imata man unita nadäñirä jopi ude täk täyak? ⁶* Täñpäkañ Anututä iron pähap nimik täyak. Unita man kudän kubätä ñode yäyak;

* **3:8:** Rom 3:13 * **3:9:** 1Ko 11:7 * **3:15:** Jem 1:5,17 * **3:18:** Mat 5:9; Ais 32:17; Hib 12:11 * **4:1:** Rom 7:23 * **4:4:** Rom 8:7; 1Jo 2:15 * **4:5:** Kis 20:3,5 * **4:6:** 1Pi 5:5

*Anututä äma inita nadäwä ärowani täk täkaŋ unita iwan täŋyäminkäŋ äma inita nadäwä äpani
täk täkaŋ unita oraŋ yämik täyak.* *Snd 3:34*

7* Unita in Anutu täŋo man buramiŋpäŋ gämori-kengän kuŋat täkot. Täŋpäŋ Satantä yäŋ-täŋŋarayäŋ täŋpänä kehärom taŋpäŋ yäŋiwatneŋ. Ude täŋirä api tabäŋ umuntaŋ kwek.

8* Ude täŋkaŋ Anutu dubini-ken kuŋirä Anututä udegän in dubinjin-ken kaŋ äbän. Momi täŋpani in, ba bänep yarä nikek yäpmäŋ kuŋat täkaŋ in bänepjin ärut paktawut, ämatä kerä garok ärut täkaŋ udegän. 9 In bänep nadäk-nadäkjinta nadäwä tumbäpäŋ nadäwätäk pähap täŋpäŋ konäm butewaki terak kuŋatkot. Ba täŋoret-oret peŋpäŋ butewaki terakgän it täkot. Täŋkaŋ wärämäŋpäŋ butewaki inam dapun ude ijinpäŋ kuŋat täkot. 10* Täŋpäkaŋ Ekäni inamiken injinta nadäwä äpani täŋpäŋ kuŋarirä Anututä ini wäp biŋam api tamek.

11 Unita notnaye, in äbot täŋpani notjiye yäŋpäŋ-yabäŋ yawat nämo täneŋ. Nämo, äma kubätä noripaki täŋo täktäki yäpmäŋ danipäŋ yäŋpäŋ-kaŋiwarayäŋ täko uwä бага manta nadäwän jopi täŋpöpäŋ api iniŋ wäräreŋ. Eruk, in бага man iniŋ wärätneyäŋ täŋo uwä in бага man buramiwani äma nämo api itneŋ. Nämo, in man yäpmäŋ daniwani äma ude api äworeneŋ. 12* Täŋpäkaŋ бага man unitäŋo mähemi, äma kubä-tägän itak. Ba yäpmäŋ daniwani äma kubä-tägän itak. Ini-tägän ämawebe täŋkentäŋ yämiŋit ba däpmäŋit täga täŋpek. Unita in äma jidewanitä äma notjinpak manken teneŋ?

Ekänitä nadäŋ nimänä imaka u ba u täga täne

13* Eruk, man kubä ŋo ket nadäwut; Inä mejin jinomtä tärop taŋpäŋ ŋode bumik yäk täkaŋ; Apiŋo ba kwep kome uken kuŋkaŋ moneŋ tuŋum piä täŋira obaŋ kubä täreŋirän äneŋi api äbet yäŋ yäk täkaŋ. 14* Upäŋkaŋ, ude nämo. In kwep imaka u ba u api ahäwek yäŋ nämoinik nadäk täkaŋ. Gubam, kubatken kuŋat täkaŋ unita nadäwut. Uwä kadäni keräpigän ahäŋpäŋ itkaŋ äbutkuk täkaŋ. Kome terak kuŋat-kuŋatjin u udewanigän. 15* Unita ŋode yäwäpäŋ uyaku tägatek; Ekänitä nadäŋ nimiŋirän nämo kumäŋpäŋä u ba u täga api täne yäŋ yänaŋi. 16 Upäŋkaŋ inä wäpjin yäpmäŋ akuŋpäŋ imaka u ba u täga api täne yäŋ yäk täkaŋ. Täŋpäkaŋ ärowani kudän udewani uwä wakiinik. 17* Unita in ket nadäwut. Äma kubätä täktäk siwoŋi u nadäŋkaŋ nämo iwareko u momi täŋpek.

5

Jemstä tuŋum äma wakita umun man yäŋkuk

1* Eruk, apiŋo näkä tuŋum ämawebe in man kubä ŋode täwera nadäwut. Inken bäräpi jide api ahäweko unita nadäŋpäŋ konäm butewaki pähap täk täkot. 2* In-täŋo tuŋum u kudup käbäŋ taŋit, tek kejima imaka, gwakgwaktä kudup naŋpä tumäŋit täŋpani. 3 Ba intäŋo siliwa moneŋ ba gol moneŋ imaka, kuduptagän gämäneŋ ärowani. Gämäneŋ äronkuŋo unitä intäŋo irit kuŋat-kuŋatjin waki unitäŋo mebäri kwawak api pewän ahäneŋ. Täŋpäkaŋ unitägän gupjin kädäptä-yäŋ api teŋ täyiwek. Täŋkaŋ tärek-tärek kadäni keräpi täyak upäŋkaŋ in moneŋ tuŋumjin pen butuŋpäŋ peŋ bäyaŋkaŋ itkaŋ.

4* Unita in ket nadäwut! Piä ämajiyetä piäken ketem puget tamiŋkuŋopäŋ inä täŋyäkŋatpäŋ piä täŋ tamiŋkuŋo unitäŋo gwäki moräki peŋkaŋ moräkigän yämik täŋkuŋ. Eruk, moneŋ moräki nämo yämiŋkuŋo unitä mebärijin kwawak yäŋahätak! Ba piä ämajiyetä täŋo konäm butewakitä Ekäni kehäromi mähemi unitäŋo jukuni gänaŋ äpmonkuk. 5* Täŋpäkaŋ inä kome terak ŋo itkaŋ imaka tägatäga gäripi nikek u yäpmäŋpäŋ naŋkaŋ ore-toret terak it täkaŋ. Ude täŋkaŋ injin-tägän injin paotneŋta kädet täwit täkaŋ. 6 Täŋpäkaŋ

* 4:7: Efe 6:12 * 4:8: Sek 1:3; Mal 3:7; Ais 1:16 * 4:10: Jop 5:11; 1Pi 5:6 * 4:12: Rom 2:1, 14:4 * 4:13: Luk 12:18-20 * 4:14: Snd 27:1; Sam 39:5,11 * 4:15: Apos 18:21 * 4:17: Luk 12:47 * 5:1: Luk 6:24
* 5:2: Mat 6:19 * 5:4: Lo 24:14-15; Mal 3:5 * 5:5: Luk 16:25; Jer 12:3, 25:34

inä äma siwoŋi manken yepmanpän kumän-kumän däpmäk täkaŋ. Ude täŋirä inken ämik kowata kubä nämo täk täkaŋ.

Bäräpi kotaŋpän kwikinik itneŋ

⁷* Unita, notnaye, in bänepjin täŋkehärom taŋpän kwikinik itpän Ekänitä äneŋi äbäkta itsämänkot. E, Ekänitä äneŋi äbäkta itsämänkaŋ uwä äma yänat piŋkaŋ burenitä ahäwäpän näna yänkaŋ itsämäk täkaŋ udegän. Äma uwä piä täŋpän yeri piwek. Piŋkaŋ kwikinik irirän iwän taŋpän gakaŋi yämiŋit, edap ijiŋpän kehäromi yämiŋirän ärok täkaŋ. Äronpän bureni ahänpän parirä mähemitä ketem bureni puget täkaŋ. ⁸* Eruk, in imaka udegän, bänepjin täŋkehärom taŋpän bäräpi mebäri mebäri ahän taminayän täkaŋ uwä kotaŋpän itkaŋ kwikinik-inik kaŋ irut. Ekäni täŋo äbäkäbäk kadäni keräp täyak unita bänep nadäk-nadäkin nämo pewä putärewek. Kehäromigän inipän itkot. ⁹* Ude täŋkaŋ in äbot täŋpani notjiye ätu yänpän-yabän yäwat nämo täneŋ. Anututä kowata udegän manken tepmanpekta ket nadänkaŋ. In nadäkaŋ? Man yäpmän daniwani äma uwä yäma-ken itak.

¹⁰ Unita notnaye, in profet biani bianitä Ekäni wäpi terak manbiŋam yänahäk täŋkuŋo u ket nadäk täkot. Iwantä wakiwaki täŋ yämik täŋkuŋo upänkaŋ bänepi täŋkehärom taŋpän bäräpi kotaŋkaŋ kwikinik it täŋkuŋonik. Unita in kädet kuroŋ unitä täŋpän iwatkuŋo udegän kaŋ iwarut. ¹¹* Täŋpakaŋ man ŋode yäk takamän uwä in nadäkaŋ; Äma bäräpi kotaŋkaŋ ehutpän kuŋat täŋkuŋo uwä Anutu inamiken säkgämän-inik kuŋatkuŋ. Täŋpakaŋ inä äma biani kubä wäpi Jop, unitäŋo manbiŋam nadäk täkaŋ. Äma unitä bänepi täŋkehärom taŋpän bäräpi u ba u ahän imiŋkuŋo uwä kotaŋpän itkaŋ nadäkiniki nämo pewän putärenkuk. Eruk mädenä Ekänitä äma unita kädet täga täŋ imiŋkuk. Täŋkaŋ Ekänitä ude täŋkuko unita nin ŋode kaŋpän nadäk takamän; Ekäni uwä butewaki ba bänep iron mähem.

Jop man yänkaŋ bureni-inik yän nämo yäneŋ

¹²* Eruk notnaye, imaka bureni-inik ŋode kaŋ täŋput; In kunum gänaŋ ba kome terak ba imaka kubä wäpi terak bureni-inik yän nämo yäneŋ. “Ei” yän yänayän yänpänä man keräpi “Ei”-gän yäneŋ. Ba “nämo” yän yänayän yänpänä, “Nämo”-gän kaŋ yäk täŋput. Manjin yänmeham täŋirä Anututä kowata waki tamekta nadänkaŋ.

Äma siwoŋi täŋo yänapik man uwä kehäromi nikek

¹³* Inken nanik kubätä konäm butewaki terak kuŋarayän täko uwä Anutu-ken yänapik man kaŋ yäwän. Ba äma kubä bänepitä oretoret täŋpayän täko uwä Anutu wäpi iniŋoret kap kaŋ tewän. ¹⁴* Ba injin-kät nanik kubätä käyäm täŋpänä äbot täŋpani täŋo intäjukun äma yämagut päbä yepmanpän ume käbäŋi säkgämän gupi terak ärut imiŋkaŋ Anutu-ken yänapik man kaŋ yän imik täŋput. ¹⁵* Eruk, Ekänitä äma u täga yäpän täganeŋ yän nadäkinik ude täŋpänä yänapik man yänayän täkaŋ uwä, Ekänitä äma käyäm ikek uwä täŋpewän tägawäpän säkgämän api tewek. Täŋkaŋ momini imaka, api peŋ imek.

¹⁶ Unita säkgämän itnayän nadänpänä momijin kowat yänahäwän kaŋ täk täŋput. Täŋkaŋ Anututä täŋkentän tamikta yänapik man kaŋ yäk täŋput. Eruk ude täŋirä Anututä in api tepmanpän täganeŋ. Nadäkaŋ? Äma siwoŋi täŋo yänapik man uwä kehäromi nikek. Unitä yänapik man yäweko uwä ämawebe ätu täga täŋkentän yämek. ¹⁷* Unita Elaijata nadäwut; Elaija uwä äma nin ŋodewanigän upänkaŋ iwäntä tawektawä yänpän Anutu-ken ehutpän yänapiŋirän kadäni ukengän iwän nämo taŋkaŋ komegän ijiŋ pänku obaŋ yaräkubä itkaŋ komepak 6 ude tärenkuk. ¹⁸* Ude täŋpänkaŋ mäden äneŋi yänapik

* **5:7:** Luk 21:19; Lo 11:14; Jer 5:24; Jol 2:23 * **5:8:** Rom 13:11-12; Hib 10:25; 1Pi 4:7 * **5:9:** Mat 24:33 * **5:11:** Kis 34:6; Sam 103:8; Sam 111:4 * **5:12:** Mat 5:34-37 * **5:13:** Kol 3:16 * **5:14:** Mak 6:13 * **5:15:** Mak 16:18 * **5:17:** 1Kin 17:1; Luk 4:25 * **5:18:** 1Kin 18:42-45

man yänpewän, iwäntä tawänkaŋ ketem piäken nanik ba imaka imaka waŋkuŋo u äneŋi ahäŋkuŋ.

Nadäkiniki pewä putärewani u täŋkentäŋ yämineŋ

19-20 * * Notnaye, inken nanik kubätä Anutu täŋo man bureni-inik u peŋkaŋ jopjop kuŋarirän noripak kubätä äneŋi kädet siwoŋi-ken yäŋikŋat yäpmäŋ äbayäŋ täko uwä kädet tägämän-inik api täŋpek. Unita in man ŋo ket nadawut; Äma kubätä noripaki kubä waki ba bipmäŋ urani kädet-ken nanik imagut yäpmäŋ päbä kädet siwoŋi-ken tewayäŋ täko uwä täŋkentäŋ imiŋirän äma waki täŋpani unitäŋo mäjoni uwä kumäk-inik nämo api täŋpek. Täŋpäkaŋ kädet ude terak Anututä momi mäyap api peŋ morewek.

* 5:19-20: Gal 6:1 * 5:19-20: Sam 51:13; Snd 10:12; 1Pi 4:8

1 Pita

Äbot tänpäni komi piä gänaŋ irani bänepi täŋkehärom takta manbiŋam

¹* Man ŋowä Pita näkä kudän täyat. Näk Jesu Kristo täŋo aposoro kubä. Tänpäkaŋ Anututä inita biŋam yäpmäŋ daniwani ämawebeniye komejin-ken nanik täwat kireŋpewä Pontus, Galesia, Kapadosia, Esia ba Bitinia komeken kuŋtäŋpä kuŋkuŋo inta kudän tänpäŋ tamitat. ²* Inä Jesu Kristo täŋo mani buramikta ba nägäritä bänepjin ärutpak täneŋta Anutu Nantä iniken nadäk tawaŋ terak iwoyäŋpäŋ tepmaŋkuk. Ude täŋirän Kudupi Munapikitä tänpewän äbot siwoŋi kudupi-inik it täkaŋ. Eruk, Anutu-ken nanik orakorak ba bänep pidämtä inken tokŋek päton.

Irit tägagämän kunum gänaŋ api kaŋ-ahäne

³* Anutu, Ekäninin Jesu Kristo unitäŋo nani ba Anutuni, unitäŋo wäpi biŋam iniŋoret täkäna! U butewaki pähap nadäŋ nimiŋpäŋ Jesu kumbani-ken nanikpäŋ wädäŋ tädotkuko uterak irit kodaki nimiŋkuk. Tänpäŋ irit kodaki unitä kehäromi nimiŋirän nin imaka tägatäga api nimeko u yäpmäkta bänep oretoret terak itsämäŋkamäŋ. ⁴* Bureni-inik! U nin kunum gänaŋ Irit täga, paot-paori nämo u yäpmäkta biŋam iwoyäŋ nipmaŋkuk. Irit u säkgämän-inik, imaka kubätä täga nämo api tänpän waneŋ. Imaka tägatäga u nanakiye inta biŋam peŋkuk. ⁵* Unita Kristota nadäŋ imikinik täk täkaŋ in Anututä kehäromini terak watä it tamiŋirän säkgämän it yäpmäŋ äronirä api tämagurek. Anutu täŋo täŋkentäk bureni unitä kadäni tärek-täreken kwawak ahäkta itsämäŋ nimitak.

⁶* Mebäri unita oretoret pähap nadäk täkaŋ. Upäŋkaŋ kome terak ŋo kadäni keräpi-tagän nadäkinikjinta yänpäŋ bäräpi mebäri mebäri ahäŋ tamiŋirä komi nadäk täkaŋ. ⁷* Tänpäkaŋ bäräpi u nadäkinikjin täŋkehärom tänpäŋ imaka bureni äworewekta ahäŋ tamik täkaŋ. Uwä gol ude. Gol, imaka tägagämän unitäŋo bureni kaŋ-ahäkta kädäp-ken ijik täkaŋ. Tänpäkaŋ gol uwä paotpaot ikek. Täŋ, nadäkinikjin u gol irepmitpäŋ imaka tägagämän-inik kubä itak. Unita bäräpi mebäri mebäri ahäŋ tamik täkaŋ u kädäptä gol täŋ-kehäromtak täyak ude nadäkinikjin täŋkehärom tänpäŋ kehäromigän pen itta ahäŋ tamik täkaŋ. Nadäkinik ikek it yäpmäŋ äronirä kadäni tärek-täreken, Jesu kwawak ahäŋ tamiŋpäŋ in taniŋ oretpäŋ wäpjin biŋam tamiŋpäŋ epmäget kudän ikek api tepmaŋpek.

⁸* Tänpäkaŋ in Kristo dapunjintä nämo kaŋkuŋ ba apiŋo nämo kak täkaŋ upäŋkaŋ unita gäripi pähap nadänpäŋ nadäŋ imikinik täk täkaŋ. Unita oretoret pähap inide kubä, imaka paotpaot ikekta nadäk täkaŋ u irepmitpäŋ nadäk täkaŋ. ⁹* Täŋkaŋ nadäkinikjin u jopi nämo. Nämoinik, nadäkinikjin täŋo bureniwä ŋode nadäk täkaŋ; Anututä api nimagurek.

Profet biani täŋo man u bureni ahäŋkuk

¹⁰* Tänpäkaŋ Anututä inita biŋam tämagutta tawaŋ peŋkuko u profet bianitä yäŋahäŋkuŋ. Iron pewän ahäŋ tamikta tawaŋ peŋkuko unitäŋo mebärita wäyäkŋek epän taŋi täŋkaŋ siwoŋigän täŋkuŋ. ¹¹* Kristo täŋo Munapiktä nadäk-nadäki täŋpidäm taŋirän Jesutä komi bäräpi u ba u kotaŋpäŋ kumäŋkaŋ äneŋi akuŋpäŋ wäpi biŋam ikek irayäŋ täŋkuko u yäŋahäŋkuŋ. Profet unitä yäŋyabäk epän ŋode täŋkuŋ; Äma waki keri-ken nanik nimagutta yäwani u jidegän api ahäwek, ba kadäni uken imatäken unitä api ahäwek? ¹²* Epän ude täŋkuŋo upäŋkaŋ profet iniken ahäkta nämo, inken ahäkta yäwani u Anututä

* **1:1:** Jem 1:1; 2Ti 1:15 * **1:2:** Rom 8:29; 2Te 2:13; Hib 12:24 * **1:3:** 2Ko 1:3 * **1:4:** Kol 1:12 * **1:5:** Jon 10:28, 17:11 * **1:6:** 1Pi 5:10; Jem 1:2 * **1:7:** Jop 23:10; Snd 17:3; Ais 48:10; Sek 13:9; Mal 3:3; Jem 1:3 * **1:8:** Jon 20:29; 2Ko 5:7 * **1:9:** Rom 6:22 * **1:10:** Mat 13:16-17 * **1:11:** Sam 22; Ais 53; Luk 24:26-27 * **1:12:** Efe 3:10

yānahānpāṅ yāwetkuk. Tāṅpākaṅ epān tāṅkuṅo unitāṅo bureni uwā Anututā Kudupi Munapiki ininṅ kireṅpewān kunum gānaṅ naniktā āpānpāṅ Ekāni tāṅo manbiṅam yānahāwani āma tāṅkentāṅ yāmiṅirān mani biṅam u yānahānpāṅ tāwerirā nadāṅkuṅ. Tāṅpākaṅ Anututā imaka sākgāmān u inken pewān ahākta yāṅkuko unitāṅo mebāri nadāwā tārekta aṅero imaka, gāripi nadāṅ itkaṅ.

Guṅ kādet māde ut imikinik tāneṅ

¹³ Unita bānep nadāk-nadākjin tāṅkehārom taṅpāṅ Ekāni tāṅo epān tākta kaṅ pidām tawut. Tāṅkaṅ irit kuṅat-kuṅatjinta watā ket itpāṅ imaka sākgāmān, Jesu Kristo kwawak ahāwayāṅ tāyak-ken uken yāpnayāṅ tākaṅ unita nadākinik tāṅpāṅ kaṅ kuṅarut. ¹⁴ * Ude tāṅkaṅ Anutu tāṅo nanakiye inā mani buramiṅpāṅ nadāṅ gārip waki, guṅ kādāni-ken yāpmāṅ kuṅatkuṅo u wari nāmo yāpmāṅ kuṅatneṅ. ¹⁵ Nāmo, in siwoṅi kudupigān kuṅat tākot, tāmagurani Anututā siwoṅi kudupi-inik it tāyak udegān. ¹⁶ * Unita Anutu tāṅo man kubā ṅode kudān tāwani pātak;

Nāk kudupi itat unita in udegān kudupigān it tākot.

Wkp 11:44,45

¹⁷ * Inā Nan yānpāṅ Anutu-ken yāṅapik tākaṅ. Tāṅ, Nan uwā āma ārowani āpani inigān inigān nāmo yāpmāṅ danik tāyak. Nāmo, āmawebe kudup tāktāki terakgān siwoṅi yāpmāṅ danik tāyak unita kome terak ṅo kādāni kerāpi-tagān itnayāṅ tākaṅ-ken uwā Anutu oraṅ imikinik tāṅpeṅ kuṅat tākot. ¹⁸ * In ṅode nadāk tākaṅ; In bianijiye tāṅo tāṅpāwak kādet iwarirā in suwaṅpāṅ waki u gānaṅ nanik wādāṅ tādotpāṅ tepmaṅkuko uwā, imaka paot-paori ikek, gol ba siliwa monēṅ udewanipāṅ nāmo, inā suwaṅkuk. ¹⁹ * Nāmo, uwā Kristo tāṅo nāgāri gwāki ārowani-inik upāṅ inā suwaṅkuk. Kristo uwā sipsip nanaki gupi terak parām bārāmi nāmo, kurāki-inik udewani. ²⁰ * Kādāni Anututā kunum kenta kome nāmo pewān ahāṅirān uken Jesu Kristopāṅ in suwawekta iwoyāṅkuk. Tāṅpākaṅ kādāni tārek-tārekken itkamāṅ-ken ṅoken Anututā ninta yānpāṅ Kristo tewān kwawak ahāṅkuk. ²¹ * Tāṅkaṅ Kristo uterak inā Anutu, Kristo kumāṅ-kumāṅ-ken nanik yāpmāṅ akuṅpāṅ penyāṅek epmāget kudān tāṅ imiṅkuko unita nadāṅ imikinik tāk tākaṅ. Tāṅkaṅ nadākinikjin Anutu terakgān peṅpāṅ imaka kāmi yāpmākta yāwani u bureni api yāpne yāṅ nadāk tākaṅ.

Anutu tāṅo mantā tāṅkodak taṅpāṅ nipmaṅkuk

²² * In man bureni yānpāṅ buramik tāṅirā bānep nadāk-nadākjin pak taṅkuk. Bānep nadāk-nadākjin pak tāṅkuko unitā in ābot tāṅpani notjiye ātukāt not bureni-inik tākta kādet tāwit tamiṅkuk. Unita bānepjintā notjiye ukāt topmāk-topmāk kubāgān tāṅpeṅ kuṅat tākot. ²³ * Nadākaṅ? Inā ahāk-ahāk kodaki bāyaṅpāṅ tepmaṅpani. Irit kuṅat-kuṅatjin kodaki uwā ketem kodaki epānken ahāk tākaṅ ude ahāṅkuṅ. Upāṅkaṅ inā yānat epānken piṅirā gāmāneṅ āroṅpāṅ wak tākaṅ udewani terak nāmo ahāṅkuṅ. In Anutu tāṅo man, irit paot-paori nāmo uken naniktā imātpāṅ ahāṅkuṅ. ²⁴ * Unita Anutu tāṅo man kubā terak ṅode pātak;

Āmawā wādan udewani. Ba kehāromini uwā wādan irot udewani.

Wādantā gāmāneṅ āroṅirā irori paot tākaṅ.

²⁵ *Upāṅkaṅ Anutu tāṅo manā irit kehāromi nikek. Uwā paot-paori nāmo.*

Ais 40:6-8

Eruk, Manbiṅam Tāga tāwerani ukeṅowā ubayāṅ yāk.

* **1:14:** Rom 12:2; Efe 2:3, 4:17-18 * **1:16:** Wkp 11:44-45; Mat 5:48 * **1:17:** Mat 6:9; Rom 2:11; 2Ti 4:14; Rev 2:23 * **1:18:** 1Ko 6:20 * **1:19:** Apos 20:28; Hib 9:12-14; 1Pi 1:2 * **1:20:** Apos 2:23; Efe 1:4 * **1:21:** Jon 14:6; Rom 4:24, 5:1-2; Rom 10:9 * **1:22:** Jon 13:34; Rom 12:10 * **1:23:** Jon 1:13; Hib 4:12 * **1:24:** Jem 1:10-11

2

Jesu uwä bek bämopinin

¹* Inä ahäk-ahäk kodaki bäyanpäñ tepmañpani unita in kädet wakiwaki, täñpäwak, jop manman, äma täñyäkñarani, äma täño tunumta nadäñ gärip, ba äma yäñpäñ-yabäñ yäwat, kudän udewani u kudup kañ peñ morewut. ²* Peñ moreñkañ nanak pakitä nonoñta wakiinik yek täkañ, in udegän Munapik-ken nanik bänepjin towiwani nonoñ säkgämän unita nadäk täkot. U nañpäñ Ekäni täño man terak tägañpäñ Anututa biñam täkot. ³* Inä Ekäni täño iron uku nañpäñ-nadäñkuño unita u pen nakta gäripi pähap nadäk täkot.

⁴* Unita Ekäni Jesu, mobä bek pähap irit ikek u tubeñ kuk täkot. Bek uwä ämatä kawä wawäpäñ yäpmäñ kewenkuño upäñkañ Anututä iwoyäwani unita kawän tägagämän täñkuk. ⁵* In udegän, mobä irit ikek ude irirä Anututä inä inita kudupi äbot säkgämän Munapik täño kehäromi terak itta täñ-kehäromtañ tamiñ itak. Ude täñjirän inä bämop äma, inita iwoyäwani ude itnayäñ täño uwä Jesu Kristo terak Anututa ärawa säkgämän, ini gäripi nadäk täyak ude api täñ imineñ. ⁶* Täñpäkañ unita Anutu täño man ñode kudän täwani;

No kawut yäk. Näkä Saion pom terak yot täño mobä bek päke unitäño intäjukunta kubä peñkuro uwä näkña iwoyäwani, bänepna gämäni yäk. Täñpäkañ äma kubätä unita nadäkinik täñpayäñ täko uwä nadäkiniki täño bureni yäpmäkta pära nämo api täñpek.

Ais 28:16

⁷* Unita ämawebe nadäkiniki uterak kwasikot täkañ unitä äma unita nadäwä bänepi gämäni täk täyak. Upäñkañ ämawebe nadäkiniki nämotä ñode yäwani;

Mobä bek, yot täñpanitä kawä waki täñpäpäñ yäpmäñ kewenkuño u mobä bek bämopi pähap, intäjukun ude itak.

Sam 118:22

⁸* *Täñkañ mobä uterak äma mäyaptä jänani api yäputneñ ba yewä äreyäwäpäñ api mañdäpneñ.*

Ais 8:14

Äma uwä ini ude täkta yäwani udegän Anutu täño man nämo buramik täkañ unita yewä äreyäwäpäñ mañdäpmäk täkañ.

⁹* Täñpäkañ inä ämawebe udewani nämo. In Anututä inita iwoyäñpäñ tepmañpani äbot, Intäjukun Äma täño bämop ämaniye. In kudupi äboriye bureni-inik, Anututä iniken ämawebeniye. Ba in äma bipmäñ urani gänañ nanik tämagutpäñ penyäñeki säkgämän u gänañ tepmañkuko unitäño wäpi biñam yäñpäñ yäwet täñjirä ahäñ patta iwoyäñ tepmañkuk. ¹⁰* Täñkañ bian, ämawebe jopi kuñatkuñopäñ apiño Anutu täño kudupi ämawebeniye ude itkañ. Ba bianä Anututä nämo nadäñ tamiñjirän geñita biñam täñkuño upäñkañ apiñowä nadäñ tamikinik täñjirän irit kehäromita biñam täkañ.

Anutu täño watä epän ämawebe ude kuñatneñ

¹¹* Unita notnaye tägagämän, ñode täwera nadäwut; Inä kome ñonitäño mähemi nämo itkañ, inä äbani itkañ unita kehärom tañpäñ bänepjin täño iwan, gup täño kangärip ba nadäñ gärip waki uterak nämo mäneñ. ¹²* Täñkañ Anututa nämo nadäñ imani bämopiken siwonigän kuñat täkot. Ude kuñatnayäñ täño uwä äma nadäkinik nämo täñpani uwä mebärijin kawä tärewäpäñ waki täñpani yäñ täwet täkañ, man u peñpäñ Kristo äbayäñ täyak kadäni uken Anutu api iniñ oretneñ.

* **2:1:** Efe 4:22; Jem 1:21 * **2:2:** Mat 18:3; 1Ko 3:2 * **2:3:** Sam 34:8 * **2:4:** Mat 21:42; Ais 28:16 * **2:5:** Efe 2:21-22; Kis 19:6; Ais 61:6; Rev 1:6; Rom 12:1 * **2:6:** Rom 9:33; Efe 2:20 * **2:7:** Mat 21:42 * **2:8:** Rom 9:33 * **2:9:** Ais 9:2; Ais 40:20-21; 1Pi 2:5; Tai 2:14; Apos 26:18; Efe 5:8 * **2:10:** Rom 9:25 * **2:11:** Sam 39:12; Gal 5:17,24; Jem 4:1 * **2:12:** Mat 5:16; Luk 19:44

13-14 * Tãñpãkaŋ Ekãnita yãñpãñ in kãdet siwoŋi ŋode kuŋat tãkot; Åma kome terak ŋo intãjukun it tamik tãkaŋ unitãño man buramik tãkot. Tãñpãñ gapman tãño åma årowani it tãyak u ba unitãño epãn åmaniye it tãkaŋ u imaka, gãmori-kengãn kuŋat tãkot. Åma uwã waki tãñpani komi yãmikta ba åma tãga oraŋ yãmikta epãn yãñ yãmami. 15 * Nadãkaŋ? Anutu tãño nadãk uwã ŋode; Inã kãdet siwoŋi ude kuŋarirã åma nadãk-nadãki gwãjiwanitã inta man waki yãk tãkaŋ uwã mãyãk nadãñpãñ man waki u wari tãwetneŋtawã. 16 * Tãñkaŋ inã бага man tãño topmãk-topmãk terak nãmo kuŋarani upãñkaŋ бага man irepmitpãñ kãdet wakiwaki tãga tãne yãñ nãmo nadãneŋ. Nãmoinik, Anutu tãño watã epãn åmaniye ude kuŋatpãñ mani buramik tãkot. 17 * Ude tãñkaŋ åmawebe kuduptagãn oraŋ yãmĩñpãñ åbot tãñpani notjiyeta nadãñ yãmikinik tãñpeŋ kuŋat tãkot. Tãñkaŋ Anututa umuntañpãñ u gãmori-ken kuŋatpãñ kome tãño intãjukun åma u oraŋ imik tãkot.

Kristo tãño kãdet kuroŋ iwatneŋ

18 * Åma tãño epãn åma, in intãjukun åmajiyee oraŋ yãmĩñpãñ mani buramik tãkot. Kome tãño intãjukun åma bãtaki unitagãn nãmo yãyat. Nãmo, komita bok yãyat. 19 Tãñpãkaŋ momijin nãmopãñ jop nadãñ komi tamĩñirã upãñkaŋ Anutu nadãñ imĩñpãñ bãrãpi u kotaŋpãñ kwikinik kuŋarirã Anututã tabãwãn api tãgawek. 20 * Tãñ, goret tãñpãkaŋ unita tadãpmãñirã bãrãpi u kotaŋkaŋ kuŋatneŋo uwã netãtã butewaki nadãñ tamek? Nãmoinik, upãñkaŋ kãdet siwoŋi tãñpãpãñ tadãpmãñirã bãrãpi u kotaŋpãñ kuŋatnayãñ tãño uwã Anututã tabãñirãn siwoŋi api tãñpek. 21 * Nadãkaŋ? Inã kãdet udegãn tãkta yãñ tamani. Imata, Kristo intã yãñpãñ komi nadãñkuk. Ude tãñkuko uwã kãdet siwoŋi kubã intã iwatta yãwani u tãwoŋãreŋkuk, Anutu tãño mantã yãyak ude;

22 * *U momi kubã nãmo tãñkuk ba jop manman kubã nãmo yãñkuk.*

Ais 53:9

23 * Tãñkaŋ ibeñpãñ man wakiwaki iwerãkaŋ kowata udegãn nãmo tãñkuk. Tãñkaŋ komi imĩñirã kowata man nãmo yãwetkuk. Nãmo, u man epãn siwoŋi tãñpani unitã watã it namiton yãñ nadãñpãñ kwikinik itkuk. 24 * Tãñkaŋ ninã wakita watã epãn peŋpãñ kãdet siwoŋi iwatpãñ tãnehta nintãño momitã Jesu uterak åronjirãn pãya kwakãp terak yãpmãñ åronkuk. Tãñkaŋ unitãño jibitã nin yãpãn tãgaŋkuŋ. 25 * Bureni, inã yawak ågwãn taŋpãñ kuŋarani ude tãñkuŋopãñ apiŋo mãjoiŋ kaŋiwarani, watã åmajin pãhap u iwatneŋta åneŋi tãmagutkuk.

3

Yanãpi tãño man

1-2 * Webe åpjiye nitek, intã udegãn yãwa nadãwut. In åpjiye gãmori-ken kuŋat tãkot. Tãñpãkaŋ åpjiye åtuwã Anutu tãño manta nadãkinik nãmo tãk tãkaŋ uwã bãnep sukurek man kubã nãmo yãwetkaŋ oraŋ yãmĩñpãñ bãnep kudupi kuŋarirã åpjiyetã intãño tãktãk siwoŋi u kaŋpãñ nadãñkaŋ bãnepi åyãñut tãkot. 3 * Nadãkaŋ? Gupjin-ken ba gwãkjinken tãñkuraŋ-kuraŋ, gwãk pujiŋ topmãk-topmãk, omãk meran tãktãk ba tek säkgãmãn, kaŋgãrip ikek tãktãk udewanita nadãñirã bureni-inik nãmo tãñpek. 4 Nãmo, inã tãñkuraŋ-kuraŋ uwã bãnepjin-ken pewã ahãk tãyon. Bãnepjin tãño epmãget bureni paot-paori nãmo uwã bãnep kwini, mãmã wareŋ-wareŋi nãmo. Epmãget udewanita Anututã nadãwãn årowani tãk tãyak. 5 Tãñpãkaŋ webe kudupi biani åtu, Anutu-tagãn nadãñ imikinik tãñkuŋo unitã epmãget udewani yãpmãñ kuŋatkuŋ. Yãpmãñ kuŋatpãñ iniken åpiye oraŋ yãmik

* 2:13-14: Tai 3:1 * 2:15: 1Pi 3:16 * 2:16: Gal 5:13 * 2:17: Rom 12:10; Snd 24:21; Mat 22:21 * 2:18: Efe 6:5 * 2:20: 1Pi 3:14,17; 1Pi 4:14 * 2:21: Mat 16:24; Jon 13:15 * 2:22: Jon 8:46 * 2:23: Ais 53:7; 1Pi 3:9 * 2:24: Hib 9:28; Rom 6:2,11; Ais 53:5 * 2:25: Ais 53:6; Ese 34:5-6; Mat 9:36; Jon 10:14 * 3:1-2: Tai 2:5 * 3:3: 1Ti 2:9

tänkuṣonik. ⁶* Sara u webe ude wani. U Abraham täño man buramiṅpäñ ärowanina yän iwet tänkukonik. Täñpäkañ in udegän, täktäk täga täñkañ täñumun-umun ba nadäwätäk nämo täñpäñ kuṇatnayän täño uwä Sara täño äperiye ude api itneñ.

⁷* Täñpäkañ ämani, inta udegän yäwa nadäwut. Webejiye uwä kehäromini inigän äpani bumik unita nadäwä tärewäpäñ nadäñ yämikinik täñpeñ kuṇat täkot. Täñkañ u inkät irit kehäromita biñam penta iwoyän tamani unita orañ yämik täkot. Ude täñayän täño uwä imaka kubätä yäñapik manjin täga nämo api itpipiwek.

Kudän täga kowata kowata täñpäñ kuṇatneñ

⁸* Eruk, kuduṭtagänta ṅode yäwa; In bänep kubägän täñpäñ bätakigän kuṇat täkot. Täñkañ nägät moräkiye ude äbot täñpani notjiyeta nadäñ yämikinik täñpäñ gämori-ken kuṇatpäñ butewaki ba bänep kwini kowata kowata täñpeñ kuṇat täkot. ⁹Täñpäkañ ämatä waki täñ tamiñirä kowata waki nämo täñ yämineñ. Ba tebeñirä kowata nämo yebeneñ. Nämo, Anututä imaka säkgämän kubä täñ tamikta tämagutkuko unita inä äma ude wanita yäñpäñ Anutu-ken yäñapiñirä kañ täñkentän yämän. ¹⁰Unita Anutu täño man ṅode kudän täwani;

Äma kubätä säkgämän itkañ oretoret terak kañ it yäpmän ärowayän nadäñpäñä ṅode täñpek; Jop manman ba man kábäñi kubä nämo yäwek. Nämo inik!

¹¹ *Kädet waki mäde ut imiñpäñ kädet täga ugän iwarek. Täñkañ kädet täga u kañ-ahäñpäñ ämawebe ätukät bänep kubägän itta gwäk pimiñpäñ epäni täñpek.*

¹² *U imata, Ekäñitä ämawebe siwoñi yabäñ yäwatpäñ yäñapik man yäk täkañ u nadäñ yämik täyak.*

Tän, äma kädet waki täk täkañ u mäde ut yämik täyak.

Sam 34:12-16

Kädet täga täñirä waki täñ yämik-yämik

¹³ In kudän tägatäga täkta gwäk pimiñpäñ täñirä netätä iwan täñ tamek? ¹⁴* Täñpäkañ irit kuṇat-kuṇat siwoñi täñpeñ kuṇarirä komi epän jop nadäñ täñ taminayän täkañ unita nadäwätäk nämo täneñ. Imata, inä Anutu täño oretoret terak kuṇat täkañ. Uunita ämata nämo umuntäneñ. Ba umun man täwetnayän täño unita imaka, nämo umuntäneñ. ¹⁵Nämo, bänepjintä Kristota nadäñirä Ekäni kudupi ude täñpäpäñ orañ imik täkot. Ude täñkañ Irit täga api yäpne yän nadäkinik täk täkañ unita täwet yabäk täñayän täkañ u mebäri kwawak yäwetta pidämtak täkot. ¹⁶* Täñkañ jäpi terak nämo, man kwini terak yäwet täkot. Täñkañ Anutu inamiken siwoñigän kuṇarirä Kristo iwatpäñ siwoñi kuṇat täkañ unita yäñärok täwetnayän täkañ uwä mani waki unita mäyäk api nadäneñ. ¹⁷* Täñpäkañ Anututä nadäñ tamiñirän in kädet täga täñpeñ kuṇarirä iwan täñ taminayän täño uwä imaka täga kubä yän nadäneñ. Täñ, waki täñirä kowata täñ tamineño unita täga yän nämo nadäneñ.

¹⁸* Täñpäkañ Kristo komi udegän nadäñkuko unita nadäwut. U siwoñitä wakijinta kowata kadäni kubägän, kämita nitek kumbuk. U siwoñitä äma gwäjiwani in Anutu-ken tepmañpekta ude uwä tänkuk. U komegup ikek itkuko unita utpewä kumbänpäñ äneñkuñ. Komegup utpewä kumbuko upänkañ Munapiktä täñpewän kodak täñkuk. ¹⁹Täñpäñ Munapik unitäño kehäromi terak äma kumbani täño mäjo, komi yotken irani uken äpmo Anutu täño man yäñahäñpäñ yäwetkuk. ²⁰* Täñpäkañ kumbani täño mäjo uwä ämawebe Noa täño kadäni-ken Anutu täño mani nämo buramiñkuño unitäño mäjo. Kadäni uken Noa gäpe pähap täñ irirän Anutu ämawebe bänepi sukureka itsämbug. Itsämän irirän äma yarägän, 8 udetägän, gäpe gänañ äronjirä umetä orañ yämiñkuk. ²¹* Täñpäkañ unitäño kukñini ṅode; Ume orañ yämiñkuko uwä ume ärutärut apiñode waki keriken

* **3:6:** Stt 18:12 * **3:7:** Efe 5:25 * **3:8:** Mat 5:44; 1Te 5:15; 1Pi 2:23 * **3:14:** Ais 8:12-13; Mat 5:10; 1Pi 2:20, 4:14 * **3:16:** 1Pi 2:12 * **3:17:** 1Pi 2:20 * **3:18:** Rom 6:10; Efe 2:18 * **3:20:** Stt 6-7 * **3:21:** Hib 10:22

nanik tämagut täyak ude bumik. Täñ, ume ärutärut uwä gupjin täño garok nämo ärut täyak. Nämo, ume ärutärut uwä Anutu inamiken siwonji api kuñaret yän yänkehäromtak man. Täñpäkañ waki kerik-ken nanik tämagut täyak uwä Jesu Kristo kumbani-ken nanik akuñkuko, kehäromi uterak. ^{22*} Jesu Kristo u kumbani-ken nanik akumañ kunum gänañ äronkuko uwä apiño Anutu kerik bure käda itkañ añero ba imaka kehäromi nikek, wäpi biñam ikek kunum terak it täkañ u kuduptagän intäjukun it yäminpäñ yabäñ yawat itak.

4

Anutu orañ imiktagän kuñat-kuñat

^{1*} Täñpäkañ Kristo uwä gupi-ken komi nadänkuko unita nadäk-nadäk unitä inippäñ kuñatkuko udegän inippäñ bänepjin täñ-kehäromtak täkot. U imata, äma gupi-ken komi tañi nadäwani uwä momi kädet pen iwatta bitnäk täkañ. ^{2*} Unita bänepjin täñkehärom tañpäñ kome terak ño itnayän täkañ uwä nadän gärip waki täño kädet nämo iwatpäñä, kädet Anututä gärip nadäk täyak ugänpäñ kañ iwarut. ^{3*} In bian, bänepjin nämo sukurenpäñ guñ ämatä täk täkañ udegän ñode bumta täk täñkuñonik; Kubokäret, kañgärip nadän gärip waki, kap wakiwaki teñit, ume komi nañkañ täñguñguñ täñit, ba anutu jopi nadän yämik-yämik kädet waki u täk täñkuñonik. ^{4*} Täñpäkañ apiño kädet udewani bok täkta bitnäñirä Anututa nämo nadäwani ämatä kikuñutpäñ-nadäwä nämo tägawäpäñ tabän mägayänpäñ yänärok täwet täkañ. ^{5*} Ude täwet täkañ upänkañ kämiwä Anutu inamiken mebarini api yänahäneñ. U imata, Anutu uwä äma kumbani ba äma kodak irani täño täktäk yäpmän danikta pidämtak täyak. ^{6*} Täñpäkañ ämawebe bian kumän täñpä kuñkuño u Anutu täño Manbiñam Täga yäwerirän nadänkuñ. U momi täñpani kuduptagän ude, kumäkta biñam täñkuño upänkañ mäjonitä Anutu täño irit ikek täneñta manbiñam u yäwetkuk.

^{7*} Eruk, imaka päke unitäño paotpaot kadäni keräp täyak. Unita Anutu-ken yänapik man säkgämän yäna yänpäñ bänep nadäk-nadäkjinta, ba irit kuñat-kuñatjinta watäni ket itpäñ kuñat täkot. ^{8*} Täñpäkañ intäjukun-inik ñode täk täkot; Bänep iron kädet inip-inik täñpäñ kuñat täkot. Imata, iron kädet unitä momi mäyap-inik yejamäk täyak. ^{9*} Unita yänğaña-gaňakät nämo, notjiye yotjinken yän-yäknat yäpmän äronpäñ iron täñ yämik täkot. Täñkentäk kowata kowata ude täk täkot. ^{10*} Nadäkañ, Anututä iniken ironi terak inta iron inigän inigän tamiñkuk. Unita in kubäkubätä Anutu täño epän ämaniye ude itkañ iron injinta-injinta tamani upän Anutu täño kudupi ämawebe täñkentän yämik-tagän yäpmän kuñat täkot. ^{11*} Ñodeta yäyat; Äma kubäta Anutu täño manbiñam yänahäkta iron imaniwä, eruk Anutu täño meni yäpmänpäñ yänahäwek. Ba äma kubäta täñkentäk epän täkta iron imaniwä, eruk, kehäromi Anututä imik täyak uterak epän u täñpek.

Täñpäkañ Jesu Kristo terak Anutu täño wäpi biñam tañi ahän parän yänpäñ imaka u ba u tänayän täño u kudup säkgämän kañ täñput. U imata, epmäget penyänek ba kehäromi pat imiñkuko unitä tärek-täreki nämo api pat imiñ yäpmän ärowek. U Bureni.

Jesuta yänpäñ ämatä iwan api täñ tamineñ

^{12*} Notnaye tägagämän, nadäkinikjin täñkehärom takta komi kädäp ikek ahän tamiñirä imaka kudupi yänkañ nämo kikuñutneñ. ^{13*} Nämo, ñode nadänpäñ oretoret kañ täñput; Kristotä komi nadänkuko u täñkentänpäñ bok nadäkamän yän kañ nadäwut. Ude tänayän täño uwä Jesu täño kehäromi ba penyäneki kwawak ahäwayän täyak-ken uken bänep oretoret inipärik kubä api nadäneñ. ^{14*} Nadäkañ, Kristo wäpita yänpäñ sära täwerirä tägagämän yän nadänpäñ ñode kañ nadäwut; Anutu täño Munapik, penyänek ikek u nintä

* **3:22:** Mat 22:44; Efe 1:20-21 * **4:1:** Rom 6:2,7 * **4:2:** 1Jo 2:16 * **4:3:** Efe 2:2-3 * **4:5:** Apos 10:42
 * **4:6:** Rom 8:10; 1Ko 5:5 * **4:7:** Rom 13:11-12; 1Ko 10:11; 1Jo 2:18 * **4:8:** 1Pi 1:22; Jem 5:20 * **4:9:** Hib 13:2
 * **4:10:** Rom 12:6-8 * **4:11:** 1Ko 10:31 * **4:12:** 1Pi 1:6-7 * **4:13:** Apos 5:41; Rom 8:17; 2Ti 2:12; Jem 1:2
 * **4:14:** Sam 89:50-51; 1Pi 2:20

terak itak unita ude täñ nimik täkañ yäj nadäk täkot. ¹⁵ Upäjkañ in kubätä kädet waki kubä ñodewani täñpäñ kowata komi nadäweko uwä nämo tägawek; Äma kumäj-kumäj urut, ba kubota täktäk, ba täñyäkñatpäñ äma täño epän täñpäwak täktäk ba kudän waki ätu täktäk. ¹⁶* Täñ, kubätä Kristo täño äma ude irirän komi iminayäj täkañ unita mäyäk nämo nadäwek. Nämo, äma uwä bänepitä oretpäñ Kristo wäpi inñitat yäj nadäñpäñ Anututa bänep täga nadäj imek. ¹⁷* Unita nadäkañ? Anututä man epäni täkta kadäni ahätak. Iniken äboriye ninken jukun pewän ahätak ño. Täñ, iniken äboriyeinik-ken man epän u yäput peyak u täñpäwä ämawebe mani biñam täga nämo buramik täkañ unita jide api pewän ahäj yämek? U komi pähap api yämek! ¹⁸* Man unita man kubä ñode kudän täwani pätak;

Anututä äma siwoñi inita biñam yepmakta komi epän täk täyak u täñpäwä, äma Anutu mäde ut imiñpäñ momi täk täkañ unita kowata jide u api ahäj yämek? Snd 11:31

¹⁹* Unita Anututä äma kubä nadäj imiñirän äma keru terak komi nadäñpäñä Anututä watäni irekta gupi iniñ kireñpäñ kädet täga pen iwarek. U imata, Anutu uwä äma u pewän ahäwani, ba äma unitäño watä ämani säkgämän.

5

Äbot täñpanita täño watä ämata man

¹* Eruk, äbot täñpani täño watä äma inta man kubä täwerayäj. Näk imaka, watä äma in udewanigän, ba Kristotä komi nadäñkuko u dapunatä kañkut. Ba Kristotä penyäjek ba wäpi biñam ikek äbäñpäñ ämawebeniye wäpi biñam yämajäj täyak-ken uken näkkät bok api yäpne. Unita in epänjin säkgämän täkta man kädet ñode täwetat; ²* Inä Anutu täño yawakiye ketjin terak pewani unita watäni säkgämän it täkot. Gañani terak, ämatä epän u täkta peñ täwerirä ude nämo täneñ. Nämo, bänep nadäk-gärip kubä terakgän täneñ. Ba epän uterak moneñ tañi kañ yäpna yäj nämo nadäneñ. Nämo, bänepjin kädäp ijiwäpäñ täna yäj gäripgän nadäñpäñ täneñ. ³* Täñkañ in wäpjin biñam ikek ude itkañ ämawebe Anututä ketjin-ken pewani u, ärowani itkamäj yäñpäñ komi epän nämo yämineñ. Nämo, kädet kuroñ säkgämän kañ täñpäñ-yäwoñärewut. ⁴* Ude tänayäj täkañ uyaku eruk Watä Äma Intäjukun-inik itak unitä kwawak ahäwayäj täyak-ken uken gwäki säkgämän, nämo wawani ba nämo paorani upäj api yäpneñ.

⁵* Eruk äma gubañi, in ekänijiye täño man buramiñpäñ gämori-ken kañ kuñarut. Täñpäkañ in kuduhtagän äpani ude itkañ äpani täño kudän ude kowata kowata täñpäñ kañ kuñarut. Man unita man kubä ñode kudän täwani pätak;

Anututä äma inita nadäwä ärowani täk täkañ unita iwan täñyämijkañ äma inita nadäwä äpani täk täkañ unita orañ yämik täyak. Snd 3:34

⁶* Unita injinken gärip penpäñ Anutu Kehäromi u gämori-kengän kañ kuñarut. Ude täñpeñ kuñarirä ini kadäni pewani-ken api orañ tamed. ⁷* Nadäkañ, Anututä inta nadäj tamikinik täk täyak unita bäräpi ahäj tamik täkañ u keru-kengän pek täkot.

⁸* Ude täñkañ irit kuñat-kuñatjin ba bänep nadäk-nadäkjinta watäni itpäñ dapun täñpäñ kuñat täkot. U imata, Satan, intäño iwanjin u, añ ägwäri komigämän kubä udewani unitä äma yenpäñ nänpa yänkañ wäyäkñentäj kuñat täyak. ⁹* Unita nadäkinikjin täñ-täpäneñpäñ

* **4:16:** Apos 11:26; Plp 1:20 * **4:17:** Jer 25:29; 2Te 1:8 * **4:18:** Luk 23:31 * **4:19:** Sam 31:5 * **5:1:** Rom 8:17 * **5:2:** Jon 21:15-17; Apos 20:28; Plm 14; Tai 1:11 * **5:3:** 2Ko 1:24; Plp 3:17; Tai 2:7 * **5:4:** Hib 13:20; 1Ko 9:25 * **5:5:** Efe 5:21; Jem 4:6 * **5:6:** Mat 23:12; Jem 4:10 * **5:7:** Sam 55:22; Mat 6:25-30 * **5:8:** 1Te 5:6 * **5:9:** Efe 6:11-13; Jem 4:7

äma waki u yokut tärek-tärek tänpän kuŋat täkot. Nadäkaŋ? Äbot tänpäni notjiye komeni komeni ittän kuŋaŋ u komi intä nadäk täkaŋ udegän nadäk täkaŋ. ¹⁰* Komi nadäk täkaŋ upänkaŋ kadäni keräpi-tagän api nadäneŋ. U täreŋirän Anututä ini tepmaŋpäni tägawäpäŋ bänepjin api täŋ-kehäromtaŋ tamek. Ude täŋ tamiŋirän kehäromigän api it yäpmäŋ kuneŋ. Nadäkaŋ? Anutu uwä orakorak mähemi. Unitä in Kristo-kät kentänpäŋ wäpi biŋam tärek-täreki nämo u yäpmäkta yänpäbä tepmaŋkuk. ¹¹ Unita Anutu uken kehäromi pen pat yäpmäŋ kuk täyon! U Bureni.

Yäntärek man ätu

¹² Man kudän keräpi ŋo Silastä täŋkentän namiŋpäŋ kudän täyak. Silas u notninpak bureni-inik yän nadätat. Tänpäkaŋ man kudän täŋ tamitat ŋowä bänepjin tänpidäm takta, ba kädet Anututä orakoraki bureni inta tamik täyak u täwoŋäreka täyat. Unita orakorak uterak yeŋkehärom taŋpäŋ kaŋ irut!

¹³* E man kubä ŋode; Babilon* nanik äbot tänpäniä oretoret man, man kudän ŋo terak täwetkaŋ. Ämawebe uwä Anututä inkät bok inita biŋam iwoyänpäŋ tepmaŋpäni. Tänpäkaŋ nanakna Mak u imaka, inta oretoret man täwetak. ¹⁴* Eruk, äbot tänpäni notjiyekät not tänpäŋ kowat iniŋ orerän täk täkot. Tänpäkaŋ bänep pidäm, Kristo täŋo äboriye bureni intä terak ärok täyon. Ugän.

* **5:10:** 1Te 2:12; 1Pi 1:6 * **5:13:** 2Ti 4:11 * **5:13:** Babilonta yäyak uwä Rom yotpärareta yäyak käwep * **5:14:** 1Ko 16:20

2 Pita

Yän-yäkŋarani äma täŋo man jopi yäpä-siwon takta manbiŋam

¹ Man ŋowä Saimon-Pita näkä kudän täyat. Näk Jesu Kristo täŋo watä epän äma ba aposoro kubä. Täŋkaŋ ämawebe nadäkinik nintä yäpmän kuŋat takamän udegän yäpmän kuŋat täkaŋ inta yänpän man ŋo kudän täyat. Nadäkinik yäyat uwä nadäkinik Anutunin ba waki keri-ken nanik nimagurani Jesu Kristo unitäŋo täktäk siwonj terak yäpumänjo u. Nadäkiniknin u imaka jopi nämo, unita iyap takinik täk takamän. ²* Täŋpakaŋ Anutu ba Ekäninin Jesu Kristo unitäŋo manbiŋam daniŋpän yänpän-nadäk täŋ irirä unitäŋo orakoraki ba bänep pidämtä inken tokŋek-inik pat tamik täyon.

Ninä Anututä inita iwoyänpän nipmanŋkuk

³* Jesu Anutu ude itkaŋ kehäromini inipärik kubä unitä kehäromi nimiŋ moreŋirän irit kehäromita biŋam itta, ba kudän Anututä ini gäripi nadäk täyak u täŋpen kuŋatta nadäk kädät ätuta wäyäkŋenaŋi nämo. Ude kuŋatneta mebäri kábop nämo penkaŋ wäpi biŋam penyänjek ikek kwawak niwonjärenkuk. Uterak, ba ninta yänpän epän säkgämän kubä täŋkuko uterak inita biŋam yänpäbä nipmanŋkuk. ⁴ Ude täŋkuko uwä imaka säkgämän-inik, gwäki ärowani nimikta yänkehärom taŋkuko u nimiŋkuko ubayän. Täŋirän iron uterak kome täŋo nadän gärip ba kaŋgärip waki äma täŋo bänepi täŋpänwak täkaŋ u täga irepmitpän bänep nadäk-nadäkjin Anutu täŋo ude bumik äworek täyak.

⁵ Mebäri unitagän kudän siwonj mebäri mebäri yäpurärätpän yäpurärätpän täŋpän kuŋat täkot. Nadäkinikjin nitek itkaŋ kudän siwonj pewä ahäwäpän kaŋ kuŋarut. Täŋkaŋ kudän siwonj terak kuŋatpän kudän siwonj Anututä gäripi nadäk täyak unita yänpän-nadäk täk täkot. ⁶* Ude täŋkaŋ irit kuŋat-kuŋatjinta watäni itkaŋ bäräpi gänaŋ gwäk pimiŋpän kuŋat täkot. Ude täŋkaŋ Anututä iniken kudän siwonj u inŋitpän ini bumikgän kuŋat täkot. ⁷ Ude täŋpän notjiye kowat nadän imän täŋpän iron kädät bureni pewä ahäk täyon. ⁸ Kudän udewani koreŋpän yäpmän kuŋatneŋ. Yäpmän kuŋarirä taŋi tokŋenayän täkaŋ uwä eruk nadäk Jesu Kristoken nanik yäpuŋo uwä jopi nämo api täŋpek. Nämo, u irit kuŋat-kuŋatjinken bureni ahän bumbum api täneŋ.

⁹ Täŋ, äma kubätä kudän siwonj udewani nämo yäpmän kuŋarayän täko uwä Anututä kädät ude kaŋ iwarut yän niwet täyak u nämo nadäwän tumbani yän iwetne. U äma dapuri tumbani ba dapuri waki ude bumik. U momini biani ärutpak täwani unita guŋ täyak. ¹⁰ Eruk notnaye, in äma udewani nämo äworeneŋ. Nämo, Anututä inita biŋam iwoyänpän tämagutkuko unita gwäk pimiŋpän iniken äbot itta epäni kehäromi täneŋ. Ude tänayän täŋo uyaku nadäkinikjin nämo pewä putärewäpän täŋyabäk-ken nämo api mäneŋ. ¹¹ Kädät ude terak Anututä Ekäninin ba waki keri-ken nanik nimagurani ämanin Jesu Kristo täŋo kaŋiwat yewani paot-paori nämo u gänaŋ ärokta api taniŋ kirewek.

Anutu täŋo man u bureni

¹²* Notnaye, man u nadäkaŋ. Ba Anutu täŋo man buramiŋpän yäpmän kuŋat täkaŋ u bureni-inik yän nadänpän kehäromigän inŋit täkaŋ. Upänkaŋ näk intä man u täŋguŋ takta gäripi nämo nadätat. Unita yänpän kadäni kadäni pen api täwet täŋpet. ¹³* Node kaŋ täŋpa yän nadätat; Nämo kumänkaŋ irayän täyat ude bänep nadäk-nadäkjin äneŋi täŋpidäm takta man u wari wari pen api täwet täŋpet. ¹⁴* U imata, näkä kumäkta kadäni keräp täyak yän nadätat, Ekäninin Jesu Kristotä näwetkuko ude. ¹⁵ Unita näk inken täwetpän täwonjäreŋ epän kehäromi täŋpayän. Ude täŋpayän täro uyaku kumänjirawä man täwetpän täwonjäreŋ täk täyat u juku piŋpän api yäpmän kuŋatneŋ.

* **1:2:** Jud 2 * **1:3:** 1Pi 2:9 * **1:6:** Gal 5:22-23 * **1:12:** Jud 5 * **1:13:** 2Pi 3:1 * **1:14:** 2Ko 5:1; Jon 21:18-19

16 * In nadäkanj; Ekäninin Jesu Kristotä kehäromi nitek äbayäj täyak unitäño manbiñam uku täwetpäñ täwoñärek täñ yäpmäj äbumäño uwä äma täño kobap manpäñ nämö täwetkumäj. Nämoinik, dapunintä Anutu täño wäpi biñam penyäjek pähap ikek uterak ahäjirän bureni kañkumäño unita yäk takamäj. 17 * Nin kañpäñ nadäjnitna Anutu Nanintä orañ imiñpäñ wäpi biñam iniñ oretkuk. Täñkañ Anutu wäpi biñam säkgämän-inik, inipärik kubä iranitä Jesu ñode iwerirän nadäñkumäj; Njowä nanakna bureni, näkñaken bänepna gämäni-inik. Unita gäripi pähap nadäk täyat yäj yäjñkuk. 18 Man kotäk uwä, pom kudupi uterak iritna kunum gänañ naniktä äpäñirän nadäñkumäj.

19 Ude kañpäñ nadäñkumäño unita man profet bianitä yäjahäwani unita nadäkinik bureni tak takamäj. Unita in imaka, manbiñam u juku penpäñ nadäñpäñ yäpmäj kuñarirä api tagawek. Profet täño man u topän täño penyäjektä bipmäj urani gänañ penyäjek täyak ude. Topäntä ijin yäpmäj kuñtäyon kome yäjek täyak udegän man unitä bänepjinken penyäjek tamiñ yäpmäj kuñtäyon guk pähap wäpi abäyäjektä kañ ahäj tamän. 20 Täñpäkañ ñodeta nadäkinik täñput; Imaka kämi ahäktä yäwani profet bianitä yäjkuño u iniken nadäk terak nämö yäjahäjkuñ. 21 * Nämö, profet man biani kubä ämatä iniken nadäk terak kubä nämoinik ahäjñkuk. Nämö, Kudupi Munapiktä bänepi täñpidäm tañ yämiñirän Anututä man yämani u yäjahäjkuñ.

2

Yäj-yäkñarani ämata man

1 * Bian profet jopi ätu Isrel ämawebe bämopi-ken itkuño udegän in bämopjin-ken api ahäneñ. Ahäjkañ Anutu wäpi terak jop manman, nadäkinik täñpäwak man, u käbop käbop bämopjin-ken api yäjahäjtäñ kuneñ. Ba ugän nämö, Ekäni ärowani suwañpäñ yämagutkuko unita imaka, mäde api ut imineñ. Ude tänayäj täño unita Anututä bäräjek-inik api täñpän waneñ. 2 Täñpäkañ äma mäyaptä unitäño kädet kuroñ iwatpäñ kudän ämatä nämö tänañi u api täneñ. Täñirä äma nadäkinik nämö täñpanitä yabäñpäñ man bureni täño kädet unita yäñpäñ-yabäj yawat api täneñ. 3 * Täñpäkañ äma jopman yäwani unitä monenta yabäjgärip täñkañ Anutu wäpi terak kobap man mebäri mebäri yäj-täkñarirä moneñ api yämineñ. Ude tänayäj täkañ upäjkañ yäpmäj daniwani ämatä manken yepmakta kadäni bian peñ yämiñkuko unita itsämäñtak. Ba yäpmäj daniwani ämatä täñpäwak täñpayäj täko u täga nämö api irepmitneñ.

4 * Unita imaka bian ahäwani täño manbiñam ñode täwera nadäwut; Bian añero ätutä waki täñirä Anututä nämö yabäj koreñkuk. Nämö, u geñi waki, awañ bipmäj urani gänañ uken ureñ täñpän äpmonpäpäñ yen kehäromipäj pädat täñpäñ yepmañkuko kadäni pähapta itsämäñkañ. 5 * Ba udegän äma biani biani Anututa mäde ut imiñirä nämö yabäj koreñkuk. Nämö, yäjirän umetä tokätpäñ kudup däpuk. Täñkañ Noa, Anutu inamiken siwoñi irit kädet täño manbiñam yäjahäwani ukät iniken tawañken nanik 7 ugänpäj täñkentäj yämiñpäñ yepmañkuk. 6 * Ba kubä pen ñode; Anututä Sodom Gomora ämawebe yabäwän wawäpäñ yotpärare yarä ukät ämawebe kudup kädap pewän päñku pat ijiwäpäñ kädäkut äworeñpeñ kuñkuñ. Ude täñkuko uwä ämawebe Anutu mäde ut imik täkañ unitä kañpäñ ñode nadäktä; Nintä terak udegän api ahäj nimek. 7 * Täñ, äma kubä wäpi Lot, Sodom uken itkuko ugänpäj täñkentäj imiñkuk. Lot, äma täga uwä ämawebetä kädet kähäñi-inik u täñirä yabäjkañ nadäj bäräp täñkuk. 8 Ini uwä äma täga upäjkañ kepma kubäkubä ämawebe täño täktäki yäkyäki waki u yabäñpäñ-nadäjkañ bänepi siwoñi-ken ägekot pähap nadäñkuk, ärowani kudän tak täñkuño unita.

* 1:16: Mat 17:1-5 * 1:17: Mat 17:5 * 1:21: 2Ti 3:16; 1Pi 1:11 * 2:1: Mat 24:11; Jud 4 * 2:3: Rom 16:18; 1Te 2:5 * 2:4: Jud 6 * 2:5: Stt 6-8, 8:18; 2Pi 3:6 * 2:6: Stt 19:24; Jud 7 * 2:7: Stt 19:1-16

9 * Eruk unita ɲode nadāwut; Ekānitā iniken kudupi āmawebeniye tānyabāk mebāri mebāri-ken nanik tāga tāŋkentāŋ yāmiŋpāŋ yāmagut tāyak. Tāŋ, āmawebe waki kādet iwatta gāripi nadāk tākaŋ u yabāŋ yāwat itak. Yabāŋ yāwat ittāŋgān kowata yāpmāk-yāpmāk kadāni-ken kowata api yāmek. 10 * Bureni, āma kaŋgārip ba nadāŋ gārip waki tāŋpāŋ kubokāret kādet āmatā nāmo tānaŋi tāk tākaŋ u, ba Anutu tāŋo man iwatpāŋ gāmori-ken kuŋatta bitnāk tākaŋ uwā kowata yāpmāk-yāpmāk kadāni-ken tāga nāmo api irepmitneŋ. Nāmoinik!

Āma uwā āma jop manman yāwani bāmopjin-ken itkaŋ u. U iniken gupi yāpmāŋ āroŋpāŋ iniken gārip ugān iwat tākaŋ. Tāŋkaŋ imaka wāpi biŋam ikek kunum gānaŋ irani u yāŋārok yāwetta umun kubā nāmo tāk tākaŋ. 11 * Nadākaŋ, aŋero, āma udewani yārepmi moreŋpāŋ kehāromi nitek it tākaŋ upāŋkaŋ Ekāni iŋamiken itkaŋ jop manman terak nāmoinik yāniŋ wārāt tākaŋ. 12 * U kawut! Profet jopi uwā imaka nāmo nadāwā tārek tākaŋ unita man waki bumta yāk tākaŋ. U tom āgwāri bumik, nadāk-nadāki nāmo. Tom ude, iniken gup tāŋo gārip ugān iwarāntāk tākaŋ. Tom āmatā yabāŋpāŋ dāpmākta yāwani udegān āma uwā paotta biŋam tākta yāwani. 13 * Uwā āma ātuta komi yāmik tākaŋ kowata komi udegān api yāpneŋ. Imaka unita gāripi nadāk tākaŋ uwā kābop nāmo peŋkaŋ kepma kāroŋ gāripini dāpmāŋ tārekta kudān waki mebāri mebāri wari wari tāk tākaŋ. Ba inkāt ketem bok tāŋnak tākaŋ unitā āŋnak-āŋnakjin uwā tāŋpewā imaka kābāŋ tāwani tarāki ude āworek tākaŋ. Ude tāŋpāŋ oretoret tāk tākaŋ.

14 Tāŋpāŋ ugān nāmo. U webe yabāŋgārip taŋpāŋ yāwarān tāktagān nadāk tākaŋ. Momi tākta gāripi nadāk tākaŋ, u dāpmāŋ tārenaŋi nāmo. Ude tāŋkaŋ āmawebe nadākiniki kehāromi nāmo udewani tāŋyākŋat-pewā momi tāk tākaŋ. Tāŋkaŋ āma ātuta nāmo nadāk tākaŋ. Nāmoinik, initagān nadākinik tāŋpāŋ iniken gārip dāpmāŋ tārektagān nadāŋpeŋ kuŋat tākaŋ. Unita Anututā api dāpmāŋ morewek. 15 * Kādet siwoŋita māde ut imiŋpāŋ tāŋguŋguŋ tāŋtāŋ kuŋat tākaŋ. Uwā Beo tāŋo nanaki wāpi Balam unitāŋo kādet kuroŋ iwat tākaŋ. Balam uwā monenta yāŋpāŋ kādet waki tākta gāripi nadāŋkuk. 16 * Ude tāŋtāŋ kuŋtāyon doŋki, man nāmo yāk tākaŋ upāŋkaŋ doŋki kubātā āmatā-yāŋ man iwetpāŋ Balam ɲode kaŋ-yāŋkuk; Tāŋguŋguŋ kādet tāk tāyan u kaŋ pe! yāk.

17 * Tāŋpākaŋ profet jopi uwā ume dapuri kawuk tāwani udewani. Ba gubam mānittā piāŋ āreyāŋ tāŋpān jopjop kuk tākaŋ udewani. U tāŋkentāk kubā tāga nāmo tāneŋ. Unita āma udewanita Anututā yotpārare bipmāŋ urani wakiinik kubā peŋ yāmiŋkuko uken api itneŋ. 18 * U gup yāpmāŋ ārokārok man bumta yāŋtāŋ kuŋat tākaŋ. Tāŋkaŋ ābot tāŋpani guŋ ābot tāŋo tāktāk kādet waki apigān pewaniŋpāŋ tāŋyākŋat-pewā gup tāŋo kaŋgārip kādet mebāri mebāri āneŋi iwat tākaŋ. 19 * U bānep ārik-ārik man ɲode yāwet tākaŋ; Nin niwarān tānayāŋ tāŋo uyaku sākgāmān-inik api itneŋ. Ude yāk tākaŋ upāŋkaŋ iniwā sākgāmān nāmo it tākaŋ. Nāmo, u imaka tāŋpāwak ikek unita watā epān tāŋ imik tākaŋ. Unita ɲode nadāwut; Imaka kubātā intājukun tāŋ gameko uwā, gāk unitāŋo watā epān āmani jopi ude iren.

20 * Unita āma udewanita ɲode yāwa nadāwut; Bian āma uwā waki keri-ken nanik nimagurani Ekāninin Jesu Kristo unita nadāŋ imikinik tāŋirā Jesutā tāŋkentāŋ yāmiŋpāŋ kome terak waki tāktāk kādet kudup yārepmi moreŋkuŋ. Yārepmi moreŋkuŋo upāŋkaŋ āneŋi āyāŋutpeŋ kādet wakiken irirā unitā topmāŋpāŋ yepmāŋitkuk. Eruk āma udewani uwā wakiken bian itkuŋo u irepmitpāŋ wakiinik-inik-ken itkaŋ. 21 * Unita kowata wakiinik yāpmākta biŋam. Pengān Jesu tāŋo kādet siwoŋita nāmo nadāwā tumbuŋ yāwānāku tāga bumik itkāneŋ. Upāŋkaŋ uwā kādet siwoŋita nadāwā tumbuŋopāŋ āneŋi āyāŋutpeŋ man kudupi yāwetpāŋ yāwoŋārewani u māde ut imiŋkuŋo unita kowata wakitā

* 2:9: 1Ko 10:13; Jud 6 * 2:10: Jud 7-8,16 * 2:11: Jud 9 * 2:12: Jud 10 * 2:13: Jud 12 * 2:15: Nam 22:7; Jud 11; Rev 2:14 * 2:16: Nam 22:28-35 * 2:17: Jud 12-13 * 2:18: Jud 16 * 2:19: Jon 8:34 * 2:20: Mat 12:45 * 2:21: Luk 12:47-48

wakiinik api yäpneŋ. ²²* Kädet u täŋkuŋo unita man kubä ŋode kudän täwani u bureni täyak; Anŋtä anek aneŋpän penkaŋ äneŋi nak täkaŋ. Ba kubä pen ŋode; But kubä ume ärut imiŋpän pewäkaŋ äneŋi kumaŋ paŋku okä näbä gänaŋ dumäk täkaŋ.

3

Jesu bureni-inik api äbek

¹* Notnaye tägagämän, bänepjin-ken nadäk siwoŋi pewä ahäkta man kudän intäjukun kudän täŋ tamiŋkuro ukät kubä ŋo man bian nadäwani u äneŋi yänkodak taŋpän täwetat. ²* Imaka kämi ahänayän täkaŋ profet kudupi bianitä yäwani unita äneŋi juku piwut yänpän täwetat. Ba jukuman waki kerik-ken nimagurani Ekäninintä aposoro meni-ken yänjahän tamiŋkuro unita guŋ täneŋ yänpän man ŋo täwetat. ³⁻⁴* * Täŋpäkaŋ imaka taŋi intä nadänaŋi u ŋode; Tärektäreŋ kadäni keräp taŋirän ämatä iniken gärip iwatpän sära man ŋode api yäneŋ; Äbäŋtä yänkuro u bureni de? Äbek oratä irä wawäpän kumbuŋ-ken unitä päbä apiŋo itkamän-ken imaka imaka kunum kenta kome ahänpän irirän itkuŋo udegän itkaŋ ŋo yäk. Nämo api äbek! yän api yäneŋ. ⁵* Ude yäk täkaŋ uwä imaka bian ahänkuŋo unita guŋ taŋpän ukeŋode yän yäk täkaŋ. Upänkaŋ bian imaka inidegän nämo itkuŋ. Anutu täŋo meni jinom terak kunum kenta kome ahänkumän. Täŋkaŋ Anututä yänpewän kometä ume gänaŋ nanik kwawak abänpän ume bämopi-ken itkuk. ⁶* Täŋkukopän mäden Anututä ini äneŋi yänirän ume tokneŋpän kome biani u kudup pen awähutkuk. ⁷ Eruk apiŋo kunum kenta kome udegän Anututä yänirän itkamän. Ü jop nämo itkamän, u kädäptä ijiŋ paotta biŋam itkamän. Yäpmän danik-danik kadäni-ken kunum kenta komekät ämawebe Anututa mäde ut imik täkaŋ u kudup api paot moreneŋ.

⁸* Unita notnaye tägagämän, imaka ŋodeta nämo guŋ täneŋ; Ekänitä kadäni nämo danik täyak. Unitäŋo nadäk-nadäken kepma kubä uwä obaŋ 1,000 ude bumik. Täŋpäkaŋ obaŋ 1,000 uwä kepma kubä ude. ⁹* Kadäni nämo danik täyak unita ŋode yänaŋi nämo; Api äbek yän yänkukopän bäräneŋ nämo äbätak. Eruk bäräneŋ nämo äbätak uwä mebäri ŋodeta; Ekänitä äma ba webe kubätä paot-paotta biŋam täkta gäripi nämo nadätak. Kuduptagän bänepi äyänutpän näken äbut yänpän nadän tamiŋkaŋ kwikinik itsämänŋtak.

¹⁰* Upänkaŋ Ekäni täŋo Kadäni u, iwantä äbäk täkaŋ ude, pit kubägän api ahäwek. Täŋirän kunum mämä yänawat pit kubägän api paorek. Ba imaka imakani u gänaŋ itkaŋ u kädäptä api ijiŋ morewek. Täŋkaŋ kome ini ba imaka imakani u terak itkaŋ u kudup udegän api paotneŋ. ¹¹ Kädet ude terak imaka päke u kudup api paotneŋo unita in irit kuŋat-kuŋat kädet jidewani upän iwatneŋ? Uwä ŋode; Inäwä irit kuŋat-kuŋatjin kudup Anututa imiŋ morenpan kädet siwoŋi, Anututä iniken ugänpän iwat täkot. ¹²* Kädet ude kuŋatkaŋ Anutu täŋo kadäni pähaptä bäräneŋ ahäwän yänkaŋ dapun käroŋ tänpän itsämänŋkot. Nadäkaŋ, kadäni ugän kunum api ijiŋ paorek ba imaka imaka kunum terak itkaŋ u kudup api mutneŋ. ¹³* Upänkaŋ ninäwä imaka Anututä nimikta yänkehäromtak man yänkuro unita itsämänkamän. Uwä kunum kenta kome kodaki, irit kuŋat-kuŋat kädet siwoŋitä tokneŋ pärekta yäwani u.

Ket nadänpän Ekänita itsämänŋkäna

¹⁴ Eruk notnaye, kadäni pähap unita itsämänjit itsämänjit Anutu inamiken momi nämo, siwoŋi kuŋatta gwäk pimiŋpän kuŋat täkot. Täŋkaŋ Anutu-kät bänep kubägän itpän kuŋatta epäni täk täkot. ¹⁵* Unita ket nadäwut; Anututä ämawebe bänepi äyänutpän inita biŋam täkta unita yänpän itsämänŋtak. Man u kudupi nämo. Anututä notninpak Polta man

* **2:22:** Snd 26:11 * **3:1:** 2Pi 1:13 * **3:2:** Jud 17 * **3:3-4:** 1Ti 4:1; Jud 18 * **3:3-4:** Ais 5:19; Ese 12:22; Mat 24:48 * **3:5:** Stt 1:6-9 * **3:6:** Stt 7:11-21; 2Pi 2:5 * **3:8:** Sam 90:4 * **3:9:** Hab 2:3; 1Ti 2:4 * **3:10:** 1Te 5:2; Mat 24:29,35 * **3:12:** Ais 34:4 * **3:13:** Ais 65:17; Ais 66:22; Rev 21:1,27 * **3:15:** Rom 2:4; 2Pi 3:9

kädet u imiñirän yäñpäñ kudän täñpäñ tamiñkuko u udegän. ¹⁶ Poltä manbiñam kubäkubä kudän täk täyak uwä man u nikekgän. Bureni, Pol täño manbiñam ätu mebäri nadäna tumäkta pipiri täk täkamäñ. Unita äma ätu bänep nadäk-nadäk kubägän nämo inirani, ba Anutu täño man burenita nämo nadäwä tumbanitä Pol täño man ätu yäpmäñ äyänutpäñ goret yäñahäk täkañ, ba Anutu täño man ätuta täk täkañ udegän. Ude täk täkañ uwä paotta biñam.

¹⁷ * Upäñkañ notnaye, kudän udewani kämi api ahäwek yäñ uku nadäk täkañ unita injinta ket nadäñpäñ kuñat täkot. Täñyäkñarani äma, Anutu täño man täñpäwawani unitä täñ-täkñarani täñpäñ man jopi täwerirä nadäkinikjin kehäromi u pewä putärewäpäñ säkgämän itkañ u irepmitpäñ wakiken äpmonenja! ¹⁸ * Täñpäkañ Jesu Kristo u Ekäninin ba waki keri-ken nanik nimagurani. Unitä orakoraki tamik täyak unitäño mebäri, ba iniken täktäkita yäñpäñ-nadäk täñpäñ nadäwä tumbäpäñ kehäromigän kañ irut. Täñpäkañ wäp biñam ärowani, penyänjek ikek ba iniñoret man kudup Jesu Kristoken tärek-täreki nämo it yäpmäñ kuk täyon. U bureni!

* **3:17:** Mak 13:5,33; 1Ko 10:12 * **3:18:** Jud 25

1 Jon

Bänep iron kädet kowata kowata tänpəŋ kuŋatta manbiŋam

Manbiŋam Irit ikek u kwawak ahəŋkuk

¹ * Manbiŋam, irit kehäromi nitek unitəŋo mebärini yəŋahäk täkaməŋ. Manbiŋam u imaka u ba u nämo ahəŋirä itkuk. Manbiŋam unitä man yəŋirän nadəŋkuməŋ. U kuŋarirän dapunintä kaŋkuməŋ. Ba ketnintä imaka, iŋitpəŋ-nadəŋkuməŋ. ² * Irit kehäromi təŋo məhemi u kwawak ahəŋirän kaŋkuməŋo u yəŋahäk täkaməŋ. U Anutu Nankät itkumənopəŋ ahəŋ nimiŋkuko unitəŋo mani biŋam täwet täkaməŋ. ³ Tänpəkaŋ nin Anutu Nan ba iniken Nanaki Jesu Kristo ukät bänep kubägän terak it täkaməŋ unita in nin yəpurärätkaŋ bok udegän kaŋ itna yəŋpəŋ mani biŋam täwet täkaməŋ. Imaka dapunintä kaŋkuməŋ ba jukunintä nadəŋkuməŋo upəŋ yəŋahəŋpəŋ täwet täkaməŋ. ⁴ * Bureni-inik, bänep oret-oretnin tokŋek-inik pat nimitak u inken udegän tokŋek-inik pat tamiton yəŋpəŋ mani biŋam ŋo kudän tänpəŋ tamikaməŋ.

Peŋyəŋek-kengän kuŋat täkäna

⁵ * Jesutä manbiŋam yəŋahəŋirän nadəŋkuməŋo u täwet ahäkaməŋ. Uwä ŋode; Anutu uwä peŋyəŋek. Uken bipməŋ urani kubä nämoinik itak. ⁶ * Unita nin Anutu-kät bänep kubägän tänpəŋ kuŋat täkaməŋ yəŋ yəŋkaŋ bipməŋ urani gənaŋ pen kuŋatnero uwä, mannin u bureni nämo, jopman yəne. Täŋkaŋ kädet bureni nämo iwatne. ⁷ * Tänpəkaŋ Anutu u peŋyəŋek unita nin peŋyəŋek-ken kuŋatpəŋä, äbot täŋpani notniyekät nin bämopnin-ken bänep kubägän irit ahəŋpəŋ pat täyak. Ude kuŋaritna Anutu nanaki Jesu, unitəŋo nəgəritä mominin kudup ärut-paktaŋ nimik täyak.

⁸ * Tänpəkaŋ äma kubätä momi nämo täk täyat yəŋ yəweko uwä man bureni äma uken nämoinik parirän bänepi jop yəŋ-ikŋarek. ⁹ Upəŋkaŋ mominin Anutu iŋamiken yəŋahəŋawä Anututä iniken yəŋkehäromtak mani u iwatpəŋ kädet siwoŋi ŋode täŋ nimek; U mominin peŋ nimiŋpəŋ momi təŋo garok bänepnin-ken pätak u ärut-paktaŋ nimek. ¹⁰ Tänpəkaŋ nin momi nämo täŋpani yəŋ yəŋpəŋä Anutu u jopman yəwani yəŋ yəne. Ba Anutu təŋo man siwoŋi nin bänepnin-ken nämoinik irek.

2

¹ * Äpetnaye nanaknaye, intä momi nämo täneŋta manbiŋam ŋo kudän täŋ tamitat. Täŋ, in momi tänpəŋä ŋode nadəneŋ; Äma kubä Anutu iŋamiken nin gərak it täyak. Uwä äma siwoŋi-inik, Jesu Kristo. ² * Tänpəŋ Kristo ini kumbuko uterak Anututä mominin peŋ nimik täyak. Tänpəkaŋ nintəŋogän nämo, Jesu u komen äma kuduptagän təŋo momi täga ärutpak täwek.

Anututa nadəŋpəŋä jide kuŋaren?

³ Nin Anutu təŋo бага man nadəŋpəŋ buraminero uwä, eruk nininta ŋode täga nadəne; Bureni, nin Anututa nadəkaməŋ yəŋ täga nadəne. ⁴ * Tänpəkaŋ, äma kubätä Näk Anututa nadätat yəŋ yəŋkaŋ unitəŋo man kädet siwoŋi nämo iwareko uwä man bureni bänepi-ken nämo parirän jopman yəwek. ⁵⁻⁶ Täŋ, äma ehutpəŋ Anutu təŋo man kädet siwoŋi iwat täkaŋ unita ŋode täga yəne; Äma u Anututa gəripi bureni-inik nadək täkaŋ. Tänpəkaŋ äma kubätä näk Anutu-kät kuŋat täkamək yəŋ yəweko uwä Kristotä kädet täga u ba u

* **1:1:** Jon 1:1-2,4; 1Jo 2:13-14 * **1:2:** Jon 1:14 * **1:4:** Jon 16:24 * **1:5:** 1Ti 6:16; Jem 1:17 * **1:6:** 1Jo 2:4
 * **1:7:** Jon 3:21; Ais 2:5; Hib 9:14; Rev 1:5, 7:14 * **1:8:** Sam 32:5; Snd 28:13 * **2:1:** Hib 7:25, 9:24 * **2:2:** Jon 1:29, 11:52; Kol 1:20; 1Jo 4:10,14 * **2:4:** 1Jo 1:6,8

täk täñkuko udegän täñpek. Unita nin udegän täñpäñä nin kubäkubätä ñode täga nadäne; Bureni, näk Anutu-kät kuñat takamak yän nadäne.

7 * Nanaknaye, man kädet kodakipän nämo täwetat. Nämoinik, uwä biñam bian nadänkuño u ba бага man pengän nadänkuño upän täwetat. 8 * Bureni, man kädet u biani upänkañ kodaki. Unitäño bureni Jesu täño irit kuñat-kuñariken kwawak ahäñirän kañkuñ ba in täño irit kuñat-kuñatjinken udegän unitäño bureni kwawak ahatak. Bureni-inik, penyänek burenitä äbänpän bipmän urani iwat kirewayän täyak.

9 * Täñpäkañ äma kubätä Näk penyänek gänañ kuñat täyat yän yänkañ noripak kubäta kokwawak nadänpän kuñat täyak u bipmän urani-ken pen itak. 10 * Täñ, äma noriye nadän yämikinik täñpän bänep iron kädet iwat täkañ uwä Anutu täño penyänek gänañ kuñat täkañ. Ude kuñarirä imaka kubätä täñpewän goret kubä täga nämo täneñ. 11 * Täñpäkañ äma noriyeta kokwawak nadän yäpmän kuñat täkañ uwä bipmän urani gänañ itkañ. Äma udewani uwä bipmän urani gänañ itkañ dapuri itpipinewän kädet upän kuyat yän nämo nadawän tumäk täkañ.

12 * Unita nanaknaye, Kristo täño kumäk-kumäki terak Anututä momijin pen tamiñkuko unita man kudän ño täñ tamitat.

13 * Täñpän nanaye, in äma bian yäput penpän itkukotä itak u nadän imikinik täk täkañ unita man ño kudän täñpän tamitat.

Ba ämawebe gubañnaye, in Äma Wakikät ämik täñpän kehäromini yäpmän äpuño unita man ño kudän täñpän tamitat.

Täñpän nanaknaye, in Nanta nadäkañ unita man ño kudän täñpän tamitat.

14 Ba nanaye, in äma bian yäput penpän itkukotä itak unita nadäkinik täk täkañ unita man ño kudän täñpän tamitat.

E, ämawebe gubañnaye, in Anutu täño man bänepjin-ken itinik täyak unita kehäromijin nitek itkañ. Kehäromijin nikektä Satan täño kehäromini yäpmän äpuño unita man ño kudän täñpän tamitat.

Nin kome täño gärip nämo iwatne

15 * In imaka imakata komen ämawebetä gäripä nadäk täkañ udegän nämo nadäneñ. Ba gäripjin kome täño tuñum mebäri mebäri uterakgän nämo penenñ. Täñkañ äma kubätä kome täño irit kuñat-kuñat ba tuñum unita gäripä nadänpen kuñareko uwä äma unita ñode nadäne; U Anututa gäripä nämo nadäk täyak. 16 * Täñpäkañ kome täño tuñum uwä ñode; Bänep biani täño nadän gärip, yabängärip ba nininta nadäna ärowani täktäk. Imaka kuduhtagän u kome täño biñam, Anutu Nanken nanik nämo. 17 * In nadäkañ? Kome ini ba kome täño tuñum u kudup paot-inik api täneñ. Upänkañ ämawebe Anutu täño gärip iwat täkañ uwä kadäni käroni, tärek-täreki nämo, pen api it yäpmän äroneñ.

Kristo täño iwan mäde ut yämine

18 * Nanaknaye, kadäni pähap keräp täyak! Kadäni u keräp tañirän Kristo täño Iwan pähap api ahäwek yän nadänkuñ. Eruk, mäyap ahänkuño itkañ unita kadäni keräp täyak yän nadäk takamän. 19 * Täñpäkañ iwan uwä äbot täñpani nin bämopnin-ken itkuñopän nibä kätänpen kuñkuñ. Nibä kätänpen kuñkuño unita ñode nadäkamän; Uwä ninkät nanik nämo. Ninkät nanik bureni-inik täñpän yäwänäku, äma uwä ninkät pen itkäne. Upänkañ kuñkuño unita ñode niwonjärek täkañ; U ninkät nanik nämo.

* 2:7: 2Jo 5-6; 1Jo 2:24, 3:11 * 2:8: Jon 13:34; Rom 13:12; Jon 1:9 * 2:9: 1Jo 3:10,15; 1Jo 4:20 * 2:10: Jon 11:9; Rom 14:13 * 2:11: Jon 11:10, 12:35 * 2:12: 1Ko 6:11 * 2:13: 1Jo 1:1 * 2:15: Rom 8:7 * 2:16: Rom 13:14; Jem 4:16; 1Pi 2:11 * 2:17: Mat 7:21; 1Ko 7:31 * 2:18: 1Pi 4:7; Mat 24:5,24; 2Jo 7 * 2:19: Apos 20:30; 1Ko 11:19

²⁰ * Tänpäkaŋ iron, Kudupi Ämatä tamiŋkuko u inken itak unita in kudup man bureni nadäk täkaŋ. ²¹ Manbiŋam ŋowä man bureni täŋo mebäri täwetpäj täwoŋäreka nämo kudän täŋ tamitat. Nämo, in man bureni nadäwä tärewäpäj man bureni tä jopman nämo pewän ahäk täkaŋ yäj nadäk täkaŋ. ²² * Eruk, jop manman yäwani u netä? Jop manman yäwani uwä man ŋode yäk täkaŋ; Jesu u äma Anututä bian iwoyänkuko wäpi Kristo u nämo yäj yäk täkaŋ. Äma man ude yäwani uwä Anutu ba Jesu Kristota mäde ut yämik täkaŋ. U Kristo täŋo iwan ubayäj. ²³ * Bureni-inik! Äma Nanakita mäde ut imik täkaŋ uwä Nani Anututa udegän täk täkaŋ. Täŋ, äma Nanakita nadäkinik täk täkaŋ uwä Nani Anututa udegän nadäk täkaŋ.

²⁴ Unita man bian nadänkuŋo u pen iyap taŋpäj iŋit täkot. In man bian nadänkuŋo ugän iwaräwä kadäni kadäni Anutu Nanak ba Nan inkät kentänpäj api kuŋatneŋ. ²⁵ * Tänpäkaŋ Kristotä imaka nimikta yänkehäromtak man yänkuko uwä ŋode; Irit kehäromi api tamet yäj yänkuk.

²⁶ Notnaye, äma ätutä in bänep nadäk-nadäkjin putäreka jopman täwet täkaŋ unita manbiŋam ŋo kudän tänpäj tamitat. ²⁷ * Ude täŋ tamik täkaŋ upänkaŋ Kristotä in Munapikpäj piŋ tabatkuk. Piŋ tabatkuko uwä inken pen irirän in nadäk-nadäk tägata nämo wäyäkŋek täkaŋ. Nämo, Munapiktä ini imaka kudup täwetpäj täwoŋäreka täyak. Tänpäj man täwetpäj täwoŋäreka täyak uwä jopi kubä nämo, bureniŋän. Unita Munapiktä täwetpäj täwoŋäreka täyak udegän in Kristo-kät kentänpäj kuŋat täkot.

Anutu täŋo nanakiye bureni

²⁸ * Unita nanaknaye, äneŋi täwera nadäwut; In Kristo-kät kentänpäj kuŋat täkot. Udegän täŋ yäpmäj kuŋtängän Kristo kwawak ahäwayäj täyak-ken uken nin umun nämo api täne. Nämo inik, nin iŋamiken mäyäk ba nadäwätäk kubä nämo api täne. ²⁹ * Tänpäkaŋ in ŋode nadäk täkaŋ; Kristo u siwoŋi-inik. Ude nadäk täkaŋ unita ŋode imaka nadäk täkaŋ; Ämawebe mani buramiŋpäj siwoŋi kuŋat täkaŋ uwä Anututä bäyaŋ yepmanpani.

3

¹ * Wisiknin! Nantä ninta nadän nimiŋkuko u inide kubä! U nadän nimikinik tänpäj wäpnin Nanaknaye yäj niwerani. Bureni-inik, nin unitäŋo nanakiye-inik itkamäj. Upänkaŋ komen ämatä Anututa nämo nadäk täkaŋ unita ninta udegän nämo nadäwä tärek täkaŋ. ² * Notnaye, nin apiŋo Anutu täŋo ironiŋiye bureni itkamäj upänkaŋ kämiwä jide api äworenpäj itne yäj ket nämo nadäk täkamäj. Upänkaŋ ŋode nadäk täkamäj; Kristotä kwawak ahäwayäj täko uken nin ini bumik api äworene. Bureni-inik, kadäni uken Jesu u jidewanipäj kwawakinik api kaŋpäj nadäne. ³ Tänpäj ämawebe Kristota itsämäk täkaŋ uwä, kädet wakiwaki täŋo garok mäde ut imiŋpäj pakigän kuŋat täkaŋ, Kristotä paki, kuräki-inik it täyak ude.

⁴ Ämawebe momi täk täkaŋ uwä, Anututa ärowani täŋ imik täkaŋ. Bureni, momi täktäktä Anutu täŋo бага man irepmit täyak. Ba ŋode imaka nadäk täkaŋ; Kristo u mominin ärut tänpä kukta äpuk. ⁵ * Tänpäkaŋ Kristo ini, momi kubä nämo. ⁶ * Unita ämawebe Kristo-kät kentänpäj kuŋat täkaŋ uwä momi täŋo kädet gwäk pimiŋpäj nämo iwat täkaŋ. Äma kubätä gwäk pimiŋpäj momi täkgän täkgän tänpayäj täko unita ŋode yäne; U Kristo nämo kak täyak ba unita nämo nadäk täyak yäj nadäne.

⁷ * Unita nanaknaye, äma kubätä yäj-täkŋatpäj kädet goret kubä terak tämagureko unita watä ket itneŋ. Kristo u siwoŋi-inik, unita Kristo ude kaŋ itnayäj nadänpäjä kädet

* **2:20:** 1Ko 2:15; 1Jo 2:27 * **2:22:** 1Jo 4:3; 2Jo 7 * **2:23:** Jon 5:23, 15:23; 1Jo 4:15, 5:1; 2Jo 9 * **2:25:** Jon 3:15, 6:40 * **2:27:** Jon 16:13 * **2:28:** 1Jo 3:2, 4:17 * **2:29:** 1Jo 3:7,10 * **3:1:** Jon 1:12-13; Jon 16:3 * **3:2:** 2Ko 3:18; Plp 3:21 * **3:5:** 2Ko 5:21; 1Pi 2:22-24; 1Jo 2:2 * **3:6:** Rom 6:1-2,14; 1Jo 3:9 * **3:7:** 1Jo 2:29

siwoŋigän iwatneŋ. ⁸* Tänpäkaŋ yäput peŋpäŋ äma waki Satantä momi täŋkukotä pen täŋ yäpmäŋ äbatak. Unita äma gwäk pimiŋpäŋ momi täk täkaŋ uwä Satan täŋo nägät moräk. Upäŋkaŋ Anutu täŋo nanaki u mebäri ŋodeta äpuk; Satantä epän waki täk täyak u peŋ awähutta äpuk.

⁹* Tänpäkaŋ Anutu täŋo nanakiye bureni uwä momi täkgän täkgän nämo täk täkaŋ. Nämoinik, Anututä iniken mebäri äma udewani bänepi-ken pewän ahänjirän Anutu täŋo nanakiye bureni ahänkuŋo unita momi kädet täga nämo iwatneŋ. ¹⁰ Unita äma netätä Anutu täŋo nanakiye bureni ude itkaŋ ba netätä Satan täŋo nanakiye ude itkaŋ yän nadäna yäŋpäŋ ŋode yabäŋpäŋ-nadäneŋ; Äma kädet siwoŋi nämo iwat täkaŋ uwä Anututa biŋam nämo. Ba äma äbot täŋpani ätuta iron kädet nämo täŋ yämik täkaŋ uwä Anutu täŋo nanakiye nämo.

Iron kädet bureni täŋo man

¹¹* Manbiŋam bian-inik nadänkuŋo uwä ŋode; Nin iron kowata kowata täne. ¹²* Ude täŋkaŋ Ken täŋo kädet nämo iwatne. Ken uwä äma wakita biŋam itpäŋ iniken noripaki-inik kumäŋ-kumäŋ utkuk. Kentä noripaki mebäri imata utkuk? Uwä ŋode; Ken u täktäki waki. Tänpäkaŋ noripaki täŋo täktäki uwä siwoŋi.

¹³* Unita notnaye, komen ämatä iwan täŋ tamiŋjirä nadäwätäk täŋpäŋ nämo kikuŋutneŋ. Imata, u iron kädet nämo iwat täkaŋ unita. ¹⁴* Upäŋkaŋ nin äbot täŋpani notniye nadäŋ yämikinik täk täkamäŋ unita bureni ŋode nadäk täkamäŋ; Nin kumäŋ-kumäŋ kädet irepmiŋpäŋ iritta biŋam täkamäŋ. Tänpäkaŋ äma iron kädet nämo iwat täkaŋ uwä kumäkta biŋam pen itkaŋ. ¹⁵* Bureni-inik! Äma noripakta kokwawak täŋpeŋ kuŋat täkaŋ uwä Anutu iŋamiken äma kumäŋ-kumäŋ däpami ude it täkaŋ. Täŋpäŋ äma udewanita ŋode nadäkamäŋ; Äma kumäŋ-kumäŋ däpmäk täkaŋ uwä irit kehäromita biŋam nämo.

¹⁶* Iron kädet bureni uwä ŋode kaŋpäŋ nadäk täkamäŋ; Kristotä ninta yäŋpäŋ komi nadäkta nadäwätäk nämo täŋpäŋ iniken gupi iniŋ kireŋkuk. Ude täŋ nimiŋkuko unita nin udegän äbot täŋpani notniyeta yäŋpäŋ gupnin iniŋ kirekta nämo bitnäne. ¹⁷* Unita äma tuŋum ikektä äbot täŋpani noripaki kubä imaka u ba unita wäyäkŋeŋjirän kaŋkaŋ butewaki nadäŋpäŋ nämo täŋkentäŋ imeko uwä jide täŋpäŋ bänep iron Anutu-ken nanik bänepna-ken itak yän nadäwek? ¹⁸* Unita nanaknaye, nin notniyeta nadäkinik täkamäŋ yän menin-tägän jop nämo yäne. Nämoinik, nin bureni-inik nadäŋ yämiŋpäŋ iron bureni u kwawak pena ahäneŋ.

¹⁹ Ude täŋkaŋ nininta ŋode täga nadäne; Nin man bureni-iniktä bäyaŋ nipmaŋpani yän nadäne. Ude nadänkaŋ Anutu iŋamiken täŋumun-umun terak nämo kuŋatne. Nämoinik, bänepnintä bätakigän itpäŋ Anutu iŋamiken säkgämän kuŋatne. ²⁰ Unita bänepnin kubäkubätä Anutu iŋamiken goret täyan yän niweräwä ŋode nadäne; Anutu imaka kudup nadäwän tärewani unitä bänepnin täŋo nadäk-nadäk nadäwän tärek täkaŋ.

²¹* Tänpäkaŋ bänepnin kubäkubätä goret täyan yän nämo niweräwä Anutu iŋamiken nadäwätäk ikek nämo, täga kuŋatne. ²²* Ude täŋkaŋ mani buramiŋpäŋ gäripini iwat täkamäŋ unita imaka kubäta yänapiŋitna nadäŋ nimik täyak. ²³* Täŋpäŋ man miŋi niwet täyak uwä ŋode; Nanaki Jesu Kristo unita nadäŋ imikinik täŋpäŋ iron kowata kowata täneŋ, peŋ niwetkuko udegän. ²⁴* Tänpäkaŋ ämawebe mani buramik täkaŋ uwä Anutu-kät kowat kwasikorän täŋpäŋ kuŋat täkaŋ. Täŋkaŋ nin udegän täŋjitna Munapik Anututä peŋ nimiŋkuko unitä ŋode niwoŋäreŋ täyak; Anutu ninkät kentäŋpäŋ itkamäŋ.

* **3:8:** Jon 8:44 * **3:9:** 1Jo 5:18 * **3:11:** Jon 13:34 * **3:12:** Stt 4:8 * **3:13:** Mat 5:11-12; Jon 5:18-19
 * **3:14:** Jon 5:24; 1Jo 2:11; Mat 5:21-22 * **3:15:** Rev 21:8 * **3:16:** Jon 13:1; Gal 1:4; 1Te 2:8 * **3:17:** Lo 15:7
 * **3:18:** Jem 2:15-16 * **3:21:** Hib 4:16 * **3:22:** Mat 21:22 * **3:23:** Jon 6:29, 13:34 * **3:24:** Rom 8:9; 1Jo 4:13

4

Profet jopi-jopita watä ket itnen

1* Notnaye, äma ätutä Anutu wäpi terak man u ba u yäñahäñpäñ täwet täkañ u bäräñeñ bureni yäñ nämo nadäneñ. Nämo inik, man u Anutu-ken nanik ba kubäken nanik yäñ nadäka ket yäñpäñ-nadäneñ. Nadäkañ? Apiño, profet jopi-jopi komeni komeni kudup it morekañ. Unita man bureni ba man jopi niwetkañ yäñ ket nadäna yäñpäñä ñode nadäneñ; 2* Äma ätutä man bureni ñode yäk täkañ; Jesu Kristo, Anututä ämawebeniye täñkentäñ yämikta bian iwoyäñkuko u äma äworenpäñ kome terak kuñatkuk. Eruk, äma man ude yäñahäk täkañ uwä Anutu-ken nanik, Anutu täño Munapik ikek yäñ nadäneñ. 3* Täñ, äma Jesuta ude nämo yäk täkañ uwä Anutu-ken nanik nämo, Munapik bureni ikek nämo. Nämo inik, äma udewanitä man yäñahäk täkañ uwä Kristo täño Iwan unitäño nadäk-nadäki ugänpäñ yäñahäk täkañ. Täñpäkañ Kristo täño Iwan u api ahäneñ yäñ mani biñam bian nadäñkuño uwä kome terak ño uku ahäñkuño itkañ.

4* Nanaknaye, in Anututa biñam täñpäñ bänepjin täñkehärom täñpäñ profet jopi-jopi u nämo nadäñ yämipäñ yärepmitpäñ itkañ. Imata, Munapik inken itak unitäño kehärominitä kome äma täño mähe mi, äma waki unitäño kehäromini irepmitak. 5* Täñpäkañ profet jopi-jopi uwä kometa biñam unita mani uwä kome terakta biñamgän. Mebäri unita kome ämatä juku penpäñ mani nadäk täkañ. 6* Upäñkañ ninäwä Anutu-ken nanik unita ämawebe Anututa nadäkinik täk täkañ uwä mannin nadäñ nimik täkañ. Täñ, äma Anututa biñam nämo itkañ uwä mannin nämo nadäñ nimik täkañ. Mebäri uterak äma man niwetta äbäk täkañ unitäño bänep nadäk-nadäki täga yäpmäñ danine. Äma udewanitä nintäño man nadäñ nimineño uwä man bureni yäñahäwani yäñ nadäne. Täñ, nintäño man nämo nadäñ nimineño uwä man jop manman yäwani yäñ nadäne.

Iron kädet bureni u Anutu-ken nanik

7* Notnaye, bänep iron kädet bureni-inik u Anutu-ken nanik unita äbot täñpani ämawebe in bänep iron kowata kowata täñpen kuñatneñ. Ämawebe bänep iron kädet bureni iwat täkañ uwä Anututä bäyañ yepmanpani ba Anutu täño mebäri nadäkañ. 8* Anutu ini bänep iron mähe mi unita ñode nadäne; Äma bänep ironi nämo uwä Anututa bureni nämo nadäkañ. 9* Täñpäkañ Anututä bänep ironi kwawak niwonäñkuko uwä ñode; Nanaki Jesu uterak irit kehäromita biñam täñput yäñ nadäñpäñ Nanaki tepi kubägän kome terak ño tewän äpuk. 10* Bureni-inik, bänep iron täño mebäri-inik uwä ñode; Nintäjukun Anututa nadäñ imikinik nämo täñkumäñ. Nämo! Anututä jukun ninta nadäñ nimikinik täñpäñ mominin ärut täñpän kukta nadäñpäñ Nanaki iniñ kireñkuk.

11* Notnaye, bureni, Anututä iron pähap ude täñ niminükuko unita äbot täñpani not-niyeta udegän nadäñ yämikinik täne. 12* Nadäkañ? Äma kubätä Anutu nämo inik kañkuko upäñkañ nin notniye kowat nadäñ imän täk täkamäñ unitä kwawak ñode niwonäretak; Anutu u ninkät itkamäñ, ba Anutu-ken nanik bänep iron kädet bureni-inik u ninken itinik täyak.

13* Anututä iniken Munapiki niminükuko uterak bureni ñode nadäkamäñ; Anutu ninkät irirän nin udegän Anutu-kät it täkamäñ. 14* Täñpäkañ Nanintä kome ämawebe yäpätagakta Nanaki iniñ kireñkuko u kañkumäñ. Kañkumäño unita mani biñam u yäñahäk täkamäñ. 15* Unita ämawebe nadäkinikitä Jesu u Anutu täño Nanaki yäñ nadäñpäñ yäñahäk

* 4:1: Mat 7:15; 1Jo 2:18; 2Jo 7; 1Te 5:21 * 4:2: 1Ko 12:3 * 4:3: 1Jo 2:18; 2Jo 7 * 4:4: Mat 12:29; 1Jo 5:4-5

* 4:5: Jon 15:19 * 4:6: Jon 8:47 * 4:7: 1Jo 2:29 * 4:8: 1Jo 4:16 * 4:9: Jon 3:16 * 4:10: Rom 5:8-10; 1Jo 2:2 * 4:11: Mat 18:33 * 4:12: Jon 1:18; 1Jo 2:5-6 * 4:13: 2Ko 1:22; 1Jo 3:24 * 4:14: Jon 3:17 * 4:15: 1Jo 5:5

täkaŋ unita ŋode nadäk täkamäŋ; Anututä ämawebe ukät irirän ämawebe u udegän Anutukät it täkaŋ. ¹⁶ * Täŋpäkaŋ Anututä ninta nadäŋ nimikinik täk täyak u bureni-inik yäŋ nadäŋpäŋ bänepnin täŋ-kehäromtak täkamäŋ.

Bureni-inik, Anutu u bänep iron kädet täŋo mähemi. Unita ämawebe bänep iron kädet bureni u iwat täkaŋ uwä Anutukät it täkamäŋ yäŋ nadäneŋ. Ba Anututä ninkät itinik täk täyak yäŋ nadäneŋ. ¹⁷ * Nadäkaŋ? Anututä bänep iron käderi bänepnin-ken pewän ahäk täyak u inŋit-inik täŋpäŋä kowata yäpmäk-yäpmäk kadäni pähap uken Anutu inŋamiken nadäwätäk ikek nämo täga api itne. U mebäri ŋodeta; Kome terak ŋoken Jesu täŋo kädet kuroŋ iwat täkamäŋ unita. ¹⁸ Täŋpäkaŋ Anutu täŋo bänep iron kädet tokŋeŋpäŋ pat täyak-ken umun kubä nämo itak. Imata, bänep iron kädet säkgämän unitä umun iwat kirek täyak. Upäŋkaŋ umun täŋo mebäri uwä ŋode; Kowata waki käwep api kaŋ-ahäwet yäŋ nadäk täkaŋ unitä täŋpewän umun pähap nadäk täkaŋ. Unita ŋode nadäkamäŋ; Äma umun ude täk täkaŋ uwä Anutu täŋo bänep iron kädet bänepi-ken pat imikinik nämo täyak. Nämo inik!

¹⁹ Täŋpäkaŋ iron kädet iwat täkamäŋ u mebäri ŋodeta iwat täkamäŋ; Anututä jukun nadäŋ nimikinik täŋkuko unita. ²⁰ Unita äma kubätä Näk Anututa gäripi-inik nadätat yäŋ nadäŋkaŋ noriyeta kokwawak nadäŋpäŋ kuŋat täyak uwä jopman yäwani. Noripak dapuritä käwani unita gäripi nämo nadäŋkaŋ jide täŋpäŋ Anutu dapuritä nämo käwani unita gäripi nadäwek? Nämo inik! ²¹ * Täŋpäkaŋ Jesutä jukuman ŋode niniŋkuk; Äma kubätä Anututa gäripi nadäŋpäŋä äbot täŋpani noriyeta udegän nadäŋ yämek.

5

Anutu täŋo nanakita nadäŋ imikinik man

¹ * Ämawebe Jesu u äma Anututä ämawebeniye täŋkentäktä bian iwoyäwani wäpi Kristo ubayäŋ nadäkinik ude täk täkaŋ uwä Anutu täŋo nanakiye bureni, Anututä ini bäyawani. Unita ämawebe Anutu Nanta gäripi nadäk täkaŋ uwä Nan täŋo nanakiyeta udegän gäripi nadäŋ yämik täkaŋ. ² Täŋkaŋ nin Anutu täŋo nanakiyeta gäripi nadäk täkamäŋ yäŋ jop täga nämo yäne. Nämo, Anututa gäripi nadäŋpäŋ mani buraminero uyaku ude täga yäne. ³ * Bureni, Anututa gäripi nadäŋpäŋä, mani buramine. Täŋkaŋ nintä Anutu täŋo jukumani u täga iwatnaŋi. U bäräpi nämo. ⁴ * Unitäŋo mebäri ŋode; Ämawebe Anutu täŋo nanakiye bureni-inik itkaŋ u kuduptagän kome täŋo kehäromi yäpmäŋ äpäktä kehäromi nikek itkaŋ. Täŋkaŋ kehäromi uwä nadäkiniknin. Unitä kome täŋo kehäromi yäpmäŋ äpäk täkamäŋ. ⁵ * Eruk, netätä kome täŋo kehäromi täga yäpmäŋ äpneŋ? Ämawebe Jesu u Anutu täŋo Nanaki yäŋ nadäkinik ude täk täkaŋ u.

⁶ * Jesu Kristo uwä äma, ume ba nägät ikek äbuko u. Ume nikegän nämo äbuk. Ume ba nägät ikek unitä äbuk. Ude täŋirän Munapik, man bureni yäŋahäwani unitä Man u bureni yäŋ yäŋpäŋ yäŋahäk täyak. ⁷ Ude unita imaka yäräkubätä Jesu täŋo mebäri yäŋahäk täkaŋ. ⁸ * Yäräkubä uwä ŋode; Munapik ini, ume, ba nägät. Täŋpäkaŋ yäräkubä uwä yäŋmeham-meham täŋpäŋ Jesu täŋo mebärini kubägän yäŋahäk täkaŋ. ⁹ * Täŋpäkaŋ ämatä man yäŋirä nadäŋ yämik täkaŋ. Upäŋkaŋ Anutu u Anutu unita man bureni yäŋahäk täyak. Täŋkaŋ man bureni uwä äma täŋo man irepmit morek täyak. Man bureni u Nanakita yäŋahäk täyak. ¹⁰ * Unita äma Anutu täŋo Nanakita nadäkinik täk täkaŋ uwä man bureni, Anututä yäŋahäk täyak u bänepi-ken itinik täk täyak. Täŋ, äma, Anutu täŋo man unita nadäkinik nämo täk täkaŋ uwä Anutu uwä jopman yäwani yäŋ nadäk täkaŋ.

¹¹ Täŋkaŋ man bureni uwä ŋode; Anututä irit kehäromita biŋam nipmanpäŋ itkamäŋ. Täŋpäkaŋ irit kehäromi unitäŋo mähemi u Nanaki ubayäŋ. ¹² * Ämawebe Nanaki-kät

* **4:16:** 1Jo 4:8 * **4:17:** 1Jo 2:28 * **4:21:** Mat 5:44-45; Mak 12:29-31 * **5:1:** 1Jo 4:15 * **5:3:** Jon 14:15,23-24; 2Jo 6; Mat 11:30 * **5:4:** Jon 16:33 * **5:5:** Rom 8:37; 1Jo 4:4 * **5:6:** Jon 1:29-34 * **5:8:** Jon 15:26 * **5:9:** Jon 5:32-37; Jon 8:18 * **5:10:** Gal 4:6 * **5:12:** Jon 3:36

kwasikotpän kuŋat täkaŋ uwä irit kehäromita biŋam täk täkaŋ. Täŋ, ämawebe Nanaki-kät nämo kwasikotpän kuŋat täkaŋ uwä irit kehäromita biŋam nämo täk täkaŋ. Nämoinik!

Jukuman ätu

¹³ * Ämawebe Anutu täŋo Nanakita nadäkinik täk täkaŋ, inta man kudän ŋo mebäri ŋodeta kudän täŋpän tamitat; Inä irit kehäromita biŋam täkamän yän nadäwut yänpän manbiŋam ŋo kudän täŋpän tamitat. ¹⁴ * Täŋpäkaŋ nin ŋode nadäkamän; Nin imaka Anututä gäripi nadäk täyak unita yänapinawä, u bureni api nadän nimek. Ude nadäk täkamän unita Anutu dubiniken kuŋkaŋ imaka kubä yänapikta nämo umuntäne. ¹⁵ Nämö! Kadäni kadäni yänapiŋitna nadän nimik täyak. Unita ŋode bureni nadäkamän; Imaka u ba unita yänapik täkamän uwä bureni nimik täyak.

¹⁶ * Täŋpäkaŋ gäk äbot täŋpani notkapak kubätä momi kumäkta biŋam ikek nämo udewani täŋirän kaŋpänä täŋkentän imikta Anutu-ken yänapiwen. Yänapiŋiri Anututä momini peŋ imiŋpän irit säkgämän imek. Äma momi geŋita biŋam nimek udewani täk täkaŋ unita nämo yäyat. Nadäkaŋ? Momi kumäkta biŋam ikek kubägän itak unita äma momi u täŋpani täŋkentän imikta Anutu-ken nämo yänapiwen. ¹⁷ Kädet wakiwaki u kudup momi ubayän. Täŋ, momi ätu kumäkta biŋam nimek nämo.

¹⁸ * Nin ŋode nadäkamän; Anutu täŋo nanakiye burenitä gwäk pimiŋpän momi nämo täk täkaŋ. Nämoinik, Anutu täŋo Nanaki Jesutä watäni it yämiŋirän Täŋpäwak Mähemitä äma u täga nämo däpek. ¹⁹ * Täŋpäwak Mähemitä kome pähap ŋo kaŋiwat täyak upänkaŋ ninä Anututa biŋam bureni itkamän yän nadäk täkamän. ²⁰ * Täŋkaŋ ŋode nadäk täkamän; Anutu täŋo Nanakitä äbä nadäk-nadäknin täŋo yäma dät nimiŋkuko unita Anutu Bureni-inik it nimitak yän nadäk täkamän. Täŋpän Anutu Bureni ba Nanaki Jesu Kristo-kät kwasikotpän kuŋat täkamän. Uwä Anutu Bureni-inik, Irit Tärek-täreki nämo unitäŋo mähemi.

²¹ * Unita nanaknaye, in anutu jopita mäde ut yämiŋpän yabän umuntaŋ päŋku injingän it täkot. Ugän.

* **5:13:** Jon 20:31 * **5:14:** Jon 14:13, 16:23; 1Jo 3:21-22 * **5:16:** Mat 12:31 * **5:18:** 1Jo 3:9; Jon 17:5 * **5:19:** 1Jo 4:6 * **5:20:** Jon 17:3 * **5:21:** 1Ko 10:14

2 Jon

Yäñ-yäkñarani äma nämo täñkentäñ yämine

¹ * Watä ämajin näkä webe pähap yäpmäñ daniwani gäk ba äpetkaye nanakaye inta man ño kudän täñpäñ tamitat. Näk nadäñ tamikinik täk täyat. Täñpäkañ näkñagän nämo. Ämawebe man bureni-inik nadäñpäñ bänepi-ken pek täkañ u bok nadäñ tamikinik täk täkamäñ. ² Man bureni unitä täñpewän not ude täñpäñ itkamäñ. Man bureni uwä bänepnin-ken pätak ba pen api pat yäpmäñ kwek.

³ Eruk, Anutu Nan ba nanaki Jesu Kristo unitäño orakoraki ba butewaki ba bänep pidämtä bämopnin-ken pen kañ it yäpmäñ ärowän. It yäpmäñ äronirän man bureniñän nadäñpäñ Anutu täño bänep iron terakgän it täkäna. ⁴ * Tägagämän kubä nadätat! Man bureni-inik Nantä kañ iwarut yäñpäñ peñ niwetkuko u äpetjiye nanakjiye ätutä buramiñpäñ yäpmäñ kuñat täkañ. Manbiñam ude nadäñpäñ bänepnatä oretoret pähap nadäk täyat. ⁵ * Unita webe pähap, man kudupi nämo gäwerayäñ. Nämo, bian mebäri-ken umunitä nadäñ yäpmäñ äbäk täñkumäño ugänpäñ gäwerayäñ. Uwä ñode; Äbot täñpani ämawebe nin bänep iron täktäk kowata kowata täñpäñ kuñat täkäna. ⁶ * Täñpäkañ bänep iron kädet täño mebäri u ñode; Nin Anututa gäripi-inik nadäñpäñä unitäño mani buramine. Unita äneñi yäkgän täñpa; Man yäput peñpäñ ñode nadäñkuño udegän iwat täkot; Bänep iron täktäk kädet iwatpäñ kuñat täkot.

⁷ * Nadäkañ? Yäñ-yäkñarani äma mäyap it yäpmäñ kukañ. Äma udewani Jesu Kristo äma äworeñpäñ ahäñkuko unitäño manbiñam ut täkañ. Äma udewaniwä yäñ-yäkñarani äma ba Kristo täño iwan ubayäñ. ⁸ Unita äma udewanitä täñ-täkñat-pewä Ekäni täño kädet iwatpäñ gwäki yäpmäkta piäni täk täñkuño u paot tamekta nadäñit nadäñit kuñat täkot. Pen ude täñ yäpmäñ kuñarirä Anututä kowata gwäki ärowani pähap api tamek. ⁹ * Täñpäkañ äma Jesu Kristo täño manbiñam säkgämän nämo initkañ iniken nadäk yäpurärätpäñ yäñahäk täkañ, äma udewanita ñode nadäneñ; Anututa biñam nämo itkañ. Täñ, äma Jesu täño manbiñam ugänpäñ pen initpäñ yäpmäñ kuñat täkañ uwä Nan ba Nanakitä äma ukät bok it täkañ yäñ nadäk täkot. ¹⁰ * Täñpäkañ äma kubätä inken kuñpäñ Jesu u äma äworeñpäñ kome terak kuñatkuk yäñ man siwoñi ude nämo täwetpäñ täwoñärewayäñ täko uwä not täñ imiñpäñ yotjin-ken nämo yäñikñat yäpmäñ äroneñ. ¹¹ Täñ, in kubätä äma udewanita not täñpäñä jop manman yäwani täño noripaki yäñ nadäkot.

¹² * Nanaknaye, man mäyap täwerayäñ nadätat upäñkañ mäyap nämo kudän täñ tamayäñ. Ärewayäñ nadätat unita kadäni ärewayäñ täyat uken man yäñpäñ-nadäk kañ täna. Ude täñpäñ bänep oretoret bureni api nadäne. ¹³ Eruk, yäpmäñ daniwani notkapak unitäño äperiye nanaktä bänep täga man täwetkañ ño. Ugän.

* **1:1:** 1Pi 5:1; 3Jo 1 * **1:4:** 3Jo 3 * **1:5:** 1Jo 2:7, 3:11 * **1:6:** 1Jo 5:3 * **1:7:** 1Jo 4:1-3 * **1:9:** 1Jo 2:23
 * **1:10:** Efe 5:11; 2Te 3:6 * **1:12:** 3Jo 13-14

3 Jon

Äbot täņpani man bureni yāņahäk täkaņ ugāņpāņ täņkentāņ yāmine

¹* Äbot täņpani täņo watä äma näkä notnapak Gaius gäka man ņo kudān täņpāņ gamitat. Man bureni bok nadäk täkamäk unita gäka gäripi-inik nadätat. ² Notnapak, bānep nadäk-nadäkka täga itak udegān gup käda käyām täņpentawä. Säkgāmān kaņ kuņat yāņ nadāņpāņ Anutu-ken yāņapik täyat. ³* Notniye ätutä äbä gäka manbiņam ņode näwetkuņ; Man bureni nadäkinik täņpāņ buramiņpāņ yāpmāņ kuņat täyak yāņ näwetkuņ. Ude näwerä nadāņpāņ bānepnatä säkgāmān kubä nadāņkut. ⁴ Nadätan? Äpetnaye nanaknaye man bureni täņo kädet iwat täkaņ, manbiņam u nadāņpāņ bānep täga ärowani-inik nadäk täyat.

⁵ Notnapak, gäk äbot täņpani notkaye gäkņa-kät it täkaņ ugāņpāņ nämo täņkentāņ yämik täyan, äbot täņpani kudupi ätu imaka, bok täņkentāņ yämik täyan. Kädet uwä tägagāmān!

⁶* Äma kudupi täņkentāņ yāmiņkuno unitä äbot täņpani ņo iņamiken gäkņo iron kädet u yāņahāņkuņ. Unita äma uwä inken äneņi äbä itkaņ eruk äneņi kunayāņ täņirä bian täņkentāņ yämik täņkuno udegān täņkentāņ yāmi yāpmāņkaņ kuneņ, Anututä ini gäripi nadäk täyak ude. ⁷* Äma uwä Ekäni täņo wäpi yāpmāņ kuņatnayāņ nadāņpāņä Anututa nadäkinik nämo täņpani-ken moneņ tuņumta nämo yāņapik täkaņ. ⁸ Unita äma udewaniwä täņkentāņ yāmiņpāņä man bureni täņo epān bok täņpani ude äworeneņ.

⁹ Näk äbot täņpani ämawebeta man ätu kudān täņpāņ yāmiņkuro upāņkaņ Diotrepestä intäjukun äma ude ira yāņpāņ nin täņo man nämo nadäk täyak. ¹⁰ Unita näkä inken äreņpāņä unitäņo mebäri kwawak api yāņahäwet. Uwä ninta jopman yāņpāņ nibek täyak. Täņkaņ ugān nämo. Äbot täņpani notniye kome ätuken nanik äreņirä ini nämo täņkentāņ yāmiņkaņ ätutä täņkentāņ yämikta udegān yäjiwät tak täyak. Ba täņkentāņ yāmiņirä in äbot täņpani nämo yāņ yäwetpāņ yäwat kirek täyak.

¹¹* Unita notnapak tägagāmān, gähä kädet waki udewani nämo iwaren. Nämoinik! Kädet tägagān iwat täyi. Äma kädet tägagān täk täkaņ uwä Anutu-ken nanik. Täņ, äma kudān waki täk täkaņ uwä Anututa nämoinik nadäk täkaņ. ¹²* Täņpākaņ ämawebe kudup Demetriusta nadäwä säkgāmān täņpāpāņ unitäņo manbiņam yāņahäk täkaņ. Ba Anutu täņo man burenitä Demetrius täņo täktäki imaka, yāņahäk täyak. Ba nin udegān, imaka säkgāmān täk täyak unitäņo manbiņam yāņahäk täkamāņ. Täņkaņ nin jopman nämo yäk täkamāņ. Nämo, intä nintawä u man bureniņgān yāņahäwani yāņ nadäk täkaņ.

¹³* Man mäyap gäwerayāņ nadätat upāņkaņ mäyap nämo kudān täņpāņ gamayāņ. ¹⁴ Imata, näk kadäni käroņi nämo itkaņ gäkken ärekta nadätat unita kadäni uken ärewakaņ man yāņpāņ-nadäk kaņ täda. ¹⁵ Eruk, bānepka kwikinik iton. Täņkaņ notkaye näkkät ņo itkamāņ nintä oretoret man gäwetkamāņ. Täņ, gäkä notnaye gäkkät itkaņ unita udegān oretoret man kaņ yäwet.

* **1:1:** 2Jo 1 * **1:3:** 2Jo 4 * **1:6:** Tai 3:13 * **1:7:** 1Ko 9:12,15 * **1:11:** 1Jo 3:6-10 * **1:12:** Jon 19:35
* **1:13:** 2Jo 12

Jut

Yäñ-yäkñarani äma täño jop manmanta jukuman

¹ * Näk wäpna Jut, Jesu Kristo täño epän watä ämani, ba Jems täño noripaki u. Näkä ämawebe Anututä tämagurani inta yäñpäñ manbiñam ño kudän täñ tamitat. Anutu Nan inta nadäñ tamikinik täk täyak. Ba Jesu Kristo ini-tägän inta watä it tamik täyak. ² * Unita Anutu täño butewaki, bänep pidäm ba bänep iron intä terak tokñeñ päton.

Anututa iwan täñpani täño man

³ * Eruk notnaye bureni-inik, näk pengän Anututä nin ba in bok waki keri-ken nanik nimagutkuko unitäño man ätu kudän täñpäñ tamikta gäripi nadäñkut. Upäñkañ apiño man kubäpäñ kudän täñ tamikta bänepnatä peñ näwetak. Man u ñode; Nadäkinik kädet Anututä niwoñäreñkuko u iwantä täñpä waneño u deta weñkirek-kirekta pidäm täñpäñ kañ irut. Nadäkinik kädet u iniken ämawebeniyaetä yämiñkuko uwä äma kubätä uterak man kodaki kubä yäpurärätñañi nämo ba man moräki kubä yäpmäñ täkñenañi nämo. ⁴ * Nadäkañ? Äbot täñpani nin gänañ äma ätu mebäri kábop peñkañ nin yäpurärätpäñ itkañ. Anututä iniken man terak äma udewanitä kowata waki yäpmäkta bian yäñtäreñkuk. Äma udewani uwä Anututa mäde ut imiñpäñ kädet wakiwaki täk täkañ. Ude täñkañ ñode yäk täkañ; Anutu u iron mähe mi unita kädet waki täga täk täne yäk. Kowata waki nämo api nimek yäñ yäk täkañ. Kädet ude täk täkañ uwä Anutu täño iron unitäño mebäri yäpmäñ äyänutpäñ täñpäwak täkañ. U Jesu Kristo, nintäño Intäjukun Ämanin ba Ekäninin kubägän unita mäde ut imik täkañ.

⁵ * In Ekäni täño mebäri nadäkañ u. Bian Isrel ämawebe Isip komeken nanik yämagutkukopäñ äma mäde ut imiñkuño u täñpäñ wanñkuñ. Inä manbiñam uwä nadäkañ upäñkañ inken udegän ahäñ tamekta man ño intä nadäñpäñ inñitpeñ kuñatta äneñi täwetat. ⁶ * Ba kubä pen ñode; Añero Ekänitä epän wäp biñam yäñ yämani u irepmitkañ täñpäñ iniken kome mi kujat peñpeñ kuñkuño unita Anututä yäwat kireñkuk. Yäwat kireñpäñ añero uwä yentä pädat täñpäñ tärek-täreki nämo yepmañkuko bipmäñ urani-inik gänañ itkañ. U itkañ Ekänitä manken yepmañpäñ yäpmäñ danikta kadäni pähap unita itsämäñkañ. ⁷ * Ba bian yotpärare yarä wäpi Sodom Gomora, ba yotpärare u dubini-ken dubini-ken nanik unitä kädet añero unitä täñkuño udegän täñkuñ. U kädet waki-wakiinik täñpäñ kubokäret kädet mebäri mebäri ämatä nämo tänañi wakiinik upäñ täñkuñ. Ude täñkuño unita Anututä kädäp mebet tärek-täreki nämo u gänañ yepmañkuk. Anututä ude täñkuko uwä ämawebe kuduptagäntä kañpäñ nadäñkañ umuntäneñta ude uwä täñkuk.

⁸ * Upäñkañ äma kábop kábop äbot täñpani nin gänañ äpmonkuño uwä kädet udegän iwät täkañ. Däpmonken mebäri mebäri täñkañ uterak iwätpäñ irit kuñat-kuñariken kädet wakiinik ämatä nämo tänañi u pewä ahäk täkañ. U Ekäninin unita ärowani täñ imiñpäñ añero Anutu täño epmäget kudän ikek kunum gänañ itkañ u yäniñ wärät täkañ. ⁹ * Ude täk täkañ uwä goret-inik täk täkañ. Unita añero täño intäjukun äma wäpi Maikelta nadäwut. Unitä Moses täño komegupta Satan-kät man yäñpäñ wädäñ ehätkümano uwä inita nadäwän äpani täñpäpäñ äma waki u yäñärok man nämo iwetkuk. Nämo inik, jop ñode iwetkuk; Kowata Ekänitä ini-tägän api gamek yäñ iwetkuk.

* **1:1:** Mat 13:55 * **1:2:** 2Pi 1:2 * **1:3:** 1Ti 1:18 * **1:4:** Gal 2:4; 2Pi 2:1 * **1:5:** 2Pi 1:12; 1Ko 10:5 * **1:6:** 2Pi 2:4,9 * **1:7:** Stt 19:1-25; 2Pi 2:6,10 * **1:8:** 2Pi 2:10 * **1:9:** Dan 10:13,21; Dan 12:1; 2Pi 2:11; Rev 12:7; Sek 3:2

10* Tänpäkaŋ äma waki nin yäpurärätkuŋo uwä ude nämo nadäk täkaŋ. Nämo, imaka u ba unitäŋo mebäri nämo nadäwä tumäk täkaŋ u iniŋ wärät täkaŋ. Uwä tom bumik, nadäk-nadäki nämo. Gupi täŋo nadäk-nadäk ugän iwatta nadäk täkaŋ. Kädet ude täk täkaŋ unitä irit kuŋat-kuŋari tänpänwak täkaŋ. 11* Wära! Äma udewani komi api nadäneŋ! U äma biani wäpi Ken unitäŋo kädet ugän iwat täkaŋ. Ba äma kubä wäpi Balamtä kädet goret täŋkuko ude, gwäki yäpmäk-tagän nadänkaŋ kudän waki ba täga, tägagän täneŋ. U goret täk täkaŋ. Ba Anututa ärowani, Koratä tänpän paotkuko udegän tänpän api paotneŋ.

12* Tänpäkaŋ kadäni kadäni in äbot tänpäni ämawebetä bänep kubägän äŋnak-äŋnak käbeyä täk täkaŋ-ken äma uwä bämopjin-ken penta it täkaŋ. Upänkaŋ initagän nadänkaŋ äŋnak-äŋnak jopi kubä yänpän mäyäk-kät nämo, kädet mebäri mebäri terak täŋ-urukuruk täk täkaŋ. Ude täk täkaŋ unita Anutu inamiken bänep kubägän äŋnak-äŋnak käbeyä uwä tänpäwak täkaŋ. Uwä gubam iwän bureni nämo tak täyak udewani, mänittä jop piän äreyän tänpän kuk täkaŋ ude bumik. Ba uwä päya, bureni wädäk-wädäk kadäni-ken bureni nämo wädänjirä mähemitä dät maŋpä kuk täkaŋ udewani bumik. Uwä gupi bok mäjoni bok kumbani. 13* Äma udewani mäyäki nämo. Kädet wakini u ume tokätpän porarak gägäni-ken tänpän pek täkaŋ udewani. Ba guk käderi siwoŋi nämo iwatkaŋ jopjop kuŋat täkaŋ udewani. Äma udewani unitawä Anututä kome bipmäŋ urani-inik, tärek-täreki nämoken päŋku itneŋta yäntären yämani.

14-15* Tänpäkaŋ Adam täŋo tawaŋken nanik äma ekäni kubä wäpi Enok unitä äma udewanita bian-inik profet man ŋode yänkuk; Ket nadäwut! Ekäni aŋeroniye jiraŋ-kät ämawebe kuduptagän manken yepmakta api ämneŋ. Äbänpän Ekäni unitä ämawebe mani nämo iwatkaŋ kädet ini gäripi nämo nadäk täyak u tänpäni unita, ba momi ämatä Anututa yänärok man iwet täkaŋ unita kowata komi api yämek. 16* Äma udewani uwä kadäni kadäni imaka mebäri mebäri ahän yämiŋjirä kokwawak tänpän yänburu-buru terak yänpän-yebek man yän ittän kuk täkaŋ. Ba iniken nadäk kädet waki ugän iwarän tänpän gup yäpmän ärokärok täk täkaŋ. Tänpän yänjärip-gärip yän-yäkŋat-pewä ämatä täŋkentän yämäpän gäripini tärek täkaŋ.

Bänepjin täŋkehärom tänpän itneŋ

17* Tänpäkaŋ notnaye bureni-inik, in imaka ahäwayän täyak unita Ekäninin Jesu Kristo täŋo aposoroniyetä yänahäwani unita juku pineŋ. 18* U ŋode täwetkuŋ; Tärektäreki kadäni bämopi-ken yänärok man yäwani ämatä ahänpän itpäŋ Anutu mäde ut imiŋkaŋ iniken gärip terak api kuŋatneŋ. 19* Äma udewanitä äbot tänpäni tänpewä duŋwek täkaŋ. U Kudupi Munapik ikek nämotä kome täŋo gärip ugän iwatpäŋ täk täkaŋ.

20* Upänkaŋ notnaye bureni-inik, in kadäni kadäni nadäkinik täga Anututä taminkuko uterak yengämä pewäpän nadäkinikjin u kehäromitä kehäromi-inik kaŋ ahän tamän. Täŋkaŋ Munapik täŋo kehäromi terak yänäpik man yäneŋ. 21 Anutu inta nadän tamikinik täk täyak unita in dubini-kengän itpäŋ irit kuŋat-kuŋatjin kudup Anututa iniŋ kirewut. Ude täŋkaŋ kadäni kadäni Ekäni Jesu Kristotä butewakini kwawak pewän ahäwäpän irit kehäromi tamayän täyak unita itsämneŋ.

22 In äma nadäkiniki kehäromi nämo unita butewaki nadän yämiŋpän täŋkentän yämineŋ. 23* Äma udewani ätuwä kädäpta biŋam täkaŋ unita bäräneŋ äneŋi yämagutneŋ. Ba äma ätutawä kädet wakini udegän tänpet yän nadänpän umunkät umunkät butewaki kudän terak yämagutneŋ. Upänkaŋ nadän gärip tänpän momi kädet wakiwaki täk täkaŋ unita nadäwä taräki-inik kaŋ tänpüt.

* 1:10: 2Pi 2:12 * 1:11: 1Jo 3:12; 2Pi 2:15; Nam 16:1-35 * 1:12: 2Pi 2:13,17; Ese 34:8 * 1:13: 2Pi 2:17; Ais 57:20 * 1:14-15: Stt 5:21-24; Lo 33:2; Mat 25:31 * 1:16: 2Pi 2:10,18 * 1:17: 2Pi 3:2 * 1:18: 2Pi 3:3 * 1:19: 1Ko 2:14 * 1:20: Kol 2:7; 1Te 5:11 * 1:23: Amo 4:11; Sek 3:2; Rev 3:4

Anutu iniŋ oretna

²⁴* Anututä inta watä säkgämän it tamiŋirän in tänyabäk terak nämo mäneŋta kehäromi pat imitak. Unitä täŋtäkŋat päŋku tepmaŋpän momi kubäkät nämo, siwoŋi-inik, bänep oretoret terak, penyänjek mähemi ini dubini-ken api itneŋ. ²⁵* U kubä-tägän Anutu bureni-inik itak. Unitägän Jesu Kristo täŋo epäni terak waki kerik-ken nanik nimagurani. Unita Ekäninin wäpi ugänpäŋ oraŋ imik takäna! Uwä nintäŋo intäjukun äma ärowani-inik, ba imaka imaka päke ŋonitäŋo intäjukun-inik. Wäp biŋam, ba kehäromi ba penyänjek tärek-täreki nämo it imitak. Bian ude itkuko unitä apiŋo udegän itak. Ba kämi udegän api it yäpmäŋ ärowek. U Bureni.

* **1:24:** Plp 1:10; 2Pi 3:14 * **1:25:** Rom 16:27; 2Pi 3:18

(Revelesen) Kwawak Iwoṅṅawani Kristo uwä intäjukun äma bureni kehäromi niked it täyak

Yänkwawatak man

¹* Man ṅowä bian käbop itkukopāṅ Jesutä yänkwawa taṅkuk. Täṅpākaṅ imaka kadäni keräpigän itkaṅ ahäкта yäwani u epän ämaniye yänpāṅ-yäwoṅṅarekta Anututä Jesu kwawak iwoṅṅareṅkuk. Iwoṅṅawänkaṅ Jesutä imaka u aṅeroni iwet-pewän äpä epän ämani Jon näk näwetpāṅ näwoṅṅarek täṅkuk. ² Ude täṅjirän Anutu täṅo man ba Jesu Kristo täṅo yänkwawatak man kaṅpāṅ nadāṅkuro u näkä nadäkinik täṅpāṅ mani biṅam yänḡahāṅkut. ³* Täṅpākaṅ imaka manbiṅam ṅo terak kudän täwani ahäкта Anututä yänkuko u keräp täyak unita ämawebetä nadäкта äma man ṅo danipāṅ yäwet täyak uwä säkgämän it täyak. Ba ämawebe man kudän täwani ṅo nadāṅpāṅ bānepitā iyaptak täkaṅ u imaka, säkgämän it täkaṅ.

⁴* Eruk, näk Jon, Esia komeken äbot täṅpani 7 inta man kudän ṅo täyat. Anutu itkukotä itak ba pen api it yäpmāṅ ärowek u, ba munapik ⁷* Anutu inamiken itkaṅ u, ba Jesu Kristo unitä oraṅ tamiṅirä bānep pidäm terak kaṅ kuṅarut. ⁵* Täṅpākaṅ Jesu Kristo uwä Anutu täṅo manbiṅam bureni siwoṅṅigän yänḡahāwani. Unitägän kumbani-ken nanik akukakuk täṅo äma intäjukun-inik itak. Ba komeni komeni äma ärowani itkaṅ unitäṅo äma ärowani-inik pähap kubä ugän. Täṅkaṅ ninta nadāṅ nimikinik täṅpāṅ nägäritä momi täṅo topmäk-topmäkken nanikpāṅ pit nimiṅkuk. ⁶* Pit nimiṅpāṅ irit kehäromi täṅo äbot ude itkaṅ nani Anutu täṅo bāmop äma ude kuṅatpāṅ watä epän täṅ imineta nipmaṅkuk. Unita Jesuken epmäget kudän ba kehäromi u pen it yäpmāṅ äroton! U bureni. ⁷* Dapun täkot! Jesu gubam terak äbayāṅ täyak!

Äbāṅjirän ämawebe kuduptagän dapuritä api käneṅ. Täṅkaṅ butewaki! Äma Jesu inipāṅ päip bohamtä yäputkuṅo, äma u imaka bok api käneṅ. Kaṅkaṅ komeni komeni äma mebäri mebäritä konäm butewaki api täneṅ. Man u bureni-inik api ahäwek!

⁸* Ekäni Anututä ṅode yäyak; Näkägän intäjukun-inik ba mäden-inik itat. Täṅpāmerek näkä itkurotä itat ba api it yäpmāṅ ärowet yäk.

Kudupi Munapiktä Jon magätkuk

⁹* Eruk, näk notjinpak Jon, Jesu Kristo wäpi terak ninin buap ude itkamāṅ yän täwetat. Näk täṅkentāṅpāṅ komi bok nadäk täkamāṅ. Ba täṅkentāṅpāṅ Anutu täṅo äbot ude itpāṅ kome ṅonitāṅo bäräpita nämo umuntaṅkaṅ Jesuta itsämäk täkamāṅ. Täṅpākaṅ näk Anutu täṅo man yänḡahäk täṅkuro unita ba, Jesu täṅo mebäriṅi yänkwawa taṅkuro unita nepmäṅjipāṅ Patmos kome gwägu bāmopi-ken ṅo nepmaṅpāṅ komi epän namiṅkuṅ. ¹⁰ Eruk ittāṅgän Ekäni kadäni pähapken Kudupi Munapiktä näk magärirän nadāṅkut. Mädenaken man mämä taṅi, womat ude bumik ahāṅjirän ṅode nadāṅkut; ¹¹ Imaka kaṅpāṅ nadāwayāṅ täyan u kudän täṅpāṅ äbot täṅpani yotpärare 7 uken itkaṅ unita pewi kut

* **1:1:** Dan 2:28-29; Rev 1:19, 22:6 * **1:3:** Rev 22:7,10 * **1:4:** Kis 3:14-15; Rev 1:8, 3:1; Rev 4:5,8, 5:6; Rev 11:17, 16:5; Ais 11:2 * **1:4:** Munapik 7ta yäyak uwä man wārani. Juda ämatä imaka säkgämän kudupi kuräki kumänikek unita namba 7 yän yäk täṅpani. Unita Munapik 7 itkaṅ ṅo u Munapik inigän inigän nämo. U Kudupi Munapik kubägän unitäṅo kehäromi ba täktäk siwoṅṅi u uwäk täyak. * **1:5:** Jon 18:37; Kol 1:18; Sam 89:27; Rev 3:14, 17:14; 1Jo 1:7, 4:10 * **1:6:** 1Pi 2:5,9; Rev 5:10, 20:6 * **1:7:** Mat 24:30; Jon 19:34-37 * **1:8:** Rev 1:4, 15:3; Rev 21:6, 22:13 * **1:9:** Rev 6:9

yäk. Yotpärare 7 uwä wäpi ŋode; Efesus, Smena, Pegamum, Taiataira, Sadis, Firadelfia, Laodisia.

Jontä Jesu kaŋkuk

¹² Täŋpäkaŋ näk äma man näwetkuko u käwa yänkaŋ äyänutkut. Äyänutpäŋ topän säkgämän golpäŋ täŋpani 7 udepän yabänkut. ¹³* Täŋpäkaŋ topän 7 u bämopi-ken äma kubä käroŋ wädänirän kaŋkuro uwä Äma Bureni-inik täŋo inam dapun bumik kaŋkut. Äma uwä tek käroŋi tewän wädäwäpäŋ meran golpäŋ täŋpanipän kupäŋi-ken meran täŋkuk. ¹⁴* Täŋkaŋ gwäki pujiŋ kudup uwä paki-inik, gubam paki, ba notek pujiŋi ude. Täŋpäŋ dapuriwä kädäp mebet udeyani. ¹⁵ E, kuroŋiwä kuräki-inik, ägo wabiwani. Ba mani kotäk uwä ume maŋtapmak mämä ude bumik. ¹⁶* Täŋpäkaŋ keru bure kädätä guk 7 ude yepmäŋitkuk. E, meni-ken nanik päip, meni kukŋi kukŋi päraŋi-inik kubä äbä itkuk. Täŋkaŋ inami dapun edap bämop täŋkaŋ ijik täyak udeyani bumik ijiŋ-yäŋeŋirän kaŋkut. ¹⁷ Näk ude kaŋpäŋä kuroŋi-ken maŋpäŋ yäpa äpmonpäpän kumbanitä-yän patkut. Ude täŋira keru bure kädätä näkä terak penpäŋ ŋode näwetkuk; Gäk umuntäweno. Näkägän intäjukun-inik ba mäden-inik itat. Ba irit mäheŋi näk yäk. ¹⁸* Unita nadätan? Näk kumäŋpäŋ akuŋkuro unitä api it yäpmäŋ ärowet. Täŋkaŋ kumäk-kumäk ba geŋi waki unitäŋo yäma dätdät ba yäma ukät-ukät täŋo mäheŋi näk. ¹⁹* Täŋpäkaŋ gäk imaka apiŋo ahänirä yabätan u, ba kämi ahäkta yäwani yabäwayän täyan u kudup kaŋ kudän tä yäk. ²⁰* Täŋ, gäk ketna bure kädätä guk 7 yepmäŋ irira yabäno u, ba topän golpäŋ täŋpani 7 yabäno unitäŋo mebari gäwera nadä; Topän 7 u äbot täŋpani 7 u. Täŋpäŋ udegän guk 7 u äbot täŋpani unitäŋo aŋeroniye 7 u yäk.

2

Efesus komeken äbot täŋpanita man

¹* Eruk äma unitä ŋode näwetgän täŋkuk; Efesus nanik äbot täŋpani täŋo aŋeronita man ŋode kudän tä;

Äma guk 7 u keru bure kädätä yepmäŋitkaŋ topän golpäŋ täŋpani 7 u gänaŋ kuŋarani unitä inta ŋode yäyak; ²* Näk täktäkjin ba komi epänjin yabänpäŋ-nadäk täyat. Ba bäräpi gänaŋ gwäk pimiŋpäŋ kuŋatpäŋ äma wakiwaki täŋpanita gaŋani nadäk täkaŋ u imaka, tabänpäŋ-nadäk täyat. Ba ŋode imaka tabänpäŋ-nadäk täyat; Äma ätutä nin aposoro yän jop yänirä in jop manman unitäŋo mebari kawä täreŋkuk. ³ Ba in näka yänpäŋ kehärom taŋpäŋ komi kadäni käroŋi nadäk täkaŋ upänkaŋ nämo kwitak täkaŋ.

⁴ In kädät tägatäga ude täŋkuŋo upänkaŋ ŋode unita nadänira täga nämo täyak; Yäput penpäŋ nadäkinik täŋkuŋo kadäni uken näka gäripi pähap nadänkaŋ iron kädät iwatkuŋo apiŋo udegän nämo täk täkaŋ. ⁵* Unita bian siwoŋi kuŋatkuŋo unita juku piŋpäŋ bänepjin äyänutkaŋ kädät pengän iwatkuŋo u äneŋi kaŋ iwarut. Täŋ, bänepjin nämo sukurenayän täŋo uwä näkä äreŋpäŋ intäŋo topän uwä api täyomägaret. ⁶* Täŋpäkaŋ imaka kubä täŋirä nadäwa täga täyak uwä ŋode; Näk Nikolas ämaniye täŋo kädettä taräki nadäk täyat intä unita udegän taräki nadäk täkaŋ.

⁷* Unita äma jukuni nikektä man Munapiktä äbot täŋpani yäwetak ŋo juku penpäŋ ket nadäwut. Äma kubä nadäkiniki nämo pewän putärewänkaŋ iwan täŋo kehäromi yäpmäŋ äpayän täko uwä irit päya täŋo mujiŋi, Anututä epänken nanik u nakta api nadän imet yäk.

* **1:13:** Dan 7:13, 10:5 * **1:14:** Dan 7:9, 10:6; Rev 2:18, 19:12; Rev 14:2 * **1:16:** Hib 4:12; Rev 1:20; Rev 2:12,16; Rev 19:15,21 * **1:18:** Ais 44:6, 48:12; Rev 2:8, 22:13 * **1:19:** Rev 1:1 * **1:20:** Rev 1:16, 2:1; Rev 3:1 * **2:1:** Rev 1:16,20 * **2:2:** Rev 2:19; Rev 3:1,8,15; 1Jo 4:1 * **2:5:** Rev 2:16,22; Rev 3:3,19 * **2:6:** Sam 139:21 * **2:7:** Stt 2:9; Rev 22:2,14,19

Smena komeken äbot täŋpanita man

8 * Eruk äma unitä ɲode näwetgän täŋkuk; Smena nanik äbot täŋpani täŋo aŋeronita man ɲode kudän tä;

Äma intäjukun-inik ba mäden-inik it täyak, ba kumänpän kodak taŋkuko unitä inta ɲode yäyak; 9 * In komi bäräpi nadänkaŋ ämawebe inamiken äma äpani-inik, jopi jäwäri ude it täkaŋ u tabänpän-nadäk täyat. (Upänkaŋ in jäwäri nämo, tuŋum pähapjin nitek.) Tänpäkaŋ näk nadätat, Juda äma ätutä wäpjin yäpmän äpäkta sära man täwet täkaŋ. Täŋ, Juda äma uwä Juda äma bureni nämo, u Satan täŋo äbot. 10 * Tänpäkaŋ mäden, imaka ahän taminayän täkaŋ unita nämo umuntäneŋ. Nadäkaŋ? Satantä nadänjirän inken nanik ätu yämagut pänku komi yotken yepmanayän täkaŋ. Ude tänayän täkaŋ uwä intäŋo nadäkinikjin täŋyabäkta kepma 10 ude api ahän tamek. Upänkaŋ kumän-kumän tadäpnayän täkaŋ unita nämo umuntäneŋ. Nämo, Anutu täŋo man iyap taŋpän ehutpän pen yäpmän kuŋarirä irit kehäromi täŋo epmäget kudän api tamet.

11 * Unita äma jukuni nitektä man Munapiktä äbot täŋpani yäwetak ɲo juku penpän ket nadäwut. Äma kubä nadäkiniki nämo pewän putärewänkaŋ iwan täŋo kehäromi yäpmän äpayän täko uwä kumäk-kumäk namba 2 uwä api irepmirek yäk.

Pegamum komeken äbot täŋpanita man

12 * Man ude yänpän äma unitä ɲode näwetgän täŋkuk; Pegamum nanik äbot täŋpani täŋo aŋeronita man ɲode kudän tä;

Äma päip meni kukŋi kukŋi päraŋi-inik yäpmän kuŋat täyak unitä inta ɲode yäyak; 13 * Intä kome it täkaŋ unitäŋo mebäri nadätat. Kome uken Satantä intäjukun-inik it täyak upänkaŋ in wäpna biŋam inŋit-inik tänpän kuŋat täkaŋ. Satan täŋo kome uken man buramik ämana wäpi Antipas uwä kumän-kumän utkuŋo upänkaŋ nadäkinikjintä näka äwo nämo yänkuŋ. 14 * Tänpäkaŋ täktäkjin ätuta nadäwa täga nämo täk täyak uwä ɲode; In bämopjin-ken Balam täŋo kädet iwarani ätu itkaŋ. Balam u nadäkaŋ. U Balaktä Isrel nanik pen yäwet-pewän waki kädet iwatneŋta iwetpän iwoŋärek täŋkuk. Waki kädet uwä anutu jopi nadän yämiŋpän anutu jopita ärawa täŋpani täŋo ketem naŋkuŋ, ba kubokäret kädet iwatkuŋ. 15 Tänpäkaŋ udegän, in bämopjin-ken Nikolas täŋo kädet iwarän täwanitä itkaŋ. 16 Unita in bänepjin äyänjurut. Bänepjin nämo äyänjutnayän täŋo uwä näk bäränjek ahän tamiŋpän mena päraŋi unitä äma udewani iwan api täŋ yämet.

17 * Unita äma jukuni nitektä man Munapiktä äbot täŋpani yäwetak ɲo juku penpän ket nadäwut. Äma kubä nadäkiniki nämo pewän putärewänkaŋ iwan täŋo kehäromi yäpmän äpayän täko uwä ketem käbop nanik wäpi mana upän api ima nänpek. Ude tänpän mobä paki kubä terak wäpi kodaki kudän tänpän api imet. Tänpäkaŋ wäpi kodaki uwä mähemi-tägän kaŋpän nadäk api täŋpek yäk.

Taiataira komeken äbot täŋpanita man

18 * Eruk man ude yänpän äma unitä ɲode näwetgän täŋkuk; Taiataira äbot täŋpani täŋo aŋeronita man ɲode kudän tä;

Anutu täŋo nanaki, dapuri kädäp mebet udewani nitek ba kuroŋi kuräki-inik, ägo wabiwani nitektä inta ɲode yäyak; 19 Täktäkjin kudup yabänpän-nadäk täyat. Ba bänep iron täŋit, nadäkinik ikek kuŋarit, ba bäräpi gänaŋ gwäk pimiŋpän kuŋat täkaŋ u kudup tabänpän-nadäk täyat. Ba ämawebe-ken täŋkentäk mebäri mebäri täŋ yämik täkaŋ u imaka, yabänpän-nadäk täyat. Bureni, kädet tägatäga bian täk täŋkuŋo u yärepmitpän apiŋo säkgämän-inik täk täkaŋ.

* 2:8: Rev 1:17 * 2:9: 2Ko 11:14-15; Jem 2:5; Rev 3:9 * 2:10: Mat 10:28; 2Ti 4:8; Jem 1:12; Rev 3:11 * 2:11: Rev 20:14, 21:8 * 2:12: Ais 49:2; Rev 1:16 * 2:13: Rev 3:8 * 2:14: Nam 22-24; Nam 25:1-2; Nam 31:16; 2Pi 2:15 * 2:17: Kis 16:4,14-15; Jon 6:48-50; Ais 62:2; Rev 3:12, 19:12 * 2:18: Rev 1:14-15

²⁰* Upänkaŋ näk ŋode unita nadänira täga nämö täyak; In webe ärowani wäpi Jesebel u nadän iminpanj jop kaŋkaŋ irirä näk profet yän jop yäk täyak. Jop man ude yäwetpanj ämanaye yän-yäkŋat-pewän kubokäret täŋit anutu jopi nadän yäminpanj anutu jopita ärawa täŋpani täŋo ketem nak täkaŋ. ²¹ Ude täŋirä webe unitä bänepi äyänutta itsämän yäpmän äbut. Ude itsämburopän bänepi nämö äyänutpanj kubokäret kädet mäde ut imikta nämö yäyak. ²² Unita näk webe u täŋpewa komi api nadäwek. Ba äma, webe ukät epän waki täk täkaŋ unitä webe u mäde nämö ut iminayän täŋo uwä komi wakiinik api ahän yämek. ²³* Täŋpanj äperiye nanak kumän-kumän api däpet. Ude täŋira äbot täŋpanitä näka ŋode api nadäneŋ; U bänep nadäk-nadäknin kudup nibänpanj nadäwän tärewani yäk. Ba nin äma kuduptagän täktäknin täŋo kowata api däpmän tärewek yän api nadäneŋ.

²⁴ Täŋpäkaŋ Taiataira nanik äbot täŋpani in ätutä webe unitäŋo jopman u mäde ut iminkuŋ. Ba äma ätu Nin Satan täŋo nadäk käbop nanik u iwat täkamän yän yäk täkaŋ äma udewanita mäde ut yämik täkaŋ. Eruk inta äneŋi bäräpi kubä nämö api tamet. ²⁵* Täŋpanj ŋode kaŋ täŋput; Kädet täga yäpmän kuŋat täkaŋ ugänpanj in-it-inik täŋpanj yäpmän kuŋarirä äneŋi api äbet. ²⁶⁻²⁷* Täŋ, äma kubä nadäkiniki nämö pewän putärewänkaŋ iwan täŋo kehäromi yäpmän äpayän täko uwä guŋ ämata intäjukun it yämikta näkä kehäromi api imet.

Ude täŋira mana buramiwut yänpanj käbotinik däpmän kärapmit täkaŋ ude pärip-päriptä api däpmän kärapmirek yäk. *Sam 2:9*

Kehäromi, äma udewanita yämayän täyat uwä kehäromi Nanatä namiŋkuko udegän. ²⁸* Kehäromi u yäminpanj guk pähap wäpi äbäyänek u imaka, api yäniŋ kirewet. ²⁹ Unita äma jukuni nikektä man Munapiktä äbot täŋpani yäwetak ŋo ket nadäwut yäk.

3

Sadis komeken äbot täŋpanita man

¹* Eruk man ude yänpanj äma unitä ŋode näwetgän täŋkuk; Sadis nanik äbot täŋpani täŋo aŋeronita man ŋode kudän tä;

Äma Anutu täŋo Munapik 7 u ba guk 7 u yäpmän kuŋat täyak unitä inta ŋode yäyak; Näk täktäknin kudup yabänpanj-nadäk täyat. Ämatä tabänjirä kodaki bumik kuŋat täkaŋ upänkaŋ bänepjin kumbani. ² Unita in däpureŋpanj nadäkinikjin täpuri itkaŋ kumbayän täyak u äneŋi täŋpewä kodak täŋpanj kehäromi nitek kaŋ irut. Nadäkaŋ? Täktäknin Anutuna inamiken käwa nämö tägak täyak. ³* Unita imaka tamiŋpanj taniŋ kirewani ba täwetpanj täwoŋärewni unita äneŋi juku piŋpanj yäpmän kuŋatpanj bänepjin äyänurut. Täŋpäkaŋ nämö kikäŋuräwä näkŋa iwantä-yän api tädot tamet. Näkŋo kadänina nämö nadänjirä api tädot tamet.

⁴* Täŋpäkaŋ Sadis äbot täŋpani in ätu itkaŋ uwä tekjin kome täŋo garok nämö yäpurä ijinkuŋ. Äma udewani unita nadäwa täga täk täyak unita äma udewani tek paki täŋkaŋ näkkät bok api kuŋatne. ⁵* Nadäkaŋ? Äma kubätä nadäkiniki nämö pewän putärewänkaŋ iwan täŋo kehäromi yäpmän äpayän täko uwä tek paki udewani iniŋ kirewa täŋpanj kuŋarirän irit kehäromi täŋo wäpi tawaŋ terak wäpi nämö api awähuret. Nämoinik, wäpi u Nana-kät aŋeroniye inamiken api yänahäwet. ⁶ Unita äma jukuni nikektä man Munapiktä äbot täŋpani yäwetak ŋo ket nadäwut yäk.

Filadelfia komeken äbot täŋpanita man

* **2:20:** 1Kin 16:31; 2Kin 9:22; Rev 2:14 * **2:23:** Sam 7:9; Jer 11:20; Jer 17:10; 2Ti 4:14; Rev 20:12-13 * **2:25:** Rev 3:11 * **2:26-27:** Rev 12:5 * **2:28:** Rev 22:16 * **3:1:** Rev 1:4,16, 2:2 * **3:3:** Rev 2:5; 1Te 5:2 * **3:4:** Jud 23 * **3:5:** Mat 10:32; Luk 10:20

7* Eruk man ude yänpän äma unitä ñode näwetgän täŋkuk; Filadelfia nanik äbot täŋpani täño aŋeronita man ñode kudän tä;

Imaka bureni täño mähemi, äma kudupi unitä Devit täño ki yäpmän kuŋatpän yäma dārirān äma kubätä äneŋi yäput-pipinaŋi nämo. Ba yäma yäput pipiŋirān äma kubätä äneŋi dātnaŋi nämo. Unitä inta ñode yäyak; 8* Näk täktäkjin yabänpän-nadäk täyat. Tänpäkaŋ näk yäma dāt tamiŋkuro ño äma kubätä äneŋi yäput-pipinaŋi nämo. Ba intäño kehāromijin täpuri-inik pat tamitak u nadätat. Kehāromijin täpuri upänkaŋ ehutpän manna biŋam yäpmän kuŋatpän näka äwo nämo yänkuŋ. 9* Unita ñode nadāwut; Satantä äbotken nanik äma ätutä Nin Juda äma yän yäk täkaŋ upänkaŋ Juda äma bureni nämo, udewani peŋ yäwetpewa inken äbänkaŋ gukut imāpmok api täŋ tamineŋ. Ude tänpän inta nadän tamikinik täk täyat u api nadāwä täreneŋ. 10* Tänpäkaŋ komi bārāpi gānaŋ nadākinikjin nämo pewä putārewāpän näka kwikinik itsāmbut yän man täwetkuro u bureni iwat täkaŋ. Unita ämawebe komeni komeni uken kadāni waki ahāwayän täko uwä inken nämo ahāwekta api peŋpipiwet. Täŋkaŋ kadāni waki uwä ämawebe kuduŋtagän api tänyabāwek.

11* Tänpäkaŋ kadāni kārōŋi nämo itkaŋ pengän api ärewero unita imaka iŋitkaŋ u nämo pewä putārewek. Ude tänayän täño uyaku epmäget kudän inta biŋam iwoyāwani u äma kubätä täga nämo api täyomāgarek. 12* Nadākaŋ? Äma kubä nadākiniki nämo pewän putārewänkaŋ iwan täño kehāromi yäpmän äpayän täko uwä Anutuna täño kudupi yot kujat kehāromi kubä ude api tewet. Tewakaŋ äma u kudupi yot uken api it yäpmän ärowek. Tänpäkaŋ äma uterak Anutuna täño wāpi api kudän täwet. Ba Anutuna täño yotpārare, wāpi Jerusalem Kodaki kunum gānaŋ Anutuna-ken nanik äpāk täyak unitäño wāpi, ba näkŋaken wāpna kodaki äma uterakgän api kudän täwet. 13 Unita äma jukuni nikektä man Munapiktä äbot täŋpani yāwetak ño ket nadāwut yäk.

Laodisia komeken äbot täŋpanita man

14* Man ude yänpän äma unitä ñode näwetgän täŋkuk; Laodisia nanik äbot täŋpani täño aŋeronita man ñode kudän tä;

Man bureni mähemi-inik, kubä-yän kubä-yän nämo täŋpani unitä imaka kuduŋtagän Anututä pewän ahänkuŋo unitäño mähemi-inik it täyak. Unitä inta ñode yäyak; 15-16* Näk täktäkjin kudup yabänpän-nadäk täyat. Irit kuŋat-kuŋatjin uwä ume udewani. In ume kekeki ude kuŋarirä nänpa gārīpi nämo tänpäkaŋ mena-ken nanik aŋeŋ mäba-kunayän täyat ño! In ume säkgāmān, mäniri-inik ude nämo kuŋat täkaŋ, ba ume komiinik ude nämo kuŋat täkaŋ. Mäniri-inik ude kuŋatneŋ, ba komiinik ude kuŋatneŋo uyaku täga nadāwet. Upänkaŋ in ude nämo kuŋat täkaŋ!

17* Täŋkaŋ in ñode yäk täkaŋ; Nin tuŋum äma yän yäk täkaŋ. Imaka imaka mäyap yäpumāŋo unita säkgāmān itkaŋ imaka kubäta nämo wäyäkŋek täkamän yän nadäk täkaŋ. Upänkaŋ ude nämo! In mebārījin nämo nadāwä tumäk täkaŋ. Näkä tabāŋira äpani-inik, jopi jäwāri ude kuŋat täkaŋ, ba dapunjin tumbani, morāŋinik kuŋat täkaŋ. 18* Unita jukuman kubä ñode täwera nadāwut; In näkken gol moneŋ säkgāmān u yäpmänpän tuŋumjin nikek täkot. Ba näkken tek paki suwanpän yäpmänkaŋ mäyäkjin kaŋ täŋpipiwut. Ude täŋkaŋ dapunjin yäpätägakta marasin näkken suwanpän dapunjin-ken ärutkaŋ dapun säkgāmān kaŋ ijiwä tumbut.

19* Nadākaŋ? Ämawebe nadän yämikinik täk täyat unitäño irit kuŋat-kuŋari yäpā-siwōŋtakta komi yāmiŋit, yabän yänpän yāwetpän yāwoŋärek täk täyat. Unita inä ehutpän

* 3:7: Ais 22:22 * 3:8: 1Ko 16:9; Rev 2:2 * 3:9: Rev 2:9; Ais 45:14; Ais 49:23; Ais 60:14 * 3:10: Luk 21:19; 2Ti 2:12 * 3:11: Rev 2:10,16 * 3:12: Ais 62:2, 65:15; Ese 48:35; Rev 14:1, 21:2 * 3:14: Rev 1:5, 19:11; Kol 1:15 * 3:15-16: Rom 12:11; Rev 2:2 * 3:17: Hos 12:8; 1Ko 4:8; Luk 12:21 * 3:18: Ais 55:1; Jem 2:5; Rev 3:5, 4:4; Rev 16:15 * 3:19: 1Ko 11:32; Rev 2:5

kehärom taŋpäŋ bänepjin äyänurut. ²⁰* Täŋpäkaŋ näk yäma terak kwäpkwäp yäpuritat ŋo nämo nadäkaŋ? Eruk, äma kubätä manna nadäŋpäŋ yäma dät namayäŋ täko uwä, unitä yot gänaŋ äroŋpäŋ itpäŋ ukät ketem bok api näde. ²¹* Ba äma kubä nadäkiniki nämo pewän putärewänkaŋ iwan täŋo kehäromi yäpmäŋ äpayäŋ täko uwä näkkät wäpnek biŋam ikek bok itta api nadäŋ imet. U nanatä nadäŋ namiŋkuko udegän api nadäŋ imet. Näk komi epän täŋtäŋgän iwan täŋo kehäromi yomägakuro unita Nankät wäpnek biŋam ikek bok itta nadäŋ namiŋkuk. ²²Unita äma jukuni nikektä man Munapiktä äbot täŋpani yäwetak ŋo ket nadäwut yäk.

4

Kunum gänaŋ Anutu iniŋ oretkuŋ

¹* Imaka kudup u yabäŋpäŋ-nadäŋkuro u punin terak dapun täŋpäŋ kaŋkut; Kunum gänaŋ yäma kubä tumäŋirän. Kaŋ irira man kotäk, womat mämä bumik pengän nadäŋkuro unitägän äneŋi ahäŋkaŋ ŋode näwetgän täŋkuk; Gäk päbä imaka ahäktä yäwani ŋo gäwoŋärewa ka yäk. ²* Ude yäŋirän uterakgän Munapiktä magäŋirän kaŋkut; Kunum gänaŋ äma ärowani täŋo mäŋirani bägup kubä itkuko uterak äma kubä maŋŋirän. ³* Maŋŋirän kaŋkuro uwä gweŋi gämäni bok bumik ägo wabiŋ irirän. Täŋpäkaŋ maŋŋit irani u gwäki terakä gämok wära kudän säkgämän-inik unitä yewa täŋkuk. Gämok wära uwä mobä gweŋi ägo wabiwani bumik.

⁴* Täŋpäkaŋ maŋŋit irani u it gwäjiŋkuŋo uwä maŋŋirani bägup äneŋi 24tä itkuŋ. Täŋpäŋ maŋŋirani bägup 24 uterak äma ekäni 24tä maŋŋit äyänutkuŋ. Äma 24 uwä tek paki-inik yamäŋpäŋ gwäki-ken äma ärowani täŋo gwäpä säkgämän, golpäŋ täŋpani nitek unitä itkuŋ. ⁵* Eruk maŋŋirani bägup bämopi-ken itkuko u gänaŋ yäpä ba iromäŋ mämä pähap ahäŋ irirän inam dädän-ken topän mebet 7 ude ijiŋkuŋ. Topän mebet 7 u Anutu täŋo munapik 7 u. ⁶* Ude kaŋpäŋ äneŋi, maŋŋirani bägup u inam dädän-ken gwägu säkgämän, kwawanigän, ijiwä tumäŋ-kuk.

Ude täŋkaŋ maŋŋirani bägup dubini-ken kukŋi kukŋi imaka kuŋat-kuŋat ikek yaräbok-yaräboktä itkuŋ. U uwä inami käda ba mädeni käda dapuri nitekgän. ⁷Kubä uwä laion ude wani. Kubäwä bulimakau ämani bumik. Kubäwä äma inam dapun bumik. Kubäwä siäŋ piäŋ kuŋat täkaŋ ude wani. ⁸* Imaka kuŋat-kuŋat ikek 4 u piri 6 nitekgän. Ba gupi kudup, ba jiroki-ken imaka, dapuri nitekgän. Unitä kepma bipani, tärek-täreki nämo ŋode yäk täkaŋ;

Ekäni Anutu täŋpämerek, u kudupitä kudupitä kudupi-inik. Itkukotä itak. Unitägän api irek.

⁹* Täŋpäkaŋ imaka kuŋat-kuŋat ikek 4 unitä irit mähe mi mähe mi maŋŋirani bägup säkgämän terak it täyak u oraŋ imiŋpäŋ iniŋ orerit, bänep täga man iwerit täk täkaŋ. ¹⁰* Ude täk täkaŋ-ken uken äma ekäni 24 unitä irit kehäromi mähe mi maŋŋirani bägup terak it täyak u inamiken gwäjiŋ äpmon imiŋpäŋ gwäpäni säkgämän gämori-ken penkaŋ ŋode yäk täkaŋ; ¹¹Ekäninin Anutu epmäget kudän ba wäpi biŋam ba kehäromi, gäkä mähe mi täŋŋiri säkgämän täk täyak. Imata, gäkägän imaka kuduptagän u pewi ahäŋkuŋ. Ba gäkŋaken nadäk terak imaka kuduptagän ahäŋ moreŋkuŋo itkaŋ.

5

Netätä buk nämo pirärewni täga pirärewek?

* **3:20:** Jon 14:23; 1Jo 2:24 * **3:21:** Mat 19:28 * **4:1:** Rev 1:1,10 * **4:2:** Sam 47:8; Ais 6:1; Rev 4:9 * **4:3:** Ese 1:28 * **4:4:** Ais 24:23; Rev 3:18, 6:11 * **4:5:** Ese 1:13; Rev 1:4, 8:5; Rev 11:19, 16:18 * **4:6:** Ese 1:5-10,22; Ese 10:14 * **4:8:** Ais 6:2,3; Ese 1:18, 10:12; Rev 1:4,8 * **4:9:** Dan 4:34, 6:26; Dan 12:7; Rev 4:2,10 * **4:10:** Rev 4:9; Rev 5:1,7,13; Rev 6:16; Rev 7:10,15, 19:4, 21:5

1 * U kañpāñ uterakgän ñode kañkut; Äma mañirani bägup säkgämän terak it täyak u keribure kädätä buk wagupani kubä inñit irirän kañkut. Buk uwä mädeni kädä ba gämori kädä kudän ikekgän. Täñpākañ buk u ämatä jop pipiyäneño udetä nämäk 7päñ kehäromigän yäpmāñ gatāwani. 2 Täñpāñ äneñi aņero kehäromi kubä kañkut. Unitä gera terak ñode yāñkuk; Äma siwoñi netä unitä buk ñonitāño nämäk ketärenpāñ täga pipiyāwek? 3 Ude yāñirän kunum gānañ ba kome terak ba kumbani mājotä irani-ken kubätä buk u täga pipiyāñpāñ daninañi nämo täñkuk. 4 Äma kubätä täga itpāñ buk u daninañi nämo kañkuro unita butewaki nadāñpāñ konām bumta kotkut. 5 * Konām korira äma ekāni 24 ukät nanik kubätä ñode näwetkuk; Koreno yäk. Nadātan? Juda täño äbotken nanik Laion kubä ahāñkuk. U Devit täño orani wāpi biñam ikek unitä ämik täñpāñ iwan täño kehäromi yäpmāñ äpuko unita buk unitāño nämäk 7 u ketärenpāñ täga pipiyānañi yäk.

Tom Bätaki-tägän buk u täga pirärewek

6 * Ude yāñirän kañkut; Tom Bätaki kubä, kumāñ-kumāñ urani bumik unitä imaka kuñat-kuñat ikek 4 ukät äma ekāni 24, mañirani bägup säkgämän it äyāñutkuño u bāmopi-ken käreñ wädāñirän kañkut. Joñani 7, dapuri udegän 7. Joñani ba dapuri 7 uwä Anutu täño munapik 7 komeñi komeñi yāniñ kireñpewän kwani it yäpmāñ kukañ u. 7 * Ude kawakañ Tom Bätakitä päñku äma mañirani bägup säkgämän it täyak unitāño keribure kädä buk u irirän yäpuk. 8 * Buk nämo pipiyāwani u yäpmāñkañ irirän imaka kuñat-kuñat ikek 4 ukät äma ekāni 24 unitä Tom Bätaki gämori-ken gwājijñ äpmonñ imiñkuñ. U kubäkubätä wagäm-kät gāpe golpāñ täñpanipāñ inñitkuñ. Täñpākañ gāpe u gānañ naniktä gupe kábāñi gāripi nitek abuk. Gupe uwä Anutu täño kudupi ämawebe unitāño yāñapik man.

9 * Täñpākañ äma ekāni 24 ukät imaka kuñat-kuñat ikek 4 unitä kap kodaki kubä ñode teñkuñ;

Gutkuño unita buk unitāño nämäk ketärektä wäpka biñam ikek itan. Gäkño nägätkatä komeñi komeñi, äbori äbori uken nanik äma gupi inñam dapun inigän inigän, ba man kotäk mebäri mebäri yāwani suwañpāñ yepmañpi Anututa biñam täñkuñ.

10 * Ämawebe uwä irit kehäromi täño äbot ude itkañ Anutunin täño bāmop ämaniye ude kuñatneñta yepmañkun.

Ude yepmañkuno unita kome terak intäjukun itkañ kañiwat epän api täneñ yäk.

11 * Täñpākañ äneñi kañpāñ nadāñkuro uwä ñode; Äma ärowani täño mañirani bägup säkgämän ba imaka kuñat-kuñat ikek 4 ukät äma ekāni 24 u irirä aņero mäyap-inik, 1,000 ini äbot-äbot ba 10,000 ini äbot-äbot unitä äbä it gwājijñpāñ māmä pähap täñirä nadāñkut.

12 * Täñkañ gera terak man ñode yāñkuñ;

Tom Bätaki kumāñ-kumāñ urani u siwoñi-inik unita kehäromi, täñbumbum ba nadäwä tärek ba wāpi biñam, epmäget kudän, iniñoret-oret, ba bānep täga man iwet-iwet u kumän-tagän inita biñam täyak!

13 * Täñpākañ imaka kuñat-kuñat ikek kunum gānañ, kome terak, kumbani mājotä irani-ken ba gwägu pähap gānañ itkuño u kuduptagäntä ñode yāñirä nadāñkut;

Äma mañirani bägup säkgämän uterak it täyak ukät Tom Bätaki bok, iniñoret-oret, wāpi biñam, epmäget kudän ba kehäromi pat yāmitak udegän pen pat yämik täyon!

14 Ude yāñirä eruk, imaka kuñat-kuñat ikek 4 unitä ñode yāñkuñ; U bureni-inik! Täñpākañ äma ekāni 24 unitä gwājijñ äpmonñ yāmiñpāñ äma bägup säkgämän terak it täyak ukät Tom Bätaki u yāniñ oretkuñ.

* 5:1: Rev 4:2,10; Ais 29:11; Ese 2:9-10 * 5:5: Stt 49:9; Ais 11:1,10; Rev 22:16 * 5:6: Sek 4:10; Jon 1:36; Rev 1:4, 5:12; Rev 13:8 * 5:7: Rev 4:2,10 * 5:8: Rev 8:3-4, 14:2; Rev 15:2; Sam 141:2 * 5:9: Sam 33:3, 40:3; Sam 96:1, 98:1; Sam 144:9; Rev 14:3 * 5:10: Kis 19:6; Ais 61:6; Rev 1:6, 20:6; Rev 22:5 * 5:11: Dan 7:10; Hib 12:22 * 5:12: 1Sto 29:11; Rev 5:6 * 5:13: Rev 4:2,10

6

Hos 4 unitäjo manbijam

¹* Tänpäkañ äneñi ijiwa kwäpäñ kañkut; Tom Bätaki unitä buk nämäk 7päñ kehäromi yäpmäñ gatäwani u injitkanj nämäk kubä ketäreñkuk. Ketäreñirän imaka kuñat-kuñat ikek 4 ukät nanik kubätä iromäñ kotäk terak gera ñode yäñkuk; Abi! yäk. ²* Ude yäwänkañ hos paki kubätä uterakgän äbäñirän kañkut. Hos paki uterak äma kubä itkuko uwä äpa kuek ikek. Tänpäñ äma ärowani täño gwäpä imäkañ komi äma täño kehäromi yäpmäñ äpani ude tänpäñ komi äma mäyap komeni komeni däpmäñ paotta äneñi kuñkut.

³ Tänpäkañ Tom Bätakitä nämäk buk uterak yäpmäñ gatäwani namba 2 u ketäreñirän imaka kuñat-kuñat ikek namba 2tä yäñkuk; Abi! yäk. ⁴ Yäñirän hos gämäni kubätä äbä ahäñkuk. Hos gämäni uterak äma itkuko u kome terak bätaki säkgämän irit wärämurirän ämatä kowata kowata ämiñ kumäkta kehäromi imani. Ba kadä tañi kubä keriken pewani injirirän kañkut.

⁵ Tänpäkañ Tom Bätakitä äneñi nämäk namba 3 u ketäreñirän imaka kuñat-kuñat ikek namba 3tä yäñkuk; Abi! yäk. Ude yäwänä uterakgän dapun tänpäñ kañkut; Hos kubiri kubätä äbä ahäñkuk. Äma hos kubiri uterak itkuko uwä ketem täño bäräpi wohurani kubä injitkuk. ⁶ Injirirän imaka kuñat-kuñat ikek 4 u bämopi-ken äma täño man kotäk bumik kubätä ahäñpäñ äma hos terak itkuko u ñode iwerirän nadäñkut; Gäk päñku kome terak epän täñiri ketem täpuri kubä suwakta gwäki ärowani-inik api peney yäk. Saguom kubäkubä gwäki tañi, 10 kina ude yäk. Täñkañ olip gakñi ba wain ume nämo tänpewi waneñ yäk.

⁷ Tänpäkañ Tom Bätakitä äneñi nämäk namba 4 u ketäreñirän imaka kuñat-kuñat ikek namba 4tä yäñkuk; Abi! yäk. ⁸* Yäwänä dapun tänpäñ hos pujiñi jänjwam bumik kubätä äbä irirän kañkut. Äma hos uterak itkuko u wäpi Kumäñ-kumäñ. Äbäñirän kubä wäpi Geñi Wakitä tuängän iwatkuk. Tänpäkañ kome terak ämawebe yäpmäñ daniwä äbot pähap 3 ude jop irirä äbot namba 4 uken kumäñ-kumäñ pewän ahäkta kehäromi yämani. U ämawebe äbot u kumäñ-kumäñ däpmäkta ämik, nakta jop irit ba käyäm pewän ahäñkuñ. Ba ämawebe u däpmäkta tom komi komi yäniñ kireñkumän.

⁹ Tänpäkañ Tom Bätakitä äneñi nämäk namba 5 u ketäreñirän kañkut. Ämawebe Anutu täño manta nadäkinik tänpäñ manbijam yäñahäñirä däpani ätu unitäjo mäjoni, alta gämori-ken irirä yabäñkut. ¹⁰* Ämawebe uwä gera terak Anutu ñode iwet yabäñkuñ; O Ekäni intäjukun-inik, yäñkehäromtak mähemi kudupi, kome ämatä nidäpmäñ-pewä kumbumäño u kowata bäräñeñ api däpmäñ tärewen ba nämo? ¹¹* Ude yäñirä tek paki ini-ini yämiñ moreñpäñ ñode yäwetkuk; Kämi. Kristo täño watä epän tänpäni notjiye ätu, in tadäpuño udegän ätu däpmäkta yäwani u däpmäkgän täñirä kowata api däpmäñ tärewet yäk.

¹²* Tänpäkañ Tom Bätakitä äneñi nämäk namba 6 u ketäreñirän kenäñ pähap kwainkuk. Kwainjirän edap bipmäñ utpäñ käbot jiburani ude äworeñkuk. Ba komepaktä nägät äworeñkuk. ¹³* Ba guktä kunum terak nanik tärenpäñ kome terak mañkuñ, wama mujip mänit tañi piäñpewän tärenj mak täkañ ude. ¹⁴* Ba kunumtä udegän, tek gwäjik takamäñ ude ini gwäjinpäñ paotpenj kuñkut. Täñirän pomkät, kome gwägu bämopi-ken irani u kuduhtagän ini iranitä akumañ paotpenj kuñkuñ.

¹⁵* Ude ahäñirän komeni komeni uken nanik äma ärowani ba epän watä äma jopi, ba komi äma täño intäjukun äma, ba tuñum äma kehäromi nizek, ba ärowani äpani kuduhtagän päñku mobä gänañ ba mobä käwut-ken käbop itkañ ñode yäñkuñ; ¹⁶* Pom ba mobä intä

* **6:1:** Rev 4:6, 5:1 * **6:2:** Sek 1:8, 6:1-6 * **6:8:** Jer 15:1-3; Ese 5:12,17; Ese 14:21; Ese 33:27 * **6:10:** Rev 16:7; Lo 32:43; Sam 79:10 * **6:11:** Rev 3:18, 7:9,13; Rev 19:14 * **6:12:** Mat 24:29; Apos 2:20; Rev 8:12 * **6:13:** Ais 34:4 * **6:14:** Ais 34:4; Rev 16:20 * **6:15:** Ais 2:10,19,21 * **6:16:** Luk 23:30; Rev 4:2,10

äpänpän nidäpmän-pewä paoritna äma maŋirani bägup säkgämän terak it täyak u dapuri-ken ahänetawä! Ba Tom Bätaki täño kokwawak kaŋ-ahänetawä yän yänkuŋ. ^{17*} Eruk yarä unitäño kokwawak kadäni pähap ahatak unita äma netä unitä täga api irek?

7

Äma damani-ken wären täŋpani

^{1*} Imaka u käwa tärenjirän eruk aŋero 4 ude yabänkut. Unitä kome gägäni 4 uken kuŋatkan kome täño mäni 4 ude yepmäŋitpän yäniŋ bitnäŋkuŋ. Kome terak, gwägu terak ba päya terak mäni äneŋi nämo piäwekta ude täŋkuŋ. ² Täŋirä edap abani käda aŋero kubä äbänjirän kaŋkut. U Anutu irit kehäromi mähemi täño wären yäpmän kuŋatkuk. Yäpmän kuŋatkan aŋero 4 u kome terak ba gwägu terak täŋpäwak täkta kehäromi yämani uwä gera terak ŋode yäwetkuk; ^{3*} In kome, gwägu ba päya bäräneŋ nämo täŋpä wanen. Intäjukunä nintä Anutu täño watä epän ämawebeniye damani terak Anutunin täño wären tänyän yäk. ^{4*} Ude yänkaŋ Isrel ämawebe u bämopi-ken nanik ämawebe Anutu täño wären ikek u kudup 144,000 yän yänjirän nadänkut. ⁵ Täŋpäkaŋ Isrel ämawebe kuduŋtagän äbot 12. Äbot kubäkubä u gänaŋ nanik ämawebe 12,000-12,000 ude Anutu täño wären nikek ŋode yäpmän danin yepmaŋkuŋ;

Juda täño äbotken nanik äma 12,000.

Ruben täño äbotken nanik äma 12,000

Gat täño 12,000

⁶ Ase täño 12,000

Naptali täño 12,000

Manase täño 12,000

⁷ Simeon täño 12,000

Livai täño 12,000

Isasa täño 12,000

⁸ Sebulun täño 12,000

Josep täño 12,000

Benjamin täño 12,000

Äma mäyap Anutu inamiken itkaŋ iniŋ oretkuŋ

^{9*} Täŋpäkaŋ imaka u kaŋpän nadäwa tärenjirän äneŋi kubä ŋode kakgän täŋkut; Äbot pähap-inik, äma kubätä täga daninaŋi nämo, ämawebe äbori äbori, komeni komeni, gupi inam dapun inigän inigän, ba man kotäk mebäri mebäri yäwani, äbot pähap u äma maŋirani bägup säkgämän uterak itkuko ukät Tom Bätaki u dubini-ken käron wädänjirä yabänkut. Äbot pähap u tek paki nikekgän, keritä imuk pähäm initkaŋ man gera terak ŋode yänkuŋ;

^{10*} Anutunin, maŋirani bägup säkgämän terak it täyak ukät Tom Bätaki, yäpätägak täño mähemi-inik itkamän.

¹¹ Täŋpäkaŋ maŋirani bägup säkgämän dubini-ken äma ekäni 24 ukät imaka kuŋat-kuŋat ikek 4 u irirä aŋero kuduŋtagän itgwäjinŋkuŋ. Itgwäjinŋpän bägup säkgämän u dubini-ken kome terak inami yäpä-äpmonpöpän patkuŋ. Ude patkaŋ Anutu iniŋ oretpän ŋode yänkuŋ;

^{12*} Bureni! Iniŋ oretoret, epmäget kudän, nadäwä tärek, bänep täga man iwet-iwet, wäpi biŋam ärowani pähap, ba kehäromi u Anutunintä mähemi täŋpän tärek-täreki nämo it yäpmän äroton! U bureni-inik!

^{13*} Näk ude käwa tärenjirän äneŋi äma ekäni 24 ukät nanik kubätä näwetkuk; Ämawebe tek paki nikek u netä? De naniktä äbuŋ? ^{14*} Ude näwet yabänjirän kowata ŋode iwetkuk;

* **6:17:** Jol 2:11; Neh 1:6; Mal 3:2 * **7:1:** Jer 49:36; Dan 7:2 * **7:3:** Ese 9:4,6; Rev 9:4 * **7:4:** Rev 14:1,3

* **7:9:** Rev 3:18 * **7:10:** Rev 4:2,10 * **7:12:** Rev 5:12, 11:17 * **7:13:** Rev 3:18 * **7:14:** Mat 24:21

Äma ärowanina, uwä gäkä nadätan. Ude iwerawä näwetkuk; Ätu ŋowä iwan keru terak butewaki ba komi pähap gänaŋ naniktä äbuŋ yäk. Unitäŋo teki uwä Tom Bätaki täŋo nägäripäŋ ärutpak taŋkuŋ yäk.

15 * Ude täŋkuŋo unita Anutu täŋo maŋirani bägup säkgämän u dubini-ken itkaŋ bipani kepma unitä yotken watä epän täŋ imik täkaŋ.

Täŋirä äma maŋirani bägup säkgämän terak it täyak unitä yabäŋ yäwatpäŋ watäni it yämik täyak.

16 * Täŋpakaŋ nakta ba umeta äneŋi kubä nämo api yeneŋ.

Ba edaptä komi nämo api yewek. Ba komi kädäp ikektä nämo api yewek.

17 * Imata, Tom Bätaki maŋirani bägup säkgämän bämopi-ken it täyak unitä watäni säkgämän api it yämeko unita.

Itkaŋ irit kehäromi täŋo ume dapuri-ken api yämagut yäpmäŋ kuk täŋpek. Täŋkaŋ Anutunitä ini dapuri-ken konämi pito uwä api ärut yämek.

8

Nämäk namba 7 u ketäreŋkuk

1 * Täŋpakaŋ Tom Bätakitä nämäk buk terak yäpmäŋ gatäwani namba 7 u ketäreŋirän kunum gänaŋ mämäni nämo irirän kadäni käroŋi bumik täŋkuk. 2 Kum itkuŋo u täreŋirän yabäŋkut; Aŋero 7 Anutu dubini-ken käroŋ wädäŋ it täkaŋ unita ätutä womat 7 ude yämiŋkuŋ.

3 * Täŋpakaŋ aŋero kubätä alta dubini-ken äbä itkuk. U gäpe golpäŋ täŋpani iŋit irirän kubätä äbä päya umumi käbäŋi täga nitek gäpe u gänaŋ bumta piŋkuk. Piŋkuko uwä kudupi ämawebe täŋo yäŋapik mankät awähutkan Anututa ärawa ude ijikta. Ude piwänkaŋ aŋero uwä gäpe u alta golpäŋ täŋpani, maŋirani bägup säkgämän iŋam dädan itak uterak penkaŋ pewän ijiŋkuŋ. 4 * Pewän ijiŋirä gupe käbäŋi nitek ukät kudupi ämawebe täŋo yäŋapik mantä aŋero unitäŋo keru-ken naniktä Anutu-ken äroŋkuk. 5 * Äroŋirän aŋero uwä kädäp gäyek alta terak nanik yäpmäŋkaŋ gäpe u gänaŋ pewän tokŋewäpäŋ kome terak umu äreŋ täŋpän maŋkuŋ. Äreŋ täŋpän maŋirä yäpä kwinitpäŋ, iromäŋ mämä taŋi yäŋirän kenäŋ pähap bumta kwaiŋkuk.

Kome terak imaka imaka ahäŋkuŋ

6 Eruk, u punin terak aŋero 7 unitä womat iŋit itkuŋo u piäkta kadäni keräp taŋkuk.

7 * Täŋkaŋ aŋero namba 1 unitä womat piäŋirän iwän mim ikek, ba kädäp mebet nägät-kät awähurani unitä kome terak maŋkuŋ. Maŋkaŋ kome ätuken kädäp pähap ijiŋ patkuk. Täŋkaŋ kome ätukenä päya ijiŋ paotkuŋ. Täŋkaŋ kome terak mup kuduptagän, udegän ijiŋ paotkuŋ.

8 * Ijiŋ paorirä aŋero namba 2tä womat piäŋkuk. Piäŋirän imaka kubä pom taŋi bumik, kädäp mebet ikek unitä gwägu pähap gänaŋ maŋpä äpmonkuk. 9 Äpmonirän gwägu pähap u moräki nägät äworeŋkuk. Nägät äworeŋirän gwägu tom mäyap kumbuŋ. Täŋirä gäpe, gwägu uterak kuŋarani imaka, mäyap imät täŋpä kuŋkuŋ.

10 Täŋpakaŋ äneŋi aŋero 3tä womat piäkgän täŋkuk. Womat piäŋirän guk pähap kubä kunum gänaŋ naniktä täreŋkaŋ topäntä-yäŋ ijiŋ-yäŋeŋkaŋ kome ätuken ume gänaŋ ba ume dapuri-ken maŋkuk. 11 * Guk u wäpi Jarip. U ume gänaŋ maŋirän ume uwä jägämi pähap, ämatä nänaŋi nämo täŋkuk. Nänaŋi nämo täŋkuko u naŋirä jägämi täŋpäpäŋ äma mäyaptä kumäŋ täŋpä kuŋkuŋ.

* 7:15: Rev 4:2,10 * 7:16: Ais 49:10 * 7:17: Sam 23:2; Ais 25:8; Jon 10:11; Rev 5:6, 21:4 * 8:1: Hab 2:20
 * 8:3: Rev 5:8; Kis 30:1-3; Rev 9:13 * 8:4: Rev 5:8 * 8:5: Wkp 16:12; Kis 19:16-19; Rev 4:5, 11:19; Rev 16:18
 * 8:7: Kis 9:23-26; Ese 38:22; Jol 2:30 * 8:8: Kis 7:20-21 * 8:11: Jer 9:15

12 * Tänpäkaŋ aŋero namba 4tä womat piäkgän täŋkuk. Womat piänjirän edap moräki, komepak moräki ba guk ätu kehäromini yäyomägat-pewä penjäŋeki moräki paotkuŋ. Penjäŋeki moräki paorirä kome kukŋi kada bipmäŋ utkuk. Ba bipani udegän, kome ätuken guk ba komepak kumkum ijinŋuŋ. 13 * Ude kaŋkaŋ uterakgän siän pähap kubä kaŋkut. Uwä punin-inik unuken piän kuŋkaŋ gera ŋode yänkuk; Wära! wära! Aŋero yarakubä womat nämo piäwanitä womat piänjirä kome ämatä jide api täneŋ?

9

Käpukbam awaŋ käroŋi-ken naniktä abun

1 * Eruk aŋero namba 5tä womat piäkgän täŋkuk. Womat piänjirän dapun tänpän guk kubä kunum gänaŋ naniktä täreŋpeŋ kome terak maŋ päranipän kaŋkut. Guk unita awaŋ käroŋi boham, unitäŋo yäma dätta ki imani. 2 * Unitä awaŋ käroŋi boham unitäŋo yäma dārirän gupe pähap abuk. Gupe u epänken kogä pähap ijinirä ärok täkaŋ ude. Gupe unitä äro edapkät kunum itpipinŋewän gwägätuk. 3 * Tänjirän gupe gänaŋ nanik käpukbamtä abämaŋ kome terak äpmonŋuŋ. Täŋkaŋ kehäromi yämani uwä bam bumik, meni komigämän. 4 * Tänpäkaŋ kome terak tepäraŋ, päya päham ba moyeŋ, nak yeŋ udewani tänpä wanentawä yän yäwerani. Täŋkaŋ ämawebe damani-ken Anutu täŋo wäreni nämo, u iwan täŋ yämikta yäntäreŋ yämani. 5 Täŋkaŋ kumän-kumän dāpneŋta nämo. Jop, komi pähap yämikta kehäromi yämani. Komi pähap uwä bamtä äma yek täkaŋ ude komepak 5ta nadāneŋta yäwani. 6 * Eruk kadāni uken ämatä komi pähap nadānpän kumäkta gāripi-inik nadāneŋo upänkaŋ kumäk-kumäk kädetta wäyäkŋewä wawäkaŋ komi pen nadāneŋ.

7 * Tänpäkaŋ käpukbam uwä hos ämik täkta tuängän tuängän itkaŋ tawaŋ kuk täkaŋ ude irirä yabänŋkut. Gwäki terak äma ärowani täŋo gwäpä golpän täŋpani bumik. Tänpäkaŋ inami dapun äma täŋo bumik. 8 * Täŋkaŋ gwäki pujiŋ käroŋi, Juda webe täŋo gwäki pujiŋ udewani bumik. Täŋkaŋ meni uwä, laion meni udewani. 9 * Täŋ, kupänŋteki uwä kapapän täŋpani bumik. Ba piri mämāni u hos mäyaptä ämikta bārāneŋkaŋ täk täkaŋ ude bumik. 10 Täŋkaŋ uyaŋi uwä tuk uyaŋi bumik. Ba meni komi uwä uyaŋi-ken itak. Meni unitä ämata komi pähap yämiŋtäŋ kuŋjirä komepak 5 ude tärekta kehäromi yämani. 11 Tänpäkaŋ käpukbam komi unitäŋo äma ärowani kubä itak. U awaŋ käroŋi boham unitäŋo aŋero wāpi Tänpāwak. Tänpāwak u Juda täŋo man terak wāpi Abadon, ba Grik man terak Apolion.

12 * Eruk imaka umuri kubä täretak uba. Imaka umuri yarä ahäkta yäwani unitä itkamän.

Komi äma äbot pähap ahänŋkuŋ

13-14 * * Eruk, aŋero namba 6tä womat piänŋkuk. Piänjirän alta golpän täŋpani Anutu inamiken it täyak, unitäŋo joŋani 4 u bāmopi-ken nanik man kotäk kubä ahänjirän nadänŋkut. Man ahänŋkuko uwä aŋero namba 6 womat inŋitkuko u man ŋode iwetkuk; Yufretis umeken aŋero 4 topmäk terak itkaŋ u pit yämi yäk. 15 * Aŋero 4 u ämawebe kome kukŋi kada irani dāpmän paotneŋta kadāni yän yämanita itsämän itkaŋ yäk. Ude yänjirän aŋero 4 kadāni yän yämani uwä siwoŋi ahänjirän aŋero nabä 6 unitä pänku pit yämiŋkuk. 16 Täŋkaŋ komi ämaniye hos terak maŋirani 200 milion ude itkaŋ yän yänjirän nadänŋkut.

17 Tänpäkaŋ dāpmonken hoskät, mähemiye bok yabänŋkuro u ŋode yabänŋkut; Hos mähemiye täŋo kupänŋtek ätu gämāni-inik, ätu gwagāri, ätu jänwam bumik. Täŋ, hos gwäkiwä laion gwäki bumik. U meni gänaŋ nanik kädāp mebet, gupe ba mobä kädāp mebet ikek unitä abun. 18 Imaka waki umuri yarakubätä äma ätu dāpmän paotkuŋ. Hos

* 8:12: Rev 6:12-13 * 8:13: Rev 9:12, 11:14 * 9:1: Rev 20:1 * 9:2: Stt 19:28; Kis 19:18; Jol 2:2,10 * 9:3: Kis 10:12,15 * 9:4: Rev 7:3 * 9:6: Jop 3:21; Jer 8:3; Rev 6:16 * 9:7: Jol 2:4 * 9:8: Jol 1:6 * 9:9: Jol 2:5 * 9:12: Rev 8:13 * 9:13-14: Rev 8:3 * 9:13-14: Rev 16:12 * 9:15: Rev 8:7-12

meni gänaŋ nanik kädäp mebet, gupe ba mobä kädäp mebet ikek komigämän unitägän kumän-kumän däpuŋ. ¹⁹Täŋpäkaŋ hos unitäŋo kehäromini uwä meni ba uyaŋi-ken nikek itkaŋ. Täŋkaŋ hos uyaŋi uwä gämok bumik, gwäki nikek. Unitä komi yämik täkaŋ.

²⁰* Täŋpäkaŋ äma ätu imaka waki umuri uterak kumäŋirä ätu oraŋ yämiŋkuŋo upäŋkaŋ ini bänepi nämo sukurenkuŋ. Ba irit kuŋat-kuŋarita nadäŋirä waki kubä nämo täŋkuk. Nämoinik! Ätu uwä mäjo wärata nadäkinik pen täŋkuŋ. Ba yäwik gol ba siriwapäŋ täŋpani ba ain, mobä ba päya kujatpäŋ täŋpani, yabäŋpäŋ-nadäk nämo täŋpani ba jukunitä nämo nadäwani ba ini kuroŋ nämo kuŋarani u mäde nämo ut yämiŋkuŋ. ²¹Ude täŋkaŋ äma kumän-kumän däpmäk-däpmäk, äma yärat-yärat, kubokäret, ba kubota u nämo penkuŋ. Nämoinik!

10

Aŋerotä buk täpuri Jonta imän naŋkuk

¹Eruk ude käwa täreŋirän äneŋi kubä ŋode kalgän täŋkut; Aŋero kehäromi nikek kubä kunum gänaŋ naniktä äpäŋirän kaŋkut. U tektawä gubampäŋ uwäk täŋkaŋ gwäki terak gämok wära gubam terak it täyak udewanitä yewa täŋkuk. Täŋkaŋ injami dapun edap dapuri ude, ba kuroŋi uwä kädäp mebet bumik ude täŋkuŋ. ²Täŋpäkaŋ kerik-ken buk täpuri kubä pipiyäŋpäŋ inŋitkuk. Täŋkaŋ abä kuroŋi bure kädätä gwägu pähap terak yeŋkuk. Täŋ, kuroŋi käpmäk kädawä kome terak yeŋirän kaŋkut. ³Ude täŋkaŋ laiontä gäwo yäk täkaŋ ude gera pähap yäŋkuk. Ude yäŋirän iromäŋ 7tä iniŋ yäŋkuŋ. ⁴* Iromäŋ 7tä iniŋ yäŋirä uterakgän näk kudän täwayäŋ täŋkut. Ude täŋira kunum gänaŋ man kotäk kubä ŋode yäŋirän nadäŋkut; Kudän täweno! Man iromäŋ 7 unitä yäŋo u nadäk-nadäka-ken käbop inŋit yäk.

⁵* Ude nadäŋpäŋ kaŋkut; Aŋero gwägu pähap ba kome terak yeŋirän kaŋkuro u kerik bure kädä kunum iwoŋäreŋkuk. ⁶* Ude täŋpäŋ Anutu, irit tärek-täreki nämo, ba kunum kome, gwägu pähap ba imaka kudup uterak itkaŋ u yäwän ahäwani, u wäpi terak ŋode yäŋkehärom täŋkuk; Kadäni käroŋi nämo itnayäŋ. Kadäni ahätäk! ⁷* Unita aŋero namba 7tä womat piäŋirän Anututä kämi täkta nadäk käbop penkuko u apiŋo täŋ-tärewayäŋ. Watä ämaniye profet bian yäwetkuko udegän ahäŋirän tärewayäŋ yäk.

⁸Aŋero nabä 7tä ude yäŋirän kunum gänaŋ nanik man kotäk nadäŋkuro u äneŋi yäkgän täŋirän nadäŋkut. U ŋode näwetkuk; Gäk päŋku buk täpuri aŋero gwägu pähap ba kome terak yeyak u kerik-ken pipiyäŋpäŋ inŋitak u yäpmäŋ! ⁹Ude yäwänä näkä päŋku aŋero, buk u täga namayäŋ? yäŋ iwetkuk. Iwerawä ŋode näwetkuk; Buk täpuri ŋo yäpmäŋkaŋ naŋ yäk. Naŋkaŋ mekaken gäripi säkgämän nadäwayäŋ, kuron doki bumik. Upäŋkaŋ kokka gänaŋ äpmoŋirän wakiinik nadäwayäŋ yäk. ¹⁰Ude näwerirän buk täpuri u kerik-ken nanik yäpmäŋpäŋ naŋkut. Naŋkaŋ mena-ken gäripi nikek, kuron dok bumik nadäŋkut. Upäŋkaŋ käma äpmoŋpäkaŋ kokna-ken wakiinik kubä nadäŋkut. ¹¹Näŋpakaŋ näwetkuk; Eruk, äma äbot komeni komeni ba man kotäk mebäri mebäri yäwani ba intäjukun ämaniye, imaka kämi ahäŋ yämikta yäwani u äneŋi kaŋ yäŋahäŋpäŋ yäwet yäk.

11

Äma yarätä Anutu täŋo meni jinom yäŋahäŋkumän

¹*Eruk, aŋero unitä jikon, ähottaba udewani, imaka imaka täŋo käroŋini penpäŋ käwani nikek kubä namiŋkaŋ ŋode näwetkuk; Gäk jikon ŋo yäpmäŋ päŋku Anutu täŋo kudupi yot u, ba unitäŋo alta terak penpäŋ käroŋini kaŋpäŋ nadä yäk. Täŋkaŋ ämawebe yot u gänaŋ iniŋoret epän täŋ itkaŋ u kaŋ dani yäk. ²*Täŋ, kudupi yot yäma-ken yewa täŋ-äyänurani

* **9:20:** Rev 16:9,11; Ais 2:8,20; 1Ko 10:19-20; Sam 115:4-7; Sam 135:15-17; Dan 5:23 * **10:4:** Dan 8:26; Dan 12:4,9

* **10:5:** Lo 32:40; Dan 12:7 * **10:6:** Neh 9:6; Sam 146:6 * **10:7:** Dan 9:6,10; Amo 3:7 10:9 Ese 2:8, 3:1-3 * **11:1:**

Ese 40:3; Sek 2:1-2 * **11:2:** Luk 21:24; Rev 12:6, 13:5

unitäŋo käronjini nämo penpänj käwen. Bägup uwä guŋ ämawebe äbotta yäniŋ kirewani yäk. Guŋ ämawebe uwä kudupi yotpärare bämopi-ken yeŋ gatäntänj kuŋarirä komepak 42 ude api tärewek yäk. ³Tänkaŋ näkŋo man yänahäwani äma yarä unita kehäromi yämiŋjira näkŋo man yänahänj yäpmänj kuŋirän kadäni udegän, kepma 1,260 ude api tärewek. Täŋkaŋ äma yarä uwä butewakini kwawak pewän ahäka tek upuri nikekpänj api täŋpenj kuŋatden. ⁴*Äma yarä uwä olip päya yarä u, ba penyänjek yarä, kome pähap täŋo Ekäni injamiken it takamän u.

⁵*Eruk, äma kubätä äma yarä u komi yämeko uwä kädäp mebet äma yarä unitäŋo meni-ken naniktä abämaŋ pänku äma iwan täŋ yämeko u kumänj-kumänj ijiwek. Äma udewani kädet uterak kumäka biŋam yäk. ⁶*Tänpäkaŋ man yänahäwani äma yarä uwä kadäni man yänahädäyänj takamän-ken u bämopi-ken iwän iniŋ bitnäka kehäromi yämani. Ba ume dapuri täŋpewän nägät äworekta kehäromi yämani. Ba imaka waki umuri-inik mebäri mebäri kome terak iniken gärip terak täga pewän ahäneŋ.

⁷*Tänpäkaŋ äma yarä uwä man yänahäk epän täntänj kuŋattäkon tärenjirän, tom pähap kubä, awaŋ käronji boham u gänaŋ nanik abänkaŋ yarä ukät ämiŋpänj kehäromini yäpmänj äpänpänj kumänj-kumänj api däpek yäk.

⁸*Kumänj-kumänj däpänkaŋ man yänahäwani äma yarä unitäŋo komegup yotpärare pähap, Ekänini päya kwakäp terak kumbuk-ken u bämopi-ken api pätden yäk. Yotpärare u wäpi Sodom, ba wäpi Isip yänj yäwani. Wäp uwä man wärani ude bumik. ⁹Äma yarä u yotpärare bämopi-ken parirän ämawebe äbori äbori, komeni komeni ba man kotäk mebäri mebäri yäwanitä äbä äma ätutä yarä u änekta yäniŋ bitnänpänj jop yabänj irirä kepma yaräkubä täŋkaŋ äneŋi kepma kubä moräki tärewek yäk. ¹⁰Tänkaŋ komen ämawebe unitä ŋode api yäneŋ; Äma yarä u ämawebe komeni komeni komi pähap nimiŋkumän. Unita wisikinik kumänkamän yänj api yäneŋ. Ude yänkaŋ äŋnak-äŋnak täŋit kap teŋit ba iron kowata kowata api täneŋ yänj näwetkuk.

¹¹*Eruk, kepma yaräkubä täŋkaŋ äneŋi kepma kubä moräki irän tärenjirän ŋode kaŋkut; Anututä woŋ irit nitek piänpewän äma yarä uken äpmonjirän kodak tänpänj akuŋkumän. Kodak tänpänj akuŋjirän yabänkaŋ ämawebe bumta umuntaŋkuŋ. ¹²*Umuntaŋ irirä äma yarä uwä kunum gänaŋ man kotäk gera terak ŋode yänjirän nadänkumän; Njo abun! Yänjirän iwaniye itkaŋ yabänj yäwat irirä gubamtä äma yarä u oraŋ yäpmänj kunum gänaŋ äronkuk.

¹³*Eruk, uterakgän koŋ pähap kwainpewän yotpärare unitäŋo moräki awähurirän ämawebe 7,000tä kumbuŋ. Tänpäkaŋ ämawebe nämo kumbuŋo uwä umun pähap nadänpänj Anutu kunum mäheŋi u iniŋ orerirä yabänkuk. ¹⁴*Tänpäkaŋ imaka umuri kaŋkuro u umuri pähap namba 2. Täŋkaŋ äneŋi umuri pähap namba 3 unitä ahäwayänj keräp täyak.

Aŋero namba 7tä womat piänkuk

¹⁵*Aŋero namba 7 unitä womat piänjirän ämawebe kunum gänaŋ itkaŋ u gera ŋode yänjirä nadänkuk;

Eruk, kome pähap ŋo kaŋiwatta Ekäninin-kät unitäŋo iwoyäwani Kristo uken kehäromi ba wäpi biŋam apiŋo pat yämitak. Ekäninin uwä kaŋiwat epäni tärek-tärek nämo api täŋ yäpmänj ärowek yäk.

* **11:4:** Sek 4:3,11-14 * **11:5:** 2Sml 22:9; 2Kin 1:10; Sam 97:3; Jer 5:14 * **11:6:** 1Kin 17:1; Kis 7:17-20; 1Sml 4:8
 * **11:7:** Dan 7:21; Rev 12:17; Rev 13:1,7, 17:8 * **11:8:** Luk 13:34 * **11:11:** Ese 37:5,10 * **11:12:** 2Kin 2:11
 * **11:13:** Rev 8:5, 16:18 * **11:14:** Rev 9:12 * **11:15:** Kis 15:18; Sam 10:16; Dan 2:44; Oba 21

16 *Ude yänjirän äma ekäni 24, maŋirani bägup terak Anutu injamiken it täkaŋ unitä Anutu iniŋoretta kuroŋi-ken injami yäpä äpmonpöpäpän yänkuŋ; 17 *Ekäni, kehäromi mähemi, itkunonitä api it yäpmän ärowen.

Gäk kehäromika pähap terak kaŋiwat epänka yäput peyan unita bänep täga pähap gäwetkamän.

18 *Komen ämawebetä kokwawak wakiinik kubä nadän yäpmän äbuŋo upänkaŋ gäkŋa kokwawakka kwawak pewi ahäktä kadäni ahätak.

Ba äma kumbani yäpmän danikta kadäni ahätak. Tänpäkaŋ epän watä ämakaye profet u, ba kudupi ämawebe äpani ärowani, ganiŋoret täkaŋ unita kowata säkgämän yämikta kadäni ahätak.

Ba äma kome tänpäwak täkaŋ u däpmän paotta kadäni ahätak yäk.

19 *Ude yäwä täreŋjirän Anutu täŋo kudupi yot kunum gänaŋ itak u yäma dārirän Anutu täŋo topmäk-topmäk kubägän unitäŋo gäpe kwawak irirän kaŋkut. Eruk uterakgän yäpä kwiniŋit, iromän mämä ba äma kotäk ahänjit, koŋ kwaiŋit, iwän mim nizek maŋjirän kaŋkut.

12

Webe kubäkät gämok pähap kubä

1 Eruk, ude kaŋkaŋ äneŋi kubä ŋode kaŋkut. Kunum terak kudän inidewani kubä ahänjirän kaŋkut; Webe kubä, edap dapuritä tek ude uwäk täwani. Täŋkaŋ gämori-ken komepaktä iränkaŋ gwäki-ken gwäpä ude guk 12 udetä ijin-yäŋeŋkuŋ. 2 * Täŋkaŋ webe uwä nanak kok itkaŋ nanaktä komi injirän kähän yän itkuk. 3 * Kähän yän irirän kunum terak kudän inidewani kubä äneŋi ahäkgän täŋkuk. U gämok gämäni pähap, gwäki 7. Eruk, gwäki 7 uterak joŋani 10 ude itkuŋ. Ba gwäki kubäkubä terak gwäpä äma ärowani täŋo ude wani 7tä itkuŋ. 4 Tänpäkaŋ gämok unitä kunum terak guk kukŋi kända nanik kudup uyaŋitä päripmän-pewän kome terak maŋkuŋ. Maŋjirä gämok u päbä webe unitä nanak u bäyawän näŋpa yänkaŋ webe u injamiken kaŋ-gwäjin itkuk.

5 * Tänpäkaŋ nanak u ain pärip-pärip initkaŋ guŋ ämawebe komeni komeni kehäromigän yabän yäwarekta yäwani upän bäyaŋkuk. Bäyawänä aŋerotä bäräŋeŋ pudät yäpmän Anutu-ken ba Anutu täŋo maŋirani bägup säkgämän uken kuŋkuŋ. 6 * Yäpmän kuŋjirä webe u metäŋpeŋ kumaŋ kome jopi-ken, Anututä iwoyän imiŋkuk-ken kuŋkuk. Uken Anututä watäni it yäpmän kuŋjirän kepma 1,260 tärekta yäwani.

7 * Eruk näk pen kaŋiwat irira kunum gänaŋ ämik pähap kubä ahänkuk. Ämik täŋkuŋo u aŋero täŋo intäjukun äma wäpi Maikel ukät äboriye ätukät gämok pähap ukät ämiŋkuŋ. 8-9 * Ämiŋpäŋ Maikelkät äboriyetä gämok-kät äboriye täŋo kehäromini yäpmän äpuŋ. Kehäromini yäpmän äpäŋpäŋ kunum gänaŋ wari itta nämo, yäwat kireŋpewä kome terak ukädagän äpuŋ. Täŋ, gämok pähap uwä gämok bian-inik itkuko ukeŋo wäpi kubä äma waki, wäpi kubä Satan, komen ämawebe päke ŋo täŋyäkŋarani u.

10 * Ude kaŋkaŋ irira kunum gänaŋ gera taŋi kubä ŋode yänkuk; Eruk apiŋo Anutu täŋo yäpätägak epän täkta yäwani ukeŋo ahätak. Bureni, Anutu intäjukun-inik itak unitä kehäromini kwawak pewän ahätak.

Ba unitäŋo iwoyäwani Kristo u apiŋo wäpi biŋam kwawak pewän ahätak.

Wisiknin! Äma waki kepma bipani Anutu injamiken notniyeta yänpän-yabän yäwat man yäwani ukeŋo kunum gänaŋ nanik yeŋtäreŋ maŋpän äpnotak.

* 11:16: Rev 4:4,10 * 11:17: Rev 1:4,8, 15:3 * 11:18: Sam 2:1, 46:6; Rom 2:5; Rev 10:7, 19:5; Sam 115:13
 * 11:19: Hib 9:4; Rev 8:5, 15:5; Rev 16:21 * 12:2: Mai 4:10 * 12:3: Dan 7:7 * 12:5: Sam 2:9; Rev 19:15
 * 12:6: Rev 11:2-3 * 12:7: Jud 9 * 12:8-9: Stt 3:1,14; Luk 10:18, 22:31; Rev 20:2 * 12:10: Jop 1:11; Sek 3:1

11 Bureni-inik! Notniyetä äma waki täño kehäromi yäpmän äpuŋo uwä, Tom Bätaki täño nägäri unitäño kehäromi terak, ba Anutu täño man bureni, gwäk pimiŋpäŋ yänahäntän kuŋkuŋo uterak kehäromini yäpmän äpuŋ.

Tänkaŋ Anututa nadänpäŋ gupi iniŋ kirekta nämo iyap taŋkuŋ.

12* Unita kunum gäk, ba imaka gäkä terak itkaŋ u kuduŋtagän oretoret pähap nadäkot! Upänkaŋ kome gwägu, ek butewaki pähap nadäkon! Imata, äma waki, ekken äreŋkuko itak. U kadäni keräpigän irayän täyat yän nadänpäŋ kokwawak pähap nadätak!

13 Tänpäkaŋ gämoktä kunum gänaŋ nanik näwat kireŋpewä kome terak äpätat yän nadänpäŋ koki wawäpäŋ webe, nanak ämani bäyaŋkuko u urayän iwatkuk. 14* Ude täñirän webe nanak bäyaŋkuko unita siän pähap täño piri imä peŋkaŋ gämok waki u kaŋumuntaŋ piän kome jopi-ken kuŋkuk. Kome uken säkgämän irirän watäni it yäpmän kuŋirä obaŋ yaräkubä täŋkaŋ äneŋi obaŋ kubä moräki tärekta yäwani. 15 Tänpäkaŋ gämok unitä webe u utta ume dapuri meni-ken ume tokät täkaŋ ude abänkaŋ webe u urayän täŋkuk. 16 Täñirän webe u täŋkentäktä kometä aŋeŋpäŋ ume pähap, gämok meni gänaŋ nanik äbuko u kudup kämän äpmonkuŋ. 17* Kometä ude täñirän gämok u koki wawäpäŋ webe unitäño nanakiye ätuken ämik pewän ahäktä kuŋkuk. Webe unitäño nanakiye u Anutu täño man buramiwani ba Jesutä man bureni yänahäk täŋkuko unita nadäkinik täŋpani.

18 Ude täŋkaŋ gämok pähap u gwägu pomi-ken itkuk.

13

Tom umuri pähap yarä ahänkumän

1* Eruk u yabänkaŋ äneŋi kubä ŋode kagän täŋkut. Tom pähap kubä gwägu pähap gänaŋ ahänirän kaŋkut. U gwäki 7, joŋani 10. Täŋkaŋ joŋani kubäkubä terak äma ärowani täño gwäpätä itkuŋ. Täŋkaŋ damani kubäkubä terak Anututa yänärok man kudän täwani.

2* Tänpäkaŋ tom uwä tom komigämän kubä wäpi lepat udewani. Täŋkaŋ kuroŋi uwä tom taŋi kubä wäpi bea unitäño kuroŋi udewani. Täŋ, meni uwä laion meni bumik. Unitä ahänirän gämok pähap gwägu gägäni-ken itkuko unitä iniken kehäromi, wäpi biŋam ba komeŋi, tom pähap unita imiŋkuk.

3* Tänpäkaŋ tom pähap unitäño gwäki kubä utpewä kumbuko upänkaŋ paräm gwäki-ken tokŋeŋpäŋ tägaŋkuko u bärämi pen itkuk. Täŋkaŋ tom pähap u kaŋpäŋä komeŋi ämawebe kuduŋtagän kikuŋutpäŋ jäkjäk yamänpäŋ iwarän täŋkuŋ. 4 Iwarän täŋpäŋ iniŋ oretpäŋ yänkuŋ; Wära, tom inidewani kubä käkamaŋ yäk. Netätä ukät täga ämideŋ? Ude yänkaŋ gämok pähap u imaka, udegän iniŋ oretkuŋ, tom pähapta kehäromini imiŋkuko unitä.

5* Eruk, tom pähap u iniken wäpi yäpmän äronpäŋ Anutu yänärok iwet yäpmän kukta, ba komeŋi ämawebeniye yabän yäwatta komepak 42 ude iniŋ kirewani. 6 U Anutu wäpi, Anutu täño komeŋi, ba Anutu täño kudupi ämawebeniye kunum gänaŋ itkaŋ u yänärok pähap yäwet täŋkukonik. 7* Täŋkaŋ kudupi ämawebe ukät ämik täŋpäŋ kehäromi yäpmän äpäkta kehäromi imani. Tänpäkaŋ ugän nämo. Ämawebe äbori äbori, komeŋi komeŋi, man kotäk mebäri mebäri yäwani ba gupi mebäri mebäri u yabän yäwatta kehäromi yäpuk. 8* Tänpäkaŋ komeŋi ämawebe kuduŋtagän bumiktä wäpi api iniŋ oretneŋ. Ämawebe tom pähap u iniŋ oretnäyän täkaŋ uwä kunum kenta kome nämo pewän ahänirän wäpi irit kehäromi täño wäpi tawaŋ terak nämo kudän täwani u. Täŋkaŋ irit kehäromi täño wäpi tawaŋ u Tom Bätakitä ini kudän täwani.

* 12:12: Ais 44:23; Ais 49:13 * 12:14: Dan 7:25, 12:7 * 12:17: Rev 11:7, 14:12 * 13:1: Rev 12:3; Rev 17:3,7-12 * 13:2: Dan 7:4-6 * 13:3: Rev 17:8 * 13:5: Dan 7:8,25; Dan 11:36; Rev 11:2 * 13:7: Rev 11:7 * 13:8: Sam 69:28; Rev 3:5, 5:6; Rev 17:8; Rev 20:12,15, 21:27

⁹ Eruk, in jukujin nikektä man ŋo ket nadäkot;

¹⁰ * Äma kubä komi yot gänaŋ itta biŋam yäwani täŋpänä, komi yot gänaŋ bureni api irek. Ba äma kubä äma keru terak kumäkta biŋam yäwani täŋpänä, äma keru terak bureni api kumbek.

Mebäri unita kudupi ämawebetä kehärom taŋpän nadäkiniki nämo pewä putäreneŋ.

¹¹ Eruk u kaŋpänä tom pähap kubä äneŋi kakgän täŋkut. U kome gänaŋ naniktä abuk. Joŋani yarä, api äbani, sipsip nanaki täŋo udewani upänkaŋ man kotäki uwä äriŋ täŋo kotäk ude. ¹² Täŋpakaŋ tom u tom intäjukun ahänjirän kaŋkuro u inamiken itkuk. Täŋkaŋ tom yarä unitäŋo kehäromini uwä mebäri kubägän. Kehäromini uterak peŋ yäwet-pewän komen ämawebe kuduptagän tom intäjukun ahäwani, paräm bäräm nitek u iniŋoret täŋkuŋonik. ¹³⁻¹⁴ * * Täŋkaŋ tom intäjukun ahänkuko u dubini-ken itkaŋ kudän mebäri mebäri u täkta kehäromi imani udegän täk täŋkukonik. Kudän kubäwä, ämawebe kaŋjirä kädäp mebet kunum gänaŋ nanik täŋpewän äpäk täŋkukonik. Kudän udewani terak täŋyäkŋat-pewän ämawebetä tom pähap intäjukun ahänjirän uräkaŋ nämo kumbuko u iniŋoret täŋkuŋonik. Täŋpakaŋ kudän kudupi udewani täŋkaŋ ämawebe ŋode peŋyäwet täŋkukonik; In tom u oraŋ imikta yäwik kubä täŋ imut yäk. ¹⁵ * Ude yäwet-pewän täŋjirä tom mäden ahänkuko u kehäromi ŋode täkta imani nitek; Meni woŋ piänpewän äpmonjirä yäwik u wareŋ täŋpän man ŋode yänkuk; Äma näk nämo naniŋ oretnayän täŋo uwä kumän-kumän api däpet yäk.

¹⁶ Täŋpakaŋ ugän nämo. Tom pähap mäden ahänkuko u komi ämaniye yäwet-pewän ämawebe ärowani ba äpani, jäwäri ba tuŋum ikek, watä epän täŋpani ba wäpi biŋam ikek u kudup yepmäŋitpän keru bure kädä terak ba damani terak kudän kubä däpmän gatänkuŋ.

¹⁷ * Ude täŋjirä äma kudän udewani nitek nämowä ketem tuŋum kubä täga suwanaŋi nämo, ba äma kubätä äma uken tuŋum täga suwanaŋi nämo. Täŋpakaŋ kudän uwä tom pähap unitäŋo wäpi ba wäpi täŋo namba. ¹⁸ Täŋpakaŋ äma nadäk-nadäk ikektä kudän ŋonitäŋo mebäri täga nadäwän täreneŋ. Namba damani-ken däpmän gatäwani u äma kubä täŋo wäpi. Namba uwä 666.

14

Tom Bätaki-kät ämawebeniye täŋo man

¹ * U kaŋpänä äneŋi dapun täŋpän Tom Bätaki Saion pom terak irirän kaŋkut. Saion pom terak irirän ämawebe 144,000 Tom Bätaki-kät Nani täŋo wäpi kudän, damani terak kudän täwani unitä itgwäŋiŋ irirä yabänkut. ² * U yabänpän gera kubä kunum gänaŋ ume tokätkaŋ mäma yäk täkaŋ ude, ba iromänjä mäma kuŋayäk täyak ude yänjirän nadänkut. Ba man kotäk u ämatä wagäm säkgämän utpän kap tek täkaŋ ude nadänkut. ³ * Täŋpakaŋ ämawebe 144,000 uwä Ekäni-kät imaka kuŋat-kuŋat ikek 4 ukät äma ekäni 24 u inamiken itkaŋ kap kodaki kubä tenkuŋ. Ämawebe 144,000 Anututä komen ämawebe u bämopi-ken nanik yämaŋkutkuko unitägän kap u tekta mebäri nadänkuŋ, päke ukät nämo. ⁴ * Uwä äma kubokäret nämo täŋpani, kudupi siwoŋigän kuŋarani u, ba Tom Bätakitä deken kwänä ugän iwarani u. Ämawebe u Tom Bätakitä komen ämawebe bämopi-ken nanik suwaŋpän inita biŋam yämagurani. Uwä äbot intäjukun Anutu ba Tom Bätakitä ini yäniŋ oretta biŋam iwoyän yepmaŋpani u. ⁵ * U kuräki-inik, meni-ken jop manman kubä nämo ahäwani.

Anjero yaräkubätä man yänahänkuŋ

* **13:10:** Jer 15:2, 43:11; Mat 26:52; Rev 14:12 * **13:13-14:** Mat 24:24; 1Kin 18:24-39 * **13:13-14:** Lo 13:1,4; Rev 19:20 * **13:15:** Dan 3:4-6 * **13:17:** Rev 14:9,11; Rev 16:2, 19:20; Rev 20:4 * **14:1:** Rev 3:12, 7:3,4 * **14:2:** Ese 1:24, 43:2; Rev 1:15, 19:6 * **14:3:** Sam 149:1; Ais 42:10; Rev 5:9, 7:4 * **14:4:** Efe 5:27 * **14:5:** Sam 32:2; Sef 3:13

⁶ Eruk äneŋi aŋero kubä kunum terak piän kuŋirän kaŋkut. Aŋero u Manbiŋam Täga tärek-täreki nämo u yäpmän kuŋatkaŋ ämawebe äbori äbori, komeni komeni, mani kotäk mebäri mebäri yäwani ba gupi mebäri mebäri gera terak ŋode yänahänpän yäwetkuk; ⁷ * In Anututa umuntaŋpän wäpi biŋam yäpmän akuwut! Anututä ämawebe yäpmän danik-danik kadäni keräp täyak yäk. Unita Anutu kunum kenta kome, gwägu pähap ba ume dapuri yäwän ahänkuŋo u iniŋ orerut!

⁸ * Täŋirän äneŋi aŋero kubätä noripaki u iwatpän ŋode yänkuk; Wisikinik! Babilon yotpärare paot-inik täyak. Yotpärare u mähemi komeni komeni kubökäret wain ume komi nitek yepmän towiŋtäŋ kuŋatkuko ubayän yäk. ⁹⁻¹⁰ * * Ude yänirän äneŋi aŋero kubätä noripak yarä yäwatpänä gera terak ŋode yänkuk; Äma kubätä tom pähap u ba yäwiki u yäniŋ oretpän wäpi kudän damani ba keriken yäpayän täko uwä Anutu täŋo kokwawaki umuri pähap unitä, ume komigämäntä-yän iŋtäyiŋirän api nadäwek. Ähan nämo api nadäwek yäk. Nämoinik, Tom Bätaki-kät kudupi aŋeroniye iŋamiken kädäp komigämän ba mobä kädäp ikektä-yän iŋtäyiŋ yäpmän api ärowek yäk. ¹¹ * Täŋpän kädäptä äma udewani komi yewayän täyak unitäŋo gupeni paot-paori nämo api ärowek. Bureni-inik, äma tom pähap u ba yäwiki yäniŋ oretpän wäpi kudän damani ba keriken yäpnayän täŋo uwä mäniŋ kubä yäpmäkkät nämo, komigän pen api nadän yäpmän äronen yäk. ¹² * Eruk mebäri unita kudupi ämawebetä kehärom taŋpän Anutu täŋo man buramiŋpän nadäkiniki Jesuken pek täkaŋ uwä nämo pewä putäreneŋ.

¹³ * Täŋpakan äneŋi kunum gänaŋ gera kubä ŋode yänirän nadäkgän täŋkut; Man ŋo kudän tä yäk. Yäput penpän apiŋonitä ämawebe Jesuta nadäkinik täŋpän kumnayän täkaŋ uwä oretoret terak it täkaŋ. Ude yänirän Munapiktä ŋode yänkuk; Man u bureni yäyak yäk. Äma Jesuta nadäkinik täŋpän kumnayän täkaŋ u komi epän kome terak itkaŋ täŋkuŋo u penpän säkgämän kwikinik api itnen yäk. Imata, täktäki säkgämän u nitek bok api kuneŋ yäk.

Kome terak ketem puget-puget kadäni

¹⁴ * Täŋpakan näk äneŋi dapun täŋira uterakgän gubam paki ahänkuk. Gubam uterak äma kubä Äma Bureni-inik unitäŋo iŋam dapun bumik unitä maŋit itkuk. Äma unitäŋo gwäki terak äma ärowani täŋo gwäpä, golpän täŋpani. Keriken päip komigämän kubäpän iŋit itkuk. ¹⁵ * Ude iŋitkaŋ irirän kunum täŋo kudupi yot gänaŋ nanik aŋero kubätä äpänpän aŋero gubam terak itkuko u gera terak ŋode iwetkuk; Kome terak epänka-ken ketem bureni puget-puget kadäni ahätak ubayän. Unita gäk päipka yäpmän päpmo kome terak ketem bureni däpmänpän yäpmän yäk. ¹⁶ Ude yäwänä, eruk äma gubam terak itkuko unitä päipi wepmätänpän ketem bureni kome terak itkuŋo u kudup madänpän yäpuk.

¹⁷ Ude täŋpänkaŋ kunum täŋo kudupi yot gänaŋ nanik aŋero kubätä päip, meni komigämän iŋitkaŋ äpuk. ¹⁸ * Äpäŋirän aŋero noripaki kubätä alta terak naniktä äpuk. Aŋero u uwä kädäpta watäni irani. Unitä noripaki päip komigämän iŋitkuko unita gera ŋode yänkuk; Kome terak wain mujiŋi gämäneŋ morekaŋ. Unita gäk päipka unitä kome terak wain bureni madänpän yäpmän yäk. ¹⁹⁻²⁰ * Ude yäwänä aŋero noripaki unitä kome terak wain bureni kudup madänpän yäpmän pänku Anutu kokwawaki täŋo gäpe pähap yotpärare mädeni kädä itkuko u gänaŋ pewän äpmonkuŋ. Pewän äpmonpänpän yeŋ kākärirän nägät pähap kubä äpuk. Äpäŋpän gwägu pähap äworeŋkuk, kukŋitä kukŋi udu 300 kilomitas bumik. Ba kəroni, hos täŋo kuroŋi-ken umunitä päŋaba geŋi terak bumik tokneŋkuk.

* **14:7:** Rev 10:6 * **14:8:** Ais 21:9; Jer 51:7,8; Rev 17:2, 18:2,3 * **14:9-10:** Rev 13:12-17 * **14:9-10:** Stt 19:24; Sam 11:6, 75:8; Ais 51:17,22; Jer 25:15; Ese 38:22; Rev 15:7, 16:19; Rev 19:20, 20:10; Rev 21:8 * **14:11:** Ais 34:10; Rev 13:12-17; Rev 19:3 * **14:12:** Rev 12:17, 13:10 * **14:13:** 1Ko 15:58; Hib 4:10 * **14:14:** Dan 7:13 * **14:15:** Jol 3:13 * **14:18:** Jol 3:13 * **14:19-20:** Ais 63:3; Kra 1:15; Rev 19:15

15

Komi bäräpi paotpaot täŋo manbiŋam

1 * Täŋpakaŋ kunum terak kudän kudupi pähap, inipärik kubä äneŋi ŋode ahäŋirän kaŋkut; Aŋero 7tä imaka umuri 7 tärek-tärek keriken inŋit itkuŋ. Tärektärek yäyat uwä imaka umuri u ahäwä täreŋirä Anutu täŋo kokwawak imaka, kadäni ugän ahäwän tärekta yäwani. 2-3 * * Täŋpakaŋ gwägu kubä kaŋkuro uwä kwawanigän, ijiwä tumäŋ-kuk, kädäp mebet-kät awähurani bumik kaŋkut. Täŋpäŋ ämawebe mäyap gwägu unitäŋo pomi-ken itkuŋ. Uwä ämawebe tom pähap ba yäwiki ba unitäŋo wäpi täŋo namba kehärom taŋpäŋ mäde ut yämiŋkuŋo u kuduptagän. Itkaŋ wagäm, Anututä yämiŋkuko u inŋitpäŋ Anutu täŋo watä epän äma Moses ba Tom Bätaki, yarä unitäŋo kap ŋode teŋkuŋ;

O Ekäni Anutu täŋpämörek, gäk epän ärowani pähap, tägagämän-inik kubä täk täyan. Äma komeni komeni unitäŋo Ärowani Pähap, gäkŋo kädet u siwoŋi bureni-inik.

4 * Ämawebe kuduptagän api oraŋ gamineŋ. Ba äma kubätä wäpka biŋam nämowä nämo api ganiŋ oretneŋ.

Gäk kubä-tägän siwoŋi ubayän. Unita ämawebe komeni komeni gäkken äbäŋpäŋ gukut imäpmok täŋ gamut!

Täŋpakaŋ gäk yäpmäŋ danik-danik epän bureni täŋiri mebäri kwawak ahäk täyak.

Kap ude teŋirä nadäŋkut.

5 * Täŋpakaŋ näk dapun täŋpäŋ kunum gänaŋ Anutu täŋo yottaba, kudupi yot unitäŋo yäma tumäŋirän kaŋkut. 6 * Tumäŋirän aŋero 7, imaka waki umuri-inik 7 u yot gänaŋ nanikpäŋ yäpmäŋ äpuŋ. Aŋero u teki paki, ägo wabiwani. Täŋkaŋ meran golpäŋ täŋpanipäŋ kupäŋi-ken meran täŋkuŋ. 7 * Äpäŋirä imaka kuŋat-kuŋat ikek 4 ukät nanik kubätä aŋero 7 gäpe golpäŋ täŋpani 7 ude yämiŋtäŋ kuŋkuk. Gäpe u gänaŋ Anutu irit paot-paori nämo unitäŋo kokwawakitä tokŋeŋ patkuk. 8 * Täŋpakaŋ kudupi yot gänaŋ Anutu peŋyäneki ba kehäromini, gupe bumik unitä tokŋeŋpäŋ patkuk. Täŋkaŋ aŋero 7tä imaka waki umuri-inik 7 u täŋpewä nämo ahäŋ moreŋirän yot gänaŋ ärokärok täŋo kädet täŋpipiŋkuk.

16

Anutu täŋo kokwawakita man

1 * Ude ahäwänkaŋ kudupi yot gänaŋ naniktä gera kubä ŋode ahäŋirän nadäŋkut. U aŋero 7 ŋode yäwetkuk; In gäpe 7 u yäpä äreyänirä Anutu täŋo kokwawak kome terak umu piwä äpmonput yäk. 2 * Ude yänirän aŋero namba 1 unitä ini gäpe gänaŋ nanik kome terak piwän kuŋkuŋ. Piwän kuŋirä tom pähap täŋo wäpi kudän ikek ba yäwikita gukut imäpmok täŋ imani ämawebe u gupi terak umetumet paräm taräki komigämän u ahäŋ yämiŋkuk. 3 * Täŋpakaŋ aŋero namba 2 unitä iniken gäpe yäpän äreyänirä gwägu pähap gänaŋ äpmonkuk. Äpmonirän gwägu pähap u tabä nägät bumik äworeŋkuk. Ude äworeŋirän gwägu pähap gänaŋ tom kudup kumbuŋ.

4 * Täŋpakaŋ aŋero namba 3 unitä gäpeni gänaŋ nanik piwän kuŋirän ume taŋi täpuri kudup nägät äworeŋkuŋ. 5 * Ude täŋirän aŋero kubä ume watä irani unitä Anutu ŋode iwerirän nadäŋkut;

Siwoŋi kuräki itkunonitä itan, Äma waki täŋpani ŋonita kowata yämitan u siwoŋi täyan.

* 15:1: Wkp 26:21; Rev 15:6-7 * 15:2-3: Rev 4:6, 5:8 * 15:2-3: Kis 15:1; Rev 11:17, 16:7; Sam 92:5; Sam 139:14; Sam 145:17 * 15:4: Jer 10:6-7; Sam 86:9 * 15:5: Kis 38:21 * 15:6: Rev 15:1 * 15:7: Rev 14:10 * 15:8: 1Kin 8:10-11; Ais 6:4; Ese 44:4 * 16:1: Ais 66:6; Rev 16:17; Sam 69:24; Jer 10:25; Sef 3:8 * 16:2: Kis 9:10; Lo 28:35; Rev 13:12-17 * 16:3: Kis 7:17-21 * 16:4: Sam 78:44 * 16:5: Sam 119:137; Rev 1:4

6 * Äma ŋonitã kudupi ämawebe ba profet ämakaye dâpmãŋ-pewã nãgãt piŋkuŋo unita kowata nãgãt yepmãŋ towiŋiri nãkaŋ u tãgatak.

7 * Ude yãŋirãn altatã man ŋode yãŋkuk;

Bureni-inik! Ekãni tãŋpãmorek mãhemi, momita kowata dâpmãŋ tãrek tãyan u siwoŋi-inik, tãga tãyan.

8 Ude tãŋpãkaŋ aŋero namba 4 unitã gãpeni gãnaŋ nanik piŋpewãn edap terak äpmonkuk. Edap terak äpmonirãn edaptã kãdãp bumik äma ijikta kehãromi yãpuk. 9 * Edap kãdãp ikek yeŋirãn äma uwã komi bumta nadãŋpãŋ imaka umuri unitãŋo mãhemi Anutu, man wakiwaki yãŋpãŋ ibeŋkuŋ. Ude tãŋkuŋo upãŋkaŋ bãnepi sukurenãpãŋ Anutu iniŋ oretta bitnãk-inik tãŋkuŋ.

10 * Tãŋpãkaŋ aŋero namba 5 unitã gãpeni gãnaŋ nanik piŋpewãn tom pãhap tãŋo maŋirani bãgup uterak äpmonpãnkaŋ komeni kudup pit kubãgãn bipmãŋ utkuk. Bipmãŋ urirãn äma ätu komigãmãn nadãŋtãŋgãn meberi naŋ dãkŋeŋkuŋ. 11 * Tãŋpãkaŋ äma u komi nadãŋkuŋo unita, ba parãm gupi-ken tokŋeŋkuŋo unita Anutu man wakiwaki yãŋpãŋ ibeŋkuŋ. Ude tãŋkuŋo upãŋkaŋ bãnepi sukurenãpãŋ irit kuŋat-kuŋari waki u nãmo peŋkuŋ.

12 * Tãŋpãkaŋ aŋero namba 6 unitã ini gãpe-ken nanik piwãn äpmonirãn Yufretis umetã kawuk taŋkuk. Umetã ude kawuk taŋirãn äma ärowani ärowani ba komi ämaniye bok, edap abani kãda naniktã äbãkta kãdet tumãŋ yãmĩnkuk. 13 Tãŋpãkaŋ nãk kaŋira gãmok pãhap u meni gãnaŋ nanik, ba tom pãhap u meni gãnaŋ, ba profet jopi u meni gãnaŋ nanik mãjo yarãkubã wirit bumik unitã abuŋ. 14 * Mãjo uwã Satan tãŋo watã epãn tãŋpani unitãŋo mãjo wãra. Uwã kudãn kudupi tãkta kehãromi pat yãmãni. U komeni komeni unitãŋo äma ärowani peŋ yãwet-pewã Anutu Tãŋpãmorek Mãhemi unitãŋo kadãni pãhapken äbãŋkaŋ ämik api tãneŋ.

15 * Unita ket ŋode nadãwut! Nãk iwantã-yãŋ bãrãŋek-inik api ahãŋ tamet yãk. Unita äma kubã morãŋ kuŋarira nabãneŋ yãŋ nadãŋpãŋ kodak itpãŋ tekita watãni irek. Ude tãŋpayãŋ tãko unita nadãŋira gãripi nitek tãyak yãk.

16 * Tãŋpãkaŋ mãjo wãra yarãkubã unitã komeni komeni tãŋo intãjukun äma yãŋpãbã kubã-kengãn yepmaŋpãpãŋ kome kubã wãpi Amagedon yãŋ iwerani uken kãbeyã tãŋkuŋ.

17 * Kãbeyã tãŋirã aŋero namba 7 unitã gãpeni gãnaŋ nanik kwarut yãbatkuk. Kwarut yãbattãŋ kuŋirãn Ekãni tãŋo maŋirani bãgup kudupi yot gãnaŋ itkuko u gãnaŋ nanik gera kubã ŋode ahãŋirãn nadãŋkut; U tãretak! 18 * Ude yãwãnkaŋ yãpã, iromãŋ mãmã pãhap ba yãŋ urum-urum ahãŋkuk. Ahãŋirãn kenãŋ pãhap kwaiŋkuk. Kenãŋ u bian ämatã kome terak irirã kwaiwani u kudup yãrepmi moreŋkaŋ umuri pãhap kubã kwaiŋkuk. 19 * Kwaiŋpewãn Babilon yotpãrãre imãtpãŋ yarãkubã ahãŋkuŋ. Tãŋpãkaŋ guŋ ämawebe komeni komeni unitãŋo yotpãrãre uwã paot moreŋkuŋ. Bureni, Anututã Babilon yotpãrãre tãŋo tãktãki wakita nadãwãn wawãpãŋ kokwawaki tãŋo ume komi nitek yãmãn naŋ paotkuŋ. 20 * Ude tãŋpãnkaŋ gwãgu pãhap bãmopi-ken kome tãpuri, ba pom kãroŋi kãroŋi uken-ukun udegãn paot moreŋkuŋ. 21 * Ba kunum gãnaŋ nanik iwãn mim mobã pãhap bumik unitã maŋpãŋ äma dâpmãŋ tãyon Anutu man wakiwaki yãŋpãŋ ibeŋkuŋ. U imata, iwãn mim ikek taŋkuko uwã umuri pãhap, äma kumãŋ-kumãŋ dâpmãkta.

* 16:6: Sam 79:3; Ais 49:26 * 16:7: Sam 19:9; Rev 15:3, 16:14; Rev 19:2 * 16:9: Rev 9:20-21; Rev 16:21
 * 16:10: Kis 10:22; Ais 8:22 * 16:11: Rev 9:20-21; Rev 16:21 * 16:12: Ais 11:15; Jer 50:38 * 16:14: Rev 16:7; Rev 19:6,15,19 * 16:15: Rev 3:3,18 * 16:16: Het 5:19; Sek 12:11 * 16:17: Rev 16:1 * 16:18: Rev 4:5
 * 16:19: Rev 14:10 * 16:20: Rev 6:14 * 16:21: Kis 9:24; Rev 11:19; Rev 16:9,11

17

Kubokäret webe tom gämäni terak maŋitkuk

¹* Eruk, aŋero gäpe 7 u yäpmäŋ kuŋatkuŋo u kubätä näkken äbänpäŋ man ŋode näwetkuk; Äbänkaŋ ka! yäk. Kubokäret webe pähap ume mäyap terak maŋit täyak uwä kowata ahän imayän täyak u gäwoŋärewa ka! ²* Webe unitä intäjukun äma ärowani komeni komeni uken-uken nanikkät gäripini däpmäŋ tärek täŋkuŋ. Ba äma komeni komeni naniktä webe ukät kubokäret täŋpäŋ ämatä ume naŋkaŋ täŋguŋguŋ tak täkaŋ ude täŋkuŋ. ³* Ude näwerirän Munapiktä näk magätpäŋ kome jopi kubäken nämagut yäpmäŋ kuŋkuk. Täŋpäkaŋ uken webe kubä kaŋkut. U tom pähap gämäni kubä terak maŋit itkuk. Tom pähap uwä gupi terak Anutu wäpi yäpmäŋ äpäkta man waki mebäri mebäri kudän täwani. Täŋkaŋ tom unitäŋo gwäki 7, joŋani 10. ⁴* Täŋ, webe tom uterak maŋitkuko uwä tek gämäni gwagäri udewanipäŋ gupi säkgämän uwäk täŋkuk. Täŋkaŋ epmäget mebäri mebäri upäŋ meran täŋkuk. E, kerikenä gäpe kubä golpäŋ täŋpani upäŋ iŋit itkuk. U gänaŋ kaŋgärip ba nadäŋ gärip ba imaka wakiwaki unitä tokŋeŋpäŋ patkuk. ⁵* Dämani terak wäpi kudän mebäri nitek, käbop nanik ŋode kudän täwani;

BABILON PÄhap

KUBOKÄret TÄŋpani TÄŋo MIŋi,

BA KOMENI KOMENITÄ KUDÄn TARÄki TARÄki TÄŋpani

UNITÄŋo MIŋi NÄk UBAYÄŋ.

⁶* Täŋpäŋ ŋode kaŋkut; Webe u kudupi ämawebe, Jesu täŋo manbiŋam yänahänjirä däpmäŋ-pewä kumbani täŋo nägät wain ume ude gärip nitek näŋtängän täŋguŋguŋ taŋjirän kaŋkut. Ude kaŋpäŋ nadäwätäk taŋi täŋpäŋ jäkjäk yänkut.

Tom gwäki 7 unitäŋo man

⁷* Jäkjäk yänjira aŋero unitä ŋode näwet yabänkuk; Imata nadäwätäk täŋpäŋ jäkjäk yäyan? Näk webe ŋonitäŋo mebäri, ba tom pähap gwäki 7, joŋani 10 unitä kotan imitak ŋonitäŋo mebäri gäwera nadä yäk. ⁸* Tom pähap käyan u bian-inik itkuk. Upäŋ apiŋo nämo itak, kumbuk yäk. Kämiwä awaŋ käroni boham-ken naniktä äyänutpeŋ äneŋi äbänkaŋ paotpäŋ paot-inik takta api kwek. Täŋpäkaŋ bian itkukopäŋ apiŋo nämo itak, ba äneŋi kodak taŋpeŋ api äbeko unita komen ämawebetä kaŋpäŋ nadäwätäk bumta api täneŋ. Ämawebe nadäwätäk tänayän täŋo uwä wäpi kudän kome ahänkuk-kentä it päbä apiŋo irit kehäromi täŋo wäpi tawaŋ terak nämo kudän täwani.

⁹Ude yänpäŋ näwetkuk; Man ŋowä äma nadäwä tärewanitä nadänaŋi. Gwäki 7 uwä, pom 7 webe unitä uterak maŋit täyak. ¹⁰Ba gwäki 7 u intäjukun äma ärowani 7. Ukät nanik äma ärowani 5 u paotkuŋ. Täŋ, kubä itak ŋo yäk. Ittängän äneŋi kubä api ahäwek. Ahänpäŋ kadäni keräpi-inik kuŋarekta yäwani. ¹¹Täŋpäkaŋ tom pähap bian itkuko u apiŋo nämo itak unitä äma ärowani 7 unitäŋo tawaŋ terak yäpurärätpäŋ namba 8 ude api täŋpek. Ahänpäŋ paotpaot täŋo yotpärare-ken api äpmonpek.

¹²* Täŋpäkaŋ joŋani 10 yabätan uwä, intäjukun äma ärowani 10gän yäk. Unitä kaŋiwat epän takta kehäromi nämo yäpani yäk. Kämi uyaku, epäni yäput peŋpäŋ tom pähap ukät kadäni keräpi-inik, aua kubägän ude, kaŋiwat epän takta kehäromi api yäpneŋ yäk. ¹³Täŋkaŋ u kudup bänep nadäk-nadäki kubägän peŋpäŋ tom pähap unitäŋo epän täŋkehärom takta wäpi biŋam ba kehäromini iniken iniken kudup unitagän api imineŋ. ¹⁴* Täŋjirä Tom Bätaki-kät ämik api pewä ahäneŋ yäk. Ämik pewä ahänjirä Tom Bätakitä kehärom taŋpäŋ däpmäŋpäŋ kehäromini api yäpmäŋ äpek. U imata, Tom Bätaki unitägän äma ärowani täŋo ärowani intäjukun ba ekäni täŋo ekäni intäjukun yäk. Täŋkaŋ inigän nämo

* 17:1: Jer 51:12-13; Rev 17:15 * 17:2: Ais 23:17; Rev 14:8 * 17:3: Rev 13:1 * 17:4: Jer 51:7; Rev 18:16

* 17:5: Rev 14:8 * 17:6: Rev 18:24, 19:2 * 17:7: Rev 13:1 * 17:8: Dan 12:1; Rev 11:7, 13:8 * 17:12: Dan

7:24 * 17:14: 1Ti 6:15

api tänpék. Nämö, ini iwaräntäktä iwoyäwani, ämawebe yäpmänj daninpäñ yepmanpäñ nadänj imikinik täk täkanj u Tom Bätaki-kät itkanj ämik tänpänj iwan unitänjo kehäromi api yäpmänj äpnäj yäk. Anjerotä man ude näwetkuk.

Webe ukenonitänjo manbiñam

¹⁵* Ude näwetpäñ änenj ñode näwetkuk; Kubokäret webe ume mäyap terak manjirirän käyan? Ume mäyap uwä äma äbori äbori, komeni komeni uken nanik, äma gupí injam dapun inigän inigän, ba man kotäk mebäri mebäri yäwani. ¹⁶* Täñkanj jonani 10 yabätan ukät tom pähap unitä kubokäret webe u kokwawak nadänj iminpäñ tek yänopmänj iminjanj tohari gupi nanpäñ kädäp pewä päñku api ijiwek. ¹⁷Uwä jop nämö api ahäwek. Nämö, Anututä ini nadäk tawanj penkuko u bureni ahäktä bänepi penj yäwet-pewän bänep kubäganj tänpänj tom pähaptä watä epän api täñ iminenj. Watä epän täñ imin yäpmänj kuñtäko man Anututä yänkuko u bureni ahänjirän api penenj yäk. ¹⁸Tänpäkanj webe käyan uwä yotpärare pähap, komeni komeni täñjo intäjukun äma ärowanita intäjukun täñ yämik täyak u yäk.

18

Webe pähap Babilon u wanjuk

¹Eruk ude käwa tärewäpäñ änenj anjero kubä kunum gänañ naniktä äpäñjirän kanjuk. U ämawebe yabänj yäwatta wäpi biñam ärowani niked. Täñkanj penjyänjeki pähaptä penjyänjirän kome terak kepma pähap ude täñkuk. ²* Tänpänj gera pähap terak ñode yänjuk;

Wisikinik! Babilon yotpärare pähap ukenjo paot-inik täyak! Kome u apinjo mäjo wära täñjo kome ude äworetak. Mäjo wakiwaki ba barak tom käbänj täwani nanjanitä apinjo kome ño korekanj.

³* Imata, komen ämawebe kuduptaganj webe unitänjo kubokäret kädetta gäripi pähap nadänkanj unitänjo kädet ugän-inik iwat täñkuñ, ämatä wain umeta gäripi nadänpäñ nanjanj täñgunjunj wakiinik täk täkanj ude.

Komeni komeni täñjo intäjukun ämatä webe ukät gäripi däpmänj tärek täk täñkuñ. Täñjirä webe u mäyäk-kät nämö kädet wakiwaki täk täñkuko uterak moneñ ämatä moneñ bumta wädäk täñkuñ.

⁴* Näk man ude nadänpäñ änenj kunum gänañ nanik gera kubä ñode yänjirän nadänjuk; Ämawebenaye, in yotpärare u penpenj äpämanj kut! In u täñkentänpäñ momi unitä täk täyak udegän tänenjta. In unitänjo kädet ugän iwatpäñjä imaka umuri-inik ahänj imayänj täyak udegän ahänj tamekta.

⁵* Nadäkanj? Yotpärare unitänjo momi buñät yäpmänj kunum gänañ ño abätak. Tänpäkanj kädet wakini unita Anutu nämö gunjak täyak u nadätak! yäk.

⁶* Unita inta kädet waki täñ taminkuko kowata ähan yäpektawä. Nämö, ätukät uterak wakiinik kanj täñ imut.

Ba täñgunjunj kädet äma ätu yäwoñärenjukuko unita kowata täñpewä webe u täñgunjunj-inik kanj tänpän. ⁷* Bian wäpi biñam, gäripi niked itkuk. Unita kowata waki iminjirä komi pähap, gäripi terak itkuko udegän kanj nadäwän.

Imata, webe u inita ñode yäk täyak; Näk intäjukun webe ude itat yäk. Näk webe kajat nämö, butewaki kubä nämö api nadäwet yänj yäk täyak.

⁸* Ude yäk täyak unita imaka waki umuri-inik ñode api ahänj iminenj; Kumänj-kumänj, konäm butewaki ba nakta jop irit uken kepma kubäganj api ahänj iminenj.

* **17:15:** Ais 8:7; Jer 47:2 * **17:16:** Rev 18:8 * **18:2:** Rev 14:8; Ais 13:21; Ais 34:11; Jer 50:39 * **18:3:** Rev 14:8 * **18:4:** Ais 48:20; Jer 50:8; Jer 51:6,45; 2Ko 6:17 * **18:5:** Stt 18:20-21; Jer 51:9 * **18:6:** Sam 137:8; Jer 50:15,29; 2Te 1:6 * **18:7:** Ais 47:7-9 * **18:8:** Jer 50:34; Rev 17:16

Ude ahān imiŋirā kādāptā ijiŋpān api ijiŋ paorek. Imata, Ekāni Anutu, webe unitānjo tāktāki yāpmān danik tāyak u kehāromi-inik.

⁹ * Ijiŋ parirān kādāp gupe ārowān kaŋpān komeni komeni tānjo intājukun āma, webe ukāt gāripi dāpmān tārek tānkuŋo unitā konām butewaki pāhap api tāneŋ. ¹⁰ * Webeni pāhap uwā komi pāhap nadān irirān kaŋumuntaŋ pānku ban itkaŋ api kāneŋ. Kaŋkaŋ butewaki man nōde api yāneŋ;

Wāra! Wāra! Yotpārare pāhapnin nōkeŋo wāyak yāk. Kadāni kāroŋi sākgāmān gāripi terak it yāpmān ābātāngān komi pit kubāgān yāpmāntak nō yāk.

¹¹ * Ude yāŋirā moneŋ epān tānpani komeni komeni naniktā yotpārare unita yāŋpān konām butewaki tānpan butewaki terak api itneŋ. Butewaki nadānpān nōde api yāneŋ; Wāra! Tuŋumnin netātā suwaŋpān moneŋ api nimek? ¹² * Tānnpākaŋ tuŋum tuŋumi wāpi wāpi nōdepān āmatā suwakta pewā ahānkuŋ; Imaka imaka gol ba siriwapān tānpani, omāk meran sākgāmān, tek sākgāmān mebāri mebāri, tābori ba pidāmi. Ba pāya kābān nīkek ātu, ba imaka imaka tom taŋi wāpi elefant unitānjo meniŋpān tānpani. Ba imaka imaka gwāki taŋi, pāya kujat ba kapa mebāri mebāri ba mobā sākgāmān upān tānpani āmatā suwakta pewā ahāk tānkuŋonik. ¹³ Ba pāya pāhām kābān nīkek, ketem-kāt awāhutpān nānpani mebāri mebāri, ba imaka imaka kābān nīkek gupi terak ārurani ba imaka kodaki nānpani ba ijiŋpān nānpani āmatā suwakta pewā ahāk tānkuŋonik. Ba tom sipsip, hos ba bulimakau, ba imaka āmatā uterak maŋirākaŋ hostā wādāwani u imaka, āmatā suwakta pewā ahāk tānkuŋonik. Ba ugān nāmo, āmapān, tuŋum bumik āmatā moneŋ penpān pen yāpneŋta yāpmān kuŋat tānkuŋonik. Tānnpākaŋ webe pāhap unitā paorānkaŋ netātā tuŋumi u api suwanenŋ?

¹⁴ Tānnpān moneŋ epān tānpani unitā nōde api yāneŋ; Babilon, imaka sākgāmān sākgāmān yabāngārip tāk tānkuŋo u kudup gabān umuntaŋ kuŋ morekaŋ! Āneŋi tāga nāmo api yāmaguren! yān api yāneŋ. ¹⁵ * Ude yānnpān moneŋ āma tuŋumi yotpārare uken penirā moneŋ yāmik tānkuŋo unitā Nin komi udegān nadāne yānnpān kaŋ-umuntaŋ pānku ban api itneŋ. Itkaŋ konām butewaki tānnpān api itneŋ. ¹⁶ * Tānnpān nōde api yāneŋ;

Wāra! Wāra! Webenin pāhap nōkeŋo waŋ pātak nō yāk. Uwā tek gāmāni gwagāri udewanipān gupi sākgāmān uwāk tānkuŋ. Tānkaŋ epmāget mebāri mebāri upān meran tānkaŋ it tāyakonik. ¹⁷ * Upānkaŋ butewaki pāhap! Tuŋumi sākgāmān terak itkuko u pit kubāgān waŋ moretak nō yāk.

Tānnpākaŋ gāpe taŋi taŋi yāpmān kuŋarani, gāpe unitānjo māhemikāt epān āmaniye, ba āma gwāgu terak kuŋatpān moneŋ epān tāk tākaŋ u kuduptagān ban itkaŋ Babilon api kaŋiwat itneŋ. ¹⁸ * Ban itkaŋ kaŋiwarirā Babilon kādāp ijiŋ patkaŋ gupe āroŋirān kaŋpān gera nōde api yāneŋ; Yotpārare udewani bian kubā nāmo itkuk yāk. ¹⁹ * Ude yānnpān butewaki nadānkaŋ keŋkeŋ porinpān gwāki terak ureŋ tānnpā ārowāpān konām api kotneŋ. Konām kotpān api yāneŋ;

Wāra! Wāra! Yotpārarenin pāhap nōkeŋo waŋ pātak nō yāk. Gwāgu terak gāpe kuŋat tākaŋ unitānjo māhemitā webe nō terak tuŋum māhemi tānkuŋ. Upānkaŋ nō kawut! Imaka imaka kudup pit kubāgān paot morekaŋ yāk. ²⁰ * Unita kunum gānaŋ it tākaŋ, in oretoret tākot! Ba Anutu tānjo kudupi āmawebeniye, ba profet ābot, epān āmaniye in kudup bānep tāgagāmān nadākot!

Webe unitā waki tān tamik tānkuŋo unita Anututā kowata imitak yāk.

²¹ * Eruk u punin terak nōde kaŋkut; Aŋero kehāromi kubātā mobā bārāpi kubā yāpmān aku maŋpān gwāgu gānaŋ āpmonkuk. Maŋpān āpmonpānkaŋ man nōde yānkuŋ;

* **18:9:** Rev 17:2; Ese 27:30-35 * **18:10:** Ese 26:17; Dan 4:30 * **18:11:** Ese 27:36 * **18:12:** Ese 27:12,13,22
 * **18:15:** Ese 27:31,36 * **18:16:** Rev 17:4 * **18:17:** Ese 27:27-29 * **18:18:** Ese 27:32 * **18:19:** Ese 27:30-34
 * **18:20:** Ais 44:23; Lo 32:43; Jer 51:48 * **18:21:** Jer 51:63-64; Ese 26:21

Babilon wawän yänpän udegän api maŋpä äpmonen yäk. Maŋpä äpmo paot-inik täjirän äneŋi nämoinik api käneŋ.

22* Wisikinik! Babilon bämopka-ken wagäm, uhuwep, ba womat terak kap tenjä mäma äneŋi nämoinik api ahäwek.

Ba bämopka-ken ämatä epän kubä wari nämo api täneŋ. Ba ketem aŋnaŋ täjuru-uruk kubä nämoinik täjirä api nadäneŋ. 23* Täjkaŋ bämopka-ken topän mebet kubä äneŋi nämo api ijin-yänewek.

Ba ämatä webe yäpmäk-yäpmäk wari nämo api ahäwek yäk. Kome jopi äneŋi api äworewen. Moneŋ epän ämakaye täjo wäpi biŋam komeni komeni kuŋat moreŋkuk. Kuŋat moreŋjirän gäkä kon tänpän ämawebe komeni komeni tänyäkŋatpewi gäkä nadäkinik täjkuŋ.

24* Babilon, gäkä profet ba kudupi ämawebe ätu kumän-kumän däpmän-pewi nägäri kädeten piwä kuŋkuŋo unita Anutu inamiken momi pähap täyan.

Bureni-inik, kome terak äma päke ämatä däpmän-pewä kumäk täkaŋ, eruk momi u kuduptagän Babilon gäkä terak ärotak yäk.

19

Anutu iniŋ oretna!

1 Ude nadänpänä ŋode nadäkgän täjkuŋ; Kunum gänaŋ ämawebe äbot pähap täjo mämatä bumik ŋode ahäjirän nadäŋkuŋ;

Anutu iniŋ oretna! Yäpätägak, kehäromi ba peŋyänjek u kudup Anutunintä mähem i täyak.

2* Man epän täk täyak uwä bureni siwoŋi-inik täk täyak. Unita Anututä kubokäret webe, kome ämawebe kuduptagän kädet waki mebäri mebäri yäwoŋärenkuko ukeŋo komi imiŋkuk.

Ba epän ämaniye kumän-kumän däpuko unita Anututä webe u kowata wakiinik imitak.

3* Ude yänpän äneŋi gera terak ŋode yäŋkuŋ;

Ekäni iniŋ oretna! Webe ukeŋo ijin parirän gupeni paot-paori nämo pen api äroŋ irek.

4* Ude yänjä äma ekäni 24 ukät imaka kuŋat-kuŋat ikek 4 unitä gukut imäpmok tänpän Anutu, äma ärowani täjo maŋjirani bägup säkgämän-ken it täyak u iniŋ oretpän ŋode yäŋkuŋ; U Bureni-inik! Anutu wäpi yäpmän akuna!

5* Ude yänjä äma ärowani täjo maŋjirani bägup-ken nanik man kotäk kubä ŋode ahäŋkuk; Ämawebe Anutunin täjo mani buramik täkaŋ in kuduptagän iniŋ orerut! Ba äma ärowani äpani Anutu oraŋ imik täkaŋ in kudup iniŋ orerut!

6* Eruk ude nadänpänä ämawebe mäyap täjo mäma nadäŋkuŋ. Mäma u ume tokätkaŋ mäma yäk täkaŋ ude bumik, ba iromän mäma ude bumik. U ŋode yänjä nadäŋkuŋ; Iniŋ oretna! Tänpämorek, Ekäni Anutunin intäjukun-inik itpän kaŋiwat epäni täyak.

7 Unita nin wäpi biŋam ärowani iniŋ oretpän bänep pidäm terak oretoret täk täkana!

Tom Bätaki webeni-kät keräntäk täkta kadäni ahatak unita Anutu iniŋ oretna!

Tom Bätaki täjo webenitä äpi kakta pidäm täyak. 8* Tek säkgämän paki-inik imiŋkuko u tänpän äpiken kuyak.

(Tek paki-inik unitäjo mebäri u ŋode; Kudän siwoŋi, Anutu täjo kudupi ämawebetä täk täkaŋ u.)

9* Täjirä aŋero unitä ŋode näwetkuk; ŋode kudän tä yäk. Ämawebe Tom Bätaki täjo ärawa-ken kukta iwoyäwani u säkgämän, oretoret terak it täkaŋ! Tänpän äneŋi ŋode yäkgän täjkuŋ; Man yäyat ŋowä Anutu täjo meni jinom bureni-inik! yäk. 10 Aŋerotä ude näweränä näk

* 18:22: Ais 24:8; Ese 26:13 * 18:23: Jer 7:34, 16:9; Jer 25:10; Ais 47:9 * 18:24: Jer 51:49; Mat 23:35; Rev 17:6

* 19:2: Rev 6:10, 16:7 * 19:3: Rev 14:11 * 19:4: Rev 4:2,10 * 19:5: Sam 22:23; Sam 134:1; Sam 135:1; Rev

11:18 * 19:6: Rev 11:15, 14:2; Rev 15:3, 21:2 * 19:8: Ais 61:10 * 19:9: Mat 22:2-3; Apos 10:25-26; Rev 22:8-9

gämori-ken gukut imäpmok tänpän inin orerayän täŋkut. Täjira näwetkuk; Ude tänpeno! Näk nämo nanin oreren! yäk. Näk epän ämagän, gäk bumikgän, ba notkaye Jesu täño man bureni nadäkinik tänpäni u bumikgän. Unita Anutupän ininoret! Imata, Jesuta man bureni yänahäk täkaŋ uwä Munapiktä täŋkentänirän yänahäk täkaŋ. Täŋkaŋ Munapik unitägän tänpewän profettä man bureni yänahäk täŋkuŋonik yän näwetkuk.

Jontä Jesu-kät komi ämaniye yabänjuk

11 * Tänpäkaŋ näk kunum aŋenirän hos paki kubä irirän kaŋkut. Äma u punin terak itkuko u wäpiwä Nadän Nimikinik Tänpäni ba Man Burenigän Yäwani. Uwä man epän täk täyak u kädet siwoŋi terakgän täk täyak ba ämik imaka, kädet siwoŋi terakgän täk täyak. 12 * Täŋkaŋ dapuri uwä kädäp mebet udewani. Gwäki terak äma ärowani täño gwäpä säkgämän mäyap itkuŋ. Ba gupi terak wäpi kudän täwani ini kubä-tägän täga daniŋpäŋ nadäwek. Äma ätutä wäpi u nämo nadäk täkaŋ. 13 * Täŋkaŋ teki uwä nägät döpä ijiwani. Ba wäpi Anutu täño Manbiŋam yän iwet täkaŋ. 14 Unitä kuŋirän kunum gänaŋ nanik komi äma äbori äboritä hos paki terakgän maŋitkaŋ iwatkuŋ. Teki kudup pakigän. 15 * Tänpäkaŋ meni gänaŋ päip päraŋi-inik kubätä abuk. Päip unitä guŋ äma äbori äbori api däpek. Ude täŋkaŋ ain pärip-pärip initkaŋ ämawebe uwä kehäromigän api yabän yäwarek. Ude täŋkaŋä äma wain mujipi yeŋ käkät täkaŋ ude ämawebe u Anutu Tänpämorek täño kokwawak umuri pähap uterak api yeŋ käkäre. 16 * Tänpäkaŋ teki terak ba bakäni terak man kudän ŋode pätak;

Äma EKÄni Täño EKÄni INTÄjukun,
BA Äma Ärowani Täño Ärowani INTÄjukun.

17 * Tänpäkaŋ dapun tänpän aŋero kubä kome dapuri-ken irirän kaŋkut. Itkaŋ barak punin kuŋ äbän täŋkuŋo u gera tänpän yäwetkuk; Anututä äŋnak-äŋnak pähap täyak unita äbä kubä-kengän irut! 18 Äbänkaŋ komeni komeni täño intäjukun äma, ba komi äma täño intäjukun äma, ba äma wäpi biŋam ikek täño gupi tohari kaŋ naŋput. Hoskät komi ämaniye täño gupi tohari ba äma äpäni ärowani, watä epän tänpäni, ba äma intäjukun tänpäni kuduptagän täño gupi tohari imaka, kaŋ naŋ morewut!

19 * Tänpäkaŋ näk tom pähap u ba komeni komeni täño intäjukun ämaniye-kät komi ämaniye äbot pähaptä äbä kubä-kengän irirä yabänjuk. Uwä äma hos paki terak itkuko ukät komi ämaniye-kät ämik täkta äbuŋ. 20 * Upänkaŋ tom pähap u ba profet jopi, yarä uwä kwitaŋirän yepmäŋitkuŋ. Profet jopi uwä tom pähap täño inamiken kudän kudupi mebäri mebäri täk täŋkuko u. Unitä kudän kudupi täk täŋkuko uterak ämawebe tänyäkŋat-pewän tom pähap täño wäpi kudän yäpmän kuŋatpän yäwiki nadän imiŋkuŋ. Tänpäkaŋ profet jopi ukät tom pähap u kodak irirän yepmäŋitpän gwägu pähap kädäp mebet umuri-inik äbäk täyak u gänaŋ pudät maŋpä äpmonkumän. 21 * Ude täŋirä äma hos paki terak itkuko unitä yarä unitäño äboriye päke u döpuk. U päip meni-ken äbuko unitä däpmän moreŋkuk. Däpmän moreŋirän baraktä päbä äma döpuko unitäño gupi tohari kudup yäpmän däkŋenpän näkko koki täŋkuŋ.

20

Satantä kowata yäpmäkta man

1 * Tänpäkaŋ näk aŋero kubä kunum gänaŋ naniktä äpäŋirän kaŋkut. Aŋero uwä awaŋ käroŋi boham täño yäma dätta ki kubäkät yen kehäromi kubä initkaŋ irirän kaŋkut. 2-3 * * Unitä gämok pähap, gämok biani ukeŋo, mäjo wära täño intäjukun äma wäpi Satan u initpän

* 19:11: Rev 1:5, 6:2; Sam 96:13; Ais 11:4 * 19:12: Rev 1:14, 2:17 * 19:13: Ais 63:1-3; Jon 1:1,14 * 19:15: Rev 1:16, 12:5; Rev 14:20, 4:8; Rev 21:22 * 19:16: Rev 17:14 * 19:17: Ese 39:17-20 * 19:19: Sam 2:2 * 19:20: Rev 13:12-17; Rev 20:10,15; Ais 30:33 * 19:21: Rev 19:17-18 * 20:1: Rev 9:1 * 20:2-3: Rev 12:9 * 20:2-3: Jud 6

yen kehäromi unitä topmānpāŋ obaŋ 1,000 ude kaŋ irān yānpāŋ awaŋ kārōŋi boham u gānaŋ pewān āpmonkuk. Pewān āpmonpāpāŋ yāma ŋikŋiyāŋ tāŋpipiŋpāŋ pāya umumitā gānaŋ gānaŋ kudup gatāŋ pipiŋkuk. Ude tāŋkuko uwā āma ābori ābori bānepi tāŋpāwak nāmo tāŋpekta obaŋ 1,000 ude irekta yāŋ imiŋkuk. Tāŋpākaŋ kadāni tāreŋirān pit imākaŋ abā kadāni kerāpigān jop api irek.

⁴* Tāŋpāŋ maŋirani bāgup sākgāmān ātu uterak āma maŋitkaŋ irirā yabāŋkut. Maŋitkaŋ itkuŋo uwā man yāpmāŋ danik epān tākta yāŋ yāmani. E, āmawebe Anutu tāŋo man ba Jesu tāŋo manbiŋam bureni iwan gānaŋ umunkāt nāmo yāpmāŋ kuŋarirā kotāki madāŋ tākŋeŋpāŋ kumāŋ-kumāŋ dāpuŋo unitāŋo mājoni imaka, penta yabāŋkut. Āmawebe uwā tom pāhap u ba unitāŋo yāwiki nāmo iniŋoret tāŋpani, ba tom pāhap tāŋo wāpi kudān damani-ken ba kerī-ken nāmo yāpmāŋ kuŋarani. Tāŋpākaŋ āmawebe kumbuŋo uwā gupitā kodak tāŋpāŋ Kristo-kāt intājukun āma tāŋo kaŋiwat epān tāŋ yāpmāŋ kuŋirā obaŋ 1,000 ude tāreŋkuk. ⁵Uwā kumbani-ken naniktā intājukun akukakuk. Tāŋ, āma kumbani pāke uwā nāmo kodak tāŋkaŋ obaŋ 1,000 u tāreŋirān akukta itsāmānpāŋ patkuŋ. ⁶* Tāŋpākaŋ āmawebe intājukun akukakuk u gānaŋ yāpurārātkaŋ uwā oretoret, bānep tāga terak kudupi-inik itkaŋ. Kumāŋ-kumāŋ namba 2tā āmawebe udewani tāga nāmo dāpek. Nāmo inik! Āma uwā Anutu ba Kristo tāŋo bāmop āmawebe ude itpāŋ Kristo-kāt intājukun āma tāŋo kaŋiwat epān tāŋ yāpmāŋ kuŋirā obaŋ 1,000 u api tārewek.

⁷Eruk, obaŋ 1,000 u tāreŋirān Satan pit imākaŋ komi yotken naniktā āneŋi api āpāmaŋ kwek. ⁸* Āpāmaŋ pāŋku āma ābori ābori kome kukŋi ba kukŋi, unude kāda ba umude kāda itkaŋ wāpi Gok kenta Magok, u jopman terak bānepi api tāŋpāŋ guŋ tāneŋ. Bānepi tāŋpāŋ guŋ tawāpāŋ āmik pāhap tākta yāŋ-bāyaŋ pābā kubā-kengān yepmaŋpayāŋ tāko uwā mobā jiraŋ ude, tāga daninaŋi nāmo. ⁹* Āmawebe komeni komeni uwā akuŋ kireŋkaŋ ābā Anutu tāŋo kudupi āmawebe ini yotpārare tāŋpāŋ itkuŋken u it gwājiŋkuŋ. It gwājiŋkuŋo uwā yotpārare Anututā gāripi nadāk tāyak u. Ude tāŋkuŋo upāŋkaŋ kunum gānaŋ nanik kādāp kubātā maŋpāŋ kudup ijiŋpāŋ paot-inik tāŋkuŋ. ¹⁰* Ba āma bānepi tāŋpāŋ guŋtak tāŋkuko Satan uwā gwāgu, kādāp mebet umuri-inik ābāk tāyak, tom pāhap-kāt profet jopi u maŋpā āpmonkumān-ken ugān maŋpā āpmonkuk. Uken kepma bipani komi tārek-tāreki nāmo māt nadāŋ yāpmāŋ kuŋeŋ.

Āma kumbani yāpmāŋ danikta man

¹¹Ude kaŋpāŋā maŋirani bāgup pāhap sākgāmān kubā, paki-inikpāŋ kaŋkut. Āma u punin terak itkuko u iŋamiken kunum kenta kome kaŋumuntaŋ paotpeŋ kuŋkumān. ¹²* Paotpeŋ kuŋirān āmawebe kumbani ārowani āpani kudup, āma maŋirani bāgup uterak itkuko u iŋamiken irirā yabāŋkut. Eruk ude irirā aŋerotā buk mebāri mebāri pipiyāŋkuŋ. Kubā pipiyāŋkuŋo uwā irit kehāromita biŋam tākta yāwani unitāŋo wāpi kudān tawaŋ. Ude tāŋirā āmawebe kumbani, kodak itkaŋ kudān tāk tāŋkuŋo unitāŋo manbiŋam buk terak kudān tāwani uterakgān yāpmāŋ daniŋkuk. ¹³* Tāŋpākaŋ kadāni uken gwāgu pāhaptā kumbani patkuŋo u yabā kātāŋpewān yāpmāŋ āronkuŋ. Ba Kumāŋ-kumāŋtā āma kumbani yāniŋ kireŋpewān kuŋkuŋ. Ba Geŋi Wakitā āma kumbani yabā kātāŋpewān kuŋkuŋ. Ude tāŋirā āmawebe kumbani kuduptagān uwā tāktāki terak yāpmāŋ daniŋkuk. ¹⁴* Ude tāŋpāŋ wāpi Kumāŋ-kumāŋ ba Geŋi Waki u, gwāgu pāhap kādāp mebet ikek u gānaŋ maŋpā āpmonkumān. Gwāgu pāhap kādāp mebet ikek u wāpi kumāŋ-kumāŋ namba 2. ¹⁵* Tāŋpākaŋ āma, irit kehāromita biŋam tākta yāwani unitāŋo wāpi tawaŋ terak wāpi nāmo itkaŋ uwā gwāgu pāhap kādāp mebet ikek u gānaŋ yepmaŋpā yāpmāŋ āpmonkuŋ.

* **20:4:** Dan 7:9,22,27; 1Ko 6:2; Rev 13:17 * **20:6:** Rev 1:6 * **20:8:** Ese 38:2,9; Ese 38:15-16 * **20:9:** 2Kin 1:10; Ese 39:6 * **20:10:** Stt 19:24; Sam 11:6; Rev 19:20, 21:8 * **20:12:** Dan 7:9-10; Mat 25:31-46; Apos 17:31; 2Ko 5:10; Rev 13:8 * **20:13:** Rom 2:6; 1Pi 1:17; Rev 2:23, 22:12 * **20:14:** 1Ko 15:26,55 * **20:15:** Rev 13:8, 19:20

21

Kunum kenta kome kodaki api ahādenj

¹ * Tāŋpākaŋ nāk kunum kenta kome kodaki ahānjirān yabāŋkut. Kunum ba kome biani u paotkumān. Ba gwāgu pāhap udegān paotkuk. ² * Paorirān kudupi yotpārare, Jerusalem kodaki u, kunum gānaŋ, Anutu-ken naniktā āpānjirān kaŋkut. Kaŋkuro uwā webe gubaŋi kubā āma biŋam yāŋ imanipāŋ āpiken tenayāŋ epmāget tāŋ yāmik tākaŋ ude bumik tāŋpanipāŋ kaŋkut. ³ * Tāŋpākaŋ maŋjirani bāgup sākgāmān uken nanik gera kubā ŋode yānjirān nadāŋkut; Kāyan? Apiŋo Anutu ini āmawebe-kāt it tāyak. Bāmopgān irirān āmawebeniye ude api itneŋ. ⁴ * Anutu ini-tāgān bāmopi-ken itkaŋā konāmi pito api ārut yāmek. Tānjirān kumāŋ-kumāŋ, konām butewaki ba komi nadāk-nadāk, nāmo api ahāŋ yāmīneŋ. Nāmoinik, kādet biani u kudup paot morekaŋ yāk.

⁵ * Ude nāwetpāŋ āma maŋjirani bāgup sākgāmān uterak itkuko unitā ŋode nāwetgān tāŋkuk; U yabā! Nāk imaka kudup tāŋpewa kodakigān ahāŋ morekaŋ yāk. Ude nāwetpāŋ yāŋkuk; Man ŋowā bureni-inik, nadāŋpāŋ iyap tānaŋi unita kudān tāyi!

⁶ * Ude nāwetpāŋ āneŋi ŋode nāwetgān tāŋkuk; Eruk, u tāretak! Nākāgān intājukun-inik ba māden-inik itat. Ba imaka yāput-pekpek ba tārek-tārek u nākāgān. Āma kubātā umeta iwāwā nākŋa Irit tāŋo ume dapuri-ken ume gwetpāŋ kowatani nāmo māt imet. ⁷ * Unita āma kubātā nadākiniki nāmo pewān putārewākaŋ iwan tāŋo kehāromi yāpmāŋ āpayāŋ tāko uwā imaka u api korewek. Tānjirān nākā Anutuni it imiŋira unitā nākŋo nanakna ude api irek. ⁸ * Tāŋ, āmawebe nāk nāwatta umuntaŋpāŋ nākŋo man peŋkaŋ kudān tarāki tarāki tāk tākaŋ, āma kumāŋ-kumāŋ dāpmāk-dāpmāk, kon tāktāk ba ewat waki, kubokāret, anutu jopi nadāŋ yāmik-yāmik ba jop manman yākyāk ba kādet waki ātu mebāri mebāri yāpmāŋ kuŋat tākaŋ, āma udewani gwāgu pāhap kādāp mebet umuri-inik abāk tāyak, ukenta yāwani. Uwā kumāŋ-kumāŋ namba 2.

Jerusalem yotpārare kodaki

⁹ * Ude yāwān tārewākaŋ eruk kaŋkut; Aŋero 7 gāpēni kudup, imaka waki umuri-inik tārek-tārek unitā tokŋewākaŋ iŋitkaŋ itkuŋo uken nanik kubātā ābā nāk ŋode nāwetkuk; Ābikaŋ pāŋku Tom Bātaki tāŋo webeni biŋam yāŋ imani gāwoŋārewa yāk. ¹⁰ * Ude nāwerānkaŋ Munapiktā nāk magārirān pom taŋi kāroŋi kubā itkuko uken yāŋnākŋat pāro kudupi yotpārare Jerusalem u kunum gānaŋ, Anutu-ken naniktā āpānjirān wārani ŋode nāwoŋāreŋkuk; ¹¹ * Yotpārare u Anutu tāŋo peŋyāŋek pāhaptā peŋyāŋeŋpāŋ patkuk. Unitāŋo peŋyāŋeki uwā inide kubā, sākgāmān-inik. Mobā gwagāri, kawā tumāŋ-kuk kubā, edaptā yāpurirān āgo wek tākaŋ ude bumik peŋyāŋeŋkuk. ¹² * Tāŋkaŋ mobā yewa pāhap, kāroŋi boham, yotpārare u it āyāŋutkuk. Yewa u yāma 12. Yāma unita watāni aŋero 12 udetā watāni it yāpmāŋ kuŋkuŋ. Tāŋpākaŋ yāma 12 u kubākubā terak Isrel āma ābot 12 unitāŋo wāpi kudān kubākubā it yāpmāŋ kuŋkuŋ. ¹³ Ude tāŋkaŋ yotpārare yāma kāda, mādeni kāda, jārapi kukŋi ba kukŋi yāma yarākubā-yarākubā udetā itkuŋ. ¹⁴ Tāŋpākaŋ yotpārare unitāŋo yewa uwā mobā pāhap 12 uterak tāŋpani. Tāŋkaŋ mobā pāhap 12 u kubākubā terak Tom Bātaki tāŋo aposoro 12 unitāŋo wāpi kudān kubākubā it yāpmāŋ kuŋkuŋ.

¹⁵ * Aŋero wārani u nāwoŋāreŋkuko uwā jikon kubā, golpāŋ tāŋpani, namba nīkek iŋitkaŋ irirān kaŋkut. Jikon upāŋ yotpārare yāmani ba yewani u kudup tāŋo kāroŋini peŋpāŋ yabāŋkut. ¹⁶ Tāŋpākaŋ yotpārare tāŋo yewa unitāŋo kāwuri yarābok-yarābok.

* **21:1:** 2Pi 3:13 * **21:2:** Ais 52:1, 61:10; Hib 11:16, 12:22; Rev 3:12 * **21:3:** 2Sto 6:18; Sek 2:10; 2Ko 6:16; Rev 7:17 * **21:4:** Ais 35:10; Ais 65:19 * **21:5:** 2Ko 5:17; Rev 4:2,10 * **21:6:** Sam 36:9; Jer 2:13; Jon 7:37; Rev 1:8,17; Rev 22:17 * **21:7:** 2Sml 7:14 * **21:8:** Mat 25:41; Hib 10:38-39; Rev 19:20, 21:27; Rev 22:15 * **21:9:** Rev 15:1 * **21:10:** Ese 40:2; Rev 21:2 * **21:11:** Ais 60:1-2,19 * **21:12:** Ese 48:30-35 * **21:15:** Rev 11:1

Tāṅkaṅ gāgāni kukṅi yarābok-yarābok kāroṅini uterakgān. Tāṅpākaṅ aṅero unitā jikoni penṅpāṅ kawān 2,200 kilomitas ude tāṅkuk. Tāṅkaṅ gāgāni kukṅi yarābok-yarābok unitāṅo kāroṅini ba mebāri umunitā miṅgupi unu uterakgān itkuk. ¹⁷ Tāṅkaṅ yewa uwā tābori-inik. Aṅerotā jikoni uterak penṅpāṅ kawān 70 mitas ude tāṅkuk. Tāṅpākaṅ man mitas uwā kudupi nāmo. U nin āmatā imaka kubā penṅpāṅ kāroṅini kaṅpāṅ mitas yāk tākamāṅ udewanigān.

¹⁸ Tāṅpākaṅ yotpārare tāṅo yewa uwā mobā sākgāmān kubā wāpi jaspera upāṅ tāṅpani. Tāṅkaṅ yotpārare ini uwā golpāṅ tāṅpani sākgāmān, kurāki-inik. ¹⁹ * Tāṅkaṅ yewani tāṅkehārom takta mobā pāhap 12 uwā mobā sākgāmān sākgāmān mebāri mebāri, āgo wabiwani, uwā wāpi ṅode; Mobā pāhap kubāwā jaspera, uwā mobā gāmāni. Kubāwā sepaia, uwā mobā kubiri. Kubāwā aget, uwā mobā paki. Kubāwā emeral, uwā mobā gwenji. ²⁰ Kubāwā onik, uwā mobā kubiri-inik. Kubāwā kanelian, uwā mobā gāmāni. Kubāwā krisorit, uwā mobā jāṅwam. Kubāwā beril, uwā mobā jāṅwam bumik. Kubāwā topas, uwā mobā jāṅwam-inik. Kubāwā krisopes, uwā mobā paki. Kubāwā jesinit, uwā mobā gwagāri. Kubāwā ametis, uwā mobā gwagāri. ²¹ Tāṅkaṅ yewa unitāṅo yāma 12 uwā omāk kubā wāpi konep, gwāki taṅi-inik, upāṅ tāṅpani. Yāma pāke u udegān udegān tāṅ yāpmāṅ kwani. Tāṅpākaṅ yotpārare unitāṅo kādet uwā gol sākgāmān-inik, kwawani, ijiwā tumāṅ-kuk, upāṅ tāṅpani.

²² * Tāṅpākaṅ yotpārare u gānaṅ kudupi yot kubā nāmo kaṅkut. Nāmoinik. Ekāni Anutu tāṅpā-morewani ukāt Tom Bātaki unitā kudupi yot ude it yāmik tākamān. ²³ * Uken komepak kenta edapta nāmo yāk tākaṅ. Nāmo, Anutu tāṅo epmāget kudāntā yotpārare unitāṅo penṅyāṅek ude it tāyak. Ba Tom Bātaki uwā yotpārare unitāṅo topān mebet ude it tāyak. ²⁴ * Tāṅpākaṅ āmawebe ābot komeni komenitā yarā unitāṅo penṅyāṅek gānaṅ api kuṅatneṅ. Ba komeni komeni tāṅo intājukun āmatā tuṅumi sākgāmān sākgāmān yāpmāṅ pābā yotpārare u gānaṅ api penenṅ. ²⁵ * Yotpārare u gānaṅ kome nāmo api bipek. Kepmagān irayāṅ tāyak unita yotpārare unitāṅo yāma inide pen api tumāṅ itneṅ. ²⁶ * Tumāṅ irirā āmawebe komeni komeni naniktā tuṅumi sākgāmān sākgāmān yotpārare u gānaṅgān māt yāpmāṅ ārok tāneṅ. ²⁷ * Upāṅkaṅ imaka tarāki tarāki yotpārare u gānaṅ nāmoinik api yāpmāṅ āroneṅ. Ba āma imaka māyāk ikek tāṅpani ba jop yāṅ-yākṅarani kādet wakiwaki iwarani udewanitā yotpārare u gānaṅ nāmoinik api āroneṅ. Yotpārare u gānaṅ āmawebe Tom Bātaki tāṅo buk terak irit kehāromi yāpmākta yāwani wāpi tawaṅ itkaṅ unitāṅgān api āroneṅ.

22

Irit kehāromi tāṅo ume ba pāya

¹ * Tāṅpākaṅ aṅerotā irit tāṅo ume taṅi nāwoṅṅawān kaṅkut. Ume uwā paki-inik, kwawani. U Anutu ba Tom Bātaki unitāṅo maṅirani bāgup mebāri-ken naniktā āpatak. ² * Unitā āpāmaṅ yotpārare bāmopi-kengān kuyak. Tāṅkaṅ ume gāgāni kukṅi kukṅi irit kehāromi tāṅo pāya it yāpmāṅ kukaṅ. Pāya unitāṅo mujipi mebāri kubāgān nāmo. Uwā mujipi mebāri mebāri 12 ude wādāwanitā komepak komepak ahāṅkaṅ gāmānek tākaṅ. Tāṅkaṅ āma komeni komenitā pāya unitāṅo pāhāmi naṅpāṅ api tāganeṅ. ³ Tāṅpākaṅ yotpārare uken imaka tarāki, Anutu iwan tāṅ iminaṅitā nāmoinik api irek. Nāmo, Anutu ba Tom Bātaki unitāṅo maṅirani bāgup-tāgān irirān āmawebenyetā Tom Bātakita watā piā api tāṅ imineṅ. ⁴ * Tāṅjirā Ekānitā iniken wāpi kudān damani-ken api tāṅ yāmek. Tāṅjirān Anutu tāṅo iṅam dapun kaṅtāṅ api kuṅatneṅ. ⁵ * Tāṅpākaṅ yotpārare uken bipmāṅpāṅ

* **21:19:** Ais 54:11-12 * **21:22:** Rev 15:3 * **21:23:** Ais 60:19-20; Rev 22:5 * **21:24:** Ais 60:3,5 * **21:25:** Ais 60:11 * **21:26:** Sek 14:7; Rev 22:5 * **21:27:** Ais 52:1; 1Ko 6:9-10; Rev 13:8, 21:8 * **22:1:** Ese 47:1 * **22:2:** Jol 3:18; Sek 14:8; Stt 2:9; Ese 47:12; Rev 22:14,19 * **22:4:** Sam 42:2; Mat 5:8; Rev 3:12 * **22:5:** Dan 7:18,27; Rev 5:10, 20:6; Rev 21:23,25

yänek nämo, topän ägo ba edap täño penyänekta nämo api yäneŋ. Ekäni Anututä ini penyäneŋ yämiŋirän ämawebeniye intäjukun äma ude itkaŋ wäpi biŋam ikek tärek-täreki nämo api itneŋ.

6* Aŋero unitä ude näwoŋäreŋkaŋ man ŋode näwetgän täŋkuk; Man u bureni-inik! Ba unita nadäkinik täneŋ. Ekäni Anutu, profet biani täño mähemi unitä aŋeroni näk peŋ näwet-pewän epän ämaniye in imaka kämi ahäkta yäwani u täwetpäŋ täwoŋäretat ŋo.

Jesu uwä api äbek

7* Jesutä ŋode yäyak; Näk kadäni käroŋi nämo itkaŋ bäräneŋ api ahäŋ tamet yän yäyak. Unita ämawebe buk ŋo terak man yänahäwani u iyap taŋpäŋ yäpmän kuŋat täkaŋ uwä oretoret terak it täkaŋ yäk.

8* Täŋpäkaŋ Jon näkä imaka ŋo kudup yabäŋpäŋ-nadäk täŋkut. Täŋkaŋ aŋero imaka kudup u näwoŋäreŋkuko u iniŋ orerayän gukut imäpmok täŋ imayän täŋkut. 9Täŋira aŋero u yäjiwätpäŋ ŋode näwetkuk; Ude täŋpeno! Näk nämo naniŋ oreren! Näk piä watä äma, gäk bumikgän, ba poropet notkaye u bumikgän. Ba ämawebe man buk ŋo terak nadäŋpäŋ buramik täkaŋ udewanigän yäk. Unita Anutupäŋ iniŋoret! 10* Ude näwetpäŋ yäŋkuk; Kadäni keräp täyak unita gäk buk ŋonitäŋo man bureni, kämi ahäkta yäwani u käbop nämo pewen. 11* Unita yabä kätäwä waki täŋpani ini pen ude täŋpeŋ kuŋatkot. Ba äma bänepiken imaka taräki yäpmän kuŋat täkaŋ unitä ini ude kuŋat täkot. Täŋ, äma siwoŋi kuŋat täkaŋ unitä siwoŋigän kuŋat täkot. Ba bänepi kuräki kuŋat täkaŋ unitä bänepi kuräkigän säkgämän kuŋat täkot.

12* Täŋpäkaŋ Jesutä ŋode yäyak; Näk pengän ärewayän yäk. Näk gwäki niked äreŋkaŋ ämawebe täño täktäki täga unitäŋo kowata uterakgän api yämet. 13* Näkägän intäjukun, näkägän mäden. Yäput pekpek ba tärek-tärek u näkägän. 14* Täŋpäkaŋ näk ämawebe teki ärut-paktak täkaŋ unita nadäŋira gäripi niked täk täyak. Udewani u peŋ yäwetpewa irit kehäromi täño päya mujiŋi u api näneŋ. Täŋkaŋ yotpärare uken päro api itneŋ.

15* Täŋpäkaŋ yewa mädeni käda itnayän täkaŋ uwä aŋ. Uwä äma gäram ba kon mebäri mebäri täŋpani, kubokäret täŋpani, äma kumän-kumän däpani, mäjo wära nadäŋ yämani, ba jopman yäpmän kuŋatpäŋ unita gäripi nadäwani. Ämawebe udewani kudup yewa mäde kädäta biŋam.

16* Täŋpäkaŋ Jesu näkä aŋerona iwetpewa äbot täŋpani ämawebenaye inta man ŋo yänkwawa taŋkuk. Nadäkaŋ? Näk Devit täño gukŋi ba näk guk pähap, iräyänjek u yäk.

17* Eruk, Munapik ba Jesuta webe biŋam yän imanitä ŋode yäk täkaŋ; Gäk äbäsi! Ude yänirän ämawebe nadäk täkaŋ unitä udegän yäk täkot; Gäk äbäsi! Äma ba webe kubätä umeta iwäwä ŋo äbäk täyon. Ba ume nakta nadäŋkaŋä äbäŋpäŋ irit kehäromi täño ume, gwäki nämo näyon.

Jontä jukuman yänkuk

18* Eruk, buk ŋo gänaŋ kudän täwani daniŋpäŋ nadäk tänayän täkaŋ u in ŋode täwera ket nadäwut! Äma kubätä iniken man kotäk kubä yäpurärätpäŋ yäwayän täko uwä Anututä yänirän imaka waki umuri-inik buk ŋo gänaŋ kudän täwani u äma uterak api ahäŋ imineŋ. 19* Ba äma kubätä man kämi ahäkta yäwani ŋo kubä peŋ awähurayän täyak uwä Anututä irit päyata man ba siwoŋi yotpärareta man buk ŋo terak kudän täwani u äma unita biŋam iwoyän imani u api awähut imek yäk.

* 22:6: Rev 1:1 * 22:7: Rev 1:3, 2:16 * 22:8: Rev 19:10 * 22:10: Rev 1:3, 10:4 * 22:11: Dan 12:10
 * 22:12: Ais 40:10; 2Ko 11:15; Rev 2:16,23 * 22:13: Rev 1:8,17, 21:6 * 22:14: Rev 22:2 * 22:15: Rev 21:17
 * 22:16: Nam 24:17; Rom 1:3; Rev 2:28, 5:5 * 22:17: Sol 8:14; Rev 21:6 * 22:18: Lo 4:2, 12:32; Rev 15:1,6
 * 22:19: Rev 22:2

²⁰ * Äma, man yänahätat ṅo täṅ-mehamtäk täyak unitä ṅode yäyak; Eruk! Näk pengän ärewayän yäk.

Bureni! Ekäni Jesu, äbäsi!

²¹ Eruk, Ekäni Jesu täṅo orakoraki inken paton. Bureni-inik!